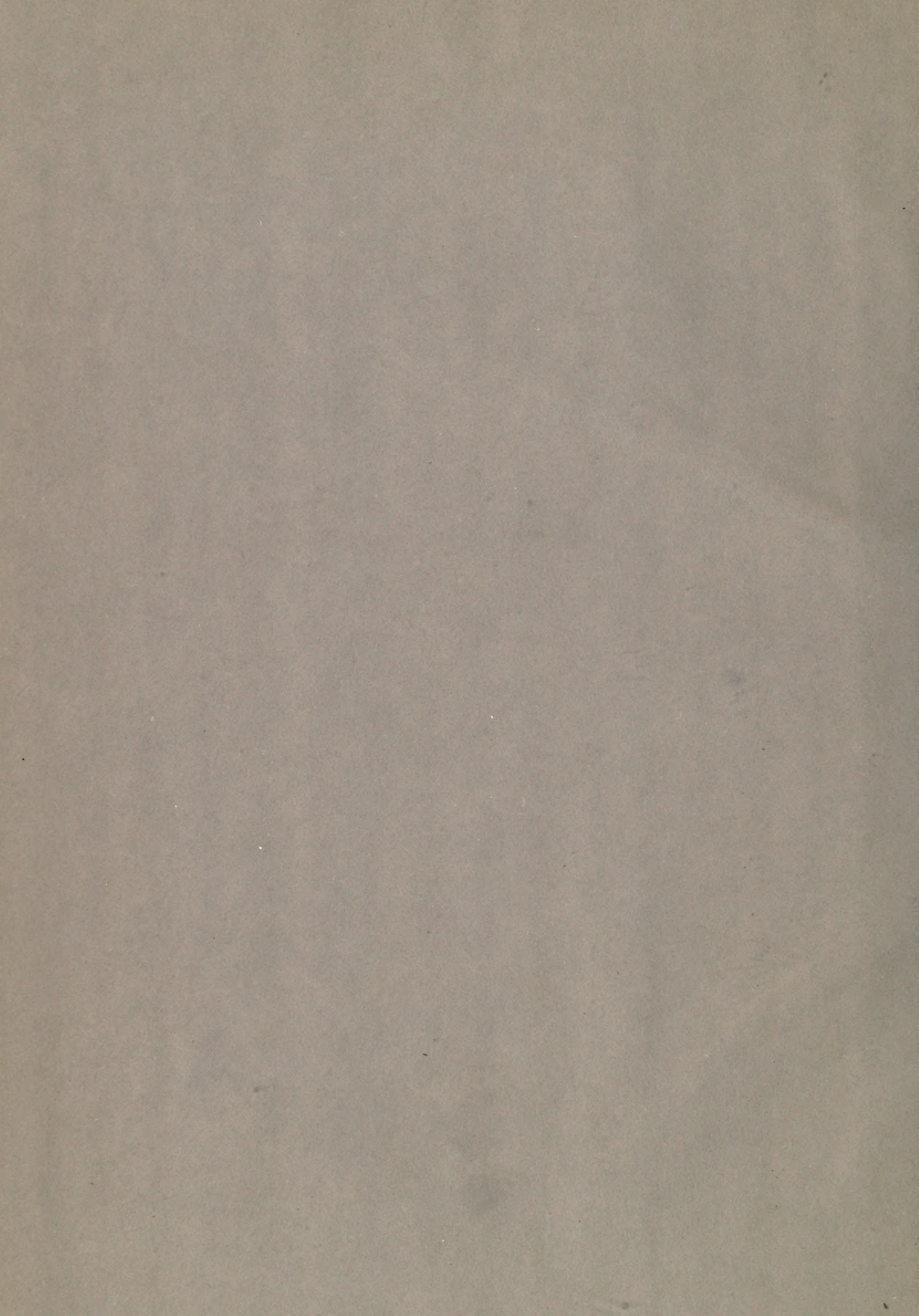

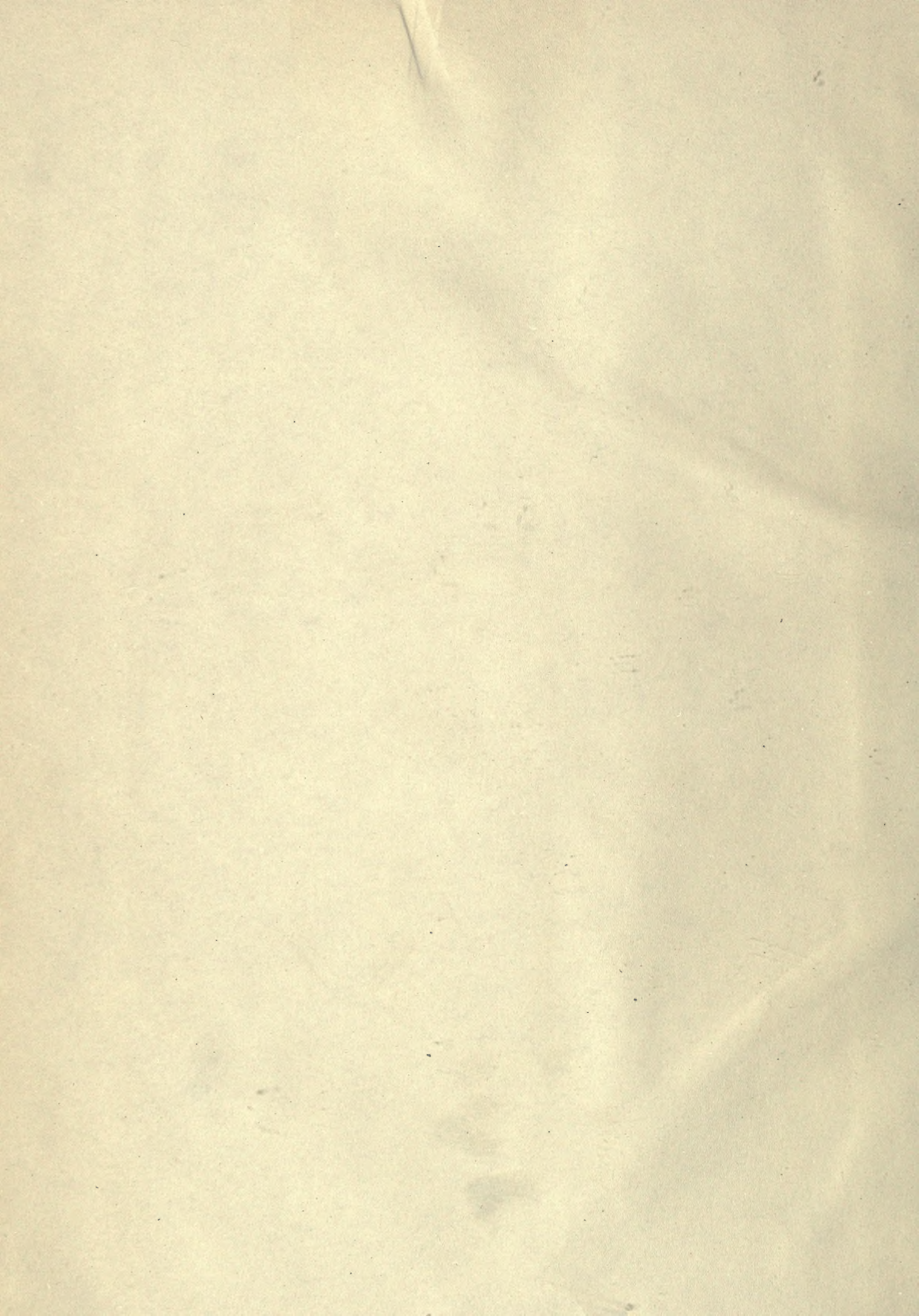

SANSKRIT-WÖRTERBUCH

KAISERLICHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Otto Böhtlingk und Rudolph Roth

VIERTER THEIL

SANSKRIT-WÖRTERBUCH

HERAUSGEGEBEN

VON DER

KAISERLICHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN,

BEARBEITET

VON

OTTO BÖHTLINGK UND **RUDOLPH ROTH.**

VIERTER THEIL.

(1862 — 1865)

न — फ.

ST. PETERSBURG.

BUCHDRUCKEREI DER KAISERLICHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN.

1865.

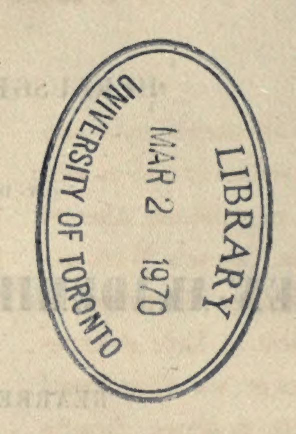
Zu beziehen durch Eggers & Comp. in St. Petersburg und durch Leopold Voss in Leipzig.

Preis des vierten Theils: 6 R. 85 Cop. Silb. = 7 Thlr. 18 Ngr.

Gedruckt auf Verfügung der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.

Den 15. März 1865.

K. Vesselofski, beständiger Secretair.

VORWORT.

Dem Bearbeiter eines grossen Wörterbuchs droht eine doppelte Gefahr: holt er zu weit aus, verliert er sich zu sehr in das Einzelne, oder geht er erst in vorgerücktem Alter an die Arbeit, so kann es leicht geschehen, dass sein Werk unvollendet liegen bleibt, und ein unvollendetes Wörterbuch ist weniger brauchbar als ein anderes nicht zu Ende geführtes Werk; die andere Gefahr ist die, dass er, vor Allem darauf bedacht, seine Arbeit wirklich zu Ende zu führen, dieselbe auf Kosten der Genauigkeit und Vollständigkeit zu sehr beschleunigt. Nehmen wir die 2te Auflage des Wilson'schen Wörterbuchs zum Maassstabe, so sind $^3/_5$ unserer Arbeit vollbracht; auf diesen Abschnitt haben wir ungefähr $12^1/_2$ Jahre verwandt. Nach demselben Verhältniss würden wir zur Vollendung der fehlenden $^2/_5$ der Arbeit noch etwa $8^1/_2$ Jahre bedürfen, die wir zu leben nach menschlicher Berechnung wohl hoffen dürfen. In die erste Gefahr haben wir uns also schon nach der ganzen Anlage des Werkes nicht begeben und sind dadurch dem Vorwurf entgangen, leichtfertig ein Werk von unabsehbarem Ende unternommen zu haben, für welches wir auf einen Fortsetzer nicht rechnen durften. Aber auch die zweite Gefahr haben wir bei unserer Arbeit stets vor Augen gehabt, da wir unserm beim Beginn des Werkes gefassten Entschluss, eine lange Reihe von Jahren ganz dem Wörterbuch zu widmen, treu geblieben sind.

Die Mängel unseres Wörterbuchs sind uns gar wohl bekannt, aber das Bewusstsein, dass wir nach besten Kräften arbeiten und dass unsere Arbeit von Hunderten benutzt wird und zu weiteren Forschungen anregt, giebt uns Muth und Kraft, auf dem schwierigen Pfade unverdrossen fortzuschreiten.

Wir bedauern es, dass die Uebersiedelung des Dr. H. Kern nach Benares uns um seine Beiträge für den Buchstaben फ gebracht hat, geben uns aber gern der Hoffnung hin, dass diese Quelle für die folgenden Buchstaben sich eben so ergiebig wie für die vorhergehenden erweisen werde.

Unserm Freunde W. D. Whitney verdanken wir ausser den schon früher erwähnten Beiträgen auch ein Verzeichniss der wichtigeren Wörter aus den im Journal of the American Oriental Society veröffentlichten Sanskrit-Inschriften.

Auf besondere Veranlassung machen wir darauf aufmerksam, dass die Theilnahme unseres Freundes A. Weber, welchem wir für die Mittheilung eines immer anwachsenden, theilweise nur ihm zugänglichen, wichtigen und reichen Materials zu grossem Dank verpflichtet sind, nicht von der Art ist, dass in jeder einzelnen von dem Wörterbuch aufgestellten Ansicht in Betreff der von ihm mitgetheilten Stellen auch der Ausdruck seiner Auffassung gesehen werden darf.

Den $\frac{17.}{29.}$ November 1864.

O. Böhtlingk.

R. Roth.

न

1. न indecl. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. 1) *nicht* Nir. 1,4. AK. 3,5,11. H. 1539. Med. avj. 40. नेन्द्रं देवममंसत ṚV. 10,86,1.6. ईयुरर्थं न न्यर्थम् 7,18,9.20. 21,5. 57,3. (भयस्थानसहस्राणि) मूढमाविशन्ति न पण्डितम् *bemächtigen sich des Thoren, nicht des Weisen* MBh. 3,62. गोप्तारं न निधीनां महयन्ति महेश्वरं विबुधाः *nicht den Hüter der Schätze, wohl aber den grossen Herrn verehren die Weisen* Pañkat. II,72. बुद्धिरस्ति न वा Çuk. 43,9. Auch bei einer Bitte, einem Wunsche, einem Gebote: न मा गरन्नद्यः ṚV. 1,158,5. 2,30,7. न त्वा गृहाणामुप तीतपासि AV. 6,32,1. मया ते ऽलङ्कृतं रूपं न त्वा विद्युर्जना इति N. 14,14. नत्रियैर्धार्यते शस्त्रं नार्तशब्दो भवेदिति R. 3,14,3; vgl. u. 3. अतिवादांस्तितिक्षेत नावमन्येत कं च न M. 6,47.55. Vor einem imperat. dagegen steht immer मा und नैवं वद Pañkat. 42,12 ist ohne allen Zweifel zu ändern. Eben so steht मा und nicht न vor einem aor. ohne Augment, der die Stelle eines imperat. vertritt. Eine Ausnahme haben wir in der Stelle: शर्मिष्ठामाधास्तल्पे न कर्हिचित् Bhâg. P. 9,18,30, wo मा das Versmaass stören würde. Dagegen wird MBh. 5,6032 statt नैवं मनः कृथाः wohl मैवं zu lesen sein. In einer Antwort kann bei न statt des aor. auch das praes. stehen nach P. 3,2,121. अकार्षीः किम् न करोमि oder नाकार्षम् Sch. In aneinandergereihten Sätzen oder Satzgliedern wird die Negation einfach wiederholt, oder sie wird an zweiter oder fernerer Stelle durch die verbindenden Partikeln उत, च, अपि, चापि, वा, अथ वा verstärkt: न वां द्यावो ऽहभिर्नोत सिन्धवो न देवत्वं पणयो नानशुर्मघम् ṚV 1,151,9. न चेद्वारो भविता नोत रोधः MBh. 5,2225. प्रतिश्रवणसंभाषे शयानो न समाचरेत्। नासीनो न च भुञ्जानो न तिष्ठन्न पराङ्मुखः ॥ M. 2,195. दूरस्थो नार्चयेदेनं न क्रुद्धो नान्तिके स्त्रियाः 202. 3,8.9. 4,15.37.79. नाधीयीताश्वमारूढो न वृक्षं न च हस्तिनम्। न नावं न खरं नोष्ट्रं नेरिणस्थो न यानगः ॥ 120. Hit. Pr. 11. प्रविशन्तं न मां कश्चिदपश्यन्नाप्यवारयत् N. 3,24. R. 1,54,10. नाहमस्यारण्यस्य देवता। न चाप्यस्य गिरेर्विप्रा नैव नद्याश्च देवता ॥ N. 12,54. नातिश्रमापनयनाय न च श्रमाय Çâk. 103. Ragh. 8,9. Vid. 307. कृतं न कर्णार्पितबन्धनं सखे शिरीषमागण्डविलम्बिकेशरम्। न वा शरच्चन्द्रमरीचिकोमलं मृणालसूत्रं रचितं स्तनान्तरे ॥ Çâk. 145. नैव क्रोधं गमिष्यामि न च वक्ष्ये कथं च न। अथ वा नोच्छ्वसिष्यामि R. 1,64,18. Dieses ist das न, welches als Synonym von उताहो, यदि वा, यद्वा und किं वा Trik. 3,4,4 aufgeführt wird. Sehr häufig wird die Negation auch nicht wiederholt und statt ihrer stehen einfach वा, अपि वा, च. यो नरः। न हृष्यति ग्लायति वा M. 2,98. धर्माथौं यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि तद्विधा 112. नैव क्वापि प्रपश्यन्ति नलं वा भीमपुत्रिकाम् N. 16,5. न ते भयं नरव्याघ्र दंष्ट्रिभ्यः शत्रुतो ऽपि वा। ब्रह्मर्षिभ्यश्च कुतः 14,18. नाब्राह्मणे गुरौ शिष्यो वासमात्यन्तिकं वसेत्। ब्राह्मणे चाननूचाने M. 2,242. न ब्राह्मणस्य त्वतिथिर्गृहे राजन्य उच्यते। वैश्यशूद्रौ सखा चैव ज्ञातयो गुरुरेव च ॥ 3,110.103.280. 4,84.138. नोच्छिन्द्यादात्मनो मूलं परेषां चातितृष्णया 7,139. संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे च धीरत्वम् *wer im Glück sich nicht freut, im Unglück nicht verzweifelt und in der Schlacht beherzt ist* ad Hit. I,28. Hier haben die Ausgaben nach विषादो ein न, welches aber das Metrum, wie schon Lassen bemerkt hat, nicht leidet. Nicht selten ist auch der Fall, dass die Negation an zwei oder mehr Stellen gesetzt, an einer anderen aber wieder weggelassen wird: नाश्नीयाद्भार्यया सार्धं नैनामीक्षेत चाश्नतीम्। क्षुवतीं जृम्भमाणां वा न चासीनां यथासुखम् ॥ M. 4,43. नाञ्जयन्तीं स्वके नेत्रे न चाभ्यक्तामनावृताम्। न पश्येत्प्रसवन्तीं च 44. न पाणिपादचपलो न नेत्रचपलो ऽनृजुः। न स्याद्वाक्चपलश्चैव न परद्रोहकर्मधीः ॥ 177. न राज्ञामघदोषो ऽस्ति व्रतिनां न च सत्त्रिणाम् 5,93. तत्र कुप्रावृतो नासीद्दरिद्रो वा पुरोत्तमे। नामृष्टभुङ्न चादाता नासुगन्धी न चानृजुः ॥ R. 1,6,8. न देवेषु न यक्षेषु तादृग्रूपवती क्वचित्। मानुषेष्वपि चान्येषु दृष्टपूर्वाथ वा श्रुता ॥ N. 1,13. नाहं शतसहस्रेण नापि कोटिशतैर्गवाम्। राजन्दास्यामि शबलां राशिभी रजतस्य वा ॥ R. 1,53,11. Gern schliesst sich न unmittelbar an eine oder zwei andere Partikel; Beispiele für न च, न चापि, नापि, नोत, न वा und नैव haben wir schon oben gehabt. न चैव (von einander getrennt 2,56) M. 4,55. 9,89. नापि च 4,47. न तु (von einander getrennt 3,144) 3,120. 4,33.251. 5,157. न त्वेव 10,94.95. न त्वेव तु 5,37. न चेत् s. unter चेद् 4, und न खलु unter खलु. न ह gaṇa चादि zu P. 1,4.57. Diese letzte Verbindung bewirkt, dass das Verbum finitum seinen Ton bewahrt, wenn unter der Form einer in der Zukunft negirten Thätigkeit ein Verbot ausgesprochen wird. P. 8,1,31. न ह भोत्स्यसे, न

हाध्येष्यसे so v. a. *du wirst nicht essen, du wirst nicht lesen, das sage ich dir in allem Ernst* Sch. In dem Beispeile न ह वै तस्मिंश्च लोके दक्षिणामिच्छन्ति ist das Verb. fin. nicht orthotonirt, ebend. न ह mit einem potent. M. 9,270. Vgl. ननु, नहि, नो, चन, हिन. Zwei Negationen in demselben Satze bilden eine verstärkte Bejahung: न कथंचिद्धि मे पापा न वध्या ये सुरद्विषः Arǵ. 10,17. न खल्वेतन्न कुर्यां च वचनम् R. 6,106, 16. न तु जातु न (*über Kurz oder Lang gewiss*) हिंस्युस्त्वां रामलक्ष्मणसायकाः । अपवृत्ता महावेगा यदि त्वं नागमिष्यसि ॥ 4,54,19. Megh. 64.105. नेयं न वक्ष्यति मनोगतमाधिहेतुम् Çâk. 59. न पुनरलंकारश्रियं न पुष्यति 10,6. Vikr. 29. Ragh. 6,30. Utt. Râmak. 124,5. Çiç. 1,55. Vop. S. 176. Aehnlich नादण्ड्यो नाम राज्ञो ऽस्ति *soll nicht unbestraft bleiben* so v. a. *soll jedenfalls bestraft werden* M. 8,335. न च न परिचितो न चाप्यरम्यः Mâlav. 10. नास्त्यगतिर्मनोरथानाम् Vikr. 26,3. In den folgenden Beispielen heben die zwei Negationen die Verneinung nicht auf: नैतैरपूतैर्विधिवदापद्यपि हि कर्हिचित् । ब्राह्मान्यौनांश्च संबन्धान्न चरेद्ब्राह्मणः सह ॥ M. 2,40. Wenn न einen einzelnen Begriff verneint, bildet es mit dem nachfolgenden Worte wohl eine Zusammensetzung (vgl. Vop. 6,9) und fällt dann ganz mit dem अ priv. zusammen: (दण्डाः) अनुद्वेगकरा नृणां सत्वचो नाग्निदूषिताः M. 2,47. शङ्किता नाभिधावन्तो निर्वास्याः 9,274. भूयिष्ठं च नरेन्द्राणां विद्यते नशुभा गतिः MBh. 13,3932. कृत्वा नसुकरं कर्म 8,185. 14,1768. संग्रामे नातिकोविदम् 4,1303. N. 25,16. नातिदूरे Hid. 1,51. Çâk. 110. Ragh. 3,67. 4,8. नताद्दिदाम् (bei Burnouf getrennt geschrieben) Bhâg. P. 5,4,13. नविद्वंस् 6,3,30. नमृत 5,8,26. नदूषितधियः 7,5,56. भूयो नागमनाय Vid. 215. नाधीत Hit. Pr. 23. नानुरक्ता I,85, v. l. Ja sogar नैव findet sich auf diese Weise verbunden: वरं गर्भस्रावो वरमृतुषु नैवाभिगमनम् Pańkat. Pr. 8. नैवसंज्ञानासंज्ञायतन Burnouf in Lot. de la b. l. 813. नैवसंज्ञासमाधि Hiouen-thsang I,367. In den nachstehenden Beispielen wird man mit mehr Recht न vom folgenden Worte trennen dürfen, da man hier noch deutlich durchfühlt, dass न ein Praedicat oder ein Subject negirt: (तान्) न दण्ड्यान्मनुरब्रवीत् *von diesen hat* Manu *erklärt, dass sie der Strafe nicht unterlägen,* M. 8,242. वस्त्रमलंकारम् u. s. w. न विभाज्यं प्रचक्षते 9,219. छेदने चैव यन्त्राणां योक्त्ररश्म्योस्तथैव च । आक्रन्दे चाप्यपैहीति न दण्डं मनुरब्रवीत् ॥ An dieser Stelle ist auch der Gebrauch von न vor runden Zahlen zu erwähnen. Die Negation zeigt an, dass in Wirklichkeit diese Zahl nicht voll sei; was daran fehlt wird im instr. oder abl. (एकां न ist allem Anschein nach nur ungenaue Schreibweise für एकान्न) dem न vorgesetzt. Im Çat. Br. findet keine Composition statt, dagegen scheint in der späteren Sprache एकान्न (vgl. P. 6,3,76) mit einem folgenden Zehner ein Compositum zu bilden. एकया न विंशतिः Çat. Br. 10,4,2,15. एकया न त्रिंशत् 18. पञ्चभिर्न चत्वारि शतानि 19.14. एकेन न विंशतिः P. 6,3,76, Sch. एकां न त्रिंशत् Çat. Br. 6,2,2,37. 9,2,3,47. एकान्नपञ्चाशद्रात्र Kâtj. Çr. 24.2,37. 3,36. एकान्नविंशतिः (oder एकाद्नविंशतिः) P. 6,3,76, Sch. Vop. 6,36. Taitt. Up. 3,11. एकस्यै (statt des abl.) न पञ्चाशत् TS. 7,4,7,3. 1. — 2) *damit nicht, auf dass nicht;* mit dem potent.: पितुस्त्वमेव मे गत्वा शीघ्रमाचक्ष्व राघव । न त्वामनुदहेत्क्रुद्धः Daç. 1,41. तं प्रसादय गत्वा त्वं न त्वां स कुपितो शपेत् 42. न गच्छेम श्रेषभीतो अनुनेष्यन्ति तं नृपम् R. 1,8,20. MBh. 1,6040. 3,16945. Vgl. u. 1 am Anfange die Stellen N. 14, 14 und R. 3,14,3. — 3) Vergleichunspartikel: *wie, gleichsam* Nir. 1,4. Med. avj. 40. यद्दि देवानां नेति तदेषामोऽमिति Ait. Br. 1,16. यद्दि नेत्पृच्योमिति तत् Çat. Br. 1,4,1,30. In dieser Bedeutung, welche später ganz verloren geht (im späten Kunstgedicht taucht sie wieder auf), bereits im AV. selten. नावं न पर्षणीम् ṚV. 1,131,2. वि पृच्छामि पाक्याइ न देवान् 120,4. 6,2,1.8.9. यवं न दस्म जुह्वा विवेक्षि 7,3,4. स्वर्ण वस्तोरुषसामरोचि यज्ञं तन्वाना उशिजो न मन्म 10,2. 13,3. 18,15. अत्वं स्य शूराधनो नान्ते 4,16,2. विरराज रिपुक्षयप्रतिज्ञामुखरो मुक्तशिखः स्वयं न मृत्युः Çiç. 20,4. Die ursprüngliche, negirende Bedeutung der Partikel lässt sich hier recht wohl nachweisen: indem man einem Dinge ein ihm sonst nicht zukommendes Praedicat beilegt, liegt es nahe, dessen materielle Identität mit einem andern Dinge, welchem dieses Praedicat ganz eigentlich zukommt, zu negiren. Ob ich sage: *er wiehert wie ein Pferd*, oder: *er wiehert, obgleich er kein Pferd ist*, oder endlich: *er wiehert, als wenn er ein Pferd wäre*, läuft schliesslich auf Eins hinaus. Vgl. u. 3. अ 1, *b*. — Ueber न, wo es mit वरम् oder श्रेयस् in Correlation steht, wird unter वर und श्रेयंस् die Rede sein.

2. न m. 1) ein Name Buddha's (सुगत). — 2) *Band, Fessel* (बन्ध). — 3) = प्रस्तुत. — 4) = हिरण्ड (?) Med. n. 1. — 5) *Perle* Ekâksharak. im ÇKDr. — Wilson führt nach Çabdârthak. noch folgende Bedeutungen an: *a*) m. ein Name Gaṇeça's; *Krieg; Gabe; Wohlfahrt.* — *b*) *f.* ना *Nabel; ein musikalisches Instrument; Kenntniss.* — *c*) adj. *dünn, mager, spärlich; leer; identisch; nicht beunruhigt; ungetheilt.*

नंश् s. नश्.

नंश nach Sâj. so v. a. नाशन *Vertreibuug:* आ वां रुवण्युमौशिजो हुवध्यै घोषेव शंसमर्जुनस्य नंशे ṚV. 1,122,5. Viell. *Erlangung;* vgl. 2. नश्.

नंशन (von नंश्) s. स्वप्न°.

नंशुक adj. von 1. नश् Uṇâdis. 2,30. = अणु Uǵǵval. = वेनुदारक (!) Padman. *verderblich* Wils. वृकणकेशीर्जनयः स्युरभ्यासरिणीर्नंशुकाः wohl *verloren gehend* Kâṭh. 25,5.

नंष्टृ (von 1. नश्) nom. ag. = नाशाश्रय ÇKDr. *verloren gehend u. s. w.;* vgl. P. 7,1,60.

नंष्टव्य part. fut. pass. von 1. नश् P. 7,1,60, Sch.

नःक्षुद्र (नस् *Nase* + क्षुद्र) adj. P. 6,1,63, Vârtt. 2. *kleinnasig* H. 451.

नक् (oder नश्, nach der Analogie von निश्) *Nacht:* अप स्वसुरुषसो नग्जिहीते ṚV. 7,71,1. indecl. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. — Vgl. नक्त.

नक 1) m. N. pr. eines Sohnes des Dâruka Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 53,*a*,37. — 2) n. भरद्वाजस्य नकम् N. eines Sâman Ind. St. 3,227.

नकिंचन (1. न + किंचन) adj. *Nichts habend, bettelarm* MBh. 5,4522. Pańkat. 134,14, wo तद्यार्थश्रमो नकिंचनः कथं zu lesen ist; vgl. Benfey zu d. St. In der Stelle: स्थाने भवानेकनराधिपः सन्नकिंचनत्वं मखजं व्यनक्ति Ragh. 5,16 wird eher das geläufigere अकिंचनत्व, als नकिंचनत्व, anzunehmen sein. — Vgl. अकिंचन.

नकिम् (1. न + किम्) indecl. gaṇa चादि zu P. 1,4,57. — Vgl. नकीम्, माकिम्.

नकिस् (1. न + किस्) indecl. gaṇa चादि zu P. 1,4,57. Med. avj. 71 (निषेधापमयोः); an beiden Orten नकिर् geschrieben. 1) *nicht, nimmer;* etwas stärker als das einfache न. Naigh. 3,12. नकिर्देवा वारयन्ते न मर्ताः

R̥V. 4,17,19. नकिर्मा दैव्यं सहो वरते 42,6. नकिष्टं घ्नन्ति 2,27,13. 8,73,9. वयो नकिष्टे पप्तिवांस आसते व्युष्टौ 1,48,6. 69,7. नकिरस्य प्र मिनन्ति व्रतानि 10,10,5. 39,11. 134,7. 3,38,8. 6,27,3. — 2) *Niemand, Keiner:* नकिर्ह्येषां जनूंषि वेद R̥V. 7,56,2. नकिरिन्द्रत्वदुत्तरो 32,5. तदेषां नकिरा मिनत् । अरात्रा चन मर्त्यः 8,28,4. नकिष्ट्वा नि यमदा सुते गमः 33,8. यथा क्रिमीणां नकिरुच्छिषातै AV. 2,31,3. Diese Bedeutung ist die seltenere, wird aber von den Erklärern häufig auch in Fällen angenommen, wo die erste am Platz ist.

नँकीम् indecl. Naigh. 3,12. gaṇa चादि zu P. 1,4,57. so v. a. नकिस् 1: नकीमिन्द्रो निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे R̥V. 8,67,5. Vgl. नकिम् und माकीम्.

नकुच m. v. l. für लकुच Colebr. und Lois. zu AK. 2,4,2,41.

नकुट n. *Nase* Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. नकुटक.

नकुल 1) adj. oxyt. (?) Bez. einer bestimmten Farbe (wohl die des Ichneumons): बभ्रवे, नकुलाय, रोहिताय TS. 7,3,18,1. R̥V. Prât. 17,9. — 2) m. *a)* oxyt. *Viverra ichneumon, ein dem Iltis ähnliches Thier;* der bekannte Feind der Schlangen (auch Mäuse), dessen Kunst, durch ein Heilkraut sich gegen die Folgen des giftigen Bisses zu schützen, schon im AV. erwähnt wird. AK. 3,4,25,172. H. 1302. an. 3,656. Med. l. 100. यथा नकुलो विच्छिद्य संदधात्यहिं पुनः AV. 6,139,5. वराहो वेद वीरुधं नकुलो वेद भेषजीम् 8,7,23. VS. 24,26. 32. Pâr. Gr̥hj. 2,7. R̥V. Prât. 13,20. M. 4,126. 11,131. 159. 12,62. MBh. 1,5582. fgg. नकुलो मूषिकानत्ति बिडालो नकुलं तथा 12,444. Suçr. 1,108,2. 203,2. 2,265,4. Varâh. Br̥h. S. 53,32. 85,41. fgg. Pañkat. 98,21. fgg. 110,22. Bhâg. P. 3,21,44. नकुली f. *das Weibchen* MBh. 16,41. नकुलत्व n. nom. abstr. 14,2896. Vgl. गन्ध°, जल°. — *b) Sohn* Çabdam. im ÇKDr. — *c)* N. pr. eines Veda-Sängers, mit den patronn. Vâmadeva, Vâmadevja und Vaiçvâmitra, Ind. St. 3,221. नकुलस्य वामदेवस्य प्रेङ्खः N. eines Sâman ebend. — *d)* N. pr. eines Sohnes des Pâṇḍu (oder vielmehr der Açvin) und der Mâdrî, Zwillingsbruders des Sahadeva, H. an. Med. MBh. 1,2445. 4850. fgg, Hariv. 4057. VP. 437. 459. Lalit. 26. — *e)* N. pr. eines späteren Dichters Çârñg. Paddh. in Verz. d. Oxf. H. 124, *a.* — *f)* Bein. Çiva's: युधिष्ठिरस्य या कन्या नकुलेन विवाहिता । पूजिता सहदेवेन सा कन्या वरदा भवेत् ॥ Vidagdhamukhamaṇḍana im ÇKDr. — 3) f. आ Bein. der Gemahlin Çiva's H. ç. 56 (daneben अकुला). — 4) f. ई *a) das Weibchen des Ichneumons;* s. u. 2, *a.* — *b)* N. verschiedener Pflanzen: *Salmalia malabarica Schott u. Endl.* (कुक्कुटी) Med. *Nardostachys Jatamansi* (जटामांसी) *Dec.* H. an. Med. *Saffran* H. an. = शङ्खिनी Dhar. im ÇKDr. — *c)* myst. Name *des Buchstabens* ह (vgl. नकुलीश) Vîgâbhidhâna im ÇKDr. — Wird P. 6,3,75 in न + कुल zerlegt.

नकुलक (von नकुल) *ein Schmuck in Form eines Ichneumons* Vjutp. 139.

नकुलाढ्या (नकुल + आ°) f. *eine best. Pflanze,* = गन्धनाकुली Râgan. im ÇKDr.

नकुलान्धता (नकुल + अ°) f. und नकुलान्ध्य (नकुल + आ°) n. *eine best. Krankheit des Auges, bei welcher das Auge dem des Ichneumons gleicht, und dem Kranken bei Tage die Gegenstände bunt erscheinen,* Suçr. 2,318,9. 21. — Vgl. नाकुलान्ध्य.

नकुलीश (नकुली + ईश) m. 1) eine Form Bhairava's Pîṭhamâlâ im ÇKDr. — 2) myst. Name *des Buchstabens* ह (vgl. नकुली) Vîgâbhidhâna im ÇKDr. — नकुलेश Wilson.

नकुलेश s. u. d. vorhergehenden Worte.

नकुलेष्टा (नकुल + इष्टा) f. *die dem Ichneumon erwünschte Pflanze,* N. einer best. Pflanze, durch welche der Ichneumon sich gegen die Folgen des Bisses der Schlangen schützt; = नाकुली, गन्धनाकुली AK. 2,4,4,3.

नक्क्, नक्कयति *tödten, zu Grunde richten* Dhâtup. 32,54. Das न wird nicht ण Dhâtup. Vop. 8,43.

1. नक्त 1) n. sg. und f. du. (नक्ता H. ç. 18): नक्ता च चक्रुरुषसा विरूपे R̥V. 1,73,7. उषासानक्ता 10,70,6. 7,2,6. नक्तोषासा 1,13,7. 96,5. In der Stelle: आ पशुं गासि पृथिवीं वनस्पतीनुषासा नक्तमोषधीः 8,27,2 hat vielleicht, dem उषासा entsprechend, ursprünglich नक्ता gestanden, welches wegen des Hiatus geändert wurde. नक्तमहरेवाभिनिष्पद्यते Khând. Up. 8,4,2. Wie das daneben stehende adv. दिवा als Subject im Satze Bhâg. P. 5,22,5. नँक्तम् (नँक्तम् gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37) adv. *bei Nacht, in der Nacht* AK. 3,5,6. H. 1533. दिवा न° R̥V. 5,76,3. 7,15,15. 1,24,10. नक्तमुतोषसः 90,7. प्र या जिगाति खर्गलेव नक्तम् 7,104. 17. 8,85,1. सायं नक्तमथो दिवा AV. 6,128,4. Çat. Br. 2,1,4,2. 13,1,5,5. Âçv. Gr̥hj. 3,9. M. 6,19. MBh. 1,6507. N. 2,4. R. 5,92,19. Megh. 38. Bhartr̥. 2,82. Varâh. Br̥h. S. 29,31. Vid. 259. स्त्रीनक्तमन्तरागारबहिःशत्रुकृतान् (wo नक्तम् mit कृतान् zu verbinden ist) Jâǵn. 2,31. दिननक्तम् Mârk. P. 16,69. Vgl. नक्तन्, नक्ति, नक्तया, नक्. — 2) n. *das Essen bei Nacht* (als Kasteiung): एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च । उपवासेन चैकेन पादकृच्छ्रः प्रकीर्तितः ॥ Jâǵn. 3,319. उपवासात्परं भैक्षं भिक्षात्परमयाचितम् । अयाचितात्परं नक्तं तस्मान्नक्तेन वर्तयेत् ॥ Devî-P. im ÇKDr. नक्तभोजिन् Bhavishja-P. ebend. — 3) m. N. pr. eines Sohnes des Pr̥thu VP. 165. des Pr̥thusheṇa von der Âkûti Bhâg. P. 5,15,5. — 4) f. आ *eine best. Giftpflanze,* = कलिकारी Râgan. im ÇKDr.

2. नक्त (नक्ता?) n. = نقل in der Astr. N. *des 5ten* Joga Ind. St. 2,269.

नक्तक m. *Lappen* AK. 2,6,3,16. *Handtuch* H. 676. Nach ÇKDr. ist नक्तक eine von Bharata erwähnte Variante für लक्तक, wie der Text des AK. lesen soll.

नक्तचारिन् (1. नक्त + चा°) 1) adj. *bei Nacht umhergehend.* — 2) m. *a) Eule* Trik. 2,5,15. — *b) Katze* ÇKDr. und Wils. nach Trik. 2,5,8; die Calc. Ausg. liest hier aber नक्तंचा°. — *c) Dieb.* — *d) Unhold, ein* Rakshas Wils. — Die richtigere Form ist नक्तंचारिन्.

नक्तंचर (नक्तम् + चर) adj. *in der Nacht umhergehend;* subst. m. *ein bei Nacht umherwanderndes Thier, ein nächtlicher Unhold, ein* Rakshas. Gegens. अहश्चर Çâñkh. Gr̥hj. 2,14. भूत MBh. 5,7249. 14,1921. Mârk. P. 29,20. दिवाचरा न शर्वर्यां न च नक्तंचरा दिवा (याह्याः) Varâh. Br̥h. S. 85,24. — Sâv. 5,74. MBh. 1,6508. Hariv. 4351. R. 5,11,9. नक्तंचरेश्वर 3,48,2. f. नक्तंचरी Kathâs. 25,104. 238.

नक्तंचर्या (नक्तम् + च°) f. *das Herumwandern bei Nacht* MBh. 12,10575.

नक्तंचारिन् (नक्तम् + चा°) 1) adj. *bei Nacht umhergehend* (Gegens. दिवाचारिन्, दिवाचर) Âçv. Gr̥hj. 1,2. M. 3,90. — 2) m. *Katze* Trik. 2,5,8. — Vgl. नक्तचारिन्.

नक्तंजात (नक्तम् + जात) adj. *bei Nacht entstanden:* ओषधि AV. 1,23,1.

नक्तन् = नक्त *Nacht:* वयो ये भूत्वी पतयन्ति नक्तभिः RV. 7,104,18.

नक्तंदिन (नक्तम् + दिन) n. sg. *Nacht und Tag:* तौ पृथग्वरदाकूले शिष्टामुत्तरदक्षिणे । नक्तंदिनं (so ist zu lesen) विभज्योभौ शीतोष्णकिरणाविव ॥ Mâlav. 88. तुल्यनक्तंदिने काले विषुवद्विषुवं च तत् H. 146. नक्तंदिनम् adv. *bei Nacht und bei Tage* Kathâs. 11,3. Pañkat. 32,25. An beiden Stellen getrennt gedruckt.

नक्तंदिव (नक्तम् + दिव) P. 5,4,77. °वम् adv. *bei Nacht und bei Tage* Sch.

नक्तम् adv. *bei Nacht* s. u. 1. नक्त.

नक्तमाल m. N. eines Baumes, *Pongamia glabra Vent.* AK. 2,4,2,28. H. 1140. R. 3,79,37. 6,15,3. 108,20. Suçr. 1,32,16. 137,14. 138,4. 2,119,2. Ragh. 5,42. Varâh. Bṛh. S. 53,103. 54,11. °क Suçr. 2,36,18.

नक्तमुखा f. *Abend* H. 1533 falsche Lesart für नक्तमुषा. Nach ÇKDr. kennt auch Halâj. jene Form.

नक्तंप्रभव (नक्तम् + प्र°) adj. *bei Nacht entstehend* Varâh. Bṛh. S. 21,8. नक्तप्र° v. l.

नक्तया adv. *bei Nacht:* रुशद्दृशे ददृशे नक्तया चित् RV. 4,11,1. — Vgl. 1. नक्त, नक्तन्, नक्ति.

नक्तान्ध (1. नक्त + अन्ध) adj. *nachtblind* Suçr. 1,223,11.

नक्तान्ध्य (1. नक्त + आन्ध्य) n. *Nachtblindheit* Suçr. 2,86,2. 340,11.

नक्ति f. = नक्त *Nacht:* अभि त्वा नक्तीरुषसो ववाशिरे RV. 2,2,2.

नक्र 1) m. *Krokodil* AK. 1,2,3,21. Trik. 1,2,23. H. 1349. an. 2,434. Med. r. 53. 54. Hâr. 76. M. 1,44. MBh. 3,16241. R. 2,113,22. 3,17,24. Suçr. 2,155,17. Varâh. Bṛh. S. 27, c,14. 32,9. Ragh. 7,27. मातङ्ग° 13,11. द्वीपनिभ Kathâs. 26,8. नक्रः स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्रमपि कर्षति । स एव प्रच्युतः स्थानाच्छुनापि परिभूयते ॥ Pañkat. III,43. Bhâg. P. 2,7,16. 24. 4,22,40. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 4,1970. Ragh. 16,55. Vgl. नाक्र. — 2) m. *das Zodiakalbild Scorpion* Ind. St. 2,260. — 3) *Nase*, n. H. 581. H. an. Med. f. आ Çabdar. im ÇKDr. Nach Wise 233 ist नक्र = नासाज्वर, घ्राणकज्वर *eine Krankheit der Schneider'schen Haut, verbunden mit katarrhalischen Beschwerden, Kopf- und Gliederschmerz.* — 4) n. = अग्रदारु H. an. Med. *the upper timber of a door frame* Wils. — 5) f. आ *ein Zug von Bienen* oder *Wespen* Çabdârthak. bei Wils. — Zerfällt nach P. 6,3,75 in न + क्र.

नक्रराज (नक्र + राज) m. *Haifisch* oder *ein anderes grosses Seeraubthier* Hâr. 77. Nach Çabdar. bei Wils. auch °राज्.

नक्रहारक (नक्र + हा°) m. dass. Trik. 1,2,22.

नक्ष्, नक्षति (गतिकर्मन् Naigh. 2,14. Dhâtup. 17,10. व्याप्तिकर्मन् Naigh. 2,18) und नक्षते *herbei —, hinzukommen zu, sich einfinden bei, erreichen, erlangen:* रेणुर्नक्षत द्याम् RV. 1,33,14. 66,9 (5). इमा उ त्वा नक्षन्ते गिरः 6,45,28. अर्वन्तो न काष्ठां नक्षमाणाः 7,93,3. 9,93,1. यज्ञं नक्षसे VS. 27,13. नक्षन्त इन्द्रं शरदः सुपृक्षः RV. 7,37,7. अस्तं ननक्षे यस्मिं चाकन् 10,95,4. AV. 10,1,14. 18,2,29. नक्षन्ति रुद्रा अवसा नमस्विनम् RV. 1,166,2. अर्चिष्मेभिर्भानुभिर्नक्षति द्याम् 10,3,5. मन्म श्रुतं नक्षतः 6,49,3. 7,39,6. नक्षा वां घर्मो नक्षतु AV. 7,73,5. Vgl. auch इनक्ष्; die Form आनट् u. s. w. s. u. नश्.

— अच्छ *losgehen auf:* गातुमिषे नक्षते तुम्रमच्छ RV. 6,22,5.

— अभि *sich nahen zu, herbeikommen zu, anlangen bei* (acc.): अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशुः RV. 2,24,6. 20,2. 5,15,2. न यं हिंसन्ति धीतयो न वाणीरिन्द्रं नक्षन्तीदभि वर्धयन्तीः 6,34,3. प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः प्र ब्रह्माणो अभिनक्षन्त इन्द्रम् 8,85,5. दक्षिणा यज्ञमभिनक्षमाणाः 10,17,9. शुक्रेभिरूर्मिभिरभि नक्षति क्षाम् 1,95,10. AV. 12,3,8.

— अव *Jmd* (gen.) *einholen* (?): युवमत्यस्याव नक्षथो यद्विपत्मनो नर्यस्य प्रयज्योः RV. 1,180,2.

— परि *hinreichen über, einnehmen:* उरु वां रथः परि नक्षति द्याम् RV. 4,43,5.

— प्र *herbeikommen:* प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त RV. 7,42,1.

— अभिप्र *bemeistern:* प्र यो ननक्षे अभ्योजसा क्रिविम् Vâlakh. 3,8.

नक्षत्र Uṇâdis. 3,105. n. 1) *Gestirn* überh. (auch von der Sonne gebraucht) AK. 1,1,2,22. H. 107. दिवा नक्षत्रं (coll.) पप्रथच्च भूम RV. 7,86,1. उडुस्रियाः सृजते सूर्यः सचाँ उद्यन्नक्षत्रमर्चिवत् 81,2. नक्षत्रं प्रत्नमभिनच्चरिष्णु 10,88,13. 111,7. 156,4. *Sterne* 1,50,2. 3,54,19. अभि नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिंशन् 10,68,11. नक्षत्राणामेषामुपस्थे सोम आहितः 85,2. AV. 6,128,1. 3. 7,13,1. 9,7,15. 15,6,2. Ait. Br. 4,25. VS. 14,19. 18,18. 22,28. Âçv. Gṛhj. 4,4. Lâṭj. 3,8,10. नक्षत्राणि ग्रहास्तथा M. 1,24. विज्ञाय निशि पन्थानं नक्षत्रगणसूचितम् Hid. 1,3. N. 5,6. चन्द्रादित्यौ ग्रहनक्षत्रताराः MBh. 13,7386. 1,7677. Diese fünf bilden bei den Gaina die Gruppe der Gjotishka H. 92. पुण्ये तिथौ मुहूर्ते वा नक्षत्रे वा गुणान्विते M. 2,30. नक्षत्रैर्यश्च जीवति 3,162. Suçr. 1,17,8. 114,4. 103,2. द्यौः सचन्द्रार्कनक्षत्रा MBh. 13,7070. 3,12549. 16038. °शिरसि Hariv. 12239. Ein Mal masc.: दृळ्हो नक्षत्र उत विश्वदेवो भूमिमातान्द्यां धासिनायोः RV. 6,67,6. एक° *aus einem Stern bestehend* Çat. Br. 13,8,1,3. Kâtj. Çr. 21,3,3. Âçv. Gṛhj. 4,5. — 2) im Bes. *die Mondstationen;* in der älteren Zeit (aber auch noch im Hariv.) 27, später 28 an der Zahl. Dieselben werden in der Folge auch als *Gemahlinnen des Mondes*, als Töchter Daksha's, aufgefasst. AV. 19,8,1. VS. 18,40. TS. 2,3,5,1. 3,4,7,1. TBr. 1,5,1,1. 2,5. 2,7,18,13. Çat. Br. 6,5,4,8. 9,4,1,9. 10,5,4,17. P. 1,2,60. MBh. 13,3256. fgg. 4255. fgg. शिष्टाः (कन्याः) सोमाय राज्ञे ऽथ नक्षत्राख्या ददौ प्रभुः (दक्षः) Hariv. 104. 1332. 11522. 11524. कृत्तिकादीनि नक्षत्राणीन्दोः पत्न्यस्तु Bhâg. P. 6,6,23. Die Namen derselben s. Ind. St. 1,89. fgg. Vgl. Warren, Kâlas. 372. Weber, Die vedischen Nachrichten von den Nakshatra. — 3) *Perle* Râgan. im ÇKDr. — Was die Etymologie betrifft, so lässt sich gegen die von Aufrecht in Z. f. vgl. Spr. 8,71 vorgebrachte (नक्त + त्र) einwenden, dass *Wächter der Nacht* nicht auf die Sonne passt, welche in den ältesten Texten vorzugsweise नक्षत्र genannt wird. Die Gleichsetzung von नक्ष mit नक्त erregt gleichfalls Bedenken. Eher liesse sich noch an eine Zurückführung auf नक्ष् (vgl. Nir. 3,20. TBr. 1,5,2,5.) denken, dann wären die Gestirne *die am Himmel Heraufkommenden.* Die spielende Zerlegung in न + क्षत्र findet sich Nir. 3,20. Çat. Br. 2,1,2,18. 19. P. 6,3,75. — Vgl. देव°, यम°.

नक्षत्रकल्प (न° + क°) m. Titel eines zum AV. gehörigen Pariçishṭa über die *Mondstationen* Verz. d. B. H. No. 364. 366. Ind. St. 3,279. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, b, 38.

नक्षत्रकान्तिविस्तार (न° - का° + वि°) m. *weisser* Jâvanâla (s. d.) Ri-

gaṇ. im ÇKDr.

नक्षत्रकूर्मविभाग (न°-कूर्म + वि°) m. *Vertheilung der Länder unter die Herrschaft der verschiedenen Mondstationen* Varâh. Bṛh. S. 2, e (A. Bl. 2, a). — Vgl. u. कूर्म 2.

नक्षत्रचक्र (न° + चक्र) n. Bez. *eines best. myst. Diagramms* Tantras. in Verz. d. Oxf. H. 93, a. 95, b. 96.

नक्षत्रचिन्तामणि (न° + चि°) m. Titel eines Werkes über *die Mondstationen* Mack. Coll. I, 129.

नक्षत्रजा (न° + जा) adj. subst. *von den Sternen geboren, Sternensohn* AV. 6, 110, 3.

नक्षत्रताराराजादित्य m. *die Sonne* (आदित्य) *als König* (राजन्) *der Sterne* (नक्षत्र) *und Sternbilder* (तारा), Bez. einer Meditation bei den Buddhisten Lot. de la b. l. 269.

नक्षत्रदर्श (न° + द°) m. *Sternschauer* VS. 30, 10.

नक्षत्रनाथ (न° + ना°) m. *der Schützer der Mondstationen, der Mond* Hariv. 16033. Ragh. 6, 66.

नक्षत्रनेमि (न° + ने°) 1) m. a) *der Polarstern.* — b) *der Mond* H. an. 5, 36. Med. m. 64. — c) Bein. Vishṇu's MBh. 13, 6996. — 2) f. Bein. *der Mondstation* Revatî H. an. Med.

नक्षत्रप (न° + प) m. *der Hüter der Mondstationen, der Mond* ÇKDr. Wils.

नक्षत्रपथ (न° + पथ) m. *die Sternenbahn, ein bestirnter Himmel:* °वर्चस् R. 3, 49, 4.

नक्षत्रपाठक (न° + पा°) m. *Sterndeuter* Bṛhannârad. P. in Verz. d. Oxf. H. 10, a, N. 3.

नक्षत्रपुरुष (न° + पु°) m. *Mondstationenmann;* in der Astrol. *eine die Mondstationen darstellende menschliche Figur* (die Füsse stellen z. B. Mûla dar, die Kehle Ǵjeshṭhâ). Abgekürzt auch *eine Cerimonie, bei der eine solche Figur verehrt wird.* Vâmana-P. in Verz. der Oxf. H. 46, b, 5 v. u. Auch °पुरुषक in der ersten Bed. Varâh. Bṛh. S. 105, 5. — Vgl. कालपुरुष.

नक्षत्रफल (न° + फल) n. Titel eines Werkes über *die Mondstationen* Mack. Coll. I, 126.

नक्षत्रभक्ति (न° + भ°) f. *Vertheilung der verschiedenen Dinge unter die* Nakshatra; *Angabe, in welchem Verhältniss sie zu einander stehen;* Titel des 15ten Adhjâja von Varâh. Bṛh. S. nach 2 Handschriften. — Vgl. नक्षत्रव्यूह.

नक्षत्रमार्ग (न° + मा°) m. *die Sternenbahn:* °मार्गं विपुलं सुरवीथीति विश्रुतम् Indr. 2, 12.

नक्षत्रमाला (न° + मा°) f. 1) *Sternenkranz, Sterngruppe:* दक्षिणां दिशमास्थाय ऋषिमध्ये महायशाः । नक्षत्रमालामपरामसृजत् R. 1, 60, 21. — 2) *der Kranz der Mondstationen, alle Mondhäuser insgesammt:* यावन्नक्षत्रमाला विचरति गगने Varâh. Bṛh. S. 106, 9. — 3) *eine Perlenschnur von 27 (die Anzahl der Mondstationen) Perlen* AK. 2, 6, 3, 8. H. 662. Varâh. Bṛh. S. 82 (80, b), 34.

नक्षत्रयाजक (न° + या°) adj. *der an die Gestirne* oder *die Mondstationen Opfer darbringt:* नक्षत्रग्रामयाजकाः MBh. 12, 2874. — Vgl. ग्रहयज्ञ.

नक्षत्रयोग (न° + योग) m. *die Conjunction des Mondes mit den Mondstationen:* सांवत्सरा ज्योतिषि चाभियुक्ता नक्षत्रयोगेषु च निश्चयज्ञाः MBh. 5, 1905. 13, 3252. (दक्षस्य तनयाः) नक्षत्रयोगनिरताः संख्यानार्थं ताभवन् । पत्न्यो वै तस्य राजेन्द्र सोमस्य शुभकर्मणः ॥ 9, 2014.

नक्षत्रयोगिन् (von नक्षत्रयोग) adj. *mit den Mondstationen in Verbindung stehend:* तस्मै (चन्द्राय) नक्षत्रयोगिन्यः सप्तविंशतिरुत्तमाः (!) । रोहिणीप्रमुखाः कन्या दक्षः प्राचेतसो ददौ ॥ Hariv. 12454. MBh. 1, 2581. Nach Wilson (VP. 123, N. 22) f. pl. *die Hauptsterne in den Mondstationen.*

नक्षत्रराज (न° + राज) m. *König der Sterne* AV. 6, 128, 4. *der Mond* MBh. 12, 1024. R. 5, 18, 17. N. pr. eines Bodhisattva Lot. de la b. l. 2. °विक्रीडित *die Spiele des Mondes,* Bez. einer Meditation ebend. 253. °संकुसुमिताभिज्ञ N. pr. eines Bodhisattva 242. कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ N. pr. eines Buddha 253. °प्रभावभासगर्भ N. pr. eines Bodhisattva Daçabhûm. 2.

नक्षत्रलोक (न° + लोक) m. pl. *die Welt der Gestirne* Çat. Br. 14, 6, 6, 1.

नक्षत्रवर्त्मन् (न° + व°) n. *der Sternenpfad, der Himmel* H. 163, Sch. H. ç. 26.

नक्षत्रविद्या (न° + वि°) f. *Sternkunde* Khând. Up. 7, 1, 2. 4. M. 6, 50.

नक्षत्रवीथी (न° + वी°) f. *Sternenpfad:* °वीथीषु शारदीषु MBh. 13, 521.

नक्षत्रवृष्टि (न° + वृ°) f. *Sternschnuppen* Ind. St. 1, 41, 2.

नक्षत्रव्यूह (न° + व्यूह) m. = नक्षत्रभक्ति Varâh. Bṛh. S. 2, e (A. Bl. 2, a). Bhaṭṭotp. zu 15, 1. Nach einer Hdschr. Titel des 15ten Adhjâja in Varâh. Bṛh. S.

नक्षत्रशवस् (न° + श°) adj. etwa *an Menge den Sternen gleichend:* विशां °शवसाम् ṚV. 10, 22, 10.

नक्षत्रसूचक (न° + सू°) m. *Sterndeuter* Varâh. Bṛh. S. 2, 17. fg.

नक्षत्रिन् (von नक्षत्र) adj. etwa *Sterne in sich tragend,* Beiw. Vishṇu's MBh. 13, 6996. — Vgl. नक्षत्रनेमि.

नक्षत्रिय = नक्षत्र P. 6, 4, 141. adj. *zu den Sternen gehörig, — in Beziehung stehend u. s. w.;* namentlich *die Zahl der* Nakshatra (*siebenundzwanzig*) *enthaltend* AV. 2, 2, 4. VS. 22, 28. प्रजापति TBr. 1, 5, 2, 2. विराज् TS. 7, 1, 3, 2. Çâṅkh. Br. 5, 1. 3. 5. 8.

नक्षत्रेश (नक्षत्र + ईश) m. *der Herr der Sterne, der Mond* AK. 1, 1, 2, 16. H. 104, Sch. Sâh. D. 18, 22.

नक्षत्रेष्टका (नक्षत्र + इ°) f. N. *bestimmter Backsteine* TS. 5, 4, 1, 3.

नक्षत्रेष्टि (नक्षत्र + 2. इष्टि) f. *ein Opfer an die Gestirne* Ind. St. 1, 72. 470. 3, 375. 385. 390.

नक्षद्दाभ (नक्षत्, partic. praes. von नक्ष् + दाभ von दभ्) adj. *den Nahenden niederschlagend,* Beiw. des Indra ṚV. 6, 22, 2. Nir. 6, 3.

नक्ष्य (von नक्ष्) adj. *dem man nahen muss* ṚV. 7, 15, 7.

नख् (नङ्ख्), नख्यति (गतिकर्मन्) Naigh. 2, 14. नखति und नङ्खति Dhâtup. 5, 20. 21.

नख Uṇâdis. 5, 23. Çânt. 1, 6. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. Trik. 3, 5, 13. 1) m. n. *Nagel am Finger* oder *an der Zehe; Kralle* AK. 2, 6, 2, 34. Trik. 2, 6, 27. 3, 3, 50. H. 594. an. 2, 22. Med. kh. 2. यद्धस्तयोः शमितुर्यन्नखेषु (रिप्तमस्ति) ṚV. 1, 162, 9. 10, 163, 5. AV. 2, 33, 6. des Tigers 4, 3, 3. सुपर्णा इत्था नखमा सिषायावरुद्धः परिपदं न सिंहः ṚV. 10, 28, 10. Ait. Br. 3, 26. नखनिर्भिन्न TS. 1, 8, 9, 1. P. 6, 2, 48, Sch. नखानि निकृन्तते TS. 2, 5, 1, 7. Çat. Br. 3, 2, 1, 31. नखाग्र 11, 5, 3, 4. 14, 4, 2, 16. Hariv.

4774. Prab. 67,1. नखानि कर् Kauç. 54. कृत्तकेशनखश्मश्रु M. 4,35. 6,52. न छिन्द्यान्नखलोमानि दन्तैर्नोत्पाटयेन्नखान् 4,69. Bhâg. P. 6,18,46. °च्छेदन Suçr. 1,316,3. — Hit. 3,14. MBh. 4,353. 7,4527. Çâk. 74. 138. 162. Ragh. 2,31. 12,22. Bhâg. P. 2,1,35. नखेन्दुमयूख 3,8,26. °क्षत Trik. 3,3,5. नखाघात Kâmaçâstra im ÇKDr. Am Ende eines adj. comp. f. ई (die Erscheinung des Wortes im gaṇa क्रोडादि zu P. 4,1,56 fällt wegen 4,1,58 auf; das Wort findet sich auch im gaṇa बह्वादि zu P. 4,1,45 und hat demnach im fem. आ oder ई; aber ob ein comp. gemeint ist?) MBh. 1,8295. 9,2649. R. 5,17,31. Mârk. P. 21,18. in einem nom. pr. f. आ P. 4,1,58. Zur Bezeichnung *der Zahl zwanzig* gebraucht Sûrjas. 2,34. Journ. of the Am. Or. S. 6,558. Wird P. 6,3,75 in न + ख zerlegt. — 2) *ein best. Parfum* (शुक्ति), n. AK. 2,4,4,18. Trik. 3,3,50. H. an. n. und f. (ई) Med. नखतुरुष्कौ Varâh. Bṛh. S. 76,14. fgg. 104,62; vgl. चक्र°, द्वीपि°, व्याघ्र°. — 3) m. *Theil* H. an. — Vgl. कु°, गिरिणख, गृध्रनखी, तरुनख, दु°, द्रुम°, धाङ्क्षनखी, नीलनख, पञ्च°, शूर्पणखा.

नखक (von नख) m. N. pr. eines Nâgarâǵa Vjutp. 86.

नखकुट्ट (नख + कुट्ट) adj. *der sich mit dem Beschneiden der Nägel abgiebt; m. Barbier* Trik. 2,10,4.

नखखादिन् (नख + खा°) adj. *seine Nägel essend, an seinen Nägeln beissend* M. 4,71. MBh. 13,4968.

नखगुच्छफला f. = नखनिष्पाव Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten Worte. गुच्छफला und नखपुञ्जफला ebend. u. निष्पावी.

नखजाह (नख + जाह) n. *Nagelwurzel* gaṇa कर्णादि zu P. 5,2,24.

नखदारण (नख + दा°) m. *Falke (mit den Krallen zerreissend)* Wils.

नखनिकृन्तन (नख + नि°) *Nagelscheere* Ḱhând. Up. 6,1,6.

नखनिष्पाव (नख + नि°) m. *eine bestimmte Hülsenfrucht* (निष्पावी) Râǵan. im ÇKDr. Auch नखनिष्पाविका f. ebend. u. निष्पावी.

नखपद (नख + पद) n. *Spur eines Fingernagels, Verletzung mit einem Fingernagel* Megh. 36. Ḱaurap. 35.

नखपर्णी (नख + पर्ण) f. *eine best. Staude* (वृश्चिका) Râǵan. im ÇKDr.

नखपुञ्जफला f. = नखनिष्पाव Râǵan. im ÇKDr. u. निष्पावी.

नखपुष्पी (नख + पुष्प) f. *eine best. Grasart* (पृक्का) Râǵan. im ÇKDr.

नखपूर्विका f. = नखनिष्पाव Râǵan. im ÇKDr. u. निष्पावी.

नखप्रच n. gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2,1,72. — Vgl. निश्चप्रच.

नखफलिनी f. = नखनिष्पाव Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten Worte.

नखमुच (नख + मुच) gaṇa मूलविभुजादि zu P. 3,2,5. Vârtt. 2. n. *Bogen* Saṁkshiptas. im ÇKDr.

नखंपच (नखम्, acc. von नख, + पच) adj. f. आ *die Nägel verbrennend* P. 3,2,34. Vop. 26,55. °पचा यवागूः Sch. Çiç. 9,85.

नखर (von नख) 1) adj. oxyt. *wie eine Kralle gestaltet:* असि *ein oben spitzes und umgebogenes Messer* Çat. Br. 5,3,2,10. Kâtj. Çr. 15,3,29. °प्रासयोधिन् MBh. 6,693. Auch subst. *ein krallenförmig gebogenes Messer u. s. w.:* सकम्पनर्ष्टिनखरा मुशलानि परश्वधाः MBh. 7,1318. Daçak. 56,8. — 2) parox. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,131. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. m. f. n. Trik. 3,5,22. = नख *Nagel, Kralle;* m. n. AK. 2,6,2,34. m. H. 594. — Ḱaurap. 15. Sâh. D. 44,11. Varâh. Bṛh. S. 12,1. Pańḱat. 91,5. — 3) f. ई *ein best. Parfum,* = नखी Çabdam. im ÇKDr. = दुष्टनखी Ratnam. (काचिद्रत्नमाला *eine Hdschr. der* R.) ebend.

नखरजनी (नख + र°) f. *eine best. Pflanze* und *deren Frucht* gaṇa हरीतक्यादि zu P. 4,3,167.

नखरञ्जनी (नख + र°) f. *Nagelscheere* Dvjarthodbhaṭakâvja im ÇKDr.

नखरायुध (नखर + आ°) adj. *die Krallen als Waffen gebrauchend;* m. *Löwe* H. 1284. Râǵan. im ÇKDr. *Tiger; Hahn* ebend.

नखराह्व (नखर + आह्वा) m. *wohlriechender Oleander* (करवीर) Râǵan. im ÇKDr.

नखलेखक (नख + ले°) m. *der aus dem Bemahlen der Nägel ein Gewerbe macht* P. 6,2,73, Sch.

नखविष (नख + विष) adj. *in den Nägeln —, in den Krallen das Gift habend* H. 1313.

नखविष्किर (नख + वि°) m. *ein mit den Zehen scharrender Vogel* M. 5,13.

नखवृन्त (नख + वृन्त) m. *eine best. Pflanze,* = नीलवृन्त Râǵan. im ÇKDr.

नखशङ्ख (नख + शङ्ख) m. *eine kleine Muschel* Çabdar. im ÇKDr.

नखाङ्क (नख + अङ्क) n. 1) *Nägelspur* Wils. — 2) *ein best. Parfum,* = व्याघ्रनखी Çabdar. im ÇKDr.

नखाङ्ग (नख + अङ्ग) n. *ein best. Parfum,* = नली Ratnam. (काचिद्रत्नमाला *eine Hdschr. der* R.) im ÇKDr.

नखानखि (von नख + नख) adv. *Nägel gegen Nägel, wobei man sich gegenseitig mit den Nägeln kratzt:* कचाकचि युद्धमासीद्दन्तादन्ति नखानखि MBh. 8,2377. — Ueber die Bildung des Wortes s. P. 5,4,127.

नखायुध (नख + आयुध) adj. *die Nägel —, die Krallen als Waffen gebrauchend;* subst. m. *ein solches Thier;* von Affen R. 5,73,21. शष्पभुग्नखायुधानाम् Pańḱat. 110,22. Davon nom. abstr. °त्व 71,11. Insbes. heisst नखायुध *der Tiger* (Râǵan. im ÇKDr.) und *der Hahn* (H. ç. 190.)

नखारि (नख + अरि) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge von Çiva Vjâḍi zu H. 210.

नखालि m. *eine kleine Muschel* Çabdaḱ. im ÇKDr. Nach Wils., der auch die Form नखालिका kennt, नख + आलि. — Vgl. नखशङ्ख.

नखालु m. = नखवृन्त Râǵan. im ÇKDr.

नखाशिन् (नख + आशिन्) m. *Eule (mit den Krallen essend)* Trik. 2,5,14.

नखि wird von Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,138 auf नखय्, denom. von नख, zurückgeführt, offenbar nur um die falsche Lesart नखीनाम् st. नखिनाम् in einem Spruch des Ḱâṇ. zu erklären. Die Zerlegung von शस्त्रपाणिन् in demselben Spruche ist ebenso ungeschickt.

नखिन् (von नख) 1) adj. *mit Nägeln —, mit Krallen versehen;* m. *ein Thier mit Krallen* Hariv. 3814. Ḱâṇ. 27. insbes. *der Löwe* Râǵan. im ÇKDr. — 2) adj. *stachelig:* उल्का Çat. Br. 5,5,4,19. — Vgl. कु°.

नग (नग Uṇâdis. 5,61) m. 1) *Berg* AK. 3,4,2,20. Trik. 2,3,1. H. 1027. an. 2,28. 29. Med. g. 2. अप्सु भूमौ नगेषु दिक्षु AV. 19,8,1. हिमवन्तं नगेश्वरम् Pâr. Gṛhj. 3,4. N. 13,8. Hariv. 4181. R. 6,83,1. 20. Kumâras. 7,72. Varâh. Bṛh. S. 3,9. Sûrjas. 12,37. 38. Kathâs. 22,16. Bhâg. P. 5,13,8. 8,18,4. सनगां महीम् MBh. 1,2492. Wegen *der 7 Hauptberge* (vgl. कुलपर्वत) symb. Bez. *der Zahl sieben* Sûrjas. 1,31. 2,19. 24. 8,3. 12,90. — 2) *Baum* AK. H. 1114. H. an. Med. गुल्मवल्लीनगेषु M. 8,330. निपपात भूमौ नगो नगाग्रादिव वातरुग्णः MBh. 4,1672. 12,12087. R. 5,3,19.

भिद्यमानमिवाशक्तस्त्रानमुन्यो नगो नगम् Daç. 1,40. पुष्पितान्नगान् R. 2, 56,6. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 18. Bhâg. P. 4, 9, 13. 8, 5, 34. *Pflanze* überh. (viell. auch adj. *der seinen Platz nicht verlässt, unbeweglich*) im Gegensatz zu जङ्गम MBh. 12, 5730. — 3) *Schlange*. — 4) *Sonne* H. an. — Nach P. 6, 3, 77 und Vop. 26, 33 = 1. न + 1. ग *sich nicht bewegend, seinen Platz nicht verlassend*. — Vgl. अग.

नगज (नग + ज) 1) m. *Elephant* (*in den Bergen geboren*) Sâras. zu AK. 2, 8, 2, 2. Vgl. नाग. — 2) f. ग्रा *eine best. Pflanze*, = तुद्रपाषाणभेदा Râǵan. im ÇKDr.; vgl. नगभू.

नगणा f. N. einer Pflanze, *Cardiospermum Halicacabum Lin.*, Ratnam. im ÇKDr. Unsere Hdschr. liest नग्ना.

नगनदी (नग + न°) f. N. pr. eines Flusses Megh. 27.

नगनन्दिनी (नग + न°) f. *die Gebirgstochter*, Bein. der Durgâ Çabdar. im ÇKDr.

नगपति (नग + प°) m. *der Fürst der Berge*, der Himâlaja Trik. 2, 3, 1.

नगभिद् (नग + भिद्) m. *eine best. Pflanze* (पाषाणभेदन) Râǵan. im ÇKDr. Nach Wils. auch *Axt*; nach ÇKDr. und Wils. ausserdem Bein. Indra's.

नगभू (नग + भू) m. *eine best. Pflanze*, = तुद्रपाषाणभेदा Râǵan. im ÇKDr. — Wohl eher f. wie नगजा.

नगर gaṇa अश्मादि zu P. 4, 2, 80. 5, 2, 107, Vârtt. 2. Das न wird in keinem comp. ण nach gaṇa तुभ्रादि zu P. 8, 4, 39. n. und f. नगरी *Stadt* AK. 2, 2, 1. 3, 4, 25, 185. Trik. 3, 5, 21. H. 971. n.: नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत् Taitt. Âr. 1, 11, 18. 31, 4. Kauç. 141 (am Ende, in einer angehängten Stelle). M. 4, 107. 7, 121. 8, 237. 10, 54. Hiḍ. 1, 1. N. 5, 41. 12, 69. R. 1, 1, 90. 51, 22. नगरे वा पुरे वापि 4, 16, 19. Çâk. 18, 22. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 26. 45, 41. Vid. 54. Hit. 4, 5. °देवत Mṛkkh. 11, 18. Am Ende eines adj. comp. f. श्रा Hariv. 2951. fg. Accent eines auf नगर ausgehenden comp. P. 6, 2, 89. नगरी f. M. 4, 213. N. 1, 22. 8, 24. MBh. 12, 184. R. 1, 1, 86. 5, 6. 6, 95, 12. Mṛkkh. 116, 12. 121, 5. Bhartr. 3, 42. Vid. 53. Hit. 27, 10. Prab. 19, 8. Mehrere Städte in Indien heissen schlechtweg नगर. — Vgl. नगरिन्, नागर u. s. w.

नगरकाक (न° + काक) m. *eine Krähe in der Stadt*, ein tadelnder bildlicher Ausdruck gaṇa पात्रेसमितादि zu P. 2, 1, 48 und युक्तारोह्यादि zu 6, 2, 81. — Vgl. नगरवायस.

नगरकोटि (न° + को°) N. pr. einer Oertlichkeit Verz. d. Oxf. H. 149, a, 30. Nagarcot, N. pr. einer Stadt am Fusse des Himâlaja, Reinaud, Mém. sur l'Inde 74. 257.

नगरघात (न° + घात) adj. *eine Stadt zu Grunde richtend*, von einem Elephanten Pat. zu P. 3, 2, 53. Nach ÇKDr. und Wils. m. *Elephant*. नगरघातक wohl *Städtevernichter*, neben ग्रामघातक und जनपदघातक Vjutp. 97.

नगरद्वार (न° + द्वार) n. *Stadtthor* R. 4, 9, 66. Bhartṛ. 1, 62 Varâh. Bṛh. S. 2, 19.

नगरधनविहार (न°-धन-वि°) m. N. pr. eines buddh. *Klosters*, Vie de Hiouen-thsang 102. Im Index statt dessen नगरधनसंघाराम.

नगरन्ध्रकर (नग-रन्ध्र + कर) m. Bein. Kârttikeja's (*Bergspalter*; vgl. u. क्रौञ्च 1, b) Ragh. 9, 2.

नगरपति (नगर + पति) m. *Stadthaupt* Vjutp. 95.

नगरपुर (न° + पुर) n. N. pr. einer *Stadt*, ناكر پور bei Reinaud, Mém. sur l'Inde 335. Oder ist etwa नागर° gemeint?

नगरमर्दिन् (न° + म°) m. N. pr. eines Mannes gaṇa बाह्वादि zu P. 4, 1, 96.

नगरमुस्ता f. zur Erklärung von नगरोत्था gebraucht im ÇKDr. — Vgl. नागरमुस्ता.

नगररक्षा (न° + रक्षा) f. *die Aufsicht über eine Stadt*: °रक्षाधिकृत *der damit beauftragt ist* Mṛkkh. 148, 5.

नगररक्षिन् (न° + र°) m. *Stadtwächter* Mṛkkh. 140, 17. Kathâs. 10, 169. — Vgl. नगरीरक्षिन्.

नगरवायस (न° + वा°) m. = नगरकाक gaṇa पात्रेसमितादि zu P. 2, 1, 48 und युक्तारोह्यादि zu 6, 2, 81.

नगरहार (न° + हार) N. pr. eines Reiches Hiouen-thsang I, 96. II, 302. fgg. LIA. III, 137, N. 5.

नगराधिकृत (न° + अधि°) m. *Stadtvorgesetzter* Râǵa-Tar. 6, 70.

नगराधिप (न° + अधिप) m. *Stadthaupt, Polizeimeister einer Stadt, Polizeibeamter* Kathâs. 5, 49. 50.

नगराधिपति (न° + अधि°) m. dass. Kathâs. 10, 170. Râǵa-Tar. 6, 296.

नगराध्यक्ष (न° + अध्यक्ष) m. *Aufseher über eine Stadt* Hariv. 8305.

नगराय् (von नगर), नगरायते *den Anschein einer Stadt haben* MBh. 9, 2162. Hariv. 3490.

नगरिन् (wie eben) m. N. pr. eines Mannes Ait. Br. 5, 30.

नगरीय (wie eben) adj. *zur Stadt gehörig, städtisch*: लोक Dhûrtas. 75, 19.

नगरीरक्षिन् (न° + र°) m. *Stadtwächter* MBh. 13, 6216. — Vgl. नगररक्षिन्.

नगरीवक (न° + वक) m. *Krähe* (*der Kranich der Stadt*) Trik. 2, 5, 20.

नगरोत्था (नगर + उत्था) f. *eine best. Pflanze*, = नगरमुस्ता Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. नागरोत्था.

नगरौकस् (नगर + ओकस्) m. *Stadtbewohner* Râǵa-Tar. 2, 114.

नगरौषधि (नगर + ओषधि) f. *Musa sapientum* (कदली), weil sie in der Nähe von *Niederlassungen* cultivirt wird, Çabdaḱ. im ÇKDr.

नगवत् (von नग) adj. *mit Bäumen versehen*: (वनानि) प्रफुल्लनगवन्ति R. 5, 9, 6.

नगवाहन (नग + वा°) adj. *dessen Vehikel ein Berg ist*, Beiw. Çiva's Çiv.

नगस्वरूपिणी (von नग + स्वरूप) f. *ein best. Metrum*, 4 Mal ⏑–⏑– ⏑–⏑– Çrut. 14. Colebr. Misc. Ess. II, 159 (III, 5).

नगाटन (नग + अटन) m. *Affe* (*der auf den Bäumen Herumgehende*) Trik. 2, 5, 6.

नगाधिप (नग + अधिप) m. *der Fürst der Berge*, der Himâlaja Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

नगानिका, नगानी und नगालिका f. *ein best. Metrum*, 4 Mal ⏑–⏑– Colebr. Misc. Ess. II, 158 (IV, 3).

नगारि (नग + अरि) m. N. pr. eines Mannes MBh. 4, 1294.

नगावास (नग + आवास) m. *Pfau* (*Baumbewohner*) H. ç. 188.

नगाश्रय (नग + आ°) m. *ein best. auf Bergen wachsendes Knollengewächs* (हस्तिकन्द) Râǵan. im ÇKDr.

नगाह्वय (नग + आह्वय) m. N. pr. eines Mannes MBh. 4,1294.

नगेन्द्र (नग + इन्द्र) m. *der Fürst der Berge:* नगेन्द्रो हिमवान् Kathâs. 22,16. *der* Himâlaja Ragh. 2,28. *der* Kailâsa Megh. 63.

नगेश (नग + ईश) m. *der Fürst der Berge*, N. pr. eines best. Berges Çatr. 1,353.

नगौकस् (नग + ओकस्) m. *Berg-* oder *Baumbewohner:* 1) *Löwe.* — 2) *das fabelhafte Thier* Çarabha H. an. 3,745. Med. s. 55. — 3) *Vogel* AK. 2,5,33. H. an. Med. — 4) *Krähe* Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. अगौकस्.

नग्न 1) adj. f. आ *nackt, bloss* AK. 3,1,39. H. 534 (नग्ना). H. an. 2,272. Med. n. 13. अभ्यूर्णोति यन्नग्नम् Ṛv. 8,68,2. अग्निं न नग्न उप सीदद्धूधः 10,61,9. 4,25,7. 8,2,12. Çat. Br. 1,2,2,16. 3,1,2,17. 11,5,1,1. Âçv. Gṛhj. 3,9. M. 4,45.53.75. 7,92. 8,93. N. 13,35. Suçr. 1,106,2. Kâṇ. 110. Bhâg. P. 1,4,5. Beiw. Çiva's Çiv. Uneig. von einer Gegend *nakt, wüst* Vid. 246. अनग्न (St. *nicht entblösst*) von einer Speise Jâǵń. 1,106. — 2) m. *a) ein nackt einhergehender Bettelmönch* und in schlimmem Sinne *ein Heuchler; ein Mann, der durch seine Nacktheit seine Häresie zu verstecken sucht;* = क्षपण, क्षपणक Trik. 3,3,245. H. an. Med. Hâr. 115. Varâh. Bṛh. S. 50,5. 59,19. VP. 333 und N. 3. 334, N. 1. 339. 345. — *b) ein das Heer begleitender Barde* Trik. H. 795. H. an. Med. Burn. Intr. 363, N. 1. नग्नाचार्य zur Erkl. von वैतालिक Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. 86,12 (93). — 3) f. नग्ना *a) ein nacktes (unzüchtiges) Weib:* उत नग्ना बोभुवती स्वप्नया सचसे जनम् AV. 5,7,8. — *b) ein noch nicht menstruirendes (noch unbekleidet gehendes) Mädchen* (vgl. नग्निका u. नग्नक): तस्माद्उद्वाहयेन्नग्नाम् Pańkat. III,217. — *c)* bei Devar. zu Naigh. 1,11 unter den Synonymen von वाच्. — *d)* N. einer Pflanze, *Cardiospermum Halicacabum Lin.*, Ratnam. 22; vgl. नगणा. — Vgl. अनग्न, महा°.

नग्नक (von नग्न) 1) adj. proparox. *nackt, unzüchtig* AV. 8,6,21. f. नग्निका *ein nacktes Weib* AK. 2,6,1,17. H. 534, Sch. Vgl. हिनग्नक. — 2) m. *a) ein nackt einhergehender Bettelmönch*, insbes. *ein buddhistischer* oder Ǵaina-*Mönch* H. an. 3,56. Med. k. 108. Pańkat. 236,4. — *b) Barde* H. an. Med. — 3) f. नग्निका *ein noch nicht menstruirendes (noch unbekleidet gehendes) Mädchen* AK. 2,6,1,8. H. 510 (vgl. Schol.). Med. Gṛhjasaṁgr. 2,27.30. त्रिंशद्वर्षो दशवर्षं (sic) भार्यां विन्देत नग्निकाम् MBh. 13,2417. Dâjabh. 273,4. अव्यञ्जना भवेत्कन्या कुचहीना च नग्निका Pańkat. III,213.

नग्नंकरण (नग्नम्, acc. von नग्न, + क°) adj. *nackt machend* P. 3,2.56. Vop. 26,62.

नग्नजित् (नग्न + जित्) m. N. pr. eines Fürsten der Gandhâra (Schwiegervaters des Kṛshṇa; s. नाग्नजिती) Ait. Br. 7,34. Çat. Br. 8,1,4,10. MBh. 1,2439.2657. 3,15257. 5,1882. 7,120. Hariv. 4970. N. pr. eines Autors über Bildhauerei (wie es scheint): स्वैरङ्गुलप्रमाणैर्द्वादशविस्तीर्णमायतं च मुखं (der Götterbilder) । नग्नजिता तु चतुर्दशदैर्घ्येण द्राविडं कथितम् ॥ Varâh. Bṛh. S. 58,4.15. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*. In der Stelle: वैदेहाम्बष्ठकाम्बोजास्तथा नग्नजितास्त्वया । गान्धाराश्च यया धृत्या जिताः संख्ये सुदुर्जयाः ॥ MBh. 8,4040 ist ohne Zweifel नाग्नजिताः *die Kinder des* Nagnaǵit zu lesen. नग्नजिती Hariv. 6701. 9179. 9186 fehlerhaft für नाग्नजिती.

नग्नता (von नग्न) f. *Nacktheit, Blösse* Ṛv. 10,33,2. Çat. Br. 1,7.2,28.

नग्नत्व (wie eben) n. dass. Hit. Pr. 27.

नग्नमुषित (नग्न + मु°) ein comp., in dem die beiden Glieder verstellt sind, gaṇa राजदन्तादि zu P. 2,2,31.

नग्नंभविष्णु (नग्नम् adv. + भ°) adj. = नग्नंभावुक P. 3,2,57. Vop. 26,63.

नग्नंभावुक (नग्नम् + भा°) adj. *sich (schamlos) entblössend* P. 3,2,57. Vop. 26,63. प्रजाः TS. 6,1,2,8. अब्रह्मवर्चसी भवति न°कः Kâṭh. 23,2. अन°का भार्याः Ait. Br. 1,29. Kâṭh. 25,5. 26,6.

नग्नवृत्ति (नग्न + वृत्ति) f. *der Commentar des nackten Bettelmönchs*, Titel eines Commentars zu den Uṇâdisûtra, Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,66; vgl. क्षपणकवृत्ति zu 1,158.

नग्नव्रतधर (नग्न-व्रत + धर) adj. *das Gelübde nackt einherzugehen beobachtend*, von Çiva Çiv.

नग्नहु m. *Hefe* (von einer best. Mischung) Amaramâlâ bei Bhar. zu AK. 2,10,42. H. 905. VS. 19,14. 83. 20,57. Çat. Br. 12,9,1,2. Kâtj. Çr. 19,1,20. Auch नग्नहू m. AK. 2,10,42. H. 904.

नग्नाट (नग्न + अट) m. *ein nackt einhergehender Bettelmönch* Halâj. im ÇKDr. नग्नाटक m. dass. Hâr. 115.

नग्नीकर (नग्न + 1. कर) *Jmd nackt, zum nackt einhergehenden Bettelmönch machen:* °कृत Bhartṛ. 1,64.

नघमार (नघ viell. *eine best. Krankheit* + मार) adj. oder m. Bez. der Pflanze कुष्ठ: त्रीणि ते कुष्ठ नामानि नघमारो नघारिषो न घायं पुरुषो रिषत् AV. 19,39,2.

नघारिष (नघ + रिष) adj. als Beiwort von Pflanzen AV. 8,2,6. 7,6. 19,39,2. — Vgl. das vorhergehende Wort.

नघुष m. N. pr. = नहुष Maitr. Up. in Ind. St. 2,395. Ragh. 13,36.

नङ्ख् s. u. नख्.

नङ्ग m. *Nebenmann, Buhle* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

नचिकेतस् (1. न + चि° von चित्) m. N. pr. eines Sohnes des Vâǵaçravasa Kaṭhop. 1,1. Auch नचिकेत 6,18. — Vgl. नाचिकेत.

नचिर (1. न + चिर) adj. *nicht lang* (von der Zeit): °कालम् MBh. 1,3860. नचिरम् adv. *nicht lange, kurze Zeit* R. Gorr. 2,94,14. 3,35,8. नचिरेण adv. *in Kurzem, bald* MBh. 1,7487. 4,218. Bhag. 5,6. R. Gorr. 1,61,10. 3,28,28. 4,27,22. 5,23,8. ad Megh. 18. Varâh. Bṛh. S. 45,80. 72,7. Bhâg. P. 1,19,4. नचिरात् dass. MBh. 1,833. 5,7483. Bhag. 12,7. N. 2,21. 17,23. R. 3,35,6. 10. 46,6. 52,3. 6,81,10. Varâh. Bṛh. S. 3,38. 27,*c*,11. Kathâs. 14,6. Bhâg. P. 6,1,55. 15,28. नचिराय dass. R. 5,89, 28. — Vgl. अचिर, अचिरम्, अचिरात्, अचिरेण. माचिरम्.

नच्युत = अच्युत Vop. 6,9.

नज्, नजते *sich schämen* v. l. für लज्, लज्ज् Dhâtup. 28,10. Von dieser unbelegten Wurzel hat man नग्न ableiten wollen.

नट् (urspr. = नर्त्), नटति *tanzen* (नृत्तौ; नतौ und गतौ sind wohl nur daraus entstanden) Dhâtup. 19.19. 9,23 (nach Vop. auch *Schaden zufügen;* vgl. u. उद्). नटति Pańkat. I,433 falsche, gegen das Versmaass verstossende Lesart für नृत्यति. नटते (बर्हिणः) Râǵa-Tar. 3,218. यदि मनसा नटनीयम् Gît. 4,9. — caus. नाटयति (अवस्पन्दने. अवस्यन्दने [= नाट्ये], अवस्कन्दने. भ्रंशे [vgl. नड्]; nach Vop. auch क्षिपि) Dhâtup. 32,12. 33,117 (भाषार्थ oder भासार्थ). *als Schauspieler Etwas* (acc.) *darstellen, aufführen:* नाटयन्दिव्यनाटकम् Çatr. 1,46. शरसंधानं नाटयति Çâk. 6.11.

रथारोहणम् 96,3. वृत्तसेचनम् Çâk. Ch. 9,2. रथावतारक्षोभम् Vikr. 10,8. शृङ्गारभावम् Mṛkkh. 91,14. विषादम् Çâk. 33,10. ध्यानम् Prab. 59,3. कर्षम् 64,3. Dhûrtas. 72,5. 75,11. 83,16. 95,10. नवनगवनलेखाश्याममध्याभिराभिः स्फटिककटकभूमिर्नाटयत्येष शैलः। अहिपरिकरभाजो भास्मनैरङ्गरागैरधिगतधवलिम्नः शूलपाणेरभिख्याम्॥ Çiç. 4,65. नाटित n. das Darstellen durch Gebärden u. s. w.: भीति° Çâk. 73,4, v. l. für नाटितक. Das न von नट् geht niemals in ण über nach Vop. 8,43; nach dem Dhâtup. bei West. findet darüber Zweifel Statt.

— उद् caus. viell. Jmd (gen.) einen bösen Streich spielen (हिंसायाम्): वृषलस्योन्नाटयति P. 2,3,56, Sch.

नट Uṇâdis. 4,104. 1) m. a) Schauspieler AK. 2,10,12. Trik. 1,1,124. 3,3,100. H. 329. Med. ṭ. 19. Hâr. 153. नटा वैतालिकास्तत्र नर्तकाः सूतमागधाः MBh. 1,6940. Hariv. 8575. Bhartr. 3,51. 57. Varâh. Bṛh. S. 10, 10. 15,9. नृत्यति Kathâs. 2,35. Bhâg. P. 1,8,19. 15,35. 17,5. 3,21,41. 8,3,6. 11,4. 18,12. नटनर्तकैः MBh. 1,6972. 2,1253. 3,17365 (sg.). 13, 2094. R. 1,12,7. 2,67,12. Sâṅkhjak. 42. Varâh. Bṛh. S. 16,20. 42 (43), 26. Pańkat. 43,3. नटनर्तनगन्धर्वैः MBh. 7,2199. नटनर्तकगन्धर्वाः Bhâg. P. 1,11,21. नटनाव्यगायकाः 7,8,50. f. नटी Schauspielerin gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. Trik. 1,1,125. Çâk. 3,9. Prab. 3,4. Dhûrtas. 68,7. Sâh. D. 61,1. नटश्च ननृतुर्नगुः Bhâg. P. 8,8,12. Nach M. 10,22. 12,45 sind Schauspieler Söhne gefallener Krieger und im höchsten Grade verachtet; vgl. Colebr. Misc. Ess. II,184. fg. Vgl. नाटक, नाट्य. Wir ziehen es vor नट unmittelbar auf नर्त् zurückzuführen, da नट् erst später in Gebrauch gekommen zu sein scheint. — b) N. eines Baumes, Calosanthes indica (vgl. कुटन्नट) AK. 2,4,2,37. Jonesia Asoca (अशोक) Trik. 2, 4,18. 3,3,100. Med. — R. 5,74,4. — c) eine Rohrart (किष्कुपर्वन्; vgl. नड) Gaṭâdh. im ÇKDr. — नट m. n. Siddh. K. 249,a,3. — d) nach Hanûmant im ÇKDr. = दीपकरागस्य रागिणी (als masc.!); nach dem Nâdapurâṇa ebend. = श्रीरागस्य पुत्रः; vgl. नटनारायण und नटी e. — e) N. pr. eines Mannes, der mit seinem Bruder Bhaṭa einen Vihâra erbaute, Burn. Intr. 378. Wassiljew 41. Bei Schiefner, Lebensb. 290 (60) heissen die Nâgarâga — Nâṭa und Bhaṭa; nach Açokâvad. 3 sind sie श्रेष्ठिसुतौ. — 2) f. आ N. einer Staude, Caesalpina Banducella Wils. — 3) f. ई a) Schauspielerin; s. u. नट a. — b) Hure Çabdar. im ÇKDr. — c) eine best. wohlriechende Pflanze, = नली AK. 2,4,4,17. Med. — d) = नली rothes Rauschgelb. — e) N. einer Râgiṇî Wils.

नटक (von नट) m. Schauspieler; von नट unterschieden im Rudrajâmalat. Colebr. Misc. Ess. II,185. °मेलक n. die Schauspielergesellschaft, Titel eines Lustspiels Sâh. D. 46,5. 76,7. 200,13.

नटगति (नट + गति) f. ein best. Metrum, 4 Mal ⏑⏑⏑⏑⏑⏑⏑⏑⏑⏑⏑⏑ – – Colebr. Misc. II, 161 (IX, 19).

नटचर्या (नट + च°) f. das Treiben —, das Spiel eines Schauspielers Bhâg. P. 1,3,37.

नटता (von नट) f. das Amt eines Schauspielers Hariv. 8692.

नटन n. das Tanzen, Tanz AK. 1,1,7,10. H. 280. Pańkat. III,237. — Aus नर्तन entstanden.

नटनारायण (नट + ना°) m. N. eines Râga: हनूमन्मते मेघरागस्य तृतीयपुत्रः। भरतमते दीपकरागस्य तृतीयपत्रः। सोमेश्वरमते कलनाथमते च षड्रागाणां शेषरागः (der letzte) ‖ ÇKDr.

नटपत्त्रिका (नट + पत्त्र) f. Solanum Melongena Wils.

नटपर्ण (नट + पर्ण) n. Haut Wils. — Woher diese Bezeichnung?

नटभटिकाविहार m. der Tempel (विहार) des Naṭa (vgl. u. नट 1, e) und Bhaṭa, N. eines Tempels auf dem Berge Urumuṇḍa Açokâv. 3. Çiras (Gipfel!) Wassiljew 41. नटभटिका Burn. Intr. 378.

नटभूषण (नट + भू°) n. Auripigment (die Schminke der Schauspieler) Ratnam. im ÇKDr.

नटमण्डन (नट + म°) n. Auripigment H. 1059. — Vgl. das vorherg. Wort.

नटरङ्ग (नट + रङ्ग) m. Schauspielerbühne, bildlicher Ausdruck für Trugding Vjutp. 77.

नटवटु (नट + वटु) m. ein junger Schauspieler Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,9.

नटसंज्ञक (नट + संज्ञा) m. Auripigment Trik. 2,9,35. — Vgl. नटभूषण, नटमण्डन.

नटसूत्र (नट + सूत्र) n. Regeln —, Anweisung für Schauspieler P. 4,3,110.

नटान्तिका f. Verlegenheit, Scham Hâr. 153. नटान्धिका Trik. 1,1,128. — Die erstere Form scheint die richtigere zu sein, da den Schauspielern (नट) den Garaus machend (अन्तक) eine zutreffende Bezeichnung der Verlegenheit ist.

नटेश्वर m. angeblich ein Bein. Çiva's ÇKDr. und Wils. nach H. 198; aber mit महापरा देवनटेश्वराः sind महादेव, महानट und महेश्वर gemeint.

नट्पट्ग्राम (नट् - पट् + ग्राम) m. N. pr. eines Dorfes Verz. d. Oxf. H. 120,b, 26.

नट्या (von नट) f. eine Gesellschaft von Schauspielern gaṇa पाशादि zu P. 4,2,49. Fehlt in einer Hdschr.; AK. kennt nicht नट्या, wohl aber नड्या.

नड्, नाडयति fallen Vop. in Dhâtup. 32,12. — Vgl. नट्.

नड, नळ m. n. (das n. nicht zu belegen) AK. 3,6,4,33. 1) Schilf, Schilfrohr AK. 2,4,5,28. 2,1,9. H. 1193. नळा इव सरसो निरतिष्ठन् ṚV. 8,1,33. AV. 4,19,1. यथा नडं कशिपुने स्त्रियो भिन्दन्त्यश्मना 6,138, 5. 137,2. 12,2,1. 19. 50. 54. Çat. Br. 1,1,4,19. Kâṭh. 25,7. Taitt. Âr. 6, 7,10. — 2) N. pr. eines Fürsten mit dem patron. Naishidha Çat. Br. 2,3,2,1. 2. Nach dem Comm. gleich Nala Naishadha. — 3) N. pr. eines Nâga Vjutp. 86. — Vgl. नल.

नडक (von नड) Rohr des Knochens Kâtj. Çr. 6,7,6. 7.

नडकीय (von नड) adj. mit Schilfrohr besetzt P. 4,2,91. H. 954.

नडप्राय (नड + प्राय) adj. mit Schilfrohr reich besetzt AK. 2,1,9. H. 954.

नडभक्त (नड + भक्त) n. eine schilfreiche Gegend gaṇa ऐषुकार्यादि zu P. 4,2,54. Oder ist etwa नट Schauspieler für नड zu lesen?

नडमय (von नड) adj. f. ई aus Schilf bestehend Kauç. 71.

नडमीन (नड + मीन) m, ein best. Fisch, = नलमीन Colebr. u. Lois. zu AK. 1,2,3,18.

नडवन (नड + वन) n. 1) Rohrdickicht Vjutp. 104. — 2) N. pr. einer Localität Râǵa-Tar. 3,11.

नडस (von नड) wohl adj. mit Schilfrohr besetzt gaṇa तृणादि zu P. 4,2,80.

नडसंहति (नड + सं°) f. *Röhricht* AK. 2,4,5,33. ÇABDAR. im ÇKDR.

नडह् adj. *lieblich* BHÛRIPR. im ÇKDR.

नडागिरि (नड + गिरि) m. N. pr. gaṇa किंशुलुकादि zu P. 6,3,117. eines Elephanten KATHÂS. 11,42. 12,10. 13,7.

नडिनी (f. von नडिन् und dieses von नड) f. *Röhricht* gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135.

नडिल (von नड) wohl adj. *mit Schilfrohr besetzt* gaṇa काशादि zu P. 4,2,80.

नड्या (wie eben) f. *Röhricht* AK. 2,4,5,33.

नड्वत् (wie eben) adj. *mit Schilfrohr besetzt* P. 4,2,87. Schol. zu P. 6,1,161. AK. 2,1,9. H. 954.

नड्वल (wie eben) 1) adj. *mit Schilfrohr besetzt* P. 4,2,88. AK. 2,1,9. H. 954. n. *Röhricht:* बलानि च ममर्दाशु नड्वलानीव कुञ्जरः MBH. 6,2793. 5,707. RAGH. 18,4. नड्वला f. dass. VS. 30,16. — 2) f. नड्वला N. pr. der Gemahlin des Manu Kâkshusha HARIV. 70. BHÂG. P. 4,13,15. नवला VP. 98. Vgl. नाड्वलेय.

नड्वाभू f. = कुट्टिम *Estrich* BHÛRIPR. im ÇKDR. *eine Hütte aus Rohr* WILS. — Das Ende des Wortes ist भू *Erdboden*, aber नड्वा scheint nicht richtig zu sein.

नत (von नम्) 1) partic. s. u. नम्. — 2) *zenith-distance at meridian transit* (auch नतभाग, नतांश) SÛRJAS. 3,15. 17.21. 5,5.7. — 3) *hour-angle, or distance in time from meridian* (auch नतासु, नतनाडी) SÛRJAS. 3,34. 38.48. 4,24. 7,7.8. — 4) m. (H. an.) n. N. einer Pflanze, *Tabernaemontana coronaria R. Br.* (तगर, तगरपादी) MED. t. 29. H. an. 2,176. RATNAM. 81. SUÇR. 2,357,7.

नतद्रुम (नत + द्रुम) m. = लताशाल (?) RATNAM. im ÇKDR.

नतनाडी s. u. नत 3. Nach KOSHṬHIPR. im ÇKDR. auch °नाडिका.

नतनासिक (नत + नासिका) adj. *flachnasig* AK. 2,6,1,45. H. 451. VARÂH. BṚH. 17,7.

नतभाग und नतांश s. u. नत 2.

नतराम् (von 1. न mit dem suff. des compar.) adv. ein verstärktes *nicht:* नतरां चन्द्रमा भाति ÇAT. BR. 11,8,3,11. 7,2,1,11. 9,1,1,7. ते नतरां पाप्मानमपाघ्नत AIT. BR. 4,25.

नताङ्गी (नत + अङ्ग) f. *Weib* RÂGAN. im ÇKDR.

नति (von नम्) f. 1) *Senkung:* ध्रुवोन्नतिर्भचक्रस्य नतिर्मेरौ प्रयास्यतः SÛRJAS. 12,72. *Verneigung, Verbeugung* AK. 3,5,18. शिरो° KÂT. 4. राज्ञां शिरांसि नतिमाययुः KATHÂS. 9,18. पुरतो नतिम्। कृत्वा 79. तस्य नतिं विदध्याः 26,280. तीर्थनतितः ÇATR. 14,340. — 2) *demüthiges, bescheidenes Benehmen:* नतिर्गुणवतां मण्डनम् NAVAR. 3 in HAEB. Anth. 2. — 3) in der Gr. *Umbeugung des dentalen Lauts in den cerebralen* ṚV. PRÂT. 1,17. 5,1.28. 10,13. 11,19. VS. PRÂT. 1,42. 5,14; vgl. u. नम्. — 4) *Parallaxe in Breite* Schol. zu SÛRJAS. 5 passim; der Text hat st. dessen अवनति.

नद्, नदति (das med. nur MBH. 2,1925. HARIV. 10604. R. 5,1,87) 1) *schwingen, erzittern, vibrare.* — 2) *ertönen; brüllen, schreien* NAIGH. 3,14. NIR. 5,2. DHÂTUP. 3,17. महर्षभस्य नदतो नभस्वतो वाश्रा आपः पृथिवीं तर्पयन्तु AV. 4,15,1. यददः संप्रयतीरहावनदता हते 3,13,1. AIT. UP. 3,3. मेघस्य नदतः MBH. 3,2855. नदन्निव बलाहकः 1,8324. नदत्याकाशगङ्गायाः स्रोतसि RAGH. 1,78. वासवस्थानद्द्वारम् HARIV. 10605. नदति मही गम्भीरम् VARÂH. BṚH. S. 53,54. देवदुन्दुभयो नेदुः MBH. 3,2995. 4, 2363. DRAUP. 7,6. HARIV. 6039. R. 1,19,10. R. GORR. 1,75,27. (अयोध्या) सनागयोधाश्वगणा ननाद च R. 2,41,18. नदताम् — मृगपक्षिणाम् 66,10. नदतो मृगपतेः BHÂG. P. 5,8,1. 4,7,46. PAÑKAT. 24,14. 25,6. ÇIÇ. 5,63. बर्हिणानां च निर्घोषः श्रूयते नदतां वने R. 2,52,3. 5,16,34. MEGH. 9. BHAṬṬ. 2,4. नदद्द्विरेफा BHÂG. P. 8,8,17. वसुमती तैरर्तेव ननाद R. GORR. 1,41,21. (हनूमान्) ब्रह्मर्ष च ननाद च R. 5,39,19. MBH. 7,9055. रुद्रपार्षदैर्भृशं नदद्भिः BHÂG. P. 4,5,6. 7,4,40. युधि त्विवा नदन्ति नः 8,21,23. RÂGA-TAR. 2,108. 5,341. BHAṬṬ. 9,5. Hat häufig noch einen acc. शब्दम्, स्वनम्, नादम्, नादान्, रवान् bei sich: (बाणाः) शब्दं घोरतरं नदन्ति MBH. 3, 15655. (भीमसेनः) ननाद विपुलस्वनम् HID. 4,55. ननाद बलवन्नादम् MBH. 6,2269. HARIV. 13859. (दानवाः) नदन्तो भैरवान्नादान् MBH. 3,806. 12383. R. 3,34,19. शिवाश्चैवाशिवान्नादान्नदन्ते (med.) HARIV. 10604. MBH. 6,4518. नदत आङ्गिरसस्य नानदम् (नानन्दम्) N. eines Sâman Ind. St. 3,221; oder ist etwa साम st. नानदम् zu ergänzen?

— caus. 1) नदयति *in schwingende —, zitternde Bewegung versetzen:* प्रत्वक्षसो नदयन्त पर्वतान्दिवो वा पृष्ठं नर्या अचुच्यवुः ṚV. 1,166,5. आ(याहि) सानु शुष्मैर्नदयन्पृथिव्याः 7,7,2. नदयन्नेति पृथिवीमुत द्याम् 9,97,13. — 2) नादयति *ertönen machen, mit einem Geräusch —, Geschrei u. s. w. erfüllen:* नभो नादयन्ती (वाक्) MBH. 1,4792. नादयन्रथघोषेण सर्वाः सविदिशो दिशः 3,2853. 12377. ARG. 6,8. R. 1,28,5. रुतैर्गृहमनादयत् 2,78, 12. R. GORR. 2,111,53. 3,75,7. गन्धर्वैरप्सरोभिश्च नादितं बहुधा गिरिम् HARIV. 16037. शङ्खदुन्दुभिनादित INDR. 2,11. किल्लिकागणनादित MBH. 3,2401. 13,522. R. 1,26,13. 2,34,50. 39,40. 55,31. 3,15,41. VARÂH. BṚH. S. 19,5. 104,28. BHÂG. P. 8,15,20. med.: पर्वताग्राणि वै मृदन्नादयानश्च MBH. 3,12378. 6,2269. 3857. HARIV. 4995. act. mit zu ergänzendem Object: रथघोषेण नादयन् MBH. 4,1630. स्वरेण महता राजा जीमूत इव नादयन् R. 2,2,2. नादित n. *Schall, Geräusch, Geschrei:* महानादैरुत्कृष्टतलनादितैः MBH. 1,7650. 8020; wollte man hier नादित als adj. (*ertönen gemacht*) zu महानादैः ziehen, dann müsste उत्कृष्ट mit तल (nicht mit तलनादित) verbunden werden, was aber Schwierigkeiten macht; an der ersten Stelle hat die v. l. (SUND. 1,33) उत्क्रुष्ट st. उत्कृष्ट. गर्दभ° VARÂH. BṚH. S. 87,32.

— intens. 1) *in heftig zitternder —, schwingender Bewegung sein, zittern:* अजरैर्भिर्नानदद्भिः ṚV. 6,6,2. अच्युता चिद्वो अज्मन्ना नानदति पर्वतासो वनस्पतिः 8,20,5. — 2) (vom schwingenden Laut) *schwirren, sausen; brüllen* (namentlich vom Löwen): (अग्निः) अभिव्रजन्नक्षितं पाज आ रेजते। नानदत् ṚV. 1,140,5. 8. (मरुतः) सिंहा इव नानदति 64,8. 3,2,11. 10,67,9. *wiehern* (vom Ross, Esel) 1,30,16. AV. 10,1,4. — तस्य नानदतो द्रोणः शिरः कायात्सकुण्डलम्। क्षुरेणापाहरत् MBH. 7,882. 1080. 8,803. med. vom Geräusch des Regens und Windes: नानद्यमानः पर्जन्यो मिश्रवातः 7,887. 499. *heftig ertönen:* नानद्यमानं निनदैर्मनोज्ञैर्वादित्रगीतस्तुतिनृत्यहासैः (अन्तरीक्षम्) 8,4491. — Vgl. नानद्.

— अनु *hintönen zu* (acc.): तथा च तेषां रुदतां महात्मनां दिशं च खं चानुनाद निस्वनः R. GORR. 2,111,53. Vgl. अनुनाद, अनुनादिन्. — caus. *ertönen machen, mit einem Geräusch —, Geschrei u. s. w. erfüllen:* पृथिवीं चान्तरीक्षं च सागरांश्चानुनादयन् MBH. 5,5169. साधु साधिति नादेन

पृथिवीमन्वनादयन् 6,4304. 7,257. 3406. 13,164. Hariv. 6685. Bhâg. P. 4,10,6. (अशोकम्) विहंगैरनुनादितम् MBh. 3,2501. 1741. 2439. 8,4006. 15,630. R. 2,56,10. 3,39,19.

— व्यनु caus. *mit einem Geräusch —, Geschrei u. s. w. erfüllen:* नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलो (घोषः) व्यनुनादयन् Bhag. 1,19 = MBh. 6,2119.

— अभि *zu Jmd hin* (acc.) *ertönen:* (यम्) तरवो ऽभिनेदुः Bhâg. P. 1, 2,2. *ertönen, ein Geschrei erheben:* अन्ये ऽन्तरीक्षे ऽभ्यनदन्घर्मान्त इव तोयदाः Hariv. 11042 (S. 791). — caus. *ertönen machen, mit einem Geräusch u. s. w. erfüllen:* ननाद च महानादं त्रैलोक्यमभिनादयन् Hariv. 13859. स पर्जन्य इवाकाशे (°शं?) स्वनवानभिनादयन् R. 2,16,30. श्वापदैरभिनादिता MBh. 4,2017. 7,1342. R. 2,50,10. 3,79,41. गोलाङ्गुलाभिनदित (die Kürze des Wurzelvocals durch das Versmaass gesichert) R. Gorr. 2,54,30. प्रतिश्रुत्याभिनादिताः (वाचः) *wiederhallend* Hariv. 4582.

— आ caus. *ertönen machen, mit Geräusch erfüllen:* रथेनानादयन्दिशः MBh. 1,5468. 3,789.

— उद् *ertönen; brüllen, aufschreien:* कालमेघ इवोन्नदन् MBh. 7,6814. गोमायुर्दारुणं मुहुरुन्नदन् 5,7241. सिंह इवोन्नदन् 6,2751. R. Gorr. 2,75, 30. नदन्तश्चोन्नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः 4,45,8. vom Stier Kumâras. 1,57. vom Esel Pańkat. 248,17. त्रिदशैः — उन्नदद्भिः MBh. 3,8812. 7,1268. Bhâg. P. 6,9,14. 11,10. — Vgl. उन्नाद.

— प्रोद् *aufbrüllen:* प्रोन्ननाद च सिंहवत् Hariv. 6754.

— समुद् *brüllen:* पार्थः समुन्नदन् MBh. 7,6143. सुराणां पृतनाग्रेतेजाः समुन्नदन्तो युधि सिंहनादान् Hariv. 13167.

— उप caus. *ertönen machen, mit Geschrei erfüllen:* कृकवाकूपनादिताः (मार्गाः) R. 2,28,10.

— नि *ertönen, seine Stimme erheben, aufschreien:* निनदत्सु मङ्गलतूर्येषु Pańkat. 158,5. (महान्) निनदन्तम् MBh. 4,359. सूताः परमसंस्कारा मागधाश्चोत्तमश्रुताः। गायकाः स्तुतिशीलाश्च निनदन्तः पृथक्पृथक् ॥ R. 2, 65,2. मदपटु निनदद्भिः — राजहंसैः Ragh. 5,75. निनदत्प्रतिरोधकानाम् Mâlav. 85. Bhatt. 6,117. Vgl. निनद, निनाद, निनादिन्. — caus. *ertönen machen, mit Geräusch, Geschrei u. s. w. erfüllen:* दिशः सर्वा निनादयन् MBh. 1,119. 6,2616. कोकिलैर्भ्रमरैश्चैव तत्र तत्र निनादितान् (देशान्) 3, 12369. 1,1306. 3,1762. 13,5212. R. 1,77,6. R. Gorr. 1,5,16. 3,54,16. Kathâs. 20,228. निनादित n. *Getöne:* ईदृशे वर्तमाने तु तूर्योद्घुष्टनिनादिते R. 1,73,36.

— परिणि und प्रणि (Vop. 8,22, 52) P. 8,4,17.

— परि, परिणदति P. 8,4,14. *ein lautes Geschrei erheben:* परिनद्य MBh. 6,3256.

— प्र, प्रणदति P. 8,4,14. Vop. 8,52. *ertönen, zu brüllen —, zu schreien beginnen:* प्राणदन्यामदुन्दुभिः R. 2,81,2. प्राणदन्त समाध्माताः (शङ्खाः) MBh. 2,1925. क्रव्यादाः प्राणदन्घोराः शिवाश्च 1,4512. 7,3125. वारणाः शिखिनस्तथा। प्रणेदुः 3,2859. R. 6,19,38. प्रणादित *summend* (von Bienen) Çiç. 9,71. — Vgl. प्रणाद.

— अभिप्र *zu brüllen —, zu schreien anfangen:* अभिप्रणेदुः Bhatt. 13,28.

— विप्र caus. *ertönen machen, mit einem Geräusch erfüllen:* मृदङ्गतालघोषैश्च सर्वतो विप्रणादितम् (गृहम्) R. 5,12,45.

— संप्र *ein Gebrüll —, ein Geschrei erheben:* कृताञ्जलिपुटाः सर्वे वानराः संप्रणेदिरे R. 5,1,87. — caus. *ertönen machen, mit Geschrei erfüllen:* (गिरयः) कुररैः संप्रणादिताः R. 4,29,15.

— प्रति *Jmd* oder *auf Etwas mit einem Ton, Gebrüll, Geschrei antworten;* mit dem. acc.: गम्भीरं प्रतिनद्येव निनादं नदतो गिरिः Râga-Tar. 4,285. निशम्य तं (निनादं) प्रत्यनदंस्तु कौरवाः MBh. 7,4133. वयं प्रतिनदन्तस्तान् 6,4518. विस्वरं प्रतिनद्य R. 3,24,23. Vgl. प्रतिनाद. — caus. *ertönen machen, mit einem Gebrüll, Geschrei erfüllen:* सिंहव्याघ्रवराहाणां नादेन प्रतिनादितम् (वनम्) Hariv. 4179. 4180. जनौघप्रतिनादित 4657. 6401. R. 5,9,60. Ṛt. 3,14. 16. Çântiç. 2,16. Mit Ergänzung des obj.: भूमौ निपतितो ब्रह्मन्नुवाच प्रतिनादयन् so v. a. *laut schreiend* MBh. 3,14057.

— वि 1) *ertönen; aufschreien, schreien, hinausbrüllen, brüllen:* अनाहता दुन्दुभयो विनेदुः MBh. 5,7241. R. 4,9,44. 6,92,66. शिवाश्च विनदन्ति MBh. 4,1290. 7,2739. R. 6,75,35. विनदद्भिर्महानागैः Hariv. 13453. यथा च विनदन्तीमे पक्षिणः R. 3,30,6. विनदन्मृगराडिव Bhâg. P. 8,11,30. Hariv. 15941. मेघवद्विननादोच्चैः MBh. 5,7225. सो ऽभिहतो व्यनदत् Ait. Br. 4,2. Pańkav. Br. 12,13,4. MBh. 1,5115. 5,4788. Hariv. 10940. R. 1,28,23. संप्रहृष्टा विनेदुस्ते नराः 2,91,59. 6,20,13. Suçr. 2,383, 6. Bhâg. P. 3,13,26. 17,23. 19,10. 4,5,6. 5,12,2. व्यनदद्भैरवं रवम् MBh. 1,6002. 3,15737. 12,7625. Bhag. 1,12. R. 2,51,13. 86,14 (Gorr. 94,15). 3,8,5. 33,9. 6,87,16. Vgl. विनादिन्. — 2) *um Jmd* (acc.) *herum schreien:* विराटं विनदन्त्येते गृध्रगोमायुवायसाः। विनद्यमानं विहगैर्विराटम् u. s. w. MBh. 11,599. *durchschreien, mit Geschrei erfüllen:* विनद्य च गुहाम् Hariv. 8097. — caus. *ertönen machen* so v. a. *bewirken, dass Etwas ertönt, ein Geschrei erhebt:* मेघा मृदङ्गपणवमुरजानकगोमुखान्। व्यनादयन् शङ्खवेणुवीणास्तुमुलनिःस्वनान् ॥ Bhâg. P. 8,8,13. अम्बुदैः शिखिगणो विनाद्यते Ghat. 10. *ertönen machen* so v. a. *mit einem Geräusch, Geschrei erfüllen:* विनाद्य खं दिवमपि चैव (सलिलधराः) MBh. 1,1187. 4, 2114. Hariv. 13638. विनाद्यमानासु चमूषु पार्थिवैः MBh. 7,61. दिव्यगीतविनादित (वन) Indr. 2,7. R. 2,39,40. 3,7,8. 78,29. 4,13,8. ohne obj. so v. a. *laut ertönen:* अभिभूय च रक्षांसि ब्रह्मघोषो विनादयन्। आविवेश दिशः सर्वाः R. 6,11,23.

— अनुवि caus. *vollkommen durchdringen* (von einem Geräusch): ततः स तेषां रुदतां महात्मनां भुवं च खं चानुविनादयन्स्वनः R. 2,103,48.

— अभिवि *ein lautes Geschrei erheben* R. 6,37,37.

— सम् *schreien, brüllen:* सिंहवत्संननाद MBh. 7,8127. — caus. *ertönen machen, mit einem Geräusch, Geschrei erfüllen:* उवाच क इहेत्युच्चैर्वनं संनादयन्निव MBh. 1,2896. 3,11130. 5,820. 7,1557. 8,3864. 17,73. Hariv. 5474. 13453. R. 2,65,26. Bhâg. P. 7,4,24. संनादिता येन (नादेन) लोकाः MBh. 12,7625. R. 4,55,21. ohne obj.: उवाच वाक्यं बीभत्सुरुच्चैः संनादयन्निव so v. a. *laut schreiend* MBh. 7,8386.

नद॑ (von नद्) gaṇa पचादि zu P. 3,1,134. 1) m. a) *Brüller, fremebundus* so v. a. *Stier, Hengst;* auch *Donnerwolke:* नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अति यन्त्यापः (भिन्न *verschnitten;* vgl. v. 7) Ṛv. 1,32, 8. नदस्य मा रुधतः काम आगन्नित आजातो अमुतः कुतश्चित् *nach dem Stiere* (d. h. *dem Manne*), *der mich verschmäht, hat Lust mich erfasst* 179,4 (Nir. 5,2). नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम्। पतिं वो अघ्न्यानां धेनूनामिषुध्यसि 8,58,2. उक्षन्ते अश्वाँ अत्याँ इवाजिषु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः 2,34,3. रपद्गन्धर्वीरप्या च योषणा नदस्य नादे परि पातु मे मनः

10,11,2. — नद्योर्विवर्तयोः प्रूर् इन्द्रः 105,4; vgl. übrigens die v. l. SV. I,3,1,1,2. — b) Bez. *des mit* नदं *beginnenden Verses im* ṚV. 8,58,2 Çat. Br. 8,6,2,3. Çāṅkh. Çr. 18,1,10. — c) *Fluss* AK. 3,4,14,60. H. 1090. Med. d. 6. सिन्धोर्नदस्य मह्तः MBh. 1,3730. Häufig mit नदी verbunden: नदैर्नदीभिश्च 3,1669. यथा नदीनदाः सर्वे सागरे यान्ति संस्थितिम् M. 6,90. R. 4,25,30. Suçr. 1,169,12. नदीनदम् MBh. 8,4068. प्राक्स्रोतसो नद्यः प्रत्यक्स्रोतसो नदा नर्मदां विनेत्याङ्कः Mallin. zu Çiç. 4,66. In comp. mit Zahlwörtern Vop. 6,85. Am Ende eines adv. comp. नदम् P. 5,4,110. Vop. 6,68. — Nach H. an. 2,227 bedeutet नद् m. *Geräusch* (निनद्); *Meer* (अब्धि); *See* (ह्रद्); es ist aber im Texte ein Fehler zu vermuthen, um so mehr, da die gewöhnliche Bedeutung *Fluss* gar nicht erwähnt wird. — 2) f. नदी gaṇa पचादि zu P. 3,1,134. *fluthendes Wasser, Fluss* AK. 1,2,3,29. Trik. 1,2,29. H. 1079. Med. nom. pl. ved. नद्यस् und नदीस्, du. नद्या und नदी: नद्यैस् = नदीभिस् P. 7,1,10, Sch. Vop. 26,220. न मा गरन्नद्यो मातृतमाः ṚV. 1,158,5. समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति 2,35,3. 3,33,4. परिधिं नदीनाम् 6. 5,46,6. न पर्वता न नद्यो वरन्त वः 55,7. प्रवाते चिन्नद्यो गाधमस्ति 7,60,7. अग्नो न निक्तो नदीषु 8,2,2. 9,86,8. 10,28,4. त्रिः सप्त सस्रा नद्यो मह्रीरपो वनस्पतीन्पर्वतान् 64,8. AV. 3,13,1. 14,1,43. नद्यै पारम् Çat. Br. 11,1,6,6. 9,3,1,24. Āçv. Gṛhj. 1,12.15. 3,4. M. 3,9.207. 4,47.77. N. 12,53.83. R. 1,1,80. Suçr. 1,130, 11. Ragh. 3,9. 12,82. Pañkat. 79,14.15. Vgl. u. नद् c und धुनि, धुनी. Am Ende eines adv. comp. नदि P. 5,4,110. — b) *ein best. Metrum, 4 Mal* ◡◡◡◡◡◡–,–◡◡–◡–– Colebr. Misc. Ess. II, 161 (IX,7). — c) in der Gramm. *ein auf* ई (wie नदी selbst) *oder* ऊ *auslautendes Thema, wenn diese Vocale charakteristische Zeichen des weiblichen Geschlechts sind*, P. 1,4,3; vgl. die folgg. Sûtra, wo die Ausnahmen und Ergänzungen verzeichnet sind. 5,4,153. 6,1,173. 2,109. 3,44. 7,1,54.80.

नदथु (wie eben) m. *Getöse, Gebrüll, Geschrei* Khând. Up. 3,13,8.

नदन (wie eben) adj. zur Erkl. von नद Nir. 5,2.

नदनदीपति (नद-नदी + प°) f. *der Fürst der männlich und weiblich gedachten Flüsse;* Beiw. des Sindhu Hariv. 12826. des Meeres R. 5, 18,34. N. *des Meeres* MBh. 2,751. R. 3,39,7.

नदनिमन् (wohl नदनि, nom. act. von नद्, + suff. मन्) adj. *summend, brummend:* हतो येवाषः क्रिमीणां हतो नदनिमोत AV. 5,23,8.

नदनु (von नद्) m. *Getöse:* यदा कृणोषि नदनुं समूहस्यादित्पतिवं हूयसे ṚV. 8,21,14. Nach Naigh. 2,17 ein संग्रामनामन्. नदनु Uṇâdis. 3,52. *Wolke* Uģģval. *Löwe* Çabdam. im ÇKDr.

नदनुमत् (von नदनु) adj. *tosend:* (इन्द्रः) तुविग्रतो नदनुमाँ ऋजीषी ṚV. 6,18,2.

नदर् von नद gaṇa अश्मादि zu P. 4,2,80.

नदराज (नद + राज) m. *der König der Flüsse, der* Sindhu Çiç. 9,30.

नदाल n. = भगाल, कपाल *Scherbe:* कुम्भी° P. 6,2,137, Sch.

नदि (von नद्) m. etwa *Rufer* (nach Sâj. = स्तुति): कस्मिन्ना यतथो जने को वां नदीनां सचा ṚV. 5,74,2.

नदीकदम्ब (न° + क°) m. N. einer Staude, = महाश्रावणिका, कदम्बपुष्पी Râģan. im ÇKDr.

नदीकान्त 1) m. (न° + कान्त) *der Geliebte der Flüsse: a) Meer.* — b) *Vitex Negundo.* — c) *Baringtonia acutangula Gaertn.* — 2) f. °कान्ता (*die Geliebte der Flüsse*) a) *Eugenia Jambolana Lam.* (जम्बू) Trik. 3,3,162. H. an. 4,110. 111. Med. t. 202. — b) *Leea hirta Banks* (काकजङ्घा) H. an. Med. — c) *Schlingpflanze* (लता) H. an.

नदीकाश्यप (न° + का°) m. N. pr. eines Zeitgenossen des Çâkjamuni Lalit. 3. Lot. de la b. l. 126. Schiefner, Lebensb. 250 (20). 304 (74). Burn. Intr. 158, N. 3. Hiouen-thsang I, 457.

नदीकुक्कुटिका (न°, als loc. zu fassen, + कु°) f. संज्ञायाम् P. 6,3,9, Sch.

नदीकूलप्रिय (न° - कूल + प्रिय) m. *eine Rohrart* (*Freund der Flussufer*), = जलवेतस Gatâdh. im ÇKDr.

नदीज (न° + ज) 1) adj. *an Flüssen geboren, von einem Flusse herkommend;* Beiw. von Pferden MBh. 7,3898. 8,200. R. 1,6,21 (24 Gorr). An den beiden ersten Stellen kann das Wort wohl nicht so v. a. *als vom Indus stammend* bedeuten, da सैन्धव ausserdem erwähnt wird. — 2) m. a) *der Sohn des Flusses,* Bein. Bhîshma's MBh. 4,1294. 5,78. 5035. — b) N. verschiedener Pflanzen: *Terminalia Arguna W. u. A.* (vgl. अर्जुन und नदीसर्ज) Ratnam. im ÇKDr. *eine Rohrart*, = यावनालशर; *Barringtonia acutangula* (हिज्जल) Râģan. im ÇKDr. *eine Kornart*, = नदीनिष्पाव Râģan. im ÇKDr. unter dem letzten Worte. — c) *Antimon* H. 1055. Suçr. 2,340,16. — 3) आ f. *Premna spinosa* oder *longifolia* (अग्निमन्थ) Râģan. — 4) n. *Lotusblume* Wils.

नदीतर (न° + तर) adj. *über den Fluss setzend:* प्लवानां नदीतराणां शकुनीनाम् Kâth. Anukr. in Ind. St. 3,459,8. In dem folgenden Worte *das Setzen über den Fluss*.

नदीतरस्थान (न° + स्थान) n. *Landungsplatz* Bhûripr. im ÇKDr. Nach Wils. auch °तरस्थल.

नदीदत्त (नदी + दत्त) m. N. pr. eines Bodhisattva Vjutp. 22.

नदीदोह (न° + दोह) m. *Flusszoll, Flussabgabe* (im Lande der östlichen Völker) P. 6,3,10, Sch.

नदीधर (न° + धर) adj. *den Fluss* (*die* Gaṅgâ) *tragend*, Beiwort Çiva's Çiv.

नदीन (नदी + इन) m. 1) *Meer* Trik. 1,2,10. Varuṇa, *der Gott des Meeres* Uttaranaishadha im ÇKDr. — 2) N. pr. eines Sohnes des Sahadeva und Vaters des Ģajatsena Hariv. 1516.

नदीनिष्पाव (न° + नि°) m. *eine Kornart* (कटुनिष्पाव, कर्बुर, नदीज) Râģan. im ÇKDr.

नदीपङ्क (न° + पङ्क) m. n. *ein morastiges Flussufer* R. 3,37,5.

नदीपति (न° + प°) m. *Herr der fliessenden Wasser* VS. 24,34. Beiw. des Meeres R. 3,39,39. 6,1,44. N. *des Meeres* 5,32,41. 6,112,64. Auch übertr. auf *Meerwasser* Çat. Br. 5,3,4,10. Kâtj. Çr. 15,4,30.

नदीपूर (न° + पूर) m. *ein aus seinem Bett getretener Fluss* Amar. 62.

नदीभव (न° + भ°) n. *Flusssalz* H. 941.

नदीमातृक (न° + मातर्) adj. *durch Flüsse genährt, mit Flüssen versehen* (von einem Lande) AK. 2,1,12. H. 955. Vjutp. 128. Davon nom. abstr. °ता f. Kull. zu M. 7,212. — Vgl. देवमातृक.

नदीमुख (न° + मुख) 1) n. *Flussmündung* MBh. 8,2681. Ragh. 17,54. — 2) *eine Getreideart:* इन्द्रकृष्टैर्वर्तयन्ति धान्यैर्ये च नदीमुखैः MBh. 2, 1831; vgl. नन्दिमुख und नन्दीमुख.

नदीवङ्क (न° + व°) m. *Flussbiegung* Çabdam. im ÇKDr.

नदीवट (न° + वट) m. *ein best. Baum*, = वटी Râǵan. im ÇKDr.

नदीवृन् (न° + वृन् von वर्) adj. *die fliessenden Wasser einschliessend*, von Vṛtra ṚV. 1,52,2. 8,12,26.

नदीश (नदी + ईश) m. *der Herr der Flüsse, das Meer* H. 1073. Pańkat. II, 27.

नदीष्ण (नदी + स्न) adj. *geschickt, erfahren* (*der sich im Flusse badet, die gefährlichen Stellen desselben kennt*) P. 8,3,89. H. ç. 90. तत: समाज्ञापयदाशु सर्वानानायिनस्तद्विचये नदीष्णान् Ragh. 16,75. अतिनदीष्ण: कलासु Daçak. 180,14. Nach Puṇḍarîkâksha zu Bhaṭṭ. = नद्यवगाहनदक्ष, नदीस्नानकुशल; nach Purushottama = नदीज्ञ *mit den Flüssen vertraut*; als Beleg wird die Stelle ततो नदीष्णान्यथिकानिगरिज्ञान् u. s. w. aus Bhaṭṭi im ÇKDr. angefuhrt. — Vgl. निष्ण, निष्णात.

नदीसर्ज (न° + सर्ज) m. *Terminalia Arguna W. u. A.* (s. अर्जुन) AK. 2,4,2,25. — Vgl. नदीज.

नदृश्य (1. न + दृ°) adj. *unsichtbar*; davon nom. abstr. °त्व n. *Unsichtbarkeit*: नदृश्यत्वमगात्पुन: Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 11, *b*. 14 v. u.

नदेयी f. wohl nur eine falsche Form für नादेयी (= भूमिजम्बु) Çabdak. im ÇKDr.

नद्ध s. u. नह्.

नद्धव्य partic. fut. pass. von नह् P. 8,2.34, Sch.

नद्धि (von नह्) f. *das Binden*: यज्ञस्य धृत्यै यज्ञस्य वर्मनद्धी Ait. Br. 1, 11.

नद्ध्री (von नद्ध्र und dieses von नह्) f. P. 3,2,182. Vop. 26,68. *ein lederner Riemen* AK. 2,10,31. H. 915.

नद्याम्र (नदी + आम्र) m. *eine best. Pflanze*, = समष्ठिला Râǵan. im ÇKDr.

ननन्दृ Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,99. f. Decl. Vop. 3,65. *des Mannes Schwester* H. 554. Çabdar. im ÇKDr. Verz. d. Oxf. H. 188, *b*. — Vgl. ननान्दृ.

नना f. vertrauliche Bez. für *Mutter* (entsprechend तत *Vater*) Nir. 6, 6. कारुरहं ततो भिषगुपलप्रक्षिणी नना ṚV. 9,112,3. Unter den Synonymen von वाच् *Rede* Naigh. 1,11.

ननानननायिन् neben वनानननायिन् Ind. St. 2,28, N.

ननान्दृ Uṇâdis. 2,99. f. *des Mannes Schwester* AK. 2,6,1.29. H. 554. ननान्दरि सम्राज्ञी भव ṚV. 10,85,46. ननान्दृपति oder ननान्दु:पति P. 6,3,24, Sch. — Vgl. ननन्दृ; die späteren Synonyme नन्दिनी und नन्दा zeigen, dass man das Wort auf नन्द् zurückführte.

ननु (1. न + नु) indecl. 1) verstärktes न *nicht*: नाथ शत्रुं ननु पुरा विवित्से ṚV. 10,54,2. उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुध्रे 84,3. AV. 11,4,25. — 2) fragend *nonne*, wofür fast immer auch das unbetonte deutsche *ja* (in einer Antwort *doch wohl*) gesetzt werden kann: नन्वत्रान्तरेणा शुश्रुम Çat. Br. 1,6,4,11. viell. AV. 2,1,4. लोका देवं समालक्ष्य उदासीना भवेन्ननु MBh. 13,313. नन्वहं ते प्रिय: Daç. 2,30. ननु दुष्कृतिनं पापं न कश्चिदनुकम्पते R. Gorr. 2,53,34. 28. 3,35,75. 55,37. 5,81,41. ननु मम प्रत्यक्षं न गता Mṛkkh. 147,22. Bhartṛ. 1,51. 2,85. 92. Çâk. 23,14. 29,7. 30,9. 39,13. 53,22. 100,23. 105,14. Mâlav. 29,23. Ragh. 1,60. 3,45. Çrut. 20. 28. कस्याग्रतो रुद्यते नन्वेतन्मम Amar. 53. 67. Prab. 13,2. Bhâg. P. 3,9, 1. 11,17. पतिर्भवद्विधो यासां प्रजया ननु जायते 14.11. Daçak. in Benf. Chr. 181,10. 187,21. Sâh. D. 4,10. ननु नामाहमिष्टा किल तव N. 12,12. 11,4. R. 4,34,20. 6,95,3. mit einem imperat. *doch*: ननूच्यताम् *man sage doch* Mṛkkh. 175,25. Çâk. 4,4. 88,7. Vikr. 30,16. Kumâras. 4,32. Çiç. 9,61. Das Verbum fin. bewahrt nach ननु den Ton in einer Frage, die einer Bitte um eine Einwilligung gleichkommt, P. 8,1,43. ननु गच्छामि भो: *ich kann doch wohl gehen?* Sch. नन्वस्तु *ja, wenn auch eingeräumt wird, dass — ist —* तथापि Schol. zu Kap. 1,2. ननु मा भूत् *ja, wenn auch eingeräumt wird, dass — nicht ist —* तथापि Schol. zu Kap. 1,3. ननु in einer Antwort mit einem praes., obgleich von einer Vergangenheit die Rede ist, P. 3,2,120. अकार्षी: किम् ननु करोमि भो: *habe ich es denn nicht gemacht? ich habe es ja gemacht* Sch. 8,1,43, Sch. करोमि ननु 2,93, Sch. ननु in Verbindung mit einem interrog. pron.: ननु को भवान् *wer bist du doch?* Mṛkkh. 174,12. ननु कथं दु:खकारणेभ्य: सुखोत्पत्ति: Sâh. D. 25,3. 26,8. 13. ननु तथापि कथम् 27.3. ननु तर्हि कथम् 14. Schol. zu Ǵaim. 1,2. Nach Gild. soll ननु न Megh. 108 = ननु sein, was uns nicht zusagen will; eher würden wir in विगणयन्नात्मना noch eine Negation annehmen. — Die Lexicographen geben folgende Bedeutungen an: प्रश्न AK. 3,4,32,10. Med. avj. 44. 45. अनुप्रश्न Med. परिप्रश्न H. an. 7,31. अवधारण, अनुज्ञा, अनुनय, आमन्त्रण AK. H. an. Med. आक्षेप, प्रत्युक्ति, वाक्यारम्भ H. an. अधिकार, प्रकृति, विनिग्रह, संभ्रम Med. ननु = उत्प्रेक्षालंकारव्यञ्जक Kâvjakandrikâ im ÇKDr. ननु च bei Erhebung eines Widerspruchs (विरोधोक्तौ) AK. 3,5,14. H. 1542. ननु च क: शब्द: *ist denn etwa* क *kein Wort?* Sch. nach Med. avj. 16 wird ननुच प्रश्नदुष्टोक्त्यो: gesetzt; hiernach wird man H. an. 7,54 statt ननु प्रश्ने च दुष्टोक्तौ zu lesen haben ननुच प्रश्ने दुष्टोक्तौ.

नन्तृ (von नम्) nom. ag. gramm. *umbeugend* (einen Dentalen in einen Cerebralen) ṚV. Prât. 1,17. 5,24.

नन्त्व (wie eben) adj. *zu beugen*: यो नन्त्वान्यनमन्न्योजसा ṚV. 2,24,2.

नन्द्, नन्दति (in gebundener Rede auch med.) Dhâtup. 3,30. ननन्द, नन्दिष्यति, अनन्दीत्; *befriedigt sein von, vergnügt sein, sich freuen über* (instr., seltener abl.): सर्वे नन्दन्ति यशसागतेन सभासाहेन सख्या सखाय: ṚV. 10,71,10 (Ait. Br. 1,13). अनन्दत्सर्वमाप्नोत् Pańkav. Br. 24, 18,6. नन्दाम शरद: शतम् Taitt. Âr. 4,42,32. Arǵ. 1,6. MBh. 3,1076. 13888. R. 1,10,28. 2,43,11. 54,40 (41 Gorr.). 56,33. 105,22. R. Gorr. 2, 2,32. 5,11,15. 55,26. Ragh. 2,22. 4,3. Navar. 9 in Haeb. Anth. 3. Bhâg. P. 1,8,36. 3,3,13. Bhaṭṭ. 15,28. यथा रविर्यथा सोमो यथेन्द्रो वरुणो यथा। नन्दत्यृद्ध्या श्रिया चैव तथा त्वं नन्द R. Gorr. 2,11,19. 20. कस्त्वया सुखिना राजन्न हृष्यति न नन्दति 3,45,3. Ragh. 3,11. 23. कच्चिन्नन्दसि कल्याणि स्वभर्तुर्मुखदर्शनात् Mârk. P. 16,54. med. MBh. 5,1899. 13,745. — caus. नन्दयति *erfreuen*: नन्दयतीव मे मन: Arǵ. 10,38. MBh. 4,1068. R. 2,14,44. 24,34. R. Gorr. 2,3,39. 17,10. 15. 4,22,6. 6,104,6. Çâk. 78. Kathâs. 3,75. 9,89. 22,22. Bhâg. P. 3,3,16. 6,14,25. Mârk. P. 26,34. 38. Râǵa-Tar. 1,147. Bhaṭṭ. 2,16. med. MBh. 1,7795. 7,2828. Mârk. P. 26, 39. नन्दित R. Gorr. 1,79,40. 2,3,31. Ragh. 9,52. Râǵa-Tar. 3,305. — intens. नानन्द्यते P. 6,4,24, Sch. — Der Anlaut geht nicht in ण über Dhâtup. Vop. 8,43.

— अनु *Freude finden an* (acc.) Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 48.

— अभि 1) *gefallen*: यन्मे बभस्ति नाभिनन्दति AV. 9,2,2. — 2) *Gefallen finden an, sich freuen über, seine Freude haben an, seine Freude*

zu erkennen geben über (acc.): गत्वा पुनरार्याभिनन्दन् AV. 19,8,3. प्रत्युपस्थितमूत्रस्तु मैथुनं यो ऽभिनन्दति Suçr. 2,525,4. (यः) तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम्। नाभिनन्दति न द्वेष्टि Bhag. 2,57. जीवितं मरणं चैव नाभिनन्दन्न च द्विषन् MBh. 1,4606. मरणं नाभिनन्देत जीवितं नाभिनन्देत M. 6,45. लब्धं दृष्ट्वा नाभ्यनन्दन्विपुलं वा धनागमम्। पुत्रं प्रथमजं लब्ध्वा जननी नाभ्यनन्दत॥ R. 2,48,4. यथा च त्वाभिनन्दामि बधश्च तीमसंवृताम्। तथा भूयो ऽभिनन्दिष्ये जातपुत्रां गुणान्विताम्॥ MBh. 1,7358. R. 3,68,26. 5,23,10. Çâk. 106,4. तत्किमिदानीमात्मानं पूर्णमनोरथं नाभिनन्दामि 3, v. l. Bhâg. P. 1,18,41. 3,20,19. 25,12. 5,14,45. नाभ्यनन्दत तान् (पुत्रान्) MBh. 1,3710. ययोर्जन्मन्यदो विश्वमभ्यनन्दत्सुनिर्वृतम् *sich freute* Bhâg. P. 4,1,52. दैवहता बहुबुद्धयो विनश्यन्ति स्वल्पधियो ऽपि विधिरक्षिता अभिनन्दन्ति Pańkat. 246,7. pass.: भूभुजो ऽभ्यस्तलोभस्य श्रीः कैश्चिन्नाभिनन्द्यते Râǵa-Tar. 5,187. सानन्दमभिनन्दितविक्रमः। राजपुत्र्या Vid. 275. — 3) *Verlangen haben nach:* एतच्छ्रेयो ये ऽभिनन्दन्ति Mund. Up. 1,2,7. ग्रामे गृहे वा यद्द्रव्यं पारक्यं विजने स्थितम्। नाभिनन्दन्ति नित्यं ते नराः स्वर्गगामिनः॥ MBh. 13,6655. — 4) *Jmd freudig begrüssen, willkommen heissen:* ततो ऽभ्यगच्छत्सहसा मन्दपलो ऽपि — अथ ते सर्व एवैनं नाभ्यनन्दंस्तदा सुताः॥ MBh. 1,8448. 13,1499. Arǵ. 1,9. N. 5,32. R. 1,9,44. प्रविशन्तमयोध्यायां न कश्चिदभिनन्दति 2,59,13. Ragh. 3,68. 7,66. 68. Çâk. 71,13. 106,8. Kathâs. 15,130. 16,4. Vid. 329. Pańkat. 57,18. Amar. 39. med. MBh. 3,1865. 3019. 13,3581. R. 2,54,18. R. Gorr. 1,52,8. Bhâg. P. 4,25,32. 6,7,7. pass.: पुरंदरश्रीः पुरमुत्पताकं प्रविश्य पौरैरभिनन्द्यमानः Ragh. 2,74. Râǵa-Tar. 3,115. Vid. 146. ऋत्विक्पुरोहिताचार्यैराशीर्भिरभिनन्दितः Jâǵń. 1,331. सर्वाभिनन्दिता Kathâs. 18,84. Vid. 259. ad Çâk. 191. *sich verabschieden bei* (acc.): आशीर्भिश्चाभिनन्द्यैताञ्जग्मुर्नगरमेव हि MBh. 1,5751. West. stellt dieses Beispiel zum caus. Mit न *Jmd unfreundlich empfangen, zurückstossen:* न च मां सो ऽभ्यनन्दत MBh. 14,134. Bhâg. P. 4,8,9. act. 27,28. तेनाप्यनभिनन्दिता Ragh. 12,35. — 5) *Jmd beloben, Jmd seine Zufriedenheit zu erkennen geben:* अचिन्त्यं शीलगुप्तानां चरित्रं कुलयोषिताम्। इति चाभिननन्दुस्तामुपकोशां सभासदः॥ Kathâs. 4,83. तद्बुद्ध्वा साध्वीं तामभ्यनन्दताम् 86. गान्धर्वेण विवाहेन बह्व्यो राजर्षिकन्यकाः। श्रूयन्ते परिणीतास्ताः पितृभिश्चाभिनन्दिताः॥ Çâk. 71. — 6) *Etwas gern annehmen, sich einverstanden erklären mit;* mit न *zurückweisen, verschmähen, nichts wissen wollen von:* यद्यो ऽनभिनन्दन्तो ऽभ्यवयन्ति Pańkav. Br. 5,9,3. तत्तोयं नाभ्यनन्दत MBh. 14,1605. 2731. R. 2,70,24. तां पूजां नाभ्यनन्दत्सः MBh. 5,7505. 1,3672. नाभ्यनन्दद्वचो भ्रातुः 2,1988. 3,2287. 2288. 17,17. Sund. 3,12. R. Gorr. 2,71,20. 3,44,11. Çâk. 24,1. Hit. IV,4. Bhâg. P. 1,10,31. Mârk. P. 14,63. नाभिनन्दे नृपते प्रैषमेतम् MBh. 2,1989. अभिनन्दस्व गच्छेयम् *willige ein, dass ich gehe* R. 4,10,33. अभिनन्दित Kathâs. 4,17. Vid. 232. 274. सम्यक्प्रणिहितं चार्थं पृष्टः सन्नाभिनन्दति *giebt nicht zu, räumt nicht ein* M. 8,54. — Vgl. अभिनन्द fgg. — caus. *erfreuen:* मातरं चाभिनन्द्य R. 2,107,10.

— प्रत्यभि *Jmdes Gruss erwiedern*, mit dem acc. der Person: अभिवाद्य — विप्रांश्च तैश्च प्रत्यभिनन्दितः MBh. 13,7721. *willkommen heissen* Çâk. Ch. 108,1 (die andere Recension hat अभिनन्द्य).

— समभि *Jmd beglückwünschen:* समभिनन्दितो मन्त्रिभिः Kathâs. 21,148.

— आ *sich freuen* Gît. 11,10. आनन्दितास्त्वां दृष्ट्वा Bhatt. 22,14. (आनन्दन्ति Draup. 7,7 ist eine falsche Lesart.) — caus. *erfreuen, beseligen* Taitt. Up. 2,7. (दण्डः) यथाशास्त्रं प्रयुक्तः सन्सदेवासुरमानवम्। जगदानन्दयेत्सर्वमन्यथा तत्प्रकोपयेत्॥ Jâǵń. 1,355. Çâk. Ch. 157,4. Vid. 332. P. 5,4,63, Sch. Bhatt. 15,29. 21,12. आनन्दित Hariv. 2448. Amar. 23. 54. — med. *sich vergnügen* (mit einem Weibe) Praçnop. 4,2. — Vgl. आनन्द u. s. w.

— परि caus. *hoch erfreuen:* कथाभिः परिनन्द्य तान् MBh. 15,522.

— प्रति 1) *Jmd freudig begrüssen, gern empfangen, Jmd seinen Gruss* (auch beim Abschied), *Gegengruss entbieten, an Jmd freundliche Worte richten, Jmd seine Zufriedenheit, Gewogenheit, Ergebenheit an den Tag legen:* यां देवा प्रतिनन्दन्ति रात्रिं धेनुमुपायतीम् AV. 3,10,2. हृद्भिः प्रजाः प्रति नन्दन्ति सर्वाः 9,1,1. Kâth. 37,1. पुरस्ताद्यान्तं सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति TBr. 2,3,9,5. 7,9,4. Çat. Br. 12,9,3,7. यथावयः कुरून्सर्वान्प्रतिनन्दन्ति पाण्डवाः MBh. 5,1806. R. 2,81,15 (Gorr. 82,14). Ragh. 1,57. अस्मान्कृत्वा प्रदक्षिणम्। प्रतिनन्द्य तथाशीर्भिर्निवर्तध्वं यथागृहम् MBh. 1,5749. प्रजाः सर्वाः प्रतिनन्द्य विसर्जयेत् M. 7,146. MBh. 4,2163. R. Gorr. 2,13,22. 4,4,8. रावणं जयशब्देन प्रतिनन्द्य विनिर्गतौ 6,5,15. Bhâg. P. 3,16,1. 21,48. नदन्ति परुषं श्येनाः शिवाः क्रोशन्ति दारुणम्। मृगेन्द्राः प्रतिनन्दन्ति (प्रतिनदन्ति wäre gegen das Metrum) MBh. 12,5776. स एव हि यदा तुष्टो वचसा प्रतिनन्दति 13,426. आदित्यो वरुणः u. s. w. प्रतिनन्दन्ति भूमिदम् 3150. स्तुवंश्च प्रतिनन्दंश्च 7661. प्रतिनन्द्य शिवेन तम् 7,756. Bhâg. P. 4,9,18. 6.4,3. med. MBh. 3,2999. 5,7340. 16,132. R. 1,34,58. pass.: वधूर्विधात्रा प्रतिनन्द्यते स्म कल्याणि वीरप्रसवा भवेति Kumâras. 7,87. प्रतिनन्दित MBh. 5,7100. 14,1531. 2601. शिवेन प्रतिनन्दिताः 15,1001. पित्राप्रतिनन्दिता *zurückgestossen* Bhâg. P. 4,4,8. — 2) *Etwas gern annehmen, mit Dank entgegennehmen; eine Rede, einen Rath annehmen;* mit न *nichts wissen wollen von Etwas:* पूजयेदशनं नित्यमद्याच्चैतदकुत्सयन्। दृष्ट्वा हृष्येत्प्रसीदेच्च प्रतिनन्देच्च सर्वशः॥ M. 2,54. न चेदेवैकशो राजँल्लोकान्नः प्रतिनन्दसि MBh. 1,3673. प्रतिनन्द्य स तां पूजाम् 7253. आसनं सलिलं पाद्यं प्रतिनन्दामि ते 14,230. प्रतिनन्द्य कथाम् R. 1,37,1. प्रतिनन्दाम ते वाक्यं सर्वं चैव MBh. 4,1137. 1143. 3,2278. 2279. Bhâg. P. 1,7,49. 3,29,6. 4,20,34. 6,14,8. — caus. *erfreuen:* प्रतिनन्दय माम् MBh. 3,16444. 5,4753. Kâm. Nîtis. 8,87.

— संप्रति *Jmd freudig begrüssen, willkommen heissen:* ताभ्यां संप्रतिनन्दितः MBh. 10,475.

— वि *sich freuen:* सा तत्र पूज्यमाना वै दमयन्ती व्यनन्दत MBh. 3,2607.

नन्द (von नन्द्) oxyt. P. 6,2,14, Sch. 1) m. *a*) *Lust* Çabdar. im ÇKDr. VS. 20,9. AV. 10,2,9. — *b*) *eine Art Flöte* Sañgîtad. im ÇKDr. — *c*) N. einer der beiden Trommeln des Judhishthira MBh. 7,1032. — *d*) N. eines der 9 Schätze des Kuvera Trik. 1,1,79. Med. d. 6. 7. — *e*) Bein. Vishnu's MBh. 13,7005. — *f*) N. pr. eines Wesens im Gefolge von Skanda MBh. 9,2566. 2567. — *g*) N. pr. einer buddh. Gottheit Lalit. ed. Calc. 4,15. Foucaux und eine andere Stelle der Calc. Ausg. haben statt dessen नन्दन. — *h*) N. pr. eines Nâga (vgl. नन्दक) MBh. 5,3628. Burn. Intr. 184. Lot. de la b. l. 3. Schiefner, Lebensb. 271 (41). eines Nâgarâǵa Vjutp. 85. — *i*) N. pr. eines Mannes im Gefolge des Daksha Bhâg. P. 4,7,25. — *k*) N. pr. eines Sohnes des Königs Dhṛtarâshṭra (vgl. नन्दक) MBh. 1,2731. 4544. 8,2446. — *l*) N. pr. eines Bruders des Çâkjamuni (vgl. नन्दक) Vjutp. 92. LIA. II, Anh. II. Schief-

NER, Lebensb. 265. 266 (35. 36). — *m*) N. pr. eines Sohnes des Vasudeva VP. 439. Bhâg. P. 9,24,47. — *n*) N. pr. eines Kuhhirten, des Pflegevaters von Kṛshṇa und, wie es scheint, auch der Durgâ: नन्दगोपकुले जाताम् (दुर्गाम्) MBh. 4,179. नन्दगोपकुलोद्भवे (दुर्गे) 6,799. Hariv. 3316. 3328. 3376. 3383. 10236. VP. 506. 509. Pańkat. 45,2. Gît. 1,1. 6,12. नन्दात्मज Bein. Kṛshṇa's 8,11. नन्दगोपकुमार desgl. Bhâg. P. 1,8,21. — *o*) N. pr. eines Anführers der Sâtvata Bhâg. P. 1,14,32. — *p*) N. pr. eines Königs von Pâṭaliputra und Stifters einer nach ihm benannten Dynastie, die durch Ćandragupta vom Throne gestossen wurde. Med. LIA. I, 501. Kathâs. 2,2. 45. 4,71. VP. 467. fg. Pańkat. V, 38. 223,3. Hit. III, 60. Burn. Intr. 359. Hiouen-thsang I, 427. Wassiljew 47. — *q*) N. pr. eines buddh. Paṇḍita Vjutp. 90. eines juristischen Autors; s. नन्दपण्डित. — *r*) N. pr. eines Berges Bhâg. P. 5,20,21. °पर्वत Kâm. Nitis. 1,4. Vgl. नन्दिगिरि. — 2) नन्दा f. *a*) *Wonne*, personif. die Gemahlin Harsha's (vgl. नन्दि 5; MBh. 1,2597. *Glück* H. an. 2,227. — *b*) *ein kleiner Wassertopf* (vgl. नन्दिका) Trik. 2,9,7. H. an. Med. — *c*) *des Mannes Schwester* (ननान्दृ) Çabdar. im ÇKDr. — *d*) N. einer der 7 oder 5 Kumârî oder kleinen Fahnenstöcke an Indra's Banner: नन्दोपनन्दसंज्ञे Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 39. Nach dem Schol. नन्दा und उपनन्दा. — *e*) Bez. *dreier günstiger* Tithi (*der 1sten, 6ten und 11ten*; vgl. नन्दिका) H. an. Med. Varâh. Bṛh. S. 99,2. Bhaṭṭotp. zu 93,11. — *f*) Bein. der Gaurî H. ç. 57. Med. einer Form der Dâkshâjaṇî Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 1. — *g*) N. pr. einer Apsaras Hariv. Langl. II, 481. Die Calc. Ausg. liest 14165 statt dessen काम्या. — *h*) N. pr. der ältesten Tochter Vibhîshaṇa's R. 5,35,12. — *i*) N. pr. eines mit Çâkjamuni in Beruhrung gekommenen Mädchens Burn. Intr. 386. Foucaux in Lalit. 257, N. 3. नन्दी Schiefner, Lebensb. 244 (14). — *k*) N. pr. der Mutter des 10ten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî H. 40. — *l*) N. pr. einer Gemahlin Gopâlavarman's Râǵa-Tar. 5,244. — *m*) N. pr. eines Flusses (öfters neben अपरनन्दा; vgl. नन्दातीर्थ) MBh. 1,7813. 3, 8323. 9968. 7,2093. fg. 13,7654. Bhâg. P. 5,20,10. 7,14,32. 8,4,23. fliesst bei Alakâ, Kuvera's Stadt, vorbei 4,6,22. 24. — 3) f. नन्दी *a*) N. eines Baumes, *Cedrela Toona Roxb.*, Suçr. 1,219,19. 2,391,6. Vgl. नन्दीवृत्त. — *b*) Bein. der Durgâ Devî-P. im ÇKDr. — *c*) N. pr. der Stadt Indra's (अमरावती) Wils. — Vgl. अ°, अलकनन्दा, गोनन्द.

नन्दक (wie eben) proparox. *derjenige, von dem man Freude erwartet*, P. 3,1,150, Sch. f. नन्दका P. 7,3,45, Vârtt. 4, Sch. 1) adj. *a*) *seine Freude an Etwas habend, Gefallen findend an:* देवतास्तव° MBh. 13, 7662. — *b*) *erfreuend*, insbes. *das Geschlecht —, die Familie erfreuend* (vgl. नन्दन); = कर्षक und कुलपालक(!) H. an. 3,55. Med. k. 109. — 2) m. *a*) *Frosch* (vgl. नन्दन) Trik. 1,2,26. — *b*) N. von Kṛshṇa's Schwert AK. 1,1,1,24. H. 222. H. an. Med. MBh. 5,4427. Hariv. 2402. 7329. in Hiraṇjakaçipu's Händen 12736. — *c*) N. pr. eines Nâga (vgl. नन्द) MBh. 5,3627. — *d*) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2570. — *e*) N. pr. eines Sohnes des Königs Dhṛtarâshṭra (vgl. नन्द) MBh. 1,6983. 6,2818. — *f*) N. pr. eines Çâkja (vgl. नन्द) Schiefner, Lebensb. 266 (36). — *g*) N. pr. eines Stiers Pańkat. 8,16. — *h*) N. pr. eines Dorfes Râǵa-Tar. 5,85. 108. — Nach ÇKDr. und Wils. ausserdem: *Freude, Wonne* (आनन्द) und N. pr. des Pflegevaters von Kṛshṇa (s. नन्द 1, *n*). — 3) f. नन्दिका *a*) *ein kleiner Wassertopf* (vgl. नन्दा) Çabdar. im ÇKDr. — *b*) Bez. *dreier Tithi* (*der 1sten, 6ten und 11ten*) ÇKDr. und Wils. Nach dem Tithitattva *die 6te* Tithi ÇKDr. Vgl. नन्दा. — *c*) N. von Indra's Spielplatze Çabdam. im ÇKDr.

नन्दकि m. *langer Pfeffer* Çabdać. im ÇKDr.

नन्दकिन् (von नन्दक 2, *b*) m. *der Besitzer des* Nandaka, Bein. Kṛshṇa-Vishṇu's MBh. 13,7056.

नन्दकिशोर (नन्द + कि°) m. N. pr. eines Gelehrten, der ein Supplement zum Mugdhabodha verfasst hat, Colebr. Misc. Ess. II, 46.

नन्दगोपिता (नन्द + गो° oder von नन्द-गोप Nanda, *der Kuhhirt*) f. N. einer Pflanze (s. रास्ना) Çabdać. im ÇKDr.

नन्दथु (von नन्द्) m. *Freude* Çabdar. im ÇKDr.

नन्दन (vom caus. von नन्द्) P. 3,1,134. Vop. 26,29. das anlautende न wird im comp. niemals ण nach gaṇa क्षुभ्नादि zu P. 8,4,39. 1) adj. f. आ (vgl. P. 7,1,1, Sch. 7,3,44, Sch.) *erfreuend* H. an. 3,385. Med. n. 80. पुष्पमनुत्तमम् — मनसो मम नन्दनम् MBh. 3,11073. 7,3937. मनोहृदय° 3,11564. 1,4786. Hid. 1,42. R. 4,26,21. Varâh. Bṛh. S. 8,47. Hit. I, 68. II, 6. कुलनन्दन Vet. in LA. 1,15. कुलनन्दना Pańkat. 187,4. — 2) m. *a*) *Sohn* (*den als Vater —, die als Mutter erfreuend*) Trik. 3,3,244. fg. H. 541. H. an. Med. राज° Jâǵń. 1,274. पाण्डु° Hid. 1,4. 4,56. N. 20,13. माद्रि° (mit verkürztem Auslaute des Versmaasses wegen) MBh. 2,1116. 3,19. रुक्मिणी° 708. राजर्षि° R. Gorr. 2,120,16. Ragh. 3,41. Bhâg. P. 4,24, 79. नन्दना f. *Tochter* H. 542. — *b*) Bein. Vishṇu's (*der Erfreuer*) MBh. 13,7005. — *c*) Bein. Çiva's MBh. 13,1189. — *d*) *Frosch* (vgl. नन्दक) Çabdar. im ÇKDr. — *e*) *eine best. Pflanze mit giftiger Frucht* H. 1197 (nach dem Schol. m. f.). Suçr. 2,251,19. — *f*) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2540. — *g*) N. pr. eines Siddha Bhâg. P. 4,6,34. — *h*) N. pr. einer buddh. Gottheit Lalit. 7 (hier hat die ed. Calc. नन्द). 8 (ed. Calc. 6,19). 401. — *i*) bei den Ǵaina N. pr. des 7ten unter den 9 weissen Bala H. 698. — *k*) N. pr. eines Berges Bhâg. P. 5,20,21. Kâlikâ-P. 81 ÇKDr. — *l*) N. des 26sten Jahres im 60jährigen Jupitercyclus Varâh. Bṛh. S. 8,38. — *m*) N. einer best. Tempelform Varâh. Bṛh. S. 55,17. नन्दन इति षड्भौम द्वात्रिंशत् (हस्तान्) षोडशाण्डयुतः 22. — 3) n. *a*) N. pr. eines Haines der Götter (insbes. Indra's) AK. 1,1,1,41. Trik. 1,1,61. 3,3,244. H. 178. H. an. Med. MBh. 3,3065. 10958. 5,352. 7,2127. 13,4865. N. 26,34. Indr. 2,3. Arǵ. 4,45. Hariv. 7462. 7468. 8948. R. 2,91,43 (Gorr. 100,44). 74 (Gorr. 100,75). 99,10. 3,49,32. 6,95,21. Lalit. 33. 56. 83. Kathâs. 9,20. VP. 169. Bhâg. P. 3,23,40. 5,16,15. °द्रुमाः Kumâras. 2,41. °वन R. 1,14,33. Vgl. नान्दन. — *b*) N. pr. eines Schwertes (असिरत्न) R. 1,29,14; vgl. नन्दक 2, *b*. — *c*) N. eines Metrums (*4 Mal* ◡◡◡◡ – ◡ – ◡◡◡◡ –, ◡ – ◡ – – – ◡ –) Colebr. Misc. Ess. II, 162 (XIII, 11). — *d*) nom. act. *das Erfreuen* oder *Freude* (vom simpl.): दुर्हृदामप्रहर्षाय सुहृदां नन्दनाय च MBh. 2,988.

नन्दनक (von नन्दन) m. *Sohn* am Ende eines comp.: माद्री° MBh. 3,10856.

नन्दनज (न° + ज) n. *gelbes Sandelholz* (*im Hain der Götter gewachsen*) Râǵan. im ÇKDr.

नन्दनन्दन (न° + न°) m. *der Sohn (Pflegesohn) des Kuhhirten* Nanda, Bein. Kṛshṇa's Çabdar. im ÇKDr.

नन्दनन्दनी (न° + न°) f. *die Tochter des Kuhhirten* Nanda, Bein. der Durgâ Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. u. नन्द 1, n.

नन्दनमाला (न° + मा°) Bez. *eines von* Kṛshṇa *getragenen Kranzes* (*der Wonne verbreitende Kranz*) ÇKDr. (इति द्वारकामाहात्म्ये हरिभक्तिविलासधृतविष्णुधर्मोत्तरम्).

नन्दत्त (von नन्द्) Uṇâdis. 3,127. 128. adj. *erfreuend; m. Sohn; f.* नन्दत्ती *Tochter* Uǵǵval. Nach Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. m. *Sohn; König; Freund* ÇKDr. — Vgl. नन्दयत्त.

नन्दपण्डित (न° + प°) m. N. pr. eines juristischen Autors Gild. Bibl. 495. 496. Stenzler in der Vorrede zu seiner Ausg. des Jâǵń. VI. = विनायकपण्डित Verz. d. B. H. No. 1092.

नन्दपाल (न° + पाल) m. Bein. Varuṇa's (*der Hüter des Schatzes* Nanda nach Wils.) Çabdar. im ÇKDr.

नन्दपुत्री (न° + पु°) f. *die Tochter des Kuhhirten* Nanda, Bein. der Durgâ Trik. 1,1,53. H. ç. 51. Vgl. MBh. 4,179. 6,799. Hariv. 10236.

नन्दप्रयाग (न° + प्र°) m. N. pr. eines Ortes, wo zwei Flüsse, die in ihrem Namen das Wort नन्द enthalten, zusammenfliessen, LIA. I,50. Anh. xlv. Verz. d. Oxf. H. 149, *a*, 35.

नन्दबला (न° + बल) f. N. pr. eines Mädchens, welches mit Çâkjamuni in Berührung kam, Burn. Intr. 386. Lalit. 257, N. 3. Schiefner, Lebensb. 244 (14).

नन्दमित्र (न° + मित्र) m. N. pr. eines Mannes Wassiljew 49. Die Form des Namens steht nicht sicher.

नन्दयत्त vom caus. von नन्द् Schol. zu Uṇ. 3,127. (नन्दत्त ist die Lesart des Uǵǵval.). Vop. 26,165.

नन्दलाल m. N. pr. eines Mannes Kshitîçav. 36,20.

नन्दवर्धन (न° + व°) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

नन्दशर्मन् (न° + श°) m. केशवशा° N. pr. eines Autors Verz. d. B. H. No. 134.

नन्दातीर्थ (न° + तीर्थ) n. N. pr. eines Tîrtha (es ist wohl der Fluss Nandâ gemeint) Verz. d. Oxf. H. 66, *b*, 3.

नन्दात्मज 1) m. (नन्द + आत्मज) *der Sohn des Kuhhirten* Nanda, Bein. Kṛshṇa's Çabdar. im ÇKDr. Gît. 8,11. — 2) f. आ *die Tochter* (आत्मजा) *des Kuhhirten* Nanda, Bein. der Durgâ ÇKDr. Wils. Vgl. MBh. 4,179. 6,799. Hariv. 10236.

नन्दानिन्द्य Râǵa-Tar. 7,1504 (1499 bei Troyer) nach Troyer N. pr. eines Mannes, aber die Worte नन्दानिन्द्यकुलोद्भवा besagen aller Wahrscheinlichkeit nach *aus dem untadelhaften Geschlecht des* Nanda *stammend*.

नन्दापुराण (न° + पु°) f. *das über die* Nandâ *handelnde* Purâṇa, Titel eines Upapurâṇa Verz. d. Oxf. H. 40, *b*, 32. 65, *b*, 9.

नन्दायनीय (von नन्दायन und dieses von नन्द) m. N. pr. eines Schülers des Bâshkali Vâju-P. in VP. 278, N. 12 und Verz. d. Oxf. H. 55, *a*, 3.

नन्दाश्रम (नन्द + आश्रम) m. N. pr. *einer heiligen Einsiedelei* MBh. 5,7353.

नन्दाह्रदतीर्थ (न° - ह्रद + तीर्थ) n. N. pr. *eines heiligen Badeplatzes* Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66, *b*, 40.

नन्दि (von नन्द्) Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,117. 1) m. *der Frohe*, Bein. Vishṇu's MBh. 13,7015. Çiva's 1189. — 2) m. N. pr. eines Dieners des Çiva H. an. 2,228. Med. d. 6. वक्रतुण्डाय धीमहि तन्नो नन्दिः प्रचोदयात् Taitt. Âr. 10,1,6. MBh. 13,872. Hariv. 12265. R. 6,37,8. Vgl. नन्दिन्, नन्दिकेश्वर. — 3) m. N. pr. eins Gandharva MBh. 1,4812. Hariv. 14157. — 4) m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59, 25. — 5) *Freude* H. an. f. Varṇaviveka bei Uǵǵval. m. n. Med. Zu belegen ist nur das f., so dass man auf die Vermuthung kommen könnte, dass in Med. स्त्री stast ऽस्त्री zu lesen wäre. अतो मे भूयसी नन्दिर्यद्देवमनुपश्यसि MBh. 5,4600. मातापित्रोर्नन्दिकरः 2,740. माद्रीनन्दिकर *der* Mâdrî *Freude bereitend* so v. a. *der* Mâdrî *Sohn* (vgl. नन्दन) 5,2000. नन्दिमापन्नाः Bhâg. P. 3,24,25. सुहृदां नन्दिवर्धनः 4,16,18. MBh. 3,11531. 8,3315. कैकेयीनन्दिवर्धन so v. a. *der* Kaikejî *Sohn* 4,2231. R. Gorr. 2,43,7. 3,41,14. 4,24,19. 5,31,27. 6,66,7. 92,28. नन्दिविवर्धन 5,31,26. नन्दिकर und नन्दिवर्धन unter den Beinamen von Çiva MBh. 13,1189. Nach Çavarasvâmin bei Uǵǵval. ist नन्दि auch = वृद्धि *Wohlfahrt*. Vgl. नान्दी. — 6) f. die personif. *Freude* als Tochter des Himmels (स्वर्ग) Bhâg. P. 6,6,6. als Gemahlin Kâma's und Mutter Harsha's VP. 55. Vgl. नन्दा *a*. — 7) *Spiel*, = द्यूत H. an. m. n. (s. u. 5) = द्यूताङ्ग Med. — Nach Wils. m. *Segensprecher; Sprecher des Prologs in einem Drama*; vgl. नन्दिन्, नान्दी, नान्दिन्. — नन्दी s. u. नन्द.

नन्दिक m. 1) N. eines Baumes, *Cedrela Toona Roxb.* Çabdar. im ÇKDr. Vgl. नन्दी, नन्दीवृक्ष. — 2) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva, = नन्दिन् Verz. d. B. H. No. 1330. Vgl. नन्दिकेश्वर. — 3) N. pr. eines Zuhörers des Çâkjamuni Vjutp. 32. Lalit. 3 (ed. Calc. 1,17). des Hauptes des Dorfes Uruvilvâ 257. 258. — नन्दिका s. u. नन्दक.

नन्दिकाचार्यतन्त्र (नन्दिक - आ° + त°) m. Titel eines medic. Werkes Verz. d. B. H. No. 941.

नन्दिकावर्त m. 1) = नन्द्यावर्त 1. Lalit. 390. — 2) *eine best. Pflanze* Varâh. Bṛh. S. 28,8.

नन्दिकुण्ड (न° + कु°) m. oder n. N. pr. eines heiligen Badeplatzes MBh. 13,1746.

नन्दिकेश (नन्दिक + ईश) m. wohl = नन्दिकेश्वर und N. eines nach ihm benannten Heiligthums Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 64, *a*, 11.

नन्दिकेश्वर (नन्दिक + ईश्वर) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva, = नन्दि, नन्दिन् Trik. 1,1,51. Med. d. 6. Hariv. 10783. Verz. d. B. H. No. 1332. fg. Verz. d. Oxf. H. 184, *a*, 21. 44, *b*, 27. No. 137. = महाकाल, अधिमुक्तिक Burn. Intr. 543. °तीर्थ Verz. d. Oxf. H. 66, *a*, 43. °पुराण 101, *b*. Verz. d. B. H. No. 451. Verz. d. Pet. H. No. 43. °संहिता Verz. d. Oxf. H 95, *a*, 35.

नन्दिक्षेत्र (नन्दि oder नन्दिन् + क्षे°) n. Bez. eines Göttergebietes Râǵa-Tar. 1,36.

नन्दिगिरि (न° + गि°) m. N. pr. eines *Berges*: °माहात्म्य Titel eines Werkes Mack. Coll. I,74. Vgl. नन्द 1, *r*.

नन्दिगुप्त (नन्दि oder नन्दिन् + गुप्त) m. N. pr. eines Fürsten von Kâçmîra Râǵa-Tar. 6,293.

नन्दिग्राम (नन्दि oder नन्दिन् + ग्राम) m. N. pr. eines *Dorfes* (in der Nähe des heutigen Daulatâbâd nach Colebr. Misc. Ess. II, 451), wo Bharata nach Râma's Verbannung seine Residenz aufschlug. MBh. 3, 15983. R. 1, 1, 38 (Gorr. 41). 2, 115, 2. 6, 82, 90. 91. Ragh. 12, 18. Bhâg. P. 9, 10, 36. Verz. d. Oxf. H. 73, *a*, No. 125.

नन्दिघोष (न° + घोष) m. 1) *Freudengeschrei*, = वन्दिघोष H. an. 4, 318. Med. sh. 52. रथैः सनन्दिघोषैश्च पृष्ठतः सो ऽनुगम्यते MBh. 13, 5288. स रथैर्नन्दिघोषैश्च पृष्ठतो ह्यनुगम्यते 5311. सनन्दिघोषां (आनन्दघोषां Gorr. 97, 18) कल्याणीं गुहो नावमुपाहरत् R. 2, 89, 13. — 2) der Name von Arǵuna's Wagen Trik. 2, 8, 48. H. ç. 137. H. an. Med. — Vgl. नान्दीघोष.

नन्दितरु (न° + तरु) m. = धव *Grislea tomentosa Roxb.* Bhâvapr. im ÇKDr.

नन्दितूर्य (न° + तू°) n. *ein bei freudiger Veranlassung erschallendes musikalisches Instrument:* °तूर्याण्यवाद्यन्त Hariv. 4935. 5724. MBh. 8, 402.

नन्दिदेव (न° + देव) m. N. pr. eines Mannes Kathâs. 8, 9. 36.

नन्दिन् (von नन्द् oder नन्द) wandelt seinen Anlaut nie in ण um nach gaṇa क्षुभ्नादि zu P. 8, 4, 39. 1) adj. *a) Freude habend an*, am Ende eines comp.: युद्ध° MBh. 6, 16. 7, 3097. R. 6, 98, 18. Varâh. Bṛh. S. 92, 9. — *b) erfreuend*, am Ende eines comp.: सुर° MBh. 1, 2616. मनोहृदय° 13, 4708. Mṛkkh. 178, 10. als Beiw. Çiva's MBh. 13, 1189. — 2) m. *a) Sohn* (*Jmd als Vater erfreuend*): भास्कर° Mṛkkh. 47, 21. — *b) der Sprecher des Prologs im Drama* H. 330. Vgl. नान्दिन्. — *c)* N. verschiedener Pflanzen: *der indische Feigenbaum* und *Thespesia populneoides Wall.* H. an. 2, 272. fg. Med. n. 81 (statt वनद्रुमे ist वटद्रुमे zu lesen). *Phaseolus radiatus* H. 1171. — *d)* N. *einer best. Tempelform:* नन्दीति च षट्तुष्कविस्तीर्णः (von Hasta ist die Rede) । कार्यश्च सप्तभौमो विभूषितो ऽण्डैश्च विंशतिभिः ॥ Varâh. Bṛh. S. 55, 24. Vgl. नन्दिवर्धन. — *e)* oxyt. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 117. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva, = नन्दि, नन्दिकेश्वर Trik. 1, 1, 50. H. 210. H. an. Med. Verz. d. Oxf. H. 184, *a*, 21. MBh. 12, 10223. Hariv. 10782. 12215. fgg. 12264. Kumâras. 3, 41. Kathâs. 1, 46. Verz. d. Oxf. H. 61, *a*, No. 105. आद्यः कनकनन्दी च गिरिकाख्यो द्वितीयकः । सोमनन्दी तृतीयस्तु विज्ञेया नन्दिनस्त्रयः ॥ Gaṇabheda im Vahni-P. ÇKDr. — *f)* N. pr. eines buddh. Heiligen und Lehrers Wassiljew 74. 135 (an dieser Stelle in der deutschen Uebersetzung नन्द). eines Autors Colebr. Misc. Ess. II, 49. — 3) f. नन्दिनी *a) Tochter:* नन्दगोपस्य नन्दिनी Hariv. 10236. यदु° MBh. 14, 1841. N. 12, 5. 43. R. 2, 30, 31. 5, 15, 15. 37, 18. 56, 104. in der Anrede uneig. MBh. 3, 16151. 4, 278. — *b)* = ननान्दृ *des Mannes Schwester* H. 554. Med. Çabdârṇava bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2, 99. — *c)* ein N. der तुलसी *des Basilienkrautes* Verz. d. Oxf. H. 24, *a*. = जटामांसी *Nardostachys Jatamansi Dec.* Ratnam. 69. — *d) ein best. Parfum* (रेणुका) Râǵan. im ÇKDr. — *e)* N. pr. einer mythischen Kuh (der Tochter der Surabhi) im Besitze des Vasishṭha Med. MBh. 1, 3923. fgg. 6663. fgg. Ragh. 1, 82. 2, 69. 3, 40. — *f)* N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2623. — *g)* Bein. oder eine Form der Durgâ H. ç. 57. Med. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 13. — *h)* N. pr. einer Localität MBh. 3, 8133. — *i)* Bein. der Gaṅgâ Med. ein anderer Name der Balaǵâ oder Vâṇanâçâ Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, *b*. — Vgl. आगतनन्दिन्.

नन्दिनीतनय m. *der Sohn* (तनय) *der* Nandinî, Bein. Vjâḍi's H. 852. Eben so नन्दिनीसुत Trik. 2, 7, 24.

नन्दिनीतीर्थ (न° + तीर्थ) n. N. pr. *eines heiligen Badeplatzes* Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 77, *a*, Kap. 43.

नन्दिपुराण n. *das* Purâṇa *des* Nandi (des Begleiters von Çiva), Titel eines Abschnittes aus dem Kedârakalpa Verz. d. Oxf. H. No. 137. Führt auch den Titel नन्दीश्वरपुराण.

नन्दिमुख (न° + मुख) m. 1) wohl = नन्दीमुख (vgl. auch नदीमुख) *eine Art Reis* Suçr. 1, 24, 8. — 2) N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7, 116.

नन्दिमुखसुघोष (न° - मुख + सु°) wohl N. pr. eines Mannes: °सुघोषावदान Titel eines buddh. Werkes Burn. Intr. 216.

नन्दिरुद्र (न° + रुद्र) m. wohl Çiva *in einer heiteren, erfreuenden Form* Râǵa-Tar. 1, 127.

नन्दिवर्ध m. = नन्दिवर्धन 2, *e*. R. 1, 71, 5.

नन्दिवर्धन (न° + व°) 1) adj. *Freude machend, — bereitend:* यदूनाम् MBh. 5, 2937. गोपानाम् Hariv. 3681. सुहृदां MBh. 3, 11831. 8, 3315. Bhâg. P. 4, 16, 18. unter den Beinn. von Çiva MBh. 13, 1189. Trik. 1, 1, 45. H. ç. 40 (fälschlich नन्दीवार्धनः). Med. n. 236. — 2) m. *a) Sohn* Med. सुषुवे यममित्रघ्नं कौशल्या नन्दिवर्धनम् R. Gorr. 2, 99, 14. कैकेय्या न° 6, 112, 4. कैकेयी° MBh. 4, 2231. R. Gorr. 2, 43, 7. 3, 41, 14. 4, 24, 19. 5, 31, 27. 6, 66, 7. 92, 28. 111, 45. Vgl. नन्दन. — *b) Freund* Çabdar. im ÇKDr. — *c) das Ende einer Monatshälfte* d. i. *Vollmond* oder *Neumond* Med. — *d)* N. *einer best. Tempelform*, = नन्दिन् Varâh. Bṛh. S. 55, 17. — *e)* N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Udâvasu, R. 1, 71, 5 (Gorr. 73, 4). VP. 390. Bhâg. P. 9, 13, 14. eines Sohnes des Ǵanaka VP. 466. des Udajâçva 467. LIA. I, Anh. xxxiii. — *f)* N. pr. einer Localität (viell. n.) Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 69, *b*, Kap. 24.

नन्दिवारलक m. *ein best. Fisch:* °पाकमत्स्यनिरालकनन्दिवारलकमकरगर्गरक° Suçr. 1, 206, 16. Vielleicht ist auch eine andere Trennung der Wörter anzunehmen.

नन्दिवृक्ष (न° + वृक्ष) m. N. eines Baumes, *Cedrela Toona Roxb.*, AK. 2, 4, 4, 16 (ÇKDr. hat die Lesart नन्दीवृक्ष vor Augen gehabt). Çabdar. im ÇKDr. Auch नन्दिवृक्षक m. ebend. — Vgl. नन्दीवृक्ष.

नन्दिवेग (न° + वेग) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 5, 2733.

नन्दिषेण (नन्दि + सेना) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2526 (नन्दिसेन). नन्दिषेणेश्वर n. N. eines Liṅga Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 70, *b*, Kap. 53.

नन्दीक (?) m. *Hahn* H. ç. 191.

नन्दीट m. *ein kahlköpfiger Mann* Bhûripr. bei Wils.

नन्दीमुख (नन्दी viell. = नन्दि + मुख) 1) m. *a)* Bein. Çiva's (*Freude auf dem Gesichte habend*) MBh. 12, 10428. — *b) ein best. Wasservogel* Suçr. 1, 205, 13. viell. auch Hariv. 9585. — *c) eine Reisart* Suçr. 1, 196, 2. Vgl. नन्दिमुख, नदीमुख, नान्दीमुखी. — *d)* pl. *eine Art Manen* Pâràǵanja bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 117. Vgl. नान्दीमुख. — 2) f. ई *Schlaf* (*wobei das Gesicht Freude zeigt*) H. 313.

नन्दीवृक्ष (नन्दी viell. = नन्दि + वृक्ष) m. N. verschiedener Pflanzen:

= नन्दिवृत्त *Cedrela Toona Roxb.* AK. 2,4,4,16 (wie ÇKDr. hier liest). Trik. 3,3,338. = मेषशृङ्गी Ratnam. 71. *Thespesia populneoides* 79. = स्थाली Bhâvapr. im ÇKDr. — Suçr. 1,141,10.

नन्दीश (नन्दि oder नन्दिन् + ईश) m. 1) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva, = नन्दिन् H. 210. dieser oder *eine Form des* Çiva ist gemeint Râǵa-Tar. 1,130. Auch nach Wilson ist das Wort ein N. Çiva's. — 2) *ein best. Tact* = नन्दीश्वर Sañgîtad. im ÇKDr.

नन्दीश्वर (नन्दि oder नन्दिन् + ईश्वर) m. 1) Bein. Çiva's (*Herr der Freude*) Çabdar. im ÇKDr. MBh. 12,10481. 13,1189. 7103. — 2) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva, Nandin *als Führer des Gefolges von* Çiva, Verz. d. Oxf. H. 61,a, No. 105. Bhâg. P. 4,2,20. im Gefolge Kuvera's MBh. 2,414. नन्दीश्वरोत्पत्ति Verz. d. Oxf. H. 44,b, Kap. 42. °पुराण = नन्दिपुराण ebend. No. 137. — 3) N. pr. einer heiligen Localität der Ǵaina Çatr. 1,344. — 4) *ein best. Tact*, = नन्दीश Sañgîtad. im ÇKDr.

नन्दीसरस् (नन्दी wohl = नन्दि + स°) n. N. pr. von Indra's *Teich* H. 178. Hâr. 57.

नन्य् (von नन्द्), नन्यति *sich freuen* Gaṇaratn. beim gaṇa कण्ड्वादि zu P. 3,1,27.

नन्द्यावर्त (wohl नन्दि *Freude* + आवर्त) 1) m. *ein best. Diagramm*, welches in Colebr. Misc. Ess. II,211 und bei Burn. Lot. de la b. l. 626 abgebildet ist. स्वस्तिकान्वर्धमानांश्च नन्द्यावर्तांश्च काञ्चनान् MBh. 7, 2930. Varâh. Bṛh. S. 78,23 = 93,3. Lalit. 110. 258. 266. H. 48. Vgl. नन्दिकावर्त. — 2) m. n. *ein Palast von best. Bauart* AK. 2,2,10. H. 1015. Med. t. 201. दक्षिणानुगतालिन्दत्रयं यत्पश्चिमामुखम्। पूर्वनीयोत्तरच्छायं (?) नन्द्यावर्तं वदन्ति तत्॥ Sâńǵa bei Bhar. zu AK. ÇKDr. नन्द्यावर्तमलिन्दैः शालाकुड्यात्प्रदक्षिणान्तगतैः। द्वारं पश्चिममस्मिन्विहाय शेषाणि कार्याणि॥ Varâh. Bṛh. S. 52,32. — 3) m. *ein best. grosser Fisch* H. 1348, Sch. Râǵav. im ÇKDr. — 4) m. *Baum* H. 1114. — 5) m. *ein best. Strauch, Tabernaemontana coronaria R. Br.* (तगर) Viçva im ÇKDr. = भगवद्द्रुम (wohl *der heilige Feigenbaum*) Med. — Im Mahâvañsa bezeichnet das Wort *eine Art Muschel* (wegen ihrer *Windungen* आवर्त); s. Ind. St. 3,165.

नन्नम (von नम्) s. कु°.

नपराजित् (1. न + प°) adj. wohl *nicht unterliegend*, unter den Beiwörtern von Çiva MBh. 7,2877.

नपात् und नप्तर् (Uṇâdis. 2,96) 1) m. nach vedischem Gebrauch werden die starken Casus aus dem ersten, die schwachen aus dem zweiten Stamme gebildet. *Abkömmling* überh., *Sohn*, im Bes. *Enkel, nepos.* Nir. 8,5. In der späteren Sprache, wo alle Casus aus नप्तर् (नप्तारम् TS. 1,3,11,1. नप्तारम् Ait. Br.; vgl. P. 6,4,11. Vop. 3,65) gebildet werden, nur in der Bed. *Enkel* (H. 544. H. ç. 114); in der älteren Sprache vorzugsweise in der allgemeineren Bedeutung gebraucht; so z. B. in den Verbindungen अपां नपात्, ऊर्जो न°, गोषणो न°, दिवो न°, प्रवतो न°, मिहो न°, विमुचो न°, शवसो न°, worüber unter अप्, ऊर्ज् u. s. w. zu vergleichen ist. मनोर्नपातो अपसो दधन्विरे RV. 3,60,3. आपो नप्त्रे घृतमन्नं वहन्तीः 2,35,14. मंहे पित्रे ददाथ स्वं नपातम् 6,20,11. 50,15. पितुर्नपातमा दधीत वेधाः 10,10,1. 7,18,22. 8,17,13. 54,12. 91,7. 10,33,7. अपोणाम् VS. 21,61. Kâṭh. 22,2. पुत्रनप्तारः Ait. Br. 3,48. पुत्रान्पौत्रान्नप्तॄन् 7,10. Bhâg. P. 3,7,24. पुत्रेषु नप्तृषु M. 4,173. MBh. 1,3334. 4,108. 13, 2466. 14,2141. Indr. 5,48. Hariv. 9998. R. 1,42,1. Prab. 16,12. Eine andere Bedeutung scheint das Wort zu haben in der Stelle: आहं पितॄन्त्सुविदत्राँ अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः RV. 10,15,3; nach Mahîdh. zu VS. 19,56 so v. a. *Götterpfad.* Nach Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,96 ist नप्तर् als f. auch *Enkelin.* — 2) नप्तर् m. unter den Viçve Devâḥ aufgeführt MBh. 13,4362. — 3) f. नप्ती *Tochter; Enkelin*; Gebrauch wie beim masc. RV. 8,2,42. दुहितुर्नप्त्यम् *die Tochter der Tochter* 3,31,1 (Nir. 3,4). अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरो रथस्य नप्त्यः 1,50,9. अभीते नप्तीरदितेः 9,69,3. नप्तीभिर्विवस्वतः (*die Finger*) 14,5. नप्त्योर्दितः (*die Hände*) 9,1. घृतं ते देवीर्नप्त्य आ वहन्तु AV. 7,82,6. चण्डस्य नप्त्यः 2,14,1. पुत्रं स्वसारं नप्त्यम् 1,28,4. Den nom. नप्तिम् vom Stamm नप्ति haben wir in der Stelle: मरुतामुग्रा नप्तिः AV. 9,1,3. In der späteren Sprache नप्त्री *Enkelin* AK. 2,6,1,29. — Die Etymologie des Wortes ist höchst unsicher; nach P. 6,3,75 = 1. न + पात् (partic. praes. von पा nach dem Schol.); vgl. auch Weber in Ind. St. 1,326 und Benfey in Z. f. vergl. Spr. 9,111. fg. Vgl. तनूनपात्, प्रणपात्.

नपात्क adj. von नपात् *Enkel*; Bez. eines best. Opferfeuers (तृतीयोऽग्निः) Kâṭh. 22,2.

नपुंस् s. नपुमंस्.

नपुंस (1. न + पुमंस्, पुंस्) *Eunuch*: स्त्रीपुंसाय नपुंसाय (शिवाय) नमः MBh. 13,901.

नपुंसक (wie eben) 1) adj. subst. (m. n.) *weder Mann noch Weib, hermaphroditisch, Hermaphrodit; entmannt, Eunuch* P. 6,3,75. AK. 2,6,1,39. H. 562. नपुंसका गौः Çat. Br. 5,5,4,35. Kâtj. Çr. 15,10,20. नैव स्त्री न पुमानेष न चैवायं नपुंसकः Çvetâçv. Up. 5,10. MBh. 4,1190. Suçr. 2,266,10. Varâh. Bṛh. S. 17,28. 85,6. Pañkat. I,364. n. MBh. 5,5634. 12,3181. 5451. Suçr. 1,321,1. 322,8. 325,11. Varâh. Bṛh. S. 75,1. 77,28. 85,9. — 16,19. 19,12. Suçr. 1,109,4. — 2) gramm. adj. *sächlichen Geschlechts*, n. *ein Wort sächlichen Geschlechts; das sächliche Geschlecht* Çat. Br. 10,5,1,2. 3. RV. Prât. 13,7. VS. Prât. 2,32. 3,137. AV. Prât. 2,50. P. 1,1,43. 2,4,17. 7,1,19. AK. 3,4,23,215. Varâh. Bṛh. S. 50,10. Vop. 3,5. तत्पुरुषो नपुंसकः स्यात् P. 2,4,19, Sch. °लिङ्ग adj. Verz. d. B. H. No. 737.

नपुमंस्, नपुंस् (wie eben) m. *Eunuch*: नपुंसा (getrennt bei Burnouf) वीरमानिना Bhâg. P. 9,14,28.

नप्तर्, नप्ती und नप्त्री s. u. नपात्.

नप्तृका (von नप्तर्) f. *ein best. Vogel* Suçr. 1,200,20.

1. नभ्, नभते *bersten, reissen* Naigh. 2,19 (वधकर्मन्). Nir. 10,5. Dhâtup. 18,13 (हिंसायाम्). नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु RV. 10,133,1. नभन्तामन्यके समे 8,39,1. — *beschädigen, verletzen*: सुग्रीवः प्रघसं नेभे Bhaṭṭ. 14,33. Nach Dhâtup. 26,130 und 31,48 auch नभ्यति und नभ्नाति *beschädigen, verletzen.* — caus. *bersten machen, aufreissen*: नभाकेन वलमनभयंस्तं यदनभयाऽन् अश्रथयन्नेवैनं तत् Ait. Br. 6,24.

— उद् caus. *aufreissen, öffnen*: उन्नम्भय पृथिवीं भिन्धीदं दिव्यं नभः TS. 2,4,8,2. 3,5,5,2; vgl. u. प्र.

— प्र *bersten, sich spalten*: प्र नभस्व पृथिवि भिन्धीदं दिव्यं नभः AV.

6,18,1. प्र नभतां पृथिवी जीरदानुः 2.

2. नभ् (= 1. नभ्) f. = हिंसा nach Sâj. in der Stelle: सद्यो नभो ऽविरणाय पूर्वीः Ṛv. 1,174,8.

नभ 1) m. *a)* = नभस् *Himmelsraum*, *Luftraum* Çabdar. bei Wils. In dem Citat जीवो नभोपमः aus der Çruti beim Schol. zu Kap. 1,51 brauchen wir keinen Stamm नभ anzunehmen, da ein अ, nach dem ein स् abgefallen ist, auch sonst wohl mit einem nachfolgenden Vocale zu verschmelzen pflegt. — *b)* = नभस् *der Monat* Çrâvaṇa Çabdar. im ÇKDr. — *c)* m. N. pr. eines Sohnes des Manu Svârokisha Hariv. 419. des 3ten Manu 424 (an beiden Stellen neben नभस्य, also ursprünglich wohl auch nur Monatsname). N. pr. eines der 7 Weisen im 6ten Manvantara 435. N. pr. eines Unholdes, des Sohnes des Viprakitti von der Siṁhikâ, 215. VP. 148. N. pr. eines Sohnes des Nala (Nishadha) und Vaters des Puṇḍarika (vgl. नभस् 10) Hariv. 823. fg. Bhâg. P. 9,12,1. — 2) f. नभा *a)* *Spucknapf* (scheint eine Verwechselung mit नभस् m. zu sein, da bei diesem Worte die von den Lexicographen gegebene Bedeutung *Spucknapf* bei Wils. gerade fehlt). — *b)* N. pr. der Stadt des Sonnengottes Çabdârthak. bei Wils.

नभःकेतन (नभस् + के°) n. *die Fahne am Himmel*, *die Sonne* H. 97, Sch.

नभःक्रान्त (नभस् + क्रान्त) m. *Löwe* H. ç. 182. °क्रान्तिन् Çabdam. im ÇKDr.

नभःपान्थ (नभस् + पा°) m. *der Wanderer am Himmel*, *die Sonne* H. 97, Sch.

नभःप्रभेद (नभस् + प्र°) m. N. pr. eines Nachkommen des Virûpa und Liedverfassers von Ṛv. 10,112. Ṛv. Anukr.

नभःप्राण (नभस् + प्राण) m. *Wind* (*der Hauch im Luftraum*) Trik. 1, 1,75. — Vgl. खश्वास, नभःश्वास.

नभकानन s. u. नलकानन.

नभग m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata Bhâg. P. 8,13, 2. 9,1,12. 4,1. VP. 348, N. 4. — Vgl. नभाग, नाभाग.

नभन्उ॑ (von नभ्) m. und °न्ऊ॑ f. (*hervorbrechendes Wasser*, *Quell* Naigh. 1,13 (wo auch die Lesart °न्वाः). प्राग्रुवो नभन्वो३ न वक्वा ध्वस्रा अपिन्वद्युवतीर्ऋतज्ञाः Ṛv. 4,19,7. अश्वास इयामभये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभनूंरचुच्यवुः 5,59,7.

नभन्य॑ (von नभन् oder नभन, und diese von नभ्) adj. *hervorbrechend*, von einem Liede: गायत्साम नभन्यं॑ यथा वेः Ṛv. 1,173,1. *vorstürzend*, *vordrängend* (?); vom Ross: नभन्यो३ नार्वा 149,3. प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त प्र क्रन्दनुर्नभन्य॑स्य वेतु 7,42,1.

नभश्चक्षुस् (नभस् + च°) m. (!) *das Auge des Himmels*, *die Sonne* Çabdam. im ÇKDr.

नभश्चमस (नभस् + च°) m. 1) *der Mond*. — 2) *eine Art Kuchen* (चित्रापूप). — 3) *Zauber* H. an. 5,47. fg. Med. s. 67.

नभश्चर (नभस् + चर) 1) adj. *am Himmel —*, *im Luftraum sich bewegend* R. 3,49,45. Kumâras. 5,23. — 2) m. *a)* *Himmelsbewohner*, *ein Gott* Trik. 3,3,360. Ragh. 18,5. — *b)* *ein* Vidjâdhara H. an. 4,262. Med. r. 273. fg. — *c)* *Vogel* Trik. H. an. Med. — *d)* *Wolke* H. an. Med. Hâr. 18. — *e)* *Wind* H. an. Med.

नभःश्रित् (नभस् + श्रित्) adj. *bis zum Himmel reichend* Kir. 5,4.

नभःश्वास (नभस् + श्वास) m. *der Hauch im Luftraum*, *Wind* H. 1106. — Vgl. खश्वास, नभःप्राण.

नभस्॑ Uṇâdis. 4,210. 1) n. *Nebel*, *Dunst*, *Gewölk* Naigh. 1,12. यत्पर्जन्यः कृणुते वर्ष्यं॑ नभः Ṛv. 5,83,2. 2,4,6. कृष्णम् 8,85,14. 9,74,4. तस्मै प्र भाति नभसो ज्योतिष्मात्स्वर्गः पन्थाः AV. 18,4,14. भिन्धीदं दिव्यं नभः 7,18,1. 5,13,3. ज्योतिष्मती प्रति मुञ्चते नभो रात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि TS. 4,3,11,3. नभो न रूपं जरिमा मिनाति *vor dem Alter schwindet die Schönheit wie Dunst* Ṛv. 1,71,10. — VS. 2,22. 6,21. Çat. Br. 10,6,4,1. Taitt. Âr. 3,11,19. 6,1,12. 12,2. pl. AV. 4,15,3. नभसस्पतिः 6,79,1. 2. *Dunst*, *Duft des* Soma: इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम् Ṛv. 3, 12,1. 9,71,3. नभो वसानः परि यास्यध्वरम् 83,5. स्वर्जज्ञानो नभसाभ्यक्रमीत् 86,14. m. *Wolke* Med. s. 25. *Regenzeit* H. an. 2,584. Med. Dunkel ist die Bed. des Wortes in den Stellen VS. 5,9. 32. — 2) n. *Luftraum*, *Himmel* AK. 1,1,2,1. 3,4,30,234. Trik. 1,1,4. H. 163. H. an. Med (आदित्यम्) मध्यं नभसो गतम् M. 4,37. Hip. 3,6. नभश्च्युत Sund. 4,19. Arg. 8,5. Indr. 1,3. Bhag. 1,19. N. 17,10. MBh. 7,8221. R. 3,58,36. Suçr. 1,20,7. 23,2. 3. 81,16. Ṛt. 1,11. पतितो नभस्तः Ragh. 5,29. Varâh. Bṛh. S. 53,2. 2,9. 11,31. Vid. 97. 114. 116. 320. Bhâg. P. 1,18,23. नभस्थ 3,23,38. angebl. *Sonne* Naigh. 1,4. Nir. 2,14. — 3) n. du. नभसी so v. a. रोदसी *die beiden Welten*, *Himmel und Erde* Naigh. 3,30. उभे एनं द्विष्टो नभसी चरन्तम् AV. 5,18,5. 20,7. 11,5,8. 12,3,5. 6. त्वं शोचिषा नभसी वि भासि 17,1,16. पृथिवी नभसी चोभे विश्वते विश्वतोमुखे MBh. 12,13240. — 4) n. *Aether*, als eines der fünf Elemente: महाभूतानि पञ्चैव भूरापो ऽग्निर्मरुन्नभः Bhâg. P. 3,26,12. नभो नभसीव 15,33. — 5) N. *eines Monats in der Regenzeit*, = श्रावण P. 4,4,128, Vârtt. 2, Sch.; nach den Lexicographen masc., in den Texten lautet der nom. नभस्. AK. 1,1,2,16. 3,4,30,234. H. 154. H. an. Med. VS. 7,30. नभश्च नभस्यश्च वार्षिकावृतू 14,15. 22,31. Çat. Br. 4,3,1,16. नभोनभस्यौ वर्षाः Suçr. 1,19,9. स जहार तयोर्मध्ये मैथिलीं लोकशोषणः । नभोनभस्ययोर्वृष्टिमवग्रह इवान्तरे ॥ Ragh. 12,29. 17,41. 18,5. VP. 225. — 6) n. *Lebensalter* (वयस्) Bala beim Schol. zu Naish. 1,97. — 7) m. = घ्राण wohl eher *Nase* als *Geruch*, wie Wilson das Wort hier wiedergiebt. — 8) m. *ein Strick von Lotusfasern* (बिसतन्तु). — 9) m. *Spucknapf* (पतद्ग्रह) H. an. Med. Diese Bed. giebt Wils. dem f. नभा und hat hier *Vogel* statt *Spucknapf*, was auf einer Verwechselung von पतद्ग्रह mit पतंगम zu beruhen scheint. — 10) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Nala und Vaters des Puṇḍarika (vgl. नभ), Ragh. 18,5. VP. 386. — Führen wir नभस् auf 1. नभ् zurück, so wäre das *Gewölk* nach seiner *Zerreissbarkeit* und *Unterbrochenheit* benannt worden. So sagt man auch von einer *auseinandergeriebenen*, *Gewölk darstellenden* Augensalbe, dass sie भिन्न sei. Weber in Z. d. d. m. G. 4,297, N. 1 und Ind. St. 4,407 hat नभस् auf नभ् = नह् zurückführen wollen. Vgl. ऊर्ध°.

नभस॑ (von नभस्) Uṇâdis. 3,117. 1) adj. *dunstig*. नभसो वयोधा इन्द्रः शुष्मः AV. 9,5,22. — 2) m. *a)* *Himmel*, *Luftraum* H. an. 3,750. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,117. — *b)* *Regenzeit*. — *c)* *Meer* H. an. — *d)* N. pr. eines der 7 Weisen im 10ten Manvantara Hariv. 473. eines Dânava Hariv. Langl. II,408; die Calc. Ausg. liest st. dessen र्भस.

नभसंगम (नभसम्, acc. von नभस *Luftraum*, + गम) m. *Vogel* AK. 2,5,34. H. 1316.

नभस्तल (नभस् + तल) n. 1) *Himmelszelt:* अवतीर्य नभस्तलात् N. 2,29. R. 3,34,7. °श्यामतनु Ragh. 18,5. Varâh. Bṛh. S. 3,30. Kathâs. 20,181. Bhâg. P. 2,1,27. 6,9,15. — 2) in der Astrol. N. *des 10ten Hauses* Varâh. Bṛh. S. 103,10; vgl. दशमं खसंज्ञम् Varâh. Bṛh. 1,16.

नभस्मय (von नभस्) adj. *dunstig, duftig:* उपस्तरीणां चम्वोर्नभस्मयम् ṚV. 9,69,5.

नभस्य (wie eben) 1) adj. *nebelig, dunstig;* von den Marut Çâñkh. Çr. 8,23,4. — 2) m. *a*) N. *eines Monats in der Regenzeit* (vgl. नभस् 5), = भाद्र P. 4,4,128, Sch. AK. 1,1,3,17. H. 154. VS. 7,30. 14,15. 22,31. Çat. Br. 4,3,1,16. Hariv. 8781. Suçr. 1,19,9. Ragh. 9,54. 12,29. 17,41. VP. 225. — *b*) (neben नभ) N. pr. eines Sohnes des Manu Svârokisha Hariv. 419. des 3ten Manu 424. — *c*) Bein. Çiva's Çiv.

नभस्वत् (wie eben) adv. P. 1,4,18, Vârtt. 2. = नभसा तुल्यम् Siddh. K.

नभस्वत् (wie eben) 1) adj. *a*) *dunstig, wolkig:* नभस्वतीरा वां चरन्तु वृष्टयः ṚV. 8,25,6. समुत्पतन्तु प्रदिशो नभस्वतीः AV. 4,15,1. — *b*) *jung* (vgl. नभस् 6) Bala beim Schol. zu Naish. 1,97. — 2) m. *Wind* AK. 1,1,1,58. H. 1106. MBh. 3,1149. Ṛt. 2,27. 3,10. Ragh. 4,8. 10,74. Kâm. Nîtis. 12,29. Varâh. Bṛh. S. 24,9. 31,9. Bhâg. P. 2,10,20. 3,19,26. 26,36. 4,10,22. 8,5,44. 7,27. Sâh. D. 79,14. — 3) f. °वती N. pr. der Gemahlin Antardhâna's und Mutter des Havirdhâna Bhâg. P. 4,24,5.

नभःसद् (नभस् + सद्) m. 1) *Himmelsbewohner, ein Gott* Trik. 1,1,5. — 2) *Gestirn* Verz. d. B. H. No. 844.

नभःसरस् (नभस् + स°) n. *der See des Himmels, das Gewölk* R. 5,55,4.

नभःसरित् (नभस् + स°) f. *der Fluss am Himmel*, viell. *die Milchstrasse;* = देवपथ u. s. w. Trik. 1,1,97. *die himmlische* Gañgâ ÇKDr. Wils.

नभःस्थल (नभस् = स्थल) adj. *dessen Wohnort der Himmel ist*, Bein. Çiva's MBh. 13,1160.

नभ[ः]स्थली (नभस् + स्थ°) f. *Himmelszelt* Râǵa-Tar. 5,94.

नभःस्थित (नभस् + स्थित) adj. *im Luftraum befindlich*, von einer Hölle H. 1359.

नभःस्पृश् (नभस् + स्पृश्) adj. *den Himmel berührend, bis zum Himmel reichend:* कीर्तयश्च नभःस्पृशः Kâm. Nîtis. 1,62. नभःस्पृश dass. MBh. 11,133. 13,6371. R. 4,40,34. 5,6,4. Die Formen नभःस्पृशम् Bhag. 11,24 und नभःस्पृशो R. 2,97,3 können auf °स्पृश् und °स्पृश zurückgeführt werden.

नभाक m. N. pr. eines Mannes gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112. eines Ṛshi, dem die Lieder ṚV. 8,39 bis 42 zugeschrieben werden. नभाकवत् ṚV. 8,40,4.5. so v. a. *Lied des* N. Ait. Br. 6,24. Nach Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,15 ist नभाक n. = नभस्; nach Uṇâdis. im ÇKDr. = तमस् *Finsterniss*. — Vgl. नाभाक.

नभाग m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata VP. 348, N. 4. 358 und N. 4. — Vgl. नभग, नाभाग.

नभीत (1. न + भीत) adj. *unerschrocken;* davon नभीतवत् adv. Hariv. 11768.

नभोग (नभस् + 1. ग) 1) *Gestirn* Verz. d. B. H. No. 844. — 2) m. N. pr. eines der 7 Weisen im 10ten Manvantara Hariv. 473.

नभोगज (नभस् + गज) m. *Wolke* (*ein Elephant am Himmel*) Trik. 1,1,82.

नभोगति (नभस् + गति) f. *der Gang durch den Luftraum, das Fliegen, Flug* H. 1318. Vop. 8,113.

नभोजा (नभस् + 1. जा) adj. *dunstentsprungen:* उत्स ṚV. 10,30,9.

नभोजू (नभस् + 2. जू) adj. *Gewölk treibend* ṚV. 1,122,11.

नभोद (नभस् + 1. द) m. unter den Viçve Devâḥ aufgeführt MBh. 13,4359.

नभोदुह (नभस् + दुह) m. *Wolke* Çabdam. im ÇKDr.

नभोद्वीप (नभस् + द्वीप) m. dass. ebend.

नभोधूम (नभस् + धूम) m. dass. ebend.

नभोघन (नभस् + घन) m. dass. H. ç. 26.

नभोनदी (नभस् + नदी) f. *die* Gañgâ *des Himmels* Bhûripr. im ÇKDr.

नभोमणि (नभस् + मणि) m. *das Juwel des Himmels, die Sonne* H. 95.

नभोमण्डल (नभस् + म°) n. *das Himmelsgewölbe:* °दीप *die Leuchte am H., der Mond* Tithjâdit. im ÇKDr.

नभोऽम्बुप (नभस् - अम्बु + प) m. *der Vogel* Kâtaka (*das Wasser des Himmels —, Regenwasser trinkend*) H. 1329.

नभोयोनि (नभस् + योनि) adj. *dessen Geburtsstätte der Himmel ist*, Bein. Çiva's Çiv.

नभोरजस् (नभस् + र°) n. *Finsterniss* Çabdam. im ÇKDr.

नभोरूप (नभस् + रूप) adj. *nebelfarbig* VS. 24,3. 6.

नभोरेणु (नभस् + रेणु) f. *Nebel* Trik. 1,1,89.

नभोलय (नभस् + लय) m. *Rauch* Çabdar. im ÇKDr.

नभोवट (नभस् + वट) m. *Himmelsgewölbe* H. ç. 26 (नभोवटी !).

नभोवीथी (नभस् + वीथी) f. *Himmelsstrasse, die Bahn der Sonne* Bhâg. P. 5,22,6.

नभौकस् (नभ oder नभस् + ओकस्) adj. *den Luftraum —, den Himmel bewohnend:* जलस्थलनभौकसः Bhâg. P. 2,6,14. 10,40.

1. नभ्य (von नभस्) adj. *nebelig, wolkig:* वासर Çâñkh. Gṛhj. 4,7. — Vgl. अभि°.

2. नभ्य n. *das Mittelstück des Rades, Nabe;* bildlich *Mitte:* यथा नभ्यं प्रधावधि AV. 6,70,3. यत्ते मध्यं पृथिवि यच्च नभ्यम् 12,1,12. Ait. Br. 4,15. Çat. Br. 14,4,3,23. Kâtj. Çr. 22,3,12. °स्थ Çat. Br. 3,5,3,20. Kâtj. Çr. 8,4,5. Çâñkh. Br. 9,4. *in der Mitte stehend* Pâr. Gṛhj. 3,9. Çâñkh. Gṛhj. 3,11. Nach gaṇa गवादि zu P. 5,1,2 adj. von नाभि *Nabe;* nach Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,125 *für die Nabe geeignet:* तैलम् *Oel, welches zum Schmieren der Nabe gebraucht wird;* nach P. 5,1,2, Vârtt. 6 = नाभिरिव; नभ्यं चक्रम् Schol.; vgl. auch noch Vârtt. 7.

नभ्राज् (1. न + भ्राज्), nom. नभ्राट् P. 6,3,75. m. *Wolke* H. 164.

नम्, नमति (Dhâtup. 23,12), °ते (in intrans. Bed. P. 3,1.89. Vop. 24,12); ननाम, नानाम (Padap. ननाम) ved., नेमिथ und ननन्थ Vop. 8,71. नेमे, अवननामिरे MBh. 1.5336; नन्ता, नंस्यति Kâr. 5 aus Siddh. K. zu P. 7,2,10. Bhaṭṭ. 16.39. नमिष्यति Hariv. 2719. 4021; अनंसीत् P. 7,2,73. Vop. 8,71. Daçak. in Benf. Chr. 183,12. अनंस्त P., Sch. Vop. 24,12. नंसै (1.sg.) und अनान् ved.; नत्वा, °नम्य und °नत्य P. 6,4,37. 38. Vop. 26,202. 218. 1) *sich beugen, sich verneigen vor* (dat. gen. acc.); *sich unterwerfen,*

sich hingeben: को ननाम वचसा सोम्याय ṚV. 4,25,2. विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगत् 1,48,8. द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते 2,12,13. इयं ते पृथिवी नेम ओजसे 1,57,5. सुम्नेभिरस्मे वसवो नमध्वम् 7,56,17. न वीळवे नमते न स्थिराय 6,24,8. 10,34,8. एवेद्यूने युवतयो नमन्त 30,6. 51,9. 128,1. तस्मै विशः स्वयमेव नमन्ते 4,50,8. — तस्मै नमन्ति भूतानि Bhâg. P. 4,9,47. समुद्रनेमिर्नमते तु तस्मै MBh. 3,977. 5,1130. 12,13109. Bhag. 11,37. नत्वा कृष्णाय Bhâg. P. 7,1,5. भयान्नमन्ति राजानो यस्य स्म MBh. 10,495. R. 6,12,11. सर्वभूतानि चाप्यस्य न नमन्ते कदा च न MBh. 3,1036. 10622. महेन्द्रविष्णुभगिनीं नमामि Hariv. 10235. R. Gorr. 2,58,37. Kumâras. 6,89. Kathâs. 1,44. Bhâg. P. 1,4,11. 2,3,21. 4,9,45. Mârk. P. 23,104. 25,2. Çiç. 4,57. Bhaṭṭ. 9,51. 10,31. 12,89. Nalod. 4,44. नमस्वैनम् (das einzige Beispiel des med. beim acc.) MBh. 3,1200. उपेत्य ज्ञानिनं तं च नत्वा Kathâs. 25,82. विप्रान्नत्वा तिलगोभूमिरुक्मैः Bhâg. P. 1,13,29. ohne Object: नमद्भिः Bhartṛ. 3,61. Bhâg. P. 1,7,42. अशक्तः संधिमान्नमेत् Kâm. Nîtis. 8,55. उन्नमति नमति वर्षति गर्जति मेघः करोति तिमिरौघम्। प्रथमश्रीरिव पुरुषः करोति रूपाण्यनेकानि ॥ *neigt sich, senkt sich* Mṛkkh. 85,11. अनंसीद्भूर्भरेणास्य Bhaṭṭ. 15,25. *sich krümmen* Suçr. 1,254,7. 11. नत *gebeugt, gebogen, gekrümmt* AK. 3,2,20. H. 1456. an. 2,176. Med. t. 29. विलज्जमानेव नता Hiḍ. 2,23. मूर्धभिर्नताः Hariv. 11768. R. Gorr. 2,18,55. चरणनताभिस्ताभिः Kathâs. 26,278. अस्माकं तावकानां तव (*vor dir*) नतानाम् Bhâg. P. 6,9,40. नतो ऽस्मि तम् (*vor ihm*) 5,18,4. 1,11,6. 8,12,47. घनपीनपयोधरभारनता Çrut. 28. भयलज्जानतानन Pańkat. 46,5. Râga-Tar. 5,202. 372 (wo एका नतमुखी zu lesen ist). Dhûrtas. 72,8. H. 1247. पुष्पभारनता लता R. 2,96,15. स्वयंनता शरेषीका Çâñkh. Çr. 17,3,11. इन्द्रणतेषीका Lâṭj. 4,1,7. Pańkav. Br. 15,5,20. नतभ्रू Vikr. 95. Draup. 5,1. Varâh. Bṛh. S. 67,68. वामनत *nach links gekehrt* 7. *tief herabhängend:* स्वादुर्लाङ्गूलनतोधसः (गावः) Dhûrtas. 96,11. *eingefallen, nicht hervorstehend, vertieft:* शराणां नतपर्वणाम् MBh. 3,7143. Çâk. 162 (wo अधुना नत° zu lesen ist). नतोदर MBh. 7,2735. नतनाभि Kumâras. 1,38. नतोन्नतभूविभागे मार्गे Çâk. 90. ललाटं न नतं न तुङ्गम् Varâh. Bṛh. S. 68,8. नताग्रनास 26 (25),14; vgl. नतनासिक. n. *Senkung, Neigung* Sûrjas. 12,72. — 2) *sich wegbeugen, ausweichen:* द्विषो नमन्तु शत्रवः AV. 4,3,1. mit instr. der Sache: विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्नैः ṚV. 1,165,6; vgl. caus. — 3) *beugen, biegen:* नेमिं नमन्ति चक्षसा ṚV. 8,86,12. — 4) gramm. *umbeugen* so v. a. *einen Dentalen in einen Cerebralen umwandeln:* ऋकाररेफषकारा नकारं समानपदे ऽवग्रह्ये नमन्ति ṚV. Prât. 5,20. pass. नम्यते 10. नत *umgebogen, in einen cerebralen Laut verwandelt* 1,15. 4,12. 5,26. — 5) *tönen* (vgl. नद्) Dhâtup.

— caus. नमयति und नामयति Dhâtup. 19,67. Vop. 18,23 (mit präpp. angeblich nur नामयति); ननमस् und नीनमस्. 1) *sich beugen machen, beugen, biegen:* तैरिमां लोकाननमयन् Çat. Br. 7,4,1,26. प्रोत्तुङ्गान्नमयन् Navar. 9 in Haeb. Anth. 3. नमयन्मूर्ध्नः Kathâs. 19,89. 3,77. नम्यन्ते ऽस्मै कामाः Taitt. Up. 3,10,3. पवमानः पृथिवीरुहानिव — नमयामास नृपान् Ragh. 8,9. लज्जया चापि नामितः R. 4,60,3. नमयति स्म स केवलमुन्नतं शिरः Ragh. 9,18. स्तनोद्वहनसंतोभान्नम्यमाना (नाम्यमाना Indr. 5,9) पदे पदे MBh. 3,1825. नमयति मुखम् Amar. 37. न नामयति (अङ्गानि) Pâr. Gṛhj. 1,16. नमिताङ्ग R. 3,79,22. लतां नामयति Mṛkkh. 134,20. नम्यमान Bhâg. P. 5,17,13. नमित Megh. 73. नामित Mṛkkh. 13,19. नानाम्यं नाम्यते दारु Pańkat. I,430. श्वपुच्छमिव नामितम् Hit. II,130. नमितधन्व Mallin. zu Kumâras. 6,7. घटं नमयति *neigt* Schol. zu Çâk. 11,9. धनुः, चापम् *den Bogen biegen, spannen* MBh. 3,3039. Hariv. 4506. R. 4,32,11. 5,93,16. 6,80,17. Çâk. 36. Ragh. 11,72. *bewirken, dass Etwas sinkt, einsinkt:* नामयंश्चरणैर्मही̆म् Hariv. 3754. Kumâras. 6,50. Sâh. D. 38,11. नाम्यति mit act (!) Bed.: फुल्लां नाम्यति वायसो ऽपि हि लतां या नामिता बर्हिणा Mṛkkh. 13,19. — 2) *ablenken, abbiegen:* वधर्दासस्य नीनमः ṚV. 8,24,27. ननमो वधरदेवस्य पीयोः 1,174,8. 2,19,7. — 3) gramm. *umbeugen so. v. a. einen Dentalen in einen Cerebralen umwandeln:* नमयन्ति दन्त्यं सन्तं मूर्धन्यं कुर्वन्तीति नामिनः Schol. zu ṚV. Prât. 1,17. — 4) *ausweichen*, mit intr. der Sache (vgl. simpl. 2): उदग्राभस्य नमयन्वधस्नैः ṚV. 9,97,15. यो देह्यो३ अनमयद्वधस्नैः 7,6,5.

— intens. *sich beugen, sich neigen; sich zuneigen:* इन्द्राय हि द्यौरसुरो अनम्नत ṚV. 1,131,1. यस्य व्रते पृथिवी नन्नमीति 5,83,5. जिह्वाभिरह नन्नमदर्चिषा जञ्जणाभवन् 8,43,8. घृतमेने अजनन्नन्नमाने 10,82,1. नन्नमुः Ait. Br. 2,20. Çat. Br. 3,9,2,31. (आपः) नन्नम्यध्वं यजमानाय Kâtj. Çr. 23,3,1. नन्नम्यमानाः फलदित्सयेव चकाशिरे तत्र लताः Bhaṭṭ. 2,25.

— अति *bei Seite halten:* अतिनत्येव पात्राणि Çat. Br. 1,1,2,4.

— अधि intens. *sich hinbeugen über:* भूषन्न यो ऽधि बभ्रूषु नम्नते ṚV. 1,140,6.

— अनु *sich zuneigen:* अनु स्वधाव्ने क्षितयो नमन्त ṚV. 5,32,10.

— अप, partic. *ausgebogen:* (यूपः) आनत उपरिष्टादपनतो मध्ये Çat. Br. 11,7,2,3. Çâñkh. Br. 10,1.

— अभि *sich zu Jmd hin verneigen:* शिरसाभ्यनमत् Indr. 2,19. *sich Jmd zuwenden:* देवान्वै यज्ञो नाभ्यनमत् und अभ्यनान् 3 sg. aor. Kâṭh. 8,10. अभिनत *geneigt, gebeugt:* °काय Saddh. P. 4,3,b. अभिनत इवोदरेण (क्षुधितः) Çâñkh. Br. 10,1.

— अव 1) *sich herabbeugen, sich verbeugen:* अवनमन्तः Bhâg. P. 5,25,4. अवनम्य Kathâs. 19,92. Çiç. 9,74. अवनत *gebeugt, gebogen, gesenkt* AK. 3,2,20. H. 1456. प्रश्रयावनत MBh. 3,1776. Bhâg. P. 1,13,6. Mârk. P. 27,3. विनयावनत MBh. 1,8. 3,2467. लज्जयावनताभवत् R. 6,101,2. अवनतानन MBh. 1,6121. Ragh. 9,60. त्वय्यादातुं जलमवनते Megh. 47. (बिल्वान्) फलपुष्पैरवनतान् R. 2,56,7. 5,17,10. Pańkat. 159,19. अवनताङ्गी *gekrümmt* Kumâras. 5,86. वामावनता *nach links gebogen, — gerichtet* Varâh. Bṛh. S. 58,51. *vertieft, nicht hervorstehend:* गुल्फौ चावनतौ मम R. 6,23,12. — 2) *herabbeugen, herabbiegen:* केचिच्छरात्तेपभयाच्छिरांस्यवननामिरे MBh. 1,5336. — Vgl. अवनति, अवनम्र. — caus. *Jmd sich verbeugen lassen, herabbiegen:* अवनमितविधुताशेषभूभृद्गण in einer Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,9, Çl. 32. शिरःसु कृष्णो जग्राह स्वहस्तेनावनाम्य च Hariv. 3685. अवनामितमेढ्रस्य मेढ्रे (विध्येत्) Suçr. 1,359,10. श्वपुच्छमवनामितम् Pańkat. ed. orn. I,255. Varâh. Bṛh. S. 50,28. वृक्षान् — अवनाम्य MBh. 3,10043. फलभारावनामित (वृक्ष) 1,7586. धनुर्ज्यामवनाम्य so v. a. *spannen* 8,4606.

— अभ्यव caus. *herabbeugen:* अभ्यवनाम्य वक्त्रम् MBh. 3,10062.

— आ 1) *sich beugen, sich bücken, sich verbeugen vor:* आनम्य मूर्ध्नि चाघ्राय R. 2,25,38. नृपतयो यत आनमन्ति Bhâg. P. 1,15,21. हरिमानम्य *vor* Hari *sich verneigend* 8,23,3. आनत *gebeugt, geneigt, sich verneigend* AK. 3,2,20. H. 1456. Ragh. 1,92. 4,69. पादान्वै नमश्चक्रतुरानतौ

HARIV. 6344. प्रणयानत MBH. 5,7509. प्रश्रयानत VID. 44. पादानत *bis zu Jmdes Füssen sich verneigend* KATHÂS. 8,31. 17,99. AMAR. 35. मुनिमानतो ऽस्मि *ich verneige mich vor* BHÂG. P. 1,2,2. आनतसामन्त (देश) *demüthig sich verneigend, unterworfen* M. 7,69. आनतेनाथ शूलेन पाणिना *vermittelst der Hand niedergebeugt* MBH. 12,10676. फलभारानत (द्रुम) R. GORR. 2,56,9. ṚT. 6,3. VID. 209. KIR. 5,25. *eingebogen:* यूप ÇAT. BR. 11,7,2,3. *eingesunken, nicht hervorstehend, vertieft, flach:* बाणोनानतपर्वणा MBH. 1,1667. R. 1,1,64. — 2) *sich herbeilassen:* आ नो रुद्रस्य सूनवो नमन्ताम् ṚV. 6,49,4. — 3) *beugen:* (मरुतः) सहः सहंस आ नमन्ति ṚV. 7,56,19. *herbeineigen, herbeiziehen:* आ व इन्द्रं नमे गिरा नेमिं तष्टेव 32,20. 8,64,5. 1,139,9. 6,51,9. स वेद देव आनमं (absol.) देवाँ । अभंतापते दमें 4,8,3. — caus. *niederbeugen:* आनाम्य फलितां शाखाम् MBH. 1,5561. स्तनभारानामिताः (योषितः) BHARTṚ. 3,57. *sich beugen machen, unterwerfen:* बलाच्चानम्य दुर्बलान् MBH. 4,967. विदर्भपतिमानमितं बलैश्च MÂLAV. 78. धनुः *den Bogen spannen:* आनम्य MBH. 1,7088. R. 3,35, 90. HARIV. 9441. आनाम्यमान 4506. — Vgl. अनानत, आनम्य, आनाम्य, दुरानम.

— उद् 1) *sich in die Höhe richten, sich erheben* (eig. und übertr.): उन्नमत्पीनोत्तुङ्गपयोधरा PRAB. 70,14. उन्नम्योन्नम्य तत्रैव दरिद्राणां मनोरथाः । हृदयेषु विलीयन्ते विधवास्त्रीस्तनाविव ॥ PAÑKAT. II,98. उन्नमति नमति वर्षति गर्जति मेघः करोति तिमिरौघम् । प्रथमश्रीरिव पुरुषः करोति रूपाण्यनेकानि ॥ MṚKKH. 85,11. उन्नमत्यकालदुर्दिनम् *es erhebt sich ein Unwetter* 76,2. नम्रत्वेनोन्नमतः BHARTṚ. 2,59. RÂGA-TAR. 4,161. उन्नत *in die Höhe gerichtet, in die Höhe gehend, erhöht, hoch, hervorstehend, gewölbt, erhaben:* °चरणा HIT. 76,6. नतोन्नतभ्रुवा DRAUP. 5,1. VARÂH. BṚH. S. 4,8.9. 11,46. ÇIÇ. 9,79. शस्य JAVANEÇV. 7 in Z. f. d. K. d. M. 4, 345. चतुरङ्गुलमुन्नतः MBH. 7,8750. सर्वोन्नतेन — आत्मना RAGH. 1,14. वियदुन्नतैः पयोदैर्वृतम् VARÂH. BṚH. S. 19,15. °सानु KIR. 5,15. सौधालयैरुन्नताः (ग्रामाः) Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 10, Çl. 36. सिंहोन्नतांस MBH. 4,233. 2303. 7,1368. R. 5,14,17. BHÂG. P. 4,20,22. घोणोन्नतं मुखम् MṚKKH. 144,18. कूर्मपृष्ठोन्नत MBH. 3,1828. VARÂH. BṚH. S. 66,6. 67,2. उत्तरः कुलिरुन्नततरः ÇAT. BR. 7,5,1,38. नितम्बोन्नतपीवर MBH. 3,1826. पयोधर, स्तन BHARTṚ. 1,41. MÂLAV. 24. ṚT. 1,7. BRAHMA-P. in LA. 51,15. SÂH. D. 42,4. °नाभि HALÂJ. im ÇKDR. दन्त P. 5,2,106. उन्नतदन्त आलभते ved. Çit. beim Sch. zu P. 5,4,142. षडुन्नतं भूम्याः SHAḌV. BR. 2,10. KÂṬH. 25,2. KAUÇ. 83. निम्नोन्नतसम SUÇR. 1,23,5. 130, 10. HIT. II,109. उन्नतानत AK. 3,2,19. H. 1468. नतोन्नत ÇÂK. 90. विषमोन्नत H. 1468. अत्युन्नत ÇÂK. 56, v. l. SUÇR. 1,26,1. एकोन्नत (देवयजन), त्र्युन्नत *eine —, drei Erhöhungen habend* TS. 6,2,6,2.3. त्रिरुन्नतं (ÇAÑK.: त्रीण्युन्नतानि उरोग्रीवाशिरांसि उन्नतानि यस्मिन् तत्) स्थाप्य समं शरीरम् ÇVETÂÇV. UP. 2,8. Oft ist von *sechs hervorragenden* oder *gewölbten Theilen des Körpers* als einer Zierde die Rede: षडुन्नता MBH. 4,253. R. 5,32,12. उन्नतेषून्नता षट् MBH. 5,3939. कुक्षा (!) नखा नासिकास्यं (!) कृकाटिका चेति षडुन्नतानि VARÂH. BṚH. S. 87(!). Man vermisst bei dieser Aufzählung *Stirn, Schultern, Brust, Hüften.* — *hoch, hochstehend, hervorragend, erhaben, eminent;* in übertr. Bed.: उन्नतो (v. l. für उच्छ्रितो) निपतनम् (प्राप्नोति) NAVAR. 2 in HAEB. Anth. 1. RÂGA-TAR. 3,284. 4,611. 5,190. गुणोन्नत 4,113. भावोन्नता SÂH. D. 41,18. उपासितगुरुप्रज्ञाभिमानोन्नताः BHARTṚ. 3,52. मानोन्नतचित्त PAÑKAT. 24,17. उन्नतात्मन् RÂGA-TAR. 1,158. 3,254. 5,6. स्वभावोन्नतभावत्वात् HARIV. 6318. °विक्रम R. 1,16,21. उन्नतेच्छ RAGH. 6,71. °श्री KATHÂS. 2,83. उन्नत m. Bez. *eines besonders grossen* oder *grosshöckerigen Stiers* VS. 24,7. TS. 2,1,5,1. LÂṬJ. 1,6,44. उन्नत n. *Erhebung, Steigung* im Gegens. zu नत *Senkung* SÛRJAS. 12,72. — 2) *aufrichten:* पातयितुमस्ति शक्तिर्वायोर्वृक्षं न चोन्नमितुम् PAÑKAT. I,407. — Vgl. उन्नति fgg. — caus. *emporrichten, aufrichten, erheben:* उन्नम्य वदनं भीरुः शिंशपां तामुदैक्षत R. 5,30,12. कदा नु चारुदन्तौष्ठं तस्याः पद्मनिभं मुखम् । ईषदुन्नम्य पश्यामि 75,12. VARÂH. BṚH. S. 93,13. KATHÂS. 25,148. उन्नम्य कंधराम् VID. 22. मुखमुन्नमय्य KUMÂRAS. 7,28. BHÂG. P. 3,17,10. मुखमुन्नमयितुम् ÇÂK. 108,5, v. l. MÂLAV. 73. उन्नाम्य मुखम् JÂGN. 3,198. MBH. 7,6222. उन्नमित SUÇR. 1,359, 8. VIKR. 81. ÇÂK. 63.73. RAGH. 1,41. RÂGA-TAR. 4,521. उन्नामित SUÇR. 1,359,10. MÂRK. P. 39,30. उन्नामितः खड्गः HIT. 100,2. लघूनुन्नमयन्भावान्गुरूनप्यवपातयन् । वातुं विधिरिवारेभे प्रचण्डश्च प्रभञ्जनः ॥ KATHÂS. 25, 42. स्वपार्ष्णिनापीड्य गुदं ततो ऽनिलं स्थानेषु षट्स्वून्नमयेज्जितक्लमः ॥ BHÂG. P. 2,2,19.

— अभ्युद्, partic. अभ्युन्नत *emporgerichtet, in die Höhe gehend, gewölbt:* स्थूलाभ्युन्नतकण्ठः (खञ्जनः) VARÂH. BṚH. S. 44(43),2. ललाट 67, 72. अङ्गुष्ठनख KUMÂRAS. 1,33. अभ्युन्नता पुरस्तादवगाढा जघनगौरवात्पश्चात् । द्वारे ऽस्य पाण्डुसिकते पदपङ्क्तिर्दृश्यते ऽभिनवा ॥ ÇÂK. 56.

— समभ्युद् *sich erheben:* मेघैः समभ्युन्नतैः MṚKKH. 76,20.

— प्रोद्, partic. प्रोन्नत *stark hervorragend, sehr hoch:* पुंसां यथाङ्गेषु सिरास्तथैव क्षितावपि प्रोन्नतनिम्नसंस्थाः VARÂH. BṚH. S. 53,1. °स्थान PAÑKAT. 118,9. *überlegen:* अबलः प्रोन्नतं शत्रुं यो याति मदमोहितः । युद्धार्थम् I,387. बल° *an Macht überlegen* 267. — caus. *in die Höhe richten:* प्रोन्नम्य चैनाम् SUÇR. 1,60,15. प्रोन्नमितो ऽङ्घ्रिः BHÂG. P. 8,21,3.

— समुद् *sich erheben:* समुन्नेमुः पयोधराः BHAṬṬ. 7,1. समुन्नत *in die Höhe gerichtet, hoch, gewölbt, hervorragend:* °लाङ्गुल HIT. 76,6. उत्तरोष्ठेन समुन्नतेन (कलहप्रिया) VARÂH. BṚH. S. 68,23. श्मश्रु 67,57. प्रेयसं प्रतिष्ठाप्य स्ववेश्मेव समुन्नतम् RÂGA-TAR. 5,38. हृदयं समुन्नतं पृथुतरम् VARÂH. BṚH. S. 67,28. कूर्म° 68,3. गुरुसमुन्नतपीनपयोधरा AMAR. 51. MÂLAV. 42. श्रवणौ ते विराजेते प्रमाणेन समुन्नतौ R. 3,52,30. *hoch, erhaben* in übertr. Bed.: स्वभावात्पार्थिवता समुन्नता KÂM. NÎTIS. 1,64. — caus. *emporrichten, aufheben, in die Höhe heben, auftreiben:* मुखमस्याः समुन्नमयितुमिच्छति ÇÂK. 40,16. मुखं किंचित्समुन्नाम्य MBH. 7,8859. समुन्नाम्य च पुत्रकम् 15,645. व्रणं समुन्नम्य SUÇR. 1,93,14. वचः समुन्नम्य शनैः समन्ताद्विवर्धमानो जठरं करोति 275,11.

— उप *kommen zu, sich einstellen bei, zu Theil werden;* mit dem acc. der Person: उपैनं सहस्रं नमति AIT. BR. 5,14. 1,4.5. यं सत्त्रिया दीक्षोपनमेत् 4,26. यदेवैनं यज्ञ उपनमेत् अथादधीत *wenn ihn ankommt zu opfern* TBR. 1,1,2,8. उपैनमुत्तरो यज्ञो नमति *fällt ihm zu* 8,4. 9,7.8. 8,8,3. ततो वै तामन्नाद्यमुपानमत् TS. 1,5,4,2. यमलं राज्याय सन्तं राज्यं नोपनमेत् 2,1,3,4. AIT. BR. 8,26. यं कामो नोपनमेत् TS. 2,2,3,1. VS. 26, 2. ÇAT. BR. 2,1,3,9. 4,19.21. 3,1,1,3. अभ्याशो ह यदेनं साधवो धर्मा आ च गच्छेयुरुप च नमेयुः KHÂND. UP. 2,1,4. कान्त्यापदो नोपनमन्ति MBH. 12,8201. mit dem dat. der Person: यदा तु परबाधयान्ध आत्मने नोपनमति BHÂG. P. 5,14,14. mit dem gen. der Person: अकृच्छ्रलब्धाः पन्था-

नो वल्लभातिथयो गृहाः । उपानमन्गच्छतो ऽस्य सत्क्रियायाश्च पदे पदे ॥ Râǵa-Tar. 3, 224. ohne Ergänzung: मत्संयोगः कथमुपनमेत्स्वप्नतो ऽपि Megh. 88, v. l. mit dem acc. der Person und instr. der Sache *sich Jmd mit Etwas nähern, Jmd mit Etwas aufwarten:* पतिं च — प्रियैस्तैस्तैरुपनमेत् Bhâg. P. 6, 19, 16. — उपनत 1) *hergebogen, einwärts gebogen:* यूप Çat. Br. 11, 7, 2, 3. Kâtj. Çr. 6, 1, 8. अग्रेऽर्धादुपनतं यूपस्य कुर्यादधस्ताच्चान्निर्णतम् Kâth. 26, 6. — 2) *unterworfen, der sich in Jmds Gewalt begeben hat, der sich ergeben hat, der sich unter Jmds Schutz gestellt hat:* दण्डेनोपनतं शत्रुमनुगृह्णाति यो नरः MBh. 1, 5623. Ragh. 8, 80. पुरा प्रतिज्ञोपनतां नागानां दासभावतः । निष्क्रष्टुकामो जननीं गरुडः Kathâs. 12, 138. 20, 5. — 3) *zu Theil geworden, zugeführt, zu Wege gebracht, nahe gebracht, da seiend* H. 1494. अकामोपनतेनेव — एनसा Ragh. 10, 40. परलोकोपनतं जलाञ्जलिम् 8, 67. प्रभावोपनतैः — पुष्पैः 5, 52. अकाण्डपातोपनता कं न लक्ष्मीर्विमोहयेत् Kathâs. 5, 2. Râǵa-Tar. 4, 480. कस्यात्यन्तं सुखमुपनतं (v. l. für उपगतं) दुःखमेकान्ततो वा Megh. 108. कालोदन्तः सुहृदुपनतः 98. यद्देवोपनतं दुःखात्सुखं तद्रसवत्तरम् Vikr. 62. 73. 149. Çâk. 115. Ragh. 12, 102. अस्थानोपनतयमुनासंगम Megh. 52, v. l. für उपगत. यस्त्विह वा असंविभज्याश्नाति यत्किंचनोपनतम् *was ihm aufstösst* Bhâg. P. 5, 26, 18. यल्लोकशास्त्रोपनतं न राति न तदिच्छति *was Jmd zugeführt wird d. i. zukommt* (Burnouf: *qui ne savent pas l'un donner, l'autre accepter ce qui, d'après la loi et la monde, doit être offert ou reçu*) 4, 27, 25. °भय *dem Gefahr drohet* Pańkat. III, 235. ध्यातोपनत *da seiend, sobald man nur daran gedacht hat,* Vid. 210. 261. Kathâs. 22, 9. उपनते मेघसमये Spr. 74. — Vgl. उपनति, °नामुक. — caus. *Jmd vor Jmd* (gen.) *hinführen, Jmd vorstellen:* (तम्) आनाय्य महतो ज्ञातिसंघस्योपनामयित्वा उपनाम्य च Saddh. P. 4, 25, a. *hinreichen*(?): (पिण्डान्) कुमार्या उपनामयेत् Gobh. 2, 1, 3.

— नि 1) *sich beugen, sich legen, sich niederstrecken, sich niederbeugen, sich erniedrigen;* act.: (अग्ने) उच्छ्वस्व नि नम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु R̥V. 10, 142, 6. med.: नि षू नमध्वं भवता सुपाराः 3, 33, 9. नि ते नंसै पीप्यानेव योषा 10. न्यस्मै सुम्ना जन्या नमन्ताम् 10, 42, 6. — 2) *niederbeugen:* यो नन्त्वान्यनमन्न्योजसा R̥V. 2, 24, 2. न पर्वता निनमे (dat. inf.) 3, 56, 1.

— निस्, partic. निर्णत *ausgebogen, hervorstehend* Kâth. 26, 6 (s. u. उप उपनत 1.). निर्णतोदर MBh. 7, 7894. Hariv. 15904. R. 5, 25, 20. fälschlich निर्नतोदर geschrieben MBh. 7, 6792. Hariv. 13029. R. 3, 7, 6. 24, 13. 6, 74, 8. Nicht recht deutlich ist die Bed. von निर्णततम Nir. 8, 5: नयादित्यनन्तरायाः प्रजाया नामधेयं निर्णततमा भवति; der Comm.: पुत्रस्तावत्पितुर्नीचैर्नतः (*verbeugt sich tief vor dem Vater*) ततो ऽपि नीचैर्नततमः पौत्रः.

— परि 1) *sich zur Seite biegen,* von einem Elephanten, der im Begriff steht mit seinen Fangzähnen einen Stoss zu thun: पर्यणंसीत् Çiç. 18, 27. Ein Elephant in dieser Stellung heisst परिणत H. 1221. Megh. 2. Daçak. 75, 1; vgl. caus. 3. लज्जापरिणतैः (वदनकमलैः) *aus Scham sich zur Seite wendend* Bhartr̥. 1, 4. ज्याके परि णो नम *biege dich uns zur Seite so v. a. triff uns nicht* AV. 1, 2, 2. — 2) (*sich umbiegen*) *sich verändern, sich umwandeln in* (instr.): परिणामस्वभावा त्रिगुणा नापरिणम्य क्षणमवतिष्ठन्ते Schol. in Wilson's Sâṁkhjak. S. 64. जगदाकारेण परिणमते Madhus. in Ind. St. 1, 23, 18. Vedântas. (Allah.) S. 63, N. योगिनां परिणामन्विमुक्तये — विनयः Kir. 13, 44. परिणत *verändert, umgewandelt, verwandelt in:* ता एवौषधयः कालपरिणामात्परिणतवीर्याः (भवन्ति) Suçr. 1, 20, 11. स्रोतोमूर्त्या भुवि परिणता *in Flussgestalt verwandelt* Megh. 46. नदीभावेन परिणता Vikr. 115. शरीराकारपरिणते ऽन्नाद्ये Çaṁk. zu Br̥h. Âr. Up. S. 101. नृपात्तर° Sâh. D. 22, 14. Amar. 46. — 3) *reif werden:* परिणत *gereift, reif* AK. 3, 2, 46. H. 1485. MBh. 5, 1109. 12, 671. Hariv. 7870. Megh. 18. Varâh. Br̥h. S. 82 (80, b), 8. *verdaut werden:* ग्रस्तं परिणमेच्च यत् MBh. 5, 1107. Pańkat. 232, 7. आहारस्य सम्यक्परिणतस्य Suçr. 1, 43, 4. *reifen* in übertr. Bed., *alt werden:* परिणमन्ति न पल्लवानि *bleiben stets jung und frisch* Kir. 5, 37. माधवपरिणतपत्त्रा कतिपयकुसुमेव कुन्दलता Mâlav. 43. R̥t. 1, 26. परिणतवयस् *reifen, vorgerückten Alters* Suçr. 1, 368, 10. Pańkat. 197, 18. 211, 13. जरापरिणत Hit. I, 146. परिणतो बुद्ध्या वयसा च *reif an Verstand und Alter* R. 2, 43, 15. यस्य बुद्धिः परिणता Hariv. 4196. Sâh. D. 2, 4. परिणतप्रज्ञ MBh. 2, 1949. सूर्ये परिणते सति *als die Sonne im Untergehen war* 4, 1036. परिणतारुणा *die untergehende Sonne* Çâk. 31. °शरद् *Spätherbst* Megh. 109. Bhartr̥. 3, 86, v. l. परिणते काले *nachdem eine geraume Zeit verflossen war* Bhâg. P. 9, 1, 42. एकाकिनि वनवासिन्यराज्यलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे । सत्त्वोत्कटे मृगपतौ राजेति गिरः परिणमन्ति ॥ *wird reif, erhält seine wahre Bedeutung* Pańkat. ed. orn. I, 5. — Vgl. परिणति, परिणाम. — caus. 1) *reif machen, zeitigen:* पाच्यांश्च सर्वान्परिणामयेद्यः Çvetâçv. Up. 5, 5. pass. *reif werden:* दैवेन परिणाम्यता Hariv. 2957. परिणाम्यमानः शूरः Ratnag. 6, 9. Vgl. परिणामयितर्. — 2) *zu Ende bringen* (eine Zeit): परिणाम्य निशां तां तु सुखसुप्ताः MBh. 6, 3847. 7, 792. — 3) *sich zur Seite schwenken:* निमित्तं मन्यमानास्तु परिणाम्य महागजाः । जगृहुर्बिभिदुश्चैव चित्राण्याभरणानि च ॥ MBh. 8, 1143; vgl. oben u. 1. — desid. s. परिणिनंसु.

— विपरि pass. vom simpl. oder caus. *sich umwandeln in:* कर्तरि शबित्यतः कर्तृग्रहणमनुवर्तते । तच्च प्रथमया विपरिणम्यते Schol. zu P. 3, 1, 87. Kâç. zu P. 4, 1, 163.

— प्र *sich verbeugen, sich verbeugen vor* (dat. gen. loc. acc.): प्रणम्य प्रणिधाय कायं प्रसादये त्वामहमीशमीड्यम् Bhag. 11, 44. M. 2, 197. Ragh. 2, 21. Hit. 40, 20. प्रणमेद्दण्डवद्भूमौ Bhâg. P. 6, 19, 9. Z. d. d. m. G. 14, 573, 26. साष्टाङ्गं प्रणम्य Pańkat. 33, 12. प्रणेमुर्भुवि मूर्धभिः Bhâg. P. 3, 3, 28. प्रणमान R. Gorr. 2, 3, 11. प्रणम्य लोकपालेभ्यः M. 8, 23. R. 5, 5, 6. 6, 101, 26. Ragh. 13, 70. Pańkat. 159, 21. प्राणमं भूयस्त्रिपुरघ्नाय Arǵ. 10, 57. R. Gorr. 1, 68, 11. Çâk. 109, 16. Pańkat. III, 7. इन्द्राय स प्रणमते MBh. 5, 1130. R. 2, 25, 4. 4, 33, 33. प्रणम्य शिरसा तदा । ब्राह्मणानां पितॄणां च देवतानां च MBh. 5, 7248. R. 4, 13, 24. 5, 31, 32. बलीयसि (v. l. बलीयसे) प्रणमताम् Kâm. Nîtis. 9, 50. प्रणम्य शिरसा देवम् Bhag. 11, 14. MBh. 3, 788. 2710. 5, 7064. R. 1, 2, 28. पादौ प्रणम्य रामस्य 4, 42, 15. Mâlav. 46, 8. Çâk. 75, 12. Pańkat. 24, 12. Vid. 249. Vet. in LA. 1, 1. Çuk. in LA. 38, 7. प्रणामद्विगुणतेजसम् MBh. 3, 8681. 4, 197. Hariv. 2719. 14991. R. 2, 52, 73. 4, 13, 26. (ताम्) अञ्जलिभिः प्रणेमुः Ragh. 14, 13. Vikr. 87, 18. Kathâs. 20, 26. Bhâg. P. 1, 9, 4. प्रणमे त्वा MBh. 3, 2443. R. 4, 39, 40. pass.: नृपैः प्रणम्यमानः Kathâs. 20, 224. — partic. प्रणत *vorgebeugt, gebeugt, mit gebeugtem Oberkörper stehend:* कुब्जक इव प्रणतः Çâṅkh. Br. 28, 2. अ° Gobh. 1, 2, 18. भृत्यवत्प्रणतस्तस्थौ Arǵ. 2, 9. M. 11, 195. Sâv. 3, 11. R. 1,

4,9. 57,18. Kathâs. 2,29. Bhâg. P. 3,9,22. Mârk. P. 16,18. प्रणताशेषसामन्त *vor dem sich alle Nachbarn beugen* AK. 2,8,1,2. Mâlav. 1. तृणानि — नीचैः प्रणतानि Pañkat. I,138. प्रणतकाय Saddh. P. 4,3, *b.* mit dem gen.: प्रणतश्च यथा मूर्ध्ना तव MBh. 4,202. mit dem acc. R. 1,52,1. Bhâg. P. 5,18,39. Vgl. प्रणति, प्रणाम. — caus. 1) *Jmd* (acc.) *sich verbeugen heissen vor* (dat.): तामर्चिताभ्यः कुलदेवताभ्यः कुलप्रतिष्ठां प्रणमय्य माता Kumâras. 7,27. *beugen:* प्रणमितशिरस् Mâlav. 47. — 2) *ehrfurchtsvoll geben:* प्रतिवचनमुच्चैः प्रणमितम् (Schol. = दत्तम्) Amar. 82.

— अभिप्र *sich verbeugen, sich verbeugen vor* (dat. acc.) MBh. 3,15306. शिरसा R. 1,18,5 (auch Gorr.). 2,58,12. 92,4. 3,51,44. रामायाभिप्रणम्य R. Schl. 2,91,38 (Gorr. 100,37). शिरसाभिप्रणम्य तम् 1,39,15. R. Gorr. 1,79,25. Bhâg. P. 3,33,1. अभिप्रणत *gebeugt, sich verbeugend* R. Gorr. 1,70,5.

— संप्र *sich verbeugen vor* (acc.): पादुके संप्रणम्य R. 2,112,23.

— प्रति *sich zuneigen:* कुमारश्चित्पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् R̥V. 2,33,12.

— वि *sich neigen, sich bücken:* क्रमस्वमासाद्य संचारं नासौ विनमते क्वचित् MBh. 3,2929. विनम्य पूर्वं सिंहो ऽपि हन्ति हस्तिनमोजसा Dṛshṭântaç. 7 in Haeb. Anth. S. 217. विनमन्ति चास्य तरवः प्रचये Kir. 6,34. तदैव प्रव्यथन्ते ऽस्य शत्रवो विनमन्ति च MBh. 5,4564. विनम्य *sich verneigend* Hariv. 15031. स्तनभरविनमन्मध्यभागास्तरुण्यः *sich biegend* Bhartṛ. 1,66. — partic. विनत *geneigt, gesenkt;* = प्रणत H. an. 3,300. Med. t. 157. fg. °काय Saddh. P. 4,3, *b.* विनतानन Brâhman. 1,13. प्रकामविनतांसौ Çâk. 58. स्तवकविनतो बालमन्दारवृक्षः Megh. 73, v. l. वृक्षस्यैका शाखा यदि विनता — स्यात् Varâh. Bṛh. S. 53,55. (लिङ्गं) विनतं — अधः 67, 7. *gesenkt, eingedrückt, vertieft:* अन्तर्विनत und बाह्यविनत (द्वार) 52, 81. त्रिविनत R. 5,32,12. *gebogen, gekrümmt;* = भुग्न H. an. Med. °पृष्ठाः (गावः) Varâh. Bṛh. S. 60,3. मध्यविनतभ्रुवो ये 67,69. प्रकामविनते भ्रुवौ ad Çâk. 69,2. चाप R. 3,50,2. (प्रतिमा) वामावनता पत्नीं दक्षिणाविनता क्लिनस्त्यायुः *gebogen, geneigt* Varâh. Bṛh. S. 58,51. *gebückt* so v. a. *gedemüthigt, demüthig;* = शिक्षित Med. Som. Nal. 180. Bhaṭṭ. 7,52. तत्रत्र विनतास्मि ते सदाहम् Ghaṭ. 18. in der Gramm. = नत *in einen cerebralen Laut umgewandelt* P. 8,3,61, Sch. विनता पिडका Bez. eines bei der Krankheit प्रमेह erscheinenden *Ausschlags* (der viell. *vertieft* ist) Suçr. 1,273,12. 18. H. an. Med. — विनत Bhartṛ. 2,59 falsche Lesart für वितत; vgl. गोविनत, wofür auch गोवितत gelesen wird. — Vgl. विनति, विनाम. — caus. *herabbeugen, biegen:* विनाम्य शाखाम् MBh. 3,15583. पृष्ठं वि° Hariv. 11656. क्षितौ — अङ्गं विनमय्य दण्डवत् Bhâg. P. 4,9,3. गात्राणि विनामयति Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 23. स्तनभारविनामित (मध्य) MBh. 4,394. विनामयतु कार्मुकम् so v. a. *spannen* MBh. 1,5436. 8,3520. *hinbiegen:* तद्वक्त्राभिमुखं मुखं विनमितम् Amar. 81.

— सम् 1) *sich beugen, sich verbeugen vor:* उपजिघ्रेहि मां मूर्ध्नि तात: संनम्य सत्वरम् R. 2,72,30. धीरः संनमेत बलीयसे MBh. 5,1130. अस्मै शत्रवः संनमन्ते 3,1374. संनमतामरीणाम् *sich demüthig unterwerfend* Ragh. 18,33. यस्यास्तव ब्रह्म (sic) च ब्राह्मणाश्च — उपस्थाने संनमन्ति MBh. 1, 3230. ते ऽपि त्वां संनमन्तीव 4,267. Verz. d. Oxf. H. 148, *b*, 26. partic. संनत *gebeugt, gebogen, gekrümmt:* संनताः फलभारेण पुष्पभारेण च द्रुमाः R. 3,16,5. त्वं पद्म इव वातेन संनतः R. Gorr. 2,8,40. संनताङ्गी Kumâras. 1,34. संनतवामजङ्घ Bhaṭṭ. 2,31. संनतभ्रू MBh. 2,2164. सन्ना शोकेन संनता *vor Kummer gebeugt* R. 2,65,17. संनतः प्रश्रितो भूत्वा *sich verneigend* Indr. 1,10. अपि ते संनताः सर्वे सामन्ता रिपवो जिताः *sich demüthig verbeugend* R. 1,20,12. mit pass. Bed. *wovor man sich verbeugt:* दासवत्संनताङ्घ्रिः Bhâg. P. 7,4,32. *eingedrückt, gesenkt, vertieft, verengert:* (वेदिः) मध्ये संनततरा Schol. zu Kâty. Çr. 688,17. भल्लैः संनतपर्वभिः MBh. 14, 2271. (बाणाः) संनताः (wohl = संनतपर्वाणः) पञ्चपर्वाणः R. 3,43,20. पर्वसु संनता Vikr. 112. — 2) *sich richten nach, willfahren, gehorchen:* med.: यूने समस्मै क्षितयो नमन्ताम् R̥V. 5,36,6. 7,31,9. समस्य मन्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः । समुद्रायेव सिन्धवः 8,6,4. VS. 8,46. TS. 3,4,4, 1. समध्वरायोषसो नमन्त दधिक्रावेव शुचये पदाय R̥V. 7,41,6. अग्निश्च पृथिवी च संनते *sich nach einander richtend, in Einklang stehend* VS. 26,1. — 3) *zu Stande kommen:* सत्या एषामाशिषः सं नमन्ताम् VS. 35, 20. — 4) *gerade biegen* —, *richten;* daher *in die rechte Ordnung bringen, zurecht machen; zuwegebringen;* act. med.: इषूः संनमानः R̥V. 10, 87,4. इषीकाम् AV. 7,56,4. सं वो मनांसि सं व्रता समाकूतीर्नमामसि 3,8, 5. आकूते समिद्धे नमः 6,131,2. इम ऐन्द्रा अतिसरा आकूतिं सं नमन्तु मे 5, 8,2. कामान् Çat. Br. 2,3,4,16. ते मे सं नमतामदः VS. 26,1. *richten nach:* यूपं प्राचीं संनमति Shaḍv. Br. 4,4. — caus. 1) *beugen, sinken machen:* प्रूलम् — पाणिना समनामयत् MBh. 12,10675. संनमितेभवंसा Kumâras. 3, 45. भारेण गां संनामयन्पदे पदे Bhâg. P. 8,18,20. — 2) *abändern:* पत्नीमन्त्रं संनमयति *zurichten für einen bestimmten Zweck* Kauç. 60. 63. Âçv. Gṛhj. 3,8. — 3) *zurechtbringen, zuwegebringen:* अमी ये विव्रता स्थन तान्वः सं नमयामसि AV. 3,8,5. तामस्मै यज्ञ आशिषं संनमयति Çat. Br. 1,9,1,2.

— अभिसम् *abändern:* सर्वेषु देवताशब्देष्वग्निमेवाभिसंनमेत् Âçv. Çr. 9, 7. प्राकृतीर्वाभिसंनमेत् Çâṅkh. Çr. 1,17,19.

— उपसम् *Jmd zuwenden:* तदस्मै देवा उपसंनमन्तु AV. 19,41,1.

नमउक्ति (नमस् + उक्ति) f. *Huldigung:* भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम R̥V. 1,189,1 (Bṛh. Âr. Up. 5,15. Îçop. 18). 3,14,2. प्र तव्यसीं नमउक्तिं तुरस्याहं पूष्ण उत वायोरदिक्षि 5,43,9. 8,4,6.

1. नमत (von नम्) Uṇâdis. 3,110. *gebeugt, gebogen* Uǵǵval. Nach Uṇâdik. im ÇKDr. m. *Herr, Gebieter* (प्रभु; viell. eine Verwechselung mit प्रह्व); *Schauspieler; Rauch* (*Wolke* Wils).

2. नमत n. *Filz* Vjutp. 208. Vgl. pers. afgh. نمد, नामतिक und 2. नवत.

नमन (wie eben) n. *das sich-Senken:* कर्णयोर्नमनोन्नती Mârk. P. 43, 25. — Vgl. गृह°.

नमनीय (wie eben) adj. *vor dem* oder *wovor man sich zu verbeugen hat:* °पाद Bhâg. P. 3,21,21.

नमयिष्णु (vom caus. von नम्) adj. *beugend:* स्थिरा चिन्नमयिष्णवः R̥V. 8,20,1.

नमस् (von नम्) n. VS. Prât. 2,39. 1) *Verbeugung; Ehrenbezeugung* (in Geberde oder Wort), *Verehrung:* उत्तानहस्ता नमसोपसद्य R̥V. 3,14, 5. उप क्षुबाधो नमसा सदेम 6,1,6. 16,46. 10,79,2. नम इन्द्राय वोचत 2, 21,2. नमस्ते ब्रवाम 28,8. उप ब्रुवे नमसा दैव्यं जनम् 30,11. 1,51,15. नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः 10,64,10. प्र वो महे महि नमो भरध्वम् 1,62,2. अव ते हेळो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः 24,14. नम इदुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् । नमो देवेभ्यो नम

ईश एषां कृतं चिदेनो नमसा विवासे 6,51,8. इदंमकर्म नमो अभ्रियाय 10,68,12. 34,8. 1,153,1. 2,35,11. 4,50,6. 6,1,10. AV. 1,25,1. 3,8,3. विधेम चास्यै नमसा Bhâg. P. 3,13,41. Häufig als Ausruf (als indecl. betrachtet gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. AK. 3,5,18. H. 1542; mit dem dat. P. 2,3,16. Vop. 5,16); daher auch नमस्कर् (vgl. P. 8,3,40) so v. a. *das* नमस् *aussprechen:* वषट्कर्ता नमो नमः ṚV. 10,115,9. मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते 3,33,8. नमो दिवे 1,136,6. इषं देव्यै बृहन्नमः 6,75,15. 3,51,4. VS. 2,19. 32. नायज्ञियं ब्रूयान्नमस्त इति Çat. Br. 7,4,1,30. 14,6,8,5. Kâtj. Çr. 5,9,12. नमस्ते ऽस्तु महीधर N. 12,29. R. 1,52,17. Çâk. 100,14. अादिदेव्यै नमो नमः Çuk. in LA. 38,8. नमस्ते हेतये तपसे च कृण्मः AV. 1,13,3. 25,4. 12,1,26. नमो देवेभ्यो गुरुभ्यश्च कृत्वा MBh. 1,791. नमस्ते करवाम Bhâg. P. 4,7,43. Gewöhnlich an einander geschlossen: नमस्करोति Çat. Br. 2,4,2,24. 6,1,42. mit dem dat. AV. 7,102,1. Ait. Br. 8,9. Âçv. Gṛhj. 2,1. Jâǵn. 3,335. MBh. 3,2160. 11830. 12241. 5,7145. Hariv. 12596. 12608. R. 3,35,47. Bhâg. P. 4,20,38. mit dem loc. MBh. 5,4031. mit dem acc. M. 3,217. MBh. 1,7690. 7697. 3,5028. 13007. 16569. 5,7141. Bhag. 9,34. Hariv. 6344. 6361. 14430. R. 3,35,108. 5,89,42. Kathâs. 22,218. Daçak. in Benf. Chr. 184, 5. Schol. in der Einl. zu Kaurap. med. MBh. 3,11830. Hariv. 12608. R. 3,35,108. नमस्कृत्य (vgl. gaṇa साक्षादादि zu P. 1,4,74) AV. 7,102,1. TS. 5,4,4,5. Ait. Br. 8,9. M. 11,110. Jâǵn. 3,335. MBh. 1,7690. 7697. 3,2160. 5028. 16569. 5,4031. 7141. 7145. Hariv. 12596. 14430. Bhâg. P. 4,20,38. Prab. 106,10. Çuk. in LA. 42,6. Daçak. in Benf. Chr. 184,5. Schol. in der Einl. zu Kaurap. नमस्कृत्वा (vgl. gaṇa साक्षादादि zu P. 1,4,74) Bhag. 11,35. MBh. 3,12241 (v. l. नमस्कृत्य Arǵ. 10,45). Hariv. 6361. 14402. नमस्कृत *dem man huldigt, den man verehrt u. s. w.* AV. 11,2,31. Vet. in LA. 6,12. सर्वमन्त्र° R. 3,54,24. सर्वलोक° 1,19,3. Kâm. Nitis. 11,36. — 2) = अन्न *Speise* Naigh. 2,7. — 3) = वज्र *Donnerkeil* Naigh. 2,20. — 4) *das Spenden, Geben* (त्याग) Uṇâdik. im ÇKDr. — 5) = रुत m.(!) ebend. *unarticulirtes Geschrei* Wils.

नमस (wie eben) Uṇâdis. 3,117. adj. *geneigt, günstig* (अनुकूल, Uǵǵval.

नमसान (wie eben) adj. *huldigend:* अच्छा न इन्द्रं यशसं यशोभिर्यशस्विनं नमसाना विधेम AV. 6,39,2. Ueber die Endung vgl. Aufrecht in Z. f. vgl. Spr. 2,150. fg.

नमसित adj. Nebenform von नमस्यित (s. u. नमस्य्) und wohl auch daraus entstanden AK. 3,2,51. H. 447. Çâṅkh. Br. 13,1.

नमस्कर्तर् (von नमस् + 1. कर्), nom. ag. *der da huldigt, verehrt, fromm ergeben* MBh. 13,6706.

नमस्कार (wie eben) 1) m. *a) der Ausruf* नमस्, *Verneigung, Verehrung, Huldigung:* नमस्कारेण नमसा ते जुहोमि AV. 4,39,9. नमस्कारो हि पितॄणाम्। नमो वः पितरो रसाय TBr. 1,3,10,8. Çat. Br. 7,2,1,9. Kâtj. Çr. 5,9,25. Kauç. 1. Âçv. Gṛhj. 1,1. वाचा च मनसा चैव नमस्कारं प्रयुज्य सा N. 5,16. पादान्तिकमागत्य °कारं चक्रतुः Pañkat. 184,1. नमस्कारो ऽयं मदीयः संभाव्यताम् 214,23. मदीयो नमस्कारो वाच्यो भगवतः 83,19. ओं नमः शिवाय इति नमस्कारसूत्रम् Vop. Einl. दैवतेषनमस्कारः adj. MBh. 13,4352. vgl. निर्नमस्कार. — *b) ein best. Gift* Çabdaḱ. im ÇKDr. — 2) f. ई *eine best. Pflanze* AK. 2,4,5,7.

नमस्कारवत् adj. *den* Namaskâra *enthaltend:* ऋच् Ait. Br. 3,37.

नमस्कार्य (von नमस् + 1. कर्) adj. *vor dem man sich verneigen muss, vor dem man* नमस् *auszurufen hat, zu verehren:* वासुदेवो नमस्कार्यः सर्वलोकैः MBh. 6,2995. 13,374. 3029. नमस्कार्यश्च ते नित्यं महेन्द्रः Hariv. 14325. unpersönlich: नमस्कार्यं सदैवेह बालानां हितमिच्छता *den Frauen soll er stets huldigen* MBh. 3,14529.

नमस्क्रिया (wie eben) f. *Verbeugung, Verehrung, Huldigung:* तेभ्यः कार्या न° MBh. 15,954.

नमस्य् (von नमस्), नमस्यति *Ehre erweisen, verehren; sich demüthig zeigen, huldigen* Naigh. 3,5. P. 3,1,19 und Vârtt. 2. gaṇa कण्ड्वादि (fehlt in der v. l.) zu P. 3,1,27. Vop. 21,13. नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिः ṚV. 2,33,8. 3,2,8. 17,4. (सवितारम्) नमस्यन्ति धियेषिताः 62,12. विश्वे देवा अनमस्यन्भियानास्त्वामग्ने 6,9,7. AV. 1,12,2. यथा पार्थियां क्रूयसं आकृत्यं नमस्यति TS. 1,5,3,4. स एता एव नमस्यन्नुपाधावत् 2,3,5,2. Çat. Br. 1,5,2,3. 7,4,1,30. Ait. Br. 3,34. Bhag. 9,14. 11,36. MBh. 2,234. 3,199. 13,374. 989. Hariv. 9429. R. 2,2,37. 52,81. Bhartṛ. 2,92. Bhâg. P. 5,23,8. 6,8,39. Bhaṭṭ. 6,64. 17,51. 18,21. med. MBh. 13,5129. Hariv. 9429. Bhâg. P. 1,8,18. नमस्य absol. Mârk. P. 21,78. नमस्यित (vgl. नमसित) AK. 3,2,51. H. 447.

— सम् dass.: अग्राभ्यां च चरणौ सततं संनमस्य (absol.) च Hariv. 7769.

नमस्य (von नमस्) adj. 1) *dem Ehrfurcht zu erweisen ist, ehrwürdig* ṚV. 1,72,5. 2,1,3. 10. स्तोतॄणां नमस्य उक्थैः 3,5,2. 59,4. विश्वा हि वो नमस्यानि नामानि देवा उत यज्ञियानि वः 10,63,2. AV. 3,4,1. 6,98,1. Çat. Br. 1,5,2,3. Kathop. 1,9. MBh. 12,2012. नमस्यः सर्वभूतानाम् 13,2142. Hariv. 9416. Prab. 106,7. स्त्रियो नमस्या वृद्धाश्च वयसा पत्युरेव ताः Malamâsat. im ÇKDr. — 2) *ehrfürchtig, demüthig:* ता गृणीहि नमस्येभिः शूषैः ṚV. 6,68,3. मितज्ञुभिर्नमस्यैरियाना 7,95,4. उपं भूषन्ति गिरो अप्रतीतमिन्द्रं नमस्या (°स्याः Padap. und so betont) जरितुः पनन्त 10,104,7.

नमस्या (von नमस्य्) f. *Verehrung, Huldigung* AK. 2,7,34.

नमस्यु (wie eben) 1) adj. *Ehre erzeigend, huldigend* ṚV. 1,55,4. 8,27,11. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Pravîra, eines Nachkommen des Pûru, Bhâg. P. 9,20,2.

नमस्वत् (von नमस्) adj. 1) *ehrfurchtsvoll, verehrend, huldigend* ṚV. 1,164,8. 4,41,1. 7,85,4. स्तोम 1,172,2. 6,63,1. — 2) *Ehrfurcht einflössend:* अनेहो दात्रमदितेरनर्वं हुवे स्वर्वदवधं नमस्वत् ṚV. 1,185,3. नमस्वन्ता धृतदक्षाधि गर्ते मित्रासाथे वरुणेळास्वन्तः 5,62,5.

नमस्विन् (wie eben) adj. = नमस्वत् 1. ṚV. 1,36,7. नक्षन्ति रुद्रा अवसा नमस्विनम् 166,2. 7,14,1. 36,5. 8,13,10. 10,48,6.

नमात्र (1. न + मात्र) *eine best. grosse Zahl* Vjutp. 180. 182. — Vgl. नक्षिमात्र.

नमि = नेमि H. 28, Sch.

नमी m. N. pr. eines Mannes: प्रावन्नमीं साप्यं ससंतं पृणग्राया समिषा सं स्वस्ति ṚV. 6,20,6. प्र मे नमी साप्य इषे भुजे 10,48,9. एतेन वै नमी साप्यो वैदेहो राजाञ्जसा स्वर्गं लोकमैत् Pañkav. Br. 25,10,17. Hierher lasst sich auch ziehen: नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम् ṚV. 1,53,7, wo Sâj. नम्या zum instr. von नमिन् macht und auf den Donnerkeil bezieht. — Vgl. निमिन्.

नमुच m. N. pr. eines alten Weisen Verz. d. B. H. 126,1; vgl.

ebend. 122, 6 und MBH. 13,7112, wo wir neben स्वस्त्यात्रेय die Formen उन्मुचु und प्रमुचु, मुचु und प्रमुचु, उन्मुच und विमुच statt नमुच und अमुच antreffen.

नमुचि m. 1) N. pr. eines von Indra (und den Açvin) bekämpften Dämons TRIK. 3,3,76. H. 174. an. 3,139. MED. k. 14. ṚV. 1,53,7. 2,14, 5. शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् 5,30,8. 7. 7,19,5. 8,14,13. 10,73,7. 131,4. VS. 10,14. 19,34. 20,59. 67. 68. TBR. 1,7,1,6. ÇAT. BR. 5,4,1,9. 12,7,1, 3. 3,1. fgg. MBH. 1,2530. 8328. 5,497. 6,3678. 9,2433. fgg. 12,3661. 6146. 8187. fgg. 13,2237. HARIV. 215. 1169. 2285. 12966. 13177. 13215. 13292. fgg. 14288. R. 1,26,18 (GORR. 27,17). 3,31,36. 35,94. 6,30, 17. RÂGA-TAR. 3,468. VP. 148. BHÂG. P. 6,6,31. 10,19. 7,2,4. 8,10,19. LALIT. 313. BURN. Intr. 388. Indra führt die Beinamen: °सूदन AK. 1, 1,1,39. °द्विष् H. 174, Sch. °घ्न MBH. 1,1286. °हन् 8231. नमुचेर्निहन्ता 3,11909. नमुचेरिः RAGH. 9,18. Wird P. 6,3,75 in 1. न + मुचि zerlegt; nach dieser Etymologie würde das Wort *den (die Wasser) nicht entlassenden Dämon* bezeichnen; vgl. KUHN in Z. f. vgl. Spr. 8, 80. — 2) *der Liebesgott* TRIK. H. an. MED.

नमुर (1. न + मुर) *das Nichtsterben* (?): भूयानिन्द्रो नमुराद्भूयानिन्द्रासि मृत्युभ्यः AV. 13,4,46.

नमेरु m. N. eines Baumes, *Elaeocarpus Ganitrus Roxb.* (रुद्राक्ष), BHÛRIPR. im ÇKDR. = सुरपुंनाग RÂGAN. im ÇKDR. — RAGH. 4,74. KUMÂRAS. 1,56. 3,43.

नमेय m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*.

नमोगुरु (नमस् + गुरु) m. = नमस्कारैर्गुरुः। ब्राह्मणः। इति काचित् शब्दरत्नावली ÇKDR.

नमोवाक (नमस् + वाक) m. *das Aussprechen von* नमस् oder überh. *Ehrfurchtsbezeugung* ṚV. 8,35,23. AV. 13,4,26. सूक्तवाकमुत नमोवाकम् ÇAT. BR. 1,9,1,4. ÇÂÑKH. ÇR. 1,13,4.

नमोवृक्ति (नमस् + वृ°) f. *die zu Ehren* (der Götter) *vollzogene Reinigung des* Barhis: इन्द्रेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं (auch TS. und TBR., während VS. नमउक्तिं hat) न जग्मुः ṚV. 10,131,2. TS. 3,1,3,3.

नमोवृध् (नमस् + वृध्) adj. *durch Ehrfurchtsbezeugungen verherrlicht:* यज्ञ ṚV. 3,43,3. *der Huldigung sich freuend*, von Mitra-Varuṇa 62,17.

नम्ब्, नम्बति *gehen, sich bewegen* VOP. in DHÂTUP. 11,35.

नम्य (von नम्) adj. *der Umwandelung in den cerebralem Laut unterliegend* ṚV. PRÂT. 1,17.

नम्या f. nach NAIGH. 1,7 Synonym von रात्री *Nacht;* DEV. bezieht dahin ṚV. 1,57,7 (s. u. नमी).

नम्र (von नम्) P. 3,2,167. VOP. 26,158. 1) adj. f. आ *sich biegend, sich neigend, sich senkend, gesenkt, herabhängend, sich verneigend, gebogen, gekrümmt* HALÂJ. im ÇKDR. भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्गमैः BHARTṚ. 2,62. VIKR. 27. मूर्ध्ना नम्रेण BHÂG. P. 6,17,16. 4,12,22. DEV. 4,1. SÂH. D. 7,6. नम्रा यतः शिखिशिखा VARÂH. BṚH. S. 11,63. याञ्चानम्रकर DHÛRTANTAÇ. 70 in HAEB. Anth. 223. शक्तिवैकल्यनम्रस्य (ज्ञानिनः) PAÑKAT. 1,119. स्तोकनम्रा स्तनाभ्याम् MEGH. 80. KAURAP. 23. गलगण्ड° DHÛRTAS. 94,8. अभूच्च नम्रः प्रणिपातशिक्षया RAGH. 3,25. 11,4. भक्ति° HARIV. 14767. MEGH. 56. KATHÂS. 24,105. KUMÂRAS. 7,28. मध्येषु नम्रः (स्त्रीणामनङ्गः) ṚT. 6,10. यन्नम्रं सरलं चापि PAÑKAT. II,189. काष्ठ° P. 3,2,167, Sch. °नासिक *flachnäsig* H. ç. 103. — *unterwürfig, ehrfurchtsvoll ergeben:* अहं वेशं नम्रमायवे ऽकरम् ṚV. 10,49,5. वासवदत्तैकनम्रा KATHÂS. 17,56. — 2) Bez. zweier an Agni gerichteter Verse ÂÇV. ÇR. 2,14. ÇÂÑKH. ÇR. 1,17,18.

नम्रक (von नम्र) 1) adj. *sich biegend u. s. w.* — 2) m. *eine Rohrart* (वेतस) BHÂVAPR. im ÇKDR.

नम्रता (wie eben) f. *das sich-Senken, das Gesenktsein, Herabhängen; demüthige Verneigung, Unterwürfigkeit, Demuth:* (यज्ञसूत्रैः) मूर्ध्ना नम्रतोन्नम्रतावद्भिः RÂGA-TAR. 5,223. किं ते (अशोक) नम्रतया NÎTIPR. 9 in HAEB. Anth. 527. कुचयोः Spr. गुणो दूषणतां u. s. w. गुरौ नम्रता BHARTṚ. 2,52. खल° Spr. 15.

नम्रत्व (wie eben) n. *Demuth:* नम्रत्वेनोन्नमन्तः BHARTṚ. 2,59.

नम्रित (wie eben) adj. *niedergebeugt, zum Sinken gebracht:* अत्युक्तिपीनस्रितभूतल Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,8, Çl. 25.

नम्रीकृत (von नम्र + 1. कर्) adj. *niedergebeugt, gedemüthigt:* रिपु Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 505, Çl. 17.

नय्, नयते *gehen, sich bewegen; schützen* DHÂTUP. 14,7.

नय (von नी) m. P. 3,3,24, Sch. gaṇa वृषादि zu P. 6,1,203. VOP. 26, 36. = नाय AK. 3,3,9. = नीति H. an. 2, 369. MED. j. 33. = न्याय H. 743. = नैगमादि H. an. 1) *Führung:* सेनानयविशारदः R. 2,1,21. — 2) *Art und Weise sich zu benehmen, Handlungsweise:* नृप बुद्धिमतां नयः HARIV. 7346. मद्यमांसभोजनं डाकिनीनयः KATHÂS. 20,191. को ऽयं नयः RÂGA-TAR. 3,284. — 3) *kluge Aufführung, kluges und angemessenes Benehmen, Lebensklugheit, Staatsklugheit, Politik:* कृत्ते नयो मयि बलं जयः पार्थे धनंजये MBH. 2,647. बृहस्पतिसमो नये 4,1829. नयो नृपजने *kluges Benehmen gegen* BHARTṚ. 2,19. पौरुषेण नयेन च M. 7,159. 180. शमयामास पुत्रान्बर्हिष्मतो नयैः BHÂG. P. 4,30,46. नयेन च संपन्नो धर्मेण विनयेन R. 2,42,5. समवेक्ष्य नयानयौ 78,4. °ज्ञ 1,16,3. PAÑKAT. III,125. °विशारद R. 5,41,3. °विद् MBH. 5,1347. नयेषु कुशलः 5286. °ग 878. °कोविद BHÂG. P. 6,2,1. 7,5,2. °शालिन् KIR. 3,24. अधिगत° PRAB. 14,14. नयापनयकोविद R. 4,40,16. 5,90,19. नयो ऽनयो वा PAÑKAT. 259,16. (नश्यन्ति) समृद्धिरनयात् BHARTṚ. 2,34. नयश्च विनयं विना ÇATR. 10,187. उपवेदनयैः सह BHÂG. P. 3,12,35. नयाञ्जलिषु बद्धेषु RÂGA-TAR. 4,128. Oft so v. a. *Vernunft:* यन्नयेन विरुध्यते BHÂG. P. 3,7,9. नयनैः प्रसुप्तो ऽपि जागर्ति नयचक्षुषा R. 3,37,21. 1,7,11. नयचक्षुस् adj. RAGH. 1,55. — 4) *Plan:* तस्य नयाः सुनीताः MBH. 5,1087. कर्याचिन्न विकल्पन्ते विद्वद्भिश्चिन्तिता नयाः PAÑKAT. I,385. तदस्मदीये ऽत्र नये त्वमपि प्रविशाधुना KATHÂS. 20,190. नये ऽत्र स्थाप्यताम् 195. — 5) *leitender Gedanke, Maxime, Grundsatz:* येषां कामश्च क्रोधश्च नयश्च R. 3,37,8. SÂH. D. 16,21. 18,13. वैशेषिके नये BHÂSHÂP. 104. न्यायनयज्ञ 16. — 6) *ein best. Spiel* (in dem Steine, Figuren *gezogen* werden) H. an. MED. *eine Figur in einem solchen Spiele* TRIK. 2,10,18. HÂR. 171. Vgl. नयपीठी. — 7) *das personificirte kluge Benehmen* ist ein Sohn des Dharma von der Krijâ VP. 55. MÂRK. P. 50,26. — 7) N. pr. eines Sohnes des 13ten Manu HARIV. 489. — Nach ÇABDAR. im ÇKDR. auch adj. = नेतर् *führend, leitend* und न्याय्य *angemessen, entsprechend.* — Vgl. अनय, दुर्नय.

नयक adj. = नये कुशलः *in der Politik geschickt* gaṇa आकर्षादि zu P. 5,2,64.

नयज्ञा (नय + ज्ञा von ज्ञ) f. N. pr. eines Frauenzimmers Verz. d. B. H. No. 880.

नयन (von नी) 1) m. N. pr. eines Mannes Râga-Tar. 7,435. — 2) f. ई *Augenstern* Çabdak. im ÇKDr. आ Wils. nach ders. Aut. — 3) n. *a) das Hinführen, Fortführen, Hinbringen:* पितुरस्याः समीपनयनमवस्थितमेव Çâk. 71,14. आदिश्यन्तां शकुन्तलानयनाय 48,21. नयनं पारिजातस्य द्वारकां मम रोचते Hariv. 7296. वल्मीकि क्षीरनयनाय पुत्रं निरूप्य Pańkat. 174,19. *das Ziehen* (von Spielfiguren) AK. 2,10,46. H. 487. *das Leiten:* मुनीतनयनाय च । दण्डो विधात्रा विहितः MBh. 12,458. कालस्य *das Hinbringen, Verlaufenmachen der Zeit:* कालस्य नयने युक्ताः सोमपत्न्यः (als Mondstationen) MBh. 1,2580. 3124. कालस्य नयने युक्ता यमस्य पुरुषाश्च ये 2,343. — *b)* oxyt. *Auge (das führende Sinnesorgan;* vgl. नेत्र) Uģģval. zu Uṇâdis. 2,78. AK. 2,6,2,44. H. 575. R. 1,59,16. Suçr. 1,125, 19. 126,7. 155,18. Ragh. 2,75. Vikr. 68,7. Megh. 9. Varâh. Bṛh. S. 19,5. 68,26. Hit. I,204. Dhûrtas. 87,15. Am Ende eines adj. comp. f. आ N. 11,31. MBh. 15,802. R. 1,9,7. Çâk. 45, v. l. ad Çâk. 54. Bhartr. 1,21. Megh. 96. 111. Çrut. 26. Kaurap. 8. 18. Mârk. P. 18,40. Prab. 7,5. Vgl. dagegen तरलनयनी.

नयनपथ (न° + पथ) m. *Gesichtsfeld* Vedântas. (Allah.) No. 36.

नयनपुट (न° + पुट) *Augenlid:* गताः (पिटकाः) Varâh. Bṛh. S. 51,2.

नयनप्रबन्ध s. नेत्रप्रबन्ध.

नयनवारि (न° + वा°) n. *Augenwasser, Thränen* Wils.

नयनविषय (न° + वि°) m. *Bereich des Gesichts, Gesichtskreis* Megh. 35. Açokâvad. 212.

नयनसलिल (न° + स°) n. *Augenwasser, Thränen* Megh. 40. 88. pl. 84.

नयनाञ्जन (नयन + अञ्जन) n. *Augensalbe* R. 2,95,19 (Gorr. 104,20).

नयनानन्द (नयन + आनन्द) oder vollständiger नयनानन्दशर्मन् m. N. pr. eines Scholiasten des A m a r a k o s h a Colebr. Misc. Ess. II, 57. Lois. in der Vorrede zu AK. S. IX.

नयनेतृ (नय + ने°) m. *ein Meister in der Politik* Journ. of the Am. Or. S. 6,518, Z. 7 v. u.

नयनोत्सव (नयन + उत्सव) m. 1) *Augenfest, Labsal für die Augen* ÇKDr. Wils. — 2) *Lampe* Çabdar. im ÇKDr.

नयनोपान्त (नयन + उपान्त) m. *Augenwinkel* Râgan. im ÇKDr.

नयनौषध (नयन + औ°) n. *eine best. Verbindung von Eisen mit Schwefel, die als Kollyrium gebraucht wird,* H. 1057.

नयपाल (नय + पाल) m. N. pr. eines Mannes in einer Inschr. bei Colebr. Misc. Ess. II,280. eines Königs Vet. in Verz. d. Oxf. H. 152, *b*,36.

नयपीठी (नय + पीठी) f. *Spielbrett* Trik. 2,10,18. Hâr. 171.

नयलोचन (नय + लो°) n. *das Auge der Staatsklugheit,* Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. No. 300.

नॅयवत् (von नय) adj. 1) *mit der Politik vertraut* R. 5,81,14. Kir. 5, 20. — 2) *eine Form von der Wurzel* नी *enthaltend:* ऋच् TS. 6, 3, 2, 3. 6,1,1.

नयशास्त्र (नय + शास्त्र) n. *die Lehre von der Politik* R. 3,56,18. Pańkat. Pr. 2.

नयसार (नय + सार) *das Beste aus der Staatsklugheit,* Titel einer Schrift Verz. d. B. H. No. 300.

नयितव्य (von नी) adj. *zu bringen:* तस्याः सकाशात्सं देशो नयितव्यः Hariv. 8594.

नॅयिष्ठ (wie eben) adj. *am besten führend* ṚV. 10,126,3.

नयुत = *100000 Millionen* Vjutp. 185. Hiouen-thsang I, 101. Das entsprechende tib. Wort führt auf नियुत. Vgl. अयुत.

नॅय्यग्रोध adj. von न्यग्रोध TS. 3,4,8,4 mit der v. l. नैयग्रोध.

1. नॅर् Uṇâdis. 2,101. m. gen. pl. नॅराम् (nur ved.), नॄणाम् und नृणाम् (letzteres nur nachvedisch) P. 6,4,6. Vop. 3,67. Euphonisches Verhalten des acc. pl. नॄन् vor einem mit प anlautenden Worte VS. Prât. 3,139. P. 8,3,10. Vop. 2,35. 1) *Mann* (auch von Göttern gebraucht); *Mensch;* öfters pl. *Männer, Leute, Mannschaft; die Menschen* Naigh. 2,3. AK. 2,6,1,1. H. 337. प्र गो जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम ṚV. 7,41,3. 32,6. 62,4. जेता नृभिरिन्द्रः पृत्सु शूरः 1,178,3. इन्द्राय नरे नर्याय नृतमाय नृणाम् 4,25,4. 1,25,5. 167,20. 2,34,6. 3,16,4. 51,2. 56,5. 7,66,13. 69,6. AV. 9,1,3. 2,9,2. 14,2,9. Ait. Br. 3,34. 6,27. 32. Çat. Br. 1,5,1,20. Çâńkh. Çr. 8,8,7. 14,43,1. ना AK. 3,4,25,167. नरः 2,6,1,1. H. 20. नॄन् M. 3,81. 8,352. 10,38. नृभिः 4,61. 7,61. नृणाम् 2,227. 3,267. 5,67. 135. 7,81. 8,84. Brâhmaṇ. 2,34. R. 1,67,4. AK. 1,1,2,21. Hit. I,98. Bhâg. P. 1,16,7. Prab. 35,6. नृणाम् M. 1,85. 2,47. 3,42. 6,61. 8,226. N. 3,4. Bhâg. P. 2,7,36. नृषु M. 7,80. 8,334. MBh. 6,3050. नृसद्मन् R. 1,6,26. नृदुर्ग M. 7,70. H. 58. Häufig der superl. नॅतम *männlichst* ṚV. 3,20,22. 51, 4. 4,25,4. 7,6,4. 19,10. — 2) gramm. *ein Masculinum:* निधिर्ना AK. 1,1,1,67. 4,6. नरि तत्त्वः 2,10,28. Trik. 3,3,232. — 3) *Zeiger an der Sonnenuhr* Colebr. Alg. 106. — Vgl. नर.

2. नर् (नृ), नृणाति *führen* Dhâtup. 31,25.

नॅर P. 6,2,18, Sch. 1) m. *a)* = नर् 1. Nir. 5,1. AK. 2,6,1,1. Trik. 3,3,358. H. 337. an. 2,433. Med. r. 53. TS. 7,1,12,1. Çat. Br. 9,3,1,3. देवपितृनरेभ्यः Çâńkh. Gṛhj. 2,14. बुद्धिमत्सु नराः श्रेष्ठा नरेषु ब्राह्मणाः स्मृताः M. 1,96. स्वभाव एव नारीणां नराणामिह दूषणम् 2,213. दीर्घाल्पधूंश्चैव नरानग्रानीकेषु योधयेत् 7,193. ईप्सितो नरनारीणाम् N. 1,4. R. 1,1,6. 88. Tattvas. 18. Hit. Pr. 5. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. Gorr. 2,40, 20. Vgl. वैश्या°, शिला°, स्वर्ण°. — *b) Schachfigur u. s. w.* Wils. — *c) Zeiger an der Sonnenuhr* Sûrjas. 13,21. Colebr. Alg. 106. Vgl. नरयन्त्र. — *d)* in der Gramm. *Person, Personalendung* Kâçikâ zu P. 3,1,85. Vgl. पुरुष. — *e) Mannslänge, ein best. Längenmaass:* शिराधो नरद्वये *in einer Tiefe von zwei* Nara Varâh. Bṛh. S. 53,8. 11. fgg. Vgl. पुरुष. — *f) der Urmensch, Urgeist:* आपो नारा (v. l. नरा) इति प्रोक्ता आपो वै नरसूनवः । ता यदस्यायनं पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः ॥ M. 1,10; vgl. MBh. 3,12952. 15819. 5,2568. 12,13168. Hariv. 36. VS. 27. Stets in Verbindung mit नारायण (patron. von नर) *dem Menschensohne* genannt; diese beiden mythologischen Personen erhalten die Beiwörter: देवौ, पूर्वदेवौ, ऋषी, पुराणावृषिसत्तमौ, तापसौ, महामुनी; bisweilen wird नारायण als *Gott,* नर als *Weiser* und als *der beste unter den Menschen* bezeichnet; sie sind Söhne des D h a r m a von der M û r t i oder A h i m̃ s â; gelten für Spaltungen eines und desselben Wesens und zwar V i s h ṇ u's (नर = अज, अच्युत Trik. H. an. Med.); mit Nara wird A r ǵ u n a (नर = अर्जुन Trik. H. 709. H. an. Med.), mit N â r â j a ṇ a K ṛ s h ṇ a identificirt Trik. H. an. Med. MBh. 1,1176. 8301. fgg. 2,72 (wo नरनारायणौ

zu lesen ist). 3,306. 1388. 5,1921. fgg. 1936. 3461. fgg. 6,3050. 7,422. 2894. 3139. 9479. 8,4451. fgg. 12,12657. fgg. 12964. 13165. fgg. Hariv. 13209. 14515. R. Gorr. 2,58,10. Bhâg. P. 1,2,4. 3,4,22. 4,1,52. Vâmana-P. in Verz. d. Oxf. H. 45, *b*, Kap. 6. — *g*) pl. Bez. *bestimmter mythischer Wesen, eine Art* Gandharva MBh. 2,396. VP. 42. Nach Wilson im VP. *Centauren, Wesen mit Pferde-Gliedern und menschlichem Rumpfe*. Vgl. किंनर. — *h*) N. pr. eines der 10 Pferde des Mondes Vjâḍi zu H. 104. — *i*) N. pr. eines Sohnes des Manu Tâmasa Bhâg. P. 8,1, 27 — *k*) N. pr. eines Sohnes des Viçvâmitra Hariv. 1467. — *l*) N. pr. eines Sohnes des Gaja und Vaters des Virâǵ VP. 165. — *m*) N. pr. eines Sohnes des Sudhṛti und Vaters des Kevala VP. 353. Bhâg. P. 9,2,29. 30. — *n*) N. pr. eines Sohnes des Bhavanmanju (Manju) und Vaters des Sam̃kṛti VP. 450. Bhâg. P. 9,21,1. — *o*) N. pr. zweier Könige von Kâçmîra Râǵa-Tar. 1,197. 250. 340. — 2) f. नरी = नारी *Weib* Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — 3) n. *ein best. wohlriechendes Gras* (रामकर्पूर).

नरक Uǵǵval. zu Uṇâdis. 5,35. 1) m. *Unterwelt*, *Hölle* AK. 1,2.2,1. Trik. 3,3,28. H. 1359. an. 3,55. Med. k. 108. नेज्जिह्मायत्यो नरकं पताम Nir. 1,11 दक्षिणापूर्वस्यां दिशि विसर्पो नरकः Taitt. Âr. 1,19,1. नरकं प्रतिपद्यते M. 2,116. 11,206. नरकं यान्ति 3,172. 249. 4,87. नरकं गच्छन्तः 235. 8.128. 313. अर्वाङ्नरकमभ्येति 75. नरकं व्रजेत् 94. 307. नरके हि पतन्त्येते 11,37. नरके वसेत् 207. घोरान्नरकान्प्राप्य 12,54. नरकेषु विवर्तनम् 75. कृच्छ्रे स नरके मज्जेत् N. 6,12. MBh. 5,1589. 14,2736. Varâh. Bṛh. S. 2,13. Pańkat. 108,21. Bhâg. P. 2,7,22. 6,17,20. Mârk. P. 15,80. 18,7. neutr. 25,17. Bhâg. P. 4,29,15. Uǵǵval. a. a. O. Verschiedene Höllen (21 die gewöhnliche Zahl) aufgeführt M. 4,87. fgg. Jâǵń. 3,221. fgg. VP. 48. 207. fgg. Bhâg. P. 5,26,4. fgg. H. 1359. fgg. Hieher gehört wohl auch धूर्ता नरकरूपिणः MBh. 12,6518. Vgl. नारक. — 2) n. *die personificirte Hölle* ist ein Sohn des Anṛta von der Nirṛti (Nikṛti) Mârk. P. 50,29. VP. 56. — 3) m. N. pr. eines Dämons, eines Sohnes der Erde (daher भौम genannt), der in Prâǵǵjotisha hauste und hier von Kṛshṇa erschlagen wurde, Trik. H. 221. H. an. Med. MBh. 1,2537. 2,364. 3,477. 488. 10914. 5,1887. 12,8261. 12956. Arǵ. 5, 20. Hariv. 216. 2287. 2362. 3117. 3134. 6791. fgg. 9126. 9132. 9160. 9790. 12695. 12848. R. 3,20,17. VP. 148. 581. fgg. Bhâg. P. 8,10,32. Râǵa-Tar. 2.150. — 4) m. N. pr. eines Mannes: पफकनरकाः gaṇa तिककितवादि zu P. 2,4,68. — 5) N. pr. eines Landstrichs: मुरुं च नरकं चैव शास्ति यो यवनाधिपः । — भगदत्तः MBh. 2,578. ein Wallfahrtsort: ततो गच्छेत नरकं तीर्थसेवी 3,7029. — 6) m. = देवरात्रिप्रभेद (!) Uṇâdik. im ÇKDr. — 7) f. नरिका P. 7,3,44, Vârtt. 1. = नरान्कायति Schol.

नरककुण्ड (न° + कु°) n. *eine Grube* oder *ein Brunnen in der Hölle*, worin die Verbrecher gemartert werden; es werden deren 86 mit Namen aufgeführt im Brahmavaiv. P. ÇKDr.

नरकजित् m. *der Besieger* (जित्) *des Dämons* Naraka, Bein. Kṛshṇa-Vishṇu's Trik. 1,1,28.

नरकदेवता (न° + दे°) f. *die Gottheit der Unterwelt*, Nirṛti Çabdar. im ÇKDr.

नरकपाल (नर + क°) *Menschenschädel* Pańkat. I,338.

नरकभूमि (न° + भू°) f. *eine Abtheilung der Unterwelt*, deren 7 aufgeführt werden H. 1360.

नरकस्थ (न° + स्थ) 1) adj. *in der Hölle befindlich:* °स्थोऽपि देहं वै न पुनस्त्यक्तुमिच्छति Bhâg. P. im ÇKDr. — 2) f. आ *der Fluss der Hölle*, Vaitaraṇî H. 1086; ist viell. nur Erklärung, nicht Synonym.

नरकान्तक (नरक + अन्तक) m. *der Vernichter des Dämons* Naraka, Bein. Kṛshṇa-Vishṇu's AK. in Verz. d. Oxf. H. 183, *b*.

नरकामय (नरक + आमय) m. = प्रेत Çabdar. im ÇKDr.

नरकाय् (von नरक), नरकायते *die Hölle darstellen, ihr gleichen:* श्मशानं °यते Mârk. P. 8,117.

नरकारि (नरक + अरि) m. *der Feind des Dämons* Naraka, Bein. Kṛshṇa-Vishṇu's H. 221, Sch.

नरकावास (नरक + आवास) m. *Höllenbewohner* H. 1362.

नरकीलक (नर + की°) m. *der Mörder seines Lehrers* H. 858.

नरकेशरिन् (नर + के°) m. *halb Mensch halb Löwe*, Vishṇu *in seinem 4ten* Avatâra Verz. d. B. H. No. 623. — Vgl. नरसिंह u. s. w.

नरकौकस् (नरक + ओकस्) m. *Höllenbewohner* Mârk. P. 15,59. 31,6.

नरग्राह (नर + ग्राह) m. *halb Mensch halb Krokodil*, Bez. einer Art von Kirâta R. 4,40,31.

नरङ्ग 1) m. *Ausschlag auf dem Gesicht* (वरण्डक). — 2) n. *penis* Uṇâdik. im ÇKDr. — Falsche Form für नराङ्ग.

नरता (von नर) f. *das Menschsein*, *der Zustand als Mensch* Bhâg. P. 7,14,5.

नरत्रोटकाचार्य (नर - त्रो° + आचार्य) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 1045.

नरत्व (von नर) n. = नरता Agni-P. in Sâh. D. 2,11.

नरद 1) *ein best. in den Handel kommender Stoff*, wohl *ein Parfum* gaṇa किसरादि zu P. 4,4,53. Vgl. नलद. — 2) m. N. pr. eines Brahmanen Lalit. 289.

नरदत्त (नर + दत्त) 1) m. N. pr. eines Brahmanen, eines Neffen des Ṛshi Asita, Lalit. 103. 110. Schiefner, Lebensb. 248 (18). fg. — 2) f. आ N. pr. einer Göttin, welche die Befehle des 20sten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî ausführt, H. 46. N. pr. einer der 16 Vidjâdevî 239.

नरदिक adj. f. ई *mit* Narada *Handel treibend* gaṇa किसरादि zu P. 4,4,53.

नरदेव (नर + देव) m. *der Gott unter den Menschen*, *König*, *Fürst* Halâj. im ÇKDr. M. 11,82. MBh. 1,3103. 3,12330. 4,19. 305. R. 2,44, 25. 65,28. 3,48,18. 5,47,20. 6,66,32. Ragh. 3,42. 7,59. Bhâg. P. 1,15, 18. 17,5. 4,24,79.

नरदेवत्व (von नरदेव) m. *Königswürde* Bhâg. P. 1,3,22.

नरदेवदेव (नरदेव + देव) m. *ein Gott unter den Göttern der Menschen*, — *den Königen* Bhâg. P. 1,19,18.

नरद्विष् (नर + द्विष्) m. *ein Feind der Menschen*, *ein* Rakshas Bhaṭṭ. 15,94.

नरनगर (नर + न°) N. pr. einer *Stadt* gaṇa क्षुभ्नादि zu P. 8,4,39.

नरनाथ (नर + नाथ) m. *Beschützer der Menschen*, *König*, *Fürst* R. Gorr. 2,68,55. Bhâg. P. 4,26,17. Mârk. P. 20,48. Pańkat. I,66. 68. Râ-

ǴA-TAR. 5,140. °मार्ग *Königsstrasse, Hauptstrasse* 480. नरनाथासन *der königliche Thron, die Königswürde* 4,809.

नरनायक (नर + ना°) m. *Führer der Menschen, König, Fürst* Journ. of the Am. Or. S. 7,27,1. 32,1 in Inschriften.

नरनारायण (नर + ना°) m. Bein. Kṛshṇa's MBH.12,12658. BHÂG.P. 5,19,9. 11. Ueber den du. नरनारायणौ s. u. नर 1, f.

नरंधिष (नरम् + धिष) m. Bein. des Vishṇu VS. 8,55. ÇAT. BR. 12, 6,1,13. des Pûshan VS. 22,20. TAITT. ÂR. 4,16,1. Viell. *die Menschen beobachtend*; vgl. 2. धिष्.

नरपति (नर + पति) m. 1) *Herr der Menschen, König, Fürst* P. 6,2, 18, Sch. ÇABDAR. im ÇKDR. ÇÂK. 107. RAGH. 2,75. VARÂH. BṚH. S. 3,19. 33. 11,63. 45,82. HIT. 4,6. °पथ m. *Königsstrasse, Hauptstrasse* MEGH. 38. — 2) N. pr. eines der 4 mythischen Könige von Ǵambudvipa HIOUEN-THSANG I, LXXV. LIA. II, 27.

नरपतिजयचर्या (न°-जय + च°) f. Titel einer Schrift MACK. Coll. I,138.

नरपतिविजय (न° + वि°) m. Titel einer Schrift MACK. Coll. I,128.

नरपशु (नर + पशु) m. *ein Vieh in Menschengestalt, ein Vieh von Mensch* BHÂG. P. 6,16,38.

नरपाल (नर + पाल) m. *Behüter der Menschen, König, Fürst* H. 690, Sch. PAÑĆAT. ed. orn. 58,18.

नरप्रिय (नर + प्रिय) 1) adj. *den Menschen lieb.* — 2) m. *ein best. Baum,* = नीलवृक्ष RÂǴAN. im ÇKDR.

नरबलि (नर + बलि) m. *Menschenopfer* Verz. d. Oxf. H. 103,a,20. fgg. — Vgl. नरमेध, पुरुषमेध.

नरभू (नर + भू) f. *das Land der Menschen,* Bhâratavarsha TRIK. 2,1,3. नरभूमि f. dass. ÇABDAR. im ÇKDR.

नरमानिका f. = नरमानिनी ÇABDAR. im ÇKDR.

नरमानिनी (नर + मा°) f. *ein mannähnliches Weib, ein Weib mit einem Barte* TRIK. 2,6,2. — Vgl. नरमालिनी.

नरमाला (नर + माला) f. *ein Kranz von Menschenschädeln:* विचित्रखट्वाङ्गधरा नरमालाविभूषणा DEV. 7,6.

नरमालिनी f. = नरमानिनी und wohl auch daraus verdorben H. 531.

नरमेध (नर + मेध) m. *Menschenopfer* Ind. St. 1,73. MBH. 3,8133. 13, 4942. 14,48. R. GORR. 1,63,6. 14. BṚHANNÂRADÎJA in UDVÂHAT. ÇKDR. — Vgl. नृबलि, पुरुषमेध.

नरंमन्य (नरम्, acc. von नर, + म°) adj. *für einen Mann geltend* P. 6, 3,68, Sch.

नरयन्त्र (नर + य°) n. *Sonnenuhr* SÛRJAS. 13,24.

नरयान (नर + यान) n. *ein von Menschen gezogener Wagen* MBH. 12, 1383. नरयाण (!) *ein als Reitthier dienender Mensch:* न तथा करिणा यानं तुरगेण रथेन वा। नरयाणेन (wofür नारायणेन zu lesen doch wohl nicht gerathen sein möchte) वा यानं यथा मन्दविषेण मे॥ PAÑĆAT. III,248.

नररथ HARIV. LANGL. I,166 falsche Form für नवरथ.

नरराज (नर + राज) m. *König der Menschen, König* R. 6,90,1.

नरराज्य (नर + राज्य oder von नरराज) n. *Königthum, Königswürde* KAURAP. 22 in HAEB. Anth. S. 231.

नरलोक (नर + लोक) m. *die Welt der Menschen, die Menschen:* स एष नरलोके ऽस्मिन्नवतीर्णः BHÂG. P. 1,11,36. °वीर: BHAG. 11,28. °कान्त R. GORR. 2,1,42. °पाल m. *Beschützer der Menschen, König* RAGH. 6,1.

नरवर्मन् (नर + व°) m. N. pr. eines Fürsten von Mâlava im 12ten Jahrh. n. Chr. COLEBR. Misc. Ess. II, 298. 303. 309. Journ. of the Am. Or. S. 6,517,c. 7,25,2 v. u. 37. ÇATR. 2,476 (vgl. S. 25). RÂǴA-TAR. 8,230.543.

नरवाहन (नर + वा°) 1) adj. subst. *von Menschen gefahren, gezogen;* Beiw. und N. des Kuvera AK. 1,1,1,64. H. 189. MBH. 3,8358. 15902. ARǴ. 4,13. HARIV. 2466. 2470. R. 3,54,5. RAGH. 9,11. VARÂH. BṚH. S. 58,57. — 2) m. N. pr. eines Fürsten, Nachfolgers des Çâlivâhana, LIA. II, 886. eines Fürsten der Dârvâbhisâra RÂǴA-TAR. 5,208. eines Ministers des Königs Kshemagupta 6,196. 221. 239. 260. 267. 277.

नरवाहनदत्त (न° + दत्त) m. N. pr. eines Sohnes des Königs Udajana KATHÂS. 1,5. 8,20. 35. 23,78. 93. 26,280. Berichte der k. s. G. d. Ww. 1860, S. 156. fgg.

नरवाहिन् (नर + वा°) adj. *von Menschen gezogen:* यान N. 17,22.

नरविषाण (नर + वि°) m. *Menschenfresser,* ein Rakshas TRIK. 1,1, 73. H. ç. 36.

नरशृङ्ग (नर + शृङ्ग) n. *Menschenhorn* so v. a. *etwas nicht Vorhandenes und Unmögliches* Schol. in WILSON's SÂÑKHJAK. S. 39. — Vgl. शशविषाण.

नरसख (नर + सखि) m. *der Freund* Nara's (s. u. नर 1, *f.*), Bein. Nârâjaṇa's VIKR. 3.

नरसंघाराम (नर-संघ + आराम) m. N. pr. eines buddh. Klosters HIOUEN-THSANG I,42. — Die Form des Wortes ist unsicher.

नरसार (नर + सार) m. *ein best. in den Handel kommender Stoff* RATNAM. SÂRAKAUNDRIKÂ und RATNÂVALÎ im ÇKDR.

नरसिंह (नर + सिंह) m. 1) *ein Löwe unter den Menschen,* ehrenvolle Bez. *grosser Krieger* MBH. 6,503. 10,558. R. 2,89,5. — 2) *halb Mensch halb Löwe,* Vishṇu in seiner 4ten Erscheinung auf der Erde um Hiraṇjakaçipu zu bekämpfen, ÇABDAR. im ÇKDR. HARIV. 12708. 12710. BHÂG. P. 5,18,8. PRAB. 2.4. Schol. zu ÇÂK. 162. °पुराण Verz. d. Oxf. H. No. 138. °सहस्रनामानि MACK. Coll. II, 60. — 3) N. pr. des Vaters des Königs Bhairava (vgl. नरसिंहदेव) Verz. d. Oxf. H. No. 267. verschiedener Autoren 124,a. (= शाब्दिकनरसिंह) 182,b. Ind. St. 1,471,1. eines Fürsten von Viǵajanagara Z. f. d. K. d. M. 1,104. नरसिंहपण्डित Verz. d. B. H. No. 530. नरसिंहसूरि 739. नरसिंहपारिजात Titel einer von Narasiṁha verfassten Schrift MACK. Coll. I, 24. — Vgl. नारसिंह, नृसिंह, नरहरि.

नरसिंहदेव (न° + देव) m. N. pr. verschiedener Fürsten Journ. of the Am. Or. S. 6, 506, Çl. 24 und 25. 507, Çl. 27. 512, Çl. 2. 7,4, Çl. 3. DHÛRTAS. 66,16.

नरसिंहसरस्वती (न° + स°) m. N. pr. eines Scholiasten des Vedântasâra Verz. der Pet. H. No. 95.

नरस्कन्ध (नर + स्कन्ध) m. *eine Menge von Menschen* KÂÇ. zu P. 4,2,51.

नरहय (नर + हय) adj. in Verbindung mit युद्ध *ein Kampf zwischen Mensch und Pferd* HARIV. 4333. — Vgl. zur Form des Wortes देवासुर.

नरहरि (नर + हरि) m. 1) Vishṇu *als Mannlöwe* (im 4ten Avatâra) GÎT. 1,8. BHÂG. P. 5,18,7. Vgl. नरसिंह. — 2) N. pr. eines Man-

nes Verz. d. Oxf. H. No. 273.274. Kshitiçav. 6,5.

नरहरिदेव (न° + देव) m. N. pr. eines Fürsten Journ. of the Am. Or. S. 7,5, Çl. 9.

नराङ्ग (नर + अङ्ग) 1) *das männliche Glied*, m. H. an. 3,123. n. Med. g. 36.37 (statt नरङ्गस्तु ist mit den Corrigg. नराङ्गस्तु zu lesen). — 2) m. *Ausschlag auf dem Gesicht* H. an. Med. — Vgl. नरङ्ग.

नराची (नर + अच्) f. gaṇa शर्करादि zu P. 5,3,107. 1) viell. *eine best. Pflanze:* यां ते चक्रुरमूलायां वलगं वा नराच्याम्। क्षेत्रे ते कृत्याम् AV. 5,31,4. — 2) N. pr. einer Gemahlin Kṛshṇa's Hariv. 9201. fg. — Vgl. नराच unter नाराच.

नराधार (नर + आधार) m. 1) Bein. Çiva's H. ç. 44. — 2) f. आ *die Erde* Çabdârthak. bei Wils.

नराधिप (नर + अधिप) m. 1) *König, Fürst* M. 7,13. 8,73.174. Jâǵń. 1,310. Bhag. 10,27. N. 5,21. 12,15. R. 1,9,66. 2,60,21. Suçr. 1,122,6. — 2) N. eines Baumes, *Cathartocarpus Fistula* (vgl. राजवृत्त) Nigh. Pr. Suçr. 2,206,12. 209,8.

नराधिपति (नर + अधि°) m. *König, Fürst* R. 4,16,15. Varâh. Bṛh. S. 47,72.

नरान्त (नर + अन्त) m. N. pr. eines Sohnes des Hṛdika Hariv. Langl. I,169.

नरान्तक (नर + अन्तक) m. N. pr. eines Rakshas R. 6,18,17. 35,14. 108,7. Bhâg. P. 9,10,18. Gleichfalls ein Dämon ist wohl gemeint Gaṇeça-P. in Verz. d. Oxf. H. 78,*b*, Kap. 57.59.

नरायण m. = नारायण Bein. Vishṇu's Trik. 1,1,29. H. 214. Çabdar. im ÇKDr. Varâh. Bṛh. S. 42(43),5. 47,79.

नराश (नर + आश) m. *Menschenfresser, ein* Rakshas Bhaṭṭ. 12,75.

नराशंस m. VS. Prât. 2,47. 5,37. gaṇa वनस्पत्यादि zu P. 6,2,140. Epitheton oder Name des Agni, namentlich in den Âprî-Liedern neben Tanûnapât oder an der Stelle desselben. Nir. 8,6 und Erll. zum Nir. S. 123. Der erste Theil des auffallend gebildeten Wortes kann nur von नर् abgeleitet werden, da die Form नर nicht vedisch ist. Die Bildung scheint derjenigen von तनूनपात् analog gemacht zu sein, und das Wort entspricht dem Sinne nach einem नरां शंसः (vgl. आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवो नरां न शंसः सवनानि गन्तन Ṛv. 2,34,6). Die Bedeutung könnte sein *der Männer Wunsch;* so hiesse Agni als *der von Allen Herbeigewünschte.* तनूनपादुच्यते गर्भ आसुरो नराशंसो भवति यद्विजायते Ṛv. 3,29,11. नराशंसो नो ऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु 10,182,2. 70,2. नरां वा शंसं (Ṛv. Prât. 2,43) पूषणमगोह्यमग्निं देवेद्धमभ्यर्चसे गिरा 64,3. नराशंसो ग्नास्पतिर्नो अव्याः 2,38,10. द्वा जना यातयन्नन्तरीयते नरा च शंसं दैव्यं च धर्तरि 9,86,42. 1,13,3. 18,9. 5,5,2. VS. 20,57. 21,55. 27,13. 28,2.42. TS. 1,7,4,1. जुष्टां नराशंसाय वाचमुद्यासम् Çat. Br. 1,5,1,20. 8,2,11. Ait. Br. 2,24. 7,34. — Vgl. नाराशंस.

नराशन (नर + अशन) m. *Menschenfresser, ein* Rakshas R. Gorr. 1,22,11.

नरिष्टा f. VS. Prât. 5,37. *Geplauder, Scherz:* विद्म ते सभे नाम नरिष्टा नाम वा असि AV. 7,12,2. हसो नरिष्टा नृत्तानि 11,8,24. VS. 30,6 (wo °ष्टायै zu lesen ist). — Vgl. नर्म, नर्मन्.

नरिष्यन्त् (wohl 1. न + रि°, partic. von रिष्) m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata Hariv. 614 (wo wohl नरिष्यत्प्रांशु° zu lesen ist). 641. नरिष्यन्तम् MBh. 1,3140 könnte auch auf das Thema नरिष्यन्त zurückgehen. Diese letztere Form sehen wir VP. 348 (vgl. Muir, Sanskrit Texts 1,44, N. 1). 391, N. 20. Bhâg. P. 8,13,2. 9,1,12. 2,19. Narishjanta ein Sohn Marutta's VP. 353.

नरीय m. N. pr. eines Sohnes des Bhaṅgakâra Hariv. Langl. I,172; die ed. Calc. hat statt dessen नारेय.

नरुण nach dem Schol. *Führer* (von der angenommenen Wurzel नर्): पूष्णे नरुणाय स्वाहा Taitt. Âr. 4,16,1.

नरेतर (नर + इतर) m. *ein vom Menschen verschiedenes Wesen:* 1) *ein höheres Wesen als der Mensch:* जन्मौषधितपोमन्त्रयोगसिद्धैर्नरेतरैः Bhâg. P. 4,6,9. — 2) *ein unter dem Menschen stehendes Wesen, ein Thier, ein Vieh von Mensch* Bhâg. P. 3,13,49.

नरेन्द्र (नर + इन्द्र) m. 1) *König, Fürst* Trik. 3,3,359. H. an. 3,566. Med. r. 172. M. 9,253. Jâǵń. 1,307. N. 18,6. R. 1,7,9. 11. 8,5. 12,25. 2,67,29. Ragh. 2,18. 3,33. 6,80. Varâh. Bṛh. S. 2,21(20). 15,16. °पुत्र *Königssohn, Prinz* 3,21. °मार्ग *Königsstrasse, Hauptstrasse* R. 2,80,21. — 2) *Giftarzt, Beschwörer* Trik. H. an. Med. Daçak. 73,1. 172,15. — 3) N. pr. eines Mannes Kshitiçav. 23,1. 2. — 4) so oder vollständig नरेन्द्रद्रुम *ein best. Baum,* = नराधिप Suçr. 2,69,1. 106,5. 275,8. — 5) *ein best. Metrum, 4 Mal* – ◡◡ – ◡ – ◡◡◡◡◡◡◡◡ – ◡◡ – ◡◡ – – Colebr. Misc. Ess. II,163 (XVI, 3). — 6) = वार्त्तिक H. an. = राजिक Trik.

नरेन्द्रत्व (von नरेन्द्र) n. *Königthum, Königswürde* Râǵa-Tar. 3,273.

नरेन्द्रस्वामिन् (न° + स्वा°) m. N. eines von Narendrâditja erbauten und nach ihm benannten Heiligthums Râǵa-Tar. 3,383.

नरेन्द्राचार्य (नरेन्द्र + आचार्य) m. N. pr. eines Grammatikers Verz. d. Oxf. H. 161,*b*,18.

नरेन्द्रादित्य (नरेन्द्र + आदित्य) m. N. pr. zweier Fürsten von Kâçmira Râǵa-Tar. 1,349. 3,383.

नरेन्द्राह्व (नरेन्द्र + आह्वा) *eine Art Aloë,* = काष्ठागरु Nigh. Pr.

नरेश (नर + ईश) m. *König, Fürst* MBh. 13,2745.

नरेश्वर (नर + ईश्वर) m. dass. MBh. 1,6938. 5,7441. N. 2,5. 4,19. 11,6. R. 1,60,12. Varâh. Bṛh. S. 8,50. 15,24. Râǵa-Tar. 4,207. Pańkat. 1,256.

नरेष्ठा (नरे, dat. von नर्, + स्था) adj. nach Sâj. so v. a. नेतरि चक्रे वर्तमानः; viell. *dem Manne zum Stehen dienend:* रथं ये चक्रुः सुवृतं नरेष्ठाम् Ṛv. 4,33,8.

नरोत्तम (नर + उत्तम) m. 1) *der beste unter den Menschen:* नरं चैव नरोत्तमम् MBh. Einl. Hariv. 2079. Beiw. Buddha's Vjutp. 2. — 2) N. pr. eines Scholiasten des Adhjâtmarâmâjaṇa Ind. St. 1,468.

नर्कुटक 1) n. *Nase* H. 581. Vgl. नकुट. — 2) *ein best Metrum, 4 Mal* ◡◡◡◡ – ◡ –, ◡◡◡ – ◡◡ – ◡◡ – Colebr. Misc. Ess. II, 162 (XII, 6). Hall in Journ. of the Am. Or. S. 7,23, N. 48; vgl. नर्दटक.

नर्त् (नृत्), नृत्यति Dhâtup. 26,9. ननर्त; नर्त्स्यति und नर्तिष्यति P. 7,2,57. Vop. 11,2; अनर्तीत् Vop. in gebundener Rede auch med. *tanzen:* यस्यां गायन्ति नृत्यन्ति भूम्यां मर्त्याः AV. 12,1,41. Ṛv. 10,72,6. 94,5. Çat. Br. 3,2,4,6. Kauç. 93. 105. Adbh. Br. in Ind. St. 1,41,9. M. 4,64. Hiḍ. 2,15. Arǵ. 4,60. MBh. 1,4809. 3,6090. 4,305. R. 2,40,43. 91,60. Suçr. 1,110,1. Bhâg. P. 3,24,7. Prab. 3,13. नृत्यति (so ist mit der v. l. zu le-

sen) कबन्धः PAṄKAT. I, 443. DHŪRTAS. 66, 15. (यदि शिखिनः) न नृत्येयुः PAṄKAT. I, 458. कृपेः — नृत्यद्भिरिव MBH. 5, 7181. RĀGA-TAR. 5, 342. (समुद्रम्) नृत्यन्तमिव MBH. 1, 1214. ननर्त 5187. HARIV. 3686. 14751. BHĀG. P. 5, 9, 29. ननृतुः MBH. 3, 1786. HARIV. 6037. R. 1, 19, 10. 73, 35. BHĀG. P. 8, 8, 12. BHAṬṬ. 3, 43. नर्त्स्यन्ति 16, 20. 9, 42. नर्तित्वा MṚKKH. 149, 24. नर्तितुम् VIKR. 58, 16. RĀGA-TAR. 1, 151. med. नृत्यते MBH. 3, 6091. VET. 30, 15. नर्तकाश्चाप्यनृत्यन्त MBH. 7, 2913. (लताः) नृत्यन्ते वायुघट्टिताः HARIV. 12013. (समुद्रम्) नृत्यमानमिवोर्मिभिः MATSJOP. 41. *als Schauspieler spielen* KATHĀS. 2, 35. *aufführen, spielen ein Stück;* mit dem acc.: रम्भाभिसारं कौबेरं नाटकं ननृतुः HARIV. 8694. एतत्प्रकरणं वीरा ननृतुः 8697. — नृत्त॑ n. *Tanz* H. 280. VS. 30, 6. 20. ÇAT. BR. 3, 2, 4, 6. KĀTJ. ÇR. 21, 3, 11. MEGH. 33, v. l. KATHĀS. 9, 40. ÇUK. 39, 11. प्रवृत्तनृत्तायां च तस्याम् DAÇAK. in BENF. Chr. 190, 9. बद्धनृत्ता इवासन् (पताकाः) KATHĀS. 6, 165.

— caus. *tanzen lassen:* सुतां च मे नर्तय MBH. 4, 307. कन्यां नर्तितवानसि 5, 5523. अद्य नर्तयितास्मि MĀLAV. 22, 9. शाखामृगान्नर्तयन् (वायुः) VARĀH. BṚH. S. 26, 4. त्वमाशे मोघाशे किमु परमतो नर्तयसि माम् (bildlich) BHARTṚ. 3, 6. आज्ञावदिन्द्रं वात्रसानस्य नर्तयन् ṚV. 1, 51, 3. med. P. 1, 3, 89. VOP. 23, 58. राज्ञः कन्या विराटस्य नर्तयानम् MBH. 4, 845. मयूरम् — नर्तयित्वा: MEGH. 45. pass.: किं न धूर्तैर्नर्त्यते (bildlich) RĀGA-TAR. 6, 160. कबन्धा येन नर्तिताः 4, 120. नर्तितमयूरे BHARTṚ. 1, 43. MEGH. 77. सललितनर्तितवामपादपद्मा SĀH. D. 56, 8. प्रबलपुरोवातनर्तितशिखण्डः (शिखी) VIKR. 81. (मुखानि) नर्तितभ्रूलतानि BHARTṚ. 3, 26. पवनसंपातनर्तितप्रतापानल PRAB. 2, 7. नर्तित n. *Tanz:* जयशब्दैर्हिडाग्र्याणां सूतानां नर्तितैस्तथा MBH. 7, 177.

— desid. निनृत्सति und निनर्तिषति P. 7, 2, 57. VOP. 19, 2.

— intens. नर्नर्त्ति, नर्नृतीति, नरिनर्त्ति, नरिनृतीति, नरीनर्त्ति, नरीनृतीति Schol. zu P. 7, 4, 66. 90. 91. नरीनृत्यते Schol. zu P. 7, 4, 90. gaṇa क्षुभ्नादि zu P. 8, 4, 39. VOP. 20, 11. *hinundhertanzen:* ध्रुवनायकोपदेशान्नरिनर्त्ति चोत्तरा दिक् VARĀH. BṚH. S. 13, 2. यावद्दृष्टिर्मृगाक्षीणां न नरीनर्त्ति DHŪRTAS. 84, 9. नरीनृत्यमान 67, 7. नरीनर्तयति *lässt hinundhertanzen*, mit dem acc. Verz. d. Oxf. H. No. 233, Çl. 1.

— अधि *tanzen auf* (acc.): ग्रावा॑ वै॒ष्णो ऽधि॑ नृत्यतु AV. 10, 9, 2. 5, 20, 10.

— अनु 1) *Jmd* (acc.) *nachtanzen:* पश्य लक्ष्मण नृत्यन्तं मयूरमनुनृत्यतीम् । मयूरीम् R. 3, 79, 15. — 2) *Jmd* (acc.) *vortanzen:* तथैनमन्वनृत्यन्त देवकन्याः MBH. 9, 2468.

— आ *herbeitänzeln, herbeispringen* AV. 4, 37, 7. उत्स॒मा कीरि॒णो नृ॑तुः ṚV. 5, 52, 12. Vgl. आनर्त. — caus. *leise hinundhertanzen lassen, leise hinundherbewegen:* आनर्तयंस्तरुवरान् ṚT. 3, 10. मरुद्भिरानर्तितनक्रमाले (नर्मदारोधसि) RAGH. 5, 42. आनर्तितभ्रूलता AMAR. 32. BHARTṚ. 3, 26, v. l.

— अभ्या *herbeitänzeln, herbeispringen:* अभ्यानृत्यत TBR. 1, 5, 1, 2.

— उप *Jmd* (acc.) *vortanzen:* यमुपनृत्यन्ति शतशो ऽप्यप्सरोगणाः HARIV. 2458. R. 2, 91, 45 (GORR. 100, 46). 6, 92, 71. med.: उपानृत्यन्त देवेशम् HARIV. 14155. उपनृत्यमान (ohne obj.) 8787. pass.: उपगीतोपनृत्तश्च गन्धर्वाप्सरसां गणैः MBH. 5, 4100. *vor Jmd die Gebärden des Tanzens machen* (als Hohn): ये ऽस्मानुपानृत्यन्त मूढा गौरिति गौरिति 9, 3315.

— नि *abtanzen so v. a. im Einzelnen wiederholen:* यत्पुनरावृत्तं यत्पुनर्निनृत्तम् *was* (in Versabschnitten) *wiederholt und* (in einzelnen Silben u. s. w.) *wiedervorgeführt, gleichsam schrittweise vorgetanzt worden ist* AIT. BR. 5, 1, 12. नीव वा अत्तं गवा नृत्यति ÇĀṄKH. BR. 20, 4. 21, 4. 22, 4.

— अभिनि dass.: तद्यथाभ्यागारमभिनिनर्त पुनः पुनः पाप्मानं निर्हण्यादेवमेवैतैरसुरान्निर्घ्नन्ति ÇĀṄKH. BR. 17, 8.

— परि *herumtanzen, umtanzen* (mit dem acc.) AV. 4, 38, 3. 10, 7, 43. ये शालाः॑ परिनृत्य॑न्ति सा॒यं ग॑र्द॒भना॒दिनः॑ 8, 6, 10. 12, 5, 48. TS. 7, 5, 10, 1. दुःशासनस्तं परिनृत्यति स्म MBH. 2, 2532.

— प्र 1) *tanzend schreiten, forttanzen; zu tanzen anfangen, tanzen:* क्ली॒बा इ॑व प्र॒नृत्य॑न्तो वने॒ ये कु॒र्वते॒ घोष॑म् AV. 8, 6, 11. व॒शा स॑मु॒द्रे प्रानृ॑त्यत् 10, 10, 14. SUÇR. 1, 110, 6. प्रनृत्यतीव संग्रामे चापहस्तो धनंजयः MBH. 4, 2006. 7, 806. 3396. HARIV. 10847. R. 5, 25, 51. (गङ्गा) महातरंगोघवती प्रनृत्यन्तीव R. GORR. 1, 45, 26. शिखिनो प्रनृत्यताम् ṚT. 2, 14. प्रनृत्यस्व HARIV. 10845. प्रेतवत्प्रनृत्यते (उल्का) हन्ति नायकं नृपम् VARĀH. BṚH. S. 32, 29. हर्षाविष्टः प्रनृत्यवान् (lies प्रनृत्तवान्) *fing an zu tanzen* MBH. 3, 6087. प्रनृत्त *der zu tanzen angefangen hat, tanzend:* सर्वाप्सरःसु मुख्यासु प्रनृत्तासु 1844. 13, 1426. 3, 6088 (wo im ersten Verse प्रनृत्ते für प्रनृत्ये zu lesen ist). मारुतोद्धूतशिखरैः प्रनृत्त इव पर्वतः R. 2, 95, 8. 5, 54, 12. KATHĀS. 16, 85. — 2) *vor Jmd* (acc.) *die Gebärden des Tanzens machen* (als Hohn): ये तदास्मान्प्रनृत्यन्ति पुनर्गौरिति गौरिति MBH. 8, 4250.

— संप्र *zu tanzen anfangen:* यं दृष्ट्वा संप्रनृत्तो ऽहम् MBH. 3, 6093. संप्रनृत्तमिवाकाशं धारोर्मिभिरनेकशः 1, 1299.

— प्रति *es Jmd* (acc.) *entgelten dadurch, dass man wieder vor ihm hinundhertanzt:* ये तदास्मान्प्रनृत्यन्ति पुनर्गौरिति गौरिति॥तान्वयं प्रतिनृत्यामः पुनर्गौरिति गौरिति । MBH. 8, 4251. fg. 9, 3316.

— वि *zu tanzen anheben, Gebärden des Tanzens machen:* तस्मा॑द्देवं वि॒द्वान् वी॑व नृत्येत् TBR. 2, 3, 9, 9.

— सम् *zusammen tanzen:* यदी॒मे के॒शिनो॒ जना॑ गृ॒हे ते॑ स॒मन॑र्तिषुः AV. 14, 2, 59.

नर्त॑ (von नर्त्) 1) adj. *tanzend* gaṇa पचादि zu P. 3, 1, 134. नृत्यप्रियो नित्यनर्ती नर्तकः सर्वलालसः (शिवः) MBH. 13, 1164. — 2) m. nom. act. gaṇa छेदादि zu P. 5, 1, 64.

नर्त॑क P. 3, 1, 145, Sch. VOP. 26, 38. 1) von नर्त् simpl. *a*) m. *Tänzer*, = नट H. an. 3, 55. MED. k. 107. = केलक (केवल in MED. wohl nur ein Druckfehler) H. an. = चारण MED. Häufig in Verbindung mit नट MBH. 1, 6940. 6972. 2, 1253. 3, 17364. fg. 13, 2094. R. 1, 12, 7. 2, 67, 12. VARĀH. BṚH. S. 16, 20. 42 (43), 26. PAṄKAT. 43, 3. BHĀG. P. 1, 11, 21. नृत्यप्रियो नित्यनर्ती नर्तकः सर्वलालसः (शिवः) MBH. 13, 1164. अथ्नत्या नर्तकाश्चासन् R. 2, 91, 47. भ्रकुंसश्च भ्रुकुंसश्च भ्रूकुंसश्चेति नर्तकः । स्त्रीवेषधारी पुरुषः AK. 1, 1, 7, 11. खड्गधारादिनर्तक TRIK. 1, 1, 125. नर्तकी f. *Tänzerin* Schol. zu P. 3, 1, 145 und 4, 1, 41. VOP. 26, 38. AK. 1, 1, 7, 8. 3, 4, 18, 114. H. an. MED. KAP. 3, 69. SĀṄKHJAK. 59. RAGH. 19, 14. 19. BHĀG. P. 8, 11, 41. KIR. 10, 41. bei Tempeln RĀGA-TAR. 4, 36. 269. Vgl. धूर्तनर्तक. — *b*) m. *eine Art Rohr* (s. पोटगल) H. an. MED. — *c*) m. *Elephant* H. an. f. ई *Elephantenweibchen* H. an. MED. — *d*) m. *Pfau* WILS. angeblich nach MED. f. ई *Pfauhenne* VIÇVA bei WILS. — *e*) f. नर्तकी *ein best. Parfum* (नलिका) RĀGAN. im ÇKDR.; vgl. नटी. — 2) vom caus. von नर्त् *a*) adj. *tanzen machend, in eine tanzende Bewegung versetzend:* तर्को विचारः संदेहाद्भ्रूशिरोऽङ्गुलिनर्तकः SĀH. D. 74, 17. — 2) m. *Tanzlehrer:* भवामि देव्या नरदेव नर्तकः MBH. 4, 805. 570.

नर्तन (von नर्त्) wandelt den Anlaut niemals in ण nach gaṇa क्षुभादि zu P. 8,4,39. 1) m. *Tänzer* MBh. 4,1217. 7,2199. 13,4317. Indr. 5, 50. Hariv. 9113. — 2) n. *Tanz* AK. 1,1,7,10. H. 280. M. 2,178. Vop. 11,1. Auch नर्तना in नर्तनागृह.

नर्तनप्रिय (न° + प्रिय) 1) *den Tanz liebend.* — 2) m. *Pfau* Çabdârthak. im ÇKDr.

नर्तनशाला (न° + शा°) f. *Tanzsaal* MBh. 4,696.

नर्तनागार (न° + अगार oder आ°) n. dass. MBh. 4,709. 719. 721.

नर्तनागृह (न° + गृह) n. dass. MBh. 4,1194.

नर्तयितर् (vom caus. von नर्त्) m. *Tanzlehrer* Mâlav. 24.

नर्तिन् (von नर्त्) adj. *tanzend;* s. वंश°.

नर्तू (wie eben) f. *Tänzerin, Schauspielerin* Trik. 1,1,126.

नर्द्, नर्दति (in gebund. Rede auch med.) *brüllen, schreien, kreischen* Dhâtup. 3,19. वृषाविव नर्दन्तौ MBh. 1,4114. Pańkat. ed. orn. 21,5. नर्दन्तमिव शार्दूलम् MBh. 8,1812. सिंहानामिव नर्दताम् R. 2,103,33. वारणस्येव नर्दतः 63, 21. मत्ता नर्दन्तु कुञ्जराः 105, 10. अनर्दिषुः कपिव्याघ्राः Bhaṭṭ. 15,35. खरस्य च रथस्थस्य नर्दतः R. 3,29,14. 30,23. 4,8,38. Bhaṭṭ. 14,50. 15, 28. 17,40. दुःशासनस्य रुधिरं यदा पास्यति पाण्डवः। आनर्द नर्दतः MBh. 5, 4802. उदपानाश्च नर्दन्ति यथा गोवृषभास्तथा 4853. नर्दतः सागरस्येव 14, 2528. नर्दन्ति धरणीधराः R. 6,16,4. med.: नर्दमाना वृषा इव Hariv. 11936. सेन्द्राशनिरिवाम्भोदो नर्दमानो महावृषः 4110. मृगो भूत्वा नर्दमानः 12235. (कपयः) नर्दमानाः R. 1,16,25. नर्दमानो महानादं प्रावृषीव बलाहकः MBh. 6,4556. R. 3,31,4. ते नर्दमाना इव कालमेघाः कथा विचित्रा कथयां बभूवुः MBh. 1,7184. 7021. 9,862. R. Gorr. 1,29,7. नर्दते Hariv. 10817. नर्दित 1) n. *Gebrüll* R. 4,8,38. Hit. 47,18. — 2) m. *ein best. Würfel* Mṛkkh. 33,10. nach einer Randglosse = नार्दी vulg., nach dem Schol. = नान्दी vulg. Es ist wohl *der Hauptwürfel, der Brüller* gemeint, welcher N. 7,6 वृषो गवाम् heisst. — Nach Kavikalpadr. im ÇKDr. bedeutet नर्द् auch *gehen, sich bewegen.*

— intens. partic. नानर्दमान *laut tönend:* °मानैर्विविधैस्तूर्यैः Hariv. 8064.

— अभि *anbrüllen:* अन्योऽन्यमभिनर्दन्तः MBh. 6,2738. एनमभिनर्दन्तः 7,6111. 9,912. med. 8,1806.

— अव technischer Ausdruck aus dem Singsang der Litaneien, welcher den Uebergang des Tones aus der Höhe zur Tiefe und umgekehrt auf einer und derselben Silbe oder auch auf mehreren Silben zu bezeichnen scheint, etwa *schleifen* oder *trillern:* द्विरवनर्दं द्विंकुर्यात्तृतीयम् Pańkav. Br. 7,1,2.3.

— आ, partic. आनर्दित *Gebrüll:* आपदानर्दित R. 2,42,20. — Vgl. आनर्द MBh. 5,4802.

— नि wie mit अव: तासु न न्यूङ्खयेन्नीवीव (sic) नेर्दत् Ait. Br. 6,32. तां निनर्दन्निव गायति Shaḍv. Br. 2,1. Âçv. Çr. 8,3.

— प्र, प्रनर्दति P. 8,4,14, Sch. Vop. 8,43.

— प्रति *entgegenbrüllen:* महामेघं महाघोरं दर्दुरः प्रतिनर्दति MBh. 8, 1806. घनान्नदन्तः (acc.!) प्रतिनर्दमानान्निरीक्ष्य — शिखीनप्रहृष्टान् Hariv. 8787. श्मशाने च निराहाराः प्रतिनर्दन्ति देवताः so v. a. *brüllen nach Speise* MBh. 12,5777.

— वि *aufbrüllen, brüllen:* विननर्द MBh. 8,2468. विनर्दन्ति च पाञ्चालाः 10,62.354. R. 6,27,23. Bhaṭṭ. 9,18. (घनाः) ग्रीष्मात्यतिका विनर्दन्तः R. 6,87,3. Hariv. 13084. विनर्दमानाः शरदीव मेघाः 12949. MBh. 3,11108.

— अनुवि *Jmd mit Gebrüll antworten:* मृगाननुविनर्दताम्। मृगाणाम् Hariv. 14559.

नर्द (von नर्द्) adj. *brüllend;* s. गो°.

नर्दटक n. *ein best. Metrum,* 4 Mal ⏑⏑⏑⏑ – ⏑ – ⏑⏑⏑ – ⏑⏑ – ⏑⏑ – Khandom. 94. नर्धटक (richtig नर्दटक in As. Res. X, 471) Colebr. Misc. Ess. II, 162 (XII, 6) und mit Annahme einer Cäsur nach der 7ten Silbe, was nicht richtig ist. Vgl. नर्कुटक.

नर्दन (von नर्द्) 1) m. *der Brüller,* N. pr. eines Nâgarâǵa Vjutp. 85. — 2) n. *Gebrüll, Geschrei:* मृगपक्षिणाम् Varâh. Bṛh. S. 45,92.

नर्दबुद oder नर्दबुद ein Epitheton Indra's, wie es scheint: ग्रावर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तयेन्द्र नर्दबुद (°बुद) TS. 3,3,10,1.

नर्दिन् (von नर्द्) adj. *brüllend;* s. गोवृ°.

नर्धटक s. u. नर्दटक.

नर्ब्, नर्बति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 11,34. — Vgl. नम्ब्.

नर्म m. *Scherz* VS. 30,6.20. — Vgl. नर्मन्, नरिष्टा.

नर्मकील (नर्मन् + कील) m. *Gatte* Trik. 2,6,10.

नर्मट m. 1) *Scherbe.* — 2) *die Sonne* ÇKDr. angeblich nach Hâr. Auch Wilson hat das Wort mit den beiden Bedeutungen, aber nur in der 2ten Aufl.

नर्मठ (von नर्मन्) m. 1) *Spassmacher,* = परिहासरतः Çabdar. im ÇKDr. *Scherz* (परिहास) und *Beischlaf* (रत) Wils. nach ders. Autorität. — 2) *Wollüstling,* = षिड्ग, खिड्ग, शिड्ग H. an. 3,175. Med. ṭh. 13. Hâr. 254. Çabdar. — 3) *Brustwarze* (चूचुक) H. an. Hâr. Çabdar. *Kinn* (चिबुक) Med.

नर्मद (नर्मन् + 1. द) 1) adj. f. आ *Spass —, Heiterkeit bereitend:* तत्तदानयने युक्तिर्नर्मदा क्रियतामियम् Som. Nal. 128. m. *Spassmacher, der Gefährte einer vornehmen Person, der für die Erheiterung derselben zu sorgen hat,* Med. d. 33. — 2) f. आ a) N. pr. des heut zu Tage Nerbudda genannten Flusses AK. 1,2,3,31. H. 1083. H. an. 3,334. Med. LIA. I,87. fg. AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 93 (नर्मद). MBh. 2,371. 1114. 3,4094. 8151. 8355. 14231. 12,1893. 13,101. Hariv. 1870. 5218. 12827. R. 4,41,10. 6,3,10. Ragh. 5,42. Varâh. Bṛh. S. 5,64. 16,1.9. Hiouen-Thsang II,153. Kathâs. 6,76. Râǵa-Tar. 2,131 (भङ्गि von Troyer falsch aufgefasst). VP. 176. Bhâg. P. 5,19,18. 6,10,16. 8,18,21. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 42,a, Kap. 173. fgg. Journ. of the Am. Or. S. 6,507, Çl. 30. °माहात्म्य ebend. 525. Verz. d. B. H. 129, b, 2. Personif. als Gemahlin Purukutsa's und Mutter Trasadasju's MBh. 15,550. Hariv. 715. 998. VP. 370. fg. Bhâg. P. 9,7,2. eine Schwester der Uraga oder *Schlangen* ebend. eine Tochter der Manen Somapa Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 40, a, 5. नर्मदातीर्थ n. *ein heiliger Badeplatz an der* Narmadâ Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66, a, 28. Skanda-P. ebend. 73, b, 19. Vgl. नार्मद. — b) *eine best. Pflanze* (s. पृक्का) H. an.

नर्मदेश्वर (नर्मदा + ईश्वर) m. wohl *eine Form des* Çiva: नर्मदेश्वराख्यान Verz. d. B. H. 147, b, 2. नर्मदेश्वरतीर्थ n. verschiedener *heiliger Badeplätze* Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66, b, 22.32. 67, a, 10.37. b, 3. नर्मदेश्वरलिङ्ग Skanda-P. ebend. 71, b, Kap. 92.

नर्मन् n. *Scherz, Spass* AK. 1,1,7,32. Trik. 1,1,130. H. 555. न नर्म-

कालो ऽयम् MBh. 3,15543. इदं ते नर्मार्थं वै कृतं मया MBh. 1, 1000. 1682. 13,6363. Hariv. 126. न नर्मयुक्तं वचनं हिनस्ति MBh. 1,3412. स तत्र नर्मसंयुक्तमकरोत्पाण्डवो वचः 4,1218. नर्मयन्तुमनन्तम् Schol. zu Çâṅkh. Çr. 2,3,24. Ragh. 19,28. नर्माणि कुरु Kâmaç. bei Mallin. zu Kumâras. 7, 94.95. Bhâg. P. 1,15,18. नर्मसु निपुणा: Sâh. D. 77. नर्मविज्ञान 158. नर्मणा *im Scherz* Kathâs. 12,75. 24,29. वचनं सनर्महासम् 14,88. नर्मकसोदरं हि नवं वयः 12,56. व्यपेतनर्मस्मित Bhâg. P. 4,4,23. 8,19,43. Râga-Tar. 1,359. 6,167. नर्मोक्ति 4,667. Git. 12,21. अनर्महासिन् MBh. 5,2022. अनर्म चापि हासिनम् 3,14676. अतिनर्मा जायते संप्रहार: 2,2115. — Vgl. नर्म.

नर्मय् (von नर्मन्), नर्मयति *Jmd durch Scherze, Spässe erheitern* Kâm. Nitis. 7,42.

नर्मरा f. 1) *Höhle* oder *Thal* (दरी). — 2) *Blasebalg* (भस्त्रा). — 3) *ein Frauenzimmer von vorgerücktem Alter, das die Menses nicht mehr hat* (निष्कला). — 4) *eine best. Pflanze* (सरला) Med. r. 172. — Fehlt bei Wils. und im ÇKDr.

नर्मवती (f. von नर्मवत् und dieses von नर्मन्) f. Titel eines Lustspiels Sâh. D. 202,7.

नर्मसचिव (नर्मन् + स°) m. *der Gefährte eines Fürsten, der diesen durch Scherz und Spässe aufheitert*, Kâm. Nitis. 5,20. नर्मसाचिव्य n. nom. abstr. dazu Wils.

नर्मसुहृद् (नर्मन् + सु°) m. = नर्मसचिव Kathâs. 9,44.

नर्य (von 1. नर्) 1) adj. *a) männlich, mannhaft*, überh. *menschlich:* नृणां नर्यो नृतमः RV. 10,29,1. चतुष्पदे नर्याय द्विपादे 1,121,3. अस्मांस्त्रायस्व नर्याणि जाता अथो यानि गव्यानि पुष्टा AV. 19,49,3. Indra RV. 4, 25,4. 29,1. 7,20,1. तमु चित्रारी नर्यं ससूव 5. die Marut 1,166,5. der Agni gârhapatja VS. 3,37. TBr. 1,1,10,2. Çâṅkh. Çr. 2,15,6. बाहु RV. 1,166.10. पुंस्य 6,72,5. Häufig mit अपस् *männliches Werk, Heldenthat* 2,22,4. 4,19,10. 7,21,4. 8,85,21. उभा शंसा नर्या मामविष्टाम् *die beiden Gegenstände des Wunsches der Männer* (Himmel und Erde) 1,185,9; vgl. नराशंस. — *b) tüchtig, kräftig:* रथ RV. 7,48,1. वज्र 10, 74,5. — *c) den Männern dienlich, — angenehm:* भोजन RV. 4,36,3. वसु 6,53,2. — 2) m. *a) Mann, Mensch:* को अस्य नर्यो देवकाम उशन्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष RV. 4,25,1. 10,95,10 (Nir. 11,36). कर्ता वीरं नर्यं सर्ववीरम् 6,23,4. — *b)* N. pr. eines Mannes (nach Sâj.) RV. 1,54,6. 112,9. — 3) n. *a)* pl. *Mannesthaten:* यस्ता चकार नर्या पुरूणि RV. 4,16,16. 6. 10,99,10. — *b) Gabe für Männer:* हस्ते दधानो नर्या पुरूणि RV. 7,45, 1. 1,72,1. 3,34,5.

नर्यापस् (नर्य + अपस्) adj. *männliches Werk verrichtend:* उद्भिदं सुतासीनं वृषभं नर्यापसम् । अस्तारमेषि सूर्य RV. 8,82,1. VS. 21,38. 28,4.

नल्, नलति *einen Geruch verbreiten* (nach einer anderen Erkl. *quälen*), nach Andern *binden* (die doppelte Bedeutung beruht offenbar auf der Verwechselung von गन्ध mit बन्ध) Dhâtup. 20,8. — नालयति *sprechen* oder *leuchten* 33,127.

नल gaṇa ज्वलादि zu P. 3,1,140. 1) m. *a) Rohrschilf, Amphidonax Karka Lindl.*; es wird 8 bis 12 Fuss hoch. H. an. 2,493. Med. l. 27. नलादयस्तृणम् AK. 2,4.5,31. Gobh. 1,5,20. यथा च वेणुः कदली नलो वा फलत्यभावाय न भूतये त्मनः Draup. 5,9 (vgl. Stenzler in Z. f. d. K. d M. 4, 398). °वनानि MBh. 6,4898. स्थूल° 7,1390.8,693. Suçr. 1,29,6. 110,8.137,19.143,17.2,102,17. Varâh. Bṛh. S. 53,102. Pańkat. I,108. Bhâg. P. 1,6,13.8,2,16. °मूल Suçr. 1,131,15. 2,416,16. °सार MBh. 12,11156. Vgl. नड, नाल, देवनल. — *b)* N. pr. eines Königs (H. an. Med. Verz. d. B. H. No. 325) der Nishadha (= नड Verz. d. B. H. No. 206. 324. 1127. 1143 bis 1145. 1233. 1238), Sohnes des Vîrasena und Gatten der Damajantî, Trik. 2,8,10. Hâr. 138. N. 1,1.fgg. VP. 379. von ihm unterschieden wird Nala, der Sohn Nishadha's und Vater des Nabha oder Nabhas, Hariv. 823. Ragh. 18,4. 5. VP. 386. नलौ द्वावेव विख्यातौ पुराणे भरतर्षभ ॥ वीरसेनात्मजश्चैव यश्चेक्ष्वाकुकुलोद्वहः । Hariv. 830. fg. VP. 380, N. 9. ein fernerer Nachkomme dieses 2ten Nala, ein Sohn Sudhanvan's und Vater des Uktha (vgl. VP. 386) führt nach Hariv. 826 gleichfalls den Namen Nala. Vgl. नड. — *c)* N. pr. eines Sohnes des Jadu VP. 416. Bhâg. P. 9,23,20. — *d)* N. pr. eines Affen, eines Sohnes des Tvashṭar oder Viçvakarman, der für Râma eine Brücke vom Festlande nach Laṅkâ schlug, H. an. Med. MBh. 3,16287. 16309. fgg. R. 1,1,78. 16,18. 4,13,4. 31,29. 5,94,14. fgg. 6,2,16. — *e)* N. pr. eines Daitja Brahma-P. 2 im ÇKDr. — *f)* N. pr. eines medicinischen Autors Verz. d. B. H. No. 941. 1006. — *g)* in der Astrol. Bez. *einer best. Constellation, bei der alle Planeten in Häusern von doppelter Natur stehen*, Varâh. Laghuǵ. 10,1. Bṛh. 12,2. नलज 11. — *h)* = पितृदेव H. an. = पितृदेव Med. *a deified progenitor* Wils. — *i)* falsche Schreibart für नल्व MBh. 7,2440. 12,1036. 13363. — 2) f. ई *a) ein best. wohlriechender Stoff*, = नटी AK. 2,4,4,17. Med. t. 19. — *b) rother Arsenik* (मनःशिला, कुनटी) H. an. Med. l. 28. — 3) n. *a) die Blüthe von Nelumbium speciosum* (पद्म) H. an. Med. Diese Bed. ist nur wegen नलिनी erfunden worden, welches man nach der Analogie von अब्जिनी u. s. w. auf eine Form नल zurückzuführen gedachte. — *b) Geruch* (vgl. नल्) Wils.

नलक (von नल) 1) n. *Röhrenknochen* H. 627. Suçr. 1,302,3. 339,15. 17. — 2) f. नलिका *a) ein best. wohlriechender Stoff*, = नली, vulg. पवारी oder पँढारी Nigh. Pr. AK. von Pûnâ und Râǵan. im ÇKDr. — *b)* N. verschiedener Pflanzen: *Dolichos Lablab L.*, eine Gemüsepflanze, Suçr. 1,372,18. *Tuberose, Polianthes tuberosa* Nigh. Pr. *Daemia extensa R. Br.* Nigh. Pr. wohl *eine Rohrart* in der Stelle: काशा कुशा वा नलिका नलो वा Varâh. Bṛh. S. 53,102. Vielleicht hierher auch Schol. zu Kâtj. Çr. 536,2. Nach ÇKDr. auch = नाडी, aber in welcher Bed. dieses Wortes?

नलकानन m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,367. VP. 192 (v. l. नलकालक, नभकानन). Das Wort zerlegt sich in नल + कानन, aber auch in नलक + आनन.

नलकिनी (f. von नलकिन् und dieses von नलक) f. *Bein* H. 614.

नलकील (नल + कील) m. *Knie* H. 614.

नलकूबर und °कूवर (नल + कू°) m. N. pr. eines Sohnes des Kuvera AK. 1,1,1,65. H. 191. MBh. 2,400. 3,15887. 16151. fg. 9,2757. Hariv. 8695. fg.

नलचम्पू (नल + च°) f. Titel eines die Schicksale Nala's und der Damajantî in Prosa und Versen beschreibenden, von Trivikramabhaṭṭa verfassten Werkes, welches auch den Titel Damajantîkathâ führt, Colebr. Misc. Ess. II, 105. 35. Verz. d. Oxf. H. No. 208.

नलद 1) *Narde, Nardostachys Jatamansi* (जटामांसी) *Dec.*, n. Med. d. 33. Ratnam. 70. f. आ H. an. 3,334. Zu belegen nur das n. नलदेनानुलिम्पन्ति नलदमालां प्रतिमुञ्चन्ति Âçv. Çr. 6,10. Kauç. 51. Suçr. 1,140,20. 2,24,21. 285,11. 342,5. In dieser Bed. wohl auch im gaṇa किसरादि zu P. 4,4,53. — 2) n. *die Wurzel von Andropogon muricatus*, = उशीर AK. 2,4,5,30. H. an. Med. Kir. 5,25. — 3) n. *Blumensaft* H. an. Med. — 4) f. आ N. pr. einer Tochter Raudrâçva's Hariv. 1661.

नलदिक adj. f. ई *mit Narde Handel treibend* gaṇa किसरादि zu P. 4,4,53.

नलपट्टिका (नल + प°) f. *Rohrmatte* Hâr. 177.

नलपुर (नल + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 542.

नलमीन (नल + मीन) m. *ein best. Fisch* AK. 1,2,3,18. H. 1346. R. 3, 76, 9.

नलसेतु (नल + सेतु) m. *die vom Affen* Nala *erbaute Brücke*, so heissen die Inseln zwischen Ramisseram und Ceylon, *die Adamsbrücke*, MBh. 3,16313. R. 6,108,16. Suçr. 2,173,13.

नलित m. *eine best. Gemüsepflanze*, = नालिता vulg. Dravjaguṇa im ÇKDr.

नलिन Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,49. m. n. Siddh. K. 249, *a*, 9. 1) n. *a*) *Wasserrose, Nelumbium speciosum*, aber nicht die ganze Pflanze, sondern nur *die einzelne Blume* (die sich gegen Abend schliesst). AK. 1,2,3,38. H. 1160. an. 3,386. Med. n. 82. Ratnam. 83. MBh. 7,1299. विनालैर्नलिनैरिव 8,615. 7,1567. प्रम्लाननलिनाभ 11,717. Hariv. 12669. R. Gorr. 2,4,14. Suçr. 1,41,9. 140,20. 2,338,20. Megh. 68. यदुकुलनलिनदिनेश Gît. 1,19. Bhâg. P. 2,6,22. 5,5,31. नलिनाभवक्त्र Ragh. 18,4. नलिनेक्षणा MBh. 14,1491. Bhâg. P. 2,2,9. 3,9,21. 4,7,33. 5,2,5. नीलनलिनाभ (लोचन) Gît. 10,5. 14. 11,26. चरण° 12,2. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. 4,44,92. Râǵa-Tar. 3,527. Vielleicht auf नल zurückzuführen, da der Stängel *wie beim Rohr hohl* ist. — *b*) *die Indigopflanze* H. an. Med. — *c*) *Wasser* H. an. — 2) f. ई *a*) *Nelumbium speciosum, die Pflanze selbst* (नलिनीदल ist *ein Blatt von N. sp.*, नलिनदल *ein Blumenblatt von N. sp.*; s. नवनलिनदलाय); *eine Gruppe von Nelumbium speciosum, ein damit bewachsener Teich, See u. s. w.* AK. 1,2,3,38. H. 1160. = पद्माकर und कमलाकर, अब्जिनी und पद्मिनी H. an. 3,386. Med. n. 82. = पद्मयुक्तदेश, पद्मसमूह, पद्मलता Bhar. zu AK. ÇKDr. = पद्ममात्र Râjam. zu AK. ebend. °पत्त्र, °दल Bhartr̥. 2,57. Çâk. 31,7. 69. 70. 74. Vikr. 102. Amar. 98. Çr̥ṅgârat. 4. Gît. 4,3. Ratnâv. 26,6. 7. प्रागल्पितभुग्ननालिनाथ हठप्रविष्टतोयौघपाटितविसा नलिनीव दीना Râǵa-Tar. 3,527. तदेतदुन्मीलय चक्षुरायतं निशावसाने नलिनीव पङ्कजम् Vikr. 5. न पर्वताग्रे नलिनी प्ररोहति Mr̥kkh. 63,10. MBh. 1,453. 2,87. 390. नलिनीः फुल्लपङ्कजाः 11603. उपेतं नलिनीजालैः 17286. 6,3160. 7,1221. 8,3003. Hariv. 13818. R. 3,29,12. 5,13,42. Kumâras. 4,6. Ragh. 6,44. 8,45. Bhartr̥. 1,78. Megh. 40. नलिनीवाम्बुसंपत्त्या बुद्ध्या श्रीः परिपाल्यते Kâm. Nîtis. 13,5. तस्य दिवाकरकिरणैर्नलिनीव विवर्धते बुद्धिः Pańkat. V,78. Bhâg. P. 1,6,12. Çiç. 4,46. नलिनीं पूर्णामुदकस्येव MBh. 2,1809. महत्यरण्ये मृगयां चरित्वा पुरा शृगालो नलिनीं विगाहते Draup. 6,22. नलिन्यो ध्वस्तकमलास्त्रस्तमीनजलेचराः R. 3,58,38. 4,40,46. नलिनीस्तत्र ददृशुः प्रसन्नसलिलाः 4,50,29. Bhâg. P. 4,6,19. 8,15,13. °तट 4,25,18. °पुलिन 6,21. 9,18,7. ततोऽविदूरे नलिनीं प्रभूतकमलोत्पलाम्। सीताहरणदुःखार्तः पम्पां राम समासदत् ॥ MBh. 3,16093. एषा सा दृश्यते पम्पा नलिनी चित्रकानना R. 6,108,29. Dem Versmaass zu Liebe नलिनि Gît. 9,6. नलिनीक am Ende eines adj. comp. Bhâg. P. 5,8,22. नलिनी verhält sich der Bedeutung nach zu नलिन, wie अब्जिनी zu अब्ज, पङ्कजिनी zu पङ्कज, पद्मिनी zu पद्म u. s. w.; daher sind wir geneigt anzunehmen, dass नलिनी aus Wohllautsrücksichten für नलिनिनी gesprochen worden sei. — *b*) *die himmlische* Gaṅgâ oder vielmehr *ein Arm derselben* Trik. 3,3,245. H. an. Med. प्रयाता नन्दनस्येव नलिनी सरितां वरा Hariv. 3502. मन्दरस्य गिरेः पार्श्वे नलिन्याम् 10656. MBh. 3,11351. कुबेरस्य विहारे च नलिनीं पद्मभूषिताम्। सरिच्छ्रेष्ठां च तां गङ्गां वीक्षमाणो बहूदकाम् ॥ 7,2846. (गङ्गा) ब्रह्मलोकादपक्रान्ता सप्तधा प्रतिपद्यते ॥ वस्वोकसारा नलिनी पावनी च सरस्वती। जम्बूनदी च सीता च गङ्गा सिन्धुश्च सप्तमी ॥ MBh. 6,242. fg. R. 1,44,14. 2,94,25. राजराजस्य (d. i. कुबेरस्य) नलिनीमिव 95,4. 96,1. VP. 171, N. 12. LIA. I,842. fgg. Vgl. कुबेर°. — *c*) mystische Bez. *des einen Nasenlochs:* नलिनी नालिनी च प्राग्द्वारौ Bhâg. P. 4,25,48. नलिनो नालिनी नासे 29,11. — *d*) = नलिका *ein best. wohlriechender Stoff* Râǵan. im ÇKDr. — *e*) *ein aus der Milch der Kokosnuss bereitetes berauschendes Getränk* Trik. 2,10,16. — *f*) N. pr. der Gemahlin Aǵamîḍha's und Mutter Nîla's Bhâg. P. 9,21,30. — 3) m. *a*) als Synonym von पुष्कर (s. AK. 2,5,22) *der indische Kranich* ÇKDr. — *b*) *ein best. Strauch*, = कृष्णपाकफल (m.) Çabdak. im ÇKDr.

नलिनीखण्ड (न° + ख°) n. *eine Gruppe von Nelumbium speciosum* Kâç. zu P. 4,2,51.

नलिनीनन्दन n. Bez. eines Gartens des Kuvera: वनं चैत्ररथं दिव्यं नलिनीनन्दनं वनम्। यो विनाशितवान्क्रोधाद्देवोद्यानानि वीर्यवान् ॥ R. 3,36,14. wohl *der an der* Nalinî (die ja auch sonst in Beziehung zu Kuvera steht; vgl. u. नलिन 2, *b*) *gelegene Götterhain* (s. नन्दन 3, *a*).

नलिनीपद्मकोष (न° - पद्म + कोष) m. Bez. *einer best. Stellung der Hände beim Tanze* Verz. d. Oxf. H. 202, *a* (III,26).

नलिनीरुह (न° + रुह) *aus einem Nelumbium speciosum hervorgehend:* 1) m. Bein. Brahman's ÇKDr. und Wils. — 2) n. *die Fibern am Stängel des Nelumbium speciosum* Râǵan. im ÇKDr.

नलिनेशय (नलिने, loc. von नलिन, + शय) adj. *auf einer Wasserrose ruhend*, Bein. Vishṇu's Trik. 1,1,29.

नलेश्वरतीर्थ (नल - ईश्वर + तीर्थ) n. N. pr. *eines heiligen Badeplatzes* Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66, *b*, 7. 8.

नलोत्तम (नल + उत्तम) m. *eine best. Rohrart* (देवनल) Râǵan. im ÇKDr.

नलोदय (नल + उदय) m. Nala's *Erfolg*, Titel eines dem Kâlidâsa zugeschriebenen epischen Kunstgedichts, Gild. Bibl. 238 — 240.

नलोपाख्यान (नल + उपा°) n. *die Erzählung von* Nala (und Damajantî), Titel einer Episode im MBh. Gild. Bibl. 155. fgg.

नल्य von नल gaṇa बलादि zu P. 4,2,80.

नल्ल s. u. नल्व.

नल्व m. *ein best. Längenmaass*, = किष्कुचतुःशतम् AK. 2,1,18. Hâr. 197. चतुःशत wird von den Uebersetzern durch *400* wiedergegeben.

könnte aber füglich auch *104* **bezeichnen;** किष्कु **ist** *die Länge des Vorderarms.* सेरा नल्वप्रमाणत: R. 6,82,71. रावणस्य शरीरं तु पञ्चनल्वानुविस्तृतम् 92,62. दशनल्वसुविस्तीर्णो रथ: ebend. नल्वमात्रपरीणाहो घनच्छायो वनस्पति: MBh. 12,5807. आसने — नल्वमात्रे Hariv. 12686. त्रिनल्वान्तर (रथ) 2420. त्रिनल्वप्रतिम (रथ) 6879. 12955. 13007. दशनल्व (महारथ) 11064 (S. 791). त्रिंशन्नल्वान्तरान्तर (रथ) MBh. 7,6786. Fälschlich नह्व gedruckt 7901. Vop. (ed. Calc.) 5,3. नल MBh. 7,2440. 12,1036. 13363.

नल्ववर्त्मग (नल्व-वर्त्मन् + 1. ग) adj. *einen* Nalva *weit gehend;* f. आ *eine best. sich weithin ausdehnende Pflanze,* = काकाङ्गी Çabdar. im ÇKDr. *Orangenbaum* (wohl eine Verwechselung von काकाङ्गी mit नारङ्ग) Wils. nach derselben Aut.

1. नव 1) adj. (f. आ) wird mit seinem subst. componirt P. 2,1,49. *neu, frisch, jung* (Gegens. सन, सनय, पुराण) AK. 3,2,27. Trik. 3,3,416. H. 1448. an. 2,528. Med. v. 15. वसन R̥V. 1,95,7. AV. 9,5,25. AK. 2, 6,3,13. वार्कस AV. 12,3,32. चमस R̥V. 1,20,6. रथ 3,11,5. इष: 5,6,8. कुम्भ M. 11,186. Hit. Pr. 7. क्षेमन् Hid. 4,31. स्तोम R̥V. 7,15,4. 2,24,1. 6,50,6. नाटक Çâk. 3,12. नवो नवो भवति जायमान: (der Mond) R̥V. 10, 85,19. शशिन् Ragh. 1,83. चन्द्रलेखा N. 16,13. इन्दुकला ad Çâk. 25,7. अम्बुद Ragh. 3,53. नवाम्बुभिर्भूरिविलम्बिनो घना: Çâk. 109. उपस् 175. शिशुं नवं जज्ञानम् R̥V. 9,86,36. 5,9,3. सना नवा च 8,45,25. वयस् MBh. 4,410. Ragh. 2,47. Bhâg. P. 3,20,32. 8,9,2. यौवन Bhartr. 1,7. Kaurap. 2. Prab. 40,16. स्त्री Sâh. D. 60,12. अघ Çat. Br. 13,8,1,2. दु:ख Çâk. 81. रोष Hariv. 4843. नवोदय Ragh. 2,73. नवाभ्युत्थान 4,3. नवावतार 3, 36. नवं नवमभूत्प्रेम Brahma-P. in LA. 56,16. von Früchten Kâtj. Çr. 4,6,11. 25,8,16. M. 4,26. fgg. Suçr. 1,70,5. 199,19. Hit. I,169. कुसुम Çâk. 72. Vikr. 78. Megh. 66. Bhâg. P. 8,8,24. AK. 1,2,2,42. H. 1123. जल Suçr. 1,170,17. मद्य 190,16. मधु Çâk. 43. रुधिर Hid. 2, 11. Vor einem partic. praet. pass. adv. *jüngst, vor Kurzem:* नवोदितं सूर्यम् MBh. 12,1586. Hariv. 8721. 13210. R. 5,42,9. नवोत्थित Mârk. 108,7. °बद्ध R. 3,68,4. Ragh. (ed. Calc.) 1,72. °प्ररूढ R. 5,11,17. °परिचित Megh. 94, v. l. नवागत Kâm. Nitis. 13,67. 77. Kathâs. 12,24. °परित्यक्त 13,196. नवाछिन्न 14,27. compar. नवतर Çat. Br. 14,6,9,33. 7,3,5; vgl. नवीयंस्. — 2) m. *a) Krähe* (वायस) Trik. — *b) eine best. Pflanze,* = रक्तपुनर्नवा Râgan. im ÇKDr. — *c)* N. pr. eines Sohnes des Uçinara und der Navâ Hariv. 1677. — 3) f. आ N. pr. einer Gemahlin Uçinara's und Mutter Nava's Hariv. 1675. 1677.

2. नव (von नु *preisen*) m. *Preis* Trik. 1,1,117. 3,3,416. H. an. 2, 528. Med. v. 15.

3. नव = नवन् *neun* in त्रिणव.

1. नवक adj. von 1. नव 1. Vâsavad. 7,3. नविका = नवशब्दयुक्ता, नवं कायति Durgâd. zu Vop. ÇKDr.

2. नवक (von नवन्) 1) adj. *aus neun bestehend* R̥V. Prât. 16,27. 49. MBh. 3,14398. — 2) n. *Neunzahl:* सहस्र° R. 4,39,24. Varâh. Bṛh. 25 (24),11. Laghuǵ. 13,3.

नवकान्त s. Burn. Intr. 402, N. 1.

नवकारिका (1. नव + का°) f. 1) *eine Neuvermählte* Çabdam. im ÇKDr. Wohl nur fehlerhaft für नववरिका. — 2) *eine neue* Kârikâ (s. कारिका *d. u.* 1. कारक) ÇKDr. Wils.

नवकालिका (von 1. नव + काल) f. = नवीन (sic) Hâr. 176. Ist das f. zu नवकालक *aus neuer Zeit stammend, neu, jung.*

नवकृत् s. u. नवगत्.

नवकृत्वस् (नवन् + कृ°) adv. *neun Mal* Vedântas. (Allah.) No. 117.

नवगत् adj. viell. *erstgeboren* (1. नव + गत् von गम्): वधूर्जज्ञान नवगज्जनित्री TS. 4,3,11,1. AV. 3,10,4. Daraus entstellt नवकृत् Çâṅkh. Gṛhj. 3,12.

1. नवग्रह (1. नव + ग्रह) adj. *jüngst —, vor Kurzem eingefangen:* द्विप R. 2,58,2. Daçak. in Benf. Chr. 185,4. Vgl. नवबद्ध R. 3,68,4. Ragh. (ed. Calc.) 1,72.

2. नवग्रह (नवन् + ग्रह) m. pl. *die neun Planeten* (s. u. ग्रह 2, *a*) ÇKDr. Wils. Diese Zusammensetzung erscheint gewiss nur wieder in einer Zusammensetzung, wie z. B. in नवग्रहशान्ति Verz. d. B. H. No. 325. °होम 1256. °मख 1127. 1247. °पूजा Mack. Coll. I, 55.

नवग्व (नवन् + ग्व) adj. *neunfältig, aus neun bestehend* Nir. 11,19. अयातयन्त क्षितयो नवग्वा: R̥V. 1,33,6. (अग्रेर्भामास:) दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्त: 6,6,3. Die *Neuner* heisst ein mythisches Geschlecht der Vorzeit, neben den Aṅgiras genannt und vielleicht mit diesen zusammengehörig, welches an Indra's Kämpfen theilnimmt, Gottesdienste einrichtet und dergl.: अङ्गिरसो न: पितरो नवग्वा: R̥V. 10,14, 6. 108,8. AV. 18,3,20. पूर्वे पितरो नवग्वा: सप्त विप्रास: R̥V. 6,22,2. स सप्त विप्रैर्नवग्वै:, वलं रवेण दरयो दशग्वै: 1,62,4. 3,39,5. AV. 14,1,56. नवग्वास: सुतसोमास इन्द्रं दशग्वासो अभ्यर्चन्त्यर्कै: R̥V. 5,29,12. आर्चन्येन दश मासो नवग्वा: 45,7. 11. 10,61,10. Endlich führt auch ein Einzelner diesen Namen, als Repräsentant des ganzen Geschlechts: येना नवग्वे अङ्गिरे दशग्वे सप्तास्ये रेवती रेवदूष R̥V. 4,51,4. येना नवग्वो दध्यङ्ङपोर्णुते येन विप्रास आपिरे 9,108,4. नवग्वो न दशग्वो अङ्गिरस्तम: सचा देवेषु मंहते 10,62,6. Aehnlich erscheint neben diesen eine Gemeinschaft der दशग्व *Zehner* R̥V. 4,51,4. 10,62,6. ते दशग्वा: प्रथमा यज्ञमूहिरे 2,34,12. इन्द्रो दशभिर्दशग्वै: सूर्यं विवेद 3,39,5. येना दशग्वमध्रिगुं वेपयन्तं स्वर्णरम्। येना समुद्रमाविथ 8,12,2. — दशग्विन् adj. bedeutet *zehnfach:* (अश्वास:) ये ते सन्ति दशग्विन: शतिनो ये सहस्रिण: R̥V. 8,1,9; vgl. शतग्विन्.

नवचक्र (नवन् + चक्र) n. ein Ausdruck aus dem Joga Verz. d. B. H. No. 649.

नवचत्वारिंश (vom folg.) adj. *der neunundvierzigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

नवचत्वारिंशत् (नवन् + च°) f. *neunundvierzig.*

नवच्छात्र (1. नव + छा°) m. *Anfänger beim Lernen* Trik. 2,7,5.

नवज (1. नव + ज) adj. *jüngst entstanden, neu, jung:* शशिन् *der eben sichtbar gewordene Mond* MBh. 12,8819.

नवजा (1. नव + जा) adj. dass.: उद्रु स्वरुर्नवजा नाक्र: पश्वो अनक्ति सुधित: सुमेक: R̥V. 4,6,3.

नवजात (1. नव + जात) adj. *frisch, neu* R̥V. 5,15,3. 7,3,3. स्तोम 93,1.

1. नवत (von नवति) adj. *der neunzigste* Râǵa-Tar. 5,260. Vgl. एक°, चतुर्णवत, चतुर्नवत, त्रि°, द्वा°, द्वि° u. s. w.

2. नवत m. *eine wollene Decke* H. 680. — Vgl. 2. नमत.

नवतनु (नवन् + तनु) m. N. pr. eines Sohnes des Viçvâmitra MBh.

13, 257.

नवता (von 1. नव) f. *Frische* KUMÂRAS. 5,86.

नवति॑ (von नवन्) f. *neunzig* P. 5,1,59. AK. 2,9,84. ग्रशीत्या न॑वत्या गोऌवा॑ङा शतेन॑ ṚV. 2, 18, 6. 1, 155, 6. 3,12,6. 8,5,9. नवतिशतं स्तोत्रियाः AIT. BR. 3. 41. ÇAT. BR. 10,2,3,4. M. 3,177. MBH. 7,539. R. 5,1, 49. RAGH. 3,69. VARÂH. BṚH. S. 69,18.25. 78,9. BHÂG. P. 5,4,10. Die Zahl *neunundneunzig* wird als eine unbestimmte grosse Zahl gebraucht, z. B. von den Burgen des Çambara u. Anderer. ṚV. 2,19,6. 4,26,3. 7,19, 5. 99.5. 8,82,2. von Feinden 1,84,13. von Rossen 4,48,4. नवभिर्वर्णो नवतौ च 10,39,9. नव॑ नवति॑ च॑ बाह्वन् 2,14,4. Nach ÇABDAR. im ÇKDR. auch नवती.

नवतिका (von नवति) f. *Pinsel zum Malen* (*aus 90 Haaren bestehend*) HÂR. 137.

नवतितम (wie eben) adj. *der neunzigste* MBH. und R. in den Unterschr. der Adhjâja und Sarga.

नवतिधनुस् (न° + ध°) m. N. pr. eines Vorfahren des Çâkjamuni LIA. II, Anh. II.

नवतिरथ (न° + र°) m. N. pr. eines Vorfahren des Çâkjamuni LIA. II, Anh. I.

नवत्रिंश (vom folg.) adj. *der neununddreissigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

नवत्रिंशत् (नवन् + त्रिं°) f. *neununddreissig.*

नवत्व (von 1. नव) n. *Neuheit* RÂGA-TAR. 5,19.

नवदश॑ (von नवदशन्) adj. 1) *der neunzehnte* R. 3. 5 und 6 in den Unterschrr. der Sarga. — 2) *aus neunzehn bestehend:* स्तोम VS. 14,23. PAÑKAV. BR. 19,18,3.

नवदशन् (नवन् + द°) *neunzehn:* नव॑दश VS. 18,14. °दशभिः 14,30.

नवदीधिति (नवन् + दी°) m. *der Planet Mars* GAṬÂDH. im ÇKDR. — Vgl. नवार्चिस्.

नवदुर्गा (नवन् + दु°) f. Durgâ *in ihren neun Formen* (कुमारिका, त्रिमूर्ति, कल्याणी, रोहिणी, काली, चण्डिका, शांभवी, दुर्गा, भद्रा) BṚHANNANDIKEÇVARA-P. und NIRṆAJASINDHU im ÇKDR.

नवदेवकुल n. N. pr. einer Stadt HIOUEN-THSANG I, 265. fg. Der erste Bestandtheil des Wortes kann 1. नव, aber auch नवन् sein.

न॑वद्वार (नवन् + द्वार) adj. *neunthorig:* देवानां पूः (der Leib) AV. 10, 2,31. 8,43. ÇVETÂÇV. UP. 3,18. BHAG. 5,13. PRAB. 16,7. वेश्मन् MBH. 5,1070. subst. *der Körper:* मनो नवद्वारनिषिद्धवृत्ति KUMÂRAS. 3,50. — Vgl. नवमुख.

नवद्वीप (1. नव + द्वीप) m. *die neue Insel*, N. pr. einer Localität beim Zusammenfluss der Flüsse Bhâgîrathî und Jellinghy, Nuddea KSHITÎÇAV. 26,3. 47,2. 51,14. 52,4.

नवधा॑ (von नवन्) adv. *neungetheilt, neunfach* AV. 13,4,10. KHÂND. UP. 7,26,2. SÂṂKHJAK. 47. VARÂH. BṚH. S. 14,1. 52,29. 86,18 (99). BHÂG. P. 3,21,29.

न॑वन् UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 1,156. ÇÂNT. 2,5. न॑व, नव॑भिस्, नव॑भ्यस्, नव॑सु (in der nachvedischen Sprache auch नवभि॑स्, नवभ्य॑स्, नवसु॑), नवाना॑म् P. 6,1,177. 180. 181. *neun* ṚV. 3,9,9. 10,27,15. AV. 11,7,14. 13,4, 10. नव॑ प्राणान्नवभिः सं मिमीते 5,28,1. नव वै पुरुषे प्राणाः TS. 3,5,10, 2. ÇAT. BR. 6,3,1,21. 13,2,8,5. न॑वकपाल 3,4,1,15. न॑वाक्षर ebend. VS. 9,33. न॑वारत्नि ÇAT. BR. 3,6,1,21. — M. 3,269. 11,2. RAGH. 3,69. BHÂG. P. 5,4,10. Ueber *neunundneunzig* s. u. नवति. — Vgl. त्रिणवन्.

नवन (von नु) n. *das Loben:* समस्तुतिनन्दना NALOD. 1,4.

नवनगर (नव + न°) n. *Neustadt*, N. pr. einer Stadt P. 6,2,89.

नवनलिनदलाय् (von नव - नलिन + दल) med. *dem Blumenblatte einer jüngst aufgeblühten Wasserrose gleichen:* °दलायमान BHÂG. P. 5,5,31.

नवनवति (नवन् + न°) f. *neunundneunzig*; davon °तम *der neunundneunzigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga. — Vgl. u. नवति.

नवनी f. = नवनीत *frische Butter:* नवनीनाम् BRAHMAVAIV. P. ÇRÎKṚSHṆAǴANMAKHAṆḌA 45 im ÇKDR.

न॑वनीत (1. नव + नीत) n. *frische Butter* AK. 2,9,52. H. 408. TS. 2, 3,10,1. 6,1,1,5. ग्राज्यं वै देवानां सुरभि घृतं मनुष्याणामायुतं पितृणां नवनीतं गर्भाणाम् AIT. BR. 1,3. ÇAT. BR. 3,1,3,7. 8. 5,3,2,6. ÂÇV. GṚHJ. 1, 17. PÂR. GṚHJ. 2,1. R. 5,12,27. SUÇR. 1,179,19. 367,10. नवनीतं यथा दध्नो द्विपदां ब्राह्मणो यथा MBH. 1,257. 12,6245. नवनीतं हृदयं ब्राह्मणस्य वाचि क्षुरो निशितस्तीक्ष्णधारः 1,786. नवनीतसमां वाणीं कृत्वा चित्तं तु निर्दयम् PAÑKAT. I,455. VARÂH. BṚH. S. 82 (80, *b*), 4.

नवनीतक (von नवनीत) n. *geschmolzene Butter* RÂǴAN. im ÇKDR.

नवपञ्चाश (vom folg.) adj. *der neunundfunfzigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

नवपञ्चाशत् (नवन् + प°) f. *neunundfunfzig.*

न॑वपद् (नवन् + पद्) adj. f. °पदी *neunfüssig* ṚV. 1,164,41.

नवप्राशन (1. नव + प्रा°) m. *das Essen von dem neuen Reis* oder *der neuen Gerste* PÂR. GṚHJ. 3,1.

नवफलिका (von 1. नव + फल) f. 1) *ein Mädchen, das vor Kurzem die Menses bekommen hat*, TRIK. 3,3,28. MED. k. 229. — 2) *eine Neuvermählte* MED.

नवभाग (नवन् + भाग) m. *der neunte Theil*, insbes. *eines Sternbildes, eines astrol. Hauses* VARÂH. LAGHUǴ. 1,23. BṚH. 1,9. 14. 25 (24), 11. — Vgl. नवांश.

नवम॑ (von नवन्) adj. f. ई *der neunte* (das f. mit Ergänzung von तिथि *der neunte Tag in einem Halbmonat*) AV. 13,4,18. VS. 25,4.5. ÇAT. BR. 3,4,1,15. 6,3,1,21. KÂTJ. ÇR. 20,1,2. HARIV. 7879. DEV. 12,3. VET. in LA. 16,14. In der Stelle ṚV. 5,27,3 erklärt SÂJ. नवम durch नवतम.

नवमक (von नवम) adj. *der neunte* ÇRUT. 26.

नवमल्लिका f. *arabischer Jasmin, Jasminum Sambac Ait.* ÇABDAR. im ÇKDR. VJUTP. 142. ÇÂK. 41. Spr. 135. PRAB. 7,6. An allen drei Stellen hat die v. l. °मालिका. Unter den 5 Pfeilen des Liebesgottes Verz. d. Oxf. H. 183, *b*, 6 v. u. — Am Anfange ist vielleicht नवन्, nicht 1. नव, zu suchen.

नवमांश m. = नवांश Ind. St. 2,264.

नवमालिका f. 1) = नवमल्लिका AK. 2,4,2,53. TRIK. 2,4,24. H. 1148. SUÇR. 1,376,9. ÇÂK. 88. VARÂH. BṚH. S. 53,48; vgl. u. नवमल्लिका. — 2) N. pr. einer Tochter Dharmavardhana's, Königs von Çrâvastî, DAÇAK. 134,7.

नवमालिनी (1. नव + मा°) f. *ein best. Metrum*, 4 Mal ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑, ⏑ ⏑ — — COLEBR. Misc. Ess. II, 160 (VII, 16).

नवमुख (नवन् + मुख) adj. f. ई *neun Oeffnungen habend:* पुरी (vom Leibe) BHÂG. P. 4,25,37. — Vgl. नवद्वार.

नवयज्ञ (1. नव + यज्ञ) m. *Erstlingsopfer* (bei der Ernte) Gobh. 3, 8,9. 4,7,27. P. 4,2,35, Vârtt. 1. Kâtj. Çr. Schol. 346,21. — Vgl. नावयज्ञिक und नवशस्येष्टि u. नवशस्य.

1. नवयौवन (1. नव + यौ°) n. *die erste Jugendfrische* Bhartr. 1,7. Kaurap. 2. Prab. 40,16. Açokâv. 21.

2. नवयौवन (wie eben) adj. f. आ *in der ersten Jugend stehend* Hâr. 154. Çrñgârat. 11.

नवर् *eine best. Zahl* Vjutp. 180.

नवरङ्ग (नवन् + रङ्ग) n. = कायस्थमुख्यकुलीनानां पञ्चदानचतुर्ग्रहणात्मककुलविशेषः ÇKDr. nach der Kulâkârjakârikâ.

नवरजस् (1. नव + र°) adj. f. *seit Kurzem die Menses habend* Trik. 3,3,28.

नवरत्न (1. नव + रत्न) n. *die neun Juwelen: Koralle, Perle, Rubin, Lapis lazuli,* Gomeda, *Diamant, Topas, Sapphir* und *Smaragd* ÇKDr. nach dem Tantrasâra. Diese 9 Juwelen werden zu den 9 Planeten in Beziehung gebracht, Dîpikâ ebend. *die neun Perlen* (नव रत्नानि) am Hofe des Vikramâditja bilden: Dhanvantari, Kshapaṇaka, Amarasiṁha, Çaṁku, Vetâlabhaṭṭa, Ghaṭakarpara, Kâlidâsa und Varâhamihira Haeb. Anth. 1. Ebend. heisst auch eine Sammlung von 9 Sprüchen नवरत्न. Auch im Tantrasâra wird ein Buch unter diesem Titel aufgeführt Verz. d. Oxf. H. 95, *a*, 35. Ein Buch नवरत्नमाला wird ebend. 108, *a* erwähnt; ein Buch नवरत्नेश्वर 95, *a*, 36. 101, *b*. 104, *a*.

नवरथ (नवन् + रथ) m. N. pr. eines Sohnes des Bhîmaratha und Vaters des Daçaratha Hariv. 1992. VP. 422. Bhâg. P. 9,24,4.

नवरम् adv. *nur* Trik. 3,4,2.

नवरात्र (नवन् + रात्र) m. *ein Zeitraum von neun Tagen* Ait. Br. 5, 21. Çâñkh. Çr. 4,15,10. Kauç. 126. Im Bes. *ein* Soma-*Opfer mit neun* Sutjâ-*Tagen* Kâtj. Çr. 23,5,13. 24,3,24. *neun Tage in der Mitte des* Gavâmajana 20. Çâñkh. Çr. 13,18,2. 17,5. 6. n. *neun, der Verehrung der* Durgâ *geweihte Tage, vom ersten bis zum neunten in der lichten Hälfte des Monats* Âçvina, ÇKDr. Diese Feier heisst auch नवरात्रिक u. Bhavishjottara-P. ebend. — Vgl. 2. नवाह.

नवराष्ट्र n. N. pr. eines *Reiches:* °राष्ट्रं च निर्जित्य MBh. 2,1110. नवस्य (N. pr.) नवराष्ट्रं तु Hariv. 1678. m. pl. N. pr. des Volkes MBh. 4,12.

नवर्च (1. नव + ऋच्) adj. *neunversig* AV. 19,23,6.

नवला f. N. pr. der Gemahlin des Manu Kâkshusha VP. 98. — Vgl. नड्वला.

नववधू (1. नव + वधू) f. *eine Neuvermählte* Amar. 37. Ṛt. 6, 19. Çiç. 9,73. Nach Vjutp. 99. ausserdem *Schwiegertochter*.

नववारिका (1. नव + वर) f. dass. Hâr. 154. — Vgl. नवकारिका.

नववास्त्व (1. नव oder नवन् + वा°) m. N. pr. eines Mannes oder dämonischen Wesens Ṛv. 1,36,18. 6,20,11. 10,49,6.

नवविंश (vom folg.) adj. *der neunundzwanzigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

नवविंशति (नवन् + विं°) f. *neunundzwanzig* VS. 14,31.

नवविध (नवन् + विधा) adj. *neunfach, aus neun Theilen bestehend* Çâñkh. Çr. 16,28,2. Kauç. 92. Bhâg. P. 3,10,13.

नवव्यूह (नवन् + व्यूह) m. Bein. Vishṇu's H. ç. 64. — Vgl. चतुर्व्यूह.

नवशक्ति (नवन् + श°) m. Bein. Çiva's H. ç. 42. Vishṇu's 64.

नवशत (नवन् + शत) *hundertundneun;* davon °शततम *der hundertundneunte* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

नवशशिभृत् (1. नव - शशिन् + भृत्) m. *Träger des jungen Mondes,* Bein. Çiva's Megh. 44.

नवशस्य (1. नव + श°) n. *frische Frucht:* नवशस्येष्टि f. *Erstlingsopfer* (bei der Ernte) M. 4, 26. 27 (नवसस्येष्टि Lois.). — Vgl. नवयज्ञ.

नवशायक s. u. शायक.

नवषट्क (नवन् + ष°) adj. *aus neun Mal sechs* (*Schnüren*) *bestehend:* रश्मिकलाप Varâh. Bṛh. S. 82 (80, *b*), 32.

नवषष्टि (नवन् + ष°) f. *neunundsechzig;* davon °तम adj. *der neunundsechzigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

नवसंघाराम (1. नव + सं°) m. N. pr. eines *Klosters* Vie de Hiouen-thsang 65. Hiouen-thsang I, 30.

नवसप्तति (नवन् + स°) f. *neunundsiebenzig;* davon °तम adj. *der neunundsiebenzigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

नवसप्तदश (नवन् + स°) m. N. eines Atirâtra (*neun* Saptadaçastotra *enthaltend*) Kâtj. Çr. 23,1,14. 24,3,9. Âçv. Çr. 10,1. Pañkav. Br. 20,4,2.

नवसाहसाङ्कचरित n. *die neun* (नवन्) oder *die neuen* (नव) *Thaten des Königs* Sâhasâñka, Titel einer von Çrîharsha verfassten Kampû, Hall in der Einl. zu Vâsav. 18.

नवसू (1. नव + सू) f. *eine Kuh, die kürzlich gekalbt hat:* ग्रस्तं नवस्वं इव ग्मन् Ṛv. 4,34,5.

नवसूतिका f. dass. AK. 2,9,71. H. 1267.

नवस्तोभ adj. ग्रायुर्नवस्तोभम् N. eines Sâman Ind. St. 3,206, *a*.

नवस्रक्ति s. u. स्रक्ति.

नवांश (नवन् + ग्रंश) m. *der neunte Theil,* insbes. *eines Sternbildes, eines astrologischen Hauses* Varâh. Bṛh. S. 95,10. Laghuġ. 1,19. 3,8. Bṛh. 1,6. 2,19. 18,4. नवांशनाथ m. *der Regent eines* Navâṁça Ind. St. 2, 264. नवांशक m. = नवांश Varâh. Bṛh. 13,3. Laghuġ. 1,8. 2,4. 6,3. Bhaṭṭotp. zu Laghuġ. 3,8. fgg. नवांशकप m. *der Regent eines* Navâṁçaka Bṛh. 24 (23), 13. — Vgl. नवभाग.

नवाङ्कुर (नव + ग्रङ्कुर) Titel eines Werkes Colebr. Misc. Ess. II, 453.

नवाङ्गा (नवन् + ग्रङ्ग) f. *eine best. Pflanze,* = कर्कटशृङ्गी Râġan. im ÇKDr.

नवान्न (1. नव + ग्रन्न) n. *neue Frucht:* य ग्राग्रायणेनानिष्ट्वा नवान्नं प्राश्नीयात् Ait. Br. 7,9. M. 4,27. 28. Verz. d. B. H. No. 1070. so v. a. नवान्नेष्टि *Erstlingsopfer* Varâha-P. im ÇKDr.; vgl. As. Res. III, 268.

नवायस (नवन् + ग्रयस् oder ग्रायस) n. *ein medicinisches Eisenpräparat, das neun Theile Eisen enthält,* Suçr. 2,81,16. 134,14.

नवार्चिस् (नवन् + ग्रर्चिस्) m. *der Planet Mars* Trik. 1,1,92. H. 117. Hâr. 35.

नवार्म (1. नव + ग्रर्म) n. N. pr. einer Localität P. 6,2,90, Sch.

नवाशीति (नवन् + ग्रशीति) f. *neunundachtzig;* davon °तम *der neunundachtzigste* R. 6 in der Unterschr. des Sarga.

1. नवाह्न (1. नव + अह्न) m. *der erste Tag einer Mondhälfte* H. an. 3,764. Viçva im ÇKDr.

2. नवाह्न (नवन् + अह्न) m. *ein Zeitraum von neun Tagen,* = नववासर H. an. 3,764. im Bes. *ein* Soma-*Opfer mit neun* Sûtjâ-*Tagen* Shaḍv. Br. 3,12. *neun Tage in der Mitte des* Gavâmajana Lâṭj. 4,5, 3. — Vgl. नवरात्र.

नविन् (von नवन्) adj. *aus neun bestehend* Lâṭj. 6,7,16.

नविपुला (न, der Buchstabe, + वि°) f. *ein best. Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 158 (IV, 5).

नविष्टि (von नु) f. *Lobgesang:* न येमन्यदा पपन् वह्निन्नपसो नविष्टौ। तवेदु स्तोमं चिकेत ṚV. 8,2,17.

नविष्ठ (superl. zu 1. नव) adj. *der neueste, jüngste; der letzte:* मति ṚV. 1,82,2. 8,25,24. गिर् 20,19. Agni 5,27,3. तं मे जगृभ्र आशसो नविष्ठं दोषा वस्तोर्हवमानास इन्द्रम् viell. adv. *zuletzt* 5,32,11.

नवीकर् (1. नव + 1. कर्) *erneuern, auffrischen, verjüngen, wieder aufleben machen:* पुरं नवीचक्रुरपां विसर्गान्मेघा निदाघग्लपितामिवोर्वीम् Ragh. 16,38. (वनम्) ऐन्द्रेण पयसा सिक्तं मारुतेन नवीकृतम् Hariv. 3559. नवीकृतवतो देशं तस्य Râǵa-Tar. 1,190. निःशेषितं जनम्। नवीचकार जलेदो दावदग्धमिवाचलम् 276. एते ह्यात्तमनसः पुनर्नवीकृताः स्मः Çâk. 62, 12. नवीकृतः शोकः MBh. 15,800. दुःख Mâlav. 68,22.

नवीन adj. = नव *neu* P. 5,4,30, Vârtt. 2. AK. 3,2,27. H. 1448. Hâr. 176. प्रासाद Çatr. 1,277. °वेदान्तिन् *ein neuerer* Ved. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 194.

नवीभाव (von नवीभू) m. *das Neuwerden, Jungwerden:* प्रेम नवीभावमिवाययौ Kathâs. 14,63.

नवीभू (1. नव + भू) *sich erneuern, sich auffrischen:* °भूत (शोक) Ragh. 12,56.

नवीयंस् und नव्यंस् (compar. zu 1. नव) adj. 1) *neu, frisch, jung:* ताः प्रत्नवन्नव्यसीर्नूनमस्मे रेवदुच्छन्तु सुदिना उषासः ṚV. 1,124,9. 6,16,21. पुनः पुनर्मातरा नव्यसी कः 3,5,7. सुम्ना नव्यांसि 1,38,3. सुवित 3,2,19. 9,82,5. सुष्टुति 3,62,7. प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयः 10,59,1. नू नव्यसे नवीयसे सूक्ताय साधया पथः 9,9,8; hier ist das Wort auch in der Wiederholung betont, weil es in anderer Form erscheint. Eigenthümlich ist der Gebrauch des gen. pl. नव्यसीनाम् für das masc. in den zwei folgenden Stellen: तं वः शर्धं रथानां त्वेषं गणं मारुतं नव्यसीनाम्। अनु प्र यन्ति वृष्टयः॥ ṚV. 5,53,10. तमु नूनं तविषीमन्तमेषां स्तुषे गणं मारुतं नव्यसीनाम् 58,1. Hierbei ist wohl das Metrum berücksichtigt worden — 2) *neuerdings seiend,— thuend,—sich erzeigend:* यथापिबः पूर्व्यां इन्द्र सोमाँ एवा पाहि पन्यो अद्या नवीयान् ṚV. 3,36,3. एतावतस्ते वसो विद्याम शूर नव्यसः। यथा प्राव एतशम् Vâlakh. 2,9. ṚV. 6,44,7. चक्रमिव नव्यस्या ववृत्स्व 3,61,3. — 3) acc. नवीयस्, नव्यस् adv. *neuerdings:* एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नवीयो अवाचि ṚV. 8,40,12. (ह्वयन्ते) धियो रथेष्ठामजरं नवीयः 6,21,1. अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान् 1,189,2. सनेम ते ऽवसा नव्यं इन्द्र 6,20,10. सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि 8,11,10. 1,61,13. — 4) instr. नवीयसा, नव्यसा *auf's Neue, neuerdings:* अग्निर्द्वारा व्यूर्णुते स्वाहुतो नवीयसा ṚV. 8,39,6. न्यग्ने नव्यसा वचस्तनूषु शंसमेषाम् 2. स्तुषे यद्वां पृथिवि नव्यसा वचः 2,31,5. 6,48,11; vgl. 62,5. — 5) dat. नव्यसे *auf's Neue, neu:* अतन्तन्नायवो नव्यसे सम् ṚV. 2,31,7.

नवेतर (1. नव + इतर) adj. *alt* Ragh. 8,22.

नवेदस् P. 6,3,75. adj. *merkend, ahnend; kundig* (mit gen. der Sache) Naigh. 3,15. ṚV. 1,34,1. 79,1. देवो भुवन्नवेदा म ऋतानाम् 4,23,4. pl. नवेदास् 1,165,13. भुवो नवेदा उचथस्य नव्यः 5,12,3. विश्वस्य तस्य भवथा नवेदसः 55,8. नवेदसो अमृतानामभूम 10,31,3. — Vgl. कोविद.

नवोढा (1. नव + ऊढा) f. adj. und subst. *neuvermählt, eine Neuvermählte* Hâr. 154. प्रमदा नवोढाः R. 5,11,17. subst. Bhartṛ. 1,4. Hit. I, 207. Sâh. D. 40,17.

नवोद्धृत (1. नव + उद्धृत) n. *frische Butter* AK. 2,9,52. H. 408. — Vgl. नवनीत.

1. नव्य 1) adj. = नव *neu, frisch, jung* Naigh. 3,28. Nir. 3,3. P. 5,4,36, Vârtt. 8. Kâç. zu P. 5,4,30. AK. 3,2,27. H. 1448. नव्यो नव्या युवतयो भवन्तीः ṚV. 3,55,16. नव्यं नव्यं तन्तुम् 1,159,4. 10,96,11. नव्यमायुः प्र सू तिर 1,10,11. उक्थ्य 105,12. स्तोम 109,2. ब्रह्मन् 62,13. 4,26,21. वीर्या मघवन्या चकर्थ। या चो नु नव्या कृणवः 5,29,13. 2,17,1. 10,4,5. सनायुवो नमसा नव्यो (nom. pl. f.) अर्कैर्वसूयवो मतयो दस्म दद्रुः 1,62,11. — 2) m. *eine best. Pflanze,* = रक्तपुनर्नवा Râǵan. im ÇKDr.

2. नव्य (von नु) adj. *dem man lobsingen muss, preiswürdig:* इन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्भिः ṚV. 8,16,1. ता वां नु नव्यावसे करामहे 10,39,5. नवेदा उचथस्य नव्यः 5,12,3. 7,18,5. 1,141,10. बृहस्पतिं वर्धया नव्यमर्कैः 190,1. 180,10.

नव्यंस् s. u. नवीयंस्.

नव्यवत् (?) Bhâg. P. 4,30,20.

1. नश्, नशति (ved., विप्रणशेत् MBh. 13,3083. विनशेत् 3,2289. नशेमहि 7,685) und नश्यति (Dhâtup. 26,85); ननाश, नेशुः; अनशत् und अनेशत् Kâç. zu P. 6,4,120. Vop. 11,5. नेशत्; नशिष्यति und नङ्क्ष्यति; नशिता und नंष्टा P. 7,2,45. 1,60. Vop. 11,5. नंग्धा Vop.; नंष्टुम् P. 7,1, 60. नष्ट्वा und नंष्ट्वा P. 6,4,32. Vop. 26,207; partic. नष्ट; *verloren gehen* (अदर्शने Dhâtup.), *abhandenkommen, verschwinden; vergehen, zu Grunde gehen:* न ता (गावः) नशन्ति ṚV. 6,28,3. पुनर्नो नष्टमाजतु 54,10. पशुं नष्टम् 1,23,13. 8,68,6. 10,46,2. VS. 12,8. नष्टमधिजिगमिषन् Âçv. Gṛhj. 3,7. M. 8,32. 232. Jâǵn. 2,164. पञ्चाशद्वर्षनष्टं पुत्रम् Saddh. P. 4,10,a. मा नेशुः पशवस्तव MBh. 4, 1008. अञ्जनाशं नष्टः P. 3,4,45, Sch. नष्टं मृतमतिक्रान्तं नानुशोचन्ति पण्डिताः Pańkat. I, 378. Hit. I, 161. Mârk. P. 19,18. AK. 2,8,2,80. तथा सीमा न नश्यति M. 8,247. ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अध्रुवं नष्टमेव च Hit. I,205. आधिः Jâǵn. 2,58. जाया विवस्वतो ननाश ṚV. 10,17,1. Ait. Br. 7,10. मा स्म नो भरता नशन् *entwischen* MBh. 5,2736. नेशुश्चित्रा निशाचराः (= पलायिताः Schol.) Bhaṭṭ. 14. 112. नष्ट = पलायित H.805. मार्गा नष्टा वनाद्भवाः *sind verschwunden, nicht mehr zu sehen* MBh. 3,2541. नङ्क्ष्यति शिवस्तव वेदपन्थाः Bhâg. P. 3,16, 23. नष्टसलिलाः (आपगाः) Çâk. 167. क्वाचिद्दृष्टः क्वाचिन्नष्टः R. 3,50,7. दृष्टनष्ट Kathâs. 1,62. 3,37. 7,75. 9,58. दृष्टनष्टता Râǵa-Tar. 4,111. क्षणनष्टदृष्ट Mṛkkh. 76,16. नष्टेन्दुकला AK. 1,1,2,9. H. 151. Varâh. Bṛh. S. 16,31. 19,20. 25,5. भयेन नष्टो Çuk. 39,14. नष्टो वैश्रवणः स्थानात्तस्य वीर्येण *gekommen um Etwas* R. 1,14,18. सा नष्टा बाणपुरात्तदा *verschwand aus* Hariv. 10023. कथं च नष्टा ज्ञातिभ्यो भर्तुर्वा so v. a. *und auf welche Weise haben Verwandte und Gatte sie aus dem Gesicht verloren?* MBh. 3,2690. आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति ṚV. 10,97,11. 13. नेशत्तमो दुधितं रोचत द्यौः 4,

1,17. 6,54,7. VS. 16,10. पिशाचास्तस्मान्नश्यन्ति यमहं ग्राममाविशे AV. 4,36,7. 2,14,5.6. 5,13,2. 6,83,3. 7,115,1. ÇAT. BR. 9,2,3,19. 12,4,3,3. 13,3,8,6. AIT. BR. 5,28. यदि कपालं नश्येत् 7,9. TS. 2,6,3,5. ÇÂÑKH. ÇR. 13,3,2. GṚHJ. 5,8. प्रज्ञा नश्यति M. 4,52. धर्मो ऽनशत्तदा MBH. 13,1313. 3,8494. ततो नङ्क्ष्यति ते धर्मः KATHÂS. 15,78. ज्ञानानि नङ्क्षन्ति (नङ्क्ष्यन्ति zu lesen) MBH. 12,1860. महान्धर्मो नशिष्यति 4,680. नष्टो मोहः BHAG. 18,73. नष्टसंज्ञ MBH. 1,3147. 3,2867. नष्टात्मन् 2361. °रूप 2904. °चेतन SUÇR. 1,255,9. °स्वरता 118,8. °मति, °दृष्टि BHÂG. P. 5,26,9. °धी RÂGA-TAR. 5,299. °संस्मृति BHAṬṬ. 6,58. °निद्र PAÑKAT. 38,4. ननाशैकपदे रोषः R. 6,72,69. नश्यन्ति हव्यकव्यानि नराणामविजानताम् so v. a. *zu Nichte werden, keinen Erfolg haben, ohne Nutzen sein, vergeblich sein* M. 3,97. नष्टं देवलके दत्तम् 180. तपांसि मम नष्टानि व्रतानि मे ऽखिलानि च BRAHMA-P. in LA. 58,7. अविवेकिनि भूपाले नश्यन्ति गुणिनो गुणाः। प्रवासरसिके कान्ते यथा साध्व्याः स्तनोन्नतिः॥ *umsonst da sein* Spr. 254. कृतं यस्मिन्न नश्यति *dem eine Wohlthat nicht vergebens erwiesen worden ist* MBH. 1,6116. नश्यतीषुर्यथाविद्धः खे विद्धमनुविध्यतः। तथा नश्यति वै क्षिप्रं बीजं परपरिग्रहे॥ M. 9,43. असंतुष्टा द्विजा नष्टाः संतुष्टा इव पार्थिवाः *sind verloren* so v. a. *bringen es zu Nichts* Spr. 277. क्षिप्रं नश्यति सान्वयः *geht zu Grunde* M. 3,205. 9,314. प्रेत्य चेह च नश्यति 8,111.171. MBH. 3,1098. PAÑKAT. 47,15. प्राणेषु नश्यत्सु (so ist zu lesen) BHARTṚ. 2,22. जीवनाशं ननाश च BHAṬṬ. 14,31. ग्रहीता यदि नष्टः (Schol. = मृतः) स्यात् M. 8,166. बहवो ऽविनयान्नष्टा राजानः सपरिच्छदाः 7,40. PRAB. 52,1. अनावृष्ट्या कृषिर्नष्टा DHÛRTAS. 76,18. VARÂH. BṚH. S. 17,19. नष्ट *verdorben, beschädigt* JÂGÑ. 2,59. नष्ट im Gegens. zu पुष्ट von Personen VEDÂNTAS. (Allah.) No. 81. med.: अर्यो नंशन्त सनिषन्त नो धियः ṚV. 9,79,1. नशेमहि सदा निशि *verschwinden, sich unsichtbar machen* MBH. 7,683. अपसर्पत नश्यधम् *verschwindet, macht dass ihr fortkommt* R. 5,27,24. अशुभं कर्म, तत्सर्वं नश्यते तत्र स्नातमात्रस्य MBH. 3,7014. 7069. 13245. न चास्या नश्यते रूपम् N. 17,7. स नश्येत मृषा वदन् *zu Grunde gehen* MBH. 1,3414. 3,10701. यावन्न नङ्क्ष्यामहे BHÂG. P. 4,17,11.

— caus. नाशयति, अनीनशत्; *verschwinden machen, vertreiben; vertilgen, zerstören, zu Grunde richten:* क्षेत्रियं नाशयामि त्वत् AV. 3,7,6. 4,37,11. 5,4,1. याहि ते देवा ब्रह्मणा नाशयन्तु 6,113,1. लक्ष्म श्वेतमनीनशम् 1,23,4. शीर्ष्णो रोगमनीनशम् 9,8,21. 8,7,3. ṚV. 1,50,11. रथमनाशयत् *verschwinden machen* so v. a. *weit wegführen* BHAṬṬ. 17,102. नाशयाम्यद्य गाधेयं नीहारमिव भास्करः R. 1,55,25. 54,18. 19. अज्ञानजं तमः BHAG. 10,11. क्लामम् MBH. 3,2324. श्रमम् 2387. 3080. 4,201. 5,6051. R. 5,3,71. BHAG. 5,16. BHAṬṬ. 8,57. प्रभूतमपि दारिद्र्यं न नाशयति PAÑKAT. 241,12. नाशयाम्यद्य ते दर्पम् R. 1,56,3. नाशयन्त्याशु पापानि M. 11,245. अप्रजितं तु तद्वृत्तमुभयं नाशयेदिदम् (बलमूर्जं च) 2,55. मा धर्म्यान्नीनशः पथः R. GORR. 1,24,9. MBH. 3,2027. शापितैर्बलिकर्माणि R. 3,1,24. 5,2,21. परकार्यम् PAÑKAT. I,407. तैर्नाशिते वने R. 5,63,8. तन्नाशयथ किं ग्रामान् VID. 66. कथमग्निर्न नो धक्ष्येत्कथमाप्नुर्न नाशयेत् MBH. 1,8382. आ पाप स्वयं नष्टः परानपि नाशयितुमिच्छसि PRAB. 52,1. MÂRK. P. 14,76. HIT. IV,92. BHÂG. P. 7,10,54. 9,15,15. न स्वल्पस्य कृते भूरि नाशयेन्मतिमान्नरः *verlieren, einbüssen* PAÑKAT. I,23. नाशित *verloren, eingebüsst* JÂGÑ. 2,260. उपदिष्टं सुमहन्मार्ग शास्त्रं यत्नेन धीमता। स नाशयतु दुष्टात्मा so v. a. *wieder vergessen* R. 2,75,26. श्रुतं नाशयताम् *verloren gehen lassen, nicht im Gedächtniss behalten* MBH. 7,705. अग्नीन् *die Feuer ausgehen lassen* BHÂG. P. 4,5,15. कन्याम् *ein Mädchen schänden* KULL. zu M. 8,367. fgg. DAÇAK. in BENF. Chr. 191,10. Nach P. 1,3,86 und VOP. 22,2 stets act.; das med. haben wir in den folgenden Stellen: शोको नाशयते धैर्यं शोको नाशयते श्रुतम्। शोको नाशयते सर्वम् R. 2,62,15. M. 3,175. दातुर्नाशयते फलम् 177. कृतं पुरुषकारं हि दैवं नाशयते क्षणात् HARIV. 10087. 1167. नाशयते चित्तम् VÂJU-P. in Verz. d. Oxf. H. 50, *b*, 26. Der aor. in der Bed. des simpl.: मा व्याघ्रा नीनशुर्वनात् *verschwinden aus* MBH. 5,862; vgl. u. वि.

— desid. निनशिष्यति und निनङ्क्षति P. 7,1,60. 2,45; s. निनङ्क्षु.

— अनु s. अनुनाश.

— अप *sich scheren, sich packen:* अपनश्य धिक्त्वा जाल्मास्तु ÇÂÑKH. BR. 30,5.

— व्यप caus. *vertreiben:* यस्ते युद्धमयं दर्पं कामं च व्यपनाशयेत् MBH. 5,7090.

— अव *verschwinden, vergehen:* अवनेशुः कुरूणां हि वीर्याण्यर्जुनजाद्भयात् MBH. 4,1728.

— निस्, partic. निर्नष्ट (das न unverändert, weil श in ष übergegangen ist) *verloren gegangen, verschwunden:* °नामकृत्य (महीपाल) RÂGA-TAR. 1,83. °कण्टककुल 6,367. — caus. *austreiben, vertreiben:* निष्क्रव्यादमनीनशम् ṚV. 10,162,2. AV. 1,23,2. 3.

— परि, परिणश्यति, परिनष्ट P. 8,4,36, Sch.

— प्र (das न der Wurzel bleibt unverändert, wenn श in ष sich wandelt P. 8,4,36. wenn श verschwindet [also auch प्रनङ्क्ष्यति] VÂRTT. VOP. 11,5) *verloren gehen, sich verlieren, verschwinden:* या प्रेव नश्यसि ṚV. 10,146,1. परागु हैवैतद्रेतः सिक्तं प्रणश्येत् ÇAT. BR. 4,3,3,4. 4,20. 22. 1,6,4,17. आधिः प्रणश्येद्द्विगुणे धने यदि न मोच्यते JÂGÑ. 2,58. M. 8,149. न ते यशः प्रणशिता MBH. 1,3278. न मे कीर्तिः प्रणश्येत 3,16945. शैत्यं सोमात्प्रणश्येत 2,2548. कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुलधर्माः BHAG. 1,40. तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति 6,30. PAÑKAT. 129,18. 20. विद्युत्प्रणाशं स त्वरं प्रनष्टः BHAṬṬ. 3,14. प्राणशन्नासिकाभ्यां च वक्त्रेण च वनौकसः *verschwanden* so v. a. *machten sich davon, entwischten* 15,49. प्रनष्टुम् 54. partic. प्रनष्ट (häufig fälschlich प्रणष्ट geschrieben) *verloren gegangen, verloren, geschwunden, verschwunden, nicht zu sehen, dahingegangen* M. 8,30. 33. 34. JÂGÑ. 2,33. MBH. 1,4359. 7673. 3,2967. 8735. 13,2614. BHAG. 18,72. R. 1,20,17. 61,6. 7. 2,33,20. 75,45. 4,27,9. 5,15,37. 71,7. VARÂH. BṚH. S. 78,23 = 93,3. KATHÂS. 4,25. RÂGA-TAR. 5,211. *der sich aus dem Staube gemacht hat* PAÑKAT. 89,20. VET. in LA. 22,11. — caus. *verschwinden machen:* छायामिव प्र तान्सूर्यः परिक्रामन्ननीनशत् AV. 8,6,8. गाण्डीवशब्देन प्रणाश्य तत्र वै बलम् MBH. 7,327. HARIV. 8877. पाप्मानं मे प्रणाशय BHÂG. P. 8,16,27. *vergehen machen:* यजमानम् ÇAT. BR. 5,2,3,20. *verloren gehen lassen* so v. a. *unbelohnt lassen:* कृतकृत्यस्य भृत्यस्य कृतं नैव प्रणाशयेत् HIT. IV,9.

— अतिप्र *einer Sache* (acc.) *verlustig gehen:* नेदिमाँ लोकानतिप्रणश्यानि ÇAT. BR. 6,7,3,16. 4,11. 9,4,4,11.

— विप्र *sich verlieren, verschwinden:* पापानि विप्रनश्यन्ति MBH. 3,5027. JÂGÑ. 3,308. ब्राह्मणेषु प्रमूढेषु धर्मो विप्रणशेद्ध्रुवम् MBH. 13,3083. स्मृतिर्मे विप्रणश्यति 13,825. अपि श्वपाके शुनि वा न दानं विप्रणश्यति

verloren sein so v. a. *wirkungslos sein, keine Früchte tragen* 13,3212. विप्रनष्ट *verloren, verschwunden:* विप्रनष्टां श्रियं चापमाहर्ता MBh. 1, 4802. °विशेषका R. 3,55,6. सर्वथा विप्रनष्टास्ते — नहि विप्रो गतिं तेषां वासं वापि MBh. 4,877. — caus. *verloren gehen lassen* Saddh. P. 4, 23, *b*.

— संप्र *sich verlieren, verschwinden:* घोरत्वं संप्रणश्यति MBh. 3,13781. संप्रनष्टे कलौ 2847.

— वि *sich verlieren, verschwinden; verloren —, eitel —, wirkungslos sein; zu Nichte werden, vergehen, zu Grunde gehen:* वि षु विश्वा अरातयो ऽर्यो नशन्त नो धियः (vgl. jedoch die Abweichung 9,79,1 weiter unten) ṚV. 10,133,3. यथा महाह्रदं प्राप्य क्षिप्तं लोष्टं विनश्यति M. 11,263. मायाः — क्षिप्रं विनेशुर्विदुर क्लेशा ज्ञानोदये यथा Bhâg. P. 4,11, 2. शनैः शरीरे विननाश शोकः शरद्गतो मेघ इवाल्पतोयः R. 2,44,25. क्रियाः सर्वा विनश्यन्ति ग्रीष्मे कुसरितो यथा Hit. I,117. अशनिः पुरा नु मार्त्यघ्नी वि नंश्यतु ṚV. 8,27,18. उताधीतं वि नश्यति 1,170,1. अमीषां चित्तं वि नैशत् 10,128,6. वि च नशन्न इषो अरातयः 9,79,1. Çat. Br. 14,4,2, 8. Shaḍv. Br. 5,7. न स्कन्दते न व्यथते न विनश्यति कर्हिचित्। वरिष्ठमग्निहोत्रेभ्यो ब्राह्मणस्य मुखे हुतम्॥ M. 7,84. एवं तु सुमहत्कार्यं विनश्येत् R. 5,29,30. अक्षेत्रे बीजमुत्सृष्टमन्तरैव विनश्यति M. 10,71. स विनश्यति *der* (der Kranke) *ist verloren* Suçr. 1,111,8. 119,6. अवमत्ता विनश्यति *geht zu Grunde* M. 2,163. 3,57. 58. 65. 4,174. 7,12. 39. 8,22. 10,61. MBh. 1,6162. Bhag. 8,20. R. 3,45,4. 51,35. Bhartṛ. 2,34. Varâh. Bṛh. S. 6,8. 73,10. 97,12. Prab. 37,7. विनशेत् MBh. 3,2289. विनशिष्यन्ति 1,3491. 6168. 13,1815. 1894. 1898. 1899. R. 2,51,15. 16. 63,44. विनङ्क्ष्यामि MBh. 3,2861. 2864. Bhag. 18,58. R. 3,45,16. 17. 54,25. 6,14, 9. Bhaṭṭ. 16,26. विनङ्क्षन्ति (sic) MBh. 1,4973. med. MBh. 1,3147. 6187. 3,10700. R. 5,80,21. विनष्ट *verloren gegangen, verschwunden:* अस्थिविनष्टशल्य Suçr. 1,24,10. सोदरी पुनरस्य ग्रहणाविप्लवे विनष्टा। तदन्वेषणाय यतिष्ये Mâlav. 9,3. °चक्षुस् MBh. 3,16665. °दृष्टि Bhâg. P. 3,1,6. °धर्मे देशे Râǵa-Tar. 1,314. *zu Grunde gegangen, umgekommen:* वेणो विनष्टो ऽविनयात् M. 7,41. MBh. 1,6188. 2,2518. हा हतास्मि विनष्टास्मि भीतास्मि विजने वने *ich bin verloren* 3,2364. Pańkat. 21,3. I, 324. विनष्टा वा प्रनष्टा वा भक्षिता वापि मैथिली R. 5,15,37. विनष्टं वा प्रनष्टं वा न युक्तमनुशोचितुम् 71,7. नष्टं विनष्टं कृमिभिः श्वहतं विषमे मृतम् (पशुम्) M. 8,232. *verdorben, schlecht geworden* (von Sachen) 2,64. Jâǵń. 2,59. 268. — caus. *verschwinden machen, vertreiben, vernichten, verderben, zu Grunde richten, umbringen:* त्वं पुर इन्द्र व्योजसा नाशयध्यै ṚV. 8,86,14. 1,55,6. अशस्तीर्वि हि नीनशः 6,48,17. ब्रह्मन्नेव विशं वि नाशयति TS. 2,3,2,5. एतां श्रियं जिह्मां विनाशयेत् Çat. Br. 5,5,2,1. AV. 3,1,5. तानोषधे त्वं गन्धेन विषूचीनान्वि नाशय 8,6,10. 19,15,2. पृथिवीम् MBh. 14,54. जनपदो R. 1,26,27. 55,27. 65,11. 3,36,16. 5,37,42. Varâh. Bṛh. S. 39 (38), 8. Kathâs. 25,77. Ghaṭ. 14. महास्त्रैर्हो विनाशितः Pańkat. I. 1. समीक्ष्य स (दण्डः) धृतः सम्यक्सर्वा रञ्जयति प्रजाः। असमीक्ष्य प्रणीतस्तु विनाशयति सर्वतः॥ M. 7,19. ज्येष्ठः कुलं वर्धयति विनाशयति वा पुनः 9,109. नरं रुजार्तिमन्तं च वातव्याधिर्विनाशयेत् *aufreiben* Suçr. 1,120,1. R. 2,24,22. ऊर्ध्वकरो दिवसकरस्ताम्रः सेनापतिं विनाशयति *stürzt ihn in's Verderben* Varâh. Bṛh. S. 3,21. 25. 11,54. 83 (80, *c*), 6. अवध्यान्मांसभूतान्नः क्रव्यादाशुर्विनाशयेत् *umbringen* MBh. 1,8382. 16,275. Hariv. 4251. R. 3,16,18. Pańkat. 71,24. 87,24. 98,22. Çuk. in LA. 43,1. मा नः सर्वान्व्यनीनशः MBh. 1,4169. *sich verlieren machen, in's Leere gehen machen:* आदित्य एषामस्त्रं वि नाशयतु AV. 11,10,16. *zugeben, dass Etwas zu Grunde geht* Ragh. 2,56. Auffallend ist die Verbindung mit einem gen. in der Stelle: विनाशयति पातो ऽस्मिन् लोकानामसकृच्छ्यतः Sûrjas. 11,4. Der aor. in der intrans. Bed. des simpl. *zu Grunde gehen, umkommen* MBh. 4,426. 5,767. R. 2,110,30; vgl. das caus. vom simpl. — desid. vom caus. विनाशयिषितः (ohne Redupl.!) Daçak. 112,3 v. u.

— अनुवि *nach* oder *mit Jmd verschwinden, — vergehen, — zu Grunde gehen:* नदीनां फेनाँ अनु तान्वि नश्य AV. 6,113,2. Çat. Br. 14, 5,4,12. 7,3,13. प्रजाश्च तस्य क्षीयन्ते ततः सो ऽनुविनश्यति MBh. 12, 3400. कामानुसारी पुरुषः कामाननुविनश्यति 6503.

— प्रवि *verderben, zu Grunde gehen:* तस्मात्त्वं प्रविनङ्क्ष्यसे R. Gorr. 1,56,27.

— सम् *zu Grunde gehen:* इक्ष्वाकुवंशे संनष्टे R. 5,51,13.

2. नश् (= 1. नश्) adj. *verloren gehend, zu Grunde gehend;* nom. नक् und नट् P. 8,2,63, Sch. Vop. 3,149. — Vgl. जीव°.

3. नश् (so v. a. 1. अश्; vgl. नक्ष्), नशति, नशते, नशत् Naigh. 2,18; (अभि)नट्, (प्र)नक् (आनक् und आनट् werden vom Schol. zu P. 6,4, 73 und Siddh. K. 222, *a* hierher gezogen, können aber füglich auf 1. अश् zurückgeführt werden); नंशि aor. *erreichen, erlangen; treffen, zu Theil werden:* ज्योतिर्नशीमहि ṚV. 10,36,3. 10. रयिम् 2,30,11. 5,4, 11. यत्कामयाध्वे नशथा तदिन्द्र *antreffen, finden bei* 2,14,8. आ नः सोमे स्वध्वर इयानो अत्यो न नाशते (die Dehnung ist für metrisch anzusehen) *eintreffen* Vâlakh. 2,5. — नंहो मर्तं नशते ṚV. 6,3,2. 7,82,7. नकिः शवांसि ते नशत् 8,57,8. न नः पश्चादघं नशत् 2,41,11. नू सद्मानं दिव्यं नंशि देवाः 6,51,12. न ते ते अन्या उषसो नशन्त 1,123,11. 165,9. 8,31,17. न स्रेधन्तं रयिर्नशत् 7,32,21. — caus. *eintreffen machen* (?): युवं कवी ष्ठः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशायथः ṚV. 10,40,6.

— अच्छ *herbeikommen:* अच्छा नक्षि द्युमत्तमं रयिं दाः ṚV. 5,24,2.

— अभि *erreichen, erlangen, treffen:* नशदभि द्रविणं दीध्यानः ṚV. 4, 23,4. मा नो दीर्घा अभि नशन्तमिस्राः 2,27,14. मा नो रक्षो अभि नड्यातुमावताम् 7,104,23. 8,20,16.

— उद् *erreichen:* उत्तरं सुम्नमुन्नशम् ṚV. 2,23,8. 1,164,22.

— परि dass.: नहि ते अन्तः शवसः परीणशे ṚV. 1,54,1.

— प्र *erreichen, treffen:* प्र तमिन्द्र नशीमहि रयिम् ṚV. 8,6,9. प्र वः स धीतये नशत् 1,41,5. Hierher ist ohne Zweifel auch प्रणक् zu stellen, welches von Sâj. auf पर्च् zurückgeführt und vom Prât. und Padap., welche beide nicht in प्र und नक् trennen, vermuthlich eben so aufgefasst wird. Dagegen sprechen Form, Betonung und Bedeutung; vgl. P. 2,4,80, Sch. 8,2,63. मा वो दुर्मतिरिह प्र णङ्क् ṚV. 7,56,9. 94,8. मा प्र णक्तस्य नो वधः 2,23,12. 1,18,3.

— वि *erreichen:* आपश्चिदस्य वि नशन्त्यर्थम् ṚV. 10,27,20. आमासु पूर्षु परो अप्रमृष्यं नारातयो वि नशन्नानृतानि 2,35,6.

— सम् dass.: सो अस्य महिमा न संनशे ṚV. 8,3,10. VS. 23,15. चक्षुषा चन संनशे Vâlakh. 6,5.

नश (von 3. नश्) m. nom. act.; s. दूणाश. दुर्णश. नश Vop. 26,33, v. l. ist

auf 1. नश् zurückzuführen. — Vgl. नाश.

नशन (von 1. नश्) n. *das Verschwinden, Entfliehen* H. 803, Sch.

नशाक m. *eine Art Krähe* Uṇâdik. im ÇKDr.

नशितर् (von 1. नश्) nom. ag. *der verloren geht u. s. w.* ÇKDr. — Vgl. नंष्टर्.

नश्यत्प्रसूतिका (नश्यत्, partic. von 1. नश् + प्रसूति) f. *eine Frau, die ein todtes Kind zur Welt bringt*, H. 531.

नश्वर (von 1. नश्) adj. f. ई P. 3,2,163. Vop. 26,157. *vergehend, vergänglich:* (लक्ष्मीः) जलापाततुषारकणनश्वरी Kathâs. 19,50. Bhâg. P. 5, 18,4. किमेतैरात्मनस्तुच्छैः सह देहेन नश्वरैः । अनश्वरैः 7,7,45. अनश्वर *unvergänglich* Bhartr. 3,21. नश्वरत्व n. *Vergänglichkeit:* अर्थानाम् Daçak. in Benf. Chr. 185,15.

नष्ट s. u. 1. नश्.

नष्टचन्द्र (नष्ट + च°) m. Bez. *der 4ten Tage in den beiden Hälften des Monats* Bhâdra As. Res. III, 290. 292.

नष्टचेष्ट (नष्ट + चेष्टा) adj. *der sich nicht bewegen kann;* davon nom. abstr. °ता *Starrkrampf, Ohnmacht* AK. 1,1,7,33.

नष्टजन्मन् (नष्ट + ज°) n. (*die verloren gegangene Nativität*) *die nachträgliche Berechnung der Nativität eines Menschen* Varâh. Bṛh. 27, 3. नष्टजातक n. dass. 25 (24), 14. 17. Titel des 13ten Adhjâja in Varâh. Laghuǵ.

नष्टमार्गण (नष्ट + मा°) n. *das Suchen eines verlorenen Gegenstandes* Varâh. Bṛh. S. 85,48.

नष्टराज्य (नष्ट + रा°) n. N. pr. einer Gegend im NO. von Madhjadeça Varâh. Bṛh. S. 14,29.

नष्टरूप (नष्ट + रूप) adj. *dessen Gestalt verschwunden ist, nicht mehr gesehen wird:* गूढश्चरति लोके ऽस्मिन्नष्टरूपो महीपतिः MBh. 3,2604. f. आ (sc. अनुष्टुभ्) Bez. *einer Varietät der* Anushṭubh Ṛv. Prât. 16, 28. °रूपी Sarvânukrama nach Regnier zu d. a. St.

नष्टविष (नष्ट + विष) adj. *dessen Gift verschwunden ist* AV. 10,4,12.

नष्टबीज (नष्ट + बीज) adj. *dessen Same verschwunden ist, zeugungsunfähig* H. 492.

नष्टवेदन (नष्ट + वेदन) adj. f. ई *Verlorenes findend* Çat. Br. 13,3,8,6.

नष्टाग्नि (नष्ट + अग्नि) adj. *dessen Feuer ausgegangen ist, der das heilige Feuer hat ausgehen lassen* AK. 2,7,52. H. 855.

नष्टातङ्कम् (नष्ट + आतङ्क) adv. *unbesorgt, ohne Furcht* ad Çâk. 14.

नष्टाप्तिसूत्र (नष्ट - आप्ति + सूत्र) n. *Raub, Plünderung* Hâr. 158.

नष्टाशङ्क (नष्ट + आशङ्का) adj. *unbesorgt, furchtlos* ad Çâk. 14. °ङ्कम् adv. ebend.

नष्टासु (नष्ट + असु) adj. *dessen Lebensgeister entschwunden sind* AV. 10,4,12.

नष्टि (von 1. नश्) f. *Verderben, Untergang:* स्वबल° Bhâg. P. 9,10,21.

नष्टेन्दुकला (नष्ट + इन्दु - कला) adj. f. (*eine Nacht*) *in der die Mondsichel gar nicht zu sehen ist* AK. 1,1,3,9. = नष्टेन्दु H. 151.

नष्टैष s. u. 2. इष.

नष्टैषिन् s. u. इषिन्.

नष्टैष्य (nom. abstr. zu नष्टैषिन्) n. *das Suchen des Verlorenen* Ait. Br. 3,9.

1. नस्, नसते *sich an Jmd machen, sich zusammenthun mit* (namentlich von Mann und Weib) Naigh. 2,14. Nir. 4,15. 6,17. 7,17. Dhâtup. 16, 26 (कौटिल्ये). घृतस्य धाराः समिधो नसन्त Ṛv. 4,58,8. तमीं गिरो जनयो न पत्नीः सुरभिष्टमं नरां नसन्त 1,186,7. स मोदते नसते साधते गिरा 9, 71,3. 89,3.

— सम् *zusammenkommen, sich vereinigen:* सं जामिभिर्नसते Ṛv. 4,1, 4. 8,61,14. 9,68,4. सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि 2,16,8. सं सुष्टुती नसते 9,71,8. यत्र विश्वे कारवः संनसन्त 92,5. नाभा यत्र प्रथमं संनसामहे 10,64,13.

2. नस् f. nur in den schwachen obliquen Casus im Gebrauch P. 6, 1,63. Vop. 3,39. 76. zu belegen sind नसा, नसि und der du. नसोस्. *Nase* Ṛv. 5,61,2. AV. 2,27,2. 5,14,2. 19,60,1. VS. 19,90. 21,49. TS. 5,5,9,2. गावो यथा वै नसि दामयन्त्रिताः Bhâg. P. 4,11,27. 2,10,20. प्रोता नसीव — चतुष्पदः 5,1,14. Am Ende eines adj. comp.: ककुद्मिनो ऽविद्धनसो दमिता 3,3,4; vgl. ऋजू°, खरणस्, खुरणस्. — Vgl. नःक्षुद्र, नस्त, नस्तस्, नस्य, नस्वन्त्, नस्योत, नास्, नासा, नासिका.

3. नस् enclit. acc. dat. gen. pl. des Personalpronomens der 1sten Person VS. Prât. 2,3. P. 8,1,21. fgg. wann न in ण übergeht im Veda VS. Prât. 3,85. P. 8,4,27. 28. यश्च पश्यति नो जनः Ṛv. 7,55,6. प्र णो ऽवत 57,5. वि नो राधांसि दयधम् 37,2. 62,3. सुष्टुतिं नः 58,3. 66,1.

नस 1) *Nase* am Ende eines adj. comp., das oxytonirt wird, P. 5,4,118. 19. Vgl. उन्नस (welches *mit einer hohen Nase versehen* bedeutet; vgl. Mârk. P. 7,51. Bhâg. P. 8,8,42. Bhaṭṭ. 4,18), ऊर्णास, कुम्भीनस, खरणस und खुरणस (u. खरणस् und खुरणस्), गोनस, द्रुणस, प्रणस, वार्ध्रीणस, सुनस. — 2) f. नसा *Nase* Trik. 2,6,28. H. ç. 120. — Vgl. नस्, नास्, नासा, नासिका.

नसंविद् (1. न + सं°) f. *Bewusstlosigkeit, Selbstvergessenheit* Bhartr. 1,27, v. l.

नसत्त (1. न + सत्त) ved. P. 8,2,61. नसत्तमञ्जसा Schol. angeblich = असन्न.

नसि viell. *Nase* in कुम्भीनसि.

नसुकर (1. न + सु°) adj. *nicht leicht zu vollbringen:* कृत्वा नसुकरं कर्म MBh. 8,185. 14,1768.

नस्त 1) m. *Nase* Çabdam. im ÇKDr. नस्ततस् *aus der Nase:* यदि स्रोतत्पतेद्भूमौ रुधिरं मम नस्ततः MBh. 4,2227. 2211. 5,4429. H. 4116. Viell. nur eine erweiterte Form von नस्तस् mit wiederholtem Suffix. — 2) f. आ *ein durch die Nasenscheidewand des Zugviehes gebohrtes oder gebranntes Loch* Bhar. im ÇKDr. mit folg. Citat aus einer Smṛti: नस्ताभेदनदाहाभ्यां कर्णादाहास्थिभेदनैः । अतिदाहातिवाहाभ्यां वधे चान्द्रायणं चरेत् ॥ Vgl. नस्तक, नस्तित. — 3) n. *Niesemittel* Ratnam. im ÇKDr.

नस्तक m. = नस्ता: ये चाच्छिन्दन्ति वृषणान्ये च भिन्दन्ति नस्तकान् MBh. 12,9377.

नस्तकरण (नस्त + क°) n. *eine Geräthschaft des* Bhikshu, *mit der er Etwas in die Nase spritzt oder streut*, Vjutp. 209. Ob nicht नस्तःकरण zu lesen ist?

नस्ततस् s. u. नस्त 1.

नस्तस् (von 2. नस्) adv. *aus der Nase* P. 6,1,63, Vârtt. 2. TBr. 1,8, 5,1. Çat. Br. 5,5,4,10. 13,4,4,6. Jâǵń. 3,127. MBh. 4,2209. Bhâg. P. 2,7,11. 8,5,42. *in die Nase:* नस्तः करोति Âçv. Gṛhj. 1,13. नस्तो दत्ति-

णतो निषिञ्चेत् ÇÂÑKH. GṚHJ. 1, 19. 20. नस्तःकर्मन् *das in-die-Nase-Stekken, Schnupfen* SUÇR. 2,297, 6.

नस्तित (von नस्ता) adj. *dem ein Loch in die Nasenscheidewand gebohrt oder gebrannt worden ist; an der Nase gefesselt, mit einem Nasenring versehen* AK. 2,9,68. H. 1260.

नस्तोत (नस्त + ओत) adj. = नस्तित, नस्योत RAMÂN. zu AK. ÇKDR.

नस्य (von 1. नस्) P. 6,1,63, Vârtt. 2. 3. 1) adj. *in der Nase befindlich:* प्राण ÇAT. BR. 12,3,1,8. — 2) f. आ a) *Nase* TRIK. 2,6,28. H. ç. 120. (नंस्या). — b) *der Strick, welcher dem Zugvieh durch die Nase gezogen wird,* MIT. II,91, b, 3 v. u. (nach STENZLER; das Werk steht uns nicht zu Gebote). Am Ende eines adj. comp.: छिन्ननस्येन यानेन JÂǴN. 2,299. Vgl. नास्य. — 3) n. a) *die Härchen in der Nase* (nach MAHÎDH.) VS. 19, 90. — b) *Niesemittel, Errhinum* überh. RATNAM. im ÇKDR. औषधमौषधसिद्धो वा स्नेहो नासिकाभ्यां दीयत इति नस्यम् SUÇR. 2,235, 21. 236, 1. fgg. 1,176, 7. 181, 11. 182, 9. °विधि 10, 7. Verz. d. B. H. No. 929. 958. लक्ष्मणाय ददौ नस्यं सुषेणः परमौषधीम्। स तस्या गन्धमाघ्राय विशल्यः समपद्यत ॥ R. 6,71, 24. 83, 55. धूपैरञ्जनयोगैश्च नस्यकर्मभिरेव च। भेषजैः स चिकित्स्यः स्यात् MBH. 12, 417.

नस्योत (नसि, loc. von 1. नस्, + ओत) adj. *an der Nase gefesselt, mit einem Nasenring versehen* AK. 2,9,68. H. 1260. नस्योता नैनीयते TS. 2,1,1,2. नस्योत इव गोवृषः MBH. 3, 1142. subst.: नस्योतवद्यस्य वशे च लोकः BHÂG. P. 6,3, 12.

नस्वत् (wie eben) adj. f. नस्वती *benaset* AV. 10,1,2.

1. नह्, नह्यति und °ते DHÂTUP. 26,57. परिणह्येत् MBH. 1, 1406; ननाह; नत्स्यति, नद्धा KÂR. 6 aus SIDDH. K. zu P. 7,2, 10. P. 8,2,34; अनात्सीत्, अनद्ध VOP. 11,7; नद्धुम्, नद्ध; *binden, knüpfen; úmbinden, anlegen:* यथा युगं वरत्रया नह्यन्ति ṚV. 10,60,8. अक्षानहो नह्यतन 53,7. वर्म वैतदग्नये नह्यति ÇAT. BR. 1,3,3,14. बर्सम् TS. 2,5,3,2. तलं नह्यमानम् ÂÇV. GṚHJ. 3, 12. नह्यमान *gebunden, gefesselt* BHÂG. P. 5,14, 38. med. *sich anlegen* AV. 19,20,3. *sich die Rüstung anlegen, sich rüsten:* योत्स्यमाना अनह्यन्त MBH. 4, 1016. नद्ध *gebunden, geknüpft, verbunden, befestigt* H. 438. MED. dh. 9. उष्णीषं तिर्यङ्नद्धम् LÂṬJ. 8,6,4. माला R. 4, 12, 19. नद्धं च भाजनम् — तुलार्धमभवत् MBH. 14, 1929. युग 2, 1932. SÛRJAS. 12,73. कञ्चुकस्ते ऽपि नद्धः MÂRK. P. 25, 14. खर्जूरीस्कन्धनद्ध *angebunden an* RAGH. 4,57. लतावितानन्नद्धे द्वे चक्रतुः शरणे *befestigt* R. GORR. 2,56, 20. अस्मत्समयनद्धाः HARIV. 5199. *umbunden, umwunden:* दिव्यैश्च कवचैर्नद्धाः HARIV. 12946. रूप्याङ्गदनद्धबाहु 13139. R. 5,14, 15. अमृतोत्पादने नद्धो भुजंगेनेव मन्दरः 24, 26. काञ्चनपट्टनद्धा शक्तिः MBH. 5,7210. रथः काञ्चनपट्टनद्धः BHÂG. P. 8,15,5. ओष्ठाभ्यामम्बूकृतमाहु नद्धम् *durch die Lippen gebunden,—gehemmt,* von einer fehlerhaften Aussprache der Laute ṚV. PRÂT. 14,2. *überzogen, durchzogen, eingelegt:* तोयातिभाराम्बुदवृन्दनद्धं नभः HARIV. 8799. शिरानद्ध (रूप) KATHÂS. 12;52. (तरुषण्ड) नानागुल्मलता° R. 4,13, 13. नानाधातुशतैर्नद्धानचलान् MBH. 3,2406. शैलेयनद्धेषु शिलातलेषु KUMÂRAS. 1,56. स्वर्णान्हेमनद्धान् MBH. 2,1915. घण्टाः सशङ्खास्तपनीयनद्धाः HARIV. 13094. 13096. नद्धा मणिभिः MEGH. 77, v. l. für बद्धा. नद्ध = उद्धृत MED. dh. 9. n. *Band, Knoten:* शालाया नद्धानि वि चृतामसि AV. 9,3,1.2. नद्धविमोक्त GOBH. 2,4,3. — Vgl. गिरिणद्ध, गिरिनद्ध. — caus. *zusammenbinden lassen:* वस्त्ररत्नादि नाहयेत् BHAVISHJA-P. in Verz. d. Oxf. H. 31, b, N. 3. — intens. नानह्यते P. 6,4, 24, Sch.

— अप 1) *zurückbinden:* अपं नह्यामि ते बाहू अपिं नह्याम्यास्यम् AV. 7,70,5. — 2) *losbinden:* अपनह्य वासम् MBH. 3,13309.

— अपि oder पि (dieses in der späteren Sprache vorzugsweise) 1) *anbinden, befestigen, anlegen:* कवचं पिनह्य BHAṬṬ. 3,47. पिनह्य तानि पुष्पाणि केशेषु MBH. 13,2352. अपिनह्य कुण्डले 4,301. कुण्डले भित्तितुं तस्य क्षत्रियया पिनद्धे 1,759. पिनद्धकम्बु 4,54. मन्दारमाला हरिणा पिनद्धा ÇÂK. 161. पिनद्धमङ्गलप्रतिसर DAÇAK. in BENF. Chr. 201, 5. med. *sich umbinden:* स्रजः KÂTJ. ÇR. 14,1,23. PÂR. GṚHJ. 2,14. अपिनद्ध = पिनद्ध = आमुक्त = प्रतिमुक्त AK. 2,8,2,33. H. 765. — 2) *zubinden, durch Binden verhüllen; unterbinden; verstopfen:* अश्नापिनद्धं मधु पर्यपश्यत् *verdeckt* ṚV. 10,68,8. पिनद्धां (निबद्धां MBH. 3,2662) धूमजालेन प्रभामिव विभावसोः R. 5,18,4. कुसुमं पिनद्धं पाण्डुपत्त्रोदरेण ÇÂK. 18. द्यौः — अतिरजोपिनद्धा VARÂH. BṚH. S. 19,20, v. l. अत्रैव वो ऽपि नह्याम्युभे आर्त्नी इव ज्यया ṚV. 10,166,3. आस्यम् AV. 7,70,4.5. मेढ्रम् 95,3. भगम् 1,14,4. प्राणम् 5,8,4. 9,3,18. उष्णीषेणाद्यौ AIT. BR. 6,1. यष्टिभिश्चर्म पिनह्य KAUÇ. 39. अपिनद्धो मरिष्यसि ÇAT. BR. 1,4,3,20. — 3) पिनद्ध *durchzogen:* इन्द्रायुधपिनद्धाङ्ग (घन) MBH. 13,976. नानाधातु° (शृङ्ग) HARIV. 4593. MBH. 6, 199. बहुधातुपिनद्धाङ्गैर्हिमवच्छिखरैरिव 1,6966. — घनो यथा खे चिरमापिनद्धः (?) MBH. 6,2599.

— अभि *verbinden, zubinden:* अभिनद्धाक्ष KHÂND. UP. 6,14, 1. — Vgl. अभिनहन.

— अव *zubinden, zudecken, überdecken, beziehen:* श्वभ्रं चर्मणा KÂTJ. ÇR. 13,3,16. AV. 9,3,8. अवनद्धं श्रथितमप्स्वन्तः 1,116,24. चर्मावनद्ध M. 6,76 = MBH. 12,12463. पिशितपङ्कावनद्धास्थि PRAB. 71,1. हेममालावनद्ध (रथ) MBH. 7,78. गदा हेमपट्टावनद्धा: 8141. पुष्पभारावनद्ध (पादप) R. 5,9,8. द्यौः — अतिरजोऽवनद्धा VARÂH. BṚH. S. 19,20. शिरावनद्ध 67, 59. 84. — Vgl. अवनद्ध.

— पर्यव, partic. पर्यवनद्ध P. 8,4,38, Sch.

— प्राव, partic. प्रावनद्ध P. 8,4,38, Sch.

— आ 1) *anbinden:* वरत्रायां दार्वानह्यमानः ṚV. 10,102,8. ऐषु नह्य वृषाजिनम् AV. 6,67,3. आनद्धाभरणैः कायैः MBH. 6,5525. आनद्ध = बद्ध = संदित TRIK. 3,3,214. H. an. 3,342. MED. dh. 27. — 2) med. *sich verstopfen:* आनह्यते नासा SUÇR. 2,369, 10. 373, 6. आनद्ध *verstopft* 21, 21. *bedeckt, überzogen* 1,22,3. 16. — Vgl. आनद्ध, आनाह.

— निरा, partic. निराणद्ध P. 8,4,2, Sch.

— पर्या *zubinden, verhüllen:* सोमपर्याणहनेन पर्याणह्यति ÇAT. BR. 3, 3,4,6. 7. पर्याणद्ध AV. 14,2,12. P. 8,4,2, Sch.

— प्रत्या *darauf decken* ÇAT. BR. 3,3,4,8.

— व्या, partic. व्यानद्ध *durchzogen:* उरश्छदमिन्द्रवर्णव्यानद्धम् HARIV. 6884.

— उद् 1) *aufbinden, in die Höhe binden:* मुक्तागुणोन्नद्धं मौलिम् RAGH. 17,23. उन्नद्धचूड 18,50. — 2) (*von den Fesseln befreien*) *herausdrängen, heraustreiben:* अस्थ्यवयवो ऽस्थिमध्यमनुप्रविश्य मज्जानमुन्नह्यति SUÇR. 1,301,9. मात्रावमुन्नह्यति मांसपिण्डम् 288,2. KAUÇ. 64. — 3) (*sich der Fesseln entledigen*) *hervorbrechen, hervorkommen aus:* ततः प्रसन्ना पृथिवी तपसा तस्य — पुनरुन्नह्य सलिलात् MBH. 3, 11016 (S. 570). — उन्नद्ध

= उच्छ्रित AK. 3,4,11,87. *in die Höhe gehoben, aufgetrieben:* श्वासोन्नद्धपयोधर Gît. 12,16. °फणा इवाहयः Bhâg. P. 4,11,4. *entfesselt, über alle Grenzen hinausgegangen:* अस्त्रतेजस् Bhâg. P. 1,7,28. मद 4,27,4. *hochfahrend, sich hoch dünkend, übermüthig, eingebildet* MBh. 3,1176. ते नेह शक्याः सहसा विजेतुं वीर्योन्नद्धाः 6,3521. उन्नद्धो ऽष्टविभूतिभिः Bhâg. P. 4,14,4. तपोयोगबलोन्नद्ध 7,10,26. अप्रमेयमहिमोन्नद्धैर्न किं साध्यते Râga-Tar. 4,331. °चेतस् Bhâg. P. 6,18,25. — Vgl. उन्नाह.

— समुद् 1) *in die Höhe binden,* समुन्नद्ध = ऊर्ध्वबद्ध H. an. 4,153. — 2) *entfesseln, freien Lauf lassen:* समुन्नद्धनिरुद्धशक्ति Bhâg. P. 4,17,33. — 3) *in die Höhe drängen, heraustreiben:* वल्मीकवत्समुन्नद्धं विद्रधिम् Suçr. 1,280,20. — समुन्नद्ध = समुद्धत Med. dh. 48. भ्रूविक्षेप *in die Höhe gerichtet* Spr. 292. *einen hohen Grad erreicht habend:* °प्रणय Bhâg. P. 1,15,3. °मद 2,9,29. *hochfahrend, eingebildet;* = गर्वित (दृप्त) und पण्डितंमन्य AK. 3,4,13,106. H. an. Med. MBh. 5,1000. Spr. 292. अ° *nicht aufgeblasen, bescheiden* MBh. 5,1010. 12,12510.

— उप *einbinden, einschnüren, in ein Bündel machen; verbinden:* सोमम् Çat. Br. 5,4,5,15. Ait. Br. 1,13. Âçv. Çr. 12,4. TS. 2,4,9,4. 4,4,9,1. पलाशेषु Çat. Br. 5,2,1,17. अस्थीनि Kâtj. Çr. 25,13,28. 10,9,30. मणिश्चर्मोपनद्धः *Phimosis* Suçr. 1,297,4. पुरटोपनद्ध *mit Gold eingelegt* (Burnouf: *avec des attaches d'or*): धनुस् Bhâg. P. 8,15,6. — Vgl. उपनहन, उपनाह, उपानह्. — caus. *verbinden lassen:* शाल्वणेनोपनाहयेदुदरम् Suçr. 2,86,13. व्रणम् 109,18. — Vgl. उपनाहन.

— नि *festbinden:* इषुधिः पृष्ठे निनद्धः RV. 6,75,5. — Vgl. नीनाह.

— परि *umbinden, umfangen, umspannen:* न तां बधी परिणाहेच्छत्तचर्मा महातनुम् MBh. 1,1406. ताम्बूलवल्लीपरिणद्धपूग Ragh. 6,64. तूणीरपट्टपरिणद्धभुजान्तराल Mâlav. 85. शैलेयजालपरिणद्धशिलातल Rt. 6,25. जत्रुभिः — अस्थिसंधिपरिणद्धैः Varâh. Bṛh. S. 67,30. परिणद्ध *von grossem Umfange, breit:* कंधर Ragh. 3,34. — Vgl. गुदपरिणद्ध, परिणाह, परीणह्.

— प्र s. प्राणाह.

— वि *losbinden:* विनद्धा गर्दभीव AV. 10,1,14.

— सम् 1) *zusammenbinden, überbinden; umgürten, ankleiden; ausrüsten:* सं मा कृतस्य धारया धनुः स्नाव्नेव नह्यत AV. 7,50,9. मेखलाम् 6,133,1. वत्सज्ञानपीध्मे संनह्येत् TS. 2,2,8,2. 3,1,5. Çat. Br. 1,3,1,12. fgg. पत्नीम् TS. 1,6,9,4. — स्रग्दुकूलं कवरीं च विच्युतां संनह्यतीं वामकरेण *zusammenbindend, festbindend* Bhâg. P. 8,12,21. कवचेन महार्हेण समनह्यद्बृहन्नलाम् *bekleiden* MBh. 4,1220. संनह्यमानेषु वाजिषु pass. *geschirrt werden* Pańkat. 218,7. *sich Etwas anlegen,* med.: समनह्यन्त — कवचानि MBh. 3,14958. संनह्यध्वम् — दंशनानि 15684. act.: वर्म संनह्येत् Bhâg. P. 6,8,4. absolut.: संनह्य काञ्चनं वर्म MBh. 14,2315. कलापान्संनह्य R. 2,52,10 (Gorr. 49,5). — 2) *sich ankleiden, sich gürten, sich rüsten;* med.: उत्तिष्ठत सं नह्यध्वम् AV. 11,9,2. 14,1,42. Kâṭh. 31,1. Lâṭj. 3,10,3. बाणानीकानि सहसा समनह्यन्त Hariv. 10484. 12930. वरः संनह्यमानानाम् MBh. 4,51. बधाय सुरसैन्यस्य संनह्यस्व Hariv. 13044. 13109. 13110. act.: समनह्यत् 13062. MBh. 2,894 (wo mit West. समनह्यन्त ता° zu lesen ist). समनात्सीत्ततः सैन्यम् Bhaṭṭ. 15,111. सुसंनद्धाम् 112. संनेहुः 14,7. समनह्यंश्च वर्मभिः 17,4. Vop. 21,17. Häufig der absolut. संनह्य MBh. 2,1411. 13,3096. Hariv. 5895. Bhâg. P. 8,15,8. *sich anschicken zu* (infin.): छेत्तुं वज्रमणीन् शिरीषकुसुमप्रान्तेन संनह्यति Bhartṛ. 2,6. — संनद्ध *zusammengebunden, umwunden:* दृतिभिः संनद्धैः Râga-Tar. 4,543. बर्हिस् Çat. Br. 2,5,1,18. गोभिः RV. 6,47,26. 75,11. *befestigt, angeheftet, angelegt, umgelegt:* °कवच Kâṭh. 34,5. °कवचध्वजौ MBh. 15,627. कुसुममिव लोभनीयं यौवनमङ्गेषु संनद्धम् Çâk. 20. लतेव संनद्धमनोज्ञपल्लवा *daran haftend* Ragh. 3,7. *anstossend, angrenzend, in Berührung stehend:* सर्वं पर्वतसंनद्धं (पर्वतसंबन्धं Gorr. 1,39,20) सौवर्णमभवद्वनम् R. 1,38,21. *gegürtet, gerüstet, schlagfertig* (वर्मित, व्यूढ) AK. 2,8,2,33. 3,1,44 (= आततायिन्). H. 765. an. 3,350. Med. dh. 37. निण्यः संनद्धो मनसा चरामि RV. 1,164,37. राजा संनद्धो वीर्यं करोति Çat. Br. 13,2,2,7. Âçv. Çr. 9,7. MBh. 2,2463. 4,997. Hariv. 8115. R. 2,84,6. 97,21. 4,15,19. 6,9,24. Kâm. Nîtis. 7,43. Pańkat. 48,6. Bhâg. P. 7,10,65. Prab. 85,7. संनद्धाः कवचिनः परियन्ति Schol. zu Lâṭj. 3,10,1. सुसंनद्धैर्गजैः Hariv. 6402. महापुरुषसंनद्ध Bhâg. P. 6,12,31. रथ *ausgerüstet* Ait. Br. 8,10. MBh. 5,7130. *gerüstet* so v. a. *in Bereitschaft stehend, fertig dastehend:* आस्तां बालस्य संनद्धे द्वे धात्र्यौ तस्य वृद्धये Râga-Tar. 1,77. von einer Wolke so v. a. *in Begriff stehend das Wasser zu entlassen* Megh. 8. Vikr. 70. संनद्धं यदपि स्थितं कुरुबकं तत्कोरकावस्थया *fertig zum Aufblühen* Çâk. 131. — Vgl. संनाह. — caus. *sich gürten —, sich rüsten lassen:* दात्रियम् Kâtj. Çr. 13,3,10. राजानम् Âçv. Gṛhj. 3,12. Lâṭj. 3,10,1.

— अभिसम् 1) *zusammenknüpfen:* मूलानि च प्रान्तानि चाभिसंनह्यन्ति Kauç. 90. — 2) *sich rüsten gegen* (?): ते ऽेनमभि समनह्येतां तं यदभ्यार्हेताम् TS. 2,5,6,4. अभिसंनद्ध *gerüstet* MBh. 3,14883.

— उपसम्, partic. °नद्ध *beigebunden, angebunden* Çat. Br. 2,5,2,18. 3,6,2,10. 14. Kâtj. Çr. 5,1,26.

2. नह् (= 1. नह्) *Band:* अगस्त्यस्य नद्भ्यः सप्ती युनक्षि रोहिता RV. 10,60,6. — Vgl. अन्तानह्.

नह (von 1. नह्) s. द्रुणाह.

नँहन (wie eben) n. *Riegel, Nagel* oder *Verbindungsstück in einer Wand:* अश्मन्मयानि नहना व्यस्यन् RV. 10,67,3. AV. 9,3,4.

नहिँ (1. न + हि) adv. VS. Prât. 5,35. gaṇa चादि zu P. 1,4,57. *ja* (unbetont) *nicht, denn nicht; gewiss nicht, durchaus nicht* AK. 3,5,11. H. 1539. RV. 1,10,8. 22,4. 24,6. 39,4. 8,30,1. 46,11. यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेद सुकृतस्य पन्थाम् 10,71,6. 86,11. 142,1. AV. 6,49,1. 101,1. VS. 33,60. M. 2,171. 3,168. 11,13. Hiḍ. 2,36. MBh. 4,877. 5,7045. Hit. I,55. Râga-Tar. 2,29. Dhûrtas. 93,7. Daçak. in Benf. Chr. 187,23. 194,3. Verstärkt durch andere Partikeln: नह्यङ्ग RV. 8,24,12. 15. durch नु 1,80,15. 167,9. 6,27,3. durch स्म 4,31,9. 8,7,21. नहिकम् gaṇa चादि zu P. 1,4,57.

नहिमात्र (नहि + मा°) *eine best. grosse Zahl* Vjutp. 182. नहिमन्त्र v. l. — Vgl. नमात्र.

नँहुष (von नहुस्) ved. नहुँष Uṇâdis. 4,75. m. 1) = नहुस् Naigh. 2,2. त्वामग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन्नहुषस्य विश्पतिम् RV. 1,31,11. तस्य नरः पृथुरा साधुरेतु प्रसर्स्राणस्य नहुषस्य शेषः 5,12,6. — 2) viell. N. pr. eines Mannes: अरेचि अस्ते नहुषे सुकर्त्वनि RV. 8,46,27. N. pr. eines Sohnes des Manu und Liedverfassers von RV. 9,101. RV. Anukr. — 3) N. pr. eines alten Königs, eines Sohnes des Âju oder Âjus (vgl.

ṚV. 1, 31, 11) und Vaters des Jajâti (vgl. ṚV. 10, 63, 1 u. नहुष्य), der Indra's Stelle im Himmel eine Zeit lang einnahm, schliesslich aber herabgestossen und in eine Schlange verwandelt wurde. H. an. 3,736. Med. sh. 38. वेणो विनष्टो ऽविनयान्नहुषश्चैव पार्थिवः M. 7,41. MBh. 1, 3150. fgg. 3760. 2,319. 3,8777. 12408. 12460. fgg. 4,1768. 5,342. fgg. 505. fgg. 7,6029. 12,13214. fgg. 13,2642. fgg. 4746. fgg. Hariv. 1476. 1599. 8813. Daç. 2,41. R. 3,71,8. Vet. in LA. 15,9. Râǵa-Tar. 4,520 (नहुषनगर). 648. VP. 406. 413. Bhâg. P. 6,13,16. 9,17,1. 18,1. Muir, Sanskrit Texts I,67. fgg. Nach R. 1,70,41 (72,30 Gorr.) und 2,110,33 (119,30 Gorr.) ist dieser selbe Nahusha ein Sohn Ambarisha's und an der zweiten Stelle Vater Nâbhâga's, nicht Jajâti's. — 4) N. pr. eines Schlangendämons H. an. Med. MBh. 1,1554. 5,3625. Hariv. 230. — 5) N. pr. eines Marut Hariv. 11547. — 6) ein Bein. Kṛshṇa-Vishṇu's MBh. 12,1511. 13,6983. — Vgl. नघुष, नाहुष, नाहुषि.

नहुषाख्य (नहुष + आख्या) n. *Tabernaemontana coronaria R. Br.* (नगरपुष्प) Râǵan. im ÇKDr.

नहुष्य (von नहुस्) adj. subst. *menschlich, Mensch* (s. नहुस्): आदीं विश्वा नहुष्याणि जाता स्वर्षाता वन ऊर्ध्वा नवन्त ṚV. 9,88,2. सुवानो नहुष्येभिरिन्दुः 91,2. ययातेर्ये नहुष्यस्य (viell. patron.; vgl. नहुष 3) बर्हिषि देवा आसते ते अधि ब्रुवन्तु नः 10,63,1.

नहुस् (von नह्) m. Bez. für *Mensch* nach Naigh. 2,2 und den Comm., aber mit der näheren Bestimmung des *Fremden*, im Gegens. zum *Glied der eigenen Gemeinde* (विश्). Am besten entspricht wohl *Nachbar* (*nahe* ist wohl auch etym. verwandt mit नहुस्; vgl. नाभि), collect. *Nachbarschaft*. आ यातं नहुषस्पर्यान्तरिक्षात्सुवृक्तिभिः ṚV. 8,8,3. स नृतमो नहुषो ऽस्मत्सुजातः पुरो ऽभिनदर्हन्दस्युहत्ये 10,99,7. स निरुध्या नहुषो यह्वो अग्निर्विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः 7,6,5. अग्निं विश ईळते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः so v. a. *die Söhne des eigenen Volks und die Umwohnerschaft* 10,80,6. त्रिवरूथेन नहुषा 6,26,7. सचा सनेम नहुषः सुवीराः 1,22,8. 10. 11. adj. comp.: अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्रावयं शवसा तुर्वशं यदुम् wohl so v. a. *näher als der Nachbar* 10,49,8. — Vgl. नाहुष, शमीनहुषी.

ना adv. = न *nicht* Bhar. zu AK. 3,5,11.

नाक m. 1) *Himmel;* eig. wohl *die Himmelswölbung* oder *Himmelsdecke; Firmament* (= आकाश, त्रिदिव AK. 1,1,1,1. 3,4,2. H. 87. an. 2,10. Med. k. 26; daher auch näher bestimmt als दिवो नाकः, z. B. दिव स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ṚV. 4,13,5. 9,73,4. 85,10. पिपेश नाकं स्तृभिः 1,68,10 (5). उदस्तभ्ना नाकम् 7,99,2. नाकस्य पृष्ठे 1,125,5. VS. 15,10. AV. 7,80,1. 18,2,47. MBh. 13,4882. सानवि ṚV. 8,92,2. नाकस्य विष्टपं स्वर्गो लोक इति यं वदन्ति AV. 11,1,7. नाकमारुहद्दिवस्पृष्ठम् ṚV. 3,2,12. नाकं गृभ्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीये पृष्ठे अधि रोचने दिवः VS. 15,50. प्र नाकमृष्वं नुनुदे बृहन्तम् ṚV. 7,86,1. येन द्यौरुग्रा पृथिवी च दृळ्हा येन स्वः स्तभितं येन नाकः 10,121,5. AV. 13,1,7. Çat. Br. 8,5,3,4. Pańkav. Br. 18,7,10. MBh. 1,6521. नाकं न नीतं यशः Bhartṛ. 3,47. आनाकरथवर्त्मन् Ragh. 1,5. 15,96. Häufig mit उत्तम VS. 9,10. 12,63. AV. 4,14,6. 11,1,4. mit तृतीय 6,122,4. 9,5,1. 4. 18,4,3; vgl. त्रीन्नाकान् 19,27,4 und oben unter त्रिनाक und त्रिदिव. Die Reihenfolge von unten nach oben: *Erde, Luft, Himmel* (द्यौः), *Himmelsdecke* (दिवो नाकः), *Lichtwelt* (स्वर्ज्योतिः) findet sich VS. 17,67. AV. 4, 14, 3. Schon die Brâhmaṇa geben die Ableitung न + अक; न हि तत्र गताय कस्मै चनाकम् Çat. Br. 8,4,1,24. Pańkav. Br. 10,1,18. Nir. 2,14. P. 6,3,75. Als adj. *leidlos* erscheint das Wort neben विशोक Ḱhând. Up. 2,10,5. — 2) angeblich auch so v. a. *Sonne* Naigh. 1,4. Nir. 2,14. — 3) N. pr. eines Maudgalja Çat. Br. 12,5,2,1. 14,9,4,4. Taitt. Âr. 7,8,1 (Taitt. Up. 1,9, 1). — 4) Bez. *eines mystischen Geschosses des* Arǵuna MBh. 5,3490. — 5) N. einer Dynastie: नव नाकास्तु भोक्ष्यन्ति पुरीं चम्पावतीं नृपाः। मथुरां च पुरीं रम्यां नागा भोक्ष्यन्ति सप्त वै॥ Vâju-P. in VP. 479, N. 70.

नाकचर (नाक + चर) adj. *am Himmel wandernd:* पितरः MBh. 2,462.

नाकनाथ (नाक + नाथ) m. *Himmelshüter*, Bein. Indra's Trik. 1,1,57.

नाकनायक (नाक + नायक) m. *Beherrscher des Himmels*, Bein. Indra's Naish. 5,8. °पुरोहित Indra's *Oberpriester*, Bein. Bṛhaspati's Ǵjotistattva im ÇKDr.

नाकपाल (नाक + पाल) m. *Himmelshüter, Himmelskönig* Bhâg. P. 9,11,21.

नाकपृष्ठ (नाक + पृष्ठ) 1) n. *Himmelsdecke, der oberste Himmel* MBh. 13,779. 14,2787. Hariv. 4712. Çâk. 98,9. Bhâg. P. 6,11,25. Mârk. P. 18,57. Vgl. unter नाक 1. — 2) m. (adj. comp.) parox. P. 6,2,114, Sch.

नाकपृष्ठ्य (von नाकपृष्ठ) adj. *im obersten Himmel befindlich:* लोकाः R. 3,9,26.

नाकलोक (नाक + लोक) m. *Himmelswelt* MBh. 3,15472. 8,4455.

नाकवनिता (नाक + व°) f. *ein himmlisches Weib, eine* Apsaras Wils.

नाकसद् (नाक + सद्) 1) adj. *auf der Himmelsfeste ruhend, im Himmel wohnend* VS. 9,2. Çat. Br. 8,6,1,1. m. *Himmelsbewohner, ein Gott:* जेता देवरिपूणां च गोप्ता नाकसदां भवान् Hariv. 14481. Bhaṭṭ. 1,4. — 2) N. von neun Ekâha Çâṅkh. Çr. 14,73,2. Âçv. Çr. 9,8. — 3) N. einer Ishṭakâ Çat. Br. 8,6,1,1. 9,5,1,36. TS. 5,3,7,1. Kâtj. Çr. 17,7,18. 12,1.

नाकापगा (नाक + आपगा) f. *der Fluss des Himmels, die himmlische* Gaṅgâ, in einer Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,502, Çl. 2.

नाकिन् (von नाक) m. (*im Besitze des Himmels seiend*) *ein Gott* H. 88. Verz. d. Oxf. H. 190, *a*, 20. Bhâg. P. 7,8,36. Çatr. 14,218. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,205, Çl. 2.

नाकिनाथ (नाकिन् + नाथ) m. *der Götterherr*, Bein. Indra's Çatr. 2,7.

नाकु Uṇâdis. 1,19. m. 1) *Ameisenhaufen* AK. 2,1,15. H. 971. an. 2, 10. 11. Med. k. 26. — 2) *Berg.* — 3) N. pr. eines Muni H. an. Med.

नाकुल (von नकुल) 1) adj. *Ichneumonartig* (नकुल इव) gaṇa शर्करादि zu P. 5,3,107. नाकुलान्ध्य = नकुलान्ध्य Suçr. 2,305,21. — 2) m. patron. von Nakula (s. नाकुलि) P. 4,1,114, Sch. — 3) m. pl. N. pr. eines Volksstammes MBh. 6,2084. — 4) f. ई N. verschiedener Pflanzen und Wurzeln: *a) die Ichneumonpflanze* (vgl. गन्धनाकुली, नकुलेष्टा) AK. 2,4,4,2. H. an. 3,657. Med. l. 100. Suçr. 2,297,5. — *b) Piper Chaba* (चव्य) *W. Hunt.* H. an. Med. Ratnam. 98. — *c)* = यवतिक्ता. — *d)* = श्वेतकण्टकारी Râǵan. im ÇKDr. — *e)* = कुक्कुटीकन्द H. an. Med. — *f)* = सर्पगन्धा, सुगन्धा u. s. w. (कन्दविशेष, vulg. नाइ) Râǵan. im ÇKDr.

नाकुलक adj. = नकुलो भक्तिरस्य P. 4,3,99, Sch.

नाकुलि (von नकुल) m. patron. des Çatânika MBH. 1,2451. 2763. 6,3493. 7,625. 8,3813. BHÂG. P. 9,22,28.

नाकेश (नाक + ईश) m der Herr des Himmels, Bein. Indra's H. 173, Sch.

नाकेश्वर (नाक + ईश्वर) m. *Herr des Himmels, ein Gott:* भान्ति नाकेश्वरा इव HARIV. 13066.

नाकौकस् (नाक + ओकस्) m. *Himmelsbewohner, ein Gott* R. GORR. 2,114,28.

नाक्र m. *ein best. Wasserthier* VS. 24,35. TS. 5,5,13,1. — Vgl. नक्र.

नाक्षत्र (von नक्षत्र) adj. *von den Gestirnen kommend, auf die Gestirne bezüglich, siderisch:* °ज्योतिस् KULL. zu M. 4,106. मास MÂDHAVA in KÂLANIRṆAJAK. मासानां सौरसावननाक्षत्रचान्द्राणाम् VARÂH. BṚH. S. 2, c (A. Bl. 1, b). अहोरात्र, दिन SÛRJAS. 1,12. 14,15. *Sternenjahr* heisst *ein Jahr von 12 Monaten zu 27 Tagen* LÂṬJ. 4,8,4.5. NIDÂNA 5,11,4. 12,2.

नाक्षत्रिक (wie eben) adj. f. ई dass.: वत्सर Citat bei MÂDHAVA in der KÂLANIRṆAJAK. मास ÇABDAR. im ÇKDR. दशा ǴJOT. im ÇKDR.

1. नाग UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 5,61. 1) m. a) *Schlange* TRIK. 3,3,61. H. 1312. an. 2,34. MED. g. 7. 8. महानागमिवाभिसंसारं दिदृक्षितारो ये (nach SÂJ. = महासर्प; es könnte aber auch ein *Elephant* gemeint sein) ÇAT. BR. 11,2,7,12. MBH. 8,2593. R. GORR. 2,25,30. VET. in LA. 16,17. In der Myth. *Schlangen mit einem menschlichen Angesicht*, die unter der Erde in der Stadt Bhogavatî wohnen und gewöhnlich als Kinder der Kadrû (auch Surasâ) bezeichnet werden; sie werden häufig von den सर्प unterschieden. AK. 1,2,1,4. H. 1307. ÂÇV. GṚHJ. 3,4. M. 1,37. MBH. 1,1076. 1551. fgg. 3,2617. अनन्तश्चास्मि नागानाम् BHAG. 10,29. SUND. 2,8. N. 14,4. ते (पाण्डवाः) तया (कृष्णया) तैश्च सा वीरैः पतिभिः सह पञ्चभिः। बभूव परमप्रीता नागैरिव सरस्वती॥ MBH. 1,7745. R. 1,5,20. 3,20,29. SUÇR. 1,16,16. 114,9. RAGH. 15,83. VARÂH. BṚH. S. 13,8. 45,18. 47,20. 25. 53,113. SÛRJAS. 12,38. KATHÂS. 22,186. RÂǴA-TAR. 1,28. 30. 31. VP. 370. BHÂG. P. 1,11,12. 6,6,22. BURN. Intr. 313, N. 1. 317. 423. Lot. de la b. l. 3. LALIT. 11 u. s. w. त्रिशीर्षा इव नागपोताः HARIV. 12744. नागोद्भूत RÂǴA-TAR. 1,268. Nach VP. 149 N. pr. eines Nâga, aber wohl auch hier nur N. appell., welches mit एलापत्त्र oder कर्कोट zu verbinden ist. Das f. नागी (P. 4,1,42, Sch. VOP. 4,26) MBH. 1,8239. — b) *Elephant* AK. 2,8,2,2. 3,4,3,22. TRIK. H. 1217. H. an. MED. प्लुषि, मशक, नाग (= हस्तिन् nach den Erklärern) ÇAT. BR. 14,4,1,24. Cit. in AIT. BR. 8,22. R. 1,6,22. 3,76,21. 5,3,19. BHARTṚ. 3,73. ÇÂK. 37. MEGH. 37. VARÂH. BṚH. S. 35,5. 66,3. BHÂG. P. 4,15,12. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBH. 3,12589. R. GORR. 2,106,29. नागी (P. 4,1,42, Sch. VOP. 4,26) *Elephantenweibchen* SUÇR. 1,178,1. — c) = तन्तुनाग *Haifisch* H. 1331. — d) *ein grausamer Mensch* H. an. MED. Wohl aus Bed. 1. hervorgegangen. — e) am Ende eines comp. *ein Elephant von —*, so v. a. *ein ausgezeichneter —* P. 2,1,62. AK. 3,2,9. TRIK. H. 1440. H. an. MED. गो° P., Sch. — f) N. verschiedener Pflanzen: *Mesua Roxburghii Wight.* (vgl. नागकेशर), ein Baum mit wohlriechenden Blüthen, H. an. MED. SUÇR. 1,171,7. 223,20. VARÂH. BṚH. S. 28,12. 43 (34),10. 53,103. 76,19. 86,24 (105). neben पुंनाग BHÂG. P. 3,15,19. 4,6,15. 8,2,17. = पुंनाग *Rottlera tinctoria Roxb.* = मुस्तक *ein Cyperus* H. an. MED. *Piper Betle Lin.* BHAR. zu AK. im ÇKDR. *eine best. giftige Pflanze*, s. u. नागस्तोकक. — g) *Wolke* H. an. MED. — h) = नागदन्तक *Pflock* diess. — i) *ein best. Wind des Körpers, der das Erbrechen hervorruft*, H. an. MED. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 55. Schliesst sich nach BALLANTYNE an Bed 1. an. — k) bildliche Bez. *der Zahl sieben* SÛRJAS. 2,20. 24. 8,5. 12,89. 90. Geht wohl auf *7 mythische Schlangen* zurück. TRIK. 1,2,6 werden aber *8 Schlangenfürsten* aufgeführt. — l) = ग्रह (?) VAIǴ. beim Schol. zu ÇIÇ. 19,45 und KIR. 3,50. — m) N. pr. eines Sâdhja HARIV. 11537. eines buddhistischen Lehrers WASSILJEW 30. fgg. 59. 77. 225. fg. eines Königs von Ârjâvarta, Zeitgenossen des Samudragupta, LIA. II,952. N. einer Dynastie (aus 9 oder 7 Fürsten bestehend) VP. 479; vgl. N. 70. N. pr. verschiedener Männer RÂǴA-TAR. 7,101. 768. 1024. 8,2960 u. s. w. — n) N. pr. eines Berges VP. 169. 180, N. 8. BHÂG. P. 5,16,27. einer Gegend BHAR. zu AK. ÇKDR. — 2) n. a) *Blei* AK. 2,9,106. TRIK. H. 1041. H. an. MED. *Zinn* TRIK. H. an. MED. — Verz. d. B. H. No. 969. 971. Nach ÇKDR. masc. in medicinischen Werken. — b) N. *des dritten festen* Karaṇa (s. u. 2. करण 3, m) H. an. (wo करणान्तरे st. कणान्तरे zu lesen ist) und MED. VARÂH. BṚH. S. 99,5. 8. SÛRJAS. 2,67. — c) *eine Art coitus* (स्त्रीबन्ध) H. an.; vgl. नागपद, नागपाश, नागपाशक. — Man hat das Wort auf नग *Berg* zurückgeführt und sich auf नगज *Elephant* dabei berufen; dieses Wort ist aber weiter nicht zu belegen und ist auch den älteren Lexicographen unbekannt. Eher liesse sich an einen etymologischen Zusammenhang mit नग्न *nackt* (*unbehaart*) denken. — Vgl. क्षिति°.

2. नाग (von 1. नाग) 1) adj. f. ई स्थौल्ये, sonst आ P. 4,1,42. a) *aus Schlangen gebildet, — bestehend:* अस्त्र MBH. 8,2586. *zu Schlangen —, Schlangendämonen in Beziehung stehend;* f. आ mit Ergänzung von वीथी = नागवीथी VARÂH. BṚH. S. 9,2. — b) *vom Elephanten kommend:* मूत्र SUÇR. 1,194,4. Hierher oder zu 1: नागमासनम् *eine besondere Art zu sitzen* Verz. d. Oxf. H. 11, a, N. 1. नागी गायत्री (9 + 9 + 6 Silben) COLEBR. Misc. Ess. II,152 (I,5). Verz. d. B. H. 99,3 v. u. — 2) f. आ N. pr. eines Frauenzimmers RÂǴA-TAR. 7,293. 1151.

नागक (von 1. नाग) m. N. pr. eines Mannes RÂǴA-TAR. 8,1325.

नागकन्द (1. नाग 1, b + कन्द) m. *ein best. Knollengewächs*, = हस्तिकन्द RÂǴAN. im ÇKDR.

नागकन्यका (1. नाग 1, a + क°) f. *Schlangenjungfrau* TRIK. 1,2,7.

नागकर्ण (1. नाग 1, b + कर्ण) m. *eine Art Ricinus* (रक्तैरण्ड, हस्तिकर्ण) RÂǴAN. im ÇKDR.

नागकिञ्जल्क (1. नाग + कि°) n. *die Blüthe von Mesua Roxburghii Wight.* RÂǴAN. im ÇKDR.

नागकुमार (1. नाग 1, a + कु°) m. 1) *ein Prinz der Schlangendämonen* RATNÂVAD. 272. DIVJÂVAD. 216. BURN. Intr. 138, N. 2. 329. fgg. — 2) pl. N. einer Götterklasse unter den Bhavanâdhîça H. 90. bewachen die Schätze Kuvera's 193, Sch.

नागकेश (1. नाग + केश) m. N. pr. eines Ministers des Königs Nageça WASSILJEW 52.

नागकेशर (1. नाग + के°) m. = नाग *Mesua Roxburghii Wight.*, ein Baum mit wohlriechenden Blüthen, BHAR. zu AK. ÇKDR. RATNAM. 132.

R. 6,96,7. °केसर AK. 2,4,2,45. Trik. 2,4,20. Hâr. 180. °केशर n. *die Blüthe dieses Baumes* Suçr. 1,139,14. नागकेसरचूर्णक Hâr. 45.

नागखण्ड (1. नाग 1, *a* + खण्ड) N. eines der 9 Theile von Bhâratavarsha Troyer in Râǵa-Tar. II,314 (नागखन्द). — Vgl. नागद्वीप.

नागगन्धा (1. नाग 1, *a* + गन्ध) f. *ein best. Knollengewächs* (नाकुली, सर्पगन्धा u. s. w.) Râǵan. im ÇKDr.

नागगर्भ (1. नाग + गर्भ) n. *Mennig* Râǵan. im ÇKDr.

नागचूड (1. नाग 1, *a* + चूडा) m. *dessen Haarschopf aus Schlangen besteht*, Bein. Çiva's Çiv.

नागच्छत्त्रा (1. नाग 1, *b* + छत्त्र) f. *eine best. Pflanze, Tiaridium indicum Lehm.* Râǵan. im ÇKDr.

नागज (1. नाग + ज) n. 1) *Zinn* H. 1042. — 2) *Mennig* H. 1061. Râǵan. im ÇKDr.

नागजिह्वा (1. नाग + जि°) f. *eine best. Pflanze*, = अनन्तमूल, शारिवा Ratnam. 26.

नागजिह्विका (1. नाग + जि°) f. *rother Arsenik* AK. 2,9,108. H. 1060.

नागजीवन (1. नाग + जी°) n. *Zinn* H. 1042. °शत्रु *der Feind des Zinnes, Auripigment* Nigh. Pr.

नागतीर्थ (1. नाग + तीर्थ) n. N. pr. eines Tîrtha Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 67, *a*, 14. °माहात्म्य Mack. Coll. I,74.

नागदत्त (1. नाग + दत्त) 1) adj. *von den Schlangen gegeben:* शयनं दिव्यम् MBh. 1,5033; vgl. 5057. — 2) m. N. pr. *a*) eines der 100 Söhne des Dhṛtarâshṭra MBh. 1,2737. 4550. 7,6938. — *b*) eines mit Çâkjamuni in Berührung gekommenen Mannes Lalit. 167. — *c*) eines Königs von Ârjâvarta, Zeitgenossen des Samudragupta, LIA. II, 952.

नागदन्त (1. नाग 1, *b* + दन्त) 1) m. *a*) *Elephantenzahn, Elfenbein* H. an. 4,111. Med. t. 203. MBh. 12,3630. — *b*) *Pflock in der Wand zum Anhängen von Sachen* H. 1011. H. an. Med. Pańkat. 116,19. 252,10. — 2) f. आ (adj. comp.) N. pr. einer Apsaras R. 2,91,17. — 3) f. ई (adj. comp.) *a*) N. einer Pflanze, *Tiaridium indicum Lehm.* H. an. Med. Ratnam. 35. Suçr. 1,138,12. 2,62,6. 102,9. 284,8. 387,16. — *b*) = कुम्भा Med., welches ÇKDr. und Wils. hier durch *Hure* erklären: aber H. an. hat statt dessen कुम्भाख्यभेषज *eine best. Arzeneipflanze.*

नागदन्तक (wie eben) 1) m. *a*) *Elfenbein* Varâh. Bṛh. S. 52,62. — *b*) *Pflock in der Wand zum Anhängen von Sachen* AK. 3,4,31,238. Hit. 27,12. Schol. zu Kâtj. Çr. 644,4. — 2) f. °दन्तिका N. einer Pflanze, *Tragia involucrata L.* Ratnam. 69.

नागदमनी (1. नाग + द°) f. N. eines Strauches, = जम्बू, जाम्बवती, वृक्का u. s. w. Râǵan. im ÇKDr.

नागदलोपम (1. नाग 1. *f* - दल + उपमा) n. N. eines Baumes, *Xylocarpus Granatum Koen.*, Ratnam. 254.

नागदासक (wohl नाग - दासक) m. N. pr. eines Prinzen Schiefner, Lebensb. 266 (36). Vgl. Köppen I, 146. 202.

नागदौण्टिका f. *die Betel-Pflanze* Nigh. Pr.

नागदेव (1. नाग + देव) m. N. pr. eines Autors Verz. d. B. H. No. 1022.

नागद्रु (1. नाग + द्रु) m. *eine Euphorbia* (समन्तदुग्धा) Çabdak. im ÇKDr.

नागद्वीप (1. नाग 1, *a* + द्वीप) m. N. eines Dvîpa in Ǵambûkhaṇḍa oder Bhâratavarsha MBh. 6,251. VP. 175. Ναγάδιβα auf Ceylon Ptol. LIA. I, 201, N. ult. — Vgl. नागखण्ड.

नागनक्षत्र (1. नाग + न°) n. viell. Bez. *der drei die* Nâgavîthî *bildenden Sternbilder* Verz. d. B. H. No. 1265.

नागनाथ (1. नाग + नाथ) m. 1) *König der Schlangen* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 6, Çl. 16. — 2) N. pr. zweier Männer Verz. d. B. H. No. 833. — 3) नागनाथ n. und नागनाथेशलिङ्ग n. N. eines der dem Çiva geweihten Liṅga Wollh. Myth. 80. 81. Verz. d. B. H. No. 1242.

नागनाभ m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. No. 467. Die Form des Wortes ist Aufrecht nicht als sicher erschienen.

नागनामक (1. नाग + नामन्) n. *Zinn* Nigh. Pr.

नागनामन् (wie eben) m. *Basilienkraut* (तुलसी) Nigh. Pr.

नागनायक (1. नाग + ना°) m. *Führer —, Haupt der Schlangen* Râǵa-Tar. 1,224. deren 8 aufgezählt Trik. 1,2,6.

नागनासा (1. नाग + नासा) f. *Elephantenrüssel:* °नासोरु R. Gorr. 2, 30,30. 5,22,2.

नागनिर्यूह m. = निर्यूह und नागदन्त *ein Pflock in der Wand zum Aufhängen von Sachen* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

नागपञ्चमी (1. नाग + प°) f. *ein best. Festtag, der fünfte Tag in der lichten Hälfte des Monats* Çrâvaṇa As. Res. III, 288. Nach ÇKDr. *der fünfte Tag in der dunklen Hälfte des Monats* Âshâḍha, der in As. Res. III, 287 मनसापञ्चमी heisst.

नागपति (1. नाग + पति) m. *Schlangenfürst* Hariv. 14742. Mârk. P. 23,74.

नागपत्त्रा (1. नाग + पत्त्र) f. = नागदमनी Bhâvapr. im ÇKDr.

नागपत्त्री (wie eben) f. *eine best. Pflanze*, = लक्ष्मणा Râǵan. im ÇKDr.

नागपद (1. नाग + पद) m. *eine Art coitus* Ratim. im ÇKDr. — Vgl. 1. नाग 2, *c*.

नागपर्णी (नाग + पर्ण) f. *die Betel-Pflanze* Nigh. Pr.

नागपाल (1. नाग + पाल) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8,621. 626. 1470. 1976. 2217. eines Fürsten von Sâçikja Daçak. 193,12.

नागपाश (1. नाग 1, *a* + पाश) m. 1) *eine bes. Art von Schlinge oder Knoten* Schol. zu Kâtj. Çr. 582, 18. Mahîdh. zu VS. 6,8. ब्रह्मग्रन्थिमयो दृष्टान्नागपाशमथापि वेत्यागमः॥ वेष्टितं नागपाशेन भ्रुकुटीभीषणाननमिति देवीपुराणीयध्यानम् ÇKDr. Vgl. MBh. 8, 2586. fgg. — 2) *Schlangenschlinge*, Bez. von Varuṇa's Waffe H. an. 4,312. fg. Med. ç. 35. — 3) *eine Art coitus* H. an. Med.; vgl. 1. नाग 2, *c*, नागपद, नागपाशक.

नागपाशक (wie eben) m. *eine Art coitus* Ratim. im ÇKDr.

नागपुर (1. नाग + पुर) m. *die Elephantenstadt*, = गजपुर, हास्तिनपुर AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 93. MBh. 1, 4459. 4462. 4464. 3, 8456. 12591. fg. 5, 4960. 8, 17. 9, 1465. Kathârṇava in Verz. d. Oxf. H. 153, *b*, 30.

नागपुष्प (1. नाग + पुष्प) 1) m. N. verschiedener Pflanzen: *Rottlera tinctoria Roxb.* (पुंनाग); *Mesua Roxburghii Wight.* (नागकेसर); *Michelia Champaka L.* (चम्पक) H. an. 4,208. Med. p. 25. — MBh. 1, 7585. Hariv. 5372. 12673. R. 3,79,35. 4,50,27. 6,96,8. Suçr. 1,139,8. 140,20. 2,277,8. 356,13. 415,3. 480,20. An mehreren Stellen steht das Wort neben चम्पक und पुंनाग, so dass wohl *Mesua Roxburghii* gemeint sein wird. n. *die Blüthe von Mesua Roxb.* Varâh. Bṛh. S. 76,19. — 2) f. ई = नागदमनी Bhâvapr. im ÇKDr.

नागपुष्पफला (ना° + फल) f. *Benincasa cerifera Savi.* (कुष्माण्डी) Râǵan. im ÇKDr.

नागपुष्पिका (नाग + पुष्प) f. *gelber Jasmin* (स्वर्णयूथी) Râǵan. im ÇKDr.

नागप्रिय m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

नागफल (1. नाग + फल) 1) m. *Trichosanthes dioeca Roxb.* Râǵan. im ÇKDr. — 2) f. ग्रा v. l. für नागबला und durch बिम्ब vom Schol. erklärt, Varâh. Bṛh. S. 56, 5.

नागबधू (1. नाग + बधू) f. *Elephantenweibchen* R. 2, 55, 28. 65, 24.

नागबन्धक (नाग + ब°) m. *Elephantenfänger* Vjutp. 96.

नागबन्धु (1. नाग 1, *b* + बन्धु) m. *Ficus religiosa L.* (ग्रश्वत्थ) Çabdak. im ÇKDr.

नागबल 1) m. (1. नाग + बल) Bein. Bhîmasena's (*die Kraft eines Elephanten besitzend*) Trik. 2, 8, 15. — 2) f. ग्रा (1. नाग + बला) N. eines Strauchs, *Uraria lagopodioides DC.* AK. 2, 4, 4, 5. Ratnam. 23. Suçr. 1, 53, 11. 2, 158, 21. 207, 8. 450, 10. 481, 13. Varâh. Bṛh. S. 56, 5. Berichte d. k. s. Ges. d. Ww. 1860, S. 152. — 3) wohl n. *eine best. grosse Zahl* Lalit. 140.

नागबुद्ध (1. नाग + बुद्ध) oder नागबोधि (नाग + बोधि) m. N. pr. eines buddh. Lehrers Wassiljew 202. 326. Schiefner, Lebensb. 310 (80), 331 (101), N. 87.

नागबुद्धि (1. नाग + बु°) m. N. pr. eines med. Autors Verz. d. B. H. No. 974.

नागबोध (1. नाग + बोध) m. N. pr. eines Autors Verz. d. B. H. No. 647.

नागबोधि s. u. नागबुद्ध.

नागभगिनी (1. नाग + भ°) f. Bein. der Göttin Manasâ Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 24, *b*, Kap. 42. — Vgl. नागमातर्.

नागभिद् (1. नाग + भिद्) dadurch ग्रम्बर erklärt Trik. 3, 3, 325. Nach Wils. v. l. für नागभृत्.

नागभूषण (1. नाग + भू°) adj. *mit Schlangen geschmückt*, unter den Namen von Çiva Çiv. — Vgl. नागचूड.

नागभृत् (1. नाग + भृत्) m. *Amphisbäne* (डुण्डु) Trik. 1, 2, 2.

नागभोग (1. नाग + भोग) m. *eine Schlangenart*: मकरैर्नागभोगैश्च विगाढा: (जलराशय:) R. 5, 74, 31.

नागमण्डलिक (नाग + मण्डल) m. *Schlangenhalter* Vjutp. 96.

नागमती (f. von नागमत् und dieses von 1. नाग) f. *Ocimum sanctum L.* Nigh. Pr.

नागमय (von 1. नाग) adj. f. ई *aus —, in Elephanten bestehend:* माया Hariv. 9379.

नागमल्ल (1. नाग + मल्ल) m. *der Athlet unter den Elephanten*, Bein. Airâvata's Çabdar. im ÇKDr.

नागमातर् (1. नाग + मा°) f. 1) *die Mutter der Schlangendämonen* Bein. der Surasâ R. 5, 6, 2. — 2) Bein. der Göttin Manasâ Çabdar. im ÇKDr.; vgl. नागभगिनी. — 3) *rother Arsenik* H. 1060.

नागमार (1. नाग + मार) m. *eine best. Gemüsepflanze* Trik. 2, 4, 33.

नागमुद्र (1. नाग + मुद्रा) m. N. pr. eines buddh. Sthavira, = नागसेन Schiefner, Lebensb. 322 (92).

नागम्मा f. N. pr. einer Dichterin Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

नागयष्टि (1. नाग + यष्टि) f. *Pegel* Med. n. 185. Hâr. 232. Ǵaṭâdh. im ÇKDr. Nach Wils. auch नागयष्टिका.

नागर (von नगर) 1) adj. *a*) *städtisch, zur Stadt gehörig;* m. *Städter* Vop. 7, 15. AK. 3, 4, 23, 142. H. an. 3, 566. fg. Med. r. 173. जना: MBh. 1, 5682. Daçak. in Benf. Chr. 190, 8. °स्त्रिय: R. Gorr. 2, 45, 31. ब्राह्मणा P. 4, 2, 128, Sch. subst. Hariv. 6271. R. 1, 17, 34. 2, 36. 5. 3, 2, 2. 6, 113, 13. 45. Çântiç. 4, 19. Megh. 26 (nach einigen Erklärern = विदग्ध). Varâh. Bṛh. S. 16, 13. 42 (43), 23. Vet. in LA. 29, 6. adj. *zur Stadt in Beziehung stehend, die Stadt betreffend:* धनुर्वेदस्य सूत्रं वै यन्त्रसूत्रं च नागरम् MBh. 2, 256. *in der Stadt gesprochen:* ग्रपभ्रंश (daneben उपनागर) Verz. d. Oxf. H. 181, *a*, No. 412. नागरी Bez. *eines besonderen Schriftcharakters* Colebr. Misc. Ess. II, 27, N. ناكر und اردناكرى (ग्रर्धनागरी) Albyrouny bei Reinaud, Mém. sur l'Inde 298; vgl. देवनागरी. — *b*) = पौर als Bez. eines kriegführenden Fürsten unter gewissen Umständen, im Gegens. zu यायिन् oder जिगमिषु, zu ग्राक्रन्द, पार्ष्णिग्राह, सार. °नृपति Varâh. Bṛh. S. 35, 2. übertragen auf feindlich einander gegenüberstehende Planeten: नागरयायिग्रहा: 17, 9; vgl. नागरक. — *c*) *gewandt, geschickt, gerieben, fein* (विदग्ध) Trik. 3, 1, 5. Med. नागरवृत्त्या शाल्यैनाम् Çâk. Ch. 94, 10. f. ई subst. von einem Frauenzimmer Uddhavadûta 16 in Haeb. Anth. 351. नागर zur Erkl. von कोट्टार H. an. 3, 546. Med. r. 145. — *d*) *schlecht, gemein.* — *e*) *namenlos* Çabdârthak. bei Wils. — 2) m. *a*) *des Mannes Bruder* (देवर) Trik. 2, 6, 8. — *b*) = नागरङ्ग *Orange* Çabdar. im ÇKDr. — *c*) *Vorleser* (*lecturer*). — *d*) *denial of knowledge.* — *e*) *Beschwerde, Mühseligkeit.* — *f*) *das Verlangen nach der endlichen Erlösung* Çabdârthak. bei Wils. — 3) f. ई *eine Euphorbia* (स्नुही) Çabdak. im ÇKDr. — 4) n. *a*) *getrockneter Ingwer* AK. 2, 9, 38. H. 420. H. an. Med. Ratnam. 92. Suçr. 1, 161, 2. 7. 166, 19. 217, 15. 2, 505, 1. — *b*) *die Wurzel von Cyperus pertenuis Roxb.* AK. 3, 4, 25, 190. H. an. Med. — *c*) *eine Art coitus* Viçva im ÇKDr. — Vgl. केलिनागर.

नागरक (wie eben) 1) adj. *a*) *in der Stadt wohnend*, subst. *Städter* im Gegens. zu ग्रारण्यक Z. d. d. m. G. 7, 310, N. 1. — *b*) = नागर 1. *b*; von Planeten Varâh. Bṛh. S. 33, 22. — *c*) *geschickt, gewandt* (in gutem und schlechten Sinne, कुत्सनप्रावीण्ययो:) P. 4, 2, 128. चौर, चित्रलेखक Schol. Daher bei Wils. m. *Dieb; Maler.* — 2) m. *Stadthaupt, Polizeimeister* Çâk. 73, 1, v. l. für नागरिक. — 3) wohl n. *getrockneter Ingwer* (vgl. नागर) Suçr. 1, 161, 9.

नागरक्त (1. नाग + रक्त) n. *Mennig* H. 1061.

नागरघन (ना° + घन) m. = नागरमुस्ता Râǵan. im ÇKDr.

नागरङ्ग m. *Orangenbaum* AK. 2, 4, 2, 18. Trik. 3, 3, 153. H. 1143. Auch नागरङ्गक m. Trik. 2, 4, 11. — Scheinbar zusammengesetzt und नाग + रङ्ग, aber wohl ein Fremdwort; vgl. Roediger und Pott in Z. f. d. K. d. M. VII, 114. fgg. Vgl. नारङ्ग.

नागरट्ट Troyer's Lesart für नागवट्ट Râǵa-Tar. 8, 1137 (1144 Tr.)

नागरमर्दि m. patron. von नागरमर्दिन् gaṇa बाह्वादि zu P. 4, 1, 96.

नागरमुस्ता (ना° + मु°) f. *eine Cyperus-Art* Râǵan. im ÇKDr.

नागराज् (1. नाग + राज्) m. *Schlangenkönig* Mârk. P. 23, 24.

नागराज (1. नाग + राज) m. 1) dass. N. 14, 25. 20, 28. Kathâs. 22, 209. Som. Nal. 113. Hiouen-thsang I, 235. ग्रधस्तान्नागराजाय (d. i. शेषाय) सोमायोर्ध्वं दिशि ददौ Hariv. 14337. — 2) *ein König unter den Elephan-*

ten, ein grosser Elephant MBh. 4,1679. 5,3561. 7,9242. 8,1618.

नागराजन् (1. नाग + रा°) m. *Schlangenkönig* N. 14,3.

नागरावलम्बिका (नागर + अव°) f. wohl N. pr. eines Frauenzimmers Burn. Intr. 158, N. 2. 3. 297, N. 2.

नागराह्व (नागर + आह्व) n. *getrockneter Ingwer* Râǵan. im ÇKDr.

नागरिक (von नगर) 1) adj. a) *städtisch, in der Stadt wohnend*; subst. *Städter:* नागरिकारण्यजनयोः संबन्धो नोपपद्यते Schol. zu Çâk. 51. Daçak. in Benf. Chr. 180,14. 188,15. °बल 187,4. R. 2,83,10. Vikr. 77, 12. Mârk. P. 8,59. — b) *von einer Stadt einkommend;* n. viell. *Stadtabgabe* P. 4,3,75, Sch. — c) *höflich, artig:* नागरिकवृत्त्या संज्ञापयैनाम् Çâk. 60,2. — d) *gewandt, klug, gerieben* Pańkat. ed. orn. I,26. — 2) m. *Stadthaupt, Polizeimeister* Çâk. 73,1. — Vgl. नागरक.

नागरीट m. *Wüstling* Wilson angeblich nach Trik.; die Calc. Ausg. und ÇKDr. lesen aber नागवीट, welches aber auch eine andere Bed. hat.

नागरूक m. = नागरङ्ग *Orangenbaum* Çabdar. im ÇKDr.

नागरेणु (1. नाग + रेणु) m. *Mennig* Râǵan. im ÇKDr.

नागरेयक (von नगरी) adj. *städtisch* gaṇa कत्र्यादि zu P. 4,2,95.

नागरोत्था f. = नागरमुस्ता Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten Worte. — Vgl. नगरोत्था.

नागर्य n. nom. abstr. von नागर gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128.

नागलता (1. नाग + लता) f. 1) *penis* Trik. 2,6,24. — 2) N. pr. eines Frauenzimmers Râǵa-Tar. 5,359.

नागलेखा (1. नाग + लेखा) f. N. pr. eines Frauenzimmers Râǵa-Tar. 8, 1651.

नागलोक (1. नाग + लोक) m. *der Aufenthaltsort der Schlangendämonen in der Unterwelt, die Welt der Schlangendämonen, die Schlangen* AK. 1,2,1,1. H. 1363. नागोद्भेदे नरः स्नात्वा नागलोकमवाप्नुयात् MBh. 3,5055. 5,3547. Hariv. 4437. Kathâs. 22,203. 206. °पतयः Bhâg. P. 5,24,31.

नागवट्ट (1. नाग + वट्ट?) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8, 671. 1137. — Vgl. नागरट्ट.

नागवत्मन् s. नागवर्त्मन्.

नागवन (1. नाग + वन) n. *Schlangenwald*, N. pr. einer Localität, Berichte d. k. s. G. d. Ww. 1860, S. 160.

नागवत् (von 1. नाग) adj. *aus Elephanten bestehend:* (सेनाम्) पदातिनीं नागवतीं रथिनीमश्ववृन्दिनीम् MBh. 5,5703.

नागवर्त्मन् (1. नाग 1, a + वर्त्मन्) m. (!) N. pr. eines Tîrtha: धर्मात्मा नागवत्मानं (sic) तीर्थमागमदच्युतः। यत्र पन्नगराजस्य वासुकेः संनिवेशनम् MBh. 9,2148.

नागवल्लरी (1. नाग + व°) f. *Betelpfeffer, Piper Betle L.* Bhâvapr. im ÇKDr.

नागवल्लि (1. नाग + व°) f. dass. Çiç. 9,65. °वल्ली AK. 2,4,4,8. H. 1155. R. 3,79,37.

नागवल्लिका (1. नाग + व°) f. dass. Ratnam. im ÇKDr.

नागवारिक (1. नाग + वा°?) m. 1) *ein königlicher Elephant.* — 2) *Elephantenführer.* — 3) *Pfau.* — 4) Bein. Garuḍa's. — 5) *Vorsteher einer Versammlung* H. an. 5,5. 6. Med. k. 230.

नागवास (1. नाग + वास) m. *Aufenthaltsort der Schlangen*, Bez. des Sees, den das Thal von Nepal ursprünglich gebildet haben soll, Burnouf in Lot. de la b. l. 503.

नागवीट m. *Heirathsstifter* Trik. 2,7,29. — Vgl. नागरीट.

नागवीथी (1. नाग + वी°) f. 1) *eine von Schlangen gebildete Reihe:* (विमानम्) हेमजालापरिक्षिप्तं नागवीथीसमाकुलम् MBh. 13,5261. — 2) *Schlangenbahn* (nicht *Elephantenbahn*, wie man häufig das Wort wiedergiebt, da es auch eine गजवीथी giebt); so heisst ein Theil der Mondbahn, der die Sternbilder Svâti (nach Andern Açvinî), Bharaṇî und Kṛttikâ umfasst, Varâh. Bṛh. S. 46,17 (18); vgl. नागा 9,2. VP. 226, N. 21. Jâón. 3,137. — 3) N. pr. einer Tochter der Jâmî (Jâmi), Tochter Daksha's und Gemahlin Dharma's, Hariv. 148. 150. 12480. VP. 120. Nach Brahma-P. 2 im ÇKDr. eine Tochter Kaçjapa's von der Jâminî.

नागवृत्त (नाग + वृत्त) m. *ein best. Baum* Vjutp. 104.

नागशत (1. नाग + शत) m. N. pr. eines Berges MBh. 1,4636.

नागशुण्डी f. *eine Gurkenart* Râǵan. im ÇKDr. Unter डङ्गरी wird nach derselben Aut. नामशुण्डी als Synonym angegeben.

नागश्री (1. नाग + श्री) f. N. pr. einer Königin Som. in Berichte der k. s. G. d. Ww. 1860, S. 107.

नागसंभव (1. नाग + सं°) n. *Mennig* AK. 2,9,105.

नागसंभूत (1. नाग + सं°) adj. *von den Schlangen herkommend*, Bez. einer Art Perlen Varâh. Bṛh. S. 82 (80, b), 26.

नागसाह्वय (1. नाग + सा°) adj. *nach den Elephanten benannt*, in Verb. mit नगर *die Elephantenstadt* d. i. Hâstinapura MBh. 1,1786. 2249. 3,35. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 40, b, 9.

नागसुगन्धा (1. नाग + सु°) f. *die Ichneumonpflanze* (s. नाकुली), = सुगन्धा, सर्पसुगन्धा, भुजंगाक्षी Svâmin bei Bhar. zu AK. 2,4,4,2. ÇKDr.

नागसेन (1. नाग + सेना) m. N. pr. eines buddh. Sthavira, Schiefner, Lebensb. 322 (92). = नागार्जुन Burn. Intr. 570. eines Königs von Ârjâvarta und Zeitgenossen des Samudragupta LIA. II, 952.

नागस्तोकक n. *eine best. giftige Pflanze* Râǵan. im ÇKDr. Unter वत्सनाभ werden nach derselben Aut. नाग m. und स्तोकक n. getrennt als Synonyme aufgeführt.

नागस्थल (1. नाग + स्थल) N. pr. eines Dorfes in der Nähe von Mathurâ Kathâs. 10,157. 159.

नागस्फोता (doch wohl eher °स्फोटा) f. N. zweier Pflanzen: = दन्ती und नागदन्ती Râǵan. im ÇKDr.

नागस्वरूपिणी (von 1. नाग + स्वरूप) f. *ein best. Metrum*, *4 Mal* ◡ – ◡ – ◡ – ◡ – Colebr. Misc. Ess. II, 159 (III, 5).

नागहनु (1. नाग + हनु) m. *ein best. Parfum*, = नख Râǵan. im ÇKDr.

नागह्वी (1. नाग + ह्व°) f. *eine best. Pflanze*, = बन्ध्याकर्कोटकी Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. नागाराति.

नागह्रद (1. नाग + ह्रद) n. *ein von Schlangen, Schlangendämonen bewohnter See:* विनश्यन्ति मत्स्या नागह्रदे यथा R. 3,42,50. 45,13. Hiouen-thsang I, 4. 141. Vie de Hiouen-thsang 95. 128.

नागाख्य (1. नाग + आख्या) m. = नागकेसर *Mesua Roxburghii Wight.* Trik. 2,4,20.

नागाङ्गना (1. नाग + अङ्गना) f. 1) *Elephantenweibchen.* — 2) *Elephantenrüssel* (?), = द्विरदस्य मुद्गरः H. an. 4,175. — Vgl. das folg. Wort und नागाञ्जना.

नागाञ्चला f. = नागाञ्जना = नागयष्टि *Pegel* Gaṭâdh. im ÇKDr.

नागाञ्जना f. 1) *Elephantenweibchen* Med. n. 185. — 2) *Pegel* (नागयष्टि) Med. Hâr. 232. — Vgl. die beiden vorhergehenden Wörter.

नागाड्डयिक m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 6, 319. Troyer trennt नागाड्डयि (Nâgâḍḍayi!) und कषन्मुव, aber der letzte Name lautet nach der Calc. Aus. पामुव. Man streiche demnach oben कषन्मुव.

नागाधिप (1. नाग + अधिप) m. *Schlangenfürst*, Bein. Çesha's H. 1307.

नागाधिपति (1. नाग + अधि°) m. *Schlangenfürst*, Bein. Virûḍhaka's Vjutp. 89.

नागाधिराज (1. नाग + अधि°) m. *König der Elephanten* Vikr. 110.

नागानन Pańkat. I, 175 fehlerhaft für नागाशन.

नागानन्द (1. नाग + आनन्द) Titel eines Schauspiels Ind. St. 1, 466. Sâh. D. 92, 13.

नागान्तक (1. नाग + अन्तक) m. *Vertilger der Schlangen*, Bein. Garuḍa's AK. 1, 1, 1, 25.

नागाभिभु und °भू (1. नाग + अभि°) m. N. pr. eines Buddha Burn. Intr. 102. Lalit. 168.

नागाराति (1. नाग + अराति) m. *eine best. Pflanze*, = बन्ध्याकर्कोटकी Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. नागदन्ती.

नागारि (1. नाग + अरि) m. *Feind der Schlangen*, Bein. Garuḍa's Râǵa-Tar. 3, 245. Pańkat. ed. orn. 57, 23.

नागार्जुन (1. नाग + अर्जुन) 1) m. N. pr. eines alten buddh. Lehrers, dem die Würde eines Bodhisattva beigelegt wird, Râǵa-Tar. 1, 173. 177. Hiouen-thsang I, 432. II, 95. 214. Lassen in Z. f. d. K. d. M. I, 237. fg. Burn. Intr. 447. 540. 557. fgg. LIA. I, 476. II, 57. 412. 460. Wassiljew 31. fg. 76. 118. fgg. 129. 210 fgg. 286. fg. 318. Benfey in Gött. gel. Anz. 1859. I, S. 615. fgg. Müller, SL. 273. fg. Z. d. d. m. G. 2, 343 (No. 206, *g*). Verz. d. B. H. No. 904. 941. 974. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 121. — 2) f. ई (urspr. adj. von 1) N. pr. einer Felsenhöhle Z. f. d. K. d. M. III, 168.

नागार्जुनीय adj. von नागार्जुन Verz. d. B. H. No. 940, Z. 13, wo नागार्जुनीयानन्द zu lesen ist.

नागालाबु (1. नाग + अलाबु) f. *eine Gurkenart* (कुम्भतुम्बी) Râǵan. im ÇKDr.

नागाशन (1. नाग + अशन) m. *Schlangen verzehrend*: 1) *Pfau* Pańkat. I, 175, wo wahrscheinlich नागाशनम् st. नागाननम् zu lesen ist. — 2) Bein. Garuḍa's Hâr. 10.

नागाह्व (1. नाग + आह्वा) 1) n. *die nach den Elephanten benannte Stadt*, Hâstinapura Trik. 2, 1, 13. — 2) f. आ *ein best. Knollengewächs* (लक्ष्मणा) Râǵan. im ÇKDr.; vgl. नागपत्त्री.

नागाह्वय (1. नाग + आह्वय) m. 1) *eine best. Pflanze* R. 6, 96, 3. — 2) Bein. des Tathâgatabhadra (*der nach den Schlangen Benannte*) Vjutp. 90. Wassiljew 202. Schiefner, Lebensb. 331 (101), N. 87.

नागिन् (von 1. नाग) adj. *von Schlangen umgeben*: नग्नं नागोपवीतं तु नागिनम् (शिवम्) Hariv. 14844.

नागिल m. N. pr. eines Mannes Çatr. 14, 317; vgl. Weber S. 48, N. 2.

नागुली f. N. pr. einer Stadt Colebr. Misc. Ess. II, 286.

नागेन्द्र (1. नाग + इन्द्र) 1) m. *Schlangenfürst*, *Haupt der Schlangen* N. 14, 9. Suçr. 2, 262, 11. — 2) f. ई N. pr. eines Flusses Çatr. 1, 54.

नागेश (1. नाग + ईश) 1) m. N. pr. eines Fürsten Wassiljew 52. — Bein. Patańgali's Z. d. d. m. G. 7, 167. — नागेश oder नागेशभट्ट N. pr. eines neueren Grammatikers ebend. Colebr. Misc. Ess. II, 13. 14. 41. 42. Verz. d. Oxf. H. No. 354. 364. 403. — 2) n. N. eines Liṅga in Dârukâvana Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 64, *a*, 8.

नागेश्वर (1. नाग + ईश्वर) 1) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7, 1665. 8, 998. — 2) f. ई Bein. der Göttin Manasâ Verz. d. Oxf. H. 24, *b*, 38. — 3) n. N. eines Liṅga Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 64, *b*, 1.

नागेश्वरतीर्थ (ना° + तीर्थ) n. N. pr. verschiedener *heiliger Badeplätze* Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66, *b*, 10. 15. 30.

नागोजी (auch नागोजि geschrieben) und °भट्ट m. N. pr. eines neueren Grammatikers, der auch नागेश genannt wird, Colebr. Misc. Ess. I, 230. 236. II, 40. 41. Verz. d. Oxf. H. No. 342. 354.

नागोद n. *ein auf dem Bauch getragener Panzer* H. 768. — Vgl. das folg. Wort.

नागोदर (1. नाग + उ°) 1) m. N. pr. eines med. Autors Verz. d. B. H. No. 941. — 2) n. *a*) med. Bez. eines best. Falles von *Auflösung und Absterben des Fötus im Mutterleibe* Suçr. 1, 377, 10. — *b*) *Brustharnisch* Hâr. 198.

नागोद्भेद (1. नाग + उद्भेद) m. N. pr. einer heiligen Localität, wo die Sarasvatî wieder zum Vorschein kommt, MBh. 3, 5053. 5055.

नाग्नजित m. patron. von नग्नजित् Çat. Br. 8, 1, 4, 10. f. ई eine der Gemahlinnen Kṛshṇa's VP. 578. Bhâg. P. 3, 3, 4. Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 24, *b*, 20. fälschlich नग्नजिती geschrieben Hariv. 6701. 9179. 9186. Langlois hat überall die richtige Form. — Vgl. u. नग्नजित्.

नाचिक m. N. pr. eines Sohnes des Viçvâmitra MBh. 13, 257.

नाचिकेत 1) adj. *zu* Naḱiketa oder Naḱiketas *in Beziehung stehend*: उपाख्यान Kathop. 3, 16. अग्नि 1, 18. 2, 10. Taitt. Âr. 1, 22, 11. 26, 8. °चिति Ind. St. 2, 386. fg. Daher m. unter den Synonymen für *Feuer* und zwar in den verderbten Formen नाचिकेतु Trik. 1, 1, 67 und नाक्लिकेत H. ç. 169. — 2) m. N. pr. eines alten Weisen, eines Sohnes des Uddâlaki, MBh. 13, 3486. fgg. 1291. fg. 7672. 2, 112. Varâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 60, *b*. 61, *a*. — Vgl. नचिकेत, त्रिणाचिकेत.

नाचीन m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 2, 1119.

नाज्जक m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7, 1494.

नाट m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. 1) (von नट्) m. *Tanz* Çabdar. im ÇKDr. n. Wils. nach ders. Aut. — 2) m. pl. N. pr. eines Volkes: चोलकर्णाटनाटादीन् Râǵa-Tar. 1, 300. = कर्णाटक Çabdar. im ÇKDr. — 3) m. N. pr. eines Nâgarâǵa Schiefner, Lebensb. 290 (60). 309 (79); vgl. नट. — 4) f. ई (sc. भाषा) *die von den* Nâṭa *gesprochene Sprache* Muir, Sanskrit Texts II, 58. — Vgl. विनाट.

नाटक (von नट्) 1) m. *Schauspieler* Vjutp. 120. वधूनाटकसंघैश्च संयुक्तां सर्वतः पुरीम् R. 1, 5, 18. — 2) n. *Schauspiel* Trik. 3, 2, 22. रामायणं महाकाव्यमुद्दिश्य नाटकीकृतम् Hariv. 8672. रम्भाभिसारं कौबेरं नाटकं ननृतुस्ततः 8694. नाटकान्यपरे प्राहुः (चक्रुः Gorr. 71, 4, R. 2, 69, 4. Çâk. 3, 12. Varâh. Bṛh. S. 104, 62. Ind. St. 1, 466. Çuk. in LA. 39, 9. काव्यसंलापगीतनाटकसंभव Mârk. P. 20, 4. नाटयन्दिव्यनाटकम् Çatr. 1, 46. शृङ्गार° Kaurap. 20. *eine bes. Art Schauspiel* Sâh. D. 275. fgg. H. 284. masc. perso-

nif. MBH. 2,453. — 3) m. N. pr. eines Berges in Kâmâkhjâ KÂLIKÂ-P. im ÇKDR. — 4) f. नाटिका *eine Art Schauspiel* SÂH. D. 276. 539. 52, 14. — 5) नाटकी f. Indra's *Hof* ÇABDÂRTHAK. bei WILS.

नाटकरत्नकोष (ना° + र°) m. Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 182, *b*.

नाटकावतार (नाटक + अव°) m. Titel einer Schrift Verz. d. Oxf. H. No. 292.

नाटकेय m. pl. N. pr. eines Volkes MBH. 2,1118.

नाटाम्र (नाट + आम्र) m. *Wassermelone* TRIK. 2,4,37. HÂR. 126.

नाटार (von नटी) m. *der Sohn einer Schauspielerin* VOP. 7,8. — Vgl. नाटेर, नाटेय.

नाटितक (von नाटित; s. u. नट्) n. *mimische Darstellung:* भीतिनाटितकेन ÇÂK. 73,4. विषादनाटितकेन 90,20, v. l.

नाटेय (von नटी) m. *der Sohn einer Schauspielerin* VOP. 7,8. H. 548, Sch.

नाटेर (wie eben) m. dass. VOP. 7,8. H. 548. — Vgl. नाटार.

नाट्य (von नट) 1) n. P. 4,3,129. = लास्य und तौर्यत्रिक AK. 1,1,7, 10. H. 279. 280. an. 2,369. MED. j. 33. *Tanz, Mimik, Darstellung auf der Bühne, Schauspielerkunst* BHÂG. P. 4,15,19. °प्रिय *ein Freund des Tanzes*, Bein. Çiva's H. 198. नाट्येनासीना so v. a. *das Niedersitzen auf dem Theater mimisch darstellend* MṚKKH. 88,4. नाट्येनावतीर्णा ÇÂK. 100,1. 40,16. 48,20. 49,21. 50,22. 77,10. सुनाट्येन नटस्तदा । महर्षींस्तोषयामास HARIV. 8575. नाट्यालंकृति SÂH. D. 471. काव्यनाट्ययोः H. 326. गीयतां नाट्योचितं किंचित् DHÛRTAS. 68,17. नाट्योक्ति f. *ein Ausdruck vom Theater* 170,8. AK. 1,1,7,11. नाट्याचार्य m. *Tanzlehrer u. s. w.* MṚKKH. 49,2. नाट्याचार्यक n. nom. abstr. dazu PAÑKAT. III, 268. नाट्यशास्त्र n. *die Lehre vom Tanze, von der Schauspielerkunst* MÂLAV. 13,22. TRIK. 3,3, 174. °धर्मिका f. *Regeln über Mimik u. s. w.* H. 279. °धर्मी f. dass. Schol. °शाला *Tanzsaal* GARUḌA-P. im ÇKDR. नटो नाट्यधरः *ein Schauspieler in seinem Theatercostum* BHÂG. P. 1,8,19. — 2) m. *Schauspieler:* नटनाट्यगायकाः BHÂG. P. 7,8,50.

नाड n. = नाल COLEBR. und LOIS. zu AK. 2,9,22.

नाडपित् N. pr. eines Ortes ÇAT. BR. 13,5,4,13.

नाडायन m. patron. von नड P. 4,1,99. VOP. 7,1. 9. Davon adj. नाडायनक P. 4,3,80, Sch.

नाडि s. नाडी.

नाडिक n. *Ocimum sanctum L.* (कालशाक) BHÂVAPR. im ÇKDR.

नाडिका (von नाडी) f. 1) *ein hohler Stängel, Stängel* überh.: शाकस्य AK. 2,9,34. — 2) *Röhre, röhrenartiges Gefäss im Leibe:* गल° = क्लोमन् Schol. zu KÂTJ. ÇR. 599,6. — 3) *ein best. Zeitmaass*, $^1/_{60}$ *eines siderischen Tages*, $^1/_2$ Muhûrta H. 137. HARIV. 7560. SÛRJAS. 1,11. 2,65. 4, 13. 17. 10,3. 11,13. 14. 12,56. PÂRÂÇ. bei BHAṬṬOTP. zu VARÂH. BṚH. S. 2, Anf. VARÂH. LAGHUǴ. 6,1. BHÂG. P. 3,11,8. VP. 22, N. 3 (नारिका). SÂH. D. 33,21. — 4) *ein best. Längenmaass*, $^1/_2$ Daṇḍa MÂRK. P. 49,39. — 5) in der Stelle पानस्त्रीद्यूतगोष्ठीषु राजानमभितश्चराः । बोधयेयुः प्रमाद्यन्तमुपायैर्नाडिकादिभिः ॥ KÂM. NÎTIS. 5,51 wohl = नाली = घटी *eine metallene Platte, an der die Stunden angeschlagen werden.*

नाडिकेल m. = नारिकेल BHAR. zu AK. 2,4,5,34. ÇKDR.

नाडिचीर (नाडि + चीर) n. *Weberschiff* HÂR. 214.

नाडिंधम (नाडिम्, acc. von नाडी mit Kürzung des Vocals, + धम) m. *Goldschmied* (*in ein Rohr blasend*) P. 3,2,30. 6,3,66. VOP. 26,54. AK. 2,10,8 (v. l. नाडींधम). TRIK. 2,10,3. H. 908. Nach WILS. auch adj. *die Eingeweide erschütternd; schrecklich.* BHAṬṬ. 6,94 in Verbindung mit मार्ग; von den Scholl. durch उच्चनीचाधिरोहणा, मुहुर्मुहुर्निःश्वासैर्नाडीं धमति erklärt; also *unebene Wege, die Einem beim Fahren Stiche verursachen.*

नाडिंधय (नाडिम् + धय) P. 3,2,30. 6,3,66. VOP. 26,54. *durch ein Rohr trinkend.*

नाडिपत्त्र (नाडि + प°) n. *eine Gemüseart*, = नाडीच ÇABDAM. im ÇKDR.

नाडिमण्डल (नाडि + म°) n. *Himmelsaequator* WILS.

नाडी (von नड; नाडि SIDDH. K. 247, *b*, ult. BHAR. zu AK. ÇKDR.) f. 1) *Röhre, Kanal; die röhrenartigen Gefässe im Leibe, Adern u. s. w.;* = नाल AK. 2,9,22. H. an. 2,121. fg. MED. ḍ. 16. = काण्ड *Halm, Stängel* 3. = सिरा, स्नायु AK. 2,6,2,16. H. 631. H. an. MED. AV. 10, 7,15. 16. ये ते नाड्यौ देवकृते ययोस्तिष्ठति वृष्ण्यम् 6,138,4. KÂṬH. 12,10 in Ind. St. 3,464. ÇAT. BR. 10,4,5,2. 14,5,1,21. 6,11,3. MUṆḌ. UP. 2,2, 6. PRAÇNOP. 3,6. Ind. St. 1,271. SUÇR. 1,60,14. 101,12. वेणु° 2,339,2. 121,9. तोय° 1,84,8. स्वेद° 2,363,17. मातुस्तु खलु रसवहायां नाड्यां गर्भनाभिनाडी प्रतिबद्धा 1,324,3. प्रवृत्ता (प्रस्थिता) हृदयात्सर्वे(!) तिर्यगूर्ध्वमधस्तथा । वहन्त्यन्नरसान्नाड्यो दश प्राणप्रचोदिताः ॥ MBH. 3,13974 (= 12,6880). PRAB. 1,10. BHÂG. P. 2,1,33. 3,26,59. नाडीद्वयगते प्राणे Verz. d. Oxf. H. 105, *a*, 16. यः कर्णनाडीं पुरुषस्य यातः BHÂG. P. 3,5,11. अब्जनालनाडीभिः 8,19. सौरीभिरिव नाडीभिरमृताख्याभिः von den *hohl gedachten Sonnenstrahlen, die das Wasser aufsaugen*, RAGH. 10,59. नाडय: (von नाडि) BHÂG. P. 2,10,29. am Ende eines adj. comp. नाडि (nicht नाडीक) in der Bed. *Ader, Gefäss des thierischen Leibes* P. 5,4,159. BHÂG. P. 3,30,17. aber बहुनाडीकः स्तम्भः P., Sch. Vgl. गर्भनाडी, मधु°. — 2) *Pfeife, Flöte:* इयमस्य धम्यते नाळीः ṚV. 10,135,7. KÂṬH. 23,4. 34,5. — 3) *Fistel* MED. H. an., wo व्रणान्तरे st. गुणान्तरे zu lesen ist. SUÇR. 1, 284,11. 304,16. 2,127,11. नेत्र° 307,2. Vgl. नाडीव्रण. — 4) *Büchse am Rade:* स्वरथस्य दक्षिणं चक्रं प्रवृह्य नाडीमभि जुहुयात् TS. 3,4,8,3. KÂṬH. 37,12. — 5) *eine best. Grasart*, = गण्डदूर्वा H. an. MED. — 6) *Puls* (schliesst sich an die Bed. *Ader* an) WILS. — 7) *ein best. Zeitmaass*, $^1/_{60}$ *eines siderischen Tages*, $^1/_2$ Muhûrta (vgl. नाडिका) AK. 3,4,11,45. H. an. MED. VARÂH. BṚH. S. 2, Anf. SÛRJAS. 1,12. 64. 66. 67. 2,66. 3,49. 4,8. 7,8. 12,5. 61. 14,11. Vgl. नत°. — 8) *Gauklerei* H. an. MED.

नाडीक (von नाडी) 1) m. *eine best. Gemüsepflanze*, = vulg. पाटशाक (*Corchorus olitorius Lin.*) und नालिताशाक BHÂVAPR. im ÇKDR. — 2) f. oxyt. *Luft-* oder *Speiseröhre* AV. 5,18,8.

नाडीकलापक (नाडी + कलाप) m. *eine best. Pflanze*, = सरहूची und गाण्डनी im Hindî BHÂVAPR. im ÇKDR.

नाडीकेल m. = नारिकेल ÇABDAR. im ÇKDR.

नाडीच m. *Colocasia antiquorum Schott.* (mit essbarer Wurzelknolle) TRIK. 2,4,32.

नाडीचरण (ना° + च°) m. *Vogel* (*Halme zu Beinen habend*) TRIK. 2,5, 37. H. ç. 186.

नाडीजङ्घ (ना° + जङ्घा) m. 1) *Krähe* TRIK. 2,5,21. — 2) N. pr. eines

mythischen Kranichs MBh. 3, 13337. 12, 6336. — 3) N. pr. eines Muni Malamâsat. im ÇKDr. — Vgl. नालिजङ्घ.

नाडीतरंग (ना° + त°) m. 1) = काकोल H. an. 5, 10. Med. g. 58. *ein best. Gift* Wils. — 2) = हिण्डक H. an. Med. *Astrolog* Wils. — 3) = रतहिण्डक H. an. Med. *Verführer* Wils. Vgl. नारीतरंगक.

नाडीतिक्त (ना° + ति°) m. *eine in Nepal wachsende* Nimba-*Art* (नेपालनिम्ब) Râgan. im ÇKDr.

नाडीदेह (ना° + दे°) m. N. pr. eines Dieners im Gefolge des Çiva, = भृङ्गिन् Trik. 1, 1, 49. — Vgl. नाडीविग्रह.

नाडीनक्षत्र (ना° + न°) n. = जन्मनक्षत्र ÇKDr.

नाडींधम falsche Form für नाडिंधम.

नाडीप्रकाश (ना° + प्र°) m. Titel einer Schrift; s. u. गोपनीय.

नाडीयन्त्र (ना° + य°) n. *jedes röhrenartige Instrument* (in der Chirurgie) Suçr. 1, 23, 17. 24, 15.

नाडीविग्रह (ना° + वि°) m. N. pr. eines Dieners im Gefolge Çiva's, = भृङ्गिन् H. 210. — Vgl. नाडीदेह.

नाडीव्रण (ना° + व्र°) m. Siddh. K. 249, *b*, 4 v. u. *Fistel* AK. 2, 6, 2, 5. Trik. 3, 5, 5. H. 470. Verz. d. B. H. No. 963. 975. — Vgl. नाडी 3.

नाडीशाक (ना° + शाक) m. *eine best. Gemüsepflanze*, = नाडीक Bhâvapr. im ÇKDr.

नाडीस्नेह (ना° + स्ने°) m. = नाडीविग्रह Çabdar. im ÇKDr.

नाडीहिङ्गु (ना° + हि°) n. = हिङ्गुनाडिका Râgan. im ÇKDr. Dieses wird im Nigh. Pr. durch ein Wort erklärt, das nach Molesw. *das Harz der Gardenia gummifera* ist.

नाड्वलेय m. metron. von नड्वला Hariv. 438.

नाणक *Münze* Viçva bei Mahîdh. zu VS. 25, 9. कूटकृन्नाणकस्य *Falschmünzer* Jâǵn. 2, 240. °परीक्षिन् *Prüfer von Münzen* 241. Dattaka-M. 34, 3. 4. Vgl. Mârk. 10, 3 v. u., den Schol. z. d. St. LIA. II, 575, N. 5 und Müller, SL. 331. fg.

नातिचिर (1. न + अति-चिर) adj. *nicht sehr lang* (von der Zeit): °रात्कालात् Hariv. 4954. °रे *bald* R. Gorr. 1, 10, 18.

नातिदूर (1. न + अति°) adj. *nicht sehr entfernt* Kathâs. 8, 18. 25. °रे *nicht weit von* (abl. gen.) Hit. 1, 51. Çâk. 18, 23. °रम् *nicht weit weg* Vid. 90.

नातिभिन्न (1. न + अति-भि°) adj. *nicht sehr verschieden von* (abl.) Çâk. 27, 18.

नातिवाद (1. न + अति°) m. *Vermeidung beleidigender Worte* MBh. 12, 7993.

नात्र n. *Preis*, *Lob* Un. 4, 161; vgl. die richtige Form नात्त्र. 1) = = विचित्र. — 2) = प्रज्ञ. — 3) = शिव Unâdivr. im Saṁkshiptas. ÇKDr. und zwar überall n., während Wilson für die beiden letzten Bedeutungen das m. aufstellt.

नात्र् und नाथ् med. Dhâtup. 2, 5. 6 (याच्ञोपतापैश्वर्याशिःषु). in der alten Sprache davon nur die particc. नाधमान *Hülfe suchend*, *flehend*, *supplex*, und नाधित, नाथित *hülfsbedürftig*, *in Noth befindlich*, *bedrängt*: अग्ना कृवं नाधमानस्य कारोः R̥V. 1, 178, 3. मा केम रुशमीरिति नाधमानाः 109, 3. नाधमानेव योषा 5, 78, 4. भीताय नाधमानाय क्षयते 6. 10, 73, 11. 117, 8. AV. 13, 2, 44. युवं धेनुं शयवे नाधितायापिन्वतम् R̥V. 1, 118, 8. 182, 7. स्तोम्यग्निं नाथितो जोहवीमि AV. 4, 23, 7. 7, 109, 7. 13, 1, 12. 5, 20, 5. 3, 1, 2. 11, 1, 1. न नाथितो विन्दते मर्डितारम् R̥V. 10, 34, 3. 7, 33, 5. अवतान्मा नाथितात् *helfet mir aus der Noth* VS. 5, 9; vgl. aber TS. 6, 2, 3. 2, wo richtiger नाथितम् gelesen wird. Im MBh. und Bhâg. P. haben wir die Form नाथमान in der Bed. *bittend*, *flehend*: ब्राह्मणास्त्वां महाबाहो भ्रातरश्च महौजसः। पर्जन्यमिव घर्मार्ता नाथमाना उपासते॥ MBh. 12, 1365. पुनश्च नाथमानाय जातरूपमदात्प्रभुः Bhâg. P. 1, 17, 39. 2, 9, 25. 3, 31, 11. नाथित n. bedeutet *das Flehen*, *Bitte* 2, 9, 25. In TS. und Kâth. finden sich auch andere Formen von नाथ् med. (P. 1, 3, 27, Vârtt. 7) in der Bed. *flehentlich bitten*, *sich bittend wenden an* (loc.): ते देवा अग्नावनाथन्त TS. 2, 4, 1, 2. तस्मिन्नाथस्व Kâth. 10, 6. 11, 1. 3. 4. 27, 4. *flehen*, *bitten um* (gen. P. 2, 3, 55): सर्पिषो नाथते P. 2, 3, 55, Sch. P. 1, 3, 27, Vârtt. 7, Sch. (hier ist सर्पिषो st. सर्पिषा zu lesen). धृत्या नाथस्व Bhaṭṭ. 8, 120. mit dem dat.: मोक्षाय नाथते मुनिः Vop. 23, 7. act. mit dem gen. der Sache: नाथन्तः सर्वकामानां नास्तिका भिन्नचेतसः MBh. 3, 12630. mit dem acc. der Sache und der Person (vgl. याच्): इष्टानि तमिष्टदेवं नाथन्ति के नाम न लोकनाथम् Naish. 3, 25. Das न wird niemals ण nach Vop. 8, 43. — उप *bitten*: राजानमुपनाथति P. 2, 3, 55, Sch.

नाथ (von नाथ्) 1) n. *Zuflucht*, *Hülfe* AV. 4, 20, 9. विश्वे देवा मम नाथं भवन्तु 9, 2, 7. 18, 1, 13. प्रत्नायतिमुपाधावन्नाथमिच्छमानः TBr. 1, 6, 4, 1. — 2) m. *a*) *Schutzherr*, *Beschützer*, *Gebieter*, *Herrscher* H. 359. MBh. 2, 2292. 6, 1554. 16, 137. सेना त्वया नाथेन पालिता R. 1, 77, 3. Pańkat. 82, 19. Bhâg. P. 1, 11, 6. पाण्डवानां भवान्नाथः MBh. 2, 776. स मे नाथो ह्यनाथस्य भव R. 1, 62, 7. यत्र रामो ऽभयं तत्र नास्ति तत्र पराभवः। स हि नाथो ऽस्य जगतः 2, 48, 14. 3, 10, 10. नाथं पतगलोकस्य 3, 73, 36. ओषधीनाम् (चन्द्र) Ragh. 2, 73. Kathâs. 21, 144. पयसाम् (समुद्र) Pańkat. V, 90. कुल° MBh. 2, 2609. इक्ष्वाकु° R. 1, 6, 19. त्रैलोक्य° 76, 19. Ragh. 3, 45. Kumâras. 1, 59. Bhâg. P. 2, 6, 43. 4, 2, 16. द्विराशिनाथा ऋतवः Sûrjas. 14, 10. पाण्ड्य° Varâh. Brh. S. 11, 61. 56. Vid. 193. Daçak. in Benf. Chr. 201, 6. जीवित° vom *Gatten* Spr. 447. Auch ohne weiteren Beisatz vom *Gemahl* Ragh. 12, 75. insbes. im voc. N. 11, 3. 12, 15. Amar. 53. Vid. 139. Am Ende eines adj. comp.: पर्जन्यनाथाः पशवः *das Vieh hat* Parǵanja (*den Regen*) *zum Schutzherrn*, *hängt ganz von ihm ab* MBh. 5, 1131. मृतनाथामिव स्त्रियम् 16, 136. गृहं नारीनाथम् *im Besitz* oder *bewohnt von* Mârk. 59, 3. = सनाथ *versehen mit*: मध्यं स्त्रियास्त्रिवलिनाथम् Varâh. Brh. S. 68, 5. — *b*) N. pr. eines Autors Verz. d. B. H. No. 647. Verz. d. Oxf. H. 113, *a*. 126, *a*. — *c*) *das durch die Nase gezogene Seil beim Zugochsen* (vgl. नाथहरि) Wils. — Vgl. अ°, कु°, गोविन्द°, जगन्नाथ, धुनी°, नर°, स°, सु° u. s. w.

नाथकाम (नाथ + काम) adj. *Hülfe suchend* AV. 13, 2, 37. Pâr. Grhj. 1, 11.

नाथकुमार (नाथ + कु°) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

नाथत्व (von नाथ) n. *das Amt* —, *die Würde eines Schutzherrn*: लोकनाथे स्थिते रामे नाथत्वं मयि कीदृशम् R. Gorr. 2, 81, 2.

नाथवत् (wie eben) adj. *einen Schutzherrn habend* R. 1, 62, 12. insbes. f. नाथवती *einen Schutzherrn* —, *einen Gatten habend*: विष्णुना अरिविन्द्रेण भर्त्रा नाथवती सती R. 5, 37, 20. याः स्म ता लोकनाथेन नाथवत्यः पुराभवन् MBh. 16, 136. नाथवतीमनाथवत् (नीताम्) 1, 155. R. 2, 38, 1. Draup. 6, 15. Varâh. Brh. S. 13, 1. Nach AK. 3, 1, 16 und H. 356 bedeu-

tet नाथवत् *abhängig.*

नाथविद् (नाथ + विद्) adj. *Schutz besitzend, — gewährend, — verschaffend* AV. 11,1,15.

नाथविन्दु adj. so v. a. नाथविद्: नाथविन्दु साम विन्दते नाथम् Pańkav. Br. 14,11,23.

नाथहरि (नाथ + हरि) adj. *den Herrn forttragend*, von Vieh P. 3, 2,25. Vop. 26,48. sonst नाथहार P., Sch. Nach ÇKDr. jenes = पशु, nach Wils. *Zugvieh, das mit einem Nasenseil gelenkt wird.*

नाथाय् (von नाथ), नाथायति *als Schutzherr erscheinen, eine Bitte erhören:* नाथमानस्य नाथ नाथाय नाथितम् Bhâg. P. 2,9,25.

नाथिन् (wie eben) adj. *einen Schutzherrn habend* Hariv. 9214. सेना त्वया नाथेन नाथिनी R. Gorr. 1,78,3. 2,37,23.

नाद (von नद्) m. 1) *lauter Ton, Geschall, Dröhnen, Rauschen, Brüllen, Schreien u. s. w.:* नदस्य नादे परि पातु मे मनः RV. 10,11,2. अरसं कृत्रिमं नादम् AV. 19,34,3. तूर्य° Varâh. Bṛh. S. 45,62. दुन्दुभि° H. 62. भीमनादैः (वारिदस्य) Kât. 3. मेघ° N. 21,7. मेघानां वारणानां च मयूराणां च लक्ष्मण। नादाः प्रस्रवणानां च R. 4,29,12. 13. चकार नादं घननादसंनिभम् 5,42,8. तोयदनादनादाः (मरुतः) Hariv. 13162. अथान्तरीक्षे नादो ऽभूद्द्रोणं तत्र प्रशंसताम् MBh. 4,1885. महानादं नदन्ति भयपीडिताः 5, 3548. नादममुञ्चत् 14,2693. N. 13,12. उत्सृज्य तं नादम् MBh. 14,2694. Sund. 1,33. Draup. 8,22. Sâv. 5,75. R. 1,1,66. 16,25. शकुनैर्वल्गुनादैः 30, 16. 2,40,29. Suçr. 1,107,10. Ragh. 12,79. Varâh. Bṛh. S. 24,25. 45,64. 64,10. 94,17. Vid. 79. Trik. 2,5,2. Am Ende eines adj. comp. f. आ: गदया — दारुणनादया MBh. 9,586. प्रहर्षमुक्तनादा (पुरी) Vid. 336. Kathâs. 19,65. 21,29. *Laut, Ton* überh.: नादः परो ऽभिनिधानाद्भवं तत् RV. Prât. 6,11. 13,2. AV. Prât. 1,13. 43. Çikshâ 37. Gaim. 1,17. Bhâg. P. 7,12,27. प्रणवत्रामकथानादम् R. Einl. नाद = शब्द u. s. w. AK. 1,1, 6,1. H. 1400. Vgl. अ°, कर्ण°, सिंह° u. s. w. — 2) *der durch den Halbkreis dargestellte nasale Laut* (der im Joga eine Rolle spielt): (न्यसेत्) ओंकारं विन्दौ नादे तं तं तु प्राणे महत्यमुम् Bhâg. P. 7,15,53. Ind. St. 1, 386. 2,4. Verz. d. Oxf. H. 104, *b*, 9. fgg. Vgl. नादविन्दूपनिषद्. — 3) = स्तोतर् Naigh. 3,16.

नादता (von नाद) f. *die Eigenschaft des Tönens* RV. Prât. 13,1.

नादपुराण (नाद + पु°) n. Titel eines über *musikalische Töne* handelnden Purâṇa, citirt im ÇKDr. bei नट.

नादर (1. न + आदर) m. *Nichtachtung* Vop. 5,29. 14,1.

नादवत् (von नाद) adj. *mit Ton gesprochen*, von den tönenden Lauten Kâç. zu P. 1,1,50. Sch. zu P. 8,4,62.

नादविन्दूपनिषद् (नाद - विन्दु + उप°) f. Titel einer Upanishad Colebr. Misc. Ess. 1,95. Ind. St. 1,302. — Vgl. नाद 2.

नादि (von नद्) adj. *rauschend* Pâr. Gṛhj. 3,13.

नादिक N. pr. eines Landes Schiefner, Lebensb. 233 (13). 285 (55).

नादिग m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 969.

नादिन् (von नद् oder नाद) 1) adj. *laut schallend, — tönend* Hariv. 8069. *tönend* Çikshâ 39. Häufig am Ende eines comp. *schallend, laut tönend, brüllend, schreiend:* स्निग्धगम्भीरनादिन्या गिरा MBh. 2,987. प्रमथ्यमानार्णवधीरनादिनी (ज्या) Ragh. 3,59. जीमूतरव° (रथ) MBh. 1,7934. अम्बुदवृन्द° (रथ) 8,4949. मेघ°, पर्जन्यसम° (रथ) R. Gorr. 2,13,23.25. सजलाम्बुद° (शूर) MBh. 7,7167. वेश्मसु मृदङ्गनादिषु *ertönend von* Ragh. 19,5. कङ्कसारसनादिनी (नदी) Hariv. 13816. ज्यातलस्वन° (नरसिंह) MBh. 10, 557. Vgl. खर°, गर्दभ°. — 2) m. N. pr. *a)* eines Dânava Hariv. 12941. — *b)* eines in eine Gazelle verwandelten Brahmanen Hariv. 1210.

नादेय (von नदी) 1) adj. *vom Flusse kommend u. s. w., fluviatilis* P. 4, 2,97. Vop. 7,15. VS. 16,31. 37. Wasser Suçr. 1,170,11. 173,8. Thiere, Fische 202,21. 206,5. 238,9. R. 4,39,12. — 2) m. *a) Saccharum spontaneum L.* (काश). — *b) Calamus Rotang L.* (वानीर) Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. ई N. verschiedener Pflanzen: *eine Rohrart*, = अम्बुवेतस AK. 2,4,2,11. Med. j. 85. = जलवानीर H. an. 3,490. *Orangenbaum* AK. 2,4, 2,18. H. an. Med. = भूमिजम्बूका (hier nicht *Orangenbaum*), भूजम्बू. भूमिजम्बू AK. 2,4,4,6. H. an. Med. *Sesbania aegyptiaca Pers.* (जया) AK. 2,4,2,46. Med. *chinesische Rose* (जपा, जवा) H. an. Med. = व्युष्ट (!) diess. = अग्निमन्थ und काकजम्बु Râǵan. im ÇKDr. — Suçr. 2, 36,17. — 4) n. *a)* in Verbindung mit पुष्प wohl *die Blüthe der chinesischen Rose:* सौगन्ध्यहीनं नादेयं पुष्पं कान्तमपि क्वचित् Dṛshṭântaç. 16 in Haeb. Anth. S. 218. — *b) eine Salzart* (सैन्धव) Ratnam. 85. Suçr. 2, 326,9. — *c) Antimonium* (सौवीराञ्जन) Râǵan. im ÇKDr.

नाद्य (wie eben) adj. = नादेय P. 4,4,111. याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः Taitt. Br. 3,1,2,4 in Z. f. d. K. d. M. 7,271. Hierher nach Sâj. auch: चनो दधीत नाद्यो गिरो मे (vgl. P., Sch.) RV. 2,35,1.

नाध् s. u. नाथ्.

नाध s. वयोनाध.

नाधस् n. wohl = नाथ *Zuflucht, Hülfe:* ययोरुभे रोदसी नाधसी वृतौ RV. 10,65,5.

नान m. N. pr. eines Mannes Kshitîçav. 5,8.

नानद (vom intens. von नद्) n. N. eines Sâman Ait. Br. 4,2. नानदं षोळशि साम कर्तव्यम् Pańkav. Br. 12,11,18. 13,11. Lâṭj. 4,5,7. 6,10,10. Ind. St. 3,221. — Vgl. नानन्द.

नानन्द (vom intens. von नन्द्) n. इन्द्रस्य नानन्दम् N. eines Sâman Ind. St. 3,221. — Vgl. नानद.

नाना P. 5,2,27. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. 1) adv. *auf verschiedene Weise, mannichfach; an verschiedenen Orten, besonders;* = अनेक und उभय AK. 3,4,32 (Colebr. 28), 9. H. an. 7,32. Med. avj. 45. नाना हि त्वा हवमाना जना इमे RV. 1,102,5. 146,4. 2,12,8. 38,5. नाना चक्राते सदनं यथा वेः 3,54,6. VS. 19,7. नाना सन्तः RV. 10,67,10. नाना हनू विभृते संभरेते 79,1. तस्मादिदं मनश्च वाक्च समानमेव सन्नानेव Çat. Br. 1, 4, 4,8. 3,4,2,5. नानेव वा एतद्यद्दैवं च मानुषं च 7,3,1,10. 14,7,2,21. TS. 4, 3,11,3. य इह नानेव पश्यति Kathop. 4,10. नेह नानास्ति किं चन 11. नाना तु विद्या चाविद्या च *sind verschieden, nicht ein und dasselbe* Khând. Up. 1,1,10. Bhâg. P. 1,2,32. 3,32,33. Prab. 97,19. कुशौ नानान्तयोर्गृहीत्वा *besonders* Âçv. Gṛhj. 1,3.10. 2,6. नाना चित्राः (Schl. verbindet die Worte zu einem comp.) कथाः *verschiedene wunderbare Erzählungen* R. 1,3,10. नानाकृत्य = नानाकारम् P. 3,4,62. *verschieden von* (instr.): (विश्वम्) न नाना शंभुना Vop. 5,10. Häufig am Anf. eines comp. die Stelle eines adj. vertretend in der Bed. *verschieden, mannichfach:* °देवत Ait. Br. 6,10. °देवत्य Çâṅkh. Çr. 16,7,8. °कामाः Çat. Br. 7,1, 1,26. 8,1,1,6. °चेतस् 7,2,3. °मनस् TS. 5,3,1,3. °व्रत ebend. °जनाः

Pańkav. Br. 15,3,7. M. 9,148.257.267. N. 12,2.4. 13,3. Hid. 1,19. Bhag. 1,9. R. 1,5,7.10.16. 9,5.6. °देशादनुप्राप्तः 13,16. Bhartr. 2,38. Varâh. Brh. S. 45,34. 59,10. 104,2. Vid. 250. Hit. 9,4. 27,14. Bhâg. P. 3,31,12. °पद (Gegens. समानपद) AV. Prât. 2,16. 3,78. 4,27. °पद्य Taitt. Prât. 1,60. °पदीय 1,6. — 2) praep. mit gen. abl. instr. P. 2,3,32. = विना *ohne* AK. 3,5,3. H. 1527. H. an. Med.

नानाकन्द (ना° + क°) m. *ein best. Knollengewächs* (पिण्डालु) Râǵan. im ÇKDr.

नानाकार (नाना + आकार) adj. *verschiedenartig, mannichfach, allerhand:* भक्ष्यैः Varâh. Brh. S. 43(34), 11. 52,99. Râǵa-Tar. 4,331.

नानाकारम् absol. von 1. कर् mit नाना P. 3,4,62.

नानाग्रह (ना° + ग्र°) m. *das besonders-Nehmen*, als Erkl. von अवग्रह Schol. zu Rv. Prât. 1,6.

नानाजातीय (von नाना + जाति) adj. *zu verschiedenen Klassen, Ständen u. s. w. gehörig* Pat. zu P. 5,2,21.

नानात्यय (नाना + अत्यय) adj. *verschiedenartig, mannichfaltig:* वह्व इमे ऽस्मिन्पुरुषे कामा नानात्ययाः Khând. Up. 4,10,3. वृक्षाणाम् 6,9,1.

नानात्व (von नाना) n. *Verschiedenheit, Besonderheit, Mannichfaltigkeit* (Gegens. एकत्व, ऐक्य) Lâtj. 10,7,3. Çâñkh. Br. 23,8. 27,7. MBh. 2,137. 13,4844. 14,952. Sâñkhjak. 27. Tattvas. 37. Ragh. 10,19. Bhâg. P. 2,10,13.

नानाधर्मन् (ना° + ध°) adj. *verschiedene Sitte habend* AV. 12,1,45.

नानाधी (ना° + धी) adj. *verschiedene Absichten habend* Rv. 9,112,3.

नानाध्वनि (ना° + ध्व°) m. *ein musikalisches Instrument mit verschiedenen Tönen* Hâr. 249.

नानानम् adv. so v. a. नाना: नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम् Rv. 9,112,1.

नानान्द्र (von ननान्दर्) m. *der Sohn der Schwägerin* gaṇa विदादि zu P. 4,1,104. Davon patron. नानान्द्रायणी gaṇa हरितादि zu P. 4,1,100.

नानाप्रभृति (ना° + प्र°) adj. *verschiedenen Eingang habend* (Gegens. नानोदर्क) Çat. Br. 8,7,1,3. Kâth. 21,3.

नानारथम् (von नाना + रथ) adj. *auf verschiedenen —, besonderen Wagen:* ऐभिरग्ने सरथं याह्यर्वाङ्नानारथं वा Rv. 3,6,9.

1. नानारूप (ना° + रूप) n. pl. *verschiedene Gestalten* R. Gorr. 3,1,21.

2. नानारूप (wie eben) adj. *verschiedenes Aussehen habend, ungleichartig, verschiedenartig* AK. 3,2,43. H. 1469. अहनी AV. 13,2,3. पशवः 14.2,25. तामयं पृश्निर्वर्णा आविशन्नानारूपः Ait. Br. 5,23. अशन Çat. Br. 4,2,4,18. दिशः 13,2,10,3. बीजानि M. 9,38. Davon nom. abstr. °ता f. Çat. Br. 13,4,2,10.

नानार्थ (नाना + अर्थ) 1) adj. *einen verschiedenen Zweck —, ein verschiedenes Ziel habend* Kathop. 2,1. — 2) adj. *etwas Anderes enthaltend*, subst. so v. a. *ein neuer Satz* VS. Prât. 2,17 in Ind. St. 4,155. Könnte auch heissen *eine andere Sache* (also nicht adj. comp.) — 3) adj. subst. *verschiedene Bedeutungen habend, ein Wort, welches mehrere Bedeutungen hat*, P. 1,2,64, Vârtt. 2. AK. 3,4,1,1.6,45. Hâr. 225. °कोष *ein Wörterbuch, welches solche Wörter behandelt*, Verz. d. Oxf. H. 113,a. No. 414. °ध्वनिमञ्जरी Titel eines best. Wörterbuchs dieser Art No. 445. °रत्नमाला desgl. 164,a,3. 182,b. No. 441. °संग्रह *Zusammenstellung der Wörter mit mehreren Bedeutungen* Trik. 3,3,1. Titel einer best. Wörtersammlung von Aǵajapâla Verz. d. Oxf. H. No. 427.

1. नानावर्ण (ना° + व°) m. pl. *verschiedene Farben:* °विभक्तानां गवाम् R. 1,53,20.

2. नानावर्ण (wie eben) adj. *vielfarbig, bunt* Suçr. 1,135,7. Varâh. Brh. S. 5,93.

नानाविध (ना° + विधा) adj. *verschieden, mannichfach, mancherlei* H. 1469, Sch. M. 5,110. 11,107. Bhag. 11,5. R. 1,55,5. 2,54,17. Sâñkhjak. 60. Varâh. Brh. S. 87,35. Râǵa-Tar. 5,105.

नानावीर्य (ना° + वी°) adj. *verschiedene Kräfte habend:* ओषधयः AV. 12,1,2. TBr. 1,1,5,6.8,5. Çat. Br. 2,3,1,17. 3,3,2,15. Davon nom. abstr. °ता f. Pańkav. Br. 21,9,6. 24,1,14.

नानासूर्य (ना° + सू°) adj. *von besonderen Sonnen beschienen:* सप्त दिशो नानासूर्याः Rv. 9,114,3.

नानू m. N. pr. eines Mannes in einer Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,544,6.

नान्त (1. न + अन्त) = अनन्त Vop. 6,9.

नान्द adj. *zu* Nanda *in Beziehung stehend:* उपपुराण Madhus. in Ind. St. 1,18,12.

नान्त्र Uṇâdis. 4,159. n. *Preis, Lob* Uǵǵval. — Vgl. नात्र.

नान्दन (von नन्द् oder नन्दन) n. *Freudenort, Paradies:* पावमानीः स्वस्त्ययनीस्ताभिर्गच्छति नान्दनम् SV. II, 5,2,8,6. Ait. Up. 3,12.

नान्दिकर s. u. नान्दी 2.

नान्दिन् = नन्दिन् m. *der Sprecher des Gebetes vor dem Beginne eines Schauspiels* H. 330, Randgl.

नान्दी (von नन्द्) f. 1) *Freude, Befriedigung:* अभि स्वात्तं मृशते नान्द्यै मुदे यदीं गच्छन्त्युशतीरपिष्ठितम् Rv. 1,145,4. त्रिर्नान्द्यं वहतमश्विना युवम् 34,4. Nach Sâj. nicht नान्दी, sondern नान्द्य = नन्दनीय. नान्दी समृद्धिरिति कथ्यते *Wohlergehen* Brahma-P. in Udvâhat. ÇKDr. नान्दीरव *Jubelruf* MBh. 4,2189. °निनाद dass. Kathâs. 23,92. — 2) *das Gebet vor dem Beginn eines Schauspiels* H. 330. Hariv. 8692. fg. Mrkkh. 1,8. Çâk. 3,5. Vikr. 3,5. Mâlav. 3,5 und so auch am Anf. anderer Schauspiele. नान्दीकर P. 3,2,21 gehört vielleicht zu 1, wird aber wie नान्दीवादिन् AK. 3,1,38 von den Erklärern hierher gezogen. नान्दिकर Ramân. zu AK. ÇKDr. — Vgl. नन्दी.

नान्दीक (von नान्दी) m. *Thürpfosten*, = तोरणस्तम्भ Trik. 2,7,31. *ein Pfosten unter einem Thorwege, der Glück bringen soll*, Wils. Die Form नान्दीक nehmen ÇKDr. und Wils. an, die Calc. Ausg. liest aber: नन्दीकौ (nach den Corrigg. नान्दीकौ) तोरणस्तम्भः.

नान्दीघोष (ना° + घोष) m. संज्ञायाम् P. 6,3,63, Sch. — Vgl. नन्दिघोष.

नान्दीपट m. = नान्दीमुख *Brunnendeckel* H. 1092.

नान्दीपुर (ना° + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* bei den östlichen Völkern P. 6,2,99, Sch. 5,4,74, Sch. Davon adj. नान्दीपुरक 4,2,122, Sch.

नान्दीमुख (न° + मुख) 1) adj. पितरः *eine Klasse von Manen* Çâñkh. Grhj. 4,4. Jâǵn. 1,249. Mârk. P. 30,5. 34,109. VP. 297. 315 (vgl. N. 3). °खः पितृगणः ebend. In Verbindung mit श्राद्ध oder n. mit Ergänzung dieses Wortes *ein diesen Manen geltendes Todtenopfer* Verz. d. B. H. No. 1127. Ind. St. 1,445, N. 1. Colebr. Misc. Ess. I,187, N. पितॄणां तेन

तोयादि दद्यान्नान्दीमुखादते MÂRK. P. 34, 105. नान्दीमुखी रात्री R. 2, 81, 1 steht viell. auch hiermit in Verbindung. — 2) m. = नान्दीपट *Brunnendeckel* H. 1092. — 3) f. ई a) *eine best. Körnerfrucht aus der Klasse der* कुधान्य SUÇR. 1, 197, 1. 9. — b) *ein best. Metrum, 4 Mal* ⏑⏑⏑⏑⏑⏑—, —⏑— —⏑—— COLEBR. Misc. Ess. II, 161 (IX, 16). KHANDOM. in Berichte d. k. s. G. d. Ww. VI, 1854, S. 223. — Vgl. नन्दीमुख.

नान्दीश्राद्ध n. = नान्दीमुखं श्राद्धम् Verz. d. B. H. No. 1103.

नान्दुक m. N. pr. eines Mannes PAÑKAT. 99, 18.

नापित ÇAT. BR. नापित UṆÂDIS. 3, 87. *Bartscherer* AK. 2, 10, 10. 3, 4, 13, 52. TRIK. 2, 10, 8. H. 922. ÇAT. BR. 3, 1, 2, 2. KÂTJ. ÇR. 7, 2, 8. 13. KAUÇ. 54. ÂÇV. GṚHJ. 1, 17. PÂR. GṚHJ. 2, 1. M. 4, 253. (ब्रूयात्) ग्रामकामं च गोपालं वनकामं च नापितम् MBH. 5, 1050. 13, 1882. VARÂH. BṚH. S. 10, 9. 15, 1. 50, 5. BṚH. 18, 2. HIT. 63, 6. DHÛRTAS. 94, 11. नराणां नापितो धूर्तः PAÑKAT. III, 73. स तु पद्किार्यां कुवेरिणो (man lese demnach कुवेरिन् st. कुवेरिण im 2ten Theile) ज्ञातः PARÂÇARAP. im ÇKDR. शूद्रायां क्षत्रियाज्जातः VIVÂDÂRṆAVAS. ebend.; vgl. COLEBR. Misc. Ess. II, 181. नापिती f. *die Frau eines Bartscherers*, als Kupplerin auftretend VARÂH. BṚH. S. 77, 9. PAÑKAT. 37, 7. — Nach WEBER eine Verstümmelung von स्नापितर् *Bader*; s. Beitr. z. vgl. Spr. I, 505. Vgl. वप्तर्.

नापितवास्तु (ना° + वा°) n. *die Wohnung eines Bartscherers*: davon adj. नापितवास्तुक P. 4, 2, 104, Vârtt. 31, Sch.

नापितशाला (ना° + शा°) f. *Barbierstube* H. 1000. °शालिका f. dass. TRIK. 2, 2, 6.

नापितायनि (von नापित) m. *der Sohn eines Bartscherers*; P. 4, 1, 158, Vârtt. 2, Sch.

नापित्य (wie eben) m. dass. P. 4, 1, 152, Sch. Nach WILS. n. *das Gewerbe des Bartscherers.*

नाभ् (von नभ्) f. etwa *Oeffnung, Ritze; Mündung*: चतस्रो नाभो निहिता अवो दिवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्चुतः ṚV. 9, 74, 6.

नाभ 1) am Ende eines adj. comp. = नाभि VOP. 6, 23. a) *Nabel*: अब्ज° *aus dessen Nabel eine Lotusblume sich erhebt*, Bein. Vishṇu's BHÂG. P. 5, 1, 19. अरविन्द° desgl. 3, 22, 21. कमल° desgl. 4, 30, 25. — b) *Nabe des Rades*: वज्र°, सु° (चक्र) MBH. 1, 8196. 3, 178. 8, 3853. 10, 625. 16, 60. मक्रा° R. 6, 87, 10. — c) *Mittelpunkt*: सु° (चाप) R. 1, 33, 12. शङ्खः स्वर्णनाभः *die Spitze der Muschel* MBH. 5, 1542. — 2) neben नाभ्य unter den Beinamen Çiva's MBH. 12, 10364; wohl so v. a. *Mittelpunkt*. — 3) m. N. pr. eines Sohnes Çruta's und Vaters Sindhudvîpa's (vgl. नाभाग) BHÂG. P. 9, 9, 16. — Vgl. उन्नाभ, ऊर्णा°, कंज°, काल°, तुङ्ग°, त्रि°, दृढ°, देव°, धर्म°, पद्म°, पुष्कर°, वज्र°, सु°, स्वर्ण°, हिरण्य°.

नाभक m. *Terminalia Chebula Willd.* WILS.

नाभस (von नभस्) adj. *am Himmel erscheinend*: उत्पात (neben दिव्य und भौम) VARÂH. BṚH. S. 45, 5. in Verb. mit योग Bez. *bestimmter Constellationen* 2, d (A. Bl. 2, a). BṚH. 12, 20 (19). Nach BHAṬṬOTP. zu LAGH. 10, 1 giebt es deren 32, die in 4 Unterabtheilungen zerfallen: die आश्रययोगाः enthalten 3, die दलयोगाः 2, die आकृतियोगाः 20 und die संख्यायोगाः 7 Joga. नाभसयोगाध्याय heisst der 12te Adhjâja in BṚH. und der 10te Adhjâja in LAGHUǴ.

नाभाक 1) adj. *von* Nabhâka *herrührend*: तृच AIT. BR. 6, 24. — 2) m. patron. von नभाक gaṇa शिवादि zu P. 4, 1, 112. Nebenform von नभाक, N. eines Ṛshi aus dem Geschlecht des Kaṇva: नाभाकस्य प्रशस्तिभिः ṚV. 8, 41, 2. NIR. 10, 5.

नाभाग m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata MBH. 1, 3140. HARIV. 613. VP. 348. BHÂG. P. 8, 13, 2. नाभागसगरौ MBH. 2, 330. patron. des Ambarîsha (vgl. नाभागि) 3, 10514. 7, 2308. 2313. 13, 5661. Sohn Manu's und Vater des Ambarîsha HARIV. 641. Sohn Nabhaga's (Nabhâga's) und Vater des Ambarîsha BHÂG. P. 9, 4, 1. 9. 13. VP. 358. ein Sohn Çruta's und Vater Ambarîsha's HARIV. 813. VP. 379. ein Sohn Nedishṭha's (Arishṭa's, Dishṭa's) und Vater Bhalandana's 351. fg. 352, N. 10. BHÂG. P. 9, 2, 23. ein Sohn Jajâti's (Grosssohnes des Ambarîsha) und Vater Aǵa's R. 1, 70, 41 (72, 30 GORR.). ein Grosssohn Ambarîsha's und Vater des Aǵa 2, 110, 33. 34. नाभागानां देवम् HARISVÂMIN zu ÇAT. BR. 13, 5, 4, 5. Vgl. LIA. I, LXXXVIII, N. — Vgl. नभग, नभाग, नाभानेदिष्ठ.

नाभागदिष्ट m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata VP. 348, N. 4. — Vgl. नाभानेदिष्ठ, नाभाग und दिष्ट.

नाभागधेय MBH. 14, 364 viell. so v. a. नाभागभागधेय *der das Schicksal des* Nâbhâga *hat.*

नाभागनेदिष्ठ m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata VP. 348, N. 4. — Vgl. नाभाग und नेदिष्ठ.

नाभागारिष्ट m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata MBH. 1, 3142. HARIV. 614. HARIV. LANGL. I, 55 (fehlt in der Calc. Ausg.). VP. 348, N. 4. — Vgl. नाभाग und अरिष्ट.

नाभागि m. patron. des Ambarîsha MBH. 12, 993. HARIV. 813. — Vgl. नाभाग.

नाभानेदिष्ठ (नाभा = नाभौ, loc. von नाभि, + ने°) m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata und Liedverfassers von ṚV. 10, 61 und 62. AIT. BR. 5, 14. TS. 3, 1, 9, 4. ÇÂÑKH. BR. 28, 4; vgl. Z. d. d. m. G. 6, 243. fgg. Davon ein gleichlautendes adj. (gewiss aber mit anderer Betonung) *von* Nâbh. *herrührend u. s. w.* AIT. BR. 5, 12. 14. °दिष्ठीय adj. dass.: सूक्त PAÑKAV. BR. 20, 9, 2. ÇÂÑKH. BR. 16, 11, 28.

नाभि UṆÂDIS. 4, 125. Geschlecht des Wortes SIDDH. K. 247, b, 4. fgg. UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 4, 125. नाभी AK. 3, 6, 1, 9. ÇABDAR. im ÇKDR. 1) f. (nach den Lexicographen auch m.) *Nabel, nabelähnliche Vertiefung* NIR. 4, 21. TRIK. 2, 6, 25. 3, 3, 288. H. 606. an. 2, 310. fg. MED. bh. 5. 6. AV. 9, 8, 12 VS. 6, 14. 19, 86. AIT. BR. 2, 6. अस्ति वै पत्न्या अमेध्यं यदवाचीनं नाभेः ÇAT. BR. 1, 3, 1, 13. 8, 3, 4, 4. पुरस्ताद्धि नाभ्याः प्राणाः पश्चादपानः KÂTH. 13, 10. ÂÇV. GṚHJ. 1, 11. KÂTJ. ÇR. 6, 6, 3. AIT. UP. 1, 4. M. 1, 92. 4, 143. 5, 132. SUÇR. 1, 124, 12. 251, 9. 2, 187, 14. VARÂH. BṚH. S. 8, 19. 51, 6. 58, 23. ÇÂK. CH. 129, 10. VID. 86. BHÂG. P. 3, 11, 35. 4, 23, 14. नाभ्यावर्तगभीरया 24, 50. आवर्त° 21, 16. MEGH. 29. आवर्तमनोज्ञ RAGH. 6, 52. गूढनाभि MBH. 7, 7897. उन्नत° RAGH. 18, 19. निम्न° MEGH. 80. नाभी ÇRUT. 41. VARÂH. BṚH. S. 49, 13. 58, 24. 68, 4. BHÂG. P. 1, 3, 2. 9, 14, 2. RÂǴA-TAR. 4, 196. ततः सागरमासाद्य कुक्षौ तस्य महोर्मिणः। समुद्रनाभ्यां शाल्वो ऽभूत् MBH. 3, 793. in der Vedi AIT. BR. 1, 28. KÂTJ. ÇR. 5, 3, 36. भूमेर्नाभिमिवापरम् (masc.) BRAHMA-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, b, 10. masc. auch KIR. 8, 24. नाभायि = नाभौ Ind. St. 2, 235. — 2) f. (m. MED.) *Nabe*

des Rades AK. 2,8,2,24. Trik. 3,3,288. H. 756. H. an. Med. Ṛv. 5,43, 8. चक्रे नाभिरिव श्रिता 8,41,6. अयमीयत ऋतयुग्भिरश्वैः स्वर्विदा नाभिना (!) चर्षणिप्राः 6,39,4. AV. 3,30,6. 11,7,4. 10,8,34. Çat. Br. 14, 5,5,14. अरा इव रथनाभौ संहताः Muṇḍ. Up. 2,2,6. MBh. 1,726. अनाभि निरमज्जंश्च रथचक्राणि शोणिते: 7,6241. अरैः संधार्यते नाभिर्नाभौ चाराः प्रतिष्ठिताः Pañkat. I,93. Varâh. Bṛh. S. 86,18 (99). 19 (100). 28 (109). 45 (126). नाभौ 22 (103). भचक्रनाभौ *in der Nabe des Sternenrades* d. i. *in der Mitte des Zodiakus* Sûrjas. 14,7. त्रिनाभि *dreinabig* Ṛv. 1,164, 2. MBh. 13,7376. Bhâg. P. 3,21,18. 5,21,13. उभयतो° 7,9. षण्णाभि MBh. 1,727. 3,10645. — 3) f. *Nabel* so v. a. *Mittelpunkt;* nach den beiden vorangehenden Bedeutungen sowohl *die räumliche Mitte* als *das die Theile Zusammenhaltende:* मूर्धा दिवो नाभिरग्निः पृथिव्याः Ṛv. 1,59,2. 143,4. 2,3,7. 3,5,9 u. s. w. VS. 1,11. 11,76. भुवनस्य Ṛv. 1,164,34. 185,5. VS. 23,59. दिवः Ṛv. 3,4,4. 9,12,4. विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य 10,5,3. यज्ञानाम् 6,7,2. अमृतस्य 2,40,1. 5,47,2. AV. 4,11,6. वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणेव जनाँ उपमिद्ययन्थ 1,59,1. Kâth. 10,4. एतत्तु नागलोकस्य नाभिस्थाने स्थितं पुरम् MBh. 5,3547. यस्य (इलावृतस्य) नाभ्यामवस्थितः सर्वतः सौवर्णः कुलगिरिराजो मेरुः Bhâg. P. 5,16,7. = प्रधान Trik. 3,3,288. H. an. so v. a. *Haupt:* कृत्स्नस्य नाभिर्नृपमण्डलस्य Ragh. 18,19; nach dem Schol. in der Calc. Ausg. = प्रधान. (दशरथः) उपगतो ऽपि मण्डलनाभिताम् (द्वादशराजमण्डलस्य नाभितां प्रधानराजतां चक्रवर्तित्वम् Schol. in der Calc. Ausg.) Ragh. 9,15. Nach Trik. H. an. und Med. als m. = मुख्यराज् *das Haupt unter den Königen;* nach AK. 3,4,22,139 (vgl. 2,20). Trik. und Med. auch = क्षत्र, क्षत्रिय *Krieger.* — 4) f. *die enge Verbindung zwischen Verwandten: Verwandtschaft, Geschlechtsgemeinschaft;* vom Ort: *Heimath;* concret: *Engverbundener, Verwandter, Freund:* इयं मे नाभिरिह मे सधस्थम् Ṛv. 10,61,19. 18. सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ 10,4. अयं नाभा वदति वल्गु वो गृहे 62,4. स्वात्सख्याद्दरणीं नाभिमेमि 124,2. 1,164,33. मा वामन्ये नि यमन्देवयन्तः सं यद्दे नाभिः पूर्व्या वाम् 4,44,5. प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नाभिमस्मे 2,3,9. 40,4. 1,105,9. 3,5,5. 10,64,13. AV. 12,1,40. तव नाभिः पृथिव्यामधि योनिरित् VS. 11,12. 10,8. 20,1. concret: अत्रः पुरो नीयते नाभिरस्य Ṛv. 1, 163,12. मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः 6,47,28. VS. 13,42. 44. 50. अमृतस्य Ṛv. 3,17,4. pl.: तेषां देवेष्वायतिरस्माकं तेषु नाभयः 1,139,9. अमृतस्य AV. 12,3,41. ऋतस्य योना समरन्त नाभयः Ṛv. 9,73,1. नाभि m. = गोत्र Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — 5) f. = मृगनाभि *Moschus* Trik. H. an. Med. °गन्धैर्मृगाणाम् Megh. 53. *Moschusthier* (das gramm. Geschlecht nicht zu erkennen) Bhâg. P. 3,21,44. 4,6,21. 5,3,1. fgg. — 6) m. N. pr. eines Grosssohnes des Prijavrata (vgl. नाभिगुप्त, नाभिवर्ष), Sohnes des Âgnîdhra und Vaters des Ṛshabha VP. 162. 163. Bhâg. P. 5,2,19. 3, 1. Nârad. P. 30 im ÇKDr. des Vaters Ṛshabha's, des ersten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî, H. 36; vgl. Çatr. 3,7. — Das Wort ist wohl auf नह् zurückzuführen: *der Nabel bindet das Kind an die Mutter;* vgl. Weber in Ind. St. 1,326, N. — Vgl. नाभ, अन्यनाभि, घन°, रत्न°, वप°, स°, सु°, 2. नभ्य.

नाभिक (von नाभि) 1) am Ende eines adj. comp.: षण्णाभिक *sechsnabig* MBh. 12,8946. — 2) f. आ *a) nabelähnliche Vertiefung* Çat. Br. 3,5,1, 34. 2,10. — *b) eine best. Pflanze,* = कटभी *Achyranthes atropurpurea Lam.* Râgan. im ÇKDr.

नाभिकण्टक (ना° + क°) m. = आवर्त Çabdar. im ÇKDr. = vulg. गोँड ÇKDr. Dieses bedeutet nach Haughton *Anschwellung;* also gleichbedeutend mit नाभिगुडक.

नाभिकपुर (नाभिक *nabelähnlich* + पुर) n. N. pr. einer Stadt der Uttarakuru: °पुरं भूमेर्नाभिमिवापरम् Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, *b*, 10.

नाभिगुडक (ना° + गु°) m. *Anschwellung des Nabels, Nabelbruch* Trik. 2,6,16.

नाभिगुप्त (ना° + गुप्त) N. pr. eines Varsha in Kuçadvîpa Bhâg. P. 5,20,15. Das Wort bedeutet *von Nâbhi behütet;* der Beherrscher von Kuçadvîpa ist Hiraṇjaretas, ein Sohn Prijavrata's, der die sieben Varsha seines Dvîpa unter seine sieben Söhne vertheilt; Nâbhi wird wohl der Name eines dieser sieben Söhne sein, der also hier kein Sohn Âgnîdhra's, wohl aber ein Grosssohn Prijavrata's wäre. — Vgl. नाभिवर्ष.

नाभिगोलक (ना° + गो°) m. = नाभिगुडक Gaṭâdh. im ÇKDr.

नाभिज (नाभि + ज) m. *der aus dem Nabel* (Vishṇu's) *Hervorgegangene,* Bein. Brahman's Dhar. im ÇKDr.

नाभिजन्मन् (ना° + ज°) m. dass. Trik. 1,1,27. H. 213, Sch.

नाभिनाडी (ना° + ना°) f. *Nabelschnur* Wils. गर्भनाभिनाडी Suçr. 1, 324,3. — Vgl. गर्भनाडी.

नाभिनाला (ना° + ना°) f. dass. Trik. 2,6,11. 3,3,325. तदङ्कशय्याच्युतनाभिनाला कच्चिन्मृगीणामनघा प्रसूतिः Ragh. 5,7. Nach dem Schol. in der Calc. Ausg. °नाल n.

नाभिभू (ना° + भू) m. = नाभिज H. 213.

नाभिमान (1. न + अभि°) m. *Demuth* MBh. 12,9746.

नाभिमूल (ना° + मूल) n. *die Gegend unmittelbar unter dem Nabel* Varâh. Bṛh. S. 49,13.

नाभिवर्धन (ना° + व°) n. *das Abschneiden der Nabelschnur:* प्राङ्नाभिवर्धनात्पुंसो जातकर्म विधीयते M. 2,29 = M. 3,12484. Nach Kull. = नाभिच्छेदन. Nach Wils. bedeutet das Wort auch *Nabelbruch* und *Wohlbeleibtheit.*

नाभिवर्ष m. n. *der von* Nâbhi, *dem Sohne* Âgnîdhra's, *beherrschte* Varsha, = भारतवर्ष Nârad. P. 30 im ÇKDr.

नाभिल adj. von नाभि gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,125. — Vgl. नाभील.

नाभील n. 1) *die Schamgegend beim Weibe* H. an. 3,657. Med. l. 101. — 2) *Nabelbruch* Med. — 3) *Nabelvertiefung* H. an. — 4) *Beschwerde, Noth* Med.

नाभेय (von नाभि) m. patron. des Ṛshabha, 1sten Arhant's der Gaina, Çatr. 1,283. 2,600. 603.

नाभ्य (wie eben) adj. *aus dem Nabel hervorkommend, im Nabel befindlich:* पद्म Bhâg. P. 3,4,13. स्वनाभ्यपाद्म 1,26. Als Beiw. Çiva's neben नाभ MBh. 12,10364; wohl *im Mittelpunkt befindlich.*

1. नाम am Ende eines adj. comp. = नामन् *Name:* सत्यनामाम् (अयोध्याम्) R. Gorr. 2,109,47.

2. नाम adv. s. u. नामन्.

नामक am Ende eines adj. comp. von नामन् *Name:* कृत° *dem ein*

Name gegeben worden ist Hariv. 3436. चन्द्रसेनानामको (so ist zu verbinden) ह्रदः *den Namen* K. *führend* Pañkat. 159,20. Ragh. 15,87. Kathâs. 25,255. Vedântas. (Allab.) No. 70. अङ्घ्रि° *alles was Fuss heisst* d. i. *jedes Wort für Fuss* AK. 2,4,1,12. अग्राह्यनामकता Dhûrtas. 75,1; vgl. अ°, अज°. f. °नामिका: उशिङ्ना° Itih. bei Sâj. zu ṚV. 1,125,1. M. 3, 9; vgl. अ°, अञ्जन°.

नामकरण (नामन् + क°) 1) m. *Nominalsuffix* Nir. 1,17. 2,2. 5. 7,29. 10,18. — 2) n. *das Namengeben* (beim Kinde) Kauç. 58. Verz. d. B. H. No. 321. 1031. 1037.

नामकर्मन् (नामन् + क°) n. *die Cerimonie der Namengebung* (beim Kinde) R. 1,19,14. Verz. d. B. H. No. 1020. fg.

नामग्रह (नामन् + ग्रह) m. *Namensnennung*: नामजातिग्रहं त्वेषामभिद्रोहेण कुर्वतः M. 8,271. विपक्षरमणी° Amar. 83.

नामग्रहण (नामन् + ग्र°) n. dass. Kâtj. Çr. 3,2,12. स्वभर्तृ° Ragh. 7, 38. Pañkat. ed. orn. 64,3. 15. फलं कतकवृक्षस्य यद्यप्यम्बुप्रसादकम्। न नामग्रहणादेव तस्य वारि प्रसीदति॥ M. 6,67. Dhûrtas. 75,8.

नामग्राह (नामन् + ग्राह) m. dass. AV. 10,1,12. Lâtj. 1,3,17. 4,7. 10.

नामग्राहम् (von नामन् und ग्रह्) absol. *unter Namensnennung* P. 3,4, 58. Çat. Br. 8,3,1,14. 9,1,1,24. Kauç. 68. Kathâs. 24,219.

नामतस् (von नामन्) adv. *Namens, namentlich, mit Namen*: निबध्नीयात्तथा सीमां सर्वांस्तांश्चैव नामतः M. 8,255. स हरिर्नामतो वाजी ad Çâk. 6,5. H. 874. स तौ — कुशलवावेव चकार किल नामतः *er nannte sie* Kuça *und* Lava Ragh. 15,32. यदि तावदस्य शिशोर्नामतो मातरं (besser die v. l. मा° ना°) पृच्छामि *wenn ich etwa früge, wie die Mutter des Kindes mit Namen heisst*, Çâk. 104,22. Sehr beliebt ist die dasselbe besagende Verbindung नाम नामतः. ज्येष्ठं यन्नाम नामतः Kauç. 92. ऋतुपर्णस्य पुरुषो बाहुको नाम नामतः MBh. 3,2748. R. 1,27,5 (Gorr. 28,5). 29, 11. 39,3. 2,36,18. नामतो रावणो नाम 1,1,47. Die Stelle eines gewöhnlichen abl. vertritt नामतस् Bhâg. P. 5,12,8 (नामतो ऽन्यत्).

नामतिक (von 2. नमत) adj. *in Filz gekleidet* Burn. Intr. 306.

नामथा (von नामन्) adv. *namentlich*: यो वै तां विद्यान्नामथा AV. 11,8,7.

नामदेव (नामन् + देव) m. N. pr. eines Mannes Journ. of the Am. Or. S. 6, 533.

नामद्वादशी (नामन् + द्वा°) f. *eine best. religiöse Cerimonie, bei der* Durgâ *unter ihren zwölf Namen* (गौरी, काली, उमा, भद्रा, दुर्गा, कान्ति, सरस्वती, मङ्गला, वैष्णवी, लक्ष्मी, शिवा, नारायणी) *verehrt wird*, ÇKDr. Wils.

नामधं und °धा (नामन् + ध, धा) m. *Namengeber* ṚV. 10,82,3. AV. 2,1,3.

नामधातु (नामन् + धातु) m. *ein denominativer Verbalstamm* P. 8,3, 65, Vârtt. 4. Schol. zu P. 6,1,65. Verz. d. B. H. No. 736. Verz. d. Oxf. H. 171, b, 10 v. u.

नामधारक (नामन् + धा°) adj. *nur den Namen von Etwas tragend, nur dem Namen nach Etwas seiend*: तथार्थेन विहीनो ऽत्र पुरुषो नामधारकः (so ist zu verbinden) *ist nur dem Namen nach ein Mensch* Pañkat. II, 91. 172 (wo नामधारकाः zu lesen ist). Verz. d. B. H. No. 649.

नामधेय (नामन् + धेय) n. P. 5,4,36, Vârtt. 2. *Benennung, Name* AK. 1,1,5,8. H. 260. यत्प्रैरत नामधेयं दधानाः ṚV. 10,71,1. संवसव इति वो नामधेयम् AV. 7,109,6. TS. 2,4,9,3. 3,3,4,1. Çat. Br. 13,1,6,1. नामधेयं सत्यस्य सत्यमिति 14,5,1,11. 9,4,25. Âçv. Gṛhj. 4,8. गृह्णीयाद्यजमानानामधेयानि Lâtj. 1,3,18. Gobh. 2,7,16. Khând. Up. 6,1,4. Ait. Up. 5,2. M. 2,123. R. 4,56,25. Çâk. 105,8. Ragh. 1,45. 11,8. सुपार्श्वो नामधेयतः R. 4, 62,10. नामधेयं दशम्यां तु द्वादश्यां वास्य कारयेत् M. 2,30. °करण Gobh. 2,8,8. राम इति — नामधेयं गुरुश्चक्रे Ragh. 10,68. रज्ञेत्यधान्नामधेयम् Bhâg. P. 4,22,56. किं° adj. Pañkat. 127,19. Hit. 4,5. Ragh. 18,19. Varâh. Bṛh. S. 69,37. पुं° *Alles was Mann heisst, ein Mann im weitesten Sinne des Wortes* R. 5,35,43.

नामन् (von ज्ञा mit Verlust des Anlauts) Uṇâdis. 4,150 (von म्ना). n. 1) *Kennzeichen, Merkmal; Erscheinungsform, Form, Art und Weise, modus*: जानत्यह्नः प्रथमस्य नाम शुक्रा कृष्णादजनिष्ट (Ushas) ṚV. 1,123, 9. दिवे दिवे अधि नामा दधाना 4. अन्या नामानि कृण्वते सुते सचाँ अन्यैरेनान्कन्याई नामभि स्परत् 161,5. यत्र गवां निहिता सप्त नाम 164,3. आ नामभिर्मरुतो वक्षि विश्वाना रूपेभिर्जातवेदो हुवानः 5,43,10. 7,57,6. नामानि चिद्दधिरे यज्ञियानि भद्रायां ते रणयन्त संदृष्टौ 6,1,4. 1,72,3. 87,5. 10,63,2. स मह्ना ज्ञानिम मानुषाणाममर्त्येन नाम्नाति प्र सर्स्रे 6,18,7. प्र बुध्न्या व ईरते महांसि प्र नामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम् 7,56,14. मर्ता अमर्त्यस्य ते भूरि नाम मनामहे 8,11,5. — 2) *Name, Benennung* AK. 1,1,5,8. Trik. 1,1,117. H. 260. ṚV. 1,103,4. भूरि नाम वन्दमानो दधाति 5,3,10. सदा ते नाम विविक्ति 7,22,5. भद्रे नाम्नी AV. 4,9,10. Çat. Br. 14,9,4,27. Kâtj. Çr. 4,4,2. Âçv. Gṛhj. 3,10.4,4. Gobh. 2,8,15. M. 1,21. 2,124. MBh. 3,11209. Bhartṛ. 3,27. जुहूर्नाम्ना VS. 2,6. अवाच्यो दीक्षितो नाम्ना *ist nicht beim Namen zu nennen* M. 2,128. तं कानीनं वदेन्नाम्ना 9,172. उत्तरस्यां दिशि गिरिर्यो नाम्ना गन्धमादनः R. 6,82,163. Kathâs. 3,78. Sâh. D. 26,10. वाच्यौ नटीसूत्रधरावार्यनाम्ना परस्परम् Bhar. zu Çâk. 1 am Ende. सुप्रभां नाम वै नाम्ना (vgl. u. नामतस्) MBh. 13,1392. नाम्ना सत्यवती नाम R. 1,35, 7. 6,2,27. जटायुर्नाम नाम्नाहम् 3,56,9. नामानि शृणुष्वेह कपर्दिने (= gen.) MBh. 13,614. 588. नामन्, रूप AV. 10,2,12. 11,7,1. 12,5,9. Çat. Br. 11, 2,3,3. 6. नामरूपे 14,4,2,15. 4,1. 3. Muṇḍ. Up. 3,2,8. Burn. Intr. 488. 501. 502. नाम ग्रभ् (ग्रह्) *den Namen nennen*: सर्वासामग्रभं नाम ṚV. 1, 191,13. 10,145,4. AV. 6,76,4. 82,1. Çat. Br. 1,9,2,21. M. 5,157. गुरूणां नाममात्रे ऽपि गृह्णीते Pañkat. III, 78. गृहीतनामन् *der einen Namen bekommen hat, genannt*: °नामा विख्यातो वीरसेन इति स्म ह MBh. 3, 2448. नोदाहरेदस्य नाम M. 2,199. संकीर्त्यमानेषु राज्ञां नामसु N. 5,9. नाम्नि कीर्तिते Ragh. 1,87. विश्राव्य विस्पष्टं नाम MBh. 3,16446. R. 5,50, 19. 53,1. नाम ततः प्रकाश्य MBh. 8,3240. नाम भर् *einen Namen tragen, haben*: समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः ṚV. 7,103,6. 9,99,4. अशोकवेग इति नाम स बिभ्रत् Kathâs. 25,292. त्रयस्ते नाम बिभ्रति *die führen nur den Namen* (*sind es aber nicht in Wirklichkeit*) M. 2,157. नाम कर् *einen Namen beilegen*: द्वितीयम् Çat. Br. 3,6,2,24. Bṛh. Âr. Up. 6,4,26 (नामधेयम् Çat. Br.). पुत्रस्य जातस्य नाम कुर्यात् Çat. Br. 6,1,3,9. 10. M. 5,70. Mârk. P. 26,9.10.12. सावित्रोत्येव नामास्याश्चक्रुः Sâv. 1,21. 2,12. MBh. 1, 2926. 6750. सौमित्रिं लक्ष्मणमिति शत्रुघ्नमपरं तथा। वसिष्ठः परमप्रीतो नामानि कृतवांस्तदा R. 1,19,15. त्वत्कृतेनैव नाम्ना *mit einem nach dir gebildeten Namen* 47,8. नाम धा *einen Namen beilegen* Gobh. 2,8,15. Çâñkh. Gṛhj. 1,24. नाम दा dass. Âçv. Gṛhj. 1,15. नाम्ना कर् *Jmd* (acc.) *mit einem Namen belegen*: तां दुःखलब्धिकाम्। नाम्ना चकार Vid. 192. Ragh. 3,21. अतः पिता ब्रह्मण एव नाम्ना तमात्मजन्मानमजं चकार 5,36.

नाम्ना विधा dass.: ह्रीभूतवाक्नं तं च नाम्ना स विदधे Kathâs. 22,23. तदा स्वनामपरित्यागं करोमि so v. a. *dann will ich nicht heissen, wie ich heisse*, Pańkat. 5,3 (ed. orn. 2,8). नामन् *Personenname* im Gegens. zu गोत्र *Geschlechtsname* Kâç. zu P. 8,2,83. संतप्तायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न ज्ञायते *nicht einmal der Name* so v. a. *nicht die geringste Spur* Bhartr. 2,57. द्वि° adj. Çat. Br. 3,6,2,24. TBr. 2,7,17,1. Kâtj. Çr. 22,8,26. पाप° Çat. Br. 13,8,1,16. मेघनामन् adj. *alles was Wolke heisst, jedes Wort für Wolke* AK. 2,4,5,25. Am Ende eines adj. comp. f. नाम्नी Çat. Br. 5,3,2,14. 10,5,1,2. M. 3,9. R. 1,6,26. Sâh. D. 19,2. Çuk. 44,2. Schol. zu Çâk. 9,6. selten नामन्, z. B. R. 1,6,25. Trik. 1,1,6. — 3) *Name* so v. a. *Person, Wesen:* गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य नाम Rudra's *furchtbares Wesen* ṚV. 2,33,8. 35,11. 7,100,3. महत्तद्वः कवयश्चारु नाम 3,54,17. 16. 56,4. 38,4. यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामय 5,5,10. देवो देवानां गुह्यानि नामाविष्कृणोति 9,95,2. विद्मा ते नाम परमं गुहा यत् *wir kennen dein höchstes Wesen, das verborgene* 10,45,2. यत्ते सोमादाभ्यं नाम VS. 7,2. 10,20. विश्वं त्मना बिभृतो यद्ध नाम *alle Wesen* ṚV. 1,185,1. — 4) *Name* so v. a. *Geschlecht, Art:* दासस्य नाम चित् ṚV. 5,33,4. 10,23,2. आर्यं नाम 49,3. मारुतम् 7,57,1. आदित्यम् 10,77,8. तत्र कुष्ठस्य नामान्युत्तमानि वि भेजिरे *die besten Arten des Costus, den besten C.* AV. 5,4,8. — 5) in der Gramm. *Nomen:* नामाख्याते Nir. 1,1. तन्नाम येनाभिदधाति सत्त्वम् ṚV. Prât. 12,5.8. VS. Prât. 8,52. 54. 55. 59. 60. AK. 3,6,2,15. Trik. 1,1,2. H. 1. नामलिङ्गानुशासन in der Unterschr. am Ende von AK. — 6) in der Mîm. *Wesen* (Gegens. गुण *Accidens*) Goldstücker bei Burn. Intr. 502, N. 2. — 7) = उदक *Wasser* Naigh. 1,11. — 8) नाम adv. *a*) *Namens* (प्राकाश्ये AK. 3,4,32,13. H. an. 7,39. Med. avj. 53. 54) ṚV. 1,53,7. स ह श्रुत इन्द्रो नाम देवः 2,20,6. इष्कृतिर्नाम वो माता 10,97,9. विचृतौ नाम तारके AV. 2,8,1. 3,26,1. को नामासि VS. 7,29. असौ नामाहमस्मि M. 2,122. 3,127. 10,8. MBh. 8,1413. N. 1,1. R. 1,1,10. 2,49,9. Ragh. 1,11. Bhartr. 3,11. Hit. 14,16. Kathâs. 13,58. Zum Ueberfluss wird noch नामतस् und नाम्ना hinzugefügt; s. u. नामतस् und oben u. 2. — *b*) *nämlich; freilich, wirklich, allerdings; gerade:* चकाथे हि सध्र्यङ्नाम भद्रम् ṚV. 1,108,3. नेति त्विनोः सुभगो नाम पुष्यन् 5,37,4. अमृतं नाम भेजिरे 5,57,5. 1,68,4 (2). मां धुरिन्द्रं नाम देवता 10,49,2. 28,12. दृढियो नाम पत्यते 2,37,2. अग्निर्मो घर्मो ह्यविरस्मि नाम 3,26,7. 8,46,14. AV. 3,24,2. 5,9,7. 7,45,1. 12,1,54. VS. 1,31. 9,5. Çat. Br. 14,5,1,18. Khând. Up. 6,8,1. Îçop. 3. पिताचार्यः सुहृन्माता भार्या पुत्रः पुरोहितः। नादण्ड्यो नाम राज्ञो ऽस्ति यः स्वधर्मे न तिष्ठति॥ M. 8,335. Jâģń. 1,357. M. 3,121. MBh. 1,7971. भारो हि सुमहांस्तात राज्यं नाम सुदुष्करम् 12,3450. R. 1,55,21. पितुर्हि वचनं कुर्वन् कश्चिन्नाम क्लीयते 2,21,36. सुता भूमावनाथेव दुःखिता नाम भाविनी R. Gorr. 2,8,20. ख्यातं हि नाम पुरुषस्यासिंहासनं राज्यम् Mṛkkh. 33,2. 43,14. 63,6. भर्ता नाम परं नार्या भूषणम् N. 16,15. Mâlav. 72. Bhartr. 1,73. 2,17. 47. Çâk. 8,12. 55,20. Vikr. 35. Vid. 38. Pańkat. I, 226. Râģa-Tar. 3,284. आचार्यमन्धो नाम पुत्रं ह्रदयति, चित्रं बधिरो नाम व्याकरणमध्येष्यते P. 3,3,151, Sch. Vop. 25,15. Dieses ist das नाम विस्मये H. an. Med. Ein ähnliches Beispiel führt Bhar. zu AK. an: अन्धो नाम गिरिमारोहति ÇKDr. यद्यपि नाम — अपि तु खलु Saddh. P. 4,29,*b*. — *c*) *vielleicht, etwa* (संभाव्ये AK. H. an. Med.): इह नाम सीता भविष्यति Bhar. zu AK. पूर्वं दृष्टस्त्वया कश्चिद्धर्मज्ञो नाम N. 24,10. शोचतो रुदतश्चैव यदि नाम मृतः पुनः। संजीवेत्स्वजनः कश्चिदनुशोचेम सर्वशः॥ R. Gorr. 2,85,18. Bhartr. Suppl. 21. Kumâras. 3,19. कृताभिमर्शामनुमन्यमानः सुतां त्वया नाम मुनिर्विमान्यः Çâk. 116. 117, v. l. 140. 151. Hit. Pr. 40. — *d*) besondere Erwähnung verdienen folgende Verbindungen: α) nach einem pron. interr., wo es sich durch *doch, wohl* wiedergeben lässt: किं नाम, कथं नाम, कदा नाम, को नाम u. s. w. MBh. 3,10246. fg. 10272. fg. 10275. R. 2,1,24. 23,3. 44,17. R. Gorr. 2,15,20. 3,49,36. 6,88,18. Ragh. 16,82. Bhartr. 1,21. 81. 2,44. ad Çâk. 94. Kathâs. 4,133. 16,9. Pańkat. I,351. 165,6. Hit. I,104. II,144. 154. Râģa-Tar. 3,257. Brahma-P. in LA. 49,12. Bhâg. P. 1,18,14. 4,26,15. Prab. 29,13. 33,17. P. 3,3,143, Sch. किमिव नाम Çâk. 97,15. कथमिदं नाम 65,17. Hierher gehört das नाम कुत्सने oder कुत्सायाम् AK. H. an. Med. Als Beispiel führt Bhar. zu AK. an: को नामायं सवितुरुदये स्वापमेवं विधत्ते. ÇKDr. — β) अपि नाम am Anf. eines Satzes *vielleicht;* s. u. अपि 13. Wir tragen hier noch einige Stellen nach: अपि नाम प्रसादं नः स कुर्यात् R. Gorr. 2,97,6. Vikr. 47,3. अपि नाम सा सुतनुरस्योपत्यकायामुपलभ्येत 65,18. अपि नामैवं स्यात् 86,12. *Sollte nicht vielleicht* oder *ach wenn doch* (vgl. अपि 11) würde an den meisten Stellen auch passen. Wenn अपि नाम nicht am Anfange des Satzes steht, ist die Bedeutung eine andere; so giebt z. B. Bhar. zu AK. für den Gebrauch von नाम in der Bed. क्रोधे *Zorn, Aerger* (AK. H. an. Med.) das Beispiel ममापि नाम दशाननस्य परैरभिभवः; dazu stimmt genau ममापि नाम सत्त्वैरभिभूयन्ते गृहाः Çâk. 93,5, v. l. In den Stellen तन्ममापि नाम शर्विलकस्य भूमिष्ठं द्रव्यम् Mṛkkh. 49,4 und ममापि नाम शर्विलकस्य रक्षिणः 50,13 werden die Worte nicht im Aerger gesprochen. — γ) मा नाम *vielleicht* (*ach wenn doch nicht*): अये पदशब्द इव मा नाम रक्षिणः Mṛkkh. 50,12. अये चिरयति मैत्रेयः। मा नाम वैक्लव्यादकार्यं कुर्यात् 54,24. मा नाम ते मध्याह्नार्कतापच्छिन्नदृष्टेः स्थावरकस्य सकाशुकां छायां दृष्ट्वा भ्रान्तिरुत्पन्ना 119,19. *damit nicht etwa:* त्रिनेत्रस्य लङ्घनम्। एकस्य रत्नैर्मा नाम मृत्युं तस्माद्वाप्स्यसि Kathâs. 20,65. — δ) ननु नाम *doch, gewiss:* ननु नामाहमिष्टा किल तव N. 12,12. 11,4. MBh. 14,1836. R. 4,24,37. 34,20. 6,95,3. — ε) nach einem imperat. *immerhin:* उदयन्तु नाम मेघा भवतु निशा वर्षमविरतं पततु। गणयामि नैव सर्वं दयिताभिमुखेन हृदयेन॥ Mṛkkh. 75,6. Bhartr. 1,15. अतनुषु विभवेषु ज्ञातयः सन्तु नाम त्वयि तु परिसमाप्तं बन्धुकृत्यं प्रजानाम् Çâk. 105. करोतु नाम नीतिज्ञो व्यवसायमितस्ततः। फलं पुनस्तदेवास्य यद्विधेर्मनसि स्थितम्॥ Hit. II, 12. Dieses ist das नाम उपगमे und अभ्युपगमे AK. H. an. Med. Nach Bhar. zu AK. soll darunter *eine mit Unwillen erfolgende Einwilligung* gemeint sein; als Beispiel giebt er एवं नामास्तु. — H. an. kennt noch die Bed. अलीक, Med. विकल्प und स्मरण. — Vgl. अ°, त्रिणामन्, दुर्णामन्, पञ्च°, पुरु°, महा°, मातृ°, यथानाम, विश्व°, स°, सत्त°, सर्व°, सहस्र°, सुहवीतु°.

नामनामिक unter den Beiwörtern Vishṇu's MBh. 12,12864 (S. 818, Z. 8 v. u.).

नामनिधान (नामन् + नि°) n. *Sammlung der Nomina*, Titel eines Wörterbuchs Colebr. Misc. Ess. II, 20. Verz. d. Oxf. H. 182,*b*.

नामनियतप्रवेश (नामन्-नि°-प्र°) m. N. eines Samâdhi Vjutp. 19.

नामपारायण (नामन् + पा°) n. *vollständige Sammlung der Nomina*. Titel eines Wörterbuchs Colebr. Misc. Ess. II, 16. — Vgl. धातुपारायण.

1. नाममात्र (नामन् + मात्र) n. *der blosse Name* Çâk. 105,8. Pańkat. III,78. °मात्रावशेषित *von dem nur der Name übriggeblieben ist:* शत्रवस्ते R. 4,28,10.

2. नाममात्र (wie eben) adj. *nur den Namen von Etwas tragend, dem blossen Namen nach Etwas seiend:* न तेषां संनिधौ भृत्यो नाममात्रो ऽपि तिष्ठति Pańkat. I,87. यथा काकयवाः प्रोक्ता यथारण्यभवास्तिलाः । नाममात्रा न सिद्धौ हि धनहीनास्तथा नराः ॥ II,93.

नाममाला (नामन् + मा°) f. *Wörterbuch* H. in den Unterschrr. der Kapitel. Titel eines best. *Wörterbuchs* Med. Anh. 1. Verz. d. Oxf. H. 182, *b.* 185, *b.* Uģģval. zu Uṇâdis. 2,94.

नाममुद्रा (नामन् + मु°) f. *ein Siegelring mit einem Namen* Çâk. 17,4. 84,14, v. l.

नामयज्ञ (नामन् + यज्ञ) m. *ein Opfer nur dem Namen nach* Bhag. 16,17.

नामलिङ्ग (नामन् + लि°) n. *das Geschlecht der Nomina, ein darüber handelndes Werk* Med. Anh. 4. नामलिङ्गानुशासन n. *die Lehre vom Geschlecht der Wörter* AK. am Ende in der Unterschr. Verz. d. Oxf. H. No. 434.

नामवर्जित (नामन् + व°) adj. *dumm, einfältig (keinen Namen habend)* H. ç. 91.

नामशुण्डी s. नागशुण्डी.

नामशेष (नामन् + शेष) adj. *von dem nur der Name übriggeblieben ist, gestorben, todt* H. 374. m. *der Name als einziges Ueberbleibsel, Tod* ÇKDr. Wils. — Vgl. आलेख्यशेष, कीर्ति°, यशः°.

नामसंग्रह (नामन् + सं°) m. *Wörtersammlung (mit Ausschluss der Verba)* H. 258. Verz. d. B. H. No. 806. °माला ebend.

नामसारोद्धार (नामन् - सार + उद्धार) m. Titel eines lexicographischen Werkes Verz. d. Oxf. H. 185, *b.*

नामाख्यातिक (von नामन् + आख्यात) adj. *sich auf das Nomen und das Verbum beziehend, dieselben betreffend* P. 4,3,71 (72), Vârtt.

नामाङ्क (नामन् + अङ्क) adj. *mit Jmdes Namen bezeichnet:* शर Ragh. 12,103.

नामादेशम् (von नामन् und दिश् mit आ) adv. *mit Angabe des Namens* P. 3,4,58.

नामानुशासन (नामन् + अनु°) n. *die Lehre von den Nominibus*, Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 182, *b.*

नामि m. Bein. Vishṇu's H. ç. 67.

नामिक (von नामन्) adj. *den Namen betreffend* Colebr. Misc. Ess. I, 384. *die Nomina betreffend* P. 4,3,72. — नामिका s. u. नामक.

नामिन् (von नम्) adj. *umbeugend* (einen Dentalen in einen Cerebralen); so heissen die Vocale mit Ausnahme von अ und आ Ṛv. Prât. 1, 17. 20. 4,14. 5,1. 16. 13,8. AV. Prât. 2,42. 81. 87. Verz. d. Oxf. H. No. 374 (168, *b*). 381. — Vgl. अ°, भाविन्.

नाम्ब 1) m. oxyt. *eine best. Körnerfrucht:* नाम्बानां चरुं निर्वपति Çat. Br. 5,3,3,8. Dagegen haben TS. 1,8,10, 1 und Kâṭh. 15,15 die Form आम्ब. — 2) adj. (vom vorherg.) *aus* Nâmba *bestehend* Kâtj. Çr. 15,4,12.

नाम्य (von नम्) adj. *zu biegen, biegbar:* नानाम्यं नाम्यते दारु Pańkat. I,430. *zu spannen:* क्षत्रियेण धनुर्नाम्यम् MBh. 8,2685. दानवेन्द्रस्य हि धनुरनाम्यं नमतः 5,1335. — शिवी नाम्यान् Draup. 4,12 falsche Lesart für शिवीनाख्यान्.

नार्य (von नी) P. 3,1,142. 3,24. 6,1,159. 1) *Führer;* s. अश्व°, गो°. Nach Sâj. in den folg. Stellen, wo es aber vielleicht N. pr. ist: सचस्व नायमवसे अभीके Ṛv. 6,24,10. अधं स्म नो वृधे भवेन्द्र नायमवा युधि 46,11. — 2) *Führung, Leitung,* = नय Vop. 26,36. AK. 3,3,9. *kluges Benehmen* Schol. zu Bhaṭṭ. 7,36. — नायी v. l. zu नार्य: Naigh. 3,17; wohl irrig.

नायक (wie eben) 1) m. *Führer, Anführer, Chef, Haupt;* = नेतृ, अग्रेसरिक, स्वामिन्, प्रधान, श्रेष्ठ AK. 3,1,11. Trik. 2,8,50. H. 359. an. 3,57. Med. k. 110. को मां प्रियमिवातिथिम् । भोक्ष्यिष्यत्यकर्मण्यमप्रग्रहमनायकम् ॥ Daç. 2,33. उपद्रुतमिदं सर्वमनालम्बमनायकम् R. 2,48,22. सर्वे सुरगणादयः — ब्रह्मेन्द्रत्र्यक्षनायकाः Bhâg. P. 4,7,22. नायको देवमनुष्याणाम् Hiouen-thsang I, 347. सैन्यस्य *Heerführer, Befehlshaber einer Heeresabtheilung* (auch mit Ergänzung von सैन्यस्य) Bhag. 1,7. MBh. 3,14244. 7,4875. 8,2149. R. 3,33,14. 5,81,23. 6,74,5. Varâh. Bṛh. S. 32,29. Çatr. 10,188. सवालपुर° Pańkat. 26,12 (ed. orn. 23,6). सकलवसुमती° Z. d. d. m. G. 14,574,28. क्षोणीभृताम् Journ. of the Am. Or. S. 6,506, Çl. 22. कुमुदिनी° (*der Mond*) Hit. 9,5. राष्ट्रं सनायकम् (v. l. सराजकम्) Pańkat. I,219. सेनापतिं नायकमन्त्रिणौ च Varâh. Bṛh. S. 34, 7. अनायके न वस्तव्यं न वसेद्बहुनायके । स्त्रीनायके न वस्तव्यं न वसेद्बालनायके ॥ Spr. 96. वरं हि दैवायत्तैकवृद्धि स्थानमनायकम् । न तु विप्लुतसर्वार्थं विभिन्नं बहुनायकम् ॥ Vid. 68. 69. Beiw. Çâkjamuni's Lot. de la b. l. 336. *Gebieter so v. a. Gatte* Bhâg. P. 4,25,20. नायिका Vet. in LA. 6,20 scheint *eine vornehme Dame* zu bezeichnen. नायक als Titel vor einem Nom. pr. Colebr. Misc. Ess. II, 289. 291. Journ. of the Am. Or. S. 6,512,1 v. u. 548,4. Am Ende eines adj. comp. f. आ: अनायका तथा सेना *ein Heer ohne Führer* MBh. 7,143. 9,221. R. Gorr. 2,91, 16. — Statt नायकः Pańkat. 156,18 hat die v. l. ज्ञापकः, st. नायकानां Mâlav. 73 वैदिशानां. — 2) m. *der Held, Liebhaber in einem Stücke* Sâh. D. 32,9. 15. 35,2. Hariv. 8664. Çâk. 15,12. आक्रान्तनायका *die den Liebhaber beherrscht* Sâh. D. 41,18. नायिका f. *Heroine* Sâh. D. 32,10. 39,10. Bhar. beim Schol. zu Çâk. 9,6. Vet. in LA. 24,17. — 3) m. *der Mittelstein in einer Perlenschnur* H. 650. H. an. Med. महानायक doppelsinnig Vâsav. 17,1. — 4) *Paradigma, Musterbeispiel:* रामो हरिः करी भूभृद्भानुः कर्ता च चन्द्रमाः । तस्थिवान्भगवानात्मा दृश्यन्ते पुंसि नायकाः ॥ am Anf. einer in Pûṇa unter dem Titel रूपावलि lith. Grammatik. — नायक = चिरस्थ (?) Trik. 3,1,8. — 5) m. N. pr. eines Brahmanen Râģa-Tar. 5,158. — 6) नायिका f. *eine* Çakti *der* Durgâ, deren 8 aufgeführt werden: उग्रचण्डा, प्रचण्डा, चण्डोग्रा, चण्डनायिका, अतिचण्डा, चामुण्डा, चण्डा und चण्डवती Verz. d. Oxf. H. 25, *b*, N. 5. — Vgl. अ°, कु°, कुल°, कोश°, गण°, ग्रह°, दण्ड°, द्वार°, नर°.

नायकत्व (von नायक) n. *Führerschaft* Vid. 70.

नायकाधिप (नायक + अधिप) m. *der Oberste der Führer, König* Çabdar. im ÇKDr.

नायिन् (von नी) adj. *führend;* s. अयुत°.

नार (von नृ oder नर) 1) adj. *vom Menschen kommend, zum Menschen gehörig:* अस्थि *Menschenknochen* M. 5,87. °कपाल Prab. 63,10. Verz. d. Oxf. H. 103, *b*, 7. Nach Wils. auch *geistig.* — 2) m. *a)* = नृ *Mann* in der v. l. शुनं नाराः Taitt. Âr. 6,6,6; vgl. Ṛv. 4,57,41. — *b)*

Wasser Med. r. 54. आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसूनवः। ता यदस्यायनं पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः ॥ M. 1,10; vgl. MBh. 3,12952. 15819. 12, 13168. Hariv. 36. VP. 27. Die Bed. ist offenbar eine zur Erklärung von नारायण erdachte. Wils. führt Trik. 1,2,10 als Aut. für das Geschlecht (n. f.) auf; hier heisst es aber: अथ कमलं नीरं नारा स्त्रियामिरा; नारा kann füglich für नाराः stehen und स्त्रियाम् auf इरा bezogen werden. ÇKDr. nennt für das f. नारा Çabdar. als Aut. — c) *Kalb* Med. — 3) f. नारी gaṇa शार्ङ्गरवादि zu P. 4,1,73. Vop. 4,26. a) *Weib*, *Eheweib* (in der älteren Sprache auch नारि) P. 4,4,49, Vârtt. 1. AK. 2,6,1,2. H. 503. तमु चिन्नारी नर्यं ससूव ṚV. 7,20,5. 55,8. नृभ्यो नारिभ्यो अत्तवे 8, 66,8. नारीरविधवाः सुपत्नीः 10,18,7. 86,10. 11. VS. 23,36. AV. 14,2, 13. fgg. Ait. Br. 3,34. Kauç. 107. M. 1,32. 2,213. 3,56. N. 1,4. 15,12. Brâhmaṇ. 2,14. R. 1,1,27. 88. Suçr. 1,126,12. 174,21. Varâh. Bṛh. S. 45, 54. Prab. 71,1. 5. 6. *Weib* so v. a. *weibliches* oder *weiblich benanntes Ding:* नार्यसि VS. 5,22. 11,10. auch नारिरसि 37,1. Taitt. Âr. 4,2,8. — b) नार्यः unter den Synonymen von यज्ञ *Opfer* Naigh. 3,17. — c) *ein best. Metrum*, *4 Mal* — — — Colebr. Misc. Ess. II, 158 (III, 1). — d) N. pr. einer Tochter Meru's Bhâg. P. 5,2,22. — 4) n. Siddh. K. 249, b, 1. a) *eine Versammlung von Männern* oder *Menschen* Trik. 3,3,358. — b) *getrockneter Ingwer* ebend.

नारक (von नरक) 1) adj. proparox. f. ई *zur Hölle in Beziehung stehend, in der Hölle erfolgend, in der Hölle befindlich, höllisch:* लोक *die Hölle* (vgl. स्वर्गो लोकः) AV. 12,4,36, wo die Länge des Vocals in Prât. 3,21 als bedeutungslose Dehnung angesehen wird; vgl. 2. यातना: Bhâg. P. 3,30,30. निर्वृति *der in der Hölle erfolgende Tod* 5. देहिनाम् *Höllenbewohner* 4,20,23. सत्त्वास्तु नारकाः। प्रेताः AK. 1,2,2,2. m. *Höllenbewohner* H. 23. 1358. सुरनृनारकाः Bhâg. P. 2,10,41. दिव्यमानुषनारकगतयः 5,19,19. 3,14,42. Mârk. P. 15,73. — 2) m. (Trik. 3,5,3) oxyt. *Unterwelt, Hölle*, = नरक P. 6,3,137, Sch. 6,1,7, Vârtt. 3, Sch. AK. 1,2, 2,1. H. 1359. VS. 30,5.

नारकिक (wie eben) adj. *höllisch;* m. *Höllenbewohner* H. 1358, Sch.

नारकिन् (von नारक) adj. *höllisch; der Hölle verfallen;* m. *Höllenbewohner:* न उच्यते ब्रह्मघाती महानारकिनारकी Bṛhaddharma-P. Uttarakh. 78 ÇKDr. नरकादुत्तीर्णः को ऽपि नारकी भविष्यति Prab. 46,3. Verz. d. Oxf. H. 48, a, 5. 101, a, N. स्वर्गी स्यां मा च नारकी Schol. zu Kap. 1,58.

नारकीट (नार + कीट) m. 1) *eine Art Wurm* (अश्मकीट). — 2) *ein Mann, der Hoffnungen, die er vorher erregt hat, wieder zu Nichte macht*, H. an. 4,62. Med. ṭ. 62.

नारकीय (von नरक) adj. *höllisch;* m. *Höllenbewohner* H. 1358, Sch.

नारङ्ग Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,121. 1) m. a) *Orangenbaum* Trik. 2,4,12. H. 1143. an. 3,128. Med. g. 37. Suçr. 1,209,6. 211,8. Vgl. नागरङ्ग. — b) *der Saft der Pfefferpflanze.* — c) *Wüstling* H. an. Med. — d) *ein lebendes Wesen* (जन्मिन्) H. an. — e) *Zwilling* (यमजप्राणिन्) Med. — 2) n. *Möhre, Daucus Carota Lin.* (गर्जर) Râǵan. im ÇKDr.

नारङ्गपत्त्रक (ना° + पत्त्र) m. *gelbe Möhre* Nigh. Pr.

नारजीवन n. *Gold* H. ç. 161. — Zerlegt sich scheinbar in नार + जी°.

नारद 1) m. a) oxyt. und proparox. N. pr. eines Ṛshi, nach ṚV. Anukr. Abkömmling des Kaṇva und Liedverfasser von ṚV. 8,13. 9,104. 105. ein Kâçjapa Ind. St. 3,221. — AV. 5,19,9. 12,4,16. 24. 41. fgg. Nârada und Sanatkumâra Khând. Up. 7,1,1. Häufig mit Parvata zusammengenannt, ist ein Devarshi, *ein* Ṛshi *unter den Göttern*, erscheint häufig auf Erden um den Menschen Nachrichten von den Göttern zu bringen und geht dann wieder zum Himmel, um den Göttern über die Menschen zu berichten. AK. 1,1,1,43. Trik. 2,7,17. H. 849. Ait. Br. 7,13. 34. Müller, SL. 408. MBh. 1,2048. 7,2138. 12,1046. fgg. N. 2,13. Hariv. 13125. Suçr. 1,17,16. — Bhag. 10,13. 26. MBh. 2,144. fgg. 269. fgg. सर्वसंशयनिर्मोक्ता नारदः सर्वलोकवित् 1407. Hariv. 122. fgg. 3045. fgg. R. 1,1,1. fgg. Çâk. 95,5. VP. 117. 118 und N. 10. unter den Praǵâpati M. 1,35. Hariv. 14072. ein Sohn Brahman's 7006. entsteht aus Brahman's Stirn 11801. ein Devagandharva (Sohn der Muni), Gandharvarâǵan oder auch schlechtweg Gandharva genannt MBh. 1,2552. 4813. R. 2,91,44. 6,92,70. Hariv. 1861. fgg. 14158. ein Sohn Viçvâmitra's MBh. 13,252. als Autor genannt Verz. d. Oxf. H. 113, b. °पुराण (vgl. u. नारदीय) Wilson in VP. Pref. xxxi. fg. °संहिता Verz. d. B. H. No. 862. Verz. d. Oxf. H. No. 480. °पञ्चरात्र No. 142 (84, a). — b) N. pr. eines Berges Bhâg. P. 5,16,27. — 2) f. आ *eine Art Zuckerrohr* (इक्षुमूल) Nigh. Pr. — 3) adj. f. ई *zu* Nârada *in Beziehung stehend, von ihm herrührend u. s. w.:* °दी संहिता Verz. d. B. H. No. 862.

नारदिन् (von नारद) m. N. pr. eines Sohnes des Viçvâmitra MBh. 13,258.

नारदीय (wie eben) adj. *zu* Nârada *in Beziehung stehend, von ihm herrührend:* °पुराण, बृहन्नारदीयपुराण, उपपुराण Wilson in VP. Pref. xxxi. fg. Verz. d. B. H. No. 1300. Madhus. in Ind. St. 1,18. Verz. d. Oxf. H. 84, a. No. 47. 140. Ohne Beisatz von पुराण gleichfalls Titel eines Werkes 110, b.

नारदीयक adj. dass.: °पुराण Verz. d. Oxf. H. 8, a, 2.

नारदेश्वरतीर्थ (नारद-ईश्वर + ती°) n. N. pr. *eines heiligen Badeplatzes* Verz. d. Oxf. H. 66, a, 38.

नारदसत्र (!) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,221.

नारसिंह (von नरसिंह) 1) adj. f. ई *auf* Vishṇu *in seiner Erscheinung als halb Mensch halb Löwe bezüglich, ihm eigen u. s. w.:* वपुस् MBh. 3,15837. 12,12942. Hariv. 2276. रूप 5866. 12651. Bhâg. P. 1,3, 18. प्रादुर्भाव Hariv. 12609. 2237. शक्ति Verz. d. Oxf. H. 25, b, N. 5. 81, a, 4 v. u. उपपुराण, पुराण 40, b, 32. 82, a, 6 v. u. 113, b. Madhus. in Ind. St. 1,18. °तन्त्र Verz. d. Oxf. H. No. 151 (97, a). कल्प s. u. कल्प 2, d. Als Beiw. von Vishṇu mit नरसिंह zusammenfallend: वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्णदंष्ट्राय धीमहि। तन्नो नारसिंहः प्रचोदयात् Taitt. Âr. 10,1, 7. Bhâg. P. 6,8,32. 7,8,42. — 2) m. N. pr. eines Mannes Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,544,2. — 3) N. pr. einer Stadt Vie de Hiouen-thsang 97.

नाराच = नराचीव gaṇa शर्करादि zu P. 5,3,107. 1) m. *eine Art Pfeil*, angeblich *ein eiserner* AK. 2,8,2,55. Trik. 2,8,53. 3,3,29. H. 779. an. 3,139. Med. k. 15. Draup. 8,6. Arǵ. 10,20. MBh. 1,5522. 4,1330. 5,1178. 4793. 14,820. Hariv. 3582. R. Gorr. 2,66,15. 3,31,24. 5,16,5. Ragh. 4, 41. Bhâg. P. 8,11,10. Mârk. P. 21,7. neben अर्धनाराच MBh. 2,1855.

Pfeil überh. Kathâs. 18, 14. — 2) m. *Wasserelephant* (जलेभ, अम्बुहस्तिन्) H. an. Med. — 3) m. *Regentag* Çabdam. im ÇKDr.; zur Aufstellung dieser Bed. hat viell. eine Stelle wie Ragh. 4, 41 Anlass gegeben. — 4) *ein best. Metrum* (auch नराच genannt), *4 Mal 8 Jamben* Colebr. Misc. Ess. II, 162 (XI, 4, wo 8 l st. 8 T zu lesen ist). — 5) f. ई *Goldschmiedswage* AK. 2,10,32. H. 924. H. an. Med. — 6) adj.: रस: Verz. d. B. H. No. 993.

नाराचिका f. = नाराची Çabdar. im ÇKDr.

नारायण 1) oxyt. (von नर) patron. gaṇa नडादि zu P. 4,1,99. *Menschensohn*, patron. des personif. Purusha, Verfassers des Purusha-Liedes ṚV. 10, 90. Çat. Br. 12, 3, 4, 1. 13,6,1,1. Kâtj. Çr. 10, 13, 4. 24,7,36. Häufig in Verbindung mit नर (s. नर 1, *f*) *dem Urmenschen* zusammen erwähnt und mit Vishṇu und Kṛshṇa identificirt. AK. 1, 1,1,13. H. 214. an. 4,79. Med. ṇ. 98. आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसूनवः । ता यदस्यायनं पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः ॥ M. 1, 10; vgl. MBh. 3,12952. 15819. 12,13168. Hariv. 36. VP. 27. नराणामयनाच्चापि ततो नारायणः स्मृतः MBh. 5,2568. नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि । तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् Taitt. Âr. 10,1,6. MBh. 1,2110. 7,2030. 4227. यो ऽसौ नारायणो नाम पूर्वेषामपि पूर्वजः । अजायत च कार्यार्थं पुत्रो धर्मस्य विश्वकृत् ॥ 9447. fg. 8,1556. 13,596. R. 1,14,5. 6,102,12. Pañkat. 46,6. Bhâg. P. 5,17,4 (महापुरुष). 23,7. Râga-Tar. 3,452. Wassiljew 198. 215. Lalit. 115. 261. 281. 317. Burn. Intr. 131. das Haupt der Sâdhja Hariv. 264. aus seiner Lende entspringt Urvaçî 4601. fg. ein Kâçjapa oder Âṅgirasa Ind. St. 3,221. महा°, अर्ध° Lalit. 218. Bei den Ǵaina ist Nârâjaṇa der 8te unter den 9 schwarzen Vâsudeva H. 697. — 2) m. oxyt. *das von* Nârâjaṇa *verfasste* Purusha-*Lied* ṚV. 10,90. — Çat. Br. 13,6,2,12. 20. Çâñkh. Çr. 16,13,1. — 3) m. als Synonym von Vishṇu N. *des 2ten Monats* (wenn mit Mârgaçîrsha begonnen wird) Varâh. Bṛh. S. 105,14. — 4) m. N. pr. verschiedener Männer: ein Sohn Aǵâmila's Bhâg. P. 6,1,24. fgg. Bhûmimitra's VP. 471. LIA. II,351. Narahari's Kshitîçav. 6,7. verschiedener Autoren und Scholiasten Sâh. D. 8, 11. 23,16. 19. Verz. d. B. H. No. 110. 129. 131. 205. 394. 530. 879. 881. 951. Verz. d. Oxf. H. No. 204. 413. R. Gorr. III, S. 469. Z. d. d. m. G. 2,339 (No. 162, *a*). — 5) myst. Bez. *des Buchstabens* आ Ind. St. 2,316. — 6) adj. *zu* Nârâjaṇa *in Beziehung stehend, von ihm kommend, zu ihm gehörend u. s. w.*: अस्त्र MBh. 1, 537. 6,8965. 9010. 13,854. R. 1,29,10. तेजस् Hariv. 807. गोपालाः MBh. 7,752. 759. 3255. 5,147. — Varâh. Bṛh. S. 8,21. क्षेत्र *das Gebiet des* N.; so heisst *das Ufer der* Gaṅgâ *bis zu einer Entfernung von vier* Hasta *vom Wasser* Bṛhaddharma-P. 45 im ÇKDr. तैल *eine Art Oel, dem eine grosse Wirkungskraft zugeschrieben wird*, Sukhabodha im ÇKDr. — 7) f. ई P. 4,1,63, Sch. *a*) Bein. der Lakshmî, der Gemahlin Vishṇu's, H. an. — *b*) Bein. der Durgâ H. an. H. ç. 55. Med. Hariv. 3268. 10275. 10278. Verz. d. Oxf. H. 25, *a*. 39, *b*, 9. — *c*) patron. der Indrasenâ, der Gemahlin Mudgala's, MBh. 3,10093. 4,651. Hariv. 6713. — *d*) Bein. der Gaṅgâ ÇKDr. Wils. der Gaṇḍakî LIA. I,57. — *e*) *Asparagus racemosus Willd.* AK. 2,4,2,19. H. an. Med.

नारायणकल्प (ना° + क°) m. Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 95, *a*, 37.

नारायणगुप्त (ना° + गु°) m. N. pr. eines Gupta-Fürsten LIA. II,973. — Die Lesung steht nicht sicher.

नारायणचक्रवर्तिन् (ना° + च°) m. N. pr. eines Grammatikers Colebr. Misc. Ess. II,56.

नारायणतार (ना° + तार) m. N. pr. eines Autors Colebr. Misc. Ess. II,132 (°तारा).

नारायणतीर्थ (ना° + तीर्थ) 1) m. N. pr. eines Autors Colebr. Misc. Ess. I,233. 234. 263. 337. Verz. d. B. H. No. 392. — 2) n. N. pr. eines *heiligen Badeplatzes* Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 67, *a*, 29.

नारायणदाससिद्ध (ना° - दास + सिद्ध) m. N. pr. eines Autors Z. d. d. m. G. 2,339,2. Verz. d. B. H. Ho. 880.

नारायणदेव (ना° + देव) m. 1) *der Gott* Nârâjaṇa Hiouen-thsang I, 381. II,77. 157. — 2) N. pr. eines Autors Hiouen-thsang I,105.

नारायणदैवविद् (ना° + दै°) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 541.

नारायणपण्डित (ना° + प°) m. N. pr. eines Mannes Ind. St. 1,470. Verz. d. B. H. No. 1025.

नारायणप्रिय (ना° + प्रिय) 1) m. *der Freund des* N., Bein. Çiva's ÇKDr. nach einem Stotra des Çiva. — 2) *gelbes Sandelholz* (पीतचन्दन) Nigh. Pr.

नारायणबलि (ना° + बलि) m. *die dem* N. *dargebrachte Speisegabe*, Bez. *einer best. Leichenfeier* Mack. Coll. I,32. Verz. d. B. H. No. 1059. fg. 1136; vgl. 1130, wo wohl नारायणो बलिः zu lesen ist.

नारायणभट्ट (ना° + भट्ट) m. N. pr. eines Autors Verz. d. B. H. No. 138. 140. 392. 1223. 1233. Verz. d. Oxf. H. 124, *a*. Colebr. Misc. Ess. II,64. 65. 68. 118.

नारायणमय (von नारायण) adj. *in* Nârâjaṇa *bestehend*: वर्मन् Bhâg. P. 6,8,4.

नारायणश्रीगर्भ (ना°-श्री-गर्भ) m. N. pr. eines Bodhisattva Daçabh. 2.

नारायणसरस् (ना° + स°) n. Nârajaṇa's *Teich* Bhâg. P. 6,5,25.

नारायणसरस्वती (ना° + स°) m. N. pr. eines Scholiasten Ind. St. 1,439, N.

नारायणसूरि (ना° + सू°) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 1220.

नारायणाश्रम (ना° + आश्रम) m. Nârâjaṇa's *Einsiedelei* Bhâg. P. 7,14,32.

नारायणि (von नर oder नारायण) m. N. pr. eines Sohnes des Viçvâmitra Hariv. 1467.

नारायणीय (von नारायण) adj. f. आ *zu* Nârâjaṇa *in Beziehung stehend, über ihn handelnd u. s. w.*: आख्यान MBh. 12,13442. उपनिषद् Ind. St. 1,75. 2,79. Ohne weiteren Zusatz als Bez. eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 95, *a*, 37.

नारायणेन्द्र (नारायण + इन्द्र) m. N. pr. eines Scholiasten Colebr. Misc. Ess. I, 47. Ind. St. 1,470.

नारायणोपनिषद् f. *die über* Nârâjaṇa *handelnde* Upanishad Colebr. Misc. Ess. I,97. Ind. St. 1,249 u. s. w. Verz. d. Pet. H. No. 1. 2. बृहन्ना° Colebr. a. a. O.

नाराशंस (von नराशंस) adj. f. ई 1) *zum Lob des Mannes, der Männer dienend:* मन्त्र Nir. 9,9. स्तोम (entstellt aus सोम; vgl. Ṛv. 10,57,3) VS. 5,53. f. °सी गाथा TBr. 1,3,2,6. auch unterschieden von गाथा TS. 7, 5,11,2. Ait. Br. 6,32. Çat. Br. 11,5,6,8. Âçv. Gṛhj. 3,3. नाराशंसीश्च गाथिकाः Jâǵn. 1,45. मनुष्यवृत्तान्तप्रतिपादिका ऋचो नाराशंस्यः Sâj. in der Einl. zu Ait. Br. n. Bez. von *Erzählungen, die freigebige Männer verherrlichen,* Müller, SL. 493. — 2) *dem* Agni Narâçaṁsa *geweiht, denselben betreffend, — enthaltend u. s. w.:* सोम Ṛv. 10,57,3. ऋच् TBr. 2,7,5,2. Nidâna 4,8. Çâṅkh. Çr. 5,16,9. Lâṭj. 6,4,13. So heissen namentlich *gewisse* Soma-*Becher* (चमस), *bei deren Genuss Worte gesprochen werden, in welchen* Narâçaṁsa *erwähnt ist:* नाराशंसे सोमपीथं य आशुः VS. 19,61. सवेषु नाराशंसेषु TBr. 2,7,1,3. Âçv. Çr. 5,6. 11, 6. नराशंसपीतस्य देव सोम ते मतिविद ऊमैः पितृभिर्भक्षितस्य भक्षयामीति प्रातःसवने नाराशंसो भक्षः Ait. Br. 7,34. Çat. Br. 3,6,2,25. Lâṭj. 2, 5,13. Kâtj. Çr. 9,12,8. 25,12,10. कृतशिष्टा भक्षिताप्यायिताश्चमसा नाराशंसाः Sâj. zu Paṅkav. Br. 17,11,2. So heissen auch पितरः, weil ihrer bei dieser Libation gedacht wird, VS. 8,58. Çat. Br. 12,6,1,38. अ° Ait. Br. 6,16. स° 27. त्रि° Paṅkav. Br. 10,6,6. 13,7,14.

नाराशर्य m. N. pr. eines Mannes Colebr. Misc. Ess. I,144. Daneben पाराशर्य.

नारिक (von नार) adj. *wässerig; geistig* Wils. — नारिका VP. 22, N. 3 ungenaue Schreibart für नाडिका.

नारिकेर m. *Kokosnusspalme, Kokosnuss* (wohl n.) AK. 2,4,5,34. Suçr. 2,108,9. Trik. 2,10,16. — Vgl. नारिकेल, नालिकेर.

नारिकेल m. dass. Trik. 2,4,40. Hâr. 100. MBh. 1,2875. 3,11567. 13, 633. R. 3,39,12. 5,8,26. 39,2. Bhâg. P. 8,2,11. Brahma-P. in LA. 52, 12. °फल Schol. in Wilson's Sâṁkhjak. S. 64 (नारिकेल). Verz. d. Oxf. H. 92, *a*, 19. — Suçr. 1,74,21. 212,19. नारिकेलसमाकारा दृश्यन्ते ऽपि हि सज्जनाः। अन्ये बदरिकाकारा बहिरेव मनोहराः॥ ad Hit. I,87. नारिकेलोदक Suçr. 1,84,20. 174,13. नारिकेलज (मद्य) Pulastja bei Kull. zu M. 11,95. Als Varianten führen Colebr. und Lois. zu AK. 2,4,5,34 auch die Formen नारिकेलि f. und नारिकेली f. auf. Vgl. नारिकेर, नालिकेर.

नारिकेलद्वीप (ना° + द्वीप) m. N. pr. einer *Insel* Vie de Hiouen-thsang 201. Hiouen-thsang II, 144. Im Text steht नारकीर und नरकीर, im Index नारीकेल.

नारिङ्गकन्द *gelbe Möhre* Nigh. Pr. — Vgl. नारङ्गपत्त्रक.

नारी s. u. नार.

नारीक (von नारी *Frau*) 1) am Ende eines adj. comp.: प्रहृष्टनरनारीक R. Gorr. 2,109,22. — 2) n. im Sâṁkhja Bez. einer der 9 Arten von तुष्टि Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 50.

नारीकवच (ना° + क°) m. *Weiber zum Panzer habend,* Bein. Mûlaka's, Sohnes des Açmaka, VP. 383. Bhâg. P. 9,9,40.

नारीकेल m. und °केली f. = नारिकेल Çabdar. im ÇKDr. Wilson giebt dem f. nach derselben Aut. die Bed. *ein aus der Milch der Kokosnuss bereitetes berauschendes Getränk.*

नारीच n. *eine best. Gemüsepflanze,* = vulg. नालिता *Corchorus capsularis Lin.* Râǵav. im ÇKDr. — Vgl. नाडीच.

नारीतरंगक m. *Wüstling* Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. नाडीतरंग.

नारीतीर्थ (ना° + ती°) n. pl. *die Badeplätze der Weiber,* N. bestimmter fünf heiliger Badeplätze MBh. 1,7871. LIA. I, 563. fg.

नारीमय (von नारी) adj. *aus Weibern bestehend:* यदासीदज्ञानं स्मरतिमिरसंचारजनितं तदा सर्वं नारीमयमिदमशेषं जगदभूत् Bhartṛ. 1,98.

नारीमुख (ना° + मुख) m. N. eines Volkes im SW. von Madhjadeça Varâh. Bṛh. S. 14,17.

नारीयान (ना° + यान) n. *Frauenwagen* M. 3,52.

नारीष्टा (नारी + इष्टा) f. *arabischer Jasmin* (*den Weibern lieb*) Râǵan. im ÇKDr.

नारीष्ठ (नारी + स्थ) adj. etwa *zu den Weibern sich haltend, auf die Weiber versessen:* गन्धर्वाभ्यां नारीष्ठाभ्यां मह्लाह्लाह्लह्लभ्यां स्वाहा Çâṅkh. Çr. 4,10,7.

नारुंतुद (1. न + अरुं°) adj. *keine Wunden schlagend, Niemand verletzend* MBh. 7,2763.

नारेय (wohl von नारी) m. N. pr. eines Sohnes des Bhaṅgakâra Hariv. 2079.

नारोपायन m. patron.? Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55,5.

नार्कुट adj. von नृकुट P. 8,3,15, Vârtt. 1, Sch.

नार्तिक adj. von नर्त gaṇa छेदादि zu P. 5,1,64.

नार्पत्य adj. von नृपति P. 8,3,15, Vârtt. 1, Sch.

नार्मत m. patron. von नमत् P. 8,2,9, Vârtt.

नार्मद m. metron. von नर्मदा P. 4,1,113, Sch. Hariv. 8019.

नार्मर (von नृमर) m. N. eines Dämons: यो नार्मरं सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च दासवेशाय चावहः Ṛv. 2,13,8.

नार्मिण (viell. von नर्मिन् oder नर्मिणा, welches N. pr. sein und auf नर्म, नर्मन् zurückgeführt werden könnte) adj. (f. ई): आ यः पुरं नार्मिणीमदीदेत् Ṛv. 1,149,3.

नार्मेध (von नृमेध) n. N. eines Sâman Paṅkav. Br. 8,8,21. Lâṭj. 1,4, 14. 6,12,3. Ind. St. 3,221.

नार्य wohl N. pr.: आ नार्यस्य दक्षिणा व्यश्वाँ एतु सोमिनः Ṛv. 8,24,29.

नार्यङ्ग m. = नारङ्ग u. s. w. *Orangenbaum* H. 1143, Sch. Çabdar. im ÇKDr.

नार्यतिक्त = अनार्यतिक्त *Agathotes Chirayta* (किराततिक्त) Don. Nigh. Pr.

नार्षद (von नृषद्) m. patron. des Kaṇva: ब्राह्मणेन पर्युक्तासि कण्वेन नार्षदेन AV. 4,19,2. प्रवाच्यं तद्वृषणा कृतं वां यन्नार्षदाय श्रवो अध्यधत्तम् Ṛv. 1,117,8. Vielleicht N. eines Dämons: तदिन्वस्य परिषद्वानो अग्मन्पुरू सदन्तो नार्षदं बिभित्सन् Ṛv. 10,61,13.

नाल (von नल) = नल gaṇa ज्वलादि zu P. 3,1,140. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. m. f. (आ) und n. Trik. 3,5,22. 1) adj. *aus Rohrschilf gebildet, — bestehend:* वन Bhâg. P. 6,11,8. — 2) n. *ein hohler Stengel,* insbes. *ein Lotusstengel* AK. 2,9,22. 1,2,2,41. H. 1182. an. 2,494. Med. l. 28. Suçr. 1,224,19. तिल° 32,13. अब्जयवादीनाम् Varâh. Bṛh. S. 45, 83. (नलिनीम्) मणिनालोज्ज्वलाम्बुजाम् MBh. 2,88. पद्म° 3,13567. 5,437. fg. 6,2599. 7,1299. 8,2261. 12,6836. Hariv. 2930. R. 3,22,25. 6,91,16. Suçr. 1,29,5. 2,30,7. Kumâras. 7,89. Ragh. 6,13. Megh. 74. Bhâg. P. 3, 18,19. 9,37. 6,13,15. Paṅkat. 50,10. 255,18. Râǵa-Tar. 1,208. Gît. 4,

14. मृणालनाललतिभुजा Kathâs. 4,6. Pańkat. 52,8. विनाल MBh. 7,1567. 8,615. सनाल 7,1105. नाला f. dass. AK. 1,2,3,41. Med. नाली f. dass. Bhar. zu AK. 2,9,22. ÇKDr. *Gemüsestengel* H. an. Med. — 3) n. *Röhre* überh.: कण्ठ° *Kehle* Prab. 55,5; vgl. Ragh. 15,52, wo diese Verbindung *Hals als Lotusstengel* bedeutet. यन्त्र° *ein künstliches Rohr, ein rohrartiges Geräthe* (vgl. नाडीयन्त्र): यथा तोयार्थिनस्तोयं यन्त्रनालादिभिः शनैः। आपिबेयुः Mârk.P. 39,43. *Stiel:* घण्टापताकामणिवज्रनाला (शक्ति) MBh. 9,909. *Stäbchen* (?): (रथम्) युक्तं वैदूर्यनालैश्च R. 6,75,28. — 4) n. *Harnröhre* Suçr. 2,215,21. 524,15. — 5) n. = ताल, आल *Auripigment* Svâmin zu AK. 2,9,104. ÇKDr. — 6) f. आ N. pr. eines Flusses MBh. 6,339 (VP. 184). — 7) f. ई (vgl. auch u. 1.) a) *ein Werkzeug, das zum Durchlöchern der Elephantenohren gebraucht wird,* Trik. 2,8,39. — b) = घटी *eine metallene Platte, an der die Stunden angeschlagen werden,* Trik. 1,1,121. In der 2ten Aufl. nimmt Wilson घटी hier in der Bed. von *ein Zeitraum von 24 Minuten.* — c) = पद्म *Lotusblume* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. खर°, धमनिनाला, गन्धनाली, चारुनालक, तूलनाली, दीर्घनाल, देव°, नाभिनाला.

नालकिनी f. = नालीकिनी Nigh. Pr.

नालन्द N. pr. eines Dorfes in der Nähe von Râǵagṛha, welches ein berühmtes buddhistisches Kloster enthielt, Burn. Intr. 49 in der N. 456. Schiefner, Lebensb. 255 (25). Wassiljew 30 u. s. w. Hiouen-thsang I, 254. 452. II, 41. 45. Vie de Hiouen-thsang 143. 160. 163. 211.

नालन्दर N. pr. eines buddh. Klosters Wassiljew 54.

नालवंश m. = नल *Rohrschilf* Râǵan. im ÇKDr.

नालाय् (denom. von नाल), davon नालायित *den Stiel* (einer Axt) *darstellend* Bhâg. P. 7,5,17.

नालि f. Siddh. K. 247, b, 1 v. u. = नाडी *ein röhrenartiges Gefäss im Leibe* Dvirûpak. im ÇKDr. Welche Bedeutung hat aber das Wort in त्रि°, पञ्च°, दश°, षण्नालिक Sâh. D. 553 als Beiwörtern von अङ्क *Act?*

नालिक 1) adj. bezeichnet in Verbindung mit आसन *eine bes. Art zu sitzen* Verz. d. Oxf. H. 11, a, N. 1. — 2) m. *Büffel* Trik. 2,5,4. — 3) n. *Lotusblume* (vgl. नालीक) Çabdar. im ÇKDr. — 4) *Myrrhe* Nigh. Pr. — 5) *ein best. Blasinstrument,* viell. *Flöte* (von नाल) H. 287, Sch.

नालिका (von नाली) f. 1) *Stengel, Lotusstengel* H. an. 3,57. Çabdar. im ÇKDr. — 2) *eine best. Gemüsepflanze,* = नालिता Çabdam. im ÇKDr. °शाक Suçr. 1,222,8. — 3) *eine best. Pflanze,* = चर्मकषा Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — 4) *ein Werkzeug, mit dem man die Ohren der Elephanten durchlöchert,* Hâr. 30. — 5) = नाडी *ein Zeitraum von 24 Minuten* H. an. Râǵa-Tar. 4,570. — Vgl. कपाल°, कर्पूर°, गन्ध°, तूल°.

नालिकेर m. 1) *Kokosnussbaum, Kokosnuss* H. 1151. Varâh. Bṛh. S. 53,40. Suçr. 2,175,2. 1,157,2. 183,7. °रोदक 85,1. °रासव Ragh. 4,42. °ज: करङ्कः H. 1022. Vgl. नारिकेर, नारिकेल. — 2) N. pr. einer Gegend im SO. von Madhjadeça Varâh. Bṛh. S. 14,9.

नालिकेल v. l. für नालिकेर H. 1151. n. *Kokosnuss* Suçr. 1,213,3. °लासव 238,5.

नालिजङ्घ m. *Rabe* Hâr. 84. — Vgl. नाडीजङ्घ.

नालिता f. *eine best. Gemüsepflanze* Çabdam. im ÇKDr.

नालिनी (von नालिन् und dieses von नाल) f. myst. Bez. *des einen Nasenlochs* Bhâg. P. 4,29,11. 25,48.

नालीक (von नाल) 1) m. *eine Art Pfeil* Arǵ. 10,20. MBh. 3,17237. 5,1173. 2087. 4793. 6,4262. 7,1318. 7420. 8128. 13,4988. Hariv. 13224. 13911. R. 3,31,24. 6,20,26. = नाराच (im Epos davon unterschieden) Trik. 3,3,29. नालीका ङ्गे ऽशरे (lies ऽङ्गे शरे) शल्ये H. an. 3,57. नालीकः शरशल्याङ्गेषु Med. k. 109. Im ÇKDr. wird शल्याङ्ग als eine einzige Bed. gefasst, was wegen des pl. nicht angeht; dagegen spricht auch H. an. Es scheint also, dass dem Worte auch die Bed. *Körper* oder *Glied* beigelegt wurde. — 2) *Lotusblume* gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135. m. Trik. n. H. 1161. n. *Lotusgruppe,* = पद्मषण्ड Med. = पद्मवर्धन H. an.

नालीकिनी (von नालीकिन् und dieses von नालीक) f. *Lotusgruppe, Lotusteich* gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135. Çabdar. im ÇKDr.

नालीप = कदम्बक Nigh. Pr. Es ist viell. कडम्बक *Gemüsestengel* zu lesen.

नालीव्रण m. = नाडीव्रण *Fistel* Çabdar. im ÇKDr.

नाल्य von नल gaṇa संकाशादि zu P. 4,2,80.

1. नाव (von नु) m. *Jubelruf:* इन्दुं नावा अनूषत Ṛv. 9,45,5.

2. नाव 1) von नौ *Schiff* am Ende eines oxyt. comp. nach Zahlwörtern und अर्ध P. 5,4,99. 100. Vop. 6,48. 56. 57. — 2) f. नावा dass.: स नः सिन्धुमिव नावयाति पर्षा Ṛv. 1,97,8. — Vgl. नावाज und नावोपजीवन.

नावमिक (von नवम) adj. *der neunte:* द्वादशे मासे चैत्रे नावमिके तिथौ R. 1,19,1.

नावयज्ञिक (von नवयज्ञ) adj.: कालः *die Zeit des Erstlingsopfers* P. 4,2,35, Vârtt. 1.

नावाज (नाव = नौ, + अज) m. *Schiffer* Çat. Br. 2,3,3,5. — Vgl. नावोपजीवन.

नाविक (von नौ) 1) m. *Schiffer, Bootsmann* P. 4,4,7. gaṇa व्रीह्यादि zu P. 5,2,116. AK. 1,2,3,12. H. 876. MBh. 8,3938. R. 2,52,74. R. Gorr. 2,52,12. fgg. Varâh. Bṛh. S. 4,8. 9,31. 17,18. Bhaṭṭotp. zu 16,33. Çatr. 10,80. Kull. zu M. 8,308. Am Ende eines adj. comp. f. आ Kâm. Nîtis. 7,33. — 2) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,221.

नाविन् (wie eben) m. *Schiffer* gaṇa व्रीह्यादि zu P. 5,2,116.

नावोपजीवन (नाव = नौ + उप°) m. dass. MBh. 13,2583.

नाव्य् (von नौ), नाव्यति *sich ein Schiff wünschen* Vop. 21,2.

1. नाव्य (wie eben 1) adj. *schiffbar* P. 4,4,91. 6,1,79. AK. 1,2,3,10. स्रोत्या AV. 8,7,15. 10,1,16. नदी Ragh. 4,31. *für ein Schiff zugänglich:* नाव्याश्रम MBh. 3,10027. 10029. 10078. — 2) f. आ *ein schiffbarer Fluss, Strom:* नवतिं नाव्याः अति AV. 8,5,9. अवर्धत मध्य आ नाव्यानाम् Ṛv. 1,33,11. 80,8. 121,13. Çat. Br. 10,5,4,14. Kâṭh. 23,6. Kauç. 18. 19.

2. नाव्य (von नव) n. *Neuheit* ÇKDr. Wils.

नाव्युदक (नावि, loc. von नौ, + उदक) n. *Wasser, das in einem Schiff steht,* Kâtj. Çr. 4,10,15.

1. नाश (von 1. नश्) m. *das Verlorengehen, Verschwinden, Zunichtewerden, Zugrundegehen, Untergang, Vernichtung, Verderben;* = अदर्शन, अनुपलम्भ, अभाव, पलायन, निष्ठा, परिध्वस्ति, मृत्यु AK. 2,8,2,85. 3,4,10,43. Trik. 3,2,428. H. 324. 1517. H. an. 2,549. Med. ç. 8. सर्वनाशे क-

विषो दोषे वा Kâtj. Çr. 25,4,13. प्रवृत्त° 1,6,1. दोष° 8,11. लिङ्ग° Çvetâçv. Up. 1, 13. कृतकर्म° 6, 4. वित्तस्य Bhartr. 2, 35. Hit. I, 177. Spr. 213. M. 12,79. मार्ग° *das Verschwinden des Weges* R. 2,47,13. 14. उडु° Varâh. Brh. S. 45,21. भाव्यस्य नाशः कुतः so v. a. *wie sollte das, was geschehen soll, nicht geschehen?* Bhartr. 2,91. अभिक्रम° Bhag. 2,40. बुद्धि° 93. संज्ञा° Suçr. 1,102,2. नाशः कारणलयः Kap. 1, 122. दुष्कृतानि सर्वाणि क्षिप्रं प्रयान्ति नाशम् Varâh. Brh. S. 2, 22. आपन्नाशाय विबुधैः कर्तव्याः सुहृदो ऽमलाः *damit Missgeschick fern bleibe* Pankat. II, 182. वृष्टि° Varâh. Brh. S. 46, 12 (13). रोग° 104,7. नाशं व्रजति दीपः *verlöscht* 79, 1. शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्धि गच्छति M. 8, 17. Khând. Up. 8,9,1. (नृपः) नाशमेति सबान्धवः Jâgn. 1, 339. दानवा नाशमागताः Arg. 10, 54. R. 1,65, 15. Ragh. 8, 87. 12, 67. Hit. I, 24. 107. देशस्य Varâh. Brh. S. 30, 1. 42 (43), 22. 3, 31. पूर्वनाशे *beim Tode des Früheren* Jâgn. 1, 63. Am Ende eines adj. comp.: दुःस्वप्ननाश *böse Träume verscheuchend* Hariv. 8459; vgl. कर्मनाशा und प्रकृनाश. — Vgl. चित्त°, 2. दूणाश. भस्मनाश Vet. in LA. 19, 3 gewiss fehlerhafte Lesart.

2. नाश (von 2. नश्) m. *Erreichung*; s. 1. दूणाश.

नाशक (vom caus. von 1. नश्) adj. *vertilgend, zerstörend, Verderben bringend, zu Grunde richtend:* ये परस्वापहर्तारः परस्वानां च नाशकाः MBh. 13, 1634. तावुभौ नाशकौ हेतू MBh. 2, 672. तस्य खड्गस्य Hariv. 13042. किल्विषाणाम् 13882. प्राणिनां प्राणनाशकाः Pankat. III, 142. आश्रय° H. an. 4, 310. Med. ç. 31. संयोगनाशको गुणो विभागः *aufhebend* Tarkas. 16. Nicht recht deutlich ist uns die Bed. des Wortes Mârk. P. 35, 45. — Vgl. कु°, कृत°.

नाशन (wie eben) 1) proparox. adj. f. ई *vertreibend, vernichtend, zerstörend, verderbend, zu Grunde richtend:* पाकारोरसि नाशनी VS. 12, 97. त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः Bhag. 16, 21. MBh. 13, 2194. नाशनानि पुनस्तस्य (धर्मस्य) सप्ताङ्गव्यसनानि च R. 3, 13, 2. शत्रूणां नाशनम् (अस्त्रम्) Verz. d. Oxf. H. 90, *a*, 18. बुद्धिं स्वकुलस्य नाशनीम् R. 3, 38, 27. Gewöhnlich mit dem obj. componirt: व्याधि° Suçr. 1, 146, 21. कुष्ठ° 165, 14. अनिल° 184, 8. कीर्ति° M. 8, 127. दुःस्वप्न° MBh. 13, 7038. शोक° R. 2, 83, 8. N. 12, 70. 79. आयास° Daç. 2, 70. ज्ञानविज्ञान° Bhag. 3, 41. क्लेश° Bhâg. P. 3, 20, 27. अर्थ° 4, 19, 28. कर्माघ° 8, 5, 1. प्राण° MBh. 13, 7343. R. 1, 29, 17. 3, 38, 27. प्रधाननृप° Varâh. Brh. S. 31, 32. 34, 4. पापनाशनो MBh. 2, 426. सर्पनाशनी Hariv. 9391. Vgl. कलह°, किल्बिष°, कुष्ठ°, तेत्रिय°, जन्तु°, तक्म°, द्रविण°, यक्ष्म°, रोग°. — 2) n. *das Verscheuchen, Vertreiben, Vernichten, Verderben, Zugrunderichten:* अवश्यं तु मया कार्यमात्मनः शोकनाशनम् MBh. 7, 5120. तपसः R. 1, 9, 49 (Gorr. 48). कामाङ्ग° R. Gorr. 1, 26, 14. दुर्हृदाम् Mârk. P. 26, 34. शत्रु° Varâh. Brh. S. 69, 38. अधीतस्य *das Entschwindenlassen, Vergessen* Jâgn. 3, 228. — Vgl. कृतघ्न°.

नाशयितर् (wie eben) nom. ag. f. °त्री *Vertreiberin:* बलासस्य VS. 12, 97.

नाशशत m. N. pr. des 25ten buddh. Patriarchen LIA. II, Anh. viii. Die Form des Wortes ist wohl nicht richtig.

नाशिन् (von 1. नश् oder नाश) adj. 1) *verloren gehend, verschwindend, vergehend:* नित्येषानाशिषु — अनाशिनो M. 8, 185. शरीरिणः। अनाशिनः Bhag. 2, 18. पुण्यफलादपि नाशिनः Prab. 100, 11. — 2) *vertreibend, vernichtend, zu Grunde richtend:* भय° Hariv. 10239. धर्मार्थसुख° MBh. 3, 15158. गुणराशि° Spr. 565. महिषासुर° MBh. 4, 193. वृत्र° 5, 282. शत्रु° R. 6, 80, 32. देश° Varâh. Brh. S. 96, 6. Vgl. अनर्थ°, कासनाशिनी, कुष्ठ°, क्षय°, दंश°, दद्रु°, दुर्गति° (u. दुर्गति), धाङ्क°.

नाशी f. N. pr. eines Flusses bei Benares Gâbâlop. in Wind. Sancara 166 und Ind. St. 2, 74. Schiefner, Lebensb. 247 (17). — Wird von 1. नश् abgeleitet.

नाशुक (von 1. नश्) adj. *verschwindend, vergehend* TS. 2, 6, 5, 4.

नाश्य (vom caus. von 1. नश्) adj. *zu vertreiben, zu entfernen, zu Nichte zu machen:* नाश्य (Schol. = निर्वास्यः *zu verbannen*) आर्यः Müller, SL. 207, N. 2. कर्मनाशाजलस्पर्शादिना नाश्यस्त्वसौ (धर्मः) मतः Bhâshâp. 161.

नाष्टिक (von नष्ट) m. *der Eigenthümer eines verloren gegangenen Gegenstandes* M. 8, 202.

नाष्ट्रा (von 1. नश्) f. *Gefahr, Verderben;* concr. *verderbliche Macht, Unhold:* ये मृत्यव एकशतं या नाष्ट्रा अतितार्याः AV. 8, 2, 27. विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यो पाहि VS. 37, 12. बह्वी नस्तावन्नाष्ट्रा भवति Çat. Br. 1, 8, 1, 3. 7, 4, 1, 27. इन्द्रो वै सर्वा मृधः सर्वा नाष्ट्राः सर्वाणि रक्षांस्यपजिघांसत् Kâth. 37, 8. या एवैनं स्वपन्तं नाष्ट्रा दिप्सन्ति 16. नाष्ट्रा रक्षांसि Çat. Br. 1, 1, 4, 21. 2, 1, 6. 8. 2, 13. 16. 6, 3, 1, 5. 29. 2, 10 u. s. w.

1. नास्, du. नासा *die Nase:* नासेव नस्तन्वो रक्षितारा RV. 2, 39, 6. — Vgl. नस्, नासा, नासिका.

2. नास्, नासते *tönen* Dhâtup. 16, 24.

नासत्य 1) proparox. m. du. häufige Benennung der Açvin AK. 1, 1, 1, 47. H. 182. RV. 1, 20, 3. 173, 4. कुह नु श्रुता दिवि देवा नासत्या 5, 74. 2. 10, 24, 5. VS. 19, 83. MBh. 1, 445. 781. 14, 184. Hariv. 607. 7573. Bhâg. P. 6, 6, 38. Im Veda im sg. nur in folg. Stelle: परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय नृघ्ने RV. 4, 3, 6, wo das Wort mit Sâj. entweder auf den einen der Açvin oder auf den im Vorangehenden genannten Vâta zu beziehen ist. Später erscheint नासत्य häufig als N. des einen der beiden Açvin, entweder allein oder in Verbindung mit Dasra: नासत्यश्चैव दस्रश्च यौ स्तुतावश्विनाविति Brhaddev. in Z. f. vgl. Spr. 1, 442. MBh. 12, 7583. Hariv. 601. नासत्यदस्रौ H. ç. 34. MBh. 1, 723. 8, 4594. Bhâg. P. 2, 1, 29. 9, 22, 27. नासत्ययोरसि Hariv. 13598. Die Erklärer führen das Wort auf न + असत्य (auch P. 6, 3, 75), ना (d. i. नर् = नेतर्) + सत्य, oder auch auf नासा mit suff. त्य zurück, Nir. 6, 13. Die zweite dieser Erklärungen ist unmöglich, die erste und dritte unwahrscheinlich. Vgl. im Zend nâoṅhaitja. — 2) adj. vom vorherg.: नासत्यं चापि मे (d. i. ब्रह्मणः) जन्म MBh. 12, 13491. 13585. — 3) f. आ *das Sternbild* Açvinî Çabdârthak. bei Wils.

नासमौजस् (1. न + असम°) m. N. pr. eines Bruders des Asamaugas und Sohnes des Kambalabarhisha Hariv. 2038.

नासा f. 1) du. *Nase:* यो नासे परिसर्पति AV. 5, 23, 3. Bhâg. P. 2, 1, 29. 6, 2. 3, 6, 14. 26, 54. 4, 29, 11. sg. AK. 2, 6, 2, 40. H. 580. an. 2, 584. Med. s. 4. M. 8, 125. Jâgn. 3, 89. Suçr. 2, 369, 10. Kathâs. 15, 51. Gît. 10, 14. — °प्रमाण Suçr. 1, 60, 11. °रोग 361, 7. नासार्बुद 25, 6. नासानां (beim Zugvieh) वेधकाश्च ये MBh. 13, 1651. नासाभ्यन्तर Bhag. 5, 27. सुनासाक्षिभ्रुवाणि N. 5, 6. MBh. 7, 1570. Varâh. Brh. S. 49, 12. 50, 8 (die Hdschrr.

falschlich नासस्फिग्°). 58,5. 10. 46. 68,7. तस्याश्चिच्छेद कर्णनासे (!) निगृह्य ताम् R. 3,34,22. Am Ende eines adj. comp. Varâh. Brh. S. 61,1. 60. fgg. 69,16. Brh. 17,12. वक्रनास (Eule) Pańkat. III, 75. एकनास *einnüstrig* Vjutp. 206. f. °आ MBh. 3,13421. R. 3,34,23. 5,17,32. Bhâg. P. 3.20.30. 4,25,22. Vgl. काकनास, °नासा, गजनासा, धाङ्क°, नाग°, नस्, नास्, नासिका. — 2) *ein nasenartig hervorstehendes Holz über einer Thür* AK. 2,2,13. H. 1008. H. an. Med. Vgl. नक्र 4. — 3) *Gendarussa vulgaris Nees.* (वासक) Râgan. im ÇKDr.

नासाग्र (नासा + अग्र) n. *Nasenspitze* Suçr. 1,125,3. 361,7. Verz. d. Oxf. H. 92,*a*,7.

नासाछिन्नी (नासा + छिन्न) f. *ein best. Vogel mit gespaltenem Schnabel* (पूर्णिका) Trik. 2,5,27.

नासाज्वर (नासा + ज्वर) m. = नक्र 3. *eine best. Krankheit der Nase* Wise 233.

नासादारु (ना° + दा°) n. = नासा 2. Bhar. zu AK. ÇKDr.

नासानाह (ना° + नाह) m. *Verstopfung der Nase* Suçr. 2,369,5. 371,12.

नासान्तिक (von नासा + अन्त) adj. *bis zur Nase reichend:* दण्ड M. 2, 46. — Vgl. केशान्तिक.

नासापरिशोष (ना° + प°) m. *Hitze und Trockenheit der Nase* Suçr. 2, 370,12.

नासापरिस्राव (ना° + प°) m. *flüssiger Schnupfen* Suçr. 2,370,10.

नासापाक (ना° + पाक) m. *eine best. Krankheit der Nase, wobei sich diese entzündet und wund wird,* Suçr. 2,369,3. 371,5. — Vgl. घ्राणपाक.

नासापुट (ना° + पुट) m. *Nasenflügel* Vjutp. 107. Suçr. 1,125,19. Çatr. 14, 50. अङ्गुलतुल्यौ नासापुटौ च नासा पुटायता ज्ञेया Varâh. Brh. S. 58,10. beim Pferde 92,4. °मर्यादा *septum narium* Suçr. 1,126,7.

नासाप्रतीनाह (ना° + प्र°) m. = नासानाह Suçr. 2,370,8.

नासारक्तपित्त (ना° + र°-पि°) n. *Nasenbluten* Wise 289; vgl. Suçr. 2,369,17.

नासार्शस् (नासा + अर्शस्) n. *Nasenpolyp* Wise 289.

नासालु (von नासा) m. *ein best. Baum,* = कट्फल Çabdak. im ÇKDr.

नासावंश (ना° + वंश) m. *Nasenrücken* Suçr. 1, 118,3. Pańkat. 182,16.

नासाविवर (ना° + वि°) n. *Nasenloch* Bhâg. P. 3,13,18.

नासासंवेदन (ना° + सं°) m. *Momordica Charantia Lin.* (काण्डीरलता) Ragân. im ÇKDr.

नासास्राव (ना° + स्राव) m. = नासापरिस्राव Suçr. 2,371,14.

नासिक N. pr. einer Oertlichkeit im Dekhan LIA. I, 151, N. 2. IV, N. 1. °त्र्यम्बक desgl. Verz. d. Oxf. H. 149,*a*,13. Vgl. नासिक्य 2,*c* und 3,*b*.

नासिकंधम (नासिकम्, acc. von नासिका mit Kürzung des Auslauts, + धम) adj. *durch die Nase blasend* P. 3,2,29. 6,3,66. Vop. 26,54.

नासिकंधय (ना° + धय) adj. *durch die Nase trinkend* P. 3,2,29. 6,3, 66. Vop. 26,54.

नासिकावन्त् (von नासिका mit Kürzung des Auslauts) adj. *benaset* TS. 7,5,12,1.

नासिका f. 1) *Nasenloch*, du. *Nase* RV. 10,163,1. AV. 10,2,6. 9,14. VS. 25,2. Ait. Br. 5,22. Çat. Br. 1,4,1,2. 3,8,2,6. Ait. Up. 1,4. RV. Prât. 14,3. VS. Prât. 1,74. Bhâg. P. 2,10,20. 3,26,63. 4,29,8.9. *Nasenloch* TS. 2,3,8,2. दक्षिणा सव्या Çat. Br. 11,2,6,4. Âçv. Grhj. 1,13. Bhâg. P. 5,23,6. Später auch sg. für *Nase* AK. 2,6,2,40. Trik. 2,6,28. H. 580. H. ç. 120. M. 2,90. Jâgń. 3,91. Suçr. 1,60,10. 115,5. 155,5. Kathâs. 13,126. Pańkat. 38,2. Vet. in LA. 26,6. Bhâg. P. 8,20,26. beim Esel MBh. 13,1875. *Rüssel des Elephanten* 4900. Im Comp.: °मूल *Nasenwurzel* VS. Prât. 1,82. मुखनासिकावचनो ऽनुनासिकः P. 1,1,8. Vid. 80. नासिकाग्रप्राणजीवित Pańkat. 70,12. अनुनासिकानां मुखनासिकम् AV. Prât. 1,26. कृत्तलोचनबाहुनासिकम् Varâh. Brh. S. 67,89. am Ende eines adj. comp.: अश्वान् — शुकनासिकान् MBh. 2,1824. f. °आ und °ई P. 4,1,55. °आ R. 5,17,29. — 2) = नासा 2. Çabdar. bei Wils. — 3) Bein. der Açvinî (vgl. नासिक्य 2,*d*) Wils. — Vgl. अनासिक, काकनासिका, कार्पास°, चर्म°, नतनासिक.

नासिकाग्र (नासिका + अग्र) n. *Nasenspitze* Bhag. 6,13.

नासिकापाक (ना° + पाक) m. = नासापाक Suçr. 2,369,16.

नासिकापुट (ना° + पुट) m. = नासापुट Suçr. 2,344,5.

नासिकामल (ना° + मल) n. *Nasenschmutz, Rotz* Hâr. 194. Çabdar. im ÇKDr.

नासिक्य und नासिक्य (von नासिका) Çânt 3,16. gaṇa संकाशादि zu P. 4,2,80. 1) adj. *in der Nase befindlich:* प्राण Khând. Up. 1,2,2. *durch die Nase gesprochen, nasal:* स्वरभक्ति RV. Prât. 6,10. अनुस्वार 13,15. 14,9. P. 6,1,63, Vârtt. 3. — 2) m. *a*) *Nasenlaut* Çikshâ 27. — *b*) *ein* (von den Grammatikern angenommener) *den sog.* Jama *verwandter nasaler Zwischenlaut* RV. Prât. 1,10. VS. Prât. 1,80. 8,28.45. Taitt. Prât. 2,9. AV. Prât. 1,26. 100. — *c*) pl. N. pr. eines Volkes in Dakshiṇâpatha Varâh. Brh. S. 14,13. 16,12. AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 93, 16 v. u. Vgl. 3, *b*, नासिक und Çânt. 3,16, wo das Wort wohl auch Volksname ist. — *d*) du. = नासत्यौ und wohl auch daraus entstanden Trik. 1,1,65. H. 182. Vgl. नासिका 3. — 3) n. *a*) *Nase* Trik. 2,6,28. — *b*) N. pr. einer Stadt P. 6,1,63, Vârtt. 3; vgl. oben u. 2, *c*.

नासिक्यक (vom vorherg.) n. *Nase* Çabdam. im ÇKDr.

नासीर n. wohl *Vorhut* Trik. 2,8,50. H. 800. Vjutp. 96 (नासिर). Nach Çabdar. im ÇKDr. m. *Vordermann.*

नास्तिक (von 1. न + 1. अस्ति) adj. subst. *ungläubig, ein Ungläubiger* P. 4,4,60. H. 490. 862. M. 2,11. 3,150. 8,22. 309. MBh. 7,3766. R. 1,6,15. 65,18. 2,67,28. 109,30. 32. 33. 37. 38. Varâh. Brh. S. 45,78. 69, 35. Brh. 17,21. Prab. 27,10. Daçak. 178,6. Madhus. in Ind. St. 1,13. Colebr. Misc. Ess. 1,380. 390. — Vgl. आस्तिक.

नास्तिकता (vom vorherg.) f. *Unglauben* AK. 1,1,4,13. MBh. 12,4539. Vâsavad. 18.

नास्तिक्य (wie eben) n. dass. gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128. M. 4, 163. 11,66. 12,33. MBh. 3,1160. 12,358. 14,999. R. 3,69,5. Tattvas. 20. Suçr. 1,312,21. 319,15. Madhus. in Ind. St. 1,23,2 v. u. कर्मणाम् *der Nichtglaube an die Folgen der Werke* M. 3,65.

नास्तितद s. u. नास्तिद.

नास्तिता (von 1. न + 1. अस्ति) f. *Nichtexistenz* Çańk. zu Brh. Âr. Up. S. 27. नास्तित्व n. dass. ebend.

नास्तिद m. *Mangobaum* (आम्र) Çabdak. im ÇKDr. नास्तितद Wils. nach ders. Aut.

नास्तिवाद (1. न - 1. अस्ति + वाद) m. *Unglauben* Hariv. 1505.

नास्य (von नासा) gaṇa संकाशादि zu P. 4,2,80. n. *der dem Zugvieh durch die Nase gezogene Zügel* M. 8,291. — Viell. coll. *Nasen* in der Stelle: नास्यग्रासं चकार सः (राक्षसः) Hariv. 15996. — Vgl. नस्य.

नाह् (von नह्) m. *das Binden* (बन्धन); *Fallstrick, Falle* (कूट) Med. h. 5. *Verstopfung*, s. नासानाह.

नाहल m. pl. N. pr. eines nicht-ârischen Volkes (म्लेच्छ) H. 934. Halâj. 2,444.

1. नाहुष (von नहुस्) 1) adj. f. ई *benachbart, nachbarlich* (?): यथा दासान्यार्याणि वृत्रा करो वज्रिन्सुतुका नाहुषाणि RV. 6,22,10. उत त्यद्राश्वश्व्यं यदिन्द्र नाहुषीष्वा। अग्रे विक्षु प्रदीदयत् 8,6,24. 1,100,16. पर्यन्या नाहुषा युगा मह्ना रजांसि दीयथः 5,73,3. — 2) m. *Nachbar, Anwohner:* घृतं पयो दुदुहे नाहुषाय RV. 7,95,2.

2. नाहुष (von नहुष) m. patron. des Jajâti N. 5,43. MBh. 1,3156. 3377. 3379. 3,12256. 5,3903. 7,2292. 12,987. R. 3,23,24. Bhâg. P. 6,6, 31. 9,17,18. — 2) N. pr. eines Schlangendämons (vgl. नहुष 4.) Vâju-P. in VP. 149, N. 16.

नाहुषि (wie eben) m. patron. des Jajâti Trik. 2,8,8.

1. नि *niederwärts, hinunter; hinein; rückwärts.* Für den Gebrauch von नि als vollkommen selbstständigem Worte haben wir nur eine Stelle: एकचक्रं वर्तत एकनेमि सहस्राक्षरं प्र पुरो नि पश्चा AV. 10,8,7. Accent eines mit नि anlautenden comp. P. 6,2,192. Nach Nir. 1,3 ist नि विनिग्रहार्थीय; H. an. 7,10. 11 und Med. avj. 40. 41 kennen eine Unzahl von Bedeutungen: क्षेप, भृशार्थ, नित्यार्थ, दानकर्मन् (दान Med.), संनिधान (सामीप्य Med.), उपरम, संश्रय (संशय Med.), आश्रय, राशि, मोक्ष, अन्तर्भाव (अन्तभाव H.), अधोभाव, बन्धन, कौशल; Med. ausserdem noch नितेश und विन्यास. Bisweilen (so z. B. in निकिल्विष, निखिल, निराग) ist नि scheinbar gleichbedeutend mit निस्; es kann aber der Begriff der Negation in solcher Composition auch aus der Bedeutung *niederwärts, hinein, zurück* (vgl. निवृत्त) abgeleitet werden; hier und da dürfte vielleicht auch eine ungenaue Schreibweise (mit Fortlassung des Visarga) angenommen werden. Von नि abgeleitet sind नितम, नितराम्, नित्य, निवत् und viell. निम्न.

2. नि (von नी, in स्तनिभ्यः (s. u. स्तनी).

निंस्, निंस्ते Dhâtup. 24,15. निंस्से, निंस्स्व Kâç. zu P. 8,3,58. *mit dem Körper nahe berühren, küssen* (Dhâtup.); viell. *begrüssen* überh.: अभि स्रुचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धाम प्रथमं ह निंसते RV. 1,144,1. अभि स्वरन्ति बहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य निंसते 9,85,3. उदग्ने तव तद्धृतादर्ची रोचत आहुतम्। निंसानं जुह्वो मुखे 8,43,10. कथं दृघामसुरो नक्षत यो भ्रवस्यता मनसा निंसत क्षाम् 10,74,2. अश्नुं न यद्धमुषनः पुराक्रितं तनूनपातमरुपस्य निंसते 10,92,2. ते सोमादो (अद्रयः) हरी इन्द्रस्य निंसते 94,9. नास्यं पश्यति यस्तस्या निंस्ते (*küsst*) दक्षच्छदं न वा Bhaṭṭ. 5,19. — Der Anlaut kann in ण übergehen P. 8,4,33. प्रणिंसितव्य und प्रनिंसितव्य Schol. Vop. 8,22. 9,39. Vgl. परिणिंसक. — Vgl. निन्.

निःक°, निःक्ना° u. s. w. s. u. निष्क°, निष्का° u. s. w.

निःक्षत्र (निस् + क्षत्र) adj. f. *keine Kriegerkaste habend:* °त्रामकरोन्महीम् Bhâg. P. 1,3,20. °त्रे *als es keine Kriegerkaste gab* 9,9,40.

निःक्षत्रिय (निस् + क्ष°) adj. f. आ dass.: पृथिवीं कृत्वा °यां पुरा MBh. 1, 2459. fg. 4175. fg. 3,1696. 10204. 13,866. Bhâg. P. 9,15,14.

निःक्षेप (von क्षिप् mit निस्) m. *das Wegschicken, Entfernen* Kull. zu M. 6,9. — Vgl. क्षिप् mit निस्.

निःप° und निःफ° s. u. निष्प° und निष्फ°.

निकक्ष (1. नि + कक्ष) m. *Achselgrube* Çat. Br. 9,1,2,4. 40. यान्युरसि लोमानि यानि च निकक्षयोः 12,9,1,6. Kâtj. Çr. 18,2,1. 3,3. Çâṅkh. Gṛhj. 1,28.

निकट (1. नि + कट) adj. *zur Seite befindlich, nahe gelegen;* subst. (m. n. Siddh. K. 249, *a*, 3. 4) *Nähe* AK. 3,2,16. 3,4,22 (Colebr. 28), 15. H. 1450. गम्यतां किंचिन्निकटं सरः Pańkat. 77,15. निकटीभूत *der sich genähert hat* Kathâs. 19,87. आनीतां राजनिकटम् *in die Nähe von, zu* 3,73. स च प्राप निकटं भोगवर्मणः 5,68. 10,96. 111. 157. Vid. 81. Râga-Tar. 6,14. Z. d. d. m. G. 14,573,9. निकटात् Som. Nal. 105. Râga-Tar. 2,165. निकटे P. 4,4,73. Çântiç. 3,2. Kathâs. 3,75. 6,135. Bhâg. P. 8,8, 24. Pańkat. 59,7. निकटवर्तिन् 140,25.

निकाथित partic. praet. pass. von कथय् mit नि; davon निकाथितिन् adj. = निकाथितमनेन gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

निकर (von 3. कर् mit नि) m. 1) *ein dichter Haufe, Menge* AK. 2,5, 39. H. 1411. Med. r. 173. Halâj. 4,1. भ्रमर° Kathâs. 22,254. मुग्धवधू° Gît. 1,38. पिक° 11,4. अलि° Amar. 91. Bhâg. P. 5,17,13. अङ्गार° R. 4,37,26. पुष्प° MBh. 15,722. P. 3,3,30, Sch. Varâh. Bṛh. S. 52,125 Kaurap. 16. Bhartṛ. 1,37. Çṛṅgârat. 7.10. Bhâg. P. 5,2,4. प्रहर्षताार° 1,19,30. रत्न° 4,19,9. Varâh. Bṛh. S. 12,4. बाहु° Prab. 86,11. शर° 87,9. Ṛt. 6, 18. कौशेय° MBh. 7,202. अवकर° Bhartṛ. Suppl. 21. कर्षाश्रु° Gît. 11, 32. सलिल° Varâh. Bṛh. S. 9,26. नीर° Kâṭ. 7. Çiç. 4,58. मरीचि° MBh. 1, 1496. Amar. 86. Dev. 4,19. तिमिर° Mṛkkh. 26,1. Bhâg. P. 5,24,31. धूर्तजनवचन° Pańkat. III,122. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. 5,81, 53. Verz. d. Oxf. H. 128, *b*, 8. — 2) *Honorar*, = न्यायदेयधन Med. Dhûrtas. 90,4. 6. — Nach Med. bedeutet das Wort ausserdem *Schatz* (निधि); *das Beste von einer Sache* (सार); die Bedd. संघ (*Menge*), सार und न्यायदातव्यवित्त werden H. an. 3,568 dem Worte निसार zugetheilt, einem Worte, das sonst nirgends erscheint und wohl nur Fehler für निकर ist.

निकर्तन (von कर्त् mit नि) n. *das Niedermetzeln, Abhauen:* निकर्तने देवने यो ऽहितोषः MBh. 5,894. मतिं चकारास्य स दोर्निकर्तने R. 3,74,32.

निकर्तव्य (von 1. कर् mit नि) n. impers. *schlecht —, gemein zu verfahren gegen* (gen.) MBh. 3,1406.

निकर्ष Mâlav. 28 wohl fehlerhafte Lesart.

निकर्षण (von कर्ष् mit नि) n. = संनिवेश *ein offener Platz in* oder *ausserhalb der Stadt* AK. 2,2,18.

निकष (von कष् mit नि) 1) m. *Probirstein* (P. 3,3,119, Sch. AK. 2,10, 32. H. 909. an. 3,736. Med. sh. 38) und *der darauf aufgetragene (Gold-) Streifen:* यदा निर्गुणमाप्नोति ध्यानं मनसि पूर्वजम्। तदा प्रजापते ब्रह्म निकषं (sic) निकषे यथा ॥ MBh. 12,7471. निकषे हेमरेखेव Ragh. 17, 46. Varâh. Bṛh. S. 49,8. कनकनिकषस्निग्धा विद्युत् Vikr. 70. Megh. 38. Gît. 7,36. Varâh. Bṛh. S. 9,44. आवयोर्युद्धनिकषः Hariv. 4979 = 5458. सुचरित° Mṛkkh. 19,24. निकषोपल Hariv. 5329. Gît. 11,12. निकषाश्मन् Bhâg. P. 4,24,49. तत्त्वनिकषग्रावा तु तेषां विपत् Hit. I,204. निकषण Mâlav. 28, v. l. scheint eben so fehlerhaft wie निकर्षण zu

sein. Vgl. निकाष. — 2) f. आ N. pr. der Mutter des Râvaṇa R. 5,76 in der Unterschr. der Mutter der Râkshasa überh. H. an. Med. Halâj. 1,119. निकषात्मज m. *ein* Râkshasa AK. 1,1,1,55. H. 187, v. l. für निकसात्मज. Vgl. कषापुत्र.

निकषण (wie eben) *Probirstein:* साधुवाद° Bhâg. P. 5,19,3.

निकषा (wie eben) Uṇâdis. 4,174. indecl. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. mit dem acc. construirt Siddh. K. zu P. 2,3,2. Vop. 5,7. *in der Nähe von* AK. 3,5,7. 19. H. 1534. an. 7,57. Med. avj. 78. Halâj. 5,93. निकषा यमुनां राजंस्ततो युद्धमवर्तत Hariv. 16038. ये नित्यं पुण्डरीकाद्रिं निकषा निवसन्त्यपि Çatr. 5,254. Kâçikh. 69,127. Çiç. 1,68. Uǵǵval. zu Uṇâdis. *mitten in* H. an. Med.

निकषाय् (von निकष) med. *als Probirstein dienen:* समस्तनगरीनिकषायमाणा — पुष्पपुरी नाम नगरी Daçak. 1,7.

निकस 1) m. = निकष Bhar. zu AK. 2,10,32. ÇKDr. — 2) f. आ in निकसात्मज = निकषात्मज H. 187.

निकाणम् (von कण् mit नि) absol. अक्षिनिकाणं जल्पति, निकाणमक्षि जल्पति *er redet mit zugekniffenem Auge* P. 3,4,54, Sch.

1. निकाम (von कम् mit नि) adj. *begierig, heftig verlangend:* ईळे च त्वा यजमानो हविर्भिरीळे सखित्वं सुमतिं निकामः ṚV. 3,1,15. भुवंत्ते कुत्सः सख्ये निकामः 4,16,10. सखिभिर्निकामैः 6. 10,25,5. 73,6. 9,97,37. Çâṅkh. Gṛhj. 5,2. *gierig:* वज्र ṚV. 6,17,10. 10,96,3.

2. निकाम (wie eben) m. *Verlangen, Begehren; Wohlgefallen:* निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षतु VS. 22,22. कामा निकामाश्च ṚV. 9,113,10. AV. 15,11,2. 10. 11. निकामम् adv. *nach Wunsch, zur Genüge, hinlänglich, reichlich* AK. 2,9,57. H. 1505. कामं निकामं पुरुषो निषेवेत् Varâh. Bṛh. S. 75,6. नृपतिरिव निकाममायदर्शी Mṛkkh. 33,4. पपौ Bhâg. P. 8,2,24. अभिमानिनः Râǵa-Tar. 4,136. Pańkat. I, 417. यदानिकामम् *wann es beliebt* Çat. Br. 12,3,3,1. निकामतस् = निकामम् Mârk. P. 49,57. अनिकामतस् *ungern* Bhâg. P. 4,28,10. निकाम am Anfange eines comp. = निकामम् *nach Wunsch, zur Genüge, reichlich:* °वर्षाः स्फीताश्च आसन् जनपदाः MBh. 2,525. °वर्षो पर्जन्यः 5,2398. 14,2882. Varâh. Bṛh. S. 8,32. स्रोतोवहा °जला Çâk. 143. °तप्ता विविधेन वह्निना Kumâras. 5,23. °निरङ्कुश Gît. 7,40. °काम adj. Bhâg. P. 5,5,16. °सुखिन् Çiç. 4,54.

निकामन् (wie eben) adj. = 1. निकाम. येभिः शिवः स्ववाँ एवयावभिर्दिवः सिषक्ति स्वयशा निकामभिः ṚV. 10,92,9.

निकामन (wie eben) n. *Verlangen* Lâṭj. 5,11,12.

निकाय (von 1. चि mit नि); Accent eines auf निकाय ausgehenden comp. P. 6,2,94. 1) *Gruppe, Klasse, Verein* P. 3,3,42. AK. 2,5,42. Trik. 3,3,314. H. 1413. an. 3,491. Med. j. 86. Halâj. 4,1. देवान्देवनिकायांश्च (u. देवनिकाय falsch erklärt) M. 1,36. देवनिकायानां सेन्द्राणां च दिवौकसाम् MBh. 1,4804. 2,482. Sundop. 3,29. Hariv. 183. सर्व देवनिकायाश्च सिद्धाश्च परमर्षयः MBh. 4,1772. 9,2499. दिवौकसां निकायाश्च शतशोऽन्ये समागताः Hariv. 7215. चतुर्विधामर्त्य° H. 63. निकाया भूतसंघानाम् MBh. 9, 2473. 2497. भूतनिकायाः 7,2409. 2420. सर्वसत्त्व° Bhâg. P. 3,5,8. सकलजीव° 5,1,27. भिक्षुक° P. 3,3,42, Sch. मौण्डि°, ब्राह्मण° 6,2,94, Sch. *Schule* Hiouen-thsang I, 204. °सभाग Vjutp. 59. *Haufe, Menge* überh. Med. महान्गोमयनिकायः P. 3,3,41, Sch. तत्क्षेम° Bhâg. P. 4,24,25. — 2) *Wohnort* Vop. 26,174. Trik. H. an. Med. काशी° P. 3,3,41, Sch. H. 94. *Schlupfwinkel:* तस्य सर्वनिकायेषु निर्झरेषु गुहासु च। रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः R. 4,44,31. — 3) *Körper* (nach Çaṅk.): यथानिकायम् Çvetâçv. Up. 3,7. — 4) *Wind* (nach Mahîdh.) VS. 15,5. — 5) *Ziel* H. an. Med. — 6) *die Allseele* diess.

निकायान्तरीय (von निकाय + अन्तर) adj. *zu einer anderen Schule gehörig* Vjutp. 124.

निकायिन् (von निकाय) Bez. *bestimmter Opfer* Z. d. d. m. G. IX, lxxii.

निकाय्य (von 1. चि mit नि) m. *Wohnung, Haus* P. 3,1,129. Vop. 26, 11. AK. 2,2,5. H. 990. Bhaṭṭ. 6,66. u. Halâj. 2,136.

1. निकार (von 1. कर् mit नि) m. *Demüthigung, Beleidigung, Kränkung* AK. 3,3,15. H. 442. an. 3,569. Med. r. 175. Halâj. 4,19. MBh. 1,7081. 3,440. 5,2961. 5401. 6,591. 12,3017. 14,1788. Çântiç. 1,17. 4, 12. Kathâs. 12,194. Daçak. 172,13.

2. निकार (von 3. कर् mit नि) m. = उत्कार *das Schwingen oder Aufspeichern von Korn* P. 3,3,30. AK. 3,3,36. Trik. 3,3,359. H. an. 3, 569. Med. r. 175.

निकारण (von 1. कर् mit नि) n. *Todtschlag* AK. 2,8,2,81. H. 372, v. l. für निष्कारण.

निकारिन् (wie eben) m. *Unterdrücker* VS. 27,4.

निकाल्य (?) m. Trik. 3,5,4.

निकावल्गा f. N. pr. eines Frauenzimmers Râǵa-Tar. 7,482. Vielleicht sind hier zwei Namen gemeint: निका und वल्गा.

निकाश (von काश् mit नि) m. 1) *Gesichtskreis:* प्रत्येष्यतं निकाशं मे so v. a. *mir vor Augen, zu mir* Bhâg. P. 3,16,30. — 2) *Schein, Aussehen;* am Ende eines adj. comp. *das Aussehen von — habend, ähnlich* H. 1462, v. l. गजानाम् — गिरिकूटनिकाशानाम् MBh. 1,8013. 4,1049. 6,4424. 13, 6327. Hariv. 8781. R. 2,95,9. 100,19. 3,30,18. 57,34. 6,31,33. Suçr. 2, 166,12. Varâh. Bṛh. S. 11,25. 21,23. 32,6. 42(43), 42. 53,30. 81 (80,a), 8. काशनिकाशवात् MBh. 12,4486. — Vgl. नीकाश, प्रकाश, प्रतिकाश, संकाश.

निकाष (von कष् mit नि) m. = निकष *Probirstein:* कुमारं जातं सर्पिर्मधुनी हिरण्यनिकाषं हिरण्येन प्राशयेत् Âçv. Gṛhj. 1,15. der Sinn scheint zu sein: *wie man Gold auf einen Probirstein reibt, so schmiere man Butter und Milch auf den Mund des neugeborenen Kindes.*

निकास = निकाश, नीकाश Schol. zu AK. 2,10,38.

निकिल्बिष (1. नि oder निस् + कि°) n. *Entsündigung:* पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वी देवैर्निकिल्बिषम् ṚV. 10,109,7.

निकुचिति f. nom. act. von कुच् mit नि Pat. zu P. 7,2,9. Schol. zu P. 1,2,18.

निकुच्यकर्णि (नि°, absol. von कुच् mit नि, + कर्ण) adv. *mit herabhängenden Ohren:* धावति P. 5,4,128, Sch.

निकुञ्चक (von कुञ्च् mit नि) m. 1) *ein best. Hohlmaass* AK. 2,9,89. = $^1/_4$ Kuḍava Sarvasva bei Bhar. zu AK. ÇKDr. — 2) *eine Rohrart* (वानीर) Bhâvapr. im ÇKDr.

निकुञ्ज m. n. = कुञ्ज *Gebüsch, Dickicht* AK. 2,3,8. H. 1115. Halâj. 2,12. सिन्धोर्नदस्य महतो निकुञ्जे न्यवसत्तदा MBh. 1,3730. 3,2406 (m.). 13. 6506. Hariv. 5301. Suçr. 2,387,20. Ṛt. 1,23. Gît. 2,11. 4,1. 11,10. Vet. in LA. 39,1. Das n. nicht zu belegen.

निकुञ्जिकाम्ला f. *eine best. Pflanze*, = कुञ्जिका, कुञ्जवल्लरी Râǵan. im ÇKDr. Das Ende des Wortes ist अम्ला.

निकुम्भ (1. नि + कु°) 1) m. *a*) N. einer Pflanze, *Croton polyandrum Spr.*, AK. 2,4,5,10. H. an. 3,456. fg. Med. bh. 17. Ratnam. 34. Hariv. 3843. Suçr. 2,375,2. 455,5. 519,10. — *b*) N. pr. eines Dânava MBh. 1,2534. 2662. Hariv. 8002. fgg. 8472. fgg. 12932. 13093. eines Sohnes des Prahlâda (wie auch Kumbha) MBh. 1,2527. Vaters von Sunda und Upasunda Sund. 1,2. N. pr. eines Rakshas R. 5,45,10. 80,1. 6,31, 8. 35,19. Bhâg. P. 9,10,18. eines Sohnes des Kumbhakarṇa (vgl. कुम्भ) H. an. Med. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva Hariv. 1557. अवेहि मां किंकरमष्टमूर्तेः कुम्भोदरं नाम निकुम्भतुल्यम् (Schol. in der Calc. Ausg.: निकुम्भो महादेवस्य भक्तविशेषः) Ragh. 2,35. N. pr. eines Wesens im Gefolge Skanda's MBh. 9,2558. unter den Viçve Devâḥ Hariv. Langl. II, 311 (die Calc. Ausg. 11543 liest hier विस्कुम्भ). N. pr. eines Helden auf Seiten der Kuru MBh. 7,6850. N. pr. eines Königs von Ajodhjâ, Sohnes des Harjaçva und Vaters des Saṁhatâçva (Varhaṇâçva Bhâg. P.) Hariv. 707. fg. VP. 362. Bhâg. P. 9,6, 24. 25. LIA. I, Anh. v. — 2) f. ई = निकुम्भ 1. Râǵan. im ÇKDr.

निकुम्भाख्यवीज (निकुम्भ-आख्या + वीज) n. N. einer Pflanze, *Croton Jamalgota Hamilt.* (जयपाल) Râǵan. im ÇKDr.

निकुम्भित (von नि + कुम्भ) n. Bez. *eines Tactes* Saṅgîtad. im ÇKDr.

निकुम्भिला f. *ein Platz, auf dem dem Feuer geopfert wird:* निकुम्भिलायां विधिवत्पावकं जुहुवे R. 6,19,39. m. oder n. in der Stelle: मानुषं मांसमास्वाद्य प्रनृत्याम निकुम्भिले 5,25,51. Zerlegt sich scheinbar in नि + कुम्भिल; oder ist etwa कुम्भ *Topf* in dem Worte zu suchen?

निकुरम्ब n. *Menge* AK. 2,5,40. H. 1412. लता° Gît. 11,5. Daçak. 44,20. निकुरम्ब Halâj. 4,1. auch die v. l. in H. und Gît. und ÇKDr. giebt nach AK. gleichfalls diese Form, nicht die mit उ. स योगिनीनां निकुरम्बः Kâçikh. 44,68. आकीर्णपुष्प° Matsja-P. 167,32. चिकुर°, किरण° Ânandal. 43. 20 (nach Aufrecht, bei Haeb. aber निकुरुम्ब und निकुरम्ब). नीलोत्पलनिकुरम्बकैः Kâçikh. 20,94. — Zerlegt sich allem Anschein nach in 1. नि + कु°.

निकुलीनिका f. viell. *eine der Familie, dem Geschlecht eigenthümliche Fertigkeit* (1. नि + कुल); nachdem eine Krähe eine Menge von Flugarten, die sie kennt, aufgezählt hat, fährt sie fort: गतागतं प्रतिगतं वह्वीश्च निकुलीनिकाः। कर्तास्मि मिषतां वो ऽद्य ततो द्रक्ष्यथ मे बलम्॥ MBh. 8,1902. fg.

निकूल (1. नि + कूल) adj. 1) *bergab gehend* (Gegens. उत्कूल) VS. 30, 14. — 2) viell. *am Uferabhange stehend:* निकूलवृक्षमासाद्य दिव्यं सत्योपयाचनम् R. 2,68,16. Statt dessen समूलं चैत्यमासाद्य वृक्षं सत्यो° R. Gorr. 2,70,14.

निकृति (von 1. कर् mit नि) 1) f. = शाठ्य AK. 1,1,7,30. H. 377. an. 3,272. Med. t. 120. = निह्नव AK. 3,4,27,210. = भर्त्सन, क्षेप H. an. Med. = अभिभव H. an. = कुसृति Halâj. 4,55. = दैन्य Çabdar. im ÇKDr. *Unredlichkeit, unehrliches Verfahren, Betrug, Ueberlistung, Gemeinheit:* निकृत्या संनिगृह्णताम् MBh. 1,4990. निकृत्या कामये नाहं सुखान्युत धनानि वा। कितवस्याप्यनिकृतेर्वृत्तमेतन्न पूज्यते॥ 2,2042. निकृतिर्देवनं पापं न तात्रा ऽत्र पराक्रमः 2034. fg. आत्रेयः आत्रेयानीत निकृत्यैव युधिष्ठिर। विद्वानविदुषो ऽभ्येति नाकुस्तां निकृतिं जनाः॥ 2044. fgg. निकृत्योपचरन्बध्य एष धर्मः सनातनः 3,467. अभिद्रोहस्तथा माया निकृतिर्मान एव च 14,1034. R. 2,39, 7. 3,46,6. 5,36,70. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 52. °प्रज्ञ (vgl. निकृतप्रज्ञ u. 1. कर् mit नि) MBh. 3,2482. 15497. 13,6175. Prab. 104,4. Kir. 1,45. तत्तेजस्वी पुरुषः परकृतनिकृतिं (v. l. für निकृतं) कथं सहते so v. a. *Beleidigung* Bhartr. 2,30. personif. eine Tochter Adharma's von der Hiṁsâ VP. 56. statt dessen Nirṛti Mârk. P. — 2) adj. (f! nach Med.) = शठ H. an. Med. *unredlich, unehrlich, gemein:* निकृतिः शठ एव च MBh. 12,6269. साहसे वर्तमानानां निकृतीनां दुरात्मनाम् 3,11810. Vgl. निकृतिन्. — 3) m. N. eines der 8 Vasu Hariv. 11540.

निकृतिन् (von निकृति) adj. = निकृति 2. MBh. 13,5120.

निकृत्या (von 1. कर् mit नि) f. = निकृति 1: इदं वै देवनं पापं निकृत्या (könnte auch instr. von निकृति sein) कितवैः सह MBh. 2,2039; vgl. 2034. लोभः पुत्रो निकृत्यायाः 12,9766. Mârk. P. 15,41.

निकृत्वन् (wie eben) adj. *trügerisch:* अक्तासः ṚV. 10,34,7.

निकृन्तन (von कर्त् mit नि) 1) adj. f. ई *niedermetzelnd, abschneidend, vernichtend:* परसेना° (अस्त्र) Arǵ. 3,55. R. Gorr. 1,30,14. Gît. 1,31. स्नेहपाश° (उपशम) Bhâg. P. 6,5,40. कर्ममूल° Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 20, *b*, 8. 26, *b*, 11. — 2) m. N. einer Hölle Mârk. P. 12,15. — 3) n. *a*) *das Niedermetzeln, Abschneiden:* शत्रूणाम् MBh. 3,14438. कण्ठस्य 2,2193. केशश्मश्रुनखलोम° Kâtj. Çr. 25,7,18. 14,3. — *b*) *Instrument zum Abschneiden;* s. नख°.

निकृष्ट s. u. 1. कर्ष् mit नि.

निकेत m. 1) = केतन *Wohnung, Wohnstätte* Bhar. zu AK. ÇKDr. अ° adj. M. 6,25. 43. Bhag. 12,19. वृक्षमूल° adj. MBh. 1,4599. निकेतः श्रूयते पुण्यो यत्र विश्रवसो मुनेः 3,8358. 5,408. Ragh. 8,33. 14,58. Kâç. zu P. 8,3,101. तिमिनक्र° R. 3,60,18. 4,44,38. Kumâras. 5,25. लक्ष्म्याः Bhâg. P. 3,2,29. श्री° 3,20. 4,6. 5,7,8. 10,9. Ghaṭ. 15. अग्निहोत्र° MBh. 16,58. अल्पपयो° Râǵa-Tar. 6,317. पाद° *die Stelle, wo die Füsse stehen*, Bhâg. P. 1,4,11. °ज *am Wohnorte* (der Bienen) *erzeugt* MBh. 11, 140 (es ist wohl °जम् zu lesen) neutr. 3,10661. Vâju-P. bei Muir, Sanskrit Texts 1,30, N. 58. Vgl. चतुष्पथनिकेता. — 2) *Erkennungszeichen* (vgl. केतन, केतु): तपात्ययनिकेत Beiw. von Wolken MBh. 3,12541.

निकेतन 1) m. *Zwiebel* Çabdaç. im ÇKDr. — 2) n. = निकेत, केतन *Wohnung, Wohnstätte* AK. 2,2,4. H. 989. Halâj. 2,136. वृक्षमूल° adj. M. 6,26. 11,128. राम° R. 2,100,23. Kathâs. 20,144 (wo wohl निकेतनम् zu lesen ist). 25,241. Bhâg. P. 3,24,42. 33,34. 4,2,19. 5,24,10. Mârk. P. 49,51. Gît. 11,23. कार्त्तिकेय° *Tempel des K.* Râǵa-Tar. 4,422. विष्णोः 5,30. गन्धवहश्चैव मलयाद्रिनिकेतनः Brahma-P. in LA. 53,20. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 9,2659. — Vgl. केलि°, जलयन्त्र°, वैरोचन°.

निकोचक (von कुच् mit नि) m. N. eines Baumes, *Alangium decapetalum Lam.*, AK. 2,4,2,9. n. *die Frucht* Suçr. 1,213,18.

निकोचन (wie eben) n. *das Zusammenziehen, Zusammenkneifen:* अक्ष्णोनेनातिनिकोचनेनोपहसितः Kull. zu M. 8,45.

निकोठक m. = निकोचक Bhar. zu AK. 2,4,2,9. ÇKDr.

निकोथक (von कुथ् mit नि) m. N. pr. eines Lehrers, mit dem patron. Bhâjaġâtja, Ind. St. 4,373. Müller, SL. 444.

निकोश्य *ein best. Theil der Eingeweide* (des Opferthiers) TS. 1,4,36,

1. — Vgl. कोश्य, wo am Ende शिङ्गीनिकोश्याभ्याम् zu lesen ist.

निक्तहस्त (निक्त, partic. von निज्, + हस्त) adj. *reine Hände habend* RV. 4,45,5.

निक्रमण (von क्रम् mit नि) n. 1) *das Auftreten* (mit dem Fusse): निक्रमणं निषदनं विवर्तनं यच्च पड्वीशमर्वतः RV. 1,162,14. AV. 1,34,3. — 2) *Ort des Auftretens, Fusstapfe:* यस्यै निक्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्ति TS. 1,7,2,4.

निक्रीड (von क्रीड् mit नि) m. *Spiel:* मरुतां °डः N. eines Sâman Ind. St. 3,221. 228.

निक्वाण (von क्वण् mit नि) m. *Laut, Ton* P. 3,3,65. AK. 1,1,6,3. H. 1400.

निक्वाण (wie eben) m. dass. P. 3,3,65. AK. 1,1,6,3. H. 1400.

निक्ष्, निक्षति *durchbohren:* निक्षं दर्भ सपत्नान्मे AV. 19,29,1. Nach Dhâtup. 17,7 *küssen* (vgl. निंस्). — Vgl. नीक्षण, नेक्षण.

— अनु *entlang bohren:* याः पार्श्वे उपर्षन्त्यनुनिक्षन्ति पृष्टीः AV. 9,8,15.

— प्र; der Anlaut kann in ण übergehen nach P. 8,4,33. Vop. 8,22. 75. *verzehren:* प्रणिक्षिष्यति नो भूयः प्रणिन्ध्यास्मान्मधून्ययम् Bhatt. 9,106.

— वि *durchbohren:* किमीदिनं प्रत्यञ्चमर्चिषा जातवेदो वि निक्ष (so ist st. निक्ष्व zu lesen) AV. 8,3,25. शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे (dat. inf.) RV. 3,2,9. — Vgl. विनिक्षण.

निक्षा f. *Nisse* Uṇâdik. im ÇKDr. Falsche Form für लिक्षा.

निक्षुभा (von क्षुभ् mit नि) f. N. pr. der Mutter des Maga Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 32, *b*, 34. 35. 37. 39.

निक्षेप (von क्षिप् mit नि) m. 1) *das Werfen auf* (loc.): अलमुपजीव्यानां मान्यानां व्याख्यानेषु कटाक्षनिक्षेपेण Sâh. D. 18,14. — 2) *Depositum, ein zur Aufbewahrung anvertrauter Gegenstand* H. 870. Halâj. 1,82. M. 8,4. 149. 179. 181. 185. 188. 190. fgg. 194. 11,57. 88. Jâǵn. 2,67. N. 20,28. Çâk. 97, v. l. Kathâs. 7,79. Pańkat. I, 16. 7, 16. 100, 1. 3. रहस्य° Vikr. 18,6. — 3) in निक्षेपलिपि Lalit. 122 dem Anscheine nach N. pr. einer Gegend; vgl. उत्क्षेप°, प्रक्षेप°, विक्षेप° ebend.

निक्षेपण (wie eben) n. 1) *das Niedersetzen* (der Füsse) Kumâras. 1,33. 5,85. — 2) *Mittel —, Ort der Aufbewahrung* Suçr. 1,171,18.

निक्षेप्तर् (wie eben) nom. ag. *Depositor, der Jmd Etwas zur Aufbewahrung anvertraut* M. 8,181. 186. 190.

निक्षेप्य (wie eben) adj. *hineinzustecken:* निक्षेप्यो ऽयोमयः शङ्कुर्ज्वलन्नास्ये दशाङ्गुलः M. 8,271.

निखनन (von खन् mit नि) n. *das Vergraben:* मूल° Kull. zu M. 9,290.

निखर Çâṅkh. Gṛhj. 5,2.

निखर्व und °खर्व (1. नि + ख°) 1) adj. *klein von Wuchs, zwerghaft* H. 454. — 2) n. *hunderttausend Millionen* Colebr. Alg. 4. H. 874. *Billion* (कोटि, अर्बुद, न्यर्बुद, पद्म, खर्व, निखर्व) Vjutp. 186. Eine ganz andere Reihenfolge als an diesen drei Stellen findet man MBh. 2,2143. — 4,2360. 5,7198. 7,2097. R. 6,3,45. Nach ÇKDr. auch m.

निखर्वक *tausend Millionen* Pańkav. Br. 17,14,2; vgl. Z. d. d. m. G. 15,135.

निखर्वट m. N. pr. eines Rakshas MBh. 3,16372. Eher von निखर्व als नि + खर्वट.

निखर्वाद = निखर्वकः न्यर्बुदे निखर्वादे समुद्रे Çâṅkh. Çr. 15,11,7.

निखात s. u. खन् mit नि.

निखातक (von निखात) adj. AV. 20,132,2. 3.

निखिल (1. नि oder निस् + खिल) adj. f. आ *vollständig, ganz, sämmtlich* AK. 3,2,14. H. 1433. Halâj. 4,28. Çvetâçv. Up. 1,3. M. 2,8. MBh. 1,122. 14,36. R. 1,5,4. 2,106,23. Suçr. 1,38,7. 279,12. 2,168,6. 508,7. Bhartṛ. 3,35. Megh. 92. Kathâs. 8,22. 25,122. Som. Nal. 22. Pańkat. II,53. Bhâg. P. 2,7,12. 6,13,23. 8,3,30. Vedântas. (Allah.) No. 6. Dhûrtas. 67,6. fem. Hariv. 12335. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,10, Çl. 38. निखिलेन instr. adv. *vollständig, ganz* MBh. 1,1021. 2826. 3619. 3,3866. R. 1,37,4. 45,3. 2,34,42. 4,41,74. Suçr. 2,302,7. 427,1. 432,3. — Vgl. अखिल.

निखुर्यप adj. Beiw. Vishṇu's TS. 7,3,15,1. Zerlegt sich in निखुर्य (?) + प.

निग s. u. निगड am Ende.

निगड m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Trik. 3,5,15. *Fusskette, Fessel* in übertr. Bed. AK. 2,8,2,9. Trik. 3,3,407. H. 1229. an. 2,223. Med. ḍ. 3. Halâj. 2,68. Hariv. 4753. एकचरणलग्न° Mṛkkh. 97,25. 98,6. सनिगडचरणत्वात् 107,21. वहति निगडयुग्मं पादलग्नम् 109,6. Varâh. Bṛh. S. 85,78. पादौ °संयुतौ Kathâs. 10,138. 12,42. 63. Râǵa-Tar. 2,74. Mârk. P. 14,60. निगडबन्धनमनीयत Daçak. in Benf. Chr. 192,14. Çiç. 5,48. Kull. zu M. 8,310 und 9,288. कुलिन्दनिगडैर्दृढैः — बबन्धासौ ताडयामास ताः प्रजाः Gaiminibh. in Verz. d. B. H. 117 (LXXI). हृदयस्य निगडमिव मे मृणालवलयं स्थितं पुरतः Çâk. Ch. 60,2. चरणनलिनयुगलध्यानानुबद्धहृदय° Bhâg. P. 6,9, 40. 7,6,17. क्रीडानिगडनिर्मुक्त Râǵa-Tar. 1,254. पुत्रदारगृहक्षेत्रममत्वनिगडार्दित Mârk. P. 16,11. संसारे संनिबद्धानां निगडच्छेदकर्तरी Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 20, *b*, 8. In der Stelle बद्धस्य निगडस्य च (अन्नं न भुञ्जीत) M. 4,210 ist nach Kull. निगडस्य so v. a. निगडेन (welches das Metrum gelitten hätte); nach Govindarâǵa ist निगडस्य = निगडितस्य; Kâṭh. 23,6 lautet eine entsprechende Stelle: तस्माद्बद्धस्य निगस्य चान्नं नाद्यात्. — Vgl. निगल.

निगडन (von निगडय्) n. *das Anlegen von Fussketten* Daçak. in Benf. Chr. 198,11.

निगडय् (von निगड) *mit Fussketten belegen:* °यित्वा Daçak. in Benf. Chr. 198,1. निगडित *am Fusse gekettet, gefesselt* überh. H. 438. अयोनिगडैर्निगडितस्य Kull. zu M. 4,210.

निगण m. *Opferrauch* Trik. 2,7,7. H. 837. Scheint aus 1. नि + गण zusammengesetzt zu sein; vgl. jedoch निगरण.

निगद (von गद् mit नि) m. = निगाद P. 3,3,64. AK. 3,3,12. 1) *das Hersagen, Aufsagen, laute Recitation; ein laut recitirter Spruch* Çat. Br. 11,2,1,6. Çâṅkh. Br. 26,5. 8,8. 28,1. स्विष्टकृन्निगद Çr. 1,16,10. 3,15,12. 6,7,10. Âçv. Çr. 4,1,5,1. Kâtj. Çr. 6,10,25. Nir. 1,18. सुब्रह्मण्या नाम निगदः P. 1,2,37, Sch. इति निगदेनाभिष्टूयमानो भगवान् Bhâg. P. 5,3,16. अग्नीदग्नीन्विहरेत्यादिसंबोधनरूपा निगदमन्त्रा अपि यजुरन्तर्भूता एव Madhus. in Ind. St. 1,14,10. Muir, Sanskrit Texts III, 25,14. — 2) *Erwähnung:* अर्पण° Bâdar. 1,25. °व्याख्यात *durch die blosse Anführung verständlich* Nir. 9,34. 41 u. s. w. Ind. St. 3,395. Taitt. Âr. 1,9,4. — 3) N. pr. eines Lehrers, mit dem patron. Pârṇavalki, Ind. St. 4,372. Müller, SL. 443. — 4) wohl adj. in स्त्रीनिगद्भावे *bei einem Nomen abstractum, welches das weibliche Geschlecht ausdrückt* d. i. *bei einem N. abstr. fem. gen.* P. 8,1,12, Vârtt. 8.

निगदित partic. praet. pass. von गद् mit नि; davon निगदितिन् adj. = निगदितमनेन gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

निगम॑ (von गम् mit नि) m. P. 3,3,119. 1) *Einfügung*, insbes. *der betreffenden Götternamen in eine liturgische Formel*, Kâtj. Çr. 5,12,17. Z. d. d. m. G. 9, lxxvi. देवतानामधेयं चोपांशु निगमस्थानेषु Çâṅkh. Çr. 1,1,37. इज्यमाना देवता निगच्छन्ति तस्मान्निगमस्थानानि 16,10. 9. 9,23,13. Âçv. Çr. 3,5.5,3. — 2) *Belegstelle (die Stelle, in die sich ein Wort einfügt, in der es auftritt)* Nir. 1,1. 5,5. 8,2. — 3) *die Wurzel, insofern auf dieselbe ein Wort zurückgeführt wird, das Etymon eines Wortes* Nir. 5,3. पिपर्ति पपुरिरिति पृणातिनिगमौ वा प्रीणातिनिगमौ वा 24. — 4) *vedischer Text, die heilige Schrift* AK. 3,4,22,142. Trik. 1,1,116. H. an. 3,467. Med. m. 45. Halâj. 5,10. निगमे P. 6,3,113. 4,9. 7,2,64. 3,81. 4,74. Bhâg. P. 1,1,3. 7,6,26. निगमांश्च वैदिकान् (Kull.: वेदार्थावबोधकान्निगमाख्यांश्च ग्रन्थान्) M. 4,19. तथा च श्रुतयो बह्वो निगीता निगमेष्वपि 9,19. सर्वाणि स्मृतिशास्त्राणि गाथाश्च निगमास्तथा Hariv. 14078. निगमनिरुक्तषडङ्गग्रन्थाः Njâjamâlav. bei Muir, Sanskrit Texts II,190. षडङ्गनिगमाध्येतद्विजैः Verz. d. B. H. No. 877. °ज्ञ Varâh. Bṛh. S. 5,74. — निगमाः, निगमपरिशिष्ट zum Jagurveda gehörig Müller, SL. 254. 256. Ind. St. 3,269. — 5) *heilige Verordnung, — Vorschrift, der Ausspruch eines Gottes, — eines Heiligen:* सर्वे च ये ऽन्ये धृतराष्ट्रपुत्रा बलप्रधाना निगमप्रधानाः MBh. 5,32. इमं स्वनिगमं ब्रह्मन्नवेत्य मदनुष्ठितम् Bhâg. P. 1,5,39. 9,37. 2,7,36.37. 6,5,30. 7,10,26. 9,24,65. Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 63,b,24. = निश्चय *Entscheidung, Beschluss* H. an. — 6) *Stadt* AK. 2,2,1. H. 972. Halâj. 2,130. Vjutp. 130. noch ein Mal so klein als ein पत्तन Vâkasp. zu H. 972. ग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीषु Saddh. P. 4,9,b. — 7) *Weg* H. 983. H. an. Halâj. 2,105. — 8) *Handelsmann* H. an. Med. सयोधश्रेणिनिगमः सोपाध्यायपुरोहितः — सर्वः प्रहृष्टितो जनः R. Gorr. 2,123,5. संमृष्टनिगमां सर्वां संलिप्तविपणापणाम् (पुरीम्) 125,10. = वणिक्पथ AK. 3,4,22,142. H. an. Med. Nach ÇKDr. ist dieses Wort = हट्ट *Markt*, nach Wils. bedeutet es *Handel* (vgl. Kâm. Nîtis. 5,78); der pl. in der Bed. *Handelsleute* erscheint Bhâg. P. 8,11,25. Diese letztere Bed. kann das Wort in H. an. und Med. nicht haben, da वणिज् und वाणिज daneben erwähnt werden. नैगम *Handelsmann* führt auch auf die Bed. *Handel*. निगम = कट Trik. 3,3,298. Med. *Handelskarawane* Wils.; vgl. वणिक्कटक unter कटक 5. — 9) = लुण्ठी Trik. 3,3,298. — 10) *eine best. Zahl*, n. Vjutp. 182. — Vgl. नैगम.

निगमन (wie eben) n. 1) *das (Sicheinfügen) Angeführtwerden:* ते निगन्तव एव सन्तो निगमान्निघण्टव उच्यन्ते Nir. 1,1. — 2) *Schluss* (im Syllogismus): प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयननिगमनानि पञ्चावयवाः Tarkas. 32. एवं च बीजप्राधान्यनिगमनम् Kull. zu M. 10,72. Vjutp. 109.

निगमिन् (von निगम) adj. *mit der heiligen Schrift vertraut* Bhâg. P. 4,22,47.

निगरण (von 2. गर् mit नि) 1) m. a) *Kehle* H. 588. an. 4,81. Med. ṇ. 98. — b) *Opferrauch* (vgl. निगाण) Çabdar. im ÇKDr. — 2) n. *das Verschlingen, Verspeisen, Essen* H. an. Med. Dhâtup. 28,117. P. 1,3,87. = निगलन P. 8,2,21, Sch.

निगल m. n. Siddh. K. 250,b,8. = निगड H. 1229, Sch.

निगलन n. = निगरण P. 8,2,21, Sch.

निगाद॑ m. = निगद P. 3,3,64. AK. 3,3,12.

निगादिन् (von गद् mit नि) adj. *hersagend:* श्रुति° Suçr. 2,158,12. 160,9.

निगार॑ (von 2. गर् mit नि) m. *das Verschlingen* P. 3,3,29. AK. 3,3,37.

निगारक (wie eben) adj. = निगालक P. 8,2,21, Sch. *verschlingend.*

निगाल (wie eben) m. *der Hals des Pferdes* AK. 2,8,2,16. H. 1244. Mallin. zu Çiç. 5,4. — Vgl. गल und निगरण.

निगालक adj. = निगारक P. 8,2,21, Sch.

निगु m. = मनस् *Geist* Trik. 1,1,114. Nach Uṇâdivr. im Saṁkshiptas. *Schmutz* (मल; vgl. 3. गु); *Wurzel* (मूल); *herzerfreuend, lieblich* (मनोज्ञ); *Malerei* (चित्रकर्मन्) ÇKDr.

निगु॑त् m. nach Sâj. von 2. गु und so v. a. शत्रु *Feind:* प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्ते RV. 10,128,6 (in AV. v. l.). ग्रस्वापयन्निगुतः स्नेहयंश्च 9,97,54. — Vgl. नैगुत.

निगुस्थ in der Stelle: त्रयाणां निगुस्थानां पुरोधां प्रापत् काश्यवैदेहयोः कौशल्यस्य च Çâṅkh. Çr. 16,29,6.

निगूढ s. u. गुह् mit नि. Davon निगूढक m. *eine Bohnenart* (s. वनमुद्ग) H. 1173. — ÇKDr. und Wils. nach ders. Aut. fälschlich निगूढ.

निगूहक (von गुह् mit नि) adj. P. 6,4,89, Sch. *verdeckend, verbergend.*

निगूहन (wie eben) n. *das Verdecken, Verbergen* MBh. 3,1404. 12,4533. आकारस्य Halâj. 4,87.

निगृहीतर् (von ग्रह् mit नि) nom. ag. *der Jmd ergreift, in seine Gewalt bekommt* Daçak. in Benf. Chr. 200,13. *Zurückhalter, Abwehrer* Bhâg. P. 1,12,26. Fehlerhaft für निग्रहीतर्.

निगृहीति (wie eben) f. Pat. zu P. 7,2,9. Sch. zu P. 1,2,18. *Bewältigung:* भ्रातृव्यस्य Kâṭh. 20,5.

निगृह्य (wie eben) adj. *der eine Zurechtweisung verdient* P. 8,2,94.

निग्रन्थन n. *Mord, Todtschlag* H. 370. Halâj. 2,323. — Vgl. निर्ग्रन्थन.

निग्रभीतर् (von ग्रभ् mit नि) nom. ag. *derjenige welcher festhält, — bindet* Ait. Br. 2,7.

निग्रह (von ग्रह् mit नि) m. 1) nom. act. a) *das Ergreifen, Packen, Festhalten, Festnehmen;* = बन्धन (बन्धक H. an.) Med. h. 17. H. an. 3,765. fg. वेगादहं प्रविशतं पवनं निरुन्ध्यां न निग्रहे तु वरगात्रि न मे प्रयत्नः Mṛkkh. 10,21. तयोरथ भुजाघातान्निग्रहप्रग्रहात्तथा। आसीत्सुभीमः संपातो वज्रपर्वतयोरिव ॥ MBh. 2,912. 7,5920. Hariv. 13289. यदाश्रौषं कर्णदुर्योधनाभ्यां बुद्धिं कृतां निग्रहे केशवस्य MBh. 1,174. 7,462. रक्षसा निग्रहं प्राप्य रामस्य महिषी प्रिया 4,653. मुञ्चैनं हृतसर्वस्वं नायमर्हति निग्रहम् *er verdient es nicht, dass man ihn gefangen hält*, Bhâg. P. 8,22,21. जिह्वामूलनिग्रहे ग्रस्तमेतत् *das Hemmen, Zurückhalten in seiner Bewegung* RV. Prât. 14,3. — b) *das Zurückhalten, Bändigen, im-Zaume-Halten:* श्रवणादिव्यतिरिक्तविषयेभ्यो मनसो निग्रहः Vedântas. (Allab.) No. 12. निग्रहं प्रकृतीनां च कुर्याद्यो ऽरिबलस्य च M. 7,175. इन्द्रिय° M. 6,92. 10,63. 12,31. Jâgn. 1,222. MBh. 3,13691. Bhartr. 1,65. (मनसः) तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् Bhag. 6,34. प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति 3,33. समुद्र° (Burn.: *jeter un pont sur l'océan*) Bhâg. P. 1,3,22. — c) *das Zurückhalten, Verhalten, Einhalten, Hemmen:* प्राणस्य M. 6,71. Vedântas. (Allab.) No. 131. मारुत° Suçr.

1,289,16. वेग° 2,111,4. ग्रर्थवृष्टिनिग्रहकृत् Varâh. Bṛh. S. 6,10. हिमनिग्रहैः Ragh. 9,25. वृष राज्ञः पोः धर्मो ह्यार्त्तनामार्त्तिनिग्रहः Bhâg. P. 1,17,11. व्याधि° *das Einhaltthun einer Krankheit* Suçr. 2,219,8. 1,4,13. निग्रह = चिकित्सा Râǵan. im ÇKDr. — *d) Niederdrückung, Zufügung eines Leides, Züchtigung, Bestrafung;* Gegens. α) ग्रनुग्रह AK. 3,3,13. H. 1508. MBh. 1,238. 3,11303. R. 4,16,25. 6,5,5. Ragh. 11,90. Pańkat. 29,8. Prab. 99,17. β) प्रग्रह MBh. 3,11306. 11313. 13,4108. Hariv. 4882. γ) संग्रह M. 8,311. MBh. 5,968. Bhâg. P. 7,2,39. δ) परिग्रह Kâm. Nîtis. 13,49. ε) प्रसाद Pańkat. 24,10. ζ) त्राण R. 4,61,55. η) पूजा Prab. 99,7. ϑ) पालन Vet. in LA. 27,9. — दुष्टनिग्रहो दण्डः Sâh. D. 37,2. सामदानविधिभेदनिग्रहाः (also = दण्ड) Ragh. 11,55. परमं यत्नमातिष्ठेत्स्तेनानां निग्रहे नृपः M. 8,302. 343. 387. दैविके नास्ति निग्रहः (= दण्डः) 409. MBh. 1,2238. 7415. 2,2103. 5,7530. Hariv. 3647. 6432. R. 1,57,1. 2,78,3. 3,42,26. Ragh. 12,52. 63. 15,6. Kumâras. 5,53. Kathâs. 15,51. ततस्तस्याविनीतस्य पदच्छेदेन निग्रहम्। कर्तुं गोपालराजेन वयमाज्ञापिताः 18,36. बध° 22,72. 26,97. 240. Pańkat. 37,5. 38,11. 41,25. 172,3. Hit. II,137. Amar. 34. Bhâg. P. 6,13,9. Râǵa-Tar. 4,112. 277. 280. 281. — *e) Zurechtweisung, Tadel;* = भर्त्सन H. an. Med. स्वमतात्प्रच्यावनमपनयो निग्रहः P. 8,2,94, Sch. — *f)* im Njâja *ein Versehen im Beweise, Beweisfehler* Colebr. Misc. Ess. 1,294. *Ungehörigkeit* Müller in Z. d. d. m. G. 6,4,6 (Madhus. in Ind. St. 1,18,4 v. u.). (न्यायैः) नच्छलजातिनिग्रहमयैः Prab. 111,9. — 2) *Handgriff:* सनिग्रहो ऽनिग्रहश्च संदंशौ Suçr. 1,24,11. 2,353,10. — 3) *Grenze* H. an. Med. — 4) N. Vishṇu's oder Kṛshṇa's ÇKDr. Wils. प्रग्रहो निग्रहो व्यग्रो नैकशृङ्गो गदाग्रजः। इति तस्य सहस्रनाम ÇKDr. Eben so unter den Namen von Çiva MBh. 13,1179. Hat hier offenbar die Bed. *Züchtigung.* — Vgl. दुर्निग्रह.

निग्रहण (wie eben) 1) adj. *dämpfend:* पवन° Suçr. 1,155,16. — 2) n. *Bewältigung, Unterdrückung:* रोग° Suçr. 1,195,2. वाष्प° R. 6,99, 48. *Züchtigung* MBh. 3,12577. साधुसंग्रहणाच्चैव पापनिग्रहणात्तथा 15,230.

निग्रहीतव्य (wie eben) adj. *zu züchtigen:* वारं वारं मयैतस्यापराधः सोढः। इदानीं निग्रहीतव्यः Hit. 67,13. Kull. zu M. 8,317.

निग्राभ॑ (von ग्रभ् mit नि) m. *das Niederdrücken:* सपत्नानिन्द्रो मे निग्राभेणाधराँ ग्रकः VS. 17,63. 64. उद्ग्राभनिग्राभौ च च्छन्दसि स्रुगुद्यमननिपातनयोः (*das Herabsenkenlassen*) P. 3,3,36, Vârtt. Als Beispiel wird die Stelle aus VS. 17,64 aufgeführt; vgl. P. 8,2,32, Vârtt. *das Hinunterdrücken,* N. des Spruches, mit welchem die Soma-Pflanzen in die Presse gelegt werden, Çat. Br. 3,9,4,19. 20. Kâtj. Çr. 9,4,20. 5,6.

निग्राभ्य॑ (wie eben) adj. °भ्या ग्रापः heisst *das Wasser, in welchem die Soma-Pflanzen befeuchtet werden, ehe sie unter die Presse kommen,* VS. 6,30. Kâtj. Çr. 9,4,7. 12. 15. Çat. Br. 3,9,3,30. 4,25. 11,5,9,6.

निग्राह॑ (von ग्रह् mit नि) m. *Strafe, Züchtigung* (bei einer Verwünschung) P. 3,3,45. निग्राहस्ते भूयात् *möge die Strafe über dich kommen* Sch. Einfach *Züchtigung:* निग्राहो वो ऽर्थवानरैः Bhaṭṭ. 7,43.

निग्राह्य (wie eben) adj. *niederzuhalten, zu züchtigen, zu strafen* MBh. 1,4581. 2,651. 12,713. 859. Hariv. 4219. R. 2,78,4 (Gorr. 77,5). 3,45, 7. 4,17,9. Kathâs. 23,22. Prab. 99,18.

निघ॑ (von हन् mit नि) adj. *so hoch wie breit* P. 3,3,87. = विष्वक्सम AK. 3,3,36. निघा वृक्षाः P., Sch.; daher bei Wils. m. *Baum.* Nach Vjutp. 169 m. *Sünde;* vgl. ग्रघ.

निघण्ट *Vocabel,* dann (richtiger pl.) *Glossarium* H. 258, Randgl. so heisst in den Unterschriften der Kapitel häufig die Sammlung vedischer Wörter, welche im Nirukta erläutert wird. धन्वन्तरि° (s. u. धन्वन्तरि), राज° Colebr. Misc. Ess. II,20. एकाक्षर°, मातृका°, °मातृका Verz. d. B. H. No. 911. — Vgl. निघण्टु, निर्घण्ट.

निघण्टि wohl nur falsche Form für निघण्ट, निघण्टु Colebr. Misc. Ess. 1,25. II,20. वृहन्निघण्टि ebend.

निघण्टिका f. *ein best. Knollengewächs,* = गुलञ्चकन्द Râǵan. im ÇKDr.

निघण्टु॑ Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,38. pl. Bez. *des vedischen Glossariums;* s. Roth, Nir. Einl. XII. Lalit. bei Burn. Intr. 152. m. sg. *Glossar* überh. H. 258. Verz. d. B. H. No. 941 am Ende. 979. धान्वन्तरीयो निघण्टुः Verz. d. Oxf. H. No. 451. धनंजय° 162, *b.*

निघण्टुक = निघण्टु Roth, Nir. Einl. XII.

निघर्ष (von घर्ष् mit नि) m. *das Reiben:* तरुशाखान्तनिघर्षजो ऽनलः Kir. 2,51. *das Zerreiben, Zermalmen* Spr. 341.

निघर्षण (wie eben) n. *das Reiben:* यथा हि कनकं शुद्धं तापच्छेदनिघर्षणैः। परीक्षेत MBh. 12,12357. — Vgl. निर्घर्षण.

निघस॑ (von घस् mit नि) m. *das Essen* P. 3,3,60. AK. 2,9,56. H. 423.

निघात (von हन् mit नि) m. 1) *Schlag:* ज्यानिघातकठिनाङ्गुलि Ragh. 11,78. मदनशरनिघातैः Ṛt. 6,29 in Haeb. Anth. 67. — 2) *Tonsenkung* AV. Prât. 3,64. P. 8,1,55, Vârtt. 2. Schol. zu P. 6,1,195. 8,1,37. 72. — निघातम् absol. s. u. हन् mit नि.

निघाति (wie eben) f. *ein eiserner Hammer* (?) Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,124.

निघातिन् (wie eben) adj. *niederhauend, niederstreckend, vernichtend:* मधु° Bein. Vishṇu's Hariv. 7026. महासुर° MBh. 7,2910. शरैररिनिघातिभिः 3,11715. 14,2209. ग्रस्त्रैरस्त्रनिघातिभिः Arǵ. 7,26.

निघृष्व॑ (von घर्ष् mit नि) Uṇâdis. 1,153. adj. etwa *aufgerieben, geschunden:* ग्रणुभिश्च महद्भिश्च। निघृष्वैरसमावृतैः। कालैर्हरित्वमापन्नैः। इन्द्रायाहि सहस्रयुक् Taitt. Âr. 1,12,2. 3. = ह्रस्व *klein, unansehnlich* Naigh. 3,2. m. = खुरमार्जनम् Uǵǵval. zu Uṇâdis. *Huf* Uṇâdik. im ÇKDr. *Wind; Esel* oder *Maulthier* (खर); *Eber; Weg* Uṇâdivr. im Sańkshiptas. ÇKDr.

निघ्न (von हन् mit नि) 1) adj. *a) abhängig* AK. 3,1,16. Trik. 3,3,19. H. 356. Halâj. 2,186. निघ्नस्य मे भर्तृनिदेशरौक्ष्यं देवि क्षमस्व Ragh. 14,58. शर्म यच्च परनिघ्नमत्यन्तस्तत्स्वनिघ्नमभिकाङ्क्षसे भृशम् Pr. 5,104. इति विशेष्यनिघ्नवर्गः *vom Nomen substantivum abhängig, an ihm hängend* so v. a. *Adjectiv* Trik. 3,1 in der Unterschr. — *b)* nach einem Zahlwort *multiplicirt mit* Sûrjas. 3,29. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Anaraṇja und Vaters des Anamitra Hariv. 818. fg. Matsja-P. in VP. 384, N. eines Sohnes des Anamitra Hariv. 2042. VP. 425.

निघ्नक adj. = निघ्न *abhängig* Med. k. 83.

निचक्र (1. नि + च°) m. N. pr. eines Fürsten VP. 461. LIA. I, Anh. xxvi.

निचङ्कुण s. u. निचुङ्कुण.

निचन्द्र (1. नि + च°) m. N. pr. eines Dânava MBh. 1,2534. 2661. Hariv. 201.

निचमन (von चम् mit नि) n. *das Einschlürfen* Nir. 5,17. 18.

1. निचय (von 1. चि mit नि) m. mit कृतादि zusammengesetzt gaṇa श्रेण्यादि zu P. 2,1,59. *Aufschichtung, Aufhäufung, Ansammlung, Haufe, Menge, Vorrath* ÇABDAR. im ÇKDR. शावशेषास्थिनिचये किमिह त्वं विलम्बसे R. 2,77,22. कोषस्य निचये यत्नं कुर्वीथाः MBH. 15,205. निचयश्च निचेयानाम् 12,2099. दात्रूणां निचयान्महत: MBH. 4,30. PAÑKAT. 194,17. वित्तनिचयो महान् MBH. 13,3082. HARIV. 6342. धातुनिचये पुण्ये पर्वतरोधसि 12044. 3927. MBH. 3,3048. R. 1,52,24. VARÂH. BṚH. S. 24,16. 27, c, 5. 104,37. SÛRJAS. 12,34. ÇÂNTIÇ. 2,6. ÇṚÑGÂRAT. 9. अम्बु° HARIV. 2926. BHARTṚ. 1,45. स्मृति° 66. धर्म्यर्धनागमैस्तस्य ववृधे निचयो महान् MBH. 2,1210. सर्वे क्षयान्ता निचयाः *alle Vorräthe nehmen ein Ende* 11,48. अल्प° *der einen kleinen Vorrath hat* R. GORR. 1,6,7. षाण्मास° *der auf sechs Monate Vorrath hat* M. 6,18. धैर्य° HARIV. 15204. शरीर° *die Theile, aus denen der Körper zusammengesetzt ist*, MBH. 13,5416. Ausnahmsweise in Verbindung mit lebenden Wesen: वधू° *eine Weiberschaar* GÎT. 3,3. सूकर° P. 3,3,42, Sch.

2. निचय m. = निश्चय und auch wohl daraus entstanden ÇABDAR. im ÇKDR.

निचयक adj. = निचये कुशल: gaṇa आकर्षादि zu P. 5,2,64.

निचाङ्कुण s. u. निचुङ्कुण.

निचाय (von 1. चि mit नि) m. *Haufe* (als Maass): एकस्तण्डुलनिचायः Schol. zu P. 3,3,20. 7,2,115.

निचिकी f. = नैचिकी BHAR. zu AK. 2,9,67. ÇKDR.

निचित 1) partic. s. u. 1. चि mit नि. — 2) m. pl. N. pr. eines Kriegerstammes; s. नैचित्य. — 3) f. आ N. pr. eines Flusses MBH. 6,326 (VP. 182).

निचिर (von 2. चि mit नि) adj. *aufmerkend, wachsam;* von Mitra-Varuṇa ṚV. 1,136,1. वि चिन्मिषन्ता निचिरा नि चिक्यतुः 8,25,9. अन्वीमविन्दन्निचिरासो अद्रुहः 3,9,4.

निचुङ्कुण 1) adj. v. l. der TS. 1,4,45,2 statt des folg. *rauschend* (Comm.) NIR. 5,18. KÂṬH. 4,13. 38,5. Häufig ist die Lesart निचङ्कुण. — 2) m. N. pr. eines Vâruṇi ANUKR. zu KÂṬH. 4,13. 38,5 (hier निचा°).

निचुम्पुण 1) adj. Bez. des Soma NIR. 5,18. पर्तीवन्तः सुता इम उशन्तो यन्ति वीतये। अपां जग्मिर्निचुम्पुणः ṚV. 8,22,22. des Avabhṛtha VS. 3,48. soll auch vom Meere gesagt werden NIR. a. a. O. viell. *schlüpfrig* (चुप्). — 2) m. N. pr. eines Çaunaḥçepa ANUKR. zu KÂṬH. 3,2.

निचुल m. 1) N. eines Baumes, *Barringtonia acutangula Gaertn.*, AK. 2,4,2,41. TRIK. 2,4,17. 3,3,81. H. 1145. HALÂJ. 2,40. R. 3,17,7. SUÇR. 1,213, 18. 2,79,1. 98,2. 209,6. VIKR. 76. MEGH. 14. VARÂH. BṚH. S. 28,12. 47, 12. 55,5. 53,121. = वेतस RÂGAN. im ÇKDR. — 2) = निचोल *Ueberwurf* H. 676. — H. an. 3,658 und MED. l. 101 kennen beide Bedeutungen, schreiben aber निचूल.

निचुलक n. *Ueberwurf* GAUḌA zu H. 676. = निचोलक HÂR. 192. — Vgl. निचुल, निचोल, निचोलक.

निचृत् (von चर्त् mit नि) f. *ein defectives Metrum* ṚV. PRÂT. 17,1. 10. 16,22. — Vgl. अति°, पाद°, निवृत्.

निचेकाय (vom intens. von 1. चि mit नि) m. *das beständige Aufschichten:* गोमयानाम् SIDDH. K. zu P. 3,3,41.

निचेतृ (von 2. चि mit नि) nom. ag. proparox. und oxyt. *Aufmerker, Beobachter:* निचेतारा कर्णैः ṚV. 1,184,2. निचेतारो हि मरुतो गृणन्तम् 7,57,2. 10,61,27.

निचेय (von 1. चि mit नि) adj. *aufzuschichten, was da verdient aufgeschichtet —, angehäuft zu werden* P. 3,1,129, Sch. निचयश्च निचेयानाम् MBH. 12,2099. — अ°; davon आनिचेय gaṇa शार्ङ्गरवादि zu P. 4,1,73.

निचेरु (von चर् mit नि) adj. *gleitend:* प्र वां निचेरुः ककुहो वशाँ अनु पिशङ्गरूपः सदनानि गम्याः ṚV. 1,181,5. Bez. des Avabhṛtha VS. 3,48. *schleichend:* निचेरवो परिचरायारण्यानां पतये 16,20.

निचोल m. *Ueberwurf, Mantel* AK. 2,6,3,18. H. 676. MED. l. 101. नील° GÎT. 5,11. 8,11. 11,11. RÂGA-TAR. 3,169. कन्ये नीलनिचोलिल्यौ *in einen blauen Mantel gehüllt* 1,207. — Vgl. चोल, निचुल.

निचोलक = निचूल (निचुल) *Ueberwurf, Mantel* H. an. 3,658. m. *Panzer* H. 767. HALÂJ. 2,397. n. = निचुलक HÂR. 192.

निच्छवि f. (ÇKDR. WILS.) N. pr. eines Landes, = तीरभुक्ति TRIK. 2, 1,8. — Vgl. लिच्छवि und LIA. I, 138, N. 1. 821, N. 1.

निच्छिवि m. Bez. einer Kaste, die von unreinen Kshatrija stammt, M. 10,22. Vgl. LIA. I, 138, N. 1.

निच्छेद *reduced by the common divisor to the least term* COLEBR. Alg. 113. 330. Offenbar fehlerhaft für निश्छेद adj.

निज्, नेनेक्ति und नेनिक्ते DHÂTUP. 25,11. P. 7,4,75. 3,87. VOP. 10,8. नेनिजति (3. pl.) P. 6,1,5, Sch. नेनिजानि, अनेनिजम्, अनेनेक्, अनेनिक्त (निङ्क्ते DHÂTUP. 24,16 nicht zu belegen); निनेज Schol. zu P. 7,4,75. 3,87. VOP. 10, 8. 9; अनिजम् ved., अनैक्षीत्; नेक्ष्यति KÂr. 2. 9 aus SIDDH. K. zu P. 7,2,10. *abwaschen, reinigen;* med. *sich abwaschen, sich rein machen:* अश्वं निक्त्वादानयति ÇAT. BR. 13,4,2,1. 5,1,16. अप्सु निक्त्वा तण्डुलान् KAUÇ. 61. शाल्मलीफलके श्लक्ष्णे नेनिज्यान्नेजकः शनैः M. 8,396. नेनिक्ते अप्सु ṚV. 9,71,3. सूरो निनिक्त रश्मिभिः 10,132,6. pass.: स एव शब्दस्तद्रूपो वाससां निज्यतामिव MBH. 7,8531. निक्त *gewaschen, gereinigt:* अत्क ṚV. 9,69,4. 93,3. अश्वो न निक्तो नदीषु 8,2,2. 9,109, 10. *besprengt* ÇAT. BR. 13,1,3,1. 2,6,8. — Nach dem DHÂTUP. auch पोषणे *ernähren.*

— अव *abwaschen, reinigen, bespülen:* पादौ भगवतः — अवनिज्य BHÂG. P. 8,18,27. 20,18. स (त्रिकूटः) चावनिज्यमानाङ्घ्रिः समन्तात्पयऊर्मिभिः 2, 4. med. *sich abwaschen:* पाणी अवनेनिक्ते ÇAT. BR. 1,2,5,23. 8,1,1. 3, 2,2,17. KAUÇ. 73. पादमवनेनिजे AIT. BR. 8,27. ÇÂÑKH. GṚHJ. 4,15. Vgl. अवनेग्य, अवनेजन. — caus. *abwaschen lassen:* अवनेजयति ÇAT. BR. 2,4, 2,16. KÂTJ. ÇR. 4,1,15. PÂR. GṚHJ. 2,9,14. सुसुगन्धतयावनेजितानाम् (केतकानाम्) GHAṬ. 15; nach dem Schol. ist अवनेजित = व्याप्त *erfüllt von;* es ist aber die von ihm vorgebrachte Trennung सुसुगन्धतया वने ऽजितानाम् vorzuziehen.

— अभ्यव *abwaschen, reinigen:* आमपात्रमभ्यवनेनेक्ति KAUÇ. 48. med.: तं माभ्यवनिक्षि AV. 10,5,15. — caus. *abwaschen lassen* KAUÇ. 71. 86.

— प्राव *abwaschen:* प्र पदो ऽव नेनिग्धि दुश्चरितं यच्चचार AV. 9,5,3.

— निस् dass.: पात्राणि निर्णेनिजति ÇAT. BR. 1,3,1,2. 3. 2,5,3,6. मेक्षणं निर्णिज्य 3,2,3,22. TBR. 2,1,4,8. KHÂND. UP. 5,2,8. med. in ders. Bed.: पात्राणि निर्णेनिक्ते TS. 7,2,10,4. *sich abwaschen:* गात्राणि ताभिर्निर्णेनिक्ते KÂṬH. 34,11. *sich putzen, sich schmücken:* अमूर्तान् दृशता वाससा

क्षरिरमर्त्यो निर्णिजानः परि व्यत RV. 9,69,5. निर्णिक्त *gewaschen, gereinigt* AK. 3,2,5. H. 1437. अद्भिर्निर्णिक्तम् M. 5,127. तोयनिर्णिक्तपाणि Ragh. 17,22. Jâgñ. 1,191. MBh. 3,12733. *polirt, blank gemacht:* °बाहुवलय Bhâg. P. 3,28,27. *gereinigt, rein* in übertr. Bed.: एनस्विभिर्निर्णिक्तैः M. 11,189. तेषामपेततृष्णानां निर्णिक्तानां शुभात्मनाम् MBh. 12,9735. °मनस् 14,1319. °धर्मार्थकर 5,949. *weggewaschen* (von einer Sünde): सुनिर्णिक्तात्मकल्मष 1,4608. 12,270. °पाप Hariv. 13134. *in's Reine —, in's Klare gebracht:* अनिर्णिक्तमविज्ञातं दायाद्यमिव धार्यते 11220. — Vgl. निर्णिज्, निर्णेजक.

— परिनिस् *vollständig abwaschen:* परिनिर्णिज्य पादौ MBh. 3,1399.

— प्र *abwaschen, reinmachen:* अपो मलमिव प्राणैक्षीत्सर्वान्मच्छपथानधि AV. 2,7,1. TS. 6,2,9,1. Çat. Br. 2,5,2,15. 3,5,3,7.

— वि *wegwischen:* व्यनिजमर्क्षैर्विषम् AV. 10,4,19.

निज adj. f. आ 1) *beständig* AK. 3,4,34. H. an. 2,71. Med. g. 11. अहं राष्ट्रस्याभीवर्गे निजो भूयासमुत्तमः AV. 3,5,2. — 2) *eigen* AK. H. 561. H. an. Med. दास Kauç. 89. प्रजा Ait. Br. 3,36. Kâth. 37,7. M. 2,50. 9,69. Jâgñ. 2,124 MBh. 15,45. यस्य नास्ति निजा प्रज्ञा केवलं तु बहुश्रुतः 2,1945. बुद्धिः सततमन्वेति छायेव पुरुषं निजा 3,1125. ततो विवेश भवनं गान्धार्या सहितो निजम् 15,355. Ragh. 3,15. 18,27. ad Çâk. 19. Bhartr. 2,41. 49. Kathâs. 2,75. 4,5. 28. 69. 8,34. 35. Vid. 8. 35. 78. 135. 182. 196. 228. 338. Pañkat. I,368. 128,1. Hit. 30,2. I,107. 148. अयं निजः परो वा 64. Varâh. Brh. S. 50,1. Vet. in LA. 2,7. 7,7. 17,13. 19,18. Bhâg. P. 4,27,4. 5,6,11. 6,3,13. Dev. 1,6. 13,8. निजाः *die eigenen Leute* Râga-Tar. 4,478. निजार्थम् *für sich* Z. d. d. m. G. 14,575,7. आहारं कल्पयामास तस्य राज्ञो निजोचितम् (= तदुचितम्) Vid. 45; vgl. den Gebrauch von स्व als pron. subst. reflex. Oft, namentlich in der späteren Literatur, muss man das Wort durch ein entsprechendes pron. poss. wiedergeben, da *eigen* zu stark die Zugehörigkeit hervorheben würde. — Viell. von 1. जन् mit नि, so dass die ursprüngliche Bed. *angeboren* wäre; vgl. निजमुक्त, नित्य.

निजघास (निज + घास) m. N. pr. eines Dämons (*die Eigenen fressend*) Hariv. 9558; vgl. Langl. I,513.

निजघ्नि (von हन् mit नि) adj. *niederschlagend, überwältigend:* निजघ्निरोजसा RV. 9,53,2. Çâñkh. Çr. 8,17,11.

निजघ्निवंस् s. u. हन् mit नि.

निजधृति (निज + धृ°) f. N. pr. eines Flusses in Çâkadvîpa Bhâg. P. 5,20,27.

निजमुक्त (निज + मुक्त) adj. Kap. 1,87; nach dem Comm. = स्वभावमुक्त, *essentially liberated* Ball.; vgl. नित्यमुक्तत्व 163.

निजानुका (1. नि + जानु) f. *Knieschlottern* (?): (हे शिशिर) त्वं करोषि निजानुकाम् Taitt. Âr. 1,6,1.

निजि gaṇa यवादि zu P. 8,2,9; davon निजिमत् adj. ebend.

निजुर् (जूर्व् mit नि) f. *das Versengen, Verbrennen:* त्राध्वं नो देवा निजुरो वृकस्य RV. 2,29,6.

निटल n. *Stirn* Çabdârthak. bei Wils. Auch निटाल nach Wils.; vgl. das folg. Wort.

निटलाक्ष (निटल + अक्ष *Auge*) m. Bein. Çiva's Çabdârthak. bei Wils. Auch निटिलाक्ष Wilson in Daçak. 2, N. 4.

निणिज् nach Sâj. नि + निज् und so v. a. *Milch;* eher wohl adv. mit निण्य verwandt: *heimlich:* प्रवाच्यं वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग्वदन्ति RV. 4,5,8.

निण्डिका f. *eine Art Convolvulus,* = तिण्डी Çabdak. im ÇKDr.; also nur fehlerhaft für तिण्डिका.

निण्य (von 1. नि) 1) adj. *innerlich; verborgen, geheim:* निण्यः संनद्धो मनसा चरामि RV. 1,164,37. वचांसि 4,3,16. 10,5,1. क इमं वो निण्यमा चिकेत 1,95,4. निण्यम् adv.: कविर्न निण्यं विदथानि साधन् 4,16,3. वृत्रस्य निण्यं वि चरन्त्यापः 1,32,10. — 2) n. *Geheimniss* Naigh. 3,25. त इन्निण्यं हृदयस्य प्रकेतैः सहस्रवल्शमभि सं चरन्ति RV. 7,33,9. एतानि धीरो निण्या चिकेत 56,4. न वां निण्यान्यचिते अभूवन् 61,5. 9,92,4.

नितनतपम् onomatop. als Nachahmung eines Stotternden: तस्मात्स नितनतपमिव वदति Kâth. 12,10 in Ind. St. 3,464.

नितत्नी (von तन् mit नि) f. 1) *eine best. Pflanze* (*die Wurzelschlagende*) AV. 6,136,1 — 2) Bez. einer Ishṭakâ TS. 4,4,5,1 (°त्नि). Kâth. 40,4. — 3) N. eines der 7 Kṛttikâ-Sterne Taitt. Br. 3,1,4,1.

नितम्ब 1) m. Siddh. K. 250, *a*, 3. *a*) *der Hintere, die Hinterbacken* (du.); insbes. beim Weibe AK. 2,6,2,25. Trik. 2,6,23. H. 608. an. 3,448. Med. b. 12. Halâj. 2,357. Suçr. 1,86,14. 337,8. 339,9. Indr. 5,19. नितम्बगुरुतया Çâk. 35. न्यस्य हस्तं नितम्बे Mâlav. 27. गुर्वी नितम्बस्थली Bhartr. 1,5. 18 (zugleich in Bed. *b*). Ragh. 6,17. Rt. 1,4. Megh. 42. Varâh. Brh. S. 68,4. Pañkat. I,160. Vet. in LA. 11,13. Dhûrtas. 80,15. Sâh. D. 42,6. नितम्बमिव मेदिन्याः स्रस्तांशुकम् Ragh. 4,52. Am Ende eines adj. comp. f. आ Rt. 5,12. Çrut. 20. — *b*) *der Abhang, die Thalwand eines Berges* AK. 2,3,5. 3,4,1,18. Trik. 3,3,404. H. 1033. H. an. Med. Halâj. 2,11. MBh. 3,2509. R. 4,44,24. Bhartr. 1,18. पद्म° Vikr. 112. तेषां (शैलानां) नितम्बप्रभवा नद्यो नद्यश्च Bhâg. P. 5,19,16. Bhatt. 2,8. 7,58. Vgl. गिरिनितम्ब. — *c*) *ein abschüssiges Ufer* H. an. Med. महानदीनितम्बांश्च MBh. 1,4650. नदीकूलनितम्बैः 3,9925. — *d*) *Schulter* Med. — *e*) *eine best. Stellung der Hände beim Tanze* Verz. d. Oxf. H. 202, *a* (III,2). — 2) f. आ *eine Form der* Durgâ Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 19.

नितम्बवत् (von नितम्ब) 1) adj. f. °वती καλλίπυγος Vikr. 112. Git. 1,41. — 2) f. °वती N. pr. eines Frauenzimmers Daçak. 162,9.

नितम्बिन् (wie eben) adj. 1) am Ende eines comp. — *Hinterbacken habend:* चारुपीननितम्बिनी Mârk. P. 17,20. पीतांशुके पृथुनितम्बिनि *starke Hinterbacken verhüllend* Bhâg. P. 3,15,40. सु° Çok. in LA. 42,15. allein für sich *mit schönen Hinterbacken versehen,* καλλίπυγος: नितम्बि जघनम् Mâlav. 24. मेखलागुणपदैर्नितम्बिभिः Ragh. 19,26. °नी f. AK. 2,6,1,3. H. 504. Halâj. 2,327. Kumâras. 3,7. Bhartr. 1,28. 54. 75. Rt. 1,5. Sâh. D. 60,11. — 2) *mit schönen Bergabhängen versehen:* नितम्बिन्यो (zugleich in Bed. 1.) वनभुवः — न तु योषितः Râga-Tar. 2,121.

नितम्भू m. N. pr. eines Mannes MBh. 13,1765. Viell. fehlerhaft für नित्यंभू.

नितराम् (von 1. नि mit dem suff. des compar.) adv. 1) *unterwärts:* नितरामर्चिरुपावैति TBr. 2,1,10,2. नितरां पाशो मुमुचे Çâñkh. Çr. 15,22,1. *gesenkt* (vom Tone): शंसेत् Çâñkh. Br. 15,4. Çr. 7,20,10. — 2) *vollständig, ganz:* तेभ्यो नितरां विरतिः Vedântas. (Allah.) No. 11. — 3) *jedenfalls* Bhartr. 1,95. 2,15. 41. 3,53. (वक्त्रम्) प्राप्नोम्यहं यदि पुनः सुरतैक-

तीर्थं प्राणांस्त्यक्ष्यामि नितरां तदवाप्तिहेतोः Kaurap. 42. — 4) *besonders, vorzüglich, in hohem Grade:* नितरां तांश्चालक्षयदुत्सुकान् R. 3,1,2. भवन्ति नितरां (vgl. 126,13, wo st. dessen सुतरां steht) स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकद्रुमाः Mṛkkh. 140,4. Çâk. 65,17, v. l. für सुतराम्. तुदन्ति चेतो नितरां प्रवासिनाम् Ṛt. 2,4. Amar. 10. ब्राह्मणो नितरां गुरुः Bhâg. P. 1,7,43. 19,36. दुर्भगो बत लोको ऽयं यदवो नितरामपि 3,2,8. 25,7. 4,2,23. 6,9,38. Brahma-P. in LA. 58,20. Pańkat. I,117. Râǵa-Tar. 4,581. स च पालयन्निखिलमेव जगन्नितरामनाथमवति क्षितिपः Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,10, Çl. 35. 12, Çl. 49. *ausdrücklich* Kull. zu M. 8,55.

नितल (1. नि + तल) n. *eine best. Hölle* Çabdar. im ÇKDr. Âruṇ. Up. in Ind. St. 2,178. VP. 204.

नितान॑ (von तन् mit नि) m. 1) *ein nach unten gehender Trieb* (der Pflanze) AV. 6,139,1. — 2) N. pr. eines Mannes mit dem patr. Mâruta Kâṭh. 25,10.

नितान्त s. u. तम् mit नि.

नितान्तावृक्षीय adj. von नितान्त-अवृक्ष *überaus baumarm* gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90. नितान्तवृक्ष und नितान्तवृक्षीय nach der v. l.

नि॑तिक्ति (von तिज् mit नि) f. *Hast:* नितिक्ति (instr. adv.) यो वारणमन्नमत्ति वायुर्न राष्ट्र्यत्येत्यक्तून् Ṛv. 6,4,5. Sâj. fasst das Wort als 3. sg. von तिज्.

नितोद (von तुद् mit नि) m. *Einstich, Loch* Kâtj. Çr. 16,8,8.9.

नितोदि॑न् (wie eben) adj. *stechend, bohrend:* अक्षास इदङ्कुशिनो नितोदिनः Ṛv. 10,34,7. शाङ्कुर AV. 7,90,3. 95,3.

नितो॑शन (von 1. तुश् mit नि) adj. *träufelnd, spendend;* m. *Spender:* नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम् Ṛv. 6,1,8. ता मे अश्व्यानां हरीणां नितोशना 8,25,23. असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिनं रथम् 10,60,2. ये वायव इन्द्रमादनास आदेवासो नितोशनासो अर्यः 7,92,4.

नि॑त्य (von 1. नि) P. 4,2,104, Vârtt. 3, 1) adj. f. आ *a) eigen* (Gegens. अरण) Nir. 3,2. सूनु Ṛv. 1,66,1. तोक 2,2,11. 7,88,6. पति 1,71,1. सदन 148,3. क्रिन्वत्यश्वमरणं न नित्यम् 3,53,24. 5,85,7. नित्यस्य रायः पतयः स्याम 7,4,7. — *b) stätig, immerwährend, ununterbrochen; durchgängig, ewig* P. 4,2,104, Vârtt. 3. AK. 1,1,1,61. 3,2,22. 3,4,3,34. Trik. 3,3,314. H. 1453. 1471. H. an. 2,370. Med. j. 33. Halâj. 1,125. जानन्नेव जानतीर्नित्य आ शये Ṛv. 1,140,7. 141,2. यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः 2,27,12. 4,4,7. आह्वनानि 7,1,17. 8,31,5. वाचा नित्यया 64,6. नित्यो दक्षिणाग्निः Kâtj. Çr. 4,13,4. नित्योदक 20,4,14. नित्योदकिन् Çâṅkh. Gṛhj. 4,11. वृत्ति M. 2,206. अनध्याय 4,107. नित्यकालम् 2,58.73. दमो दानं क्षमा बुद्धिर्ह्रीर्धृतिर्नित्यस्तेत्र उत्तमम्। नित्यान्यासन्महात्मने शान्तनो MBh. 1,3969. 12,162. Bhâg. P. 1,16,30. अनित्ये नित्यबुद्धयः 9,18,41. यस्मिन्नित्ये तते तन्तौ दृढे स्रगिव तिष्ठति MBh. 12,1610. तस्मिन्सदसि नित्यास्तु व्यासशिष्याः 14,2640. नित्योत्सवसमाज्ञाढ्या R. 1,5,14. Bhartṛ. 2,39. यदि नित्यमनित्येन — लभ्यते Hit. I,42. Çvetâçv. Up. 6,13. M. 1,11. Kap. 1,12. Ǵaim. 1,18. Suçr. 1,312,9.11. Häufig als letztes Glied eines comp. *ununterbrochen sich an einem Ort aufhaltend, — in Etwas verharrend:* अरण्य° MBh. 1,4475. वन° 3,10430. 14,1274. जाह्नवीतीर° 13,4915. धर्म° 1,2334.4148. 14,74. Hariv. 7176. R. 2,37,19. 58,15. ध्यान° MBh. 3,15486. सत्य° 13,1563. शस्त्र° 1,4029. अध्यात्म° Bhag. 13,5. यज्ञाध्ययन° R. 1,6,14. आदान° M. 11,15. धर्मनित्या पाण्डव ते विचेष्टा MBh. 5,767. नित्यम् adv. *stets, ununterbrochen, beständig, immer* gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. Halâj. 4,13. तं त्वा दम आ नित्यमिद्धम् Ṛv. 1,73,4. Kâtj. Çr. 3,2,10. 6,11. 9,13,31. M. 1,108. 2,1. Indr. 5,61. Hiḍ. 4,10. Brâhmaṇ. 3,6. N. 6,9. 7,2. R. 1,1,26. 6,18. Hit. 4,12. नित्यमरोगिता Hit. Pr. 18. mit einem partic. praet. pass. componirt; Accent eines solchen comp. P. 6,2,61. नित्यधृत Çâṅkh. Çr. 2,17,6. नित्यानुगृहीत Âçv. Gṛhj. 1,9. °युक्त M. 3,75. 6,8. 9,326. °प्रमुदित Sund. 1,31. °शङ्कित Spr. 435. °जात Bhag. 2,26. °मुक्तत्व Kap. 1,163. — °संन्यासिन् Bhag. 5,3. °स्नायिन् Hit. 19,1. न नित्यम् *nicht immer* M. 4,204. *niemals* Taitt. Prât. 1,4. 2,4. M. 1,104. 3,71. 4,136. 5,169. 8,185. नित्यमनादाता *niemals nehmend* 6,8. — *c) ständig, nothwendig, wesentlich, zur Sache gehörig, unumgänglich* (Gegens. काम्य, नैमित्तिक u. s. w.): नित्ये संयाज्ये Çat. Br. 13,4,2,13. 5,1,9. Çâṅkh. Çr. 9,20,12. 13,10,6. Çâṅkh. Br. 23,4. Lâṭj. 1,2,14. 4,6,8. 8,7,10. Âçv. Çr. 9,1. Schol. zu Kâtj. Çr. 37,21. 39,3. 338,15. °व्रत Gobh. 3,2,42. Çâṅkh. Gṛhj. 2,6. कर्मन्, क्रिया, कृत्य M. 11,203. AK. 2,7,48. Râǵa-Tar. 1,125. Bhâg. P. 7,15,11. Mârk. P. 16,41. 30,1. fgg. 24. fg. 31,60. °यात्रा Verz. d. B. H. No. 1235. 1236. °होमादिविधि 1065. °दान 1022. °दानादिपद्धति Mack. Coll. I,32. नित्याभिषेकविधि 159. द्वयोर्विभाषयोर्मध्ये विधिर्नित्यः Vop. 2,5. समास *ein nothwendiges Compositum, ein Compositum, welches nicht aufgelöst werden kann, ohne dass die Bedeutung zerfiele,* P. 6,1,169. Schol. zu P. 2,1,3. प्रत्यय *Suffix* Pat. zu P. 5,4,7. vom स्वरित so v. a. जात्य *der primäre* im Gegens. zum *begleitenden, secundären* TS. Prât. 2,8. Einl. zu Nir. LXIII. — 2) m. *das Meer* Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. आ *a)* Bein. der Durgâ, Çabdar. im ÇKDr. Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 25, *a* (54). — *b)* Bez. einer Çakti Tantras. im ÇKDr. — *c)* Bein. der Göttin Manasâ Çabdar. — Vgl. अ°, आत्म°, तपो°.

नित्यगति (नि° + ग°) adj. *in beständiger Bewegung seiend:* वायु MBh. 7,1855. m. *Wind, der Gott des Windes* H. 1106. °सुभिः Varâh. Bṛh. S. 47,77.

नित्यता (von नित्य) f. 1) *Beständigkeit, stetes Verharren* Bhâshâp. 101. धर्म° (eig. nom. abstr. von धर्मनित्य) MBh. 3,12531. मैथुन° *stets wiederholter Beischlaf* Suçr. 1,336,8. — 2) *Nothwendigkeit* (einer Handlung) Mârk. P. 30,25.

नित्यत्व (wie eben) n. 1) *das Sichgleichbleiben, Beständigkeit; ewige Dauer* Kâtj. Çr. 1,8,18. Suçr. 1,147,5. Bhâg. P. 3,27,17. 7,3,10. सदा सना च नित्यत्वे Halâj. 5,101. अध्यात्मज्ञान° *das ununterbrochene Verharren in* (eig. nom. abstr. von अध्यात्मज्ञाननित्य) Bhag. 13,11. — 2) *Nothwendigkeit, Unumgänglichkeit* Kâtj. Çr. 4,2,29. 5,3,5. 25,8,21. Pat. zu P. 1,2,6.

नित्यदा (wie eben) adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. *stets, beständig* Indr. 1,29. MBh. 1,389. 4837. 14,106. 15,782. Bhâg. P. 4,8,42.

नित्यनाथसिद्ध (नि° + नाथ - सि°) m. N. pr. eines Autors Verz. d. B. H. No. 963.

नित्यपरिवृत (नि° + प°) m. N. pr. eines Buddha Lot. de la b. l. 113.

नित्यपूजायन्त्र (नि° - पू° + य°) n. Bez. *einer Art von Amulet* Tantrasâra in Verz. d. Oxf. H. 95, *b*, 1 v. u.

नित्यभाव (नि° + भाव) m. *Ewigkeit* Suçr. 1,249,10.

नित्यमय (von नित्य) adj. *aus Ewigem gebildet, — bestehend* MBH. 12, 8948.

नित्ययौवन (नि° + यौ°) adj. *ewig jung;* f. आ Bein. der Draupadi TRIK. 2,8,18. H. 710.

नि॑त्यवत्स (नि° + व॒°) 1) adj. f. आ *beständig ein Kalb habend* AV. 7,104,1. 3,4,21. — 2) f. आ *eine best.* Sâman - *Litanei* LÂṬJ. 7,5,3. 10, 2,4. — 3) n. N. verschiedener Sâman Ind. St. 3,221.

नित्यवित्रस्त (नि° + वि°) m. N. pr. einer Gazelle (*in beständiger Angst sich befindend*) HARIV. 1210.

नित्यवैकुण्ठ (नि° + वै°) m. Bez. eines bestimmten Sitzes Vishṇu's im Himmel BRAHMAVAIV-P. im ÇKDR.

नित्यशय (नि° + शय) adj. *beständig schlafend* MBH. 3, 10415.

नित्यशस् (von नित्य) adv. *beständig, stets* M. 2,96. 4,150. 7,39. 10, 52. 12,77. BHAG. 8, 14. N. 26, 14. 15. R. 1,7,2. 17,38. 19,20. 2,28,15. 3, 9,13. SÛRJAS. 6,8. PAÑKAT. II, 17. BHÂG. P. 3,32,30.

नि॑त्यस्तोत्र (नि° + स्तो°) adj. *beständig Lob empfangend* ṚV. 9,12,7.

नित्यानन्दाश्रम (नित्य - आनन्द + आश्रम) m. N. pr. eines Scholiasten COLEBR. Misc. Ess. I, 62, N.

नित्यायुक्त (नित्य + आयुक्त) m. N. pr. eines Bodhisattva LALIT. ed. Calc. 2, 13. नित्योयुक्त (sic) bei FOUCAUX; vgl. नित्योद्युक्त.

नि॑त्यारित्र (नित्य + अरित्र) adj. *eigene Ruder habend* d. h. *sich selbst rudernd:* नौ ṚV. 1, 140, 12.

नित्योत्क्षिप्तहस्त (नित्य-उत्क्षिप्त + हस्त) m. N. pr. eines Bodhisattva (*der stets die Hand aufhebt*) VJUTP. 22.

नित्योदित (नित्य + उदित) m. N. pr. eines Mannes KATHÂS. 21, 38.

नित्योद्युक्त (नित्य + उद्युक्त) m. N. pr. eines Bodhisattva Lot. de la b. l. 2. VJUTP. 22. — Vgl. नित्यायुक्त.

1. निद्, निन्द्, नि॑न्दति DHÂTUP. 3,28. नि॑न्दात्; नि॑न्दिषत्, अनिन्दिषुस्; निनिन्द, निनिन्दिथ (VOP. 25,9), निन्दिम, निनिद्रु॑स्; निन्दिष्यति VOP. 25, 10; partic. pass. नि॑दान, निन्दित. Formen von निद् kommen nur in der ältesten Sprache vor; im Epos auch med. *verspotten, schmähen, verachten, schelten, tadeln, schimpfen auf:* न नि॑न्दिम चमसं यो म॑हाकुलः ṚV. 1,161,1. 5. 4,5,2. यो वः शर्मं॑ शशमानस्य निन्दा॑त् 5,42, 10. 10,27,6. किं मा॑ निन्दन्ति श॒त्र॑वो ऽनिन्द्राः 48,7. AV. 2,12,6. निन्द्राद्यो अस्मान्धिप्साच्च VS. 11,80. AIT. BR. 3,23. अकृतमकरिति वै निन्दन्ति 2,38. ÇAT. BR. 4,1,5,10. प्रशंसति, निन्दति KÂṬH. 34,5. ये नः सत्त्रे अनिन्दिषुः LÂṬJ. 3,11,3. (आदित्यम्) तपन्तं न निन्देत् KHÂND. UP. 2,14,2. अन्नं न निन्द्यात् TAITT. UP. 3,7. विकर्णं शंसमानानां सौबलं चापि निन्दताम् MBH. 2,2275. निन्दन्ति, अभिज्ञानन्ति 1,3328. निनिन्द, ननन्द R. 5,11,15. — BHARTṚ. 1,57. 2,81. RÂGA-TAR. 3,211. BHÂG. P. 7,10,14. स निनिन्द किलात्मानं न तु तं लुब्धकं पुनः PAÑKAT. III,171. निन्दतस्तव सामर्थ्यम् BHAG. 2,36. निन्दन्ति स्वानि भाग्यानि ÇÂK. 126. स निनिन्दैकपुत्रताम् KATHÂS. 13,61. VARÂH. BṚH. S. 73,15. RÂGA-TAR. 5,80. med.: अनिन्द्यं निन्दते यो हि अप्रशस्तं प्रशंसति MBH. 3,15229. 7,2601. जीवितं निन्दते नित्यं कुलं जन्म च R. 5,34,15. नाहं निन्दे न च स्तौमि स्वभावविषमं जनम् BHÂG. P. 7,13,42. pass.: निद्य॑मान ṚV. 6,52,3. निन्दार्हो यत्र निन्द्यते M. 8,19. जीवन्ति निन्द्यमानास्ते ÇUK. in LA. 42,1. निदा॑नं *verspottet* ṚV. 4,5,12. निन्दित *gescholten, getadelt, mit einem Makel behaftet, verrufen, verboten* (Gegens. प्रशस्त, पूजित, इष्ट) PAÑKAV. BR. 17,2,1. 2. KÂTJ. ÇR. 22,4,4. PÂR. GṚHJ. 1,11. M. 3,42. 47. 165. 4,157. 10,46. 11,44. 53. 64. 69. 182. JÂGÑ. 3,219. VARÂH. BṚH. S. 94,2. BHAṬṬ. 6,136; vgl. अनिन्दित.

— desid. *zu verspotten Lust haben:* यो ब्रह्म॑ क्रियमा॑णं निनि॑त्सात् ṚV. 6,52,2. Zweifelhaft in der Stelle: अन्यान्वाभिजनान्निनित्सेत ÂÇV. ÇR. 9,11.

— परि *heftig schmähen, — tadeln:* तत्रापि वाक्यं परिनिन्द्य MBH. 5, 40. ब्रह्म च ब्राह्मणांश्चैव यद्यूयं परिनिन्दथ BHÂG. P. 4,2,30. Nach P. 8, 4,33 und VOP. 8,22 ist die Umwandlung des Anlauts in ण zulässig.

— प्र *schelten:* नो भूपः प्रणिन्द्य BHAṬṬ. 9,106. Nach P. 8,4,33 und VOP. 8,22 wäre auch प्रनिन्द्य richtig.

— प्रति *tadeln, schmähen auf:* तदा स्वबुद्धिं प्रतिनिन्दितासि MBH. 3,15656. Die Calc. Ausg. trennt प्रति, was Beachtung verdient.

— वि *tadeln, schmähen, schelten:* विनिन्दन्स स्वमात्मानम् MBH. 3, 18700. 6,1796. 4476. 12,5552. VP. bei MUIR, Sanskrit Texts I,63, Z. 2 in der N. BHÂG. P. 4,2,17. 14,32. विनिन्द्यैत्थं स धर्मज्ञः स्वयमात्मानमात्मना BRAHMA-P. in LA. 58,12. med. MBH. 6,1557.

2. निद् (= 1. निद्) f. *Spott, Schmähung, Verachtung:* ये त्वा॑ नि॒दे द॑धिरे दृष्टवी॑र्यम् ṚV. 2,23,14. न स्तो॒तारं॑ नि॒दे क॑रः 3,41,6. 7,75,8. यथा॑ नि॒दो मु॒ञ्चथ॑ वन्दि॒तार॑म् 2,34,15. 3,16,5. 7,94,3. 8,67,6. ए॒ता सम॑स्य नो नि॒दः 9,61,30. concr. *Spötter, Verächter:* उ॒त ब्रु॑वन्तु नो नि॒दः 1,4,5. 129, 6. अ॒र्त्री॑याम नि॒दस्ति॑रः स्व॒स्तिभि॑ः 5,53,14. 6,72,1. तास्त्रा॑यस्व द्रु॒हो नि॒दः 7,16,8. 9,70,10. नि॒दं नि॑दं पवमान नि ता॑रिषः 79,5. — Vgl. त्वा°, देव°.

निद् n. *Gift* ÇABDAK. im ÇKDR.

निदण्ड (1. नि + द°) m. = निहितो दण्डः *ein niedergelegter Stock* P. 6,2,192, Sch. eher adj. *der den Stock niedergelegt hat;* vgl. न्यस्तदण्ड unter दण्ड 12.

निदद्रु m. *Mensch* ÇABDAK. im ÇKDR. Soll nach WILSON aus निद + द्रु zusammengesetzt sein.

निदर्शक (von दर्श् mit नि) adj. 1) *eine Einsicht habend in, schauend:* ज्ञानतत्त्वपरो नित्यं शुभाशुभनिदर्शकः MBH. 12,7846. मनस्तत्पद्दतं पूर्वमिन्द्रियार्थनिदर्शकम्। न समत्वगुणापेत्ति निर्गुणस्य निदर्शकम्॥ 7472. 13,6617. — 2) *anzeigend, verkündend:* उल्कापाताश्च बहवो महाभयनिदर्शकाः MBH. 3,13086. वृत्तवर्तिष्यमाणानां कार्यांशानां निदर्शकः (विष्कम्भः) DAÇAR. 1,53.

निदर्शन (wie eben) 1) adj. f. ई a) *hindeutend auf, zeigend, verkündend:* त्रिवर्गार्थनिदर्शनः HARIV. 11421. 14090. यज्ज्ञानमात्मतत्त्वनिदर्शनम् BHÂG. P. 2,5,1. एवं जन्मान्ययोरेतद्धर्माधर्मनिदर्शनम् (अन्ययोः d. i. जन्मनोः *der vorangegangenen und nachfolgenden*) 6,1,47. दृश्यन्ते विविधोत्पाता घोरा घोरनिदर्शनाः HARIV. 12815. तस्मै नमः सांख्यनिदर्शनाय *verkündend, lehrend* BHÂG. P. 5,18,33. — b) *zusagend, gefallend* (?): स तां बुद्धिं पुरस्कृत्य सर्वलोकनिदर्शनीम् R. 2,108,18. st. dessen विदर्शिनीम् R. GORR. 2,116,27. — 2) f. आ *Gleichniss:* वाक्यार्थयोः सदृशयोरैक्यारोपो निदर्शना KUVALAJ. 53,a. SÂH. D. 699. — 3) n. a) *das Schauen, Sehen:* अन्धत्वाद्यदि तेषां तु न मे रूपनिदर्शनम् MBH. 9,62. स्वप्न° *Traumgesicht* KHÂND. UP. 5,2,9. MBH. 1,471. SUÇR. 1,8,15. °स्वप्ननिदर्शनीयम-

ध्यायम् 104, 14. — b) *Hinweisung auf:* श्रुतिनिदर्शनात् M. 11,45. भूयो ऽर्थं नानुरुध्यन्स धर्मव्यक्तिनिदर्शनात् MBh. 3,12678. — c) *das Zeigen* MBh. 7,564. — d) *Beleg, Beispiel* AK. 3,4,14,65. दृष्टान्तेनार्थः प्रसाध्यते यत्र तन्निदर्शनम् Suçr. 2,560,5. तदपि निदर्शनायोदाहरिष्यामः Âçv. Çr. 7,11. 8,3. Lâṭj. 7,10,18. Nir. 11,2. इक्षा साळ्हात्र निदर्शनानि ṚV. Prât. 1,12. 14,18. 18,6. M. 9,20. MBh. 3,8172. 13254. 16935. 5,3919. 13,437. 2892. 2894. 14,554. Hariv. 3454. 6454. 10017. पर्याप्तमेतावद्धर्तुं त्रिलोकनिदर्शनम् R. 5,25, 20. 6,10,29. 74,15. 17. 18. Suçr. 1,154,20. Ragh. 8,45. Çâk. 23,15. बलिना मह योद्धव्यमिति नास्ति निदर्शनम् Kâm. Nîtis. 9,49. अयमेवात्र वृत्तान्तो ममात्र च निदर्शनम् Kathâs. 21,100. Colebr. Misc. Ess. I,292. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 219. Verz. d. Oxf. H. No. 370, Çl. 20. — d) *Anzeichen, Symptom, Vorzeichen, Vorbedeutung:* श्लेष्मसमुत्थस्य शूलस्य नि° Suçr. 2,458, 16. MBh. 2,507. संज्ञालोपो निरूष्मत्वं सद्यो मृत्युनिदर्शनम् 12, 11718. fg. अष्टौ नवेमानि (यज्ञः, दानम्, अध्ययनम्, तपः, दमः, सत्यम्, आर्जवम्, आनृशंस्यम्) मनुष्यलोके स्वर्गस्य लोकस्य निदर्शनानि 5, 1235. 7, 5166. तैरुत्पातनिदर्शनैः Hariv. 9885. Am Ende eines adj. comp. f. आ: वाचः प्रीतिनिदर्शनाः *zeugend von* R. 6, 112,49. — e) *Schema, System* Suçr. 1, 151,19.

निदर्शिन् (wie eben) adj. *schauend, eine Einsicht habend in, vertraut mit:* (पृथ्वी) सर्वभूतकरी देवी शुभाशुभनिदर्शिनी MBh. 14, 1406. श्रुति° 12, 11611. fgg. तत्त्व° 11618.

निदा und निदा (von 1. निद्) f. *Schmähung, Verachtung:* स त्वं नो अर्वन्निदायाः (पाहि vor अर्वन् vorgeschoben würde zugleich den Mangel des Metrums ergänzen) ṚV. 6,12,6. मा नो निदा ईशत मोत जल्पिः 8,48, 14. — Vgl. निन्दा.

निदाघ (von दघ् = दह् mit नि) gaṇa न्यङ्क्वादि zu P. 7,3,53. m. n. Trik. 3,5,14. Siddh. K. 251,a, 1 v. u. 1) m. *Hitze, die heisse Zeit, der Sommer* AK. 1,1,3,19. Trik. 3,3,72. H. 157. Med. gh. 8. Halâj. 1,40. 116. Çat. Br. 13,8,1,4. Kâtj. Çr. 21,3,5. 24,2,5. Kauç. 83. MBh. 3,12539. 8,3972. R. 2, 43,20. 5,41,25. Suçr. 1,20,16. 21,3. 2,551,21. Bhartṛ. 1,39. Çâk. 57. Ragh. 10,5. 84. 12,32. 16,33. Kathâs. 9,89. Râǵa-Tar. 6,19. Pañkat. I,117. °काल MBh. 5,747. Mṛkkh. 19,15. Kumâras. 7,84. Ṛt. 1,1. निदाघवार्षिकौ (das 1te Wort auch als adj. aufzufassen) मासौ MBh. 7,1311. *innere Hitze* Ṛt. 1,4. Çântiç. 4,4. *Schweiss* AK. 1,1,7,33. Trik. H. 305. Med. — 2) m. N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* gaṇa उपकादि zu P. 2,4,69. — Ǵâbâlop. in Ind. St. 2,76. ein Sohn Pulastja's VP. 234.

निदाघकर (नि° + 1. कर) m. *die Sonne* Hâr. 11.

निदातृ (von 4. दा mit नि) nom. ag. *Anbinder:* चरन्वत्सो रुशन्निह निदातारं न विन्दते ṚV. 8,61,5.

निदान (wie eben) n. 1) *Band, Strick, Halfter:* वालजेन निदानेन MBh. 13,4587. उदुस्रियाणामसृजन्निदानम् ṚV. 6,32,2. = वत्सदामन् *ein Strick zum Anbinden eines Kalbes* H. an. 3,387. Med. n. 83. — 2) *Grundursache, Wesen; Grundform:* तासां नि चिक्युः कवयो निदानम् ṚV. 10,114,2. कासीत्प्रमा प्रतिमा किं निदानम् 130,3. अग्निहोत्रं दशहोतुर्निदानम् TBr. 2,2,11,6. TS. 6,5,11,2. Kâṭh. 20,9. Çâñkh. Br. 22,1. 23,1. *Ursache* Suçr. 2,372,4. अल्प° 443,4. 457,18. Ragh. 3,1. Kathâs. 15,141. Gît. 1,20. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,605, Çl. 15. 7, 11, Çl. 43. Kull. zu M. 9,27. मानमनिदानम् Gît. 10,2. = आदिकारण AK. 1,1,4,6. Med. = कारण H. 1514. H. an. Med. Ueber den Gebrauch des Wortes bei den Buddhisten in dieser Bed. s. Burn. Intr. 59. fg. 485. 634. 637. Lot. de la b. l. 380. Köppen I,609. fgg. Wassiljew 13 u. s. w. Hiouen-thsang I,78. 161. *die Folge ist an die Ursache gebunden;* vgl. निबन्धन. — 3) निदानेन instr. *ursprünglich, wesentlich, eigentlich:* यजमानो वा एष निदानेन यत्पशुः Ait. Br. 2,11. Çat. Br. 1,2,4,12. 4,1, 36. 3,2,3,15. अग्निर्वा एष निदानेन यदाग्नीध्रः 4,4,2,18. — 4) निदानस्थान oder kurz निदान (Halâj. 2,457) heisst eine der fünf Abtheilungen der medicinischen Wissenschaft d. i. *die Lehre von den Ursachen und dem Wesen der Krankheiten, Pathologie* Suçr. 1,6,1. 249,1. Die sechszehn Nidâna sind die 16 Abschnitte, in welchen diese Lehre behandelt wird, 9,6. यथा भिषक्चिकित्सेत रुजां निदानवित् Bhâg. P. 6,1,8. — 5) निदान und निदानसूत्र Titel eines Werkes über Metra und Stoma Ind. St. 1,44. fgg. Müller, SL. 111. 147. 210. Verz. d. B. H. No. 299. — 6) *Ende,* = अवसान H. an. Halâj. 5,39. = लय Med. Die Bed. *disappearance, cessation or removal of a first cause* bei Wils. beruht auf einer anderen Trennung der Worte वत्सदामादिकारणलये in Med.; auch ÇKDr. zerlegt dieses comp. in वत्सदामादि und कारणलय, während wir darin drei Bedeutungen (वत्सदामन्, आदिकारण und लय) annehmen. — 7) *Reinigung* (शुद्धि). — 8) *die Forderung des Lohnes für Askese* (तपसः फलयाचने) H. an. — Vgl. निमित्त°.

निदानवत् (von निदान) adj. *auf einem Grund fussend* oder *wesenhaft* TBr. 2,2,11,6. Kâṭh. 20,9. 28,10.

निदिग्ध 1) partic. s. u. दिह् mit नि. — 2) f. आ *Kardamomen* Çabdak. im ÇKDr.

निदिग्धिका (von निदिग्धा) f. 1) *Solanum Jacquini Willd.* (*die Anklebende, sich Anhängende*) AK. 2,4,3,12. Ratnam. 7. Halâj. 2,464. Suçr. 1,377,21. Vgl. निर्दिग्धिका, निर्दग्धिका. — 2) *Kardamomen* Çabdak. im ÇKDr.

निदिध्यासन (vom desid. von ध्या mit नि) n. *das Nachdenken* Vedântas. (Allah.) No. 123. 113. Prab. 115,4. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 137. Madhus. in Ind. St. 1,22,5 v. u.

निदिध्यासितव्य s. u. ध्या mit नि.

निदिध्यासु (vom desid. von ध्या mit नि) adj. *über Etwas nachzudenken verlangend:* °सोरात्ममायां हृदयं निरभिद्यत । ततो मनस्ततश्चन्द्रः संकल्पः काम एव च ॥ Bhâg. P. 2,10,30.

निदुश m. *Fisch* Çabdârthak. bei Wils.

निदेश (von 1. दिश् mit नि) m. 1) *Befehl* AK. 2,8,1,25. 3,4,25,181. H. 277. an. 3,722. Kathâs. 22,259. आचार्यनिदेशेन 4,18. नागराजनिदेशतः 22,209. निदेशात्स्वर्गिणः पितुः Ragh. ed. Calc. 12,17. अनुष्ठित° Çâk. 97, 2. कालमेव प्रतीक्षेत निदेशं भृतको यथा MBh. 12,8929. निदेशं कर्तुं ते R. 2, 34,44. युधिष्ठिरस्यास्मि निदेशकारी MBh. 4,2102. Bhâg. P. 7,8,48. °कृत् 1,17,40. निदेशे वर्तमानानाम् MBh. 1,637. °वर्ती च पितुः पुत्रो भवति धर्मतः 15,155. R. 4,38,59. 40,5. Çâk. 139, v. l. Daçak. 159,4. निदेशो हि मया तुभ्यं स्थातव्यमनसूयता Matsjop. 19. स्थितान्निदेशे (गजान्) MBh. 3, 959. Ragh. 14,44. Mâlav. 89. निदेशे निरतः पितुः R. 4,14,18. निदेशं भवतो यथोक्तमनुपालयन् R. Schl. 2,34,43. निदेशं पालयतु 52,77. °भाज्

MBh. 2,567. Bhâg. P. 3,33,5. निदेश = परिभाषण *Unterhaltung, Gespräch* H. an. — 2) *Nähe* H. an. प्रणाम्य तु (गुरोः) शयानस्य निदेशे चैव तिष्ठतः M. 2,197. Könnte viell. auch bedeuten *wenn er im Begriff steht Etwas zu befehlen* (sonst bedeutet aber निदेशे स्था *einem Befehle nachkommen*). Kull.: निदेशे निकटे ऽवतिष्ठतो गुरोरादिशतः प्रह्वीभूयैव प्रतिश्रवणसंभाषे कुर्यात्. — 3) = भाजन *Gefäss* Dhar. im ÇKDr. *the word of command; ordering, commanding* Wils. nach ders. Aut. — Vgl. निर्देश, welchem Med. wie H. an. bei निदेश die drei Bedd. शासन, कथन und उपान्त giebt; ÇKDr. und Wils. haben aber auch in Med. die Lesart निदेश vor Augen gehabt.

निदेशिन् (wie eben) 1) adj. *hinweisend* Wils. — 2) f. °नी *Himmelsgegend* Râǵan. im ÇKDr.; vgl. 2. दिश्.

निद्योत AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 93, Z. 3 v. u. fehlerhaft für निर्घात.

निद्रा (von 2. द्रा mit नि) f. Uṇâdis. 2,17. 1) *Schlaf* AK. 1,1,2,36. H. 313. Suçr. 1,4,11. Jogas. 1,10. Tattvas. 20. आहारनिद्राभयमैथुनं च सामान्यमेतत्पशुभिर्नराणाम् Spr. 409. °तृणा Bhâg. P. 2,7,13. प्रवृद्धनिद्राशयित R. 3,35,64. 23,39. निद्रान्तरित Pańkat. 117,5. °वश Vet. in LA. 25,3. न विवेश च निद्रेनं निशासु शयनं गतम् R. 4,26,9. निद्राभिभूत Suçr. 1,45,16. निद्रयापहृता N. 10,7. R. 1,46,16. हृतमज्ञाननिद्रया 5,76,19. N. 24,12. निद्रा समुपसेवते R. 1,35,23. निद्रामभ्येहि 14. निद्रामुपागमत् 22. शनैर्निद्रामथाविन्ना जगाम सा Som. Nal. 80. Pańkat. 124, 1. Megh. 110. यथा निद्रा शनैश्च सः Vid. 123. Çṛṅgârat. 12. निद्रामुपेतस्य Sâh. D. 67,15. न च तेन विना निद्रां लभते R. 1,19,22. 2,51,9 (94,11 Gorr.). 3,60,34. प्रच्छायसुलभनिद्रा दिवसाः Çâk. 3. अलब्धनिद्र Bhâg. P. 4,13,47. लब्धनिद्रासुखा Megh. 95. प्राप्य निद्रां कथंचन Kathâs. 26,146. निद्रामुवाह Bhâg. P. 3,9,20. त्यक्तनिद्रे बभूवतुः R. 2,65,21. निद्रां विहाय Ragh. 5,73. वीतनिद्र ad Çâk. 78. Dhûrtas. 74,17. मुक्तनिद्र Kathâs. 10,72. नष्टनिद्र Pańkat. 38,4. तृणाभग्ननिद्र Bhâg. P. 3,9,10. महानिद्र R. 6,37,30. निद्रान्ध *vor Schlaf* (*Schläfrigkeit*; निद्रा = तन्द्री AK. 3,4,25,178) *blind* Hit. 1,4. MBh. 7,8374. °कर Hariv. 3570. Suçr. 1,176, 3. Dhûrtas. 90,10. °रत Varâh. Bṛh. S. 92,11. निद्रालस *schläfrig* 5. Bhartṛ. 3,73. अङ्गानि निद्रालसविह्वलानि Ṛt. 6,11, v. l. निद्रालस्य *Schläfrigkeit* Varâh. Bṛh. 8,18. *langes Schlafen*, neben आलस्य, तन्द्री, तन्द्रा MBh. 2,260. 5,1048. Suçr. 1,13,8. — Hariv. 6465. अजीर्णनिद्राणि Shaḍv. Br. 5,4 soll nach Sâj. bedeuten अजीर्णमतिनिद्राश्च; vgl. Weber, Zwei vedische Texte über Omina und Portenta, S. 321. fg. Bei Blumen ist *Schlaf* so v. a. *Knospenzustand*: निद्रां त्यज् *aufblühen* Spr. 433. Der *Schlaf* als *Göttin* personif. R. 3,63,8.9. VP. 78, N. 8. Vgl. अ°, विनिद्र. — 2) myst. Bez. *des Buchstabens* भ Ind. St. 2,316.

निद्रादरिद्र (नि° + द°) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*.

निद्रामय (von निद्रा) adj. *im Schlafe bestehend*: विष्णुं निद्रामयं योगं प्रविष्टम् Hariv. 2834.

निद्राय् s. u. 2. द्रा mit नि.

निद्रायोग (नि° + योग) m. *Schlaf und zugleich tiefe Versenkung des Geistes* Hariv. 2217. 12309. — Vgl. योगनिद्रा und u. निद्रामय.

निद्रालु (von निद्रा) adj. *schläfrig, schlafsüchtig* P. 3,2,158. Vop. 7,32. 33. AK. 3,1,33. H. 442. Jâǵń. 3,139. MBh. 3,16398. Suçr. 1,206,12. 2, 533,5. Bhartṛ. 3,73, v. l. Pańkat. V,41. अङ्गानि निद्रालुसविभ्रमाणि Ṛt. 6,11, v. l. Davon °लुत्व n. *Schläfrigkeit* Suçr. 1,313,1. — 2) m. Bein. Vishṇu's H. ç. 67. — 3) f. *a*) *Solanum Melongena Lin.* (*die früh sich Schliessende*). — *b*) N. einer anderen Pflanze, = वनबर्बरिका Râǵan. im ÇKDr. — *c*) *ein best. Parfum*, = नली Çabdak. im ÇKDr.

निद्रावृत (नि° + वृत) m. *Finsterniss* Çabdam. im ÇKDr.

निद्रासंजनन (नि° + सं°) n. *Phlegma, wässerige Feuchtigkeit im Körper* (श्लेष्मन्) Çabdam. im ÇKDr.

निद्रित s. u. 2. द्रा mit नि.

निधन Uṇâdis. 2,81. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. das m. Hariv. 4846. — 1) n. *das Sichfestsetzen, Aufenthalt*: भद्रपापस्य निधनं तितिक्षुः AV. 12,1,48. — 2) *Aufenthaltsort; Lagerstätte, Behälter*: (ब्रह्मगवी) यस्ये प्रतिष्ठिता लोका निधनम् AV. 12,5,3. तपसां तेजसां चैव यशसां वपुषां तथा । निधनं यो ऽव्ययो देवः स ते स्कन्दः प्रसीदतु ॥ Suçr. 2,386.3.4. अव्यक्तरससिन्धूनां भूतानां निधनस्य च । उदरं विदितं पुंसो हृदयं मनसः पदम् ॥ Bhâg. P. 2,6,10. Vgl. निधान. — 3) n. *Geschlecht, Familie*; = कुल AK. 3,4,18,125. H. an. 3,386. Med. n. 83. Nach Bhar. zu AK. = कुलस्थानम् und कुलमुख्यश्च ÇKDr. Nach Wils. in der zweiten Bed. (*Familienhaupt*) m. — 4) m. n. *Schluss, Ende; Tod, Vernichtung* AK. 2,8,2,85. 3,4,18,125. H. 324. H. an. Med. Halâj. 3,6. सुखादि, दुःखनिधन Taitt. Âr. 1,27,1. पित्र्यमा निधनात्कार्यं विधिवद्दर्भपाणिना M. 3,279. वाक्यस्यैतस्य निधने MBh. 1,4512. 13,1321. युगादिनिधने 4161. Suçr. 1,7,16. अनादिनिधन MBh. 1,40. 13,1042. Bhâg. P. 1,8,28. अनादिमध्यनिधन Suçr. 1,18,19. Bhag. 2,28. कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनम् Bhartṛ. 2,13. स्वशील° Pańkat. V.81. जीवितं निधनं व्रजेत् Suçr. 1,117,8. ओषध्यः पशवो वृक्षास्तिर्यञ्चः पक्षिणस्तथा । यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्त्युच्छ्रितीः पुनः ॥ M. 5,40. 8,17. Bhag. 3,35. Brâhmaṇ. 2,2. N. 2, 17. MBh. 2,601. Hariv. 4846. R. 1,3,27. 2,47,7. 3,16,38. 46,18. Ragh. 11,67. Varâh. Bṛh. S. 4,10. Bṛh. 4,9. Pańkat. 1,20. II,82. Gît. 1,14. Bhâg. P. 1,7,15. 12,2. शस्यस्य Varâh. Bṛh. S. 46,16(17). Viell. vom *Verschwinden* der Sonne AV. 9,7,18. — 5) n. *Schlusssatz* (musik.) *am Ende des Sâman, welcher im Chor gesungen wird*; dazu dienen verschiedene eigens dazu angehängte Wörter und Silben, z. B. स्वर्ज्योतिः, वषट्, व्रतम्, अथ, ईम्, नाम्. Es können aber auch an anderen Stellen des Verses durch solche Einfügungen ähnliche Finale gebildet werden. *In den Schlusssatz einfallen* heisst निधनमुपैति, उपावैति. AV. 9,6,46.47. 11,7,12. TS. 3,3,2,1. 7,1,4,3. Ait. Br. 3,23. व्रजन्तः साम्नो निधनमुपयन्ति Âçv. Çr. 6,13. नानाप्रस्ताव, समाननिधन Çat. Br. 8,7,4,6. चतुर्नि° 12,8,3,26. त्रिणि° Pańkav. Br. 7,3,16. Shaḍv. Br. 3,1. प्रस्तावप्रतिहारनिधनानामन्तरपरिमाणं सर्वत्र यथायोनि चिकीर्षेत् Lâṭj. 7,9,6. निधनान्ताः पवमाना भवन्ति Pańkav. Br. 13,5,28. षट्° 10,10,1. Lâṭj. 6,11,4. बहिर्णि° Pańkav. Br. 7,6,13. 10,10,1. प्रस्तावोद्गीथप्रतिहारोपद्रवनिधनानि भक्तयः Müller, SL. 210, N. 3. Khând. Up. 2,2,1. Vgl. die Sâman-Namen गत°, तिरश्ची°, तिरश्चीन°, त्रि°, दन्त° u. s. w. Ind. St. 3,221. — 6) n. in der Astrol. Bez. *des 8ten Hauses* (wie alle Wörter für *Tod*) Varâh. Laghuǵ. 5,5. 8,8. 12,1. Bṛh. 1,16. 4,8. 6,10. 13,2. 19,3. — 7) adj. *besitzlos* (falsche Form für निर्धन) ÇKDr. Wils.; vgl. निधनता. — Die zwei ersten Bedeutungen des Wortes weisen auf 1. धा, wegen der vierten (*Tod*) hat man aber das Wort auf धन् = हन् (vgl. प्रधन) zu-

rückführen wollen. Wenn indessen angenommen wird, dass nicht *Tod*, sondern *Schluss*, *Ende* die ursprüngliche Bedeutung sei, so könnte diese auch aus 1. धा mit नि abgeleitet werden.

निधनकाम (नि° + काम) n. N. verschiedener Sâman Lâṭj. 6,12,14. Pañkav. Br. 12,9,11. Ind. St. 3,221. प्रजापतेर्निधनकामम् ebend. 224.

निधनक्रिया (नि° + क्रि°) f. *Todtencerimonie* Hariv. 4896.

निधनता (von निधन 7.) f. *Armuth* Mṛkkh. 8,14 = Hit. I,128. Alle Autoritäten stimmen in dieser Lesart überein; Lassen will विधनता lesen, da निर्धनता das Metrum stören würde.

निधनपति (नि° + प°) m. *Herr des Endes* Taitt. Âr. 10,16.

निधनभूत (नि + भूत) adj. *Schlusssatz-artig* Lâṭj. 6,1,11.

निधनवत् (von निधन) ad. *mit einem Schlusssatz versehen* VS. 13,58. Pañkav. Br. 5,2,9. 16,5,25. Lâṭj. 6,9,7. Çâñkh. Br. 29,3.

निधा (von 1. धा mit नि) f. *Netz aus Schnüren, Fanggarn* Nir. 4,2. Ait. Br. 3,19. मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धान् ṚV. 10,73,11. गृभ्णाति रिपुं निधया निधापतिः 9,83,4.

निधातर् (wie eben) nom. ag. *Aufbewahrer, Berger* ṚV. 5,30,2.

निधातव्य (wie eben) adj. *niederzulegen, aufzubewahren* Saddh. P. 4, 23,b. *zu übergeben, anzuvertrauen:* तस्माद्राज्ञा निधातव्यो ब्राह्मणेष्वक्षयो निधिः M. 7,83. *zu richten auf:* तस्मिंश्चात्मा निधातव्यः MBh. 12, 6212.

निधान (wie eben) 1) n. *das Niedersetzen, Niederlegen. Aufbewahren* Kâtj. Çr. 9,12,14. 23,4,24. P. 6,2,192. प्रचक्रमे निधानाय शस्त्राणाम् MBh. 4,158. दण्ड° *das Niederlegen des Stockes* so v. a. *Nichtanwendung von Gewaltmaassregeln, Milde* 12,6559. *vom Einsetzen des Feuers* Kâtj. Çr. 5,4,6. 6,2,2. *eines Topfes in die Erde* 25,8,8. — 2) n. *Ort des Niedersetzens, — Niederlegens, Behälter:* शफानाम् ṚV. 1,163,5. ऋतस्य 3,53,6. चकार गर्भं सनितुर्निधानम् 31,2. तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैच्छन् TBr. 2,7,12,3. अमृतस्य Hariv. 2477. यत्र तत्सत्यस्य परमं निधानम् Muṇḍ. Up. 3,1,6. निधानं तपसां कृष्ण यज्ञस्त्वं च सनातनः MBh. 3,477. R. 3,18,25. स हि धर्मनिधानम् 5,89,40. एतन्नानावताराणां निधानम् Bhâg. P. 1,3,5; nach ÇKDr. in der letzten Stelle = कार्यावसाने प्रवेशस्थानम्, welchem das Wilson'sche *place of cessation or rest* entspricht. Als m.: तपसो निधानान् (यातुधानान्) R. 5,11,4. Am Ende eines adj. comp. f. ई in गर्भनिधानी Nir. 3,6. Vgl. नामनिधान. — 3) n. *ein verborgener Schatz, Schatz* überh. H. 192. M. 8,36. Bhag. 9,18. 11,38. R. 2,33,18 (21 Gorr.). Mṛkkh. 91,8. Ragh. 3,9. Kathâs. 18,39. 42. 20,225. 24,87. Gît. 1,21. 5,13. Râga-Tar. 4,39. 462. Pañkat. 118,15. 122,5. II, 161. °कुम्भ Sâh. D. 72,10. — 4) adj. in वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ Taitt. Âr. 1,10,2.

निधानक von निधान gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80.

निधानेश (निधान *Schatz* + ईश *Herr*) m. *ein* Jaksha Çatr. 14,212.

निधान्य (von निधान) adj. *zum Niedersetzen u. s. w. geeignet:* उतो न्वस्य यत्पदं हर्यतस्य निधान्यम्। परि द्यां जिह्वयातनत् ṚV. 8,61,18.

निधापति (नि° + प°) m. *Träger des Fanggarns;* s. u. निधा.

निधाय्य in der Stelle निधाय्यो ऽवायि Taitt. Âr. 4,40,1; der Comm.: नितरां संपादनीयो भागः.

निधारय (von धर् mit नि) adj. *einsetzend:* यः ककुभो निधारयः पृथि-

व्यामधि दर्शतः ṚV. 8,41,4.

निधि (von 1. धा mit नि) m. P. 3,3,92, Sch. 1) *Aufstellung, Aufwartung* (von Speisen u. s. w.): इमे वां निधयो मधूनाम् ṚV. 1,183,4. 5,43. 8. 7,67,7. 69,3. परि त्वासते निधिभिः सखायः 10,179,2. बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु 15,5. — 2) *Untersatz an der* Ukhâ Çat. Br. 6,2,2,25. 5, 2,1. 3. 22. — 3) *Aufbewahrungsort, Behälter:* समुद्रं निधिमम्भसाम् MBh. 1,1124. निधिरपाम् *das Meer* (अपां निधिः N. eines Sâman Ind. St. 3,202) Bhartṛ. 3,20. संसारवारिधिम् Prab. 103,14. सर्वाम्भोनिधि *das Meer* Arg. 6,6. nach Râgan. im ÇKDr. bedeutet निधि auch ohne weiteren Beisatz *Meer*. त्रोणीमिमामोषधिवीरुधां निधिम् Bhâg. P. 5,18, 28. संपूर्णशारदकला° so v. a. *Vollmond* Dhûrtas. 91,15. तपसः MBh. 13, 1028. तपसाम् R. Gorr. 1,67,3. गुणसंपदाम् R. Schl. 1,1,5. चतुःषष्टेः कलायाः Dhûrtas. 68,14. तपो° Ragh. 5,55. सौभाग्यलक्ष्मी° Bhartṛ. 1,71. अथर्व° Ragh. 1,59. प्रेम° Çrut. 12, v. l. 17. प्रज्ञा° Pañkat. 132,14. छन्दोज्ञान° (nach der richtigen Lesart) II, 34. सत्त्व° Bhâg. P. 1,3,26. 3,16,24. आनन्द° 2,1,39. श्रोत्रो° 3,28,24. निधिमिव हर्षनिधानम् Gît. 5,13. Vgl. अम्भो°, क्षीर°, तोय°, तपो°. — 4) *verborgenes Gut, Schatz* AK. 1,1,1, 67. 3,4,2,19. Trik. 1,1,79. H. 192. 193. Halâj. 1,82. अहिर्बुध्नः ṚV. 10,108, 7. पणीनाम् 2,24,6. 10,138,4. 108,2. रूप वेद निधीनाम् 8,29,6. 1,116, 11. आविर्निधींरकृणोदुस्रियाणाम् 10,68,6. अमृतस्य 186,3. AV. 10,7,23. निधिं बिभ्रती बहुधा गुहा वसु (die Erde) 12,1,44. 18,4,41. TS. 5,6,6, 1. 2. हिरण्य° Khând. Up. 8,3,2. — M. 7,82. fg. 8,35. 37. fgg. MBh. 5, 4782. निधीनामधिपः (Kuvera) Hariv. 2467. 6004. Bhartṛ. 3,5. 31. Varâh. Bṛh. S. 44 (43),12. निधिकन्न दाता Bṛh. 12,14. Pañkat. II, 12. Hit. Pr. 34. शीलनिधिः स्फीतो दमयन्त्याः सुरक्षितः N. 24,32. येन यमस्य निधिना चरामि angeblich *anvertrautes Gut* Taitt. Âr. 2,33; vgl. aber AV. 6,117,1, wo बलिना gelesen wird. — 5) दैवो निधिः Khând. Up. 7, 1,2. 4 Bez. *einer best. Lehre;* Çañk. nimmt jedes für sich und erklärt निधि durch महाकालादिनिधिशास्त्रम्. — 6) *eine best. Heilpflanze* (*ein Schatz*), = जीविका Çabdak. im ÇKDr. — 7) *ein best. Parfum*, = नलिका Râgan. im ÇKDr.

निधिगोप (नि° + गोप) m. *Hüter des Schatzes* Çat. Br. 1,7,2,3.

निधिनाथ (नि° + नाथ) m. *Herr der Schätze*, Bein. Kuvera's Trik. 1,1,78.

निधिप (नि° + प) m. *Schatzhüter:* यमेव तु शुचिं विद्या नियतं ब्रह्मचारिणम्। तस्मै मां ब्रूहि विप्राय निधिपायाप्रमादिने॥ M. 2,115. निधिपं च धनेश्वरम् MBh. 12,7552. यज्ञस्य, वेदस्य Âçv. Gṛhj. 1,22. — Vgl. निधिपा.

निधिपति (नि° + प°) m. 1) *Schätzeherr* AV. 7,17,4. VS. 23,19. Bein. Kuvera's Hariv. 6277. — 2) N. pr. eines *reichen* Kaufmanns Vet. in Verz. d. Oxf. H. 153, *a*, 13.

निधिपतिदत्त (नि° + दत्त) m. N. pr. eines Kaufmannes Daçak. 159, 2 v. u.

निधिपा (निधि + पा) m. *Schatzhüter* AV. 12,3,34. 41. 42. TBr. 2,8, 1,3. 4,3. Pâr. Gṛhj. 2,4. — Vgl. निधिप.

निधिपाल (नि° + पाल) m. dass. MBh. 14,1923.

निधिपालित (नि° + पा°) m. N. pr. eines Kaufmanns Daçak. in Benf. Chr. 184,11.

निधिमत् (von निधि) adj. *einen Vorrath bildend:* गृधेव वृत्तं निधिमत्त-

मच्छ् ṚV. 2,39,1. *penarius:* ग्रन्न 10,59,2.

निधीश्वर (निधि + ईश्वर) m. *Schätzeherr*, Bein. Kuvera's H. 190.

निधुवन (von धू mit नि) n. 1) *das Hinundherbewegen, Zittern* H. an. 4,176. Med. n. 186. — 2) *coitus* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,81. AK. 2,7,56. H. 537. H. an. Med. Hâr. 50. Halâj. 2,414. Gît. 2,18. Hit. 50,1, v. l. Çṛṅgârarâs. 8 in Haeb. Anth. 511. Kaurap. 4. 9. 25. *Spiel, Scherz;* = केलि, नर्मन् Çabdar. im ÇKDr.

निधृति (von धर् mit नि) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Vṛshṇi, Agni-P. in VP. 422, N. 21. — Vgl. निर्वृति, निवृत्ति.

निधेय (von 1. धा mit नि) adj. *hinzusetzen, aufzulegen* Hariv. 8431. ग्र°; davon ग्रानिधेय gaṇa शार्ङ्गरवादि zu P. 4,1,73.

निध्यान (von ध्या mit नि) n. *das Schauen, Sehen, Blick* AK. 3,3,31. H. 577. Halâj. 2,411.

निध्रुव (1. नि + ध्रुव) m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58,25. pl. *seine Nachkommen* Âçv. Çr. 12,14. — Vgl. नैध्रुव, नैध्रुवि.

निध्रुवि (1. नि + ध्रुवि) 1) adj. *beharrend, treu:* यो (ग्रग्निः) मर्त्येषु निध्रुविः ṚV. 7,3,1. सदा ह्नि वं ग्रापित्वमस्ति निध्रुवि 8,20,22. ग्रर्त्तर्देवेषु निध्रुविः 29,3. — 2) m. N. pr. eines Kâçjapa und Liedverfassers von ṚV. 9,63. Anukr. zu ṚV. und Kâṭh. 22,5. Ind. St. 3,221.

निधान (von धन् mit नि) m. *Laut* Çabdar. im ÇKDr.

निनङ्क्षु (vom desid. von नश् mit नि) adj. *zu Grunde zu gehen —, umzukommen verlangend* Bhaṭṭ. 4,33.

निनद (von नद् mit नि) m. = निनाद P. 3,3,64. *Klang, Laut, Ton, Geräusch, Gesumme, Geschrei* AK. 1,1,6,1. H. 1399. MBh. 3,820. 8702. 4,355. 1400. 5,3142. 7,3869. 8,2820. Hariv. 3911. 11010 (S. 790). R. 1, 40,20. 2,28,7. 5,10,12. 13,1. 40,11. Bhartṛ. 1,44. Ragh. 9,73. Kathâs. 21,5. 23,77. Bhâg. P. 1,11,3. 7,8,15. neutr. Khand. Up. 3,13,8.

निनयन (von नी mit नि) n. 1) *das Hingiessen* Kauç. 51. — 2) *das Aussprechen:* स्वधा° M. 2,172.

निनर्तशत्रु m. N. pr. eines Sohnes des Anâdhṛshṭi Hariv. 1937. Die Form scheint falsch zu sein; Langl. hat hier निनृर्तशत्रु; dieselbe räthselhafte Form an zwei anderen Stellen für निर्वृत्तशत्रु der Calcuttaer Ausgabe des Originals. Die richtige Form wird wohl überall निवृत्तशत्रु sein.

निनर्द (von नर्द् mit नि) m. *das Schleifen* oder *Trillern* (des Tones in den Litaneien) Âçv. Çr. 7,11. 8,3. — Vgl. u. नर्द्.

निनाद m. = निनद P. 3,3,64. AK. 1,1,6,1. H. 1399. MBh. 5,3138. fg. Hariv. 4355. 9133. R. 2,34,19. 76,21. 4,13,21. 5,38,1. Ragh. 11,15. Ṛt. 1,25. Varâh. Bṛh. S. 59,10. 66,8. Dev. 8,9.

निनादिन् (von नद् mit नि oder von निनाद) adj. 1) *klingend, tönend, schallend, schreiend:* शङ्खं भेरीशतनिनादिनम् MBh. 4,1835. स्वरेणार्तनिनादिना Hariv. 16258. मेघस्वन° R. Gorr. 1,20,9. दृप्तसिंहनिनादिन्या (सेनया) MBh. 9,2684. 2702. — 2) *ertönen machend, spielend* (ein musikalisches Instrument): सर्वतूर्य° MBh. 13,1174. Hariv. 2458. — 3) *von einem Klang begleitet:* शङ्खभेरीनिनादेन वेणुवीणानिनादिना MBh. 5,3139.

निनाह्य (von नह् mit नि) m. *Wassergefäss, Krug* Çat. Br. 3,9,2,8. Kâtj. Çr. 8,9,8. Nach den Erklärern *ein in den Boden eingegrabenes Wassergefäss.*

निनित्सु (vom desid. von निद्) adj. *zu schmähen —, zu lästern begierig:* शंसं निनित्सोः ṚV. 7,25,2. न युष्मे निनित्सुश्चन मर्त्यः। ग्रवद्यमधि दीधरत् 8,57,19.

निनीषा (vom desid. von नी) f. *die Absicht wegzuführen:* विमानमागमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीषया MBh. 8,3445.

निनीषु (wie eben) adj. 1) *zu führen —, zu bringen wünschend:* निनीषवो युधि द्रोणं यमस्य सदनं प्रति MBh. 7,5071. निनीषुः कुलमुत्कर्षम् M. 4,244. ज्ञत्रियान्ज्ञयम् MBh. 1,6402. 7,1139. भक्त्या प्रतिष्ठां प्राक्तस्मिन्निनीषौ परमेश्वरम् Râǵa-Tar. 3,350. — 2) *zu verbringen, — abzuleben* (eine Zeit) *wünschend:* कालपर्ययम् MBh. 2,1736.

निनृत्तवत् adj. *mit dem* निनृत्त (s. u. नर्त् mit नि) *versehen* Ait. Br. 5,1.

निनृत्ति (von नर्त् mit नि) f. *Wiederholung* (s. u. नर्त् mit नि) Çâṅkh. Br. 20,4. 21,4.

निन्द् s. 1. निद्.

निन्दक (von निन्द्) adj. subst. *Spötter, Lästerer* P. 3,2,146. M. 2,201. ब्राह्मण° MBh. 14,1003. राज° Râǵa-Tar. 3,156. वेद° M. 2,11. 3,161. MBh. 3,13034. 13,2195. वेदशास्त्रार्थ° 3,1178.

निन्दतल adj. = निन्दितहस्त *der eine verkrüppelte Hand hat* Çabdar. im ÇKDr. Nach Wilson auch निम्नतल.

निन्दन (von निन्द्) n. *das Lästern, Schmähen* P. 8,1,8, Sch. Bhâg. P. 7,1,22. भगवन्निन्दन VP. bei Muir, Sanskrit Texts I,63, N., Z. 3.

निन्दनीय (wie eben) adj. *dem Spott —, dem Tadel unterliegend, schimpflich, verächtlich:* वामनमास्थाय निन्दनीयं पुरा वपुः Hariv. 4166. निन्दनीया मक्षीक्षिताम् 4241.

निन्दा (wie eben) f. = कुत्सा, ग्रपवाद AK. 1,1,5,14. 3,4,10,91. H. 271. an. 2,228. Med. d. 7. Halâj. 1,148. = दुष्कृति Çabdar. im ÇKDr. *Schmähung, Lästerung* AV. 11,8,22. गुरोर्यत्र परीवादो निन्दा वापि प्रवर्तते M. 2,200. तुल्यनिन्दास्तुति Bhag. 12,19. भगवन्निन्दा Bhâg. P. 4,21,46. पर° Mârk. P. 15,39. वेद° M. 4,163. 11,56. Jâǵn. 3,228. *Tadel, Zurechtweisung:* स्मृत, निन्दा, विद्या, श्रद्धा, प्रज्ञा Âçv. Gṛhj. 3,9. निन्दार्हो यत्र निन्द्यते M. 8,19. सैव निन्दामवाप्नोति 5,161. स्त्रियो निन्दां कृ Varâh. Bṛh. S. 73,11. Am Ende eines adj. comp.: सनिन्द उपालम्भः AK. 1,1,5,15. ग्रस्वश्लाघान्यनिन्दता (वाचः) H. 68. निन्दास्तुति f. *ein Lob, welches einen Tadel involvirt; ironisches Lob* ÇKDr. Wils. — Vgl. ग्रनिन्द, निदा.

निन्दितृ (wie eben) nom. ag. *Spötter, Lästerer, Verächter:* नकिरेषां निन्दिता मर्त्येषु ṚV. 3,39,4. 5,2,6.

निन्दिन् (wie eben oder von निन्दा) adj. *schmähend, lästernd, tadelnd:* ग्रस्वश्लाघान्यनिन्दिता H. 68, v. l. für °निन्दता.

निन्दु f. *eine Frau, die ein todtes Kind zur Welt bringt,* H. 531. — Wird von निन्द् abgeleitet.

निन्द्य (von निन्द्) adj. *zu schmähen, verächtlich, verwerflich, schimpflich, tadelnswerth, woran ein Makel haftet:* निन्दितारो निन्द्यासो भवन्तु ṚV. 5,2,6. perisp. Çat. Br. 4,2,5,10. — M. 3,42. 5,163. R. Gorr. 2,15, 23. Vet. in LA. 27,20. ममापुण्यं तु तन्निन्द्यम् Râǵa-Tar. 3,196. नाहं पश्यामि बीभत्सोर्निन्द्यं गात्रेषु किं च न MBh. 14,2579. Bhartṛ. 3,17. वेश Daçak. in Benf. Chr. 185,7. लक्षण M. 11,53. रात्रि so v. a. *untersagt, verboten* 3,50. — Vgl. ग्र°.

निन्द्यता (vom vorherg.) f. *Tadelnswürdigkeit:* व्यभिचारात्तु भर्तुः स्त्री लोके प्राप्नोति निन्द्यताम् M. 5,164 = 9,30.

निन्व्, निन्वति *benetzen* oder *aufwarten u. s. w.* (सेवन, सेचन) Dhâtup. 15,81. Andere lesen सिन्व्.

निप 1) m. *Wassertopf* (von पा *trinken* mit नि) AK. 2,9,32. H. 1019. Halâj. 2, 161. — 2) m. *Nauclea Cadamba* (कदम्ब) *Roxb.* Çabdak. im ÇKDr. — 3) adj. (von पा *schützen* mit नि); s. ग्राकेनिप.

निपक्षति (1. नि + प°) f. *die zweite Rippe* VS. 25,4.5.

निपठ (von पठ् mit नि) m. = निपाठ *Lesung* P. 3,3,64. AK. 3,3,29.

निपठित partic. praet. pass. von पठ् mit नि; davon निपठितिन् adj. = निपठितमनेन gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

निपठिति (von पठ् mit नि) f. *Lesung* Pat. zu P. 7,2,9.

निपतन (von पत् mit नि) n. 1) *das Fallen, Fall, Sturz:* गिर्यग्राद्वा निपतनम् MBh. 8,1788. Hariv. 11995. Spr. 225. गर्भिण्या गर्भस्य च निपतनमेव Varâh. Bṛh. S. 50,35. — 2) *das Fliegen, Flug* MBh. 8,1895.

निपत्यरोहिणी (नि°, wohl absol. von पत् mit नि, + रो°) f. gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2,1,72. wohl *das Fallen und Steigen.*

निपत्या (von पत् mit नि) f. P. 3,3,99. Vop. 26,186. = पिच्छिला भूमि: P., Schol. *schlüpfriger Boden* Wils. *Schlachtfeld* Durgâd. zu Vop. ÇKDr.

निपलाशम् (1. नि + पलाश) adv. nach Sâj. so v. a. *kopfschüttelnd, nicht redend (wie ein entblätterter Baum im Winde sich nur bewegt, nicht rauscht):* सा हास्मै निपलाशमिवावाद् Çat. Br. 3,2,1,20.

निपाक (von पच् mit नि) m. *das Reifen* Çabdar. im ÇKDr. Vop. 11, 3, v. l. — Vgl. निराक.

निपाठ (von पठ् mit नि) m. = निपठ *Lesung* P. 3,3,64. AK. 3,3,29.

निपात (von पत् mit नि) m. 1) *Sturz, Fall:* आ निपाताच्छरीरस्य M. 6,31. 11,104. Hariv. 4545. 4701. Kathâs. 25,125. Bhâg. P. 3,13,29. 5, 16,20. शैल° MBh. 1,8285. Varâh. Bṛh. S. 57,14. तुषारसंघात° Ṛt. 5,4. धाराणाम् Arǵ. 8,6. घनधारा° Pañkat. 93, 2. अश्रु° MBh. 3, 327. R. 2, 74,23. Varâh. Bṛh. S. 45,8. (बिन्दवः) पयोधरोत्सेधनिपातचूर्णिताः *Fall auf* Kumâras. 5,24. वज्रनिपातैः MBh. 4,353 = Hariv. 4719. शापाशनि° 4059. R. 3,7,36. Varâh. Bṛh. S. 5,63. 32,23. षट् शम्यानिपातेषु वल्मीकात् *sechs Würfe* (zur Bezeichnung einer Entfernung) MBh. 3,7087. कशा° so v. a. *Peitschenhieb* R. 5,48,6. बाण° Arǵ. 7,10. इषु° Kumâras. 3,15. निशितनिपाताः शराः Çâk. 10. संपातेष्वभिघातेषु निपातेष्वसिचर्मणोः MBh. 7,563. fg. शस्त्र° so v. a. *Messerschnitt* Suçr. 1,18,15. 359, 18. दृष्टि° *Blick* M. 3,241. MBh. 13,6307. Varâh. Bṛh. S. 27,c,8. *das Losstürzen, Anfall, Angriff* MBh. 7,3792. सिंह° *des Löwen* Ragh. 2,60. राम° *auf* Râma R. 3,43,39. *das Sichniedersetzen eines Vogels* MBh. 3, 13278. *Sturz, Fall* in übertr. Bed.: महापुरुष° Mṛkkh. 138,19. — 2) *Todesfall, Tod* Trik. 2,8,60. M. 8,185. संगरेषु निपातेषु तथापद्व्यसनेषु च MBh. 5,4036. प्राण° R. 1,59,21 fehlerhafte Lesart für प्राणातिपात. — 3) *zufälliges Erscheinen:* तेनेश्वरनिपातेन यथा याति महाजनः R. 5,81,22. *gelegentliches Vorkommen, beiläufige Erwähnung:* तस्यैष निपातो भवति वैश्वानरीयायामृचि Nir. 2,20. निपातमेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजेते 7, 31. तत्रैव होता कुर्यात्संप्रैषवद्वादेशान्पशुवन्निपातान् Âçv. Çr. 6, 14. *unregelmässige, als Ausnahme geltende Erscheinung, Unregelmässigkeit* Vop. 26,11. पूर्व° *das unregelmässige Vorangehen eines Wortes in einer Zusammensetzung* P. 1,2,44. Schol. zu P. 2,2,35, Vârtt. 1 und 2. पर° *das unregelmässige Hinterhergehen eines Wortes in einer Zusammensetzung* P. 6,2,170, Sch. 8,4,4, Sch. — 4) *das untere Ende* (?): यत्रोदेति तस्य ह समानसूत्रनिपाते निम्लोचति Bhâg. P. 5,21,9. *quand il (le soleil) se lève pour un point, il se couche pour le point situé à l'extrémité opposé du diamètre de sa course* Burn. — 5) in der Gramm. *Partikel (das gelegentlich hinzukommende Wort, Nebenwort):* निपाता उच्चावचेष्वर्थेषु निपतन्ति Nir. 1,4. निपातः पादपूरणः Ṛv. Prât. 12,8. 5. 9. VS. Prât. 2,16. AV. Prât. 1,79. P. 1,4,56. fgg. 1,14. 37. 6, 3,136. 8,1,30. Halâj. 5,86. — निपात MBh. 13,3439 fehlerhaft für निपान.

निपातक = पातक *eine böse That, Sünde:* क्षीणपुण्यनिपातक adj. MBh. 5,4053.

निपातन (vom caus. von पत् mit नि) 1) adj. *niederwerfend, tödtend, vernichtend:* भगनेत्र° MBh. 3, 1624. 15857. 7, 3465. — 2) n. *a)* = अवनाय AK. 3,3,27. *das Niederfallenlassen, Sinkenlassen:* स्रुगुद्यमननिपातनयोः P. 3,3,36, Vârtt. *das Niederfallenlassen* (des Stockes) so v. a. *Schlagen* Jâǵñ. 3,293. M. 11,208; vgl. दण्ड°. संततास्रु° so v. a. *ununterbrochenes Weinen* R. 6,74,24. शस्त्र° *das Ansetzen des Messers* Suçr. 1,95,17. *das Darankommenlassen, Berühren mit:* करञ्जदशनविषसृक्° 290,17. — *b) das Tödten, Erlegen; Zerstören, Vernichten:* अप्रकार° M. 8,298. प्राणि° MBh. 12,6098. चललक्ष्य° Ragh. 9,49. सौभद्रस्य MBh. 7,1479. त्रिपुरस्य 1,548. सौभस्य 3,875. — *c)* in der Gramm. *gelegentliches Erwähnen, Gebrauchen eines Wortes; eine Form, durch welche eine seltene Erscheinung, eine Unregelmässigkeit constatirt wird,* Ṛv. Prât. 12,9. °सूत्र Schol. zu VS. Prât. 3,71 und 73. Schol. zu P. 2,3,56 und 3, 2,59. Vop. 6,8. — *d)* = निपतन *das Herabfallen:* उल्का° Jâǵñ. 1,145. *das Herabschiessen* (eines Vogels) Pañkat. II,57.

निपातनीय (wie eben) adj. *fallen zu lassen:* ज्ञानस्य स्वप्रकाशत्वमनङ्गीकुर्वतामुपरि वेदान्तिभिरेव निपातनीयो दण्डः *eine Züchtigung ist vorzunehmen* Sâh. D. 31,13.

निपातिन् (von पत् mit नि oder von निपात) adj. 1) *niederfallend:* भल्लेन संयुक्तेन निपातिना MBh. 6,3498. (गदया) भीमनिपातिन्या 1955. शरैर्वज्रनिपातिभिः 7,6928. पीनस्तनोपरि निपातिभिः — अस्रैः Vikr. 153. तुषारवर्षैः — अकाण्डनिपातिभिः Râǵa-Tar. 4,367. *herabfliegend, sich herablassend auf:* अलिभिः — कुसुमपङ्क्तिनिपातिभिः Ragh. 9,40. आकाशनिर्विवरपद्म निपाती स्ववशः खगः von Çiva MBh. 13,1181. — 2) *niederschlagend, vernichtend:* अन्धक° MBh. 7,9462. रिपु° N. 12,68. ज्योतिरिन्धननिपाति *vernichtend* d. i. *verbrennend* Ragh. 11,21.

निपात्य (vom caus. von पत् mit नि) adj. *als Unregelmässigkeit zu erwähnen* Vop. 26,160.

निपाद (1. नि + पाद) m. *niederes Land, Thal:* समा भवन्तूद्वतो निपादाः Ṛv. 5,83,7.

निपान (von पा, पिबति mit नि) n. 1) *das Trinken:* प्रचारे वा निपाते (lies निपाने) वा बुधो नोद्वेजयेत गाः। तृषिता ह्यभिवीक्षन्त्यो नरं हन्युः सबान्धवम्॥ MBh. 13,3439. अ° *Durst* Bhâg. P. 5,26,8. — 2) *ein Wasserbehälter, aus dem man* (insbes. das Vieh) *trinkt; Teich, Cisterne u. s. w.* AK.

1,2,3,26. 3,4,15,89. H.1092. HALÂJ. 3,62. P.3,3,74. JÂGN. 2,154. गवाम् MBH. 15,407. HARIV. 3630. 8799. DAÇ. 1,20. 2,13. R. GORR. 2,65,19. °खनित्र BHÂG. P. 2,7,48. MÂRK. P. 13,1. 4. 32,16. महार्णवनिपानविद् (Çiva) MBH. 13,1237. गाहन्तां महिषा निपानसलिलम् ÇÂK. 39. परकीयनिपानेषु न स्नायात् M. 4,201. °कर्तृ ebend. निपानं सर्वभूतानां भूत्वा MBH. 12,551. *Melkkübel* TRIK. 2,9,16.

निपानवत् (vom vorherg.) adj. *mit Wasserbehältern, Teichen, Cisternen u. s. w. versehen:* वन RAGH. 9,53.

निपीडना (von पीड् mit नि) f. *Bedrückung:* दीन° SÂH. D. 73,10.

निपीति (von पा, पिबति mit नि) f. *das Trinken* P. 3,3,95, Sch.

निपु m. N. pr. eines Mannes KSHITÎÇAV. 5,8. 13.

निपुण adj. f. आ mit कृतादि compon. gaṇa श्रेण्यादि zu P. 2,1,59. 1) *geschickt, gewandt, erfahren* AK. 3,1,4. H. 342. mit gen. und loc. VOP. 5,29. निपुणाः पण्ययोषितः M. 9,269. 267. SUÇR. 1,127,6. ÇÂK. 86, 14. MÂLAV. 7,11. 28,22. PAÑKAT. 122,1. HIT. I,46. VARÂH. BṚH. S. 67,112. LAGHUǴ. 2,16. 9,4. निपुणया मत्या SUÇR. 1,102,10. बुद्ध्या Spr. 490. अतिमलिने कर्तव्ये भवति खलानामतीव निपुणा धीः Spr. 57. कलासु VARÂH. BṚH. 13,7. mit einem im loc. gedachten Nomen compon. gaṇa शौण्डादि zu P. 2,1,40. धर्म° R. 1,1,55 (59 GORR.). नीति° BHARTṚ. 2,81. प्रयोग° Spr. 440. MEGH. 70. mit einem im instr. gedachten Nomen compon. P. 2,1,31. वाचा निपुणः, वाङ्निपुणः Sch. mit einem loc. der Person oder mit प्रति wohl *liebenswürdig gegen* P. 2,3,43. *von Geschicklichkeit, Gewandtheit, Erfahrenheit zeugend:* नय HARIV. 5514. अभ्युपाय MBH. 1, 5675. विसार्य निपुणां दृष्टिम् *einen scharfen Blick* R. 1,42,16. निपुणम् adv. *auf geschickte, feine Weise:* निपुनं (sic) च चरिष्यामि MBH. 4,68. MṚKKH. 87,2. ÇÂK. 59,15. MÂLAV. 10,8. — 2) *vollkommen, vollständig:* निपुणां शुद्धिमिच्छताम् M. 5,61. प्रसन्ननिपुणेन तपसा BHÂG. P. 5,4,5. योग 2,6,34. भगवति — स च निपुणां लभते गतिं मनुष्यः 4,23,39. निपुणम् adv. *vollständig, vollkommen, ganz, genau:* तच्छ्रुत्वा निपुणं सर्वम् R. 2, 88,1 (96,1 GORR.). तामुत्तीर्य प्रयत्नेन निपुणं प्रविचित्य च 4,44,82. संचिन्तयित्वा निपुणं निश्चित्य च बलाबलम् 6,7,4. इति वर्णविदः प्राहुर्निपुणं तन्निबोधत ÇIKSHÂ 12 in Ind. St. 4,107. इति स्वरान्ता निपुणं समुच्चिताः Kâr. 2 aus KÂÇ. zu P. 7,2,10. यतता *auf alle Weise* KAURAP. 30. Hierher gehört auch das vor adj. erscheinende निपुण im comp. gaṇa विस्पष्टादि zu P. 6,2,24. compar.: निपुणतरं परिज्ञाय *vollständig, vollkommen* PAÑKAT. 115,16. निपुणेन dass.: एतत्ते सर्वमाख्यातं निपुणेन MBH. 13,3569. BHÂG. P. 1,3,37. निपुणतस् dass.: स्वरोत्पत्तिं निपुणतः श्रोतुमिच्छाम्यहम् MBH. 12,10210. — Vgl. नैपुण, नैपुण्य.

निपुणता (vom vorherg.) 1) *Geschicklichkeit, Gewandtheit:* का निपुणता धर्मतत्त्वे इति: BHARTṚ. Suppl. 10. — 2) *Genauigkeit:* यावन्निपुणतया पश्यति *genau hinsehen* PAÑKAT. 181,18. 225,16.

निपुणिका (von निपुण) f. N. pr. einer Zofe MÂLAV. 36,9. VIKR. 37,8 (wo falschlich निपुनिका). 44,15.

निपुर् (1. नि + पुर्) f. nach MAHÎDH. so v. a. सूक्ष्मदेह *der feine Körper:* (असुराः) परापुरो निपुरो ये भरन्ति VS. 2,30. AV. 18,2,28.

निप्रियाय् (von 1. नि + प्रिय), °यते *im Besitz behalten —, nicht von sich lassen wollen:* ब्रह्मज्येयं तदब्रुवन्य एनां (वशां) निप्रियायते AV. 12,4, 11. 21. 25.

निफला (1. नि + फल) f. *Cardiospermum Halicacabum* (ज्योतिष्मती) BHÂVAPR. im ÇKDR.

निफालन n. *das Sehen* ÇABDÂRTHAK. bei WILS. — Vgl. निभालन.

निफेन n. = अफेन *Opium* RÂǴAN. im ÇKDR.

निबन्द्धर् (von बन्ध् mit नि) nom. ag. *Verfasser* ÇKDR. WILS. Beide schreiben निबन्धृ.

निबन्ध (wie eben) 1) m. *a) das Anbinden, Festbinden* R. 5,42,4. *Bindung, Fesselung:* दैवी संपद्विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता BHAG. 16,5. = निर्बन्ध *das feste Hängen an* H. 1500, v. l. — *b) Band, Fessel:* कर्मनिबन्धकृन्तन BHÂG. P. 6,2,46. नामकर्मनिबन्धबद्ध 3,13. Schol. bei WILSON, SÂṄKHJAK. S. 6. — *c) Grund, Wurzel* (in übertr. Bed.): धर्मनिबन्धमार्ग MBH. 2,2532. — *d) Stiftung* JÂGN. 1,317. 2,121. — *e) Verstopfung* H. 471, v. l. für विबन्ध. — *f) Composition, literärisches Werk* H. 257. Verz. d. B. H. 265,9. Verz. d. Oxf. H. 108, *b*, N. VÂSAVAD. 9,2. BHÂG. P. 1, LXVII, N. 2. कारिका° Z. d. d. m. G. II,342 (No. 201, *d*). Vgl. ग्रन्थ. — *g)* Titel eines best. Werkes Verz. d. Oxf. H. 95, *a*, 38. — *h)* = निम्ब *Azadirachta indica Juss.* ǴAṬÂDH. im ÇKDR. — 2) n. *Gesang* ÇABDAR. im ÇKDR.

निबन्धकं von निबन्ध gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80. निबन्धनक v. l.

निबन्धन (von बन्ध् mit नि) 1) adj. f. ई *bindend, fesselnd:* निबन्धनी (निबन्धिनी MBH. 12,6548) रज्जुरेषा या ग्रामे वसतो रतिः MBH. 12,9953 = 12114. सेतवः सर्वे वर्णाश्रमनिबन्धनाः BHÂG. P. 3,21,54. — 2) f. ई *Band, Fessel* SUÇR. 2,29,2. निबन्धनी ह्यर्थतृष्णेह MBH. 5,771. — 3) n. *a) das Anbinden, Befestigen* SUÇR. 2,197,6. मौञ्जी° M. 2,27. सेतोः *das Schlagen einer Brücke* MBH. 3,10725. — *b) Band, Fessel* AK. 2,8,2,58. TRIK. 2,8,28. निर्मांसैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैः स्नायुनिबन्धनैः (°निबन्धिभिः 11, 89) MBH. 11,120. नौर्नावीव निबद्धा हि स्रोतसा सनिबन्धना । क्लिश्यमाना 12,9680. BHÂG. P. 1,2,15. 3,31,15. 7,2,47. 7,27. 8,23,10. *Bande, Verbindungen:* त्यक्त्वा सर्वं निबन्धनम् KATHÂS. 5,105. — *c) das worin Etwas befestigt ist, ruht:* मूलैरुर्वीनिबन्धनैः R. GORR. 2,43,33. इषु° *Köcher* 31,28. — *d) das obere Ende des Halses der* Vîṇâ, *wo die Saiten befestigt werden,* AK. 1,1,7,7. H. 290. — *e) Grund, Ursache, Veranlassung, Bedingung* (vgl. निदान) H. 1513. प्रत्यहं लोकयात्रायाः प्रत्यक्षं स्त्री निबन्धनम् M. 9,27 (MBH. 13,2494). प्रकृति° KAP. 1,18. Schol. bei WILS. SÂṄKHJAK. S. 78. तत्र तस्याश्च ज्ञाता ऽहं साध्या वृत्तिनिबन्धनम् KATHÂS. 6,31. Häufig am Ende eines adj. comp.: सख्यमर्थनिबन्धनम् MBH. 1,5141. KAP. 1,121. MÂLAV. 72. KÂM. NÎTIS. 13,39. KATHÂS. 4,13. PAÑKAT. I,91. HIT. III,78. PRAB. 93,3. RÂǴA-TAR. 3,424. P. 2,2,36, Sch. 6, 3,35, Vârtt. 3, Sch. Schol. bei WILSON, SÂṄKHJAK. S. 9. f. आ MBH. 12, 8359. RAGH. 8,51. बालिरावणयोः किंनिबन्धना मैत्री MAHÂV. 84,2. KULL. zu M. 5,60. तत्प्रभावनिबन्धना (कथा) *hervorgerufen durch, in Beziehung stehend zu* KATHÂS. 1,26; vgl. तन्निमित्ताभिः कथाभिः DAÇ. 2,5. — *f) ein Gefüge von Worten, Composition* PAT. bei GOLD. MÂN. 147, *a*. KUMÂRILA bei MÜLLER, SL. 97. द्विधाप्रयुक्तेन च वाङ्मयेन सरस्वती तन्मिथुनं नुनाव । संस्कारपूतेन वरं वरेण्यं वधूं सुखग्राह्यनिबन्धनेन (*cujus constructiones facile comprehendi poterant* ST.) ‖ KUMÂRAS. 7,90. निबन्धनग्रन्थ BURN. in BHÂG. P. I, LXVII, N. 2.

निबन्धनकं von निबन्धन v. l. im gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80.

निबन्धसंग्रह (नि° + स°) m. Titel eines Commentars zu Suçruta's Werke Verz. d. B. H. No. 927; vgl. 924.

निबन्धिक s. अश्र°.

निबन्धिन् (von निबन्ध) adj. 1) *bindend, fesselnd:* निबन्धिनी (निबन्धनी 12,9953. 12114) रज्जुरेषा या ग्रामे वसतो रतिः MBh. 12,6548. — 2) *verbunden durch, mit, zusammenhängend mit:* निर्मांसैरस्थिभूयिष्ठैर्गात्रैः स्नायुनिबन्धिभिः (°निबन्धनैः 11,120) MBh. 11,89. (काण्डराणाम्) ग्रीवाहृदयनिबन्धिनीनाम् Suçr. 1,338,8. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,11, Çl. 44. — 3) *bedingend, verursachend:* स्थिति° Jogas. 1,35.

निबर्हण s. निबर्हण.

निबल (1. नि + बल) *eine best. Zahl* Vjutp. 182.

निबाध (von बाध् mit नि) s. अ°.

निबोद्धव्य (von बुध् mit नि) adj. *zu halten für, anzusehen als:* नपुंसकं तन्निबोद्धव्यम् Varâh. Bṛh. S. 77,28.

निबोध (wie eben) m.: निबोधानुप्रदानतः Çikshâ 30 in Ind. St. 4,356. *nach richtiger Ausstossung* Weber. निबोध ist hier eher imperat.

निभ (von भा mit नि) 1) adj. f. आ am Ende eines comp. *gleich, ähnlich* AK. 2,10,38. Trik. 3,3,287. H. 1462. Med. bh. 6. ṚV. Prât. 2,44. 14,12. N. 11,30. 12,21. 16,10. 22. Hid. 3,9. 4,29. R. 2,26,10. 93,8. 5, 18,26. Suçr. 1,313,20. 258,13. 14. Megh. 79. Varâh. Bṛh. S. 3,24. 29. 10,20. 33,6. 82 (80, *b*), 4. Kathâs. 26,144. Vid. 20. Bhâg. P. 3,33,16. H. 6.8.1421. अघोषनिभता ṚV. Prât. 14,8. Nach Adjectiven pleonastisch: चारुनिभानना Hariv. 11789. रुचिर° Varâh. Bṛh. S. 29,22. 46,27 (28). असित° 81 (80, *a*), 11. Bedeutsam dagegen in एक° *einförmig* 53,90. Zum Ueberfluss mit Synonymen zusammengestellt: नगनिभोपम MBh. 8,2537. पद्मपत्राभ° 4,1195. सुरतुल्यनिभेक्षणौ: Pańkat. III,69. Könnte füglich auf ein subst. f. निभा *Schein, Aehnlichkeit* zurückgeführt werden; vgl. संनिभ. निभ m. = प्रकाश Çabdar. im ÇKDr. — 2) *Schein, Vorwand;* m. Trik. Med. Çabdar. im ÇKDr. n. H. 378. Halâj. 4,24. भिक्षानिभेन Daçak. 162,11. स्नाननिभात् Kathâs. 4,57.

निभर्त्सन Draup. 6,20 falsche Lesart für निर्भर्त्सन, wie schon Stenzler bemerkt hat.

निभसद् s. भसद्.

निभालन n. *das Sehen* Trik. 3,2,20. H. 577. Halâj. 2,411. — Vgl. निशालन.

निभीम (1. नि + भीम) adj. *furchtbar:* °विक्रम Hariv. 13599.

निभूत (von भू mit नि) adj. *vergangen* Râgan. im ÇKDr.

निभूयपु adj. von unbekannter Bed., als Beiw. von Vishṇu VS. 22,26

निभृत s. u. भृ mit नि.

निमग्न s. u. मज्ज् mit नि; davon निमग्नक adj. viell. *sich versteckt haltend, lauernd* MBh. 1,5601.

निमज्जथु (von मज्ज् mit नि) m. *das Hineingehen in:* तल्पे कान्तान्तरैः सार्धं मन्ये ऽहं धिङ्निमज्जथुम् Bhaṭṭ. 5,20. in Verb. mit तल्पे so v. a. *das zu-Bette-Gehen, Schlafen* (= शयन) Schol.

निमज्जन (wie eben) 1) adj. (vom caus.) f. ई *hineinzugehen* (in's Wasser) —, *sich hineinzubegeben veranlassend;* mit dem gen.: वर्तमाने युद्धे (als Fluss gedacht) क्षत्रियाणां निमज्जने MBh. 8,2563. क्षत्रियाणां निमज्जनीम् (नदीम् d. i. युद्धम्) 7,897. — 2) n. *das Hineinsteigen* (in's Wasser): तीर्थे कृतनिमज्जनः Râga-Tar. 1,127. रुधिरापूर्णलीलावापी° Kathâs. 9,46. 26,69. दृङ्निमज्जनमुपैति सुधायाम् Naish. 5,94. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 89; vgl. Ind. St. 2,396,4. एवं संसारगहने उन्मज्जननिमज्जने MBh. 11,102.

निमद् m. *deutliche aber nicht vollkommen laute Aussprache*, eine der sieben *Redestufen* (वाचः स्थानानि) TS. Prât. 2,11. Vgl. निमादयति (निमदायति ?) = अक्षरं स्पष्टमुच्चारयति Sâj. bei West. u. मद् mit नि.

निमन्त्रक (von मन्त्रय् mit नि) nom. ag. *Einlader* MBh. 13,2350.

निमन्त्रण (wie eben) n. *Einladung* P. 3,3,161. Jâǵń. 2,263. MBh. 3, 15303. R. 1,52 (53 Gorr.) in der Unterschr. Vop. 25,22.

निमन्त्र्य (wie eben) adj. *einzuladen* MBh. 12,3340.

निमन्यु (1. नि + म°) adj. *dessen Groll sich gelegt hat, nicht eifernd* AV. 3,25,4.

निमय (von मा mit नि) m. P. 6,1,50, Vârtt. (von मि). *Tausch* AK. 2, 9,81. 4 (wo निमयात् st. नियमात् zu lesen ist). पक्वेनामस्य निमयं न प्रशंसन्ति साधवः MBh. 12,2923. ईषन्नि°, सु° P., Sch.

निमातव्य (wie eben) adj. *zu vertauschen, vertauschbar:* रसा रसैर्निमातव्या न त्वेव लवणं रसैः M. 10,94.

निमान (wie eben) n. *Maassverhältniss* P. 5,2,47. — Vgl. अ°.

निमि m. N. pr. verschiedener Könige der Videha: निमिरेव च (विनष्टो ऽविनयात्) M. 7,41. MBh. 1,227. 2,320. 12,8600. R. 1,66,8 (Gorr. 68,8). 71,3 (Gorr. 73,2). Ragh. 11,49. ein Sohn Dattâtreja's MBh. 13, 4330. fgg. Ikshvâku's VP. 359. 388. fg. Bhâg. P. 9,6,4. 13,1. fgg. Bei den Ǵaina ist Nimi aus Ikshvâku's Geschlecht der 21ste Arhant der gegenwärtigen Avasarpiṇî H. 28. N. pr. eines Sohnes des Bhaǵamâna VP. 424. des Daṇḍapâṇi Bhâg. P. 9,22,42. N. pr. eines Dânava Hariv. 9141. Der Name Nimi erscheint auch Lalit. 166, die tib. Uebersetzung führt aber auf नेमि zurück; vgl. निमिंधर. Nachdem Nimi, der Sohn Ikshvâku's, durch einen Fluch seinen Körper eingebüsst hatte, wollten die Götter ihm wieder dazu verhelfen; dieser schlug es aber aus und wählte statt dessen den Aufenthalt in den Augen aller lebenden Wesen. Daher das ewige *Schliessen* (निमिष, निमेष) und Oeffnen der Augen. VP. 388. fg. Dieser etymologischen Spielerei verdankt das Wort निमि seine Bedeutung *Schliessung des Auges, Blinzeln* Bhâg. P. 9,24,64.

निमित s. u. मा und मि mit नि.

निमित्त n. 1) *Ziel* (nach dem geschossen wird) Halâj. 2,313. चलं निमित्तं विप्रर्षे सदा सूर्यस्य गच्छतः MBh. 13,4632. °वेधिन् *das Ziel treffend* 5, 3480. 6,1658. — 2) *Zeichen, Anzeichen, Vorzeichen, Omen* AK. 3,4,14,79. Trik. 3,3,163. H. an. 3,270. Med. t. 118. Verz. d. Oxf. H. 184, *b*, 6. निमित्तं यत्त्वया दृष्टं त्वाङ्के दैवमानुषम् MBh. 3,2925. 2928. न चोत्पातनिमित्ताभ्याम् (भिक्षां लिप्सेत) M. 6,50. Jâǵń. 1,203. 3,171. ददर्श विपरीतानि निमित्तानि MBh. 16,1. Bhag. 1,31. R. 3,51,38. Suçr. 1,30,5. 104,17. °ज्ञ Ragh. 1,86. निमित्तं सूचयन् Çâk. 8,17. 63,11. 101,14. Vikr. 7,4. Varâh. Bṛh. S. 5,16. 21,35. 36. 27, *c*, 7. 42 (43), 10. 30. 47,78. 48,8. 50,7. 52,108. 53,6. 57,1. Z. d. d. m. G. 14,569,12. Bhâg. P. 1,14,2. 5. Vgl. दुर्निमित्त. — 3) *Veranlassung, Grund, Ursache, das Bestimmende* AK. 3,4,14,79. 28, 218. Trik. H. 1513. H. an. Med. Kâtj. Çr. 1,2,11. 7,14. 25,4,45. Çve-

TÂÇV. UP. 1,4. रेफनिमित्तसंशयात् RV. PRÂT. 11,5. अन्तराएयेव सर्वत्र निमित्तं बलवत्तरम् 17,13. वैराग्येण निमित्तेन प्रकृतिलयः TATTVAS. 8. ǴAIM. 1,3. KAP. 3,67. 68. SÂṄKHJAK. 42. MBH. 1,2178. 5,1036. 13,1458. ÇÂK. 44. 189. VARÂH. BṚH. S. 92,5. VID. 255. PAṄKAT. II,35. HIT. I,156. MÂRK. P. 30,25. RÂǴA-TAR. 3,84. तस्य त्यागे निमित्तं किम् BHÂG. P. 8,20,6. °सप्तमी KÂÇ. zu P. 1,1,57. धात्वंशलोपनिमित्त आर्धधातुके परे Schol. zu P. 1,1,4. नामर्त्यो विद्यते मर्त्यो निमित्तायुर्भविष्यति so v. a. *sein Leben soll so lange dauern als dasjenige besteht, wonach es bestimmt wird*, MBH. 3,10738. यथेमे पर्वताः शश्वत्तिष्ठन्ति सुरसत्तमाः। अक्षयास्तन्निमित्तं (*so lange dauernd als die Berge*) मे सुतस्यायुर्भविष्यति 10739. निमित्तमस्य (d. i. die Berge) महिषैर्भेदयामास 17043. fg. निमित्त *causa efficiens* neben उपादान *causa materialis* VEDÂNTAS. (Allah.) No. 40. मयैव ते निहताः पूर्वमेव निमित्तमात्रं (*blosses Werkzeug*) भव BHAG. 11,33. द्रवत्वं स्यन्दने हेतुर्निमित्तं संग्रहे तु तत् BHÂSHÂP. 155. Alle obliquen Casus adverbialisch in der Bed. *wegen* gebraucht P. 2,3,23, Vârtt. कन्यानिमित्तं विप्रर्षे तत्रासीदुत्सवो महान् MBH. 5,6069. R. 2,48,28. 58,24. SUÇR. 1,2,10. SÂṄKHJAK. 57. VARÂH. BṚH. S. 24,10. स्त्रीनिमित्तेन R. 2,90,12 (99,15 GORR.). वनवासनिमित्ताय भर्तारमिदमब्रवीत् 30,1. Am Ende eines adj. comp. *dieses zur Veranlassung —, zum Grunde habend, veranlasst —, hervorgerufen durch* ÇÂṄKH. ÇR. 4,6,3. M. 10,111. 11 80. विषनिमित्ता (पीडा) N. 14,19. तन्निमित्ताभिः कथाभिः DAÇ. 2,5. SUÇR. 1,4,9. 45,1. 254,17. 2,1,5. ÇÂK. 95,14. ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 76. Schol. zu P. 1,1,5. अनिमित्तनिमित्तेन धर्मेण *durch keine besondere Ursache hervorgerufen, uneigennützig* BHÂG. P. 3,15,14. Vgl. अ°. — 4) falsche Lesart für निमिष LALIT. 384. — Nach TRIK. hat das Wort noch die Bedeutungen आगन्तु, देह, आदेश und पर्वन्, welche weder WILSON noch ÇKDR. kennen. — Vgl. नैमित्त, नैमित्तिक.

निमित्तक (von निमित्त) 1) am Ende eines adj. comp. *hervorgerufen —, veranlasst durch* KAP. 1,27. Schol. zu P. 1,1,16. — 2) n. *das Küssen* ÇABDAM. im ÇKDR.

निमित्तकारण (नि° + 1. का°) n. *causa efficiens* COLEBR. Misc. Ess. I,412. Z. d. d. m. G. 6,224,1.

निमित्तकाल (नि° + काल) m. *eine bestimmte Zeit, die als Veranlassung zu Etwas dient;* davon nom. abstr. °ता f. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 1053,17. 1054,3. 4.

निमित्तकृत् (नि° + कृत्) m. *Krähe* (*Vorzeichen machend*) RÂǴAN. im ÇKDR.

निमित्ततस् (von निमित्त) adv. *aus besonderer —, bestimmter Veranlassung* SUÇR. 1,91,14. 2,319,3. अ° ebend. M. 4,144. JÂǴṄ. 1,273.

निमित्तत्व (wie eben) n. *das Ursache-Sein* KAP. 3,74. ǴAIM. 1,24. 25.

निमित्तनिदान (नि° + नि°) n. Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 126, *a*.

निमित्तविद् (नि° + विद्) m. *Kenner der Vorzeichen, Astrolog* H. 482.

निमित्तहेतु (नि° + हेतु) m. *causa efficiens;* davon nom. abstr. °त्व n. BHÂSHÂP. 16.

निमित्तिन् (von निमित्त) adj. *das worauf Etwas als Ursache wirkt:* निमित्तनिमित्तिनौ Schol. zu P. 8,3,9.

निमित्तीकर् (निमित्त + 1. कर्) *als veranlassende Ursache —, als Mittel benutzen:* तस्य च मम च वपुर्वसुनी निमित्तीकृत्य वैरं वैरोपजीविभिः पौरधूर्तैरुदपाद्यत DAÇAK. in BENF. Chr. 184,14. *als Ursache bezeichnen:* निमित्तीकृत्य मामद्य विपद्येत द्विजो यदि RÂǴA-TAR. 3,89.

निमित्तीभू (निमित्त + भू) *Ursache —, Veranlassung zu Etwas* (loc.) *werden* SÂH. D. 14,16.

निमिंधर (निमिम्, acc. von निमि, + धर) m. N. pr. eines Fürsten LALIT. 116. Die tib. Uebersetzung entspricht einem नेमिंधर; vgl. u. निमि.

निमिश्ल (1. नि + मि°) *sich hingebend, sich überlassend, hängend an* (loc.): अस्थापयन्त युवतिं युवानः शुभे निमिश्लां विदथेषु पज्राम् RV. 1,167,6. सुत इत्त्वं निमिश्ल इन्द्र सोमे 6,23,1. इन्द्रस्य वज्र आयसो निमिश्ल इन्द्रस्य बाह्वोर्भूयिष्ठमोजः 8,85,3. यो गायति तस्मिन्नेवैता निमिश्लतमा इव *dem geben die Weiber sich am liebsten hin* ÇAT. BR. 3,2,4,6.

निमिष् (मिष् mit नि) f. *das Blinzeln, Zwinken des Auges:* संख्याता अस्य निमिषो जनानाम् AV. 4,16,5. सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः RV. 1,72,5. नहि त्वदारे निमिषश्चनेशे (oder infin.) 2,28,6. *das Schliessen des Auges, Einschlafen:* योनिमप्यमानोशितं निमिषि जर्भुराणः RV. 2,38,8. अ° adj. *die Augen niemals schliessend*, m. *ein Gott:* °षां पतये BHÂG. P. 5,23,8. 2,2,17. 3,15,25.

निमिष (von मिष् mit नि) m. 1) *das Blinzeln, Schliessen des Auges* H. an. 3,787. MED. sh. 39. R. 6,102,25. *als ein überaus kurzes Zeitmaass* H. an. MED. निमिषान्तरेण MBH. 1,7052. 8,3366. R. 5,56,59. BHARTṚ. 3,87. — 2) *krankhaftes Blinzeln* oder *Schliessen des Augendeckels* SUÇR. 2,305,2. 308,2. — 3) neben अनिमिष N. pr. eines Sohnes des Garuḍa MBH. 5,3595. — 4) neben अनिमिष Bein. Vishṇu's ÇKDR. nach den 1000 Namen Vishṇu's. — Vgl. अ°, wo noch nachgetragen werden kann: R. 3,60,10 und KATHÂS. 18,13 (wo पश्यन्त्यो ऽनि° zu lesen ist) in der Bed. *nicht blinzelnd, sich nicht schliessend* (von den Augen); BHÂG. P. 3,5,14. 15,31. 21,16. 5,3,16 *nicht blinzelnd, die Augen nicht schliessend* (als Beiw. eines Gottes oder N. für *Gott*); 3,20,12 *nicht ruhend* (als Beiw. des Schicksals). — Vgl. निमेष.

निमिषक्षेत्र (नि° + क्षेत्र) N. pr. eines Gebietes: नैमिषे निमिषक्षेत्रे Verz. d. Oxf. H. No. 46. Ind. St. 1,214, N. 4.

निमीलन (von मील् mit नि) n. 1) *das Schliessen* (der Augen) H. 578. अलीकनिमीलने नयनयोः AMAR. 33. GÎT. 4,22. पद्म° *das Schliessen einer Lotusblüthe* SÂH. D. 21,6. *das Schliessen der Augen* bildlich so v. a. *Tod* H. 324. HALÂJ. 3,6. — 2) in der Astr. *vollständige Verfinsterung bei einer totalen Finsterniss* SÛRJAS. 1,64. 4,17. 6,20. 21.

निमीला (wie eben) f. *das Schliessen der Augen* Schol. zu NAISH. 5,71.

निमीलिका (wie eben) f. dass.: गज° *das Schliessen der Augen des Elephanten* wohl so v. a. *das nicht-sehen-Wollen, das Thun, als wenn man Etwas nicht gesehen hätte:* नीतस्य मण्डलेशत्वं वेलावित्तस्य भूभुजा। देवीः कामयमानस्य चक्रे गजनिमीलिका॥ RÂǴA-TAR. 6,73; vgl. इभनिमीलिका, welches eben so aufzufassen ist. Nach ÇABDAR. im ÇKDR. ist नि° = व्याज *Betrug, Vorwand.*

निमीलिन् (von निमीला) adj. *geschlossene Augen habend:* आस्यं ह्रीनिमीलि NAISH. 5,71.

निमीश्वर (निमि + ईश्वर) m. N. pr. des 16ten Arhant's der vergangenen Utsarpiṇî (bei den Ǵaina) H. 52.

निमूलम् (von 1. नि + मूल) adv. *bis zur Wurzel hinab* P. 3,4,34. 6,2, 192, Sch. निमूलं oder निमूलकाषं कषति 3,4,34, Sch.

निमृग्र (von मर्ज् mit नि) adj. *sich duckend, sich anschmiegend, sich fügend:* घ्राणश्चिद्स्य व्रत ग्रा निमृग्राः R̥V. 2,38,2.

निमेघमान s. u. मेघ्.

निमेय (von मा mit नि) 1) adj. *dessen Maassverhältniss* oder *Werth bestimmt wird, bestimmt werden kann* P. 5,2,47, Vârtt. 5. नाहं शतसहस्रेण निमेयः MBh. 13,2676. — 2) m. = निमय *Tausch* Bhar. zu AK. ÇKDr.; vgl. नैमेय.

निमेष (von मिष् mit नि) m. 1) *das Blinzeln, Schliessen des Auges* (Gegens. उन्मेष) H. 578. an. 3,737. Med. sh. 39. VS. 23,8. सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधि 32,2. TBr. 2,1,5,9. TS. 7,5,25,1. Jâǵń. 3,175. N. 5,24. MBh. 14,1237. Suçr. 1,312,16. Ragh. 2,19. Çâk. 37,4. Bhâg. P. 3,11,37. 9,13,11. neutr.: यावद्दिनिमेषाणि MBh. 13,4812. am Ende eines adj. comp. f. ग्रा ad Çâk. 25,7. — 2) *das Blinzeln der Augen* als Bez. *eines best. Zeitmaasses* H. an. Med. °मात्रेण Draup. 8,9. निमेषादिव MBh. 3,8632. 15151. 7,568. 8,2341. 13,989. R. 3,36,19. 43,24. 47, 13. 6,19,21. 82,81. Bhartr. 3,77. Ragh. 3,61. निमेषार्ध 12,99. ग्रति° Suçr. 1,19,2. निमेषं निमेषम् *jeden Augenblick* Çat. Br. 3,6,2,9. Genauere Bestimmung desselben, die sehr variirt, Çat. Br. 12,3,2,5. Çâṅkh. Çr. 14,81,1. M. 1,64. MBh. 12,8489. VP. 22, N. 3. Bhâg. P. 3,11, 7. AK. 1,1,3,11. H. 136. Burgess zu Sûrjas. 1,12. — 3) *krankhaftes Blinzeln* oder *Schliessen des Augendeckels* Suçr. 2,232,4. 309,17. — 4) N. pr. eines mythischen Wesens MBh. 1,1489. — Vgl. निमिष und ग्रनिमेष (*Gott* Bhâg. P. 6,10,1).

निमेषक (von निमेष) m. 1) *das Blinzeln der Augen.* — 2) *Leuchtkäfer* Wils.

निमेषकृत् (नि° + कृत्) f. *Blitz* Çabdam. im ÇKDr.

निमेषण (vom. caus. von मिष् mit नि) adj. *das Schliessen des Auges bewirkend:* सिरा: Suçr. 2,309,16.

निमेषतम् (von निमेष) adv. *in Beziehung auf das Schliessen der Augen:* यः प्राणतो निमेषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव VS. 23,3. Nach Mahîdh. gen. des partic. praes.

निमेषद्युत् (नि° + द्युत्) m. *Leuchtkäfer* H. ç. 173, wo fälschlich निमेषद्युन् gelesen wird.

निमेषरुच् (नि° + रुच्) m. dass. Trik. 2,5,35.

निम्न 1) n. Siddh. K. 249,a,9. *Tiefe, Niederung, Vertiefung* H. 1364. Halâj. 3,2. धन्वानिरुन्नोषधीर्निम्नमापः R̥V. 4,33,7. 47,2. 1,30,1. निम्नेव (st. निम्नमिव) 57,2. 7,51,7. 9,17,1. येनापो यन्ति निम्नं कुर्वन्ति *Vertiefung* Çat. Br. 1,1,2,17. Jâǵń. 2,151. यतो हि निम्नं भवति नयन्ति हि ततो जलम् MBh. 2,784. 3,8647. 10984. 12341. 13035. 7,3389. 12,4632. 5480. 14,880. Hariv. 3366. 11144. 11246. R. 2,113,16. 4,26,6. 6,89,18 (wo स्थलनिम्नानि zu lesen ist). Suçr. 1,23,5. 62,4. 130,10. 315,12. 2,17,13. Kumâras. 5,5. Çâk. 53, v. l. R̥t. 2,13. Varâh. Bṛh. S. 94,5. 59. Râǵa-Tar. 6,316. Bhâg. P. 4,9,47. 5,1,40. — 2) adj. f. ग्रा *tief liegend, vertieft, eingedrückt* AK. 1,2,3,15. H. 1071. प्रपा R. Gorr. 2,125,12. प्रोन्नतनिम्नसंस्थाः (सिराः) Varâh. Bṛh. S. 33,1. (लिङ्गस्य) मणिभिश्च मध्यनिम्नैः 67,13. 30. वक्त्र 56. °ललाट 72. शिरस् 80 (81). नाभि 21. R̥t. 5,12. Megh. 80. नासाग्र Bhâg. P. 4,14,44. जानु 24,51. *heruntergekommen, verarmt* Bhartr. 2, 36. — 3) m. N. pr. eines Fürsten Bhâg. P. 9,24,12. — Das Wort kann auf 1. नि, vielleicht aber noch besser auf नम् zurückgeführt werden.

निम्नगत (निम्न + गत) 1) adj. *in Vertiefungen —, in Niederungen befindlich* Mârk. P. 49,57. — 2) n. *eine niedrig gelegene Stelle, Niederung* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,10, Çl. 35.

निम्नगा (निम्न + गा f. von 1. ग) f. *Fluss* AK. 1,2,3,29. H. 1080. Halâj. 3,43. M. 9,22. MBh. 3,11093. 12548. 7,27. R. 4,44,76. Ragh. 8,8. 16,61. Kâm. Nîtis. 9,50. Varâh. Bṛh. S. 16,42. 44(43),10. 55,7. Râǵa-Tar. 1,40. Kathâs. 19,64. Mârk. P. 25,4. Gît. 6,10. — Vgl. गिरि°.

निम्नतल s. u. निन्दतल.

निम्नदेश (नि° + देश) m. *eine niedrig gelegene Stelle, Vertiefung* R. Gorr. 2,87,12.

निम्नभाग (नि° + भाग) m. dass. R. 2,80,9.

निम्नैस् (instr. pl. von निम्न) adv. *der Tiefe zu, abwärts:* ग्रापो न निम्नैरुदभिर्जिगत्नवः R̥V. 10,78,5. ऊर्मिर्न निम्नैर्द्रवयन्त वक्षाः 148,5. — Vgl. उच्चैस्, नीचैस्.

निम्ब m. N. eines Baumes mit bittern Früchten, *Azadirachta indica* Juss., Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,95. AK. 2,4,2,48. Trik. 2,4,17. H. 1139. Ratnam. 31. Gobh. 1,5,17. ग्राम्रं छित्वा कुठारेण निम्बं परिचरेत्तु यः। यश्चैनं पयसा सिञ्चेन्नैवास्य मधुरो भवेत् ॥ R. 2,35,14. Suçr. 1,137,10. 141,18. 158, 10. 182,15. 222,2. Bhartr. Suppl. 8. Varâh. Bṛh. S. 52,120. 56,7. 80 (79),6. Bei einer Todtencerimonie werden Blätter von diesem Baume gekaut Jâǵń. 3,12. Colebr. Misc. Ess. I,162. m. und f. (?) Trik. 3,5,17. — Vgl. गिरि°, तृण°.

निम्बक m. dass. Bhûripr. im ÇKDr.

निम्बतरु (नि° + तरु) m. N. eines Baumes, *Erythrina fulgens* Hortul., nach Andern *Melia sempervirens* Sw. AK. 2,4,2,6.

निम्बरजस् (नि° + र° *Blüthenstaub*) n. *eine best. grosse Zahl* Vjutp. 185. महा° *eine noch grössere Zahl* ebend.

निम्बवती (von निम्बवत् und dieses von निम्ब) f. N. pr. eines Frauenzimmers Daçak. 158,9.

निम्बवीज (नि° + वी°) m. N. eines Baumes, = राजादनी Râǵan. im ÇKDr.

निम्बूक m. *Citronenbaum* Râǵan. im ÇKDr. Auch निम्बू ebend.

निम्रुक्ति f. so v. a. निम्रुच् TS. 5,7,19,1. Kâṭh. 36,3.

निम्रुच् (म्रुच् mit नि) 1) f. *Untergang* (der Sonne), *Abend:* निम्रुचि, प्रबुधि, मध्यंदिने दिवः R̥V. 8,27,19. सूर्यस्य 10,151,5. ग्रा निम्रुचः (infin.) 1, 161,10. 151,5. निम्रुचस्तिस्रो व्युषो ह तिस्रः AV. 13,3,21. TS. 1,5,10,2. Kâṭh. 37,10. Taitt. Âr. 2,5,2. — 2) adj. *schlaff, welk, marcidus;* निम्रुक्तो गोधा भवतु AV. 4,3,6.

निम्रुक्ति (von म्रुच् mit नि) f. *Untergang* (der Sonne), *Verschwinden in* (loc.): तेषामस्तमनकाले च वायौ प्राणे च निम्रुक्तिदर्शनात् (sic) Çamk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 321.

निम्रोच (wie eben) m. *Untergang* (der Sonne): द्युमणि° Bhâg. P. 3,2,7.

निम्लोचनी (f. von निम्लोचन und dieses wie eben) f. N. pr. der auf dem Berge Mânasottara nach *Westen* gelegenen Stadt Varuṇa's Bhâg. P. 5,21,7.

निम्रोचि (von म्रुच् mit नि) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Bhagamâna, Bhâg. P. 9,24,7.

नियत s. u. यम् mit नि.

नियति (von यम् mit नि) f. *die fest bestimmte Ordnung der Dinge, Bestimmung, Nothwendigkeit, Schicksal* AK. 1,1,4,6. H. 1379. an. 3,273. Med. t. 121. Halâj. 1,86. Çâñkh. Br. 22,1. neben यदृच्छा Çvetâçv. Up. 1,2. क्रतुयुक्तः सदा सर्गो भूतानां प्रलयस्तथा। परप्रत्ययसर्गे तु नियतिर्नानुवर्तते॥ MBh. 12,7864. नियतिर्दुरतिक्रमा Hariv. 4874. R. 4,24,4. 11. प्रस्तो नियतिराज्ञया Râǵa-Tar. 6,292. Personif. als *Göttin* MBh. 2,459. नियतेर्नियोगात् Çiç. 4,34. Âjati und Nijati Töchter von Meru und Gemahlinnen Dhâtar's und Vidhâtar's Bhâg. P. 4,1,44. VP. 82 (wo fälschlich Nirjati gedruckt ist). 85, N. 11. नियती als Bein. der Durgâ Niruktâdhjâja im Devî-P. ÇKDr. = नियम, संयम *Beschränkung u. s. w.* H. an. Med.

नियत्तर् (wie eben) nom. ag. 1) *derjenige welcher abhält, aufhält, im Zaume hält, Bändiger:* नकिरस्य शचीनां नियन्ता सूनृतानाम् ṚV. 8, 32,15. अशिष्टानां नियन्ता हि शिष्टानां परिरक्षिता MBh. 1,6845. नियन्तारमसाधूनां गोप्तारं धर्मचारिणाम् 3,15956 = 5,4643. नियन्ता दुर्विनीतानां विनीतप्रतिपूजकः R. Gorr. 2,1,30. अनियम्यौ नियन्तारौ (नरनारायणौ) MBh. 8,4451. चित्तस्य नियन्तॄणाम् als Erkl. von आत्मेश्वराणाम् Mallin. zu Kumâras. 3,40. (तत्रम्) ब्राह्मणजातेरपि नियन्तृ Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 238. ब्राह्मणादिवर्णनियन्त्री देवताः S. 143. Ohne obj. vom *König* Ragh. 15,51. Nom. abstr. davon: सर्वनियन्तृत्व Vedântas. (Allah.) No. 25. — 2) m. *Pferdebändiger, Wagenlenker* AK. 2,8,2,27. H. 760. Halâj. 2,293. MBh. 7,516. P. 1,4,52, Vârtt. 7. Ragh. 1,17.

नियन्तव्य (wie eben) adj. 1) *zurückzuhalten, im Zaume zu halten, zu bändigen* M. 9,213. 307. MBh. 5,2140. 12,2936. 3320. 9588. R. Gorr. 2, 122,22. नियन्तव्यः सदा क्रोधो वृद्धबालातुरेषु च MBh. 5,1428. — 2) *zu erzwingen:* तस्मात्त्यागवैराग्यादिसाधनबलावलम्बेनात्मविज्ञानस्मृतिसंततिर्नियन्तव्या Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 186. fg. — Vgl. नियम्य.

नियन्तु (wie eben) nom. act.; s. दुर्नियन्तु.

नियन्त्रण (von यन्त्रय् mit नि) n. 1) *das Bändigen, Beschränkung der Freiheit:* निसर्गतरला नारीः को नियन्त्रयितुं क्षमः । नियन्त्रणेन किं वा स्यात्सतां स्मरणोचितम् ॥ Râǵa-Tar. 3,515. Z. d. d. m. G. 14,572,17. — 2) *Beschränkung* so v. a. *Feststellung, nähere Bestimmung:* अनेकार्थशब्दस्यैकार्थनियन्त्रणाद्रूपं विशेषम् Sâh. D. 18,9.

नियम (von यम् mit नि) m. = नियाम P. 3,3,63. 6,2,144. 1) *Bändigung, Zurückhaltung, Beschränkung:* भूतानामथ पञ्चानां यथैषामीश्वरः मनः । नियमे च विसर्गे च भूतात्मा मन एव च ॥ MBh. 14,1424. अधर्मनियमाय M. 8,122. विषयासक्ति° Çuk. in LA. 40,1. प्रभाव° Râǵa-Tar. 4, 331. नियम = बन्ध Trik. 3,3,298. fg. = यन्त्रणा, यन्त्रणा Trik. H. an. 3, 467. Med. m. 46, wo यन्त्रणायां für मन्त्रणायां zu lesen ist. — 2) *das Niederhalten, Senken* (des Tones) ṚV. Prât. 3,13. — 3) *Beschränkung auf* (loc., प्रति mit acc.), *Beschränkung, Feststellung, genauere Bestimmung* Kap. 1,41. संख्या° ṚV. Prât. 11,11. स्वरसंस्कारयोश्छन्दसि नियमः VS. Prât. 1,1. 4. Çikshâ 11. दैवस्याम्बुमुचश्च नास्ति नियमः कोऽप्यानुकूल्यं प्रति Râǵa-Tar. 4,544. भूतेशवर्धमानेशविजयेशानपश्यतः । नियमो राजकार्येषु तस्याभूत्प्रतिवासरम् ॥ *wenn er nicht die Heiligthümer* Bhûteça *u. s. w. besuchte, beschränkte er sich auf die königlichen Angelegenheiten* 2,123. आरण्यकस्य Çâñkh. Gṛhj. 6,1. 2. Kâtj. Çr. 1,4,8. आनुपूर्व्य° 5,3. अ° 1,3,6. 5,16. काल° Çâñkh. Gṛhj. 2,11. MBh. 1,6452. — Ind. St. 3,395 (23). Sâṁkhjak. 12. Çrut. 10. Schol. zu P. 1,1, 62. 2,46. 2,2,20. 32. 6,1,80. 7,1,67. 2,19. Siddh. K. zu P. 1,1,34. 7,2, 63. — 4) *feste Regel, Nothwendigkeit* Kap. 1,71. 116. 3,76. °लङ्घन 4, 15. साहचर्य° Tarkasaṁgr. 29. स्त्रीणां प्राकृतभाषणमेव नियमः Schol. zu Çâk. 9,6. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 35. तिथिनियमात् *nach der festen Norm der* Tithi (nimmt der Mond zu und ab) Varâh. Bṛh. S. 4,31. नियमेन *mit Nothwendigkeit, mit Bestimmtheit, gewiss:* यं पालयसि धर्मं त्वं धृत्या च नियमेन च R. 2,25,3. Suçr. 2,450,9. Pańkat. II,53. Schol. zu Ǵaim. 1,16. नियमात् dass. Varâh. Bṛh. S. 45,20. मृत्युं ददाति नियमात्खलु सैंहिकेयः 103,3. Bṛh. 11,6. नियम = निश्चय Trik. H. an. Med. — 5) *Versprechen, Gelübde* AK. 1,1,4,14. Trik. H. an. Med. ईदृक्तु वाचा नियमो ग्राह्यः संबन्धिना त्वया Kathâs. 17,83. अथमेतस्या (*in Betreff ihrer*) नियमश्चास्तु वः सदा 15,142. Vid. 76.77. — 6) *eine Beschränkung die man sich auflegt, eine übernommene besondere Observanz, ein kleines Gelübde* im Gegens. zu यम (*ein grosses Gelübde, welches stets zu beobachten ist*) AK. 2,7,37. 48. Trik. H. 843. H. an. Med. शौचसंतोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि नियमः Jogas. 2,32. 29. Tattvas. 19. Vedântas. (Allah.) No. 129. 127. H. 82. स्नानमौनोपवासेज्यास्वाध्यायोपस्थनिग्रहाः । नियमा गुरुशुश्रूषाशौचाक्रोधाप्रमादताः ॥ Jâǵn. 3,314. यमान्सेवेत नित्यं न नित्यं नियमान्बुधः M. 4,204. VP. 288. 653. Bhâg. P. 2,9,39. 5,8,5. तस्मिन्व्रते नियमविशेषाः Taitt. Âr. 1,32,1. व्रता नियमधर्माश्च M. 2,3. नियमाः 97. 175. 3,193. नियममास्थिता 9,75. नियमस्य (= वेदस्य Kull.) धारणात् 10,3. वृथानियमधारिन् MBh. 13,1585. 2736 (wo wie 2880 कंचिद्° zu lesen ist). Brâhman. 2,54. Sund. 2,16. सावित्रे नियमे पूर्णे Hariv. 5658. R. 1,8,14. समाप्तदीक्षा° 17,10. नियममातिष्ठे 21,4. 25,11. उत्सृज्य नियमांस्तीव्रान् 2,22,23. यथैते नियमं पौराः कुर्वन्त्यस्मन्निवर्तने 46,20. गृहीत्वा नियमम् 52,62. सतां पथि स्वैर्नियमैः परैः स्थितः 94,26. Suçr. 1,21,19. Ragh. 1,94. 5,8. Çâk. 180. Varâh. Bṛh. S. 104,49. Bhâg. P. 3,14,36. Brahma-P. in LA. 50,6. 55,10. Schol. zu P. 4,2,15. प्रवक्तारः मुनियमा नेतारो नयदर्शिनाम् Hariv. 4139. सनियमा Vikr. 37,7. — 7) bei den Rhetorikern *feststehender Vergleich, Gemeinplatz* Kavikalpalatâ im ÇKDr. — 8) personif. (wohl der Begriff u. 4) ein Sohn Dharma's von der Dhṛti VP. 55. Mârk. P. 50,25. — नियमात् AK. 2,9,4 falsche Lesart für निमयात्. — Vgl. अ°.

नियमन (wie eben) 1) adj. *bändigend, bezwingend:* बलैः Hariv. 10684. — 2) n. a) *das Bändigen, Bezwingen:* असताम् Ragh. 9,6. Megh. 58. Pańkat. III,268. सर्पैर्नियमनं कृतम् Hariv. 10373. मन्योः MBh. 3,1075. — b) *das Beschränken, genauere Bestimmung* Râǵa-Tar. 4,137. Schol. zu P. 6,1,80. Kâvja-Pr. 15,3. 4. Sâh. D. 18,11.

नियमपाल (नि° + पाल) m. angeblich N. pr. eines Weisen, von dem die Nepalesen den Namen ihres Landes ableiten, LIA. I,58, N. 3.

नियमवत् (von नियम) adj. 1) *frommen Observanzen obliegend* MBh. 1,3839. Kull. zu M. 5,158. — 2) f. °वती *die Regeln —, die monatliche Reinigung habend* Suçr. 1,317,9.

नियमस्थिति (नि° + स्थि°) f. *Askese* H. 81. Halâj. 4,91.

नियम्य (von यम् mit नि) adj. *zurückzuhalten, im Zaume zu halten, zu bändigen* MBh. 12,2879. 2915. 9587. 13,5119. 15,33. Hariv. 3154. Ragh. 3,45. अ° MBh. 8,4451.

नियर्यिन् (von या mit नि) adj. *überfahrend:* रथ Ṛv. 10,60,2.

नियव (von यु mit नि) m. *geschlossene Reihe:* गोषुयुधो न नियवं चरन्ती: Ṛv. 10,30,10.

नियातन n. falsche Variante für निपातन Najanânanda zu AK. 3,3, 27. ÇKDr.

नियान (von या mit नि) n. *Weg, Zugang* Nir. 7,24. Ṛv. 10,19,4. एकं नियानं बहवो रथास: 142,5. AV. 8,2,10. इदं पूर्वमपरं नियानं येना ते पूर्वे पितर: परेता: 18,4,44. Çat. Br. 3,5,3,15. Pańkav. Br. 7,9,14.

नियाम (von यम् mit नि) m. = नियम P. 3,3,63. 6,2,144. Çabdar. im ÇKDr. = नियामक *Schiffer* Lois. zu AK. 1,2,3,12; vgl. निर्याम.

नियामक (wie eben) 1) adj. *a) zurückhaltend, im Zaume haltend, bezwingend:* तस्य तथा कुर्वतो यो नियामक: Kull. zu M.7,207. (पयोधरा:) संवर्ताग्निनियामका: MBh.3,15812. लोकप्रसिद्धमेवैतद्वारि वह्नेर्नियामकम् Kâm. Nîtis. 11,49. — *b) beschränkend, feststellend, genauer bestimmend* Vop. 26,219. Schol. zu Kap. 1,58. Davon nom. abstr. °ता ebend. Bhâg. P. 5,7,6. — 2) m. *a) Wagenlenker* H. an. 4,17. Med. k. 194. — *b) Schiffer, Steuermann* AK. 1,2,3,12. Trik. 3,3,28 (wo सम्यो st. सम्ये zu lesen ist). H. 876. H. an. Med.; vgl. निर्याम.

नियामन n. wohl nur fehlerhaft für नियमन *das Bändigen, Bezwingen, im-Zaume-Halten* MBh. 12,3319.

नियुक्त s. u. युज् mit नि. Davon नियुक्तक (*angestellt*) *als Haupt erwählt* Vjutp. 95.

नियुक्ति (von युज् mit नि) f. *Beauftragung, Anstellung zu Etwas:* सृष्ट्यर्थं मनोर्नियुक्ति: Kull. zu M. 1,74.

नियुत् (von यु mit नि) f. 1) *Reihe, Folge* (von Gegenständen): तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे Ṛv. 1,138,3. अस्मत्रा रायो नियुत: सचन्ताम् 4,41, 11. तं सध्रीचीरूतयो वृष्ण्यानि पौंस्यानि नियुत: सश्चुरिन्द्रम् 6,36,3. — 2) pl. (*Reihen —, Ketten von Worten;* vgl. ग्रन्थ, निबन्धन) etwa *Verse, Gedicht;* bei den Comm. so v. a. स्तुति. अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोर्मिर्गिरो ब्रह्माणि नियुतो धवन्ते Ṛv. 6,47,14. सध्रीचीना नियुतो दावने धिय उप ब्रुवत ईं धिय: 1,134,2. वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वी: 3,31,14. प्र ऋभ्वक्षो मनीषा स्पार्हा यन्ति नियुत: 10,26,1. अभि वां विश्वा नियुत: सचन्ते 7,72, 1. — 3) *Reihe eines Gespannes: Vielgespann* oder *das in demselben gehende Thier* (*apta quadrigis equa*); nach den Comm. so v. a. *Stute.* Insbes. heissen so *die Zugthiere des* Vâju. Naigh. 1,15. Nir. 5,28. उप नो याहि सहस्रेण नियुता नियुत्वते शतिनीभिर्नियुत्वते Ṛv. 1,135,1. पूषण्वा नियुता 6. 3,35,1. 58,7. कदा धिया न नियुतो युवासे (इन्द्र) 6,35,3. 62,11. नियुत्वाना नियुत: स्पार्हवीरा इन्द्रवायू सरथं यातमर्वाक् 7,91,5. 90,3. 92, 3. 10,3,6. VS. 37,31. 33. TS. 2,1,1,1. — 4) N. pr. einer Gemahlin des Rudra in einer seiner Formen Bhâg. P. 3,12,13.

नियुत (wie eben) n. (nach AK. 3,6,3,24 auch m.) *Million* (*eine Reihe*) Pańkav. Br. 17,14,2. Çâṅkh. Çr. 15,11,7. Purâṇa im ÇKDr. = लक्ष *Hunderttausend* H. 873, Sch. Ratnak. und Çrîdharasvâmin im ÇKDr. = 100 Ajuta = 10000 Koṭi Lalit. 140. — 67. 143. Bhâg. P. 5,16,5. 9,20,28.

नियुत्वतीय adj. *dem* Nijutvant (Vâju) *gehörig* Çat. Br. 6,2,2,15. 37.

नियुत्वत् (von नियुत्) adj. 1) (*eine Folge bildend*) *jugis, immerfliessend;* vom Soma: शुक्रस्याद्य गवाशिर इन्द्रवायू नियुत्वत: । आ यातं पिबतं नरा Ṛv. 2,41,3. असन्त उत्सो गृणते नियुत्वान्मध्वो अंशु: पवत इन्द्रियाय 9, 89,6. Hierher ist wohl auch zu stellen: उप नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते 1,135,1, wo das Wort missverständlich auf Vâju bezogen, also für voc. genommen, den Accent verlor. — 2) *mit einem Vielgespann versehen:* रथ Ṛv. 1,135,4. आ याहि नियुत्वता 4,47,1. Unter den Göttern sind besonders Vâju und Indra so bezeichnet Ṛv. 1,101, 9. 2,41,1. 4,46,2. 47,3. 48,2. 6,40,5. 8,82,20. TS. 2,1,1,1. 5,5,1,1. Çat. Br. 6,2,2,6. die Marut Ṛv. 5,54,8. — 3) *das Wort* नियुत् (oder नियुत्वत्) *enthaltend* TS. 2,6,2,3. Çat. Br. 6,2,2,13.

नियुत्सा f. N. pr. der Gemahlin Prastâva's und Mutter des Vibhu Bhâg. P. 5,15,5. Scheint ein nom. act. vom desid. von युध् mit नि ohne Reduplication zu sein.

नियुद्ध (von युध् mit नि) n. *Kampf,* insbes. *Faustkampf* Bala beim Schol. zu Naish. 1,123. AK. 2,8,2,75. H. 799. MBh. 1,5340. मम दत्त्वा नियुद्धम् 5588. °शील 4,240. °कुशल 358. Hariv. 8190. असियुद्धे नियुद्धे च गदायुद्धे च कोविदम् MBh. 6,3317. Suçr. 1,98,10. Varâh. Bṛh. S. 16, 36. Bṛh. 18,5. Dev. 10,19. °भू *Kampfplatz für Faustkämpfer* H. 801.

नियुद्रथ (नियुत् + रथ) adj. *der einen Wagen mit Vielgespann hat:* प्र दस्त्रा नियुद्रथ: पूषा अविष्टु माहिन: Ṛv. 10,26,1.

नियोक्तर् (von युज् mit नि) nom. ag. 1) *der anbindet, fesselt* Ait. Br. 7,16. — 2) *Herr, Gebieter* (*der Anweisungen u. s. w. ertheilt*) Ragh. 2,56.

नियोक्तव्य s. u. युज् mit नि.

नियोग (von युज् mit नि) m. 1) *das Anbinden:* °पाश wohl *Halfter* Hariv. 3537. 3731. — 2) *Verwendung* Lâṭj. 9,1,9. एककार्य° *Anstellung bei einem und demselben Geschäfte* Mṛkkh. 101,19. — 3) *Anweisung, Vorschrift, Geheiss, Befehl, Auftrag, ein aufgetragenes Geschäft* H. 277. 1520. इदमेव कर्तव्यमिति नियोग: Suçr. 2,560,7. M. 9,65. Jâǵń. 2,127. R. 4,24, 5. Mâlav. 83. मन्नियोगात् *auf meine Anweisung, nach meiner Vorschrift* M. 1,41. N. 17,34. Indr. 2,22. 3,5. Hiḍ. 4,5. MBh. 1,1044. नियोगात् *nach Anweisung, auf Befehl* 2,2100. मन्नियोगेन R. 3,40,9. Indr. 4,17. त्वया मया च — पितुर्नियोगे स्थातव्यम् R. 2,21,48. मम — नियोगस्था: (हृष्टोत्तमा:) 32,43. नियोगसंस्थित Pańkat. I,104. नियोगमतिवर्तितुम् R. 2,21,42. यावन्नियोगमनुतिष्ठामि Çâk. 61,1. त्वमपि स्वं नियोगमशून्यं कुरु 24,16. Mâlav. 19,7. स्वामिनियोगं संपादयाव: Prab. 103,5. मयैव पूर्वं निर्दिष्टो नियोग: प्रतिपाल्यताम् Hariv. 12588. 12587. एष ते प्रथम: कृष्ण नियोगो गोषु य: कृत: 4031. अनियोज्ये नियोगे मां नियुनक्ति MBh. 1, 3267. न नियोज्याश्च व: शिष्या अनियोगे महाभये *ein unangemessener Auftrag* 12,12358. अनियोगे नियुक्तेन त्वया राज्ञा R. Gorr. 2,68,17. स्वस्वनियोगव्यापृतपरिजन Kathâs. 26,272. नियोगार्थ *der Gegenstand einer Anweisung, das aufgetragene Geschäft* M. 9,61. 62. नियोगकरण als Erkl. von निमन्त्रण P. 3,3,161, Sch. — 4) *Bestimmtheit, Nothwendigkeit* P. 2,1,43, Vârtt. नियोगेन *nothwendig, bestimmt, gewiss* Ragh. 17, 49 (Schol. in der Calc. Ausg. = निश्चयेन). Kâç. zu P. 4,4,66.

नियोगिन् (von नियोग) m. *Diener, Beamter* H. 719. Hit. II,94. 100. fgg. Râǵa-Tar. 6,8. प्रजारोगा नियोगिन: 136.

नियोग्य (von युज् mit नि) adj. P. 7,3,68, Sch. *was man Jmd auftragen—, zu thun heissen darf:* अनियोग्ये नियुक्तेन राज्ञा R. 2,66,7. statt dessen अनियोगे R. Gorr. 2,68,17. Nach Vop. 26,10 m. *Herr, Gebieter.* — Vgl. नियोज्य.

नियोजन (wie eben) 1) n. *a) das Anbinden* (des Thieres an den Jûpa u. s. w.) Çat. Br. 3,7,3,13. Kâtj. Çr. 21,1,8. 22,7,5. शाखा° 6,10,33. — *b) das womit angebunden wird, Haft* AV. 7,78,1. — *c) Anweisung, Auftrag:* स्मरणीयो ऽस्मि भवता संप्रेषणनियोजनैः MBh. 12,13926. क्रियासु *das Anstellen —, Antreiben an ein Geschäft* Durgâd. im ÇKDr. — 2) f. ई *Halfter* Kâtj. Çr. 6,5,26.

नियोजनीय (wie eben) adj. = नियोक्तव्य Kull. zu M. 9,64.

नियोजयितव्य (vom caus. von युज् mit नि) adj. *der zu Etwas anzuhalten ist:* देशत्यागेन नियोजयितव्यः (so ist zu lesen; vgl. Benfey) Pańkat. 261,6.

नियोज्य (von युज् mit नि) = नियोक्तुं शक्यः P. 7,3,68. Vop. 26,10. 1) adj. *a) zu befestigen:* स्थानेष्वेव नियोज्यानि (zugleich in Bed. *b*) भृत्याश्चाभरणानि च Pańkat. I,82. — *b) anzustellen, mit einem Amte zu betrauen, mit einem Auftrage zu versehen, anzuweisen* Pańkat. I, 82 (s. u. *a*). न नियोज्याश्च वः शिष्या अनियोगे महाभये MBh. 12,12358. अनुशास्यस्त्वया ब्रह्मन्नियोज्यश्च सुतो यथा 12929. भवतां तु नियोज्यो ऽस्मि 13, 4065. 1,7139 (wo नियोज्याः zu lesen ist). केचिच्छास्त्वपतिं गत्वा नियोज्यमिति मेनिरे wohl so v. a. *dass man ihm die Sache anheimzustellen habe* 5,6024. नान्यो नियोज्यो युष्माभिः स नो राजा भविष्यति *an die Spitze der Regierung zu stellen* R. Gorr. 2,86,12. — *c) was man Jmd auftragen —, zu thun heissen darf:* अनियोज्ये नियोगे मां नियुनक्ति MBh. 1,3267. — 2) m. *Diener* AK. 2,10,17. H. 359. Çâk. 163. Çâk. Ch. 161, 13. 14. Bhâg. P. 4,12,28.

नियोद्धर् (von युध् mit नि) m. 1) *Faustkämpfer* ÇKDr. Wils. — 2) *Hahn* Râǵan. im ÇKDr.

नियोधक (wie eben) m. *Faustkämpfer* MBh. 1,6940. 4,34.36.

निरंश (निस् + अंश) adj. *keinen Rest habend;* davon nom. abstr. °त्व n. Sûrjas. 1,58.

निरंशु (निस् + अंशु) adj. *strahlenlos:* निरंशुरिव घर्मांशुरन्तर्धानमितो ऽभवत् MBh. 1,1780.

निरक्ष (निस् + अक्ष) adj. *keine Breite habend; subst. Aequator* Sûrjas. 12,72. °देश *Aequatorial-Gegend* 43.

निरक्षिन् nom. ag. von रक्ष् mit नि gaṇa ग्रहादि zu P. 3,1,134.

निरग्नि (निस् + अग्नि) adj. *kein eigenes Feuer habend* MBh. 7,8284. Kull. zu M. 3,282. °क dass. Madhjam. 62.

निरघ (निस् + अघ) adj. f. आ *tadellos:* आरोग्यशाला Râǵa-Tar. 3, 461. मठ 8,2435.

निरङ्कुश (निस् + अङ्कुश) adj. *für den kein Leithaken besteht, der keine Fesseln kennt, vollkommen frei* H. 1467. निरङ्कुश इव द्विपः Bhâg. P. 4,14,5. विक्रयार्थं हि यो हिंस्याद्भक्षयेद्वा निरङ्कुशः MBh. 13,3608. 14, 2837. R. 3,37,2. 5,89,33. Bhartr. 3,34. Gît. 7,40. Bhâg. P. 1,17,15. 3, 18,24. मनस् 5,11,4. कवयः Siddh. K. zu P. 3,2,138. स्वातन्त्र्येण निरङ्कुशं विहरणम् Bhartr. 3,92. निरङ्कुशं (adv.) चेष्टमानाः Râǵa-Tar. 4,684.

निरङ्ग (निस् + अङ्ग) adj. *keine Hülfsmittel habend, ganz allein auf sich beschränkt* Hit. 72,9.

निरङ्गुल (निस् + अङ्गुलि) adj. P. 5,4,86. = निर्गतमङ्गुलिभ्यः Siddh. K.

निरज s. सु°.

निरजिन (निस् + अजिन) adj. *mit keinem Fell bekleidet* gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184.

निरञ्ज्न (von रञ्ज् = लञ्ज् mit नि) n. *Marke in der Messschnur* Schol. zu Kâtj. Çr. 7,1,24. 8,3,11.

निरञ्जन (निस् + अञ्जन) 1) adj. f. आ *ohne Schminke, ohne Falsch, lauter* Muṇḍ. Up. 3,1,3. Çvetâçv. Up. 6,19. MBh. 13,1101. Bhâg. P. 1, 5,12. 6,17,22. Adhjâtmar. in Verz. d. Oxf. H. 29,*a*,39. Vâju-P. ebend. 49,*b*,20. Bâlab. 22. Açokâvad. 3. Unter den Beinamen von Çiva Çiv. f. आ unter den Beinamen der Durgâ H. ç. 57. — 2) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva Hariv. 14850. Viell. N. pr. eines Mannes in Verz. d. B. H. 196,9. — 3) f. आ *Vollmondstag* Çabdam. im ÇKDr.

निरति (von रम् mit नि) f. *Wohlgefallen an, das Hängen an:* अधर्म° Varâh. Brh. 8,14.

निरतिशय (निस् + अति°) adj. *worüber nichts mehr geht, was das höchste Maass erreicht hat:* निरतिशयार्कगुणा Hariv. 8198. गरिमन् Pańkat. I,36. सुख Bhâg. P. 5,16,26. Jogas. 1,25. Çaṁk. zu Brh. Âr. Up. S. 192. 196. 314. bei Wind. Sancara 112. Daçak. in Benf. Chr. 182,21. Kull. zu M. 1,5. Davon nom. abstr. °त्व n. Çaṁk. zu Kaṭhop. 3,15.

निरत्यय (निस् + अत्यय) adj. f. आ *gefahrlos, sicher, wo Alles gut von Statten geht; dem Misslingen nicht unterworfen, vollkommen gelingend, unfehlbar:* °ध्यानाध्यासन Schol. zu Kap. 1,2. Schol. in Wilson's Sâṁkhjak. S. 11. ब्रह्मपुरी Prab. 25,11. स्थितः पथि निरत्यये R. 4,28, 13. कुरु कार्यं निरत्ययम् R. Schl. 2,22,4. समारम्भ Ragh. 17,53. Suçr. 1, 233,20. 241,17. 353,14. Râǵa-Tar. 5,111.

निरधिष्ठान (निस् + अधि°) adj. *keinen festen Standort habend* MBh. 14,482. R. 5,82,12.

निरध्व (निस् + अध्वन्) adj. viell. *vom Wege abgekommen* P. 5,4,85, Sch.

1. निरनुक्रोश (निस् + अनुक्रोश) m. *Unbarmherzigkeit:* °युक्त R. 4,19,21.

2. निरनुक्रोश (wie eben) adj. f. आ *kein Mitgefühl habend, unbarmherzig* MBh. 1,3061. fg. 3,2785. R. Gorr. 2,34,11. 3,36,23. Bhâg. P. 4,13,41. 6,5,38. भूतेषु °शः 4,17,26. °कारिन् *unbarmherzig zu Werke gehend* MBh. 12,4826. Davon nom. abstr. °शता f. *Unbarmherzigkeit* R. 1,59,21 (61,22 Gorr.).

निरनुग (निस् + अनुग) adj. *kein Gefolge habend* Râǵa-Tar. 5,480.

निरनुग्रह (निस् + अनु°) adj. *kein Wohlwollen zeigend, kein Mitleid habend* Bhâg. P. 4,26,5. 5,12,7.

निरनुनासिक (निस् + अनु°) adj. *mit keinem Nasalzeichen* (ँ) *versehen* Vop. 2,28.

निरनुमान (निस् + अनु°) adj. *nicht an Folgerungen sich bindend* Tattvas. 10. 33.

निरनुरोध (निस् + अनु°) adj. f. आ *ungefällig, unfreundlich, nicht liebenswürdig* Amar. 87.

निरन्तर (निस् + अन्तर) adj. f. आ 1) *durch keinen Zwischenraum getrennt, dicht anstossend, dicht* (AK. 3,2,15. 3,4,18,113. H. 1446. Halâj. 4,32), *nirgends unterbrochen, keinen freien Platz darbietend; ununter-*

brochen, fortwährend, beständig: °गृहवासिन् Kull. zu M. 8,392. स्तनौ MBh. 4,392. Mṛkkh. 83,10. Bhâg. P. 3,20,30. 4,25,24. 8,8,18. Çiç. 9,66. चारुनिरन्तरोरु Hariv. 8782. अस्त्रैर्निरन्तरैः Kathâs. 14,29. 25,248. शरवृष्टिनिरन्तरा R. 5,58,8. Kumâras. 5,25. निरन्तरशरीरौ च कृतौ तौ सायकैस्तदा so v. a. *auf ihrem Körper war kein Plätzchen wo nicht ein Pfeil gesteckt hätte,* R. 6,20,9. सायकैरन्तरीतं च स चकार निरन्तरम् 91,25. बालवृद्धनिरन्तरा (अयोध्या) *vollgepfropft mit* 112,42. पाणिपादशिरःपृष्ठबाहुशाखानिरन्तर (वन) MBh. 4,1971. 7,3343. 2,911. 12,6815. Hariv. 4528. 4986 = 5465. Mârk. P. 8,205. (सरस्वतीम्) वलन्नाजलसंपर्कपवित्रितनिरन्तराम् (so ist zu lesen) *auf der ganzen Strecke ununterbrochen gereinigt* Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18,*a*,32. 19,*b*,9. वर्षमेकं निरन्तरम् MBh. 8,5046. °भाव Bhâg. P. 4,8,61. °ख्याति Kathâs. 8,38. Suçr. 1,286, 4. Pańkat. II,54. P. 2,1,29, Sch. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,7, Çl. 21. निरन्तराभ्यास (= स्वाध्याय Trik. 3,2,28) *beständige Wiederholung* Prab. 93,14. मित्र *beständig, treu* Pańkat. II,190. निरन्तरम् adv. *dicht, fest:* प्रियान्परिषजते शयने निरन्तरम् Ṛt. 2,11. Suçr. 2,20,4. *ununterbrochen, fortwährend, beständig* Sund. 1,4. R. 3,2,11. Ṛt. 2,11. Amar. 90. Bhâg. P. 4,21,35. 6,9,38. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,11, Çl. 43. 12, Çl. 45. *alsobald* Kâm. Nîtis. 10,37. Vet. in LA. 9,2. — 2) *nicht verschieden, gleich, identisch* MBh. 5,2645. 12,10712. R. 4,29,20. Pańkat. I,114. Bhâg. P. 3,11,2. 25,17. 29,33. 4,6,42.

निरन्तराल (निस् + अन्त°) adj. *durch keinen Zwischenraum getrennt;* davon nom. abstr. °ता Schol. zu Çiç. 9,44.

निरन्धस् (निस् + अन्धस्) adj. *keine Speise habend, hungernd* Bhâg. P. 4,30,40. 5,13,6, wo ohne Zweifel निरन्धाः zu lesen ist.

निरन्न (निस् + अन्न) adj. *keine Speise habend, nichts essend, hungernd* MBh. 13,4423. Suçr. 2,50,5. Bhartṛ. 3,22. *keine Speise gewährend:* क्षितिपृष्ठ Bhâg. P. 4,17,9.

निरन्वय (निस् + अन्वय) adj. 1) *keine Nachkommenschaft habend* Râga-Tar. 2,81. — 2) *in keinem verwandschaftlichen Verhältnisse stehend* M. 8,198. 331. — 3) *wobei kein Zusammenstossen, kein Conflict stattfindet:* स्यात्साहसं त्वन्वयवत्प्रसभं कर्म यत्कृतम्। निरन्वयं भवेत्स्तेयं हृत्वापव्ययते च यत्॥ M. 8,332. Nach Kull. *hinter dem Rücken vollbracht.*

निरप (निस् + अप्) adj. *wasserlos* Wils.

निरपत्रप (निस् + अपत्रपा) adj. f. आ *schamlos* MBh. 1,945. 4,441. R. 2,37,6. R. Gorr. 2,11,13. 3,27,21. 4,30,17. 5,89,33. Suçr. 1,279,2. Râga-Tar. 4,92. Bhâg. P. 3,20,24. 4,2,10. 6,1,60.

1. निरपराध (निस् + अपराध) m. *Unschuld;* davon °वत् adj. *unschuldig* R. Gorr. 2,112,7.

2. निरपराध (wie eben) adj. f. आ *der Niemand Etwas zu Leide gethan hat, unschuldig* Vikr. 39. Kathâs. 23,18. Pańkat. 198,4. Râga-Tar. 2,31. Schol. zu Çâk. 24. Davon nom. abstr. °ता f. *Unschuld* Vet. in LA. 26,14.

निरपवर्त (निस् + अप°) adj. *durch einen gemeinschaftlichen Divisor nicht mehr theilbar* Colebr. Alg. 113. 330.

निरपवाद (निस् + अप°) adj. *keinen Tadel enthaltend* Verz. d. Oxf. H. No. 237, Çl. 1.

निरपाय (निस् + अपाय) adj. 1) *unvergänglich:* कालाकाङ्क्षी चरेल्लोकान्निरपाय इवात्मवान् MBh. 12,8003. — 2) *unfehlbar:* उपाय MBh. 3,2178. R. Schl. Gorr. 1,9,2. Suçr. 1,163,1.

निरपेक्ष (निस् + अपेक्षा) adj. f. आ *keine Rücksicht auf Etwas* (loc.) *nehmend, sich gleichgültig verhaltend gegen:* समुपोढेषु कामेषु M. 6,41. गृहेषु R. Gorr. 2,44,19. जीविते 4,19,19. Mârk. P. 30,8. 9. निरपेक्षः (so zu lesen) शरीरे MBh. 8,2411. शरीर° Râga-Tar. 6,245. कलत्रनिरपेक्षैश्च चेष्टितैः R. 6,99,42. शरीरनिरपेक्षेण तपसा Kathâs. 6,160. Daçak. in Benf. Chr. 185,19. फल° *sich um den Lohn nicht kümmernd, keinen Lohn erwartend* P. 3,2,134, Sch. *unabhängig von:* परस्परनिरपेक्षस्यानेकस्य एकस्मिन्नन्वयः समुच्चयः Siddh. K. zu P. 2,2,29. इतर° Schol. zu Gaim. 1,5. Oft ohne obj. *rücksichtslos, der sich um Nichts kümmert, sich gleichgültig gegen Alles verhaltend* (als Tadel und auch als Lob) M. 6,49. MBh. 6,4735. 7,4250. Hariv. 4803. Çâk. Ch. 59,12. Pańkat. 264, 7 (wo निरपेक्ष zu lesen ist). Hit. II,81. Bhâg. P. 6,19,4. 7,13,1. 8,8,23. निरपेक्षम् adv. *ohne alle Rücksicht, ohne sich um Etwas zu kümmern* MBh. 7,8660. Daçak. in Benf. Chr. 192,22. निरपेक्षता f. nom. abstr. *Abwesenheit aller Rücksicht, Gleichgültigkeit:* न शोभते प्रणयिजने निरपेक्षता Mâlav. 41,14. निरपेक्षतया निशि *ohne darauf Rücksicht zu nehmen, dass es Nacht war,* Kathâs. 20,126. निरपेक्षत्व n. *Gleichgültigkeit* Madhjam. 60. *Unabhängigkeit, Beziehungslosigkeit* Muir, Sanskrit Texts 2,190.

निरपेक्षा (wie eben) f. *Gleichgültigkeit:* तपोधर्माभिरामेण राज्ये च निरपेक्षया R. Gorr. 2,116,5.

निरपेक्षित (निस् + अपे°) adj. *rücksichtslos:* अहो मयि जीवति कथमात्मनिरपेक्षितं (निरपेक्षं v. l.) चेष्टितम् Prab. 34,14.

निरपेक्षिन् (von निस् + अपेक्षा oder निस् + अपेक्षिन्) adj. *sich gleichgültig gegen Alles verhaltend, Nichts erwartend* MBh. 13,6169.

निरपेक्ष्य (निस् + अपेक्ष्य) adj. *worum man sich nicht zu kümmern braucht:* भैक्ष्य Bhartṛ. 3,92.

निरभिभव (निस् + अभि°) adj. *keine Demüthigung —, keine Beschämung enthaltend* Bhartṛ. 2,54.

निरभिमान (निस् + अभि°) adj. *frei von Hochmuth* Bhâg. P. 5,15,6.

निरभिलाष (निस् + अभि°) adj. *kein Verlangen habend nach, nicht bedacht auf, gleichgültig gegen:* स्वसुख° Çâk. 104.

निरभीमान (निस् + अभी° = अभिमान) adj. f. आ 1) *frei von Hochmuth* MBh. 4,14668. 14,534. Mârk. P. 28,17. — 2) *kein Bewusstsein habend, bewusstlos:* निश्चेष्टा निरभीमानाः MBh. 7,2019.

निरभ्र (निस् + अभ्र) adj. *wolkenlos:* आकाश MBh. 1,1419. निरभ्रे *bei wolkenlosem Himmel* 6,781. Suçr. 2,344,7.

1. निरमण (viell. von अम् mit निस्) adj. *mitgenommen, abgelebt:* अश्वशतं निरष्टं निरमणाम् Çat. Br. 13,4,2,5.

2. निरमण (von रम् mit नि) n. *das zur-Ruhe-Kommen* Nir. 2,7.

निरमर्ष (निस् + अमर्ष) adj. *der Alles ruhig erträgt, Alles über sich ergehen lässt, apathisch* MBh. 5,2896. निरामर्ष (vgl. आमर्ष = अमर्ष) 2453. R. Gorr. 2,10,14.

निरमित्र (निस् + अमित्र) 1) adj. *frei von Feinden* MBh. 1,8392. 4, 2070. 12,8930. R. Gorr. 2,18,7. — 2) m. N. pr. verschiedener Män-

ner: ein Sohn des Nakula MBh. 1,3831. VP. 460. Bhâg. P. 9,22,31. ein Sohn eines Königs der Trigarta MBh. 7,4037. fgg. ein Sohn Khaṇḍapâṇi's (Daṇḍapâṇi's) VP. 462. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 40, b, 22 (hier निरामित्र). LIA. I, Anh. xxvi. ein Sohn des Ajutâjus VP. 465. Bhâg. P. 9,22,45. LIA. I, Anh. xxxii. ein Weiser, der für einen Sohn Çiva's gilt, Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52, b, 13 (निरामित्र).

निरम्बर (निस् + अम्बर) adj. f. आ *unbekleidet, nackt* MBh. 12,7775. Kathâs. 20,112.

निरम्बु (निस् + अम्बु) adj. *des Wassers sich enthaltend, nichts trinkend* Bhâg. P. 7,3,19.

निरय (von 3. इ mit निस्) m. *Hölle* (*der Ausgang aus diesem Leben*) AK. 1,2,2,1. H. 1359. Halâj. 3,3. M. 6,61. MBh. 1,1825. 5671. 3,8556. 12419. 4,547. 12,7175. fgg. 13,1385. 1551. 2479. 18,93. Hariv. 850. R. 2,21,28. 28,10. 30,18. 36,27. 6,81,16. Bhartṛ. 1,62. Prab. 71,6. Bhâg. P. 1,8,49. 2,6,8. 3,15,49. 24,27. 5,1,42. 6,18,24. °पतय: 5,26,25. personif. *ein Kind der Furcht und des Todes* 4,8,4. — Vgl. तिर्यङ्निरय.

निरयण (wie eben) n. *Ausgang* ṚV. 10,135,6. Nir. 7,24.

निरर्गल (निस् + अर्गल) adj. *ungehemmt, ungestört* AK. 3,2,33. H. 1466, Sch. दशाश्वमेधानाजह्रे जात्वध्यान्स निरर्गलान् MBh. 3,16601. 7,370. 2213. 2232. 12,952. Hariv. 2114. Vjutp. 73. °डिमन् Râǵa-Tar. 4,110. तुरंगम *frei einhergehend* Mâlav. 71,1. उन्मार्ग° Pańkat. ed. orn. I, 244. सैन्य *unwiderstehlich* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,505, Çl. 17. निरर्गलम् adv. *ohne Zwang, frei:* प्रलपता Râǵa-Tar. 3,194.

1. निरर्थ (निस् + अर्थ) m. 1) *Schaden:* तेनैनं सह निरर्थं गमयति Taitt. Âr. 5,8,7. 4,10,3. — 2) *Unsinn:* निरर्थान्प्रवदन्ति ते R. Gorr. 2,109,30.

2. निरर्थ (wie eben) adj. f. आ 1) *besitzlos, arm* Mṛkkh. 63,5. Râǵa-Tar. 5,80. — 2) *unnütz, zwecklos:* °कलह MBh. 5,1428. — 3) *keinen vernünftigen Sinn habend, unsinnig:* संज्ञा *Name* Mârk. P. 26,19. — 4) ein Consonant heisst निरर्थ (vgl. निरर्थक) *seinen Zweck nicht erfüllend,* wenn kein Vocal auf ihn folgt, Schol. zu VS. Prât. 4,57.

निरर्थक (wie eben) 1) adj. *seinen Zweck nicht erfüllend, — erreichend, unnütz, zwecklos, vergeblich* AK. 3,2,31. 4,22 (28 Colebr.), 9. H. 1516. Halâj. 4,89. आगता कृपो ऽत्र गमिष्यन्ति निरर्थकाः R. 5,9,26. प्रसादो निष्फलो यस्य क्रोधश्चापि निरर्थकः MBh. 5,1114 = 1429. 1113. 2,1370. 4,410. 12,6883. fg. R. 1,58,22. 3,37,19. 59,13. 5,25,37. Pańkat. III,265. Hit. Pr. 25. Râǵa-Tar. 3,184. Vet. in LA. 20,16. Bhâg. P. 4,16,19. f. निरर्थका (!) R. 2,108,2 (116,3 Gorr.). निरर्थकम् adv. *unnütz, ohne Zweck* 3,35,21. Bhartṛ. 2,66. — 2) *keinen vernünftigen Sinn habend, unsinnig* H. 267. f. निरर्थिका MBh. 3,12686. 12,6737. 13,2195. निरर्थका (!) Mârk. P. 26,18. 22. — 3) = निरर्थ 4. Schol. zu VS. Prât. 4,114.

निरर्थकत्व (von निरर्थक) n. *Zwecklosigkeit, Vergeblichkeit* Mṛkkh. 90,4.

निरर्थता (von 2. निरर्थ) f. *Sinnlosigkeit* Mârk. P. 26,16.

निरर्बुद (निस् + अर्बुद) N. einer kalten Hölle bei den Buddhisten Burn. Intr. 201.

निरव (निस् + अव) adj. *schutzlos* (nach Sâj.): नभोजुवो यन्निरवस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते ṚV. 1,122,11. Könnte der Form nach auch absol. von सा (सो) mit निरव sein. Nach ÇKDr. und Wils. *Stimmlosigkeit* (नि = निस् + रव).

निरवकाश (निस् + अव°) adj. viell. *keinen freien Platz habend:* नरक Bhâg. P. 5,26,28. *qui repose sur lui-même* Burn.

निरवग्रह (निस् + अव°) adj. *ungehemmt, frei, unabhängig* AK. 3,1,15. H. 355. Halâj. 2,224. MBh. 6,4177. Hariv. 3100. 4280. R. 5,89,39. Hit. II,94. Pańkat. ed. orn. 60,3. विषये निरवग्रहे *wo man sich frei bewegen kann* MBh. 4,436. राज्य *unabhängig* Râǵa-Tar. 1,363.

निरवत्त s. u. 3. दा mit निरव.

निरवत्ति (von 3. दा mit निरव) f. *Abfertigung, Abfindung* TBr. 1,7,1,9. Kâṭh. 11,4. 36,5.7.13.

1. निरवद्य (निस् + अवद्य) n. *Untadelhaftigkeit;* davon °वत् adj. *tadellos:* सूक्ष्मवस्त्रधरे रेजे जघनं निरवद्यवत् MBh. 3,1827; vgl. Indr. 5,11, wo निरवद्यया gelesen wird.

2. निरवद्य (wie eben) 1) adj. f. आ *tadellos* Vjutp. 2. Çvetâçv. Up. 6,19. MBh. 13,6736. R. 6,99,51. Suçr. 1,174,1. Bhâg. P. 1,9,21. 3,25,12. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 51, a, N. 1. Davon °त्व n. *Untadelhaftigkeit* Bhâg. P. 7,8,1. — 2) subst. *eine best. grosse Zahl* Lalit. 141.

निरवधि (निस् + अव°) adj. *grenzenlos* Bhartṛ. 2,54, v. l. Suppl. 16. Râǵa-Tar. 3,215.

निरवयव (निस् + अव°) adj. *nicht aus Theilen bestehend, nicht theilbar* Vjutp. 155. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 159. Schol. zu Kap. 1,45. Davon nom. abstr. °त्व n. *Untheilbarkeit* Kull. zu M. 6,65.

निरवरोध (निस् + अव°) adj. *ungehemmt* Bhâg. P. 5,14,31.

निरवलम्ब (निस् + अव°) adj. *der Stütze —, des Haltes entbehrend:* नभसि Kât. 1. संततिच्छेदनिरवलम्बानां कुलानाम् Çâk. 91,12.

निरवशेष (निस् + अव°) adj. *ganz, vollständig:* निरवशेषं तं मेषं बुभुजे R. 3,16,28. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 196. Madhjam. 3.64. निरवशेषेण *insgesammt, vollständig* Hariv. 8113. निरवशेषतस् dass. 8321. R. 1,71,2 (72,36 Gorr.).

निरवसाद (निस् + अव°) adj. f. आ *wohlgemuth* Gît. 11,1.

निरवस्कृत (निस् + अव°) adj. viell. *rein:* ब्रह्मा विश्वं सृजत्पूर्वं सर्वादिर्निरवस्कृतम् MBh. 12,13201. Vgl. अवस्कर, अनवस्कार.

निरवस्तार (निस् + अव°) adj. *mit keiner Streu u. s. w. versehen, bloss* (von der Erde): भूतले °तारे शयानाम् Bhâg. P. 4,20,17.

निरवहालिका f. *Zaun, Hecke, Mauer* Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. अवहालिका.

निरविन्द N. pr. eines Berges MBh. 13,1728. Wohl schwerlich in नि + र° zu zerlegen, da das von Dhar. aufgeführte रविन्द *Lotusblume* offenbar nur eine fehlerhafte Variante für अरविन्द ist.

निरशन (निस् + 2. अशन) adj. *sich der Speise enthaltend* Hariv. 2539. Nach ÇKDr. und Wils. n. *Enthaltung vom Essen, Fasten.*

निरष्ट (partic. praet. pass. von अस् mit निस्) *abgezehrt, ausgemergelt, entkräftet:* वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः ṚV. 1,33,6. कृत्येव पत्नी निर्हणोति वा कृता निरष्टा नात्मनश्चनेशते Çat. Br. 4,4,2.13. 16. अश्वशतं निरष्टं निरमणम् 13,4,2,5. महानिरष्ट TS. 1,8,9,1. 13,1. Kâṭh. 15,4. 9. Hiernach ist अस् mit निस् zu berichtigen.

निरस nach ÇKDr. und Wils. = नीरस. निरसा f. *eine best. Grasart* = निःश्रेणिका Râǵan. im ÇKDr.

निरसन (von 2. अस् mit निस्) 1) adj. f. ई *auswerfend, ausstossend:*

वातवर्चो° Suçr. 1,349,9. f. °नी 364,15. *verscheuchend, vertreibend:* सकलकश्मल° Bhâg. P. 5,3,12. 5. — 2) n. a) *das Fortwerfen:* तृणा° Çâṅkh. Çr. 4,6,5. *das Auswerfen, Ausspeien* H. an. 4,177. Med. n. 188. Dhâtup. 15,52. 26,4. *das Hinauswerfen, Verjagen;* = यापन Trik. 3,3,254. राज्यान्निरसनम् MBh. 14,73. चौरादीनाम् Kull. zu M. 1,115. *das Entfernen:* तद्गताज्ञान° Vedântas. (Allah.) No. 112. — b) *das Vernichten, Zugrunderichten;* = सूदन, वध H. an. Med. Halâj. 2,322. — c) *das Zurückweisen, Verwerfen* AK. 3,3,31. H. an. Med. Schol. zu Kap. 1,46. Schol. zu Gaim. 1,4. — Vgl. निरास.

निरसनीय (wie eben) adj. *hinauszuwerfen, zu verjagen* Kull. zu M. 3, 241. 10,61.

निरस्त partic. praet. pass. von 2. अस् mit निस्; aus den Wörterbüchern ist noch nachzuholen: *abgeschossen* (vom Pfeile) AK. 2,8,2,56. H. an. 3,269. Med. t. 118. Halâj. 4,18. *ausgeworfen, ausgespieen; schnell ausgestossen* (von einer Rede, einem Worte) H. an. Med. Halâj. 1,142. *verlassen, aufgegeben* H. an. Med. *zurückgewiesen, verworfen* AK. 3,1,40. H. an. Med. Halâj. 4,18. — *weggestossen, zurückgestossen:* प्रुम्भेनागत्य या शक्तिर्मुक्ता — सा निरस्ता मक्वोल्कया Dev. 9,23. *verstossen, verjagt:* निरस्तश्चापत्रबन्धुभिः 1,19. n. *das Ausstossen, Fallenlassen* (ein Fehler der Aussprache) RV. Prât. 14,2. 9; vgl. निरास.

निरस्त्र (निस् + अस्त्र) adj. *unbewaffnet* R. 3,35,74. *ohne Waffen ausgeführt:* युद्ध Kaurap. 48.

निरस्थि (निस् + अस्थि) adj. *frei von Knochen:* मांस Suçr. 1,231,10.

निरस्य (von 2. अस् mit निस्) adj. *herausgejagt —, vertrieben zu werden verdienend:* संवर्धनं प्रधानानां निरस्यानां च निर्हृतिः Kâm. Nitis. 13,55.

निरहंकार (निस् + अहं°) adj. *frei von Selbstsucht* MBh. 15,882. Bhâg. P. 1,15,40. 9,19,19.

निरहंकृत (निस् + अहं°) adj. 1) *keine Persönlichkeit habend, unpersönlich* Bhâg. P. 6,16,8. 8,1,16. — 2) *nicht selbstsüchtig* MBh. 14,1090. Bhâg. P. 3,32,6.

निरहंकृति (निस् + अहं°) adj. *frei von Selbstsucht* Bhartr. 3,95. Bhâg. P. 6,1,57.

निरहंक्रिय (निस् + अहम् - क्रिया) adj. *keine Persönlichkeit habend, unpersönlich* Bhâg. P. 3,27,14.

निरहंक्रिया (wie eben) f. *Abwesenheit aller Selbstsucht* Bhâg. P. 3,29,18.

निरहम् (निस् + अहम्) adj. *frei von Selbstsucht:* निरहं प्रपद्ये Bhâg. P. 5,19,4.

निरहंमति (निस् + अहं°) adj. *dass.* Bhâg. P. 4,22,52.

निरह्नँ (निस् + अह्न, P. 8,4,7, Sch. falschlich निरह्ण geschrieben P. 5,4,88, Sch.

निराक m. 1) = पचन *das Kochen.* — 2) = स्वेद *Schweiss.* — 3) = असत्कर्मफल *der Lohn für eine schlechte That* H. an. 3,58. — Ohne Zweifel falsche Lesart für निपाक.

निराकरण (von 1. कर् mit निरा) n. 1) *das Verjagen, Verscheuchen:* काएटक° Kull. zu M. 9,252. *das Verstossen* (einer Frau) Çâk. 82,20. *das Entfernen:* आशङ्का° Muller, SL. 123, N. — 2) *das Bestreiten:* वेदमूलत्व° Muller, SL. 103, N. Kull. zu M. 12,95. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 158. — 3) *das Vergessen:* धारणं मे अस्त्वनिराकरणम् Taitt. Âr. 10,9. शान्तिरस्त्वनिराकरणमसि Pâr. Gṛhj. 3,15.

निराकरिष्णु (wie eben) adj. P. 3,2,136. Vop. 26,142. अनिराकरिष्णु P. 6,2,160, Sch. = क्षिप्नु AK. 3,1,30. H. 350. *obstructive* Colebr. Wils. 1) viell. *der stets Etwas an Jmd auszusetzen hat:* न चावदद्भर्तुरवर्णमार्या निराकरिष्णोर्वृजिनादृते ऽपि Ragh. 14,57. *qui vel sine ipsius culpa eam abegerat* (eine einmalige Handlung!) St. = त्यक्तृ: Schol. in der Calc. Ausg. — 2) *der Jmd um Etwas* (abl.) *zu bringen sucht, Jmd Etwas* (abl.) *missgönnend:* साम्राज्यात् Râǵa-Tar. 5,154. Davon nom abstr. निराकरिष्णुता f. *Missgunst:* दुर्मेधस्त्वं मन्दता च स्वप्ने मैथुननित्यता । निराकरिष्णुता चैव विज्ञेयाः पाशवा गुणाः ॥ Suçr. 1,336,8. fg. — 3) *vergesslich* Pâr. Gṛhj. 2,4.

निराकर्तर् (wie eben) nom. ag. *Verächter:* निराकर्तामरादीनां स विज्ञेयो निराकृतिः Khandogapariçishṭa bei Kull. zu M. 3,154. एवमेव निराकर्ता यश्चाग्नीनपविध्यति । त्यजत्यकारणे यश्च पितरं मातरं गुरुम् ॥ MBh. 12,6101.

निराकाङ्क्ष (निस् + आकाङ्क्षा) adj. 1) *Nichts erwartend, Nichts für sich wünschend* Brahmâṇḍa-P. in Verz. d. Oxf. H. 29,a,34. — 2) *keiner Ergänzung bedürftig:* वाक्य Kâtj. Çr. 1,3,2. Sâh. D. 8,21.

निराकाङ्क्षिन् (निस् + आ°) adj. *Nichts erwartend, Nichts für sich wünschend* MBh. 14,537.

निराकार (निस् + आ°) adj. f. आ *gestaltlos, körperlos* H. an. 4,113. Med. t. 205. ब्रह्मन् As. Res. 11,103. Maṅḱuçrîn. 10,3. *ohne äussere Erscheinung, dessen äussere Erscheinung Nichts verräth; Nichts vorstellend, kein Wesen von sich machend, anspruchslos:* विध्वस्ता सायोध्या न प्रकाशते । निराकारा निरानन्दा दीना प्रतिहतस्वना ॥ R. 2,113,24 (124,24 Gorr.). इह यत्तैर्निराकारैर्वस्तव्यम् so v. a. *unerkannt* MBh. 1,5787. स मां निराकारमिव प्रहसन्निदमब्रवीत् *als wenn er mich nicht gekannt hätte* 5195. तमावृत्तो निराकाराः काष्ठे ऽग्निरिव शेरते 5,1395. 12,5994. 6519. Nach Çabdârthak. bei Wils. m. 1) *der Himmel.* — 2) Vishṇu. — 3) Çiva (auch Çiv.). — 4) *der göttliche Geist, Gott.* — 5) *Vorwurf, Tadel.* — Die vier ersten Bedeutungen gehen auf die Grundbedeutung *formlos* zuruck; in der letzten Bed. aber ist das Wort auf 1. कर् mit निरा zuruckzufuhren.

निराकाश (निस् + आ°) adj. *keinen freien Raum zeigend, vollkommen erfüllt:* कृत्वाकाशं निराकाशं यन्त्रोत्क्षिप्तोपला इव R. 5,64,24.

निराकुल (निस् + आ°) adj. 1) *nicht in Verwirrung gebracht, in gehöriger Ordnung sich befindend:* अलिकुलसंकुलकुसुमसमूहनिराकुलवकुलकलापे Gît. 1,28. — 2) *im Kopfe nicht verwirrt, klar sehend;* °लम् adv.: तन्मे व्याख्यातुमर्हसि यथा वेद्मि निराकुलम् *deutlich, klar* Varâh. Bṛh. S. 87,44. subst. *Klarheit, Deutlichkeit:* दैवज्ञनिराकुलार्थम् *damit der Astrolog ganz klar sehe* 97,7. — 3) *ruhig, unbesorgt* Spr. 381. Pańḱat. ed. orn. 56,4. 55,18.

निराकृति (निस् + आकृति und von 1. कर् mit निरा) 1) adj. a) *formlos, gestaltlos* H. an. 4,113. Med. t. 205. von Vishṇu Hariv. 12090. — b) *entstellt, hässlich, widerlich* Trik. 3,3,162. अगणाभिवृतो घोरो यष्टिहस्तो निराकृतिः Mârk. P. 8,83. — c) *der sich seiner religiösen Verpflichtungen entäussert hat, die Götter nicht ehrt, die heilige Schrift*

nicht studirt u. s. w.; = अस्वाध्याय AK. 2,7,53. TRIK. H. 856. H. an. MED. HÂR. 221. HALÂJ. 2,250. निराकर्तामरादीनां स विज्ञेयो निराकृतिः KHANDOGAPARIÇISHṬA bei KULL. zu M. 3, 154. — M. 3, 154. MBH. 12, 1341. 13,4275.4598. — *d) zerstörend, vernichtend:* काल एष सर्वनिराकृतिः BHÂG. P. 1,6,4. — *e) hemmend, störend* MED. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des 1sten Manu Sâvarṇi HARIV. 470. — 3) f. *a) Hemmung, Unterbrechung, Störung;* = निषेध H. an. प्रलयः सुखदुःखाभ्यां चेष्टाज्ञाननिराकृतिः SÂH. D. 63,11. — *b) das Zurückweisen, Verwerfen;* = प्रत्याख्यान, प्रत्युक्ति AK. 3,3,31. TRIK.

निराकृतिन् adj. = निराकृतमनेन gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88. viell. *hemmend, störend:* नैवेच्छति न चानिच्छो यात्रामात्राव्यवस्थितः। अलोलुपो ऽव्यथो दान्तो न कृती न निराकृती ॥ *Nichts thuend und Nichts hemmend* MBH. 12,8682.

निराक्रन्द (निस् + आ°) 1) adj. *nicht wehklagend* HARIV. 2371. — 2) *ein Ort, wo keine Stimme sich hören lassen kann:* यथा ह्युदके मत्स्या निराक्रन्दे विहंगमाः MBH. 12,2545.

निराक्रिया (von 1. कर् mit निरा) f. 1) *Vertreibung, Verjagung:* राज्यविनाशं द्विषद्भिश्च निराक्रियाम् MBH. 7,2956. — 2) *Bestreitung, Läugnung:* शास्त्रत्वप्रमाणत्व° KUMÂRILA bei MÜLLER, SL. 95,N.

निराग (1. नि + राग) adj. *leidenschaftslos:* निरागा इव मेनिरे ÇÂÑKH. BR. 12,3.

निरागम (निस् + आ°) adj. *auf keiner Offenbarung beruhend* MBH. 12,9710.

निरागस् (निस् + आ°) adj. *schuldlos* RAGH. 8,47. RÂGA-TAR. 5,172. BHÂG. P. 1,19,1.

निराग्रह (निस् + आ°) adj. viell. *auf Nichts bestehend, nicht eigensinnig* RÂGA-TAR. 3,158.

निराजीव्य (निस् + आ°) adj. f. आ *keinen Lebensunterhalt gewährend* KÂM. NITIS. 5,59.63.

निराडम्बर (निस् + आ°) adj. *ohne Trommeln:* °सुन्दर viell. so v. a. *an sich schön, so dass man der Posaune nicht bedarf,* RÂGA-TAR. 2,125.

निरातङ्क (निस् + आ°) adj. f. आ 1) *keine Leiden —, kein Unbehagen verspürend, sich wohl —, behaglich fühlend:* यदि ब्राह्मण देहस्ते निरातङ्को निरामयः MBH. 12,6729. von Personen 2,1944. RAGH. 1, 63. DEV. 12,30. — 2) *keine Leiden —, kein Unbehagen verursachend* MBH. 2,285. 4,931. RÂGA-TAR. 6,86. — Als Beiw. von Çiva ÇIV.

निरातप (निस् + आ°) 1) adj. *wohin die Sonnenhitze, der Sonnenschein nicht dringt:* न्यग्रोध HARIV. 3613. — 2) f. आ *(die kühle) Nacht* ÇABDAK. im ÇKDR.

निरात्मक (निस् + आत्मन्) adj. *keine Einzelseele habend, keine individuelle Existenz habend* BHÂG. P. 3,20,15. PRAB. 48,10.

निरात्मन् (wie eben) adj. dass. MBH. 12,9047. BHÂG. P. 4,20,7.

निरात्मवत् (wie eben) adj. dass. MBH. 12,7324.

निरादर (निस् + आ°) adj. *keine Achtung bezeigend:* सेव्ये तस्मिन्निरादरः RÂGA-TAR. 3,203.

निरादान (निस् + आ°) adj. MBH. 3,8501. 12636. Ist u. 1. आदान durch *von dem Nichts genommen wird* erklärt worden, was aber an der zweiten Stelle wenigstens nicht zu passen scheint. *Nichts nehmend,* als Beiw. Buddha's VJUTP. 2.

निरादेश (von 1. दिश् mit निरा) m. *Ausbezahlung* WILS.

निराधान (निस् + आ°) adj. *ohne Behältniss* TBR. 1,6,3,10.

निराधार (निस् + आ°) adj. *keine Stütze habend, auf sich selbst sich stützend:* ज्ञान MBH. 14,1322; dafür निराबाध 950.

निराधि (निस् + आधि) adj. *sorgenlos* KÂM. NITIS. 7,58.

निरानन्द (निस् + आ°) adj. f. आ *keine Freude habend, von wo die Freude verbannt ist, freudlos, traurig* MBH. 5,6019. 8,3068. 10,747. HARIV. 3489. R. 2,47,10. 57,5. 59,18. 66,21. 71,23. 113,24. R. GORR. 2, 57,5. 85,11. 4,19,14. 5,18,8. 6,7,18. HIT. II,6. BHÂG. P. 1,14,20. 8, 16, 2.

निरानन्दकर (निस् + आनन्द-कर) adj. f. ई *Kummer —, Trauer verursachend* MBH. 1,958. HARIV. 5038.

निरान्त्र (निस् + आ°) adj. *ausgeweidet* oder *dessen Eingeweide heraushängen* AIT. BR. 2,13.

1. निरापद् (निस् + आ°) f. *kein Ungemach, glückliche Verhältnisse:* निरापद्धर्म (vgl. आपद्धर्म u. आपद्) MBH. 12,9671.9727.

2. निरापद् (wie eben) adj. *von keinem Ungemach begleitet:* संपदः RAGH. 1,64. ÇATR. 1,25.

निराबाध (निस् + आ°) adj. f. आ 1) *ungestört, unangefochten:* निराबाधास्त्वयि कृते मया राक्षसपांसन। वनमेतच्चरिष्यन्ति पुरुषा वनचारिणः॥ HIḌ. 4,12. ARG. 2,17. MBH. 3,16289. 4,748. 12,8329. HARIV. 15055. गृह *ein Haus, in dem man vor allem Störenden sicher ist,* SUÇR. 2,344, 11. — 2) *keinen Schaden —, keine Leiden verursachend, Niemand beeinträchtigend:* श्लक्ष्णां वाणीं निराबाधां मधुरां दोषवर्जिताम् MBH. 13,6644. कर्मन् HARIV. 11811. ज्ञान MBH. 14,950; st. dessen निराधार 1322. Hieher gehört viell. auch: अप्रसिद्धं निराबाधं निरर्थं निष्प्रयोजनम्। असाध्यं वा विरुद्धं वा पक्षाभासं विवर्जयेत्॥ निराबाधम् अस्मद्गृहप्रदीपप्रकाशेनायं स्वगृहे व्यवहरति। इति मिताक्षरा॥ ÇKDR. *frivolously or unreally vexatious, (as a cause of complaint)* WILS.

निराबाधकर (निस् + आबाध-कर) adj. *keinen Schaden —, keine Leiden zufügend* HARIV. 5688.

1. निरामय (निस् + आमय) m. *Gesundheit, Wohlergehen:* प्रतिपत्स्व निरामयम् *möge es dir wohlgehen* MBH. 5,2809. पृष्ट्वा चापि निरामयम् R. 1,41,21. निरामयं (neutr.!) देवदत्ताय oder देवदत्तस्य P. 2,3,73, Sch.

2. निरामय (wie eben) 1) adj. *a) gesund, wohlauf* AK. 2,6,2,8. 3,4, 24,161. H. an. 4,224. MED. j. 120. HALÂJ. 2,225. INDR. 3,8. HIḌ. 1,41. MBH. 6,264. 15,676. R. 1,1,87. SUÇR. 1,237,17. VARÂH. BṚH. S. 97,12. H. 57. *wo keine Krankheit angetroffen wird:* नगर MBH. 1,6093. धर्मे मास 3545. *makellos, fehlerfrei* MAÑGUÇRÎN. 8,22. — *b) woran Nichts fehlt, ganz, voll:* क्रोशमात्र HARIV. 3639. — *c) keinem Misslingen unterliegend, unfehlbar:* उपायो ऽयं मया दृष्टो गमनाय निरामयः MBH. 3,14817. रक्षा R. 1,62,18. कार्यसिद्धि 5,35,40. — 2) m. *a) eine wilde Ziege* H. an. MED. — *b) Eber* ÇABDAM. im ÇKDR. — *c)* N. pr. eines Königs MBH. 1,231.

निरामर्द (निस् + आ°) m. N. pr. eines Königs MBH. 1,230.

निरामर्ष s. u. निरमर्ष.

निरामालु m. *Feronia elephantum* Corr. (s. कपित्थ) ÇABDAK. im ÇKDR.

— Viell. in निराम (निस् + ग्राम, + ग्रालु zu zerlegen.

निरामित्र s. u. निरमित्र.

निरामिन् (von रम् mit नि) adj. *sich bei Etwas aufhaltend:* ये निरामिणो रिपवो ऽन्नेषु जागृधुः ṚV. 2,23,16.

निरामिष (निस् + ग्रा°) adj. 1) *fleischlos:* नरास्थि Bhartṛ. 2,9. *beutelos:* सामिषं कुररं दृष्ट्वा वध्यमानं निरामिषैः MBh. 12,6648. R. 4,61,36. नास्ति युद्धं निरामिषम् MBh. 4,1645. *keinen Lohn erhaltend* (?): °धर्मदेशक Vjutp. 27. — 2) *keine sinnlichen Gelüste habend* M. 6,49.

निरामिषाशिन् (निस् + ग्रामिष - ग्राशिन्) adj. *kein Fleisch essend* Hit. 19,1.

निरायास (निस् + ग्रा°) adj. *keine Anstrengung —, keine Ermüdung verursachend:* पानीय MBh. 12,4114. दान Journ. of the Am. Or. S. 7, 44, letzter Çloka.

निरायुध (निस् + ग्रा°) adj. *unbewaffnet* M. 7,92. Hariv. 3719. Bhâg. P. 1,11,35. 3,19,4.

निरारम्भ (निस् + ग्रा°) adj. *Nichts unternehmend, sich jeglicher Arbeit enthaltend* MBh. 3,28. गृहस्थश्च निरारम्भः कार्यवांश्चैव भिक्षुकः 5, 1027. Hariv. 12038.

निरालक m. *ein best. Fisch* Suçr. 1,206,17.

निरालम्ब (निस् + ग्रा°) 1) adj. f. ग्रा *keine Stütze habend, sich an Nichts lehnend, sich selbst haltend, alleinstehend* (eig. u. bildlich) MBh. 3,1541. 11,172. Hariv. 3941. R. 1,44,2. 63,23. 5,7,58. विहायस् 6,10, 4. Râġa-Tar. 4,185. Vet. in LA. 28,12 (eig. und übertr.). — MBh. 5, 4052. Hariv. 2994. 4556. R. Gorr. 1,49,30. 3,40,28. निरालम्बम् adv. 4,63,23. — 2) f. ग्रा *Narde* (ग्राकाशमांसी) Râġan. im ÇKDr.

निरालम्बन (निस् + ग्रा°) adj. = निरालम्ब. ग्रम्बर R. 5,3,64. कर्मसंततिमुत्सृज्य स्यान्निरालम्बनः सुखी MBh. 12,594.

निरालम्बोपनिषद् (नि° + उप°) f. Titel einer Upanishad Verz. d. Pet. H. No. 7.

निरालोक (निस् + ग्रा°) adj. 1) *seinen Blick nicht herumgehen lassend, das Auge nicht bewegend:* ग्रनाक्रोशो निरालोकः R. 2,111,14 (120, 14 Gorr.). — 2) *des Lichtes entbehrend, dunkel* MBh. 1,29. रजश्चोद्धूय सुमहत्पक्षवातेन खेचरः। कृत्वा लोकान्निरालोकान् 1475. Kâm. Nîtis. 5, 71. Râġa-Tar. 2,37. 3,96. Bhâg. P. 2,10,21. 8,24,35. गुणिरात्मनिरालोकः von Çiva viell. so v. a. *seinem Wesen nach unerforschlich* MBh. 13,1183.

निरावर्ष (निस् + ग्रावर्ष *Regen*) adj. *wohin der Regen nicht dringt, vor dem Regen schützend:* न्यग्रोध Hariv. 3613.

निराश (निस् + 2. ग्राशा) adj. f. ग्रा *der alle Hoffnung aufgegeben hat:* निराशः सुखी पिङ्गलावत् Kap. 4,11. R. 4,19,14. 5,32,24. Mṛkkh. 52,5. Ṛt. 2,13. Kathâs. 18,228. 26,22. Râġa-Tar. 6,92 (wo निराशाः mit der Calc. Ausg. zu lesen ist). Pańkat. 106,14. Hit. 44,3. Bhâg. P. 9,4,60. mit einem loc.: स्वजीविते MBh. 4,2034. 5,1966. R. 6,1,22. 20,28. गुरुदर्शने MBh. 13,1351. R. 3,68,33. mit einem dat.: पुत्रलाभाय MBh. 2, 721. mit प्रति und acc.: जीवितं प्रति 6,3708. mit einem abl.: जीविताद्नूनमद्य राज्याच्च 7,936. रामदर्शनात् R. Gorr. 2,39,50. die Ergänzung im comp. vorangehend: परस्परप्राप्तिनिराशयोः Mâlav. 50. इन्दुमती° *daran verzweifelnd die* Ind. *zu erlangen* Ragh. 6,2. नयनकुरङ्गतरंगविकाशनिराशकार *die Hoffnung benehmend, es unmöglich machend* Gît. 12,20. निराशीभूत *der alle Hoffnung verloren hat* Pańkat. 21,15 (ed. orn. 18,17). Nom. abstr. निराशत्व n.: सत्यप्यर्थे निराशत्वमसत्यपि च रागिता Kâm. Nîtis. 14,45. निराशगुटिका Verz. d. B. H. No. 991 fehlerhaft für निरास°. — Vgl. नैराश्य.

निराशक (wie eben) adj. *verzweifelnd an* (abl.): राज्याज्जीविताच्च MBh. 8,3761.

निराशङ्क (निस् + ग्राशङ्का) adj. *keine Befürchtung habend;* °शङ्कम् adv. *ohne Bedenken* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 191.

निराशिन् (von निस् + 2. ग्राशा) adj. = निराश MBh. 12,12435. 13236. Davon nom. abstr. निराशित्व n. 3,13994. कपिञ्जलनिराशित्वेन (so ist zu lesen; vgl. Benfey zu d. St.) Pańkat. 164,5. Man streiche hiernach निराशित्व am Ende des Artikels ग्राशिन्; ebendaselbst ist auch fälschlich नानाशित्व aufgeführt: die Negation न gehört nicht zum Worte, so dass auch hier ग्रनाशित्व wie in der nachfolgenden Stelle anzunehmen ist.

निराशिस् (निस् + ग्रा°) adj. *der keine Wünsche —, keine Hoffnungen hat* Bhag. 3,30. 4,21. 6,10. MBh. 1,4600. 12,2331. fg. 2351. 14,810. Kumâras. 5,76. Bhâg. P. 4,20,9. 5,15,8. 6,18,73. 8,1,16. 9,18,50. ग्रहमेव गतिस्तेषां निराशीःकर्मकारिणाम् (so ist zu verbinden) MBh. 12, 13162.

निराशीभाव (von निराशी-भू) m. *Verzweiflung* Vjutp. 71.

निराश्रम (निस् + ग्रा°) adj. *in keiner der angenommenen* (4) *Lebensstufen des Brahmanen stehend* Kull. zu M. 6,86. निराश्रमिन् dass. ders. zu 87.

निराश्रय (निस् + ग्रा°) adj. f. ग्रा *keinen Halt —, keine Stütze habend, sich an Nichts oder Niemand lehnend, — lehnen könnend, auf sich selbst beruhend, schutzlos* R. 1,44,2 (45,2 Gorr.). खे निराश्रये MBh. 8,1905. ग्राकाशानुगतत्वाद्धि दुर्ग्राह्यो हि निराश्रयः (ग्रग्निः) 12,6902. उदक Bhâg. P. 3,30,23. Sâṁkhjak. 41. वृषणाः, सेवकाः Vet. 28,12. त्यक्त्वा कर्मफलासङ्गं नित्यतृप्तो निराश्रयः Bhag. 4,20. MBh. 4,976. 8,3781. Hariv. 9940. ब्रह्मन् Tegovindûp. in Ind. St. 2,63. कष्टो वासो निराश्रयः Kâṇ. 59. Von einer Wunde wohl so v. a. *nicht tief gehend* Suçr. 1,15, 12. nicht klar ist die Stelle 2,333,10.

निरास (von 2. ग्रस् mit निस्) m. 1) *das Auswerfen, Fallenlassen* (eines Lautes) ṚV. Prât. 14,4.7. *das Ausbrechen, Vomiren:* °गुटिका *Brechpille* Verz. d. B. H. No. 963. निराशगुटिका 991. nach Weber *stimulans.* — 2) *Hinausweisung, Ausschliessung, Zurückweisung, Verwerfung* Kull. zu M. 3,53. 177. 8,37. 9,132. 161. Schol. zu Kap. 1,46. Schol. zu P. 3, 3,20. 5,1,112. 6,2,80. Siddh. K. zu P. 4,3,68. — निरासैः adj. MBh. 12, 9646 wohl fehlerhaft für निराशैः.

निरासन n. = निरसन Çabdârthak. bei Wils.

निरासित्व Pańkat. 164,5 fehlerhaft für निराशित्व.

निरास्वाद (निस् + ग्रा°) adj. *geschmacklos:* °रसाः (ग्रोषध्यः) MBh. 9, 2038. *keinen Genuss gewährend:* वन Hid. 1,20. Hariv. 3489.

निरास्वाद्य (निस् + ग्रा°) adj. *keinen Genuss gewährend:* °तमं (superl.) राज्यम् R. 2,36,12.

निराह्वावत् adj. nachlässig für निराह्वाववत् (von निस् + ग्राह्वाव)

ohne Anruf Pańkav. Br. 11,2,2.

1. निराहार (निस् + आहार) m. *das Nichtessen, Fasten* Jâǵn. 3,31.

2. निराहार (wie eben) adj. f. आ *ohne Nahrung* d. i. *sich des Essens enthaltend* und auch *Nichts zu essen habend* MBh. 3,16143. 5,1523. 12,5777. 14,2763. Hariv. 3916. R. 1,48,31. 2,52,39. 3,10,5. Kathâs. 8,26. Bhâg. P. 1,15,43. Dev. 13,8. Davon nom. abstr. °ता f. MBh. 15,1031. Pańkat. 120,14.

निरिङ्ग (निस् + इङ्ग) adj. *unbeweglich:* यथा दीपो निवातस्थो निरिङ्गो ज्वलते पुनः *nicht flackernd* MBh. 12,1558.

निरिङ्गिनी f. *Schleier* Trik. 2,6,35.

निरिच्छ (निस् + इच्छा) adj. *keinen Wunsch —, kein Verlangen habend* MBh. 12,7171. निरिच्छे संस्थिते रत्ने यथा लोहः प्रवर्तते Cit. beim Schol. zu Kap. 1,97.

निरिन्द्रिय (निस् + इ°) adj. f. आ *ohne männliches Vermögen; kraftlos* uberh. TS. 2,5,6,4. 6,5,8,2. TBr. 1,8,3,3. Çat. Br. 14,9,4,4. 11. निरिन्द्रिया असुराः सन्तु सर्वे AV. 9,2,10. गावः *unfruchtbar* Kathop. 1,3. — निरिन्द्रिया ह्यमन्त्राश्च स्त्रियो ऽनृतमिति स्थितिः M. 9,18 (= MBh. 13,2258). क्लीबपतितौ जात्यन्धबधिरौ तथा। उन्मत्तजडमूकाश्च ये च केचिन्निरिन्द्रियाः 201. An beiden Stellen so v. a. *gebrechlich.*

निरिन्धन (निस् + इ°) adj. f. आ *durch keinen Brennstoff genährt:* अग्नि MBh. 14,543. Hariv. 2553. 2576. Mârk. P. 10,48.

निरीक्षक (von ईक्ष् mit निस्) adj. *sehend, schauend* Bhâg. P. 6,9,44. *Jmd sehend* so v. a. *besuchend:* मुमूर्षोर्निरीक्षकः Râǵa-Tar. 6,94.

निरीक्षण (wie eben) 1) adj. *anschauend:* स्वनासाग्र° Bhâg. P. 7,15,32. — 2) n. *Blick* Suçr. 1,255,12. Varâh. Brh. S. 77,3. Sâh. D. 175. Bhâg. P. 1,9,40. 10,31. 11,8. 8,8,25. चकितनिरीक्षणा adj. 5,8,2. *das Anblicken, Anschauen, Beschauen, Betrachten* R. 5,14,56. Suçr. 2,304,9. 370,1. Bhâg. P. 5,10,21. 14,31. Verz. d. Oxf. H. 92,*a*,7. Ghat. 18. परस्परं कटाक्षनिरीक्षणं संजातम् Vet. in LA. 7,2. 20,18. In der Astrol. *aspectus planetarum:* सत्पापनिरीक्षणैः Varâh. Brh. S. 69,7.

निरीक्षा (wie eben) f. *Betrachtung:* पप्रच्छ स्म पितामहम्। शितिकण्ठस्य विक्षोभं बलाबलनिरीक्षया so v. a. *in Bezug auf* R. 1,75,14. — Vgl. दुर्निरीक्ष (auch MBh. 13,839), welches aber auch auf eine Form निरीक्ष zuruckgeführt werden konnte.

निरीक्षिन् (wie eben) adj. *sehend, schauend:* नातिदूर° R. 5,86,12.

निरीक्ष्य (wie eben) adj. *anzublicken, anzuschauen* MBh. 12,7775. Bhâg. P. 4,3,24. *in Betracht zu ziehen:* तत्रार्थः सह कामेन निरीक्ष्यो धर्मचक्षुषा R. 5,84,5. — Vgl. दुर्निरीक्ष्य.

निरीति (निस् + ईति) adj. *nicht heimgesucht von Plagen, Drangsalen* Ragh. 1,63. निरीतिक f. आ *keine Plagen —, keine Drangsale verkündend:* दिशः R. 1,32,24.

निरीश s. निरीष.

निरीश्वर (निस् + ई°) adj. *keinen Gott habend, atheistisch* Colebr. Misc. Ess. I, 236. Hall in dem Vorworte zu Sâṁkhjapr. 1.2.

निरीष (निस् + ईषा) n. *der Körper des Pfluges* (ohne Deichsel und Pflugschaar) AK. 2,9,13. H. 891. Viell. nur adj. *ohne Deichsel.* Nach ÇKDr. hat der Text des AK. निरीश und ist निरीष eine von Bhar. angeführte Variante.

निरीह (निस् + ईहा) adj. *unthätig, ohne Streben, ohne Verlangen nach Etwas, gleichgültig gegen Alles* MBh. 14,1302. Ragh. 10,25. Bhâg. P. 3,5,5. 8,10. 4,23,12. 7,9,32. निरीहावस्था Sâh. D. 76,6. Davon nom. abstr. °ता f. MBh. 3,95. Schol. zu P. 2,1,48.

निरीहा (wie eben) f. *Gleichgültigkeit gegen Alles* Bhâg. P. 4,22,24.

निरुक्त (auch संज्ञायाम् so betont nach gaṇa आचितादि zu P. 6,2,146) 1) adj. *ausgesprochen; laut, deutlich u. s. w.* s. u. वच् mit निस्. — 2) n. *Deutung eines Wortes, etymologische Worterklärung,* = पदभञ्जन H. 245. वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च द्वौ चापरौ वर्णविकारनाशौ। धातोस्तदर्थातिशयेन योगस्तदुच्यते पञ्चविधं निरुक्तम्॥ Kâr. zu P. 6,3,109. तस्यैतदेव निरुक्तं हृद्ययमिति तस्माद्धृदयम् Khând. Up. 8,3,3. MBh. 1,266 (= 2320. 18,192). 12,8698. 13129. fgg. VP. 277. Kull. zu M. 3,250. 5,55. Im Bes. Titel eines der 6 Vedâṅga, *der dem Jâska zugeschriebene Commentar zu den* Nighaṇṭu, Einl. zu Nir. XV. XX. शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं छन्दो ज्योतिषम् Muṇd. Up. 1,5. MBh. 12,13232. 13,4108. Lalit. 151. VP. 284. Ind. St. 1,13.17. 3,260. fg. °वृत्ति 2,470. Vgl. निरुक्ति, नैरुक्त, नैरुक्तिक.

निरुक्तकार (नि° + 1. कार) m. N. pr. oder vielleicht nur Bein. eines Scholiasten Verz. d. Oxf. H. 126,*a*.

निरुक्तकृत् (नि° + कृत्) m. Bein. eines Schülers des Çâkapûrṇi VP. 278.

निरुक्तग adj. in der Stelle: सो (ब्रह्मा) ऽञ्जलिप्रग्रहो भूत्वा चतुर्वक्त्रो निरुक्तगः MBh. 12,13283.

निरुक्तज (नि° + ज) adj. Bez. einer Art von Söhnen MBh. 13,2615.

निरुक्तवत् m. *der Verfasser des* Nirukta, Bein. Jâska's Brh. Dev. in Ind. St. 1,106.

निरुक्ति (von वच् mit निस्) f. *Deutung eines Wortes, etymologische Worterklärung:* स्वप्ने निरुक्त्या *weil es als Traum gedeutet worden ist* Bhâg. P. 5,11,3. उरत्काहनिरुक्तिं त्वं यथावद्वक्तुमर्हसि MBh. 1,1656; vgl. Burn. in Lot. de la b. l. 839. fgg. In der Rhetorik *Unterschiebung einer Wortbedeutung, künstliche (dichterische) Deutung;* wenn z. B. दोषाकर (*Mond* दोषा + कर) zerlegt wird in दोष + आकर. निरुक्तिर्योगतो नाम्नामन्यार्थत्वप्रकल्पनम् Kuvalaj. 154,*b*. निरुक्ति bezeichnet wie निरुक्त auch *den Commentar* Jâska's *zu den* Nighaṇṭu H. 250.

1. निरुच्छ्वास (निस् + उ°) m. *das Nichtathmen:* °निपीडित Bhâg. P. 4,8,80.

2. निरुच्छ्वास (wie eben) 1) adj. f. आ *nicht athmend* MBh. 3,1613. 12,9157. 14,476. R. 5,25,48. Suçr. 1,255,9. 2,93,9. Bhâg. P. 3,31,23. — 2) subst. *eine best. Hölle (wo man nicht athmen kann)* Wollh. Myth. 22.

निरुज adj. = नीरुज *gesund* MBh. 3,1640. Wohl fehlerhaft.

निरुत्तर (निस् + उ°) 1) adj. *a) der Keinen über sich hat* Vjutp. 70. Mańǵuçrîn. 8,6.27. — *b) der keine Antwort hat, Nichts zu erwiedern vermag* Vjavahârat. 16,12. सर्वानेव निग्रहाद्ध चकार च निरुत्तरान् Hariv. 14212. Kathâs. 4,79. Pańkat. 112,13. — 2) n. N. eines Tantra Verz. d. Oxf. H. 109,*a*. °तन्त्र 101,*b*.

निरुत्पात (निस् + उ°) adj. f. आ *keine unglückverheissenden Erscheinungen darbietend:* वसुधा Hariv. 2881.

निरुत्सव (निस् + उ°) adj. *ohne Feste:* ऋतु Ragh. 8,65. आश्रम Bhâg.

P. 8,16,2.

1. निरुत्साह (निस् + उ°) m. *Abwesenheit aller Thatkraft, Kleinmuth:* उत्साहः सर्वदा कार्यो निरुत्साहो न यत्नतः Hariv. 14493.

2. निरुत्साह (wie eben) adj. f. आ *ohne Thatkraft, der nichts zu unternehmen wagt, keinen Muth habend, kleinmüthig* MBh. 4,976. R. 1,21,6. 5,85,20. 6,23,30. Kathâs. 15,59. Pańkat. 123,23. ed. orn. 63,18. Hit. II,6. पलायनकृतोत्साहा निरुत्साहा द्विषज्जये *keinen Muth habend die Feinde zu besiegen* MBh. 7,1836 = Mârk. P. 18,18.

निरुत्सुक (निस् + उ°) 1) adj. f. आ *unbesorgt, ruhig* Aṅg. 10,14. MBh. 12,7122. R. 3,66,13. *kein heftiges Verlangen tragend nach* (प्रति): ममापि कण्वसुतामनुस्मृत्य मृगयां प्रति निरुत्सुकं चेतः Çâk. Ch. 30,5. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Manu Raivata Hariv. 433. eines der Saptarshi unter dem 13ten Manu 486.

निरुदक (निस् + उ°) adj. *wasserlos* P. 6,2,184.

निरुद्ध 1) partic. s. u. रुध् mit नि. — 2) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 1,6999.

निरुद्धगुद (नि° + गुद) m. *Mastdarmverengerung* Suçr. 1,292,13. Auch संनि° 2,121,19.

निरुद्धति s. u. उद्धति.

निरुद्धप्रकश (नि° + प्र°) m. *Verengerung der Harnröhre* Suçr. 1,292,12 (wo fälschlich °पकश). 297,5. 2,121,9. 19.

निरुद्यम (निस् + उ°) adj. f. आ *der sich nicht anstrengen will, unthätig, der die Hände in den Schooss gelegt hat, träge* MBh. 5,4371. 8,4201. Hariv. 13535. R. 4,9,49. 6,23,30. Kull. zu M. 9,302.

निरुद्योग (निस् + उ°) adj. *der sich nicht anstrengt, sich gehen lässt:* यदा न प्रतियोद्धारस्तयोः सन्तीह के च न । निरुद्योगौ तदा भूत्वा विजह्रातेऽमराविव ॥ Sund. 4,3. *kleinmüthig:* शरैः कृता निरुद्योगाः R. 6,21,16. Bhâg. P. 8,8,29.

निरुद्विग्न (निस् + उ°) adj. *unaufgeregt, ruhig, unbesorgt* MBh. 1,5556. 3,2605. 8764. 4,989. Hariv. 677. R. 6,16,81.

निरुद्वेग (निस् + उ°) adj. dass. MBh. 5,7537. अराजके जनपदे दुर्बलान्बलवत्तराः । भक्षयन्ति निरुद्वेगाः *in aller Ruhe* R. Gorr. 2,69,28.

निरुपक्रम (निस् + उ°) adj. *anfangslos* Bhâg. P. 5,9,44.

निरुपद्रव (निस् + उप°) adj. f. आ 1) *der mit keinem Unfall —, mit keiner Widerwärtigkeit zu kämpfen hat, dem es wohl ergeht:* नहि संचयवान्कश्चिद्दृश्यते निरुपद्रवः MBh. 3,94. Pańkat. II,125. R. 6,84,1. नित्यपुष्पफलाश्चैव पादपा निरुपद्रवाः MBh. 12,951. निरुपद्रवाणि नः कर्माणि प्रवृत्तानि भवन्ति *ungestört* Çâk. 31,3. — 2) *von dem oder von wo aus kein Unfall, keine Widerwärtigkeit ausgeht, Niemand Etwas zu Leide thuend:* अश्रान्तः स्यादनादाता संमतो निरुपद्रवः । शिष्टो न शिष्टवत्स स्याद्ब्राह्मणो ब्रह्मवित्कविः ॥ MBh. 5,1612. *keine Gefahr darbietend, sicher:* निम्नगाः Râǵa-Tar. 1,40. स्थान Pańkat. 74,20. 264,25. von Gestirnen, *die kein Unheil verkünden:* विमले च प्रकाशिते विशाखे निरुपद्रवे R. 5,73,56. Varâh. Bṛh. S. 18,7. 23,9. Hier spielen beide Bedeutungen in einander über, da *die unglückverheissenden* Gestirne selbst als leidend gedacht werden.

निरुपद्रवता (vom vorherg.) f. *Gefahrlosigkeit, Sicherheit:* निरुपद्रवतया राष्ट्रं च वृद्धिमेति Kull. zu M. 8,302.

निरुपद्रुत (निस् + उप°) adj. *keine widerwärtigen Erscheinungen zeigend*, von Gestirnen Varâh. Bṛh. S. 97,12.

निरुपधि (निस् + उप°) adj. *ohne Falsch, ehrlich, bieder:* °जीवनता Dhûrtas. 88,15. adv. in °पालितप्रकृतिक Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,6, Çl. 17.

निरुपधिशेष (निस् + उपधि-शेष) adj., über dessen Bedeutung bei den Buddhisten Burnouf in seiner Intr. 590. fgg. nachzusehen ist.

निरुपपत्ति (निस् + उ°) adj. *unangemessen* Madhjam. 5,41. Davon nom. abstr. °त्व n. 45.

निरुपपद (निस् + उप°) adj. *kein begleitendes Wort* (s. u. उपपद) *bei sich habend* Kull. zu M. 2,125.

निरुपप्लव (निस् + उप°) adj. 1) *keine Störungen erleidend:* कर्माणि Çâk. 31,3, v. l. — 2) *kein Unheil bringend*, von Çiva Çiv.

निरुपभोग (निस् + उप°) adj. *nicht geniessend* Sâṅkhjak. 40.

निरुपम (निस् + उपमा) 1) adj. f. आ *seines Gleichen nicht habend* Hariv. 16237. R. 2,34,1. Bhartṛ. 2,9. Râǵa-Tar. 4,371. Prab. 22,13. — 2) m. *ein best. giftiges Thier* (गोधेरक) Suçr. 2,289,18, wo fälschlich निरू° gedruckt ist.

निरुपल (निस् + उ°) adj. *steinlos* gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184.

निरुपलेप (निस् + उ°) adj. *nicht beschmiert* Vjutp. 154.

निरुपसर्ग (निस् + उप°) adj. *keine widerwärtigen Erscheinungen zeigend:* ग्रहाः Varâh. Bṛh. S. 21,17.

निरुपस्कृत (निस् + उप°) adj. *unverdorben* MBh. 12,9079. शमेन तपसा चैव भक्त्या च निरुपस्कृतः । शुद्धात्मा ब्राह्मणः 9768. 14,1295. Hariv. 11184.

निरुपहत (निस् + उप°) adj. *unversehrt, keine widerwärtigen Erscheinungen zeigend:* °पत्त्रपल्लव° Varâh. Bṛh. S. 47,5. निरुपहते वृत्ते नीडः 94,2.

निरुपाख्य (निस् + उ°) adj. f. आ *nicht mit den Augen wahrzunehmen, immateriell* MBh. 13,1101. निरू° Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 49,b,20. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 31. Bei der letzten Schreibart hat man offenbar रूप vor Augen gehabt; vgl. निरूप (wohl auch निरुपाख्य) *unreal, false, non-existent* Colebr. Misc. Ess. I, 397.

निरुपाधिक (निस् + 1. उपाधि) adj. *ohne Attribute* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 173. Bhâg. P. 8,12,8.

निरुपाय (निस् + उ°) adj. *zu Nichts führend, vergeblich:* उच्छिद्यमानो बलिना निरुपायप्रतिक्रियः Kâm. Nîtis. 11,28.

निरुप्ति (von वप् mit निस्) f. = निर्वाप Schol. zu Kâtj. Çr. 92,14.

निरुप्य (wie eben) adj. *auszustreuen, auszugiessen:* हविस् TBr. 1,1,6,4. 8,3,3.

निरुष्णीष (निस् + उ°) adj. *ohne Kopfbinde, — Turban, mit entblösstem Haupte* Râǵa-Tar. 2,161.

निरुष्मन् (निस् + उ°) adj. *keine Wärme von sich gebend, kalt anzufühlen* Hariv. 2601. MBh. 14,476 (निरू°). Davon nom. abstr. निरुष्मत्व n. 12,11718.

निरूढ s. u. 1. ऊह् mit निस्. Nach Wilson 1) adj. *a) conventional, accepted, (as the meaning of technical words or names in opposition to their etymological sense alone.).* — *b) unmarried* (doch wohl nur fem., d. i. निस् + ऊढा). — *c) inherent.* — 2) m. *a) the force or application*

of words, according to their natural or received meanings, (in Rhetoric). — b) (in Logic,) the implied description of any property in the term designing it, (as of redness in the word red, etc.) Wird mit Ausnahme der zweiten Bed. auf रुह् mit नि zurückgeführt. निरूढ Çâk. 96, v. l. fehlerhaft für विरूढ.

निरूढपशुबन्ध (नि°-प°+ब°) m. *Darbringung des ausgeweideten Thieres*, Bez. eines der regelmässigen Havirjagńa, Z. d. d. m. G. IX, LXXIII. Çâṅkh. Çr. 6,1,33. Schol. zu Kâtj. Çr. 570,24. 573,7. 574, 16. fgg. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 30,b,8. Vgl. निरूढपशुपद्धति Verz. d. B. H. No. 239.

निरूढि (von वह् mit निस्) f. *Berühmtheit:* चतसृष्वपि — विद्यासु निरूढिमागता Kir. 2,6. nach Mallin. = प्रसिद्धि.

निरूप und निरूपाख्य s. u. निरुपाख्य.

निरूपण (von निरूपय्) 1) adj. *bestimmend, definirend:* काव्यस्वरूपनिरूपणो नाम प्रथमः परिच्छेदः Sâh. D. 8,14 und in den Unterschriften der übrigen Kapitel. — 2) n. *Erscheinung, Gestalt:* प्रच्छन्ना हि महात्मानश्चरन्ति पृथिवीमिमाम्। दैवेन विधिना युक्ताः शास्त्रोक्तैश्च निरूपणैः॥ MBh. 3,2802. — b) *das Bestimmen, Feststellen, Definiren* Bhâg. P. 5,3,5. Mârk. P. 16,69. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 67. 90. Madhus. in Ind. St. 1,20,4. Kull. zu M. 3,130.231. 11,46. Bhaṭṭotp. zu Varâh. Laghuǵ. 8,1. °णा f. dass. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 132. — Nach H. an. 4,81 und Med. ṇ. 100 bedeutet das n.: 1) अवलोकन oder आलोक; 2) विचार; 3) निदर्शन.

निरूपय् s. u. रूपय् mit नि.

निरूपित (von निरूपय्) f. *Bestimmung, Feststellung eines Begriffs* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 8.

निरूप्य (wie eben) adj. *zu bestimmen, festzustellen:* नाहि गुणो दोषो वेति निरूप्यस्तेषु दृश्यते MBh. 12,3021.

निरूष्मन् s. u. निरुष्मन्.

1. निरूह (von 1. ऊह् mit निस्) m. 1) *ein ausreinigendes Klystier* H. an. 3,765. Med. h. 18. Suçr. 1,10,6. 2,198,2. 10.11. 220,15. 426,6. — 2) = निग्रह (!) H. an.

2. निरूह m. = तर्क (von 2. ऊह् mit निस्) H. an. = ऊहशून्य (निस्+ऊह) und निश्चित Med. *logick, disputation; a complete sentence, one having no ellipsis; certainty, ascertainement* Wils.

निरूहण (von 1. ऊह् mit निस्) n. *das Ausreinigen vermittelst eines Klystiers* Suçr. 2,409,21. °वस्ति Verz. d. B. H. 284 (XXV).

निर्ऋत m. N. pr. eines Rudra Vâju-P. in VP. 121, N. 17. — Vgl. 1. निर्ऋति.

1. निर्ऋति (von ऋ mit निस्) 1) f. *Auflösung, Verderben, Untergang* AK. 1,2,2,2. H. 1380. an. 3,272. fg. Med. t. 116. वेत्था हि निर्ऋतीनां परिवृतम् ṚV. 8,24,24. 1,164,32. निर्ऋतेरुपस्थे 7,104,9. दृषा त्वा पातु निर्ऋतेरुपस्थात् 10,18,10. 161,2. Çat. Br. 7,2,1,9. °गृहीत 5,2,3,3. TS. 5,2,4,3. 6,2,6,4. Kâṭh. 13,5. 36,10. Kauç. 97. m. so v. a. *Fluch:* यथा मुनेः सुतोक्तो निर्ऋतिस्तक्षकाख्यः Bhâg. P. 1,19,4. — 2) f. personif. *eine Genie des Todes und der Verwesung*, häufig zusammengenannt mit Mṛtju, Arâti und ähnlichen. Halâj. 1,86. ṚV. 10,165,1. 7,37,7. AV. 7,70,1. 8,1,21. 12,2,3. 3,17. VS. 9,25. Sie bindet den Sterblichen mit ihren Stricken AV. 1,31,2. 4,36,10. 6,63,1.2; vgl. सिनातैनान्निर्ऋतिर्मृत्योः पाशैः 3,6,5. Ait. Br. 2,15. 4,10. TBr. 1,6,1,1. 2,3. Çat. Br. 7, 2,1.10.15. Taitt. Âr. 1,28,1. अवकीर्णी तु काणेन गर्दभेन चतुष्पथे। पाकयज्ञविधानेन यजेत निर्ऋतिं निशि॥ M. 11,118. निर्ऋतिं त्वभिचरन्यजेत् Bhâg. P. 2,3,9. अरुंतुदं परुषं तीक्ष्णवाचं वाक्कण्टकैर्वितुदन्तं मनुष्यान्। विद्यादलक्ष्मीकतमं जनानां मुखे निबद्धां निर्ऋतिं वहन्तम्॥ MBh. 1,3559 = 5,1267. जागर्ति निर्ऋतिर्देवी ज्योतींषि निर्ऋतेरपि 12,4514. Varâh. Bṛh. S. 33,2. Gemahlin Adharma's und Mutter Bhaja's, Mahâbhaja's und Mṛtju's MBh. 1,2618. fg. Tochter Adharma's von der Hiṁsâ und Mutter Naraka's und Bhaja's Mârk. P. 50,29. Gemahlin Mṛtju's 33. Ihr gehört die südliche Gegend AV. 18,3,26. Varâh. Bṛh. S. 53,3. 85, 76. m. als Welthüter H. an. Med. निर्ऋतिः श्यामो वायुर्धूम्रः प्रशस्यते Mit. 141, 3 v. u. Sie ist Regentin des Gestirns Mûla Çâṅkh. Gṛhj. 1, 26. Varâh. Bṛh. S. 98,1. Männlich gedacht Bhâg. P. 4,8,2. mit dem After in Verbindung gebracht 2,6,8. 3,12,26. 4,25,53. 29,14. N. pr. eines Rudra MBh. 1,2566. 4825. Hariv. 14169. Matsja-P. in VP. 121, N. 17. — 2) f. *Erdgrund, Tiefe (wohl als Sitz der Auflösung und Verwesung)* Nir. 2,7. भूमिरिति त्वाभिप्रमन्वते जना निर्ऋतिरिति त्वाहं परि वेद सर्वतः AV. 6,84,1. VS. 12,64. नश्तं नाकं निर्ऋतेरवंशात् ṚV. 7,58,1; vgl. Çat. Br. 5,2,3,3. 7,2,1,11. — Vgl. नैर्ऋत.

2. निर्ऋति (निस्+ऋति *Unglück*) adj. = निरुपद्रव *von keiner Widerwärtigkeit betroffen* H. an. Dhar. im ÇKDr.

निर्ऋथ (von अर् mit निस्) Uṇâdis. 2,8. m. *Verderben:* द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं सचन्ताम् ṚV. 7,104,14. AV. 5,3,9. Personif. *Verderber* 6,93,1. Bez. eines best. Agni 12,2,14. Nach Uǵǵval. *der* Sâma-Veda.

निरेक (von रिच् mit नि) m. etwa *bleibender Besitz, Eigenthum:* आ निरेकमुत प्रियमिन्द्र दर्षि जनानाम् ṚV. 8,24,4. ausserdem nur loc. *(eigenthümlich) bleibend, auf die Dauer, für immer:* यस्ते इन्द्र प्रियो जनो ददाशदसन्निरेके अद्रिवः सखा ते ṚV. 7,20,8. 18,23. 90,3. स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः 8,33,2. निरेके चित्रो हरिवो वसुर्ददिः 24,3. शीर्षन्निन्द्रस्य क्रतवो निरेके 85,3. 1,51,14. Nach Sâj. *Armuth, Noth;* aber auch so v. a. दान; nach Mahîdh. *nicht leer.*

निरोद्धव्य (von रुध् mit नि) adj. *einzufassen, zu umzäunen:* आशयाश्चोदपानाश्च प्रभूतसलिलाकाराः। निरोद्धव्याः सदा राज्ञा क्षीरिणश्च महीरुहाः॥ MBh. 12,3242.

निरोध (wie eben) m. 1) *Einsperrung* M. 8,375. बधबन्धनिरोधेन MBh. 12,9379. *Versperrung, Verschluss, Verdeckung:* नानाद्रुमनिरोधेषु वसन्तः शैलसानुषु 3,11554. कपोले पत्राली करतलनिरोधेन मृदिता Amar. 87. यत्तु चक्षुर्निरोधो ब्राह्मणस्येत्यापस्तम्बवचनं ब्राह्मणस्य पुरान्निर्वासनसमये वस्त्रादिना चक्षुर्निरोधः कर्तव्य इति तस्यार्थो न चक्षुषोरुद्धरणम् (diese letzte Auffassung bei Müller, SL. 280) Mit. 47, 2 v. u. fgg. यदेन्दुभनिरोधे so v. a. *wenn sie von einem Hofe* (परिवेश) *umgeben sind* Varâh. Bṛh. S. 33,11. — 2) *Hemmung, Zurückhaltung, Verhaltung, Unterdrückung:* इन्द्रियाणाम् M. 6,60. MBh. 3,13895. 14,1153. वात° Suçr. 1,257,14. 281,5. मूत्र° 366,5. 2,154,13. शकृन्मूत्र° Bhâg. P. 9,3,5. जलस्य so v. a. *Nicht-Regnen* Varâh. Bṛh. S. 9,30. वृष्टि° 94,59. des Athems Kap. 3,33. Kumâras. 3,48. जन्म° Çvetâçv. Up. 3,21. Praçnop. 1. 10. बुद्धेः Suçr. 1,313,1. योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः Jogas. 1,2. 12.51. Kap. 3,

31. MÂRK. P. 10, 49. BHÂG. P. 2, 10, 19. RÂGA-TAR. 5, 93. Bei den Buddhisten eine der 4 Grundwahrheiten (*die Unterdrückung, Aufhebung des Schmerzes*) BURN. in Lot. de la b. l. 518. LALIT. 392. HIOUEN-THSANG I, 443. WASSILJEW 137. 276. निरोध = रोध H. an. 3, 346. MED. dh. 32. — 3) *Unterdrückung* so v. a. *Vernichtung* (Gegens. उत्पत्ति, उद्भव, समुद्भव, संभव, सर्ग, आभास), = नाश H. an. MED. HARIV. 111. 182. VP. bei MUIR, Sanskrit Texts I, 27, N. 45. BHÂG. P. 1, 5, 20. 6, 25. 2, 4, 12. 5, 18. 10, 1. 6. 7. 3, 31, 44. 5, 18, 5. Schol. zu KAP. 1, 58. — 4) in der Dramat. *Vereitelung* (einer Hoffnung) DAÇAR. 1, 29. — 5) = निग्रह *Zufügung eines Leides u. s. w.* H. 1508. AK. 3, 3, 13, v. l. — 6) N. pr. eines Mannes LALIT. 167. Die tib. Uebersetzung besagt *brillant* nach LOIS.

निरोधक (wie eben) adj. 1) *versperrend:* शराः — मार्गनिरोधकाः MBH. 4, 1166. — 2) *hemmend:* दृष्टिनिरोधकमन्धकारम् SÂJ. zu ṚV. 1, 100, 6.

निरोधन (wie eben) 1) adj. *versperrend:* मूत्रमार्ग° SUÇR. 2, 525, 1. *einsperrend:* अवट° m. N. einer Hölle BHÂG. P. 5, 26, 7. — 2) n. proparox. *a) das Einsperren* M. 8, 310. DAÇAK. in BENF. Chr. 180, 24. — *b) das Zurückhalten, Bändigen, Niederhalten:* गन्धर्वासुर°निरोधन Ind. St. 2, 396, 1. चित्त° MBH. 3, 125. — *c) das Verweigern* AV. 12, 4, 15. — *d)* in der Dramat. *das Vereiteln* (einer Hoffnung) DAÇAR. 1, 31.

निरोधिन् (wie eben) adj. *versperrend, hemmend:* कण्ठ° SUÇR. 1, 307, 1. 308, 6. स्रोतो° 307, 6.

निर्ग (von गम् mit निस्) m. *Land, Reich* P. 3, 2, 48, Vârtt. 4. H. 947.

निर्गन्ध (निस् + ग°) adj. *geruchlos* SUÇR. 1, 172, 2. 2, 429, 2. KÂN. 7 in HAEB. Anth. 312. Davon nom. abstr. °ता f. *Geruchlosigkeit* KUMÂRAS. 3, 28.

निर्गन्धन n. = निर्ग्रन्थन *Mord, Todtschlag* SVÂMIN zu AK. 2, 8, 2, 82. ÇKDR.

निर्गन्धपुष्पी (नि° + पुष्प) f. = शाल्मलि *Bombax heptaphyllum* ÇABDAK. im ÇKDR.

निर्गम (von गम् mit निस्) m. 1) *das Herausgehen, Heraustreten, Fortgehen, Weichen; Ausweg, Ausgang* R. 4, 14, 8. KÂM. NÎTIS. 7, 39. RAGH. 11, 3. VARÂH. BṚH. 8. 3, 3. DAÇAK. in BENF. Chr. 201, 9. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 82. SUÇR. 1, 109, 7. गर्भ° 368, 15. सर्षप° *wo ein Senfkorn hinausgehen, durchgehen kann* 2, 215, 3. प्रेमोपरुद्धाखिलवर्ण° BHÂG. P. 6, 16, 32. तमिस्रागमनिर्गमौ च MBH. 3, 11892. मधु° *das Entschwinden des Frühlings* RAGH. 19, 46. = द्वार *Ausgang* TRIK. 3, 3, 354. H. an. 2, 430. नैव सा (गङ्गा) निर्गमं लेभे ब्रह्माण्डलमोहिता R. 1, 44, 11. अमार्गनिर्गम (पञ्जर) PAÑKAT. 1, 427. RÂGA-TAR. 2, 38. विलं चादृष्टनिर्गमम् BHÂG. P. 6, 5, 7. वक्रं धुत्वा कुटिलया स्फुटनिर्गमाभ्याम् (von den *Nasenlöchern*) 3, 13, 28. आगमं निर्गमं स्थानं तथा वृद्धिक्षयावुभौ। विचार्य सर्वपण्यानाम् *der Ort wohin die Waaren ausgeführt werden* M. 8, 401. — Vgl. ज्वल°.

निर्गमन (wie eben) n. *das Herausgehen, Heraustreten* MBH. 3, 14308. 14, 573. SOM. NAL. 174. कोश° (des Schwertes) VARÂH. BṚH. S. 45, 23. = द्वार *Ausgang* MED. r. 48.

निर्गर्व (निस् + गर्व) adj. *keinen Hochmuth zeigend* RÂGA-TAR. 3, 210.

निर्गवाक्ष (निस् + ग°) adj. *kein Fensterloch habend* KÂM. NÎTIS. 11, 66.

निर्गुण (निस् + गुण) adj. f. आ 1) *ohne Sehne:* धनुस् MṚKKH. 131, 17. HIT. Pr. 22. Zugleich mit der Nebenbed. *keine Vorzüge habend.* — 2) *qualitätslos* ÇVETÂÇV. UP. 6, 11. MBH. 1, 2432. SUÇR. 1, 150, 12. BHÂG. P. 1, 10, 19. 2, 5, 18. MADHUS. in Ind. St. 1, 20, 7. 8. — 3) *mit keinem Beiwort versehen* Schol. zu KÂTJ. ÇR. 5, 11, 23. 6, 7, 23. 24. 9, 9, 9. 10. — 4) *keine Vorzüge besitzend, lasterhaft* R. 2, 33, 11. 62, 8. R. GORR. 2, 93, 4. SUÇR. 1, 325, 14. PAÑKAT. 59, 7. HIT. Pr. 44. 47. I, 55. SÂH. D. 45, 18.

निर्गुणता (von निर्गुण) f. 1) *Qualitätslosigkeit* BHÂG. P. 7, 11, 32. MÂRK. P. 38, 19. — 2) *Mangel aller Vorzüge, Gemeinheit* MBH. 7, 4490.

निर्गुणत्व (wie eben) n. 1) *Qualitätslosigkeit* MBH. 12, 11350. KAP. 1, 147. — 2) *Mangel aller Vorzüge, Lasterhaftigkeit, Gemeinheit* Spr. 109, v. l. KULL. zu M. 8, 38.

निर्गुणात्मक (नि° + आत्मन्) adj. *qualitätslos* MBH. 14, 1376.

निर्गुण्टी f. = निर्गुण्डी *Vitex Negundo Lin.* ÇABDAK. im ÇKDR. Beim Schol. zu H. 1147 ist wohl auch so (निर्गुण्टी) zu lesen st. निर्गुण्ठी.

निर्गुण्डी f. N. eines Strauchs, *Vitex Negundo Lin.*, AK. 2, 4, 2, 49. H. 1147. an. 3, 181. MED. ḍ. 30. RATNAM. 110. HALÂJ. 2, 45. SUÇR. 2, 216, 16. 368, 3. VARÂH. BṚH. S. 53, 114. °ण्डि SUÇR. 2, 107, 14. 325, 20. 505, 11. Nach AK. 2, 4, 2, 51 ist निर्गुण्डी auch = शेफालिका, nach MED. = नीलशेफाली; st. नालशेफाली ist H. an. नीली शे° zu lesen; nach H. an. bedeutet das Wort auch *Lotuswurzel.*

निर्गुल्म (निस् + गु°) adj. f. आ *strauchlos:* मेदिनी MBH. 1, 5320.

निर्गुह (von गुह् mit निस्) m. *Baumhöhle* ÇABDAR. im ÇKDR.

निर्गृह (निस् + गृह) adj. f. ई *hauslos* PAÑKAT. I, 433.

निर्गौरव (निस् + गौ°) adj. f. आ *keine Pietät kennend:* दृश्: RÂGA-TAR. 1, 73. °वम् adv. *ohne Pietät, ohne die erforderliche Rücksicht* 5, 17.

निर्ग्रन्थ (निस् + ग्रन्थ = ग्रन्थि) 1) adj. *der sich von allen hemmenden Banden befreit hat* BHÂG. P. 1, 7, 10. = निवृत्तहृदयग्रन्थि nach dem Schol. ÇKDR. m. = मुमुक्षु, श्रमण, यति, भिक्षु u. s. w. H. 76. *ein nackt einhergehender brahmanischer Bettelmönch, der Allem entsagt hat;* = नग्नक MED. th. 20. HALÂJ. 2, 190. कथं तु यूयं निर्ग्रन्था वस्त्रादिग्रन्थधारिणः। केवलं जीविकाहेतोरियं पाषण्डकल्पना ॥ वस्त्रादिसङ्गरहितो निरपेक्षो वपुष्यपि। धर्माचार्यो हि यादृक्षो निर्ग्रन्थास्तादृशाः खलु ॥ As. Res. 17, 253, N. 2. VARÂH. BṚH. S. 50, 21. 80, 34 (115). LAGHUG. 9, 12. BṚH. 15, 1. KUMÂRILA bei MÜLLER, SL. 78. LALIT. 355. WASSILJEW 52. 70. 277. SCHIEFNER, Lebensb. 47 (277). 64 (294). Vie de HIOUEN-THSANG 224. 228. fg. HIOUEN-THSANG I, 41. 69. 354. II, 42. 93. — 2) adj. *besitzlos, arm* H. an. 3, 319. MED. Vgl. ग्रन्थ, welches angeblich *Reichthum* bedeuten soll; die Bed. *arm* ergiebt sich aber schon aus 1. — 3) m. *Thor, Narr* H. an. MED. — 4) m. *Spieler* GAṬÂDH. im ÇKDR. — 5) N. pr. eines Mannes, eines Sohnes der Ǵñâti BURN. Intr. 162.

निर्ग्रन्थक 1) adj. = अपरिच्छद MED. k. 195. *keine Begleitung —, kein Gefolge habend* WILS. *verlassen* ÇABDAR. bei WILS. — 2) adj. = निष्फल *fruchtlos* MED. — 3) adj. *geschickt, gewandt* ÇABDAR. bei WILS. — 4) m. *ein nackt einhergehender Bettelmönch* MED. HÂR. 115. — Vgl. निर्ग्रन्थिक.

निर्ग्रन्थन n. *Mord, Todtschlag* AK. 2, 8, 2, 82. — Vgl. निग्रन्थन, निगन्धन.

निर्ग्रन्थशास्त्र (नि° + शा°) n. Titel einer Schrift BURN. Intr. 568.

निर्ग्रन्थि (निस् + ग्र°) adj. *knotenlos, ohne Anschwellungen:* °शिर

Vjutp. 10.

निर्ग्रन्थिक (wie eben) 1) m. *ein nackt einhergehender Bettelmönch* Çabdar. im ÇKDr. Daçak. 81,2. — 2) adj. *geschickt, gewandt.* — 3) adj. = क्लीन Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. निर्ग्रन्थ, निर्ग्रन्थक.

निर्ग्राह्य (von ग्रह् mit निस्) adj. *unter Andern herauszufinden, zu erkennen:* (जातिः) सकृदाख्यातनिर्ग्राह्या Kât. in Böhtl. Ausg. des P. II, 462.

निर्घट n. *ein dichtgefüllter Marktplatz* Hâr. 70. *ein abgabenfreier Markt* Çabdar. im ÇKDr.

निर्घण्ट = निघण्टु *Wörtersammlung;* s. रात्न° und unter धन्वन्तरि. °क dass.: निर्घण्टकपदाख्याने MBh. 12,13247.

निर्घर्षण (von घर्ष् mit निस्) n. *das Zerreiben:* हविर्लेप° Sâj. zu RV. 1, 32, 5. — Vgl. निघर्षण.

निर्घर्षणक (vom vorherg.) adj. *zum Stochern dienend:* दन्तस्य निर्घर्षणकेन (तृणेन) Hit. II, 65.

निर्घात (von हन् mit निस्) m. 1) *Zerstörung:* इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनामनिर्घाताय TS. 3,1,9,3. TBr. 1,8,9,1. — 2) *Windstoss, Wirbelwind* Hâr. 210. पवनः पवनाभिहतो गगनादवनौ यदा समापतति । भवति तदा निर्घातः Varâh. Brh. S. 38 (37), 1. वायुनाभिहतो वायुर्गगणाच्च पतत्यधः । प्रचण्डघोरनिर्घोषो निर्घात इति कथ्यते ॥ Çabdam. im ÇKDr. Gobh. 3,3,16. Kauç. 141. M. 1,38. 4,105. Jâǵn. 1,145. Indr. 1,5. MBh. 1, 1418. 2,2693. निर्घाताशापतन्मुक्तः 3,1658. 8679. 5,5306. 6,4069. 16,2. Hariv. 4261. 4735. 7629. 9295. 9873. 10510. R. 1,41,6. 67,18. 3,35,90. 6,16,52. Ragh. 9,64. Varâh. Brh. S. 3,10. 5,95. 16,40. 21,25. 24,25. 45,84. 96,6. Bhâg. P. 1,14,15. 3,17,8. Sâh. D. 72,1. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 3,11397. 4,1424. 7,206. R. Gorr. 2,3,17. 3,29,18.

निर्घातन (wie eben) n. *das Herausschaffen* Suçr. 1,25,15.

निर्घात्य (wie eben) adj. *herauszuschaffen:* अ° Suçr. 1,100,16; vgl. 12. 102,9.

निर्घूरिणी f. *Fluss* Çabdârthak. bei Wils. Vielleicht nur fehlerhaft für निर्झरिणी.

निर्घृण (निस् + घृणा) adj. f. आ *kein Mitgefühl habend, grausam* MBh. 1,8378. 3,16213. R. 1,32,20. 59,19. R. Gorr. 2,10,22. 3,16,14. Varâh. Brh. 19,1. Râǵa-Tar. 1,312 (mit loc.). 6,171. 328. Çaṁk. zu Brh. Âr. Up. S. 140. Bhâg. P. 4,25,7. Mârk. P. 23,10. Pańkat. III,106. निर्घृणम् adv. MBh. 13,3096. °ता f. *Hartherzigkeit* Bhartr. 2,44. °त्व n. dass. Mârk. P. 15,40.

निर्घृणा (wie eben) f. *Hartherzigkeit:* सनिर्घृणा *hartherzig* R. Gorr. 1, 61,20; vgl. 59,19 Schl., wo statt dessen निर्घृणा steht.

1. निर्घोष (von घुष् mit निस्) m. *Klang, Laut, Getön, Gerassel, Gestampf* AK. 1,1,6,1. H. 1399. अलाबुवीणा° Çiksha 28. मेघदुन्दुभि° MBh. 1,8036. 4,475. मेघस्तनित° 1,1800. Hariv. 6953. R. 1,10,32. हयशिञ्जित° 2,40,19. 51,15. वाक्पीनाम् 52,3. 61,6. तल° 67,18. रथ° N. 21,8. मेघ° 11. कृप° 5. Ragh. 1,36. ज्या° 9,64. Varâh. Brh. S. 42 (43), 26. 45,91. पौरविप्रप्रघुष्टपुण्याहनिर्घोषैः 47,49. 59,16. Kathâs. 9,81. सैन्य° 19,66. Bhâg. P. 8,2,3. 18,17. Pańkat. 188,10. ed. orn. 4,5. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 1,4792. 7,6907. 14,648. Hariv. 6749. R. 3,4,15. 5,9,49.

2. निर्घोष (निस् + घोष) adj. f. आ *klanglos, tonlos, geräuschlos:* निर्घोषे निर्जने वने MBh. 14,567. 649.

निर्घोषाक्षरविमुक्त (निर्घोष-अक्षर + वि°) m. Bez. eines Samâdhi Vjutp. 19. Mańǵuçrîn. 7,9.

निर्जन (निस् + जन) adj. f. आ *menschenleer:* वन N. 9,27. Draup. 1,8. MBh. 5,6032. 7475. R. 2,36,7. 60,9. 3,55,42. 6,103,7. Hit. 10,2. देश Vet. in LA. 3,13. वसुमती MBh. 11,7. पुरी R. Gorr. 2,57,6. सभां स चक्रे निर्जनाम् Râǵa-Tar. 4,223. subst. *Einsamkeit, Einöde* R. 2,100,14. Râǵa-Tar. 5,373. Davon nom. abstr. °ता f.: हर्म्यस्य Râǵa-Tar. 4,19. °त्व n.: स्थान° Sâh. D. 20,15.

निर्जय (von जि mit निस्) m. 1) *Eroberung:* जगन्निर्जय Râǵa-Tar. 3, 273. 4,408. — 2) *Besiegung, Ueberwindung:* निर्जयस्तव विप्राग्र्य सान्त्वेनार्जुनेन च MBh. 7,5317. 9286. Prab. 68,1. 70,7. मन्यु° Bhâg. P. 8,8, 20. व्याधि° Suçr. 2,238,4. 332,13.

1. निर्जर (निस् + जरा) 1) adj. *nicht alternd* H. an. 3,567. Med. r. 174. *jung, frisch* Bhâg. P. 8,6,37. — 2) m. *ein Gott* AK. 1,1,1,2. H. 88. H. an. Med. Halâj. 1,4. Râǵa-Tar. 7,480. — 3) f. आ *a*) N. eines Strauchs, *Cocculus cordifolius DC.*, Trik. 3,3,359. H. an. Med. — *b*) *Anethum graveolens* H. an. Med. — *c*) = तन्नभिद् H. an. — 4) n. *Göttertrank* Çabdar. im ÇKDr.

2. निर्जर (von 1. जर् mit निस्) adj. *vollständig abnutzend, — zu Nichte machend* Colebr. Misc. Ess. I, 383.

निर्जरस् adj. Nebenform von 1. निर्जर in einigen Casus P. 7,2,101, Sch. Vop. 3,38.

निर्जरसर्षप (नि° + ज°) m. = देवसर्षप *eine Art Senf* Râǵan. im ÇKDr.

निर्जरायु (निस् + ज°) adj. *die Haut abgeworfen habend*, von einer Schlange AV. 1,27,1.

निर्जर्जल्प (निस् + ज°) adj. nach Mahidh. so v. a. *zerfetzt* (wohl nur wegen des Anklangs an जर्जर): शीर्षन् VS. 25,2. Dafür liest TS. 5,7, 12,1 निर्जाल्मक.

निर्जल (निस् + जल) adj. f. आ *kein Wasser habend, wasserlos;* subst. *eine wasserlose Gegend* H. 953. देश R. 2,80,12. वसुधा Varâh. Brh. S. 53,108. स्थान Râǵa-Tar. 1,126. पथिन् 4,287. कोपं च जनयेद्राजा निर्जलेभ्यो यथा जलम् MBh. 12,4739. *nicht mit Wasser versetzt*, von Buttermilch AK. 2,9,53.

निर्जलैकादशी (नि° + एका°) f. Bez. *des 11ten Tages in der lichten Hälfte des Monats* Ǵjaishtha, *an dem sogar der Genuss von Wasser untersagt ist*, As. Res. III, 283.

निर्जाल्मक s. u. निर्जर्जल्प.

निर्जित s. u. जि mit निस्.

निर्जितवर्मन् (नि° + वर्मन्) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 5,251.

निर्जिति (von जि mit निस्) f. *Besiegung, Ueberwindung:* अनङ्ग° Çântiç. 3,12.

निर्जिह्व (निस् + जिह्वा) adj. *zungenlos* MBh. 6,3964.

1. निर्जीव (निस् + जीव) m. *Tod:* °कारण *Ursache zum Tode, Todesschlag:* तद्भूदुर्वशीदानं निर्जीवकारणं दिवः । उर्वश्यास्तु तदेवासीन्मृतसंजीवनौषधम् ॥ Kathâs. 17,15.

2. निर्जीव (wie eben) f. ग्रा adj. *leblos, todt* MBh. 7,1954. कृपांश्चकार निर्जीवान् 14,2451. 2330. 4,721. Kathâs. 22,202. सजीवनिर्जीवासु च द्यूतकलासु Daçak. in Benf. Chr. 180,9.

निर्जीवित (निस् + जी°) adj. dass. Kathâs. 26,269.

निर्जेतर् (von जि mit निस्) m. *Besieger:* शत्रु° R. 6,95,28.

निर्ज्ञाति (निस् + ज्ञाति) adj. *keine Blutsverwandte habend* MBh. 8,280.

निर्ज्वर (निस् + ज्वर) adj. *fieberlos, gesund* Vjutp. 2.39.

निर्झर 1) m. *Wasserfall, Wassersturz, Wasserschnelle* AK. 2,3,5. H. 1096. Halâj. 2,11. N. 12,4. MBh. 8,4527. गिरि° R. 2,28,7. 48,13. 3,68,18. 72,6. 4,44,34. 49,3. 6,1,15. Ragh. 2,13. Bhartṛ. 3,26. Çântiç. 2,20. Varâh. Bṛh. S. 12,8. 55,8. Bhâg. P. 4,6,13. हिम° 25,13. Mârk. P. 25,4. वन° MBh. 1,2253. 14,1679. नदीनां निर्झरेषु 5,3998. ह्रदिन्य इव निर्झरैः Bhâg. P. 6,4,41. वराश्वं च दर्पोद्धृतनिर्झरम् Kathâs. 18,88. नागेन्द्रैः स्रवद्भिर्मदनिर्झरान् 14,11. विश्वस्य नयनामृतनिर्झरैः 22,90. Als n. R. 4,13,6. Çântiç. 4,6. nach Çabdar. im ÇKDr. auch निर्झरी f. Am Ende eines adj. comp. f. ग्रा Çântiç. 2,16. Vgl. झर. — 2) m. *brennende Hülsen* (die erst in die Höhe gehoben werden und dann noch brennend wie ein *Wasserfall* herunterstürzen) H. an. 3, 568. Med. r. 174. — 3) m. *Elephant* Trik. 2,8,33; vgl. die Stelle aus Kathâs. 14,11 oben u. 1. — 4) m. *ein Pferd des Sonnengottes* (vgl. निर्घार) H. an. Med. — 5) f. ई *Fluss* (vgl. निर्झरिणी) Râvaṇa im Çivastotra nach ÇKDr.; vgl. निलिम्प°.

निर्झरिन् (vom vorherg.) 1) m. *Berg* Trik. 2,3.1. — 2) f. °रिणी *Giessbach* Trik. 1,2,29. H. 1080. Halâj. 3,48. Hâr. 53. Kathâs. 17,7. Mahâvîrak. 85.10.

निर्णय (von नी mit निस्) m. 1) *Entfernung, Wegschaffung, Hebung:* धरण्या भारनिर्णये Hariv. 2898. चिन्तयामास रुदती तस्य (दुःखस्य) निर्णयम् MBh. 4,505. धर्मसंशय° M. 12,112. संदेह° Çâk. 27. — 2) *Entscheidung, Bestimmung, ein entscheidendes Wort, Urtheil, Urtheilsspruch;* = निश्चय AK. 1,1,4,12. H. 1374. संशयः सुगमस्तत्र निर्णयस्तत्र दुर्गमः MBh. 13, 7535.7538. नास्ति देवेषु निर्णयः 3,13252. Suçr. 2,559,7. Verz. d. Oxf. H. 156,*a*,29. प्रश्न° Çatr. 14,148. मार्गे — दीप्तनिर्णये so v. a. *wo Alles klar zu Tage liegt* MBh. 3,16603. ग्रस्य सर्वस्य शृणुत कर्मयोगस्य निर्णयम् M. 12,2. एषो ऽखिलेनाभिहितो दण्डपारुष्यनिर्णयः 8,301.278. नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणुत निर्णयम् 5,110. व्यवहारस्य 8,409. 9,250. कार्य° Jâǵn. 2,10. कार्यार्थ° MBh. 15,203. सभास्थान° MBh. 2, Adhj. 1 in der Unterschr. Varâh. Bṛh. S. 1,8. सीमा° Kull. zu M. 8,248. सामर्थ्य° Hit. II, 141. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 288. Vedântas. (Allah.) No. 115. लिङ्ग° Schol. zu H. 19. 294. मन्त्र° *Beschlussfassung* R. 5,77,14. Pańkat. III. 6. जयपराजयनिर्णयं करिष्यामि 167,5. ज्ञात्वा लोकस्य निर्णयम् *das Urtheil der Welt* MBh. 7,4495. R. 6,11,16. 21,31. शास्त्राणामेष निर्णयः Verz. d. Oxf. H. 10,*a*, N. 4. निर्णये वयं (ein Richter spricht) प्रमाणम् Mṛkkh. 154,22. Mâlav. 15,18. 17,8. तद्धर्मशास्त्रद्वारेणास्माकं निर्णयं देहि Pańkat. 166,18. Râǵa-Tar. 3,85. 6,37. Statt निर्णेय Colebr. Misc. Ess. I,293 ist निर्णय zu lesen; vgl. Madhus. in Ind. St. 1,18,5 v. u. — 3) in der Rhet. *Mittheilung eines Erlebnisses:* निर्णयः पुनः। ग्रनुभूतार्थकथनम् Sâh. D. 395. 391. Daçar. 1,46. — 4) = विचार *Erwägung, Prüfung* Trik. 1,1,114. — Vgl. काल°, ज्वर° (unter ज्वर), देश°.

निर्णयदीपिका (नि° + दी°) f. Titel einer Schrift aus der Mitte des 17ten Jahrhunderts Mack. Coll. I, 29. Verz. d. B. H. No. 1176. 1403.

निर्णयन n. = निर्णय Çabdar. im ÇKDr.

निर्णयपाद (नि° + पाद) m. *Urtheilsspruch* Vjavahârat. im ÇKDr.

निर्णयसिन्धु (नि° + सि°) Titel eines Werkes Gild. Bibl. 464. Verz. d. B. H. No. 1176. 1309. Colebr. Misc. Ess. I,180 (निर्णेय°).

निर्णयामृत (नि° + ग्रमृत) n. Titel eines Werkes Verz. d. B. H. No. 1170. 1176. 1403.

निर्णार m. N. eines der Pferde des Sonnengottes Wils. — Vgl. निर्झर 4.

निर्णाम (von नम् mit निस्) m. *Schwunggelenk:* वयसः पक्षयोर्निर्णामो भवतः Çat. Br. 10,2,1,5. fgg.

निर्णायन n. *der äussere Augenwinkel beim Elephanten* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. निर्याण.

निर्णिज् (निज् mit निस्) f. *glänzender Putz, Schmuck; schmückendes Gewand, Prachtkleid* Naigh. 3,7. बिभ्रद्द्रापिं हिरण्ययं वरुणो वस्त निर्णिजम् Ṛv. 1,25,13. ग्रपं कृष्णां निर्णिजं देव्यावः 113,14. 162,2. 5,62,4. 7,64,1. 8,19,23. गाः कृण्वानो न निर्णिजम् 9,14,5. 86,26. घृतं वसानः परिं यासि निर्णिजम् 82,2. ग्रुक्रा वयन्त्यसुराय निर्णिजम् 99,1. गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी 70,7. 10,27,24. सहस्र° (रथ) 8,8,11. — Vgl. ग्रधि°, ग्रश्व°, घृत°, चन्द्र°, वर्ष°, हिरण्य°.

निर्णेक (von निज् mit निस्) m. *Reinigung, Abwaschung* M. 5,113. *Sühnung:* दानेन बधनिर्णेकं सर्पादीनामशक्नुवन् 11,139.

निर्णेजक (wie eben) m. *Wäscher* AK. 2,10,10. H. 914. Halâj. 2,438. M. 4,219. चेल° 216.

निर्णेजन (wie eben) n. 1) *Abwaschung, Sühnung einer Schuld:* कृत° M. 11,189. — 2) *Spülwasser:* पात्री° Çat. Br. 1,2,2,18.

निर्णेतर् (von नी mit निस्) nom. ag. *ein Urtheil aussprechend:* विवादपद° P. 1,3,23, Sch.

निर्णेय s. u. निर्णय am Ende; निर्णेयसिन्धु s. u. निर्णयसिन्धु.

निर्णोद (von नुद् mit निस्) m. *Vertreibung* Gobh. 4,6,3.

निर्दंशिन् (निस् + दं°) adj. *nicht beissend:* सर्प Ait. Br. 3,26.

निर्दग्धिका f. = निदिग्धिका H. 1157.

निर्दड adj. *hartherzig; an den Fehlern Anderer Freude findend, tadelsüchtig; unnütz* H. an. 3,163. fg. Med. ḍ. 46. Çabdar. im ÇKDr. *streng, heftig* (vgl. निर्दर); *betrunken* Çabdar.

निर्दण्ड (निस् + द°) adj. *nicht strafend* MBh. 12,432. 4324. 13,6678.

निर्दय (निस् + दया) adj. f. ग्रा 1) *ohne Mitleid, unbarmherzig, grausam* AK. 3,4,25,193. MBh. 1,945. चित्त Pańkat. I,455. कुठार Prab. 5,9. °दत्तदंश Gît. 10,11. बधूबधनिर्दयबालचरित्र 8,8. निर्दयमेतद्यदनेनाभिहितम् Pańkat. 176,10. *unbarmherzig* so v. a. *leidenschaftlich, heftig:* °रतिश्रमालसाः Ragh. 19,32. सुरतोत्सवैः Râǵa-Tar. 5,281. निर्दयाश्लेष Megh. 105. निर्दयम् adv. *unbarmherzig:* निर्दयं प्रहरन्ति स्म निकुम्भे च महासुरे Hariv. 8485. R. 4,18,20. Ragh. 11,84. ग्रति° Prab. 113,6. निर्दयतरम् Bhartṛ. 1,64. निर्दयम् *leidenschaftlich, heftig:* ग्रालिङ्ग्य Çâk. 55, v. l. Hit. I,102. 42,8. Schol. zu Kaurap. 3. ग्रनिर्दयोपभोग्यस्य रूपस्य *auf eine zarte Weise* Çâk. Ch. 59,13. — 2) *den man nicht bemitleidet* M. 9,239.

निर्दयत्व (von निर्दय) n. *Hartherzigkeit* Bhartṛ. Suppl. 13. Spr. 109.

निर्दर = दर *Höhle:* गिरिनिर्दरवासिनाम् R. 2,28,7. निर्दरि dass. nach Wils. Nach Med. r. 176 bedeutet निर्दर adj. *hart* (कठिन); *schamlos* (अत्रप); adv. *stark, heftig* (निर्भरम्); n. *das Beste von Etwas* (सार). Dieselben Bedeutungen (nur निर्भय *furchtlos* st. निर्भर) giebt H. an. 3,568 dem Worte निर्वर.

निर्दलन (von दल् mit निस्) n. *das Spalten, Zerbrechen* Râǵa-Tar. 7,1516.

निर्दश (निस् + दशन्) adj. *über zehn Tage alt, worüber zehn Tage vergangen sind:* यथा वै पशुर्निर्दशो भवत्यथ स मेध्यो भवति Ait. Br. 7,14. Çâṅkh. Çr. 15,18,10. 12. Bhâg. P. 9,7,9. 10. निर्दशं ज्ञातिमरणं श्रुत्वा पुत्रस्य जन्म च M. 5,77. — Vgl. अनिर्दश (auch Jâǵṅ. 1,170. MBh. 12, 1318) und नैर्दश्य.

निर्दशन (निस् + द°) adj. *zahnlos* Hit. I,106. निर्दशनाक्षिजिह्व *der Zähne, der Augen und der Zunge beraubt* MBh. 7,8160.

निर्दशाह (निस् + द°) s. अ°.

निर्दस्यु (निस् + द°) adj. *frei von Räubern:* पृथिवी MBh. 7,2443. Hariv. 2349.

निर्दहन (von दह् mit निस्) 1) adj. f. ई oxyt. *brennend* AV. 14,2,48. — 2) m. N. einer Pflanze, *Semecarpus Anacardium Lin.*, Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. ई N. einer Pflanze, *Sanseviera Roxburghiana Schult.*, Ratnam. im ÇKDr. Suçr. 2,36,18. — 4) n. *das Brennen* Suçr. 1,85,8. 2,3,10.

निर्दातर् (von 3. दा mit निस्) nom. ag. *Jäter:* यथोद्धरति निर्दाता कक्षं धान्यं च रक्षति M. 7,110. — Vgl. निर्यातर्.

निर्दाह (von दह् mit निस्) adj. *verbrennend* AV. 5,31,9. 16,1,3.

निर्दाहुक (wie eben) adj. dass.: अ° Kâṭh. 32,4.

निर्दिग्ध s. u. दिह् mit निस्.

निर्दिग्धिका f. v. l. für निर्दग्धिका, निदिग्धिका H. 1157.

निर्दुःख (निस् + दुःख) adj. *keine Leiden empfindend* MBh. 12,7504. *keine Leiden bereitend:* पथिन् 5,3004. Davon nom. abstr. °त्व n. *Schmerzlosigkeit* Bhâshâp. 144.

निर्देव (निस् + देव) adj. *von den Göttern verlassen* TS. 7,3,11,1.

निर्देश (von 1. दिश् mit निस्) m. 1) *Anweisung, Befehl* AK. 2,8,1, 25. H. 277. H. an. 3,720. Med. ç. 22. कालमेव प्रतीक्षेत निर्देशं (v. l. निदेशं) भृतको यथा M. 6,45. पितुर्निर्देशात् R. 3,10,11. Ragh. 12,17. पितुर्वचननिर्देशात् R. 1,1,24. °पालन 2,24,1. निर्देशे वयः स्थिताः 5,53,20. वध° *Befehl zum Tode* Kathâs. 5,69. मन्निर्देशातिचारेण Bhâg. P. 3,14, 37. यूयं वै धर्मराजस्य यदि निर्देशकारिणः 6,1,38. — 2) *Beschreibung, nähere Angabe, nähere Bezeichnung;* = कथन H. an. Med. विस्तरवचनं निर्देशः Suçr. 2,557,17. Kâtj. Çr. 1,10,1. Lâṭj. 6,10,23. Çâṅkh. Gṛhj. 1,3. दक्षिणादिङ्निर्देश *Beschreibung des Südens* R. 4,41. 43. 44 in den Unterschrr. der Kapitel. ओं तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः *Bezeichnung* Bhag. 17,23. अयुक्तो ऽयं निर्देशः Pat. zu P. 4,2,64. प्रत्ययार्थनिर्देशः कर्तव्यः P. 3,1,19, Vârtt. 1. निर्देश इतिना VS. Prât. 1,36. सर्वनाम्ना कुलधारिपुरुषनिर्देशात् Sâh. D. 13, 6. Kâç. zu P. 1,1,57. Kâr. 8 aus Siddh. K. zu P. 7,2,10. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 51. Schol. zu Kap. 1,129. AK. 3,4,17,106. Häufig in comp. mit dem im instr. gedachten Begriffe: वचनमभिनयन्त्या स्वाङ्गनिर्देशपूर्वम् Mâlav. 26. क्व च परस्य कार्यम् यत्र पञ्चमीनिर्देशः Schol. zu P. 1,1,54. 66. 2,19. 7,1,21. Schol. zu P. 1,1,68. Vârtt. 4. Vop. 19,11. निर्देशमिदानीं ज्ञातुमिच्छामि so v. a. *die näheren Umstände, die Details* (Weber: *Botschaft*) Mâlav. 8,15. अनिर्देशेन *ohne in's Einzelne zu gehen, im Allgemeinen:* एतत्सर्वमनिर्देशेनैवमुक्तं यत्कर्तव्यं पुरुषेणेह लोके MBh. 12,4022. Vgl. तथागतगुणज्ञानाचिन्त्यविषयावतार°. — 3) *Nähe* Med. — 4) *eine best. Zahl* Vjutp. 180. — Vgl. निदेश.

निर्देश्य (wie eben) adj. 1) *zu bestimmen, festzusetzen, anzuordnen:* अ° M. 11,146. MBh. 12,6074. — 2) *zu bestimmen, zu beschreiben:* व्याप्यव्यापक° Bhâg. P. 7,6,22. अ° *unbestimmbar, unbeschreiblich* Çvetâçv. Up. in Ind. St. 1,438, N. 2. Bhag. 12,3. MBh. 1,2874. 2942. 5, 3462. 13,852. R. 1,31,12. 6,3,7. Vikr. 59. Bhâg. P. 1,17,20. 7,5,41. 6, 22. 8,8,41. Mârk. P. 23,39. — 3) *anzukünden, vorauszusagen:* वारि Varâh. Bṛh. S. 58,51.

निर्देष्टर् (wie eben) nom. ag. *bestimmend, näher angebend:* साध्यस्यार्थस्य Mit. im ÇKDr.

निर्दैन्य (निस् + दै°) adj. *wohlgemuth, guter Dinge* Kathâs. 20,177. Râǵa-Tar. 3,219.

निर्दोष (निस् + दोष) adj. f. आ *fehlerfrei, makellos* R. 4,7,8. Ragh. 10,73. Râǵa-Tar. 1,13. 4,86. 6,162. Pańkat. ed. orn. I,224. Kaijj. zu P. 7,1,30. Sâh. D. 3,15. *schuldlos, unschuldig* MBh. 13,58. Kâm. Nîtis. 8, 77. Pańkat. 88,23.

निर्द्रव्य (निस् + द्र°) adj. 1) *immateriell* MBh. 12,11350. — 2) *besitzlos, arm* R. 5,33,31. Varâh. Bṛh. S. 67,10. 26. 38. 51. Pańkat. II,102.

निर्द्रोह (निस् + द्रोह) adj. *nichts Uebles im Sinne führend, freundlich gesinnt* Râǵa-Tar. 1,362. 5,208. 6,126. 260. fg.

निर्द्वंद्व (निस् + द्वंद्व) adj. f. आ 1) *sich gleichgültig verhaltend gegen die Gegensätze (Freude und Leid u. s. w.)* Teǵovindûp. in Ind. St. 2,63. Bhag. 2,45. MBh. 1,4600. 12,195. 14,536. Hariv. 1211. Bhâg. P. 3,24, 44. 4,1,19. 9,19,19. — 2) *in keiner Wechselbeziehung stehend, unabhängig von einem Andern, für sich allein bestehend:* द्विविधो जायते व्याधिः शारीरो मानसस्तथा। परस्परं तयोर्जन्म निर्द्वंद्वं नोपलभ्यते (नोपपद्यते) MBh. 12,489 = 14,314. ब्रह्मन् 1,3315. — 3) *frei von Eifersucht* MBh. 3,14734. तद्वदन्योऽन्यहितकाम्निर्द्वंद्वं हृदयं हि वाम् Kathâs. 17,150. — 4) *zu keinem Streit Anlass gebend, unbestritten:* (भूमिरियम्) भर्तृभिः सह भोक्तव्या निर्द्वंद्वेति श्रुतं मया MBh. 3,14727. राज्य 4,889. *nicht streitend,* von Buddha Vjutp. 2.

निर्धन (निस् + धन) 1) adj. *a) besitzlos, arm:* तं राजा निर्धनं कृत्वा M. 10, 96. MBh. 13,2024. R. 2,39,25. Bhartr. 2,12. Ḱâṅ. 82. Varâh. Bṛh. S. 67, 27. 34. 102. Kathâs. 6,49. 12,92. Râǵa-Tar. 6,163. Pańkat. I,466. Bhâg. P. 4,23,33. तत्कुलं शीघ्रं निर्धनीभवति Kull. zu M. 3,57. (नगरम्) निर्धनीकृत्य Daçak. in Benf. Chr. 194,7. — *b) ohne Geld unternommen:* व्यवसाय Ḱâṅ. 59. — 2) m. *ein alter Stier* Çabdaḱ. im ÇKDr.

निर्धनता (von निर्धन) f. *Besitzlosigkeit, Armuth* Mṛḱḱh. 15,20.

निर्धनत्व (wie eben) n. dass. MBh. 14,1356. Pańkat. II,107.

1. निर्धर्म (निस् + धर्म) m. *Unrecht:* कथं हि नीचा इव दौष्कुलेया निर्धर्मार्थं कर्म कुर्युश्च पार्थाः MBh. 5,735.

2. निर्धर्म (wie eben) adj. *vom Rechte abgewichen:* महापराधे निर्धर्मे कृतघ्ने Mit. im ÇKDr. *sündhaft:* द्यूत Som. Nal. 71.

निर्धार (von धर् mit निस्) m. 1) *Hervorziehung, Absonderung, Hervorhebung unter Mehreren* Vop. 5,23. 24. — 2) = निश्चय *Bestimmung* ÇKDr. Wils.

निर्धारण (wie eben) n. 1) *das Hervorziehen, Absondern, Hervorheben unter Mehreren* P. 2,2,10. 3,41. 5,3,92. Schol. zu P. 1,1,47. द्विबहूनामेकनिर्धारणम् Vop. 7,96. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 189. Sâh. D. 71,14. — 2) = निश्चय *Bestimmung* ÇKDr. Varâh. Bṛh. S. 2, *d* (*A.* Bl. 2, *a*).

निर्धार्तराष्ट्र (निस् + धा°) adj. f. आ *keine Abkömmlinge des* Dhṛtarâshṭra *habend, frei von ihnen:* °राष्ट्रां पृथिवीं कर्तास्मि MBh. 2,2558. 3,10280. 8,3790.

निर्धार्य adj. v. l. für निर्वार्य *muthig zu Werke gehend* Ramân. zu AK. 3,1,13. ÇKDr.

निर्धूम (निस् + धूम) adj. *rauchlos;* davon nom. abstr. °त्व n. Devîbhâg. P. in Verz. d. Oxf. H. 80, *b*, 9.

निर्धात s. u. 2. धाव् mit निस्.

निर्ध्मापन (vom caus. von ध्मा mit निस्) n. *das Herausblasen* Suçr. 1,99,17.

निर्नमस्कार (निस् + न°) adj. f. आ 1) *Niemand huldigend* MBh. 1,4600. 12,8832. या निर्नमस्कारा निवृत्ता देवपूजनात् R. 2,24,24. — 2) *dem Niemand huldigt, von Allen verachtet* M. 9,239. Bhaṭṭ. 9,60.

निर्नर (निस् + नर) adj. *menschenleer:* नृलोकं निर्नरं कृत्वा Hariv. 4329.

निर्नाथ (निस् + नाथ) adj. *keinen Beschützer habend;* davon nom. abstr. °ता f. *Schutzlosigkeit* MBh. 3,2566.

निर्नाभि (निस् + नाभि) adj. *nicht bis zum Nabel reichend:* °कौशेय Kumâras. 7,7. *vestis serica, ultra umbilicum pertinens* St.

निर्नाशन (vom caus. von नश् mit निस्) n. *das Vertreiben, Verscheuchen:* शोक° MBh. 12,1039.

निर्नाशिन् adj. *vertreibend, verscheuchend:* मिथ्यात्व° Çatr. 14,341. Geht auf ein nicht zu belegendes nom. act. निर्नाश (von नश् mit निस्) zurück.

निर्निद्र (निस् + निद्रा) adj. *schlaflos* Râǵa-Tar. 2,98. 4,89. Davon nom. abstr. °ता f. *Schlaflosigkeit* 3,525. चक्षुषोः Amar. 29.

निर्निमित्त (निस् + नि°) adj. *keine Veranlassung habend* Halâj. 4,89. °त्तम् adv. *ohne Veranlassung* Varâh. Bṛh. S. 4,9. 46,10 (11). निर्निमित्तकृत *ohne Veranlassung entstanden, wobei die Ursache nicht wahrzunehmen ist:* अतिवृष्टि 21,32.

निर्निमेष (निस् + नि°) adj. *nicht blinzelnd:* चक्षुस् Çatr. 1,161.

निर्निरोध (निस् + नि°) adj. f. आ *ungehemmt:* विविधघटनासिद्धयः Râǵa-Tar. 2,93.

निर्नीड (निस् + नीड) adj. *mit keinem Neste versehen:* वट Bhâg. P. 4,6,32.

निर्बन्ध (von बन्ध् mit निस्) m. 1) *das Bestehen auf* (loc.), *Beharren bei, Beharrlichkeit* AK. 3,4,21,238. H. 1500. अथ वा गोषु निर्बन्धः Hariv. 10966. स विदित्वाथ भार्यायास्तं निर्बन्धं विकर्मणि Bhâg. P. 3,14,30. अनर्थं जातनिर्बन्धम् MBh. 5,3714. नेदानीमतिनिर्बन्धं शोके त्वं कर्तुमर्हसि 12,1364. क एष नामग्रहणे भवतो निर्बन्धः Dhûrtas. in LA. 75,8. जातो वै वैरनिर्बन्धः कृष्णेन सह तस्य वै MBh. 2,761. तदस्मिन्कार्यनिर्बन्धे समुत्पन्ने सुदारुणे R. 5,53,10. अवस्तुनिर्बन्धपरा Kumâras. 5,66. भ्रातुरनुशासननिर्बन्धान्यवृत्सन् Bhâg. P. 5,9,8. न कर्तव्यो हि निर्बन्धो निर्बन्धो हि क्षयोदयः MBh. 5,4117. 3719. 2,2214. 5,7115. 9,1699. Ragh. 5,21. Mâlav. 15,16. निर्बन्धं न स तं जहौ Kathâs. 25,246. VP. bei Muir, Sanskrit Texts I,147, N., Z. 8. Bhâg. P. 4,8,32. 7,3,12. ततः सा वल्लभा तस्य निर्बन्धमकरोत् *sie drang in ihn* Kathâs. 1,25. यथा निर्बन्धतः प्राप्तो गालवेन पराजयः MBh. 5,3720. 3739. 3,15544. अतिनिर्बन्धतश्चैवं पृच्छ्यतम् *überaus dringend* Kathâs. 26,161. निर्बन्धात्तैः स पृष्टः 6,76. शोकं भरत नात्यर्थं निर्बन्धात्कर्तुमर्हसि *ohne davon abzulassen* R. Gorr. 2,85,17. चकार तद्वधोपायान्निर्बन्धेन Bhâg. P. 7,5,42. निर्बन्धपृष्ट *dringend gefragt* Ragh. 14,32. Kathâs. 12,160. 17,74. 96. अनिर्बन्धरुष् *dessen Zorn nicht anhaltend ist* Ragh. 16,80. — 2) *das Beschuldigen* (vgl. *Jmd Etwas anhängen*): गुरोश्चालीकनिर्बन्धः M. 11,55 (MBh. 5,1534). R. Gorr. 2,79,17. — 3) viell. *Händel, Streit* (vgl. निर्बन्धनीय): गुरुणा चैव निर्बन्धो न कर्तव्यः कदा च न। अनुमान्यः प्रसाद्यश्च गुरुः क्रुद्धः MBh. 13,5034. — Vgl. निबन्ध.

निर्बन्धनीय (wie eben) n. viell. *Händel, Streit* (vgl. निर्बन्ध 3): कुर्यान्निर्बन्धनीयं यद्भ्रात्रा ज्येष्ठेन नारद। स्वर्गरत्नविलोपेन धर्षणा स्यात्परा मम ॥ Hariv. 7267.

निर्बन्धिन् (von निर्बन्ध) adj. *auf Etwas bestehend:* महत्यनर्थे निर्बन्धी MBh. 5,4901. गूर्जरोच्छेद° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,26, Çl. 12.

निर्बन्धु (निस् + ब°) adj. *keine Angehörigen habend* MBh. 7,8996.

निर्बर्हण n. = निबर्हण Nîlak. zu AK. 2,8,2,81. ÇKDr.

निर्बाध³ (von बाध् mit निस्) m. *Vorsprung* (an einem Körper); *Knopf, Zacke* TS. 5,1,10,3. Çat. Br. 6,7,1,2. 7,4,1,10. Schol. zu Kâtj. Çr. 16,5,1. निर्बाधे कर् scheint eine sprichwörtliche Redensart zu sein, viell. so v. a. *in die Ecke schieben, beseitigen* TS. 5,1,10,4.

निर्बाधिन्³ (von निर्बाध) adj. *mit Knöpfen u. s. w. versehen* TS. 5,1,10,4.

निर्बुद्धि (निस् + बु°) adj. *unvernünftig, dumm* Mṛkkh. 8,14. Pañkat. I,245.

निर्बुसीकृत (निस् - बुस + कृत) adj. *enthülst* H. 1183.

1. निर्भक्त s. u. भज् mit निस्.

2. निर्भक्त (निस् + भक्त) adj. *ohne Essen genossen, allein für sich genommen;* von einer Arzenei Suçr. 2,554,9. 7.

निर्भट adj. = दृढ *fest* ÇKDr. und Wils. angeblich nach Trik.; die Calc. Ausg. liest aber (3,1,19) निर्वह.

निर्भय (निस् + भय) 1) adj. f. आ *a) furchtlos* Trik. 3,1,21. MBh. 6,729. 2964. Hariv. 4471. R. 1,47,9. 2,22,9. 3,23,35. 62,1. Kathâs. 5,82. 20,183. Pañkat. 13,3. Bhâg. P. 2,2,28. सुर° *vor den Göttern sich nicht fürchtend* R. 4,48,17. — *b) von Gefahren frei, sicher:* राष्ट्र M. 9,255. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des 13ten Manu Hariv. 489.

निर्भर (निस् + भर) adj. f. आ 1) *heftig, stark, übermässig* AK. 1,1,1,62. 3,5,2. H. 1506. 1535. °परिरम्भ Gît. 5,7. °रहःक्रीडा Bhartṛ. 1,25. °संभोग Râǵa-Tar. 5,230. °प्रणयिता Amar. 42. °स्मर Gît. 12,1. Prab. 19,18. °रम् adv. *heftig, im Uebermaasse, sehr:* आलिङ्ग्य Hit. 29,13. Gît. 1,48. °पीत Kathâs. 26,144. विषीदिष्यति Çatr. 14,230. प्रसुप्तः *fest eingeschlafen* Hit. 50,2. — 2) am Ende eines comp. *voll von,*

erfüllt von: अमृत° Kathâs. 4,89. 8,38. 9,47. मरिचक्षोद° (मांसखण्ड) 13, 124. मङ्गलातोद्यवाद्यनिर्ह्राद° (पुरी) 18,404. पुंश्चलीजात्मवैधेयबालकद्रोग्ध्र° (राजपर्षद्) Râǵa-Tar. 6,159. कर्ष° Kathâs. 2,73. अमर्ष° 10, 61. प्रेमनिर्भरया गिरा Bhâg. P. 9,18,20. Verz. d. Oxf. H. 91,b,23. विप्रास्त्रयीनिर्भराः Dhûrtas. 96,10. कोपनिर्भरम् adv. Kathâs. 6,126.

निर्भर्त्सन (von भर्त्स् mit निस्) n. 1) *Drohung, Vorwürfe* AK. 3,4,22 (Colebr. 28), 2. Trik. 3,3,244. H. an. 4,178. Med. n. 187. निर्भर्त्सनापवादैः MBh. 3,17051. °दण्डमोहित 15685. Vop. 8,75. Auch °ना f.: अथ निर्भर्त्सनां तस्मादपि प्राप्तवतासकृत् Râǵa-Tar. 1,256. — 2) *rothe Schminke, Lack* Trik. H. an. Med. Hâr. 159.

निर्भस्त्रक (निस् + भस्त्रा) adj. f. °स्त्रका und °स्त्रिका P. 7,3,47, Sch.

निर्भाग्य (निस् + भा°) adj. *unglücklich* AK. 3,4,16,97.

निर्भाज्य (von भज् mit निस्) adj. *bei einer Theilung auszuschliessen:* स निर्भाज्यः स्वकादंशात् M. 9,207.

निर्भीत (निस् + भीत) adj. f. आ *furchtlos* R. 2,27,17. Bhâg. P. 4,18,1.

निर्भुज (निस् + भुज) adj. f. आ Bez. einer Art Saṁdhi (Saṁhitâ) RV. Prât. bei Müller, S. III. VI. fg. अथैतास्तिस्रः संहिता भवन्ति शुद्धा दुःस्पृष्टा निर्भुजेति Saṁhitopanishadbrâhmaṇa 1.

निर्भूति (von भू mit निस्) f. *das Vergehen* AV. 16,5,4. 7,1. 8,4.

निर्भृत MBh. 5,1493 wohl nur fehlerhaft für निभृत.

निर्भृति (निस् + भृ°) adj. *keinen Lohn erhaltend* H. 362.

निर्भेद (von भिद् mit निस्) m. 1) *das Aufspringen, Zerspringen, Bersten* Suçr. 2,313,12. पृथिव्याः R. 1,41,4. — 2) *das Zersprengen. Spalten:* ताल° R. 4,11 in der Unterschr. des Sarga. — 3) *Spalte, Bette eines Flusses:* विष्णुर्मधुनिकृत्ता च चकार मधुवाहिनीम्। नदीं प्रस्रवनिर्भेदाम् Hariv. 12017. — 4) *Auflösung, Ausgang einer Angelegenheit* Mâlav. 44,13.

निर्भेदिन् (wie eben) adj. *spaltend, sprengend:* स्मरस्येव धैर्यनिर्भेदिनीमिषुम् Kathâs. 11,48.

निर्भेद्य (निस् + भेद्य) adj. 1) *keine Spalte habend:* निस्तम्भे निर्गवाक्षे च निर्भेद्ये ऽन्तरसंश्रये। प्रासादोपर्यरण्ये वा मन्त्रयेताविभावितः॥ Kâm. Nîtis. 11,66. — 2) *das Ziel verfehlend:* नानिमित्तो ऽभवद्बाणो न निर्भेद्यो न निष्फलः R. 6,91,26.

निर्भोग (निस् + भोग) adj. *keinem Genusse fröhnend* MBh. 12,2332.

निर्मक्षिक (निस् + मक्षिका) adj. *frei von Fliegen* gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184. निर्मक्षिकम् (angeblich adv.) *Fliegenlosigkeit* Schol. zu P. 2,1,6; vgl. im Prâkrit किदं भवदा दाणिं णिम्मक्खिअं Çâk. 24,18. 81,6.

निर्मज् adj. in der Stelle: षष्टिं सहस्रानु निर्मजामजे निर्यूथानि गवामृषिः RV. 8,4,20.

निर्मज्ज (निस् + मज्जा) adj. *fettlos, mager* Hariv. 14533.

निर्मत्सर (निस् + म°) adj. *nicht neidisch, nicht missgünstig* Râǵa-Tar. 5,42. Bhâg. P. 1,1,2. 3,32,42. Dhûrtas. 85,9.

निर्मत्स्य (निस् + म°) adj. *fischlos;* davon nom. abstr. ता f.: सरो °तां नीतम् Pańkat. 78,15.

निर्मथ (von मथ् mit निस्) m. *Reibung:* °दारु *Reibholz* (zur Gewinnung von Feuer) H. 825, v. l. für निर्मन्थदारु; vgl. निर्मन्थ.

निर्मथन (wie eben) n. *das Reiben* Suçr. 2,3,10. *das Aneinanderreiben von Holzstücken zur Gewinnung von Feuer* Çvetâçv. Up. 1,14. MBh. 1,8028. काष्ठनिर्मथनादग्निं जनयित्वा R. 3,75,50. Bhâg. P. 9,14,46. *das Quirlen, Buttern* Kâm. Nîtis. 13,3. सिन्धोः Bhâg. P. 8,12,45. अप्सु R. 1,45,33. अति° MBh. 1,1152. — Vgl. निर्मन्थन.

निर्मथ्य (wie eben) 1) adj. *frisch zu reiben* (Feuer) TS. 3,1,3,2. 5,7,5,1. Vgl. निर्मन्थ्य. — 2) f. आ *ein best. wohlriechender Stoff,* = नलिका Râǵan. im ÇKDr. u. नलिका; vgl. निर्मध्या.

निर्मद (निस् + मद) adj. 1) *nicht brünstig,* von Elephanten AK. 2,8,2,4. H. 1221. Varâh. Bṛh. S. 66,9. — 2) *nicht hochmüthig, demüthig* MBh. 3,8688. Râǵa-Tar. 4,178.

निर्मध्य (निस् + म°) 1) adj. oxyt. *keine Mitte habend* TS. 6,2,5,4. — 2) f. आ = नलिका *ein best. wohlriechender Stoff* Bhâvapr. im ÇKDr.; unter नलिका wird aber st. dessen निर्मथ्या aufgeführt, welche Form gewiss die richtigere ist.

निर्मनस्क (निस् + मनस्) adj. *kein* Manas *habend;* davon nom. abstr. °ता f. Kâm. Nîtis. 1,35.

निर्मनुज (निस् + म°) adj. *menschenleer:* अरण्य Bhâg. P. 1,6,16.

निर्मनुष्य (निस् + म°) adj. f. आ dass.: अयोध्या R. 2,21,10 (18,12 Gorr). मातङ्ग *ein Elephant ohne Menschen auf ihm* MBh. 6,3893.

निर्मन्त्र (निस् + म°) adj. *wobei kein heiliger Spruch gesprochen wird:* गान्धर्वो विवाहः MBh. 1,2980.

निर्मन्थ (von मन्थ् mit निस्) m. *Reibung:* °दारु *Reibholz* (zur Gewinnung von Feuer) H. 825. °काष्ठ dass. Halâj. 2,260. — Vgl. निर्मथ.

निर्मन्थन (wie eben) n. *das Reiben* Suçr. 2,260,13. — Vgl. निर्मथन.

निर्मन्थ्य (wie eben) adj. *was gerieben wird:* °दारु AK. 2,7,18. *frisch zu reiben* (Feuer) Kâtj. Çr. 6,5,14. 16,4,13. 25,13,28. — Vgl. निर्मथ्य.

निर्मन्यु (निस् + म°) 1) adj. *frei von Zorn* MBh. 3,1025. 5,4499. 8,2113. Kathâs. 5,119. — 2) m. N. pr. eines Jägers Hariv. 1206.

निर्मम (निस् + मम, gen. zu अहम् *ich*) 1) adj. f. आ *der sich nicht kümmert um, gleichgültig gegen* (loc.): अतीतेष्वनपेक्षा ये प्राप्तेष्वर्थेषु निर्ममाः MBh. 13,5358. परस्वे 6633. अर्थेषु Ragh. 15,28. Gewöhnlich ohne obj. *der sich um Nichts kümmert, gleichgültig gegen Alles, frei von allen Beziehungen zur Aussenwelt* Bhag. 2,71. 3,30. MBh. 3,15484. 7,9066. 13,2025. 5353. 6749. 14,954. Ragh. 12,60. Varâh. Bṛh. S. 2,8. Bhâg. P. 1,15,40. 3,32,6. Vâju-P. bei Muir, Sanskrit Texts I,31, N. 56, Z. 7. Mârk. P. 26,3. (सुतम्) बोधमनयन्निर्ममात्मकम् 1. Als Bein. Çiva's Çiv. — 2) m. bei den Ǵaina N. pr. des 15ten Arhant's der zukünftigen Utsarpiṇî H. 55.

निर्ममता (von निर्मम) f. *vollkommene Gleichgültigkeit gegen* (loc.): बन्धौ °ता (पिकवरस्य) Spr. 411.

1. निर्ममत्व (von निर्मम) n. *vollkommene Gleichgültigkeit gegen Alles* Mârk. P. 39,4.

2. निर्ममत्व (निस् + म°) adj. *gleichgültig gegen* (loc.) Kull. zu M. 6,42.

निर्मर्याद (निस् + मर्यादा) adj. *keine Grenzen habend* so v. a. *unzählig:* निर्मर्यादा म्लेच्छा ये पश्चिमदिशि स्थिताः Varâh. Bṛh. S. 14,21. *über alle Maassen gross:* भय MBh. 6,1805. *aus allen Fugen gerückt:* निर्मर्यादमिमं लोकं करिष्याम्यद्य सायकैः R. 3,69,19. *die Grenzen des Rechtes überschreitend, ruchlos, verbrecherisch;* von Personen MBh. 5,7146. R. 2,109,3. 3,41,12. Pańkat. 152,7. Mârk. P. 8,200. °दम् adv. *so dass*

Alles drunter und drüber geht: शतसहस्राणि तत्र तत्र पदातिनाम्। निर्मर्यादं प्रयुद्धानि MBh. 6,1757. n. *Verrückung aller Grenzen, ein Drunter und Drüber:* निर्मर्यादमवर्तत 4,1052. Bez. *einer Art von Gefecht* Hariv. 15978.

निर्मल (निस् + मल) 1) adj. f. आ *fleckenlos, rein, klar, glänzend, lauter* H. an. 3,658. Med. l. 102. fg. °गद MBh. 1,5345. वेश्मन् Indr. 5,18. सलिल MBh. 3,2535. Suçr. 1,174,6. मुक्ता MBh. 13,3821. Varâh. Bṛh. S. 12,9. 43 (34),29. Hit. 1,42. Spr. 602. गगन Suçr. 1,113,19. रजनी Pańkat. 248,5. ज्योतिस् Prab. 112,9. मधुनिर्मलः पवनः Bhartṛ. 1,32. रामः — शशाङ्क इव निर्मलः R. 1,19,18. Vet. in LA. 1,13. धाराभिरार्यजनचित्तसुनिर्मलाभिः Mṛkkh. 91,5. °विवेकदीपकः Bhartṛ. 1,55. गुण 2; 52. तपस् MBh. 1,7860. मनस् 15,748. प्राप्ति Çvetâçv. Up. 3,12. यशस् Çrut. (Br.) 5. संपद् Râǵa-Tar. 3,376. ज्ञान Bhâg. P. 7,7,15. राजनिर्धूतदण्डास्तु कृत्वा पापानि मानवाः। निर्मलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा ॥ M. 8,318 (= R. 4,17,24). 11,250. निर्मलीकृत Vâsavad. 11,1. — 2) n. *a) Talk* H. an. Med. — *b)* = निर्माल्य diess. Hâr. 139.

निर्मलता (von निर्मल) f. *Reinheit:* मनो° Hariv. 14775.

निर्मलत्व (wie eben) n. dass.: उदक° Varâh. Bṛh. S. 50,2. सत्त्वस्य Bhag. 14,6.

निर्मलोपल (नि° + उपल) m. *Krystall* Râǵan. im ÇKDr.

निर्मशक (निस् + म°) adj. *frei von Mücken* gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184.

निर्मा (मा mit निस्) f. *Werth, Aequivalent:* सर्ववेदसनिर्मां दद्यात् Lâṭy. 8,4,14.

निर्मांस (निस् + मांस) adj. *fleischlos, mager* MBh. 9,2599. 10,271. 11, 89. R. Gorr. 2,8,42. 4,9,95. Suçr. 2,2,4. Bhartṛ. 2,28. Varâh. Bṛh. S. 3,13. 67,6. 84. Kathâs. 12,108. Vet. in LA. 5,10.

निर्माक्ष्य m. N. pr. eines Mannes Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 40, b, 18. Die Form des Wortes scheint nicht richtig zu sein; तिग्मात्मन् und निर्माढ्य v. l.

निर्माण (von मा mit निस्) n. 1) *Messung, Maass:* यतश्चाधकालनिर्माणम् P. 2,3.28, Vârtt. 4. एतौ युद्धविदौ रङ्गे कालनिर्माणयोधिनौ wohl so v. a. *dass man die Zeit darnach messen könnte, regelmässig* Hariv. 4211. एकनिर्माणौ *von einerlei Maass* 4949 = 5738; vgl. एकनिर्माणनिर्युक्तौ 3438. ककुदोदग्रनिर्माणा *so hoch wie ein Berggipfel* 4102. *das volle Maass:* अप्रमव्यक्तनिर्माणो बालः *noch nicht vollkommen ausgewachsen* R. 3,42,24. — 2) *Strecke:* अनन्तगगणं व्योमनिर्माणं घनगर्जितम् R. 4,44,44. — 3) *das Bilden, Schaffen;* concr. *Bildung, Schöpfung, Werk;* = निर्मिति H. an. 3,212. Med. ṇ. 58. अहो निर्माणवैदग्धी विधातुः Dhûrtas. 91,13. शरीरस्य MBh. 3,15159. त्रैलोक्यनिर्माणकर 5,2580. (जनपदौ) देवनिर्माणनिर्मितौ R. 1,26,17. निर्विघ्नविश्वनिर्माणसिद्धये Kathâs. 15,1. श्रागतन° Bhâg. P. 2,5,32. प्रपञ्च° 9,5. सूत्र° *das Bilden von Fäden, Spinnen* Kull. zu M. 9,75. कविप्रजापतीन् — रम्यनिर्माणशालिनः Râǵa-Tar. 1,4. तद्ग्रन्थनिर्माणकाल *Abfassung* Muir, Sanskrit Texts II,190. पूर्वस्यां दिशि निर्माणं दृश्यते ब्रह्मनिर्मितम् *ein Werk, ein Gebäude* R. 4,40.54. 43,59. धातुरद्भुतनिर्माणपर्याप्तिमिव द्रविणीम् Kathâs. 26, 47. खदिर° adj. *aus Kh. gemacht* Suçr. 2,340,7. व्रजनिर्माणभूमिषु *mit Kuhhürden bebaut* Hariv. 4524. (तालवनम्) निर्माणभूतमीरिणम् *in eine Wüste umgewandelt* 3712. Bei den Buddh. *Umformung, Umwandlung* Burn. Intr. 606. fg. °काय Vie de Hiouen-thsang 231, N. Hiouen-thsang 1,241, N. 2. Wassiljew 127. H. 234, Sch. — 4) *das Beste von Etwas* (सार). — 5) f. *Schicklichkeit* (समञ्जस) H. an. Med.

निर्माणरत (नि° + रत) adj. *am Schaffen Gefallen findend:* देवाः Bez. einer Klasse von Göttern MBh. 13,1372.

निर्माणरति (नि° + र°) adj. dass.; m. pl. Bez. einer Klasse von Göttern im 11ten Manvantara VP. 268. bei den Buddhisten (*an der Verwandlung Gefallen findend*) Burn. Intr. 202. 606. Lalit. 58. 68. 143. 256. 373. Wassiljew 158. — Vgl. निर्वाणरुचि.

निर्मातर् (von मा mit निस्) nom. ag. *Bildner, Schaffer, Erbauer, Urheber:* सर्वलोकानाम् MBh. 5,3493. ब्राह्मण° Hariv. 11865. सर्वभूतानाम् 12162. विहारस्य Râǵa-Tar. 1,169. असंख्यपुर° 4,315. संवत्सरकाल° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 50. f. निर्मात्री Râǵa-Tar. 6,299. Davon nom. abstr. °मातृत्व n. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 52 = Schol. zu Kap. 1,62.

निर्माढ्य s. u. निर्माक्ष्य.

निर्माथिन् (von मथ् mit निस्) adj. *zerreibend, zerstampfend* Râǵa-Tar. 3,284.

निर्मान (निस् + मान) adj. *ohne Selbstgefühl* MBh. 5,4501. Bhartṛ. 3, 95 (s. d. v. l.).

निर्मानुष (निस् + मा°) adj. *menschenleer:* °षे *an einem einsamen Orte* Râǵa-Tar. 4,266.

1. निर्मार्ग (von मर्ज् mit निस्) m. 1) *das Abstreifen:* अ° Kâṭh. 12,5. 8.24,10. — 2) *was abgestreift —, abgewischt wird, Abfall* TBr. 1,5, 3, 1. fg.

2. निर्मार्ग (निस् + मार्ग) adj. *wegelos* Kâm. Nîtis. 13,73.

निर्मार्गुक (von मर्ज् mit निस्) adj. *sich abstreifend, sich ablösend:* निर्मार्गुका अस्मात्पशवः स्युः TS. 6,4,2,2.

निर्मार्जन (wie eben) n. *das Wegkehren, Reinigen:* गृहैर्निर्मार्जनं कार्यम् MBh. 12,10781.

निर्माली = निर्माल्या H. an. 3,334.

निर्माल्य 1) adj. = निर्मल *rein* Gṛhjasaṅgr. 2,95.96. °ता 95. — 2) f. आ *eine best. Pflanze* (s. पृक्का) Çabdar. im ÇKDr.; vgl. अ°. — 3) n. *die (für rein geltenden) Ueberbleibsel von einem Opfer, die preisgegeben werden; insbes. Blumen, die von einer Opfercerimonie übriggeblieben sind:* अर्चाग्निविसर्जनाद्द्रव्यं नैवेद्यं सर्वमुच्यते। विसर्जिते जगन्नाथे निर्माल्यं भवति तत्क्षणात् ॥ Garuḍa-P. im ÇKDr. ययासि हिमवत्पृष्ठे निर्माल्यमिवोज्झिता MBh. 1,8061. °लङ्घनदोष Verz. d. Oxf. H. 85, b, 5. 24. °कालकथन 94, b, 4. मुक्तताम्बूलोच्छिष्टानुलेपननिर्माल्यमलिनाम्रकम् Daçak. in Benf. Chr. 197,8. °कृतभूषण MBh. 12,5348. निर्माल्योज्झितपुष्पदामनिकर Çṛṅgârat. 10 (nach der richtigen Lesart). °दामन् Ṛt. 4,15. = निर्मल n. H. an. 3,659. Med. l. 102. Hâr. 139.

निर्मित 1) partic. s. u. मा mit निस्. — 2) m. bei den Buddhisten Bez. einer Klasse von Göttern (*die Umgewandelten*) Lalit. 203. 205. 209. 230.

निर्मिति (von मा mit निस्) f. *Bildung, Schöpfung* H. an. 3,212. Med. ṇ. 58. इति तस्यामन्यञ्च निर्मितयः समाः Râǵa-Tar. 4,204.

निर्मुक्त s. u. मुच् mit निस्.

निर्मुक्ति (von मुच् mit निस्) f. *Erlösung, Befreiung:* शाप° Kathâs. 5, 131. 6, 18.

निर्मुट 1) m. *Baum* (वनस्पति) Trik. 2, 4, 3. — 2) *Freimarkt*, m. Trik. 2, 1, 30. n. ÇKDr. und Wils. nach ders. Aut. — 3) m. *die Sonne.* — 4) m. *Schelm* (खर्पर) Hâr. 255.

निर्मूल (निस् + मूल) adj. *der Wurzeln beraubt:* वृत्त MBh. 5, 2747. übertr. *ohne Grundlage, unbegründet* Bhâg. P. 3, 7, 16. Verz. d. Oxf. H. 89, *b*, 8. Siddh. K. zu P. 6, 3, 45. 4, 114. 7, 4, 26. Davon nom. abstr. निर्मूलता f. Prab. 87, 17. Müller, SL. 510, N.

निर्मूलन (von निर्मूलय्) n. *das Entwurzeln, Ausrotten:* कर्म° Spr. 541.

निर्मूलय् (wie eben) *entwurzeln, ausrotten, vernichten:* कर्म निर्मूलयति Çântiç. 4, 7.

निर्मेघ (निस् + मेघ) adj. f. आ *wolkenlos* Kathâs. 19, 65. Râǵa-Tar. 5, 94.

निर्मेध (निस् + मेधा) adj. *ohne Verstand;* निर्मेधाश्रम m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. 139, *a*, 28.

निर्मोक (von मुच् mit निस्) m. 1) *Ablösung, Erlösung, Befreiung* H. an. 3, 59. Med. k. 110. — 2) *eine abgezogene Haut:* मृगनिर्मोकवसन MBh. 13, 6490. insbes. *eine abgestreifte Schlangenhaut* AK. 1, 2, 1, 10. H. 1315. H. an. Med. Halâj. 3, 22. उत्सृज्य — निर्मोकमिव पन्नगः MBh. 7, 7316. सर्प° 12, 5348. 13, 5539. R. Gorr. 2, 91, 12. 5, 3, 45. 6, 9, 36. Suçr. 1, 368, 19. 370, 10. 2, 168, 18. 385, 13. Ragh. 16, 17. Vikr. 25, 20. Vgl. दृत्त°. — 3) *Panzer.* — 4) *der Himmel* H. an. Med. — 5) N. pr. eines Sohnes des 8ten Manu Bhâg. P. 8, 13, 11. eines der Saptarshi unter dem 13ten Manu 32; vgl. निर्मोह.

निर्मोक्तर् (wie eben) nom. ag. *Löser:* संशयानाम् MBh. 2, 635. 1407. 2094.

निर्मोक्ष (von मोक्ष् mit निस्) n. *Befreiung, Erlösung von* AK. 3, 4, 2, 23. निर्मोक्षायेह दुःखस्य MBh. 12, 11899. अस्य दोषस्य 13, 60. ऋण° Ragh. 10, 2.

निर्मोचन (von मुच् mit निस्) n. *Befreiung* MBh. 5, 1890. 4407.

निर्मोह (निस् + मोह) 1) adj. *frei von Wahn*, Beiw. Çiva's Çiv. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des 5ten Manu Hariv. 434. eines der Saptarshi unter dem 13ten Manu 487; vgl. निर्मोक 5.

निर्म्लुक (wohl von म्ला = म्ला mit निस्) adj. *abwelkend:* (ओषधयः) निर्म्लुकास्तत्र भवन्ति Pańkav. Br. 13, 9, 16. निर्मे° und निर्मृ° v. l.

निर्म्लुक्ति s. निम्लुक्ति.

निर्यत्न (निस् + यत्न) adj. *unthätig, unbeweglich:* संततासारनिर्यत्नाः क्लिन्नपक्षोत्तरच्छदाः । न त्यजन्ति नगाग्राणि शान्ता इव पतत्रिणः ॥ Hariv. 3562. °चरण 3664. 4312. Davon nom. abstr. °ता f.: °तां गतः 4764.

निर्यन्त्रण (निस् + यन्त्रण oder °णा) adj. *unbeschränkt* Suçr. 1, 165, 13. 166, 1. Spr. 408. °प्रदेशावस्थिता *wo sie sich keinen Zwang anzuthun braucht* Kull. zu M. 4, 43. °णम् adv. *ungehemmt, ungestört:* यन्माहात्म्यवशेन यान्ति घटनां कार्याणि निर्यन्त्रणम् Râǵa-Tar. 4, 365. विलोक्य Rt. 1, 9.

निर्यशस्क (निस् + यशस्) adj. *ruhmlos* MBh. 3, 8499.

निर्या (या mit निस्) f. *Störung des ordentlichen Ganges, fehlerhafte Erscheinung:* तस्यैकैव निर्या यत्संमेघ्ये विषुवात्संपद्यते TS. 7, 4, 8, 2. Pańkav. Br. 5, 9, 3. 10.

निर्याण (von या mit निस्) n. 1) *das Hinausgehen, Hinaustreten, Hinausfahrt, Aufbruch* (eines Heeres, eines Helden zum Kampf) H. an. 3. 211. Med. ṇ. 58. MBh. 15, 439. निर्याणं च रथेनाशु सहसा यत्कृतं त्वया 13, 2872. सैन्य° 1, 333. कर्णस्य 334. 3, 16497. R. Gorr. 1, 4, 111. 6, 17, 25. 31, 9. R. 2, 40. 3, 28 und 4, 38 in den Unterschrr. der Sarga. MBh. 1, 333 und 15, 439 fälschlich mit न statt ण. — 2) *das Fortgehen* so v. a. *Vergehen, Verschwinden:* लावण्यनिर्याणभिया Râǵa-Tar. 3, 261. दुःख° Sâh. D. 400. — 3) *der Ausgang aus dem Leben, Hingang, Tod* MBh. 15, 1050. Hariv. 4829. Varâh. Bṛh. S. 2, *d* (A. Bl. 2, *a*). Bṛh. 24 (23), 8. 12. 27, 3. निर्याणाध्याय heisst der 12te Adhjâja in Varâh. Laghuǵ. und der 24te (23te) in Bṛh. — 4) *Erlösung* (मोक्ष) H. 75. H. an. Med. Wohl nur eine Verwechselung mit निर्वाण. — 5) *der äussere Augenwinkel beim Elephanten* AK. 2, 8, 2, 6. H. 1225. H. an. Med. Halâj. 2, 62. Çiç. 5, 41. Daçak. 115, 14. Vgl. निर्यायन. — 6) *Eisen* (अयस्) H. an. — 7) *ein Strick zum Binden der Füsse der Kälber* Vaiǵ. beim Schol. zu Çiç. 12, 41. °हस्त Çiç. 12, 41.

निर्यातक (vom caus. von यत् mit निस्) adj. *hinaustragend, fortbringend:* प्रेत° *Leichenträger* M. 3, 166 (v. l. °निर्हारक). मृत° MBh. 13, 1590. सूत° (wofür gewiss मृत° zu lesen ist) Mârk. P. 35, 35.

निर्यातन (wie eben) n. 1) *Zurückgabe, Wiederauslieferung:* माया° R. 1, 3, 32 (27 Gorr.) मम (obj.) 5, 35, 9. ऋणादि° Schol. zu P. 1, 3, 36. दत्तस्य Schol. zu P. 1, 4, 92. वैर° *Zurückgabe der Feindschaft, Wiedervergeltung, Rache* H. 804. Hariv. 10331. Pańkat. 89, 19. Nach den Lexicographen = दान *Gabe,* = न्यासार्पण *Zurückgabe eines anvertrauten Gutes,* = वैरशुद्धि *Rache* AK. 3, 4, 18, 122. H. an. 4, 176. Med. n. 187. — 2) *Mord, Todtschlag* H. 371.

निर्यातर् nom. ag. *Bereiniger* (eines Feldes): यथैव क्षेत्रनिर्याता निर्यातुं क्षेत्रमेव च । हिनस्ति धान्यं कक्षं च न च धान्यं विनश्यति ॥ MBh. 12, 3586. Geht scheinbar auf या mit निस् zurück, ist aber gewiss nur Fehler für निर्दातर् (निर्दातृम्).

निर्याति (von या mit निस्) f. *der Ausgang aus diesem Leben, Hingang* Vjutp. 71.

निर्यात्य (vom caus. von यत् mit निस्) adj. *zurückzugeben, wieder auszuliefern* MBh. 3, 13182. Hariv. 10218.

निर्यादव (निस् + या°) adj. f. आ *von den Jâdava befreit, von wo die J. entfernt sind:* पुरीं °वां कृत्वा Hariv. 4558. 14458.

निर्यापण (vom caus. von या mit निस्) n. *das Hinaustreiben, Verbannen:* स्थानात् Bhâg. P. 1, 7, 57.

निर्याम m. = नियामक *Schiffer, Bootsmann* H. 876. Halâj. 3, 33.

निर्यास (von यस् mit निस्) m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. Trik. 3, 5, 10 (falschlich निर्याश). Siddh. K. 249, *b*, 7. Zu belegen nur das m. *Ausschwitzung der Bäume, Harz, Milch u. s. w.* AK. 3, 6, 2, 13. Halâj. 5, 75. TS. 2, 5, 1, 4. लोहितान्वृक्षनिर्यासान् M. 5, 6. MBh. 1, 1137. 13, 4139. 4715. fg. 4728. मुमुचुः पादपाश्चैव दारुनिर्यासजं जलम् Hariv. 5532. चन्दनागुरु° R. 2, 76, 16. °वर्षिन् 96, 11 (°वाष्पिन् 105, 10 Gorr.). सनिर्यासेव शल्लकी 3, 26, 28. 5, 83, 14. Suçr. 1, 5, 1. 145, 13. °विष 2. 252. 3. 251, 13. केचुकाकन्द° 116, 16. वरुणास्य 249, 19. निम्ब° 327, 17. Ragh. 1, 38. Va-

RÂH. BṚH. 26 (25), 33. DAÇAK. in BENF. Chr. 199, 12. तेषां निर्यासरूपेण ब्रह्महत्या प्रदृश्यते BHÂG. P. 6,9,8. कंसस्याथ मुखस्वेदो भूमेदाक्तरगोचरः। अभवद्रोषनिर्यासः (*eine Ausschwitzung des Zorns*) कृष्णसंदर्शनेरितः HARIV. 4747. *dickflüssige Masse* überh.: (वायुः) निर्यासभूतः HARIV. 12054. *ausgekochter Saft, Decoct* (कषाय) AK. 3,4,24, 155. — Vgl. अग्नि°, काल°, तनु°, शाल°, हिङ्गु°.

निर्यासिक von निर्यास gaṇa कुमुदादि 1 zu P. 4,2,80.

निर्यियासु (vom desid. von या mit निस्) adj. *hinauszugehen suchend* SUÇR. 2,245,7.

निर्युक्तिक (निस् + युक्ति) adj. *unbegründet;* davon nom. abstr. °त्व n.: नाहि क्रियारहितं वाक्यमस्तीति प्राचां प्रवादो निर्युक्तिकत्वादश्रद्धेयः ÇABDAÇAKTIPRAKÂÇIKÂ im ÇKDR.

निर्यूथ (निस् + यूथ) adj. *von seiner Heerde getrennt:* मातङ्ग R. 3,68,27.

निर्यूष m. = निर्यास = निर्यूह ÇABDAM. im ÇKDR.

निर्यूह 1) viell. *Vorsprung:* पर्वतस्यापरं पार्श्वम्, उत्तरं पर्वतोद्देशम्, पूर्वं पर्वतनिर्यूहम् (n.), दक्षिणं शैलनिचयम् HARIV. 5502 (5495. 5499. 5504); vgl. u. 3. *eine best. Verzierung an Säulen, Thoren u. s. w.; Thürmchen,* = मत्तवारण VAIG. beim Schol. zu ÇIÇ. 3,55. काञ्चनस्तम्भ° (विमान) HARIV. 16177 (= MBH. 18,247, wo स्तम्ब für स्तम्भ gedruckt ist). विमानैर्हेमनिर्यूहैः R. 5,9,20. चारुतोरणनिर्यूहा (लङ्का) 58 (nach dem Schol. = शिखर). द्वारतोरणनिर्यूहैर्युक्तं नगरम् MBH. 1,4344. अनेकविधप्रासादहर्म्यवलभीनिर्यूहशतसंकुल (नागलोक) 796. वितर्दिनिर्यूहविटङ्कनीड ÇIÇ. 3,55. Nach MED. h. 18 m. *Spitze,* = शिखर, wofür aber ÇKDR. शेखर liest, wie H. an. 765 (wo indessen निर्व्यूह gelesen wird) hat und was dem आपीड des AK. entsprechen würde; vgl. jedoch oben den Schol. zu R. 5,9,58. m. *ein Pflock in der Wand zum Anhängen von Sachen* AK. 3,4,238. MED.; vgl. नाग°. Nach COLEBR. und LOIS. zu AK. auch *ein in eine Mauer eingefügtes Holz, auf dem die Tauben ihre Nester bauen.* — 2) *Helm* oder *ein best. Helmzierath:* खड्गकार्मुकनिर्यूहैः शैरश्च विविधैरपि — तदशोभत वै बलम् MBH. 5,573. बद्धाभरण° 5254. बद्धाङ्गद° HARIV. 4084. = आपीड AK. — 3) m. *Thor* AK. MED. नगर्याः पश्चिमं द्वारम्, उत्तरं नागद्वारम्, पूर्वं नगरनिर्यूहम् (n.), दक्षिणं नगरद्वारम् HARIV. 5021 (5015. 5018. 5023); vgl. die erste Stelle oben unter 1. — 4) m. *ausgepresster Saft* (vgl. निर्यास, निर्यूष) AK. MED. SUÇR. 2,108,13. 128,6. 461,8. फलनिर्यूहसंसिद्ध R. 2,91,66 (100,64 GORR.). — Vgl. निर्व्यूह, woraus निर्यूह aller Wahrscheinlichkeit nach entstanden ist.

निर्योग (von युज् mit निस्) m. viell. *Verzierung:* चारुनिर्योगशोभित (प्रेक्षागार) HARIV. 4655; vgl. निर्युक्त ebend. und 4645, und निर्मुक्त (!) 4644.

निर्लक्षण (निस् + ल°) adj. *keine besonderen Merkmale an sich tragend, unbedeutend* H. 437. im Gegens. zu लक्षणवन्त् R. GORR. 2,118,5.

निर्लक्ष्य (निस् + ल°) adj. *nicht wahrzunehmen* KATHÂS. 6,119.

निर्लज्ज (निस् + लज्जा) adj. f. आ *schamlos* MBH. 2,2678. R. GORR. 2,37,6. MṚKKH. 85,19. Spr. 277. RÂGA-TAR. 1,309. 5,418. 6,165. PAÑKAT. I,148. ÇṚÑGÂRAT. 10. BHÂG. P. 6,17,11. Verz. d. Oxf. H. 91, b, 9. VET. in LA. 26,13. Davon nom. abstr. °ता f. MADHJAM. 4.

निर्लिङ्ग (निस् + लिङ्ग) adj. *keine Kennzeichen habend, unbestimmbar:* आत्मन्, ब्रह्मन् (n.) MBH. 5,1610. 12,8136. 11385. 11391.

निर्लिप्त (निस् + लिप्त) adj. *unbefleckt,* Beiw. Kṛshṇa's BRAHMAVAIV. im ÇKDR.

निर्लुञ्चन (von लुञ्च् mit निस्) n. *das Ausschälen:* नाल° Schol. zu KÂTJ. ÇR. 1,6,6, v. l.

निर्लुण्ठन (von लुण्ठ् mit निस्) n. *Beraubung, Plünderung* SÂH. D. 40,7. *das Ausschälen,* fehlerhaft für निर्लुञ्चन (wie die v. l. hat) Schol. zu KÂTJ. ÇR. 1,6,6.

निर्लेखन (von लिख् mit निस्) n. *Werkzeug zum Abschaben:* जिह्वा° SUÇR. 2,136,15. 248,1. — Vgl. जिह्वा°.

निर्लेप (निस् + लेप) adj. 1) *frei von fettigen Stoffen:* निर्लेपं काञ्चनं भाण्डमद्भिरेव विशुध्यति M. 5,112. हस्तं निर्लेपं कुर्यात् KULL. zu M. 3,216. — 2) *unbefleckt, sündenlos* KUSUMÂÑGALI im ÇKDR. von Çiva ÇIV. — 3) *an Nichts hängend* ÂNANDAKAMPU im ÇKDR.

निर्लोभ (निस् + लोभ) adj. *frei von Habsucht* RÂGA-TAR. 4,87.

निर्लोम (निस् + लोमन्) adj. *haarlos* KAUÇ. 138.

निर्ल्वयनी f. *eine abgestreifte Schlangenhaut* H. 1315. HALÂJ. 3,22. Beim Schol. zu H. निर्लयनी und निर्लूयनी; die richtige Form ist निर्व्लयनी (s. अहि°).

निर्वक्तव्य (von वच् mit निस्) adj. *zu deuten, zu erklären* NIR. 13,12.

1. निर्वचन (wie eben) n. 1) *das Aussprechen:* आशिषाम् ÇÂÑKH. ÇR. 6,1,38. 10,1,16. — 2) *sprüchwörtliche Redeweise:* ततो निर्वचनं लोके सर्वराष्ट्रेष्ववर्तत ॥ वीरसूनां काशिसुते देशानां कुरुजाङ्गलम् u. s. w. MBH. 1,4359. 3,1025. 1845. 12,9469. — 3) *Erklärung, Erläuterung, Deutung, Etymologie* TAITT. ÂR. 1,6,3. NIR. 2,1. MBH. 5,2561. HARIV. 14062. SUÇR. 2,560,3. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 44. 54. 307. BHÂG. P. 9,20,37. VÂJU-P. in Verz. d. Oxf. H. 48, a, 10. KULL. zu M. 1,10. 17. 5,55. अनिर्वचनं कपालानि भवन्ति *die Schalen* (d. h. *ihre Zahl*) *sind keine Deutungsmittel* NIR. 7,24. — Vgl. निवचन.

2. निर्वचन (निस् + व°) adj. 1) *nicht redend, stumm* ÇUK. bei BENFEY. PAÑKAT. I,274. °नम् adv.: मात्येन तां निर्वचनं जघान *ohne ein Wort zu reden* KUMÂRAS. 7,19. — 2) *an dem man Nichts auszusetzen hat:* (प्रियाम्) अन्नस्य दानं मधुरा च वाणी यमस्य ते निर्वचना भवन्ति MBH. 3,13389.

निर्वचनीय (von वच् mit निस्) adj. *zu bezeichnen, näher zu bestimmen:* सदसद्भ्यामनिर्वचनीयम् VEDÂNTAS. (Allah.) No. 21. अनिर्वचनीयरूपं यथा स्यात् als Erkl. von किमपि Schol. zu ÇÂK. 188 bei MONIER WILLIAMS.

निर्वण (निस् + वन) P. 8,4,5. 6,2,178. adj. *der den Wald verlassen hat, auf offenem Felde sich bewegend:* निर्वनो (sic) बध्यते व्याघ्रो निर्व्याघ्रं छिद्यते वनम् MBH. 5,863. निर्वणे प्रणिधीयते *auf offenem Felde* Schol. zu P. 6,2,178. 8,4,5.

निर्वत्सशिशुपुंगव (निस् + वत्स-शि°) adj. *der Kälber und jungen Stiere beraubt:* गोष्ठ HARIV. 4108.

निर्वन s. u. निर्वण.

निर्वपण (von वप् mit निस्) 1) adj. a) *das Ausschütten betreffend:* विधि GṚHJASAÑGR. 2,51. — b) *spendend:* न्याय° von Çiva MBH. 13,1239. — 2) n. a) *das Ausgiessen, Ausschütten* KÂTJ. ÇR. 5,4,24. 6,2,5. 8,2,21. 6,25. — b) *das Darbringen, Spenden;* insbes. *Todtenspende* AK. 2,7,29. H. 387. HALÂJ. 2,264. पिण्ड° M. 3,248. 260. 261. निर्वपणं दा MBH. 13,3944. पितुर्निर्वपणं यत्र मया मूलफलैः कृतम् R. 6,108,42. निर्वपणात्

durch Spenden, Almosen Bhâg. P. 5,12,12. — c) proparox. *das womit man ausgiesst* Çat. Br. 7,5,2,52. — Vgl. निर्वाप, निर्वापण, निवाप.

निर्वर् s. u. निर्दर्.

निर्वरुणता (von निस् + वरुण) f. *Befreiung aus* Varuṇa's *Gewalt* Çat. Br. 2,5,2,46. 4,4,5,10.

निर्वरुणत्व (wie eben) n. dass. TS. 6,6,5,2. TBr. 1,5,9,7. 2,7,2,1. 3,2.

निर्वर्णन (von वर्णय् mit निस्) n. *das Ansehen, Betrachten* AK. 3,3,31. Trik. 3,2,20. H. 577.

निर्वर्णनीय (wie eben) adj. *anzusehen, zu betrachten:* अनिर्वर्णनीयं परकलत्रम् Çâk. 64,8.

निर्वर्तक (vom caus. von वर्त् mit निस्) adj. *vollbringend, zu Wege bringend:* साधकं निर्वर्तकं कारकसंज्ञं भवति Vârtt. zu P. 1,4,23. क्रतुनिर्वर्तकस्याग्नस्य Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 57. यस्मिन्क्रौञ्चो नाम पर्वतराजो द्वीपनामनिर्वर्तक आस्ते *der dem* Dvîpa *den Namen giebt* d. i. *nach dem der* Dv. *benannt wird* Bhâg. P. 5,20,18.

निर्वर्तन (wie eben) n. *das Vollbringen, zu-Wege-Bringen:* उद्गीथ° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 86. साधन = निवर्तन (lies निर्व°) AK. 3,4,18,122.

निर्वर्तनीय (wie eben) adj. *zu vollbringen* Çâk. 77,2 im Prâkṛt. fehlerhaft für निवर्तनीय Mâlav. 71,1, wie schon Weber vermuthet hat.

निर्वर्तिन् (von वर्त् mit निस्) adj. 1) *sich ungebührlich aufführend, ungezogen:* अति° Kathâs. 26,58; vgl. निर्वृत्ति. — 2) (vom caus.) *vollbringend, thuend:* आत्मकार्य° Çâk. Ch. 103,13. so ist auch in der Ausg. von Böhtl. 68,13 statt °निवर्तिनीनाम् zu lesen; vgl. die v. l. bei Monier Williams S. 207.

निर्वर्त्य (vom caus. von वर्त् mit निस्) adj. *zu vollbringen, zu Wege zu bringen, was vollbracht —, zu Wege gebracht wird* Trik. 3,3,4. Daçak. 1,12. Râǵa-Tar. 4,532. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 81. 263. (एकारौकारौ) एकप्रयत्ननिर्वर्त्यौ भवतः so v. a. *hervorzubringen, auszusprechen* Schol. zu VS. Prât. 4,142. Davon nom. abstr. °त्व n. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 60. 272. Vgl. u. कर्मन् 6, *a.*

निर्वसु (निस् + वसु) adj. *besitzlos, arm;* davon nom. abstr. °त्व n. *Armuth:* अति° Râǵa-Tar. 6,49.

निर्वह् adj. *fest,* = दृढ Trik. 3,1,19. ÇKDr. und Wilson lesen hier निर्भट.

निर्वहण (von वह् mit निस्) n. *Ausgang, Ende, Schlussact* AK. 1,1,2,15. H. 1514. काम° Spr. 365. मानस्य Amar. 24. रतेः Râǵa-Tar. 3,508. तस्य निर्वहणाद्दृष्ट्वाङ्कुभुजः 6,180. Daçak. 1,44. निर्वहणाङ्गानि Sâh. D. 161,7.

निर्वहितर् (wie eben) nom. ag. *sondernd, scheidend:* आकाशो वै नाम नामरूपयोर्निर्वहिता (= निर्वोढा, व्याकर्ता Çaṅk.) Khând. Up. 8,14.

निर्वाक (von वच् mit निस्) in कर्ण° m. N. pr. eines Mannes MBh. 12,8901.

निर्वाक्य (निस् + वा°) adj. f. आ *sprachlos* R. 6,98,14.

निर्वाच् (निस् + वाच्) adj. *stumm* Bhâg. P. 4,25,54.

निर्वाच्य (von वच् mit निस्) adj. *zu erklären, näher zu bestimmen* ṚV. Prât. 15,6. अनिर्वाच्याम् als Erkl. von कामपि Mallin. zu Kumâras. 7,18.

निर्वाह्य (nach dem Schol. = निस् - अव - अह्य) adj. *äusserlich:* तस्मादिमे प्राणा विषञ्चो ऽवाञ्चो ऽनु निर्वाह्य Çâṅkh. Br. 7,9. 17,2.

1. निर्वाण (partic. praet. pass. von वा mit निस्) adj. 1) *erloschen* P. 8,2,50. Vop. 26,101. अग्नि, प्रदीप P., Sch. AK. 3,2,45. H. 1494. R. 6,70,50. मेघा निर्वाणाङ्गारवर्चसः Hariv. 2391. 4100. निर्वाणालात Kumâras. 2,23. दीप Nîtipr. 13 in Haeb. Anth. 528. Prab. 28,13. uneig.: अनिर्वाणो दिवसः Çâk. 39,20, v. l. निर्वाणभूयिष्ठमथास्य वीर्यं संधुक्षयन्तीव वपुर्गुणेन Kumâras. 3,52. अेाजस् Râǵa-Tar. 5,147. — 2) *bei dem das Lebensfeuer erloschen ist, vollkommen beruhigt, erlöst von den Banden des Lebens:* निर्मन्युरपि निर्वाणो यतिः स्यात्समदर्शनः MBh. 13,2178. मुनि AK. भिक्षु P., Sch. — 3) अ° von einem vor Kurzem eingefangenen Elephanten, *der sich noch nicht beruhigt hat, noch wild ist:* अरुंतुदमिवालानमनिर्वाणस्य (नवबद्धस्य v. l.) दन्तिनः Ragh. 1,71. *a lavando cohibitus* St. = निमग्न: ÇKDr. angeblich nach AK.

2. निर्वाण (nom. act. von वा mit निस्) n. 1) *das Erlöschen:* निर्वाणकाले दीपस्य MBh. 4,716. Hit. I,69. 125. निर्वाणमेष्यति कथं स मनोभवाग्निः Amar. 98. पितुः शरीरनिर्वाणम् (auf dem Scheiterhaufen) R. 2,77, 8. uneig. so v. a. *das zu-Ende-Gehen, Verschwinden:* सर्वधर्माणाम् MBh. 12,12331. कर्म° Bhâg. P. 1,6,29. 5,7,8. संक्लेश° 1,5,40. विभव° 9,4, 16. 6,5,11. संकल्प° 4,9,27. निर्वाणं कर् wohl so v. a. *machen, als wenn Etwas nicht geschehen wäre, seinem Worte untreu werden* Hariv. 7645. *das Erlöschen der Lebensflamme, Auflösung, Erlösung, die ewige Seligkeit, die Vereinigung mit der Gottheit:* विहाय सर्वसंकल्पान्बुद्ध्या शारीरमानसान्। शनैर्निर्वाणमाप्नोति निरिन्धन इवानलः ॥ MBh. 14,543. स आसीदासन्ननिर्वाणः प्रदीपार्चिरिव Ragh. 12,1. निर्वाणमृच्छति मनः सहसा यथार्चिः Bhâg. P. 3,28,35. Râǵa-Tar. 3,470. निर्वाणं हि सुदुष्प्राप्यं बहुविघ्नं च मे मतम् MBh. 12,631. निर्वाणमुपपद्यते 783. 6966. जातीमरणभीरूणां यतीनां यततां विभो। निर्वाणाद् 13,1051. निर्वाणं नाधिगच्छेयुर्जीवेयुः पशुजीविकाम् 3,1185. जगाम शाश्वतीं सिद्धिं परां निर्वाणलक्षणाम् 15487. °पथगत्वर Hariv. 11643. Brahmopanishad bei Weber, Ind. Lit. 155. Bhâg. P. 1,16,24. 3,25,28. 29. 33,30. Verz. d. Oxf. H. 90, *a,* 10. Verz. d. B. H. 193,10 v. u. ब्रह्म° *das Erlöschen im* Brahman, *das Eingehen in das* Br. (vgl. निर्वाण = संगम Med. ṇ. 59) Bhag. 2,72. 5,24. Bhâg. P. 4,6,39. Bei den Buddhisten ist Nirvâṇa *das vollständige Erlöschen des Individuums* (= शून्य Çabdar. im ÇKDr.) Colebr. Misc. Ess. I,401. fg. Burn. Intr. 18. 516. fgg. 589. fgg. Lalit. 106. 235. 262. 290. Lot. de la b. l. 114. 116. Wassiljew 84. 93. fg. Hiouen-thsang (s. d. Index von St. Julien). निर्वाण = मोक्ष, अपवर्ग u. s. w. Vop. 26,101 (mit dem partic. identificirt). AK. 1,1,4,15. Trik. 1,1,133. 3,3,132. H. 74. an. 3,211. Med. ṇ. 59. Halâj. 1,124. = विश्रान्ति (so ist mit ÇKDr. st. विश्रान्त zu lesen) H. an. = अस्तंगमन Med. — 2) *vollkommene Zufriedenheit, Seligkeit, die höchste Wonne:* स पीत्वा शीतलं तोयं पिपासार्तो महीपतिः। निर्वाणमगमद्धीमान्सुसुखी चाभवत्तदा ॥ MBh. 3,10438 fg. तव (विष्णोः) विक्रमणैर्देवा निर्वाणमगमन्पदम् (परम्?) 13502. मही निर्वाणमगमत्परम् Hariv. 11345. 12370. R. 1,37,14. Mâlav. 36. निर्वाणाय तरुच्छाया तप्तस्य हि विशेषतः Vikr. 62. आर्तजन्तुनिर्वाणदान Mârk. P. 15,56. स च ताभ्यां नृपसुतः परं निर्वाणमाप्तवान्। विनोदैर्विविधैः 20,13. अये लब्धं नेत्रनिर्वाणम् Çâk. 33,2. निर्वाण = निर्वृति Trik. 3,3,132. Med.

Vaiç. beim Schol. zu Çiç. 1,65. st. dessen निर्वृत्ति H. an. — 3) Titel einer Upanishad (*die Erlösung*) Ind. St. 3,324. fg. — 4) *das Baden der Elephanten* Trik. 3,3,132 (मज्जन!). H. an. Med. — 5) *das Spenden* (viell. fehlerhaft für निर्वापण) H. 387, Sch. — 6) = निश्चल *unbeweglich* (!). — 7) = विद्योपदेशन *das Unterrichten in den Wissenschaften* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. अप°, परि°.

3. निर्वाण (निस् + वाण) adj. *pfeillos* ÇKDr. Wils.

निर्वाणपूरण (2. निर्वाण + पू°) n. *Todtenopfer:* पत्युर्विपन्नस्य कृत्वा निर्वाणपूरणम् Râǵa-Tar. 6,140.

निर्वाणमण्डप (2. निर्वाण + म°) N. *eines Tempels* Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 71, *b*, 27.

निर्वाणमन्त्र (2. निर्वाण + म°) n. Bez. *einer best. mystischen Formel* Verz. d. Oxf. H. 102, *b*, 3 v. u.

निर्वाणमस्तक (2. निर्वाण + म°!) m. *Erlösung* Wils.

निर्वाणरुचि (2. निर्वाण + रुचि) m. pl. Bez. einer Klasse von Göttern (*an der Seligkeit Gefallen findend*) unter dem 11ten Manu Bhâg. P. 8,13,26. — Vgl. निर्माणरति.

निर्वाणसूत्र (2. निर्वाण + सूत्र) n. Bez. bestimmter buddhistischer Sûtra Wassiljew 149. Vie de Hiouen-thsang 5.

निर्वाणिन् (von 2. निर्वाण) m. bei den Ǵaina N. pr. des 2ten Arhant's der vergangenen Utsarpiṇî H. 50.

निर्वाणी (wohl निस् + वा°) f. bei den Ǵaina N. pr. einer Göttin, die die Befehle des 16ten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî ausführt, H. 45.

निर्वात (निस् + वात) adj. *frei von Wind;* m. *ein Ort, wo kein Wind hinkommt:* वनप्रदेश Pańkat. 93,7. °स्थो यथा दीपः Hariv. 14694. Spr. 286. MBh. 2,1334. °दीपवदचलम् Vedântas. (Allah.) No. 140. °फल Varâh. Bṛh. S. in Verz. d. B. H. 243, 4 v. u. Nach dem Schol. zu P. 8,2, 50 partic. praet. von वा mit निस् *aufhören zu blasen;* vgl. Kaijjaṭa bei Gold. Mân. 227. Nach AK. 3,2,45 und H. 1494 m. *Windstille.* — Vgl. निवात.

निर्वाद (von वद् mit निस्) m. 1) *Tadel* AK. 1,1,5,13. H. 271. an. 3, 335. Med. d. 34. Halâj. 1,148. निर्वादैर्निर्वदेदनम् MBh. 5,4618. fg. आत्मनिर्वादकथा Ragh. 14,34. — 2) *Gerede der Leute* AK. 3,4,16.92. H. an. Med. — 3) निश्चितवाद Med. = निश्चितवाद Bhar. zu AK. im ÇKDr. — 4) (निस् + वाद) = वादाभाव Bhar. — Nicht deutlich ist die Bed. des Wortes Râǵa-Tar. 8,565.

निर्वानर (निस् + वा°) adj. f. आ *frei von Affen* R. 5,79,4.

निर्वाप (von वप् mit निस्) m. 1) *Ausstreuung:* यवसंचयान् । निर्वापार्थं पशूनां तु ददृशुस्तत्र सर्वशः ॥ R. 2,91,72. — 2) *Darbringung, Spendung,* insbes. *an Verstorbene* Tarkavâgîça zu AK. 2,7,30. Sâj. zu Ait. Br. 1,1. पितुश्चकार तेजस्वी निर्वापम् R. 2,103,28. MBh. 13,4237. — 3) *Almosen* Pańkat. 239,6. — Vgl. निर्वपण, निवाप.

1. निर्वापण (vom caus. von वप् mit निस्) n. 1) *das Ausstreuen:* नीतिवीज° Pańkat. 85,17. तत्रायःपिण्डसिकतालोष्टानाम् *das Hinwerfen, Hineinwerfen* Suçr. 1,171,6. — 2) *das Austheilen, Spenden* ÇKDr. angeblich nach Halâj.

2. निर्वापण (vom caus. von वा mit निस्) n. 1) *das Auslöschen; Abkühlen:* प्रदीप° Mṛkkh. 49,18. Râǵa-Tar. 2,78. दीर्घनिदाघवासरविपत्संताप° 4,544. दाहपाकज्वरवतां व्रणानां कार्यं निर्वापणं भवेत् Suçr. 2, 8,10. तस्य शरीरनिर्वापणाय (°वापनाय v. l.) Çâk. 31,9. — 2) *das Ergötzen:* नेत्र° Çâk. 33,2, v. l. — 3) *das Tödten, Morden* (*Auslöschen des Lebenslichts*) AK. 2,8,2,83. H. 371. Halâj. 2,323.

निर्वापयितर् (wie eben) nom. ag. *Auslöscher, Abkühler:* स्मर एव तापहेतुर्निर्वापयिता स एव मे जातः Çâk. 60.

निर्वाप्य (von वप् mit निस्) adj. *auszustreuen, darzubringen:* निर्वाप्यश्चरुः सारस्वतो हविः Jâǵń. 2,83.

निर्वायस (निस् + वा°) adj. *frei von Krähen* Pańkat. 148,12.

निर्वार्य (निस् + वार्य) adj. *unwiderstehlich,* = कार्यकर्ता यः संपन्नः सत्त्वसंपदा AK. 3,1,13.

निर्वास (von वस्, वसति mit निस्) m. *das Verlassen seines Wohnorts, der Aufenthalt ausserhalb der Heimath, Verbannung* MBh. 1,2238. 4, 1475. I, S. 418 in der Unterschr. des Adhj. R. 1,63 (65 Gorr.) in der Unterschr. des Sarga.

1. निर्वासन (vom caus. von वस्, वसति mit निस्) n. 1) *das Hinausjagen aus dem Wohnorte, Verbannen* H. an. 4,176. fg. Med. n. 186. नगरात् MBh. 5,3186. R. Gorr. 2,15,33. Mit. 47,11. 13. 17. Kathâs. 12, 97. Râǵa-Tar. 2,155. कारिणाम् *das Hinausführen* Kâm. Nitis. 15,7. — 2) *das Ermorden, Tödten* (vgl. उद्वासन, प्रवासन) AK. 2,8,2,82. H. 371. H. an. Med. Halâj. 2,323. Râǵa-Tar. 6,215. 237.

2. निर्वासन (निस् + वासना) adj. *keine Einbildungskraft besitzend* Sâh. D. 26,7.

निर्वासनीय (vom caus. von वस्, वसति mit निस्) adj. *hinauszujagen, zu verbannen:* तस्माद्देशात् MBh. 12,2852. Kull. zu M. 8,281. 9,274.

निर्वास्य (wie eben) adj. dass. M. 8,281. 9,274. Jâǵń. 2,142. 202. Mṛkkh. 154,25.

निर्वाह (von वह् mit निस्) m. 1) *Ausführung, Vollbringung:* यज्ञ° Madhus. in Ind. St. 1,16,7. प्रतिपन्नार्थनिर्वाहः सहजं हि सतां व्रतम् Vid. 120. निर्वाहः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतम् Bhartṛ. 2,69. — 2) *Ausführung* so v. a. *Erzählung:* इतिवृत्तमात्र° Sâh. D. 6,7. — 3) *das Auskommen, Bestehen, Lebenkönnen:* गृहिणो यावता धान्यादिधनेन वर्षत्रयं समधिकं वा निर्वाहो भवति Kull. zu M. 4,7. 13. 223. 6,18. 8,28. महानिर्वाहः 265. — Vgl. नैर्वाहिक.

निर्वाहक (wie eben) adj. f. °हिका *ausführend, vollbringend, zu Wege bringend:* दृढव्रतो ऽङ्गीकृतनिर्वाहकः Sâh. D. 33,2. पतादिनिर्वाहकस्य सूर्यस्य Sâj. zu ṚV. 3,53,16. तन्निर्वाहिका Z. d. d. m. G. 6,3, N. 3.

निर्वाहण (vom caus. von वह् mit निस्) 1) adj. *hinausführend, wegführend, entfernend:* तोयैः — सर्वोत्पातनिर्वाहणी: Varâh. Bṛh. S. 47,70. — 2) n. = निर्वहण *Schlussact* Bhar. zu AK. ÇKDr.

निर्वाहिन् (vom वह् mit निस्) adj. *hinausführend* so v. a. *sich öffnend:* अधोभागाश्चोर्ध्वभागनिर्वाहिणः (व्रणाः) Suçr. 1,86,16.

निर्वाह्य (wie eben) adj. *auszuführen, zu vollenden:* चिरनिर्वाह्यत्वादिक्रयविक्रय *was sich nicht schnell abmachen lässt* Kathâs. 13,86.

निर्विकल्प (निस् + वि°) adj. *keine Alternative habend, — zulassend* Vjutp. 172. °कल्पो ऽस्मि Verz. d. Oxf. H. 80, *b*, 18. समाधि Spr. 23. *recognising no such distinctions as that of subject and object* (Ballant.) Vedântas.

(Allah.) No. 124 (°कल्पक v. l.). Bâlab. 27. Dhûrtas. 88, 1. ज्ञानं यन्निर्विकल्पाख्यं तदतीन्द्रियमिष्यते *a knowledge which is without determination* (Röer) Bhâshâp. 57. °कल्पम् adv. *ohne zu schwanken, ohne sich zu bedenken* Pañkat. I, 59.

निर्विकल्पक (wie eben) adj. dass.: तस्य पुत्रो महायोगी समदृङ्निर्विकल्पकः Bhâg. P. 1, 4, 4. तत्र निष्प्रकारकं ज्ञानं निर्विकल्पकम् यथा इदं किंचित् Tarkas. 26. Bhâshâp. 134. Schol. bei Wilson, Sâñkhjak. S. 101 (*undeliberative* Wils.). Sâh. D. 30, 1 (*conditioned* Ballant.). समाधि Vedântas. (Allah.) No. 125. 135.

निर्विकल्पन (निस् + वि°) adj. dass. Vjutp. 110.

निर्विकार (निस् + वि°) adj. f. आ *an dem keine Veränderung* (äussere oder innere) *wahrzunehmen ist* Vjutp. 153. MBh. 3, 11773. 13, 2318. Hariv. 556. 11091 (S. 792). निर्विकारा मृतोपमः Suçr. 2, 55, 19. बान्धव Rt. 2, 29. Bhâg. P. 3, 16, 18. परस्परावग्रहनिर्विकारी Mâlav. 89. मनस् Sâh. D. 51, 4. निर्विकारात्मके चित्ते 3. निर्विकारैकचित्तसाध्यत्वात् Prab. 8, 15. Davon nom. abstr. °ता f.: भीशोकक्रोधहर्षाद्यैर्गाम्भीर्यं निर्विकारता Sâh. D. 38, 16.

निर्विकारवत् (निस् + वि°) adj. dass. MBh. 12, 2332.

निर्विकास (निस् + वि°) adj. *nicht aufgeblüht;* davon nom. abstr. °काशत्व (sic) n. Mallin. zu Kumâras. 3, 29.

निर्विघ्न (निस् + वि°) adj. f. आ *auf keine Hindernisse stossend, ungestört:* प्रार्थना Hariv. 14672. व्रतचर्या R. 1, 22, 6. °तपस् Çâk. 64, 17. °विघ्ननिर्माणसिद्ध्ये Kathâs. 15, 1. °घ्नम् adv. *ohne Hinderniss* 19, 7. 20. 56. Râga-Tar. 4, 344. 5, 21. °घ्नेन dass. Sâh. D. 1, 3.

निर्विचार (निस् + वि°) adj. *nicht überlegend* Jogas. 1, 44. 47. नृपति Râga-Tar. 6, 323. °रम् adv. *ohne lange nachzudenken, ohne sich lange zu besinnen:* निर्विचारं गुरोराज्ञा मया कार्या R. Gorr. 2, 23, 10. Kull. zu M. 8, 350.

निर्विचिकित्स (निस् + विचिकित्सा) adj. *nicht lange überlegend:* °त्सम् adv. *ohne sich lange zu besinnen* Kull. zu M. 8, 417.

निर्विचेष्ट (निस् + विचेष्टा) adj. *regungslos* Sâv. 5, 17. N. 11, 26. MBh. 3, 1151. 1215. 12, 7627. R. 5, 44, 11.

निर्विण्ण s. u. विद् mit निस्.

निर्वितर्क (निस् + वि°) adj. *nicht erwägend* Jogas. 1, 43.

निर्विद्य (निस् + विद्या) adj. *ungelehrt, ungebildet* Kâm. Nîtis. 5, 56.

निर्विधित्स (निस् + विधित्सा) adj. *keine Absichten habend* MBh. 3, 13953. 12, 6656. अ° 9682.

निर्विनोद (निस् + वि°) adj. *keinen Zeitvertreib habend* Megh. 86.

निर्विन्ध्य (निस् + वि°) 1) adj. *ausserhalb, jenseits des* Vindhja *wohnend* Varâh. Bṛh. S. 16, 9. — 2) f. आ N. pr. *eines aus dem* Vindhja *entspringenden Flusses* Megh. 29. Bhâg. P. 4, 1, 18. 5, 19, 18. VP. 185, N. 80. aus dem Ṛksha entspringend VP. 176.

निर्विमर्श (निस् + वि°) adj. *nicht weiter überlegend, — nachdenkend über Etwas:* निर्विमर्शा हि भीरवः Kathâs. 15, 39. °मर्ष 21, 25.

निर्विवर (निस् + वि°) adj. *keine Oeffnung —, keinen Riss habend, dicht* Kathâs. 12, 111. Davon nom. abstr. °ता f. *dichtes Zusammenschliessen* (der Brüste) und übertr. *Einverständniss* Çiç. 9, 44.

निर्विवाद (निस् + वि°) adj. *keinen Streit habend, einig* MBh. 3, 365. °दीकृत Mrd. t. 226.

निर्विवित्सु adj.: (नारदः) निर्विवित्सुः सुरासुरान् MBh. 2, 141. Der Form nach vom desid. von विद् mit निस्.

निर्विवेक (निस् + वि°) adj. *nicht überlegend:* बुद्धि Mallin. zu Kir. 1, 30. Davon nom. abstr. °त्व n. *Unüberlegtheit* Kathâs. 5, 25.

निर्विशङ्क (निस् + विशङ्का) adj. f. आ *unbesorgt, sich keine Gedanken machend, nicht zaghaft:* सुयुद्धमेव तत्रापि निर्विशङ्कः समाचरेत् M. 7, 176. MBh. 1, 1468. 3, 12324. 13, 137. 4732. Çântiç. 4, 17. Pañkat. I, 106. 68, 23. 123, 18. °शङ्कम् adv. Suçr. 2, 330, 17. यदि ते रोचते वाक्यं ममेदम् — क्रियतां निर्विशङ्केन R. 3, 38, 25. Zum instr. lässt sich त्वया ergänzen, er kann aber auch adverbialisch aufgefasst werden.

निर्विशङ्कित (निस् + वि°) adj. dass.: °तम् adv. Hariv. 7335.

निर्विशेष (निस् + वि°) adj. f. आ *keinen Unterschied zeigend, ununterschieden, nicht verschieden* Vjutp. 155. N. 5, 10. निर्विशेषा वयं त्वयि MBh. 1, 5806. 3, 13081. 6, 56. 8, 3895. कालो हि कार्यं प्रति निर्विशेषः 12, 737. 15, 111. अम्बरं सागरं चोभौ निर्विशेषमपश्यत R. 5, 74, 34. VP. bei Muir, Sanskrit Texts I, 29, N. 49, 1. Bhâg. P. 3, 10, 11 (*ohne unterscheidende Merkmale*). 26, 17. Gauḍap. zu Sâñkhjak. 34. सम इह परितोषो निर्विशेषो विशेषः so v. a. *nicht der geringste Unterschied* Bhartr. 3, 54. तये तस्मिन्महारौद्रे निर्विशेषमजायत *gewann Alles ein gleiches Aussehen* MBh. 6, 5519. *nicht verschieden von*, am Ende eines comp.: नीलोत्पल° Kumâras. 1, 47. Ragh. 13, 12. Çântiç. 4, 10. °षम् adv. *ohne Unterschied* MBh. 1, 4892. 6, 2166. Pañkat. I, 90. Râga-Tar. 1, 357. am Ende eines comp.: सुतनिर्विशेषम् *nicht verschieden vom Sohne* Ragh. 5, 6. Râga-Tar. 3, 95. °षेण = °षम् P. 3, 3, 87, Sch. तदत्र स्वगृहनिर्विशेषेण स्थीयताम् so v. a. *als wenn es dein eigenes Haus wäre* Hit. 38, 21.

निर्विशेषण (निस् + वि°) adj. *ohne Attribute* Bhâg. P. 2, 10, 34.

निर्विशेषत्व (von निर्विशेष) n. *Ununterschiedenheit* MBh. 14, 999.

निर्विशेषवत् (निस् + वि°) adj. = निर्विशेष MBh. 12, 7516.

निर्विष (निस् + विष) 1) adj. f. आ *giftlos, ungiftig;* von Schlangen MBh. 7, 5539. 7622. R. 5, 44, 9. Suçr. 2, 263, 4. Kathâs. 14, 84. Pañkat. III, 83. H. 1312. वापी Râga-Tar. 2, 140. — 2) f. आ und ई (auch Vjutp. 136) *ein best. Gras, das als Gegengift gebraucht wird, Kyllingia monocephala Lin.* Râgan. im ÇKDr.

निर्विषङ्ग (निस् + वि°) adj. *an Nichts hängend* Bhâg. P. 4, 22, 51.

1. निर्विषय (निस् + वि°) m. *kein Wohnort:* वनं निर्विषयाकारम् wohl so v. a. *ein Wald, der nicht den Namen eines Wohnorts verdient*, Hariv. 3645.

2. निर्विषय (wie eben) adj. 1) *aus seinem Wohnorte verjagt, verbannt, vertrieben* R. 3, 79, 47. महाबलं निर्विषयं प्रचक्रुः 5, 61, 20. मनोनिर्विषयार्थकामया *aus dem Herzen verbannt* Kumâras. 5, 38. निर्विषयीकृत R. 2, 104, 4 (112, 4 Gorr.). जघननिर्विषयीकृतमेखल Ragh. 9, 28. — 2) *kein Gebiet für sich habend, keinem Object zukommend:* किं चैव काव्यं प्रविरलविषयं निर्विषयं वा स्यात् Sâh. D. 3, 14. Davon nom. abstr. °त्व n. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 37. — 3) *von den Sinnesobjecten getrennt, an ihnen nicht hängend:* मनस् Bhâg. P. 2, 1, 19. 3, 28, 35.

निर्विषाण (निस् + वि°) adj. *ohne Fangzähne:* दन्तिन् MBh. 6, 4677.

निर्विहंग (निस् + वि°) adj. *ohne Vögel:* वन Hariv. 3489.

निर्विहार (निस् + वि°) adj. *keine Vergnügungen habend:* निर्विहा-

रस्य भीतस्य गृहस्थस्य भविष्यति । युगान्ते समनुप्राप्ते नान्या भार्यासमा गतिः ॥ Hariv. 11150.

निर्बीज (निस् + बीज) 1) adj. *ohne Samen*, *nicht zeugend*: समाधि Josag. 1,51. Davon nom. abstr. °त्व n.: निर्बीजत्वात् न किंचिदुत्पादयतीत्यर्थः Tattvas. 18. — 2) f. आ *eine Traubenart ohne Kerne*, *Kischmisch* Râǵan. im ÇKDr.

निर्वीर (निस् + वीर) 1) adj. proparox. *der Männer —*, *der Helden beraubt* TS. 7,3,11,1. नाकृष्टं न च टङ्कितं न नमितं नोत्थापितं स्थानतः केनापीदमहो महद्धनुरहो निर्वीरमुर्वीतलम् Mahân. im ÇKDr. f. आ von einer Frau, *die keinen Mann und keine Söhne hat* H. 530. Halâj. 2, 331. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses: ये तु दानं प्रयच्छन्ति निर्वीरासंगमे नराः MBh. 3,8117; vgl. निर्विरा VP. 182, N. 17. — 3) n. N. pr. eines Wallfahrtsortes MBh. 3,8116.

निर्वीरुध् (निस् + वी°) adj. *der Pflanzen beraubt* Bhâg. P. 4,30,45.

निर्वीर्य (निस् + वीर्य) adj. *kraftlos*, *unmännlich*, *muthlos*; subst. *Schwächling* TBr. 1,1,9,8. 5,12,3. Çat. Br. 2,1,2,9. MBh. 1,3692. 2, 668. 670. 4,1175. 5,4523. Hariv. 8727. R. 1.76,11. 3.69,8. 5,85,20. Prab. 45,13. Davon nom. abstr. °ता f.: उप्यमानं मुहुः क्षेत्रं स्वयं निर्वीर्यतामियात् *erschöpft sich*, *kommt so weit*, *dass es Nichts mehr hervorzubringen vermag*. Bhâg. P. 7,11,33.

निर्वृक्ष (निस् + वृक्ष) adj. f. आ *baumlos* MBh. 5,338. Kâm. Nîtis. 14,36.

निर्वृति (von वर् mit निस्) 1) f. a) *innere Zufriedenheit*, *Wohlbehagen*, *Glückseligkeit*, *Wonne*, *Entzücken*; = सुख H. 1370. an. 3,271. 272 (wo fälschlich मुख gedruckt ist). Med. t. 120. = सुस्थितत्व Trik. 3,3,161. = सुस्थिति Med. = सौस्थ (d. i. सौस्थ्य) H. an. निर्वृतार्वेदनानि च MBh. 2,893. विचार्य खलु पश्यामि तत्सुखं यत्र निर्वृतिः 12,4114. हृदयस्य N. 22,3. (अराजके जनपदे) वेदान्नाधीयते विप्रा न च विन्दते निर्वृतिम् R. Gorr. 2, 69, 16. आर्ताः प्रजा नरव्याघ्र क नु यास्यन्ति निर्वृतिम् 3,71,7. Suçr. 2,348,16. न ब्रह्म संस्मरामि निर्वृतिमेषि केन Bhartr. 3,71. Ragh. 9,37 स प्राप प्रियालिङ्गननिर्वृतिम् 12,65. Çâk. 178. स्वर्गादधिकतरं निर्वृतिस्थानम् 100,17 (die richtige Lesart für निर्वृत्ति°). Vikr. 28. सानन्दामिव निर्वृतिम् Kathâs. 10,205. रतिनिर्वृती 16,123. 26,283. Vid. 325. Pańkat. 5,9. 1,383. Vet. in LA. 31,12. Bhâg. P. 2,6,7. 3,15,50. 5, 1,41. 4,4. 14,17. Mârk. P. 23,108. Prab. 89,4 (wo mit der v. l. so st. निवृत्ति zu lesen ist). 95,4. Çiç. 4,64. Hieher viell. auch Lalit. ed. Calc. 42,2. 138,2. Nach Foucaux *Erlösung*. Vgl. चित्त°. — b) *Erlösung* (निर्वाण, मोक्ष) Trik. H. 74. H. an. — c) *das zur-Ruhe-Kommen* (= निवृत्ति) भूम्यम्बुवाय्वग्नीः पित्तं क्षिप्रमाप्नोति निर्वृतिम् Suçr. 1,152,12; vgl. das gleichbedeutende शम in der vorangehenden und folgenden Zeile. — d) *Untergang*, *Tod* (अस्तंगमन, मृत्यु) Med. H. an. Durch *Tod* übersetzt Burnouf das Wort Bhâg. P. 3,30,4. fg., doch scheint hier Bed. 1. besser zu passen. — e) *Ungezogenheit* Hit. 110,20. Falsche Form für निर्वृत्ति, wie die v. l. hat. — 2) m. N. pr. eines Mannes Hariv. 1206. eines Sohnes des Vrshṇi VP. 422. Bhâg. P. 9,24,3.

निर्वृत्त s. u. वर्त् mit निस्.

निर्वृत्तशत्रु (नि° + शत्रु) m. N. pr. eines Fürsten der Kaliṅga Hariv. 6585. 6627. Die richtige Form wird wohl निवृत्तशत्रु sein. — Vgl. निर्वृत्तशत्रु.

निर्वृत्ति (von वर्त् mit निस्) f. 1) *das Zustandekommen*, *Fertigwerden*. *Ausbildung*: फल° Kâtj. Çr. 1,2,18. M. 12,1. MBh. 1,4331. अर्थ° R. 5. 59,10. Kâtj. Çr. 1,5,2. 7,18. 4,3,10. यज्ञ° M. 4,23. अङ्गप्रत्यङ्ग° Suçr. 1,325,15. कार्य° 2,351,20. भाव° Sâṅkhjak. 52. ग्रामयस्य Mâdhavakâra im ÇKDr. नाम° *Entstehung des Namens* R. 1,26,23 (27,22 Gorr.). — 2) *ungebührliches Benehmen*, *Unart*: एतस्य सेवकस्य तावन्महती निर्वृत्तिः (so die v. l. für निर्वृतिः) । यतो युष्मदर्थं नीयमानं कर्पूरमश्नाति Hit. 110,20. Vgl. निर्वर्तिन्. — 3) fehlerhaft für निर्वृति *innere Zufriedenheit u. s. w.* Çâk. 100,17 (v. l. निर्वृति). Pańkat. 73,16 (v. l. निर्वृति). विहृतनिद्रानिर्वृत्तिः Bhâg. P. 5,26,17. — 4) fehlerhaft für निवृत्ति *Unthätigkeit* Burn. Intr. 441.

निर्वृष (निस् + वृष) adj. *der Stiere beraubt*: गोष्ठ Hariv. 4108.

निर्वेग (निस् + वेग) adj. *ohne heftige Bewegung*, *nicht wogend*, *ruhig*: समुद्र R. 1,55,9 (56,9 Gorr.). 2,53.29 (24 Gorr.). (उदकम्) यत्क्वाथ्यमानं निर्वेगम् Suçr. 1,174,6.

निर्वेतन (निस् + वे°) adj. *keinen Lohn empfangend* Râǵa-Tar. 5,204.

निर्वेद (von विद् mit निस्) m. 1) *Ueberdruss*, *Ekel*; mit gen. und loc.: न चास्य जीविते राजन्निर्वेदः समजायत MBh. 11,144. न चैव जीविताशायां निर्वेदमुपगच्छति 148. तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च Bhag. 2,52. यावद्रामस्य निर्वेदस्तव वै चित्तमागतः R. 3,55,19. ज्ञात°. कर्म°, धर्म° MBh. 12,7901. तद्वचननिर्वेदेन *weil er dieser Reden überdrüssig war* Pańkat. ed. orn. 63,21. अनिर्वेदं यत्नं कर् so v. a. *unverdrossen sich bemühen* R. 5,15,6. — 2) *vollkommene Gleichgültigkeit gegen die Welt* Muṇḍ. Up. 1,2,12. °धृतकषायं भिक्षुम् Mṛkkh. 113,3. Bhâg. P. 1,13,25. 19,14. 3,24,1. 5,1,37. स° Dhûrtas. 71,2. — 3) *Verzweiflung*, *Verzagtheit*, *Kleinmuth*: तत्त्वज्ञानापदीर्ष्यादेर्निर्वेदः स्वावमानना । दैन्यचिन्ताश्रुनिःश्वासवैवर्ण्योच्छ्वसितादिकृत् Sâh. D. 64,8. 63,20. H. 321. Halâj. 4,69. Çat. Br. 2,3,4,6. MBh. 12,5725. 15,70. 72. R. 1,55,10. 3,43,28. 75, 15. 5,26 in der Unterschr. des Kap. परिभवान्निर्वेदमापद्यते Mṛkkh. 8,12. Kathâs. 4,26. 6,155. 7,52. Pańkat. II,62. 49,16. 127,17. Bhâg. P. 5,14. 15. अनिर्वेदः श्रियो मूलमनिर्वेदः परं सुखम् । अनिर्वेदो हि सततं सर्वार्थेषु प्रवर्तते ॥ R. 5,15,5. 4,9.18. Pańkat. I,374. अनिर्वेदप्राप्याणि श्रेयांसि भवन्ति Vikr. 68,6.

निर्वेदवत् (von निर्वेद) adj. *gleichgültig gegen Alles*: बहुनिर्वेदवान्भृशम् Pańkat. III,188.

निर्वेधिम (von व्यध् mit निस्) mit Ergänzung von कर्ण *eine best. Verunstaltung des Ohres* Suçr. 1,55,14. 20.

निर्वेपन (निस् + वे°) adj. *nicht zitternd*, *nicht flackernd*: दीप Varâh. Bṛh. S. 79,2.

निर्वेश (von विश् mit निस्) m. 1) *Lohn*, *Vergeltung*, *Bezahlung* AK. 2,10,39. 3,4,28,217. H. 362. an. 3,721. Med. ç. 21. M. 6,45, v. l. für निर्देश und निदेश. पादयोषितम् Trik. 3.3,63. रक्तानिर्वेशो राजभागः शुल्कः Schol. zu P. 5,1,47. Daçak. 200,10. भर्तुः पिण्डस्य निर्वेशं कर्तुमिच्छामि R. 3,33,25; vgl. निर्वेश्य. — 2) *Sühne*: अनिर्वेश *der seine Sünden nicht gesühnt hat* Bhâg. P. 5,26,18. अकृत° 6,1,68. अयं हि कृतनिर्वेशो जन्मकोट्यंहसामपि 2,7. — 3) *Genuss*, = भोग, उपभोग AK. 3,3,20. 3,4,28, 217. H. 638. H. an. Halâj. 4,70. भाग in Med. ist wohl nur Druckfehler. — 4) *Ohnmacht* H. an. Med.

निर्वेशनीय (wie eben) adj. *zu geniessen, was genossen wird:* मधु वनितानां नेत्रनिर्वेशनीयम् (यौवनम्) RAGH. 18, 51.

निर्वेष्टन (von वेष्ट् mit निस्) n. *Weberschiff* HÂR. 214.

निर्वेष्टव्य (von विष् mit निस्) adj. 1) *zu lohnen, zu vergelten:* अयं हि कालः संप्राप्तो धार्तराष्ट्रोपजीविनाम्। निर्वेष्टव्यं मया तत्र प्राणानपरिरक्षता॥ MBH. 5, 4948. — 2) *zu verschönern, schön zu machen:* निर्वेष्टव्यं शरीरं यैर्व्रतकैः पुण्यकैरपि HARIV. 7858.

1. निर्वैर (निस् + वैर) n. *Friedfertigkeit* BHÂG. P. 3,14,45. 27,7. 4, 30,35. 5,5,11. 7,1,25.

2. निर्वैर (wie eben) 1) adj. *keine Feindschaft habend, in Frieden lebend, einträchtig, friedfertig* MBH. 15, 882. VARÂH. BṚH. S. 46, 5 (6). BHÂG. P. 4,2,2. 5,9,18. 7,4,28. °रम् adv.: अनुरूपो न ते राम निर्वैरं वालिनो वधः *da keine Feindschaft zwischen euch besteht* R. 4,20,7. Nom. abstr. °ता f. *Eintracht* MBH. 15, 749. जग्मुर्निर्वैरतां नृपाः HARIV. 4027. — 2) m. N. pr. eines Jägers HARIV. 1206.

निर्वैरिण (निस् + वै°) n. *das Freisein von Feindschaft, Eintracht* TARKASAṂGR. 19.

निर्वोढर् (von वह् mit निस्) nom. ag. 1) oxyt. als verb. fin. *wird wegführen:* अघ इमाः सर्वाः प्रजा निर्वोढा. — 2) *sondernd, scheidend* ÇAṂK. zu KHÂND. UP. 8,14. — Vgl. निर्वहितर्.

निर्व्यञ्जन (निस् + व्य°) 1) adj. *würzelos:* अशन MBH. 12, 3189. HARIV. 3489. — 2) °ने wohl so v. a. *gerade heraus, ohne viele Umschweife:* पृष्टः PAṄKAT. 218, 8. *leise* BENFEY.

निर्व्यथ (निस् + व्यथा) adj. 1) *frei von Schmerzen, sich wohl fühlend* RÂGA-TAR. 5, 61. — 2) *keine Bewegung des Herzens fühlend, ruhig:* आरामांश्च वृक्षांश्च नाशयिष्यन्ति निर्व्यथाः MBH. 3, 13065. शत्रुपूगेषु निर्व्यथः 6, 773.

निर्व्यथन (निस् + व्य°) n. *Höhle (Ort der Ruhe)* AK. 1,2,1,2. H. 1363. HALÂJ. 3,2.

निर्व्यपेत (निस् + व्यपेत) adj. f. आ *unbekümmert um* (loc.), *gleichgültig gegen:* गेहेषु R. 2,46,19. स्वजीविते RÂGA-TAR. 3,394. फलप्रवृत्तौ RAGH. 14,39. दर्भाङ्कुर° 13,25.

निर्व्यलीक (निस् + व्य°) adj. 1) *kein Leid verursachend, nicht verletzend:* वचस् BHÂG. P. 1,7,49. दान so v. a. *von Herzen kommend, gern gereicht* MBH. 13, 5994. — 2) *kein Leid empfindend, Etwas gern thuend:* गुरवो ऽग्रयः। मानिता निर्व्यलीकेन (मया) 4,28. निर्व्यलीकेन चेतसा, — हृदा *mit leichtem Herzen, gern:* गच्छेयं त्वदनुज्ञातो निर्व्यलीकेन चेतसा R. GORR. 2,18,53. BHÂG. P. 3,13,9. 21,56. यद्येषाभिमतं वीरं पतिमाप्नोति शोभना। ततस्तपस्त्वहं कुर्यां निर्व्यलीकेन चेतसा MÂRK. P. 21, 43. 64. 22,13. निर्व्यलीकम् adv. *gern* BHÂG. P. 2,7,42. निर्व्यलीकतस् dass. 3,24,12.

निर्व्याकुल (निस् + व्या°) adj. *nicht aufgeregt, ruhig;* davon nom. abstr. °ता f.: सर्वं सविस्तरं निर्व्याकुलतया कथयिष्यामि *in aller Ruhe* PAṄKAT. 195,5.

निर्व्याघ्र (निस् + व्याघ्र) adj. *tigerfrei:* वन MBH. 5, 868.

निर्व्याज (निस् + व्याज) adj. *ohne Trug, ehrlich, lauter* MBH. 3, 13047. मित्र KATHÂS. 22,146. हृदय 24,194. von Çiva ÇIV. °जम् adv. MBH. 3, 168. AMAR. 79. RÂGA-TAR. 1,375. 2,53. *ohne Täuschung, genau:* न निर्व्याजं जिगीषूणां दृश्यते क्वावधिः क्वचित् 4, 343. निर्व्याजीकृत ÇÂNTIÇ. 4, 19. nom. abstr. निर्व्याजता f. *Ehrlichkeit, Geradheit* Spr. 581.

निर्व्याधि (निस् + व्या°) adj. *gesund, kräftig:* वत्सतर MBH. 9, 2822.

निर्व्यापार (निस् + व्या°) adj. *frei von Beschäftigungen, unbeschäftigt:* °स्थिति = क्षण AK. 3,4,13,50. मैथिलीकण्ठनिर्व्यापारेण बाहुना RAGH. 15,56. MADHJAM. 39.

निर्व्यूढ s. u. 1. ऊह् mit निर्वि; nicht recht deutlich ist die Bed. des Wortes RÂGA-TAR. 3,470. Das n. als v. l. von निर्वाह (NB) *das zu-Ende-Führen* Spr. 672.

निर्व्यूढि (von 1. ऊह् mit निर्वि) 1) *Ende, Ausgang:* शैलूषस्येव मे राज्यरङ्गे ऽस्मिन्वल्गतश्चिरम्। निर्व्यूढावपि वैरस्यं दिष्ट्या न प्रेक्षका गताः॥ RÂGA-TAR. 2,156. — 2) *Gipfel, der höchste Grad:* द्वयोरेवात्र निर्व्यूढिं प्रजावात्सल्यमागतम् RÂGA-TAR. 3,472.

निर्व्यूह (wie eben) m. SIDDH. K. 250, a, 4. 1) *Thürmchen:* द्वारतोरणनिर्व्यूहध्वजसंबाधशोभिना (प्राकारेण) MBH. 3, 11700. — 2) *Helm* oder *ein best. Helmzierath:* (वीराः) सनिर्व्यूहाः MBH. 7, 3166. = शेखर H. an. 3,765. — 3) *Thor, Thür.* — 4) *Pflock in der Wand zum Aufhängen von Sachen* (नागदन्तक). — 5) *ausgekochter Saft* H. an. — Vgl. निर्यूह.

निर्व्रण (निस् + व्रण) adj. *ohne Wunden, unverletzt* MBH. 7, 2742. 8, 1607. 12, 11313. BHÂG. P. 8,6,37. *nicht schadhaft, ohne Scharten, ohne Sprung:* सायकः परनिर्व्रणः MBH. 4, 1340. पात्र M. 6,53.

निर्व्रत (निस् + व्रत) adj. *der keine religiöse Observanz beobachtet* MBH. 12, 1385.

निर्व्रस्क (von व्रश्च् mit निस्) adj. *ausgerodet* KÂTJ. ÇR. 22,3,5.

निर्व्लयनी (von व्ली mit निस्) f. s. निल्वयनी, अहि°.

निर्हरण (von हर् mit निस्) n. 1) *das Herausnehmen, Wegschaffen, Entfernen:* तस्माद्बुद्धिः कर्तव्यं कर्मणां त्रिगुणात्मनाम्। बीजनिर्हरणम् BHÂG. P. 7,7,28. दोषाणाम् (in medic. Sinne) SUÇR. 1,21,2. 2,380,3. 409,16. 184,13. दोष°, पाप°, अघ° MBH. 12, 10033. 11534. BHÂG. P. 6, 3,24. KULL. zu M. 8,92. 11,27. 53. — 2) *das Hinaustragen einer Leiche zum Scheiterhaufen* MBH. 12, 10938. R. GORR. 2,80,20. 83,24. BHÂG. P. 1,7,58. 9,46. KULL. zu M. 5,88.

निर्हरणीय (wie eben) adj. *wegzuschaffen, zu entfernen:* पापम् KULL. zu M. 11,145.

निर्हर्तव्य (wie eben) adj. dass.: दोषाः SUÇR. 2,184,11.

निर्हस्त (निस् + हस्त) adj. *handlos* AV. 3,1,1. 6,65,2. 66,1.2. — Vgl. नैर्हस्त.

निर्हाद (von ह्रद् mit निस्) m. *Ausleerung, Excremente:* निर्हादाहारकारिणी (शकुनी) VARÂH. BṚH. S. 85,63. पश्यामि बकुलांश्चाजन्वृत्तानुदकसंश्रयान्। सारसानां निर्हादमत्रोदकमसंशयम्॥ MBH. 3, 17249; vgl. निर्हार. — Fehlerhaft für निर्ह्राद MBH. 14, 2118. RAGH. ed. Calc. 1,42.

निर्हार (von हर् mit निस्) m. 1) *das Hinausziehen* AK. 3,3,17. — 2) *das Hinaustragen (einer Leiche zum Scheiterhaufen)* BHÂG. P. 7,2, 35. — 3) *das bei-Seite-Bringen, das Wegnehmen für sich:* न निर्हारं स्त्रियः कुर्युः कुटुम्बाद्बहुमध्यगात्। स्वकादपि च वित्ताद्धि स्वस्य भर्तुरनाज्ञया॥ M. 9,199. — 4) *das Wegschaffen, Vernichten, Aufheben:* कर्म° BHÂG. P. 3,29,10. 6,1,11. 2,12. — 5) *Entleerung* (Gegens. आहार): गवां निर्हारनिर्मुक्ताद्यावकात् MBH. 13, 1796. आहारनिर्हारविहारयोगाः

सुसंवृता धर्मविदा तु कार्या: Âknikat. im ÇKDr.; vgl. निर्ह्राद, नीहार. — 6) *Vollendung* Vjutp. 172.

निर्हारक (wie eben) adj. *der (eine Leiche) hinausträgt (zum Scheiterhaufen)*: प्रेत° M. 3,166 (Calc. Ausg.). Kull. zu M. 5,64. 65. 102. *Reiniger* Vjutp. 97.

निर्हारण (vom caus. von हर् mit निस्) n. *das Hinaustragenlassen (einer Leiche zum Scheiterhaufen)* Kull. zu M. 5,104.

निर्हारिन् (von हर् mit निस्) adj. *sich weit verbreitend* (von einem Geruch) AK. 1,1,4,19. 20. H. 1390. MBh. 12,6848. निर्हारिन् 14,1409.

निर्हिमम् (निस् + हिम) adv. *über den Winter hinaus* P. 2,1,6, Schol.

निर्हृति (von हर् mit निस्) f. *das Wegschaffen, aus-dem-Wege-Räumen*: संवर्धनं प्रधानानां निरस्यानां च निर्हृतिः Kâm. Nitis. 13,55.

निर्हृत्य (wie eben) adj. *auszulassen* TBr. 2,2,4,7.

निर्हेतु (निस् + हेतु) adj. *keine Ursache habend* MBh. 12,3277. Davon nom. abstr. °त्व n. Madhjam. 61.

निर्ह्राद (von ह्राद् mit निस्) m. *Laut, Ton* AK. 1,1,6,1 (auch निह्राद). MBh. 3,13087. नेमि° 6,5574. रथ° Bhâg. P. 3,17,8. धनुषः MBh. 14,2118 (falschlich निर्हाद). आभरण° Hariv. 13618. सैन्यस्य R. 3,30,27. करिपुंगवस्य 5,38,34. 6,76,23. तन्त्रीकल° Kathâs. 11,4. आतोद्यवाद्य° Vid. 336. vom *Brausen* des Meeres Bhâg. P. 7,8,32. मारसैः कलनिर्ह्रादैः (sic) Ragh. ed. Calc. 1,42. Am Ende eines adj. comp. f. आ: भीम° (शक्ति) MBh. 3,11729. शत° (गदा) 5,2042. चचालाथ सनिर्ह्रादा पृथिवी 9,3623. आतोद्य° Kathâs. 23,83. मेघनिर्ह्रादया वाचा Bhâg. P. 4,15,21. 6,1,37. — Vgl. दुन्दुभि°.

निर्ह्रादिन् (wie eben oder von निर्ह्राद) adj. *schallend, tönend, brausend*: निर्ह्रादी ते मुरज इव चेत्कन्दरेषु ध्वनिः स्यात् Megh. 57. उत्खातोद्यनिर्ह्रादि (रात्रगृह) Kathâs. 25,227. मायूरी मार्जना Mâlav. 20. नदी R. 5,16,30.

निर्ह्रास (von ह्रस् mit निस्) m. *Abkürzung* Âçv. Çr. 6,6. *Verkürzung eines Vocals* P. 1,1,58, Vârtt. 2.

निर्ह्रीक (निस् + ह्री) adj. *nicht schüchtern, keck, verwegen* MBh. 7,4806. 8,1423. 13,2025.

निल्, निलति = गहन (दुर्बोध) Dhâtup. 28,68; vgl. ली mit नि.

निलम्भ (von लम्भ् mit नि) s. अ°.

निलय् s. u. 3. इ mit निस्.

निलय (von ली mit नि) m. Vop. 26,171. 1) *das Sichverstecken*: अ° *sich nicht verbergend*: अनिलया चाभया च Ait. Br. 5,25; nach dem Brâhmana so v. a. *nicht ruhend*: अनिलया तद्वायुर्नह्येष कदाचन निलयति ebend. — 2) *Versteck der Thiere, Wohnstätte, Residenz, Aufenthaltsort* AK. 2,2,5. 3,4,24,147. H. 990. Halâj. 2,136. अह्नेः Varâh. Bṛh. S. 53, 88. काकस्य 94,50. R. 2,46,3. Bhâg. P. 5,20,8. R. 1,72,21. 74,6. 4,58, 22. 5,56,64. Ragh. 2,15. Kathâs. 15,34. Râga-Tar. 3,106. Bhâg. P. 2, 7,35. 3,23,16. Mârk. P. 18,49. सीता° R. 2,25,45. दिवा प्रासादनिलयम् MBh. 1,4475. लङ्का° R. 1,3,27 (21 Gorr.). विल° Bhâg. P. 5,24, 19. Gît. 11,13. Ein adj. comp. auf निलय bedeutet *a*) *seine Wohnung in — habend, wohnend —, sich aufhaltend in*: कैलास° MBh. 2,275. 3,827. 4,2041. R. 1,75,26. 2,45,8. 3,27,13. Varâh. Bṛh. S. 69,12. Bhâg. P. 3,16,1. 6,9,44. जनान्त° Suçr. 1,204,5. आसन्न° 7. — *b*) *wo der und der seine Wohnung hat, bewohnt von, eine Wohnstätte für — seiend*: साधुसिद्ध° (स्थान) Varâh. Bṛh. S. 50,2. खग° (तरु) 52,120. मधु° (तरु) 57,3. भूत° (देव) Bhâg. P. 8,1,11. Vet. in LA. 5,4. वैर° (निषाद) R. 1, 2,13. प्रताप° (महीपति) Vid. 2. त्रिवर्ग° (आत्मन्) Pańkat. III,243. f. आ: द्वारकां वृष्णिनिलयाम् Hariv. 15062; vgl. गन्धनिलया. Wenn dieses f. nicht wäre, könnten die unter *b* aufgeführten Composita auch einfach in der Bed. *die Wohnstätte von* aufgefasst werden. निलय Bhartṛ. 1,80 falsche Lesart für वलय.

1. निलयन (wie eben) n. 1) *das Sichniederlassen*: उत्तमाङ्गे निलयनं कपोतकङ्कप्रभृतीनाम् Suçr. 1,118,5. Varâh. Bṛh. S. 87,12. — 2) *Zufluchtsstätte, Wohnstätte, Lager*: असितं ते निलयनम् आस्थानमसितं तव TBr. 2,4,4,1. निलयन, अ° (ब्रह्मन्, परमात्मन्) Taitt. Up. 2,6. 7. Bhâg. P. 5,19,20. (द्रोणार्जुनौ) तावेवास्तां निलयनं तावार्तायनमेव च MBh. 7, 8540. Bhâg. P. 6,7,23. नदीनिलयनाः सर्पाः R. 2,28,20.

2. निलयन n. nom act. von अय् mit निस् P. 7,2,46, Schol.; s. u. 3. इ mit निस्.

निलाय्, निलायते und निलायम् s. u. ली mit नि.

निलिम्प (von लिप्, लिम्प् mit नि) P. 3,1,138, Vârtt. 1. 1) m. Bez. *gewisser Genien* AV. 3,26,5; vgl. TS. 5,5,10,3. *eine* Marut-*Schaar* Taitt. Âr. 4,24,1. *Gott* überh. Trik. 1,1,5. H. ç. 2. Hâr. 202. — 2) f. आ *Kuh* Trik. 2,9,16.

निलिम्पनिर्झरी (नि° + नि°) f. *der Götterfluss, die* Gaṅgâ Râvana im Çivastotra, ÇKDr.

निलिम्पिका (von निलिम्पा) f. *Kuh* H. 1266.

निलीन s. u. ली mit नि; davon निलीनक gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2, 80. N. pr. *eines Dorfes im Nordlande*; vgl. नैलीनक.

निवक्षस् adj. wahrscheinlich Bez. *einer best. Farbe* oder *Zeichnung* (des Opferthieres) TS. 5,6,22,1. — Wohl 1. नि + वक्षस्.

निवचन (von वच् mit नि) n. 1) *Ausspruch; Anrede*: अवोचाम निवचनान्यस्मिन् Ṛv. 1,189,8. निवचना कवये काव्यान्यशंसिषं मतिभिर्विप्र उक्थैः 4,3,16. 9,97,2. 10,113,10. — 2) *Sprichwort, Redensart*: इदं वपुर्निवचनं जनासश्चरन्ति यन्नद्यस्तस्थुरापः Ṛv. 5,47,5. तदप्येतन्निवचनमस्ति Çat. Br. 2,4,4,4. — 3) निवचने कर् (°ने कृत्वा und °नेकृत्य) P. 1, 4,76. Vop. 15,5. Nach dem Schol. zu P. = वचनं नियम् *die Rede hemmen, aufhören zu reden*; hiernach wäre das Wort auf 1. नि + वचन zurückzuführen. Die Verbindung mit dem loc. führt eher auf eine Bedeutung wie *zum Sprichwort erheben*. — Vgl. निर्वचन.

निवत् (von 1. नि) f. *Tiefe, Thal*: उद्वत्स्वस्मा अकृणोतना तृणं निवत्स्वपः Ṛv. 1,161,11. 3,2,10. 7,50,4. 10,127,2. 142,4. वृष्ट्यां विश्वा निवतः (P. 5,1,118, Sch.) पृणाति AV. 6,22,3. TS. 3,2,4,4. TBr. 2,8,4, 4. निवता instr. *zur Tiefe, abwärts* Ṛv. 8,45,33. AV. 5,3,2.

निवना (von 1. नि) adv. wohl *zu Thal*: अस्मै रीयन्ते निवनेव सिन्धवः Ṛv. 10,40,9.

निवपन (वप् mit नि) n. 1) *das Hinwerfen, Wegschütten* Kâtj. Çr. 7,7,2. अंशु° 12,5,9. 17,3,9. 27. 14,1,13. पुरीष° 17,7,8. — 2) *eine Darbringung an die Manen* Çabdar. im ÇKDr. MBh. 13,4373. Çâk. 152. — Vgl. निर्वपण.

निवर् (von वर् mit नि) 1) m. *Deckung, Schutz* oder *Beschützer*: आर्डु मे निवरो भुवद्वृत्रहादिष्ट पौंस्यम् Ṛv. 8,82,15. — 2) f. आ *Mäd-*

chen P. 3, 3, 48, Sch. Mit. im ÇKDr. Nach Wils. in 1. नि + वर (*keinen Mann habend*) zu zerlegen, aber nach dem Schol. zu P. von वृ mit नि.

निवर्त (von वर्त् mit नि) adj. *der umkehren macht:* आ निवर्त नि वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि Ṛv. 10,19,6.

निवर्तक (von वर्त् simpl. und caus. mit नि) adj. f. °वर्तिका 1) *umkehrend:* संग्रामेष्वनिवर्तकः Hariv. 5948. — 2) *aufhören machend, aufhebend, vertreibend* Pat. bei Gold. Mân. 49, *a.* वाग्दण्डकर्ममनसां त्रयाणां च निवर्तकः MBh. 12,8681. चतुर्युग° Hariv. 12324. अविद्यायास्तु सर्वत्रैव निवर्तिका (विद्या) दृश्यते Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 201. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 59. Bhâshâp. 136. Schol. zu Kap. 1, 2. Siddh. K. zu P. 7, 2,63. आदेश *ein Befehl nicht zu handeln* Bhâg. P. 6,5,20. Nom. abstr. °त्व n. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 81.

निवर्तन (wie eben) 1) adj. *a)* (*zurücktretend*) *aufhörend, zu bestehen aufhörend:* मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् von Helden gesagt, die in ihrer aufgeregten Stimmung *vergessen, dass es einen Tod giebt*, MBh. 6,2427. 7,1506.7785. Vgl. कृत्वा मृत्युनिवर्तनम् u. 2, *b.* — *b) umkehren machend:* आ निवर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तय Ṛv. 10,19,8. — 2) n. *a) das Zurückgehen, Rückkehr, Umkehr:* गतीर्दश समापन्नौ प्रवर्तननिवर्तने: R. 6, 92,4. AV. 3,6,7. MBh. 4,2129. 13,5222. 18,56. R. 1,3,18 (8 Gorr.) 2, 22,15. 28,2. 45,28. 82,23. 83,26. 109,38. Vikr. 82,20. Çântiç. 3,2. पन्थानमनिवर्तनम् *auf dem keine Rückkehr stattfindet* Bhâg. P. 6,5,21. An mehreren Stellen wäre auch die caus. Bed. *das Zurückbringen* zulässig. — *b) das Aufhören, Unterbleiben, Nichtgeschehen, Gehemmtwerden:* वायोः MBh. 1,8888. चित्ता° Râǵa-Tar. 4,318. सर्पसत्त्र° MBh. 1,2177. संयुगस्य Hariv. 1096. स्वयंवर° 6187. सामर्थ्यं च न पश्यामि भविष्यस्य निवर्तने 11107. तोयप्रवर्तनात्खेयो (सेतुः) बन्ध्यः स्यात्तन्निवर्तनात् Mit. 244,5 v. u. कृत्वा मृत्युनिवर्तनम् *machend, dass der Tod aufhört* so v. a. *vergessend, dass es einen Tod giebt*, MBh. 7,9296; vgl. मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् u. 1, *a.* Auch hier wäre an mehreren Stellen die entsprechende causative Bedeutung am Platze. — *c) das Abstehen von, sich-Enthalten von;* mit dem abl.: निवर्तनाद्धि सर्वतो न वेत्ति दुःखमण्वपि MBh. 5, 1273. राज्यान्निवर्तनं तस्य ब्रह्मचर्यव्रते स्थितिः 1, 373. विधर्मात् Bhâg. P. 3,8,2. अकार्य° MBh. 3,17373. — *d) das Abstehen vom Handeln, Unthätigkeit;* Gegens. प्रवर्तन Kâm. Nîtis. 1,28. — *e) das rückkehren-Machen, Zurückbringen:* गवाम् Amar. 84. (अस्त्रम्) सप्रयोगनिवर्तनम् *das Abschiessen und Wiederzurückkehrenlassen von Waffen* MBh. 1,5306. 3,1655.1693. 12,76. R. Gorr. 1,31,3.11. — *f) Mittel zur Rückkehr:* न तत्ते अग्ने प्रमृषे निवर्तनं यद्दूरे सन्निहाभवः Ṛv. 3, 9, 2. 10,19,8. परायतो निवर्तनम् AV. 7,38,1. — *g) das Zurückschneiden* (der Haare) Kâtj. Çr. 15,8,28 (nach dem Schol.). — *h) das Zurückbringen, Zurückhalten von* (abl.): दमो बाह्यविषयेन्द्रियाणां तद्व्यतिरिक्तविषयेभ्यो निवर्तनम् Vedântas. (Allah.) No. 12. — *i) ein best. Flächenmaass, 40000 Quadrat-*Hasta Colebr. Alg. 2. Colebr. Misc. Ess. II, 312. — निवर्तन = साधन AK. 3,4,18,122 fehlerhaft für निर्वर्तन; auch die Bed. *Herstellen*, welche Müller in der deutschen Ausg. des Ṛv. S. VI annimmt, ist nicht zu rechtfertigen.

निवर्तनस्तूप (नि° + स्तूप) m. N. eines Stûpa, bei dem der Wagenlenker Buddha's *umkehrte*, Hiouen-thsang I, 330; vgl. den Index.

निवर्तनीय (vom caus. von वर्त् mit नि) adj. 1) *zurückzuführen* Mâlav. 71,1 (wo so st. निर्व° zu lesen ist). — 2) *rückgängig zu machen, ungeschehen zu machen, zu hemmen:* व्यवहार Kull. zu M. 8,168. दिष्टस्य ग्रन्थिर् निवर्तनीयः MBh. 1,7330.

निवर्तयितव्य (wie eben) adj. *zurückzuhalten:* न निवर्तयितव्यो ऽहम् R. Gorr. 2,21,22. 31,7 (8 Schl.)

निवर्तितव्य (wie eben) adj. *zurückzuführen* MBh. 18,55.

निवर्तिन् (von वर्त् mit नि) adj. 1) *zurückkehrend, umkehrend:* स्रोतसो वानिवर्तिनः (वातिवर्तिनः R. Gorr. 2,114,17) R. 2,105,29. यौवनमनिवर्ति Spr. 788. संग्रामादनिवर्तिनः *aus dem Kampfe nicht umkehrend* so v. a. *nicht fliehend* AK. 2,8,2,66. युद्धानि° H. 795. संग्रामेष्वनिवर्तिनः Daç. 2,40. संयुगेष्वनिवर्तिनाम् R. 1,6,20. समरेष्वनिवर्तिनाम् 3,28,18. MBh. 5,5988. Dem nachgebildet सलिलेष्वनिवर्तिनः von Fischern, *die aus dem Wasser nicht herauskommen*, 13,2653. Dazu nom. abstr.: संग्रामेष्वनिवर्तित्वम् M. 7,88. — 2) *sich enthaltend von:* पृथक्कर्म° MBh. 12, 10886. — 3) (mit caus. Bed.) *eine Umkehr gestattend:* कृतान्तेनानिवर्तिना Hariv. 4836. — आत्मकार्यनिवर्तिनीनाम् Çâk. 68,13 fehlerhaft für °निर्वर्त°.

निवर्त्य (vom caus. von वर्त् mit नि) adj. s. दुर्निवर्त्य.

निवर्हण und निबर्हण (von वर्ह्, बर्ह् mit नि) 1) adj. *vernichtend, vertilgend, beseitigend, vertreibend:* क्षत्रियाणां निवर्हणम् (धनुः) MBh. 3,8659. वृत्र° (वज्र) 1,6485. अरि° 2,1281. शत्रु° 3,14721. 4,175. 5, 7276. Indr. 1,1. Arǵ. 10,55. Hariv. 701. R. 1,1,11. 3,12,18. 6,86,20. मृगव्याल° 3,7,6. ततो ऽग्निः संप्रजज्वाल दशग्रीवनिवर्हणः (bei der Leichenverbrennung) 6,96,17. Râǵa-Tar. 4, 83 (wohl गर्ह्यनि° zu lesen). सर्वव्याधि° Suçr. 1,166,11. 233,16. 165,9. पित्त° 196,12. 2,346,17. दोष° 462,19 (wo viell. नवर्हणान् zu lesen ist). — 2) n. *das Vernichten, Vertilgen* AK. 2,8,2,81. H. 370. Halâj. 2,322. MBh. 1,7410.8199. शत्रु° 4,684. 5,913.2611. 6,3270. 12,2356.3846. Hariv. 689.692.6825. 14444.16349. R. 1,3,20.30 (25 Gorr.). 6,16,3. 74,31. Mârk. P. 17,13. — Fehlerhaft für निर्वहण Colebr. und Lois. zu AK. 1,1,7,15. Spr. 365, v. l.

निवसति (von वस्, वसति mit नि) f. *Wohnung* Çabdar. im ÇKDr.

निवसथ (wie eben) m. *Dorf* H. 961.

1. निवसन (wie eben) n. *Wohnung* Halâj. 2,137. Çabdar. im ÇKDr.

2. निवसन (von वस्, वस्ते mit नि) n. 1) *das Anziehen* (eines Kleides): चीरस्याकुशला देवी सम्यग्निवसने R. Gorr. 2,37,13. — 2) *Kleid, Gewand* H. ç. 135. Halâj. 2,393. Ragh. 19,41. Varâh. Bṛh. S. 47,50. 50, 19. 58,32. Daçak. 105,1. Pańkat. ed. orn. 49,13. *Untergewand* H. 673. Halâj. 2,391. Vgl. चीवर°.

निवस्तव्य (von वस्, वसति mit नि) adj. 1) *zu wohnen:* (तदस्माभिः) निवस्तव्यं कृत्वावासम् MBh. 1,5794. — 2) *zuzubringen:* किमवश्यं निवस्तव्यमाश्रमेषु त्रिषु MBh. 12,12280.

निवह (von वह् mit नि) m. 1) *Schaar, Schwarm, Masse, Menge;* sg. und pl. AK. 2,5,39. 3,4,2,32. 25,163. H. 1412. Halâj. 4,1. राजपुत्र° Bhartṛ. 3,42. कैवर्त° Râǵa-Tar. 4,657. जन° Pańkat. V, 8. म्लेच्छ° Gît. 1,14. दैत्य° Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, *a*, 13. Spr. 660. सर्वजीव° Bhâg. P. 5,22,9. वराह° Kathâs. 21,12. कपोत° Râǵa-Tar. 2,50. Pań-

KAT. II,2. घन° VARÂH. BṚH. S. 6,11. अम्बु° 9,29. 12,1. क्लेश° BHÂG. P. 4,13,46. दुःख° adj. 3,9,9. दुःखनिवह्या f. 3,19,16 (hiernach ist oben दुःखनिवह zu streichen). कान्ति° DEV. 4,19. — 2) N. *eines der 7 Winde* GJOTISHA im ÇKDR. *einer der 7 Zungen* (als masc.!) *des Feuers* COLEBR. Misc. Ess. I, 190, N.

निवाकु m. N. pr. eines Mannes gaṇa बाह्वादि zu P. 4, 1,96. — Vgl. नैवाकव, नैवाकवि.

1. निवात॑ (1. नि + वात *Wind*) adj. f. आ *vor dem Winde geschützt, dem Winde nicht zugänglich* AK. 3, 4, 14, 87. H. an. 3,270. MED. t. 119. सभा R. 2, 56, 32. देश HARIV. 3948. गिरिगह्वम् — निवातशरणं गवाम् 3947. गृहेषु सुनिवातेषु MBH. 13,5767. निवातेव वनस्थली RAGH. 15,66. गर्भवेश्मसु निवातकुक्षिषु 19,42. निवातपद्मस्तिमितेन चक्षुषा 3, 17. n. *ein vor Wind geschützter Ort; Windstille:* प्रवातनिवात° SUÇR. 1,5,8. निवातं त्वायुषे सेव्यमारोग्याय च सर्वदा 2, 143, 13. °ते 165, 10. ÇAT. BR. 11,5,3,12. KÂTJ. ÇR. 25,10,21. PÂR. GṚHJ. 3,15. अमूर्यमिव सूर्येण निवातमिव वातेन । कृत्स्नेन समुपेतेन जह्वषे भारतं पुरम् ॥ MBH. 2,1218. 12, 6704. निवाते वा यथा दीपो दीप्येत् 3,13984. दीपो निवातस्थः BHAG. 6, 19. BÂLAR. 27. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 141. °निष्कम्पमिव प्रदीपम् KUMÂRAS. 3,48. RAGH. 13,52. °स्तिमितां वेलाम् 12,36. Zusammengesetzt mit einem Worte, welches den schutzgewährenden Gegenstand bezeichnet; dieses Wort behält im comp. den ihm eigenen Accent nach P. 6, 2,8. कुटीनिवातम्, शमी° (angeblich adv.) Schol. गुहानिवाताश्रयणे ÇVETÂÇV. UP. 2,10. — Vgl. निर्वात, प्रवात.

2. निवात॑ (1. नि + वात von वन्; vgl. 2. अवात) adj. *unangefochten, sicher;* n. *Sicherheit:* निवात इद्धः शरणे स्याम AV. 6, 55, 2; dazu die Variante: निवात एषामभये स्याम TS. 5,7,2,4. वज्रस्याभये ऽनाष्ट्रे निवाते यज्ञमतन्वत ÇAT. BR. 1,1,1,17. यजुषः 3,3,2,16. मातृनिवातम् adv. nach dem Schol. zu P. 6,2,8 so v. a. *zur Seite der Mutter;* genauer *unter dem Schutze der Mutter.* m. *Zuflucht* AK. 3,4,14,87. H. an. 3,270. MED. t. 119. *ein undurchdringlicher Panzer,* = शस्त्राभेद्यं वर्म AK. = दृढसंनाह H. an. MED. adj. = निःसंधि *dicht* TRIK. 3,1,20; vgl. निवातकवच.

निवातक॑ von निवात gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80.

निवातकवच (नि° + क°) adj. *dessen Panzer undurchdringlich ist;* m. pl. Bez. einer Klasse von Dânava oder Daitja ARG. 5, 10. MBH. 1,323. 4801. 3,1684. 4,1431. 5,3573. 14,2229. R. 5,78,10 (von GORR. als adj. aufgefasst). KÂM. NÎTIS. 11, 11. 18. VP. 148. BHÂG. P. 5,24,30. 8,10,22.

निवान्यवत्सा f. (nämlich गो) so v. a. अभिवान्यवत्सा ÇAT. BR. 12,5, 1,4. Auch abgekürzt निवान्या f. 2,5,3,16. 6,1,6. KÂTJ. ÇR. 5,8,13. 25, 8,9. °वत्स 5,6,34.

निवाप (von वप् mit नि) m. 1) *Saat:* स्तोतव्या चेह पृथिवी निवापस्येह धारिणी MBH. 13,4350. अवनिं प्रमदा गाश्च निवापं बहुवार्षिकम् । तत्ते विप्र प्रदास्यामि 3,17183. pl. *Getreidekörner*(?): कृशरेण च मांसेन निवापैस्तिलसंयुतैः । ओदनं कुम्भशः कृत्वा पुरोधाः समुपाहरत् ॥ MBH. 14, 1919. — 2) *eine Darbringung an die Manen* AK. 2,7,30. TRIK. 3,3, 224. H. 375. HALÂJ. 3, 17. MBH. 12,6996. 13,4367. fgg. R. GORR. 2,56, 28. fg. 111,34. RAGH. 15,91. °दत्तिभिः 8,85. °माल्य 61. निवापाञ्जलयः 5,8. निवापान्न MBH. 13,4376. 4379. निवापोदकभोजनम् MṚKKH. 160,20. निवापाञ्जलिदानानि RÂGA-TAR. 4,130. — Vgl. करण्डक° (करण्डकनिवापक AÇOKÂVAD. 7) und निर्वाप.

निवापक (wie eben) m. *Säer* R. GORR. 2,90,20.

निवापिन् nom. ag. von वप् mit नि gaṇa ग्रहादि zu P. 3,1,134.

निवार 1) m. (von वर् mit नि) *Abhaltung, Abwehr;* s. दुर्निवार. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses VP. 182 aus dem MBH.; die Calc. Ausg. des MBH. hat aber 6,328 नीवारा.

निवारक (von वर् mit नि) adj. *abwehrend, abhaltend:* न पाण्डवानां समरे कश्चिदस्ति निवारकः MBH. 8,1276. गायद्भृङ्ग° RÂGA-TAR. 3,194. उपद्रव° DAÇAK. 62, N. 3.

निवारण (wie eben) 1) adj. *abhaltend, abwehrend:* वर्माणि दैत्यास्त्रनिवारणानि HARIV. 13166. पित्तवात° SUÇR. 1,187,9. दुष्टग्रह° Verz. d. Oxf. H. 9, *b*, 39. प्रावरणे हिमानिलनिवारणे AK. 2,6,3,20. तन्निवारण (प्राकार) MBH. 3,12454. अमङ्गल्य° BHÂG. P. 4,23,34. — 2) n. *a) das Abhalten, Abwehren, Zurückhalten, Verhindern:* पाण्डवानाम् MBH. 6, 4777. HARIV. 1854. R. 2,23,40. 31,7. 3,47,6. 5,61 in der Unterschr. des Sarga. RAGH. 2,5. PAÑKAT. 160,10. रुधिरस्य SUÇR. 1,47,5. उष्म° 127,17. वर्ष° HARIV. 3949. मायानाम् ARG. 10,70. द्यूतस्य MBH. 2,2002. अभिषेक° 5,5062. प्रसङ्ग° KULL. zu M. 8,334. ब्रह्मदण्डमनिवारणमस्त्रपूगैः *nicht abzuwehren* BHÂG. P. 3,15,35. mit dem acc.: तमतमदसंमत्तं सुहृदो न तु कश्च न । निवारणे ऽभवच्छक्तो दीव्यमानम् N. 7,9. — *b) das Abweisen, Bestreiten:* धमस्य BHÂG. P. 1,5,15. परपक्ष° im Gegens. zu स्वपक्षस्थापन MADHUS. in Ind. St. 1,19,1 v. u.

निवार्य (wie eben) adj. *abzuhalten* MBH. 3,16934. 6,2607. अतात् 3, 16942. अ° *nicht abzuhalten, nicht abzuwehren, nicht zurückzuhalten, nicht zu hemmen, unwiderstehlich* MBH. 1,6459. अस्त्र HARIV. 6776. विक्रम R. 5,39,32. गति 6,4,13. रणे वीर्यम् MBH. 5,7334. शोक 12,8190. यशस् HARIV. 7026. — Vgl. दुर्निवार्य.

निवाश॑ (von वाश् mit नि) adj. *brüllend, dröhnend:* निवाशा घोषाः सं यन्त्वमित्रेषु AV. 11,9,11.

1. निवास (von वस्, वसति mit नि) m. der Anlaut geht niemals in ष über nach gaṇa सुषामादि zu P. 8,4,39. 1) *das Wohnen, Aufenthalt, das Uebernachten:* इदं वृतं निवासाय ARG. 9,29. तमसातीर° R. 2,46 in der Unterschr. des Sarga. शिवेन वै याहि समीप्सितं वनं सुखं निवासाय R. 3,5,22. गिरीन्द्रकन्दरदरीकुञ्जे BHARTṚ. 3,79. भवनेषु ÇÂK. 179. निवासहेतोर्गृहं च गच्छामो मथुरामितः KATHÂS. 10,105. Spr. 460, v. l. कुम्भकारस्य शालायां निवासं चक्रिरे तदा MBH. 1,6950. विश्रान्तवाहनाः सर्वे निवासायोपसंस्थिताः HARIV. 9700. निनायैनं निवासाय — विप्रमठं निशि KATHÂS. 18,105. — 2) *Wohnstätte, Aufenthaltsort* P. 6,1,201. PAT. zu P. 4,3,89. H. 991. BHAG. 9,18. HIḌ. 4,29. MBH. 4,18. R. 3,65,19. P. 4, 2,69. Schol. zu P. 1,2,51. वास्तु° SUÇR. 1,16,19. BHÂG. P. 2,1,36. 4,18, 30. स्वर्गग्रामकुटी° BHARTṚ. 3,73. अम्भोजिनीवन° 2,15. उष्ट्राणाम् P. 4, 2,69, Sch. पिङ्गलायाः VARÂH. BṚH. S. 87,40. नागस्य ÇIÇ. 4,63. चिन्तायाः (दारिद्र्य) MṚKKH. 8,18. श्रियः BHÂG. P. 1,11,27. श्री° (s. auch bes.) 16,31. 3,7,28. *Nachtlager* R. 2,55,33. °राजन् *der König des Landes, in dem man wohnt,* JÂGÑ. 3,25. — Vgl. जगन्निवास (auch BHAG. 11,37. BHÂG. P. 8,3,31. von Çiva MBH. 13,899), यादो°.

2. निवास (von वस्, वस्ते mit नि) m. *Kleidung:* चर्म° *in Fell gekleidet* HARIV. 10679.

निवासर्क von निवास gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80.

1. निवासन (von वस्, वसति mit नि) n. 1) *das Wohnen, Aufenthalt:* नन्दिग्रामे R. 1,3,16 (10 GORR.). — 2) *das Zubringen* (der Zeit): वर्षरात्रि° R. 1,3,24 (वर्षा° 18 GORR.).

2. निवासन (von वस्, वस्ते mit नि) n. bei den Buddhisten *eine Art Gewand* VJUTP. 207. HIOUEN-THSANG I, 69. 70.

निवासभूमि (1. नि° + भू°) f. *Aufenthaltsort* Spr. 298.

निवासय्, निवासयति *anziehen, anlegen* (ein Gewand) DHÂTUP. 35,33. निवासयति यश्चित्रं चीनांशुकम् HALÂJ. im ÇKDR. Kann als denom. von 2. निवास, aber auch als caus. von वस् mit नि gefasst werden; vgl. 1. u. 2. निवासन.

1. निवासिन् (von वस्, वसति mit नि) adj. subst. *wohnend, Bewohner:* तत्र MBH. 1,8152. HARIV. 8209. मणिमत्याम् 220. वने R. 1,9,36. चन्द्रमण्डले PAÑKAT. 161,18. ग्राम° M. 5,11. आर्यावर्त° 10,34. MBH. 4,212. SÂV. 4,12. ARG. 4,11. R. 1,1,44. 12,11. 2,45,6. ÇÂK. 8,9. 61,7, v. l. VID. 39. Spr. 200. PAÑKAT. 63,8. VET. in LA. 39,5. KIR. 5,3. MÂRK. P. 29,26. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,28,4. 33,3. 27,3. 32,3 (an den beiden letzten Stellen scheint प्रति in distributiver Bedeutung zum folgenden निवासिन् zu gehören). जनस्तपःसत्य° BHÂG. P. 3,13,25. 42. महाकोषनिवासी च महासिः R. 3,18,39. मातृबन्धु° *wohnend bei* RAGH. 12,12. मर्त्य° *die sterblichen Bewohner, die Menschen* HARIV. 7670. 7673. — Vgl. तालवृत्त°, दंष्ट्रा°.

2. निवासिन् (von वस्, वस्ते, mit नि oder von 2. निवास) adj. *gekleidet in*, am Ende eines comp.: द्वीपिचर्म° MBH. 7,9532. 13,6517. HARIV. 11993. 12158. R. GORR. 1,60,12. MÂLAV. 82.

निवाह॑ (von वह् mit नि) m. *das Herabfahren* (Gegens. अभ्यवरोह): अह्नाम् ÇAT. BR. 12,2,2,11.

निविड॑ P. 5,2,32. 1) adj. f. आ *dicht, keinen Zwischenraum darbietend* H. 1446. HALÂJ. 4,33. VAIG. beim Schol. zu ÇIÇ. 7,20. सूर्यत्रपाणि MBH. 5,3578. तोरणैः HARIV. 12005. निविडोन्नतस्तनमुरः MÂLAV. 24. ṚT. 5,11. GÎT. 10,11. वेणु KÂM. NÎTIS. 9,46. BHÂG. P. 5,2,4. MṚKKH. 159,3. PRAB. 87,12. कालिकेव निविडा बलाकिनी RAGH. 11,15. मुष्टि 9,58. संनिधि RÂGA-TAR. 4,110. कण्ठबन्धन RAGH. 19,44. पर्यङ्कबन्ध KUMÂRAS. 3,59. आश्लेष GÎT. 12,10. VET. in LA. 11,5 (wo so zu lesen ist, wie schon LASSEN bemerkt hat). तडभूय (= अत्यन्त nach dem Schol.) NAISH. 5,61. *voll von* (instr.): (शाखिनम्) निविडं पत्त्रसंचयैः HARIV. 3610. वृत्तगम्भीर° 4179. शकुन्तनीड° ÇÂK. 170, v. l. भक्ति *fest* KATHÂS. 5,140. Nach dem Schol. zu P. 5,2,32 निविडा नासिका = नता ना°, निविडम् = नासिकाया नतम्; daneben aber निविडाः केशाः womit doch *dichte Haare* gemeint sein werden. Vgl. noch ÇATR. 14,330. 333, wo die Bedeutung des Wortes nicht klar hervortritt. Gleichbedeutend mit निविड ist निविरीस. — 2) m. N. pr. eines Gebirges MBH. 6,460.

निवि॑द् (विद् mit नि) f. 1) *Anweisung, Aufforderung; Vorschrift, Lehre* NAIGH. 1,11. तान्पूर्वया निविदा हूमहे वयम् ṚV. 1,89,3. 96,2. तामनु त्वा निविदं जोहवीमि 175,6. सत्ता होता निविदः पूर्व्या अनु 2,36,6. 4,18,7. शंसन्ति के चिन्निविदो मनानाः 6,67,10. — 2) Bez. *gewisser Stücke in der Liturgie, welche, in kurzen Benennungen, Anrufungen oder Einladungen der Götter bestehend* (gewöhnlich je ein पद), *an bestimmten Stellen in die Recitation eingefügt werden* (निविदं दधाति). So besteht z. B. pas Âǵjaçastra, wie es im AIT. BR. beschrieben wird, aus dem Âhâva, den zwölf Nivid (अग्निर्देवेद्धः, अग्निर्मन्विद्धः, अग्निः सुषमित्, होता देववृतः, होता मनुवृतः, प्रणीर्यज्ञानाम्, रथीरध्वराणाम्, अतूर्तो होता, तूर्णिर्हव्यवाट्, आ देवो देवान्वक्षत्, यक्षदग्निर्देवो देवान्, सो अध्वरा करति जातवेदाः) und dem Sûkta ṚV. 3,13. AIT. BR. 2,33.34. Bei der Frühspende stehen die N. vor den Uktha, am Mittag in der Mitte, Abends am Ende 3,10.11. ÇÂÑKH. BR. 14,1. am Schluss der N. findet der Praṇava statt. एतशप्रलापं शंसति पदावग्राहं यथानिविदं तस्योत्तमेन पदेन प्रणौति यथा निविदः AIT. BR. 6,33.35. Vorschriften darüber ÇÂÑKH. ÇR. 7, 19,17. fgg. 8,7,1. fgg. 9,6,17.18. — AV. 5,26,4. 11,7,19. पदैर्प्रीणाति निविदः VS. 19,25. आह्वयेताथ निविदं दध्यादथ सूक्तं शंसेत्सो सर्वस्य कॢप्तिः AIT. BR. 2,33. यद्विद्वा निविद्भिर्न्यविदयत्तन्निविदां निविन्नम् 3,9. पञ्च निविदः शस्यन्ते 11.20. 4,1. ÇAT. BR. 3,9,2,28. 13,5,1,9. fgg. 14,6,9,1. ÂÇV. ÇR. 5,5. 9,1.

निविद्धान (नि° + धान) 1) adj. *die* Nivid *in sich enthaltend:* ऋच्, सूक्त u. s. w. AIT. BR. 3,17. ÇAT. BR. 13,5,1,12. ÇÂÑKH. BR. 21,6. 24,4. ÇR. 14,11,7. 16,9 u. s. w. ÂÇV. ÇR. 9,3. — 2) n. *das Einfügen der* Nivid (nach SÂJ.): न तृचं न चतुर्ऋचमति मन्येत निविद्धानम् AIT. BR. 3,11.

निविद्धानीय (von निविद्धान 2.) adj. = निविद्धान 1.: तृच ÇÂÑKH. ÇR. 12,8,68. 18,9,4. सूक्त ÂÇV. ÇR. 5,10.

निविरीस॑ P. 5,2,32. adj. = निविड H. 1447. HALÂJ. 4,33 (°रीश). VAIG. beim Schol. zu ÇIÇ. 7,20. °नितम्ब ÇIÇ. 7,20. °सम् = नासिकाया नतम् P., Schol.

निविवृत्सु (vom desid. von वर्त् mit नि) adj. *abzustehen —, zu entsagen verlangend:* संसार° ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 2.

निविष्टि (von विश् mit नि) f. *das Hineingehen* (in ein Weib), *Beischlaf:* यस्यामु कामा बहवो निविष्ट्यै PÂR. GṚHJ. 1,4. Vgl. यस्यामुशन्तः प्रहराम शेपम् ṚV. 10,85,37.

नि॑वीत (von व्या mit नि) 1) adj. *die heilige Schnur um den Hals tragend:* निवीता ऋत्विजः प्रचरन्ति SHAḌV. BR. 3,8. LÂṬJ. 8,5,8. — 2) n. *das Tragen der Schnur um den Hals, die so getragene Schnur selbst* AK. 2,7,49. H. 845. HALÂJ. 2,252. निवीतं मनुष्याणां प्राचीनावीतं पितृणामुपवीतं देवानाम् TS. 2,5,11,1. उष्णीषं संवेष्ट्य निवीतं KÂTJ. ÇR. 15, 5,13. उपवीतं भवेन्नित्यं निवीतं कण्ठसज्जनम् KÛRMA-P. im ÇKDR. अधो° wohl *derjenige, welcher die Schnur hinuntergestreift hat,* ÂÇV. GṚHJ. 4,2. — 3) m. f. n. *Ueberwurf, Mantel;* = निवृत, प्रावृत AK. 2,6,3,15. — निवीतमोह MBH. 12,8949 fehlerhaft für विनीतमोह.

निवीतिन् (von निवीत 2). adj. *die heilige Schnur um den Hals tragend* M. 2,63. कृतोपवीती देवेभ्यो निवीती च भवेत्ततः। मनुष्यांस्तर्पयेद्भक्त्या ऋषिपुत्रानृषींस्तथा ॥ ÂHNIKAT. im ÇKDR.

निवीर्य (1. नि + वीर्य) adj. f. आ *impotens:* तस्मात्स्त्री निवीर्यानिवीर्यः पुमान् KÂTH. 27,9. 28,8.

निवृत् (von वर्त् mit नि) f. = निचृत् COLEBR. Misc. Ess. II, 153. — Vgl. अति°, पाद°, अतिपाद°.

निवृत 1) partic. s. u. वर् mit नि. — 2) m. f. n. = निवीत *Ueberwurf,*

Mantel Svâmin zu AK. 2,6,3,15. ÇKDr. n. = आवरण Siddh. K. P. 3, 3,21, Vârtt. 2.

निवृत्त partic. s. u. वर्त् mit नि; n. *Rückkehr*, s. दुर्नि°.

निवृत्ति (von वर्त् mit नि) 1) f. a) *Rückkehr* MBh. 5,7469. स्वपुर° Ragh. 4,87. — b) *das Verschwinden, Aufhören, Unterbleiben, Aufhören wirksam —, gültig zu sein* H. 1522. शशिसूर्ययोः MBh. 6,5775. संध्या° R. 3,11,20. विश्वमाया° Çvetâçv. Up. 1,10. अश्वमेधस्य Hariv. 11118. अभिषेक° R. 2, 22,5. 18. पितृपिण्ड° Mârk. P. 26,28. शाप° Çâk. 112,16. Ragh. 8,81. 14,35. Sâñkhjak. 58. अबोधस्य Prab. 69,16. Bâlab. 9. Vedântas. (Allah.) No. 17. सावित्र° Kâtj. Çr. 8,1,5. 7,23. 14,2,27. 15,5,16. Lâtj. 10,3, 21. 4,3. Âçv. Çr. 12,8. प्रकृतस्याधिकारनिवृत्तये Kaijj. bei Gold. Mân. 49, a. Schol. zu P. 1,2,19. 27. 8,3,65. अ° Kâtj. Çr. 22,2,14. 3,51. die Bed. *Aufhören* ist auch AK. 3,4,15,88. H. an. 2,211. Med. th. 2 gemeint; vgl. Aufrecht im Ind. zu Uṇâdis. u. घर्ष in der Note und Benfey in den Göttinger gelehrten Anzeigen 1859, St. 172, S. 1712. — c) *das Abstehen von, das Entsagen* (Gegens. प्रवृत्ति): प्राणाघातात् Bhartṛ. 2,60. मधुमांस° MBh. 13,5608. 5679. M. 5,56. 11,230. ग्राम्यधर्म° Bhâg. P. 3,28,3. विषय° Sâh. D. 80,1. — d) *das Entrinnen*, mit dem abl.: व्यसनात् Pañkat. II,87 (wo wohl निवृत्तिः st. निवृत्तः zu lesen ist). — e) *das Abstehen vom Handeln, Unthätigkeit* (Gegens. प्रवृत्ति) Bhag. 16,7. 18,30. MBh. 13,54. Bhâg. P. 1,5,16. 7,8,9. 3,7,12. 28,36. 4,8,52. 5, 21,7. Prab. 9,13. 14. 97,4. Bhâshâp. 148. Verz. d. Oxf. H. 49, b, 24. 105, a, N. 4. Burn. Intr. 441, wo falschlich निर्वृत्ति geschrieben wird. प्रवृत्तिनिवृत्तिमत् Bhâg. P. 3,32,35. — f) falschlich für निर्वृति *Wonne* Daçak. in Benf. Chr. 182,4. Prab. 89,4 (wo die v. l. das Richtige giebt). — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Vṛshṇi Vâju-P. in VP. 422, N. 21 (vgl. निर्वृति und निधृति). eines Sohnes des Dharma, Königs von Magadhâ, Matsja-P. in VP. 465, N. 14.

निवेदक (vom caus. von विद् mit नि) adj. *mittheilend, berichtend:* गुरोः कर्मनिवेदकम् MBh. 13,2385.

निवेदन (wie eben) 1) adj. *ankündigend, verkündend:* स्फुरते नयनं चास्य सव्यं भयनिवेदनम् Hariv. 9289. unter den Beiwortern von Çiva MBh. 13,1242. — 2) n. a) *das Bekanntmachen mit, Mittheilen, Berichten über:* पृथिव्याः R. 1,3,25 (19 Gorr.). वधोपाय° 33 (29 Gorr.). R. 4, 8,46 und 5,63 in den Unterschrr. Cit. beim Schol. zu Çâk. 31,7. चकारात्मनिवेदनम् *berichtete wer er war* Suv. 3,5. प्रिय° *das Mittheilen einer angenehmen Nachricht* Mṛkkh. 89,23. कवित्व° *eine Ankündigung, dass Jmd einst Dichter sein werde*, Spr. 417. अ° R. 5,15,38. — b) *das Anbieten, Darbringung:* कृत्ते ऽर्घस्य निवेदनम् MBh. 2,1361. अर्घ° Bhâg. P. 8,15,6. Kull. zu M. 2,51. Râga-Tar. 5,50. आत्म° *das sich Hingeben* (einem Gotte) Bhâg. P. 7,5,23. — In der Stelle: सकुण्डलानां पततां शिरसां धरणीतले। पद्मानामिव संघातैः पार्थश्चक्रे निवेदनम्॥ MBh. 7,3203 ist vielleicht निदेवनम् (von 1. दिव् mit नि) *das Spielen* statt निवेदनम् zu lesen.

निवेदयिषु (vom desid. von विद् mit नि ohne redupl.) adj. *über* (acc.) — *zu berichten beabsichtigend* MBh. 3,1543.

निवेदिन् (vom caus. von विद् mit नि) adj. *berichtend, mittheilend, verkündend:* प्रिय° R. 1,18,13. R. Gorr. 1,70,5. 2,2,33. Kathâs. 23, 67. शकुना दीप्ता भयनिवेदिनः Varâh. Bṛh. S. 85,58. 89,13.

निवेद्य (wie eben) 1) adj. *mitzutheilen, zu berichten, zu verrathen:* निवेद्यमत्रात्ययिकं किं मे ऽस्ति MBh. 5,942. Râga-Tar. 4,632. इष्टस्यश्च — न निवेद्यो ऽस्मि कर्हिचित् MBh. 3,11322. — 2) n. *eine Darbringung von Speisen an ein Idol* Râga-Tar. 5,52. Wohl nur fehlerhaft für नैवेद्य.

निवेश (von विश् mit नि) m. der Anlaut geht nie in ण über nach gaṇa क्षुभ्नादि zu P. 8,4,39. 1) *das Eingehen in* (= प्रवृत्ति nach dem Schol.) P. 5,1,119, Vârtt. 5. तन्त्रनिवेशपेशलमतिः *das Eindringen in* Spr. चण्डालः किमयं u. s. w. — 2) *das sich Niederlassen an einem Orte, Haltmachen, Beziehen eines Lagers; Niederlassung, Wohnstätte, Lager:* वृन्दावननिवेशाय तान् श्रुत्वा कृतनिश्चयान् Hariv. 3520. R. 1,3, 15 (9 Gorr.). R. Gorr. 1,4,35. 6,1,9. एवं वाराणसी शप्ता निवेशं पुनरागता Hariv. 1582. सुपरिश्रान्तवाहास्ते निवेशाय मनो दधुः N. 13,4. निवेशायाभ्युपागच्छन्सायाह्ने MBh. 6,5754. परिवार्य पुरीं सर्वे निवेशायोपचक्रमुः Hariv. 4999. निवेशं कर् *seine Wohnung aufschlagen, sich niederlassen, Halt machen, sich lagern:* स गङ्गाद्वारमाश्रित्य निवेशमकरोत्प्रभुः MBh. 1,7781. 2,615. 1022. 3,14865. 5,5172. 14,1905. R. 1,50,5 (51,5 Gorr.). 5,74,18. कुरुक्षेत्रे निवेशमभिचक्रतुः Sund. 2,26. निवेशं तत्र सैन्यानां रोचयन्ति स्म यादवाः Hariv. 6416. तस्य सेनानिवेशो ऽभूदध्यर्धमिव योजनम् MBh. 5,173. सेनानिवेशान्कुर्वन्तः R. Gorr. 2,87,7. Ragh. 5,49. 7,2. 16,29. स्कन्धावारनिवेशे तु तेन चेह निवेशिते R. 3,2,3. Varâh. Bṛh. S. 94,45. यथानिवेशं संपाद्य न्यविशन्त वनौकसः R. 6,16,23. शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदे Ṛv. 9,69,7. Kauç. 135. यो निवेशस्त्वभिमतो भरतस्य — भूयस्तं शोभयामासुः R. 2,80,16 (87,7 Gorr.). निवेशान्स्थापयामासुर्भरतस्य 17 (21 Gorr.). निरामयः सुवेश्माढ्यो निवेशो मागधः प्रभुः MBh. 2,798. 1, 7786. निवेशांश्च द्विजातिभ्यः सो ऽददत् 7814. Râga-Tar. 4,12. MBh. 14, 1234 (?). = शिबिर AK. 2,8,2,1. H. an. 3,721. Med. ç. 22. Halâj. 2, 297. = निवेशन Çabdar. im ÇKDr. = सैन्यविन्यास H. an. = विन्यास Med. = रचना H. 1499. — 3) *das Beziehen eines Hauses, Begründung eines Haushalts, das Heirathen;* = उद्वाह H. an. Med. ततो निवेशाय तदा स विप्रः शंसितव्रतः। महीं चचार दारार्थी न च दारानविन्दत॥ MBh. 1,1051. एवंविधमहं कुर्यां निवेशं प्राप्नुयां यदि 1854. 1861. — 4) *das Anlegen, Gründen* (einer Stadt): निवेशं चक्रिरे सर्वे पुराणां नृवरास्तदा R. 1,34,5 (पुराण्यावासयामासुः पृथक्चत्वारि R. Gorr. 1,35,4). पुर° Hariv. 6418. — 5) *Abdruck:* स्विन्नाङ्गुली° Çâk. 142. v. l. für स्विन्नाङ्गुलिविनिवेश.

निवेशदेश (नि° + देश) m. *Aufenthaltsort* Javaneçv. in Z. f. d. K. d. M. IV, 347.

निवेशन (von विश् simpl. und caus. mit नि) 1) adj. f. ई a) *hineingehend in:* आकाशे ऽवस्थितः शब्दः सर्वश्रोत्रनिवेशनः Hariv. 15005. — b) *zur Ruhe bringend, in das Haus —, auf das Lager legend:* (सविता) प्रसवीता निवेशनो जगतः Ṛv. 4,53,6. die Nacht ist जगतो निवेशनी 1, 35,1. — c) *beherbergend:* रात्रीव शाला जगतो निवेशनी (zugleich Bed. b.) AV. 9,3,17. 12,1,6. निवेशनः संगमनो वसूनाम् 10,8,42. TS. 3,5,1,1. स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी Ṛv. 1,22,15. — 2) m. N. pr. eines Vṛshṇi Hariv. 9195. — 3) n. a) *das Hineingehen:* निवेशनमस्य व्याहृतिभिर्हुत्वा Smṛti im ÇKDr. *Eingang:* अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवे-

शनम् RV. 10,142,7. शाला° Kauç. 8.72. — b) *das Niederstellen, Niedersetzen:* शैल° R. 6,85 in der Unterschr. स्थाने स्थाने ऽपि तीर्थानि कुर्वन्नङ्क्रिनिवेशनात् Çatr. 14,69. — c) *das zur-Ruhe-Gehen; zur-Ruhe-Bringen:* निवेशने प्रसवे च RV. 6,71,2. अवसाननिवेशनानुचरणानि Kauç. 43. निवेशनं कर् *sich niederlassen, ein Lager beziehen* (könnte eben so wohl zu e. gestellt werden) MBh. 3,14849. 14,1901. सैन्य° *das Heer Lager beziehen lassen* Kull. zu M. 7,154; hiernach ist Kâm. Nîtis. 5,78 st. शून्यानां निवेशनम् zu lesen सैन्यानां नि°. ते रक्तसूर्ये दिवसे तत्र यादवपुंगवाः। सेनापालाश्च संचक्रुः स्कन्धावारनिवेशनम्॥ Hariv. 6416. fg. — d) *das Beziehen eines Hauses, Begründen eines Haushaltes, Heirathen:* प्रतिलोम° Bhâg. P. 3,7,31. — e) *Heimath, Lager, Versteck, Nest, Wohnstätte, Wohnung* überh. Halâj. 2,136. Gaṭâdh. im ÇKDr. RV. 7,19,5. वम्रीभिः पुत्रमग्रुवो अदानं निवेशनाद्धरिवो आ जभर्थ 4,19,9. संप्रविष्टेषु गृहं निवेशनं वा *in das Haus oder auf ihr Lager* Âçv. Gṛhj. 4,6. 2,3. Pâr. Gṛhj. 2,14. 3,10. वयो° Kauç. 26. 29. जगाम स — दमयन्त्या निवेशनम् N. 3,11. 4,25. 15,18. 17,4. 24,23. Indr. 3,2. Brâhmaṇ. 1,3. MBh. 1,382. 7809. 12,3371. 13,1672. 5073. R. 1,9,43. 2,32,1. 3. 3,53,3. 5,12,8. 56,74. Brahma-P. in LA. 56,11. Mârk. P. 16,19. गच्छ शीघ्रम् — पाञ्चालराजस्य चमूनिवेशनम् *Heerlager* MBh. 5,680. स्कन्धावार° 9,1659. Am Ende eines adj. comp. f. आ: सुसंमृष्टनिवेशना MBh. 3,14674. 12,5338. 13,5876. 6460. R. Gorr. 1,5,15. *Stadt* H. 972. कैकेयानाम् R. 4,43,24. halb so klein wie निगम Vâkasp. zu H. 972. — Vgl. अ°.

निवेशवत् (von निवेश) adj. am Ende eines comp. *liegend in, auf:* गौरसिद्धार्थनिवेशवद्भिर्दूर्वाप्रवालैः Kumâras. 7,7. *Dûrvae culminibus, flavo sinapi mixtis* St.

निवेशिन् (wie eben oder von विश् mit नि) adj. *liegend an:* महाकालद्वारे कालिन्द्या उपकण्ठनिवेशिनि Kathâs. 25,74. *befindlich in:* क्रीडावेश्मनिवेशिपञ्जर Vikr. 41. *ruhend auf, zur Voraussetzung habend:* पृथक्त्वनिवेशिनी संख्या Schol. zu Kâtj. Çr. 1036,17.

निवेश्य (vom caus. von विश् mit नि) adj. 1) *zu gründen:* पुर् Hariv. 6521. — 2) *zu verheirathen* (ein Mann): भवान्निवेश्यः प्रथमं ततो ऽयं भीमः MBh. 1,7138. 13,5081. — 3) *abzutragen, zu bezahlen:* अवश्यं राजपिण्डस्तैर्निवेश्यः (निर्वेश्यः?) MBh. 3,1426; vgl. भर्तुः पिण्डस्य निर्वेशं कर्तुमिच्छामि R. 3,33,25.

निवेष्ट (von वेष्ट् mit नि) m. *Umhüllung:* वसिष्ठस्य निवेष्टः N. eines Sâman Ind. St. 3,233,*a*.

निवेष्टन (wie eben) n. *das Umhüllen, Umkleiden* Kauç. 36. 49.

निवेष्टव्य (von विश् mit नि) adj. *zu heirathen* (von einem Manne): महाकुले निवेष्टव्यं सदृशे वा MBh. 13,5090.

निवेष्य (von विष् mit नि) 1) m. a) oxyt. *Wasserwirbel* Çat. Br. 5,3,4,11. *Wirbelwind* oder *eine ähnliche Erscheinung* (neben स्तनयित्नु) VS. 25,2. — b) perisp. *ein Theil am Ober- oder Vorderkörper des Thieres* (viell. *Wirbel*) AV. 9,7,4. — c) nach Mahîdh. zu VS. 16,44 so v. a. *Reifen.* — 2) adj. perisp. *wirbelnd, zu einem Wirbel gehörig u. s. w.* (vgl. 1,a) VS. 16,44. Kâtj. Çr. 15,4,33.

निव्याध (von व्यध् mit नि) m. *Fensteröffnung:* तानुपरिष्टात्सनिव्याधैः प्रकारैः परिव्रजन्ति Çâṅkh. Çr. 16,18,14.

निव्याधिन् (wie eben) adj. *durchbohrend, öffnend* VS. 16,20.

1. निश्, नेशति *sich vertiefen* (समाधौ) Dhâtup. 17,73.

2. निश् f. = निशा *Nacht;* in den starken Casus nicht im Gebrauch nach P. 6,1,63. Vop. 3,39. 76. निशस् (acc. pl.), निशा, निड्भ्याम् P., Schol. auch निश्भ्याम् (!), निच्छु (!) Siddh. K. निशि Kauç. 39. 75. 141. M. 9,60. 11,92. 118. Indr. 5,18. Hiḍ. 1,3. MBh. 5,7248. Çâk. 61. Varâh. Bṛh. S. 4,30. 34,5. 87,21. 92,5. निशि निशि *jede Nacht* 5,9. Vid. 37. 278. महानिशि *in tiefer Nacht* M. 4,129. द्युनिशोः 25. तमानिशौ Trik. 1,1,105. निट् H. ç. 17. निशः (abl. sg.) H. 105.

निश n. am Ende eines comp. (angeblich eines Tatpurusha) = निशा *Nacht* P. 2,4,25. AK. 3,6,6,40. अहर्निश (s. d.) *Tag und Nacht,* दिवानिशम् adv. *bei Tage und bei Nacht* M. 7,44. 9,2. N. 13,37. 20,28. Ragh. 19,6. Bhâg. P. 4,3,19. निशानिशम् adv. *jede Nacht, zu jeder Zeit, stets* MBh. 3,12343. 13,6464. — Vgl. अनिश und अनिश.

निशठ (1. नि + शठ) 1) adj. *nicht falsch, es ehrlich meinend* Bhâg. P. 6,7,15. — 2) m. N. pr. eines Vṛshṇi, eines Sohnes des Balarâma von der Revatî, MBh. 1,7915. 4,2357 (निषठ). 14,1939. 18,162. Hariv. 1953. 8078. 8402. 11009 (निषठ). VP. 439 (निसठ und im Ind. निसध).

निशब्द (1. नि + श°) adj. *lautlos:* °निश्चल Kir. 8,35. — Vgl. निःशब्द (welches hier gegen das Versmaass verstossen würde).

निशमन (von शम् mit नि) n. *das Sehen* (H. 577), *Hören* Trik. 3,3,245. Med. n. 188. — Vgl. निशामन.

निशरण (von शर् mit नि) n. *Mord, Todtschlag* Halâj. 2,322. — Vgl. निशा°.

निशा f. 1) *Nacht* AK. 1,1,3,4. 3,4,23,145. Trik. 1,1,105. 3,3,428. H. 141. an. 2,550. Med. ç. 8. Halâj. 1,107. Kâtj. Çr. 4,7,24. Kauç. 8. 22. 23. Gobh. 3,6,4. Çâṅkh. Gṛhj. 4,7. °काले 1,11. — M. 11,223. Bhag. 2,69. N. 13,35. 15,11. 17,10. निशा व्यगाहत MBh. 5,7246. R. 2,46,2. Suçr. 1,17,8. 172,17. Ragh. 1,95. Ṛt. 1,2. 9. Varâh. Bṛh. S. 3,39. 11,43. 12,20. 34,7. Sûrjas. 8,14 (द्युनिशे). 12,61. Vid. 38. °गण H. 143. °वृन्द Çabdar. im ÇKDr. निशागमे *bei Anbruch der Nacht* Som. Nal. 79. Pañkat. 148,19. °न्ते *am Ende der Nacht* R. 3,16,41. Ṛt. 1,9. Kathâs. 4,9. 68. Vid. 154. Vgl. नक्, नक्त, नक्तन्, निश्, निशिता, निशीथ. — 2) *Traumgesicht:* यदि शक्यो मया जेतुं जामदग्न्यः प्रतापवान्। दैवतानि प्रसन्नानि दर्शयन्तु निशां मम॥ MBh. 5,7252. — 3) *Gelbwurz, Curcuma;* es werden zwei Arten (निशाद्वय Suçr. 2,208,14. 340,16) derselben gebraucht (vgl. हरिद्रा und दारुहरिद्रा); viell. *C. Zedoaria Roxb.* und *C. longa Roxb.* AK. 2,9,41. Trik. 3,3,428. H. 418. H. an. Med. Ratnam. 58. Suçr. 2,120,1. 294,10. Vgl. noch u. निशाभङ्गा. — 4) zusammenfassende Bez. der *Zodiakalbilder Widder, Stier, Zwillinge, Krebs, Schütze und Steinbock* Gjotistattva im ÇKDr.; vgl. निशाबल.

निशाकर (नि° + 1. कर) m. 1) *der Mond (Nachtmacher)* P. 3,2,21. H. 105. MBh. 13,2176. R. 2,100,38. 4,27,7. 5,21,14. Kumâras. 4,13. Çâk. Ch. 62,7. Pañkat. II,20. AK. 1,1,3,8. Varâh. Bṛh. S. 47,54. neben दिवाकर unter den Söhnen Garuḍa's MBh. 5,3599. als symbolische Zahlbezeichnung *Eins* Sûrjas. 1,32. 37. 2,25. Am Ende eines adj. comp. f. आ N. 16,11. R. 4,27,7. 5,21,14. — 2) *Hahn* Hâr. 90. Çabdar. im ÇKDr.

निशाकरकलामौलि (नि°-क° + मौ°) m. Bein. Çiva's (*eine Mond-*

sichel auf dem Kopfe tragend) KATHÂS. 4,89.

निशागृह (नि° + गृह) m. *Schlafgemach* R. 5,14,65.

निशाचर (नि° + चर) 1) adj. *in der Nacht herumwandernd:* भूतानि R. GORR. 2,9,27. सत्त्वानि 1,36,18. 3,5,9. m. Çiva ÇIV.; vgl. निशाचरपति. — 2) m. a) *ein nächtlicher Unhold, ein* Râkshasa H. an. 4,262. MED. r. 274. = भूत DHAR. im ÇKDR. SUÇR. 1,16,18. 71,20. 2,16,10. RAGH. 12,69. VARÂH. BṚH. S. 67,114. 72,1. VID. 215. 263. f. ई MBH. 13,7207. R. 5,25,84. RAGH. 11,20. KATHÂS. 10,74. 25,206. °चरेश Bein. Râvaṇa's R. 3,54,27. — b) *Schakal* H. an. MED. viell. SUÇR. 2,342,10. — c) *Eule.* — d) *Schlange* H. an. MED. — e) *der Vogel* Ḱakravâka ÇABDAR. im ÇKDR. — f) *Dieb* RÂǴAN. im ÇKDR. — 3) f. ई a) *ein weiblicher Unhold;* s. u. 2,a. — b) *ein liederliches Weib* TRIK. 3,3,360. H. an. MED. — c) *ein best. Parfum* (केशिनी) ǴAṬÂDH. im ÇKDR.

निशाचरपति (नि° + प°) m. *der Herr der zur Nachtzeit wandelnden Geschöpfe*, Beiw. Çiva's MBH. 7,2046.

निशाचर्मन् (नि° + च°) n. *Finsterniss (das Fell der Nacht)* TRIK. 1,2,1. H. ç. 20.

निशाच्छद (निशा 3. + छद) m. *eine best. Pflanze* SUÇR. 2,222,2.

निशाजल (नि° + ज°) n. *Thau (Wasser der Nacht)* TRIK. 1,1,87.

निशाट (निशा + अट) m. *Eule (Nachtwandler)* H. 1324.

निशाटक m. *Bdellium* (गुग्गुलु) RÂǴAN. im ÇKDR. Steht viell. mit निशाट *Eule* in irgend einer Verbindung; vgl. कौशिक *Eule* und *Bdellium*, उलूक *Eule* und उलूखल, उलूखलक *Bdellium*.

निशाटन (निशा + अटन) 1) m. *Eule* HALÂJ. 2,91. — 2) f. ई *eine Art Schabe* H. 1337, Sch.

निशाण s. u. निशान.

निशात s. u. शा mit नि.

निशात्यय (निशा + अत्यय) m. *Ende der Nacht, Tagesanbruch* H. ç. 17.

निशाद m. = निषाद RAMÂN. zu AK. 2,10,20. ÇKDR.

निशादर्शिन् (नि° + द°) m. *Eule (in der Nacht sehend)* ÇABDÂRTHAK. im ÇKDR.

निशादापुत्र (!) m. *Stössel*, निशादाशिला *Mörser* VJUTP. 175.

निशादि (निशा + आदि) f. *Anbruch der Nacht, Abenddämmerung* RÂǴAN. im ÇKDR.

निशाधीश (निशा + अधीश) m. *der Mond (der Herr der Nacht)* Z. d. d. m. G. 14,575,3.

निशान (von शा mit नि) n. *das Schärfen* DHÂTUP. 23,2. 27,3. 32,109. VOP. 8,103. 11,2. निशाण (vgl. शाण) SUÇR. 1,28,1. VOP. 8,128 (vgl. auch 18,22) ist निशान = निशामन und zwar nicht einfach ein Druckfehler, da auch ÇKDR. u. चाय् und der Schol. zu BHAṬṬ. 6,33 so lesen.

निशानाथ (नि° + नाथ) m. *der Mond (der Herr der Nacht)* VARÂH. BṚH. 11,11.

निशानारायण (नि° + ना°) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

1. निशान्त (von शम् mit नि) 1) adj. *beruhigt, ruhig* H. an. 3,271. MED. t. 119. — 2) n. *Haus, Wohnung;* n. AK. 2,2,4. H. 992. MED. HALÂJ. 2,136. m. H. an. तस्याः स राजोपपदं निशान्तं कामीव कान्ताहृदयं प्रविश्य RAGH. 16,40. Spr. 698. Hierher wohl auch निशान्त im gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

2. निशान्त (निशा + अन्त) *Ende der Nacht, Tagesanbruch;* m. H. an. 3,271. n. MED. t. 119. निशान्ते M. 4,99. ÇÂK. 115, v. l.

निशान्तीय von निशान्त (wohl 1. निशान्त 2.) gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

निशान्ध (निशा + अन्ध) 1) adj. *bei Nacht blind* VARÂH. BṚH. 19,1. — 2) f. आ *eine best. Schlingpflanze*, = जतुका RÂǴAN. im ÇKDR.

निशापति (नि° + प°) m. 1) *der Mond (der Gatte der Nacht)* AK. 1,1,2,15. TRIK. 3,3,361. H. 104. VARÂH. BṚH. 22 (21), 17. SÛRJAS. 2,47. — 2) (wie alle Wörter für *Mond*) *Kampher* ÇKDR. WILS.

निशापुत्र (नि° + पु°) m. pl. *Söhne der Nacht*, Bez. best. Unholde HARIV. 12858. 12869.

निशापुष्प (नि° + पु°) m. *die Blume der Nacht, eine Nymphaea* RÂǴAN. im ÇKDR.

निशाप्राणेश्वर (नि° + प्रा°) m. *der Mond (der Gatte der Nacht)* BHARTṚ. 2,27.

निशाबल (नि° + ब°) m. zusammenfassender Name für *die Zodiakalbilder Widder, Stier, Zwillinge, Krebs, Schütze und Steinbock* ǴJOTISHA im ÇKDR.; vgl. निशा 4.

निशाभङ्गा (नि° + भ°) f. *eine best. Pflanze*, = दुग्धपुच्छी ÇABDAK. im ÇKDR. Unter dem letzten Worte werden निशा und भङ्गा getrennt geschrieben.

निशाम (von शम् mit नि) m. *Wahrnehmung* VOP. 18,22.

निशामणि (नि° + म°) m. *der Mond (das Juwel der Nacht)* TRIK. 1,1,84. H. 105, Sch. — Vgl. घस्राग्र°.

निशामन (von शम् mit नि) n. *das Vernehmen:* अन्वध्यायमपवादनिशामनम् LÂṬJ. 6,9,5. *das Gewahrwerden, Hören;* = दर्शन H. 576. MED. n. 188. HALÂJ. 2,411. = निदर्शन und निरीक्षण H. an. 4,177. = आलोचन MED. = श्रवण H. an. — Vgl. निशमन.

निशामुख (नि° + मु°) n. *Anbruch der Nacht* HARIV. 4122.

निशामृग (नि° + मृग) m. *Schakal (das Thier der Nacht)* ÇABDAR. im ÇKDR.

निशायिन् nom ag. von शी mit नि gaṇa ग्रहादि zu P. 3,1,134.

निशारण (von शर् mit नि) n. *Mord, Todtschlag* AK. 2,8,2,81. — Vgl. निशरण.

निशारत्न (नि° + र°) n. *der Mond (das Juwel der Nacht)* H. 105. m. ÇKDR. und WILS.

निशारुक (von शर् mit नि) m. 1) *ein best.* Rûpaka (vgl. u. दृढ): लघुद्वंद्वं गुरुद्वंद्वं तन्न्यासतालकः स्मृतः। चतुर्विंशतिवर्णैस्तु रसे हास्ये निशारुकः॥ — 2) *eine Art Tact:* प्रविश्य नर्तकी रङ्गं विकीर्य कुसुमादिकम्। निशारुकेण तालेन कोमलं नृत्यमाचरेत्॥ SAṂGÎTAD. im ÇKDR.

निशार्धकाल (निशा - अर्ध + काल) m. *der erste Theil der Nacht* (Gegens. निशावसान) VARÂH. BṚH. S. 88,8.

निशावन m. *Hanf* (s. शण) RÂǴAN. im ÇKDR.

निशावसान (निशा + अव°) n. *Ende der Nacht, der zweite Theil der Nacht* (Gegens. निशार्धकाल) VARÂH. BṚH. S. 87,34. 88,8.

निशाविहार (नि° + वि°) m. *Nachtwandler, ein nächtlicher Unhold, ein* Râkshasa BHAṬṬ. 2,36.

निशावेदिन् (नि° + वे°) m. *Hahn* (*Kenner der Nacht*) H. 1324.

निशाह्रस (नि° + ह्रस) m. *die bei Nacht blühende weisse Wasserlilie* Trik. 1,2,33.

निशाह्वा (निशा + ग्राह्वा) f. *Gelbwurz* (s. u. निशा 3) AK. 2,9,41. H. 418. Hâr. 93.

निशित 1) adj. *geschärft, scharf;* s. u. शा mit नि. — 2) n. *Eisen* Râ-ǵan. im ÇKDr.

निशिता f. *Nacht:* निशितायां निर्वपेन्निशितायां हि रक्षांसि प्रेरते संप्रेर्णान्येवैनानि हन्ति TS. 2,2,2,2. — Vgl. ग्रनिशित und निशीथ.

निशिति (von शा mit नि) f. *Aufregung, Anfeuerung:* समिधा यस्त ग्राहुतिं निशितिं मर्त्यो नशत् RV. 6,2,5. 13,4. यज्ञस्यं वा निशितिं वोदितिं वा 15,11. समिधा यो निशिती दाशददितिम् 8,19,14.

निशिथ m. N. eines der 3 Söhne der Doshâ (*Nacht*) Bhâg. P. 4,13, 14. निशीथ hat Wilson in VP. 98, N. 1; da aber auch die Burnouf'sche Uebersetzung die Kürze hat, so ist vielleicht kein Druckfehler anzunehmen.

निशिपाल (निशि, loc. von निश्, + पाल) m. *ein best. Metrum, 4 Mal* – ⏑⏑⏑ – ⏑⏑⏑ – ⏑⏑⏑ – ⏑ – Colebr. Misc. Ess. II,162 (X,16).

निशिपुष्पा (निशि + पुष्प) f. N. eines Baumes, *Nyctanthes arbor tristis Lin.*, Trik. 2,4,21. Nach ÇKDr. und Wils. auch °पुष्पी. निशिपुष्पिका f. Çabdar. im ÇKDr.

निशीथ (von शी mit नि) m. Uṇâdis. 2,9. *Mitternacht* (*die Zeit des Schlafes*) AK. 1,1,3,6. H. 145. Med. th. 20. Halâj. 1,109. Viçva bei Uǵǵval. MBh. 1,4275. 2,831. 4,764. Ṛt. 1,3. Megh. 86. Amar. 11. Bhâg. P. 4,13,47. Vet. in LA. 13,1. 18,10. 25,4. 29,10. 30,2. *Nacht* überh. Med. Viçva bei Uǵǵval. Varâh. Bṛh. S. 45,70. 87,41. °दीपा: Ragh. 3,15.

निशीथिनी (f. von °थिन् und dieses vom vorherg.) f. *Nacht* AK. 1,1, 3,3. H. 141. Halâj. 1,107. Sâh. D. 78,12.

निशीथिनीनाथ (नि° + नाथ) m. *der Mond* (*der Gemahl der Nacht*) Halâj. 1,43.

निशीथ्या (von शी mit नि) f. *Nacht* Bhûripr. im ÇKDr. so ist auch H. ç. 17 st. निशीश्या zu lesen. — Vgl. निशीथ.

निशुम्भ (von शुम्भ् mit नि) m. 1) *Tödtung, Mord* H. 371. — 2) N. pr. eines Dânava, eines Bruders des Çumbha, H. 699. Hariv. 3262. 6398. 6424. 10247. Bhâg. P. 8,10,21. 30. Vâmana-P. in Verz. d. Oxf. H. 46, *b*, Kap. 55. Devîm. 4,35. fgg. Verz. d. B. H. No. 540. °मथनी f. *Vernichterin des* N., Bein. der Durgâ H. 205. °मर्दिनी v. l. ebend.; vgl. Mârk. P. 105,23. निसुम्भ Vjutp. 114.

निशुम्भन (wie eben) n. *Mord, Todtschlag* Halâj. 2,322.

निशुम्भिन् (wie eben) m. Bein. Vaǵrattika's Trik. 1,1,23.

निशुष्म (1. नि + शु°) adj. *nicht sprühend* (Gegens. उच्छुष्म), vom Feuer TS. 1,6,2,2.

निशृम्भ (von श्रम्भ् mit नि) adj. etwa *sicher auftretend:* ग्रागासः पूषणं रथे निशृम्भास्ते जनश्रियम् (वहन्तु) RV. 6,55,6. Nir. 6,4.

निशेश (निशा + ईश) m. *der Mond* (*der Herr der Nacht*) H. 104, Sch.

निशैत (निशा + एत) m. *Ardea nivea* (*sogar in der Nacht weiss*) Trik. 2,5,22.

निशोत्सर्ग (निशा + उत्सर्ग) m. *Ende der Nacht, Tagesanbruch* H. ç. 17, wo निशात्ययोत्सर्गौ zu lesen ist.

निश्चक्षुस् (निस् + च°) adj. *augenlos, blind* MBh. 12,10523.

निश्चत्वारिंश (निस् + चत्वारिंशत्) adj. *ohne vierzig* Vop. 6,86.

निश्चप्रच (निश्च + प्रच) gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2,1,72. vielleicht *zurück und vorwärts.* — Vgl. ग्राचपराच.

निश्चय (von 2. चि mit निस्) m. P. 3,3,58 (nach dem Schol. parox., nach P. 6,2,144 aber oxyt.) 1) *eine feste Meinung, feststehende Ansicht, genaue Kenntniss, sicheres Wissen, Gewissheit* AK. 1,1,4,12. 3,4,2,23. 32 (Colebr. 28), 14. 5,16 H. 1374. 1540. Halâj. 5,62. बुद्धिर्नाम निश्चयात्मिकान्तःकरणवृत्तिः Vedântas. (Allah.) No. 47. संशयो ऽथ विपर्यासो निश्चयः स्मृतिरेव च Bhâg. P. 3,26,30. Bhâshâp. 127. इति बुधानामेष निश्चयः Brâhman. 2,27. इति निश्चयः *so steht es fest* M. 10,1. 67. MBh. 5,7372. Bhâg. P. 1,17,20. शक्तो ऽहं सर्वभूतानामिति मे निश्चयो दृढः R. 3,29,19. एष लोकस्य निश्चयः 4,23,6. MBh. 4,77. Vet. in LA. 7,14. न युक्तो निश्चयः *es ist nicht passend sich darüber entschieden auszusprechen* Daçak. in Benf. Chr. 188,1. संदिग्ध° *keine feste Meinung habend* R. 1,7, 6. निश्चयं ज्ञातुम् *Gewissheit erlangen* Kathâs. 24,66. यदत्र सत्यं वासत्यं गत्वा वेत्स्यामि निश्चयम् N. 19,8. निश्चयार्थं हि चैरो प्रेषयति Z. d. d. m. G. 14,575,11. संवादसुनिश्चया *vollkommene Gewissheit habend* Kathâs. 21,127. बुद्धिनिश्चये *wo es gilt, dass der Verstand entscheidet,* R. 1,24, 15. मति° *eine feststehende Meinung* AK 3,4,23,211. श्रुतास्ते वेदनिश्चयाः *was die* Veda *hierüber bestimmen* MBh. 11,24. निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे *meine feststehende Meinung über* Bhag. 18,4. M. 8,255. गङ्गायाश्चागमे राजा निश्चयं नाध्यगच्छत *konnte nicht darüber mit sich auf's Reine kommen, wie u. s. w.* R. 1,42,26. 8. 18. 43,6. ग्रगत्वा निश्चयम् 42,27. ग्रगत्वा निश्चयं तेषामुद्धरणं प्रति 43,10. नास्य लभामि निश्चयम् MBh. 4, 234. कथयामास धर्मात्मा तस्य शब्दस्य निश्चयम् *wie es sich in Wirklichkeit mit dieser Benennung verhält* R. 1,26,7. इति धर्मेषु निश्चयः *so lautet die Bestimmung in Bezug auf das Recht* MBh. 5,7078. यः प्रश्नं वितथं ब्रूयात्पृष्टः सन्धर्मनिश्चये M. 8,94. Brâhman. 2,29. MBh. 2,265. उत्साहं च प्रमाणं च मन्त्रिणामर्थनिश्चये *in der Entscheidung der Angelegenheit* R. 4,31,32. तृतीये ऽहनि निश्चित्य मन्त्रिभिर्मन्त्रनिश्चयम् *nachdem er zu einem festen Entschluss gekommen war* R. Schl. 1,8,22. सम्मन्त्रनिश्चयात् MBh. in LA. 48,15. एकं शास्त्रमधीयानो न विद्याच्छास्त्रनिश्चयम् *der hat keine genaue Kenntniss von* Suçr. 1,14,9. संप्रवक्ष्याम्यतश्चोर्ध्वमाहारगतिनिश्चयम् *wie es sich damit genau verhält* 274,16. Varâh. Bṛh. S. 52,12. मधुरास्तु कथाश्चित्रार्थपदनिश्चयाः । निश्चयज्ञः स पार्थाय कथयामास केशवः ॥ MBh. 14,379. नव ब्रह्माण इत्येते पुराणे निश्चयं गताः so v. a. *ausdrücklich genannt* VP. bei Muir, Sanskrit Texts I,25, N. 40. नासां वयसि निश्चयः so v. a. *sie kümmern sich nicht um das Alter* MBh. 13,2218; vgl. M. 9,14, wo संस्थितिः st. निश्चयः gesagt wird. ग्रनेन निश्चयेन so v. a. *da solches feststand, da man darüber einig war* Sâv. 7,6. निश्चयेन *bestimmt, durchaus, gewiss:* स निश्चयेन योक्तव्यो योगो निर्विण्णचेतसा Bhag. 6,23. ग्रद्य मे निश्चयेन मरणं भविष्यति Vet. in LA. 10,5. निश्चयात् dass.: प्रीतो ऽस्मि वः सुरश्रेष्ठाः सर्वेषामेव निश्चयात् Hariv. 14125. Varâh. Bṛh. 5,6. Râǵa-Tar. 4,456. सुनिश्चयम् *ganz bestimmt, durchaus* Hariv. 7211. am Anfange eines comp. in adv. Bed.: ग्रव्यक्तः किल तोयस्य रसो निश्चयनिश्चितः Suçr. 1,136,9. — 2) *Entschluss, Be-*

schluss, bestimmtes Vorhaben: तत्प्रभाते ऽत्र गन्तव्यमिति निश्चयः Pañkat. 77,13. निश्चयं कर् *beschliessen, sich Etwas fest vornehmen* R. 1,15, 4. 47,10. 63,4. 2,45,26. Kathâs. 3,60. कृत्वा निश्चयमात्मनः R. 3,48,16. निश्चयं परमं कृत्वा 4,49,20. तं हन्तुं कृतनिश्चयः 3,50,16. युद्धाय कृतनिश्चयः Bhag. 2,37. Pañkat. 74,7. Hariv. 7211. यज्ञकर्मणि R. 1,39,25. मरणे Pañkat. 48,7. एषा त्वय्यासीत्कृतनिश्चया *sie hatte sich für dich entschlossen, sie hatte sich entschlossen dir zu gehören* Bhâg. P. 3,22,10. नियम° R. 1,21,6. फलग्रहणाव्यवसाय° Pañkat. I,195. मरण° *fest entschlossen zu sterben* 48,12. दृढ° adj. MBh. 5,7317. निश्चल° Râga-Tar. 3,428. बद्ध° adj. Kathâs. 16,116. अकार्य° adj. Kumâras. 5,8. क्षिप्र° adj. M. 7,179. पाप° adj. f. आ *Böses vorhabend, Böses im Sinne führend* MBh. 1,3291. 13,2397. R. 2,42,6. 73,16. R. Gorr. 2,6,16. क्रूरनिश्चया Ragh. 12,4. एक° *einem und demselben Gedanken nachgehend, dasselbe Ziel verfolgend* Sund. 1,4. Hariv. 8319. तान्विद्ध्यासुरनिश्चयान् *dämonische Ziele verfolgend* Bhag. 17,6. — 3) *Gewissheit, Enttäuschung;* Bez. einer best. rhetorischen Figur: अन्यन्निषिध्य प्रकृतस्थापनं निश्चयः पुनः mit dem Beispiele: वदनमिदं न सरोजं नयने नेन्दीवरे एते। इह सविधे मुग्धदृशो मधुकर न मुधा परिभ्राम्य॥ Sâh. D. 685. — Vgl. अर्थ°.

निश्चयदत्त (नि° + दत्त) m. N. pr. eines Kaufmanns Som. in Berichte der phil.-hist. Cl. d. K. S. G. d. Ww. 1861, S. 213. fgg.

निश्चयिन् (von निश्चय) in कृतनिश्चयिन् adj. *entschlossen* Pañkat. II,149.

निश्चर (von चर् mit निस् oder निस् + चर) m. N. pr. eines der Saptarshi im 11ten Manvantara Hariv. 478. im 2ten VP. 261.

निश्चल (निस् + चल) 1) adj. f. आ *unbeweglich* Jâgñ. 3,199. MBh. 1,1588. R. 1,17,32. Bhartr. 2,69. Varâh. Brh. S. 94,45. Kathâs. 8,22. uneig. *keiner Schwankung unterworfen, unveränderlich, unwandelbar:* बुद्धि Bhag. 2,53. Hariv. 5883. मनस् 14692. चेतस् Râga-Tar. 3,277. मति Spr. 217. प्रीति R. 4,7,6. प्रतिज्ञा MBh. 7,478. भक्ति Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 20,*b*,6. निश्चय Râga-Tar. 3,428. कूट = निश्चल AK. 3,4,9,39. — 2) f. आ *a*) *die Erde* ÇKDr. Wils. — *b*) *Desmodium gangeticum Dec.* (शालपर्णी) Râgan. im ÇKDr.

निश्चलाङ्ग (निश्चल + अङ्ग) 1) adj. *dessen Glieder unbeweglich sind.* — 2) m. *a*) *Ardea nivea* Râgan. im ÇKDr. — *b*) *Berg, Felsen* ÇKDr. Wils.

निश्चायक (von 2. चि mit निस्) adj. *Gewissheit über Etwas habend:* अनुपाधित्वनिश्चायकदर्शनत्वे न केनत्वमिति व्याप्तिग्रहमाथुरी ÇKDr. अनिश्चायकत्व Z. d. d. m. G. 7,310, N. 5.

निश्चारक (von चर् mit निस्) n. 1) *Stuhlgang.* — 2) *Wind.* — 3) *Eigenwille* H. an. 4,17. fg. Med. k. 195 (fälschlich निश्चारुक gedruckt).

निश्चित 1) partic. s. u. 2. चि mit निस्. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses MBh. 6,326 (VP. 182).

निश्चिति (von 2. चि mit निस्) f. *Bestimmung, Festsetzung:* पाठ° Med. k. 185.

निश्चित्त (निस् + चि°) m. Bez. eines Samâdhi Vjutp. 17.

निश्चिन्त (निस् + चिन्ता) adj. 1) *nicht denkend* MBh. 14,1307. — 2) *gedankenfrei, sorgenlos* Hariv. 10302. Pañkat. ed. orn. 63,19. Daçak. 2,3. Sâh. D. 33,6. — Vgl. नैश्चिन्त्य.

निश्चिन्त्य (von चित् mit निस्) s. अ°.

निश्चिरा f. N. pr. eines Flusses, v. l. für निश्चिता VP. 182, N. 17.

निश्चुक्कण n. *Zahnpulver* Hâr. 170. °क्कण Trik. 2,6,44; ÇKDr. und Wils. haben auch hier die Lesart °क्वण vor sich gehabt. Wird von Wils. auf चुक्क् zurückgeführt.

निश्चेतन (निस् + चेतना) adj. *bewusstlos* Hariv. 3676. Pañkat. 146,12. *nicht bei Sinnen seiend, unvernünftig* R. 2,41,6. Râga-Tar. 3,295.

निश्चेतस् (निस् + चे°) adj. *nicht bei Sinnen seiend* MBh. 2,2208. R. 2,77,12.

निश्चेष्ट (निस् + चेष्टा) adj. f. आ *regungslos* MBh. 3,716. 4,463. 7,2096. 14,801. R. 2,45,31. 47,1. 5,56,92. Suçr. 1,255,8. 2,309,12. Mrkkh. 85,3. Kathâs. 20,126. Hit. 43,15. °ष्टम् adv. Arǵ. 3,40.

निश्चेष्टा (wie eben) f. *Regungslosigkeit:* °करण *R. hervorbringend,* N. eines der Pfeile des Liebesgottes Trik. 1,1,40.

निश्चौर (निस् + चौर) adj. *frei von Räubern:* अधन् Râga-Tar. 6,46.

निश्च्यवन (von च्यु mit निस् oder निस् + च्य°) m. 1) *eine Form des Feuers:* यस्तु न च्यवते (*nicht abnimmt*) नित्यं यशसा वर्चसा श्रिया। अग्निर्निश्च्यवनो नाम पृथिवीं स्तौति केवलम्॥ MBh. 3,14141. — 2) N. pr. eines der Saptarshi im 2ten Manvantara Hariv. 417.

निश्छन्दस् (निस् + छ°) adj. *die heilige Schrift nicht studirend:* कुल M. 3,7.

निश्छिद्र (निस् + छिद्र) adj. 1) *keinen Riss —, keine Oeffnungen —, keine Löcher habend, unverletzt, woran Nichts mangelhaft ist* Kâm. Nîtis. 14,32. पात्राणि Kull. zu M. 6,53. स्तम्भाः Spr. 122. °पत्त्राः (पादपगुल्मवल्ल्यः) Varâh. Brh. S. 53,102. मन्त्रतस्तन्त्रतश्छिद्रं देशकालार्हवस्तुतः। सर्वं करोति निश्छिद्रमनुसंकीर्तनं तव॥ Bhâg. P. 8,23,16. — 2) *keine Blössen darbietend:* मन्त्रिन् Spr. 122. — 3) *ununterbrochen:* वृष्टि Varâh. Brh. S. 25,3.

निश्छेद (निस् + छेद) adj. *nicht mehr theilbar;* s. u. निच्छेद.

निश्र im gaṇa ब्राह्मणादि zu P. 5,1,124 wohl fehlerhaft für निस्त.

निश्रम (von श्रम् mit नि) m. *die auf Etwas gewendete Mühe, anhaltende Uebung:* प्रमाणे ऽथ लयस्थाने किंनराः कृतनिश्रमाः MBh. 2,132. कृतशस्त्रनिःश्रम (sic) 1,5443.

निश्रयणी (von श्रि mit नि) f. *Stiege, Leiter* Çat. Br. 5,2,1,9. Kâtj. Çr. 14,5,5. Nach Çabdar. im ÇKDr. निःश्र° und निःश्रयिणी.

निश्रव s. u. निस्रव.

निश्राविन् im gaṇa ग्रहादि zu P. 3,1,134 wohl ungenaue Schreibart für निस्राविन्.

निश्रीक adj. MBh. 14,476 und Mârk. P. 49,7 ungenaue Schreibart für निःश्रीक.

निश्रेणि s. u. निश्रेणी; निःश्रेणिका (sic) f. *eine best. Grasart* Râgan. im ÇKDr.

निश्रेणी f. = निश्रयणी und wohl auch daraus entstanden. Schol. zu Kâtj. Çr. 581,3. निःश्रेणी Çabdar. im ÇKDr. MBh. 12,604. 8838. निःश्रेयसाप्ति° Râga-Tar. 4,392. निःश्रेणि f. AK. 2,2,17. H. 1013. an. 3,212. Med. ṇ. 57. Halâj. 2,146. त्रिदिव° Ragh. 15,100. जिनेन्द्रभवनश्रेणिशिवनिःश्रेणिमण्डित Çatr. 2,8. धर्म° MBh. 12,12058. पुण्यनिःश्रेणिभिः पुण्यमारुह्य दिवं शनैः Râga-Tar. 4,44. Nach H. an. und Med. निःश्रेणि f. auch *der wilde Dattelbaum.*

निश्वास (von श्वस् mit नि) m. *das Einathmen*, im Gegens. zu उच्छ्वास Praçnop. 4,4. Suçr. 1,271,10. 319,21. Unter उच्छ्वास haben wir für die erste und letzte Stelle fälschlich die Bedeutung *Ausathmen* angenommen, weil wir निश्वास für eine fehlerhafte Schreibung statt निःश्वास ansahen. Diejenigen Stellen, in denen निश्वास die Bedeutung *Ausathmen, Seufzen* hat, werden unter निःश्वास angegeben werden, da für diese Bedeutung nur diese Form als die richtige angesehen werden kann. Umgekehrt wird Sâh. D. 73,2 निश्वास statt निःश्वास zu lesen sein, da उच्छ्वास daneben steht und offenbar ein *krampfhaftes Einziehen der Luft* gemeint ist. 64,9 steht neben उच्छ्वसित richtig निश्वास, Ballantyne übersetzt aber dieses durch *sighs of expiration* und jenes durch *sighs of inspiration*.

निःशंसय bei Wilson fehlerhaft für निःसंशय.

निःशङ्क (निस् + शङ्का) adj. f. आ *frei von Besorgniss, furchtlos, der Nichts zu befürchten hat, kein Bedenken habend* Hariv. 3741. R. 5,38, 39. ad Bhartr. 3,4 bei Schiefner und Weber. Kathâs. 22,197. Pańkat. 24,13 (ed. orn. 21,5). 124,1. Hit. II, 94. Mârk. P. 21,15. Vet. in LA. 4, 15. Sâh. D. 34,1. Verz. d. Oxf. H. 91, *b*, 9. अन्तरात्मन् R. 6,101,32. मनस् Pańkat. 213,24. (अपाः) रोहन्ति च निःशङ्कः so v. a. *ohne Weiteres* Suçr. 2,14,9. *wobei man Nichts zu besorgen —, Nichts ängstlich zu bedenken braucht:* निःशङ्काङ्गविकर्षणा Bhartr. 1,25. °शङ्कम् adv. *ohne Zagen, unbesorgt, ohne sich ängstlich zu bedenken, ohne Weiteres* MBh. 1,3012. R. 4,15,24. Bhartr. 3,15. Ṛt. 6,4. Kathâs. 26,257. Pańkat. I, 299. अभिषिच्यताम् Râǵa-Tar. 3,189. हरेद् 2,43. am Anfange eines comp. ohne Casuszeichen: निःशङ्कसुप्त *unbesorgt —, ruhig schlafend* Spr. 406.

निःशङ्कित (निस् + श°) adj. f. आ *frei von Besorgniss, kein Bedenken habend:* °मनस् Pańkat. 217,12. *wobei man sich gar keine Besorgniss macht:* लीला 161,16.

निःशब्द (निस् + श°) adj. f. आ *lautlos, geräuschlos, kein Geräusch verursachend* MBh. 1,772.6977. 6,1552. 10,465. Hariv. 5005. R. 1,55, 24. 2,57,6 (5 Gorr.). 5,1,92. Megh. 112. Varâh. Bṛh. S. 79,2. Râǵa-Tar. 4,518. °संवृत्त R. 5,3,47. subst. *lautlose Stille:* कृत्वा निःशब्दमेकाग्राः शृणुत R. 4,59,3. adv. *lautlos:* °स्तिमित (निःशब्द könnte hier auch als adj. gefasst werden) MBh. 3,2537. Hariv. 2912.5005. fg. निःशब्दस्रवदश्रु Râǵa-Tar. 2,162. — Vgl. निशब्द.

निःशम (निस् + शम) m. *Kummer* Trik. 1,1,129.

निःशयान (निस् + श°, partic. praes. von शी) adj. *nicht schlafend* Bhâg. P. 2,7,29. 3,9,10. An der ersten Stelle übersetzt Burnouf das Wort durch *plongé dans le sommeil*.

निःशरण (निस् + श°) adj. f. आ *schutzlos* Râǵa-Tar. 2,33. 3,161.

निःशर्कर (निस् + शर्करा) adj. *frei von Steinen:* तीर्थ R. Gorr. 1,2,6.

निःशलाक (निस् + शलाका) adj. *frei von Predigerkrähen, von wo Nichts verrathen wird, geheim* AK. 2,8,1,22. H. 742. Halâj. 4,23. गिरिपृष्ठं समारुह्य प्रासादं वा रहोगतः । अरण्ये निःशलाके वा मन्त्रयेदविभावितः ॥ M. 7,147 (= MBh. 5,1415). MBh. 15,192. देश 12,12577.

निःशल्य (निस् + श°) 1) adj. *vom Pfeile befreit, aus dessen Körper der Pfeil herausgezogen ist* MBh. 6,3375. — 2) °यम् adv. *schmerzlos, ohne Kampf, gern, willig:* निःशल्यमुत्सृजेयं जीवितम् Daçak. in Benf. Chr. 194,23.

निःशंस् (शस् mit निस्) f. viell. *Abweisung:* यदाशसा निःशसाभिशसोपारिम Ṛv. 10,164,3.

निःशस्त्र (निस् + श°) adj. *unbewaffnet* Râǵa-Tar. 4,565. 5,406.

निःशुक्र (निस् + शुक्र) adj. *glanzlos* oder *ohne männliche Kraft:* भ्रातृवीर्यं निःशुक्रं जघान Ait. Br. 8,23.

निःशूक (निस् + शूक) m. *Reis ohne Grannen* (मुण्डशालि) Râǵan. im ÇKDr.

निःशेष (निस् + शेष) adj. f. आ *wovon kein Rest übrig ist, alles bis auf das Letzte, alle bis auf den Letzten* AK. 3,2,14. H. 1433, Sch. Halâj. 4,85. अशिशिरिर्यस्तं निःशेषा द्विजनः Râǵa-Tar. 4,148. 2,165. Kathâs. 1,3. यो न निर्गत्य निःशेषामालोकयति मेदिनीम् Pańkat. I,21. Varâh. Bṛh. S. 5,48. कल्प *vollständig abgelaufen* Hariv. 522. 528. 12298. कृत Vâju-P. bei Muir, Sanskrit Texts I, 30, N. 51. निःशेषं कृ *bis auf den letzten Rest vernichten:* संशप्तकावशेषं च कृतं निःशेषमाहवे MBh. 1,535. इमां वसुमतीं कुर्यान्निःशेषाम् 2,1531. 7,2057.8511. 9,1586. 13,2090. 16, 102. Hariv. 776. Spr. 508. निःशेषान्नः करिष्यति R. Gorr. 2,77,15. निःशेषं (sic) नः करिष्यति R. Schl. 2,78,14. MBh. 2,2462. जीवकृतं सर्वं निःशेषं नावतिष्ठते so v. a. *geht vollständig zu Grunde* Hariv. 12299. Am Anfange eines comp. vor einem partic. als adv. *bis auf den letzten Rest, ganz und gar, vollständig:* °भग्न (वाहिनी) Hariv. 11056 (S. 791). °विश्राणितकोशजात Ragh. 5,1. °मुषिताञ्जन Kathâs. 24,83. Sâh. D. 20,3. °षेण dass.: जालं ते योजयामासुर्निःशेषेण MBh. 13,2654. °षतस् dass. Suçr. 1,301,9. 2,20,13. Çâk. 153, v. l. Râǵa-Tar. 4,633. निवृत्तः Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 12. — Vgl. अशेष.

निःशेषता (von vorherg.) f. *eine Vernichtung bis auf den letzten Rest* MBh. 6,3752. एवं शत्रुनिःशेषतां नीत्वा Pańkat. 195,9. 201,3. Râǵa-Tar. 6,258.

निःशेषय् (wie eben) *bis auf den letzten Rest vernichten:* आगर्भं यावद्देषां कुलमिदमखिलं नैव निःशेषयामि Prab. 36,11. निःशेषित *vollständig verzehrt, — zu Ende gebracht, — vernichtet:* अन्न R. 1,65,6. फलानि 5, 14,51. धन Râǵa-Tar. 2,30. Feinde 1,276. Pańkat 201,23 (wo fälschlich निशे°). 212,2. — Vgl. अशेषय्.

निःशोक (निस् + शोक) adj. *vom Kummer befreit* Hariv. 14727. Râǵa-Tar. 4,319.

निःशोध्य (निस् + शो°) adj. *was nicht gereinigt zu werden braucht, rein* AK. 3,2,5. H. 1436. Halâj. 4,85.

निःश्मश्रु (निस् + श्म°) adj. *bartlos* Trik. 3,3,136 (निश्मश्रु).

निःश्रम s. u. निश्रम.

निःश्रयणी und निःश्रयिणी s. u. निश्र°.

निःश्री (निस् + श्री) adj. *des Glücks, des Wohlstandes beraubt:* °कृत Varâh. Bṛh. S. 19,7. निःस्वीकृत, was vorzuziehen ist, hat die v. l.

निःश्रीक (wie eben) adj. 1) *dessen Anmuth —, Schönheit dahin ist*. von einem Todten MBh. 14,476 (निश्रीक). — 2) *dessen Glück dahin ist, unglücklich* MBh. 5,533. Bhâg. P. 8,5,16. Vâju-P. bei Muir, Sanskrit Texts I, 28, N. 46 = Mârk. P. 49,7 (निश्रीक). यथा निःश्रीकं गृहं न राजते एवं निःस्वीकम् Kull. zu M. 9,26.

निःश्रेणि, °श्रेणिका und °श्रेणी s. u. निश्रे°.

निःश्रेयस (निस् + श्रेयस्) P. 5,4,77. Vop. 6,80. = निश्चितं (!) श्रेयः P., Schol. adj. f. ई *kein Besseres über sich habend, der allerbeste, vorzüglichste;* n. *Jemandes Bestes, Heil, Glückseligkeit, Erlösung;* = कल्याण H. an. 4,328. Med. s. 55. = मोक्ष AK. 1,1,4,15. H. 74. H. an. Med. Halâj. 1,124. निःश्रेयसादान Kaush. Up. in Ind. St. 1,408. M. 1,106. प्रज्ञा निःश्रेयसी लोके MBh. 12,6691. पण्डितो ह्यर्थकृच्छ्रेषु ब्रूयान्निःश्रेयसं वचः (कुर्यान्निःश्रेयसं परम् MBh. 2,169) R. Gorr. 2,109,17. 5,1,93. 82, 8. सर्वतश्चिन्तयन्त्या मे तव निःश्रेयसम् 3,13,11. नूनं न ते जनः कश्चिदस्ति निःश्रेयसे परः। निवारयति यो न त्वां कर्मणो ऽस्माद्विगर्हितात् 5,24,13. MBh. 3,5566. 13699. 15,252. Bhâg. P. 1,3,40. 2,3,11. °कर् Bhag. 5,2. M. 12,88. 104,16. — 1,117. Kan. 1,2.4. Vikr. 1. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 199. Prab. 19,9. *Erlösung bringendes Wissen* Tattvas. 52 nach Ballant. m. Bein. Çiva's Med. n. = विद्या, अनुभाव, भक्ति Çabdar. im ÇKDr.

निःश्वास (von श्वस् mit निस्) m. 1) *das Ausathmen, der ausströmende Athem* M. 3,19. MBh. 3,13537. fg. (= Hariv. 681. fg.). क्षणेन स पुनर्नष्टो निश्वास इव दर्पणे 16545 Hariv. 4260. 4748. R. 2,61,8. 3,22,13. 18. 62, 31. Mârk. 48,22. Bhartṛ. 1,96. Ragh. 1,43. 16,43. Varâh. Bṛh. S. 5,50. 34,2. Bhâg. P. 4,10,26. 7,12,25. Daçak. in Benf. Chr. 198,22. — 2) *Seufzer:* निःश्वासमुष्णमनकृद्दीर्घम् — मुमोच MBh. 1,2005. °परमा N. 2, 2. R. 2,24,7. Ragh. 1,67. व्यलीकनिःश्वासमिवोत्ससर्ज Kumâras. 3,25. Megh. 82. 88. Varâh. Bṛh. S. 3,14. Pañkat. ed. orn. 50,4. Amar. 87. Mârk. P. 20,47. Sâh. D. 64,9. सनिश्वासम् Mṛkkh. 150,3. Çâk. Ch. 65,5. — Statt निःश्वास findet man häufig निश्वास geschrieben, für welche Form wir aber eine andere Bedeutung angenommen haben. Es ist übrigens zu bemerken, dass die Verwechselung von नि und निस् nicht lediglich den Abschreibern zuzuschreiben ist, da auch Formen wie न्यश्वसत् *seufzte auf* (vgl. übrigens u. निश्वास) MBh. 8,4833. न्यश्वसीत् Bhaṭṭ. 6,34. 15,24. न्यश्वसिषुः 3,17 vorkommen.

निःश्वाससंहिता (निः° + सं°) f. Titel einer angeblich von Rudra-Çiva geoffenbarten *Gesetzsammlung* Varâh. P. in Verz. d. Oxf. H. 58, b, 37. 40. Çiva-P. ebend. 63, b, 23. fgg., wo auch der Ursprung des Namens erklärt wird.

निष्, नेषति *benetzen, besprengen* Dhâtup. 17,49.

निषङ्ग (von सञ्ज् mit नि) m. 1) *das Hängen an,* = सङ्ग Trik. 3,3,61. H. an. 3,123. = संगत (सङ्ग ÇKDr.) Med. g. 38. Viell. hierher zu ziehen: तिर्यग्योनिगतो रूपं कथं धारितवान्प्रभुः (कृष्णः)। केन कार्यनिषङ्गेण (निषङ्गेण) तमाख्याहि महाबल ॥ so v. a. *in welcher Absicht* MBh. 12, 7606. — 2) *Köcher* AK. 2,8,2,56. Trik. H. 781. H. an. Med. Halâj. 2, 310. प्रगृह्य भल्लान्निशितान्निषङ्गात् MBh. 4,1693. Ragh. 2,30. 3,64. Bhâg. P. 6,1,35. 9,10,43. Nach den Erklärungen von निषङ्गधि und निषङ्गिन् auch *Schwert.* — Vgl. अ°.

निषङ्गथि (wie eben) Uṇâdis. 4,87. adj. *umarmend* Uǵǵval. m. *Umarmung* Uṇâdik. im ÇKDr.; vgl. स्वञ्ज्. *Schütze; Wagen; Wagenlenker; Schulter; Gras* Uṇâdivṛ. im Saṃkshiptas. ÇKDr.

निषङ्गधि (नि° + धि) m. nach Mahîdh. *Schwertscheide* VS. 16,10.

निषङ्गिन् (von निषङ्ग) 1) adj. *mit einem Köcher versehen* AK. 2,8,2, 37. H. 771. सुधन्वान इषुमन्तो निषङ्गिणः ṚV. 5,57,2. VS. 16. 20. Kâty. Çr. 20,2,11 (an diesen zwei Stellen nach dem Schol. *mit einem Schwert bewaffnet*). Çat. Br. 13,4,2,5. Kâṭh. 37,11. Çâñkh. Çr. 16,1,20. Pâr. Gṛhj. 2,17. MBh. 4,1639. Ragh. 7,58. — 2) m. N. pr. eines der 100 Söhne des Dhṛtarâshṭra MBh. 1,2738. 4547. 8,4262.

निषञ्ज (von सञ्ज् mit नि) s. कु°.

निषठ s. निशठ.

निषण्णक (von निषण्ण und dieses partic. von सद् mit नि) n. *ein best. Gras* (s. सु°) Çabdar. im ÇKDr. *Sitz* Wils.

निषत्ति (von सद् mit नि) f. *Unthätigkeit, Lässigkeit:* का ते निषत्तिः किमु नो ममत्सि ṚV. 4,21,9.

निषत्त्नु (wie eben) adj. *festsitzend* ṚV. 10,162,3.

निषद् (wie eben) 1) adj. *unthätig sitzend:* न निषत्किं चनावति Çâñkh. Çr. 15,19,26. — 2) f. a) *das Sitzen,* insbes. *das Sitzen am Altar* (beim Opfer und Opferschmaus): रथो वा ये निषदि किं ते अस्य ṚV. 6,27,1. 2. अभिस्वरा निषदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत 2,21,5. अधि होता निषदा यजीयान् 10,53,2. Çat. Br. 4,6,8,1. 2. — b) Bez. *einer Art von Compositionen:* यं (नारायणं) वाकेष्वनुवाकेषु निषत्सूपनिषत्सु च। गृणन्ति सत्यकर्माणम् MBh. 12,1613.

निषद m. 1) N. pr. eines alten Königs MBh. 2,326. Wohl fehlerhaft für निषध. — 2) *eine best. Note,* = निषाद Svâmin zu AK. 1,1,7,1. ÇKDr. H. 1401, Sch.

निषदन (von सद् mit नि) 1) adj. zur Erkl. von निषाद Nir. 3,8. — 2) n. a) *das Niedersitzen* ṚV. 1,162,14. — b) *Aufenthalt* ṚV. 10,97,5. *Sitz* (in übertr. Bed.): अशेषदोष° Bhâg. P. 5,14,7.

निषद्या (wie eben) f. P. 3,3,99. Vop. 26,186. 1) *ein kleines Ruhebett* Trik. 2,6,41. — 2) *Kaufmannshalle, Markt* P., Sch. AK. 2,2,2. H. 1002.

निषद्वर (wie eben) Uṇâdis. 2,124. 1) adj. *sitzend* (am Altar) VS. 28, 4. *lässig sitzend* Çâñkh. Çr. 15,19,1. — 2) m. a) *Sumpf, Koth* (*worin man stecken bleibt*) AK. 1,2,3,9. H. 1090. an. 4,263. Med. r. 275. Halâj. 3,56. — b) *der Liebesgott* H. an. — 3) f. ई *Nacht* (*die Zeit der Ruhe*) H. an. H. ç. 17 (निषि°). Med. (die gedr. Ausg. liest °रा). Uǵǵval.

निषध 1) m. a) N. pr. eines Gebirges AK. 2,3,3. H. 947, Sch. अन्तरा निषधं नीलं च विदेहाः 1538, Sch. H. an. 3,345. Med. dh. 33. Hâr. 26. MBh. 3,12917. 17460. 6,198. 202. 272. 13,7658. Hariv. 11447. Ragh. 18. 1. VP. 167. 172. Bhâg. P. 5,16,9. 27. LIA. 1,22, N. — b) pl. N. pr. eines Volkes und des von ihm bewohnten Landes, über welches Nala herrschte, H. an. Med. N. 1,8. 81. 7,2. 26,1. MBh. 6,359 (VP. 190). निषधाधिप N. 5,19. °वंश 12,58. Nach H. an. und Med. bezeichnet निषध auch *den König der* N.; vgl. नैषध, नैषध्य. — c) N. pr. eines Sohnes des Ǵanameǵaja MBh. 1,3745. des Kuça und Vaters des Nala Hariv. 823. eines Grosssohnes des Kuça Ragh. 18,1. VP. 386. Bhâg. P. 9,12. 1. — d) *eine best. Stellung der geschlossenen Hand* Verz. d. Oxf. H. 86, a, 33. 202, a, 17. — e) *eine best. Note* (vgl. निषाद) H. 1401, v. l. H. an. — f) = कठिन H. an. Med. *hart* (adj.!) Wils. — 2) f. आ N. pr. a) der Residenz Nala's, der Stadt der Nishadha. H. 980. — b) eines im Vindhja entspringenden Flusses VP. 185, N. 80.

निषधाश्व (निषध + अश्व) m. N. pr. eines Sohnes des Kuru Bhâg. P. 9,22,4.

निषधेन्द्रकाव्य (नि°-इन्द्र + का°) n. *das Gedicht vom Fürsten der N.*, Titel eines Buches Z. d. d. m. G. 2,339 (162, *a*).

निषमम् adv. von 1. नि + सम P. 6,2,121, Sch.

निषय (von सा mit नि) m. neben परिषय und विषय P. 8,3,70, Sch.

निषर्ग s. u. निषङ्ग.

निषव्य ist zur Auflösung von अनिषव्य angenommen worden; da aber सु mit नि sonst nicht vorkommt, so ist diese Auflösung zweifelhaft. Sâj. trennt अ ऽइषव्य *mit Pfeilen nicht verwundbar.*

निषाद (von सद् mit नि) m. 1) Bez. *nichtarischer in wildem Zustande lebender Volksstämme in Indien*, die als Räuber, Fischer und auch Jäger (निषाद = व्याध Hâr. 27) geschildert werden, AK. 2,10,20. Trik. 3,3,207. H. 933. an. 3,334. Med. d. 34. Halâj. 2,443. VS. 16,27 (nach Mahîdh. die im Gebirge lebenden fleischessenden Bhilla). treiben das Räuberhandwerk Ait. Br. 8,11. — Pañkav. Br. 16,6,8. °ग्राम Lâṭj. 8,2.8. Kâtj. Çr. 1,1,12. 22,1,26. पञ्चजनाः = चत्वारो वर्णा निषादः पञ्चम इत्यौपमन्यवः Nir. 3,8. मत्स्यघातो निषादानाम् M. 10,48. MBh. 13,2652. समुद्रकुक्षावेकान्ते निषादालयमुत्तमम् 1,1321. एतद्विनशनं नाम सरस्वत्या विशांपते ॥ द्वारं निषादराष्ट्रस्य येषां दोषात्सरस्वती । प्रविष्टा पृथिवीं वीर मा निषादा हि मां विदुः ॥ 3,10538. fg. 6,359 (VP. 190). 14,2472. fg. Hariv. 5236. R. 1,1,29. 3,13. 2,50,8 (47,9 Gorr.). 84, 17. 3,9,33. fg. °संघाः Varâh. Bṛh. S. 5,76. °राष्ट्र im Südosten von Madhjadeça 14,10. (ब्राह्मणात्) निषादः शूद्रकन्यायाम् M. 10,8 (vgl. निषाद bei Baudh. bei Kull. zu M. 9,158 mit शौद्र M. 9,160). Jâǵn. 1,91. H. 896. शूद्रान्निषादो मत्स्यघ्नः क्षत्रियायां व्यतिक्रमात् MBh. 13,2574. — gaṇa विदादि zu P. 4,1,104. कुलालादि zu 3,118. Vârtt. zu P. 5,4,36. Pat. zu P. 4,1,97. M. 4,215. 10,18. 34. 36. fg. R. 1,2,13. Ragh. 14,52. 70. Den Urahn des Volkes lässt die Sage aus einem Schenkel Vena's entspringen, wobei zugleich der Name gedeutet wird, MBh. 12,2214. fgg. Hariv. 303. fgg. VP. 100. Bhâg. P. 4,14,43. fgg. °स्त्री M. 10,39. निषादी MBh. 1,379. 1342. fgg. 5644. 12,4854. निषादवत् R. 1,59,20. — 2) Bez. *einer Note, b unserer Tonleiter* AK. 1,1,7,1. Trik. H. 1401. H. an. Med. Khandas in Verz. d. B. H. 100. Çikshâ 12. Garbhop. in Ind. St. 2,67. MBh. 14,1419. Tattvas. 11. — 3) N. eines Kalpa (nach der Note benannt) Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52, *a*, 2. — Vgl. नैषाद, नैषादक, नैषादकि, नैषादि.

निषादकर्षु (नि° + क°, viell. = कर्षू) N. pr. einer Gegend; s. नैषादकर्षुक.

निषादवत् (von निषाद) m. = निषाद 2. MBh. 12,6859.

निषादित partic. praet. pass. vom caus. von सद् mit नि; davon निषादितिन् = निषादितमनेन gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

निषादिन् (von सद् mit नि) 1) adj. *sitzend, liegend:* इक्षुच्छायनिषादिन्यः — शालिगोप्यः Ragh. 4,20. शय्या° Kathâs. 25,88. सिंहाच्छायानिषादिनः 22,85. निषादिभिः । मृगैः — उटजाङ्गणभूमिषु Ragh. 1,52. — 2) m. *Elephantenlenker* AK. 2,8,2,27. H. 762. 1231. Halâj. 2,70. 285. Çiç. 5,41.

निषिक्त s. u. सिच् mit नि.

निषिक्तपा (नि° + पा) adj. *der das Eingegossene (den Samen in der Mutter) hütet* ṚV. 7,36,9.

निषिद्धि (von सिध् mit नि) f. *Abwehr* Daçak. in Benf. Chr. 192,5.

निषिध m. pl. N. pr. eines Volkes, Nebenform von निषध Ind. St. 1,225. — Vgl. नैषिध.

निषूदन s. u. निसूदन.

निषेक (von सिच् mit नि) m. 1) *das Besprengen, Bespritzen:* सुखसलिलनिषेक (निदाघ) Ṛt. 1,28. *das Einspritzen* (des männlichen Samens): बीज° P. 6,2,65, Sch. योषित्सु तद्वीर्यनिषेकभूमिः सैव क्षमा Kumâras. 3, 16. *der eingespritzte Same:* प्रजानिषेकं मयि वर्तमानं सूनोः Ragh. 14, 60. *Befruchtung und die dabei stattfindende Cerimonie* Suçr. 1,324,5. Varâh. Bṛh. S. 2,*d* (A. Bl. 2,*a*.). 27,1. Bṛh. 4,22. निषेकादिष्ववस्थासु Bhâg. P. 7,7,46. निषेकं विपरीतं स आचष्टे वृत्तचेष्टया MBh. 12,4219. निषेकादिकृत्गुरुः AK. 2,7,6. निषेकादिश्मशानान्तो मन्त्रैर्यस्योदितो विधिः M. 2,16. वैदिकैः कर्मभिः पुण्यैर्निषेकादिर्द्विजन्मनाम् । कार्यः शरीरसंस्कारः 26. 142. Bhâg. P. 7,15,52. — 2) *was auf die Erde gegossen wird, Spülwasser* M. 4, 151. *herabträufelnde Flüssigkeit:* तैलनिषेकबिन्दु *ein herabträufelnder Oeltropfen* Ragh. 8,38.

निषेक्तव्य (wie eben) adj. *zu giessen auf:* आत्मनो ऽपि निषेक्तव्यं ततः शिरसि तज्जलम् Hariv. 7771.

निषेचन (wie eben) n. *das Ausgiessen* AV. 1,3,1. *das Begiessen:* तरोर्मूलनिषेचनेन Bhâg. P. 4,31,14.

निषेचितृ (wie eben) nom. ag. *Einspritzer, Hineingiesser:* सर्वधातु° von der Sonne MBh. 3,154.

निषेद्धृ (von सिध् mit नि) nom. ag. *abhaltend, zurückhaltend* Çat. Br. 2,5,2,27. एतस्यैवं प्रवृत्तस्य सूतपुत्रस्य MBh. 7,7826. अन्यथाहं निषेद्धा स्यां बलाद्वाक्यैस्तथैव च Hariv. 14625.

निषेद्धव्य (wie eben) adj. *abzuhalten, zurückzuhalten* Çâk. 24,8. Kull. zu M. 8,50.

निषेद्धृ (wie eben) in अ° adj. *keinen Bändiger habend* Çat. Br. 2, 5,2,12.

निषेध (wie eben) m. gaṇa सुषामादि zu P. 8,3,98. 1) *Abwehr, Abweisung, Verhinderung, Verbot* Halâj. 5,48. Suçr. 1,9,20. 11,1.4. निषेधे ऽप्यहे: कर्तव्ये Râǵa-Tar. 3,1. कुर्वाणा भक्तिशीलश्रीनिषेधं मूर्धधूननैः 6,12. °कृत् Varâh. Bṛh. S. 88,18. अशेषविशेषमाया° Bhâg. P. 6,4,28. प्रवेशस्य Kathâs. 1,50. पूर्वसूत्रस्यैवायं निषेधः P. 1,3,58, Sch. ककारो गुणवृद्धिनिषेधार्थः Sch. zu P. 3,1,67. 1,1,58. 2,45. AK. 3,4,22 (Colebr. 28), 14.16. Trik. 3,3,219 (निखेध gedr.). Vop. 26,201. Jâǵn. 2,285. विधि, निषेध *Gebot, Verbot* Bhâg. P. 8,20,27. विधिनिषेधता 7,15,61. द्वौ निषेधौ प्रकृतयर्थं गमयतः so v. a. *zwei Negationen bejahen* Schol. zu Çâk. 10,6. *das Verneinen, Widersprechen* Çâk. 106,10, v. l. für विवाद. — 2) N. verschiedener Sâman Ind. St. 3,221. Pañkav. Br. 15,9,11. 19,7,1. Lâṭj. 7,4,1. 8,10.

निषेधक (wie eben) adj. *wehrend, verhindernd, verbietend:* ये चाज्ञादिनिषेधकाः (नराः) Mârk. P. 14,47. तत्तत्कर्मनिषेधकानि वचनानि Kull. zu M. 5,84 gegen das Ende.

निषेधन (wie eben) n. *das Abwehren* Suçr. 1,11,6.

निषेधिन् (wie eben) adj. *abwehrend, zurückdrängend* so v. a. *übertreffend:* अरुणरागनिषेधिभिरंशुकैः Ragh. 9,42.

निषेध्य (wie eben) adj. *zu wehren, zu verhindern, zu verbieten* Jâǵn. 2,156.

निषेव (von सेव् mit नि) 1) adj. *übend, obliegend:* स्त्री° *bescheiden* MBh. 1,3632. 2,1909. 4,594. 1118. 7,9126. 8,207. 9,516. 11,770. — 2) f. ग्रा a) *das Ueben, Obliegen:* सत्त्र° Bhâg. P. 7,15,24. यन्नित्यसंबन्ध° 4,21,39. — b) *Verehrung:* उत्तमश्लोकपदारविन्दयोः Bhâg. P. 7,4,42. तत्पूरुष° 6,1,16.

निषेवक (wie eben) adj. 1) *besuchend:* तस्माद्गत्ता तीर्थ° *um zu besuchen* Bhâg. P. 1,13,56. — 2) *übend, obliegend, sich hingebend:* स्त्री° *bescheiden* MBh. 4,927. युष्मत्कथामृत° so v. a. *geniessend* Bhâg. P. 4,7,44.

निषेवण (wie eben) n. 1) *das Besuchen:* तीर्थ° Bhâg. P. 1,2,16. — 2) *das Ueben, Obliegen, öfterer Gebrauch, — Genuss, usus:* तपसः Suçr. 1,271,8. शिष्टाचार° MBh. 3,13797. दोषाणाम् 12,7912. वेदव्रत° 13,6424. प्रतिषिद्ध° Mârk. P. 28,9. गर्ह्योपाय° Râga-Tar. 1,228. स्त्री° M. 11,66. Jâǵn. 3,239.241. वन्यस्नेह° Mârk. P. 28,26. यत्पादपद्ममकरन्द° Bhâg. P. 8,23,7. साधुकाव्य° Sâh. D. 1,16. कटुतिक्त° Suçr. 1,175,17. रजोधूम° *das viele Verweilen in Staub und Rauch* 2,304,18. — 3) *das Verehren:* भगवत्पदाम्भोज° Bhâg. P. 3,4,15.

निषेवितर् (wie eben) nom. ag. *der da geniesst, sich hingiebt einer Sache:* सकृदन्न° MBh. 12,8920. काले निषेविता कामं स राजा राज्यमर्हति R. 4,38,44.

निषेवितव्य (wie eben) adj. *zu üben, zu beobachten:* व्रतम् Çâk. 26. *zu gebrauchen, zu geniessen:* शुक्रविवृद्धिदानि निषेवितव्यानि रसायनानि Varâh. Bṛh. S. 75,1. निसेवितव्यानि (sic) सुखानि लोके ह्यस्मिन्परे च MBh. 12,2837.

निषेविन् (wie eben) adj. *übend, obliegend, beobachtend:* ब्रह्मतत्त्वं निषेविभिः Hariv. 12019. ब्रह्म° 11682. मन्त्रब्रह्म° 15464. यथान्यायम् MBh. 13,6514. मन्त्रिप्रोक्तनिषेविणां क्षितिभुजाम् Varâh. Bṛh. S. 73,3. स्त्री° *bescheiden* MBh. 12,6326. R. 3,22,30. वन्याहार° *geniessend* R. Gorr. 2,37,2. ग्रन्त्यस्त्री° *sich abgebend mit, beiwohnend* M. 12,59.

निषेव्य (wie eben) adj. 1) *zu besuchen, zu beschreiten, zu wandeln:* पन्था निषेवितः सद्भिः स निषेव्यो विजानता MBh. 12,378. — 2) *zu geniessen:* नारायणाख्यममृतम् Hariv. 15701. — 3) *ehrwürdig:* मृगेन्द्र इव विक्रान्तो निषेव्यो हिमवानिव Bhâg. P. 1,12,22.

निष्क्, निष्कयते *wägen* (परिमाणे) Dhâtup. 33,13. — Wenn die Wurzel nicht geradezu zur Erklärung von निष्क erfunden ist, muss निष्कय् als denom. von निष्क betrachtet werden.

निष्क Uṇâdis. 3,45. m. n. (das letztere selten) gaṇa ग्रर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Siddh. K. 249, *a*, 1. 1) m. n. *ein goldener Hals- oder Brustschmuck* AK. 3,4,1,14. H. an. 2,11. Med. k. 27. बिभर्षि निष्कम् Ṛv. 2,33,10. 8,47,15. निष्कमिव प्रति मुञ्चत AV. 5,14,3. 7,99,1. 20,131,8. Çat. Br. 11,4,1,1.8. 13,4,1,7.11. Lâṭj. 8,10,3. Khând. Up. 4,2,1.2. 5,13,2. MBh. 1,2957.4628. 2,2150. 6,670.3967. Bhâg. P. 2,9,11. कण्ठस्थेन निष्केण Hariv. 13892. Kumâras. 2,49. ग्रनिष्कधृक् R. 1,6,9. उरस्येषां च सर्वेषां निष्का ज्वलनसंनिभाः 3,9,12. MBh. 3,4223. 7,4572. निष्कमाला Schol. zu P. 6,2,55. Auch राजतो निष्कः Pańkav. Br. 17,1,14. Kâtj. Çr. 22,4,16. Am Fusse getragen: पन्निष्क, पाद° P. 6,3,56. Vârtt. — 2) m. n. *ein goldener Halsschmuck von bestimmtem Gewicht* (das mit der Zeit variirt) *und die Stelle von Geld vertritt* (vgl. гривна): शतं राज्ञो निष्कां कृतमश्वान् (ग्रादम्) Ṛv. 1,126,2. AV. 20,127,3. Lâṭj. 9,9,20. Itih. bei Sâj. zu Ṛv. 1,125,1. MBh. 1,8029. 2,2061. 3,1474. 14,2651. P. 5,1,30. 2,119. R. 2,32,10. Hit. III, 121. निष्कसमाः स्त्रियः Varâh. Bṛh. S. 73,7. ब्राह्मणेभ्यो ऽददन्निष्कं (lies निष्कान्) सौवर्णस्य प्रभावतः MBh. 7,2361. fgg. हिरण्यनिष्कान् 3,904. रुक्मनिष्कसहस्रे R. 2,70,20. MBh. 13,4853. दास्यः सनिष्काः 4854. निष्कत्रयसुवर्णकम् Hariv. 16364. शतेन निष्कं गणितं सहस्रेण च संमितम् MBh. 13,4439. चतुःसौवर्णिको निष्को विज्ञेयस्तु प्रमाणतः M. 8,137.220.284. Jâǵn. 1,364 = 1 Pala *Gold* AK. H. an. Med. Viçva bei Uǵǵval. साष्टं शतं सुवर्णानां निष्कमाहुर्धनं तदा MBh. 7,2365. AK. H. an. Med. Viçva. = 1 Dînâra (2 Karsha) diess. = 1 Karsha H. an. Med. Viçva. = 16 Dramma Lîlâv. in Verz. d. B. H. No. 828. उप निष्के कार्षापणम् Schol. zu P. 1,4,87. *Gold überh.* AK. H. 1044. H. an. Med. Halâj. 2,18. Viçva. *ein goldenes Gefäss* (हेमपात्र) Med. — 3) m. *ein* Kâṇḍâla Trik. 2.10,5. — 4) f. ग्रा *ein best. Längenmaass:* परमाणुः परं सूक्ष्मं त्रसरेणुर्महीरजः । बालाग्रं चैव निष्कं पूर्वं चाथ यवोदरम् ॥ Mârk. P. 49,37. — Vgl. नैष्किक, नैष्कशतिक, नैष्कसहस्रिक.

निष्ककण्ठ (नि° + क°) 1) adj. f. ई *einen goldenen Halsschmuck tragend* Ait. Br. 8,22. Âçv. Çr. 9,9. Kâtj. Çr. 14,2,30. MBh. 3,14694. 13,4935. R. 5,11,23 (वर°). Bhâg. P. 4,3,6. 8,8,7. — 2) *ein goldener Halsschmuck* MBh. 13,4928.4939; an der letzten Stelle ist, wie schon das Metrum zeigt, निष्ककण्ठम् zu lesen.

निष्कग्रीव (नि° + ग्रीवा) adj. dass. Ṛv. 5,19,3. AV. 5,17,14. Bhâg. P. 3,23,31.

निष्कण्टक (निस् + क°) adj. *frei von Feinden (Dornen):* वन MBh. 3,455. देश R. 1,26,29 (27,28 Gorr.). राज्य MBh. 4,206. Pańkat. 201,8 (निःक°). Râga-Tar. 5,350. 426. राजन् 1,174. Beiw. Çiva's Çiv.

निष्कण्ठ (निस् + कण्ठ) m. *ein best. Baum* (s. वरुण) Çabdak. im ÇKDr.

निष्कनिष्ठ (निस् + कनिष्ठा) adj. *dessen kleiner Finger ausgestreckt ist:* मुष्टि AK. 2,6,2,37. °निष्ठिक dass. H. 599.

निष्कन्द (निस् + कन्द) adj. f. ग्रा *keine essbaren Wurzeln darbietend:* कन्दरोदरभुवः Çântiç. 4,3.

निष्कम्प (निस् + कम्प) adj. *nicht zitternd, sich nicht bewegend, unbeweglich:* निष्कम्प एव खड्गेन सो ऽपि प्रतिजघान तान् Vid. 82. सागर Hariv. 3633. °सक्थिचरण 3914. पर्ण R. 3,54,13. वृत्त Kumâras. 3,42. Ragh. 15,48. Çâk. 8. सतां मनः Kathâs. 20,120. Davon nom. abstr. °ता f. Ragh. 13,52.

निष्कम्भ (von स्कम्भ् mit नि) in वज्र° m. N. pr. eines der Söhne des Garuḍa MBh. 5,3595.

निष्कम्भु (wie eben) m. N. pr. eines göttlichen Wesens (Viçva) Hariv. 13190. 13703. fgg.

निष्करुण (निस् + करुणा) adj. f. ग्रा *kein Mitleid zeigend, grausam* Çâk. 180. Pańkat. IV, 16. *wobei kein Mitleid an den Tag gelegt wird:* ग्रहो निष्करुणा यात्रा नराणामीर्ध्यदैहिकी Hariv. 4803. निष्करुणीकृत *herzlos —, grausam geworden* Som. Nal. 83.

निष्कल्मष (निस् + क°) adj. *schmutzlos:* निर्मलो निष्कल्मषश्च शुचिरिन्द्रो यदाभवत् R. 1,26,21 (27,20 Gorr.).

निष्कर्तृ nom. ag. so v. a. इष्कर्तृ Taitt. Âr. 4,20,2.

निष्कर्मन् (निस् + क°) adj. *unthätig* Kull. zu M. 5,84.

निष्कर्ष (von 1. कर्ष् mit निस्) m. 1) *das Herausziehen* Dhâtup. 31,46. MBh. 12,7318. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 135. — 2) *Hauptsache, Hauptpunkt:* एवविदृत्तो विद्वांसस्त्रयोनिष्कर्षमन्वहम् । क्रमशः पूर्वमभ्यस्य पश्चाद्देदमधीयते ॥ M. 4,125. Bhâshâp. 137. एवं सर्वे तदाब्रुवन् ॥ निष्कर्षान्निश्चयात् so v. a. *kurz und bündig* MBh. 2,1415. स्त्रीणां बुद्ध्यर्थनिष्कर्षादर्थशास्त्राणि — बृहस्पतिप्रभृतिभिर्मन्ये सद्भिः कृतानि वै *hauptsächlich wegen* MBh. 13,2241. = निश्चयः । यथा । अत्रायं निष्कर्ष इत्याद्यापराह्णिकश्राद्धादिव्यवस्थायां मूलका ÇKDr. — 3) *das Wägen* Dhâtup. 15,20. — Ganz unklar ist die Bed. des Wortes in der Stelle: अनुकर्षं च निष्कर्षं च व्याधिपावकमूर्छनम् ॥ सर्वमेव न तत्रासीद्धर्मनित्ये युधिष्ठिरे MBh. 2,526. fg.

निष्कर्षण (wie eben) n. 1) *das Herausziehen* Vjutp. 194. शल्य° Ragh. 12,97. — 2) *das Abziehen, Ablegen:* शिरस्त्र° Ragh. 7,63.

निष्कर्षिन् (wie eben) m. N. pr. eines Marut's Hariv. Langl. II,311. die Calc. Ausg. liest st. dessen निष्कुषित.

निष्कल (निस् + कला) 1) adj. *a) ohne Theile, ungetheilt* H. an. 3, 659. Med. l. 103. Muṇḍ. Up. 2,2,9. Çvetâçv. Up. 6,19. MBh. 13,1044. 14,1376. 1450. Hariv. 11577. Bhâg. P. 1,9,44. 6,9,51. 17,21. 8,3,26. Mârk. P. 23,45. Prab. 112,9 (निःक° und निष्क°). von Çiva Çiv. — *b) gebrechlich:* संयताश्चापि दृक्षाश्च मतिमत्तश्च मानवाः ॥ दृश्यत्ते निष्कलाः सत्त्वाः प्रक्षीणाः स्वस्वकर्मभिः । MBh. 3,13851 Daçak. 180,2 (nach Wilson *ein alter Mann*). — *c) zeugungsunfähig* H. 492. H. an. Med. f. आ *eine Frau, die nicht mehr gebärt, die Regeln nicht mehr hat* AK. 2,6,1,21 (nach ÇKDr. soll AK. निष्फला haben). H. 535. Halâj. 2,332. Çabdar. im ÇKDr. *eine alte Frau* Râǵan. im ÇKDr. f. ई gaṇa गौरादि zu P. 4, 1,41. Çabdar. im ÇKDr. — 2) m. *Behälter* (आधार) Çabdak. im ÇKDr. *die weibliche Scham* Wils. nach ders. Aut.

निष्कलङ्क (निस् + क°) adj. *fleckenlos, makellos* Râǵa-Tar. 3,196. Çatr. 14,273. von Çiva Çiv. °तीर्थ n. N. *eines heiligen Badeplatzes* Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66, *b*, 19.

निष्कलत्व (von निष्कल) n. *die Ungetheiltheit, der Zustand des absoluten* Brahman MBh. 13,779.

निष्कल्मष (निस् + क°) adj. f. आ *fleckenlos, sündenlos* Hariv. 16133. Pañkat. III,212. Râǵa-Tar. 1,105. आचार 4,78. तपस् MBh. 1,4643. 5, 1632. 1634. 12,7856. ब्रह्मचर्य 7821. °षीभूत Jâǵn. 3,218.

निष्कषाय (निस् + क°) 1) adj. *frei von Schmutz, unreiner Leidenschaft:* अ° MBh. 12,568. — 2) m. N. pr. des 13ten Arhant's in der zukünftigen Utsarpiṇî H. 55.

निष्काम (निस् + काम) adj. *frei von Wünschen* Çat. Br. 14,7,2,8. Mârk. P. 26,7. Kull. zu M. 2,148. 4,234. *uneigennützig:* कर्मन् M. 12, 89. Schol. zu Kap. 1,86. adv. in °चारिन् Mârk. P. 49,15.

1. निष्कारण (von 1. कर् mit निस्) n. *das-aus-dem-Wege-Räumen, Mord, Todtschlag* H. 372. — Vgl. निका°.

2. निष्कारण (निस् + का°) adj. f. आ *keinen Grund —, keine Ursache habend, grundlos:* नमस्ते ऽखिलकारणाय निष्कारणाय Bhâg. P. 8, 3,15. कस्यचिन्नाभिजानामि प्रीतिं निष्कारणामिह MBh. 12,5064. °बन्धु *uneigennützig* Pañkat. ed. orn. 41,19. Hit. III,105. ब्राह्मणेन षडङ्गो वेदो निष्कारणो ऽध्येयो ज्ञेयश्च st. des adv. *ohne besonderen Beweggrund* Müller, SL. 113, N. 1. °णम् adv. *ohne Grund, ohne besondere Veranlassung, ohne Nebenabsichten:* एकः करोति हि कृते निष्कारणमेव कुरुते ऽन्यः MBh. 12,4993. 1337. Kathâs. 1,50. Mârk. P. 34,35. °णात् dass.: समस्तो बत लोको ऽयं भजते कारणादृनु । त्वं तु निष्कारणादेव प्रीयसे R. 6,10,23. am Anfange eines comp. ohne Casuszeichen Mṛkkh. 165,18. Bhartr. 2,51. Kathâs. 26,145. Pañkat. ed. orn. 44,14.

निष्कालक (निस् + काल) gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184. angeblich m. *ein Büsser mit geschorenem Haare, der sich mit Butter bestrichen hat:* मुण्डितलोमकेशेन घृताभ्यक्तेन च कर्तव्यम् । निष्कालको घृताभ्यक्तस्तप्तां सूर्मीं परिष्वज्य मरणात्पूतो भवतीति विज्ञायते । इति वसिष्ठस्मरणात् । Mit. im ÇKDr. — Vgl. निष्कालिक.

निष्कालन (von 3. कल् mit निस्) m. *das Austreiben* (des Viehes) Gobh. 3,6,8.

निष्कालिक (निस् + काल) gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184. adj. viell. *für den es keine Zeit mehr giebt, dem Tode verfallen:* तं सूतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं निष्कालिकं कालवशं नयाद्य MBh. 8,3628. — Vgl. निष्कालक.

निष्काश s. u. निष्कास.

निष्काष (von कष् mit निस्) m. *Abscharrsel, was in der Pfanne anbackt und abgescharrt wird* Kâth. 9,5. 36,9. Kâtj. Çr. 5,5,29. Çâñkh. Çr. 3,14,19. 15,15. निष्कास geschrieben Ait. Br. 1,11. TS. 6,1,5,5. TBr. 1,6,3,3. 5,5.

निष्कास (von 1. कस् mit निस्) m. 1) *Ausgang:* न च पश्यामि निष्काशं (sic) बिलादस्मात् R. 4,52,8. Nach ÇKDr. soll निष्काश auch im MBh. (राजधर्म) und zwar in der Bed. *Veranda* gebraucht werden. — 2) *Anbruch* (des Tages): संध्ये रजनीदिनयोः प्रवेशनिष्कासौ (v. l. °काशौ) Halâj. 1,106. Nach Aufrecht *das Verschwinden*. — 3) ungenaue Schreibart für निष्काष (s. das.).

निष्कासित s. u. 1. कस् mit निस्. Med. t. 204 kennt von diesem partic. folgende Bedd.: निर्गमित *hinausgejagt*, आहित *aufgelegt*, अधिकृत *über Etwas gesetzt, an die Spitze von Etwas gestellt*.

निष्कासिन् (von कस् mit निस्) 1) adj. *hinaustreibend*. — 2) f. °नी *eine Sclavin, die von ihrem Herrn nicht beschränkt wird*, Wils.

निष्किंचन (निस् + किंचन) adj. f. आ *Nichts habend, bettelarm* Râǵa-Tar. 2,35. 4,69. Bhâg. P. 2,9,6. 6,3,28. 16,40. 7,5,32. 9,21,3. Davon nom. abstr. °त्व n. *Armuth* MBh. 13,5359. Râǵa-Tar. 6,15.

निष्किन् (von निष्क) adj. *mit einem Halsschmuck versehen* Çat. Br. 13,4,2,8. Kâtj. Çr. 20,1,12.

निष्किरीय m. pl. N. pr. eines Geschlechts: °याः सत्त्रमासत Pañkav. Br. 12,5,14. Geht auf निष्किर und dieses auf 3. कर् mit निस् zurück.

निष्किल्बिष (निस् + कि°) adj. *frei von Sünde* Bhâg. P. 7,7,10. — Vgl. निकिल्बिष.

निष्कुट 1) m. *Lustwald* AK. 2,4,2,1. H. 1112. an. 3,164. 444. Med. t. 47. Hâr. 168. Halâj. 5,30. (पृथिवीम्) सपर्वतवनाकाशां ससमुद्रां सनिष्कुटाम् MBh. 3,15267. अवस्कोरे चिरं स्थाने निष्कुटेषु च वर्जये 14676. निष्कुटान्तररथ्याः R. 5,15,9. neutr.: परिखाश्चैव कौरव्य प्रतोलीर्निष्कुटानि च MBh. 12,2650. Vgl. कुटप. — 2) m. *Feld* H. an. Med. — 3) m.

Baumhöhle Trik. 3,3,98. Halâj. 2,27; vgl. निष्कुह. — Diese und die vorangehende Bedeutung geben ursprünglich wohl auf eine zurück, da केदार und कोटर leicht mit einander verwechselt werden können. — 4) n. Bez. *eines Loches von bestimmter Form im Holze einer Bettstelle* Varâh. Brh. S. 78, 32. 33. 37. निःकुट v. l. — 5) m. *Thürflügel* Trik. H. an. Med. — 6) m. *Gynaeceum* Hâr. 193. — 7) wohl N. pr. eines Landes in der Stelle: स विनिर्जित्य संग्रामे द्विमवन्तं सनिष्कुटम् MBh. 2, 1037. Vgl. समुद्रनिष्कुटे जाताः पारेसिन्धु च मानवाः 1831 und सामुद्रनिष्कुटाः 6,356.

निष्कुटि f. *grosse Kardamomen* AK. 2,4,4,13. Auch °टी Bhar. zu AK. ÇKDr. — Vgl. निस्त्रुटी.

निष्कुटिका f. N. pr. einer der Mütter im Gefolge Skanda's MBh. 9, 2630.

निष्कुतूहल (निस् + कु°) adj. *nicht neugierig* Verz. d. Oxf. H. 91,b,10.

निष्कुम्भ 1) m. = निकुम्भ *Croton polyandrum Spr.* Bhar. zu AK. 2,4, 5,10. ÇKDr. — 2) f. आ N. pr. der Mutter der Maga Bhavishja-P. bei Reinaud, Mém. sur l'Inde 392. fg.

निष्कुल (निस् + कुल) adj. f. आ *der Familie entbehrend, ganz allein stehend:* स्त्री M. 8,28. निष्कुलं कर् *Jmd der Familie entziehen, Jmd den Garaus machen:* ततः सपरिवारं तं निष्कुलं कुरु वैरिणम् R. 4, 26,14. निष्कुलान्करोति शत्रून् P. 5,4,62, Sch. Davon nom. abstr. °ता f. *das Aussterben, zu-Grunde-Gehen:* अन्नाभावात्मारमेयाद्यो निष्कुलतां गन्तुमारब्धाः Pańkat. 233,1.

निष्कुलाकर् (निष्कुल + 1. कर्), °करोति *aushülsen, auskernen u. s. w. (aus der natürlichen Verbindung herausbringen)* P. 5,4,62. Vop. 7, 90. दाडिमम् P., Schol. निःकुलाकृत्य *ausweiden* Daçak. 196,3. — Vgl. das folg. Wort.

निष्कुलीकर् (wie eben) *auskernen, aushülsen:* श्लेष्मातकस्य बीजानि निःकुलीकृत्य (v. l. निष्फलीकृत्य) Varâh. Brh. S. 54,29. 33. काश्मर्याणां निष्कुलीकृतानाम् Suçr. 2,158,15.

निष्कुलीन (निस् + कु°) adj. *aus unedlem Geschlecht stammend:* धनैर्निष्कुलीनाः कुलीना भवन्ति Nitis. 3 in Haeb. Anth. 504.

निष्कुषित 1) partic. s. u. कुष् mit निस्. — 2) m. N. pr. eines Marut Hariv. 11546. निष्कपिन् Langl.

निष्कुह m. = निष्कुट *Baumhöhle* AK. 2,4,1,13. H. 1122.

निष्कूज (निस् + कूज) adj. *lautlos:* अपरे क्लिश्यमानास्तु शरार्ता व्रणपीडिताः । निष्कूजाः समपद्यन्त MBh. 6,1800. रामशोकाभिभूतं तन्निष्कूजमिव काननम् R. 2,59,10 (59,9 Gorr.). 93,13 (102,15 Gorr.).

निष्कूट (निस् + कूट) adj. *wo keine Hinterlist zu besorgen ist:* देश R. 2,84,16 (92,7 Gorr.). *sfornito d'abitazioni* Gorr.

निष्कृत (von 1. कर् mit निस्) 1) partic. s. u. कर्. Nachzutragen wäre: वीर्यं न पुंसो ऽस्त्यजवेगनिष्कृतम् *verdrängt, aufgehoben* Bhâg. P. 8,8,21. — 2) n. a) *Sühne:* अघ° Bhâg. P. 1,19,2. 6,2,8. सर्वेषामप्यघवतामिदमेव सुनिष्कृतम् 10. निष्कृतैः 11. चीर्ण° 1,19. — b) *der bestimmte Ort, Stelldichein, constitutum:* वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतम् RV. 1,2,6. अर्केर्हर्निष्कृतमाचरन्ती 123,9. सोमो देवानामेति निष्कृतम् 3,62,13. 9,69,7. 9,69,4. पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम् 86,32. 93,2. अन्तानाम् 10,34,5. 40,6. 65,6. 94,5.

निष्कृति (wie eben) 1) f. a) *Herstellung, Heilung; Abfindung, Wiedergutmachung, restitutio, Sühne* AK. 3,4,24,158. RV. 10,97,9. तस्मा अर्चाम कृणवाम निष्कृतिम् 165,1. यूयमीशिध्वे वसवस्तस्य निष्कृतेः AV. 4,27,6. 5,5,4. 6. VS. 39,12. गृह्याणाम् TBr. 2,1,5,3. Mahânâr. Up. in Ind. St. 2,96, N. 2. यज्ञस्य TS. 6,4,9,1. 5,4,2,3. Çat. Br. 12,4,1,2. यं मातापितरौ क्लेशं सहेते संभवे नृणाम् । न तस्य निष्कृतिः शक्या कर्तुं वर्षशतैरपि ॥ M. 2,227. वृषलीफेनपीतस्य — निष्कृतिर्न विधीयते 3,19. 69. अनृतस्यैनसस्तस्य 8,105. 150. 213. 9,19. 11,27. 85. ब्राह्मणवधे 89. 98. 179. 209. Jâgn. 3,294. MBh. 1,3308. fg. 3860. 6227. 6229. 3,10014. 10016. 11789. 13278. 4,1079. 12,1237. 14,261. 2377. fgg. 2410. R. 4, 34,19. Kathâs. 26,159. Râga-Tar. 5,399. Pańkat. I,383. Bhâg. P. 3,2, 17. 6,1,8. 3,31. Mârk. P. 14,89. अ° *für den es keine Sühne giebt, der eine begangene Sünde nicht zu sühnen vermag* MBh. 13,4566. — b) so v. a. निष्कृत 2, b. AV. 6,49,3. 18,4,60. — c) personif. eine Schwester Lobha's und Tochter Dambha's von der Mâjâ Bhâg. P. 4,8,3. Nach Burnouf *méchanceté.* निष्कृति v. l. für निकृति *Schurkerei* H. 377. — 2) m. *eine Form des* Agni: आक्रोशतां हि भूतानां यः करोति हि निष्कृतिम् । अग्निः स निष्कृतिर्नाम MBh. 3,14143.

निष्कृप (निस् + कृपा) adj. *mitleidslos, unbarmherzig* MBh. 12,6411.

निष्केवल (निस् + के°) adj. f. आ = निष्केवल्य Kâç. zu P. 5,4,30. *Jmd ausschliesslich —, keinem Andern zukommend:* न पर्यायो ऽस्ति यद्राजन् श्रियं निष्केवलामहम् । तैः सहेमामुपाश्नीयां यावज्जीवम् MBh. 5,3089.

निष्केवल्य (wie eben) adj. = निष्केवल Kâç. zu P. 5,4,30. वैश्वदेवो ऽन्यो यज्ञो ऽथैष निष्केवल्य आग्नेयः Çat. Br. 2,2,3,16. एतद्वा इन्द्रस्य निष्केवल्यं सवनं यन्माध्यंदिनम् 4,3,3,6. 4,2,2. Ait. Br. 3,20. ग्रह VS. 18,20. शस्त्र oder उक्थ Bez. *einer zur Mittagsspende gehörigen Recitation, als für* Indra *allein bestimmt,* VS. 15,13. Ait. Br. 3,21. 8,2. TS. 4,4,2,2. Çat. Br. 13,5,1,10. Âçv. Çr. 5,15. 9,1.

निष्कैवल्य (निस् + कै°) adj. *bloss, lauter:* निष्कैवल्येन पापेन तिर्यग्योनिमवाप्नुयात् MBh. 12, 11261.

निष्कोष (von कुष् mit निस्) m. *das Herausreissen, Auskernen, Aushülsen u. s. w.* Vop. 7,90. 16,5, v. l.

निष्कोषण (wie eben) n. *das Herausreissen* Suçr. 1,87,4. *das Auskernen, Aushülsen u. s. w.* P. 5,4,62.

निष्कोषणक (vom vorherg.) adj. *zum Stochern dienend:* दन्तस्य निष्कोषणकेन तृणेन, Pańkat. 1,81.

निष्कोषितव्य von कुष् mit निस् adj. *herauszureissen:* °व्यान्निष्कोष्टुं प्राणान्दशमुखात्मजात् Bhatt. 9,30.

निष्कौरव (निस् + कौ°) adj. f. आ *von den* Kaurava *befreit:* अद्य °वामेकः करिष्यामि वसुंधराम् MBh. 1,7961.

निष्कौशाम्बि (निस् + कौशाम्बी) adj. *der* Kauçâmbî *verlassen hat* P. 1,2,44, Sch. 6,2,2, Sch. 2,2,18, Vârtt. 8, Sch.

निष्क्रम (von क्रम् mit निस्) m. 1) *das Hinausgehen, Hinaustreten, Herauskommen* H. an. 3,466. Med. m. 45 (निष्कम gedruckt). R. 3, 16,31. प्राणानाम् Kathâs. 25,143. *der erste Ausgang mit einem Kinde* (im vierten Monat nach der Geburt) Jâgn. 1,12. — 2) *das Herabsinken auf eine niedere Stufe, Verlust der Kaste u. s. w.;* = दुष्कुल H. an. Med. — 3) *Intelligenz* AK. 3,3,25. H. 1524. H. an. Med.

निष्क्रमण (wie eben) n. *das Hinausgehen, Weggehen* KÂTJ. ÇR. 1,8, 25. 9,4,34. 10,1,16. विल° R. 4,52 in der Unterschr. इतः 5,38,10. गृहात् PAÑKAT. 37,23. 213,5. सिंहपद्धनिर्गुहायां प्रविष्टा न च निःक्रामणं (sic!) गता 193,9. गो° Verz. d. B. H. 142,3 v. u. *der erste Ausgang mit einem Kinde* (im 4ten Monate nach der Geburt): चतुर्थे मासि कर्तव्यं शिशोर्निष्क्रमणं गृहात् M. 2,34. Verz. d. B. H. No. 1031. Verz. d. Oxf. H. 86,*b*,5. — Vgl. दुर्नि°, नैष्क्रमण.

निष्क्रमणिका (vom vorherg.) *die Cerimonie des ersten Ausgangs mit dem Kinde im vierten Monat* PÂR. GṚH. 1,17.

निष्क्रमणित (wie eben) adj. wohl von einem Kinde, *an dem die Cerimonie des ersten Ausgangs im 4ten Monat nach der Geburt vollzogen ist*, gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36.

निष्क्रय (von क्री mit निस्) m. *Loskauf, Auslösung; Ersatz, Lohn* H. 362. KAUÇ. 111. 127. M. 9,46. JÂGṄ. 2,182. MBH. 3,13298. 13,2673. 14,2653. 2665. HARIV. 7166. 7242. 7697. fg. 7788. R. 1,13,51. MṚKKH. 60, 8. 87,7. RAGH. 2,55. 5,22. 15,55. KATHÂS. 24,172. RÂGA-TAR. 4,257. MÂRK. P. 15,37. ÇIÇ. 1,50. neutr.: दक्षिणा चात्र देया वै निष्क्रयं च (निष्क्रयश्च?) सुवर्णकम् ॥ MBH. 18,306. Nach VAIG. beim Schol. zu ÇIÇ. 1, 50 = बुद्धियोग, सामर्थ्य und निर्गति (in der 1sten und letzten Bed. offenbar eine Verwechselung mit निष्क्रम).

निष्क्रयण (wie eben) 1) adj. *loskaufend, auslösend:* आत्म° ÇAT. BR. 11,7,1,2. ÇÂÑKH. BR. 10,3. पुरुष° TS. 6,1,11,6. — 2) n. *das Loskaufen, Auslösen* MṚKKH. 50,11. *Lösegeld:* ते प्रस्तरं सुचौ निष्क्रयणमपश्यन्स्वरुं यूपस्य TS. 6,3,4,9.

निःक्रामण PAÑKAT. 193,9 fehlerhaft für निष्क्रमण.

निष्क्रिय (निस् + क्रिया) adj. 1) *unthätig* ÇVETÂÇV. UP. 6,12. 19. ÂTMOP. in Ind. St. 2,57. KAP. 1,49. BHÂG. P. 3,12,4. 43. KÂM. NÎTIS. 9,79. BHÂSHÂP. 85. अति° MBH. 13,311. — 2) *die religiösen Cerimonien nicht erfüllend, wobei die religiösen Cerimonien nicht beobachtet werden* M. 11,18. MBH. 3,13037. 12,4879. R. GORR. 2,49,26. लोक HARIV. 11194. अग्निहोत्र MBH. 12,10767. हवींषि HARIV. 11134.

निष्क्रियता (von निष्क्रिय) f. *Unthätigkeit, Fahrlässigkeit:* धर्मनिष्क्रियतालस्यम् MBH. 3,17379.

निष्क्रियात्मता (von निष्क्रिय + आत्मन्) f. *Unthätigkeit, Faulheit* M. 10,58 = MBH. 13,2603. Nach KULL. = विहितानननुष्ठानत्व *Pflichtversäumniss.*

निष्क्रीति (von क्री mit निस्) f. *Loskauf* ÇAT. BR. 11,1,8,6.

निष्क्रोध (निस् + क्रोध) adj. *nicht böse auf* (gen.) ÇÂK. 112, 9, v. l.; hier mit Visarga.

निष्क्लेश (निस् + क्लेश) adj. *frei von* (*den 10*) *moralischen Gebrechen* VJUTP. 33 (निःक्लेश). BURN. Lot. de la b. l. 443.

निष्क्लेशलेश (निस् + क्लेश - लेश) adj. *auch nicht vom geringsten Leiden geplagt, vollkommen glücklich:* मनस् BHARTṚ. Suppl. 4 (mit Visarga).

निष्क्वाथ (von क्वथ् mit निस्) m. *Decoct, Brühe, Suppe* H. 413. SUÇR. 1,163,5. 164,1. वातहरौषधि° 369,13.

निष्टकन् oder °कार adj. f. ई in der Stelle: दासीं निष्टकरीमिच्छ AV. 5,22,6. Allem Anschein nach von तक् mit निस्; viell. *entlaufend.*

निष्टपन (von तप् mit निस्) n. *das Verbrennen* HIOUEN-THSANG I, 342, N. 2 (vgl. den Ind.).

निष्टर्क्य adj. *was sich aufdrehen —, auflösen lässt:* निष्टर्क्यं बध्नाति प्रजानां प्रजननाय TS. 6,1,3,2. KÂTH. 24,5. निष्टर्क्यं चिन्वीत पशुकामः Schol. bei GOLD. MÂN. 105, *a*. Wird von कर्त् (vgl. तर्कु *Spindel*) abgeleitet (!) KÂR. zu P. 3,1,123. WEBER vergleicht *torquere* mit तर्क्.

निष्टवैश्य (नि°? + वै) m. N. pr. eines Mannes RÂGA-TAR. 8,1807.

निष्टानक (von स्तन् mit निस्) 1) m. *Gedröhne, Gemurmel:* आसीन्निष्टानको घोरो निर्घातश्च महानभूत् MBH. 2,2693. निष्टानकश्च सुमहांस्तव सैन्यस्य चाभवत् 6,1932. 3669. 3743. 3895. 7,5066. — 2) adj. *sich laut äussernd:* अयं निष्टानको घोरः शोकः नः समुपागतः R. 6,74,41. = निरन्तरं स्तानयति रोदयति Schol.

निष्टि f. nach dem Schol. so v. a. ग्रीवाबन्ध TAITT. ÂR. 10,13,6. Ind. St. 2,92, N. 4.

निष्टिग्री f. scheint N. der Mutter Indra's zu sein: निष्टिग्र्यः पुत्रमा च्यावयोतय इन्द्रं सबाध इह सोमपीतये ṚV. 10,101,12. निष्टिं दितिं स्वसपत्नीं गिरतीत्यदितिः SÂJ.

निष्टुर (निस् + तुर्) adj. *der keinen Ueberwinder hat:* उग्रायं निष्टुरे ऽषाळ्हाय प्रसक्षिणे ṚV. 8,32,27. 66,2.

निष्ट्य (von निस्) P. 4,2,104, Vârtt. 4. P. 8,3,101, Sch. 1) adj. *auswärtig, fremd* (vgl. नित्य): यो नः स्वो अरणो यश्च निष्ट्यो जिघांसति ṚV. 6,75,19. 8,1,13. 10,133,5. AV. 3,3,6. यं मे निष्ट्यो यममात्यो निचखान VS. 5,23. ÇAT. BR. 1,6,4,17. m. *ein ausserhalb der Kasten Stehender, ein* Kaṇḍâla, Mlekkha Schol. zu P. 8, 3, 101 und 4,2,104, Vârtt. 4. H. 934. HALÂJ. 2,444. — 2) f. आ *ein best.* Nakshatra (sonst स्वाति) TBR. 1,5, 1,2.3. 3,1,1,13.

निष्ठ (von स्था mit नि oder निस्) 1) adj. (vgl. निष्ठा) am Ende eines comp. f. आ *a*) *gelegen auf, befindlich auf:* त्रिपुरेशाद्रिनिष्ठश्रीशेश्वर RÂGA-TAR. 5,123. तन्निष्ठे फेने BÂLAB. 44. — *b*) *beruhend auf, in Beziehung stehend zu, betreffend:* या वेदबाह्याः स्मृतयो याश्च काश्च कुदृष्टयः । सर्वास्ता निष्फलाः प्रेत्य तमोनिष्ठा (KULL.: तमस् = नरक, निष्ठा = फल) हि ताः स्मृताः ॥ M. 12,95. वेदाः संस्कारनिष्ठाः MBH. 6,2958. एक°, पृथङ्° (ज्ञान) 12,13638. व्यवहारा वचोनिष्ठाः RÂGA-TAR. 6,53. आख्यानमत्यद्भुतयोगनिष्ठम् BHÂG. P. 1,18,17. ज्ञानयोगश्च मन्निष्ठः 3,32,32. जिज्ञासयाध्यात्मिकयोगनिष्ठया 4,22,22. BHÂSHÂP. 68. Schol. zu KAP. 1,31. द्विनिष्ठत्वात्संबन्धस्य ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 41. तत्त्वनिष्ठता *Wahrheitstreue* (ein Schmuck der Rede) H. 67. — *c*) *einer Sache obliegend, sich einer Sache ganz hingebend:* बाह्यविमर्द° RAGH. 7,49. ज्ञान°, तपो°, तपःस्वाध्याय°, कर्म° M. 3,134. JÂGṄ. 1,221. 3,205. MBH. 13,4320. fg. ब्रह्म° MUṆḌ. UP. 1,2,12. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 19. 142. BHAG. 5,17. BÂDAR. 1, 7. दान° MBH. 3,13790. जप्य°, ध्यान° 13,646. धर्म° R. 3,6,21. MṚKKH. 178,12. RÂGA-TAR. 6,147. PAÑKAT. 204,1. कर्मनिष्ठा द्विजाः केचित्तपोनिष्ठा नृपापरे । स्वाध्याये (d. i. निष्ठाः) ऽन्ये प्रवचने ये केचिज्ज्ञानयोगयोः ॥ BHÂG. P. 7,15,1. 2. MÂRK. P. 31,24. — 2) f. आ *a*) *Standpunkt:* लोके ऽस्मिन्द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयानघ । ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगेन योगिनाम् ॥ BHAG. 3,3. तेषां निष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहो रजस्तमः 17. 1. SCHL. an der ersten Stelle *vitae institutum*, an der zweiten *statio*. = व्यवस्था H. an. 2,107. HALÂJ. 5,67. — *b*) *das Obliegen, Hingege-*

bensein: यद्वा तपसि ते निष्ठा Bhâg. P. 3,9,38. = व्रत H. an. Halâj. — c) *Vollendung, Abschluss, Ende; Gipfelpunkt:* कालेनाल्पेनाथ निष्ठां गतां तां सभाम् MBh. 2,1984. सेतुः स्वल्पेन कालेन निष्ठां प्राप्तो ऽभवत्तदा R. 5,95,40. तेषां (मन्त्राणां) निष्ठा तु विज्ञेया विद्वद्भिः सप्तमे पदे M. 8,227 (vgl. MBh. 7,2149. Hariv. 736). यदि वः शुल्कतो निष्ठा न पाणिग्रहणात्तथा MBh. 13,2446. 2448. निष्ठाकरं शुल्कम् 2434. वार्त्तां निशम्य तां राज्ञा तन्निष्ठान्वेषको ऽभवत् Râga-Tar. 5,86. विविधेषु यदा निष्ठां ज्ञानेषूपजगाम सः R. Gorr. 1,80,13. Mârk. P. 28,16. निष्ठा ज्ञानस्य या परा Bhag. 18,50. तथायमपि कृतकर्तव्यः संप्रति परमामुपशमनिष्ठां प्राप्तः Prab. 5,15. निष्ठां न यातो यावत् R. 3,9,18. तथा स्वर्गाश्च भागाश्च निष्ठा या च मनीषिता MBh. 13,307. Bhâg. P. 8,12,38. 6,5,14. Hariv. 8464.fgg. Am Ende eines adj. comp.: अत्यारूढिर्भवति महतामप्यपभ्रंशनिष्ठा *endet mit einem Fall* ad Çâk. 78. = निष्पत्ति AK. 3,4,10,43. H. an. Med. th. 6. = निर्वहण AK. 1,1,7,15. H. 1514. Med. = निर्वाह H. an. = अवसान Halâj. = उत्कर्ष H. an. Halâj. — d) *Ende so v. a. Untergang, Tod:* भूमौ जायन्ति पुरुषा भूमौ निष्ठां व्रजन्ति च MBh. 13,3151. 1,1938. 5,99. Râga-Tar. 4,636 (zugleich in Bed. f). यदा त्वितावेव चराचरस्य विदाम निष्ठां प्रभवं च नित्यम् Bhâg. P. 5,12,8. = नाश, अन्त AK. 3,4,10,43. H. an. Med. — e) *vollkommenes Wissen, Gewissheit* MBh. 14,626. घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक्श्रोत्रं बुद्धिरेव च। संशयं नाधिगच्छन्ति मनस्तमधिगच्छति॥ घ्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक्श्रोत्रं मन एव च। न निष्ठामधिगच्छन्ति बुद्धिस्तामधिगच्छति॥ 665. fg. यदा वै निस्तिष्ठत्यथ श्रद्दधाति नानिस्तिष्ठञ्छ्रद्दधाति निस्तिष्ठन्नेव श्रद्दधाति निष्ठा त्वेव विजिज्ञासितव्या Khând. Up. 7,20. निष्ठा = गुरुशुश्रूषादि: Çañk. — f) *die Endungen* त *und* तवत् *der Participia der vollendeten Handlung, ein solches Participium* P. 1,1,26. 2,19. 2,2,36. 3,69. 3,2,102. 6,1,22. 205. 2,110. 169. 4,52. 60. 95. 7,2,14. 47. 50. 8,2,42. Râga-Tar. 4,636 (zugleich in Bed. d). — g) *das Bitten* H. an. Med. — h) *Leiden, Beschwerden* H. an. Halâj. — Nicht deutlich ist die Bed. des Wortes Pañkat. I,74.

निष्ठा (स्था mit निस्) adj. *hervorragend, anführend:* जाते निष्ठामदधुर्गोषु वीरान् RV. 3,31,10. यूथे न निष्ठा वृषभो वि तिष्ठसे 9,110,9. — Vgl. कर्म°, पुरु°; das f. निष्ठा s. u. निष्ठ.

निष्ठागत (निष्ठा + गत) adj. *zur Vollendung gelangt,* Bez. einer Art von Göttern Lalit. ed. Calc. 49,7.

निष्ठान n. *Brühe, Würze* AK. 2,9,44. 3,3,18,118. H. 399. अन्नैरपि च वाराहैर्निष्ठानवरसंचयैः R. 2,91,66. — Geht der Form nach auf स्था mit नि oder निस् zurück.

निष्ठानक m. N. pr. eines Nâga MBh. 1,1554.

निष्ठान्त (निष्ठा + अन्त) m. *Ende, Schluss:* निष्ठान्तं पश्य चापि MBh. 11,305. सुमित्रो नाम निष्ठान्त एते वार्हद्वलान्वयाः Bhâg. P. 9,12,15. नानानिरयनिष्ठान्ता मानुषा बहवो यदा *schliesslich in mannichfache Höllen gelangend* MBh. 13,1385.

निष्ठाव (von स्था mit निस्) adj. *abschliessend, entscheidend:* पितरं पुत्रा निष्ठावो ऽववदितेत्येवाचक्षते Ait. Br. 5,14.

निष्ठावत् (von निष्ठा) adj. *vollendet, vollkommen, consummatus* R. 5,11,15. *die heiligen Pflichten erfüllend* Gorr.

निष्ठित s. u. स्था mit निस्.

निष्ठीव (von ष्ठीव् mit नि) m. *das Ausspucken* H. 1521 (n.). Dvi-

rûpak. im ÇKDr. स° *begleitet von ausgeworfenem Speichel* (eine gesprochene Rede) Halâj. 1,142. Bhar. zu AK. 1,1,5,21. ÇKDr.

निष्ठीवन (wie eben) n. *das Ausspucken, Auswurf* AK. 3,3,38. Gṛhjasaṃgr. 2,97. वातं निष्ठीवनं चैव कुर्वते चास्य संनिधौ MBh. 12,2038. Mârk. P. 34,70. पूति° Suçr. 2,470,19. °शराव *Spucknapf* Spr. 620.

निष्ठीवित (wie eben) n. dass. Varâh. Bṛh. S. 52,104.

निष्ठुर adj. f. आ *rauh, hart, roh* AK. 3,2,25. H. 1386. Hâr. 253. शृङ्ग Spr. 114. von Personen MBh. 5,886. 1245. 12,2704. Suçr. 2,533,7. Mṛkkh. 86,5. प्रगल्भः स्यादनिष्ठुरः Hit. III,101. Kathâs. 18,132. Mârk. P. 16,17. °मानस 23,9. von Reden AK. 1,1,5,19. H. 269. Halâj. 1,140. वचस्तस्य वज्रनिर्घातनिष्ठुरम् Çiva-P. bei Aufrecht, Halâj. MBh. 3,16191. 5,1435. परुषं ये न भाषन्ते कटुकं निष्ठुरं तथा 13,6645. R. 2,98,15. R. Gorr. 1,61,16. गिरो दारुणनिष्ठुराक्षराः 2,62,43. Suçr. 1,105,8. Kâm. Nîtis. 5,41. Râga-Tar. 4,224. निष्ठुराण्यपि च ब्रुवन् Spr. 178. Pañkat. 171,10. निष्ठुरतरैर्वचनैः 207,15. संरब्धहस्तिपकनिष्ठुरचोदनाभिः (nach der Lesart des Schol.) Çiç. 5,49. *harte Worte ausstossend* Kathâs. 11,22. 18,108. — व्यवसायः प्रतिपत्तिनिष्ठुरः Ragh. 8,64. शस्त्रव्यवहारनिष्ठुरे विपक्षभावे 3,62. धनैः Pañkat. II,123. द्विष्टा भवतु ते बुद्धिरेतान्कुरु निष्ठुरम् Bhatt. 20,8. *schamlos* Hâr. — Wird auf स्था zurückgeführt; vgl. निष्ठूरिन्.

निष्ठुरक (von निष्ठुर) m. N. pr. eines Mannes Kathâs. 10,21.

निष्ठुरता (wie eben) f. *Rohheit, Härte, Derbheit, Grobheit* M. 10,58. Spr. 275. Pañkat. V,73. Dev. 1,23. समर° 4,21. निष्ठुरत्व n. dass. Kaurap. 48.

निष्ठुरिक (wie eben) m. N. pr. eines Nâga MBh. 5,3628.

निष्ठूत (AK. 3,2,37. Jâgñ. 2,213. Ragh. ed. Calc. 2,75) und निष्ठूति (AK. 3,3,38) falsche Lesarten für निष्ठ्यूत (s. u. ष्ठिव्) und निष्ठ्यूति.

निष्ठूरिन् adj. wohl *roh, grob* MBh. 5,1369. 2720. — Vgl. निष्ठुर, स्थूरिन्, स्थूल.

निष्ठेव (von ष्ठिव् mit नि) m. f. (nach Einigen auch n.) *das Ausspucken* AK. 3,3,38. स° (vgl. u. निष्ठीव) 1,1,5,21.

निष्ठेवन (wie eben) n. dass. AK. 3,3,38.

निष्ठ्यूति (wie eben) f. dass. AK. 3,3,38. निष्ठूति Colebr. und Lois.; die richtige Form haben ÇKDr. und Wils. (in der zweiten Aufl.)

निष्ण (von स्ना mit नि) adj. *geschickt, erfahren* H. ç. 90. आतिथ्य° Bhatt. 2,26. अ° R. 3,17,29. — Vgl. निष्ण, नदीष्ण und निष्णात u. स्ना.

निष्णात s. u. स्ना mit नि.

निष्पक्व (von पच् mit निस्) adj. *gar gekocht* AK. 3,2,45. H. 1486. TS. 6,1,1,4. Çat. Br. 6,5,1,1.

निष्पङ्क (निस् + पङ्क) adj. f. आ *frei von Schlamm, — Schmutz, rein:* सलिल MBh. 2,89. 6,295. 13,3822. मास 5,4829. आकाश इव निष्पङ्को नरेन्द्रः R. 2,34,9.

निष्पतन (von पत् mit निस्) n. *das Hinausstürzen, rasches Hinauslaufen* R. 4,18 in der Unterschr.

निष्पताक (निस् + पताका) adj. *ohne Fahne:* °ध्वज Juktikalpat. im ÇKDr.

निष्पतिष्णु (von पत् mit निस्) adj. *hinausstürzend:* इन्द्रियाणि प्रमाथीनि बुद्ध्या संयम्य यत्नतः। सर्वतो निष्पतिष्णूनि पिता बालानिवात्मजान्॥ MBh. 12,9040.

निष्पतिसुता (निस् + पति - सुत) adj. f. *keinen Gatten und keine Söhne habend* AK. 2,6,1,11. H. 530.

निष्पत्ति (von पद् mit निस्) f. *das zu-Stande-Kommen* AK. 3,4,10, 43. वीज° HARIV. 10414. फल° R. GORR. 2,42,9. सर्वशस्यानाम् VARÂH. BṚH. S. 8,9. 13. 28,1. fgg. 39 (38),8. fgg. 94,4. ग्रीष्मधर्म° SUÇR. 1,148, 4. 184,10. KÂM. NÎTIS. 4,77. KUMÂRAS. 2,37. RÂGA-TAR. 2,129. PAÑKAT. 1,303. BHÂG. P. 5,9,15. MÂRK. P. 23,26. SÂH. D. 30,15. 17. Schol. zu P. 3,3,139. VOP. 25,31. MALLIN. zu KUMÂRAS. 6,46. KULL. zu M. 8,227.

निष्पत्त्र (निस् + पत्त्र) 1) अनिष्पत्त्रम् adv. *so* (verwunden) *dass das Gefieder* (des Pfeils) *nicht heraussteht, dass der Pfeil sammt Gefieder eindringt* KÂTJ. ÇR. 13,3,13; vgl. निष्पत्त्राकर्. — 2) adj. *blätterlos* MBH. 3,424. 12448. 13,279. R. 3,79,33. 4,48,8. 5,17,13. — 3) subst. *Gewürznelkenbaum* NIGH. PR.

निष्पत्त्रक (wie eben) 1) adj. *blätterlos*. — 2) f. °पत्त्रिका *Capparis aphylla Roxb.* (s. करीर) RÂGAN. im ÇKDR.

निष्पत्त्रय् (von निष्पत्त्र) *der Blätter berauben*: द्रुमं निष्पत्त्रयामास MBH. 1,7076.

निष्पत्त्राकर् (निष्पत्त्र + 1. कर्) P. 5,4,61. VOP. 7,91. *mit einem Pfeile so verwunden, dass das Gefieder nicht hineindringt*: निष्पत्त्राकरोति (मृगं व्याधः)। शरीराच्छरमपरपार्श्वे निष्क्रामयतीत्यर्थः (*so dass das Gefieder wieder herauskommt, durch und durch schiessen*) P., Schol. एकश्च (मृगः) सपत्त्राकृतो ऽन्यश्च निष्पत्त्राकृतो ऽपतत् DAÇAK. 196,1.

निष्पत्त्राकृति f. nom. act. vom vorherg. *Bereitung eines heftigen Schmerzes* H. 1372.

1. निष्पद् oder निष्पाद् (निस् + पद्, पाद् *Fuss*) adj. *fusslos*; davon निष्पदी f. gaṇa कुम्भपद्यादि zu P. 5,4,139. Von निष्पाद् wird nach dem gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97 ein adj. mit dem suff. ल (!) gebildet.

2. निष्पद् (पद्, पद्यते mit निस्) f. *excrementum*: दुर्धेर्युक्तस्य दुर्वतः सकांस आच्छन्ति ष्मा निष्पदो मुद्गलानीम् ṚV. 10,102,6. वृक्णो अश्वस्य निष्पदसि TAITT. ÂR. 4,3,1. 5,3,5. TS. 7,2,10,4. KÂTH. 34,11.

निष्पद (निस् + पद) adj. *keine Füsse habend*: °यान *ein Vehikel ohne Füsse* (Schiff u. s. w.) JUKTIKALPAT. im ÇKDR.

निष्पन्द (निस् + स्पन्द) adj. f. आ *unbeweglich*: तरवः R. 1,35,15 (36, 15 GORR.). MṚKKH. 115,13. भुज RAGH. 6,40. मैथिलीतनयोद्गीतनिष्पन्दमृगमाश्रमम् 15,37. GÎT. 12,12. RÂGA-TAR. 1,28. 149. अङ्गो निष्पन्दचेष्टः *sich ganz ruhig verhaltend* HARIV. 3512. adv. am Anf. eines comp. RÂGA-TAR. 4,690. निष्पन्दीकृत MṚKKH. 85,1. °शान्ति ÇÂNTIÇ. 4,10. अनिष्पन्द MBH. 6,298 bedeutet *sich nicht bewegend* und müsste अनिस्पन्द geschrieben werden; vgl. 1. निस्पन्द.

निष्पन्दन als Erkl. von सिद्ध TRIK. 3,3,224, während doch निष्पन्न = सिद्ध ist.

निष्परिकर (निस् + प°) adj. *kein Gefolge habend* KATHÂS. 21,67.

निष्परिग्रह (निस् + प°) adj. *ohne Habe und Gut* MBH. 1,4600. 12, 7132. 12435. 13,5353. 14,544. HARIV. 1211. 11723. VARÂH. BṚH. S. 2,8. MÂRK. P. 16,4.

निष्परिच्छद (निस् + प°) adj. *keinen Hofstaat habend* KULL. zu M. 7,40.

निष्परिदाह (निस् + प°) adj. *dem Brande nicht unterworfen* VJUTP. 15.

निष्परीक्ष (निस् + परीक्षा) adj. *Nichts genauer prüfend* MBH. 13,1641.

निष्परीहार (निस् + प°) adj. *Nichts vermeidend, keine besonderen Vorsichtsmaassregeln beobachtend*; davon °रम् adv. SUÇR. 1,168,21.

निष्पर्यन्त (निस् + प°) adj. *unbegrenzt*: प्रभाव RÂGA-TAR. 4,153.

निष्पवण (von पू mit निस्) n. *das Worfeln* Schol. zu KÂTJ. ÇR. 381, 17. 432,16. 535,13.

निष्पाण्डव (निस् + पा°) adj. f. आ *frei von Pâṇḍava, von den P. erlöst* MBH. 7,8739.

निष्पाद् s. 1. निष्पद्.

निष्पादक (vom caus. von पद् mit निस्) adj. *vollbringend, zu Stande bringend*: न चार्थचिन्तने तस्य मन्त्री सहायः किं तु स्वयमेव निष्पादकः SÂH. D. 36,4. 5. MADHJAM. 53. Davon nom. abstr. °त्व n. ebend.

निष्पादन (wie eben) n. *das Vollbringen, zu-Stande-Bringen* ÇKDR. WILS.

निष्पाद्य (wie eben) adj. *zu vollbringen, zu Stande zu bringen* MṚKKH. 141,10. RÂGA-TAR. 2,154. निष्पाद्याब्दसहस्र *ein volles Jahrtausend* (BROCKHAUS) KATHÂS. 20,87.

निष्पान (von पा mit निस्) n. *das Austrinken* P. 8,4,35, Sch.

निष्पाप (निस् + पाप) adj. f. आ *frei von Sünde, sündenlos* KULL. zu M. 2,81. वृत्ति RÂGA-TAR. 3,6.

निष्पार (निस् + पार) adj. *unbegrenzt*: आकाशमिव निष्पारं दृष्ट्वा ते सागरम् R. 5,1,8.

निष्पालक (निस् + पा°) adj. *keinen Hüter —, keinen Aufseher habend*: विहार RÂGA-TAR. 5,261.

निष्पाव (von पू mit निस्) m. P. 3,3,28. 6,2,144. 1) m. *a) das Worfeln*, = पवन, पव AK. 3,3,24. H. 1521. an. 3,702. MED. v. 38. = शूर्पपवन H. an. MED. Nach ÇKDR. und WILS. soll पवन in MED. *Wind* und शूर्पपवन *der von dem Worfkorbe herrührende Wind* sein. HÂR. 257 erklärt das Wort gleichfalls durch शूर्पवात. शूर्प° als Maass *so viel als man mit einem Male worfelt* Schol. zu P. 3,3,20 und 7,2,115. — *b) eine best. Hülsenfrucht, Dolichos sinensis Lin.* oder *eine verwandte Art*; auch *Hülsenfrucht überh.*; = राजमाष MED. = वल्ल, सितशिम्बिक H. 1174. = शिम्बिका MED. = श्वेतशिम्बी RATNAM. im ÇKDR. = वोल (vulg. वाँडा ist = निष्पावी) und शिमी (d. i. शिम्बी) H. an. — MBH. 13, 5498. SUÇR. 1,70,5. 79,21. 2,63,18. 109,3. 175,14. VARÂH. BṚH. S. 16. 34. 87. 40 (39),5. BHÂG. P. 5,21,2. MÂRK. P. 15,24. 32,10. Vgl. नख°, नदी°, कटुनिष्पाव, wofür doch °निष्पाव (= नदीनिष्पाव) zu lesen ist. — *c)* = कडङ्कर H. an. MED. = कडङ्गर ÇKDR. angeblich nach MED. *Spreu* WILS. — 2) f. ई *eine best. Hülsenfrucht*, = vulg. वाँडा, deren es zwei Arten giebt, eine कृष्णिवर्णा *grüne* und eine शुभ्रा *weisse*. RÂGAN. im ÇKDR. Auch निष्पावि ebend. Viell. *Dolichos Lablab Lin.* — 3) adj. = निर्विकल्प, °कल्पक H. an. MED.

निष्पावक (von निष्पाव) 1) m. *eine best. Hülsenfrucht*, = वल्ल HALÂJ. 2,429. = श्वेतशिम्बी RÂGAV. im ÇKDR. — 2) f. °विका; s. नख°, वृत्त°.

निष्पावल adj. von निष्पाव gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97.

निष्पीड adj. in der Stelle: (वदनम्) घूर्णमानं वने वातैर्निष्पीडं चार्करश्मिभिः R. GORR. 2,62,17. Es ist wohl निष्पीतं *ausgesogen* zu verbessern.

निष्पुद्गल (निस् + पु°) adj. *ohne Persönlichkeit*: सर्वधर्माः VJUTP. 5. MADHJAM. 11. An beiden Orten °पुद्गल geschrieben.

निष्पुत्र (निस् + पुत्र) adj. *keinen Sohn habend* Râǵa-Tar. 2,75. Hit. 99,18, v. l.

निष्पुराण (निस् + पु°) adj. *was früher nicht dagewesen ist, neu, unerhört:* ततो युगान्ते भूतानामेष (और्वः) चाहं (ब्रह्मा) च सुव्रत । सहितौ विचरिष्यावो निष्पुराणकरावुभौ ॥ Hariv. 2567.

निष्पुरुष (निस् + पु°) adj. *männerlos:* कुल M. 3,7. ज्ञातीन्निष्पुरुषान्कृत्वा MBh. 12,159. *menschenleer* 1,1404. — Vgl. नैष्पुरुष्य.

निष्पुलाक (निस् + पु°) 1) adj. *frei von Spreu:* °कीकृत (धान्य) *durch Worfeln von der Spreu befreit* Kull. zu M. 8,331. — 2) m. N. pr. des 14ten Arhant's der zukünftigen Utsarpiṇî H. 55.

निष्पेष (von पिष् mit निस्) m. gaṇa संतापादि zu P. 5,1,101. *das Aneinanderreiben, Anprallen, Anschlagen* und auch *der dabei entstehende Laut:* नाराचक्षेपणीयाश्मनिष्पेषोत्पतितानल Ragh. 4,77. खड्गनिष्पेषनिष्पिष्ट R. 2,23,34 (20,39 Gorr.). निष्पेषमिव वज्रस्य श्रोतुमिच्छसि R. 4,30,20. वज्र° AK. 1,1,3,11. MBh. 1,5373. 3,424. 11132. 5,1860. 5123. Hariv. 3801. R. 6,36,105. 76,27. मौर्व्यास्तलनिष्पेषम् MBh. 5,1860. आयुधानां च निष्पेषो रथानां च महास्वनः R. 3,31,42. लेलिहानः सनिष्पेषं जिह्वयोष्ठं पुनः पुनः Hariv. 4101. निष्पेष im gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184 ist, nach den andern Worten des gaṇa zu schliessen, ein adj. (निस् + पेष). — Vgl. नैष्पेषिक.

निष्पेषण (wie eben) n. dass.: रथघोषेण मौर्वीनिष्पेषणेन च MBh. 7,241.

निष्पौरुष (निस् + पौ°) adj. *der Männlichkeit entbehrend, unmännlich* Prab. 27,17, v. l. (निःपौ° im Texte).

निष्प्रकम्प (निस् + प्र°) 1) adj. f. आ *unbeweglich* MBh. 12,6130. Hariv. 12656. — 2) m. N. pr. eines der Saptarshi im 13ten Manvantara Hariv. 487.

निष्प्रकारक (निस् + प्रकार) adj. *frei von Specificationen:* °कं ज्ञानं निर्विकल्पकम् Tarkas. 25.

निष्प्रकाश (निस् + प्र°) adj. *undurchsichtig:* पाशशस्त्रवृष्टिसंघैश्च वायौघैश्च समाकुलम् । निःप्रकाशमिवाकाशं सेनयोः समपद्यत ॥ MBh. 6,5374.

निष्प्रचार (निस् + प्र°) adj. *sich nicht fortbegebend, am Platze bleibend* MBh. 13,270. मनस् *nicht weit wegschweifend, sich auf einen Punkt sammelnd* 12,7810. 9080.

निष्प्रताप (निस् + प्र°) adj. f. आ *aller Würde entbehrend:* दरिद्रता Mṛkkh. 53,6 = 90,14 = Pañkat. II,97.

निष्प्रतिक्रिय (निस् + प्रतिक्रिया) adj. *unheilbar, unrettbar:* प्राणाः Daçak. 143,5.

निष्प्रतिग्रह (निस् + प्र°) adj. *keine Gaben annehmend;* davon nom. abstr. °ता f. Kâm. Nîtis. 2,29.

निष्प्रतिघ (निस् + प्र°) adj. *auf keine Hindernisse stossend:* स हि निष्प्रतिघेन चक्षुषा त्रितयं ज्ञानमयेन पश्यति Ragh. 8,77.

निष्प्रतिद्वंद्व (निस् + प्र°) adj. *keine Gegner —, keine Feinde habend* MBh. 13,2025. *keinen ebenbürtigen Gegner habend, mit dem sich kein Gegner messen kann* 7,9265.

निष्प्रतिपक्ष (निस् + प्र°) adj. *keinen Gegner —, keinen Bestreiter vor sich habend;* davon nom. abstr. °ता Kull. zu M. 7,57.

निष्प्रतिभ (निस् + प्रतिभा) adj. 1) *glanzlos:* क्षीणाकारासु तारासु सुप्तनिष्प्रतिभासु च Hariv. 4422. — 2) *dumm* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

निष्प्रतिभान (निस् + प्र°) adj. *feig* Vjutp. 163.

निष्प्रतीकार (निस् + प्र°) adj. *auf keinen Widerstand stossend, ungehemmt, ungestört;* davon °रम् adv. MBh. 1,5840. निष्प्रतीकारहृष्ट 8250.

निष्प्रतीप (निस् + प्र°) adj. *nicht rückwärts —, nach vorn gerichtet:* दर्शन *ein unbesorgter Blick nach vorn* MBh. 4,933.

निष्प्रत्यूह (निस् + प्र°) adj. *auf kein Hinderniss stossend;* davon adv. °हम् *ungehemmt* Râǵa-Tar. 4,1. Verz. d. Oxf. H. No. 263. 268.

निष्प्रधान (निस् + प्र°) adj. आ *des Hauptes —, der Spitzführer beraubt:* अयोध्या R. 2,103,11 (111,16 Gorr.). 6,84,35.

निष्प्रपञ्च (निस् + प्र°) adj. 1) *ohne Ausdehnung* Çaṅk. zu Çvetâçv. Up. 6,5. निष्प्रपञ्चात्मन् Beiw. Çiva's Çiv. — 2) *rein, lauter* (von Personen) Ratnag. 31,9.

निष्प्रपतन nom. act. von पत् mit निष्प्र; s. दुर्नि°.

निष्प्रभ (निस् + प्रभा) 1) adj. f. आ *des Lichtes —, des Glanzes entbehrend* (eig. und übertr.) AK. 3,2,49. MBh. 1,29. 2,2548. 3,11397. 6,784. 4521. 5371. Hariv. 2396. R. 1,65,14. R. Gorr. 2,68,54. 3,29,10. 5,21,18. Varâh. Bṛh. S. 17,11. Vedântas. (Allah.) No. 37. अयोध्या R. 2,53,30. कौशल्या 65,17. वदन 3,30,9. रिपु Ragh. 11,81. शक्ति Dev. 3,11. निष्प्रभाकार Hariv. 3908. Hiervon nom abstr. °ता f. R. 1,55,9 (56,9 Gorr.). 4,14,3. Hariv. 10449. Mṛkkh. 146,22. °त्व n. Suçr. 1,52,1. — 2) m. N. pr. eines Dânava Hariv. 14285.

निष्प्रभाव (निस् + प्र°) adj. *machtlos;* davon nom. abstr. °त्व n. Kathâs. 22,38.

निष्प्रमाणक (निस् + प्रमाण) adj. *keine Autorität für sich habend* Kull. zu M. 5,84 (S. 463, Z. 9).

निष्प्रयत्न (निस् + प्र°) adj. *sich jeglicher Anstrengung enthaltend, sich unthätig —, still verhaltend:* संदिताः पाशजालैश्च निष्प्रयत्नाः सुराः कृताः Hariv. 2514. °धुराननाः 3914. 9743. 12558. निप्रयत्नायुध (sic) 2515.

निष्प्रयोजन (निस् + प्र°) adj. 1) *keinen Motiven folgend, durch kein Motiv sich leiten lassend* MBh. 13,2025. — 2) *zwecklos, unnütz* H. an. 3,163. Med. ṭ. 46. Hariv. 3489. Daçak. 159,2 (निःप्र°). Kull. zu M. 1,74 am Ende. Davon nom. abstr. °ता f. Prâjaçkittat. im ÇKDr. °त्व n. Madjham. 72.

निष्प्रवणि adj. = निष्प्रवाणि Hâr. 69. निष्प्रवाण ÇKDr. und Wils. nach ders. Autorität, aber das Metrum zeugt für die Richtigkeit der bei uns vorangestellten Form.

निष्प्रवाणि (निस् + प्रवाणी) adj. *frisch vom Webstuhl kommend, ganz neu* (von Zeugen, Gewändern) P. 5,4,160. AK. 2,6,3,13. H. 671. Daçak. 92,1 v. u.

निष्प्राण (निस् + प्राण) adj. *von dem die Lebensgeister gewichen sind, leblos, völlig erschöpft* MBh. 8,2894. 12,3546. Hariv. 2515. Davon nom. abstr. °ता Sâh. D. 200.

निष्प्रीति (निस् + प्री°) adj. *keine Freude empfindend* MBh. 12,8321.

निष्प्लाव in कटु° fehlerhaft für निष्पाव.

निष्फल (निस् + फल) 1) adj. f. आ *keine Früchte tragend* AK. 2,9,

19. R. 4,48,8. in übertr. Bed. so v. a. *fruchtlos, nutzlos, vergeblich* M. 3,144. 4,70. 173. 10,123. 12,95. 96. Daç. 1,28. R. 3,79,18. 6,91,21 (verdruckt निस्फल). 26. Bhartr. 3,4. 47. Kumâras. 4,13. Megh. 55. Pañkat. 53,21. 174,9. Bhâg. P. 4,8,32. Kull. zu M. 2,158. 3,241. *für das Augurium nutzlos, — bedeutungslos* Varâh. Brh. S. 85,26. 28. 87, 27. 94,50. 62. Davon nom. abstr. °त्व n. Mrkkh. 62,14. निष्फलीकर् *unbelohnt lassen:* न कदाचित्प्रियवचनं निःफलीकृतं मया तद्गृह्यतां पारितोषिकम् Mrkkh. 82,8. 89,23. निष्फलीकृत्य *ausgekernt habend* (वीजानि!) v. l. für निष्कुलीकृत्य Varâh. Brh. S. 54,29. — 2) °ला adj. f. *die Menses nicht mehr habend* AK. 2,6,1,21 nach der Lesart im ÇKDr.; Colebr. und Lois. haben st. dessen निष्कला. Auch निष्फली nach Çabdar. im ÇKDr. — 3) f. श्रा *eine Species von Momordica* Nigh. Pr.

निष्फलय् (von निष्फल), °लयति *fruchtlos machen* Kull. zu M. 3, 241. 4,156.

निष्फेन (निस् + फेन) adj. *schaumlos* Suçr. 1,174,6 (निःफ°).

निष्यन्द् und निष्यन्दिन् s. u. निस्य°.

निष्यूत s. u. सिव् mit नि.

निःषङ्ग und निःषङ्गता s. u. निःस°.

निःषंधि (निस् + सं°) gaṇa सुषामादि zu P. 8,3,98.

निष्षपिन् adj. *wollüstig:* मा नो मघेव निष्षपी परा दाः RV. 1,104,5. Nach Nir. 5,16 von निस् + पस (richtiger सप).

निःषम (निस् + सम) P. 8,3,88. निःषमम् adv. gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2,1,17. = दुःषमम् *zur Unzeit* AK. 3,5,14

निष्षह् oder °षाह् (von सह् mit निस्) adj. *bezwingend, gewaltig* Nir. 3,10. वृषभो न निष्षाट् RV. 1,181,6. अभीदमेकमेको अस्मि निष्षाळभी द्वा 10,48,7.

निःषामन् (निस् + सा°) gaṇa सुषामादि zu P. 8,3,98.

निःषिध् (von सिध् = साध् mit निस्) f. *Gewährung, Erweisung: Spende, Gabe:* पूर्वीरस्य निःषिधो मर्त्येषु पुरू वसूनि पृथिवी बिभर्ति RV. 3.51,5. 6,44,11. अलर्षि तिरश्चरति निःषिधं गोः 3,55,8. ददिर्हि वीरो गृणते वसूनि स गोपतिर्निःषिधां नो जनासः 4,24,1. अर्यमन्त इन्द्र विश्वकृष्टीर्विदानासो निःषिधो मर्त्यत्रा 1,169,2. Daraus scheint die Form इषिध् gekurzt zu sein (vgl. इष्कृत u. s. w.): प्र वां रथो मनोजवा असर्जीषः पृक्ष इषिधो अनु पूर्वीः RV. 6,63,7. — Vgl. पुरु°.

निःषिध्वन् (wie eben) adj. f. °ध्वरी *gewährend, spendend:* निःषिध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं त इन्द्र पृथिवी बिभर्ति RV. 3,55,22. Vâlakh. 9,2. — Vgl. पुरु°.

निःषूति f. nom. act. von सू mit निस् P. 8,3,88.

निःषेध v. l. für निषेध gaṇa सुषामादि zu P. 8,3,98.

निस् adv. praep. *hinaus, aus, weg von* (abl.) in Verbindung mit Verbalwurzeln. Als selbstständiges Adverb in den folgenden Stellen: तनंस्त ईर्ष्यां मुञ्चामि निरूष्माणं दृतेरिव AV. 6,18,3. तासां पापिष्ठा निरितः प्र हिण्मः 7,115,3. निर्दुरर्मण्य ऊर्जा मधुमती वाक् 16,2,1. Häufig in Zusammensetzung mit einem Nomen, wobei die Beziehung der beiden Theile zu einander eine zweifache sein kann: 1) निस् wird als Praposition mit dem von ihm abhängig gedachten Substantivum zusammengesetzt: निर्वणे *ausserhalb des Waldes*, निर्वण adj. *der sich ausserhalb des Waldes befindet*, निष्कौशाम्बि adj. *der* Kauçâmbî *verlassen hat.* — 2) निस् ist Adverb und negirt wie das श्र priv. entweder schlechtweg einen bestimmten Begriff oder die Existenz eines bestimmten Begriffes an einem anderen Begriffe: अर्थ *Nutzen, Vortheil,* निरर्थ *Schaden;* vgl. निरपेक्षा, निरहंक्रिया, 1. निरुच्छ्वास, 1. निरुत्साह, निर्घृणा. आमिषाशिन् *Fleischspeisen essend,* निरामिषा° *keine Fl. essend;* vgl. निरहंकृत, निराकुल, निरुद्विग्न, निर्भीति; निर्मल *an dem keine Flecken sind, fleckenlos;* diese letzte Art von Zusammensetzung (adj. comp.) ist die allerhäufigste. Die indischen Lexicographen geben dem Worte निस् folgende Bedeutungen: प्रातिलोम्य Nir. 1,3. निश्चय oder निर्णय AK. 3,4,32 (Colebr. 28), 14. H. an. 7,13. Med. avj. 66. 80. निषेध oder प्रतिषेध diess. क्रान्ताद्यर्थ und विशेष H. an. साकल्य und अतीत Med. avj. 80. Als Auslaut wird sowohl r als auch s angenommen Med. avj. 66. 80. Euphonische Veränderungen des Auslauts VS. 3,22. 68. P. 8,3, 41, Sch. Abgeleitet von निस् sind निश्च (?) und निष्ट्य.

निसंकाश s. निःसं°.

निसंज्ञ MBh. 8,3711 ungenaue Schreibart für निःसंज्ञ.

निसंपात m. = निःसंपात Çabdar. im ÇKDr.

निसर् m. VS. 30,14. Nach Mahîdh. nom. ag. von सर् mit नि.

निसर्ग m. 1) *Leibesentleerung:* निसर्गे पायुरिन्द्रियम् MBh. 12,7951. — 2) *das Fortgeben, aus-den-Händen-Lassen, Verschenken:* न चाधेः कालसंरोधान्निसर्गोऽस्ति न विक्रयः M. 8,143. — 3) *Schenkung, Verleihung, Gnadenerweisung:* पितामहनिसर्गेण तुष्टा Sâv. 1,15. देव्या वरनिसर्गेण तस्या भर्ता विनिर्मितः Hariv. 10033. निसर्गाद्ब्रह्मणश्चापि वरुणो यादसां पतिः। जग्राह वै भृगुं पूर्वमपत्यं सूर्यवर्चसम्॥ MBh. 13,4140. — 4) *Schöpfung* H. an. 3,124. Med. g. 38. प्रजा° MBh. 6,3040. 14,1694. तस्य ते कीर्तयिष्यामि मनोर्वैवस्वतस्य वै। निसर्गम् Hariv. 543. — 5) *das angeborene, ursprüngliche Wesen, Natur, Naturell* AK. 1,1,2,38. H. 1376. H. an. Med. निसर्गः स हि धीराणां यदापद्यधिकं दृढा: Kathâs. 20,31. निसर्गेण बलात्कृतः Bhâg. P. 5,10,5. क्रूर° 7,10,29. आश्रमाणां निसर्गज्ञाः Hariv. 4138. °भावेन Varâh. Laghuǵ. 2,12. निसर्गेण *von Haus aus, von Natur:* अवध्यो वलिनां श्रेष्ठो निसर्गेण तपोबलात् Hariv. 7553. ब्राह्मणानां निसर्गेण धर्मनिर्णयवादिनाम् R. Gorr. 2,29,19. तस्माद्दाक्षारलोकेन निसर्गेण च वानराः। आ योजनशतात्साग्रात्पश्यामो वयमामिषम्॥ 4,58,34. अस्माकं विदिता दृष्टिर्निसर्गेण विहङ्गम: 35. निसर्गात् dass.: स्त्रियो हि नाम खल्वेता निसर्गादेव पण्डिताः Mrkkh. 64,4. Çâk. 26,10. निसर्गतस् dass. Hariv. 7020. Suçr. 1,288,13. Çaṁk. zu Brh. Âr. Up. S. 4. Râǵa-Tar. 6,316. Bhâg. P. 1,12,32. Am Anfange eines comp. in der adv. Bed. ohne Casuszeichen: रागो नलिन्या हि निसर्गसिद्धः Bhartr. 1,78. 3,91. Ragh. 3,35. 6,29. Kumâras. 4,16. Mâlav. 28,23. 51,7. Kathâs. 19,28. Râǵa-Tar. 1,232. Prab. 4,10. Sâh. D. 78,7. — Der Form nach von सर्ज् mit नि, der Bedeutung nach von सर्ज् mit निस्.

निसर्गज (नि° + ज) adj. *angeboren, von Haus aus bestimmt, — da seiend:* शूद्रस्य दास्यम् M. 8,414. स्व° dass.: स्वशरीरात्समुत्कृत्य कवचं स्वनिसर्गजम् MBh. 1,4408. प्रजापतिनिसर्गज *vom Herrn der Geschöpfe bei der Geburt verliehen* M. 9,16.

निसर्प (von सर्प् mit नि); s. नैसर्प.

निसार s. u. निकर am Ende.

निसिन्धु m. *Vitex Negundo* (निर्गुण्डी) *Lin.* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl.

सिन्धु, सिन्धुक, सिन्धुवार.

निसुन्द m. N. pr. eines von Kṛshṇa erschlagenen Asura MBh. 3, 488. Hariv. 6805. 6846. fg. 9125. 9132. VP. 147, N. 1. — Vgl. सुन्द und उपसुन्द.

निसुम्भ s. u. निशुम्भ.

निसुसूष् (desid. von सु mit नि) adj. P. 8,3,117, Sch. — Vgl. अभिसुसूष्.

निसूदक (von सूद् mit नि) nom. ag. *Mörder, Vernichter:* भ्रात्रीय° Jâǵn. 3,251. क्रौञ्च° MBh. 3,8133.

निसूदन (wie eben) 1) nom. ag. *Mörder, Vernichter* (am Ende eines comp.): कंसकेशि° MBh. 3, 623. वलवृत्र° 2126. शत्रु° 12013. 9, 685. Ragh. 9,3. अक्राश्मरीगुल्म° Suçr. 1,198,12. Vgl. दैत्य°. — 2) n. *das Vernichten, Tödten* AK. 2,8,2,81 (vgl. Kull. zu M. 9,242). H. 371. — Wird öfters fälschlich (nach den Grammatikern) निषू° geschrieben.

निसृत 1) partic. = निःसृत (von सृ mit निस्) *fortgegangen, verschwunden:* तेनश्चेद्गतान्न निसृतं (निःसृतं wäre gegen das Versmaass) तव Râǵa-Tar. 4,566. — 2) f. आ *a) Ipomoea Turpethum R. Br.* (त्रिवृता) Ratnam. im ÇKDr. — *b)* N. pr. eines Flusses, v. l. für निश्चिता VP. 182, N. 17.

निसृष्ट s. u. सर्ज् mit नि.

निसृष्टार्थ (नि° + अर्थ) adj. *dem man die Besorgung seiner Angelegenheiten übertragen hat;* m. *Geschäftsführer:* यः स्वामिना नियुक्तो ऽपि धनायव्ययपालने । कुसीदकृषिवाणिज्ये निसृष्टार्थस्तु स स्मृतः ॥ Bṛhaspati im ÇKDr. धीरः स्थिरमतिः शूरः स्वामिकार्यविधायकः । स्वपौरुषप्रकाशी च निसृष्टार्थः स उच्यते ॥ Saṅgîtadâm. im ÇKDr. Bez. *eines geschickten Boten, der die ihm übertragene Angelegenheit nach eigenem Ermessen zu Ende führt,* Kâm. Nîtis. 12,3 = Sâh. D. 86. उभयोर्भावमुन्नीय स्वयं वदति चोत्तरम् । सुश्लिष्टं कुरुते कार्यं निसृष्टार्थस्तु संस्मृतः ॥ 87.

निस्तत्त्व (निस् + त°) adj. *ausserhalb der 24* Tattva (s. u. तत्त्व 1.) *stehend:* पंचविंशतिमो विष्णुर्निस्तत्त्वस्तत्त्वसंज्ञितः MBh. 12,11251.

निस्तनी f. *Pille, Arzeneikugel* Çabdak. im ÇKDr. Nach Wilson *eine Brust* (स्तन) *im Kleinen.*

निस्तनु (निस् + त°) adj. *keine Nachkommenschaft habend* MBh. 12,6225.

निस्तन्द्र (निस् + तन्द्रा) adj. *frei von Trägheit, — Erschlaffung, frisch, munter* Suçr. 2,532,4.

निस्तन्द्रि (निस् + त°) adj. dass. R. 2,1,18.

निस्तमस्क (निस् + तमस्) adj. *frei von Finsterniss, licht* Çâk. 165.

निस्तम्भ s. निःस्तम्भ.

निस्तरण (von 1. तर् mit निस्) n. 1) *das Herauskommen* Viçva im ÇKDr. *das Herauskommen aus einer Gefahr, Rettung* H. an. 4,80. Med. ṇ. 99. पलायनादिभिरपि स्वनिस्तरणाशङ्कितो Kull. zu M. 8,350. — 2) *das Uebersetzen* H. an. Med. — 3) *Rettungsmittel*, = उपाय dass.

निस्तरीक und **निस्तरीप** gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184. — Vgl. दुस्तरीक und दुस्तरीप.

निस्तर्क्य (निस् + त°) adj. *worüber man sich keine Vorstellung zu machen vermag* MBh. 12,7479.

निस्तर्तव्य (von 1. तर् mit निस्) adj. *worüber man hinwegzukommen hat, zu überwinden, zu besiegen* MBh. 12,11299.

निस्तर्हण (von तर्ह् mit निस्) n. *das Zerschmettern, Vernichten* AK. 2,8,2,82. H. 370.

निस्तल (निस् + तल) adj. 1) *keine Ebene darbietend, rund, kugelförmig* AK. 3,2,19. 3,4,14,81. H. 1467. an. 3,658 (wo वृत्ते st. वृत्ते zu lesen ist). Med. l. 102. Halâj. 4,68. Kumâras. 1,43. — 2) = चल *beweglich* Med. = तल H. an.

निस्तार (von 1. तर् mit निस्) m. = निस्तरण H. an. 4, 80. Med. ṇ. 99. 1) *das Hinüberkommen, Hinübergelangen über ein Meer* (eig. und bildlich): संसार तव निस्तारपदवी न दवीयसी । अन्तरा दुस्तरा न स्युर्यदि रे मदिरेक्षणाः ॥ Bhartṛ. 1,68. °बीज n. *ein Mittel zum Hinübergelangen über das brausende Meer des Lebens, ein Mittel zur Erlösung* Brahmavaiv. P., Prakṛtikhaṇḍa 33 und Udbhaṭa im ÇKDr. — 2) *Abtragung, Bezahlung:* गृहीतराजवर्तनस्य तावन्निस्तारः कृतः Hit. 99,18.

निस्तारण (vom caus. von 1. तर् mit निस्) n. *das glückliche Hinüberkommen über Etwas, das Ueberwinden* Bhâg. P. 5,17,24. *développement* (von स्तर्?) Burnouf.

निस्तिमिर (निस् + ति°) adj. f. आ *frei von Finsterniss, hell:* नभस् MBh. 12,6817. दिशः Hariv. 13210.

निस्तुति s. निःस्तुति.

निस्तुष (निस् + तुष) adj. f. आ *ausgehülst* Kâtj. Çr. 5,3,2. Schol. zu Kâtj. Çr. 2,4,20. Suçr. 1,230,3. — 2) *von den unnützen Hülsen befreit, vereinfacht:* दृष्टकर्मा समस्तास्तु निस्तुषाः प्रक्रिया व्यधात् Râǵa-Tar. 2,118.

निस्तुषक्षीर (नि° + क्षीर) m. *Weizen* Râǵan. im ÇKDr.

निस्तुषरत्न (नि° + रत्न) n. *Krystall* Râǵan. im ÇKDr.

निस्तुषित (von निस् + तुष) adj. 1) *von der Haut befreit, geschält* (त्वग्विहीन). — 2) *leichter gemacht, vereinfacht* (लघूकृत). — 3) *aufgegeben* (त्यक्त) Med. t. 204.

निस्तृणकण्टक (निस् + तृण-क°) adj. f. आ *von Gräsern und Dornsträuchern gereinigt:* भूमि R. 4,44,85.

निस्तेजस् (निस् + ते°) adj. *der Kraft, der Energie beraubt:* निस्तेजाः क्षत्रियो ऽधमः MBh. 10,124. 12,5733. Hariv. 7277. Mṛkkh. 8,12. Pańkat. 48,1. Mârk. P. 18,54.

निस्तोद (von तुद् mit निस्) m. *das Stechen:* सूचीभिरिव निस्तोदः Suçr. 1,252,8. 260,20. 2,372,9. 396,19.

निस्तोदन (wie eben) n. dass. Suçr. 1,251,13. 2,194,5. 312,19.

निस्तोय (निस् + तोय) adj. f. आ *des Wassers entbehrend, wasserlos* R. 2,34,3. R. Gorr. 2,112,28. 4,48,8. Kathâs. 2,4. कटक Râǵa-Tar. 4,289.

निस्त्रंश adj. *furchtlos, unbesorgt* Wils. = निःशङ्क Schol. zu Amar. 5. Offenbar fehlerhaft für निस्त्रिंश *grausam*, wie schon Chézy stillschweigend verbessert hat.

निस्त्रप (निस् + त्रपा) adj. *schamlos* MBh. 5,1458. Râǵa-Tar. 6,324.

निस्त्रिंश (निस् + त्रिंशत्) P. 5,4,73, Vârtt. 1. Vop. 6,86. 1) adj. *a) mehr als dreissig:* निस्त्रिंशानि वर्षाणि चैत्रस्य Siddh. K. zu P. 5,4,73. — *b) grausam, unbarmherzig (wie das Schwert)* Trik. 3,3,428. H. 376. an. 3,720. Med. ç. 21. Hâr. 262. Pańkat. 264,7. Amar. 5 (nach der richtigen Lesart). °धर्मिणी Râǵa-Tar. 6,188. — 2) m. *Schwert* AK.

2, 8, 2, 57. Trik. H. 782. H. an. Med. Halâj. 2, 317. MBh. 1, 5380. 4, 141. 1340. 13, 1973. 14, 1603. Suçr. 1, 333, 20. Varâh. Bṛh. S. 49, 10. 58, 40. Kathâs. 23, 41. 26, 233. Bhâg. P. 4, 6, 1. 8, 10, 35. निस्त्रिंश (*erbarmungslos* Benf.) हृदयं कृत्वा वाणीं चेक्षुरसोपमाम् Pańkat. I, 411. °धारिन् Matsja-P. 189 nach ÇKDr. Nach Siddh. K. zu P. 5, 4, 73 wird das *Schwert* daher so genannt, weil es निर्गतस्त्रिंशतो ऽङ्गुलिभ्यः *länger als 30 Daumenbreiten ist.*

निस्त्रिंशपत्त्रक (नि° + पत्त्र) N. *einer stacheligen Euphorbia* (*antiquorum* oder *tortilis*) Nigh. Pr. °पत्त्रिका f. dass. Râǵan. im ÇKDr.

निस्त्रिंशिन् (von निस्त्रिंश) adj. *ein Schwert führend:* संनद्धा लोहितोष्णीषा निस्त्रिंशिनो यातयेयुः Âçv. Çr. 9, 7.

निस्त्रुटी f. *Kardamomen* Nigh. Pr. — Vgl. त्रुटि 3. und निष्कुटि.

निस्त्रैणपुष्पक m. *eine Art Stechapfel* Râǵan. im ÇKDr. Das Wort scheint निस्, स्त्रैण und पुष्प zu enthalten.

निस्राव m. *the remainder of articles, etc. after a sale or market* Wils. — Scheinbar von स्रु mit नि, wenn die Form überhaupt richtig sein sollte.

निस्स्नेहफला s. निःस्नेहफला.

1. निस्पन्द (von स्पन्द् mit नि) m. *Bewegung* Trik. 3, 2, 29. °हीन MBh. 12, 12704. अनिष्पन्द (lies: अनिस्पन्द) *sich nicht bewegend* 6, 298.

2. निस्पन्द (निस् + स्पन्द) adj. *unbeweglich* Vikramâditjarâǵasabhâ im ÇKDr. °तरोभवद्भ्याम् — लोचनखञ्जनाभ्याम् Naish. 8, 13. Davon निस्पन्दत्व n. *Unbeweglichkeit* Sâh. D. 20, 13. — Vgl. निष्पन्द.

निस्पृश् (स्पृश् mit नि) adj. *zutraulich, liebkosend, zärtlich:* यदासु मर्तो अमृतासु निस्पृक्सं क्षोणीभिः क्रतुभिर्न पृङ्क्ते R̥V. 9, 95, 9. — Vgl. मन्दि°.

निस्पृह s. निःस्पृह.

निस्यन्द oder निष्यन्द (von स्यन्द् mit नि) P. 8, 3, 72. 1) adj. *herabtriefend, herabfliessend:* तदङ्गनिष्यन्दजलेन Ragh. 3, 41. शशाङ्ककिरणाहतचन्द्रकान्तनिस्यन्दनीरनिकरेण Çiç. 4, 58. Der Scholiast liest aber निस्यन्दिन्. — 2) m. a) *das Herabtriefen, Herabfliessen; Erguss, Strom, herabfliessende Flüssigkeit* Suçr. 1, 264, 11 (निःस्य°). बद्धनि° *bei welchem der Abfluss gehemmt ist* 121, 9. *den Abfluss hemmend* 190, 5. 197, 4. जलप्रपातैरुद्वेदैर्निःस्यन्दैश्च (विस्यन्दैः R. Gorr. 2, 103, 13) क्वचित्क्वचित्। स्रवद्भिर्भात्ययं शैलः स्रवन्मद इव द्विपः॥ R. 2, 94, 13. रुधिरनिस्यन्दैस्त्वच्छरीरप्रवर्तितैः 3, 35, 31. हविषः प्राप्य निस्यन्दं प्राशिता श्वेव निर्जने MBh. 2, 1364. यथा लोकस्य निस्यन्दो निषिक्तो बिम्बविग्रहम्। उपैति 14, 505. वल्कलशिखानिस्यन्दरेखाङ्कित Çâk. 14. हिमाद्रिनिस्यन्द इवावतीर्णः Ragh. 14, 3. सधातुनिष्यन्द इवाद्रिराजः 16, 70 वारणस्येव मदनिस्यन्दलेखयोः 10, 58. Râǵa-Tar. 3, 327. Megh. 43. निष्यन्दैश्चन्दनानां (v. l. निःस्य°) Prab. 26, 5. Uneig.: भावनिस्यन्दमधुरं गायत्यः Hariv. 4092. An mehreren Stellen wäre auch निःस्यन्द (von स्यन्द् mit निस्) in der Bed. *Hervortriefen* am Platze. — b) *das Fliessen aus* so v. a. *das nothwendige Ergebniss, die nothwendige Folge von Etwas* Vjutp. 14. 64. निष्यन्दफल 67. निष्यन्दः स तथागतः पुण्यानाम् 64. — Vgl. गुह्यनिष्यन्द, गो°.

निस्यन्दिन् (von स्यन्द् mit नि oder vom vorherg.) adj. 1) *herabtriefend* Çiç. 4, 58 (nach der Lesart des Schol.). — 2) *herabträufelnd* (trans.): हिमनिस्यन्दिनी प्रातर्निर्वातेव वनस्थली Ragh. 15, 66. कनकरसनिस्यन्दी संध्य इव मेघपरिघः Çâk. 99, 16. अ° *keine Flüssigkeit träufelnd, durchlassend* Suçr. 2, 525, 1. आनन्दनिस्यन्दिषु रूपकेषु Daçak. 1, 6.

निस्रव (von स्रु mit नि) m. *das Herabfliessen, Strom:* काञ्चनस्य MBh. 1, 1138. यास्तु ता वक्षुशो धाराः स्रवन्ति मधुनिस्रवम् 11, 161. वर्षशीताम्बुनिस्रवः (sic) Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 48, *b*, 19. Vielleicht ist überall निःस्रव (s. d.) zu lesen mit der Bed. *Hervorfliessen, Ausströmen.*

निस्राव (wie eben) m. 1) *das Herabfliessen, Strom:* धातु° Hariv. 5364. तक्रनिस्रावबहुल 3396. — 2) *der Schaum auf gekochtem Reis* AK. 2, 9, 49. — Vgl. निःस्राव.

निस्राविन् (wie eben) adj. so ist wohl st. निश्राविन् zu lesen im gaṇa ग्रहादि zu P. 3, 1, 134.

1. निस्वन (1. नि + स्वन) adj. v. l. des Taitt. Âr. 2, 4, 1 für निस्वर.

2. निस्वन (von स्वन् mit नि) m. = निस्वान P. 3, 3, 64. 6, 2, 144. *Geräusch, Ton, Laut, Stimme* AK. 1, 1, 6, 1. H. 1399. विद्युत्स्तनित° M. 4, 106. श्वक्रोष्टुगर्दभोलूकसामबाणार्त° Jâǵń. 1, 148. शङ्खदुन्दुभि° MBh. 1, 120. Indr. 2, 11. Arǵ. 2, 2. रथ° N. 21, 29. Hariv. 6841. R. 1, 4, 29. 41, 6. 2, 40, 21. 3, 1, 35. Ragh. 3, 19. Mṛkkh. 85, 16 (v. l. निः°). Varâh. Bṛh. S. 24, 19. 43 (34), 17. Bhâg. P. 3, 18, 7. अश्वानाम् AK. 2, 8, 2, 15. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 1, 5469. 3, 8845. 4, 2019. 7, 6260. 9, 3238. R. 3, 24, 25. 29, 13. 6, 9, 23. Bhâg. P. 7, 4, 24. Sâh. D. 47, 9. निस्वनम् adv. *mit Geräusch* Suçr. 2, 428, 18. — Vgl. निःस्वन.

निस्वनित (wie eben) n. *Geräusch, Getön, Geschrei:* भीम° adj. MBh. 7, 324.

निस्वर (1. नि + स्वर) adj. *lautlos* (?), Bez. eines Agni: संकसुको विकसुको निर्ऋथो यश्च निस्वरः (निस्वनः Taitt. Âr.) AV. 12, 2, 14. °रम् adv.: प्र निस्वरं चातयस्वामीवाम् R̥V. 7, 1, 7. यत्तु निस्वरम् 104. 5. निस्वर v. l. für नीचस्वर Anudâtta VS. Prât. 1, 113.

निस्वान (von स्वन् mit नि) m. = 2. निस्वन P. 3, 3, 64. 6, 2, 144. AK. 1, 1, 6, 1. H. 1399. vom *Pfeifen des abgeschossenen Pfeils* (?) MBh. 7, 9569.

निःसंशय (निस् + सं°) adj. 1) *worüber kein Zweifel besteht, unfehlbar, gewiss:* बध Brâhmaṇ. 2, 30. मृत्यु MBh. 1, 8389. 2, 674. 14, 1349. R. 5, 1, 80. 81. 29, 31. °यम् adv. *ohne allen Zweifel, unfehlbar, gewiss* MBh. 3, 1243. 1245. 2344. R. 2, 43, 16. Varâh. Bṛh. S. 45, 57. — 2) *sich keinem Zweifel hingebend, nicht ungewiss über Etwas seiend:* अर्थसंशयमापन्नः श्रेयान्निःसंशयो नरः MBh. 5, 7080. 3, 1244. स्थैर्यमत्र कथं मे स्यात्स त्वं निःसंशयं कुरु (sc. माम्) 14, 173. कुरु निःसंशयं वत्से स्ववृत्ते लोकम् Ragh. 15, 79.

निःसंकल (निस् + सं°) adj. *unverwirrt* (mit einem loc.): धर्मज्ञाने Vjutp. 14 (निसं°).

निःसंख्य (निस् + संख्या) adj. *unzählig* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 7, Çl. 20.

निःसङ्ग (निस् + स°) adj. 1) *nirgends hängen bleibend, in seinem Gange nicht gehemmt* MBh. 5, 2371 (निःषङ्ग). — 2) *nicht hängend an, gleichgültig gegen* (loc.): क्रियासु Prab. 110, 16. Vedântas. (Allah.) No. 141. Ohne Ergänzung *an Niemand und Nichts hängend, der sich von allen Verbindungen losgemacht hat, gleichgültig gegen Alle und Alles* MBh. 3, 12965. 12, 565. Hariv. 10362. Bhâg. P. 2, 8, 3. 3, 24, 42. 32, 5. 25. 7, 15, 30. निःसङ्गेन adv. *ohne sich um irgend etwas Anderes zu kümmern* 4, 8, 31.

निःसङ्गम् adv.: अमित्रभूतो निःसङ्गं बध्यताम् so v. a. *ohne Weiteres* R. 2, 21, 12. Hiervon nom. abstr. निःसङ्गता (so ist st. निःष° zu lesen) Çântiç. 4, 7. निःसङ्गता मुक्तिपदं यतीनां सङ्गादशेषाः प्रभवन्ति दोषाः VP. 4, 2 (gegen das Ende) im ÇKDr. Pañkat. 34, 3. °त्व n. Bhâg. P. 3, 23, 55. — 3) *uneigennützig:* परित्याग Spr. 364. कर्मन् Bhâg. P. 3, 32, 18. — Vgl. असङ्ग.

निःसंचार (निस् + सं°) adj. *sich nicht ergehend, sich nicht in Bewegung setzend, das Haus nicht verlassend:* महाहिमापातनिःसंचारजने दिने Râǵa-Tar. 6, 125.

निःसंज्ञ (निस् + संज्ञा) adj. *bewusstlos* MBh. 8, 3711. Daç. 2, 26. R. Gorr. 2, 16, 36. 3, 62, 25. Suçr. 2, 497, 21. Kathâs. 9, 50. द्रविणमदनिःसंज्ञमनस् Spr. 197.

निःसत्त्व (निस् + स°) adj. 1) *dem es an Muth, an Kraft gebricht, schwach, elend, erbärmlich:* तस्य शङ्खस्य नादेन धनुषो निस्वनेन च। निःसत्त्वाश्च ससत्त्वाश्च क्षितौ पेतुस्तदा जनाः ॥ MBh. 7, 3882. निःसत्त्वस्याल्पवीर्यस्य R. 3, 27, 14. Hit. I, 128. VP. 72, N. Bhâg. P. 1, 4, 17. 3, 30, 12. 8, 5, 19. 8, 29. 19, 3. अहो किमपि निःसत्त्वं राजत्वं बत वासुकेः। यत्स्वहस्तेन नीयन्ते रिपोरामिषतां प्रजाः ॥ Kathâs. 22, 211. *der Wesenheit ermangelnd:* सर्वधर्माः Vjutp. 5. — 2) *der lebenden Wesen beraubt:* मया प्रातर्निःसत्त्वं वनं कर्तव्यम् Pañkat. 55, 8.

निःसत्य (निस् + स°) adj. *unwahr, lügnerisch;* davon nom. abstr. °ता *Mangel an Wahrheitsliebe, Lügenhaftigkeit* Kâm. Nîtis. 14, 43. Hit. I, 91.

निःसंतति (निस् + सं°) adj. *keine Nachkommenschaft habend* Râǵa-Tar. 1, 95. 3, 124.

निःसंदिग्ध (निस् + सं°, partic. von दिह् mit सम्) adj. *nicht zweifelhaft, worüber keine Ungewissheit besteht:* दानधर्माः MBh. 13, 3528. °ग्धम् adv. *ohne allen Zweifel, bestimmt, gewiss* 12, 7809. 11460. 13, 155. Varâh. Brh. S. 68, 19. Kull. zu M. 9, 52.

निःसंदेह (निस् + सं°) adj. f. आ dass.: सिद्धि Kull. zu M. 2, 87. 93. °हम् adv. Som. Nal. 127.

निःसंधि (निस् + सं°) adj. *keine Fugen zeigend, fest, stark* Trik. 3, 1, 20.

निःसपत्न (निस् + स°) adj. f. आ 1) *keinen Nebenbuhler —, keine Nebenbuhlerin neben sich habend, mit keinem Andern seinen Besitz theilend:* एवं सर्वा दिशो दैत्यौ जित्वा क्रूरेण कर्मणा। निःसपत्नौ कुरुक्षेत्रे निवेशमभिचक्रतुः ॥ MBh. 1, 7678. 6, 289. निःसपत्नां च मां कृत्वा R. Gorr. 2, 11, 27. 3, 24, 17. — 2) *keinen Nebenbuhler —, keine Nebenbuhlerin neben dem einem Besitzer habend, auf dessen Besitz kein Anderer Anspruch macht, Jmd ausschliesslich angehörend:* निःसपत्नो ऽस्तु ते पतिः so v. a. *möge dein Gatte kein anderes Weib neben dir haben* MBh. 1, 7984. तवाद्य पृथिवी वीर निःसपत्ना 3, 15275. राज्य 4, 889. गणाधिपत्य 13, 5165. दिशं तां कर्तुमिच्छामि निःसपत्नां शरैरहम् R. 4, 5, 26.

निःसंपात (निस् + सं°) 1) adj. *keinen Durchgang gestattend:* निःसंपातः कृतः पन्थास्तेन Hariv. 4286. आकाशमपि बाणौघैर्निःसंपातं विधीयताम् 5492. 5012. — 2) *Mitternacht (dichte Finsterniss)* Trik. 1, 1, 106. H. 145, Sch.

निःसंबाध (निस् + सं°) adj. *nicht eng, geräumig* Suçr. 1, 241, 7. Was bedeutet aber °बेनायाम् (Benfey: *plötzlich* mit einem Fragezeichen) Daçak. in Benf. Chr. 186, 16 = 71, 7 bei Wilson, wo der Text vollständiger ist?

निःसंभ्रम (निस् + सं°) adj. *nicht in Verlegenheit seiend Etwas zu thun* (infin.) Râǵa-Tar. 4, 94.

निःसरण (von सर् mit निस्) n. 1) *das Herausgehen, Herauskommen* AK. 3, 4, 18, 119. H. an. 4, 79. 80. Med. ṇ. 99. MBh. 12, 10061. शिखिनामाह्वारनिःसरणमार्गम् Pañkat. I, 458. जिह्वा° *das Heraushängen der Zunge* Suçr. 2, 192, 19. गुद° 193, 9. Vgl. दुर्निः°. — 2) *der Weg auf dem man herauskommt, Ausgang* AK. 2, 2, 18. H. 982. H. an. वानरो ऽपि कथं कथमपि प्राप्तनिःसरणो बहिर्भूतः Z. d. d. m. G. 14, 575, 24. — 3) *ein Mittel gegen:* यज्ञेन परमं धर्मं सर्वभूतसुखावहम्। दुःखनिःसरणं वेद MBh. 12, 7799. fg. = उपाय H. an. Med. — 4) *der Ausgang aus dem Leben, Tod* H. an. Med. Vjutp. 37. *die letzte Erlösung* (मोक्ष, निर्वाण) H. an. Med. Colebr. Misc. Ess. I, 401.

निःसरत्व (nom. abstr. von निःसर und dieses von सर् mit निस्) n. = पित्तरोग Nigh. Pr.

निःसलिल (निस् + स°) adj. *wasserlos:* गिरि Râǵa-Tar. 1, 33.

निःसह (निस् + सह) adj. f. आ *nicht im Stande zu tragen, — zu widerstehen, unterliegend:* विरह° Kathâs. 17, 9. सुरतक्लान्तिमुकुलभस्वाप° Râǵa-Tar. 3, 507. दर्पोत्कर्षविमुक्ति° Gît. 12, 16. असीमनिःश्वास° 10, 1. निधुवनक्लाम° Kaurap. 4. निःसहनिपतिततनुलतया *kraftlos, ohnmächtig* Gît. 2, 17.

निःसाध्वस (निस् + सा°) adj. f. आ *furchtlos* Hariv. 8709. वाक्य *kühn, verwegen* R. Gorr. 1, 64, 16 (62, 16 Schl.) °सम् adv. Râǵa-Tar. 6, 189. °सत्व n. *Furchtlosigkeit* Daçak. 2, 34. Sâh. D. 53, 1.

निःसामर्थ्य (निस् + सा°) adj. *unangemessen:* मार्ग MBh. 5, 4587.

निःसामान्य (निस् + सा°) adj. *aussergewöhnlich, ausserordentlich* Râǵa-Tar. 4, 371.

1. निःसार (von सर् mit निस्) m. *das Herauskommen* MBh. 12, 10686.

2. निःसार (निस् + सार) 1) adj. f. आ *saftlos, kraftlos, gehaltlos, nichtig, eitel:* ओषधि Suçr. 1, 20, 16. आहार 247, 20. Varâh. Brh. S. 94, 40. मृगतृष्णिकार्णवजल Prab. 69, 13. निःसाराल्पफल Pañkat. I, 421. अम्बुद, शत्रु Kathâs. 19, 94. नर Hariv. 11199. लोक 11194. मानुष्ये कदलीस्तम्भनिःसारे Çuddhit. im ÇKDr.; vgl. Hit. IV, 71. जगत् Kâlikâ-P. 27 im ÇKDr. सत्त्व R. 5, 84, 7. Hiervon nom. abstr. °ता f.: (कालकन्यया) अभिभूतः पुरुषः सद्यो निःसारतामियात् Bhâg. P. 4, 28, 3. जगन्निः° Kâlikâ-P. a. a. O. निःसारत्व n. Pañkat. I, 119. — 2) m. a) *Trophis aspera* (शाखोट) Çabdak. im ÇKDr. *eine Art* Çjonâka Râǵan. ebend. — b) *eine Art Tact* Gît. S. 16 und S. VIII, N. — 3) f. आ *Pisang, Musa sapientum* (कदली) Râǵan. im ÇKDr.

निःसारण (vom caus. von सर् mit निस्) n. 1) *das Hinausjagen, Verjagen; Hinausschaffen:* राज्ञा भुवनराजस्य दूरं निःसारणं व्यधात् Râǵa-Tar. 7, 582. वमनं निःसारणम् Mallin. zu Kumâras. 6, 37. अन्तरवयवानां बहिर्निःसारणे Schol. zu P. 5, 4, 62. — 2) = निःसरण *Ausgang* Çabdar. im ÇKDr.

निःसार्य (wie eben) adj. *auszustossen, auszuschliessen:* स शिष्टैर्द्विजानुष्ठेयाध्ययनादिकर्मणो निःसार्यः Kull. zu M. 2, 11.

निःसाला॑ (निस् + साला) adj. *ausser dem Hause befindlich:* सदान्वा AV. 2, 14, 1.

निःसीमन् (निस् + सी°) adj. *unbegrenzt, unermesslich* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,7, Çl. 20. ग्रहह्ह महतां निःसीमानश्चरित्रविभूतयः Bhartr. 2,28.

निःसुख (निस् + सुख) adj. *freudlos, traurig:* ग्रनिद्रो निःसुखश्चास्मि MBh. 5,2379.

नि[ः]स्तम्भ (निस् + स्त°) adj. *nicht mit Pfosten —, nicht mit Säulen versehen* Kâm. Nitis. 11,66.

नि[ः]स्तुति (निस् + स्तु°) adj. *Nichts lobend* MBh. 12,8832.

निःस्नेह (निस् + स्नेह) 1) adj. f. ग्रा *a) nicht mit fettigen Stoffen überzogen:* नास्मस्थि M. 5,87 (= Mârk. P. 35,29). केशाः Pańkat. I,94. — *b) lieblos, keine Liebe zu Jmd fühlend* MBh. 1,1223. स्वसुतं प्रति R. 2,49,7. R. Gorr. 2,99,16. Pańkat. IV,47. Amar. 84. *Nicht begehrend nach, gleichgültig gegen Etwas:* ये प्रतिग्रहनिःस्नेहास्ते नराः स्वर्गगामिनः MBh. 13,1658. — *c) zu dem man keine Liebe hat:* सेवकाः Pańkat. I,94. Râǵa-Tar. 5,9. *verhasst:* द्यूत Som. Nal. 71. — 2) f. ग्रा *Linum usitatissimum* Trik. 2,9,4.

निःस्नेहफला (नि° + फल) f. *eine Art Solanum mit weissen Blüthen* Râǵan. im ÇKDr. Unter श्वेतकण्टकारी richtig mit Visarga geschrieben, in der alphabetischen Reihenfolge aber ohne denselben.

निःस्पृह (निस् + स्पृहा) adj. f. ग्रा *frei von Gelüsten, kein Verlangen —, keine Wünsche habend;* mit einem abl.: सर्वकामेभ्यः Bhag. 6,18. Bhâg. P. 1,12,4. mit einem loc.: सर्वभावेषु M. 6,80. दैवे कर्मणि MBh. 1, 2807. Ragh. 8,10. mit der Ergänzung compon.: गुरुप्रदेयाधिक° 5,31. Daçak. in Benf. Chr. 199,9. ohne Ergänzung MBh. 14,559. Bhartr. 3, 14.52. Spr. 224.541. निःस्पृहो नाधिकारी Pańkat. I,180. III,84. Vid. 182. Râǵa-Tar. 2,116. Bhâg. P. 3,33,22. 4,23,15. 6,17,27. Davon nom. abstr. °ता f. Jâǵń. 3,159. Häufig निस्पृह geschrieben, und beim Schol. zu P. 8,3,110 finden wir निस्पृहं (adv.) कथयति als Beispiel für die Unwandelbarkeit des स der Wurzel स्पर्ह् nach नि.

निःस्यन्द s. u. निस्यन्द.

निःस्रव (von स्रु mit निस्) m. *Ueberschuss* (mit dem abl.): राजनि स्थाप्यते यो ऽर्घः प्रत्यहं तेन विक्रयः। क्रयो वा निःस्रवस्तस्माद्वणिजां लाभकृत्स्मृतः॥ Jâǵń. 2,251.

निःस्राव (wie eben) m. 1) *Ausgabe:* बह्वादानो ऽल्पनिःस्रावः Kâm. Nitis. 4,62. — 2) *der Schaum auf gekochtem Reis* H. 396. — Vgl. निस्राव.

निःस्व (निस् + स्व) adj. *seines Besitzes beraubt, keinen Besitz habend, arm* AK. 3,1,49. H. 358. तान्निःस्वान्कारयेन्नृपः M. 9,231. निःस्वेभ्यो देयमेतेभ्यो धनम् 11,2. MBh. 12,6040. Varâh. Brh. S. 67,5. 10. 73,17. Brh. 13,6. 17,20. 18,1. Spr. 221. Pańkat. II,97. Bhâg. P. 6,14,36. निःस्वीभूत *um seinen Besitz gekommen* Daçak. in Benf. Chr. 193,5. निःस्वीकृत *um seinen Besitz gebracht* Varâh. Brh. S. 19,7 (v. l. निःश्रीकृत). निःस्वता f. *Besitzlosigkeit, Armuth* 68,18.

निःस्वन (von स्वन् mit निस्) m. *Geräusch, Ton, Laut, Stimme* MBh. 1,119. 2,933. 15,441. R. 3,34,34. 6,36,105. Suçr. 1,112,14. Rt. 1,8. Ragh. 3,61. Varâh. Brh. S. 45,84. 67,96. 85,39. Bhâg. P. 8,8,13. 10,7 Hâr. 131. Kir. 5,6. am Ende eines adj. comp. f. ग्रा MBh. 1,8200. — Vgl. निस्वन.

निःस्वभाव (निस् + स्व°) adj. *einer Eigenthümlichkeit ermangelnd* Madhjam. 23.

निःस्वाध्यायवषट्कार (निस् + स्वा° - व°) adj. *weder die heilige Schrift lesend, noch Brandopfer darbringend* Hariv. 11187.

निह् von Mahidh. durch निहन्तर् erklärt. ग्रति निहो ग्रति सृधो ऽत्यचित्तीरति द्विषः AV. 2,6,5. VS. 27,6. Bei der Uebereinstimmung der Lesart in beiden Saṁhitâ ist es zu gewagt anzunehmen, dass निहो eine Verderbniss von निदो sei.

निहन् (हन् mit नि) m. *Tödter, Vernichter:* मधुनिहा MBh. 3,740. Hariv. 10341. कालनेमिनिहा MBh. 13,7018. R. 6,104,46.

निहनन (wie eben) n. *das Tödten, Morden* AK. 2,8,2,82.

निहन्तर् (wie eben) nom. ag. *Tödter, Vernichter:* विशसिता निहन्ता (eines Thieres) M. 5,51. नमुचेः Aŕǵ. 1,7. MBh. 1,810. द्विषताम् 7054. 3, 12364. 16404. 10,381. Hariv. 5937. 14367. R. 4,57,16. 5,38,31. Ragh. 14,83. Çâk. 157. नमुचेर्विश्वरूपस्य निहन्ता त्वं बलस्य च MBh. 14,114. von Çiva 13,1190. *Verscheucher:* तमसाम् Vikr. 48. *Verhinderer:* वातगतेः Suçr. 1,308,12.

निहन्तव्य (wie eben) adj. *niederzuschlagen, zu tödten, zu vernichten:* शत्रवः MBh. 2,2459. 3,11327. 7,5646. 12,13674. 13,3097. Pańkat. I,308. III,133. ed. orn. 1,77.

निहव॑ (von ह्वु = ह्वा) m. 1) *Herbeiruf* P. 3,3,72. 6,2,144. ते देवा निहवमकुर्वत Shadv. Br. 1,2. इन्द्र नेदीय एदिहीतीन्द्रनिहवः प्रगाथः Ait. Br. 4,30. 8,1. Çâńkh. Br. 15,2. Âçv. Çr. 5,14. 15. Khând. Up. 1, 13,2. — 2) N. eines Sâman Ind. St. 3,221. Pańkav. Br. 10,8,8. 9. 15,5, 22. वसिष्ठस्य निहवः desgl. Ind. St. 3,233. वसिष्ठ° Lâtj. 3,9,12.

निहाका॑ f. Uńâdis. 3,44. 1) *eine best. Sturmerscheinung, Wirbelwind oder desgl.:* (यद्म) साकं वातस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाकया Rv. 10,97, 13. नीहाराय स्वाहा निहाकायै स्वाहा TS. 7,5,11,1. — 2) *eine Eidechsenart* (गोधा, गोधिका) AK. 1,2,3,22. Trik. 3,3,217. H. 1297.

निहार m. = नीहार Çabdar. im ÇKDr.

निहारिन् s. u. निर्हारिन्.

निहिंसन (von हिंस् mit नि) n. *das Morden* AK. 2,8,2,81.

निहीन (partic. praet. pass. von हा, जहाति mit नि) adj. f. ग्रा *niedrigen Standes, gemeiner Herkunft, gemein* AK. 2,10,16. MBh. 3,578. 5,5841 (wo wir das Wort vom folgenden कुल trennen würden). 13, 5088. °वर्णा 4,412.

निह्नव (von ह्नु mit नि) m. 1) = ग्रपलाप AK. 1,1,5,17. H. 276. an. 3,701. Med. v. 39. = ग्रपह्नव AK. 3,4,22,210. *Läugnung* Vop. 23,35. निह्नवे भावितो दद्याद्धनम् Jâǵń. 2,11. *Verschweigung, Verheimlichung:* ज्ञातिनामादिनिह्नवैः 267. सूक्ष्मत्वान्न स (धर्मः) विज्ञातुं शक्यते बहुनिह्नवः *in dem Vieles verschwiegen —, unbesprochen gelassen wird* MBh. 12, 9376. = गुप्त (masc.! nach ÇKDr., *a secret* Wils.) Çabdar. im ÇKDr. — 2) *Misstrauen,* = ग्रविश्वास AK. 3,4,22,210. H. an. Med. न निह्नवं मन्त्रगतस्य गच्छेत् MBh. 5,1362. — 3) *Sühne:* तस्यैष व्यभिचारस्य निह्नवः सम्यगुच्यते M. 9,21. — 4) *Entschuldigung, Abbitte,* Bez. einer Cerimonie Sâj. zu Ait. Br. 1,26. Âçv. Çr. 5,8. — 5) N. eines Sâman: निह्नवाभिनिह्नवौ Ind. St. 3,222. — 6) = निकृति AK. 3,4,22,210. H. an. Med. Nach Colebr. *Verheimlichung,* nach Wilson *Gemeinheit;* eher

hätte man निष्कृति (vgl. Bed. 3) erwartet.

निह्नुति (wie eben) f. = निह्नव Çabdar. im ÇKDr. *Läugnung*, *Verheimlichung* Amar. 8.

निह्नुवन (wie eben) n. 1) = निह्नव 1. Gobh. 4,4,8. — 2) = निह्नव 4. Lâṭj. 5,6,10.

निह्राद (von ह्राद् mit नि) m. *Laut*, *Ton* AK. 1,1,6,1 (v. l. निर्ह्राद). H. 1399. सारसैः कलनिह्रादैः Ragh. 1,41. Bhâg. P. 7,8,17. — Vgl. das gebräuchlichere निर्ह्राद.

1. नी, नयति und °ते Dhâtup. 22,5. neben नयेत ep. auch नयीत MBh. 5,1263.1339. neben अनयत् ved. auch अनयीत्; अनैषीत्, अनेष्ट, ved. नेषत्, नेषति, नेषि, नैष्ट, नेषथ, नेष्ट (med.), नेष imper. aor. AV. 7,97,2. 12,3,16. नेषतु P. 3,1,34, Vârtt. P. 3,1,85, Schol.; ved. अनीताम्, नीताम्; निनाय, निन्यतुस्, निन्युस् (P. 6,4,82), नीनिम TS. 3,2,8,3, wo aber das Metrum निनीम fordert; ved. निनीयात्, निनीथस्; ep. नयामास; निन्ये; नेष्यामि; ep. auch नयिष्यामि, °ष्ये; नेता, ep. auch नयिता; नेतुम्, ep. (auch Ait. Br.) auch नयितुम्; नीत्वा, °नीय; pass. नीयते, नीत. 1) *leiten*, *führen*, *lenken*: सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जनम् ṚV. 2,23,4. ऋजु नेषति 5,46,1. यज्ञं नय साधु 6,15,16. रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरः 6,75,6. 7,77,3. अद्रुमयो अनयं वावशानाः 4,26,2. विशः 6,1,7. 10,75,4. नीयानि Ait. Br. 2,38. Çat. Br. 13,2,2,1. अजः पुरो नीयते ṚV. 1,163,12. सर्वान्नेष्यामि वः सदा। वृजिनात्तारयिष्यामि MBh. 1,6052. गमनाय मतिं चक्रे ताश्चैनं निन्युरङ्गनाः R. 1,9,55. नयिष्यामि च वाहिनीम् 5,91,24. Râǵa-Tar. 5,218. चमूः। बलमुख्यैः सुनीता MBh. 2,197. दैवेन किल यस्यार्थः स नीतो ऽपि विपद्यते 4,612. अग्रं *Etwas* (gen.) *anführen*: धीती वा ये अनयन्वाचो अग्रम् AV. 7,1,1. अग्रं यज्ञस्य बृहतो नयन्तीः ṚV. 6,65,2. अग्रं नयत्सुपद्यक्षराणाम् 3,31,6; vgl. अग्रणी. med.: अनयन्त सिन्धून् ṚV. 4,33,7. तुरो न कर्म नयमान उक्था 1,173,9. 3,7,6. Khând. Up. 6,8,3. vom Ross, *das den Wagen führt*: उस्रा न नावमनयन्त धीराः ṚV. 5,45,10. क्रन्दद्श्वो नयमानो रुवद्गौः 1,173,3. — 2) *abführen*, *wegführen*, *fortbringen*, *fortschaffen*; *hinführen*, *hinbringen*, *hinschaffen zu*: नयन्ता बद्धमेतम् ṚV. 10,34,3. लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः 3,53,23. इतो नेता MBh. 3,2613. न रामं नेतुमर्हसि R. 1,22,4. नयन्ति मां त्वत्सकाशतः 54,8. 3,53,53. fg. नेतुं गङ्गां स त्रिदिवं ययौ R. Gorr. 1,44,24. कालं कालः नयिष्यति MBh. 5,393. यद्यनीतासु दक्षिणासु कलशो दीर्यत Çat. Br. 4,5,10,7. Kâtj. Çr. 25,11,7. 12,26. Das Ziel *a*) im acc.: ग्राममजां नयति Siddh. K. zu P. 1,4,51. Vop. 5,6. रक्षो ऽधमं तमो नयामि VS. 6,16. AV. 9,2,17. सर्वे ऽपि क्रमशस्त्वेते — विप्रं नयन्ति परमां गतिम् M. 6,88. MBh. 3,5073. (ताम्) अग्राहय (= गृहीत्वा) दक्षिणे हस्ते निनाय शयनोत्तमम् Hariv. 8744. धर्मप्रधानं पुरुषम् — परलोकं नयत्याशु M. 4,243. अविद्वांसमलम् — प्रमदा ह्युत्पथं नेतुम् 2,214. MBh. 1,2971. Sund. 2,20. R. 1,42,20. 3,54,10. Kathâs. 9,84. 26,119. Pańkat. 40,22. 41,15. Çuk. 44,15. 45,8. Bhaṭṭ. 6,49. नयिष्यति त्वां स्वपुरीम् R. 3,63,14. MBh. 1,5990. ध्रुवं तु भरतं रामः — देशान्तरं च नयिता देहान्तरमथापि वा R. Gorr. 2,7,23. यन्ता हरेः — ऊर्ध्वं रथं हरिसहस्रयुजं निनाय Ragh. 12,103. तं प्रवहणेन नीत्वा पुरम् Daçak. in Benf. Chr. 183,4. पुरद्वारं शकटेन नयेत् (यष्टिम्) Varâh. Bṛh. S. 42 (43),21. आत्मानं शनैः सूक्ष्मं (भगवतो रूपं) धिया नयेत् Bhâg. P. 5,26,39. तम् — नेष्यते यमसादनम् MBh. 1,1758. Bhâg. P. 7,8,6. 2,2,20. त्वां नये त्वत्प्रियतमम् Daçak. in Benf. Chr. 187,3. — *b*) im dat.: नीयतां परलोकाय साधयं कुलपांसनः MBh. 2,2480 = 7,6310. न वा एतं मृत्यवे नयन्ति यं यज्ञाय नयन्ति Çat. Br. 3,8,1,10. अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् Bṛh. Âr. 5,15. इममग्न आयुषे नय AV. 2,28,15. तामु तस्मै नयामस्यश्वमिवाश्वाभिधान्या 5,14,6. अग्नीधे दक्षिणां नयन्ति Çat. Br. 3,6,1,29. TS. 6,1,3,8. Kâtj. Çr. 12,2,18. TBr. 2,2,5,4. — *c*) im loc.: रामलक्ष्मणयोर्मध्ये नेष्यामो जनकात्मजाम् R. 5,58,21. नेतुं वाञ्छति यः सतां पथि खलान्सूक्तैः सुधास्यन्दिभिः Bhartṛ. 2,6. गृहमध्ये नीतः Vet. in LA. 22,19. यावद्वध्यस्थाने नीयते 27,5. विन्ध्याद्रौ नीता 37,3. उरसि तं (अनिलं) नयेत् Bhâg. P. 2,2,20. अहं त्वां तत्र नीत्वा Hit. 21,9. 26,22. गेहेभ्यो नयत्येव नरानिह Vid. 200. दैवेनैकत्र नीतानाम् Bhâg. P. 7,2,21. — 3) med. *mit sich führen*, *mit sich nehmen* (als Sieger, Eigenthümer, Machthaber): यातुधानस्य प्रजां नयस्व AV. 1,8,3. अहरहर्नयमानो गामश्वं पुरुषं जगत् Taitt. Âr. 6,5,3. विक्रीतं मध्यमं मन्ये राजपुत्र नयस्व माम् R. 1,61,20 (63,23 Gorr.). 54,10. MBh. 1,679.4000. 3,9907. Hariv. 6342. 7654. R. 2,27,22. 31,8. R. Gorr. 2,30,33. (मां यदि) नयेत स्वपुरीं रामः 5,35,47. आर्ये सत्यमेव निवर्तनम् तन्मामपि नेतुमर्हसि Vikr. 82,20. पुस्तकानि नीत्वा प्रचलिताः Pańkat. 245,1. त्वं हि भीष्मेण निर्जित्य नीता प्रीतिमती तदा *heimgeführt* (als Weib) MBh. 5,5982. 5990. 7054. 7056. Draup. 5,26. Ausnahmsweise act.: अथ मामेवमव्यग्रां वनं न चेन्नयिष्यसि R. 2,30,19. नय माम् R. Gorr. 2,30,25. नरान्गेहाद्गृहात्प्रतिदिवसमाकृष्य नयतः कृतान्तात् Çântiç. 3,5. — 4) *Jmd oder Etwas in ein Verhältniss*, *eine Lage*, *einen Zustand* (acc.) *bringen*, — *versetzen*: वशम् *in seine Gewalt bringen*: न मित्रं नयते वशम् AV. 5,19,15. ṚV. 10,84,3. अनयत् — वशमेको नृपतीन् Ragh. 8,19. आधानम्, विक्रयम् *als Pfand geben*, *verkaufen* Jâǵń. 2,247. दुःखम् *in Schmerz versetzen* Spr. 583. प्रसादम् Bhartṛ. 3,62. संरम्भम् Ragh. 12,36. अतिवृद्धिम् ad Çâk. 54. Râǵa-Tar. 5,77. विनाशम् Varâh. Bṛh. S. 42 (43),7. क्षयम् Prab. 2,12. Bhaṭṭ. 9,22. 15,10. 82. 113. शमम् Spr. 374. प्रशमम् Pańkat. I,264. परितोषम् 34,12. fg. पुष्टिम् 253,11. व्रीडाम् Râǵa-Tar. 5,338. उच्छ्रायम् Kir. 5,31. विकृतिम् Bhaṭṭ. 3,7. अवलिमानम् Khând. Up. 8,6,4. न तं नयेत साक्ष्यम् *als Zeugen zulassen* M. 8,197. व्यञ्जनताम् ṚV. Prât. 14,15. शूद्रताम् M. 3,15. समताम् 8,178. 9,218. R. 2,33,9. Megh. 62. 66. Mâlav. 73. Râǵa-Tar. 5,16. 144. 354. Pańkat. 34,11. 78,15. 97,14. Prab. 13,7. Kir. 5,19. Bhaṭṭ. 5,15. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,26, Çl. 10. mit dem loc. eines nom. abstr.: दुहितृत्वे *zur Tochter machen* R. 1,44,38. भस्मसात् *in Asche verwandeln* Pańkat. 38,18. — 5) दण्डम् *den Stock führen*, — *tragen* so v. a. *Strafe verhängen*: सो (दण्डः) ऽसहायेन मूढेन लुब्धेन — न शक्यो न्यायतो नेतुम् M. 7,30. Jâǵń. 1,354. Spr. 473. — 6) *hintragen*, *wegtragen*, *forttragen*, *hintragen zu* MBh. 3,11008. सर्वः प्रेष्यजनस्तत्र रत्नानि विविधानि च — निनाय R. Gorr. 2,83,22. सपर्वतवनोद्देशाम् — लङ्कामपि सनागाश्वां नयितुं शक्तिरस्ति मे 5,35,35. जानामि गमने शक्तिं नयितुं मां च ते कपे 40. आरुह्येमां मम श्रोणिं नेष्यामि त्वां विहायसा MBh. 1,5966. Vid. 280. शिवेन नय (अस्थ) मां पथा 31. 37. 28. नयस्व — त्वं मां तस्या निवेशनम् Mârk. P. 16,19. तं तथा नीयमानमवलोक्य Pańkat. 76,24. 25. भूयो ऽपि प्रयोजने संजाते तन्मात्रं समेत्यास्मात्स्थानान्नेष्यावः 96,6. उद्धृत्यालिञ्जरात्तस्मात् — तं मत्स्यमनयद्वापीम् Matsjop. 14. 18. 20. 22. fgg. तरुस्थलं (पिपीलिकाः) नयन्ति (अण्डकानि) निम्नात् Varâh. Bṛh. S. 94,59. भद्र न सर्वमेतद्वित्तं गृहं प्रति नेतुं युज्यते Pańkat. 96,4. कस्येदमुशीरानुलेपनं मृणालवन्ति च नलिनीपत्त्राणि नीयन्ते *für wen* Çâk. 31,7. कस्येदं नीयते तोयम् Vid. 289.

Die Bed. *ertragen* scheint das Wort in der folgenden Stelle zu haben: प्रियाप्रिये चात्मसमं नयीत MBH. 5,1264. — 7) *führen* so v. a. *ziehen* (eine Linie u. s. w.): उद्धाराम् ÇÂṄKH. ÇR. 2,6,12. SÛRJAS. 6,10. 10,12. — 8) व्यवहारान् *Processe führen, leiten* (vom König als Richter) JÂGN. 2,19. क्रियाम् *eine heilige Handlung führen, leiten:* एवं शास्त्रेषु भिन्नेषु बहुधा नीयते क्रिया MBH. 3,11252. — 9) *hinbringen, zubringen, verbringen* (die Zeit): चान्द्रायणैर्नयेत्कालम् JÂGN. 3,50. रात्रिम् 312. MEGH. 2.39.87. ÇÂK. 193. RAGH. 1,33.95. Spr. 229. 374. 378. 392. 394. KATHÂS. 4,42. 5,81. VID. 123.275. RÂGA-TAR. 4,556. PAÑKAT. 43,2. 49,5. स च वकवालकाननातपत्तानपि सदैव भक्षयन्कालं नयति 98,10. HIT. 37,20. BHÂG. P. 2,3,17. 4,8,74. 12,14. 6,19,20. PRAB. 68,15. DAÇAK. in BENF. Chr. 184,4. 200,16. BHAṬṬ. 7,13. 8,26. med.: यौवनं ये नयन्ते BHARTR. Suppl. 25. कालं नयमाना PAÑKAT. 60,25. स एवं स्वान्तरं निन्ये युगानामेकसप्ततिम् BHÂG. P. 3,22,36. — 10) *wegführen* so v. a. *ausschliessen von:* सोमात् AIT. BR. 2,19; vgl. desid. 4. — 11) med. *Anleitung geben:* (संमानने). शास्त्रे नयते = शास्त्रस्थं सिद्धान्तं शिष्येभ्यः प्रापयति P. 1,3,36, Sch. Nach VOP. 23,28 bedeutet शास्त्रे नयते *bewandert sein in;* संमानन wird ebend. in der Bed. von *verehren* aufgefasst, da विद्वांसं नयते als Beispiel gegeben wird. — 12) *Etwas herausbringen, hinter Etwas kommen, feststellen:* सीमां प्रति समुत्पन्ने विवादे ग्रामयोर्द्वयोः। ज्यैष्ठे मासि नयेत्सीमां सुप्रकाशेषु सेतुषु॥ M. 8,245. एतैर्लिङ्गैर्नयेत्सीमां राजा 252. 256. fg. JÂGN. 2,151. fg. यथा नयत्यसृक्पातैर्मृगस्य मृगयुः पदम्। नयेत्तथानुमानेन धर्मस्य नृपतिः पदम्॥ M. 8,44. Nach P. 1,3,36 in der Bed. ज्ञान (vgl. u. 11) med.: तत्त्वं नयते = निश्चिनोति Schol. — In der Stelle: न शक्तस्तानि (असुराणां त्रीणि पुराणि) मघवा नेतुं सर्वायुधैरपि MBH. 7,9557 ist wohl भेत्तुं st. नेतुं zu lesen. — Vgl. नय, नयन, नयितव्य, नयिष्ठ, नाय, नायक, नायिन्, नीति, नेतर्, नेतव्य, नेत्र, नेय.

— caus. नाययति *Jmd* oder *Etwas durch Jmd* (instr.) *wegführen* —, *wegtragen lassen zu* (acc.) P. 1,4,52, Vârtt. 5. न विप्रं स्वेषु तिष्ठत्सु मृतं शूद्रेण नाययेत् M. 5,104. R. GORR. 2,68,44. बाल एव हि मातुल्यं भर्त्ता नायितस्त्वया 7,24. रक्षांस्यनाययद्दूर्ध्वलोकं कपिभिः VOP. 5,5.

— desid. 1) *wegführen* —, *hinführen wollen:* यमधोलोकं निनीषते KAUSH. UP. bei WIND. Sancara 114,1. स निनीषति दुर्बुद्धिर्मां किलैष यमक्षयम् MBH. 7,2617. शिबिराय निनीषन्तं रज्ज्वा बद्ध्वा रिपुं बलात् BHÂG. P. 1,7,34. निनैषति (!) AV. 19.50,5. — 2) *mit sich nehmen wollen:* न च स सीतां नवेरो निनीषति R. 2,27,23. — 3) *in einen Zustand bringen wollen:* लयं निनीषता दैत्यान् VARÂHA-P. in Verz. d. Oxf. H. 59, *a*, 3. — 4) *ausschliessen wollen von* (abl.): कथेन्द्रं मध्यंदिनान्निनीषसि AIT. BR. 6,30. — 5) *herauszubringen versuchen, nachspüren:* निनीषन्तः पदम् MBH. 11,303. तपसा चानुमानेन u. s. w. निनीषेत्परमं ब्रह्म 12,7478. तथा बुद्धिप्रदीपेन दूरस्थं सुविपश्चितः। प्रत्यासन्नं निनीषन्ते ज्ञेयं ज्ञानाभिसंहितम्॥ 7426. — Vgl. निनीषा, °षु.

— intens. *gefangen führen, in seiner Gewalt haben:* वायुर्वा इमाः प्रजा नस्योता नेनीयते TS. 2,1,1,2. ग्रीवाबद्धमेनं नेनीयेरन् 3,3,8,4. मनुष्यान्नेनीयते ऽभीशुभिर्वाजिन इव VS. 34,6. गुणान्नेनीयते बुद्धिर्बुद्धिरेवेन्द्रियाण्यपि। मनःषष्ठानि सर्वाणि बुद्ध्यभावे कुतो गुणाः॥ MBH. 12,8989. Dieselbe Stelle auch 7082 und 10502 mit der Variante गुणैर् st. गुणान् am Anfange.

— अच्छ *hinführen, leiten zu:* अच्छा नः सुम्नं नेषि ṚV. 8,16,12. स नो नेषदच्छ 1,141,12. 2,39,5. 4,1,10. 9,87,1.

— अति 1) *hinüberführen über, über Etwas hinausführen, Jmd hinüberhelfen über:* न स्वर्गं लोकमतिनयेत् KHÂND. UP. 1,8,5. अति नः सश्चतो नय ṚV. 1,42,7. 3,15,3. नयसीद्वति द्विषः 6,45,6. ऋतस्य नः पथा नयाति दुरिता 10,133,6. VS. 10,1. AV. 6,110,2. AIT. BR. 1,30. TS. 5,7, 2,3. ÇAT. BR. 3,6,2,8. 4,2,4,5. — 2) *verstreichen lassen:* अतिनीय मानुषं कालम् ÇAT. BR. 3,2,2,16. ÇÂṄKH. ÇR. 13,6,1. — intens. *vorwärtsbringen:* प्रणवे वीर उग्रमुग्रं दमायन्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ṚV. 6,47,16.

— अभ्यति *beimengen* (?): संपातान् KAUÇ. 41. 49.

— व्यति *verstreichen lassen:* कालम् ÂÇV. ÇR. 12,8.

— अधि *abführen von* (abl.): मा नः पद्यः पित्र्यादधि दूरं नैष्ट ṚV. 8,30,3. यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणाति वीळु *über das gewöhnliche Maass hinausgeführt, gesteigert* 10,89,6.

— अनु 1) *geleiten, hingeleiten auf, zu:* अनु द्वा जहिता नयो ऽन्धं श्रोणं च ṚV. 4,30,19. तं रश्मिष्ठमनु नेषि पन्थाम् 1,91,1. चतुरिव यत्नमनु नेषथा सुगम् 5,54,6. उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान् 6,47,8. 8,47,11. — 2) *Jmd* (dat.) *Etwas* (acc.) *zuführen, mittheilen:* अनुनेष्याम्यहं विद्यां स्वयं तुभ्यम् MBH. 1,6481. — 3) (*an sich heranziehen*) *Jmd freundlich zureden, freundliche Worte an Jmd richten in der Absicht ihn günstig zu stimmen, zu gewinnen, zu versöhnen, Jmd bitten:* भवतो (acc. pl.) ऽनुनयाम्येवं पुत्र राज्ये ऽभिषिच्यताम् MBH. 1,3528. प्रणिपातेन सान्त्वेन दानेन च महायशाः। अखिलो ऽनुनयामास 8106. 3,14811. अनुनीता हि भीष्मेण 5,52. अहं तु तां (acc. pl.) शितैर्बाणैरनुनीय रणे बलात् 53. 13,5903. 14,355. 15,328. HARIV. 11266. न गच्छेन्न रूपेभोता अनुनेष्यन्ति तं नृपम् R. 1,8,20. 2,86,9. 87,17. R. GORR. 1,23,26. अनुनीता त्वमस्माभिश्चिरं सान्त्वेन मैथिलि। न च नः कुरुषे वाक्यम् 5,25,35. 35,10. 6,101,24. शिरसा भवतीमनुनयामि MṚKKH. 24,12. 129,11. विद्विषो ऽप्यनुनय BHARTR. 2,70. RAGH. 5,54. 19,38. 43. KATHÂS. 7,47. BHÂG. P. 3,14,15. 4,7,1. 14,29. 6,6,1. ÇUK. in LA. 45,3. PRAB. 24,3. 99,1. DAÇAK. in BENF. Chr. 192,17. BHAṬṬ. 5,46. 6,137. शापान्तायानुनीतः *gebeten um* R. 6,82,165. संरम्भरूक्षमिव सुन्दरि यद्यदासीत्वत्संगमेन मम तत्तदिवानुनीतम् *ausgesöhnt* VIKR. 61. med.: अनुनिन्ये ऽथ शनकैर्वरो ऽनुनयकोविदः BHÂG. P. 4,26,20. mit dem gen. oder dat. der Person: न तेन ते ऽनुनयामि GIT. 3,7. — Vgl. अनुनय, °नेय.

— पर्यनु *Jmd viele freundliche Worte geben, sehr bitten:* सर्वात्मना पर्यनुनीयमानो यदा न सौमित्रिरुपाय योगम् R. 6,112,110.

— प्रत्यनु 1) *Jmd zum Nachgeben bringen:* न चैनमशकद्भ्रातुरहं वा स्नेहकारणैः। पुरा प्रत्यनुनेतुम् MBH. 12,150. — 2) *sich gegen Jmd oder Etwas erklären, nicht einverstanden sein mit Jmd oder Etwas:* भवताहमनृतस्याशुचिभावमालक्ष्य प्रत्यनुनीतः *wurde ich von dir Lügen gestraft* MBH. 1,787. एतत्प्रत्यनुनये *dagegen lege ich Verwahrung ein* 736.

— अन्तर्, अन्तर्णयति SIDDH. K. zu P. 1,4,65 in der Calc. Ausg.; statt dieses Beispiels hat aber die vollständige Ausgabe der SIDDH. K. 109, *b*, 11 अन्तर्भवाणि.

— अप 1) *wegführen, abführen:* यत्र संसप्तकाः पार्थमपनिन्यू रणाजिरात् MBH. 1,530. 6015. 3,745. HARIV. 4791. R. 2,63,45. 3,46,12. 13. तमप्यपनयेत् *entfernen* (von einer Cerimonie) M. 3,242. — 2) *rauben,*

stehlen, fortnehmen, wegschleppen: अपनीतास्मि भीष्मेण MBh. 5,6087. अपनीय शचीं भार्यां शक्यमिन्द्रस्य जीवितुम् R. 3,54,26. अयं पर्वणि वेगेन यज्ञियाश्वो ऽपनीयते R. Schl. 1,40,9. केन — अपनीतानि विसानि MBh. 13,4511. यदिदं राज्यमपनीतमनार्यया R. Gorr. 2,117,7. धातुः सुप्तशक्तेर्मुखेभ्यः श्रुतिगणमपनीतम् Bhâg. P. 8,24,61. यदि भाण्डान्यपनयेत्काकः Varâh. Bṛh. S. 94,13. — 3) *verscheuchen, entfernen, wegnehmen, wegschaffen:* शत्रूनपनेष्यामि Bhaṭṭ. 16,30. यन्त्रम् Suçr. 2,47,11. जलायुकाम् 1,42,9. आत्मनस्तु ततः सूतो हयानां च — मम चापनयामास शल्यान् MBh. 5,7136. ध्वजं सिंहं रथात्तस्मादपनीय 4,1437. Pańkat. ed. orn. 32,19. तैलैर्लोहाब्जगन्धं शिरसो ऽपनीय Varâh. Bṛh. S. 76,4. (im Sûtra शश्छो ऽटि) अटीत्यपनीयाप्नोति वक्तव्यम् Schol. zu P. 8,4,63, Vârtt. दर्पं तस्य Hariv. 15078. रामस्ते सुमहद्दुःखं शोकं चैवापनेष्यति MBh. 5,6047. R. 2,83,9. 3,35,68. आर्तानां भयम् Çâk. 154. नो विषादम् Bhâg. P. 3,9,25. आर्तिम् 5,7,31. तृष्णाम् Mṛkkh. 19,16. अज्ञानम् Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 10. भ्रान्तिम् Kumârila bei Muller, SL. 182, N. जलेन कः शीतमपनयति Pańkat. I,353. मे कृतघ्नतादोषम् 214,5. पशुत्वमनयोः Prab. 39,11. शुक्लपटस्य शौक्ल्यं रागेण Schol. zu Kap. 1,10. Kir. 5,46. हृदयात् *sich Etwas aus dem Sinne schlagen:* ब्रह्महत्याकृतं पापं हृदयादपनीयताम् so v. a. *glaube nicht, dass du die Schuld eines Brahmanenmordes auf dich geladen hättest,* Daç. 1,47. — 4) (Fesseln, Kleider, Schmucksachen) *abnehmen, abziehen, ablegen:* चरणान्निगडमपनय Mṛkkh. 109,15. अपनीतसंयमन 110,3. एतेषां बन्धनान्यपनय Hit. 15,12. Dhûrtas. 96,1. वध्यमालां चारुदत्तस्य कण्ठादपनीय Mṛkkh. 176,8. विरहमिवापनयामि पयोधररोधकमुरसि दुकूलम् Gît. 12,4. अपनीतकवच MBh. 7,8192. अपनीतपर्याणान् — तुरगोत्तमान् Vid. 46. अपनयन्तु भवत्यो मृगयावेशम् *ablegen* Çâk. 24,15. अपनीय विभूषणानि Hariv. 7042. अपनीय ततः कण्ठात्पुष्पदाम 7697. Mṛkkh. 15,6. Vikr. 27,8. Ragh. 4,64. Ṛt. 4,15. Varâh. Bṛh. S. 47,54. अपनीतप्राग्वेश Râga-Tar. 3,229. अपनीयत्वा माल्याभरणान्यपनीयत्वा मृदुकानि वस्त्राणि Saddh. P. 4,19,b. — 5) *ausziehen, gewinnen aus:* तापसा इङ्गुदीभ्यस्तैलमपनयन्ति दीपार्थम् Schol. zu Çâk. 14. — 6) *läugnen, in Abrede stellen:* निर्दिश्य वा देशादिकं नैतन्मया निर्दिष्टमिति अपनयति Kull. zu M. 8,53. यः प्रत्यर्थी यत्परिमाणधनमपनयति ders. zu 59. — 7) *ausnehmen, ausschliessen* (aus einer Regel) Schol. zu Ṛv. Prât. 11,4. — 8) अपनीत *abgeführt von* so v. a. *im Widerspruch stehend mit:* तत्त्वधर्मापनीतस्य दृश्यते कर्मणः फलम् R. 3,53,40. — 9) अपनीत *schlecht ausgeführt, verpfuscht:* अपनीतं सुनीतेन यो ऽर्थं प्रत्यानिनीषते MBh. 5,1499. n. *ein unkluges —, schlechtes Benehmen* 6,585. 7,8294. 13,4640. R. 3,66,24. Gehört eigentlich nicht hierher, da das Wort in अप + नीत zu zerlegen ist (vgl. 2. अपनय). — Die Bed. von अपनीयते Bhâg. P. 5,18,33 ist uns nicht recht klar. — Vgl. अपनय, °नयन. — desid. *zu entfernen wünschen:* अन्धतमसमन्धकारेणापनिनीषति Prab. 108,18. इमां शङ्कामपनिनीषन् Kull. zu M. 1,27.

— व्यप 1) *wegführen, abführen:* व्यपनिन्युः सुदुःखार्ताम् R. 2,66,13. MBh. 1,6017. न दैवं व्यपनयति विमार्गं नास्ति दैवे प्रभुत्वम् 13,341. — 2) *wegschaffen, entfernen, vertreiben:* शरे तु तस्मिन्व्यपनीतमात्रे R. Gorr. 2,63,46. शोकशल्यम् Suçr. 2,345,2. कलङ्कम् Mṛkkh. 168,16. (भयम्) ते व्यपनयिष्यामि नीहारमिव रश्मिवान् R. 2,10,37. 6,21,36. ते दर्पम् MBh. 5,7087. Hariv. 15071. fg. प्रजागरम् MBh. 8,3764. ते बुद्धिम् 2,1971. ते मन्युम् 14,132. 6,5836. शोकम् R. 3,68,35. दुःखम् MBh. 4,495. 15,860. वस्तामसीं वृत्तिम् Mâlav. 1. *abgiessen:* तच्चेद्व्यपनयितुं शक्नुयात् Ait. Br. 7,5. *Jmd ein Kleid ausziehen:* व्यपनीय चीरम् R. III, S. 465. *ablegen, sich befreien von:* व्यपनीतशरासनः MBh. 5,4687. व्यपनीयेह किल्बिषम् 4686. 12,8949. तन्द्राम् 3,2008. R. 5,28,18. कर्मारब्धं व्यपनयन् Bhâg. P. 5,10,15. — caus. *wegschaffen lassen:* तन्मया त्वत्कृते ह्येतदन्यथा व्यपनायितम् (अस्त्रम्) MBh. 7,1290.

— अपि *hingeleiten zu, auf:* वाचैव तद्यज्ञं पन्थामपिनयति Ait. Br. 1,8. स एवैनमपथात्पन्थामपिनयति TS. 2,2,2,1. देवलोकं यजमानमपिनयति Çat. Br. 1,8,3,11. 20. 12,4,4,1. 8,1,21. *hingeführt* so v. a. *dem Tode nahe:* यदि ह वा अपिनीत इव यजमानो भवति Ait. Br. 2,2. *versetzen in:* गवामेवैनं न्यायमपिनीय TS. 2,2,8,2.

— अभि 1) *geleiten, hinführen zu, herführen zu:* अभि सूयवसं नय Ṛv. 1,42,8. 6,53,2. 61,14. वस्वो राशिमभिनेतासि भूरिम् 4,20,8. स्वर्यद्श्मन्नधिपा उ अन्धो ऽभि मा वपुर्दृशये निनीयात् 7,88,2. रथं येन देवासो अनयन्नभि प्रियम् 10,53,7. AV. 6,47,3. स नः स्वर्गमभि नेष लोकम् 12,3,16. 17. सूतो हि मामधिरथो दृष्ट्वैवाभ्यनयद्गृहान् MBh. 5,4759. वधमभिनीयमानश्चौरः Schol. in der Einl. zu Kaurap. दृष्ट्वा शरं ज्यामभिनीयमानम् *zur Bogensehne geführt* MBh. 3,769. अभिनीतानि शस्त्राणि *herbeigebracht, herbeigeschafft* 12,3691. — 2) *mit Geberden begleiten, pantomimisch darstellen, auf dem Theater aufführen:* गीतानि रम्याणि जगुः प्रहृष्टाः कान्ताभिनीतानि मनोहराणि Hariv. 8448. वचनमभिनयन्त्या Mâlav. 26. पूर्वानुभूतसुखस्मृतिमभिनयन् Schol. in der Einl. zu Kaurap. तदुक्तमभिनीयाभियुक्तैः Vedântas. (ed. Calc. 1829) 25,3. = अभिनयमङ्गचेष्टाविशेषं कृत्वा Schol. 119,10. खड्गपतनं हस्तादभिनयन् Mṛkkh 170,14. श्रुतिम् [illegible].31,8. कुसुमावचयम् 43,1. व्यालस्पर्शम् 103,19, v. l. आलिङ्गनम् Çâk. Ch. 85,1. दुर्निमित्तम् 97,2. स्पर्शसुखम् Prab. 11,15. रोमाञ्चम् 57,6. यथारसम् Mâlav. 20,20. धूर्तसमागमनाम नाटकम् Dhûrtas. 67,13. 68,16. Prab. 3,17. Verz. d. Oxf. H. No. 273. अनभिनीतम् adv.: अक्षिभ्रुवोष्ठहस्तैरनभिनीतम् (पठेत्) *ohne Geberdenspiel mit Augen, Brauen, Lippen und Händen* Suçr. 1,13,6. Hierher gehört wohl auch कथाया[:] स्वभिनीतता *ein Vortrag mit gutem Geberdenspiel* Schol. zu Bhaṭṭ. bei Goldst. u. अभिनीत; *its easy understanding* Goldst. — 3) *verstreichen lassen:* ते ऽभिनीयैवाहः पशुमालभन्त । तेनाभिनीयेव रात्रेः प्राचरन् TBr. 1,5,9,6. Vgl. u. अति. — 4) अभिनीत *abgerichtet:* अभिनीताश्च (गजाः) शिक्षाभिः MBh. 6,1765. *gebildet, klug, gescheidt,* von einer Person R. 4,28,13. अभिनीततरं वाक्यम् MBh. 12,201. 768. एतावदभिनीतार्थमुक्त्वा R. 2,39,36 (38,45 Gorr.). Andere Bedeutungen geben die indischen Lexicographen dem partic.; s. u. अभिनीत. — Vgl. अभिनय, °नेतव्य, °नेय.

— अव 1) *hinab —, hineinführen* (in's Wasser u. s. w.), *hinabstossen:* ऋबीसे अत्रिमवनीतमुन्निन्यथुः Ṛv. 1,116,8. 118,7. ह्वैनमवभृथमवनेष्यामि Çat. Br. 11,7,2,7. अश्वानपो ऽवनीयमानान् Kâtj. Çr. 14,3,3. — 2) *abgiessen, herabgiessen, darübergiessen* AV. 7,94,1. VS. 7,25. 5,25. Çat. Br. 3,5,4,19. 4,2,4,6. 14,9,3,4. यदाशिरमवनयन्ति Ait. Br. 3,27. चमसाधवनीये ऽवनयति Kâtj. Çr. 9,3,21. उच्छ्रेषणं वल्मीकवपायामवनयेत् TBr. 1,8,6,2. मन्थे संपातमवनयेत् Khând. Up. 5,2,4. — Diese Verbindung ist später nicht zu belegen, da नावनीत MBh. 5,7319 = Benf. Chr. 43,29 adj. von नवनीत ist. — Vgl. अवनय, °नयन, °नाय.

— अभ्यव 1) *hinabführen* (in's Wasser): अवभृथम् Ait. Br. 7,17. Çat. Br. 5,1,4,5. — 2) *eingiessen:* (सोमम्) द्रोणकलशमभ्यवनिनाय Ait. Br. 7,17.

— व्यव *einzeln eingiessen:* (सोमग्रहान्) चमसेषु व्यवनीय Çat. Br. 5,1,2,19.

— समव 1) *zusammenführen, vereinigen:* प्राणा अत्रैव समवनीयन्ते Çat. Br. 14,7,2,8. 6,2,12. — 2) *zusammengiessen* Ait. Br. 2,20. संस्रवान्होतृचमसे समवनयति 30. Çat. Br. 5,3,4,27. 3,9,3,30. Âçv. Gṛhj. 4,7.

— आ 1) *herbeigeleiten, — führen, — bringen, — tragen, — holen:* दूरादिन्द्रमनयन्ना सुतेन ṚV. 7,33,2. 10,109,2. अग्निम् 1,31,4. उदकम् Ait. Br. 8,24. प्रजापते त्वा नयामसि AV. 5,25,8. 2,26,2. 36,8. ṚV. 6,15,17. 7,18,7. 8,33,16. Çat. Br. 2,1,4,16. 12,8,1,8. TBr. 1,5,6,7. ताभ्यो गामानयत् Ait. Up. 2,2. तं गच्छानय MBh. 3,271. 2281. 2656. fg. 5,7530. R. 1,8,4. 9,56. R. Gorr. 1,11,8. 3,49,23. Çâk. 110,15. Vid. 95. 97. 198. Râga-Tar. 5,56. Hit. 40,11. 42,2. 7. Dhûrtas. 92,5. तेषामुदकमानीय M. 3,210. ततो ऽग्निमानयित्वेह Sâv. 5,78. Daç. 2,6. R. 1,2,9. 2,32,25. 55,30. उदकं काञ्चनैर्घटैः — आनिन्युः 65,8. Çâk. 86,18. Vid. 72. Pańkat. 36,1. 40,15. 76,17. 96,16. Vet. in LA. 18,5. 34,1. Kull. zu M. 11,70. आनयित (आनायित?) Kathâs. 4,73. पौत्रश्च ते त्रिपथगां त्रिदिवादानयिष्यति MBh. 3,9906. R. 3,55,52. AK. 2,7,20. आनीताय स्ववेश्मनि Vid. 193. नेत्रानीताः — विमानाग्रभूमीः Megh. 70. Hit. 20,12. Bhâg. P. 4,1,5. एनामानयेह ममान्तिकम् MBh. 3,2580. 1,5937. केनाप्युत्क्षिप्तेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते Çâk. 167. मत्सकाशम् Pańkat. 68,19. 20. Prab. 99,1. मम समीपम् Vet. in LA. 23,19. अङ्कम् *auf den Arm nehmen* MBh. 3,2946. मुखम् *zum Munde führen* 4,639. वार्क्षेयमानयामास (= caus.) पुरुषैरात्तकारिभिः MBh. 3,2282. वेश्याभिर्मुनिरूपाभिरानेष्यत ऋषेः सुतम् R. 1,8,23. 2,32,38 (आनयामास ohne instr. aber in caus. Bed.). तेन वराङ्गनाभिरानायि विद्वान् Bhaṭṭ. 1,10. med. MBh. 1,5937. 2,1985. 3,267. 5,7441. 14,61. R. 1,8,19. 59,7. 61,8. 70,11. Râga-Tar. 5,347. Bhâg. P. 4,1,5. Mit पुनर् *zurückführen, zurückbringen:* तमुपादाय गच्छेयम् — पुनश्चैवानयिष्यामि MBh. 1,6051. Râga-Tar. 5,258. auch ohne पुनर् in dieser Bed. MBh. 3,2511. R. 1,40,9. 2,82,29. 3,55,52. आनयिष्यामि Vet. in LA. 37,10. — आनीये Daçak. 85,11 (Benf. Chr. 195,11) fehlerhaft für आनीय. — 2) *eingiessen, einmengen:* हरिरानीतः पुरुवारो अप्सु ṚV. 9,96,24. VS. 39,5. स्रुच्यप आनीय Çat. Br. 11,5,3,4. 1,7,1,16. 18. Kâtj. Çr. 3,2,22. (क्षीरम्) अधिश्रित्योत्तरमानयति TBr. 2,1,3,5. Âçv. Gṛhj. 1,24. — 3) (Opfer) *bringen* (vgl. हर् mit आ): यः पुरुषमेधानामायुतमानयन्ते नास्यायुतनायित्वम् MBh. 1,3773. — 4) *Jmd Etwas zuführen* so v. a. *zutheilen, übertragen auf:* आनिनाय भुवः कम्पं जह्नाराश्रमवासिनाम् Ragh. 15,24. — 5) *bringen zu Etwas, versetzen in* (vgl. simpl.): तानानयेद्वशं सर्वान्सामादिभिरुपायैः *zum Gehorsam bringen, sich unterwerfen* M. 7,107. 108. 9,261. हत्वा चास्य चमूं कृत्स्नां वशमेवानयामहे MBh. 4,982. विध्वंसमानीताः *zerstört* Mârk. P. 14,65. नकारलोपोऽप्सरभावमानयेऽप्येतरागां प्रकृतिं परिग्रहे ṚV. Prât. 11,19. 20. — 6) *ableiten, berechnen nach* Sûrjas. 12,65. — 7) *anbringen, anwenden, an den Tag legen, zeigen:* भवरसे वैराग्यमानीयताम् so v. a. आधीयताम् (wie auch die v. l. hat; vgl. Spr. नन्वात्मात्मन्यवधीयताम् u. s. w.) Bhartṛ. bei Schiefner und Weber S. 26, Z. 3. — Vgl. आनय fgg., °नाय, °नाय्य, °नीति, °नेतृ fg. — caus. *herbeiführen —, kommen —, bringen lassen:* तया त्वानाययिष्यामि निवासं स्वम् MBh. 1,2974. 5045. 3,1870. 2276. 2689. 3017. R. 1,4,25. 8,16. 9,4. 2,74,27. Ragh. 12,12. Kathâs. 12,8. 18,123. 197. 200. Som. Nal. 92. तामानाय्येह मञ्जूषाम् Upak. 73 (तामनाय्येह Kathâs. 4,75). med. R. Gorr. 2,82,10. आनापयितुम् fehlerhaft für आनाययितुम् R. Schl. 2,14,21.

— अन्वा *zuführen:* रथमन्वानयन्तस्मै MBh. 7,6343.

— अभ्या *eingiessen, einmengen:* दधि मधु सर्पिरातपवर्ष्या आपो ऽभ्यानीय Ait. Br. 8,17.

— समभ्या *herbeiführen, herführen:* वन्दिं समाभ्यानय (sic!) मत्सकाशम् MBh. 3,10656.

— अवा, अवानीता Çâk. Ch. 125,5 wohl fehlerhaft für अपनीता; die andere Recension (83,9) hat st. dessen हृता.

— उदा 1) *herauf —, herausführen* (aus dem Wasser): स्नापितानश्वान् Çat. Br. 5,1,4,5. पत्नीम् 4,4,2,17. 2,5,2,20. 13,2,8,3. तानुन्नेतोदानयेत् (अवभृथात्) Lâṭj. 4,4,13. — 2) med. *in die Höhe bringen, erhöhen* (bildl.): उदानेष्ये ऽद्य वा यशः Bhaṭṭ. 8,21.

— अभ्युदा = उदा 1. Gobh. 2,1,19.

— समुदा, °नयति P. 8,1,70, Sch.

— उपा 1) *herbeiführen, herbeitragen, herbeibringen* Çâk. 110,15, v. l. उपानीतस्तार्क्ष्येण Bhâg. P. 4,7,19. निमानैर्विविधैश्चित्रैरुपानीतैः सुरान्नैः MBh. 4,1777. पण्यानि MBh. 2,2?0. पयोघृतम् Hariv. 4417. R. 1,19,22. 2,65,9. स्रजो (acc. pl.) ध्रुवं कृत्स्नमुपानयन्ति (ऋतवः) Hariv. 8797. मम शोकमुपानयन् *Kummer bringen* R. 6,82,3. *heranziehen an:* उदकान्तमुपानीय मत्स्यम् *an's Ufer* MBh. 3,12756. (ताम्) केशबन्ध उपानीय बाहुभ्यां परिषस्वजे Bhâg. P. 8,12,28. (शरोत्तमम्) श्रवणान्तमुपानीय R. 3,50,17. — 2) *hinführen, wegführen, entführen:* उपानीय ततो गङ्गां रसातलतलम् R. 1,44,42 (45,32 Gorr.). बलात्। स्वयंवराडुपानीते अम्बिकाम्बालिके Bhâg. P. 9,22,23. यथासतः सत्त्वमुपानयीत *hinführen zu* so v. a. *einweihen in* MBh. 5,1339. — Formen mit dem Augment haben wir zu उप gestellt.

— समुपा *an einen Ort Viele herbeiführen, versammeln:* श्रोत्रियांश्च विदेशस्थान्सत्कृत्य समुपानय R. Gorr. 1,11,7. मन्त्राय समुपानीतैः MBh. 1,7460. — Formen mit dem Augment stehen unter समुप.

— न्या *zurückbringen:* इयं ह मह्यं त्वामोषधिर्बद्धेव न्यानयत् AV. 7,38,5.

— पर्या 1) *herumführen:* पर्याणयन्ति पत्नीमुभौ जघनेनाग्नी Çat. Br. 3,5,3,13. Gobh. 3,8,5. Çâṅkh. Gṛhj. 1,13. 2,6. को नु ताम् — पर्याणयेत्सभामध्ये MBh. 2,2685. — 2) *herbeiführen, herbeibringen:* एनं नयन्मातरिश्वा देवेभ्यो मथितं परि ṚV. 3,9,5. पाञ्चालराजं द्रुपदं गृहीत्वा रणमूर्धनि। पर्यानयत MBh. 1,5446.

— प्रत्या 1) *zurückführen, zurückbringen:* ते नयन्ति परं पारं सिद्धान्प्रत्यानयन्ति च R. 4,44,79. सीतां प्रत्यानयिष्यामि 5,75,18. 4,58,39. °नयितुम् 2,92,22 (85,18 Schl.). प्रत्यानेष्यति शत्रुभ्यो वन्दीमिव जयश्रियम् Kumâras. 2,52. अग्निम् Kauç. 89. प्रत्यानीताः परम भवता त्रायता नः स्वभागाः Bhâg. P. 7,8,42. तूर्णं प्रत्यानयस्वैतान्कामं व्यथगतानपि MBh. 2,2475. पुनः प्रत्यानये पशून् 4,1177. 12,1764. कच्चित्त्रिभिः क्रमैः पूर्वं हृताल्लोँकानिमान् — पुनः प्रत्यानयिष्यामः so v. a. *wiedergewinnen* Hariv.

9855. त्रैलोक्यमिदमव्ययम् । प्रत्यानयस्व 12928. एवमिन्द्राय भगवान्प्रत्यानीय त्रिविष्टपम् Bhâg. P. 8,23,4. — 2) *wieder zugiessen, nachgiessen:* अपः प्रत्यानयति Çat. Br. 2,3,1,16. 1,7,1,18. 14,2,2,40. Kauç. 62. 109. — desid. *wieder in Ordnung zu bringen versuchen:* अपनीतं सुनीतेन यो ऽर्थं प्रत्यानिनीषते MBh. 5,1499.

— व्या act. med. *vertheilend eingiessen* Çat. Br. 2,5,2,41. 5,3,5,19. Kâtj. Çr. 9,3,13.

— समा 1) *an einen Ort Viele herbeiführen, versammeln, vereinigen, zusammenführen, zusammenbringen* MBh. 2,1294. समानिन्युर्महीपतीन् 5,104. विद्रुतेषु च सैन्येषु समानीतेषु चासकृत् 9,127. Hariv. 8262. R. 1, 1,69. 12,19 (18 Gorr.). बलं चैव समानय 2,82,21. R. Gorr. 1,12,27. 4, 49,2. Vet. in LA. 16,12. त्रिषु लोकेषु यत्किंचिद्भूतं स्थावरजङ्गमम् । समानयद्दर्शनीयं तत्तदत्र स विश्ववित् MBh. 1,7691. समानिन्ये च तत्सर्वं भाण्डं वैवाहिकं नृपः 3,16691. तिलं तिलं समानीय रत्नानाम् 1,7696. समानयंस्तुल्यगुणं वधूवरं प्रजापतिः *zusammenführend* Çâk. 112. समानीय — हस्तौ *die Hände zusammenbringen, an einander legen* Ragh. 2,64. *Jmd* (acc.) *mit Jmd* (instr. oder सह mit instr.) *zusammenbringen:* रामेण मां समानय R. 5,23,15. 6,8,30. 32. समानयस्व वैदेह्या रामम् 5,36,37. MBh. 3,366. समानयिष्यति हरिः सीतया सह राघवम् R. 4,35,19. 21. *Flüssigkeiten zusammenbringen, zusammengiessen* Çat. Br. 1,5,2,16. 8,2,17. 2,5,2,30. Kâtj. Çr. 3,5,13. 6,7,22. कुटुम्बार्थे समानीतं यत्किंचित्कार्यमेव तु । प्रातरुत्थाय तत्सर्वं कारयामि करोमि च ॥ *angehäufte Geschäfte* MBh. 13,5872. — 2) *herbeiführen, herbeibringen:* समानयामास सुताम् MBh. 1,7334. 3,2760. 2761. R. 1,70,6. 73,23. Pañkat. 86,12. 237,24. Çuk. in LA. 44,18. कस्माच्च त्वया भक्ष्यभूतो ऽपि पृष्ठमारोप्यात्र समानीतः Pañkat. 116,4. समानीतेषु — वराहनेषु MBh. 1,7717. 14,1654. fg. शीघ्रं कलशं जलपूर्णं समानय 9,3664. Gobh. 2,1,8. R. 2,37,5. 89,11. Ragh. 12, 78. Pañkat. 262,18. — 3) *heimführen, heimbringen:* हयानष्टौ समानयन् (als Tribut) MBh. 2,1035. समानयामास तदा विराटस्य (*für V.*) धनं महत् 4,2136. समानीतो स्वमाश्रमम् 3,16863. ततो नो मातरमृषिः समानीय निजाश्रमम् Bhâg. P. 7,7,12. इच्छामि त्वां समानेतुमद्यैव रघुनन्दनम् *zu* Râma R. 5,36,8. — 4) *darbringen* (ein Opfer): पुरस्कृत्याद्य भवतः समानेष्यामहे मखम् MBh. 14,362. — caus. 1) *herbeiführen lassen, zusammenberufen:* ततस्तु प्रकृतीः सर्वाः समानाय्य MBh. 17,15. Hariv. 4130. 6446. R. 4,9,9. 38,37. *zusammenbringen lassen:* काष्ठानि R. 4,24,14. — 2) *herbeikommen —, herbeibringen lassen:* शक्रं समानाय्य MBh. 13, 4805. घृतकुम्भम् 1,4588.

— उद् 1) *hinauf —, heraufführen, herausbringen, in die Höhe bringen, aufrichten; heraushelfen, aufhelfen, emporbringen, erretten:* नीचा सन्तमुदनयः परावृजम् RV. 2,13,12. उन्नर्वीणां धृषता निनेथ 6,18,13. उन्नयं नयथो ज्योतिषा सह 72,2. 10,137,1. किं स्विदादित्यमुन्नयति MBh. 3,17330. fg. रेतोधाः पुत्र उन्नयति नरदेव यमक्षयात् MBh. 1,3103 = Hariv. 1725. उन्नेष्यति व्रजजनः Bhâg. P. 2,7,29. उर्वीम् — रसाया लीलयोन्नीताम् 3,13,46. स्वदंष्ट्रोन्नीतधरो वराहः 6,8,13. *aufrichten* (den Jûpa) RV. 3,8,4.9. अग्रेण स्नानानुन्नयति Çat. Br. 6,5,2,16. Kâtj. Çr. 16,3,27. नक्रैर्यैभिरुन्नीयमानम् — अधरधरम् Bhâg. P. 4,3,10. तदाननं सुभ्रु — उन्नीय मे दर्शय 23,31. ऊर्ध्वं प्राणमुन्नयत्यपानं प्रत्यगस्यति Kathop. 5,3. (अनिलम्) तस्मात्कण्ठान्तरमुन्नयेत Bhâg. P. 2,2,21. त्विषीमि ब्रह्मणामित्रानु-

न्नयामि स्वाँ अहम् VS. 11,82. उदिन्नयाति सुकृतस्य लोकम् AV. 6,119,1. 2,9,1. मन्व्योहृदिमं नयामि 1,10,1. दुहः 7,103,1. उदेनमुत्तरं नय 6,5,1. Çat. Br. 2,1,4,28. 6,5,2,3. तं धीरासः कवय उन्नयन्ति Pâr. Gṛhj. 2,2. अर्चकानुन्नीतवत्तम् Vop. 5,26. *herausholen* Kâtj. Çr. 9,3,10. *aufsetzen, auflegen:* पुमांसमुन्नयेत्प्राज्ञः शयन तत्र आयसे MBh. 12,6105. Nach P. 1, 3,36 und Vop. 23,28 erscheint नी in der Bed. उत्सञ्जन (P.) oder उत्क्षेप (Vop.) stets als med.; als Beispiel wird in den Scholien दण्डमुन्नयते *er erhebt den Stock* aufgeführt. — 2) act. med. *aus —, aufschöpfen, vollschöpfen:* (सोमम्) वन उन्नयध्वम् RV. 2,14,9. VS. 6,28. 8,58. राजानम् Çat. Br. 4,3,5,19. 4,1,12. अग्निहोत्रं स्रुच्युन्नीतम् 12,4,2,6. 6,1,27. TS. 3,1,2,4. 6,2,4,1. Ait. Br. 6,9. यत्रैतांश्चमसानुन्नयेयुः 7,33. Çâñkh. Çr. 7,4,1. उन्नीत n. *Ausschöpfung, Füllung:* यद्येकस्मिन्नुन्नीते यदि द्वयोः Ait. Br. 7,5. — 3) *wegführen* (das Kalb von der Mutter) TS. 1,6,11,3. Çâñkh. Çr. 5,10,6. Kâtj. Çr. 26,5,4. *Jmd bei Seite führen:* मत्स्यस्त्वैनमुन्नीय यत्तवत्तं विशेषतः MBh. 14,799. तत एकान्तमुन्नीय पाराशर्यो युधिष्ठिरम् । अब्रवीत् 3,1438. 10756. वधायोन्नीयमानेषु *zum Tode abführen* 12,9561. दैवैनैकत्र नीतानामुन्नीतानां स्वकर्मभिः *nach verschiedenen Seiten auseinandergeführt, getrennt* Bhâg. P. 7,2,21. — 4) *auseinanderstreifen, schlichten:* (दर्भपिञ्जूलीभिः) त्रिरुन्नयेत् Gṛhjasaṃgr. 1,93. — 5) viell. *ausquetschen* (ein Geschwür): पक्वेरालिपस्येवं व्रणं पूतिमिवोन्नयन् MBh. 5,2776. — 6) *anstimmen:* उन्नीत als Erkl. von उदञ्चित in उदञ्चितपञ्चमराग Schol. zu Gît. 1,39. — 7) *herausbringen, hinter Etwas kommen, ausspüren, erschliessen:* तस्य पदमुन्नीय MBh. 3,12444. ततो राज्ञां चैरातिः प्रवृत्तिरुन्नीयत 1,7366. Râga-Tar. 4,353. 6,6. उपलब्धमुपलक्षणं येन तस्याः कोपनायाः सरसमुन्नीयते मार्गः Vikr. 57,11. प्रकृतिप्रत्ययार्थैः संकीर्णे लिङ्गमुन्नयेत् AK. 3,3,1. सा तु तावतोन्नीतमदभिप्राया Daçak. in Benf. Chr. 200,4. उभयोर्भावमुन्नीय Sâh. D. 37,14. इति प्रतिशब्दादुन्नीयते Kull. zu M. 1,1 (S. 5, Z. 4). प्राड्विवाको वक्ष्यमाणेन शपथेन सत्यमुन्नयेत् ders. zu M. 8,109.252. — Vgl. उन्नय fg., उन्नाय. उन्नी fgg. — desid. *herauszuführen beabsichtigen:* एष ह्येव साधु कर्म कारयति तं यमेभ्यो लोकेभ्य उन्निनीषते Kaush. Up. bei Wind. Sancara 113, 1 v. u.

— अनूद् act. med. *nach Jmd schöpfen. — füllen:* होतुश्चमसमनून्नयन्ते *nach Füllung der Schale des H. füllen sie die ihrigen* TBr. 1,4,5, 2. Çat. Br. 4,4,2,17. Kâtj. Çr. 10,6,20. 9,31.

— अभ्युद् *dazuschöpfen, dazugiessen:* शुक्रस्याभ्युन्नयध्वम् Çat. Br. 4, 2,1,29. 5,10,7. Çâñkh. Br. 8,9. अभ्यभि सोमानुन्नयन्ति *immer wieder schöpfen sie* Soma *nach* Pañkav. Br. 18,5,14. Lâtj. 8,10,12.

— उपोद् *hinaufführen:* पितॄन् श्रेयांसं लोकमुपोन्नयति Çat. Br. 2,6,1,3.

— प्रोद् *hinaufbringen, erheben, emporheben:* धराधरं प्रोन्नीयमानावनिमग्रदंष्ट्रया Bhâg. P. 3,18,2. गुणोत्कर्षैः संयुक्तान्प्रोन्नयेन्मध्यमाधमान् Kâm. Nitis. 5,69.

— समुद् 1) *emporheben* (eig. und übertr.): परमेष्ठी त्वपां मध्ये तथासन्नामवेक्ष्य गाम् । कथमेनां समुन्नेष्य इति दध्यौ धिया चिरम् ॥ Bhâg. P. 3, 13,16. तस्य (रिपोः) संशमनायाशु तत्कुलीनं समुन्नयेत् Kâm. Nitis. 8,66. 9,70. समुन्नीता (मति) MBh. 14,638. — 2) *herausbringen, erschliessen:* इत्याद्यन्यत्समुन्नेयं स्वयं भावितबुद्धिभिः Sâh. D. 75,8. Râga-Tar. 5,139 (wo am Anf. wohl गच्छतामाय° zu lesen ist). H. 257. — 3) *abtragen*

(eine Schuld): ऋणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वं च गच्छति Cit. aus der Çruti bei Kull. zu M. 9,107.

— उप 1) *zuführen, herbeiführen, hinführen zu, herbeibringen, Jmd Etwas bringen, reichen, darbieten:* देवेभ्यो दैव्याः शमितोप हव्यं नयतु ṚV. 2,3,10. अश्मानमुपनीतमृभ्वा 1,121,9. TBr. 1,5,9,2.3. Çat. Br. 2,3,2,2. 3,8,4,5. उपनयत मेध्या डुर आशासाना मेधपतिभ्यां मेधम् Ait. Br. 2,6. गोषूपनीतासु MBh. 13,3668. 2,1830. 14,2830. महत्या सेनया राजा दमयन्तीमुपानयत् 3,3068. उपनिन्युर्महाभागां दुहितृत्वेन जाह्नवीम् Hariv. 1421. विधिनैवोपनीतस्त्वम् Mṛkkh. 109,12. उपो नयस्व वृषणा *herbeilenken* ṚV. 3,35,3. तमृचो मनुष्यलोकमुपनयन्ते Praçnop. 5,3. सौरं धामोपनीयते Jâgń. 3,122. लोके विकुण्ठ उपनेष्यति गोकुलं स्म Bhâg. P. 2,7,31. एनम् — चण्डिकागृहमुपनिन्युः 5,9,15. Çiç. 9,72. Pańkat. 191,2. Daçak. in Benf. Chr. 188,13. लक्ष्मीवतीमुपनयति स्त्रियं च सः (Venus im 8ten Hause) *führt zu, bringt uns* Varâh. Bṛh. S. 104,36. श्रोत्रनादोपनीतः (कालः) Ṛt. 4,18. उपनीय च तं युक्तं रथम् R. Gorr. 2,38,12. Som. Nal. 137. उपनीय तु तत्सर्वं शनकैः M. 3,228. Hariv. 4533.5760. मदीयं न्यासमुपनय Mṛkkh. 129,21. Vikr. 30,11. Çâk. 31,6. Varâh. Bṛh. S. 94,15. यदन्नमुपनीयते M. 3,225. MBh. 1,582. 5,1294. 13,6599. स शुचीन्यन्नपानानि गुणवन्ति च राघवे। अर्घं चोपानयत् R. Gorr. 2,47,13. 3,52,51. Mṛkkh. 42,3. आर्यस्यासनमुपनय 144,25. सूतस्याभरणानि धनुश्चोपनीय Çâk. 8,18. 90,17. Ragh. 10,53. Kumâras. 7,72. Bhartṛ. 2,90. Kâm. Nîtis. 7,28. Pańkat. III,258. Bhâg. P. 1,11,4. 4,25,37. Prab. 60,2. Dhûrtas. 89,17. Bhaṭṭ. 6,70. हरये स्वदेहमुपानयत् *darbieten* Ragh. 2,59. ततो ऽर्घमुदधिः साक्षादुपनिन्ये जनार्दने Hariv. 9724. R. 2,54,16 (18 Gorr.). Kumâras. 3,65. Kathâs. 21,8. Râga-Tar. 1,213. *zuführen so v. a. mittheilen:* राज्ञे यः — उपानयद्दिव्यधर्मान् Shaḍguruç. bei Müller, SL. 237,7. *herbeiführen, bringen so v. a. bewirken, hervorbringen:* उपनयन्नङ्गैरनङ्गोत्सवम् Gît. 1,46. Sâh. D. 31,11. नेयं कर्मोपयुक्तं पुरुषमुपनयति किं त्वकर्तारमभोक्तारमीश्वरम् Prab. 110,9. उपनीत *so v. a. daseiend:* उपनीतरागव (वाचः) H. 66. *bringen in, versetzen in* (einen Zustand): रामस्त्वामन्तमुपनेष्यति R. 5,87,26. कृष्ण्यै शयानां रुदतीं स्त्रीभावमुपनेष्यति Hariv. 9955. अयो ऽभेद्यमुपायेन द्रवतामुपनीयते Kâm. Nîtis. 11,47. प्रजाः स्वं वशमुपनयते *sich zu Willen machen* Çat. Br. 1,5,4,5. सर्वरत्नान्धान्यानि च संग्रहमुपनीय *grosse Vorräthe machen von, en gros einkaufen* Varâh. Bṛh. S. 41 (40),4. *an sich heranziehen:* (बाहुभ्यामाकृष्यमाणौ) कृच्छ्रेणास्य समीपं तावुपनीतौ व्यवस्थितौ R. 3,74,23. तयोपनीतः Kathâs. 25,187. *in Besitz nehmen:* भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता ṚV. 10,109,4. *wegführen:* ततो मामुपनेष्यन्ति MBh. 4,860. रज्ज्वेव पुरुषो बद्धा कृतान्तेनोपनीयते R. 5,35,3. *führen, leiten:* अन्धा यथान्धैरुपनीयमानाः Bhâg. P. 7,5,31. — 2) *zu sich nehmen, aufnehmen,* vom Lehrer, der den Schüler *zum Unterricht aufnimmt;* med. P. 1,3,36. Vop. 23,8. आचार्य उपनयमानो ब्रह्मचारिणम् AV. 11,5,3. एह्युपेहि तथेति तं होपनिन्ये Çat. Br. 11,5,3,13. 5,4,1.16. 14,1,1,22.fgg. Âçv. Gṛhj. 1,20. Kauç. 17. Khând. Up. 4,4,5. Bhaṭṭ. 1,15. act. Pâr. Gṛhj. 2,2. Âçv. Gṛhj. 1,19. Gobh. 3,1,11. Kauç. 55. Çâṅkh. Gṛhj. 2,1.2. Suçr. 1,6,11. उपनीय Khând. Up. 5,11,7. M. 2,69. 140. उपनीयमान Bhâg. P. 8,18,14. उपनीत 17. M. 2,49. Ragh. 3,29. — 3) med. *in Dienst nehmen* P. 1,3,36. Vop. 23,28. कर्मकरानुपनयते P., Schol. — Vgl. उपनय fg., °नाय fg., °नेतर् fg. — caus. *dafür sorgen, dass Jmd* (acc.) *als Schüler bei einem Lehrer aufgenommen wird* M. 11,191.

— व्युप *einzeln herbeiführen,* Opferthiere Çat. Br. 3,9,1,22.

— समुप *herbeiführen, heranziehen:* ऋषींश्च समुपानयत् MBh. 1,4819. 2,1237. मन्त्रं समुपनीतेन सुहृदा *hinzugezogen zu* R. 5,86,18. *herbeibringen* MBh. 4,1320. अन्ये प्रधानवाससी समुपनीयेताम् Mṛkkh. 88,8. (तं बद्ध्वा) गौतम्याः समुपानयत् MBh. 13,18. *hinführen zu:* (अश्वम्) आश्रमतोरणमूलं समुपनयेत् Varâh. Bṛh. S. 43 (34),17. *herbeiziehen so v. a. verursachen:* जगत्क्षयं समुपनयन् Hariv. 10532. *an sich ziehen, mit sich nehmen:* (अश्वान्) जवनानाशुगांश्च करार्थं समुपानयत् MBh. 2,1036.

— नि 1) *hinführen:* दिष्टं नो अत्र जरसे नि नेषत् AV. 12,3,55. (माम्) तत्र सरसि निनयतम् Pańkat. 76,19. क्षेत्रज्ञ एतां (बुद्धिं) निनयेत्तमात्मनि Bhâg. P. 2,2,16. *hintragen, hinaustragen:* दासीकुम्भं बहिर्ग्रामान्निनयेरन् (v. l. निनयेयुः) Jâgń. 3,295. *herbeitragen, herbeiholen:* निनयेन्नवं घटम् 296. *führen zu, veranlassen zu:* नि मातरा नयति रेतसे भुजे ṚV. 1,155,3. — 2) *neigen:* वक्त्रं निनीय Bhâg. P. 1,8,31. — 3) *niedergiessen, hingiessen, eingiessen:* यत्पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयति TS. 1,7,5,3. ओषधीभ्यो वृष्टिं निनयति 2,4,9,3. 6,5,2. Çat. Br. 1,9,2,32. 11,5,3,4. उदस्थालीमादाय गार्हपत्यादग्र आहवनीयान्निनयन्नियात् 12,4,1,5. 8,1,8. Kâtj. Çr. 2,5,6. Âçv. Çr. 9,3. Gṛhj. 1,2.10.11. उदकं निनयेच्छेषं शनैः पिण्डान्तिके पुनः M. 3,218. Bhâg. P. 1,8,2. — 3) *vollführen, vollbringen:* येन मखो निनीयते Bhâg. P. 4,6,50. आह्नम् Kull. zu M. 2,172. 3,91. — Vgl. निनयन, wo statt der 2ten Bed. *das Vollführen, Vollbringen* zu setzen ist.

— अभिनि *zugiessen* Schol. zu Kâtj. Çr. 17,3,3.

— अवनि 1) *hineinbringen, einlegen* (in's Wasser): उदपात्रे ऽक्षतान् Çâṅkh. Gṛhj. 1,22. मार्जालीये कलशान् Çr. 17,17,9. — 2) *niedergiessen:* अपः पृथिव्याम् Çâṅkh. Gṛhj. 6,1.

— उपनि *begiessen, daraufgiessen:* मूलान्युपनिनयति (प्रोक्षणीभिः) Çat. Br. 1,3,3,4. 2,6,1,14. 4,5,7,7. अपः 3,3,1,7. Lâṭj. 3,2,11.

— संनि *zusammengiessen, mischen:* सर्पिर्मधुनी दध्युदके च संनिनीय Çâṅkh. Gṛhj. 1,24. Çr. 4,16,10. 18,13.

— निस् 1) *entführen, wegnehmen:* निर्वै क्षत्रं नयति हन्ति वर्चः AV. 5,18,4. अग्निर्विषमहेर्निरधात्सोमो निरणयीत् 10,4,26. अभिपूर्वं निर्णयते नमो अस्त्वस्मै 11,2,22. *wegführen:* हस्तेगृह्य निर्णयति Kauç. 76. Naigh. 3,25. — 2) *auf's Reine bringen, Etwas herausbringen, hinter Etwas kommen, Etwas zur Entscheidung bringen, sich für Etwas entscheiden:* यो हि कार्यं महापदि। कठेनेच्छति निर्णेतुम् R. 5,85,11. कमप्युपायमात्मनैव निर्णीय Daçak. in Benf. Chr. 194,19. इत्येतद्व्यवहारान्निर्णेतुं न शक्यते Hit. 73,22. पुरावृत्तकथोद्गारैः कथं निर्णीयते परः III,105. निर्णीय प्रभलग्नं यात्रार्थं दद्यात् 94,9. वस्तु निर्णीयतां स्वयम् Râga-Tar. 6,27. निर्णयन्तः Kull. zu M. 8,257. निर्णीत *auf's Reine gebracht, entschieden, ausgemacht, feststehend* AK. 3,4,26,205. निर्णीतवेदशास्त्रार्थ Verz. d. Oxf. H. 91,b,10. सुनिर्णीतार्थसंशय MBh. 13,7735. Bhâg. P. 2,1,11. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 216. — Vgl. निर्णय, निर्णयन, निर्णेतर् fg.

— विनिस् *vollkommen auf's Reine bringen:* एवं सुविनिर्णीय धर्मं भागवतम् Bhâg. P. 6,2,20.

— परा *wegführen, zurückführen:* पुनः कृत्यां कृत्याकृते हस्तगृह्य परा

णाय AV. 5,14,4. 12,4,52.

— प्रतिपरा *zurückführen* ÇAT. BR. 2,5,2,20.

— उपसंपरा *zusammen wegführen zu:* पितृभ्यं उपसंपरांणयादिमान् AV. 18,4,50.

— परि 1) *herumführen, — geleiten, — tragen; herbeibringen* ṚV. 1,95,2. 162,4. सो अध्वराय परिं णीयते कविः 3,2,7. त्र्यावानं परि णायत्याग्नौ 53,24. स सद्म परि णीयते 4,9,3. 15,1. जीवां मृतेभ्यः परिणीयमानाम् AV. 18,3,3. परीमे गामनेषत ṚV. 10,155,5. 165,5. तेनैवैनमग्रं देवतानां पर्यणयत् *brachte an die Spitze* TS. 2,3,4,3. ÇAT. BR. 5,3,2,6. 7,3,2,18. ÇÂÑKH. BR. 28,2. KAUÇ. 46. 64. 80. 81. — 2) insbes. *ein Paar* oder *eine Braut um das Feuer herumführen* (als Hochzeitsceremonie): प्रदक्षिणं तौ प्रगृहीतपाणी परीणयामास स वेदपारगः MBH. 1,7340. तौ दंपती त्रिः परिणीय वह्निम् (पुरोधाः) KUMÂRAS. 7,80. अगृह्णां यच्च ते पाणिमग्निं पर्यणयं च यत् R. 2,42,8. Daher *ein Mädchen heirathen, sich mit einem Mädchen vermählen:* वरयित्वा यथान्यायं मन्त्रवत्परिणीय च MBH. 1,6134. राजकन्यां यः परिणयति PAÑKAT. 261,8. 10. HIT. 63,20. 21. RÂGA-TAR. 3,436. DAÇAK. in BENF. Chr. 201,3. KATHÂS. 18,80. 322. परिणिन्ये तां गान्धर्वविधिना 220. (तेन) गुप्तं गान्धर्वविधिना परिणीता 7,82. 10,180. ÇÂK. 71. 65,23. HIT. 28,3. VET. in LA. 20,8. — 3) *herausbringen, ausspüren:* तेषां वृत्तं परिणयेत्सम्यग्राष्ट्रेषु तच्चरैः M. 7,122. MBH. 12,3272. — 4) परिणीत wohl *ausgeführt* in der Stelle: ये चैव मां प्रशंसन्ति ये च निन्दन्ति मानवाः । सर्वान्सुपरिणीतेन कर्मणा तोषयाम्यहम् ॥ MBH. 3,13739. — Vgl. परिणय, °णाय, °णेतर्. — caus. *zubringen* (die Zeit): तत्र काकसहस्राणि तां निशां पर्यणाययन् (sic) MBH. 10,36.

— अनुपरि *ringsherum führen, — tragen:* प्रदक्षिणमग्निमनुपरिणीय KAUÇ. 54. 55. 65.

— विपरि, partic. °णीत *dessen Platz mit dem eines andern vertauscht ist* SHADV. BR. 3,7. Der Comm. liesst विपरीत.

— प्र 1) *vorwärts geleiten, führen, fördern:* अस्मान्प्र हि नेषि वस्य आ ṚV. 2,1,16. 6,47,7. प्राचं नो यज्ञं प्र णयत साधुया 10,66,12. प्र स्तुवन्तं प्रणेषत् 2,30,8. 26,4. यं प्रणिनाय मघते सौभगाय 3,8,11. 7,64,3. 10,176,3. VS. 7,12. 11,8. *anführen:* (सेना) नीतिमता प्रणीता R. 2,98,31. वानरेन्द्रप्रणीतेन बलेन 6,7,19. साकमश्वेनोक्थानि प्रणयेत् AIT. BR. 3,49. *hinführen, richten auf:* मयि सकपटं किंचित्क्वापि प्रणीतविलोचने SÂH. D. 71,9. भगवत्कथायां प्रणीयमानो मुनिः BHÂG. P. 3,13,5. *vorführen* so v. a. *zum Vorschein bringen, zeigen:* उद्यन्नादित्यः सर्वाणि भूतानि प्रणयति AIT. BR. 5,31. तत्तद्वपुः प्रणयसे सदनुग्रहाय BHÂG. P. 3,9,11. *hinbringen:* दग्धां गुहां पश्य उलूकपूर्णां काकप्रणीतेन हुताशनेन PAÑKAT. III, 1. *darbringen, darreichen:* तस्यार्घ्यं प्रणीय BHATT. 5,76. *entsenden, abschiessen:* तेन सम्यक्प्रणीतानि शरजालानि MBH. 6,3796. प्रणीत = क्षिप्त H. an. 3,275. MED. t. 124. fg. *bei Seite schaffen, wegschaffen:* तमः प्रणीतम् ṚV. 1,117,17. अद्य कृत्याः परिक्लेशं वनवासं च कृत्स्नशः । द्रौपद्याश्च परिक्लेशं प्रणेष्यामि हते त्वयि ॥ MBH. 6,3453. पुत्रः प्रणीतः wohl *ein ausgesetzter Sohn* 1,4672. med. *sich zuführen:* यद्वै प्राणेनान्नमात्मन्प्रणयते तत्प्राणस्य प्राणत्वम् ÇAT. BR. 12,9,1,14. प्रणीत = प्रवेशित *hineingeführt* H. an. MED. — 2) techn. Ausdruck für *das Hintragen des Feuers auf seine Oerter am Altar und des zu den Handlungen nöthigen Wassers* (*auch des* Soma) ṚV. 1,148,3. 3,6,1. 27,8. 4,1,9. प्रणीतो अग्निरग्निना VS. 19,17. अपः AV. 9,6,4. 5. ÇAT. BR. 1,1,1,12. 7,3,2,4. 11,5,2,8. सोमाय प्रणीयमानाय (अनुब्रूहि) 3,6,3,9. AIT. BR. 1,27. 28. 30. 7,12. KÂTJ. ÇR. 5,4,2. 6,2,3. — प्रणीतश्चाप्रणीतश्च यथाग्निर्दैवतं महत् M. 9,317. AK. 2,7,19. H. 826. H. an. MED. HALÂJ. 2,260. यथा ह्याहवनीयो ऽग्निर्गार्हपत्यात्प्रणीयते MBH. 1,3053. 14,685. PRAÇNOP. 4,3. AK. 2,7,20. त्रिधा प्रणीतो ज्वलनो मुनिभिर्वेदपारगैः HARIV. 11863. प्रणीताः (sc. आपः) *das am Morgen zum Gebrauch beim Opfer geholte Wasser* ÇAT. BR. 1,9,2,32. 11,20,1. 14,2,2,50. KÂTJ. ÇR. 2,2,8. ÇÂÑKH. ÇR. 4,7,1. R. 6,96,5. प्रणीता f. *eine Art Opferschale* (यज्ञपात्रान्तर) MED. t. 124. Vgl. अग्निप्रणयन. — 3) दण्डम् *den Stock führen, Strafe verhängen:* यदि न प्रणयेद्राजा दण्डं दण्ड्येष्वतन्द्रितः M. 7,20. 19. 27. 31. 8,238. MBH. 1,2469. 3,1045. 11317. 12,3216. 15,198. RAGH. ed. Calc. 1,25. BHÂG. P. 5,26,16. — 4) *bringen zu, versetzen in* (einen Zustand): येन वशं प्रणीताः *unterworfen* BHÂG. P. 7,8,8. विधात्रा — भवान्प्रणीतो दृग्गोचरां दशाम् 7,2,33. — 5) *hervorbringen, bewerkstelligen, ausführen, vollbringen, vollführen:* यत्प्राणेन प्राणिति येन प्राणः प्रणीयते KENOP. 8. तव तेत्रे देवहूत्यां प्रणेष्ये तत्त्वसंहिताम् BHÂG. P. 3,21,32. कण्ठाश्लेषोपगूढं तदपि च न चिरं यत्प्रियाभिः प्रणीतम् Spr. 376. मिथ्या प्रणीते यज्ञाङ्गे प्रजानां संक्षयो ध्रुवः HARIV. 11103. R. 6,96,6. समस्तान्सपत्नान्सुप्रणीतेन विधिना विश्वास्य PAÑKAT. 171,13. किमयं शब्दः स्यात्स्वभावज उत परप्रणीतः PAÑKAT. ed. orn. 18,10. प्रजानाशं प्रणेष्यसि BHÂG. P. 4,27,29. NAISH. 1,15. 19. यत्राधर्मं प्रणयते दुर्बले बलवत्तरः MBH. 12,3482. न च धर्मं प्रणीतं ते पथ्यमुक्तं विचक्षणैः R. 5,23,7. तस्मात्त्वमेव प्रणयेत्सदैव मन्त्रं प्रजासंग्रहणे समर्थम् MBH. 12,3180. 3179. दण्डनीत्यां प्रणीतायां सर्वे सिध्यन्त्युपक्रमाः *anwenden* 452. प्रणीत = कृत, विहित *gethan, vollbracht* H. an. MED. = उपसंपन्न *zubereitet* (von Speisen) AK. 2,9,45. H. 413. H. an. MED. — 6) *feststellen, einsetzen, lehren; verfassen:* द्यूते पुराणैर्व्यवहारः प्रणीतस्तत्रात्ययो नास्ति न संप्रहारः MBH. 2,1977. त्रिंशन्मुहूर्तं तु भवेदहश्च रात्रिश्च संख्या मुनिभिः प्रणीता 12,8490. प्रणीतमृषिभिर्ज्ञात्वा धर्मं शाश्वतमव्ययम् 13,2542. गिरिमहस्त्वयम् । त्वत्प्रणीतो ऽद्य गोपानां गवां हेतोः प्रवर्त्यताम् HARIV. 3864. धर्मो मनुना प्रणीतः RAGH. 14,67. BHÂG. P. 6,3,19. ÇUK. in LA. 41,12. H. 25, Sch. भवत्प्रणीतमाचारमामनन्ति हि साधवः KUMÂRAS. 6,31. न मत्प्रणीतं न परप्रणीतं सुतो वदत्येष BHÂG. P. 7,5,28. (आयुर्वेदम्) भूयो ऽष्टधा प्रणीतवान् *abfassen* SUÇR. 1,1,18. MBH. 1,591. क्रमं प्रणीय शिक्षां च प्रणयित्वा स गालवः 12,13263. Schol. zu P. 2,4,21. VOP. Einl. शास्त्रं च यस्योशनसा प्रणीतम् PAÑKAT. V, 76. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 302. PRAB. 28,2. 28,1. MÜLLER, SL. 197. Verz. d. Oxf. H. No. 380. MADHUS. in Ind. St. 1,18,1. KULL. zu M. 1,5. मनुप्रणीतत्वे ऽस्य शास्त्रस्य ders. zu M. 1,4. — 7) *seine Zuneigung —, seine Freundschaft gegen Jmd an den Tag legen:* प्रणयन्तु भवन्तो मां यथेष्टमभिमन्त्रिताः MBH. 2,1288. प्रणयस्व यथाश्रद्धं राजन्किं करवाणि ते 3,2160. प्रणयिष्यति 12,9529. ददानि किं चापि मनःप्रणीतं प्रियातिथेस्तव wohl *was das Herz lieb hat* 13,3503. — Vgl. प्रणय, °णयन, °णयनीय, °णाय्य, °णी, °णेतर्, °णेय, दुष्प्रणीत. — desid. *hinführen wollen:* प्र यं राये निनीषसि ṚV. 8,92,4. — Vgl. प्रणिनीषेण्य.

— अतिप्र *vorüberbringen:* द्वावग्नी LÂṬJ. 5,4,12. 10,11,11.

— अभिप्र *herbeiführen zu:* प्र णेष्यभि वस्यो अस्मान् ṚV. 1,31,18. *hintragen* (Feuer zum Altar): तज्ज्वाल लोकस्थितये स राजा यथाधरे

वह्निरभिप्रणीतः Bhaṭṭ. 1, 4.

— परिप्र *herbringen*: प्र यत्पितुः परमान्नीयते पर्या RV. 1,141,4.

— विप्र 1) *richten* (den Geist) *auf*: संचये च विनाशान्ते मरणान्ते च जीविते संयोगे च वियोगान्ते को नु विप्रणयेन्मनः ॥ MBh. 12,3891. fg. — 2) *verstreichen lassen*: संवत्सरं विप्रणयेत् MBh. 12,3560.

— संप्र 1) *zusammentragen, einsammeln*: यशो रत्नस्व विदुर संप्रणीतम् MBh. 2,2126. दयावानप्रमत्तश्च करान्संप्रणयेन्मृदून् *Tribut erheben* 12,3300. — 2) दण्डम् *den Stock führen, Strafe verhängen*: (दण्डम्) यथार्हतः संप्रणयेन्नरेष्वन्यायवर्तिषु M. 7, 16. — 3) *abfassen, verfassen*: त्रीणि श्लोकसहस्राणि — मुनिना संप्रणीतानि MBh. 1,561. — Vgl. संप्रणेतर्.

— प्रति 1) *zurückführen* Kâtj. Çr. 5,5,13. (तम्) प्रतिनेतुमयोध्याम् R. 2, 90, 17 (99, 25 Gorr.). 6,10,34. (नौ) गृहाय प्रतिनेष्यति 2,98,22. — 2) *zuführen*: नेष्ये एनान्प्रति नयामि बद्ध्वा AV. 8,8,10. In der Stelle भद्र न सर्वमेतद्धितं गृहे प्रतिनेतुं युज्यते Pañkat. 96,4 ist, wie schon Benfey gethan hat, प्रति von नेतुं zu trennen (*in's Haus tragen*). — 3) *beimengen*: स्थालीपाके घृतपिण्डान्प्रतिनीयाश्नाति Kauç. 52. 20. 35. 87.

— वि 1) *wegführen*: योषणा प्रतीची वशमस्यं वि नीयते RV. 8,46, 33. 9,15,3. *entfernen, ablenken*: वि तं हेतिं नयामसि AV. 5,7,7. med. *heraus —, herablocken*: वि वद्रापो न पर्वतस्य पृष्ठादुक्थेभिरिन्द्रानयन्त यज्ञैः RV. 6,24,6. *verscheuchen, vertreiben, entfernen, Jmd Etwas benehmen*; act.: भ्रातृव्यान्यद्यनैषीः समस्तान् Hariv. 7591. भारमेनं विनेष्यामि पाण्डवानाम् MBh. 6,2579. ग्रग्निस्ते तेजो मा वि नैत् *nehme nicht weg, raube nicht* TS. 1,1,10,3. क्रोधम् Çâñkh. Br. 12, 3. ग्रहं हि ते विनेष्यामि युद्धश्रद्धामितः परम् MBh. 5,3475. दर्पमस्याः R. 3,62,29. Bhâg. P. 9,10,7. ग्रायासम् R. 2,69,3. दुःखम् 4,61,23. मन्युम् Ragh. 2, 49. वर्णविक्रियाम् 15,48. उत्क्लामम् । सद्यो ऽसुभिः सह विनेष्यति Bhâg. P. 2,7, 25. 7,8,54. विनीतशल्यांस्तुरगान् MBh. 7,4346. विनीतकिल्विष 5,7518. °निद्र Ragh. 5,72. 9,71. °खेद 13,35. °मोह (gedr. निवीतमोह) MBh. 12,8949. विनीत = हृत, ग्रपनीत H. an. 3,299. Med. t. 154. fgg. med.: व्यनेष्यथा धार्तराष्ट्रस्य दर्पम् MBh. 5,785. Dieses ist nach P. 1,3,37 und Vop. 23,29 nur dann am Platze, wenn das Subject *Etwas an ihm Haftendes* (aber kein körperliches Leiden) *vertreibt*: क्रोधं विनयते *er verscheucht, unterdrückt seinen Zorn* P., Sch. Vop.; aber गडुं (गण्डं) विनयति *er vertreibt sich den Kropf* (*eine Beule*) diess. व्यनयन्त R. 2,76,23. विनयन्ते स्म तद्योधा मधुभिर्विजयश्रमम् Ragh. 4,65. विनेष्ये वा प्रियान्प्राणान् so v. a. *sterben* Bhaṭṭ. 8,21. ग्रन्थिं विनीय हृदयस्य MBh. 5,1263. विनीय नमायामम् R. 5,72,1. Kumâras. 1,9. Kâm. Nîtis. 12,18. — 2) *vertheilen, verrühren, umrühren* RV. 9,24,3. 27,3. सुत इन्दो पवित्र ग्रा नृभिर्यतो वि नीयसे 99,8. ग्राशिरं विनीय Çat. Br. 4,3,3,19. Kâtj. Çr. 10,3,11. — 3) *scheiteln*: केशान् Kâtj. Çr. 5,2,15. Pâr. Gṛhj. 1,15. 2,1. — 4) *dehnen*: ग्रयस्तन्तम् Çâñkh. Br. 22,6. *ausbreiten*: निहतस्यास्य सत्त्वस्य ताम्रनदसमत्वचि । शल्यवृष्यां विनीतायामिच्छाम्यहमुपासितुम् ॥ R. 3,49,29. — 5) *anleiten, veranlassen zu*: ग्रत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति RV. 1,64,6. — 6) *lenken*: विनयन्तं जवेनाश्वान् MBh. 4,599. — 7) *zähmen, abrichten, dressiren*: वन्यान्विनेष्यन्निव दुष्टसत्त्वान् Ragh. 2,8. विनीत *gezähmt, dressirt* AK. 2, 8, 2, 12. H. 1235. an. 3,299. Med. t. 154. विनीतैस्तु व्रजेन्नित्यमाशुगैः M. 4,68. नाविनीतैर्व्रजेद्धुर्यैः 67. MBh. 4,368. fg. Suçr. 2,421,13. तपस्विसंसर्गविनीतसत्त्वे तपोवने Ragh. 14, 75. *züchtigen*: गणाञ्जनपदानपि । स्वधर्माच्चलितान्राजा विनीय स्थापयेत्पथि Jâǵn. 1,360. Kumâras. 3,41. *erziehen, unterrichten, unterweisen*: गदासिचर्मग्रहणेषु शूरानस्त्रेषु शिक्षासु रथाश्वयाने — विनयेत् MBh. 3,12585. 12,3974. Ragh. 3,29. 5,10. Kumâras. 1,34. Kathâs. 5,189. 9,72. Râǵa-Tar. 4,51. 6,68. विनीत *unterrichtet, bewandert; wohlerzogen, gesittet, bescheiden*; = निभृत AK. 3,1,25. H. 431. an. 3,299. Med. t. 154. fg. = निर्जितेन्द्रिय, जितेन्द्रिय H. an. Med. = विनयग्राहित, विनयान्वित diess. ग्रान्वीक्षिक्यां दण्डनीत्यां तथैव च Jâǵn. 1,310. विद्या° R. 1,7,4. 5,32,6. 7. निसर्गसंस्कार° Ragh. 3,35. मिथ्या M. 4, 196. विनीतः प्रविशेत्सभाम् 8,1. वाचा भृशं वीनीतः (sic) स्याद्धृदयेन तथा तुरः MBh. 1,5606. प्राज्ञेन विनीतेन ज्ञानविज्ञानवेदिना M. 9,41. Jâǵn. 1,308. MBh. 3,3059. Arǵ. 2,10. R. 1,4,27. 2,33,27. 4,61,42. Bhartṛ. 3,47. Kumâras. 7,73. Ragh. 10,18. Varâh. Bṛh. S. 101,11. Bhâg. P. 3, 13,5. Z. d. d. m. G. 14,572,20. Vet. in LA. 31,15. प्रत्युवाच विनीतवत् । वचनम् R. 1,54,13. ग्र° 3,55,37. विनीतात्मन् M. 7,39. R. 1,2,24. ग्रविनीतात्मन् Jâǵn. 3,155. विनीतमुख Hariv. 9457. वाक्य 6519. विनीतवेषाभरण M. 8,2. Çâk. 8,12. Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. Vgl. दुर्विनीत. — 8) *zu Ende bringen, verbringen*: कथमपि यामिनीं विनीय Gît. 8,1. *durchführen, ausführen*: सुविनीतेन कर्मणा MBh. 13,2201. तर्कया सुविनीतया 4,892. — 9) med. *abtragen, entrichten* P. 1,3,36. Vop. 23,28. करं विनयते P., Sch. ऋणम् Vop. — 10) med. *zu frommen Zwecken verausgaben*: शतं विनयते = धर्मार्थं विनियुङ्क्ते P. 1,3,36, Sch. द्रव्यम् Vop. 23,28. Nach P. und Vop. schlechtweg in der Bed. *verausgaben* (व्यय). — Vgl. विनय, °नयन, °नीत, °नेतर्, °नेत्र, °नेय. — desid. med. *sich Etwas vertreiben wollen*: मत्सरं विनिनीषमाणा ग्रास्ते Çâñkh. Çr. 17,17,2.

— ग्रभिवि *unterweisen, unterrichten*: वृद्धैरभिविनीतः R. 2,1,15. विद्यासु R. 6,11,10. कस्यां कलायामभिविनीते भवत्यौ Mâlav. 66,6.

— संवि *verscheuchen, unterdrücken*: संविनीय मदक्रोधौ मानमीर्ष्यां च MBh. 12,3476.

— सम् 1) *zusammenführen, zusammenschaaren, vereinigen*: यदीदहं युधये संनयान्यदेवयून् RV. 10,27,2. यः संग्रामान्नयति सं युधे AV. 4,24,7. 2,30,2. 10,85,23. स एवैनं मित्रेण संनयति TS. 2,1,8,4. *zusammenfügen*: इति दत्तः कविर्यत्नं भद्र रुद्रावमर्शितम् — संनिन्ये Bhâg. P. 4,7,48. — 2) *lenken, leiten*: युवं मित्रेमं जनं यतथः सं च नयथः RV. 5,65,6. सं यन्नृन रोदसी निनेथ 7,28,3. — 3) *führen, richten auf*: ब्रह्मण्यात्मानं संनयन् Bhâg. P. 6,10,11. *herbeiführen* MBh. 1,7412. *zuführen, herbeischaffen, verschaffen*: भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट (समनयीष्ट Pâr. Gṛhj. 3,1) देवाः TS. 5, 7,2,4. तत्पशव ग्रोषधीभ्यो ऽध्यात्मन्समनयन् TBr. 2,5,3,3. पशुभ्यः Çat. Br. 11,1,5,8. Shaḍv. Br. 4,6 (med.). मृगवत्या श्यामया च मुरद्विषे । नैकनैवेद्यसामग्री समनीयत नित्यशः Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 12,12. 13. — 4) *Jmd beschenken mit* (instr.): समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सं सूरिभिर्हरिवः सं स्वस्ति RV. 5,42,4. 6,54,1. — 5) *erstatten, heimgeben, bezahlen*: ऋणम् RV. 8,47,17. AV. 19,45,1. Ait. Br. 7,13. TS. 2,5,2,3. M. 9,107. — 6) *vermengen*: लोहितद्रप्सेन संनीय Kauç. 36. मन्थम् Çat. Br. 14,9,3,1. कंसे पृषदाज्यं संनीय (ग्रानीय Çat. Br.) Bṛh. Âr. Up. 6,4,24. दधि मधु घृतं संनीय (संसृज्य Çat. Br.) 25. Gobh. 4,1,7.2.3.8. सार्ववर्णिकमन्नाद्यं संनीय M. 3, 244. Insbes. von dem im Ritual häufig vorkommenden *Mengen süsser und saurer Milch* (zu dem sogen. सांनाय्य

हविः): नासोमयाजी संनयेत् TS. 2,5,5,1. Çat. Br. 1,6,4,10.11. 2,4,4,15. Kâtj. Çr. 4,2,17. असंनयन्त् 36. — Vgl. संनय, °नेय.

— अभिसम् *hinführen zu, auf:* तयोरेकतरे मार्गे यदेनमभिसंनयेत् MBh. 12,6566.

2. नी (= 1. नी) m. *Führer, Leiter* am Ende eines comp. P. 3,2,61. Declin. 6,4,77 (als selbstständigen Wortes). 82. 7,3,116. Vop. 3,59. 60. — Vgl. अग्रणी, अग्रे°, ऋतनी, गाथा°, ग्रामणी, पद्नी, पृतना°, यज्ञ°, वश°, सेना°.

नीक Uṇâdis. 3,47. 1) m. *ein best. Baum* Uǵǵval. — 2) f. आ *Bewässerungskanal* H. ç. 167.

नीकर्षिन् (von कर्ष् mit नि) adj. *das Rad schlagend*, vom Pfau Lâṭj. 8,12,6.

नीकार (von 1. कर् mit नि) m. = न्यक्कार *Erniedrigung, Demüthigung, Verachtung* Çabdar. im ÇKDr.

नीकाश (von काश् mit नि) P. 6,3,123. m. 1) *Schein, Aussehen* am Ende eines adj. comp.; adj. *gleich, ähnlich* nach AK. 2,10,38. H. 1462. an. 3,722. Med. ç. 23. आकाश° MBh. 3,12552. Vgl. धूम्र°, बभ्रु°, निकाश. — 2) *Bestimmtheit, Gewissheit* (निश्चय) H. an. Med.

नीकुलक m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55,34.

नीक्लेद m. nom. act. von क्लिद् mit नि P. 6,3,122, Sch.

नीक्षण n. *der zum Untersuchen des Kochenden dienende Stab, Rührlöffel:* यन्नीक्षणं मांस्पचन्या उखायाः RV. 1,162,13. Wird vom Padap. in नि + ई° *womit man hinuntersieht* zerlegt, könnte aber vielleicht auch auf निक्ष् zurückgeführt werden, da ईक्ष् mit नि sonst nicht vorkömmt. — Vgl. नेक्षण.

नीच (von 1. नि) 1) adj. f. आ *a) niedrig, nicht hoch* AK. 3,2,20. Trik. 3,3,76. H. 1429. an. 2,58. Med. k. 6. नीचं शय्यासनं चास्य सर्वदा गुरुसंनिधौ (भवेत्) M. 2,198. (आसनम्) नात्युच्छ्रितं नातिनीचम् Bhag. 6,11. नीचे देशे Hariv. 7987. सिन्धुषु तथा नीचेषु (zugleich *gemein*) Spr. 661. उत्तममध्यनीचशाखास्थित Varâh. Brh. S. 87,46. नीचेन वपुषा Hariv. 4158. नीचा (so ist zu lesen) नाभिः *vertieft* Pańkat. 1,225. नीचकेशश्मश्रुनख *kurz* Jâǵn. 1,131. नीचकेशनख Suçr. 2,244,13. नीचनखरोमन् 1, 7,6. 30,1. 70,21. 2,143,20. — *b) niedrig, gesenkt* vom Tone VS. Prât. 1, 32. 113. 146. Kâr. 9 aus der Kâç. zu P. 7,2,10. Nir. Einl. lxvii. नीचस्वरित Çikshâ in Ind. St. 4,366. fg. नीचीकर् *herabstimmen, tonlos aussprechen* Schol. zu RV. Prât. 3,12. — *c) zu unterst stehend, der geringste:* फलं वरमध्यनीचम् Varâh. Brh. S. 87,46. *niedrig, gemein* in moralischer oder socialer Beziehung AK. 1,1,7,15. 2,10,16. 3,4,18, 108. 25,194. Trik. H. 334. 380. 932. H. an. Med. Halâj. 2,191. सुबाहूनि नृशंसानि पुत्रैस्तव जनेश्वर । निकृतानीह पाण्डूनां नीचैरिव यथा नरैः ॥ MBh. 6,2918. Hariv. 4554. 4619. R. Gorr. 2,68,6. 3,35,35. Spr. 466. Bhartr. 2,78. Pańkat. 60,19. V,55. Dhûrtas. 77,4. Varâh. Brh. S. 106, 2. कर्मकर 5,41. गोनन्दनीचशूद्राः 9,13. 38 (37),4. नीचकुलोद्भव 15,27. नीचकुलोद्गता Mrkkh. 83,8. नीचाः — नृपतेरपि वंशजाताः Varâh. Brh. S. 13,6. उत्तमस्यापि वर्णस्य नीचो ऽपि गृहमागतः Spr. 443. प्रणिपत्य नीचवत् Bhâg. P. 3,17,27. 7,12,1. Sâh. D. 90. शार्दूलस्य गुहां शून्यां नीचः क्रोष्टाभिमर्दति MBh. 1,7750 *niedrig, gemein* von Beschäftigungen, Handlungen, Gesinnungen u. s. w.: नीचकर्मा दासः Vet. in LA. 19,3. नीचेन कर्मणा Hariv. 4619. R. 2,104,6. Mrkkh. 46,21. Bhâg. P. 1,19,1. अनीचानुवर्तिन् MBh. 3,2866. नीचरत *an Gemeinem Gefallen findend* Varâh. Brh. 23 (22),5. — 2) m. *ein best. Parfum* (चोरक) Râǵan. im ÇKDr. — 3) n. in der Astrol. *der Tiefpunkt eines Planeten*, ταπείνωμα, *das 7te Haus vom Höhepunkt* Varâh. Brh. S. 69, 6. 104, 54. Laghuǵ. 1,22. 6, 4. Brh. 1,13. 5,17. नीचगत *im Tiefpunkt stehend* Laghuǵ. 9,27. Schol. zu Sûrjas. 7,13. 14 u. s. w. — Vgl. नीचात्, नीचैस्, उच्चनीच, न्यञ्च्.

नीचक (von नीच) 1) adj. f. नीचिका *a) niedrig, kurz* Çabdar. im ÇKDr. — *b) leise:* गच्छ नीचिकया गत्या MBh. 3,11018. — 2) f. नीचका = नैचिकी Bhar. zu AK. 2,9,67. ÇKDr. नीचिका Colebr. und Lois. in den Noten; auch नीचिकी diess.

नीचकदम्ब (नी° + क°) m. N. einer Pflanze, = मण्डीरी Nigh. Pr.

नीचकिन् (von नीचक) m. *der Kopf eines Stiers* Halâj. 2,112. So ÇKDr. u. Wilson, während Aufrecht ein f. नीचकी annimmt; im Text steht: नीचकी च शिरोदेशः. — Vgl. नैचिक.

नीचकैस् adv. demin. von नीचैस् P. 5,3,71, Sch.

नीचग (नीच + 1. ग) 1) adj. f. आ *niedrig gelegen* (von einem Flusse) und zugleich *an einem Manne niederen Standes befindlich* (विघ्ना) Hit. Pr. 5. *zu einem niedrigen Stande gehörig:* नीचगामङ्गनां प्राप्य चन्द्रनैर्मण्डलं लिखेत् Bhûtaḍâmaratantra im ÇKDr. in der Astrol. *im Tiefpunkt stehend* Varâh. Brh. S. 19,22. Brh. 5,16. — 2) f. आ *Fluss* (vgl. निम्नगा) ÇKDr. nach einem Kosha. Als Beleg wird fälschlich die Stelle oben aus Hit. angeführt. — 3) n. *Wasser* ÇKDr. nach demselben Kosha, das für das f. die Bed. *Fluss* giebt.

नीचगृह (नीच + गृह) n. in der Astrol. *das Haus, in dem ein Planet seinen Tiefpunkt hat*, Varâh. Brh. 11,19. 19 (18),11.

नीचता (von नीच) f. *eine niedrige Stellung:* कुब्जा नीचतयैव (*gebückt*) यान्ति शनकैरात्मेक्षणाशङ्किनः Sâh. D. 36,15 (Ratnâv. 27,10). in übertr. Bed. im Gegens. zu उच्चता *Ueberlegenheit* MBh. 3,10635.

नीचत्व (wie eben) n. *eine niedrige Stellung* Varâh. Brh. S. 52,73 (in socialer Bez.).

नीचभोज्य (नीच + भो°) m. *Zwiebel* (*die Nahrung gemeiner Leute*) Çabdak. im ÇKDr.

नीचयोनिन् (नीच + योनि) adj. *von niedriger Herkunft seiend:* नीचयोनिनाम् Hariv. 11308.

नीचर्क्ष (नीच + ऋक्ष *Stern*) = नीचगृह Varâh. Brh. 20 (19),2.

नीचवज्र (नीच + वज्र) n. *geringer Diamant*, Bez. *einer Edelsteinart* (वैक्रान्त) Râǵan. im ÇKDr.

नीचा (instr. von न्यञ्च्) adv. *unten, hinunter, nieder:* नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्ति RV. 10,34,9. नीचा यंच्छ पृतन्यतः 152,4. नीचा सन्तमुदनयः परावृजम् 2,13,12. 14,4. 4,38,5. नीचा तं धंक्ष्यतसं न शुष्कम् 4,4. नीचायच्छशयुर्मृगः AV. 4,3,6.

नीचात् (abl. von नीच) adv. *von unten:* नीचादुच्चा चंक्रथुः पातवे वाः RV. 1,116,22.

नीचामेढ्र (नी° + मे°) adj. *dessen Ruthe hängt:* शमनीचामेढ्राणां स्तोमः Pańkav. Br. 17,4,1. 3. Lâṭj. 8,6,4.

नीचायक (wohl नीच + आय, आयक) gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90. Davon °कीय ebend.

नीचावयस् (नी° + व°) adj. *dessen Kraft versagt* ṚV. 1,32,9.

नीचीन (von न्यञ्च्) adj. *unten befindlich, nach unten gerichtet, herabhängend, herabfliessend:* नीचीनाः स्थुरुपरि बुध्न एषाम् ṚV. 1,24,7. नीचीनमघ्न्या दुहे 10,60,11. शर्कोटस्य नीचीनस्योपसर्पतः AV. 7,56,5. सव्रीडनीचीनमुख BHÂG. P. 8,22,14. तस्य (वटस्य) स्कन्धेभ्यो नीचीनाः पयोदधिघृतमधुगुडान्नाद्यम्बरशय्यासनाभरणादयः 5,16,25.

नीचीनबार (नी° + बार) adj. *die Oeffnung —, den Ausgang nach unten habend:* कबन्ध ṚV. 5,85,3. अवत 8,61,10. गो 10,106,10.

नीचैःकर (नीचैस् + 1. कर) adj. *Tiefe des Tons verleihend* TAITT. PRÂT. 2,10 in Ind. St. 4,105.

नीचैस् (instr. pl. von नीच) UṆÂDIS. 5,13. adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1, 1,37 (parox., nach der KÂÇ. aber oxyt.). 1) *niedrig, unten, nach unten, hinunter, tief* H. an. 7,51. AV. 2,3,3. नीचैः पद्यन्ताम् 3,19,3. 9,2,1. 15. नीचैर्दासा उप सर्पन्तु भूमिम् 5,11,6. नीचैर्हरन्ति ÇAT. BR. 1,8,2,14. नीचैर्वास्यति — शीतो वायुः *in der Tiefe, unter dir* (der Wolke) MEGH. 43. नीचैरासनसंस्थितः Spr. 861. नीचैः स्थित्वा विनीतवत् so v. a. *geneigt* MBH. 1,3287. 5,5007. नीचैर्लक्ष्मणाय प्रणेमिरे R. 4,33,33. PAÑKAT. I,138. वर्षासु वाताः परुषा नीचैः शर्करवर्षिणः HARIV. 11155. MBH. 9,1201. नीचैर्गच्छत्युपरि दशा चक्रनेमिक्रमेण MEGH. 108. नीचैर्नीचैस्तरां याति निपातभयशङ्कया KÂM. NÎTIS. 13,15. नीचैर्मुख adj. *mit gesenktem Gesichte* P. 6,2,168, Sch. वपुःप्रकर्षादजयद्गुरुं रघुस्तथापि नीचैर्विनयाददृश्यत *niedriger, kleiner* RAGH. 3,34. नीचैस् = अल्प AK. 3,5,17. H. 1541. H. an. MED. avj. 81. — 2) *in geneigter Stellung* so v. a. *ehrerbietig, bescheiden, sich demüthig unterordnend* KÂM. NÎTIS. 7,42. प्रवेश्य चैनं पुरमग्रयायी नीचैस्तथोपाचरत् RAGH. 5,62. — 3) *leise* H. an. MED. नीचैः शंस AMAR. 67. ब्राह्मण पुत्रस्ते जातः । किं तर्हि वृषल नीचैःकृत्याचक्षे oder नीचैः कृत्वा, नीचैःकारम् P. 3,4,59, Sch. नीचैस्तराम् *leiser* AIT. BR. 3,24. KÂTJ. ÇR. 7,2,31. ÇÂÑKH. GṚHJ. 4,15. *mit gesenkter Stimme* in gramm. Sinne: नीचैरनुदात्तः VS. PRÂT. 1,109. P. 1,2,30. — 4) N. eines Berges, der nach den Scholien auch वामनगिरि und खर्व (*Zwerg*) heisst: नीचैराख्यं गिरिम् MEGH. 26. — Vgl. उच्चैस्, निम्नैस्, शनैस्.

नीचोच्चवृत्त (नीच - उच्च + वृत्त) n. *Epicykel* COLEBR. Misc. Ess. II,399.

नीचोपगत (नीच + उप°) adj. *niedrig am Himmel stehend:* उल्का VARÂH. BṚH. S. 32,15.

नीच्य् (von नीच), नीच्यति *in untergeordneter Stellung sich befinden, Sclave sein* (दास्ये) SIDDH. K. 162, *b*, 5 v. u.

नीच्य (von न्यञ्च्) adj. *unten wohnend;* subst. Bez. von *Völkern im Westen* AIT. BR. 8,14.

नीड, नीळ m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. 1) *Ruheplatz, Lager;* = स्थान H. an. 2,122. MED. ḍ. 17. आयोर्युवानो वृषभस्य नीळे ṚV. 4,1. 11. 12. समानं नीळं वृषणो वसानाः सं जग्मिरे महिषा अर्वतीभिः 10,5,2. आयोर्ह स्कम्भ उपमस्य नीळे (तस्थौ) 6. तानि नीडानि सिंहानाम् R. 4.43, 17. — 2) *Vogelnest* AK. 2,5,37. H. 1319. H. an. MED. HALÂJ. 2,85. MBH. 5,1224. 12,9296. दिनक्षये अगत्ते नीडानि खगाः कृतालयाः R. GORR. 2,96, 28. 3,5,5. ÇÂK. 170. MEGH. 24. Spr. 411. VARÂH. BṚH. S. 94,2. fgg. तमालतरुकृत° PAÑKAT. 80,5. BHÂG. P. 3,5,40. 17,12. 7,2,55. — 3) *der innere Raum des Wagens* ÇAT. BR. 1,1,2,9 (m.). 3,3,4,1. 6,2,18. भग्नचक्रात्तनीड (रथ) MBH. 6,3150. 7,4384. R. 5,40,14. 42,16. BHÂG. P. 4,26, 2. 29,19. रथ° KÂTJ. ÇR. 18,5,18. MBH. 3,844. 4,1980. 6,2198. 5320. °नीडान् 9,187. BHÂG. P. 5,21,15. °नीडानि MBH. 11,527. — Vgl. अ°, एक°, कप°, निर्नीड, स°. Wird von BENFEY auf सद् mit नि (निषद्, निर्द्, नीड) zurückgeführt; man könnte aber auch an इल् mit नि denken, wenn nicht *nidus* und *Nest*, viell. auch ΓΝΕΣΣΟ zu berücksichtigen wären.

नीडक (von नीड) *Vogelnest* MBH. 12,9297.

नीडज (नीड + ज) m. *Vogel* (*im Nest geboren*) H. 1317. HALÂJ. 2,83. नीडजेन्द्र Beiw. Garuḍa's PRÂṄNAÇIVASTUTI im ÇKDR.

नीडय्, नीळय् (von नीड) nach SÂJ. *aneinanderbringen, handgemein werden lassen;* viell. *zur Ruhe bringen:* कर्हि स्वित्तदिन्द्र यन्नृभिर्नॄन्वीरैर्वीरान्नीळयासे जयाजीन् ṚV. 6,35,2.

नीडि, नीळि m. viell. *Hausgenosse* (vgl. नीड): दिवः श्येनासो असुरस्य नीळयः ṚV. 10,92,6.

नीडोद्भव (नीड + उद्भव) m. *Vogel* (*im Neste geboren*) AK. 2,5,34.

नीत 1) adj. s. u. 1. नी. — 2) n. *a*) *Wohlstand.* — *b*) *Korn* ÇABDÂRTHAK. im ÇKDR. — TRIK. 3,5,21 wird ohne Angabe der Bed. नीत als neutr. und fem. (नीता) aufgeführt. — Vgl. असु°, त्रिणीता, दुर्नीत, नवनीत, युष्मा°, सु°.

नीतमिश्र (नीत so v. a. नवनीत) adj. *noch nicht vollständig zu Butter geschlagen* (दधि) TBR. 1,4,3,7.

नीति (von नी) f. 1) *Führung, Leitung;* = प्रापण (*Hinschaffung; obtaining, acquirement, acquisition* WILS.) H. an. 2,176. MED. t. 30. — 2) *richtiges, kluges Benehmen, Lebensklugheit, Politik, Staatsklugheit* H. 743, Sch. H. an. MED. नीतिः शास्त्रेण वर्तनम् SÂH. D. 489. यथा वो नात्र भेदः स्यात्तथा नीतिर्विधीयताम् MBH. 1,7612. 4,833. नीतिरस्मि जिगीषताम् BHAG. 10, 38. KUMÂRAS. 1,22. पालितं वर्धयेन्नीत्या (v. l. वर्धयेन्नित्यम्) *auf eine kluge Weise* JÂǴN. 1,316. आर्जवं हि कुटिलेषु न नीतिः MALLIN. zu KIR. 1,30. काले खलु समारब्धाः फलं बध्नन्ति नीतयः RAGH. 12,69. इयं किमपि नीतिस्तु प्रयुक्ता मन्त्रिभिर्भवेत् KATHÂS. 16,55. 5,44. 12,44. PAÑKAT. 24,22. HIT. Pr. 7. 15,18. MÂRK. P. 27,19. SÂH. D. 71,14. Spr. 335. BHAṬṬ. 1,2. °ज्ञ M. 7,177. VARÂH. BṚH. S. 16,24. RÂGA-TAR. 5,389. °विद् HIT. 15,18. °कुशल I,193. 207. °वेदिन् AK. 2,8,1,19. °निपुण BHARTṚ. 2,81. °व्यतिक्रम RÂGA-TAR. 5,398. नृप° BHARTṚ. 2,39. राज° MBH. 15. 978. PAÑKAT. 188,4. उदकान्तं (श्रोद्°?) स्निग्धो ऽनुगम्यत इति नीतिः स्मर्यताम् *Vorschrift des richtigen Benehmens* ÇÂK. CH. 85,11. °शतक n. heissen *die 400 Sprüche ethischen Inhalts* von Bhartṛhari. Die Nîti als Göttin personificirt HARIV. 14035. — 3) *Verhältniss:* सर्वथा धर्ममूलो ऽर्थो धर्मश्चार्थपरिग्रहः । इतरेतरयोर्नीतौ विद्धि मेघोदधी यथा ॥ MBH. 3, 1292. — 4) *das Darreichen* P. 5,3,77. nach der KÂÇ. = सामदानादिरुपायः, was nicht passt. — Vgl. अग्रणीति, अदब्धनीति, असु°, ऋजु°, कु°, दण्ड°, देव°, वर्ष°, वसु°, शर्ध°, सहस्र°.

नीतिघोष (नी° + घोष) m. N. des Wagens des Bṛhaspati TRIK. 2,8,48.

नीतिप्रदीप (नी° + प्र°) m. *die Lampe für kluges Benehmen;* Titel einer Sammlung von Sprüchen, die Vetâlabhaṭṭa zugeschrieben wird. HAEB. Anth. 326. fgg.

नीतिमञ्जरी (नी° + म°) f. Titel eines über *das richtige Benehmen*

handelnden Werkes Colebr. Misc. Ess. I, 101, N. 1.

नीतिमत् (von नीति) adj. *der sich zu benehmen versteht, die Regeln des klugen Benehmens kennt* MBh. 1, 4362. 4789. 4, 906. 5, 2286. Hariv. 14486. R. 1, 1, 11. 6, 3. R. Gorr. 2, 107, 20. नीतिमत्तर् Hariv. 14440.

नीतिरत्न (नी° + र°) n. *die Perle der Ethik*, Titel einer dem Vararuki zugeschriebenen Sammlung von Sprüchen, Haeb. Anth. 502. fg.

नीतिवाक्यामृत n. *der Nektar* (अमृत) *der Worte* (वाक्य) *über kluges Benehmen* (नीति), Titel eines Werkes Mallin. zu Kir. 1, 2. 4. 26.

नीतिविद्या (नी° + वि°) f. *die Kenntniss —, die Wissenschaft vom klugen Benehmen* (insbes. *der Regierenden*) Hit. Pr. 2. 7, 21.

नीतिशास्त्र (नी + शा°) n. *die Lehre vom richtigen und klugen Benehmen* (insbes. *der Regierenden*) MBh. 1, 5567. 5754. 6087. भार्गवो नीतिशास्त्रं तु जगाद 12, 7662. Pańkat. 5, 2. 13, 6. Hit. Pr. 40. Madhus. in Ind. St. 1, 22, 7. पञ्चतन्त्रक° Pańkat. ed. orn. 2, 18. 20.

नीतिसंकलन (नी° + सं°) n. *Sammlung der Regeln über kluges Benehmen*, Titel eines neueren Sammelwerkes Gild. Bibl. 298.

नीतिसार (नी° + सार) m. n. *die Quintessenz vom klugen Benehmen* (insbes. *der Regierenden*), *der Ethik:* कामन्दकीय° m. herausgegeben in der Bibl. Ind. Ein dem Ghaṭakarpara zugeschriebenes नीतिसार n. abgedruckt in Haeb. Anth. 504. fgg.

नीथ (von नी) Uṇâdis. 2, 2 (parox.). 1) m. *a) Führung* Uģģval. *Führer* Schol. zu Uṇ. 2, 2. — *b)* N. pr. eines Mannes MBh. 3, 10277. — 2) f. नीथा nach Sâj. *Weg*; genauer wohl *Schlich, ars:* प्रति यत्स्या नीथादर्शि दस्योः ṚV. 1, 104, 5. In den folgenden adj. Zusammensetzungen braucht nicht nothwendig die fem.-Form zu Grunde zu liegen: शत° *der hundert Schliche, Listen hat:* सहस्रचेताः शतनीथ ऋभ्वा ṚV. 1, 100, 12. 10, 69, 7. जयावेदत्र शतनीथमाजिम् 1, 179, 3. सहस्र° von Indra 3, 60, 7. *der tausend Durchschlüpfe, Auswege hat:* सहस्रणीथः शतधार इन्दुः 9, 85, 4. °थः पदवीः कवीनाम् (hier zugleich mit Anklang an die Bed. des neutr.) 96, 18. — 3) n. *a)* oxyt. (*musikalische oder metrische*) *Weise, Lied:* एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि (अशंसिषम्) ṚV. 4, 3, 16. उक्थ उक्थे, नीथे नीथे 7, 26, 2. बर्हस्य नीथा वि पणेश्च मन्महे 10, 92, 3. सोमो विश्वाविन्नीथानि नेषद्बृहस्पतिरुक्थामदानि शंसिषत् Ait. Br. 2, 38. — *b)* *Wasser* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — Vgl. दीर्घ°, देव°, पुरु°, वसु°, सु°.

नीथाविद् (नीथ + विद्) adj. *der Weisen kundig:* जरितारः ṚV. 3, 12, 5.

नीध्य (von नी) s. ग्रामणीध्य.

नीध्र n. 1) *Dachrand* AK. 2, 2, 14. H. an. 2, 434. — 2) *Wald.* — 3) *Radfelge.* — 4) *der Mond* (masc.!). — 5) *das Sternbild* Revatî H. an. — Vgl. नीव्र.

नीनाहं (von नह् mit नि) m. *Gurt* oder desgl. AV. 19, 57, 4.

नीप (1. नि + अप्) Uṇâdis. 3, 23. P. 6, 3, 97, Sch. 1) adj. *tiefliegend:* अग्निधाने नीपतमम् Kâth. 27, 8. 25, 1. — 2) m. *a) Fuss eines Berges* Mahîdh. zu VS. 16, 17. (प्रतीपं स्रवन्तीभ्य उन्नीपं स्थावराभ्यः *bergan* Çânkh. Gṛhj. 4, 14). — *b)* N. eines Baumes, *Nauclea Cadamba* (कदम्ब) *Roxb.* AK. 2, 4, 2, 22. H. 1138. Med. p. 8. = धाराकदम्बक Trik. 2, 4, 21. = धराकदम्ब Hâr. 177. = धूलीकदम्ब Viçva bei Uģģval. zu Uṇâdis. 3, 23. = बन्धूक *Ixora Bandhucca Roxb.* und नीलाशोक *eine Art* Açoka Med. Viçva a. a. O. (wo बन्धुले st. वेधुनि zu lesen ist). — MBh. 1, 7584. 3, 11569. R. 2, 94, 9 (103, 9 Gorr.). 3, 79, 38. 5, 9, 7. Suçr. 2, 36, 18. समुद्रो नीपः प्रदीपायते Mṛkkh. 83, 6. Ragh. 19, 37. Vikr. 64, 12. Megh. 21. Varâh. Bṛh. S. 53, 103. 121. 80 (79), 6. neben कदम्ब MBh. 3, 935. Suçr. 1, 22, 19. Bhâg. P. 4, 6, 15. 8, 2, 16. n. *die Frucht* Suçr. 1, 211, 2. — *c)* pl. N. pr. eines fürstlichen Geschlechts, das auf einen Nîpa, Sohn Pâra's zurückgeführt wird: शतं मत्स्या नृपतयः शतं नीपाः शतं कृपाः MBh. 2, 333. 1304. 1844. 5, 2729. 13, 2126. Hariv. 1060. fgg. 1072. Ragh. 6, 46. Varâh. Bṛh. S. 14, 2. VP. 452. Bhâg. P. 9, 21, 24. Nîpa ein Sohn Kṛtin's und Vater Ugrâjudha's 29.

नीपराज (नीप + राज) *die Frucht* (!) des Nîpa Nigh. Pr.

नीपातिथि (नीप + अ°) m. N. pr. eines Nachkommen des Kaṇva und Liedverfassers von ṚV. 8, 34. Ind. St. 3, 222. Vâlakh. 1, 9. 3, 1.

नीप्य (von नीप) adj. *in der Tiefe —, im Grunde befindlich* VS. 16, 37.

नीर Uṇâdis. 2, 13. 1) n. Siddh. K. 249, *b*, 2. *a) Wasser* Naigh. 1, 12. AK. 1, 2, 3, 4. Trik. 1, 2, 10. H. 1069. Halâj. 3, 26. MBh. 3, 10078. Spr. 294. 661. Kât. 7. Râģa-Tar. 3, 389. 4, 250. Gît. 1, 9. 12, 29. Bhâg. P. 5, 24, 10. Bâlab. 40. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 9. °पतत्रिन् Ragh. 9, 30. *Saft* Uṇâdik. im ÇKDr. — *b)* Verwechselung mit नीड, नीळ Naigh. 3, 4, v. l. — 2) m. N. pr. eines Fürsten Verz. d. Oxf. H. 148, *a*, 7. — Vgl. क्षीरनीर, सदानीरा.

नीरक्त (निस् + रक्त) adj. *farblos* P. 8, 3, 14, Sch.

नीरङ्ग (निस् + रङ्ग) neben सरङ्ग Z. d. d. m. G. 14, 569, 16.

1. नीरज (नीर + ज) *im Wasser entstehend u. s. w.* 1) m. *Otter* (उद्र) Çabdar. im ÇKDr. — 2) m. n. *Wasserrose* Trik. 3, 3, 85. H. an. 3, 146. Med. ģ. 24 (nach den Lexicogrr. nur n.). सर्वे वपुर्धुरत्येन कालेनाप्स्विव नीरजाः MBh. 1, 4865. नीलनीरजोत्तमलोचना Kathâs. 4, 6. Bhâg. P. 5, 24, 10. Prab. 95, 15. 117, 18. — 3) m. *eine best. Grasart* (उशीर) Râģan. im ÇKDr. — 4) n. *eine Art Costus* (कुष्ठ) Trik. H. an. Med. Suçr. 2, 152, 8. — 5) n. *Perle* Râģan. im ÇKDr.

2. नीरज = नीरजस् adj. 1) *staublos* MBh. 13, 3822. Açokâvad. 7. — 2) *leidenschaftslos*, neben विरज als Beiw. Çiva's MBh. 13, 1261.

नीरञ्जन Verz. d. Oxf. H. 31, *a*, 28 fehlerhaft für नीराजन.

नीरजस् (निस् + रजस्) adj. 1) *staublos:* देश R. Gorr. 2, 87, 21. तटिनी Çatr. 1, 51. — 2) *leidenschaftslos:* सर्वे तपसा नीरजस्तमाः R. 4, 44, 41. — Nach ÇKDr. und Wils. auch *blüthenstaublos* und *nicht menstruirend.*

नीरजस्क (wie eben) adj. f. आ 1) *staublos* MBh. 9, 1175. Hariv. 2414. R. Gorr. 2, 116, 16. 4, 44, 86. Mârk. P. 1, 10. 8, 204. 38, 13. वायु *von keinem Staube begleitet* R. 1, 24, 4 (25, 4 Gorr.). — 2) *wo es keine Leidenschaft giebt* (nach dem Schol. *rein*): नीरजस्के सदानन्दे पदे चाहं निवेशितः Prab. 117, 18, v. l.

नीरजस्तमसा (निस् + रजस् - तमस्) f. *Freisein von Leidenschaft und Finsterniss* Jâģń. 3, 159.

नीरजात (नीर + जात) adj. *aus dem Wasser entstanden*, Beiw. des Mondes: (अन्नं वापि प्रभवति पानीयात्) नीरजातेन हि विना न किंचित्संप्रवर्तते । नीरजातश्च भगवान्सोमो ग्रहगणेश्वरः ॥ MBh. 13, 3386.

नीरजीकर् (नीरजस् + 1. कर्) *staublos machen, vom Staube befreien:*

partic. des caus. °कारित Bhaṭṭ. 2,55.

नीरत (निस् + रत) adj. = विरत Udbhaṭadvjarthapadja im ÇKDr.

1. नीरद (नीर + 1. द) m. 1) *Wolke* (*Wasser gebend*) MBh. 7,3153. R. 6,66,28. Bhartṛ. 1,71. Çiç. 4,52. Daçak. in Benf. Chr. 186,14. Ghaṭ. 1. — 2) (wie alle Wörter für *Wolke*) = मुस्तक *eine Cyperusart* Râǵan. im ÇKDr.

2. नीरद (निस् + रद) adj. *zahnlos* Udbhaṭa im ÇKDr.

नीरधि (नीर + धि) m. *Meer* Çabdar. im ÇKDr. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,4, Çl. 2. — Vgl. अब्धि, तोयधि u. s. w.

नीरनिधि (नीर + नि°) m. dass. Çabdar. im ÇKDr.

नीरन्ध्र (निस् + र°) adj. f. आ *kein Loch —, keine Oeffnung habend:* मुक्ता Kâlidâsa im ÇKDr. *keine Lücke zeigend, dicht, ununterbrochen* H. 1447. बाणैः Kumâras. 16,10 in Verz. d. Oxf. H. 117, *a*. Davon nom. abstr. °त्व n. *enge Verbindung, festes Zusammenhalten* Schol. zu Çiç. 9, 44.

नीरप्रिय (नीर + प्रिय) m. *eine Rohrart* (जलवेतस) Nigh. Pr.

नीररुह् (नीर + रुह्) n. *Wasserrose* Çiç. 9,7 (wo fälschlich °नूरुह् gedruckt ist).

नीरव (निस् + रव) adj. f. आ *tonlos:* रसना Ragh. 8,57.

नीरस (निस् + रस) 1) adj. f. आ *a) saftlos, ausgetrocknet, verdorrt:* (मुनयः) निर्मज्जा नीरसाः Hariv. 14533. अङ्ग Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S.106. रसा Kât. 7. काष्ठ Çṛṅgârat. 9. — *b) geschmacklos:* भिक्षाशन (viell. auch zu *a*) Bhartṛ. 3,16. — *c) trocken, unschmackhaft* in übertr. Bed.: पैशाचं वचः Kathâs. 8,15. पद्यानाम् Sâh. D. 6,8. अलब्धफलनीरसं मम विधाय तस्मिञ्जने समागममनोरथं भवतु पञ्चबाणः कृती Vikr. 30. बालिका *keine Reize zeigend* Pañkat. IV,62. Davon nom. abstr. °ता Sâh. D. 2,4.

नीरसन (निस् + रसना) adj. *keinen Gürtel habend:* अनीरसनैः — जघनैः Kir. 5,11.

नीराखु (नीर + आखु) m. *Otter* Hâr. 76.

नीराजन (vom caus. von राज् mit नि) n. und °ना f. *Reinigung*, Bez. *einer Cerimonie, bei der ein König seinen* Purohita, *seine Dienstleute, Pferde, Elephanten u. s. w. unter Hersagen heiliger Sprüche waschen und reinigen lässt, lustratio exercitus* AK. 2,8,2,62. H. 789. Varâh. Bṛh. S. 2, *e* (A. Bl. 2, *b*). Ausführlich wird diese Cerimonie beschrieben im 43ten Kapitel, das नीराजनविधि betitelt ist. तुरंगमकरिनरनीराजनं कुर्यात् (der König) 43 (34),1. द्वादश्यामष्टम्यां कार्त्तिकशुक्लस्य पञ्चदश्यां वा । आश्वयुजे वा कुर्यान्नीराजनसंज्ञकां शान्तिम् 2. नीराजने निवृत्ते 44 (43), 11. ततो नीराजनार्थं वै वृन्दशो गोकुलानि च । परिवव्रुर्गिरिवरं सवृषाणि समन्ततः ॥ Hariv. 3884. अस्मिन्पर्यायनिर्वृत्ते गवां नीराजनोत्सवे 3890. Kathâs. 19,67. Pañkat. 158,4. भेजे नीराजनाविधीन् Ragh. 17,12. वाजिनीराजनविधौ 4,25. भ्रामयित्वा रथं वीर पुरं सर्वप्रदक्षिणम् । स्वस्थाने स्थापयेद्भूपः कृत्वा नीराजनं (sic) बुधः ॥ Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 31, *a*, 22. नीराजनद्वादशीव्रत Verz. d. B. H. 135, *b* (68). Nach ÇKDr. und Wils. auch die sonst आरात्रिक genannte *Cerimonie*.

नीरिन्दु m. *eine best. Pflanze*, = अश्वशाखोट (fehlt in den Wörterbüchern) Çabdak. im ÇKDr. *Trophis aspera* Wils.

नीरुच् (रुच् mit नि) P. 6,3,116, Sch.

नीरुज् (निस् + रुज्) adj. *schmerzlos* Suçr. 1,289,2. 2,151,17. *gesund* H. 474. Med. j. 120. Hit. I,13.

नीरुज 1) (निस् + रुज् oder रुजा) adj. f. आ *schmerzlos* Suçr. 1,292, 14. 2,306,20. 311,10 (fälschlich निरुज). *gesund, sich wohl befindend* 385,4 (gleichfalls नि°). MBh. 13,5635. Hariv. 7534. 10860. R. 6,112,103. Hit. I, 13, v. l. — 2) n. = नीरुज *eine Art Costus* (कुष्ठ) Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

नीरूप (निस् + रूप) 1) adj. *gestaltlos* Vedântapar. im ÇKDr. — 2) m. *a) Wind.* — *b) ein Gott.* — 3) n. *Himmel, Himmelsgewölbe* Çabdârthak. im ÇKDr.

नीरेणुक (निस् + रेणु) adj. f. आ *staublos:* भू Saṭpadjaratnâkara im ÇKDr.

नीरोग (निस् + रोग) adj. *gesund, sich wohl befindend* Hariv. 16118. fg. Suçr. 1,374,17. Pañkat. I,134. 184,22. Davon nom. abstr. °ता *Gesundheit* 217,24, wo fälschlich नीरोगयता gedruckt ist.

नीरोर्हे (von रुह् mit निस्) m. *Austrieb* TS. 3,5,2,5. 5,3,6,3.

नील्, नीलति *dunkelfarbig u. s. w. sein* oder *dunkel färben* (vgl. नील) Dhâtup. 15,15.

नील 1) adj. f. आ und ई (nach P. 4,1,42 ई in anderer Verbindung als mit Kleidern, nach dem Vârtt. zu diesem Sûtra in Verbindung mit Pflanzen und lebenden Wesen) *dunkelfarbig;* namentlich *blau, dunkelblau, schwarzblau* AK. 1,1,4,23. H. 1397. an. 2,495 (wo नीलोत्व° zu lesen ist). Halâj. 4,49. n. *das Dunkle, Schatten* AV. 14,2,48. नीलमस्योदरं लोहितं पृष्ठम् 15,1,7. 8. नास्य नीलं न हरो व्येति TS. 3, 1,1,2. शुक्लम्, नीलम् Çat. Br. 14,7,2,12. 1,20. Khând. Up. 1,6,5. 8,6,1. Kaush. Up. in Ind. St. 1,410. नीलतोयमध्यस्था विद्युल्लेखा Taitt. Âr. 10,13. 1,9,1. Kauç. 18. 93. धेनु 126. वृष (vgl. नीलषण्ड und unten u. 2, *d*) M. 11,136. Jâǵñ. 3,271. पतंग Çvetâçv. Up. 4,4. नाग R. 5,18,11. मक्षिका AK. 2,5,26. कानन R. 2,55,8. 3,11,2. नीलाभिर्वनराजिभिः 5,54,3. शाद्वलानि 9,5. नदी नीला 4,44,81. समुद्रस्य सलिलम् 5,7,16. जलस्राव Suçr. 2,305,7. Megh. 42. वैदूर्य R. 2,91,29. मणि 3,58,26. कुष्ठ Suçr. 2,68,8. शोणित 1,45,3. मेघ Hid. 4,29. 1,37. N. 16,13. R. 3,28,19. 58,25. Prab. 95, 1. Vet. in LA. 5,9. Daçak. in Benf. Chr. 186,14. नेत्र Dhûrtas. 91,14. पक्ष्मन् Bhartṛ. 1,59. मूर्धजाः Varâh. Bṛh. S. 74,4. Bhâg. P. 2,2,11. नीलाङ्ग R. 3,58,26. 1,58,10. (शिवम्) कण्ठप्रभासङ्गविशेषनीलां कृष्णत्वचं ग्रन्थिमतीं दधानम् Kumâras. 3,46. नीलां पताकाम् MBh. 4,1738. महानील (घन) Indr. 1,8. नीलवस्त्रप्रायश्चित्त Vârâha-P. in Verz. d. B. H. No. 485. नीला किण्टी AK. 2,4,2,55. Halâj. 2,50. आनीलमुखं स्तनद्वयम् Ragh. 3,8. *mit Indigo gefärbt* P. 4,2,2, Vârtt. 2. Med. l. 29. — 2) m. *a) Sapphir* H. an.; vgl. नीलं मणिम् R. 3,58,26 und नीलमणि. — *b) der indische Feigenbaum* (वट) Râǵan. im ÇKDr. — *c) ein best. Vogel, the blue or hill Maina* Wils. nach Çabdar. — *d)* = नीलवृष *ein dunkelfarbiger Stier* Verz. d. B. H. No. 1227. — *e)* N. eines der 9 Schätze Kuvera's Trik. 1,1,79. H. 193. H. an. Med. — *f)* N. pr. eines Mannes gaṇa तिकादि zu P. 4,1,154. Fürst von Mâhishmatî MBh. 1,2697. 6990. 2,1124. 3,15250. 5,79. 592. अनूपाधिपतिश्चैव नीलः 6,4153. Hariv. 8019. नीलं चापि नदीसुतम् 8098. ein Sohn Jadu's 1843. VP. 416, N. 2. Agamîḍha's 453. Bhâg. P. 9,21,30. Bhuvanarâǵa's Râǵa-Tar. 7,253. — LIA. II, 955. fg. Geschichtschreiber von Kâçmîra Râǵa-Tar. 1,14.

16. — g) Bein. Mañguçrî's Trik. 1,1,21. — h) N. pr. eines Nâga MBh. 1,1552. Râǵa-Tar. 1,28. 182. fg. — i) N. pr. eines Affen im Gefolge Râma's, eines Sohnes des Feuergottes, H. an. Med. MBh. 3, 16287. R. 1,16,14. 4,13,4. 31,29. 41,3. 6,2,29. 22,2. Bhâg. P. 9,10,19. — k) N. pr. eines Gebirges H. 947, Sch. H. an. Med. उत्तरा निषधं नीलं च विदुक्राः H. 1538, Sch. MBh. 3,12918. 6,198. 247. 13,1700. 7658. 14,1174. Hariv. 9736. 11447. VP. 167. 180, N. 8. Bhâg. P. 5,16,8. 19, 16. Verz. d. Oxf. H. 148, b, 16. Vgl. नीलाद्रि. — 3) f. आ und ई P. 4,1, 42, Vârtt. 3. a) नीला α) die Indigopflanze H. an. Râǵan. im ÇKDr.; vgl. नीली. — β) eine blaublühende Boerhavia (नीलपुनर्नवा) ebend. — γ) eine blaue Fliegenart nach den Erklärern zu AK. 2,5,26, während das Wort dort offenbar adj. ist; vgl. नीली. — δ) du. die beiden hervortretenden Schlagadern vorn am Halse: ग्रीवाधमन्यौ (u. धमनि 2 am Ende ist aus Unachtsamkeit nach dieser Stelle धमनि mit ग्रीवा gleichgesetzt, प्राग्ग्रीले H. 587. — ε) Flecken (als Krankheit?) H. an. — ζ) die Gemahlin des Râga Mallâra Bṛhaddharma-P. 44 im ÇKDr. — b) नीली α) die Indigopflanze AK. 2,4,3,13. 3,4,14,82. Med. M. 10,89. Suçr. 1.162,14. 163,2. 2.25,14.151,19.285,12. Varâh. Bṛh. S.76,5. °रस Pańkat. 62.24. °वर्ण 63,1. — β) Blyxa Saivala (शैवल) H. 1167; vgl. जलनीली. — γ) eine blaue Fliegenart Colebr. und Lois. zu AK. 2,5,26. — δ) eine best. Krankheit. = रुग्भेद Med.; vgl. नीलीरोग, नीलिका. — ε) N. pr. der Gemahlin Aǵamîḍha's MBh. 1,3722. Hariv. 1756; vgl. नलिनी und नीलिनी. — 4) n. a) Indigo Jâǵñ. 3,38. Diese Bed. geben ÇKDr. und Wils. nach Med., aber hier heisst es नीलं नीलीरक्तं: s. u. 1 am Ende. — b) schwarzes Salz (काचलवण). — c) blauer Vitriol (तुत्थ). — d) Antimonium (सौवीराञ्जन). — e) Gift. — f) = तालीशपत्त्र Râǵan. im ÇKDr. — g) eine best. Stellung beim Tanze. नृत्याङ्गाष्टोत्तरशतकरणान्तर्गतकरणविशेषः Saṅgîtad. im ÇKDr. — h) ein best. Metrum, 4 Mal — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — Colebr. Misc. Ess. II, 162 (XI,6). Das Geschlecht ist nicht angegeben, doch ist das n. wahrscheinlicher. — Nach H. an. giebt Wilson für das n. auch die Bedeutung *a mark, a characteristick sign* und *a medical plant, apparently distinct from the Indigofera*. Beide Bedeutungen kommen aber dem f. नीला zu. Die ganze Stelle lautet: नीलवर्णो (lies नीलो व°) मणौ शैले निधिवानरभेदयोः । नीलौषध्यां (d. i. नीला ओ°) लाञ्छने च ॥ — Vgl. कांस्य°, काकनीला.

नीलक (von नील) 1) adj. *blau*, als Bez. *der dritten unbekannten Grösse, ihres Quadrats u. s. w.* Colebr. Alg. 139. 228. — 2) m. a) N. eines Baumes, *Terminalia tomentosa W. u. A.* (असन) Râǵan. im ÇKDr. — b) *eine Bienenart* (?): यथा मधुकरो ध्यायन्नीलकस्तन्मयो भवेत् । तद्ध्यानाच्च तथा नारीगर्भ(ः) स्यात् नरामयः ॥ Varâh. Bṛh. S. 74,4. — c) *eine Antilopenart, A. picta* Râǵan. bei Wils. — d) *ein dunkelfarbiges Pferd, Rappe* H. 1239. — 3) f. नीलिका a) *eine best. stark wuchernde Wasserpflanze:* (ब्वरम् अग्रं तु नीलिकां विद्यात् MBh. 12,10260 = Hariv. 10558. = शेफालिका *Nyctanthes arbor tristis* AK. 2,4,2,51. Med. k. 111. Halâj. 3,61. = नीली *die Indigopflanze* Med. = नीलसिन्दुवार Râǵan. im ÇKDr. — *eine best. Arzeneipflanze* Suçr. 1,183,17. 2,68,16. — b) *eine best. Krankheit, das Erscheinen blauer Flecken im Gesicht* Med. Suçr. 1,90,13. 2,120,11. — c) = नीलिकाकाच Suçr. 2,344,19. — d) N. pr. eines Flusses MBh. 13,7654. — 4) n. a) *schwarzes Salz* (काचलवण). — b) *blauer Stahl* Râǵan. im ÇKDr. — c) *blauer Vitriol* Râǵan. bei Wils. — Vgl. कण्ठनीलक, जलनीलिका.

नीलकणा (नील + क°) f *eine Art Kümmel* Nigh. Pr.

नीलकण्ठ (नील + क°) 1) adj. *blauhalsig:* राक्षस MBh. 10,454. — 2) m. a) *Pfau* AK. 2,5,30. H. 1319. an. 4,67. MBh. 3,14862. Suçr. 2, 447,17. Çâk. Ch. 141,10. Vikr. 76. Megh. 77. Kathâs. 10,84. f. ई *Pfauhenne* R. 5,11,23. — b) *eine Hühnerart* (दात्यूह). — c) *Bachstelze* H. an. — d) *Sperling* H. an. Halâj. 2,88. — e) *der blauhalsige Heher* Colebr. und Lois. zu AK. 3,4,10,42. — f) = पीतसार H. an. *Hyperanthera Moringa Vahl.* Wils. — g) Bein. Çiva's AK. 3,4,10,42. H. 3. 195. Hariv. 7592. 12260. R. 5,89,41. Hit. Pr. 27. Sâh. D. 78,18. — h) N. pr. verschiedener Scholiasten und Autoren Colebr. Misc. Ess. I, 334. II,57. Verz. d. B. H. No. 406 u. s. w. Verz. d. Oxf. H. No. 229. °कण्ठव्याख्या (?) Mack. Coll. I,127. — 3) n. *Rettig* Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. कालकण्ठ.

नीलकण्ठाक्ष (नी° + अक्ष) n. *die Beere von Elaeocarpus Ganitrus Roxb.* Râǵan. im ÇKDr.

नीलकन्द (नील + कन्द) m. *ein best. Knollengewächs* (महिषकन्दभेद) Râǵan. im ÇKDr.

नीलकमल (नील + क°) n. *die blaue Wasserrose* Râǵan. im ÇKDr. Lîlâv. im ÇKDr. u. नीलगणेश.

नीलकायिक (नील + काय) adj. *zur Gruppe der Blauen gehörig*, Bez. einer Klasse von Göttern bei den Buddhisten Lalit. 358.

नीलकुन्तला (नील + कुन्तल) f. N. pr. einer Freundin der Durgâ Bṛhaddharma-P. 34 im ÇKDr.

नीलकुरण्टक (नील + कु°) m. *eine blaublühende Barleria* (wohl *B. coerulea Roxb.*) Ratnam. im ÇKDr.

नीलकुसुमा (नील + कुसुम) f. dass. Râǵan. im ÇKDr. u. नीलकिण्टी. °कुसुम Nigh. Pr.

नीलकेशी (नील + केश) f. *die Indigopflanze* Nigh. Pr.

नीलक्रान्ता (नील + क्रा°) f. *eine best. Pflanze*, = विष्णुक्रान्ता Râǵan. im ÇKDr.

नीलक्रौञ्च (नील + क्रौञ्च) m. *der blaue Reiher* Râǵan. im ÇKDr.

नीलगङ्गा (नील + गङ्गा) f. N. pr. eines Flusses Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 65, b, 32.

नीलगणेश (नील + ग°) m. *der blaue* Gaṇeça Bhûtaḍâmara im ÇKDr.

नीलगर्भ (नील + गर्भ) viell. *eine junge blaue Wasserrose:* °मुकेशान्ता (आकाशगङ्गा, प्रमदा) Hariv. 12102.

नीलगिरिकर्णिका (नील + गि°) f. *die blaublühende Varietät von Clitoria ternatea Lin.* Nigh. Pr. Râǵan. im ÇKDr. u. नीलापराजिता.

नैलग्रीव (नील + ग्रीवा) 1) adj. *blaunackig*, von Rudra-Çiva Halâj. 1,12. VS. 16,7. 28. 56. 57. Çatap. in Ind. St. 2,37. MBh. 3,1623. 7, 2876. 12,10359. — 2) m. N. pr. eines Königs Kathârṇava in Verz. d. Oxf. H. 154, a, 19.

नीलघोर s. नीलपोर.

नैलङ्गु (नीलङ्गु Uṇâdis. 1,37) = नीलाङ्गु Verz. d. Oxf. H. 188, b, 21.

Uǵǵval. 1) m. *ein best. Gewürm* AK. 2,5,13 (nach ÇKDr. hat der Text नीलाङ्गु und ist नीलङ्गु eine von Bhar. erwähnte Nebenform). H. 1202. Halâj. 3,14. Viçva bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,37. VS. 24,30. — 2) = भ्रमराली Viçva a. a. O. st. dessen haben H. an. und Med. (u. नीलाङ्गु) भम्भराली *eine Fliegenart.* — 3) *Schakal* Schol. zu Uṇ. 1,36. — 4) = प्रसून Viçva a. a. O. = प्रसूत H. an. (u. नीलाङ्गु).

नीलचर्मन् (नील + च°) n. N. eines Baumes, *Xylocarpus Granatum Koen.*, Râǵan. im ÇKDr.

नीलच्छद (नील + छद) m. 1) *Dattelpalme* (*dunkle Blätter habend*) Nigh. Pr. — 2) Bein. Garuḍa's (*blaue Flügel habend*) Vaiǵ. bei Wilson, Daçak. 93, N. 2.

नीलच्छवी *ein best. Vogel* (कुकु) Nigh. Pr. Viell. ist °च्छविन् als Thema anzunehmen.

नीलज (नील + ज) 1) n. *blauer Stahl* Râǵan. im ÇKDr. — 2) f. आ der Fluss Vitastâ Râǵa-Tar. 5,91.

नीलकिएटी (नील + कि°) f. = नीलकुरएटक Râǵan. im ÇKDr.

नीलतन्त्र (नील + त°) n. N. eines Tantra Verz. d. Oxf. H. 95, *a*, 38. 104, *a*.

नीलतरु (नील + तरु) m. *Kokosnusspalme* Râǵan. im ÇKDr.

नीलता (von नील) f. *blaue —, dunkle Farbe* Suçr. 1,305,11. Kâm. Nitis. 7,16. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 48, *b*, 21.

नीलताल (नील + ताल) m. 1) *Xantochymus pictorius Roxb.* (तमाल). — 2) *Phoenix paludosa* (हिन्ताल) Râǵan. im ÇKDr.

नीलदूर्वा (नील + दू°) f. *eine best. Pflanze*, = हरिता u. s. w. Râǵan. im ÇKDr.

नीलद्रुम (नील + द्रुम) m. *ein best. Baum*, = नीलासन Nigh. Pr. Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten W.

नीलधज (नील + धज) m. 1) *Xanthochymus pictorius Roxb.* (तमाल) Râǵan. im ÇKDr. — 2) N. pr. eines Fürsten von Mâhishmatî (vgl. नील) Ǵaiminibh. in Verz. d. B. H. 113 (XXII. fg.).

नीलनखँ (नील + नख) adj. *schwarzkrallig* (?) AV. 19,22,4.

नीलनिर्गुएडी (नील + नि°) f. *eine blaublühende* Nirguṇḍî Râǵan. im ÇKDr.

नीलनिर्यासक (नील + निर्यास) m. *ein best. Baum*, = नीलासन Râǵan. im ÇKDr.

नीलनीरज (नील + नी°) n. *die blaue Wasserrose* Varâh. Bṛh. S. 68,7. Kathâs. 4,6.

नीलपङ्क (नील + पङ्क) *Finsterniss*, n. Trik. 1,2,1. m. H. ç. 19.

नीलपटल (नील + प°) n. *ein dunkles Häutchen* (auf dem Auge eines Erblindeten): नीलपटलं चतुर्भ्यां मन्दं मन्दमगलत् Pańkat. 262,22. — Vgl. नीलिकाकाच.

नीलपत्त्र (नील + पत्त्र) 1) m. N. verschiedener Pflanzen: *Scirpus Kysoor* (गुएड), *Granatbaum* (दाडिम), = नीलासन und अश्मन्तक Râǵan. im ÇKDr. — 2) f. आ *Premna herbacea Roxb.* Nigh. Pr. — 3) n. *die blaue Wasserrose* Çabdak. im ÇKDr.

नीलपद्म (नील + प°) n. *die blaue Wasserrose* Çabdak. im ÇKDr.

नीलपर्ण (नील + पर्ण) 1) m. *Grewia orientalis Lin.* — 2) f. ई *Vanda* (वन्दा) *Roxburghii R. Br.* Nigh. Pr.

नीलपिङ्गल (नील + पि°) adj. f. आ *dunkelbraun:* गो Bṛhaddharma-P., Uttarakh. 15 im ÇKDr.

नीलपिच्छ (नील + पि°) m. *Falke* Râǵan. im ÇKDr.

नीलपिट (नील + पिट) m. *Sammlung von Annalen und königlichen Verordnungen* Hiouen-thsang I,72.

नीलपिष्टोडी (नील + पि°) f. *ein best. Strauch*, = नीलाम्ली Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten W.

नीलपुनर्नवा (नील + पु°) f. *eine blaublühende* Punarnavâ Râǵan. im ÇKDr.

नीलपुर (नील + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* Râǵa-Tar. 7,583.

नीलपुराण (नील + पु°) n. Titel eines Purâṇa (wohl das des Nîla) Râǵa-Tar. 1,178.

नीलपुष्प (नील + पु°) 1) m. N. zweier Pflanzen: = नीलभृङ्गराज und नीलाम्लान. — 2) f. आ *eine best. Pflanze*, = विष्णुक्रान्ता Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. ई *eine best. Pflanze*, = नीलवुह्ना Ratnam. im ÇKDr. = नीलापराजिता Râǵan. im ÇKDr. u. dem letzten Worte. — 4) n. *eine best. wohlriechende Pflanze* (ग्रन्थिपर्ण) Bhâvapr. im ÇKDr.

नीलपुष्पिका (wie eben) f. 1) *die Indigopflanze* Ratnam. im ÇKDr. — 2) *Flachs, Linum usitatissimum* Râǵan. im ÇKDr.

नीँलपृष्ठ (नील + पृ°) 1) adj. *einen schwarzen Rücken habend:* Agni ṚV. 3,7,3. 5,43,12. हंसास: 7,59,7. — 2) m. *ein best. Fisch, Cyprinus denticulatus* Çabdârthak. bei Wils.

नीलपोर (नील + पोर?) m. *eine Art Zuckerrohr* Suçr. 1,186,16. 187,4. °पैार Nigh. Pr. °घोर Vâkasp. zu H. 1194.

नीलभ (नील + भा) m. 1) *der Mond.* — 2) *Wolke.* — 3) *Biene* Çabdârthak. bei Wils. — Vgl. नीलाभ.

नीलभू (नील + भू) f. N. pr. eines Flusses Râǵa-Tar. 8,3371.

नीलभृङ्गराज (नील + भृ°) m. *eine blaublühende Verbesina* Râǵan. im ÇKDr.

नीलमक्ता (नील + म°) f. *eine blaue Fliegen- oder Bienenart* Kauç. 117. °मक्तिका Suçr. 1,113,6.

नीलमणि (नील + म°) m. *Sapphir* H. 1065. Hâr. 145.

नीलमल्लिका (नील + म°) f. *Aegle Marmelos Corr.* (विल्व) Nigh. Pr.

नीलमाधव (नील + मा°) m. Bein. Vishṇu's Utkalakhaṇḍa 1 im ÇKDr.

नीलमाष (नील + माष) m. *Dolichos Catjang Lin.* (राजमाष) Nigh. Pr. °मास Râǵan. im ÇKDr.

नीलमीलिक (नील + मीलिका) m. *ein fliegendes leuchtendes Insect* Çabdam. im ÇKDr.

नीलमृत्तिका (नील + मृ°) f. *Schwefelkies* (पुष्पकासीस) Râǵan. im ÇKDr.

नीलमेहिन् (नील + मे°) adj. *blauen Harn lassend* Suçr. 2.78,6.

नीलयष्टिका (नील + य°) f. *eine Art Zuckerrohr* Nigh. Pr.

नीलरत्न (नील + रत्न) n. *Sapphir* Gît. 5,20.

नीलराजि (नील + रा°) f. (wohl pl.) *dunkle Streifen, Dunkel, Finsterniss:* निशा: शशाङ्कक्षतनीलराजय: Ṛt. 1,2.

नीलरुद्रोपनिषद् (नील - रुद्र + उप°) f. Titel einer Upanishad Colebr. Misc. Ess. I, 95. नीलरुद्रोप° Weber, Ind. Lit. 165.

नीलरूपक (नील + रूप) m. *Thespesia populneoides Wall.* Nigh. Pr.

नीललोह (नील + लोह) n. *blauer Stahl* Râǵan. im ÇKDr. R. 3,53,57.

नीललोहि॑त (नील + लो°) 1) adj. *schwarzblau und roth, dunkelroth* ṚV. 10,85,28. VS. 16,47. AV. 4,17,4. °तेनामून्भ्यर्वतनोमि 8,8,24. Kauç. 16. 32. 40. 48. 83. von Rudra-Çiva (auch subst.) AK. 1,1,1,28. H. 198. Halâj. 1,13. VP. 58, N. 2. Bhâg. P. 3,12,7. 15. 4,6,41. MBh. 13,1084. Kumâras. 2,57. Çâk. 194. Brahma-P. in LA. 53,12. नीललोहितात्त von Çiva Çiv. — 2) m. N. eines Kalpa; s. u. कल्प 2, *d*. — 3) f. आ *a*) *eine best. Pflanze* (s. भूमिजम्बु) Çabdak. im ÇKDr. — *b*) N. einer Göttin Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, *a*, 39. Çiva's Gemahlin ÇKDr.

नी॑लवत् (von नील) 1) adj. *schwärzlich, dunkel:* सधस्थ ṚV. 7,97,6. द्रप्स 8,19,31. — 2) m. N. pr. eines Gebirges (= नील) Çatr. 1,293.

नीलवर्ण (नील + व°) 1) adj. *blaufarbig, blau* Hit. III, 57. — 2) m. oder n. *a*) *Grewia orientalis Lin.* — *b*) *Rettig* Nigh. Pr.

नीलवर्षाभू (नील + व°) f. = नीलपुनर्नवा Râǵan. im ÇKDr.

नीलवल्ली (नील + व°) f. *Vanda* (वन्दा) *Roxburghii R. Br.* Ratnam. im ÇKDr.

नीलवसन (नील + व°) m. *der Planet Saturn* (*ein blaues Gewand tragend*) Hâr. 12. — Vgl. नीलवासस्, नीलाम्बर.

1. नीलवस्त्र (नील + व°) n. *ein blaues Gewand* Gâruḍa-P. im ÇKDr.

2. नीलवस्त्र (wie eben) 1) m. Bein. Balarâma's (*ein blaues Gewand tragend*) H. 225. Vgl. नीलाम्बर. — 2) f. आ Bein. der Durgâ H. ç. 55.

नीलवासस् (नील + वा°) 1) adj. *in ein blaues Gewand gekleidet* Bhâg. P. 5,25,7. — 2) m. *der Planet Saturn* Trik. 1,1,94. H. 121; vgl. नीलवसन.

नीलवीज (नील + वीज) m. *ein best. Baum,* = नीलासन Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten W.

नीलवृक्षा (नील + वृ°) f. *Convolvulus argenteus* Ratnam. 50.

नीलवृत (नील + वृत्त) m. *eine best. Pflanze,* = वातारि, शोफनाशन, नरनामन्, नखवृत u. s. w. Râǵan. im ÇKDr.

नीलवृत्त (नील + वृत्त) *Fächer:* पाणिगृहीतमहार्घ्यनीलवृत्तेन वीजयन्ती Z. d. d. m. G. 14,569,17.

नीलवृत्तक (wie eben) n. *Baumwolle* Râǵan. im ÇKDr.

नीलवृष 1) m. (नील + वृष) *ein dunkelfarbiger Stier;* s. u. नील 1. — 2) f. आ (viell. नील + वृषा) *Solanum Melongena Lin.* Râǵan. im ÇKDr.

नीलव्रत (नील + व्रत) n. *eine best. religiöse Cerimonie* Mâtsja-P. 83 im ÇKDr.

नी॑लशिखण्ड (नील + शि°) adj. *schwarzbuschig, — lockig:* Rudra-Çiva AV. 2,27,6. 6,93,1. 11,2,7. 20,132,16.

नीलशिग्रु (नील + शिग्रु) m. *Hyperanthera Moringa Vahl.* (शोभाञ्जन) Râǵan. im ÇKDr.

नीलषण्ड (नील + ष°) m. *ein in Freiheit gesetzter dunkelfarbiger Stier* MBh. 13,5993. 5997. 6182.

नीलसंध्या (नील + सं°) f. = नीलगिरिकर्णिका Râǵan. im ÇKDr. u. नीलापराजिता.

नीलसरस्वती (नील + स°) f. N. pr. einer Göttin, = तारा Trik. 1,1, 13. °मनु Bez. *eines best. Zauberspruchs* Verz. d. Oxf. H. 98, *a*, 14.

नीलसिन्दुवार (नील + सि°) m. *Vitex Negundo* (निर्गुण्डी) *Lin.* Râǵan. im ÇKDr.

नीलस्कन्दा, °स्कन्धा, °स्पन्दा f. *die dunkle* Gokarṇî Nigh. Pr.

नीलस्वरूप (नील + स्व°) *ein best. Metrum, 4 Mal* — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — — Colebr. Misc. Ess. II, 160 (VI, 4).

नीलाक्ष (नील + अक्ष) m. *Gans* (*blauäugig*) Çabdârthak. bei Wils.

नीलागल॑साला f. AV. 6,16,4.

नीलाङ्कितदल (नील - अङ्कित + दल) *ein best. Knollengewächs* (तैलकन्द) Nigh. Pr.

नीलाङ्ग (नील + अङ्ग) 1) adj. *einen dunkelblauen, dunkelfarbigen Körper habend;* s. u. नील 1. — 2) m. *a*) *der indische Kranich.* — *b*) *der blaue Holzheher, Coracias indica* Râǵan. im ÇKDr.

नीलाङ्गु = नीलङ्गु Verz. d. Oxf. H. 118, *b*, 21. 1) m. *ein best. Gewürm* AK. 2,5,13 (nach ÇKDr.; s. u. नीलङ्गु). H. an. 3,124. Med. g. 38. — 2) *eine Art Fliege* (भम्भराली) H. an. f. Med. — 3) m. *Schakal* Bhar. im Dvirûpak. Wils. — 4) = प्रसूत H. an. — Vgl. नीलङ्गु.

नीलाञ्जन 1) n. (नील + अञ्जन) *a*) *Antimonium* (सौवीराञ्जन) Râǵav. im ÇKDr. — *b*) *blauer Vitriol* Râǵan. im ÇKDr. — 2) f. आ *Blitz* Ǵatâdh. im ÇKDr.; wohl fehlerhaft für नीलाञ्जसा. — 3) f. ई (नील + अञ्जनी) *ein best. Strauch,* = कालाञ्जनी Râǵan. im ÇKDr.

नीलाञ्जसा (नील + अञ्जस्) f. 1) *Blitz* (vgl. नीलाञ्जना). — 2) N. pr. einer Apsaras. — 3) N. pr. eines Flusses H. an. 4,328. Med. s. 56.

नीलाद्रि (नील + अद्रि) m. *das Gebirge* Nîla (vgl. नील): °माहात्म्य Mack. Coll. I, 74.

नीलाद्रिकर्णिका (नील + अद्रि°) f. = नीलगिरिकर्णिका Râǵan. im ÇKDr. u. नीलापराजिता.

नीलापराजिता (नील + अप°) f. = नीलगिरिकर्णिका Râǵan. im ÇKDr.

नीलाब्ज (नील + अब्ज) n. *die blaue Wasserrose* Ratnam. im ÇKDr. Spr. 342.

नीलाभ (नील + आभा) 1) adj. *bläulich.* — 2) *Wolke* Wils. — Vgl. नीलभ.

नीलाम्बर (नील + अम्बर) 1) m. *a*) *ein* Râkshasa H. an. 4,264. Med. r. 275. — *b*) *der Planet Saturn* dies. — *c*) Bein. Balarâma's AK. 1, 1,1,19. H. an. Med. Halâj. 1,28. — 2) n. = तालीशपत्र Râǵan. im ÇKDr.

नीलाम्बुजन्मन् (नील + अम्बु°) n. *die blaue Wasserrose* AK. 1,2,3,36.

नीलाम्लान (नील + अम्लान) m. *eine best. Pflanze* (im Hindî कालाकोराठा), = दासी, छादन Râǵan. im ÇKDr.

नीलाम्ली (नील + अम्ली) f. *ein best. Strauch* (im Hindî नल्लवुलगुड), = नीलपिष्टोडी, श्यामाम्ली, दीर्घशाखिका Râǵan. im ÇKDr.

नीलाय् (von नील), °य॑ति und °य॑ते *blau —, dunkelfarbig werden* gaṇa लोहितादि zu P. 3,1,13. °यते Vârtt. 2 zu P. 3,1,13.

नीलारुण (नील + अ°) m. *die dunkelrothe —, die erste Morgenröthe* Vjutp. 215. — Vgl. ताम्रारुण, पीतारुण.

नीलालिकुलसंकुल (नील - अलि - कुल + सं°) *Rosa glandulifera Roxb.* (*voll von einer Schaar blauer Bienen*) Nigh. Pr.

नीलालु (नील + आलु) m. *ein best. Knollengewächs,* = असितालु, श्यामलालुक Râǵan. im ÇKDr.

नीलाशी (नील + ?) *Vitex Negundo* (निर्गुण्डी) *Lin.* Nigh. Pr.

नीलाशोक (नील + अशोक) m. *ein blaublühender* Açoka R. 3,17,10. Varâh. Bṛh. S. 28,2.

नीलाश्मन् (नील + अश्मन्) m. *Sapphir* Râǵan. im ÇKDr.

नीलाश्व (नील + अश्व) N. pr. einer Gegend Râǵa-Tar. 8,3215. fg. 3232.

नीलासन (नील + असन) m. 1) *ein best. Baum*, = नीलद्रुम, नीलनिर्यासक, नीलपत्त्र, नीलबीज, नीलसार, सुनीलक Rágan. im ÇKDr. — 2) *eine Art coitus* (wohl नील + आसन) Smaradîpikâ im ÇKDr.

नीलिका f. s. u. नीलक.

नीलिकाकाच (नी° + काच) m. *eine best. Krankheit der Linse des Auges* Suçr. 2,316,18.

नीलिनी (f. von नीलिन् und dieses von नील) f. 1) *die Indigopflanze, Indigofera tinctoria* AK. 2,4,2,13. Suçr. 1,144,18. 2,98,17. 174,13. 206,20. 540,16. °फल 1,166,17. 2,247,6. — 2) *ein blaublühender Convolvulus* (नीलत्रिपुटा) Çabdar. im ÇKDr. — 3) N. pr. der Gemahlin Ágamîḍha's Hariv. 1777. VP. 453; vgl. नीली, नलिनी.

नीलिमन् (von नील) m. *eine dunkle Farbe, Schwärze* Git. 8,3. Schol. zu Kaush. Up. in Ind. St. 1,410,6.

1. नीलीराग (नी° + राग) m. *eine Zuneigung, die so unvergänglich ist wie die Indigofarbe:* न चाति शोभते यन्नापैति प्रेम मनोगतम्॥ तन्नीलीरागमाख्याति यथा श्रीरामसीतयोः॥ Sâh. D. 217.

2. नीलीराग (wie eben) adj. 1) *die Farbe der Indigopflanze habend* Çabdar. im ÇKDr. — 2) *beständig in der Zuneigung (so unwandelbar wie die Indigofarbe)* H. 476. Halâj. 2,219.

नीलीरोग (नी° + रोग) m. wohl so v. a. नीलिकाकाच Suçr 2,86,2.

नीलेश्वर (नील + ईश्वर) N. pr. einer Stadt auf der Malabarküste, Νελκύνδα LIA. I, 154, N. 158, N. Anh. liv. III, 34.

नीलोत्पल (नील + उत्पल) n. *die blaue Wasserrose, Nymphaea cyanea Roxb.* Halâj. 3,59. MBh. 3,12879. R. 4,44,91. Suçr. 1,140,20. 22, 21. 2,120,2. Çâk. 17. Varâh. Bṛh. S. 28,9. 31,21. 42 (43), 33. 49,7. 53, 22. 67,66. H. 48. Prab. 78,15. Bhâg. P. 5,24,10. Verz. d. Oxf. H. 183, *b*, 6 v. u.

नीलोत्पलमय (von नीलोत्पल) adj. f. ई *aus blauen Wasserrosen gebildet:* माला MBh. 7,5703. R. 6,79,62. तल्प Vâmana-P. in Verz. d. Oxf. H. 46, *a*, 43. अपाङ्गदामन् Daçak. in Benf. Chr. 184, 21.

नीलोत्पलिन् (wie eben) m. Bein. Mañguçrî's Trik. 1,1,21.

नीलोद (नील + उद) m. N. eines Meeres oder Flusses, *die blaues Wasser haben*, P. 6,3,57, Vârtt., Sch.

नीव्, नीवति *fett werden* Dhâtup. 15,58. — Vgl. तीव्, पीव्, मीव्.

नीव m. *ein best. Baum* Gobh. 1,5,17. — Vgl. नीप.

नीवर Uṇâdis. 3,1. 1) m. *a)* = वणिजक Med. r. 176. = विपणी (unbest. ob f. oder m. von विपणिन्) H. an. 3, 569; ÇKDr. fasst वणिजक als neutr. (!) auf und Wilson setzt dafür *Handel*; es ist aber wohl unter beiden Umschreibungen ein *Handelsmann* zu verstehen. — *b) Bettler* Uģģval. — *c)* = वास्तव्य H. an. Med.; nach ÇKDr. als neutr. zu fassen, nach Wilson *ein zum Bau eines Hauses geeigneter Platz u. s. w.* — *d) Sumpf* Uṇâdivr. im Sañkshiptas. ÇKDr. — 2) n. *Wasser* ebend.

नीवन् (?) m. N. eines der 10 Pferde des Mondgottes Vjâḍi zu H. 104.

नीवाक (von वच् mit नि) m. = प्रयाम AK. 3,3,23. H. 1518. = समाधि AK. 3,4,22,100. *die bei einer Theuerung gesteigerte Nachfrage nach Getraide u. s. w.:* मह्मार्घकेतोर्धान्यादिषु जनानामादरातिशयः॥ तुलाधरणाधिक्यम्॥ क्रमात्क्रमादरः॥ मूल्याधिक्यकेतोर्निश्चयेन परिच्छेदनम्॥ Bhar. zu AK. ÇKDr.

नीवार (°रं P. 3,4,48. 6,2,144) 1) m. *wilder Reis (sg. die Pflanze, pl. die Körner)* AK. 2,9,25. H. 1176. Halâj. 2,439. VS. 18,12. TBr. 1,3,6, 7. Çat. Br. 5,1,4,14. 3,3,5. Z. d. d. m. G. 9, lxviii. MBh. 5,1404. 12, 8890. 13,6512. R. Gorr. 2,28,21. Suçr. 1,73,5. 79,20. 196,21. 2,79,14. Ragh. 1,50. 5,9. 15. Çâk. 14. 96. Bhâg. P. 9,20,14. Prab. 44,7. Am Ende eines adj. comp. f. आ Ragh. 1,52. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses MBh. 6,328. निवारा VP. 182.

नीवारक m. = नीवार 1. Suçr. 1,157,21.

नीवि (die ältere Form) und नीवी (wohl von व्या mit नि) Uṇâdis. 4, 135. f. 1) *ein umgebundenes Tuch, Schurz*, insbes. *der von Frauen dicht am Leibe getragene Schurz* AK. 3,4,22,214. Trik. 3,2,14. H. 673. an. 2,528. Med. v. 15. यत्ते वासः परिधानं यां नीविं कृणुषे त्वम् AV. 8,2,16. 14,2, 50. सोमस्य नीविरसि VS. 4,10. Çat. Br. 1,3,3,6. नीविमुद्गृह्य 2,4.2,24. नीविमुद्गूहते 3,2,1.15. TS. 6,1,1.3. Kâtj. Çr. 4,1,15. नीवोस्तनप्रावरणासक्थिकेशाभिमर्शन Jâgń. 2,284. एकवस्त्रा ऽधोनीवी MBh. 2,2216. नीविविस्रंसनः करः 11,693. नीवीम् Kumâras. 1,38. प्रस्थानभिन्नां न बबन्ध नीवीम् 7,60 (= Ragh. 7,9). Megh. 69. नीवीं प्रति प्रणिहिते तु करे प्रियेण Sâh. D. 42,1. Bhâg. P. 5,2,14. मत्तया विस्रस्तनीव्या 6,1,60. (विवासा व्रीडिता भृशम्) नीवीमाश्रय पर्यधात् 9,1,30. पिशङ्गनीवी adj. f. 4,25,23. अङ्गैः संध्याधनीविः 3,8,24. Vgl. तोयनीवी. *das Band, mit dem ein doppelt zusammengelegtes* Kuça-*Gras beim Manenopfer eines* Çûdra *gebunden wird* (शूद्रस्य पित्रादिश्राद्धे मोटकबन्धनम्) Mathureça zu AK. im ÇKDr. — 2) = परिपण AK. 2,9,80. 3,4,22,214. H. 869. H. an. Med. Halâj. 5,38. Wird durch *Kapital* erklärt, und AK. 2,9,80 und H. 869 steht in der That मूलधन (मूलद्रव्य) noch als drittes Synonym oder als Erklärung dabei; in H. an. wird aber मूलद्रव्य als eine von परिपण verschiedene Bedeutung dem Worte नीवी zuertheilt. Nach Subhûti bedeutet aber नीवी auch राजपुत्रादेर्बन्धकः *das Pfand eines Kriegers u. s. w.* und Râģa-Tar. 8,2217 finden wir das Wort in der Bed. von *Geissel, obses* gebraucht: पुत्रो दत्तवतो नीविं नागपालस्य. Dieses führt uns auf die Vermuthung, dass unter परिपण ursprünglich diese Bedeutung gemeint gewesen sei. Colebrooke und Wilson (nach AK.) geben dem Worte नीवी auch die Bed. *a stake at play* (Colebr.), *stake, wager* (Wils.), welche ohne Zweifel gleichfalls auf einer Deutung von परिपण beruht.

नीविभार्य (नी° + भा°) adj. *im Schurz zu tragen:* गर्भं त उग्रौ रक्षतां भेषजौ नीविभार्यौ AV. 8,6,20.

नीवृत् (वर्त् mit नि; vgl. उपवर्तन) P. 6,3,116, Sch. *eine bewohnte Gegend, Reich* AK. 2,1,8. 3,4,12,66. H. 947. Halâj. 2,129. गौडनीवृति Trik. 2,1,7.

नीव्र n. 1) *der Rand eines Daches* AK. 2,2,14. Trik. 3,3,360. H. 1011. Med. r. 54. Halâj. 2,148. *Dach* Hâr. 152. — 2) *Wald* Trik. Med. — 3) *Radfelge.* — 4) *das Sternbild* Revatî. — 5) *der Mond* (neutr.!) Med. — Vgl. नीध्र.

नीशार (von शॄ mit नि) m. *ein warmer Ueberwurf, eine warme Decke* AK. 2,6,3,20. H. 675. गौरिवाकृतनीशारः प्रायेण शिशिरे कृशः Siddh. K. zu P. 3,3,21. = काण्डार (bengal. *Schirm, Vorhang*) Najanânanda im ÇKDr. = काण्डपट *Vorhang* Bhar. (nach einer ungenannten Autor.) im ÇKDr. = मसारी (bengal. *Vorhang als Schutz gegen Mücken*)

BHAR. (nach einer ungenannten Autor.) ebend.

नीषह् (सह् mit नि) adj. *bewältigend:* शत्रूषाएनीषाडभिमातिषाहः AV. 5,20,11.

नीहार (scheinbar von हृ mit नि) m. 1) *Nebel* AK. 1,1,2,13. TRIK. 1,1,87. H. 1072. HALÂJ. 3,28. AV. 6,113,2. 18,3,60. नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ṚV. 10,82,7. VS. 22,26. 25,9. TS. 7,5,11,1. TAITT. ÂR. 1,10,7. 6,4,1. KÂTH. 28,4. KHÂND. UP. 3,19,2. ÇVETÂÇV. UP. 2,11. M. 4,113. JÂGN. 1,150. वसुधारेणुसंवीतौ — बभ्रतुर्यथा शैलौ नीहारेणाभिसंवृतौ HIḌ. 4,40. एवं तयोक्तो भगवान्नीहारमसृजत्प्रभुः। येन देशः स सर्वस्तु तमोभूत इवाभवत्॥ MBH. 1,2403. fg. खाण्डवं च वनं सर्वं पाण्डवो बहुभिः शरैः। प्राच्छादयदमेयात्मा नीहारेणेव चन्द्रमाः॥ 8234. तस्मात्ते संशयः कृत्स्ने नीहार इव नश्यतु 3,1199. नादृश्यत तदा द्रोणो नीहारेणेव संवृतः 4,1859. 1999. 14,1741. R. 1,55,25. 3,22,5. 11. 19. सनीहार इवोडुराट् 4,5,14. 6,16,56. 104,17. SUÇR. 1,114,1. RAGH. 7,57. VARÂH. BṚH. S. 5,92. 29,21. BHÂG. P. 1,12,10. नीहारं यद्विडुस्तमः 3,12,33. उदतिष्ठद्वयस्तस्य नीहारादिव भास्करः 4,10,15. अथं धुन्वन्ति कात्स्न्येन नीहारमिव भास्करः 6,1,15. — 2) *Entleerung:* आहारनीहारविधिस्त्वदृश्यः H. 58; viell. fehlerhaft für निर्हार.

नीहारकर (नी° + 1. कर) m. *der Mond* DAÇAK. 7,3 v. u.

नीहाराय्, °यते = नीहारं करोति P. 3,1,17, Vârtt. 3.

1. नु indecl. am Anfange des Verses regelmässig gedehnt, häufig auch an anderen Stellen; s. ṚV. PRÂT. 7,10. 11. 19. P. 6,3,133. = क्षिप्रम् NAIGH. 2,15. पृच्छायाम् und विकल्पे AK. 3,4,32 (COLEBR. 28). 9. H. an. 7,11. MED. avj. 41. fg. वितर्के (तर्के AK. 3,5,18, v. l.) H. an. MED. HALÂJ. 5,94. अनुनये (अनुशये! H. an.), अतीते (तीर्थे! H. an.), अपमाने, हेतौ, अपदेशे MED. 1) *nun.* a) zeitlich *nun, jetzt:* नू इत्था ते पूर्वथा च प्रवाच्यम् ṚV. 1,132,4. नू च (NIR. 4,17) पुरा च 96,7. विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचम् 1,154,1 (oder zu d). नवं नु स्तोमं जीजनम् 7,15,4. आ मो पूषन्नुप द्रव शंसिषं नु ते 6,48,16. मा परा गाः सोमस्य नु त्वा यामि 3,53,2. 55,18. अस्ति स्विन्नु वीर्यं तत्त इन्द्र न स्विदस्ति *hast du noch diese Kraft?* 6,18,3. स ईक्षत लोकान्नु सृजा इति AIT. UP. 1,1. स ईक्षतेमे नु लोकाश्च लोकपालाश्च 3,1. — b) folgernd und abschliessend; oft den Schlusssatz eines Liedes beginnend: *nun, also:* अप्यू नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः ṚV. 1,179,1. नू नो रास्व 3,13,7. 5,17,5. 1,64,15. 4,16,21. 44,6. नू मे हवमा शृणुतम् 7,67,10. 62,6. 75,8. 9,93,5. नू म आ वाचमुप याहि 6,21,11. नि वो नु मन्युर्विशताम् *also lege sich euer Eifer* 10,34,14. निर्देशो न्वस्तु AIT. BR. 7,17. यजमानो नु पापीयान्भवति 3,11. इति नु 41. 1,21. ÇAT. BR. 1,6,2,6. 2,2,2,7. अथ नु मीमांस्यमेव ते KENOP. 9. अथ नु किमनुशिष्टो ऽवोचथाः KHÂND. UP. 5,3,4. — c) den Uebergang bildend oder überh. einleitend: किमू नु वः कृणवाम ṚV. 2,29,3. 1,124,1. धीरा त्वस्य महिना जनूंषि 7,86,1. 2,11,4. न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति 4,20,7. 54,1. 7,68,5. 8,70,8. AV. 6,124,1. — d) ermunternd, auffordernd: *so — denn:* योजा न्विन्द्र ते हरी ṚV. 1,82,1. अभि नु मा चनमीथाः 2,33,7. 5,43,5. कृत्वा नु किमासते 8,69,5. 9,9,8. मद्वा मदेम सह नू समानाः 3,58,6. 6,52,5. वयं नु ते दाश्वांसः स्याम 7,37,4. AV. 6,60,2. पतिं नु मे पुनर्युवाणं कुरुतम् ÇAT. BR. 4,1,5,10. 14,8,2,5. देहि नु नः AIT. BR. 4,25. नू नु ṚV. 1,17,8. — e) bei Fragen, besonders in der wiederholten Frage, verstärkend: कदा नु ṚV. 4,23,6. कुविन्नु 3,42,2. कथा नु 5,29,13. कद्दू न्वस्याकृतम् 8,55,9. को नु वाम् 5,67,5. 1,165,13. 10,102,10. कुह त्या कुह नु श्रुता 5,74,2. किं स्विद्वक्ष्यामि किमु नू मनिष्ये 6,9,6. अपि नु AIT. BR. 7,27. कथं नु 4,23. AV. 5,11,2. 8,9,25. 10,2,2. 10. कति नु 12,4,43. 5,5. किं नु तिष्ठसि 15,3,1. क्व नु ÇAT. BR. 1,2,5,9. 3,2,26. — किं नु पृच्छामि MBH. 3,2428. को नु 2429. HIḌ. 2,11. 32. R. 1,1,2. 4,1. 3,57,19. BHÂG. P. 5,6,16. इतः कष्टतरं किं नु HIḌ. 1,5. HIT. I,176. किं नु गर्ह्यम्यथात्मानमथ भीष्मम् MBH. 5,6003. 3,2797. R. GORR. 2,107,2. कथं नु MBH. 3,2372. fg. 2713. RAGH. 2,54. ÇÂK. 140. VIKR. 9. HIT. I,21. कदा नु किम् R. GORR. 2,107,2. क्व नु MBH. 3,2498. 2643. 2902. को नु खलु ÇÂK. 101,19. 20. किं नु खलु स्यात् *was mag das wohl sein?* 71,20. 55,2. किं नु खलु यथा वयमस्यामेवमियमस्मान्प्रति स्यात् 17,13. 32,12. किं नु खलु *warum wohl?* 60,4. क्व नु खलु 32,11. 41,17. कदा नु खलु MBH. 3,2675. ततो दुःखतरं नु किम् 4,559. R. GORR. 2,66,61. विप्रान्नु को न विषहेत BHÂG. P. 3,16,9. विष्णोर्नु वीर्यगणनां कतमो ऽर्हतीह 2,7,40. कुतः पुनस्ते भगवन्नु दर्शनात् 3,33,6. सुप्ता किं नु मृता नु किं मनसि मे लीना विलीना नु किम् AMAR. 36. अबुद्धिर्वत किं राजा विपरीतमतिर्नु किम् R. GORR. 2,40,6. Ohne Fragepronomen in zwei- oder mehrgliedrigen Fragesätzen: अहिर्नूइ रज्जुर्नु P. 8,2,98, Sch. (तत्) तया गृहीतं नु मृगाङ्गनाभ्यस्ततो गृहीतं नु मृगाङ्गनाभिः KUMÂRAS. 1,47. स्वप्नो नु माया नु मतिभ्रमो नु क्लिष्टं नु तावत्फलमेव पुण्यम् ÇÂK. 137. VIKR. 9. चित्रे निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगा (Ende der ersten Frage) रूपोच्चयेन मनसा विधिना कृता नु ÇÂK. 42. धावन्ति वर्त्मनि तरन्ति नु वाजिनस्ते 8, v. l. नु — स्विद् — स्विद् — नु KIR. 8,35. किं नु पूर्वं पराजैषीरात्मानमथ वा नु माम् MBH. 2,2204. अहीष्यति हस्तिनः किं मृगयां नु चरिष्यति। हनिष्यति न (wohl नु zu lesen) खल्वस्मान्सैन्यं क्षोतदमानुषम् R. GORR. 2,91,4. ब्रूहि सुमध्यमे। स्वप्ने नु स मया दृष्टो यदि वा सत्यमेव तत् SÂV. 5,71. — f) नु — नु *entweder — oder:* अभिषेक्ष्यति रामं नु राजा यज्ञं नु यक्ष्यते। इत्यहं कृतसंकल्पो हृष्टो यात्रामयासिषम् R. 2,72,27 (74,28 GORR.). BHAṬṬ. 6,17. drei Mal wiederholt: अथ जयाय नु मेरुमहीभृतो रभसा नु दिगन्तदिदृक्षया। अभिययौ स हिमाचलमुच्छ्रितं समुदितं नु विलङ्घयितुं नभः KIR. 5,1. mit वा *oder* verbunden: यं वानयोर्दममधीश भवान्विधत्ते वृत्तिं नु वा BHÂG. P. 3,16,25. — g) überhaupt bestätigend und versichernd: *nämlich, gewiss, gar.* Häufig hebt es das Wort hervor, auf welches es folgt, ohne bestimmter zu fassende Bedeutung. न नानुं गान्यनु नू गमानि ṚV. 4,18,2. महाँ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणे *und noch weiterhin* 1,8,5. उवासोषा उच्छाच्च नु 48,3. जघान जघनच्च नु 9,23,7. या चकर्थ या चो नु नव्या कृणवः 5,29,13. एकं नु त्वा सत्पतिं शृणोमि 32,11. गर्भे नु *schon im Mutterleibe* 10,10,5. प्र नू स मर्तः शवसा जनाँ अति तस्थौ 1,64,13. AV. 4,19,1. 10,2,28. 18,2,57. त्वं नु खलु नो ब्रह्मिष्ठो ऽसि ÇAT. BR. 14,6,1,4. 3,8,2,2. AIT. BR. 3,13. पूर्वे नु, अवरे 2,3. कटमकार्षीः किम्। अहं नु करोमि oder अहं न्वकार्षम् *ja wohl habe ich es gemacht* P. 3,2,121, Sch. भगवांस्ते प्रजाभर्तुर्हृषीकेशो नु तुष्यति BHÂG. P. 3,13,12. चेतो ऽलिवद्यदि नु ते पदयो रमेत 15,49. 25,37. 4,19,34. 5,11,2. 7,8,49. So in Verbindung mit andern Partikeln verwandter Bedeutung; mit चिद्: नित्ये चिन्नु यं सदने जगृभ्रे ṚV. 1,148,3. सो चिन्नु न मराति 191,10. 68,7. 5,41,13. 17. 10,11,3. सद्यश्चिन्नु 7,19,9. AV. 5,11,4. mit अध (s. auch u. d. W.): रोदसी अपृणा उत प्र रिक्था अध नु *und gar* ṚV. 3,6,2. 38,2. 55,6. 10,30.10. mit इद् 1,52,11. 164,32. 2,11,16. 17. अव्युष्टा

इन्नु भूयसीरुषासः 28,9. 3,38,7. 8. 4,51,9. शतमिन्नु शरदः 1,89,9. उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नु ते दानं पृच्यते Vâlakh. 3,7. घा नु ṚV. 2,15,1. mit der Negation (ननु s. bes.) *gewiss nicht:* नहि नु ते महिमनः समस्य विद्म 6,27,3. 1,80,15. 167,9. नही न्वस्य प्रतिमानमस्ति 4,18,4. नकिर्नु न त्वावाँ अस्ति 1,165,9. इहैव भव मा नु गाः AV. 5,30,1. 14. mit कम् (s. auch d. W.): येना नु कं मानुषी भोजते विट् *durch welchen eben* ṚV. 1,72,8. एवेन्नु कं सिन्धुमेभिस्ततार 7,33,3. 8,55,9. 10,50,5. 157,1. नु वै s. न्वै. Besonders zu bemerken ist नू चित् *von nun an* so v. a. *für immer:* अद्या चिन्नू चित्तदपो नदीनाम् ṚV. 6,30,3. इमं केतुमदधुर्नू चिदह्नाम् 39,3. 18,8. *von nun an* so v. a. *alsbald:* दशस्या नो मघवन्नू चित् 8,46,11. नू चिद्धिष्व मे गिरः 1,10,9. 104,2. nach Nir. 4,17 ist नू चित् und नू च so v. a. *ehemals* und auch *jetzt* (पुराणनवयोः). Aus der späteren Sprache verdienen noch die Verbindungen अहो नु (Bhâg. P. 5,6,15. Pańkat. I,166, v. l.) und अहो नु खलु (Çâk. 60,12) Beachtung. — 2) *nie:* नू अन्यत्रा चिदद्रिवस्त्वन्नो जग्मुराशसः ṚV. 8,24,11. नू मर्तो दयते सनिष्यन्यो विष्णव दाशत् 7,100,1. häufiger in der Verbindung नू चित् *niemals, nimmermehr:* नू चित्स दभ्यते जनः 1,41,1. नू चिद्यथा नः सख्या वियोषत् 4,16,20. 6,7. 6,18,11. 7,32,5. 56,15. नू चिद्धि परिमम्नाथे अस्मान् 93,6. नू चित् und in der Folge न, oder umgekehrt, 1,53,1. 7,20,6. 8,27,9. 82,11. न कुतश्चन, नू चित् 1,136,1. verstärkt नू चिन्नु 6,37,3. 7,22,8. — Von नु *jetzt* stammen नव, नवीयंस्, नव्य, नूतन, नूनम्; in अनु *später* das अ als अ priv. zu erklären ist schon darum nicht gerathen, weil अनु auch locale Bed. hat.

2. नु, नौति (s. u. प्र) Dhâtup. 24,26. P. 7,3,89, Sch. ved. नवते, अनूषि, अनविष्ट, अनूषत; selten act. in der älteren Sprache (नुवत् partic.), mit Ausnahme der reduplicirten Formen अनूनोत् und perf. नोनाव (zum intens. gezogen vom Schol. zu P. 3,1,35. 6,1,8), नोनुमस्, नोनवुस् und नोनुवुस्; अनावीत्, अनौषीत्, अनुवीत् (von नू), नुनाव, नुनुविव in der späteren Sprache Vop. 9,11. 13,6. in Betreff des Bindevocals s. Kâr. 1 aus Siddh. K. zu P. 7,2,10. Vop. 8,46. 60. नू, नुवति Dhâtup. 28,104. *brüllen, schreien, brummen* (von den Stimmen verschiedener Thiere, des Rindes, Esels u. s. w.); überh. von starken Tönen: *schallen, jauchzen, jubeln;* mit acc. *Jmd zujauchzen, lobsingen* (Dhâtup.): गावो न धेनवोऽनवन्त ṚV. 10,95,6. 1,66,10 (5). कृष्णो नोनाव वृषभः 79,2. गर्दभं नुवन्तम् 29,5. (वज्रम्) येन नवन्तमहिं सं पिणक् 6,17,10. अनूनोदत्र हस्तयतो अद्रिः 5,45,7. इन्द्रं वाणीरनूषत 1,7,1. 9,39,6, 45,5. अविर्याय धाम्ने नोनुमः 8,52,11. Vâlakh. 4,9. यस्य देवा अग्रणवन्ति नवमानस्य मर्ताः ṚV. 1,190, 2. 2,34,10. द्विधाप्रयुक्तेन च वाङ्मयेन सरस्वती तन्मिथुनं नुनाव Kumâras. 7,90. सिद्धैर्नुतः Bhâg. P. 3,23,39. 4,20,32. Nalod. 1,30. सादरं नौमि तं भक्त्या श्रीगोपीजनवल्लभम् Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 72, *a*, 2 v. u. सैन्यं नीलं नुनाव च Bhatt. 14,112. नरपतिचरणौ नवितुम् (v. l. नुवितुम्; nach dem Schol. = नन्तुम्) अरिनुतौ 12,86. — Vgl. 2. नव, नवन, नुति.

— desid. vom caus. नुनावयिषति P. 7,4,80, Sch. Vop. 19,14.

— intens. नोनूयते, नोनोति Schol. zu P. 6,1,8. 7,3,89. *dröhnen, brausen:* नुवत्परिज्मन्नोनुवन्त वाताः ṚV. 4,22,4. दिवो न यस्य विधतो नवीनोद्वृषा रुक्ष ओषधीषु नूनोत् 6,3,7.

— अच्छ *zurufen, zujauchzen:* अच्छा गिरः । महामनूषत श्रुतम् ṚV. 1,6,6. अच्छा म इन्द्रं मतयः (अनूषत) 10,43,1.

— अनु intens. *nachjubeln:* शविष्ठमन्वनोनवुः ṚV. 1,80,9. त्वामिद्धि त्वायवोऽनुनोनुवतश्चरान् सखाय इन्द्र कारवः 8,81,33.

— अभि *Jmd* (acc.) *zubrüllen, zurauschen, zujauchzen:* इन्द्रमभि स्तोमा अनूषत ṚV. 1,11,8. तद्धानतीरभ्यनूषत व्राः 4,1,16. तमापो अभ्यनूषत वत्सं संशिश्वरीरिव 8,58,11. अभि गावो अनूषत योषा जारमिव प्रियम् 9,32,5. वृषानविष्ट गा अभि 71,7. विपश्चितोऽभि स्तोमैरनूषत 8,3,3. अभि कण्वा अनूषतापो न प्रवता यतीः 6,34. इन्द्रमभ्यनूष्यर्कैः 6,38,3. वयं त्वाभि नोनुमः 4,32,4.

— आ med P. 1,3,21, Vârtt. 6. Vop. 23,1. *tönen, ertönen:* आ वामृताय केशिनीरनूषत ṚV. 1,151,6. आ कलशा अनूषतेन्दो धाराभिरोजसा विश 9,65,14. *zwitschern, schreien:* (पतत्त्रिणः) मन्द्रमानुवानाः Bhatt. 8,67. — intens. *durchtönen, durchrauschen:* आत्मा ते वातो रज आ नवीनोत् ṚV. 7,87,2.

— अन्वा intens. *durch — hin tönen:* अग्निपाय यः पूर्वीरन्वानोनवीति ṚV. 10,68,12.

— परि *lobpreisen:* पद्यैरित्थं कलपदैः परिणुताखिलोदयः । मन्दं जहास वैकुण्ठः Bhâg. P. 1,8,44.

— प्र 1) *brüllen, dröhnen, schallen:* प्र धेनव उदप्रुतो नवन्त ṚV. 7,42, 1. प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः 8,85,5. प्र सूनव ऋभूणां बृहन्नवन्त वृजना 10,176,1. *lobpreisen:* प्रणुत *gepriesen* AK 3,2,59. इत्यव्यलीकं प्रणुतोऽब्जनाभः Bhâg. P. 3,21,22. — 2) *brummen* so v. a. *den Ton* om *ausstossen:* ओमोमिति प्रणौति Ait. Br. 5,32. य एतदेवं विद्वानक्षरं प्रणौति Khând. Up. 1,4,5. षोडशभिः प्रणौति *am Ende von sechzehn Silben hängt er das* om *an* Ait. Br. 4,1. 6,33. 35. Çâṅkh. Br. 14,2. ऋग्गतैः प्रणुवन्ति Âçv. Çr. 6,4. प्रणुयात् 8,2. Çâṅkh. Çr. 6,3,11. 7,10,7. 25,8. — Vgl. प्रणव.

— अभिप्र *Jmd.* (acc.) *zutönen, zujubeln, bejubeln* ṚV. 1,11,2. 70,1. इमा उ त्वाभि प्र णोनुवुर्गिरः 6,45,25. 7,31,4. 8,12,23. इमा अभि प्र णोनुमो विपामग्रेषु धीतयः 6,7.

— सम् *zusammen brüllen, — blöcken u. s. w., — schallen:* समङ्गिरसो नवन्त गोभिः ṚV. 4,3,11. 5,30,10. 45,8. 8,59,5. 9,101,8. सं धीतयो वावशाना अनूषत 86,31. सोमं अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते 97,35. 10,120,2.

— अभिसम् *zusammen jubeln u. s. w. über, — gegen Etwas* ṚV. 1,164,3. महामाहावमभि सं नवन्त 6,7,2. त्वां जायमानं शिशुं न देवा अभि सं नवन्ते 4. 8,58,5. 84,1. 10,71,3.

3. नु, नवते unter den Synonymen für *gehen* Naigh. 2,14. caus. etwa *vom Platze bewegen, beseitigen:* नव नव दक्षिणा भवति नावगन्त्यैनम् (भ्रातृव्यं तत्) Shadv. Br. 3,8. Nach dem Schol. *neu machen* (dies könnte नवयति sein) so v. a. *zu einem andern Leben verhelfen.*

— अति caus. *vorüberwenden, abkehren:* अग्निष्ठां तस्याग्नेराहवनीयादित्थं वेत्थं वातिनावयेत् TS. 6,3,4,4.

— अनु, partic. अनुनूता (von नू) neben विषूची, प्रतीची Pańkav. Br. 10. 12,6.

— अप *in der Stelle:* सव्येन कुशानादाय दक्षिणेनापनौति Çâṅkh. Gṛhj. 1,8.

— अभि med. *sich zuwenden:* अभी नवन्ते अद्रुहः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ṚV. 9,1,100.

— अव med. *sich hinbewegen:* अग्मग्रशतः शतधारा अभिश्रियो हरिं नवन्तेऽव ता उदन्युवः (die Finger) ṚV. 9, 86, 27.

— वि med. *etwa sich nach verschiedenen Richtungen wenden:* पुरुत्रा ते

वि पूर्व्यो नवंत नोणयों यथा ṚV. 10,22,9.

4. नु 1) m. *a) Waffe.* — *b) Zeit.* — *c) Boot* (doch wohl nur am Ende eines comp.; vgl. नौ). — 2) (= 2. नु) *Preis, Lob* Çabdârthak. bei Wils.

नुड्, नुडति *schlagen, tödten* (वधे) Vop. in Dhâtup. 28,92. — समानोडा MBh. 3, 11477 Druckfehler für समालोडा, wie schon West. bemerkt hat.

नुति (von 2. नु) f. *Lob, Preis* AK. 1,1,5.12. H. 269. Halâj. 1, 145. परगुणनुतिभिः स्वान्गुणान्ख्यापयन्तः Bhartr. 2,59, v. l. *Ehrenerweisung* Çabdar. im ÇKDr.

1. नुद्, नुदति, °ते Dhâtup. 28, 2. 132. प्रणुद्यात् Hariv. 7442. नुनोद, नुनुदे; अनौत्सीत्, ved. नुत्थाम्, अनुत्त; नोत्स्यति, °ते Kâr. 3 aus Siddh. K. zu P. 7,2,10; partic. नुत्त und नुन्न P. 8,2,56. Vop. 26,98. प्रणुदित MBh. 1,6670. संप्रणुदित 3,377. *stossen, fortstossen, rücken; vertreiben, austreiben, verscheuchen, entfernen:* नुदस्व याः परिस्पृधः ṚV. 9,53,1. 63,24. विभेद वलं नुनुदे विवाचः 3,34,10. अर्वाञ्चं नुनुदे वलम् 8,14,8. 1,85,10. ऊर्ध्वं नुनुद्र उत्साधिं पिबध्यै *in die Höhe stemmen, lüpfen* 88,4. तं परावतमिन्द्रो नुदतु AV. 6,75,2. 124,2. 9,2,15. 12,1,32. Çat. Br. 1,9,3,11. 11,5,5,8. 9. तांस्तेभ्यो लोकेभ्यो ऽनुदन्त Ait. Br. 1,23. भागिनं भागान्नुदते 2,7. 3 14. 50. पराचीं वाचा (निर्ऋतिं) नुदामि TBr. 3,1,2,3 in Z. f. d. K. d. M. 7,271. ṚV. Prât. 11,20. मन्दं मन्दं नुदति पवनश्चानुकूलो यथा त्वाम् (मेघ) Megh. 9. नुदति नृपः सपत्नान् MBh. 3,974. 4,1395. Varâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 57, *a*, 17. आदित्यो दिवि देवेषु तमो नुदति तेजसा। तथैव नृपतिर्भूमावधर्मान्नुदते भृशम् ॥ MBh. 3,12707. अहं पापं नुदामि ते 1, 3391. (रुजः) सर्वं तन्नुदते पश्चाद्यशः 3,1341. 12,6634 (vgl. 5,1589). Suçr. 2,360,7. वामेतरः संशयमस्य बाहुः केयूरबन्धोच्छ्वसितैर्नुनोद Ragh. 6,68. आत्मापराधं नुदतीं चिराय शुश्रूषया 16,85. तपयति च रिपुं शोकांश्च नुदति Varâh. Bṛh. S. 104,6. pass.: नृपतेर्व्यजनादिभिस्तमो नुनुदे Ragh. 8,40. *schleudern:* नुनोद शाखिनम् Bhatt. 14,109. *weitertreiben, antreiben:* सूतस्य नुदतो वाहान् MBh. 3,15739. नुत्त und नुन्न *fortgestossen, fortgedrängt* AK. 3,2.37. H. 1482. Halâj. 4,82 (wo wohl नुत्तं st. नुन्नं zu lesen ist). गदानुन्ने मकामुरे MBh. 3,679. (गदा) अर्जुनेन शरैर्नुन्ना प्रतिमार्गमथागमत् 4, 1819. जाया पत्या नुत्ता *verstossen* AV. 10,1,3. 8,8,19. 9,2,4. तोत्त्रैर्नुन्न इव द्विपः *angetrieben* R. 2,40,41. — Vgl. НОУДИТИ, НѪДИТИ (schon von Miklosich verglichen), НОУЖДА, НѪЖДА, *Noth.*

— caus. नोदयति *antreiben:* तान्हयान्। अनोदयत् (प्राचोदयत् MBh. 3, 12095) Arg. 6,17. ते नोद्यमाना (चोद्यमाना MBh. 3,2794) विधिवदाङ्कुशेन क्रमेलकाः N. 19,22. नोदयाश्वान् Çâk. 7,20. v. l. für चोदय. नोदित v. l. für चोदित, ईरित Spr. 463. मातङ्गाः — अङ्कुशाङ्गुष्ठनोदिताः MBh. 9,1005. विष्णुना नाम्नि नोदितः R. 5,46,12. तेषां सूतमनोदयत् Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 47, *a*, 5 v. u.

— intens. *wiederholt wegstossen, vertreiben:* तान्विश्वे देवा अनोनुद्यन्त Ait. Br. 3,30.

— अति *vorübertreiben:* यन्नौ वोरुद्भिरतिनुन्नो नाव्या ऋतु स्रोत्याः AV. 8,7,15.

— अप *fortstossen, vertreiben, verscheuchen* ṚV. 1,167,4. अप मृधो नुदस्व 3,47,2. 10,131,1. अपं मृत्युं नुदतु AV. 12,3,49. 10,1,1. अपाघशंसं नुदतामरातिम् TBr. 3,1,2,4. 13. 14 in Z. f. d. K. d. M. 7,267. 269. 270. सर्वं रोगमपनुद्य शरीरात् Çâṅkh. Gṛhj. 3,8. Kauç. 48. 97. VS. 28,13. यः — अस्तौ क्रौञ्चानपानुदत् Bhâg. P. 1,16,35. धनतृष्णामपानुदत् MBh. 14, 1853; vgl. अपा. ममापनुद्याच्छोकम् Bhag. 2,8. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 132. Bhâg. P. 5,8,17. Kull. zu M. 11,86. 115. Bhatt. 10,13. Vgl. अपनुत्ति, °नुद, °नोद fgg. — caus. = simpl.: अपनोदित (भय) Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 132. — desid. s. अपनुनुत्सु.

— व्यप *vertreiben, verscheuchen:* अलक्ष्मीं व्यपनोत्स्यथ MBh. 3,10695. शोकं राजन्व्यपनुद 11,24. तेषां श्रमम् — व्यपानुदत् 7,8740; vgl. व्यपा und व्यपनुत्ति.

— अभि *Jmd stossen, drängen:* दण्डकाष्ठाभिनुन्नाङ्गी (वसुंधरा छायमाना) MBh. 14,1718. — caus. *antreiben:* ततो ऽभ्यनोदयत्कृष्णो युध्यतामिति दारुकम् MBh. 14,1478. मादृशेनाभिनोदितः 7,4226. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 47, *b*, 4.

— अव caus. *Jmd* (acc.) *durch Jmd* (acc.) *wegtreiben lassen:* यदि। कुत्स्नवानोदयिष्यस्त्वम् MBh. 7,3069.

— पर्यव *hinstossen d. h. hinschaffen zu* (acc.): बलिं ह्रियमाणं पन्थानं पर्यवनुदति Pañkav. Br. 15,7,4.

— अपा *forttreiben, vertreiben, verscheuchen, entfernen:* अभिद्रवार्जुन क्षिप्रं कुरून्द्रोणादपानुद MBh. 7,8691. पुरंदरस्य कर्णं त्वं बुद्धिमेतामपानुद 3,16973. कर्मदोषानपानुदन् (partic.) M. 6,95. गुरुस्त्रीगमनीयं तु व्रतैरेभिरपानुदेत् 11,102. 169. Die unlogische Verbindung der zwei Präpositionen ist nur durch das Metrum veranlasst.

— व्यपा *entfernen, verscheuchen:* परिवेष्टनमेतेषां क्षिप्रं चैव व्यपानुद MBh. 4,1319. ज्येष्ठस्य पाण्डुपुत्रस्य शोकं भीष्म व्यपानुद 12,1836. Auch hier gilt das bei अपा Bemerkte.

— उपा dass.: ततः शेषानुपानुदत्। इषुजालेन महता MBh. 7,1771. नाद्य शोकमुपानुदे *von sich entfernen, sich befreien von* 268. *zertrümmern, zerspalten:* (कार्मुकम्) तदप्यस्य शितैर्भल्लैस्त्रिधा त्रिभिरुपानुदत् 6,5619. Aller Wahrscheinlichkeit nach ist wohl überall अपानु° zu lesen.

— उप *herantreiben:* हुतमरुद्भुपनुन्नैः — अम्बुवाहैः Çiç. 4,68.

— निस् *ausstossen, wegräumen, austreiben, verscheuchen, entfernen* AV. 6,75,1. 12,2,15. 16. 42. Ait. Br. 4,6. 5,11. Kauç. 71. Taitt. Âr. 10. 1,8. क्षुधा निर्नुदति (lies निर्णु°) प्रज्ञाम् MBh. 14,2780. निर्णुदन्निवास्य चायुः 5,1590. तच्च निर्णुदति यत्पुरा कृतम् 12,7126 = 9037. निर्णुदन्पापमात्मनः R. 1,13,40. *von sich stossen, zurückweisen:* धाना मत्स्यान्पयो मांसं शाकं चैव न निर्णुदेत् M. 4,250. — Vgl. निर्णोद.

— अभिनिस् *austreiben, verscheuchen, entfernen:* अज्ञानाद्धि कृतं पापं तपसैवाभिनिर्नुदेत् (lies: °निर्णुदेत्) MBh. 12,10728.

— परा *wegstossen, — drängen, — treiben, entfernen* ṚV. 1,39,2. परा शर्धन्तं नुनुदे अभि क्षाम् 7,18,16. 32,25. 8,14,9. परावतं नुदेथाम् *von der Stelle rücken* 1,116,9. AV. 3,18,3. तन्नः पराणुद विभो कश्मलं मानसं महत् Bhâg. P. 3,7,7. तां चापि युष्मच्चरणसेवयाहं पराणुदे 18.

— परि *herabstossen:* नुत्त्या अच्युतं सदसस्परि स्वात् (अद्रिम्) ṚV. 6, 17,5. *hineinstossen in, verwunden:* नखदशनैर्धात्रीमात्मानं च परिणुदति Suçr. 1,375,6.

— प्र *fortstossen, vordrängen, forttreiben, verscheuchen* AV. 1,7,4. 2,25,5. 3,6,8. VS. 2,30. 15,1. सा नो भूमिः प्र णुदतां सपत्नान् AV. 12,1. 41. Pañkav. Br. 20,6,1. Kauç. 48. स शत्रुसेनां तरसा प्रणुद्य MBh. 4,1660. 5,1868. 14,224. नावमन्येद्भिगतं न प्रणुद्यात्कथंच न 13,3212. अन्धकारं प्रणुदन्नुदतिष्ठत चन्द्रमाः 4,1068. बुद्ध्या भयं प्रणुदति 5,1811. गावो मर्मैनः

प्रणुदन्तु 13,3675. प्रणोत्स्ये ऽहं भयमेतत् 14,267. प्रणुद्यान्मे वृजिनम् Hariv. 7442. R. 3,78,8. प्रणुद्य शोकम् (*bei sich*) R. Gorr. 2,53,41. *in Bewegung setzen, treiben:* प्र नाकमृष्वं नुनुदे बृहन्तम् R̥V. 7,86,1. — partic. प्रणुत्त AV. 9,2,14. 11,9,20. प्रणुन्न *fortgestossen* Çiç. 9,71. *vertrieben, verscheucht:* (दानवान्) गाण्डीवास्त्रप्रणुन्नान् MBh. 3,12253. 11392. 4,1490. 1695. *angetrieben:* (तेन) तेषां (हयानां) प्रणुन्नानामाशुवाच्छीघ्रगामिनाम् 3,12096. *in Bewegung gesetzt:* बाहुवेगप्रणुन्नेन समुद्रेण R. 5,3,38. तस्य सैन्यस्य रेणुमुद्भूतं वै वाजिखुरप्रणुन्नम् MBh. 3,15691. प्रणुदित in der Stelle: (गाम्) कशादण्डप्रणुदिताम् *weggetrieben* MBh. 1,6670. Vgl. प्रणुद u. s. w. — caus. 1) *von sich wegstossen:* स मृत्युपाशान्पुरतः प्रणोद्य शोकातिगो मोदते स्वर्गलोके Kathop. 1, 18. — 2) *in Bewegung setzen, aufregen:* भयप्रणोदितात्तरात्मन् Pańkat. 165, 10. — 3) *Jmd* (acc.) *zu Etwas* (acc.) *drängen, Jmd um Etwas angehen:* प्रणोदयाम्यहं यत्त्वां तन्मे व्याख्यातुमर्हसि Varâh. Bṛh. S. 87, 44.

— अतिप्र *Jmd stark drängen, Jmd stark zusetzen* Daçak. in Benf. Chr. 193, 14.

— अनुप्र *von sich stossen:* अनुगृह्णीयानानुप्रणुदेत् Kauç. 56. *verscheuchen, in die Flucht jagen:* अनुप्रणुन्ना रक्षोभिः सिंहैरिव महाद्विपाः R. 6,7,36.

— संप्र *treiben, drängen:* विधिना संप्रणुदितः शापायास्य मनो दधे MBh. 3,377. viell. *fern halten von* (ablat.) so v. a. *missgönnen* 5,745.

— प्रति *zurückstossen, abwehren:* अग्ने मन्युं प्रतिनुदन्परेषाम् R̥V. 10, 128,6. VS. 15,1. TS. 1,1,5,6. 9,8. Kâṭh. 28,4. 31,8. Pańkav. Br. 16,6, 12. आदित्या वा एतं भूत्यै प्रतिनुदन्ते TS. 2,3,1,1.

— वि 1) *auseinandertreiben, wegtreiben, vertreiben:* वि मृधो नुदस्व R̥V. 10,84,2. 180,2. Çâṅkh. Çr. 14,38,5. 6. — 2) *verwunden:* चोदयामास तानश्वान्विनुन्नान्भीष्मसायकैः MBh. 6,4846. मोचयामास तुरगान्विनुन्नाङ्कङ्कपत्रिभिः 7,3727. शरैर्विनुन्नाङ्गनियन्तृवाहयोः 8,4528. — 3) *schlagen, spielen* (die Cyther): वीणाम् Bhâg. P. 4,8,38. आतोद्यम् 12,39. — Vgl. विनुद u. s. w. — caus. 1) *vertreiben, verscheuchen:* तापं विनोदय दृष्टिभिः Gît. 10,13. विनोदितदिनक्लम Çiç. 4,66. — 2) *zubringen* (die Zeit): (तम्) आश्वासयन्तो विप्राग्र्याः क्षपां सर्वां व्यनोदयन् MBh. 3,46. — 3) *zerstreuen, aufheitern, erheitern:* (अप्सरसः) प्रहृष्टरूपा विनोदिताः केशिनिसूदनेन Hariv. 8470. प्रहृष्टकोयष्टिकोकिलस्वनैर्विनोदयन्तं (विनोदितं तं R. Gorr. 2,54,42) वसुधाधरम् R. 2,54,41. पुष्पं फलं चार्तवमाहरन्त्यः — विनोदयिष्यन्ति नवाभिषङ्गाम् (त्वाम्) Ragh. 14,77. कथं वा (देवी) सहजनाद्विनोद्यते Mâlav. 43,13. क्वोपविश्य — लतासु दृष्टिं विनोदयामि Çâk. 81,17, v. l. क्व नु खलु — अमन्दाक्रान्तमात्मानं विनोदयामि 32,12. Mâlav. 41,3. Vikr. 30,10. Prab. 2,16. लोलं विनोदय मनः सुमनोलतासु Spr. 135. चेतो विनोदयन् । स्थानस्थानेषु बभ्राम Kathâs. 26,74. — 4) *sich erheitern, sich ergötzen an* (instr.): लक्ष्मीर्विनोदयति येन Ragh. 5,67.

— अभिवि caus. *aufheitern, erheitern* MBh. 12,898.

— सम् *zusammendrängen, — bringen:* अमूं च मां च सं नुद AV. 6,139, 3. इहेमाविन्द्र सं नुद चक्रवाकेव दंपती 14,2,64. Kauç. 79. — caus. 1) dass.: स्वां सेनां समनोदयत् MBh. 6,777. तं तथा छिन्नमूलेन संनोदयितुमर्हसि (?) 12,5443. — 2) *herbeischaffen:* अहं संनोदयाम्येनं यः कार्यं साधयिष्यति R. 5,1,92. — 3) *antreiben:* हयोत्तमान् — संनोदयामास (संचोदयामास MBh. 3,2850) N. 20,33.

— उपसम् *zusammendrängen, — bringen, herbeischaffen:* मरीचीरुपसंनुद Taitt. Âr. 4,39,1. अस्मभ्यं तत्रमहरं सुवीर्यं गोमदश्ववदुपसंनुदेह Taitt. Br. 3,1,1,10 in Z. f. d. K. d. M. 7,268.

2. नुद् (= 1. नुद्) adj. am Ende eines comp. *vertreibend, verscheuchend, entfernend:* अराति° MBh. 3,1702. रतिश्रम° Kir. 5,28. Hierher oder zu नुद die Accusative: पापनुदम् Çvetâçv. Up. 6,6. श्रमनुदम् Ragh. 9,3. गुरुवचननुदम् *von sich weisend, nicht hörend auf* MBh. 12,12072. — Vgl. गर्भ°, जठर°, तमो°, तिमिर°.

नुद (von 1. नुद्) adj. dass.: शशी लोकतमोनुदः R. 1,35,17. 6,80,8. दुःखशोकतमो° Bhâg. P. 9,24,60. स्वेदनुदो ऽनिलः R. 2,91,24. In der Stelle: वर्जयेद्रुषतीं वाचं हिंसायुक्तां मनोनुदाम् MBh. 12,8777 ist wohl °तुदाम् *das Herz verletzend* zu lesen. — Vgl. तमो°.

नू s. u. 1. 2. und 3. नु.

नूतन (von 1. नु) adj. *neu, jung, neuerlich geschehen, — erschienen, jetzig, gegenwärtig* (von Personen und Sachen); *augenblicklich, plötzlich* (Gegens. पूर्व, पूर्व्य, पुराण, सन) Naigh. 3,28. Nir. 7,16. P. 5,4,30, Vârtt. 2. AK. 3,2,27. H. 1448. Halâj. 4,26. पूर्व्या महान्युत नूतना कृतानि R̥V. 2,11,6. स्तोमेभिः 3,32,13. 6,44,13. अवस् 3,47,5. 51,6. श्येनस्य चिज्जवसा नूतनेना गच्छतम् 5,78,4. 1,118,11. आयु 2,20,4. कस्तद्विभर्ति नूतनः 1,105,4. 1,2. पूर्वे, अपरासः, नूतनः 5,42,6. 6,21,5. ब्रह्मण्यन्त् 8. न पुराणो नोत नूतनः 10,43,5. AV. 7,21,1. TS. 3,3,1,1. अम्बर Varâh. Bṛh. S. 72, 13. 17. पूर्वपार्थिव, नूतनेश्वर Ragh. 8,15. इन्दु Kathâs. 13,58. °यौवन *frisch* 24,228. °मनोराज्याभिषिक्त (कन्दर्प) Sâh. D. 40,6. नय *neu* so v. a. *seltsam* Hit. 77,7.

नूतनय् (von नूतन), °यति *erneuern:* अजितकीर्तिमालां पदे पदे नूतनयस्यभीक्ष्णम् Bhâg. P. 3,8,1.

नूत्न adj. = नूतन und auch daraus entstanden Naigh. 3,28. P. 5,4, 30, Vârtt. 2. AK. 3,2,27. H. 1448. Halâj. 4,26. न तं इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वा उषसो न नूत्नाः *neu* so v. a. *künftig* R̥V. 7,18,20. नूत्ना इदिन्द्र ते वयमूती अभूम नहि नू ते अद्रिवः । विद्मा पुरा परीणसः 8,21,7. दुकूले Bhâg. P. 3,23,28. °वयस् *in der ersten Blüthe der Jahre stehend* 6,1,35. (स्त्रीणाम्) नूत्नं नूत्नं विचिन्वताम् *stets einen neuen* (Liebhaber) 8, 9, 10.

नूद m. *eine Art Maulbeerbaum* AK. 2,4,2,22.

नूनभाव (नूनम् + भाव) m. *Wahrscheinlichkeit:* °भावात् so v. a. नूनम् MBh. 3,59. Der Ausfall des Nasals befremdet.

नूनम् (von 1. नु) ved., नूनम् Çânt. 4, 13. adv. 1) *jetzt, gegenwärtig, eben, gerade:* पुरा, नूनम्, अपरम् R̥V. 2,28,8. 1,189,4. 6,33,5. 34,1. अवा नूनं यथा पुरा 48,19. न नूनमस्ति नो श्वः 1,170,1. उप नूनं युयुजे वृषणा हरी आ च जगाम 8,4,11. शिशीते नूनं परशुम् 10,53,9. AV. 7,73,2. Çat. Br. 1,4,1,16. — 2) *nun* (in nächster Zukunft), *alsbald, von nun an, künftig:* अद्या नूनं च R̥V. 1,13,6. उत नूनं यदिन्द्रियं करिष्या: 4,30,23, 7, 26,3. नूनं सेनदृशनिम् 104,20. या व्यूषुर्याश्च नूनं व्युच्छान् 1,113,10. ताः प्रत्नवन्नव्यसीर्नूनमस्मे रेवदुच्छन्तु 124,9. नूनमर्थ 8,46,15. — 3) *nun, denn, also;* folgernd, auffordernd, anreihend (wie 1. नु): नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयात् R̥V. 2,11,21. इन्द्राय नूनमर्चत 1,84,5. 4,33,11. 5,42,1. 14. नूनं तदिन्द्र दद्धि नः 8,13,5. 18,1. किं नूनमस्मान्कृणवदरातिः 48,3. प्र ननं जातवेदसमश्वं हिनोत 10,188,3. 1,82,3. घस्तां नूनम् VS. 21,43.

in der Frage *denn:* मध्यं क्व वो नूनमन्तः ṚV. 10,111,8. कर्द्ध नूनं कंधप्रियो यदिन्द्रमज़कातन 8,7,31. — 4) *aller Wahrscheinlichkeit nach, gewiss, sicherlich;* = निश्चये, अर्थनिश्चये, निश्चिते AK. 3,5,16. 3,4,32 (Colebr. 28), 12. H. 1540. an. 7,40. Med. avj. 60. Halâj. 5,93. = तर्के AK. 3,4,32 (Colebr. 28), 12. H. an. Med. Halâj. ṚV. 5,70,1. AV. 4,1,6. उ कि नूनम् Çat. Br. 1,4,2,16. तदेतन्नूनं तदास 7,4,3.6. इतर इन्नूनं सः 11, 2,5,1. 4,1,2,4. न नूनम् ṚV. 8,32,16. न वै नूनं भगवन्तस्त एतदवेदिषुर्यद्येतदवेदिष्यन् कथं मे नावक्ष्यन् Khând. Up. 6,1,7. नूनं मन्ये न दोषो ऽस्ति नैषधस्य महात्मनः। यत्तु मे वचनं राजा नाभिनन्दति मोहितः॥ MBh. 3, 2288. 2553. 2564. 2569. 2676. 2887. 1,5919. Daç. 1,38. 39. R. 2,24,5. 3, 41,2. Ragh. 1,29. 66. 67. Kumâras. 1,12. 5,75. Çâk. 78. 99. 138. 152. 13,4. 102,7. Megh. 9. 18. 47. 78. 82. 88. Bhartr. 1,10. Kathâs. 9,50. Vid. 136. Çṛṅgârat. 6. Bhâg. P. 1,17,23. Hit. 43,15. — Nach Med. noch स्मरणे und वाक्यपूरणे (partic. explet.).

नूपुर 1) m. n. Trik. 3,5,10. *Fussschmuck, Fussring* (insbes. bei Weibern) AK. 2,6,2,11. H. 665. Halâj. 2,406. अप्सरोनूपुररवैः MBh. 3,11092. °शिञ्जित R. 1,9,17. 2,60,19. 3,58,32. Mṛkkh. 15,3. Ṛt. 1,5. Kâm. Nitis. 7,53. Varâh. Bṛh. S. 47,14. 77,1. Hit. II,70. Kathâs. 25,159. 173. Dev. 2,26. Vet. in LA. 21,1. bei Kṛshṇa Bhâg. P. 4,8,49. 6,4,38. Am Ende eines adj. comp. f. आ Hariv. 3629. Gît. 2,16. — 2) m. N. pr. eines Nachkommen des Ikshvâku Schiefner, Lebensb. 233 (3); aus dem Tibet. zurückübersetzt.

नूपुरवत् (von नूपुर) adj. *mit einem Fussschmuck versehen:* पाद Amar. 32.

नृकुक्कुर (1. नर् + कु°) m. *ein Hund von einem Menschen* Râga-Tar. 7,290 (nach Troyer N. pr.).

नृकूट (1. नर् + कूट) s. नार्कुट.

नृकेसरिन् (1. नर् + के°) m. *halb Mensch halb Löwe,* Vishṇu in seinem 4ten Avatâra Verz. d. Oxf. H. No. 382 am Ende. — Vgl. नरकेशरिन् u. s. w.

नृग (1. नर् + 1. ग) 1) m. N. pr. eines alten Königs MBh. 2,319. 3, 8329. fgg. 7,2282. 9,3031. Grosssohn Oghavant's 13,121. कृकलासत्वमागतः 332. 3452. fgg. 14,2789. Sohn Uçînara's von der Nṛgâ Hariv. 1676. von ihm stammen die Jaudheja 1678. Sohn Manu's VP. bei Muir, Sanskrit Texts I,44. Bhâg. P. 9,1,12. Vater Sumati's 2,17. °अधप्रवेश Verz. d. B. H. 123, *a*, 4. °तीर्थ = कृकलासतीर्थ (vgl. oben) Verz. d. Oxf. H. No. 124. नृगस्य साम Ind. St. 3,222. — 2) f. आ N. pr. der Gemahlin Uçînara's und Mutter Nṛga's Hariv. 1675. fg.

नृचक्षस् (1. नर् + च°) Vop. 26,68. 1) adj. *a) Männer schauend, — beobachtend:* स्पशः ṚV. 9,73,7. द्रष्टारः AV. 19,47,3. नृचक्षसस्ते अभि चक्षते हविः ṚV. 10,107,4. 63,4. VS. 14,24. die Sonne AV. 10,3,18. 13, 2,2. ṚV. 7,60,2. Savitar 1,22,7. Soma 91,2. त्वं हि नस्तन्वः सोम गोपा गात्रेगात्रे निषसत्था नृचक्षाः 8,48,9. 9,8,9. 45,1. 70,4. 86,23. TS. 3, 2,5,1. Agni ṚV. 3,15,1. 4,3,3. 10,87,10. AV. 1,7,5. Mitra-Varuṇa 4,16,7. 29,2. — *b) Männer leitend:* ऋषि ṚV. 3,53,9. 10. — *c)* viell. so v. a. (*unter Menschen*) *lebend:* सुसंदृशं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य। वि पश्येम नृचक्षसः (wo viell. ursprünglich °सम्) ṚV. 10,158,5. ते घेदग्ने स्वाध्यो ऽहा विश्वा नृचक्षसः। तरन्तः स्याम दुर्गहा 8,43,30. — 2) m. *ein* Râkshasa (*die Menschen beobachtend, ihnen auflauernd*) P. 2,4,54, Vârtt. 3, Sch. Uggval. zu Uṇâdis. 4,232 (proparox.). Trik. 1,1,73. H. 187.

नृचक्षुस् (1. नर् + च°) 1) adj. *mit menschlichen Augen sehend:* समुद्रं मेनिरे तद्धि खमाहुतं नृचक्षुषः Hariv. 3905. — 2) m. N. pr. eines Fürsten, eines Grosssohnes (oder Sohnes) des Sunîtha VP. 462. Bhâg. P. 9,22,40. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 40, *b*, 13. 14 (v. l. °चक्षुष). LIA. I, Anh. xxvi.

नृचन्द्र (1. नर् + च°) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Rantinâra, Matsja-P. in VP. 448, N. 10.

नृजल (1. नर् + जल) n. *menschlicher Harn* H. 633.

नृजित् (1. नर् + जित्) 1) adj. *Männer besiegend* oder *fangend* ṚV. 2,21,1. — 2) N. eines Ekâha Çâṅkh. Çr. 14,43,1. 15,10,6.

नृत् (= नर्त्) f. *Gebärde:* को बाणं को नृतो दधौ (पुरुषे) AV. 10,2,17.

1. नृति (von नर्त्) f. *Tanz, Spiel* Çabdar. im ÇKDr. प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय ṚV. 10,18,3. etwa *das anmuthige* oder *feierliche Auftreten, Erscheinen:* प्र ते अस्या उषसः प्रापरस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम् 29,2.

2. नृति in der Stelle: ततस्त ईर्ष्यां मुञ्चामि निरूष्माणं नृतेरिव AV. 6,18,3. Dem Zusammenhange nach etwa *wie Dampf aus einem Topfe* oder desgl. Die Vermuthung liegt nahe, dass die Lesart entstellt sei; viell. वृतेरिव *aus einem Verschluss* (z. B. einem zugedeckten Kochgefäss) oder दृतेरिव, in welchem Falle *die bei Oeffnung des Schlauchs zischend entweichende Luft* unter ऊष्मन् zu verstehen wäre.

नृतु (von नर्त्) 1) adj. etwa *gestuosus, lebhaft, beweglich;* meist zur Bez. des Indra: यः पूर्व्यामनुष्टुतिमीशे कृष्टीनां नृतुः ṚV. 8,57,7. इन्द्र इन्नो महानां दाता वाजानां नृतुः 81,3. 24,9. 12. 1,130,7. 2,22,4. 6,29,3. नृतू die Açvin 63,5. नृतवः die Marut 8,20,22. — 2) नृतू Uṇâdis. 1, 93. m. *Tänzer, Schauspieler* Uggval. अधि पेशांसि वपते नृतूरिव ṚV. 1, 92,4. Nach Uṇâdivṛ. im Saṅkshiptas. *die Erde; Wurm; lang* (दीर्घः).

नृतेजस् TBr. 2,8,2,1 fehlerhaft für स्तेजाः.

नृत्त n. *Tanz* s. u. नर्त्; nachgetragen könnte hier werden AV. 11,8, 24. नृत्तं तालल्याश्रयम् Daçar. 1,9. नृत्तज्ञ Varâh. Bṛh. S. 5,73.

नृत्तमय (von नृत्त) adj. f. ई *in Tanz bestehend:* चेष्टा Kathâs. 23,84.

नृत्य (von नर्त्) n. *Tanz, Gebärdenspiel, Pantomime* AK. 1,1,7,10. H. 279. fg. Halâj. 1,93. भावाश्रयं नृत्यम् Daçar. 1,9. नृत्यगीते Kathop. 1,26. Indr. 3,6. Sund. 4,8. MBh. 2,2069. Hariv. 9113. R. 1,9,8. Suçr. 1,335,9. रङ्गस्य दर्शयित्वा निवर्तते नर्तकी यथा नृत्यात् Sâṅkhjak. 59. Megh. 37. प्रमोदनृत्यैः — वारयोषिताम् Ragh. 3,19. Spr. 434. Varâh. Bṛh. S. 45,17. 59,15. Bṛh. 17,3. 26(25),9. Pañkat. 187,12. गीतवाद्यनृत्यभेदेन Madhus. in Ind. St. 1,22,4. नृत्यैक्षणा AK. 3,4,20,226. नृत्यं मयूराः (विजहुः) Ragh. 14,69. Megh. 33.

नृत्यप्रिय (नृ° + प्रिय) 1) adj. *den Tanz liebend.* — 2) m. *Pfau* H. ç. 187 (fälschlich नित्यप्रिय). — 3) f. आ N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9,2628.

नृत्यशाला (नृ° + शा°) f. *Tanzsaal* H. an. 3,245.

नृत्यसर्वस्व (नृ° + स°) n. *das Ganze des Tanzes,* Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 126,*a*.

नृत्यस्थान (नृ° + स्थान) n. *Tanzplatz* AK. 3,4,14,66.

नृदेव (1. नर् + देव) m. *der Gott unter den Menschen, ein König*

MBH. 1, 2119. HARIV. 8811. R. GORR. 2, 1, 42. BHÂG. P. 1, 16, 5. 2, 7, 38.

नृधर्मन् (1. नर् + ध°) m. Bein. Kuvera's H. 189.

नृधूत (1. नर् + धूत) adj. *von Männern geschüttelt, — bewegt;* vom Soma ṚV. 9, 72, 4.

नृनमन (1. नर् + न°) n. wohl *die Verbeugung der Menschen* gaṇa लुभादि zu P. 8, 4, 39.

नृप (1. नर् + प) m. *Beschützer der Menschen, Krieger, Fürst* AK. 2, 8, 1, 1. 3, 4, 14, 63. TRIK. 2, 8, 1. H. 690. HALÂJ. 2, 266. 5, 54. ÇÂṄKH. ÇR. 16, 9, 10. M. 2, 139. 4, 85 u. s. w. N. 2, 15. 5, 28. R. 1, 4, 31. RAGH. 1, 16. VARÂH. BṚH. S. 3, 15. °रामचन्द्र Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 5, Çl. 5.

नृपकन्द (नृप + क°) m. *eine Zwiebelart* = राजपलाण्डु RÂGAN. im ÇKDR.

नृपक्रिया (नृप + क्रि°) f. *Regierung, Herrschaft:* सुद्युम्नः कारयामास प्रतिष्ठाने नृपक्रियाम् HARIV. 637.

नृपगृह (नृप + गृह) n. *die Wohnung des Fürsten, Palast* VARÂH. BṚH. S. 52, 4. RÂGA-TAR. 6, 241.

नृपंजय (नृपम्, acc. von नृप, + जय) m. N. pr. zweier Fürsten: eines Sohnes des Suvîra HARIV. 1084. fg. VP. 453. des Medhâvin 462. BHÂG. P. 9, 22, 41. LIA. I, Anh. XXVI.

नृपति (1. नर् + प°) m. *Herr der Menschen:* 1) *König, Fürst, Herrscher* (auch von Göttern gesagt) ÇABDAR. im ÇKDR. नृणां नृपतिः ṚV. 2, 1, 1. 7. 4, 20, 1. 10, 44, 2. 3. 7, 69, 1. AV. 5, 18, 1. 15. TAITT. ÂR. 6, 3, 3. 10, 77. M. 7, 33. 34. 39 u. s. w. N. 2, 6. 12, 28. R. 1, 8, 5. SUÇR. 1, 122, 3. BHARTṚ. 3, 5. RAGH. 2, 30. 3, 70. VARÂH. BṚH. S. 3, 27. 11, 58. AK. 2, 8, 1, 4. HIT. I, 19. आदित्यसेन° VID. 95. 137. अरण्य° *König des Waldes*, vom Tiger N. 12, 25. °पथ *Königsstrasse, Hauptstrasse* DAÇAK. in BENF. Chr. 199, 24. — 2) Bein. Kuvera's ÇABDAR. im ÇKDR.

नृपतिवल्लभ (नृ° + व°) m. *eine best. Arzeneipflanze* RATNÂV. im ÇKDR.

नृपत्नी (1. नर् + प°) f. *Fürstin, Herrscherin* ṚV. 1, 22, 11.

नृपत्व (von नृप) n. *Königthum, Königswürde, Herrschaft:* न मे कार्यं नृपत्वेन HARIV. 4891. ÇÂK. CH. 141, 15. विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदा च न KÂṆ. 3. °त्वं कर् *die Herrschaft haben, herrschen* VARÂH. BṚH. S. 69, 26.

नृपद्रुम (नृप + द्रुम) m. 1) *Cathartocarpus (Cassia) fistula* (आरग्वध). — 2) = राजादनी *ein best. Baum* RÂGAN. im ÇKDR.

नृपप्रिय (नृप + प्रिय) 1) m. *a) Bambusa spinosa* ÇABDAK. im ÇKDR. — *b) eine Varietät von Saccharum Sara* (शर). — *c) Reis.* — *d) eine Zwiebelart* (राजपलाण्डु). — *e) der Mangobaum.* — 2) f. आ *a) Pandanus odoratissimus.* — *b) eine Art Dattelbaum* (राजखर्जूरी) RÂGAN. im ÇKDR.

नृपप्रियफला (नृप-प्रिय + फल) f. *Solanum Melongena* RÂGAN. im ÇKDR.

नृपबदर (नृप + ब°) m. *eine Art Judendorn* (राजबदर); n. *die Frucht* RÂGAN. im ÇKDR.

नृपमन्दिर (नृप + म°) n. *die Wohnung eines Fürsten, Palast* H. 992.

नृपमाङ्गल्यक (नृप + माङ्गल्य) n. *Tabernaemontana coronaria Willd.* RÂGAN. im ÇKDR.

नृपमान (नृप + मान?) m. *sound of musick, made to give warning to kings when eating or feasting* WILS. Falsche Lesart in TRIK. 1, 1, 123; vgl. नृपाभीर.

नृपलक्ष्मन् (नृप + ल°) n. *ein königliches Abzeichen*, insbes. *der weisse Sonnenschirm* AK. 2, 8, 1, 32. H. ç. 139 (wo der Visarga am Ende fehlerhaft ist).

नृपलिङ्ग (नृप + लिङ्ग) n. *ein königliches Abzeichen:* °धर BHÂG. P. 1, 16, 4.

नृपवल्लभ (नृप + व°) 1) adj. *dem Könige lieb.* — 2) m. *eine Mangoart* (राजाम्र) RÂGAN. im ÇKDR. — 3) f. आ *a) des Königs Gemahlin* ÇKDR. WILS. — *b) eine best. Blume* (केविकापुष्प) RÂGAN. im ÇKDR.

नृपवृत्त (नृप + वृत्त) m. so v. a. राजवृत्त SUÇR. 2, 456, 8. 521, 19.

नृपशु (1. नर् + पशु) m. *ein als Opferthier dienender Mensch* BHÂG. P. 5, 26, 31.

नृपसभ (नृप + सभा) n. *eine Versammlung von Fürsten* oder *fürstlicher Palast* AK. 3, 6, 1, 27.

नृपसुता (नृप + सु°) f. *Moschusratte (Fürstentochter!)* VARÂH. BṚH. S. 87, 5.

नृपांश (नृप + अंश) m. *des Königs Antheil* (an Getreide u. s. w.) WILS.

नृपाकृष्ट (नृप + आकृष्ट) Bez. *einer best. vortheilhaften Stellung im Spiele* Katuraṅga TITHJÂDIT. im ÇKDR. AS. Res. II, 164. — Vgl. नौकाकृष्ट.

नृपाङ्गण und नृपाङ्गन (नृप + अ°) n. *ein königlicher Hof* BHARTṚ. 2, 46; vgl. KÂVJAPR. 166, 15.

नृपाण (1. नर् + पान) adj. *den Männern einen Trunk gebend* NIR. 5, 26. ṚV. 10, 101, 7. 8.

नृपातर् (1. नर् + पा°) m. *Hüter der Männer:* नराम् ṚV. 1, 174, 10. जनानाम् 7, 74, 6.

नृपात्मज 1) m. (नृप + आत्मज) *Königssohn* R. 1, 1, 51. — 2) f. आ (नृप + आत्मजा) *a) Königstochter* NAISH. 10, 15 nach der Lesart भीमनृपात्मजायाः im ÇKDR. — *b) eine Gurkenart* RATNAM. im ÇKDR.

नृपाध्वर (नृप + अ°) m. *ein Königsopfer* (s. राजसूय) TRIK. 2, 7, 5.

नृपानुचर (नृप + अनु°) m. *Begleiter des Fürsten, Minister* VARÂH. BṚH. S. 19, 3.

नृपान्न (नृप + अन्न) n. *eine Reisart* (राजान्न) RÂGAN. im ÇKDR.

नृपान्यत्व (नृप + अ°) n. *Regierungswechsel* VÂRAH. BṚH. S. 94, 6.

नृपाभीर (नृप + आ°) n. *Musik während der Tafel des Fürsten* TRIK. 1, 1, 123 nach den Corrigg.; der Text liesst नृपमान.

नृपामय (नृप + आमय) m. *Lungenschwindsucht* RÂGAN. im ÇKDR. — Vgl. राजयक्ष्मन्.

नृपाय्य (1. नर् + पा°) adj. *Männer schirmend* VS. PRÂT. 4, 150. वर्तिस् ṚV. 2, 41, 7. 8, 9, 18. 26, 14. 15. छर्दिस् 10, 35, 12.

नृपाल (1. नर् + पाल) m. *Schützer der Menschen, König* BHARTṚ. 3, 32. BHÂG. P. 4, 16, 21.

नृपालय (नृप + आ°) m. *des Fürsten Wohnung, Palast* R. 2, 33, 27.

नृपावर्त (नृप + आ°) n. *eine Art Edelstein* (राजावर्त) RÂGAN. im ÇKDR.

नृपासन (नृप + आ°) n. *Thron* AK. 2, 8, 1, 31. H. 716. MBH. 1, 7007. BHÂG. P. 3, 1, 29. 4, 8, 13. RÂGA-TAR. 2, 120. 6, 115. am Ende eines adj. comp. f. आ 332.

नृपास्पद (नृप + आ°) n. *des Fürsten Standort, Palast* RÂGA-TAR. 6. 116. 214.

नृपाह्वय (नृप + आ°) m. *eine Zwiebelart* (राजपलाण्डु) RÂGAN. im ÇKDR.;

vgl. नृपकन्द.

नृपीठ n. v. l. für कृपीट unter den Synonymen für *Wasser* Naigh. 1, 12.

नृपीति (1. नर् + पी°) f. *Schutz der Männer* ṚV. 7,15,14. 20,8.

नृपेशस् (1. नर् + पे°) adj. nach Sâj. *männergestaltig; viell. von Männern gebildet, — geschmückt* ṚV. 3,4,5.

नृपोचित (नृप + उ°) 1) adj. *dem Fürsten entsprechend.* — 2) m. *eine Bohnenart* (राजमाष) Râǵan. im ÇKDr.

नृबाहु (1. नर् + बाहु) m. *Männerarm:* नृबाहुभ्यां चोदितः (सोमः) ṚV. 9,72,5.

नृभर्तर् (1. नर् + भ°) m. *Fürst, Herrscher* Varâh. Bṛh. S. 93,14.

नृभोजस् (1. नर् + भो°) adj. *Männer nährend* ṚV. 10, 123,2.

नृमणस् (1. नर् + मनस्) P. 8,4,26, Sch. adj. wohl *männerfreundlich,* von Indra ṚV. 1,51,5.10. 4,16,9. 7,19,4. 8,85,13. तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः 10,45,1. समुद्रे त्वा नृमणा अप्स्व१न्तरीधे 3. 92,14. रोदसी 1,167,5. बृहस्पतिर्म आत्मा नृमणा नाम हृद्यः AV. 16,3,5. यो ऽग्निर्नृमणा नाम ब्राह्मणेषु प्रविष्टः Kauç. 65. das Ross VS. 22,19.

नृमणस्य (vom vorherg.), °स्यते *männerfreundlich sein:* अस्मभ्यं नृम्णमा भरास्मभ्यं नृमणस्यते ṚV. 5,38,4.

नृमणा f. N. pr. eines Flusses Bhâg. P. 5,20,4.

नृमणि (1. नर् + म°) m. Name eines die Kinder fassenden Dämons (Graha) Pâr. Gṛhj. 1,16.

नृमन (1. नर् + मन?) gaṇa क्षुभ्नादि zu P. 8,4,39; die andere Recension hat st. dessen नृनमन.

नृमन्त् (von 1. नर्) adj. *männerreich;* m. N. pr. eines Mannes P. 8,2,9, Vârtt., Sch.

नृमर (1. नर् + मर) adj. *Männer tödtend;* vgl. नार्मर.

नृमांस (1. नर् + मांस) n. *Menschenfleisch:* नृमांसाशन Kathâs. 20,104. fg.

नृमादन (1. नर् + मा°) adj. *Männer erheiternd,* vom Soma ṚV. 1,4,7. 9,24,4. 67,2.

नृमिथुन (1. नर् + मि°) n. *die Zwillinge im Thierkreise* Ind. St. 2,415. — Vgl. नृयुग्म.

नृमेघ (1. नर् + मेघ) m. *ein als regnende Wolke gedachter Mensch:* उपकारं सुहृद्वर्गे यो ऽपकारं च शत्रुषु । नृमेघो वर्षति प्राज्ञः Mârk. P. 20,30.

1. नृमेध (1. नर् + मेध) m. *Menschenopfer* Colebr. Misc. Ess. I,73. Ind. St. 3,385. 390.

2. नृमेध (1. नर् + मेधा) m. N. pr. eines Mannes: अग्निर्नृमेधं प्रजयासृजत्सम् ṚV. 10,80,3. 132,7. TS. 2,5,8,3. ein Âṅgirasa und Liedverfasser von ṚV. 8,87.88. Die Form °धस् SV. Anukr., Kâṭh. Anukr. und Pañḱav. Br. 8,8,21. — Vgl. नार्मेध.

नृम्ण (von 1. नर्) 1) n. *virtus, Mannhaftigkeit, Tüchtigkeit; Muth, Kraft;* auch pl. Naigh. 2,9. तस्मिन्नृम्णमुत क्रतुं देवा ओजांसि सं दधुः ṚV. 1,80,15. 4,22,9. 5,33,6. नृम्णैः पौंस्येभिश्च 6,66,2. 7,30,1. अहं दस्युभ्यः परि नृम्णमा ददे 10,48,2. बाह्वोर्वो बलं हितम् । नृम्णा शीर्षसु 5,57,6. 9,48,1. 10,102,8. हस्ते दधानो नृम्णा विश्वानि *alle Kräfte in seiner Hand vereinigend* 1,67,3(2). AV. 4,24,3. 8,5,21. इन्द्रियम्, नृम्णम्, क्रतुः, वर्चांसि VS. 9,22. Kâṭh. 28,4. Taitt. Âr. 4,40,1. Nach Naigh. 2,10 auch so v. a. धन und so oft bei den Commentt. Vgl. तुवि°, त्वेष°. — 2) adj. als Beiw. Kṛshṇa's Bhâg. P. 4,8,46. *qui donne le bonheur* Burnouf.

नृम्णवर्धन (नृ° + व°) adj. *Muth mehrend* ṚV. 2,36,5.

नृयज्ञ (1. नर् + यज्ञ) m. *das den Menschen darzubringende Opfer, Gastfreundschaft* H. 822. M. 3,70. 4,21. Mârk. P. 29,30.

नृयुग्म (1. नर् + यु°) n. *die Zwillinge im Thierkreise* Ind. St. 2,415. — Vgl. नृमिथुन.

नृलोक (1. नर् + लोक) m. *die Welt der Menschen, die Erde* MBh. 2,841. Indr. 3,7. Bhag. 11,48. Hariv. 4329. Bhâg. P. 1,16,9. 7,14,5. °पाल 2,6,42.

नृवत् (von 1. नर्) adv. *wie ein Mann, wie es Männern gebührt, tüchtig, nachhaltig, fortiter;* überh. steigernd: नृवद्दधानो नर्या पुरूणि ṚV. 3,34,5. नृवत्परिज्मन्नोनुवन्त वाताः 4,22,4. मक्षू इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्राः 6,19,1. 33,10. नृवद्वसो सदमिद्धेह्यस्मे *tüchtig und immerzu gieb uns* 1,12. 10,28,12. Könnte auch adv. zu नृवन्त् sein.

नृवत्सखि (नृवन्त् + स°) adj. *männliche Genossen habend:* यज्ञ ṚV. 4,2,5.

नृवन्त् (von 1. नर्) adj. *männnlich; den Männern gehörig, für die M. passend, aus M. bestehend, von M. begleitet u. s. w.:* सूरीन् ṚV. 6,17,14. रायः पुरुवीरस्य नृवतः 22,3. 50,11. 9,93,5. प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम 7,41,3. क्षय 6,25,6. त्वा 10,2,6. प्रजावता नृवता वाजान् 1,92,7. रथ 6,62,10. वामम् 19,10. श्रवस् 5,18,5. उक्थ 7,26,1. गिरः 3,8. छर्दिस् 8,18,21. शर्मन् 4,55,4.

नृवराह (1. नर् + व°) m. *halb Mensch halb Eber,* Vishṇu in einem seiner Avatâra Agni-P. im ÇKDr.

नृवाहण (1. नर् + वाहन) adj. *Männer führend,* von einem Wagen ṚV. 2,37,5.

नृवाहस् (1. नर् + वा°) adj. dass. ṚV. 1,6,2. 8,25,23.

नृवेष्टन (1. नर् + वे°) adj. *mit Menschen(-knochen) umgeben;* m. Beiname Çiva's H. ç. 44.

1. नृशंस m. der Zusammensetzung nach gleichbedeutend mit नराशंस, aber nicht wie dieses Bez. des Agni: भगो नृशंस उर्वन्तरिक्षं विश्वे देवाः पवमानं जुषन्त ṚV. 9,81,5. Wenn man damit vergleicht शं नो भगः शमु नः शंसो अस्तु 7,35,2 und (हुवे) भगं नु शंसं सवितारमूतये 5,46,3, so kann man vermuthen, dass auch in unserer Stelle ursprünglich नु शंस gestanden habe. Vgl. u. शंस.

2. नृशंस (1. नर् + शंस) adj. f. आ *den Menschen Schaden bringend, boshaft, gemein, niederträchtig;* von Personen und Handlungen AK. 3,1,47. H. 376. Halâj. 2,217. Einschieb. nach ṚV. 9,67 (v. 12). Kâtj. Çr. 22,4,4. 7. Pañḱav. Br. 17,2,1. 2. 4. M. 3,41. 4,216. Jâǵn. 1,164. Brâhman. 1,24. MBh. 4,676. 12,2691. 6036. Daç. 2,71. R. 1,6,10. 2,49,5. 59,31. 88,12. R. Gorr. 2,10,28. 4,34,18. 6,8,16. Mṛḱḱh. 53,9. Varâh. Bṛh. S. 16,31. Pañḱat. III, 142. ed. orn. I, 211. Hit. I, 70. 123,17. Bhâg. P. 6,11,17. 8,9,19. °वर्ण *Kaste* MBh. 13,513. एषां चान्यतमत्यागो नृशंसो गर्हितो बुधैः Brâhman. 1,33. MBh. 1,3649. 4566. नृशंसं बत राजेन्द्र यन्माम् — नाशयति 3,2371. 2775. 5,374. 6,2917. त्यज स्थानं नात्र नृशंसमस्ति 17,80. 82. R. 2,24,12. 38,7. 78,11. °कृत् Draup. 6,12. MBh. 12,6032. °कारिन् 13,4813. °वादिन् 1,3558.

नृशंसता (von नृशंस) f. *Gemeinheit, Niederträchtigkeit* Kathâs. 26,192. Som. Nal. 124. Râǵa-Tar. 1,304.

नृशंसवत् (von नृशंस) adj. = नृशंस *gemein, niederträchtig:* पापकर्मा नृशंसवान् MBH. 4,975.

नृशंस्य (wie eben) 1) adj. f. श्रा dass. MBH. 13,3011. वृत्ति 5,4519. — 2) n. *Gemeinheit, Niederträchtigkeit* MBH. 3,494. 15707.

नृशृङ्ग (1. नर् + शृङ्ग) n. *Menschenhorn*, als Beispiel eines Undings असत्; KAP. 1,115.

नृषद् (1. नर् + सद्) 1) adj. *unter Männern sitzend* ṚV. 4,40,5. VS. 9,2. 17,12. AIT. BR. 7,15 (s. u. निषद्वर्). — 2) m. N. pr. des Vaters von Kaṇva: उत काण्वं नृषदः पुत्रमाहुः ṚV. 10,31,11. — 3) = बुद्धि BHÂG. P. 5,7,13. नृषु सीदति उपाधितया तिष्ठतीति नृषद्बुद्धिः Glosse in der Calc. lith. Ausg. von 1830 (GILD. 205). — Vgl. नार्षद.

नृषदन (1. नर् + सदन) n. *Männerversammlung, Aufenthalt der Männer* ṚV. 5,7,2. 7,7,5. अग्निर्भुवो नृषदनमर्वाभिः 20,1. यज्ञे दिवो नृषदने पृथिव्या नरो यत्र देवयवो मदन्ति 97,1. त्वां नृषदनेषु हूमहे 8,26,24. 10,92,7.

नृषद्मन् (1. नर् + स°) adj. v. l. für नृषद्वन् SV. I, 1,2,3,5.

नृषद्वन् (1. नर् + स°) adj. *unter den Männern wohnend* ṚV. 10,46,1.

नृषह् oder नृषाह् (1. नर् + सह् oder साह्) adj. *Männer bezwingend* ṚV. 8,16,1.

नृषह्य und नृषाह्य (1. नर् + स°, सा°), jenes, wenn das Wort die Geltung eines Amphibrachys, dieses, wenn es die eines Dijambos hat (ṚV. PRÂT. 9,21. 22). 1) adj. *Männer bewältigend:* श्रा नः शुष्मं नृषाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् (पवस्व) ṚV. 9,30,3. — 2) n. *Männerbewältigung* ṚV. 1,33,14. नृषाह्ये सासह्वाँ श्रमित्रान् 100,5. 112,22. 6,25,8. 8,9,20. 36,7. परि स्रव वाजसातौ नृषह्ये 9,97,19. 10,38,1. 4.

नृषा (1. नर् + सा = सन्) adj. P. 3,2,67, Sch. 8,3,108, Sch. *Männer verschaffend* ṚV. 9,2,10.

नृषाच् (1. नर् + साच्) adj. *den Männern zugethan*, von den Marut ṚV. 1,52,9. 64,9. वृषणा: 7,21,2.

नृषाति (1. नर् + साति) f. *Männererbeutung:* शूरो नृषाता शवसश्चकान श्रा गोमति व्रजे भजा त्वं नः ṚV. 7,27,1. SÂJ. zu ṚV. und TS. führt die Form auf नृषातर् zurück, aber सातर् (st. सनितर्) ist uns sonst nicht vorgekommen.

नृषाह् und नृषाह्य s. u. नृषह् und नृषह्य.

नृषूत (1. नर् + सूत) adj. *von Männern angetrieben* ṚV. 8,4,1.

नृसिंह (1. नर् + सिंह) m. 1) *ein Löwe unter den Männern, ein grosser Held* MBH. 9,3031. R. 5,53,26. — 2) *halb Mensch halb Löwe*, Vishṇu *in seinem 4ten* Avatâra TRIK. 1,1,28. MBH. 3,15836. HARIV. 2279. BHÂG. P. 5,18,14. 7,8,20. ÇIVA-P. 1,2 in Verz. d. Oxf. H. No. 113. °मन्त्र TANTRAS. ebend. 93, *b*, 10. °महिमन् Verz. d. B. H. No. 826. नृसिंहरूपम् = नृसिंह H. ç. 68, wo °सिंहवपुरव्ययः zu lesen ist. — 3) N. RÂǴAN. im [illegible]dener Männer COLEBR. Misc. Ess. II, 359 u. s. w. Verz. d. Oxf. नृपमन्दिर (नृप [illegible] Verz. d. B. H. No. 833. 864. 866. 874. नृसिंहाचार्य 738. नृपमाङ्गल्यक (नृप [illegible] *Tag in der lichten Hälfte des Monats* Vaiçâkha RÂǴAN. im ÇKDR. [illegible] II, 280. — 4) *eine Art coitus* RATIM. im ÇKDR. नृपमान (नृप + मान?) [illegible]) f. Titel eines Werkes COLEBR. Misc. Ess. II, *to kings when eating or feas*[illegible]. vgl. नृपाभीर. [illegible]) Titel einer Upanishad COLEBR. Misc. Ess. I, 91 96. Verz. d. B. H. No. 348. Verz. d. Oxf. H. 104, *a*. Ind. St. 1,249 u. s. w.

नृसिंहपुराण (नृ° + पु°) n. Titel eines Upapurâṇa COLEBR. Misc. Ess. I, 103. Ind. St. 1,469. — Vgl. u. नरसिंह.

नृसिंहभट्ट (नृ° + भ°) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. 131, *b*, 3.

नृसिंहवन (नृ° + वन) m. N. pr. einer Gegend im NW. von Madhjadeça VARÂH. BṚH. S. 14,22.

नृसिंहसरस्वती (नृ° + स°) m. N. pr. eines Scholiasten des Vedântasâra COLEBR. Misc. Ess. I, 337. — Vgl. नरसिंहसरस्वती.

नृसिंहाश्रम (नृ° + श्राश्रम) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 623. 624.

नृसेन n. und नृसेना f. (1. नर् + सेना) *ein Heer von Männern* AK. 3, 6, 6, 40.

नृसोम (1. नर् + सोम) m. *ein Mond unter den Männern, ein ausgezeichneter Mann* RAGH. 5,59.

नृहन् (1. नर् + हन्) adj. *Männer tödtend:* नृघ्ने ṚV. 4,3,6. श्रारे गोहा नृहा वधः 7,56,17.

नृहरि (1. नर् + हरि) m. 1) *halb Mensch halb Löwe*, Vishṇu *in seinem 4ten* Avatâra RÂǴA-TAR. 4,185. BHÂG. P. 7,8,27. 44. VOP. 25,1. — 2) N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 361.

नेक्षण (von निज्) n. *spitzer Stab, Spiess, Gabel* oder *ein ähnliches Kochgeräthe:* स्रुग्दर्विर्नेक्षणमायवनम् AV. 9,6,17. KAUÇ. 2. 87. — Vgl. नीक्षण, मेक्षण.

नेग m. pl. N. einer SV.-Schule BENFEY in seiner Ausg. des SV. xv. — Vgl. नैगेय.

नेजक (von निज्) m. *Wäscher* M. 8,396. JÂǴN. 2,288.

नेजन (wie eben) n. *das Waschen* MBH. 7,8530. — Vgl. पान्नेजन, मुञ्ज°.

नेजमेष m. N. eines den Kindern gefährlichen Unholds (der sonst नैगमेष heisst) ÂÇV. GṚHJ. 1,14. ÇÂṄKH. GṚHJ. 1,22.

नेद् s. 2. नेद्.

1. नेतर् (von नी) nom. ag. als verbum finitum: नेतार ऊ षु णस्तिरः वरुणो मित्रो श्रर्यमा ṚV. 10,26,6. यावदेव नलः क्वचित्। इतो नेता हि (sc. त्वाम्) MBH. 3,2618. Hierher (wegen der Betonung; vgl. P. 2,3,69) auch das mit dem acc. construirte nom. ag.: श्रग्नेस्तु वृषलो नेता हविः *Zuführer, Darbringer* MBH. 13,6080.

2. नेतर् (wie eben) nom. ag. 1) m. *Führer, Leiter, Lenker* AK. 3,1, 11. H. 358. 4. HALÂJ. 2,188. श्रपाम् ṚV. 2,12,7. 7,5,2. यज्ञस्य 2,5,2. ऋतस्य 7,40,4. मतीनाम् 9,103,4. चर्षणीनाम् 3,6,5. 20,4. ÇAT. BR. 4,6,8, 1. प्राणशरीर° MUṆḌ. UP. 2,2,7. — M. 7,17. MBH. 2,2164. MEGH. 70. सार्थस्य MBH. 3,2527. देवदेवानाम् HARIV. 7220. R. 6,3,31. चमूनाम् RAGH. 14,22. VARÂH. BṚH. S. 15,16. 85,34. BṚH. 2,1. MBH. 1,551. R. 5,65,10. BHARTṚ. 2,85. RAGH. 4,75. द्विपानाम् 16,30. नृपतेः, दन्तिनः HIT. IV, 16. रथ° R. 6,88,36. दोषाणाम् SUÇR. 1,249,15. नेताश्वस्य स्रुघ्नम् und स्रुघ्नस्य *nach* SR. P. 2,3,65, Vârtt., Sch. तावत्प्रिये मदवरोधगृहप्रवेशे नेता (*der dich führen wird*) जनस्तव समीपमुपैष्यति ÇÂK. 139. योगशास्त्र° HARIV. 14496. यमस्य wohl so v. a. *der dem* Jama *viele Erschlagene zuführt* MBH. 3,954. दण्डस्य *der den Stock führt, Strafen verhängt* M. 7,25. KÂM. NÎTIS. 4,15; vgl. दण्ड°. यो नः संख्ये नौरिव पारनेता *an das jensei-*

tige Ufer bringend MBh. 2,2161. f. नेत्री. सूनृतानाम् RV. 1,92,7. 113,4. यज्ञस्य 4,56,2. गवाम् 7,76,6. 7. अह्नाम् TS. 4,3,11,5. Gobh. 3,4,21. यस्य मे भवती नेत्री MBh. 5,4634. गावो यज्ञस्य नेत्र्यः 13,2696. (नदी) अम्बुनेत्री Bhâg. P. 1,19,6. Vgl. नेत्र 1. — 2) m. = नायक *der Held eines Stückes* Daçar. 1,11. 2,1. Sâh. D. 64. — 3) m. *Azadirachta indica Juss.* (निम्ब) Râǵan. im ÇKDr. — 4) f. नेत्री a) *Führerin;* s. u. 1. — b) *Fluss* Med. r. 55. — c) *Ader.* — d) Bein. der Lakshmî Çabdar. im ÇKDr. — Das fem. नेत्री wird, man weiss nicht recht warum, auf नेत्र zurückgeführt, dessen Suffix dieser Form des fem. zu Liebe ष्ट्रन् benannt wird.

नेतव्य (wie eben) adj. *zu führen, abzuführen, wegzuführen* P. 5,2,9, Sch. वह्निर्नेतव्यं वा (यानम्) Mârk. P. 98,24. नेतव्यो वालिमार्गेण सर्वभूतगतिं त्वया MBh. 3,16206. अवश्यं यदि नेतव्यो रामो वै स त्वया R. 1,22, 11 (23,14 Gorr.).

नेतृत्व (von 2. नेतृ) m. *das Amt —, das Geschäft des Führers u. s. w.* Bhâg. P. 3,26,37.

नेतृमत् (wie eben) adj. *das Wort* नेतृ *enthaltend* Ait. Br. 1,10.

नेत्र (von 1. नी) Vop. 26,68. oxyt. AV. parox. P. 3,2,182. n. Siddh. K. 249,b,3. m. n. 250,b,6. 1) nom. ag. *Leiter, Führer, Lenker* Trik. 3,3, 358. H. an. 2,435. Med. r. 55. Erscheint in dieser Bedeutung nur am Ende eines adj. comp. und ist hier gleichbedeutend mit नेतृ, so dass die indischen Grammatiker es in diesem Falle als blossen Stellvertreter von नेतृ betrachten. Nach P. 5,4,116, Vârtt. 2. 3 am Ende eines adj. comp. nur im Veda (बृहस्पतिनेत्राः, सोमनेत्राः Sch.; vgl. अग्नि°, यम°) und in Verbindung mit Sternbildnamen (पुष्यनेत्राः, मृगनेत्राः Sch. मृगनेत्रा रात्रिः Vop. 6,30). Für den Gebrauch von नेत्र am Ende eines adj. comp. in der oben angegebenen Bed. können wir folgende Belege geben: सर्वं तत्प्रज्ञानेत्रम् Ait. Up. 5,3. त्वन्नेत्राः सन्तु ते पुत्राः MBh. 2,2486. भवन्नेत्रा रणे शत्रून्विजेष्यन्तीह पाण्डवाः 7,3702. ध्वजिन्यां कृतनेत्रायाम् 9, 222. नावं समुद्र इव बालनेत्रामारुह्य घोरे व्यसने निमज्जेत् 2,2114. कर्मणा दैवनेत्रेण Bhâg. P. 3,31,1. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Dharma und Vaters des Kunti Bhâg. P. 9,23,21; vgl. धर्मनेत्र. eines Sohnes des Sumati Matsja-P. in VP. 465, N. 17. LIA. I, Anh. xxxii. — 3) n. a) *Leitung, Führung:* नतंस्त्वा ब्रह्मोदं ह्यपत्स हि नेत्रमवेत्तवे AV. 10,10,22. — b) *Auge* (vgl. नयन) AK. 2,6,2,44. 1,1,4,17. Trik. H. 575. H. an. Med. Halâj. 2,364. Kauç. 106. M. 4,44. 177. 8,26. Hid. 3,16. N. 4,13. 24,15. Suçr. 1,120,4. 121,18. Ragh. 2,73. Varâh. Brh. S. 49,11. 51,2. 68,19. तं नेत्रगोचरं वीक्ष्य *im Bereich des Auges seiend* Bhâg. P. 8,17,5. नेत्रोत्सव Dhûrtas. 80,16. am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 15,486. Hariv. 3832. Ragh. 3,11. Kumâras. 7,13. Vikr. 17. Çrut. (Br.) 11. Kâvjap. 5. Symbolische Bezeichnung *der Zahl zwei* Sûrjas. 2,19. 21. — c) *der Strick, durch den der Butterstössel in Bewegung gesetzt wird,* Trik. H. an. Med. Viçva beim Schol. zu Vâsav. S. 19 (wo नेत्रं मथिगुणो zu lesen ist). मन्थानं मन्दरं कृत्वा तथा नेत्रं च वासुकिम् MBh. 1,1124. Hariv. 12184. R. Gorr. 1,46,21. Bhâg. P. 8,7,1. Schol. zu Kâtj. Çr. 356,10. 363,3. fgg. — d) *das Rohr an einer Klystirspritze* Suçr. 2,24,1. 197,1. 9. 200,19. fgg. 215,2. — e) *Wurzel* AK. 3,4,25,183. Trik. H. an. Med. Halâj. 5, 23. Viçva a. a. O. — f) *eine Art Zeug* oder *Tuch,* = अंशुक AK. = वस्त्र H. an. Viçva a. a. O. = वस्त्रभेद Med. *Seidenzeug* Vjutp. 136. — g) *Wagen* Med. Viçva a. a. O. — नेत्री s. u. नेतृ.

नेत्रकनीनिका (नेत्र + क°) f. *Augenstern* P. 7,3,45, Vârtt. 7, Sch.

नेत्रकोष (नेत्र + कोष) m. *Blumenknospe, Augapfel:* पद्मान्यशोकपुष्पाणि — सीताया नेत्रकोषाभ्यां सदृशानीव R. 3,79,28.

नेत्रच्छद (नेत्र + छद) m. *Augenlid* AK. 3,4,18,124. Çabdârthak. bei Wils.

नेत्रज (नेत्र + ज) adj. *aus den Augen kommend:* वारि *Thränen* R. 2, 37,15. 4,61,1. n. *Thräne* Wils.

नेत्रजल (नेत्र + जल) n. *Thränen:* °स्रवैः R. 5,25,55.

नेत्रता (von नेत्र) n. *das Auge-Sein:* °तां या *zu Augen werden* Amar. 63.

नेत्रत्रिभागब्रह्मयशस्विन् (!) m. N. pr. eines Autors Verz. d. Oxf. H. 124, *a.*

नेत्रपर्यन्त (नेत्र + प°) m. *der äussere Augenwinkel* Râǵan. im ÇKDr.

नेत्रपाक s. u. पाक.

नेत्रपिण्ड (नेत्र + पि°) m. *Katze* Hâr. 83.

नेत्रपुष्करा (नेत्र + पुष्कर) f. *eine best. Pflanze* (s. रुद्रजटा) Râǵan. im ÇKDr.

नेत्रप्रबन्ध (नेत्र + प्र°) m. in der Stelle: कर्णाश्रोतः सुकुमारकं च नेत्रप्रबन्धसमम् (v. l. नयनप्र°) Varâh. Brh. S. 58,7. Aus der Erklärung des Schol. ist kein Licht zu gewinnen.

नेत्रमीना (नेत्र + मीन) f. *eine best. Pflanze,* = यवतिक्ता Râǵan. im ÇKDr.

नेत्रमुष् (नेत्र + मुष्) adj. *die Augen stehlend* so v. a. *die Augen fesselnd:* रथ MBh. 3,1720; vgl. (दमयन्ती) मुष्णन्ती प्रभया राज्ञां चक्षूंषि च मनांसि च 2198.

नेत्रयोनि (नेत्र + योनि) m. 1) Bein. Indra's Çabdam. im ÇKDr. Als Indra mit der Ahaljâ Ehebruch getrieben hatte, traf ihn der Fluch Gautama's, des Gatten. Auf seinem Körper entstanden Flecken, die einer योनि ähnlich sahen, die später aber in *Augen* verwandelt wurden. Daher der Name. — 2) *der Mond* (*der aus* Atri's *Auge Entstandene*) ÇKDr. Wils.

नेत्ररञ्जन (नेत्र + र°) n. *Augensalbe* Kâlikâ-P. 68 im ÇKDr.

नेत्ररुज् (नेत्र + रुज्) f. *Augenübel* AK. 3,4,26,203.

1. नेत्ररोग (नेत्र + रोग) m. *Augenkrankheit* Suçr. 1,118,4. Verz. d. B. H. No. 975. 1370.

2. नेत्ररोग (wie eben) adj. *an den Augen leidend;* davon nom. abstr. °ता f. *Augenkrankheit* Varâh. Brh. S. 72,11.

नेत्ररोगहन् (1. नेत्ररोग + हन्) m. N. einer *gegen Augenkrankheiten gebrauchten Pflanze, Tragia involucrata Lin.* (वृश्चिकाली) Râǵan. im ÇKDr.

नेत्ररोमन् (नेत्र + रो°) n. als Erkl. von पक्ष्मन् *Augenwimpern* H. 580.

नेत्रवस्ति (नेत्र + व°) *eine Klystirspritze mit einem Beutel* Suçr. 2, 196,2. 200,18.

नेत्रवस्त्र (नेत्र + व°) n. *Augenschleier* Wils.

नेत्रवारि (नेत्र + वारि) n. *Thränen* R. Gorr. 2,111,12.

नेत्रविष् (नेत्र + विष्) f. *Excretion des Auges* Suçr. 1,248,3.

नेत्रविष (नेत्र + विष) adj. *in den Augen Gift habend:* आशीविष MBh. 2,2140.

नेत्रस्तम्भ (नेत्र + स्त°) m. *das Starrwerden des Auges* Suçr. 2,232,4.

नेत्राञ्जन (नेत्र + अञ्जन) n. *Augensalbe* Çṛṅgârat. 7.

नेत्रान्त (नेत्र + अन्त) m. *der äussere Augenwinkel* Varâh. Bṛh. S. 67,88. 98.

नेत्राभिष्यन्द (नेत्र + अभि°) m. *das Triefen der Augen* Suçr. 1,90,20. 271,12. — Vgl. अभिष्यन्द.

नेत्रामय (नेत्र + आ°) m. *Augenkrankheit* Suçr. 1,174,17.

नेत्राम्बु (नेत्र + अम्बु) n. *Thränen* AK. 2,6,2,44. Trik. 2,6,30. H. 307.

नेत्राम्भस् (नेत्र + अम्भस्) n. dass.: स° (मुख) Râǵa-Tar. 3,478.

नेत्रारि (नेत्र + अरि) m. *eine best. Pflanze*, = सेहुण्ड (d. i. सीहुण्ड) Râǵan. im ÇKDr.

नेत्रिक (von नेत्र) n. *Spritze, Klystirspritze* Vjutp. 209. *Löffel* nach der mongol. Uebersetzung; vgl. नेत्र 3, *d*.

नेत्रोपमफल (नेत्र - उपमा + फल) m. *Mandelbaum* (*augenähnliche Früchte habend*) Bhâvapr. im ÇKDr.

नेत्रौषध (नेत्र + औषध) n. *Augenarzenei*, insbes. *Eisenvitriol* Râǵan. im ÇKDr.

नेत्रौषधी (नेत्र + औ°) f. *Odina pinnata* (अजशृङ्गी) Ratnam. im ÇKDr.

1. **नेद्**, नेदति = गतिकर्मन् Naigh. 2,14. *tadeln* (vgl. निद्); *nahe sein* (vgl. नेदिष्ठ, नेदीयंस्) Dhâtup. 21,8.

— अति *überschäumen, überströmen*: छन्दसां रसो ऽत्यनेदत् Ait. Br. 6,32. अति वा एता (आपः) वर्त्म नेदन्त्यति वाचं मनो वावैता नातिनेदन्ति TS. 1,6,8,1. Kâṭh. 32,7. या कुता उज्ज्वलन्ति, अतिनेदन्ति (°नेदन्ते Bṛh. Âr. Up. 3,1,8), अधिशेरते Çat. Br. 14,6,1,10.

2. **नेद्** (न + इद् und in den Padapâṭha für keine Zusammensetzung geltend) gaṇa चादि zu P. 1,4,57. — 1) *nicht* (verstärkt): अहं वदामि नेत्त्वम् AV. 7,38,4. अन्यो नेत्सूरिरोहते ṚV. 8,5,39. AV. 2,27,1. TBr. 1,5,9,1. Çat. Br. 1,8,1,16. 4,2,1,7. — 2) *damit nicht*, mit betontem Verbum, meist im conj. oder imperat. VS. Prât. 6,17. P. 8,1,30. Journ. of the Am. Or. S. 5,399. नेत्त्वा धृष्णुः पर्यङ्गयाते ṚV. 10,16,7. 51,4. यवान्नेददान् AV. 6,50,1. नेत्त्वा ज्ञहानि 13,1,12. VS. 2,17. TS. 7,1,5,5. Çat. Br. 1,1,1,21. 4,5. 6. 4,1,10. 6,2,6. 4,3,4,3. 4,5,13. 13,6,2,20. 14,1,1,33. नेद्राष्ट्रादवपद्येयं नेदा मा प्राणो जहत् Ait. Br. 8,23. 6,12. Nir. 1,11 (P. 3,4,8, Sch. 8,1,30, Sch.).

नेदय् (künstliches denom. von einem für नेदिष्ठ und नेदीयंस् angenommenen Stamme नेद), नेदयति *nahe bringen* Vop. 21,16. Bhaṭṭ. 2,55. 18,84.

नेदिष्ठ (superl. zum compar. नेदीयंस्) 1) adj. *der nächste* P. 5,3,63. Vop. 7,56. AK. 3,2,18. H. 1452. अहानि ṚV. 1,132,1. स त्वं नो अग्ने ऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ 4,1,5. ऊतिभिः 8,19,28. आप्यंम् 7,15,1. त्वामिद्धि नेदिष्ठं देवतातय आपिं नक्षामहे वृधे 8,49,10. 62,7. Çâṅkh. Çr. 15,22,3. °ष्ठम् adv. *nächst, ganz nahe; zunächst, zuerst*: ता वां नेदिष्ठमीमहे ṚV. 1,17,3. नेदिष्ठं ददृशानः 127,11. ये ते नेदिष्ठं हवनान्यागमन् 5,56,2. इन्द्रो नेदिष्ठमवसागमिष्ठः 6,52,6. त्वं वै मे नेदिष्ठं हूतः प्रत्यश्रौषीः TBr. 2,3,11,4. Çat. Br. 1,6,2,11. 2,5,1,1. 2,1,2. 12,1,2,22. Kauç. 127. ते ह्येनन्नेदिष्ठं पस्पर्शुः Kenop. 27. नेदिष्ठं स्वर्गस्य लोकस्यागच्छत् Ait. Br. 3,19. नेदिष्ठात् *aus nächster Nähe*: त्वं नो नेदिष्ठाद्देवान्ह्वयिष्यसि Ait. Br. 6,3. नेदिष्ठादेव स्वर्गं लोकमारोहति Kâṭh. 28,4. नेदिष्ठ = निपुण Râǵan. im ÇKDr. — 2) m. *a*) *Alangium hexapetalum Lam.* (अङ्कोट) Gaṭâdh. im ÇKDr. — *b*) N. pr. eines Sohnes des Manu VP. 348; vgl. नाभा°.

नेदिष्ठतम (superl. vom superl. नेदिष्ठ) adj. *der allernächste*: नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुम्नस्य ṚV. 9,98,5. नेदिष्ठतमाम् adv. Çat. Br. 3,1,1,5. 5,2,1,6.

नेदिष्ठिन् (von नेदिष्ठ) adj. *nächststehend, nächstverwandt* Kâṭh. 19,9. यज्ञस्य 23,4. Pañkav. Br. 9,8,1. Kâtj. Çr. 25,13,28. Lâṭj. 8,8,8.

नेदीयंस् (compar. zum superl. नेदिष्ठ) adj. *näher, ganz nahe* P. 5,3,63. Vop. 7,56. H. 1452, Sch. ṚV. 8,26,10. नेदीयसो वृषाकपे ऽस्तमेहि गृहाँ उप 10,86,20. उपरिष्टान्नेदीयसि (भागे) Ait. Br. 6,27. नेदीयोमरण *dem der Tod ganz nahe bevorsteht* Râǵa-Tar. 4,31. Am Ende eines comp. (das vorangehende Wort behält seinen Ton) P. 6,2,21. गमन°, वचन° Sch. °यस् adv.: नमो नमस्व नेदीयो यज्ञम् ṚV. 8,64,5. इन्द्र नेदीय एदिहि (ऊतिभिः) Vâlakh. 5,5. ṚV. 10,101,3. पितॄणाम् TBr. 1,3,10,7. परं नेदीयो ऽवरं दवीयः AV. 10,8,8. Çat. Br. 3,1,4,15. 9,1,2,40. ओषधीरेव नेदीयो वृष्ट्याः करोति Kâṭh. 26,6.

नेदीयस्ता f. nom. abstr. von नेदीयंस् Çâṅkh. Br. 7,9. 8,2.

नेद्य s. अ°.

नेप Uṇâdis. 3,23. m. *Hauspriester* Uǵǵval. *Wasser* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr.

नेपथ्य 1) *Putz, Schmuck, Toilette, das Costum des Schauspielers*, n. AK. 2,6,3,1. H. 635. Halâj. 2,384. m. Med. j. 87. रक्त° MBh. 4,592. बहुनेपथ्या Hariv. 8687. R. 6,19,49. उदारनेपथ्यभृत् Ragh. 6,6. राजेन्द्रनेपथ्यविधान 14,9. °ग्रहण 17,21. Ratnâv. 3,5. अभ्यङ्ग° Kumâras. 7,7. 36. यदि नेपथ्यविधानमवसितम् Çâk. 3,6. विगतनेपथ्ययोः पात्रयोः प्रवेशो ऽस्तु Mâlav. 17,9. °गृह 22. °सवन 22,22. त्रैलोक्यमौलीस्थलीनेपथ्योचितनीलरत्न Gît. 5,20. न पथ्यं नेपथ्यं बहुतरमनङ्गोत्सवविधौ Sâh. D. 49,5. — 2) n. *Ankleidegemach, der Raum hinter der Bühne*: नेपथ्यं भूषणास्थानमिति कोषः। रङ्गाद्बहिस्तु नेपथ्यमिति मुनिः (d. i. भरतः) Schol. zu Çâk. 3,6. = रङ्गस्या Med. नेपथ्ये *hinter der Bühne* Çâk. 8,20. वाक्यस्यार्थतया यत्र पात्रं नैव प्रवेश्यते। नेपथ्य इति प्राकाश्ये प्रयोज्यं तत्र नाटके॥ Bharata beim Schol. zu Çâk. a.a.O. नेपथ्याभिमुखमवलोक्य Dhûrtas. 68,5.

नेपाल 1) m. *a*) N. pr. eines Volkes (pl.) und Landes (sg.), *Nepal* AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 93,8 v. u. Varâh. Bṛh. S. 4,22. 5,65. °पाल Verz. d. B. H. No. 1218. °पालक Râǵa-Tar. 4,530. °विषय 553. 578. Hiouen-thsang I, 407. LIA. I, 58, N. 3. II, 953. — *b*) m. *eine best. Art Zuckerrohr* (vgl. नैपाल) Nigh. Pr. — 2) f. ई *a*, *rother Arsenik* (vgl. नैपाली) H. 1060. Nigh. Pr. — *b*) *der wilde Dattelbaum* oder *seine Frucht* Nigh. Pr. — 3) n. *Kupfer* Nigh. Pr.

नेपालक (vom vorherg.) 1) n. *Kupfer* Nigh. Pr. — 2) f. °लिका *rother Arsenik* Râǵan. im ÇKDr.

नेपालजा (ने° + जा, f. von ज) f. *rother Arsenik* Suçr. 2,359,19. नेपालजाता f. dass. 326,9.

नेपालनिम्ब (ने° + नि°) m. *der Nepalische* Nimba, *ein best. Baum* Râǵan. im ÇKDr.

नेपालमूलक (ने° + मू°) n. *Rettig* Nigh. Pr.

नैम Uṇâdis. 1,139. 1) pron. gaṇa सर्वादि zu P. 1,1,27. Vop. 3,9. nom.

pl. masc. नेमे und नेमास् P. 1,1,33. Vop. 3,12. *der eine, mancher; der eine — der andere;* = अर्ध Nir. 3,20. H. 1434. an. 2,327. Halâj. 4,28. Uǵǵval. = अन्य Çabdar. im ÇKDr. = खाउ Med. m. 18. नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह *Mancher sagt* R̥V. 8,89,3. 9,68,5. पचाति नेमो नहि पत्तदर्धः 10,27,18. नेमस्मिन् 48,10. आदिन्नेम इन्द्रयन्ते अभीके 4,24,4. 5. उत घा नेमो अस्तुतः पुमान् 5,61,8. 1,54,8. नेमे देवा नेमे असुराः Kâth. 14,9. In der Stelle नहि ते पूर्तमक्षिपद्भुवन्नेमानां वसो R̥V. 6,16,18 erscheint es tonlos; vgl. das pron. त्व. Es mit dem folg. voc. zu verbinden, wie Sâj. thut, ist unzulässig. *halb:* °स्पृष्ट Çiksha 38. °पिष्ट Schol. zu Kâtj. Çr. 5,1,12. (विश्वे देवाः) नेमतिर्यीवानः (?) Çâñkh. Çr. 8,21,4. Als Fremdwort betrachtet vom Schol. zu Ǵaim. Colebr. Misc. Ess. I,315. Die indischen Lexicographen geben noch folgende Bedd. dem masc.: अन्न *Speise, Reis* Naigh. 2,7, काल *Zeit,* अवधि *Grenze,* प्राकार *Erdwall,* कैतव *Schelmerei* H. an. Med. गर्त *Grube* H. an. प्राकारमूल *das Fundament eines Erdwalls* Uǵǵval. मूल *Wurzel,* सायंकाल *Abendzeit,* ऊर्ध्व *die obere Seite* Uṇâdivr. im Sañkshiptas. ÇKDr. नाट्यादि *Tanz u. s. w.* Çabdar. im ÇKDr. — 2) n. *eine best. Zahl* Vjutp. 179. 181.

नेमचन्द्र (नेम + च°) m. *Halbmond,* N. pr. eines Fürsten von Bengalen Wassiljew 50.

नेमधित (नेम + धित) adj. ved. P. 7,4,45. °ता बाधते Sch. wohl *entzweit;* es könnte aber auch der loc. vom folg. sein.

नेमधिति (नेम + धिति) f. nur im loc. °ता Naigh. 2,17. *Entzweiung, Streit:* स्वर्षाता यद्धवयामसि त्वा युध्यन्तो नेमधिता पृत्सु शूर R̥V. 6,33,4. इन्द्रं नरो नेमधिता हवन्ते 7,27,1. 10,93,12. viell. *Absonderung:* विद्वांसो नेमधिता चिकित्वानग्निं पदे परमे तस्थिवांसम् 1,72,4.

नेमनाथ (नेम + नाथ) m. N. pr. eines Mannes, der auch Nitjanâtha genannt wird, Verz. d. B. H. No. 649.

नेमन्निष् (नेमन् [als loc. zu fassen] von 1. नी + II. इष्) etwa *der Führung folgend:* तं गूर्तयो नेमन्निषः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः R̥V. 1,56,2. Nach Sâj. entweder *unter Verbeugungen gehend* oder *Opfer darbringend.*

नेमशाह (नेम + शाह) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 825.

नेमादित्य (नेम + आ°) m. N. pr. eines Mannes, Vaters des Trivikramabhaṭṭa, Verfassers der Damajantikathâ, Verz. d. Oxf. H. No. 208.

नेमि (von नम्) P. 3,2,171, Vârtt. 2. 3. Uṇâdis. 4,43. 1) f. *Radfelge* AK. 2,8,2,24. H. 756. an. 2,328. Med. m. 17. Halâj. 2,292. परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत् R̥V. 2,5,3. 5,13,6. आ व इन्द्रं नेमे गिरा नेमिं तष्टेव सुद्र्वम् 7,32,20. 8,46,23. 64,5. Çat. Br. 1,4,2,15. रथ° 14,5,5,15. Kauç. 16. एकनेमि adj. Çvetâçv. Up. 1,4. नेमिमरा इव (उपसर्पन्ते) MBh. 3,15489. R. 2,103,39. Çâk. 166. Megh. 108. रथाङ्ग° 169. नेम्याम् Varâh. Bṛh. S. 42 (43),22. 86,22 (103). रथनेमिस्वन Arǵ. 2,3. Ragh. 1,39. नेमिघोष Mârk. P. 117,21. Hariv. 8064. न व्यतीयुः प्रजास्तस्य नियन्तुर्नेमिवृत्तयः Ragh. 1,17. त्रिनेमि (vom Zeitenrade) Bhâg. P. 3,8,20. नेमी Bhar. zu AK. °निनद MBh. 4,1400. 8,3806. — 2) *Donnerkeil* Naigh. 2,20. — 3) f. *eine best. Vorrichtung am Brunnen* (vgl. त्रिका) AK. 1,2,3,26. H. an. Med. Halâj. 3,62. नेमी H. 1091. — 4) f. *Rund, Umkreis* überh. अत्रा वि नेमिरेषामुरां न धूनुते वृकः *das Rund der Soma Steine* d. h. *die runden Steine* R̥V. 8,34,3. नेमिं नमन्ति चक्षसा *einen Kreis beschreiben* (?) 86,12. कुठारेण कठोरनेमिना *die gerundete Schneide der Axt* Bhâg. P. 9,15. 34. चक्रेण (*Diskus*) निशातनेमिना Bhâg. P. 3,19,14. समुद्रनेमि *vom Meere rund umgrenzt,* Beiw. der Erde MBh. 1,1585. 3,977. 4,241. 307. उदधि° Ragh. 9,10. समुद्र° subst. *die Erde* 14,39; vgl. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,43. — 5) m. *Dalbergia ougeinensis Roxb.* (तिनिश) AK. 2,4,2,7. H. an. Med. Vgl. die Synonyme रथनेमि, स्यन्दन. — 6) m. N. pr. eines Daitja Bhâg. P. 8,21,19. — 7) m. bei den Ǵaina N. pr. des 22sten Arhant's der gegenwärtigen Utsarpiṇî, = अरिष्टनेमि H. 28. 30. 35. 49. H. an. Çatr. 1,8. — 8) m. N. pr. eines Kakravartin Vjutp. 92. Burn. Lot. de la b. l. 845. Vgl. u. निमि. — Wilson hat noch die Bed. *a sacred place, as Mathura;* diese beruht allem Anschein nach auf einem Missverständniss, indem es im ÇKDr. nach der Angabe der Bed. तिनिशः (s. u. 5.) heisst: मथुरादौ तिनाश इति ख्यातः *in Mathurâ u. s. w. heisst er* (der Baum) तिनाश. — Vgl. अरिष्ट°, काल°, चक्र°, जित°, दृढ°, नक्षत्र°, स°, हिरण्य°.

नेमिचक्र (ने° + च°) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Asîmakṛshṇa Bhâg. P. 9,22,38. Vgl. निचक्र und LIA. I, Anh. xxvi.

नेमित (viell. von नेमि) m. N. pr. eines Fürsten Wassiljew 46.

नेमिन् m. 1) = नेमि 5. Bhar. zu AK. 2,4,2,7. — 2) = नेमि 7. H. 28, Sch. — Vgl. अरिष्ट° und काल° unter अरिष्टनेमि und कालनेमि.

नेमिंधर (नेमिम्, acc. von नेमि, + धर) m. N. pr. eines Gebirges Burn. Lot. de la b. l. 842. fgg. — Vgl. निमिंधर.

नेय (von 1. नी) adj. *zu leiten, zu lenken:* परनेयो ऽग्रणीर्यस्य स मार्गान्प्रति मुह्यति MBh. 2,1948. अनेय 5,752. 8,323. 10,181. Hariv. 11187. मूढः परप्रत्ययनेयबुद्धिः Mâlav. 4. 5. नेयधियं राज्ञीम् Râǵa-Tar. 6,267. 328. *abzuführen nach* P. 5,2,9. मया चावन्तिदेशे सा नेया Kathâs. 10,184. नेयो दण्डः *der Stock ist zu führen, Strafe ist zu verhängen* Kâm. Nîtis. 2,39. विक्रयं नेयास्तिलाः *zum Verkauf zu bringen* Jâǵń. 3,39. नयनसलिलम् — शान्तिं नेयम् *zur Ruhe zu bringen* Megh. 40. नायं देव्या भाजनत्वं न नेयः सत्कारणामीदृशानामशोकः Mâlav. 83. यत्नेन नीवतां नेयः Kathâs. 13,10. न नेया भवता राजन्वयमात्मा च लाघवम् Râǵa-Tar. 3,245. *zuzubringen, zu verbringen:* कालः Pańkat. 25,11.

नेयपाल (नेय + पाल) m. N. pr. eines Fürsten Wassiljew 55.

नेरुङ्गल m. N. pr. eines Fürsten Colebr. Misc. Ess. II,274.

नेल m. *eine best. Zahl* Vjutp. 180.

नेलु (nom. नेलुस्) desgl. Vjutp. 182.

नेवल m. desgl. Vjutp. 179.

नेष्, नेषते *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 16,16.

नेष (von 1. नी), davon नेषतम im instr. pl. adv. *mit der besten Führung:* स नो नेषन्नेषतमैरमूरो ऽग्निर्वामं सुवितं वस्यो अच्छ R̥V. 1,141,12.

नेषन् (wie eben) *das Führen:* नयिष्ठा उ नो नेषणि R̥V. 10,126,3.

नेष्ट (1. न + इष्ट) adj. *nicht erwünscht, widerwärtig, ungünstig* Varâh. Bṛh. S. 60,3.

नेष्ट्र m. Uṇâdis. 2,96. Declin. P. 6,4,11. *einer der Hauptpriester beim Soma-Opfer; derjenige, welcher die Gattin des Opfernden herbeiführt und die Surâ zubereitet.* R̥V. 1,15,3. 2,5,5. Ait. Br. 6,3. 10. 12. 14. 7,1. नेष्टः पत्नीमुदानय Çat. Br. 3,8,2,1. 4,4,2,17. 18. नेष्टा सुरा-

प्रतान्गाह्णाति 5,1,2,16.fgg. TS. 1,8,18,1. 6,5,8,5.6. अग्निर्वै देवानां पानीवतो नेष्ट स्विष्टाम् Çâṅkh. Br. 28,3. Kâtj. Çr. 8,6,21. 11,1,26. Hariv. 11362. नेष्टोद्गातारौ P. 6,3,25, Sch. नेष्टापोतारौ Pańkav. Br. 25,15. Wird P. 3,2.135, Vârtt. 2 (vgl. Uǵǵval.) von 1. नी (vgl. den aor. नेषत्) abgeleitet, im folgenden Vârtt. aber von नेष्.

नेष्टु MBh. 13,1541 Druckfehler für लोष्टु d. i. लोष्ट.

नेष्ट्र (von नेष्टृ) n. 1) *das* Soma-*Gefäss des* Neshṭar (नेष्ट्रीयं धिष्ण्यम् Nir. 8,3) ṚV. 1,15,9. 2,37,3.4. 1,2. — 2) *das Amt des* Neshṭar (nach dem Schol.) Kâtj. Çr. 9,8,13.

नेष्ट्रीय adj. *dem* Neshṭar *zugehörig, ihn betreffend u. s. w.* Nir. 8,3. Ait. Br. 3,50. 6,14.

नैक (1. न + एक) adj. f. आ *mehr als einer, mancher;* pl. *verschiedene, zahlreiche:* निह्नुते लिखितं नैकम् Jâǵń. 2,20. नैको वसति पूजितः MBh. 13,5338. नैकः आपदः समागमिष्यति Pańkat. 54,24. नैकमुपदेशम् Bhartṛ. Suppl. 22, v. l. आवासे नैकस्मिन् Mârk. P. 28,29. सा ददर्श नगान्नैकान्नैकाश्च सरितस्तथा नैकांश्च पर्वतान्रम्यान्नैकांश्च मृगपक्षिणः ॥ N. 12,81. Hariv. 4328. °सानुचर (Çiva) MBh. 13,1231. °माय 12,3661. °वर्ण N. 12, 27. °जलद Mṛkkh. 85,4. Daçak. in Benf. Chr. 198,15. Bhâg. P. 4,9,30. 5,24,29. Varâh. Bṛh. S. 19, 17. 20.

नैकचर (नैक + चर) adj. *in Schaaren herumziehend, in Gesellschaft lebend* (Gegens. एकचर); von Thieren Bhâg. P. 5,8,15.

नैकटिक (von निकट) adj. *in der Nähe wohnend, benachbart* P. 4,4, 73. भिक्षु Sch. नैकटिकाश्रमान् Bhaṭṭ. 4,12. ग्रामस्यान्तिके क्रोशमात्रं त्यक्त्वा यतयो भिक्षवो ये निवसन्ति ते नैकटिकाः Schol.

नैकट्य (wie eben) n. *Nähe, Nachbarschaft* Kathâs. 15,125.

नैकती f. N. pr. eines Dorfes bei den nördlichen Völkern gaṇa पलद्यादि zu P. 4,2,110. Davon adj. नैकत ebend.

नैकदृश् (नैक + दृश्) m. N. pr. eines der Söhne des Viçvâmitra MBh. 13,253.

नैकधा (1. न + एकधा) adv. *vielfach, in vielfache Theile, nach verschiedenen Seiten:* शीर्षयोः पतिता वृत्ता बिभिदुर्नैकधा तयोः MBh. 3,433. नैकधा तं च चिच्छेद Hariv. 6870. R. 6,77,12. Mârk. P. 14,68. Bhâg. P. 1,9,42. नैकधा — रस एको विभिद्यते 3,26,42. नैकधाद्भवन् 4,5,18.

नैकपृष्ठ (नैक + पृष्ठ) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,349 (°पृष्ट) = VP. 187.

नैकभेद (नैक + भेद) adj. *verschiedenartig* AK. 3,2,32. H. 1449.

नैकरूप (नैक + रूप) adj. f. आ *mannichfache Formen habend* R. 1,23, 13. 37,24.

नैकशस् (1. न + एकशस्) adv. *zu wiederholten Malen, oft* Vjutp. 152. R. 3,36,21. Mṛkkh. 144,2. Varâh. Bṛh. S. 93,12.

नैकशस्त्रमय (von नैक + शस्त्र) adj. *aus einer Menge von Geschossen bestehend:* वर्ष R. 6,91,20.

नैकषेय m. *ein Kind der* Nikashâ, *ein* Râkshasa Halâj. 1,73. नैकसेय H. 187, Sch.

नैकात्मन् (नैक + आ°) adj. *verschiedenartige Naturen habend*, Beiw. Çiva's Çiv.

नैकृतिक (von निकृति) adj. *unredlich, hinterlistig, verworfen, gemein* (von Personen) M. 4,196 (nach der richtigen Lesart). MBh. 2,2246. 3, 2034. 13848. 5,1291. 5673. 9,1565. 3320. 12,6030. 13,2568. 6587. Hariv. 8817. 11162. 11314. Bhag. 18,28 (nach der richtigen Lesart). R. 3, 17,29. Varâh. Bṛh. S. 5,29.

नैखान्य (von निखान und dieses von खन् mit नि) adj. *was dem Eingraben unterliegt:* यूपस्य यन्नैखान्यम् Shaḍv. Br. 4,4.

नैगम (von निगम) 1) adj. gaṇa ऋगयनादि zu P. 4,3,73. *a) die vedischen Citate betreffend* Nir. 1,20. °काण्ड Titel der 1sten Abtheilung des Nirukta, genauer des 4ten, 5ten und 6ten Buchs, wo die im 4ten Adhjâja des Naighaṇṭuka zusammengestellten Nigama behandelt werden. — *b) die heilige Schrift betreffend, darauf bezüglich, darin vorkommend, vedisch:* ज्ञान Bhâg. P. 3,7,38. कृत्, धातु Nir. 2,2. — 2) m. *a) ein Erklärer der heiligen Schriften:* इति नैगमाः P. 5,4,118, Vârtt. 2. — *b) eine* Upanishad H. an. 3,468. Med. m. 46 (wo नैगमः zu lesen ist). — *c) Weg,* = स्रुति H. an. Halâj. 5,29. *Weg* so v. a. *Mittel:* तेषां (दस्यूनां) प्रतिविघातार्थं प्रवक्ष्याम्यथ नैगमम् MBh. 12,3685. — *d)* = नय H. an. wohl *kluges Benehmen u. s. w.* — *e) Städter* AK. 3,4,23,143. H. an. Med. Saddh. P. 4,25, *a.* — *f) Handelsmann* AK. 2, 9,78. 3,4,23,143. H. 867. H. an. Med. Halâj. 2,416. Jâǵń. 2,192. MBh. 2,529. 4,674. द्विजेभ्यो बलमुख्येभ्यो नैगमेभ्यश्च 13,7709. विप्राः, कुलनैगमाः Hariv. 10982. ब्राह्मणाः, नैगमाः R. 1,77,24. 2,59,21. 83,11. 106, 33. R. Gorr. 2,82,11. 90,11. 29. 6,112,76. Vikr. 76. In den unter निगम 8 aufgeführten Beispielen bedeutet निगम viell. nicht *Handelsmann*, sondern *Kaufmannschaft;* vgl. महति निगमे नैगमानाम् *in einer grossen Versammlung von Kaufleuten* Daçak. 135,10. — *g)* N. pr. eines alten Lehrers Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, *a*, 1; vgl. VP. 278, N. 10.

नैगमिक (wie eben) adj. *dem* Veda *eigenthümlich:* लोप Kâr. 2 zu P. 7,1,1.

नैगमेय m. *eine Form des* Skanda, die aber auch als Sohn und Spielkamerad desselben aufgefasst wird, MBh. 1,2588. 3,14367. 14634. 9,2487. 2489. VP. 120. Offenbar ursprünglich identisch mit नैगमेष.

नैगमेष m. N. eines den Kindern gefährlichen Dämons, der einen *Widderkopf* (मेष; vgl. नैगमेयश्छागवक्त्रः MBh. 3,14367. 14398. fg.) hat, Suçr. 1,377,9. 2,384,14. 392,18. 393,16. 394,5. — Vgl. नेजमेष.

नैगेय (von नेग) m. pl. N. einer SV.-Schule Ind. St. 1,61. 3,274. Müller, SL. 227. fg. 374.

नैघण्टुक (von निघण्टु) 1) adj. *gelegentlich erwähnt, nebenher gehend:* नैघण्टुकमिदं देवतानाम प्राधान्येनेदमिति। तद्यदन्यदेवते मन्त्रे निपतति नैघण्टुकं तत् Nir. 1,20. बहुलमासां नैघण्टुकं वृत्तमाश्चर्यमिव प्राधान्येन 2, 24. 5,12. 10,3. 11,2. — 2) n. *Wörterverzeichniss*, Benennung des bekannten vedischen Glossars, Roth in der Einl. zu Nir. XII.

नैचाशाख (von नीचा + शाखा) nach Sâj. adj. *niederen Stämmen angehörig;* nach demselben in der Einl. zum ṚV. S. 7. n. N. pr. einer Stadt. Wohl n. collect. *schlechtes Volk, niedriges Geschlecht, Gesindel* Nir. 6, 32. नैचाशाखं मघवन्रन्धया नः ṚV. 3,53,14.

नैचिक 1) n. *der Kopf eines Stiers* Trik. 2,9.22. H. 1264. — 2) f. ई *eine schöne Kuh* AK. 2,9,67. H. 1270. Halâj. 2,116. — Vgl. नीचकी, नीचकिन्.

नैचित्य m. *ein Fürst der* Nikita P. 4,1,172, Sch.

नैचुदार adj. von निचुदार, dem N. eines Baumes, Pańkav. Br. 21,4,13. Anup. 6,4.

नैचुल (von निचुल) adj. *von der Barringtonia acutangula Gaertn. kommend:* फल Suçr. 2,126,19. 499,2.

नैज (von निज) adj. *eigen, sein:* स ददौ दर्शनं नैजम् Hariv. 15414. ब्रह्मास्त्रस्य च ब्रह्मास्त्रं वायव्यस्य च पार्वतम्। आग्नेयस्य च पार्जन्यं नैजं पाशुपतस्य च ॥ Bhâg. P. 10, Vâṇajuddha nach ÇKDr.

नैतन्धव m. N. einer Oertlichkeit an der Sarasvatî: संवत्सरं ब्राह्मणस्य गा रक्षेत्संवत्सरं व्यर्णे नैतन्धवे ऽग्निमिन्धीत Pańkav. Br. 25,13,1. Çâṅkh. Çr. 13,29,31. नैतन्धवा नामार्मा: सरस्वत्यां तेषामेको व्यर्णः Lâṭj. 10,18,13. Kâtj. Çr. 24,6,23.

नैतुण्ड m. patron. (wohl von नितुण्ड) Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55,31.

नैतोश (von नितोश und dieses von 1. तुश् mit नि) adj. etwa *spendsam* Nir. 13,5. ṚV. 10,106,6.

नैत्य (von नित्य) adj. *was beständig —, regelmässig gegeben wird oder zu thun ist* gaṇa व्युष्टादि zu P. 5,1,97. Nach ÇKDr. und Wils. n. *Beständigkeit.*

नैत्यक (wie eben) adj. *was stets —, regelmässig* (nicht bloss bei besonderen Veranlassungen) *zu thun ist, stets wiederkehrend, sich stets wiederholend:* विधि M. 2,104. स्वाध्याय 105. 106. शतं दद्यौ गवां तस्मै नैत्यकं कांस्यदोहनम् MBh. 8,1756. 13,6685. उपहारं स्वकृतं नैशं नैत्यकम् 7,2887. यक्षिण्या नैत्यकं (wohl बलिं zu ergänzen) तत्र प्राश्नीत 3, 8083. Unter 2. अश् mit प्र wäre demnach diese Stelle falsch aufgefasst. — Vgl. नैत्यिक.

नैत्यशब्दिक adj. von नित्य + शब्द gaṇa माशब्दादि zu P. 4,4,1, Vârtt. 1.

नैत्यिक (von नित्य) adj. = नैत्यक Vjutp. 135. धर्मकार्य M. 8,86. एतानि (दमं शौचम् u. s. w.) यः कुरुते नैत्यिकानि MBh. 5,1086. निशायां नैत्यिकं चक्रुर्नशं त्रैयम्बकं बलिम् 7,2778.

नैदाघ (von निदाघ) 1) adj. *sommerlich:* अग्नि ad Megh. 18. — 2) m. *Sommerzeit:* °घो नाम ऋतुः AV. 9,5,31. जघन्ये नैदाघे TBr. 1,8,4,2. Çat. Br. 1,4,4,16 (oxyt.).

नैदाघिक (wie eben) adj. *dem Sommer eigenthümlich, sommerlich:* ताप *Sommerhitze* Bhâg. P. 3,14,48.

नैदाघीय (wie eben) adj. dass. Pańkav. Br. 23,16,8.

नैदान (von निदान) m. *Etymolog* Nir. 6,9. 7,12.

नैदानिक (wie eben) m. *Patholog* Schol. zu Çiç. 3,72.

नैदेशिक (von निदेश) adj. subst. *der Jmdes Befehle ausführt, Diener, Bote* Bhâg. P. 6,3,1.

नैद्र adj. (f. ई) von निद्रा Wils.

नैधन (von निधन) adj. 1) *dem Untergang unterworfen, vergänglich:* लोक Hariv. 2194. *zum Tode in Bezug stehend:* सत्कृतश्च यथान्यायं नैधनेन चिताग्निना so v. a. *für den Todten angezündet* 4900. नैधनो ऽग्निर्दैत्यानाम् *den Tod bringend den* D. 12565. शृणु विस्तरतः सर्वं यन्मां पृच्छसि नैधनम्। दैत्यानाम् so v. a. *Untergang, Tod* 16240. तदेतदुपलब्धं मे तस्य वीरस्य नैधनम् R. 4,58,11. An den beiden letzten Stellen ist die abgeleitete Form bloss dem Versmaass zu Liebe gewählt worden. — 2) in der Astrol. adj. in Verbindung mit गृह oder subst. mit Ergänzung dieses Wortes *das Haus des Todes, das 8te Haus:* मूर्द्धेद्वादशकेन्द्रनैधनगृहे: Varâh. Bṛh. S. 98,15. Laghuǵ. 5,10. 12,1. Bṛh. 6,11.

नैधान adj. von निधान gaṇa संकलादि zu P. 4,2,75. °नी f. *a boundary where some articles are buried and dug up* Wils.

नैधेय m. patron. von निधि P. 4,1,122, Sch.

नैध्रुव m. patron. von निध्रुव Âçv. Çr. 12,10. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,27,16. pl. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 60,3 v. u.

नैध्रुवि m. desgl., Bein. des Kaçjapa Çat. Br. 14,9,4,33.

नैप adj. (f. ई) von नीप *Nauclea Cadamba* gaṇa रजतादि zu P. 4,3,154.

नैपातिक (von निपात) adj. *nur beiläufig erwähnt* Bṛhadd. 1,4 in Ind. St. 1,113.

नैपातिथ (von नीपातिथि) n. N. eines Sâman Pańkav. Br. 14,10,4. Ind. St. 3,222.

नैपात्य n. nom. abstr. von निपात gaṇa ब्राह्मणादि zu P. 5,1,124.

नैपाल (von नेपाल) 1) adj. f. ई *nepalesisch;* s. u. कस्तूरिका. — 2) m. *a) eine Art Zuckerrohr* Suçr. 1,186,16. 187,4. — *b)* = नेपालनिम्ब Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. ई *a) rother Arsenik* AK. 2,9,109. H. 1060, Sch. H. an. 3,659. Med. l. 103. Suçr. 2,328,1. 333,12. 4,22,1. 495,18. 536, 16. — *b) eine best. Pflanze* Suçr. 2,25,6. *arabischer Jasmin, Jasminum Sambac Ait.* und *Nyctanthes arbor tristis Lin.* H. an. Med. *die Indigopflanze* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. नेपाल.

नैपालिक (wie eben) 1) adj. dass. — 2) n. *Kupfer* Râǵan. im ÇKDr.

नैपालीय (wie eben) adj. *nepalesisch:* श्रीमन्नैपालीयदेवतास्तुति Suprabhâtastotra.

नैपुण (von निपुण) n. gaṇa युवादि zu P. 5,1,130. 1) *Geschicklichkeit, Kunstfertigkeit, Erfahrenheit:* वैश्यो लाभं प्राप्नुयान्नैपुणं शूद्रः MBh. 13, 1378. अर्थकृच्छ्रेषु चैवाहं प्रष्टव्यो नैपुणेषु च N. 15,3. प्रकटान्यपि नैपुणं महत्परवाच्यानि चिराय गोपितुम् Çiç. 16,30. वैद्य° Suçr. 1,353,7. Râǵa-Tar. 4,354. ज्ञानधी° Varâh. Bṛh. 13,1. °युक्त 18,2. क्रियाणां नैपुणेषु (न त्वया सदृशः कश्चित्) MBh. 12,580. परो ऽर्थो कर्मनैपुणम् Spr. 482. Suçr. 1,13,10. — 2) *Vollständigkeit, das Ganze:* स हि वेदान्तनैपुणम् N. 14,20. इदं तु वृत्तिवैकल्यात्त्यजतो धर्मनैपुणम् M. 10,85. MBh. 12,8484. योगं सर्वाङ्गनैपुणम् Bhâg. P. 3,25,14. विधि° 5,14,44. योग° 19,13. नैपुणेन *vollständig, ganz genau:* तस्मात्त्वं नैपुणेनाद्य मम व्याख्यातुमर्हसि MBh. 13,6664.

नैपुण्य (wie eben) n. gaṇa ब्राह्मणादि zu P. 5,1,124. 1) = नैपुण 1. Sâv. 3,21. R. 6,76,39. Varâh. Bṛh. S. 104,22. 30. विधेः पराङ्मुखीभूतस्य Pańkat. 121,16. मद्दैर्यालोकनक्रीडा° Kathâs. 21,79. Daçak. in Benf. Chr. 185,22. — 2) = नैपुण 2: धर्म° M. 4,107. योग° Bhâg. P. 6,16,63. चातुर्वर्ण्यस्य धर्मं वै नैपुण्येन प्रकीर्तय MBh. 13,6423. R. 3,75,70.

नैबद्धक adj. von निबद्ध gaṇa वराहादि zu P. 4,2,80.

नैबुक Bez. *der beim Vollmond gebräuchlichen Riten* Mâdhava, Kâlanirṇaja 8, *a* (Chambers).

नैभृत्य (von निभृत) adj. *Bescheidenheit, Anspruchslosigkeit* MBh. 5,2115. 7,1487. नैर्भृत्त (!) 5,1493. नैर्भृत्य (!) 1667.

नैमग्नक adj. von निमग्न gaṇa वराहादि zu P. 4,2,80.

नैमन्त्रणक (von निमन्त्रण) n. *Gastgelage* Vjutp. 135. नि° v. l.

नैमय (von निमय) m. *Handelsmann* Vaiç. beim Schol. zu Çiç. 4,11.

नैमित्त (von निमित्त) adj. *die Zeichen betreffend, — erklärend* gaṇa ऋगयनादि zu P. 4, 3,73. So ist wohl auch st. निमित्त m. *Zeichendeuter* zu lesen H. 482, Sch.

नैमित्तिक (wie eben) gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60. 1) adj. *aus einer Ursache entstehend*, subst. *Wirkung:* निमित्तनैमित्तिकयोरयं क्रमः Çâk. 189. Sâṅkhjak. 42. — 2) adj. *mit einem bestimmten Anlass verbunden, durch eine bestimmte Veranlassung hervorgerufen, eventuell, zufällig* (Gegens. नित्य, सांसिद्धिक, स्वाभाविक) Z. d. d. m. G. IX, lxxiii. Kâtj. Çr. 15,4,22. 16,7,2. Schol. S. 31,11. 41,22. Âçv. Çr. 9,1. MBh. 3,1131. 7,2194. Mârk. P. 30,1. fgg. Daçak. in Benf. Chr. 180,21. Colebr. Misc. Ess. I,121. Kull. zu M. 2,25. Vedântas. (Allah.) No. 7. Schol. zu Kap. 1, 19. Bhâshâp. 27. 153. 154. Tarkas. 18. लय, प्रलय Bhâg. P. 8,24,7 (vgl. I, xlviii). Mârk. P. 46,38. ब्राह्मणमृत्विजं वृणीत ऋषिमार्षेयं सुधातुदक्षिणामनैमित्तिकम् *nicht bloss zu dieser bestimmten Veranlassung berufen* oder *der nächste beste* Kauç. 67. f. ई Mârk. P. 16,41. 30,25. Bhâg. P. 7,15,11. श्रा (von नैमित्तक?) MBh. 12,12719. Mârk. P. 30,24. नैमित्तिकत्व n. nom. abstr. Schol. zu Kap. 1,11. — 3) m. *Zeichendeuter* gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60. H. 482, Sch. (wo fälschlich ने°). Vjutp. 96. Spr. 430. Çâk. Ch. 107,21. Davon nom. abstr. °त्व Vjutp. 70.

नैमिश्रि m. patron. von निमिश्र gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2,4,61.

नैमिष (von निमिष) n. N. pr. einer Waldgegend (und ihrer Badeplätze), in welcher Sauti den dort wohnenden Ṛshi das Mahâbhârata erzählt, MBh. 1,1. 3. 7275. 7817. 3,6079. पृथिव्यां नैमिषं तीर्थमन्तरीक्षे च पुष्करम्। त्रयाणामपि लोकानां कुरुक्षेत्रं विशिष्यते ॥ 7073. 8037. fgg. 8302. 7,2098. 8,2086. 12,13801. 13,1696. 1719. Hariv. 11. Ragh. 19,1. Bhâg. P. 1,1,4. 7,14,31. Verz. d. Oxf. H. 8, *b*, No. 46. 9, *a*, No. 47. 83, *b*, No. 140. 148, *a*, No. 318. नैमिषायन (नै° + अयन) *im N.-Walde sich aufhaltend* Bhâg. P. 3,20,7; viell. ist नैमिषायण zu lesen, welches gleich नैमिषीय, नैमिषेय wäre. नैमिषाः m. pl. *die Bewohner des* Naimisha-*Waldes* MBh. 8,2100. नैमिषनृप Varâh. Bṛh. S. 11,61. Der Wald soll den Namen daher bekommen haben, weil in demselben ein Heer von Ungöttern in *einem Augenblicke* (निमिष) seinen Untergang fand.

नैमिषि m. patron. von निमिष gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2,4,61.

नैमिषीय (von नैमिष) m. pl. *die Bewohner des Waldes* Naimisha (nach Vinâjaka in Ind. St. 1,214, N. 4 = निमिषक्षेत्रसंबन्धिन्): °याणां सत्त्रम् Çâṅkh. Br. 26,5. Pañkav. Br. 25,6,4 (°शीय). Khând. Up. 1,2, 13. sg. N. pr. eines Autors Verz. d. Oxf. H. 163, *a*, 5. adj. *zum Walde* Naimisha *in Beziehung stehend:* सत्त्र MBh. 9,2161. कुञ्ज 2175. नैमिषीयोपाख्यान Bhâg. P. 1,1 in der Unterschr.; st. dessen नैमिषेयो° Verz. d. B. H. No. 475.

नैमिषेय adj. *im Walde* Naimisha *sich aufhaltend:* ऋषय: MBh. 3, 6079. 9,2155. 2159. Liṅga-P. in Verz. d. Oxf. H. 44, *a*, 8 v. u. 44, *b*, 3. Vgl. u. नैमिषीय am Ende.

नैमिष्य m. pl. = नैमिषीय Kâṭh. 10,6 in Ind. St. 3,469.

नैमेय m. = निमय *Tausch* AK. 2,9,81. H. 869.

नैम्ब adj. von निम्ब *Azadirachta indica Juss.:* पत्त्र Varâh. Bṛh. S. 53,117.

नैयग्रोध (von न्यग्रोध) P. 7,3,5. Vop. 7,4. 18. und नैय्यग्रोध (die weniger richtige Form) adj. *von der Ficus indica kommend, daraus gemacht u. s. w.* Çat. Br. 12,7,2,14 (parox.). 9,1,3. °पाद् 5,3,5,13. Kâtj. Çr. 15,4,43. नैय्य° TBr. 1,7,8,7. TS. 3,4,8,4. नैयग्रोध n. *die Frucht der Ficus indica* gaṇa प्लक्षादि zu P. 4,3,164. AK. 2,4,1,18. Ait. Br. 8, 16. — Vgl. नय्यग्रोध.

नैयङ्कव adj. *von der* न्यङ्कु *genannten Antilopenart kommend u. s. w.* Vop. 7,4. 18. चर्मन् Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,18. — Vgl. न्याङ्कव.

नैयत्य (von नियत) n. *Selbstbeherrschung* Wils.

नैयमिक (von नियम) adj. *der Regel entsprechend;* subst. n. *Regelrechtheit:* कृताभिषेकनैयमिकावश्यकः Bhâg. P. 5,8,1.

नैयाय adj. *über den* न्याय *handelnd, denselben erklärend* gaṇa ऋगयनादि zu P. 4,3,73.

नैयायिक (von न्याय) adj. subst. *die Gesetze des Syllogismus kennend, ein Dialectiker;* insbes. *ein Anhänger der* Njâja-*Lehre* gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60. MBh. 1,450. R. Gorr. 2,116,1. H. 862. Schol. zu Kap. 1,25. Schol. zu Ǵaim. 1,6 (नैय्या°). 27. केवल° P. 2,1,49, Sch. Verz. d. B. H. 160 (नैय्यायक). °दर्शन Prab. 85,8; nach den Scholl. nicht नैयायिकानां द°, sondern नैयायिकं द° *die* Njâja-*Lehre betreffend.*

नैयासिक adj. subst. = न्यासमधीते वेद वा gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60.

नैरञ्जना (von निरञ्जन) f. N. pr. eines in die Gaṅgâ sich ergiessenden Flusses in Magadha, der heutige Niladjan, Lalit. ed. Calc. 311, 16. 317,5. 327,8. 338,7.9. 339,14. 340, 2 u. s. w. Vie de Hiouen-thsang 140. Hiouen-thsang I,367. 455. Wassiljew 10 (in der russ. Ausg. निर°; vgl. Lalit. ed. Calc. 305, 14). Schiefner, Lebensb. 244(14). 252 (22).

नैरन्तर्य (von निरन्तर) n. *Ununterbrochenheit* Jogas. 1,14. Sûrjas. 14, 8. Daçak. in Benf. Chr. 185,8. Kull. zu M. 9,271. °र्येण *ununterbrochen, beständig* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 248. Pañkat. 198,21. Kull. zu M. 2, 187. Schol. zu Ǵaim. 1,17.

नैरपेक्ष्य (von निरपेक्ष) n. *Abwesenheit aller Rücksicht, Gleichgültigkeit* Kap. 3,68. Kull. zu M. 7,161.

नैरयिक (von निरय) m. *Höllenbewohner* H. 22.

नैरर्थ्य (von 2. निरर्थ) n. *Sinnlosigkeit* Mârk. P. 26,28.

नैरात्म्य n. nom. abstr. von निरात्मन् Burn. Intr. 518. N. 2. नैरात्म Ind. des Kandjur No 173.

नैराश्य (von निराश) n. *der Zustand dessen, der sich keiner Hoffnung mehr hingiebt, Hoffnungslosigkeit, Verzweiflung:* येनाशाः पृष्ठतः कृत्वा नैराश्यमवलम्बितम् Hit. I,137. नैराश्यात्तनुमध्यमा N. 19,7. Vid. 260. °श्यमापन्नः MBh. 1,8157. °श्यमगमत्परम् 3,15136. °श्यमुपजग्मतुः 12. 5030. R. 6,72,49. 85,10. गृहीत° Râǵa-Tar. 3,191. 4,360. न लेव कार्यं नैराश्यमस्माभिर्विजयं प्रति MBh. 8,357. R. 4,49,11. जल° *Wasser zu finden* MBh. 1,2839. पुत्रदर्शन° 2,701.

नैरास्य (von निरास) m. Bez. eines über Waffen gesprochenen Zauberspruches (um sie wieder zurückzubringen) R. 1,30,6.

नैरुक्त (von निरुक्त) adj. *das* Nirukta *betreffend, dasselbe erklärend* gaṇa ऋगयनादि zu P. 4,3,73. *auf der Etymologie beruhend, etymologisch erklärt:* नाम नैरुक्तमेतत् MBh. 13,4485. 4489. m. *ein Kenner der Etymologie, der wahren Bedeutung der Wörter* Nir. 1,12. 6,11. 11,19, 29. 31. 12,10. 13,9. M. 12,111. Ind. St. 2,39. N.

नैरुक्तिक (wie eben) adj. *ein Kenner der Etymologie, der wahren Bedeutung der Wörter* gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60.

नैरुज्य (von नीरुज) m. *Gesundheit* KULL. zu M. 11,237.

नैरूहिक (von निरूह) adj. *ausreinigend:* वस्ति SUÇR. 2,198,2.

नैर्ऋत (von निर्ऋति) 1) adj. f. ई *a) der* Nirṛti *gehörig u. s. w.* AV. 19, 45,5. TS. 1,8,1,1. 9,1. 2,6,3,4. ÇAT. BR. 7,2,1,1. 8. 9,1,2,9. नक्षत्र R. 5,73,57. — *b) südwestlich:* मारुत SUÇR. 1,22,12. कृत्वा तु नैर्ऋतान्दर्भान् (entweder *mit den Spitzen nach Südwest gerichtet* oder *der* Nirṛti *geweiht*) MBH. 2,2641. °कोण, °ती दिक् oder f. mit Ergänzung von दिश् *Südwest* H. 169, Sch. RÂGAN. und GAṬÂDH. im ÇKDR. M. 11,104. JÂGN. 3,259. MBH. 12,6090. VARÂH. BṚH. S. 5,86. 14,17. 24,33. 52,48. 118. 53,100. 94,4. 22. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 48. — *c)* (adj. von नैर्ऋत *ein* Râkshasa) *den* Râkshasa *gehörig:* ग्रन्तौदिशौ MBH. 7,6864. स्नाकाशमस्त्रञ्चोर्धमधो भूमिं च नैर्ऋतीम् (viell. auch zu *a*) 12,6132. ग्रस्त्र ARG. 4,30. — *d)* wohl *auf die Mondstation* नैर्ऋत (मूल) *bezüglich:* कर्मन् Verz. d. B. H. No. 363. — 2) m. *a)* N. pr. des Welthüters im *Südwesten* AK. 1,1,2, 4. H. 169. HALÂJ. 1,100. — *b) ein Kind der* Nirṛti, *Unhold, Dämon,* Râkshasa AK. 1,1,1,56. H. 188. HALÂJ. 1,73. (ग्रधर्मस्य) तस्यापि निर्ऋतिर्भार्या नैर्ऋता येन राक्षसाः MBH. 1,2618. 3,16437. 5,3571. नैर्ऋतैश्वर्यम् (कुवेरस्य) 9,2759. 12,2521. ARG. 10,50. HARIV. 6789. R. 1,24,13. 3,16,21. 40,2. 5,73,57. 6,37,28. 84. °भागव SUÇR. 1,323,21. RAGH. 10,35. 11,21. 12,43. 14,4. 15,20. RÂGA-TAR. 4,338. BHÂG. P. 7,5,34. 39. 9,10,5. °राज R. 4,35,33. 5,26,7. °कन्या 14,8. — *c)* pl. N. pr. eines Volkes: निषधास्तथैवानर्ता नैर्ऋताः । दुर्गलाः MBH. 6,359. WILSON in VP. 190 fasst das Wort hier adj. in der Bed. *südwestlich* auf, was nicht zulässig ist. — *d)* N. pr. eines Rudra HARIV. LANGL. II,310. die Calc. Ausg. 11531 liest st. dessen निर्ऋति. — 3) f. ई unter den Beinn. der Durgâ DEV. 5,9. — 4) n. (sc. भ, नक्षत्र) *die Mondstation* Mûla VARÂH. BṚH. S. 72,10. BHATT. zu VARÂH. BṚH. S. 4,5.

नैर्ऋति (wohl von नैर्ऋत) m. N. pr. eines Unholds MBH. 12,8264. Nach LOIS. zu AK. 1,1,1,56 = नैर्ऋत *ein* Râkshasa.

नैर्ऋतेय adj. *von der* Nirṛti *abstammend:* दुहितरः SUÇR. 2,534,15.

नैर्ऋत्य 1) adj. *a) zur* Nirṛti *in Beziehung stehend* KAUÇ. 97. — *b) südwestlich* Verz. d. Oxf. H. 103, *b*, 14. Ind. St. 3,262. — 2) *ein Opfer an die* Nirṛti (nach ST.) JÂGN. 3,280.

नैर्गन्ध्य (von निर्गन्ध) n. *Geruchlosigkeit* d. i. *Abwesenheit eines Geruchs* MALLIN. zu KUMÂRAS. 3,28.

1. नैर्गुण्य (von निर्गुण) n. 1) *Qualitätslosigkeit* MBH. 12,7480. BHÂG. P. 1,15,31. 2,1,7. 9. — 2) *das Nichtbesitzen von Vorzügen* MBH. 2,674. 5,1380. 12,3018. PAÑKAT. ed. orn. I,248.

2. नैर्गुण्य (vom vorherg.) adj. *zu keiner Qualität in Beziehung stehend:* ज्ञानयोग BHÂG. P. 3,32,32. (Gegens. गुणानुरक्त): मनस् 5,11,8. ज्ञान NÂRADA'S PAÑKARÂTRA 1 im ÇKDR. u. पञ्चरात्र.

नैर्घृण्य (von निर्घृण) n. *Hartherzigkeit* MÂLAV. 69,10. KATHÂS. 7,51.

नैर्दश्य (von निर्दश) n. *das Ueberstehen der kritischen Periode von zehn Tagen beim Neugeborenen,* daher überh. *das Ueberstehen einer gefährlichen Zeit oder eines schlimmen Einflusses:* स पाप्मनो नैर्दश्यमगच्छन् PAÑKAV. BR. 22,14,3. 4.

नैर्बाध्य (von निर्बाध) adj. in Verbindung mit हविस् *eine best. Darbringung:* नैर्बाध्येन हविषेन्द्र एनं पराशरीत् AV. 6,75,1.

नैर्भृत und नैर्भृत्य s. u. नैभृत्य.

नैर्मल्य (von निर्मल) n. *Fleckenlosigkeit, Unbeflecktheit* (eig. und übertr.) MBH. 7,9246. नैर्मल्यं यच्च मानसे ÇATR. 14,261. विषयेष्वतिसंरागो मानसो मल उच्यते । तेष्वेव हि विरागस्तु नैर्मल्यं समुदाहृतम् ॥ PRÂJAÇKITTAT. im ÇKDR. ÇAÑK. zu KHÂND. UP. 7,26,2.

नैर्याणिक adj. von निर्याण VJUTP. 37. MADHJAM. 39. 43. Davon nom. abstr. °ता f. ebend.

नैर्लज्ज्य (von निर्लज्ज) n. *Schamlosigkeit* SUÇR. 1,336,4 (निर्लज्य).

नैर्वाहिक (von निर्वाह) adj. *zum Hinausführen dienend:* द्वार *Schleuse* VARÂH. BṚH. S. 53,122.

नैर्हस्त (von निर्हस्त) adj. *für handlose* (Dämonen) *bestimmt,* Bez. eines magischen Geschosses: शरु AV. 6,65,2. 3.

नैलायनि m. patron. von नील gaṇa तिकादि zu P. 4,1,154.

नैलीनक adj. von निलीनक P. 4,2,110, Sch.

नैल्य (von नील) n. *die dunkelblaue Farbe* RÂMATARKAVÂGÎÇA zu VOP. ÇKDR. (शितस्य) कण्ठे नैल्यम् HARIV. 7592.

नैवकि m. patron. gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2,4,61. नैवति v. l.

नैवति m. patron. v. l. für नैवकि gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2,4,61.

नैवसंज्ञानासंज्ञायतन n. *der Ort* (ग्रायतन) *wo es kein* (न + एव) *Denken* (संज्ञान) *und kein Nichtdenken* (ग्रसंज्ञा) *giebt* BURN. Lot. de la b. l. 813. In LIA. III, 389 falschlich नैवसंज्ञासंज्ञायतन.

नैवसंज्ञासमाधि m. *die Meditation* (समाधि), *bei der kein* (नैव) *Denken* (संज्ञा) *stattfindet,* HIOUEN-THSANG I, 367.

नैवाकव (von निवाकु) gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

नैवाकवि m. patron. von निवाकु gaṇa बाह्वादि zu P. 4,1,96.

नैवाकवीय adj. von नैवाकव gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

नैवातायन adj. von निवात gaṇa पक्षादि zu P. 4,2,80.

नैवार (von नीवार) adj. *in wildem Reise bestehend, daraus bereitet* TS. 1,8,10,1. TBR. 1,3,4,5.6.7. KÂTJ. ÇR. 14,2,26. 4,11. LÂṬJ. 8,2,9. ग्राकार R. 2,61,5.

नैवासिक adj. von निवास gaṇa गुडादि zu P. 4,4,103.

नैविड्य (von निविड) n. 1) *Dichtigkeit, ein ununterbrochenes Nebeneinanderliegen:* विश्वता ऽस्थिमये ज्ञाते नैविड्यात्तिलिमण्डले RÂGA-TAR. 5,272. — 2) Bez. *einer best. Eigenschaft eines geblasenen Tones:* नैविड्यं प्रौढता चापि सुस्वरत्वं च शीघ्रता । माधुर्यमिति पञ्चामी फूत्कृतेषु गुणाः स्मृताः ॥ SAÑGÎTAD. im ÇKDR.

नैविद adj. f. ई *mit einer* Nivid *versehen:* त्रिष्टुभ् KAUSH. ÂR. 2,7.

नैवेद्य (von निवेद्य) n. *eine Darbringung von Speisen an ein Idol* BHÂG. P. 8,16,40. 52. Verz. d. Oxf. H. 95, *a*, 10. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,12,13. H. 857.

नैवेश adj. von निवेश gaṇa संकलादि zu P. 4,2,75.

नैवेशिक (von निवेश) n. *was zur Einrichtung eines Hauses gehört, Hausgeräthe* JÂGN. 1,210. 332. MBH. 7,2754. 13,2958. 4952.

नैश (von निशा) adj. f. ई *nächtlich* P. 4,3,14. तमस् MBH. 3,15817. 7, 6162. HARIV. 2476. 4422. R. 1,35,15 (36,15 GORR.). ÇÂK. 157. VARÂH. BṚH. S. 4,2. 12,17. KATHÂS. 11,44. एनस् *in der Nacht vollbracht* M. 2,

102. कर्मन् MBH. 15,867. बलि, उपहार 7,2778. fg. कृतभुज् VIKR. 8. मार्गाः कामिनीनाम् MEGH. 68. दुःखस्पर्श *in der Nacht wahrzunehmen* MBH. 5.3814. मृग *in der Nacht schreiend* (निशायां व्याहरति) P. 4,3,51, Sch. शिष्य (= निशासहचरितमध्ययनं सोऽस्य) 52, Sch.

नैशाकर (von निशाकर) adj. f. ई *vom Monde kommend u. s. w.:* रश्मिजाल HARIV. 4420. माया 2608.

नैशिक (von निशा) adj. f. ई = नैश P. 4,3,14. विशुद्धि *im Verlauf der Nacht erfolgend* M. 5.67. JÂGN. 3,23. मृग (s. u. नैश) P. 4,3,51, Sch. शिष्य (s. u. नैश) 52, Sch.

नैश्चित्य (von निश्चित) n. 1) *Entschlossenheit; das Beschlossensein, Bestimmtheit* ÇKDR. WILS. — 2) *a fixed festival, as at birth, investiture, marriage, etc.* WILS. nach ÇABDÂRTHAK.

नैश्चिन्त्य (von निश्चिन्त) n. *Freisein von Sorgen* BHARTR. 3,92.

नैश्य n. nom. abstr. von निश्र gaṇa ब्राह्मणादि zu P. 5,1,124. Es ist wohl निस्त und नैस्त्य zu lesen.

नैःश्रेयस (von निःश्रेयस) 1) adj. f. ई *zum Heile —, zur Glückseligkeit führend* M. 9,334. 12,82. 107. MBH. 1,5626. 2,230. 3,975. 5,985. 12,583. Ungenau ohne Visarga geschrieben 1,1116. 5,3387. 7,2659. 14,963. — 2) n. N. eines Waldes in der Welt Vishṇu's BHÂG. P. 3,15,16.

नैःश्रेयसिक (wie eben) adj. dass. M. 12,88.

नैषदिक (von निषद्) adj. *sitzend d. i. die liegende Stellung vermeidend* VJUTP. 34. BURN. Intr. 309.

नैषध 1) adj. *zu* Nishadha *in Beziehung stehend;* m. *ein Fürst der* Nishadha, insbes. von Nala gebraucht. TRIK. 2,8,10. नैषधस्यार्थपतेः RAGH. 18,1. N. 1,15. 2,30. 7,1. 17,2. der pl. als N. des Volkes, das sonst निषध heisst, 9,19. 12,8. VÂJU-P. in VP. 480, N. 73. नैषध n. oder नैषधचरित n. Titel eines über Nala handelnden Kunstepos von Çrîharsha GILD. Bibl. 237. SÂH. D. 208,18. — 2) *eine best. Pflanze, welche als Nahrungsmittel dient,* SUÇR. 1,80,12.

नैषधीय (von नैषध) adj. *zu* Nala Naishadha *in Beziehung stehend:* °चरित n. oder schlechtweg नैषधीय n. Titel eines Kunstepos von Çrîharsha COLEBR. Misc. Ess. I,209. II,84.104. fg. Verz. d. B. H. No. 524. fgg.

नैषध्य 1) adj. *den* Nishadha *eigenthümlich:* खड्ग MBH. 4,1338. — 2) m. *ein Fürst der* Nishadha P. 4,1,172, Sch.

नैषाद adj. *zu den* Nishâda *gehörig:* वंशाः BHÂG. P. 4,14,46. m. patron. von निषाद् gaṇa विदादि zu P. 4,1,104. *ein zu den* Nishâda *gehöriger Mann* P. 5,4,36. Vârtt. 1. VS. 30,8. नैषादे वसेदेतद्वा अवराध्यमन्नाद्यं यन्नैषादः ÇÂÑKH. BR. 25,15. pl. *das Volk der* Nishâda MBH. 12,4855.

नैषादक n. = निषादेन कृतम् (संज्ञायाम्) gaṇa कुलालादि zu P. 4,3,118.

नैषादकर्षुक adj. von निषादकर्षु P. 4,2,119, Sch. 7,3,51, Sch.

नैषादि m. patron. von निषाद PAT. zu P. 4,1,97.

नैषादायन m. patron. von निषाद gaṇa हरितादि zu P. 4,1,100.

नैषादि m. *ein Fürst der* Nishâda MBH. 1,5242. 7,8214. 12,4854. 14,2475. 16,159.

नैषिध m. Bein. des Naḍa (s. u. d. W.) ÇAT. BR. 2.3,2,1. 2. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 414,22. 420,7. Die spätere Form ist नैषध. Da die ältere Sprache kein सिध् mit नि kennt, wohl aber mit निस्, so ist vielleicht नैःषिध als ursprüngliche Form anzunehmen.

नैष्कर्म्य (von निष्कर्मन्) n. *Unthätigkeit, das Aufgeben aller Werke* MBH. 5,1008. 2451. 14,605. 1276. BHAG. 3,4. 18,49. BHÂG. P. 1,3,8. 5,12. 3,7,30. 4,23,27. 8,3,11.

नैष्कशतिक (von निष्क + शत) adj. *hundert* Nishka *enthaltend* P. 5,2,119.

नैष्कसहस्रिक (von निष्क + सहस्र) adj. *tausend* Nishka *enthaltend* P. 5,2,119.

नैष्किक 1) adj. *einen* Nishka *werth u. s. w.* P. 5,1,20. 4,3,156, Sch. परम° von परमनिष्क 5,1,20, Sch. SIDDH. K. zu 7,3,17. — 2) m. *Münzmeister* AK. 2,8,1,7. H. 723.

नैष्किंचन्य (von निष्किंचन) n. *Besitzlosigkeit, Armuth* RÂGA-TAR. 1,219.

नैष्कृतिक M. 4,196 und BHAG. 18,28 falsche Lesart für नैकृतिक, wie die v. l. hat; auch KULL. in der Calc. Ausg. von 1830 liest नैकृतिक.

नैष्क्रमण (von निष्क्रमण) adj. *was bei der Cerimonie des ersten Herausbringens des Kindes gereicht wird, zu thun ist* gaṇa व्युष्टादि zu P. 5,1,97.

नैष्ठिक (von निष्ठा) adj. f. ई 1) *den Schluss bildend, der letzte:* विधिवत्कारयितेष्टिं नैष्ठिकीम् MBH. 17,21. 12.12817. नैष्ठिकेन विधानेन चक्रुस्ते तस्य सत्क्रियाम् HARIV. 4899. विदधे विधिमस्य नैष्ठिकम् RAGH. 8,25. इमामवस्थां पश्यन्त्यः पश्चिमां तव नैष्ठिकीम् HARIV. 4783. MBH. 12,4531. — 2) *definitiv, entschieden, feststehend, ausgemacht:* बुद्धि MBH. 1,1616. 7497. R. 1,63,15 (65,18 GORR.). नैषा वो नैष्ठिकी मतिः MBH. 3,16295. विज्ञयो नास्ति नैष्ठिकः R. 6,21,28. नैष्ठिको ब्रह्मचारी तु वसेदाचार्यसंनिधौ। तदभावे ऽस्य तनये पत्न्यां वैश्वानरे ऽपि वा ॥ JÂGN. 1,49; vgl. 5. — 3) *den Schluss bildend so v. a. der höchste, vollendet, vollkommen:* कर्म तत्रियस्य MBH. 5,2677. धर्म 12,8484. भक्ति 13,758. BHÂG. P. 1,2,18. रति 4,22,20. शान्ति BHAG. 5,12. °सुन्दर *vollkommen schön* KUMÂRAS. 5,62 (*devotus ille pulcher* ST.). नैष्ठिकानि *das Höchste, das Vollkommenste* HARIV. 458. — 4) *vollkommen vertraut mit Etwas:* कृत्स्नाङ्गोपाङ्गकुशलं होरागणितनैष्ठिकम् VARÂH. BRH. S. 2,7. — 5) *der ewige Keuschheit gelobt hat:* सनकाद्यः BHÂG. P. 4,29,42. तथा कुरु यथा भश्येत्समयादेष नैष्ठिकः RÂGA-TAR. 1,236; vgl. u. 2. am Ende.

नैष्ठुर्य (von निष्ठुर) n. *Rauhheit, Härte* (in übertr. Bed.) MBH. 5,5659. HAEB. Anth. 485, Çl. 4. HIT. I, 91. MÂRK. P. 15,40. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,8, Çl. 28. वचन° R. 1,59,15.

नैःस्निह्य n. *das sich-Losmachen, Befreien von Etwas:* नैःस्निह्यं पाप्मन इयाम् ÂÇV. ÇR. 9,7. Scheint auf eine Form निष्णिह् = निःस्निह् zurückzugehen.

नैष्ट्य n. nom. abstr. von निष्ट: s. u. नैश्य.

नैष्पुरुष्य n. nom. abstr. von निष्पुरुष P. 8,3,41, Vârtt. 2, Sch.

नैष्पेशिकत्व (नैष्पेषिकत्व?) n. neben नैमित्तिकत्व VJUTP. 70.

नैष्पेषिक adj. von निष्पेष (= तस्मै प्रभवति) gaṇa संतापादि zu P. 5,1,101.

नैष्फल्य (von निष्फल) n. *Fruchtlosigkeit, Wirkungslosigkeit:* बाणानाम् MBH. 7,3846.

नैसर्गिक (von निसर्ग) adj. f. ई gaṇa संतापादि zu P. 5,1,101. 1) *angeboren, ursprünglich* RAGH. 5,37. 6,46. Spr. 660. VARÂH. BRH. 2,18. LAGHUG. 2,7. RÂGA-TAR. 4,56. BHÂG. P. 7,4,36. 5,28. PRAB. 104,9. — 2) bei den Buddh. *was abgeworfen —, abgelegt wird* VJUTP. 215. WASSILJEW 83; vgl. BURN. Intr. 302.

नैसर्प m. N. eines der 9 Schätze bei den Gaina H. 193, Sch. Geht der Form nach auf निसर्प zurück.

नैस्त्रिंशिक (von निस्त्रिंश) adj. *mit einem Schwert bewaffnet* AK. 2,8, 2,38. H. 771.

नैःस्नेह्य (von निःस्नेह) n. *Mangel an Liebe, — Zuneigung* M. 9, 15 (नैस्नेह्य).

नैःस्वभाव्य n. nom. abstr. von निःस्वभाव Madhjam. 78.

नैःस्व्य (von निःस्व) n. *Besitzlosigkeit, Armuth* Varâh. Bṛh. S. 52,75. नैःस्व Trik. 3,3,159. नैस्व Varâh. Bṛh. S. 52, 119. 67,22.

नो (1. न + उ) adv. *und nicht:* न नूनमस्ति नो श्वः ṚV. 1,170, 1. न मंहाति नो वयं मराम 191, 10. 4,21. 9. 6,54, 3. 10,86, 2. Çat. Br. 1,1,1,21. 4,2,1,7. 3,4,3. स न साधुना कर्मणा भूयान्नो एवासाधुना कनीयान् 14,7,2, 24. Vop. 25, 11. 13. नो — न st. न — नो Mârk. P. 61, 2. Bhartṛ. 1,77 (nach der richtigen Lesart). Dhûrtas. 77, 2. Vop. 25, 12. Vom Epos an erscheint नो fast nur da, wo न in das Versmaass nicht passen würde: न च तत्प्रेत्य नो इह Bhag. 17,28. R. 3, 41, 12. नान्नं वाञ्छति नो निद्रामुपैति Suçr. 2, 461, 18. Amar. 7, a. 62. Pańkat. V, 22. Vet. in LA. 15, 9. Spr. 622. In den eben angeführten Stellen ist नो zwar durch das Versmaass bedingt, aber doch auch sonst an seinem Platz; in den folgenden dagegen vertritt es das einfache न und lässt sich nur durch die Forderungen des Versmaasses rechtfertigen: यद्येतदपि नो मूल्यमतो भूयः प्रदीयताम् MBh. 13, 2677. Pańkat. I. 97. II, 147. Hit. I, 88 (nach der richtigen Lesart). IV, 91. 147. Amar. 5. 7. d. 10. 26. Spr. 364. 885. H. 73. नो न bejahend Vikr. 39. In den folgenden Stellen wird नो auch nicht einmal durch das Versmaass getragen: Jâǵń. 2, 27. 59. 3, 39. Çuk. in LA. 41, 15. Hit. I, 82. v. l. Pańkat. II, 150. 164, 2. H. 1539, Sch. Die Lexicographen (AK. 3,5,11. H. 1539) führen नो mit anderen Negationen auf ohne Angabe der Bedeutungsverschiedenheit. Ueber नो चेत् s. u. चेद् 4 gegen das Ende.

नोर्टी gaṇa गौरादि zu P. 4, 1, 41.

नोण m. N. pr. eines Kaufmanns Râǵa-Tar. 4, 11. °मठ 12.

नोत् oder नोद् adv. *beinahe, fast:* अतिमात्रमवर्धन्त नोदिव दिवमस्पृशन् AV. 5. 19. 1. प्रजा अनाशकेन नोत्पराबभूवुः Çat. Br. 2, 4, 2, 2. Nach dem Padap. न ऽ उत्.

नोदन (von 1. नुद्) n. *das Fortstossen, Forttreiben* Bhâg. P. 3, 26, 48. Bhâshâp. 117.

नोदिन् (wie eben) adj. *vertreibend, verscheuchend:* परिश्रम° Ragh. 9.38.

नोद्य (wie eben) adj. *zu vertreiben, zu verscheuchen* Nalod. 1, 20.

नोधस् Uṇâdis. 4, 225. m. N. pr. eines Ṛshi mit dem patron. Gautama ṚV. Anukr. ṚV. 1, 61, 14. 64, 1. so wird das Wort auch 124, 4 gefasst nach Vorgang von Nir. 4, 16. während es in dieser Stelle vielleicht eine appellative Bed. hat. Ait. Br. 6, 18. er heisst काक्षीवत Pańkav. Br. 7, 10, 10.

नोधा adv. Zusammenziehung von नवधा *neunfach:* नोधा विधाय रूपं स्वम् Bhâg. P. 3, 23, 47.

नोन 1) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8, 1330. — 2) f. आ N. pr. eines Weibes Râǵa-Tar. 8, 3162.

नोनक m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7, 531. 572. 684. 687. 721 u. s. w.

नोनरथ m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8, 445. — Vgl. नोन.

नोपस्थातर् (1. न + उप°) nom. ag. *nicht bei der Hand seiend, sich entfernt haltend:* अन्यवादी क्रियाद्वेषी नोपस्थाता निरुत्तरः । आहूतप्रपलायी च हीनः पञ्चविधः स्मृतः ॥ Mit. im ÇKDr. Statt नोपस्थाता wird Vjavahârat. 16, 12 नोपस्थायी gelesen.

1. नौ enklit. acc. dat. gen. du. des Pronomens der 1sten Person VS. Prât. 2, 3. P. 8, 1, 20. ṚV. 7, 88, 5. 8, 51. 11. 10, 10, 4. 5. 95, 1. अस्थूरि णौ VS. 2, 27 (VS. Prât. 3, 85). Ait. Br. 2, 25. 3, 28. Çat. Br. 3, 5, 4, 16. 6, 2, 3. 14, 6, 2, 14. R. 2, 98, 22.

2. नौ Uṇâdis. 2, 64. f. Siddh. K. 248, a, 9. Declin. Vop. 3, 82. 1) *Schiff, Boot, Nachen* AK. 1, 2, 3, 10. Trik. 1, 2, 12. H. 876. Hâr. 59. Halâj. 3, 50. नावं न पर्षणिम् ṚV. 1, 131, 2. 2, 39, 4. 8, 42, 3. 72, 3. VS. 10, 19. AV. 2, 36, 5. Çat. Br. 1, 8, 1, 4. यथाप्सु नावा संयाति TS. 5, 3, 10, 1. Ait. Br. 4, 13. 6, 6. 21. नौमण्ण Kauç. 52. *die Schiffe des* Pûshan ṚV. 6, 58, 3. सत्यस्य नावः 9, 73, 1. ऋतस्य 82, 2. यज्ञियां नावम् 10, 44, 6. — M. 2, 204. 4, 120. 7, 192. 8, 408. Hip. 1, 3. MBh. 3, 10030. 9, 215. नावि भग्नायाम् 997. Hariv. 5237. R. 1, 9, 5. 26, 3. 2, 52, 5. fgg. 5, 20, 2. Varâh. Bṛh. 26 (25), 12. नौदके शकटं याति न च नौर्गच्छति स्थले Hit. I, 84. Vid. 243. Bhâg. P. 1, 3, 15. 8, 24, 56. Am Ende eines adj. comp.: वणिक्पथा भिन्ननवौ (Thema °नु) यथार्णवे Bhâg. P. 8, 11, 25. त्वाम् — सह्नावम् 24, 37. den instr. नावया, der vom Schol. zu P. 7, 1, 39, Vârtt. 4 zu नौ gezogen wird, haben wir unter नावा gestellt. °भू *zum Schiffe werden* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2, 65. Unter den Synonymen für वाच् aufgezählt Naigh. 1, 11 nach der Allegorie, dass *das Wort des Gebets* wie *ein Fahrzeug* in die andere Welt hinüberführt; vgl. Çat. Br. 4, 2, 5, 10. वाग्वै सुतर्मा नौरिति ब्राह्मणम् Dev. — 2) in der Astrol. a) Bez. *einer best. Erscheinung am Monde:* उन्नतमीषच्छृङ्गं नौसंस्थाने विशालता चोक्ता Varâh. Bṛh. S. 4, 8. — b) N. *einer best. Constellation* (नाभसयोग) Varâh. Laghuǵ. 10, 8. Bṛh. 12, 8. नौका 16.

नौक 1) am Ende eines adj. comp. von नौ *Schiff u. s. w.* gaṇa उरआदि zu P. 5, 4, 151. सन्नौकानिवार्णवे MBh. 8, 44. अष्टिखड्गमहानौका (नदी) 12, 3646. — 2) f. आ *ein kleines Schiff, Nachen* P. 7, 3, 44, Sch. 4, 18, Sch. Çabdar. im ÇKDr. Matsjop. 36. R. 1, 9, 7. 2, 52, 75. R. Gorr. 2, 97, 15. Hit. I, 84, v. l.

नौकर्णधार (2. नौ + क°) m. *Steuermann* Varâh. Bṛh. S. 15, 25. — Vgl. कर्णधार.

नौकर्णी (2. नौ + कर्ण) f. N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2647.

नौकर्मन् (2. नौ + क°) n. *die Beschäftigung —, das Gewerbe des Schiffers* M. 10, 34.

नौकाकृष्ट (नौका + आकृष्ट) n. Bez. *einer best. vortheilhaften Stellung im Spiele* Katurańga Tithj âdit. im ÇKDr. u. चतुरङ्ग und As. Res. II, 164. — Vgl. नृपाकृष्ट.

नौकादण्ड (नौ° + द°) m. *Ruder* AK. 1, 2, 3, 13. H. 877. Ist wohl nur Erklärung von क्षेपणी.

नौकाय m. pl. N. einer Schule (v. l. für नैगेय) Ind. St. 3, 275.

नौचर (2. नौ + चर) adj. subst. *zu Schiffe gehend, Schifffahrer* Ragh. 17, 81.

नौजीविक (2. नौ + जीविका) m. *Schiffer, Bootsmann* Varâh. Bṛh. S. 7, 6.

नैतार्य (2. नौ + तार्य) adj. *schiffbar* AK. 1,2,3,10.

नौदण्ड (2. नौ + दण्ड) m. *Ruder* HALÂJ. 3,50. — Vgl. नौकादण्ड.

नौधसं (von नोधस्) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,222. PAÑKAV. BR. 7, 10,2. 10. 21,9,12. AV. 15,2,4. 4,4. AIT. BR. 4,27. 8,12. 17. °श्यैत n. und श्यैत° n. desgl. Ind. St. 3,222. 241.

नौबन्धन (2. नौ + ब°) n. N. der höchsten Spitze des Himâlaja, auf der Manu bei der grossen Ueberschwemmung sein *Schiff anband*, MATSJOP. 49; vgl. TROYER in RÂGA-TAR. II, 296. Im ÇAT. BR. statt dessen म-नोरवसर्पणम्.

नौयान (2. नौ + यान) n. *Schifffahrt* RÂGA-TAR. 1,201.

नौयायिन् (2. नौ + या°) adj. *zu Schiffe —, zu Boote fahrend* M. 8,409.

नौवाह (2. नौ + वाह) m. *Schiffsführer, Kapitän, Steuermann* TRIK. 3,3,28.

नौव्यसन (2. नौ + व्य°) n. *Schiffbruch* ÇÂK. 90,19.

नौषेचन (2. नौ + सेचन) n. gaṇa सुषामादि zu P. 8,3,98.

न्यं wohl adj., von unbekannter Bed. in der Stelle: दृंहां दृंह स्थिरो न्यो ब्रह्म विश्वसृजो दश AV. 11,7,4.

न्यक् s. u. न्यञ्च्.

न्यकारुका im ÇKDR. und bei WILS. (1ste Aufl.) so wie न्यक्कारुका bei WILS. (2te Aufl.) fehlerhaft für अन्यकारुका.

न्यक्कार (von न्यक् + 1. कार्) m. *Erniedrigung, Demüthigung, Geringschätzung* H. 441. महासुरं बाणं उदीर्णचक्रे न्यक्कारमासन्नतरं निशम्य HARIV. 10271. im Gegens. zu सत्कार BHÂG. P. 7,1,22. न्यक्कारो ह्ययमेव मे यत् u. s. w. SÂH. D. 2,21.

न्यक्त (von अञ्ज् mit नि) partic. *eingesalbt, eingemischt, eingemengt:* अग्निर्न्यक्ताः पत्नीसंयाजानामृचः स्युः TBR. 1,3,1,4. ÇAT. BR. 1,6,3,17. 7,1, 1. 3,3,4,10. 5,2,18. 2,1,1,1. 6,6,4,5. Hiernach sind diese Stellen unter अच् mit नि zu streichen.

न्यक्त s. अच् mit नि. Vgl. auch TBR. 1,6,4,2, wo aber न्याक्त gedruckt ist.

न्यन्त P. 6,2,192, Sch. 1) adj. *a) niedrig* (निकृष्ट) AK. 3,4,29,227. H. an. 2,564. MED. sh. 16 (hier न्युत्त gedruckt). — *b) alles, sämmtlich* H. 1433. HALÂJ. 4,85. n. *Gesammtheit* (कार्त्स्न्य) AK. H. an. MED. — 2) m. *a) Büffel* MED. — *b)* Bein. Paraçurâma's H. an. — 3) n. *Gras* MED. — Die Bed. *a hole* für das neutr. bei WILSON beruht auf einer Verwechselung mit *a whole*, wie die 1ste Aufl. hat. Nach den Scholien zu P. 6, 2,192 1. नि + अन्त, in der ersten Bed. aber doch eher eine Nebenform von न्यञ्च्; auch diesem wird die Bed. कार्त्स्न्य zugeschrieben.

न्यग्भाव (von न्यक् + भू) m. *Geringschätzung* ÇAÑK. zu BRH. ÂR. UP. S. 96. 239. Ob nicht न्यग्भावनेन st. न्यग्भावेन zu lesen ist?

न्यग्भावन (von न्यक् + भू caus.) n. *das Erniedrigen, Demüthigen* P. 1,3,70, Sch. TRIK. 3,2,20.

न्यग्भावयितर् (wie eben) nom. ag. *Erniedriger, Demüthiger:* सेवकानुद्भावयिता बन्धून्न्यग्भावयिता DAÇAK. 180,13.

न्यग्रोध (न्यक् + रोध *nach unten wachsend*) gaṇa न्यङ्क्वादि zu P. 7, 3,53. 1) m. parox. *Ficus indica*, ein stattlicher Baum, welcher von seinen Zweigen aus Haarwurzeln in den Boden sendet, die wieder zu Stämmen erstarken. AK. 2,4,2,13. 3,4,17,98. H. 1132. an. 3,344. MED. dh. 32. HALÂJ. 2,41. AV. 4,37,4. 5,5,5. VS. 23,13. AIT. BR. 7,30. 31. ÇAT. BR. 5,3,5,13. 13,2,7,3. TS. 7,4,12,1. KÂTJ. ÇR. 10,9,30. KHÂND. UP. 6,12,1. M. 8,246. HIḌ. 1,24. MBH. 3,2405. R. 3,39,27. VARÂH. BṚH. S. 28,3. 50,17. 53,96. 85,81. BHÂG. P. 4,6,17. Gehört zu den क्षीरवृक्ष SUÇR. 1,6,13. 141,18. 146,1. 157,18. 367,20. °क्षीर R. 2,52,62. — 2) m. ein anderer Baum, s. शमी H. an. MED. — 3) m. *Faden, das Längenmaass der ausgestreckten Arme* AK. 3,4,17,98. H. 600. H. an. MED. — 4) m. N. pr. eines Sohnes des Ugrasena HARIV. 2028. VP. 436. BHÂG. P. 9, 24,23. — 5) m. N. eines nach der *Ficus indica* benannten Brahmanen, Dorfes und Klosters LALIT. (Append.) 416. 425. SCHIEFNER, Lebensb. 257 (27). — 6) f. ई *Salvinia cucullata Roxb.* AK. 2,4,3,6. MED. आ ÇABDAR. im ÇKDR. Nach H. an. ist das f. (ई) auch gleichbedeutend mit वृषपर्णी und मोहनाख्यौषधीभिद्; nach dem ÇABDAR. im ÇKDR. ist das m. = विषपर्णी und मोहनाख्यौषधि; nach WILSON giebt ÇABDAR. die letzte Bed. dem f. auf ई.

न्यग्रोधक adj. von न्यग्रोध gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80.

न्यग्रोधपरिमण्डल (न्य° + प°) adj. *einen Faden im Umfange habend:* महाधनुर्धराश्चैव त्रेतायां चक्रवर्तिनः । सर्वलक्षणसंपन्ना न्यग्रोधपरिमण्डलाः ॥ न्यग्रोधौ तु स्मृतौ बाहू व्यामो न्यग्रोध उच्यते । व्यामेन उच्छ्रयो यस्य अध ऊर्ध्वं च देहिनः ॥ समोच्छ्रयपरीणाहो न्यग्रोधपरिमण्डलः । MÂTSJA-P. 118 im ÇKDR. f. आ Bez. *eines bes. gebauten Frauenzimmers:* स्तनौ सुकठिनौ यस्या नितम्बे च विशालता । मध्ये क्षीणा भवेद्या सा न्यग्रोधपरिमण्डला ॥ ÇABDAM. im ÇKDR.

न्यग्रोधपाद (न्य° + पाद) m. N. pr. eines Mannes BRAHMA-P. in Verz. d. Oxf. H. 18, *b*, 7.

न्यग्रोधिक adj. von न्यग्रोध gaṇa कुमुदादि 1. zu P. 4,2,80.

न्यग्रोधिन् adj. von न्यग्रोध gaṇa प्रेक्षादि zu P. 4,2,80.

न्यङ्क (von अञ्च् mit नि) m. (*Bug*) *ein best. Bestandtheil des Wagens:* अङ्कौ न्यङ्कावभितो रथं यौ TS. 1,7,7,2. TBR. 1,3,5,4. 2,7,8,1. Dafür wird न्यङ्कू gelesen PAÑKAV. BR. 1,7,5. LÂṬJ. 2,8,9.

न्यङ्कु (wie eben) UṆÂDIS. 1,18. P. 7,3,53. m. 1) parox. *eine Gazellenart* AK. 2,5,10. H. 1293. an. 2,10. MED. k. 26. HALÂJ. 2,75. VS. 24,27. 32. DRAUP. 4,15. HARIV. 4597. 6956. RAGH. 16,15. — 2) = न्यङ्क; s. das. am Ende. — 3) N. pr. eines Muni H. an. MED. eines Kakravartin VJUTP. 92.

न्यङ्कुभूरुह (न्य° + भू°) m. N. eines Baumes, *Calosanthes indica* (शोणाक) TRIK. 2,4,16.

न्यङ्कुशिरस् (न्य° + शि°) näml. ककुभ् *ein best. Metrum* (11 + 12 + 4) ṚV. PRÂT. 16,23. — Vgl. तनुशिरस्.

न्यङ्कुसारिणी (न्य° + सा°, f. von सारिन् *gehend*) f. näml. बृहती *ein best. Metrum*, das sonst auch उरोबृहती heisst (8 + 12 + 8 + 8) ṚV. PRÂT. 16,31. KHANDAS 5. NIDÂNA 1,2.

न्यङ्कोतक m. N. pr. eines Mannes RÂGA-TAR. 6,346.

न्यङ्ग (von अञ्ज् mit नि) m. *Marke, Abzeichen; Art, Sorte, nota* ÇAT. BR. 1,8,1,27. एष वै सोमस्य न्यङ्गो यदरुणपुष्पाणि फाल्गुनानि *eine Art von* Soma *so v. a. etwas wie* Soma 4,5,10,2. 5. Gewöhnlich am Ende eines comp.: सूर्य° ÇAÑKH. BR. 18,3. महान्यङ्ग 22,1. जातवेदा° AIT. BR. 2,39. विष्णु° (ein Lied) *in welchem neben der Hauptgottheit* Indra *der*

Vishṇu *gelegentlich erwähnt ist* (ṚV. 6,20) 6,30. ÇÂÑKH. ÇR. 15,13,4. अवभृथ° *eine Art von* A. LÂṬJ. 5,1,8. 10. 4,6. 10,12,1. पशुमन्यङ्गश्वेतम् *weiss ohne alle Abzeichen* AIT. BR. 4,19.

न्यच्छ n. *Muttermal* SUÇR. 1,31,18. 90,14. 296,8. 326,5. 2,120,11.

न्यच् (1. नि + 2. अच्) ÇÂNT. 4,6. P. 6,2,53. adj. f. नीची *nach unten gerichtet, abwärts gehend, — gewandt;* = नीच AK. 3,2,20. H. 1429. an. 1,7. MED. k. 6. = निम्न H. an. MED. कथायं न्यङ्ङुत्तानो ऽवं पद्यते न ṚV. 4,13,5. 5,44,5. दृतिं सु कर्ष विषितं न्यञ्चम् 83,7. आपो न सृष्टा अधवन्त नीचीः 7,18,15. 9,88,6. 10,142,5. AV. 5,22,2. 11,1,6. नीचः शयानस्य *gegen die Erde gerichtet —, auf dem Gesicht liegend* (Gegens. उत्तान) ÇAT. BR. 10,5,3,4. सुच् 12,4,2,6. न्यग्रोधा न्यञ्चो ऽरोहन् AIT. BR. 7,30. ÂÇV. GṚHJ. 3,10. पाणीन् LÂṬJ. 5,6,9. 10. NIR. 7,28. *gesenkt, tief* vom Tone ÇAT. BR. 11,4,2,6. Nach H. an. und VIÇVA im ÇKDR. auch = कात्स्न्यं *Gesammtheit;* vgl. न्यञ्च. न्यक् adv. *abwärts, hinunter* ṚV. 8, 4,1. 28,3. न्यक्किसन्धूरवासृजत् 32,25. न्यग्वातो ऽवं वाति न्यक्तपति सूर्यः 10,60,11. 100,8. ÇAT. BR. 12,5,1,9. 12. न्यग्भू *sich erniedrigen, sich demüthigen, sich unterthänig benehmen:* न्यग्भूत्वा पर्युपासीत MBH. 5, 1426. तस्यर्षेः शिष्यवच्चैव न्यग्भूताः प्रियकारिणः 12,4260. न्यग्भावय् *Jmd seine Ueberlegenheit fühlen lassen, demüthigen, mit Geringachtung behandeln* P. 1,3,70, Sch. न्यक्कार् dass.: न्यक्कृत्य RÂGA-TAR. 5,436. न्यक्कृत 3,15. 6,53. H. 440.

न्यञ्चन (von अञ्च् mit नि) 1) adj. f. ई *in den Schooss aufnehmend* oder subst. f. *Schooss, sinus:* भर्त्री हि शश्वतामसि जनानां च न्यञ्चनी AV. 5,5, 2. — 2) n. a) *Einbiegung, Vertiefung:* अर्न्ने चिदस्मै कृणुथा न्यञ्चनम् ṚV. 8,27,18. — b) *Schlupfwinkel:* आनेः सिंहमिव दृष्ट्वा ते न विन्दन्ते न्यञ्चनम् AV. 4,36,6.

न्यञ्चित (wie eben) partic. praet. pass. *niedergebogen* H. 1482. HALÂJ. 4,83.

न्यञ्जलिका f. *eine nach unten* (नि) *gerichtete* Angali TAITT. ÂR. 1,6,1.

न्यन्त (1. नि + अन्त) ÇAT. BR. न्यन्त P. 6,2,181. instr. न्यन्तेन *in der Nähe, in die Nähe:* न्यन्तेन बहिर्वेदि निनयति ÇAT. BR. 3,5,2,8. मार्जालीय° ÇÂÑKH. BR. 27,6. LÂṬJ. 10,15,8. अपरतालस्य R. 2,68,12.

न्यय (von 3. इ mit नि) m. *Untergang* (नाश) P. 3,3,37, Sch. *Abnahme, Verminderung* (अपचय) ÇKDR. (इति केचित्).

न्ययन (wie eben) n. *Eingang* oder *Sammelplatz* ṚV. 10,19,4. अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् 142,7.

न्यर्ण s. u. अर्द् mit नि.

न्यर्थ (von अर् mit नि oder 1. नि + अर्थ) n. *Verderben, Untergang; das Fehlschlagen:* न भोजा मम्रुर्न न्यर्थमीयुः ṚV. 10,107,8. देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात् 128,7. पात्रा भिन्दाना न्यर्थान्यायन् 6,27,6. इयुर्गवो न न्यर्थं परुष्णीम् 7,18,9.

न्यर्बुद (1. नि + अ°) ÇÂNT. 4,7. n. *hundert Millionen:* शतं सहस्रमयुतं न्यर्बुदम् AV. 8,8,7. 10,8,24. 13,4,45. VS. 17,2. PAÑKAV. BR. 17,14,2. ÇÂÑKH. ÇR. 15,11,7. गवां न्यर्बुदानि षट् BHÂG. P. 9,4,34. विमानैर्न्यर्बुदैः 8,15,16.

न्यर्बुदि (1. नि + अ°) m. N. pr. eines in Kampf und Krieg thätigen göttlichen Wesens AV. 11,9,4. 6. 11. 12. 19. 10,20. 21.

न्यवग्रह (1. नि + अ°) m. *der unbetonte Vocal am Ende eines* Pûrvapada (vgl. अवग्रह 3.) VS. PRÂT. 1,120.

न्यस्त s. u. 2. अस् mit नि.

न्यस्तशस्त्र (न्य° + श°) adj. *der die Waffen niedergelegt hat* DRAUP. 7,8. so v. a. *gegen Niemand Gewalt brauchend, Niemand Etwas zu Leide thuend,* Beiw. der Manen M. 3,192. Daher m. pl. = पितरः TRIK. 1,1,6; vgl. न्यस्तदण्ड u. दण्ड 12.

न्यस्तिका f. in der Stelle: न्यस्तिका रुरोहिथ सुभागंकरणी मम AV. 6,139,1.

न्यस्य (von 2. अस् mit नि) adj. 1) *niederzulegen:* गाण्डिवम् MBH. 7, 9246. fg. — 2) *anzusetzen, anzustellen an* (loc.): कर्मस्विहानुरूपेषु न्यस्या भृत्या यथाविधि MBH. 12,4336.

न्यह्न (1. नि + अह्न) *der sinkende Tag:* अभूद्दूतः प्रहितो जातवेदाः सायं न्यह्न उप वन्द्यो नृभिः AV. 18,4,65; vgl. KAUÇ. 87.

न्याक्य n. *gerösteter Reis* ÇABDAK. im ÇKDR.

न्यग्रोधमूल (von न्यग्रोध + मूल) adj. *auf den Wurzeln einer Ficus indica befindlich:* शालयः P. 7,3,5, Sch. °मूलिक VOP. 7,4. 18.

न्याङ्कव (von न्यङ्कु) adj. = नैयङ्कव UĠĠVAL. zu UṆÂDIS. 1,18. VOP. 7,4.18.

न्याद (von 1. अद् mit नि) m. P. 3,3,60. *Essen, Nahrung* AK. 2,9,56. H. 423.

न्याय (von 3. इ mit नि) m. P. 3,3,37. 122.*) 6,2,144. 1) (*worauf Etwas zurückgeht*) *Regel, Norm; Analogie; Art und Weise; die rechte, gehörige Art und Weise, Gebühr;* = अभ्रेष P. 3,3,37. AK. 2,8,1,24. H. 742. = धर्म AK. 3,4,23,141. गवामिवैनं न्यायमपिनीय गा वेदयति *in speciem vaccarum assimulatum* TS. 2,2,8,2. वृषाकपेस्तन्न्यायमेति AIT. BR. 6,32. तमु न्यायमन्ववायन् 3,45. नापागाः शीघ्रान्न्यायात् 7,17. तथैषां होतुर्न्यायादनितं भवति ÇÂÑKH. BR. 29,3. एष संख्यान्यायः *die gewöhnliche Art* ÇÂÑKH. ÇR. 6,1,26. सत्त्र°, अहीन° LÂṬJ. 2,2,4. 5. 6,6,11. न्यायविहित *durch die Regel vorgeschrieben* 7,13. तेषामुक्तो न्यायः 7,13,8. न्यायोपेत *rite admissus* ÇÂÑKH. GṚHJ. 4,8. न्यायैर्मिश्रानपवादान्प्रतीयात् *Regeln und Ausnahmen* ṚV. PRÂT. 1,13. न्यायं यान्त्युत्तरे त्रयः *folgen der Regel* 10,14. °सूत्र Schol. zu KÂTJ. ÇR. 22,7,16. प्राङ्न्यायानि देवकर्माणि दक्षिणान्यायानि पित्र्याणि *bei den* devak. *gilt die Richtung nach Ost als Regel* ÇÂÑKH. ÇR. 1,1,13. fgg. उच्चैर्न्यायमृग्वेदः 28. °संहित VS. PRÂT. 3,8. अन्यायसमास 5,39. समासान्यायभाज् Schol. zu 5,45. Das zu P. 6,3,68. 7,2,63. 8,3,37. 112. 4,22 vorkommende न्याय bezeichnet *eine allgemeine Regel, ein Axiom, das bei der Erklärung der speciellen Regeln im Auge zu halten ist;* vgl. auch GOLD. MÂN. 108. fgg. 118. त्रिभिर्न्यायैः *auf drei Arten* M. 8,310. KUMÂRAS. 2,12. अधिकरणं वेकन्यायोपपादनम्

---

*) Hier ist in den Scholien der Calc. und Bonner Ausg. पाणि zu streichen und statt नीयन्ते zu lesen नीयते (von 3. इ mit नि); vgl. GOLD. in MÂN. 152. Vom Schol. zu PRAB. 111, Çl. 21 wird übrigens न्याय auch auf नी zurückgeführt, da das danebenstehende प्राप्यते doch wohl eine Erklärung davon, aber nicht von इ mit नि ist; vgl. नीति = प्रापण H. an. 2,176. MED. t. 30. Aber aus dem Umstande, dass PÂṆINI न्याय an zwei Stellen behandelt, zu schliessen, dass न्याय an der zweiten Stelle in einer neuen Bedeutung aufzufassen sei, heisst zu weit gehen.

Einartiges H. 235. वीचीतरंगन्यायेन Bhâshâp. 164. प्रपानकरसन्यायात् Sâh. D. 27,17. एष क्रीडति कूपयन्त्रघटिकान्यायप्रसक्तो विधिः Mṛkkh. 178, 7. Vedântas. (Allah.) No. 19. 69. अप्रयत्नेनैव लीलान्यायेन *ohne alle Anstrengung, gleichsam im Spiele* Çañk. in Wind. Sancara 112. नैष न्यायो वेशकुलस्य यद्दातुरपदेशः Daçak. in Benf. Chr. 193. 13. घुणाक्षरन्यायेन बुद्धेः साम्राज्यं भवति Pańkat. 42, 14. कुम्भीपाकन्यायमापन्नाः मृताश्च 195, 9. न च शक्ष्यामि राजसूनुरित्यमुष्मिन्न्यायमाचरितुम् Daçak. 143, 3. जडव्राह्मेष्वि न न्यायम् Râǵa-Tar. 6, 26. Daçak. in Benf. Chr. 185, 20. न्यायवर्तिन् *der sich nach Gebühr beträgt* M. 5, 140. Jâǵń. 3, 22. स्वराष्ट्रे न्यायवृत्तः M. 7, 32. R. 3, 75, 47. न्यायार्जित, अन्यायापहृत *auf rechtmässige, —, auf unrechtmässige Weise* Daçak. in Benf. Chr. 189, 15. 16. न्यायागतस्य द्रव्यस्य MBh. 5, 1029. °निर्वपण unter den Beiww. von Çiva 13, 1239. न्यायेन *auf gehörige Weise, wie es sich gebührt* Jâǵń. 1, 334. 2, 306. न्यायतस् dass. 1, 354. M. 7, 30. 8, 201. R. 1, 18, 19. 3, 4, 6. न्यायतो ऽन्यायतः Bhâg. P. 6, 1, 66. यथान्यायम् dass. M. 1, 1. 3, 135. 190. 5, 35. 7, 2. MBh. 2, 133. 3, 2468. 4, 504. R. 3, 51, 34. 56, 32. — 2) *Rechtshandel*, = अन्न Halâj. 2, 274. वीरक पश्चादिह भवतो न्यायं द्रक्ष्यामः Mṛkkh. 148, 18. अहो न सम्यग्दृष्टो ऽयं न्यायः Pańkat. 97, 2. — 3) *Schlichtung eines Rechtshandels, Entscheidung, Urtheilsspruch:* न्यायेन दूरीकृतः *zurückgewiesen, abgewiesen* Mṛkkh. 137, 13. 18. न्यायान्वेषणतत्परौ Pańkat. III, 89. राजपुरुषैर्न्यायः कृतः। बध्यो ऽयं पुरुषः Vet. in LA. 27, 3. fg. — 4) *logischer Beweis, — Schluss, Syllogismus* Prab. 111, 8. Schol. zu Kap. 1, 70. 118. 157. हेतुभिर्न्यायसंबद्धैः R. 3, 56, 31. स्मृत्योर्विरोधे न्यायस्तु बलवान्व्यवहारतः Jâǵń. 2, 21. सूक्ष्मार्थन्याययुक्त (पुराण) MBh. 1, 18. श्रुतिन्यायविरोधात् Kap. 1, 36. परार्थन्यायवादेषु Vid. 65. °वादिन् R. 3, 51, 34. Çuk. in LA. 40, 8. Dhûrtas. 89, 1. *ein Syllogismus* besteht bei den Naijâjika aus 5 Theilen Colebr. Misc. Ess. I. 292. bei den Vedântin aus 3 Theilen 330. न्यायविद्या (Kâç. bei Gold. Mân. 153), °शिक्षा (MBh. 1, 67) oder schlechtweg न्याय *die Logik, das* Njâja-*System des* Gautama Colebr. Misc. Ess. I, 261. fgg. Madhus. in Ind. St. 1, 13, 11. न्याय (d. i. न्याये) आन्वीक्षिकी पञ्चाध्यायी गौतमेन प्रणीता 18, 6 v. u. Muṇḍ. Up. in Ind. St. 1, 301, N. Âtmop. ebend. 2, 56. Kâraṇavjûha ebend. 3, 260. fg. VP. 284. °सूत्र Gild. Bibl. 416. — 5) न्यायम् enklitisch nach einem verb. fin. als Ausdruck des Tadels oder der Wiederholung gaṇa गोत्रादि zu P. 8, 1. 27. 57. — Vgl. अ°, प्रतिन्यायम्, धातुन्यायमञ्जूषा.

न्यायकल्पलतिका (न्याय + क°) f. Titel eines Commentars Verz. d. B. H. No. 217.

न्यायकोकिल (न्याय + को°) m. N. pr. eines buddh. Lehrers Wassiljew 326. Die Form des Wortes steht nicht sicher.

न्यायता (von न्याय) f. *Regelrichtigkeit:* शब्दानाम् Çâñkh. Çr. 1, 1, 30.

न्यायद्वारतारकशास्त्र (न्याय - द्वार - ता° + शा°) m. Titel eines buddh. Werkes Vie de Hiouen-thsang 102. 188. 191. Nach dem Index auch न्यायप्रवेशतारकशास्त्र.

न्यायपञ्चानन (न्याय + प°) m. Bein. des Ǵajarâma Verz. d. B. H. No. 679. 692. 761. Colebr. Misc. Ess. II, 46.

न्यायप्रवेशतारकशास्त्र n. s. u. न्यायद्वारतारकशास्त्र.

न्यायभूषण (न्याय + भू°) n. Titel eines Werkes Muir, Sanskrit Texts III, 191. 203.

न्यायमालाविस्तर (न्याय - मा° + वि°) m. Titel einer Einleitung zum Studium der Mîmâṁsâ Colebr. Misc. Ess. I, 300. Muir, Sanskrit Texts II, 66. 190. III, 86. fgg. 90. fgg. 93. fg.

न्यायरत्नमाला (न्याय + र°) f. Titel eines Werkes über die Mîmâṁsâ Colebr. Misc. Ess. I, 299.

न्यायलीलावती (न्याय + ली°) f. Titel eines Werkes über die Njâja-Philosophie Colebr. Misc. Ess. I, 263. Verz. d. B. H. No. 686.

न्यायवत् (von न्याय) adj. *der sich beträgt wie es sich gebührt* MBh. 13, 7139. R. 5, 11, 15.

न्यायवागीश (न्याय + वागीश) m. Bein. des Çrikṛshṇa Verz. d. B. H. No. 699. des Dîkshitaçrîkaṇṭhaçarman 700.

न्यायसंक्षेप m., न्यायसंग्रह m. und न्यायसार m. oder n. Titel von Compendien über die Njâja-Philosophie Colebr. Misc. Ess. I, 263.

न्यायसारिणी (न्याय + सा°) f. *regelrechtes —, gebührliches Benehmen* Trik. 2, 8, 30. Hâr. 215. Viell. nur Erklärung, nicht Synonym von लुण्डी, लुण्डिका.

न्यायसिद्धान्तपञ्चानन (न्याय - सि° + प°) m. Bein. des Viçvanâtha Verz. d. B. H. N. 693.

न्यायसिद्धान्तमञ्जरी (न्याय - सि° + म°) f. Titel eines Werkes Z. d. d. m. G. 2, 340, No. 181, 9. Vgl. Verz. d. B. H. No. 699. 700. fgg.

न्यायानुसारशास्त्र (न्याय - अनु° + शा°) n. Titel eines buddh. Werkes (*das den Regeln entsprechende Lehrbuch*) Vie de Hiouen-thsang 93. 108. 164. 174. Hiouen-thsang I, 183. 227.

न्यायामृत (न्याय + अ°) n. Titel eines Werkes Verz. d. B. H. No. 620. fg.

न्यायालंकारभट्ट (न्याय - अलं° + भट्ट) m. Bein. des Çrîgovinda Verz. d. B. H. No. 699. des Çrîmaheçvara 820. fg.

न्यायावलीदीधिति (न्याय-आ° + दी°) f. Titel eines Commentars zum Ǵaimini Colebr. Misc. Ess. I, 300.

न्यायिन् (von न्याय) adj. = न्यायवत् ÇKDr. *right, fit; logical* Wils.

न्याय्यॅ (wie eben) adj. f. आ (Accent eines auf न्याय्य auslautenden comp. gaṇa वर्ग्यादि zu P. 6, 2, 131) *regelmässig, herkömmlich, gewöhnlich, üblich; recht, schicklich, passend, angemessen* P. 4, 4, 92. gaṇa दिगादि zu P. 4, 3, 54. AK. 2, 8, 1, 25. 3, 4, 24, 163. 25, 173. H. 743. Halâj. 4, 61. Lâṭj. 6, 9, 1. 2. 10, 28. 12, 14. 7, 1, 6. आ न्याय्यादुत्थानादा न्याय्यात्संवेशनादेषो ऽद्यतनः कालः Kâç. zu P. 1, 2, 57. तत्र तस्य भवेन्न्याय्यं विपुलं दण्डधारणम् MBh. 3, 2284. न्याय्यात्पथः Bhartṛ. 2, 81. कर्मन् Bhag. 18, 15. न्याय्यं वः शिशुरुक्तवान् M. 2, 152. MBh. 1, 706. 2, 265. Bhartṛ. 2, 61. Pańkat. I, 249. Kumâras. 6, 87. Mâlav. 12, 4. 15, 18. Kâm. Nîtis. 8, 39. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 220. Schol. zu P 4, 4, 78. अ° Bhâg. P. 1, 9, 12. mit einem infinit., der passivisch aufzufassen ist; daher auch der Agens im instr.: न नप्तारं स्वयं न्याय्यं शप्तुमेवम् R. 6, 38, 28. सर्वेषामपि तु न्याय्यं दातुं शक्त्या मनीषिणा M. 9, 202. नन्ह्येको बहुभिर्वीरैर्न्याय्यो योधयितुं युधि *es ist nicht in der Ordnung, dass Einer von Vielen bekämpft wird* MBh. 9, 1828 = 1868. 5, 7305. नानतो कर्तुं न्याय्यो लोकगुरुर्मया R. Gorr. 2, 21, 3. 24, 8. Ragh. 2, 55. Davon nom. abstr. °त्व n. *das am-Platze-Sein* Kaij. zu P. 8, 2, 46.

न्यास (von 2. अस् mit नि) m. 1) *das Niedersetzen, Hinsetzen, Aufsetzen:* पद° *des Fusses, das Auftreten, Tritt:* कृत्वा मूर्ध्नि पदन्यासं राव-

पास्य R. 5,31,60. मार्गमाणाः पदन्यासम् MBH. 4,871. संनिकृष्ट° R. 2,45, 18. कम्पयन्वसुधां क्रोधात्पादन्यासैर्द्रुतं व्रजन् 6,72,44. KUMÂRAS. 6,50. पदन्यासो लयमुपगतः MÂLAV. 29. MEGH. 36. KÂM. NÎTIS. 11,35. BHÂG. P. 3, 5,44. चरण° dass.: चरणन्यासैः कम्पयन्निव मेदिनीम् R. 4,14,5. MEGH. 56. ग्राङ्गिन्यासे च चामीकरपङ्कजानि H. 61. खुर° RAGH. 2,2. ग्रलसवलितैर्ङ्गन्यासैः SÂH. D. 42,15. नख° *das Einsetzen der Krallen* RAGH. 12,73. न्यास allein wohl dass. in der folg. Stelle: खादन्ति हस्तिनं न्यासैः क्रव्यादा बहवो ऽप्युत MBH. 12,552. पत्त्र° *das Einsetzen der Federn* (in den Pfeil) H. 781. ग्रक्षर° *das Auftragen der Buchstaben, Schrift:* शोणितेनाक्षरन्यासः KATHÂS. 8,15; vgl. ग्रक्षरन्यास, ग्रक्षरविन्यास. रेखा° *das Auftragen —, Ziehen von Linien* AMAR. 46. ग्रप्रगल्भपदन्यास doppelsinnig sowohl *das Niederschreiben flacher Verse* als auch *flache Fusstritte* Spr. 170. बीज° *das Hineinlegen des Keimes* (einer dramatischen Entwickelung) DAÇAR. 1,25. — 2) *das Niederlegen, Ablegen:* शस्त्र° MBH. 6,4416. VIKR. 87,2. शरीर° MBH. 13,3557. देह° SÂV. 2,23. HARIV. 1251. DAÇ. 2,43. BHÂG. P. 3,4,34. — 3) *Entsagung, Entäusserung* TAITT. ÂR. 10,79. 80. MAHÂNÂR. UP. in Ind. St. 2,97. 99; vgl. 176. काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः BHAG. 18,2. न्यासमास्थितः BHÂG. P. 9,6,53. 3,12,43. — 4) *das Vorbringen:* ग्रर्थान्तर° KULL. zu M. 10,102. Schol. zu ÇÂK. 35. — 5) *Senkung* (des Tons) ṚV. PRÂT. 3,14. — 6) *Depositum, ein anvertrautes Gut* AK. 2,9,81. 3,4,18,122. H. 870. JÂǴŃ. 2,67. MBH. 1,6137. R. 1,1,37. 66,8. R. GORR. 2,123,14. MÂRK. P. 24,24. 55,19. ÇÂK. 97. RAGH. 12,18. BHÂG. P. 5,8,16. 9,14,21. °भूत MBH. 2,774. R. 1,66, 13. 3,51,18. °लोप MBH. 13,4517. °धारिन् M. 8,196. °हर BHÂG. P. 3, 18,11. — 7) *das Auftragen mystischer Zeichen auf verschiedene Theile des Körpers* Verz. d. B. H. No. 1045. करन्यासं ततः कुर्याद्द्वादशाक्षरविद्यया BHÂG. P. 6,8,6. *qu'il consacre ses mains* BURNOUF. Hierher würden wir auch Verz. d. Oxf. H. 91, *a*, 33 ziehen, wenn nicht AUFRECHT, dem doch die Stelle im Zusammenhange vorlag, übersetzte: *manuum et pedum gesticulatio.* Vgl. नख°. — 8) Titel eines Commentars zur Kâçikâvṛtti von Ǵinendra (auch जिनेन्द्रबुद्धि COLEBR. Misc. Ess. II, 40. N. Verz. d. Oxf. H. 161, *b*, 7) COLEBR. Misc. Ess. II, 40. SIDDH. K. zu P. 7,4, 3. UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. (s. AUFRECHT in der Vorrede S. XVI). RAKSHITA's Commentar zum Njâsa heisst Anunjâsa und beide zusammen wahrscheinlich Mahânjâsa (nach AUFRECHT) ebend. न्यासकार Verz. d. Oxf. H. 113, *a*. 161, *b*, 7. 162, *b*. SIDDH. K. zu P. 1,2,6. 3,1,15. न्यासकृत् Verz. d. Oxf. H. 161, *a*, 13. Unter ग्रनिङ्गारिका° SIDDH. K. zu P. 7,2,10 wird wohl der Theil des Commentars gemeint sein, der die ग्रनिङ्गारिका behandelt.

न्यासिक adj. (f. ई) von न्यास in der Bed. तेन चरति gaṇa पर्पादि zu P. 4,4,10.

न्यासिन् (von 2. ग्रस् mit नि oder von न्यास) adj. subst. *der Allem entsagt hat* BHÂG. P. 4,30,36. 7,15,74. 9,9,6. VÂJU-P. in Verz. d. Oxf. H. 48, *b*, 10.

न्यासीकार् (न्यास + 1. कर्) *Jmd Etwas als treu zu bewahrendes Gut anvertrauen* KUMÂRAS. 3,55. KATHÂS. 4,72. 10,158. 24,192. RÂǴA-TAR. 5,182. 220.

न्यासोद्योत (न्यास + उ°) m. Titel eines Werkes, citirt von Mallinâtha Verz. d. Oxf. H. 113, *a*.

न्युङ्ख m. AK. 3,6,2,17. 1) = सामन् TRIK. 3,3,50. = सामविशेषस्य षडोङ्कारी H. an. 2,22. = साम्नः षड्णावाः MED. kh. 2; vgl. न्यूङ्ख. — 2) = सम्यक् MED. — 3) = मनोज्ञ TRIK. 3,1,13. 3,50. H. an. MED.

न्युब्ज (von उब्ज् mit नि) 1) adj. *a) umgestürzt, umgewandt:* पाणि *mit nach unten gekehrter Fläche* (wie न्यञ्च्) KÂTJ. ÇR. 9,6,4. उखा *mit nach unten gekehrter Mündung* 16,4,11. प्रथमे पात्रे संस्रवान्समवनीय पात्रं न्युब्जं कुर्यात्पितृभ्यः स्थानमसीति GOBH. im ÇKDR. JÂǴŃ. 1,234 (न्युब्ज n. = श्राद्धादिपात्रभेद ÇABDAR. im ÇKDR. m. = दर्भमयस्रुच् MED. *ǵ*. 11. = कुश und स्रुच् H. an. 2,71). विमानानि HARIV. 2394. शकट 3408. वस्ति *umgestülpt* SUÇR. 2,197,17. *auf dem Gesicht liegend* (wie न्यञ्च्), = ग्रधोमुख H. ç. 104. H. an. MED. HALÂJ. 2,230. MBH. 5,2744. HARIV. 2673. 5829. 6350. SUÇR. 2,200,6. 202,21. — *b) einen gekrümmten Rücken habend* (in Folge von Krankheit) P. 7,3,61 (उपतापे; daher m. *disease, sickness, pain* bei WILS.). AK. 2,6,2,12. TRIK. 3,3,84. H. an. MED. — 2) m. N. des Njagrodha-*Baumes* in Kurukshetra AIT. BR. 7,30. — 3) n. *die Frucht der Averrhoa Carambola Lin.* H. an. MED.

न्युब्जखड्ग (न्यु° + ख°) m. *ein krummer Säbel* TRIK. 2,8,54.

न्यूङ्ख m. *Einfügung des Lautes o — in verschiedener Anzahl, Quantität und Betonung — in die Recitation.* Regeln und Beispiele darüber ÂÇV. ÇR. 7,11. ÇÂÑKH. ÇR. 10,5,21. fgg. SÂJ. zu AIT. BR. 5,3. 6,32. न्यूङ्खाः षोडश ग्रोकारास्तत्र केचिदुदात्ताः केचिदनुदात्ताः P. 1,2,34, Sch. — AIT. BR. a. a. O. ÇÂÑKH. BR. 22,6. 25,13. KÂTJ. ÇR. 1,8,19. ÇÂÑKH. ÇR. 12,13, 4. 24,10. 12. VS. PRÂT. 1,131. P. a. a. O.

न्यूङ्खय् 1) act. *den Njûṅkha einfügen:* चतुरक्षरेण न्यूङ्खयेत् AIT. BR. 5,3. 6,19. 29. fgg. ÇÂÑKH. BR. 22,8. 25,13. ÂÇV. ÇR. 7,11. वृषाकपिं न्यूङ्खं (absol.) शंसति ÇÂÑKH. BR. 30,5. ÇR. 12,13,1. — 2) med. *brummen*, vom Ton eines auf seinen Frass gierigen Thieres: न्यूङ्खयन्ते ग्रधि पक्व ग्रामिषि ṚV. 10,94,3.

— प्रति *den Njûṅkha in der Gegenstrophe einsetzen* ÇÂÑKH. ÇR. 12,13,3.

न्यूङ्खनीय partic. fut. pass. von न्यूङ्खय् (Bed. 1) ÇÂÑKH. ÇR. 12,13,5. 13,1. 7.

न्यूङ्ख्य desgl. AIT. BR. 5,3.

न्यून (1. नि + ऊन) 1) adj. f. ग्रा *verkürzt, verkleinert, mangelhaft, defect* (Gegens. ग्रतिरिक्त, ग्रधिक, पूर्ण); = ऊन AK. 3,4,18,130. H. an. 2,273. MED. n. 13. त्रिभिरक्षरैर्न्यूनम् AIT. BR. 3,46. नवन्यून 6,9. ÇAT. BR. 2,5,1,20. TBR. 2,2,1,2. न्यूनाक्षर ÇAT. BR. 10,3,2,13. यत्र न्यूनमासीत्तद्दैः समपूरयन् 2,3,16. ग्रधिके, समे, न्यूने ÂÇV. GṚHJ. 2,8. न्यूनाधिकाङ्ग SUÇR. 1,105,7. LÂṬJ. 1,1,7. ÂÇV. GṚHJ. 1,23. eine Finsterniss SÛRJAS. 4, 11. पादैर्न्यूनं शोचसि नैकपादम् *an den Füssen defect* BHÂG. P. 1,16,21. 17,7. ग्रर्थन्यून *der kein Vermögen hat* MBH. 3,4057 (st. dessen ग्रर्थहीन 13,5207). समविषमन्यूनमधिकम् (auf der Erde) BHÂG. P. 5,9,12. मे न्यूनम् *was mir mangelt* 1,5,7. राजधानी wohl so v. a. *ausgestorben* R. 2,88, 20. ग्रासार *zu wenig* M. 8,203. न्यूनाभ्यधिकविभक्तानाम् *so dass der Eine zu wenig, der Andere zu viel erhält* JÂǴŃ. 2,116. *gering, niedrig;* = गर्ह्य AK. H. an. MED. = ग्रधम AK. 3,4,23,146. न्यूनजातिकुलोद्भव MBH. 13,6610. (वेधसा) दृष्ट्वा कार्यपदं न्यूनं न्यस्तः कलिनृपावली RÂǴA-TAR. 4,117. *weniger:* ततो न्यूनम् SIDDH. K. zu P. 5,4,57. VARÂH. BṚH. S.

24,27. षष्टिं शतसहस्राणि न न्यूनाभ्यधिकानि तु (so v. a. न्यूनान्यभ्य°, so dass die Verbesserung न्यूनान्यधि° nahe liegt) *nicht weniger, wohl aber mehr* (viell. auch *nicht weniger und nicht mehr*) HARIV. 7960. न्यूनाः परेषां (अक्षौहिणयः) सप्तैव (*nämlich nur sieben*) MBH. 5,2209. *geringer, niedriger:* समं न्यूनं तथोजसा (भेदयेत्) 1,5592. नोद्भवो ऽण्वपि मन्न्यूनः BHÂG. P. 3,4,31. स्थानेन वयसा च P. 4,1,165, Sch. वर्ण° VARÂH. BṚH. S. 83 (80, c), 10. 78,20. मध्य° *geringer als mittelmässig* 9,9. न्यूनतरम् adv. *noch geringer, kleiner* 52,11. गोघ्नो न्यूनतरं याति *sinkt tiefer hinab* MÂRK. P. 14,94. = अवर *das Minimum* KÂÇ. und SIDDH. zu P. 5,4,57. — 2) subst. euphem. so v. a. *vulva:* न्यूने वै रेतः सिञ्चति AIT. BR. 6,9. न्यूनाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते ebend. ÇAT. BR. 2,1,1,13. 5,1,20. TS. 5,1,9,2. — Vgl. अ°, अन्यूनाधिक.

न्यूनता (von न्यून) f. *das niedriger-Stehen, ein schlechterer Zustand:* बलाढ्यं मम — न्यूनतां पाण्डवानां च MBH. 5,2212. तुल्यतां द्रोणभीष्माभ्याम् — वासुदेवार्जुनाभ्यां च न्यूनताम् 8,774. यः पित्रा समुपात्तानि धनवीर्ययशांसि वै। न्यूनतां नयति प्राज्ञास्तमाहुः पुरुषाधमम्॥ MÂRK. P. 21,95.

न्यूनत्व (wie eben) n. *Unvollständigkeit* MADHUS. in Ind. St. 1,14,2.

न्यूनपञ्चाशद्भाव (न्यून - पञ्चाशत् + भाव) subst. *ein Idiot* (nach ÇKDR. WILS.): उदीरितेन्द्रियो धाता वीक्ष्य चक्रे यदात्मजान्। तदैव न्यूनपञ्चाशद्भावा जाताः शरीरतः॥ KÂLIKÂ-P. 2 im ÇKDR. Nach WILS. soll भाव hier *eine Eigenthümlichkeit der menschlichen Natur* bedeuten; welches sind aber die 50 Eigenthümlichkeiten, die dem normalen Menschen zukommen?

न्यूनय् (von न्यून), °यति *vermindern* Schol. 1 zu BHAṬṬ. 16,30.

न्यूनीकर् (न्यून + 1. कर्) dass. Schol. 2 zu BHAṬṬ. 16,30.

न्योकस् (von उच् mit नि) adj. *heimisch, angewöhnt, behaglich:* सुतेसुते न्योकसे इन्द्राय बृहदर्चति ṚV. 1,9,10. तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः 5,44,14. त एते प्रलीना न्योकस इव शेरे AIT. BR. 5,28. — Vgl. अ°.

न्योघस् s. गो°.

न्योचनी (von उच् mit नि) nach SÂJ. *Dienerin;* viell. *ein best. Schmuckstück des Weibes:* रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी ṚV. 10,85,6.

न्योचर (wie eben) adj. etwa *gehörig, passend an einen Ort:* यावन्तो जातस्तक्मंस्तावानसि बल्हिकेषु न्योचरः AV. 5,22,5.

न्योजस् (1. नि + ओ°) adj. UGGVAL. zu UṆÂDIS. 4,222.

न्रस्थिमालिन् (von 1. नर् - अस्थि + माला) adj. *mit einem Kranze von Menschenknochen geschmückt,* m. Bein. Çiva's TRIK. 1,1,48.

न्रार्थ von 1. नर् + अर्थ P. 7,3,3, Sch.

न्वै für नु वै (wie auch Padap. der TS. auflöst; im ÇAT. BR. findet sich die Zusammenziehung nur 9 bis 12) P. 6,1,94, Vârtt. 1. *nämlich, ja, in der That, fürwahr:* अनुवर्त्मा न्वा अयं होता सामगस्याभूत् AIT. BR. 2,22. पुरुष इन्वै (d. i. इन्वै) स्वाद्रेतसो बीभत्सते TBR. 1,1,2,8. TS. 1,5,9,6. कामं न्वा एनं चिन्वीत ÇAT. BR. 9,5,1,65. संप्रति खलु न्वा अहं वैश्वानरं वेद 10,6,1,3. इति न्वा एतद्ब्राह्मणमुच्यते 11,7,2,8. 4,2,1. 12,2,1,9. 4,1,3. 4. ÇÂÑKH. BR. 29,2. 30,1.

प

1. प (von पा, पिबति) am Ende eines comp. *trinkend* H. 7; s. अंह्रिप, अनेकप, आज्यप, ऊष्मप, कीलालप, क्षीरप, गन्धप, जिह्वाप, तैलपा (f.), दृष्टिप, द्विप, धूमप, पानप, मद्यप, मधुप, मांसप, शीधुप, सुराप, सोमप und पा. Nach P. 3,2,8 soll das f. पी lauten, aber ein Vârtt. beschränkt diese Form auf शीधुपी und सुरापी, neben denen aber auch die Form auf आ erscheint. Das f. पा soll nach Med. p. 1 nom. act. (*das Trinken*) sein; nach Ekâksharak. im ÇKDr. das m.

2. प (von पा, पाति) am Ende eines comp. *hütend, beschützend:* मद्रप s. v. a. मद्रेश MBh. 1,4432. वृष्णिप Hariv. 14467. अश्मकप Varâh. Bṛh. S. 11,55. Vgl. 1. अजप, काशिप, कुलप, क्षितिप, गोप, चमूप, जन्मप, दृशप, दावप, दैत्यप, द्वारप, धातुप, नक्षत्रप, निधिप, नृप, प्रतिहारप, भूमिप, विशंप und पा. Das f. पा ist nach Med. p. 1 nom. act. *das Hüten.*

3. प 1) m. *Wind* Trik. 1,1,76. Med. p. 1. Ekâksharak. im ÇKDr. *Ei* und = पूत Med. — 2) f. पा = पूत und पूरितक Med.

पंश् und पंस्, पंशति und पंसति, पंशयति und पंसयति *vernichten* (नाशन) Dhâtup. 32,73.

1. पक = 1. प in तैलपक.

2. पक = 2. प in हस्तिपक.

पकथ m. N. pr. eines Mannes mit dem patron. Saubhara: पकथस्य (oder पथः oder पक्थस्य) सौभरस्य साम Ind. St. 3,222. Die richtige Form ist पक्थ.

पक्कटी f. N. eines Baumes, *Thespesia populnea Corr.*, Nigh. Pr.

पक्कण m. *die Hütte eines Wilden, eines* Kâṇḍâla AK. 2,2,20. H. 1002. Halâj. 2,106. मध्येविन्ध्याटवि पुरा पक्कणास्यजनाग्रणीः । पल्लीपतिरभूदुग्रः पिङ्गाक्ष इति विश्रुतः ॥ Kâçikh. 12,16 bei Aufr. zu Halâj. चाण्डालस्य च पक्काणे (sic) MBh. 12,5330. 5353. — Vgl. पक्कश.

*. पक्तपीड m. *eine best. Pflanze,* = पञ्चकृत्य, पञ्चरक्तक, वर्धन, im Hindî पक्वीडा Râǵan. im ÇKDr.

पक्तृ (von पच्) nom. ag. *der da kocht, brät, backt* (transit.) u. s. w. AV. 10,9,7. 11.25. ओदनस्य 11,1,17. 12,3,17. Çat. Br. 10,4,2,19. इत्यद्देवः पक्तास्मि 3,3,4,17. अन्नस्रष्टा च पक्ता च पक्वभुक्पवनो ऽनलः MBh. 12,10395. Âgneja-P. 2 im ÇKDr. *die Verdauung fördernd* Suçr. 1,189,13.

पक्तव्य (wie eben) adj. *zu kochen, zu backen* P. 8,2,30, Sch. बदराणि MBh. 9,2787.

पक्ति (wie eben) f. parox. nur in VS. und in der späteren Sprache; vgl. VS. Prât. 2,64. P. 3,3,95. fg. 1) *das Kochen, Zubereiten von Speisen* Trik. 3,3,172. H. an. 2,176. Med. t. 30 (पङ्क्तिः ist an den beiden letzten Orten nur Druckfehler). वैवाहिके ऽग्नौ कुर्वीत — पक्तिं चान्वाहिकीं द्विजः M. 3,67. अन्न° 9,11. ओदन° P. 6,4,15, Sch. — 2) *ein gekochtes Gericht:* पचन्पक्तीः पचन्पुरोडाशान् VS. 21,59. ṚV. 4,24,5. य इन्द्राय सुनवत्सोममद्य पचात्पक्तीरुत भृज्जाति धानाः 7. 25,6.7. 6,29,4. — 3) *Verdauung* M. 12,120. Jâǵn. 3,77. Suçr. 1,48,5. °नाशन 177,21. °स्थान *Ort der Verdauung* 2,400,15. auch ohne स्थान dass. 1,245,2. — 4) *das Reifwerden so v. a. Entwickelung:* कर्मार्जितं पूर्वभवे सदादि यत्तस्य पक्तिं (*die Folgen*) समभिव्यनक्ति (होरा) Varâh. Bṛh. 1,3. शरीरपङ्क्ति (sic) MBh. 12,9745. — 5) *das Angesehensein, Würde;* = गौरव Trik. H. an. Med. Suçr. 1,51,20. 313,5. लोकपक्ति *das Angesehensein bei der Welt* Çat. Br. 11,5,7,1. तत्र बाह्यज्ञानेन लोकपङ्क्तिर्लोकानुरागः (sic) Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 23.

पक्तिशूल (प° + शूल) n. = परिणामशूल (s. d.) Râǵan. im ÇKDr.

पक्त्र (von पच्) Uṇâdis. 4,166. n. = गार्हपत्य n. *der Stand des Hausherrn, der Besitz eines eigenen Heerdes* Uǵǵval. *das von dem Haushälter beständig unterhaltene Feuer* Aufr. Wils. = गार्हपत्याग्नि Uṇâdik. im ÇKDr.

पक्त्रिम (wie eben) adj. *durch Kochen gewonnen* P. 3,3,88, Sch. Trik. 3,1,20. mit Ergänzung von लवण *durch Kochen gewonnenes Salz* Suçr. 1,157,8.

पक्थ m. N. pr. eines Schützlings der Açvin ṚV. 8,22,10. 10,61,1. Vâlakh. 1,10. पक्थस्य सौभरस्य साम Ind. St. 3,222; vgl. पकथ. pl. Bez. eines Volksstammes ṚV. 7,18,7.

पक्थिन् wohl N. pr., nach Sâj. so v. a. (das Opfer) *kochend* (von पच्): द्रोदयदित्तुभ्यं सोमेभिः सुन्वन्दभीतिरिध्मभृतिः पक्थ्यर्कैः ṚV. 6,20,13.

पक्व (von पच्) adj. (vertritt die Stelle des partic. praet. pass.) f. आ P. 8,2,52. Vop. 26,99. das न einer Casusendung (पक्वेन, पक्वानि, पक्वानाम्) geht in keinem comp. in ण über nach 3,30 (vgl. 6,9). 1) *weich-*

gekocht, gar, gebacken, gebraten u. s. w., überh. *fertig zubereitet* (am Feuer); Gegens. आम H. 412. Halâj. 2,121. RV. 1,162,12. पक्तः 5,73,8. ओदन 8,66,6. आमिषि 10,94,3. अन्न AV. 9,5,18. कृष्णमृग R. 2,56,23. R. Gorr. 2,105,33. मत्स्य Jâǵń. 1,286. सुरा Kâtj. Çr. 15,10,3. अपूप 4,11,8. पक्वान्न n. M. 4,223. 8,329. Varâh. Bṛh. S. 86,7. Pańkat. 117,2. Verz. d. B. H. No. 930. adj. Çânkh. Çr. 8,21,4. नार Suçr. 1,33,7.10. द्विःपक्व *aufgekocht, aufgewärmt* Gobh. 3,5,4. अग्नि° M. 6,17. Bhâg. P. 7,12,18. ईषत्पक्व H. 399. दर° Halâj. 2,430. mit einem loc. compon. P. 2,1,41. Accent eines solchen comp. 6,2,32. स्थाली°, भ्राष्ट्र° Sch. n. *fertige Speise, Schüssel, Gericht:* शतं पक्वा RV. 6.63,9. पक्वेन सह सं भवेम viell. so v. a. *mögen wir an vollen Schüsseln sitzen* AV. 6,119,2. 12,3,55. Çat. Br. 1,5,1,26. 2,6,1,7. — 2) für *gekocht* gilt auch *die Milch im Euter:* आमासु चिद्दधिषे पक्वमन्तः RV. 1.62,9. 180,3. 2,40,2. आमा पक्वं चरति बिभ्रती गौः 3,30,14. 6,44,24 u. s. w. — 3) *fertig gebacken* oder *gebrannt*, von Backsteinen, irdenen Geschirren: इष्टका Çat. Br. 6,1,2,23. 7,2,1,7. Mṛkkh. 47,9. Varâh. Bṛh. S. 52,23. पक्वेष्टकचितानि *Gebäude aus Backsteinen* Jâǵń. 1,197. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,148. उखा Kâtj. Çr. 16,7,10. 26,1,25. — 4) *reif*, von Früchten, Pflanzen Nir. 5,28. AK. 3,2,46. H. 1485. an 2,531. Med. v. 16. यव RV. 1,66,3(2). 10,101,3. Kâtj. Çr. 22,3,42. °शालिप्रायं देशम् Pańkat. 163,23. पक्वं क्षेत्रात् *reifes Getraide* AV. 11,1,28. फल R. 2,105,15. Suçr. 1,147,4. Megh. 80. Hit. I,144. Varâh. Bṛh. S. 86,7. निजसत्त्वतरोः सानात्पक्वामिव फलश्रियम् Vid. 300. कर्कन्धु Jâǵń. 3,142. उर्वारु Lâtj. 8,3,4. daher auch शाखा RV. 1,8,8. वृक्ष 3,45,4. 4,20,5. AV. 20,127,4. पिप्पलीनां च पक्वानां वनात् R. 3,16,7. अङ्कोलस्य सुपक्वस्य फलानि Varâh. Bṛh. S. 54,32. अर्क° Bhâg. P. 7,12,18. काल° M. 6,17.21. Jâǵń. 3,49. — 5) *reif*, von Geschwüren u. s. w. Suçr. 1,61,2. 62,7.11. 100,2. — 6) *reife Haare* sind *graue Haare:* पक्वाः कुन्तलराशयः Dhûrtas. 80,14. °केश Wils. — 7) *reif, vollkommen ausgebildet*, vom Verstande, von Kenntnissen u. s. w.: अपक्वमतयो मन्दा न जानन्ति यथातथम् MBh. 12,5433. अपक्वबुद्धि Bhâg. P. 1,18,47. °विद्य MBh. 12,8440. आत्मनि – अपक्वकरणे Jâǵń. 3,142. सुपक्वयोग adj. Bhâg. P. 3,15,7. — 8) *reif* so v. a. *dem Ende, dem Vergehen, dem Tode nahe, — verfallen* AK. 3.2,41. H. an. Med. तपसा विद्यया पक्वकषायः Bhâg. P. 4.28,38. मय्यनपायिन्या भक्त्या पक्वगुणाशयः 30,18. पक्वानां हि बधे सूत वज्रायन्ते तृणान्यपि MBh. 7,429. अहं भित्त्वा प्रवेक्ष्यामि कालपक्वमिदं बलम् 4362. अपक्वस्य च कालेन बधस्तव न विद्यते 3,11493. Bhâg. P. 1,5,17. — Vgl. निष्पक्व, परि°, वि°, सु°.

पक्वकृत् (पक्व + कृत्) 1) adj. *gar machend.* — 2) m. *Azadirachta indica Juss.* (s. निम्ब) Çabdak. im ÇKDr.

पक्वण s. u. पक्कण.

पक्वता (von पक्व) f. *das Grauwerden* (der Haare): केशजाले Haeb. Anth. 8, Çl. 6.

पक्वरस (पक्व + रस) m. *ein berauschendes Getränk* Çabdar. im ÇKDr. Vjutp. 134.

पक्ववारि (पक्व + वा°) n. *saurer Reisschleim* (काञ्जिक) Çabdak. im ÇKDr. *Reisschleim; kochendes Wasser; destillirtes Wasser* Wils. पङ्कवारि v. l. im ÇKDr.

पक्वश m. *ein Kâṇḍâla* Halâj. 2,443. — Vgl. पुक्कश, पुक्कस, पक्कण.

पक्वसस्योपमोन्नति (पक्व-स°-उपमा + उन्नति) so v. a. राजकदम्ब Nigh. Pr.

पक्वातीसार (पक्व + अती°) m. *chronische Dysenterie* (Wise) Suçr. 1,141,11; vgl. 2,429,9. 436,10.

पक्वाधान (पक्व + आधान) n. so v. a. पक्वाशय Suçr. 2,202,2. 255,11.

पक्वापक्वा onomat. vom Geschrei von Vögeln: पक्वापक्वेति सुभृशं वावाश्यन्ते वयांसि च MBh. 6,111.

पक्वाशय (पक्व + आशय) m. *der Ort der gekochten* d. h. *verdauten Speise, Unterleib* (vgl. आमाशय) MBh. 3,13973. 12,6879. Suçr. 1,85,3. 349,13. 2,199,2.

पक्ष्, पक्षति und पक्षयति (परिग्रहे) Dhâtup. 17,14. 32,17.

पक्ष Uṇâdis. 3,69. m. 1) *Flügel, Fittig, Schwinge* AK. 2,5,36. 3,4,25,181. H. 1318. Med. sh. 18.19. Halâj. 2,84. 5,63. Vaiǵ. in den Scholl. zu Kir. 14,31 und Çiç. 2,117. 11,7. 20,11. श्येनस्य RV. 1,163,1. 8,34,9. पक्षा वयो यथोपरि व्यस्मे शर्म यच्छत 47,2.3. 1,166,10. AV. 6,8,2. 10,8,18. Çat. Br. 4,1,2,26. 10,2,1,1.5. M. 3,241. R. 1,55,10. Daç. 1,16. Mṛkkh. 146,21. Varâh. Bṛh. S. 44 (43),10. 94,9. 11,45. Râǵa-Tar. 4,52 (zugleich *Partei*). einer Biene Ragh. 12,102. Spr. 822. पक्षनानामिन्द्रः पक्षानच्छिनत् Kâth. 36,7. Hariv. 12599. fg. Bhartr. 2,29. Vikr. 44. Ragh. 3,42. 60. 4,40. 9,12. Bhâg. P. 8,11,34. neutr.: विधूय पक्षाणि Mârk. P. 9,15. am Ende eines adj. comp. f. आ Hariv. 1121. Symbolische Bez. *der Zahl zwei* Varâh. Bṛh. S. 97,1. fg. — 2) *die Federn zu beiden Seiten des Pfeils* AK. 2,8,2,55. H. 781. Vgl. गार्ध°. — 3) *Achsel, Seite* (beim Menschen u. s. w.), *Seitentheil* oder *Hälfte* (von den verschiedensten Gegenständen); = पार्श्व Trik. 3,3,439. H. an. 2,564. fg. Med. Viçva bei Uǵǵval. Vaiǵ. दिवि मे अन्यः पक्षो ऽधो अन्यमचीकृषम् RV. 10,119,11. 7. 134,7. अक्ष्णया पक्षसंधिमात्मन्नुपदधाति Çat. Br. 7,3,1,21. दक्षिणः, उत्तरः Taitt. Up. 2,1. Suçr. 1,118,8. Ragh. 5,72. eines Gewandes Kâtj. Çr. 21,3,7. eines Wagens (nach dem Comm. so v. a. *Räder*) TBr. 1,5,12,5. द्वार° *eines Thors* Kauç. 36. Âçv. Gṛhj. 4,6. *Seitenpfosten* eines Gebäudes AV. 9,3,4. द्वि°, चतुष्पक्ष, षट्पक्ष u. s. w. 21. दश° Kauç. 135. उलूकपक्षी शाला P. 4,1,55, Vârtt. 3, Sch. = पार्श्वगृह *Flügel eines Gebäudes, Seitenhaus* Med. *Flügel, Flanke* eines Heeres: वामं पार्श्वम्, दक्षिणं पक्षम् MBh. 6,2107. fg. पूर्व, दक्षिण, पश्चिम, उत्तर Hariv. 2470. व्यूहस्य पक्षं सव्यम् 5086. केश° *Seitentheil des Haupthaares* Âçv. Gṛhj. 1,7. दक्षिणे केशपक्षे 17. Kauç. 53. Draup. 9,2. MBh. 4,1114. 15,486. (nach AK. 2,6,2,49. H. 568. H. an. Med. Halâj. 2,376 und Viçva bedeutet केशपक्ष *Haarschopf*, was für das Epos und die spätere Zeit auch richtig sein mag). des Kitja-Agni (vgl. VS. 18,52) Çat. Br. 6,1,1,3. 6. 7,1,2,13. 2,2,8. 10.2,1,4. 2,7. Kâtj. Çr. 17,6,7. 18,2,11. 3,3. des Jahresopfers Çat. Br. 12,2,3,7. Kâtj. Çr. 13,3,13. 24,5,9. Lâtj. 4,7,11. — 4) *Hälfte des Monats* (*die vom Neumond bis zum Vollmond* heisst पूर्व, आपूर्यमाण, später auch शुक्ल, शुद्ध; *die vom Vollmond bis zum Neumond* अपर, अपक्षीयमाण, später auch कृष्ण, तामिस्र, तमिस्र°; jeder *Halbmonat* zerfällt in 15 Tithi, die durch die Ordnungszahlen im fem. bezeichnet werden.) AK. 1,1,3,12. 2,7,47. Trik. 3,3,439. H. 147. 152. H. an. Med. Halâj. 1,50. 5,63. Viçva. Çat. Br. 6,7,1,7. 2,2,28. 8,4,2,11. 11,1,5,3. 2,4. समानपक्षे TBr. 1,8,11,2. Âçv. Çr. 9,3. Gṛhj. 1.

4.14. Kâtj. Çr. 7,1,26. 15,1,18. Kauç. 140. शुक्ल° Çâñkh. Çr. 2,1,8. 4, 17,2. M. 1,66. 3,276.278. 4,98. 8,58. 107. 402. 11,217. Jâǵn. 3,50. MBh. 3,11813. Suçr. 2,51,2. 377,8. Ragh. 6,34. Varâh. Bṛh. S. 4,32 (31). 11,7. 96,1. Kathâs. 25,140. Pańkat. I,104. Hit. I,78. VP. 223. प्लवंगमः षोडशपक्षशायी Hariv. 8803. In Zusammensetzung mit dem Vollmondsnamen *die auf diesen folgende Monatshälfte:* फाल्गुनी° Lâṭj. 9, 1.2. चैत्री° 10,5,18. 20,2. माघी° Kâtj. Çr. 15,1,6. 3,49. वसन्ते प्रथमायां पूर्वपक्षस्य Lâṭj. 9,8,4. पक्षाष्टमी Pâr. Gṛhj. 3,2. पक्षान्ता उपवस्तव्याः पक्षादयो ऽभियष्टव्याः, आमावास्येन हविषा पूर्वपक्षमभियजेत पौर्णमासेनापरपक्षम् Gobh. 1,5,5. 6. Lâṭj. 10,12,4. पक्षान्ते Varâh. Bṛh. S. 5,97. °क्षये 27,c,20. पक्षावसानेषु 95,5. पक्षान्तौ AK. 1,1,3,7. H. 148. M. 6,20. — 5) *Seite, Partei, Anhang, Angehörige; Schaar, Klasse von Wesen:* मत्पक्षग्राहिणीं नित्यं सुमित्राम् R. 2,53,16. भरतस्यापि वा पक्षं यो गृह्णीयात् R. Gorr. 2,18,13. अहमपि भवदर्थे गृहीतपक्षा Prab. 70,6. तत्पक्षाश्रित P. 3,1,119, Sch. पक्षयोरुभयोर्हितम् MBh. 1,507. पितृपक्षे च ते पार्था मातृपक्षे च वृष्णयः। द्वौ पक्षावभिजानीहि त्वमेतौ ॥ 5,4735. तुल्यो मित्रारिपक्षयोः Bhag. 14,25. शत्रुपक्ष m. und adj. *die Partei des Feindes, zur Partei des Feindes sich haltend* MBh. 1,2709. R. 2,40,9. 6,1,30. Mâlav. 9,9. Ragh. 6,53. 18,16. Pańkat. 156,8. Hit. 24,4. Mârk. P. 15,60. स्व° MBh. 2,171. 1090. 3,1. 15,220. Mâlav. 12,14. Pańkat. III,53. 156,9. AK. 2,8,1,30. H. 301. मित्र° Kathâs. 11,82. Pańkat. III,63. पर° MBh. 1,5557. 15,220. Pańkat. III,65. धनुः शस्त्रं शरा वीर्यं पक्षो भूमिर्यशो बलम्। प्राप्तमेतन्मया MBh. 2,666. 984. Hariv. 8431. R. 2,31,21. Râǵa-Tar. 4,52 (zugleich *Flügel*). 612. मातृ° Mârk. P. 21,101. वर° Ragh. 6,86. Bhâg. P. 3,3,12. पतिपक्षैर्निराकृता Hariv. 4620. ज्ञातयः पितृपक्षाः पितृव्यादयः संबन्धिनो मातृपक्षाः श्वशुरादयश्च Kull. zu M. 2,132. मन्दभाग्यो सनातृपक्षान् MBh. 10, 569. महा° *der einen grossen Anhang hat* M. 8,179. Kâm. Nîtis. 4,68. अ°, °संस्थित MBh. 1,5793. अज्ञात°, ज्ञात° 7418. fg. देवपक्षवराः *die ausgezeichnetsten Anhänger der Götter* 13,4158. समस्ताः पृथ्वीपक्षा वै देवाद्या मम *Bundesgenossen* Mârk. P. 21,53. विजयन्ते द्विषतो यदस्य पक्षाः Vikr. 16. भरतस्याथ पक्षो वा यो वास्य हितमिच्छति R. 2,21,11. रामस्य पक्षाः पतिताः समुद्र Hariv. 8423. पक्षापरपक्षदोष wohl *Freund und Feind* Mṛkkh. 137,15. 20. तत्र वंशा विनश्यन्तां विपक्षाः पक्ष एव च Hariv. 3013. Râǵa-Tar. 6,220 fg. बन्धुपक्ष so v. a. बन्धवः MBh. 1,2774. 4396. तिलदानेन वै तस्मात्पितृपक्षः प्रमोदते 13,3315. 5,3780. ज्ञाति° R. Gorr. 2,7, 28. पितृपक्षाः so v. a. *Väter* Hariv. 3374. नास्तिक° Prab. 87,1. सन्ति वै पुरुषाः शूराः सन्ति कापुरुषास्तथा। उभाविमौ दृष्टौ पक्षौ दृश्येते पुरुषान्प्रति ॥ MBh. 5,42. अमृतङ्गवान्पक्षौ द्वावेव हि पितामहः। सुराणामसुराणां च धर्माधर्मौ च ॥ धर्मो हि ग्रसते पक्षमसुराणां दुरात्मनाम्। तथैव रक्षसां पक्षं सुराणामेष निर्णयः ॥ R. 6,11,15. fg. तेषामहं संप्रवक्ष्यामि पक्षांश्च कुलतो गणान् MBh. 1,2601. रुद्राणामपरः पक्षः साध्यानां मरुतां तथा 2602. तत्पक्ष d. i. धूर्तपक्ष und चौरपक्ष *zu dieser Bande gehörig* Hariv. 7124 fg. °संमत *von Einigen gutgeheissen* MBh. 13,4445. पक्ष = सहाय AK. 3,4,30,222. H. an. Med. Viçva und Vaiǵ. = सखि Med. Viçva. = परिग्रह Halâj. 5,63. = गृह्य 2,234. = वर्ग H. an. पक्ष gleichbedeutend mit गोत्र, वंश, वर्ग, गण Muller, SL. 379. — 6) *Stelle, Statt:* स्नुषापक्षे हि वामोरु त्वमागम्य समाश्रिता MBh. 1,3873. पुत्रपक्षे प्रजा राज्ञस्तवापि विदितं ध्रुवम् R. 6,99,32. इदमन्यप्रकृतिपक्षे सुरभि मुखं ते मया यदाश्रितम् Çâk. Ch. 63,11. सांनिध्य° dass.: सांनिध्यपक्षे हरितालमय्यास्तदेव (विलोचनं) जातं तिलकक्रियायाः Kamâras. 7,33. *locum occupavit notae frontalis, auripigmento pictae* St. — 7) *der eine von zwei Fällen, Fall überh.:* पक्ष एकश्रुतिः *im andern Falle* Schol. zu P. 1,2,35. Vop. 9,55. 26,58. चत्वारो ऽत्र पक्षाः संभवन्ति *es sind hier vier Fälle möglich* Kaij. zu P. 7,1,30. किञ्चपक्षे und अस्मिन्नपि पक्षे Siddh. K. zu P. 1,2,6. पक्षान्तरे चेद्यदि च ked *und* jadi *haben die Bedeutung falls* AK. 3,5,12. Trik. 3,3,465. H. 1542. पक्षान्तरे *im andern Falle* Kâç. zu P. 1,2,36. Sâh. D. 24,19. नयविद्भिर्नवे राज्ञि सदसच्चोपदर्शितम्। पूर्व एवाभवत्पक्षस्तस्मिन्नाभवदुत्तरः (पूर्वः पक्षः = सत्, उत्तरः पक्षः = असत्) Ragh. 4,10. शुक्लपक्षे Burn. Intr. 252, N. 1. *dans l'hypothèse favorable* Burn. — 8) *Ansicht, Idee, Meinung:* कस्य कः पक्षः MBh. 2,2266. धान्यैर्यष्टव्यमिति पक्षो ऽस्माकं नराधिप। देवानां तु पशुः पक्षो मतः 12,12830. fg. उत्तरः सिध्यते पक्षः 3, 12708. fg. इत्येकपक्षाश्रयविक्लवत्वात् Ragh. 14,34. प्राहुर्यवनाः स्वतुङ्गैः क्रूरैः क्रूरमतिं महीपतिम्। क्रूरैस्तु न जीवशर्मणः पक्षे क्षित्यधिपः प्रजापते ॥ Varâh. Bṛh. 11,1. उभयपक्षसमानक्षेमत्वात् Kap. 1,46. उक्त° Schol. zu Kap. 1,121. आवयोः समानः पक्षः Schol. zu Kap. 1,70. प्रथमः Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 273. अत्रासंतुष्टः पक्षान्तरमाह Kâṭ. zu Çâk. 42. पक्षं कं च न संश्रयेत् Bhâg. P. 7,13,7. स्वपक्षस्थापनपरपक्षनिवारण° Madhus. in Ind. St. 1,19, 1 v. u. मुख्यः पक्षः *eine vorzügliche Idee* Schol. zu Çâk. 99,23. — 9) *die Untersuchung, mit der man so eben beschäftigt ist,* Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 185. Röer übersetzt पक्षे durch *in our text, in the text* und *in the course of discussion.* — 10) in der Logik *das Subject eines Schlusses:* संदिग्धसाध्यवान्पक्षः Tarkas. 39. °धर्मता 29. Z. d. d. m. G. 7,294, N. 1. Bhâshâp. 67. 69. पक्ष = साध्य H. an. Med. Vaiǵ. Viçva. — 11) प्रजापतेर्व्रतपक्षौ (d. i. व्रतम् und पक्षः) N. zweier Sâman Ind. St. 3,224. — Die Lexicographen kennen noch folg. Bedd., die wir nicht zu belegen vermögen: गृहभित्ति *Hauswand* Halâj. 5,63. भित्ति *Wand, Mauer* Vaiǵ. बल *Heer* (*Flügel eines Heeres?*) H. an. Med. Vaiǵ. Viçva. ग्रह *Gunst* H. an. Viçva. विरोध *Widerspruch* (vgl. 7) H. an. Med. Viçva. चुल्लीरन्ध्र *Ofenloch,* राजकुञ्जर *ein königlicher Elephant* H. an. Med. देहाङ्ग *ein Glied des Körpers* H. an. देहावयव (*Seite* nach Aufrecht, aber पार्श्व wird in H. an. neben देहाङ्ग noch erwähnt) Halâj. पिच्छ *die Schwanzfedern beim Pfauen, Schwanz* überh. H. an. समीप *Nähe* Halâj. विहग *Vogel,* वलय *Armband,* शुद्ध (masc.!) *rein* (*Reinheit* Wils.) Çabdar. im ÇKDr. (*in algebra*) *a primary division* Haught. (*in arithmetic*) *side of an equation in a primary division* Wils. Die Bed. *Haus* im ÇKDr. und bei Wils. beruht auf der Zerlegung von पार्श्वगृह in Med. in zwei Bedd., wobei übersehen worden ist, dass पार्श्व später noch ein Mal getrennt vorkommt. — Vgl. अपर°, उत्तर°, एक°, काक°, कृष्ण°, क्रोश°, छन्दस्पक्ष, ज्योतिष्पक्ष, तमिस्र°, द्वै°, पूर्व° वि°, व्रत°, स°, हिरण्य°.

पक्षक (von पक्ष) m. 1) *Seitenthür* AK. 2,2,13. H. 1007. an. 3,60. Med. k. 113. — 2) *Seite* H. an. Med. Çiç. 11,7. — 3) *Bundesgenosse, Gehülfe* Çabdar. im ÇKDr. — Am Ende eines adj. comp. s. सपक्षक.

पक्षगम (पक्ष + गम) adj. *mit Hülfe von Flügeln sich fortbewegend, fliegend:* पूर्वं पक्षगमाः पुत्र बभूवुः पर्वतोत्तमाः R. 5,56,45. — Vgl. पक्षंगम.

पक्षगुप्त (पक्ष + गुप्त) m. *ein best. Vogel* Vjutp. 118.

पक्षग्रहण (पक्ष + ग्र°) n. *das Ergreifen einer Partei:* प्रकाशपक्षग्रहणं न कुर्यात्सुहृदां स्वयम् Kâm. Nîtis. 8,81.

पक्षग्राह् (पक्ष + ग्राह्) adj. *der Jmdes Partei ergreift:* भेदकाले नरेन्द्राणां पक्षग्राहो भविष्यसि Hariv. 4343.

पक्षग्राहिन् (पक्ष + ग्रा°) adj. dass.: मत्पक्ष° R. 2,53,16 (18 Gorr.).

पक्षघात s. u. पक्षाघात.

पक्षघ्न (पक्ष + घ्न) adj. Bez. *eines* त्रिशालक, *das nach Westen keine Halle hat:* पक्षघ्नमपरया (शालया) वर्जितं सुतघ्नं सवैरकरम् Varâh. Bṛh. S. 52, 38.

पक्षंगम adj. = पक्षगम *fliegend:* सिंहाः R. 4,43,15.

पक्षचर (पक्ष + चर) m. 1) *ein von der Heerde abgekommener Elephant* Trik. 3,3,362. Med. r. 277. — 2) *der Mond* Med. — Vgl. पक्षधर.

पक्षच्छिद् (पक्ष + छिद्) adj. *der* (den Bergen) *die Flügel abgeschnitten hat,* Beiw. Indra's Ragh. 13,7. Kumâras. 1,20.

पक्षज (पक्ष 4. + ज) m. *der Mond* Trik. 1,1,85.

पक्षजन्मन् (पक्ष 4. + ज°) m. dass. Hâr. 13. Çabdar. im ÇKDr.

पक्षता (von पक्ष) f. *Bundesgenossenschaft:* गतो हि पक्षतां तेषाम् *er hat ihre Partei ergriffen* MBh. 2,2665.

पक्षति (wie eben) f. 1) *der Ort, wo die Flügel* oder *vorderen Extremitäten angewachsen sind,* P. 5,2,25. AK. 2,5,36. 3,4,14,75. H. 1318. an. 3,278. Med. t. 129. Halâj. 2,84. VS. 25,4. 5. Râǵa-Tar. 1,374. — 2) *der erste Tag in einer Monatshälfte* AK. 1,1,3,1. 3,4,14,75. H. 147. H. an. Med. auch पक्षती Colebr. und Lois. zu AK. 1,1,3,1. — Vgl. नि°.

पक्षत्व (wie eben) n. 1) *das Bestandtheil-Sein:* कर्म° *des religiösen Werkes* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 276. — 2) *das Subject-Sein in einem Schlusse* Tarkas. 38. 41.

पक्षद्वार (पक्ष + द्वार) n. *Seitenthür* AK. 2,2,13. H. 1007. Hâr. 196. Mṛkkh. 98, 15.

पक्षधर (पक्ष + धर) 1) adj. *Flügel tragend;* m. *Vogel* Hariv. 11852. — 2) adj. *Jmdes Partei —, Seite haltend:* येषां पक्षधरो रामः MBh. 1,7507. ये च पक्षधरा धर्मे 15,954. — 3) m. *ein von der Heerde abgekommener Elephant* H. an. 4,268. — 4) m. *der Mond* H. an. Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — Vgl. पक्षचर.

पक्षनाडी (पक्ष + ना°) f. *Federkiel* Suçr. 2,90,17.

पक्षपात (पक्ष + पात) m. 1) *die Mausse der Vögel* Viǵajarakshita im ÇKDr. — 2) *Parteinahme, Parteilichkeit, Vorliebe für* (loc. gen.) MBh. 1,5347. 7,4490. 17,52. R. Gorr. 2,109,57 (अ°). 3,58,8. 6,12,6. सत्यं जना वच्मि न पक्षपातात् Bhartṛ. 1,54. Mâlav. 12,3. वर्तते पक्षपातेन मित्रं षड्भयात्मकम् Kâm. Nîtis. 8,63. पक्षपातो ऽपि सतस्तस्या अपस्यालौकिक एव Vikr. 19,6. Hit. 37,20. अत एवास्योपरि मे मैत्रीपक्षपातः *daher bin ich so auf die Freundschaft mit ihm versessen* Pańkat. 112,19. सपक्षपातं सा तस्यै (lies तस्मै) दृष्टीव विदधे मनः Râǵa-Tar. 4,21.

पक्षपातिन् (पक्ष + पा°) adj. *Partei nehmend, parteiisch, Vorliebe zeigend, begünstigend* Mâlav. 13,17. मत्पक्ष° Kathâs. 5,130. Pańkat. 172, 3. 173,16. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 82. Davon nom. abstr. °पातिता *Vorliebe, Begünstigung:* ममापि ख्यातिमायातु गुणवत्पक्षपातिता Râǵa-Tar. 3,306. Naish. 2,52 (nach dem Schol. zugleich *das Fliegen*).

पक्षपालि (पक्ष + पा°) m. *Hinterthür* Çabdar. im ÇKDr.

पक्षपुट (पक्ष + पुट) m. *Flügel:* तं पक्षपुटवेगेन चिक्षेप गरुडस्तदा Hariv. 7530.

पक्षपोषण (पक्ष + पो°) adj. *eine Partei begünstigend:* यः स्वानां पक्षपोषणः Bhâg. P. 3,24,29.

पक्षप्रद्योत (पक्ष + प्र°) n. Bez. *einer best. Stellung der Hände beim Tanze* Verz. d. Oxf. H. 202, *a*, 22.

पक्षभाग (पक्ष + भाग) n. *die Flanke eines Elephanten* AK. 2,8,2,8. H. 1228.

पक्षमूल (पक्ष + मूल) n. *Flügelwurzel, der Ort wo die Flügel angewachsen sind* AK. 2,5,36. H. 1318. an. 3,278. Med. t. 129. Halâj. 2,84. — Vgl. पक्षति.

पक्षरचना (पक्ष + र°) f. *das Bilden einer Partei:* °नैपुण्य Daçak. in Benf. Chr. 185,21.

पक्षवञ्चितक (पक्ष + व°) m. Bez. *einer best. Stellung der Hände beim Tanze* Verz. d. Oxf. H. 202, *a*, 22.

पक्षवत् (von पक्ष) adj. 1) *mit Flügeln, Seiten u. s. w. versehen* Çat. Br. 9,4,4,6. *beflügelt* MBh. 1,8440. R. 4,63,5. शैल 5,7,40. Hariv. 13642. — 2) viell. *eine Vorliebe für Jmd habend, ganz in Jmd verliebt:* रूपान्वितां पक्षवतीं मनोज्ञां भार्यामयत्नोपगतां लभेत्सः MBh. 13,2965.

पक्षवाद (पक्ष + वाद) m. *das Aussprechen seiner Meinung, Urtheil:* पक्षवादांश्च सुबहून्प्रावदंस्तत्र सैनिकाः MBh. 7,6009.

पक्षवाहन (पक्ष + वा°) m. *Vogel* (*Flügel zu Vehikeln habend*) Çabdak. im ÇKDr.

पक्षविन्दु (पक्ष + वि°) m. *Reiher* Çabdârthak. im ÇKDr.

पक्षशस् (von पक्ष) adv. *zu halben Monaten:* वर्द्धयन्ति हि मांसानि मासशः पक्षशो ऽपि वा MBh. 13,5659.

पक्षस् n. Uṇâdis. 4,219. = पक्ष *Flügel* Uttararatna bei Uǵǵval. *Seitentheil des Wagens* AV. 8,8,22. Çâṅkh. Br. 7,7. Gobh. 3,4,26. *Flügel des Thors* VS. 29,5. *Seitenpfosten:* शालायै TBr. 1,2,3,1. Kâṭh. 30,5. *Flügel des Heeres* Çâṅkh. Br. 2,9. *Hälfte, Abtheilung* überh. Âçv. Çr. 11,7. 12, 2. 5. Lâṭj. 3,4,12. 17. 4,7,4. *Hälfte des Monats* Pańkav. Br. 23,6,6. *Seite, Gestade des Flusses* 25,10,12. Çâṅkh. Çr. 13,29,15. *Seite:* को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आसते *an der Seite des Feindes* ṚV. 6,47,19; nach Sâj. = पाचकाः, बाधकाः.

पक्षसुन्दर (पक्ष + सु°) m. *ein best. Baum* (s. लोध्र) Hâr. 95.

पक्षहत (पक्ष + हत) adj. *an der Seite gelähmt* Vjutp. 171. Çat. Br. 11, 7,3,4.

पक्षहर viell. fehlerhaft für पक्षधर *Vogel* MBh. 13,2059.

पक्षहोम (पक्ष + होम) m. wohl *ein alle Halbmonate darzubringendes Opfer* Ind. St. 1,59,5 v. u.

पक्षाघात (पक्ष + आ°) m. *einseitige Lähmung, Hemiplegie* Suçr. 1,45, 20. 255,1. 337,19. 2,42,14. Nach ÇKDr. (Suppl.) auch पक्षघात.

पक्षान्त s. u. पक्ष 4. Auch *Flügelende eines in Gestalt eines Vogels aufgestellten Heeres* MBh. 6,2087.

पक्षालिका (von पक्ष) f. N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9,2637.

पक्षालु (wie eben) m. *Vogel* Çabdak. im ÇKDr.

पक्षावसर (पक्ष + अव°) m. *der letzte Tag in einer Monatshälfte, der*

Vollmondstag und *der Neumondstag* Çabdar. im ÇKDr. Man hätte eher पक्षावमान erwartet.

पक्षाहार (पक्ष + आहार) adj. *der alle halbe Monat nur ein Mal Nahrung zu sich nimmt* MBh. 3,15409.

पक्षि m. = पक्षिन् *Vogel:* पक्षीन् MBh. 12,9806.

पक्षितीर्थ (पक्षिन् + तीर्थ) n. N. pr. *eines heiligen Badeplatzes* Verz. d. Oxf. H. 149, *a*, 3.

पक्षिन् (von पक्ष) 1) adj. *geflügelt;* m. *Vogel* (AK. 2,5,32. 3,4,3,21. Trik. 2,5,37. H. 1316. Halâj. 2,83), überh. *ein geflügeltes Thier:* श्येनासः ṚV. 8,20,10. हेति 10,165,2. 3. अपक्षाः पक्षिणश्च ये AV. 11,5,21. Ait. Br. 4,23. Çat. Br. 14,5,5,18. Kâṭh. 34,8. उत्पातयति पक्षिणः ṚV. 1,48,5. 182,5. नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्वन्तो नि पक्षिणः 10,127,5. AV. 4,34,4. 12,1,51. 13,2,33. M. 1,44. 3,9. पक्षिणां पोषकः 162. मृगपक्षिणः 5,22. 23. Sâv. 6,18. Hiḍ. 1,17. N. 1,18. 12,2. R. 1,9,6. 55,23. Suçr. 1,208,9. Varâh. Bṛh. S. 3,10. 21,16. Bhâg. P. 9,7,6. Hit. 9,4. 14,12. Vet. in LA. 26,4. °विचार Verz. d. B. H. No. 896. गरुडादिमशकान्ताः पक्षिणः Tattvas. 45. चातक° Kât. 8. fem. पक्षिणी *Vogelweibchen* H. an. 3,215. Med. ṇ. 62. Hariv. 1068. *ein weiblich gedachter Vogel*, als Erkl. von भारती *Wachtel* Trik. 3,3,175. — 2) adj. *mit Flügeln* (uneig.) *versehen:* (अग्निः) पक्षी भवति नह्यपक्षः पतितुमर्हति TS. 5,2,5,1. 7,6,1. गायत्रचितं पक्षिणं चिन्वीत Kâṭh. 21,4. Pañkav. Br. 14,1,12. 19,10,1. fgg. — 3) adj. f. in Verbind. mit रात्रि oder subst. mit Ergänzung von रात्रि *eine Nacht mit den beiden angrenzenden Tagen (dem vorangehenden und dem nachfolgenden)* AK. 1,1,3,5. H. 144. H. an. Med. विरमेत्पक्षिणीं रात्रिम् M. 4,97. 5,81. Hierher vielleicht auch: उदगयने पक्षिणीं रात्रिमुभयतः काङ्क्षेत Gobh. 3,3,9. m. *ein Tag mit den beiden angrenzenden Nächten* H. 144, Sch. — 4) adj. *auf Jmdes Seite stehend, zu Jmdes Partei sich haltend:* यादवाः कृष्णपक्षिणः Hariv. 4559. — 5) m. *der Vogel* Garuḍa *als einer der 18 Diener des Sonnengottes* Vjâḍi zu H. 103. — 6) m. *Pfeil* (wegen *des Gefieders auf beiden Seiten* so benannt oder wegen *seines schnellen Fluges*) Dhar. im ÇKDr. — 7) m. unter den Beinn. Çiva's MBh. 13,1183. — 8) f. पक्षिणी *a) der Vollmondstag* H. an. Med. — *b)* N. pr. einer Çâkinî diess. — Die übrigen Bedd. des f. s. u. 1 und 3.

पक्षिपति (पक्षिन् + प°) m. *der Fürst der Vögel*, Bein. des Sampâti R. 4,61,3.

पक्षिपानीयशालिका (पक्षिन्-पा°-शा°) f. *ein Wasserbehälter, aus dem die Vögel zu trinken bekommen*, Bhûripr. im ÇKDr.

पक्षिपुंगव (पक्षिन् + पुं°) m. *der Stier unter den Vögeln*, Bein. des Ǵaṭâju R. 3,57,2.

पक्षिप्रवर (पक्षिन् + प्र°) m. *der Vorzüglichste unter den Vögeln*, Bein. Garuḍa's Hariv. 2454.

पक्षिमृगता (von पक्षिन् + मृग) f. *der Zustand eines Vogels oder eines Hirsches* M. 12,9.

पक्षिराज् (पक्षिन् + राज्) m. *der König der Vögel*, Bein. des Garuḍa R. 5,7,61. Kathâs. 22,283. des Ǵaṭâju R. 3,56,6.

पक्षिराज (पक्षिन् + राज) m. dass. Bein. des Garuḍa Halâj. 1,119. R. 5,43,15. Kathâs. 22,232. des Ǵaṭâju R. 3,56,1.

पक्षिल (von पक्ष) m. neben स्वामिन् Bein. des Vâtsjâjana (im Ind. von Kâṇakja unterschieden) Trik. 2,7,23. पक्षिलस्वामिन् m. Bein. Vâtsjâjana's, der mit Kâṇakja identificirt wird, H. 854.

पक्षिशाला (पक्षिन् + शा°) f. *Vogelhaus* Trik. 2,2,7.

पक्षिसिंह (पक्षिन् + सिंह) m. *der Löwe unter den Vögeln*, Bein. Garuḍa's Trik. 1,1,48. H. ç. 78. Hâr. 10.

पक्षिस्वामिन् (पक्षिन् + स्वा°) m. *der Herr der Vögel*, Bein. Garuḍa's H. 231.

पक्षीकर् (von पक्ष + 1. कर्) *zum Subject eines Schlusses machen* Schol. bei Wilson, Sâṃkhjak. S. 59.

पक्षीन्द्र (पक्षिन् + इन्द्र) m. *der Fürst der Vögel*, Bein. Garuḍa's Kathâs. 22,192. Ǵaṭâju's R. 3,56,3. 47. Ragh. 12,53.

पक्षीय (von पक्ष) adj. am Ende eines comp. *auf Jmdes Seite stehend, zu Jmdes Partei gehörend:* गोपालैः कृष्णपक्षीयैः Hariv. 3748.

पक्ष्णु nom. ag. von पच् Vop. 26,144.

पक्ष्मकोप (पक्ष्मन् + कोप) m. *die Einwärtskehrung der Augenlider, Entropium* Suçr. 2,310,6. 337,12. पक्ष्मप्रकोप m. dass. 13.

पक्ष्मन् n. 1) *die Augenwimpern* AK. 3,4,18,128. H. 580. an. 2,274. Med. n. 89. Halâj. 2,369. VS. 19,89. पार्य, अवार्य 25,1. Çat. Br. 12,7,1,2. TS. 5,2,1,5. Suçr. 2,332,17. अक्षि° 1,115,10. 321,19. Dhûrtas. 73,14. अरालपक्ष्मनयना MBh. 3,2394. 4,1196. R. 5,28,13. नीलपक्ष्माणः — दृष्टिबाणाः Bhartṛ. 1,59. आकुटिलपक्ष्मविलग्न (बाष्प) Çâk. 184. वृतौ पक्ष्मभिरक्षिणीव Bhâg. P. 3,1,39. बन्धुर्दृशः पक्ष्म 6,4,12. बाल्यात्प्रसुप्तस्य महाबलस्य सिंहस्य पक्ष्माणि मुखाल्लुनासि Draup. 5,6. निमेषालसपक्ष्मपङ्क्ति Ragh. 2,19. पक्ष्मोत्क्षेप Megh. 48. सलिलगुरुभिः पक्ष्मभिः 90. धूमच्छायामभजतां नेत्रे चोच्छ्रितपक्ष्मणी so v. a. *die weit geöffneten Augen* MBh. 4,466. पक्ष्मपात s. v. a. *das Schliessen der Augen* Ragh. 11,36. पक्ष्मणोऽपि निपातेन so v. a. *in einem Augenblick* MBh. 12,449. पक्ष्मसंपातजे काले dass. 5,3170. Scheinbar das Thema पक्ष्म in der Stelle: अपि चेक्षणपक्ष्माणां स्मितं ज्योत्स्नोपमं प्रभम् 4,390; es ist aber wohl पद्मानां st. पक्ष्माणां zu lesen. Vgl. उत्पक्ष्मन्. — 2) *Staubfaden* AK. Med. — 3) *ein dünnes Fädchen* AK. H. an. Med. — 4) *Blumenblatt* (कुसुमच्छद) H. an. — 5) = पक्ष *Flügel* Amaramâlâ im ÇKDr. — Das Wort kann mit पक्ष in etym. Zusammenhange stehen.

पक्ष्मप्रकोप s. u. पक्ष्मकोप.

पक्ष्मल (von पक्ष्मन्) adj. *mit starken Wimpern versehen* gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. नेत्र Suçr. 2,141,17. Spr. 421. Çâk. 73. Mâlav. 73. Kathâs. 18,14. Ratnâv. 16,11. 21. *langhaarig, dichthaarig, rauch:* रङ्कक Çiç. 4,61. — Vgl. उत्पक्ष्मल.

पक्ष्माक्ष (पक्ष्मन् + अक्ष) adj. *am Entropium leidend* Vjutp. 207. — Vgl. पक्ष्मकोप.

पक्ष्य (von पक्ष) adj. gaṇa दिगादि zu P. 4,3,54 (पक्ष्य nach 6,1,123; vgl. auch 2,131). 1) nach Sâj. *von* Paksha (= *Sonne*) *stammend:* सा पक्ष्या३ नव्यमायुर्दधाना यां मे पलस्तिजमदग्नयो ददुः ṚV. 3,53,16; wohl *nach Seiten, Hälften (Halbmonaten) wechselnd.* — 2) *auf Jmdes Seite stehend, zu Jmdes Partei gehörend* P. 3,1,119. अर्जुनपक्ष्य 6,2,131, Sch. देव° Kathâs. 29,18.

पगारा f. N. pr. einer Localität Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,27,1.

पङ्क m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. 1) *Schlamm, Schmutz, Koth, aufgeweichter Lehm* AK. 1,2,3,9. Trik. 3,3,29. H. 1090. an. 2,12. Med. k. 28. Halâj. 3,56. पङ्के गौरिव सीदति M. 4,191; 8,21. Hit. Pr. 23. पङ्कमग्न M. 11,112. Hit. I, 4. 181. 41,15. आकाशमिव पङ्केन न स पापेन लिप्यते M. 10,104. मलपङ्कानुलिप्त MBh. 3,2667. रेणुः प्रपेदे पथि पङ्कभावं पङ्को ऽपि रेणुत्वमियाय Ragh. 16,30. Suçr. 1,20,9. 29,4. 2,151,21. °गन्ध 1,103,15. 116,18. Megh. 53. Varâh. Bṛh.S. 44(43),7. पङ्काक्ते शूकरे 94,47. Hit. I, 173. यः कुम्भकारपवनोपरि पङ्कलेपः Spr. 117. पिशितपङ्कावनद्धास्थिपञ्जरमयी (नारी) Prab. 71,1. सर्पिःपङ्का ह्रदाः MBh. 14, 2683. नवनीतपङ्का नद्यः 13,3790. — 2) *Salbe:* चन्दन° Ṛt. 1,6. कुङ्कुम° Bhartṛ. 1,9. Bhâg. P. 4,26,25. 5,25,5. काश्मीर° Kaurap. 8 in Haeb. Anth. 228. — 3) *moralischer Schmutz, Sünde* AK. 1,1,4,1. Trik. H. 1381. H. an. Med. — Vgl. निष्पङ्क, नील°.

पङ्ककर्वट (पङ्क + क°) m. *Uferschlamm* Trik. 1,2,12.

पङ्ककीर (पङ्क + कीर) m. *ein best. Wasservogel*, = गोभण्डीर Trik. 2,5,32. Hâr. 84.

पङ्कक्रीड (पङ्क + क्रीड) m. *Schwein* Çabdârthak. bei Wils.

पङ्कक्रीडनक (पङ्क + क्री°) m. dass. H. ç. 184.

पङ्कगडक (पङ्क + ग°) m. *ein best. Fisch,* = ब्रह्मी Trik. 1,2,20. = ब्राह्मी Hâr. 191. *Macrognathus Pancalus Ham.* Wils.

पङ्कगति (पङ्क + गति) f. dass. Çabdam. im ÇKDr.

पङ्कग्राह (पङ्क + ग्राह) m. *das Seeungeheuer* Makara Hâr. 187. — Vgl. पङ्ग्राह.

पङ्कच्छिद् (पङ्क + छिद्) m. *Strychnos potatorum Lin.* (deren Frucht zur *Klärung trüben Wassers* benutzt wird) Mâlav. 28. — Vgl. कतक.

पङ्कज (पङ्क + ज) 1) n. Vop. 26,33. *Wasserrose, Nelumbium speciosum* und zwar nicht die Pflanze, sondern nur *die Blüthe,* die sich am Abend schliesst, H. 1162. Halâj. 3,58. Ratnam. 83. Râǵan. im ÇKDr. gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135. R. 2,40,34. Kap. 4,31. Çâk. 124. 175. Ragh. 3,8. तदेतदुन्मीलय चक्षुरायतं निशावसाने नलिनीव पङ्कजम् Vikr. 5. Varâh. Bṛh. S. 50,19. °मालिन्, °नेत्र, पङ्कजाङ्घ्रि Beiww. Vishṇu's Bhâg. P. 1,8, 22. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 1,2348. 3,11063. नलिनीश्च सपङ्कजाः 13,2827. पद्मिन्यश्च सपङ्कजाः R. 3,68,18. विकसन्मुखपङ्कजा Bhâg. P. 9,10,31. Kathâs. 28,53. 34,31. पङ्कजाक्षि Spr. 750. पङ्कजासनस्थ von Brahman Varâh. Bṛh. S. 58,41. — 2) m. Bein. Brahman's Verz. d. Oxf. H. 81, *a,* 38. Ungenauer Ausdruck für पङ्कजज; vgl. das folg. Wort. — 3) f. ई Bein. der Durgâ MBh. 4,188.

पङ्कजजन्मन् (पङ्कज + ज°) m. *der aus einer Wasserrose Entstandene,* Bein. Brahman's Hariv. 2262. 12635.

पङ्कजनाभ (प° + नाभ) adj. subst. *aus dessen Nabel eine Wasserrose hervortritt,* Beiw. und Bein. Vishṇu's Bhâg. P. 1,8,22. Ragh. 18,19.

पङ्कजन्मन् (पङ्क + ज°) n. = पङ्कज 1. H. 1162. Râǵan. im ÇKDr.

पङ्कजावली (पङ्कज + आ°) f. *ein best. Metrum, 4 Mal* — ⏑⏑⏑⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ Colebr. Misc. Ess. II, 161 (VIII, 14). — Vgl. पङ्कावली.

पङ्कजित् (पङ्क + जित्) m. N. pr. eines Sohnes des Garuḍa MBh. 5, 3595.

पङ्कजिनी (f. von पङ्कजिन् und dieses von पङ्कज) *Nelumbium speciosum* (die Pflanze selbst), *eine Gruppe solcher Wasserrosen, ein Lotusteich* gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135. H. 1160. Ratnam. 84. °सरस् Mârk. P. 75,24. Spr. 185. Kir. 10,33.

पङ्कणा falsche Form für पक्कणा Çabdar. im ÇKDr.

पङ्कदिग्धशरीर (पङ्क - दिग्ध + श°) m. N. pr. eines Dânava (*dessen Körper mit Koth beschmutzt ist*) Hariv. 12938. Bei Langl. II, 408 zwei Namen: पङ्कदिग्ध und शरीर.

पङ्कदिग्धाङ्ग (पङ्क - दिग्ध + अङ्ग) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda (*dessen Körper mit Koth beschmutzt ist*) MBh. 9,2570.

पङ्कधूम m. *one of the divisions of hell* Wils. Beruht auf einer falschen Auffassung von H. 1360.

पङ्कप्रभा (पङ्क + प्र°) f. bei den Ǵaina N. einer der 7 Abtheilungen der Hölle, wo *Schlamm* die Stelle des *Lichts* vertritt, H. 1360.

पङ्कमण्डुक (पङ्क + म°?) m. *eine zweischalige Muschel* Hâr. 112. °मण्डूक ÇKDr., aber dieses verstösst gegen das Metrum.

पङ्करुह् n. und पङ्करुह n. (पङ्क + रुह्, रुह) = पङ्कज 1. H. 1162.

पङ्कवत् (von पङ्क) adj. *schlammig:* सरितः R. 2,28,9 (15 Gorr.). बद्धपङ्कवतीषु (वनराजिषु) *wo der Schmutz gebunden —, fest geworden ist* Hariv. 3841. Langl. übersetzt, wohl nach einer anderen Lesart: *raffermie sous les pieds par une douce chaleur.*

पङ्कवारि s. u. पक्कवारि.

पङ्कवास (पङ्क + वास) m. *Krebs, Krabbe* Râǵan. im ÇKDr.

पङ्कशुक्ति (पङ्क + शु°) f. *eine best. Muschelart, die Wendeltreppe* Hâr. 111.

पङ्कसूरण (पङ्क + सू°) m. *die essbare Wurzel einer Wasserrose* Trik. 1,2,34. °शूरण ÇKDr. nach ders. Aut.

पङ्कार (von पङ्क) m. 1) *Blyxa octandra Rich.* (शैवल). — 2) *Trapa bispinosa Lin.* (जलकुब्जक). — 3) *Damm.* — 4) *Leiter, Treppe* H. an. 3,573. Med. r. 180. Hâr. 236.

पङ्कावली f. = पङ्कजावली (und wohl auch daraus entstanden) Colebr. Misc. Ess. II, 161 (VIII, 14).

पङ्किन् adj. von पङ्क am Ende eines comp.: (नद्यः) मांसशोणितपङ्किन्यः *in denen Fleisch und Blut den Schlamm bilden* MBh. 8,2551. मल° *mit Schmutz bedeckt* 3,2959. 10352. 14,1602.

पङ्किल (von पङ्क) 1) adj. f. आ *schlammig, schmutzig, kothig* gaṇa पिच्छादि zu P. 5,2,100. AK. 2,1,10. (मही) मांसमज्जास्थिपङ्किला MBh. 8,4005. (कूर्म) शैवल° Hariv. 9626. — 2) m. *Boot* Hâr. 259.

पङ्केज (पङ्के, loc. von पङ्क, + ज) n. = पङ्कज 1. Trik. 1,2,36.

पङ्केरुह (पङ्के + रुह) 1) n. = पङ्कज 1. AK. 1,2,3,39. Bhâg. P. 7,15, 68. Dhûrtas. 66,17. — 2) m. (als Synonym von पुष्कर; vgl. AK. 2,5,22) *der indische Kranich* ÇKDr. Wils.

पङ्केशय (पङ्के + शय) adj. *im Schlamm sich aufhaltend* Suçr. 1,41,13.

पङ्क्ति (von पञ्चन्) P. 5,1,59. f. Siddh. K. 248, *a,* 3. auch पङ्क्ती. 1) *Fünfheit, Fünfzahl, eine Reihe von Fünfen,* बाटh: पङ्क्तिर्वै पञ्चमस्याङ्गो निदानम् Çâṅkh. Br. 23,1. TBr. 1,1,10,3. धानाः करम्भः परिवापः पुरोडाशः पयस्या तेन पङ्क्तिराप्यते Taitt. bei Sâj. in Z. d. d. m. G. 4,295. N. 2. सैषा देवताभिः पङ्क्तिर्भवति Çat. Br. 3,1,4,19. 20. 13,2,5,1. यस्मिन्नग्निर्वैश्वानरः सह पङ्क्त्या श्रितः *mit der Fünfzahl* (mit Beziehung auf हविष्पङ्क्ति) AV. 13,3,5. स्वरबाण° Râǵa-Tar. 3,525. — 2) *ein fünftheiliges Metrum*

mit der Grundform von fünf Pâda *zu acht Silben* ṚV. Prât. 16,37. 1. 18,28. 30. 15,14. AV. 13,1,5. 19,21,1. VS. 10,14. 13,58. Çat. Br. 8,2,4,3. TBr. 2,7,10,2. पञ्चपदा च पङ्क्तिः MBh. 3,10662. Bhâg. P. 3,12,46. पङ्क्त्युत्तर ṚV. Prât. 16,44. Hierher viell. auch: लक्षणानि सुरस्तोमा (सुरस्तोमाः?) निरुक्तं सुरपङ्क्तयः। ग्रोंकारश्च MBh. 13, 4108. Später *jedes Metrum von vier Mal zehn Silben* Colebr. Misc. Ess. II, 159. Med. t. 31. पङ्क्ति = छन्दस् AK. 3,4,74. H. an. 2,177. — Daher 3) *Zehnzahl* AK. 3,4,74 (wo wohl दशकं zu lesen ist). 2,9,85. Trik. 3,3,165. Med. रावणशिरः° Ragh. 12,99. *die Zehnzahl* scheint auch in dem Sûtra पङ्क्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतम् P. 5,1,59 gemeint zu sein; der Schol. erklärt aber: पञ्च पदानि परिमाणमस्य। पङ्क्तिश्छन्दः॥ Vgl. °ग्रीव, °रथ. — 4) (von der *Fünfzahl* als *Zusammenstellung Mehrerer* ausgehend) *Reihe*, *Gruppe*, *Schaar*, *Verein*, *Gesellschaft* AK. 2,4,1,4. 3,4,26,199. Trik. 2,4,1. 3,3,165. H. 1423. H. an. (wo °श्रेण्योः st. श्रेण्योः zu lesen ist). Med. Halâj. 4,36. चतुष्पदेति द्विपदामभिस्वरे संपश्यन्पङ्क्तीरुपतिष्ठमानः (wobei noch die urspr. Zahlbedeutung deutlich hervortritt) ṚV. 10,117,8. निराकृतनिमेषाभिर्नेत्रपङ्क्तिभिः ad Çâk. 25,7. निमेषालसपक्ष्म° Ragh. 2,19. उन्नयन° (u. d. W. ungenau erklärt) 4,3. पयोमुचां पङ्क्तिषु 6,5. पताकांशुक° Vid. 53. Kathâs. 34,121. पद° *eine fortlaufende Reihe von Fusstritten* Çâk. 56. Vikr. 79. Vid. 286. Pañkat. 243,1. सोपान° Megh. 51. अक्षर° Spr. 472, v. l. वाराणसीरथ्यापङ्क्तिषु Bhartr. 3,66. पक्वकेदारपङ्क्तिषु Hariv. 4015. दन्त° Pañkat. 182,16. फल° Mârk. P. 43,39. वल्मीकानां पङ्क्तिं पश्येको ऽभ्युच्छ्रितः Varâh. Brh. S. 53,95. बलाका° MBh. 1,5401. हंसानाम् 3,9957. 4,1867. Varâh. Brh. S. 43,25. Ghat. 9. काक° Spr. 431. काकपङ्क्तिभिः Mârk. P. 43,9. भ्रमरपङ्क्तयः Arg. 7,23. Ragh. 9,33. Kumâras. 4,15. Varâh. Brh. S. 12,11. षट्पदपङ्क्तिभिः Hariv. 3598. कल्पयित्वा पृथक्पङ्क्तीरुभयेषां (सुराणामसुराणां च) जगत्पतिः। तांश्चोपवेशयामास स्वासु स्वासु च पङ्क्तिषु॥ Bhâg. P. 8,9,20. निश्चेरुस्तस्य वदनान्निश्वासपवनेरिताः। प्रजानां पङ्क्तयः Hariv. 2832. गोपीनाम्, तारा° 3527. fg. सप्तानामपि पुत्रपङ्क्तिं *eine ganze Reihe von Söhnen* Kumâras. 7,4. आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनाति *eine Gesellschaft bis zum Belauf von Tausend* Taitt. Âr. 10,38,39. पुनाति पङ्क्तिं वंश्यांश्च सप्त सप्त परावरान् M. 1,105. 3,183. 4,115. MBh. 13,4298. एकपङ्क्त्याम् 5052. पङ्क्त्याः 4306. 4308. पङ्क्तिं समुपविष्टायाम् 4288. एकपङ्क्त्या तु ये विप्रमथ वेतरवर्णजम्। विषमं भोजयन्तीह Mârk. P. 14,55. Steht bisweilen unlogisch voran: पङ्क्तिभक्तिविराजित (रथ) Hariv. 9286. श्रीमत्सु पङ्क्तिमार्गेषु 4017. — 5) *die Erde* Çabdam. im ÇKDr. — Wird häufig mit पक्ति verwechselt; so H. an. 2,176. Med. t. 30. MBh. 12,9745. लोक° Gaudap. zu Sâñkhjak. 23. Daher bei Wilson die Bedd. *cooking, maturing; fame, celebrity.* — Vgl. अक्षर°, अक्षपश:° (auch Colebr. Misc. Ess. II, 153), आस्तार°, पद°, प्रस्तार°, विष्टार°, संस्तार°, सतः°, हविष्पङ्क्ति, पाङ्क्त.

पङ्क्तिकण्टक (प° + क°) *eine weissblühende Achyranthes (zehn[?] Dornen habend)* Nigh. Pr.

पङ्क्तिका (von पङ्क्ति) f. *Reihe*: अक्षर° Spr. 472.

पङ्क्तिग्रीव (प° + ग्रीवा) m. *der Zehnhalsige*, Bein. Râvaṇa's Çabdar. im ÇKDr. — Man hätte eher ग्रीवापङ्क्ति erwartet; vgl. पङ्क्तिरथ.

पङ्क्तिचर (प° + चर) m. *Meeradler (in Reihen gehend)* Râgan. im ÇKDr.

पङ्क्तिदूष (प° + दूष) adj. *eine Gesellschaft verunreinigend*, von Personen (Gegens. पङ्क्तिपावन) MBh. 13,4274. 4290. °दूषक dass. Varâh. Brh. S. 2,17.

पङ्क्तिदोष (प° + दोष) m. *ein Schaden für die Gesellschaft, was eine Gesellschaft verunreinigt*: वेदवित्सर्वैः पङ्क्तिदोषैर्विवर्जितः MBh. 13,4309.

पङ्क्तिपावन (प° + पा°) adj. *eine Gesellschaft reinigend*, von Personen (Gegens. पङ्क्तिदूष, °दूषक) Karaṇavj. in Ind. St. 1,282. M. 3,183. 184. 186. MBh. 13,4274. 4306. 4309. Varâh. Brh. S. 2,14. Pâdma-P., Svargakhaṇḍa 35 im ÇKDr. Verz. d. Oxf. H. 87, *a*, 19.

पङ्क्तिरथ (पङ्क्ति = दशन् + रथ) m. ein anderer N. des Daçaratha Çabdar. im ÇKDr. Ragh. 9,74. Pâdma-P., Tâlakhaṇḍa im ÇKDr.

पङ्क्तिराधस् (प° + रा°) adj. *fünffache Gaben oder Gruppen von Gaben enthaltend*: यज्ञ ṚV. 1,40,3; vgl. Mahidh. zu VS. 33,89 und हविष्पङ्क्ति.

पङ्क्तिबीज (प° + बीज) m. *eine best. Pflanze*, = बर्बूर Râgan. im ÇKDr. Unter बर्बूर fehlt dieses Synonym, dagegen findet sich dort दृढबीज.

पङ्क्ती s. u. पङ्क्ति.

पङ्क्तीकृत (von पङ्क्ति + 1. कर्) adj. *zu Gruppen vereinigt* Hariv. 4088.

पङ्गु Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,37. 1) adj. *lahm an den Füssen* AK. 2,6,1,48. H. 452. Halâj. 2,455. AV. Pariç. in Ind. St. 1,296. Jâǵń. 2,98. MBh. 2,259. कुणीनामिव बिल्वानि पङ्गूनामिव धेनवः। हृतमैश्वर्यमस्माकं जीवतां भवतः कृते॥ 3,1270. 4,2283. 13,1825. 2222. 15,193. न त्वानुगन्तुं शक्नोति पङ्गुर्द्रुतगतिं यथा Hariv. 3984. Suçr. 1,89,11. 256,13. 319,14. Sâñkhjak. 21. Varâh. Brh. 4,18. Pañkat. 221,12. 15. 24. Mârk. P. 15,31. 35. f. पङ्गू P. 4,1,68. पङ्ग्वी Râǵa-Tar. 6,226. 308. — 2) m. a) *der Planet Saturn (der langsam Gehende)* Interpol. im AK. Verz. d. Oxf. H. 184, *b*, 9. H. ç. 14. Halâj. 1,48. — b) Bein. Nirǵitavarman's Râǵa-Tar. 5,253. 263. 276. 286.

पङ्गुक (von पङ्गु) adj. dass.: जडपङ्गुकान् MBh. 2,2135.

पङ्गुग्राह m. *das Seeungeheuer* Makara Wils. — Vgl. पङ्क्तिग्राह.

पङ्गुता (von पङ्गु) f. *Lahmheit an den Füssen* M. 11,51. पङ्गुत्व n. dass.: (बधः) पादयोः पङ्गुत्वम् Tattvas. 35.

पङ्गुत्वहारिणी (प° + हा°) f. *ein best. Strauch*, = शिम्बी Râgan. im Nigh. Pr. पङ्गुल्य° (man hätte पा° erwartet) ÇKDr. nach ders. Aut.

पङ्गुल (von पङ्गु) 1) adj. = पङ्गु H. ç. 104. Ungenau (wie auch das vorangehende खञ्ज) in der Bed. des abstr. Suçr. 1,360,12. 2,43,15. — 2) m. *ein Pferd von der Farbe des weissen Glases* H. 1243.

पङ्गुल्यहारिणी s. u. पङ्गुत्वहारिणी.

1. पच्, पचति, °ते Dhâtup. 23,27. पपाच, पपक्थ und पेचिथ Sch. zu P. 6,4,121. 7,2,62. 63. पेचे, पेचिवंस्, पेचुषी Sch. zu P. 6,4,131. 7,2,67. Vop. 3,152; अपाक्षीत् Sch. zu P. 7,2,3. पचत् ved.; अपेचिरन् AV. 5,18,11. पेचिरन् Kâç. zu P. 6,4,120; पक्ष्यति, पक्ता Kâr. 2 aus Siddh. K. zu P. 7,2,10. Schol. zu P. 7,2,62. 8,2,30; पक्षीधम् Sch. zu P. 8,3,78; पक्तुम् Schol. zu P. 8,2,30. पक्तवे ved., पक्त्वा. Die Stelle des partic. praet. pass. vertritt पक्व (s. bes.). 1) *kochen, backen, braten*: पचन्ता पक्तीः ṚV. 7,32,8. वृषभं पचानि 10,27,2. 18. 6,17,11. AV. 4,35,2. 9,5,37. 12,3,24. VS. 28,23. Çat. Br. 2,3,2,8. 3,3,4,17. 11,7,1,2. अघं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्यात्मकारणात् M. 3,118. MBh. 3,13353. नापचन्गृहमेधिनः R. 2,48,3. तदन्नमपचत् MBh. 3,10694. 9,2782. 2802. Bhag. 15,

14. (मृगम्) पेचतुः R. 2, 52, 99 (37 Gorr.). मृगं मेध्यं पक्त्वा R. Gorr. 2, 55, 19. Bhartr. 2, 98. Kathâs. 20, 195. Pańkat. 262, 18. Bhâg. P. 9, 9, 21. मर्त्यमत्स्यान् — पचति — अनुरागवह्निः Bhartr. 1, 84. शूले मत्स्यानिवापक्ष्यन्दुर्बलान्बलवत्तराः M. 7, 20. शूलेन पचति मांसम् P. 5, 4, 65, Sch. स्थाली पचति P. 1, 4, 54, Sch. तण्डुलानोदनं पचति *er kocht aus Reiskörnern einen Brei* Siddh. K. zu P. 1, 4, 51. med. *für sich kochen:* अवर्त्या शुन आन्त्राणि पेचे R̥V. 4, 18, 13. 10, 27, 17. AV. 12, 4, 38. Çat. Br. 5, 3, 5, 4. Âçv. Gr̥hj. 4, 4. शक्तितो ऽपचमानेभ्यो दातव्यं गृहमेधिना M. 4, 32. MBh. 3, 99 = 12, 8864. शाकं यः पचते गृहे 3, 13237. पचान 13239. = act.: पचस्वैतानि (बदराणि) 9, 2801. यो ऽगस्त्याय त्वतिथये पेचे वातापिमित्वलः Bhâg. P. 6, 18, 14. pass.: गात्रादग्निना पच्यमानात् R̥V. 1, 162, 11. 6, 29, 4. ओदनं पच्यमानम् 8, 58, 14. AV. 5, 19, 4. VS. 10, 31. (नागानाम्) पच्यतां चाग्निना भृशम् MBh. 1, 2053. धनोष्मणा पच्यमानः M. 9, 231. न च स्म तान्यपच्यन्त *wurden nicht gar* MBh. 9, 2782. (in der Hölle) *braten:* अथ तं नरके घोरे पच्यमानम् 3, 10501. fg. 13, 5710. R. 3, 57, 20. अत्र दुष्कृतकर्माणो नराः पच्यन्ति MBh. 5, 3792. 14, 490. धातुभिः पच्यमानैः *schmelzen* Hariv. 5525. — 2) *backen, brennen* (Backsteine u. s. w.): इष्टकाः Çat. Br. 6, 1, 2, 22. उखाम् 5, 4, 7. — 3) *die Speise im Magen gar kochen, machen, dass sie verdaut wird:* पित्तमन्नपानं पचति Suçr. 1, 78, 5. pass.: येनेदमन्नं पच्यते Çat. Br. 14, 8, 10, 1. — 4) *reifen, zur Reife bringen; zur Entwickelung bringen, dem Ende zuführen:* स ओषधीः पचति R̥V. 10, 88, 10. Çat. Br. 1, 5, 3, 8. यच्च स्वभावं पचति विश्वयोनिः Çvetâçv. Up. 5, 5. सृष्ट्वा लोकांस्त्रीनिमान्हव्यवाह काले प्राप्ते पचसि पुनः समिद्धः MBh. 1, 8417 = 5, 487. पचत्येव यथा कालो भूतानि विभुरव्ययः R. 6, 8, 16. MBh. 12, 8306. mit dopp. acc. *Etwas zu Etwas entwickeln:* यो पचति लोकानां पुण्यापुण्यं सुखासुखम् *der das Gute und Böse der Menschen in Glück und Unglück umwandelt* Vop. 26, 20. पच्यते *reifen, reif werden; zur Entwickelung gelangen, dem Ende zugehen:* पच्यन्ते यवाः R̥V. 1, 135, 8. फलवत्यो न ओषधयः पच्यन्ताम् VS. 22, 22. Ait. Br. 1, 7. उडुम्बरस्त्रिः संवत्सरस्य पच्यते 5, 24. Çat. Br. 11, 2, 3, 32. अकृष्टपच्या एवौषधयः पेचिरे 1, 6, 1, 3. 4, 3, 1, 4. षष्टिकाः षष्टिरात्रेण पच्यन्ते P. 5, 1, 90. Sch. zu P. 4, 3, 43. कृष्टे स्वयं पच्यते व्रीहिः Vop. 26, 20. सद्य एव सुकृतां हि पच्यते कल्पवृक्षफलधर्मि काङ्क्षितम् Ragh. 11, 50. mit dem acc. der Frucht: उडुम्बरः फलं पच्यते P. 3, 1, 87, Vârtt. 4, Sch. अपक्वाम्रः फलम् Vop. 24, 11. von Geschwüren u. s. w.: विद्रधिः पच्यते Suçr. 1, 282, 10. — सस्यमिव मर्त्यः पच्यते सस्यमिवाजायते पुनः Kathop. 1, 6. (जन्तवः) गर्भवासेषु पच्यन्ते क्षाराम्लकटुकै रसैः। मूत्रश्लेष्मपुरीषाणां परुषैर्भृशदारुणैः॥ MBh. 13, 5708. fg. तिर्यग्योनिसहस्रेषु पच्यते योनिविभ्रमात् Hariv. 7762. ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यो विक्रमस्थश्च पच्यते wohl *geht seinem Ende zu* MBh. 13, 6205. लोकः पच्यमानः *die heranreifende, sich ausbildende Welt* Çat. Br. 11, 5, 7, 1.

— caus. पाचयति, अपीपचत् Sch. zu P. 6, 1, 4. 11. 7, 4, 1. 93. 94. 1) *kochen* (intrans.) *machen* so v. a. *kochen* (trans.) oder *kochen* (trans.) *lassen:* क्षीरौदनम् Çat. Br. 14, 9, 4, 13. आत्मने पाचयेन्नान्नम् MBh. 3, 104. 12, 8895. 14, 737. पाचयत्योदनं देवदत्तेन यज्ञदत्तः P. 1, 4, 52, Sch. med. *für sich kochen lassen* P. 1, 3, 74, Sch. नक्तमेव च भक्तानि पाचयेत नराधिप MBh. 12, 2643. pass. पाच्यमान *gekocht werdend* MBh. 13, 5709. दारुभिः स्नेहपाचितैः *in Oel gekocht* 11, 798. — 2) *reifen machen:* क्षैत्रपत्यं पाचयन्ति TBr. 1, 8, 4, 2. — 3) *zur Reife —, Entwickelung —, zu Ende bringen, heilen:* (अम्लो रसः) भिन्नविद्धोत्पिष्टादीनि पाचयति Suçr. 1, 155, 20. — desid. पिपक्षति Sch. zu P. 6, 1, 4. 7, 4, 79.

— intens. पापच्यते, पापचीति Sch. zu P. 3, 1, 22. 6, 1, 4. 7, 4, 83. med. *heftig kochen* (intrans.), — *braten* (intrans.) Suçr. 2, 369, 10. पापच्यमानानां निरये स्वैरमङ्गलैः Bhâg. P. 3, 24, 27. bildlich: पापच्यमानेन हृदा 4, 3, 21. — desid. vom intens. पापचिषति, °ते Sch. zu P. 7, 4, 79. 80.

— अनु *allmählich reif werden lassen:* अन्तः समुद्रे ऽनुपचन्स्वधातून् Bhâg. P. 8, 5, 35. pass. *allmählich reif werden* (bildlich): शुभानामशुभानां च नेह नाशो ऽस्ति कर्मणाम्। प्राप्य प्राप्यानुपच्यन्ते (getrennt gedruckt) क्षेत्रं क्षेत्रं तथा तथा॥ MBh. 14, 497.

— अभि *aufsieden* (trans.): क्षीरं स्थालीगतमभिपच्यमानम् Suçr. 1, 149, 11.

— आ s. आपाक.

— उद् s. उत्पचनिपचा und उत्पचिष्णु. caus. *aufkochen, erwärmen:* उत्पाचित Suçr. 2, 67, 2.

— नि s. उत्पचनिपचा und निपाक.

— प्रणि und प्रनि P. 8, 4, 18, Sch.

— निस् s. निष्पक्व.

— परि pass. 1) *gekocht —, gebraten werden:* किमेतत्परिपच्यते (nach Benfey's Verbesserung) Pańkat. 199, 10. नरके परिपच्यते Hariv. 6079. — 2) *reif werden* so v. a. *seine Folgen haben:* पूर्वजन्मकृतं कर्म कालेन परिपच्यते Hariv. 4875. अक्कनाशप्रज्वलनं घृततैलवसादिवर्षणं चापि सद्यः परिपच्यन्ते Varâh. Br̥h. S. 96, 10. *seinem Ende zugehen:* सूक्ष्माणां महतां चैव भूतानां परिपच्यताम् MBh. 12, 8306. — Vgl. परिपक्व, °पाक, °पाकिन्. — caus. *kochen, braten:* अङ्गारे परिपाचितम् Suçr. 1, 230, 15; vgl. अङ्गारपरिपाचित.

— प्र *zu kochen* (trans.) *anfangen* P. 8, 1, 44, Sch. *zu kochen* (trans.) *pflegen* R. 3, 76, 24. — Vgl. प्रपाक.

— अभिप्र *kochen, reifen, entwickeln:* अनिलैरभिप्रपच्यमानानां महाभूतानां संघातो घनः संजायते Suçr. 1, 322, 6.

— संप्र pass. *völlig reif werden*, von Geschwüren u. s. w.: विद्रधिः Suçr. 1, 281, 21.

— वि *verkochen, durch Kochen auflösen:* तस्मिन्सर्पिर्विपचेत् Kâtj. Çr. 24, 3, 12. Suçr. 1, 32, 20. — pass. *braten* (intrans.): दह्यमाना विपच्यन्ते न तत्रास्ति पलायनम् MBh. 13, 6122. *verdaut werden:* भुक्तं भुक्तमिदं कोष्ठे कथमन्नं विपच्यते 14, 570. *zur Reife kommen, seine Folgen haben:* (समारम्भाः) गर्भशालिसधर्माणस्तस्य गूढं विपेचिरे Ragh. 17, 53. नक्षत्रपीडा बहुधा यथाकालाद्विपच्यते Suçr. 1, 103, 2. मृगविहंगरुतं च लोष्टस्य चाप्सु तरणं त्रिभिरेव विपच्यते मासैः Varâh. Br̥h. S. 96, 7. — Vgl. विपक्त्रिम, °पक्व, °पाक. — caus. *verkochen, durch Kochen auflösen* Suçr. 1, 161, 7. 2, 349, 20.

— सम् vgl. संपक्व. — caus. *zusammenbacken:* संपाचयेद्भस्म Suçr. 1, 47, 8. प्रक्लेदवांस्तथास्रावो भृशं संपाचयेत्त्वचम् 2, 291, 7.

— अभिसम् pass. *reif werden zu einem best. Zeitpunkt* (acc.): शरदमोषधयो ऽभिसंपच्यन्ते Pańkav. Br. 21, 14, 3.

2. पच् (= 1. पच्) adj. am Ende eines comp. *kochend, backend:* ओदन° (nom. °पक्) P. 6, 4, 15, Sch. In der Stelle: अन्नस्रष्टा च पक्ता च पचभोक्ता (wohl पक्वभोक्ता; vgl. पक्वभुज् MBh. 12, 10395) पचे नमः Agneja-P. im ÇKDr. könnte पचे auch loc. von पच sein.

3. पच् und पञ्च्, पचते (°ति) und पञ्चते (°ति) *verdeutlichen* Dhâtup. 6, 14. पञ्चयति *weiter ausführen* 32, 108.

— प्र, प्रपञ्चयति s. u. प्रपञ्चय्, da es ein denom. von प्रपञ्च ist.

पच (von 1. पच्) 1) adj. *kochend, backend, bratend* (trans.) P. 3, 1, 134. 2, 33. fgg. Vop. 26, 55. Vgl. अल्पं°, इष्टि°, किं°, खारिं°, द्रोणं°, नखं°, मितं°, प्रस्थं°. — 2) f. आ nom. act. Vop. 26, 192. = पाक AK. 3, 3, 8. Wilson führt auch ein m. an; vgl. दुष्पच (von पच oder पचा) *schwer zu verdauen*.

पचक adj. = पच ÇKDr. Wils.

पचत (von 1. पच्) Uṇâdis. 3, 110. adj. *gekocht, gar:* पुरोळाः ṚV. 3, 28, 2. n. so v. a. पक्ति *gekochte Speise* Nir. 6, 16. मुषायद्विष्णुः पचतम् ṚV. 1, 61, 7. चर्नो दधिष पचतोत सोमम् 10, 116, 8. VS. 21, 60. 23, 13. Çâṅkh. Br. 8, 21, 4. m. *Feuer* Uǵǵval. ausserdem *die Sonne* und N. Indra's Uṇâdik. im ÇKDr.

पचतभृज्जता (पचत und भृज्जत, 2te Personen pl. imper. von पच् und भ्रस्ज्) f. *ein beständiges Kochen und Braten* gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2, 1, 72.

पचत्पुट (पचत्, partic. von 1. पच्, + पुट) m. *Hibiscus phoeniceus Lin.* (सूर्यमणिवृक्ष) Çabdar. im ÇKDr.

पचत्य adj. = पचत *gekocht, gar:* पुरोळाशम् ṚV. 3, 52, 2.

पचन (von 1. पच्) 1) adj. *kochend, bratend;* s. तृणि°, अन्वाहार्य°. — 2) m. *Feuer* Çabdar. im ÇKDr. Siddh. K. 250, a, 6. — 3) f. आ *das Reifwerden* Madhjam. 40. — 4) ई *der wilde Citronenbaum* (वनबीजपूरक) Râǵan. im ÇKDr. — 5) n. a) proparox. *Mittel zum Kochen, Feuerung, Kochgeräthe:* ये चार्वन्ति पचनं संभरन्ति ṚV. 1, 162, 6. पचनमवधाय महावीरमवदधाति Çat. Br. 14, 1, 2, 21. 6, 5, 42, 3. 4. पिष्ट° *Pfanne zum Rösten des Mehls* Suçr. 2, 158, 1. — b) *das Kochen, Braten* Suçr. 1, 31, 13. 151, 13. — c) *das zur-Reife-Bringen* Bhâg. P. 3, 26, 40. — d) *das Garwerden:* बदराणामपचनं चकार त्रिबुधाधिपः MBh. 9, 2780.

पचनिका (von पचन) *Pfanne* Vjutp. 209.

पचपच (von 1. पच् mit Redupl.) adj. unter den Beiww. von Çiva MBh. 12, 10372. wohl *stets kochend, zur Reife bringend*.

पचप्रकूटा f. gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2, 1, 72. पच ist 2. sing. imper. von पच्, प्रकूट ist wohl प्र *vorstehend* + कूट *Scheitel u. s. w.*

पचंपचा f. *Curcuma aromatica Salisb.* oder *C. xanthorrhiza* AK. 2, 4, 3, 20. Ratnam. 59. Nach Colebr. und Lois. auch पचंवचा. Offenbar eine reduplic. Form von 1. पच्.

पचलवणा (पच, 2. sg. imperat. von 1. पच्, + लवण) f. *ein beständiges Kochen von Salz* gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2, 1, 72.

पचव s. कार°.

पचान partic. praes. med. von 1. पच्; s. u. पच् und vgl. किंपचान.

पचि (von 1. पच्) m. *Feuer* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 117. Trik. 1, 1, 67. Nach Saṁkshiptas. im ÇKDr. auch *das Kochen u. s. w.*

पचिति AK. 2, 7, 34 bei Colebr. und Lois. fälschlich vom vorhergehenden Worte getrennt, da अपचिति gemeint ist.

पचेलिम (von 1. पच्) oxyt. Uṇâdis. 4, 37. parox. P. 3, 1, 96, Vârtt. 1) adj. *schnell gar werdend, schnell reifend* P. 3, 1, 96, Vârtt., Sch. Vop. 26, 24. Kull. zu M. 4. 172. — 2) m. a) *Phaseolus Mungo Lin.* oder *eine verwandte Bohnenart* Nigh. Pr. — b) *Feuer.* — c) *die Sonne* Uǵǵval.

पचेलुक (wie eben) m. *Koch* ÇKDr. und Wils. nach Trik. 2, 9, 6. Die gedr. Ausg. hat प्रचेलुक.

पच्छब्द (पद् + शब्द) m. *das Geräusch der Fusstritte* P. 6, 3, 56.

पच्छस् (von पद् = पाद) adv. *Pâda weise, in Hemistichien* (vgl. अर्धर्चशस्, ऋक्शस्) P. 6, 3, 55. पच्छो ऽनूच्यः प्रातरनुवाकः Ait. Br. 2, 18. 3, 11. 31. 6, 2. Çat. Br. 4, 3, 2, 6. 11, 5, 4, 13. Pâr. Gṛhj. 2, 3. Khând. Up. 5, 2, 7. त्रि° *in je drei Hemistichien* Çâṅkh. Çr. 11, 14, 14. 12, 11, 6.

पच्छौच (पद् + शौच) n. *Reinigung der Füsse:* कृत° Âçv. Gṛhj. 4, 7.

पच्य (von 1. पच्) adj. *reifend* (intrans.); s. कृष्ट° und vgl. पाक्य.

पज् mit अप in der intens. Form in der Stelle: अप योरिन्द्रः पापज आ मर्तो न शश्रमाणो बिभीवान् ṚV. 10, 105, 3. viell. *zurückweichen.*

पज्ज (पद् + ज) m. *ein* Çûdra (*der aus* Brahman's *Füssen Entstandene*) H. 894. Halâj. 2, 431.

पज्झटिका f. 1) *ein best. Metrum* Khandom. 161 (bei Brockhaus). Hierher oder zu 2 तारा° Titel einer Schrift Verz. d. Oxf. H. 94, a, 45. — 2) *ein kleines Glöckchen* (nach dem Schol.) Khandom. 161. ÇKDr. Suppl.

पज्र 1) adj. f. आ etwa *wohlbeleibt, stattlich, feist, derb* (vgl. πηγός); nach den Erkl. *begütert, reich an Lebensmitteln, kräftig:* ये पापा भद्रमुपजीवन्ति पज्राः ṚV. 1, 190, 5. आस्थापयन्त युवतिं युवानः शुभे निमिश्लां विदथेषु पज्राम् 167, 6. युक्तो ह यद्वां तौग्र्याय पेरुर्वि मध्ये अर्णसो धायि पज्रः 158, 3. यः शंसते स्तुवते धायि पज्र इन्द्रज्येष्ठा अस्माँ अवन्तु देवाः *die Götter mit* Indra *an der Spitze, der zu Gunsten des Anrufenden und Lobenden sich feist macht* (oder *feist* d. h. *kräftig ist*), *mögen uns gnädig sein* 8, 52, 12. der Soma heisst पज्राया गर्भः *der Sohn der Feisten* (*saftigen* Soma-*Pflanze*) 9, 82, 4. — 10, 106, 7. — 2) m. N. pr.; nach Sâj. eine Benennung der Aṅgiras, für welche die Worte पज्रा वा अङ्गिरसः पशुकामास्तपो ऽतप्यन्त aus einem Çâṭjâjana-Buche angeführt werden. ṚV. 1, 51, 14. als Bein. Kakshîvant's und seines Geschlechts, welches zum Stamm des Aṅgiras gezählt wird, lässt es sich fassen in den diesem Ṛshi zugeschriebenen Liedern 1, 117, 10. 122, 7. 8. 126, 4. 5; vgl. पज्रिय. Eben so scheint Pagra Sâman ein N. pr. zu sein: सहस्रा दश गोनाम् । दृष्पज्राय साम्ने ṚV. 8, 6, 47. स्तुषे पज्राय साम्ने 4, 17. Pagra Vâsishṭha Ind. St. 233, b, 1. — 3) n. N. eines Sâman Ind. St. 3, 222. Lâṭj. 7, 33, 4.

पज्रहोषिन् (प° + हो°) adj. etwa *feiste Opfer habend* Nir. 5, 22 (= प्रभूतयाग Durga). Indra-Agni ṚV. 6, 59, 4. Sâj.: प्रार्जितः प्रसिद्धो घोषो स्तोत्रं ययोः *deren Anrufung bereitet ist.*

पज्रिय m. Bein. des Kakshîvant (vgl. u. पज्र 2.) ṚV. 1, 116, 7. 117, 6. 120, 5.

पञ्च् s. 3. पच्.

पञ्चक (von पञ्चन्) 1) adj. *aus Fünfen bestehend,* = पञ्च परिमाणमस्य P. 5, 1, 58, Sch. ṚV. Prât. 16, 10. गण M. 2, 92. Sâṁkhjak. 24. वर्ग MBh. 15, 932. Suçr. 1, 143, 21. 158, 2. Kâm. Nîtis. 8, 37. 38. Bhâg. P. 8, 16, 50. Ind. St. 1, 88. दशास्त्रिपञ्चकाः *von fünfzehnerlei Art* Mit. 267, 7. = पञ्चांशो वस्नं भृतिर्वास्य P. 5, 1, 56, Sch. °मासिक *der im Monat fünf erhält* P. 5, 4, 116, Vârtt. 4, Sch. देवदत्तः *fünf Procent nehmend* P. 5, 1, 47, Vârtt., Sch. *für fünf gekauft* P. 5, 1, 22, Sch. पञ्चकं शतम् *fünf vom Hundert* M.

8,139.142.152. JÂGÑ.2,37.42. वयसाशीतिपञ्चकः *85jährig* MBH.7,5089. — m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. — 2) m. *a*) पञ्चकाः = शकुनयः P. 5,1,58, Sch. — *b*) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBH. 9,2537. — 3) f. पञ्चिका *a*) Bez. *der aus je fünf* Adhjâja *bestehenden Bücher im* AIT. BR. Auch im TÂṆḌJA-BRÂHMAṆA scheinen die Abtheilungen so zu heissen, da COLEBR. Misc. I, 83 wohl (wie auch 36) पञ्चिका st. पाञ्चिका zu lesen ist. नवद्वीपी° (?) Verz. d. B. H. No. 889. — *b*) N. *eines mit fünf Muscheln gespielten Spieles* Schol. zu P. 2,1,10. — 4) n. *a*) *Fünfzahl*, πεντάς HARIV. 15356. AK. 2,8,2,53. VARÂH. BṚH. S. 9,14. 53, 85. 67,89. ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S.100. PAṄKAT. 134,16. BHÂG. P. 3,11, 15. MÂRK. P. 37,33. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 467,19. 550,3. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 45. Schol. bei WILSON, SÂṄKHJAK. S. 126. VOP. 5,12. 25,17. पञ्चकेन gaṇa प्रकृत्यादि zu P. 2,3,18, Vârtt. पञ्चपञ्चकतत्त्वज्ञ *die 25* Tattva R.3,53,42; man hätte eher पञ्चतत्त्वपञ्चक erwartet. — *b*) *Schlachtfeld* ÇABDÂRTHAK. bei WILS.; viell. aus समन्तपञ्चक geschlossen.

पञ्चकपाल (पञ्चन् + क°) adj. f. ई *in fünf Schalen bestehend, in fünf Sch. zubereitet* Sch. zu P. 4,1,88. 2,1,51. 52. पुरोडाश ÇAT. BR. 2,2,3,14. 4,5,1,13. mit Auslassung von पुरो° KÂTJ. ÇR. 4,11,9. 10,9,17. ÇÂṄKH. ÇR. 2,5,9. इष्टि 8,13,5.

पञ्चकर्ण (पञ्चन् + क°) adj. wohl *dem eine Fünf in's Ohr gebrannt ist* (als Merkmal beim Hausvieh) P. 6,3,115.

पञ्चकर्पट (पञ्चन् + क°) m. pl. N. pr. eines Volkes MBH. 2,1189. Die Ausg. trennt die beiden Wörter und so auch LASSEN in Z. f. d. K. d. M. 3,185. 197.

पञ्चकर्मन् (पञ्चन् + क°) n. *die fünf Handlungen*, insbes. *die vom Arzte mit dem menschlichen Körper vorgenommenen:* वमनं रेचनं नस्यं निरूहश्चानुवासनम्। पञ्चकर्मेदमन्यच्च कर उत्क्षेपणादिकम्॥ ÇABDAK. im ÇKDR. SUÇR. 1,120,5. Nach VOP. 6,54 °कर्म n. und °कर्मी f.

पञ्चकषाय (पञ्चन् + क°) m. sg. (!) *ein Decoct aus den Früchten der fünf Pflanzen:* जम्बु, शाल्मलि, वाट्याल, वकुल und बदर DURGOTSAVAPADDH. im ÇKDR. °कषायोत्थ (चूर्ण) SUÇR. 2,367,8. °ज 398,5. Ueber die 5 कषाय bei den Buddhisten s. u. कषाय 2, *c*.

पञ्चकापित्थ adj. so v. a. पाञ्चकापित्थसिद्ध *mit den fünf* (पञ्चन्) *Erzeugnissen des* Kapittha (*Feronia elephantum*) *zubereitet* (etwa: *Blätter, Blüthe, Frucht, Gummi, Rinde*): सर्पिस् SUÇR. 2,281,7.

पञ्चकृत्य (पञ्चन् + कृ°) m. *eine best. Pflanze*, = पत्त्रपीड RÂGAN. im ÇKDR.

पञ्चकृत्वस् (पञ्चन् + कृ°) adv. *fünfmal* LÂTJ. 7,6,20. KÂTJ. ÇR. 7,8,1. SUÇR. 1,365,9.

पञ्चकृष्ण (पञ्चन् + कृष्ण) m. *ein best. giftiges Insect* (wohl *fünf schwarze Flecken habend*) SUÇR. 2,288,7.

पञ्चकोण (पञ्चन् + कोण) m. *Fünfeck* COLEBR. Alg. 96.

पञ्चकोल (पञ्चन् + कोल oder कोला) n. *die fünf Gewürze:* पञ्चकोलं कणामूलं कृष्णाचव्याग्निनागरैः ÇABDAK. im ÇKDR.

पञ्चकोष m. pl. im ÇKDR. und bei WILS. ist streng genommen gar kein comp.; über die Sache selbst s. u. कोश 1, *t*.

पञ्चक्रम (पञ्चन् + क्रम) Titel eines dem Nâgârǵuna zugeschriebenen Werkes BURN. Intr. 557. °टिप्पनी ebend.

पञ्चक्रोशी (पञ्चन् + क्रोश) f. wohl *eine Entfernung von 5* Kroça: °यात्रा SKANDA-P. in Verz. d. Oxf. H. 75, *b*, 26; vgl. पञ्चक्रोशक्रम Verz. d. B. H. No. 1236.

पञ्चक्षार (पञ्चन् + क्षार) n. = पञ्चलवण RÂGAN. im ÇKDR.

पञ्चखट्व n. und °खट्वी f. (पञ्चन् + खट्वा) nom. coll. *fünf Bettstellen* ÇKDR. WILS.

पञ्चगङ्ग (पञ्चन् + गङ्गा) pl. N. pr. einer Localität MBH. 7,2095. Vgl. LIA. I, Anh. XLV. fg.

पञ्चगणयोग (पञ्चन् - गण + योग) m. Collectivname für *die fünf Pflanzen* विदारीगन्धा, बृहती, पृश्निपर्णी, निदिग्धिका und श्वदंष्ट्रा RÂGAN. im ÇKDR.

पञ्चगत (पञ्चन् + गत) adj. *zur fünften Potenz erhoben* COLEBR. Alg. 343.

पञ्चगव (पञ्चन् + गो) n. und ई f. nom. coll. *fünf Kühe* ÇKDR. °धन *dessen Reichthum in fünf Kühen besteht* ÇKDR. nach VOP.

पञ्चगव्य (पञ्चन् + 1. ग°) n. *die fünf Dinge von der Kuh: Milch, saure Milch, Butter, Harn und Koth* ÇABDAK. im ÇKDR. M. 11,165. JÂGÑ. 3, 263. SUÇR. 2,420,3.4 (vgl. 419,20). 540,18. PAṄKAT. III, 119. VARÂH. BṚH. S. 59,9. °स्नान Verz. d. B. H. No. 1106. 1114.

पञ्चगु (पञ्चन् + गो) adj. P. 1,2,44, Sch. *für fünf Kühe erstanden* VOP. 6, 53, Anf.

पञ्चगुप्त (पञ्चन् + गुप्त) adj. *fünffach versteckt*; m. 1) *Schildkröte* (weil *sie die 4 Füsse und den Kopf einzieht*); vgl. पञ्चाङ्गगुप्त. — 2) *das materialistische System des* Ḱârvâka TRIK. 3,3,171. H. an. 4,118. MED. t. 209.

पञ्चगुप्तिरसा (पञ्चन् + गु° - रस) f. *eine best. Gemüsepflanze, Medicago esculenta Rottl. Roxb.* (*Trigonella corniculata Lin.*) RÂGAN. im ÇKDR.

पञ्चगृहीत (पञ्चन् + गृ°) adj. *fünfmal geschöpft* ÇAT. BR. 2,5,2,1. 7,2, 3,4. KÂTJ. ÇR. 5,4,2. 6,1,36. 17,3,2.

पञ्चग्रामी (पञ्चन् + ग्राम) f. *ein Verein von fünf Dörfern* JÂGÑ. 2,272.

पञ्चचत्वारिंश (vom folg.) adj. *der 45ste* MBH. und R. in den Unterschrr. der Adhjâja und Sarga.

पञ्चचत्वारिंशत् (पञ्चन् + च°) f. *fünfundvierzig* ÇAT. BR. 10,1,2,9.4,2,13.

पञ्चचन्द्र (पञ्चन् + च°) m. N. pr. eines Mannes RÂGA-TAR. 8,1123. 1366. 1395. 1480. 2078. 2506.

पञ्चचामर (पञ्चन् + चा°) n. N. zweier Metra: 1) *4 Mal 8 Trochäen* COLEBR. Misc. Ess. II, 162 (XI, 4). ḰHANDOM. 83. — 2) *4 Mal* ⏑⏑⏑⏑⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — COLEBR. Misc. Ess. II, 163 (XIV, 3).

पञ्चचितिक (पञ्चन् + चिति) adj. *in fünf Lagen geschichtet:* अग्नि ÇAT. BR. 6,3,1,25. 7,1,1,33. 9,2,1,10. 5,1,33. °मन्त्राः MÜLLER, SL. 356. पञ्चचितीक KÂTH. 22,4. TS. 5,6,10,2.

पञ्चचीर (पञ्चन् + चीर) m. ein anderer Name des Manǵuçrî TRIK. 1,1,22.

पञ्चचूड (पञ्चन् + चूडा) 1) adj. *fünf Haarbüschel habend:* तदस्याः पञ्चचूडं (so ist zu lesen) त्वं लुरकृत्त शिरः कुरु KATHÂS. 12,168. °चूडाङ्गिरसः Ind. St. 3,459. — 2) f. आ N. pr. einer Apsaras MBH. 3,10662. 12, 12595. 13,191. 2203. fgg. 7641. R. 6,92,71.

पञ्चचोल (पञ्चन् + चोल) N. eines Theils des Himâlaja LIA. I, 55.

पञ्चजन (पञ्चन् + जन) 1) m. pl. oxyt. *die fünf Stämme, — Geschlechter* (vgl. जन 1, *a*, α) AIT. BR. 3,31 (*Götter, Menschen,* Gandharva-Ap-

saras, *Schlangen*, *Väter*). पञ्चजना न समजानत 4, 27. पञ्च TS. 1,6,1,2. ÇAT. BR. 14,7,2,9. KÂṬH. 5,6. 32,6. पञ्चजना लोकेषु प्रतिष्ठिताः AV. PRÂT. 4,106. स पञ्चधा पञ्चजनोपपन्नं संचोदयन्विश्वमिदं सिसृतुः MBH. 13,7393. पञ्चजनाः = मनुष्याः AK. 2,6,1,1. पञ्चजनः = मनुष्यः H. 337. HALÂJ. 2,176. पञ्चजनेन्द्र *Fürst, König* RÂǴA-TAR. 3,353. — 2) m. N. pr. *a*) eines Unholds, dem Kṛshṇa den Garaus machte und die Muschel Pâńkaǵanja abnahm, MBH. 7,401. HARIV. 4918. fgg. R. 4,43,34. VP. 562. BHÂG. P. 3,3,2. eines Sohnes des Saṁhrâda von der Kṛti 6,18,13. — *b*) eines Prag̃âpati BHÂG. P. 6,4,51. — *c*) eines Sohnes des Sagara von der Keçinî HARIV. 801. fgg. — *d*) eines Sohnes des Sṛńǵaja und Vaters des Somadatta HARIV. 1790. fg. — 3) f. ई *a*) *ein Verein von fünf Menschen* ÇKDR. WILS. — *b*) N. pr. einer Tochter Viçvarûpa's und Gemahlin Bharata's BHÂG. P. 5,7,1 (die Uebersetzung liest पाञ्च°).

पञ्चजनालय (प° + आलय) adj. Beiw. der Âbhîra MBH. 16,270. viell. *dort ihren Wohnsitz habend, wo der Unhold* Pańkaǵana *hauste*.

पञ्चजनीन (von पञ्चजन) adj. in der Bed. तेभ्यो हितम् P. 5,1,9, Vârtt. 5. 1) adj. *den fünf Geschlechtern geweiht, — bestimmt*: ग्रह TS. 1,7,12,1. TBR. 1,3,9,2. — 2) m. = भाण्डादिरतो नरः *Possenreisser* HALÂJ. 2,213.

पञ्चजनीय (wie eben) adj. dass.: ऋच् AIT. BR. 3,31. ÇÂṄKH. ÇR. 10,2,8. 14,56,14. Nach P. 5,1,9, Vârtt. 6 = पञ्चानां जनाय हितम्.

पञ्चज्ञान (पञ्चन् + ज्ञान) m. *ein* Buddha (*im Besitze der fünf Kenntnisse seiend*) TRIK. 1,1,9. H. 233.

पञ्चत् (von पञ्चन्) f. *Fünfzahl*, πεντάς P. 5,1,60. nach dem Schol. adj. *fünftheilig*. — Vgl. दशत्.

पञ्चतक्ष (पञ्चन् + तक्षन्) n. und ई f. *ein Verein von fünf Zimmerleuten* ÇKDR. WILS.

पञ्चतत्त्व (पञ्चन् + त°) n. 1) *die fünf Elemente* (s. u. तत्त्व 1.) SVARODAJA im ÇKDR. — 2) bei den Tântrika *die fünf* (alle mit म beginnenden) *Realitäten: Wein* (मद्य), *Fleisch* (मांस), *Fisch* (मत्स्य), *Verschlingung der Finger* (मुद्रा) *und Begattung* (मैथुन) KAIVALJATANTRA 1 im ÇKDR.; vgl. पञ्चमकार.

पञ्चतन्त्र (पञ्चन् + त°) n. Titel der bekannten Sammlung von Fabeln und Erzählungen *in fünf Büchern* HIT. Pr. 8. SÂH. D. 210,18. °क n. PAŃKAT. 5,12. ed. orn. 2,18.

पञ्चतप (पञ्चन् + तप) adj. = पञ्चतपस् MBH. 13,6514; vgl. u. तप 2, *a*.

पञ्चतपस् (पञ्चन् + त°) adj. *zwischen fünf Feuern sitzend*; s. u. तपस् 1.

पञ्चतय (von पञ्चन्) adj. f. ई (P. 4,1,15) *fünffach, fünffältig* P. 5,2,42, Sch. वृत्तयः पञ्चतय्यः KAP. 2,33. JOGAS. 1,5.

पञ्चता (wie eben) f. 1) *Fünffachheit, der fünffache Betrag*: (कुसीदवृद्धिः) धान्ये u. s. w. नातिक्रामति पञ्चताम् M. 8,151. = पञ्चभाव MED. t. 128. — 2) *die Auflösung des Körpers in die fünf Elemente, der Tod* AK. 2,8,2,84. MED. SUÇR. 1,102,16. प्राप पञ्चताम् KATHÂS. 10,127. 11,73. 21,27. पञ्चतां गतः 4,98. PRAB. 91,11. पञ्चतां ययौ VID. 194. (तेन) उपनीतः पञ्चताम् BHÂG. P. 7,8,52. — Vgl. पञ्चत्व.

पञ्चतिक्त (पञ्चन् + तिक्त) n. *die fünf bittern Dinge*, nämlich निम्ब, अमृता, वृष, पटोल *und* निदिग्धिका KAKRAPÂṆIDATTA im ÇKDR.

पञ्चतीर्थी (पञ्चन् + तीर्थ) f. 1) *die fünf heiligen Badeplätze* (Viçrânti, Çaukara, Naimisha, Prajâga *und* Pushkara nach VARÂHA-P. im ÇKDR.) TITHITATTVA im ÇKDR. °यात्राक्रम Verz. d. B. H. No. 1236. — 2) N. pr. eines best. *Badeplatzes* (यस्यामप्सरसः पञ्च ग्राहत्वमृषिशापतः । प्राप्ताः) KATHÂS. 33,28. — Die Bed. *das Baden am Tage der Tag- und Nachtgleiche* bei WILS. scheint auf einem Missverständnisse folgender im ÇKDR. angeführten Stelle aus TITHIT. zu beruhen*:* विषुवद्दिवसे प्राप्ते पञ्चतीर्थी विधानतः.

पञ्चत्रिंश (vom folg.) adj. *der 35ste* ÇAT. BR. 7,1,2,22. 9,3,2,18. 10,5,4,15. MBH. und R. in den Unterschrr. der Adhjâja und Sarga.

पञ्चत्रिंशत् (पञ्चन् + त्रिं°) f. *fünfunddreissig* ÇAT. BR. 9,1,1,43. 3,2,18. H. 71. MBH. in den Unterschrr. der 135sten Adhjâja.

पञ्चत्रिंशति (पञ्चन् + त्रिं°) f. dass. RÂǴA-TAR. 1,191.

पञ्चत्व (von पञ्चन्) n. 1) *die Fünfheit* H. an. 3,705. MED. v. 41. — 2) *die fünf Elemente*: तं (मृत्युं) पञ्चत्वे ह्यजोहवीत् BHÂG. P. 1,15,41. त्रित्वे हुत्वा च पञ्चत्वम् 42. — 3) *die Auflösung des Körpers in die fünf Elemente, der Tod* H. 324. H. an. MED. HALÂJ. 3,6. पञ्चत्वमापन्नः HARIV. 1139. DAÇ. 1,30. R. 2,67,4. 6,82,5. °त्वमुपेयिवान् 2,72,50. °त्वं गता 5,15,33. KATHÂS. 19,18. HIT. 35,13. 101,14. VET. in LA. 21,18. 31,3. °त्वं याति VARÂH. BṚH. S. 78,40. PAŃKAT. 81,23. °त्वमायाति SUÇR. 1,365,10. KATHÂS. 14,38. 15,79. 34,20. 41,12. °त्वमागतः 2,32. JÂǴN. 3,9. °त्वं समुपाययौ UPAG. AV. 6. °त्वमापतुः KATHÂS. 42,98. प्राप्त° AK. 2,8,2,85. UPAG. AV. 24. — Vgl. पञ्चता.

पञ्चथ (wie eben) adj. ved. = पञ्चम *der fünfte* P. 5,2,50. KÂṬH. 9,3.

पञ्चथु m. 1) *Zeit*. — 2) *der indische Kuckuck* ÇABDÂRTHAK. im ÇKDR.

पञ्चदक (पञ्चन् + दक?) m. pl. N. pr. eines Volkes MÂRK. P. 58,35.

पञ्चदश (von पञ्चदशन्) 1) adj. f. ई *a*) *der fünfzehnte* AV. 11,1,19. ÇAT. BR. 6,2,2,9. 8,4,2,10. 12,2,1,10. DAÇ. 2,66. VARÂH. BṚH. S. 6,4. अर्ध° *14½* ÇÂṄKH. ÇR. 13,18,5. — *b*) *mit fünfzehn verbunden*: °शं सहस्रम् *1015* ÇÂṄKH. ÇR. 10,12,6. 14. — *c*) *aus fünfzehn bestehend, fünfzehn zählend*: तीव्रं सुतं पञ्चदशं नि षिञ्चम् ṚV. 10,27,2. उक्था 114,8. स्तोम P. 5,1,58, Vârtt. 6. 2,37, Vârtt. 4. VS. 9,34. 10,11. 13,35. AIT. BR. 4,31. 8,4. 12. ÇAT. BR. 12,2,2,2. dem Indra vorzugsweise heilig NIR. 7,10. Mit Auslassung des Hauptworts VS. 21,24. AV. 8,9,15. 20. TBR. 1,5,10,2. ÇAT. BR. 1,3,5,7. 8,5,1,10. 12,2,4,10. VP. 42. — Hiervon abgeleitet *d*) *den* Pańkadaça-Stoma *enthaltend, — darstellend, — nachbildend, — damit verbunden u. s. w.*: माध्यंदिनः पवमानः AIT. BR. 3,17. 41. क्षत्रियः पञ्चदशस्तोमेन भवति 7,23. चन्द्रमाः TBR. 1,5,10,5. 2,6,8. ÇAT. BR. 4,3,3,4. आज्य 10,1,2,7. 13,5,3,10, 4,9. — 2) f. ई (sc. तिथि) *a*) *der 15te Tag im Halbmonat, Vollmondstag* oder *Neumondstag* AK. 1,1,3,7. H. 148. MED. ç. 35. TBR. 1,5,10,5. JÂǴN. 1,146. VARÂH. BṚH. S. 33,21. 43,2. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 488,21. 541,6. — *b*) Titel *eines aus fünfzehn Kapiteln* (प्रकरण) *bestehenden* (zur Uttaramîmâṁsâ gehörenden) *Buches* Verz. d. Oxf. H. N. 450. fgg.

पञ्चदशकृत्वस् (पञ्चदशन् + कृ°) adv. *fünfzehnmal* LÂṬJ. 10,12,9.

पञ्चदशधा (vom folg.) adv. *in fünfzehn Theile* (*Theilen*) MÂRK. P. 78,20.

पञ्चदशन् (पञ्चन् + द°) *fünfzehn* ṚV. 10,86,14. AIT. BR. 3,41. ÇAT. BR. 3,5,1,2. 11,2,1,5. 13,2,2,10. M. 10,31. ÇRUT. 4. °दशानाम् ÇAT. BR. 1,3,5,9. 11,1,2,10. °दशभिः H. 137. पञ्चदशाक्षर VS. 9,34. ÇÂṄKH. ÇR. 10,8,18. °दशर्च ÇAT. BR. 11,5,1,10. AIT. BR. 8,4. ÇÂṄKH. BR. 12,1.

पञ्चदशम (vom vorherg.) adj. = पञ्चदश *der 15te* Kûrma-P. in Verz. d. Oxf. H. 8, *a*, 10.

पञ्चदशवत्त् (von पञ्चदश) adj. *mit dem* Pańkadaça-Stoma *versehen* Çat. Br. 8,4,4,1. fgg.

पञ्चदशाह (पञ्चदशन् + अह) m. *ein Zeitraum von fünfzehn Tagen:* °दशाहेन M. 5,83.

पञ्चदशिन् (von पञ्चदशन्) adj. *fünfzehntheilig:* °दशिनो ऽर्धमासाः P. 5,2,37, Vârtt. 5, Sch. Çat. Br. 13,2,5,1.

पञ्चदामन् (पञ्चन् + दा°) adj. f. °दाम्नी (ved.) P. 4,1,29, Sch.

पञ्चदीर्घ (पञ्चन् + दी°) n. *die fünf langen Theile des Körpers:* बाहू नेत्रद्वयं कुक्षिर्द्वे तु नासे तथैव च। स्तनयोरन्तरं चैव पञ्चदीर्घं प्रशस्यते॥ Sâmudraka im ÇKDr. Bei den Buddhisten *Knie* st. *Bauch.*

पञ्चधा (von पञ्चन्) adv. *fünfgetheilt, fünffach* P. 5,3,42. AV. 4,14,7. पञ्चौदनः पञ्चधा वि क्रमताम् 9,5,8. पाङ्क्तो ऽयं पुरुषः पञ्चधा विहितो लोमानि त्वङ्मांसमस्थि मज्जा Ait. Br. 6,29. TBr. 1,5,9,7. Çat. Br. 9,2,3,5. VS. 34,1. TBr. 1,2,1,27. पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति पड्भिर्मुखेन 2,2,11,4. Çat. Br. 5,2,4,4. Khând. Up. 7,26,2. Mund. Up. 3,1,9. Jâgn. 3,9. MBh. 3,14525. 13,2553. Suçr. 1,247,18. 250,5. Sâmkhjak. 53. Kâm. Nîtis. 5,82. Varâh. Brh. S. 32,1. Bhâg. P. 8,19,37. Schol. zu P. 5,3,43.

पञ्चन् *fünf* Uggval. zu Unâdis. 1,156. Çânt. 2,5. nom. acc. पञ्च (पञ्च AV. 5,15,5); instr. पञ्चभिस्, nachved. auch पञ्चभिस्; dat. abl. पञ्चभ्यस्, nachved. auch पञ्चभ्यस्; gen. पञ्चानाम्; loc. पञ्चसु, nachved. auch पञ्चसु P. 6,1,179. fgg. Ueber die Declin. eines adj. comp. auf पञ्चन् s. den Schol. zu P. 7,1,55. 8,4,65. Siddh. K. 22, *a*. पञ्च च याः पञ्चाशच्च संयन्ति मन्या अभि AV. 6,25,1. पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च दोहा गां पञ्चनाम्नीमृतवो ऽनु पञ्च 8,9,15. 23. 9,5,25. 26. पञ्च राज्यानि वीरुधाम् 11,6,15. TS. 4,3,11,2. Çat. Br. 3,2,3,12. Kâtj. Çr. 8,5,28. 15,7,5. 24,4,41. M. 2,43. 137. 12,16. MBh. 3,10662. R. 1,1,73. Ragh. 3,13. पञ्चपञ्चाद्भुतं गृहम् *der fünfundzwanzig* Bhâg. P. 6,5,8. *die fünf* oder *zweimal fünf* (Schwestern) sind *die Finger* Rv. 4,6,8. 9,98,6. VS. 1,9. Zu bemerken ist पञ्च क्षितीनाम् Rv. 1,7,9. Am häufigsten werden in fünffacher Zahl genannt कृष्टि, जन, चर्षणि, मनुष्य, मानव, दिश्, प्रदिश्, वात, ऋतु, भूत, मात्र, पशु, इन्द्रिय, अग्नि, यज्ञ, होतर्.

पञ्चनख (पञ्चन् + नख) 1) adj. *fünf Nägel —, fünf Krallen habend:* पाद (des Hundes) Varâh. Brh. S. 61,1. — 2) m. *a*) *ein fünfkralliges Thier:* न भक्षयेत् — पञ्चनखान् M. 5,17. श्वाविधं शल्यकं गोधां खड्गकूर्मशशांस्तथा। भक्ष्यान्पञ्चनखेष्वाहुः 18. भक्ष्याः पञ्चनखाः सेधागोधाकच्छपशल्लकाः। शशश्च Jâgn. 1,177. MBh. 12,5388. R. 4,16,32. — *b*) *Elephant* Trik. 3,3,50. H. an. 4,43. fg. — *c*) *Tiger* Râgan. im ÇKDr. — *d*) *Schildkröte* H. an. — Vgl. पाञ्चनख.

पञ्चनद (पञ्चन् + नद, नदी) 1) n. Vop. 6,85. *a*) *das Fünfstromland, das Pendshâb* MBh. 2,1193. लोके ख्यातं पञ्चनदं च पुण्यम् 3,10662. 14229. 5,598. 14,2483. 16,221. R. 4,43,21. Râga-Tar. 4,248. — *b*) N. des in den Sindhu sich ergiessenden Flusses, der sich aus der Vereinigung *der fünf Flüsse des* Pankanada (वितस्ता, चन्द्रभागा, इरावती, विपाशा und शतद्रु) bildet, LIA. I, 100. N. pr. eines Tîrtha am Zusammenfluss der Kiranâ und Dhûtapâpâ mit der Gangâ, nachdem sich diese mit der Jamunâ und Sarasvatî vereinigt hat, Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 71, *a*, Kap. 59; vgl. N. 1. Ein heiliger Badeplatz ist gemeint auch MBh. 3,5025. 5086. 13,4888. — 2) m. *a*) *ein Fürst von* Pańkanada MBh. 5,82. 6,2406. Hariv. 6018. 5499. — *b*) pl. *die Bewohner von* Pańkanada MBh. 8,2100. Varâh. Brh. S. 14,21. — *c*) N. pr. eines Asura Hariv. 6805. 6876. — *d*) N. pr. eines Lehrers Vâmana-P. in Verz. d. Oxf. H. 46, *a*, 11. — पञ्चनदम् ist nach P. 2,1,20 ein adv. comp.; vgl. jedoch die Vârttika zum Sûtra. — Vgl. पाञ्चनद.

पञ्चनवत (vom folg.) adj. *der 95ste* MBh. und Hariv. in den Unterschrr. der Adhjâja. °नवते दिनशते *am 195sten Tage* Varâh. Brh. S. 21,7.

पञ्चनवति (पञ्चन् + नवति) f. *fünfundneunzig* MBh. in den Unterschrr. der 195sten Adhjâja.

पञ्चनवतितम (vom vorherg.) adj. *der 95ste* R. in den Unterschrr. der Sarga.

पञ्चनामन् (पञ्चन् + ना°) adj. f. °नाम्नी *fünfnamig:* गां पञ्चनाम्नीमृतवो ऽनु पञ्च AV. 8,9,15. क्षुद्रकं पञ्चनामानम् (nämlich गणम्) *die sogenannte kleine Reihe der Fünfwurzeln* (s. पञ्चमूल) Suçr. 2,138,2.

पञ्चनिधन (पञ्चन् + नि°) n. N. eines Sâman Pańkav. Br. 12,4,5. Lâtj. 1,6,29. °नं वामदेव्यम् und °नं वैरूपम् desgl. Ind. St. 3,222.

पञ्चनिम्ब (पञ्चन् + नि°) n. *die fünf Dinge von der Azadirachta indica Juss.* (*Blätter, Rinde, Blüthe, Frucht und Wurzel*) Çabdak. und Râgan. im ÇKDr.

पञ्चनी f. = शारिशृङ्खला (s. d.) Çabdar. im ÇKDr. Vgl. पञ्चमी, पञ्चारी, पञ्चाली (viell. die richtige Form).

पञ्चपक्षिन् (पञ्चन् + पक्षिन्) m. Titel eines dem Çiva zugeschriebenen Wahrsagebüchelchens (in dem die *fünf* Vocale अ, इ, उ, ए, ओ zu *fünf Vögeln* in Beziehung gebracht werden) ÇKDr. °पक्षि oder पक्षिन् n. Gild. Bibl. 504.

पञ्चपञ्चाश (vom folg.) adj. *der 55ste* MBh. und R. in den Unterschrr. der Adhjâja und Sarga.

पञ्चपञ्चाशत् (पञ्चन् + प°) f. *fünfundfünfzig:* °तं कृयान् Çat. Br. 13,5,4,11. 6,2,2,36. Kauç. 30. °शता वाजिभिः Bhâg. P. 9,20,25.

पञ्चपर्विन् (von पञ्चन् + पञ्चन्) adj. *fünftheilig:* °पर्वी वै यजमानः। त्वङ्मांसं स्नाय्वस्थि मज्जा TBr. 1,5,9,7 (vgl. u. पञ्चधा). Pańkav. Br. 2,4,1 (Mahîdh. zu VS. 10,11).

पञ्चपत्त्र (पञ्चन् + पत्त्र) m. *eine Art von* Kandâla-Kanda (*fünfblätterig*) Râgan. im ÇKDr. u. d. letzten Worte.

पञ्चपद् oder °पाद् (पञ्चन् + पद् oder पाद्) 1) adj. f. ई *fünf Füsse* (*Schritte, Theile*) *zählend* TS. 3,3,10,2. Âçv. Grhj. 1,7. Çânkh. Grhj. 1,14. — 2) f. ई N. pr. eines Flusses in Çâkadvîpa Bhâg. P. 5,20,27. — Vgl. पञ्चपदी.

पञ्चपद (पञ्चन् + पद) adj. f. आ *fünf* Pada *enthaltend:* पङ्क्ति Çat. Br. 4,2,5,22. 5,1,13. 2,2,3,14. Rv. Prât. 18,27. MBh. 3,10662.

पञ्चपदी (wie eben) f. 1) *nur fünf Schritte* so v. a. *ein kaltes, unfreundliches Verhältniss* (Gegens. साप्तपदीन *ein durch 7 Schritte befestigtes Freundschaftsverhältniss*): सुसंचितैर्जीवितवत्सुरक्षितैर्निजे ऽपि देहे न वियोजितैः क्वचित्। पुंसो ऽवसानं व्रजतो ऽपि निष्ठुरैरिष्टैर्धनैः पञ्चपदी न मुच्यते॥ so v. a. *das Geld ist hartherzig: so sehr es auch der Besitzer gehegt und gepflegt hat, ist und bleibt es kalt gegen diesen sogar*

im Augenblicke des Todes Pańkat. II,123. — 2) *die fünf starken Casus: nom. voc. und acc. sg.* (3), *nom. voc. acc. du.* (4) *und nom. voc. pl.* (5) AV. Prât. 1,88. 3,5.59 in Ind. St. 4,81. 135. 296. — Vgl. auch पञ्चपद्.

पञ्चपर्णिका (पञ्चन् + पर्ण) f. *eine best. Staude* (गोरक्ती) Râǵan. im ÇKDr. °पर्णी bei Wils.

पञ्चपर्वत (पञ्चन् + प°) n. *die fünf Berge*, Name von *fünf Bergspitzen im* Himâlaja LIA. I, 49.

पञ्चपर्वन् s. u. पर्वन्.

पञ्चपल्लव (पञ्चन् + प°) n. *die fünf Sprossen, die jungen Blätter von* आम्र, जम्बू, कपित्थ, वीजपूरक *und* बिल्व Çabdak. im ÇKDr. *von* आम्र, अश्वत्थ, वट, पर्कटी *und* यज्ञोडुम्बर oder auch *von* पनस, आम्र, अश्वत्थ, वट *und* वकुल Tantrasâra im ÇKDr.

पञ्चपात्र (पञ्चन् + पात्र) n. *fünf Schüsseln* und zugleich Bez. *eines best.* Çrâddha, *bei dem die Darbringung in fünf Schüsseln geschieht*, ÇKDr. Wils.

पञ्चपाद् (पञ्चन् + पाद्) adj. *fünffüssig* RV. 1,164,12. AV. 8,6,22. Adbh. Br. 6,12 in Ind. St. 1,41.

पञ्चपादिका (wie eben) f. Titel eines Commentars Verz. d. B. H. No. 611—613.

पञ्चपादी (wie eben) f. *die in fünf Abschnitten zerfallende Lehre von den* Uṇâdi-*Suffixen* Siddh. K. zu P. 7,4,48. Verz. d. Oxf. H. 162, *b*.

पञ्चपित्त (पञ्चन् + पित्त) n. *die Galle von fünf Thieren* (*Eber, Bock, Büffel, Fisch und Pfau*) ÇKDr. nach dem Vaidjaka.

पञ्चपुर (पञ्चन् + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* Çuk. in LA. 40,16.

पञ्चपुराणीय adj. von पञ्चन् + पुराण Kull. zu M. 11,227.

पञ्चपुष्पमय (von पञ्चन् + पुष्प) adj. f. ई *aus fünf Blumen gebildet* Kathâs. 34,232.

पञ्चप्रस्थ (पञ्चन् + प्रस्थ) adj. *mit fünf Erhöhungen versehen*: वन Bhâg. P. 4,26,3. Viell. N. pr.

पञ्चप्रासाद (पञ्चन् + प्रा°) m. angeblich *ein Tempel von best. Form* (*a temple with four pinnacles and a steeple* Wils.) ÇKDr.; dazu folgender Beleg aus dem Agni-P.: पञ्चेष्टकचितं रम्यं पञ्चप्रासादसंयुतम् । कारयित्वा केशर्धाम धूतपापो व्रजेद्दिवम्, wo aber das Wort nichts weniger als Name einer Tempelform ist.

पञ्चबन्ध (पञ्चन् + ब°) m. *eine Geldbusse für eine verlorene Sache, die den 5ten Theil des Werthes derselben beträgt*, Mit. im ÇKDr.

पञ्चबला (पञ्चन् + ब°) f. *die fünf* Balâ *genannten Pflanzen*: बला, नाग°, महा°, अति° *und* राज° Nigh. Pr.

पञ्चबाण (पञ्चन् + बाण) m. *der Liebesgott* (*der Fünfpfeilige*) H. 229, Sch. Mâlav. 70. Megh. 104. Kathâs. 34,15. Daçak. 145,14. Dhûrtas. 72,13.

पञ्चबाहु (पञ्चन् + बाहु) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva (*der Fünfarmige*) Hariv. 14852.

पञ्चबिल s. u. बिल.

पञ्चब्रह्म (पञ्चन् + ब्रह्मन्) n. N. einer Upanishad Ind. St. 3,325.

पञ्चभद्र (पञ्चन् + भद्र) adj. 1) *fünferlei Gutes an sich habend*: °मण्डल Verz. d. B. H. No. 920. — 2) von einem Pferde, *das fünf Male* (auf Brust, Rücken, Gesicht und auf den Flanken) *hat*, Trik. 2,8,42. H. 1236. Hâr. 117. — 3) *aus fünf guten Stoffen bestehend* (von einem Decoct): छिन्नोद्भवापर्पटवारिवाहभूनिम्बशुण्ठीजनितः कषायः । समीरपित्तज्वरजर्जराणां करोति भद्रं खलु पञ्चभद्रः ॥ Çârṅgadhara im ÇKDr. — 4) *lasterhaft* H. 437.

पञ्चभूत s. u. भूत; पञ्चभूतात्मक *aus den fünf Elementen bestehend*: देह Suçr. 1,247,17.

पञ्चभृङ्ग (पञ्चन् + भृङ्ग?) heissen *die fünf Pflanzen* देवदाली, शमी, भङ्गा, निर्गुण्डी *und* तमालपत्त्र Nigh. Pr.

पञ्चभौतिक MBh. 6,186 fehlerhaft für पाञ्च°.

पञ्चम (von पञ्चन्) 1) adj. f. ई *a*) oxyt. *der fünfte* P. 5,2,49. Vop. 7, 37. Trik. 3,3,299. H. an. 3,469. Med. m. 48 fg. VS. 25,4. AV. 13,4, 17. Ait. Br. 1,6. Çat. Br. 8,6,1,11. M. 2,37. 90. 136. N. 6,9. Hit. I, 100. अर्धपञ्चमान् (मासान्) *vierundeinhalb* M. 4,95. पञ्चमम् adv. *zum fünften Mal* TBr. 2,1,2,4. *fünftens* M. 8,125. — *b*) *den fünften Theil bildend*, n. *ein Fünftel*; proparox. in der nachved. Zeit P. 5,3,49. पञ्चममिन्द्रियमस्यापाक्रमत् (oxyt.) ved. Sch. अंश *Fünftel* M. 9,164. subst. TBr. 2,3,4,3. Kâtj. Çr. 16,8,3. — *c*) *glänzend, schön* (रुचिर). — *d*) *geschickt* (दक्ष) H. an. — 2) m. *a*) *die fünfte* (später *die siebente*) *Note der indischen Tonleiter* AK. 1,1,2,1. Trik. H. 1401. Med. m. 48. Ḱhandas in Verz. d. B. H. 100,22. Ind. St. 2,67. 4,140, N. MBh. 14,1419. 12,6859. माद्यत्तः कलयन्तु चूतशिखरे केलीपिकाः पञ्चमम् Sâh. D. 79,15. Kuvalaj. 185,*a*,5. — *b*) *ein best.* Râga (*musikalische Weise*) H. an. Med. प्रपञ्चय पञ्चमम् Gît. 10,13. उदञ्चितपञ्चमराग 1,39. — *c*) N. *des 21sten* Kalpa (nach der Note benannt) Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52,*a*,2. — *d*) *der fünfte Consonant eines* Varga, *ein Nasal* VS. Prât. 4,11. 116. 117. 120. 160. 161. P. 1,1,9, Sch. — 3) f. ई *a*) (sc. तिथि) *der fünfte Tag im Halbmonat* Kâtj. Çr. 7,1,26. 24,7,1. Âçv. Gṛhj. 3,5. MBh. 3,14458. Hariv. 10241. Varâh. Bṛh. S. 33,19. — *b*) *die Endungen des fünften Casus* (*Ablativs*), *ein Wort im Ablativ* P. 2,1,12. 37. 3,7. 10. 24. 28. 42. 5,3,7. 4,44. 6,3,2. — *c*) = शारिशृङ्खला (s. d.) Bhûriprajoga im ÇKDr.; vgl. पञ्चनी, पञ्चारी, पञ्चाली. — *d*) Bein. der Draupadî (als Gattin von *Fünfen*, vgl. übrigens auch पाञ्चाली) H. an. Med. — *e*) N. pr. eines Flusses MBh. 6,333 (VP. 183). — 4) n. *der Beischlaf* (*das fünfte der 5* Tattva *bei den* Tântrika; s. u. पञ्चतत्त्व und पञ्चमकार) Samajâkâratantra 2 im ÇKDr.

पञ्चमक (vom vorherg.) adj. *der fünfte* Çrut. 29.

पञ्चमकार (पञ्चन् + मकार) n. *die fünf mit* म *anlautenden Dinge*, = पञ्चतत्त्व 2. ÇKDr. Wils.

पञ्चमभागीय (प° + भाग) adj. *zum Fünftel gehörig* Kâtj. Çr. 16,8,15. 16.

पञ्चमय (von पञ्चन्) adj. *aus Fünfen gebildet*: देहस्य चेत्पञ्चमयः स राशिः Mârk. P. 37,39.

पञ्चमवन्त् (von पञ्चम) adj. *mit dem Fünften versehen*: सामराग (in dieser Verbindung ist wohl *die fünfte Note* gemeint) P. 5,2,130, Sch.

पञ्चमसारसंहिता (प° - सार + सं°) f. Titel eines Buches Verz. d. Oxf. H. No. 480.

पञ्चमहिष (पञ्चन् + म°) n. *die fünf Dinge von der Büffelkuh* (vgl. पञ्चगव्य) Suçr. 2,420,8.

पञ्चमार m. 1) (पञ्चम + अर) *die fünfte Speiche im Zeitenrade* (bei den Ǵaina) Çatr. 14,101. 171. °क 313; vgl. Weber das. S. 40. Fälschlich

als N. pr. eines Schülers des Vîra gefasst in LIA. IV, 761, N. — 2) N. pr. eines Sohnes des Baladeva Çabdam. im ÇKDr.

पञ्चमाषिक (von पञ्चन् + माष) adj. *in fünf* Mâsha *bestehend:* दएड *Geldstrafe* M. 8,298. °माषक Vjutp. 213.

1. पञ्चमास्य (von पञ्चन् + मास) adj. *fünfmonatlich* Ait. Br. 4,22.

2. पञ्चमास्य (पञ्चम 2, *a* + आस्य) m. *der indische Kuckuck* Çabdar. im ÇKDr.

पञ्चमिन् (von पञ्चम) adj. *im fünften* (Monat) *stehend:* उष्ट्र P. 5,2, 130, Sch.

पञ्चमुख (पञ्चन् + मुख) 1) adj. *fünfgesichtig, fünfköpfig:* प्रजापति Kaush. Up. in Ind. St. 1,406. — 2) m. *a)* Bein. Çiva's H. 196. — *b) Löwe* Râǵan. im ÇKDr. — *c) ein fünfspitziger Pfeil* R. 5,41,23. — 3) f. ई *eine best. Pflanze, Gendarussa vulgaris Nees.* Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. पञ्चशिख, पञ्चवक्त्र, पञ्चानन, पञ्चास्य.

पञ्चमुष्टि und °ष्टी (पञ्चन् + मुष्टि) f. *Trigonella corniculata Lin.* Nigh. Pr.

पञ्चमूत्र (पञ्चन् + मूत्र) n. *der Harn der fünf weiblichen Thiere: Kuh, Ziege, Schaf, Büffelkuh und Eselin* Râǵan. im ÇKDr.

पञ्चमूल (पञ्चन् + मूल) n. *Zusammenstellung von fünf Wurzeln.* Suçruta zählt 1,143 fünf Gruppen von je fünf officinellen Pflanzen auf: 1) *die kleine* (कनीयः, अल्पम्, क्षुद्रकम्): त्रिकण्टक, *beide* बृहती, पृथक्पर्णी *und* विदारिगन्धा; 2) *die grosse* (महत्): बिल्व, अग्निमन्थ, टुण्टुक, पाटल *und* काश्मरी; 3) *die der Schlinggewächse* (वल्लीसंज्ञः, nämlich गणः): विदारी, सारिवा, रजनी, गुडूची *und* अजशृङ्गी; 4) *die der dornigen Gewächse* (कण्टकसंज्ञः): करमर्द, त्रिकण्टक, सैरीयक, शतावरी *und* गृध्रनखी; 5) *die der Gräser* (तृणसंज्ञः): कुश, काश, नल, दर्भ, काण्डेक्षुक. Nigh. Pr. giebt noch vier weitere Gruppen an. Den Namen führen vorzugsweise die beiden ersten Reihen. Suçr. 1,163,20. 2,35,19. 97,3. 138, 2. 100,18. 222,18. 322,18. 366,8. °द्वय 393,3. Die weibliche Form °मूली ist keineswegs ausschliesslich zur Bezeichnung *der kleinen Gruppe* gebraucht; vgl. 1,168,4 und °मूल्यौ 2,69,14. 449,10. 539,21. f. ohne nähere Bez. 2,27,8. 34,3. 222,3. 408,11. 489,15. तृणपञ्चमूल 490,3.

पञ्चमेनि s. u. मेनि.

पञ्चयत्ता (पञ्चन् + यत्त) f. N. pr. eines Tîrtha MBh. 3,7088.

पञ्चयाम (पञ्चन् + याम) m. N. pr. eines Sohnes der Âtapa (*der Sonnenhitze*), eines Sohnes des Vibhâvasu und der Ushâ (*der Morgenröthe*), Bhâg. P. 6,6,16. — Vgl. auch u. याम.

पञ्चयुग (पञ्चन् + युग) n. *der fünfjährige Cyclus* MBh. 2,455; vgl. LIA. I, 824.

पञ्चरत्त (पञ्चन् + रत्त) Titel zweier mit einander vereinigter Prag̓ñâpâramitâ Burn. Intr. 462. Burnouf führt den zweiten Theil auf रत्ता zurück, dagegen würde aber रत्तभगवती sprechen.

पञ्चरत्तक (पञ्चन् + रत्तक) m. *eine best. Pflanze,* = पत्त्रपौड Râǵan. im ÇKDr.

पञ्चरत्न (पञ्चन् + रत्न) n. 1) *die fünf kostbaren Dinge (Juwelen): Gold, Diamant, Sapphir, Rubin und Perle* Hemâdri im ÇKDr. Nach den Gauḍa: *Gold, Silber, Koralle, Perle und* Râgapaṭṭa ÇKDr. — 2) Titel *einer Zusammenstellung von fünf Sprüchen ethischen Inhalts* Haeb. Anth. 3. fg.; vgl. Gild. Bibl. 298.

पञ्चरश्मि s. u. रश्मि.

पञ्चरसा (पञ्चन् + रस) f. *Myrobalanenbaum* (आमलकी) Hâr. 92. Çabdam. im ÇKDr.

1. पञ्चरात्र (पञ्चन् + रात्रि) n. *ein Zeitraum von fünf Nächten (Tagen)* Kauç. 140. M. 8,402. 11,147. Varâh. Bṛh. S. 37,7. Kathâs. 33,30.

2. पञ्चरात्र (wie eben) 1) adj. *fünf Nächte (Tage) während:* यज्ञक्रतु Çat. Br. 13,6,1,1. 7. 9. MBh. 13,4914. — 2) n. N. *eines fünftägigen* Ahîna Pañkav. Br. 22,13,6. Çâñkh. Çr. 16,24,1. 21. Lâṭj. 9,12,15. Vgl. देव°. — 3) n. allgemeine Bez. für das heilige Buch verschiedener Vishṇuitischer Secten (der Pâñkarâtra) MBh. 12, 7891. 12720. 12976. 13702. 13706. Vârâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 58, *b*, 2. fgg. Bhâg. P. I, xcv. रात्रं च ज्ञानवचनं ज्ञानं पञ्चविधं (सात्त्विकम्, noch einmal सात्त्विकम्, नैर्गुण्यम्, राजसिकम् und तामसम्) स्मृतम्। तेनेदं पञ्चरात्रं च प्रवदन्ति मनीषिणः॥ पञ्चरात्रं सप्तविधं ज्ञानिनां ज्ञानदं परम्। ब्राह्मं शैवं च कौमारं वासिष्ठं कापिलं परम्॥ गौतमीयं नारदीयमिदं सप्तविधं स्मृतम्, Nârada's Pañkarâtra, 1stes Râtra im ÇKDr. पञ्चकं पञ्चरात्राणां कृष्णमाहात्म्यपूर्वकम्। वासिष्ठं नारदीयं च कापिलं गौतमीयकम्। परं सनत्कुमारीयं पञ्चरात्रं च पञ्चकम्॥ Brahma-Vaiv. P., Çrîkṛshṇaǵanmakhaṇḍa 132 im ÇKDr. Madhus. in Ind. St. 1,23,5; vgl. 400. Schliesslich heisst es noch im ÇKDr.: एतदतिरिक्तानि ह्यशीर्षपृथुवादिपञ्चरात्राणि सन्ति. नारदपञ्चरात्रागम Mack. Coll. I, 132. °दीपिका ebend. 132 soll über die Verfertigung von Idolen, ihren Dimensionen und Verzierungen handeln (!).

पञ्चरात्रक (wie eben) adj. *fünf Nächte (Tage) während:* °कमप्रयाणं कृत्वा Pañkat. ed. orn. 4,17.

पञ्चरात्रिक MBh. 12,12864 (S. 818, Z. 9 v. u.). unter den Beiww. von Vishṇu; vgl. 2. पञ्चरात्र 3.

पञ्चराशिक (पञ्चन् + राशि) adj. *auf fünf Zahlenverhältnisse sich beziehend;* n. *Regula de quinque* Colebr. Alg. 35.

पञ्चर्च (पञ्चन् + ऋच्) n. *ein fünfversiges Stück* AV. 19,23,2. Çâñkh. Gṛhj. 1,15. 2,6.

पञ्चलक्षण (पञ्चन् + ल°) adj. *fünf charakteristische Merkmale habend,* von den Purâṇa AK. 1,1,5,6. सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च। वंशानुवंशचरितं पुराणं पञ्चलक्षणम्॥ H. 252. वंशानुचरितं चैव und भूम्यादिसंस्थानं चैव st. वंशानुवंशचरितं haben die Purâṇa nach Wilson, VP. IV, N. 9. Gewöhnlich fasst man das Wort als n. und als Synonym von पुराण.

पञ्चलम्बक (पञ्चन् + ल°) n. N. des 14ten Lambaka im Kathâsaritsâgara Kathâs. 1,8.

पञ्चलवण (पञ्चन् + ल°) n. *die fünf Salze:* काच, सैन्धव, सामुद्र, विड *und* सौवर्चल Râǵan. im ÇKDr. Im Nigh. Pr. dreierlei Reihen, die aber nur in je einem Namen abweichen. Suçr. 2,498,12.

पञ्चलाङ्गलक (पञ्चन् + लाङ्गल) n. *ein Geschenk an Land, zu dessen Bearbeitung fünf Pflüge erforderlich sind,* Mâtsja-P. 257 nach ÇKDr.

पञ्चलोह (पञ्चन् + लोह) n. *eine Mischung von Kupfer, Messing, Zinn, Blei und Eisen* H. 1050.

पञ्चलोहक (wie eben) n. *die fünf Metalle: Gold, Silber, Kupfer, Zinn und Blei* Râǵan. im ÇKDr.

पञ्चवक्त्र (पञ्चन् + व°) 1) adj. *fünfgesichtig:* उरग Hariv. 8094. R. 5,

68,7. — 2) m. *a)* Bein. Çiva's Çabdârthak. bei Wils. Dhûrtas. 66,6. Verz. d. Oxf. H. No. 148, Anf. — *b)* N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2573. — *c) Löwe* Çabdârthak. bei Wils. Nigh. Pr. — 3) f. आ viell. Bein. der Durgâ Verz. d. B. H. No. 1214. — Vgl. पञ्चमुख.

1. पञ्चवट (पञ्चन् + वट) m. 1) *die über die Schulter getragene Opferschnur (fünfdrähtig)* Trik. 2,7,14. Vgl. पञ्चावट. — 2) N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8,3501.

2. पञ्चवट (wie eben) 1) n. (wegen des gleichbedeutenden f., zu dem wir kein Substantiv zu ergänzen wissen, fassen wir auch पञ्चवट als ursprüngliches subst., welches wiederum nur n. sein kann) *die fünf Feigenbäume*, N. pr. einer Localität in der Nähe der Godâvarî, wo Râma eine Zeitlang sich aufhielt: वासं पञ्चवटे तथा R. 1,3,18 (13 Gorr.). gewöhnlich °वटी f. MBh. 3,7033. R. Gorr. 1,1,45. 4,49. 3,19.14. 18.52, 12. 6,82,103. 110,17. Ragh. 12,31. 13,34. Vgl. पञ्चावट. — 2) f. ई *die fünf Feigenbäume*, ein zusammenfassender Name für अश्वत्थ, बिल्व, वट, धात्री *und* अशोक Skanda-P. in Hemâdrijavratakhaṇḍa nach ÇKDr.

1. पञ्चवर्ग (पञ्चन् + वर्ग) m. *eine Gruppe —, eine Reihe von Fünfen* RV. Prât. 1,2. M. 7,154. *die fünf Hauptbestandtheile des Körpers* (s. u. धातु): अनष्टपञ्चवर्गो ऽहम् R. Gorr. 2,118,27. Die Erklärer glauben, dass auch *die fünf Sinne*, ja sogar *die fünf Opfer* gemeint sein könnten. Auch f. ई (welches, wenn man kein subst. f. dazu ergänzt, doch nur *fünf Reihen* bedeuten kann): °बल Verz. d. B. H. No. 868. °चक्र Ind. St. 2, 264.

2. पञ्चवर्ग (wie eben) adj. *in fünf Reihen —, in fünf Malen vor sich gehend:* अभिप्लव Kâtj. Çr. 9,4.18.

पञ्चवर्ण (पञ्चन् + वर्ण) 1) adj. *fünffarbig* Upag. Av. 8. — 2) m. N. pr. eines Berges Hariv. 8950. — 3) n. N. pr. eines Waldes Hariv. 8932 (पाञ्च° Langl.).

पञ्चवर्धन (पञ्चन् + व°) m. = पञ्चरत्नक Nigh. Pr.

पञ्चवर्षीय (von पञ्चन् + वर्ष) adj. *fünf Jahre alt:* कुमार Çatr. 14,137.

पञ्चवल्कल (पञ्चन् + व°) n. *die Rinde von fünf bestimmten Bäumen:* न्यग्रोधोडुम्बराश्वत्थप्लक्षवेतसवल्कलैः । सर्वैरेकत्र संयुक्तैः पञ्चवल्कलमुच्यते ॥ न्यग्रोधोडुम्बराश्वत्थप्लक्षपिप्पलपीतनाः । तोरिक्ष्वाश्च पञ्चैषां वल्कलं पञ्चवल्कलम् ॥ Çabdak. im ÇKDr.

पञ्चवातीय (von पञ्चन् + वात) n. N. *einer an die fünf Winde gerichteten Darbringung beim* Râǵasûja Çat. Br. 5,2,4,4.9. Kâtj. Çr. 15,1,20.

पञ्चवार्षिक (von पञ्चन् + वर्ष) adj. *alle fünf Jahre wiederkehrend* Burn. Intr. 394. N. 2; vgl. Köppen 1, 179. 581. Hiouen-thsang 1,6. °मह Vjutp. 133.

पञ्चवाहिन् (पञ्चन् + वा°) adj. *mit Fünfen bespannt* AV. 10,8,8. Kâth. 13,2.

पञ्चविंश (von पञ्चविंशति) adj. 1) *der 25ste* Çat. Br. 4,6,1.13. 8,4.3. 15. TBr. 1,2,6,2. Varâh. Bṛh. S. 49,17. 81 (80,*a*). 13. 97,5. von Vishṇu *als dem 25sten* Tattva Bhâg. P. 7,8,52. In Sûrjas. 12,12 erhält Vishṇu das Beiwort पञ्चविंशात्पर:, doch hat die v. l. पञ्चविंशात्मक:; vgl. MBh. 12,11251. Ind. St. 5,375, N. 2. — 2) *aus 25 bestehend, 25 enthaltend:* स्तोम VS. 14,25. Ait. Br. 7,2. Çat. Br. 6,7,2,6. 12,2,2,3. TBr. 1,2,6,1. ताण्ड्यं पञ्चविंशं ब्राह्मणम् Verz. d. B. H. No. 284. Ind. St. 1, 31. fgg. Mit Ergänzung von स्तोम VS. 14,23. Çat. Br. 10,1,2,8.9. — 3) *den* Pañka-vimça-Stoma *darstellend, zu ihm gehörig, mit ihm gefeiert u. s. w.* Çâñkh. Çr. 18,1,9. Pañkav. Br. 16,7,1. अथैनं प्राच्यां दिशि वसवो देवाः षड्भिश्चैव पञ्चविंशैरहोभिरभ्यषिञ्चन् (*Saj. während 31 Tagen*) Ait. Br. 8,14.

पञ्चविंशक (vom vorherg.) adj. 1) *der 25ste* Bhâg. P. 3,26,15. — 2) *aus 25 bestehend:* पुरुष Mahopan. in Ind. St. 2,6. वयसा °क: *25 Jahre alt* R. III, S. 469.

पञ्चविंशति (पञ्चन् + वि°) f. *fünfundzwanzig* VS. 14,30. Çat. Br. 7,3, 1,43. 10,1,2,8. Varâh. Bṛh. S. 11,10. °भि: °शत्या 53,78. °रात्र adj. Kâtj. Çr. 24,2,22. °गण Kap. 1,62. वेतालपञ्चविंशती (sic) *die 25 Erzählungen des* Vetâla LA. 1.

पञ्चविंशतिका (von पञ्चविंशति) f. *eine Zusammenstellung von 25* (Strophen, Erzählungen): वेताल° LA. 15,9. नैपालीयदेवताकल्याण° Burn. Lot. de la b. l. 500.

पञ्चविंशतितम (wie eben) adj. *der 25ste* MBh. 1 und R. 3. 4 in den Unterschrr. des Adhjâja und der Sarga.

पञ्चविंशतिम (wie eben) adj. dass. MBh. 12,11251.

पञ्चविध (von पञ्चन् + विधा) adj. *fünfartig, fünffach:* पञ्चं° Çat. Br. 10, 2,6,16. पञ्चं° 13,6,1,7. °सूत्र Müller, SL. 210; vgl. पञ्चविधेय.

पञ्चविधेय (wie eben) adj. dass. Müller, SL. 209, N. 2; vgl. 210, N. 3, पञ्चविधिसूत्र Ind. St. 1,470, सोमसूत्रपञ्चविधान 471 und u. पञ्चविध.

पञ्चविन्दुप्रसृत (पञ्चन् - वि° + प्र°) n. Bez. *einer best. Art von Bewegung beim Tanze* Daçak. 145,13.

पञ्चवीज (पञ्चन् + वीज) n. *eine Zusammenstellung von fünf Samen:* 1) *von Cardiospermum Halicacabum, Trigonella foenum graecum, Asteracantha longifolia Nees., Ligusticum Ajowan und Kümmel;* 2) *von* त्रपुस, कर्कटी, दाडिम, पद्म *und* वानरी; 3) *von Sinapis racemosa, Ligusticum Ajowan, Kümmel, Sesam von Chorasan und Mohn* Nigh. Pr.

पञ्चवीरगोष्ठ (पञ्चन् - वीर + गोष्ठ) Daçak. 77,9. तत्पञ्चवीरगोष्ठं पञ्चानपदम् Schol. N. pr. ist weder das ganze Wort, noch पञ्चवीर, da in diesem Falle नामन् nicht fehlen würde.

पञ्चवृत् (पञ्चन् + वृत्) adv. *fünffach, fünfmal* Çâñkh. Gṛhj. 1,8. °वृतम् dass. Gobh. 1,7,10.

पञ्चशत (पञ्चन् + शत) 1) n. *hundertundfünf* Lâtj. 4,3,18. — 2) *fünfhundert: a)* n. °शतं दम: M. 8,384. मृगान्पञ्चशतं MBh. 3,15628. °शतानि पुत्राणाम् Bhâg. P. 9,17,12; hier ist es wohl richtiger getrennt zu schreiben पञ्च शतानि. — *b)* f. ई Kathâs. 44,77. — *c)* adj. पञ्चशताङ्कुरान् MBh. 3,15728. °शतेषु धनुष्षु Bhâg. P. 9,15,33. — 3) adj. *a) in fünfhundert bestehend* (Geldstrafe): दाप्य: °शतं दमम् Jâǵn. 2,301; vgl. अष्टशतो दम: 304. — *b) eine Geldstrafe von fünfhundert* (Paṇa) *zahlend:* वैश्यं पञ्चशतं कुर्यात्क्षत्रियं तु सहस्रिणम् M. 8,376.

पञ्चशततम (vom vorherg.) adj. *der 105te* R. 2. 6 in den Unterschrr. der Sarga.

पञ्चशर (पञ्चन् + शर) adj. *fünfpfeilig*, m. *der Liebesgott* Prab. 72,11. AK. 1,1,1,20. Kumâras. 7,92.

पञ्चशल s. u. शल.

पञ्चशस् (von पञ्चन्) adv. *zu Fünfen* Bhâg. P. 3,20,13. Verz. d. Oxf. H. 105, *a*, 5.

पञ्चशस्य (पञ्चन् + श°) n. *die fünf Kornarten:* धान्य, मुद्ग, तिल, यव *und*

श्वेतसर्षप (oder माष) Durgotsavapaddhati im ÇKDr. Die richtigere Schreibart ist °सस्य.

पञ्चशाख (पञ्चन् + शाखा) m. *Hand*, πέντοζον AK. 2,6,2,32. H. 591. Halâj. 2,356.

पञ्चशारदीय (von पञ्चन् + शरद्) m. N. *eines fünf Jahre darstellenden* Pańkâha Pańkav. Br. 21, 14, 1. Kâtj. Çr. 23, 4, 3. TBr. 2, 7, 10, 1. 2. Lâtj. 8,10,6. 9,12,10. Maç. 7,11 in Verz. d. B. H. 73.

पञ्चशिख (पञ्चन् + शिखा) 1) adj. *fünf Haarbüschel auf dem Kopfe habend* (wie die Asketen) MBh. 7, 9575. 13, 7489. °शिखीकृत Bhartr. 1, 64. — 2) m. *a*) *Löwe* Trik. 2,5,1. H. 1284. — *b*) N. pr. eines Sâm̃khja-Lehrers, eines Schülers des Âsuri, MBh. 12, 7886. fgg. 11839. fgg. Sâm̃khjak. 70. Tattvas. 22. Verz. d. B. H. No. 206. 366. 638. 1143. fgg. Bhâg. P. 5, 15, 14. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52, *b*, 2. Gaudap. zu Sâm̃khjak. 1. Wilson, Sâm̃khjak. S. 190. Vgl. Colebr. Misc. Ess. I, 103. 114 (wo पर्च° gedruckt ist). 230 fg. 260. 349. insbes. aber Hall in der Vorrede zu Sâm̃khjaprav. 8. fgg. — *c*) N. pr. eines Dieners des Çiva Kathâs. 7,76. — *d*) N. pr. eines Gandharva (Jaksha Köppen I, 503) Schiefner, Lebensb. 255 (25).

पञ्चशीर्ष (पञ्चन् + शी°) 1) adj. *fünfköpfig:* उरग N. 5,3. — 2) m. N. pr. eines Berges Burn. Lot. de la b. l. 504.

पञ्चशुक्ल (पञ्चन् + शु°) adj. *fünf weisse* (Flecken) *habend;* m. *ein best. giftiges Insect* Suçr. 2,288,7.

पञ्चशूरण (पञ्चन् + शू°) n. *die fünf* Çûraṇa (*die Knolle von Amorphophallus campanulatus Bl.*), zusammenfassende Bez. *für fünf Knollengewächse:* अत्यम्लपर्णीकाण्डीरमालाकन्दद्विशूरणैः (d. i. शूरण und श्वेत° nach ÇKDr.) । कृतो भवति योगो ऽयं पञ्चशूरणसंज्ञकः ॥ Râǵan. im ÇKDr. Könnte auch als adj. gefasst werden.

पञ्चशैरीषक (पञ्चन् + शै°) n. *die fünf Dinge der Acacia Sirissa* (शिरीष) *Ham.: Blatt, Blüthe, Frucht, Rinde und Wurzel* Râǵan. im ÇKDr.

पञ्चशैल (पञ्चन् + शैल) m. N. pr. eines Berges Mârk. P. 55,8.

पञ्चष (पञ्चन् + षष्) adj. pl. *fünf oder sechs* Vop. 6,22. Bhartr. 2, 27. Râǵa-Tar. 5,333. 464. समस्तपञ्चषपदा Bhoǵa in Sâh. D. 255,7.

पञ्चषष्ट (vom folg.) adj. *der 65ste* MBh. 1. 3—9. 12—14 und Hariv. in den Unterschrr. der Adhjâja.

पञ्चषष्टि (पञ्चन् + ष°) f. *fünfundsechszig* MBh. in den Unterschrr. der 165sten Adhjâja.

पञ्चषष्टितम (vom vorherg.) adj. *der 65ste* MBh. 2 und R. in den Unterschrr. des Adhjâja und der Sarga.

पञ्चसत्त्र (पञ्चन् + स°) N. pr. einer Localität Râǵa-Tar. 5,155.

पञ्चसप्त (vom folg.) adj. *der 75ste* MBh. 1. 3. 5—8. 12—14 und Hariv. in den Unterschrr. der Adhjâja.

पञ्चसप्तति (पञ्चन् + स°) f. *fünfundsiebenzig* MBh. in den Unterschrr. der 175sten Adhjâja.

पञ्चसप्ततितम (vom vorherg.) adj. *der 75ste* MBh. 2 und R. in den Unterschrr. des Adhjâja und der Sarga.

पञ्चसप्तन् (पञ्चन् + स°) *fünfmal sieben, fünfunddreissig:* °सप्तदिनात्मक (संगत) Mârk. P. 76,12.

पञ्चसायक (पञ्चन् + सा°) Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. No. 292.

पञ्चसिद्धान्तिका (von पञ्चन् + सिद्धान्त) f. Titel eines *auf fünf älteren Astronomien beruhenden* rein astronomischen Werkes des Varâhamihira, welches dieser selbst Karaṇa nennt, Bhaṭṭotpala zu Varâh. Bṛh. S. 1,10. 2, Anf. 12,23. 24,5. Vgl. Journ. of the Am. Or. S. 6, 146. 421. °सिद्धान्त Colebr. Misc. Ess. II, 353; sonst aber immer °सिद्धान्तिका, z. B. 387. 390. 409. 478.

पञ्चसिद्धौषधिक (von पञ्चन् + सिद्ध - ओषधि) adj. *aus fünf bestimmten Heilkräutern bestehend:* तैलकन्दसुधाकन्दक्रोडकन्दरुदन्तिकाः । सर्पनेत्रयुताः पञ्चसिद्धौषधिकसंज्ञकः (wohl वर्गः oder गणः zu ergänzen) ॥ Râǵan. im ÇKDr. Hier wird °सिद्धौषधिः (m.!) an den Anfang des Artikels gestellt; die grammatisch richtige Form °सिद्धौषधी giebt Nigh. Pr. nach ders. Aut.

पञ्चसुगन्धक (पञ्चन् + सुगन्ध) n. *eine Zusammenstellung fünf bestimmter wohlriechender Dinge:* कुसुमानि लवङ्गस्य तथा कक्कोलकागुरोः । जातीफलानि कर्पूरमेतत्पञ्चसुगन्धकम् ॥ Çabdaḱ. im ÇKDr. कर्पूरकक्कोललवङ्गपुष्पगुवाकजातीफलपञ्चकेन । समांशभागेन च योजितेन मनोहरं पञ्चसुगन्धकं स्यात् ॥ Râǵan. im ÇKDr.

पञ्चसूत्री (पञ्चन् + सूत्र) f. *die fünf* Sûtra Verz. d. B. H. No. 1309.

पञ्चस्कन्धक (पञ्चन् + स्कन्ध) Titel eines Werkes Burn. Intr. 568.

पञ्चस्रोतस् (पञ्चन् + स्रो°) *Fünfstrom*, viell. = पञ्चनद 1, *b*. MBh. 12, 7890. fg.

पञ्चस्वरा (पञ्चन् + स्वर *Vocal*) f. Titel eines von Praǵâpatidâsavaidja verfassten Wahrsagebuchs ÇKDr.

पञ्चस्वरोदय (पञ्चन् - स्वर + उदय) m. Titel eines dem Rudra zugeschriebenen Werkes über Sternkunde Garuḍa-P. im ÇKDr.

पञ्चस्वस्त्ययन (पञ्चन् + स्व°) Titel eines Werkes Ind. St. 1,60.

पञ्चहस्त (पञ्चन् + हस्त) N. pr. einer Localität Râǵa-Tar. 5,24.

पञ्चहोतर् s. u. होतर्.

पञ्चहोत्र (पञ्चन् + होत्र) m. N. pr. eines Sohnes des Manu Rohita Hariv. 470.

पञ्चह्रदतीर्थ (पञ्चन् - ह्रद + तीर्थ) n. N. pr. eines *Wallfahrtsortes* Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 73, *b*, 20.

पञ्चांश (पञ्चन् + अंश) m. *ein Fünftel* Varâh. Bṛh. S. 52,25.

पञ्चाक्षर (पञ्चन् + अक्षर) adj. *fünfsilbig* VS. 9,32. Ait. Br. 3,12. Çâñkh. Çr. 7,27,25. 9,6,2. P. 8,2,88, Sch. °शस् Lâṭj. 7,7,19.

पञ्चाख्यान (पञ्चन् + आख्यान) adj. *aus fünf Erzählungen bestehend;* als n. ein anderer Name für das Pańkatantra Benfey, Pańkat. I, 36. Verz. d. Oxf. H. 125, *a*. °शास्त्र Z. d. d. m. G. 2, 338 (153). Auch पञ्चाख्यानक Pańkat. 266,4.

1. पञ्चाग्नि (पञ्चन् + अग्नि) im comp. *die fünf heiligen Feuer* (अन्वाहार्यपचन, गार्हपत्य, आहवनीय, सभ्य, आवसथ्य) Kap. 4,22. पञ्चाग्न्याधान Schol. zu TBr. 63,18. पञ्चाग्निविद्याप्रकरण n. Titel einer Schrift Colebr. Misc. Ess. I, 326, N. 2.

2. पञ्चाग्नि (wie eben) adj. *die fünf heiligen Feuer unterhaltend* Kaṭhop. 3,1. M. 3,185 = MBh. 13,4296. Jâǵn. 1,221.

पञ्चाग्नित्व (von 1. पञ्चाग्नि) n. *eine Verbindung von fünf Feuern* (*den Menschen in Brand versetzenden Leidenschaften, Zuständen*) Kathâs. 28, 32; vgl. 36,87.

1. पञ्चाङ्ग (पञ्चन् + अङ्ग) n. *die fünf Theile eines Baumes: Wurzel, Rinde, Blatt, Blüthe und Frucht* Râǵan. im ÇKDr. Im comp. *fünf Glieder,* — *Körpertheile:* °पुष्पित (कृष) Trik. 2,8,42; vgl. das folg. Wort.

2. पञ्चाङ्ग (wie eben) 1) adj. *fünfgliedrig, fünftheilig:* बाहुभ्यां चैव जानुभ्यां शिरसा वचसा दृशा । पञ्चाङ्गो ऽयं प्रणामः स्यात् Tantrasâra im ÇKDr.; vgl. Hiouen-thsang I, 86. जपहोमौ तर्पणं चाभिषेको विप्रभोजनम् । पञ्चाङ्गोपासनं लोके पुरश्चरणमिष्यते ॥ Tantrasâra im ÇKDr. पञ्चाङ्गादिकमभिनयम् Mâlav. 8,4. मन्त्र Daçak. 201,1. Viell. hierher auch °स्मरण Verz. d. B. H. No. 1233. °रुद्रजपन 1253. — 2) m. a) *Schildkröte* (vgl. पञ्चाङ्गगुप्त) Çabdam. im ÇKDr. — b) *ein an fünf Stellen geflecktes Pferd,* = पञ्चभद्र Çabdar. im ÇKDr. — 3) f. ई a) *Gebiss eines Zaumes* H. 1251. — b) *ein best. Verband* (बन्ध) Suçr. 1,65,8. 66,3. 101,7. — 4) n. *Kalender* (weil er *fünf Dinge: die solaren und lunaren Tage, die* Nakshatra, Joga *und* Karaṇa *behandelt*) Ǵjotisha im ÇKDr. °पत्त्र Mack. Coll. I, 125.

पञ्चाङ्गगुप्त (पञ्चन् - अङ्ग + गुप्त) m. = पञ्चगुप्त *Schildkröte* Trik. 1,2,26. H. 1353.

पञ्चाङ्गिक (von पञ्चन् + अङ्ग) adj. *fünfgliedrig* Suçr. 2,489,11.

पञ्चाङ्गुरि (पञ्चन् + अङ्गुरि) adj. *fünffingerig* AV. 4,6,4.

पञ्चाङ्गुल (पञ्चन् + अङ्गुल) 1) m. *die Ricinuspflanze* (*fünf Finger lang*) AK. 2,4,2,32. H. 1150. Hâr. 108. Suçr. 2,106,6. 108,9. 340,20. — 2) f. ई *eine best. Staude,* = तक्राह्वातुप (?) Râǵan. im ÇKDr.

पञ्चाज (पञ्चन् + अज) n. *die fünf Dinge von der Ziege* (vgl. पञ्चगव्य) Suçr. 2,420,8.

पञ्चातपा (पञ्चन् + 2. आतप) f. *die Kasteiung mit den fünf Feuern* (s. u. तपस्) Kâlikâ-P. 42 im ÇKDr.

पञ्चात्मक (von पञ्चन् + आत्मन्) adj. *aus fünf* (*Elementen*) *bestehend,* vom Körper Garbhop. in Ind. St. 2,66. Mârk. P. 25,11. Prab. 91,11. Davon nom. abstr. °त्व n. Vedântas. (Allah.) No. 69.

पञ्चानन (पञ्चन् + आनन) 1) adj. *fünfgesichtig;* daher *überaus grausig* (अत्युग्र) Çabdar. im ÇKDr. — 2) m. a) Bein. Çiva's Trik. 1,1,44. Med. n. 189. — b) *Löwe* Med. Halâj. 2,59. — c am Ende von Gelehrtennamen (womit viell. auf *die ausserordentliche Umsicht* hingedeutet wird) Verz. d. Oxf. H. 154,b,25; vgl. न्याय°, न्यायसिद्धान्त°, विभ्रमान्त्र°. — 3) f. ई wohl Bein. der Durgâ Râǵa-Tar. 8,110. — Vgl. पञ्चमुख u. s. w.

पञ्चानन्दमाहात्म्य (पञ्चन् - आन° + मा°) n. Titel eines Werkes Mack. Coll. I, 74.

पञ्चानुगान (पञ्चन् + अनु°) n. अग्नेरिरात्तं °गानम् N. eines Sâman Ind. St. 3,201,a; vgl. auch 237,a, 3 v. u.

पञ्चापूप s. u. अपूप.

पञ्चाप्सरस् (पञ्चन् + अ°) n. N. eines Teiches, den Mandakarṇi (Çâtakarṇi) durch seine Busse geschaffen haben soll und der seinen Namen daher hat, dass *fünf* Apsaras, die den frommen Mann verführen sollten, dort ihren Wohnsitz hatten, R. 3,15,11. fgg. Ragh. 13,38. fg.

पञ्चाब्जमण्डल (पञ्चन् - अब्ज + म°) n. Bez. *eines mystischen Kreises* Tantrasâra in Verz. d. Oxf. H. 95,b,45.

1. पञ्चामृत (पञ्चन् + अमृत) n. *die fünf Götterspeisen: Milch, saure Milch, Butter, Honig und Zucker* Ǵjotistattva im ÇKDr.

2. पञ्चामृत (wie eben) 1) adj. *aus fünf Species bestehend* (Arzenei): गुडूची गोक्षुरं चैव मुसली मुण्डिका (wohl = मुण्डा; Nigh. Pr. hat statt dessen सुंठ) तथा । शतावरीति पञ्चानां योगः पञ्चामृताभिधः ॥ Râǵan. im ÇKDr. Könnte auch als n. aufgefasst werden, in welchem Falle es zu 1. पञ्चामृत zu stellen wäre; ÇKDr. setzt पञ्चामृतयोगः an den Anfang des Artikels. — 2) n. N. eines Tantra Verz. d. Oxf. H. 109,a,10.

पञ्चाम्ल (पञ्चन् + अम्ल) n. *die fünf sauren Dinge:* कोलदाडिमवृक्षाम्लैरम्लवेतससंयुतैः । चतुरम्लं च पञ्चाम्लं मातुलुङ्गसमन्वितम् ॥ Çabdak. im ÇKDr.

पञ्चार s. u. अर.

पञ्चारी f. = शारिशृङ्खला Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. पञ्चनी. पञ्चमी, पञ्चाली.

पञ्चार्चिस् (पञ्चन् + अ°) m. *der Planet Mercur* Trik. 1,1,93. H. 117. Hâr. 35.

पञ्चाल (पँचाल Uṇâdis. 1,117) 1) m. pl. N. pr. eines Kriegerstammes und des von ihm bewohnten Gebietes H. an. 3,661. Med. l. 107. LIA. I, 598. fgg. Schol. zu P. 1,2,51. 4,2,81. ये के च कुरुपञ्चालानां राजानः Ait. Br. 8,14. क्रिवय इति ह वै पुरा पञ्चालानाचक्षते Çat. Br. 13,5,4,7. 8. M. 2,19. 7,193. MBh. 4,86. Ursprung des Namens Bhâg. P. 9,21,33. पूर्व°, अपर° Sch. zu P. 6,2,103. राष्ट्रं दक्षिणपञ्चालम् und उत्तरपञ्चालम् Bhâg. P. 4,25,50. 51. पञ्चालाः पञ्च विषया यन्मध्ये नवखं पुरम् 29,7. sg. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,117. Der pl. auch N. einer Schule Çat. Br. 14,9, 4,1. Ṛv. Prât. 2,12.44. Çâṅkh. Çr. 12,13,6. Nidâna 1,6. Zu ihr gehört Bâbhravja Schol. zu Ṛv. Prât. 11,33. — 2) m. ein *Fürst* der Pańkâla MBh. 12,13262; vgl. पा° 13527. पञ्चालस्य ब्राह्मणस्यापत्यम् *eines Brahmanen von* Pańkâla Schol. zu P. 4,1,168. Bein. Çiva's MBh. 12,10377. N. pr. eines Mannes, den Viçvaksena dem kinderlosen Gaṇḍûsha zuführte, Hariv. 1940. N. pr. eines Nâgarâǵa Vjutp. 85. — 3) m. oder n. *ein best. Metrum, 4 Mal* – – ⏑ Colebr. Misc. Ess. II, 158 (III, 5). — 4) f. ई a) *Puppe* H. an. Med. = शारिशृङ्खला (s. d.) Trik. 2,10,18; vgl. पञ्चनी, पञ्चमी, पञ्चारी. — b) *eine Art Gesang* H. an. Med. — Das Wort wird wohl पञ्चन् *fünf* enthalten. Vgl. पाञ्चाल, पाञ्चालायन, पाञ्चालि. पाञ्चाल्य.

पञ्चालक (vom vorherg.) 1) adj. *zu den* Pańkâla *in Beziehung stehend:* राजन् *ein Fürst der* P. MBh. 5,7504; wohl nur fehlerhaft für पा°. — 2) m. pl. *die* Pańkâla Bhâg. P. 9,22,3. — 3) m. *ein best. giftiges Insect* Suçr. 2,288,3. — 4) f. °लिका a) *Puppe* Bhar. zu AK. 2,10,29. Trik. 3,3,30. Med. k. 197. — b) *eine Art Gesang* Trik. Med. — Vgl. पञ्चाली, पाञ्चाली.

पञ्चालचण्ड (प° + च°) m. N. pr. eines Lehrers Ind. St. 1,391.

पञ्चालपद्वृत्ति (प° + पद् - वृ°) f. Bez. *einer best. lautlichen Erscheinung* Ind. St. 4,231.

1. पञ्चावट = 1. पञ्चवट 1. Hâr. 48.

2. पञ्चावट = 2. पञ्चवट 1: जगाम पञ्चावटमाश्रमम् R. 3,20,37. fg.

पञ्चावत्त (पञ्चन् + अवत्त) adj. *fünffach getheilt* Çat. Br. 1,7,2,8. 8,1, 12. 11,7,4,4. Kâtj. Çr. 3,4,6. Gobh. 1,8,4. Davon nom. abstr. °ता f. Schol. zu Kâtj. Çr. 494,24. °त्व n. 344,3.

पञ्चावत्तिन् (von पञ्चावत्त) adj. *derjenige, welcher die Fünftheilung*

hat, übt Gobh. 1,8,9. 14. Âçv. Gṛhj. 1,10. Schol. zu Kâtj. Çr. 155,11. 157,3.

पञ्चावत्तीय (wie eben) adj. *nach Art der Fünftheilung behandelt:* म्राज्य TBr. 1,7,1,5.

पञ्चावयव (पञ्चन् + म्रव°) adj. *fünfgliederig:* वाक्य (*Schlussform*) Tarkas. 32.

पञ्चावस्थ (पञ्चन् + म्रवस्था) m. *Leichnam* (*im Zustande der fünf Elemente befindlich*) Trik. 2,8,61.

पञ्चावि (पञ्चन् + म्रवि) adj. f. पञ्चावी *fünf Lammzeiten d. h. fünfmal sechs Monate zählend* VS. 18,26 (पञ्चाविः!). 21,14. 24,12. 28,26.

पञ्चाविक (पञ्चन् + म्राविक) n. *die fünf Dinge vom Schafe* (vgl. पञ्चगव्य, पञ्चाज) Suçr. 2,420,7.

पञ्चाश (von पञ्चाशत्) adj. 1) *der 50ste* MBh. 1—8 und R. in den Unterschrr. der Adhjâja und Sarga. — 2) *mit 50 verbunden:* °शं शतम् *150*, °शं सहस्रम् *1050*; vgl. P. 5,2,46.

पञ्चाशक 1) adj. = पञ्चाशत् *fünfzig:* °कैः श्लोकैः Vârâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 62, *a*, 36. — 2) f. °शिका *eine Zusammenstellung von fünfzig:* श्लोक° Kaurap. am Ende in der Unterschr.; vgl. चौर°, षट्पञ्चाशिका.

पञ्चाशच्छस् (vom folg.) adj. *zu je fünfzig* Âçv. Gṛhj. 9,2.

पञ्चाशत् (पञ्चन् + दशत्; vgl. विंशति, त्रिंशत्, चत्वारिंशत्) f. *fünfzig* P. 5,1,59. Siddh. K. 247, *b*, 3. AV. 5,15,5. 6,25,1. तिस्रः पञ्चाशतः ṚV. 1,133,4. म्रा पञ्चाशता (वाह्नि) 2,18,5. 4,16,13. ये मे पञ्चाशतं ददुरश्वानाम् 5,18,5. Ait. Br. 7,18. Çat. Br. 10,2,4,8. M. 8,297. 322. R. 5,6,19. 20. °शतेभूणाम् MBh. 6,5421. 7,1377. °शतं कन्याः 1,3133. शरैः °शता 6,5423. R. 1,23,15. 16. 67,4. Sâṁkhjak. 46. Râga-Tar. 2,142. Bhâg. P. 9,6,43. मार्गणैः °शद्भिः MBh. 7,652. N. 26,2. Schol. in der Einl. zu Kaurap. °शत् die Stelle des acc. vertretend: पञ्चाशद्ब्राह्मणो दण्ड्यः M. 8,268. मुखं योजनपञ्चाशत्क्रमेयम् R. 5,1,45. Kathâs. 44,77. म्रर्ध° *fünfundzwanzig* M. 8,268. एकोन° *neunundvierzig* Mârk. P. 23,52.

पञ्चाशति f. dass.: दीनाराणां दशशती पञ्चाशत्यधिकाभवत् Râga-Tar. 5,71. — Vgl. त्रिंशति.

पञ्चाशत्क (von पञ्चाशत्) adj. f. म्रा *fünfzigjährig* Kâm. Nîtis. 7,44.

पञ्चाशत्तम (wie eben) adj. *der 50ste* MBh. 9—14 und Hariv. in den Unterschrr. der Adhjâja. °वर्ष Schol. zu Kâtj. Çr. 293,3.

पञ्चाशद्धा (wie eben) adv. *in 50 Theile:* एकोन° *in 49 Theile* R. Gorr. 1,48,1.

पञ्चाशद्भाग (पञ्चाशत् + भाग) m. *der 50ste Theil* M. 7,130.

पञ्चाशिका s. u. पञ्चाशक.

पञ्चाशीत (vom folg.) adj. *der 85ste* MBh. 1. 3. 5—8. 12—14 und Hariv. in den Unterschrr. der Adhjâja.

पञ्चाशीति (पञ्चन् + म्रशीति) f. *fünfundachtzig* MBh. in den Unterschrr. der 185sten Adhjâja.

पञ्चाशीतितम (vom vorherg.) adj. *der 85ste* R. 2. 5. 6 in den Unterschrr. der Sarga.

पञ्चास्य (पञ्चन् + म्रास्य) 1) adj. f. म्रा *a*) *fünfgesichtig, fünfköpfig:* दानव Hariv. 12753. von Schlangen MBh. 7,1565. 5952. 8,2545. Hariv. 2685. 3657. R. 3,74,22. 5,47,23. — *b*) *fünfspitzig*, von Pfeilen: कर्णः पञ्चास्य(न्) चिक्षेप बाणान् MBh. 7,1710. — 2) m. *Löwe* AK. 2,5,1. H. 1284. Dharmaviv. 7 in Haeb. Anth. 508. — Vgl. पञ्चमुख.

1. पञ्चाह (पञ्चन् + म्रहन्) m. *ein Zeitraum von fünf Tagen:* °हेन Kathâs. 41,26.

2. पञ्चाह (wie eben) 1) adj. *fünftägig.* — 2) m. *ein* Soma-*Opfer mit fünf* Sutjâ-*Tagen* Çat. Br. 12,2,2,12. Pañkav. Br. 21,13,9. Kâtj. Çr. 23,4,1. 4. 5,2. Lâṭj. 10,4,1. fgg.

पञ्चाहिक (von पञ्चाह *fünf Tage*) adj. *fünf* (*Feier-*) *Tage enthaltend* Schol. zu Kâtj. Çr. 465,2 v. u. 553,24.

पञ्चिका s. u. पञ्चक.

पञ्चिन् (von पञ्चन्) adj. *fünftheilig:* एतं पञ्चिन्यै जनतायै कृत्विनो गच्छन्ति Ait. Br. 3,31. स्तोम Lâṭj. 6,6,14. *mit diesem* Stoma *versehen* 8,5,23. 25.

पञ्चीकर् (von पञ्चन् + 1. कर्) *zu fünf machen; machen, dass Etwas alle fünf Elemente enthält:* °कृत Vedântas. (Allah.) No. 68. 70. म्र° 42. Davon nom. act. °करण n. 68. 69. °वार्त्तिक Verz. d. P. H. No. 99.

पञ्चेध्मीय (von पञ्चन् + इध्म) adj. *wobei fünf Feuerbrände angewandt werden:* रात्रौ निशायां पञ्चेध्मीयेन यजेत Âpastamba beim Schol. zu TS. S. 93, 7.

पञ्चेन्द्र adj. = पञ्चेन्द्राण्यो देवतास्य Schol. zu P. 4,2,49 und 4,1,58, Vârtt. 2.

पञ्चेन्द्रिय (पञ्चन् + इन्द्रिय) adj. *fünf Sinnesorgane habend* H. 22. MBh. 5,1047 = 12,8782.

पञ्चेषु (पञ्चन् + इषु) m. *der Liebesgott* (*der Fünfpfeilige*) Trik. 1,1,37. H. 16. Halâj. 1,32. Bhartṛ. 1,61. Spr. 866. Sâh. D. 42,17.

पञ्चौदन (पञ्चन् + म्रोदन) adj. *mit dem fünffachen Mus zugerichtet* (nämlich म्रज): पञ्चौदनं पञ्चभिरङ्गुलिभिर्दर्व्योद्धर पञ्चधैतमोदनम् AV. 4,14,7. 9,5,8. fgg.; vgl. म्रजं च पचत पञ्च चौदनान् 37. — Vgl. पाञ्चौदनिक.

पञ्क्षीक्लिल m. N. pr. eines Mannes Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,544,4.

पञ्ज् eine Sautra-Wurzel in der Bed. म्रावरण (wegen पञ्जर).

पञ्जक m. N. pr. eines Mannes Râga-Tar. 8,570.

पञ्जर gaṇa संकाशादि zu P. 4,2,80. n. AK. 3,6,3,31. Siddh. K. 249, *b*, 1. 1) n. *Käfig, Gitterbehälter* Bhar. zu AK. ÇKDr. ते बद्धाः शरजालेन शकुन्ता इव पञ्जरे MBh. 3,14990. काकं पञ्जरे बद्ध्वा 12,3061. पञ्जरान्तरसंचारी शकुन्त इव 14,2233. Hariv. 10268. R. 2,63,5. 5,15,35. Ragh. 5,74. Vikr. 41. Megh. 83. Pañkat. III, 144. Vet. in LA. 20,10. Çuk. ebend. 38,15. 39,20. Suçr. 1,344,3. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,504, Çl. 12. Uneig.: नाराचपञ्जराणि Kathâs. 18,14. शयानं शरपञ्जरे Bhâg. P. 1,9,25. इषुबद्धपञ्जराद्विनिर्गतः 8,11,26. भुजपञ्जरमध्यवर्तिन् Pañkat. I. 224. म्रर्ध° 427. Ausnahmsweise in comp. mit *dem was gefangen gehalten wird:* चरण° Bhâg. P. 5,2,10. — 2) *Gerippe, Skelet*, n. Bhar. zu AK. (*die Rippen* Colebr. und Wils. nach ders. Aut.). m. Gaṭâdh. im ÇKDr.; vgl. म्रस्थि° und पिशितपङ्कावनद्धास्थिपञ्जरमयी (नारी) Prab. 71,1. — 3) m. *Körper* Trik. 2,6,19. — 4) m. *das* Kalijuga. — 5) m. *eine an Kühen stattfindende Reinigungsceremonie* (गवां नीराजनाविधि) Sârasvatâbhidhâna im ÇKDr. — 6) n. wohl *bestimmte Gebete und Formeln, mit denen man eine Gottheit gleichsam gefangen hält:* वैष्णवं पञ्जरम् Vâmana-P. in Verz. d. Oxf. H. 46, *b*, Kap. 17. विष्णुपञ्जरस्तोत्र Verz. d. Pet. H. No. 42. — Vgl. पाञ्जर्य.

पञ्जरक (von पञ्जर) 1) m. oder n. *Käfig:* (कपोतिकाम्) पञ्जरके ऽक्षिपत् MBh. 12, 5484. Pañkat. III, 143. 192, 6. — 2) f. पञ्जरिका wohl = पञ्जर 6: द्वादशपञ्जरिकास्तोत्र Verz. d. Pet. H. No. 60.

पञ्जराखेट (पञ्जर + आखेट) m. *ein zum Fischfang dienender durchbrochener Korb* Trik. 1,2, 15.

पञ्जल m. *ein best. Knollengewächs* (कोलकन्द) Rågan. im ÇKDr.

पञ्जि und पञ्जी f. 1) *eine Rolle zum Aufwickeln von Garn* Çabdam. im ÇKDr. — 2) *Almanach, Kalender:* दैवज्ञवक्त्रेण शृणोति पञ्जीं शत्रुक्षयं याति शशीव कृष्णे। इति दैवज्ञाः। ÇKDr. — 3) viell. *Register* (ग्रन्थविशेष ÇKDr.): प्रणम्य विघ्नेश्वरपादमादौ सरस्वतीं तां कुलदेवतां च। शिशुप्रबोधाय कुलस्य पञ्जी विविच्यते श्रीयुतमिश्रकेण। इति ध्रुवानन्दमिश्रः। ÇKDr.

पञ्जिका (vom vorherg.) f. AK. 3,6,4,7. 1) *eine Rolle zum Aufwickeln von Garn* Hâr. 213. — 2) *ein Commentar, der jedes Wort erklärt und zerlegt,* Bhar. zu AK. ÇKDr. H. 256. Verz. d. Oxf. H. N. 415. 416. उपलेख° Verz. d. B. H. No. 42. कातन्त्रवृत्ति° (ungenau कातन्त्र° Colebr. Misc. Ess. II, 45; schlechtweg पञ्जिका genannt in der Praudhamanoramâ Ind. St. 4,173) Verz. d. Oxf. H. No. 377. °प्रदीप ebend. 176, *a*, 4. Colebr. Misc. Ess. II, 49. — 3) *Almanach, Kalender* Bhar. zu AK. ÇKDr. — 4) *ein Buch, in welches die Einnahmen und Ausgaben eingetragen werden,* Bhar. zu AK. ÇKDr. — 5) *das vom Todtenrichter* Jama *geführte Register über die Thaten der Menschen* Trik. 1,1,73. — Fehlerhaft für पञ्चिका Colebr. Misc. Ess. I, 36. 83.

पञ्जिकाकारक (प° + 1. का°) m. *Schreiber* Gatâdh. bei Wils. पञ्जिकारक ÇKDr. nach ders. Aut. Nach ÇKDr. und Wils. beide Formen auch *Kalendermacher.*

पञ्जीकार (प° + 1. कार) m. *Schreiber* Trik. 2,10,2. auch *Kalendermacher* Wils.

पट्, (पटति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 9,9), पाटयति (*sprechen* oder *leuchten* Dhâtup. 33,79) *spalten, aufschlitzen, zerreissen, aufreissen:* काष्ठान्यपाटयत् MBh. 3,16747. पाटितानां काष्ठवत् Hariv. 5597. Kathâs. 28,157. Pañkat. 10,7.9. (नगरम्) मध्येन पाटयामास क्रकचो दार्विवोच्छ्रितम् MBh. 3,882. शूले वा तिष्ठतामिष पाट्यतां क्रकचेन वा Mṛkkh. 176,2. भित्तिषु मया निशि पाटितासु 47,16. Râǵa-Tar. 5,92. द्विधा Suçr. 1,56,14. 101,4. कुक्षिम् 279,9. 2,90,4. 340,10. Râǵa-Tar. 5,439. fg. Kathâs. 26, 222. fg. स्वमङ्गं पाटयामास स्वयं दन्तनखक्षतैः 20,121. 29,86. MBh. 6,1781. Dev. 6,13. पाटितललाट Pañkat. 217.22. (भुजंगम्) मुखतः पाटयामास शस्त्रेण निशितेन MBh. 3,2389. पाट्यमानो वज्रेण गर्भः Hariv. 249. 4316. fg. R. 4, 8,12. Râǵa-Tar. 5,2. Bhâg. P. 6,18,62. पाटितजिह्व Kathâs. 22,200. पाटयित्वा स्वहस्तेन स्वोत्तरीयम् 20,155. fg. Vid. 182. Râǵa-Tar. 3,527. दृत्वर्णां पाटयेल्लेख्यम् Jâǵñ. 2,94 (St. *zerreissen lassen*). दर्भपाटिततलेन पाणिना Ragh. 11,31. Kathâs. 13,43. जलदान्यपाटयन्निव MBh. 3,1716. तमः Hariv. 9744. Daçak. in Benf. Chr. 187,18. पाटितानि — सिंहनादेन महता हृदयानि मनांसि च Hariv. 12866. *ausreissen:* चक्षुरेकमपाटयत् Kathâs. 28,21. Fur das med. haben wir nur die Stelle: त्वचं पाटयिष्ये विविधैः कङ्कपत्त्रिभिः MBh. 14,853. pass. पाट्यते *sich spalten* Suçr. 2, 464, 16. पाटित = भिन्न = दारित H. 1488. — पट्, पटयति (ग्रन्थे oder वेष्टने wegen पट) Dhâtup. 35,5.

— अव (पाटयति) *zerspalten* Suçr. 1,32,12. pass. °पाट्यते *sich spalten*

297,2. — Vgl. अवपाटिका.

— आ (पाटयति) *spalten* Suçr. 2,22,19.

— उद् (पाटयति) *abspalten, abschlitzen, abreissen:* फलकम् Çâñkh. Çr. 17,1,2.3. Suçr. 1,56,15. दन्तैर्नोत्पाटयेन्नखान् M. 4,69. *aufreissen, aufschlitzen:* शर्करोत्पाटिताङ्गक Râǵa-Tar. 5,432. पेटाम् so v. a. *öffnen* Pañkat. 222,5. pass. *sich spalten* Suçr. 2,313,9. 310,5. — *ausreissen, von seinem Platze fortreissen:* उत्पाट्य दोर्भ्यां द्रुमम् MBh. 1,7076. 3,11121. 12377. धार्तराष्ट्रं वनम् 4,1983. Hariv. 6623. 6983. 7464. R. 6,26,48. 30, 20. 83,53. Ragh. 15,19. सकाननवनं गिरिम् Hariv. 3920. 3923. 3925. 8997. R. 6,32,18. 83,30. Kumâras. 2,43. Bhâg. P. 8,6,33. H. 1480. स्तम्भं सभायाः Hariv. 6755. Râǵa-Tar. 4,327. स्वतेजसोत्पाटितलोकशल्यः Bhâg. P. 4,16,27. कीलकम् Pañkat. 10,11 (ed. orn. 6,6). केशान् R. 3,57,25. अक्षिणी Bhâg. P. 5,26,35. Pañkat. 72,12. चकर्ष दोर्भ्यामुत्पाट्य भीमो मल्लम् *von seinem Platze fortreissen* MBh. 4,359. त्वामनुत्पाट्य मूलतः *von Grund aus vernichten* R. 6,88,19. Râǵa-Tar. 4,140. तिमिम् 503. *verscheuchen, entfernen:* राक्षसराजस्य भयमुत्पाटयाम्यहम् R. 6,37,87. रुषम् Râǵa-Tar. 1,297. राज्यात् *von der Herrschaft —, von der Regierung entfernen, entthronen* Râǵa-Tar. 5,298. auch ohne राज्यात् dass. 4,400. 5,279. 291 (vgl. उत्पाटन 255. 292). Bei Troyer häufig ठ st. ट gedruckt. — Vgl. उत्पट, उत्पल, उत्पाट fgg.

— समुद् (पाटयति) *ausreissen:* शिंशपाम् R. 5,39,23. महागिरिम् Hariv. 12181. R. 6,36,11. यूपान् MBh. 12,10242. चक्रं च दत्तवान्कृष्णः समुत्पाट्य स्वचक्रतः Dev. 2,20. fg. *ausziehen, abreissen:* तस्य समुत्पाट्य पुनः स्त्रीवेशम् Kathâs. 7,84. *von der Regierung ausschliessen, entthronen* Râǵa-Tar. 5,286. 297.

— विनि *zerspalten:* चक्रेण नक्रवदनं विनिपाट्य Bhâg. P. 2,7,16.

— वि (पाटयति) *zerspalten, zerreissen:* कदलीस्तम्भम् MBh. 12,591. 8,2885. केतकवर्हं नखाग्रैः Ragh. 6,17. विपाटिताभ्यामोष्ठाभ्याम् Hariv. 4310. उदरम् Kathâs. 26,183. 218. गर्भम् 255. Bhâg. P. 8,3,33. माम् 4,17, 21. 8,11,35. कुक्षाः MBh. 6,4392. 8,755. *ausreissen, entwurzeln:* वात्यावेगविपाटितं विटपिनम् Râǵa-Tar. 5,477. *zerreissen* so v. a. *vernichten, zerstören:* सहस्रखण्डं स्वकृतं सूत्रम् — शौनकेन विपाटितम् Shadguruçishja bei Müller, SL. 238, 3. viell. *aufschliessen* in übertr. Bed.: विपाटितारिष्ट *das Glück* Râǵa-Tar. 3,482.

पट m. (Vop. 26,30), f. (ई gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41) und n. AK. 3,6, 3,42, v. l. 1) *gewebtes Zeug, ein Stück Zeug, Gewand, Laken;* m. n. AK. 2,6,3,17. Med. ṭ. 19. m. (nur dieses zu belegen) H. 667. Halâj. 2,393. पटं वयन्त्यौ तस्मिंस्तन्त्रे MBh. 1,806. ततः सा पटमादाय कृत्वा बहुगुणं तदा। बबन्ध नेत्रे स्वे 4376. पादाववच्छाद्य पटान्तेन 5421. 3,2310. fg. 9958. पटेनाग्निं प्रज्वलितम् 5,4380. 6,2599. पटान्तमाधाय मुखे Hariv. 7099. अवेष्टयन्त लाङ्गूलं जीर्णैः कार्पासिकैः पटैः R. 5,49,5 (vgl. 56,138, wo पटैः st. पटैः steht). Tattvas. 22. Kap. 1,10. Suçr. 1,170,8. Mṛkkh. 33,14. fgg. 76,8. 17. 91, 7. Bhartṛ. 3,24. Çâk. 69,11. Varâh. Bṛh. 26 (25), 32. Kathâs. 12,160. 162. 26,78. fg. Som. Nal. 104. Amar. 37. Râǵa-Tar. 1,295. 299. 5,429. 6, 102. Bhâg. P. 1,9,30. 4,19,25. 6,3,12. Mârk. P. 8,177. Pañkat. 1,39. 60, 23. 132,24. Hit. 80,15. Çiç. 4,52. Sâh. D. 47,6. Dhûrtas. 70,4. Schol. zu Ǵaim. 1,21. Schol. zu Kâtj. Çr. 660, 1 v. u. Lalit. ed. Calc. 297,8. कटी° Râǵa-Tar. 5,419. °चौर Halâj. 2,185. am Ende eines adj. comp. f.

ग्रा Bhâg. P. 6,13,12. रक्तपटीकृत *verwandelt in Einen, der ein rothes Gewand trägt*, Pańkat. IV, 36. Vgl. ग्रानन्द°, ऊर्णा°, कन्ता°, काण्ड°, कु°, घस्र° (auch Ragh. 9,34. am Ende eines adj. comp. f. ग्रा Râǵa-Tar. 4,535), प्रच्छादन°, मुख°, वक्त्र°. — 2) = पट्ट *Tafel, Platte* (auf die ein Gemalde, eine Urkunde aufgetragen wird); m. n. = चित्रपट Med. (प्रकृाः) स्ववर्णोवा पटे लेख्याः Jâǵń. 1, 297. दत्त्वा भूमिं निबन्धं वा कृत्वा लेख्यं तु कारयेत् — पटे (v. l. पट्टे) वा ताम्रपट्टे वा 317. fg. Stenzler an beiden Stellen: *ein Stück Zeug*. कुरुपाण्डवसेने ते हस्त्यश्वरथसंकुले । प्रशुशुभाते रणे ऽतीव पटे (loc.) चित्रगते इव ॥ MBh. 6, 1662. पटे चित्रमिवार्पितम् 7, 1044. 13, 7692. महति चित्रन्यस्तं पटे यथा 9, 43. चित्रं पटगतं यथा 15, 887. ग्रलिखत्स महादेवीं योगनन्दं च तं पटे Kathâs. 5, 29. Vgl. चित्र° (= चित्रपट्ट), गोत्र°, नान्दी°. — 3) m. N. eines Baumes (s. पियाल) AK. 2,4,2,15. Med. Vgl. चाप°, धनुः°. — 4) m. *ein best. Vogel* Lalit. ed. Calc. 398,8. पड und पडु in den Hdschrr. von Foucaux; im Tibetischen steht unübersetzt पतकुत्त st. पटक्रौञ्च, so dass hier aus zwei Vögeln einer geworden ist; vgl. Lalit. 301 in der N. — 5) = पुरस्कृतः Viçva im ÇKDr. *any thing well made or polished* Wils. in der 2ten Aufl., *agreement* in der 1sten Aufl. — 6) f. ई a) *eine besondere Art Zeug* Çabdar. im ÇKDr. — b) *Vorhang* (auf dem Theater) Trik. 2, 6, 35. पटीक्षेपो न कर्तव्य ग्रार्तराजप्रवेशयोः Bhar. beim Schol. zu Çâk. 46, 18; vgl. ग्रपटी, ग्रपटीक्षेप. — 7) n. = पटल *Dach* Bhar. zu AK. 2,2,14. ÇKDr. — 8) पट (als Suffix angesehen) am Ende eines comp. = विस्तार P. 5, 2, 29, Vârtt. 5. ग्रविपटः Sch. — ग्रलंपट, welches wir in ग्रलम् + पट zerlegt haben, ist zu streichen, da a. a. O. लिम्पट gelesen wird. पटी s. u. पटि.

पटक m. 1) *Baumwollenzeug* Vjutp. 212. — 2) *Lager* (शिबिर) Çabdam. im ÇKDr. = ग्रामार्ध H. 962, v. l. für पाटक.

पटकार (पट + 1. कार) m. *Weber* Çabdârthak. bei Wils. Nach ÇKDr. und Wils. auch *Maler*.

पटकुटी (पट + कु°) f. *Zelt* H. 681. Halâj. 2, 296. *Filzzelt* Vjutp. 131.

पटच्चर 1) m. a) *Dieb, Räuber*; = पाटच्चर Bhar. zu AK. 2,10,25. ÇKDr. °निहन्ता च कारुषाधिपतिस्तथा MBh. 1,6996. 7,1010. — b) pl. N. pr. eines Volkes gaṇa पलद्यादि zu P. 4,2,110. शूरसेना भद्रकारा बोधाः शाल्वाः पटच्चराः MBh. 2, 590. 1108. 4, 11. 6, 2081. — 2) n. *ein abgetragenes Kleid* AK. 2,6,2,16. Trik. 2,6,33. H. 678. Halâj. 2, 395.

पटत् onomatop. P. 6,1,98, Sch. पटिति (= पटत् इति) ebend. (vgl. Siddh. K. zu P. 5,4.57). पटत्पटदिति, पटत्पटेति, पटत्पटिति 99, Sch. पटपटाकरोति, °भवति, °स्यात् 5,4,57, Sch. 6,1,100, Sch. °कृत्य 1,4,61, Sch. पटपटायति 8,1,12, Vârtt. 6, Sch. °ति und °ते P. 3,1,13, Sch. Vgl. zu den verschiedenen Formen auch Vop. 7,88. 21, 9; hier noch die verbale Form पटपटाति.

पैटत्ककन्थ (पटत्क wohl N. pr. + कन्था) n. N. pr. einer Stadt gaṇa चिह्णादि zu P. 6,2,125.

पटभात Daçak. 71,4. nach dem Schol. m. = प्रेक्षणासाधन *ein Instrument zum Sehen*.

पटभेदन n. = पुटभेदन Lois. zu AK. 2,2,1.

पटमण्डप (पट + म°) m. *Zelt* Çabdak. im ÇKDr. Ragh. 5,73.

पटमय (von पट) n. (sc. गृह) dass. Trik. 2,6,34.

पटय्, °यति denom. von पटु P. 1,1,57, Sch.

पटर gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. °री f. ebend. 1) m. oder n. oxyt. *Streifen* (des Sonnenlichts): ग्रर्वाङ् सुवर्णैः पटरैर्वि भाति AV. 13,3,16. — 2) m. N. der dritten unter den sieben Sonnen Taitt. Âr. 1,7,1. 3. 16,1. पटल VP. 632, N. 6. — 3) adj. als Bein. des Varuṇa: पटरो विक्लिधः पिङ्गः । एतद्वरुणलक्षणम् Taitt. Âr. 1,1,3. पटरो वस्त्रसदृशश्चर्मविशेषो ऽस्यास्तीति पटरः Sâj.

पटरक m. *eine best. Pflanze*, = गुन्द्र Râǵan. im ÇKDr.

पटल Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 106. m. n. Trik. 3,5,12. 1) n. *Dach* AK. 2,2,14. 3,4,26,203. H. 1010. an. 3, 661. Med. l. 104. fg. Hâr. 152. Viçva bei Uǵǵval. गृहपटले Varâh. Bṛh. S. 44(43), 8. दर्भे मुच्चत्पटलपटलं वीतनिद्रो मयूरः ad Çâk. 78. °प्रान्त AK. 2,2,14. पटलान्त Halâj. 2, 148. Nach Bhar. zu AK. und H. 1010, v. l. auch पटली f. — 2) n. *Hülle, Decke, Schleier*: ग्रहो विघटितं तिमिरपटलम् Prab. 116, 15. गलिततमःपटलांशुक Sâh. D. 62, 4. विकल्प° Çântiç. 4, 21. विस्रस्तमोहपटला adj. Bhâg. P. 3,33,1. ग्रविद्यापटलं विभित्सवः 14, 26. Spr. 36, v. l. Hierher viell. auch MBh. 4, 1011. Häufig in comp. mit einem Worte, das *Wolke* bedeutet, MBh. 3, 14222. Hariv. 3939. 4998. 13820. Bhartṛ. 1, 43. जलधरपटलं ज्ञानताराधिपस्य 70. Pańkat. I, 375 = V, 29. नीलपटैरिव जलदपटलैरावृते (so hat die v. l. st. जलपटलैरावृते) नभस्तले Hit. 80, 15. Git. 2, 6. Spr. 806. पटलैर्नवनीरदानाम् Çiç. 4, 52. ग्रभ्रपटली (die v. l. °पटल) Bhartṛ. 3, 36. An vielen Stellen würde *Wolkenmasse* (vgl. 7) besser als *Wolkendecke* passen. — 3) n. *Membran* (am Auge) Suçr. 2, 358, 10. 303, 11. 18. 315, 10. fgg. — 4) m. *krankhafte Hülle auf dem Auge, Staar* oder dergl. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 106. Suçr. 2, 277, 4. n. = नेत्ररुज्, नेत्ररोग, दृग्रोग AK. 3, 4, 26, 203. H. an. Med. Viçva a. a. O. Vgl. नील°. — 5) n. *Korb* H. an. Med. Viçva a. a. O. — 6) m. n. *Abschnitt, Abtheilung in einem Buche* Trik. 3, 2, 24 (masc.). इति नु पूर्वं पटलम् ग्रथोत्तरम् Ait. Br. 1, 21. 22. Âçv. Çr. 4, 6. 7. Çâńkh. Çr. 11, 9, 20. 13, 21, 2. Bez. *der Abtheilungen* im ṚV. Prât. (4, 7. 6, 4) und andern Werken. Verz. d. B. H. 72, 2. 92 (46). m. Verz. d. Oxf. H. No. 145 (am Anf. und 90, *a*, 29). No. 148; vgl. u. गौड 1, d. Nach Çabdar. im ÇKDr. und bei Wils. m. f. (ग्रा Wils.) = ग्रन्थ. — 7) n. (nach AK. und Med. auch f.) *Klumpen, Masse, Menge* (sg. und pl.) AK. 3, 4, 26, 203. H. 1411. H. an. Med. Halâj. 4, 2. Viçva a. a. O. कोषाढ्यपटलं यस्य कोषवृद्धिकरैर्नरैः । ग्रासिस्तुष्टिश्च सततं चीयते स नृपोत्तमः ॥ MBh. 12, 4249. छत्राकारं तु पटलं सरघाः — ये कुर्वन्ति Râǵan. (s. u. छात्त्रक 2.). सरघाव्याप्तैः क्षौद्रपटलैः Ragh. 4, 63. मुक्ता° 13, 17. तनुवस्त्रपटलावनद्धेन प्रङ्गेण Suçr. 1, 40, 6. धूलि°, पांशु°, रजः° Kull. zu M. 4, 102. Prab. 79, 5. 85, 4. फेनपटलैः 80, 9. तारक° Git. 7, 24. पाटलि° 1, 30. ग्रब्जा° Râǵa-Tar. 3, 529. मयूख° Kaurap. 18. ग्रंशुपटलपाटितधान्तजाल Daçak. in Benf. Chr. 187, 18. Vgl. u. 2 am Ende. — 8) n. *Gefolge* (परिवार, परिच्छद) H. an. Med. Viçva a. a. O. — 9) n. *ein zur Zierde oder als Sectenzeichen mit Farbe aufgetragener Fleck auf der Stirn oder auf andern Theilen des Körpers* (तिलक) H. an. Med. Viçva a. a. O. — 10) m. N. einer der sieben Sonnen am Ende der Welt (vgl. पटर) VP. 632, N. 6. — 11) m. f. = वृत्त *Baum* (v. l. वृन्त *Blatt-, Fruchtstiel*) Çabdar. im ÇKDr. — 12) *the filing of suits* Hall in Journ. of the Am. Or. S. 7, 41. — Vgl. ग्रन्त° (auch Râǵa-Tar. 6, 287).

पटलक (von पटल) *Haufen:* पटलके स्थितमाभरणम् KATHÂS. 43,27.

पटवाप m. *Zelt* TRIK. 2,6,34 fehlerhaft für पटवास, wie man aus dem Inhaltsverzeichniss ersieht.

1. पटवास (पट + वास *Wohnung*) m. *Zelt* ÇABDAR. im ÇKDR.; vgl. पटवाप.

2. पटवास (पट + वास *Kleidung*) m. *Schurz, Unterrock* (शाटी) ÇABDAR. im ÇKDR.

3. पटवास (पट + वास *Wohlgeruch*) m. *wohlriechendes Pulver* (*das in die Kleider gestreut wird*): त्वगुशीरपत्त्रभागैः सूक्ष्मैलार्धेन संयुतश्चूर्णः। पटवासः प्रवरो ऽयं मृगकर्पूरप्रबोधेन ॥ VARÂH. BṚH. S. 76,18 (der Schol. पुटवास). RÂGA-TAR. 4,127. GÎT. 1,35. अगमत्कैतकं रजः। तद्योधवारवाणानामयत्नपटवासताम् RAGH. 4,55. °वासक m. dass. AK. 2,6,3,41. H. 637.

पटवेश्मन् (पट + वे°) n. *Zelt* WILS.

पटव्य adj. von पटु in der Bed. तस्मै हितम् P. 5,1,5, Sch.

पटह m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. SIDDH. K. 251, *b*, 5. 1) m. n. (nur das m. zu belegen) *Trommel, Pauke* AK. 1,1,7,6. 2,8,2,76. 3,4, 1,3. TRIK. 1,1,119. 3,3,82. H. 294. 799. an. 3,768. MED. h. 19. HALÂJ. 1,97. 5,55. MBH. 6,110. R. 4,38,34. 6,19,14. SUÇR. 2,276,9. BHARTṚ. 3, 73. RAGH. 9,71. VARÂH. BṚH. S. 42 (43), 59. PAÑKAT. 20,8. अवादयत्त पटहान् DEV. 2,54. भ्रमय कृत्स्ने ऽत्र पुरे °घोषणाम् KATHÂS. 24,50. भ्रमयामास पटहम् 52. °भ्रमण 26,92. °प्रोद्घोषणा 24,231. सर्वत्र पटहशब्देन घोषणामाज्ञापयामास PAÑKAT. 261,7. ed. orn. 56,8. नगरे पटहो दापितः 6. °घोषक KATHÂS. 26,95. अघोष्यत सर्वत्र पटहानन्तरं वचः 24,54. 232. दत्त्वा पटहघोषणाम् 33,148. घोष्यमाणं सपटहं पुरे तस्मिन्निदं वचः 26,93. VID. 253. वध्य° MṚKKH. 84,2. 172,20. विवाह° 21. कुर्वन्संध्याबलिपटहतां शूलिनः MEGH. 35. Vgl. यशः°. — 2) m. *das Beginnen, Unternehmen* (आरम्भ, समारम्भ) TRIK. 3,3,458. H. an. MED. ÇABDAR. im ÇKDR. — 3) m. *das Beschädigen, Verletzen* (हिंसन) ÇABDAR.

पटाक 1) m. parox. *Vogel* UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 4,14; vgl. पैटाक. — 2) f. आ = पताका H. 750, Sch. ÇABDAR. im ÇKDR.

पटाक्षेप (पट + आक्षेप) m. *das Nichtwegziehen des Vorhangs* (auf dem Theater): प्रविश्य पटाक्षेपेण ÇÂK. 46,18, v. l. 78,14. 85,17. MÂLAV. 56, 17. MṚKKH. 97,25, v. l. Die richtige Lesart wird wohl überall अपटीक्षेपेण sein; vgl. पटाक्षेपो न कर्तव्य आर्तराजप्रवेशयोः BHAR. beim Schol. zu ÇÂK. 46,18.

पटालुका f. *Blutegel* TRIK. 1,2,25. — Vgl. जलुका u. s. w.

पटि f. 1) *eine Art Zeug,* = पटभेद MED. ṭ. 22. पुस्तकच्छादनयोग्यानि पटिकर्पटादीनि बहुमूल्यानि PAÑKAT. 236,25. — 2) = वागुलि MED. Wohl kein Fehler für वाग्गुलि, da पटि auch in dieser Bed. ein f. sein soll; oder ist etwa *eine Betelträgerin* gemeint? — 3) *eine best. Pflanze,* = कुम्भिका MED. — पटी s. u. पट.

पटिका (von पटी) f. *gewebtes Zeug* LILÂV. im ÇKDR.

पटिति s. u. पटत्.

पटिमन् m. nom. abstr. von पटु gaṇa पृथ्वादि zu P. 5,1,122. Schol. zu P. 6,4,155.

पटिष्ठ und पटीयंस् s. u. पटु.

पटीर UṆÂDIS. 4,30. m. *Spielball* (कन्दुक; dagegen कण्टक *Dorn* SIDDH. K.); *der Liebesgott* (auch nach UṆÂDIVṚ. im SAṀKSHIPTAS., aber hier n.!); *Sandelbaum* (auch nach ÇABDAR.) UǴǴVAL.; n. *Catechu* (खदिर n.); *Bauch; was geraubt werden kann* (हरणीय) UṆÂDIVṚ. im SAṀKSHIPTAS. ÇKDR.; *Sieb; Höhe* (तुङ्ग); *Rettig; Feld; Wolke; Bambusmanna* (वेणुसार); *Katarrh* (वातिक) ÇABDAR. im ÇKDR.

पटु UṆÂDIS. 1,19. 1) adj. f. पटु und पट्वी P. 4,1,44, Sch. compar. पटीयंस्, superl. पटिष्ठ; पटु wird mit कृतादि compon. gaṇa श्रेण्यादि zu P. 2,1,59. behält im comp. vor Eigenschaftswörtern seinen Ton gaṇa विस्पष्टादि zu P. 6,2,24. पञ्चपटु, दशपटु = पञ्चभिः (दशभिः) पट्वीभिः क्रीतः P. 1,1,58, Vârtt. 2, Sch. पटुपटु *ziemlich —, recht scharf u. s. w.* ÇÂNTIÇ. 4,16. *scharf, stechend;* = तीक्ष्ण H. 1385. an. 2,94. HALÂJ. 1,40. von Lichtstrahlen: रविरपटुकरावभासी VARÂH. BṚH. S. 31,9. °रुच् SIDDH. K. zu P. 6,3,116. तीक्ष्णः पटुर्दिनकरः करैस्तापयते जगत् R. 6,11,44. *hell* (von Tönen), *hellklingend:* निनद RAGH. 9,73. ṚT. 1,25. रव HARIV. 3554. स्वन VARÂH. BṚH. S. 24,19. घर्मच्छेदात्पटुतरगिरो वन्दिनो नीलकण्ठाः VIKR. 76. मदपटु (adv.) निनदद्भिर्बोधितो राजहंसैः RAGH. 5,75. MEGH. 32. शिखण्डिनां पटुतरं केकाभिराक्रन्दितः (मेघः) MṚKKH. 84,21. °घण्टानाम् MBH. 1,8014. 9,581. रेजे पटुवर्मणी 836. पटह RAGH. 9,71. VARÂH. BṚH. S. 42 (43), 59. *scharf* (vom Geschmack); s. त्रि°. *scharf,* von den Sinnesorganen MEGH. 5. vom Verstande (बुद्धि) VARÂH. BṚH. 1,2. पटुतरविवेक BHARTṚ. 1,98. *heftig, stark, intensiv:* मेघवात HARIV. 3823. धारासार VIKR. 70. पटुतरवनदाह ṚT. 1,22. °चाटुशतैः GÎT. 2,12. पटिष्ठवचन (प्रभु) *dem das Reden sehr geläufig ist* ÇATR. 10,92. *rührig, geschickt, gewandt, schlau;* = दक्ष, चतुर, विशारद, अमन्द, धूर्त AK. 2,10,19. 3,4, 9,42. TRIK. 3,1,14. H. 343. 384. H. an. MED. UǴǴVAL. पटुः सुवचनो निपुणो कलासु VARÂH. BṚH. 13,7. RAGH. 9,46. mit einem im loc. gedachten subst. compon. gaṇa शौण्डादि zu P. 2,1,40. हेषित° HARIV. 3716. रण° 13024. क्रिया° (नेत्र) SUÇR. 2,354,14. वाक्° KÂN. 106. प्रवचन° BHARTṚ. 2,48. वचन° PAÑKAT. 24,20. माया° HIT. II, 154. अप्रशम° ÇIÇ. 4,62. PRAB. 5,10. DHÛRTAS. 68,3. ग्रन्थिप्रभेदपटीयसी Spr. 188. नागो मदपटुः so v. a. *zur Brunst geneigt* MBH. 12,4299; vgl. चाटु°. Die Lexicographen kennen noch folgg. Bedeutungen: *gesund* AK. 3,4,9,42. H. 474. H. an. MED. = स्फुट H. an. *beredt* UǴǴVAL.; vgl. COLEBR. und LOIS. zu AK. 3,1,35. *rauh, hart* (निष्ठुर) ǴAṬÂDH. im ÇKDR. — 2) m. *Trichosanthes dioeca Roxb.* AK. 2,4,5,20. H. an. MED.; vgl. पटोल. — 3) m. *das Blatt der Trichosanthes dioeca* VIÇVA im ÇKDR. — 4) m. *Momordica Charantia Lin.* (काण्डीर und कारवेल्ल, die hier als von einander verschiedene Pflanzen aufgeführt werden) RÂǴAN. im ÇKDR. — 5) m. *ein best. Parfum* (चोरक) RÂǴAN. — 6) *Pilz,* m. H. an. n. MED. — 7) n. *Salz* H. an. MED. *pulverisirtes Salz* (पांशुलवण) RATNAM. im ÇKDR. — 8) m. N. pr. eines Mannes: पटोश्छात्त्राः P. 4,2,119. Sch. PRAVARÂDHJ. in Verz. d. B. H. 58,15 (पट die Hdschr.); vgl. पाटव. — 9) m. pl. N. pr. eines Volkes MÂRK. P. 57,54.

पटुक m. = पटु = पटोल *Trichosanthes dioeca Roxb.* ÇABDAR. im ÇKDR.

पटुज्ञातीय (पटु + ज्ञा°) adj. *ziemlich geschickt, recht gewandt u. s. w.* P. 5,3,69, Sch. 6,1,217, Sch. DAÇAK. 182, 1 v. u.

पटुता s. वाक्पटुता.

पटुतृणक (पटु + तृ°) n. *eine scharfschmeckende Grasart* (लवणतृण) RÂǴAN. im ÇKDR.

पटुत्व (von पटु) n. *Schärfe* (des Gesichts): आन्ध्यमान्द्यपटुत्वेषु नेत्रधर्मेषु

BÂLAR. 3. *Gewandtheit, Geschicklichkeit, Schlauheit* HIT. I,92. स्त्रीणामशिक्षितपटुत्वम् ÇÂK. 118.

पटुपत्त्रिका (पटु *scharf* + पत्त्र *Blatt*) f. *eine best. Staude,* = क्षुद्रचञ्चु RÂGAN. im ÇKDR.

पटुपर्णिका (पटु *scharf* + पर्ण *Blatt*) f. *eine best. Pflanze,* = क्षीरिणी RÂGAN. im ÇKDR.

पटुपर्णी (wie eben) f. nach AINSLIE 2,436 *Bryonia grandis Lin., eine Curbitacee,* AK. 2,4,5,3.

पटुमत् (von पटु) m. N. pr. eines Fürsten VP. 472 (im Ind. पटु°, im Texte पतु°). पतुमावि (!) VÂJU-P. ebend. N. 47.

पटुमित्र (पटु + मित्र) m. N. pr. eines Fürsten VP. 478.

पटुश m. N. pr. eines Râkshasa MBH. 3,16372.

पटुस m. N. pr. eines Fürsten HARIV. 6585. fg. 6642. Eine Hdschr. soll nach LANGLOIS प्रघस lesen.

पटोटज (पट + उटज) n. = छत्त्राक (m.) ÇABDAR. im ÇKDR. *Sonnenschein* WILS. nach ders. Aut. in der 1ten Aufl., *Zelt* (dieses wohl das richtige) in der 2ten Aufl.

पटोल UṆÂDIS. 1,67. 1) = पटु *Trichosanthes dioeca Roxb., eine Gurkenart; m. die Pflanze, n. die Frucht.* AK. 2,4,5,20. TRIK. 2,4,22. MED. l. 106. UǴǴVAL. SUÇR. 1,137,11. 140,5. 221,18. 228,20. 2,174,18. 343,1. पित्तं यदि शर्करया शाम्यति को ऽर्थः पटोलेन PAÑKAT. I, 423. DHÛRTAS. 79, 14. — 2) f. ई = पटोलिका (ज्योत्स्नी) MED. = कोषातकी, कोशातकी H. 1188. HALÂJ. 2,47. — 3) n. *eine Art Zeug* (vgl. पट) MED. UǴǴVAL. तत्तु गुर्जरदेशीयविचित्रपट्टवस्त्रम् ÇKDR.

पटोलक 1) m. *Muschel* (शुक्ति) ÇABDAM. im ÇKDR. — 2) f. पटोलिका = पटोली = ज्योत्स्नी *eine Gurkenart* AK. 2,4,4,6; vgl. दीर्घ°.

पटौकस् (पट + ओकस्) n. *Zelt* H. an. 2,322.

पटौर (nach Padap. पटऽऊर) m. *ein best. Körpertheil:* प्रतिष्ठाना: संधावत्तूरः पटौरावाघ्नाना: AV. 11,9,14.

पट्ट m. AK. 3,6,2,17. m. n. SIDDH. K. 251, *b*, 5. 1) m. *Tafel, Platte;* = फलक (nach ÇKDR. und WILS. *Schild*) TRIK. 3,3,98. शिला° *ein flacher zum Sitzen sich eignender Stein* MBH. 2,90. R. GORR. 2,105,6. RAGH. 18,16. ÇAK. 33,2. मणिसिलापट्ट im Prâkrit 82,1. Im Index zu TRIK. 2,3,5 bezeichnet शिलापट्ट *einen zum Zermahlen dienenden flachen Stein,* eine Bed., welche auch dem einfachen पट्ट H. an. 2,93 und MED. ṭ. 21 zuerkannt wird; dieses bedeutet aber nach denselben Autt. auch पीठ *Sitz.* आसन° *ein flacher Sitz* Schol. zu KÂTJ. ÇR. 402,17.18. 404, 16. तुलाधार° MIT. in Z. d. d. m. G. 9,666. त्रपुताम्रसीस° *lamina* SUÇR. 2,109,6. रुक्मपट्टकपाटैश्च द्वारैः BHÂG. P. 8,15,15. *eine* (kupferne) *Platte, auf der eine Urkunde eingegraben wird,* = नृपशासन, राजादिशासनान्तर TRIK. 3,3,98. H. an. MED. शासनं पट्टे सूक्ष्मान्तरनिवेशितम् MÂRK. P. 36,8. दत्त्वा भूमिं निबन्धं वा कृत्वा तु कारयेत् — पटे (v. l. पट्टे) वा ताम्रपट्टे वा स्वमुद्रोपरिचिह्नितम् JÂǴN. 1,317. fg. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,10, Çl. 36. प्रशस्ति° RÂǴA-TAR. 1,15. भाल°, ललाट° *der flache Stirnknochen:* यद्धात्रा निजभालपट्टलिखितं (hier zugleich *Tafel zum Schreiben*) स्तोकं महद्वा धनम् BHARTR. 2,41. ललाट° AMAR. 88. PAÑKAT. 35,2. 218,2. *eine Tafel, auf die ein Bild aufgetragen wird* (häufiger in dieser Bed. पट): ततः प्रस्तीर्य पट्टं सा चित्रलेखा स्वयंकृतम् HARIV. 9988. पट्टस्थ *gemalt* 9985. चित्रपट्ट *Gemälde, Bild* 10069. चित्रपट्टगत *gemalt* 9987. Vgl. गौरी°, चीन°, द्वार°. — 2) m. *Binde, Band, Zeugstreifen, Streifen, Stirnbinde, Turban;* = व्रणादिबन्धन H. an. MED. = उष्णीषादि SVÂMIN, = उत्तरीयादि (vulg. एकपाट्टा d. i. *eine Breite vom Zeug*) SUBHÛTI, = कौषेय *Seide* MUKUṬA, = लोहितकौषेयमुष्णीषादि BHAR. zu AK. ÇKDR. SUÇR. 1,15,8. 25,10. 2,23,1. 337,19. मृदु° 1,66,7. दुकूल° 323,4. वस्त्र° 16,9. 18,2. पट्टवस्त्रान्तरीकृत 2,14,10. माल्यानि तस्योद्ग्रथितानि पट्टैः MBH. 3,10066. कम्बलादीनि वस्त्राणि क्षौमपट्टाम्बराणि च R. 1, 74,3. बबन्धुः शणपट्टैः 5,44,12. पट्टैः कार्पासिकैः 56,138 (vgl. 49,5, wo पटैः gelesen wird). आमुक्तव्रण° RÂǴA-TAR. 4,454. तूणीरपट्टपरिणद्धभुजान्तराल MÂLAV. 85. °वासस् MBH. 12,11275. durch पट्टवस्त्र wird चीनांशुक erklärt MALLIN. zu KUMÂRAS. 7,3. धरणीधरस्तनगलितशुक्लपट्टचीन BHAṬṬ. 10,60. चर्म° *Riemen* MBH. 13,3456. वक्त्र° beim Pferde H. 1251. निर्मोकपट्टाः फणिभिर्विमुक्ताः *Hautstreifen* RAGH. 16,17. (गदा) पट्टबद्धा MBH. 7,4664. 6,3875. रुक्मपट्टपिनद्धाङ्गा MBH. 3,11731. जाम्बूनदमयैः पट्टैर्बद्धाश्च विपुला गदाः 8,2870. 4911. HARIV. 12984. (शक्ति) काञ्चनपट्टनद्धा MBH. 5,7210. (परिघम्) पिनद्धं काञ्चनैः पट्टैः HARIV. 13890. R. 3,32,12. हेमपट्टविभूषित (विमान) 6,106,23. BHÂG. P. 8,15,5. निर्वृत्तजाम्बूनदपट्टशोभे (ed. Calc. 44 बन्धे st. शोभे) — ललाटे RAGH. 18,43. बद्ध्वा ललाटे हिमचन्द्रशुभ्रं दुकूलपट्टम् HARIV. 7041. 7075. ब्राह्मणस्य तथा दद्यात्पट्टं रूप्यमयं शुभम्। ललाटं रूपसंपन्नं तेनाप्नोत्यङ्गना सती ॥ 7867. 10743. रत्नपट्टसुसंचित (सैन्य) MBH. 6,3327. KATHÂS. 12,193. RÂǴA-TAR. 4,587. 5,332. BHÂG. P. 2,3,21. पट्टाभिषेक *Einweihung der Stirnbinde* Schol. zu KÂTJ. ÇR. 964, 11. पट्ट (nach dem Schol.) = नृपमुकुट VARÂH. BṚH. S. 48,1. fgg. Es giebt fünf verschiedene *Stirnbinden* oder *Turbane:* für Könige, Königinnen, Prinzen, Heerführer und प्रसादपट्ट *Ehrenbinden;* darüber handelt der 48ste Adhj. in VARÂH. BṚH. S., der पट्टलक्षण betitelt ist oder पट्टप्रमाण 107 (ANUKRAM.), 6. पट्टबन्ध m. *das Umbinden der Stirnbinde:* अथ संमानयामास पट्टबन्धादिना स्वयम्। निजोत्सवे वत्सराजो गोपालकपुलिन्दकौ ॥ KATHÂS. 14,33. 12,190. 29,193. RÂǴA-TAR. 4,718. Nicht recht klar ist die Bed. des Wortes BHÂG. P. 9,11,21 und ÇATR. 10,935. — 3) m. = चतुष्पथ *ein Ort wo vier Wege zusammenkommen* H. an. MED. — 4) = पट *gewebtes Zeug:* त्वं तावदेकं पट्टं नित्यमेव निष्पादयसि *immer nur ein Stück Zeug zur Zeit* PAÑKAT. 251,16.18. °वर्मन् *Weberhandwerk* 249,22. पट्टकर्मकर *Weber* 23. चीनपट्ट *eine besondere Art Zeug* KATHÂS. 43,89. — 5) m. N. pr. verschiedener Männer RÂǴA-TAR. 7,1512. 1517. 1520. 1532. fgg. 8,347 (an mehreren Orten पट्ट gedruckt); vgl. नट्टपट्टग्राम. — 6) f. ई (WILS. आ) *a) Stirnschmuck* H. an. VIÇVA im ÇKDR. — *b) Sprungriemen* oder *Pferdegurt* (तालसारक) VIÇVA. — *c)* = क्रमुक 2,4,2,21. = रोध्र (= लोध्र) *Symplocos racemosa Roxb.* H. an. = पत्तिकालोध्र RÂǴAN. im ÇKDR. — 7) n. *Stadt* (vgl. पट्टन, पत्तन) ÇABDAR. im ÇKDR. — Das Wort scheint, wie schon BENFEY vermuthet hat, aus पत्त्र *Blatt* sich entwickelt zu haben; ein etym. Zusammenhang mit पट braucht nicht angenommen zu werden. Vgl. अंशुपट्ट.

पट्टक (von पट्ट) 1) m. *a) eine Platte, auf die eine Urkunde eingegraben wird:* लिलेख पट्टोपाध्यायो न यदा दानपट्टकम् RÂǴA-TAR. 5,396. — *b) Binde:* तेषामुन्मोच्य चतुर्णां शीर्षपट्टकान् KATHÂS. 13,190. व्रण° 28, 159. — 2) f. पट्टिका *a) Platte, lamina:* लोह° Schol. zu KÂTJ. ÇR. 356,

6. 3. 9. मदन° wohl *Wachstafel* Bhoǵaprab. in Verz. d. Oxf. H. 151, *a*, 3. fgg. — *b*) *Binde, Band, Zeugstreifen* (*Gurt* Vjutp. 208): पट्टिकाभिः पताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् (विमानम्) Bhâg. P. 3,23,14. 8, 9, 18. 9, 11,28.33. उष्णीष° Râǵa-Tar. 4,575. उष्णीषः पट्टको बन्धनार्थः Schol. zu Kâtj. Çr. 660, 1. v. u. Apag. Av. 20. neutr. Suçr. 1,68,2. — *c*) *Seidenzeug* Vjutp. 42. — *d*) *ein best. Baum*, = पट्टिकाख्य = पट्टी = क्रमुक Vâkasp. zu AK. 2, 4, 2, 21. ÇKDr. — *e*) N. pr. eines Frauenzimmers Schiefner, Lebensb. 253 (23). — Vgl. चर्मपट्टिका, नल°.

पट्टकिल Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 27, 4. 28, 4. 32, 3. Ueber die Bed. des Wortes s. Hall ebend. 7, 40, N. 29.

पट्टज (पट्ट + ज) n. *eine Art Zeug* (*aus Streifen zusammengefügt?*) Gatâdh. im ÇKDr. MBh. 2, 1847. LIA. II, 565.

पट्टदेवी (पट्ट + दे°) f. *eine mit der Stirnbinde geschmückte Königin, die Hauptgemahlin des Königs* Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. पट्टमहिषी, °राज्ञी.

पट्टन n. (auch H. 971, Sch. und Vâkasp. beim Schol. zu H. 972) und पट्टनी f. = पत्तन *Stadt* Dvirûpak. im ÇKDr. — Vgl. देवपट्टनी°, धर्म°.

पट्टमहिषी f. = पट्टदेवी Wils.

पट्टरङ्ग n. = पत्तरङ्ग (d. i. पत्तङ्ग = पत्राङ्ग) *Caesalpina Sappan Lin.* Râǵan. im ÇKDr.

पट्टरञ्जनक n. dass. ebend.

पट्टराज्ञी f. = पट्टदेवी Verz. d. Oxf. H. No. 339. Schol. zu Kâtj. Çr. 872, 2 v. u.

पट्टला f. = पत्तला *Canton, Gemeinde* Hall in Journ. of the Am. Or. S. 7, 41.

पट्टत्र *eine Art Zeug* Râǵa-Tar. 5, 161. Benfey vermuthet पट्टज.

पट्टशाक (पट्ट + शाक) m. n. *eine Art Gemüsepflanze* (नालिता, नाडीच) Çabdam. und Bhâvapr. im ÇKDr.

पट्टसूत्रकार (पट्ट-सूत्र + 1. कार) m. *Seidenspinner* Colebr. Misc. Ess. II, 185.

पट्टार N. pr. einer Gegend gaṇa धूमादि zu P. 4, 2, 127.

पट्टार्हा (पट्ट + अर्हा f. von अर्ह) f. = पट्टदेवी Râǵan. im ÇKDr. पट्टारोहा Wils.

पट्टि m. pl. N. pr. eines Volkes VP. 195. पत्ति MBh. 6, 375.

पट्टिका s. u. पट्टक.

पट्टिकाख्य (पट्टिका + आख्या) m. *ein best. Baum*. = पट्टी AK. 2, 4, 2, 21.

पट्टिकार m. und °री f. viell. = पट्टसूत्रकार; s. u. कुम्भकार und नापित.

पट्टिकालोध्र m. *eine Art* Lodhra, = पट्टी, क्रमुक Râǵan. im ÇKDr.

पट्टिकावापक m. R. Gorr. 2, 90, 21 nach Gorr. *quei che coltivano la pianta lodhra;* eher fehlerhaft für °वायक *Bandweber*.

पट्टिन् m. = पट्टि, पट्टिकालोध्र Svâmin bei Bhar. zu AK. ÇKDr.

पट्टिल m. *eine best. Pflanze*, = पूतिकरञ्ज Gatâdh. im ÇKDr.

पट्टिलोध्र m. und °लोध्रक m. = पट्टिकालोध्र Çabdar. im ÇKDr.

पट्टिश m. AK. 3, 6, 2, 21. *ein Speer mit einer scharfen Schneide:* पट्टिशो लोहदण्डो यस्तीक्ष्णधारः क्षुरोपमः Vaiǵ. beim Schol. zu Bhatt. 17, 12. H. 787, Sch. Halâj. 2, 321 (die Hdschrr.). MBh. 3, 11385. 13605. 14553. fg. 4, 1045. 5, 5254. 6, 5277. 5280. Sund. 2, 3. Arǵ. 6, 15. R. 1, 54, 22. 6, 27, 24. Bhâg. P. 8, 10, 35. Daçak. 56, 1 v. u. पट्टिस H. 787. H. ç. 147. Nach Vjutp. 107 ist पट्टिस *eine Waffe mit drei Spitzen*. — Vgl. पट्टीश.

पट्टिशिन् adj. *mit einem* Paṭṭiça *bewaffnet* Hariv. 15114. MBh. 13, 1157. खड्ग° 745.

पट्टीश *eine best. Waffe* Çiva's: त्रिशूलपट्टीशधारिन् Hariv. 10658. Wohl fehlerhaft für पट्टिश und nicht eine Corruption von पड्वीश.

पट्टेरक *Cyperus hexastachyus communis* Nigh. Pr.

पट्टोपाध्याय (पट्ट + उपा°) m. *Ausfertiger von Urkunden* (über Schenkungen u. s. w.): लिलेख पट्टोपाध्यायो न यदा दानपट्टकम् Râǵa-Tar. 5, 396.

पट्टोलिका f. *Urkunde* (über eine Schenkung u. s. w.) Trik. 2, 2, 2. Hâr. 175. — Wohl पट्ट + आवलि.

पठ्, पठति (ep. auch med.) Dhâtup. 9, 45; पपाठ; पठिष्यति. 1) *laut hersagen, vortragen* Dhâtup. पठन्नाख्यायिकाः — रमयिष्ये महीपालम् MBh. 4, 55. इत्येवं मन्त्रमाग्नेयं पठन्यो जुहुयाद्विभुम् MBh. 2, 1154. R. 1, 24, 14. Çâk. 93, 13. Varâh. Brh. S. 42 (43), 52. 56. Kathâs. 2, 38. 37, 68. Som. Nal. 121. Râǵa-Tar. 5, 35. Pańkat. 21, 15. कस्मात्साह्लादं नालापयसि न च सुभाषितानि पठसि 207, 14. Hit. 4, 7. Bhâg. P. 9, 10, 36. Prab. 7, 2. Vet. in LA. 35, 12. Dhûrtas. 74, 15. 75, 6. 85, 6. med.: गायत्रीं पठते यस्तु MBh. 3, 8172. 4, 211. 6, 813. 12, 13127. 13, 1295. fg. Hariv. 14381. mit dem acc. einer Gottheit *den Namen der Gottheit laut aussprechen:* यं (विष्णुं) पठन्ति सदा सांख्याश्चिन्तयन्ति च योगिनः MBh. 13, 1040. इति मां नामभिर्नित्यं पठत्येव दिवानिशम् Hariv. 14703. पठते यो ऽमरैः सर्वैर्गुह्यैर्नामभिरव्ययः 12561. स्मरध्वं सततं विष्णुं पठध्वं त्रिशरीरिणम् 14982. — 2) *für sich hersagen so v. a. lesen, studiren:* अत ऊर्ध्वं तु छन्दांसि शुक्लेषु नियतः पठेत् M. 4, 98. 100. 115. एतन्मानवं शास्त्रं भृगुप्रोक्तं पठन्द्विजः 12, 126. Hariv. 11164. R. 1, 1, 94. Hit. I, 15. med. Bhâg. P. 7, 10, 46. नटं कुपठितम् *ein Schauspieler, der seine Rolle schlecht einstudirt hat,* Haeb. Anth. 3, 2 v. u. — 3) *Etwas vortragen so v. a. lehren, in einem Buche Jmd oder Etwas besprechen, — erwähnen, benennen, bezeichnen als* (acc.): एवं मशकः पठति Lâtj. 3, 4, 16. व्याधयः संचारिण इति वैद्यका पठन्ति Kull. zu M. 3, 7. स्वरभेदाद्द्विः पठितः *zweimal erwähnt, — aufgeführt* Kâç. im gaṇa सर्वादि zu P. 1, 1, 27. एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं पुराणे यदि पठ्यते MBh. 1, 1438. श्रुतं हि धर्मशास्त्रेषु पठ्यमानं द्विजातिभिः 3, 16649. श्वपचाः शास्त्रपठितास्तथा जलचराश्च ये 14, 2636. ऋग्वेदपाठपठितं व्रतमेतद्धि दुश्चरम् 12, 13568. यूपांश्च शास्त्रपठितान्दारवान्हेमभूषितान् 14, 2540. तावेतौ पूर्वदेवानां परमौ पठितावृषी 7, 9480. भार्या हि परमो ह्यर्थः पुरुषस्येह पठ्यते 12, 5506. 1512. हिरण्यगर्भो भगवानेष छन्दसि पठ्यते Sûrjas. 12, 15. पातालमेतस्य हि पादमूलं पठन्ति Bhâg. P. 2, 1, 26. उष्णं तीक्ष्णं च पठितं विषम् *wird für Gift erklärt* Suçr. 2, 260, 16. केचित्तु तकारान्तमेके पठन्ति Kâç. im gaṇa सर्वादि zu P. 1, 1, 27. — 4) *Etwas lernen von* (abl.): याज्ञवल्क्यात्त्रयीं पठन् Bhâg. P. 9, 22, 37.

— caus. पाठयति. अपीपठत्, अपीपठत P. 7, 4, 1, Sch. *sprechen lehren:* न व्यापारशतेनापि शुकवत्पाठ्यते बकः Hit. Pr. 43. *lesen lehren, unterrichten:* पिता वैरी येन बालो न पाठितः Kân. 9. बालं प्रह्लादम् — पाठयामासतुः Bhâg. P. 7, 5, 2. पञ्च तन्त्राण्येतानि रचयित्वा पाठितास्ते राजपुत्राः Pańkat. 5, 11 (ed. orn. 2, 17).

— intens. *oft hersagen:* तं मन्त्रं पापठ्यते स्म Kathâs. 37, 73. *fleissig lesen, — studiren:* श्रुतिविहितवचोभिः पापठद्भिश्च (v. l. पाठवद्भिश्च) विप्रैः Varâh. Brh. S. 42 (43), 9.

— अति *benennen:* नारायणाङ्कप्रख्यस्त्वं सांपराये ऽतिपठ्यसे (wohl ऽभि° zu lesen) MBh. 3, 12813.

— व्यति *sich gegenseitig Etwas vorsagen* P. 1,3,15, Vârtt. 1, Sch.

— अनु *nachsprechen, wiederholen:* आत्मनानुपठेत् Suçr. 1,13,4. यत्तत्र गुरुणा प्रोक्तं शुश्रुवे ऽनुपपाठ च Bhâg. P. 7,5,3. — Vgl. अनुपठितिन्, welches wohl *der wiederholt hat* bedeutet.

— अप s. अपपाठ, welches jedoch auch in अप + पाठ zerlegt werden kann.

— अभि *benennen:* अभिपठित Suçr. 2,310, 18.

— नि s. निपठ fgg., निपाठ.

— परि *aufführen, aufzählen, erwähnen:* सर्पसत्त्रमिति ख्यातं पुराणे परिपठ्यते MBh. 1, 2020. Suçr. 2, 88, 16. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 33, *b*, 14 (wo wohl वेदे zu lesen ist). *bezeichnen als, nennen:* अस्य लोकस्य सर्वस्य यः प्रभुः परिपठ्यते MBh. 3, 14192. 14174. 12, 12902. 13, 4622.

— प्र *laut hersagen* Hariv. 9591. यं (जप्यं) सप्तरात्रं प्रपठन्पुमान्पश्यति खेचरान् Bhâg. P. 4,8,53. — caus. *lehren, vortragen:* येन यत्नेन मन्वाद्यैरात्मवाक्यं प्रपाठितम् Müller, SL. 104, N.

— सम् *lesen:* वेदाङ्गानि च सर्वाणि कृष्णपक्षेषु संपठेत् M. 4,98. — Vgl. संपाठ्य.

पठक (von पठ्) nom. ag. *Leser* MBh. 3, 17395.

पठन (wie eben) n. *das Hersagen* Dev. 12, 18. Mârk. P. 51, 26. 70, 21. *das Lesen:* पुराणपठनैः Spr. 664. शास्त्र° Verz. d. Oxf. H. 91, *a*, 5. als Erklärung von समाम्नाय *Erwähnung* Schol. zu Gaim. 1, 25.

पठनीय (wie eben) adj. *zu lesen* Vop. S. 176.

पठमञ्जरी (पठ von पठ् + म°) f. N. der 4ten Râgiṇî des Çrîrâga Saṁgîtadarpaṇa und Saṁgîtadâm. im ÇKDr. — Vgl. पठसमञ्जरी.

पठर्वन् m. N. pr. eines Mannes ṚV. 1,112,17.

पठसमञ्जरी f. N. einer Râgiṇî Halâj. im ÇKDr. — Vgl. पठमञ्जरी.

पठि (von पठ्) f. = पठन Çabdar. im ÇKDr.

पठितव्य (wie eben) adj. *zu lesen:* तस्मान्ममैतन्माहात्म्यं पठितव्यं समाहितैः Mârk. P. 92, 6.

पठिताङ्ग (पठित, partic. praet. pass. von पठ्, + अङ्ग) Bez. *einer Art Gürtel* Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 33, *b*, 29.

पठिति (von पठ्) f. Bez. *einer bestimmten Wortfigur* (शब्दालंकार) Verz. d. Oxf. H. No. 489, II, 12.

पड् = पद् *Fuss* in पड्भिस् (instr. pl.) und पड्गृभि fg.

पड und पडु s. u. पट 4.

पड्गृभि (पड् = पद् *Fuss* + गृ°) m. N. eines Dämons oder eines Mannes: अहं सव्याय पड्गृभिमरन्धयम् ṚV. 10,49,5.

पड्बीश n., पड्वीश VS., पड्विंश Lâṭj., nicht zerlegt im Padap. *Fussfessel*, bes. *für das Pferd*, πέδη, *pedica;* auch *Ort der Fesselung:* निक्रमणं निषदनं विवर्तनं यच्च पड्बीशमर्वतः ṚV. 1,162,14. संदानमर्वन्तं पड्बीशं प्रिया देवेष्वा यामयन्ति 16. °शङ्कु Çat. Br. 14,9,2,13. Khând. Up. 5,1,12. यमस्य ṚV. 10,97,16. मृत्योः AV. 8,1,4. 12,5,15. 16,8,27. चतुष्पथे बुद्धाति। एष वा अग्नीनां पड्बीशो नाम *Halteplatz* TBr. 1, 6, 10, 3. Der erste Theil des Wortes ist पड् = पद् *Fuss*, der zweite könnte viell. mit *vincire* verwandt sein.

1. पण्, पणते (ep. auch act.) Dhâtup. 12, 6. 1) *einhandeln, eintauschen, kaufen:* राजानं पणते Çat. Br. 3,3,3,1. fgg. VS. 8,55. मयैव स्त्रिया भूतया पणाधम् (सोमम्) Ait. Br. 1,27. सर्वत्र सर्वं पणतु (als Fluch) MBh. 13, 4564. *handeln, feilschen* TS. 6,1,10,1. — 2) *wetten:* शतस्य (gen. des Einsatzes) पणते (könnte auch heissen *ersteht es für hundert*) P. 2,3,57, Sch. 3,1,28, Sch. सपत्न्यौ पणितं तदा *wetteten* MBh. 1,1225. ततस्ते पणितं कृत्वा *Wette* 1226. ततः सा विनता तस्मिन्पणितेन पराजिता 1238. *spielen, spielen um* (gen.): पणाव: 3, 3047. पणेनैकेन भद्रं ते प्राणयोश्च पणावहे 3035. प्राणानामपणिष्टासौ रावणस्त्वामिहानयन् *setzte sein Leben auf's Spiel* Bhaṭṭ. 8, 121. *Etwas* (acc.) *einsetzen beim Spiel:* अयुतं प्रयुतं चैव u. s. w. पणयताम् MBh. 2, 2144. पणास्व कृष्णां पाञ्चालीम् 2172. द्रौपदी यत्र पणयते 2254. अबुद्धिरेषा महती धर्मराजस्य पाण्डव। यदेकविजये युद्धं पणितं घोरमीदृशम्॥ so v. a. *einen Kampf wagen, sich in einen Kampf wie in ein gefährliches Spiel einlassen* 9, 3258. *Jmd* (acc.) *im Spiel um Etwas* (instr.) *bringen:* स रत्नकोषनिचयैः प्राणेन पणितो ऽपि च 3, 3048.

— आ s. आपण.

— वि 1) *verkaufen:* पक्वान्नव्यवहारेण विपणन्तः परस्परम् Hariv. 11208. आभीरदेशे किल चन्द्रकान्तं त्रिभिर्वराटैः विपणन्ति गोपाः Pańkat. I, 88. — 2) *wetten:* श्वेत एवाश्वराजो ऽयं किं वा त्वं मन्यसे शुभे। ब्रूहि वर्णं त्वमप्यस्य ततो ऽत्र विपणावहे॥ MBh. 1, 1191. न मे सुधन्वना सख्यं प्राणयोर्विपणावहे 5, 1206. — Vgl. विपण fgg.

2. पण्, पणते und पणायति (P. 3,1,28) *ehren, preisen* Naigh. 3, 14. Nir. 2, 27. पणायते Naigh. 3, 14, v. l. Vop. 8, 64. 108. In den generellen Formen sowohl पण् als पणाय् P. 3,1,31. अपणीत्, अपणिष्ट und अपणायिष्ट; पेणे und पणायां चक्रे Vop. 8, 65. 108. 109. partic. पणित und पणायित AK. 3,2,59. — Vgl. das belegbare पन्.

पण m. 1) *ein Spiel um Etwas, Wette; Vertrag, Pact, Stipulation; Einsatz im Spiele, in der Wette; der versprochene —, ausbedungene Lohn, das womit man für Etwas einsteht;* = द्यूत H. 486. Med. ṇ. 19. = व्यवहार H. an. 2, 146. Med. = ग्लह, द्यूतादिषूत्सृष्टम्, डुरोदर (m.) AK. 2,10,45. 3,4,23,49. 25,173. H. 486. H. an. Med. (wo ग्लहे st. ग्रहे zu lesen ist). Halâj. 4, 74. = भृति, मूल्य, धन (als drei verschiedene Bedd.) AK. 2,10,39. 3,4,23,49. H. 362. H. an. Med. पणकालममन्यत MBh. 3, 2261. पणो ऽस्माकं भविष्यति 295. दमयन्त्याः पणः साधु वर्तताम् *es beginne das Spiel um* Dam. 2299. यच्च ते पाण्डवा राजन्पणद्यूते पराजिताः 6, 4090. पणं वितथमास्थाय 1, 1316. क्व तदा गाण्डिवं ते ऽभूत् यदा दासपणोर्जितः *im Spiele, in dem es sich darum handelte, wer des andern Sclave sein sollte*, 5, 5518. पणं कृत्वा (*wetten*), पणेषु राज्यमुद्दिश्य R. 4, 60, 7. दास्ये (loc. *des Einsatzes*) कृतपणे (nom. du. f.) MBh. 1, 1206. प्राणयोस्तु पणं कृत्वा 5, 1200. एवं कृतपणौ क्रुद्धौ 1203. अनीशेन हि राज्ञैषा पणे न्यस्ता *auf's Spiel gesetzt* 2, 2189. सपणश्चेद्विवादः (*mit einer Wette verbunden*) स्यात्तत्र हीनं तु दापयेत्। दण्डं च स्वपणं (सपणं v. l.) चैव धनिने धनमेव च॥ Jâǵń. 2, 18. पणेनैकेन भद्रं ते प्राणयोश्च पणावहे *mit einem einzigen Wurfe* MBh. 3, 3035. किं युद्धेनास्त्वयं पणः। धावन्बलाधिको यः स्यात्स एवैतद्धिपादिति॥ Kathâs. 3, 51. पराजितैर्हि वस्तव्यं तैश्च द्वादश वत्सरान्। वने जनपदे ऽज्ञातैरेष एव पणो हि नः॥ MBh. 4, 1473. आवयोर्योधमुख्याभ्यां मदर्थः साध्य इत्यपि। यस्मिन्पणः प्रक्रियते स संधिः

पुरुषान्तरः ॥ Kâm. Nîtis. 9, 13—15. आद्या श्यामात्रवेरश्वानवादीदपरा सितान्। अन्योऽन्यदासभावं च पणमत्र बबन्धतुः ॥ Kathâs. 22, 182. Som. Nal. 62. 66. न च चक्रे पणक्रियाम् *setzte Nichts ein* 67. न करोषि चेत्। भार्या पणम् 68. न मया दृष्टा सा नगरी यदि। तदिदानीं शरीरस्य निग्रहेण पणो मम so v. a. *dann will ich mit meinem Leben es büssen* Kathâs. 26, 97. अस्मिन्नर्थे प्राणा इमे पणाः Râǵa-Tar. 6, 26. ब्रह्मदत्तस्य च सुताम् — प्रागम्बुधिप्रवहणप्रमोचनपणार्जिताम् *als Lohn für* Kathâs. 18, 386. 25, 4. तत्पुरीदर्शनपणात्प्राप्तुं तां राजकन्यकाम् 26, 51. वेश्या° *Hurenlohn* Mṛkkh. 87, 6. सीता तत्र पणीकृता Verz. d. Oxf. H. No. 213, Çl. 3. Kathâs. 43, 200. Schol. zu Kâtj. Çr. 372, 3. — 2) *eine Münze von best. Gewicht:* माषो विंशतिमो भागः पणस्य परिकीर्तितः Nârada in Mit. 246, 5 v. u. कार्षापणस्तु विज्ञेयस्ताम्रिकः कार्षिकः पणः M. 8, 136. Jâǵn. 1, 364. AK. 2, 9, 88. H. an. Med. = वराटमान Med. = 4 काकिनी Lilâv. in Verz. d. B. H. No. 828. Hâr. 144. पणो देयो ऽवकृष्टस्य षडुत्कृष्टस्य वेतनम् M. 7, 126. 8, 138. 224. 241. 404. Jâǵn. 2, 165. 172. — 3) parox. *ein best. Maass* P. 3, 3, 66. *eine Handvoll* (als Maass beim *Verkauf*): मूलकपणः, शाकपणः। विक्रयाय मूलकादीनां परिमितो मुष्टिबन्धो ऽभिधीयते ॥ Schol. पणो विक्रय्यशाकादिमुष्टौ बद्धे H. an. st. dessen क्रय्यशाकादिका Med. — 4) *Schenkwirth, Branntweinbrenner* (शौण्डिक) Ǵatâdh. im ÇKDr. — 5) *Haus* (गृह, wohl nur fehlerhafte Variante für ग्लह) Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. पाण.

पणग्रन्थि (पण + ग्र°) m. *Markt* Hâr. 224. Çabdar. im ÇKDr.

पणधा f. = पणंधा, पणान्धा Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten Worte.

पणन (von 1. पण्) n. *das Einhandeln* Çat. Br. 3, 3, 2, 19. *Verkauf, Handel mit:* धर्म° Vjutp. 218.

पणफर (aus ἐπαναφορά) n. in der Astrol. *das auf ein* केन्द्र (κέντρον) *folgende Haus* Varâh. Laghuǵ. 1, 18. 7, 2. Bṛh. 1, 18.

पणबन्ध (पण + ब°) m. *das Abschliessen eines Vertrags* Ragh. 8, 21. 10, 87. Schol. zu P. 3, 4, 8. 6, 2, 154.

पणव m. 1) *eine Art Trommel* AK. 1, 1, 7, 8. H. ç. 83. Halâj. 1, 97. Vjutp. 120. Bhag. 1, 13. MBh. 1, 7018. R. 2, 39, 40. 5, 13, 48. 6, 37, 52. Mṛkkh. 49, 1. Bhartṛ. 3, 73, v. l. Auch पणवा f. Bhar. im Dvirûpak. ÇKDr. — 2) *ein best. Metrum, 4 Mal* — — — ⏑⏑, ⏑⏑ — — — (oder ⏑⏑ — ⏑ —) Colebr. Misc. Ess. II, 159 (V, 2). 110; an der ersten Stelle पनव. — Wohl eine Corruption von प्रणव.

पणविन् (von पणव) adj. *mit einer Trommel versehen*, von Çiva MBh. 13, 1172.

पणस (von 1. पण्) Uṇâdis. 3, 117. m. 1) *Handelsartikel* Schol. zu Uṇ. 3, 116. — 2) = पनस Nigh. Pr.

पणस्त्री (पण + स्त्री) f. *Hure* Mṛkkh. 127, 20.

पणाय्, पणायति = अर्च् *ehren* Naigh. 3, 14. — Vgl. पनस्य् und 2. पण्.

पणाङ्गना (पण + अङ्गना) f. *Hure* H. 532.

पणाया f. *Handel* Ǵatâdh. im ÇKDr. Eine falsche Form für diese Bed., da 1. पण् nicht wie 2. पण् die Nebenform पणाय् hat.

पणाय्य adj. zur Erkl. von सुदत्र Çat. Br. 14, 2, 1, 15. — Vgl. पनाय्य.

पणास्थि (पण + अस्थि) n. *Cypraea moneta, eine als Würfel und Münze dienende Muschel* Trik. 2, 9, 28. °क n. dass. H. 1206.

पणि (von 1. पण्; पणि Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 117) m. (eig. *der Händler, Tauscher, der Nichts ohne Entgelt geben will) der Karge, Knauser, Geizhals;* so werden insbes. diejenigen bezeichnet, *welche im Opfer karg sind*, oder *die Ungläubigen, welche das Ihrige ganz behalten wollen.* Nir. 2, 17. 6, 26. मा पणिर्भूरस्मदधि ṚV. 1, 33, 3. प्र बोधयोषः पृणतो मघोन्यबुध्यमानाः पणयः ससन्तु 124, 10. 4, 51, 3. न रेवता पणिना सख्यमिन्द्रो ऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीते 25, 7. यत्रमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन्तं (भागं) धेहि मा पणौ 8, 86, 2. 7, 6, 3. 19, 9. 6, 13, 3. पणीरराधसः 8, 53, 2. 10, 60, 6. AV. 5, 11, 7. अपेतो यन्तु पणयो ऽसुम्ना देवपीयवः। अस्य लोकः सुतावतः VS. 35, 1. *ein Opferpriester der* Çûdra Bhâg. P. 5, 9, 16. 17 (an der ersten Stelle übers. Burnouf das Wort durch *voleur*). So heissen auch *schätzehütende missgünstige Dämonen, welche von den Göttern und den* Aṅgiras *überwältigt werden;* vgl. bes. das Lied ṚV. 10, 108. 1, 93, 4. 2, 24, 6. 4, 58, 4. 10, 67, 6. 156, 3. AV. 4, 23, 5. 19, 46, 2. Çat. Br. 13, 8, 2, 3. Bhâg. P. 5, 24, 30.

पणिक (von पण) am Ende eines adj. comp.: पञ्चाशत्° *in 50* Paṇa *bestehend* (Strafe) Jâǵn. 2, 233.

पणितर् (von 1. पण्) nom. ag. *Händler, Verkäufer* Naish. 2, 92.

पणितव्य (wie eben) adj. *käuflich, zum Verkauf bestimmt* P. 3, 1, 101. AK. 2, 9, 82. H. 871.

पणिन् (von 1. पण् oder von पण) P. 6. 4, 165. Davon पाणिन ebend.

पण्ठ m. Pat. bei Gold. Mân. 172, b, N. 210.

पण्ड्, पण्डते *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 8, 29. पण्डयति *zusammenthun, anhäufen*, v. l. für पिण्ड् Vop. in Dhâtup. 32, 130. पण्डति und पण्डयति v. l. für पंस् *vernichten, zerstören* Dhâtup. 32, 73.

पण्ड Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 113. 1) m. *Eunuch* AK. 2, 6, 1, 39. Trik. 3, 3, 114. H. 562. an. 2, 122. Med. ḍ. 18. Nârada in Dâjabh. 164, 1. वात° Schol. zu Daçar. 2, 20. Vgl. पण्ड्र, पण्डु, षण्ड u. s. w. — 2) f. आ *Verstand, Klugheit, Kenntniss* Trik. 1, 1, 114. 3, 3, 114. H. 310. H. an. Med. Bhâguri bei Uǵǵval. gaṇa तारकादि zu P. 5, 2, 36.

पण्डक (von पण्ड) m. 1) *Eunuch, ein Impotenter* Halâj. 2, 275. Kâth. 28, 8. Jâǵn. 3, 273. Kâm. Nîtis. 12, 42. Daçar. 2, 20. आपत्पण्डक, ईर्ष्यापण्डक, जाति°, पक्ष°, आसक्तप्रादुर्भावी पण्डकः Vjutp. 204. Davon nom. abstr. °त्व n. Kâth. 13, 7. Vgl. पण्ड्रक. — 2) N. pr. eines der Söhne des 3ten Manu Sâvarṇa Hariv. 480.

पण्डग m. wohl = पण्डक 1. AV. 8, 6, 16.

पण्डापूर्व n. (auch adj.) nach ÇKDr. = फलाजनकादृष्ट mit folg. Belege: यदपि पण्डापूर्वं फलमिति तदपि न कामनाभावे अकरणोत्पत्तेस्तौल्यात् Siddhântamuktâvalî; nach Wils. (पण्ड + अपूर्व) *nonoccurrence of the results of fate or destiny.*

पण्डित (angeblich von पण्डा) gaṇa तारकादि zu P. 5, 2, 36. 1) adj. (f. आ) wird mit कृतादि compon. gaṇa श्रेण्यादि zu P. 2, 1, 59. behält im comp. vor Eigenschaftwörtern seinen Ton gaṇa स्पष्टादि zu P. 6, 2, 24. *unterrichtet, klug;* subst. *ein unterrichteter —, kluger —, gelehrter Mann* AK. 2, 7, 5. 3, 4, 18, 103. H. 341. an. 3, 275. Med. t. 122. Halâj. 2, 177. Çat. Br. 14, 6, 4, 1. 9, 4, 16. 17. Khând. Up. 6, 14, 2. Kaivaljop. in Ind. St. 2, 11. पण्डिता मन्यमानाः (wie Çaṅk. liest; vgl. auch Ind. St. 1, 288) *sich für klug haltend* Muṇḍ. Up. 1, 2, 8. — M. 7, 109. MBh. 3, 62. 5, 990. fgg. Hariv. 7876. 8642. Suçr. 1, 106, 16. Varâh. Bṛh. S. 18, 4. 67, 5. Râǵa-Tar. 4, 490. Pañkat. 72, 12. I, 334. पण्डितो ऽपि वरं शत्रुर्न तु मित्रमपण्डितम् Pañkat. in

Ind. St. 3, 371. Hit. 7, 12. I, 12. °बुद्धि 161. मिथ्या° Kathâs. 6, 126. अ° MBh. 6, 1625. Suçr. 2, 360, 13. R. Gorr. 2, 7, 2. Spr. 507. जयापीड° *der kluge* Ǵaj. Râǵa-Tar. 4, 488. in der Bed. *sich verstehend auf* mit einem im loc. gedachten Begriffe compon. gaṇa शौण्डादि zu P. 2, 1, 40. स्वार्थ° MBh. 1, 5563. आत्मार्थ° Hariv. 7909. मधुरालापनिसर्ग° Kumâras. 4, 16. रति° 18. नय° Pańkat. III, 102. Hit. I, 27. प्रजापीडन° Râǵa-Tar. 5, 164. बुद्धि° R. 6, 13, 7 ist = बुद्ध्या प°. पण्डित fehlerhaft für पिण्डित Vet. in LA. 15, 8 — 2) m. N. pr. eines Mannes, = पण्डितक MBh. 6, 3910. fgg. eines in eine Gazelle verwandelten Brahmanen Hariv. 1210. — 3) m. *Weihrauch* H. an. Med.

पण्डितक (von पण्डित) 1) adj. subst. *unterrichtet, klug, ein unterrichteter —, gelehrter Mann* MBh. 12, 6736. — 2) m. N. pr. eines der Söhne des Dhṛtarâshṭra MBh. 1, 2736. 6, 3901.

पण्डितजातीय (प° + जा°) adj. *ziemlich klug, recht gelehrt* Vjutp. 18.

पण्डितता (von पण्डित) f. *Klugheit, Verständigkeit:* अपण्डितता विधेः Bhartr. 2, 88.

पण्डितत्व (wie eben) n. *Klugheit, das sich-Verstehen auf Etwas:* वञ्चना° Mṛkkh. 17, 12.

पण्डितमानिक (vom folg.) adj. *sich für unterrichtet, klug haltend:* मूर्ख MBh. 12, 6738.

पण्डितमानिन् (प° + मा°) adj. dass. P. 3, 2, 83, Sch. MBh. 3, 13041. 4, 113. 13, 2195. R. 3, 55, 20. 6, 7, 18. st. मन्दितमानिनि R. Gorr. 2, 7, 3 ist पण्डित° zu lesen.

पण्डितंमन्य (पण्डितम्, acc. von पण्डित, + म°) adj. dass. P. 3, 2, 83, Sch. AK. 3, 4, 17, 106. Prab. 20, 15.

पण्डितंमन्यमान (प° + म°) adj. dass. Muṇḍ. Up. 1, 2, 8. die v. l. पण्डिता मन्यमानाः st. पण्डितंम°.

पण्डितराज (प° + राज) m. *der Fürst unter den Gelehrten,* Bein. grosser Gelehrter Verz. d. Oxf. H. No. 236. als N. pr. Burn. Bhâg. P. I, lxxviii.

पण्डिताय् (von पण्डित), °तायते *unterrichtet —, klug werden* gaṇa भृशादि zu P. 3, 1, 12. Bhaṭṭ. 5, 75.

पण्डितिमन् m. nom. abstr. von पण्डित gaṇa दृढादि zu P. 5, 1, 123.

पण्डु = पण्ड = पण्ड्र H. 562, Sch.

पण्ड्र m. = पण्ड *ein Impotenter, Eunuch* Sâh. D. 46, 4. पण्ड्रक m. dass. 45, 22. 46, 4. Mârk. P. 34, 82.

1. पण्य (von 1. पण्) 1) adj. *was einzutauschen, zu kaufen ist;* n. *Handelsartikel, Waare* P. 3, 1, 101. Vop. 26, 16. AK. 2, 9, 82. H. 871. Çat. Br. 3, 3, 3, 1. Gobh. 1, 1, 18. °काम Kauç. 59. तदस्य पण्यम् P. 4, 4, 51. 5, 3, 99*). 6, 2, 13. पण्यं यत्र प्रसारितम् M. 5, 129. सर्वपण्यविचक्षण 8, 398. 401. 9, 257. 331. 10, 85. 93. Jâǵń. 1, 187. 2, 245. 253. MBh. 2, 250. Hariv. 3809. R. 2, 48, 3. 67, 19. विपणिस्थपण्या adj. Ragh. 16, 41. तं ज्ञानपण्यं वणिजं वदन्ति Mâlav. 16. Varâh. Bṛh. S. 7, 6. 15, 9. 11. 13. Kathâs. 6, 36. Pańkat. I, 17. Bhâg. P. 9, 10, 38. त्रपट्टविण° 3, 20, 34. दानिपण्यपण्यसुखनिष्क्रय Mṛkkh. 87, 7. महता पुण्यपण्येन क्रीतेयं कायनौस्त्वया Çântiç. 3, 1 in Haeb. Anth. 420. अपण्यानां च विक्रयः *Waaren, die nicht verkauft werden dürfen,* M. 11, 63. Jâǵń. 3, 234. *Handelsartikel* so v. a. *Handel:* पाशुपाल्यं कृषिः पण्यं वैश्यस्याजीवनं स्मृतम् Kâm. Nitis. 2, 20. 14. Spr. 496. Vgl. कर°, त-र°. — 2) f. आ *Cardiospermum Halicacabum Lin.* AK. 2, 4, 5, 15. Ratnam. 22; vgl. पिण्या.

2. पण्य (von 2. पण्) adj. *zu preisen, zu verehren;* vgl. पण्यता.

3. पण्य (von पण 2.) adj. am Ende eines comp. nach einem Zahlwort P. 5, 1, 34. अध्यर्ध°, द्वि° Sch.

पण्यकम्बल (1. प° + क°) m. (संज्ञायाम्) P. 6, 2, 42 und Vârtt. 3 dazu.

पण्यता (nom. abstr. von 1. und 2. पण्य) f. *das ein-Handelsartikel-Sein* und zugleich *Preiswürdigkeit:* येनात्मा पण्यतां नीतः स दृश्यान्विष्यते जनैः । कस्ती हेमसहस्रेण क्रीयते न मृगाधिपः ॥ Dṛshṭântaç. 55 in Haeb. Anth. 222.

पण्यंध und °धा (पण्यम्, acc. von 1. पण्य, + ध, *Panicum verticillatum Lin., eine Grasart* Nigh. Pr. Neben पण्यंधा führt ÇKDr. u. पण्यान्धा nach Râǵan. auch पण्यधा auf.

पण्यपति (1. प° + प°) m. *ein Besitzer von vielen Waaren, ein Grosshändler;* davon nom. abstr. °त्व n.: वणिग्जनः पण्यपतित्वमीयात् R. 1, 1, 96.

पण्यभूमि (1. प° + भू°) f. *Stapelplatz für Waaren:* गुण° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 506, Çl. 24.

पण्ययोषित् (1. प° + यो°) f. *ein käufliches Frauenzimmer, Hure* M. 9, 259. Trik. 3, 3, 63.

पण्यवर्चस (1. प° + वर्चस्) n. Vop. 6, 78.

पण्यविक्रयशाला (प° - वि° + शा°) f. *Kaufhalle* Halâj. 2, 141.

पण्यविक्रयिन् (1. प° + वि°) m. *Waarenverkäufer, Handelsmann* R. Gorr. 2, 90, 18.

पण्यविलासिनी (प° + वि°) f. 1) *Hure* Kathâs. 19, 82. — 2) *eine best. wohlriechende Substanz, die Klaue eines Thiers* oder *einer solchen ähnlich* Nigh. Pr.

पण्यवीथिका (1. प° + वी°) f. *Markt* (nach Andern *Kaufbude, Kaufhalle*) AK. 2, 2, 2. यद्विक्रेतव्यं पण्यवीथिकायां प्रसारितम् Çańkha bei Kull. zu M. 5, 129.

पण्यवीथी (1. प° + वी°) f. dass. H. 988, Sch. Çabdam. im ÇKDr.

पण्यशाला (1. प° + शा°) f. *Kaufhalle* H. 1002.

पण्यस्त्री (1. प° + स्त्री) f. *Hure* Bhartr. 1, 89. Megh. 26. Spr. 184. Varâh. Bṛh. S. 10, 8. Râǵa-Tar. 4, 321.

पण्याङ्गना (1. प° + अङ्गना) f. dass. H. 532. Halâj. 2, 335. Bhartr. 3, 66. Kathâs. 24, 59.

पण्याजिर (1. पण्य + अजिर) n. *Markt* Trik. 2, 1, 20. Nach den Corrigg. soll पण्याजीव zu lesen sein, welches aber die angegebene Bed. schwerlich haben kann. ÇKDr. hat पण्याजीवक gelesen und führt पण्यजीवक als v. l. an. Hâr. 70 hat die von uns aufgenommene Form, die auch durch das Versmaass gesichert ist.

पण्याजीव (1. पण्य + आजीव) m. *Handelsmann* AK. 2, 9, 79. H. 867. Halâj. 2, 416.

पण्यान्धा f. = पण्यंधा Râǵan. im ÇKDr.

*) Aus dem पूर्णार्थासु मा भूत् des Scholiasten müsste man schliessen, dass dieser पण्य in der Bed. von 2. पण्य gefasst hätte; dazu passt aber das Beispiel nicht. Jene Worte sind einfach zu streichen; vgl. auch Gold. Mân. 229, *a*.

1. पत्, पतति Naigh. 2,14. Dhâtup. 20,15; पपात, पप्तिम ved., पेतथुस्, पप्तुस् ved., पेतुस्, पप्तिवंस् ved., पेतुषी; अपप्तत् P. 7,4,19. Vop. 8,125; पतिष्यति, पतिता; ep. auch med.; पतित्वा, पतितुम्; पतित P. 7,2,15. Vop. 26,107. 1) *fliegen, sich in der Luft schnell bewegen, dahin eilen* ṚV. 4,27,4. 5,59,7. वयो अन्तरिक्षे पतन्तः 10,80,5. AV. 13,2,36. VS. 18,52. MBh. 1,8375. 8,1904. पतधम् ebend. पतिता 1907. fg. 1912. पततां (vgl. पतन्त्) वरम् 1,8390. 4,51. Bhâg. P. 8,6,39. वयस: पतमानस्य (प्लवमानस्य R. Gorr. 2,114,17) R. 2,105,29. पत्नी पपात खम् Bhaṭṭ. 5,100. अहं पतिष्यामि विहायसम् MBh. 8,1903. तेषु तेषु पतन्वीरो भवनेषु महाकपि: R. 5,12,16. चपलमधुप: पुष्पमध्ये पपात Spr. 822. यद्दा रघो विभिष्पतात् ṚV. 1,46,3. 2,16,3. इषेव: 6,75,11. AV. 6,52,2. अशनि: ṚV. 4,16,17. 7,25,1. 85,2. अरो दिवं मा पप्त: VS. 1,26. पतांति हूरं वातो वनादधि ṚV. 1,29,6. पतन्ति मिहः 79,8. Çat. Br. 3,6,2,6. 4,1,2,26. जिह्वाया अग्रं पतत् ṚV. 3,39,3. केनेषितं पतति प्रेषितं मनः Kenop. 1. पतित n. *Flug* MBh. 8,1910. 1913. — 2) *sich herablassen, sich niederlassen, sich senken, sich niederwerfen, sich stürzen, sich werfen:* पतति शलभसमूह इवाश्रमद्रुमेषु Çâk. 31. पतत्पतंग *die sich senkende, zum Untergang sich neigende Sonne* Çiç. 1,12. अपरां दिशमास्थाय पतमाने दिवाकरे MBh. 6,4801. चन्द्रः पतति गगणादल्पशेषैर्मयूखैः ad Çâk. 78. तत्पादयोर्हावपतताम् *warfen sich nieder* Bhâg. P 3,15,35. एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ Spr. 579. कस्मात्त्वं पादयोः पतितो मम R. 5,63,2. Çâk. 56,18. 107,14. Vikr. 33,9. Hit. I,76. Kathâs. 10,175. पादपतित 9,65. Megh. 103. पपात चरणौ (acc. st. des gebräuchlicheren loc.) R. 2,75,17. ऊषा ते पतते मूर्ध्ना *wirft sich mit dem Kopfe dir zu Füssen* Hariv. 10071. पतन्येष गतो जलः (lies mit Westergaard जलम्) MBh. 1,1366. (सर्पाः) पेतुर्दीप्ते विभावसौ 2036. पतङ्गा इव ज्वलितं वा हुताशनम् R. Gorr. 2,49,27. पपाताङ्के मुनेः R. 1,62,4. लक्ष्मीर्यत्र पतन्ति तत्र विवृतद्वारा इव व्यापदः Spr. 349. — 3) *herabfallen, niederfallen, herabstürzen, zusammenstürzen, einstürzen, umfallen, abfallen, ausfallen:* नभः पतिष्यन्तमिव (bei einem subst. neutr. ein adj. in der masc. Form) Hariv. 8799. भानुरप्यपतिष्यत्क्ष्माम् Bhaṭṭ. 21,6. दीप्तयापाति (impers.) चोल्कया 15,27. पतति च सलिलं खात् Varâh. Bṛh. S. 9,44. 25,5. Bhaṭṭ. 7,9. मध्येव पतितो धूमकेतुः Dhûrtas. 76,1. पतितेनाम्भसा छन्नः पतमानेन चासकृत् Daç. 1,17. पुष्पवृष्टिः पपात ह MBh. 3,2995. R. 1,19,10. अवाङ्मुखस्योपरि पुष्पवृष्टिः पपात Ragh. 2,60. संतानकमयी वृष्टिर्भवने चास्य पेतुषी 10,78. रेणुः पतति — आश्रमद्रुमेषु Çâk. 31. Ragh. 12,82. Megh. 103. पतमानां सरिच्छ्रेष्ठां धारयिष्ये त्रिविष्टपात् MBh. 3,9951. नद्यः कुमुदाग्रात्पतन्तः Bhâg. P. 5,16,25. यत्र भागीरथी गङ्गा पतते दिशमुत्तराम् MBh. 13,1702. पर्वतैः पतमानैः Arġ. 9,10. नगाग्रादिव शीर्णानां शृङ्गाणां पतताम् MBh. 3,2540. पतितानि पर्णानि, फलानि 2816. पतन्ते (छिन्ना भुजाः) 8,2544. Mârk. P. 17,4. 49,30. वस्त्राभरणानि पतितानि Vet. in LA. 14,4. सुहृज्जने पतन्ति न दारुणाः शराः Çâk. 156. क्षणादिव ब्रह्मदण्डः पतेन्न किम् Râġa-Tar. 4,650. fgg. विप्रुषो ऽङ्गे पतन्ति याः M. 5,141. Çuk. in LA. 40,14. भवाङ्गपतितं तोयम् R. 1,44,28. अश्रु च कपोलपतितम् Çâk. 142. यथा च पुष्करस्याग्नाः पतन्ति वशवर्तिनः MBh. 3,2286. वृक्षेष्वारुह्य मरुन्धाः पतिता विषमेषु च MBh. 3,2545. पर्वतात्पतितः P. 1,4,24, Sch. प्रासादात्पतितः 2,1,38, Sch. अलकपतितैः — मन्दारपुष्पैः Megh. 68. कर्ते पतित्वा AV. 4,12,7. Çat. Br. 14,7,1,20. वनौकसः पततस्तोये Daç. 1,28. एवं स्वकर्मपतितं (जनं) भववैतरण्याम् Bhâg. P. 7,9,41. 4,22,13. स मुमोह पपात च MBh. 3,709. 2375. 7,8318. fg. Draup. 5,24. M. 11,112. R. 1,28,26. Ragh. 9,61. Kathâs. 35,58. पपात सहसा भूमौ R. 2,72,16. 34,17. MBh. 3,2400. Sund. 4,19. Ragh. 3,61. अमेध्ये वा पतेन्मत्तः M. 11,96. तावत्तत्पतितं गृहम् Kathâs. 28,140. 128. कथमेतत्कुचद्वंद्वं पतितम् पतन्ति गिरयो ऽपि Spr. 590. 568. अशपत्पततादेहो निमिः पण्डितमानिनः Bhâg. P. 9,13,4.5. साकं जरायुणा पत AV. 1,11,6. यथा सो अस्य परिधिष्पतांति 5,29,2. रथात्पपात Çat. Br. 1,7,2,19. 3,8,2,17. कराभ्यां सशरं चापम् — अपतद्भुवि Daç. 1,32. Spr. 855. (शल्यम्) नयनादिभ्यः पतति Suçr. 1,99,19. आरक्ता दशना यस्य श्यावा वा स्युः पतन्ति च 115,1. पतितमूर्धज MBh. 3,16157. पतित = पन्न, गलित, च्युत u. s. w. H. 1490. Halâj. 4,82. = प्रस्कन्न wohl *gefallen in der Schlacht* H. 806. Halâj. 2,324. — 4) *vom Himmel zur Erde niederfahren* (freiwillig oder gezwungen, von Himmelsbewohnern): स (नारदः) पपात नरेन्द्राणां मध्ये पावकसंनिभः Hariv. 6510. साध्वी सा पतिता ततः । दास्यास्तस्य गृहे द्वारि Kathâs. 34,83. पतन्ति पितरो ह्येषां लुप्तपिण्डोदकक्रियाः Bhag. 1,42. क्षीणे पुण्ये पतितास्म्यद्य MBh. 1,3566. fgg. 5,4055. fgg. पत भूमिमवाक्शिराः R. 1,60,17. fg. पाप पतस्व महीं सर्पो भव MBh. 12,13216. दिव्याः पतन्त्येव शापान्मानुषयोनिषु Kathâs. 27,76. 36,119. स्वर्गपतितः *des Himmels verlustig gegangen* P. 2,1,38, Sch. — 5) *zur Hölle niederfahren:* नेज्जिह्मा पत्यो नरके पताम Nir. 1,11 (vgl. Sch. zu P. 3,4,8. 8,1,30). R. Gorr. 2,40,27. नरके पतितः, नरकपतितः P. 2,1,24, Sch. पतन्ति नरके ऽशुचौ Bhag. 16,16. M. 11,37. अन्धतामिस्रे 4,197. पातालमुखे Draup. 5,4. अधः M. 11,172. — 6) *fallen* (in moralischem Sinne): प्रायः कन्दुकपातेनोत्पतत्यार्यः पतन्नपि । तथा त्वनार्यः पतति मृत्पिण्डनं यथा ॥ Bhartṛ. Suppl. 14. *fallen, stürzen* s. v. a. *seiner Kaste —, seiner Stellung verlustig gehen:* परधर्मेण जीवन्हि सद्यः पतति जातितः M. 10,97. स्तेनो हिरण्यस्य सुरां पिबंश्च गुरोस्तल्पमावसन्ब्रह्महा चैते पतन्ति Khând. Up. 5,10,9. M. 3,16. 4,204. 5,19. 9,200. 10,92. Jâǵñ. 1,38. अभिगम्य परं नारी पतिष्यति (könnte viell. auch bedeuten *wird zur Hölle niederfahren*) न संशयः MBh. 1,4203. पुरंदराणां शतं शतं च परमेष्ठिनां पततु वा मुनीनां शतम् Prab. 24,11. पतित Kauç. 57. Âçv. Gṛhj. 4,9. Pâr. Gṛhj. 2,11. VS. Prât. 8,34. M. 3,92. 4,79. 5,85. 9,58. 63. 79. 118. 144. Jâǵñ. 1,148. Suçr. 1,7,13. 108,10. Kathâs. 7,48. VP. bei Muir, Sanscrit Texts I, 147, Z. 8 u. 9 in der N. पतितवृत्त Hariv. 4847. अपतित M. 8,389. सावित्रीपतित *der Sâv. verlustig gegangen* M. 2,39. Jâǵñ. 1,38; vgl. पतितसावित्रीक. — 7) *fallen auf* s. v. a. *sich richten auf, treffen:* प्रसादसौम्यानि सतां सुहृज्जने पतन्ति चक्षूंषि Çâk. 156. ततो गात्रेषु पतिता तेषां दृष्टिः MBh. 3,2199. अर्हस्यन्तर्भवनपतितां कर्तुम् — विद्युदुन्मेषदृष्टिम् Megh. 79. न मे हृषीकाणि पतन्त्यसत्पथे यत् Bhâg. P. 2,6,33. व्यक्तं मयि च तस्यां च पतितो हि विपर्ययः s. v. a. *zu Theil geworden* R. 2,22,20. प्रजाभिशापे पतिते Râġa-Tar. 5,209. — 8) *gerathen in:* महापङ्के पतितो ऽहम् Hit. 41,16. चित्रं यच्छ्रापदो ऽप्येनां पतितामपि गोचरे नाबधीत् Kathâs. 9,60. तदासज्जनगोष्ठीषु पतिष्यसि Hit. I, 197. दुर्जनवागुरासु पतितः Spr. 754. मित्रेषे पतति (loc.) कर्म्ये Pańkat. I, 16. विषमपतितः (so ist wohl zu lesen) III, 237. विचारपतित Kathâs. 33,21. घोरायां भ्रूणहत्यायां पतते so v. a. *macht sich dieser Sünde schuldig* Parâçara bei Kull. zu M. 3,45 (S. 193, 1. fg.). अवंशपतित so v. a. *aus niedrigem Geschlecht stammend* Spr. 240. मध्यपतित so v. a. *dazwischen befindlich*

Schol. zu P. 1,1,71. — 9) *sich ereignen, eintreten:* तत्र च चिरकालं दुर्भिक्षं पतितम् Pańkat. 232,25. यदि दुःखं पतति Çuk. in LA. 43,8. विपरीते पतिते 45,3.

1. caus. पतयति *fliegen, dahineilen* Dhâtup. 35,9. वयः पतयन्तः R̥V. 1,24,6. 6,45,11. 7,104,14. विद्युतः 5,83,4. मनो जविष्ठं पतयत्स्वन्तः 6, 9,5. 1,152,5. 4,54,5. 58,7. VS. 22,30. Çâṅkh. Çr. 4,20,1. Nach Einigen in dieser Bed. auch पातयति; s. West. — med. पतयते *in die Flucht treiben* oder *fällen:* ये मर्त्यं पृतनायन्तमूमैर्ऋणावानं न पतयन्त सर्गैः R̥V. 1,169,7.

2. caus. पातयति und °ते 1) *fliegen lassen, schleudern, fallen machen, fallen lassen, hinabwerfen, abschlagen, niederwerfen, umwerfen, werfen in, auf:* इदं यत्कृष्णः शकुनिरभिनिष्पतन्नपीपतत् AV. 7,64,1. शर्व्या अस्मद्विषूचीरिन्द्र पातय 1,19,1. विद्युतम् 11,2,26. मय्येव पात्यतां बाणाः Mârk. P. 66,13. Arǵ. 3,53. R. 2,63,22. परशुः (bleibt in der Hand) — पातितः R. Gorr. 2,114,32. विदूषकस्योपरि दण्डकाष्ठं पातयति Mâlav. 56,7. दण्डं तस्याहमतुलं पातयिष्ये Mârk. P. 51,112. दण्डं दण्ड्येषु पातयेत् *Strafe verhängen* M. 8,126. Jâǵń. 1,353. 367. दण्डो ऽयं नेत्रियो येन मय्यपाति Bhaṭṭ. 4,32. मदावसन्नहस्तपतितेन निस्त्रिंशेन छित्त्रानेव कृत्वा Daçak. in Benf. Chr. 194,13. आशु शस्त्रं पातयेत् so v. a. *er führe schnell das Messer* Suçr. 1,45,12. 2,56,5. सूत्रं वेतालपातितम् *die vom* Vet. *angelegte Messschnur* Râǵa-Tar. 3,349. — सलिलं नाशु पातयति (die Sonne) Varâh. Bṛh. S. 3,22. पातयाक्षान् *wirf die Würfel* Hariv. 6743. 6745. पातय जलम् *auf die Erde giessen* 14239. 14242. नेत्राभ्यां पातयञ्जलम् MBh. 7,4912. ततः । प्रकाशको ऽप्यसंबन्धं तमो जगति पातयेत् Kathâs. 18,18. — अधः पातयेत्करतलस्थवस्तु चेत् *fallen lassen* Varâh. Bṛh. S. 50,27. — (तम्) खाद्भूमिमपातयत् R. 6,82,93. त इमे शैलशृङ्गाग्रात्पात्यन्ते Mârk. P. 14,81. MBh. 13,1911. पातयन्ति स्म तं स्वर्गादश्रुपातेन Hit. IV,74. Mârk. P. 75,8. गजयोधिनः । पातयामास नाराचैर्द्रुमेभ्य इव बर्हिणः Draup. 8,11. (धनम्) एतडन्मध्य पातिष्ये भल्लेन निशितेन च Hariv. 9246. पातितो (v. l. für पतितो) ऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः Bhartṛ. 2,83. Mṛćkh. 79,23. फलानि पातयामास सम्यक्परिणतान्युत MBh. 12,671. 14,1710. 1711 (med.). Hariv. 3709. Çâk. 81,15. एष ते पातयिष्यामि शिरः कायात् Hariv. 15178. 15181. Ragh. 12,99. Vet. in LA. 33,9. (मया) पातुकामेषु वत्सेषु मातॄणां पातिताः स्तनाः R. Gorr. 2,42,17. पूक्षञ्चापातयद्दन्तान् (*ausschlagen*) Bhâg. P. 4,5,21. — (वायुः) पातयंश्च महाद्रुमान् R. 1,74,13. Ragh. 11,76. Pańkat. I, 407. रथस्थं पार्थिवं रामः पातयित्वार्जुनं भुवि Hariv. 2314. अथैनाम् — पातयित्वा पदाबधीत् MBh. 4, 461. 673. Ragh. 8,38. 9,61. Mṛćkh. 104,25. Çat. Br. 3,6,4,12. 14,4,2,5. इत्यात्मानं पातयति *sich niederwerfen* Mṛćkh. 163,1. पातयिष्यामि राक्षसम् *niederhauen* MBh. 1,6025. 2,1811 (med.). 6,3807 (med.). 13,558. 14, 31. Arǵ. 10,22. Prab. 35,8. — मृतकल्पं तदा वीरं स्थलाज्जलमपातयत् MBh. 1,5017. (तान्) कूपे — अपातयत् 5158. Kathâs. 43,186. Bhâg. P. 5,26,26. Râǵa-Tar. 6,128. Vet. in LA. 22,5. (तम्) पातयध्वं विभावसौ MBh. 1,2125. *hineinwerfen, hineinthun:* क्षारं पातयित्वा Suçr. 1,33,18. स पातयत्यघम् VP. bei Muir, Sanscrit Texts I, 22, N. 35, Çl. 15. *Etwas in Etwas hineingelangen lassen:* गूढं नूपुरशब्दमात्रमपि मे कान्तं श्रुतौ पातयेत् Vikr. 56. पावकम् *Feuer anlegen* Pańkat. III, 166. — शरीरे च पातयित्वा शिरोधराम् *sinken lassen* R. 2,23,4. चक्षुः, दृष्टिम् *das Auge, den Blick werfen, richten auf:* सर्वतश्चक्षुर्वने लोलमपातयत् R. 4,7,11. 6,108,2. R. Gorr. 1,43,16. Spr. 491. कटाक्ष इव पातितः Vikr. 120. Râǵa-Tar. 5,371. *einen Fluch, Schande, Feindschaft u. s. w. auf Jmd schleudern, über Jmd ergehen lassen:* (शापः) भगवता मयि पातितो ऽयम् Ragh. 9,80. Kathâs. 17,142. मम चाप्ययशो मूर्ध्नि पातितं लुब्धया त्वया R. Gorr. 2,76,7. 99,22. राममाता सपत्नी मे कथं न वैरं पातयेत् 7,31. पितुर्वियोगजं दुःखं सहसा पातितं त्वया 76,13. — स्थानात् *Jmd von seiner Stelle stürzen* R. 2,43,5. *Jmd stürzen, zu Fall —, in's Unglück bringen, in eine schlimme Lage versetzen:* (त्वया) त्वमात्मा च पातिताः R. 6,94, 19. अथ तान्पातयिष्यामि यथा यास्यन्ति न क्षयम् MBh. 4,35. 610. 13,4760. येनायं पातनो ऽरीणां विना शस्त्रेण पातितः Mârk. P. 24,40. ब्राह्मणकुलं तमसि पातितम्. अथ वा आत्मा पातितः Mṛćkh. 50,7.8. 129,14. Çâk. 117. अर्घतम् *eine Sache um ihren Preis bringen, den Preis einer Sache verderben:* मणयो वैरर्घतः पातिताः Bhartṛ. 2,12. *einführen, in Gang bringen* (?) Râǵa-Tar. 5,173. — 2) *subtrahiren* Schol. zu Ǵjot. 27. — 3) *sich stürzen:* तस्याः स्रोतस्यपातयत् MBh. 1,6752.

— desid. पिपतिषति und पित्सति P. 7,4,54. 2,49, Vârtt. Vop. 19, 8.9. कूलं पिपतिषति *das Ufer ist im Begriff einzustürzen* P. 3,1,7, Vârtt. 1, Sch. — Vgl. पित्सन्त्, पित्सु und पिपतिषन्त्.

— intens. पनीपत्यते, पनीपतीति P. 7,4,84. Vop. 20,7.

— अच्छ *hinfliegen zu* Çat. Br. 1,7,1,1. 3,2,4,2. — caus. पतयति dass.: रघुः श्येनः पतयदन्धो अच्छ R̥V. 5,45,9.

— अति 1) *vorüberfliegen, vorbeifliegen, überfliegen:* अथ ह हंसा निशायामतिपेतुः Ḱhând. Up. 4,1,2. मा त ऽतिपप्तन् Lâṭj. 3,10,9. अति सूर्यं परः शकुना इव पप्तिम (Schol. zu P. 6,4,99). R̥V. 9,107,20. Vgl. u. अभि 2. — 2) *versäumen, vernachlässigen*, vgl. अतिपात, अतिपात्य. — caus. 1) *vorbeifliegen lassen:* इषुमनतिपातयन् Lâṭj. 3,10,12. — 2) *wirkungslos machen:* संशमनमेवं संशोधनमतिपातयति Suçr. 1,146,12. — 3) *hinraffen:* विषं मुहूर्तमप्युपेक्षितमातुरमतिपातयति Suçr. 2,266,18. — Vgl. अतिपातित.

— अनु 1) *hinfliegen an* (acc.) Âçv. Gṛhj. 3,7. खमेवानुपतन् *in der Luft fliegend* Bhâg. P. 3,11,5. *nachfliegen, hinterher laufen, — gehen, nachfolgen, nachgehen* (eig. und übertr.): मुहुरनुपतति (loc.) स्यन्दने Çâk. 7. Kathâs. 39,136. धर्ममन्वपतद्धृतम् 7,89. 28,57. MBh. 7,1742. 12,10449. चित्तस्पन्दितकल्पनामनुपतन् Prab. 16,16. (न जातु) अनुपतन्ति विना ते प्राणिनां शुचः Bhâg. P. 1,17,8. 5,1,37. अनुपातम् absol.: गृहानुपातम् (vgl. u. अनुप्र) *von Haus zu Haus gehend*, लतानुपातम् bei Gold. Wörterb. u. अनुपातम्. — Vgl. अनुपात, अनुपातिन्. — caus. 1) *hinfliegen an:* जिनतो वज्र त्वं सीमन्तमन्वञ्चमनु पातय (wohl nur metrische Dehnung) AV. 6,134,3. — 2) *Jmd mit sich hinabstürzen:* पतन्त्या निरये कस्मादहमप्यनुपातितः R. Gorr. 2,75,4.

— अन्तर् s. अन्तःपात, अन्तःपात्य.

— अभि 1) *herbeifliegen, herbeieilen, herbeispringen, zufliegen auf, hinfliegen zu, losstürzen auf* (in freundlicher und feindlicher Absicht), *losgehen auf:* वैनतेयो यथा पक्षी — तथैवाभिपतिष्यामि MBh. 3,550. 1, 1383. Hariv. 10777. जवनो ऽभ्यपतत्तदा MBh. 3,756. 4,757. 1102. 16, 145. Hariv. 3654. R. Gorr. 2,78,14. 3,32,15. Mṛćkh. 67,24. 143,22. Bhâg. P. 2,7,14. Çiç. 9,1. Daçak. in Benf. Chr. 194,10. ऋतुकाले ऽभि-

पतितो मद्यत्या निवारितः MBh. 1,6910. (विहगः) सीतामभिपपात R. 2, 96,43 (105,42 Gorr.). बधायाभिपपतैनान् MBh. 1,5981. 6,2806. Ragh. 7,34. R. 2,34,18. 77,10. Bhâg. P. 9,10,20. Daçak. in Benf. Chr. 200,2. सराष्ट्रो ऽभ्यपतद्दिवम् MBh. 12,8595. (हरीणाम्) कोटीशतसहस्रेण लङ्कामभ्यपतत्तदा 3,16347. R. 5,9,44. 6,16,76. (क्षिप्ता) शक्तिरभ्यपतद्वेगाल्लक्ष्मणे *flog in der Richtung des* **Lakshmaṇa** 80,34. *herabfallen, herabfallen auf:* पुत्राणां तव नेत्रेभ्यो दुःखादभ्यपतज्जलम् MBh. 7,6287. यदि वृक्षादभ्यपप्तत्फलं तत् AV. 6,124,2. दिवो नु मां स्तोको अभ्यपप्तत् 1. महीमभ्यपतत् — प्रभग्नं पुरमासुरम् Arg. 10,30. *hineinfallen in, gerathen in, sich begeben in, auf:* पुनरपि तामेव संसारवागुरामभिपतितः Prab. 102,4. सो ऽभिपत्य महाबाहुर्दीर्घमधानमल्पवत् Hariv. 6987. MBh. 12, 11088. — 2) *überfliegen, im Fliegen überholen:* एकेनैव शतस्यैष पातेनाभिपतिष्यति । हंसस्य पतितं काकः MBh. 8,1910. *durchlaufen:* एकेनाभिपतत्यह्ना योजनानि चतुर्दश 5,3051. Es ist wohl an beiden Stellen अति st. अभि zu lesen. — caus. *werfen —, schleudern auf:* भूयश्चैनं (परिघं) तदा भ्राम्य वरुणायाभ्यपातयत् Hariv. 13902. MBh. 3,8717 (wo अभिपात्यतां zu lesen ist). *hinwerfen* Sâj. zu R̥V. 1,52,5 und in der Einl. zu 1,105. *hinabwerfen:* सारथिं चाभ्यपातयत् MBh. 6,1684. 7,8768. 1153.

— समभि *losstürzen auf* (acc.) R. 5,41,34.

— अव *herabfliegen, herabstürzen, herabspringen, herabfallen:* अवपतन्तीरवदन्दिव ओषधयस्परि RV. 10,97,17. Kauç. 126. श्येनावपातमवपत्य Prab. 66,14. सो ऽपि हंसो गदां गृह्य रथात्तस्मादवापतत् *sprang herab* Hariv. 15949. शिरस्यवापतत् *fiel herab auf* MBh. 13,3715. Hariv. 9455. फलैर्वृक्षावपतितैः R. 2,28,12. केशकीटावपतित *worauf eine Kopflaus gefallen ist* MBh. 13,1577; vgl. u. पद् mit अव. Vgl. अवपात. — caus. *niederwerfen:* लघूनुन्नमयन्भावान्गुरूनप्यवपातयन् (प्रभञ्जनः) Kathâs. 25, 42. Vgl. अवपातन.

— अभ्यव *herabfliegen* Ait. Br. 3,25.

— आ 1) *herbeifliegen, hinfliegen zu, herbeieilen, heranstürzen:* पततः (*Vögel*) — आपततः Nalod. 1,21. आ नं इषा वयो न पप्तत RV. 1,88,1. 7, 59,7. 8,58,10. 10,66,9. श्येनो भूत्वा विश आ पतेमाः AV. 3,3,3. VS. 3, 49. शकुंमापतंतम् AV. 12,2,47. Çat. Br. 3,4,2,10. आपततः — बाणान् MBh. 5,7183. 7,4656. आपतत्येष दुष्टात्मा संक्रुद्धः पुरुषादकः 1,5965. 5964. 5982. 5,5962. तेषामापततां वेगः करिणाम् 3,2540. अदर्शनादापतितः पुनश्चादर्शनं गतः 12,6473. त्रिविष्टपादापतितः Hariv. 3181. 3717. रथेनापततस्तव R. 2,72,5. Ragh. 5,50. 12,44. Râga-Tar. 5,259. Bhâg. P. 3,2,24. 6,1,30. Daçak. in Benf. Chr. 187,3. पद्भिः शनैरापततः *zu Fusse langsam herbeikommend* Bhaṭṭ. 3,48. प्रवलद्दीपिनमापतन्तमुच्चैः *in der Höhe d. i. mit einem Sprunge heranstürzend* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,11, Çl. 40. — 2) *herabfallen* Râga-Tar. 3,202. *fallen in, auf:* मृत्योरास्यमापाति Çâñkh. Br. 14,2. तत्र काष्ठं कुठारेण पाट्यमानं विधेर्वशात् । आपत्य तस्य जङ्घायां भित्त्वा प्रविवेश तत् ॥ Kathâs. 28,157. — 3) *unerwartet zum Vorschein kommen, — sich einstellen, — sich ereignen, Jmd* (gen.) *zustossen, unerwartet zu Theil werden, — treffen:* हर्षोऽरिक्तमापतितम् Sâh. D. 24,6. कर्ममध्ये या इष्टयो व्रातपतीयाद्याश्च आपतन्ति ता अनुष्ठेयाः Schol. zu Kâtj. Çr. 1067,5. नूनं जन्मान्तरकृतं पापमापतितं महत् MBh. 3,2564. शक्य आगततः सोढुं प्रहारो रिपुहस्ततः । नोढुमापतितः शोकः सुसूक्ष्मो ऽपि न शक्यते R. 2,62,16. दैवादापतितो दोषः 6,100,5. हठापतितां लक्ष्मीम् Râga-Tar. 3,322. अहो न शोभनमापतितम् Pañkat. 143,23. अहो शोभनमापतितम् 224,3. आपदामापतन्तीनाम् Spr. 357. सुखम् दुःखमापतितम् Hit. I,164. स्वशिरश्छेदेन आपतिते Bhâg. P. 5,9, 21. Dhûrtas. 89,10. तदिदं ब्राह्मणस्यास्य दुःखमापतितं ध्रुवम् MBh. 1, 6117. आपतत्यात्मनः प्रायो दोषो ऽन्यस्य चिकीर्षितः Kathâs. 20,213. 22, 239. Prab. 64,6. अहो चिरादितदस्माकं महद्दोजनमापतितम् Pañkat. 21, 12. — Vgl. आपतन, आपाति fg., आपात fgg. — 1. caus. (पतयति) *hinzufliegen zu:* वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः RV. 10,64,2. — 2. caus. (पातयति) *fallen machen, niederwerfen:* (तम्) ऊरु आपात्य Bhâg. P. 7,8,29. आपातितनरेन्द्रा सा रुधिरार्द्रा रणक्षितिः *niedergehauen, getödtet* Hariv. 5598. नास्रमापातयेज्जातु *Thränen vergiessen* M. 3,229. — intens. *wiederholt herfliegen:* अवैरहत्यायेदमा पपत्यात् (!) AV. 6,29,3.

— अभ्या *herbeieilen, hinstürzen zu, losstürzen auf:* अभ्यापतत् — शयनात् *vom Sitze aufspringend eilte er herbei* MBh. 4,807. अभ्यापतत् — गौतमस्य रथं प्रति 8,2631. अन्योऽन्यमभ्यापततां निघ्नतां चेतरेतरम् 4, 1041. (करी) तामेव बधमभ्यापतत् Kathâs. 27,169.

— उपा *hinzufliegen zu:* हंसाविव पततमा सुताँ उप RV. 5,78,1.

— पर्या *forteilen, davoneilen:* कुरवो भयपीडिताः । वीक्षमाणा दिशः सर्वाः पर्यापेतुः सहस्रशः ॥ MBh. 8,4964. आदाय शिविकां तारः स तु पर्यापतत्पुरः R. 4,24,21.

— समा 1) *herangeflogen kommen, herbeieilen, losstürzen auf* (in Masse, aber auch allein): ततः श्येनाय शलभानामिवोग्राः समापेतुर्विशिखानां प्रदीप्ताः MBh. 5,7213. 7,7293. तत्र मह्याः समापेतुर्दिग्भ्यो राजन्सहस्रशः 4,339. सहसैन्याः समापेतुः 6,1664. Hariv. 316. समापेतुर्यत्र तिष्ठति केशवः 14573. R. 2,87,6. Daçak. in Benf. Chr. 201,6. सहसैन्याः समापेतुः पुत्रस्य तव वाहिनीम् MBh. 6,1664. तमात्तबाणासनम् — आपतन्तम् R. 5,42,12. Çatr. 14,218. पवनः पवनाभिहतो गगनादवनौ यदा समापतति *niederfahren* Varâh. Bṛh. S. 38(37),1. — 2) *zusammenkommen mit* (सह), *sich geschlechtlich verbinden:* ताभिः सह समापेतुर्ब्राह्मणाः । ऋतावृतौ MBh. 1,2461. — 3) *gelangen zu* (acc.), *theilhaftig werden:* हर्षं समापेतुः MBh. 1,7213.

— उद् 1) *auffliegen, sich in die Luft erheben; aufspringen, einen Sprung in die Höhe thun; auffahren, sich erheben* R̥V. 2,43,3. उदपप्तन्नरुणाः 1,92,2. 6,64,2. उत्ते वयश्चिद्वसतेरपप्तन् 6. उदपप्तदसौ सूर्यः 1,191, 9. दिवमुत्पतिष्यन् AV. 18,4,14. Ait. Br. 3,25. 4,7. TBr. 1,1,3,5. वितत्य पक्षौ नभ उत्पपात MBh. 1,1335. उत्पतन्त इवाकाशे व्यचरंस्ते हयोत्तमाः 3,758. 2311. 2849. Sund. 2,5. Hariv. 2832. R. 2,37,30. 3,55,30. 5,15,9. 10. Ragh. 9,67. Kumâras. 6,36. Megh. 14. Varâh. Bṛh. S. 31,3. 43,27. Kathâs. 3,52. 28,189. Vid. 97. 116. 320. Hit. 14,8. Prab. 67,1. Çiç. 9,15. Bhaṭṭ. 5,30. 6,89. (रत्नौघम्) उत्पतन्तमिव R. 5,74,38. तस्याः श्रुत्वैव वचनमुत्पपात युधिष्ठिरः MBh. 1,6019. 2,1490. 3,552. 2375 (med.). 15780. Hariv. 8131. R. 1,9,15 (14 Gorr.). 31,25. आसनात् 2,34,16. 3, 50,19. Suçr. 2,253,12. Vet. in LA. 30,18. (मार्जारः) सहसोत्पपात Pañkat. 122,23. Kathâs. 35,58. Bhâg. P. 5,8,3. कथं मूषिकः — एतावद्दूरमुत्पतति Hit. 27,19. पतितो ऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः Bhartr. 2,83. उत्पतितो ऽपि हि चणकः शक्तः किं भ्राष्ट्रकं भङ्क्तुम् Pañkat. ed. orn. I,108. छिन्ने स्नायुबन्धे हुतमुत्पतितेन धनुषा Hit. 35,13. *sich erheben, aufstehen* (vom Schlaf): नाकीर्तयित्वा गाः सुप्यात्ता नासंस्मृत्य चोत्पतेत्

MBH. 13,8747. *aufschiessen:* शृङ्गमुत्पतितम् KHÂND. UP. 6,8,3. *sich aufmachen, schleunig einen Ort verlassen* AIT. BR. 5,28. उत्पतेत्सहसाद्देशाद्याधिदुर्भिक्षपीडितात् MBH. 12,5224. *herauseilen, herausspringen, heraussteigen:* उत्पेतुः सहसा स्वेभ्यो गृहेभ्यः पुरुषर्षभाः HARIV. 10293. उत्पपात रथाद्दोरो गरुत्मानिव वीर्यवान् 6683. अप्सु निर्मथनादेव रसात्तस्मादरस्त्रियः। उत्पेतुः R. 1,45,33. अश्मनिष्पेषोत्पतितानल RAGH. 4,77. उत्पतत्याशु वृत्ताद्गमति पवनधूतः सर्वतो ऽग्निर्वनान्ते ṚT. 1,26. अविध्यत्पथिवीम् — उत्पपात ततो धारा वारिणः *hervorsprudeln* MBH. 6,5785. Blut aus der Wunde ÇAT. BR. 3,1,2,16. 8,2,14. गर्भादुत्पतिते जन्तौ *aus dem Mutterleibe treten* HIT. I, 170. *entkommen, entrinnen:* (मृगः) व्याधानां शरगोचरादतिजवेनोत्पत्य (v. l. für उत्प्लुत्य) Spr. 923. — 2) *sich erheben so v. a. entstehen:* आर्तिजं महाशब्दं ब्राह्मणस्य निवेशने। भृशमुत्पतितम् MBH. 1,6111. मृगपतेरुन्नादो लोकभयंकर उदपतत् BHÂG. P. 5, 8,1. शोकमुत्पतितम् 3,4,23. — Vgl. उत्पत fgg., उत्पतितर् fgg., उत्पात. — caus. *auffliegen machen:* (उषाः) उत्पातयति पक्षिणः ṚV. 1,48,5. *aufsteigen machen:* त्वचो धूमं पर्युत्पातयामि AV. 12,3,53. *aufheben:* नैर्दण्डको मृत इव ज्ञात्वा संस्कारणायोत्पातितः Verz. d. Oxf. H. 156,*a*,26. — desid. *auffliegen wollen:* उदपिपतिषत् ÇAT. BR. 10,2,1,1.

— अनूद् *nach Jmd* (acc.) *auffliegen, — sich in die Luft erheben, hernach aufspringen:* उत्पतन्तमनूत्पेतुः सर्वे ते R. 5,64,24. ÇAT. BR. 11, 5,1,4.

— अभ्युद् *auffliegen zu, aufspringen:* सो ऽभ्युदपतत्सद्यो विद्याधरो नभः KATHÂS. 22,144. कृष्णस्य निधनाकाङ्क्षी तूर्णमभ्युत्पपात ह HARIV. 4114. Vgl. अभ्युत्पतन. — caus. *auffliegen machen zu* (acc.) ÇAT. BR. 1,8,2,14.

— प्रोद् *auffliegen:* प्रोदपाति नभस्तेन BHAṬṬ. 15,106.

— समुद् *zusammen auffliegen, — aufsteigen, auffliegen, aufspringen, sich erheben* AV. 4,15,1. ते तु हंसाः समुत्पत्य विदर्भानगमंस्ततः MBH. 3,2093. हयोत्तमाः। समुत्पेतुराकाशम् 2794. खं समुत्पतितः क्रतुः HARIV. 12235. BHAṬṬ. 7,50. सर्वे समुत्पेतुरुदायुधास्ते MBH. 1,7005 7946. आसनेभ्यः समुत्पेतुः 3,2149. 5,5959. अन्यस्मिन्प्रेष्यमाणे तु पुरस्ताद्यः समुत्पतेत्। अहं किं करवाणीति स राजवसतिं वसेत्॥ 4,127. R. 2,26,6. 3,24,14. 33,1. 6,98,11. (अश्वाः) समुत्पेतुः कशाघातैः BHAṬṬ. 14,10. शैलाः समुत्पेतुः BHÂG. P. 7,8,33. R. 5,5,20. तद्रूरुवेगोन्मथिताः शालस्यन्दनचन्दनाः। उत्पतन्तं समुत्पेतुर्हनुमन्तं सुपुष्पिताः॥ *erhoben sich nach ihm* 19. *sich zum Kampf erheben, einen Angriff machen* Spr. 315, v. l. 329. KÂM. NÎTIS. 11,32. 13,18. *aufgehen,* von der Sonne KIRÂT. 2,46. *aufsteigen,* von Wolken R. 5,74,35. *hervorspringen, hervorstürzen:* समुत्पतन्ति वल्मीकाद्यथा क्रुद्धा महोरगाः MBH. 7,4656. समुत्पत्य (नेत्राभ्यां) जलं तत्र पतितं वदनाम्बुजात् HARIV. 7068. *sich erheben, hervorbrechen so v. a. entstehen:* यः समुत्पतितं क्रोधं निगृह्णाति MBH. 1,3320. fgg. BHÂG. P. 6,4,14. *sich herausbegeben so v. a. entfliehen, verschwinden:* समुत्पतितनेत्रम् PAÑKAT. I, 212.

— उप *hinfliegen, hineilen zu:* उपेदहं धनदा श्येनो न वसतिं पतामि ṚV. 1,33,2. 8,35,7. 9,85,11. 10,123,6. तत्पादयोरुपापतन् BHÂG. P. 7, 2,31. — Vgl. उपपात, उपपातिन्.

— नि 1) *herabfliegen, sich niederlassen, sich herabstürzen, sich herablassen, sich niederwerfen:* दमयन्त्यास्तदन्तिके। निपेतुस्ते गरुत्मतः MBH. 1,2094. HIT. I, 32. न्यपतन्मुसले गृध्राः BHAṬṬ. 15,27. तस्मिन्निपतिते भूमौ नारदे HARIV. 9611. उत्पतेदपि चाकाशं निपतेच्च यथेच्छकम् MBH. 3,11414. R. 5,15,10. 6,16,77. मातलिस्तूर्णं निपत्य धरणीतले ARǴ. 6,7. तस्यैव दास्या गेहे त्वं निपतिष्यस्यधोनिजा KATHÂS. 34,81. नभोनिपतितामिव KAUṚAP. 45. निपतेत्यब्रवीद्गङ्गाम् R. 1,44,5. निपत्य (*sich niederlassend*) मम शृङ्गेषु 5,7,30. निपेततुः शरीरे ऽस्य DAÇ. 2,28. पादयोस्तस्य निपपात KATHÂS. 39,236. KUMÂRAS. 7,92. BHARTṚ. 2,26. भूमौ निपतमानायाः शरणं भव मे MBH. 13,1501. *sich stürzen auf, herfallen über:* यं यमेषो ऽभिसंक्रुद्धः संग्रामे निपतिष्यति MBH. 4,1572. सिंहो शिशुरपि निपतति मदमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु BHARTṚ. 2,31. गृध्रधाङ्क्षवकान् श्रुत्वा निपततः क्रोशान्कथं वारयेत् PRAB. 95,18. ततो निशीथे सहसा निपत्यैवायुधागधा। चौरसेना सुमहती सार्थं वेष्टयति स्म तम्॥ KATHÂS. 29,117. *hineinstürzen in:* इह (संसारे) विषयामिषलालस मानसमार्जार मा निपत Spr. 1170. — 2) *niederfallen, niederstürzen, umfallen, fallen:* क्रिमं निपतति SHAḌV. BR. 5,9. KAUÇ. 65.83. VARÂH. BṚH. S. 27,*c*,8. अशनिः — निपतति 32,4. उपर्यस्याः — कुसुमवृष्टयः — न्यपतन् RÂǴA-TAR. 6,144. KATHÂS. 27,45. 40,92. VID. 295. प्रासादाश्च विपुलास्तीक्ष्णा न्यपतन्त सहस्रशः MBH. 1,1169. कथमस्मद्विधे शस्त्रं निपतेत् R. 2,63,24. AV. 6,90,3. 12,5,26. तते प्रहारा निपतन्त्यभीक्ष्णम् Spr. 781. नदी मेरुमन्दरशिखरात् — अवनितले निपतन्ती BHÂG. P. 5,16, 20. विकुण्ठधिषणान्तयोर्निपतमानयोः 3,16,33. यत्र (महारौरवे) निपतितं पुरुषम् 5,26,12. निपेतुर्धरणीतले MBH. 3,2545. निपेतुरनलम् 1,8291. पटे निपतिते 3,2810. जाले पुनर्निपतितः शफरः Spr. 740. न्यपतंश्च गर्भाः (vor der Zeit) BHÂG. P. 6,8,12. सशब्दनिपतद्द्रुम BHAṬṬ. 8,131. मा नि पप्त भुवने शिश्रियाणाः AV. 12,1,31. R. 2,13,20. 72,17. 75,39. SUÇR. 1,120,16. RAGH. 8,38. PAÑKAT. 35,11. एतस्याः स्तनमण्डलं निपतितम् *zusammengefallen, eingefallen* DHÛRTAS. in LA. 80,15. *sich ergiessen in, münden in:* बहुधाप्यागमैर्भिन्नाः पन्थानः सिद्धिहेतवः। त्वय्येव निपतन्त्योघा जाह्नवीया इवार्णवे॥ RAGH. 10,27. *fallen auf so v. a. sich richten auf:* तस्या गात्रे निपतिता दृष्टिस्तेषाम् MBH. 1,7708. नेत्रव्रजाः पौरजनस्य तस्मिन् — निपेतुः RAGH. 6,7. आलोके ते निपतति पुरे MEGH. 83, v. l. निपतन्ति दृष्टिविशिखा यावन्नेन्दीवराक्षीणाम् PRAB. 7,4. तस्मिन् — निपेतुरन्तःकरणैर्नरेन्द्रा देहैः स्थिताः केवलमासनेषु RAGH. 6,11. — 3) *gerathen in:* (आखुः) निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः BHARTṚ. 2,82. एको बहूनां मूर्खाणां मध्ये निपतितो बुधः KATHÂS. 32,56. — 4) *sich einfügen, zu stehen kommen, seinen Platz erhalten:* निपाता उच्चावचेष्वर्थेषु निपतन्ति NIR. 1,4,11. सर्वत एवाभ्यर्हितं पूर्वं निपतति zu P. 2,2,34. — 5) *einfallen, eintreffen, sich einstellen, eintreten* SUÇR. 1,5,9. तस्मिन्निपतिते व्याधौ 33,20. अन्यद्वागधेयमेतेषां रक्षणे निपतति ÇÂK. 27,5. मरणव्याधिशोकानां किमद्य निपतिष्यति Spr. 452. सकृदंशो निपतति M. 9,47. *auf Jmd fallen so v. a. zu Theil werden:* कलिकलुषकृतानि यानि लोके मयि निपतन्तु विमुच्यतां तु लोकः KUMÂRILA bei MÜLLER, SL. 80. — 6) *zu Schanden werden, zu Nichte gehen:* मा ते स्वको ऽर्थो निपतेत मोहात् MBH. 4,2126. अद्रिं निपतितामिव R. 5,18,7. (सद्य) सद्यो निपतितानन्दम् 2,65,28. — Vgl. निपतन, निपात, निपातिन्. — caus. 1) *niederfallen machen, herabwerfen, herabschleudern, fällen, umwerfen, werfen in, auf:* नि पर्णे वृत्रस्य मर्मणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत् ṚV. 8,89,7. गिरिशृङ्गाधिरूढेन श्वपाकेन निपातितः। वेगवाही शरः RÂǴA-TAR. 5,217. 407. मयि बाणा निपात्यताम् MÂRK. P. 66,18. 14. परस्य दण्डं नोद्यच्छेत्क्रुद्धो नैनं निपातयेत् *fallen lassen auf so*

v. a. *schlagen* M. 4, 164. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 28. मय्येव — निपातयिष्यति क्रूरं दण्डं प्राणापहारिणम् R. 5, 1, 80. शरैर्निपातयिष्यामि सूर्यम् MBh. 13, 4618. अलक्तको यथा रक्तो निष्पीड्य पुरुषस्तथा। अबलाभिर्बलाद्रक्तः पादमूले निपात्यते ॥ Spr. 231. निपात्य तुङ्गाद्रिपुयूथनाथम् *von der Höhe stürzen* (bildlich) Bhâg. P. 3, 3, 1. (दानवाः) वशीभूताश्च मे सर्वे भूतले च निपातिताः MBh. 3, 634. Mârk. P. 14, 62. नरके बलान्निपात्यते Bhâg. P. 5, 26, 8. 9. निपातयन्नष्टदृशं हि गर्ते 5, 15. स नो राजा — न्यपातयद्व्यसने *in's Unglück stürzen* MBh. 3, 1360. विषमविषयाङ्गारेषु निपात्यमानमात्मानं नावबुध्यसे Prab. 102, 11. न — वृक्षः फलकाले निपात्यते R. 6, 38, 28. (नद्यः) निपातयन्त्यः — तटद्रुमान् Ṛt. 2, 7. (तम्) ऊरौ निपात्य विददार नखैः Bhâg. P. 2, 7, 14. उपरितलनिपातितेष्टक (संधि) Mṛkkh. 51, 18. महाम् — न्यपातयत् Kathâs. 25, 124. निपातयन्ति नद्यो हि कूलानि कुलानि नार्यः *zum Sturz bringen* (eig. und übertr.) Pańkat. I, 227. रक्तबिन्दुर्निपातितः *getröpfelt* Kathâs. 2, 10. बिन्दवो जातरूपस्य शतं यस्मिन् (धनुषि) निपातिताः *getröpfelt auf* so v. a. *erhaben eingelegt* MBh. 4, 1325. *auswerfen* so v. a. *ausspeien:* गुडेन वर्धितः श्लेष्मा सुखं वृद्धा निपात्यते Spr. 438. (den Blick) *fallen lassen, richten auf:* यद्येष मयि सुस्निग्धां दृष्टिमद्य निपातयेत् Mârk. P. 61, 41. — 2) *niedermachen, tödten, um's Leben bringen:* वासवो ऽप्यसुरान्सर्वान्निर्जित्य निपात्य च MBh. 14, 98. द्विजं (*Vogel*) दृष्ट्वा निषादेन निपातितम् R. 1, 2, 16. तुरगानस्य मार्गणैः न्यपातयत् 3, 33, 32. यथा सुते भ्रातरि वा निपातिते R. Gorr. 2, 45, 32. Kathâs. 11, 60. 20, 199. 27, 45. 42, 127. 166. Râǵa-Tar. 5, 431. 6, 332. Pańkat. 23, 22. Hit. II, 116. Bhâg. P. 1, 8, 10. Mârk. P. 74, 41. Prab. 88, 7. मांसं अचण्डालक्रव्यादादिनिपातितम् so v. a. *das Fleisch eines Thiers, das getödtet worden ist,* Jâǵń. 1, 192 = Mârk. P. 35, 20. — 3) करान् *Tribut erheben von* (abl.): न चास्थाने न चाकाले करांस्तेभ्यो निपातयेत् MBh. 12, 3313. — 4) in der Gramm. *eine Erscheinung, die sich der allgemeinen Regel nicht fügt, fertig hinstellen, als Unregelmässigkeit besonders aufführen, Etwas als unregelmässig betrachten:* अमावसोरहं ण्यतोर्निपातयाम्यवृद्धिताम् Kâr. zu P. 3, 1, 122. ण्यदायादेश इत्येतावुपचाय्ये निपातितौ Kâr. 2. zu P. 3, 1, 123. नू इत्या ते दीर्घत्वं निपात्यते Schol. zu Ṛv. Prât. 2, 35. Schol. zu VS. Prât. 3, 71 in Ind. St. 4, 192. Schol. zu P. 3, 1, 41. 122. इत्येते (ज्योत्स्ना u. s. w.) मत्वर्थे संज्ञायां निपात्यन्ते Schol. zu P. 5, 2, 114. 2, 1, 72. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 41. 42. 54. 58. 66. 148. 149, 154 u. s. w. Vop. 2, 13. — Für निपात्य Çâṅkh. Çr. 4, 14, 2 besser निपाद्य mit Çat. Br. 12, 5, 2, 7. — Vgl. निपातन, निपातनीय, निपात्य.

— अभिनि caus. *niederwerfen, herunterwerfen:* केतवो ऽभिनिपात्यन्ते MBh. 8, 3040. चकर्षाभिनिपात्यार्तां गले गृह्य R. Gorr. 2, 77, 10.

— उपनि 1) *niederfliegen zu:* तं हंस उपनिपत्याभ्युवाद Khând. Up. 4, 7, 2. — 2) *dazu eintreten:* तत्तु मतविधे व्याधावुपनिपतति Suçr. 1, 89, 6. *gelegentlich zur Erwähnung kommen* 14, 6. — Vgl. उपनिपात fg. — Für das caus. Çâṅkh. Çr. 16, 3, 33 und Âçv. Çr. 10, 8 wird richtiger पद् caus. gelesen.

— परिणि P. 8, 4, 17, Sch.

— प्रणि P. 8, 4, 17, Sch. Vop. 8, 22. प्रण्यपतत् 125. *sich niederwerfen, sich ehrfurchtsvoll verneigen vor* (acc., seltener dat. und loc.): प्रणिपत्य प्रसादयेत् M. 11, 205. MBh. 1, 8122. प्रणिपतितो ऽस्मि हिताय भास्करम् 3, 159. 4, 1421. 5, 49. Arǵ. 2, 9. 4, 17. R. 1, 38, 2. 55, 15. R. Gorr. 1, 23, 13. Mṛkkh. 1, 10. Kumâras. 2, 3. Çâk. 109, 16. Mâlav. 75. Kathâs. 13, 42. Mârk. P. 18, 57. 70, 1. साष्टाङ्गपातं प्रणिपत्य Hit. 54, 19. H. 1. Vop. S. 1. गुरुं च प्रणिपत्य मूर्ध्ना MBh. 4, 2131. Vikr. 3, 12. श्वश्रूश्वशुरयोः पादौ प्रणिपत्य Mârk. P. 21, 104. शिरसा — प्रणिपत्य पादयोः Ragh. 8, 12. प्रणिपत्य महात्मने MBh. 7, 16. Mârk. P. 19, 20. Madhjam. 1. प्रणिपतितशिरोभिः Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 60. — Vgl. प्रणिपात. — caus. *machen, dass Jmd sich niederwirft:* आत्मना सहैनां प्रणिपातयति Mâlav. 39, 16.

— विनि *herabfliegen, sich herabstürzen, sich niederwerfen, herabstürzen, herabfallen, hineinfallen in:* विनिपतितमनोज्ञक्रौञ्च Ṛt. 4, 18, v. l. एतं कदम्बमारुह्य — विनिपत्य ह्रदे घोरे Hariv. 3650. पादान्ते विनिपत्य Sâh. D. 48, 7. तस्करा विनिपत्य (*überfallend*) माम्। हृतस्वमनयन्बद्ध्वा स्वपत्नीम् Kathâs. 22, 62. — विनिपतिततुषार Ṛt. 4, 18. Hariv. 12547. यासां गर्भाः — व्यसवः संवत्सरान्ते विनिपतन्ति Bhâg. P. 5, 18, 15. विनिपत्य विपन्नो स्वस्तत्स्थानद्रोणिकान्तरे Kathâs. 3, 33. — Vgl. विनिपात. — caus. *niederfallen machen, hinabwerfen, hinabschleudern:* तेनर्ते विनिपातितम् Mârk. P. 75, 57. पतेयं (vom Himmel zur Erde) सत्स्विति ध्यायन्भवत्सु विनिपातितः MBh. 5, 4065. शिरो ऽस्य विनिपात्यताम् *werde abgehauen* 1, 5279. तेषां प्राणान्तिको दण्डो दैवेन विनिपात्यते 1201. R. 4, 17, 32. अगाधपङ्के दुर्मेधा विषमे विनिपात्यते MBh. 5, 1481. अहो पापं महन्मूर्ध्नि त्वया मे विनिपातितम् R. Gorr. 2, 75, 14. *niedermachen, tödten, umbringen, um's Leben bringen* M. 11, 127. MBh. 4, 789. 13, 561. 1950. 4761. Hariv. 3724. 9097. R. 1, 14, 33. R. Gorr. 1, 28, 19. 3, 33, 2. 6, 8, 14. 72, 50. Hit. IV, 60. Mârk. P. 24, 27. 66, 14. Prab. 75, 7. त्वदर्थमेतद्विनिपात्यमानं देहं त्वयैव प्रतिमोचितं मे Mṛkkh. 172, 15. *zu Fall bringen, zu Grunde richten, zu Schanden machen:* कटेन विनिपातितो यामि 33, 10. राक्षसा वयमात्मा च युगपद्विनिपातिताः R. 6, 94, 23. मत्कृत्ये विनिपातिते 5, 65, 3.

— संनि 1) *herabfliegen, sich herablassen, herabfallen:* (शकुनौ) पृथिव्यां संनिपेततुः MBh. 5, 2462. संनिपत्य महाबाहुः *sich zur Erde herablassend* R. 5, 62, 10. निर्विन्ध्यायाः — रसाभ्यन्तरं संनिपत्य (मेघः) Megh. 29. (बाणाः) संनिपेतुरकुण्ठाग्रा नागेषु च हयेषु च MBh. 6, 2126. संन्यपतन्भुवि 15, 647. Hariv. 5830. 6351. — 2) *zu Grunde gehen, umkommen* MBh. 7, 434. — 3) *zusammenkommen, zusammenstossen, zusammentreffen, zusammenfallen:* शतशः संनिपत्य MBh. 2, 2003. गजाश्चाचलसंकाशाः संनिपेतुः समन्ततः Hariv. 5077. संनिपत्य प्रकृतिभिर्मातृगुप्तो ऽभ्यषिच्यत Râǵa-Tar. 3, 239. ततः संन्यपतन्सर्वे गन्धर्वाः कौरवैः सह MBh. 3, 14899. संनिपत्य गजाविव 7, 609. अन्तराले संनिपत्य दुष्टसर्पेण सह संग्रामं विधाय Pańkat. 238, 21. Râǵa-Tar. 6, 344. तेषामनेकं चेत्संनिपतेत् Ṛv. Prât. 15, 12 (man lese संनिपतेद्द्वितीयम् bei Regnier). Çâṅkh. Çr. 13, 30, 2. Âçv. Gṛhj. 1, 7. संनिपत्योपकारक im Gegens. zu आराडुपकारक Madhus. in Ind. St. 1, 13, 6. — 4) *sich darbieten:* न संनिपतितं धर्म्यमुपभोगं यदृच्छया। प्रत्याचक्षे न चाप्येनमनुरुन्ध्ये सुदुर्लभम् ॥ MBh. 12, 6676. — Vgl. संनिपात. — caus. 1) *herabwerfen, herabschleudern, herabschiessen, abschiessen:* छत्रं ध्वजं च समरे शराभ्यां संन्यपातयत् MBh. 7, 7488. तैः शरैर्मूर्ध्नि सुसंनिपातितैः R. 5, 42, 8. Vgl. संनिपात्य. — 2) *zusammenkommenlassen, versammeln, vereinigen, zusammenbringen:* त्वत्कृते हि मया वीर राजानः संनिपातिताः MBh. 3, 2162. Ragh. 14, 36. 15,

75. Râǵa-Tar. 2,159. 4,361 (an den beiden letzten Stellen ist ohne Zweifel संनिपात्य zu lesen). पूर्वे चार्धपुरुषीये पञ्चमभागीयार्धपुरुषीययोः संनिपात्य Kâtj. Çr. 16,8,16.

— निस् *hinausfliegen, hinausstürzen, hervorstürzen, hinausgehen, herauskommen, hervorschiessen, herausfallen* Hariv. 2832. अग्रविवरेभ्यश्चानकैर्निष्पतद्भिः Çâk. 166. Spr. 1234. स्त्रियः सर्वा निष्पेतुर्नगराद्बहिः Arǵ. 10,62. MBh. 7,807. 8,2150. भवनान्निष्पतात 14,1836. M. 8,55. Jâǵn. 2,16. MBh. 1,1343. Hariv. 4521. 5693. 13678. 13681 (med.). R. 1,46,21. 3,16,17. 31,4. 4,8,48. 9,64. 12,24. 13,40. 41. 14,5. 6. 50,13. 17. 5,15,10. Kâm. Nitis. 12,6. Daçak. in Benf. Chr. 188,14. 198,11. बधाय निष्पेतुरुदायुधास्ते MBh. 6,3378. युद्धाय निष्पतेत् 15,232. fg. निष्पत्य युधि युध्यस्व R. 6,16,80. उरगसंघाताः — निष्पेतुः MBh. 1,8254. वक्त्रान्निष्पतितान् Hariv. 3506. महीधरेभ्यो नागेन्द्रा निष्पेतुः 12819. रत्नांस्यथो निष्पतन्त्यन्तरीक्षात् MBh. 5,1911. असंख्या मूर्तयस्तस्य निष्पतन्ति शरीरतः M. 12,15. Hariv. 13680. R. Gorr. 1,57,18 (56,18 Schl.). Kumâras. 3,71. जिह्वां मुखान्निष्पतन्तीमुल्कां प्रज्वलितामिव R. 3,49,34. (ज्योतींषि) निष्पतन्ति पुनः सूर्यात् MBh. 5,3816. निष्पतन्तो रथात् (बाणाः) 4,2071. गाण्डीवात् — निष्पतन्ति महाबाणाः Arǵ. 7,23. MBh. 7,2709. Hariv. 5032. वाक्सायका वदनान्निष्पतन्ति MBh. 1,3561 = 13,4986. जलमुचः — जालैः (*durch die Fenster*) — निष्पतन्ति Megh. 70. समुद्रात् — निष्पतन्तीव भूमिः Ragh. 13,18. पोतैः (*Schiffe*) पवनविनिर्तैर्निष्पतद्भिरिव (aus dem Meere) Hariv. 3530. माल्यवच्छिखरान्निष्पतन्ती (नदी) Bhâg. P. 5,17,7. निष्पतितमस्तिष्क Hariv. 4740. *wegfliegen, davoneilen* Ṛv. 10,24,5. — Vgl. निष्पतन, निष्पतिष्णु. — caus. *ausfallen machen:* अक्षि AV. 1,8,3. *zu Schanden machen, zu Grunde richten:* इदं हि तव विस्तीर्णं धनधान्यसमाचितम्। हस्त्यश्वरथसंपूर्णं राज्यं निष्पातितं तया ॥ R. 2,75,15.

— अभिनिस् *ausfliegen zu:* इदं यत्कृष्णः शकुनिरभिनिष्पतन्नपीपतत् AV. 7,64,1. *hervorspringen, hinausschiessen* (intrans.): सेनाग्रादभिनिष्पत्य प्रायुध्यंस्तत्र मानवाः MBh. 6,2434. रत्नभासो गवाक्षजालैरभिनिष्पतन्त्यः Bhaṭṭ. 1,8.

— विनिस् *herausfliegen, hervorfliegen, herausspringen, hervorstürzen, hervorkommen, hervortreten, herausfallen:* तस्माद्वृक्षाद्विनिष्पेतुः क्षिप्रं तस्य कपिञ्जलाः MBh. 5,269. वानर्यो विनिष्पेतुर्गुहामुखात् R. 4,19,4. 6,94,1. ततस्तूर्णं विनिष्पत्य — शाल्वमेवाभिदुद्राव 3,699. Hariv. 6221. R. 6,17,25. Kâm. Nitis. 12,21. विनिष्पेतुर्भयकराः सर्वशः शतशो वकाः Hariv. 3506. विनिष्पतितपन्नग MBh. 9,2703. गात्रात् — विनिष्पेतुर्बलाहकाः Hariv. 2683. पार्थस्य शरजालानि विनिष्पेतुः सहस्रशः MBh. 4,2001. 9,2690. सायकाश्चापमण्डलात्। विनिष्पेतुः R. 3,31,19. विनिष्पतितनेत्र 6,76,18. *sich aus dem Staube machen, davonlaufen:* शशवच्च (शरवच्च MBh. 12,5272) विनिष्पतेत् M. 7,106.

— परा 1) *wegfliehen, entfliehen:* परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यइष्टये Ṛv. 1,25,4. AV. 6,105,1. पक्षिणः परापातमासते Kâṭh. 34,8. VS. 3,49. 4,34. भीतः परापतत् Bhâg. P. 3,20,24. अवसृष्टा परा पत शरव्ये Ṛv. 6,75,16. AV. 1,3,9. Çâṅkh. Gṛhj. 1,22. जलदाः परापतन् *zogen fort* Bhâg. P. 7,8,32. — 2) *entfallen:* तस्य रेतः परापतत् TBr. 1,1,3,8. 5,4. सोमस्यैकं द्विसितस्य परापतत् AV. 5,28,6. Çat. Br. 1,5,1,20. 6,2,2,6. Pâr. Gṛhj. 2,2. — caus. *verjagen:* परा शुक्लानि पातय AV. 1,23,2.

— अनुपरा *neben Jmd fliegen.* — *eilen:* इन्द्रो वायुमनुपरापतत् Ait. Br. 2,25.

— परि 1) *herumfliegen, umfliegen, herumlaufen, in die Kreuz und in die Quere laufen, umlaufen* Çat. Br. 3,4,2,10. Khând. Up. 2,9,5. ततः शनैः पर्यपतत्पतत्रैः शैलान्प्रकम्पयन् MBh. 1,1391. 3,12546. 5,7240. परि दिवो अन्तान्पतन्ती Ṛv. 10,108,5. उपर्युपरि सेनां ते (गृध्राः u. s. w.) तदा पर्यपतन् MBh. 7,204. गजा रथाश्चाः पुरुषाः संघशः परस्परघ्नाः परिपेतुराहवे 8,707. 9,1226. 16,98. Hariv. 10594. R. 6,19,7. त्रस्ताः (कृपाः) परिपेतुर्दिशो दश MBh. 4,1706. 6,1823. 2870. 7,844. परिपेतुः पतन्तं तं पुरुषाः परिचारकाः R. Gorr. 2,84,9. परिपेतुः कबन्धाङ्का जितिम् 6,94,5. परिपतन्ङ्कंकारकन्काम्हृत् viell. so v. a. *Wirbelwind* oder auch *ein hinabfahrender Wind* Amar. 48. — 2) *herunterspringen:* रथात् MBh. 7,557. *sich stürzen auf:* ततः पर्यपतन्नुग्रा निवातकवचा मयि Arǵ. 8,30. *fallen:* पर्यपतन्भूमौ जानुभिस्ते हयोत्तमाः MBh. 3,2791. (युवतिः) परिपतितोऽस्मि (d. i. पतिता उ°) Git. 7,19. — Vgl. परिपतन. — caus. *niederfallen machen, herunterschiessen:* धनुं सायमनेश्चापि सो ऽष्टाभिः पर्यपातयत् MBh. 6,2687. *abschiessen:* सप्त चैव पृषत्कांश्च श्वेताश्चे पर्यपातयत् 1852. *stürzen in:* ईदृशे व्यवहाराग्नौ मन्त्रिभिः परिपातिताः Mṛkkh. 155,8.

— विपरि *zurückfliegen:* सुपर्णो विपरिपत्य आत्तः संहृत्य पक्षौ Çat. Br. 14,7,1,19.

— प्र 1) *ausfliegen, davonfliegen, hinfliegen, davoneilen, hineilen, hinabfliegen, hinabstürzen, hinabfallen, stürzen, fallen:* प्र यद्वयो न पप्तन्वस्मनस्परि Ṛv. 2,31,1. 10,27,22. 95,15. साकं यक्ष्म प्र पत 97,13. 165,5. AV. 6,83,3. 7,115,1. Çat. Br. 3,2,1,9. 5,5,1,2. Pañkav. Br. 14,1,12. तत्र ते पक्षिणो भूत्वा प्रपतन्ति यथादिशम् MBh. 5,1753. प्रपेततः स्पर्धया च ततस्तौ हंसवायसौ 8,1911. हंसैः — प्रपतद्भिरितस्ततः Hariv. 8266. R. 4,61,33. सो ऽन्तरीक्षात्प्रपतितः केशवान्तःपुरे शिशुः Hariv. 9454. गिरिभिः पुरा वसुधां प्रपतद्भिरुत्पतद्भिश्च Varâh. Bṛh. S. 31,3. Bhaṭṭ. 15,53. वः प्रपतताम् — संयुगे MBh. 7,676. ता एता देवताः सृष्टा अस्मिन्महत्यर्णवे प्रापतन् Ait. Up. 2,1. प्रभ्रंशितः सुरसिद्धर्षिलोकात्परिच्युतः प्रपताम्यल्पपुण्यः MBh. 1,3577. प्रपतेद्द्यौः सनक्षत्रा 3,16038 = 7,475. शापात्प्रपतिता ये च गगनाद्वसुधातलम् R. 1,44,29 (45,22 Gorr.). प्रपतन्तुषार Ṛt. 4,1. प्रपेतुरुर्व्यां नृशिरांसि MBh. 8,670. वज्रः प्रपतन्निव पर्वते 4,1788. ततः शतसहस्राणि शराणाम् — युगपत्प्रापतंस्तत्र द्रोणस्य रथमन्तिकात् 1893. हस्तात् — चास्य प्रतोदः प्रापतद्भुवि Arǵ. 8,15. ये प्रपेतुर्महीं तूर्णं शरीरात्स्वेदबिन्दवः R. 3,76,18. नेत्रेभ्यः प्रापतज्जलम् MBh. 2,2184. मा प्रपत प्रपातम् 1,3653. गर्ते मत्तः प्रपतते 2,2159. तमस्यन्धे — प्रपतिष्यन्ति Bhâg. P. 5,6,12. 7,9,28. MBh. 5,4518. Pañkat. 142,6. प्रापतन्भुवि संभ्रान्ताः सलज्जाः R. Gorr. 1,35,21. (तम्) प्रपतन्तमपश्याम गिरेः शृङ्गमिव च्युतम् MBh. 6,1978. 4350. Hariv. 13502. R. 1,9,15 (14 Gorr.). 3,26,24. Pañkat. 120,11. Bhâg. P. 6,14,49. Saddh. P. 4,16,a. उन्नतः प्रपतति Spr. 568. *fallen in* so v. a. *gerathen in:* दुर्जनवाग्रसे प्रपतितः Spr. 754, v. l. — 2) *einer Sache* (abl.) *verlustig gehen:* प्रपतेच्चशसो दीप्तात् MBh. 14,2737. — Vgl. प्रपतन, प्रपात. — caus. *davonfliegen machen* AV. 19,50,4. Çat. Br. 3,3,4,15. *verfolgen, nachsetzen:* प्रपात्यमाना वित्रस्ताः शूलहस्तेन रक्षसा MBh. 1,7632. प्रपात्यमानः श्येनेन कपोतः — नरेन्द्रं शरणं गतः 13,2047. — desid. *davoneilen wollen:* प्रेदं पिपतिषति मनसा मुहुरा वर्तते पुनः AV. 12,2,52. — intens. *hervorschiessen:* अध जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः सृजाना Ṛv. 6,6,5.

— अनुप्र *hinfliegen:* प्र वां वयो वपुषे ऽनु पप्तन् ṚV. 6,63,6. गेहानुप्रपातम्, गेहं गेहमनुप्रपातम्, गेहमनुप्रपातमनुप्रपातम् adv. wohl *von Haus zu Haus eilend* (anders u. अनुप्रपात) P. 4,3,56, Sch.

— निष्प्र s. दुर्निष्प्रपतन.

— प्रति *entgegenfliegen, entgegeneilen:* तान्यनीकानि निवर्तमानान्यालोक्य — हंसो यथा मेघमिवापतन्तं धनंजयः प्रत्यपतत्तरस्वी MBH. 4,2110.

— वि 1) *durchschneiden:* व्यद्रिणा पतथ त्वेषमर्णवम् ṚV. 1,168,6. — 2) *abfallen, abfliegen, sich abtrennen:* मूर्धा हास्य विपतेत् ÇAT. BR. 3,6,1,23. 11,4,1,9. 14,6,7,4. 9,28. KHÂND. UP. 1,10,9.fgg. 11,4.fgg. 5,12, 2 (wo व्यपतिष्यत् zu lesen ist). — 1. caus. (पतय्) *sich aufthun, sich öffnen:* वि मे कर्णा पतयतः ṚV. 6,9,6. — 2) caus. (पातय्) *wegfliegen machen, abschiessen:* वि ते मदं मदावति शरमिव पातयामसि AV. 4,7,4. व्यपातयच्छरान् MBH. 4,1862. *abfliegen machen, abtrennen, abhauen:* शिर एषां वि पातय AV. 19,28,4. ÇAT. BR. 14,4,1,26. *niedermachen, tödten:* कुरुप्रवीरानिषुभिर्व्यपातयत् MBH. 7,6149. तांस्तु दैवहतान्पूर्वं पश्चाद्द्रौणिर्व्यपातयत् 10,392. Es ist wohl an beiden Stellen न्यपा° zu lesen.

— अनुवि *davonfliegen nach* (acc.): (वाचाम्) एका वि प्रपातानु घोषम् AV. 7,43,1.

— सम् *zusammenfliegen, — eilen; sich zusammenfinden, — vereinigen bei, auf* (acc.), *zusammenkommen mit* (instr.); *hinfliegen, hineilen; herbeigeflogen —, herbeigeeilt kommen, herankommen, hinzukommen, hingehen zu, gelangen zu, daherfliegen, daherkommen:* यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारा विशिखा इव ṚV. 6,75,17. समश्वपर्णाः पतन्तु नो नरः AV. 6,126,3. 11,10,7. शितिपदी सं पतत्वमित्राणाममूः सिचः 20. (पृथिवी) यां द्विपादः पक्षिणः संपतन्ति 12,1,51. तत्र राजर्षयः — संपेतुः शतसंघशः INDR. 1,36 (MBH. 3,1749). 6,51. 4526. 7,9032. R. 2,91,48. 6,9,24. दीप्यमानाश्च संपेतुर्दिवि सप्त महाग्रहाः MBH. 6,637. संपतेत्तेन KÂM. NÎTIS. 12,30. रभसेन न संपतेत् (mit dem Feinde *zusammenstossen, einen Angriff machen*) 10,32 (Spr. 315). तस्मात्सिंह इवोद्यम्यात्मानं वीक्ष्य संपतेत् 9,57. अश्वस्यास्नः संपतिता *zusammengeflossen, zusammengeronnen* AV. 5,5, 9. — इमां लोकानपश्यन्ताः संपातैः समपतन् *hinfliegen zu* AIT. BR. 4,30. 6,18. ÇÂNKH. BR. 22,1. चकाराः u. s. w. संपतन्ति महाद्रुमान् HARIV. 12684. माद्रीपुत्रौ संपतन्तौ दिशश्च DRAUP. 5,20. इमं लोकममुं चैव संपतेयुर्यथासुखम् HARIV. 12036. संपतन्स (काकः) इमं लोकम् R. 5,36,43. सो ऽहं विभुगतिं प्रप्सुरिह संपतितो भुवि *hierher gekommen* HARIV. 9673. संपत्य तत्सनीडे BHATT. 5,31. संपतत्यासुरीं योनिम् *gelangen in* MBH. 12,6736. एषा मया संपतता वारुणी — दृष्टपूर्वा सभा *hinzukommen* 2,382. संपतन्निव कामगः 3,2766. बहुशः संपतन्तीं त्वां जनः शङ्केत दोषतः 2949. 8,2044. 15,546. HARIV. 3421. संपतद्भिः स्थितैश्चापि विमानैः *dahinfliegen* MBH. 4, 1776. R. 5,7,60. कर्णचापच्युताश्चित्राः शराः संपतन्तस्ततस्ततः — व्यराजन्त हंसाः श्रेणीकृता इव MBH. 7,5621. 8,934. 937. R. 6,80,8. HARIV. 11700. 12739. R. 1,44,22 (45,15 GORR.). खे ग्रहः संपतन्निव 5,52,5. 7. शरजालैः समाकीर्णे मेघजालैरिवाम्बरे । न स्म संपतते कश्चिदन्तरीक्षचरस्तदा ॥ MBH. 7,8627. स्यन्दनान्संपततः R. 2,93,15. नावः — संपेतुराशुगाः 89,17. तरुणैश्चारुवेषैश्च नरैरुन्नतगामिभिः । संपतद्भिरयोध्यायां न विभान्ति महापथाः ॥ *lustwandeln* 114,13 (125,20 GORR.). इतो हत्यामि वैदेहीम् — इतश्चेतश्च दुःखितां संपतन्तीं यदृच्छया 5,16,50. KÂM. NÎTIS. 7, 40. *hinabfliegen, herabfallen:* गृध्रः संपतते शीर्षे जनयन्भयमुत्तमम् MBH. 6,98. जगाम भूमिं ज्वलिता महोल्का भ्रष्टाम्बरादिव संपतन्ती 3789. चैत्यतरौ संपतिता — उल्का VARÂH. BṚH. S. 32,21. हन्यादेतान्संपतन्ती शाखा MBH. 1,1387. *vor sich gehen, geschehen:* विकारैर्बहुभिः प्राप्तैः संपतद्भिर्महाबलैः HARIV. 11739. — Vgl. संपात. — caus. *fliegen —, fallen machen, schleudern, hinabwerfen:* शिलां संपातयामास तस्योरसि R. 6, 18,50. स वै प्रेत्य नरके — गिरिमूर्ध्नः संपात्यते BHÂG. P. 5,26,28.

— अभिसम् *hinfliegen, hineilen zu, stürzen auf:* महीतलात्केचिदुदीर्णवेगाः (कपयः) पुनर्द्रुमाग्रानभिसंपतन्ति R. 5,60,16. ते ऽन्योऽन्यमभिसंपेतुः पातयन्तः परस्परम् HARIV. 12545. *einherfliegen:* शस्त्रैश्च दिव्यैरभिसंपतद्भिः MBH. 7,7295. — Vgl. अभिसंपात.

2. पत् (= 1. पत्) *fliegend, fallend;* s. अक्षि°.

3. पत्, पत्यते NAIGH. 2,21. DHÂTUP. 26,50 (v. l. für तप्). 1) *theilhaftig sein, mächtig sein, verfügen über; habhaft werden, innehaben, haben, potiri;* mit acc.: उग्रं तत्पत्यते शवः ṚV. 1,84,9. 2,1,8. 3,36,4. 10, 23,2. वसूनि 6,45,20. यशः 2,1. स हव्या मानुषाणामिळा कृतानि पत्यते 1,128,7. 6,25,6. हव्यो दृद्र्यो नाम पत्यते 2,37,2. 6.66,1. आदिन्द्रः सत्रा ताविषीरपत्यत 10,113,5. 6,65,3. नियुतः पत्यमानः 49,4. भेजे पथो वर्तनिं पत्यमानः 7,18,16. 8. mit instr.: इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमानः 3,54,15. धत्ते धान्यं पत्यते वसव्यैः 6,13,4. या पत्यते अप्रतीता सहोभिः VS. 8,59. 27,16. mit loc. *theilnehmen an:* त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानः ṚV. 3,54, 11. इन्दुर्देवेषु पत्यते *ist ein Genosse der Götter* 9,45,4. इन्द्रो मह्ना पूर्वहूतावपत्यत 10,113,7. — 2) *taugen für, dienen zu* (dat.): इयमासुतिश्चारुर्मदाय पत्यते ṚV. 8,1,26. अयं हि त अमर्त्य इन्दुरत्यो न पत्यते 10,144, 1. वृचीवन्तः शरवे पत्यमानाः 6,27,6. 10,27,6. — 3) *sein* (*taugen als Etwas*): त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान् ṚV. 3,56,3. यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान् 6,22,1.

— अभि *innehaben:* अयं विश्वा अभि श्रियो ऽग्निर्देवेषु पत्यते ṚV. 8,91, 9. अभि प्रियं रेक्णः पत्यमानः 10,132,3.

1. पत (von 1. पत्) gaṇa पचादि zu P. 3,1,134. gaṇa ज्वलादि zu 140. VOP. 26,30. m. *Flug;* s. पतग, पतंग.

2. पत adj. = पुष्ट *wohlgenährt* GAṬÂDH. im ÇKDR.

पतक 1) adj. (von 1. पत्) *fallend u. s. w.* — 2) m. *eine astronomische Tafel* WILS.

पतकुत्त s. u. पट 4.

पतग (1. पत + 1. ग) VOP. 26,61. m. 1) *ein fliegendes Thier, Vogel* (AK. 2,5,33. H. 1316. HALÂJ. 2,82): पतगोरगाः M. 7,23. सर्पपक्षिपतगाः MBH. 7,9442. पतगपन्नगाः R. 1,22,21. पिशाचपतगोरगैः 42,7. °वर Gaṭâju R. 3,56,53. 54. पतगेश्वर desgl. 40. 42. 44. 45. 50. पतगराज Bein. Garuḍa's BHÂG. P. 2,7,16. पतंगी die Mutter der पतग 6,6,21. von der Sonne: पतगो ऽसौ विभावसुः MBH. 6,487. — 2) N. eines der fünf Feuer beim Svadhâkâra HARIV. 10467. — Vgl. पतंग, पतंगम.

पतंग (पतम्, adv. acc. von 1. पत, + 1. ग) UṆÂDIS. 1,118. 1) adj. *fliegend:* श्येन ṚV. 1,118,4. अश्व 4. NAIGH. 1,14. — 2) m. a) *Vogel* UṆÂDIS. 1,118. AK. 3,4,3,21. H. 1316. an. 3,126. MED. g. 42. HALÂJ. 2,82. VIÇVA bei UGGVAL. AV. 6,50,1. °राज Bein. Garuḍa's PANKAT. ed. orn. 57,6. — b) *ein geflügeltes Insekt, Heuschrecke, Schmetterling,* insbes. *ein Nachtschmetterling* (der in's Feuer fliegt); = शलभ, शरभ AK. 2,5, 28. TRIK. 3,3,62. H. 1213. H. an. MED. HALÂJ. 2,102. VIÇVA a. a. O.

कीटाः पतंगाः Çat. Br. 14,9,1,19 (parox.). 2,14. Khând. Up. 6,9,3. Adbh. Br. 6,5 in Ind. St. 1,40. M. 1,40. 11,240. 12,56. R. 2,28,21. 4,58,29. Mârk. P. 15,17. गाण्डीवमुक्ताश्च महाशैराघान्पतंगसंघानिव शीघ्रवेगान् Draup. 5,18. पतंगं हि प्रसेद्धापो यथा MBh. 7,5055. Varâh. Bṛh. S. 87, 23. भीममभ्यद्रवन्सर्वे पतंगा ज्वलनं यथा MBh. 9,152. 14,1793. R. 6,76,3. Kumâras. 3,64. 4,20. Bhartṛ. 3,81. Spr. 248. नीलः पतंगः Çvetâçv. Up. 4,4; nach Çaṅk. *Biene.* — c) *die Sonne* AK. 3,4,2,21. Trik. 1,1,99. 3, 3,62. H. 95. H. an. Med. Hâr. 11. Halâj. 1,35. Viçva a. a. O. दिवा पतयंतं पतंगम् ṚV. 1,163,6. 10,177,1. 2. 189,3. AV. 13,2,30. 31. 3,1. Ragh. 2,15. 18,26. Varâh. Bṛh. S. 26,3. Bṛh. 19,2. 22(21),3. Çiç. 1,12. Bhâg. P. 2,1,30. 5,1,30. N. einer der 7 Sonnen Taitt. Âr. 1,1. VP. 632, N. 6. — d) *Spielball:* प्रहत्या मुक्तः करतलेन पतत्पतंगम् Bhâg. P. 3, 20,36. — e) in der Stelle: तपूंष्यग्ने जुह्वा पतंगानसंदितो वि सृज विष्वगुल्काः ṚV. 4,4,2 wird das Wort von Sâj. durch *Funke,* von Mahîdh. durch Piçâka erklärt. — f) *eine Reisart* H. an. Med. Viçva a. a. O. = जलमधूक Râǵan. im ÇKDr. — g) *Quecksilber* H. an. n. nach Med. (lies सूते st. सुते); vgl. खेचर. — h) unter den Beinamen Kṛshṇa's (*der Fliegende*) MBh. 12,1510. — i) N. pr. eines Sohnes des Praǵâpati (Liedverfassers von ṚV. 10,177) ṚV. 10,177,1. auch N. des mit diesem Worte beginnenden Liedes Çâṅkh. Br. 25,8. Çr. 11,14,28. — k) pl. Bez. einer Kaste in Plakshadvîpa Bhâg. P. 5,20,4. — l) N. pr. eines Berges VP. 169. Bhâg. P. 5,16,27. — m) पतंग oder पतंगग्राम N. pr. eines Dorfes Râǵâ-Tar. 8,474. — 3) f. ई N. pr. einer der Gemahlinnen des Târksha, der Mutter der पतग, *der fliegenden Geschöpfe,* Bhâg. P. 6,6,21. — 4) n. a) *Quecksilber* s. u. 2, g. — b) *eine Art Sandelholz* Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. पतग.

पतंगम (पतम् + गम) Vop. 26,61. m. *Heuschrecke, Schmetterling:* अनलिनो ऽग्नौ पतितः पतंगमो यथा Bhâg. P. 7,8,24. Nach ÇKDr. und Wils. auch *Vogel.*

पतंगरै (von पतंग) adj. *vogelähnlich:* द्रवो द्रवरः पतंगरो दधिक्रावा ṚV. 4,40,2.

पतंगिका (von पतंग) f. 1) *Vögelchen:* पतंगिकानां पुच्छेषु लघ्वपीका प्रवेशिता MBh. 1,4332. — 2) *eine kleine Bienenart* AK. 2,5,27. H. 1214.

पतंगिन् = पतंग *Vogel;* f. पतंगिनी Hariv. 1180.

पतञ्चल m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55, 1 v. u. mit dem patron. काप्य Çat. Br. 14,6,3,1 (proparox.) 7,1.fgg. (oxyt.).

पतञ्चिका f. *Bogensehne* Çabdar. im ÇKDr.

पतञ्जल m. N. pr. eines Mannes gaṇa उपकादि zu P. 2,4,69. pl. *seine Nachkommen* ebend. पतंजल (sic) Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, b, 23.

पतञ्जलि m. gaṇa शकन्ध्वादि zu P. 6,1,94, Vârtt. 2. Vop. 2,13. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 57,1. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, b, 15. ein Sâṁkhja-Lehrer Tattvas. 22. Madhus. in Ind. St. 1,22,18. Verz. d. B. H. No. 627. Colebr. Mis. Ess. I, 230. fgg. Grammatiker, der berühmte Verfasser des Mahâbhâshja, = गोनर्दीय (= वररुचि Çabdar. im ÇKDr.) Trik. 2,7,25. H. 851. Shadguruçishja bei Müller, SL. 239,1. Madhus. in Ind. St. 1,16,1 v. u. Verz. d. B. H. No. 764. ein Mediciner ebend. No. 974. Colebr. Misc. Ess. I, 235.

पतत्र (von 1. पत्) Uṇâdis. 3,105. n. 1) *Schwinge, Fittig, Flügel* AK. 2,5,36. H. 1317. Halâj. 2,84. 5,63. सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रैः (zum Anfachen des Feuers gebraucht) ṚV. 10,81,3. Bhâg. P. 8,11,34. *Feder* 3,19,14. — 2) *Vehikel* (वाहन) Uǵǵval. — Vgl. पत्त्र.

पतत्रि Uṇâdis. 4,69. m. = पतत्रिन् (und auch daraus entstanden) 1) *Vogel* AK. 2,5,33. H. 1316, Sch. Uǵǵval. भवत्वेष पतत्रीणामिन्द्रः MBh. 1,1455. 1464. — 2) Bez. eines best. Feuers Pâr. Gṛhj. 3,14 (vgl. TS. 1,7,7,2). — 3) N. pr. eines Streiters auf Seiten der Kuru MBh. 8,2263.

पतत्रिकेतन (पतत्रिन् + के°) adj. *einen Vogel zum Attribut habend:* देव Vishṇu Hariv. 3845.

पतत्रिन् (von पतत्र) 1) adj. *beschwingt, beflügelt, fliegend:* वयः ṚV. 1,49,3. 155,5. श्येन AV. 5,21,6. VS. 19,10. पत्त 18,52. यत्किंचेदं प्राणि जङ्गमं च पतत्रि च यच्च स्थावरम् Ait. Up. 5,3. शिरस् ṚV. 1,163,6. *Feuer* 58,5. 94,11. Bez. eines best. Agni TS. 1,7,7,2. das Gespann der Açvin ṚV. 6,62,6. 7,69,7. 10,143,5. हेति AV. 6,29,1. पतत्रीवदं स्था जगत् ṚV. 10,88,4. 3,54,8. — 2) m. a) *Vogel* AK. 2,5,33. H. 1316. Halâj. 2,82. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,69. आण्डात्पतत्रीवामुक्ति AV. 14,2, 44. 8,7,24. 10,10,14. M. 4,208. MBh. 3,2439. R. 2,93,17. Daç. 1,16. Ragh. 8,55. 9,30 (नीर°). 11,11. 12,48. Kumâras. 5,4. Varâh. Bṛh. S. 24,25. 94,57. Kathâs. 9,50. पतत्रिराज् Bhâg. P. 8,21,16. — b) *Pferd* R. 1,13,36. — c) *Pfeil* MBh. 3,16430. — d) du. *Tag und Nacht:* मा मामिमे पतत्रिणी वि दुग्धाम् ṚV. 1,158,4. — Vgl. पातत्रिण.

पतद्ग्रह (पतत्, partic. praes. von 1. पत् + ग्रह) m. AK. 3,6,2,21. 1) *Spucknapf* (*das Fallende aufnehmend*) AK. 2,6,3,40. Trik. 2,6,41. H. 683. an. 2,584. Med. s. 26. Hâr. 47. Nach Vaiǵ. auch n.; vgl. H. 683, Sch. — 2) = प्रतिग्रह *der Rückhalt eines Heeres* Colebr. und Lois. zu AK. 2,8,2,47.

पतद्ग्राह m. = पतद्ग्रह *Spucknapf* H. 683, Sch.

पतद्भीरु (पतत् *Vogel* + भीरु) m. *Falke* Çabdar. im ÇKDr.

पतन (von 1. पत्) 1) nom. ag. *der da fliegt, zu fallen pflegt* P. 3,2, 150. — 2) m. N. pr. eines Râkshasa MBh. 3,16365. — 3) n. proparox. a) *das Herabfliegen, sich-Niederwerfen, sich-Niederfallenlassen, das sich-Stürzen; das Herabfallen, Abfallen, Umfallen, Sturz, Fall* (eig. und übertr.): चरण° *das sich-zu-Füssen-Werfen* Spr. 902. शिरोभिः — महीपतनपांसुलैः R. 2,45,27. अग्नि° *das sich-ins-Feuer-Stürzen* Pańkat. 188, 2. बन्धोपबन्धपतनोत्थित Kaurap. 48. वव्रस्य यत्पतने पादि शुष्णः ṚV. 6, 20,5. अर्क° *das Herabfallen der Sonne* MBh. 5,7187. शरपतनभयात् Çâk. 7. अमोघपतनान्प्रासान् Râǵa-Tar. 6,181. फलानां पक्वानाम् R. 2, 105,15. Suçr. 1,67,2. 109,7. 117,19. Varâh. Bṛh. S. 42(43),63. Pańkat. 136,5. गङ्गायाः R. 1,43,25. Râǵa-Tar. 3,530. गिरेः *von einem Berge* Spr. 944. वदनाच्च रक्तपतनम् Varâh. Bṛh. S. 92,5. निरये *das zur-Hölle-Fahren* M. 6,61. वृन्तस्य Varâh. Bṛh. S. 42(43),20. 52,121. Kumâras. 4, 31. भूमौ स्थितस्य पतनाद्भयमेव नास्ति Spr. 346. Çikshâ 20 in Ind. St. 4, 268. Suçr. 1,94,20. आ देहपतनात् MBh. 13,1829. Sâh. D. 177. 182. स्तन° *das Herunterfallen, Schlaffwerden der Brüste* Spr. 422. पतनान्ताः समुच्छ्रयाः MBh. 14,1230. Râǵa-Tar. 5,261. नरेन्द्राणामुच्छ्रायाः पतनानि च Jâǵń. 1,307. इदानीमेते स्मः प्रतिदिवसमासन्नपतना गतास्तुल्यावस्थां सिकतिलनदीतीरतरुभिः Bhartṛ. 3,49. कुल° Spr. 704. Mârk. P. 69,38. Çuk. in LA. 40,15. चैद्यस्य so v. a. *Tod* MBh. 2,1636. 6,5755. तथा त-

नार्यः पतति मृत्पिण्डपतनं यथा in moralischem Sinne Bhartṛ. Suppl. 14. विहितस्याननुष्ठानान्निन्दितस्य च सेवनात् । अनिग्रहाच्चेन्द्रियाणां नरः पतनमृच्छति (पतन = पाप ÇKDr.) ॥ Prâjaçkittaviveka im ÇKDr. यावद्वर्णिर्न पतनादिभिर्दोषैरभिभूयते *das Vernachlässigen der mit seiner Kaste verbundenen Verpflichtungen* (*apostasy* Muir) VP. bei Muir, Sanscrit Texts I, 146, 1 v. u. Mit Ergänzung von गर्भस्य so v. a. *Fehlgeburt* Varâh. Laghuǵ. 3.5. — b) *Subtraction* Colebr. Alg. 5. — c) *die Breite eines Planeten* Wils.

पतनीय (von पतन) adj. *zum Fall, zum Verlust der Kaste führend;* n. *ein Verbrechen, das zum Verlust der Kaste führt:* नीचाभिगमनं गर्भपातनं भर्तृहिंसनम् । विशेषपतनीयानि स्त्रीणामेतान्यपि ध्रुवम् ॥ Jâǵn. 3, 298. 40. ब्राह्मणाः पतनीयेषु वर्तमाना विकर्मसु MBh. 3,14075. कथं प्रायोपविष्टाय — नृशंसं पतनीयं च तादृशं कृतवानसि 7,6733. Nârada bei Kull. zu M. 7,2. पतनीयकृते लेपे Jâǵn. 2,210. पतनीयाक्रोश Kull. zu M. 8, 276. 277.

पतत् (partic. praes. von 1. पत्) adj. *fliegend;* m. *Vogel* AK. 2,5,33. H. 1316. Med. t. 121. Halâj. 2,82. Ragh. 13,19. Çiç. 9,15. Nalod. 1,21. Belege für die adj. Bed. s. u. 1. पत्.

पतत्तक (vom vorherg.) adj. Bez. einer *beschleunigten* Art des Açvamedha Lâṭj. 9,11,6. Nidâna 8,8.

पतम m. *Vogel; Heuschrecke; der Mond* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — Vgl. पतस.

पतयालु (von 1. पत् in der caus. Form पतय्) adj. (f. ऊ) *fliegend* P. 3, 2,158. P. 4,1,71, Vârtt. 3. Vop. 26,148. AK. 3,1,27. H. 445. AV. 7,115,2.

पतयिष्णु (wie eben) adj. dass. ṚV. 1,163,11. नि ह्वयिादश्चनुष्यादो अर्थिनो ऽविश्रन्पतयिष्णवः 8,27,12.

पतयिष्णुक (vom vorherg.) adj. dass. AV. 6,18,3.

पतर (von 1. पत्) adj. *fliegend, flüchtig:* दूतशाः ṚV. 10,37,3. 2,2,4. 10,106,8.

पतरु (wie eben) adj. dass.: पर्णा मृगस्य पतरोः ṚV. 1,182,7.

पतस (wie eben) Uṇâdis. 3,117. m. *Vogel* Uǵǵval. *Heuschrecke; der Mond* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — Vgl. पतम.

पताक (wie eben) 1) m. a) = पताका a. Adbh. Br. in Ind. St. 1,41,14. Viell. nur fehlerhaft, da ebend. 39,2 v. u. die Form पताका erscheint. — b) *eine best. Stellung der Hand* oder *der Finger der Hand* Verz. d. Oxf. H. 86,a,26. 202,a,1. Vgl. त्रिपताका und त्रिपताकाकार Daçar. 1,59. — 2) f. आ parox. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,14. a) *Flagge, Fahne, Wimpel, Banner* AK. 2,8,2,67. Trik. 2,8,57. H. 750. an. 3,61 (= ध्वज, केतु, अङ्क). Med. k. 114. Halâj. 2,303. Uǵǵval. पताका ध्वजदण्ड इत्येके H. 750, Sch. gaṇa व्रीह्यादि zu P. 5,2,116. Adbh. Br. in Ind. St. 1,39,2 v. u. नगरं पताकाध्वजमालिनम् MBh. 3,3014. वानरेण पताकेव 8646. 7,3930. अलंचक्रुः — नागमाह्वयम् । पताकाभिर्विचित्राभिर्ध्वजैश्च विविधैरपि ॥ 14, 2047. °दण्डेषु 2447. पताकाभिरलंकृतः (सेनायाः पन्थाः) R. 2,80,13. Suçr. 2,284,11. 385,17. Varâh. Bṛh. S. 24,9. 35,5. 42 (43),25. 47,33. 59,2. पताकांशुकमालिभिः Vid. 53. धूपस्तां सौधमूर्धसु — पताकाः Prab. 26,8. सपताक (रथ) MBh. 13,2784. उत्तोरणपताका adj. Kathâs. 10,210. कीर्तिभूतां पताकां यो लोके भ्रामयिता प्रभुः R. 2,44,7. यशःपताकां विपुलां त्रिषु लोकेषु विश्रुताम् । उच्छ्रुत्य ते गतः पुत्रः R. Gorr. 2,64,9. शौर्यक-

पताकामिव तां सुताम् Vid. 276. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 506, Çl. 22. Vgl. उत्पताक, उत्पताका, निष्पताक. — b) *eine best. grosse Zahl:* कोटीसहस्रं वर्षाणां त्रीणि कोटिशतानि च । पद्मान्यष्टादश तथा पताके द्वे तथैव च ॥ MBh. 13,5234. 5267. — c) in der Dramatik *ein Zwischenfall, eine Episode* H. an. Med. Daçar. 1,18. 33. °नायक 2,7. — d) *Glück, Wohlfahrt;* = सौभाग्य Trik. 3,3,29. H. an. Med. — e) Titel eines Buches Mallin. in Verz. d. Oxf. H. 126,a.

पताकास्थानक (प° + स्थान) n. in der Dramatik *Andeutung eines Zwischenfalls* Daçar. 1,14. प्राकरणिकस्य भाविनो ऽर्थस्य सूचकं रूपं पताकावद्भवतीति पताकास्थानकम् Schol. Sâh. D. 298. fgg. In den Schol. zu 301 und 302 auch °स्थान.

पताकिक (von पताका) adj. *mit einer Fahne versehen, eine Fahne tragend* gaṇa व्रीह्यादि zu P. 5,2,116.

पताकिन् (wie eben) 1) adj. a) *mit einer Fahne —, mit einer Flagge versehen, eine Fahne tragend;* subst. *Fahnenträger* gaṇa व्रीह्यादि zu P. 5,2,116. AK. 2,8,2,39. H. 764. लङ्का R. 6,15,17. नगरीं बहुध्वजपताकिनीम् 31,4. रथ MBh. 2,935. 2079. 7,3117. गज R. 2,92,32 (101,35 Gorr.). Vikr. 137. नौ MBh. 1,5639. R. 2,89,12 (97,17 Gorr.). 17. धनंजय MBh. 4,1639. बल 1,4423. पताकिनो मण्डलिनः फणावन्तश्च (सर्पाः) 2,363. कृपैश्च सपताकिभिः 3,646. — b) Bez. *einer best. zum Wahrsagen dienenden Figur* (रिष्टारिष्टबोधकचक्रविशेष) ÇKDr. m. *a scheme for casting a nativity* Wils. — 2) m. a) *Fahne:* तस्मिन् (गृहे) सुविहिताः सर्वे रुक्मदण्डाः पताकिनः Hariv. 8991. — b) N. pr. eines Streiters auf Seiten der Kuru MBh. 7,6851. — 3) f. °किनी a) *Heer* (vgl. ध्वजिनी) H. 746. Halâj. 2,302. Çabdârthak. bei Wils. Ragh. 4,82. — b) N. einer best. Gottheit Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 19,a,25.

पतापत (von 1. पत् mit Redupl.) adj. *hinfällig, eine Neigung zum Fallen habend* P. 6,1,12, Vârtt. 2. Pat. zu P. 7,4,58. Vop. 26,30. यत्र नक्षत्राणि पतापतानीव भवन्ति Kauç. 128. 93.

पति (von 3. पत्) Uṇâdis. 4,57. instr. पत्या, dat. पत्ये, gen. abl. पत्युस्, loc. पत्यौ; am Ende eines comp. wie die andern Masculina auf इ P. 1,4,8. 7,3,118. Vop. 3,53. Im Veda auch in Verbindung mit einem gen. (vgl. वाचस्पतिना, उषस्पतिना AV. 16,6,6. क्षेत्रस्य पतये 2,8,5. भूतस्य पतये 3,10,9. 10) regelmässig declinirt nach P. 1,4,9. कुलुञ्चानां पतये Sch. Die regelmässigen Formen kommen aber auch in der nachvedischen Sprache vor und auch ohne vorangehenden Genitiv: पतिना R. 1,2,15. 4,16,35. Mârk. P. 21,68. 74,40. पतौ Kathâs. 42,207. Lautliches Verhalten eines vorangehenden gen. ṚV. Prât. 4,15. VS. Prât. 3,34. P. 8,3,53. 54. Ableitungen von Compositis auf पति P. 4,1,84.85. 1) m. *Inhaber, Besitzer; Herr, Gebieter* AK. 3,1,10. H. 359. Med. t. 32 (m. f. n.). Uǵǵval. रायः स्याम पतयः ṚV. 5,49,4. अध्वराणाम् 1,44,9. धियस् 23,3. विश्वस्य जगतः प्राणतस्पतिः 101,5. शोचिषस् 5,6,5. भुवनस्य 51,12. विशाम् 6,15,1. सुवीर्यस्य 47,12. पथस् 58,1. गवाम् 3,31,4. ह्वरीणाम् 8,24,14. अश्विना पती 2,31,4. 4,16,7. इन्द्राय प्रवाय पत्ये 1,61,2. AV. 6,33,3. पतिं पतीनाम् Çvetâçv. Up. 6,7. पृथिव्याः R. 1,54,11. दशग्राम°, सहस्र° M. 7,115. 117. अक्षौहिणी° N. 1,3. क्षेत्रपतिना Hit. 21,10. im Gegens. zu भृत्य Spr. 280. Varâh. Bṛh. S. 91,1. 92,9. अन्धमद्रकपती 11, 60. 55. विदर्भपतये N. 2,5. कूर्म° Spr. 608. वराह° Çâk. 39, v. l. H. 4. In

zahlreichen Verbindungen zur Bezeichnung von Genien oder ähnlichen Personificationen, z. B. बृहस्पति, ब्रह्मणस्पति, वाचस्पति, वास्तोष्पति, वनस्पति (s. u. d. Ww.), क्षेत्रस्य RV. 7,35,10. सत्यस्य 12. नभसस् AV. 5,79,1. ओषधीनाम् *der Mond* Çâk. 77. वित्ताप्पत्यो: Kuvera *und* Varuṇa M. 5,96. सरिताम् *der Ocean* Varâh. Bṛh. S. 12,5. वचसाम् *der Planet Jupiter* Laghuǵ. 5,10. प्रजानाम् (s. प्रजा°) M. 1,34. Ragh. 3,27. दिशाम् AK. 1,1,2,4. H. 169. Accent eines auf पति (= ईश्वर) ausgehenden comp. P. 6,2,18 — 20. 140. — 2) f. *Besitzerin, Herrin* Med. ग्रामस्य पतिरियम् Schol. zu P. 4,1,33. 34. कारीषगन्ध्या पतिर्यस्य कारीषगन्ध्यापतिर्ग्राम: Schol. zu P. 6,1,13. Vgl. पत्नी. — 3) m. *Gemahl, Gatte* AK. 2,6,1,35. H. 516. Med. Halâj. 2,342. पतिर्जनीनाम् RV. 1,66,8 (4). 119,5. वधूरियं पतिमिच्छन्त्येति 5,37,3. 4,43,6. 10,10,3. 7. AV. 5,17,8. Çat. Br. 1,9,2,14. 14,1,2,11. 4,2,5. Ait. Br. 3,22. 28. 47. 48. देवर: पतिस्थानीय: Âçv. Gṛhj. 4,2. जायापती Çat. Br. 4,6,7,9. भार्याया भरणाद्भर्ता पालनाच्च पति: स्मृत: MBh. 1,4199. °सेवा M. 2,67. °शुश्रूषणा R. 1, 1,88. N. 3,23. 11,35. Çâk. 84. Ragh. 3,12. Hit. 28,4. Vid. 156. °वल्लभा Varâh. Bṛh. S. 103,8. °रता Bṛh. 23 (22),5. पत्या M. 9,13. 175. 195. पत्ये Kathâs. 43,84. पत्यौ 29,89. M. 3,174. 5,157. 8,317. 9,195. 200. Mit Verwandtschaftsnamen auf ऋ mit dem Thema oder dem gen. componirt nach P. 6,3,24. दुहितृपति oder दुहितु:पति Sch. Verkürzungen einiger Feminina vor पति im comp. P. 6,1,13. कारीषगन्धीपति: = कारीषगन्ध्याया: पति: Sch. Am Ende eines adj comp. f. gleichlautend: जीवत्पत्या त्वया R. Gorr. 2,24,8. हतपत्य: (भार्या:) MBh. 2,2639. अपति 8,314. वृद्धपति P. 4,1,34, Vârtt., Sch. P. 4,2,13, Sch.; vgl. जीवत्पति. Auch पतिका, z. B. प्रमीतपतिका M. 9,68. जीवत्पतिका Kull. zu M. 3, 174. एकपतिका ders. zu 9,183. Vgl. auch पत्नी. — 4) f. *Gattin* am Ende eines (nicht adj.) comp., = पत्नी P. 4,1,34. वृद्धपति = वृद्धपत्नी Schol. — 5) m. *Wurzel.* — 6) *Gang* (गति; wohl *Flug* von 1. पत्) Viçva im ÇKDr. — Vgl. अंशु°, अंहसस्°, अधि°, दंपती, द्वारपति, नृ°, पृथिवी°, प्रजा°, भूमि°, मही°, विट्° u. s. w.

पतिंवरा (पतिम्, acc. von पति, + व°) 1) adj. f. *den Gatten selbst wählend* P. 3,2,46, Sch. Siddh. K. 33, *a*, 2. Vop. 26,60. AK. 2,6,1,7. H. 511. Halâj. 2,323. Ragh. 6,10. 67. Râǵa-Tar. 1,68. — Vgl. स्वयंवर. — 2) subst. *Nigella indica Roxb.* (कृष्णजीरक) Çabdak. im ÇKDr.

पतिकाम (प° + का°) adj. *einen Gatten wünschend* AV. 2,30,5. Kâtj. Çr. 5,10,17.

पतिगणितटीका (प° - ग + टी°) f. Titel *eines Commentars* zur Lîlâvatî Mack. Coll. 1,130.

पतिघातिनी (प° + घ°) f. *Gattenmörderin* Varâh. Bṛh. 23 (22),5.

पतिघ्न (प° + घ्न) adj. f. ई *den Gatten tödtend* oder *den Gatten überlebend* P. 3,2,52. वृषली Schol. Âçv. Gṛhj. 1,5. Pâr. Gṛhj. 1,11. Çâṅkh. Gṛhj. 1,16. 18. पाणिलेखा *eine Linie auf der Hand, aus der man auf den Tod des Gatten schliesst,* Schol. zu P. 3,2,53. — Vgl. अ°.

पतिजुष्ट (प° + जु°) adj. *dem Gatten lieb:* नारी RV. 1,73,3.

पतित s. u. 1. पत्.

पतितव्य (von 1. पत्) n. *das Niederfahren zur Hölle:* अकीर्ति: शाश्वती चैव पतितव्यमनन्तरम् MBh. 12,3668.

पतितसावित्रीक (प° + सावित्री) adj. *derjenige, welcher die* Sâvitrî *sich hat entgehen lassen* d. h. *die Einweihung in das heilige Wissen, das* Upanajana, *versäumt hat.* Dieser Nachtheil tritt für den Brâhmaṇa nach dem 16ten, für den Kshatrija nach dem 22ten, für den Vaiçja nach dem 24sten Jahre ein. Âçv. Gṛhj. 1,19. Çâṅkh. Gṛhj. 2,1. Gobh. 2,10,3. Pâr. Gṛhj. 2,5. — Vgl. सावित्रीपतित u. 1. पत् 6. am Ende.

पतितस्थित (प° + स्थित) adj. *auf dem Boden liegend:* ददर्श तत्र नि:संज्ञं पतितस्थितमग्रजम् Kathâs. 42,157.

पतित्व (von पति) n. *Gattenschaft, Eheverbindung:* आ वां पतित्वं योषावृणीत RV. 1,119,5. तेषामन्यतमं देवं पतित्वे वरयस्व ह MBh. 3, 2140. 2218. Ragh. 16,24. सर्वासामेव संकल्प: पतित्वेनाभवत्तदा Hariv. 9646. — Vgl. पत्नीत्व.

पतित्वन n. dass. RV. 10,40,9.

पतिदेवता (प° + दे°) adj. f. *den Gatten als Gott betrachtend, den Gatten über Alles verehrend* MBh. 3,16184. 13,6752. R. 6,99,11. Ragh. 9,22. 14,74. Çâk. 83,7. Kathâs. 7,42. 27,80. Râǵa-Tar. 1,245. Bhâg. P. 1,7,47.

पतिदेवा (प° + देव) adj. f. dass. Bhâg. P. 7,11,25.

पतिद्विष् (प° + द्विष्) adj. *dem Gatten feind* RV. 10,80,4.

पतिधर्म (प° + ध°) m. *die Pflicht gegen den Gatten* MBh. 5,7371.

पतिधर्मवती (von पतिधर्म) adj. f. *dem Gatten gegenüber ihren Verpflichtungen nachkommend, dem Gatten treu ergeben* MBh. 4,279.

पतियान (प° + या°) adj. *zum Gatten führend:* पन्था: Gobh. 2,1,19.

पतिरिप् (प° + रिप्) adj. nach Sâj. *dem Gatten feind:* पतिरिपो न जनयो दुरेवा: RV. 4,5,5.

पतिलोक (प° + लोक) m. *die Welt des Gatten, der Aufenthaltsort des Gatten im künftigen Leben* AV. 14,1,64. 18,3,1. अदुर्मङ्गली पतिलोकमा विश RV. 10,85,43. या ब्राह्मणी सुरापी भवति नैनां देवा: पतिलोकं नयन्ति ved. Cit. beim Schol. zu P. 3,2,8, Vârtt. 2. M. 5,156. 161. 166. MBh. 4,492. 5,7373. Bhâg. P. 5,9,7.

पतिवती (fem. von पतिवत् und dieses von पति) ved. adj. f. *einen Gatten habend* P. 4,1,32, Vârtt. 2. RV. 10,85,21.

पतिवत्नी = पतिवती adj. f. ved. und nachved. *einen Gatten habend;* subst. *eine verheirathete Frau* P. 4,1,32. Vop. 4,26. AK. 2,6,1,12. H. 530. Halâj. 2,331. Ragh. 15,35. Kathâs. 16,76. पतिवत्नीव *als wenn sie seine Gattin gewesen wäre* Râǵa-Tar. 6,194.

पतिविद्य (प° + वि°) n. *das Finden eines Gatten* RV. 10,102,11.

पतिवेदन (प° + वे°) 1) adj. *einen Gatten verschaffend,* von Arjaman AV. 14,1,17; vgl. VS. 3,60. — 2) du. m. *ein best. Körpertheil* (*der den Gatten anzieht*): यौ ते मातोन्ममार्ज जाताया: पतिवेदनौ AV. 8, 6,1. — 3) n. *das Verschaffen eines Gatten* (Spruch und magische Handlung): धातुर्देवस्य सत्येन कृणोमि पतिवेदनम् AV. 2,36,2.

पतिव्रत (प° + व्रत) n. *Treue gegen den Gatten:* पतिव्रतमनुव्रता R. 6,8,8. °गुणै रक्षिता MBh. 13,165. Spr. 741 (nach Lassen's Verbesserung). — Vgl. भर्तृव्रत.

पतिव्रता (wie eben; die Betonung offenbar falsch) adj. f. *dem Gatten gehorsam, — treu* AK. 2,6,1,6. Trik. 2,6,4. H. 527. Halâj. 2,340. Einschiebung nach RV. 10,85 (v. 48. 50). M. 3,262. 8,28. MBh. 3,2376. R. 1,6,12. Çâk. 101,7. Pańkat. 38,12. Vet. in LA. 32,9. °माहात्म्य Gild.

Bibl. S. 46. अ° ÇÂÑKH. GṚHJ. 3,13. Davon nom. abstr. पतिव्रतात्व n. *Treue gegen den Gatten* MBH. 1,770. 5,426. R. 6,97,3. KATHÂS. 20,188.

पतिष्ठ (von 1. पत mit der Endung des superl.) adj. *am meisten —, am besten fliegend* TS. 5,4,11,1. प्र पंतात्पतिष्ठः ṚV. 10,165,4 (AV. falsch पाघिष्ठ). — Vgl. पतीयंस्.

पतीय् (von पति), पतीयति *sich einen Gatten wünschen* BHAṬṬ. 4,19. Viell. *erstarken* in der Stelle: यदा पशव ओषधीर्लभन्ते अथ पतीयन्ति ÇAT. BR. 6,1,3,12.

पतीयंस् (von 1. पत् mit dem suff. des compar.), davon पतीयस् adv. *eiligst:* पतन्ति PAÑKAV. BR. 5,1,12. — Vgl. पतिष्ठ.

पतेर (von 1. पत्) UṆÂDIS. 1,59. 1) adj. *fliegend* (गन्तर् *Gänger* UǴǴVAL.). — 2) m. *a*) *Vogel* UǴǴVAL. — *b*) *Grube.* — *c*) *ein best. Hohlmaass,* = आढक UṆÂDIVṚ. im SAÑKSHIPTAS. ÇKDR.

पत्काषिन् (पद् + का°, nom. ag. von कष्) adj. *den Fuss reibend, — kratzend* P. 6,3,54. Nach WILS. *zu Fusse gehend, Fussgänger.*

पत्तङ्ग (aus पत्त्राङ्ग) 1) *rother Sandel*, n. ÇABDAR. im ÇKDR. m. SUÇR. 2,152,19. — 1,46,13. 60,15. 2,108,16. 126,9. — 2) n. *Caesalpina Sappan Lin.* RÂǴAN. im ÇKDR.

पत्ततंस् adv. = पत्तस् (vgl. नस्ततस् und नस्तस्): शीर्षत: पत्तत: AV. 6,131,1.

पत्तन UṆÂDIS. 3,150. n. *Stadt* AK. 2,2,1. H. 971 (vgl. VÂKASPATI in den Scholl. zu 972). HÂR. 143. HALÂJ. 2,130. पत्तनानि पुराणि च MBH. 3,13095. 15246. नानापत्तनम् 1,2956. 4,453. HARIV. 12831. R. 4,40,26. Spr. 392. 557. किं सति पत्तने ग्रामे रत्नपरीक्षा MÂLAV. 13,15. RÂǴA-TAR. 1,93. पृथु 306. 4,244. BHÂG. P. 7,2,14. PRAB. 35,15. PAÑKAT. 134,15. प्रेत° MBH. 12,5748. प्रतापपुर° RÂǴA-TAR. 4,10. कनक° HIT. 63,16. गुर्जर° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,26, Çl. 15 (vgl. HALL zu d. St.). °वणिज् *ein Kaufmann der Stadt, ein in der Stadt handelnder Kaufmann* TRIK. 2,9,27. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBH. 1,1582. 2468. 5128. 3,10461. 8,3689. Vgl. धर्म° und पट्टन. Die Bed. *Trommel* bei WILS. und im ÇKDR. beruht auf einer Verwechselung von मार्दङ्ग (wie HÂR. liest) mit मृदङ्ग.

पत्तनाधिपति (पत्तन + अधि°) m. N. pr. eines Fürsten (*Oberherr einer Stadt*) MBH. 1,6993.

पत्तरङ्ग n. = पट्टरङ्ग ÇKDR. u. d. letzten Worte.

पत्तला f. *Kanton, Bezirk* Inschr. in Journ. of Am. Or. S. 6,507, Çl. 29.

पत्तस् (von पद्) adv. *von den Füssen aus, zu Füssen* ṚV. 10,27,13. पत्तो ऽग्निहोत्रपात्राणि ÇÂÑKH. ÇR. 4,14,34. — Vgl. पत्ततस्.

पत्ति (पत्ति UṆÂDIS. 4,182) 1) m. *a*) *Fussgänger, Fussknecht* AK. 2,8,2,34. H. 497. an. 2,177. MED. t. 30. HALÂJ. 2,295. रथीवं पत्तीनंजयत् AV. 7,62,1. पत्तीनां पतये VS. 16,19. MBH. 3,14845. 4,1009. 1094. 1242. °सैन्य 5,5164. R. 1,54,12. RAGH. 7,34. VARÂH. BṚH. S. 19,3. 14. PAÑKAT. I,140, v. l. HIT. III,74. *Held* VIÇVA im ÇKDR. — *b*) pl. N. pr. eines Volkes MBH. 6,374; vgl. पट्टि. — 2) f. *a*) Bez. *der kleinsten Heeresabtheilung,* = $\frac{1}{3}$ Senâmukha: *1 Wagen, 1 Elephant, 3 Reiter und 5 Fussknechte* MBH. 1,289. 290. AK. 2,8,2,48. H. 748. H. an. MED. *55 Fussknechte* und = सेनामात्र MBH. 5,5270. — *b*) *Gang* VOP. 26,190, v. l. AK. 3,4,14,75. H. an. (wo गतौ st. गता zu lesen ist). MED. — Ist wohl in der 1sten und 3ten Bed. auf पद् *Fuss*, nicht auf die Verbalwurzel पद् zurückzuführen; vgl. पदाति. Die letzte unbelegte Bed. ist nom. act. von पद्.

पत्तिक (von पत्ति) adj. *zu Fusse gehend:* अश्वौ पत्तिकौ HARIV. 5312.

पत्तिकाय (प° + काय) m. *Infanterie* HIOUEN-THSANG I,82.

पत्तिकार COLEBR. Misc. Ess. II, 181 fehlerhaft für पट्टिकार.

पत्तिगणक (प° + ग°) m. viell. *der das Amt hat die Fussknechte zu überzählen* gaṇa उद्गात्रादि zu P. 5,1,129. wird mit einem im gen. gedachten Worte componirt und ist in diesem Falle ein oxyt. gaṇa याजकादि zu P. 2,2,9. 6,2,151. — Vgl. रथगणक.

पत्तिन् = पत्ति *Fussgänger, Fussknecht* HARIV. 3577.

पत्तिसंहति (प° + सं°) f. *Infanterie* AK. 2,8,2,35.

पत्तूर 1) m. *Achyranthes triandra Roxb.*, eine Gemüsepflanze, TRIK. 2,4,32. SUÇR. 1,145,18. 222,11. 2,53,10. 114,4. 322,20. 511,11; vgl. पत्त्रक. — 2) n. = पत्तङ्ग BHÂVAPR. im ÇKDR. *rother Sandel* WILS.

पत्त्र und verkürzt पत्र (von 1. पत्) P. 3,2,182. 7,2,9; vgl. UṆÂDIS. 4, 158. n. SIDDH. K. 249, *b*, 3. m. (!) und n. 251, *a*, 3. 1) *Fittig, Flügel, Feder* AK. 2,5,36. 3,4,25,181. H. 1317. an. 2,436. MED. r. 56. HALÂJ. 2, 84. श्येनस्य VS. 19,86. यदा पत्त्राणि विसृजन्ते ऽथोत्पातितुं शक्नुवन्ति ÇAT. BR. 10,2,1,1. 4,5,2. 9,2,3,9. 12,7,2,15. शिखि° VARÂH. BṚH. S. 3,28. मक्षिकाया: ÇAT. BR. 14,6,3,1. शतपत्त्र adj. ṚV. 7,97,7; vgl. अजिनापत्रा, अजिनपत्री, चर्मपत्रा. *das Gefieder am Pfeil* MED. पत्त्र° (शर) R. 3,35,87. सु° 6,36,75. कङ्क° RAGH. 2,31. शतपत्त्र° (hier zugleich *Blatt*) BHÂG. P. 5,2,8; vgl. गार्ध°, निष्पत्त्र. — 2) *Vehikel, Wagen, Pferd, Kameel u. s. w.* (vgl. पतत्र) AK. 2,8,2,26. 3,4,25,181. H. 759. H. an. MED. UǴǴVAL. HALÂJ. 2,294. P. 4,3,120, Vârtt. 2. सर्वसैन्यम् । हताश्ववीराग्र्यनरेन्द्रनागं पिपासितं श्रान्तपत्त्रं भयार्तम् ॥ MBH. 5,1870. *Wagen* M. 9, 219. RAGH. 15,48. — 3) *Blatt* (*das Gefieder des Baumes*; vgl. पर्ण) AK. 2,4,1,14. H. 1123. H. an. MED. HALÂJ. 2,30. पलाश° KÂTJ. ÇR. 5,10,9. 14,5,12. M. 4,49. MBH. 7,8269. SUÇR. 1,4,21. 219,7. 2,14,11. fgg. पराणपत्त्रापगमात् RAGH. 3,7. ÇÂK. 175. VARÂH. BṚH. S. 45,95. 47,5. 54, 8. पत्त्रशाकतृणानाम् — म्रियमाणो ऽप्याददीत न राजा श्रोत्रियात्करम् M. 7, 132. *Blüthenblatt:* कमलपत्त्रात् R. 1,1,43. नीलोत्पलपत्त्रधारा ÇÂK. 17; vgl. पद्मपत्त्र. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBH. 3,10518; vgl. अम्बु°, घन°, कङ्कुनी°; ई in तृण°, त्वक्°, हिङ्गु°. — 4) *das Blatt einer best. wohlriechenden Pflanze* oder *eine best. Pflanze mit wohlriechenden Blättern* (= गन्धपत्त्र Schol.) VARÂH. BṚH. S. 16,30. तुल्यै: पत्त्रतुरुष्कवालतगरैर्गन्ध: स्मरोद्दीपन: (भवति) 76,13. 35. त्वक्पत्त्रम् *Cassia* AK. 2, 4,4,22 wird von den Erklärern auch zerlegt, so dass sowohl त्वच् als पत्त्र für Namen der *Cassia* gelten. Nach RÂǴAN. im ÇKDR. ist पत्त्र auch = तेजपत्त्र *das Blatt der Cassia.* — 5) *ein zum Schreiben zugerichtetes Blatt, ein beschriebenes Blatt, Brief, ein schriftliches Document:* तत्पत्त्रमारोप्य so v. a. unser *zu Papier bringen* ÇÂK. 81,2. °हस्त 90,8. PRAB. 32,5. विवादे ऽन्विष्यते पत्त्रम् PAÑKAT. I,451. RÂǴA-TAR. 6,36. विक्रय° *ein schriftliches Document über einen Verkauf* 30. In der Bed. *schriftliches Document* auch पत्त्री f.: यस्य विमला पत्त्री मया लिख्यते ǴÂTAKA im ÇKDR. — 6) *Blatt* so v. a. *ein schmaler, dünner Streifen von Metall:* अय: SUÇR. 2,74,21. 82,4. सुवर्ण° ÇKDR. (इति तुलापुरुषदाने दानसागर:). VARÂH. BṚH. S. 48,6; vgl. पट्ट. — 7) *Dolch,*

Messer H. an. H. ç. 146. Halâj. 2,318; vgl. पत्त्रपरशु, °पाल, करपत्त्र und *Blatt* = *Weidmesser* bei Grimm, Wört. II, 76, 20. — 8) = पत्त्रभङ्ग u.s.w.: कालागुरुदत्तपत्त्रा Ragh. 13, 55. Prab. 33, 16, v. l. — Vgl. अच्छिन्न°, उक्थ°, कर°, वृद्धि°, सु° u. s. w.

पत्त्रक (von पत्त्र), proparox. = पत्त्रप्रकार gaṇa स्थूलादि zu P. 5,4,3. 1) m. *Achyranthes triandra Roxb.*, eine Pflanze, deren *Blätter* als Gemüse gebraucht werden, Ratnam. im ÇKDr.; vgl. पत्तूर. — 2) f. पत्त्रिका *ein Blatt zum Schreiben, ein beschriebenes Blatt, Brief, Schriftstück* Çâk. 90, 16. Pańkat. 34, 12 (ed. orn. 30, 16). गणना° *Rechenbuch* Râǵa-Tar. 6, 36. जन्म° Ǵjot. im ÇKDr. — 3) n. *a*) *Blatt* Çabdar. im ÇKDr. — *b*) *das Blatt der Laurus Cassia* (तेजपत्त्र) Râǵav. im ÇKDr. — *c*) = पत्त्रभङ्ग Çabdar. — 4) am Ende adj. compp. (f. पत्त्रिका) *Flügel; Blatt;* vgl. अजिनपत्त्रिका; अलि°, तृण°, नट°, निष्पत्त्रिका.

पत्त्रकाहला (प° + का°) f. *das Rauschen der Blätter* Hâr. 207.

पत्त्रकृच्छ्र m. = पर्णकृच्छ्र ÇKDr. Wils.

पत्त्रगुप्त (प° + गु°) m. 1) *ein best. Vogel* Lalit. ed. Calc. 44, 11. 405, 2; vgl. पत्तगुप्त. — 2) *eine best. Pflanze,* = त्रिकण्ट Çabdak. im ÇKDr.

पत्त्रघना (प° + घ°) f. *Acacia rugata Buch.* (*voller Blätter*), = सातला Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. चर्मकशा.

पत्त्राङ्ग n. = पत्त्राङ्ग *rother Sandel* Çabdar. im ÇKDr.

पत्त्रचारिक s. Burn. Intr. 261, N. 2.

पत्त्रच्छेदक (प° + छे°) m. *Blattschneider* (bes. Handwerk) Vjutp. 96.

पत्त्रच्छेद्य (प° + छे°) n. viell. *ausgerupfte Federn:* पत्त्रच्छेद्यमिवेह भाति गगणं विश्लेषितं वायुना Mṛkkh. 76, 21.

पत्त्रझंकार (प° + झं°) m. = पुराटि Trik. 1,2,11. = रायभाटी vulg. ÇKDr. *the current of a river* Wils. Der Zusammensetzung nach eher *das Rauschen der Blätter* (mit dem viell. *das Rauschen eines Flusses* verglichen worden wäre). Nach Wils. sollen andere Autorr. पत्त्रसंस्कार und पुरसंस्कार lesen.

पत्त्रणा (von पत्त्रय्) f. *das Bestecken des Pfeiles mit Federn* H. 781. Hâr. 116.

पत्त्रतण्डुली (प° + त°) f. *eine best. Pflanze,* = तण्डुली = यवतिक्ता Râǵan. im ÇKDr. Nach Wilson bedeutet °तण्डुला *Weib* und *eine Art Gerste.*

पत्त्रतरु (प° + त°) m. *ein best. Baum,* = दुष्खदिर Râǵan. im ÇKDr.

पत्त्रदारक (प° + 1. दा°) m. *Säge* Trik. 2,10,13.

पत्त्रनाडिका (प° + ना°) f. *die Ader eines Blattes* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

पत्त्रपरशु (प° + प°) m. *eine feine Feile* oder *Säge* AK. 2,10,33. H. 920.

पत्त्रपाल 1) m. *ein langes Messer, ein langer Dolch* H. 784; vgl. पत्त्र 7 und करपाल. — 2) f. ई *der gefiederte Theil des Pfeils* Halâj. 2,313. Die Bed. *a pair of shears or scissors* bei Wils. beruht auf einem Missverständniss des bei Halâj. nachfolgenden कर्तरी; auch ÇKDr. erklärt das Wort durch vulg. काँची. — Vgl. पालि.

पत्त्रपाश्या (प° + पा°) f. *eine Art Stirnschmuck* AK. 2,6,3,4. H. 655.

पत्त्रपिशाचिका (प° + पि°) f. *eine Art Regenschirm* oder *Regenhut aus Blättern* Trik. 2,10,13. Hâr. 119.

पत्त्रपुट s. u. पुट.

पत्त्रपुष्प (प° + पु°) 1) m. *rothblühendes Basilienkraut* Çabdak. im ÇKDr. — 2) f. आ *Basilienkraut* Çabdam. im ÇKDr. *Basilienkraut mit kleinen Blättern* Ratnam. im ÇKDr.

पत्त्रपुष्पक (wie eben) m. *eine Birkenart* (भूर्ज) Çabdam. im ÇKDr. Madhu bei Bhar. zu AK. ÇKDr. u. भूर्ज.

पत्त्रप्रकाश (प° + प्र°) m. Titel astronomischer *Tabellen* Mack. Coll. I, 125.

पत्त्रफलता H. ç. 146 wohl fehlerhaft für पत्त्रलता.

पत्त्रबन्ध (प° + ब°) m. *Verzierungen mit Blättern und Blumen* Çabdar. im ÇKDr.

पत्त्रबाल (प° + बाल?) m. *Ruder* Trik. 1,2,13.

पत्त्रभङ्ग (प° + भ°) m. *mit Moschus und andern wohlriechenden Stoffen auf das Gesicht aufgetragene Striche und Zeichen* H. 655, v. l. कस्तूरीवरपत्त्रभङ्गनिकरो भ्रष्टो न गण्डस्थले Spr. 622. °भङ्गि f. dass. H. 655. °भङ्गी Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पत्त्रमञ्जरी, °लता, °लेखा, °वल्लरी, °वल्लि, पत्त्राङ्गुलि.

पत्त्रमञ्जरी (प° + म°) f. dass. H. 655, Sch.

पत्त्रमाल (प° + माला) m. = वेतस *Calamus Rotang Lin.* Nigh. Pr.

पत्त्रमूलक = पत्त्रमूलप्रकार *wie Blätter und Wurzeln aussehend* gaṇa स्थूलादि zu P. 5,4,3.

पत्त्रय् (von पत्त्र) *befiedern, mit Federn bestecken:* पत्त्रित (शर) Arǵ. 3, 26. सु° Hariv. 16314. — Vgl. पत्त्रणा.

पत्त्रयौवन (प° + यौ°) n. *ein junges Blatt* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

पत्त्ररथ (प° + रथ) m. *Vogel* (*der die Flügel als Wagen gebraucht*) AK. 2,5,33. H. 1316. Halâj. 2,82. MBh. 1, 1495. 2, 1473. 13, 3829. R. 3,25,7. 57,35. Bhâg. P. 1,6,13. Kâçikh. 59,11 (nach Aufrecht). °रथेश्वर Ǵaṭâju R. 3,56,38. °श्रेष्ठ Garuḍa Hariv. 5839. °रथेन्द्र desgl. Bhâg. P. 3,21,34. °रथेन्द्रकेतु Vishṇu Ragh. 18,29.

पत्त्ररेखा Ragh. 16, 67 = पत्त्रलेखा, wie die Calc. Ausg. liest.

पत्त्रल von पत्त्र gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. n. *dünne* (!) *saure Milch* H. 406.

पत्त्रलता (प° + ल°) f. 1) = पत्त्रभङ्ग H. 655. Schol. zu Ragh. 13,55 in der Calc. Ausg. — 2) *ein langes Messer, ein langer Dolch;* so ist wohl H. ç. 146 zu lesen, da पत्त्रफलता auch gegen das Metrum verstösst.

पत्त्रलवण (प° + ल°) n. *ein aus best. Blättern und Salz bereitetes Medicament* Suçr. 2,36,12.

पत्त्रलेखा (प° + ले°) f. = पत्त्रभङ्ग AK. 2,6,3,24. H. 654. Hariv. 7078. Ragh. ed. Calc. 16,67. सपत्त्रलेखेषु विलासिनीनां वक्त्रेषु Ṛt. 6,7. Çiç. 8, 56. Schol. zu Prab. 33,16. am Ende eines adj. comp. f. आ Ragh. 6, 72. — 2) N. pr. eines Frauenzimmers Kâd. in Z. d. d. m. G. 7,584.

पत्त्रवल्लरी (प° + व°) f. = पत्त्रभङ्ग H. 655, Sch.

पत्त्रवल्लि (प° + व°) f. 1) dass. H. 655. °वल्ली f. v. l. Halâj. 2,387. Çiç. 8,59 ist entweder °वल्लिः oder वल्ली st. वल्लीः zu lesen. — 2) f. ई Name zweier Pflanzen: = रुद्रजटा und पलाशी Râǵan. im ÇKDr.; nach ÇKDr. auch = पर्णलता.

पत्त्रवाज (प° + वा°) adj. *mit Federn besteckt,* von Pfeilen Hariv. 13254.

पत्त्रवाह् (प° + वा°) m. *Pfeil* (*Gefieder tragend*) Trik. 2,8,53. H. 778. Hâr. 53. Ǵaṭâdh. im ÇKDr. Nach Wils. auch *Vogel* (vgl. पत्त्रिवाह्) nach demselben und ÇKDr. auch *Briefträger.*

पत्त्रविशेषक (प° + वि°) = पत्त्रभङ्ग Ragh. 3,55. Kumâras. 3,33.

पत्त्रवृश्चिक (प° + वृ°) m. *ein best. giftiges Thier* Suçr. 2,287,19.

पत्त्रवेष्ट (प° + वे°) m. *eine besondere Art von Ohrschmuck* Ragh. 16, 67. = ताटङ्क Schol. in der Calc. Ausg.

पत्त्रशबर (प° + श°) m. *ein mit Federn sich schmückender Çavara, Wilder* Colebr. und Lois. zu AK. 2,10,21.

पत्त्रशाक (प° + शाक) m. *Blättergemüse* M. 4,49. Jâǵń. 3,213. Könnte als n. auch *Blätter und Gemüse* bedeuten; vgl. पत्त्रशाकतृणानाम् M. 7, 132. — Vgl. शाकपत्त्र.

पत्त्रशिरा (प° + शि°) f. = माठि Hâr. 150. Halâj. 4,98. °सिरा H. an. 2,130. Nach Med. dh. 2 wird माठि durch पत्त्रपङ्क्तौ d. i. पत्त्रभङ्गौ (loc. von पत्त्रभङ्गि) erklärt und in dieser Bed. nimmt ÇKDr. auch पत्त्रशिरा; daneben wird aber auch die ursprüngliche Bed. *Ader eines Blattes* erwähnt. Wilson kennt nur diese letzte Bed.

पत्त्रशृङ्गी (प° + शृङ्ग) f. = पत्त्रश्रेणी Nigh. Pr.

पत्त्रश्रेणी (प° + श्रे°) f. N. einer Pflanze, *Anthericum tuberosum Roxb.* (द्रवन्ती), Râǵan. im ÇKDr.

पत्त्रश्रेष्ठ (प° + श्रे°) m. N. eines Baumes, *Aegle Marmelos Corr.* (बिल्व), Râǵan. im ÇKDr.

पत्त्रसंस्कार s. u. पत्त्रकंकार.

पत्त्रसुन्दर (प° + सु°) *eine best. Pflanze*, = तिक्तशाक H. an. 4,15. Med. k. 191.

पत्त्रसूचि (प° + सू°) m. (!) *Dorn* Trik. 2,4,5.

पत्त्रहिम (प° + हि°) n. *Schneewetter* Trik. 1,1,88.

पत्त्राख्य (पत्त्र + आख्या) n. *Cassia-Blatt* (तेजपत्त्र) Çabdak. im ÇKDr. *das Blatt der Flacourtia cataphracta Roxb.* (तालीशपत्त्र) Râǵan. im ÇKDr.

पत्त्राङ्ग (पत्त्र + अङ्ग) n. 1) *rother Sandel* AK. 2,6,3,33. 9,111. H. 642. an. 3,126. Med. g. 39. — 2) *eine Art Birke* (भूर्ज). — 3) = पद्मक *eine best. Pflanze* H. an. Med. — Vgl. पत्त्रङ्ग.

पत्त्राङ्गुलि (पत्त्र + अङ्गु°) f. = पत्त्रभङ्ग AK. 2,6,3,24. °ली H. 655.

पत्त्राञ्जन (पत्त्र + अञ्जन) n. *Dinte* Hâr. 212. Çabdar. im ÇKDr. पराञ्जन n. Trik. 2,8,27.

पत्त्राढ्य (पत्त्र + आढ्य) n. 1) *die Wurzel des langen Pfeffers.* — 2) *eine Art Gras* (पर्वततृण, तृणाढ्य) Râǵan. im ÇKDr.

पत्त्राण्य = पत्तङ्ग 2. Râǵan. im ÇKDr.; in der alphabetischen Reihenfolge wird पत्त्रान्य geschrieben.

पत्त्राम्ला (पत्त्र + अम्ला) f. *eine Art Sauerampfer*, = चुक्रिका Nigh. Pr.

पत्त्राली (पत्त्र + आली *Strich*) f. = पत्त्रभङ्ग, पत्त्रावली: कपोले Spr. 597. नितम्बे (als etwas Verkehrtes) Çârṅg. Paddh. in Journ. of the Am. Or. S. 6,529.

पत्त्रालु (पत्त्र + आलु) m. 1) *ein best. Knollengewächs*, = कासालु. — 2) *eine Art Zuckerrohr*, = इक्षुदर्भा Râǵan. im ÇKDr.

पत्त्रावलि (पत्त्र + आव°) f. *Röthel* (गैरिक) Çabdak. im ÇKDr.

पत्त्रावली (पत्त्र + आव°) f. 1) *eine Reihe —, eine Anzahl von Blättern* Kaivaljat. im ÇKDr. — 2) = पत्त्रभङ्ग Çabdar. im ÇKDr.

पत्त्रिका s. u. पत्त्रक.

पत्त्रिकाख्य (पत्त्रिका + आख्या) m. *eine Art Kampfer* (*sich blätternd*) Râǵan. im ÇKDr.

पत्त्रित s. u. पत्त्रय्.

पत्त्रिन् (von पत्त्र) 1) adj. *beflügelt*; m. *Vogel* (AK. 2,5,33. 3,4,18,108. H. an. 2,275. Med. n. 87. Halâj. 2,82): द्विज R. 1,2,15. वाजिभिर्वायुसंकाशैः प्लवद्भिरिव पत्त्रिभिः Hariv. 5470. Ragh. 11,29. Çâk. 78,19. शिखरिपत्त्रिणः *die beflügelten, fliegenden Berge* Spr. 419. — 2) adj. *befiedert, mit Federn besteckt*; m. *Pfeil* (AK. 2,8,2,55. 3,4,18,108. H. 778. H. an. Med. Hâr. 53. Halâj. 2,311): बाण, शर MBh. 3,709. 8,1821. Hariv. 12256. सु° MBh. 1,4563. R. 6,67,21. मयूर° *mit Pfauenfedern besteckt* Ragh. 3,56. subst. MBh. 1,1956. 8238. 4,1654. 6,2632. R. Gorr. 2,66,14. Ragh. 3,53. 57. 9,61. 11,17. Kathâs. 33,203. — 3) m. *Falke, Habicht* AK. 2,5,15. H. 1334. H. an. Med. — 4) m. *Berg* (die nach der Sage *beflügelt* waren). — 5) m. *Besitzer eines Wagens* oder *Einer der im Wagen fährt* H. an. Med. — 6) m. *Wagen* (!) H. an. — 7) m. *Baum* (*mit Blättern versehen*) H. an. Med. — 8) m. N. verschiedener Pflanzen: *Weinpalme*; = गङ्गापत्त्री; = श्वेतकिणिही; पाची Râǵan. im ÇKDr. — 9) f. पत्त्रिणी *ein junger Schoss* (पल्लव) Çabdak. im ÇKDr.

पत्त्रिवाह (पत्त्रिन् + वाह) m. *Vogel* Nigh. Pr. — Vgl. पत्त्रवाह.

पत्त्री s. u. पत्त्र 5 am Ende.

पत्त्रोपस्कर (पत्त्र + उप°) m. N. einer Pflanze, *Cassia Sophora Lin.* (कासमर्द), Hâr. 98.

पत्त्रीय adj. von पत्त्र gaṇa अपूपादि zu P. 5,1,4.

पत्त्रेश्वरतीर्थ (पत्त्र-ईश्वर + तीर्थ) n. N. pr. *eines heiligen Badeplatzes* Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66,a,12. Sollte nicht viell. पत्त्रीश° *das T. des Fürsten der Vögel* zu lesen sein?

पत्त्रोर्ण (पत्त्र + ऊर्ण oder ऊर्णा) 1) m. a) N. eines Baumes, *Calosanthes indica Blum.*, AK. 2,4,2,37. H. an. 3,215. Med. ṇ. 62. — b) pl. N. pr. eines Volkes MBh. 2,1874. — 2) n. *gebleichte Seide, Zeug —, ein Tuch —, ein Gewand aus solchem Stoffe* AK. 2,6,2,14. H. 667. H. an. Med. Halâj. 2,394. MBh. 13,5501 (= Mârk. P. 15,27). न पत्त्रोर्णं न कौशेयं न प्रावेण्यं न चाविकम्। भवेदेतस्य सदृशं संस्पर्शे R. 3,49,44. Suçr. 1,65,14. Mâlav. 73,11. स्नानीयवस्त्रक्रियया पत्त्रोर्णं वोपयुज्यते (als etwas Verkehrtes) 87. Auch fem.: रत्नः — पत्त्रोर्णापाण्डुरम् (oder ist etwa आपा° anzunehmen?) Hariv. 13250. पत्त्रोर्णक (v. l. पत्त्रौर्णिक) Varâh. Brh. S. 16,30.

पत्त्रोल्लास (पत्त्र + उल्लास) m. *Knospe, Auge an der Pflanze* Wils.

पत्त्र्य adj. von पत्त्र gaṇa अपूपादि zu P. 5,1,4.

पत्नि Verkürzung von पत्नी *Gattin* aus Rücksichten für's Metrum: पत्निभिः MBh. 12,10282. पत्निषु R. 1,38,6. Der ved. nom. pl. पत्नयस् (P. 7,3,107, Vârtt. 3, Sch.) und der acc. pl. पत्नीस् würde nach den später geltenden Regeln der Grammatik gleichfalls hierher gehören.

पत्नी (fem. zu पति) Vop. 4,26. 1) *Inhaberin, Herrin*: स्वसरस्य ṚV. 3,61,4. अमृतस्य 4,5,13. VS. 6,34. AV. 7,47,2. भुवनस्य ṚV. 7,75,4. रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नीः 10,30,12. ऋतस्य VS. 21,5. क्षेत्रस्य AV. 2,12,1. संवत्सरस्य 3,10,2. मानस्य 12,5. 9,3,5. 21. अन्न° Çâṅkh. Çr. 10,19,3. — 2) *Gattin* P. 4,1,33. AK. 2,6,1,5. H. 512. Halâj. 2,339. देवानाम् ṚV. 1,22,9. 5,46,7. VS. 11,61. जनयः पत्नीः ṚV. 1,62,10. 186,7. आ यन्नः पत्नीर्गमन्त्यच्छा 7,34,20. पत्ये पत्नीं जरदष्टिं कृणोतु AV. 14,1,49. Çat. Br. 3,3,1,10. 4,4,2,13. 5,3,1,13. Kâtj. Çr. 4,1,22. 6,5,27. 7,2,21. °कर्मन् Çat. Br. 14,3,1,35. पर° M. 2,129. गुरु° 131. 211. N. 12,84.

R. 1,61,19. Ragh. 1,31. 47. Auch von Thieren: वृषेव पत्नीरभ्येति रोरुवत् R̥V. 1,140,6. 4,24,8. Weil P. 4,1,33 पत्नी *Gattin* als *die an den Opfern des Mannes Theilnehmende* erklärt wird, machen Verbindungen wie वृषलस्य पत्नी den spätern Grammatikern Kopfbrechen und verführen sie zu allerhand Spitzfindigkeiten, so dass sie sogar darauf verfallen sind, पत्नी in dieser Verbindung für eine Ableitung eines denomin. von पत्नी anzusehen und demzufolge die Formen पत्निये und पत्नियस् aufzustellen; vgl. Siddh. K. zu P. 4,1,32. — adj. compp. auf पति bleiben im fem. unverändert oder substituiren gleichfalls पत्नी P. 4,1,34, Vârtt. adj. compp. auf पत्नी erhalten das suff. क, z. B. सपत्नीक *mit der Gattin verbunden, in der Gesellschaft der Gattin seiend* MBh. 13, 659. Ragh. 1,81. Râǵa-Tar. 2,28. Çâk. 168. बहुपत्नीक *viele Frauen habend* 90,21; vgl. अपत्नीक. — 3) in der Astrol. N. *des 7ten Hauses* Varâh. Bṛh. 1,15. — Vgl. अर्य°, एक°, जीव°, जीवत्°, दंसु°, दास°, देव°, नृ°, पर्जन्य°, यज्ञ°, स°, सं°, सह°, सु° und den gaṇa समानादि zu P. 4,1,35.

पत्नीत्व (von पत्नी) n. *der Stand der Gattin*: शतरूपाम् — पत्नीत्वे जगृहे so v. a. *nahm zur Gattin* Mârk. P. 50,14. — Vgl. पतित्व.

पत्नीवत् (wie eben) adj. *mit einem Weibe (mit Weibern) versehen, von W. begleitet* R̥V. 1,14,7. 72,5. पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवान् 3,6,9. 4,56,4. 8,28,2. सुताः (ग्रहैस्तद्दत्तः Durga) 82,22. ग्रहाः VS. 8,9. 10. अग्निहोत्र Çat. Br. 11,3,2,1. Tvashṭar Schol. zu Kâtj. Çr. 8,8,41. — Vgl. पात्नीवत.

पत्नीशाला (प° + शा°) f. *eine am Opferplatz errichtete Hütte, bestimmt für die Weiber und häuslichen Verrichtungen der Opfernden*, Ait. Br. 5,22. Lâtj. 1,2,22. 2,3,6. 3,3,11. fgg. MBh. 12,3648. Hariv. 11244. Bhâg. P. 4,5,14. neutr. parox. dass. VS. 19,18. Çat. Br. 4,6,9, 8. 10,2,3,1. Kâtj. Çr. 22,1,37. Çâṅkh. Br. 19,6. Âçv. Çr. 12,6.

पत्नीसंयाज (प° + सं°) m. pl. so heissen *vier* Âǵja-*Spenden an* Soma, Tvashṭar, *die Weiber der Götter und* Agni gṛhapati. VS. 19,29. TBr. 1,3,1,4. 5,9,2. Âçv. Çr. 6,13. Çat. Br. 11,1,6,27. 2,1,3. Kâtj. Çr. 3,7,1. fgg. 12,1,18. 2,3. 3,21. Çâṅkh. Çr. 5,3,9.

पत्नीसंयाजन (प° + सं°) n. *Vollbringung des* Patnîsaṁjâǵa Kâtj. Çr. 6,9,14.

पत्नीसंनहन (प° + सं°) n. 1) *das Umgürten des Weibes* Kâtj. Çr. 5, 4,33. 8,1,7. — 2) *Gürtel des Weibes* Schol. zu Çâṅkh. Çr. 1,15,9.

पत्न्याट (पत्नी + आट) m. *Gynaeceum* Trik. 2,2,8. Hâr. 193. — Vgl. कन्याट.

पत्मन् (von 1. पत्) n. *Flug*: वातस्य R̥V. 5,5,7. 41,3. यातेव पत्मन् 7,34,5. 1,141,7. धन्वना पत्मना यन् 6,3,7. 4,6. 10,8,3. 56,3. 8,6,3. 8,23. आदित्यानां पत्मान्विहि Pańkav. Br. 1,7,2 (v. l. der VS. पत्ना°). VS. 8, 48. Kâṭh. 30,6. — Vgl. वीरु°, रघुपत्मजंहस्.

पत्य am Ende eines comp. 1) (von 1. पत्) das *Fallen*: गर्त° Pańkav. Br. 16,1,2. — 2) die Wörter auf पति bilden das nom. abstr. auf पत्य mit Steigerung des vorangehenden Wortes (z. B. सैनापत्य von सेनापति) P. 5,1,128.

पत्र s. पत्त्र.

पत्वन् (von 1. पत्) 1) adj. f. पत्वरी *fliegend*: खर्गला इव पत्वरी: Kauç. 107. शकुन R̥V. 9,96,23. VS. 11,46. Çâṅkh. Çr. 6,8,10. — 2) n. *das Fliegen, Flug*: पत्वभिः शफानाम् R̥V. 5,6,7. आदित्यानां पत्वान्विहि VS. 22, 19. — Vgl. आशु°, रघु°, श्येन° und पत्मन्.

पत्सङ्गिन् (2. पद् + स°) adj. *am Fuss hängen bleibend*: (सेनाः) पत्सङ्गिनीरा सजन्तु AV. 5,21,10.

पत्सल Uṇâdis. 3,74. m. *Weg* Uǵǵval.

पत्सुख (2. पद् + सुख) adj. f. आ *den Füssen angenehm*: भू Hariv. 8416.

पत्सुतस् (von पत्सु, loc. von 2. पद्, + adv. suff. तस्) adv. *zu Füssen* R̥V. 8,43,6. °तःशी *zu den Füssen liegend* 1,32,8.

1. पथ्, पथति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 20,17. पाथयति *hinwerfen*, v. l. für पर्थ्, पृथ् und प्रथ् 32,20. — Vgl. पन्थ्.

— अपि caus. *auf einen Pfad bringen*: अग्निर्वै पथिकृत् स एवैनं पुनर्यज्ञपथमपिपाथयति Çâṅkh. Br. 4,3. Çr. 16,10,9. अपिपातयति (richtiger wäre अपिपादयति) v. l. des Comm.; sonst steht dafür अपिनयति (vgl. TBr. 1,4,4,10). Wohl ein denom. von 2. पथ्.

2. पथ्, पथि, पन्थ (पन्था) und पन्थन्; m. sg. nom. पन्थास्, acc. पन्थानम् und पन्थाम् (ved.), instr. पथा, dat. पथे (VS. 18,54), abl. gen. पथस्, loc. पथि; du. पन्थानौ, पथिभ्याम्, पथोस्; pl. nom. पन्थानस्, पन्थास् (ved.), पन्थासस् (ved.) und पथयस् (in den Brâhmaṇa), acc. पथस्, instr. dat. पथिभिस्, abl. पथिभ्यस्, gen. पथाम् und पथीनाम् (ved.), loc. पथिषु. P. 7,1,85-88. 6,1,199. Vop. 3,119-121. Die indischen Grammatiker und Lexicographen stellen पथिन् (Uṇâdis. 4,12) als Thema auf, aber keine einzige Form weist auf ein auslautendes न hin. 1) *Pfad, Weg, Bahn* (eig. und übertragen) AK. 2,1,15. Trik. 2,1,18. H. 983. Halâj. 2,105. चाणक्योक्ताकावष्टदण्डपद्धः पन्थाः H. 987, Sch. चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ R̥V. 1,24,8. 7,87,1. अप्रमने अध्वनि वृजिने पथि 6,46,13. ऋतस्य 5,45,8. 7,44,5. परि द्यावापृथिवी यन्ति पन्थाः 47,2. ऋतावः सन्तु पन्थाः 10,85,23 (Schol. zu P. 7,1,39). मित्रस्य यायां पथा 5,64,3. सुगान्पथः कृणवती 80, 2. पथिभिर्देवयानैः 43,6. 7,38,8. 76,2. ये चत्वारः पथयो देवयानाः TS. 5,7,2,3. पथस्पतिः Pûshan R̥V. 6,53,1. पूषा वै पथीनामधिपतिः Çat. Br. 13,4,1,14. — R̥V. 10,5,6. 5,1,11. AV. 6,26,2. 9,5,19. 12,1, 47. 14,1,63. VS. 12,66. 16,17. यथाक्षेत्रज्ञो ऽन्येन पथा नयेत् Çat. Br. 13, 2,3,2. 1,9,3,2. 5,3,1,2. नासिके उ वै प्राणस्य पन्थाः 12,9,1,14. 13,5,3, 9. 8,4,6. पथो वा एषो ऽध्यपर्वणैति TS. 2,2,2,1. दुर्गं पथस्तत्कवयो वदन्ति Kaṭhop. 3,14. — स्रौघ्नः पन्थाः *nach* Srughna *führend* P. 4,3,85, Sch. वक्रः पन्थाः Megh. 28. पन्थानं चाददुरुः M. 8,275. 2,138. MBh. 1, 6703. अपगच्छ पथो ऽस्माकम् 6702. अमुञ्चन्तं तु पन्थानं तमृषिम् 6706. एष पन्था विदर्भाणामसौ गच्छति कोशलान् N. 9,23. 32. एते गच्छन्ति बहवः पन्थानो दक्षिणापथम् 21. 20,12. आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणामसंयमः *der Weg zum Unglück* Spr. 356. पन्थानं दर्शयामास दमयन्त्याः पितुर्गृहे *zum Hause des Vaters* Som. Nal. 76. शिवास्ते पन्थानः सन्तु so v. a. *glückliche Reise* Çâk. 57,19. 86. Spr. 810. Pańkat. 57,23. Çuk. in LA. 43,4. इतः पन्थानं प्रतिपद्यस्व Çâk. 53,18. स गच्छति परं स्थानं तेजोमूर्तिः पथर्जुना M. 3,93. प्रवासु कः केन पथा प्रयाति Çâk. 153. शिवेन नय मां पथा Vid. 31. पथि गच्छता केनापि Hit. 4,6. कतरस्मिन्मरुतां पथि वर्तामहे Çâk. 98,15. Ragh. 3,19. अथ देवाः पथि नलं ददृशुः N. 2,27. 10,14. 13,31. M. 4,45. 8,240. 295. 9,274. स्वे पथि (bildlich) स्थितः 10,101. तमनेन विधानेन धर्म्ये पथि निवेशयेत् 8,228. स्थिता साधुगते पथि Brâhman. 2, 10. 13. Prab. 96,4. (तान्) स्थापयेत्पथि *auf den rechten Weg führen* Jâǵn.

1,360. पथि नयनयोः स्थिता *im Bereich der Augen* Mâlav. 69. पथः श्रुतेर्दर्शयितार ईश्वराः Ragh. 3,46. पथिषु Spr. 294, v. l. पथानेन *auf diesem Wege, auf diese Weise* H. 257. पथि न्यस् *auf dem Wege niederlegen* so v. a. *Etwas aufgeben*, z. B. ein Gewerbe Jâǵń. 3,35. Nur ganz ausnahmsweise am Ende eines comp. (statt des hier gebräuchlichen पथ): अपन्थानं तु गच्छन्तं सोदरो ऽपि विमुञ्चति Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,12; vgl. अपथिन्. सुपन्थाः P. 2,4,30, Vârtt., Sch. दृष्टिपन्थानमासाद्य Hariv. 6289. Vgl. पाथस्. — 2) *eine best. Hölle:* पन्थानम् M. 4,90. — 3) पन्थाः सौभरः (abl. पथः सौभरात्) N. pr. eines Lehrers Bṛh. Âr. Up. 2,6,3. पथः oder पथ्यस्य) सौभरस्य साम Ind. St. 3,222.

पथ m. = पाथ gaṇa ज्वलादि zu P. 3,1,140. = 2. पथ् *Pfad, Weg, Bahn* Trik. 2,1,19. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,12. तेन वाक्येन प्रविष्टेन श्रुतेः पथम् *auf den Weg —, in den Bereich des Gehörs* R. 3,56,3. पुनश्च त्रिविधं विद्धि पन्थानां (lies mit Aufrecht पथानां) भेदमुत्तमम् Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, *b*, 34. Dies sind die zwei einzigen Stellen, welche wir als Beleg für den selbständigen Gebrauch dieser Wortform anzuführen vermögen, wobei noch zu bemerken ist, dass in dem ersten Beispiele die Verbindung mit dem vorangehenden gen. so eng ist, dass sie an Zusammensetzung grenzt. Am Ende eines comp. tritt fast immer पथ an die Stelle von पथ् u. s. w. P. 5,4,74. gaṇa शरदादि zu 107. Vop. 6, 69. 91. Geschlecht eines solchen comp. (in der Regel m.) P. 2,4,30, Vârtt. 1. AK. 3,6,2,26. देवव्रत° MBh. 3,11836. रथ° 14,1390. fg. तोयाधारपथाः Çâk. 14. चन्द्रार्क° R. 3,61,8. सूर्यमार्ग° 9. आदित्यपथग MBh. 6,2075. 7,195. Hariv. 8995. त्रिलोकपथगा गङ्गा MBh. 12,962. त्रैलोक्यपथचारिणी R. 1,36,18. तपोवनावृत्तिपथं गताभ्याम् Ragh. 2,18. स्वर्गपथः R. 2,93,18. अटवी° Kathâs. 29,105. द्वार° R. Gorr. 2,12,36. नेत्रपथमावृणोति Suçr. 1,246,12. वातायनपथेन प्रविश्यान्तःपुरम् *durch's Fenster* Vid. 100. पथाख्यानपथं गतः Daç. 2,3. संमार्जितार्चितपथ (नगर) Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 26. Pańkat. 223,3 (wo °पथः zu lesen ist). अक्षिपथं गतः *zu Gesicht gekommen* R. 6,111,35. सत्यधर्मपथे स्थितः 2.30,38. शाश्वतो ऽयं धर्मपथः सद्भिराचरितः सदा MBh. 3,528. मा शास्त्रपथे युङ्क्ष्व 13,2171. ध्यानपथमाविश्य 12,1897. अवतरतः सिद्धिपथम् — स्वमनोरथस्य Mâlav. 21. कार्यसिद्धिपथः 64. व्यतीतवेदार्थपथ (मह्राजन) Prab. 30,12. संमतिपथमेवाप्तः 102,2. सर्वं यस्य वशादगात्स्मृतिपथं कालाय तस्मै नमः Bhartṛ. 3, 42. Am Ende eines adj. comp. f. आ Hariv. 6366. 8193. R. 2,42,23. 5, 26,41. 6,112,42. R. Gorr. 2,68,53. Ragh. 8,84. — Vgl. अ°, अन्न°, अदर्शन°, अधि°, अनिरुद्ध°, अनु°, अन्तस्°, अपत्य°, अध्व°, असत्°, असि° (u. असि), आर्य°, इषु°, ईर्या° (u. ईर्या), उडु°, उत्तर°, उत्तरा°, उत्°, उदक्°, कर्ण°, कर्म°, का°, कु°, कुसोद° (unter कुसीद), चक्षुः°, चतुष्°, त्रि°, दक्षिणा°, दर्शन°, दृक्° (auch Vikr. 95), दृष्टि°, देव°, धर्म°, नक्षत्र°, नयन°, वणिक्°, बाण°, ब्रह्म°, मृत्यु°, लोचन°, वाक्°, वि°, विलोचन°, वैश्वानर°, श्रवण°. Am Anf. eines comp.: पथान्यासे R. 3,17,15. अविज्ञातपथश्रम Kathâs. 42,103. मुक्तिपथरुद्ध Bhâg. P. 9,10,4. स्वच्छन्दपथगा गङ्गा) R. 1,36,17 (37,18 Gorr.). निशात्रिर्याविच्छितपथदत्ताम् Kathâs. 43,258. Vgl. पथकल्पना und पथातिथि.

पथक adj. = पथि कुशलः *des Weges kundig* P. 5,2,63.

पथकल्पना (पथ + क°) f. = कुसृति *Gaukelei* Halâj. 4,55. पथुकल्पिनी v. l.

पथन् m. (nom. पथन्) = 2. पथ् u. s. w. *Pfad, Weg* Schol. zu AK. ÇKDr.

पथन्वत् adj. *das Wort* 2. पथ् *u. s. w. enthaltend* Çat. Br. 13,4,1,15. — Vgl. पथिमत्.

पथातिथि (पथ + अतिथि) m. *Reisender, Wanderer* Râǵa-Tar. 6,145.

पथि s. u. 2. पथ् und vgl. आपथि.

पथिक (von 2. पथ् oder पथि) m. *Wanderer, Reisender* P. 5,1,75. AK. 2,8,1,17. Trik. 2,8,29. H. 493. Halâj. 2,202. MBh. 13,2298. 2790. R. Gorr. 1,5,10. Spr. 491. 677. Mâlav. 41. Megh. 8. Çṛṅgârat. 11. Kathâs. 21,92. 32,79. 34,184. 39,233. Pańkat. 245,4. Hit. I,4. Amar. 93. Vet. in LA. 22,6. °जन Pańkat. 104,7. °संतति f. *ein Zug Reisender, Reisegesellschaft* Trik. 2,8,29. °संहति f. dass. Hâr. 138. °सार्थ m. dass. Mṛkkh. 82,23. Mâlav. 67,19. पथिकी f. P. 5,1,75. — Vgl. पाथिक, पाथिका.

पथिका (wie eben) f. *Weinstock mit röthlichen Trauben* (कपिलद्राक्षा) Râǵan. im ÇKDr.

पथिकार (प° + 1. कार) m. *Wegebereiter*, wohl N. pr. eines Mannes gaṇa कुर्वादि zu P. 4,1,151.

पथिकृत् (प° + कृत्) adj. *einen Weg —, Wege bereitend* ṚV. 2,23,6. 6,21,12. 9,106,5. ऋषिभ्यः पूर्वेभ्यः पथिकृद्भ्यः 10,14,15. पथिकृत्सूर्याय 111,3. AV. 18,2,53. 3,25. Beiw. des Agni TS. 2,2,1,1. Çat. Br. 11,1, 5,5. 12,4,4,1. Çâṅkh. Br. 4,3. Kâtj. Çr. 20,1,22. MBh. 3,14206. Pûshan Çâṅkh. Çr. 3,4,9. 16,1,17.

पथिदेय (प + देय) n. *Wegeabgabe, Wegegebühren* Halâj. 5,42.

पथिद्रुम (प° + द्रुम) m. = खदिर *Acacia Catechu Willd.* Gaṭâdh. im ÇKDr. = श्वेतखदिर Râǵan. ebend.

पथिन् s. u. 2. पथ्.

पथिप्रिय (प° + प्रिय) adj. P. 6,1,199, Sch.

पथिमत् adj. *das Wort* पथ्, पथि *enthaltend* Ait. Br. 1,10. Çâṅkh. Br. 7,8. — Vgl. पथन्वत्.

पथिरक्षस् (प° + र°) adj. *die Wege hütend:* पथाम् VS. 16,60.

पथिरक्षि (प° + र°) adj. dass.: श्वानौ ṚV. 10,14,11. P. 3,2,27.

पथिल m. = पथिक Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,58.

पथिवाहक (पथि, loc. von 2. पथ्, + वा°) m. *Vogelfänger; adj. grausam, hart* Çabdar. im ÇKDr. m. *Lastträger* Wils. nach ders. Aut.

पथिषद् (पथि, loc. von 2. पथ्, + सद्) adj. *am Wege sitzend:* Rudra Pâr. Gṛhj. 3,15. die Hunde Jama's AV. 18,2,12 (wo पथिषदी dem पथिरक्षी des ṚV. fehlerhaft nachgebildet ist).

पथिष्ठा (पथि, loc. von 2. पथ्, + स्था) adj. *am Wege oder im Wege stehend:* स्थाणु AV. 14,2,6 (ṚV. पथेष्ठा). पथिष्ठः fehlerhaft für पतिष्ठः AV. 6,28,1. पथिस्थ *auf dem Wege befindlich, — gehend, unterwegs seiend:* गच्छन्नेव पथिस्थस्तु रामः प्रेष्यानुवाच ह MBh. 9,1984. तेषामागच्छतां रात्रौ पथिस्थानां बको ऽभवत् 2088.

पथी = पथि s. आपथी.

पथीन्, पथीनति künstliches denom. von पथिन् Siddh. K. zu P. 6,4,15.

पथेष्ठा adj. = पथिष्ठा ṚV. 5,50,3. 10,40,13. Die Form ist nach Analogie von ज्येष्ठा und ähnlichen ungrammatisch gebildet.

पथ्य (von 3. पथ् oder पथि) 1) parox. adj. f. आ = पथो ऽनपेतः P. 4,4,92. = पथि भवः gaṇa दिगादि zu P. 4,3,54. *a) förderlich, zuträglich, heilsam* (eig.

für den Weg, für den Gang einer Sache u.s.w. sich eignend) Trik. 3,3,315. H. an. 2,370. Med. j. 34. यद्यावोः पथ्यं तत्पित्तस्यापथ्यम् Suçr. 1,72,16. नद्यः पश्चिमाभिमुखाः पथ्या लघूदकत्वात् 172,4. 175,11. 198,16. 236,18. 2,22,1. Cit. beim Schol. zu Çâk. 20,9. व्याधितस्यौषधं पथ्यम् Spr. 1112. ग्रन्यथुक्तं विषं भुक्तं पथ्यं स्यादन्यथा मृतिः Habb. Anth. 221, Çl. 53. परस्योपदिशन्पथ्यमपथ्याशीव रोगहृत् Râǵa-Tar. 6,68. Pańkat. 69,17. 88,3. दृत्तपथ्याशना हृताः R. 2,68,10. क्रिया Pańkat. 69,18. ग्रतो यदात्मनो ऽपथ्यं परेषां न तदाचरेत् Jâǵn. 3,65. यच्च पथ्यमधुना कर्तास्मि तच्छ्रोष्यसि Amar. 29. (धनस्य) ग्रनुत्पादः श्रेयान्किमु कथय पथ्यो ऽथ विलयः Prab. 77,4. उत्तिष्ठमानस्तु परो नोपेक्ष्यः पथ्यमिच्छता Spr. 448. ग्रप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः R. 3,41,1. 2,30,9. 109,2. 6,2,1. Râǵa-Tar. 4,224. न मे वाचः पथ्यरूपाः शृणोति MBh. 2,2196. fg. देवदत्ताय oder देवदत्तस्य पथ्यम् *möge es* Dev. *wohlergehen* P. 2,3,73, Sch. न पथ्यं नेपथ्यं बहुतरमनङ्गोत्सवविधौ *angemessen* Sâh. D. 49,5. Accent eines auf पथ्य ausgehenden comp. gaṇa वर्ग्यादि zu P. 6,2,131. — *b*) technischer Ausdruck, etwa *leitend*, *die Grundform angebend*, *normal*, als Bez. gewisser Abschnitte in den Litaneien: प्रथमा विष्टुतयः पथ्याः Lâṭj. 6,2,2. 4. 6,9. 14. fgg. 1,10,14. प्रथमं प्रथमं न्याय्यं पथ्यं विद्यात् Nidâna 1,3. — 2) m. *a*) = पथ्या *b*. Çabdam. im ÇKDr. — *b*) N. pr. eines Lehrers des AV. Colebr. Misc. Ess. I,18. VP. 282. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, *b*, 30. — 3) f. ग्रा *a*) perisp. *Pfad*, *Weg*: देवाँ ग्रच्छा पथ्याइ का समैति ṚV. 3,54,5. वातस्य 14,3. ग्रन्तरिद्या 5,54,9. सं डीमिरे पथ्याइ रायो ग्रस्मिन् 6,19,5. ऋतस्य 3,31,5. 12,7. 9,95,2. पूर्वेभिर्यातं पथ्याभिर्वाक् 7,67,3. 79,1. 10,14,2. 63,15. पथ्या रेवती *die reiche Bahn* als *Genie der Fülle und des Wohlstandes* personif.: स्वस्ति पथ्ये रेवति (नः कृधि) ṚV. 5,51,14. पथ्या रेवतीर्बहुधा विरूपाः सर्वाः संगत्य वरीयस्त ग्रक्रन् AV. 3,4,7. eben so पथ्या स्वस्तिः (appell. in der Stelle पुनः पूषा पथ्यांइ या स्वस्तिः [ददातु] ṚV. 10,59,7) *die Genie des Glückspfades, der Wohlfahrt*, welche in die Liturgie eingeführt ist; Ait. Br. 1,7. 8. 11. Çat. Br. 3,2,3,8. 15, 4,5,1,3. Çâṅkh. Br. 7,6. TS. 6,1,5,2. — *b*) *Terminalia Chebula* oder *citrina* (*die Zuträgliche, Gesunde*) AK. 2, 4,2,39. Trik. 2,4,15. 3,3,315. H. 1146. H. an. Med. Halâj. 2,463. Suçr. 1,132,1. 162,10. 2,24,3. 43,3. 325,11. °पाल 338,4. Varâh. Bṛh. S. 75, 3. 76,35. Nach Râǵan. im ÇKDr. auch N. für andere Pflanzen, = मृगेर्वारु, चिर्भिटा, वन्ध्या कर्कोटकी. — *c*) Bez. verschiedener Metra: α) *eine Art* Bṛhatî: त्रयो ऽष्टाक्षरा उपोत्तमो द्वादशाक्षरस्तां बृहतीं पथ्येत्याचक्षते Nidâna 1,2. Khandas in Verz. d. B. H. 100,4. — β) *eine Art* Paṅkti (8 × 5) Khandas in Verz. d. B. H. 100,11. — γ) *eine Art* Ârjâ Colebr. Misc. Ess. II,73. 154. — δ) *eine Art* Vaktra Colebr. Misc. Ess. II, 119. 157. Journ. of the Am. Or. S. VI, 542, Anm. विपरीतपथ्या gleichfalls *eine Art* Vaktra Colebr. Misc. Ess. II, 158. — 4) n. *eine Art Salz* (s. सैन्धव) Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. ग्रपथ्य.

पथ्यशाक (प° + शाक) m. *ein best.* (*gesundes*) *Küchengewächs*, = तण्डुलीय Râǵan. im ÇKDr.

1. पद्, पद्यते Dhâtup. 26,60. पेदे; ग्रपत्सि, ग्रपत्थास्, पदीष्ट, पादि (P. 3,1,60. Vop. 8,116), ग्रपत्साताम् (P. 3,1,60, Sch. Vop. 11,7); पत्स्यते Kâr. 3. 8 aus Siddh. K. zu P. 7,2,10); hier und da auch act. (पदति s. u. ग्रव; पपाद ved.); पत्तुम्, पन्न. 1) *zu Fall kommen*, (*matt*) *dahinfallen*, *umkommen*: (निर्ऋतिः) पदीष्ट तृष्णया सह ṚV. 1,38,6. 79,11. 3,53,21. 7, 104,16. मा मातरममुया पत्तवे कः 4,18,1. नीचैः पद्यन्तामधरे भवन्तु AV. 3,19,3. वव्रस्य यत्पतने पादि शुष्णः ṚV. 6,20,5. शतैरपद्रन्पणयः (nach Sâj. ग्रपद्रन् gegen Accent und Padap.) 4. सो ग्रघोरत्ते वृषलः पपाद 10,34,11. मा पाद्यायुषः पुरा VS. 11,46. Çat. Br. 7,1,2,1. 4,2,11. महान्वत नो वीरो ऽपादि 14,1,1,10. ता जिह्वाः पन्ना ग्रशेरत Kâth. 13,2. ग्रपदसि नहि पद्यसे (= ग्रायसे Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. und Dviv.) *denn du fällst nicht* Çat. Br. 14,8,15,10. *abfallen, ausfallen*: यदा वै पशोर्दन्ताः पद्यन्ते, पेदिरे, ग्रपत्सत Ait. Br. 7,14. पन्न = स्रस्त u. s. w. AK. 3,2,53. H. 1491. Halâj. 4,82. — 2) *hingehen zu* (गतौ Dhâtup.): तेनैव विधिना महर्षिस्तामपद्यत MBh. 1,4288. ग्रनेन चैव देहेन लोकांस्त्वमिह पत्स्यसे 13, 167. — 3) *erlangen, theilhaftig werden*: ज्योतिषामाधिपत्यं च प्रभावं चाप्यपद्यत MBh. 9,2847; es ist wohl चाभ्यपद्यत zu lesen. — 4) *sich wenden zu* so v. a. *sich halten an, beobachten*: स्वधर्मं पद्यमानास्ते प्रणिपत्य महात्मने। शयनं कल्पयामासुर्भीष्माय MBh. 7,16.

— caus. पादयति *zu Fall bringen*: इदमेनमधराञ्चं पादयामि AV. 10,5, 36. 1,17. 9,2,9. 11,2,18. Ait. Br. 1,13. med.: शत्रूयतो ऽधरान्पादयस्व AV. 6,88,3. — पदयते *gehen* Dhâtup. 35,44.

— desid. पित्सते P. 7,4,54. Vop. 19,9. 12.

— intens. पनीपद्यते, पनीपदीति P. 7,4,84. Vop. 20,7.

— ग्रति *hinausgehen über* (acc.), *überspringen; versäumen, übertreten*: न सूक्तेन निविदमतिपद्येत Ait. Br. 3,11. 4,10. ग्रप्रज्ञातं हि तद्यदतिपन्न ग्राहुरिदं कार्यमासीदिति TS. 6,3,4,8. यद्गतमतिपेदे Kauç. 42. Vgl. ग्रतिपाद् TBr. 1,2,4,2. — caus. *verstreichen lassen*: यः पौर्णमासीमतिपादयेत् TS. 2,2,2,1.

— ग्रनु 1) *Jmd* (acc.) *nachgehen, folgen*: तं तु विश्वामित्रो ऽन्वपद्यत MBh. 1,6710. 7962. 8447. 4,651. R. Gorr. 2,108,3. *einem Weibe nachgehen, nachstellen*: उतथ्यस्य यवीयांस्तु — ममतामन्वपद्यत MBh. 1,4180. — 2) *sich begeben in*: ग्रन्वपद्यदुत्तवेश्म MBh. 3,239. वनमेवान्वपद्यत 12714. R. 2,45,4. *sich zur Erde begeben* so v. a. *auf die Erde, zu Boden fallen*: वसुधामन्वपद्येतां वातनुन्नाविव द्रुमौ MBh. 7,3361. — 3) *sich begeben zu* so v. a. *treffen, zu Theil werden*: ग्रन्यं पाप्मानु पद्यताम् AV. 6,26,2. — 4) *an Etwas gehen, sich an Etwas machen*: ध्यानमेवान्वपद्यत R. 1,2,25. जितमित्येव तानक्षान्पुनरेवान्वपद्यत MBh. 2,2185. ग्रहं क्षत्तानन्वपद्यम् 3,1356. ततः प्रत्यागतप्राणा तावुभौ परिदंशितौ। पुत्रौ दृष्ट्वा सुसंभ्रान्ता नान्वपद्यत किं च न so v. a. *that Nichts, verhielt sich ganz ruhig* 1,5407. — 5) *hinter Etwas kommen, ausfindig machen, finden*: दीर्घं दध्यौ — निमित्तं सो ऽन्वपद्यत Bhâg. P. 4,17,12. जैमिनिं सामवेदार्थश्रावकं सो ऽन्वपद्यत Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 54, *b*, 6. — 6) *verlustig gehen einer Sache* (abl.): हिमवान्वा महाशैलः समुद्रो वा महोदधिः। महत्त्वान्नान्वपद्येतां नभसो वान्तरं यथा (so ist st. तथा zu lesen)। ग्राशायाः — तथा नान्तमहं गतः MBh. 12,4653. — Vgl. ग्रनुपद्.

— समनु *bekommen, erhalten*: हीनाद्धीनं तथा धर्मं प्रजा समनुपत्स्यति (warum act.?) Hariv. 11210.

— ग्रप *entrinnen*: यथोर्वधान्नापपद्यते कश्चन AV. 4,28,5.

— ग्रपि *eintreten in, eingehen*: प्राणो वातमपिपद्यते Çat. Br. 3,4,2, 6. 7,4,9. जीवान् 2,6,1,39. 13,8,1,9. यज्ञपथम् 5,3,3,4.

— ग्रभि 1) *herbeikommen, kommen*: ग्रलिनो नाभ्यपद्यन्त MBh. 1,8105.

समयं कृत्वा दुर्मतिर्नाभिपद्यते R. 4,30,8. कुरु क्षिप्रं वचो ऽस्माकं ततः श्रेयो ऽभिपत्स्यते MBh. 3,8469. Hariv. 11215. *sich hinbegeben zu, kommen zu, gelangen zu;* mit dem acc.: सोममेवाभ्यपद्यन्त दाक्षायण्योऽभिप्रपीडिताः MBh. 13,4375. रावणावरजा तत्र राघवं मदनातुरा। अभिपेदे निदाघार्ता व्यालीव मलयद्रुमम्॥ Ragh. 12,32. Bhâg. P. 3,17,31. त एनं लोलुपतया मैथुनायाभिपेदिरे 20,23.26,4. पानभूमिरचनाः — अभ्यपद्यत — पुष्पिताः कमलिनीरिव द्विपः Ragh. 19,11. चन्द्रमा न यथावृद्धि नक्षत्राण्यभिपद्यते R. 6,16,10. तवाभिपद्य वातापे ब्राह्मणस्योदरं यथा। भवत्यवज्ञा 3.49,52. पतत्त्रिणः — पादपानभिपेदिरे 2,63,16. वनम् 1,55,11 (56,11 Gorr.). अनेन चैव देहेन लोकांस्त्वमभिपत्स्यसे MBh. 13,170. दिवम् Çat. Br. 11,1,6,7. काष्ठाम् Ait. Br. 4,9. mit dem loc.: अभिपद्यमानो मकरादिषु रश्मिषु (die Sonne) Bhâg. P. 5,21,3. तस्याञ्जल्युदके काचिच्छफर्येकाभ्यपद्यत *gerathen in* 8,24,12. *sich zu einer Gottheit hinbegeben so v. a. bei ihr Schutz suchen, ihr seine Verehrung bezeigen:* त्वामभ्यपद्यत जनैर्न मृषा गगनं गणाधिपतिमूर्तिरिति Çiç. 9,27. अभिपन्न = शरणार्थिन् *Schutz suchend* Trik. 3,1,2. H. 479. — 2) *Jmd.* (acc.) *zu Hülfe kommen, sich auf Jmds Seite stellen:* यो ऽन्वयो मातकस्तस्य स एनमभिपेदिवान् MBh. 6,4043. यस्त्वमस्यामवस्थायां भ्रातरं नाभिपद्यसे R. 3,51,9. 66,19. मरुतश्चैव विश्वे च रुद्रमेवाभिपद्यत (sic, Hariv. 12253. मयाभिपन्नं तं चापि न सर्वो धर्षयिष्यति MBh. 1,1981. 4,701. मया (Çrî spricht) दैत्याः परित्यक्ता विनष्टाः शाश्वतीः समाः। मयाभिपन्ना देवाश्च मोदन्ते शाश्वतीः समाः॥ 13,3856. fgg. — 3) *erfassen, in die Hand bekommen, erwischen, Jmd auf den Leib rücken, sich über Jmd hermachen, über Jmd kommen, sich Jmdes bemächtigen:* पूर्वार्धं दण्डस्य Çat. Br. 3,7,1,26. विलम् 6,5,2.20. इष्टकाम् 2,1,2,16. स्तनम् 9,5,1,5. 1,5,1,2. 3. 3,1,1,11. 4,1,17. Çâṅkh. Çr. 5,10,5. ततः सः — किरन् शरशतैस्तीक्ष्णैरभिपेदे महाकपिम् R. 5,41,24. प्रमत्तम् — त्वमप्रमत्तः सहसाभिपद्यसे लुब्धो लिहानो ऽहिरिवाखुमन्तक: Bhâg. P. 4,24,66. सर्वतश्चाभिपन्नैषा धार्तराष्ट्री महाचमूः। पाञ्चालैर्मानमादेत्य हंसैर्गङ्गेव वेगितैः॥ MBh. 8,3047. तस्य कृष्णाभिपन्नस्य पीडितस्य बलीयसः। मुखाद्रुधिरमत्यर्थमुज्जगाम मुमूर्षतः॥ Hariv. 4737. MBh. 3,676. व्याघ्राभिपन्नो बलवानिवोक्षा R. Gorr. 2,9,46. 5,28,1. यदिदं सर्वं मृत्युनाभिपन्नम् Çat. Br. 14,6,1,5. जायाम् 9,4,19. वाचमभिपद्य पापया RV. 10,71,9. न पण्डितः क्रुध्यति नाभिपद्यते *tritt Niemand zu nahe* MBh. 12, 8202. चण्डवाताभिपन्नानामुदधीनामिव स्वनः MBh. 7, 6782. देवाभिपन्न R. 2,22,30. कालाभिपन्नाः सीदन्ति सिकतासेतवो यथा 3, 74,31. Bhâg. P. 1,13,19. कश्मलेनाभिपन्ने — अर्जुने MBh. 1,179. तत्सखाभिपन्न *erfasst* (von einem bösen Dämon) Suçr. 2,383,7. वात°, पित्त°, कफ°, रक्त° 312, 1 v. u. 313, 2. 4. 6. दर्पदोषाभिपन्ना 318, 20. दोषाभिपन्न 1, 128, 2. अभिपन्न = अभिग्रस्त, व्यापद्गत (आपद्गत) AK. 3, 4, 18, 131. Med. n. 161. = अभिद्रुत Viçvapr. Çabdar. Agajap. Bhûripr. bei Gold. u. अभिपन्न, wo jenes Wort durch *come near, run towards* wiedergegeben wird, während es nach unserem Dafürhalten in der pass. Bed. aufzufassen ist. — 4) *zu Etwas gelangen, bekommen, in den Besitz von Etwas gelangen:* यथर्तुलिङ्गान्यृतवः स्वयमेवर्तुपर्यये। स्वानि स्वान्यभिपद्यन्ते तथा कर्माणि देहिनः॥ M. 1,30. धर्मार्थावभिपेदिरे MBh. 1,2805. — 5) *annehmen:* राज्यं गतजनं साधो पीतमण्डां सुरामिव। निरास्वाद्यतमं शून्यं भरतो नाभिपत्स्यते॥ R. 2, 36, 12. आत्तं राज्यमिदं पश्चात्तया भ्रात्रा यवीयसा। नाभिपत्तुमलं रामः पीतसोममिवाध्वरम्॥ R. Gorr. 2,62,27. पित्रा भुक्ता नृपश्रीर्हि दायाद्यं तस्य धीमतः। नाभिपत्तुं मया शक्या सावित्री वृषलैरिव॥ 88,18. अभिपन्न = स्वीकृत Agajap. = अङ्गीकृत Çabdamuktâv. bei Goldst. u. अभिपन्न. — 6) *an Etwas gehen, sich machen an Etwas, sich hingeben:* (अप:) प्रथमेन कर्मणाभिपद्यते Çat. Br. 1,1,1,12. चिन्तामभ्यपद्यत R. 2,63,1. अनर्थं तत्कृतं चाभिपद्यते Bhâg. P. 1,7,5. काले दिष्टमेवाभ्यपद्यत 9,18,32. अधर्मं धर्मवेशेन यद्यहं लोकसंकरम्। अभिपत्स्ये शुभं हित्वा R. 2,109,6 (118,6 Gorr.). स्ववृत्तिमभिपन्नाय लिङ्गिने चेतराय च। देयमाङ्कः MBh. 13,1532. चिकित्साबीजम् — कुशलेनाभिपन्नं तद्धद्धधाभिप्ररोहति *wenn ein geschickter Mann daran geht* Suçr. 2,360,15. — 7) अभिपन्न = अपराद्ध *schuldig, der sich vergangen hat* AK. 3,4,18,131. dafur fälschlich अपराध Med. n. 161. — 8) अभिपन्न *entfernt* Agajap. und Çabdamuktâv. bei Goldst. u. अभिपन्न. Eher könnte अभिपन्न *nahe* (vgl. u. 3. am Ende) bedeuten. — 9) अभिपन्न *gestorben, todt* Bhattik. ebend. — Vgl. अभिपत्ति.

— समभि 1) *kommen, gelangen zu, in:* तत्रैव वसतां तेषां प्रावृट्समभिपद्यत MBh. 3, 12539. पुत्रजन्म परीप्सन्वै पृथिवीमन्वसंचरत्। अदृच्छन्तं च विषयं द्रोणः समभिपद्यत 1,5515. पुरुषः कैश्च कर्मभिः। स्वर्गं समभिपद्येत 13,6683. देहाद्देहसहस्राणि तथा समभिपद्यते 12,11263. — 2) *antworten:* कस्य कर्मेदमिति ते पर्यपृच्छन्समागताः। युवनाश्वो ममेत्येव सत्यं समभिपद्यत MBh. 3, 10441.

— अव 1) *herab —, hinab —, ausfallen:* मा स्वश्रवं पादि दिवस्परि (könnte auch u. पर्यव gestellt werden) RV. 1,105,3. त्राधि कर्तादवपदः 2, 29,6. 7,104,17. 8,4,17. कर्तमवं पदात्यप्रभुः 9,73,9. न कोशो ऽवं पद्यते 6,54,3. 4,13,5. केशः AV. 6,136,3. गर्भः 5,17,7. Khând. Up. 2,9,7. — AV. 8,1,4. TBr. 2,1,1,1. Çat. Br. 8,5,3,7. Pañkav. Br. 14,1,12. केशकीटावपन्न (vgl. केशकीटावपतित u. 1. पत् mit अव). *worauf eine Haarlaus gefallen ist* M. 4,207. 11,159. MBh. 9,2425. Mârk. P. 32, 25. 34, 55. 50,44. अवलीढावपन्न *was beleckt worden ist und worauf Etwas gefallen ist* 34, 56. *entfallen:* अवं पद्यन्तामेषामायुधानि AV. 8,8,20. — 2) *einer Sache* (abl.) *verlustig gehen:* मावं पत्सि लोकात् AV. 6, 120, 2. राष्ट्रात् Ait. Br. 8,23. श्रियाः Pañkav. Br. 12,13,11. — 3) *zu Fall kommen, verunglücken:* नेच्छन्दसां कृच्छ्रादवपद्यै Ait. Br. 4, 4. — 4) *stürzen:* इत्थं वाव नः सर्वानुसरा अवपत्स्यन्ति Kâth. 29,1. — Vgl. अवपादं (TBr. 1, 2,4, 2. 5, 12, 1), स्वयमवपन्न. — caus. *herunter —, hinabfallen machen* AV. 8,6,16. अन्धा तमांस्यवं पादयैनान् 9,2,20. Suçr. 1,60,2, wo अवपाद्य तु zu trennen ist.

— व्यव *auseinander und herabfallen* Çat. Br. 3,5,3,25. 6,1,25.

— आ 1) *herankommen, nahen:* एष रावणिरापादि वानराणां भयंकरः Bhatt. 15, 89. अहिरिवाखुबिलं दुरतिक्रमः कालः करालरभस आपद्यत Bhâg. P. 5, 8, 25. — 2) *eintreten in, betreten, gelangen zu:* नावम् Çat. Br. 1,8,1,4. 5. लोकम् 14, 9, 1, 2. पन्थानम् Lâtj. 1, 1, 23. रावणस्य पुरीं लङ्कामापेदतुः R. 6, 16, 21. वक्त्रमापद्य मारुतः Çikshâ 11 in Ind. St. 4, 107. 351. — 3) *hineingerathen in, in eine Stimmung, eine Lage, ein Verhältniss, einen Zustand gerathen:* अग्निमापत्स्यति Ait. Br. 4,7. तस्य मत्स्यः पाणी आपेदे Çat. Br. 1,8,1,1. व्यात्तम् 6, 4, 18. आपन्नं तृणान्निरस्येत् *das* (in die Vedi) *hineingerathene* Kâtj. Çr. 2,6,41. यस्याग्निहोत्रं दोह्यमानममेध्यमापद्येत Çat. Br. 12, 4, 2, 2. Ait. Br. 7,5. यदत्र किंचिदापन्नं भवति Çat. Br. 1, 1, 2, 15. दर्शनपथम् Spr. 1202. दौरितम् Çat.

BR. 9,5,2,1. AV. 8,8,18. परमापद्य पद्दपं: 11,1,30. MBH. 1,6142. निष्ठाम् 5,99. पञ्चत्वम् 1,5305. DAÇ. 1,30. R. 2,67,4. काष्ठां दशाम् Spr. 791. जीवितात्ययम् M. 10,104. वशमापद्यते मे KAṬHOP. 2,6. अनर्हवशमापन्नाम् MBH. 1,6161. R. 3,51,4. VET. in LA. 22,17. मा मोहमापद्यथाः PRAÇNOP. 2,3. उद्वेगमापेदे R. GORR. 2,15,6. चिन्तामापेदिरे HARIV. 8830. R. 2,55,13. चिन्तापन्ना VET. in LA. 24,11. 35,7. अर्थसंशयमापन्नः MBH. 5,7080. R. 3,51,13. संशयापन्नमानस AK. 3,1,5. परं विस्मयम् MBH. 3,2856. विश्वासम् PAÑKAT. 51,17. परां निर्वृतिमापद्यते PRAB. 89,4. प्रकृतिम् DAÇAK. in BENF. Chr. 191,7. नरलोकताम् BHÂG. P. 9,14,17. शब्दताम् ÇIKSHÂ beim Schol. zu GAIM. 1,21. रसताम् SÂH. D. 31,15. दौत्यम् PRAB. 33,8. श्लोकत्वम् RAGH. 14,70. Spr. 237. BHÂSHÂP. 12. विकारापन्न ÇAṂK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 244. पूर्वेणैकवाक्यतापन्नमिदम् KULL. zu M. 2,55. *übergehen in, sich verwandeln in:* विसर्जनीयो रेफम् ÇÂÑKH. ÇR. 1,2,9. आपन्न = प्राप्त H. an. 3,358. MED. n. 38. kann mit einem im acc. gedachten Begriffe componirt werden P. 2,1,24. सुखमापन्नः und सुखापन्नः Sch. — 4) *in's Unglück gerathen:* अर्थधर्मौ परित्यज्य यः काममनुवर्तते। एवमापद्यते क्षिप्रं राजा दशरथो यथा॥ R. 2,53,13. आपन्न *in's Unglück gerathen, unglücklich* AK. 3,1,42. H. 478. H. an. 3,358. MED. n. 38. MBH. 3,14948. 5,6005. ÇÂK. 49. KATHÂS. 27,35. DAÇAK. in BENF. Chr. 196,2. — 5) *zu Etwas kommen, erlangen, erhalten, in den Besitz von Etwas gelangen:* आपन्न in act. u. pass. Bedeutung: एवं कौशिकगोत्रम् — प्रवरान्तरमापन्नम् BHÂG. P. 9,16,37. जीविकापन्न = आपन्नजीविक P. 2,2,4, Sch. Nach P. ist in beiden Fällen das subst. als acc. aufzufassen; vgl. AK. 3,6,8,43. आपन्नसत्त्वा und प्राप्त unter आप् mit प्र. — 6) *widerfahren:* तस्मादिदमापादि (vgl. WEBER in Monatsber. 1859, S. 63) ÇAT. BR. 1,7,3,19. निर्घोषोऽनूनमापादि ध्वंसो ऽयं निशाचरात् BHAṬṬ. 6,31. *geschehen, zu Stande kommen:* तेषां समाप्तिरापन्ना तव राम निवर्तने R. GORR. 2,43,31. *zutreffen:* एकर्चस्थानेष्वनापद्यमानानि तृचेषु कुर्यात् LÂṬJ. 6,4,5. एवमापद्यते so v. a. *so ist es, so verhält es sich* MÂLAV. 14,23. *sich finden:* नक्षेतास्वन्यत्सामापद्यते LÂṬJ. 10,2,2. — आपन्न PAÑKAT. I, 295 fehlerhaft für आयत्त und BHARTṚ. 3,49 für आसन्न. Vgl. आपत्ति, आपद्, आपाद (?). — caus. 1) *betreten machen, bringen auf, in, zu:* पन्थानम् ÇAT. BR. 11,1,5,6. 14,7,3,13. व्यात्ते AV. 10,5,42. — 2) *Jmd oder Etwas* (acc.) *in eine Lage, einen Zustand* (acc.) *bringen:* कृच्छ्रमापादिता वयम् MBH. 1,1832. मृत्युमापादितो राजा त्वया R. 2,73,5. (तपः) आपाद्यते न व्ययमन्तरायैः RAGH. 5,5. — 3) *in's Unglück bringen, zu Grunde richten:* बलादपराधिनं मामापादयसि VIKR. 33,2. अबद्ध्वा सागरे सेतुम् — शक्यापादयितुं लङ्का सेन्द्रैरपि सुरेश्वरैः R. 5,92,6. — 4) *herbeiführen, herbeischaffen, verschaffen, bringen, hervorbringen, veranlassen, verursachen:* यो नस्तद्रूपमापादयेत्पुनः MBH. 1,7873. तन्मयापादितं ह्यग्रे यन्मां प्रार्थयते भवान् BHÂG. P. 3,9,29. 4,22,42. ममाप्यापादितं भयम् R. 2,74,5. पित्तसंचयम् SUÇR. 1,20,8. मार्दवम् 155,4. 2,191,13. 318,14. स्तनभरपुलकोद्गमम् Spr. 918. RAGH. 2,12. ÇÂNTIÇ. 3,19. ÇAṂK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 121. दौर्भाग्यमापादयते ऽभिमानः VARÂH. BṚH. S. 74,7. — 5) *für sich herbeischaffen, erlangen, in den Besitz gelangen von* (acc.): अर्थैरापादितैर्गुर्व्या हिंसयेतश्चेतश्च BHÂG. P. 3,30,11. प्राक्तनकर्मोपचीयमानपुण्यपरंपरापादितमहानुभाव (so ist zu lesen) Schol. in der Einl. zu KAURAP. — 6) *machen zu, verwandeln in:* पृथ्वी येन — विबुधाधारैरमापादिता Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,503, Çl. 9. लोकमव्याकृतावस्थं कारणत्रपमापाद्य ÇAṂK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 250. एकामपि काकिणीं कार्षापणलक्षमापादयेम DAÇAK. 183,2. — Vgl. आपादन.

— अभ्या *sich hineinbegeben in, gerathen in:* अथैनमेताभ्यां सर्वाणि स्थानान्यभ्यापादं स्तौति *durch alle Standörter hindurch* NIR. 7,26. न संशयमभ्यापद्येत ÂÇV. GṚHJ. 3,9.

— प्रत्या *zurückkehren, wiederkehren* MBH. 12,10731. प्रत्यापन्नेन्द्रियस्मृति BHÂG. P. 8,11,48. DAÇAK. in BENF. Chr. 200,19. im Prâkrit: पच्चावण्णजीविदं ÇÂK. CH. 55,8. — Vgl. प्रत्यापत्ति.

— व्या *verderben, zu Grunde gehen, umkommen:* नहि यत्र महाबाहुर्वासुदेवो व्यवस्थितः। किंचिद्व्यापद्यते तत्र MBH. 7,3008. व्यापन्न *in Unordnung gerathen, verdorben, missrathen:* ऋतवः, ओषधयः SUÇR. 1,21,9. Wasser 170,20. विसर्जनीय *alterirt, verändert* ṚV. PRÂT. 4,11. 5,16. यत्र विसर्जनीयो व्यापद्यते (Gegens. श्रूयते) *wo er verschwindet, einem andern Laute Platz macht* Schol. zu ṚV. PRÂT. 4,11. अव्यापन्न *nicht umgekommen, am Leben seiend* MEGH. 10.99. — Vgl. व्यापत्ति, व्यापद्. — caus. *verderben, zu Grunde richten:* शीतोष्णवातवर्षाणि खलु विपरीतान्योषधीर्व्यापादयन्त्यपश्च SUÇR. 1,21,11. व्रणम् (*verschlimmern*) 70,12. अधर्मोत्तरता नाम कृत्स्नं व्यापादयेज्जगत् MBH. 1,1607. *vernichten:* बोधव्यापादितात्मतमम् BHÂG. P. 8,17,9. *umbringen, tödten* MṚKKH. 34,16. ÇÂK. 6,11. KATHÂS. 11,65. 42,48. RÂGA-TAR. 4,686. PAÑKAT. 22,15. 34,16. 47,1. 48,17. 53,19. 64,1. 68,15. 69,21. HIT. 20,17. अनाहारेणात्मानं भवद्द्वारि व्यापादयामि 24,12. 34,19. 111,21. VET. in LA. 22,12. 23,1. 25,14. 33,9. 37,9. — Vgl. व्यापादन.

— समा 1) *anfallen:* यः कलिङ्गान्समापेदे पाञ्चाल्यो युद्धदुर्मदः MBH. 5,2002. — 2) *gerathen in, sich in einen Gemüthszustand, ein Verhältniss, eine Lage begeben:* अन्यां योनिं समापन्ना शार्गालीं वानरीं तथा MBH. 13,411. चिन्तां समापेदे 1,6747. गतोऽर्दश समापन्नौ प्रवर्तननिवर्तनैः *sich machen an* R. 6,92,4. — 3) समापन्न = प्राप्त *gekommen, genaht* H. an. 4,199. MED. n. 220. समापन्नविपत्तिकाले (समासन्न?) Spr. 283. — 4) समापन्न am Ende eines comp. *versehen mit:* गुण° MBH. 2,2588. लोभमोह° 13,336. MÂRK. P. 15,5. आर्ति° R. 3,75,3 hierher oder zu 2. — 5) समापन्न = समाप्त *beendigt* H. an. MED. — 6) समापन्न = क्लिष्ट *geplagt, gequält* diess. — 7) समापन्न = वध *Tod* diess. *getödtet* WILS. — Vgl. समापत्ति.

— अभिसमा *gerathen in:* चिन्तामभिसमापेदे R. 2,12,1.

— उद् *hervorgehen aus, entstehen, geboren werden:* एतस्यै वै दिश उदपद्यन्त ÇAT. BR. 1,7,3,20. उत्पद्यमानस्य यो हेतुस्तत्कारकमपादानं स्यात् Schol. zu P. 1,4,30. शरीरम् — अन्यदुत्पद्यते M. 12,16. वायोः — ज्योतिरुत्पद्यते 1,77. SÂṂKHJAK. 40. PRAB. 111,15. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 41. Schol. zu KAP. 1,124. यदत्रोत्पत्स्यते भूतम् R. GORR. 1,38,9. MBH. 3,12977. तादृक्श्वेतो गजो भूमौ भवानुत्पद्यताम् KATHÂS. 36,121. उत्पत्स्यति पुमान्नीच पतिवंशे ममाव्ययः HARIV. 4631. उत्पद्यते गृहे यस्य न च ज्ञायेत कस्य सः। स गृहे गूढ उत्पन्नस्तस्य स्याद्यस्य तल्पजः॥ M. 9,170. 147. 203. 1,98. HARIV. 12650. VID. 7. AK. 3,4,14,88. कुक्षेरात्मजः — विकुक्षिरुदपद्यत R. 1,70,22. 110,8. विष्णुदत्ताभिधानश्च पुत्रस्तस्योदपद्यत KATHÂS. 32,43. इक्ष्वाकोः पुत्रः — अलम्बुषायामुत्पन्नो विशालः R. 1,47,12. वैदेहकेन त्वम्बष्ठ्यामुत्पन्नः M. 10,19. R. 6,3,25. अन्योत्पन्ना प्रजा M. 5,162. सत्कुलोत्पन्ना KATHÂS. 4,33. तदुत्पन्नः कक्षीवान् SÂJ. zu ṚV. 1,125,

1. मङ्गलवृषभौ गृहोत्पन्नौ PAṄKAT. 8, 15. उत्पादि सस्यम् P. 3,1,60, Sch. क्रीतोत्पन्न (ग्रन्न) so v. a. *fertig* ÂÇV. GṚHJ. 4,4. उत्पन्न उक्ता zur Erkl. von जातोक्ता *ein junger (vor Kurzem zur Welt gekommener) Stier* AK. 2,9,61. उत्पन्ने सेतौ *wenn der Damm entstanden ist, fertig dasteht* JÂÇN. 2,157. तदुत्पन्ने धने *entstanden* 64. (गुणाः) ग्रकारणगुणोत्पन्नाः BHÂSHÂP. 93. दिवु प्रकाशस्तूदपद्यत KATHÂS. 35,121. व्यापदुदपद्यत मण्डले RÂGA-TAR. 4,523. उत्पन्नामापदम् Spr. 436. उत्पद्यन्ते च्यवन्ते च यान्यतो ऽन्यानि कानिचित् (शास्त्राणि) M. 12,96. R. 1,5,3. संसरोत्पन्नं चरितम् BHARTṚ. 3,3. ग्रत एव मम ज्ञानमुत्पन्नमस्ति ÇUK. in LA. 41,16. SÂṄKHJAK. 64. तस्य चित्तपतौ बुद्धिरुत्पन्नेयम् (vgl. am Ende) R. 1,8,2. 2,73,17. MBH. 5,959. वाञ्छा VID. 110. तपःप्रभावोत्पन्नदिव्यचनुस् DAÇAK. in BENF. Chr. 179,7. यस्मादण्वपि भूतानां द्विजान्नोत्पद्यते भयम् M. 6,40. PRAB. 7,12. दैवेरितो नूनमयं पुरस्तात्पेरो नयो भरतेषूदपादि MBH. 2,2395. किमर्थमनयं घोरमुत्पद्यन्तमुपेक्षसे 3,361. युद्धमुत्पत्स्यते महत् 379. लङ्कादाह इवोत्पन्नः VET. in LA. 5,3. परस्परं प्रीतिरुत्पन्ना 24,9. BHÂG. P. 1,7,7. RÂGA-TAR. 5,313. उत्पन्नप्रत्यय VID. 134. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 148. ह्रासः पुनरुत्पद्यमानः SÂH. D. 75, 3. 76, 9. उत्पन्नावसर *entstanden* so v. a. *sich dargeboten habend* MÂLAV. 40, 4. उत्पन्नेषु कार्येषु Spr. 437. नाकृत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् *Fleisch entsteht* so v. a. *Fleisch wird erhalten, man kommt zu Fleisch* M. 5,48. प्रत्यया नैवोत्पद्यन्ते so v. a. *es tritt kein Suffix an* Schol. zu P. 1,2,54. धातोः परः प्रत्ययसंज्ञक उत्पद्यते Schol. zu P. 3,1,2. प्रत्ययान्तरं नोत्पद्यते Schol. zu P. 4,1,93. 5,4,159. उत्पन्न *auf die Gegenwart gerichtet* (vgl. u. प्रत्युद्): सर्वत्र वृद्धिः कथिता श्रेष्ठा ते भरतर्षभ। ग्रनागता तथोत्पन्नादीर्घसूत्रा (in der Calc. Ausg. दीर्घसूत्रा vom vorherg. getrennt) विनाशिनी॥ MBH. 12,4913. — caus. *hervorbringen, herstellen, schaffen, erzeugen, verursachen* ÇÂṄKH. ÇR. 3,19,18. 20,8. GṚHJ. 5,8. सर्वं हि कारणं कार्यमुत्पादयत् ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 29. (ग्रस्त्रम्) नपसोत्पादितं तेन HARIV. 7311. शिंशपाखदिरयोः सारमादायोत्पाद्य चोत्तमारणी SUÇR. 2,73,15. पार्थिवोचितानि वस्त्राणि सैवोत्पादयति (ein Weber) PAṄKAT. 132,24. ग्रमुनोत्पादिते गृहे BHÂG. P. 4,20,6. उदकोत्पादितकर्दम PAṄKAT. ed. orn. 4,12. ग्रग्नीन् *anlegen, anzünden* MBH. 13,5091. शिल्लम् so v. a. *verfassen* HARIV. 1049. SUÇR. 2,161,8. ग्रसौ गौरभवदुत्पाद्य so v. a. *durch sich selbst* ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 141. (प्रजापतिः) मिथुनमुत्पादयते PRAÇNOP. 1,4. सतीति मनवः — सर्वमिदमुत्पाद्याप्य M. 1,63. SUÇR. 1,1,16. कामान्माता पिता चैनं यदुत्पादयतो मिथः *erzeugen* M. 2,147. 6,36. 37. 9,60. यवीयान् ज्येष्ठभार्यायां पुत्रमुत्पादयेद्यदि 120. 144. 146. 166. 178. 10,6. JÂÇN. 2,127. MBH. 1,6138. उत्पादय सकृन्मह्यमपत्यम् 3,8634. 13,8429 (med.). 14,833. RAGH. 18,1. BHÂG. P. 1,16,2. MÂRK. P. 15,16. *gebären* M. 9,175. क्रीत्वा स्वयं वाप्युत्पाद्य परोपकृतमेव वा — मांसम् *selbst erzeugen, ziehen, gewinnen* M. 5,32. तिलान् 10,90. MBH. 13,1673. स्वाहारम् *sich seine Speise herbeischaffen* HIT. 30,3. उत्पाद्य ब्राह्मणस्यासृक् *Blut vergiessen* M. 4,167. 11,208. ग्राचार्यस्त्वस्य यां जातिम् — उत्पादयति सावित्र्या 2,148. नोत्पादयेत्स्वयं कार्यम् *einen Rechtshandel anstiften* 8,43. स तस्योत्पादयेत्तुष्टिम् 288. R. 1,19,25. 2,96,37. दुःखमुत्पादयेद्यः JÂÇN. 2,222. तीव्रमुत्पादितं दुःखम् R. 2,78,11. चिन्तामुत्पादयन्ति मे 3,52,37. दोषम् *Schaden stiften* MEGH. 70. KATHÂS. 14,36. 32,97. समतां वसुधायाः MBH. 12,2235. वैकल्यम् 13,285. विघ्नम् 1682. ÇÂK. 28,14. त्रासान् HARIV. 1209. SUÇR. 1,135,3. 6. HIT. 17,17. 18,16. DAÇAK. in BENF. Chr. 184,15. 16. AMAR. 29. P. 1,3,69, Sch. किंचिदुत्पाद्य कारणम् *eine Ursache schaffen* so v. a. *eine Veranlassung suchen* HARIV. 3504. स च दरिद्रपुरुषस्तस्य गृहपतेरन्तिके पितृसंज्ञामुत्पादयेत् *gebrauche das Wort Vater, nenne ihn Vater* SADDH. P. 4, 22, a. — Vgl. उत्पत्ति, उत्पाद fgg., उत्पादिन्, गृहोत्पन्न.

— उपोद् *sich aufmachen gegen:* स ग्रापतयोत्तरत उपोत्पेदे ÇAT. BR. 1, 7, 3, 3.

— प्रोद्, partic. प्रोत्पन्न *entstanden:* धर्मे पारमहंस्ये च प्रोत्पन्नमतयः BHÂG. P. 6,5,4.

— प्रत्युद्, partic. प्रत्युत्पन्न 1) *im gegebenen Augenblick da seiend, gegenwärtig:* ग्रतीतानागतं किंवा प्रत्युत्पन्नेन वर्तय MBH. 12,8278. ग्रवाप्यान्कामयन्नर्थानानवाप्यान्कदा च न। प्रत्युत्पन्नाननुभवन्मा शुचस्त्वमनागतान्॥ 3875. यस्य बुद्धिः परिभवेत्तमतीतेन सान्त्वयेत्। ग्रनागतेन दुर्बुद्धिं प्रत्युत्पन्नेन पण्डितम्॥ 1, 5614 (hiernach 12, 5262 zu verbessern). °मति *Geistesgegenwart habend* H. 344. HALÂJ. 2,221. MBH. 12, 4889 (PAṄKAT. I, 361). SUÇR. 1,123,17. ÇÂK. 67,23. प्रत्युत्पन्नमतित्व (auch प्रत्युपपन्नमतित्व) n. *Geistesgegenwart* ebend. v. l. — 2) *durch Multiplication gewonnen* HAUGHT. nach COLEBR. Alg. 5, wo aber प्रत्युत्पन्न, wie es scheint, ungenau गुणन *Multiplication* gleichgesetzt wird; vgl. प्रत्युत्पन्नजाति ebend. 14.

— व्युद् 1) *entstehen;* in der Gramm. so v. a. *aus einer Wurzel, aus einem andern Worte hervorgehen, seine Etymologie haben:* नाम तूष्णमपि च व्युदपादि *erhielt seine Etymologie* ÇIÇ. 10, 23. उणादयो ऽव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि *haben keine Etymologie, sind primitive Wörter* PAT. zu P. 7,2,8. — 2) व्युत्पन्न *gelehrt, unterrichtet, erfahren* H. 345. HALÂJ. 2,197. ÇABDAR. im ÇKDR. °प्रौढवनिता BHARTṚ. Suppl. 18. ग्रव्युत्पन्नलोक BHÂG. P. 5,13,26. योगेश्वरचर्यायामतिव्युत्पन्नमतिः 10,9. — Vgl. व्युत्पत्ति. — caus. 1) *hervorbringen, verursachen:* भयम् BHÂG. P. 3 15,38. — 2) in der Gramm. *ableiten, auf ein Etymon zurückführen* KAIJ. bei GOLD. MÂN. 176,a. ÇAṄK. bei WINDISCHMANN, Sancara 93. KULL. zu M. 1,21. SÂH. D. 11,18.

— समुद् *entstehen, geboren werden, sich ereignen:* व्यञ्जनैस्तु समुत्पन्नैः *die pubes* PAṄKAT. III,214. नव विदिशो केतवः समुत्पन्नाः VARÂH. BṚH. S. 11,28. सर्वं शरत्समुत्पन्नम् 15,15. मध्ये व्रणाः समुत्पन्नाः 48,7. (नरः) समुत्पद्यन्ति MBH. 3,13869. घृताच्यां तस्य पुत्रस्तु रुरुर्नामोदपद्यत 13,2004. ग्रनार्यायां समुत्पन्नो ब्राह्मणात् M. 10,66. KATHÂS. 9,28. VID. 191. PRAB. 11,3. समुत्पत्स्यति (act. ohne dass das Metrum es erforderte) MÂRK. P. 23,68. 70. हृदये तस्य — व्याधिः समुदपद्यत KATHÂS. 17,37. ग्रापदः समुत्पन्नाः M. 7,214. ग्रामे दोषाः 116. PAṄKAT. 71,1. विवाद M. 8,245. स्पृहा MBH. 3,15278. विस्मयः 2472. बुद्धिः R. 1,57,11. 63,11. हलाहलाशब्दो महान्समुदपद्यत 2,81,14. Z. d. d. m. G. 14,575,18. चिन्ता PAṄKAT. 6,6. कालश्चायं समुत्पन्नः *ist gekommen* R. 2,29,11. ARÇ. 5,7. कौतूहलसमुत्पन्न so v. a. समुत्पन्नकौतूहल adj. R. 6,84,3. समुत्पन्न so v. a. *dargeboten* MBH. 5,7265. — Vgl. समुत्पत्ति. — caus. *hervorbringen, erzeugen, hervorrufen, verursachen:* स्वशरीरात्समुत्पाद्य (पुत्रम्) MÂRK. P. 17,6. युद्धम् PAṄKAT. I, 288. स्पृहाम् RÂGA-TAR. 5,6. लोभम् 319. समुत्पादितवीरुध R. 5,95,33. Hierher gehören auch die Formen समुपादयत् und समुपादयेत् mit ausgeworfenem त (aus metrischen Rücksichten): कालवर्षी च पर्ज-

न्यः सस्यानि समुत्पादयत् MBh. 12,946. परीक्ष्यकारी युक्तश्च सम्यक्समुपादयेत्। देशकालावभिप्रेतौ ताभ्यां फलमाप्नुयात्॥ *Ort und Zeit entstehen lassen* so v. a. *ruhig abwarten* 4912.

— उप 1) *sich an Jmd machen, anfallen:* वत्सो धारुरिव मातरं (कृत्या) तं प्रत्यगुप पद्यताम् AV. 4,18,2. — 2) *gelangen, kommen zu, in:* यमुनातटमुपपेदे Pañkat. 9,5. तिर्यग्योनिसहस्रेषु कदाचिद्देवतास्वपि। उपपद्यति संयोगाद्गुणैः सह गुणक्षयात्॥ MBh. 12,11264. *zum Lehrer kommen, sich als Schüler in die Lehre begeben bei* (gen. acc.): तस्मै स विद्वानुपपन्नाय प्राह ved. Cit. in Vedântas. (Allah.) No. 19. वेदान्तहृदयं कृत्स्नमहं सत्यपराक्रम। उपपद्यस्व कौन्तेय प्रसन्नोऽहं ब्रवीमि ते॥ MBh. 3, 3081. शिष्यवत्त्वां तु पृच्छामि उपपन्नोऽस्मि तेऽनघ 1,1191. भवन्तमुपपन्नाः स्मः शिष्यत्वेन Suçr. 1,1,14. — 3) (wiederholend) *einfallen:* असंधेयमिति ह विश्वामित्र उपपपाद Ait. Br. 7,17. — 4) *zu Etwas* (acc. und dat.) *gelangen, — kommen* so v. a. *theilhaftig werden, in einen Zustand treten, antreten:* अपूर्वपतिं कुमारीं पतिरुपपन्नः, अपूर्वपतिः कुमारी पतिमुपपन्ना Schol. zu P. 4,2,13. मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते Bhag. 13, 18. स स्वर्गायोपपद्यते Mârk. P. 29,13. यत्र तत्र समुत्पन्नं गुणायैवोपपद्यते MBh. 13,2518. अर्हणामुपपेदे Bhâg. P. 1,9,41. पञ्चत्वमुपपेदिवान् R. 2,72, 50. प्रव्रज्यामुपपन्नानां त्रयाणाम् 6,8,27. — 5) *gelangen zu* so v. a. *zu Theil werden, zufallen:* अर्थप्राप्तौ तु नरकः कृत्स्न एवोपपद्यते MBh. 1,6125. तृतीयो यश्च ते (ज्वरस्य) भागो मानुषेषूपपत्स्यते Hariv. 10554. उपपन्नश्चिरस्याद्य भद्रयोऽयं मम सुप्रियः MBh. 1,5934. अर्थास्तस्योपपत्स्यन्ते 3,3078. Spr. 1253. इक्ष्वाकोस्तु सुतः श्रीमान्विकुक्षिरुपपद्यत (in der anderen Recension उदपद्यत) R. Gorr. 1,72,19. उपपन्नो गुणोपेतो भवान्यस्य सखा मम 4,7,2. उपदेशप्रदातृणाम् — व्यसनं नोपपद्यते Spr. 487. — 6) *statthaben, stattfinden, zur Erscheinung kommen, vorkommen, eintreten, sich darbieten, vorhanden sein, möglich sein:* प्रयाण उपपद्यमाने Âçv. Gṛhj. 1,8. अतिरात्रयोः षोडशिनि विराडुपपद्येत Lâṭj. 10,3,8. 7,6. 8,4. 9,7,9. पशावुपपद्यमाने Kauç. 138. तच्चान्यथोपपन्नम् *anders gekommen* Vikr. 20,10. उपसर्जनं प्रधानस्य धर्मतो नोपपद्येत M. 9,121. 139. 186. अन्यदुप्तं जातमन्यदित्येतन्नोपपद्यते 40. 10,102. त्वदन्यः संशयस्यास्य छेत्ता नह्युपपद्यते Bhag. 6,39. R. Gorr. 1,11,11. उपपद्येत्कथं देव स्त्रिया युधि जयो मम MBh. 5,7378. ज्ञातास्ते ह्युपपद्यन्ते सत्त्वोद्रिक्ताः स्वतेजसः *erscheinen als* so v. a. *sind* Mârk. P. 49,4. यदि पुंसां गतिः — कथंचिन्नोपपद्यते *wenn das Gelangen zu Männern auf keine Weise sich macht* 13,2223. तथा तवापि पुण्यस्य संख्या नैवोपपद्यते *das Zählen ist unmöglich* Mârk. P. 15,72. नन्विदं भवता कृतम्। पाद्यमर्घ्यं तथातिथ्यं वने यदुपपद्यते॥ R. 2,91,2. उपपन्न *vorhanden, da seiend, zur Verfügung stehend* Kâtj. Çr. 1,8,17. 7,2,5. पुरुषः कैश्च कर्मभिः। उपपन्नान्सुखान्भोगानुपाश्नाति MBh. 13,6680. यथोपपन्नमाहारं तस्मै प्रादात् 2743. यथालाभोपपन्नेषु भाजनेषु Jâǵñ. 1,236. यदृच्छयोपपन्नेन कल्पयन्वृत्तिमात्मनः Bhâg. P. 9,2,12. सर्वं सखे त्वय्युपपन्नमेतत् Kumâras. 3,12. उपपन्नं ननु शिवं सप्तस्वङ्गेषु Ragh. 1,60. °दर्शन 3, 41. उपपन्नार्थ MBh. 3,1438. अनुपपन्नार्थ Nir. 1,15. Bhâg. P. 5,14,5. बहिःसत्त्वं विना जीवतो गृहासत्त्वमनुपपन्नम् *unmöglich* Z. d. d. m. G. 7, 310, N. 2. — 7) *stimmen, zutreffen, zukommen, passen, angemessen sein, sich ziemen* Çâk. 15,6. अस्मिन्नप्येतदुपपद्यते Nir. 8,2. अत एव सर्वात्मनो ह्यत्तुः सर्वमन्नं भवतीत्युपपद्यते Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 54. Schol. zu Kap. 1,69. Sâh. D. 4,3. वधश्च पुरुषव्याघ्रे तस्मिन्नैवोपपद्यते R. 6,9,10. मा विषादं गमस्तस्मान्नैतत्त्वय्युपपद्यते MBh. 3,15179. Bhag. 2,3. R. Gorr. 2,116,4. नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते Bhag. 18, 7. अतो ऽस्य राजन्यत्वात्प्रतिग्रहो नोपपद्यते, Sâj. zu Ṛv. 1,125,1. तवाग्रे गोपनं साधो न ममाप्युपपद्यते Râǵa-Tar. 1,231. तवैव वृषभत्वं हि गोमुखस्योपपद्यते Kathâs. 40,9. उपपन्न *zutreffend, passend, angemessen, entsprechend, in aller Ordnung seiend, ganz natürlich:* सर्वमुपपन्नम् Çâk. 8,8. Vikr. 73,1. उपपन्नस्ते तर्कः 26,4. उपपन्नमिदं भद्र यदेवम् — धर्मं प्रति वचो ब्रूयाः MBh. 5,6091. R. 4,36,13. पूजितश्चोपपन्नाभिराशीर्भिः 5,7,57. Suçr. 1,56,20. Vikr. 20,8. Çâk. 122. Sâj. zu Ṛv. 1,125,1. Schol. zu Ǵaim. 1,30. कर्तव्या इति बहुवचनमुपपन्नतरम् Kull. zu M. 2, 48. उपपन्नमेतद्राजनि Çâk. 27,18. तथेदमुपपन्नं मे मृगरूपस्य धर्षणम् R. 3, 49,42. उपपन्नमिदं सुभ्रु जातायाः कुशिकान्वये Bhâg. P. 9,20,15. Pañkat. 102, 13. ब्रह्मणो ऽपि — उपपन्नो ज्योतिःशब्दः Çaṁk. bei Wind. Sancara S. 129. अनुपपन्न *nicht zutreffend u. s. w.* Lâṭj. 6,2,5. इदमेकत्वे नित्यत्वे ऽनुपपन्नम् Schol. zu Ǵaim. 1,9. अस्थाने कोप इत्यनुपपन्नं त्वयि Mâlav. 57,8. Çâk. 111,1. Vikr. 33,16 (nach der richtigen Lesart). Râǵa-Tar. 3,517. Sâh. D. 4,1. — 8) *entstehen* (vgl. पद् mit उद्): कथं शरीरं च्यवते कथं चैवोपपद्यते MBh. 14,455. पूर्वोपपन्न viell. *früher entstanden, älter* 13,229. *werden zu* (dat.): अतिस्नेहो ह्यकाले च व्यसनायोपपद्यते R. 6,21,34. — 9) उपपन्न *im Besitz seiend von* (instr.), *verbunden mit, versehen mit:* उपपन्ना त्वया भैमी त्वं च भैम्या N. 24,34. (रथम्) उपपन्नं महाशस्त्रैः MBh. 5, 7102. उपपन्नो गुणैरिष्टैः 3,2072. 2080. M. 9,141. Ragh. 2,16. भक्त्योपपन्नः 22. श्रुतवृत्तोपपन्न M. 9,244. MBh. 1,4682. Çâk. 71,12. Varâh. Bṛh. S. 92,13. — Vgl. उपपत्ति, उपपादुक. — caus. 1) *Jmd* (acc.) *in einen Zustand* (acc.) *versetzen:* कथंचिन्मृगशावाक्षी विश्वासमुपपादिता *sie wurde dahin gebracht, dass sie Vertrauen fasste* R. 5,57,12. — 2) *Etwas* (acc.) *zu Jmd* (dat., ausnahmsweise loc.) *gelangen lassen, zuführen, darreichen, darbringen, schenken:* यानं वाहनमाराहेऽज्ञातं ज्ञातोपपादितम् Kâm. Nîtis. 7,30. यस्तु दोषवतीं कन्यामनाख्यायोपपादयेत् M. 9,73. 72. नातिपर्याप्तमालक्ष्य मत्कुक्षेरस्य भोजनम्। दिष्ट्या त्वमसि मे धात्रा भीतेनैवोपपादितः॥ Ragh. 15,18. 14,8. उपायनानि — पुलिन्दैरुपपादितानि 16,32. ममोपपादितं साधु भाग्यैरेतत्पुराकृतैः Mârk. P. 62,19. भिक्षाम् — ब्राह्मणायोपपादयेत् M. 3,96. अन्नस्याग्रं तदुद्धृत्य ब्राह्मणायोपपादयेत् Mârk. P. 29,34. 34,102. MBh. 1,6271. तं दण्डं वरुणायोपपादयेत् M. 9,244. सर्वस्वं वेदविदुषे ब्राह्मणायोपपादयेत् 11,76 (= MBh. 12,1245). विप्रस्य पाणावुपपादयेत् 3,212. (तस्य) निवासो द्वारका देवैरुपपादिता Hariv. 6808. 9798. पीठं देवस्य पूजकैरुपपादितम् — तिक्तशाकम् Râǵa-Tar. 5,49. यद्विप्रेषूपपादितम् Jâǵñ. 1,314. — 3) *zu Stande —, zur Erscheinung bringen, ausführen, in's Werk setzen:* दीक्षाक्रयप्रसवोत्थानानि सर्वसत्त्रेषु पूर्वपक्ष उपपादयेयुः Lâṭj. 10,1,1. तदकर्तव्यमप्येतद्राघवेणोपपादितम् R. Gorr. 2,50,10. 6,100,2. ते देवकार्यमुपपादयिष्यतः Ragh. 11, 91. प्रकृतिवैराग्यम् 17,55. Mârk. P. 70,23. कार्श्यं येन त्यजति विधिना स (विधिः) त्वयैवोपपाद्यः Megh. 30. दैवोद्दिष्टं — कर्मणेहोपपादय MBh. 1, 4663. यस्या दुष्टं मनः पूर्वं कर्मणा चोपपादितम् Hariv. 9950. — 4) *vorbringen, zur Sprache bringen* Schol. zu Prab. 77,2. Schol. zu Kap. 1,50. *justify* Ballant. — 5) *zurechtmachen, herrichten, in einen angemessenen Zustand bringen, anpassen:* यादृशं तूप्यते बीजं क्षेत्रे कालोपपादिते M. 9, 36. छेद्यभेद्यलेख्यव्यधनैरुपपन्नैरुपपाद्य कर्णम् Suçr. 1,56,20. MBh. 13.

2053. तत्सुषेणमतं कार्यं देशकालोपपादितम् *dem Orte und der Zeit angepasst* R. 4,43,66. — 6) *Jmd* (acc.) *mit Etwas* (instr.) *versehen:* तं त्वमन्नेन समांसेनोपपादय MBh. 1,6724. वेतनेनोपपादितः 6,3321 = 7,4445. आत्मानं प्रथमं राजा विनयेनोपपादयेत् Spr. 333. *begleitet sein lassen von:* अनुतिष्ठेत्समारब्धमनारब्धं प्रयोजयेत्। अनुष्ठितं च सद्वृत्त्या विशेषेणोपपादयेत्॥ Kâm. Nitis. 11,57. Hierher könnte auch das letzte Beispiel unter 3 gezogen werden. — 7) *Jmd zu Etwas machen, für Etwas erklären:* कथमीश्वरं विकारिणं कृत्वा विनाशधर्मिणमुपपादयसि Prab. 111,17. — 8) *hinter Etwas kommen, ausfindig machen:* (देशम्) दक्षिणाप्रवणं प्रयत्नेनोपपादयेत् M. 3,206. तर्कयामास भैमीति कारणैरुपपादयन् MBh. 3,2663. R. 5,18,22. — Vgl. उपपादक fg., उपपाद्य.

— अभ्युप 1) *Jmd* (acc.) *zu Hülfe eilen, Jmd helfen* MBh. 7,3663. तं कृच्छ्रगतमद्य कस्मान्नाभ्युपपद्यसे 10,608. R. 3,66,17. 72,18. 5,26,32. रतिमभ्युपपत्तुमातुरां मधुरात्मानमदर्शयत्पुनः Kumâras. 4,25. कदा — तपःकृशामभ्युपपत्स्यसे सखीं वृषेव सीतां तदवग्रहक्षताम् 5,61. — 2) *Jmd um Hülfe angehen* R. 3,14,7. अभ्युपपन्नवत्सल Mṛkkh. 108,5. — 3) *Jmd mit Etwas versehen:* कच्चिद्विद्याविनीतांश्च नरान् — यथार्हं गुणतश्चैव दानेनाभ्युपपद्यसे MBh. 2,187. — Vgl. अभ्युपपत्ति.

— प्रत्युप, प्रत्युपपन्नमतित्व = प्रत्युत्पन्न° (s. u. प्रत्युद्) Çâk. Ch. 103,1.

— समुप *zu Stande kommen:* यथा त्वेतत्कार्यं समुपपद्यते। अप्रमत्तो जगन्नाथ तथा कुरु MBh. 2,779. — caus. *fertig machen, zubereiten:* संपन्नरूपैर्बहुभिर्मांसैः समुपपादितैः R. 5,14,45.

— नि 1) *sich niederlegen, ruhen, rasten:* यथाकामं नि पद्यते ṚV. 10,146,5. AV. 11,4,25. Ait. Br. 7,15. एष हीदं सर्वं गोपयत्यथो न निपद्यते Çat. Br. 14,1,4,9. 9,2,8. Pañkav. Br. 17,12,5. — 2) *sich niederlegen bei Einer* (acc.) *zum Beischlaf:* पत्नी जाया भूत्वा निपद्यते ṚV. 10,162,5. AV. 8,6,7. देवा अग्रे न्यपद्यन्त पत्नीः 14,2,32. Çat. Br. 11,5,1,1. — Vgl. अनिपद्यमान, निपाद्. — caus. *niederlegen* Çat. Br. 12,5,2,7. 1,2,4,6. *fällen, niederschlagen:* नि मायिनो मायया अपादयत् ṚV. 2,11,10.

— अनुनि *sich niederlegen neben:* सा पत्यावनुनिपद्यते Kauç. 60. तमन्वङ्गमनुन्यपद्यत Çat. Br. 14,1,1,12.

— उपनि dass. ṚV. 1,152,4. नारी नि पद्यत उप त्वा मर्त्य प्रेतम् AV. 18,3,1. — caus. *sich niederlegen heissen:* महिषीमश्वायोपनिपादयन्ति Çat. Br. 13,5,2,2 (Âçv. Çr. 10,8 fälschlich °पातयन्ति). *hinlegen an:* पाणिनैव प्रधंस्योदञ्चमुपनिपादयेत् 4,1,1,28.

— परिणि P. 8,4,17, Sch.

— प्रणि P. 8,4,17, Sch. Vop. 8,22. 11,7.

— निस् 1) *herausfallen, entfallen:* नेन्मे ऽग्निर्वैश्वानरो मुखान्निष्पद्याते Çat. Br. 1,4,1,10. 13. 18. 19. योनौ रेतो युक्तं न निष्पद्यते 6,4,3,7. 10,2,2,18. — 2) *hervorgehen, entstehen, gerathen, reif werden, zu Stande kommen, fertig werden:* अञ्जनादपि निष्पन्नैर्वामनादपि च द्विपैः R. 1,6,28. निष्पन्नममृतं याभिः (ओषधिभिः) 5,2,32. भागसहिततात्वादिस्थानेषूर्ध्वभागे निष्पन्नो ऽच् P. 1,2,29, Sch. बहुवचने निष्पन्नो ऽमीशब्दः Vop. 2,20. धात्वर्थान्निष्पन्ने 26,179. निष्पद्यन्ते च सस्यानि यथोप्तानि M. 9,247. निष्पन्नशालीक्षुयवादिसम्पन्नम् Varâh. Bṛh. S. 8,30. 19,8. 94,34. निष्पद्यते वदनादिव्यापारेण स एव (उपकारः) Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 83. निष्पन्नः खड्गः *fertig* Varâh. Bṛh. S. 49,8. वस्तु *zu Stande gekommen, vollendet* P. 1,4,95, Sch. मित्रत्व Hit. 38,18. भोजन *fertig geworden, zubereitet* (*Speise*) Som. Nal. 160. *vollbracht, vollendet* (*die Mahlzeit*) Râǵa-Tar. 6,262. अर्धनिष्पन्न (चक्रमठ) 5,403. निष्पन्ना सेकक्रिया 4,234. कार्यशेष Kathâs. 34,139. कर्तुर् (abl.) धात्वर्थे निष्पन्ने Vop. 18,18. विचार्य तन्मया सर्वम् — कृतं तच्चापि निष्पन्नम् Mârk. P. 44,14. स्थिरयौवननिष्पन्न wohl *durch beständige Jugend in einem vollendeten Zustande sich befindend* 60,3. निष्पन्न = सिद्ध, निर्वृत्त AK. 3,2,50. H. 1487. — Vgl. निष्पत्ति, 2. निष्पद्. — caus. *hervorbringen, zu Stande —, zur Reife bringen, bereiten, vollbringen, ausführen:* सुवर्णेणेव सुनेत्रे सस्यं निष्पाद्यतां तव R. 4,6,20. पश्चाद्धूतं निष्पादयेत् Varâh. Bṛh. S. 39(38),9. निष्पादितास्त्वोषधीषु Mârk. P. 16,39. तत्र संरक्ष्यमाणः सन्स गर्भः शांभवैर्गणैः। निष्पाद्याब्दसहस्रेण (unter निष्पाद्य ist diese Stelle demnach zu streichen) कुमारो ऽभूत्षडाननः॥ *zur Reife bringen* Kathâs. 20,87. निष्पादितश्च कार्त्स्न्येन भगवद्भिर्घृणालुभिः *zu Stande gekommen, meine Existenz verdankend* Bhâg. P. 4,22,43. वेश्मनाम्। कोटिं निष्पाद्य Râǵa-Tar. 1,86. त्वं तावदेकं पद्यं नित्यमेव निष्पादयसि Pañkat. 251,16. कविकल्पद्रुमम् Verz. d. Oxf. H. 175, b,10. तावद्ब्राह्मण्या भोजनं निष्पादितम् *zubereitet* Vet. in LA. 17,17. यन्निष्पादयन्ति तत्फलम् Suçr. 1,152,2. कर्म MBh. 5,797. Râǵa-Tar. 3,176. 4,438. Bhâg. P. 1,13,47. 5,14,1. Mârk. P. 18,3. 20,26. 21,94. 23,18. 39,34. 75,64. Prab. 5,4. राज्यम् *regieren* Râǵa-Tar. 5,21. med.: तया राज्ञयुच्या सह यथासमीहितं निष्पादयस्व *vollbringe, führe aus* Pañkat. ed. orn. 52,23. सद्वैवावां विद्याकृतं वीर्यं सामर्थ्यं करवावहै निष्पादयावहै *an den Tag legen* Çaṅk. zu Kathop. 6,19. — Vgl. निष्पादक fgg.

— अभिनिस् 1) *gelangen zu:* एतां दिशमभिनिष्पद्य Çat. Br. 13,8,1,9. — 2) *eingehen in, werden zu* (acc.): इममेवाकाशमभिनिष्पद्यन्ते Çat. Br. 14,9,1,19. नक्तमहरेवाभिनिष्पद्यते Khând. Up. 8,4,2 (1). — 3) *hervortreten, erscheinen:* स्वेन रूपेणाभिनिष्पद्यन्ते *in ihrer eigenen Gestalt* Khând. Up. 8,12,2. Çaṅk. bei Wind. Sancara S. 124; vgl. अभिनिष्पत्ति. — caus. *hineinbringen in, Jmd verhelfen zu:* प्रज्ञा चतुरो धर्मान्ब्राह्मणमभिनिष्पादयति Çat. Br. 11,5,7,1.

— परि, partic. परिपन्न n. *Umwandlung* (des म vor र und den Zischlauten in den Anusvâra): रेफोष्मणोरुदययोर्मकारो ऽनुस्वारं तु तत्परिपन्नमाहुः ṚV. Prât. 4,5. 7. 5,11. 15,7. — caus. *umwandeln* (in demselben grammatischen Sinne) ṚV. Prât. 14,11. Die Worte कालक्रमादुपादानं परिपाद्य beim Schol. zu ṚV. Prât. 2,1 übersetzt Regnier durch *en faisant la prononciation, la lecture selon l'ordre des temps* (richtiger: *nach der Ordnung der Moren*).

— प्र 1) *antreten an, eintreten in, betreten, besuchen, gelangen zu, kommen zu, gerathen in; sich aufmachen nach, sich begeben zu, in:* निष्क्रामेताम् प्रपद्येताम् Çat. Br. 4,3,4,9. इन्द्रस्य गृहो ऽसि तं त्वा प्र पद्ये तं त्वा प्र विशामि AV. 5,6,11. देवपुराम् 4,1,64. तमं एतत्पुरुष मा प्र पत्थाः 8,1,10. वेश्म Khând. Up. 8,14. परिश्रितानि Ait. Br. 1,13. VS. 3,43. Çat. Br. 7,4,1,40. 5,1,21. स्वर्गं लोकम् 1,6,1,19. द्वारा 2,3,2,14 u. s. w. Pâr. Gṛhj. 3,4. Ait. Up. 3,12. — 11. Khând. Up. 3,15,3. fgg. 8,13. Taitt. Up. 1,4,3. योनिमन्ये प्रपद्यन्ते शरीरत्वाय देहिनः Kathop. 5,7. Kathâs. 22,58. अचतुर्विषयं दुर्गं न प्रपद्येत कर्हिचित् M. 4,77. अध्वानम् u. s. w. *sich auf den Weg machen, einen Weg betreten, auf einen Weg kommen* M. 4,60. MBh. 12,11843. R. 2,46,29. 70,26. R. Gorr. 2,46,4. 5,54,10. Kumâras. 3,5. पुरुषो यथा (गत्या) प्राप्यं प्रपद्यते *an sein*

Ziel gelangt Bhâg. P. 3,6,22. न प्रपेदुश्च ते क्रतुम् MBh. 1,8102. रणमध्यं प्रपेदिरे 5,7317. यश्चैव देवो पृथिवीं प्रविष्टा दिवं प्रपन्नाप्यथ वा समुद्रम् Draup. 6,13. Hariv. 5287. 6408. R. 1,61,2 (act.). Kathâs. 35,98. प्रपेदुर्हरयो गुहाः R. 2,97,5. पदं हरेः Bhâg. P. 1,12,27. राजधाम प्रपेदे Râǵa-Tar. 5,482. तपोवनम् Bhatt. 4,1. धमनीर्यदा मातरिश्वा प्रपद्यते Suçr. 1,254,20. यत्कृते ऽहं दुर्गं प्रपन्ना भृशदारुणम्। वनम् N. 12,63. पुनरग्नौ प्रपेदिरे MBh. 1,8217. कां च काष्ठां समासाद्य प्रपत्स्यन्ते कृतं युगम् *antreten* Hariv. 11172. तं प्रपेदे विभीषणः *zu ihm kam* Ragh. 12, 68. सान्तःपुरजनश्चैनं (ऋषिपुत्रं) प्रपेदे *begab sich hin zu* R. 1,9,68. Ragh. 5,1. तां जन्मने शैलवधूं प्रपेदे Kumâras. 1,21. — 2) *Hülfe* oder *Schutz suchend sich einstellen bei* (acc.), *sich flüchten zu:* ब्रह्म प्रपद्ये ब्रह्म मा तत्रान्नोपायतु Ait. Br. 7,22. 8,11. TS. 6,5,6,3. 8,5. Çâñkh. Çr. 1,4,5. इन्द्रं शरणं प्रपन्नो ऽभूवम् Khând. Up. 2,22,3. Çvetâçv. Up. 6,18. N. 8,18. 20,14.29. MBh. 4,202. 5,7007.7009. 7038. R. 1,57,16. 2,31,8. Ragh. 14,64. शिष्यस्ते ऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् Bhag. 2,7. 4,11. 7,14. 15.19. MBh. 5, 7331. 7,2867 (act.). 13,1016. 1362 (act.). प्रपन्नानामरक्षणे R. 5,91,12. Bhâg. P. 3,21,7. भगवत्प्रपन्नाः 1,16,33. 8,3,3. जिनशासनम् so v. a. *die Lehre* Ǵina's *annehmen* Râǵa-Tar. 1,102. — 3) *sich* (zu Jmds Füssen) *werfen:* तव शक्राभ्यनुज्ञातः पादावद्य प्रपद्यताम् MBh. 3,1813. मूर्ध्ना प्रपन्नो ऽस्मि पादौ ते 1863. R. Gorr. 2,74,35 (act.). Bhâg. P. 8,22,10. *herunterstürzen:* अथाम्बरादग्रजनना: प्रपेदिरे सपादपाः — महाद्रयः MBh. 1,1183. — 4) *anfallen:* गच्छामित्रान्प्र पद्यस्व ṚV. 6,75,16. AV. 11,10, 18. — 5) *sich in ein Verhältniss begeben, in eine Lage —, einen Zustand gerathen:* न संशयं प्रपद्येत *er begebe sich nicht in Gefahr* Jâǵń. 1, 132. योगं प्र पद्ये क्षेमं च AV. 19,8,2. ईदृशीमवस्थां प्रपन्नो ऽस्मि Çâk. 60, 12. तव यदि तथाभूतं प्रेम प्रपन्नमिमां दशाम् Amar. 27. चिन्ताम् MBh. 5, 7412. R. 1,8,17. Vet. in LA. 16,9. अधुनेदानीं प्रपद्येथाः स्वां मतिम् so v. a. *sich sein Urtheil bilden* MBh. 5,7415. रतिम् R. 2,94,26. यमुनालिङ्गनप्रीतिं प्रपेदे दक्षिणार्णवः Râǵa-Tar. 1,296. 3,525. शान्तिम् Prab. 5,5. प्रशमम् 98,14. समदुःखभावम् Ragh. 14,69. दैवज्ञत्वम् Varâh. Bṛh. S. 2,17. वाहनत्वम् Kathâs. 36,15. लोकोपहासमलक्ष्यताम् Daçak. in Benf. Chr. 184, 24. — 6) *gelangen zu, erlangen, theilhaftig werden:* सद्यो यथा प्रपद्येत देवी गर्भं तथा कुरु MBh. 1,4262. आत्यन्तिकेन सत्त्वेन दिवं देवाः प्रपेदिरे Bhâg. P. 3,6,28. यया वृत्तिं प्रपद्यते 21. कालं वपुर्व्यामचरम् Ragh. 5,51. बाल्यात्परं साधु वयः प्रपेदे Sâh. D. 52,5. दिव्यां गतिं वररुचिः स निजां प्रपेदे Kathâs. 5,141. शब्दस्य सिद्धिं येन प्रपद्यते so v. a. *des Lautes inne werden, den Laut vernehmen* Bhâg. P. 3,6,17. अरिसुन्दरीणां शोकार्णवोदयनिदानपदं प्रपेदे so v. a. *wurde die Ursache, dass* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,505, Çl. 15. — 7) *gehen an, sich an Etwas machen:* अप्रपद्यंश्च कर्माणि नित्यदेयानि MBh. 12,1219. हरणाय *sich dem Raube hingeben* Hariv. 11149. पश्यामो मयि किं प्रपद्यते *was sie in Bezug auf mich thun wird, wie sie sich gegen mich verhalten wird* Amar. 20. — 8) *anbrechen, eintreten* (von einem Zeitpunkt, einem Zeitraum): प्रगृह्णीते ततो धर्मं प्रपत्स्यति कृतं युगम् Hariv. 11217. रात्र्यां प्रपन्नायाम् R. 2,42,32. 54,33. ज्येष्ठमासि Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,530. *erscheinen* überh.: यत्र प्रापादि शश उल्कुषीमान् AV. 5,17,4. — 9) *von Statten gehen:* स (क्रतुः) मत्प्रसूतः प्रपत्स्यते वेदविधिप्रवृत्तः MBh. 13,3527. अप्रवृत्ताः प्रपत्स्यन्ते समयाः शपथास्तथा so v. a. *werden keine Geltung, keine Bedeutung haben* Hariv. 11157. — 10) mit einem adv. auf सात् *werden zu:* ते (शराः) ऽस्य सर्वसाच्च प्रपेदिरे Bhatt. 14,45. — 11) *einwilligen, zugeben* (vgl. u. प्रति): प्रसाद्यमानः शिरसा मया स्वयं बहुप्रकारं यदि न प्रपत्स्यते R. 2,88,25. प्रपन्नो ऽर्थः *eine anerkannte Geldforderung* Jâǵń. 2,40. — 12) प्रपन्न *versehen mit* (instr.) Çâk. 1 (nach der am meisten beglaubigten Lesart). — प्र पदात् AV. 6,28,1 fehlerhaft für प्र पतात् des ṚV. — Vgl. अप्रपदन. — caus. *eintreten lassen, einführen in:* शालाम् Çat. Br. 3,1,2,21. Ait. Br. 1,3. med.: आत्मन् Çat. Br. 7,5,1,20. 8,1,1,6. इन्द्रं मध्यं प्रापादयन्त Ait. Br. 3,16. प्रपाद्यमान pass. 1,30. — desid. *eintreten wollen:* द्वारा पुरं प्रपित्सेत् Çat. Br. 11,1,1,3. *an Etwas zu gehen im Begriff stehen:* किमपि कृच्छ्रं प्रियजनव्यसनमूलं प्रपित्सते (P. 7,4,54, Sch.) Daçak. 114,10.

— अतिप्र caus. in der uns unverständlichen Stelle MBh. 4,1717.

— अनुप्र 1) *nach Jmd* (acc.) *eintreten, — betreten* Ait. Br. 2,20. Çat. Br. 7,5,1,20. Kâṭh. 29,2. Çâñkh. Çr. 5,6,6. एकस्य धर्मेण सतां मतेन सर्वे स्म तं मार्गमनुप्रपन्नाः MBh. 3,16772. *nach Jmd kommen, — erscheinen, hinzukommen, hinzutreten:* कृते युगे धर्म आसीत्समग्रस्त्रेताकाले ज्ञानमनुप्रपन्नः (doch wohl °पन्नम्)। बलं चासीद्द्वापरे 13,7363. — 2) *der Reihe nach eintreten:* गेहानुप्रपादम्, गेहं गेहमनुप्रपादम्, गेहमनुप्रपादमनुप्रपादम् (आस्ते) *von Haus zu Haus gehend* P. 3,4,56, Sch. Man streiche hiernach oben den Artikel अनुप्रपाद. — 3) *hineingelangen in:* दोषा धमनीरनुप्रपद्य Suçr. 1,258,7. — 4) *folgen, willfahren:* त्रयीधर्ममनुप्रपन्नाः Bhag. 9,21. भावं न तस्याहमनुप्रपद्याम् R. 5,28,5.

— अभिप्र 1) *hinzutreten, betreten; gelangen zu, in* TBr. 1,6,9,9. तन्न सर्व इवाभिप्रपद्येत Çat. Br. 3,1,1,9. 11,4,1,3. 2,6,1,40. शुक्रं योनिमभिप्रपद्यते Suçr. 1,320,14. Kâṭh. 28,2. यज्ञम् 29,2. 30,1. आर्द्यं धनिष्ठांशमभिप्रपन्नः (Jupiter) Varâh. Bṛh. S. 8,27. *sich begeben zu, hineilen zu:* (असुराः) गगनमभिप्रपद्य MBh. 1,1182. — 2) *Schutz* oder *Hülfe suchen bei Jmd* (acc.): उभावेतौ (die Brahmanen und Kshatrija) नित्यमभिप्रपन्नौ संप्रापतुर्महतीं प्रतिष्ठाम् MBh. 12,2786. संग्रामे ऽभिप्रपन्नानां तवास्मीति च वादिनाम् R. 5,91,14. भगवत्पादयोर्मूलं शरणमभिप्रपन्नः Daçak. in Benf. Chr. 179,20. — 3) *gehen an, sich machen an:* तदेवाभिप्रपद्येत MBh. 3,1209.

— संप्र 1) *zusammen betreten, — eintreten in:* आग्नीध्रम् Ait. Br. 2, 36. पत्नीशालम् 5,22. दक्षिणापथगौ — अध्वानं संप्रपेदतुः *machten sich auf den Weg* Hariv. 5289. *sich hineinbegeben in:* भगवांस्ते ऽक्षरो गर्भमद्धा त्संप्रपत्स्यते Bhâg. P. 3,24,2. *gerathen in:* महागाधे नौरिव संप्रपन्ना MBh. 12,2787. *sich begeben zu, kommen zu* (insbes. *um Hülfe zu suchen*): संप्रपद्येत मनसा वैष्णवं पदमुत्तमम् Hariv. 11685. त्वमिमं संप्रपन्नाय संशयं ब्रूहि पृच्छते MBh. 13,4837. ततः समाधियुक्तेन क्रियायोगेन कर्दमः। संप्रपेदे हरिं भक्त्या Bhâg. P. 3,21,7. — 2) *zu Stande kommen:* यथैकेन न हस्तेन तालिका संप्रपद्यते Pańkat. II,137. — 3) mit einem adv. auf सात् *werden zu:* ते (शराः) ऽस्य सर्वसात्संप्रपेदिरे Bhatt. 14,45, v. l. — 4) संप्रपन्न *erfüllt von:* अन्यो ऽन्यपीवरगुणाधिक° Kaurap. 43.

— अभिसंप्र *gelangen zu, theilhaftig werden:* देही स्थानेषु रूपाण्यभिसंप्रपद्यते Çvetâçv. Up. 5,11.

— प्रति 1) *betreten, hinzutreten, eintreten, gelangen nach, sich begeben nach, zu:* प्रति पन्थामपद्महि VS. 4,29. इतः पन्थानं प्रतिपद्यस्व

Çâk. 53, 18. देवयानं वा पन्थानम् Çat. Br. 14, 8, 16, 3. दक्षिणमयनम् Praçnop. 1, 9. पदवीम् Kumâras. 4, 10. Bhâg. P. 8, 12, 31. नक्षत्रमार्गम् MBh. 3, 1766. कां गतिम् 9, 3618. उत्पथप्रतिपन्न Spr. 873. द्वारेण Çat. Br. 11, 4, 4, 2. वेश्मानि R. 2, 33, 21. वनम् 3, 53. 9. MBh. 1, 5877. स्वपुरम् Bhâg. P. 4, 12, 9. स्वधाम 7, 10, 68. कां दिशं प्रतिपत्स्यामः MBh. 1, 5918. क्रव्यः प्रत्यपद्यन्त द्रुमान् R. 5, 60, 7. इह Âçv. Gṛhj. 1, 5. अग्नीन् Çat. Br. 3, 8, 1, 9. Çâṅkh. Çr. 5, 15, 12. नरकम् M. 2, 116. 11, 206. लोकानमलान् Bhag. 14, 14. संसारम् M. 6, 74. संसारान् 12, 39. 54. उमामुखं तु प्रतिपद्य (लक्ष्मीः) Kumâras. 1, 44. कृताश्च सहदेवस्य प्रतिपेदे महारथम् Draup. 8, 15. सा तु तापसं प्रत्यपद्यत (um sich mit ihm zu verbinden) MBh. 13, 550. *anlangen, ankommen bei:* तेषामाज्ञिं यतामभिसृष्टानां वायुर्मुखं प्रथमः प्रत्यपद्यत Ait. Br. 2, 25. यमेष न प्रतिपद्येत *wieder anlangen* Çat. Br. 14, 7, 1, 15. *seine Zuflucht nehmen zu:* एतत्त्रयं प्रतिपद्येत Khând. Up. 3, 17, 6. अजात इत्येवं कश्चिद्भीरुः प्रतिपद्यते Çvetâçv. Up. 4, 21. न्याय्यः श्रेयोऽभिकामेन प्रतिपत्तुं जनार्दनः MBh. 13, 6916. भीष्मं शिरोभिः प्रतिपेदिरे 6, 4942. यस्य गार्हपत्याहवनीयावन्तरेणानो वा रथो वा श्वा वा प्रतिपद्येत *dazwischen treten, — gerathen* Ait. Br. 7, 12. Çâṅkh. Çr. 1, 4, 1. *kommen, eintreten:* वर्तते ऽद्य मया राजन्दिवसे तूत्तरे पुनः । फाल्गुन्यः प्रतिपत्स्यन्ते R. Gorr. 1, 73, 23. प्रतिपन्नः — सेवावकाशो मे Mâlav. 48. गते दशरथे स्वर्गमधर्मः प्रतिपत्स्यते R. Gorr. 2, 45, 25. *wiederkehren:* भूयिष्ठेन च राजानः श्रियं भुक्त्वायुषः क्षये । तरुणाः प्रतिपद्यन्ते भोक्तुं सुकृतदुष्कृते ॥ MBh. 5, 3507. *wandeln:* एतेन (पथा) प्रतिपद्यमानाः Khând. Up. 4, 15, 6. — 2) *in eine Lage kommen, in einen Zustand gerathen; erlangen, theilhaftig werden, bekommen, empfangen:* ईदृशीं वयःसमवस्थां प्रतिपन्नो ऽस्मि Çâk. 60, 12, v. l. स्थायिनाम् Sâh. D. 23, 2. स्वं देहभावम् Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 66. Çat. Br. 14, 4, 2, 22. वनस्था अपि राज्यानि विनयात्प्रतिपेदिरे M. 7, 40. Sâv. 5, 32. R. 2, 112, 13. Ragh. 4, 1. 12, 7. 14, 21. जयश्रियम् 4, 41. 19, 55. Râǵa Tar. 4, 484. दातुर्यद्दुष्कृतं किंचित्तत्सर्वं प्रतिपद्यते M. 3, 191. 7, 94. R. 2, 75, 32. तत्रैव वेदान्प्रयस्तपसा प्रतिपेदिरे M. 11, 243. MBh. 5, 7548. Çâk. 108, 10. तदा यूयं पुनः सर्वाः स्वरूपं प्रतिपत्स्यथ MBh. 1, 7870. 3, 2632. 5, 7495. 7537. R. 3, 53, 2. Som. Nal. 115. Ragh. 11, 34. रूपं प्रणवान्नाम्नः सदृशं प्रत्यपद्यत 12, 38. त्वं यदि प्रतिपद्यस्व पाप्मानं जरया सह MBh. 1, 3468. fg. 3493. fg. तथेत्युक्त्वा ततो गङ्गा तत्तेजः प्रत्यपद्यत *nahm den Samen auf* R. Gorr. 1, 39, 15. ते च कालेन महता यौवनं प्रतिपेदिरे R. 1, 39, 18. MBh. 3, 13861. 4, 728. Hariv. 11213. R. 5, 8, 20. Ragh. 6, 86. Kathâs. 38, 154. Mârk. P. 48, 39. 62, 25. Hit. Pr. 33. Daçak. in Benf. Chr. 200, 18. Bhaṭṭ. 15, 14. प्राणान् *wiedererlangen* Ait. Br. 8, 22. M. 2, 120. निषधान् N. 7, 5. प्रायः स्वं महिमानं क्षोभात्प्रतिपद्यते हि जनः Çâk. 158. *wieder aufnehmen:* ततः पुत्रवतीमेनां प्रतिपत्स्ये त्वदाज्ञया Ragh. 15, 73. — 3) *auf Etwas stossen, antreffen, finden:* प्रत्यपद्यत रत्नानि विविधानि Hariv. 6789. — 4) *gewahr —, inne werden, hinter Etwas kommen, eine Kenntniss von Etwas erlangen, kennen lernen, erfahren, erkennen, einsehen, begreifen:* तिमिरे हि कौशिकानां रूपं प्रतिपद्यते दृष्टिः Spr. 57. जिह्वया रसम् Bhâg. P. 3, 6, 13. प्राणेन मंस्पर्शम् 16. रोमभिः कण्डूम् 18. रेतसानन्दम् 19. चेतसा विक्रियाम् 24. चित्तेन विज्ञानम् 26. विवेकेन Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 287. मनसापि हि कर्माणि यः काले प्रतिपद्यते । स राजा बुद्धिसंपन्नः परेषां मूर्ध्नि वर्तते ॥ R. 4, 28, 15. MBh. 5, 6044. यथा न नृपतिर्भीमः प्रतिपद्येत मे मतम् । तथा त्वया कर्तव्यम् 3, 2759. ते चापि पृष्टा नैवात्र प्रतिपत्स्यन्ति निश्चयम् R. Gorr. 1, 8, 19. प्रतिपत्स्यति राजा स पिता ते यदनन्तरम् *wird wissen* MBh. 5, 6027. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 305. Ṛ V. Prât. 14, 28. Sâh. D. 10, 4. प्रतिपन्न *vertraut mit Etwas:* प्रतिपन्नान्स्वकार्येषु संमोहयसि नो भृशम् MBh. 2, 1949. बुद्ध्या स्वप्रतिपन्नेषु कुर्यात्साधुघनुग्रहम् 3, 11312. कच्चित्त्वं द्विषतामर्थः (doch wohl अर्थे zu lesen) प्रतिपन्नश्च सर्वशः R. Gorr. 2, 109, 46. *gekannt,* = विदित, विज्ञात AK. 3, 2, 57. H. 1496. Med. n. 192. इति प्रतिपन्नं हि विचेतनैरपि Kumâras. 4, 33. — 5) *annehmen, dafür halten* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 252. 315. तद्भेदेन स्वात्मानं प्रतिपद्यते *er hält sich nicht für verschieden von jenem* Sâh. D. 26, 12. देहमात्रं चैतन्यविशिष्टमात्मेति प्राकृता जना लोकायतिकाश्च प्रतिपन्नाः *sind der Ansicht, sind davon überzeugt* Wind. Sancara 94, 1. — 6) *eingehen auf Etwas, ja sagen zu Etwas, zusagen, versprechen, sich einverstanden erklären mit* (acc.), *einwilligen, zugeben, anerkennen* Çâk. 66, 19. Kathâs. 33, 155. Tarkas. 32. Daçak. in Benf. Chr. 198, 4. तथा प्रतिपद्य Pańkat. 129, 4. तथेति प्रत्यपद्यन्त R. 1, 10, 15. 6, 1, 13. Kathâs. 7, 93. Bhâg. P. 9, 14, 22. Pańkat. 184, 5. तथेति प्रतिपन्नवान् Kathâs. 27, 182. गरुडे तथेति प्रतिपन्ने Pańkat. 48, 18. Ragh. 15, 93. Daçak. in Benf. Chr. 191, 17. पूर्वप्रतिपन्न *der vorher zugesagt hatte* Kathâs. 32, 26. तया तथेति प्रतिपन्नम् Pańkat. ed. orn. 53, 12. 18. Daçak. in Benf. Chr. 195, 2. मयोक्ता सा वचनं प्रतिपत्स्यते MBh. 1, 4843. एवमस्त्विति तद्वाक्यं प्रहृष्टः प्रत्यपद्यत R. 3, 33, 6. Vid. 309. Som. Nal. 27. एवं मे समयं तत्र प्रतिपद्यस्व MBh. 4, 705. किं प्रतिपद्यते वैदर्भः *worauf geht er ein?* Mâlav. 8, 13. Vid. 169. Kathâs. 4, 79. 27, 26. 36, 49. 38, 54. नहि मे कातरं प्रतिपद्यते । चेतो बालिवधम् Bhaṭṭ. 6, 111. एतस्मै वसूनि प्रत्यपद्यत *zusagen, versprechen* 8, 74. तदनुग्रहकृणमेव राघवः प्रत्यपद्यत समर्थमुत्तरम् Ragh. 11, 79. कथां कथयितुम् Kathâs. 1, 45. mit dem acc. der Person *Jmd ja sagen, auf Jmdes Forderungen eingehen:* न मासे प्रतिपत्तासि मां चेन् Bhaṭṭ. 8, 95. प्रतिपन्न *was man zugesagt hat, worein man eingewilligt hat, anerkannt* R. 2, 38, 7. प्रतिपन्नममलमनसां न चलति पुंसां युगान्ते ऽपि Spr. 598. निर्वाहः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतम् 672. कार्यं त्वया नः प्रतिपन्नकल्पम् Kumâras. 3, 14. प्रतिपन्नार्थनिर्वाह Vid. 120. 237. 188. Pańkat. 25, 11 (ed. orn. 22, 2). Prab. 12, 9. Vet. in LA. 4, 5. 24, 2. Çuk. ebend. 44, 9. *anerkannt* (eine Schuld) Jâǵń. 2, 49. यतः स प्रतिपन्नो ऽस्माकं भ्राता *da wir ihn als unsern Bruder anerkannt haben* Pańkat. 206, 10. प्रतिपन्न = अङ्गीकृत H. an. 4, 180. Med. n. 192. — 7) *anfangen zu reden, anheben; antwortend beginnen:* को धिष्ण्यां प्रति वाचं पपाद Ṛ V. 10, 114, 9. उपप्रैषम् Ait. Br. 2, 5. अनुष्टुभा रात्रीं (so v. a. रात्रिशस्त्रं) प्रतिपद्येत 4, 6. 1, 19. 6, 33. Çat. Br. 1, 8, 1, 24. 2, 6, 1, 45. 13, 2, 7, 1. 14, 4, 2, 22. *mit Etwas* (instr.): वायव्यया होता प्रतिपद्यते Ait. Br. 3, 4. प्रउगेन 14. 44. 4, 7. Çat. Br. 2, 1, 4, 6. 14, 6, 9, 1. Çâṅkh. Br. 11, 4. Gṛhj. 4, 8. Kauç. 50. *beantworten:* यत्किंच पप्रच्छ सर्वं ह प्रतिपेदे Khând. Up. 6, 7, 4. तेभ्यो न सर्वमिव प्रतिपत्स्ये 5, 11, 3. उत्तरम् *eine Antwort geben:* उच्यमानो ऽपि परुषं नोत्तरं प्रतिपद्यते R. 2, 1, 8. — 8) *sich an Etwas machen, thun, üben, vollbringen:* तपः प्रतिपेदे Nir. 2, 10. कल्याणीं प्रतिपत्स्यामि विपरीतं न जातु चित् MBh. 1, 1936. इदं वचः शल्यास चेद्यथावन्निशम्य सर्वं प्रतिपत्तुमेव 5, 1552. स्वधर्मं प्रतिपद्यस्व नाधर्मं वोढुमर्हसि R. 1, 23, 7. स्वां स्वां प्रतिपद्यन्ते — वृत्तिम् Sâṅkhjak. 31. वाचा वक्तव्यम् Bhâg. P. 3, 6, 12. पायुना विसर्गम्

20. कर्मणा कर्तव्यम् 25. *machen zu:* मां सुखं प्रतिपद्यस्व *mache mich glücklich* MBh. 4,703. *Jmd* (loc. gen.) *Etwas thun, gegen Jmd Etwas unternehmen, gegen Jmd verfahren, sich gegen Jmd benehmen:* स कालयवनश्चापि किं कृष्णे प्रत्यपद्यत Hariv. 6425. कुरूणां पाण्डवानां च प्रतिपत्स्व (!) निरामयम् MBh. 5,2809 (unter निरामय falsch aufgefasst). यद्विधं प्रतिपेदे हि रामे R. 2,87,14. असाधु प्रतिपद्येत सपत्नीनामचेतना R. Gorr. 2,31,12. स भवान्मातृपितृवदस्मासु प्रतिपद्यताम् MBh. 5,3428. त्वयि सम्यङ्महाबाहो प्रतिपन्ना यशस्विनः 4153. न युक्तं भवतास्मासु प्रतिपत्तुमसांप्रतम् 3255. mit dem acc. der Person: (तान्) शिष्यवृत्तिं समापन्नान्गुरुवत्प्रत्यपद्यत 15,40. अन्यथा प्रतिपन्नाः *die anders verfahren* 14,1013. 1015. — 9) *Statt finden:* यस्मात्तु लोके दृश्यन्ते क्षमिणः पृथिवीसमाः । तस्माज्जन्म च भूतानां भवश्च प्रतिपद्यते ॥ MBh. 3,1095. *sich einstellen bei* (acc.): यशो मा प्रतिपद्यताम् Pâr. Gṛhj. 2,6. — 10) *Jmd Etwas zukommen lassen:* तस्मै साम च पूजां च यथावत्प्रतिपेदिरे Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 11,*b*,9 v. u. *wieder abgeben:* स यदि प्रतिपद्येत यथान्यस्तं यथाकृतम् M. 8,183. — 11) प्रतिपन्न = विक्रान्त (vielleicht nur fehlerhaft für विज्ञात) H. an. 4,180. — Accent eines auf प्रतिपन्न ausgehenden comp. P. 6,2,170. — MBh. 2,475 ist st. प्रतिपद्भिश्च, wofür Westergaard stillschweigend प्रतिपद्याद्भिश्च (gegen das Versmaass) setzt, प्रतियद्भिश्च zu lesen. — Vgl. प्रतिपत्तव्य, °पत्ति, °पद्, पाद्य. — caus. 1) *hinführen zu, hinschaffen zu, herbeischaffen:* अपराजिताम् Kauç. 17. ऋतुपर्णं जना राज्ञे भीमाय प्रत्यपादयन् MBh. 3,2852. एतेन तूर्णं प्रतिपादयेमान् श्वेतान्हयान् 4,1663. तदाज्यभागावन्तरेणाहुतीः प्रतिपादयेत् Muṇḍ. Up. 1,2,2. शस्त्राणि यत्नं कवचान्रथांश्च नगान्हयांश्च प्रतिपादयित्वा MBh. 5,2714. — 2) *Jmd* (acc.) *zu Etwas* (acc.) *gelangen lassen, theilhaftig machen* MBh. 10,610. सर्वरत्नानि राजा तु यथार्हं प्रतिपादयेत् । ब्राह्मणान्वेदविदुषः M. 11,4. ताभ्यां च यत्र स मुनिर्यौवनं प्रतिपादितः MBh. 1,446. पुत्रं मे — ऐहिकामुष्मिकफलं तत्सम्यक्प्रतिपादय Mârk. P. 26,33. कृतमङ्गलाम् । वैवाहिकाविधिं कन्यां प्रतिपाद्य 21,62. संस्कारं प्रतिपादितौ Hariv. 9104. अयशो जीवलोके च त्वयाहं प्रतिपादितः R. 2,74,6. अधर्मात्पाहि मां राजन्धर्मं च प्रतिपादय so v. a. *lass mir mein Recht, schmälere mir nicht mein Recht* MBh. 1,3417. 5,6077; vgl. u. 6 am Anfange. — 3) *Jmd* (loc. dat. gen.) *Etwas geben, übergeben, schenken* Kauç. 42. 76. 77. तत्र यद्रिक्थजातं स्यात्तत्तस्मिन्प्रतिपादयेत् M. 9,190. 244. धनानि तु यथाशक्ति विप्रेषु प्रतिपादयेत् 11,6. MBh. 13,1569. गृहम् — भारद्वाजाय सुप्रीतः प्रत्यपादयत 1,5213. अस्त्रं प्रत्यपादयत् Hariv. 773. R. Gorr. 1,1,72. 15,23 (25 Schl.). R. Schl. 1,28,31. Bhartṛ. 2,13. Ragh. 5,15. Kathâs. 35,96. Mârk. P. 20,49. Râǵa-Tar. 1,316. 2,132. 3,181. 187. 307. 322. 4,193. ग्रामः — अग्रहारत्वेन प्रतिपादितः Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,539,15. सत्यवती नाम ऋचीके प्रतिपादिता *zur Gattin gegeben* R. 1,35,7 (36,7 Gorr.). तां तस्मै प्रतिपाद्य MBh. 1,1639. Kumâras. 6,79. Mârk. P. 15,37. Pańkat. 184,6. Kathâs. 4,19. विद्येव कन्यका मोहात्पात्रे प्रतिपादिता *mitgetheilt, gelehrt* und *gegeben* Kathâs. 24,26. das obj. im gen. (!): प्रतिश्रुतस्य यो ऽनीशः प्रतिपादयितुं भवान् Bhâg. P. 8,19,35. — 4) *einsetzen in* (loc.): सुग्रीवमेव तद्राज्ये राघवः प्रत्यपादयत् R. 1,1,68. 5,32,20. यद्य राजा सुतम् — यौवराज्ये प्रतिपादयिष्यति R. Gorr. 2,6,33. — 5) *bewirken, bereiten, verursachen, hervorrufen:* वैरे ऽस्मिन्प्रतिपादिते R. 4,22,20. मम प्रीतिर्महती प्रतिपादिता MBh. 7,6456. प्रतिपादयिष्यता नववैधव्यम् Kumâras. 4,1. यत्नेन प्रतिपादिता मुखरयोर्मञ्जीरयोर्मूकता Sâh. D. 47,4. — 6) *zu wissen thun, darlegen, auseinandersetzen, lehren, klar machen:* जातिजानपदान्धर्मान् श्रेणीधर्मांश्च धर्मवित् । समीक्ष्य कुलधर्मांश्च स्वधर्मं प्रतिपादयेत् ॥ M. 8,41. 391. स त्वं धर्मादपगतम् — स्वधर्मं प्रतिपादय R. 4,17,50; vgl. oben u. 2 am Ende. यच्चापि सर्वगं वस्तु तच्चैव प्रतिपादितम् MBh. 1,70. आदेशमस्माकं प्रतिपादय Prab. 34,1. यैरीदृशी भगवतो गतिः — प्रतिपादिता नः Bhâg. P. 4,22,47. लिङ्गात्प्रतिपादितात् Tarkas. 32. Daçar. 1,52. Verz. d. Oxf. H. 161,*b*,23. fg. Sâh. D. 20,9. स (धर्मः) सर्वो वेदे प्रतिपादितः Kull. zu M. 2,1. 7. Madhus. in Ind. St. 1,19,2 v. u. Schol. zu Kap. 1,56. zu Ǵaim. 1,17. zu Ṛv. Prât. 2,44. 3,16. प्रतिपादितत्व Sâh. D. 4,3. — 7) *ansehen —, halten für:* यत्पशुं सारमेयं प्रतिपादयसि Pańkat. 169,22. — Vgl. प्रतिपादक u. s. w. — desid. vom caus. *darzulegen —, auseinanderzusetzen im Sinne haben:* सर्वस्यामुपनिषदि प्रतिपिपादयिषितो ऽर्थः Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 207; vgl. प्रतिपिपादयिषु.

— अभिप्रति *anheben mit oder bei Jmd:* मामभिप्रतिपत्स्यति Ait. Br. 2,16. 3,14.

— विप्रति *nach verschiedenen Richtungen hin gehen, hierhin und dorthin sich begeben:* वेत्थ यथेमाः प्रजाः प्रयत्यो विप्रतिपद्यान्ता३ Çat. Br. 14,9,1,2. *hierhin und dorthin sich wenden, nicht wissen was zu thun ist, mit sich uneins sein:* येषु विप्रतिपद्यन्ते षट्सु (पञ्चस्विन्द्रियेषु मनसि च) मोहात्फलागमे । तेष्वध्यवसिताध्यायी विन्दते ध्यानजं फलम् ॥ MBh. 3,13946. कृत्वा बह्वन्यकर्माणि पाण्डवेषु नृशंसवत् । मिथ्यावृत्तिरनार्यः सन्नद्य विप्रतिपद्यसे ॥ 5,4276. श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला । समाधावचला बुद्धिः Bhag. 2,53. R. 2,109,1 (विपन्न Gorr.). *auseinandergehen, verschiedener Ansicht sein:* नहि घटादौ प्रत्यक्षविषये कश्चिद्विप्रतिपद्यते नास्ति घट इति Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 8. अत्र विप्रतिपद्यन्ते 145, ult. एवं हि बह्वो विप्रतिपन्नाः Wind. Sancara 94,5. — Vgl. विप्रतिपत्ति.

— संप्रति 1) *gelangen zu:* अनिलः प्रवृद्धस्तिर्यग्गाः सिराः संप्रतिपद्य Suçr. 1,267,13. *herantreten, herbeikommen:* तस्मै संप्रतिपन्नाय यथावत्परिपृच्छते । शिष्याय MBh. 14,946. *hingehen zu Jmd* (acc.) Çiç. 16,13 (nach einer anderen Erklärung mit रणेन verbunden so v. a. *angreifen*). *über Jmd kommen, zustossen:* व्यसनं हि महाराज्ञो मोहात्संप्रतिपद्यते Pańkat. ed. orn. I,164. — 2) *gelangen zu, erhalten, wiedererhalten:* नष्टं धनं स्वामी क्षिप्रं संप्रतिपद्यते R. 3,73,16. *empfangen:* कामाद्वरं ददामीति तद्व संप्रतिपद्यताम् Hariv. 12201. — 3) *über Jmd* oder *Etwas einig werden, sich verständigen:* (सर्वे) त्वयि संप्रतिपत्स्यन्ते धर्मात्मा सत्यवागिति MBh. 5,2706. तस्मात्सुमन्त्रितं साधु भवन्तः — कार्यं संप्रतिपद्यन्ताम् R. 5,77,16. संप्रतिपन्नमर्थम् *anerkannt* Kull. zu M. 8,50. द्व्यामुष्यायणास्तु जनकप्रतिग्रहीतृभ्यामावयोरयमिति संप्रतिपन्नः s. u. द्व्यामुष्यायण. — 4) *halten für, ansehen:* न मां परं संप्रतिपत्तुमर्हसि Kumâras. 5,39. — 5) *vollbringen:* यो व्रतं वै यथोद्दिष्टं तथा संप्रतिपद्यते । अखण्डं सम्यगारभ्य तस्य लोकाः सनातनाः ॥ MBh. 13,3629. — Vgl. संप्रतिपत्ति. — caus. *zukommen lassen, geben:* भगवन्साधु मे ऽद्यान्यत्स्थानं संप्रतिपादय MBh. 3,12759. भूमिदानस्य — वासुदेवे — संप्रतिपादितस्य Bhâg. P. 5,24,19. Vgl. संप्रतिपादन.

— वि 1) *verkehrt gehen, missglücken, missrathen, misslingen; in*

eine schlimme Lage kommen, in's Unglück gerathen, zu Nichte werden, dahin gehen, zu Grunde gehen, umkommen, sterben: आरम्भा विपद्यन्ते SHADV. BR. 5,6. विपन्नस्येव (Gegens. निष्पन्न, संपन्न *gerathen*) MBH. 7, 26. 8,3036. VARÂH. BRH. S. 19, 9. विपन्नकृत्याः (देवताः) 13, 4191. दैवेन विपन्नार्थः (दैवविपन्नात्मा R. GORR. 2,20,21) पुरुषः R. 2,23,18. अहो मम सुतानां हि विपन्नं सूत जीवितम् *ist dahin* MBH. 7,5558. यथा च मृण्मयं भाण्डं चक्रारूढं विपद्यते 11,95. चित्तनाशाद्विपद्यन्ते सर्वाण्येवेन्द्रियाणि मे। क्षीणस्नेहस्य दीपस्य संसक्ता रश्मयो यथा ॥ R. 2,64,68. यथा बुद्धिर्न विपद्येत कृच्छ्रतः BHÂG. P. 7,12,22. बुद्ध्या विपन्नया (विप्रतिपन्नया SCHL.) R. GORR. 2,118,1. देहं विपन्नाखिलचेतनादिकम् BHÂG. P. 4,23,21. अविपद्यतात्मना 6,1,8. विपन्नदेहे मयि MṚKKH. 15, 23. विपन्नदीधिति Spr. 791. अल्पया वाचा पूर्वशोकविपन्नया *zu Nichte geworden, schwach* R. 6,10,5. स तेन दुःखमाप्नोति परत्र च विपद्यते *erfährt Schlimmes, geräth in Unglück* MBH. 3,13907. विपन्न *in's Unglück gerathen*: विपन्नानामापदुद्धरणक्षम HIT. I, 27. = विपद्गत TRIK. 3,3,368. = विपदाक्रान्त MED. n. 132. = नष्ट H. an. 3,418. नारी गर्भयुता विपद्यते so v. a. *eine Fehlgeburt thun* VARÂH. BRH. 4,7. यौवनस्थो ऽथ मध्यस्थो वृद्धो वापि विपद्यते *kömmt um* MBH. 11,99. दैवेन किल यस्यार्थः स नीतो ऽपि विपद्यते 4,612. KATHÂS. 4,129. 27,120. 29,138. 33,72. 42,99. 134. HIT. IV, 46. RÂǴA-TAR. 2, 32. 4,527. 5,209. 221. 239. 261. 6,27. MÂRK. P. 22,43. विपन्न *umgekommen* MṚKKH. 140,11. ÇÂK. 90,19. KATHÂS. 9,77. 39,182. VID. 195. 198. BHÂG. P. 3,2,31. 5,13,13. fg. — 2) *hindernd in den Weg kommen:* वर्षं विद्युत्स्तनयित्नुर्वा विपद्यते KAUÇ. 141. — Vgl. विपत्ति, विपद्. — caus. *umbringen* RÂǴA-TAR. 2,79. 6,106. 281.

— सम् 1) *zufallen, zu Theil werden, gelingen, in Erfüllung gehen, gerathen, zu Stande kommen:* तन्मे सर्वं सं पद्यताम् AV. 10,9,27. KATHÂS. 7,6. यो ह वै संपदं वेद सं हास्मै पद्यते ÇAT. BR. 14, 9, 2, 4. यत्कामयेत तदस्मीयाद्यद्वा संपद्येत 3,1,2,1. KAUÇ. 68. भोजनाच्छादनाभ्यधिकं स्वल्पमप्यर्थमात्रं न संपद्यते PAŃKAT. 132,25. द्वयोरपि विनिपातः संपद्यते 92,6. VIKR. 42,9. RAGH. 14,76. MBH. 3,8173. R. 1,65,24. VET. in LA. 33, 4. तथा न शास्त्रातिक्रमेण धनविद्यादिरागमो मनुष्यान्प्रति संपद्यते KULL. zu M. 1,81. यो ह वै संपदं वेद सं हास्मै कामाः संपद्यन्ते KHÂND. UP. 5,1, 4. प्रियः कामो न ते संपत्स्यते क्वचित् MBH. 1,3485. 7199 (act.). 5,170. KUMÂRAS. 2,54. BHÂG. P. 6,7,27. सर्वे संपत्स्यन्ते मनोरथाः MBH. 14,154. PRAB. 117,10. एतावद्भवतामभिलषितं संपन्नम् HIT. 44,8. समीहितम् DHÛRTAS. 77,14. चिन्तयिष्यसि यत्किंचित्तच्च संपत्स्यते तव KATHÂS. 42,119. MÂLAV. 95. मा तत्सं पादि यदसौ जुहोति AV. 7,70, 2. यथाल्कशमभिमतार्थसिद्धयः संपद्यन्ते PRAB. 61,12. कथममुना स्वल्पबलेनैतत्संपत्स्यते HIT. 104, 5. संपत्स्यतु च मे क्रियाः HARIV. 6086. प्रयत्नस्ते न कर्तव्यो नैव संपत्स्यते तव MBH. 5,4004. अस्मिन्कर्मणि संपन्ने 3,2656. M. 3,254. वचो हि प्रहृष्टान्तरं न च पदेषु संपद्यते ad ÇÂK. 69, 2, v. l. अथ तस्मिन्कलौ कियत्संपन्नम् PRAB. 30, 10. सुवर्णेन चतुःशालं गृहं संपत्स्यते PAŃKAT. 252,18. संपद्यते यथा सुत्रीतं चैव सुनेत्रे ज्ञातम् *geräth* M. 6,69. संपन्नसस्या च मही *gerathen* MBH. 4,931. वसुमती सर्वसंपन्नसस्या MṚKKH. 178,9. प्राप्तकामा जनपदाः संपन्नवरगोरसाः R. 3,22,7. संपन्नशालिनिचयावृतभूतलानि ṚT. 3,16. संपन्न = साधित MED. n. 150. — 2) *voll werden* (von einer Zahl u. s. w.), *zusammen betragen:* तिस्रः सतीस्त्रयस्त्रिंशदेकैकामुपायंस्ताः षट्सु समपद्यन्त AIT. BR. 1,23. (चतुरन्तरं चतुरन्तरम्) तदष्टान्तरं संपद्यते 3,12. ÇAT. BR. 2,2,1,17. 3,4,4,18. तद्वास्य शतं गावः सहस्रं संपेदुः PAŃKAV. BR. 25, 10,18. TBR. 1,1,5,3. ता यदा सहस्रं संपेदुः KHÂND. UP. 4,4,5. 8,11,3. अष्टौ रथसहस्राणि नागानामयुतं तथा। अर्बुदं पत्तिसंघानां तद्बलं समपद्यत ॥ HARIV. 15082. कृतं संपद्यते चरन् *wird voll* AIT. BR. 7,15. — 3) *werden:* संपद्यते स उकारो ऊकारः ṚV. PRÂT. 1,11. P. 2,3,13, Vârtt. 2. स देशः — गुहेव समपद्यत ARǴ. 9,10. स सर्वदमनो नाम कुमारः समपद्यत MBH. 1,2995. विवर्णा पाण्डुसंकाशाः समपद्यन्त 4289. 5673. 2,942. 3,964. 5,7112. R. 2,33,22. 3,53,19. ÇÂK. 61,18. MEGH. 11. 24. KATHÂS. 3,50. 35,115. BHÂG. P. 6,12,35. RÂǴA-TAR. 2,9. P. 8,2,106, Vârtt. सौमित्रिं मित्रसंपन्नम् *der sein Freund geworden war* R. 3,73,1. mit einem adv. auf सात् *ganz zu etwas werden* P. 5,4,53. VOP. 7,85. कृत्स्नं लवणं जलं संपद्यते जलसात्संपद्यते ebend. *in Jmdes Gewalt kommen* P. 5,4,54. VOP. 7,85. mit einem adv. auf त्रा *Jmd zufallen* P. 5,4,55. VOP. 7,86. mit einem adv. auf आ VOP. 7,88. mit einem dat. *gereichen zu:* सौधोः शिता गुणाय संपद्यते नासाधोः PAŃKAT. 94,21. — 4) *entstehen, geboren werden:* पुत्रस्त्वास्ततो विद्वानिलायां समपद्यत MBH. 1,3143. युवनाश्वसुतः श्रीमान्मान्धाता समपद्यत R. 2,110,13. मान्धातुस्तु महातेजाः सुसंधिः समपद्यत R. GORR. 1,72,23. — 5) *zusammenfallen, zusammentreffen, sich vereinigen mit* (instr.): उभे हि तेजसी संपद्येते TBR. 2,1,2,9. द्वौ द्वौ संपद्य AIT. BR. 3,41. कथं संवत्सरेणाग्निना संपद्यते (शतरुद्रियम्) ÇAT. BR. 9,1,1,43. अथ यदि हिमात्रेण मनसि संपद्यते so v. a. *sich im Geiste vertiefen in* PRAÇNOP. 5,4. यक्ष्मणा समपद्यत *er bekam die Schwindsucht* MBH. 1,4696. अशोक यदि सद्य एव मुकुलैर्न संपत्स्यसे MÂLAV. 52. संपन्न *versehen —, begabt mit, im Besitz von:* जवेन ÇÂÑKH. ÇR. 16,1,19. सर्वैर्मानुष्यकैः कामैः संपन्नतमः ÇAT. BR. 14,7,1,32. तपसा ब्रह्मचर्येण श्रद्धया संपन्नः PRAÇNOP. 5,3. पितृलोकेन KHÂND. UP. 8,2,1. MBH. 1,7107. KÂM. NÎTIS. 8,6. AK. 3,1,13. शीलतः (= शीलेन) M. 9,82. gewöhnlich am Ende eines comp.: सर्व° ÂÇV. GṚHJ. 1,5. सम्यग्दर्शन° M. 6,74. 7,69. 75. 8, 179. MBH. 1,8. 4696. 13,6420. LA. 46,8. N. 12,33. DRAUP. 8,54. BRÂHMAṆ. 1,27. R. 1,1,14. 20. 25. 4,3. 27. 48,26. KÂṆ. 7. RAGH. 18,17. KÂM. NÎTIS. 5,3. Spr. 460. AK. 2,1,12. VARÂH. BṚH. S. 13,9. 15,2. SÂH. D. 32,14. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 6. mit Umstellung: संपन्नदन्त ÂÇV. GṚHJ. 4,8. संपन्नसलिलाशयान् (कोशलान्) R. 2,50,9. Vgl. ज्ञाति°, दैव°. — 6) *eingehen in* (loc. acc.): पुरुषस्य प्रयतो वाङ्मनसि संपद्यते मनः प्राणे प्राणस्तेजसि तेजः परस्यां देवतायाम् KHÂND. UP. 6,8,6. 15,1. संपद्यमानमाज्ञाय भीष्मं ब्रह्मणि निष्कले BHÂG. P. 1,9,44. ब्रह्म संपद्यते तदा BHAG. 13,30. mit Ergänzung von ब्रह्मणि oder ब्रह्म KHÂND. UP. 6,14,2 (VEDÂNTAS. Allah. No. 119). — 7) *gerathen in, gelangen zu, theilhaftig werden:* निर्वेदम् R. 1,55,10. तीव्रांशुः शिशिरांशुत्वं भयात्संपद्यते रविः 3,54,12. योगिताम् (nach SCHÜTZ's Verbesserung) BHARTṚ. 3,91. — 8) संपन्न *gut gerathen, vollkommen, vollendet, im besten Zustande sich befindend;* = संपत्तिसहित MED. n. 150. Accent eines aus संपन्न (adv.) und einem nachfolgenden adj. gebildeten comp. gaṇa विस्पष्टादि zu P. 6,2,24. von Personen und Sachen: अलिकपरमसंपन्नः R. 1,13,39. (सीताम्) संपन्नामनलंकाराम् 5,18,6. सुतावमृत संपन्नो RAGH. 15,13. संपन्नानां स्वकर्मसु M. 9,115. असंपन्न इवाभाति ब्रह्मवर्चसि BHÂG. P. 1,4,30. युद्ध° *vollkommen vertraut mit* MBH. 1,7107 (daneben zwei instrr. विद्यया und बलेन, zu denen संपन्नः in der Bed. *versehen mit* zu ergänzen ist). °हस्ता HARIV. 7797. तात्रया-

न्नाद्युसंपन्नान्संपूज्ञान् ब्रवनैर्हयैः MBh. 3,14960. संपन्नं राज्यमिच्छन् R. 2, 97,18. — 9) संपन्न *wohlschmeckend, lecker;* subst. *Leckerbissen:* एकः संपन्नमश्नाति यस्ते कुरुति पुष्करम् MBh. 13,4567 (vgl. एकः स्वादु समश्नातु 4528). 5,1011. संपन्नतरमेवान्नं दरिद्रा भुञ्जते सदा। तुत्स्वादुतां जनयति 1144. संभाव्यं गोषु संपन्नं संभाव्यं ब्राह्मणो तपः R. 5,88,9. संपन्नतरैर्बहुभिर्मांसैः 14,45. संपन्नंकारं (= स्वादुंकारं) भुङ्क्ते P. 3,4,26, Sch. — Statt संपन्नो (könnte etwa *vollkommen gerüstet* bedeuten) M. 7,200 ist wohl mit der Calc. Ausg. संपत्तो zu lesen. — Vgl. संपत्ति, संपद्. — caus. 1) *Jmd Etwas verschaffen, zu Theil werden lassen, zuführen:* वाचा देवेभ्यो हव्यं संपादयति Ait. Br. 2,5. रथम् MBh. 7,6380. सर्वं संपादयामि ते 13,2867. संपादिताः प्रणयिनो (gen.) विभवाः Bhartr. 3,68. एवं संपादयतस्ते तदान्योऽन्यम् MBh. 4,336. युष्मद्भोजनम् Pańkat. 69,6. स यद्यपि कुरङ्गो मे धात्रापहृतः। तथाप्ययं कूर्म आहारार्थं संपादितः 144,19. तस्यास्वादनेन सौख्यं संपादयामि जिह्वया (lies जिह्वायै) 61,14. अभूतसंपादितस्वादुफलो मे मनोरथः Çâk. 108,15. तेनैव चारकसुरुङ्गापथेन कन्यापुरप्रवेशं भूयोऽपि मे समपादयत् Daçak. in Benf. Chr. 200,21. *sich Etwas verschaffen:* ज्ञानं संपाद्य संसारे यः परेभ्यः प्रयच्छति Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 15,*a*,7. पारिशेष्यात्समस्तानेवैतान्संपादयति यदा Çańk. zu Brh. Âr. Up. S. 261. — 2) *fertig machen, zubereiten* (Speisen), *zu Stande bringen, hervorbringen, vollführen, ausführen:* येन पुरतः पृष्ठतश्चैकैकं पदं संपादयसि Pańkat. 251,18. सूदैः संपादितानि — मांसानि R. 3,28,7. पिप्पलीलवणाभ्यां च मत्स्यान्संपादयिष्यथः 76,24. सत्त्वः संपादिताः zur Erkl. von दृषत्कारदाः P. 6,2,9, Sch. तेन (पुरंदरेण) संपादितं सस्यम् *gerathen lassen* Hariv. 3794. असंपादयतः कंचिदर्थम् Spr. 281. स्वार्थान्संपादयतः Bhartr. 2,59. शब्दे महत्त्वं संपादयति Schol. zu Gaim. 1,17. तेन तत्तथैव संपादितम् Daçak. in Benf. Chr. 196,14. संपादितं महत्खलु Prab. 31,3. महोदयस्वामिनो यः प्रतिष्ठां समपादयत् Râga-Tar. 5,28. तन्मूलोद्धृतिरम्भसा — संपादिता 477. संपादिततद्दर्शन Kathâs. 26,204. प्रदर्शितस्तत्र च यः क्रमो द्विजैः। तमाशु संपादय R. Gorr. 2,80,25. स्वसुः पाणिग्रहणम् Ragh. 7,26. कृत्स्नताम् Çańk. zu Brh. Âr. Up. S. 261. संपादिता — प्रतिज्ञा महती त्वया MBh. 7,6411. Kathâs. 38,156. कामम् MBh. 13,4032. Bhâg. P. 6,18,35 (med.). स्पृहाम् MBh. 3,15278. शासनम् Ragh. 9,82. आदेशम् Prab. 19,10. स्वामिनियोगम् 103,5. शुश्रूषाम् *Gehorsam erweisen* Bhartr. 3,48. — 3) *vollständig machen:* दश ता आहुतीः संपादयेत् Çat. Br. 11,1,2,2. एकादश रत्नानि 5,3,1,12. त्वां दुःस्थमूनपदम् — संपादयन् Bhâg. P. 1,16,35. — 4) *umbilden in:* येनैनम् — पुरुषं प्रियं संपादयिष्यसि Kathâs. 37,114. — 5) *mit Etwas versehen:* अश्वेन रथम् Çat. Br. 13,2,7,5. 8. 9. भीमं संपादयामास रथेन MBh. 6,2304. क्रियया *Jmd beschäftigen, Jmd ein Geschäft übertragen* Saddh. P. 4,13, *b.* मत्या परीक्ष्य मेधावी बुद्ध्या संपाद्य चासकृत् so v. a. *überlegen* MBh. 5,1487. — 6) *eins werden, sich vereinigen, übereinkommen:* देवा अग्रपेये न समपादयन् Ait. Br. 2,25. मध्यमे संपादयां चक्रुः 7,15. Çat. Br. 2,2,4,16. अर्वाक्पणात्ते परः संपादयन्ति 3,3,3,4. Khând. Up. 5,11,2. Kâtj. Çr. 22,4,3. Lâtj. 8,6,2. 9,4,25. — 7) *erreichen, gelangen zu:* संपादयन्तौ सह लोकमेकम् AV. 12,3,39. पन्नगाशनमाकाशे पतन्तं पक्षिसेविते। अभिभूय ब्रवनाशु लङ्कां संपादये ध्रुवम् R. 5,3,40. — Vgl. संपादक, संपादन, संपादनीय, संपादयितृ.

— अभिसम् 1) *zu Etwas werden, einem Andern gleich werden, übergehen in:* (सामनी) विराजं दशिनीमभिसमपद्येताम् Ait. Br. 3,23. 4,1. TBr. 1,2,2,2. Çâńkh. Çr. 14,25,5. समानं हिंकारम् Shadv. Br. 2,3. Çat. Br. 6,4,2,8. इष्टकामग्निरभिसंपद्यते 9,5,1,61. यत्कर्म कुरुते तदभिसंपद्यते 14,7,2,7. श्रोत्रे ह्यमे सर्वे वेदा अभिसंपन्नाः 9,2,4. (आनुष्टुभः प्रगाथः) विराजावभिसंपन्नः पद्याक्षरे *indem er einer zweifachen* Virâg *(in den Zahlenverhältnissen) gleich wird, einer in* Pada *und einer in Silben bestehenden,* RV. Prât. 18,3. Çańk. zu Brh. Âr. Up. S. 278. — 2) *gelangen in, auf:* स यद्येकमात्रमभिध्यायीत स तेनैव संवेदितस्तूर्णमेव जगत्यामभिसंपद्यते Praçnop. 5,3. *gelangen zu, erlangen:* पुरुषो जायमानः शरीरमभिसंपद्यमानः Çat. Br. 14,7,1,8. देवत्वम् 34. — Vgl. अभिसंपत्ति fg. — caus. *gleich machen, umbilden in:* विराजमेव तन्मासि मास्यभिसंपादयन्तो यन्ति Ait. Br. 4,16. Çat. Br. 1,1,1,22. 2,3,1,18. वीर्यमेवैतदाशिषो ऽभिसंपादयति 1,9,1,17. 5,3,1,12.

— उपसम् 1) *gelangen zu:* गन्धारानेवोपसंपद्येत Khând. Up. 6,14,2. तं देशमुपसंपेदे MBh. 11,363. एकत्वमुपसंपन्नो न त्वासे ऽहं त्वया सह 5,1195. अपरब्रह्मभावमुपसंपन्नः Çańk. zu Brh. Âr. Up. S. 199. उपसंपन्न = प्राप्त H. an. 3,25. — Das partic. उपसंपन्न hat noch folgende Bedeutungen: 2) *fertig, zubereitet* (von Speisen) AK. 2,9,45. H. 413. an. 3,25. — 3) *vollkommen vertraut mit:* देशकालोपसंपन्ना (गौ) MBh. 13,3466. — 4) *hinreichend,* = पर्याप्त H. an. Halâj. 2,171. — 5) *versehen mit:* कुसुमैरुपसंपन्ना (नदी) R. 2,95,3. गुणैः 1,7,5. मङ्गलैः 2,25,42. वर्णत्रयोपसंपन्न M. 4,68. कुलशील° MBh. 3,2426. — 5) *heimgegangen, gestorben* H. 373. H. an. (hier ist मृते st. मृतौ zu lesen). Halâj. 3,7. श्रोत्रिये तूपसंपन्ने त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् M. 5,81. Kull. erklärt उपसंपन्ने durch मैत्रादिना तत्समीपवर्तिनि तद्गृहवासिनि und ergänzt संस्थिते *gestorben* aus dem vorangehenden Çloka. *geschlachtet, geopfert* AK. 2,7,26. — Vgl. उपसंपत्ति. — caus. 1) *herbeischaffen, verschaffen, zuführen:* घृतं श्वेतानि माल्यानि समिधश्चैव सर्षपान्। उपसंपादयामास R. 2,25,26. अस्ति नः कोषनिचयो महानविदितस्तव। तमहं वेद नान्यस्तमुपसंपादयामि ते॥ MBh. 5,4630. — 2) bei den Buddhisten *in den Stand der Priester aufnehmen, Jmd der Priesterweihe theilhaftig machen:* स आयुष्मता शारिपुत्रेण प्रव्राजित उपसंपादित आगमचतुष्टयं च ग्राहितः Burn. Intr. 48; vgl. उपसंपदा bei Köppen, I, 335. 374.

2. पद् (= 1. पद्) oder पाद् m.; sg. पाद् (daneben पद् H. 616, Sch.), पादम्, पदा u. s. w.; du. पादौ, पद्भ्याम्, पदोस्; pl. पादस्, पदस् u. s. w. P. 6,1,63. 4,130. Vop. 3,39. 145. 146. Die acc. पादम् und पादौ können auch auf पाद zurückgeführt werden, gehören aber in der vedischen Sprache zu पद्. Am Ende adj. compp. P. 5,4,138. 40. im fem. °पद् (°पाद्) und °पदी 4,1,8. Vop. 4,17. °पदी P. 5,4,139. m. 1) *Fuss* AK. 2,6,2,22. H. 616, Sch. महान्तं चिदर्बुदं नि क्रमीः पदा RV. 1,51,6. उर्व्याः पदो नि दधाति सानौ 146,2. 5,54,11. यं ते श्येनः पदाभरत् 8,71,9. अधः सपत्ना मे पदोरिमे सर्वे अभिष्ठिताः 10,166,2. AV. 3,7,2. 4,14,9. पद्भ्यां प्रति तिष्ठतु 5,30,13. 10,1,21. 11,8,14. Mund. Up. 2,1,4. महदनं जयेम पत्सु RV. 8,57,9. VS. 9,8. 4,19. 23,20. समीचो ह्येवायं पशुः पदो हरेत् Çat. Br. 3,8,2,27. 2,1,4,24. Ait. Br. 2,6. उभयतःपात्पुरुषः 5,33. — पादम् M. 6,46. पदा 4,207. 11,43. 183. Jâǵń. 1,155. MBh. 2,2374. 4,461. Mârk. P. 14,59. 81, 91. 77,29. पादौ M. 2,71. 4,53. 65. 5,142. 8,125. Jâǵń. 1,207. पद्भ्याम् Pańkat. 260,13. केचिद्दन्तैः करैः केचित्केचित्पद्भ्यां (du.!) हत्वा गजैः MBh. 3,2543. कथं पद्भ्यामिह प्राप्तौ zu *Fuss* R. 1,48,4. Sâv.

4, 20. Kathâs. 42, 52. Mârk. P. 23, 90. पद्भिः Bhâg. P. 3, 16, 22. पद्भिरेव गमिष्यामः *zu Fuss* MBh. 3. 10855. मुखबाहूरुपज्जानाम् M. 1, 87. 10, 45. श्रीविष्णुपदी (als Beiw. von तुलसी) Bhâg. P. 2, 3, 23 übersetzt Burnouf durch *qui s'attache aux pieds du divin* Vichṇu. Vgl. पच्छस्, पज्ज, पत्काषिन्, पत्तस्, पत्ति, अपद्, अष्ट°, अष्टा°, उत्तान°, गूढ°, घृतपदी, चतुष्पाद्, त्रि°, द्वि°, नव°, 1. निष्पद्, पञ्च°, पारावतपदी, युग°, विश्वतस्पद्, शिति°, सहस्र°, सपदि u. s. w. Im instr. pl. erscheint ṚV. 4, 2, 14. 38, 3. 5, 64, 7. 10, 79, 2. 99, 12 und VS. 23, 13 die Schreibung पड्भिः, während AV. 3, 7, 2. 4, 11, 10. 14, 9. 19, 6, 2 die regelmässige Form steht. Vgl. पड्गृभि, पड्बीश. Dagegen scheint पड्भिः in der folgenden Stelle auf पश् (etwa *Blick* oder *Auge*) zurückzugehen: अतस्त्वं दृश्याँ अग्न एतान्पड्भिः पश्येरद्भुताँ अर्य एवैः ṚV. 4, 2, 12. Vgl. Nir. 5, 3, wo diese Form von einem aus पा oder स्पश् oder स्पर्श् abgeleiteten Nomen hergeleitet wird. — 2) *Schritt* (s. पद): एकेन हि पदा कृत्स्नां पृथिवीं सो (विष्णुः) ऽध्यतिष्ठत । द्वितीयेनाव्ययं व्योम द्यां तृतीयेन राघव ॥ R. 1, 31, 19 (32, 14 Gorr.). — 3) *Viertel* (vgl. पाद): त्रिभिः पद्भिर्द्यामरोहत्पादस्येहाभवत्पुनः AV. 19, 6, 2. चतुर्धा भूतानि प्रविशति । अग्निं पदा मृत्युं पदादित्यं पदात्मन्येवास्य चतुर्थः पादः परिशिष्यते Çat. Br. 11, 3, 2, 3.

3. पद्, पदति v. l. für बद् *fest stehen* (स्थैर्ये) Vop. in Dhâtup. 3, 14.

पद (von 1. पद्) n. (m. in der Bed. *Strahl*); euphonisches Verhalten eines vorangehenden gen. P. 8, 3, 53. 54. am Ende eines adj. comp. f. आ. Ableitungen von Zusammensetzungen, die auf पद auslauten, P. 4, 2, 60, Vârtt. 8. 1) *Tritt, Schritt:* त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुः ṚV. 1, 22, 18. 154, 3. धीरासः पदं कवयो नयन्ति 146, 4. सन्तोषा धीराः पदैरनु ग्मन् 65, 2 (1). य अग्ने चिद्रास्पदेभ्यः 8, 2, 39. 9, 73, 4. 10, 46, 2. Çat. Br. 1, 1, 2, 13. 3, 3, 1, 34. Âçv. Gṛhj. 1, 7. AV. 6, 76, 3. सप्तमे पदे M. 8, 227. Hariv. 736. 12202. 12203. 12209. 14232. fg. N. 14, 11. 12. कतिचित्त्व पदानि गत्वा Çâk. 45. अस्मिन्नत्तिनतोन्नतभूमिभागे मार्गे पदानि खलु ते विषमीभवन्ति 90. Varâh. Bṛh. S. 52, 93. Sâh. D. 65, 15. दत्त्वैकम् — गृहं प्रति पदम् Spr. 343. पदात्पदं चलितुम् (विचलितुम्) *sich einen Schritt vom Platze fort bewegen* Arg. 4, 39. MBh. 3, 2614. 12467. 4, 754. Pankat. 214, 18. पदमेकमपि चलितुं न शक्नोमि 16. शरीरासामर्थ्यान्न कुत्रचित्पदमपि चलितुं शक्नोति 69, 3. इति कतिचित्पदानि ददाति *macht einige Schritte* (zum Fortgehen) Mṛkkh. 63, 13. पदे पदे *bei jedem Schritte, auf Schritt und Tritt, überall, bei jeder Gelegenheit* Indr. 3, 9. Spr. 34. 403. Ṛt. 1, 5. Kathâs. 4, 69. 32, 164. 44, 74. Râga-Tar. 2, 135. मध्यमं वैष्णवं पदम् Vishṇu's *mittlerer Schritt* so v. a. *der Luftraum* R. 6, 15, 24. पितुः (विष्णोः) पदं मध्यमुत्पतन्ती Vikr. 19. आत्मनः (विष्णोः) शब्दगुणं गुणज्ञः पदं विमानेन विगाहमानः Ragh. 13, 1; vgl. विष्णुपद. — 2) *Fusstapfe* (H. an. 2, 229. Med. d. 8), *Spur* überh.: यस्य त्री पूर्णा मधुना पदानि ṚV. 1, 154, 4. 5. वेदा यो वीनां पदम् 25, 7. 103, 1. त्रीणि पदान्यश्विनोराविः सन्ति 8, 8, 23. TS. 6, 1, 8, 1. Çat. Br. 1, 8, 1, 7. 3, 3, 1. 1. fgg. अश्वस्य 2, 1, 4, 24. 12, 4, 1, 4. यथा ह वै पदेनानुविन्देत् 14, 4, 2, 18. AV. 2, 12, 8. 10, 4, 7. Jâgn. 2, 266. R. 2, 42, 14. 3, 68, 45. 47. Çâk. 190. Megh. 12. MBh. 3, 17307. शकुनानामिवाकाशे मत्स्यानामिव चोदके । पदं यथा न दृश्येत तथा ज्ञानविदां गतिः ॥ 12, 6763. (सीतायाः) उपेय पदमन्वेष्टुं चारणाभ्यर्चिते पथि (d. i. आकाशे) R. 5, 5, 1. यथा नयत्यसकृपातैर्मृगस्य मृगयुः पदम् । नयेत्तथानुमानेन धर्मस्य नृपतिः पदम् ॥ M. 8, 44. विष्णोस्त्रीणि पदानि scheint *ein best. Gestirn* zu bezeichnen, wird aber als *der Zwischenraum zwischen den Augenbrauen* gedeutet; vgl. u. ध्रुव 2, *i*. विष्णोः पदम् N. einer best. Localität R. Gorr. 2, 70, 18. नखपद *die Spur eines Fingernagels* Megh. 36. Kaurap. 35. कररुह° dass. Megh. 94. दशन° *die Spur der Zähne, Bisswunde* Git. 8, 6. दूढव्रणपद so v. a. *Narbe* H. 465. वेणी° Spr. 43. पदमनुविधेयं महताम् so v. a. *man soll in die Fusstapfen der Ausgezeichneten treten* Bhartṛ. 2, 61. — 3) *Zeichen, Merkmal* AK. 3, 4, 16, 96. Verz. d. Oxf. H. 184, *b*. Med. MBh. 3, 12474. 12477. 12479. प्रियाप्रियेषु साम्येन लमा हि ब्रह्मणः पदम् Kathâs. 28, 37. तेजस्पदं मणिमयं च हृतं शिरोभ्यः Bhâg. P. 1, 15, 14. — 4) *ein best. Längenmaass, zwölf* oder *fünfzehn Fingerbreiten*, oder $^1/_2$, $^1/_3$, $^2/_7$ *eines* Prakrama Kâtj. Çr. 16, 8, 21. Schol. zu Kâtj. Çr. 687, 7. 688, 4. अरत्निपदप्रक्रमाः Kauç. 85. Kâtj. Çr. 8, 3, 14. 17, 3, 14. — 5) *Standort, Ort, Stelle; Heimathsort; Stelle* so v. a. *Amt, Würde, Rang* AK. 3, 4, 16, 96. H. 988. H. an. Med. (= स्थान und प्रदेश). अस्मिन्पदे परमे तस्थिवांसम् ṚV. 2, 35, 14. प्रिया पदानि पश्वो नि पाहि 1, 67, 7 (3.) प्रिया दिवस्पदा 9, 12, 8. सख्युः 8, 58, 7. देवस्य 91, 15. 6, 1, 4. मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः 10, 177, 1. देवानामेना निहिता पदानि 1, 164, 5. निहितं पदं वेः 7. 3, 7, 7. 10, 5, 1. पदं न गोरपगूळ्हं विविद्वान् 4, 5, 3. इळः 2, 10, 1. 3, 23, 4. 29, 4. AV. 7, 27, 1. अनिक्रान्ता दुरिता पदानि 12, 2, 28. अग्नेः 6, 76, 2. — अधो ऽधो गङ्गेयं पदमुपगता Bhartṛ. 2, 10. भ्रामयित्वा पदात्पदम् Hariv. 16028. पदात्पदममुञ्चन्तौ *den Fuss nicht von der Stelle entfernend* Vid. 277. पदात्पदं चलितुम् (विचलितुम्) *sich einen Schritt vom Platze fortbewegen* Arg. 4, 39. MBh. 3, 2614. 12167. 4, 754. Pankat. 214, 18. न चचाल पदात् Bhâg. P. 9, 4, 47. 6, 5, 43. पृथु देहि पदं मह्यम् 8, 24, 20. पदमुच्चैर्विगाहते Spr. स्वयं गुणा°. मेखला° Kathâs. 5, 32. (स तं) नभसा निन्ये वैद्याधरं पदम् 26, 241. तीर्थपदः पदानि Bhâg. P. 3, 1, 17. ब्रह्माभ्येति परं पदम् M. 12, 125. 6, 75. Kathop. 3, 7. Bhag. 15, 5. आन्वीक्षिकीषु परं पदमीक्षमाणाः Varâh. Bṛh. S. 19, 1. यज्ञभागभुजां मध्ये पदमातस्थुषा त्वया Kumâras. 6, 72. पदानि क्रतुतुल्यानि भयेष्वनिवर्तिनाम् Jâgn. 1, 324. अन्वशासत् — पितृपैतामहं पदम् MBh. 1, 4079. अध्यास्व चिरात्राय पितृपैतामहं पदम् Sâv. 7, 7. भगवत्या प्राश्निकपदमध्यासितव्यम् Mâlav. 13, 14. प्राजापत्य Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 314. एकं हि राज्यं पदमैन्द्रमाहुः Ragh. 2, 50. सुर° 15, 50. अपदस्थान्पदे तिष्ठन् MBh. 1, 5793. पदस्थ R. 6, 12, 7. Kathâs. 4, 119. यान्त्येवं गृहिणीपदं युवतयः Çâk. 93. श्लाघ्ये स्थिता गृहिणीपदे 94. युवतयो यान्ति राज्ञीपदम् Varâh. Bṛh. S. 68, 10. महादेवी° Vid. 11. गण° Megh. 56. तत्पदे — सुग्रीवं संन्यवेशयत् Ragh. 12, 58. ततः स्वतनयमेव पारमेश्वरे पदे निवेशयामि Prab. 16, 5. उत्तम° Pankat. 16, 20. श्लाघ्य° Hit. IV, 12. अत्युच्च° Kathâs. 17, 135. निगाह्य स्वपदे सुतम् 22, 58. विद्याधरी° 26, 243. 34, 89. तत्पदं चापरं कृत्वा 43, 128. मन्दं मन्दं रचयति पदम् (zugleich *Versglied*) Bhartṛ. 3, 18. Râga-Tar. 4, 117. °च्युत Bhâg. P. 7, 1, 32. 8, 22, 3. पदाद्भ्रष्टः Vop. 5, 20. साचिव्य° Pankat. 103, 3. (तनयम्) राज्यपदे ऽभ्यषिञ्चत् Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 7, Çl. 19. च्युतमसि (अङ्गुलीय) लब्धपदं यदङ्गुल्याम् eig. und übertr. Çâk. 138. अन्तर्निविष्टपदम् — शापम् Ragh. 9, 82. (वचः) तदलब्धपदं हृदि शोकघने 8, 90. विनाप्यर्थैर्धीरः स्पृशति बहुमानोन्नतिपदम् Hit. I, 167. अरिसुन्दरीणां शोकार्णवोदयनिदानपदं प्रपेदे Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 505, Çl. 15. पदमातन् *sich ausbreiten, Platz greifen:* प्रियपुरतो युवतीनां तावत्पदमातनोतु हृदि मानः Bhartṛ. 1, 32. पदं कर् (पदं कृत्वा und पदंकृत्य) wohl *anstellen*

P. 1,4,76. Vop. 15,5. — 6) *Gegenstand* (der Geringachtung, des Streites u. s. w.); = वस्तु AK. 3,4,16,96. H. an. (एकवस्तु?). Med. *Veranlassung, Grund* (vgl. आस्पद, स्थान): तदा पराभवपदं भविष्यसि Çuk. in LA. 43,9. परिभूतेः परं पदम् Pańkat. II, 105. के वा न स्युः परिभवपदं निष्फलारम्भयत्नाः Megh. 55. संदेहपदेषु (= संदेहविषयेषु Schol.) वस्तुषु so v. a. *dem Zweifel unterworfen, zweifelhaft* Çâk. 21. पदान्यष्टादशैतानि व्यवहारस्थिताविह M. 8,7. Jâǵn. 2,5. Mṛkkh. 140,18. विवादपदनिर्णेतृ P. 1,3,23, Sch. भूमिर्मित्रं हिरण्यं च विग्रहस्य पदत्रयम् Pańkat. I, 257. संपदः पदमापदाम् Spr. 643. अविवेकः परमापदां पदम् Hit. IV, 97. किमिति जगतां विस्मयपदम् Spr. 851. ईहोपरमयोर्नृणां पदानि Bhâg. P. 7,13,20. वस्त्वेकैकमपीह वाञ्छितफलप्राप्तेः पदम् Ratnâv. 2,21. = अपदेश P. 6,2,7. AK. 3,4,28,218. Trik. 3,3,207 (s. Corrig.). H. an. Wird vom Schol. zu P. durch व्याज *ein vorgeschützter Grund, Vorwand* erklärt; hierzu folgendes Beispiel ebend.: मूत्रपदेन, उच्चारपदेन (das vorangehende Wort bewahrt seinen Accent) प्रस्थितः, welches wohl auch einfach *um sein Wasser abzuschlagen u. s. w.* bedeuten könnte. — 7) *Fach* Varâh. Bṛh. S. 52, 48. 55. द्विपद, त्रिपद *zwei, drei Fächer einnehmend* 50. अष्टाष्टकपदं कृत्वा *in 64 Fächer eintheilen* 55. चतुष्पद, अर्धपद ebend. अष्टापदपदालेख्यैः रम्यामालिखितामिव *Feld eines Schachbrettes* R. 1,5, 12. *Parcelle eines Landstücks* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 543, 1 v. u. 544, 1. fgg. ग्रामपदैः 7, 26, Çl. 10. — 8) *Fuss* (vgl. 2. पद्, पाद) AK. 3,4,16,96. H. 616 (m., nach den Scholl. auch n.). H. an. Med. यथा हस्ती हस्तिन्याः पदेन पदमुद्युजे AV. 6,70,2. पदस्नातस्य पृथक्पादेषपूपान्निदधाति Kauç. 64. स्तेये च श्वपदं (auf der Stirn) कार्यम् M. 9,237. Vivâdak. 44,2. ऊनपद Bhâg. P. 1,16,35. पदेन *zu Fuss* Journ. of the Am. Or. S. 7,11, Çl. 40. पदसुखस्पर्श Megh. 61. सनूपुरक्षोभपदाभिः — अङ्गनाभिः Ragh. 16, 56. ब्रह्मादिसेवितपदाम् — दुर्गाम् Verz. d. Oxf. H. 167, a, 6. अत्तिकं मातुः प्रस्खलद्भिः पदैर्ययौ Vid. 155. Kathâs. 42,3. शिखरिषु पदं न्यस्य Megh. 13. अपथे पदमर्पयन्ती Ragh. 9,74. सर्वेषां बलिनां मूर्ध्नि मयेदं निहितं पदम् MBh. 2,1403. मानिनां बलिनां राज्ञां मध्ये वै दर्शितं पदं 1405. रामेण निहितं मेने पदं दशसु मूर्धसु Ragh. 12,52. मा निधाः पदं पदव्यां सगरस्य संततेः 3,50. अप्रगल्भपदन्यासे (doppelsinnig) Spr. 170. पदं हि सर्वत्र गुणैर्निधीयते so v. a. *Eindruck machen* Ragh. 3,62. जनपदे न गदः पदमादधौ 9,4. Sehr beliebt ist die Verbindung पदं कर् *den Fuss setzen auf, betreten:* पदं कृत्वाश्मनि Jâǵn. 3, 13. Hariv. 4118. को वा न पदमपथे ऽकार्यत मया Prab. 8,4. शान्ते करिष्यसि पदं पुनराश्रमे ऽस्मिन् Çâk. 95. मूर्ध्नि पदं कर् *den Fuss auf's Haupt setzen* so v. a. *besiegen, übertreffen:* राज्ञां मूर्ध्नि पदं कुरु Kathâs. 20,190. पतिव्रतानां सर्वासां यया मूर्ध्नि कृतं पदम् 39,222. हृदये (चित्ते) पदं कर् *sich des Herzens, des Geistes ganz bemächtigen:* निर्विणस्य पदं करोति हृदये तस्य स्वतन्त्रस्पृहा Spr. 528. Râǵa-Tar. 6, 293. तावज्ज्ञानवतां चित्ते विवेकः कुरुते पदम् Dhûrtas. 84,10. पदं कर् bedeutet auch *sich mit Jmd* (loc. oder acc. mit प्रति) *einlassen, sich zu schaffen machen mit:* धर्मेणापि पदं शर्वे कारिते पार्वतीं प्रति Kumâras. 6, 14. im Prâkrit: कामो दाणिं सकामो होदु । जेण असच्चसंधे जणे गुणविग्गआ सही पदं कारिदा Çâk. 47,6. fg. आकिदिविसेसे आअरो (आदरो) पदं करेदि Mâlav. 6,12. Daher पद = व्यवसिति, व्यवसाय AK. 3,4, 16,96. H. an. Med. — 9) m. *Strahl* (schliesst sich an die Bed. *Fuss* an) Med. — 10) *Versglied, Versviertel* Med. Ṛv. 1,164,23. 45. AV. 9,10,19. VS. 19,25. एकादशाक्षराणि पदानि Ait. Br. 1,6. 10. 17. 3,3. 11. 18. 6,10. पदावग्राहम् 33. 35. Çâṅkh. Br. 22,1. 5. Lâṭj. 1,6,1. 2,7,11. मन्दं मन्दं रचयति पदम् (zugleich *Stellung*) Bhartṛ. 3,18. Çâk. 63. Mâlav. 77. Megh. 84. 101. अप्रगल्भपदन्यासे (doppelsinnig) Spr. 170. — 11) *Wort*, = शब्द Trik. 3,3,207. H. an. Med. = सुप्तिङन्त, त्याद्यन्तक, विभक्त्यन्त P. 1,4,14. H. 242. H. an. अर्थः पदम् VS. Prât. 3,1. अक्षरसमुदायः पदम् 8,50. अक्षरं वा 51. वर्णाः पदं प्रयोगार्हानन्वितैकार्थबोधकाः Sâh. D. 9. Çat. Br. 10,2,6,13. 11,5,6,9. अर्धर्चं वा पादं वा पदं वा वर्णं वा Çâṅkh. Br. 26,5. Kaṭhop. 2, 15. Ṛv. Prât. 10,2. 11,8. 13,7. VS. Prât. 1,98. 146. 151. 166. 2,1. जगुः कलपदाक्षरम् (गीतम्) R. 1,9,24. उदारवृत्तार्थपदैः (श्लोकशतैः) 2,45. विचित्रार्थपद (आख्यान) 4, 28. स्पष्टाक्षरपदा (वाणी) Hariv. 14098. लुप्तवर्णपदं ग्रस्तम् AK. 1,1,5,20. Ragh. 8,76. Kumâras. 4,9. ad Çâk. 69,2. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 305. Amar. 43. हरेर्नामपदैरुदाहृतैः Bhâg. P. 6,2,11. ब्रह्मसूत्रपदैः Bhag. 13,4. दिव्यं महत्पदं महत् Hariv. 9618. MBh. 13,4576 H. 11. 71. पदवत् Ṛv. Prât. 1, 15. Bei Pâṇini (vgl. übrigens auch पदपाठ) heisst vor gewissen Suffixen auch das Thema पद, weil es vor diesen dieselben euphonischen Veränderungen erfahrt, denen ein fertiges Wort vor einem andern fertigen Worte unterworfen ist, P. 1, 4, 15. fgg. Nach Trik. 3, 3, 207. H. an. und Med. ist पद auch = वाक्य *Rede*. — 12) abgekürzt für पदपाठ Ṛv. Prât. 4, 35. 11,1. VS. Prât. 4,17. 20. AV. Prât. in Ind. St. 4,281. Karaṇavjûha ebend. 3,269, 6. Schol. zu VS. Prât. 1,34. 118. 3,129. (ऋग्वेदः) पदक्रमविभूषितः MBh. 13,4107. 1,2880. 2883. Hariv. 14060. 14074. पदवत् Upal. 4,12. — 13) *die Periode einer arithmetischen Progression* Colebr. Alg. 51. 52. — 14) *Quadratwurzel* Sûrjas. 1, 59. 3,16. 31. 36. 37. 4, 12. 22. 5, 6; vgl. Colebr. Alg. 363. — 15) *Quadrant* Sûrjas. 2,29. 30. 3,41. 11,7. 8. — 16) वसिष्ठस्य पदम् N. eines Sâman Ind. St. 3,233. — 17) *Schutz*, = त्राण AK. 3,4,16,96. H. an. Med. — Vgl. अ°, अज°, अन°, आश्रम°, उत्तर°, एक°, काव्य°, क्रौञ्चपदा (°पदी gehört zu 2. पद्), गोष्पद, जन°, त्रि°, दुष्पद, द्रु°, द्वि°, नख°, निष्पद, पञ्च°, पूर्व°, प्राक्पद, प्रोष्ठ°, मध्यम°, यज्ञ° u. s. w.

पदक (von पद) 1) n. a) *Schritt:* इतः प्रभृति यातव्यं पदकं पदकं शनैः *Schritt vor Schritt* MBh. 13,2789. — b) *Stellung, Amt:* व्याख्यातृपदकं चक्रे स तस्मिन्सुरमन्दिरे Râǵa-Tar. 5, 29. — 2) adj. proparox. *mit dem* Padapâṭha *vertraut* gaṇa क्रमादि zu P. 4,2,61. Vop. 7,15. — 3) m. a) = निष्क Çabdârthakalpat. bei Wils. *eine Art Halsschmuck* (देवपदचिह्नादियुक्तत्वात्) ÇKDr. — b) N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* gaṇa यस्कादि zu P. 2,4,63. — 4) f. पदिका s. त्रि°, द्वि°.

पदकार (पद + 1. कार) m. *der Verfasser des* Padapâṭha P. 3,2,23. Mahîdh. zu VS. 7, 10. 10,28. Schol. zu VS. Prât. 3,57. 5,41.

पदकाल (पद + काल) m. nach Weber = पदपाठ Schol. zu VS. Prât. 1,120.

पदकृत् (पद + कृत्) m. = पदकार Ind. St. 3,396.

पदक्रम (पद + क्रम) 1) m. *eine Reihe von Schritten:* चित्रपदक्रमम् *in gutem Schritte* Wilson u. d. W. — 2) *eine Reihe von Versvierteln:* संस्कृतं मधुरं चैव समाक्षरपदक्रमम् (काव्यम्) R. Gorr. 1,3,58. — 3) *eine eigenthümliche Lese- und Schreibweise des* Veda (s. u. क्रम 8.) TS. Prât. 2,12. gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60. पदक्रमलक्षण Ind. St. 1, 470. — 4) m. pl. *der* Pada- *und die verschiedenen* Krama-pâṭha: ऋचो

बह्वृचमुख्यैश्च प्रेर्यमाणाः पदक्रमैः MBh. 1,2880. संहिताम् — पदक्रमयुताम् 2883. ऋग्वेदः पदक्रमविभूषितः 13, 4107. चतुर्वेदाः सरहस्यपदक्रमाः Hariv. 14074. °विद् 14060.

पदक्रमक (wie eben) n. *der* Pada- *und* Krama-pâṭha P. 2,4,5, Sch.

पदग (पद + 1. ग) adj. subst. *zu Fusse gehend, Fussgänger, Fussknecht* P. 6,3,52. AK. 2,8,2,34. H. ç. 106. Halâj. 2,295.

पदगति (पद + ग°) f. *Gang, Art und Weise zu gehen* Pañkat. ed. orn. I, 216.

पदगोत्र (पद + गोत्र) n. *das einer bestimmten Wortklasse vorstehende Geschlecht* (भारद्वाजकमाख्यातम्, भार्गवं नाम, वासिष्ठ उपसर्गः, निपाताः काश्यपः) VS. Prât. 6,58. fgg. — Vgl. पददेवता.

पदचतुरूर्ध्व (पद - च° - ऊर्ध्व) *ein best. Metrum, in dem jedes nachfolgende* Pada *um 4 Silben wächst*, Colebr. Misc. Ess. II, 165 (VII, 3).

पदचन्द्रिका (पद + च°) f. *der Mondschein für die Wörter*, Titel eines von Râjamukuṭa verfassten Commentars zum AK. Colebr. Misc. Ess. II, 18. 54.

पदच्छेद (पद + छेद) m. *Worttrennung* (beim Sprechen) Çikshâ in Ind. St. 4,270.

पदजात (पद + जात) n. *Wortklasse* RV. Prât. 12,5. AV. Prât. 1,1.

पदज्ञ (पद + ज्ञ) adj. *ortskundig, die Heimath kennend:* येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा अर्चन्तो अङ्गिरसो गा अविन्दन् RV. 1,62,2. 3,55,2. पदज्ञा स्थ रमतयः AV. 6,75,2.

पदज्योतिस् (पद + ज्योतिस्) n. Titel einer Schrift Ind. St. 3,270.

पदञ्जल m. N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* gaṇa उपकादि zu P. 2,4,69. — Vgl. पतञ्जल.

पदता (von पद) f. *die ursprüngliche Wortform:* अतीत्य तेषां पदतां प्रदर्शयेत् RV. Prât. 11,14. 17.

पदत्व (wie eben) n. *das Wort-Sein* AV. Prât. 4,98. P. 1,2,45, Sch.

पदत्रा *Schuh* H. ç. 154. Wohl eine fehlerhafte Form.

पददेवता (पद + दे°) f. *die einer bestimmten Wortklasse vorstehende Gottheit* (सौम्यमाख्यातम्, नाम वायव्यम्, आग्नेय उपसर्गः, निपातो वारुणः) VS. Prât. 6,61. fgg. — Vgl. पदगोत्र.

पदन nom. ag. von 1. पद् P. 3,2,150.

पदनिधन (पद + नि°) adj. *am Ende jedes Versviertels das* Nidhana *habend*, von einem Sâman Lâṭj. 6,11,4. Pañkav. Br. 8,4,10. 10,10,1. 12,3.

पदनी (पद + 2. नी) adj. *der eines Andern Schritte lenkt, Führer:* पश्चादनुप्रयुङ्क्ते तं विद्वस्य पदनीरिव AV. 11,2,13.

पदनीय (von 1. पद्) adj. *auf dessen Spur man zu kommen hat, auszumitteln* Çat. Br. 14,4,2,18. Çañk. zu Kaṭhop. 2,15. Davon nom. abstr. °त्व n. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 246.

पदनुषङ्ग (2. पद् + अ°) m. Pada- (*Versviertel-*) *Anhängsel* Çat. Br. 8,6,2,3. — Vgl. पदानुषङ्ग.

पदन्यास (पद + न्यास) m. 1) *das Niedersetzen des Fusses, Tritt, Fussspur; das Niederschreiben von Versvierteln, von Versen;* s. u. न्यास 1. — 2) *Asteracantha longifolia Nees.* (गोक्षुर) Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. पादन्यास.

पदपङ्क्ति (पद + प°) f. 1) *eine Reihe von Fusstritten, — Fussspuren*

Çâk. 56. Vikr. 79. Vid. 286. Pañkat. 243,1. — 2) *ein aus fünf* Pada *mit je fünf Silben bestehendes Metrum* RV. Prât. 16,10. Khandas in Verz. d. B. H. No. 383. VS. 15,4. Çâñkh. Çr. 7,27,25. — 3) *eine nach dem Metrum benannte* Ishṭakâ Kâtj. Çr. 17,12,15. — 4) *eine Reihe von Worten:* कृतपदपङ्क्तिरथर्वणेव वेदः Kir. 10,10.

पदपद्धति (पद + प°) f. *eine Reihe von Fussspuren, Fusstapfen, Fussspuren* Vid. 287. — Vgl. पादपद्धति.

पदपाठ (पद + पाठ) m. *eine eigenthümliche Lese- und Schreibweise des* Veda, *bei der jedes Wort* (s. पद 8 mit Berücksichtigung des gegen das Ende Bemerkten) *in seiner ursprünglichen Form ohne Rücksicht auf das nachfolgende oder vorangehende Wort gesprochen und geschrieben wird.* Roth, Zur Lit. u. s. w. 85. Schol. zu VS. Prât. 1,156. 4,179.

पदपूरण (पद + पू°) adj. *zur Vollmachung des Verses dienend:* सोमिति परिग्रहार्थीयो वा पदपूरणो वा Nir. 1,7. — Vgl. पादपूरण.

पदबन्ध (पद + बन्ध) m. Vjutp. 120 wird im Tibet. durch *Schritt* wiedergegeben.

पदभञ्जन (पद + भ°) n. *Trennung der Wörter, Wortanalyse* H. 254. — Vergl. das folg. W.

पदभञ्जिका (पद + भ°) f. *ein Commentar, der die zusammengesetzten und zusammengeflossenen Wörter in ihre Bestandtheile zerlegt*, H. 256.

पदमञ्जरी (पद + म°) f. Titel eines Commentars des Haradattamiçra zur Kâçikâvṛtti (Colebr. Misc. Ess. II, 38. 40. Verz. d. Oxf. H. 161, *b*. 162, *b*. Schol. zu P. 8,4,54) und des Lokanâtha zum Amarakosha (Colebr. Misc. Ess. II, 57). — Verz. d. Oxf. H. 113, *a*.

पदमाला (पद + मा°) f. *Zauberworte, Zauberspruch* (*Wortkranz*): पदमालां महाविद्यां सर्वदेवनमस्कृताम् । याचयामि सुरेशानमुमादेहार्धधारिणम् ॥ Devî-P. 9 im ÇKDr.

पदयोपन (पद + यो°) 1) adj. f. ई *den Schritt hemmend:* कूदी AV. 5,9,12. — 2) n. *Fussfessel* AV. 12,2,29.

पदवाय (पद + वाय) adj. so v. a. पदवी. अग्निर्वै नः पदवायः सोमो दायाद उच्यते AV. 5,18,14. ब्रह्म पदवायं ब्राह्मणो ऽधिपतिः 12,5,4.

पदविग्रह (पद + वि°) m. wohl *das Auseinanderhalten —, das Trennen der Wörter:* (स्ववंशचरितम्) छन्दोभिर्वृत्तसंजातैः समासैश्च सविस्तरैः । लघुभिर्मधुराभाषैर्ग्रथितं पदविग्रहैः ॥ Hariv. 11563. — Vgl. पादविग्रह und पदसंधि.

पदविच्छेद (पद + वि°) m. dass. VS. Prât. 1,156. Schol. zu 4,141.

पदविद् (पद + विद्) adj. *ortskundig* und dann überh. *vertraut mit Etwas* (gen.): तस्यैव (d. i. महिम्नः) स्यात्पदवित् Çat. Br. 14,7,2,28.

पदवी (पद + वी, vgl. RV. 1,48,6; nach Uģģval. zu Uṇâdis. auch पदवि) 1) m. *Anführer, Wegweiser, Vortreter:* पदवीः कवीनाम् RV. 3,5,1. 9,96,6. 18. इन्द्रो वामन्यः पदवीरदब्धः 7,36,2. 3,31,8. अमयुवः पदव्यो धियंधास्तस्थुः 1,72,2. अग्नेः पदवीर्भव ब्राह्मणस्याभिशस्त्या AV. 12,5,58. Vgl. पदवाय. — 2) f. nom. °वी *Weg, Pfad* AK. 2,1,15. 3,4,25,90. H. 983. Halâj. 2,105. शीघ्रं पदवीं चराधम् Draup. 6,19. यस्यार्जुनः पदवीम् — याति MBh. 5,653. Râga-Tar. 3,295. आ गवाक्षादलक्ताङ्कां पदवीं ततान Ragh. 7,7. जगृहुस्तस्य चित्तज्ञाः पदवीं हरिराक्षसाः 15,99. मा निधाः पदं पदव्यां सगरस्य संततेः 3,50. उत्सुका पदवीमस्य द्रष्टुम् Kathâs. 34,217. Amar. 71. पयसः so v. a. *Kanal* AK. 1,2,3,34. पवन° Megh. 8.

जलधरपद्वीमवाप्य धूमः PRAB. 12, 16. घन° KIR. 5, 24. साधुपदवीं सेवस्व BHARTR. 2 70. अनुयाहि साधुपदवीम् Spr. 1031. संसार तव निस्तारपदवी न दवीयसी BHARTR. 1, 68. मोक्ष° *der Weg zur Erlösung* DHÛRTAS. 85, 9. अर्थपदवीं गम् *den Weg des Nutzens gehen* so v. a. *seinen Vortheil wahrnehmen* BHÂG. P. 7,7,9. नासाभ्येति तिलप्रसूनपदवीम् *den Weg betreten* so v. a. *nachahmen, ähnlich sein* GÎT. 10, 14. नैवास्माकं नयनपदवीं श्रोत्रमार्गं गतो वा Spr. 401. शूद्रादीनां तु न (so ist zu lesen) चक्षुःश्रोत्रपदवीमुपयास्यति VÂRÂHA-P. in Verz. d. Oxf. H. 58, *b*, 4. स्मरणपदवीं (v. l. स्मृतिविषयतां) ते ऽपि गमिताः so v. a. *auch von denen ist nur die Erinnerung zurückgeblieben, auch die leben nur in der Erinnerung* d. i. *sind todt* BHARTR. 3, 49. हास्यपदवीं याति so v. a. *wird zum Gegenstand des Gelächters* PAÑKAT. 232, 5. सर्वगुणानुवादपदवीविद्योतनाचार्यक DHÛRTAS. 67, 2. यौवनपदवीमारूढः so v. a. *in's Jünglingsalter getreten* PAÑKAT. 87, 14. विवेकपदवीं प्राप्य so v. a. *nachgedacht habend* KATHÂS. 33, 81. वितर्कपदवीं नैवं समारोहति so v. a. *sich in Untersuchungen einlassen* PRAB. 116, 9. — *b*) *Stellung, Amt:* यापि ते पदवी दत्ता कृता रामेण सापि ते R. 3, 27, 14. निजां साचिव्यपदवीं समासादयिष्यामि PAÑKAT. 13, 4. अमात्यपदवीमाश्रित्य 26, 4. साचिव्यपदवीसमन्वित 58. 10. सिंहस्यामात्यपदवी प्रदत्ता 63. 22.

पद॒वी॑य (पद + वीय) n. *das Aufsuchen nach der Spur:* य॒ज्ञेन॑ वा॒चः प॑द॒वीय॑मायन्तामन्व॑विन्द॒न्नृषि॑षु॒ प्रवि॑ष्टाम् ṚV. 10, 71, 3.

पदवृत्ति (पद + वृ°) f. *der Hiatus zwischen zwei Wörtern im Satze* ṚV. PRÂT. 2, 9. 12. 4, 27. ÇÂÑKH. ÇR. 12, 13, 6. — Vgl. पञ्चाल°.

पदव्याख्यान (पद + व्या°) n. *Worterklärung* gaṇa ऋगयनादि zu P. 4, 3, 73.

पदशस् (von पद) adv. *Schritt vor Schritt, nach und nach, allmählich* R. GORR. 2, 87, 15.

पदश्रेणि (पद + श्रेणि) f. *eine Reihe von Fusstritten, Fussspuren:* मार्जार° KATHÂS. 33, 113.

पदष्ठीव॑ (2. पद् + अष्ठीवत्) n. *die Füsse und die Knie* P. 5, 4, 77. VOP. 6, 8. — Vgl. ऊर्वष्ठीव u. ऊरु.

पदसंहिता (पद + सं°) f. = पदपाठ Schol. zu VS. PRÂT. 2, 60. 4, 165.

पदसंघाट m. = पदसंघात m. P. 3, 2, 49, Vârtt. 3, Sch. पदसंघात *das Zusammenrücken der* (in der Saṁhitâ durch Refrainartige Wörter getrennten) *Wörter* Schol. zu VS. PRÂT. 4, 174.

पदसधातु (पद + स°) n. N. einer Singweise LÂṬJ. 7, 9, 10.

पदसंधि (पद + सं°) m. *die euphonische Verbindung der Wörter* R. GORR. 1, 3, 60.

पदसमूह (पद + स°) m. 1) *eine Reihe von Wörtern* oder *Versgliedern* Schol. zu GÎT. 1, 3. — 2) = पदपाठ VS. PRÂT. 4, 174.

पदस्तोभ (पद + स्तोभ) Titel eines Werkes Ind. St. 1, 470. अष्टेडः, चतुरिडः, द्विरिडः, षडिडः पदस्तोभः und पदस्तोभम् (!), प्राजापत्याश्चत्वारः पदस्तोभाः Namen von Sâman Ind. St. 3, 204, *b*. 216, *a*. 220, *b*. 241, *a*. 225, *b*.

पदस्थ (पद + स्थ) adj. 1) *auf den Füssen stehend* so v. a. *zu Fusse gehend:* पदातयः R. GORR. 2, 101, 36. — 2) *in Amt und Würden stehend* MBH. 5, 1899. R. 4, 18, 13. 6, 12, 7. अपदस्थ, पदे तिष्ठन् MBH. 1, 5793.

पदस्थान (पद + स्थान) n. *Fussspur* HARIV. 1213.

पदस्थित (पद + स्थित) adj. = पदस्थ 2. KATHÂS. 4, 119.

पदाङ्क (पद + अङ्क) m. *Fussspur;* °दूत *der Bote der Fussspur* (Kṛshṇa's) Titel eines Gedichts Z. d. d. m. G. 3, 300. vollständig abgedruckt in HAEB. Anth. 401—409.

पदाङ्गी (पद + अङ्ग) f. *eine best. Pflanze* (s. हंसपदी) RÂGAN. im ÇKDR.

पदाङ्गुष्ठ (पद + अङ्गुष्ठ) m. *die grosse Zehe* MBH. 5, 3704. — Vgl. पादाङ्गुष्ठ.

पदाजि॑ (2. पद् oder पद + आजि *gehend* von अज्) UṆÂDIS. 4, 131. P. 6, 3, 52 (vgl. Vârtt. 2). m. *Fussgänger, Fussknecht* AK. 2, 8, 2, 34. H. 498. — Vgl. पदाति.

पदात m. dass. H. ç. 106. HALÂJ. 2, 295. ÇABDAR. im ÇKD. पदातान् MBH. 6, 4711. पदाताभ्याम् HARIV 5914. ते साश्वरथपदाताः (Anfang des Çloka) R. 1, 55, 7 (56, 7 GORR.). इति पदातयोधाश्च (Anfang des Çloka) 2, 91, 58. An den beiden letzten Stellen verlangt das Versmaass die Form पादात, an den beiden ersten Stellen könnte eben so gut पादा° oder auch पदातीन्, पदातिभ्याम् stehen. Aller Wahrscheinlichkeit nach eine falsche Form.

पदाति॑ (2. पद् oder पद + अति *gehend* von अत्) UṆÂDIS. 4, 131. P. 6, 3, 52 (vgl. Vârtt. 2). 1) adj. *zu Fusse gehend, zu Fusse seiend;* m. *Fussgänger, Fussknecht* AK. 2, 8, 2, 34. H. 497. HALÂJ. 2, 295. स्वयं ह रथेन यातीः३ उपाध्यायं पदातिं गमयति P. 8, 1, 60, Sch. ततस्तं दक्षिणं तीरमन्वगच्छन्पदातयः MBH. 4, 142. 5, 2460. R. 2, 33, 5. 3, 36, 1. RAGH. 12, 84. 13, 66. पञ्चाशाद्भिर्हयैश्चैव षड्गैश्च पदातिभिः MBH. 3, 3031. HARIV. 5093. R. 1, 53, 4. SUÇR. 2, 70, 10. RAGH. 7, 34. RÂGA-TAR. 5, 424. Spr. 200, v. l. VET. in LA. 28, 18. MADHUS. in Ind. St. 1, 21, 7 v. u. °जन MBH. 3, 2544. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Ǵanameǵaja MBH. 1, 3746.

पदातिक (von पदाति) m. *Fussknecht* H. 497. HALÂJ. 2, 295. ÇABDAR. im ÇKDR. Am Ende eines adj. comp. (f. आ): पत्तिः पञ्चपदातिका AK. 2, 8, 2, 48. H. 748.

पदातिन् (wie eben) 1) adj. *mit Fussknechten versehen:* (सेनाम्) पदातिनीं नागवतीं रथिनीमश्ववन्दिनीम् MBH. 5, 5703. — 2) = पदाति adj. *zu Fusse gehend, zu Fusse seiend;* m. *Fussknecht:* पदातिनौ च यानार्हौ R. 2, 40, 40. बीभत्सुं प्रत्यपश्यन्त पदातिनमवस्थितम् MBH. 14, 2224. 7, 7598. R. 6, 69, 48. निवर्त्ते च पदातिनाम् MBH. 4, 2360. कृपाश्चैव पदातिनश्च DRAUP. 2, 12.

पदातीय m. = पदाति *Fussknecht:* सादी सादिनमासाद्य पदातीयः पदातिनम् MBH. 7, 7598.

पदात्यध्यक्ष (पदाति + अध्यक्ष) m. *der Oberbefehlshaber über das Fussvolk* Schol. zu R. bei GORR. VII, S. 341.

पदादि (पद + आदि) m. 1) *der Anfang eines Versgliedes* ṚV. PRÂT. 6, 7. LÂṬJ. 6, 10, 22. 12, 10. 7, 7, 23. — 2) *der Anfang eines Wortes, Anlaut* VS. PRÂT. 1, 167. 3, 2. TAITT. PRÂT. 2, 4. Schol. zu VS. PRÂT. 1, 90.

पदाद्यविद् HÂR. 216 zur Erkl. von छात्त्रगण्ड *ein schlechter Schüler.* Lässt sich in पदादि + अविद् *der die Anfänge der Versglieder nicht kennt* oder in पदाद्य + विद् *der bloss die Anfänge der Versglieder* oder *Wörter kennt* zerlegen.

पदाध्ययन (पद + अ°) n. *das Studium des* Veda *nach dem* Padapâṭha AV. PRÂT. 4, 107. Ind. St. 4, 280. fg.

पदानुग (पद + अनुग) 1) adj. *Jmd* (gen.) *auf dem Fusse folgend;* m.

Begleiter: ममाप्येवं मदङ्गनः ममुवैनि पदानुगम् Mârk. P. 63, 22. राधेयस्य पदानुगाः MBh. 4, 1945. पाण्डवान्सपदानुगान् 2, 45. पाण्डुसुतान् — सबलान्सपदानुगान् 6, 2576. R. Gorr. 1, 33, 12. 5, 77, 18. — 2) adj. *entsprechend, angenehm für:* तस्मिन्नुपरते शब्दे दिव्ये श्रोत्रपदानुगे R. Gorr. 2, 100, 25.

पदानुराग (पद् + अनु°) m. *Diener; Armee* Wils.

पदानुशासन (पद् + अनु°) n. *die Lehre von den Wörtern, Grammatik:* पाणिनि° Med. Anh. 5.

पदानुषङ्ग (पद् + अनु°) m. Pada-*Anhängsel* Çâṅkh. Ç. 18, 19, 10. 17, 14, 3. Kaush. Âr. 2, 16. — Vgl. पदनुषङ्ग.

पदानुस्वार (पद् + अनु°) adj. Bez. bestimmter Sâman (?): स्वाराणि क्षायिकारस्वारपदानुस्वाराणि Lâṭj. 6, 9, 6. Schol.: स्वरो येषां निधनं तानि स्वाराणि। तानि द्विविधानि क्षायिकारस्वाराणि पदानुस्वाराणि च। यथा वामदेव्यं क्षायिकारस्वारम् श्रैशनं पदानुस्वारम्.

1. पदान्त (पद् + अन्त) m. 1) *der Schluss eines Versgliedes* Lâṭj. 6, 11, 6. 10, 29. 7, 1, 13. 7, 27. — 2) *das Ende eines Wortes, Auslaut* VS. Prât. 1, 94. 3, 2. 4, 104. 124. P. 6, 1, 76. 8, 4, 35. 37. 42.

2. पदान्त (wie eben) adj. *das Wort* पद् *am Ende habend, auf das Wort* पद् *ausgehend* P. 7, 3, 9.

पदान्तर (पद् + अन्तर) n. *ein Zwischenraum von einem Schritte:* °रे स्थित्वा *nach einem Schritte wieder stehen bleibend* Çâk. 12, 6. 12. 41, 8. °रे स्खलितं निवृत्य 45, 2. अपदान्तर *keinen Schritt entfernt, dicht anstossend* Halâj. 4, 8. AK. 3, 2, 17, v. l. für अपदान्तर. अपदान्तरम् adv. *ohne Zwischenraum, dicht:* अपदान्तरं च परितः ज्ञितिनिलितामपतन्द्रुतश्रमितक्षेतवः Gold. u. अपदान्तर. *unmittelbar darauf, ohne Pause:* इदं वाक्यमपदान्तरमब्रवीत् MBh. 2, 1766. 3, 1414. 7, 710. — Vgl. पादान्तर.

पदान्तप्रुह्वाग्रृह्वीय (von 1. प° + प्रुह्व - अग्रृह्व) n. N. eines Sâman Ind. St. 3, 222, *a*.

पदान्तीय (von 1. पदान्त) adj. *im Auslaut stehend, auslautend* ṚV. Prât. 6, 7. VS. Prât. 1, 85. 3, 88. Schol. zu 4, 116.

पदान्त्य adj. dass. AV. Prât. 1, 3.

पदायता (2. पद् oder पद् + आ°) f. *Schuh* H. ç. 134, wo पदायते mit dem vorhergehenden Worte zu verbinden ist. — Vgl. पनद्धा.

पदार m. 1) = पादधूलि *Staub der Füsse.* — 2) = पादालिन्द *Boot* H. an. 3, 573. fg. Med. r. 181.

पदार्थ (पद् + अर्थ) m. 1) *die einem Worte entsprechende Sache, Ding, Gegenstand* Trik. 3, 2, 21. जात्याकृतिव्यक्तयस्तु पदार्थः Njâja-S. 2, 131. Kâp. 1, 24. Varâh. Bṛh. S. 2. Bhaṭṭotpala zu 15, 1. Râǵa-Tar. 3, 218. Bhâg. P. 3, 11, 2. 5, 20, 35. Mârk. P. 44, 8. Prab. 27, 7. Kulârṇavat. in Verz. d. Oxf. H. 91, *b*, 18. Kull. zu M. 5, 42. 6, 14. Schol. zu Kâtj. Çr. 83, 14. 15. 87, 21. 24. 88, 3—5. 10—13. 18. 20. 89, 7. fgg. 90, 1. 2. 17—24. 131, 3. 91, 2. 7. 214, 20. 21. 354, 11. Schol. zu Kap. 1, 77. Schol. zu Bhartṛ. 3, 65. — 2) *Kategorie* Tarkas. 1, 59. न वयं षट्पदार्थवादिनो वैशेषिकादिवत् Kap. 1, 25. Colebr. Misc. I, 264. 272. Müller in Z. d. d. m. G. VI, 4. 10. 32. fg. सप्त Bhâshâp. 1. षष्ट Tattvas. 45. Die Naijâjika nehmen 16 पदार्थ an Madhus. in Ind. St. 1, 18; vgl. Njâja-S. 1, 1. Müller in Z. d. d. m. G. VI, 4 findet den von Weber gebrauchten Ausdruck *Kategorie* hier unpassend und setzt statt dessen *Ding*, das aber auch nicht genügt. Die Scholien zu Kap. 1, 25 stellen die 16 पदार्थ der Naijâjika den 6 पदार्थ der Vaiçeshika an die Seite und Ballantyne setzt beide Male dafür *categories*. Colebrooke (Misc. Ess. I, 264. fg. 272) giebt पदार्थ der Vaiçeshika durch *predicaments, objects of proof, categories*, पदार्थ der Naijâjika durch *heads* und *topics* wieder. Wir könnten dafür etwa *Gegenstand der Betrachtung, Vorwurf* sagen; diese Bed. hat das Wort auch in der folgenden Stelle: एवं वैष्णवं नारदादिभिः कृतं पञ्चरात्रम्। तत्र वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाश्चत्वारः पदार्था निरूपिताः। Madhus. in Ind. St. 1, 23. — 3) *Wortbedeutung:* अन्यतमो मुकुन्दात्को नाम लोके भगवत्पदार्थः Bhâg. P. 1, 18, 21. पदार्थानवज्ञानाद्वाक्यार्थो नावगम्यते Prab. 114, 14. Schol. zu VS. Prât. 4, 179. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 55. Madhus. in Ind. St. 1, 20, 6. Kull. zu M. 7, 211. Davon nom. abstr. °त्व n. Madhjam. 136.

पदार्थकौमुदी (प° + कौ°) f. Titel eines Commentars zum Amarakosha Colebr. Misc. Ess. II, 56.

पदार्थदीपिका (प° + दी°) Titel einer Einleitung zum Studium der Logik von Koṇḍabhaṭṭa Colebr. Misc. Ess. I, 263.

पदार्थधर्मसंग्रह (प° - ध° + सं°) m. Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 209, *a*, 5.

पदार्थबोध (प° + बोध) m. Titel eines Werkes über die Njâja-Philosophie Verz. d. B. H. No. 690.

पदार्थमालादीपिका (प° - मा° + दी°) f. desgl. ebend. No. 692.

पदार्थविवेक (प° + वि°) m. Titel eines Werkes über die *Kategorien der* Vaiçeshika Journ. of the Am. Or. S. 6, 534.

पदालिक Med. r. 272 bei der Erklärung von धुन्धुमार; H. an. 4, 261 liest st. dessen पादालिक.

पदावली (पद् + आव°) f. 1) *eine Reihe von Versgliedern* oder *Worten:* मधुरकोमलकान्तपदावलीं शृणु तदा जयदेवसरस्वतीम् Gît. 1, 3. — 2) Titel einer Grammatik Colebr. Misc. Ess. II, 48.

पदावृत्ति (पद् + आ°) f. *Wiederholung eines Wortes* VS. Prât. 4, 19.

पदास 2. पद् oder पद् + 3. आस), वसिष्ठस्य °सम् N. eines Sâman Ind. St. 3, 233, *b*.

पदासन (2. पद् oder पद् + आ°) n. *Fussbank* H. 718.

पदि m. nach Nir. 5, 18 so v. a. गन्तु (wohl *laufendes Thier* überh.), nach Durga *Vogel*; viell. *ein best. Thier:* नुत्तीजंगेव पदिमुत्सिनाति ṚV. 1, 125, 2.

पदिक 1) adj. subst. proparox. (wird von 2. पद् abgeleitet), f. ई *zu Fusse gehend, Fussgänger, Fussknecht* gaṇa पर्पादि zu P. 4, 4, 10. Vârtt. zu P. 6, 3, 53. AK. 2, 8, 2, 35. H. 498. — 2) adj. *einen* Pada (s. पद् 4.) *lang* Schol. zu Kâtj. Çr. 361, 17. — 3) adj. *nur ein Fach* (s. पद् 7.) *einnehmend* Varâh. Bṛh. S. 52, 49. 55. fgg. — 4) n. *Fussspitze* Çabdak. bei Wils. — Vgl. औत्तरपदिक, पौर्वपदिक; den Formen त्रिपदिका und द्विपदिका würde ein masc. neutr. त्रिपदिक, द्विपदिक entsprechen.

पदिबद्ध (पदि, loc. von 2. पद्, + बद्ध) adj. *am Fuss gefesselt* TS. 6, 1, 7, 5.

पदेक (!) m. *Habicht* Vjutp. 118.

पदोपहत (पद् + उप°) P. 6, 3, 52 und Vârtt. 1.

पद्ग (2. पद् + 1. ग) adj. subst. *zu Fusse gehend, Fussgänger, Fuss-*

knecht AK. 2,8,2,35. H. 497. Halâj. 2,295. — Vgl. पदग.

पद्घोष (2. पद् + घोष) m. *das Geräusch der Fusstritte* P. 6,3,56. यैरिन्द्रः प्रक्रीडते पद्घोषैश्छायया सह AV. 5,21,8.

पद्धति (2. पद् + हति) f. P. 6,3,54. gaṇa भिन्नादि zu P. 4,2,38. °ती gaṇa बह्वादि zu P. 4,1,45. Vop. 4,27. zu belegen nur die Form auf इ. 1) *Weg, Pfad* AK. 2,1,16. Trik. 3,3,164. fg. H. 983. an. 3,279. Med. t. 130. Halâj. 2,105. Ragh. 6,55. स्वर्ग° 11,87. पयः प्रचुर्दर्शयितार ईश्वरा मलीमसामाददते न पद्धतिम् 3,46. कविप्रथम° 15,33. इन्द्रिय° Hariv. 14930. पूर्वभूपाल° Râǵa-Tar. 1,353. 4,30. 77. कर्मकाण्डव्यादिष्टपद्धतिः — यज्ञविद्या Prab. 107,5. हल° *der Weg des Pfluges* zur Erkl. von सीता *Furche* H. 891. *Weg* so v. a. *Linie, Reihe* Trik. H. an. Med. Halâj. 2,374. भ्रूर्ध्वे रोमपद्धतिः H. 579. — 2) Bez. einer Klasse von Schriften, *Wegweiser, Leitfaden, Texterklärung* H. 257. Vjutp. 43. कात्यायनस्य सूत्रस्य पद्धतिः Verz. d. B. H. No. 230. des Nârâjaṇa Ind. St. 1, 58. P. des Keçava astrol. Z. d. d. m. G. II, 340 (No. 178, *b*). Vgl. दशकर्म°, दान°, शार्ङ्गधर°. — 3) *Beiname* oder viell. genauer *das charakteristische, die Kaste, Beschäftigung u. s. w. andeutende Wort in einem zusammengesetzten Personennamen;* so heisst es u. गुप्त im ÇKDr.: वैश्यशूद्राणां पद्धतिविशेषे पुमान् (d. i. गुप्त)। यथा। गुप्तदासात्मकं नाम प्रशस्तं वैश्यशूद्रयोः। इत्युद्वाहतत्त्वम्; u. गुह ebend.: कायस्थानां पद्धतिविशेषः; vgl. u. गिरि 1,*g*. — Vgl. पद्°, पाद°, सोपान°.

पद्धतिचिन्तामणि (प° + चि°) m. Titel eines astr. Werkes Ind. St. 2,246.

पद्धतिभूषण (प° + भू°) n. desgl. Ind. St. 2,252.

पद्धिम (2. पद् + हिम) n. *Kälte an den Füssen* P. 6,3,54.

पद्म Uṇâdis. 1,139. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Trik. 3,5,11. 1) m. n. *Wasserrose, Nelumbium speciosum,* aber nicht die Pflanze selbst, sondern nur *die einzelne Blume* (die sich gegen Abend schliesst), AK. 1,2,3,38. Trik. 1,2,36. 3,3,299. H. 1160. an. 2,328. Med. m. 18. Halâj. 3,58. 5,72. Siddh. K. 251,*a*,4. बभौ वर्षाम्बुविक्लिन्नं पद्ममागलितं यथा MBh. 1,5412. 12,6779. fg. भगवन्नाभ्यां पद्मः समुत्थितः 3,15820. 13, 4555. पद्मबोधनमुद्यन्तं पश्य सूर्यम् R. 2,89,2 (97,2 Gorr.). Spr. 835. 928. त्वं पद्म इव वातेन संनतः प्रियदर्शना R. Gorr. 2,8,40. भ्रुवोर्मध्ये सहस्रः पिप्लुरुत्तमः। पद्मसंकाशः N. 17,5. Suçr. 1,41,9. 103,12. 223,14. Ragh. 3,17. पद्मातपत्र 4,5. °रेणु Çâk. 171. Varâh. Bṛh. S. 19,5. 45,87. 59,9. Kathâs. 32,56. 40,103. Râǵa-Tar. 3,110. Sâh. D. 21,5. °लोचना Indr. 2,31. °निभेक्षण N. 12,21. लोहितपद्मनेत्र MBh. 5,1815. मुख° gaṇa व्याघ्रादि zu P. 2,1,56, Sch. फुल्लपद्माननश्री Vid. 285. चरणौ °ताम्रौ Çâk. 69. भवत्पादपद्मरजःपवित्रीकृततनु Pańkat. 191,14. सललितनर्तितवामपादपद्मा Sâh. D. 56,8. Spr. 691. सपद्मां पद्मिनीमिव MBh. 6,4013. R. 5,18,6 (lies सपद्मामिव). 4,44,86. 87. Hariv. 13147. Ragh. 13,51. Kathâs. 21,10. सपद्मया — श्रिया R. Gorr. 2,13,8. अपद्मेव (so v. a. *ohne Schmuck*) 3,40,19. Mṛkkh. 82,20. भ्रष्टपद्मामिव श्रियम् R. 6,10,19. Vgl. नील°. — 2) *die Form —, die Figur einer Wasserrose:* पद्मस्वस्तिकसंस्थितैः (गजमेघैः) R. 5,10,4. Mârk. P. 50,92; vgl. Megh. 78. Der Oberkörper des Menschen wird von den Tântrika in 6 Padma oder Kakra eingetheilt; s. u. चक्र 4. — 3) Bez. *bestimmter Male auf dem menschlichen Körper:* दशपद्मवान् (रामः) R. 5,32,11. *rothe Flecken auf der Haut des Elephanten,* m. n. Trik. 3,3,299. Med. n. H. 1229. H. an. Halâj. 2,64. Vgl. पद्मक, पद्मिन्. — 4) Bez. *eines bestimmten Theils einer Säule:* स्तम्भं विभज्य नवधा वहनं भागो घटो ऽस्य भागो ऽन्यः। पद्मं तथोत्तरोष्ठं कुर्याद्भागेन भागेन॥ Varâh. Bṛh. S. 52,29. — 5) m. Bez. *einer best. Tempelform* Varâh. Bṛh. S. 55,17. पद्मः पद्माकृतिः 23. — 6) *ein in der Form einer Wasserrose aufgestelltes Heer,* m. n. Trik. 3,3,299. Med. m. H. an. यतश्च भयमाशङ्केत्ततो विस्तारयेद्बलम्। पद्मेन चैव व्यूहेन निविशेत सदा स्वयम्॥ M. 7,188. पश्चार्धे तस्य पद्मस्य गर्भव्यूहः सुदुर्भिदः। सूचीपद्मस्य गर्भस्थो गूढो व्यूहः कृतः पुनः॥ MBh. 7,3110. — 7) Bez. *einer bestimmten Stellung des Körpers bei religiösen Vertiefungen* (vgl. पद्मासन): करचरणादिसंस्थानविशेषलक्षणानि पद्मस्वस्तिकादीनि आसनानि Vedântas. (Allah.) No. 130. — 8) m. Bez. *einer best. Art des coitus:* हस्ताभ्यां च समालिङ्ग्य नारीं पद्मासनोपरि। रमेद्गाढं समाकृष्य बन्धो ऽयं पद्मसंज्ञकः॥ Ratimańgarî im ÇKDr. — 9) *eine der Schätze des* Kuvera, m. AK. 1,1,1,67. Verz. d. Oxf. H. 184,*a*,5 v. u. H. 193. H. an. m. n. Trik. 1,1,79. 3,3,299. Med. निधिप्रवरमुख्यौ च शङ्खपद्मौ धनेश्वरौ। सर्वान्निधीन्प्रगृह्याथ उपास्तां वै धनेश्वरम्॥ MBh. 2,418. युक्तश्च शङ्खपद्माभ्यां निधीनामधिपः प्रभुः Hariv. 2467. Râǵa-Tar. 1, 30 (zugleich N. pr. eines Nâga). अथ तस्य स्वप्ने पद्मनिधिः क्षपणकरूपी संदर्शनं गत्वा प्रोवाच Pańkat. 235,10. 11. शङ्खपद्मौ निधी चित्रे (Aufrecht vermuthet चित्रौ) दृष्ट्वा दुःखैर्विमुच्यत इति पुराणम् Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 139. Was soll aber sein पद्मः स्यान्निधिशङ्खयोः, da पद्म doch nicht = शङ्ख ist? m. *einer der 8 Schätze, die zur Zauberkunst* Padminî *in Beziehung stehen,* Mârk. P. 68,5. 8. — 10) *eine best. grosse Zahl,* m. n. Trik. 3,3,299. Med. m. H. an. *1000 Billionen* R. 6,4,58. अयुतं प्रयुतं चैव पद्मं खर्वमथार्बुदम्। शङ्खं चैव महापद्मम् u. s. w. MBh. 2,2143. कोटीसहस्रायुतपद्मसंख्याः Suçr. 2,534,8. MBh. 1,3121. 3,10514. 7,2089. 13, 5212. 5216. 5222. R. 6,2,20. Mârk. P. 47,3. Vgl. Schiefner im Bull. de l'Acad. Imp. des sc. V, 300. — 11) N. *einer best. Constellation* (= कमल) Varâh. Bṛh. 12,14; vgl. Bhaṭṭotpala zu Laghuǵ. 10,5. — 12) N. einer kalten Hölle bei den Buddhisten Burn. Intr. 201. — 13) m. *eine best. Pflanze* Halâj. 5,26. m. n. = पद्मकाष्ठ *eine best. wohlriechende Pflanze* Dhar. im ÇKDr. *die Wurzel von Nelumbium speciosum* Râǵan. im ÇKDr. *eine Art Bdellion,* s. u. गुग्गुलु. *einen best. wohlriechenden Stoff* bezeichnet das Wort in der folg. Stelle: तुङ्गपद्मविमिश्रेण चन्दनेन MBh. 1,4954; vgl. पद्मक neben तुङ्ग 12,9346. — 14) m. n. *Blei* Râǵan. im ÇKDr. — 15) m. *Elephant* Colebr. und Lois. zu AK. 2,8,2,3; vgl. पद्मिन् und weiter unten unter 23. — 16) m. *eine Schlangenart* Suçr. 2,265,8. — 17) m. N. pr. eines Nâga (*Schlangendämons*) Trik. 1,2,6. H. an. Med. MBh. 2,360. 12,13803. R. 5,78,9. Râǵa-Tar. 1,30 (hier zugleich *einer der Schätze des* Kuvera). द्वौ च पद्मौ MBh. 1,1555. 5,3629. N. pr. eines Nâgarâǵa Vjutp. 84. — 18) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2558. — 19) m. N. pr. des 9ten Kakravartin in Bhârata (bei den Ǵaina) H. 693. — 20) m. N. pr. eines der 9 weissen Bala (bei den Ǵaina) H. 698. — 21) m. Bein. Râma's, des Sohnes des Daçaratha von der Kauçaljâ, Dhar. im ÇKDr. Çatr. 9, 94. — 22) N. pr. eines Fürsten MBh. 2,332. von Kâçmîra Râǵa-Tar. 4,678. gründet Padmapura und errichtet einen Padmasvâmin 694. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7,1508. eines Brahmanen Lalit. 226.

— 23) N. pr. eines mythischen Elephanten R. Gorr. 1,6,26; vgl. महापद्म. — 24) N. pr. eines Affen R. 6,3,19. — 25) m. N. pr. eines Berges Varâh. Bṛh. S. 14,5. — 26) f. पद्मा a) *die Lotusfarbige* (vgl. MBh. 13,509), Bein. der Çrî, der Göttin des Glückes und Gemahlin Vishṇu's, AK. 1,1,1,22. H. 220. Med. Halâj. 1,31. M. 7,11. MBh. 2,2294. 4,186. 12,8353. 13,507. 14,1489. R. 1,45,43. 2,70,12. 79,15. R. Gorr. 2,86,19. Ragh. 4,5. Vgl. पद्मश्री. — b) N. zweier Pflanzen: *Clerodendrum Siphonanthus R. Br.* AK. 2,4,3,8. Med. Ratnam. 37. Çabdar. im ÇKDr. Suçr. 1,377,15. 2,439,5. *Hibiscus mutabilis Lin.* AK. 2,4,5,11. Med. — c) *Gewürznelken* ÇKDr. nach AK. 2,6,3,27, wo es heisst, dass die Synonyme von श्री Namen der *Gewürznelken* seien. — d) *die Blüthe von Carthamus tinctorius Lin.* Ratnam. im ÇKDr. — e) N. pr. der Mutter des Munisuvrata, des 20ten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî, H. 40. — f) N. pr. eines weiblichen Schlangendämons Med. (wo °पन्नगीषु zu lesen ist), = मनसा ÇKDr. Wils.; vgl. पद्मप्रिया. — g) N. pr. einer Tochter des Königs Bṛhadratha und Gemahlin Kalki's Kalki-P. 10 im ÇKDr. — 27) adj. *lotusfarbig:* त्रयोऽस्यै वर्णाः शुक्लः पद्मः सुवर्ण इति Shaḍv. Br. 4,7.

पद्मक (von पद्म) 1) m. *ein in der Form einer Wasserrose aufgestelltes Heer* MBh. 7,2674. — 2) *rothe Flecken auf der Haut eines Elephanten,* n. AK. 2,8,2,7. Med. k. 112. m. H. an. 3,59. पद्मप्रकृतिरक्तत्वात्पद्मकम् । तादृशे हि हस्तिनो देहे रक्तबिन्दवः स्युः Kshîrasv. bei Aufr. Halâj. Ind. u. पद्म. — 3) n. Bez. *einer best. Stellung des Körpers beim Sitzen:* आसनं पद्मकं बद्धा Ind. St. 2,47, N. 2. Bṛhannâradîja-P. in Verz. d. Oxf. H. 11,a, N. 1. — 4) *ein best. Baum* und *das zu verschiedenen Zwecken angewandte Holz desselben:* पद्मकामलकप्लक्षकदम्बोडुम्बरावृत (वन) MBh. 3,2404. R. 4,44,16. 5,54,3. काश्मर्याञ्जनपद्मकशाखाः sind tauglich zu Bettstellen Varâh. Bṛh. S. 78,2. 12. कालीयकमृणालैश्च वालकोशीरपद्मकैः । चितां तां विधिवच्चक्रुः R. Gorr. 2,83,30. चन्दनागुरुनिर्यासान्सरलं पद्मकं तथा । देवदारूणि चाहृत्य क्षेपयन्ति तथापरे ॥ R. Schl. 2,76,16. अलक्तं पद्मकं तुङ्गं गन्धांश्चोच्चावचांस्तथा MBh. 12,9346; vgl. तुङ्गपद्मविमिश्रेण चन्दनेन 1,4954. — Suçr. 1,140,9. 16. 141,18. 2,39,20. 297,17. 346,15. 18. 439,4. पद्मक = पद्मकाष्ठ, m. H. an. n. Med. = कुष्ठ *Costus speciosus* oder *arabicus* Râǵan. im ÇKDr. (Wilson fasst कुष्ठ hier fälschlich in der Bed. von *Aussatz* auf). — 5) m. N. pr. verschiedener Männer Râǵa-Tar. 7,1669. 8,549 (wo wohl स प° zu trennen ist). Avadânakalpalatâ 22.

1. पद्मकर (प° + 1. कर *Hand*) m. *eine Lotusähnliche Hand* Bhâg. P. 7,9,26.

2. पद्मकर (wie eben) adj. f. आ *eine Wasserrose in der Hand haltend:* सरस्वती Prab. 86,3. f. subst. Bein. der Çrî Bhâg. P. 4,20,27. 8,8,14. Nach Wils. ist das m. N. *der Sonne* (vgl. पद्मपाणि).

पद्मकर्णिक *die Samenkapsel* (कर्णिका) *der Wasserrose* so v. a. *das Innere eines in der Form einer Wasserrose aufgestellten Heeres:* पद्मकर्णिकमध्यस्थ MBh. 7,2674. Wohl nur fehlerhaft für °कर्णिका.

पद्मकाष्ठ (प° + का°) n. *eine best. Heilpflanze* Bhâvapr. im ÇKDr., = पद्मक H. an. 3,59. Med. k. 112. = केदारज, पद्मवृन्त, पाटलापुष्पसंनिभ, पीत, पीतक, पीतल, मालय, शीतल, शुभ, हिम Râǵan. im ÇKDr.

पद्मकिन् (von पद्मक) m. *die indische Birke* (s. भूर्ज) Çabdam. im ÇKDr.

पद्मकीट (प° + की°) m. *ein best. giftiges Insect* Suçr. 2,288,2.

पद्मकूट (प° + कूट) n. *die Lotuskuppe*, N. des Palastes der Subhîmâ, Hariv. 8983.

पद्मकेतन (प° + के°) m. N. pr. eines Sohnes des Garuḍa (*eine Wasserrose als Erkennungszeichen habend*) MBh. 5,3596.

पद्मकेतु (प° + केतु) m. N. eines Ketu (s. केतु 7.) Varâh. Bṛh. S. 11,49.

पद्मकेशर (प° + के°) m. n. *die Staubfäden der Wasserrose* Râǵan. im ÇKDr. Suçr. 1,141,10.

पद्मकोश, °कोष (प° + को°) m. 1) *der Blumenkelch der Wasserrose* R. 2,60,18. 3,52,34. Bhâg. P. 3,8,14. 10,8. 15,44. 9,1,9. 20,24. Ind. St. 2,7, N. 2. — 2) *eine best. Stellung der Finger, die an einen Blumenkelch der Wasserrose erinnert*, Verz. d. Oxf. H. 86,a,26. 202,a,4.

पद्मक्षेत्र (प° + क्षे°) n. N. eines der vier besonders heiligen Gebiete in Orissa LIA. I, 187, N.

पद्मखण्ड (प° + ख°) n. *eine Menge von Wasserrosen* Kâç. zu P. 4,2,51. Mârk. 85,1. — Vgl. पद्मषण्ड und पद्मिनीखण्ड.

पद्मगन्ध und °गन्धि (प° + ग°) n. *den Geruch einer Wasserrose habend* Vop. 6,87. °गन्धा (स्त्री) Ratim. im ÇKDr. u. पद्मिनी. °गन्धि शिवं वारि R. Gorr. 3,76,12.

पद्मगर्भ (प° + ग°) *aus einer Wasserrose hervorgegangen;* m. 1) Bein. Brahman's Çabdar. im ÇKDr. Eingang zum ṚV. Prât. — 2) Bein. Vishṇu's H. ç. 72. Hariv. 14119. — 3) Bein. Çiva's Çiv. — 4) *die Sonne* Wils. — 5) N. pr. eines Mannes Lalit. 167. eines Bodhisattva Vjutp. 21. Daçabhûmîçvara 2. — 6) N. pr. eines in einen Schwan verwandelten Brahmanen Hariv. Langl. I, 103.

पद्मगृहा (प° + गृह) adj. f. *in einer Wasserrose wohnend*, Bein. der Lakshmî MBh. 1,2615.

पद्मचारिणी (प° + चा°) f. *Hibiscus mutabilis Lin.* AK. 2,4,5,11. Bhaṭṭotpala zu Varâh. Bṛh. S. 47,39. — चारिणी bedeutet hier wohl so v. a. *nahe kommend, ähnlich;* vgl. पद्माट.

पद्मज (प° + ज) m. *der aus einer Wasserrose Entstandene*, Bein. Brahman's Bhâg. P. 3,16,24.

पद्मतन्तु (प° + त°) m. *eine Faser am Stängel der Wasserrose* Râǵan. im ÇKDr.

पद्मदर्शन (प° + द°) 1) adj. *einer Wasserrose ähnlich.* — 2) m. a) *Benzoëharz* (श्रीवास) Çabdak. im ÇKDr. — b) N. pr. eines Mannes Kathâs. 40,74.

पद्मनाभ (प° + नाभ = नाभि) Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,125. Vop. 6,23. *aus dessen Nabel eine Wasserrose aufsteigt;* m. 1) Bein. Vishṇu's AK. 1,1,1,15. H. 215. Halâj. 1,21. MBh. 1,1218. 2506. 3,7043. 6,2946. 12,7680. 7688. 13,5382. Hariv. 10383. R. 1,45,43. 6,102,16. — 2) als Bein. Vishṇu's N. *des 11ten Monats* (vom Mârgaçîrsha gerechnet) Varâh. Bṛh. S. 105,15. — 3) N. pr. eines Nâga (= पद्म) MBh. 12,13803. 13888. — 4) N. pr. eines der 100 Söhne des Dhṛtarâshṭra MBh. 1,2731. — 5) N. pr. des 1sten Arhant's der zukünftigen Utsarpiṇî H. 53. — 6) N. pr. verschiedener anderer Männer Colebr. Misc. Ess. II, 422. 470. Verz. d. B. H. No. 680. 830. Verz. d. Oxf. H. 110,a, 1 v. u. 148,

a (No. 318). Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,543,20. — 7) Bez. *eines über Waffen gesprochenen Zauberspruchs* R. Gorr. 1,31,7.

पद्मनाभदत्त (प°+द°) m. N. pr. eines Grammatikers und Lexicographen Colebr. Misc. Ess. II,47. Verz. d. Oxf. H. No. 401. 435. Vater des Vigńâneçvara Verz. d. B. H. No. 1013.

पद्मनाभबीज n. *die Algebra* (बीज) *des* Padmanâbha Colebr. Misc. Ess. II,422. Verz. d. B. H. No. 830.

पद्मनाभि m. = पद्मनाभ als Bein. Vishṇu's Dvirûpak. im ÇKDr.

पद्मनाल s. u. नाल 2. und vgl. H. 1165.

पद्मनेत्र (प°+ने°) m. N. pr. eines künftigen Buddha Vjutp. 3. 22.

पद्मपत्त्र (प°+प°) n. 1) *ein Blumenblatt einer Wasserrose* MBh. 4, 386. Hariv. 5188. Suçr. 1, 170, 19. 269, 18. — 2) *Costus speciosus* (adj. comp. in dieser Bed.) AK. 2,4,5,11. Suçr. 2,39,12; vgl. पद्मवर्णक.

पद्मपर्ण (प°+प°) n. = पद्मपत्त्र 2. Schol. zu AK.

पद्मपाणि (प°+पा°) *eine Wasserrose in der Hand haltend;* m. 1) Bein. Brahman's Çabdar. im ÇKDr. — 2) Bein. Vishṇu's Verz. d. Oxf. H. No. 420. — 3) *die Sonne* Trik. 1,1,99. H. 96, Sch. — 4) N. pr. eines bestimmten Buddha Trik. 1, 1, 16. Bein. des Bodhisattva Avalokiteçvara Burn. Intr. 117; vgl. übrigens Köppen II,23. 27. 62. 127. 384.

पद्मपादाचार्य (प°-पाद्+आ°) m. N. pr. eines Lehrers Burnouf in Bhâg. P. I, lxxix.

पद्मपुर (प°+पु°) n. N. pr. einer von Padma gegründeten *Stadt* Râǵa-Tar. 4,694. 5,329. 7,338. 768. 8,1389. 1420. 1424.

पद्मपुराण (प°+पु°) n. Titel eines Purâṇa, in dem die Periode, da die Welt eine *Wasserrose* war, beschrieben wird, Wilson in VP. XVIII. Verz. d. B. H. No. 453. fgg. Verz. d. Oxf. H. 95, *a.* — Vgl. u. पाद्म.

पद्मपुष्प (प°+पु°) m. 1) *Pterospermum acerifolium Willd.* (s. कर्णिकार). — 2) *ein best. kleiner Vogel* (पिकाङ्ग) Çabdak. im ÇKDr.

पद्मप्रभ (प°+प्रभा) m. N. pr. eines zukünftigen Buddha Lot. de la b. l. 42. fgg. eines göttlichen Wesens Lalit. 267. des 6ten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî (bei den Ǵaina) H. 26. 49.

पद्मप्रिया (प°+प्रि°) f. Bein. der Göttin Manasâ, Gemahlin des Ǵaratkâru, Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पद्मा.

पद्मबन्ध (प°+ब°) m. Bez. *einer künstlichen Schreibweise von Versen, bei der man die einzelnen Silben auf die 8 Blumenblätter einer eine Wasserrose darstellenden Figur vertheilt und diejenige Silbe, die vor jedem Silbencomplex zu wiederholen ist, in die Samenkapsel stellt,* Schol. zu Sâh. D. 645. Eine solche Figur findet man in Haeb. Anth. S. 292 abgebildet; sie wird ebend. S. 291 पद्मजाति genannt.

पद्मबन्धु (प°+ब°) m. *der Freund der Wasserrose:* 1) *die Sonne* H. 96, Sch. Çabdar. im ÇKDr. — 2) *Biene* Çabdak. im ÇKDr.

पद्मबीज (प°+बी°) n. *der Same der Wasserrose* Hâr. 218. Râǵan. im ÇKDr.

पद्मबीजाभ (प°+आभा) n. *der Same von Euryala ferox Salisb.* (s. मखान्न) Râǵan. im ÇKDr.

पद्मभव (प°+भ°) adj. *aus einer Wasserrose entstanden,* Beiw. und Bein. Brahman's Hariv. 7637. Bhâg. P. 8,21,3.

पद्मभास (प°+भास) m. Bein. Vishṇu's Hariv. 14119. — Vgl. पद्महास.

पद्मभू (प°+भू) m. Bein. Brahman's H. 213. Halâj. 1,6.

पद्ममय (von पद्म) adj. f. ई *aus Wasserrosen gebildet, — bestehend:* माला Hariv. 9435. पात्र Bhâg. P. 4,18,17.

पद्ममालिन् (von पद्म + माला) 1) adj. *mit einem Wasserrosenkranze geschmückt.* — 2) m. N. pr. eines Rakshas R. 6,7,33. — 3) f. °नी Bein. der Çrî MBh. 12,8353.

पद्ममिहिर (प°+मि°) m. N. pr. eines Geschichtschreibers von Kâçmîra Râǵa-Tar. 1,18.

पद्ममुखी (प°+मुख) f. *Alhagi Maurorum Tournef.* (दुरालभा) Çabdak. im ÇKDr.

पद्मयोनि (प°+यो°) adj. *aus einer Wasserrose hervorgegangen:* 1) adj. subst. Beiw. u. Bein. Brahman's MBh. 3,16547. 7,9427. 13,3546. Kathâs. 15,138. Kaurma-P. 9 im ÇKDr. Die Nebenform °योनिन् Hariv. 11947. — 2) m. N. pr. eines Mannes AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 94 (68). Lalit. 167.

पद्मरथ (प°+रथ) m. N. pr. zweier Fürsten Râǵa-Tar. 8,917. 1925. 1941. 1975. fg.

पद्मराग (प°+राग) 1) adj. *lotusfarbig.* — 2) m. *Rubin* AK. 2,9,93. Trik. 2, 9, 31. H. 1064. Halâj. 2,20. Ragh. 13,53. 17,23. Kumâras. 3,53. Bhartṛ. 1, 20. Varâh. Bṛh. S. 81 (80, *a*), 4. 83,1. 7. Kathâs. 37,87. 88. Pańkat. I,89. Spr. 297. 1109. Râǵa-Tar. 1,208. Bhâg. P. 3,23,19. 8,8,5. Mârk. P. 68,13. — 2) f. ई N. einer der Zungen des Agni Gṛhjasaṁgr. 1,22.

पद्मरागमय (vom vorherg.) adj. f. ई *aus Rubinen gebildet, — bestehend* MBh. 5,3577.

पद्मराज (प°+राज) m. N. pr. zweier Personen Râǵa-Tar. 7,95. 193. fgg.

पद्मरूप (प°+रूप) adj. f. आ *lotusfarbig,* Beiw. der Çrî MBh. 3, 14404 (°रूपा).

पद्मरेखा (प°+रे°) f. *eine best. Linie im Innern der Hand, die auf Erlangung grosser Reichthümer hinweist,* Çabdârthak. bei Wils.

पद्मलाञ्छन (प°+ला°) *dessen Zeichen eine Wasserrose ist;* 1) m. *a) König.* — *b)* Bein. Brahman's. — *c)* Bein. Kuvera's. — *d) die Sonne.* — 2) f. आ *a)* Bein. der Çrî. — *b)* Bein. der Sarasvatî. — *c)* Bein. der Târâ H. an. 5,28. Med. n. 238.

पद्मलेखा (प°+ले°) f. N. pr. eines Frauenzimmers Râǵa-Tar. 8,1846.

पद्मवत् (von पद्म) 1) adj. *mit Wasserrosen versehen:* पद्मवन्ति जलानि Hariv. 3838. — 2) f. °वती N. pr. einer Gemahlin Açoka's Burn. Intr. 403. Hiouen-thsang I,155. — Vgl. पद्मावती.

पद्मवर्ण (प°+व°) 1) adj. *lotusfarbig* Hariv. 8983. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Jadu Hariv. 5206. 5212. 5228.

पद्मवर्णक (wie eben) n. *Costus speciosus* (s. पद्मपत्त्र) Ǵatâdh. im ÇKDr.

पद्मवासा (प°+वास *Wohnung*) f. Bein. der Çrî H. 226. Halâj. 1,31.

पद्मवाहिनी (प°+वा°) f. Titel einer Schrift Verz. d. Oxf. H. 108, *a.*

पद्मविषय (प°+वि°) m. N. pr. eines *Landes* Kathâs. 20,7.

पद्मवृत्त (प°+वृ°) n. (sic) = पद्मकाष्ठ Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten Worte.

पद्मवृषभविक्रामिन् (प॰-वृ॰+वि॰) m. N. pr. eines zukünftigen Buddha Lot. de la b. l. 43.

पद्मव्यूह (प॰+व्यू॰) m. Bez. eines Samâdhi Vjutp. 3.

पद्मशस् adv. von पद्म in der Bed. *einer grossen Zahl* MBh. 1,233.

पद्मश्री (प॰+श्री) 1) m. N. pr. eines Boddhisattva Lot. de la b. l. 2. 257. Kathinâvad. 14. — 2) f. N. pr. zweier Fürstinnen Râǵa-Tar. 7,732. 8,3481. — Vgl. पद्मा als Name der Çrî.

पद्मश्रीगर्भ (प॰+गर्भ) m. N. pr. eines Bodhisattva Daçabh. 2.

पद्मषण्ड (प॰+ष॰) n. *eine Menge von Wasserrosen* MBh. 3,11582. Hariv. 8946. R. 3,76,15. — Vgl. पद्मखण्ड.

पद्मसमासन (पद्म-सम+आ॰) adj. wohl *wie eine Wasserrose sitzend* (vgl. पद्मासन), Bein. Brahman's VP. in Verz. d. Oxf. H. No. 109.

पद्मसंभव (प॰+सं॰) *aus einer Wasserrose hervorgegangen;* m. 1) Bein. Brahman's Hariv. 3233. 7962. — 2) N. pr. eines buddhistischen Gelehrten Köppen II,68. 79. 113. 118. 259. fg.

पद्मसरस् (प॰+स॰) n. *Lotusteich*, N. pr. verschiedener Seen MBh. 2,793. Râǵa-Tar. 8,2422. Pańkat. 175,7.

पद्मसूत्र (प॰+सूत्र) n. *eine Guirlande von Wasserrosen* Hariv. 5188.

पद्मसेन (प॰+सेना) m. N. pr. eines Mannes Kathâs. 42,199.

पद्मस्नुषा (प॰+स्नु॰) f. Bein. 1) der Gañgâ. — 2) der Çrî. — 3) der Durgâ Çabdârthak. bei Wilson.

पद्मस्वामिन् (प॰+स्वा॰) m. N. pr. eines von Padma errichteten Heiligthums Râǵa-Tar. 4,694. 6,222.

पद्महास (प॰+हास) m. Bein. Vishṇu's H. ç. 72. — Vgl. पद्मभास.

पद्माकर (पद्म+आ॰) m. *Lotusteich* AK. 1,2,3,27. H. 1094.

पद्माकरभट्ट (प॰+भ॰) m. N. pr. eines Gelehrten Verz. d. Oxf. H. 171, *b*,20. 172,*b*,3.

पद्माक्ष (पद्म+अक्ष, अक्षि) 1) adj. f. ई *lotusäugig* R. 3,55,26. — 2) m. *a*) Bein. Vishṇu's Hariv. 14119. — *b*) N. pr. eines Mannes Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 26, *a* (Kap. 38. 39). — 3) n. *der Same der Wasserrose* Hâr. 218.

पद्माट (पद्म+आट von अट्) m. *Cassia Tora Lin.* AK. 2,4,5,13. — Vgl. चक्र॰ und in Betreff der Bed. von अाट पद्मचारिणी.

पद्मालय (पद्म+आ॰) adj. f. आ *dessen Wohnsitz eine Wasserrose ist;* m. Beiw. und Bein. Brahman's MBh. 3,12890. f. Beiw. und Bein. der Çrî AK. 1,1,1,22. MBh. 4,388. Hariv. 9075.

पद्मावत (von पद्म) m. N. pr. eines von Padmavarṇa gegrundeten Reichs Hariv. 5230.

पद्मावती (von पद्म) f. 1) *Hibiscus mutabilis Lin.* (पद्मचारिणी) Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — 2) *ein best.* Prâkrit-*Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 156 (III,19). — 3) Bein. der Lakshmî Gît. 1,2. — 4) N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9,2627. — 5) Bein. der Göttin मनसा Çabdar. im ÇKDr. ॰प्रिय *der Gemahl der P.*, Bein. des Königs Ǵaratkâru dies. ebend. — 6) N. pr. einer Göttin, die die Befehle des 23sten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî ausführt, H. 46. — 7) N. pr. einer Gemahlin des Königs Çṛgâla Hariv. 5701. — 8) N. pr. einer Gemahlin Judhishṭhira's, Königs von Kâçmîra, Râǵa-Tar. 3,383. — 9) N. pr. der Gemahlin Ǵajadeva's Gît. 10,9. 11,21. — 10) N. pr. einer Dichterin Journ. of the Am. Or. S. 6,524. — 11) N. pr. einer Gemahlin des Fürsten Vîrabâhu Vet. in Verz. d. Oxf. H. 152, *b*,27. des Fürsten Najapâla ebend. 86; vgl. Vet. in LA. 8,12. — 12) N. pr. einer Stadt VP. 479; vgl. N. 70. — 13) N. pr. eines Flusses Çabdar. im ÇKDr. — 14) N. des 17ten Lambaka im Kathâsaritsâgara Kathâs. 1,9.

1. पद्मासन (पद्म+आसन) n. 1) *eine Wasserrose als Sitz:* ॰स्थाय पितामहाय Kumâras. 7,86. लक्ष्मीः — पद्मासने स्थिता Hariv. 14027. — 2) *eine best. Art zu sitzen der beschaulichen Asketen:* सव्यं पादमुपादाय दक्षिणोपरि न्यसेत्ततः। तथैव दक्षिणं सव्यस्योपरिष्टाद्विधानवित्॥ पद्मासनमिति प्रोक्तं जपकर्मसु शस्यते। Çâktânandat. in Verz. d. Oxf. H. 102, *b*,13. fgg. ऊर्वोरुपरि विन्यस्य सम्यक्पादतले उभे। अङ्गुष्ठौ च निबध्नीयाद्धस्ताभ्यां व्युत्क्रमात्तथा॥ पद्मासनमिति प्रोक्तं योगिनां हृदयंगमम्। Tantrasâra im ÇKDr. u. आसन. हिमगिरिशिलाबद्ध॰ Spr. 808. Verz. d. Oxf. H. 89, *b*, 9. Vet. in LA. 13,7. — 3) *eine Art Coitus* Ind. St. 2,47, N. 2.

2. पद्मासन (wie eben) 1) adj. f. आ *in einer Wasserrose sitzend*, von Brahman VP. in Verz. d. Oxf. H. No. 109. von Çiva Çiv. या तु पद्मासना देवी तां पद्मां परिचक्षते Hariv. 11446. von der Göttin Manasâ ÇKDr. u. पद्मोद्भवा. Vgl. कमलासन. — 2) adj. *auf die* पद्मासन (s. 1. पद्मासन 2.) *genannte Art sitzend;* davon nom. abstr. ॰ता f. Verz. d. Oxf. H. 92, *a*, 7. — 3) m. *die Sonne* Wils.

पद्माह्वा (पद्म+आह्वा) f. = पद्मचारिणी Râǵan. im ÇKDr.

पद्मिन् (von पद्म) 1) adj. *gefleckt* (von Elephanten); m. *ein gefleckter Elephant* (vgl. पद्म 2. und पद्मक 2.): नागा मत्ताः — हेमकक्षाः कृतापीडाः पद्मिनो हेममालिनः MBh. 2.2075. 12,959. 4280. यः सहस्रं सहस्राणां गजानामतिपद्मिनाम्। इन्द्रो वितते यज्ञे दक्षिणामत्यकालयत्॥ 926. ईशादन्तान्महाकायान्काञ्चनस्रग्विभूषितान्। पद्मिनो वै सहस्राणि प्रादां दश च सप्त च॥ 13,4924. शतं गजानामपि पद्मिनां तथा शतं गिरीणामिव हेमशृङ्गिणाम् (शृङ्ग ist wie विषाण zugleich *Horn* und *Fangzahn des Elephanten;* vgl. शृङ्गिन् *Elephant*) 1,7844. Nach AK. 2,8,2,3. H. ç. 174 und Hâr. 14 schlechtweg *Elephant;* vgl. पुष्करिन्. पद्मिनी *Elephantenweibchen* Dhar. im ÇKDr. — 2) पद्मिनी f. *a*) *Nelumbium speciosum* (*die ganze Pflanze*, während पद्म nur *die Blüthe* ist; derselbe Unterschied ist zwischen अब्ज und अब्जिनी, नलिन und नलिनी, पङ्कज und पङ्कजिनी u. s. w.); *eine Menge von Wasserrosen, Lotusteich* gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135. AK. 1,2,3,38. Trik. 1,2,36. = अब्ज, अब्जिनी und सरसी H. an. 3,390. = सरोरुह und पद्मसंघात Med. n. 86. = पद्म und सरोवर Viçva im ÇKDr. = मृणाल Çabdam. ebend. पद्मिनीव सुतेयं ते ह्रदाद्ध्रदन्तरं गता MBh. 1,7228. हस्तिहस्तपरामृष्टां व्याकुलामिव पद्मिनीम् 3,2669. जलस्थानेषु रम्येषु पद्मिनीभिश्च संकुलम् (हिमवत्तम्) 9928. प्रमथ्य च रणे सेनां पद्मिनीं वारणो यथा 6,4565. 3,2541 (scheint verdorben zu sein). वसामि फुल्लासु च पद्मिनीषु 13,521. ॰प्रख्या देवी Suçr. 2,172,4. सुरगज इव बिभ्रत्पद्मिनीं दन्तलग्नाम् Kumâras. 3,76. Bhâg. P. 4,7,46 (Burnouf fälschlich *Elephântenweibchen*). स्कन्धावलग्नोद्धृतपद्मिनीकः (द्विपेन्द्रः) Ragh. 16,68. शिशिरमथितां पद्मिनीं वान्यरूपाम् Megh. 81. मथ्नां पद्मिनीमिव MBh. 6,4613. R. 5,18,6 (मपद्मामिव zu lesen). Kathâs. 21,10. पद्मच्छायासु — दीर्घिकापद्मिनीनाम् Mâlav. 33. वारि — आदाय पद्मिनीपत्त्रैः R. 3,76,12. यथा वनाग्निःसरतो दन्ता धृता मतङ्गजेन्द्र-

स्य सपत्नपद्मिनी Bhâg. P. 3,13,39. Vet. in LA. 6,7. — पद्मिन्या पद्मैः शोभितं सरः R. 2,52,98. पद्मिनीभिश्च शोभितम् (वनम्) MBh. 1,4869. शुचिवारिप्रसन्नोदां ददृशुः पद्मिनीं शुभाम् 13,4471. R. 2,27,18 (mit Gorr. पद्मिनीर्विमलोदकाः zu lesen). 48,8. 52,97. — *b)* Bez. *einer best. Zauberkunst* Mârk. P. 64,15. 66,7. 68,2. fgg. — *c)* Bez. *eines Frauenzimmers mit bestimmten Vorzügen*, das zu der ersten der in 4 Klassen getheilten Frauen gehört, H. an. Med. भवति कमलनेत्रा नासिका क्षुद्ररन्ध्रा अविरलकुचयुग्मा दीर्घकेशी कृशाङ्गी । मृदुवचनसुशीला नृत्यगीतानुरक्ता सकलतनुसुवेशा पद्मिनी पद्मगन्धा ॥ Ratim. im ÇKDr. Verz. d. B. H. No. 595. — *d)* N. pr. eines Frauenzimmers Z. d. d. m. G. 14,569,5.

पद्मिनीकण्टक (प° + क°) m. Bez. *einer best. Ausschlagskrankheit* Suçr. 1,292,11; vgl. 295,21. 2,120,21.

पद्मिनीकान्त (प° + कान्त) m. *der Geliebte der am Tage blühenden Wasserrosen, die Sonne* Gatâdh. im ÇKDr.

पद्मिनीखण्ड (प° + ख°) n. *eine Menge von Wasserrosen* Kâç. zu P. 4,2,51. °मण्डितं सरः Pańkat. 51,15. 255,15. — Vgl. पद्मखण्ड.

पद्मिनीवल्लभ (प° + व°) m. = पद्मिनीकान्त Çabdar. im ÇKDr.

पद्मिनीश (प° + ईश) m. *der Gebieter über die am Tage blühenden Wasserrosen, die Sonne* H. 97, Sch.

पद्मेशय (प°, loc. von पद्म, + शय) adj. *in einer Wasserrose liegend, — schlafend;* m. Bein. Vishṇu's H. 215. MBh. 12,12864 (S. 518, Z. 7 v. u.). Hariv. 14119.

पद्मोत्तम (पद्म + उत्तम) m. N. pr. eines zukünftigen Buddha Burn. Intr. 204.

पद्मोत्तर (पद्म + उत्तर) m. 1) *Carthamus tinctorius Lin.* Râǵan. im ÇKDr. — 2) N. pr. eines Mannes Lalit. 168. eines Buddha 7 (5, 10 ed. Calc.). पद्मोत्तरात्मज m. *der Sohn des* Padm., bei den Ǵaina Bein. des 9ten Ḱakravartin in Bhârata, H. 693.

पद्मोद्भव (पद्म + उद्भव) 1) adj. (f. आ) subst. *aus einer Wasserrose hervorgegangen*, Beiw. und Bein. Brahman's MBh. 13,298. Prab. 24, 3. von der Göttin Manasâ ÇKDr. — 2) m. N. pr. eines Mannes Daçak. 3,9. — In Verz. d. B. H. 128 (9) kann पद्मोद्भव (als Ueberschrift eines Kapitels) füglich *die Entstehung des* (Welt-) *Lotus* bedeuten.

पद्य (von 2. पद् und पद्) P. 6,3,53. 4,2,104, Vârtt. 17, Sch. 1) adj. f. आ *a) auf den Fuss bezüglich, dem Fuss zugehörig:* पद्येन रपसा Ṛv. 7,50,1. अङ्गुलि Kâṭh. 33,8. 36,7. — *b) den Füssen Schmerz verursachend:* शर्कराः Schol. zu P. 4,4,83. 6,3,53. — *c) Fusstritte zeigend, mit Fussspuren versehen* P. 4,4,87. कर्दम Sch. — *d)* ein Pada (als *Längenmaass;* vgl. पद् 4.) *haltend*, am Ende von compp. mit vorhergehendem Zahlworte: दशपद्या Kâtj. Çr. 5,3,33. अर्धपद्या 17,1,15. 11,7. — *e) aus* Pada *bestehend, aus Versgliedern gebildet* Çâṅkh. Br. 27,3. पद्या चान्तर्या स विराज्ञो भवतः Pańkav. Br. 8,5,9. 12,11,22. Âçv. Gṛhj. 1,24. Ṛv. Prât. 18,3. *ein* Pada *messend* Schol. zu Kâtj. Çr. 17,5,3. 10, 1. 3. — *f) final:* अनूकारः स्वरः पद्यः AV. Prât. 1,4. 3. 57. — 2) m. *a) ein* Çûdra (*aus* Brahman's *Füssen entstanden*) H. 894. an. 2,370. Med. j. 34. Halâj. 2,431. Vgl. पज्ज. — *b) Worttheil* Ṛv. Prât. 1, 15. 19. 2,4. 3,16. 4,26. 5,10. 13. 6,7. पूर्व° 1,20. 13,11. — 3) f. आ *a)* pl. *Fusstritte, Hufschläge:* आशवः पद्याभिस्तित्रतो रजः Ṛv. 2,31,2. 32,3. अश्वैरिन्द्र पद्याभिः ककुद्मान् 10,102,7. पद्याभिर्विविष्टः AV. 20,135, 8. नि तं पद्यासु शिश्नथः *unter die Hufe* (deiner Rosse) Ṛv. 8,6,16. — *b) Weg, Pfad* AK. 2,1,16. H. 983. H. an. Med. Halâj. 2,105. — *c)* = पद् 4. Schol. zu Kâtj. Çr. 5,3,33. 16,7,31. 17,4,20. 5,3. — 3) n. *Vers* AK. 3,4,1,2. 14,81. 30,234. 6,3,31. H. an. Med. छन्दोबद्धपदं पद्यम् Sâh. D. 558. 559. 6,9. 10. Verz. d. Oxf. H. 175, *b*, 10. Haeb. Anth. S. 529, Çl. 1. पद्यसंग्रह m. *Sammlung von Versen*, Titel einer Kavibhaṭṭa zugeschriebenen Sammlung von 20 Sprüchen ebend. 529. fgg.

पद्यमय (von पद्य) adj. *aus Versen gebildet, — bestehend:* काव्य Sâh. D. im Index S. 11.

पद्यवेणी (पद्य 3. + वे°) f. Titel einer *Gedichtsammlung* von Veṇîdatta Journ. of the Am. Or. S. 6,524.

पद्र Uṇâdis. 2,13. = ग्राम *Dorf* und संवेश (?) Uǵǵval. = ग्रामपथ *Dorfweg* Uṇâdik. im ÇKDr. = भूलोक *die Erde* (vgl. पद्व) und देशभेद *eine best. Gegend* Uṇâdivṛ. im Saṅkshiptas. ÇKDr.

पद्रथ (2. पद् + रथ) m. *Fussknecht* Bhâg. P. 3,18,12.

पद्व Uṇâdis. 1,153. *die Erde* (भूलोक) Uǵǵval.; vgl. पद्र. *Weg* (vgl. पद्वन्) Uṇâdik. im ÇKDr. *Wagen* Uṇâdivṛ. im Saṅkshiptas. ÇKDr. Schol. zu Uṇ. 1,152. निसर्गपद्व adj. f. ई *von Natur zu Etwas* (loc.) *geneigt, — sich hingezogen fühlend zu* Daçak. 181,7.

पद्वन् Uṇâdis. 4,112. m. *Weg* Uǵǵval. Uṇâdivṛ. im Saṅkshiptas. ÇKDr. — Vgl. पद्व.

पद्वत् (von 2. पद्) adj. *mit Füssen versehen, laufend;* n. *laufendes Gethier:* नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्वन्तो नि पक्षिणः Ṛv. 10,127,5. 169,1. जरयन्ती वृजनं पद्वदीयते 1,48,5. कृत्या पद्वती भूत्वा 10,85,29. अपादेति प्रथमा पद्वतीनाम् 1,152,3. 140,9. 12. 185,2. 3,39,6. AV. 9,3,17. सं हि सोमेनागत समु सर्वेण पद्वता 10,10,13.

पन्, पनिष्ट, पनन्त, पप्ने. 1) *bewundernswerth sein:* नूनं सो अस्य महिमा पनिष्ट Ṛv. 7,45,2. यदोरिदं पप्ने विश्वं पुरा कृतम् 6,60,4. — 2) *bewundern:* उप भूषन्ति गिरो अप्रतीतमिन्द्रं नमस्या जरितुः पनन्त Ṛv. 10, 104,7. — पनयति, °ते 1) *mit Staunen wahrnehmen, bewundern, loben, anerkennen* Nir. 9,16. महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म Ṛv. 3,34,6. 5,20,1. त्वष्टा तत्पनयद्वचो वः 4,33,5. 38,9. 6,4,3. 12,5. ये मे धियं पनयन्त प्रशस्ताम् 7,1,10. पनित *bewundert, gepriesen* AK. 3,2,59. पनित आप्त्यो यजतः सदा नः Ṛv. 5,41,9. — 2) med. *sich freuen über, sich Glück wünschen zu:* स्वयं महित्वं पनयन्त धूतयः Ṛv. 1,87,3. mit gen.: होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः 3,6,7. — पनायति, °ते (Naigh. 3,14) P. 3,1,28 (in den generellen Formen पनाय् neben पन् 31). Vop. 8,110. = पनय् 1: अभीशूना महिमानं पनायत Ṛv. 6,75,6. पनायित *gepriesen* AK. 3,2,59. — Vgl. 2. पण्. — intens. partic. (nur im acc.) etwa *sich wunderbar beweisend:* उप प्रियं पनिप्नतं युवानमाहुतीवृधम् । अगन्म बिभ्रतो नमः Ṛv. 9,67,29. शिशुं रिहन्ति मतयः पनिप्नतम् 85,12. 86,31. 46.

— आ *bewundern, loben:* न घेमन्यदा पपन Ṛv. 8,2,17. आ तत्त इन्द्रायवः पनन्त 10,74,4. 2,4,5.

— वि pass. *sich rühmen:* वयं चिद्धि वां जरितारः सत्या विपन्यामहे वि पणिर्हितावान् Ṛv. 1,180,7.

पनयाय्य (von पनय् = पन्) adj. *bewundernswerth, staunenswerth* Ṛv. 6,69,5.

पनस Uṇâdis. 3,117. n. Siddh. K. 249, b, 7. 1) m. *Brodfruchtbaum, Artocarpus integrifolia Lin.* AK. 2,4,2,41. Trik. 2,4,16. H. an. 3,750. Med. s. 26. MBh. 1,7585. 3,11568. 9,3036. पनसस्य यथा ज्ञातं वृत्तबद्धं महाफलम्। स तथा लम्बते तत्र वृक्षपादो ह्यधःशिराः 11,136. 13,2830. Hariv. 12677. 12682. R. 2,91,30. 94,8. R. Gorr. 2,56,9. Suçr. 1,29,6. Varâh. Bṛh. S. 52,87. 54,11. Kathâs. 42,224. Bhâg. P. 8,2,10. Burn. Intr. 216. n. *die Frucht* Suçr. 1,212,19. 213,5. पनसास्थि 259,12. Vgl. लुड°. — 2) m. *Dorn* (कण्टक, *der Brodfruchtbaum heisst auch* कण्टकिफल) H. an. Med. — 3) m. *eine Art Schlange* Suçr. 2,265,12. — 4) m. N. pr. eines Affen H. an. Med. MBh. 3,16274. 16372. R. 4,33,13. 39,29. 5,1,39. 6,2,42. 22,2. Bhâg. P. 9,10,19. — 5) f. *eine best. Krankheit* (s. पनसिका) Med. m. H. an. पनसी Suçr. 2,117,17.

पनसतालिका f. = पनस 1. Çabdam. im ÇKDr. पनसनालिका f. Wils. nach ders. Aut.

पनसिका (von पनसी) f. *eine best. Krankheit, Pusteln um die Ohren und im Nacken* Suçr. 1,292,8. 293,11.

पनस्य्, पनस्यते (act. Naigh. 3,14) *sich erstaunlich erweisen, bewundernswerth sein, sich rühmlich zeigen:* सनात्सनुं युध्म ओजसा पनस्यते ṚV. 1,55,2. आकरे वसोर्जरिता पनस्यते 3,51,3. महान्ह्यस्य महिमा पनस्यते 10,75,9. 8,90,11. Geht auf ein von पन् abzuleitendes nom. act. पनस् zurück.

पनस्यु (von पनस्य्) adj. *sich rühmlich zeigend, grossthuend;* von den Marut ṚV. 1,38,15. 5,56,9. 10,77,2. Indra 8,87,1. धिय: *gloriosus* 9,86,17.

पनाय्य (von पनाय् = पन्) adj. *erstaunlich, bewundernswerth:* पनाय्यं तदश्विना कृतं वाम् Vâlakh. 8,3. ओजः ṚV. 1,160,5. यदेव पनाय्यं कर्म तदेतदभिवदति Ait. Br. 6,15.

पनितर् (von पन्) nom. ag. *mit Lob anerkennend, preisend:* देवासो यत्र पनितार एवैरुरौ पथि व्युते तस्थुरन्तः ṚV. 3,54,9. इन्द्रस्तदृषिः पनितारो अस्याः 57,1. प्र देवं विप्रं पनितारमर्कैः (कृणुध्वम्) 5,41,6.

पनिष्टम wohl fehlerhaft in der Stelle: महस्ते सतो महिमा पनिष्टम SV. I,3,2,4,4. पनस्यते st. dessen im ṚV.

पनिष्टि f. in der Stelle: वीत्यर्ष पनिष्टये (चनिष्ठया ṚV.) SV. II,3,1, 16,3. Zur Form könnte नविष्टि verglichen werden; viell. *Bewunderung, Lob* (von पन्).

पनिष्ठ (von पन् mit dem suff. des superl.) adj. *sehr wunderbar, sehr rühmlich:* महिमा ṚV. 6,59,2. (देवासः) पनिष्ठं जातं तवसं डुवस्यन् 3,1, 13. — Vgl. पनीयंस्.

पनिष्पद (vom intens. von स्पन्द्) adj. *zuckend:* इयमत्तावदति जिह्वा बद्धा पनिष्पदा AV. 5,30,16.

पनीयंस् (von पन् mit dem suff. des compar.) adj. *wunderbarer, rühmlicher; sehr wunderbar u. s. w.:* युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः ṚV. 1,39,2. समिध् 5,6,4. अरमति 10,64,15. 92,4. Indra 1,57,3. — Vgl. पन्यंस्, पनिष्ठ.

पनु oder पनू (von पन्) *Bewunderung, Lob:* वर्धन्तीमापः पन्वा सुशिश्विमृतस्य योना गर्भे सुजातम् ṚV. 1,65,4(2).

पन्थ्, पन्थति und पन्थयति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 32,39. — Vgl. पथ्.

पन्थ, पन्थन्, पन्था s. u. 2. पथ्.

पन्थक (von पन्थ) 1) adj. *auf dem Wege geboren, — entstanden* P. 4, 3,29. — 2) m. N. pr. eines Brahmanen Burn. Intr. 139.

पन्दर m. N. pr. eines Berges VP. 180, N. 3.

पन्न partic. von 1. पद् (s. das.); parox. Uṇâdis. 3,10. m. = नीचैर्गतिः *das niedrig-Gehen* so v. a. *das Hinschleichen dem Erdboden entlang* (*das Fallen* Aufrecht, Wilson) Uǵǵval.

पन्नग (पन्न + ग *dem Erdboden entlang sich fortbewegend*) P. 3,2,48, Vârtt. 1. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,10. 1) m. *Schlange, Schlangendämon* AK. 1,2,1,9. H. 1304. an. 3,125. Med. g. 39. Halâj. 3,18. N. 14,8. MBh. 1, 7793. R. 1,65,9. Çâk. 158. Bhartṛ. 3,65. Varâh. Bṛh. S. 15,7. 82,25. वन° MBh. 3,2409. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. 2,47,17. पन्नगपुरी Vop. 8,176. पन्नगी f. *Schlangenweibchen, ein weiblicher Schlangendämon* MBh. 1,7793. R. 2,43,2. 6,4,34. 9,36. Râǵa-Tar. 5,102. Bhâg. P. 3,19,11. von der Göttin Manasâ Tithit. im ÇKDr. — 2) m. *eine best. Pflanze* (पद्मकाष्ठ) H. an. Med. — 3) f. ई *ein best. Strauch* (सर्पिणी) Râǵan. im ÇKDr.

पन्नगकेशर (प° + के°) m. *Mesua Roxburghii Wight.* (नागकेशर) Râǵan. im ÇKDr.

पन्नगनाशन (प° + ना°) m. *Schlangenvernichter*, Bein. Garuḍa's Hariv. 10393.

पन्नगमय (von पन्नग) adj. f. ई *aus Schlangen gebildet:* माया Hariv. 9389.

पन्नगारि (प° + अरि) m. *der Feind der Schlangen:* 1) Bein. Garuḍa's Hariv. 10925. Spr. 543. — 2) N. pr. eines Lehrers Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, a, 8 (v. l. पन्नगानि) und in VP. 278, N. 12.

पन्नगाशन (प° + अशन) m. *Schlangenverzehrer*, Bein. Garuḍa's AK. 1,1,1,25.

पन्नद्धा (2. पद् + नद्धा) f. *Schuh* H. 914.

पन्नद्धी (2. पद् + न°) f. dass. Trik. 2,10,12. Hâr. 74. Beide पन्नधी, ÇKDr. und Wils. haben die richtige Form.

पन्नागार (पन्न + अगार oder आगार) m. N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* (प्राच्यगोत्र) P. 2,4,66, Sch. — Vgl. पान्नागार, पान्नागारि.

पन्निष्क (2. पद् + नि°) m. = पादनिष्क P. 6,3,56, Vârtt.

पन्नेजन (2. पद् + ने°) adj. f. ई; pl. nämlich आपः *Fussbad* TS. 3,5,6,2.

पन्मिश्र (2. पद् + मि°) = पादमिश्र P. 6,3,56.

पन्य (von पन्) adj. *bewundernswerth, erstaunlich* ṚV. 3,36,3. 59,5. पन्यं पन्यमित्सोतार आ धावत मद्याय सोमम् 8,2,25. 32,17. 18. 63,10. Kâṭh. 5,3. 32,3.

पन्यंस् = पनीयंस्. उदावता त्वक्षसा पन्यसा च वृत्रहत्याय रथमिन्द्र तिष्ठ ṚV. 6,18,9. धीति 38,1. जातवेदस् 8,63,2. प्र प्र तयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्रुहे (अर्ष) 9,9,2. कियती योषा मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण 10,27,2.

पपस्य् s. पम्पस्य्.

पपि (von पा) adj. *trinkend:* पपिः सोमं ददिर्गाः ṚV. 6,23,4 (Schol. zu P. 2,3,69. 3,2,171). *trinkend* und m. *Mond* Saṁkshiptas. im ÇKDr.

पपी Uṇâdis. 3,159. m. (nom. पपीस्) *die Sonne* (auch H. ç. 7); *der Mond* Uǵǵval.

पंपु (von पा) m. *Beschützer* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,23. f. *Amme* Uṇâdik. im ÇKDr.

पेपुरि (von 1. पर्) adj. P. 7, 1, 103, Sch. *freigebig, spendend:* पृणन्तं च पपुरिं च श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः ṚV. 1,125,4. कविर्षा ज्ञोरा अयां पिपर्ति पपुरिर्नरा 46,4. कवीनमाहुः पपुरिं ज्ञरित्रे 4,23,3. TBr. 3,1,1,11 in Z. f. d. K. d. M. 7,269. *reichlich:* श्रवः ṚV. 6,46,5.— Vgl. 1. पप्रि.

पपृत्तेण्य (von प्रह्; s. Benf. Gr. § 904) adj. *begehrenswerth:* पपृत्तेण्यमिन्द्र त्वे ह्योजो नृम्णानि च ṚV. 5,33,6.

1. पप्रि (von 1. पर्) adj. *spendend:* स हि पप्रिरन्धसः ṚV. 1, 52, 3. पप्रिणा सखिना युजा 2,23,10. VS. 1,7. दानु पप्रिः ṚV. 6,50,13. पप्रितम VS. 1,8. P. 7,1,103, Sch.

2. पप्रि (von 2. पर्) adj. *hinüberführend, rettend:* पृतनासु पप्रिम् ṚV. 1,91,21. स नः पप्रिः पारयाति स्वस्ति नावा 8,16,11. AV. 12,2,47. ते नो ऽग्नयः पप्रयः पारयन्तु TS. 1,7,3,2.

पफक m. N. pr. eines Mannes: °नरकाः *die Nachkommen des P. u. N.* gaṇa तिककितवादि zu P. 2,4,68.

पब्बेक m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. No. 462.

पमरा f. *ein best. wohlriechender Stoff,* = सल्लकी (सल्लकी?) vulg. Râgav. im ÇKDr.

पम्पस्, पम्पस्यति *Schmerz empfinden* gaṇa कण्ड्वादि zu P. 3, 1, 27. v. l. पपस्.

पम्पा f. N. pr. eines Flusses (im Süden) Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,28. LIA. I, 568, N. MBh. 3,16088. 13,4889. R. 1, 1, 57. 3,10,18. 60,3. fg. 6, 82, 106. 108,29. Ragh. 13,30 (nach dem Schol. ein See). Bhâg. P. 7,14,31. Mahâvîrać. 85,1. Bhaṭṭ. 6,73. N. pr. eines Sees: पम्पाभिधं सरः Râga-Tar. 7,941. Nach dem gaṇa वरणादि zu P. 4,2,82 hat पम्पा auch eine Bedeutung, die eigentlich einem Derivat davon zukäme.

पम्ब्, पम्बति *gehen, sich bewegen* Vop. in Dhâtup. 11,35.

पय्, पयते *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 14,3.

पय s. कत्पय.

पयःकन्दा (पयस् *Milchsaft* + कन्द) f. *Batatas paniculata Chois.* (क्षीरविदारी) Râǵan. im ÇKDr.

पयःपयोष्णी = पयोष्णी MBh. 3,10290.

पयःपान (पयस् + पान) n. *das Milchtrinken* P. 6,2,150, Sch.

पयःपूर (पयस् + पूर) m. *Teich, See* Prab. S. 1, Çl. 1.

पयःफेनी (पयस् *Milch* + फेन) f. *ein best. kleiner Strauch,* = दुग्धफेनी Râǵan. im ÇKDr.

पयश्चय (पयस् + चय) m. *Wasserbehälter, See, Teich* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

पयस् (von पी, पिन्व्) n. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 189. VS. Prât. 2, 39. Euphonisches Verhalten eines vorangehenden gen. im Veda P. 8,3, 53. 54. Das स erhält sich im comp. vor mehreren mit क und प anlautenden Wörtern 46. Am Ende eines adj. comp. पयस्क gaṇa उरःप्रभृति zu P. 5, 4, 151. aber auch ohne Suffix: गावः प्रभूतपयसः Varâh. Bṛh. S. 19, 5. 31, 29. 1) *Saft, Flüssigkeit, Feuchtigkeit; Lebenssaft, Kraft:* ओषधीनाम् AV. 3,5,1. 10,1,12. 13,1,9. VS. 17,1. 18,36. Ait. Br. 5,27. पयसा पिन्वमानः (सोमः) ṚV. 9,97,14. तदाहना अभवत्पिप्युषी पयः *strotzend von Saft* 2,13,1. ऊर्ज्, पयस् AV. 2,29,5. 9,6,32. भूतो भूतेषु पय आ दधाति 4,8,1. 1,35,4. 6,78,2. सं वर्चसा पयसा सं तनूभिरगन्महि VS. 2,24. 12,70. पृथिव्याः AV. 14,2,70. येनेन्द्राय समभरः पयांस्युत्तमेन ब्रह्मणा जातवेदः 1,9,3. 5,26,10. यज्ञस्य 6,69,3. पयस् = अन्न Naigh. 2,7. Im Besonderen gebraucht für *a) Wasser* (Naigh. 1,12. AK. 1,2,3,3. 3,4,30,235. H. 1069. an. 2,585. Med. s. 27. Halâj. 3,26); *Fluthen* ṚV. 1,22,14. दिवः पयसा न उन्नतम् 5,63,5. भूमिं पिन्वन्ति पयसा 1,64,5. 166,3. 3,33,1. 4. 4,57,5. पयोभिर्जिन्व अपो जवांसि 21,3. 6,61, 14. 7,36,6. रसायाः पयांसि 10,108,1. AV. 4,15,6. पयसि पयसां पत्युः Bhartṛ. 2,29. Spr. 197. 789. Megh. 13. 25. 41. Ragh. 1,67. सेचनघटैर्बालपादपेभ्यः पयो दातुम् Çâk. 8,23. Varâh. Bṛh. S. 19, 1. 31, 17. 53, 71. पयसां श्रमः Halâj. 3, 46. घनोदयः प्राक्तदनन्तरं पयः *Regen* Çâk. 189. — *b) Milch* AK. 2,9,51. 3,4,30,235. Trik. 2, 9, 17. H. 404. H. an. Med. Halâj. 2,119. येभ्यो माता मधुमत्पिन्वते पयः ṚV. 10,63,3. आपो घृतं पयांसि बिभ्रतीर्मधूनि 30,13. तां पीपयत् पयसेव धेनुम् 64,13. मिमाति मायुं पयते पयोभिः 1,164,28. 2,14,10. 4,3,9. 5,85,2. AV. 4,11,4. 12,1,10. VS. 4,3. Çat. Br. 2,5,1,6. 14,4,3,4. Ait. Br. 1,1. 3,40. Kâtj. Çr. 4,13, 10. 15,21. M. 2,107. 3,82. 226. 257. 271. 4,250. Suçr. 1,15,3. 174,21. 175,18. Ragh. 2,36 (pl.). 63 (pl.). Varâh. Bṛh. S. 21, 34. 75, 4. fgg. Hit. I, 15. Bhâg. P. 9,4,33. Dhûrtas. 79,16. पयआहुति Çat. Br. 2,2,4,4. 11, 5,6,4. पयोभोजन Çâṅkh. Br. 13,2. पयोभक्त Çr. 4,13,6. विषकुम्भं पयोमुखम् Hit. I, 71. — *c) der männliche Same:* पितुः पयः प्रति गृभ्णाति माता ṚV. 7,101,3. शुक्रं पयः 1,160,3. 9,54,1. पयः प्रत्नस्य रेतसो दुघानाः 3,31,10. 4,3,10. — 2) N. eines Sâman Kâtj. Çr. 26,5,9. Lâṭj. 1, 6,30. पयःसामन् Ind. St. 3, 222. — 3) N. einer Virâǵ ṚV. Prât. 17, 4. — 4) *Nacht* Naigh. 1,7.

पयस (von पयस्) adj. wäre etwa *von Saft strotzend:* दिव्यं सुपर्णं पयसं बृहन्तम् AV. 4,14,6. 7,39,1; es ist aber eher Entstellung aus वायस zu vermuthen nach ṚV. 1,164,52. Nach Çabdârthak. bei Wils. n. *Wasser* und *Milch.*

पयस्कंस, पयस्कर्णी, पयस्काम, पयस्काम्य (Schol. zu P. 8,3,38), पयस्कार, पयस्कुम्भ, पयस्कुशा, पयस्पात्र Zusammensetzungen von पयस् mit कंस u. s. w. P. 8,3,46, Sch.

पयस्पा (पयस् + पा) adj. *Milch trinkend:* अश्वासः ṚV. 1,181,2.

पयस्पात्र s. u. पयस्कंस.

पयस् (von पयस्), पयस्यति *fliessen, flüssig werden* gaṇa कण्ड्वादि zu P. 3,1,27. पयस्यते *flüssig sein* P. 3,1,11, Sch. Vop. 21,7. — Vgl. पयाय्.

पयस्य (wie eben) 1) adj. *aus Milch entstanden, — bereitet* P. 4, 3, 160. AK. 2,9,51. H. 405. an. 3,495. Med. j. 92. = पयोहित H. an. Med. दधिमन्थोदमन्थयोः पयस्यो ऽपस्य इति तु रसादेशः Lâṭj. 1,2,8. — 2) m. *a) Katze* Çabdać. im ÇKDr. — *b)* N. pr. eines der Söhne des Aṅgiras MBh. 13, 4147. — 3) f. आ *a)* so v. a. आमिक्षा *Milchknollen* (in der Weise zubereitet, dass saure Milch mit heiss gemachter süsser Milch gemischt wird) H. 831. TBr. 1,5,11,2. TS. 2,3,12,2. Ait. Br. 2,22,24. Çat. Br. 2,4,4,10. 21. 5,1,12. 2,9. Kâtj. Çr. 4,4,7. 9,1,19. 15,4,50. Âçv. Çr. 12,8. अपयस्य Kâtj. Çr. 10,3,18. — *b)* N. *verschiedener Pflanzen mit Milchsaft,* = दुग्धिका H. an. Med. = काकोली H. an. = क्षीरिकाकोली (क्षीरकाकोली ÇKDr. nach ders. Aut.) und स्वर्णक्षीरी Med. = अर्कपुष्पिका Ratnam. im ÇKDr. = कुटुम्बिनीतुप Râǵan. im ÇKDr. — Suçr. 1,53,10. 58,2. 145,21. 157,2. 374,9. 376,14. 2,39,3. 97,8.

पयस्वत् (wie eben) adj. P. 8,2,9, Sch. *saftig, saftreich, feucht; von*

Saft und Kraft voll; milchreich, trankreich: ओषधयः ṚV. 10,17,14. AV. 3,24,1. 2. 8,7,17. TS. 1,5,10,2. Soma 2,7,1. Çâṅkh. Çr. 6,7,10. ग्रापः AV. 4,8,6. गोष्ठ 6,59,2. गृहाः 7,60,20. शाला 3,12,2. 9,3,16. सीता ṚV. 4,57,7. वि मिमीष पयस्वतीं घृताचीम् AV. 13,1,27. Âçv. Gṛhj. 2,10. उषासानक्ता 2,3,6; daher unter den Synonymen für *Nacht* Naigh. 1,7. द्यावापृथिवी ṚV. 6,70,2. AV. 6,62,1. Çat. Br. 1,9,1,7. *Milch haltend:* ग्रघर्यु AV. 7,73,5. *samenreich, strotzend:* ऋषभ 9,4,1. 3. — पयस्वदस्तु मे मुखम्। पयस्वच्छिरो ग्रस्तु मे TBr. 2,7,7,4. भूतानि Pañkav. Br. 24,18,3. *Flüsse* fem. pl. Naigh. 1,13.

पयस्वल (wie eben) 1) adj. f. ग्रा *milchreich:* इदोह सवितुर्गा वै शक्रो दिव्याः पयस्वलाः Hariv. 3798. — 2) m. *Ziege* Râǵan. im ÇKDr.

पयस्विन् (wie eben) P. 1,4,19, Sch. 1) adj. *saftreich, milchreich:* तस्मादाहुः पयस्वी राजा पुण्य इति Pañkav. Br. 18,9,21. सा नः पयस्विनी धुक्ष्व Pâr. Gṛhj. 3,3.9. धेनु, गो M. 11,137. Jâǵń. 3,302. MBh. 1,6665. R. Gorr. 1,74,29. गङ्गा (nicht *wasserreich*, da daneben घृतिनी steht) MBh. 13,1848. पयस्विनी f. subst. *eine milchreiche Kuh* H. an. 4,183. Med. n. 195. MBh. 13,708. Ragh. 2,21. 54. 65. Varâh. Bṛh. S. 21,34. *Ziege* Râǵan im ÇKDr. — 2) f. देशे, gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135. *a*) *Fluss* H. an. Med. N. pr. eines Flusses Bhâg. P. 5,19,18. — *b*) *Nacht* (विभावरी) H. an. Med.; vgl. u. पयस्वत्. — *c*) N. *verschiedener Pflanzen mit Milchsaft;* = काकोली, त्तीरकाकोली, दुग्धफेनी, त्तीरविदारी Râǵan. im ÇKDr. = जीवन्ती Bhâvapr. ebend. — *d*) N. einer Gottheit Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, *a*, 37.

पयाय्, पयायते = पयस्य् P. 3,1,11, Sch. Vop. 21,7.

पयोगड (पयस् + गड?) m. 1) *Hagel.* — 2) *Insel* (द्वीप) Çabdam. im ÇKDr.; n. Wils. nach ders. Aut. — Für die Bed. *Hagel* könnte man die Form पयोगुड *Wasserkugel* vermuthen.

पयोग्रहे (पयस् + ग्रह) m. *Milchspende* Çat. Br. 12,7,2,12. fgg. 8,1,1. Kâtj. Çr. 19,2,13. 22.

पयोघन (पयस् + घन) m. *Hagel* Hâr. 58.

पयोजन्मन् (पयस् + ज°) m. *Wolke* (*Geburtsstätte des Wassers*) Çabdam. im ÇKDr.

पयोद (पयस् + 1. द) 1) adj. f. ग्रा *Milch gebend:* गो Hariv. 3148. — 2) m. *a*) *Wolke* (*Wasser gebend*) Çâk. 75. Ragh. 14,37. Megh. 7. Varâh. Bṛh. S. 19,4. 15. °सुहृद् *der Freund der Wolken, Pfau* Sâh. D. 16,6. — *b*) N. pr. eines Sohnes des Jadu Hariv. 1843. — 3) f. ग्रा N. pr. einer der Mutter im Gefolge des Skanda MBh. 9,2646.

पयोदुह् (पयस् + 2. दुह्) adj. *milchend* oder *Samen gebend:* वृषभ SV. II, 6,2,6,2. पयोवृध् ṚV.

पयोधर (पयस् + धर) m. 1) *Wolke* (*Wasser führend*) AK. 3,4,25,165. H. an. 4,269. Med. r. 280. Hâr. 18. Halâj. 1,58. Vaiǵ. beim Schol. zu Kir. 4,24. Râǵa-Tar. 4,365. Spr. 1005. Kir. 4,24. An den beiden letzten Stellen zugleich *die weibliche Brust.* — 2) *die weibliche Brust* (*Milch führend*) AK. H. 603. H. an. Med. Halâj. 2,371. Vaiǵ. Indr. 2, 32. Suçr. 1,328,11. Ṛt. 1,6. Spr. 568. 1005. Kir. 4,24. An den beiden letzten Stellen zugleich *Wolke.* Am Ende eines adj. comp. f. ग्रा N. 11, 30. 16,10. MBh. 1,4139. R. 3.23,42. Mṛkkh. 83,10. Spr. 635. Ragh. 14, 22. Varâh. Bṛh. S. 42 (43),35. Brahma P. in LA. 50,19. *Euter:* °धरीभूतचतुःसमुद्रा Ragh. 2,3. — 3) *die Wurzel von Scirpus Kysoor Roxb.* (कशेरु). — 4) *eine Art Zuckerrohr* (कोषकार). — 5) *Cocosnuss* H. an. Med. — 6) *eine Art Cyperus* Wils.; vgl. AK. 2,4,5,25. — 7) *Amphibrachys* (⏑–⏑) Colebr. Misc. Ess. II, 151.

पयोधस् (पयस् + धस्) Uṇâdis. 4,229. m. 1) *Regenwolke.* — 2) *das Meer* Uǵǵval.

पयोधा (पयस् + 3. धा) adj. *Milch saugend:* वत्स ṚV. 7,56,16.

पयोधारा (पयस् + 1. धारा) f. 1) *Wasserstrom:* °गृह = धारागृह Mṛkkh. 85,1. — 2) N. pr. eines Flusses: त्तीरसंकाशसलिला Hariv. 12400.

पयोधि (पयस् + धि) m. *das Meer* (*Wasserbehälter*) Kathâs. 22,205. Prab. 74,6. Sâh. D. 72,11. Dhûrtas. 77,5.

पयोधिक (von पयोधि) n. *Meerschaum* Râǵan. im ÇKDr.

पयोनिधन (पयस् + नि°) n. N. eines Sâman Lâtj. 1,6,48. 7,3,11. Ind. St. 3,222.

पयोनिधि (पयस् + नि°) m. Vop. 26,182. *das Meer* (*Wasserbehälter*) Bhartṛ. 2,28 (nach der richtigen Lesart). 41. Ṛt. 2,7. Prab. 2,15. Bhâg. P. 8,2,2. Naish. 4,50.

पयोपवसन (पयस् + उप°) n. P. 6,3,109, Vârtt. 8, Schol.

पयोमुच् (पयस् + मुच्) 1) adj. *Milch entlassend, — gebend:* गो MBh. 13,3754. 6399. — 2) m. *Wolke* (*Wasser entlassend*) MBh. 9,1506. Ṛt. 2,10. Ragh. 3,3. 6,5. 10,63. Vikr. 137. Varâh. Bṛh. S. 46,8 (9).

पयोऽमृततीर्थ (पयस् - ग्र° + ती°), n. N. pr. eines Tîrtha Kapilas. in Verz. d. Oxf. H. 77, *b*, Kap. 9 (पयोमृत° geschrieben).

पयोर m. = खदिर *Acacia Catechu Willd.* Çabdak. im ÇKDr.

पयोलता (पयस् + ल°) f. *Batatas paniculata Chois.* (त्तीरविदारी) Râǵan. im ÇKDr.

पयोवाह (पयस् + वाह) m. *Wolke* (*Wasser führend*) Ragh. 1,36. Varâh. Bṛh. S. 31,17. Râǵa-Tar. 2,13.

पयोवृध् (पयस् + वृध्) adj. *saftreich, strotzend; fluthend* ṚV. 8,2,12. दिवो रेतसा सचते पयोवृधा 9,74,1. ग्रभि त्यं गावः पयसा पयोवृधं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः 84,5. 108,8. die Marut 1,64,11.

1. पयोव्रत (पयस् + व्रत) n. *der Genuss von blosser Milch als Gelübde* Bhâg. P. 8,16,58. 17,8. 18.

2. पयोव्रत (wie eben) adj. f. ग्रा *von blosser Milch sich nährend in Folge eines Gelübdes* Çat. Br. 9,5,1,1. fgg. Çâṅkh. Br. 8,9. M. 11,144. Bhâg. P. 9,1,14. Davon nom. abstr. °व्रतता f. Çat. Br. 9,5,1,1.

पयोष्णिजाता (पयोष्णि = पयोष्णी + जा°) f. Bein. des Flusses Sarasvatî Râǵan. im ÇKDr.

पयोष्णी (पयस् + उष्ण) f. N. pr. eines im Vindhja (Ṛksha) entspringenden Flusses (*milchwarm*) LIA. I, 572. MBh. 3,2318. 8182. 8329. 10289. 10306. 6,324. 327 (VP. 181. fg.). Varâh. Bṛh. S. 16,10. VP. 176. Bhâg. P. 5,19,18. Mârk. P. 57,24. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 28.

1. पर्; *a.* पृणाति (Dhâtup. 31,19). पृणीहि; daraus ein neuer Stamm पृण (Dhâtup. 28,40), पृणाति, पृणते, पृणस्व, पृणध्यै; *b.* पिपर्ति (Dhâtup. 25,4. P. 7,4,77. Schol. zu 6,1,10. Vop. 10,4), पिपृतम् und पिपूर्तम् Vop. 10,5. पिपर्तन ved., (ग्रा) ग्रापिप्रत 3. sg. med. ved., पिपीपृहि (mit Triplication!) Bhâg. P. 4,19,38. *c.* पूर्धि (P. 6,4,102); intrans. पूर्यते (ep. auch act.) Dhâtup. 26,42. — aor. पर्षि, पर्षत्, पारिषत्, ग्रपारीत् Bhaṭṭ.

1,2, v. l.; aor. intrans. अपूरि und अपूरिष्ट P. 3,1,61. Vop. 8,116. 11,7. perf. पपरतुस् und पप्रतुस्, पपरुस् und पप्रुस् P. 7,4,12; vgl. प्रा. perf. intrans. पुपूरे (पुपूरिरे mit transit. Bed. Bhaṭṭ. 14,2); पूर्ण (पूर्त s. besonders und unter निस्). 1) *füllen; med. sich anfüllen:* समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति ṚV. 2,35,3. 11,11. 14,11. 6,85,6. यो मे कुक्षी पृणाति 10,28,2. 86,14. यदीं सोमः पृणाति 3,36,6. जठरं पृणध्वै 6,67,7. जठरं पृणस्व AV. 2,5,2. 4. 6,22,3. कृत्स्ना वसुना पृणस्व VS. 5,19. अपानेन समुद्रस्य जठरं पिपर्ति AV. 13,3,4. लोकं पृण VS. 12,54. वेणूनपूपूरिरे *mit Luft erfüllen, blasen in* Bhaṭṭ. 14,2. काममर्थं च धर्मांश्च दोग्धि भूयः पिपर्ति च *voll machen, sich ansammeln lassen* Bhâg. P. 3,32,1. संकल्पानां विश्वसूजां पिपीपर्हि *erfülle* 4,19,38. absol. पूरम् in comp. mit dem obj.: उदरपूरम् भुङ्क्ते Schol.) P. 3,4,31. गोष्पदपूरं (oder °प्रं) वृष्टो देवः Schol. zu P. 3,4,32. Bhaṭṭ. 14,20. चर्मपूरम् (स्तृणाति Schol.) wohl *die Zahl der Felle voll machend* so v. a. *bis auf das letzte Fell* P. 3,4,31; vgl. ऊर्धपूरम्. Dieses पूरम् wird, wie es uns scheint, ohne Noth auf das caus. zurückgeführt. — 2) *sättigen, nähren; aufziehen:* तं जातं तरुणं पिपर्ति माता AV. 9,1,5. 1,34,4. 5,26,5. पर्जन्यः पिता स उ नः पिपर्तु 12,1,12. पिपृतमर्वतो न आ प्यायतामुस्त्रियाः ṚV. 1,93,12. 6,60,12. हविषा पिपर्ति पपुरिः 1,46,4. ऋतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन 156,3. पितॄनपारीत् *sättigen, laben, befriedigen* Bhaṭṭ. 1,2, v. l. für अताप्सीत्. — 3) *reichlich spenden, verleihen* (acc. der Sache und dat. der Person); *beschenken mit* (instr.): यो मे पृणाद्यो ददत् ṚV. 2,30,7. आपः पृणीत भेषजम् 1,23,21. पृणीतमुद्रो दिव्यस्य 7,65,4. पृणीयादिन्नाधमानाय तव्यान् 10,117,5. क ईं स्तवत्कः पृणात्को यजाते 6,47,15. इषश्च पर्षत् 1,186,3. यूयं नः सुमतिं पिपर्तन 166,6. पर्षि राधो मघोनाम् 8,92,7. 9,1,3. एवा न इन्द्र वार्यस्य पूर्धि 7,24, 6. 1,36,12. शग्धि पूर्धि प्र यंसि च 42,9. पूर्धि चक्षुः *schenke Helle* 10,73, 11. त्वं नः पृणीहि पशुभिः AV. 17,1,6. इन्द्रं न त्वा पृणन्ति राधसा ṚV. 6, 4,7. स पारिषत्क्रतुभिर्मन्दसानः 1,100,14. पूर्धि यवस्य काशिना 8,67,10. Häufig das partic. praes. पृणत् in der Bed. *der Freigebige, uneigennüzzige Schenker* (an Götter und Priester insbes.): पृणन्नित्पृणते मयः ṚV. 7,32,8. पृणतो न दक्षिणा 1,168,7. यज्वने पृणते च 6,28,2. 10,117,1. पृणन्तः, अत्तारः AV. 6,142,3. Vgl. अपृणत्. — 4) पूर्यते (ep. auch act.) *sich füllen, erfüllt werden, sich sättigen:* जले कुम्भस्य पूर्यतः (घोषम्) R. 2,63,21. 64,14. Suçr. 1,264,11. fgg. जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः Spr. 945. पूर्यते प्रजया पशुभिः Çat. Br. 14,5,4,5. 4,2,5. (आश्रमम्) वनान्तराद्गुपावृत्तैः — पूर्यमाणम् — तपस्विभिः Ragh. 1,49. अपूरि हारिकर्म्यस्थरामाननशतैर्नभः Kathâs. 18,12. विरिक्तं पूर्यमाणं च वर्जयेदुदरादितम् Suçr. 1, 120, 15. 247, 11. आ पूर्यमाणमवक्षन्नभि श्रवः *der sich sättigen will* ṚV. 1,51,10. घृतेन द्यावापृथिवी पूर्येथाम् VS. 5,28. धनुषो भङ्गनादेन वायुनिर्घोषकारिणा। चचालान्तःपुरं सर्वं दिशश्चैव पुपूरिरे ॥ Hariv. 4509. Kathâs. 20,226. Bhaṭṭ. 14,99. शब्दायन्ते मधुरमनिलैः कीचकाः पूर्यमाणाः Megh. 57. (यदुनन्दनः) तेजसा चाप्यपूर्यत Hariv. 11066 (S. 792.) तेजसा पूर्यन्ति MBh. 14,627. *voll werden*, von einer Zahl: यावता दश पूर्येरन् Lâṭj. 9,2,4. Vgl. das caus., dessen pass. von diesem intrans. in der Form (wenn man vom nicht geschriebenen Accent absieht) sich nicht unterscheidet. — 5) partic. पूर्ण (wird für das partic. des caus. angesehen und पूरित gleichgesetzt) *angefüllt, voll* (die Ergänzung im instr. oder gen. Vop. 5,25) P. 7,2,27. Vop. 26,144. AK. 3, 2,48. H. 1473. an. 2,149. Med. ṇ. 22. Halâj. 4,17. कुम्भ AV. 3,12,8. VS. 3,49. Çat. Br. 1,9,3,3. fgg. 11,2,4,1. fgg. 14,8,1,1. Kâtj. Çr. 9, 6, 26. N. 23,10. R. 1,2,24. Kâtj. Çr. 4,1,5. 7 (अ°). सोमेन पूर्णं कलशम् AV. 9, 4,6. ṚV. 1,82,4. R. 1,26,19. Çat. Br. 12,5,2,7. 14,5,4,2. Lâṭj. 2,11,15. पूर्णान्परिस्रुतः कुम्भान् Çat. Br. 11,5,5,13. Daç. 2,3. घटमपां पूर्णम् M. 11, 183. 186. Hariv. 4003. R. 5,20,15. 6,96,4. नौः ṚV. 5,59,2. 7,16,11. उभा ते पूर्णा वसुना गभस्ती 37,3. सरः 103,7. Hit. I,165. अन्नः M. 11,140. पयोधर Spr. 1310. सुतासः ṚV. 4,37,2. पौर्णमासी AV. 7,80,1. चन्द्र (vgl. पूर्णचन्द्र, पूर्णेन्दु) AK. 1,1,3,8. H. 149. यां पर्यस्तमयं पूर्ण उदियात् Çâṅkh. Br. 1,3,5. Gobh. 1,5,13. दिशः Çat. Br. 13,5,4,4. Çâṅkh. Br. 16,9,13. (नाड्यः) पृङ्गलस्य नीलस्य u. s. w. पूर्णाः Çat. Br. 14,7,1,20. धनस्य पूर्णा Khând. Up. 3,11,6. Taitt. Up. 2,3. M. 6,76. तेनैष पूर्णः Taitt. Up. 2,2. (पुरी) पूर्णा हरिकृपोपनैः R. 1,6,21. Vet. in LA. 3,1. Brahma-P. ebend. 49,18. भाण्डपूर्णानि यानानि M. 8,405. सस्यपूर्णं क्षेत्रम् Hit. 21,8. अश्रुपूर्णाक्षी N. 12,75. 18,13. 22,22. बाष्पपूर्णवदन Daç. 2,20. R. 6,96,12. कीचकैर्मारुतपूर्णरन्ध्रैः Ragh. 2,12. दर्प° MBh. 3,8671. R. 1, 55,19. *vollständig, vollzählig, voll* (von einer Zahl); = कृत्स्न, समग्र AK. 3,2,15. H. an. Med. अक्षौहिणी R. 1,54,12. पूर्णाहुतिभिः MBh. 14, 627. ज्ञान Bhâg. P. 2,6,39. 8,19,41 (अ°). 42. पुरुष 1,7,4. 4,24,36. 8,1, 16. पूर्णवर्णस्वराश्लेषे प्रवदन्ति मृगद्विजाः R. 5,73,52. पूर्णवर्णव्यवस्थानैस्तैस्तैः सन्मणिभिश्चितम् Kathâs. 35,54. प्रणव Çâṅkh. Br. in Ind. St. 2, 310. अपूर्णलक्षणा देवी Kathâs. 5,31. पूर्णविंशतिवर्ष M. 2,212. द्वे शते पूर्णे 8,121. 338. MBh. 3,10497. R. 1,57,4. 62,17. पूर्णे त्वष्टादशे वर्षे MBh. 3,16625. Kathâs. 32,44. अपूर्णमेकेन शतम् so v. a. *99* Ragh. 3,38. दश पूर्णा (die Calc. Ausg. schreibt दशपूर्णा) शतानि so v. a. *volle zehn Hundert* MBh. 3,10667. *abgelaufen:* काल Çâṅkh. Gṛhj. 2,11. Jâgń. 3,21. तस्य वर्षसहस्रस्य व्रते पूर्णे *vollbracht, beendigt* R. 1,65,4. *in Erfüllung gegangen, erfüllt:* मनोरथ R. 1,10,34. Çâk. 106,3, v. l. Ragh. 2,72. दानानि च प्रयच्छन्ति पूर्णधर्माश्च कुर्वते Mârk. P. 66,34. संविद् *abgemacht* Râǵa-Tar. 4,553. *befriedigt:* दीर्घमायुः स मे प्रादात्ततो ऽहं पूर्णमानसः R. 3,75,25. आकर्णपूर्णं धनुः so v. a. *ein bis zum* (rechten) *Ohr angespannter Bogen* MBh. 4,1096. 1694. eben so आकर्णपूर्णा बाणाः 7,3603. 9357. Hariv. 6841; vgl. u. dem caus. n. *Fülle, volles Maass:* सं नः पूर्णेन यच्छतु AV. 7,17,1. TS. 2,4,5,1. AV. 10,8,15. 29. = उदक *Wasser* Naigh. 1,12. Nach Med. ist पूर्ण noch = शक्त *im Stande seiend*, nach Gadâdharabhaṭṭâkârja im ÇKDr. = स्वीयसुखेच्छावदन्य *selbstsüchtig.* — Vgl. सुपूर्ण und पूर्त.

1. caus. पारयति *füllen* Dhâtup. 32,15. *erfüllen:* स वस्वः कामं पीपरत् ṚV. 2,20,4.

2. caus. पूरयति (Dhâtup. 33,128), °ते 1) *füllen, anfüllen, voll machen:* उदपात्रं पूरयित्वा Çat. Br. 14,9,4,18. 8,7,2,1. MBh. 3,16747. पिपीलिकानां चण्डानां पूरयामास तं घटम् *anfüllen mit* Hariv. 6456. लोहेण Çat. Br. 13,8,4,2. Kâtj. Çr. 21,4,20. Pâr. Gṛhj. 2,2. तुलां पूरयते ऽश्मनैः MBh. 13,2071. पूरयस्व — समुद्रम् 3,8819. वायुना पूर्यमाणानां सागराणामिव स्वनः R. 6,99,25. वर्धयन्विपुलं कायं तस्याः कायमपूरयम् 5,56. 58. अपरे ऽपूरयन्कूपान्पांशुभिः R. Schl. 2,80,9. कौशल्या वदनं चास्याः पूरयामास पांशुना R. Gorr. 2,77,41. Hit. 23,7. माथुरस्य पांशुना चक्षुषी पूरयित्वा Mṛkkh. 35,18. चक्षोरिति सूत्रे निष्ठायामनिट इति पूरयित्वा

SIDDH. K. zu P. 7,3,59. कपीनां संघाताः — पूरयन्तः — दिशो दश BHAṬṬ. 7,30. यत्पृथिव्या ऊनं तत्तेनापूपुरम् ÇAT. BR. 11,5,3,7. पूरित = पूर्ण P. 7,2,27. VOP. 26,144. AK. 3,2,48. H. 1473. an. 2,149. MED. ṇ. 22. = पूर्त TRIK. 3,3,169. जलपूरितमञ्जलिम् R. GORR. 2,111,32. 5,14,48. KATHÂS. 33,46. VID. 289. BHARTṚ. 1,48. Spr. 748. RAGH. 9,63. PAÑKAT. 21,13. 70,17. SÂJ. zu ṚV. 1,8,7. ÇIÇ. 9,64. *erfüllen* (mit Geräusch, auch vom Geräusch selbst gesagt): कृत्स्नमग्ररथघोषेण पूरयन्तो वसुंधराम् MBH. 3,2114. पूरयाणात्रवस्त्वनैः । दिशः प्रदिशश्चैव 9,769. स मार्यमाणो भीमेन ननाद विपुलं स्वनम् । पूरयंस्तद्वनं सर्वं जलार्द्र इव दुन्दुभिः 1,6037 (HIḌ. 4,55). 10,413. आशीर्गेयं च गाथानां पूरयामास वेश्म तत् R. 2,65,6. MBH. 3,2859. *einen Laut voll machen* so v. a. *verstärken:* स शब्दः पूरितः — भूतसंघैर्मुदा युतैः 10,412. शङ्खम् *eine Muschel mit Luft anfüllen, blasen in* 7,762. 4170. R. 6,37,39. PAÑKAT. ed. orn. 57,18. पूर्यमाणानां शङ्खानामुद्भूद्धनिः KATHÂS. 29,48. धनुः *einen Bogen voll machen* so v. a. *spannen:* न शेकुरातोलयितुमपि पूरयितुं कुतः (धनुः) R. GORR. 1,34,10. R. SCHL. 1,67,17. (धनुः) अशक्यं पूरितुम् 8 (पूरयितुम् 69,9 GORR.). पूरयस्व (धनुः) शरेणैव 75,3 (पूरयेदम् ohne शरेण 77,3 GORR.). बाणमा कर्णात्पूरयित्वा ममर्त ह *bis zum Ohre anziehen* 6,79,16. आकर्णपूरितं शरम् 67,28. — 2) *voll machen* so v. a. *vollkommen bedecken, überziehen, bestecken, überschütten:* पूरयन्वज्रकनादाभिर्वाहिनीभिर्भुवस्तलम् KATHÂS. 19,65. स्रग्दामपूरितशिख (वपुस्) HIḌ. 3,13. केशरस्य च पुष्पाणि करेणामृघ्य राघवः । अलकं पूरयामास मैथिल्याः R. 2,96,20. एनम् — शरैरनेकसाहस्रैः पूरयामास सर्वतः MBH. 7,8987. R. 6,86,36. बाणधारासहस्रैस्तु सतोयद (so ist zu schreiben) इवाम्बरे । राघवं रावणो वीरस्तडागमिव पूरयत् 88,3. पूरितः शरजालेन 84. चातकस्त्रिचतुरान्पयःकणान्याचते जलधरं पिपासितः । सो ऽपि पूरयति विश्वमम्भसा *überschütten* und zugleich *beschenken* Spr. 908. — 3) *mit Gaben überschütten, — überhäufen, beschenken:* तं च चित्रकरं राज्ञा तुष्टा वित्तैरपूरयत् KATHÂS. 5,30 21,60. 29,176. 36,43. 43,260. तत्रैव तेन मुक्तान्दक्षिणादिभिरन्वहम् । अपूर्यत 33,135. कृत्स्नग्रामपूरित 40,74. — 4) *erfüllen* (einen Wunsch, ein Verlangen, eine Hoffnung, ein Versprechen u. s. w.): कामानस्माकं पूरय AV. 3,10,13. 29,2. MBH. 1,6489. R. GORR. 1,19,18 (med.). GÎT. 5,14. मनोरथान् Spr. 587. समीहितं बन्धुषु पूरयेथाः MÂRK. P. 26,36. स्पर्शामृतेन पूरय दोहदमस्य MÂLAV. 54. अर्थिनामाशाम् ÇÂNTIÇ. 2,21. Spr. 1259. इच्छाम् KATHÂS. 9,47. प्रतिज्ञाम् R. 6,104,27. यथाशक्त्या पूरयन्तः स्वकर्म MBH. 5,823. — 5) *einen Zeitraum voll machen* so v. a. *ablaufen lassen:* कथं प्रतिज्ञां संश्रुत्य वनवासे कृतां मम । अपूरयित्वा तं कालं मत्सकाशमिहागतः ॥ R. 3,67,21.

— desid. पुपूर्षति P. 7,1,102.

— अति *sich stark füllen, stark anschwellen:* अतिपूर्यतः — महोदधेः MBH. 6,4783.

— अनु caus. *erfüllen:* अनुपूरयतु प्रियं वः GÎT. 1,25.

— अभि 1) *voll machen:* स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणीहि PÂR. GṚHY. 3,1. — 2) °पूर्यते *sich füllen, voll werden:* अभि नः पूर्यतां रयिः PÂR. GṚHY. 3,4. यद्यत्त्यजति कामानां तत्सुखस्याभिपूर्यते MBH. 12,6502 = 6633 (wo aber यद्यत्त्यजति gelesen wird). °पूर्ण *voll, voll von* (instr. gen.): सोमस्येवाभिपूर्णस्य पौर्णमास्याम् MBH. 11,622. नावम् — रत्नाभिपूर्णाम् 3,15713. नारीणामभिपूर्णास्तु काश्चित् (नावः) R. 2,89,18. शोकबाष्पाभिपूर्ण (वदन) 5,18,15. — caus. *füllen, anfüllen:* स्रुवम् ÇAT. BR. 3,1,4,17. KÂTJ. ÇR. 7,3,18. SUÇR. 1,364,10. *beladen:* उष्ट्रपञ्चशतीं नानावस्त्रभाराभिपूरिताम् KATHÂS. 44,77. *überschütten:* गौतमं च — शरवृष्ट्याभ्यपूरयत् MBH. 6,1721. *beschenken:* जना ये ऽस्मिन्कृशधनास्तान्धनेनाभिपूरय HARIV. 6556. *erfüllen* so v. a. *sich Jmdes ganz bemächtigen:* शोको मामभ्यपूरयत् R. 5,56,111. पुत्रशोकाभिपूरिता MBH. 14,2012. — Vgl. अभिपूरण.

— समभि caus. *füllen, anfüllen:* बालुकाभिस्ततः शक्रो गङ्गां समभिपूरयत् MBH. 3,10723.

— अव, अवपूर्ण *voll von:* मधुमेदोऽवपूर्णा च पृथिवी HARIV. 11993. — रात्रिभिरेवावपूर्यते BṚH. ÂR. UP. 1,5,14 fehlerhaft für रात्रिभिरेवा च पू°).

— आ 1) *füllen, ausfüllen, ergänzen:* आ रोदसी अपृणाः ṚV. 7,13,2. 2,15,2. 22,2. 3,2,7. 3,10. आपृणन्तो अन्तरिक्षा 7,75,3. 10,2,4. 96,2. AV. 4,35,3. यद्विरिष्टं सरस्वती तदा पृणद्धृतेन 7,57,1. 13,1,9. VS. 3,7. आ जाता सुक्रतो पृण ṚV. 8,1,18. *erfüllen* (einen Wunsch): स्तोतुः काममा पृण 1,57,5. गोभिः 16,9. काममा पृण वसूनाम् 3,30,19. 6,45,21. med. *sich füllen* (den Bauch, ein Gefäss u. s. w.): यन्नेन वक्षणा आ पृणधम् 1,162,5. 3,33,12. ओरुव्यचाः पृणतामेभिरन्नैः 50,1. आ यः सोमेन जठरमपिप्रत 5,34,2. यन्नेन विश्वास्तविषीरा पृणस्व 6,41,4. सप्त योनीरा पृणस्व घृतेन VS. 17,79. *sich sättigen:* यस्य ब्रह्माणि सुक्रतू अवाथ आ यत्क्रतुा न शरदः पृणैथे *so dass ihr in Jahren seiner frommen Begeisterung nicht satt werdet* ṚV. 7,61,2. — 2) आपूर्यते *sich füllen, sich anfüllen, voll werden* ÇAT. BR. 1,6,3,17. वक्त्रमापूर्यते ऽश्रूणाम् *füllt sich mit Thränen* SUÇR. 1,116,14. (व्रणः) अणुमुखैश्छिद्रैरापूर्यते 265,14. आपूर्णो अस्य कलशः ṚV. 3,32,15. आपूर्यत मही चापि सलिलेन समन्ततः MBH. 1,1302. अपूरि KÂT. 7. BHAṬṬ. 6,32. पानपात्रम् — आपूर्णमापूर्णम् (तैः) HARIV. 8403. रुधिरापूर्णलीलावापी KATHÂS. 9,46. आपूर्णार्णव BHÂG. P. 5,13,24. आपूर्णतुङ्गस्तन KATHÂS. 27,65. स रात्रिभिरेवा च पूर्यते ऽप च क्षीयते ÇAT. BR. 14,4,3,22. 23. आपूर्यमाणपक्ष 6,2,2,28. 11,1,3,4. 14,9,4,18. 3,4. ÂÇV. GṚHY. 1,4,14. ÇAT. BR. 1,6,3,24. 7,2,22. 2,4,4,18. स राजपुत्रो ववृधे आशु शुक्ल इवोडुपः । आपूर्यमाणः पितृभिः काष्ठाभिरिव सो ऽन्वहम् ॥ BHÂG. P. 1,12,31. शनैरापूर्यमाणेन वपुषा धनुषा च (*an Umfang zunehmen* und *sich spannen, gespannt werden*) KATHÂS. 27,8. नभस्तया । आपूर्णमासीच्छब्देन *erfüllt* MBH. 3,8533. पूर्णाकृतिभिरापूर्णास्त्रिभिः *gesättigt* 14,627. भृत्यैरापूर्यते नृपः *überschwemmt werden von, einen Ueberfluss an Dienern haben* HIT. II,72. — caus. 1) *füllen, anfüllen, voll machen:* तानेष जात आपूरयति (die Sonne) ÇAT. BR. 6,7,2,10. 7,5,2,27. 9,2,3,17. 10,4,2,18. (चर्मभस्त्रिकाम्) रत्नैर्नन्त्रमापूर्य DAÇAK. in BENF. Chr. 189,24. जलापूरितसूत्रमार्ग RAGH. 16,65. श्वासापूरितविग्रह RÂGA-TAR. 4,574. तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रम् BHAG. 11,30. दत्तायादात्प्रसूतिं च यत आपूरितं जगत् BHÂG. P. 3,12,55. वंशमापूरयिष्यन्ति स्रोघा इव महार्णवम् HARIV. 4377. य उभौ कर्णौ — सत्यद्रूपेण वेदेनापूरयति (vom Lehrer) KULL. zu M. 2,144. यत्ते ऊनं तत्त आ पूरयाति AV. 12,1,61. (mit Geräusch) *erfüllen:* महीमापूरयामास घोषेण MBH. 1,2829. 3,714. DEV. 2,32. BHAṬṬ. 6,118. vom Geräusch selbst: स तूर्यघोषः सुमहान्दिवमापूरयन्निव R. 2,81,3. *mit Luft erfüllen, blasen in:* शीघ्रमापूर्य वाद्यानि R. 6,75,11. *erfüllen* (einen Wunsch): आ न कामं पूपुरन्तु ṚV. 7,62,3. — 2) *vollkommen bedecken, bestecken, überschütten:* लसन्नीदस्तस्यापूरितभूतलैः । बलैः KATHÂS. 18,2. ककुदं तस्य चाभाति स्कन्धमापूर्य धिष्ठितम् MBH. 13,835. केशान् — आपूरयन्ति वनिता नवमा-

लतीभिः Rt. 3, 19. शैरैरापूरयन्नामः परिघम् R. 3, 32, 15. — Vgl. आपूर् fg., दुरापूर्.

— समा (पूर्यते) *sich füllen, voll werden:* एवमायुष्मतीभिस्तु प्रजाभिः — इयं सागरपर्यन्ता समापूर्यत मेदिनी MBh. 1, 2472. समापूर्ण *voll, ganz:* संवत्सर R. Gorr. 1, 68, 21. — caus. *voll machen:* (न्यूनम्) एतैः समपूरयत Çat. Br. 10, 2, 2, 16. *spannen* (einen Bogen) R. Gorr. 1, 34, 9.

— उद् caus. *auffüllen:* उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु (nämlich दर्वी) ṚV. 5, 6, 9.

— उप *auffüllen:* उद्वा सिञ्चध्वमुप वा पृणध्वम् (आसिचम्) ṚV. 7, 16, 11.

— नि *niedergiessen, niedersetzen, ausschütten* (technischer Ausdruck beim Manenopfer): यां ते धेनुं निपृणामि यमु ते क्षीर ओदनम् AV. 18, 2, 30. यन्मांसं निपृणामि ते 4, 42. Çat. Br. 14, 4, 2, 29. अग्नौ स्थालीपाकम् Kauç. 82. 84. Âçv. Çr. 2, 6. निपृत 7. निपृणुयात् Lâṭj. 3, 2, 11.

— निस् *ausgiessen:* हव्यं कव्यं (so ist zu lesen) च विविधं निष्पूर्त हुतमेव च MBh. 7, 2239.

— परि *sich füllen, voll werden:* इत्थं कृतयुगध्येयैर्धर्म्यवृत्तान्तवस्तुभिः। स्वल्पो ऽपि राज्यकालो ऽस्य पर्याप्तैः पर्यपूर्यत ॥ Râǵa-Tar. 4, 109. परिपूर्ण *angefüllt, voll* Kauç. 122. गन्धाम्बुपरिपूर्णांश्च कुम्भान् R. Gorr. 2, 67, 6. Pańkat. 62, 25. अश्रुपरिपूर्णाक्षी MBh. 3, 2595. Pańkat. 64, 4. स्फुरन्नीलाब्जानां प्रकरपरिपूर्णा इव दिशः Spr. 771. कोशश्चापि विशीर्णो ऽयं परिपूर्णः (so ist zu lesen) MBh. 14, 60. नदीश Spr. 153. चन्द्र M. 9, 309. R. 2, 40, 30. R. Gorr. 2, 122, 23. Mṛkkh. 1, 12. Pańkat. I, 370. तद्यथा गर्भो वर्धमानः सर्वाङ्गपरिपूर्णो वर्धते Pat. zu P. 8, 2, 106. *überdeckt, überzogen:* कर्पूरपूगपरिपूर्णमुखी Kaurap. 9. *befriedigt:* °मानस R. Gorr. 2, 30, 39. 4, 62, 25. *der vollauf hat, obenauf stehend:* सर्वमलज्ञाकरमिह पश्यत्कुर्वन्ति परिपूर्णाः Pańkat. V, 10. शत्रु I, 370. *vollkommen:* अन्तरं ब्रह्म Bhâg. P. 8, 3, 21. परिपूर्णतम (कृष्ण) Brahmav. P. in Verz. d. Oxf. H. 26, *b*, 15. परिपूर्णार्थ *der sein Ziel erreicht hat* R. 6, 105, 22. *einen vollen Sinn habend, sehr verständig:* वचन MBh. 1, 6797. R. 5, 73, 49. परिपूर्ण ohne अर्थ dass.: परिपूर्णभाषिणी 3, 32, 52. Vgl. धृतिपरिपूर्ण, परिपूर्ति. — caus. *füllen, anfüllen, voll machen:* अचलनितम्बनिर्गतोदकपरिपूरिता (अटवी) Pańkat. ed. orn. 4, 11. लावण्यवारिपरिपूरितशातकुम्भकुम्भौ Spr. 505. मणिरत्नसुवर्णानां मालाभिः परिपूरितम् (स्थानम्) MBh. 5, 7523. ननु जनविदितैर्भवद्यलोकैश्चिरपरिपूरितमेव कर्णयुगमम् Sâh. D. 50, 3. (mit Geräusch) *erfüllen:* रोलम्बाः परिपूरयन्तु हरितो (= दिशो) झंकारकोलाहलैः Sâh. D. 79, 13. vom Geräusch selbst: तलशब्दो हासशब्दो रोदसी पर्यपूरयत् Hariv. 15742. viell. *ausfüllen, vollkommen bedecken, ganz einnehmen* (ein Lager): परिपूरितसुरतवितान Gît. 2, 16. *qui omnem voluptatis ambitum* (वितान = समूह Schol.) *emensus est* Lass. *durchmessend die Bahn von Genüssen* Rückert. Vgl. परिपूरक, °पूरण.

— संपरि, °पूर्ण *erfüllt:* °काम R. 2, 82, 30 (89, 12 Gorr.). *vollendet:* तपस्विनं संपरिपूर्णविद्यम् MBh. 3, 15641.

— प्र 1) *füllen, ergänzen:* प्र प्र यज्ञं पृणीतन ṚV. 5, 5, 5. — 2) °पूर्यते *sich füllen, sich anfüllen, voll werden:* शाकेनापि प्रपूर्यते (दग्धोदरम्) so v. a. *satt werden* Hit. 1, 62. यौर्वियद्भूर्दिशश्चैव प्रपूर्णा निशितैः शरैः MBh. 8, 2291. हिमतोयप्रपूर्णाभिर्भाभिः Hariv. 2475. शाब्दी ह्याकाङ्क्षा शब्देनैव प्रपूर्यते *vollständig werden* Sâh. D. 15, 4. सत्यं प्रपूर्यताम् *die Wahrheit erfülle sich* Upag. Av. 15. — caus. *anfüllen, voll machen:* बाणगणेन राघवः। प्रपूरयामास नभश्च R. 6, 80, 42. आवासा बहुभक्ष्यान्नाः सर्वकामैः प्रपूरिताः R. Gorr. 1, 12, 11. durch प्रपूरित wird दुग्ध erklärt Trik. 3, 3, 218. *erfüllen* (von einem Geräusch): सिंहनादैश्च प्रूराणां दिशः सर्वाः प्रपूरिताः MBh. 9, 3092. *vervollständigen:* एतैरेयकमाश्रित्य तदेवान्यैः प्रपूरयन् Shadguruç. bei Müller, SL. 237, 15. *reich machen:* कांश्चित्तुच्छयति प्रपूरयति वा (विधिः) Mṛkkh. 178, 4.

— अभिप्र (पूर्यते) *sich füllen:* कश्चिन्न्यायानुच्छिद्य कोशस्ते ऽभिप्रपूर्यते MBh. 15, 678.

— प्रति, °पूर्ण *angefüllt mit, voll:* नगरैर्विषयश्चास्य प्रतिपूर्णस्तदाभवत् MBh. 13, 98. आयुध° (रथ) Hariv. 5654. हिरण्य° (गृह) 6546. अश्रु°-लोचना R. 2, 25, 44. Bhaṭṭ. 3, 28. व्याधिभिः प्रतिपूर्णो ऽस्मि Khând. Up. 4, 10, 3. चन्द्रः °बिम्बः MBh. 12, 740. *befriedigt:* °मानस Hariv. 6492.— caus. *füllen, anfüllen, vollmachen:* गर्तं पांशुभिः प्रतिपूरयेत् Âçv. Gṛhj. 2, 8. Suçr. 2, 97, 4. फाणितप्रतिपूरित Hariv. 7829. *erfüllen* (von einem Geräusche): शब्दः — दिशः खं प्रतिपूरयन् MBh. 14, 2122. ननाद बलवान्नांस्तत्सैन्यं प्रत्यपूरयत् 6, 1739. *satt machen, zufriedenstellen, befriedigen:* न तल्लोके द्रव्यमस्ति यल्लोकं (*die Menschen*) प्रतिपूरयेत् 13, 4442. स्वाराज्यलाभप्रतिपूरितात्मन् Bhâg. P. 8, 5, 44. — Vgl. प्रतिपूरण.

— सम् (पूर्यते) *sich füllen, voll werden:* यथासौ लोक एवं बहुभिः पुनः पुनः प्रयद्भिर्न संपूर्यते Çat. Br. 14, 9, 1, 2. संपूर्ण *angefüllt mit, erfüllt von, voll:* पृषदाज्यस्य संपूर्णान् स्रुवान् R. 6, 96, 12. वसुसंपूर्णा वसुंधरा N. 5, 46. हस्त्यश्वरथसंपूर्णा (अयोध्या) R. 1, 5, 16. 6, 2, 8. शोकेन संपूर्णतरो बभूव R. Gorr. 2, 73, 31. *voll* vom Monde Spr. 307. Sâh. D. 43, 1. Bhaṭṭ. 8, 62. ततः सर्वाङ्गसंपूर्णो गर्भो वै स तु जायते MBh. 11, 106. Suçr. 1, 147, 14. दृष्टि *ein voller Blick* Sâh. D. 54, 22. *vollständig, ganz* von einer Zahl, einem Maasse: सहस्र Hariv. 12038. योजनशत R. 1, 32, 17. दशयोजन 1, 68. संपूर्णलक्षणा *voll der Zahl nach* Kathâs. 5, 33. संपूर्णगुणमाहिमन् Râǵa-Tar. 5, 24. काल *erfüllt, voll* Kathâs. 43, 148. विभव *Reichthümer in vollem Maasse* Spr. 779. यौवन *die volle Jugend* Kaurap. 45. संपूर्णफलभाज् *die volle, ganze Frucht* M. 1, 109. *vollauf habend* Spr. 307. Bhartṛ. 2, 37. *in Erfüllung gegangen, erfüllt:* मनोरथ Mṛkkh. 174, 5. Çâk. 106, 3. Prab. 104, 11. काम Kumâras. 6, 85. °स्पृहता Sâh. D. 73, 7. — caus. *anfüllen, voll machen:* तेन भिक्षार्जितैः सक्तुभिः भुक्तशेषैः कलशः संपूरितः Pańkat. 252, 10. वर्षस्य वेश्म वसुभिः सः — समपूरयत् Kathâs. 2, 83. दश पूरयेयुः *die Zahl zehn voll machen* Lâṭj. 9, 2, 6. *erfüllen* (mit Geräusch): दिशः संपूरयन्नादैः MBh. 3, 1716. R. 5, 39, 18. ein Verlangen: तं च दोहदं तस्याः — मत्स्यपक्षेन्द्रजालादिप्रयोगैः समपूरयत् Kathâs. 22, 12.

2. पर्, पिपर्ति (Dhâtup. 25, 4. P. 7, 4, 77), पिप्रति, पिपर्तन, पिपर्तु, पीपृहि (Bhâg. P. 7, 9, 41); nach Dhâtup. 31, 19 auch पृणाति in der Bed. पालन; पृणोति s. u. 3. पर्; mit आ. पर्षि, पर्षत्, पर्षति, पर्षन्, पर्षथस्, पारिषत्, पर्ष; अपारीत् Bhaṭṭ. 15, 100; पपरतुस् und पप्रतुस्, पपरुस् und पप्रुस् P. 7, 4, 72. Vgl. तर्. 1) *hinüberführen, hinüberbringen über* oder *zu* (acc.): यो वां समुद्रान्सरितः पिपर्ति ṚV. 7, 70, 2. स्वस्ति नः पिपृहि पारमासाम् 3, 31, 20. पर्षि नः पारमंहसः 2, 33, 3. विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नः 7, 60, 12. पथिभिः पर्ष्यंहः 5, 4, 8. वृजिनवर्तनिं नरं पिपर्षि विदथे 1, 31, 6. — 2) *hinausführen, erretten aus* (abl.); *geleiten, beschützen:* तां अंहसः पिपृहि पर्तृभिष्ट्वम् ṚV. 7, 16, 10. 6, 48, 10. तमग्ने पास्युत तं पिपर्षि 15, 11. VS. 5, 34. ṚV. 5, 4, 6. 10, 35, 8. (अश्विनोः) मदे सोमस्य पिप्रतोः 1, 46, 12. प-

पर्षि तस्या उत द्विषः 2,7,2. 5,25,1. 8,56,11. यं बाहुतेव पिप्रति 1,41, 2. पारचर पीपृहि मृळमघ Bhâg. P.7,9,41. अपारोत्स गृह्णीतोल्को हृत-शेषान्प्लवंगमान् Bhaṭṭ. 15,100. erhalten: मनस्तनूषु पिप्रतः (VS. und Kauç. बिभ्रतः) Lâṭy. 3,2,10. तं पिपृहि दशमास्यो ऽन्तरुदरे स जायताम् Çâṅkh. Gṛhy. 1,19. — 3) vorwärts bringen, fördern, unterstützen: इदं राष्ट्रं पिपृहि सौभगाय AV. 7,35,1. तेना नो यज्ञं पिपृहि AV. 7,20,4. ऋतं पिपर्त्यनृतं नि तारीत् ṚV. 1,152,3. 4,56,7. — 4) Jmd (acc.) übertreffen, überbieten: क्रत्वा ये ते अमिध ओजो वातस्य पिप्रति Vâlakh. 2,8. स आचार्यं तपसा पिपर्ति AV. 11,5,1. 2.

— caus. पारयति (ep. auch med.), अपीपरत्, °रन्, पीपरत् und पीपरत् ṚV. 3,32,14. 1) übersetzen, hinüberführen, hindurchgeleiten: नावेव नः पारयतम् ṚV. 2,39,4. 15,5. 1,140,12. 4,30,17. 9,73,1. या नः पीपरदश्विना: 1,46,6. Kâṭh. 33,6. — 2) hinausführen, retten; beschützen; bes. am Leben erhalten Nir. 9,18. इयं सर्मन पारयन्ती ṚV. 6,75,3. यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन्पारयामसि 10,97,22. तमंहसः पीपरः 4,2,8. 3,32,14. स नो कमस्य पीपरच्छमीभिः 5,77,4. पारयामि त्वा रजस उत त्वा मृत्योरपीपरम् AV. 8,2,9. यथेमं पारयामसि पुरुषं दुरितादधि 7,7. 4,17,2. 5,28,2. Çat. Br. 1,8,1,2. fgg. 7,2,4,28. 11,8,3,3. न वै प्राण ऋते ऽन्नात्पारयति नान्नमृते प्राणात् Pañkav. Br. 16,8,9. — 3) über Etwas hinwegkommen, Etwas zu Ende bringen, überwinden Dhâtup. 35,57 (कर्मसमाप्तौ). उष्ट्रो न पीपरो मृधः ṚV. 1,138,2. पारयिष्याम्यहं व्रतम् (तपः Sâv. 4,6) MBh. 3,16719. 2,2474. 7,2790. R. 2,55,19.28. पारयते MBh. 3,10279. 16720. व्रतं पारितम् 16729. अपारयन्त्या दुःखानि 4,659. कृच्छ्रमिदम् — पारितम् 5,208. पारयतु प्रतिज्ञाम् 7,2787. शीर्षपत्त्रेण चैकेन पारयामास सापरम् (so ist zu lesen) । संवत्सरं तीव्रकोपा पादाङ्गुष्ठाग्रधिष्ठिता ॥ 5,7349. अनश्नत्या पचन्त्या च समा द्वादश पारिताः 9,2809. दूतिकागमनकालमपारयन्ती nicht erwarten könnend Vet. in LA. 25,9. — 4) Stand halten, Widerstand leisten (mit dem acc.): पराक्रमं ततस्तस्य पराक्रम्य पराक्रमी । तरसा पारयामास मत्तो मत्तमिव द्विपम् ॥ MBh. 6,1915. गजेन्द्रवेगमपारयन्ती 9,1074. व्यायामं मुष्टिभिः कृत्वा तलैरपि समागतैः (समाहतैः Arǵ. 3,40) । अपारयंश्च तद्युद्धं निश्चेष्टमगमं मह्लीम् ॥ 3,11974. ते तदा पारयन्तश्च क्लीमन्तश्च मनस्विनः । स्वधर्ममनुपश्यन्तो न जह्नुः स्वामनीकिनीम् ॥ 7,8378. पापकारिणो ऽविशङ्किता एव यावन्न पारयन्ते (med.!) तावच्छासयेत् Kull. zu M. 9,308. यं ब्राह्मणस्तु शूद्रायां कामादुत्पादयेत्सुतम् । पारयन्नेव (= जीवन्नेव Kull.) शवस्तस्मात्पारशवः स्मृतः ॥ M. 9,178. — 5) im Stande sein, vermögen; mit dem inf. P. 3,4,66, Sch. तच्चया शारदं वर्षं गोवृषः शीघ्रमागतम् । अपारयन्वारयितुं प्रतिगृह्णाति मीलितः ॥ Hariv. 13826. नानेन सह वोढुम् ह वयं पारयामः Bhâg. P. 5,10,4. 8,6,34. Daçak. 97,15. Kir. 8,19. Sâh. D. 58,19. pass.: तद्वक्तुं न पार्यते dieses zu sagen ist nicht möglich Çatr. 1,346. Râǵa-Tar. 3,309. 5,316; vgl. शक्. Statt des inf. der loc. des nom. act.: अपारयन्नात्मविमोक्षणे Bhâg. P. 8,2,30.

— अति 1) hinüberführen, hindurchgeleiten, übersetzen über: स नः सिन्धुमिव नावयाति पर्षा स्वस्तये ṚV. 1,97,8. 99,1. पिपर्तु नो अति द्वेषांसि 2,27,7. 3,15,3. 20,4. 4,39,1. यत्समुद्राति पर्षथः (Padap. zieht die praep. nicht zum verbum) 5,73,8. 8,18,7. ये नो अंहो ऽतिपिप्रति 7,66,5. 10,35,14. 96,8. — 2) übersetzen (intrans.): यत्समुद्रमति शूर पर्षि ṚV. 1,174,9. — 3) hinüberkommen über so v. a. erfüllen: यः स्वां प्रतिज्ञां नातिपिपर्ति Bhâg. P. 3,18,12. — caus. hinüberführen, hindurchgeleiten, übersetzen über: द्विषो नः — अति नावेव पारय ṚV. 1,97, 7. 189,2. 2,34,15. अहर्मात्यपीपरो रात्रिं सत्राति पारय AV. 17,1,25. 19,50,2. इन्द्रं रात्रिस्तमसो मृत्योर्बिभ्यतमत्यपारयन् Ait. Br. 4,5. तान्मृत्योरतिपारये erretten, befreien von Bhâg. P. 3,25,40.

— अप wegschaffen(?): विश्वानि पूरोरप पर्षि वह्निः ṚV. 1,129,5.

— उद् caus. hinausführen (an's Ufer): (तिस्रः नावः) उदश्विभ्यामिषिताः पारयन्ति ṚV. 1,182,6. retten: उत्त्वा मृत्योरोषधयः सोमराज्ञीरपीपरन् AV. 8,1,17. 19. 2,9. — Vgl. उत्पारण.

— समुद् caus. 1) ausbreiten, zurückschlagen: सोमोपनहनस्य समुत्पार्यान्तान् Çat. Br. 3,3,2,18. — 2) hervorstrecken: स एतं प्राञ्चं ग्रावाणमात्मन एव समुदपारयत् Çat. Br. 14,9,4,2.

— निस् herausschaffen, heraushelfen: विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ṚV. 1,106,1. 115,6. निरेतं पर्षद्रावा यो युवाकुः 7,68,7. भुज्युमंहसः पिपृथो निः 10,65,12. Die Imperativ-Form निष्पर् VS. 6,36 etwa in der Bed. komm heraus; TS. (in der gedr. Ausg. und in unserer Handschr.) liest dafür निषर्. — caus. herausschaffen, heraushelfen: निष्टौग्र्यं पारयथः समुद्रात् ṚV. 1,118,6.

— प्र caus. hinüberschaffen: प्र यत्समुद्रमति शूर पर्षि पारया तुर्वशं यदुं स्वस्ति ṚV. 1,174,9.

— सम् caus. zum Ende —, zum Ziele führen: स एनं सं पारयति TS. 3,1,1,4. Çat. Br. 12,3,4,3. Pañkav. Br. 1,5,12. श्येनो वा एतदहः संपारयितुमर्हति 13,10,14. Kâṭy. Çr. 13,1,11.

3. पर् (पृ), प्रियते व्यायामे Dhâtup. 28,109.

— आ, partic. आपृत beschäftigt: (गोकुलम्) अह्नापृतं निशि शयानमतिश्रमेण (Burnouf: le jour enveloppés par le fils de Maya; nach unserer Meinung ist मयसूनुना mit पिहितान् zu verbinden) Bhâg. P. 2,7,31. अह्न्यापृतार्तकरणा निशि निःशयानाः (Burnouf: fatigués et tourmentés pendant le jours dans leurs organes) 3,9,10; vgl. आप्र. Die Form आपृणोति haben wir in der folgenden Stelle: नूनं प्रमत्तः कुरुते विकर्म यदिन्द्रियप्रीतय आपृणोति sich beschäftigen mit, nachgehen Bhâg. P. 5,5,4. Burnouf: lorsqu'il trouve du plaisir aux jouissances des sens; vgl. पर् (पृ), पृणोति प्रीतौ Dhâtup. 27,12.

— व्या (व्याप्रियते) mit Etwas (loc., अर्थम्, हेतोस्) beschäftigt sein: कुलालादिषु व्याप्रियमाणेषु घटार्थम् Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 38. व्यापृत beschäftigt mit, bei (vorübergehend und zufällig oder von Amtswegen), = कर्मसचिव H. 719. — Bhâg. P. 3,12,50. मा व्यापृतः परकार्येषु भूस्त्वम् kümmere dich nicht um fremde Angelegenheiten MBh. 2,2126. गोषु 4,597. वित्तसंचये R. 2,39,14. तत्र 23,30. इदमन्यस्मिन्कर्मणि व्यापृतं धनुः Çâk. 159. Mâlav. 10,4. 39. कुटुम्ब° H. 478. शिलीपदव्यापृतदक्षिणाङ्घ्रि Dhûrtas. 94,10. वैवस्वतो व्यापृतः सत्त्रहेतोः MBh. 1,7281. Vgl. व्यापार, °पृति. — caus. Jmd beschäftigen an, bei, mit (loc., selten instr.; auch mit अर्थम्), Jmd mit Etwas beauftragen: परिज्ञाने व्यापारयन्त्यात्तिके Spr. 524. एकं व्यापारयामास करं किरीटे Ragh. 6,19. स दक्षिणं तूणमुखेन — व्यापारयन्हस्तम् 7,54. Z. d. d. m. G. 6,93,17. उमामुखे — व्यापारयामास विलोचनानि Kumâras. 3,67. Ragh. 13,25. Râǵa-Tar. 1,211. Çatr. 1,161. Sâh. D. 53,9. यदस्यामाकृतौ शस्त्रं व्यापारयितुमिच्छसि Vid. 105. वनद्विपानां त्रासार्थम् — व्यापारितः शूलभृता Ragh. 2,38. आयुक्त = व्यापारित P. 2,3,40, Sch. Vgl. व्यापारण.

पर VS. Prât. 2, 27. pronom. Decl. gaṇa सर्वादि zu P. 1,1,27. Vop. 3,9. abl. परस्मात् und परात्, loc. परस्मिन् und परे P.7,1,16. Vop.3,37. nom. pl. m. परे und परास् (ved. परासस्) P. 1,1,34. Schol. zu P.7,1,50. Vop. 3,12. mit कृतादि compon. gaṇa श्रेण्यादि zu P. 2,1,59. 1) adj. *a) weiterhin —, ferner gelegen, — stehend, entfernter, jenseitig* (mit dem abl., selten gen.); = दूर AK. 3,4,25,193. H. 1452. an. 2,435. Med. r. 56. Halâj. 4,8. Vaiç. beim Schol. zu Çiç. 2,29 und 16,6. परावाची तीरे AK. 1,2,3,8. H. 1079. Halâj. 3,45. सरय्वाश्च परे तीरे R. Gorr. 1,11,19. नद्याः परे पारे R. Schl. 2,55,6. नादृश्यत परः पारो नापरस्तत्र MBh. 2,1807. यो ऽस्माकमविद्यायाः परं पारं तारयसि Praçnop.6, 8. P. 3,4,20. क्व स्विदस्य रजसो महस्परं क्वावरम् ṚV.1,168,6. आ समुद्रादवरादा परस्मात् 7,6,7. दिवः परे अर्धे 1,164,12. अवरैः परैश्च VS. 7,5. परमन्तं पृथिव्याः ṚV. 1,164,34. 7,99,2. पराः परावतः *fernste Fernen* 10,58,8. 145,4. 180,2. Ait. Br. 3,15. परं मृत्यो अनु परेहि पन्थाम् ṚV. 10,18,1. परस्या अधि संवतो ऽवराँ अभ्या तर 8,64,15. श्येनो हव्यं नयत्वा परस्मात् AV.3,3,4. 4,3,2. परं नेदीयो ऽवरं दवीयः 10,8,8. उपागामर्वाङ्का परेभ्यः VS. 5,42. Çat. Br. 3,5,1,31. 5,1,5,21. अयं च लोकः परश्च लोकः (vgl. परलोक) Çat. Br. 14,6,7,2. Kathop. 2,6. M.11, 26. AK. 3,4,32(28),16. के वै तस्य परे लोकाः MBh.2,2322. तेषां परतरे लोकाः 3,1108. 15459. अवरं परं च दृष्टम् ṚV.10,87,3. शं ते परेभ्यो गात्रेभ्यः शमस्त्ववरेभ्यः VS. 23,44. म्लेच्छदेशस्त्वतः परः M. 2,23. उदासीनं तयोः परम् (विद्यात्) 7,158. AK. 2,8,1,9. 10. H. 732. अस्मात्परस्त्वेष महाधनुष्मान्पुत्रः कुलिन्दाधिपतेर्वरिष्ठः MBh.3,15594. अहं पारे समुद्रस्य पृथिव्या वा परं परात्। गत्वात्मानं विमुञ्चामि *in den entferntesten Winkel der Erde* 5,3745. अत्रिवाण् परेण णकारेण *mit dem weiter nach vorn stehenden, mit dem entfernteren* ण P. 1,1,69, Sch. परतर H. 732. येषां परा संख्या शतादिकात् *jenseits hundert u. s. w. gelegen, grösser als hundert u. s. w.* AK. 3,2,13. H.1425. उषित्वा तत्र कौन्तेयः संवत्सरपराः समाः *über ein Jahr hinausgehend* MBh.1,7975. भाग्यायत्तमतः परम् *was darüber hinausliegt, hängt vom Schicksal ab* Çâk. 92. परं विज्ञानात् *jenseits der Erkenntniss gelegen* Muṇḍ. Up. 2,2,1. परः कालः *die äusserste, späteste Zeit* Jâǵn. 1,37. परमायुः *das äusserste, höchste Lebensalter:* परमायुश्च भवति तदा वर्षाणि षोडश MBh.3,13056. परमायुः शतम् Sûrjas.1,21. Bhâg. P.3,11,12. 16.32. VP.22. शतं हि तस्य (ब्रह्मणः) वर्षाणां परमित्यभिधीयते Mârk.P.46,42; vgl. परार्ध. — *b) vergangen, früher:* पितरः परासः ṚV. 4,2,16. परे युगे 1,166,13. तं पृच्छन्तो ऽवरासः पराणि 6,21,6. — *c) später, zukünftig, folgend, nachfolgend* (mit dem abl.); = उत्तर Med. परं परमायुः समश्नुते Çat. Br. 4,2,4,7. द्वादशावरान्दश परान्पुनाति *die vorangehenden und folgenden* Âçv. Gṛhj. 1,6. दश पूर्वान्परान्वंश्यानात्मानं चैकविंशकम् M. 3,37. P.3,3,138. वेदाद्यहं परम् Kathâs. 39,109. कया वृत्त्या वर्तितं ते परं वयः Bhâg. P. 1,6,3. परां चैत्रीम् MBh. 14,2425. अहनि परे Kathâs. 42,1. परतरं चनाहन् ṚV. 10,95,1. ग्रीष्यस्यस्मात्परम् Megh. 98. प्रतिपालयितव्यस्ते जन्मकालः — पञ्चवर्षशतात्परः MBh. 1,1090. अग्निसंस्कारात्परा क्रिया Ragh. 12,56. H. 789. Çat. Br. 4,1,1,13. 12,2,3,1. Çâṅkh. Çr. 1,14,24. Lâṭj. 2,3,8. Kâtj. Çr. 1,3,9. 23,4,18. M. 4,8. 8,121. 11,211. ṚV. Prât. 2,16. 9,18. VS. Prât. 4,47. 98. 101. P. 1,1,54. 6,1,84. AK. 2,6,2,30. 3,4,29. 227. Trik. 3,3, 463. (उपसर्गाः) छन्दसि परे ऽपि *nachfolgend, hinter dem Verbum stehend* P. 1,4,81. अचो ऽन्त्यात्परः 1,47. AK. 2,6,2,49. 3,6,2,26. H. 247. उपेन्द्रवज्राचरणेषु सन्ति चेदुपान्त्यवर्णा लघवः परे कृताः *so v. a. hinzugefügt* Çrut. 33. आद्याद्यस्य गुणं तेषामवाप्नोति परः परः *jeder folgende* M. 1,20. subst. am Ende eines adj. comp. *ein nachfolgender Laut:* विसर्जनीयः — स्वरघोषवत्परः ṚV. Prât. 1,17. दीर्घ° 2,10. तपर *worauf ein* त *folgt* P.1,1,70. 2,40. 4,62. Schol. zu P. 1,1,51. तपरकरणम् Schol. zu P. 6,1,4. Ausnahmsweise verbindet sich पर als adj. mit seiner Ergänzung zum comp.: षष्ठकपरास्ततो वर्णाः पञ्च *fünf auf die 6te Silbe folgende Silben* Çrut. (Br.) 40. प्रौष्ठभद्रपरः पदः H. 154. — *d) der vorzüglichere, bessere, trefflichere, der vorzüglichste, beste, trefflichste, äusserste, ärgste, summus;* = उत्तम, श्रेष्ठ, मुख्य AK. 3,4,25,193. H.1439. H. an. Med. Halâj. 4,4. Vaiç. a. a. O. परो ऽवरो मध्यमासः ṚV.4,25,8. असुं परं जनयन् 1,140,8. नामन् 10,5,2. VS. 10,20. यस्मान्न जातः परो अन्यो अस्ति 8,36. AV. 5,24,15. 6,117,3. 7,35,3. 10,7,31. 18,2,32. अवरं हि राज्यं परं साम्राज्यम् Çat. Br. 5,1,1,13. 3,11. 1,9,3,10. 9,1,1,29. 14, 9,4,11. पुरुषस्य च यः परः (महादेवः) MBh.13,592. न तस्मात्परमस्ति वै 2114. 14,2783. मत्परं नाधिगम्यते Matsjop.50. इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः। मनसस्तु परा बुद्धिः Bhag. 3,42. Çâk. 186. नाहं वेद परं ह्यस्मिन्नापरं न समम् Bhâg. P. 2,5,6. अपरेषां परेषां च परेभ्यश्चापि ये परे MBh.13,3037; vgl. 2134, wo st. परे ऽपरे gedruckt ist. वेत्थ धर्मं सत्यवति परं चापरमेव च MBh. 1,4258. ब्रह्मन् Bhâg. P. 2,4,10. Prab. 2, 9. स्थान MBh. 13,1870. रूप N. 12,52. परमपरं चेति द्विविधं सामान्यम् Tarkas. 4. 56. Kap. 1,87. किमिह परम् Tattvas. 2. तं प्रतिजग्राह पूजया परया N. 21,19. जव 21,19. मुद् 19,29. संभ्रम R. 1,63,27. यत्न N.1,6. 19, 29. तुष्टि Sund.4,2. निःश्रेयस M.1,106. निर्वृति Paṅkat.5,9. विषाद Hit. 42,10. कौतूहल R. 1,1,7. व्रीडा 80. आपद् M. 9,313. परः संनिकर्षः संहिता P.1,4,109. किं नु दुःखमतः परम् Spr. 935. compar.: अन्नमेव विशिष्टं हि यस्मात्परतरं न च MBh.3,13386. 15534. 13,602. 3797. 14,2783. Bhag. 7,7. Jâǵn. 1,322. Kâm. Nîtis. 5,47. Verz. d. Oxf. H. 91,a,18. ब्रह्मन् n. Spr. नन्वात्मन्यव°. पर m. oder n. *der höchste Geist, die Weltseele, das Absolutum;* परः = परमात्मन् Vaiç. a. a. O. परम् = कैवल्यम् = अमृतम् Ratnâv. im ÇKDr. ब्रह्मविदाप्नोति परम् Taitt.Up.2,1. Bhag.3,19. यान्ति ते परम् 13,34. Bhâg.P.3,6,5. 9,2,15. 22,37. कालं पराख्यम् 3,32,9. नरदेवं पराख्यम् 1,18,42. परमाख्यं परं यच्च त्वमेव परिगीयसे R. 6,102,29. n. *Höhepunkt:* सर्वे बुद्धेः परं गताः MBh. 1,2025. ज्योतिषे च परं गतः 13, 470. 4680. पर als n. häufig am Ende eines adj. comp. (f. आ) *dieses als Höchstes habend* so v. a. *ganz damit beschäftigt, ganz darin aufgehend:* शौचपर M. 3,192. आम्नाय° 7,80. देवताभ्यर्चन° N. 12,58. चिन्ता° 2,2. MBh.5,7010. R. 1,43,7. ध्यानयोग° Bhag. 18,52. N. 2,3. भर्तृशोक° 12, 74. दोष° MBh. 1,1200. धर्म° R. 1,6,2. करुणा° Bhartṛ. 2,63. H. 368. परिचर्या° Ragh. 1,91. Kathâs. 43,60. धारासारोपनयन° Vikr. 76. अहंकार° Prab.14,2. स्वभर्तृशुश्रूषा° Çuk.41,3. विनय° 42,4. शान्ति° Dhûrtas. 96,10. कुलमार्ग° Spr. 705. परेङ्गितज्ञान° 463, v. l. याञ्चा° H.860. सुख° *überaus glücklich, — froh* Çâk.162, v. l. उपभोगपरानर्थान् *vor Allem zum Genuss bestimmt* Haeb. Anth. 223, Çl. 73. nom. abstr.: विपद्यावपातपरता Râǵa-Tar. 5,377. — *e) fremd, ein Fremder, ein Anderer* (im Gegens. zum *eigenen Selbst*); *feindlich, Feind* (Gegens. अवर, अन्तर, आत्मन्, स्वयम्, स्व, निज); = अनात्मन् AK. 3,4,25,193. = अन्य H. an.

Med. Vaiç. a. a. O. = अरि, शत्रु u. s. w. AK. 2,8,1,11. H. 728. H. an. Med. Halâj. 2,300. Vaiç. a. a. O. परे ऽवरे उभया अमित्राः ṚV. 2,12,8. 41,8. 3,18,2. अर्यः परस्यान्तरस्य तरुषः 6,15,3. न यत्परो नान्तरस्तुतुर्यात् 6,63,2. असौ या सेना मरुतः परेषामभ्यैति नः VS. 17,47. AV. 3,1,1. 5,20,3. पर उ परस्मा ऋतवे प्रयच्छति Çat. Br. 2,6,4,9. 9,5,2,3. 10,4,2,26. 5,2,5. ṚV. Prât. 15,8. स्वराष्ट्रे पर एव च M. 9,312. स्वमांसं परमांसेन यो वर्धयितुमिच्छति 5.52. आत्मनश्च परस्य च R. 6,9,12. परस्यैव च योषितम् M. 4,133. परपत्नी 2,129. परस्य दण्डं नोद्यच्छेत् 4,164. N. 11,5. 26,22. Hit. 4,3. R. 1,7,6. 2,26,36. परकरगत Spr. 718. इह लोके हि धनिनां परो ऽपि स्वजनायते 432. अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् 203. Bhâg. P. 6,16,42. स्वयं नष्टः परानपि नाशयितुमिच्छसि Prab. 52,1. मूलपुरुषावसाने संपदः परमुपतिष्ठन्ति Çâk. 91,13. 64,8. यस्तु — संग्रामे हन्यते परैः M. 7,94. MBh. 3,15694. यदा परे तु बलिनः स्वपक्षश्चैव दुर्बलः 15,221. Ragh. 3,21. 7,38. 17,59. कः परः प्रियवादिनाम् Spr. 744. उत्तिष्ठमानस्तु परो नोपेक्ष्यः 448. — f) *verschieden:* असौ त्वदन्यो न सनातनः पुमान्भवान्न देवात्पुरुषोत्तमात्परः Prab. 114,7.8. P. 8,3,4 ist परस् als praep. aufzufassen. — g) *mit einem Ueberschuss versehen:* परं शतम् (परःशतान् 72,25 Gorr.) *mehr als hundert* R. 2,70,29. पराः कोट्यः Prab. 91,9. परम् vor dem Zahlwort erstarrt. परं सहस्रैः MBh. 12,1416. In der Stelle: आयुस्तत्र च मर्त्यानां परं त्रिंशद्भविष्यति Hariv. 11210 ist परम् adv. *höchstens.* Vgl. परःशत, परःसहस्र, aus denen jene Formen entstanden sind. — h) *als Rest übriggeblieben:* किं तस्य छगलस्यास्ति मांसशेषो ऽत्र कश्चन ॥ भृङ्गे परे स्तः Kathâs. 39,16. — i) *besorgt um Etwas* (loc.): नूनं न ते जनः कश्चिदस्ति निःश्रेयसे परः। निवारयति यो न त्वां कर्मणो ऽस्माद्विगर्हितात् ॥ R. 5,24,13. — 2) m. a) (ergänze ग्रह) *ein subsidiärer* Somagraha TS. 3,3,6,1. 7,3,10,1. — b) N. pr. mit dem patron. Âṭṇâra, ein König von Koçala Çat. Br. 13,5,4,4. Pañkav. Br. 25,16,3. Kâṭh. 22,3. Çâñkh. Çr. 16,9,11.13. N. pr. eines Fürsten (ohne nähere Bezeichnung) MBh. 1,227. eines Sohnes des Samara Hariv. 1063. — c) (ergänze प्रासाद, वास) N. des Palastes der Mitravindâ Hariv. 8986. — 3) f. आ a) *eine best. Pflanze* (वन्ध्याकर्कोटकी) Râǵan. im ÇKDr. — b) N. pr. eines Flusses MBh. 6,327 (VP. 182; पारा v. l.). — c) नाभिरूपमूलाधारात्प्रथमोदितनादस्वरूपवर्णाः। यथा। मूलाधारात्प्रथममुदितो यस्तु भावः पराख्यः (warum fem.?) । इत्यलंकारकौस्तुभे १ किरणः ॥ ÇKDr. — 4) n. a) *die entferntere —, weitere Bedeutung eines Wortes:* प्रयोगस्य परम् Ǵaim. 1,14. = तात्पर्यक (adj.!) Schol. पाणिशब्दो वाक्परः Kull. zu M. 8,2. धर्मशब्दो ऽत्र दृष्टादृष्टार्थानुष्ठेयपरः ders. zu 7,1. — b) वायोः परम् N. eines Sâman Ind. St. 3,235.a. — Nach unserem Dafürhalten steht पर in keinem etymologischen Zusammenhange mit अपर, sondern geht wie परस्, परा, परि und प्र auf 2. पर् zurück. Nach dem Schol. zu P. 3,3,57 ist पर m. auch nom. act. von पर् (पॄ). Vgl. परम्, परे, परेण, अवरस्पर, तत्पर, देव°, द्वा°.

पॅरउरु (परस् + उरु) adj. f. °उर्वी *aussen —, oben breit* Çat. Br. 3,4,4,26. — Vgl. परोवरीयंस्.

परऋक्शतगाथ adj. *ausser* (परस्) *hundert* Veda-*Versen auch* Gâthâ *enthaltend* Ait. Br. 7,18; vgl. पर|:|शतगाथ Çâñkh. Çr. 15,27,7.

परःकृष्ण (परस् + कृष्ण) adj. *mehr als schwarz, — dunkel, überaus dunkel:* यन्नीलं परःकृष्णम् Khând. Up. 1,6,5. ऊप 3,4,3.

परःपुंसा (परस् + पुंस्) adj. f. *die sich am Ehemann nicht genügen lässt:* पत्नी Çat. Br. 1,3,1,21.

परःपुरुष (परस् + पु°) adj. *über Manneshöhe gehend* Çâñkh. Çr. 17,1,16.

परक = पर am Ende eines adj. comp.: इतिशब्दपरक *worauf das Wort* इति *folgt* P. 1,4,62, Sch. डाच्परक Sch. zu P. 6,1,100. 4,93.

परकर्मन् (पर + क°) n. *eine Dienstleistung für Andere:* °कर्माकरोत् *that Dienste für Andere* Kâm. Nîtis. 14,50. °कर्मनिरत *Lohndiener* Varâh. Bṛh. S. 67,36.

परकार्य (पर + कार्य) n. *die Angelegenheit eines Andern, eine fremde Sache* Spr. 939. Pañkat. I, 407.

परकीय (von पर) adj. f. आ *einem Fremden —, einem Andern gehörig, fremd; feindlich* gaṇa गहादि zu P. 4,2,138. Kâr. 2 zu P. 4,3,60. °निपानेषु M. 4,201. अर्थो हि कन्या परकीय एव Çâk. 97. Z. d. d. m. G. 7,300, N. 2. प्रकृतय आत्मीयाः, परकीयाः Kâm. Nîtis. 8,70. परकीया *eines Andern Weib* oder *ein Mädchen, über welches Andere* (wie z. B. der Vater) *zu verfügen haben,* Sâh. D. 45,8. Davon nom. abstr. परकीयात्व n. 15.

परकृति (पर + कृ°) f. *die That —, die Geschichte —, das warnende Beispiel eines Andern* Müller in Z. d. d. m. G. IX, l.

परक्रम (पर + क्रम) m. Krama *des folgenden (zweiten) Buchstabens einer Consonantenverbindung* ṚV. Prât. 1,5. 6,2. 12. 18,13.

परक्राथिन् (पर + क्रा°) m. N. pr. eines Helden auf Seiten der Kuru MBh. 7,6852.

परक्रान्ति (पर + क्रा°) f. *die grösste Declination, die Neigung der Ekliptik* Sûrjas. 11,9.

परक्षुद्र (पर + क्षु°) f. pl. wohl *die überaus winzigen —, kleinen* Veda-*Verse:* तथैव तैत्तिरीयाणां परक्षुद्रा इति स्मृतम् Vâju-P. in Verz. d. Oxf. 56,*a*,14; vgl. (ऋषयः) क्षुद्रसूक्ताः, महासूक्ताः u. क्षुद्र 1,*a*.

परक्षेत्र (पर + क्षेत्र) n. 1) *eines fremden Feld* M. 8,341. 9,49. 51. — 2) *eines Fremden Acker* so v. a. *eines Andern Weib* M. 3,175. — 3) *eines Andern Leib* Kâç. zu P. 5,2,92.

परगत (पर + गत) adj. *bei einem Andern —, bei seinem Nächsten sich findend, — daseiend:* न च तप्यति दान्तात्मा दृष्ट्वा परगतां श्रियम् MBh. 3,15392.

परगामिन् (पर + गा°) adj. *einem Andern zu Gute kommend, auf einen Andern sich beziehend:* क्रियाफल Schol. zu P. 1,3,72. fgg. von Adjectiven AK. 3,6,8,44.

परगुण (पर + गुण) adj. f. आ *einem Andern —, dem Feinde Vortheil bringend:* अथ वा वै परगुणां बुद्धिं प्रत्यादिशन्ति नः R. 5,81,44.

परग्रन्थि (पर + ग्र°) m. *Gelenk (das äusserste Ende eines Gliedes)* Hâr. 207.

परचक्र (पर + चक्र) n. *des Feindes Heer* MBh. 1,6209. °सूदन Bhâg. P. 9,15,31. स्वनृपपरचक्रपीडित Varâh. Bṛh. S. 3,15. 29. 20,3. 32,12. 37,6. 45,20.38.48; nach dem Schol. so v. a. *ein feindlicher Fürst.* Verz. d. B. H. No. 880. स्वपरचक्रज AK. 2,8,1,30. H. 302.

परचित्तज्ञान (पर-चित्त + ज्ञान) n. *die Kenntniss der Gedanken Anderer* Vjutp. 38. Burnouf in Lot. de la b. l. 821.

1. परच्छन्द (पर + छन्द) m. *der Wille eines Andern* Bhâg. P. 3,31,25.

2. परच्छन्द (wie eben) adj. *vom Willen eines Andern abhängend* Halâj. 2,186.

परच्छन्दवत् (von 1. परच्छन्द) adj. dass. H. 356.

परच्छिद्र (पर + छिद्र) n. *eines Andern Gebrechen, — Blösse* Spr. 799.

परज (पर + ज) adj. subst. *fremd, ein Fremder* MBh. 2,1737.

परजन (पर + जन) m. *Fremder* (Gegens. स्वजन) M. 11,9. Spr. 1125, v. l.

परजन्मिक (von पर + जन्मन्) adj. *auf das jenseitige Leben bezüglich* Vjutp. 80.

परजात (पर + जात) adj. = परैधित *von einem Andern ernährt* (!); subst. *Diener* AK. 2,10,18. H. 361. Halâj. 2,196. Bezeichnete urspr. wohl nur *einen Fremden*. — Vgl. पराचित.

परजित v. l. für परजात AK. 2,10,18.

परञ्ज 1) m. a) *Oelpresse*. — b) *Schaum*. — c) *Klinge* H. an. 3,147. Med. ǵ. 25. — d) *Schwert*. — 2) f. आ *der Schall der Instrumente an einem Feste*. — 3) n. Indra's *Schwert* Çabdârthak. bei Wils. — Vgl. पराञ्ज.

परञ्जन m. Bein. Varuṇa's H. 188. परंजप Trik. 1,1,75. परंजय (*den Feind besiegend*) ÇKDr. u. Wils. nach derselben Aut.

परण 1) adj. (von 2. पर्) *übersetzend*; s. अरित्र°. — 2) n. a) *das Durchlesen*, falsche Form für पारण Hariv. 16173. — b) N. pr. einer Stadt Verz. d. Oxf. H. No. 285.

परतःपोष (परतस् + पोष) adj. *von Andern seine Nahrung erhaltend*: देह Bhâg. P. 3,33,28.

परतङ्गण (पर + त°) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 2,1859. 6,372 (VP. 193). 2083.

1. परतन्त्र (पर + त°) n. *die Regel —, die Norm —, das Ritual für eine andere heilige Handlung* Kâtj. Çr. 6,10,28.

2. परतन्त्र (wie eben) adj. f. आ *von einem Andern abhängig, einem Andern gehorchend* (Gegens. स्वतन्त्र) AK. 3,1,16. H. 356. Halâj. 2,186. MBh. 13,15. Suçr. 1,44,10. 313,14. Sâṅkhjak. 10. Kâm. Nîtis. 11,27. Prab. 37,4. Wassiljew 291 u. s. w. प्रतिज्ञा° Kathâs. 26,189. कुटिलग्रह° 29,74. °तन्त्रीकृत Kull. zu M. 8,82. nom. abstr. °तन्त्रता f.: गुरु° Sâh. D. 20,20.

परतर्कुक m. *Bettler* Varâh. Bṛh. S. 67,41. °तर्कक v. l. — Vgl. तर्कुक.

परतस् (von पर) adv. P. 5,3,29. 1) vertritt einfach den abl. von पर, z. B. परतो ऽपि परश्चासि *du bist höher als der* (*das*) *Höchste* Kumâras. 2,14. R. 6,102,28. स्वकात्परतो वा — गेहात् *aus seinem oder aus einem fremden Hause* Bhâg. P. 1,13,25. स्वकृतं परतो ऽपि वा *oder durch einen Andern* 3,30,26. परतो सिद्धः im Gegens. zu स्वतो सिद्धः Vjutp. 110. यशस्तु रक्ष्यं परतस् *vor dem Feinde* Ragh. 3,48. — 2) *weiter fort, darauf* Hariv. 5213. Ṛv. Prât. 18,23. नाशक्नोत्परतो वक्तुम् R. Gorr. 2,15,5. Varâh. Bṛh. S. 8,29. मया तावन्नीतिबीजनिर्वापणं कृतम्। परतस्तद्दैवपर्यायायत्तम् Pańkat. 85,17. *hinterdrein*: सनि परतः *wenn* सन् *folgt* Schol. zu P. 2,4,48. *hoch oben* (der Würde nach): स परतो नास्तु Râǵa-Tar. 3,492. mit einem vorangehenden abl. *nach* (zeitlich): विवाहात्परतः Kâtj. in Mit. 228,1. Jâǵń. 2,173. MBh. 2,831. Varâh. Bṛh. S. 11,7. 89,1. Bhâg. P. 1,13,54. Pańkat. V, 47. *über* (der Macht, der Würde, dem Range nach): बुद्धेः परतस्तु सः Bhag. 3,42. Kâm. Nîtis. 5,61.

परतापन (पर + ता°) m. N. pr. eines Marut (*die Feinde peinigend*) Hariv. 11547.

परतीर्थिक (पर + ती°) m. wie es scheint Bez. *des Brahmanen* (vgl. तीर्थिक) Lalit. 396.

परत्र (von पर) adv. 1) *jenseits, in jener Welt* M. 3,275. 4,193. 5,166. 8,127. 11,28. MBh. 6,5682. R. 2,42,8. Ragh. 1,69. Kumâras. 4,37. Varâh. Bṛh. S. 59,18. Hit. I,133. Pańkat. 34,10. In der Stelle ध्रुवो ज्ञेयो मे नित्यं स्यात्परत्राय प्रभा गतिः MBh. 13,7688 ist wohl परत्र च zu lesen. परत्रभीरु *um das Jenseits besorgt* Kâtj. in Mit. ÇKDr. — 2) *weiter unten, in der Folge* (in einem Buche) Durgad. zu Vop. 2,45.

परत्व (wie eben) n. 1) *das Fernsein* Kaṇâda 1,6. Tarkas. 3. 16. Bhâshâp. 3,85. 120. 121. — 2) *das Hinterdreinfolgen, Nachfolgen* Schol. zu P. 1,2,9. प्रत्यय° Schol. zu P. 1,1,47. — 3) *das vorzüglicher-Sein*: केचिच्छिवं परत्वेन प्राहुर्विष्णुं तथापरे Vâju P. in Verz. d. Oxf. H. 56, b,18. प्रकृतीनां (= abl.) परत्वेन MBh. 13,592. जातिपरत्व nom. abstr. von जातिपर *wobei das Genus obenansteht, auf das Genus Bezug habend* Kap. 1,155. — 4) nom. abstr. von पर in der Bed. von परग्रह TS. 3,3,6,1.

परदार (पर + दार) m. pl. *eines Andern Eheweib* M. 3,174. 4,134. 8,352. 11,176. R. 5,14,56. 57. Varâh. Bṛh. S. 101,2. Laghuǵ. 9,6. — Vgl. पारदारिक.

परदारिक Kâç. zu P. 5,2,92 fehlerhaft für पारदारिक.

परदारिन् (von परदार) adj. *mit eines andern Weibe Ehebruch treibend* R. 3,57,20.

परदेवता (पर + दे°) f. *die höchste Gottheit* Bhâg. P. 5,1,39. 8,9,18. भगवत्° 5,2,7.

परदेश (पर + देश) m. *die Fremde, das Ausland, des Feindes Land* (Gegens. स्वदेश) Varâh. Bṛh. S. 3,13. 66,10. 104,39. Kathâs. 34,198. 201. Pańkat. I, 20. 364. Hit. III, 76.

परधर्म (पर + धर्म) m. *die Pflichten —, pflichtmässigen Beschäftigungen eines Andern, einer anderen Kaste* M. 10,97. Bhâg. P. 7,15,13.

परनिपात s. u. निपात 3.

परनिर्मितवशवर्तिन् adj. *dem Willen* (वश) *der durch Andere* (पर) *Umgewandelten* (निर्मित) *folgend* (वर्तिन्); m. Bez. einer Klasse von Göttern bei den Buddhisten Vjutp. 82. Lalit. ed. Calc. 49,4. 52,7. 68,4. 71,5 u. s. w. Burn. Intr. 202. 607 (*ceux qui disposent à leur gré des formes qu'ont revêtues les autres*). Koppen 1,253. 260.

परंतप (परम्, acc. von पर, + तप) 1) adj. *den Feind peinigend*, Beiw. von Helden P. 3,2,39. N. 10,19. Hiḍ. 3,6. Bhag. 4,2. MBh. 13,390. R. 1,52,9. 2,31,35. Ragh. 15,7. — 2) m. N. pr. eines der Söhne des Manu Tâmasa Hariv. 429. eines Fürsten von Magadha Ragh. 6,21.

परपक्ष (पर + पक्ष) m. 1) *die Partei des Feindes, Gegners u. s. w.* s. u. पक्ष. — 2) N. pr. eines Sohnes Anu's VP. 444, N. 2.

परपत्नी (पर + प°) f. *die Frau eines Andern, eines Fremden* M. 2,129. परपत्नी तवास्मि Kathâs. 34,3.

परपद (पर + पद) n. *die höchste Stellung, die letzte Erlösung* Mahân. im ÇKDr.

परपाक (पर + पाक) m. *eines Fremden Mahl, der Mittagstisch eines*

Andern: उपासते ये गृहस्थाः परपाकमबुद्धयः M. 3,104. परपाकोपभोगिन् Suçr. 2,395,9.

परपिण्डाद (पर - पिण्ड + अद) adj. *eines Andern —, eines Fremden Brod essend;* m. *Diener* AK. 3,1,20. H. 361. Halâj. 2,196.

परपुरंजय (पर - पुरम्, acc. von °पुर, + जय) adj. *die Stadt (Städte) des Feindes erobernd*, Beiw. von Helden N. 19,26. MBh. 4,1903. 13, 2783. 14,1831. R. 4,30,15. Bhâg. P. 4,28,29. धनुस् R. 1,75,13. 21. शर 29.

परपुरुष (पर + पु°) m. 1) *der höchste Geist*, Bein. Vishṇu's Trik. 1,1,28. — 2) *ein fremder Mann (Ehemann)* Kâlidâsa im ÇKDr.

परपुष्ट (पर + पुष्ट) 1) adj. *von einem Fremden ernährt* Dhar. im ÇKDr. — 2, m. *der indische Kuckuck* (कोकिल) H. an. 4,64. Med. t. 63. Halâj. 2,88. MBh. 4,386. 9,2657. Hariv. 7119. R. Gorr. 2,56,13. 3,78,29. Varâh. Bṛh. S. 68,7. °पुष्टा *das Weibchen* 85,37. Vgl. परभृत. — 3) f. आ a) *Buhldirne* H. an. Med. — b) *eine Parasitenpflanze* Çabdak. im ÇKDr. — c) N. pr. einer Tochter eines Königs von Kauçâmbî Kathâs. 44,48.

परपुष्टमहोत्सव (प° + म°) m. *der Mangobaum (das grosse Fest für den indischen Kuckuck)* Çabdam. im ÇKDr.

परपूर्वा (पर + पूर्वा) f. *eine Frau, die früher einen andern Mann hatte:* पतिं हित्वापकृष्टं स्वमुत्कृष्टं या निषेवते। निन्द्यैव सा भवेल्लोके परपूर्वेति चोच्यते॥ M. 5,163. °पति 3,166. Jâǵń. 1,224. Mârk. P. 31,28.

परपौरवतन्तव (wohl पर + पौ°) m. N. pr. eines Sohnes des Viçvâmitra MBh. 13,254.

परप्रतिनप्तृ und परप्रपौत्र falsche, auf Missverständniss von H. 544 beruhende Formen bei Wilson und im ÇKDr.

परब्रह्मन् (पर + ब्र°) n. *das höchste Brahman* Bhaṭṭ. 3,96. Titel einer Upanishad Ind. St. 3,326,3.

परभाग (पर + भाग) m. *Oberhand, das Hervorragen über Alles, der Gipfelpunkt der Vorzüglichkeit;* = गुणोत्कर्ष H. 1375. Halâj. 4,101. = सुसंपद् Trik. 3,2,3. = परमशोभा Schol. zu Gît. 10,7. दुरधिगमः परभागो यावत्पौरुषेण शौर्यं न कृतम् Spr. 1172. Kumâras. 7,17. दिव्यमानुषचेष्टा तु परभागेन हारिणी Kathâs. 1,47. Gît. 10,7. लब्धपरभागता Ragh. 5,70.

परभाषा (पर + भा°) f. *die Sprache der Fremden* Hâr. 215.

परभूत (पर + भूत) adj. *nachfolgend* (von Wörtern) Kâç. zu P. 8,1,36.

परभूषण (पर + भू°) m. (sc. संधि) *ein durch Abtretung aller Einkünfte des Landes erkaufter Friede* Hit. IV,106. 121. परिभूषण Kâm. Nîtis. 9,3. 18.

परभृत् (पर + भृत्) 1) adj. *einen Fremden nährend, Andere ernährend:* दिशन्ति भिन्नां नैवाङ्घ्रयः परभृतः Bhâg. P. 2,2,5. — 2) m. *Krähe* (die den indischen Kuckuck auffüttern soll) AK. 2,5,20; vgl. परभृत.

परभृत (पर + भृत) 1) adj. *von einem Fremden ernährt.* — 2) m. *der indische Kuckuck* (कोकिल) AK. 2,5,19. H. 1321. Suçr. 1,201,18. परभृत इव नीडे रक्षितो वायसीभिः Mṛkkh. 108,2. Kumâras. 6,2. Çâk. 85. Mâlav. 76. °भृता f. *das Weibchen* 60. Ragh. 9,42. 47. Vikram. 39,2. प्रागन्तरिक्षगमनात्स्वमपत्यजातमन्यैर्द्विजैः परभृताः (f.) खलु पोषयन्ति Çâk. 118. — Vgl. परपुष्ट.

परभृत्य (पर + भृत्य) adj. *durch einen Andern zu ernähren, — zu erhalten;* davon nom. abstr. °त्व n.: वृद्धौ तत्राद्य पितरौ परभृत्यत्वमागतौ Hariv. 4403. R. 6,66,13.

परम् (von पर) adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. 1) mit einem vorangehenden abl. *hinaus über, jenseits, nach:* रेखामात्रमपि क्षुण्णादा मनोर्वर्त्मनः परम्। न व्यतीयुः Ragh. 1,17. प्राप्यैनं महाभागमितो जनपदात्परम् R. 2,39,10. अभिवादात्परम् M. 2,122. अस्तमयात्परम् *nach Sonnenuntergang* Sûrjas. 3,50. स नो जीवेन्नरः संवत्सरात्परम् Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 51, *a*, 29. 30. अस्मात्परम् — को नः कुले निवपनानि नियच्छति *nach ihm* Çâk. 152. मत्तः परम् *nach mir* Ragh. 1,66. मत्परम् 67. परं मुहूर्तात् Vikram. 40,4. नास्मात्परम् *nicht mehr davon, genug* Çâk. 38,11. अतः परम् *weiter von hier, von hier an, hierauf, darauf, von nun an, ferner, darüber hinaus:* एतज्ज्ञेयं नित्यमेवात्मसंस्थं नातः परं वेदितव्यं हि किंचित् Çvetâçv. Up. 1,12. अतः परं च देशो ऽयं दक्षिणो दक्षिणापथः N. 9,23. प्रथमम् — तदनन्तरम् — तृतीयम् — अतः परम् M. 8,129. अतः परं प्रवक्ष्यामि योषितां धर्ममापदि *von nun an, von jetzt an* 9,56. 10,131. न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परम् Bhag. 2,12. भाग्यमतः परम् *darauf folgt Glück* Hit. Pr. 3. त्वमतः परं यदभिलषसि तत्कथय Vet. in LA. 3,4. किं नु दुःखतरं शक्यं मया द्रष्टुमतः परम् Hid. 1,35. Pańkat. 241,24. 242,1. Çâk. 113,5. Vikr. 89,2. Mṛkkh. 177,24. Dhûrtas. 96,7. परमतः *darnach* Spr. 801. इतः परम् *weiter von hier* MBh. 14,448. *von nun an* Pańkat. 175,25. ततः परम् *darauf* R. 3,74,7. Ragh. 3,39. H. 39. Bhâshâp. 2.3. comparat. परतरम्: यथा यथा प्रविशति तस्मात्परतरं नरः *weiter fort* MBh. 5,3838. इतः परं गमिष्यामि ततः परतरं पुनः 14,448. ohne vorangehenden abl. *darnach, darauf* Vet. in LA. 13, 1. — 2) *sonst* Gaim. 1,13. — 3) *in hohem Grade, über die Maassen:* प्रीतः MBh. 13,2710. मूढा R. 6,5,14. परमविदुषाम् Bhâg. P. 5,3,9. परमनुगृहीतो ऽस्मि Vikr. 87,5. परात्रस्तः MBh. 7,3005. तुतोष परम् Kathâs. 39,246. 22,148. Prab. 37,8. परमभिमतं नः *wir sind vollkommen einverstanden* Mâlav. 14,19. परं शक्त्या *mit der grössten Kraftanstrengung* M. 7,89. 10,118. MBh. 5,5957. 7,7041. — 4) *lieber, am liebsten:* परं गत्वा धृतराष्ट्रो न तत्र MBh. 13,4857. fgg. Spr. 406. — 5) *höchstens; nur:* आयुस्तत्र मर्त्यानां परं त्रिंशद्भवति Hariv. 11210. Spr. 993. Kathâs. 32,145. वयसा परम्। कनिष्ठः सो ऽभवत्तेषां गुणैर्ज्येष्ठतमस्त्वभूत् 39,21. विषाणे स्तः परं न ते *es fehlen dir nur die Hörner* 40,8. 42,28. 43,11. Pańkat. II,103. Râǵa-Tar. 1,39. 4,162. 5,394. 462. Prab. 61,17. 74,12. Bhâg. P. 4,20,4. 7,13,2. Ḱaurap. 39. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 27,13. न परं हृदि संक्रान्ता चित्रं दिक्ष्वपि शून्यता Kathâs. 33,138. 22, 230. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,505, Çl. 18. प्रजानां न परं चक्रे यः पितेवानुपालनम्। यावद्गुरुरिव ज्ञानमपि स्वयमुपादिशत् Kathâs. 27,14. (व्रणाः) न परं न हरेद्विव यावन्नाडीत्वमापयौ 28,160. 29,123. यदि परम् *wenn überhaupt, allenfalls:* पुरुषद्वेषिणी सा च विवाहं नाभिवाञ्छति। त्वय्युपेते यदि परं भविष्यति तदार्थिनी॥ 42,19. nicht recht klar ist die Bed. von यदि परम् 34,261. परम् = केवलम् H. an. 2,486. Med. r. 56. — 6) *jedoch, allein:* तेषां त्रयः सर्वशास्त्रपारगाः परं बुद्धिरहिताः Pańkat. 243,14. 21,14. 34,3. 47,25. 54,24. 69,10. 208,5. 263,22. मया कथयिष्यते को ऽप्युपायः। परं भवद्भिर्न करिष्यते Z. d. d. m. G. 14,571,3. 574,2. Çuk. in LA. 40,5. 10. 43,7. परं तु dass. Gaim. 1,31. Çuk. in LA. 41,17. 44,8. परं किं तु dass. Pańkat. 15,16. 45,2. — Nach Med. avj. 60 hat परम् die Bedeutung von नियोग und क्षेप.

परम [3] (superlat. zu पर) adj. Declin. mit Ausnahme von परमस्यास् und

परमस्याम्. 1) adj. f. आ a) *der fernste, äusserste, letzte:* परावत् ṚV. 4, 50,3. 10,95,14. VS. 11,72. एतद्ध परमं दूरं यत्सहस्रयोजनम् Çat. Br. 9, 1,1,28. परैणीतु यथा वृकः परमेणोत तस्करः AV. 4,3,2. अग्निर्वै देवानामवमो विष्णुः परमः *der fernste und höchste* Ait. Br. 1,1. अवम, मध्यम, परम ṚV. 1,108,9. 10. 27, 5. सधस्थ 108, 8. 3,11,7. पद 1,22,20. 72,2. व्योमन् 7,5,7. 5,63,1. रजस् 7,99,1. 3,30,2. जन्मन् 2,9,3. सं परमान्समवमानथो सं द्यामिव मध्यमान् AV. 6,103,2. मात्रा Çat. Br. 10,2,2,3. 11,1,6,16. गति 2,6,4,9. स परमं लोकमजयत् Ait. Br. 1,21. Çat. Br. 14,7, 1,31. इमं च लोकं परमं (= परं) च विन्दति Kâm. Nîtis. 3,37. पाद ṚV. Prât. 16,36. परमप्रकृति *das äusserste, letzte, erste Thema* Schol. zu P. 4,1, 155. — b) *der vorzüglichste, ausgezeichnetste, höchste, beste, grösste, ärgste, summus;* = पर H. an. 3,469. Med. m. 47. = अग्रेसर, प्रथम H. an. = प्रधान, आद्य Viçva im ÇKDr. पशु VS. 4,26. परमो ऽस्य: पशूनाम् Çat. Br. 13,3,3,1. गावः ṚV. 5,47,4. 4,23,10. ऊति 6,25,1. वसु 7,32, 16. धिया परमया 6,38,3. अग्निरीशे वाजस्य परमस्य रायः 4,12,3. 7,60, 11. निधि 2,24,6. ब्रह्मन् Çat. Br. 14,6,10,6. 7,1,31. 32. एतद्ध परममन्नं यद्दधि मधु घृतम् 9,2,2,12. दैवत M. 9,319. वपुस् N. 13,27. धर्म M. 1, 108. N. 26,7. Hit. 19,22. गति M. 4,14. 6,88. 93. 96. 8,420. R. 1,57,21. सिद्धि M. 7,1. मन्त्र 58. प्रमाण 2,13. तपस् 167. 229. 6,70. R. 1,57,2. मेधा MBh. 3,14008. प्रीति N. 13,39. मुद् 24,46. द्युति 12,32. धर्मे परमा स्थितिः 5,37. विस्मय 19,23. R. 1,2,1. बल N. 20,5. यत्न M. 8,302. 9,16. वैषम्य N. 9,20. वैक्लव्य 23,21. दुःख, ज्वर Brâhman. 1,15. परमेण चेतसा *so v. a. mit ganzem Herzen:* तथा हि रामं वनवासनिश्चितम् — परमेण चेतसा R. 2,24,36. Mit seinem subst. (das seinen Ton bewahrt) componirt P. 2,1,61. gaṇa काष्ठादि zu P. 8,1,67. °चिकित्सकं Çat. Br. 11,5,3,1. °सौगत Kathâs. 27,12. °वैष्णव 36,10. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,542. °माहेश्वर 539. °ब्रह्मण्य 539. 542. °भागवत Bhâg. P. 5,1,6. परमाङ्गना N. 3,15. 12,44. R. 2,25,26. परमाप्सरस् 1,63,4. °वारि Daç. 2,3. पूरुष Bhâg. P. 1,7,7. परमायन 2,6,2. परमोत्सव Indr. 5,23. परमाकुलता Vid. 157. परमौजसा R. 1,54,5. परमकण्ठेन क्रोशति so v. a. *aus vollem Halse* Lâṭj. 9,8,15. परम, wie पर mit einem ablat. verbunden, *vorzüglicher, grösser, ärger:* को ऽन्यो ऽस्ति परमः शिवात् MBh. 13, 793. किं त्वतः (so ist zu lesen) परमं दुःखं यत् 1,6196. यस्मान्न परमं भूतं वानरेष्विह विद्यते R. 6,3,17. 22. — 2) n. am Ende eines adj. comp. (f. आ) *das äusserste —, höchste Maass:* सहस्रपरमा भृतिम् *höchstens 1000 betragend* MBh. 2,2080. सप्तदशावराः, चतुर्विंशतिपरमाः *höchstens 24* Schol. zu Kâtj. Çr. 103,24. *Hauptbestandtheil, das Vorwiegende:* आढ्यानां मांसपरमं मध्यानां गोरसोत्तरम्। तैलोत्तरं दरिद्राणां भोजनम् *vorzugsweise aus Fleisch bestehend* MBh. 5,1143. स्वकार्य° *ganz mit seinen Obliegenheiten beschäftigt* M. 6,96. कामोपभोग° Bhag. 16, 11. चिन्ता° MBh. 1,5774. निःश्वास° *nichts als seufzend* N. 2,2. MBh. 1, 4613. Mârk. P. 62,7. — 3) परमम् adv. a) Partikel der Bejahung, Einwilligung, *ja wohl, schön, gut* AK. 3,5,12. H. 1540. H. an. Med. अपि तुष्यति ते पुत्रि ब्राह्मणः परिचर्यया। तं सा परममित्येव प्रत्युवाच MBh. 3,17056. fg. परमं सौम्यमित्युक्तं ताभ्याम् 12,1056. ततः परममित्युक्त्वा प्रतस्थे Kumâras. 6,35. — b) im comp., vor einem adj. oder partic. mit abgeworfener Flexionsendung, *in hohem Grade, überaus, sehr;* °शोभन MBh. 3,2798. N. 5,26. °मन्युमत् 9,5. परमात्मवत् R. 1,46,18. 57,9. 58,12. °संमत Brâhman. 2,25. °संहृष्ट N. 13,48. °प्रीत Arg. 2,11. R. 1, 1,41. 52,1. °संतुष्ट 1,84. °दुःखित N. 22,28. °क्रुद्ध R. 1,54,19. Brahma-P. in LA. 49,2. 51,10. 53,4. Vid. 17. Spr. 1233.

परमक (von परम) adj. (f. परमिका) *der vorzüglichste, höchste, beste, grösste, ärgste, summus:* सखा R. 4,35,13. गुरु MBh. 1,7267. धर्म 3, 13695. तपस् 10710. तेजस् 5,2391. दान 13,3410. सिद्धि 1,614. 3,4068. 18,132. 201. गति 1,6133. मुद् 4858. 7602. Indr. 5,59. चिन्ता MBh. 13, 1479. दर्प 7,1761. आर्ति 5,7228. दुःख 4,619. Fälschlich पारमकं पदम् 13,3350 und दुःखं परमिकम् Brâhman. 1,16; vgl. MBh. 1,6124.

परमक्रान्ति (प° + क्रा°) f. = परक्रान्ति; °ज्या *der Sinus der grössten Declination* Schol. zu Sûrjas. 2,28.

परमक्रोधिन् (प° + क्रो°) adj. *überaus zornig;* m. N. pr. eines der Viçve Devâḥ MBh. 13,4357.

परमगव (प° + गो) m. *ein vorzüglicher Stier* Vop. 6,47.

परमज्ञा f. in der Stelle: ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः TS. 1,7,12,1. Nach dem Comm. = प्रकृति, wahrscheinlich aber Entstellung aus परावतः; vgl. ṚV. 8,32,22. AV. 6,75,3.

परमज्या (प° + 2. ज्या) adj. *die höchste Obergewalt habend,* von Indra ṚV. 8,79,1. निन्दिताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्य 1,30.

परमणि (पर + म°) m. N. pr. eines Prinzen Kathârṇava in Verz. d. Oxf. H. 154,a,45.

परमता (von परम) f. *die höchste Stellung, oberste Würde:* सर्वेषां देवानां श्रैष्ठ्यमतिष्ठां परमतामगच्छत् Ait. Br. 8,14. 19. Çat. Br. 1,6,4,17. 2,2, 3,5. 3,1,1,12. 14,4,2,23. 8,13,1. 2. स्वाध्यायो ह्येव तेषां परमता काष्ठा *Gipfelpunkt und Ziel* 11,5,7,2.

परमद्रु (प° + द्रु) m. = अगुरु *Amyris Agollocha;* so ist wohl st. परमद zu lesen H. ç. 129.

परमनन्द (प° + न°) m. N. pr. eines Lehrers Verz. d. B. H. No. 1045. Es ist viell. परमानन्द zu lesen.

परमन्त्र s. परमात्र.

परमन्यु (पर + म°) m. N. pr. eines Sohnes des Kaksheju Hariv. Langl. I, 140. °मन्यु ed. Calc. 1669.

परमपरम (प° + प°) adj. *der allervortrefflichste, allerhöchste:* पुरुष Bhâg. P. 5,3,9.

परमपुरुष (प° + पु°) m. *der höchste Geist:* °प्रार्थनामञ्जरी Titel einer Sammlung von *Gebeten,* die an Vishṇu und andere Gottheiten gerichtet sind, Mack. Coll. I, 141.

परमब्रह्मचारिणी (प° + ब्र°) f. Bein. der Durgâ H. ç. 48.

परममहत् (प° + म°) adj. *unendlich gross* Jogas. 1,40. — Vgl. परमाणु.

परमरस (प° + रस) m. = तक्र *Buttermilch mit Wasser gemischt* H. ç. 99.

परमर्मज्ञ (पर - मर्मन् + ज्ञ) adj. *die geheimen Pläne, — Absichten des Andern kennend* Kull. zu M. 7,154.

परमर्षि (परम + ऋषि) m. *der grösste Weise:* परमर्षयस्तु भेलाद्याः Trik. 2,7,16. इत्याहुः परमर्षयः MBh. 13,2106. देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः Indr. 2,10. देवर्षयः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः Sund. 3,1. Sâṁkhjak. 69. Brahma-P. in LA. 56,15.

परमसर्वत्र P. 1.1,27, Sch.

परमहंस (प° + हंस) m. *ein Asket der höchsten Ordnung* MBh. 13,6478. Hariv. 15469. Ind. St. 2,76. 78. 173. fgg. 180. Bhâg. P. 1,4,31. 8,20. Vedântas. (Allah.) No. 151. रक्तकौपीनवसनो हंसः परम एव च Hariv. 15472. °स्तोत्र, °कवच, °पटल Verz. d. Pet. H. No. 45. °सहस्रनामानि 46. °प्रिया Titel einer Vopadeva zugeschriebenen Schrift Verz. d. Oxf. H. 38,a, 9. °प्रिय Burnouf in Bhâg. P. I, lxvii. परमहंसोपनिषद् f. Titel einer Upanishad Colebr. Misc. Ess. I, 97, N. 2. Ind. St. 2,173. fgg. °हंसोपनिषद्धृदय Verz. d. B. H. No. 356. परमहंसपरिव्राजकोपनिषद् Ind. St. 3,326,2.

परमाख्य (प° + आख्या) adj. *den Namen des Höchsten führend, für das Höchste geltend:* परमाख्यं परं यच्च लयैव परिगीयसे R. 6,102,29.

परमाणु (परम + अणु) m. *ein unendlich kleiner Theil, Atom* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,8. Jâǵṅ. 3,104. Jogas. 1,40. पृथिवी नित्या परमाणुरूपा Tarkas. 5. Varâh. Bṛh. S. 58,1. 2. Madhus. in Ind. St. 1,23,15. Bhâg. P. 3,11,1. 5,12,9. Mârk. P. 23,32. 38. 49,37. Hiouen-thsang I, 60. fg. Trik. 3,3,397. परमाणुभ्यो विश्वमुत्पद्यते Prab. 111,15. धूमोष्मज्वलनोद्गारपरमाणवो गगनगता नोपलभ्यन्ते Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 7. 8. निर्माणपरमाणवः Râǵa-Tar. 6,274. परगुणपरमाणुं (°परमाणून् v. l.) पर्वतीकृत्य Bhartṛ. 2,71. Davon nom. abstr. °ता f.: सिकतात्वादपि परां प्रपेदे परमाणुताम् Ragh. 15,22. Bhâg. P. 3,11,4. *ein unendlich kleiner Zeittheil* Bhâg. P. 3,11,4.5. 13. 5,14,29. VP. 22, N. 3. neutr. 1/4 *einer* Mâtrâ VS. Prât. 1,61.

परमाणवङ्गक (प° + अङ्ग) m. Bein. Vishṇu's Çabdam. im ÇKDr. परमाणुङ्गक Wils. nach Çabdar.

परमात्मक (परम + आत्मन्) adj. (f. परमात्मिका) = परम *der höchste, grösste, summus:* रति MBh. 1,4630.

परमात्मन् (wie eben) m. Eingang zu Vop. 6,34. *der höchste Geist, die Weltseele, Allseele* AK. 3,4,18,125. Halâj. 5,56. आत्मा द्विविधो जीवात्मा परमात्मा च Tarkas. 11. Colebr. Misc. Ess. I, 268. Eingang in Ait. Up. Ind. St. 1,278. 301. 451. fg. 455. 2,56. fg. M. 6,65. Bhag. 13,31. MBh. 6,4462. 12,6921. R. 6,102,28. Ragh. 16,22. Varâh. Bṛh. S. 42 (43),4. VP. 2. N. 2. Bhâg. P. 1,2,11. 2,10,7. Mârk. P. 78,4. परमात्मविद्या Colebr. Misc. Ess. I, 326, N. 2. परमात्मता nom. abstr.: प्रकृतिं परमात्मत्वेन परिकल्प्य Tattvas. 38.

परमात्र (पर + मात्र) *eine best. hohe Zahl* (bei den Buddhisten) Bull. de l'Acad. des Sc. de S.-P. 5,306. v. l. परमत्र.

परमाद्वैत (परम + अद्वैत) m. *der höchste Zweitlose,* Bein. Vishṇu's Garuḍa-P. im ÇKDr. n. *die höchste Einheitslehre* Wils.

परमानन्द (परम + आ°) 1) *die höchste Wonne, der höchste Geist, die Weltseele:* अखण्डपरमानन्दात्मबोध Bhartṛ. 3,91. Madhus. in Ind. St. 1,23.8 v. u. Vgl. एतत्परममानन्दं यत्तच्छाश्वतमेव च MBh. 13,1091. — 2) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. 122,a,12. angeblich Verfasser des Ḱaitanjaḱandrodaja (der sonst Karikarṇapûra oder Purîdâsa heisst) Ind. St. 1,466; vgl. परमनन्द.

परमान्न (परम + अन्न) n. *die schönste Speise, Reis in Milch gekocht* AK. 2,7,23. H. 406. Halâj. 2,165. Hariv. 7140. Varâh. Bṛh. S. 12,18. 45,66. 57,8. 94,23. Kathâs. 16,38. Çuk. in LA. 41,9.

परमापक्रम (परम + अप°) m. = परक्रान्ति Sûrjas. 2,28.

परमायुष (परम + आयुस्) m. *Terminalia tomentosa W. u. A.* (असन) Çabdak. im ÇKDr.

परमायुस् adj. (परम + आयुस्) *ein sehr hohes Alter erreichend* Varâh. Bṛh. S. 68,13. — n. *das äusserste, höchste Lebensalter* ÇKDr. Wils. Gehört nicht hieher, da es nicht परम + आयुस् ist, sondern aus zwei selbständigen Wörtern, परम् und आयुस् (vgl. u. पर 1,a am Ende), besteht.

परमार m. N. pr. eines Sohnes des Ṛshi Çaunaka und Vorfahrs Bhoǵadeva's Verz. d. Oxf. H. No. 317. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,25, Çl. 5.

परमार्थ (परम + अर्थ) m. *die höchste —, ganze Wahrheit, der wahre Sachverhalt, Wirklichkeit:* कृतपरमार्थैरिन्द्रियैः Spr. 434. अधिगतपरमार्थान्पण्डितान् 82. निजपरमार्थमुक्तवत्या Kathâs. 26,268. विज्ञाय विवादपरमार्थम् Pańḱat. 167,7. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 210. Bhâg. P. 5,1,6. Vedântas. (Allah.) No. 144. Wassiljew 160 u. s. w. परमार्थात् *in Wirklichkeit:* आनृशंस्यं परो धर्मः परमार्थाच्च मे मतम् MBh. 3,17414. परमार्थेन dass.: परिहासविजल्पितं सखे परमार्थेन न गृह्यतां वचः Çâk. 51. परमार्थतस् dass.: हितं च युक्तं परमार्थतो वचः R. 3,40,34. परमार्थतो हरं न वेत्सि नूनं यत एवमात्थ माम् Kumâras. 5,75. Vikram. 38,15. Spr. 546. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 75. Vedântas. (Allah.) No. 144. Sâh. D. 31,18. Schol. zu Çâk. 11,16. परमार्थमत्स्य *in Wirklichkeit ein Fisch* Ragh. 7,37. °सरित् Vikr. 68,5. °सुप्त *in Wirklichkeit schlafend* Mṛḱḱh. 48,20. °दरिद्र 49,3. °सत्य *die vollkommene Wahrheit* Wassiljew 293 u. s. w.; vgl. Hiouen-thsang I, 197. nom. abstr. °ता f. Amṛtavindûp. in Ind. St. 2,61, N. und beim Schol. zu Kap. 1,58 (S. 61).

परमार्थधर्मविजय m. Titel einer buddh. Schrift Vjutp. 42.

परमार्थनिर्वृतिसत्यनिर्देश m. Titel einer buddh. Schrift Vjutp. 41.

परमार्थसार (प° + सार) m. Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. No. 403 am Ende.

परमार्हत (प° + आर्हत) m. *der vorzüglichste Anhänger des* Ǵina, Bein. Kumârapâla's H. 712.

परमावटिक (प° + आव°) m. pl. N. einer Schule Ind. St. 3,262.

परमाह (परम + अह) m. *ein vorzüglicher Tag* Vop. 6,37.

परमृत्यु m. *Krähe* Trik. 2,5,20. Scheint ein verdorbenes Wort zu sein; vgl. परभृत्.

परमेतु m. N. pr. eines Sohnes des Anu VP. 444. परमेष्ठिन् im Index; vgl. परमेषु.

परमेश (परम + ईश) m. *der höchste Herr,* Beiw. Vishṇu's MBh. 7,6471.

परमेश्मन् wohl nur fehlerhaft für परवेश्मन् *die Wohnung des Höchsten* Ind. St. 2,91, N.

परमेश्वर (परम + ईश्वर) 1) m. *der höchste Herr* (von reichen und vornehmen Menschen, insb. Fürsten, und von Göttern gebraucht): कथं नाम न सेव्यन्ते यत्नतः परमेश्वराः Spr. 587. LIA. II, 947. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,543,4. 6. लोकानां परमेश्वरः (ब्रह्मा) R. 1,57,6. पुरुष Prab. 114,5. von Vishṇu Bhag. 11,3. MBh. 13,6990. Vâmana-P. 58 im ÇKDr. von Indra Vikr. 87,5. von einem Ǵina H. 31, Sch. Am häufigsten von Çiva Halâj. 1,11. MBh. 13,595. Ragh. 1,1. 2,39. Kumâras. 6,25. Spr. 898. 1143. Mârk. P. 23,42. Verz. d. Oxf. H. 27,a,7. — 2)

f. ई *die höchste Herrin*, Bein. der Durgâ Hariv. 10279. Verz. d. Oxf. H. 39,*b*,15. 93,*a*,10. — 3) n. (sc. लिङ्ग) N. eines Heiligthums des Çiva Verz. d. Oxf. H. 64, *a*, 6.

परमेश्वरतन्त्र (प° + त°) n. Titel einer Schrift Verz. d. Oxf. H. 101,*b*.

परमेषु m. N. pr. eines Sohnes des Anu Matsja-P. in VP. 444, N. 2. — Vgl. परमेत्तु.

परमेष्ठ (परमे, loc. von परम, + स्थ) adj. *am höchsten stehend* P. 8,3, 97. — Vgl. परमेष्ठिन्.

परमेष्ठि m. Nebenform von परमेष्ठिन् *Oberhaupt, Obergott der* Gaina: पञ्च परमेष्ठीन्स्मरन्हृदि Çatr. 14,237.

परमेष्ठिता (vom folg.) f. *Oberhauptschaft* Pańkav. Br. 19,13,3. 22,18,1.

परमेष्ठिन् (परमे, loc. von परम, + स्थिन्) Uṇâdis. 4,10. P. 8,3,97, Vârtt. 1) adj. *an der Spitze stehend, der oberste;* subst. *Oberhaupt:* ऋतमेव परमेष्ठि TBr. 1,5,5,1. परमेष्ठिनी वाग्देवी AV. 19,9,3. याजोपयाजौ ब्रह्मर्षी शाम्यन्तौ परमेष्ठिनौ MBh. 1,6362. गुरु Tantra im ÇKDr. तं त्वा परमेष्ठिन्पर्यग्निरायुषा वर्चसा दधातु AV. 13,1,17. fgg. प्रेते वा गृहपतौ परमेष्ठिकरणम् Gobh. 1,1,12 (Ind. St. 5,286). Ait. Br. 8,12. Bez. des Agni AV. 1,7,2. व्यात्ते परमेष्ठिनो ब्रह्मणापीपदाम तम् *in den Rachen des Feuers* 10,5,42. Gewöhnlich Bez. *des höchsten* oder *eines der höchsten Götter der theologischen Speculation;* bald Nebenbezeichnung des Pragâpati (AV. 9,3,11. VS. 14,31. TBr. 2,2,9,10. 7,6,1. TS. 4, 3,10,3. Âçv. Gṛhj. 2,4. M. 1,80. 2,77), bald sind Parameshṭhin und Pragâpati gesondert und ihr Vorrang wechselt (AV. 4,11,7. 9,7,1. 10,3,24. 7,17. 13,1,6. 15,6,9. 7,2. 14,12. VS. 8,54. 15,58. TS. 1,6,9, 2. 5,7,5,5. TBr. 1,4,10,9. Çat. Br. 6,2,2,5. 8,7,2,14. 14,5,5,22. 7,2, 28). Sohn des Pragâpati Ait. Br. 8,14. Çat. Br. 11,1,6,14. fgg. परमेष्ठिनः प्राजापत्यस्य व्रतम् N. eines Sâman Ind. St. 3,222,*a*. von Brahman AK. 1,1,1,11. H. 211. Halâj. 1,6. MBh. 1,32. 8150. 5,4299. Prab. 24,11. von Çiva MBh. 3,1514. Kumâras. 6,70. Schüler des Brahman Svajambhu Müller, SL. 440. von Vishṇu Ragh. 10,34. von Garuḍa MBh. 1,1249. von Manu Kakshus Mârk. P. 76,2. du. von Vishṇu und Çrî Bhâg. P. 6,19,13. bei den Gaina ein Arhant oder *Obergott* H. 24. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Agamîḍha MBh. 1, 3722. fg. des Indradjumna (Devadjumna) VP. 164. Bhâg. P. 5,15,3. — 3) m. *eine Art* Virâg Ṛ V. Prât. 17,4. — 4) m. *eine Art* Çâlagrâma-*Stein* ÇKDr. nach den Purâṇa. — 5) f. °ष्ठिनी *eine best. Gemüsepflanze* (ब्राह्मी) Râgan. im ÇKDr. — Vgl. पारमेष्ठ्य.

परमेष्ठिन adj. eine dem Metrum zu Liebe gebildete Nebenform von परमेष्ठिन्. इदं यत्परमेष्ठिनं मनो वा ब्रह्मसंशितम् AV. 19,9,4.

परमैश्वर्य (परम + ऐ°) n. *Oberherrschaft* Vop. 8,53.

परंपर (परम्, acc. von पर, + पर) 1) adj. *einer auf den andern folgend, einander ablösend:* (हृताः) गर्दभोष्ट्ररथप्राप्ताः प्राप्ता वा स्युः परंपराः Suçr. 1,105,8. °भोजन *ein wiederholtes, nochmaliges Essen* Vjutp. 194. Vielleicht ist auch in der folgenden Stelle परं परम् zu einem comp. zu verbinden: मा ज्ञानतो ख्यापय नः सुकेशि परं परं पाण्डवानां रथस्थम् *Einen nach dem Andern* MBh. 3,15697. परंपरम् adv. *Einer nach dem Andern, in steter Folge:* तीक्ष्णो ऽभिनिहितः परंपरं मृडुस्त्वन्यः VS. Prât. 1,125. — 2) m. *a*) *des Enkels Enkel* H. 544. Med. r. 279. *Urenkel und dessen fernere Nachkommen* H. an. 4,267. — *b*) *eine Art Gazelle* H. an. Med. — 3) f. आ *a*) *eine ununterbrochene Reihe, — Kette, stete Folge;* = अन्वय H. an. = संतान Med. = परिपाटि Med. Çabdar. im ÇKDr. इक्ष्वाकूणाम् MBh. 3,13621. शिष्य° Sâṅkhjak. 71. मुनि° Kumâras. 6,49. राज° Ragh. 6,5. Kathâs. 25,68. अर्थि° (pl.) Spr. 1259. आत्म° Kâm. Nîtis. 11,64. उद्यान° Mṛkkh. 121,4. Ragh. 6,35. वक्त्र° 40. सोपान° 3.69. कण्ठच्छेद° 12,100. बाण° Vikr. 70. अद्य° Râga-Tar. 2,130. शिवलिङ्ग° 3,114. मनोरथसरित्° Prab. 35,1. कल्याण° Ragh. 2,50. Kathâs. 18,44. 22,257. पुण्य° Hit. 33,13. Schol. in der Einl. zu Kaurap. (wo so zu lesen ist st. पुरा परं परा). अतिक्लेश° Pańkat. 251,9. कष्ट° Spr. 1023. दुःख° Saddh. P. 4,13,*b*. महानर्थ° Râga-Tar. 1,198. अपमान° Pańkat. 234,8. °प्राप्त *überliefert* Bhag. 4,2. परंपरायात dass. Varâh. Bṛh. S. 52, 1. अन्ध° *eine blinde Tradition* Kap. 3,81. Vgl. कर्ण°. — *b*) *Mittelbarbarkeit:* साक्षात्परंपरया वा *unmittelbar oder mittelbar, direct oder indirect* Madhus. in Ind. St. 1,13,3. 19,16. °संबन्ध *eine mittelbare, äussere Verbindung* im Gegens. zu साक्षाद्योग *eine unmittelbare Verbindung* P. 8,1,24, Sch. °वाहन *ein mittelbares Vehikel*, wie z. B. der Träger einer Sänfte, das an einen Karren gespannte Pferd u. s. w. AK. 2,8,2,26. H. 759. — *c*) *Verletzung, Beschädigung, Tödtung* H. an. Med.; vgl. परंपराक. — Vgl. पारंपर्य.

परंपराक n. *das Schlachten eines Opferthiers* AK. 2,7,25. H. 830. — Vgl. परंपरा.

परंपरीण (von परंपरा) adj. f. आ *von den Vorfahren ererbt, — überliefert:* लक्ष्मीं परंपरीणां त्वं पुत्रपौत्रीणतां नय Bhaṭṭ. 5,15.

पररमण (पर + र°) m. *ein fremder Liebhaber, ein Nebenmann* Pańkat. I, 196.

परराण n. 1) = पर्वन्. — 2) = पर्णवृक्षरस. — 3) = पर्णसिरा. — 4) = घृतकम्बल H. an. 4,82. fg. — Vgl. पर्पराण.

पररु m. *eine best. Gemüsepflanze* Wils. und ÇKDr. nach Trik.; die gedr. Ausg. (2,4,33) hat aber पवरु.

पररूप (पर + रूप) n. *der nachfolgende, an zweiter Stelle stehende Laut* P. 6,1,94.

परलोक (पर + लोक) m. *die jenseitige Welt* Çat. Br. 14,7,1,9. M. 4, 238. 243. 5,153. R. 1,62,9. 2,53,27. Kumâras. 4,10. Pańkat. 207,21. Râga-Tar. 1,39. Prab. 28,1. Siddh. K. zu P. 4,4,60. °यान *der Gang in die andere Welt, das Sterben* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,27, 13. °गम H. 323. °ग Brâhmaṇ. 1,32. °गत Spr. 1323. °गमनागमन Madhus. in Ind. St. 1,20,5. °लोकार्थिन् Hit. 73,17. °वहा नदी MBh. 9,441. In Derivaten von परलोक (vgl. पारलौकिक) werden die Vocale beider Glieder verstärkt nach gaṇa अनुशतिकादि zu P. 7,3,20.

परवत् (von पर) adv. *wie ein Fremder* Kathâs. 27,185.

परवत्ता (von परवत्त्) f. *das Bereitsein Jmd zu Willen zu sein, — zu gehorchen* Vikr. 153. परवत्ता तवोचिता *es ziemt sich, dir zu Willen zu sein* Râga-Tar. 4,75.

परवत्त् (von पर) adj. *von einem Andern abhängig, zu gehorchen, zu dienen bereit* AK. 3,1,16. Halâj. 2,186. Çâk. 53. 26,7. Ragh. 2,56. 8, 80. R. 3,35,5. MBh. 3,13131. परवन्तौ स्वो ब्रूहि किं करवावहे so v. a. *wir stehen zu deinen Diensten* 13,2731. 14,799. Mâlav. 74,11. Mârk.

P. 21, 60. *abhängig durch, von*, mit dem instr.: अग्रजेन धात्रा यदित्थं परवानसि त्वम् Ragh. 14, 59. mit dem gen. MBh. 15, 109. *Jmd zu dienen bereit*, mit dem loc. 1, 7549. 13, 1430. 2733. R. 3, 21, 17. 5, 64, 16. अधर्म° *in der Gewalt des Unrechts stehend, ganz dem Unrecht ergeben* 45, 17.

परवश (पर + वश) adj. *vom Willen eines Andern abhängig, in der Gewalt eines Andern stehend* H. 356. Halâj. 2, 186. कर्मन् M. 4, 159. 160. जगति Hit. I, 196. निद्रा° *schlafsüchtig* Pańkat. 30, 6 (26, 13 ed. orn.). खेद° Pańkat. ed. orn. 51, 19.

परवश्य (पर + वश्य) adj. dass.; davon nom. abstr. °ता f. R. 5, 26, 18.

परवाच्य (पर + वा°) adj. *dem Tadel eines Andern unterliegend, dem Gerede eines Andern ausgesetzt;* davon nom abstr. °ता f. MBh. 6, 4476.

परवाणि m. 1) *Richter.* — 2) *Jahr* H. an. 4, 84. Med. ṇ. 103. — 3) N. des von Kârttikeja gerittenen Pfaues Çabdam. im ÇKDr.

परवाद (पर + वाद) m. 1) *das Gerede der Andern, Gerücht, üble Nachrede* Spr. 1458. Pańkat. ed. orn. 32, 24. Wohl nur fehlerhaft für परिवाद. — 2) *Einwendung, Einwurf, Controvers* Sâṅkhjak. 72.

परवादिन् (von परवाद) m. *Kampfredner:* बौद्धाः — दुर्जयाः परवादिभिः Çatr. 14, 281.

परविप्रतिषेध s. u. विप्रतिषेध.

परवीरहन् (पर - वीर + हन्) adj. *feindliche Helden tödtend*, Bein. tapferer Krieger Indr. 5, 59. N. 7, 7. 20, 32. 26, 33. MBh. 4, 639. Mârk. P. 19, 26.

परव्रत (पर + व्रत) m. Bein. Dhṛtarâshṭra's Çabdar. im ÇKDr.

परश n. *eine Art Edelstein* Brahmavaiv.-P., Çrîkṛshṇaǵanmakhaṇḍa 4 nach ÇKDr.

परशव adj. von 1. परशु Sańkshiptas. im ÇKDr.

परशव्य von परशु P. 4, 3, 168. — Vgl. पारशव्य.

1. पर॑शु Uṇâdis. 1, 34. m. 1) *Beil, Axt des Holzarbeiters, Streitaxt* AK. 2, 8, 2, 38. 60. Trik. 2, 8, 55. H. 786. Halâj. 2, 319. ṚV. 1, 127, 3. 7, 104, 21. परशुर्विधन्वनी वृश्चन्तो अभि विड्भिरायन् 10, 28, 8. शिशीते नूनं परशुं स्वायसम् 53, 9. AV. 3, 19, 4. 7, 28, 1. 11, 9, 1. Kâṭh. 12, 10. Çat. Br. 3, 6, 4, 10. Çâṅkh. Br. 10, 1. Ait. Br. 2, 35. Kauç. 26. Khând. Up. 6, 16, 1. Sâv. 4, 18. MBh. 1, 4172. 5, 4161. R. 1, 74, 18. 2, 21, 33. 103, 3. Ragh. 11, 78. Varâh. Bṛh. S. 42(43), 19. 67, 46. Bṛh. 26 (25), 1. °वक्रण Çat. Br. 5, 3, 2, 5. 6, 6, 3, 5. °पर्ण und °पलाश Bez. *eines Pflanzenblattes* Kauç. 30. 47. Nach Naigh. 2, 20 ist परशु = वज्र *Donnerkeil;* dazu vielleicht: उज्ज्वलयतां परशुर्ज्योतिषा सह ṚV. 10, 43, 9. Vgl. πέλεκυς, पर्शु, परश्वध. — 2) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 1, 228. — Vgl. पारशव्य.

2. पर॑शु s. पर्शु.

परशुचि (पर + शु°) m. N. pr. eines Sohnes des Manu Auttama Mârk. P. 73, 10.

परशुधर (प° + धर) m. *der Axtträger*, Bein. Gaṇeça's H. 207, Sch. Halâj. 1, 18.

परशुमन्त् (von परशु) adj. *mit einer Axt versehen* ṚV. 8, 62, 17.

परशुराम (प° + राम) m. 1) Râma *mit der Axt*, Bein. Râma's, des Sohnes des Ǵamadagni, H. 848, Sch. VP. 401. Prab. 5, 5. °रामक्र Çabdar. im ÇKDr. — 2) N. pr. eines neueren Fürsten, auf dessen Befehl der परशुरामप्रकाश verfasst wurde, Verz. d. B. H. No. 1025; vgl. No. 1283. 1403.

परशुवन (प° + वन) n. *ein Wald von Aexten, ein Wald, in dem die Blätter der Bäume Aexte sind*, N. einer Hölle MBh. 12, 12075.

परश्चत्वारिंश (परस् + चत्वारिंशत्) adj. *mehr als vierzig* Çat. Br. 10, 2, 6, 8.

परश्वध m. = परशु *Beil, Axt* AK. 2, 8, 2, 60. H. 786. Halâj. 2, 319. MBh. 1, 8267. 4, 1072. R. 6, 27, 25. 78, 18. Suçr. 1, 131, 10. Ragh. 6, 42. Varâh. Bṛh. S. 69, 34 (परस्वध). Mârk. P. 86, 10. 88, 30 (Dev. ed. Pol. an beiden Stellen °स्वध). Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 3, 643. R. 5, 24, 32. परश्वधायुध *der mit einer Axt kämpft* H. 770. — Vgl. पारश्वध, पारश्वधिक.

परश्वधिन् (von परश्वध) adj. *mit einer Axt versehen* MBh. 5, 6099. 7, 9455. Hariv. 12143.

परश्वस् adv. *übermorgen* AK. 3, 5, 22. H. ç. 201. MBh. 4, 2254. Hariv. 15520. Bhâg. P. 3, 21, 26. Pańkat. ed. orn. 41, 10. Ungenaue Schreibung für परःश्वस्.

परःशत (परस् + शत) adj. f. आ *mehr als hundert* AK. 3, 2, 18. H. 1425. Çat. Br. 5, 4, 2, 1. Kâṭh. 36, 6. MBh. 6, 4267. 8, 3993. 15, 671. R. Gorr. 2, 72, 25. Çiç. 12, 50. Naish. 1, 9. Kir. 13, 26. Mahavîrak. 97, 4. आख्यान *mehr als 100 Verse enthaltend* TBr. 1, 7, 10, 6. subst.: परःशतैः शराणां तु निशितैर्मर्मभेदिभिः Hariv. 15126. Vgl. u. परःसहस्रगाथ.

परःश्वस् (परस् + श्वस्) adv. *übermorgen* AK. 3, 5, 22, v. l. — Vgl. परश्वस्.

परःषष्ट (परस् + षष्टि) adj. *mehr als sechszig:* वर्षाः Çat. Br. 10, 2, 6, 8.

प॒र॑स् VS. Prât. 2, 27. 1) adv. a) *darüber hinaus, weiter* (Gegens. अर्वाक्): महाँ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणे ṚV. 1, 8, 5. अष्टा परः सहस्रा 8, 2, 41. ये त्रिंशति त्रयः परः 28, 1. *weiterhin, jenseits:* इदं त एकं पर ऊ त एकं तृतीयेन ज्योतिषा सं विशस्व 10, 56, 1. 129, 1. तस्मादिमे प्राणाः परः संतृणाः Çat. Br. 3, 5, 4, 13. 17. *weit weg, weg, entfernt:* परः सो अस्तु तन्वाई तना च ṚV. 7, 104, 11. 8, 27, 18. 5, 30, 5. VS. 22, 5. ये नार्वाङ् न परश्चरन्ति ṚV. 10, 71, 9. 2, 13, 10. इहेदसाथ न परो गमाथ AV. 3, 8, 4. 5, 7, 7. 8, 2, 12. परः कम्बूकां अपं मृड्डि दूरम् 11, 1, 29. — b) *in Zukunft, nachher:* आमासु पूर्षु परो अप्रमृष्यम् ṚV. 2, 35, 6. अर्वाक्यजात्ते परः संपादयन्ति Çat. Br. 3, 3, 2, 4. मा मेतः परो नाम धाः 6, 1, 2, 17. — 2) praep. a) mit dem acc.: *jenseits, hinaus über, mehr als:* सप्तऋषीन्परः ṚV. 10, 82, 2. न मर्त्यस्तव क्रतुं परः 1, 19, 2. 80, 15. घृणा तपन्तमति सूर्यं परः 9, 107, 20. — b) mit dem instr. α) *hinaus über, hinwärts von; höher —, mehr als:* परो दिवा ṚV. 8, 6, 30. 10, 82, 5. 125, 8. अवश्च यः परः स्नुचा 17, 13. काव्यैः परः 5, 3, 5. परो हि मर्त्यैरसि समो देवैः 6, 48, 19. परो मात्रया 7, 99, 1. परो मनीषया 5, 17, 2. 8, 61, 3. कस्य स्वित्पुत्र इह वक्त्वानि परो वदात्यवरेण पित्रा 6, 9, 2. परो अन्येन पश्यन् 3; 9, 68, 5. Wie das einfache परस् wird auch die Verbindung पर एना gebraucht: परो दिवा पर एना पृथिव्या 10, 125, 8. 82, 5. 1, 164, 17. 18, 43. अव इदेना परो अन्यदस्ति 10, 27, 21. 31, 8. — β) *ohne:* ओदनं पच्यमानं परो गिरा ṚV. 8, 58, 14. परो मायाभिर्ऋत आस नाम ते 5, 44, 2. — c) mit dem ablat. α) *hinaus über, jenseits von:* परो दिवः AV. 9, 4, 21. रजस एना परः 5, 11, 5. अर्वाक्ता परेभ्यो ऽर्विदं परो ऽवरेभ्यः VS. 5, 42. परो मूजवतो ऽतीहि 3, 61. अत्यव वयमिदमस्मत्परो नयाम Çat. Br. 1, 2, 2, 4. — β) *ohne, mit Ausschluss von:* यर्षेणाया पचति त्वत्परः परः AV. 12, 3, 39. अनुनासि-

कात्परो ऽनुस्वारः: *wenn kein* **Anunâsika** *da ist, so folgt* **Anusvâra** P. 8,3,4; die Scholien fassen परः als nom. — Vgl. परःकृष्ण u. s. w., परःशत u. s. w., परःसहस्र u. s. w., परोक्ष u. s. w., पर, परा und प्र.

परसंचारक (पर + सं°) m. pl. N. pr. eines Volkes VP. 193, N. 125.

परसंज्ञक (पर + संज्ञा) m. *die Seele* Çabdar. im ÇKDr.

परसवर्ण (पर + स°) adj. *mit dem nachfolgenden Laute homogen* P. 8,4,58.

परसस्थान (पर + स°) adj. f. आ dass. VS. Prât. 4,9. AV. Prât. 2,31 in Ind. St. 4,215 (°सस्थाम gedruckt).

परसात् (von पर) adv. *in die Hände eines Andern:* (दुहिता) परसात्कृता so v. a. *einem Manne gegeben, verheirathet* Spr. 931.

परसामन् s. u. परःसामन्.

परसेवा (पर + सेवा) f. *Fremdendienst* Kathâs. 36,74.

परस्तरम् (von परस्) adv. *weiter weg:* तेन गच्छ प° Ṛv. 10,155,3.

परस्तराम् adv. dass. AV. 5,22,7. 30,9. मुह्यन्त्वद्यामूः सेना अमित्राणां प° 6,67,1. प° प° *immer weiter* Pańkav. Br. 17,14,3.

परस्तात् (von परस्) adv. praep. (mit dem gen.) P. 5,3,29. Vop. 7,104. 1) *jenseits, darüber hinaus, weiterhin, hinwärts* (Gegens. अवस्तात्, अर्वाक्): परि पूषा परस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणम् Ṛv. 6,54,10. Çat. Br. 3,7,2,13. या रोचने परस्तात्सूर्यस्य Ṛv. 3,22,3. यो महिम्ना परिबभूवोर्वी उतावस्तादुत देवः परस्तात् 10,88,14. यो व्यामतीमर्पत्यपरस्तात् AV. 4,16,4. 6,73,3. भयं परस्तादभयं ते अर्वाक् 8,1,10. TBr. 1,5,1,1. 2,4. रक्षसः परस्तात् AV. 13,2,8. TBr. 3,1,2,8 in Z. f. d. K. d. M. 7,273. स्वस्ति वः पाराय तमसः परस्तात् Muṇḍ. Up. 2,2,6. Bhag. 8,9. MBh. 5,1712. रात्रीमिवावस्तात्कुरुते ऽह्नः परस्तात् Ait. Br. 3,44. ततः परस्ताद्योगेश्वरगतिं विशुद्धामुदाहरन्ति Bhâg. P. 5,20,42. 4,12,34. *über, höher als:* कान्तासंमिश्रदेहो ऽप्यविषयमनसां यः (शिवः) परस्ताद्यतीनाम् Mâlav. 1. — 2) *vom ferner Liegenden an, von oben, von vorn* oder *von hinten:* परस्तादर्वाक्प्रवृणीते Çat. Br. 1,4,2,4. 3,3,1,1. 1,9,2,10. तान्परस्तात्प्रतिलोमं प्रत्यैत् *von hinten* 11,4,2,7. 12,4,1,2. Ait. Br. 1,25. तामाप्त्वा परस्तान्निरुध्यातिष्ठत् *vorn den Weg vertretend* 8,19. — 3) *weiterhin, abseits* परस्तादुल्मुकं निदधाति Çat. Br. 2,4,2,14. Kauç. 128. परस्तात्पवित्रस्य *unter* (nach dem Comm.) TBr. 1,4,1,1. — 4) *nachher, später* Ṛv. 10,129,5. M. 2,74 (Gegens. पूर्वम्). MBh. 1,3616. Ṛv. Prât. 15,5. परस्तादवगम्यत एव *was da folgt, erräth man schon* Çâk. 15,4. त्रयः परस्तात् *nach* AV. 6,122,1. 4. एतावतः कालस्य प° Çat. Br. 10,6,5,4. संवत्सरस्य प° 8. Ait. Br. 2,33. तं परस्तादुक्थानां पर्यस्य शंसति 4,1. परस्तादायुषः Khând. Up. 2,24,6. स्थास्नु परस्तात्कल्पवासिनाम् Bhâg. P. 4,9,20. *seither* (?): यः परस्ताद्ग्राम्यवादी स्यात् TS. 2,3,1,3.

परस्त्री (पर + स्त्री) f. *eines Andern Weib,* aber auch *ein unverheirathetes Mädchen, das einem Andern (vom Vater u. s. w.) abhängig ist* Sâh. D. 49,151; vgl. 45,3. In Derivaten werden die Vocale beider Glieder verstärkt nach gaṇa अनुशतिकादि zu P. 7,3,20.

परस्प (परस् + प) 1) adj. *schützend;* s. परस्पत्व. — 2) n. *Schutz:* क्षत्रस्य त्वा परस्पाय ब्रह्मणस्तन्वं पाहि VS. 38,19. — Vgl. परस्पा.

परस्पत्व (von परस्प 1.) n. *Schutz* Çat. Br. 14,3,1,9.

परस्पर (परस्, erstarrter nom. m. sg. von पर, + पर) in den obliquen Casus des sg. m. und in der adv. Form auf तम्. *Einer den Andern u. s. w.* 1) acc., zugleich adv. *einander, mit einander, gegen einander, unter einander, zu einander, gegenseitig* H. 1499. Halâj. 4,35. परस्परं भावयन्तः Bhag. 3,11. 10,9. Matsjop. 35. Hit. 4,38. MBh. 12,2362. Sund. 4,15. Varâh. Bṛh. S. 54,13. Pańkat. 116,1. परस्परं विनिघ्नन्त्यः (fem.) R. 1,9,16. 6,74,42. Çâk. 17,4. 33,10. 105,17. परस्परमिवाचख्युस्तदागमभयं दिशः Kathâs. 19,66. गुरुवच्च स्नुषावच्च वर्तेयातां परस्परम् M. 9,62. न भिद्यन्ते परस्परम् MBh. 1,7421. Ragh. 12,94. परस्परं च मांसानि भक्षयन्ति Mârk. P. 14,80. भक्षयतः Pańkat. 9,20. Kathâs. 34,242. संयुक्तौ Varâh. Bṛh. S. 78,16. Pańkat. II, 136. समस्तमप्येतज्जगत्परस्परं भक्षणार्थं सामादिभिरुपायैस्तिष्ठति 31,17. भार्यास्तु भ्रातृवर्गस्य यातरः स्युः परस्परम् AK. 2,6,1,30. H. 514. Halâj. 2,353. परस्परं सवर्णसंज्ञे न भवतः Kâç. zu P. 1,1,10. वाच्यौ नटीसूत्रधारावार्यनाम्ना परस्परम् Bhar. zu Çâk. 1. परस्परं विवदमानानामपि धर्मशास्त्राणाम् Hit. 19,21. भेदाः परस्परम् Bhartṛ. 1,99. परस्परं यो भवत्यहंकारः AK. 2,8,2,70. परस्परमुभयोरसंबन्धात् P. 8,3,44, Sch. परस्परं कटाक्षनिरीक्षणं संजातम् Vet. in LA. 7,2. 23,18. 24,8. — 2) instr.: परस्परेणाविरुद्धाः R. 1,7,8 (11 Gorr.). संगम्य 5,3,22. विज्ञातः Ragh. 4,79. प्रीतिः MBh. 1,753. भेदः 7421. विरोधः Ragh. 6,46. परस्परेण स्पृहणीयशोभम् 7,14. क्षतयोः 50. — 3) abl.: क्रोधो हर्षो विषादश्च जायते हि परस्परात् MBh. 12,7714. 10724. — 4) gen.: (ते) परस्परस्य सुहृदः MBh. 5,3132. 15,273. सदृशौ R. 1,48,5. अनुमते M. 8,358. दारेषु 10,29. अन्तरमीक्षमाणयोः MBh. 8,4631. उपरि Ragh. 3,24. 7,35. Pańkat. III, 200. — 5) adv. °तम् *Einer durch den Andern:* प्रीतौ N. 5,33. — 6) am Anfange eines comp. ohne Suffix: परस्परादिनः M. 12,59. °विरुद्धानाम् 7,152. °पराहत AK. 1,1,5,20. H. 265. °विलक्षणाः Sâṅkhjak. 36. परस्परोत्पीडन Ṛt. 1,20. परस्पराक्रन्दिनि चक्रवाकयोः — मिथुने Kumâras. 5,26. °हृताः N. 13,11. परस्परालिङ्गितयोः Vid. 302. °सुखैषिणौ N. 24,45. °हिते रताः R. 1,19,25. परस्परातिसादृश्यम् — पश्यन्तौ Ragh. 1,40. °निरन्तरौ Mârk. P. 54,22. °विरोध Madhus. in Ind. St. 1,20,1. °समागमे R. 1,48,1. 69,16. परस्पराश्रय Ragh. 3,24. Müller, SL. 196, 1 v. u. Suçr. 1,153,14. 15. Sâṅkhjak. 31. °प्रीति Pańkat. 183,15. °सख्य Hit. 25,15, v. l. °विवाद Vet. in LA. 21,10. °स्थितौ *einander gegenüber stehend* Ragh. 11,82. — Zum Schlusse geben wir noch einige Stellen, in denen das Wort in aussergewöhnlicher Weise gebraucht wird: परस्पराः nom. pl. m. wohl *Einer wie der Andere:* वदन्ति MBh. 12,2420. नान्यं त्वदभयं पश्ये यत्र मृत्युः परस्परम् so v. a. *wo der Tod Einen nach dem Andern* (ereilt) Bhâg. P. 1,8,9. am Ende eines adj. comp.: (अपमर्पैः) अविज्ञातपरस्परैः *die sich gegenseitig nicht kannten* Ragh. 17,51. als adj. (f. आ) *beiderseitig:* परस्परां विस्मयवन्ति लक्ष्मीमालोकयां चक्रुरिवादरेण Bhaṭṭ. 2,5; nach dem einen Schol., der auch die Lesart परस्परम् erwähnt, adv. — Vgl. अपरस्पर, अन्योऽन्य, इतरेतर.

परस्पा (परस् + पा) m. *Beschützer, protegens:* त्वं व्रतस्त्वमु नः परस्पाः Ṛv. 2,9,2. अदब्धो गोपा उत नः परस्पाः 6. सुकृतौ प° 5,62,6. 8,9,11. 50,15. TBr. 2,8,1,3. — Vgl. परस्प.

परस्मैपद (परस्मै, dat. von पर, + पद) n. *die auf einen Andern bezügliche Wortform,* so heissen *die Personalendungen der activen Verbalform* P. 1,4,99. 3,78. pl. 3,4,82. Ueber die Bildung des Wortes s. 6,3,8. — Vgl. आत्मनेपद.

परस्मैपदिन् (vom vorherg.) adj. *die Endungen des Activums annehmend:* धातु P. 3,4,2, Sch. 1,3,29, Vârtt. 1, Sch. Siddh. K. zu 3,1,82.

परस्मैभाषा f. = परस्मैपद P. 6,3,8, Sch. °भाष(?) Vârtt.

परस्व (पर + स्व) n. *fremdes Eigenthum* N. 26,7. pl. Ragh. 1,27. परस्वादायिन् M. 7,123. °हृत् Varâh. Bṛh. S. 8,52. 15,16. °हरण Halâj. 5,57. °ग्रह Prab. 27,16. परस्वोपजीविन् R. 1,6,11.

परस्वध m. = परश्वध Râjam. zu AK. ÇKDr.

परस्वत् m. *ein best. grösseres Thier, viell. der wilde Esel:* अयमिन्द्र वृषाकपिः परस्वन्तं हतं विदत् ṚV. 10,86,18. यावत्परस्वतः पसस्तावत्ते वर्धतां पसः AV. 6,72,2. 20.131,22. ईशानाय परस्वत आ लभते VS. 24,8. — Vgl. पारस्वत.

परःसहस्र (परस् + स°) adj. f. आ *mehr als tausend* Sch. zu AK. 3,2,13. H. 1425, Sch. °स्रा हन्यतास् AV. 8,8,11. पं° Çat. Br. 13,5,4,13. Âçv. Çr. 9,11. Uttararâmaḱ. 7,13. Mahâvîraḱ. 76,3 v. u. Naish. 8,94.

परःसामन् (परस् + सा°) adj. *überschüssige* Sâman *habend;* so heissen gewisse Opfertage (TBr. Comm.): अग्निष्टोमाः परःसामानः कार्याः TBr. 1,2,2,1. TS. 7,3,10,2. 3. Kâṭh. 33,4. 8 (परसामन् geschrieben).

परहंस m. = परमहंस Verz. d. B. H. No. 645.

परहन् (पर + हन्) adj. *die Feinde tödtend,* m. N. pr. eines Fürsten MBh. 1,232.

परहित (पर + हित) n. *das Wohl des Andern:* भूमौ नहि परहितात्पुण्यमधिकम् Bhartṛ. 1,52.

परहितरक्षित (प° + र°) m. N. pr. eines Commentators des Pańkakrama Burn. Intr. 558.

परा praep. gaṇa प्रादि zu P. 1,4,58. Vop. 1,8. *weg, ab, fort, hin, per* (vgl. *pereo* mit परा-इ, *perdo* mit परा-दा); nur in Verbindung mit Zeitwörtern und in Zusammensetzung mit Substantiven. Gegens. आ Nir. 1,3. In H. an. 7,43 und Med. r. 68. 69 werden folgende Bedeutungen angegeben: आभिमुख्य, प्रातिलोम्य, गति, विक्रम, धर्षण, हिंसा (वध), विमोक्ष, भृशम्. Durgâd. (Schol. des Vop.) kennt nach ÇKDr. die Bedeutungen प्रत्यावृत्ति, भङ्ग, अनादर und न्याभाव. — Hängt mit पर, परस् und प्र zusammen.

पराक् s. u. पराञ्च्.

पराक (von अक् mit परा) 1) *Ferne* (nur im loc. und abl.); loc. *in der Ferne* (Gegens. अर्वाके) Naigh. 3,26. यत्पराके यदर्वाके अस्ति भेषजम् ṚV. 8,9,13. रक्षसः पराके 7,100,5. यत्रैनान्वेत्थ निहितान्पराके VS. 35,20. abl. *aus der Ferne, fern:* आत्ताद्य पराकात् ṚV. 1,30,21. आ जग्मथुः पराकाद्दिवश्च ग्मश्च मर्त्यम् 10,22,6. 77,6. 108,4. युवाना पराकात् 7,75,4. 8,5,31. — 2) m. N. eines Trirâtra Pańḱav. Br. 21,8,2. 3. Çâṅkh. Çr. 16,22,7. fgg. Kâtj. Çr. 23,2,8. पराकच्छन्दोमपराकौ Âçv. Çr. 10,2. — 3) m. *eine best. Kasteiung,* = व्रत Trik. 3,3,31. Med. k. 111. यतात्मनोऽप्रमत्तस्य द्वादशाहमभोजनम्। पराको नाम कृच्छ्रोऽयं सर्वपापापनोदनः ॥ M. 11,215. 258. Jâǵn. 3,321. 265. षड्भिर्वर्षैः कृच्छ्रचारी ब्रह्महा तु विशुध्यति। मासि मासि पराकेण त्रिभिर्वर्षैर्व्यपोहति Aṅgiras im ÇKDr. — 4) m. *Schwert* Trik. Med. — Nach Viçva im ÇKDr. = तुद्र *winzig,* रोगविशेष (viell. bildet Beides zusammen nur eine Bed.) *eine best. Krankheit,* जन्तुविशेष *ein best. Thier.*

पराकात्तात् (von पराकात्, abl. von पराक) adv. *aus der Ferne:* °त्ता-

चिदद्रिवस्त्वां नक्षन्त नो गिरः ṚV. 8,81,27.

पराकाश (von काश् mit परा) m. *eine ferne Aussicht, — Erwartung:* आशापराकाशौ त आददे Çat. Br. 14,9,4,11.

पराक्ति (von पराञ्च्) n. *Nichtwiederkehr:* त्रिवृतः Lâṭj. 3,7,9. अ° Çâṅkh. Br. 10,4.

पराक्पुष्पी (पराञ्च् + पुष्प) f. *Achyranthes aspera* (s. अपामार्ग) Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. प्रत्यक्पुष्पी.

पराक्रम (von क्रम् mit परा) m. 1) *muthiges, kräftiges Auftreten, Anstrengung, Muth, Kraft, Macht, Gewalt;* = शक्ति AK. 2,8,2,71. 3,4,23,141. H. 796. = उद्योग AK. 3,4,23,141. Med. m. 61. = विक्रम H. 739. an. 4,217. Med. Halâj. 4,38. = सामर्थ्य H. an. Med. = अभियोग H. an. — M. 7,11. Hit. 2,2. 36. MBh. 4,800. R. 6,81,8. 83,34. 84,28. 97,2. 3. Suçr. 1,17,11. उपायेन हि तत्कुर्याद्यन्न शक्यं पराक्रमैः Spr. 498. तव बुद्धिपराक्रमैः MBh. 14,1496. जृम्भितं तद्धनुर्दृष्ट्वा शैवं विष्णुपराक्रमैः R. 1,75,19. सिध्यन्तु च पराक्रमाः 2,25,19. R. Gorr. 2,94,13. Spr. 442. 128. Kathâs. 33,158. Mârk. P. 20,25. Pańḱat. 20,3. अचिन्त्य° (der Schöpfer) M. 1,31. सत्य° N. 21,20. R. 1,1,20. Daç. 2,64. भीम° N. 1,5. 21,18. शीघ्र° R. Gorr. 2,70,10. ते तु क्रोधसमाविष्टाः सर्वे भीमपराक्रमाः। तद्रक्षो बोधयिष्यन्तश्चक्रुरन्यं पराक्रमम् ॥ so v. a. *Anstrengung, Versuch* 6,37,49. 56. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 9,2659. 13,2899. R. 1,27,14. R. Gorr. 1,28,20. *Gewalt, Kraft* (eines Bogens): धनुर्भीमपराक्रमम् R. 1,75,17. Nach Çabdar. im ÇKDr. ist पराक्रम auch = निष्क्रान्ति *das Hinaustreten.* — 2) unter den Namen Vishṇu's H. ç. 71. — 3) N. pr. eines Helden auf Seiten der Kuru MBh. 7,6850. eines Vidjâdhara-Fürsten (neben Âkrama, Vikrama und Saṁkrama) Kathâs. 48,78. — Vgl. कर्ण°.

पराक्रमकेशरिन् (प° + के°) m. N. pr. eines Prinzen, eines Sohnes des Vikramakeçarin, Vet. in Verz. d. Oxf. H. 152, b, 14.

पराक्रमवत् (von पराक्रम) adj. *mit Muth, Kraft ausgestattet* Mârk. P. 21,92.

पराक्रमिन् (von क्रम् mit परा oder von पराक्रम) adj. *Muth —, Kraft an den Tag legend* MBh. 6,1915. 7,785. 13,1977. Hariv. 13661. पाण्डवार्थे MBh. 5,3026. 6,720.

पराक्रान्तर् (von क्रम् mit परा) nom. ag. dass.: पाण्डवार्थे पराक्रान्तस्तव MBh. 6,1945.

पराग m. 1) *Blüthenstaub* AK. 2,4,1,17. 3,4,2,22. H. 1126. an. 3,125. fg. Med. g. 40. Halâj. 2,38. Bhartṛ. 1,89. Kathâs. 35,12. Som. Nal. 85. Gît. 11,26. पादपङ्कज° Bhâg. P. 2,7,4. 3,7,14 (wo °परागसेवारति° zu verbinden ist). Dhûrtas. 69,8. Nalod. 2,33. pl. Amar. 54. Prab. 80,1. — 2) *Staub* überh. AK. 3,4,2,22. H. an. Med. Halâj. 5,28. Ragh. 4,30. — 3) *wohlriechender Puder* AK. H. an. Med. — 4) *Sandel.* — 5) *Sonnen- oder Mondfinsterniss.* — 6) *Berühmtheit* H. an. Med. — 7) *Unabhängigkeit* Çabdar. im ÇKDr. — 8) N. pr. eines Berges H. an. Med. — Wird auf गम् mit परा zurückgeführt. Vgl. ख°.

परागम (पर + आगम) m. *die Ankunft —, der Einfall eines Feindes* Varâh. Bṛh. S. 32,16.

पराग्दृश् (पराञ्च् + दृश्) adj. *dessen Auge auf die Aussenwelt gerichtet ist* Bhâg. P. 8,19,9.

पराग्वसु (पराञ्च् + वसु) s. u. परावसु.

पराङ्ग (पर + अङ्ग) n. Hinterkörper: कूपवत्पराङ्ग Çrîpati in Z. f. d. K. d. M. 3,389.

पराङ्गद m. Bein. Çiva's Çabdam. im ÇKDr.

पराङ्गव m. das Meer Trik. 1,2,9.

पराङ्मनस् (पराञ्च् + म°) adj. dessen Sinn rückwärts gewandt ist: अर्वाचीनदि मा वि दीध्यो मात्र तिष्ठः पराङ्मनाः AV. 8,1,9.

पराङ्मुख (पराञ्च् + मुख) 1) adj. f. ई dessen Gesicht abgewandt ist, den Rücken kehrend AK. 3,1,33. H. 1437. Halâj. 4,72. नाह्वे स्यात्पराङ्मुखः M. 10,119. 2,195. 197. Indr. 2,4. MBh. 4,1047. 7,6731. Ragh. 19,38. Pańkat. 181,15. Spr. 43. अ° M. 7,89. N. 2,17. एतत्प्रतिवचः श्रुत्वा गते दूते पराङ्मुखे Kathâs. 46,83. न मे पराङ्मुखा गच्छन्त्यर्थी 229. कोप° aus Aerger Spr. 971. प्रत्याख्यान° Amar. 90. कोपपराङ्मुखं (adv.) शयितया Spr. 531. भीष्मात्तानन्यपराङ्मुखाः kehrten Bh. nicht den Rücken, flohen nicht vor ihm MBh. 8,3735. पराङ्मुखैर्धवकलत्रविलोकितैः abgewandt Bhartr. 1,2. Häufig in der übertr. Bed. sich abwendend von, abgeneigt, Nichts wissen wollend von Jmd oder Etwas, sich nicht weiter kümmernd um, meidend; mit dem loc.: धर्मधाम्नि Spr. 1078. Kathâs. 29,187. अन्यस्मिन्पुंस्यर्थे च 38,26. यो ऽभूत्पराङ्मुखो दाने नार्थिनां न युधि द्विषाम् 35,55. 46,239. Çuk. in LA. 41,13 (अ°) mit dem gen.: मातुर्न केवलं स्वस्याः श्रियो ऽप्यासीत्पराङ्मुखः Ragh. 12,13. अर्थिनां मित्रवर्गस्य विद्विषां च Mârk. P. 22,44. अस्माकं विधिरस्तु पराङ्मुखः Amar. 27. mit प्रति: °खो मां प्रति प्रभुः Pańkat. 29, 5. in comp. mit der Ergänzung: नारायण° Bhâg. P. 6,1,18. Mârk. P. 69, 16. व्यय° Jâǵń. 1,83. युद्ध° Hariv. 11032 (S. 790). मच्छासन° 353. राजधर्म° 4266. स्नेह° R. 6,5,13. राज्यतृष्णा° Ragh. 12,19. Schol. zu Çâk. 22,5. शास्त्र° Pańkat. 243,14. आहारादि° Kathâs. 6,120. 29,23. हिंसा° Pańkat. 60,6. हिंसाप्रायसमदर्शन° Prab. 83,6. आस्था° sich nicht weiter kümmernd um Ragh. 10,44. प्रसाद° sich aus der Gunst Nichts machend Spr. 902. die Gunst Jmd (gen.) entziehend Pańkat. 28,18 (ed. orn. 24,23). अतान्यापत्रशोकपराङ्मुखान् ungünstig N. 8,9. वक्रिणां हि परपरिग्रहसंश्लेषपराङ्मुखी वृत्तिः Çâk. 124. मयि च विधुरे भावः को ऽयं प्रवृत्तिपराङ्मुखः Vikr. 102. In der Bed. eines nom. abstr. erscheint das Wort in der Unterschrift zu MBh. 1,187: स्वयंवरपर्वणि राजपराङ्मुखे so v. a. das Sichzurückziehen. — 2) m. Bez. eines über Waffen gesprochenen Zauberspruches R. 1,30,4 (31,5 Gorr.).

पराङ्मुखता (vom vorherg.) f. das Abgewandtsein des Gesichts Spr. 530.

पराङ्मुखत्व (wie eben) n. dass., aber in der übertr. Bed. Abgeneigtheit, Abneigung, Widerwille Varâh. Bṛh. S. 77,7. हीनसंसर्ग° Ragh. 18,13.

पराङ्मुखय् (wie eben), °यति umwenden: किं शत्रुसमीपादश्वं पराङ्मुखयसि Schol. zu Bhatt. 17,103.

पराङ्मुखीकृ (पराङ्मुख + 1. कृ) zum Abwenden des Gesichts bringen, in die Flucht schlagen MBh. 6,5500.

पराङ्मुखीभू (पराङ्मुख + भू) das Gesicht abwenden, den Rücken kehren Prab. 46,7. Vet. in LA. 24,20. Mâlav. 68,8 (die Flucht ergreifen). übertr.: किमत्रभवनः पराङ्मुखीभवसि 17. विधेः पराङ्मुखीभूतस्य Pańkat. 121,16.

पराचित adj. von einem Andern ernährt; m. Sclave, Diener AK. 2,10, 18. H. 360. Das Wort wird in पर + आचित zerlegt. Vgl. परजात, परजित.

पराचीन (von पराञ्च्) 1) adj. a) abgewandt, nach der entgegengesetzten Richtung gewandt AK. 3,1,33. Trik. 3,1,4. H. 1437. Halâj. 4,72. पराचीना मुखा कृधि AV. 6,106,2. VS. 16,53. TS. 6,5,11,1. Suçr. 1,100, 12. भगंदर 2,58,8. °मूल Kauç. 50. इन्द्रियैः Bhâg. P. 3,32,28. Çrî spricht: (स्थितास्मि) पराक्रमे च धर्मे च पराचीनम्नना वनि: so v. a. kümmert sich darum nicht MBh. 12,8159. — b) jenseits befindlich, — gelegen Bhâg. P. 5,20,30. 37. — 2) °नम् adv. darüber hinaus, weg von: इतः प° Çat. Br. 1,9,3,9. nach: प° पुनराधेयात् TS. 1,5,2,4. mehr: नताहानीशानि न पराचीनम् Kâth. 25,1.

पराचैस् adv. abseits, beiseite; weg Naigh. 3,26. Nir. 11,25. बाधस्व दूरे निर्ऋतिं पराचैः ṚV. 1,24,9. 63,4. 103,1. 6,74,2. दूरे च्छाया जर्गुरिः पराचैः 10,108,1. 55,1. AV. 2,10,5. आयुर्यते अतिदिनं पराचैः 7,53,3. 8,9,2. 18,2,26. पराचैस् ist der instr. pl. von einer nicht zu belegenden Form पराच; vgl. उच्चैस्, नीचैस्.

पराजय (von जि mit परा) m. 1) das Kommen um Etwas, Einbusse: स्वजनात् der Verlust der Seinigen (obj.) MBh. 3,2565. शिष्टे मति धने राजन्याय आत्मपराजयः das Verspielen der eigenen Person (obj.) 2,2170. — 2) Niederlage, das Unterliegen (mit dem abl. Vop. 5,20) AK. 2,8,2,80. H. 803. M. 7,199. MBh. 4,608. Varâh. Bṛh. S. 33,23. 49,5. 87,24. 92, 2. मद्धामाहृत्य विक्रमकाशात्पराजयः Prab. 3,19. im Processe, Streite Jâǵń. 2,79. Dhûrtas. 92,2. °हेतु Gotama's 16ter Padârtha Colebr. Misc. Ess. I, 294. — 3) Besiegung, das Herr-Werden, Sieg über: नात्रेण च बलेनास्य (obj.) नापश्यत्स पराजयम् MBh. 1,5514. मनसः (subj.) R. 4,49,12. विष्टपत्रयपराजयस्थिरां रावणाश्रियम् Ragh. 11,19. — Vgl. अज°.

पराजित् (wie eben) m. N. pr. eines Sohnes des Rukmakavaka Hariv. 1979.

पराजित s. u. जि mit परा. Nach Wassiljew 83 in Verbindung mit Sünde so v. a. Todsünde. Es sind die चत्वारः पराजितधर्माः (Vjutp. 191) gemeint, in welcher Verbindung पराजित einen Ausgestossenen bezeichnet.

पराजिन् s. आरुण° und vgl. Müller, SL. 171, N. 1.

पराजिष्णु (von जि mit परा) adj. 1) unterliegend: अ° Çat. Br. 14,5,1, 6. — 2) siegreich MBh. 6,3905. 10,632.

पराञ्च् (von अञ्च् mit परा) adj. f. पराची hinwärts gerichtet, weggekehrt, abgewandt; den Rücken bietend, ein Anderes hinter sich habend, hinter einander stehend; sich entfernend, nicht wiederkehrend, ein für alle Male abgethan (Gegens. अर्वाञ्च्, प्रत्यञ्च्): हतं पराचः शर्वा विषूचः ṚV. 7,85,2. जहि प्रतीचो अनूचः पराचः 3,30,6. 6,25,3. 44,17. पराचीरनु संवतः 1,191,15. AV. 2,25,5. 6,29,3. 65,1. 67,2. ये चामुष्मात्पराञ्चो लोकाः jenseits davon gelegen Khând. Up. 1,6,8. पराञ्चमोदनं प्राशीः प्रत्यञ्चा३मिति hinwärts oder herwärts essen d. h. vom näheren oder entfernteren Rande aus AV. 11,3,26. 28. पराञ्चो वधिराञ्च ये verkehrt 9,22. पराञ्चो भूत्वा चतुष्पादो रेतः सिञ्चन्ति hinter einander stehend Ait. Br. 2,38. यां पराचीं संभवन्ति quam a dorso init TS. 2,5,1,6. पराञ्चो गर्भा धीयन्ते पराञ्चः संभवन्ति hinwärts wird die Leibesfrucht eingebracht, hinter einander stehend begatten sich (die Thiere) Ait. Br. 3,10. पराची वा एतस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छति auf Nichtwiederkehr TS. 2,1,10,2. TBr. 1,4, 4,5. Pańkav. Br. 20,1,4. पराञ्चमेव (रोहं) तेषां रोहन् nur in der Richtung hinwärts Ait. Br. 4,21. Çat. Br. 6,7,3,4. ये वा इतः पराञ्चः संवत्स-

स्मुपयन्ति TBr. 1,2,2,5. तिस्रः पराचीराङ्क्तीर्ङ्क्वा *nach einander* 5,9,5. प्रजाः सृष्टाः पराचीरायन् *giengen davon* Ait. Br. 3,36. अपानेन यतः प्राणो न पराङ्भवति 2,40. आयुधेभ्यो बिभ्यानाः पराङ्ग्वैति 7,19. स यत्रैष चानुषः पुरुषः पराङ्पर्यावर्तते Çat. Br. 14,7,2,2. दश वा एतस्मादर्वाञ्चस्त्रिवृतो दश पराञ्चः *nachfolgend* Ait. Br. 3,41. पराङयं एषो लोकानत्येष्यति *unwiederbringlich* 6,32. यानि सकृत्सकृदुपयन्ति तानि पराञ्चि । अथ यानि पुनः पुनस्तान्यर्वाञ्चि Çat. Br. 12,2,3,13. सकृत्पराञ्चः पितरः *ein für alle Male abgeschieden* 2,4,2,9. 1,6,2,33. 3,9,1,1. प्राणा अर्वाञ्चश्च पराञ्चश्च *herwärts und hinwärts gehend* 8,5,2,7. यद्वै राजन्यात्पराङ्भवति अथैन वै नदनुयुङ्क्ते *was sich entziehen will* 5,4,3,3. पराचीभिः स्तुवन्ति Pañkav. Br. 6,8,9. 5,1,5. 2,1,2. Çâñkh. Çr. 13,11,3. पराञ्चि ह्वर्वांषि 14,10,19. 40,27. पराञ्चि खानि *die auf die Aussenwelt gerichteten Sinne* Kathop. 4,1. परायिक्रमयर्णां वा अन्तरं यत्तदामिति Bhâg. P. 8,19,41. पराक् n. oder adv.: पराक्ते ज्योतिरपथं ते अर्वाक् AV. 10,1,16. Çat. Br. 1,6,4,17. 2,1,4,23. 3,2,4,13. Kâtj. Çr. 7,2,34. यदात्मानं पराग्गृह्य पशुवद्भूतवैशसम् Bhâg. P. 4,11,10. Burnouf übersetzt: *que ce massacre d'êtres vivants par d'autres êtres qui, comme les animaux, prennent le corps pour l'âme* (vgl. u. 2. परात्मन् 2.); genauer wohl: *die da annehmen, dass die Seele vergehe.* पराक् als entschiedenes adv. Kâtj. Çr. 8,3,32. परागवलम्बमानकुटिलजटिलकपिशकेशभूरिभारः wohl *abstehend herunterhängend* (*tombant en désordre sur son visage* Burn.) Bhâg. P. 5,5,31. Neben पराक् findet man auch पराङ् als n. und adv.: तद्ध तत्पराङिव यथा जग्धं न हैव तद्यजमानं भुनक्ति *vorübergegangen, dahin, nutzlos* Ait. Br. 3,46. तदेनदभिसृष्टं नदत्पराङत्यजिघांसत् *versuchte davon zu laufen* Ait. Up. 3,2,3. तस्मात्पराङ्पश्यति नान्तरात्मन् *auf die Aussenwelt* Kathop. 4,1. — Vgl. पराग्दृश्, पराग्वसु, पराङ्मनस्, पराङ्मुख.

पराञ्चन (wie eben) n. *das Abbeugen*, zur Erkl. von पराचैस् Nir. 11,25.

पराञ्चिन् (wie eben) adj. *nicht wiederkehrend:* पराञ्चीनि ह वा एतान्युक्थान्यनभ्यावर्तीनि Ait. Br. 6,18. Çâñkh. Br. 29,8.

पराञ्ज m. 1) *Oelpresse* Hâr. 234. Çabdar. im ÇKDr. — 2) *Schaum.* — 3) *Klinge* Çabdar. — Vgl. परञ्ज.

पराञ्जन n. Trik. 2,8,27 fehlerhaft für पञ्चाञ्जन.

पराण् (von अन् mit परा) adj. P. 8,4,20, Sch.

पराण (wie eben) n. वायोः पराणम् N. eines Sâman Ind. St. 3,222,*b*.

पराणुत्ति (von नुद् mit परा) f. *Abtreibung, Vertreibung:* भ्रातृव्य° TS. 6,2,3,2.

परातंस (von तंस् mit परा) m. *das Beiseitegestossenwerden:* रुद्रमेवास्याः परस्तात्करोत्यपरातंसाय (°तंशाय geschrieben) Kâth. 24,3.

परातरम् (von परा) adv. *weiter weg:* °रं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् RV. 10,59,1.

परातिप्रिय (viell. परात्, abl. von पर, + प्रिय) m. *eine best. Grasart,* = उलु vulg. (nach Haughton ist dieses *Saccharum cylindricum*, nach Wilson jenes *S. spontaneum*) Çabdak. im ÇKDr.

1. परात्मन् (पर + आत्मन्) m. *der höchste Geist* Bhâg. P. 9,5,25.

2. परात्मन् (wie eben) adj. 1) *der seinen Geist auf das Höchste gerichtet hat* MBh. 5,1593. — 2) viell. *der sich selbst für das Höchste hält* Bhâg. P. 6,12,7; nach Burnouf *der den Körper für die Seele ansieht* (vgl. u. पराञ्च् die Stelle aus Bhâg. P. 4,11,10).

पराददि (von 1. दा mit परा) adj. *hingebend, preisgebend:* असि हि वीर सेन्यो ऽसि भूरि पराददिः RV. 1,81,2.

परादन m. *ein persisches Pferd* Trik. 2,8,43.

परादान (von 1. दा mit परा) n. *das Hingeben* VS. 18,64.

पराधि m. *Jagd* Çabdârthak. bei Wils.

पराधीन (पर + अधीन) adj. f. आ *von einem Andern abhängig, abhängig* AK. 3,1,16. H. 356. Halâj. 2,186. नराधिपाः R. 3,37,6. कृषि M. 10,83. अन्न 54. भोजन Hit. I,131. संपत्ति II,143. वृत्ति Spr. 621. Megh. 8. जीवित Spr. 1331. पुरुषस्य क्रियाफलम् MBh. 12,12520 (vgl. 3,13350). अ° Çat. Br. 11,5,3,1. बन्धुपराधीना कन्या Kathâs. 24,38. अहं भक्तपराधीनः Bhâg. P. 9,4,63. ग्राम्याः कृषिपराधीनाः Râǵa-Tar. 6,9.

पराधीनता (vom vorherg.) f. *Abhängigkeit:* नीडे कोकिलस्य Spr. 411. व्यवहार° Mṛkkh. 137,11.

परानसा f. *ärztliche Behandlung, Heilung* Çabdak. im ÇKDr.

1. परान्त (पर + अन्त) m. *das äusserste Ende, der schliessliche Tod:* °काले Muṇḍ. Up. 3,2,6. Ind. St. 2,91, N. 1.

2. परान्त (wie eben) m. pl. N. pr. eines Volkes (*die am äussersten Ende Wohnenden*) MBh. 6,355 (VP. 189). R. 2,82,7. परान्तक Schiefner, Lebensb. 5 (235). — Vgl. अपरान्त.

1. परान्न (पर + अन्न) n. *die Speise eines Andern, fremde Speise* Schol. zu Kâtj. Çr. 176,2. °परिपुष्टता Jâǵn. 3,241. °भोजिन् Hit. I, 132.

2. परान्न (wie eben) adj. *die Speise eines Andern geniessend;* m. *Diener* AK. 3,1,20. H. 361. Halâj. 2,196.

पराप (परा + अप् *Wasser*) n. P. 6,3,97, Vârtt., Sch.

परापर (पर + अपर) adj. n. 1) *das Entferntere und Nähere, Frühere und Spätere* (*Ursache und Wirkung*), *Höhere und Niedere:* °ज्ञ MBh. 3, 13933. 12,760. 15,935. Kâm. Nîtis. 12,49. °दृष्टार्थ Hariv. 2879. दृष्ट° MBh. 12,643. R. 5,48,7. Prab. 87,15 (s. v. l.). इन्द्रियपरापरज्ञानबल Burn. in Lot. de la b. l. 786. — 2) n. *eine best. Pflanze.* = पत्रूषक Bhâvapr. im ÇKDr. — Vgl. परावर.

परापरगुरु (प° + गुरु) m. Bez. *eines best.* Guru (गुरुविशेषः । स तु भगवती) ÇKDr.

परापरता (von परापर) f. *der höhere und niedere Grad, Absolutheit und Relativität* Bhâshâp. 8.

परापरत्व (wie eben) n. 1) *Priorität und Posteriorität* Bhâshâp. 45. — 2) *Absolutheit und Relativität* Bhâshâp. 24.

परापरैतर् (प° + एतर्) nom. ag. *der nach den Andern, in seiner Reihe hingeht* (in jene Welt): परापरैता वसुविद्वो अस्तु AV. 18,4,48.

परापातुक (von 1. पत् mit परा) adj. *vor der Zeit abgehend, abortiv:* गर्भ TS. 6,1,3,3. 3,2.

परापुर (प° + पुर्) f. nach dem Comm. so v. a. *ein grosser Leib:* (असुराः) परापुरो निपुरो ये भरन्ति VS. 2,30.

पराप्रासादमन्त्र m. = प्रासादपरामन्त्र Bez. *eines best. mystischen Gebets* Verz. d. Oxf. H. 91,*a*,31.

परावत्र n. N. eines Sâman Ind. St. 3,222,*b*.

पराभव (von भू mit परा) m. 1) *das Fortgehen, Verschwinden, zu Ende-Gehen;* = विनाश, नाश H. an. 4,305. Med. r. 60. 61. आत्मसौभाग्य° R. 4,29,24. so v. a. *Trennung* 2,114,13 (विनाभव st. dessen 105,25 Schl.). — 2) *Niederlage, eine Demüthigung —, eine Kränkung, die man*

erleidet; = अभिषङ्ग AK. 3,4,2,25. = तिरस्क्रिया, तिरस्कार H. 441. H. an. Med. Halâj. 4, 19. पराभवस्य हैतन्मुखं यदतिमानः *Hochmuth kommt vor dem Fall* Çat. Br. 5,1,1,1. शत्रु° Mârk. P. 18, 28. R. 6, 11, 32. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 504, Çl. 13. व्याधिशोकपराभवम् Hariv. 9588. यत्र रामो ऽभयं तत्र नास्ति तत्र पराभवः R. 2, 48, 14. 6, 102, 34. Kumâras. 2, 22. यस्य नेच्छेत्पराभवम् Spr. 164. Bhâg. P. 5, 1, 1. 5, 5. कृष्णायाः कीचकेन पराभवम् MBh. 4, 464. गन्धर्वेभ्यः 837. 857. Kathâs. 12, 118. Bhâg. P. 3, 15, 7. 4, 3, 25. 6, 7, 22. न पराभवमाप्नोति शक्रादपि Pańkat. Pr. 11. तीर्णा दुःसहदुर्वासःप्रभृतिभ्यः पराभवम् Kathâs. 28, 49. °वमनुभवतु Gît. 12, 2. जगाम °वम् Kathâs. 34, 212. Spr. 312. याति °वम् 168. अभ्येति °वम् 1178. धर्मदार° *eine der gesetzmässigen Gattin zugefügte Beleidigung* R. 3, 57, 9. संतोषेण विना °पदं प्राप्नोति मूढो जनः Spr. 821. तदा पराभवपदं भविष्यसि *Gegenstand der Geringachtung* Çuk. in LA. 43, 9. — 3) Bez. *des 40sten (14ten) Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8, 42. Journ. of the Am. Or. S. 6, 180; vgl. परावसु.

पराभाव (wie eben) m. *Niederlage:* दानवेन्द्राणाम् Arġ. 10, 45. st. पराभावाय भारत hat MBh. 3, 12242: अभावाय परंतप.

पराभावुक (wie eben) adj. *dem Untergang entgegengehend:* राष्ट्र Kâṭh. 27, 8.

पराभित Hariv. 14533 wohl fehlerhaft für परभित *von Almosen Anderer lebend.*

परा॑भूति (von भू mit परा) f. *Niederlage, eine Demüthigung, die man erleidet,* AV. 12, 5, 35. अभूति, निर्भूति, पराभूति 16, 5, 5. 7, 1. 8, 5. Bhâg. P. 2, 6, 9. भूरिचौर° Kathâs. 25, 8. न पराभूतिं जनादाप्नोति Spr. 146. Pańkat. II, 201.

परामर्श (von मर्श् mit परा) m. 1) *das Schleppen:* केश° *an den Haaren* MBh. 7, 1399. — 2) *das Spannen* (des Bogens) R. 1, 76, 17 (77, 49 Gorr.). — 3) *die Zufügung eines Leides, die an Jmd verübte Gewaltthat, Angriff auf Jmd* oder *Etwas:* याज्ञसेन्याः (obj.) MBh. 3, 10874. 16540. 4, 526. 671. R. 3, 7, 30. 31. 6, 81, 15. परदारेषु MBh. 3, 15060. दीर्घरोगपरामर्षमवाप so v. a. *wurde von einer langen Krankheit heimgesucht* Mârk. P. 75, 4. तपःपरामर्शविवृद्धमन्यु (परामर्श = आस्कन्दन Mallin.) *durch den auf die Kasteiungen gerichteten Angriff* Kumâras. 3, 71. — 4) *das sich-zur-Erinnerung-Bringen, das sich-Vergegenwärtigen:* (इदमा instr. von इदम्) प्रक्रान्तस्य तेनैव तत्समानाभ्यामेतददःशब्दाभ्यां वा परामर्शो युक्तो न तच्छब्देन Sâh. D. 224, 12. fg. 29, 19. Z. d. d. m. G. 7, 306, N. 3. Muller, SL. 87. Vedântas. (Allah). No. 33. 89. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 180. Schol. zu P. 8, 2, 108. *Reflexion, Betrachtung* H. 322. Bhâshâp. 65. ईदृशे तु परामर्शे वर्तमानस्य MBh. 7, 4188. 1, Kap. 142 in der Unterschr. Kap. 4, 17. °जन्यं ज्ञानमनुमितिः Tarkas. 29. Verz. d. B. H. No. 705. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 100. निःपरामर्श (es ist निष्प° zu lesen) *nicht weiter nachdenkend* Mâlav. 45, 4. Bisweilen fälschlich परामर्ष geschrieben.

परामर्शन (wie eben) = परामर्श 4. Madhj. 41 (परामर्षण).

परामर्शिन् (von परामर्श) adj. *dem Geiste vorführend, vergegenwärtigend:* तच्छब्दः (*das Wort* तत्) पूर्वपरामर्शी Schol. zu Kaurap. 1.

1. परामृत (पर + अमृत) n. *Regen* Trik. 1, 1, 83.

2. परामृत (परा + मृत) adj. *der den Tod besiegt hat, keinem ferneren Tode mehr unterworfen:* ते ब्रह्मलोकेषु परान्तकाले परामृताः परिमुच्यन्ति सर्वे Muṇḍ. Up. 3, 2, 6. परममृतममरणधर्मकं ब्रह्मात्मभूतं येषां ते परामृता एव Çaṁk.

परा॑यण (von 3. इ mit परा) 1) n. a) *das Weggehen, Hingang:* न्ययन, प° Ṛv. 10, 19, 4. व्ययन, प° 5. मधुमन्मे परायणं मधुमत्पुनरायनम् 24, 6. 142, 8. AV. 1, 34, 3. — b) *der Weg des Hingangs:* इदं पैद्वो अजायतेदमस्य परायणम् AV. 10, 4, 7. — c) *das letzte Ziel, die letzte Zuflucht, Zuflucht; der Inbegriff von Allem, Haupt, Hauptsache, summa:* यो वै तं पुरुषं विद्यात्सर्वस्यात्मनः परायणम् Çat. Br. 14, 6, 9, 11. fgg. Praçnop. 1, 10. स दैवमेवाश्रयते नान्यत्तत्र °णम् MBh. 1, 1624. भयात्सर्वेषु लोकेषु नाधिजग्मुः °णम् 6848. 8364. Hariv. 14702. भवानत्र °णम् MBh. 1, 1142. 1219. स हि नाथो ऽस्य जगतः स गतिः स °णम् R. 2, 48, 14. 74, 29. R. Gorr. 2, 77, 15. न सुस्त्रीणां भर्तुरन्यत्परायणम् Kathâs. 39, 2. Bhâg. P. 1, 11, 6. 8, 2, 31. कृष्णः °णं चैषां ज्योतिषामिव चन्द्रमाः MBh. 7, 8270. राजा त्राता तु लोकस्य कथं च स्यात्परायणम् 12, 2929. 14, 2382. 15, 154. तस्माद्यज्ञः °णम् 14, 46. एष धर्मपरो नित्यं वीर्यस्यैष °णम् *der Inbegriff alles Heldenmuths* R. 1, 65, 27. एष बुद्ध्याधिको लोके तपसश्च °णम् 23, 10 (vgl. MBh. 4, 2269, wo st. dessen das m. steht). अर्थ° *der ganze Vortheil* 3, 38, 26. किं बलं परमं तुभ्यं किं श्रुतं किं °णम् *was steht dir über Alles?* MBh. 14, 2693. °णं कर् *sein Möglichstes thun* 6, 3929. Am Ende eines adj. comp. (f. आ) *dieses oder jenes zur Hauptsache machend, sich einer Sache ganz widmend, mit allem Eifer einer Sache obliegend, ganz in Etwas aufgehend, ganz in Beschlag genommen durch:* अग्निहोत्र° M. 4, 10. आशीर्वाद° MBh. 1, 1332. शान्तिस्वस्ति° 1334. सत्यधर्म° 3, 2482. Spr. 706. Sund. 2, 17. Bhag. 5, 17. R. 1, 6, 18. 34, 40. 51, 27. 57, 3. 62, 11. 63, 10. 2, 26, 37. Pańkat. 188, 12. Vet. in LA. 1, 14. Çuk. ebend. 39, 3. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 6, Çl. 17. धन° Bhartr. 2, 46. शोक° N. 23, 1. MBh. 5, 7478. R. 1, 2, 31. 2, 41, 14. 3, 52, 17. 6, 94, 6. मोह° Kumâras. 4, 1. अनन्य° (हृदय) Çâk. 67. सर्वं तत्किल मत्परायणम् *steht in Beziehung zu mir* 35. गण्डुपरायणाकृत Pańkat. 126, 2 kann, wenn die Lesart richtig ist, nichts Anderes bedeuten als *im Kopfkissen versteckt.* — d) *a religious order or division* Wilson nach Çabdârthak. — 2) adj. nur in den folgenden Stellen: (शिशवः) पूर्वेषां नः परायणाः *auf die unsere Vorfahren alle ihre Hoffnung gesetzt haben* MBh. 1, 8367. एष बुद्ध्याधिको लोके तपसां च परायणः 4, 2269 (vgl. R. 1, 23, 10, wo st. dessen das n. steht). चेतस्तस्य परायणाः *seinem Sinne sich anschliessend, ganz in seine Gedanken eingehend* R. 1, 7, 9. या ह्यस्य परमा शक्तिर्जयस्य च परायणा so v. a. *zum Siege führend* MBh. 7, 8252. कस्य कालः परायणः *wem ist die Zeit unterthan?* R. 4, 24, 5. In der letzten Bed. ohne Zweifel von पर *ein Fremder, ein Anderer.* — Nach H. 383 und Halâj. 2, 197 ist परायणः = आसक्तः, तत्परः; nach AK. 3, 3, 2 °णम् = आसङ्गवचनम्; nach Med. ṇ. 102 (vgl. H. an. 4, 83, wo dieselben drei Bedeutungen dem in Med. vorangehenden Worte परीरण zugetheilt werden) °णम् = अभीष्ट, तत्पर und आश्रय. — 3) m. N. pr. eines Schülers des Jâǵńavalkja Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, a, 36.

परायणवत् (von परायण) adj. *den Höhepunkt einnehmend, auf der höchsten Stufe stehend:* अधिष्ठानवती लक्ष्मीः परायणवती मतिः MBh. 1, 8055.

परा॑यति (परा + यति) m. in der Stelle: सहस्रणीतिर्यतिः परायती

रेभो न पूर्वीरुषसो वि राजति ṚV. 9,71,7.

परायत्त (पर + आ°) adj. *von einem Andern abhängig, abhängig* H. 356. Halâj. 2,186. संयत्तयः परायत्ताः (so ist mit der v. l. zu lesen; पराधीनाः st. dessen Hit. II, 143) Pañkat. I, 295. अनुरागपरायत्ताः (das पर ist hier müssig) कुर्वते किं न योषितः Vid. 313.

परायुस् (पर + आयुस्) adj. *der das höchste Lebensalter (100 Jahre; s.* पर 1. am Ende) *erreicht;* m. Bein. Brahman's Bhâg. P. 8,12,10.

परारि adv. P. 5,3,22. Vârtt. zu P. 4,3,23. *im drittletzten Jahre* P., Sch. Vop. 7,110. AK. 3,5,20. H. ç. 203. In dem Worte steckt पर.

परारितन adj. von परारि P. 4,3,23, Vârtt.

परारु m. *Momordica Charantia Lin.* (s. कारवेल्ल) Hâr. 105. ÇKDr. und Wilson nach Trik.; die gedr. Ausg. (2,4,37) liest पवारु.

परारुक m. *Stein, Fels* ÇKDr. und Wils. nach Trik.; die gedr. Ausg. (2,3,5) liest पवारुक.

1. परार्थ (पर + अर्थ) m. 1) *der hohe Vortheil, die grosse Bedeutung:* तेषां (लोकानां) परार्थं कथयन्तीह वेदाः MBh. 5,1592. — 2) *eines Andern Sache, — Nutzen:* स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणीः Spr. 794. परार्थिन् 1212. परार्थम् *für einen Andern, für Andere* MBh. 3, 2142. Kap. 3,58. Hit. I, 148. परार्थे dass. M. 8,169. MBh. 3,2175. Spr. 1297. Bhartr. 2,59. परार्थैकफला गुणाः Ragh. 1,29. — 3) *die höchste Angelegenheit,* euphem. Ausdruck für den *Beischlaf:* सृष्टा मूत्रपुरीषार्थमाहाराय च केवलम्। धर्महीनाः परार्थाय पुरुषाः पशवो यथा॥ Pañkat. III, 101. परार्थं गच्छ Çuk. in LA. 43,16. Lassen verweist auf अन्यार्थं गतयोः Gît. 5,18; wenn अन्यार्थ dasselbe bedeuten sollte, würde unsere Erklärung (*die höchste Angelegenheit*) schwankend werden. — परार्थ Vid. 65 fehlerhaft für पदार्थ.

2. परार्थ (wie eben) adj. *ein Anderes zum Zwecke habend, um eines Andern willen geschehend, durch Anderes bedingt* Çâñkh. Çr. 13,14,4. Kâtj. Çr. 1,6,15. 4,3,23. 12,1,14. Sâñkhjak. 56. Davon nom. abstr. °त्व n. Kâtj. Çr. 1,6,6. 10. Kap. 1,67. 141. Sâñkhjak. 17. Gaim. 1,18. Tattvas. 43. परार्थकत्व n. dass. Tarkas. 43,20.

परार्ध (पर + अर्ध) 1) m. *die entferntere —, jenseitige —, andere Seite* oder *Hälfte:* आप्तादा परार्धात्पृथिव्यै Ait. Br. 8,15. Çat. Br. 7,2,1,15. 8,5,1,4. 9,1,2,16 (°तस्). ब्रह्मेव परार्धमगच्छत् 11,2,3,3. Kathop. 3,1. परार्धे हिमवतः MBh. 2,1864. संवत्सरस्य TBr. 1,2,3,4. दिनस्य पूर्वार्धपरार्धभिन्ना (छाया) Spr. 382. — 2) m. n. *die grösste Zahl,* 100,000,000,000,000,000 Colebr. Alg. 4. H. 874. VS. 17,2 (vgl. Çat. Br. 9,1,2,16). TS. 4,4,11,4. MBh. 2,2144. एकत्वादिपरार्धपर्यन्ता संख्या Tarkas. 15. Z. f. d. K. d. M. 2,427, 1. Bhâshâp. 106. Schol. zu P. 2,3,9. Vop. 5,31. Schol. zu Kâtj. Çr. 381, 6. — 3) m. n. *die Hälfte des äussersten* (पर) *Lebensalters* Brahman's, *fünfzig Jahre* Brahman's VP. 22. 25. 630. Bhâg. P. 3,11,33. 34. 37. 5,14,29. 9,4,53. Mârk. P. 46,42. fgg. Davon द्विपरार्धिक 7. — 4) adj. (ungenaue Schreibart für परार्ध्य) *der vorzüglichste, ausgezeichnetste, schönste, beste:* वेश MBh. 4,2188. चन्दन 6,4425. R. 2,16,9. आस्तरण 81,11. आसन Râga-Tar. 3,233. अकारयत्तमुद्दिश्य परार्धं ब्रह्मसत्तमम् 459.

परार्ध्य (von परार्ध) P. 4,3,5. 1) adj. f. आ a) *auf der entfernteren —, jenseitigen —, anderen —, folgenden Seite oder Hälfte befindlich:* अग्निर्वै यज्ञस्यावरार्ध्यो विष्णुः परार्ध्यः Çat. Br. 3,1,3,1. हेमन्तो वसन्तात्परार्ध्यः 1,5,3,15. *entfernter* Lâtj. 3,7,8. — b) *der Zahl nach am fernsten stehend, möglichst viel zählend:* अग्निं परार्ध्यं चिनोति Çat. Br. 13, 7,1,2. 3,3,1,1. — c) *der Würde, der Qualität nach am höchsten stehend, am meisten geltend, der vorzüglichste, ausgezeichnetste, schönste, beste* AK. 3,2,7. H. 1439. Halâj. 4,5. (पुरुषः) परार्ध्यः पशूनाम् Çat. Br. 3,8,4,1. सर्वस्य 4,1,1,23. भूमा 9,1,3,16. अग्निर्वै देवानामवरार्ध्यो विष्णुः परार्ध्यः (zugleich *der entfernteste*) Kaush. Br. bei Müller, SL. 346. 390. Khând. Up. 1,1,3. अगुरु MBh. 1,6962. मद्य 6970. कम्बल 2,1744. — 6, 785. 13,2834. Hid. 1,30. Hariv. 3859. R. 2,30,13 (15 Gorr.). 6,37,35. 99,13. Ragh. 3,27. 6,4. 8,27. 16,39. Râga-Tar. 1,175. 4,432 (wo mit der ed. Calc. so st. परार्घ्य zu lesen ist). Bhâg. P. 3,23,29. Çiç. 3,58. 4, 11. 8,45. मेने परार्ध्यमात्मानं गुरुत्वेन जगद्गुरोः *vorzüglicher als* Ragh. 10, 65. — 2) n. *das Maximum* (am Ende eines adj. comp.): एकाहा द्वादशरात्रपरार्ध्याः *höchstens zwölf Tage zählend* Âçv. Çr. 10,1. Lâtj. 4,3, 18. Kauç. 67. Gobh. 1,9,9. Schol. zu Kâtj. Çr. 388,19. धनानां शतावमापरार्ध्यानाम् *mindestens hundert, aber nach oben hin unbegrenzt* Âçv. Çr. 9,9. — आ परार्ध्यात् beim Schol. zu Kâtj. Çr. 4,10,13 fehlerhaft für परार्धात्, wie schon Weber vermuthet hat. Nir. 2,7 ist statt परार्ध्यस्थ wohl auch परार्धस्थ zu lesen; auch H. 874 hat die v. l. fälschlich परार्ध्य st. परार्ध. Belege für die fehlerhafte Schreibweise परार्ध st. परार्ध्य haben wir unter परार्ध 4. gegeben.

परार्बुद (पर + अर्बुद) m. *ein fliegendes, leuchtendes Insect* H. ç. 173.

परावत् (von परा) f. *Ferne* (Gegens. अर्वावत्) Naigh. 3,26. आ देवो याति सविता परावतः ṚV. 1,35,3. 73,6. 8,71,1. आ परावतः 1,92,3. याभिः सूर्यं परियाथः परावति 112,13. 8,12,17. मा नो दूरे नैष्ट परावतः *in die Ferne* 30,3. 4,30,11. 3,39,5. यदन्तरा परावतमर्वावतं च हूयसे 3,40, 9. परा प° 10,58,5. परमा 4,50,3. TBr. 1,6,3,4. तवेमे लोकाः प्रदिशो दिशश्च परावतो निवत उद्वतश्च 2,8,1,4. Ait. Br. 3,15. Çat. Br. 4,9,1,18. *drei Fernen,* entsprechend den drei grossen Welträumen: येभिस्तिस्रः परावतो दिवो विश्वानि रोचना। त्रीँरक्तून्परिदीयथः ṚV. 8,5,8. 32,22. 1, 34,7. AV. 6,75,3. auch *sieben* (nach der anderen runden Zahl): यो विव्यात्सप्त प्रवतः सप्त विव्यात्परावतः AV. 10,10,2.

परावत n. *eine best. Pflanze,* = पत्रूषक Râgan. im ÇKDr. Es ist viell. परावर zu lesen, da diese Pflanze auch परापर heisst. Nach den Anführungen in Nigh. Pr. könnte man auch पारावत vermuthen.

परावर (पर + अवर) adj. f. आ 1) *der entferntere und nähere, der frühere und spätere, der höhere und niedere, Alles umfassend;* n. *das Entferntere und Nähere, das Frühere und Spätere, Ursache und Wirkung, Grund und Folge, der ganze Umfang eines Begriffs:* लोकौ परावरौ MBh. 12,8336. वंश्यांश्च सप्त सप्त परावरान् *sieben Vorfahren und sieben Nachkommen* M. 1,105. 3,38. MBh. 2,2329. तस्मिन्दृष्टे परावरे Mund. Up. 2,2,8 (Bâlab. 32. Vedântas. Allah. No. 143). विशेश्वर Bhâg. P. 2,2,14. ब्रह्मन् 1,1,7. 5,11,7. 15,6. MBh. 1,256. 3,14645. बुद्धि 12510. बुद्धिपरावराभ्याम् 12,7512. तमस् 14,1022. परावराणां स्रष्टारम् 1,28. परावरेषाम् Bhâg. P. 3,5,10. 6,4,30. 7,10,48. 9,1,8. परावरेश 1,5,6. 19, 14. त्वं हि वेत्थ परावरम् Sâv. 6,34. °ज्ञ MBh. 1,2212. 3,14645. 5,1034. 12,8201. °विभागज्ञ 2,133. °विद् Bhâg. P. 1,1,7. Am Ende eines adj. comp. (f. आ): नष्टलोकपरावर wohl *jene und diese Welt* MBh. 12,4221.

मुनिर्दृष्टपरावरः R. 3,15,16. दृष्टलोक° 2,63,7 (62,9 Schl.). 3,2,27. श्रुतधर्म° R. Schl. 2,39,31. दृष्टतत्त्व° R. Gorr. 2,5,22. दृष्टशोक° 74, 24. — 2) *vom Frühern zum Spätern übergehend, überliefert* Muṇḍ. Up. 1, 1,2. *jeder nachfolgende* Bhâg. P. 3,5,36. — Vgl. परापर.

परावरत्व (von परावर) n. *das höher-und-niedriger-Sein* Bhâg. P. 7,9,27.

परावर्त (von वर्त् mit परा) m. *Tausch* H. 870.

परावर्तन (wie eben) n. *das sich-Umwenden* MBh. 9,3193.

परावर्तिन् (wie eben) adj. *sich umwendend;* अ° *sich nicht umkehrend, nicht fliehend* (im Kampfe) MBh. 6,4820. 5447. R. Gorr. 2,66,41.

परावर्य Hariv. 7202 wohl nur fehlerhaft für परावर.

परावसु (परा + वसु) 1) adj. *Reichthum abtreibend:* निरस्तः परावसुरिति परावसुर्हि वै नामासुराणां होता Çat. Br. 1,5,1,23. Çâṅkh. Çr. 1, 6,6. In derselben Formel wird Kauç. 3. 137 पराग्वसु (Gegens. अर्वाग्वसु) gelesen. — 2) m. *a*) N. *des 40sten Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,41; vgl. पराभव. — *b*) N. pr. α) eines Gandharva (neben Viçvâvasu) Bhâg. P. 8,11,41. — β) eines Sohnes des Raibhja (neben अर्वावसु) MBh. 3,10704. 12,1772. 7592. 12758. 13,7108. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 34, *a*, 12.

परावह (von वह् mit परा) m. N. *eines der sieben Winde* (die 6 übrigen heissen आवह, उद्वह, परिवह, प्रवह, विवह und संवह) MBh. 12, 12416. Hariv. 12787. Brahmâṇḍa-P. beim Schol. zu Çâk. 165 (fälschlich परावाह geschrieben).

परावाक (von वच् mit परा) m. *Widerspruch:* नमस्ते अधिवाकाय परावाकाय ते नमः AV. 6,13,2.

पराविद्ध m. Bein. Vishṇu's H. ç. 66. Kuvera's Çabdam. im ÇKDr. Wird von Wilson in पर + आविद्ध zerlegt, könnte aber auch partic. von व्यध् mit परा sein. — Vgl. परिविद्ध.

परावृज् (von वर्ज् mit परा) m. *Verstossener, Auswürfling* (Sâj. erklärt meistens als N. pr.): याभिः शचीभिर्वृषणा परावृजं प्रान्धं श्रोणं चक्षस एतवे कृथः ṚV. 1,112,8. नीचा सन्तमुदनयः परावृजम् 2,13,12. आविर्भवन्नुदतिष्ठत्परावृक् 15,7. सत्पदा न दक्षिणा परावृक् 10,61,8.

परावृत् (von वर्त् mit परा) m. N. pr. eines Sohnes des Rukmakavaka VP. 420.

परावृत्ति (wie eben) f. 1) *das Sichumwenden, Umkehr:* अपरावृत्तिवर्तिन् *sich niemals umwendend, nicht fliehend* Hariv. 3138. — 2) *das Abprallen, Verfehlen der Wirkung:* प्रकाशं रहस्यं वा परकृतमन्त्रतन्त्रप्रयोगानां परावृत्त्युपायाः दर्शिताः Verz. d. Oxf. H. 109, *a*, 36. — 3) *Vertauschung* H. 18. 19; vgl. परिवृत्ति. — In der Stelle रहस्यं कथ्यते ऽन्यस्य परावृत्त्यापवारितम् Daçak. 1,59 und in den Scholien dazu ist परावृत्या° (gerund.) zu lesen.

परावेदी f. = बृहती ÇKDr. (इति केचित्).

पराव्याध (von व्यध् mit परा) m. *Wurfweite:* शम्या° Çat. Br. 5,3,2, 2. — Vgl. परास.

पराशर (von शर् mit परा) m. 1) *Zerstörer:* इन्द्रो यातूनामभवत्पराशरः ṚV. 7,104,21. AV. 8,4,21. — 2) N. pr. eines Nâga MBh. 1,2160. — 3) N. pr. eines Sohnes des Vasishṭha (Nir. 6,30) oder eines Sohnes des Çakti und Enkels des Vasishṭha; nach dem Epos der Vater Vjâsa's. Âçv. Çr. 12,15. MBh. 1,55. 2209. 2399. 2415. 3802. 4229. 6794 (Etym. des Namens). 2,292. 7,9645. 12,8806. 13,680. 1836. 7088. Hariv. 2. Bhartṛ. 1,65. VP. 3. 4. 272. 277. Bhâg. P. 1,3,21. 4,14. 9,22,21. Liedverfasser von ṚV. 1,65—73 und einem Theil von 9,97. धर्मशास्त्रप्रयोजक Jâǵn. 1,5. नयशास्त्रकृत् Pańkat. Pr. 2. °संहिता Gild. Bibl. 449. sein उपपुराण Muir, Sanskr. Texts III, 221. बृहत्पराशर Verz. d. B. H. No. 1283. Ind. St. 1,467. वृद्ध° ebend. Verfasser eines astronomisch-astrologischen Lehrbuchs Varâh. Bṛh. S. 17,3. 21,2. 23,4. 24,2. 60,1. Bṛh. 12,2. °तन्त्र Bṛh. S. 7,8. पराशराः Kâth. Anukr. in Ind. St. 3,460,3. Parâçara, ein Sohn Kuthumi's, VP. 282, N. 3. — Vgl. पाराशर, पाराशरि, पाराशरिन्, पाराशर्य.

पराशरभट्ट (प° + भ°) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. No. 235.

पराशरिन् = पाराशरिन् Bhar. zu AK. 2,7,41. ÇKDr.

पराशरेश्वर (प° + ईश्वर) m. N. pr. eines Liṅga Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 71, *a*, Kap. 65. 77, *a*, Kap. 49. °तीर्थ n. Çiva-P. ebend. 66, *a*, 37. 67, *a*, 2.

पराशस् (von शंस् mit परा) f. etwa *Verläumdung:* अवशसा निःशसा यत्पराशसोपारिम AV. 6,45,2.

पराशातयितर् (von शातय्, caus. zu शद्, mit परा) zur Erklärung von पराशर Nir. 6,30.

1. पराश्रय (पर + आश्रय) m. 1) *die Abhängigkeit von Andern:* धिगिमं गर्हितं वासं भृत्यवच्च पराश्रयम् Hariv. 5154. — 2) *eine Zuflucht der Feinde:* पराश्रयं मुमोच निर्विघ्न कुतः कलेवरम् Bhâg. P. 1,4,12. = परेषामाश्रयम् Schol.

2. पराश्रय (wie eben) 1) adj. *sich an ein Anderes anschliessend, von Andern abhängig* Çikshâ 5 in Ind. St. 4,349 (v. l. पराश्रित). — 2) f. आ *Schmarotzerpflanze* Çabdak. im ÇKDr.

पराश्रित (पर + आ°) adj. = 2. पराश्रय (s. das.).

परास (von 2. अस् mit परा) 1) m. *Wurfweite:* शम्या° Çâṅkh. Çr. 13, 29,32. Lâṭj. 2,6,16. Vgl. परासिन्, पराव्याध. — 2) n. *Zinn* H. ç. 160.

परासङ्ग (पर + आसङ्ग) m. *das Anhängen an etwas Anderem, das Anhängen* (mit müssigem पर): गर्भकोष° *des Mutterkuchens* Suçr. 1, 120, 12.

परासन (von 2. अस् mit परा) n. *Blutbad, Metzelei* AK. 2,8,2,81. H. 370. — Vgl. अपासन.

परासिन् (wie eben) adj. *werfend, Wurfweiten messend:* स दक्षिणेन तीरेण दृषद्वत्या आग्नेयेनाष्टाकपालेन शम्यापरासीयात् Pańkav. Br. 25,13, 2. 4. — Vgl. परास.

परासु (परा + असु) adj. *dessen Lebensgeister davongehen* oder *davongegangen sind, sterbend, moribundus; leblos, todt* AK. 2,8,2,85. H. 374. Halâj. 3,7. Lâṭj. 3,3,7. Suçr. 1,114,15 (so v. a. *dem Tode verfallen*). = व्यसु N. 11,36. 37. MBh. 1,3835. 6794. 5,1819. परासून्खादन्तं शृगालम् 13,412. Ragh. 9,78. 15,56. Râǵa-Tar. 4,34. °करण *todt machend, todbringend:* धनुस् MBh. 6,1700. 3214.

परासुता (von परासु) f. *Abgespanntheit des Geistes, Apathie* MBh. 5, 1715. 12,5880. 6016.

परासुत्व (wie eben) n. dass. MBh. 12,6003.

परास्कन्दिन् (पर + आ°) m. *Räuber* AK. 2,10,25. H. 382. Halâj. 2,183.

परास्तोत्र (wohl परा + स्तोत्र) Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 108, *a*.

परास्य (von 2. अस् mit परा) adj. *wegzuwerfen* ÇAT. BR. 4,4,5,1.

पराह्ण (पर + अह्न) m. *der folgende Tag* (Gegens. पूर्वाह्ण) TITBIT. im ÇKDR.

पराह्ण m. *Nachmittag* Cit. beim Schol. zu ÇÂK. 86 (KATHÂS. 39,247 ist भुक्तापराह्णमतिवञ्च्य zu schreiben). पूर्वाह्ण in derselben Bed. ARǴ. 4,7 (MBH. 3,11998 liest अथापराह्णे st. अथ पराह्णे). PAÑKAT. 247,12. VARÂH. BṚH. S. 88,6. पराह्ण (परा + अह्न = अहन्) ist nach dem Schol. zu P. 8,4,7 = परागतमहः. In der Bed. *Nachmittag* ist wohl überall पराह्ण zu lesen; zerlegt man परा° in पर + अह्न, dann muss nach P. 8,4,7 पराह्ण geschrieben werden.

परि adv. und praep. NIR. 1,3. gaṇa प्रादि zu P. 1,4,58. VOP. 1,8. Der Auslaut häufig gedehnt (vgl. परीणाम u. s. w.). 1) adv. *a*) *rings, umher:* हिरण्ययः परि काष्ठासु जेन्यः ṚV. 1,146,5. अव्यो वारे परि प्रियो हरिर्वनेषु सीदति 9,7,6. — *b*) *weiterhin, dazu:* यथा वः स्वाहाग्नये दाशेम परीळाभिर्घृतवद्भिश्च हव्यैः ṚV. 7,3,7. — *c*) *entgegen, im Wege:* अवी नो वाजयुं रथं सुकरं ते किमित्परि *es ist dir leicht; was steht im Wege?* ṚV. 8,69,6. — *d*) als adv. ist परि aufzufassen in Zusammensetzungen wie पर्यश्रु adj. *von Thränen gefüllt*, परिदुर्बल *überaus schwach*, परिचतुर्दशन् *volle vierzehn* u. s. w. — 2) praep. *a*) mit dem acc. α) *um* (von Ort und Zeit): मायाः कृण्वानस्तन्वं परि स्वाम् ṚV. 3,53,8. दिवं परि भूम 1,62,8. परि धामन्यक्तोः 3,7,6. मध्यंदिनं परि AV. 4,11,2. 6,108,5. — β) *gegen, nach — hin, entgegen* (लक्षण und इत्थंभूताख्यान) P. 1,4,90. VOP. 5,7. MED. avj. 67. H. an. 7,44. वृक्षं परि विद्योतते विद्युत् Schol. zu P. 1,4,90. 2,3,10. साधुर्देवदत्तो मातरं परि Schol. zu P. 1,4,90. SIDDH. K. zu P. 2,3,43. प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदद्या चित्कृणवः कस्त्वा परि *wer hindert dich?* ṚV. 1,54,5. यदेका विश्वं परि भूम जायसे *dass du allein bist gegenüber der ganzen Welt* AV. 13,2,3. — γ) *zu Theil* (भाग) P. 1,4,90. VOP. 5,7. MED. H. an. यदत्र मां परि स्यात् *was da auf meinen Theil fallen sollte* Schol. zu P. 1,4,90. हरिं पर्यभवल्लक्ष्मीः VOP. 5,7. — δ) *hinaus über, mehr als:* पर्यस्य महिमा पृथिवीम् AV. 13,2,45. अहं देवीं परि वाचं विशश्च 6,61,2. — ε) in distributiver Bedeutung (वीप्सायाम्) P. 1,4,90. VOP. 5,7. MED. H. an. वृक्षं वृक्षं परि सिञ्चति *er begiesst einen Baum nach dem andern* P. 1,4,90, Sch. — *b*) mit dem ablat. Euphonisches Verhalten des vorangehenden ablat. im Veda P. 8,3,51 (परि = अधि d. i. nach den Scholl. = उपरि). α) *von — her, von — weg, aus — her;* in Verbindung mit Verben der Bewegung, des Hervorgehens und Entstehens: समुद्रादुत वा दिवस्परि ṚV. 1,47,6. 23,12. 49,3. उद्वयं तमसस्परि सूर्यमगन्म 50,10. 2,31,1. उत्तिष्ठन्परि बर्हिषः 7,33,1. यदोषधीभ्यः परि जायते विषम् 50,3. AV. 4,9,9. अपामस्पर्युप प्र यन्ति धीतयः । ऋतस्य पथ्याइ अनु ṚV. 3,12,7. परिकृत्य परि त्वचः AV. 5,14,3. केशा वर्धन्तां शीर्ष्णः परि 6,137,2. वधमस्मद्यावयतं परि 1,20,2. तदग्निर्देवो वनतां वयमग्रे परि मानुषाः ÇAT. BR. 1,9,1,19. इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत् *von allen Seiten* ṚV. 2,41,12. व्युच्छन्ती परि स्वसुः *aufleuchtend aus der Schwester* (*der Nacht*) 4,52,1. कुतः पर्यागच्छति (परि soll hier bedeutungslos sein und daher seinen Ton bewahren) P. 1,4,93, Sch. In der Verbindung दिवः पृथिव्याः पर्योज उद्भृतम् soll nach den Scholl. zu P. 8,3,51 vor परि das स des ablat. in Visarga übergegangen sein, weil परि hier सर्वतोभावे (vgl. H. an. MED.) gebraucht werde, während es im andern Falle = अधि (= उपरि) sei. Es ist ohne Zweifel ṚV. 6,47,27 दिवस्पृथिव्याः पर्योज उद्भृतं (उद्धृत ist gar nicht vedisch) वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः gemeint, wo also doch स steht; die Bed. von परि ist auch hier *von — her*. — β) *ausserhalb, mit Ausschluss von, bis auf* (वर्जने) P. 1,4,88. 2,3,10. VOP. 5,21. H. an. MED. परि त्रिगर्तेभ्यो वृष्टो देवः eig. *um* Trigarta *herum* (aber nicht *in* Trigarta *selbst*) Schol. zu P. 1,4,88. 2,1,12. 3,10. पर्यनन्तात्त्रयस्तापाः VOP. 5,21. परि wird in diesem Falle auch verdoppelt nach P. 8,1,5 (vgl. Vârtt. 2). परि परि वङ्गेभ्यो वृष्टो देवः P., Sch. Vgl. u. 2, *c*. — γ) *nach Ablauf von* (nach KULL.): परि संवत्सरात् M. 3,119. Mit demselben Rechte könnte man परिसं° zusammenschreiben und übersetzen: *nach einem runden* (*vollen*) *Jahre;* vgl. परिसंवत्सर und MBH. 13,4672, wo st. परिसंवत्सरात्पुनः des Manu परिसंवत्सरोषितान् gelesen wird. — δ) *in Folge von, aus Anlass von, wegen:* धिषणाभ्यस्परि ṚV. 4,36,8. उन्मत्तं रक्षसस्परि AV. 6,111,3. 116,3. विश्वेभ्यस्त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वष्टाजनत् ṚV. 2,23,17. — ε) *secundum:* प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि *nach der Ordnung* ṚV. 6,70,3. केनो नु कं श्रोमतेन न शुश्रुवे जनुषः परि वृत्रहा 8,55,9. — *c*) am Anfange eines adv. comp. (परि behält seinen Ton) *ausserhalb, mit Ausschluss von, bis auf* P. 2,1,12. 6,2,33. परित्रिगर्तं वृष्टो देवः Sch. Vgl. u. 2, *b*, β. — *d*) am Ende eines adv. comp. nach अक्ष, शलाका und einem Zahlwort dass. P. 2,1,10. — *e*) am Anf. eines adj. comp. in der Bed. von परिग्लान P. 2,2,18, Vârtt. 7. पर्यध्ययनः = परिग्लानो ऽध्ययनाय *der einen Abscheu vor dem Studium hat* Sch. Hier könnte परि auch als adv. gefasst werden: *dem das Studium zuwider ist*. — Die indischen Lexicographen und Grammatiker kennen noch folgende Bedeutungen: आलिङ्गन, दोषाख्यान (दोषकीर्तन), निरसन (निवसन H. an.), पूजा, भूषण, व्याधि, व्याप्ति H. an. MED. उपरम, शोक H. an. शेष MED. अतिशय, त्याग, नियम DURGÂD. zu VOP. ÇKDR. Bei Aufstellung dieser verschiedenen Bedeutungen hat man zum grössten Theil übertragene Bedeutungen von Verbalwurzeln, die mit परि verbunden werden, im Auge gehabt. परि geht wie पर, परा und प्र auf 1. पर् zurück.

परिंश in der Stelle: यदपामोषधीनां परिंशमारिशामहे ṚV. 1,187,8. Nach SÂJ. परिलेशं परितः सुखकारमन्नम्.

परिकथा (von कथय् mit परि) f. *eine Art Erzählung* TRIK. 3,2,28.

परिकम्प (von कम्प् mit परि) m. *das heftige Zittern* (कम्प); *grosse Furcht* (भय) ÇKDR. und WILS. nach MED.; die gedr. Ausgabe (p. 27) hat fälschlich परिकल्प.

परिकर (von 1. कर् mit परि) m. 1) sg. und pl. *Gefolge, Dienerschaft* (*die Zurüstenden* u. s. w.) AK. 3,4,25,167. H. 715. an. 4,266. MED. r. 276. HALÂJ. 2,151. MBH. 10,274. KATHÂS. 14,57. 31,6. RÂǴA-TAR. 2,164. 4,206.412. PRAB. 116,3. स° PAÑKAT. 81,22. अल्प° KULL. zu M. 4,9. — 2) *Menge, Schaar* TRIK. 3,3,361. H. an. MED. ÇABDAR. im ÇKDR. — 3) *Zurüstung, Anstalten, Vorbereitungen;* = समारम्भ, आरम्भ TRIK. H. an. MED. ÇABDAR. im ÇKDR. VIÇVA beim Schol. zu ÇIÇ. 4,65. (मृगदृशः) गतीनामारम्भः किसलयितलीलापरिकरः BHARTṚ. 1,6. परिकरं बन्ध् und कर् *Anstalten*

machen, Vorbereitungen treffen: कथंचिन्मया बद्धो मानपरिग्रहे परिकरः Amar. 92. कृतपरिकरस्तस्तैर्ज्ञैर्ज्ञि प्रजापरिपालने Râǵa-Tar. 5,481. विद्याधरत्वं प्राप्तं यत्कृतः परिकरो मया Kathâs.26,200. 21,68. निष्परिकर (nicht richtig aufgefasst u. d. W.) 67. — 4) *ein Gürtel, vermittelst dessen das Gewand aufgeschürzt wird (was umgelegt wird),* = पर्यङ्क (welches Colebr., Loïs. und Wilson hier fälschlich in der Bedeutung *Bett* auffassen) AK. H. 679. H. an. Med. Halâj. 2,255. = प्रगाढगात्रिकाबन्ध H. an. Med. Viçva a. a. O. सो ऽपसृत्य नदीतीरं बद्धा परिकरं दृढम् Hariv. 3652. Mṛkkh. 126,1. Mârk. P. 16,25. दृढतर° Daçak. 105,1. ग्रहिपरिकरभाजः — शूलपाणेः Çiç. 4,65. परिखापरिकरोपचिक्रुतहिमगिरिसदृशाकारप्राकारवलयपरिवेष्टित (नगर) Pańkat. ed. orn. 3,9. — 5) in der Dramatik *Andeutungen der kommenden Handlung, die Keime des sogenannten Samens* (s. बीज) *im Drama* Daçar. 1,24; vgl. परिक्रिया. — 6) *eine best. rhetorische Figur, die Anwendung anspielender Beiwörter:* उक्तिर्विशेषणैः साभिप्रायैः परिकरो मतः Sâh. D. 704. Kuvalaj. 67,a (85,a). 70,b (87,a). — 7) *Urtheil* (विवेक) H. an. Med. Viçva a. a. O. — Nach Wilson auch adj. *helfend, beistehend;* ÇKDr.: परिकरः सहकारी स च व्याप्तिपक्षधर्मतादिः । इति सामान्यनिरुक्तौ जगदीशः ॥.

परिकर्तन (von 1. कर्त् mit परि) 1) adj. *zerschneidend:* अलोहं निशितं शस्त्रं शरीरपरिकर्तनम् MBh. 1,5755. लुरो भूत्वा हरेत्प्राणान्निशितः कालसाधनः । प्रतिच्छन्नो लोमहारी द्विषतां परिकर्तनः ॥ 5630. — 2) n. *a) das Ausschneiden, Ausschälen* Suçr. 1,29,3. — *b) Schneiden, stechender Schmerz:* गुदनाभिमेढ्रबस्तिशिरस्सु Suçr. 2,194,9. गुद° 191,4. 1,258,18.

परिकर्तर् (von 1. कर् mit परि) m. *ein Priester, der an einem jüngern Bruder, während der ältere noch nicht verheirathet ist, die Hochzeitsceremonie vollzieht,* Hârîta in Udvâhat. ÇKDr. Suppl. — Vgl. u. परिविष्.

परिकर्तिका f. = परिकर्तन 2,b. Suçr. 1,360,20. 2,190,6. 194,8. 204,3.

परिकर्मन् (von 1. कर् mit परि oder परि + क°) 1) m. *Gehülfe, Diener* Ratnam. im ÇKDr. Vielleicht ist hierher zu ziehen Kâm. Nîtis. 4, 35, wenn परिकर्म स्वदाद्यम् verbunden wird. Vgl. परिकर्मिन्. — 2) n. *a) das Herumsein um Jmd, Cult, Verehrung:* ते परिकर्मणि स्थिताः Bhâg. P. 2,9,29. 4,23,11. दत्तम् (N. pr.) — आराध्य परिकर्मभिः 9,15,17. — *b) Pflege des Körpers, das Salben und Schmücken desselben* AK. 2,6,3,22. H. 635. प्रसादं कुरु तन्वङ्गि क्रियतां परिकर्म ते । भजस्व माम् MBh. 3, 16173. Kumâras. 4,19. *Reinigung, Reinigungsmittel:* मैत्र्यादिचित्तपरिकर्मविद् Çiç. 4,55. — *c) Vorbereitungen* (vgl. परिकर 3): कृताध्व° Kathâs. 22,101. *der alle Mühen des Weges wegzuräumen bemüht war* Brockhaus. — *d) eine arithmetische Operation* Colebr. Alg. 277. 286. 339. परिकर्माष्टक *die acht arithmetischen Operationen: Addition, Subtraction, Multiplication, Division, Erhebung zur 2ten Potenz, das Ausziehen der Quadratwurzel, Erhebung zur 3ten Potenz, das Ausziehen der Kubikwurzel,* 5. भिन्नपरिकर्माष्टक, अभिन्न° 16. — *e)* bei den Ǵaina N. eines der 5 Theile des दृष्टिवाद; nach dem Schol. परिकर्म n.

परिकर्मय् (von परिकर्मन्), °यति *salben, schmücken:* परिकर्मय — अलकं मुखे Gît. 12,21.

परिकर्मिन् (wie eben) m. *Gehülfe, Diener* H. 360. Çâńkh. Çr. 16,18, 17. Âçv. Çr. 2,4. Suçr. 1,15,4. 2,47,3. 244,15.

1. परिकर्ष (परि + कर्ष) m. gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184.

2. परिकर्ष (von 1. कर्ष् mit परि) m. *das Herumziehen, Herumschleppen* MBh. 2,2615.

परिकर्षण (wie eben) n. dass. MBh. 2,2692. Statt श्रेष्ठश्यापरिकर्षणे Hariv. 4038 ist श्रेष्ठश्यापविकर्षणे zu lesen.

परिकर्षिन् (wie eben) adj. *Alles mit sich fortreissend:* ऊरुवेगेन महता भीमेन परिकर्षिणा । उत्सहे ऽहं परिक्रान्तुं सर्वानाकाशगोचरान् ॥ R. 5,3,42.

परिकलितिन् adj. = परिकलितं येन सः gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

परिकल्कन n. *das Betrügen* Dhâtup. 17,80. 32,82. 35,14. — Vgl. कल्कन.

परिकल्प Med. p. 27 fehlerhaft für परिकम्प. Ueber परिकल्प (Vjutp. 172) und परिकल्पित (Vjutp. 61) bei den Buddhisten s. Wassiljew 291. 292. 295. 321. 329. Von कल्प् mit परि.

परिकल्पना (vom caus. von कल्प् mit परि) f. 1) *das Machen:* रूप° *das Annehmen einer Gestalt* R. 5,41,13. — 2) *Berechnung* Varâh. Bṛh. S. 24,35.

परिकल्पित s. u. परिकल्प.

परिकल्प्य (vom caus. von कल्प् mit परि) adj. *zu berechnen* Varâh. Bṛh. S. 24,26. 83,9. Bṛh. 2,20.

परिकाङ्क्षित adj. = तपस्विन् Çabdar. im ÇKDr. und bei Wils.; unter तपस्विन् werden aber im ÇKDr. nach derselben Autorität पारिकाङ्क्ष und पारकाङ्क्षिन् als Synonyme aufgeführt; vgl. auch पारिकाङ्क्षिन्.

परिकायन (sic) m. pl. N. pr. einer Schule Ind. St. 3,275.

परिकीर्तन (von कीर्तय् mit परि) n. *das laute Verkünden, Nennen* M. 4,237. MBh. 4,1184. 5,6079. 13,7160. 14,64. R. Gorr. 1,4,21. 22. 4, 58,22. Mârk. P. 51,25.

परिकूट (परि + कूट) n. 1) *eine Art Schutzwehr an einem Stadtthor* H. 982. Halâj. 2,133. Vgl. कूट 3. am Ende. — 2) m. N. pr. eines Nâgarâǵa Vjutp. 86.

परिकूल (प° + कूल) P. 6,2,182, Sch.

परिकृश (प° + कृश) adj. *überaus mager u. s. w.* Vop. 26,101.

परिकृष्ट (von 1. कर्ष् mit परि) m. N. pr. eines Lehrers Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55,b,24.

परिकेश (परि + केश) gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184.

परिकोप (von कुप् mit परि) m. *heftiger Zorn* Spr. 812.

परिक्रम (von क्रम् mit परि) m. 1) *das Lustwandeln* AK. 3,3,16. H. 1500. Halâj. 4,41. *das Umschreiten, Durchwandern:* मथुरायाः, भूम्याः Varâha-P. im ÇKDr. *das überall-Hindringen:* अस्त्राणाम् MBh. 4,1701. — 2) *Uebergang* ṚV. Prât. 14,23. — 3) *Reihenfolge, Ordnung* Lâṭj. 2, 2,18. Kauç. 73. M. 3,214 (nach der richtigen Lesart आवृत्परिक्रमम्). स परिक्रमाणां क्षेत्रज्ञो भवति bei Müller, SL. 431 fehlerhaft für परिक्रमणात्क्षेत्र°. — Vgl. अ°.

परिक्रमण (wie eben) n. *das Umhergehen, Herumwandern:* स परिक्रमणात्क्षेत्रज्ञो भवति Çâńkh. Br. 6,11.

परिक्रमसह (प° + सह) m. *Ziege* Trik. 2,9,25.

परिक्रय (von क्री mit परि) m. 1) *Miethe* Schol. zu Kâtj. Çr. 132,2. — 2) *ein mit Geld erkaufter Friede:* कोषांशेनार्धकोषेण सर्वकोषेण

वा पुनः। शेषप्रकृतिरन्तार्थं परिक्रय उदाहृतः॥ Kâm. Nîtis. 9,17 (= Hit. IV, 120). 3.

परिक्रयण (wie eben) n. *das Dingen, Miethen* P. 1,4,44.

परिक्रान्ति (von क्रम् mit परि) f. *Umlauf* Bhâg. P. 4,29,21.

परिक्रामम् absol. s. u. क्रम् mit परि und अपरिक्रामम्.

परिक्रिया (von 1. कर् mit परि) f. 1) *Umschliessung* AK. 3,3,20. — 2) *Pflege:* अग्नि° M. 2,67. °परिष्क्रिया ed. Calc. — 3) = परिकर 5. Daçak. 1,25.

परिक्री N. des zweiten Sâdjaskra Çâṅkh. Çr. 17,42,7. यजेत सद्यस्क्रियानुक्रिया परिक्रिया वा Âçv. Çr. 9,5.

परिक्लेद (von क्लिद् mit परि) m. *Nässe, Feuchtigkeit:* कृपणाश्रुपरिक्लेदो दहेन्मां शाश्वतीः समाः MBh. 12,9192.

परिक्लेदिन् (wie eben) adj. *nässend, Feuchtigkeit ausscheidend:* वर्त्मन् Suçr. 2,309,7.

परिक्लेश (von क्लिश् mit परि) m. *Beschwerden, Anstrengungen, Leiden, Qual:* दुःखाभिज्ञो हि गुरुकुलवासस्य शिष्यान्परिक्लेशेन योजयितुं नेयेष MBh. 1,745. 6311. 2,2467. 3,14746. 4,1569. 5,128. 13,3639. 14,324. 1808. 18,16. 17. R. 6,101,15. अनेकपरिक्लेशे गृहे Spr. 535. Kathâs. 29,190. तीव्र° Râǵa-Tar. 3,198. Bhâg. P. 2,8,6. 6,16,59. pl. Kathâs. 46,103.

परिक्लेष्टर् (wie eben) nom. ag. *Quäler, Peiniger* MBh. 3,15783.

परिक्वणन (von क्वण् mit परि) adj. *laut tönend* Nir. 6,1.

परिक्षय (von 3. क्षि mit परि) m. *das Schwinden, Verschwinden, Nachlassen, Aufhören, Untergang:* संतानस्य M. 9,59. अर्क्षः MBh. 1,1884. बाणानाम् 4,1916. द्रव्य° 12,2303. वृत्ति° 4753. बलौघानाम् Hariv. 5096. कर्मणाम् Jâǵn. 3,160. दुःख° R. Gorr. 2,17,36. भाग्य° 19,17. सलिलस्य 33,15. Suçr. 1,46,5. 2,399,12. 403,10. Kumâras. 4,46. Lalit. ed. Calc. 169,6. Kull. zu M. 11,86. राज्ञः Pańkat. III, 229.

परिक्षवँ (von 1. क्षु mit परि) m. (Unglück bedeutendes) *Niesen* AV. 10,3,6. 19,8,4. 5.

परिक्षा f. *Koth, Dreck* Çabdârthak. bei Wilson.

परिक्षाण (partic. von 1. क्षा mit परि) n. *das Verkohlte:* यानि परिक्षाणान्यासंस्ते कृष्णाः पशवो ऽभवन् Ait. Br. 3,34.

परिक्षाम (परि + क्षाम) adj. *ganz abgemagert, ausgemergelt:* क्षुत्° Râǵa-Tar. 2,20.

परिक्षालन (von 2. क्षल् mit परि) n. *Waschwasser* Kâtj. Çr. 4,2,32. 38.

परिक्षितँ (von 1. क्षि mit परि) 1) adj. *rings sich ausbreitend;* du. Bez. für *Himmel und Erde:* परिक्षितोस्तमो अन्या गुहाकरद्यौदुषाः शोशुचता रथेन Ṛv. 1,123,7. परिक्षिता पितरा 3,7,1. 10,65,8. *umherwohnend* (unter den Menschen), Bez. des Agni: अग्निर्वै परिक्षिदग्निर्हीमाः प्रजाः परि क्षेत्यग्निं ह्रीमाः प्रजाः परि क्षियन्ति Ait. Br. 6,32. AV. 20,127,7. fgg. — 2) m. N. pr. eines alten Königs, Sohnes des Abhimanju und Vaters des Ǵanameǵaja, MBh. 10,724 (Etym. des Namens). fgg. 14, 1943. 17, 7. fgg. Hariv. 1828. eines Sohnes des Kuru und Vaters eines andern Ǵanameǵaja Hariv. 1802. 1813. eines Sohnes des Avikshit, Bruders des Ǵanameǵaja, MBh. 1, 3741. eines Königs von Ajodhjâ 3,13145. — Vgl. परीक्षित्, पारिक्षित, पारीक्षित.

परिक्षिपक bei Wils. falsche Form für परिक्षेपक.

परिक्षेप (von क्षिप् mit परि) m. 1) *das Hinundherwerfen, Hinundherbewegen:* पक्षपरिक्षेपैः Hariv. 10384. — 2) *das Umfangen, Umschliessen, Umschliessung, das wodurch Etwas umschlossen wird:* वामहस्त° Suçr. 1,66,6. ज्वालामालापरिक्षेपैः R. 5,50,14. महार्णवपरिक्षेपं लङ्कायाः परिखालघुम् (मेने) Ragh. 12,66. एकादशपरिक्षेपं मनो व्याकरणात्मकम् MBh. 14,988. अहोरात्र° (कालचक्र) 1236.

परिक्षेपक (wie eben) nom. ag. P. 3,2,146.

परिक्षेपिन् (wie eben) desgl. P. 3,2,142.

परिखा (von खन् mit परि) f. P. 3,2,101, Vârtt., Sch. 1) *ein zur Sicherstellung eines Ortes um diesen Ort gezogener Graben, Stadt-, Festungsgraben* AK. 1,2,3,28. H. 1095. Halâj. 3,54. P. 5,1,17. M. 7, 196. 9,289. MBh. 1,5813. 3,650. 6,5743. Hariv. 4769. R. 2,70,1. 80, 18. 6,16,103. 17,9. Ragh. 12,66. Pańkat. III, 48. Spr. 1179. Bhâg. P. 5,1,34. 20,2. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. 1,5,10 (6 Gorr.). परिखीकृत Ragh. 1,30. mit kurzem Auslaute: आकाशगङ्गया देव्या वृतो परिखभूतया Bhâg. P. 8,15,14. परिखास्थित *sicher stehend, dem man nicht beikommen kann* (in übertr. Bed.) MBh. 12,6250. — 2) N. pr. eines Dorfes im Norden des Landes gaṇa पलद्यादि zu P. 4,2,110; vgl. die Scholien zu 141.

परिखात (partic. von खन् mit परि) m. *Furche, Geleise:* ये वा उ ह तद्रथचरणनेमिकृतपरिखातास्ते सप्त सिन्धव आसन् Bhâg. P. 5,1,31. रथचरणपरिखातैः 16,2.

परिखेद (von खिद् mit परि) m. *Ermüdung, Erschlaffung, Erschöpfung, das Mitgenommensein* MBh. 13,2662. Ṛt. 1,27. 5,14. Sâh. D. 67,10. Am Ende eines adj. comp. f. आ Kumâras. 1,61.

परिख्याति (von ख्या mit परि) f. *Ruhm, Berühmtheit* Wils.

परिग (von गम् mit परि) adj. *herumgehend* P. 8,4,38, Sch.

परिगण (प° + गण) *Haus* Vjutp. 174.

परिगणन (von गणय् mit परि) n. *vollständige Aufzählung, Herzählung, genaue Angabe* Schol. zu P. 6,3,35 und 4,2,104, Vârtt. 1. Siddh. K. zu 1,4,51. 2,1,2. Kull. zu M. 2,13. °गणना Megh. 22. Kull. zu M. 8,97.

परिगणनीय (wie eben) adj. *vollständig aufzuzählen, genau anzugeben* Kull. zu M. 7,96.

परिगणित (wie eben) partic. *aufgezählt, aufgeführt:* अपरिगणितत्व n. *das nicht-aufgeführt-Sein:* तसिलादिषु त्व्यस्यापरिगणितत्वात् (so ist mit der Calc. Ausg. zu lesen) Siddh. K. zu P. 5,3,54.

परिगण्य (wie eben) adj. *zu berechnen, genau anzugeben:* अपरिगण्यधामन् Bhâg. P. 8,6,8.

परिगदितिन् adj. von परिगदित, partic. praet. pass. von गद् mit परि, gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

परिगर्हण (von गर्ह् mit परि) n. *Tadel* MBh. 12,4543.

परिगहन (प° + ग°) gaṇa क्षुभ्नादि zu P. 8,4,39.

परिगीति (von 2. गा mit परि) f. *ein best. Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 154, *b.*

परिगूढ partic. praet. pass. von 1. गुह् mit परि; davon °कँ gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80.

पँरिगृहीत (partic. von ग्रह् mit परि) m. N. pr. gaṇa आचितादि zu P. 6,2,146.

परिगृहीतर् (von ग्रह् mit परि) nom. ag. *der Beistand leistet* (*suited for command* Muir) Vâju-P. bei Muir, Sanscrit Texts, I, 31, N. 56,2. — Vgl. die grammatisch richtige Form परिग्रहीतर्.

परिगृहीति (wie eben) f. *das Zusammenfassen:* सर्वस्यै वाचः सर्वस्य ब्रह्मणः परिगृहीत्यै Ait. Br. 2, 15. 30. 5, 30. TS. 7,3,4,12. Pańkav. Br. 18, 11,3.4. 6,16.

परिगृह्यवत् adj. *das Wort* परिगृह्य (absol.) *enthaltend* TS. 5,4,6,3.

परिगृह्या (von ग्रह् mit परि) f. *Weib* (*die man heimführt*) Çabdak. im ÇKDr.

परिग्रह (wie eben) m. P. 3,3,47, Sch. 1) *das Umfassen, Umspannen:* कण्ठाश्लेषपरिग्रहे Pańkat. IV, 7. (पूषौ) बाहुभ्यामपरिग्रहौ R. 1,13,25. परिग्रहार्थीय Nir. 1,7. 5,22. *das Umfassen, Einschliessen* in übertr. Bed.: बहुवचनमनुक्ततद्धितपरिग्रहार्थम् Sch. zu P. 4,1,76. 2,2,26. 3,2,112. 4,3,68. 5,1.95. 6,1,170 (Bd.II). अन्त इति परिग्रहापेक्षया समाप्तिरुच्यते 2,1,6. concr. *Einfassung* (der Vedi, पूर्व und उत्तर, durch je drei gezogene Linien oder Furchen) Çat. Br. 1,2,5,11. fgg. 2,6,1,12. Kâtj. Çr. 2,6,25. 6,2,5. 8,6,25. Grhjasaṃgr. 2,75; vgl. परिग्राह. — 2) *das Umlegen, Anlegen, Aufsetzen, Annehmen* (einer Gestalt, eines Körpers): चीर° R. 2,37 in der Unterschr. मौलि° Ragh. 18,37. मूर्त्यन्तरपरग्रह (sic) Trik. 3,3,36. स्वेच्छया शरीरपरिग्रहं करोति Kull. zu M. 1,6. bildlich: मान° so v. a. *Unwillen an den Tag legen* Amar. 92. — 3) *das Zusammenfassen, Zusammenhalten;* concr. *Summe:* पशूनाम् Çâṅkh. Br. 13, 2. परिग्रहेण तानि चतुर्विंशतिः Çr. 15,5, 17. प्रकल्प्या तैर्वृत्तिः स्वकुटुम्बाद्यथार्हतः। शक्तिं चावेक्ष्य दाक्ष्यं च भृत्यानां च परिग्रहम् (पुत्रदारादिभर्तव्यपरिमाणम् Kull.) M. 10,124. प्रक्रिया प्रथमः पादः कथावस्तुपरिग्रहः Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 50, *a*, N. 1. — 4) *das Ergreifen, in-die-Hand-Nehmen, Anfassen* P. 1,4,63. बाणानाम् R. 6,69,32. आसनरज्जु° Ragh. 9,46. कृतकुश° Pańkat. 165,15. — 5) *Annahme, das in-Empfang-Nehmen:* अर्घ्यपरिग्रहान्ते Ragh. 13,70. रत्न° MBh. 2,1806. क्रियतामासनपरिग्रहः so v. a. *nimm Platz* Mâlav. 13,11. कृतासनपरिग्रह Kumâras. 6,53. Râǵa-Tar. 1,214. Bhâg. P. 1,13, 5. 8,16,3. Mârk. P. 72,29. आज्ञादान, आज्ञापरिग्रह Râǵa-Tar. 5,3. तत्संमतानामपरिग्रहेण Bhâg. P. 4,22,23. ohne Ergänzung *Entgegennahme von Gaben* MBh. 14,1029. (द्विजातयः) यज्ञाध्ययननित्याश्च विरताश्च परिग्रहात् R. 1,6,14. अ° (st. dessen यावदर्थपरिग्रह *die Annahme von nur so viel, als man bedarf,* Bhâg. P. 3,28,4) *das Zurückweisen aller Gaben* Âruṇ. Up. in Ind. St. 2,180. Gauḍap. zu Sâṃkhjak. 23. Prab. 8, 13. 88,8. Vedântas. (Allah.) No. 128. adj. *keinerlei Gaben annehmend* Ǵâb. Up. in Ind. St. 2,76. Bhag. 6,10. राज्ञः परिग्रहो (v. l. für प्रतिग्रहो) ऽयम् *dies ist ein Geschenk des Königs* Çâk. 17,5. — 6) *das Entnehmen, Hinübernehmen:* तथापि स्मृत्यन्तराद्विशेषपरिग्रहः Kull. zu M. 2,59. — 7) *das Erlangen, in-Besitz-Gelangen, sich-Verschaffen; Besitz, Besitzthum;* = आदान AK. 3,4,31,239. = संग्रह H. an. 4,340. = स्वीकार Med. h. 32. सुवर्णरूप्यताम्रादिधातूनां च परिग्रहं करोति Mârk. P. 68,10. 13.17. तस्मात्परिग्रहे भूमेर्यतन्ते कुरुपाण्डवाः MBh. 6,382. बल° R. Gorr. 1,7,7. यष्टुमारभे कृत्वा द्रव्यपरिग्रहम् 40,23. अर्थ° *Besitz von Geld* 5, 43,6. गृहिणी° Ragh. 19,19. स तया चिन्तयन्दीनो देव्या धर्मपरिग्रहम् R. 5,31,22. प्राण° *der Besitz der Lebensgeister, das Leben* Spr. 1229. विहायाग्निपरिग्रहम् *den Besitz eines eigenen Feuers aufgebend* Pańkat. 169,5. परिग्रहं परित्यज्य *allem Besitz* (oder *aller Entgegennahme von Gaben*) *entsagend* MBh. 3,13995. 12,197. fg. त्यक्तसर्वपरिग्रह Bhag. 4, 21. त्यक्तभोगपरिग्रहाः R. Gorr. 2,33,18. वनमभ्यागतो घोरमिदं तव परिग्रहम् so v. a. *der dir gehört* MBh. 3,412. वनान्तरम् — अनङ्गपरिग्रहम् Vikr. 112. कस्य गुप्तः परिग्रहः MBh. 1,6451. नैषा (वाराणसी) मनुष्यभोग्येति शूलपाणेः परिग्रहः Mârk. P. 8,4. यास्यन्ति च व्रजाः सर्वे सगोकुलपरिग्रहाः *mit ihren Heerden und ihrer Habe* Hariv. 4390. परिग्रहाश्च विषया दोषप्राप्ताः, परिग्रहं शुभं धर्मम् 11893. fg. बहुशस्त्र° (सैन्य) *im Besitz seiend von, versehen mit* MBh. 6,3317. सर्वातोद्य° 13,1174. चिन्तितोपस्थिताग्नेयकृपाणीक° Vid. 78. प्रमदा° Bhâg. P. 4,27,3. शरीरमात्र° 5,5,28. मृगशृङ्गपरिग्रहा (तनु) Ragh. 9,17. वस्तिः सिरास्नायुपरिग्रहः Suçr. 1,264,3. (धनानि) वाञ्छामात्रपरिग्रहाणि *die man nur insofern besitzt* (oder *auf die man nur insofern Ansprüche hat;* vgl. 15), *als man sie sich wünscht,* Bhartr. 3,14. — 8) *das Aufnehmen einer Person* (in sein Haus, seine Gesellschaft) Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,35. M. 11,196. MBh. 1,1867. 7218. R. Gorr. 1,46,28. 5,90,15. Prab. 108,8. concr. *derjenige, der Jmd aufnimmt:* मार्गमाणा परिग्रहम् R. Gorr. 1,46,26. — 9) *das Heimführen* (*bei-der-Hand-Fassen*) *eines Weibes, Heirath;* concr. *Weib, Gattin* (H. 513. H. an. Med.): कृत्वा दारपरिग्रहम् M. 9,326. Kathâs. 6,71. 35,89. Mârk. P. 75,14. AK. 2,7,55. दुहितुः Ragh. 11,49. सूनवो नवबधूपरिग्रहाः 55. तस्मिन्नकृतश्रीपरिग्रहे 12,16. यथा बीजं न वप्तव्यं पुंसा परपरिग्रहे M. 9,42.43. 5,162. पद्मा नारायणपरिग्रहः MBh. 4,186. Hariv. 184. Çâk. 21. 68. 124. 127. Ragh. 11, 33. Bhâg. P. 7,7,8. Kaurap. 39. अ° Kumâras. 1,54. Kathâs. 33,37. स° Ragh. 1,92. सपत्नपरिग्रहान् 9,14. In den folgenden Stellen ist परिग्रह collectivisch gebraucht und steht daher im sg.: सुतनुश्च नराची च शौरेरास्तां परिग्रहः Hariv. 9201. 208. Vgl. weiter unten u. 17. — 10) *das Erwählen, Aussuchen:* विनेतुर्द्रव्यपरिग्रहो ऽपि बुद्धिलाघवं प्रकाशयति Mâlav. 14,23. वृक्षमूलेषु कृतवासपरिग्रहाः MBh. 15,713. R. 1,36,8. चक्रुस्तत्रावासपरिग्रहम् R. Gorr. 1,37,9. चक्रुर्वास्तुपरिग्रहम् Hariv. 6503. भौमो मुनेः स्थानपरिग्रहो ऽयम् Ragh. 13,36. — 10) *das Auffassen, Verstehen:* स्त्रीलिङ्गनिर्देश आकारस्य स्त्रीबोधकस्य परिग्रहार्थः *dient dazu, dass man darunter das das weibliche Geschlecht bezeichnende* आ *verstehe,* Schol. zu P. 7,3,46. 1,2,47. — 11) *das Unternehmen, sich-Hingeben, sich-Unterziehen, Treiben:* असत्कार्य° M. 12,32. कर्म° R. 5,81,18. वैर° Hariv. 12304. संन्यासतपस्या° Schol. zu Prab. 8, Çl. 15. पूर्वपूर्वासंभव (loc.) उत्तरोत्तरपरिग्रहो न तु वैकल्पिकः Kull. zu M. 11,132. नहि गणपति तुङ्गो जन्तुः परिग्रहफल्गुनाम् Spr. 728. — 12) *Ehrenbezeigung, Gnadenerweisung, Gunstbezeugung, Gnade, Beistand* MBh. 2,523. 1290. 7,3322. 13,5366. Hariv. 3807. भर्तुश्च वंशस्य परिग्रहार्थम् R. 2,68,52 (70, 20 Gorr.). सुग्रीवम् — भवान्परिग्रहैः प्राप्तैर्यथावदनुपश्यतु 4,16,52. नन्दयन्सुहृदः सर्वान्सामदानपरिग्रहैः 22,6. परचक्राभिघातश्च स्वदण्डस्य परिग्रहः Kâm. Nitis. 13,36. परिग्रहस्तु मित्राणाममित्राणां च निग्रहः 49. प्रशासति हरीन्सर्वानङ्गदे त्वत्परिग्रहात् *durch deine Gnade* R. 4,23,5. न प्राप्तपूर्वं कल्याणं मया पतिपरिग्रहात्। आशंसितं मे सुचिरं त्वत्तो ऽपि प्राप्स्यामिति ॥ so v. a. *durch, vermittelst des Gatten* R. Gorr. 2,18,28. सप्तमे ऽहनि निर्मांसत्वगस्थिभूतः केवलं सोमपरिग्रहादेवोच्छ्वसिति Suçr. 2,166,2. त्वत्परिग्रहो ऽपि मे वृद्धिहेतुः Mâlav. 22,13. अतिमात्रभासुरत्वं

पुष्यति भानुः परिग्रहादङ्कः: *durch den Beistand des Tages* 12. — 13) *Züchtigung, Bestrafung:* परिग्रहानुग्रहणे यथान्यायं विचक्षणः R. 2,1, 18. — 14) *Herrschaft:* एतेषां (मनूनां) विस्तरं मन्वन्तरपरिग्रहे । वक्ष्ये Mârk. P. 53,8. तत्परिग्रह *unter dessen* (des Planeten) *Herrschaft stehend* Varâh. Bṛh. S. 16,41. 2 (Schol. = स्वामित्व). स्वयं च वार्ये त्वाहं भर्तारमपरिग्रहा *von Niemand abhängig* R. Gorr. 1,35,42. — 15) *Ansprüche auf Etwas:* त्रिदिवे मम यः स्यात्परिग्रहः Hariv. 7264. ग्रटवी पर्वताश्चैव नद्यस्तीर्थानि यानि च । सर्वाण्यस्वामिकान्याहुर्नहि तत्र परिग्रहः ॥ MBh. 13,3344. स्वं नास्त्यराजके राष्ट्रे पुंसां न च परिग्रहः R. Gorr. 2,69,11. वराहो मत्परिग्रहः: *auf den ich Ansprüche mache* MBh. 3,1569. मम पूर्वपरिग्रहः: *ich habe frühere Ansprüche darauf* 11957. 17253. 17259. 17327. fg. — 16) *Beziehung zu:* नहि शूद्रस्य यज्ञेषु कश्चिदस्ति परिग्रहः M. 11,113. धिगस्तु खलु मानुष्यं मानुषेषु परिग्रहम् MBh. 11,198. मनसि तत्त्वविदां तु विवेचके क्व विषयाः क्व सुखं क्व परिग्रहः: *Beziehungen zur Aussenwelt, Gebundenheit* Spr. 1105. — 17) *die Angehörigen, Hausgenossen, Familie, Dienerschaft:* insbes. *die Kebsweiber eines Fürsten* (vgl. oben u. 9); = परिजन AK. 3,4,31,239. H. an. Med. = परिवार H. 715. Halâj. 2,151. = पत्न 5,63. तस्य स्त्रीणां सहस्राणि चत्वार्यासन्परिग्रहः MBh. 3,10321. 16,138. R. 3,42,54. 61,29. 4,19,4. 5. 5,13,65. तानि षोडश देवीनां सहस्राणि — बभूवुर्मानुषे लोके वासुदेवपरिग्रहाः MBh. 1, 7239. R. Gorr. 2,81,6. 7. परदारपरिग्रहः *eines Fremden Kebsweiber* 5, 14,57. त्यागः परिग्रहाणाम् Jâgn. 3,157. ग्रात्मत्राणा° *Leibwache* R. 5,47, 27. कुटुम्ब° *Familie* Pańkat. 165,19. सूतदारादि° Kathâs. 28,44. — 42,35. 60. Pańkat. 21,18 ed. orn. 19,1). 160,25. 162,5. Spr. 64. pl. Prab. 92,11. — 18) *Behausung:* (ग्रसुरान्) निनाय निशितैर्बाणैः प्रेताधिपपरिग्रहम् Hariv. 8909. — 19) *Wurzel, Grundlage;* = मूल AK. 3,4,21,239. H. an. (मूल्य). Med. सर्वथा धर्ममूलो ऽर्थो धर्मश्चार्थपरिग्रहः MBh. 3,1292. ग्र्थो द्रव्यपरिग्रहः 1298. — 20) in der Veda-Grammatik *doppelte Aufführung eines Wortes, vor und nach* इति ṚV. Prât. 3,14. 10,13. 11,16. 19. 22. संहितावत्पूर्ववचनं पदवदुत्तरम् तयोरितिकरणमाद्युदात्तं मध्ये । स परिग्रहः Upalekha 4,12. *die dem* इति *vorangehende Form* ebend. Pertsch S. 38. — 21) *Fluch, Schwur;* = शाप AK. 3,4,31,239. Med. — 22) *Sonnenfinsterniss* (राहुवक्त्रस्थभास्कर) Açaja im ÇKDr. — 23) *der Rückhalt einer Armee,* v. l. für प्रतिग्रह Bhar. zu AK. 2,8,2,47. ÇKDr. — Vgl. दुष्परिग्रह, निष्परिग्रह.

परिग्रहक (wie eben) adj. *ergreifend, sich hingebend:* महायान°, सद्धर्म° Vjutp. 146.

परिग्रहण (wie eben) n. *das Anlegen, Umthun:* तदादिश्यतां भर्ता वर्णिकापरिग्रहणाय Prab. 3,18.

परिग्रहमय (von परिग्रह) adj. *aus der Familie bestehend:* °गैर्गृधैर्नगह्यते Prab. 77,8. Schol. 1: परिग्रहाः स्त्रीपुत्रादयः । तन्मयैर्गृधैः; Schol. 2: संसारपरिग्रहमयैर्गृधैः.

परिग्रहवत् (wie eben) adj. *im Besitze weltlicher Dinge seiend* MBh. 12,196.

परिग्रहिन् (wie eben) adj. *am Besitz weltlicher Dinge hängend* Mârk. P. 47,30. — Vgl. दार°.

परिग्रहीतर् (von ग्रह् mit परि) nom. ag. 1) *der Jmd in sein Haus aufnimmt, Adoptivvater* Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,40. Kull. zu M. 9,168. — 2) *Gatte* Çâk. 97. — Vgl. परिगृहीतर्.

परिग्रामम् (von परि + ग्राम) adv. *um's Dorf herum* P. 4,3,61. — Vgl. पारिग्रामिक.

परिग्राह (von ग्रह् mit परि) m. यज्ञे P. 3,3,47. *Einfassung* (der Vedi, पूर्व und उत्तर, durch je drei gezogene Linien oder Furchen): उत्तरं परिग्राहं परि गृह्णाति TS. 2,6,4,3. उत्तरपरिग्राहः स्फ्येन स्वीकरणम् P., Sch.

परिग्राह्य (wie eben) adj. *freundlich zu behandeln, dem man gute Worte geben muss:* यथा विदुं न विन्देयुर्नरा नगरवासिनः । तथायं ब्राह्मणो वाच्यः परिग्राह्यश्च यत्नतः ॥ MBh. 1,6269.

परिघ (von हन् mit परि) m. P. 3,3,84 (करणे). = पलिघ 8,2,22. 1) *ein eiserner Querbalken zum Verschliessen eines Thors;* = ग्रर्गल, ग्रर्गला H. 1004. an. 3,136. Med. gh. 9. Halâj. 2,145. = द्वारकण्टक Hâr. 207. ग्रपन्नहि परिघम् Khând. Up. 2,24,6. Suçr. 1,278,2. 2,92,12. Mit ग्रर्गल verbunden: दत्तो विदूषकेणैव सुदीर्घः परिघार्गलः Vid. 218. Mit einem परिघ werden *Arme* und *Lenden* verglichen: °बाहवः MBh. 1, 7072. बाहुभिः — ग्रायतैः परिघैरिव 4,358. N. 5,5. भुजं °संकाशम् R. 2, 61,7. °गुरुभिर्दोर्भिः Mâlav. 77. नगरपरिघप्रांशुबाहुः (diese Stelle allein hat uns bewogen die Beispiele hierher und nicht zu 2 zu stellen) Çâk. 48. ऊरू °संकाशौ Hid. 3,9. Bildlich so v. a. *Hinderniss:* स्वर्गमार्ग° Ragh. 11,88. ज्ञानमार्गे ह्यहंकारः परिघो दुरतिक्रमः Spr. 986. रक्षा° *Sicherheitsriegel* (bildlich) Ragh. 16,84. — 2) *eine eiserne* oder *mit Eisen beschlagene Keule,* = ग्रस्त्र, शस्त्रविशेष, परिघातन AK. 2,8,2,59. 3,4, 4,28. H. 786. H. an. Med. Halâj. 2,320. = मुद्गर und शूल Açaja im ÇKDr. ग्रायसैस्तोदयौः MBh. 1,1174. 1432. 8267. Arg. 6,10. R. Gorr. 1, 41,21. 3,12,15. fgg. 6,27,24. 73,16. Ragh. 12,73. परिघं महत् (n.!) R. Gorr. 3,32,14. — 3) *das in der Querlage zur Geburt sich stellende Kind* Suçr. 1,287,3. — 4) *ein bei Sonnenauf- oder Untergang sich quer vor die Sonne stellender Wolkenstreif* Varâh. Bṛh. S. 21,26. 29,2. 25. 30. परिघ इति मेघरेखा या तिर्यग्भास्करोदये ऽस्ते वा 46,19 (20). कृष्णश्च परिघस्तत्र भानुमावृत्य तिष्ठति MBh. 5,4855. त्रिवर्णाः परिघाः संधौ भानुमन्तमावरयन् 6,55. सकबन्धश्च परिघो भानुमावृत्य तिष्ठति 5206. 7,2708. प्राक्संध्या परिघग्रस्ता Hariv. 4260. स्वर्भानुग्रस्त ग्रादित्यः परिघैः परिवेष्टितः 9297. संध्य इव मेघपरिघः Çâk. 99,16. — 5) du. als Auguralausdruck *zwei zu beiden Seiten eines Reisenden fliegende Vögel:* वामदक्षिणगौ शस्तौ यौ तावग्रपृष्ठगौ । क्रियादीप्तौ विनाशाय यातुः परिघसंज्ञितौ ॥ Varâh. Bṛh. S. 85,52. — 6) *das Thor eines Palastes:* प्रविश्यागम्य परिघं (प्रविश्यामत्यपरिघं R. Schl. 1,70,1) रम्यं राजनिवेशनम् R. Gorr. 2,72,1. = गोपुर *Stadtthor* und सद्मन् *Haus* Çabdar. im ÇKDr. — 7) in der Astr. N. *des 19ten Joga* Trik. 3,3,73. H. an. Med. ÇKDr. — 8) nom. act. = घात, परिघात *Schlag, Tödtung, Beschädigung* AK. 3,4,4,28. H. an. Med. — 9) *Topf, Krug* (कलश); *ein gläserner Krug* (काचघट) Çabdar. im ÇKDr. — 10) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2536. N. pr. eines Kâṇḍâla 12,5028. eines frommen Mannes Verz. d. B. H. 193,17 v. u. — Vgl. पलिघ.

परिघट्टन (von घट्ट् mit परि) n. *das Umrühren:* दर्वी° MBh. 3,17403.

परिघर्म्य (von परि + घर्म) m. *ein Geräthe, das zur Bereitung des heissen Opfertranks dient,* Kâtj. Çr. 26,2,6. 14. 18. 7,2. Lâtj. 1,6,36.

परिघात (von हन् mit परि) m. 1) nom. act. = परिघ AK. 3,4,4,28. H. an. 3,136. = घातन 4,119. *das aus-dem-Wege-Räumen* VARÂH. BṚH. S. 99,7. — 2) *Keule*, = अस्त्र H. an. 4,119. fg. DHAR. im ÇKDR.

परिघातन (vom caus. von हन् mit परि) m. = परिघ *Keule* AK. 2,8,2,59. H. 786. HALÂJ. 2,320.

परिघातिन् (von हन् mit परि) adj. *zu Nichte machend:* नृपाज्ञा° *des Fürsten Befehle übertretend* R. 5,62,6.

परिघृष्टिक (von परिघृष्टि und dieses von घर्ष् mit परि) adj. viell. *der nur Zerriebenes geniesst* MBH. 14,2852.

परिघोष (von घुष् mit परि) m. 1) *Laut, Geräusch; Donner.* — 2) *eine unpassende Rede* H. an. 3,819. MED. sh. 53.

परिचक्र (परि + चक्र) 1) m. Titel eines Abschnitts im DVÂVIṂÇATJAVADÂNAKA. — 2) f. आ N. pr. einer Stadt Ind. St. 1,192. परिवक्रा v. l.

परिचर्त्ता (von चत् mit परि) f. *Verwerfung, Missbilligung* ÇAT. BR. 1, 3,5,14. 2,3,1,36. 4,2,9. 3,7,2,4. 12,4,2,10.

परिचत्तुस् (wie eben) UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 2,122.

परिचर्त्त्य (wie eben) adj. *was zu verschmähen, nicht zu billigen ist* NIR. 5,8. मा वो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचम् RV. 6,52,14. किमित्ते विष्णो परिचक्ष्यं भूत्प्र यद्ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि 7,100,6.

परिचतुर्दश und °दशन् (परि + च°) *volle vierzehn:* °दश nom. acc. MBH. 3, 11. HARIV. 1838. °दशैः MBH. 2,95. 3,8485. — Vgl. परिषोडश, परिविंशत्.

परिचपल (परि + च°) adj. *überaus beweglich:* खग MBH. 1,1339.

1. परिचय (von 1. चि mit परि) m. *Anhäufung:* गोमय° KAUÇ. 15.19.22.

2. परिचय (von 2. चि mit परि) m. *das Kennenlernen, das Bekanntwerden mit, Bekanntschaft, vertrauter Umgang* AK. 3,3,23. H. 1513. HALÂJ. 4,88. चक्रुः परिचयम् HARIV. 8612. तस्मात्परिचयः कार्यः शस्त्राणामादितः सदा SUÇR. 1,28,17. कुर्यात्परिचयं योगे MBH. 12,8792. 11525. BHÂG. P. 5,1,26. RÂǴA-TAR. 3,525. (मृगया) परिचयं चललक्ष्यनिपातने (करोति) RAGH. 9,49. अभूच्छाण्डिल्यमुनिना (so ist zu lesen) समं परिचयो वने KATHÂS. 9,9. देशान्तरगतैः कैः कैर्ज्ञातः परिचयो न मे 25,31. यथा यथा च दंपत्योः प्रौढिं परिचयो ययौ 14,63. MEGH. 9. in comp. mit dem obj.: अर्जुन° MBH. 4,4 in der Unterschr. des Adhj. पुरुष° MṚKKH. 24,9. काव्य° VÂMANA bei AUFR. im Ind. zu HALÂJ. MÂLAV. 33. प्रोग्यत्प्रतापप्रथम° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,9, Çl. 32. प्रक्रमो ग्रन्थपरिचयार्थः क्रमपाठः KAIJJ. zu P. 8,4,28. — KATHÂS. 26,27. ÇÂNTIÇ. 2,6. SÂH. D. 78,6. ÇIÇ. 7,61. Spr. 494. अतिपरिचयादवज्ञा 56. *das Kennenlernen einer Sache so v. a. häufige Wiederholung:* रति° ÇIÇ. 11,5.

परिचयवत् (von 2. परिचय) adj. *genau bekannt* (pass.) MÂLAV. 55.

परिचर (von चर् mit परि) 1) adj. *a) umherstreifend* VS. 16,20. — *b) beweglich, rinnend:* यस्यामापः परिचराः समानीरहोरात्रे अप्रमादं तरन्ति AV. 12,1,9. *beweglich* heissen Verse, welche in den Litaneien, nach einem Schema, bald am Anfang, bald in der Mitte oder am Ende stehen, PAṄKAV. BR. 3,1,3. LÂṬJ. 4,4,1. 6,5,3. — 2) m. *a) eine herumgehende Wache, Patrouille* AK. 2,8,2,30. H. 765. — *b) Gefährte, Gehülfe, Diener, Wärter* ÇAT. BR. 4,3,5,9. SUÇR. 1,124,5. — *c) Bedienung, Huldigung* HARIV. 11968. — Vgl. परिचार.

परिचरण (wie eben) 1) m. *Gehülfe, Diener:* तत्परिचरणावितरौ वेदौ (तत् = ऋग्वेद) KAUSH. (ÇÂṄKH.) BR. 6,11 bei MÜLLER, SL. 457. — 2) n. proparox. *a) das Umhergehen* ÇAT. BR. 4,6,9,17. — *b) das Bedienen, Behandeln, Pflegen* PÂR. GṚHJ. 1,9. गुरूम् — परिचरणान्तमम् ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 144. zu KHÂND. UP. 7,8,1. द्विजाति° KULL. zu M. 9,335. अग्नि° PÂR. GṚHJ. 2,4. MBH. 12,6991. des आज्य KAUÇ. 53. 67. 94. 135. — Vgl. परिचारण.

परिचरणीय (von चर् mit परि und von परिचरण) adj. 1) *zu bedienen, zu pflegen:* पतिरेव मया परिचरणीयः KULL. zu M. 3,262. — 2) *zur Behandlung u. s. w. gehörig* GOBH. 1,1,24.

परिचरितर् (von चर् mit परि) nom. ag. *Bediener, Pfleger* KHÂND. UP. 7,8,1.

परिचरितव्य (wie eben) adj. *zu bedienen, zu pflegen, zu ehren* BHARTṚ. Suppl. 22.

परिचर्तन (von चर्त् mit परि) n. *diejenigen Theile des Pferdegeschirrs, welche vom Leibgurt zur Brust und zum Schwanz laufen,* TS. 1,6,4,3

परिचर्मण्य (von परि + चर्मन्) n. *Riemen* ÇAṄKH. BR. 6,12. ÂRAṆJ. 2,1.

परिचर्य (von चर् mit परि) 1) adj. *zu bedienen, zu pflegen, zu ehren:* आत्मा KHÂND. UP. 8,8,4. पञ्चाग्नयो मनुष्येण परिचर्याः प्रयत्नतः। पिता मातानिरात्मा च गुरुश्च MBH. 5,1044. 13,2736. 3086. HARIV. 11920. — 2) f. आ P. 3,3,101, Vârtt. 1. *Bedienung, Aufwartung, Pflege, Huldigung* NIR. 11,23. AK. 2,7,34. H. 496. HALÂJ. 1,129. P. 3,1,19, Vârtt. 2. N. 25,3. BHAG. 18,44. MBH. 1,8010. 3,10604. 13873. 15907. 17056. 5,834. HARIV. 6536. 11856. R. 1,46,9 (47,9 GORR.). 2,52,48 (51,18. 15 GORR.). KÂM. NÎTIS. 12,35. RAGH. 1,91. TATTVAS. 42. KATHÂS. 12,38. 16,37. 22.25. 43,60. PAṄKAT. 34,12 (30,16 ed. orn.). रोगि° JÂǴÑ. 1,209. कुमारभृत्या गर्भिण्याः परिचर्याभिधीयते HÂR. 31. भगवत्° BHÂG. P. 3,15,32. Spr. 726. अग्नेः LÂṬJ. 10,18,13. तत्काल° PAṄKAT. 236,20. pl. VÂJU-P. bei MUIR, Sanskrit Texts I, 31, N. 56, Z. 9.

परिचर्यावत् (von परिचर्या) adj. *dem man aufwartet, seine Huldigung bezeigt* MBH. 12,3711.

परिचाय्य (von 1. चि mit परि) m. (sc. अग्नि) *ein im Kreise aufgeschichtetes Opferfeuer* P. 3,1,131. VOP. 26,11. AK. 2,7,20. परिचाय्यं चिन्वीत ग्रामकामः ÇAT. BR. 5,4,11,3. KÂṬH. 21,4. TS. 5,4,11,3.

परिचार (von चर् mit परि) m. 1) *Bedienung, Dienst, Huldigung* MBH. 3,8583. 17046. 17059. 4,374. 14,433. pl. 3,16709. — 2) *Spazierplatz* MBH. 4,892. — 4) *Gehülfe, Diener* MBH. 7,1261. — Vgl. परिचर.

परिचारक (wie eben) m. *Gehülfe, Handlanger, Diener, Wärter* AK. 2,10,17. H. 359. पुरुषाः परिचारकाः (adj.) R. GORR. 2,84,9. औषधादिचर्यायां बभूव परिचारकः KATHÂS. 40,57. — M. 7,217. MBH. 1,4631. 3, 828. 3059. 13357. 4,239. 14,219. R. 2,76,14. R. GORR. 2,32,20. 6,96,7. SUÇR. 1,123,7. 2,165,3. 534,8. ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 240. PAṄKAT. 214,14. SÂH. D. 59,12. in comp. mit einem vorangehenden, im gen. gedachten Worte, mit dem Tone auf der letzten Silbe, gaṇa याजकादि zu P. 2,2,9. 6,2,151. तदाज्ञा° HARIV. 15678. प्रतिमा° KULL. zu M. 3,152. अ° adj. comp. R. GORR. 2,66,2. परिचारिका f. *Dienerin, Wärterin* N. 8, 4. MBH. 1,1083. 3853. 3,1129. 4,58. 78. R. 1,45,34 (46,24 GORR.). R. GORR. 2,6,1. KÂM. NÎTIS. 7,28. MÂLAV. 26,1. 50,6. PRAB. 100,5. गान्धारी° MBH. 14,1506.

परिचारण (wie eben) n. *das Bedienen, Pflegen:* शूद्रधर्मः समाख्यातस्त्रिवर्गपरिचारणम् MBh. 13,6464. भवतो: परिचारणात् (am Ende des Çloka) Daç. 2,47. Eine durch das Metrum bedingte Nebenform von परिचरण.

परिचारिक 1) = परिचारकः राजपौरुषिके विप्रे घाण्टिके परिचारिके MBh. 13,6028. — 2) °काः pl. = लाजाः *geröstetes Korn* H. ç. 97. — Vielleicht fehlerhaft. — Das f. °चारिका s. u. परिचारक.

परिचारिन् (von चर् mit परि) adj. 1) *hierhin und dorthin gehend, beweglich:* आप इव मनुष्येषु द्रव्यन्त्यः परिचारिणीः MBh. 12,8170. — 2) *bedienend, pflegend, huldigend:* बह्वृचं चरती परिचारिणी Khând. Up. 4,4,2. शूद्र MBh. 12,2300. त्रिवर्ण° (शूद्र) Hariv. 403. शूद्रधनाहिताग्नि° Kull. zu M. 11,43. अननुपरिचारिता (nom. abstr.) Kâm. Nîtis. 4,7. subst. *Diener, Wärter* Pañkav. Br. 13,4,17. MBh. 1,6296.

परिचित् (von 1. चि mit परि) adj. *rings aufschichtend* VS. 12,46.53.

परिचिति (von 2. चि mit परि) f. *Bekanntschaft, vertrauter Umgang:* मनो ऽस्माकं दीर्घामभिलषति युष्मत्परिचितिम् Spr. 698. Vgl. परिणति am Ende.

परिचिन्तक (von चिन्त् mit परि) nom. ag. *der über Etwas* (gen.) *nachsinnt, nachgedacht hat:* परस्य Bhâg. P. 3,32,8. भूतानाम् MBh. 11,160. धर्मार्थ° 12,3476.

परिचुम्बन (von चुम्ब् mit परि) n. *das Abküssen* Kaurap. 47.

परिच्छद (छद् mit परि) = परिच्छद 2. in der Stelle: सेनापरिच्छदस्तस्य (Schol. in der ed. Calc.: सैन्येन हस्त्यश्वादिना भूषितस्य) Ragh. 1,19.

परिच्छद (von 1. छद् mit परि) m. am Ende eines adj. comp. f. आ. 1) *Decke, Ueberwurf:* वैयाघ्र° *mit einem Tigerfell bedeckt* Çâṅkh. Çr. 14,33,26. व्याघ्रचर्म° Hariv. 12973. MBh. 12,11275. वर्चस्विनां ब्राह्मणानां स्नातकानां परिच्छदम्। आच्छाद्य 2,789. पालिते ऽपि हि दैतेयैः सांग्रामिकपरिच्छदैः। द्वारि Hariv. 14208. — 2) *Alles was man um sich herum hat: Hausgeräthe, Geräthe, utensilia, Reisebedarf, Reisezeug; Gefolge, Dienerschaft;* = उपकरण, तन्त्र, मात्रा, परिबर्ह, परीवाप, परिवार AK. 3,4,19,132. 25,171. 179. 187. 31,241. H. 716. Halâj. 2,151. 5,10.84. गृहं वा सपरिच्छदम् M. 11,76. सुविभक्त° (आगार) Suçr. 1,368,1. परिमृष्टपरिच्छदा Bhâg. P. 7,11,26. अनर्घ्यपरिच्छदेषु (गृहेषु) 9,6,45. कुशसमित्पुष्पाणि ist der परिच्छद des Einsiedlers Spr. 408. कलत्रपुत्रमित्रातान्गृहान्पशुपरिच्छदान् Bhâg. P. 7,7,5. अग्निहोत्रं समादाय गृह्यं चाग्निपरिच्छदम् M. 6,4. क्रीडा° *Spielzeug* Bhâg. P. 7,5,56. उच्छिष्टमन्नं दातव्यं जीर्णानि वसनानि च। पुलाकाश्चैव धान्यानां जीर्णाश्चैव परिच्छदाः॥ M. 10,125. संत्यज्य ग्राम्यमाहारं सर्वं चैव परिच्छदम् (गवाश्वशय्यासनादिपरिच्छदम् Kull.) 6,3. बहवो ऽविनयान्नष्टा राजानः सपरिच्छदाः 7,40. सा परित्यात्यात्रिभूषणपरिच्छदा 9,78. विवास्यो वा भवेद्राष्ट्रात्सद्रव्यः सपरिच्छदः 241. 274. दृष्ट्वा सो ऽश्वपतिः कन्यां यथार्हं च परिच्छदम् Sâv. 3,16. MBh. 1,4379. 5,1489. तं यानं शीघ्रमारोप्य सभार्यं सपरिच्छदम् R. 2,36,24. 37, 25. 46,28. ऋद्धि° 5,47,27. पित्रा कृतपरिच्छदः। द्वीपान्तरं गतो ऽभूवम् Kathâs. 22,61. 31,38. अपरिच्छद *ohne Reisezeug, ohne Gepäck* (= दरिद्र Kull.) M. 8,405. असमेत° *ohne Pomp, ohne Gefolge* Ragh. 9,70. कृतपुत्रपरिच्छदा MBh. 14,2010. Hariv. 8378. R. Gorr. 2,100,16. मन्त्री दानमानाभ्यां वशीकृतपरिच्छदः Râga-Tar. 3,499. परं पारं ययौ मितपरिच्छदः 4,554. Kathâs. 10,193. 28,14. 34,188. 246. 36,64. 103. वेशच्छन्नं समादाय राजपुत्रपरिच्छदम् 38,74. 39,184. 43,58. Vid. 144. Am Ende eines adj. comp. so v. a. *mit dem und dem versehen:* प्रास्थापयद्राजमाता श्रीमतीं नरवाहिना। यानेन भरतश्रेष्ठ स्वन्नपानपरिच्छदाम्॥ N. 17,22. (प्रासादैः) महासनपरिच्छदैः MBh. 1,6964. 2,1281. बहुशस्त्र° (सैन्य) 7,4443. शरैस्तीक्ष्णैः कङ्कपत्त्रपरिच्छदैः 3398. भूमिं सर्वरत्नपरिच्छदाम् 13,3184. राजतान्तपरिच्छदा (पात्री) *mit einem silbernen Rande versehen* R. 1,15,8. कुष्टपुंनागवकुलभूर्जपत्त्रपरिच्छदान्। कामिनां संस्तरान् R. Gorr. 2,103,24. (रथ) कार्तस्वर° *mit Gold verziert* Bhâg. P. 1,17,4. 4,9,56. पयःफेननिभाः शय्या दान्ता रुक्मपरिच्छदाः (nach ÇKDr. ist hier परिच्छद = आच्छादन und Burnouf übersetzt: *draps d'or*) 61. शय्या मुक्तादामपरिच्छदाः (Burn. *couverts d'étoffes, d'où pendent des guirlandes de perles*) 7, 4,10. — Vgl. निष्परिच्छद.

परिच्छन्द m. = परिच्छद *Gefolge* H. in Verz. d. Oxf. H. 186, *b*, Çl. 33. Die Form wird durch das Versmaass gestützt. Halâj. 2,151 hat die v. l. gleichfalls परिच्छन्द für परिच्छद.

परिच्छित्ति (von 1. छिद् mit परि) f. 1) *genaue Bestimmung* Kap. 1,88. — 2) *Maassbestimmung, Maass* P. 3,3,20, Sch.

परिच्छेद (wie eben) m. 1) *Trennung, Scheidung;* Gegens. संश्लेष Suçr. 1,91,8. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 97. als Erkl. von अवधि AK. 3,4,18, 102. — 2) *genaue Unterscheidung, — Bestimmung, das auf's-Reine-Kommen mit Etwas* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 306. Sâh. D. 43. उन्मादश्चापरिच्छेदश्चेतनाचेतनेष्वपि 78,1. परिच्छेदव्यक्तिर्भवति न पुरःस्थे ऽपि विषये Mâlat. 17,7. परिच्छेदातीत 2. Mâlav. 23,14. शक्याशक्यपरिच्छेदं कुर्याद्बुद्ध्या प्रसन्नया Kâm. Nîtis. 11,33. 12,22. सूतकादि° Sûrjas. 14,19. सुवर्णादीनाम् Kull. zu M. 8,403. संख्या° P. 5,2,41, Sch. प्रमाणमियत्तापरिच्छेदः Sch. zu P. 6,2,4. 2,1,8. किं पाण्डित्यं परिच्छेदः Spr. 747. 1716. इत्याद्यूह्यवहुप्रतर्कमपरिच्छेदाकुलं मे मनः Çâk. 106. — 3) *Abschnitt, Kapitel eines Buchs* Trik. 3,2,24. Vjutp. 44. Sâh. D. Verz. d. Oxf. H. No. 149. Kshitîçav. — Vgl. भाषा°.

परिच्छेदक (wie eben) n. *Maassbestimmung, Maass* P. 2,3,46, Sch.

परिच्छेदकर (प° + 1. कर) m. Bez. eines Samâdhi Vjutp. 19.

परिच्छेद्य (von छिद् mit परि) adj. *genau zu bestimmen, zu messen* P. 2,2,5, Sch. तुलापरिच्छेद्यानां सुवर्णरजतादीनाम् Kull. zu M. 8,321. अ° = अमित ders. zu 1,4. प्रत्यक्षो ऽप्यपरिच्छेद्यो मह्यादिर्महिमा तव Ragh. 10,29.

परिच्युति (von च्यु mit परि) f. *das Herabfallen:* तैललेश° Kathâs. 27,50.

परिजग्ध (von जन् mit परि) m. N. pr. P. 6,2,146, Sch.

परिजन (परि + जन) m. *Umgebung, Gefolge, Dienerschaft* (insbes. die weibliche) AK. 3,4,31,239. H. 716, Sch. Sund. 1,14. Spr. 87. MBh. 3, 13094. 5,3680. 13,6431. Hariv. 8316 (von den *Kebsweibern* des Kṛshṇa). R. Gorr. 2,77,14. 84,17. Bhar. beim Schol. zu Çâk. 22,23. Bhartṛ. 3,16. Spr. 1125. Çâk. 24,15. 17. 93. Mâlav. 49,12. 75. ad Megh. 86. Varâh. Bṛh. S. 45,12. 104,27. Kathâs. 4,110. 26,45. 32,149. 38,28. 91. 94. 39,163. एता न दयिताः पत्युर्नैतासां दयितः पतिः। विनोदमात्रमेवैता यथा परिजनो ऽपरः॥ Mârk. P. 65,15. Pañkat. 78,14. 256,13. 15. 257,2. 4. Spr. 524. 630. Daçak. in Benf. Chr. 197,19. परिजनाङ्गनारत Ragh. 19, 23. *ein einzelner Diener* (*Dienerin*) ist gemeint Spr. 731. Çâk. 62,15. Mâlav. 3. pl. Kathâs. 32,80. Pañkat. 172,15. Am Ende eines adj. comp. f. आ Vikr. 33,13. 43,9 (an beiden Stellen ist gleichfalls nur eine einzelne Dienerin gemeint).

परिज्मन् m. *der Mond; Feuer* ÇKDr. angeblich nach Uṇâdivṛ. in der Siddh. K.; vgl. परिज्मन्.

परिजय्य (von जि mit परि) adj. *zu besiegen, dessen man Herr werden kann* P. 5,1,93.

परिजल्पित (von जल्प् mit परि) n. *the covert reproaches of a mistress neglected or ill used by her lover* Wils. प्रभोर्निर्दयताशाठ्यचापलाद्युपपादनात्। स्वविचक्षणताव्यक्तिर्भङ्ग्या स्यात्परिजल्पितम्॥ Uǵǵvalanîlamaṇi im ÇKDr.

परिजा (von जन् mit परि) f. *Ort der Entstehung* (!): विद्मा ते सर्वाः परिजाः पुरस्तात् AV. 19,56,6.

परिजाड्य in der Stelle: सलिलप्लावितानीव परिजाड्यानि मानवः (पश्येत्) Suçr. 2,317,4 wohl *vollkommen starr, — bewegungslos.*

परिजातक (प°+जा°) n. Titel eines Werkes über häusliche Cerimonien Z. d. d. m. G. 2,340 (174. 175).

परिज्ञप्ति (vom caus. von ज्ञा mit परि) f. *Unterhaltung, Gespräch:* ज्ञातायां च परिज्ञप्तौ ज्ञातबन्धुस्तयोऽथ सः Kathâs. 21,128. *nachdem sich beide als Verwandte anerkannt* Brockhaus.

परिज्ञा (ज्ञा mit परि) f. *Kenntniss* Vjutp. 160.

परिज्ञातर् (von ज्ञा mit परि) nom. ag. *Erkenner* Bhag. 18,18.

परिज्ञान (wie eben) n. *das Erkennen, Kennenlernen, Erfahren, Kenntniss:* आगामिभद्रनृपतिपरिज्ञानाय *damit es künftige gute Fürsten erfahren* Jâǵn. 1,317. MBh. 2,1291. 3,11192. 11262. 8,1880. Hariv. 4385. नैवंविधपरिज्ञानो दृष्टपूर्वो मया द्विजः 14217. R. 4,13,14. 5,2,42. 87,18. Sûrjas. 9,1. Vid. 147. Bhâg. P. 6,18,20. Verz. d. Oxf. H. 86,b,31. Mallin. zu Ragh. 5,64. Kull. zu M. 1,64. 9,19. अ° *Unkenntniss* MBh. 12, 609. 14,2822. Mallin. zu Kumâras. 5,75. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 9.

परिज्ञेय (wie eben) adj. *zu erkennen, kennen zu lernen* MBh. 1,353. 13,5103. Varâh. Bṛh. S. 67,55. 86,107. Spr. 373. अ° *unbegreiflich:* °वीर्य Bhâg. P. 8,12,36.

परिज्मन् (viell. von गम् mit परि) 1) adj. *herumlaufend, herumfahrend;* vom Wagen der Açvin und von diesen selbst: युज्यते रथः परिज्मा दिवो अस्य सानवि ṚV. 4,45,1. 1,20,3. 46,14. 10,39,1. 41,1. vom Wind und Sturm (Vâta, Rudra): वृष्टिं परिज्मा वातो ददातु 7,40,6. 1,6,9. 122,3. 5,41, 12. 10,92,5. 93,7. परिज्मा चित्क्रमते अस्य धर्मणि AV. 7,14,4. विद्युतः ṚV. 5,10,5. von einer Wolke 8,61,10. परिज्मानमिव द्याम् 1,127,2. von Varuṇa und den Göttern überh. 79,3. 3,2,9. 10,93,4. ज्ञातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशून्न गोपा इर्यः परिज्मा *herumwandelnd* 7,13,3. — 2) subst. Davon loc. परिज्मन् adv. *rings umher, allenthalben:* इषमापो न पीपयः परिज्मन् ṚV. 1,63,8. तद्वां शंस्यं कक्षीवता परिज्मन् 117,6. वयो न पप्तू रघुया परिज्मन् 2,28,4. अयं चिद्वातो रमते परिज्मन् (°ज्मा?) 38,2. नूचत्परिज्मन्नोनुवन्त वाताः 4,22,4. — परिज्मन् Uṇ. 1,158. m. *der Mond; Feuer* Schol. परिज्मा (nom. sic.!) Trik. 1,1,85; vgl. परिजन्मन्, परिज्वन्.

परिज्यानि f. nom. act. von 1. ज्या mit परि; s. अ°.

परिज्रि adj. *herumlaufend oder sich rings ausbreitend:* (मरुतः) भूमिं पिन्वन्ति पयसा परिज्रयः ṚV. 1,64,5. 5,54,2.

परिज्वन् Uṇâdis. 1,158. m. *der Mond* Uǵǵval. H. ç. 12. Med. n. 194. *Opferer* (याज्ञिक); *Diener* (परिचारक) Med. याज्ञिके परिचारके könnte auch nur eine Bedeutung (*ein beim Opfer betheiligter Diener*) darstellen. Vgl. परिज्मन्, परिजन्मन्.

परिडीनक s. u. डी mit परि.

परिणति (von नम् mit परि) f. 1) *Veränderung, Umwandlung, Wechsel der Form* Sâh. D. 31,8. तस्य च परिणतिस्त्वदायत्ता *was daraus wird, hängt von dir ab,* Pańkat. 134,10. स (अर्थः *Geld*) च तव वचनेन न (dieses ist hinzuzufügen) परिणतिं गच्छति so v. a. *bleibt, was es ist,* 97,13. Spr. 98. — 2) *das Reifwerden, Reife:* फल° Megh. 24. — 3) *die Folgen, der Ausgang einer Sache; Ende, Schluss:* पूर्वपुण्यानाम् Kathâs. 22, 82. Spr. 843. Vikr. 42. संसारे ऽस्मिन्नसारे परिणतितरले Bhartṛ. 1,19 (vgl. असारे संसारे विरसपरिणामे Prab. 95,11). अह्नः° Spr. 343. Çiç. 9, 3. Prab. 72,15. अङ्गीकार° *die Erfüllung eines Versprechens* Çântiç. 4, 7 (die richtige Lesart für परिचिति). — Vgl. परिणाम.

परिणमन (wie eben) n. *das Sichverändern, Sichumwandeln in* (instr.): प्रकृतेर्महदाद्यरूपेण परिणमनम् Schol. zu Kap. 1,97.

परिणमयितर् (vom caus. von नम् mit परि) nom. ag. entweder *neigend* oder *zur Reife bringend:* शीतो वायुः परिणमयिता काननोडुम्बराणाम् Megh. 43.

परिणय (von 1. नी mit परि) m. *das Herumführen der Braut um's Feuer, Hochzeit, Heirath* AK. 2,7,56. H. 518. P. 3,3,37, Sch. Gṛhjasaṁgr. 2, 48. 49. कलिङ्गसेनायाः को ऽर्थः परिणयेन मे Kathâs. 33,82. सुतापरिणयोत्सवः 30,96. 39,128. Dhûrtas. 66,4. नवपरिणया *neuvermählt* Kâvjapr. 154,11.

परिणयन (wie eben) n. *das Herumführen um's Feuer:* eines Rosses Kâtj. Çr. 17,7,5. der Braut, *Heirath* Halâj. 2,340. Kumârila bei Müller, SL. 49. दुहितरश्च परिणयनं यावद्भर्तव्याः Dâjabh. 166,7 v. u.

परिणह् s. u. परीणह्.

परिणहन (von 1. नह् mit परि) n. *das Umgürten* (mit dem Gewande) Gobh. 3,2,24.

परिणादक nom. ag. von नद् mit परि P. 8,4,14, Sch.

परिणाम (von नम् mit परि) m. 1) *Veränderung, Umwandlung, Wechsel der Form* AK. 3,3,15. H. 1518. Suçr. 1,311,21. गुण° Kap. 2,27. Sâṁkhjak. 27. 16. परिणामतापसंस्कारदुःखैः Jogas. 2,15. हविषां परिणामो ऽयं यदेतदखिलं जगत् VP. bei Muir, Sanskrit Texts I, 62, Z. 3 v. u. Bhâg. P. 2,5,22. 8,14. 9,18,2. Madhus. in Ind. St. 1,23,13. तस्य परिणामस्त्वदायत्तः *was daraus wird, hängt von dir ab,* Pańkat. 134, 24. Prab. 27,12. Schol. zu Kap. 1, 58. 122. 163. कालस्य oder काल° *der Verlauf der Zeit* Ang. 9,33. Suçr. 1,20,10. 278,15. तत्कालपरिणामश्च सद्यायश्चानवस्थितः *die Zeit ist abgelaufen* R. 4,30,14. 24,8 (कालपरीणामे). वयसः oder वयः° *Zunahme des Alters* MBh. 11,20. Suçr. 1,44, 17. (मल्लिका) परिणामस्य जगाम गोचरम् so v. a. *ist verwelkt* Spr. 1370. — 2) *Umwandlung der Speise, Verdauung:* अन्नं न सम्यक्परिणाममेति Suçr. 1,245,10. भुक्तस्य परिणामहेतुरौदर्यम् Tarkas. 8. — 3) *die Folgen, der Ausgang einer Sache; Ende, Schluss:* कार्यमपि मे त्वयि प्रयुक्तमनुकूलपरिणामं संवृत्तम् Çâk. 107,1. कथं मदीयैर्दुरितपरिणामैर्मेघोदयो ऽपि शतह्रदाशून्यः संवृत्तः Vikr. 65,20. तज्जन्मान्तरसंबन्धः कीदृशः स्यात्त्वया मम। यस्यायं परिणामो ऽद्य त्वं देवि वेत्सि चेद्वद॥ Kathâs. 29,5. आपातरमणीयानां संयोगानां प्रियैः सह। अपथ्यानामिवान्नानां परिणामो ऽतिदारुणः॥ zugleich *Verdauung* Spr. 361. सुखस्य Pańkat. 254,13. अ-

मारे संसारे विरसपरिणामे Prab. 95,11. Bhartr. 3,36. °दर्शिन् *der die Folgen, den Ausgang einer Sache in Betracht zieht* MBh. im ÇKDr. प-रिणाममुखमिदमृतोः — यौवनम् Mâlav. 79. दिवसाः °रमणीयाः Çâk. 3. परिणाममवर्गतम् Brahma-P. in LA. 57, 6. परिणामे *hinterher, schliesslich, zuletzt:* यत्तदग्रे विषमिव परिणामे ऽमृतोपमम् Bhag. 18, 37. 38. Pańkat. III, 5. Spr. 66. परिणामसुखे गरीयसि व्यथके ऽस्मिन्वचसि Kir. 2,4. परिणामे *am Ende des Lebens* Ragh. 8, 11. दुष्परिणाम *schwer zu Ende zu bringen:* पादः Kauç. 139. — 4) *eine best. Redefigur, dichterische Uebertragung der Eigenschaften und Thätigkeiten eines Gegenstandes auf sein Bild;* z. B. प्रसन्नेन दृगब्जेन वीक्षते Kuvalaj. 19,*b* (26, *a*). — Vgl. परिणति.

परिणामक (vom caus. von नम् mit परि) adj. *die Veränderungen zu Wege bringend:* काल एव नृणां शत्रुः कालश्च परिणामकः। कालो नयति सर्वं वै हेतुभूतास्तु मद्विधाः॥ Hariv. 3357.

परिणामशूल (प° + शूल) *heftige Verdauungsbeschwerden* Wise 345. Verz. d. B. H. No. 975.

परिणामिक (von परिणाम) adj. *durch eine Veränderung entstanden* Vjutp. 176.

परिणामिन् (von नम् mit परि) adj. *sich verändernd, sich umwandelnd, einem Wechsel der Form unterworfen* VP. 13, N. 19. Gauḍap. zu Sâñkhjak. 15. Schol. bei Wilson, Sâñkhjak. S. 42. अ° ebend. 176. VP. 13, N. 19. परिणामित्व n. nom. abstr. Schol. zu Kap. 1, 147. Schol. bei Wilson, Sâñkhjak. S. 174. अ° Schol. zu Kap. 1, 75.

परिणाय्य (von 1. नी mit परि) m. *Zug im Schachspiel u. s. w.* P. 3,3, 37. AK. 2,10,46. H. 487. परीणाय Bhar. zu AK. ÇKDr.

परिणायक (wie eben) P. 8,4,14, Sch. m. 1) *Führer:* मार्ग° Vjutp. 13. अ° *keinen Führer habend* Daç. 2, 4. — 2) *Gatte* (vgl. परिणेतर्) Çiç. 9,73.

परिणाह (von 1. नह् mit परि) m. 1) *Umfang, Weite, Peripherie* AK. 2,6,3,16. H. 1431. Halâj. 4, 101. MBh. 6, 276. 7, 2388. Suçr. 1, 24, 17. 125,16. 126,1. fgg. Mârk. 46,11. Çâk. 18. Schol. zu P. 3,3,87. Varâh. Bṛh. S. 58,14. fgg. 66,4. Bhâg. P. 5, 16, 13. Colebr. Alg. 87. Sûrjas. 1, 26. श्वसितपवनमनुपमपरिणाहम् Gît. 4, 13. परीणाह MBh. 7, 7908. R. 3, 4, 34. Suçr. 2, 135, 18. — 2) परी° *ein rings um ein Dorf oder eine Stadt abgegrenztes Gebiet, das als Gemeingut betrachtet wird:* धनुःशतं परीणाहो ग्रामक्षेत्रान्तरं भवेत्। द्वे शते कर्वटस्य स्यान्नगरस्य चतुःशतम्॥ Jâǵń. 2,167. Vgl. परिहार 5. — 3) unter den Beinamen für Çiva H. ç. 41.

परिणाहवत् (von परिणाह) adj. *einen grossen Umfang habend* gaṇa बलादि zu P. 5,2,136. पयोधरयोः Vikr. 6.

परिणाहिन् (wie eben) adj. dass. gaṇa बलादि zu P. 5,2,136. बाहू Hariv. 12174. नूपु Kumâras. 1, 36. am Ende eines comp. *den Umfang von — habend:* मत्तेभकुम्भपरिणाहिनि पयोधरयुगे Pańkat. I, 224.

परिणिंसक (von निंस् mit परि) adj. *kostend, schmeckend:* फलानाम् Bhatt. 9, 106.

परिणिनंसु (vom desid. von नम् mit परि) adj. *einen Seitenstoss zu machen im Begriff stehend,* von einem Elephanten Çiç. 5, 34.

परिणेतर् (von 1. नी mit परि) m. *Gatte* H. 517, Sch. Râǵan. im ÇKDr. Çâk. 114. Ragh. 1, 25. 14, 26. Kumâras. 7, 31. Râǵa-Tar. 4, 98. Sâh. D. 45, 11. Mallin. zu Kumâras. 1, 20. Hier und da fälschlich परिने° geschrieben.

परिणेय (wie eben) adj. *herumzuführen:* अनडुान्परिणेयः स्यात् Âçv. Gṛhj. 4, 6. adj. f. *um das Feuer herumzuführen so v. a. zu heirathen, zu ehelichen:* वासवदत्ता त्वयैव परिणेया Kathâs. 11, 83. 33, 17. 45, 303.

परितकन (von तक् mit परि) n. *das Umherlaufen* Nir. 11, 25.

परितक्म्य 1) adj. *Angst —, Unruhe verursachend, unsicher, gefährlich:* ओच्छत्सा रात्री परितक्म्या या ṚV. 5, 30, 14. यः शूरसाता परितक्म्ये धने दभ्रेभिश्चित्समृता हंसि भूयसः 1, 31, 6. — 2) f. आ *a) Irrfahrt:* कास्मेहितिः का परितक्म्यासीत् ṚV. 10, 108, 1. Hiernach zu berichtigen Nir. Erll. 11, 25. — *b) Nacht, Dunkel:* सूरश्चिद्रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम् ṚV. 5, 31, 11. अक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः 30, 13. अक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाम् 6, 24, 9. युवोः श्रियं परि योषावृणीत सूरो दुहिता परितक्म्यायाम् 7, 69, 4. 1, 116, 15. 4, 41, 6. 43, 3. — Vgl. 1. तकन्.

परितत्नु (von 1. तन् mit परि) adj. *umspannend, umschlingend* AV. 1, 34, 5.

परितप्ति (von 1. तप् mit परि) f. *Seelenschmerz, Betrübniss:* भवतां केयं परितप्तिः Verz. d. Oxf. H. 155, *b*, 30.

परितर्कण (von तर्क् mit परि) n. *das Erwägen:* धर्मस्य MBh. 13, 7553. Dhâtup. 34, 28.

परितर्पण (vom caus. von तर्प् mit परि) 1) adj. *befriedigend, zufriedenstellend:* पानीयमात्रमुच्छेषं तच्चैकपरितर्पणम् Bhâg. P. 9, 21, 10. — 2) n. *das Befriedigen* Dhâtup. 34, 28.

परितस् (von परि) 1) adv. P. 5, 3, 9. *ringsum, von allen Seiten, nach allen Seiten hin, allerwärts* AK. 3, 5, 13. H. 1529. Halâj. 5, 88. R. Gorr. 2, 87, 6. Ṛt. 2, 7. 3, 8. Varâh. Bṛh. S. 5, 45. 51. 90, 1. Bhâg. P. 2, 9, 12. 4, 29, 40. Pańkat. ed. orn. 42, 16. Prab. 7, 7. 26, 6. 73, 12. 114, 18. Bâlab. 16. Schol. zu Kap. 1, 153. परितोविसर्पिन् Çiç. 9, 36. न — परितः *auf keine Weise* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 548, 1. — 2) praep. *um, um — herum;* mit dem acc. Siddh. K. zu P. 2, 3, 2. Vop. 5, 7. वृक्षस्य स्कन्धः परित इव शाखाः AV. 10, 7, 38. सन्ति रम्या जनपदा बह्वन्नाः परितः कुरून् MBh. 4, 11. R. 2, 32, 36. Çâk. 75. 83. Ragh. 3, 15. 9, 66. Kathâs. 18, 5. Spr. 211. Halâj. 3, 54. mit dem gen.: निशामतिष्ठत्परितो ऽस्य केवलम् R. 2, 87, 23.

परिताप (von 1. तप् mit परि) m. 1) *Gluth, Hitze;* = दवथु Halâj. 2, 446. Gaṭâdh. im ÇKDr. u. दवथु (पादपः) शमयति परितापं छायया संश्रितानाम् Çâk. 104. दिनकर° Ṛt. 1, 22. हुताशन° Varâh. Bṛh. S. 3, 36. परितापं च गात्रेभ्यः (अपकर्षति) Mârk. P. 15, 49. गुरुपरितापानि (गात्राणि) Çâk. 66. — 2) *Seelenschmerz, Trauer, Betrübniss;* = दुःख Med. p. 26. = शोक Çabdar. im ÇKDr. = भय und कम्प Viçva im ÇKDr. ह्लादपरितापफल Jogas. 2, 14. R. 2, 22, 25. 65, 27. 3, 54, 22. Mâlav. 36. Spr. 196. 243. Kathâs. 13, 62. 37, 286. Gît. 7, 2. Bhâg. P. 7, 8, 52. pl. 2, 2, 7. R. Gorr. 2, 50, 13. अ° adj. R. Schl. 2, 22, 26. परीताप MBh. 3, 15470. Spr. 348, v. l. Hit. I, 35. Çântiç. 1 in der Unterschr. — 3) *eine best. Hölle* Med.

परितापिन् (von तप् mit परि und von परिताप) adj. 1) *brennend heiss:* वासर Kâm. Nîtis. 7, 34. — 2) *Seelenschmerz —, Trauer —, Betrübniss verursachend:* भवन्ति परितापिन्यो व्यक्तं कर्मविपत्तयः Spr. 263, v. l. Çiç. 9, 36. सद्वृत्त° R. 3, 35, 61.

परितारणीय (vom caus. von 1. तर् mit परि) adj. nach der Etym. *zu retten, zu erlösen,* welche Bed. aber nicht zu passen scheint, Verz. d.

Oxf. H. 90,*a*,6.

परितिक्त (प° + तिक्त) adj. *überaus bitter; subst. Melia Azedarach Lin.* Nigh. Pr.

परितीरँ (प° + तीरँ) P. 6,2,182, Sch.

परितुष्टि (von तुष् mit परि) f. *Befriedigung, Zufriedenheit* Tattvas. 39.

परितोष (wie eben) m. dass. M. 4,161. MBh. 8,2200. Hariv. 14009. Suçr. 1,154,21. Mṛkkh. 90,12. Çâk. 2. Kumâras. 6,59. Ragh. 11,92. Bhartr. 2,28. 3,54. 41, v. l. Çântiç. 3,8. Spr. 1088. Varâh. Bṛh. S. 104, 35. Pańkat. 34,18. I,191. Bhâg. P. 4,22,23. Mârk. P. 20,26. Kull. zu M. 1,25. अ° Spr. 224. mit dem loc.: गुणिनि परितोषः *Gefallen, Freude an dem, der Vorzüge besitzt,* 856. mit dem gen.: धर्मे प्रयतमानस्य — परितोषं न गच्छन्ति गुरवः R. 1,58,21 (60,24 Gorr.). Am Ende eines adj. comp. f. आ Kathâs. 43,258. सपरितोषम् adv. Mṛkkh. 82,10. Pańkat. 29, 21. परीतोष Gît. 2,10. — Vgl. अ°, पारितोषिक.

परितोषण (vom caus. von तुष् mit परि) 1) adj. *zufriedenstellend, befriedigend:* कर्म भगवत्परितोषणम् Bhâg. P. 1,5,35. — 2) *das Zufriedenstellen, Befriedigen* Bhâg. P. 4,30,40.

परितोषयितर् (wie eben) nom. ag. *Andere zufriedenstellend,* — *erfreuend:* परितोषयिता न कश्च न स्वगतो यस्य गुणो ऽस्ति देहिनः Çiç. 16,28. Der Scholiast scheint परतोषयिता gelesen zu haben, was besser ist.

परितोषवन्त् (von परितोष) adj. *zufrieden, froh* Kathâs. 33,179.

परितोषिन् (wie eben oder von तुष् mit परि) adj. dass.: स्वदार° MBh. 13,3020. पद्मावतीदत्तसंदेश° Kathâs. 17,161.

परित्यक्तर् (von 1. त्यज् mit परि) nom. ag. *der der verlässt, im Stich lässt:* अकारणपरित्यक्ता मातापित्रोर्गुरोस्तथा M. 3,157.

परित्यज् (1. त्यज् mit परि) adj. *verlassend, aufgebend, im Stich lassend:* अग्निमातृ° MBh. 7,706.

परित्यज्य (von 1. त्यज् mit परि) adj. *zu verlassen, im Stich zu lassen:* धर्मतो ऽहं परित्यज्या (v. l. für °त्याज्या) युवयोः MBh. 1,6183. *aufzugeben:* उभे चैते परित्यज्ये तेजश्चैव तपस्तथा 13,398. Es ist wohl परित्या° zu lesen.

परित्याग (wie eben) m. *das Verlassen, im-Stich-Lassen, seinem-Schicksal-Ueberlassen, Ziehenlassen, Verstossen einer Person; das Verlassen eines Ortes; das Fahrenlassen, Aufopfern, Aufgeben einer Sache, das Verzichten auf Etwas, Unterlassen, Entsagen;* = हेलन Trik. 3,2, 26. तस्य शान्तिः परित्यागे गुप्तावपनयो महान् MBh. 1,4515. 6245. 8109. N. 10,10. R. 1,3,37. 2,24,12. 58,25. R. Gorr. 1,4,128. Spr. 873, v. l. Ragh. 8,12. 15,1. Çâk. Ch. 107,18. Kull. zu M. 8,316. Kathâs. 32,46. कृतबन्धुपरित्यागा 13,51. तत्रस्थान° Suçr. 1,21,18. आत्म° *das Aufopfern seiner selbst* Hit. 15,13. प्राण° Mṛkkh. 166,11. स्वनाम° Pańkat. 5,3 (ed. orn. 2,8). प्रापणात्सर्वकामानां परित्यागो विशिष्यते M. 2,95. कर्मणः Bhag. 18,7. स्वधर्मस्य MBh. 12,1217. Râga-Tar. 3,318. VP. bei Muir, Sanskrit Texts I, 182, N., Z. 1. Vedântas. (Allah.) No. 12. 99. 104. Schol. zu Kap. 1,125. परित्यागाश्च निःसङ्गा भवन्ति हि महात्मनाम् *die Opfer sind uneigennützig* Spr. 364. Die Bed. *Trennung von* hat das Wort in der Stelle: न परित्यागार्हं मत्सकाशात् R. 1,53,12.

परित्यागसेन (प° + सेना) m. N. pr. eines Fürsten Kathâs. 42,54.

परित्यागिन् (von 1. त्यज् mit परि) adj. *Jmd verlassend, Etwas aufgebend, verzichtend auf:* (सुहृद्भिः) अनुरक्तैस्तथा चान्यैरपरित्यागिभिः प्रियः R. Gorr. 1,79,32. सर्वारम्भ° Bhag. 12,16. शुभाशुभ° 17.

परित्याजन (vom caus. von 1. त्यज् mit परि) n. *das Veranlassen zum Aufgeben:* सकृन्मुषलादिप्रहारेण प्राणपरित्याजनात् *dadurch dass man ihm das Leben nimmt* Kull. zu M. 8,316.

परित्याज्य (von 1. त्यज् mit परि) adj. *zu verlassen, im Stich zu lassen, seinem Schicksal zu überlassen, aufzugeben, hinzugeben, zu unterlassen, dem man entsagen muss* M. 9,78. MBh. 1,6183. 6,2501. 7,7741. पत्नीनामपरित्याज्याः (स्त्रियः) Hariv. 4790. R. Gorr. 2,62,35. देहे ऽवश्यपरित्याज्ये Râga-Tar. 3,396. न ते किंचिदपरित्याज्यं ब्राह्मणार्थे MBh. 3, 13327. तावदप्यपरित्याज्यं भूमेर्न पाण्डवान्प्रति 5,2312 = 4258. Kathâs. 3,37. न च कृत्यं परित्याज्यम् *zu unterlassen* Spr. 12. — Vgl. परित्यज्य.

परित्राण (von 1. त्रा mit परि) n. *das Behüten, Beschützen, Retten, Rettung; Schutz, Schutzmittel:* आत्मनः M. 8,349. परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् Bhag. 4,8. Jâǵn. 3,244. परित्राणं भीतानां सर्पाणां ब्राह्मणादपि MBh. 1,1012. 7802. fg. 3,10354. 6,2878. 9,2407. Hariv. 2477. 8012. Ragh. 5,49. Megh. 79. Hit. I,27. Mârk. P. 15,61. 18,27. 62, 25. अयं स दाता भोगानां परित्राणसुखस्य च R. Gorr. 2,33,17. इह मे स्यात्परित्राणं पिता MBh. 7,2526. (मित्रम्) आपदां च परित्राणम् Spr. 733. (मित्रम्) प्राप्ते भये परित्राणम् Pańkat. II,194. अन्वेषयन्परित्राणमाससाद वनस्पतिम् III,146. वर्षाहिमातपानां च परित्राणानि कुर्वते *schützen sich vor* MBh. 12,6704. इन्द्रियै° *Retten* viell. so v. a. *das sich Enthalten* 13, 6227. — *Selbstvertheidigung* AK. 3,3,5. H. 1502. — *die Haare auf dem Körper* (!) H. ç. 128.

परित्रातर् (wie eben) nom. ag. *Behüter, Beschützer, Retter:* भयार्तानाम् MBh. 5,2287. 13,3642. R. 2,41,5 (40,5 Gorr.). 5,31,46. 6,84,18. 108,31 (mit einem acc.). Pańkat. 129,21.

परित्रातव्य (wie eben) adj. *zu behüten, zu beschützen:* कुतो भवत्यः परित्रातव्याः Vikr. 5,6.

परित्रास (von 1. त्रस् mit परि) m. *Schreck, Angst, Furcht:* अत्याबाधपरित्रासाद्भवन्ति निरुपद्रवाः MBh. 3,12640. 13,2662 (wo °परित्रासाज्ञा° zu lesen ist). R. Gorr. 2,67,11. Mṛkkh. 98,8. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. 5,29,18.

परिदंशित (प° + दं°) adj. *vollkommen gerüstet;* — *gewaffnet* MBh. 1,5407.

परिदर (von 1. दर् mit परि) m. *eine Krankheit des Zahnfleisches, bei der sich dieses ablöst und blutet,* Suçr. 1,303,10. 304,5. 2,126,16.

परिदाँ (1. दा mit परि) f. *das Sichüberlassen der Gnade oder dem Schutze eines Andern, Hingabe:* परिदां मेदमुपागात् Çat. Br. 2,4,1,11. स यदेतामत्रात्मनः परिदां न वदेत 9,2,1,17. 4,2,17. 4,5. 5,1,53. Kâtj. Çr. 21,4,17.

परिदान (wie eben) n. 1) dass. Âçv. Gṛhj. 1,22. 2,1. Kauç. 54. — 2) *Tausch* AK. 2,9,81. H. 869. — 3) *Wiederablieferung eines Pfandes,* v. l. für प्रतिदान Colebr. und Lois. zu AK. 2,9,81. Schol. zu H. 870.

परिदाय in der Stelle: सुपार्श्वस्य गिरेः पादैः परिदायैः सुपार्श्वैः Hariv. 12107.

परिदायिन् (von 1. दा mit परि) m. *ein Vater (oder ein anderer über ein Mädchen verfügender Anverwandter), der seine Tochter (sein Mün-*

del) an einen solchen Mann verheirathet, dessen älterer Bruder noch nicht verheirathet ist, Hârîta in Udvâhat. ÇKDr. Suppl. Vgl. u. परिविन्ना.

परिदाह (von 1. दह् mit परि) m. 1) *das Brennen* Vjutp. 219. चक्षुषोः Suçr. 1,38,14. 268,44. परि° 61,21. — 2) *Seelenschmerz* MBh. 12,10511. राग°, मोह°, द्वेष° Madhj. 13. — Vgl. निष्परिदाह.

परिदाहिन् (wie eben) adj. *brennend* P. 3,2,142.

परिदीन (प° + दीन) adj. *überaus niedergeschlagen, — betrübt:* °सत्त्व Draup. 6,27. °मानसा R. 5,28,12.

परिदुर्बल (प° + दु°) adj. f. आ *überaus schwach, — hinfällig* Sâv. 5,93. R. 3,63,5. Mârk. P. 25,13.

परिदेव (von 2. दिव् mit परि) m. *Wehklage* Vjutp. 64. किं तु संजय संग्रामे वृत्तं दुर्योधनं प्रति। परिदेवो महानत्र श्रुतो मे नाभिनन्दनम्॥ MBh. 7,8014.

परिदेवक (wie eben) adj. *jammernd, wehklagend* P. 3,2,147, Sch. Bhatt. 7,13.

परिदेवन (wie eben) n. *das Wehklagen, Jammern* AK. 1,1,5,16. H. 275, v. l. Halâj. 3,17. P. 3,3,15, Vârtt. MBh. 1,427. 3,10259. R. 2,57, 15. R. Gorr. 1,4,58. 5,67 in der Unterschr. Kathâs. 30,134. Verz. d. Oxf. H. 15,*b*,8. °ना f. dass. Nir. 7,3. तत्र का परिदेवना Jâǵń. 3,9. Bhag. 2,28. MBh. 2,1706. Hit. IV,68. Garuḍa-P. 111 nach ÇKDr. Spr. 55. Colebr. Misc. Ess. I,397. unbestimmt ob n. oder f. MBh. 3,15451. Ragh. 14,83.

परिदेविन् (wie eben) adj. *wehklagend, jammernd* P. 3,2,142. im Prâkrit: करुणपरिदेविणी Çâk. 70,12.

परिद्रष्टर् (von दर्श् mit परि) nom. ag. *Zuschauer, Wahrnehmer, Erkenner* Praçnop. 6,5. MBh. 12,7107 = 9019 = 10520.

परिद्वीप (प° + द्वीप) m. N. pr. eines der Söhne des Garuḍa MBh. 5,3596.

परिद्विषस् (von 1. द्विष् mit परि) adj. *hassend, feindlich* RV. 8,64,9. Nir. 5,23.

परिधर्षण (vom caus. von धर्ष् mit परि) n. *Angriff, Beleidigung, Misshandlung* MBh. 14,1028.

परिधान (von 1. धा mit परि) n. 1) *das Herumlegen* (des Holzes) Kâtj. Çr. 5,6,14. — 2) *das Umwerfen, Umlegen* (des Gewandes) Kâtj. Çr. 15, 5,16. 25,11,16. P. 3,1,20, Vârtt. 2. वस्त्र° Verz. d. Oxf. H. 86,*b*,13. 16. Kull. zu M. 8,396. परिधानाच्छादनवस्त्रमपि समर्पय Pańkat. 226,16. *das Umkleiden, Bekleiden:* आत्मपरिधानार्थं (°धानाय Gorr.) सीता कौशेयवासिनी। संप्रेक्ष्य चीरं संत्रस्ता R. 2,37,9. — 3) *Umwurf, Gewand*, insbes. *Untergewand* (AK. 2,6,3,18. 3,4,6,31. 25,189. H. 672. Halâj. 2, 391. 392): यत्ते वासः परिधानम् AV. 8,2,16. oxyt. Çat. Br. 14,9,4,10. परिधानेन वाससा N. 9,14. MBh. 12,11276 (wo फलकपरि° zu lesen ist). Hariv. 16265. °वल्कलं Pańkat. V,21. गगन° adj. *ganz nackt* Bhâg. P. 5,5,28. Am Ende eines adj. comp. f. आ Z. d. d. m. G. 14,569,16. Kull. zu M. 10,35. परीधान MBh. 5,15533. 12,11275. — 4) *das Abschliessen* (der Recitation) Çâṅkh. Br. 18,4. 26,4. Çâṅkh. Çr. 6,6,42.

परिधानीय (von परिधान und von 1. धा mit परि) 1) adj. *den Schluss bildend;* f. आ (sc. ऋच्) *Schlussvers* Ait. Br. 6,7. 15. 23. Çâṅkh. Br. 8, 1. 15,4. Çr. 7,10,4. 14,6. 20,10. Âçv. Çr. 2,16. 6,2. 3. 5. 9,6. Khând. Up. 4,16,2. — 2) n. = परिधान *Untergewand* Kâç. zu P. 1,1,36.

परिधापन (vom caus. von 1. धा mit परि) n. *das Umnehmenlassen* (des Gewandes) Kauç. 54.

परिधापनीय (vom vorherg.) adj. *auf das Umnehmenlassen bezüglich:* ऋच् Kauç. 79.

परिधाय (von 1. धा mit परि) m. 1) *Gefolge*, = परिकर H. an. 4,225. = परिच्छेद (es ist wohl परिच्छद gemeint; danach übersetzt auch Wilson *retinue, attendants;* ÇKDr. liest परिच्छेद) Med. j. 120. — 2) *die Hinterbacken* H. an. Med. — 3) = जलस्थान *Wasserbehälter* H. an. = जनस्थान Med.; so auch ÇKDr., während Wilson nach ders. Aut. *a piece of water* übersetzt.

परिधायक (wie eben) m. *Gehege, Umzäunung;* zur Erkl. von परिधि Sâj. zu RV. 1,52,5.

परिधारण (von धर् mit परि) n. *das Herumtragen:* शोकस्य so v. a. *das Sichhingeben dem Schmerze* MBh. 12,5750.

परिधार्य (wie eben) adj. *zu erhalten, aufrechtzuhalten:* यन्मया हि — लोका धर्मगुणान्विताः। परिधार्याः स्थिता सर्वे Hariv. 7208.

परिधाविन् (von 1. धाव् mit परि) m. *der Herumläufer, N. des 46sten (20sten) Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,45. 46. Journ. of the Am. Or. S. 6,180.

परिधि (von 1. धा mit परि) m. 1) *Einschluss, Gehege, Wall:* वृत्रं परिधिं नदीनाम् RV. 3,33,6. कमापो अद्रिं परिधिं रुजन्ति 4,18,6. भिनद्वलस्य परिधीरिव त्रितः 1,52,5. 9,107,19. 7,33,9. 12. vom *Meere, das die Erde umschliesst:* (गाम्) परिध्युपान्ताम् Bhâg. P. 1,10,8. — 2) *Umfassung, Schutzwehr:* अन्यस्तेषां परिधिरस्तु कश्चित् RV. 1,125,7. 10,18, 4. परिधिर्विनाय कम् AV. 4,9,1. 8,2,9. 25. — 3) *Hülle:* यथा सो अस्य परिधिष्पताति AV. 5,29,2. VS. 2,17. परिधींरपोर्णु RV. 9,96,11. — 4) *der Hof um Sonne und Mond, Doppelsonne* AK. 1,1,2,34. 3,4, 13,99. Trik. 3,3,405. H. 102. an. 3,347. Med. dh. 33. Halâj. 1,41. परिधिर्मुक्त इवोष्णदीधितिः Ragh. 8,30. Varâh. Bṛh. S. 29,2. 8. उभयपार्श्वगतौ परिधी रवेः 36,4. प्रत्यर्कसंज्ञः परिधिः 33. परिधिस्तु प्रतिसूर्यः 46, 19 (20). मुहुः परिधयो ऽभूवन्सराह्वोः शशिसूर्ययोः Bhâg. P. 3,17,8. धूम्रा दिशः परिधयः कम्पते भूः 1,14,15. Vgl. परि सूर्यस्य परिधींरपश्यत् RV. 10,139,4. — 5) *Horizont:* तेषां मध्यगतो देवो रराज भगवान्हरिः। शरदभ्रविनिर्मुक्तः परिधिस्थ इवांशुमान्॥ MBh. 13,878. (दैत्ययूथपैः) पिबद्भिरिव खं दृग्भिर्दहद्भिः परिधीनिव Bhâg. P. 8,15,10. — 6) *Nimbus:* (अजितः) कनकपरिधिः Bhâg. P. 8,7,17. — 7) *Umfang, Umkreis* Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 50. 58,22. 53. 78,20. Colebr. Alg. 87. Sûrjas. 12,30. 36. भू° 1,59. 60. 64. 65. *Epicyclus* 2,34. 49. 55. — 8) *Umgebung* Varâh. Bṛh. S. 52,47. — 9) im Opferwesen *die grünen Hölzer* (gewöhnlich drei, मध्यम, दक्षिण, उत्तर), *welche, um das Altarfeuer gelegt, dasselbe zusammenhalten sollen*, AK. 3,4,13,99. H. an. Med. Halâj. 5, 21. गन्धर्वस्त्वा विश्वावसुः परि दधातु विश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरसि (zugleich Bed. 2) VS. 2,3. 18,63. RV. 10,90,15. 130,8. AV. 9,6,10. 13,1,46. Ait. Br. 1,28. 5,28. अन्तःपरिधि पूर्वं प्रास्येत् 7,33. Kâtj. Çr. 25,11,35. Âçv. Çr. 9,2. 7. Çat. Br. 1,3,3,13. 4,2. fgg. 2,5,3,5. fgg. 13, 8,4,8 u. s. w. Kâtj. Çr. 2,8,1. 2. 5,6,14. शकल° 6. अन्त° 3,1,13. Schol. zu Kâtj. Çr. 54,7. fgg. बाहुमात्रः परिधिः स्मृतः Gṛhjasaṁgr. 1,85. MBh. 5, 4795. Hariv. 13226. — 10) N. pr. eines Mannes gaṇa शुभ्रादि zu P. 4,1,123.

परिधिस्थ (प° + स्थ) 1) adj. *am Horizont stehend;* s. u. परिधि 5. — 2) m. *eine im Umkreise aufgestellte Wache* AK. 2,8,2,30. H. 765.

परिधीपतिखेचर unter den Beiww. von Çiva MBh. 13,1232 viell. *der den Horizont* (परिधी = परिधि des Versmaasses wegen) *beherrschende* (पति) *Vogel* (खेचर).

परिधीर (प° + धीर) adj. *überaus tief* von einem Tone Ghaṭ. 4.

परिधूमन n. so v. a. धूमायन Suçr. 2,488,13.

परिधूमायन n. dass. Suçr. 1,273,7.

परिधूसर (प° + धू°) adj. *ganz grau:* वसन Çâk. 180. श्येनपत्त्रपरिधूसरालकाः (अङ्गना इव रजस्वला दिशः) Ragh. 11,60. दूराध° *ganz bestaubt* Kathâs. 2,33.

परिधेय adj. VS. 2,18 nach Mahîdh. so v. a. परिधिभव; TS. hat dafür बर्हिषद्.

परिध्वंस (von ध्वंस् mit परि) m. 1) *Ungemach* N. 10,9. विधु° (bei der Verfinsterung) Çṛṅgârat. 2. *das Misslingen:* राजकार्यपरिध्वंसान्मन्त्री दोषेण लिप्यते Hit. II,118. — 2) *Abfall von der Kaste, Mischung der Kasten:* यत्र त्वेते परिध्वंसा (= वर्णसंकराः Kull.) जायन्ते वर्णदूषकाः M. 10,61.

परिध्वंसिन् (wie eben und von परिध्वंस) adj. 1) *abfallend* Suçr. 1,269,18. — 2) *Alles zu Grunde richtend, — zerstörend:* दण्डाभावे परिध्वंसी मात्स्यो न्यायः प्रवर्तते Kâm. Nîtis. 2,40.

परिनन्दन und परिनर्तन n. nomm. act. von नन्द् und नर्त् mit परि gaṇa क्षुभादि zu P. 8,4,39. Dass hier der Anlaut der Wurzel nicht in ण übergeht, brauchte nicht besonders gesagt zu werden!

परिनिन्दा (von निन्द् mit परि) f. *heftiger Tadel, das Tadeln:* आत्मोत्कर्षं न मार्गेत परेषां परिनिन्दया MBh. 12,10576.

परिनिम्न (प° + नि°) adj. *stark vertieft:* अन्तेषु सूनं परिनिम्नमध्यम् Suçr. 2,295,3.

1. परिनिर्वाण (partic. praet. pass. von वा mit परिनिस्) *ganz erloschen, ganz zu Ende gegangen:* अपरिनिर्वाणो दिवसः Çâk. 39,20.

2. परिनिर्वाण (nom. act. von वा mit परिनिस्) n. 1) *das vollkommene Erlöschen des Individuums* (bei den Buddhisten) Köppen I,308. Hiouen-thsang I,390. Wassiljew 224. महा° Köppen a. a. O. Lalit. ed. Calc. 39, 4 v. u. महापरिनिर्वाणसूत्र Schiefner, Lebensb. 232 (2). — 2) N. *des Ortes, an dem* Buddha *entschwand,* Vjutp. 102.

परिनिर्विवप्सु (vom desid. von वप् mit परिनिस्) adj. *in vollem Maasse zu geben die Absicht habend:* आतिथ्यमेभ्यः परिनिर्विवप्सोः कल्पद्रुमा योगबलेन पेतुः Bhaṭṭ. 3,42.

परिनिर्वृति (von वर् mit परिनिस्) f. *vollkommene Erlösung:* शाक्यसिंहस्य Râga-Tar. 1,172. — Vgl. निर्वृति und 2. परिनिर्वाण.

परिनिश्चय (von 2. चि mit परिनिस्) m. *eine ganz feststehende Meinung, ein ganz fester Entschluss* MBh. 12,3178.

परिनिष्ठा (von स्था mit परिनि oder परिनिस्) f. 1) *ein äusserster Grenzpunkt, Gipfelpunkt:* पारंपर्ये ऽप्येकत्र परिनिष्ठा Kap. 1,69. नैकत्र परिनिष्ठास्ति ज्ञानस्य पुरुषे क्वचित् MBh. 3,2815. — 2) *vollkommenes Vertrautsein mit Etwas:* सांख्ययोगाभ्यां स्वधर्मपरिनिष्ठया Bhâg. P. 2,1,6. पूर्वपक्षोक्तिसिद्धान्तपरिनिष्ठासमन्वित Mârk. P. 1,3.

परिनिष्पन्न (von 1. पद् mit परिनिस्) bei den Buddhisten s. Wassiljew 201 u. s. w.

परिनैष्ठिक (प° + नै°) adj. *der allerhöchste, vollendetste, vollkommenste:* बुद्धि MBh. 1,2299.

परिन्यास (von 2. अस् mit परिनि) m. in der Dramat. *die Anspielung auf die Entwickelung des sogenannten Samenkorns* (s. बीज) Daçar. 1,25. 24.

परिपक्व (von 1. पच् mit परि) adj. 1) *fertig gebrannt* (von Backsteinen u. s. w.): °मृद्द्युतितलौ (चरणौ) Varâh. Bṛh. S. 67,3. — 2) *ganz reif:* फल MBh. 3,4220. 7,3159. Suçr. 1,215,18. °शालि Ṛt. 4,1. कलमकेदारैः R. 5,74,11. von Geschwüren: वर्त्मान्यपरिपक्वानि Suçr. 2,309,11. vom Verstande: काव्यार्थभावनापरिपक्वबुद्धि Sâh. D. 15,16. von einem *vollkommen ausgebildeten* Menschen Saddh. P. 4,24,6. — 3) *ganz reif* so v. a. *dem Verfalle —, dem Ende —, dem Vergehen —, dem Tode nahe:* जरापरिपक्वशरीरत्वात् Suçr. 1,44,20. कालेन परिपक्वा हि म्रियन्ते सर्वपार्थिवाः MBh. 12,745. °कषाय zur Erkl. von जितेन्द्रिय Kull. zu M. 6,1. — Vgl. पक्व.

परिपण (von 1. पण् mit परि oder परि + पण) n. = नीवी AK. 2,9,80. 3,4,23,214. H. 869 (m.). an. 2,529. Med. v. 15. Halâj. 5,38. Wird durch *Kapital* erklärt; vgl. jedoch u. नीवी 2.

परिपतन (von 1. पत् mit परि) n. *das Umherfliegen:* einer Biene Çâk. 88,11.

परिपति (प° + प°) m. *ein Herrscher ringsum* Nir. 12,18. पथस्पथः RV. 6,49,8. आपतये त्वा परिपतये गृह्णामि VS. 5,5. Nach Mahîdh. und Sâj. zu TS. adj. *umherfliegend.*

परिपद् (1. पद् mit परि) f. *Falle:* अवरुद्धः परिपदं न सिंहः RV. 10,28,10. वेत्था हि निर्ऋतीनां परिवृजम्। अहरहः शुन्ध्युः परिपदामिव 8,24,24.

परिपदिन् m. *Feind* Çabdârthak. bei Wils. Wohl nur ein verlesenes परिपरिन्.

परिपन्थक (प° + पन्थ) m. *der Andern den Weg verlegt, Widersacher, Gegner, Feind* H. 729. Vjutp. 127. Gegens. सुहृद् Râga-Tar. 4,27.

परिपन्थम् (wie eben) adv. *am Wege:* तिष्ठति P. 4,4,36. Vjutp. 127. Wohl ein zur Erkl. von पारिपन्थिक gebildetes Wort.

परिपन्थय् (von परिपन्थ) *entgegentreten, widerstehen;* mit dem acc.: वाग्मिनां कस्य सामर्थ्यं परिपन्थयितुं वचः Râga-Tar. 4,261.

परिपन्थिक m. = परिपन्थक *Gegner, Feind:* राज्यस्य MBh. 10,753.

परिपन्थित्व (vom folg.) n. *das den-Weg-Versperren:* सिद्धिपरिपन्थित्वाद्विपर्ययाशक्तितुष्टयो हेयाः Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 159.

परिपन्थिन् = परिपन्थक P. 5,2,89 (angeblich ved.). AK. 2,8,1,11. H. 729. Halâj. 2,300. ṚV. 1,42,3. 103,6. मा विदन्परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती 10,85,32. AV. 1,27,1. 3,15,1. 12,1,32. VS. 4,34. M. 7,107. 110. Bhag. 3,34. MBh. 2,748. 3,1491. 17136. 6,1885. 12,283. fg. 4104. ब्राह्मण्यं दुर्लभतरं संवृतं परिपन्थिभिः 13,1920. 7687. R. 2,25,20. Kâm. Nîtis. 6,8. Râga Tar. 4,528. Kathâs. 15,19. 17,47. कार्ये ऽस्मिन् 44,31. नास्मि भवत्योरीश्वरनियोगपरिपन्थी so v. a. *ich widersetze mich nicht* Vikr. 29,15. सच्छास्त्र° Bhâg. P. 4,2,28. तत्° (d. i. धर्म°) 16,4. Mârk. P. 23,4. विमार्ग° 37,3. 76,40. fem.: आः सुतस्येह संवासः सा चापि परिपन्थिनी MBh. 5,1619. ईर्ष्या हि विवेक° Kathâs. 5,15.

परिपर (wohl ein wiederholtes परि) *Umweg;* s. अ°.

परिपरिन् (wohl von परि-परि) m. *Widersacher, Gegner* P. 5,2,89. मा त्वा परिपरिणो विदन्मा त्वा परिपन्थिनो विदन् VS. 4,34.

परिपवन (von पू mit परि) n. 1) *das Reinigen:* des Getraides Kull. zu M. 8,330. — 2) *Getraideschwinge, vannus* Nir. 4,9. 10.

पैरिपशव्य (von परि + पशु) adj. *auf das Opferthier bezüglich* Çat. Br. 3,8,4,16. Kâtj. Çr. 8,8,30. 20,6,11. Pâr. Gṛhj. 3,11.

परिपाक (von 1. पच् mit परि) m. 1) *das Garwerden:* इत्यद्भुतं केवलवह्निपक्वमांसेन मत्स्यः परिपाकमेति Bhâvapr. im ÇKDr. — 2) *Verdauung* Kaṇâda in Z. d. d. m. G. 6,23. Vedântas. (Allah.) No. 54. — 3) *das Reifwerden, Reife* (eig. und übertr.) Çiç. 4,48. Schol. zu Megh. 43 (bei Schütz). Suçr. 1,62,14. 2,117,20. परी° 1,277,7. 282,12. प्रारब्धपरिपाकौ Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 85. प्राक्तनानां विशुद्धानां परिपाकमुपेयुषाम्। तपसामुपभुञ्जानाः फलानि Kumâras. 6,10. दुर्नयपरिपाकस्य — फलम् Prab. 85,16. ohne फल *die Folgen —, die Früchte einer That:* भोक्तुं पापपरिपाकं लोकान्सुकृतिनामगात् Râǵa-Tar. 1,347. Spr. 1429. दुष्कर्मणां परीपाकः स्वयमेवैष दीप्यते Mahâvîrać. 97,12. आदरनैरन्तर्यदीर्घकालसेविताभ्यासपरिपाकात् so v. a. *in Folge von* Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 158. ज्ञानपरिपाकतः Verz. d. Oxf. H. No. 170. वोढ्य तस्य विनये परिपाकम् *Reife, Erfahrenheit* Naish. 5,20. काल° *das Reifwerden der Zeit, das Kommen der Zeit, wo sich etwas erfüllt,* Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 185. शस्त्रेणानियमितकालपरिपाकत्वात् शुभाशुभकर्मणाम् Kull. zu M. 4,172.

परिपाकिन् (wie eben oder von परिपाक) 1) adj. *reifend, zur Reife bringend.* — 2) f. °नी *Ipomoea Turpethum R. Br.* (त्रिवृता) Çabdać. im ÇKDr.

परिपाचन (vom caus. von 1. पच् mit परि) adj. *kochend, zur Reife bringend* Suçr. 2,408,13.

परिपाचयितर् (wie eben) nom. ag. dass. Schol. zu Megh. 43 (bei Schütz).

परिपाटल (प° + पा°) adj. *blassroth:* पीनरागपरिपाटलाधर Ragh. 19,10. भ्रूभङ्गभीमपरिपाटलदृष्टिपात Prab. 67,8. अब्जदल Çiç. 13,42.

परिपाटि f. *Reihenfolge* AK. 2,7,36. H. 1504. Halâj. 4,54. Schol. zu P. 3,3,111. Schol. zu Kâtj. Çr. 17,1,2. 20,4,5. शतमिदमध्यायानामनुपरिपाटि (so ist st. अनुपरिपरिपाटि zu lesen) क्रमादनुक्रान्तम् *der Reihe nach* Varâh. Bṛh. S. 107,14. °पाटी H. 1504, Sch. Gaṭâdh. und Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पाटी, पारिपाट्य.

परिपाठ (von पठ् mit परि) m. *vollständige Herzählung, — Aufzählung;* instr. so v. a. *vollständig:* न धर्मः परिपाठेन शक्यो भारत वेदितुम् MBh. 12,9259. fg.

परिपाठक (wie eben) adj. *vollständig herzählend, den Inhalt angebend* Verz. d. Oxf. H. 63,b,12.

परिपाण (von पा *schützen* mit परि) m. n. *Schutz, Schirm* AV. 2,17,7. 4,9,2. तनूपानं परिपाणं कृण्वाना: 5,8,6. 8,5,1. 16. 19,34,7. 35,7. *Versteck* 4,20,8.

परिपाण्डु (प° + पा°) adj. *überaus hell, — bleich:* °कर्दम Ṛt. 1,17. परिपाण्डु दामनस्याः शरीरम् Sâh. D. 74,9.

परिपाद (प° + पाद) gaṇa निरुदकादि zu P. 6,2,184.

परिपान (von पा *trinken* mit परि) n. *Trunk* Ṛv. 5,44,11.

परिपार्श्व (प° + पा°) adj. *an der Seite befindlich:* उदकेषु Kâtj. Çr. 24,6,21. °तस् *zur Seite, zu den Seiten* (mit gen.) MBh. 7,7307. 8,2328. Hariv. 7037. परिपार्श्वचर *zur Seite gehend* MBh. 8,1499. परिपार्श्ववर्तिन् *zur Seite —, daneben stehend* Kumâras. 5,51. Prab. 102,8. — Vgl. पारिपार्श्विक.

परिपालक (von पालय् mit परि) adj. *behütend, beschützend, bewahrend, aufrecht erhaltend:* पृथिवी° Mârk. P. 67,5. भूर्लोक° 66,24. सद्वृत्त° 10,94. *das Seinige in Acht nehmend* Saddh. P. 4,24,b.

परिपालन (wie eben) n. *das Behüten, Beschützen, Bewahren, Erhalten, Aufrechterhalten:* उत्पादनमपत्यस्य जातस्य परिपालनम् M. 9,27. प्रजानाम् Jâǵn. 1,119. 334. MBh. 1,838. 3503. 2,523. 5,345. 14,1025. 1027. 2747. R. 2,23,27. 105,30. R. Gorr. 1,56,11. Râǵa-Tar. 5,481. Dev. 4,3. 12,32. स्वगोष्ठी° Verz. d. Oxf. H. 25,a, N. 2. लब्ध° Spr. 582. वत्सत्य° R. Gorr. 2,35,46. प्रतिज्ञा° 6,85,9. VP. bei Muir, Sanskrit Texts I,181, 1 v. u. आचार° Mârk. P. 34,6. स्वलोकदर्शननिमित्त° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 248. परयशः° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,43.

परिपालयितर् (wie eben) nom. ag. *Behüter, Beschützer* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 236.

परिपाल्य (wie eben) adj. *zu behüten, zu beschützen, zu wahren, aufrechtzuhalten, zu beobachten:* भार्या MBh. 4,73. 7,64. 12,714. 14,2746. R. Gorr. 2,2,29. 21,11. 5,1,70. पृथिवी Hariv. 498. यस्मिन्देशे य आचारो व्यवहारः कुलस्थितिः। तथैव परिपाल्यो ऽसौ यदा वशमुपागतः॥ *zu regieren* Jâǵn. 1,342. सप्तात्मकं राज्यम् MBh. 12,2660. समयः 3,15341. स्वधर्मः 12,7310. अधिकारः 13046. प्रमाणानि R. Gorr. 1,62,26.

परिपिञ्जर (प° + पि°) adj. *braunroth:* केलाकृष्टस्फुरत्कालिखड्गांशुपरिपिञ्जरैः। श्रीमत्करिकराकारैराक्रोपित्ते भुजैः श्रियः॥ Kâm. Nitis. 13,14.

परिपिपालयिषा (vom desid. von पालय् mit परि) f. *der Wunsch zu behüten, zu wahren, aufrechtzuhalten:* आत्मनो वृत्ति° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 219.

परिपिष्टक (von परिपिष्ट, partic. praet. pass. von पिष् mit परि) n. *Blei* Râǵan. im ÇKDr.

परिपीडन (von पीड् mit परि) n. 1) *das Quetschen, Ausdrücken:* तिलपरिपीडनोपकरणकाष्ठानि Suçr. 2,35,14. — 2) *das Beeinträchtigen, Eintrag-Thun einer Sache:* धर्मार्थ° Kâm. Nitis. 14,55.

परिपीडा (wie eben) f. *das Quälen, Peinigen:* मत्पीडार्थम् R. Gorr. 2,19,13.

परिपुच्छय् (von परि + पुच्छ), °यते *mit dem Schwanze wedeln* P. 3,1,20, Vârtt. 3; vgl. Siddh. K. 161,a, 3 v. u.

परिपुटन (von पुट् mit परि) n. *das Sichabschälen:* त्वक्° Suçr. 1,62,4. 291,2. °वत् *sich abschälend, sich ablösend* 57,11. — Vgl. परिपोट, परिपोटन.

परिपुष्करा (प° + पुष्कर) f. *Cucumis maderaspatanus* Çabdać. im ÇKDr.

परिपुष्टता (von परिपुष्ट, partic. praet. pass. von पुष् mit परि) f. *das Genährtwerden, Sichnähren:* परान्न° *von fremder Speise* Jâǵn. 3,241.

परिपूरक (vom caus. von 1. पर् mit परि) adj. 1) *erfüllend:* सर्वाशापरिपूरके जलधरे Spr. 1255. — 2) *Fülle —, Gedeihen verleihend* Kull. zu M. 3,203.

परिपूरण (wie eben) n. *das Füllen:* त्वक्सारन्ध्र° (vom Winde gesagt) Çiç. 4,61. *das Vervollständigen:* अग्रेस्तु सर्गः प्रजापतेः सृष्टिपूरणाय प्रदर्शितः Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 236.

परिपूर्ण s. u. 1. पर् mit परि; davon °ता f. *Fülle* AK. 2,6,2,38. Halâj.

4,70. °ता n. dass. Gatâdh. im ÇKDr.

परिपूर्णचन्द्रविमलप्रभ m. Bez. eines Samâdhi; wörtlich: *den reinen* (विमल) *Glanz* (प्रभा) *des vollen* (परि°) *Mondes* (चन्द्र) *habend* Vjutp. 20.

परिपूर्णसहस्रचन्द्रवती (von प° + स° - चन्द्र) f. Bein. der Gemahlin Indra's (*mit tausend Vollmonden versehen*) H. ç. 32.

परिपूर्णेन्दु (प° + इन्दु) m. *der Vollmond* Mṛkkh. 1,12.

परिपूर्ति (von 1. पर् mit परि) f. *das Vollwerden, Vervollständigung:* छन्दः° Schol. zu Ṛv. Prât. 2,42.

परिपृच्छा (von प्रछ् mit परि) f. *Frage, Erkundigung* Vjutp. 41. 42. 53.

परिपेल n. = परिपेलव *Cyperus rotundus* Çabdam. im ÇKDr.

परिपेलव (प° + पे°) adj. 1) *sehr fein, winzig:* (गजदन्तस्य) मूलमध्यद् शनाग्रसंस्थिता द्वैदित्यमनुजाः क्रमात्। ततः शीघ्रमध्यचिरकालसंभवं स्फीतमध्यपरिपेलवं फलम् ॥ Varâh. Bṛh. S. 93,8. *sehr fein, — zart;* im Prâkrit: णोमालिआकुसुमपरिपेलवा (शकुन्तला) Çâk. Ch. 8, 17. — 2) n. *Cyperus rotundus* ein wohlriechendes Gras) AK. 2,4,4,19. Ratnam. 96. Suçr. 2,256,15. 481,3.

परिपोट (von पुट् mit परि) m. *das Sichabschälen, eine best. Krankheit des Ohres* Suçr. 2,149,10.

परिपोटक (vom vorherg.) m. dass. Suçr. 2,149,14.

परिपोटन (von पुट् mit परि) n. *das Sichabschälen* Suçr. 1,251,13. — Vgl. परिपुटन.

परिपोटवन्त् (von परिपोट) adj. *sich abschälend* Suçr. 2,149,18.

परिपोषक (vom caus. von पुष् mit परि) adj. *bestärkend:* तदीयधर्मचर्यायां बभूव परिपोषकः Râga-Tar. 6,296.

परिपोषण (wie eben) n. *das Befördern, Hegen und Pflegen:* त्रिवर्ग° Bhâg. P. 7,11,23.

परिपोषणीय (wie eben) adj. *zu befördern, zu hegen und zu pflegen:* प्रणय Spr. 346.

परिप्रश्न (von प्रछ् mit परि) m. *das Fragen, Frage, Erkundigung* P. 3,3,110. AK. 3,4,38 (28),14. तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया Bhag. 4,34. जाति° *Frage nach* P. 2,1,63. 5,3,93. इष्ट° H. 1540.

परिप्राप्ति (von आप् mit परिप्र) f. *Erlangung:* बुद्धिं न कुरुते यावदेषः — देवराज्यपरिप्राप्तौ R. Gorr. 1,67,8.

परिप्रार्ध (प° + प्रार्ध) n. *Nähe* Çâñkh. Br. 2,2.

परिप्री (प्री mit परि) adj. *theuer, werth:* उद्याचमीरयति हिन्वते मती पुरुष्टुतस्य कति चित्परिप्रियः Ṛv. 9,72,1.

परिप्रुष् (प्रुष् mit परि) adj. *sprühend, spritzend:* प्रवासो न प्रसितासः परिप्रुषः Ṛv. 10,77,5.

परिप्रेप्सु (vom desid. von आप् mit परिप्र) adj. *zu Jmd oder Etwas zu gelangen wünschend, suchend, verlangend nach;* mit dem acc.: पाञ्चालम् MBh. 1,5483. 7,954. प्राणयात्राम् N. 18,11. शापस्यान्तम् MBh. 3,12407.

परिप्रेष्य (vom caus. von 1. इष् mit परिप्र) m. *Diener* MBh. 4,32. — Vgl. प्रेष्य.

परिप्लव (von प्लु mit परि) 1) adj. *a) schwimmend* VS. 22,29. Kâth. 15, 3. — *b) sich herumschwingend:* देवचक्रं वा एतत्परिप्लवं यत्संवत्सरः Çâñkh. Br. 20,1. — *c) hin und her laufend* AK. 3,2,24. H. 1455. Halâj. 4,10. (मधुश्रेणी) मत्कुणाविव परिप्लवौ Çiç. 14,68. — 2) m. *a) Schiff, Boot:* °गत (पारिप्लव° Schol.) R. Gorr. 1,45,18. — *b)* N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Sukhîbala (Sukhîvala, Sukhînala) VP. 462. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 40,*b*,15. 16. Bhâg. P. 9,22,41. — 3) f. आ Bez. *eines kleinen Schöpflöffels* (beim Opfer) Kâtj. Çr. 9,2,15. 17. Schol. 748,21. — Vgl. पारिप्लव.

परिप्लाव्य (wie eben) adj. *herumschwimmend:* आचम्य चैकहस्तेन परिप्लाव्यं तथोदकम् so v. a. *Regenwasser* MBh. 13,5055. — Vgl. पारिप्लव.

परिप्लुत 1) adj. partic. s. u. प्लु mit परि. — 2) f. आ *ein berauschendes Getränk* H. 902; vgl. परिस्रुत्, परिस्रुता.

परिबर्ह oder °वर्ह (von बर्ह्, वर्ह् mit परि) m. *Alles was man um sich hat, die zum Bedürfniss oder Luxus nöthigen Dinge, Staat u. s. w.* = परिच्छद AK. 3,4,31,241. H. 716. Med. h. 32. Halâj. 2,151. महता परिवर्हेण राजयोग्येन संवृतः। राजभिर्बहुभिः सार्धमुपायात्काम्यकं च सः Draup. 1,7. चमूम् — परिवर्हशोभिनीम् R. 2,83,26 (90,39 Gorr.). Dâkshâjaṇî fordert ihren Gatten Çiva auf, mit ihr zum Opfer ihres Vaters zu gehen um उपनीतं परिवर्हमर्हितुम् Bhâg. P. 4,3,9. स्फीतपरिवर्हा Daçak. in Benf. Chr. 180,11. Insbes. *die Insignien eines Fürsten* AK. Med.

परिबर्हण oder °वर्हण (von बर्ह्, वर्ह् simpl. und caus. mit परि) n. 1) *das Wachsen, sich-Vergrössern* Nir. 7,12. बर्हिः परिबर्हणात् (= परिच्छेदनात् Durga) 8,8. परिवर्हणा f. (= परिवृद्धि oder परिहिंसा Durga) zur Erklärung von बर्हणा 6,18. — 2) *Verehrung, Cult* Bhâg. P. 5,5,27. — 3) = परिबर्ह H. 716, Sch. विमुच्याग्निधनकलत्रपरिवर्हणसङ्गमात्मानं स्नेहपाशानवधूय परिव्रजन्ति MBh. 12,7005.

परिबर्हवन्त् (von परिबर्ह) adj. *mit dem gehörigen Geräthe versehen:* वेश्मानि Ragh. 14,15.

परिबाध् (बाध् mit परि) f. *Hemmniss* oder concr. *ein Hemmender, Verhinderer:* मेदं चिदस्य प्र रुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः Ṛv. 5,2,10. न ते सव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुरः। न परिबाधो हरिवो गविष्टिषु 8,24,5. — Vgl. सोम°.

परिबाधा (von बाध् mit परि) f. *Mühseligkeiten, Beschwerden* Çâk. 70.

परिबृंहण oder °वृंहण (von बर्ह्, वर्ह् mit परि) n. 1) *Wohlfahrt* Bhâg. P. 5,1,7 (= समृद्धि Schol.). — 2) *Anhang, Zusatz:* वेदः सपरिबृंहणः M. 12,109. यज्ञाङ्गं दक्षिणास्तात वेदानां परिबृंहणम् MBh. 12,2972.

परिबोध (von बुध् mit परि) m. *Vernunft;* davon °वन्त् *mit Vernunft begabt* Çâk. 118, v. l. für प्रतिबोधवन्त्.

परिभक्षण (von भक्ष् mit परि) n. *das Auffressen, Anfressen:* प्रजानामन्नकामानामन्योऽन्यपरिभक्षणात् MBh. 1,2617. कृमिणा 12,86.

परिभय (von भी mit परि) m. *Besorgniss, Furcht:* नेदिति परिभयार्थे निपातः Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 97. 322.

परिभर्त्सन (von भर्त्स् mit परि) n. = आक्षेप H. an. 3,439. *Drohung* R. 5,37,25. 68,42.

परिभव (von 1. भू mit परि) m. *eine ehrenrührige Behandlung, Beleidigung, Kränkung, Demüthigung, Erniedrigung, an den Tag gelegte Geringschätzung, — Verachtung* P. 3,3,55. AK. 1,1,7,22. H. 441. Halâj. 4,19. MBh. 3,1570. न ब्राह्मणे परिभवः कर्तव्यस्ते कदा च न 13126. ब्राह्मणानाम् (obj.) 13679. 13,3923. द्रौपदी° (obj.) 4,16 in der Unterschr. R. Gorr. 2,10,15. अयं परिभवो घोरो वानरेण विशेषतः। श्रीमतो राक्षसेन्द्रस्य पुरस्यान्तःपुरस्य च ॥ 5,79,10. पर° *eine Kränkung, die von ei-*

nem Andern kommt, Mṛkkh. 8,18. कलत्रात् 20. मृग्या: (v. l. मृग्या) परिभवोव्याघ्यामित्यवेहि त्वया कृतम् Ragh. 12,37. रत्न:° *eine Beleidigung für* 42. स्थानं परं परिभवस्य Bhartr. 3,75 (nach der richtigen Lesart). Spr. 770. 1145. °पद् Megh. 55. Mâlav. 69,5. प्रायो मूर्ख: परिभवविधौ नाभिमानं तनोति Spr. 1233. Râǵa-Tar. 6,282. Spr. 128. Bhâg. P. 3,9,6. Pańkat. 82,12. 13. 210,24. 211,3. ed. orn. 47,7. °पदं याति Hit. I,167. परिभवास्पदम् Vikr. 69,9. Mârk. P. 23,14. 69,10. Spr. 43. कृतमुण्डन° Kull. zu M. 8,93. स्वयं प्राप्ते परिभवो भवति *was von selbst kommt, achtet man nicht*, MBh. 13,3864. वेदानाम् 12,2971. — Vgl. परिभाव.

परिभवन (wie eben) n. dass.: न मां समानविद्यतया परिभवनमवगमयितुमर्हसि Mâlav. 14,2.

परिभवनीय (wie eben) adj. *der beleidigt —, gekränkt —, gedemüthigt werden kann:* शश्वदपरिभवनीयो भविष्यतः सकलवैरिवर्गस्य Kathâs. 45,408.

परिभविन् (wie eben) adj. *beleidigend, kränkend, Geringschätzung an den Tag legend, Jmdes spottend* P. 3,2,157. gaṇa ग्रहादि zu P. 3,1,134. तेजोभिर्जगतीभृतां परिभवो Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 503, Çl. 7. — Vgl. परिभाविन्.

परिभाव m. = परिभव P. 3,3,55. AK. 1,1,7,22. H. 441. परीभाव Bhar. zu AK. ÇKDr.

परिभावन (wie eben) n. *das Zusammenhalten:* पांशुभस्मकरीषाणां यथा वै राशयश्चिताः । सहसा वारिणा सिक्ता न यान्ति परिभावनम् ॥ MBh. 12, 7145. fg. Wie die Bedeutung zeigt, geht das Wort nicht auf das caus. zurück; das Versmaass erforderte eine Länge.

परिभाविन् (wie eben) adj. = परिभविन् gaṇa ग्रहादि zu P. 3,1,134. अतिथिपरिभाविनि (voc. fem.) Çâk. 44,12. परिभावीनि ताराणाम् — उद्भासीनि ज्वलनानि *der Sterne spottend* Bhaṭṭ. 6,74. वैद्ययत्नपरिभाविनं (so die Corrigg., die Calc. Ausg. °भाविणं, wie der St. Text) गदम् *eine Krankheit, die aller Anstrengungen der Aerzte spottet*, Ragh. 19,53.

परिभाषण (von भाष् mit परि) 1) adj. *viel redend:* अ° R. 5,93,6. — 2) n. *a) das Sprechen, Plaudern, Gespräch;* = प्रजल्पन H. an. 5,14. = आलाप Viçva im ÇKDr. = निदेश H. an. 3,722. — *b) eine Zurechtweisung, admonitio* AK. 1,1,5,15. H. 274. Med. ṇ. 114. P. 3,4,8, Sch. M. 9,283. MBh. 14,1028. — *c)* = नियम H. an. Med. *Regel* Wils.

परिभाषणीय (wie eben) adj. *zurechtzuweisen, admonendus* Kull. zu M. 9,283.

परिभाषा (wie eben) f. 1) *Rede, Worte* MBh. 13,7417. Bhâg. P. 5,2,17. 10,15. — 2) *Tadel* Vjutp. 73. 164. — 3) *eine allgemeine Bestimmung, die durchweg Geltung hat*, Trik. 3,2,25. 1,1,3. कालोपसर्जनयो: Kâç. zu P. 1,2,57. अवमदिनलक्षणयो: Verz. d. Oxf. H. 86, *b*, 2. सूक्ता: सुपरिभाषाश्च Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 47, *a*, 11 v. u. धर्मस्य स्वरूपं प्रमाणं परिभाषां चोक्त्वा इदानीं धर्मानुष्ठानयोग्यदेशानाह Kull. zu M. 2,17. एतत्सकलव्यवहारसाधारणं परिभाषात्मकमुक्तम् 8,46. Verz. d. B. H. 282,32. Ind. St. 1,82. यज्ञपरिभाषासूत्राणि Z. d. d. m. G. 9, xliii. Ueber die grammatischen Paribhâshâ s. Böhtl. in der Einl. zu P. II, li. fg. und Gold. in der Einl. zu Mân. 106. fgg. Schol. zu VS. Prât. 1,83. 4,128. Ind. St. 4,336. न खलु प्रतिहन्यते कुतश्चित्परिभाषेव (इको गुणवृद्धी [P. 1,1,3] इत्यादिका परिभाषा Schol.) गरीयसी यदाज्ञा Çiç. 16,80. परिभाषावृत्ति, लघुपरिभाषावृत्ति, परिभाषार्थसंग्रह, परिभाषार्थसंग्रहव्याख्याचन्द्रिका, परिभाषेन्दुशेखर, परिभाषेन्दुशेखरप्रकाशिका und पाणिनिमतानुगामिनी परिभाषा Titel von Schriften, die über die grammatischen Paribhâshâ handeln, Colebr. Misc. Ess. II,14. 41. Gold. a. a. O. Verz. d. Oxf. H. No. 353. fg. — Vgl. पारिभाषिक.

परिभाषिन् (wie eben) adj. *redend:* असत्य° R. 3,35,60.

परिभू (1. भू mit परि) adj. *umgebend, umfassend, zusammenhaltend; rings sich erstreckend, durchdringend; überlegen, lenkend, leitend:* अग्ने नेमिरराँ इव देवांस्त्वं परिभूरसि ṚV. 5,13,6. 10,12,2. अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि 1,1,4. 3,3,10. 1,52,12. 97,6. 2,24,11. परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः 1,164,36. अग्निं होतारं परिभूतमं मतिम् 10,91,8. AV. 3,21,4. 4,25,1. 13,2,10. ये ते अग्ने शिवे तन्वौ विभूश्च परिभूश्च TBr. 1,1,7,3. TS. 3,2,3,1. 4,4,8,1. कविर्मनीषी परिभूः स्वयंभूर्याथातथ्यतो ऽर्थान्व्यदधाच्छाश्वतीभ्यः समाभ्यः Îçop. 8.

परिभूति (von 1. भू mit परि) f. 1) *überlegene Kraft:* त्रीणि ये येमुर्विदथानि धीतिभिर्विश्वानि परिभूतिभिः ṚV. 7,66,10. — 2) *Kränkung, Demüthigung, Erniedrigung, an den Tag gelegte Geringschätzung* (vgl. परिभव): परिभूतेः परं पदम् — दौर्गत्यकलुषीकृतः Spr. 1249. अत्यन्तमुद्धता न कस्य परिभूतये Kathâs. 26,233.

परिभूषण (von भूष् mit परि) m. (sc. संधि) *ein durch Abtretung aller Landeseinkünfte erkaufter Friede* Kâm. Nîtis. 9,18. 3. — Vgl. परभूषण.

परिभेदक (von भिद् mit परि) adj. *durchbrechend:* यज्ज्ञात्वा योगिनः सर्वे षट्चक्रपरिभेदकाः Verz. d. Oxf. H. 89, *b*, 24.

परिभोक्तृ (von भुज्, भुनक्ति mit परि) nom. ag. 1) *Geniesser:* मद्दत्तो हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोषकोष्ठागारस्य Saddh. P. 4,14, *a*. — 2) *der einen Andern ausbeutet, auf eines Andern Kosten lebt* M. 2,201.

परिभोग (wie eben) m. *Genuss* (Vjutp. 171), insbes. *der eheliche Genuss:* सुवृत्तामनुवृत्तां वाप्यहं त्वामद्य मैथिलि । नोत्सहे परिभोगाय श्वावलीढं हविर्यथा ॥ MBh. 3,16543. Ragh. 4,45. 11,52. 19,21. 28. 30. Varâh. Bṛh. S. 104,24. *Mittel zum Genuss:* तथैव दत्त्वा विप्रेभ्यः परिभोगान्सुपुष्कलान् MBh. 9,2146.

परिभ्रंश (von भ्रंश् mit परि) m. *das Entwischen:* शत्रु° Hariv. 5285.

परिभ्रंशन (wie eben) n. *das Verlustiggehen:* नलस्य नृपते राज्यात्परिभ्रंशनम् Pańkat. III,268.

परिभ्रम (von भ्रम् mit परि) 1) adj. f. आ *umherfliegend;* s. खे°. — 2) m. *Umschweife, nicht zur Sache gehörige Reden:* अलमनेन परिषत्कुतूहलविमर्दकारिणा परिभ्रमेण Mṛkkh. 1,9; in andern Dramen steht dafür einfach अलमतिविस्तरेण.

परिभ्रमण (wie eben) n. 1) *das Umlaufen, Umdrehung:* रथचरण° Bhâg. P. 5,8,6. Mallin. zu Kir. 4,16. — 2) *Umkreis* Sûrjas. 12,90.

1. परिमण्डल (प°+म°) n. *Umkreis* MBh. 12,7696. 14,1236. Bhâg. P. 5,21,19. 26,14. Kull. zu M. 7,188. — Vgl. न्यग्रोध°.

2. परिमण्डल (wie eben) 1) adj. f. आ *rund, kreisförmig, kugelförmig* P. 6,2,182, Sch. H. 1467. Vjutp. 57. Çat. Br. 6,7,1,2. 26. उखा 7,1,1,37. हृदय 9,1,2,40. 13,8,1,5. चर्म परिमण्डलं स्यादित्यस्य रूपम् Kâtj. 34,5. Kauç. 85. MBh. 6,188. 204. 407. 482. R. 5,5,28. Suçr. 1,25,7. 94,3. 292,18. 2,233,17. परिमण्डलोन्नताभिः नाभिभिः Varâh. Bṛh. S. 67,21. शिरोभिः 79. — 2) m. (sc. मशक) *eine giftige Mückenart* Suçr. 2,290,20.

परिमण्डलता (von 2. परिमण्डल) f. *Kreisförmigkeit* Suçr. 1,268,18.

परिमण्डलित (wie eben) adj. *rund gemacht* Kir. 5,42.

परिमत् (von मन् mit परि) Vop. 26,78.

परिमन्थर (प° + म°) adj. f. आ *überaus langsam:* गति Çiç. 9,78.

परिमन्द (प° + म°) adj. *überaus matt:* °सूर्यनयनो दिवसः Çiç. 9,8. adv. *klein wenig:* °भिन्न 27.

परिमन्दता (vom vorherg.) f. *Abgespanntheit, das Gefühl der langen Weile* Çiç. 9,39.

परिमन्यु (प° + म°) adj. *eifersüchtig* oder *grollend:* ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं न सृजत द्विषम् Ṛv. 1,39,10.

परिमर (von मर् mit परि) 1) adj. *abgängig:* वृषभो परिमरो TS. 5,6,21, 1. — 2) m. ब्रह्मणः परिमरः *das Hinschwinden rings um das* Brahman, *den Zauber*, heisst *eine auf den Untergang der Widersacher gerichtete magische Handlung:* यो ह वै ब्रह्मणः परिमरं वेद पर्येनं द्विषन्तो भ्रातृव्याः परि सपत्ना म्रियन्ते Ait. Br. 8,28; vgl. Taitt. Up. 3,10,4, wo पर्येनं st. पर्येण zu lesen ist, und Colebr. Misc. Ess. I, 44. Nach Çaṅk. ist ब्रह्मणः परिमरः = वायुः = आकाशः. दैवः परिमरः soll den प्राण bezeichnen, Ind. St. 1,407.

परिमर्द (von मर्द् mit परि) m. *Verbrauch:* उपार्जनं च द्रव्याणां परिमर्दश्च MBh. 12,2185. *Aufreibung* (eines Feindes), *Vernichtung:* (बाह्लीकान्) महता परिमर्देन वशे चक्रे 2,1030.

परिमर्दन (wie eben) n. nom. act. Vjutp. 157.

परिमर्श (von मर्श् mit परि) m. *Erwägung, Betrachtung:* आत्मनः परिमर्षेण (sic) बुद्धिं बुद्ध्या विचारयेत् MBh. 12,4870.

परिमल m. 1) *Wohlgeruch* (Halâj. 1, 77), *ein wohlriechender Stoff:* °भृतो वाताः Bhartr. 1,83. 86. Spr. 434. 592. Megh. 26. 68, v. l. Çâk. Ch. 60,1. Gît. 1,32. Râǵa-Tar. 1,372. मसृणचन्दनपङ्कमिश्रकस्तूरिकापरिमलोत्थविसर्पिगन्धा Kaurap. 8. कर्पूरागुरुकस्तूरिकादिपरिमलविशेषान् — प्रेषयन् Pańkat. 47,8. 265,8. ed. orn. 49,14. Amar. 84. नवपरिमलगन्ध Spr. 1452. Am Ende eines adj. comp. f. आ Spr. 247. Nach AK. 1,1,4, 19. H. 1391. an. 4,291 und Med. l. 155 *ein durch Reiben erzeugter Wohlgeruch;* nach AK. 3,3,13. H. an. Med. (st. ऽतिमर्द ist wohl विमर्द zu lesen) und Halâj. 4,84 *das Zerreiben* (wohlriechender Stoffe); nach Med. *ein beim Coitus sich entwickelnder Wohlgeruch* (सुरतोपमर्दविकसच्छरीररागादिसौरभे; vgl. Megh. 26); vgl. 3. — 2) *eine Versammlung von Gelehrten* Çabdar. im ÇKDr. — 3) *ehelicher Genuss* (संभोग) Vaiǵ. beim Schol. zu Kir. 10,1. °ज्ञा लक्ष्मीः Kir. 10,1; vgl. 1. am Ende. — 4) N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*. — 5) Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 108,*a*. eines Commentars des Amarakandra zur Kâvjakalpalatâvṛtti Z. d. d. m. G. 2,339 (161,*a*). परिमल oder vollständig वेदान्तकल्पतरुपरिमल Titel eines Commentars des Apjâjadîkshita zum Vedântakalpataru Colebr. Misc. Ess. I, 333. 337. महाकृत्या° Bez. eines Zauberspruchs Verz. d. Oxf. H. 98,*a*,15.

परिमाण (von मा mit परि) n. 1) *das Messen* Kâtj. Çr. 1,2,23. अम्भसः Varâh. Brh. S. 23,1. 8. Schol. zu P. 1,2,27. — 2) *Umfang, Maass, Gewicht, Dauer, Anzahl, Betrag* Kâr. zu P. 5,1,19. AK. 2,9,89. 3,4,25,180. Halâj. 5,15. अभिमीत परिमाणं पृथिव्याः Ṛv. 8,42,1. Kâtj. Çr. 1,3,13. 4,3,9. 22,1,16. MBh. 1,7868. 2,481. VS. Prât. 2,28. P. 2,3,46. 4,1,22. 5,2,39. 7,3,17. 26. 5,2,37, Vârtt. 7. अघ° 6,1,79, Vârtt. 3. गगन° Spr. 461. Suçr. 1,91,17. 126,2. Varâh. Brh. S. 52,26. 58,3. 67,106. 69, 25. Çaṅk. zu Brh. Âr. Up. S. 138. fg. Râǵa-Tar. 5,111. Mârk. P. 54,2. प्रकृति° Kâç. zu P. 5,1,9. त्रसरेणवो ऽष्टौ विज्ञेया लिक्षैका परिमाणतः M. 8,133. पल° Pańkat. II, 84. Taitt. Prât. 2,11. Kap. 1,131. Sâṁkhjak. 15. Kaṇâda 1,6. Tarkas. 5. अन्तर° Lâtj. 7,9,6. अस्माभिरुषिताः सम्यग्वने मासास्त्रयोदश। परिमाणेन तान्पश्य तावतः परिवत्सरान् ॥ MBh. 3, 1407. कालस्य परिमाणेन लब्धाहारः Hariv. 1033. स्वकाल° Kumâras. 2,8. काल° P. 7,3,15, Sch. व्याधिमृच्छन्ति कल्पान्तपरिमाणम् Mârk. P. 14,93. जीवतां परिमाणज्ञ सैन्यानामपि पाण्डव। हतानां यदि जानीषे परिमाणं वदस्व मे ॥ MBh. 11,763. 13,5229. नानाप्रकरणानां च परिमाणं न विद्यते Hariv. 13745. श्लोकानाम् R. Gorr. 1,4,11. 5,72,8. संख्या° P. 5,2,41. परिमाणं (*das Maass des Vergehens*) विदित्वा च दण्डं दण्ड्येषु भारत। प्रणयेयुः MBh. 15,197. Am Ende eines adj. comp. f. आ Çaṅk. zu Brh. Âr. Up. S. 293. परीमाण MBh. 1,287. 294. 2,1211. 6,161. 12, 13019. 14,525. Jâǵn. 2,262. प्रतिग्रहपरीमाण *der Betrag eines empfangenen Geschenks* 1,319.

परिमाणक n. = परिमाण 2. Bhâshâp. 94.

परिमाणवत् (von परिमाण) adj. *messbar;* davon. nom. abstr. °वत्त्व n. Madhjam. 117.

परिमाणिन् (von परिमाण) adj. *was gemessen wird* P. 2,2,5. 1,51, Vârtt. 3. 5,1,58, Vârtt. 2.

परिमाद् (von मद् mit परि) f. Bez. von *sechszehn* Sâman, *welche zum* Mahâvratastotra *gehören*, TBr. 1,2,6,5. Çat. Br. 10,1,2,8. Pańkav. Br. 5,6,11. Lâtj. 3,9,1.

परिमाद (wie eben) m. dass. Çâṅkh. Br. 17,12,5.

परिमार्ग्णु (von मर्ज् mit परि) adj. Vop. 26,144.

परिमार्ग (von मार्ग् mit परि) m. *das Umhersuchen:* विबोधश्चेतनावासिर्जृम्भादिपरिमार्गकृत् Pratâpar. 53,*b*,7.

परिमार्गण (wie eben) n. *das Nachspüren, Aufsuchen:* सीतायाः (obj.) MBh. 3,11208. R. 3,78,19. 4,3,23.

परिमार्गितव्य (wie eben) adj. *aufzusuchen:* ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता न निवर्तन्ति भूयः Bhag. 15,4.

परिमार्गिन् (wie eben) adj. *nachspürend, aufsuchend, nachgehend:* स्वकार्य° MBh. 13,5355.

परिमार्ग्य partic. fut. pass. von मर्ज् mit परि P. 3,1,113, Sch. — Vgl. परिमृज्य.

परिमार्ज (von मर्ज् mit परि) adj. *streichend, abwaschend, reinigend;* s. तुन्द°.

परिमार्जन (wie eben) n. 1) *das Abwischen, Reinigen* Kâtj. Çr. 12,6,22. Schol. zu Çiç. 9,36. — 2) *eine best. süsse Speise:* मधुतैलघृतैर्मध्ये वेष्टिताः समिताश्च ये (lies याः, wie u. मधुमस्तक gedruckt ist)। मधुमस्तकमुद्दिष्टं तस्याख्या परिमार्जनम् ॥ Çabdak. im ÇKDr.

परिमित् (von मि, मिनोति) f. *Deckbalken, Verbindungsholz* oder dergl. AV. 9,3,1.

परिमित s. u. मा mit परि und अपरिमित.

परिमिति (von मा mit परि) f. *Maass, Quantität* Bhâshâp. 3.

परिमिलन (von मिल् mit परि) n. *Berührung* Ratnâv. 40,11.

परिमुखम् (प° + मुख) adv. *um das Gesicht herum* so v. a. *um Jmd*

herum P. 4,4,29. Vârtt. zu 3,58. Schol. zu 59. — Vgl. पारिमुखिक, पारिमुख्य.

परिमुग्ध partic. praet. pass. von मुह् mit परि; davon nom. abstr. °ता *Einfältigkeit* und zugleich *Lieblichkeit* Çiç. 9,32.

परिमूढ (wie eben); davon nom. abstr. °ता *Verwirrung* Çiç. 9,70.

परिमूर्ण s. u. मर् mit परि.

परिमृज् (von मर्ज् mit परि) adj. (nom. °मृड्) *abwaschend, reinigend:* कंस° P. 8,2,36, Sch. Vop. 3,134.

परिमृड (wie eben) adj. dass.; s. तुन्द°.

परिमृज्य partic. fut. pass. von मर्ज् mit परि P. 3,1,113, Sch. — Vgl. परिमार्ग्य.

परिमेय (von मा mit परि) adj. *messbar, zählbar, gering an Zahl:* °पुरःसर Ragh. 1,37. सैन्यैः Râǵa-Tar. 4,414. अ° *unzählbar, unzählig* MBh. 1,2455. 3125. 6,185. 12,8903. 13,5257.

परिमेह (von मिह् mit परि) m. *eine Zauberhandlung, bei der Urin umhergegossen wird,* Pâr. Gṛhj. 3,6.

परिमोक्ष (von मोक्ष् mit परि) m. 1) *Loslassung, das Fahrenlassen:* ततः प्रसादयामास पुनरेव भगीरथः। गङ्गायाः परिमोक्षार्थं महादेवमुमापतिम्॥ R. Gorr. 1,45,9. — 2) *Entleerung* Bhâg. P. 2,6,8. — 3) *Befreiung, das Entgehen:* कर्णस्य परिमोक्षो ऽत्र कुण्डलाभ्यां पुरंदरात् MBh. 1,441 = 476. न तस्य परिमोक्षो ऽस्ति पापाहेरिव किल्बिषात् Çiksha in Ind. St. 4,268. प्रहाराणाम् MBh. 9,3492. सर्वाशुभानाम् *von allem Unglück* Tithjâdit. im ÇKDr. व्याधि° Suçr. 1,3,6. Kauç. 139.

परिमोक्षण (wie eben) n. 1) *das Ablösen* Suçr. 1,18,3. — 2) *Befreiung:* सुहृदः *des Freundes* Mṛkkh. 67,19. दुःखस्य *vom Schmerz* MBh. 3,14089. पापस्य 12,4846.

परिमोटन (von मुट् mit परि) n. *das Knacken:* भृशमवनामिताङ्गपरिमोटन Varâh. Bṛh. S. = चटाचटाशब्द Schol.

परिमोष (von मुष् mit परि) m. *Diebstahl, Entwendung* TS. 2,5,5,1. 6,1,11,5 (अ°). Varâh. Bṛh. S. 94,11. विषाण° Ragh. 9,62. स्वर्ग° *Bestehlung des Himmels* Hariv. 7284.

परिमोषक (wie eben) adj. *stehlend* MBh. 3,12850.

परिमोषिन् (wie eben) adj. dass., subst. *Dieb, Räuber* H. 382. Halâj. 2,183. Çat. Br. 11,6,3,11. 13,2,4,2. 14,6,9,28.

परिमोहन (vom caus. von मुह् mit परि) n. *das Bethören, Bestricken:* धात्रैव किं त्रिजगतः परिमोहनाय सा निर्मिता Kaurap. 38.

परिमोहिन् (von मुह् mit परि) adj. *verwirrt* P. 3,2,142. Çiç. 15,110.

परिम्लायित (vom folg.) n. *das Einfallen, Einsinken, Schwinden* Suçr. 1,118,7.

परिम्लायिन् (von म्ला mit परि) 1) adj. *fleckig* Suçr. 2,317,15. — 2) m. (sc. लिङ्गनाश) *eine best. Krankheit der Augenlinse* Suçr. 2,317,18. 342,12.

1. परियज्ञ (प° + यज्ञ) m. *eine begleitende* (vorangehende oder folgende) *Handlung in der Liturgie, Nebencerimonie* Kâtj. Çr. 14,1,9. Çâṅkh. Çr. 15,1,9.

2. परियज्ञ (wie eben) adj. *eine begleitende Handlung in der Liturgie —, eine Nebencerimonie bildend* Kâtj. Çr. 22,10,9. 12. 15.

परियाण n. nom. act. von या mit परि Kâç. zu P. 8,4,29. Vgl. पर्याण.

परियाणि (wie eben) f. s. अ°.

परियाणीय partic. fut. pass. von या mit परि Kâç. zu P. 8,4,29.

परियोग (von युज् mit परि) m. = पलियोग P. 8,2,22, Vârtt. 1.

परियोग्य m. pl. N. pr. einer Schule Ind. St. 3,275.

परिरक्षक (von रक्ष् mit परि) nom. ag. *Hüter:* गवाम् Med. sh. 36.

परिरक्षण (wie eben) 1) nom. ag. (f. ई) *Hüter, Beschützer:* भक्तानाम् Hariv. 3272. — 2) n. *das Hüten, Erhalten, Beschützen, Inachtnehmen, Retten* MBh. 4,62. R. 3,19,21. Suçr. 1,128,15. सर्वस्यास्य M. 7,2. अमृतस्य MBh. 1,1434. एवंविधस्य कायस्य Râǵa-Tar. 4,283. Pañkat. ed. orn. I,211. जनस्य MBh. 16,234. R. 6,22,10. जरासंधविनाशं च राज्ञां च परिरक्षणम् *Rettung* MBh. 2,673. मन्त्रस्यापरिरक्षणम् *das Verrathen* 242. *das Sichhüten, Sichinachtnehmen:* °कृत Suçr. 1,90,1. अ° 2.

परिरक्षणीय (wie eben) adj. *zu hüten, zu erhalten:* अङ्के स्थितापि युवतिः परिरक्षणीया Udbhaṭa im ÇKDr. u. परिशङ्कनीय. (अर्थाः) लब्धाः परिरक्षणीयाः Pañkat. ed. orn. 3,14.

परिरक्षा (wie eben) f. *Hütung, Erhaltung:* प्रजानाम् M. 5,94. प्राणानाम् 10,106.

परिरक्षितर् (wie eben) nom. ag. *Hüter, Erhalter, Beschützer* Praçnop. 2,9. सोमस्य MBh. 1,1473. धर्मस्य 12,1138. R. 1,1,15 (16 Gorr.). अशिष्टानां नियन्ता हि शिष्टानां परिरक्षिता MBh. 1,6845. लोकानाम् 4,2274. R. 1,6,4. R. Gorr. 2,14,5.

परिरक्षितव्य (wie eben) adj. *zu hüten, geheimzuhalten:* वत्ससंनिधौ पत्कथयेत्पतिस्ते यद्यप्यगुह्यं परिरक्षितव्यम् MBh. 3,14717.

परिरक्षितिन् (von परिरक्षित, partic. praet. pass. von रक्ष् mit परि) adj. *hütend, beschützend;* mit dem loc. gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

परिरक्षिन् (von रक्ष् mit परि) adj. *hütend:* स्वराष्ट्र° MBh. 1,6969. स्वसैन्य° 7,3907.

परिरक्ष्य (wie eben) adj. *zu hüten, zu bewahren, geheimzuhalten:* परिरक्ष्यमिदं तावद्वचः पार्थस्य MBh. 6,4921. मन्त्रः R. 5,81,13.

पँरिरथ्य (von रथ mit परि) n. *ein best. Theil des Wagens* AV. 8,8,22. °रथ्या f. dass. MBh. 8,1487.

परिरम्भ (von रभ्, रम्भ् mit परि) m. *Umarmung* AK. 3,3,30. R. Gorr. 2,105,22. Prab. 9,1. 58,3. Gît. 4,4. अनेकनारी° 1,37. पद्मापयोधरतटी° 25. परी° H. 1507. Bhar. Dvirûpak. ÇKDr. Gît. 5,7. 10,10. Prab. 12,2.

परिरम्भण (wie eben) n. *das Umarmen, Umarmung* Halâj. 2,413. Verz. d. Oxf. H. 171, *b*, 3 v. u. Gît. 1,33. 7,14. 12,15. कृत° 2,13. किं पुरेव ससंभ्रमं परिरम्भणं न ददासि 3,8.

परिरम्भिन् (von परिरम्भ) adj. am Ende eines comp. *umspannt, umgürtet:* वर्तमानकाञ्चीकलापपरिरम्भि नितम्बबिम्बम् Bhâg. P. 3,28,24.

परिराटक nom. ag. von रट् mit परि P. 3,2,146.

परिराटिन् desgl. P. 3,2,142.

परिँराप् (von रप् mit परि) adj. *umkreischend, umschwatzend;* m. Bez. *dämonischer Wesen:* आ निबाध्यो परिरापस्तमांसि च ज्योतिष्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि ṚV. 2,23,3. बृहस्पते वि परिरापो अर्दय 14. परि॑ऽरपः Padap.

परिरापिन् (wie eben) adj. *einflüsternd, beschwatzend:* यमरातिं पुरोधत्से पुरुषं परिरापिणम् AV. 5,7,2. ये वशाया अदानाय वदन्ति परिरापिणः 12,4,51.

परिरोध (von रुध् mit परि) m. *Hemmung, Zurückhaltung:* भूर्जत्वकप-

रिरोधमर्मरमहृत् Râǵa-Tar. 2,165.

परिल m. N. pr. eines Mannes gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112. — Vgl. पारिल.

परिलघु (प° + लघु) adj. überaus leicht verdaulich: पयः स्रोतसाम् Megh. 13.

परिलङ्घन (von लङ्घ् mit परि) n. das Hinundherspringen R. 4,52,16.

परिलेख (von लिख् mit परि) m. Umriss (mit Linien, Furchen), Figur, Zeichnung: भूमि° Kauç. 18. 52. Schol. zu Kâtj. Çr. 17,4,11. Sûrjas. 6, 8.

परिलेखन (wie eben) n. das Umreissen (mit Linien u. s. w.) Kâtj. Çr. 8,5, 1. 7.

परिलेहिन् (von लिह् mit परि) m. eine best. Krankheit des Ohrs Suçr. 2,149,11. 150,6.

परिलोप (von लुप् mit परि) m. Verletzung (in übertr. Bed.), Vernachlässigung, Unterlassung: आचार° Kull. zu M. 12, 33. वेदविहितानां कर्मणाम् ders. zu 11,203. आचार्यशास्त्रापरिलोप R̥V. Prât. 1, 16. सत्यव्रपधर्मस्यापरिलोपार्थम् Kull. zu M. 8,122.

परिवंश (प° + वंश) gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80. Davon °क ebend.

परिवक्रा (प° + व°) f. 1) eine rundliche Grube Çat. Br. 13, 8, 4, 2. — 2) N. pr. einer Stadt (nach dem Comm.) Çat. Br. 13,5,4,7.

परिवत्सक (von प° + वत्स) m. pl. Bez. des von Vatsa abstammenden Geschlechts Hariv. 1059.

परिवत्सर (प° + व°) m. ein rundes —, volles Jahr H. 159. य उद्राजन्पितरो गोमयं वस्वृतेनाभिन्दन्परिवत्सरे वलम् R̥V. 10,62,2. TBr. 1,5, 5,6. M. 1, 12. सहस्रं परिवत्सरान् MBh. 1,3202. 3507. 3607 (neutr.). 3731. 3,9932. 4,94. 5,3424. 7088. 7, 2188. N. 24, 32. पूर्णं °रम् Hariv. 7842. Râǵa-Tar. 1,52. 4,656. Bhâg. P. 2,10,11. 3,6,6. Häufig in Verbindung mit वत्सर und andern auf वत्सर ausgehenden Wörtern (सं°, अनु°, इद्°, इदा°, इडु°) für Jahr, und zwar immer an zweiter Stelle. Im fünfjährigen Cyclus ist es der Name des 2ten Jahres; Weber, Naxatra 298. Comm. zu TBr. 1,4,10,1. संवत्सर, परि° AV. 8,8,23. इदावत्सराय परिवत्सराय संवत्सराय कृणुत बृहन्नमः 6,55,3. TS. 5,7,2,4. 5,7,3. 4. TBr. 1,4,10, 1. 2. VS. 27,45. 30, 15. Kauç. 42. Pâr. Gr̥hj. 3, 2. Pańkav. Br. 17, 13,17. Varâh. Br̥h. S. 8,24. VP. 224. Bhâg. P. 3,11,14. 5,22,7.

परिवत्सरीण (von परिवत्सर) adj. (निर्वृत्तादिष्वर्थेषु) P. 5,1,92. auf ein volles Jahr bezüglich, darnach sich richtend: ब्रह्म कृण्वन्त °णाम् R̥V. 7, 103,8. हविः AV. 3,10,3. in dem besondern Sinn (s. u. परिवत्सर) TBr. 1, 4, 10, 2.

परिवत्सरीय adj. dass. P. 5,1,92.

परिवपण n. nom. act. von वप् mit परि P. 8,4,31, Sch.

परिवर्ग (von वर्ज् mit परि) m. das Ausweichen, Vermeiden, oder das Beseitigen: प्र प्री वो अस्मे स्वयशोभिरूती परिवर्ग इन्द्रो दुर्मतीनाम् R̥V. 1, 129, 8. अपरिवर्गम् ohne Auslassung, ununterbrochen, vollständig: अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति TBr. 2,1,10,3. 3,6,4. TS. 3,4,10,4.

परिवर्ग्य (wie eben) adj. zu vermeiden: द्वेष्यो मित्राणां परिवर्ग्यः स्वानाम् AV. 8,2,14.

परिवर्जक (wie eben) adj. meidend, vermeidend, sich einer Sache begebend: प्रदान° MBh. 12,6306. विरुद्ध° 13,6648.

परिवर्जन (wie eben) n. 1) das Meiden, Vermeiden, Sichbegeben einer Sache, Entgehen Med. n. 228. अपश्च (die praep. अप) परिवर्जने Suçr. 2, 537,13. मांसस्य MBh. 13, 5596. मांस° M. 5, 54. प्रत्युपस्थितकालस्य सुखस्य परिवर्जनम्। अनागतसुखाशा च नैव बुद्धिमतां नयः॥ MBh. 12,5282. fg. विषाद° Pańkat. II, 196. व्यसनानामुपायज्ञः कुशलः परिवर्जने R. 6,8, 14. — 2) Mord, Todtschlag AK. 2, 8, 2, 82.

परिवर्जनीय (wie eben) adj. zu meiden: (प्रमदाः) दुष्प्रभावाः Varâh. Br̥h. S. 77, 17. गिरयो निदाघे यत्रैव दूरमितरे परिवर्जनीयाः Râǵa-Tar. 4,581.

परिवर्त (von वर्त् mit परि) m. 1) Umdrehung: अद्रि° (bei der Quirlung des Oceans) Bhâg. P. 2,7,13. vom Umlauf der Gestirne Sûrjas. 1,27. — 2) Umlauf, Ablauf einer Zeitperiode, insbes. eines Juga (H. 161. an. 4,119. Halâj. 1,117): ऋतूनां परिवर्तेन प्राणिनां प्राणसंक्षयः R. 2,105,23 (114,11 Gorr.). न कल्पपरिवर्तेषु परिवर्तन्ति ते तथा MBh. 3,15462. युगानाम् Sûrjas. 1,9. युगशतपरिवर्तान् Çâk. 193. सहस्रपरिवर्तं (युगं) तद्ब्राह्मं दिवसमुच्यते MBh. 12,8506. °सहस्राणि 5,3838. परिवर्ते पुनः षष्ठे Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52,a,36. लोकानां परिवर्ते so v. a. am Ende der Welt R. Gorr. 2,76,8. Jahr Halâj. 5,15. — 3) Umkehr, Flucht; = पलायित H. an. = प्रवर्तन (wofür mit ÇKDr. अपवर्तन zu lesen ist) Med. — 4) Wiederkehr, Wiedergeburt: न यत्र भूयः परिवर्त उग्रः Bhâg. P. 1,3,39. — 5) Vertauschung, Tausch, Wechsel H. an. Med. MBh. 13,2916. परिवर्ते कृते ताभ्यां गर्भाभ्याम् Hariv. 3331. Kull. zu M. 9, 292. स्वर° Mr̥kkh. 17,9. Râǵa-Tar. 6,366. अन्न° Wechsel der Diät Gold. u. d. W. समुद्र° Vertauschung versiegelter Waare Jâǵń. 2,147. परी° AK. 2,9,81. द्रव्यपरीवर्तः (v. l. परि°) Hit. II, 99. — 6) Kapitel, Abschnitt Trik. 3,2,24. Vjutp. 44. So heissen die Abschnitte im Lalit. — 7) Aufenthaltsort, Ort, Platz: निवेशं रोचयामास परिवर्ते सुखाश्रये Hariv. 3401. श्वफल्कपरिवर्ते च ववर्ष हरिवाहनः an dem Orte, wo Çv. sich befand, 1911. — 8) N. pr. eines der 8 Söhne des Duḥsaha, eines Sohnes des Mr̥tju, Mârk. P. 51, 3. 62. — 9) N. pr. eines Königs der Schildkröten H. an. Med. परी° Gaṭâdh. im ÇKDr.

परिवर्तक (vom caus. von वर्त् mit परि) 1) adj. a) ablaufen machend, zum Ablauf bringend: युगस्य MBh. 3,13105. मासर्तुसंज्ञापरिवर्तकेन सूर्याग्निना 12, 12135. — b) umkehren —, zurückfliessen machend Kathâs. 46,143. — 2) m. N. pr. = परिवर्त 8. Mârk. P. 51, 14.

परिवर्तन (von वर्त्, simpl. und caus., mit परि) 1) adj. umkehren machend; f. ई Bez. einer best. Zauberkunst (विद्या) Kathâs. 46, 118; vgl. विपरिवर्तिनी 121. — 2) n. a) das Sichumdrehen Suçr. 1, 69, 17. संत्रस्तमत्स्यपरिवर्तनसंजनितश्वेतफेन Pańkat. 188, 10. मानसोत्तरगिरि° um den Berg Bhâg. P. 5,21,7. महार्हशय्या° das Sichherumwälzen auf Kumâras. 5, 12. अङ्कपरिवर्तनोचिते — उभे। वल्लकी च हृदयंगमस्वना वल्गुवागपि च वामलोचना Ragh. 19, 13. Çiç. 4, 47. — b) das Umdrehen: मन्दरगिरेः Bhâg. P. 3,28,27. — c) Umlauf, Ablauf einer Zeitperiode: युग° MBh. 1, 1254. यावद्युगानाम् — सहस्रपरिवर्तनात् 3, 12990. Hariv. 11224. संसार° der Kreislauf der Geburten, das beständige Wiedergeborenwerden MBh. 12,7755. — d) das Umtauschen, Wechseln H. 869. स चकारात्मनः सख्या रूपस्य परिवर्तनम् Kathâs. 12,50. वेषपरिवर्तनं विधाय Pańkat. 169,15. Mr̥kkh. 107,14. पर्याय° (in einem Comp.) H. 18. — e) das Beschneiden (der Haare) Çat. Br. 2,6,2,14. — f) angeblich = प्रेरण

Schol. zu TBr. 466,2. — Vgl. गोलाङ्गुल°.

परिवर्तनीय (vom caus. von वर्त् mit परि) adj. *umzutauschen, umtauschbar:* रसा रसैः परिवर्तनीयाः Kull. zu M. 10,94.

परिवर्तिका (von वर्त् mit परि) f. *Verengung der Vorhaut, Phimosis* Suçr. 1,296,18. — Vgl. परिवृत्ति.

परिवर्तिन् (wie eben) 1) adj. a) *sich herumdrehend, sich herumbewegend:* हृतमत्तःशरीरे ते सततं (मे) परिवर्तिनः MBh. 3,12943. तस्याः सुविपुला दीर्घा वेपत्याः परमस्त्रियाः। दृश्यते कम्पिता वेणी व्यालीव परिवर्तिनी ॥ R. 5,26,2. — b) *umlaufend, einen Kreislauf machend, sich stets wieder erneuernd, stets wiederkehrend:* परिवर्तिनि संसारे Bhartr. 2,24. Pańkat. I,33. अतिक्रम्याब्धोस्तास्ता विषमाः परिवर्तिनीः। दुर्दशा इव संप्राप श्रीकण्ठविषयं च सः ॥ Kathâs. 20,39. — c) *wechselnd, übergehend in:* को न प्रह्वस्येद्दुःखेन सुखत्वपरिवर्तिना Kathâs. 22,252. — d) *an einem Orte* oder *bei, um Jmd verweilend, — sich aufhaltend, — sich befindend:* अभ्यास° N. 11,20. अदूर° MBh. 3,11094 (S. 605). R. 6,77,24. समीप° 97,11. पृष्ठतः परिवर्तिन्या (परिवर्तन्त्या MBh. 1,7704) Sund. 3,26. मातृपार्श्व° Ragh. 11,9. मच्चित्त° R. 6,103,16. कण्ठपरिवर्तिकलस्वरशून्यगान Çiç. 9,54. नाथेनानुगतो विद्वान्प्रियेषु परिवर्तिना MBh. 15.971. सुग्रीव° *im Gefolge des S. seiend* R. 4,13,11. — 2) f. °नी (sc. विष्टुति) *eine Litanei nach der Formel abc abc abc* Pańkav. Br. 2,2,1. Lâṭy. 6,1,18. 2,16. 7,1.14.

परिवर्त्मन् (प° + व°) adj. *ringsum gehend, — sich erstreckend:* एतद्वै परिवर्त्म नाम देवयजनम् Kâṭh. 25,2. Kauç. 16. परिवर्त्मानुलोमं नाभिदेशे दर्भमास्तृणाति 44.

परिवर्धन (vom caus. von वर्ध् mit परि) n. *das Vermehren, Vergrössern, Vervielfältigen:* पशूनाम् M. 9,331. कोषस्य MBh. 2,985. लब्धस्य Kâm. Nitis. 13,57.

परिवर्धित partic. praet. pass. vom caus. von वर्ध् mit परि (s. das.); davon °क *aufgezogen* (in sentimentaler Sprechweise): श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति सो ऽयं न पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते Çâk. 89.

परिवर्मन् (प° + व°) adj. *gepanzert, gerüstet* Lâṭy. 3,10,6.

परिवर्ह, °वर्हण und °वर्हवत् s. u. परिबर्ह u. s. w.

परिवसथ (von वस्, वसति mit परि) m. *Dorf* H. 961.

परिवह von वह् mit परि) m. N. *eines der sieben Winde* (vgl. u. परावह) MBh. 12,12412. Hariv. 12788. Çâk. 165. Brahmâṇḍa-P. beim Schol. zu Çâk. 165. N. *einer der sieben Zungen* (masc.!) *des Feuers* Colebr. Misc. Ess. I, 190.

परिवाद (von वद् mit परि) m. 1) *Nachrede, Tadel* H. 271. an. 4,141. Med. d. 49. Halâj. 1,148. AV. 19,8,4. M. 2,179. 201. 7,47. Jâǵń. 1,33. MBh. 5,1168. 1725. °दं ब्रुवाणाः 12,4224. °दं कृ 13,2100. 2107. 4984. °कथा 14,1003. 1029. °दात् — वाचं रक्ष Hariv. 14686. °दो हि ते देवि महाँल्लोके चरिष्यति। यदि u. s. w. R. 2,35,30. लोकतो ऽपि हि ते रक्ष्यः परिवादः 36,30. 75,27. 3,22,34. Kâm. Nitis. 5,41. Mṛkkh. 55,23. 78,15. Spr. 174. Ragh. 14,86. °कर Mâlav. 11,21. पर° Pańkat. III, 115. Tattvas. 20. Schol. zu Kâtj. Çr. 25,4,9. Mârk. P. 23,110. 34,39. 84. धीराः परस्य परिवादगिरः सहन्ते Prab. 74,7. परी° AK. 1,1,5,13. गुरोर्यत्र परीवादो निन्दा वापि प्रवर्तते M. 2,200. MBh. 1,4204. 3,17335. 5,1286. 1723. 13,6006. Kâń. 30. Ragh. 5,24. गुरोः प्राप्तः परीवादो न श्रोतव्यः कथं च न Cit. beim Schol. zu Kumâras. 5,83. बध्नात्यार्यपरीवादे खलसंवादशृङ्खला Kathâs. 24,210. Spr. परीवादस्तथ्यो u. s. w. — 2) *ein Werkzeug zum Spielen der indischen Laute* H. an. Med. परी° Gaṭâdh. im ÇKDr.

परिवादक (vom caus. von वद् mit परि) m. *Lautenspieler* P. 3,2,146. ग्रवीवदद्वीणां परिवादकेन Schol. zu P. 1,1,58, Vârtt. 2 und 7,4,1, Vârtt. 3.

परिवादितिन् (von °वादित, partic. praet. pass. vom caus. von वद् mit परि) wohl dass. gaṇa इष्टादि zu P. 5,2,88.

परिवादिन् (von वद् mit परि) 1) adj. P. 3,2,142. *Böses redend von Andern, Andere tadelnd* MBh. 7,2592. — 2) f. °नी *eine siebensaitige Laute* AK. 1,1,7,3. H. 288. Halâj. 1,96. Ragh. 8,35. Çiç. 6,9.

परिवाप (von वप् mit परि) m. gaṇa कुमुदादि 1. und प्रेक्षादि zu P. 4,2,80. 1) so v. a. लाजाः *geröstete Reiskörner* Ait. Br. 2,24. TBr. 1,5,11,2. TS. 3,1,10,1. 6,5,11,4. 7,2,10,4. Âçv. Çr. 12,8. Kâṭh. 34,11. VS. 19,21. 22, wo परी° gelesen wird; vgl. VS. Prât. 3,128. Nach andern Erklärern so v. a. दधि Schol. zu Kâtj. Çr. 8,9,27 und Çâṅkh. Çr. 8,2,14. — 2) *Hausgeräthe*, = परिच्छद AK. (परी°). H. an. Med. — 3) *das Aussäen*, = पर्युप्ति AK. 3,4,10,132 (परी°). H. an. 4,208. Med. p. 26. — 4) *Wasserbehälter*, = सलिलस्थिति AK. (परी°). = जलस्थान H. an. Med. — Welche Bedeutung aber hat das Wort MBh. 5,3822?

परिवापण (vom caus. von वप् mit परि) n. *das Scheeren* H. 923. P. 5,4,67.

परिवापिक adj. von परिवाप gaṇa कुमुदादि 1. zu P. 4,2,80.

परिवापिन् desgl. gaṇa प्रेक्षादि zu P. 4,2,80.

परिवाप्य und परी° adj. *dem der* Parivâpa (s. परिवाप 1.) *gehört* Kâtj. Çr. 8,9,27.

परिवार (von वर् mit परि) m. 1) *Decke:* रथस्य MBh. 8,1474. — 2) *Umgebung, Gefolge, Begleitung;* = परिच्छद, परिजन (auch als verschiedene Bedeutungen) AK. 3,4,25,167. H. 715. an. 4,267. 3,661. Med. r. 282. Halâj. 2,151. राज्ञः MBh. 2,2381. 3,10551. 12,8471. 13,7716. Hariv. 2018. °सहस्राणाम् R. 6,13,19. Kâm. Nitis. 4,10. 11. Çâk. 21,2. Mâlav. 19,2. 45,21. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 301. Kathâs. 6,118. 11,54. 24,125. 28,43. 38,104. 49,167. 169. Mârk. P. 70,10. Pańkat. 12,20. 66,4. 105,7. 130,17. 145,15. ed. orn. 55,11. Hit. 9,15. 73,19. Gît. 2,7. Prab. 27,1. यानम् — परिवारशोभि Ragh. 6,10. शशाङ्कः — ग्रहगणपरिवारः Mṛkkh. 25,25. कृषि, पाशुपाल्य, वाणिज्य, संधि, विग्रह u. s. w. ist *das Gefolge des* अर्थ, यावदिह रम्यमुज्ज्वलं वस्तु *das des* काम Daçak. in Benf. Chr. 182,20. fgg. मदनद्रुमनवकिशलय° *umgeben von* Gît. 8,5. रेवन्तो ऽश्वारूढो मृगयाक्रीडापरिवारः Varâh. Bṛh. S. 58,56. Ausnahmsweise pl. MBh. 5,4749. Hariv. 13572. Am Ende eines adj. comp. f. आ Pańkat. 184,5. Çuk. in LA. 45,1. अक्रूरपरिवारता Kâm. Nitis. 8,11. परिवारीकृत Kathâs. 24,83. परीवार AK. 3,4,25,171. N. 26,1. 20. MBh. 1,570. 2059. 9,1658. 12,5825. 13,7703. 15,720. Hariv. 5147. R. 3,42,7. 14. Ragh. 15,16. Kathâs. 36,58. 43,210. भयमोह° adj. (कालचक्र) MBh. 14,1241. — 3) *Degenscheide* H. an. Med. परी° AK. 3,4,25,171. H. 783.

परिवारण (wie eben) n. 1) *Decke:* वैयाघ्र° (रथ) MBh. 5,2937. 4746. 7101. 6,3174. 8,3951. त्वगस्थि° *mit Haut und Knochen bedeckt* so v. a. *nur aus Haut und Knochen bestehend* 15,142. — 2) *Gefolge, Anhang:*

अपि संक्षीणकोषो ऽपि लभते परिवारणम् MBh. 5,1435. — 3) *das Abwehren:* प्रहाराणाम् MBh. 9,3492.

परिवारवत् (von परिवार) adj. *eine grosse Umgebung habend:* शाल्मलि MBh. 12,5842.

परिवास (von वस्, वसति mit परि) m. 1) *Aufenthalt* Kâtj. Çr. 22,11,31. नागलोके u. s. w. MBh. 5,3616. गवां च परिवासेन भूमिः शुध्यति M. 5, 124. काल° *standing for a time (as to get stale or fermented, etc.)* Wils.; vgl. पर्युषित unter वस् mit परि. — 2) *Umzug* Vjutp. 201.

परिवासन (von वस्, वासयति mit परि) n. *Abschnitzel:* वेद° Schol. zu Kâtj. Çr. 55,25. 56,1.

परिवासस् (प° + वा°) n. wohl *Obergewand:* अङ्गिरसामभिवासःपरिवाससी N. zweier Sâman Ind. St. 3,201, *b.*

परिवाह (von वह् mit परि) m. 1) *das Ueberfluthen eines vollen Wasserbehälters; Kanäle, die das angesammelte Wasser abführen:* उपार्जितानामर्थानां त्याग एव हि रक्षणम्। तटाकोदरसंस्थानां परिवाह इवाम्भसाम्॥ Spr. 499. परिवाहमिवावलोकयन्स्वशुचः पौरवधूमुखाश्रुषु Ragh. 8,73. अचिरेण कालेन परिवाहान्बहूदकान्। चक्रुर्बहुविधाकारान्सागरप्रतिमान्बहून्॥ R. 2,80,11. परी° (= जलोच्छ्वास) AK. 1,2,3,10. H. 1088. Med. h. 33. Halâj. 3,55. रुधिरस्य परीवाहान्पूरयित्वा सरांसि च MBh. 7, 2439. — 2) परी° *die königlichen Insignien,* = महीभुजोयोग्यवस्तु Med.

परिवाहवत् (von परिवाह) m. *Teich* Çabdârthak. bei Wils.

परिवाहिन् (von वह् mit परि oder von परिवाह) adj. f. °हिणी *überfluthend:* आपः VS. 10,3. अहो रागपरिवाहिणी (so hat die v. l.) गीतिः Çâk. 59,11.

परिविंशत् (प° + विंशत् = विंशति) f. *volle zwanzig:* गदाः MBh. 11,561.

परिविक्रयिन् (von क्री mit परिवि) adj. *der da handelt mit* (gen.): मांसस्य MBh. 12,1213.

परिविक्षोभ (von क्षुभ् mit परिवि) m. *Erschütterung:* लोभेप्सा° (कालचक्र) MBh. 14,1240.

परिविण्ण (partic. von विद्, विन्दति mit परि) m. *ein älterer Bruder, der unbeweibt ist, während der jüngere geheirathet hat:* ज्येष्ठे ऽनिर्विष्टे कनीयान्निर्विशन्परिवेत्ता भवति। परिविण्णो ज्येष्ठः। परिवेदनीया कन्या। परिदायी दाता। परिकर्ता याजकः। ते सर्वे पतिताः। Udvâhat. im ÇKDr. °विन्न MBh. 12,6110. — Vgl. परिवित्त, °वित्ति, °विन्दक, °विविदान, °वेत्तर्, °वेदक, °वेदन, °वेदनीया, °वेदिनी.

परिवित्त (wie eben) m. dass. VS. 30,9. Kâth. 31,7. TS. S. 143 bei Röer. — परिवित्तापहारिणः R. Gorr. 2,109,35 Druckfehler für परवित्ता°.

परिवित्ति (von विद्, विन्दति mit परि) m. dass. AK. 2,7,55. H. 526. M. 3,154. 171. 172. MBh. 12,1211. 6108. 13,4279. Davon nom. abstr. °ता M. 11,60. °त्व n. Kull. (S. 358, Z. 6).

परिविद्ध m. Bein. Kuvera's H. ç. 39. — Vgl. पराविद्ध.

परिविन्दक (von विद्, विन्दति mit परि) m. = परिवेत्तर् Jâǵn. 1,223. 3,238, v. l.

परिविन्न s. u. परिविण्ण.

परिविविदान (partic. von विद्, विन्दति mit परि) m. *ein jüngerer Bruder, welcher heirathet, während der ältere ledig ist,* VS. 30,9. Kauç. 46. — Vgl. परिविण्ण u. s. w.

परिविष्ट s. विष् mit परि und vgl. अपरिविष्ट.

परिविष्टि (von विष् mit परि) f. *Dienstleistung, Aufwartung:* यदारमक्रन्नृभवः पितृभ्यां परिविष्टी वेषणा दंसनाभिः RV. 4,33,2.

परिविष्वु (प° + वि°) adv. = सर्वतो विष्वः (!)। विष्वं विष्वं परि Durgâd. im ÇKDr.

परिविहार (von हर् mit परिवि) m. *das Lustwandeln:* °भुवश्च रम्याः Bhâg. P. 4,12,16. — Vgl. विहार.

परिविह्वल (प° + वि°) adj. *überaus aufgeregt, ausser sich seiend* R. Gorr. 2,84,6.

परिवी (वी = व्या mit परि) adj. *umwunden* VS. 6,6.

परिवीत (partic. von व्या mit परि) 1) adj. s. u. व्या. — 2) n. *Brahman's Bogen* Çabdârthak. bei Wils.

परिवृंहण s. परिबृंहण.

परिवृक्त und परिवृक्त (partic. von वर्ज् mit परि) *gemieden, unbeliebt, verschmäht:* परिवृक्तेव पतिविद्यमानट् RV. 10,102,11. परिवृक्ता यथासंस्यृषभस्य वशेव AV. 7,113,2. f. परिवृक्ता und परिवृक्ती *die Unbeliebte, Verschmähte,* Bez. *einer geringgeschätzten Gattin neben der höher geehrten* (महिषी, वावाता) TBr. 1,7,3,4. TS. 1,8,9,1. Kâth. 10,10. 15,4. Lâtj. 9,10,2. 5. Çat. Br. 13,2,6,6. 4,1,8. 5,2,7. Kâtj. Çr. 20,1,12. 5,15. AV. 20,128,10. Verderbte Form परिवृत्ती Çat. Br. 5,3,1,13. Kâtj. Çr. 15,3,14. 35.

परिवृज् (von वर्ज् mit परि) f. *das Vermeiden, Beseitigen:* वेत्था हि निर्ऋतीनां वज्रहस्त परिवृजम् RV. 8,24,24.

परिवृढ (von वर्ह् mit परि) m. gaṇa दृढादि zu P. 5,1,123. *Herr (der Umringte)* P. 7,2,21. Vop. 26,111. AK. 3,1,11. H. 358. Halâj. 2,188. जगत्° Râǵa-Tar. 3,278. आज्ञादाने परिवृढो भृत्यावाज्ञापरिग्रहे 5,3. रघूणाम् Mahân. (s. u. डाहल). Daçak. 46,1 v. u. hat das Wort vielleicht die Bed. *Eigenthümer* (die Stelle scheint verdorben zu sein). Nach Pat. zu P. 6,4,161 und nach Vop. 7,59 compar. °व्रढीयंस्, superl. °व्रढिष्ठ. Den superl. n. °वृढतमम् (ब्रह्म) in der Bed. *das höchste* bei Çaṅk. zu Taitt. Up. 3,10,4 (S. 134). Ueberall °वृढ geschrieben; vgl. jedoch वर्ह् mit परि. — Vgl. परिव्रढिमन्, पारिवृढ्य.

परिवृत (partic. von वर् mit परि) 1) adj. s. u. वर्. — 2) n. *ein bedeckter Ort, eine als Opferplatz dienende mit Wänden verschlossene Hütte* Çat. Br. 2,6,1,20. Kâtj. Çr. 5,8,21. 16,3,14. 7,1,25. 2,7. 13,3,9. Gobh. 3,4,4. 4,2,6. 12.

परिवृति (von वर् mit परि) f. *das Umgeben, Umstehen* R. 1,13,27. Dadurch परिवेष erklärt H. an. 4,318.

परिवृत्त partic. von वर्त् mit परि (s. das.); davon °कै gaṇa ऋश्यादि zu P. 4,2,80.

1. परिवृत्ति (von वर्त् mit परि) f. 1) *Tausch, Wechsel* H. 881. Halâj. 2, 418. जाति° Âpast. bei Müller, SL. 208, N. 2. Sâh. D. 734. Kuvalaj. 115 (139, *a*). Pratâpar. 102, *b*, 7. परिवृत्त्या *abwechselnd* Bhâg. P. 4,27, 14. — 2) *das Verweilen an einem Orte:* भूतेषु परिवृत्तिं च पुनरावृत्तिमेव च MBh. 14,525. — 3) = परिवर्तिका *Verengung der Vorhaut, Phimosis* Suçr. 2,121,3.

2. परिवृत्ति m. falsche Form für परिवित्ति Hadda im ÇKDr.

परिवृत्ती s. u. परिवृक्त am Ende.

परिवृद्ध partic. von वर्ध् mit परि (s. das.); davon nom. abstr. °ता f. अन्नस्य विदग्धपरिवृद्धता *das Sauerwerden und Aufschwellen der Speise* (im Magen) SUÇR. 2,456,21.

परिवृद्धि (von वर्ध् mit परि) f. *Wachsthum, Zunahme:* कन्दाः परिवृद्धिमासादयन्ति SUÇR. 1,258,9. 262,8. 276,7. गर्भस्य 332,8. चूर्णमल्पमप्यवस्थितं पुनः परिवृद्धिमेति 2,56,4. 199,17. अलब्धस्य च लाभाय लब्धस्य परिवृद्धये MBH. 3,981. तदर्थ° R. 1,20,22. त्रिवर्ग° KÂM. NÎTIS. 5,83. 87. राग° MṚKKH. 43,19. शोभा° RAGH. 6,65. VARÂH. BṚH. S. 4,4. 8,6. 28,10. मासषट्कपरिवृद्ध्या *nach je 6 Monaten* 5,63. एकोत्तरपरिवृद्ध्या LAGHUÇ. 9,27.

परिवृत्ति m. falsche Variante für परिवित्ति COLEBR. und LOIS. zu AK. 2,7,55.

परिवेत्तर् (von विद्, विन्दति mit परि) m. *ein jüngerer Bruder, welcher vor dem älteren Bruder heirathet,* AK. 2,7,55. H. 526. M. 3,171. 170. 154. MBH. 12,1211. 6108. 6110. R. 4,16,30. RAGH. 12,16. VP. bei MUIR, Sanskrit Texts I,146. BHÂG. P. 9,22,14. परी° M. 3,172. — Vgl. परिविन्न u. s. w.

परिवेद (von विद्, वेत्ति mit परि) m. *vollständige Erkenntniss* MBH. 3,13462.

परिवेदक (von विद्, विन्दति mit परि) m. = परिवेत्तर् JÂGN. 3,238 (v. l. °विन्दक).

1. परिवेदन (wie eben) n. *das Heirathen des jüngeren Bruders vor dem älteren* M. 11,60. JÂGN. 3,234. VP. bei MUIR, Sanskrit Texts I,147, Z. 3 in der N. KULL. zu M. 3,172. Verz. d. Oxf. H. 85, *a*, 27. Nach ÇKDR. = विवाह *Heirath* und = अग्न्याधान *das Anlegen des heiligen Feuers;* zur zweiten Bed. folgende Worte des ÇÂTÂTAPA im UDVÂHAT. als Beleg: क्लीबे देशान्तरगते पतिते भिक्षुके ऽपि वा । योगशास्त्राभियुक्ते च न दोषः परिवेदने ॥ Auch hier hat das Wort die von uns oben aufgestellte Bedeutung (zu den locc. ergänze man ज्येष्ठे). Vgl. परिविन्न u. s. w.

2. परिवेदन (von विद्, वेत्ति mit परि) n. *das vollständige Erkennen:* ब्रह्मणः (obj.) MBH. 14,418.

3. परिवेदन n. *das Wehklagen, Jammern* H. 275 (v. l. परिदेवन). ÇABDÂRTHAK. bei WILS. °वेदना Schol. zu PRAB. 91, Çl. 14. HIT. IV, 68, v. l. für परिदेवना.

परिवेदनीया (von विद्, विन्दति mit परि) f. *die Frau des* Parivettar UDVÂHAT.; s. u. परिविन्न.

परिवेदिनी (wie eben) f. dass. H. 526.

परिवेश, °वेशक, °वेशन, °वेशवत् s. u. परिवेष u. s. w.

परिवेशस् (von विश् mit परि) m. *Nachbar:* कृतामो ऽस्य वेशसो कृतामः परिवेशसः AV. 2,32,5.

परिवेष (von विष् mit परि) m. 1) *Zurüstung, Aufwartung von Speisen;* = परिवेषण H. an. 4,318. MED. sh. 52. यत्पुरा परिवेषात्खादमाहरन्ति पुरोडाशाविव तौ AV. 9,6,12. — 2) *Kreis, (Strahlen-) Kranz:* रजोभिरन्तःपरिवेषबन्धि लीलारविन्दं भ्रमयां चकार RAGH. 6,13. स्वाकारणपरिवेषोद्दिदशून्याः प्रदीपाः 5,74. तेजःपरिवेष *Strahlenkranz* RÂGA-TAR. 2,100. — 3) *ein Hof um die Sonne oder den Mond;* = परिधि AK. 1, 1,2,34. H. 102. an. 4,160. 318. MED. sh. 318. HALÂJ. 1,41. AV. PARIÇ. in Verz. d. B. H. 93,2 v. u. परिवेशस्तथा घोरश्चन्द्रभास्करयोरभूत् MBH. 6,5207. 7,207. 8,960. परिवेशाश्च दृश्यन्ते दारुणाश्चन्द्रसूर्ययोः 16,5. R. 5, 87,9. 6,16,9. रविर्वद्धभीमपरिवेषमण्डलः RAGH. 11,59. VARÂH. BṚH. S. 5,93. 21,14. 21. 22,7. 27,*c*,16. 29,2. 8. 31. संमूर्छिता रवीन्द्वोः किरणाः पवनेन मण्डलीभूताः । नानावर्णाकृतयस्तन्वभ्रे व्योम्नि परिवेषाः ॥ 33,1. °मण्डलगत 12. जीवे °गते 18. 45,4. 96,3. Verz. d. B. B. H. No. 840. सपरिवेशमुच्चैः सवितुर्मण्डलं यथा HARIV. 2489. — H. an. kennt noch die Bed. परिवृति *Umgebung,* MED. ç. 36 die Bedd. वेष्टन *das Umkleiden, Umgeben* und परिधान *das Umwerfen eines Gewandes u. s. w.* Das Wort wird öfters °वेश geschrieben.

परिवेषक (wie eben) nom. ag. *Aufwärter, Aufträger von Speisen:* उपकर्ता = परिवेषकः KULL. zu M. 5,51. PÂKARÂGEÇVARA im ÇKDR. (तान्) अन्नाद्यमक्माहृतान्यन्नं ते परिवेशकान् MBH. 3,1992. mit dem acc.: यस्य द्विशतसाहस्रा ग्रासन्सूदा महात्मनः । गृहानभ्यागतान्विप्रानतिथीन्परिवेशकाः ॥ 7,2357. mit dem obj. compon. v. l. im gaṇa याजकादि zu P. 2,2,9. 6,2,151. वैश्या इव महीपाला द्विजातिपरिवेशकाः MBH. 2, 1759. 14,2428. f. °वेषिका PÂKARÂGEÇVARA im ÇKDR. Häufig °वेशक geschrieben.

परिवेषण (wie eben) n. 1) *das Aufwarten, Auftragen von Speisen, Aufwartung* H. an. 4,318. MED. sh. 52. यदा मनुष्याणां परिवेषणमुपक्लृप्तं भवति ÇAT. BR. 1,3,1,1. KULL. zu M. 3,224. अतिथि° ders. zu 9,86. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 284,22. 291,17. सदृशं सत्रपरिवेषणम् *Zurüstung* AIT. BR. 5, 14. — 2) *Umkreis:* निवेशपरिवेशन (कालचक्र) MBH. 14,1234. — 3) *ein Hof um die Sonne oder den Mond:* सूर्याचन्द्रमसोर्घोरं दृश्यते परिवेशनम् MBH. 3,14273. श्यामं च रक्तपर्यन्तं बभूव परिवेशनम् । अलातचक्रप्रतिमं प्रतिगृह्य दिवाकरम् ॥ R. 3,29,4.

परिवेषवत् (von परिवेष) adj. *mit einem Hofe versehen,* von Sonne und Mond MBH. 8,4075. 4199 (°वेश°).

परिवेषिन् (wie eben) adj. dass. MBH. 7,8759. 8,1684. 3894. VARÂH. BṚH. S. 3,34.

परिवेष्टन (von वेष्ट् mit परि) n. *Decke, Hülle* MBH. 4,1319. °पत्त्राणि 1320. *Verband:* (यज्ञोपवीतम्) दृष्टस्य कीटभुजगैः परिवेष्टनम् MṚKKH. 48,6.

परिवेष्टर् (von विष् mit परि) nom. ag. *Aufwärter* AV. 9,6,51. VS. 6,13. 30,12. 13. मरुतः परिवेष्टारः, विश्वे देवाः सभासदः AIT. BR. 8,21 (MBH. 7,2176. 12,915. BHÂG. P. 9,2,28). ÇAT. BR. 3,8,2,3. 6,2,12,8. 13, 5,4,6. TS. 6,3,1,8. MBH. 2,492. सहस्र° 13,1668. अग्निहोत्रस्य 12,6060. °वेष्ट्री ÇAT. BR. 11,2,3,4.

परिवेष्टव्य (wie eben) adj. *aufzutragen* (eine Speise) KULL. zu M. 3,225.

परिवेष्टितर् (von वेष्ट् mit परि) nom. ag. *Umschliesser:* विश्वस्यैकं परिवेष्टितारम् ÇVETÂÇV. UP. 3,7. 4,14.

परिव्यक्त (प° + व्यक्त) adj. *überaus deutlich:* सुसूक्ष्मानपरिव्यक्तानग्नीन् HARIV. 961. °क्तम् adv.: मया दृष्टो परि° 4515.

परिव्यय (von 3. इ mit परिवि) m. 1) *Unkosten* M. 7,127. Vgl. व्यय. — 2) *Gewürz* VJUTP. 134.

परिव्ययण (von व्या mit परि) n. 1) *das Umwinden, Umhüllen* ÇAT. BR. 3,7,2,4. KÂTJ. ÇR. 9,8,1. 10,9,12. 14,1,20. ÂÇV. ÇR. 5,3. — 2) *Umhüllung:* परिव्ययणं प्रति समन्तं परिमृशति ÇAT. BR. 3,7,1,13.

परिव्ययणीय (vom vorherg.) adj. *zum Umwinden gehörig:* ऋच् ÇÂÑKH. ÇR. 6,9,4. 11,7. ÂÇV. ÇR. 5,3.

परिव्याध (von व्यध् mit परि) m. 1) *eine best. Rohrart, Calamus fa-*

sciculatus Roxb. AK. 2,4,2,11. H. an. 4, 152. Med. dh. 46. Âçv. Gṛhj. 2,7. — 2) *ein best. Baum, Pterospermum acerifolium Willd.* AK. 2,4, 2,41. H. an. Med. — 3) N. pr. eines alten Weisen MBh. 12,7596. 13, 7414. 7667. — Vgl. चक्र°.

परिव्रज्य (von व्रज् mit परि) 1) adj. n. impers. *herumzustreichen, zu lustwandeln:* न चैकेन परिव्रज्यं न गन्तव्यं तथा निशि MBh. 12,5098. — 2) f. आ *das Herumwandern von einem Ort zum andern:* (चण्डालश्वपचानाम्) वासांसि मृतचेलानि भिन्नभाण्डेषु भोजनम् । कार्ष्णायसमलंकारः परिव्रज्या च नित्यशः ॥ M. 10,52. Insbes. *das herumwandernde Leben des religiösen Bettlers* H. 81. Halâj. 4,91. °श्यामशिश्रियत् Kathâs. 28,18.

परिव्रढिमन् m. nom. abstr. von परिवृढ gaṇa दृढादि zu P. 5,1,123.

परिव्रढिष्ठ und परिव्रढीयंस् s. u. परिवृढ.

परिव्राज् (von व्रज् mit परि) Uṇâdis. 2, 59. Vop. 26, 71. 3, 134. m. (nom. °व्राट्, acc. °व्राजम्, am Anf. eines comp. °व्राड्) *ein heimath- und familienloser Asket, ein herumwandernder religiöser Bettler* AK. 2,7,41. Spr. 1273. MBh. 9,3619. 13,4459. 4468. R. 3,52,4. Kathâs. 15,31. 35. 33, 33. Mârk. P. 29. 35. Hit. 27,11, v. l. परिव्राट्कौशिकी gaṇa दधिपयआदि zu P. 2,4,14. — Vgl. पारिव्राज्य.

परिव्राज (wie eben) m. dass. P. 7, 3, 60, Sch. Ramân. zu AK. ÇKDr. Im copul. comp. गुरुपरिव्राजौ n. ist परिव्राज auf परिव्राज् zurückzuführen; s. P. 5,4,106, Sch.

परिव्राजक (wie eben) dass. H. 809. Halâj. 2, 254. Nir. 1, 14. 2, 8. gaṇa युवादि zu P. 5,1,130. R. 3,55,2. Lalit. 5. 355. Vid. 87. Pańkat. 32,23. 116,17. Hit. 27, 11. °कौशिकी v. l. im gaṇa दधिपयआदि zu P. 2,4,14. बहुपरिव्राजका नगरी P. 7,3,44, Sch. f. °व्राजिका P. 3, 2, 14, Vârtt., Sch. Mâlav. 12, 12. fgg. Daçak. 158, 11. सपरिव्राजिका (vom fem.) Mâlav. 12, 10. — Vgl. पारिव्राजक.

परिव्राजि (wie eben) f. *eine best. Pflanze, Sphaeranthus mollis Roxb.* Râǵan. im ÇKDr. Unter श्रावणी wird das Wort nach derselben Aut. °व्राजी geschrieben. Vgl. तपोधना, भिक्षु.

परिशङ्कनीय (von शङ्क् mit परि) adj. *den man in Verdacht haben muss, gegen den man misstrauisch zu verfahren hat:* आराधितो ऽपि नृपतिः परिशङ्कनीयः Udbhaṭa im ÇKDr. वां को वात्मवत्कुहकयोः परिशङ्कनीयः so v. a. *wen dürft ihn im Verdacht haben, dass er wie ihr sei,* Bhâg. P. 3, 15, 32. n. impers. *das misstrauisch-sein-Müssen:* नित्यं नरेन्द्रभवने परिशङ्कनीयम् Spr. 1578.

परिशङ्किन् (wie eben) adj. *befürchtend:* विप्रलम्भ° Ragh. 19, 18. *Befürchtungen habend wegen:* अपत्य° Bhâg. P. 3,17,2.

परिशाश्वत (प° + शा°) adj. *für die Ewigkeit geltend* MBh. 5, 4574.

परिशिष्ट (partic. von शिष् mit परि) 1) adj. s. u. शिष्. — 2) n. *Ergänzung, Supplement, Anhang* H. 257. Ind. St. 1, 59. 80. fgg. 470. 3, 269. Müller, SL. 249. fgg. कातन्त्र°, °प्रबोध, °सिद्धान्तरत्नाकर Colebr. Misc. Ess. II, 45.

परिशीलन (von शीलय् mit परि) n. *häufige Berührung mit, Verkehr, Umgang, anhaltende Beschäftigung mit, Studium:* ललितलवङ्गलतापरिशीलनकोमलमलयसमीरे (d. i. परिशीलनेन) Gît. 1, 27. वदनकमलपरिशीलनमिलितमिहिरसमकुण्डलशोभ (d. i. परिशीलनाय, welches die Scholl. fälschlich durch प्रकाशनाय erklären) 11, 28. तथाविधलौकिककाव्यार्थ° Sâh. D. 23, 11. शास्त्र° Schol. zu Njâja-S. 1, 25. व्यासशीलादिपरिशीलनविमलमति Verz. d. Oxf. H. 173, 4 v. u.

परिशुद्धि (von शुध् mit परि) f. *das vollkommene Reinwerden:* आविलाम्भः° Ragh. 13, 36. übertr. in moralischem Sinne Jogas. 1, 43. *das an-den-Tag-Kommen der Unschuld eines Menschen* Kathâs. 5, 98.

परिशुश्रूषा (प° + शु°) f. *absoluter Gehorsam* Çuk. in LA. 41, 15.

परिशुष्क (प° + शु°) adj. f. आ *vollkommen trocken, — getrocknet, — vertrocknet:* °पलाश R. 2,59,9. आतप° Suçr. 1,158,9. 159,13. 230, 11. फल 240,20. व्रण 2,11,11. तालु Ṛt. 1,11. °वस्तिशीर्ष *ganz dürr, — mager* Varâh. Bṛh. S. 67, 14. मुख, वक्त्र *verdorrt* so v. a. *eingefallen* MBh. 11,469. R. 4,16,58. eine angeschlagene Ader heisst *trocken*, wenn kein Blut fliesst, Suçr. 1,361,12. 21. मांस *auf besondere Art geröstetes Fleisch:* मांसं बहुघृतैर्भृष्टं सिक्तं चेच्चाम्बुना मुहुः । जीरकाद्यैः समायुक्तं परिशुष्कं तदुच्यते ॥ Çabdak. im ÇKDr.

परिशून्य (प° + शू°) adj. *ganz leer:* शयनीय Ragh. 8, 65. *ganz frei von:* इन्द्रियार्थपरिशून्यमक्षमः सोढुमेकमपि स क्षणान्तरम् 19,6.

परिशृत *Branntwein* Nigh. Pr. — Vgl. परिस्रुत्, °स्रुता.

परिशेष (von शिष् mit परि) 1) adj. *übrig* Çâṅkh. Çr. 12,7,1. °षं चेष्टितं द्विपकृत्यानाम् *sonstig* Varâh. Bṛh. S. 43, 19. 85, 13. 94, 4. °शास्त्र *ein Ergänzungsbuch, ein Supplement zu einem Werke* Müller, SL. 250. — 2) m. n. *das Uebrigbleiben:* परिशेषात् *weil diese übrig bleiben* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 109. *Rest* Çâṅkh. Çr. 18, 24, 28. उच्छेष° MBh. 13, 1621. तत्परिशेषम् *der Rest davon* Varâh. Bṛh. S. 102, 8. *Ergänzung, Supplement:* ततः शतपथं कृत्स्नं सरहस्यं ससंग्रहम् । चक्रे सपरिशेषं च MBh. 12,11739. परिशेषेण *mit dem Rest, bis auf den Rest, vollständig:* कृत्वाद्यं परिशेषेण यद्द्रव्यमुपकल्पितम् Gṛhjasaṁgr. 2. 8. आचक्ष्व MBh. 4, 519. पुरी° *Ueberrest* Ait. Br. 7,5. — Vgl. अ°, पारिशेष्य.

परिशेषण (vom caus. von शिष् mit परि) n. *Rest:* तस्मै दत्त्वा ययुः स्वर्गं ते सत्त्रपरिशेषणम् Bhâg. P. 9,4,5.

परिशोधन (vom caus. von शुध् mit परि) n. *das Auszahlen, Bezahlen:* भृति° Kull. zu M. 6,45.

परिशोष (von शुष् mit परि) m. *vollkommenes Austrocknen, Trockenheit:* नासा° Suçr. 2,370,12. (सः) वाय्वर्कपरिपीताम्बुः — तडाग इव कालेन परिशोषं गमिष्यति *wird trocken werden* und zugleich *einschrumpfen, abmagern* R. 4,15,34.

परिशोषण (vom caus. von शुष् mit परि) 1) adj. *ausdörrend, vertrocknen machend:* कण्टकौ तीक्ष्णौ शरीरपरिशोषणौ Spr. 1269. — 2) n. *das Ausdörren, Vertrocknen —, Abmagernlassen:* शरीर° MBh. 3, 13446.

परिशोषिन् (von शुष् mit परि) adj. *vertrocknend, einschrumpfend, vollkommen abmagernd:* तस्य भूपतिविद्वेषग्रीष्मोष्मपरिशोषिणः Râǵa-Tar. 2, 69.

परिश्रम (von श्रम् mit परि) m. *Ermüdung, eine ermüdende Beschäftigung, Anstrengung* H. 319. Sâv. 4,21. MBh. 4,147. समरपरिश्रमं वदन् Hariv. 9450. R. 2,30,11. 56,3. अध्व° R. Gorr. 2.30,12. 3,78,28. Suçr. 1,13,15. जित° Kâm. Nîtis. 14, 38. Mṛkkh. 121,7. Mâlav. 65, 15. Spr. 672. Ṛt. 4,17. Ragh. 1,58. 9,38. 11,12. 13,46. Kumâras. 5,32. Râǵa-Tar. 5,197. Kathâs. 4,89. 39,180. 42,223. Bhâg. P. 2,2,3. 8,24,46. 9, 20,10. तन्मुखं स्वेदभिन्नतिलकं परिश्रमात् Ragh. 19,15. एवं तीव्रतपश्चार्द्रं

कष्टश्चायं परिश्रमः MBh. 13,2365. महता तपसा लब्धो विविधैश्च परिश्रमैः R. 2,86.12. 6,100,9. अलं परिश्रमेण (v. l. für परिभ्रमेण) Mṛcch. 1,9. वाक्मात्रेणापि यामीति वक्तव्ये कः परिश्रमः Hariv. 4813. जये कृतपरिश्रमौ 15983. पातञ्जले महाभाष्ये कृतभूरिपरिश्रमः Verz. d. Oxf. H. 164, b, 2 v. u. No. 107, Çl. 4. Kir. 4, 17. 8, 7. अश्लाघ्यो वदतः पुत्र तवायं वाक्परिश्रमः Hariv. 4235. R. 6,100,13. शास्त्र° *anhaltende Beschäftigung mit den Lehrbüchern* Mallin. zu Ragh. 1, 5. तन्निमित्ताभिरासीनौ कथाभिरपरिश्रमौ *nicht müde werdend von den Gesprächen* Daç. 2,5.

परिश्रय (von श्रि mit परि) m. *Umfassung, Einfriedigung*: व्रजः सपरिश्रयः Çat. Br. 14,9,4,22. *Zuflucht* (आश्रय) und *Versammlung* (सभा) ÇKDr. und Wils. nach Med.; die gedr. Ausg. j. 121 liest aber प्रतिश्रय.

परिश्रयण (wie eben) n. *das Umfassen, Einfriedigen* Schol. zu Kâtj. Çr. 21,3,33.

परिश्रव s. परिस्रव.

परिश्राम (von श्रम् mit परि) m. *Ermüdung, eine ermüdende Beschäftigung*: श्रेयः° *die grosse Mühe, die man sich giebt um die Seligkeit zu erlangen.* Bhâg. P. 2,9,20.

परिश्रित् (von श्रि mit परि) f. *Einfasser*, so heissen *kleine Steine, mit welchen die Feuerstelle und andere Theile des aufgeschichteten Altars umlegt werden*, Çat. Br. 7,1,1,12. fgg. 3,1,10. 2,11. 9,1,1,5. 4,2,7. 10, 4,2,2. 3,5. fgg. Kâtj. Çr. 16,8.22.28. 17,1,7. 18,1,1. 6,13. 21,3,33. अनु° 17,2,12. सपरिश्रित्क 18,3,7.

परिश्रित (wie eben) 1) adj. s. u. श्रि. — 2) n. so v. a. परिवृत n. Ait. Br. 1,13. Âçv. Gṛhj. 2,5. Çat. Br. 3,1,2,8. 14,1,2,15. Lâṭj. 4,3,17. So ist wohl auch st. परिसृत zu lesen in der Stelle: आनद्य पङ्क्तिद्याश्च नावेलेरन्कथं च न । तस्मात्परिसृते दद्यात्तिलांश्चावकीरयेत् ॥ MBh. 13,4291.

परिश्रुत (partic. von श्रु mit परि) 1) adj. s. u. श्रु. — 2) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2562. 2563.

परिषण्ड *ein best. Theil des Hauses* Vjutp. 156. °वारिक *Diener* 210. Zerlegt sich scheinbar in परि + षण्ड.

परिषत्त्व (von परिषद्) n. *das eine-Versammlung-Sein*: अव्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम् । सहस्रशः समेतानां परिषत्त्वं न विद्यते ॥ M. 12,114.

परिषद् (सद् mit परि) 1) adj. *umlagernd*: वि वज्रेण परिषदो जघानायन्नापो ऽयनमिच्छमानाः Ṛv. 3,33,7. — 2) f. *consessus, Versammlung, Zuhörerschaft, Rathsversammlung* AK. 2,7,14. H. 481. Halâj. 4,60. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,129. Çat. Br. 14,9,1,1. Kauç. 38. सपरिषत्क (आचार्य) Gobh. 3,2,40. 4,23. अलमनेन परिषत्कुतूहलविमर्दकारिणा परिश्रमेण Mṛcch. 1,9. Çâk. 3,11. 4,2. Mâlav. 3,9. Spr. 1704. दशावरा वा परिषद्यं धर्मं परिकल्पयेत् M. 12,110. fgg. MBh. 16,73 (mit स fälschlich geschrieben). R. Gorr. 2,13,16. अमात्य° Mâlav. 69,21. मन्त्रि° 70,7. सभापरिषदो मध्ये MBh. 4,524. मोनमहा° Hiouen-thsang I,38.41. pl. Trik. 2,7,5. R. 2,111,5.24. Gorr. 121,12. — Vgl. पर्षद्, पारिषत्क, पारिषद, पारिषद्क, पारिषद्य.

परिषद m. Var. für पारिषद Bhar. im Dvirûpak. ÇKDr. für पार्षद Ind. St. 3,269. fgg.

परिषद्य 1) adj. (von सद् mit परि) parox. *was man umwerben, um was man sich Mühe geben muss*: परिषद्यं (*zu meiden* Nir. 3,2) ह्यरणस्य रेक्णो नित्यस्य रायः पतयः स्याम Ṛv. 7,4,7. *colendus*: परिषद्यो (*zur Versammlung gehörig* Mahidh.) ऽसि पवमानः VS. 5,32. TBr. 3,1,2, 11 in Z. f. d. K. d. M. 7,274. — 2) m. (von परिषद्) *Mitglied einer Versammlung, Beisitzer, Zuhörer* Bhar. im Dvirûpak. ÇKDr.

परिषद्वन् (von सद् mit परि) adj. *umlagernd, umgebend* Ṛv. 10,61,13.

परिषद्वल (von परिषद्) adj. *von einem Rath umgeben* P. 5,2,112. राजन् Sch. *Versammlungen darbietend*: आश्रमान् Bhaṭṭ. 4,12. m. *Mitglied einer Versammlung, Beisitzer* Çabdar. im ÇKDr.

परिषय (von सा mit परि) m. neben निषय und विषय P. 8,3,70.

परिषीवण (von सिव् mit परि) n. *das Umwinden* Kâtj. Çr. 8,6,12.

परिषूति (von सू mit परि) f. *Bedrängniss* (?): युवं रेभं परिषूतेरुरुष्यथः Ṛv. 1,119,6. मार्किर्नो अस्य परिषूतिरीशत 9,85,8.

परिषेक (von सिच् mit परि) m. *Begiessung, Uebergiessung, Giessbad* Suçr. 1,46.17. 182,8. 365,3. 2,3,15. 5,5. शीतमालेपनं कार्यं परिषेकश्च शीतलः 19,16. 60,10. 412,10. दारयन्ति शिला परिषेकैः Varâh. Bṛh. S. 53,116. शयनानि च मुख्यानि परिषेकाश्च पुष्कलाः wohl *Badeapparat* MBh. 13,2779. पयो° Suçr. 1,39,12. 2,28,5. 35,3.

परिषेचक (wie eben) adj. *begiessend, übergiessend*; mit seinem obj. componirt gaṇa याजकादि zu P. 2,2,9. 6,2,151. v. l. परिवेषक.

परिषेचन (wie eben) n. *das Begiessen, Uebergiessen* Suçr. 1,100,3. 2, 364,11. 38,14. Kâtj. Çr. 26,7,35. Lâṭj. 1,6,10. Varâh. Bṛh. S. 53,115. *Wasser zum Begiessen der Bäume* MBh. 12,9116. fg.

परिषोडश (प° + षोडशन्) *volle sechszehn*: रथेनैकेन शुभ्रेण दन्तिभिः परिषोडशैः N. 26,2.

परिष्कण्ण partic. praet. pass. von स्कन्द् mit परि Siddh. K. 129, b, 6. °ष्कन्न Schol. zu P. 8,3,74. परिष्कन्न m. = परिष्कन्द Râjam. zu AK. 2,10,18. ÇKDr.

परिष्कन्द (von स्कन्द् mit परि) m. P. 8,3,75, Sch. *Diener* Ramân. zu AK. 2,10,18. ÇKDr. VS. 30,13. du. *zwei zur Seite des Wagens gehende Diener* AV. 15,2,1. fgg. परिस्कन्द AK. 2,10,18. H. 360. Halâj. 2,214. परिस्कन्दा रथस्यासन् MBh. 8,1497. महाभूप° adj. (कालचक्र) 14,1234. Nach P. 8,3,75 gehört परिस्कन्द mit स zu den प्राच्यभरत.

परिष्कन्न s. परिष्कण्ण.

परिष्कर (von 1. कर् mit परि) m. *Verzierung*: सप्तर्षिमण्डलं चैव रथस्यासीत्परिष्करः MBh. 8,1477.

परिष्कार (wie eben) m. 1) *Schmückung, Schmuck, Verzierung* AK. 2,6,2,33. H. 650. Halâj. 2,385. क्रियतामस्माकं नवलोम्नां परिष्कारः Dhûrtas. 94,14. हेम°: वाजिन् MBh. 5,3348. रथ 7,268. 280. 14,2612. — 2) *Hausgeräthe* Vjutp. 137. Saddh. P. 4,21, a. °वशिता Vjutp. 24. °चीवर *eine Art von Gewand* 207. Ueberall परिस्कार.

परिष्क्रिया (wie eben) f. 1) *das Verzieren*: होमाग्निदेवताधूपभस्मना च परिष्क्रिया । कार्या नीरादिभाण्डानामेव तद्रक्षणं स्मृतम् ॥ Mârk. P. 51,38. — 2) अग्नि° *die Pflege des heiligen Feuers*, v. l. für अग्निपरिक्रिया M. 2,67 in der ed. Calc.

परिष्टवनीय adj. *zum* परिष्टवन (s. स्तु mit परि) *bestimmt*: स्तोम Çâṅkh. Çr. 17,7,6.

परिष्टि f. 1) *Hemmung, Hinderniss*: ऋतस्य देवा अनु व्रता गुर्भुवत्परिष्टिर्द्यौर्न भूम Ṛv. 1,65,3(2). नकिः परिष्टिर्मघवन्मघस्य ते यद्दाशुषे द-

शस्यासि 8,77,6. — 2) *gehemmte Lage, Klemme, angustiae:* मा ते॑ ग्र॒स्यां स॑हसावन्परि॑ष्टावघाय॑ भूम हरिवः परादै॑ RV. 7,19,7. ग्रर्च॑न्ति तो॒के तन॑ये परि॑ष्टिषु मे॒धसा॑ता वा॒जिन॒मह्र॑ये धने॑ 10,147,3. — Zur Bildung des Wortes vgl. ग्रभिष्टि, उपस्ति.

पॅरिष्टुति (von स्तु mit परि) f. *Lob, Preis:* म॒ही दे॒वस्य॑ सवि॒तुः परि॑ष्टुतिः RV. 5,81,1.

परिष्टुॅभ् (स्तुभ् mit परि) 1) adj. *umjauchzend:* मन्द्राः सु॑जि॒ह्वाः स्वरि॑तार ग्रा॒सभिः संमि॑श्ला इन्द्रे॑ म॒रुतः॑ परि॒ष्टुभः॑ RV. 1,166,11. — 2) f. *das Jauchzen:* उ॒त नो॒ गोम॑तीरिषो॒ विश्वा॑ ग्रर्ष परि॒ष्टुभः॑ RV. 9,62,24.

परिष्टोभ (von स्तुभ् mit परि) m. *Verzierung von* Sâman *mit sogenannten* Stobha: परिष्टोभो वैरूपस्य परिस्तुब्धं हि वैरूपम् Pańkav. Br. 8,9,12.

परिष्टोम m. = परिस्तोम Svâmin zu AK. 2,8,2,10. ÇKDr.

परिष्ठल (प° + स्थल) n. P. 8,3,96. *surrounding place or site* Wils.

परिष्ठाॅ (स्था mit परि) 1) adj. *hemmend:* ग्रद्रि॑मपः परि॒ष्ठाम् RV. 6,72, 3. — 2) f. *Hemmung, Schranke:* ग्रति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठा स्ते॒न इ॑व व्र॒जम॑क्रमुः RV. 10,97,10. AV. 11,2,25.

परिष्यन्दॅ und °स्यन्द (von स्यन्द् mit परि) P. 8,3,72. m. 1) *Strom, Fluss:* परिस्यन्दो वाचाम् Bhartr. 1,6. *Nässe* Vjutp. 161. — 2) *eine umflossene Sandbank, Insel* Çat. Br. 9,2,1,19. 14,3,1,14. Kâtj. Çr. 18,3, 10. Ueberall mit ष.

परिष्यन्दिन् und °स्यन्दिन् (wie eben) adj. *fliessend, strömend:* ग्रगाधात्तःपरिस्यन्दि — स्रोतः सारस्वतं वहन् Verz. d. Oxf. H. No. 208, Çl. 3.

परिषङ्ग (von स्वञ्ज् mit परि) m. 1) *Umarmung* AK. 3,3,30. H. 1507. Halâj. 2,143. पुत्रेण MBh. 5,1067. R. Gorr. 1,4,88. परिषङ्गमिमं तावत्प्रीतिदायं गृहाण मे 3,21,28. Kâm. Nitis. 3,35. Spr. 71. Pańkat. II,61. Kathâs. 9,1. 17,7. Bhâg. P. 1,13,5. Prab. 40,15. पयोधरोपरिपरिषङ्ग Gît. 12,16. — 2) *Berührung, Contact:* प्रियाप्रियपरिषङ्गसुखदुःखाविकारिता Kâm. Nitis. 2,30. प्राण° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 90.

परिषजन (wie eben) n. *das Umarmen, Umarmung* Nir. 2,27 (vgl. Sâj. zu RV. 3,33,10). — Vgl. परिषञ्जन.

परिषज्य (wie eben) adj. *zu umarmen:* °ज्यो भवान्मया MBh. 3,10038.

परिषञ्जन (wie eben) n. *das Umarmen* Vjutp. 217. पुत्रस्य P. 3,3,116, Sch. — Vgl. परिषजन.

पॅरिषञ्जल्य (wie eben) *ein best. zusammenhaltendes Geräthe am Hause* AV. 9,3,5.

पॅरिषञ्जीयस् (wie eben, mit dem suff. des compar.) adj. *fester umfassend* AV. 10,8,25.

परिषष्कित (partic. von षष्क् mit परि) n. wohl *das Herumspringen* Schol. zu H. 555 (wo °षष्कित इयम् zu lesen ist) und 556.

1. परिसंवत्सर (प° + सं°) m. *ein rundes —, volles Jahr:* °रान् शतम् MBh. 7,2341. fg. परिसंवत्सरोषित 1,2260. 4,2359. 13,4672 (vgl. M. 3, 119). परिसंवत्सरात् *nach Verlauf eines vollen Jahres* M. 3,119; nach Kull. परि संवत्सरात् zu trennen (vgl. u. परि 2, *b*, γ).

2. परिसंवत्सर (wie eben) adj. *ein volles Jahr alt:* धान्य Suçr. 1,229, 2. ग्रर्शांसि *inveteratus* 261,9. *der ein volles Jahr gewartet hat:* राजर्त्विक्स्नातकगुरून्प्रियश्वशुरमातुलान्। ग्रर्हयेन्मधुपर्केण परिसंवत्सरान्पुनः॥ M. 3,119, v. l. für परिसंवत्सरात्.

परिसख्य (प° + स°) adj. *in einem freundschaftlichen Verhältniss stehend* Pâr. Gṛhj. 2,11.

परिसंख्या (von ख्या mit परिसम्) f. = ग्राकलन Trik. 3,3,230. 1) *Aufzählung im Einzelnen, Zusammenzählung, Gesammtzahl, Gesammtheit, Anzahl* überh. Çâṅkh. Çr. 9,1,6. सांख्यदर्शनमेतावत्परिसंख्यानुदर्शनम् MBh. 12,11409 (vgl. Hall in der Einl. zu Sâṅkhjapr. 2). वराणां पुरुषाणां च परिसंख्या न विद्यते 14,1931. त्रीणि श्लोकसहस्राणि तावन्त्येव शतानि च। षष्टिः श्लोकास्तथा ज्ञेयाः काण्डे ऽस्मिन्परिसंख्यया॥ R. Gorr. 1,4,146. वित्तस्य विद्यापरिसंख्यया मे कोटीश्चतस्रो दश चाहर Ragh. 5, 21. दैविकानां युगानां तु सहस्रं परिसंख्यया (Kull.: प° इति श्लोकपूरणार्थो ऽनुवादः)। ब्राह्ममेकमहर्ज्ञेयं तावती रात्रिरेव च॥ M. 1,72. — 2) *erschöpfende Herzählung* so v. a. *Beschränkung auf das Aufgezählte, namentlich Erwähnte:* von der Bestimmung ऋतुकालाभिगामी स्यात् M. 3, 45 sagt Kull., es sei dieses ein नियमविधिः। न तु परिसंख्या d. h. ऋतुकाले *müsse man unbedingt dem Weibe beiwohnen, damit sei aber nicht gesagt, dass der Beischlaf nur zu dieser genannten Zeit stattfinden dürfe.* Vgl. Kull. ebend. S. 193, Z. 12 und zu 5,27. Schol. zu Kâtj. Çr. 683,16. 819,19. Sâh. D. 735. Kuvalaj. 139, *b* (115, *b*). Pratâpar. 99, *a*, 7. Schol. zu Vâsavad. S. 18.

परिसंख्यान (wie eben) n. 1) = परिसंख्या 1: भूतानां परिसंख्यानं भूयः पुत्र निशामय MBh. 12,9131. तत्त्वानाम् Bhâg. P. 2,8,19. सांख्यज्ञानं प्रवक्ष्यामि परिसंख्यानदर्शनम् MBh. 12,11393 (vgl. Hall in der Einl. zu Sâṅkhjapr. 2). पुरुषायुषाहोरात्र° adj. Bhâg. P. 5,18,15. — 2) *richtige Beurtheilung:* शरीर° Jâgn. 3,158. — 3) = परिसंख्या 2. Schol. zu Kâtj. Çr. 618,6. Z. d. d. m. G. IX, lxxi.

परिसंचक्ष्य (von चक्ष् mit परिसम्) adj. *zu meiden* P. 2,4,54, Vârtt. 2, Sch.

परिसंचर (प° + सं°) m. viell. *ein überaus schwieriger Durchgang, eine schwer zu überwindende Zeit:* त्रिविधः सर्वभूतानां कीर्त्यते परिसंचरः। ग्रनावृष्टिर्भास्कराच्च घोरः संवर्तको ऽनलः। मेघो स्रोकार्णवांयुस्तथा रात्रिर्महात्मनः (verdorben) Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 49, *b*, 9. fgg.

परिसंतॅान (von 1. तन् mit परिसम्) m. *Sehne, Band* TS. 7,4,21,1.

परिसभ्य (von परि + सभा) m. *Mitglied einer Versammlung, Beisitzer* ÇKDr. Wils.

परिसमन्त (प° + स°) *Umkreis* Vjutp. 150. ग्रर्धयोजनपरिसमन्तक 132.

परिसमाप्ति (von ग्राप् mit परिसम्) f. *Abschluss, Beendigung, Schluss, Ende:* पुरुषार्थ° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 152. कर्म° 239. क्रिया° Schol. zu P. 2,3,6. प्रारिप्सित° Sâh. D. 1,3. Verz. d. Oxf. H. No. 91. Schol. zu Kap. 1,165. ग्रा पञ्चमपरिसमाप्तेः *bis zum Schlusse des 5ten* (Adhjâja) Schol. zu P. 3,1,1. — Vgl. ग्रपरिसमाप्तिक.

परिसमुत्सुक (प° + स°) adj. *überaus besorgt, — unruhig, — aufgeregt* R. 2,65,11.

परिसमूहन (von 1. ऊह् mit परि) n. *das Zusammenkehren, Fegen* Âçv. Çr. 2,4. Kâtj. Çr. 4,12,19. Gobh. 1,8,17. Pâr. Gṛhj. 2,4. Gṛhjasaṅgr. 1,87. Bhâg. P. 8,18,19.

परिसर (von सर् mit परि) m. 1) *Standort* Suçr. 2,166,21. मुक्ताजालैः स्तनपरिसरैः Megh. 68, v. l.; nach einem Schol. adj.: स्तनं परिसरन्तीति परिसराः — 2) *Saum, Rand, die nächste Umgebung, unmittelbare*

Nähe AK. 2,1,14. H. 963. an. 4,268. Halâj. 2,104. वृत्तवाटिका° Mṛkkh. 46,19. तरुवरस्य Vikr. 119. पुरी° Sâh. D. 65,14. कालिन्दी° Pañkat. 25,3 (ed. orn. 21,20). Vet. in Verz. d. Oxf. H. 152, *b*, 12. Prab. 68,17. 80,11. Mâlatim. 13,16. Gît. 1,33. पीनपयोधर° 2,6. Megh. 68. — 3) *Tod* H. an. Med. r. 279. — 4) = विधि Med. — 5) *ein Gott* (देव) H. an.

परिसरण (wie eben) n. *das Umherlaufen:* °शील Suçr. 2,76,20. P. 3,3,101, Vârtt. 1, Sch.

परिसर्प (von सर्प् mit परि) m. 1) *das Umhergehen, Lustwandeln* H. 1500. Halâj. 4,41. *das suchende Umhergehen, Nachgehen* Daçak. 1,30. Pratâpar. 21, *a*. — 2) *Umschliessung, Umgebung* (परिक्रिया) AK. 3,3,20. = परिखनादिवेष्टन AK. von Puna. — 3) *ein best. Schlangenart* Suçr. 2,265,8. — 4) *eine Art Würmer, welche der Aussatz erzeugt,* Suçr. 2,510,10. — 5) *eine best. Form des sog. kleinen Aussatzes* Suçr. 1,268,4. 269,6. 2,420,17.

परिसर्पण (wie eben) n. 1) *das Herumkriechen:* भूमिपरिसर्पणघृष्टपार्श्व Mṛkkh. 46,13. *das Herumwandeln:* दण्डके R. 6,81,15. युधिष्ठिरस्तत्परिसर्पणं बुधः पुरे च राष्ट्रे च गृहे तथात्मनि। विभाव्य Bhâg. P. 1,15,37. सरस्वती° Âçv. Çr. 12,6. *das Hinundherlaufen, beständiges Wechseln des Ortes:* पतगपतेः परिसर्पणे च तुल्यः Mṛkkh. 50,20. श्रियो हि कुर्वन्ति तथैव नार्यो भुजंगकन्यापरिसर्पणानि 62,20. — 2) *eine best. Krankheit,* so v. a. विसर्प Suçr. 1,9,4.

परिसर्पिन् (wie eben) adj. *herumstreichend, sich herumbewegend:* ते घोराः क्रूरकर्माण आकाशपरिसर्पिणः MBh. 3,8853.

परिसर्या (von सर् mit परि) f. *das Umherlaufen* P. 3,3,101, Vârtt. 1. Vop. 26,188. AK. 3,3,21. परी° Colebr. und Lois. zu AK. परि° v. l. für परिचर्या Colebr. und Lois. zu AK. 2,7,34.

परिसहस्र (प° + स°) adj. *volle tausend* Çâñkh. Çr. 17,7,2.

परिसाधन (vom caus. von साध् mit परि) n. *das zu-Stande-Bringen, Vollbringen:* कार्यस्य R. 5,35,46. 53,11. 69,10. *das in-Ordnung-Bringen einer Sache* M. 8,188.

परिसामन् (प° + सा°) n. *ein gelegentlich eingelegtes* Sâman Lâṭj. 1,5,1. Schol. zu Kâtj. Çr. 4,9,9.

परिसारक (von परिसार = परीसार) gaṇa विमुक्तादि zu P. 5,2,61. n. N. pr. eines Ortes an der Sarasvatî: तं सरस्वती समन्तं पर्यधावत्तस्माद्धाप्येतर्हि परिसारकमित्याचक्षते Ait. Br. 2,19. — Vgl. पारिसारक.

परिसारिन् (von सर् mit परि) adj. *umherlaufend* P. 3,2,142.

परिसावकीय्, °यति = सावकमिच्छति P. 8,3,65, Vârtt. 5, Sch. — Vgl. अभिसावकीय्.

परिसिद्धिका (von परि - सिद्धि) f. *eine Art Reisschleim* Nigh. Pr.

परिसीर (प° + सीर) gaṇa परिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt. 1. — Vgl. पारिसीर्य.

परिसीर्य (wie eben) n. *Riemen am Pfluge* Çat. Br. 7,2,2,3. — Vgl. पारिसीर्य.

परिसृत s. u. परिस्रित.

परिस्कन्द s. परिष्कन्द.

परिस्कन्न m. nach Râjam. zu AK. 2,10,18 = परिस्कन्द ÇKDr. Ist partic. von स्कन्द् mit परि; vgl. die Scholien zu P. 8,3,74 und परिष्कण्ण.

परिस्तर (von स्तर् mit परि) m. 1) *Streu:* राज्ञस्तु याज्ञैस्तत्र कृतो वेदीपरिस्तरः MBh. 15,526. — 2) viell. *Decke:* स° MBh. 5,5246.

परिस्तरण (wie eben) n. 1) *das Umherstreuen, Umstreuen, Bestreuen* Kâtj. Çr. 4,13,15. 5,2,5. 8,2,21. 6,25. 8,42. 9,1,2. परिस्तरणादिहोमधर्मेण Kull. zu M. 8,106. अथ परिस्तरणं प्रागग्रैः कुशैः परिस्तृणाति Çâñkh. Gṛhj. 1,8. Âçv. Çr. 1,8. Gṛhj. 1,8. — 2) *Decke* (?) AV. 9,6,2.

परिस्तोम (प° + स्तोम) m. *Decke, Polster* AK. 2,8,2,10. H. 680. Halâj. 2,153. MBh. 2,1855. °संकीर्ण (यान) 3,11835. इषवोऽत्र (पक्षे) परिस्तोमा मुक्ता गाण्डीवधन्वना 5,4796. 6,2293. नानावर्णैश्च कम्बलैश्च परिस्तोमैश्च दन्तिनाम् 4390. अश्वास्तरपरिस्तोमै राङ्कवैः 4396. 7,3637. कृमिरागपरिस्तोमे — शयने R. 4,22,18. neutr. MBh. 6,2287.

परिस्थान n. *Aufenthaltsort, Wohnsitz:* व्योम्नि तस्य परिस्थानम् MBh. 14,1163. Wenn die Schreibart °स्थान (nicht °ष्ठान) richtig sein sollte, müsste das Wort in परि + स्थान zerlegt werden.

परिस्पन्द (von स्पन्द् mit परि) m. 1) *Bewegung:* सूर्य° Bhâshâp. 122. नायं प्रतिबलः — मम। सोढुं युधि परिस्पन्दम् so v. a. *Andrang* MBh. 1,5969. गुरोर्वक्त्रपरिस्पन्दः so v. a. *das Sprechen, Reden* 2233. वायुरजायत परिस्पन्दाय कर्मणे Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 294. 321. fg. Schol. bei Wilson, Sâñkhjak. S. 42 (*transition* Wils.). मम बुद्धिपरिस्पन्दाद्वधस्तस्य भविष्यति so v. a. *dadurch, dass in mir der Gedanke kommt,* MBh. 12,12961. — 2) *Unterhaltung, Pflege:* अग्निहोत्र° MBh. 13,6438. 6443. अग्नि° 6496. — 3) *Gefolge* H. 715. Halâj. 2,151. °स्यन्द v. l. — 4) *Schmückung des Haars* AK. 2,6,3,38.

परिस्पन्दन (wie eben) n. *Bewegung* Gojîkandra im ÇKDr.

परिस्पर्धिन् (von स्पर्ध् mit परि) adj. *wetteifernd:* करतलैः किसलयच्छायापरिस्पर्धिभिः Çâk. 80, v. l.

परिस्पृध् (wie eben) f. *Nebenbuhler:* नुदस्व याः परिस्पृधः ṚV. 9,53,1.

परिस्फुट (प° + स्फुट) adj. *überaus deutlich, ganz augenscheinlich* Bhâg. P. 6,9,32. का स्विदवगुण्ठनवती नातिपरिस्फुटशरीरलावण्या Çâk. 110. *ganz erfüllt* (!) Vjutp. 159.

परिस्मापन (vom caus. von स्मि mit परि) n. *das Ueberraschen:* दम्भेन *das Ueberlisten* H. 378, Sch.

परिस्यन्द m. 1) *Strom, Fluss;* s. u. परिष्यन्द 1. — 2) = परिस्पन्द 3. H. 715, v. l. Halâj. 2,151, v. l. — 3) = परिस्पन्द 4. Bhar. zu AK. 2,6,3,38. ÇKDr. H. ç. 133.

परिस्यन्दिन् s. परिष्यन्दिन्.

परिस्रजिन् (von परि + स्रज्) adj. *bekränzt:* °जी होता भवति TBr. 2,7,2,1. Kâṭh. 37,7.

परिस्रव (von स्रु mit परि) m. 1) *Fluss:* दरीमुखैरिव गिरिर्गैरिकाम्बुपरिस्रवान् MBh. 7,6437. स पपात ततो वाहात्सुलोहितपरिस्रवः 8,2803. (अचलम्) समूलाम्बुपरिस्रवम् Hariv. 5365. सुस्राव सर्वगात्रेभ्यः स्वेदं शोकाग्निसंभवम्। हिमवानिव शैलेन्द्रो बहुधातुपरिस्रवः (wohl °स्रवम्) ‖ R. Gorr. 2,92,27. भूरिव्रण° adj. *dem viel Blut aus den Wunden fliesst* MBh. 7,9325. — 2) *das Hinabgleiten:* गर्भपरिस्रव (sic) *eines Fötus, die Geburt eines Kindes* R. 1,38,26 (39,26 Gorr.). — 3) = पुंनाग Nigh. Pr.

परिस्रंसा (von स्रंस् mit परि) f. *Schutt, Geröll:* वैश्वानरस्यं रूपं पृथिव्यां परिस्रसा TBr. 1,2,1,1.

परिस्राव (von स्रु mit परि) m. 1) *Fluss,* Bez. *eines Krankheitszustandes, welcher aus dem Ueberfliessen der Feuchtigkeiten des Körpers abgelei-*

tet wird, Suçr. 2, 190, 6. 194, 14. 16. *Ausfluss, starker Fluss:* नासा° 2, 370, 10. — 2) °कल्प *eine Art Seihe* Vjutp. 211.

परिस्रावण (vom caus. von स्रु mit परि) n. *Seihe, Durchschlag* Vjutp. 209.

परिस्राविन् (von स्रु mit परि) *fliessend:* 1) m. (sc. भगंदर) *eine best. Form der Mastdarmfistel* Suçr. 1, 265, 5. 266, 7. — 2) n. (sc. उदर) *eine unheilbare Form von Anschwellung des Unterleibes* Suçr. 1, 276, 14. 2, 86, 5. 90, 3. 7.

परिस्रुत् (wie eben) 1) adj. *umfluthend, überfluthend, schäumend, gährend:* त्वामापः परिस्रुतः परि यन्ति ṚV. 8, 39, 10. पुनाति ते परिस्रुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता 9, 1, 6. 68, 1. VS. 2, 34. 19, 75. — 2) f. *ein best. gegohrenes (berauschendes) Getränk, das aus Kräutern bereitet wird*, AK. 2, 10, 39. H. 902. Halâj. 2, 175. इमा परिस्रुतः कुम्भ आ दध्नः कलशैरगुः AV. 3, 12, 7. दधि मन्थं परिस्रुतम् 20, 127, 9. VS. 19, 15. 20, 59. 21, 29. केशवात्पुरुषात्सीसेन परिस्रुतं क्रीणाति, नैष सोमो न सुरा यत्परिस्रुत् Çat. Br. 5, 1, 2, 14. 5, 4, 10. 12, 9, 1, 1. 11, 5, 5, 13. 12, 7, 1, 7. 8, 2, 15. Kâtj. Çr. 14, 1, 14. 15, 10, 11.

परिस्रुत (wie eben) 1) adj. s. u. स्रु mit परि. — 2) f. आ *ein best. berauschendes Getränk* (vgl. परिस्रुत्) AK. 2, 10, 40. H. 902. Med. t. 208. Halâj. 2, 174.

परिस्रुन्मत् adj. *mit* Parisrut *versehen* Çat. Br. 12, 8, 2, 15.

परिस्वार (von स्वर् mit परि) m. *eine best. Sangfigur:* क्रौञ्चे (स्वारे) परिस्वारः (मध्ये निधनं भवति Comm.) Lâṭj. 7, 8, 8.

परिहणन n. nom. act. von हन् mit परि P. 8, 4, 22, Sch.

परिहनु (प° + हनु) gaṇa परिमुखादि zu P. 4, 3, 58, Vârtt. 1. — Vgl. पारिहनव्य.

परिहन्तु nom. act. von हन् mit परि; s. दुष्°.

परिहर s. u. परिहार.

परिहरक s. परिहारक.

परिहरण (von हर् mit परि) n. 1) *das Herumbewegen, — tragen, — legen:* भाग° Kâtj. Çr. 2, 2, 8. वसतीवरि° 12, 4, 2. 14, 1, 13. Lâṭj. 5, 12, 5. गोत्र° Kâtj. Çr. 8, 6, 2. — 2) *das Vermeiden:* चाण्डालप्रतिग्रहपरिहरणाय VP. bei Muir, Sanskrit Texts I, 86, N. 58.

परिहरणीय (wie eben) adj. *zu vermeiden:* तदेते दर्शनपथाद्दूरं °याः Prab. 21, 3 (v. l. संदर्शनादपि). दूरे °यमस्य दर्शनम् 46, 5. Çâk. 30, 9.

परिहर्तव्य (wie eben) adj. 1) *zu vermeiden, dem man entgehen muss, dessen man sich zu enthalten hat* Nir. 3, 2. दुर्जनः Spr. 1180. R. 2, 91, 7. तच्च मे परिहर्तव्यं वत्तो राम विशेषतः R. 5, 94, 9. वञ्चना परिहर्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी Mṛkkh. 26, 8. वैकृत्यम् R. 5, 85, 22. अव्यापारः प्राज्ञैः Pañkat. ed. orn. 6, 9. यदेव परिहर्तव्यं तदेवादाहरति मूर्खः so v. a. *was er gerade nicht ausplaudern soll* Mṛkkh. 14, 3. — 2) *mit dem* Parihâra (s. परिहार 6.) *auszuführen* (vgl. परिहार्य) Schol. zu AV. Prât. 4, 118. 126.

परिहर्षण (vom caus. von हर्ष् mit परि°) adj. f. ई *in hohem Grade erfreuend:* स्वसैन्य° MBh. 9, 582.

परिहव (von हु = ह्वा mit परि) m. etwa *das Beschreien, Berufen* AV. 19, 8, 4.

परिहस्त (प° + ह°) gaṇa निरुदकादि zu P. 6, 2, 184. m. *Handring, ein um die Hand gelegtes Amulet, welches die Geburt sichern soll*, AV. 6, 81, 1. fgg.

परिहाटक (प° + हा°) n. *ein Arm- oder Beinring* Vjutp. 139. du. MBh. 1, 2956. 4, 453. 582. — Vgl. परिहारक.

परिहाण (von हा, जहाति mit परि) n. *das Erleiden einer Einbusse, das zu-kurz-Kommen:* देवतानामपरिहाणाय Çâñkh. Br. 4, 14. 16, 3.

परिहाणि (wie eben) f. *Abnahme* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 51. Vjutp. 165. Suçr. 1, 129, 6. 11. यदमणाङ्गपरिहाणिः Ragh. ed. Calc. 19, 50. यद्मणापि परिहानिः ed. St. तेजःपरिहानि Varâh. Bṛh. S. 46, 21 (22). विद्याकीर्त्योः परिहानिः 104, 45.

परिहानि s. u. परिहाणि.

परिहार (von हर् mit परि) m. 1) *das Herumführen* Kâtj. Çr. 18, 5, 18. — 2) *das Vermeiden, Entgehen, im-Stich-Lassen, Aufgeben;* = वर्जन P. 8, 1, 5, Sch. नाम्नाम् Çat. Br. 13, 8, 1, 16. सुखं वा यदि वा दुःखं भूतानां पर्युपस्थितम्। प्राप्तव्यमवशैः सर्वं परिहारो न विद्यते ॥ MBh. 12, 848. न चात्र परिहारो ऽस्ति कालस्पृष्टस्य कस्यचित् 8305. शापस्य Hariv. 577. Suçr. 2, 75, 17. 158, 15. दुर्वृत्तस्य प्रभोरन्यत्परिहारान्न भेषजम् Râǵa-Tar. 4, 671. नायं परिहारकालः *dies ist nicht der Augenblick, mich im Stich zu lassen* Vikr. 32, 15. कृतो ऽत्र परिहारश्च पूर्वमेव भुजंगम। भ्रातॄणां तव सर्वेषाम् MBh. 1, 1577. Gegens. प्राप्ति und समागम Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 4. हिताहितप्राप्तिपरिहार° Kull. zu M. 1, 97. प्रियसमागमाप्रियपरिहार° Gauḍap. zu Sâñkhjak. 1. पुण्यलोकाभाव° Kull. zu M. 9, 106. 11, 30. परी° Suçr. 2, 231, 9. 412, 15. 443, 10. Kull. zu M. 5, 106. विरोधपरिहार *die Aufhebung eines Widerspruchs* Vedântas. (Allah.) No. 105. Madhus. in Ind. St. 1, 19, 5 v. u. Schol. zu Vâsavad. S. 16. 17. — 3) *Zurückhaltung, Uebergehung, Verheimlichung:* परिहारेण तद्भूयाद्यस्तेषां स्याद्यतिक्रमः so v. a. *nicht gerade heraus* MBh. 13, 5116. कथमिदानीमात्मानं निवेदयामि कथं वात्मपरीहारं (वात्मनः परिहारं Çak. Ch. 18, 8) करोमि *soll ich mich zu erkennen geben oder meinen Stand verheimlichen?* Çâk. (ed. Mon. Will.) 39, 9, v. l. रत्नादिलक्षणे कीटानुवेधादिपरिहारवत् *das Uebergehen, Nichterwähnen* Sâh. D. 3, 18. — 4) *ausserordentliche Verwilligung, Erlassung von Abgaben, Ertheilung von Privilegien, Immunität:* जित्वा संपूजयेद्देवान्ब्राह्मणांश्चैव धार्मिकान्। प्रदद्यात्परिहारांश्च ख्यापयेदभयानि च ॥ M. 7, 201. चतुरो वार्षिकान्मासान्यदा शक्रो ऽभिवर्षति। परिहारैस्तथा राष्ट्रमभिवर्षेज्जनाधिपः ॥ R. Gorr. 2, 122, 18. Mârk. P. 27, 22. तेषां (वैश्यानां) गुप्तिपरीहारैः कच्चित्ते धारणा कृता R. Gorr. 2, 109, 25. इत्यूचुर्येमते तेषां स एव परिहारदः। खण्डपर्वोत्तघणतामग्रहारादिकर्मभिः ॥ Râǵa-Tar. 1, 313. — 5) *ein rings um ein Dorf oder um eine Stadt abgegrenztes Gebiet, das als Gemeingut betrachtet wird:* धनुःशतं परीहारो ग्रामस्य स्यात्समन्ततः। शम्यापातास्त्रयो वापि त्रिगुणो नगरस्य तु ॥ M. 8, 237. परिहारस्थान dass. Kull. zu M. 8, 238. 239. परिहारस्थे क्षेत्रे ders. zu 240. Statt dessen परीणाह bei Jâǵñ. — 6) in der Gramm. so v. a. परिग्रह 20: पदानां चर्चापरिहारयोः समापत्तिः AV. Prât. 4, 74. 117. — 7) *Verachtung, Geringachtung* Çabdar. im ÇKDr. परी° ebend. — 8) *Entgegnung* Vjutp. 109. 153. — Vgl. निष्परीहार.

परिहारक (v. l. परिहरक) *ein ganzer Armring* Vjutp. 134. — Vgl. परिहाटक.

परिहारवत् (von परिहार) adj. *was vermieden werden kann:* मृत्युश्चापरिहारवान् MBh. 12, 10989.

परिहारिन् (von हृ mit परि) adj. *vermeidend, aus dem Wege gehend:* प्रत्यूह° DAÇAK. 21, 10.

परिहार्य (wie eben) 1) adj. *a) zu meiden, zu vermeiden, zu unterlassen, dem man zu entgehen vermag:* तस्मिन्नहनि मन्यन्ते परिहार्यं हि मैथुनम् MBH. 13, 5960. R. GORR. 2, 30, 20. न परिहार्ये वस्तुनि पौरवाणां मनः प्रवर्तते ÇÂK. 25, 8. 38, 7. अपरिहार्या मेघानाम् MBH. 2, 807. कालो न परिहार्यश्च 12, 8309. तस्मादपरिहार्ये ऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि Spr. 961. MBH. 7, 432. 11, 424. R. 2, 77, 23. — *b) auseinander zu bringen, zu trennen* KATHÂS. 39, 32. — *c) mit dem* Parihâra (s. परिहार 6.) *aufzuführen* AV. PRÂT. 4, 116. 126. — 2) m. = पारिहार्य BHAR. im DVIRÛPAK. ÇKDR. H. 663, Sch. HALÂJ. 2, 402. — Vgl. परिहर्तव्य.

परिहास (von हस् mit परि) m. 1) *Scherz, Spass* TRIK. 1, 1, 130. HALÂJ. 2, 277. N. 11, 8. MBH. 4, 2267. परिहासश्च भृत्यैस्ते नात्यर्थम् — कर्तव्यः 12, 2033. HARIV. 7696. °शील 8408. VARÂH. BṚH. S. 69, 34. R. 2, 32, 34. 39. R. GORR. 2, 32, 44. 3, 24, 13. SUÇR. 1, 31, 6. MṚKKH. 51, 13. KUMÂRAS. 5, 62. ÇÂK. 15, 11. 29, 23. v. l. 51. VIKR. 79, 8. अन्यमुखे दुर्वादो यः प्रियवदने स एव परिहासः Spr. 132. °कथासु RAGH. 9, 8. KULL. zu M. 4, 11. स्पष्टपरिहासविचक्षणा RÂGA-TAR. 4, 668. DAÇAR. 1, 31. MÂLATIM. 85, 6. GÎT. 2, 2. ÇIÇ. 10, 12. BHÂG. P. 9, 19, 26. BRAHMA-P. in LA. 57, 18. DHÛRTAS. 95, 7. PRAB. 9, 1. KAURAP. 37. गोपनारीपरिहासकारी Verz. d. Oxf. H. No. 211. AMAR. 37. परी° AK. 1, 1, 7, 32. H. 335. °शील RÂGA-TAR. 4, 194. KULL. zu M. 8, 357. — 2) *das Verlachen, Verspotten, Spott:* गुरोः KÂN. 30 (परी°). MÂRK. P. 34, 84. प्रयाति लोके परिहासवस्तुताम् PAÑKAT. III, 261. पङ्कजपरीहासक्षमे लोचने BHARTR. 1, 5.

परिहासपुर (प° + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* RÂGA-TAR. 4, 194. 242. 395. 5, 99. 160. 6, 218. 7, 13. 28. 1339.

परिहासहरि (प° + हरि) m. Bez. eines Heiligthums des Vishṇu RÂGA-TAR. 4, 275. 326. — Vgl. परीहासकेशव.

परिहृति (von हृ mit परि) f. *das Vermeiden:* इति ब्रूयान्न हैतस्यैतस्यैव नाम्नः परिहृत्यै AIT. BR. 3, 34.

परिहृत्य (wie eben) adj. *zu vermeiden* AIT. BR. 7, 26.

परिह्रुत् (von ह्रु mit परि) adj. *zu Fall bringend:* तुर्याम यस्त आदिशामरातिरेनो न ह्रुतः पतनः परिह्रुत् ṚV. 6, 4, 5.

परिह्वृत् (wie eben) f. *das zu-Boden-Fallen, Dahinfallen:* परिह्वृतेदना ह्येनो युष्मादन्तस्य वायति ṚV. 8, 47, 6.

परिह्वृति (wie eben) f. (*was zu Fall bringt*) *Beschädigung* oder *Nachstellung:* न तं मर्तस्य नशते परिह्वृतिः ṚV. 7, 82, 7. 9, 79, 2.

परीक्षक (von ईक्ष् mit परि) nom. ag. *Prüfer, Kenner einer Sache* AK. 3, 1, 7. H. 479. HALÂJ. 2, 234. MIT. 141, 6. 8. वेधाः परं धुरमुपैति परीक्षकाणाम् RÂGA-TAR. 2, 60. PAÑKAT. I, 88. — Vgl. कु°.

परीक्षण (wie eben) n. *das Prüfen, auf-die-Probe-Stellen, Untersuchen* AK. 2, 8, 1, 21. HALÂJ. 4, 72. गुणदोष° M. 1, 117. बीजायोवाहरत्नस्त्रीदेहात्मनाम् JÂGÑ. 2, 177. MBH. 3, 11490. 13, 4271. R. 5, 86, 16. 90, 3. SUÇR. 1, 98, 9. 170, 8. 2, 152, 3. Spr. 332. 1595. प्रत्यक्षपरीक्षणैर्व्यक्तिः VARÂH. BṚH. S. 3, 2. RÂGA-TAR. 6, 11. PAÑKAT. 185, 11. fg. 209, 16. P. 8, 2, 97, Sch. काल° MIT. 145, 1. सु° KÂM. NÎTIS. 4, 2. परीक्षणा f. MBH. 2, 1951.

परीक्षा (wie eben) f. 1) *Prüfung, Untersuchung* M. 9, 19. N. 19, 11. 23, 2. ARG. 4, 28. MBH. 1, 739. 742. 3, 1058. 13, 1582. 4536. 1, 132 und 13, 37 in den Unterschrr. der Adhj. R. 5, 90, 9. SUÇR. 1, 119, 8. 135, 4. पत्तने सति ग्रामे रत्नपरीक्षा MÂLAV. 13, 16. वस्त्र° Titel des 81ten Adhj. in VARÂH. BṚH. S. RÂGA-TAR. 1, 128. 5, 131. 440. KATHÂS. 5, 134. BHÂG. P. 9, 24, 31. PAÑKAT. II, 119. 92, 7. 108, 25. 187, 4. MADHUS. in Ind. St. 1, 18, 3 v. u. Verz. d. Oxf. H. 86, a, 4. fgg. H. 740. MIT. 145, 2. Schol. zu KAP. 1, 56. zu GAIM. 1, 2. SIDDH. K. zu P. 4, 4, 63. Vgl. वास्तु°, निष्परीक्ष. — 2) Titel eines Commentars zu Piñgala's Metrik COLEBR. Misc. Ess. II, 64.

परीक्षित् (Nebenform von परिक्षित्) m. N. pr. eines Sohnes des Abhimanju und Vaters des Ganamegaja MBH. 1, 1664. 1670. 3743. 3836. fg. RÂGA-TAR. 2, 95. KATHÂS. 9, 6. 30, 41. VP. 460. fg. 619. BHÂG. P. 1, 3, 43. 7, 12. eines Sohnes des Kuru 9, 22, 4. VP. 455. eines Sohnes des Anaçvan und Vaters des Bhîmasena MBH. 1, 3794. eines Königs von Ajodhjâ 13154. Die Form mit langem ई kommt häufiger vor und verdankt ihren Ursprung vielleicht einer falschen Etymologie (von ईक्ष् mit परि; vgl. BHÂG. P. 1, 12, 30). — Vgl. परिक्षित्, पारीक्षित.

परीक्षित 1) partic. von ईक्ष् mit परि; s. das. — 2) m. Nebenform von परीक्षित् Spr. ब्राह्मणान्नावमन्येत.

परीक्षितव्य (von ईक्ष् mit परि) adj. *zu prüfen, auf die Probe zu stellen, zu untersuchen* VARÂH. BṚH. S. 77, 2. PRAB. 22, 12.

परीक्षिन् (wie eben) nom. ag. *Prüfer, Probirer:* नाणक° JÂGÑ. 2, 241.

परीक्ष्य (wie eben) adj. = परीक्षितव्य MBH. 12, 2026. 3212. 13, 59. 1535. VARÂH. BṚH. S. 53, 2. 78, 6. 81, 1. — Vgl. दुष्परीक्ष्य.

परीज्या (परि + इज्या) f. = 1. परियज्ञ ÇÂÑKH. ÇR. 8, 4, 5.

परीणस् (von 1. पर्) m. *Fülle, Reichthum, copia;* instr. so v. a. बहु NAIGH. 1, 3. राया परीणसा ṚV. 1, 129, 9. 4, 31, 12. 5, 10, 1. 8, 86, 6. अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम् 3, 24, 5. वनोति हि सुन्वन्क्षयं परीणसः 1, 133, 7. येन प्रप्रवाम युष्माकेन परीणसा 166, 14. कस्य नूनं परीणसो धियो जिन्वसि *aus deiner Fülle* 8, 73, 7. 21, 7. 1, 56, 2. एता च्यौत्नानि ते कृता वर्षिष्ठानि परीणसा *reichlich, in Menge* 8, 66, 9. — Vgl. गो°.

परीणस (wie eben) n. dass.: परीणसं कृणुते तिग्मशृङ्गः ṚV. 9, 97, 9.

परीणह् (नह् mit परि) (nom. °णद्) P. 8, 2, 34, Sch.; vgl. P. 6, 3, 116. f. 1) *Umfassung, Verschlag; Truhe, Kasten* (auf dem Wagen): चक्राणासः परीणहं पृथिव्याः ṚV. 1, 33, 8. यानि चर्यामहे यानि वाह्नः परीणहि AV. 19, 48, 1. यथा परीणहो निर्वपेदेवं तत् ÇAT. BR. 2, 3, 4, 39. तम इव वा एष प्रपद्यते परीणहम् KÂTH. 31, 3. — 2) N. pr. eines Ortes an der Sarasvatî: कुरुक्षेत्रे परीणहि (sic) स्थले KÂTJ. ÇR. 24, 6, 34. परीणन्नाम स्थली कुरुक्षेत्रे LÂTJ. 10, 19, 1. PAÑKAV. BR. 25, 13, 1. ÇÂÑKH. ÇR. 13, 29, 32. TAITT. ÂR. 5, 1, 1.

परीणाम, परीणाय, परीणाह s. u. परिणाम, परिणाय, परिणाह.

परीत partic. s. u. 3. इ mit परि. Davon nom. abstr. परीतता f. *das Umgebensein, Erfülltsein von:* उपचार° H. 65.

परीतत् von तन् mit परि P. 6, 3, 116, Sch. 4, 40, Vârtt. 1, Sch. VOP. 26, 78.

परीताप s. u. परिताप.

परीति = पुष्पाञ्जन NIGH. PR.

परीतिन् am Ende eines comp. = परीत *erfüllt, ergriffen von:* रक्तपित्तक्षतक्षीणतृष्णामूर्छापरीतिनाम् SUÇR. 2, 137, 16.

परीतोष s. u. परितोष.

परीत्त partic. praet. pass. s. u. 1. दा mit परि. Hier nachzutragen ist noch die Bed. *begrenzt, nicht allzuviel, wenig* Vjutp. 58. Lot. de la b. l. 396. परीत्ताभ und परीत्तप्रभ pl. Namen von buddhistischen Gottheiten Vjutp. 82. Lalit. ed. Calc. 171, 2. 3. Burn. Intr. 202. 611. fg. Köppen I, 257. 258. 260. 261. 275.

परीदाह, परीधान, परीपाक s. u. परिदाह u. s. w.

परीध्य (von इध् mit परि) adj. *anzuzünden:* Feuer TS. 5,7,5. 1.

परीन्दना f. s. Burnouf in Lot. de la b. l. 417. परिन्दना Daçabh. 138.

परीप्सा (vom desid. von आप् mit परि) f. 1) *der Wunsch zu erlangen:* अत्र देव्या तपस्तप्तं महेश्वरपरीप्सया MBh. 5,3829. — 2) *das Verlangen zu retten, zu erhalten:* अग्निहोत्रपरीप्सया MBh. 3,17230. उत्तरस्य परीप्सार्थम् 4,2171. 14,2168. आत्मकृतसेतु° Bhâg. P. 3, 9, 19. आत्म° 22, 2. प्राण° 9,4,49. — 3) *Hast, Eile* (= त्वरा Schol.) P. 3,4,52. 8,1,42.

परीप्सु (wie eben) adj. *zu retten —, zu erhalten verlangend;* mit dem acc. MBh. 4,1994. 12,9118. 13,4423. Mâlav. 86. प्राण° Bhâg. P. 1,7,18. 7,7,5. 8,7,38.

परीभाव s. u. परिभाव.

परीमन् etwa *Spende* oder *Fülle* (von 1. पर्): नेनिक्ते अप्सु यजते परीमणि ṚV. 9,71,3.

परीमाण s. u. परिमाण.

परीर Uṇâdis. 4,30. n. *Frucht* Uǵǵval.

परीरण m. 1) *Schildkröte* (कमठ). — 2) *Stock* (दण्ड). — 3) = पट्टशाटक Med. ṇ. 102. — In H. an. 4,83 stehen beim n. परीरण fälschlich dieselben Bedeutungen, welche nach Med. dem hier unmittelbar folgenden परायण zukommen; nämlich अभीष्ट, तत्पर und आश्रय. Das Wort fehlt sowohl bei Wilson als auch im ÇKDr.

परीरम्भ, परीवर्त, परीवाद, परीवाप, परीवार, परीवाह, परीवेत्तर s. u. परिरम्भ u. s. w.

परीवेश s. u. परिवेष.

परीशास (von शस् mit परि) m. 1) *Ausschnitt:* शिर्षस्येव परीशासं परिकृत्य परि त्वचः AV. 5,14,3. — 2) du. *ein beim Opfer dienendes zangenartiges Geräthe, mit welchem der Kessel vom Feuer gehoben wird,* Çat. Br. 14,1,3,1. 2,1,16. 2,54. 3,1,20. Kâtj. Çr. 26,2,10. 5,12. 7,17.

परीशेष und परीषेक s. u. परिशेष und परिषेक.

परीष्टि (von इष् mit परि) f. P. 3,3,107, Vârtt. 3. अन्यां परीष्टिं चर Sch. 1) *Nachforschung* AK. 2,7,31. Med. ṭ. 48. निमित्त° Gaim. 1,3. — 2) *Bedienung, Aufwartung, Huldigung* H. 497. Med. Halâj. 1,129. — 3) *Belieben* (प्राकाम्य) Med. — Vgl. H. an. 3,165, wo die Bedd. परीक्षा und परिचर्या nicht zu पर्येष्टि gehören können; es ist ein Ausfall anzunehmen.

परीसार (von सर् mit परि) m. *das Herumgehen* AK. 3,3,21.

परीहार und परीहास s. u. परि°.

परीहासकेशव (प° + के°) m. N. eines Heiligthums des Vishṇu Râǵa-Tar. 4,195. 202. 323. 334; überall mit dem Vorsatz श्री. — Vgl. परिहासहरि.

परु m. 1) *Glied.* — 2) *Berg.* — 3) *Meer.* — 4) *die Himmelswelt* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — Vgl. परुस्.

परुच्छेप m. N. pr. eines Ṛshi, eines Sohnes des Divodâsa und Liedverfassers von ṚV. 1,127. fgg. Nir. 10,42. TS. 2,5,8,3. Çâṅkh. Br. 23, 4. 5. Scheint aus परुस् und शेप unregelmässig gebildet zu sein.

परुत् adv. P. 5,3,22. oxyt. *im vergangenen Jahre* Sch. Vop. 7,110. AK. 3,5,20. H. ç. 203. — Das Wort enthält wohl पर.

परुत्न, परुत्न (von परुत्) adj. *vorjährig* P. 4,3,23, Vârtt. 1. Vop. 7,111.

परुद्वार m. *Pferd* Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. परुल, *paraveredus* u. s. w. Grimm, Gesch. der deutschen Sprache, S. 31.

परुल m. dass. H. ç. 177.

परुशस् adv. = परुश्शस् und auch daraus entstanden: परुशः कल्पयैनम् AV. 9,5,4.

परुश्शस् (von परुस्) adv. *gliedweise:* प्रजापतिर्वा ओषधीः परुश्शो वेद Kâth. 31, 1.

परुष (von परुस्) Uṇâdis. 4,75. 1) adj. f. आ, in der älteren Sprache परुष्णी. *a) knotig,* von Rohrpflanzen: परुष्णी शीर्षाला AV. 6,12,3. — *b) fleckig, bunt, ungleichfarbig, schmutzig;* = कर्बुर H. an. 3,738. Med. sh. 39. उत्तमाः ṚV. 5,27,5. परुषे गवि 6,56,3; vgl. Nir. 2,6. त्वमेतद्धारयः कृष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुशत्पयः ṚV. 8,82,13. (तक्मा) यः परुषः पारुषेयो ऽवध्वंस इवारुणः AV. 5,22,3. शोणित Suçr. 1,45,2. 85, 18. 260, 1. असितविचित्रनीलपरुषः (दिनकृत्) Varâh. Bṛh. S. 3,39. शीतकर 4,29. रोगान्करोति परुषः (अगस्त्यः) कपिलस्त्ववृष्टिम् 12,21. 17. 11. °विग्रह Hariv. 12141. संमार्जनविहीनानि परुषाणि (कुटुम्बिभवनानि) R. 2,71,34. तमसा संवृते लोके घोरेण परुषेण च MBh. 3,12145. चाण्डाल R. 1,58,10. परुषरजोऽरुणीकृततनु (दिनकृत्) Varâh. Bṛh. S. 3, 38. °घन Vikr. 142. तदङ्गरजसा परुषीभवन्ति (v. l. für मलिनीभवन्ति) Çâk. 176. — *c) rauh, uneben;* = प्रुक्त, कर्कश, रूक्ष, अस्निग्ध AK. 3,4, 14,85. H. 1386. H. an. Med. Halâj. 4,98. (गतिम्) प्रयाति परुषां घोराम् MBh. 13,5443. घनाश्मपरुषे देशे Râǵa-Tar. 4,308. °चर्मन् Pańkat. 21,13. जिह्वा Varâh. Bṛh. S. 67,53. *struppig,* von Haaren: प्रुढस्नानात्परुषमलकम् Megh. 88. Varâh. Bṛh. S. 67,83. श्मश्रुभिः 57. von Bäumen Kathâs. 2,4 (Brockhaus fasst hier das Wort als N. eines best. Baumes). — *d) rauh, stechend,* von Winden R. 6,16,4. 31,38. 70,51. Varâh. Bṛh. S. 26,4 (सु°). Ṛt. 1,22. adv.: परुषं पवनो ववौ Hariv. 9420. von der Sonnengluth: अतिशयपरुषाभिर्ग्रीष्मवह्नेः शिखाभिः Ṛt. 2,28. — *e) rauh,* von Tönen: वज्रपरुषस्वनं धनुः Ragh. 11,46. श्रवणपरुषैर्गर्जितैः Megh. 62. गर्जन्ति परुषं (adv.) मेघाः Hariv. 9295. भिन्नभैरवदीनार्तपरुषक्षामजर्जराः स्वराः Varâh. Bṛh. S. 85,36. शकुनिः रौति परुषरवः 52,106. *rauh, hart, barsch,* von Reden AK. 1,1,5,19. H. 269. H. an. Med. वाच्, वाक्य, उक्ति, गिर् MBh. 1,7090. R. 3,35,56. Spr. 1425. Varâh. Bṛh. S. 52, 104. 77,7. °वचन adj. Bṛh. 22 (21),17. परुषाणि *rauhe, harte, barsche Reden* MBh. 3,15689. 7,5659. Spr. 465. भवनं देवस्य विश्वेशितुर्नो दौवारिकनिर्दयोक्तिपरुषम् 1550. तामुवाच ततो वीरः परुषम् (acc. neutr. oder adv.) R. 1,1,80. न परुषं वक्तव्या नापि ताडनीयास्ते (तुरगाः) Varâh. Bṛh. S. 43,7. Pańkat. ed. orn. 34,8. °वादिनी 7. परुषतरमिदमाह Pańkat. 89,2. मृदुपरुषगुणौ योजनीयौ स्वकाले *Milde und Strenge (Barschheit)* Spr. 1314. *barsch, grob, roh,* von Personen Jâǵń. 1,309 (अ°). 3,135. Bhartṛ. 2,39. Git. 9,10. — 2) m. *a) Rohr:* परुषानमूर्न्परुषाह्वः कृणोतु ।

त्तिप्रं शर इव भज्यन्ताम् *er mache sie zu Rohren* d. h. *zerbrechlich wie diese* AV. 8,8,4. — *b) Pfeil:* उपोत्तपरुषा अधिज्यधन्वनः Çāṅkh. Çr. 14,22,20. Lāṭy. 8,5,7. — *c)* = परूषं; s. u. 5, *b.* — 3) f. परुषा Bez. *einer Art Räthsel* Verz. d. Oxf. H. 204, *a*, 28. — 4) f. परुष्णी *a)* N. pr. eines Flusses des Pendshab, welcher später Irâvatî, heut zu Tage Ravi heisst (*die Knotige,* d. h. *an Ausbuchtungen* oder *Krümmungen Reiche,* [Nir. 9,26] oder *die Rohrige, arundinosa*) ṚV. 7, 18, 8. 9. सत्यमित्था मरुद्भिः परुष्ण्यर्थं देदिशम् 8,63,15. 10,75,5. Vgl. परोष्णी. — *b)* viell. *Wolke* (*die Knotige, Geballte* oder *die Bunte*): उत स्म ते (मरुतः) परुष्ण्यामूर्णा वसत शुन्ध्युवः ṚV. 5,52,9. (इन्द्रः) श्रिये परुष्णीमुषमाणा ऊर्णां यस्याः पर्वाणि सख्याय विव्ये 4, 22, 2. — 5) n. *a) eine blaublühende Barleria* Çabdak. im ÇKDr. — *b)* = परूष n. Bhâvapr. im ÇKDr. Nach Çabdak. und Çabdam. bei Wilson als m. auch N. des Baumes selbst. — Vgl. पारुष्य.

परुषात्तर (परुष + अत्तर) adj. *rauh, barsch:* वचस् ad Çâk. 69,2. न च मपत्नजनेष्वपि तेन वागपरुषा (instr. von अपरुष) परुषात्तरमीरिता (adv.) Ragh. 9,8. von Personen: सेवकः स्वामिनं द्वेष्टि कृपणं परुषात्तरम् Pañkat. I,56.

परुषाल्ह (परुष + आल्हा) m. *eine best. Rohrart* AV. 8,8,4.

परुषित (von परुष) adj. *roh —, barsch —, grob angefahren, — behandelt* MBh. 7, 7042. R. 5,89,58. 6, 94, 20. साधोः परुषितस्यापि मनो न याति विक्रियाम् Hit. I, 81.

परुषिमन् (wie eben) m. *rauhes Aussehen* (im Gegensatz zu der Glätte und Fülle des wohlgenährten Viehes): (पशवः) अणिमानमेव तत्परुषिमाणं नियन्ति Ait. Br. 4, 26.

परुषीकृत (von परुष mit 1. कर्) adj. 1) *befleckt, schmutzig gemacht:* पांशुभिः °कृतः Hariv. 4771. — 2) *roh —, barsch angefahren* Spr. 902.

परुषेतर (परुष + इतर) adj. *von reiner Farbe, hell strahlend:* °तार (चक्षुस्) Ragh. 5, 68. = कोमल Schol. in der ed. Calc., *hilaris* Stenzler.

परुषोक्ति (परुष + उक्ति) f. *eine barsche, rohe Rede;* pl. Spr. 103. Davon °क adj. *barsche, rohe Reden führend* Gaṭâdh. im ÇKDr.

परुष्णी s. u. परुष.

परुष्य (von परुस्) adj. *bunt, mannichfaltig:* अथ यद्दस्मासीत्तत्परुष्यं व्यसर्प द्वारो गवय ऋश्य उष्ट्रो गर्दभ इति Ait. Br. 3, 34.

परुस् Uṇâdis. 2, 118. n. 1) *Knoten, Stengelglied der Pflanzen* (AK. 2, 4,5,27. H. 1130. Halâj. 2,34); *Gelenk, Glied des Körpers:* काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती परुषः परुषस्परि VS. 13,20. 20,27. यत्परुषि दिनं यदत्तरा TBr. 1,6,8,6. यस्यौषधीः प्रसर्पथाङ्गमङ्गं परुष्परुः ṚV. 10,97,12. पर्रुर्द्धे 100,5. 1,162,18. AV. 1,12,3. सं दधत्परुषा परुः 4,12,2.3. पर्रूंषि विद्वान्नस्तेव 9,3,3. 8,18. 10,1,8. 20. VS. 23,41. Çat. Br. 6,1,2,31. Kauç. 124. — 2) *Fuge:* परुषा यदिवा अति ṚV. 9,15,6. — 3) *Abschnitt, Abtheilung:* यज्ञस्य विद्वान्परुषश्चिकित्वान् ṚV. 10,53,1. यज्ञपरुषोरनन्तरित्यै TBr. 1, 6,9,1; vgl. अङ्गा पर्रूंषि संवत्सरस्य TS. 2,5,6,1. त्रि° adj. Beiw. Vishṇu's, der in der Form des Opfers *aus drei Abschnitten besteht,* Bhâg. P. 3,13,30. — परुस् verhält sich zu पर्वन् wie धनुस् zu धन्वन्.

परुःस्रंस (परुस् + स्रंस) m. *Gelenkbruch* AV. 6,14,1.

परूष = परूषक Ratnam. 254. Suçr. 2,76,6.

परूषक m. *Grewia asiatica Lin.*, ein Baum, dessen Beeren zur Bereitung eines kühlenden Trankes benutzt werden; beng. फलसा, hindust. فالسا. Nach Andern *Xylocarpus granatum Koen.*, beng. परुष. n. *die Frucht* Ratnam. 254. Çāṅkh. Çr. 15,19,26. Suçr. 1,141,3. 5. 228,14. 21. 234,1. 2,130,19. 222,19. 413,21. Varâh. Bṛh. S. 53,50.

परे (loc. von पर) adv. *darauf, fernerhin, künftig:* ततो ऽहमागम्य परे त्वामवोचम् MBh. 13,2880. अद्याद्या श्वः श्व इन्द्र त्रास्व परे च नः ṚV. 8,50,17. मध्ये वाह्नस्ततो ऽपि परे ऽथ वा *oder auch nach Mittagszeit* Amar. 9.

परेङ्गण und परेङ्गण n. nomm. act. von इङ्ख् (ईङ्ख्) und इङ्ग् mit परा P. 8,4,32, Sch.

परेण (instr. von पर) adv. praep. *weiterhin, vorüber, jenseits, hinaus über* (mit dem acc.); Gegens. अवरेण. ṚV. 1,164,17. 18. परेणेहि नवतिं नाव्या अति AV. 10,1,16. हिमवन्तम् Ait. Br. 8,14. अवरेणेव वै देवान्काव्याः परेणेव पितॄन् 3,37. यास्तिं परेणापो यास्त्यावरेण Çat. Br. 7,1, 1,24. 5,3,4,15. 9,4,3,2. 10,5,4,2. सो ऽयमग्निः परेण मृत्युमतिक्रान्तो दीप्यते 14,4,1,13. fgg. Kauç. 103. परेणाग्निपति Kâty. Çr. 17,2,4. अदो ऽम्भः परेण दिवम् Ait. Up. 1,2. नाकम् Kaiv. Up. in Ind. St. 2,10. परेण प्रैहि मुञ्चास्मान् *gehe* (*bei uns*) *vorüber* MBh. 1,8422. परेणास्मान्प्रैहि वै हव्यवाह् 8414. तथा चरति तिग्मांशुः परेण भुवनं सदा 3,2983 (2988). ममाश्रमः — त्रियोजनं शैलमिमं परेण 10037. *hernach, nachher:* अर्वाक्त्र्यब्दाद्धरेत्स्वामी परेण नृपतिर्हरेत् M. 8, 30. mit dem abl. oder gen. *nach:* परेण ते वर्षशतान्न भविष्यति MBh. 12,842. किं वा मृत्योः परेण विधास्यति Sâh. D. 53,15. मध्ये वाह्नस्ततो ऽपि परेण वा *oder auch nach Mittagszeit* Amar. 9, v. l. परेण तु दशाहस्य न दद्यान्नापि दापयेत् M. 8, 223.

परेत (partic. von 3. इ mit परा) 1) adj. *verstorben,* m. *ein Verstorbener* H. 1358. an. 2, 180. Med. t. 126. Halâj. 3,7. Vgl. u. इ. — 2) m. *eine Art von Gespenstern* H. an. Med.

परेतभूमि (प° + भू°) f. *Leichenacker* Kumâras. 5,68.

परेतराज् (प° + राज्) m. (nom. °राट्) *der Fürst der Verstorbenen,* Bein. Jama's AK. 1,1,1,58.

परेति (von 3. इ mit परा) f. *Weggang:* एतौ, परेतौ ṚV. 10,178,2.

परेद्यवि (परे, loc. von पर, + द्यवि, loc. von 3. दिव्, द्यु) adv. *am folgenden Tage, morgen* P. 5,3,22. Vop. 7,110. AK. 3,5,21. H. ç. 202.

परेद्युस् adv. dass. Wils. (angeblich nach AK.) und ÇKDr. (angeblich nach Vop.). — Vgl. अपरेद्युस्.

परेप adj. *von wo sich das Wasser zurückgezogen hat;* = परागता आपो यत्र ÇKDr. nach Siddh. K.

परेप्राण (परे + प्राण) adj. *mehr als das Leben geltend:* कदर्याणां परेप्राणाः (sic) प्रायेणार्थसंचयाः Kathâs. 18,387. Man hätte eher परःप्राणा erwartet.

परेमन् nach Benfey wohl so v. a. परीमन्: अग्ने शक्र परेमणि (गमेम) SV. I, 3,1,2,6.

परेश (पर + ईश) m. *der oberste Herr,* Beiw. Brahman's Mârk. P. 46,7. Vishṇu's Bhâg. P. 3,5,44. Verz. d. Oxf. H. 9, *a*, 3 v. u. परेशेश gleichfalls von Vishṇu MBh. 7,6471.

परेष्टु f. *eine Kuh, die öfters gekalbt hat,* H. 1268. °का f. dass. AK. 2, 9,71. Halâj. 2, 117.

परेधित (पर + एधित, partic. vom caus. von एध्) 1) adj. *von einem Andern grossgezogen;* nach Andern m. *Diener* AK. 2,10,18. H. 361. Halâj. 2, 196. — 2) m. *der indische Kuckuck* (vgl. परभृत) Çabdam. im ÇKDr.

परोङ्क (परस् + अंङ्क) adj. f. °ङ्की *aussen —, oben eng* Çat. Br. 3,4,4,26.

परोकु (?) in °मन्त्र Verz. d. B. H. No. 903 (XIX).

परोक्त s. u. वच् mit परा.

परोक्ष (परस् + अक्ष *Auge*) 1) adj. f. आ *ausserhalb des Gesichtskreises liegend, der Wahrnehmung sich entziehend, unbekannt, unverständlich:* अभयं ज्ञातादभयं परोक्षात् AV. 19,15,6. अपि ह पृष्ठस्तोत्रीयेषु (प्रत्यक्षेषु) परोक्षाणि कुर्वन् Lâṭj. 10,2,3. 6,10,19. प्रत्यक्षं यत्तदातिष्ठ परोक्षं पृष्ठतः कुरु R. 2,108,17. परोक्षयानिशं बुद्ध्या राम प्रत्यक्षया तथा। परां च प्रकृतिं दृष्ट्वा परिपाल्याः प्रजास्त्वया ॥ R. Gorr. 2,2,29. Sâṁkhjak. 6. तां परोक्षामपि जगतो ऽवस्थाम् Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 153. Sâh. D. 55. बहुभिः परोक्षैर्ज्ञायनैः *die man nicht wahrnimmt* Bhâg. P. 2,1,12. वृता भूपतिभिः परोक्षैः Ragh. 7,13. जज्ञेयं जीवितं धीराः परोक्षस्य प्रभोः कृते Râǵa-Tar. 4,324. Bhâg. P. 1,15,3. Mârk. P. 23,106. सर्वमेतत्परोक्षं मे यत्त्वं वदसि *unverständlich* MBh. 1,3068. कच्चिन्न सर्वे कर्मान्ताः परोक्षास्ते विशङ्किताः 2,165. Spr. 678. किमीश्वराणां परोक्षम् Çâk. 108,17. न परोक्षं ते धर्मं पश्यामि बुद्धितः *deinem Geiste nicht unbekannt, fremd* R. 6,95,54. परोक्षप्रिय Ait. Br. 3,33 und sonst. °काम Çat. Br. 6,1,1. 11. °पृष्ठ Çâṅkh. Çr. 10,8,33. 12,7,4. 8. परोक्षार्थस्य दर्शकम् (शास्त्रम्) Spr. 111. °मन्मथ *dem die Liebe etwas Fremdes ist* Çâk. 51. °जित् *der auf eine kaum wahrnehmbare Weise siegt* Bhâg. P. 3,18,4. कुतो लोकपरोक्षो ऽयं संबन्धो वै (so die v. l.) त्वया सह *hinter dem Rücken der Welt* MBh. 1,3114. स्वाभिप्राय° *dem eigenes Verlangen, eine eigene Meinung etwas Fremdes ist* Vet. 19,16. Verschiedene cass. als advv. gebraucht. *a*) acc. Vop. 6,65. (oxyt. nach gaṇa शरदादि zu P. 5,4,107) *so dass man es nicht sieht, hinter dem Rücken, ohne Wissen von* (in der älteren Sprache mit dem instr., in der späteren mit dem gen.): परोक्षमेव तद्देवेभ्य आत्मनो ऽवत्यन्तोत्रस्काय TBr. 1,5,6,7. परोक्षं वा अन्ये देवा इज्यन्ते प्रत्यक्षमन्ये TS. 1,7,3,1. यजमानेन परोक्षम् Çat. Br. 1,5,2,7. 2,1,2,11. 3,1,3,25. 6,1,1, 11 u. s. w. Lâṭj. 8,9,1. Bṛhadd. in Z. f. vgl. Spr. 1,442. नोदाहरेदस्य नाम परोक्षमपि केवलम् M. 2. 199. MBh. 14,805. न प्रत्यक्षं परोक्षं वा किंचिद्दुष्टं समाचरेत् 1301. R. 2,21,5. परोक्षमिव मे राजन्कथयसे MBh. 3,2819. Kathâs. 29,73. तत्परोक्षम् Pańkat. 46,7. — *b*) instr. *auf eine dem Auge sich entziehende, geheimnissvolle, versteckte Weise:* तन्माङ्घ्यं सन्मानुपमित्याचक्षते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवाः Ait. Br. 3,33. 7,30. TBr. 1,5,9,2. Çat. Br. 6,1,1,2. 14,6,11,2. Ait. Up. 3,14 u. s. w. परोक्षेण प्राशितरूपमाप्नोति Ait. Br. 7,26. 31. — *c*) abl. (den instr. regierend): तासु वा अह्निना बुध्न्येन परोक्षात्तेजो ऽदधात् *heimlich vor* Ait. Br. 3,36. अ° Çat. Br. 14,6,4,1. 5,1. — *d*) loc. *hinter dem Rücken:* परोक्षे खलीकर्तुं शक्यते न समाग्रतः Mṛkkh. 35,9. परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् Kâṇ. 18. Spr. 1216. गुणान्स सर्वस्य वदेत्परोक्षे Varâh. Bṛh. S. 74,9. H. 268. तस्य परोक्षे Pańkat. 212,22. — 2) m. *a*) *Büsser* Çabdam. im ÇKDr. — *b*) N. pr. eines der Söhne des Anu Bhâg. P. 9,23,1. — 3) f. आ *die vergangene, vollendete Handlung* (in der Gramm.; es ist wohl वृत्ति zu ergänzen): अभ्यासस्य परोक्षायाम् (समापत्तिर्भवति) AV. Prât. 4,84. In derselben Bed. परोक्षे (लिट्) P. 3,2,115. अपरोक्षे 119. — Vgl. अ°.

परोक्षकृत (प° + कृत) adj. *von einem Verse* (ऋच्), *welcher den Gott nicht anredet, sondern nur von ihm aussagt,* Nir. 7,1.

परोक्षता (von परोक्ष) f. nom. abstr.: अथात्र गणिते राजन्विद्यते न परोक्षता so v. a. *bei dieser Rechnung giebt es keine Dunkelheit, liegt Alles offen zu Tage* MBh. 3,2820.

परोक्षत्व (wie eben) n. *Nichtwahrnehmbarkeit* Vedântas. (Allah.) No. 97.

1. परोक्षवृत्ति (प° + वृत्ति) f. *ein nicht vor unsern Augen geführtes Leben:* कर्मानुमेयाः सर्वत्र परोक्षगुणवृत्तयः Spr. 610.

2. परोक्षवृत्ति (wie eben) adj. *der nicht vor unsern Augen lebt* Spr. 610. *auf eine dem Auge sich entziehende, undeutliche Weise gebildet:* निघण्टवः ist अतिपरोक्षवृत्ति, निगमवः — परोक्षवृत्ति, निगमयितारः — प्रत्यक्षवृत्ति Durga zu Nir. 1,1. Davon nom. abstr. °ता f. ebendas.

परोगव्यूति (परस् + ग°) adv. *über das Weideland —, das Weidegebiet hinaus:* परोगव्यूत्यनिरामप क्षुधमग्ने सेध रक्षस्विनः ṚV. 8,49,20. *entfernter als eine* Gavjûti: क्रोशव्यः Kâṭh. 37,1.

परोच्य (von वच् mit परा) adj. *dem man widersprechen darf:* ब्राह्मणो न परोच्यः TS. 2,5,11,9.

परोढा (पर + ऊढा) f. *eines Andern Weib* Sâh. D. 108. 210.

परोपकारिन् (पर + उप°) 1) adj. *Andern Dienste erweisend, — helfend* Çâk. 109. Davon nom. abstr. °कारित्व n. Bhartṛ. Suppl. 13. — 2) m. N. pr. eines Fürsten Kathâs. 24,19. 37.

परोबाहु (परस् + बाहु) adv. *über den Arm hinaus, weiter als der Arm reicht* Çat. Br. 6,4,3,10. 7,2,9. 3,2.

परोमात्र (परस् + मात्रा) adj. *übermässig, ungeheuer:* Indra ṚV. 8,57,6.

परोरजस् (परस् + र°) adj. *über den Staub —, über den Dunst hinausliegend* Çat. Br. 14,8,15,4. fgg. Shaḍv. Br. 1,2.

परोलक्ष (परस् + लक्ष) adj. *mehr als hunderttausend* H. 1425, Sch.

परोवरम् (परस् + अवरम्) adv. *von oben nach unten, der Reihe nach, von Hand zu Hand, nacheinander:* सो ऽयं परोवरं यशो ऽनूच्यते पितेव पुत्राय ब्रह्मचारिणे Çat. Br. 1,6,2,4. 12,8,3,30. 13,5,4,3. Çâṅkh. Çr. 16, 9,7. — Vgl. पारोवर्य.

परोवरीण (vom vorherg.) adj. P. 5,2,10. = परांश्चापरांश्चानुभवति Sch.

परोवरीयंस् (परस् + व°) adj. 1) *aussen —, oben breiter:* वज्र Ait. Br. 2,35. 1,25. TS. 6,2,3,5. Kâṭh. 24,9. Vgl. परउरु. — 2) *besser als gut, der allervorzüglichste* Khând. Up. 1,9,2. 2,7,1. 2. परोवरीयो हास्य भवति *das höchste Glück* ebend.

परोष्णिह् (परस् + उ°) f. *ein best. Metrum* (8 + 8 + 12 *Silben*) Khandas 5 in Verz. d. B. H. 100,2.

परोष्णी f. 1) *eine Art Schabe* AK. 2,5,26. H. 1337. Fälschlich auch परोष्टी geschrieben. — 2) N. pr. eines Flusses (wohl = परुष्णी und daraus entstellt) Râǵa-Tar. 8,2007.

पर्क (von पर्च्) s. मधुपर्क.

पर्कट 1) m. *Reiher* (vgl. बकोट). — 2) n. *Angst, Schmerz* Çabdârthak. im ÇKDr.

पर्कटिन् m. oder पर्कटी f. 1) *Ficus infectoria Willd.:* प्लक्षो जटी पर्कटी स्यात् AK. 2,4,2,13. Trik. 3,3,99. H. 1131. पर्कटी f. Med. ṭ. 47. H. an. 3,165 (lies पर्कटी st. कर्कटी). महान्पर्कटीवृक्षः Hit. 18,7. Nach Bhar. zu AK. auch पर्कटि f. ÇKDr. — 2) *eine frische Betelnuss u. s. w.* (पूगादेर्नवे फले) Trik. °टी f. Med. H. an.

पर्च् (पृच्), पृणक्ति (Dhâtup. 29,25), पृञ्चन्ति, अपृणक्; पिपृग्धि, पिपृक्त, पिपृच्याम्; पर्चस्, (अपि) अप्राक्, पपर्चामि, पपृच्यात्; med. पृङ्क्ते, पृङ्क्ते (Dhâ-

TUP. 24,20; पृङ्क्ते ebend.; पर्चति [?] 34,2), अपृक्थास्, अपृक्त, पृचान, पपृचानें, पृचीमहि; pass. पृच्यते, पर्क्त. 1) *mengen, mischen, in Verbindung setzen:* पृञ्चतीर्मधुना पयः ṚV. 1,23,16. पृङ्क्तं हवींषि मधुना 2,37,5. 9,97, 11. AV. 5,1,9. ÇÂÑKH. ÇR. 14,22,19. मधो पृचे नद्यः AV. 6,12,3. विषे विषमपृक्था: 7,88,1. अद्रिः सोम पपृचानस्य ते रसः ṚV. 9,74,9. VS. 10, 4. अंशुना ते अंशुः पृच्यताम् 20,27. स्थालीपाकं पृक्तान्यश्नाति KAUÇ. 13. ऐन्द्रेण हविषा तत्र हविः पृक्तं बृहस्पतेः VÂJU-P. in Verz. d. Oxf. H. 47, b,11. 13. अपृणग्धनुषा शरम् BHATT. 6,39. दयितमूर्त्येव पृक्ता तनुः (तुहाद्रेः) *verbunden* RÂGA-TAR. 4,1. (पवनः) पृक्तस्तुषारैर्गिरिनिर्झराणाम् RAGH. 2, 13. (ग्रहौ) द्वावपि मयूखपृक्तौ *sich berührend* VARÂH. BṚH. S. 17,3. कादम्बा जलपृक्ताः *so v. a. auf dem Wasser schwimmend* R. 4,51,39. Vgl. अपृक्त. — 2) *füllen, sättigen:* धन्वान्यज्राँ अपृणक्तृषाणान् ṚV. 4,19,7. पृञ्चन्ति सु वां पृचः 5,74,10. तमित्पृणक्ति शवसोत राया 6,15,11. 1,83,1. देवो देवान्स्वेन रसेन पृञ्चन् 9,97,12. पृणक्ति रोदसी उभे 10,140,2. अन्नेर्गा देव देवताः पिपृग्धि VS. 19,5. (लोकाः) मधुच्युतो घृतपृक्ताः *erfüllt von* MBH. 1,3659. (गदाम्) पृक्तां गजमदैरिव 9,581. क्रत्वा मदस्य तविषीषु पृञ्चते *sich füllen* (?) ṚV. 1,128,5. — 3) *in Fülle geben, Etwas* (acc. oder gen.) *Jmd* (dat.) *reichlich schenken:* नू नः पृङ्क्तं रयिम् ṚV. 6,68,8. 3,5,36. पृङ्क्तं वाजस्य 7,93,2. गव्यां पृञ्चन्तो अश्व्यां मघानि 67,9. दत्तं पृञ्चन्तम् 8,24, 14. 10,140,4. इयं पृञ्चन्ती सुकृते 1,47,8. पर्षो यथा नः सुवितस्य भूरेः 7, 100,2. भगं दत्तं न पपृचासि धर्णसिम् 1,141,11. — 4) *mehren:* पृञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति बप्सतः ṚV. 10,94,13.

— अनु, partic. अनुपृक्त *vermischt mit* MBH. 1,3609. 3613.

— अपि *beimischen:* विषे विषमप्राग्पि AV. 10,4,26. पृञ्चन्ति 5,2,3 fehlerhaft für वृञ्चन्ति.

— आ 1) *erfüllen, durchdringen:* आ त्वा पृणक्त्विन्द्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः ṚV. 1,84,1. TBR. 2,7,8,2. — 2) med. *sich sättigen:* इषा पृचीमहि ṚV. 1,129,7. inf.: ते राया ते ह्याऽपृचे सचेमहि सचथ्यैः 5,50,2. वस्वी वीरस्यापृचः 8,40,9. — 3) *vermischen, durchmengen:* हस्तास्याग्न्याभिर्गोभिर्मस्त्वमापणाचामेति, आपापृचः AIT. BR. 6,1. — Vgl. आपृक्.

— उप 1) *hinzufügen, mehren:* वीरेषु वीराँ उप पृङ्धि नस्त्वम् ṚV. 2, 24,15. उप क्षत्रं पृञ्चीत हन्ति राजभिः 1,40,8. pass.: उपापृङ्क्ते मघवन्भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते VÂLAKH. 3,7. उपो मतिः पृच्यते ṚV. 9,69,2. — 2) *sich nahen zu* (acc.): यौवने जीवानुपपृञ्चती (so ist die Betonung wohl zu verbessern) जरा AV. 18,4,50. — 3) *sich mischen so v. a. sich begatten:* उपप्रक्षे (inf.) वृषणो मोदमाना दिवस्पथा वध्वो यन्त्यच्छ ṚV. 5,47,6. उपेदमुपपर्चनमासु गोषूप पृच्यताम् *möge die Begattung anschlagen* 6,28, 8; vgl. die v. l. AV. 4,4,23. — Vgl. उपपर्चन, उपपृच्.

— निस्, partic. निस्पृक्त (sic) MBH. 3,12503.

— प्र *sich in Berührung setzen mit* (acc.): प्रपृञ्चन्विश्वा भुवनानि पूर्वथा TBR. 2,5,4,5. वायो तव प्रपृञ्चती धेना जिगाति दाशुषे ṚV. 1,2,3.

— वि 1) *ausser Berührung bringen, trennen:* विपृचौ स्थो वि मा पाप्मना पृङ्क्तम् VS. 9,4. 19,11. असि सोमेन समया विपृक्तः ṚV. 1,163,3. *zertheilen, zerstreuen:* यं सीमकृण्वन्तमसे विपृचे (inf.) 4,13,3. — 2) *sich trennen von* (acc.): आदित्सोमो वि पपृच्यादसुष्वीन् ṚV. 4,24,5.

— सम् 1) act. med. *mengen, mischen, vereinigen, berühren;* med. pass. *sich mengen, sich vereinigen, in Berührung kommen:* पृश्निः संपृङ्क्ते हरितेन वाचम् ṚV. 7,103,4. तन्वा मे तन्वं सं पिपृग्धि 10,10,11. विषघ्याम् (पय° AV.) 12. देवो देवेभिः समपृक्त रसम् 9,97,1. मधा संपृक्ताः सारघेण धेनवः (*Milch*) 8,4,8. 10,34,7. संपृञ्चानः सदने गोभिरद्भिः 1,95,8. सं ज्ञाणीभिः क्रतुभिर्न पृङ्क्ते 10,95,9. समने पृच्यते समनेव केतुः 1,103,1. सं पृच्यध्वमृतावरीरूर्मिणीर्मधुमत्तमाः TS. 1,1,8,1. VS. S. 58. ÇÂÑKH. BR. 7,4. ÇR. 8,9,4. AV. 6,64,1. 74,1. ÇAT. BR. 3,2,4,9. द्रुह्वो रिषः संपृचः (inf.) पाहि सूरीन् *vor der Berührung mit* ṚV. 2,35,6. TS. 1,1,2,2. स्यन्दनौ समपृच्येतामुभयोः *stiessen zusammen* BHATT. 17,106. संपृक्त *vermischt, verbunden, in Berührung gekommen* H. 1469. HALÂJ. 4,56. हरिचन्दनसंपृक्तमुदकम् R. 2,65,8. चन्दनागुरुसंपृक्त (पवन) 71,25. संपृक्तं नभसा ह्यम्भः संपृक्तं नभो ऽम्भसा 5,74,34. तेजस्तेजसि संपृक्तम् MBH. 6,2018. नक्तमिव लोहिताङ्गः परुषघनच्छेदसंपृक्तः VIKR. 142. वदरौ राहौ तिवृत्तौ संपृक्तौ चेत् VARÂH. BṚH. S. 53,72. वागर्थाविव संपृक्तौ (जगतः पितरौ) RAGH. 1,1. ब्रह्म क्षत्रं च संपृक्तमिह चामुत्र वर्धते M. 9,322. तावुभौ भूतसंपृक्तौ 12,14. धर्मपापाभ्याम् 19. — 2) *erfüllen; begaben, beschenken mit;* med. *erfüllt —, begabt werden:* मधो देवा ओषधीः सं पिपृक्त ṚV. 3,54,21. 6, 20,6. तेजसा सं पिपृग्धि मा TBR. 2,7,7,3. 4. रसेन समपृक्ष्महि (अगन्महि VS.) AV. 7,89,1. संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ṚV. 1,110,4. मधा संपृक्तौ (अश्विनौ) TBR. 3,1,2,13 in Ind. St. 7,274. — Vgl. संपर्क.

पर्ज् (पृज्), पृङ्क्ते, पृङ्क्ते v. l. für पर्च् DHÂTUP. 24,20. v. l. für पिज् 18. Vgl. अनवपृग्ण (welches der Form nach auf keine andere Wurzel zurückzuführen war) und अवप्रज्जन.

पर्जनी = पर्जन्या *Cucumis aromatica Salisb.* oder *C. xanthorrhiza* (s. दार्वी) AK. 2,4,2,20. RATNAM. 59.

पर्जन्य UṆÂDIS. 3,103. Hier und da fälschlich पर्यन्य geschrieben. 1) m. *a) Regenwolke,* = रसदब्द, गर्जदम्बुद, घनदम्बुद, गर्जन्मेघ AK. 3,4, 24,148. H. an. 3,495. MED. j. 90. HALÂJ. 5,32. = मेघ H. 164. UGGVAL. = मेघशब्द H. an. MED. (मरुतः) वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु ṚV. 5,53, 6. भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्नयः 1,164,51. दिवो चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन । यत्पृथिवीं व्युन्दन्ति 38,9. 14. AV. 10,10,7. VS. 18,55. पर्जन्यो नद्यो वर्षतु पर्जन्याः TS. 2,7,10,4. पर्यन्यनिनद R. 6,31,32. प्रवृद्ध इव पर्जन्यः चातकैरभिनन्दितः RAGH. 17,15. पर्जन्यस्य यथा धाराः — संख्यया परिवर्जिताः PAÑKAT. 116,7. III,210 (vgl. 190,6). सूर्येन्दुपर्जन्यसमीरणानां योगः VARÂH. BṚH. S. 45,46. अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसंभवः । यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥ so v. a. *Regen* BHAG. 3,14. Ausserdem lassen sich manche der u. *b.* aufzuführenden Stellen, wie gewöhnlich die Götternamen dieser Art, auch appellativisch fassen. — *b)* personif. *der Regengott, ein Donnerer und Befruchter;* vgl. besonders ṚV. 5,83. 7,101. 102. NAIGH. 5,4. NIR. 10,10. = इन्द्र AK. H. 172. H. an. MED. HALÂJ. 1,52. पर्जन्यावाता ṚV. 6,50,12. 49,6. 10,65,9. 66, 10. अग्नीपर्जन्यौ 6,52,16. वाचं पर्जन्यश्चित्रा वदति त्विषीमतीम् 5,63,6. पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोभुः 6,52,6. महाँ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव 8,6,1. 4,57,8. 7,35,10. पर्जन्य इव ततनद्धि वृष्ट्या सहस्रमयुता ददत् 8,21,18. 9,2,9. 22,2. 82,3. 10,66,6. 98,1. 8. 169,2. AV. 1,2,1. 3,1. 3, 21,10. 31,11. 4,11,4. 15,4. 6. 6,4,1. 38,3. 8,7,21. 12,1,12. VS. 22,22. शं नः कनिक्रदद्देवः पर्जन्यो अभि वर्षतु 36,10. S. 59,15. संततवर्षी ह प्रजाभ्यः पर्जन्यो भवति, जीमूतवर्षी u.s. w. AIT. BR. 2,19. 3,18. TS. 1,6, 10,5. 2,1,7,8. 3,4,7,2. पर्जन्यात्मन् adj. 5,8,1. 5,2,7,2. — ÇAT. BR. 3,3, 4,11. 6,1,3,15. 7,3,1. 2. 5,3,37. 8,6,2,20. 14,5,3,3. 9,1,14. ÇÂÑKH. BR.

28,2. Shadv. Br. 1,2. Kâtj. Çr. 25,12,9. Pâr. Grhj. 2,13. सद्यः प्रवर्षेत्पर्जन्यः MBh. 3,10016. 7,3153. 13,2013. Hariv. 3804 (= Indra). 8089. R. 1,16,16. 2,31,12. 67,8. 3,34,6. 6,3,9. Suçr. 1,17,2. Mârk. 178,10. Varâh. Brh. S. 52,43. 49. 52. Pañkat. 51,16. Hit. I, 195. VP. 153, N. 1. द्रोणपाण्डवपर्जन्या adj. (सेना) MBh. 7,6675. unter den 12 Âditja Hariv. 594. 11549. 12456. 12498. 12912. 13143. ein Devagandharva (auch Gandharva) MBh. 1,2552. 4812. Hariv. 14158. einer der sieben Rshi (in verschiedenen Manvantara) 431. 14152. Mârk. P. 75,73. ein Pragâpati und Vater des Hiranjaroman VP. 153; vgl. 83, N. 3 (nach dem Index ist पर्जन्या an dieser Stelle Mutter des Hir.). Vgl. G. Bühler in Or. und Occ. I, 214. fgg. — Die von Benfey versuchte Zusammenstellung von पर्जन्य mit स्फूर्ज् hat Vieles für sich und sagt uns mehr zu als die scheinbar näher liegende Zurückführung auf परिजन्य (vgl. पर्याण = परियाण, पर्षद् = परिषद्). — 2) f. आ = पर्जनी Râgan. im ÇKDr.

पर्जन्यक्रन्द्य (प° + क्र°) adj. *wie die Regenwolke* oder *wie P. dröhnend* RV. 8,91,5.

पर्जन्यजिन्वित (प° + जि°) adj. *von P. belebt:* वाच् RV. 7,103,1.

पर्जन्यपत्नी (von प° + पति) adj. f. *den P. zum Gatten habend* AV. 10, 10,6. भूमि (weil sie vom Regen befruchtet wird) 12,1,42. Kauç. 106.

पर्जन्यरेतस् (प° + रे°) adj. *in P.'s oder der Wolke Güssen lebend, daraus entstanden:* das Rohr des Pfeils RV. 6,75,15.

पर्जन्यवृद्ध (प° + वृ°) adj. *durch P. genährt:* der Soma RV. 9,113,3.

पर्द् (पृड्), पर्डति *beglücken, erfreuen* (सुखने) Dhâtup. 28,39.

पर्ण् (पृण्, पर्ण्) s. u. 1. पर् und पर्णय्.

पर्ण Unâdis. 3,6. 1) n. AK. 3,6,2,22. Siddh. K. 249, a, 5. a) *Schwungfeder, Fittig; Feder* überh., *penna;* = पत्त Trik. 3,3,133. चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पर्णम् RV. 1,116,15. पर्णा मृगस्य पतोरिवारभे 182,7. पतत्रो विर्न पर्णैः 183,1. पर्णेभिः शकुनानाम् 9,112,2. 4,27,4. 40,3. पर्णाछर्धनेयसी AV. 10,1,29. Çat. Br. 1,6,2,5. MBh. 1,1517. *Gefieder des Pfeils* AV. 5,25,1. RV. 10,18,14. Ait. Br. 1,25. 3,26. Kâth. 25,1. — b) *Blatt* (*das Gefieder des Baumes;* vgl. पत्त्र) AK. 2,4,1,14. Trik. H. 1123. H. an. Med. Halâj. 2,30. हिमेव पर्णा मुषिता वनानि RV. 10,68,10. AV. 8, 7,12. VS. 16,46. या पर्णेन पिबति TS. 2,5,1,7. TBr. 1,1,3,10. 2,1,4. Çat. Br. 7,4,1,8. 14,6,9,30. अर्क° 10,3,4,3. Pâr. Grhj. 3,4. Çâñkh. Çr. 4,16,7. शमी° Âçv. Grhj. 1,17. बल्ल° Kâtj. Çr. 6,1,8. Khând. Up. 2,23, 4. Hit. 1,18. 40. N. 16,12. 20,7. MBh. 7,8271. Sâv. 5,74. शीर्णपर्णाशन R. 1,51,26. वाताम्बुपर्णाशन Bhartr. 1,65. Çâk. 167. Rt. 1,22. Megh. 30. Am Ende eines adj. comp. f. आ (शाखेव शीर्णपर्णा R. Gorr. 2,101, 24; vgl. एकपर्णा); ई, wenn es Pflanzenname ist, P. 4,1,64; vgl. अग्रपर्णी, अङ्गि°, अत्यम्ल°, अलि°, अशन°, उडुम्बर°, नख°, नील°. — c) *Betelblatt* Râgan. im ÇKDr. — 2) m. *Butea frondosa Roxb.*, ein schöner und verehrter Baum, aus dessen Holz gewisse Opfergeräthe bereitet werden. Derselbe wird später gewöhnlich पलाश genannt; er trägt grosse Blätter (8—16 Zoll lang). AK. 2,4,2,10. H. an. Med. अश्वत्थे वो निषदनं पर्णे वो वसतिष्कृता RV. 10,97,5. AV. 3,5,4. 8. 5,5,5. 18,4,53. सोमस्य पर्णमच्छिद्यत तत्पर्णो ऽभवत् TBr. 1,1,3,10. 2,1,6. 7,1,9. TS. 3,5,7,1. fgg. °कल्क 2,5,2,5. — Çat. Br. 3,3,4,10. 6,5,1,1. 11,7,2,8. °शाखा 1,4,2. Pañkav. Br. 9,5,4. Jâǵn. 3,317. — b) N. pr. eines Mannes gana शिवादि zu P. 4,1,112. eines Lehrers Vâju-P. in VP. 281, N. 5. — c) N. pr. einer Localität (भरद्वाजे) P. 4,2,145. — 3) f. ई gana वरणादि zu P. 4,2,82. gana किसरादि zu 4,53. a) *Pistia Stratiotes Lin.* (vgl. वारिपर्णी) Trik. 1,2,34. Çabdar. im ÇKDr. Varâh. Brh. S. 53,88. — b) *das Blatt der Asa foetida* (?) Çabdak. bei Wils. — Vgl. अच्छिन्न°, अश्व°, उत्तान°, पुष्कर°, पृश्नि°, श्येन°, सहस्र°, सु°.

पर्णक 1) m. a) = भिल्ल (nach Mahidh.) VS. 30,16. — b) N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* gana उपकादि zu P. 2,4,69. — 2) f. पर्णिका a) *eine best. Gemüsepflanze* Suçr. 1,222,11. — b) N. pr. einer Apsaras Hariv. 14165; vgl. Hariv. Langl. II, 376, wo die Calc. Ausg. पर्णिनी hat.

पर्णकषाय (पर्ण 2, a. + क°) s. u. कषाय 2, a.

पर्णकार (प° + 1. कार) m. = वारुजीवी, vulg. वारुइ ÇKDr. *ein Verkäufer von Betelblättern* Wils.

पर्णकुटिका f. = पर्णकुटी Vjutp. 131.

पर्णकुटी (प° + कु°) f. *Laubhütte* R. 2,92,12 (101,13 Gorr.). 100,4. R. Gorr. 2,111,38. Kathârn. in Z. d. d. m. G. 14,575,17.

पर्णकृच्छ्र (पर्ण + कृ°) m. *die Blätterbusse*, Bez. einer best. Busse, bei der man einen Aufguss auf Blätter verschiedener Bäume und auf Kuça-Gras geniesst, Jâǵn. 3,317.

पर्णकोशा s. पूर्णकोशा.

पर्णखण्ड (प° + ख°) m. = वनस्पति *Baum* Çabdak. im ÇKDr.

पर्णचीरपट (प° - चीर + पट) adj. *in ein Gewand aus Blätterstreifen gehüllt*, Bein. Çiva's MBh. 12,10361.

पर्णचोरक (प° + चो°) m. *ein best. Parfum* (चोरक) Râgan. im ÇKDr.

पर्णधि (प° + धि) m. *der Theil des Pfeilschafts, in welchem die Federn stecken*, AV. 4,6,5.

पर्णधस् (प° + 2. धस्) adj. (nom. °धत्) *die Blätter fallen machend* Sch. zu P. 3,2,76. 7,1,70. 8,2,72. 4,1,6, Vârtt.

पर्णनर (प° + नर) m. *Blättermann, eine aus Blättern zusammengesetzte Puppe, die an Stelle eines nicht aufzufindenden Leichnams verbrannt wird*, ÇKDr. und Wils.

पर्णनाल (प° + नाल) n. *Blattstiel* Çañk. zu Khând. Up. 2,23,4.

पर्णप्रात्यिक (प° + प्रा°?) N. pr. einer Oertlichkeit Râga-Tar. 7,198. Es ist viell. °प्रासिक zu lesen.

पर्णभेदिनी (प° + भे°) f. = प्रियङ्गु Râgan. im ÇKDr.

पर्णभोजन (प° + भो°) 1) adj. *von Blättern sich nährend.* — 2) m. *Ziege* Trik. 2,9,25. Çabdar. im ÇKDr.

पर्णमणि (प° + म°) m. *ein best. Zaubergegenstand* (*aus dem Holze des Parna?*) AV. 3,5,1.

पर्णमय (von पर्ण) adj. f. ई *aus dem Holze der Butea frondosa gemacht* P. 4,3,150, Sch. TS. 3,5,7,1. TBr. 1,1,3,11. 7,1,9. 8,7. Kâth. 8,2. 15,2.

पर्णमाचाल (प° + मा°?) m. = कर्मरङ्ग Çabdam. im ÇKDr.

पर्णमुच् (प° + मुच्) adj. (nom. °मुट्) *Blätter fallen machend*, vom Winde Uǵǵval. zu Unâdis. 2,22.

पर्णमृग (प° + मृग) m. *ein im Laub der Bäume lebendes Thier* (z. B. Eichhorn, Affe) Suçr. 1,200,7. 202,17. 238,6.

पर्णय् (von पर्ण), पर्णयति *grünen* Dhâtup. 35,84, a.

पर्णय m. N. pr. eines von **Indra** überwundenen Feindes R̥V. 1,53,8. °घ्नं n. *das Erschlagen des* **Parṇaja** 10,48,8.

पर्णरुह् (प° + रुह्) adj. (nom. °रुट्) *Blätter wachsen machend*, vom Winde (!) Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,22.

पर्णल (von पर्ण) adj. *blätterreich, voller Blätter* gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,6. °लीभूतसानुं किष्किन्ध्याद्रिम् Bhaṭṭ. 6,148.

पर्णलता (प° + ल°) f. *Betelpfeffer* Râǵan. im ÇKDr.

पर्णवत् (von पर्ण) adj. *mit Blättern versehen*: वृत्त Kâṭh. 30,10. MBh. 12,5816.

पर्णवल्क (प° + व°) m. N. pr. eines Mannes gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105.

पर्णवल्ली (प° + व°) f. = पलाशीलता Râǵan. im ÇKDr.

पर्णवाद्य (प° + वा°) n. *Blättermusik, Töne, die man durch's Blasen in ein Blatt hervorbringt*: पर्णवाद्यं श्रुतिसुखं वादयन्तो Hariv. 3477. 3602.

पर्णवी (प° + वी) adj. *von Fittigen geführt, — getragen*: पर्णवीरिव दीयति R̥V. 9,3,1.

पर्णवीटिका (प° + वी°) f. *zerschnittene, mit Gewürzen bestreute und in ein Betelblatt gewickelte Arecanuss* (zum Kauen) Râǵa-Tar. 4,426.

पर्णशद (प° + श°) m. *Blätterfall* AV. 20,135,2. VS. 16,46. st. dessen °शाद Kâṭh., पर्णशद्य *auf den Blätterfall bezüglich* TS. 4,5,9,1.

पर्णशद्य s. u. d. vorang. Worte.

पर्णशय्या (प° + श°) f. *ein Lager aus Blättern* R. 2,28,11.

पर्णशर (प° + श°) m. *Blattstiel; Stiel des* **Parṇa**-*Blattes* (Sâj.) Ait. Br. 7,2.

पर्णशबर (प° + श°) m. pl. N. eines Volkes (*von Blättern lebende* **Çavara**) Mârk. P. 58,19. — °शबरीसाधन Sâdhanamâlâtantra 90.

पर्णशाद s. u. पर्णशद.

पर्णशाला (प° + शा°) f. 1) *Laubhütte* AK. 2,2,6. H. 994. R. 2,56, 16. 100,17. R. Gorr. 2,56,21. 3,6,15. 6,108,34. Ragh. 1,95. 12,40. — 2) N. pr. einer grossen Brahmanenansiedelung in **Madhjadeça** zwischen der **Jamunâ** und der **Gaṅgâ** MBh. 13,3398.

पर्णशालाग्र (प° + अग्र) m. N. pr. eines Gebirges in **Bhadrâçva** Mârk. P. 59,5.

पर्णशुष् (प° + शुष्) adj. (nom. °शुट्) *Blätter verdorren machend*, vom Winde Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,22.

पर्णस von पर्ण gaṇa तृणादि zu P. 4,2,80.

पर्णसि Uṇâdis. 4,107. m. = जलगृह *ein auf dem oder am Wasser stehendes Haus* Uǵǵval. = पद्म *Wasserrose* Uṇâdik. im ÇKDr. = शाक *Gemüse* und = आभरणक्रिया *das Schmücken* Uṇâdivr̥. im Saṅkshiptas. ÇKDr.

पर्णाढक (पर्ण + आ°) m. N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* gaṇa यस्कादि zu P. 2,4,63.

पर्णाद (पर्ण + अद्) 1) adj. *von Blättern sich nährend*. — 2) m. N. pr. eines alten Weisen MBh. 2,108. eines Brahmanen N. 18,1.

पर्णाल m. 1) *Boot*. — 2) *Spaten*. — 3) *Zweikampf* Çabdârthak. bei Wils.

पर्णाश 1) m. *eine best. Pflanze* Hariv. 8443. 12676. *eine Art Basilienkraut* Schol. zu Uṇ. 1,53. पर्णास Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,59. AK. 2,4,2, 60. — 2) f. आ N. pr. *verschiedener Flüsse* MBh. 2,373. 2146. 7,3305. 3319. 13,7647. Hariv. 2005. R. 6,2,45. VP. 184, N. 2. LIA. I, 78. 82, N. 2. 84. 116. 546. Vgl. पूर्णाशा.

पर्णास s. u. पर्णाश.

पर्णाहार (पर्ण + आ°) adj. *von Blättern sich nährend* R. 3,10,2.

पर्णिक adj. (f. पर्णिकी) *mit* पर्ण *handelnd* gaṇa किसरादि zu P. 4,4,53.

पर्णिन् (von पर्ण) 1) adj. a) *beschwingt, geflügelt*: दिद्युवः R̥V. 6,46,11. वयः 8,5,32. वृक्षे वातस्य पर्णिना 1,11. — b) *blätterig*: सोम R̥V. 9,82,3. — 2) m. a) *Baum* H. 1114. MBh. 12,5858. — b) *Butea frondosa Roxb.* (vgl. पर्ण 2, a) Hâr. 107. — 3) f. पर्णिनी a) *eine best. Pflanze* Suçr. 2. 543,21. — b) N. pr. einer **Apsaras** Hariv. 12474. Vjâḍi zu H. 183; vgl. पर्णिका u. पर्णक.

पर्णिल (von पर्ण) adj. *blätterreich* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,6 angeblich nach dem gaṇa पिच्छादि zu P. 5,2,100, wo unsere Autt. wohl वर्ण, aber nicht पर्ण haben.

पर्णीय von पर्ण P. 4,2,145. gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

पर्णोटज (पर्ण + उ°) n. *Laubhütte* Hâr. 41. Çabdar. im ÇKDr.

पर्णोत्स (पर्ण + उत्स) m. N. pr. eines Dorfes: फलं गृह्णन्फलपुरं पर्णोत्सं पर्णमाददत् **Phalapura** *als Frucht pflückend, nahm er* **Parṇotsava** *als Blatt dazu* (Troyer fasst पर्णोत्संपर्ण als N. pr.) Râǵa-Tar. 4,184. 6,201. 209. 318. 7,1412.

पर्ण्य (von पर्ण) adj. *auf die Blätter bezüglich* TS. 4,5,9,1.

पर्तृ (von 1. पर्) nom. ag.; nur im instr. pl.: तां अंहसः पिपृहि पर्तृभिष्ट्वम् R̥V. 7,16,10. पर्षि तोकं तनयं पर्तृभिष्ट्वमदब्धैरप्रयुत्वभिः *mit Rettern so v. a. mit Rettungen* 6,48,10; vgl. नेषतमैः u. नेष.

पर्द्, पर्दते *furzen* Dhâtup. 2,28. Eine unbelegbare, aber, wie die verwandten Sprachen zeigen, ächte Wurzel.

पर्द m. 1) *Furz* (von पर्द्) ÇKDr. Wils. — 2) *starkes Haar* (केशसमूह) Uṇâdik. im ÇKDr.

पर्दन (von पर्द्) n. *das Furzen, Furz* H. 1403.

पर्दि oder पर्दिन् (von पर्द्) P. 4,2,99, Vârtt.

पर्प्, पर्पति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 11,18. Eine nicht einmal im Wurzelverzeichniss sicher stehende Wurzel.

पर्प Uṇâdis. 3,28. 1) *ein Wägelchen, auf dem Krüppel gefahren werden*, P. 4,4,10. येन पीठेन पङ्गवश्चरन्ति स पर्पः Siddh. K. zu P. 4,4,10. पर्पं पङ्गुपीठम् Schol. zu Uṇ. 3,28. — 2) n. *junges Gras*. — 3) n. *Haus* Uǵǵval. — Vgl. पर्पिक.

पर्पट 1) m. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,81. a) *eine best. Arzeneipflanze*, = भेषजान्तर H. an. 3,164. Med. ṭ. 48. = तिक्त Med. ṭ. 22. = क्षेतपापडा im Beng., = दवनपापर im Hindi ÇKDr. Im Bengalischen führt sowohl *Hedyotis burmanniana R. Br.* als die *Mollugo pentaphylla Lin.* (ein gewöhnliches Unkraut), beides einjährige Pflanzen, den Namen क्षेतपापडा (क्षेत्र°). Jene heisst im Hindust. पित्पापरा (पित् = पित्त), während पापरा einfach die *Gardenia latifolia*, einen baumartigen Strauch, bezeichnen soll. Die *Hedyotis* ist wohl verstanden Suçr. 1,222,2. 2,208, 9. 408,4. 421,11. Vgl. पर्पटक. — b) *ein best. Gebäck* H. an. Med. = चर्पट (welches u. d. W. wohl fälschlich als Name *einer Pflanze* aufgefasst worden ist) H. an. 3,159. Med. ṭ. 40. — Die Bedeutungen परीत्ता und परिचर्या H. an. 3,165 gehören zum ausgefallenen परीष्टि. — 2) f. ई

a) *eine best. wohlriechende Erdart* H. 1055. RATNAM. im ÇKDR. — b) *ein aus dem Norden kommender best. wohlriechender Stoff*, = कच्चा, चक्रवर्तिनी, जतुका, जतुकृत्, जतुकृष्णा, जलनी, जली, रञ्जली, संस्पर्शा, vulg. पपरी und पद्मावती BHÂVAPR. im ÇKDR. Viell. hierher °रस Verz. d. B. H. No. 972. — c) *eine Art Gebäck* UṆÂDIK. im ÇKDR. पर्पता: H. ç. 96. — Vgl. नेत्रपर्पटी.

पर्पटक m. = पर्पट 1. BHÂVAPR. im ÇKDR. u. पर्पट; तिक्त = पर्पटकौषध H. an. 2, 171. — SUÇR. 1,221,5. 2,64,17. 415,15.

पर्पटद्रुम (प° + द्रुम) m. = कुम्भीवृक्ष (= कफल) RÂGAN. im ÇKDR. NIGH. PR. Auch पर्पटीद्रुम NIGH. PR.

पर्परी f. *Haarflechte* H. ç. 118.

पर्परीक UṆÂDIS. 4,19. m. 1) *die Sonne* UǴǴVAL. — 2) *Feuer* TRIK. 1, 1,67. — 3) *Wasserbehälter* UṆÂDIVṚ. im SAṄKSHIPTAS. ÇKDR. — Vgl. पर्फरीक.

पर्परीण 1) m. a) = पर्णस्य शिरा. — b) = पर्णचूर्णरस. — c) = द्यूतकम्बल. — 2) n. = पर्वन् MED. ṇ. 100. — Vgl. पर्परीण, पर्बरीण.

पर्पिक (von पर्प 1.) m. °की f. *ein Krüppel, der auf einem Wägelchen gefahren wird*, P. 4,4,10. Schol. zu P. 7,3,50.

पर्फरीक (von फर्) m. nach SÂJ. *Zerreisser* oder *Erfüller*: नैतोशेके तुर्फरी पर्फरीका ṚV. 10,106,6. पर्फरीक Uṇ. 4,20 (फ° UṆÂDIS. 4,20) = किसलय Sch.

पर्ब्, पर्बति *gehen, sich bewegen* DHÂTUP. 11,22.

पर्माडि m. N. pr. eines Fürsten von Karṇâṭa RÂǴA-TAR. 7,936. 8, 1610. 3054. पर्माणिड 7,1122. 1124 (lies: पर्माण्डेश्च).

पर्यक् (von पर्यञ्च्, परि + अञ्च्) adv. *rund herum, nach allen Seiten hin*: उत्पेतुरुत्पाततमाः सहस्रशो भयावहा दिवि भूमौ च पर्यक् BHÂG. P. 4,5,12. 6,32. 8,2,2.

पर्यग im comp. पारमहंस्य° BHÂG. P. 4,21,40. Dieses übersetzt BURNOUF: *dont s'entretiennent les discours de la contemplation la plus élevée*. Die Scholien erklären folgendermaassen: पारमहंस्यं ज्ञानं तत्परानहंन्ति अधिकुर्वन्तीति पारमहंस्यपर्याः अगावो वाचो यस्मिन्। उपनिषद्भिर्ज्ञानघनत्वेनोक्त इत्यर्थः। यद्वा परमहंसानां ज्ञाननिष्ठानां गम्यः पारमहंस्यः। परितो न गच्छन्ति गावो यस्मात्स पर्यगः।

पर्यग्नि (परि + अग्नि) m. *das umwandelnde Feuer*, so heisst im Ritual *der Feuerbrand, welcher um das Opferthier u. dgl. herumgetragen wird; die Cerimonie dieses Umtragens*: पर्यग्नये क्रियमाणायानुब्रूहि AIT. BR. 2, 5. पुर इव पर्यग्नेः *vor der Handlung des* P. 11. पर्यग्निं करोति ÇAT. BR. 3, 8,1,6. 8. 12,9,2,9. पर्यग्नि (adv.) कर् *das Feuer um Jmd* (acc.) *herumtragen*: आहवनीयाडुल्मुकमादायाग्नीधः परि वाजपतिरिति (ṚV. 4,15,3) त्रिः प्रदक्षिणं पर्यग्नि करोति पशुम् ÂPAST. bei SÂJ. zu AIT. BR. 2,5. TBR. 2,1,3,4. पर्यग्नि पशुं करोति रक्षसामपहत्यै ÇÂṄKH. BR. 10,3. AIT. BR. 2, 11. पर्यग्निक्रियमाणे *während des Herumtragens des Feuers* 5. पर्यग्नि कृत्वा ÂÇV. GṚHJ. 1,11. पर्यग्निकृत्य KAUÇ. 2. पर्यग्निकृत *welchen der Feuerbrand umkreist hat*: पशु TS. 5,1,8,3. AIT. BR. 2,11. तस्मा उपाकृताय नियुक्तायाप्रीताय पर्यग्निकृताय विशसितारं न विविदुः 7,16. ÇAT. BR. 3,7, 2,8. 6,2,1,6. 13,2,4,3 u. s. w. KÂTH. 30,1 in Ind. St. 3,462. दृष्ट्वा तु डुर्निमित्तानि जरासंधमदर्शयन्। पर्यग्न्यकुर्वंश्च नृपं द्विरदस्थं पुरोहिताः॥ MBH. 2,818.

पर्यङ्क (von अञ्च् mit परि oder परि + अङ्क) m. = पल्यङ्क P. 8,2,2. 1) *Ruhebett* AK. 2,6,3,39. H. 683. an. 3,60. HALÂJ. 2,152. KAUSH. UP. in Ind. St. 1,397.401 (°विद्या). MBH. 3,12896. 4,96. 5,1188. 13,1452. 2884. HARIV. 889. 4651. 6320. R. 2,32,9. 34,20. 72,11. SUÇR. 1,367,21. VARÂH. BṚH. S. 69,22. 78,11. fgg. BHARTṚ. 3,88, v. l. 93. Spr. 772. KATHÂS. 10, 35. 32,71. 36,86. BHÂG. P. 3,23,16. PAṄKAT. I, 190. 238,20. HIT. 29,11. 42,8. पर्यङ्कीकृत GIT. 12,27. — 2) *ein Tuch, welches beim Sitzen mit untergeschlagenen Beinen über Rücken, Lenden und Knie geworfen wird*; = परिकर, पर्यस्ति, पर्यस्तिका, अवसक्थिका AK. 3,4,25,167. TRIK. 3,2,10. H. 679. H. an. पादप्रसारणं चाग्रे तथा पर्यङ्कबन्धनम् (इत्यपराधगणनायां हरिभक्तिविलासः) *das Sitzen mit untergeschlagenen Beinen* (vgl. u. पर्यस्ति) ÇKDR. °बन्ध (= वीरासन MALLIN.) dass.: °स्थिरपूर्वकाय KUMÂRAS. 3,45. 59. °ग्रन्थिबन्ध dass. MṚKKH. 1,1. पर्यङ्कमाभुज्य so v. a. *sich so setzen, dass die Beine untergeschlagen werden*, Lot. de la b. l. 334. — 3) N. pr. eines Berges, eines Sohnes des Vindhja, HALL in Journ. of the Am. Or. S. 7,41.

पर्यङ्ग्य (von परि + अङ्ग) adj. *um die Seite befindlich*: पशवः ÇAT. BR. 13,2,2,10. fgg. 5,1,18. KÂTJ. ÇR. 20,6,4. 7,4.

पर्यट (wohl von अट् mit परि) m. pl. N. pr. eines Volkes; s. अपर°. Statt अपरपर्यटान् liest R. GORR. 2,73,3 अमरकाण्टकम्; eine Variante अपरपर्वतान् führt GOLD. u. अपरपर्यट an.

पर्यटन (von अट् mit परि) n. *das Herumstreichen, Durchstreichen* AK. 2,7,35. H. 1501. PAṄKAT. 163,22. प्रेक्षणगोष्ठीवर्धापनकोत्सवादिलोकमेलकेषु पर्यटनं कृत्वा PAṄKAT. ed. orn. 49,17. भूमेः BHÂG. P. 9,7,17. पृथ्वी° Verz. d. Oxf. H. 17,a,4.

पर्यनुबन्ध (von बन्ध् mit पर्यनु) m. *das Umbinden* VJUTP. 61.

पर्यनुयोग (von युज् mit पर्यनु) m. 1) *Frage* H. 263, Sch. — 2) *Vorwurf, Verweis* HALÂJ. 1,154. उत्कर्षहेतोरधीयानस्य किं पठसि नाशितं त्वयेत्येव पर्यनुयोगप्रदानम् MIT. III, 76,b,3 v. u. — 3) *Bestreitung* (?) VJUTP. 167. MADHJAM. 63.

1. पर्यन्त (परि + अन्त) m. P. 6,2,180, Sch. *Umgrenzung, Grenze, Umkreis, Umgebung, Saum, Rand; Ende* HALÂJ. 2,104. नान्तो न पर्यन्तो ऽस्ति TBR. 2,1,11,1. नदीविषयपर्यन्ते MBH. 1,3730. सागरस्य च पर्यन्ते 13,5225. SUÇR. 1,56,4. ओष्ठ° HALÂJ. 2,365. रक्तपर्यन्ते नेत्रे R. 3,55,11. °रक्तान्त 6,20,11. कुसुमलवच्छुरितपर्यन्ते पर्यङ्कतले DAÇAK. in BENF. Chr. 198,17. VARÂH. BṚH. S. 5,47. 52. 27,c,15. PRAB. 79,17. PAṄKAT. 10,8. °संस्थितसिताण्डजपङ्क्तिहाराः (नद्यः) ṚT. 3,3. क्षुरपर्यन्तं चक्रम् *dessen Rand ein Scheermesser ist* MBH. 1,8268. (चन्द्रमाः) कृष्णरक्तोग्रपर्यन्तः R. 6,16,8. SUÇR. 1,87,15. गृहे °स्थे *angrenzend, benachbart* Spr. 881. यः कृत्स्नामटवीमेतां पर्यन्तस्थो ऽभिरक्षति KATHÂS. 29,135. RAGH. 18,42. RATNÂV. 27,9. °देश *die angrenzende, benachbarte Gegend* HARIV. 7041. °भू AK. 2,1, 14. H. 963. °पर्वत 1034. °निचुलाः VARÂH. BṚH. S. 55,5. R. 4,13,13. RAGH. 13,38. Spr. 923. पर्यन्तो लभ्यते भूमेः समुद्रस्य गिरेरपि PAṄKAT. I, 141. पर्यन्तात्पर्यन्तं दश (अङ्गुलानि भुवोः) *von einem Ende zum andern* VARÂH. BṚH. S. 58,12. कृतश्च कालपर्यन्तः *die Grenze —, das Ende der festgesetzten Zeit* R. 4,49,7. क्लेशस्य PAṄKAT. 261,16. जवस्य *Grenze* VID. 22. अविचारितपर्यन्तं पापम् KATHÂS. 42,114. पर्यन्ते *am Ende* 32,93. RÂǴA-TAR. 1,152. 3,393. मन्थपर्यन्तलब्ध *am Ende der Quirlung* KATHÂS. 46,223.

विज्ञमविज्ञातपर्यन्तम् Varâh. Bṛh. S. 42, (43), 4. अनादिमध्यपर्यन्त adj. MBh. 13,785. अपर्यन्त *unbegrenzt, endlos* Çat. Br. 10,1,5,4. 14,9,1,10. MBh. 1,796. 2,573. 7,2328. 4416. 14, 2666. R. 6, 1, 17. Am Ende eines adj. comp. nach einem Worte, das *die Grenze, das Ende* angiebt: पृथिवी समुद्रपर्यन्ता *das Meer zur Grenze habend, bis zum Meere reichend* Ait. Br. 8,15. MBh. 1,2472. 4,629. 14,818. Pañkat. 223,3. षोडशान्तर° ṚV. Prât. 17,28. पञ्चदश° Kâtj. Çr. 6,1,31. 23,1,3. Çâñkh. Çr. 11,1,8. 15,3,2. Nir. 1,1. 12,5. 14,4 (= Bhag. 8,17). स एष निमेषादियुगपर्यन्तः Suçr. 1,19,20. Sâñkhjak. 40. 54. 56. Bhâshâp. 43. Pañkat. I, 422. Schol. zu P. 4,1,18. 7,2,91. तसिलादयस्तद्धिता एधाच्पर्यन्ताः gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. भवत्संवादपर्यन्तः शापो ऽयमभवच्च मे Kathâs. 14,86. अनेकगुण° (विमानवर) so v. a. *mit einer Menge von guten Eigenschaften versehen* MBh. 13, 5305. °पर्यन्तम् *bis an's Ende von, bis auf* Kap. 3,47 (vgl. Sâñkhjak. 54). वत्राद्यकाल° Kathâs. 50,53. किं मम वचनं पर्यवसानपर्यन्तमवगतं युष्माभिः Hit. 116,20. गोः प्रत्यर्पणपर्यन्तं यः कार्यं करोति Sch. zu P. 5,2,14. अग्निग्रन्थपर्यन्तमधीते Sch. zu P. 2, 1, 6. Vop. 6, 61. श्रोतुरर्थप्रतिपत्ति° Schol. zu Gaim. 1,18. अन्तःपुर° Kathâs. 40, 67. Im comp. ohne Flexionszeichen: श्रवणपथपर्यन्तगमन Git. 11,32. जन्मपर्यन्तस्थायिन् Sch. zu Kap. 1,33. — Vgl. निष्पर्यन्त, नेत्र°.

2. पर्यन्त (wie eben) adj. f. आ *nach allen Richtungen gelegen:* पर्यन्तां पृथिवीं कृत्स्नाम् Hariv. 9151.

पर्यन्तिका (von 1. पर्यन्त) f. *der Verlust aller Vorzüge* (गुणभ्रंश) Hâr. 210.

पर्यन्य fehlerhafte Schreibart für पर्जन्य Sch. zu H. 164. 172. R. 5, 3, 9. 31, 32.

पर्यय (von 3. इ mit परि) m. 1) *Umlauf, Ablauf einer Zeitperiode;* = अतिपात, अतिक्रम Schol. zu P. 3,3,38. AK. 2,7,36. 3, 3, 33. H. 1504. अब्दपर्यये M. 11,27. मुहूर्ताश्च निमेषाश्च तथैव युगपर्ययाः MBh. 13, 989. सहस्रयुगपर्यये 2,72. द्वापरे समनुप्राप्ते तृतीययुगपर्यये Bhâg. P. 1,4,14. सा च रात्रिरपक्रान्ता सहस्रयुगपर्यया Hariv. 533. कालपर्ययात् *nach Ablauf einer bestimmten Zeit* Jâǵń. 3,217. MBh. 1,4502. कस्माच्चित्कालपर्ययात् dass. 3,12414. 5,7384. कालपर्यायेण (es ist wohl °पर्ययेण zu lesen) dass. Vet. in LA. 21,18. मा भूत्कालस्य पर्ययः so v. a. *möge die Zeit nicht unnütz verstreichen* R. 1,24,11. 26,3. — 2) *Wechsel, Veränderung:* ऋतु° M. 1, 30. Suçr. 2,428,3. MBh. 1,39. एतेन कर्मदोषेण पुरोधास्त्वमजायथाः। अहं राजा च विप्रेन्द्र पश्य कालस्य पर्ययम्॥ MBh. 13, 489. यस्त्रिभिर्नित्यसंपन्नो त्रयेणाग्र्येण मेधया। सो ऽयबन्धो विराटस्य पश्य कालस्य पर्ययम्॥ 4, 598. क्रियतां वासपर्ययः *Wechsel des Wohnorts* 3,15357. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 17. पक्ष्मणो ऽपि निपातेन येषां स्यात्स्कन्धपर्ययः *welche, wenn ein Wimperhaar zu Boden fällt, dasselbe mit einem* (fallenden) *Baumstamme verwechseln,* MBh. 12,449. मारुत° *unregelmässiger Wechsel, Verkehrung* Suçr. 2, 305, 5. नक्षत्राणाम् *Verrückung* MBh. 12,11134. — Vgl. पर्याय.

पर्ययण (wie eben) n. 1) *das Herumgehen, Umwandeln:* प्रवपणप्लवनपर्ययणेषु Gobh. 4, 4,24 (?). अग्नि° R. Gorr. 2,41,9, v. l. für पर्युक्षण. — 2) *was zum Umwinden dient:* इषुपर्ययणानि दुघ्ध्यालोत्रिपाशतृणमूलानि बध्नाति Kauç. 14. — 3) = पर्याण *Sattel* Çabdam. im ÇKDr.

पर्यर्षण (von 2. अर्ष् mit परि) n. *das Umfangen, Befestigen* Çat. Br. 3, 6, 1, 18.

पर्यवदात (परि + अव°; s. 7. दा mit अव) *ganz rein* Vjutp. 39.

पर्यवधारण (von धर् mit पर्यव) n. *das Nachgrübeln* Schol. zu Vedântas. 13, 6 v. u.

पर्यवरोध (von रुध् mit पर्यव) m. *Hemmung* Vjutp. 171.

पर्यवसान (von सा, स्यति mit पर्यव) n. *Schluss, Ende:* कर्मणः Gobh. 1, 6,13. आकाङ्क्षा प्रतीतिपर्यवसानविरहः Sâh. D. 8,20. Madhus. in Ind. St. 1,23,5 v. u. किं मम वचनं पर्यवसानपर्यन्तमवगतं युष्माभिः Hit. 116,20. = परिनिष्ठा Schol. zu Kap. 1, 69. निश्चय° adj. = निश्चयान्त Pratâpar. 80, b, 12. परमात्मादियाथात्म्यज्ञानविधीनां तावन्मात्रपर्यवसानता Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 76.

पर्यवसानिक (vom vorherg.) adj. *zum Schlusse —, zum Ende sich neigend:* द्वापरस्य कलेश्चैव संधौ पर्यवसानिके MBh. 12,12953.

पर्यवसायिन् (von सा, स्यति mit पर्यव) adj. *mit Etwas schliessend:* संदेहमात्रपर्यवसायिनी शुद्धा (संदेहालंकृतिः) *die Redefigur der zweifelnden Frage heisst «rein» in dem Falle, wenn sie nichts Anderes enthält als eben den Zweifel* Pratâpar. 72, a, 7.

पर्यवस्कन्द (von स्कन्द् mit पर्यव) m. *das Hinabspringen* (vom Wagen) MBh. 6,3319. fälschlich °स्कन्ध 7,4444.

पर्यवस्था (von स्था mit पर्यव) f. *Widersetzung, Opposition;* = विरोधन AK. 3,3,21.

पर्यवस्थातर् (wie eben) nom. ag. *Widersacher, Gegner* P. 5,2,89. Halâj. 2,301. MBh. 2,880.

पर्यवस्थान (wie eben) n. = पर्यवस्था Gaṭâdh. im ÇKDr.

पर्यश्रु (परि + अश्रु) adj. *voller Thränen, in Thränen schwimmend;* von Augen MBh. 1,1902. 3,11320. 5,5968. R. 2,90,14. Spr. 1214. 1425. Râǵa-Tar. 3,251. vom Weinenden selbst Ragh. 13, 70.

पर्यसन (von 2. अस् mit परि) n. *das Hinundherwerfen, Hinundherbewegen* (des Schwanzes) P. 3,1,20, Vârtt. 3.

पर्यस्त partic. praet. pass. von 2. अस् mit परि; s. das. Nach H. an. 3, 60 und Med. t. 121 = स्रस्त, पतित *umgeworfen* und = हत *getödtet.*

पर्यस्तमयम् (von परि + अस्तमय) adv. *um Sonnenuntergang* Çâñkh. Çr. 1, 3, 5.

पर्यस्तवत् (von पर्यस्त) adj. *den Begriff des* पर्यस्त *enthaltend* Ait. Br. 5, 1.

पर्यस्ताक्ष (प° + अक्ष = अक्षि) adj. *verdrehte Augen habend* AV. 8,6,16.

पर्यस्ति (von 2. अस् mit परि) f. = पर्यङ्क 2. Trik. 3,3,31. H. an. 3,60. °का f. dass. H. 679. Med. k. 113. Halâj. 2,255. न पर्यस्तिकावष्टम्भपादप्रसारणानि गुरुसंनिधौ कुर्यात् so v. a. *er sitze nicht mit untergeschlagenen Beinen, stütze sich nicht und strecke die Füsse nicht aus* (vgl. u. पर्यङ्क 2.) Suçr. 2,145,1. Nach ÇKDr. und Wilson *Bett, Bettstelle* (खट्वा); diese Bed. könnte man versucht sein auch in der aus Suçr. mitgetheilten Stelle anzunehmen, wogegen aber schon der Plural (wenn अवष्टम्भ mit पर्यस्तिका zu verbinden wäre, würde der Dual stehen) spricht. Nach Vjutp. 199 bezeichnet पर्यस्तिकाकृति *Einen, der beide Schultern bedeckt hat;* vgl. व्यस्तिक.

पर्याकुल (परि + आ° oder von 2. कर् mit पर्या) adj. f. आ 1) *erfüllt, voll von Etwas:* वाष्पपर्याकुलेक्षण R. 1,4,14. 2,74,13. वाष्पपर्याकुलमुख 31,1. 41,14. क्रोधपर्याकुलेक्षण MBh. 1,6893. 5,7061. 7122. Hariv. 3655. 10741. R. 1,41,27 (42,25 Gorr.). वाष्पपर्याकुलं वचः R. Gorr. 2,24,4. व-

चनं स्नेहपर्याकुलाक्षरम् R. Schl. 1,23,1. वचनं क्रोधपर्याकुलाक्षरम् 58,6. 59,12. — 2) *in Verwirrung* oder *Unordnung gerathen, aus seinem natürlichen Zustande gebracht, aufgeregt, verwirrt* (eig. und übertr.): मूर्धजाः Çâk. 29. तथा पर्याकुले तस्मिन्निवेशे MBh. 1,7786. एवं पर्याकुले लोके मर्यादा न भविष्यति 3,13082. 12,475. सर्वं पर्याकुलं जगत् R. 2,41, 15. दिशः पर्याकुलाश्चासन्रजसा तत्र संवृताः *gleichsam durcheinandergeworfen, nicht zu unterscheiden* 4,39,9. दिशः पर्याकुलीभूतास्तिमिरेण संवृताः R. Gorr. 2,40,13. वाताः पर्याकुलाः MBh. 3,13085. हृदय Ṛt. 6, 21. पर्याकुलो ऽस्मि । शयनभूमिमार्गमादेशय Çâk. 72,12. 60,10. Sâh. D. 65, 9. पर्याकुलीकुर्वन्वृद्धस्त्रीकुमारानेष प्राप्तः (गजः) Çâk. Ch. 24,11.

पर्याकुलत्व (vom vorherg.) n. *Verwirrung:* मरुताम् Kumâras. 2,25.

पर्याख्यान n. nom. act. von ख्या mit पर्या P. 2,4,54, Vârtt. 1, Sch.

पर्याचित (von चि mit पर्या) n. N. pr. (wohl einer Oertlichkeit) gaṇa आचितादि zu P. 6,2,146; vgl. die Scholl.

पर्याण (für परियाण, von या mit परि) n. 1) *circuitus* oder adj. *einen Umweg bildend:* सा यथा स्रुतिरञ्जसायन्येवमभिप्लवः षळहः स्वर्गस्य लोकस्याथ यथा महापथः पर्याण एवं पृष्ठ्यः षळहः स्वर्गस्य लोकस्य Ait. Br. 4,17. — 2) n. *Sattel* Trik. 2,8,47. 3,3,373. H. 1252. Halâj. 2,287. Varâh. Bṛh. S. 88,1. 92,6. अपनीत° adj. (तुरग) Vid. 46. रत्न° adj. Kathâs. 26,85. Vgl. पल्ययन.

पर्याणहन (von नह् mit पर्या) n. *Umwurf:* सोम° Çat. Br. 3,3,4,6. 2, 3. Kâtj. Çr. 7,7,1. 4. 9,9.

पर्याप्ति (von आप् mit परि) f. 1) *Abschluss* Çat. Br. 2,1,4,8. — 2) *Genüge:* पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु P. 3,4,66. AK. 3,4,14,79. 32 (Colebr. 28),13. नानृतस्येव (doch wohl नामृतस्येव zu lesen) पर्याप्तिर्ममास्ति ब्रुवति त्वयि MBh. 12,4716. नास्ति व्यसनिनां वत्स भुवि पर्याप्तये धनम् Kathâs. 26,199. 35,34. स नन्दिरुद्रस्पर्धायां मानी पर्याप्तिमासदत् Râǵa-Tar. 1,127. = प्रकाम Med. t. 131. = प्रकाश (wohl nur ein Schreibfehler) Çabdar. im ÇKDr. — 3) *Befähigung, das Gewachsensein einer Sache;* = कुशल AK. 3,4,26,206. प्रविष्टः सो ऽप्यपश्यत्तां तत्र नेत्रोत्सवप्रदाम्। धातुरद्भुतनिर्माणपर्याप्तिमिव रूपिणीम्॥ Kathâs. 26,47. — 4) *das Erreichen, Erlangen* (प्राप्ति) Med. — 5) *Vertheidigung, Selbstvertheidigung* AK. 3,3,5. H. 1502. Med. — 6) = स्वरूपसंबन्धविशेषः। स च सर्वेषामेव पदार्थानां विशिष्टबुद्धिनियामकः। पदार्थभेदेन नाना। यथा। पर्याप्तिश्चायमेको घट इमौ द्वौ इत्यादिप्रतीतिसाक्षिकः स्वरूपसंबन्धविशेषः। इति दीधितिः। समवायेन गुणे गुणस्यासत्त्वे ऽपि चत्वारो गुणा इत्यादिप्रतीत्या गुणादिषु संख्यादिमत्त्वनियामको ऽपि तादृशसंबन्धः। इति सामान्याभावे जगदीशः। द्वितीयव्युत्पत्तिवादे गदाधरभट्टाचार्यश्च॥ ÇKDr. *discrimination or distinction of objects according to their natural properties* Wils.

पर्याप्लाव (von प्लु mit पर्या) m. *Umlauf:* यादृशे पुनः पर्याप्लावे मध्ये षडहस्य संपद्येत TS. 7,5,3,2. Kâṭh. 33,7.

पर्याय (von 3. इ mit परि) m. P. 3,3,38. 6,2,144. 1) *Umgang, Umlauf* Kâtj. Çr. 13,3,19. *Umdrehung, Windung:* जालं त्रिपर्यायम् 7,4,7. — 2) *Ablauf* (der Zeit), = पर्यय Colebr. und Lois. zu AK. 3,3,38. समयुज्यत देहस्य कालपर्यायधर्मणा (vgl. कालधर्म) MBh. 3,15974. अहो कालो महावीर्यो येन पर्यायकर्मणा। कालतुल्यः सपत्नानां त्वं क्षिप्रमपनीयसे॥ Hariv. 4791. कालपर्यायेण (°पर्ययेण?) *nach Verlauf einiger Zeit* Vet. in LA. 21,18. पर्यायस्याद्य संप्राप्तं फलं पश्य सुदारुणम् *des Wechsels der Zeiten* MBh. 6,3745. — 3) *regelmässige Wiederkehr, Wiederholung* Suçr. 2,235,14. तत्सत्त्रे पर्यायेण कुर्युः Lâṭj. 5,12,6. अभिषवस्त्रिपर्यायः Kâtj. Çr. 9,5,2. 10,1,4. 3,14. स्थितं पूर्वं जलं यत्र पुनस्तत्रैव गच्छति। इति पर्यायमिच्छन्ती प्रतीक्ष उदयं पुनः॥ MBh. 4,612. सो ऽहं पर्यायवाक्येन पर्वतान्समुपस्थितः so v. a. *mit denselben Worten* Hariv. 9647. तस्य वाक्यस्य पर्यायम् 9652. चतुर्थे पर्याये *beim vierten Mal* Çaṅk. bei Wind. Sancara 114. — 4) *Aufeinanderfolge, Reihenfolge* AK. 2, 7,36. 3,4,24,149. H. 1503. an. 3,494. Med. j. 88. Halâj. 4,54. MBh. 5,3089. लोकपर्यायवृत्तान्तं प्राज्ञो जानाति नेतरः Spr. 1424. ययौ च तत्प्रवहणं क्षणमूर्ध्वमधः क्षणम्। उच्छ्रायपातपर्यायं धनिनां दर्शयन्निव॥ Kathâs. 25,44. अथ पर्यायशः सर्वान्वाहनायोपचक्रमे। पर्यायश्चाप्यगस्त्यस्य समपद्यत *die Reihe kam an* MBh. 13,4755. P. 3,3,38, Sch. पितृपर्यायागतं वनम् Pańkat. 21,5. 247,4. पर्यायेण *der Reihe nach, abwechselnd* (Gegens. युगपद् *auf ein Mal, zugleich*) M. 4,87. MBh. 13,2201. Hariv. 10828. Sûrjas. 13,25. P. 7,3,31. Schol. zu P. 2,3,9. Râǵa-Tar. 5,284. युगपदिति पर्यायनिवृत्त्यर्थम् Schol. zu P. 6,1,200. एष पर्यायवासो मे वसूनां संनिधौ कृतः MBh. 1,3919. °सेवा Kumâras. 2,36. उपशायो विशायश्च पर्यायशयनार्थकौ AK. 3,3, 32. पर्यायालिङ्गित Kathâs. 42,149. Prab. 21,6. — 5) *eine regelmässig wiederkehrende Reihe, Wendung, Satz* (in Formeln, liturgischen Handlungen u. s. w.); im Ritual besonders *die drei Umläufe der nächtlichen Cerimonien mit den Soma-Schalen im Atirâtra* Ait. Br. 3,41. 4,5. Pańkav. Br. 9,1,4. 3,3. Çâṅkh. Br. 17,4.8. रात्रि° Çr. 6,13,5. 9,19,4. Kâtj. Çr. 20,8,14. Lâṭj. 2,7,5. 3,4,7. (स्तोमाः) चतुष्पर्यायाः 6,8,1. fgg. 5,1. 4,4,1. त्रयः पर्यायाश्चमसैश्चतुस्तोत्रः पर्यायः Kâtj. Çr. 12,6,4. Âçv. Çr. 5,9. 10. 6,4. 6. *Strophe, Satz* (eines Liedes u. s. w.); daher °सूक्त, wie die Stücke im AV. 8,10. 9,6. 11,3. 12,5. 15,1 u. s. w. heissen AV. Anukr. बहुभिः पर्यायैरुपेता काचिदाख्योच्यते तत्र प्रथमं पर्यायं दर्शयति Sâj. zu Ait. Br. 2,8. — 6) *Wechselbegriff, Synonym* Viǵajârakshita im ÇKDr. Suçr. 1,10,9. पर्यायो मरणस्यायं निर्धनत्वं शरीरिणाम् Pańkat. II,107. AK. 3,4,1. 3,6,2,11. 16. H. 10. 18. 961. Schol. zu P. 2,2,16. 3,73. 3,2, 112. 7,3,18. Siddh. K. zu P. 4,4,35. Sâh. D. 23,14. — 7) *eine best. rhetorische Figur* Sâh. D. 733. Pratâpar. 102,a. — 8) *Art und Weise* (प्रकार) Trik. 3,3,315. Med. अनेन पर्यायेण *auf diese Weise* Saddh. P. 4,22,a. 23,b. — 9) = अवसर *Gelegenheit, ein günstiger Augenblick* AK. 3,4,24,149. H. an. Med. — 10) = निर्माण *Bildung, Schöpfung.* — 11) = द्रव्यधर्म *der Dinge Eigenschaften* H. an. — 12) = संपर्कविशेषः। येन सह यत्संपर्कः संबन्धस्तेन सह तत्पर्यायः। यथा। समानं कुलभावं च दानादानं तथैव च। तयोर्वंशसमानं हि पर्यायं च प्रचक्षते॥ इति कुलदीपिका॥ ÇKDr. — Vgl. वात°.

पर्यायरत्नमाला (प° + र°) m. *die Perlenschnur der Synonyme*, Titel eines Wörterbuchs, Verz. d. Oxf. H. 196,b.

पर्यायवचन (प° + व°) *Wechselbegriff, Synonym* P. 1,1,68, Vârtt. 2. 3.

पर्यायवाचक (प° + वा°) adj. *einen Wechselbegriff bezeichnend:* बृहद्ब्रह्म महच्चेति शब्दाः पर्यायवाचकाः *Synonyme* MBh. 12,12753. 12927. 13,1012. 14,1086.

पर्यायशब्द (प° + श°) m. *Synonym:* वृद्धेरमी पर्यायशब्दा भवन्ति Tattvas. 8.

पर्यायशस् (von पर्याय) adv. *periodisch* Kâṭh. 25,2. Suçr. 2,314,16. *in*

Wendungen, Sätzen u. s. w. Âçv. Çr. 10,7. *der Reihe nach* MBh. 13, 4755. 14,1016.

पर्यायान्न (पर्याय + अन्न) n. *für einen Andern bestimmte Speise* (Stenzler) Jâǵn. 1,168.

पर्यायार्णव (प° + अर्णव) m. *das Meer der Synonyme*, Titel eines Wörterbuchs, Verz. d. Oxf. H. 196,*b*.

पर्यायिक (von पर्याय) adj. *strophisch* AV. 19,22,7.

पर्यायिन् (von 3. इ mit परि) adj. 1) *umschliessend, umfassend:* समन्तपर्यायी स्यात्सार्वभौमः Ait. Br. 8,15. — 2) *feindlich umgehend:* नैनं घ्नन्ति पर्यायिणः AV. 6,76,4. — 3) *periodisch* VS. 30,15.

पर्यायोक्त (पर्याय + उक्त) n. *eine best. rhetorische Figur* Sâh. D. 708. Pratâpar. 97,*b*.

पर्यारिन् (von अर् mit परि) adj. etwa *hinfällig:* पर्यारिणी (गौः) भवति पर्यारीव ह्येतस्य राष्ट्रम् TS. 2,1,4,7. Çat. Br. 5,3,1,13. Kâth. 13,5.

पर्याली indecl. mit कर्, भू und अस् verbunden gaṇa ऊर्यादि zu P. 1,4,61.

पर्यालोचन (von लोच् mit पर्या) n. *ein reifliches Ueberlegen, — in-Betracht-Ziehen* Kull. zu M. 7,205. अ° Med. m. 10. पर्यालोचना f. Kull. zu M. 3,50.

पर्यावर्त (von वर्त् mit पर्या) m. *Wiederkehr:* संसार° Bhâg. P. 6,9,38.

पर्यावर्तन (wie eben) 1) m. N. *einer best. Hölle* Bhâg. P. 5,26,7. — 2) n. *das Wiederkehren, Zurückkommen:* प्राक्पर्यावर्तनाद्भवेः Schol. zu Kâtj. Çr. 173,9.

पर्याविल (परि + आ°) adj. *überaus trübe:* नवोदकानि Ragh. 7,37.

पर्यास (von 2. अस् mit परि) m. 1) *Umdrehung:* पर्यासं परिमाणं च गतिं चन्द्रार्कयोरपि Mârk. P. 54,2. — 2) *Einfassung, Verbrämung:* वाससः Çat. Br. 3,1,2,18. — 3) *Abschluss, Endstück;* so heissen bestimmte *Schlussstrophen in den Recitationen* Ait. Br. 5,4.6. Çâṅkh. Br. 29,3. 30,9. Çr. 11,3,5. 12,2,3.9. अन्त्यानि सूक्तान्युत्तरयोः सवनयोः पर्यासा इत्याचक्षते 3,2.4,3.5,3. Lâtj. 3,6,26. Âçv. Çr. 6,4.

पर्यासन (vom caus. von 2. अस् mit परि) n. *Umwälzung:* लोक° MBh. 8,4478.

पर्याहार (von हर् mit पर्या) m. *ein Schulterjoch zum Tragen von Lasten* AK. 3,4,11,99. Halâj. 4,78. Bei Wilson folgende Bedd.: *conveying, taking; a load; a yoke; storing hay or grain; an ewer, a pitcher.*

पर्युक m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8,2459. 2462. 2469. fg.

पर्युक्षण (von उक्ष् mit परि) 1) n. *das Besprengen, Besprengung* Âçv. Gṛhj. 1,3. Kâtj. Çr. 4,15,7. Gobh. 1,3,6. 8,17. Gṛhjasaṁgr. 2,6. Çâṅkh. Gṛhj. 1,3.9. Kull. zu M. 3,84. अग्नि° R. Gorr. 2,41,9. — 2) f. ई *ein Gefäss zum Besprengen* Kauç. 87.89.

पर्युत्थान (von स्था mit पर्युद्) n. *das Aufstehen* Vjutp. 62.

पर्युत्सुक (प° + उ°) adj. f. आ *wehmüthig, von einem sehnsüchtigen Verlangen ergriffen, ein Verlangen empfindend nach* (dat.): निजमहोत्सवदर्शनाय Ratnâv. 5,1. ohne obj. R. 2,65,27 (67,21 Gorr.). अयि संप्रति देहि दर्शनं स्मर पर्युत्सुक एष माधवः Kumâras. 4,28. Çâk. 99, v. l. Vikram. 34. Mâlav. 23,23. 30,6. पर्युत्सुकीभू Çâk. 99. पर्युत्सुकत्व n. nom. abstr. Ragh. 5,67.

पर्युदसन (von अस् mit पर्युद्) n. *Schuld* AK. 2,9,3. H. 881. Halâj. 2,417.

पर्युदयम् (von परि + उदय) adv. *um Sonnenaufgang* Kâtj. Çr. 4,7, 25. 15,12.

पर्युदस्त s. u. 2. अस् mit पर्युद्; nachzutragen ist die Bed. *ausgeschlossen, ausgenommen:* °रात्र्यादिषु Malamâsat. im ÇKDr. रात्र्यादिपर्युदस्तेतरकाले *zu jeder anderen Zeit mit Ausnahme der Nacht u. s. w.* Kull. zu M. 3,280.

पर्युदास (von 2. अस् mit पर्युद्) m. *Ausschluss, Verbot, Ausnahme* Vjutp. 110. Cit. aus der Mîm. beim Schol. zu TBr. 184. Schol. zu P. 2,4,6. 3,4,74. 4,2,108. 8,3,6.73. Siddh. K. zu P. 1,2,1. 8,3,72. Kull. zu M. 3,280. 5,5.9.

पर्युदित s. u. वद् mit परि.

पर्युपवेशन (von विश् mit पर्युप) n. *das Umhersitzen* Kâtj. Çr. 9,5,1.10.

पर्युपस्थान (von स्था mit पर्युप) n. *das Bedienen, Aufwarten* R. 2,65,7. *das Aufstehen, Erhebung* Vjutp. 26.

पर्युपासक (von 1. आस् mit पर्युप) nom. ag. *Ehre erzeigend, Verehrer* MBh. 3,13072. वृद्धानाम् Bhâg. P. 1,12,25.

पर्युपासन (wie eben) n. 1) *das Umlagern* MBh. 13,237. *das Umsitzen*, im Prâkrit: उइदं णो पज्जुवासणं अदिधीणं । इत्थ उवविसम्ह Çâk. 13,5. — 2) *freundliches, höfliches, liebenswürdiges Benehmen gegen Jmd:* इष्टजनानुनयः पर्युपासनम् Pratâpar. 21,*b*,3. पर्युपासनं प्रसादः 22,*b*,2. एतदनुनयवचनरूपं पर्युपासनम् 33,*b*,2. एष नरेश्वरपर्युपासनात्प्रसादः 44,*a*,5. *das Verehren* Vjutp. 55.

पर्युपासितर् (wie eben) nom. ag. 1) *der Jmd umwohnt, sich um Jmd herumbewegt:* सहस्रं यस्य (सोमः) दिव्यानां युगानां पर्युपासिता MBh. 12,7575. — 2) *der Jmd Ehre erzeigt, Verehrer:* वृद्धानाम् MBh. 2,2436. 3,928.

पर्युप्ति (von वप् mit परि) f. *das Aussäen* AK. 3,4,10,132. H. an. 4,208. Med. p. 26.

पर्युलूखल (परि + उ°) gaṇa परिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt.

पर्युषण n. viell. *Dienst, Kult* (unregelmässiges nom. act. von वस्, वसति mit परि oder fehlerhaft für पर्येषण): परमेष्ठिनः Çatr. 1,381.

पर्युषित s. u. वस्, वसति mit परि.

पर्यूहण (von 1. ऊह् mit परि) n. *das Zusammenhäufen, Zusammenfegen* Kâtj. Çr. 8,5,36.

पर्येतर् (von 3. इ mit परि) nom. ag. *der sich bemächtigt, Herr wird über:* नकिरस्य पर्येता RV. 1,27,8. न तस्य रायः पर्येतास्ति 7,40,3. अर्यो वचस्य पर्येतास्ति 6,24,5.

पर्येषण (von इष् oder एष् mit परि) n. und °णा f. (= परीष्टि P. 3,3,107, Vârtt. 3, Sch.) 1) n. *das Suchen, Nachforschen* Vjutp. 26.169. सीता° MBh. 3,16213. नास्य पर्येषणं गच्छेत्प्राचीनं नोत दक्षिणम् 5,1677. 1678. ब्राह्मणेषु मेधावी बुद्धिपर्येषणं चरेत् 3,981. पर्येषणा f. AK. 2,7,31. — 2) f. *das Dienen, Aufwarten* H. 497, Sch.

पर्येष्टव्य (wie eben) adj. *zu suchen:* क्षीयमाणेन वै संधिः पर्येष्टव्यः समेन च । विग्रहो वर्धमानेन MBh. 9,229.

पर्येष्टि (von एष् mit परि) f. *das Suchen nach:* आहारचीवर° Saddh. P. 4,9,*b*. परियेष्टि in ders. Verb. 17,*b*.

पर्येह्नि N. pr., f. पर्येह्नी gaṇa शार्ङ्गरवादि zu P. 4,1,73. — Vgl. एह्नि.

पर्योष्ठ (परि + ओष्ठ) gaṇa परिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt.

पर्व्, पर्वति *füllen* Dhâtup. 15,68. — Vgl. 1. पर्, पूर्व्, मर्व्.

पर्व am Ende eines adj. comp. (f. आ) = पर्वन्: त्रिपर्वणा शरेण *Knoten*

am Pfeilschaft Hariv. 12238. वेणुकर्कशपर्वया (अङ्गुल्या) *Gelenk* Ragh. 12,41. पञ्चपर्वा नदी *fünfgliedrig* Çvetâçv. Up. 1,5.

पर्वक (von पर्वन्) n. *Kniegelenk* Çabdar. im ÇKDr.

पर्वकार (पर्वन् + 1. कार) adj. *der an Feiertagen arbeitet* MBh. 5,1227. 13,4278. °कारिन् dass. VP. 209, N. 8. Nach ÇKDr. bedeutet das letzte Wort im VP. *denjenigen, der aus Habsucht solche heilige Handlungen, die nur an den* Parvan *genannten Tagen zu verrichten sind, an gewöhnlichen Tagen verrichtet* (also *aus gewöhnlichen Tagen Feiertage machend*); eben so Wilson im Wörterbuch. Die v. l. im VP. hat पर्वगामिन्, welches durch *an den* Parvan *genannten Tagen der Frau beiwohnend* erklärt wird.

पर्वकाल (पर्वन् + काल) m. *die Zeit des Mondwechsels* R. 3,42,12. 13. पर्वकालेषु पितरस्तिथिकालेषु देवताः । पुरुषं स्वयमायान्ति Mârk. P. 13, 14. *die Zeit, da der Mond bei seiner Conjunction oder Opposition durch den Knoten geht,* Varâh. Bṛh. S. 5, 2. ग्रस्तासीद्ग्रहेणेव पर्वकाले दिवाकरः MBh. 1, 6771.

पर्वगुप्त (पर्वन् + गुप्त) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 5,419. fg. 6, 93. 103. 115. 118 u. s. w.

पर्वण (von पर्वन्) 1) m. *a)* N. pr. eines Unholden MBh. 3,16365. — 2) f. ई *a) die Zeit des Mondwechsels:* पर्वणीषु MBh. 13,6061. 6066. Hariv. 8584. ववृधे कामसागरः । चन्द्रस्येवोदये प्राप्ते पर्वण्यां (*Vollmondstag*) सरितां पतिः 8733. — *b) eine best. Krankheit der sog. Verbindungsstellen* (संधि) *des Auges* Suçr. 2, 307, 7. — 3) am Ende eines adj. comp. (f. ई): कर्मपर्वणी (माया) Bhâg. P. 5, 17, 24. *qui déroule la chaine des oeuvres* Burn.; पर्वन् = ग्रन्थि *Knoten* Schol. — Vgl. पर्विणी.

पर्वणिका f. = पर्वणी *b.* Suçr. 2,306,17. 320,4.

पर्वणीका f. dass. Suçr. 2,336,10.

पर्वत (von पर्वन्) P. 5,2,122, Vârtt. 11. Vop. 7,32. 33. (पर्वत Uṇâdis. 3,110.) 1) m. *a) Gebirge, Berg, Höhe, Hügel, Fels (aus Knoten —, Absätzen bestehend)* AK. 2,3,1. H. 1027. an. 3,278. Med. t. 127. Halâj. 2, 10. 5,9. 52. 53. mit गिरि verbunden, so dass die urspr. adj. Bed. noch durchscheint: पर्वतं गिरिम् ṚV. 5,56,4. 1,37,7. AV. 4,6,8. 6,12,3. 17, 3. 12,1,11. 9,1,18. (मरुतः) प्र वेपयन्ति पर्वतान् ṚV. 1,39,5. 52,2. 3,26, 4. सानुनि पर्वतानाम् 1,155,1. 191, 9. पर्वतस्य पृष्ठे 5,36,2. मूर्धनि 7,70, 3. यः पर्वतान्प्रकुपितां अरम्णात् 2,12,2. 13. 17,5. ते हि कं पर्वते न श्रितान्यप्रच्युतानि व्रतानि 28,8. या ते अग्रे पर्वतस्येव धारासश्चन्ती पीपयत् *welche wie die Quelle des Berges unversieglich sprudelt* 3, 57, 6. 33, 1. 4,17,2. 54,5. 5, 54,9. 85,4. 8,85,5. 10,27,5. AV. 1, 14, 1. 3, 21, 10. वर्षिष्ठः पर्वतानाम् 4,9,8. पर्वतेषु समेषु च 8,7,17. VS. 17, 1. 18, 13. Çat. Br. 10,6,4,1. 11,8,1,2. 14,6,8,9. पर्वता पक्षिण आसन् Kâṭh. 36,9. पर्वतपक्षशातन (von Indra) Ragh. 3,42. विष्णुः पर्वतानामधिपतिः TS. 3,4,5, 1. Gobh. 4,8,9. उभौ पर्वतौ दक्षिणश्चोत्तरश्च Kaush. Up. in Ind. St. 1,407. fg. M. 3,9. 4,46. °मस्तक 47. 60. N. 9,21. 12,81. महा° R. 1,1,62. विन्ध्य° 6,22. उत्तरं पर्वतम् 63,14. 65,12. हेमकूटः किंपुरुषपर्वतः Çâk. 99, 17. पर्वतानां दरीषु Ṛt. 1,25. Megh. 23. Hit. 18,7. Varâh. Bṛh. S. 45,91. 53,104. व्यशीर्यत — नौरिवासाद्य पर्वतम् MBh. 7,1242. 1331. महो सपर्वता R. 2,41,18. 6,102,22. Mârk. P. 53,11. °केतव इव Bhâg. P. 5, 16, 12. *Künstliche Berge (Haufen) von Getraide, Salz, Safran, Zucker, Silber, Gold* u. s. w. den Brahmanen dargebracht: पर्वतदान Verz. d. B. H. No. 1218. Berge werden angerufen neben Flüssen, Bäumen, Winden u. s. w.: शृण्वन्तु नो वृषणः पर्वतासः ṚV. 3,54,20. 8,18,16. 31,10. 10, 35, 2. 36, 1. 7, 34, 23. 35, 8. अवन्तु मा पर्वतासो ध्रुवासः 6, 52, 4. 46, 6. Vâlakh. 5, 12. AV. 17, 1, 30. Personificirt neben den Âptja, Rudra, Ṛbhu ṚV. 5,41,9. 8,52,12. 4,34,8. *Ein Genius des Gebirges,* Parvata, zugleich als *Wolkenbeherrscher* zu verstehen (vgl. *c.*), erscheint neben Indra ṚV. 1, 122, 3. 132, 6. 3, 53, 1. neben Savitar, den Marut und andern Göttern 4, 55, 5. 6, 49, 14. 7, 37, 8. 10, 158, 3. unter den acht Vasu Hariv. 11539. — *b) Stein, Felsstück:* अद्रयः पर्वताः *die Soma-Steine* ṚV. 10,94,1. 3,35,8. उत्तलतं स्वर्यं पर्वतेभ्यः 7,104,4. अभि जहि रक्षसः पर्वतेन 19. अन्तर्मृत्युं दधतां पर्वतेन 10,18,4. — *c) Wolke* Naigh. 1, 10. य ईङ्खयन्ति पर्वतान्तिरः समुद्रमर्णवम् ṚV. 1,19,7. नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् 2,11,8. 7. धूनुथ द्यां पर्वतान्दाशुषे वसु 5, 57, 5. 8, 7, 23. auch wohl 59,11. VS. 10,19. An vielen Stellen ist zwischen der ersten Bedeutung und der jedenfalls viel selteneren dritten kaum zu entscheiden; z. B. in den Schilderungen von Indra's Kämpfen, der sowohl *Wolken* als *Berge* spaltet, um die Gewässer zu befreien u. s. w.; oder in den Bildern von den Marut, die auf *Höhen* und im *Gewölk* hausen, *Berge* und *Wolken* schütteln und zerreissen, vgl. ṚV. 1,32,1. 2,12,11. 4,30,14. 8,7,23 u. s. w. — *d)* Bez. *der Zahl sieben* (wegen der 7 *Hauptgebirge*) Sûrjas. 2,37. — *e) Baum* Med. — *f) eine Art Gemüse* Med. — *g) ein best. Fisch* Med. = vulg. पाव्दा ÇKDr. *Silurus Pabda Ham.* Wils.; vgl. पार्वत. — *h)* N. pr. P. 4,1,103. α) eines zwischen Göttern und Menschen verkehrenden Ṛshi, Begleiters des Nârada (s. u. d. W.), Liedverfassers (mit dem patron. Kâṇva und auch Kâçjapa) von ṚV. 8,12. 9,104. 105. ṚV. Anukr. Ind. St. 3,222. H. an. Med. Çâñkh. Çr. 15,17,4. N. 2,12. MBh. 1,2048. 7011. 2,110. 292. 7,2138. 12,1046. fgg. Kathâs. 45,348. — β) eines Sohnes des Paurṇamâsa, eines Sohnes des Marîki von der Sambhûti, Mârk. P. 52, 19. — γ) eines Ministers des Königs Purûravas Vikr. 85, 17. — δ) eines Grammatikers (?) Ind. St. 5,160; vgl. 165. fg. — ε) eines Affen R. 6,2,34. — 2) f. ई *Fels, Stein* VS. 1,19 (vgl. Ind. St. 3,222). °ति in der Parallelstelle TS. 1,1,6,1. — Vgl. पार्वत, पार्वतायन, पार्वति.

पर्वतक s. एक°.

पर्वतकाक (प° + काक) m. *Rabe* H. 1323.

पर्वतच्युत् (प° + 1. च्युत्) adj. *Berge (Wolken) zum Schwanken bringend, — stürzend;* von den Marut ṚV. 5,54,3.

पर्वतजा (प° + जा) 1) adj. *bergentsprungen.* — 2) f. आ *Fluss* H. 1080.

पर्वततृण (प° + तृण) n. *eine best. Grasart,* = तृणाढ्य, पत्राढ्य, मृगप्रिय, = सरडा im Hindi Râǵan. im ÇKDr.

पर्वतपति (प° + पति) m. *Gebirgsfürst* MBh. 7, 1179.

पर्वतमोचा (प° + मो°) f. *eine best. Pflanze,* = गिरिकदली Râǵan. im ÇKDr.

पर्वतराज् (प° + राज्) m. *ein oder der König unter den Bergen, ein hoher Berg, das höchste Gebirge, der* Himavant N. 12,76. MBh. 7,1264.

पर्वतराज (प° + रा°) m. *der* Himavant Kumâras. 1, 49. °पुत्री *die Tochter des* Him., Bein. der Durgâ Tithjâdit. im ÇKDr.

पर्वतवासिन् (प° + वा°) 1) m. *Gebirgsbewohner* VARÂH. BṚH. S. 19, 12. — 2) f. °वासिनी *a) Narde* (आकाशमांसी) RÂGAN. im ÇKDR. — *b)* Bein. der Durgâ: उत्तरे शिखरे देवि भूम्यां पर्वतवासिनि । ब्रह्मयोनिसमुत्पन्ने गच्छ देवि ममान्तरम् ॥ इति श्यामापूजायां विसर्जनमन्त्रः ॥ ÇKDR. Derselbe Mantra, mit der geringen Abweichung यथासुखम् st. ममान्तरम् am Ende, wird ebendas. als यजुर्वेदीयगायत्रीविसर्जनमन्त्र bezeichnet und als Beleg für die Bed. गायत्री angeführt. Vgl. Ind. St. 2, 194.

पर्वतात्मजा (प° + आत्मजा) f. *die Gebirgstochter*, Bein. der Durgâ HARIV. 9913.

पर्वताधारा (प° + आधार) f. *die Erde* H. 937.

पर्वतायन s. पार्व°.

पर्वतारि (प° + अरि) m. *der Feind der Berge*, Bein. Indra's ÇABDAR. im ÇKDR.

पर्वतावृध् (पर्वत + वृध्) adj. *der Berge* (oder *der zum Ausschlagen des Saftes dienenden Steine*) *sich freuend*, vom Soma ṚV. 9, 46, 1. 71, 4.

पर्वताशय (प° + आशय) m. *Wolke* ÇABDAK. im ÇKDR.

पर्वताश्रय (प° + आश्रय) 1) adj. *auf Bergen —, im Gebirge lebend.* — 2) m. *das fabelhafte Thier* Çarabha RÂGAN. im ÇKDR.

पर्वताश्रयिन् (प° + आ°) m. *Gebirgsbewohner* VARÂH. BṚH. S. 15, 8. 16, 17.

पर्वतीकृ (पर्वत + 1. कृ) *zu einem Berge machen*: परगुणपरमाणुं पर्वतीकृत्य BHARTṚ. 2, 71.

पर्वतीय (von पर्वत) adj. *zum Berg gehörig, montanus* P. 4, 2, 143. 144. राजन्, मनुष्य, फल Sch. ओषधयः AV. 19, 44, 6. आञ्जन 45, 3. वन HARIV. 2668. ein Fürst 5014. अपर्वतीयाः गुहाः *auf der Ebene gelegen* R. 4, 44, 106. — Vgl. पार्वतीय.

पर्वतेश्वर (पर्वत + ईश्वर) m. *Gebirgsfürst* MBH. 7, 1266.

पर्वतेष्ठा (पर्वते, loc. von पर्वत, + स्था) adj. *auf Höhen weilend*, von Indra ṚV. 6, 22, 2.

पर्वत्य (von पर्वत) adj. *zum Berg —, zum Fels gehörig*: वसूनि ṚV. 10, 69, 6. oxyt. TS. 1, 1, 6, 1.

पर्वधि (पर्वन् + धि) m. *der Mond* TRIK. 1, 1, 86. H. ç. 12 (fälschlich पर्वरि).

पर्वन् (= परुस्) n. NIR. 1, 20. UṆÂDIS. 4, 112. 1) *Knoten am Rohr und an Pflanzen überh.* AK. 2, 4, 5, 27. TRIK. 3, 3, 246. H. 1130. an. 2, 273. MED. n. 88. HALÂJ. 2, 34. अहिंसंत ओषधीर्दात्तु पर्वन् AV. 12, 3, 31. TS. 1, 1, 2, 1. उपरि पर्वणां लूत्वा KAUÇ. 1. 61. ÇAT. BR. 6, 3, 1, 31. इतोः Spr. 413. तालैः — श्यामपर्वभिः HARIV. 3707. दन्तकाष्ठानि — युग्मपर्वाणि VARÂH. BṚH. S. 80 (79), 2. am Stiel eines Kâmara 70, 5. eines Sonnenschirms 71, 2. am Pfeilschaft: शराणां नतपर्वणाम् MBH. 5, 7143. 14, 2151. ÇÂK. 162 (wo अधुना नत° zu trennen ist). बाणेनानतपर्वणा (d. i. आनत) MBH. 1, 1667. R. 1, 1, 64. पञ्च° 3, 35, 87. 43, 20. त्रि° MBH. 4, 1361. निर्मृज्ञानं न पर्वणो जभार *Rohr* oder *Röhre* (des Knochens) ṚV. 10, 68, 9. — 2) *Gelenk, Fuge, Glied*: आमिर्न पर्व वज्रिणा प्रणासि ṚV. 10, 89, 8. 1, 61, 12. VS. 23, 40. निर्वृँकलविक्तसमर्मन्तु पर्व ṚV. 4, 19, 9. इमे मा पीता यशं न गावः समनाह पर्वसु 8, 48, 5. AV. 1, 12, 2. 2, 9, 1. 6, 14, 1. 11, 8, 12. अङ्गा पर्वाणि वि श्रंथय 12, 3, 71. AIT. BR. 3, 31. पर्वाणि विसस्रंसुः ÇAT. BR. 1, 6, 3, 35. fgg. ग्रीवाणाम् 3. 4, 4, 2. 6, 1, 2, 31. 10, 4, 5, 2. यथा पर्वणा पर्व संदध्यात् 11, 5, 8, 6. वि पर्वाणि जिहतां सूतवा उ AV. 1, 11, 1. भुजेनायतपर्वणा *Handgelenk* HARIV. 4336. करतलैरपर्वभागोत्थितैः ÇÂK. 80. अङ्गुष्ठ°, अङ्गुलि° KÂTJ. ÇR. 1, 3, 38. 3, 4, 9. 22, 8, 16. ÇÂÑKH. ÇR. 1, 10, 2. अङ्गुष्ठपर्वमात्राणां गर्भाणाम् MBH. 1, 4501. HARIV. 5687. Spr. 29. BHÂG. P. 5, 21, 17. 6, 8, 6. प्रदेशिन्यग्र° SUÇR. 1, 27, 11. पर्वगौरव 90, 20. प्रदेशिनी मध्यपर्वदलहीना, कनिष्ठिका तु पर्वोना VARÂH. BṚH. S. 58, 27. 67, 42. LAGHUG. 2, 18. vom *Glied* der Gliederthiere SUÇR. 2, 293, 7. 13. — 3) *Absatz, Abschnitt, Abtheilung* überh., *Glied* in übertr. Bed.: सोपानपर्वाणि RAGH. 16, 46. (खड्गस्य) व्रणो ऽशुभो विषमपर्वस्थः VARÂH. BṚH. S. 49, 1. हरिवंशो ऽयं पप्रथे ऽनेकपर्वभृत् ÇATR. 10, 312. तमो मोह (lies मोहो) महामोहस्तामिस्रो ऽन्धतामिस्रो ऽत्यन्धसंज्ञितः । अविद्या पञ्चपर्वैषा प्रादुर्भूता महात्मनः ॥ VP. 1, 5, 4 bei MUIR, Sanscrit Texts 1, 20; vgl. BHÂG. P. 3, 20, 18. Schol. zu KAP. 1, 70. चतुर्विंशति° (कालचक्र) *die 24 Halbmonate des Jahres* MBH. 3, 10644. fg. चक्रे चतुर्विंशतिपर्वयोगे 1, 808. त्रिशतंषष्टि° (कालचक्र) *die 360 Tage* BHÂG. P. 3, 21, 18. *Abtheilung in einem Schriftwerke*, = ग्रन्थसंधि TRIK. 3, 2, 25. = ग्रन्थविशेष H. an. ÇAT. BR. 13, 4, 3, 7. fgg. MBH. 1, 310. fgg. सामवेदानां पर्वादीन् Verz. d. B. H. 315, 4. गुणा° JOGAS. 2, 19. विंशार्हत्सुव्रतस्य च । पञ्चपर्वाभिरामम्रि चरितं कीर्तयिष्यते ॥ ÇATR. 10, 320. *ein natürlicher Haltepunkt in einer Erzählung, in einem Gespräch*: अपर्वणि कथाभङ्गं करोति विरसीभवन् KÂM. NÎTIS. 5, 44. *Glied eines Compositums* VS. PRÂT. 1, 138. 149. 5, 7. AV. PRÂT. 4, 53. 77. NIR. 2, 2. — 4) *Zeitabschnitt, ein bestimmter Zeitpunkt, Knotenpunkt eines Zeitumlaufs* ṚV. 1, 94, 4. ÇAT. BR. 1, 6, 3, 35. 6, 2, 2, 24. VS. 13, 43. सांवत्सरिकेषु पर्वसु GOBH. 2, 8, 17. ÇÂÑKH. ÇR. 2, 14, 3. 3, 11, 9. संवत्सर° P. 4, 2, 21, Vârtt. 3. त्रीणि पर्वाणि कर्मणः पौर्णमास्यमावास्ये पुण्यं नक्षत्रम् KAUÇ. 94. insbes. *die* Kâturmâsja-*Feiertage* KÂTJ. ÇR. 5, 2, 13. 22, 7, 1. 16. 17. 24, 4, 30. ÇÂÑKH. ÇR. 14, 5, 6. 10, 4. 13. ÂÇV. ÇR. 9, 2. 3. *die beiden* (oder *die vier*) *Mondwechsel* KÂTJ. ÇR. 24, 6, 4. 25. 30. ÇÂÑKH. ÇR. 3, 2, 1. 3, 1. LÂTJ. 8, 8, 46. 10, 16, 3. 13. GOBH. 1, 1, 13. 5, 14. विवर्धमानो वीर्येण समुद्र इव पर्वणि R. 1, 55, 20. 2, 43, 11. 80, 4. 5, 78, 7. प्रज्ञो पर्वणि पूर्णस्य (*des Vollmondes*) यथा रूपं महोदधेः HARIV. 5479. साविञ्जाञ्छान्तिहोमांश्च कुर्यात्पर्वसु नित्यशः M. 4, 150. 153. SÂV. 1, 25. पर्वणि तं यज्ञं यजमानस्य R. 1, 40, 7. य इमं शुचिरध्यायं पठेत्पर्वणि पर्वणि MBH. 1, 262. 3, 13626. 4, 435. JÂGṆ. 3, 334. VP. 312. पर्ववर्जं व्रजेच्चैनाम् (भार्याम्) M. 3, 45. JÂGṆ. 1, 79; vgl. अमावास्यामष्टमीं (d. i. in der ersten Monatshälfte) पौर्णमासीं चतुर्दशीम् (d. i. in der zweiten Monatshälfte) ब्रह्मचारी भवेन्नित्यम् 4, 128. पर्वश्राद्धादि MÂRK. P. 30, 3. शिरो ऽपर्वणि (*an einem gewöhnlichen Tage*) मुण्डितम् Spr. 1352. तस्मादपावर्तत कुण्डिनेशः पर्वात्यये (so v. a. अमावास्यात्यये) सोम इवोष्णरश्मेः RAGH. 7, 30. दर्शमस्कन्दयन्पर्व पौर्णमासं च योगतः M. 6, 9. मम चैतत्समारब्धं पर्व *das beim Mondwechsel übliche Opfer* R. 3, 42, 14. प्रविष्टो रक्षसां भागः पर्वणीवाहिताग्निना R. SCHL. 2, 43, 5. *die Zeit, da der Mond bei seiner Conjunction oder Opposition durch den Knoten geht* (Sonnenfinsterniss oder Mondfinsterniss): सतमस्कं पर्व विना त्वष्टा नामार्कमण्डलं कुरुते VARÂH. BṚH. S. 3, 6. 5, 23. fgg. SÛRJAS. 4, 8. 5, 3. 14, 15. पीडाकरं फाल्गुणमासि पर्व VARÂH. BṚH. S. 5, 73. आषाढपर्वणि 77. द्वावेव ग्रसते दिनेश्वरनिशाप्राणेश्वरौ भासुरौ भ्रातः पर्वणि पश्य दानवपतिः शीर्षावशेषीकृतः BHARTṚ. 2, 27. अपर्वणि महाराज सूर्यं राहुरुपैष्यति MBH. 3, 13091. HARIV. 9872. अपर्वणि ग्रहकलुषेन्दुमण्डला विभावरी कथय कथं भविष्यति MÂLAV. 74. BHÂG. P. 5, 24, 2. सूर्यग्रह-

पापर्वणि Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,32,10. चलत्यपर्वणि मही Hariv. 4262. Nicht klar ist die Bedeutung des Wortes an den beiden folgenden Stellen: पर्व चैत्र चतुर्विंशं (*die 24te, letzte Monatshälfte?*) तदा सूर्यमुपस्थितम् MBh. 3, 14271. रराज राजवन्दनीयकर्मा पर्वैकपर्वा रुचिरैकशृङ्गः 4,2088. Nach den Lexicographen = तिथिभेद, तिथिविशेष AK. 3, 4,18,124. H. an. = दर्शप्रतिपत्संधिः H. an. Med. = पञ्चदशी H. 148. = विषुवादि Trik. 3,3,246. H. an. Med. = क्षण, मह, उत्सव *Festtag* AK. H. an. Med. Çabdak. im ÇKDr. (nach dieser Aut. *a moment* bei Wils.). = लक्षणान्तर H. an. Med. *the moment of the sun's entering a new sign* Wils. = प्रस्ताव Trik. H. an. Med. *opportunity, occasion* Wils. — Vgl. अपर्वक, अपर्वन्, ऊरु°, कङ्क°, तनु°, वि°, वृष°, शत°, सु°, सोम°.

पर्वपुष्पी (पर्वन् + पुष्प) f. *Tiaridium indicum Lehm.* (नागदन्ती) Çabdak. und Ratnam. im ÇKDr. °पुष्पिका dass. Nigh. Pr.

पर्वपूर्णता (पर्वन् + पू°) f. = संभार, आयोजन *Zubereitungen* (zu einem Feste) Bhûripr. im ÇKDr.

पर्वभेद् s. u. भेद.

पर्वमूल (पर्वन् + मूल) n. *der Moment, wo der 14te und 15te Tag eines Halbmonats zusammenstossen,* H. 148.

पर्वमूला (wie eben) f. *eine best. Pflanze,* = श्वेता Râǵan. im ÇKDr.

पर्वयोनि (पर्वन् + योनि) adj. *aus Knoten hervorschiessend:* पर्वयोनय इक्ष्वाद्याः H. 1200.

पर्वरीण 1) m. a) = पर्णवृन्तरस. — b) = गर्व. — c) = मारुत. — d) = पर्णशिरा. — e) = मृतक (n.). — f) = द्यूतकम्बल. — g) पत्त्रचूर्णरस. — 2) n. = पर्वन् Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. परीरण, पर्परीण.

पर्वरुह् (पर्वन् + रुह्) m. (nom °रुट्) *Granatbaum* Trik. 2,4,19.

पर्ववत् adj. von पर्वन्, zur Erkl. von पर्वत Nir. 1,20.

पर्ववल्ली (पर्वन् + व°) f. *eine Art* Dûrvâ (ग्रन्थिदूर्वा, मालादूर्वा) Râǵan. im ÇKDr.

पर्वशर्करक (पर्वन् + शर्करा) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7, 81.

पर्वशस् (von पर्वन्) adv. *gliedweise, stückweise:* कर्त् *zerstückeln* ṚV. 1,37,6. वि पर्वशश्चकर्त गामिवासिः 10, 79, 6. वि वृत्रं पर्वशो रुजन् 8, 6, 13. सं वज्रं पर्वशो दधुः 7,22. वि वृत्रं पर्वशो ययुर्वि पर्वताँ अराजिनः 23.

पर्वस m. und पर्वसी f. Nn. prr. VP. 82, N. 2.

पर्वसंधि (पर्वन् + संधि) m. *die Zeit des Mondwechsels* MBh. 3, 11647. 11872. समुद्रवेगानिव पर्वसंधिषु Hariv. 13983. सैंहिकेयो यदा राहुर्ग्रसते पर्वसंधिषु (so v. a. *zur Zeit des Vollmonds*) Jama im ÇKDr. Nach AK. 1,1,3,7 und H. 149 = प्रतिपत्पञ्चदश्योर्यदन्तरम्.

पर्वावधि (पर्वन् + अव°) m. = पर्यग्रन्थि Hâr. 207.

पर्वास्फोट (पर्वन् + आ°) m. *eine best. Bewegung der Finger* (die bei guter Haltung vermieden werden soll): उच्चैः प्रहसनं कासं ष्ठीवनं कुत्सनं तथा। जृम्भणं गात्रभङ्गं च पर्वास्फोटं च वर्जयेत् ॥ Kâm. Nîtis. 5,23.

पर्विणी (von पर्वन्) f. *Festtag:* परिहासपुरे चक्रे स्थिरां गुर्वीं स पर्विणीम् (so trennen wir) Râǵa-Tar. 4,242. — Vgl. पर्वणी.

पर्विन m. = पर्वत *ein best. Fisch* Çabdar. im ÇKDr.

पर्वेश (पर्वन् + ईश) m. *der Regent eines astronomischen Knotens* Varâh. Bṛh. S. 5,19.

पर्शान m. *Einsenkung, Abgrund, Kluft:* गिरयश्चिन्नि जिहते पर्शानासो मन्यमानाः। पर्वताश्चिन्नि येमिरे *die Höhen senken sich, als wären sie Tiefen; die Berge bücken sich* ṚV. 8,7,34. तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणो नि पर्शाने विध्यतं यन्तु निस्वरम् *schleudert sie in Abgründe* 7,104,5. यद्वा क्षाविन्द्र यत्स्थिरे यत्पर्शाने पराभृतम् (वसु) 8,45,41. Nach Naigh. 1,10 *Wolke.* Wohl desselben Ursprungs wie पर्शु.

1. पर्शु Uṇâdis. 5,27. 1) f. *Rippe* Nir. 4,3. Colebr. und Lois. zu AK. 2,6,2,20. AV. 9,7,6. 10,9,20. 11,3,12. Çat. Br. 8,6,2,10. 10,6,4,1. 12,3,1,6. TS. 7,5,25,1. Shaḍv. Br. 1,3. Kâṭh. 31,1. Accent eines adj. comp. auf पर्शु mit vorangehender praep. P. 6,2,177. Vgl. पार्श्व, अन्तःपर्शव्य, पृष्टि, φάλκης (Curtius, Griech. Etym. I, 138). — 2) f. *ein gebogenes Messer, Hippe, Sichel, falx* AV. 12,3,31. प्रयच्छ पर्शुमिति दर्भाहाराय दात्रं प्रयच्छति Kauç. 1. 8. 61. In AV. 7,28,1 hat der Text fälschlich परशु, was nach TS. 3,2,4,1 zu verbessern ist; eben so zeigt das Metrum, dass in Çat. Br. 14,9,4,26 und Âçv. Gṛhj. 1,15 पर्शु st. परशु stehen sollte. — 3) f. nach Nir. 4,6 *die Seitenwände einer Cisterne* in ṚV. 1,105,8. Diese Bed. scheint der Legende angepasst zu sein; ausserdem würde die Bed. 1. passen. — 4) f. N. pr. eines Weibes: पर्शुर्ह नाम मानवी साकं ससूव विंशतिम् ṚV. 10,86,23. *eine Fürstin aus dem Stamme der* Pârçava P. 4,1,177, Vârtt. 2. — 5) m. N. pr. eines Mannes ṚV. 8,6,46. pl. N. pr. eines Kriegerstammes P. 5,3,117; vgl. पारशव. — Dieses Wort und पर्शान weisen auf eine Wurzel पर्श् mit der Bed. *einbiegen, krümmen* zurück.

2. पर्शु m. = परशु *Beil, Axt* Trik. 2,8,55. H. 786. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,34. Hariv. 5870. R. 3,28,24.

पर्शुका (von 1. पर्शु) f. *Rippe* AK. 2,6,2,20. 3,3,42. H. 627. Suçr. 1, 100,13. 2,29,1.

पर्शुपाणि (2. पर्शु + पा°) m. Bein. Gaṇeça's H. 207. — Vgl. परशुधर.

पर्शुमय (von 1. पर्शु) adj. *hippenartig* Nir. 4,3.

पर्शुराम m. = परशुराम Çabdar. im ÇKDr.

पर्शुल adj. von पर्शु (पर्शू im gaṇa) gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. Oder ist etwa पर्शु im gaṇa zu lesen und पर्शुल zu bilden?

पर्श्वध m. = परश्वध *Beil, Axt* H. 786. Gaṭâdh. im ÇKDr.

पर्ष् (पृष्), पर्षति *besprengen; verletzen, beschädigen; quälen; geben* Dhâtup. 17,55. पर्ष्, पर्षते v. l. für वर्ष् *nass werden* 16,12. पर्षते पयसा पटः Durgad. bei West. — Gobh. 3,3,15 findet man विद्युत्स्तनयित्नुप्रषितेषु *bei Blitz, Donner und Regen.* Viell. fehlerhaft für °प्रुषितेषु. Vgl. पृषत् und पृष्ट.

पर्ष m. (auf die Tenne gestreute) *Büschel oder Garben:* खले न पर्षान्प्रति हन्मि भूरि ṚV. 10,48,7. Nir. 3,10.

पर्षणि (von 2. पृ) adj. *überführend:* नौ ṚV. 1,131,2.

पर्षद् f. = परिषद् *Versammlung* Kandra bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 129. H. 481. Pâr. Gṛhj. 3,13. P. 5,2,112, v. l. चत्वारो वेदधर्मज्ञाः पर्षत् Jâǵn. 1,9. 3,301. Verz. d. B. H. No. 1149. चतसृणां पर्षदाम् Burn. Intr. 279, N. 1. इन्द्रस्य H. 178. द्विज° Râǵa-Tar. 1,87. 5,170. भूतपर्षद्भिः Bhâg. P. 3,14,28. पर्षद्भीरु *in der Versammlung —, in der Gesellschaft schüchtern* Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. — Vgl. पार्षद.

पर्षद्वल = परिषद्वल *von einer Versammlung umgeben* P. 5,2,112, v. l. राजन् Sch. *Versammlungen darbietend:* ग्रामग्रमान् Bhaṭṭ. 4,12, v. l. m. *Mitglied einer Versammlung* Çabdar. im ÇKDr.

पर्षन् (von 2. पर्) *das Hinausführen, Retten:* नयिष्ठा उ नो नेषणि पर्षिष्ठा उ नः पर्षण्यति द्विषः ṚV. 10,126,3.

पार्षिक gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128.

पार्षिन् in इषुपार्षिन् wohl *Pfeilbüschel* (vgl. पर्ष) *tragend* Çat. Br. 13, 4,2,5.

पर्षिष्ठ (von 2. पर् mit dem suff. des superl.) adj. *am meisten hinausführend, — rettend* ṚV. 10,126,3.

पल्, पलति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 20,9. पपाल P. 8,4,54, Sch. पल्, पालयति s. u. पालय्.

पल 1) m. *a)* = पाल gaṇa ज्वलादि zu P. 3,1,140. — *b)* = पलाल *Stroh* H. 1182. — 2) n. *a) ein best. Gewicht,* = उन्मान H. an. 2,495. Med. l. 29. = 4 Karsha oder Suvarṇa (auch 5 Suv.) = 1/4 Kuḍava = 1/10 Dharaṇa (10 Dharaṇa Jâǵń.) = 1/100 Tulâ M. 8,135. Jâǵń. 1,363. 364. Suçr. 2,175,15. AK. 2,9,86. 87. 3,4,1,13. H. 884. Z. d. d. m. G. 9,671. M. 8,397. Hariv. 16217. Suçr. 1,162,6. 165,10. 2,50, 20. Varâh. Bṛh. S. 82,13. 83,7. Râǵa-Tar. 4,202. Bhâg. P. 3,11,9. Cit. beim Schol. zu Sûrjas. 13,23. Sch. zu P. 5,1,3. हस्तनुलयापि निपुणाः पलपरिमाणं विजानन्ति Pańkat. II, 84. दशपला वृद्धिः Jâǵń. 2,179. *ein best. Maass für Flüssigkeiten:* षोडश वसापलानि Nir. 14,7. Schol. zu Kâtj. Çr. 61,6.8. Mahîdh. zu VS. 19,80. Weber, Omina 398. Ǵjot. 29. 30. 81. Varâh. Bṛh. S. 23,2. जल° Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 5. Cit. beim Schol. zu Sûrjas. 13,23. *ein best. Zeitmaass,* = विघटिका Râǵan. im ÇKDr. — *b) Fleisch* (vgl. पलल) AK. 3,4,26,204. H. 623. H. an. Med. Halâj. 3,9. Jâǵń. 3,215. पलं भुंक्ता ऽग्नितो रक्तं वातात्कृशम् (जायते नेत्रबुद्बुदे) Suçr. 2,303,6. पलान्न 373,20. — Vgl. उत्पल, कनक°.

पलक्या f. *eine best. Gemüsepflanze,* = पालक्या Râǵan. im ÇKDr.

पलक्नी f. ई Nebenform zu वलक्न adj. *weiss* VS. 24,4.

पलक्षार (पल *Fleisch* + क्षार) m. *Blut* Trik. 2,6,18.

पलगण्ड m. *Maurer* AK. 2,10,6. Trik. 2,10,2. H. 922. Halâj. 2,436. Vjutp. 96.

पलङ्कट adj. *schüchtern, furchtsam* Trik. 2,8,58.

पलंकर (पलम्, acc. von पल *Fleisch,* + 1. कर *machend*) m. *Galle* Trik. 2,6,17. — Vgl. पललज्वर, पलाग्नि.

पलंकष (पलम् + कष) 1) m. *ein* Râkshasa (vgl. पलल) H. an. 4, 319. Med. sh. 53. 54. — *b) Löwe* H. ç. 182. — *c) Bdellium* H. 1142. Halâj. 2,465. *eine Art Bdellium* (कणगुग्गुलु) Râǵan. im ÇKDr. — 2) f. आ *a)* N. verschiedener Pflanzen: = गोक्षुरक *Asteracantha longifolia Nees* AK. 2,4,2,17. H. an. Med. = क्षुद्रगोक्षुरक Râǵan. im ÇKDr. = किंशुक *Butea frondosa Roxb.* H. an. Med. = मुण्डीरी *eine best. Schlingpflanze* Med. Ratnam. 39. = रास्ना Med. = महाश्रावणी Râǵan. im ÇKDr. *Bdellium* H. an. Med. Ratnam. 43. — Suçr. 2,421,19. 517,1. 539,20. — *c)* = लाक्षा *Cochenille* H. 685. Med.; vgl. पलाशी. — *d) Fliege* Râǵan. im ÇKDr.

पलद 1) m. *ein best. Bestandtheil des Hauses, viell. die zur Bedeckung und Verkleidung dienenden Stroh-* oder *Rohrbüschel* AV. 9,3,4. तृणैरावृता पलदान्वसाना 17. — 2) पलद am Ende von Ortsnamen P. 4,2,142. — 3) f. ई N. pr. eines Dorfes P. 4,2,110.

पलप्रिय (पल + प्रिय) m. *ein Freund von Fleisch:* 1) *ein* Râkshasa H. ç. 36. — 2) *Rabe* Râǵan. im ÇKDr.; vgl. पललप्रिय.

पलभा (पल + भा) = विषुवत्प्रभा *der Aequinoctial-Schatten zur Mittagszeit* Grahalâghava im ÇKDr. Schol. zu Sûrjas. 3,13; vgl. Whitney zu d. St.

पलल, पलल Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,108. Çânt. 2,25. 1) m. *ein* Râkshasa H. an. 3,662. Med. l. 104. Viçva bei Uǵǵval.; vgl. पलाल. — 2) n. (m. n. nach Siddh. K. 230,*b*,8.) *a) zerriebene Sesamkörner* H. an. Med. Viçva a. a. O. यथा पललपिण्डः स्याद्याप्तः स्नेहेन मानद । तथा जगदिदं व्याप्तं विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ Hariv. 7362. दधिमधुपललविमृदित Suçr. 1, 158,16. 367,18. श्यामामूलैः सपललैः शक्तुमिश्रैः प्रलेपयेत् 2,122,5. 389. 19. पललौदन Jâǵń. 1,286. दधिपललं पाययति Kauç. 26. 29. Varâh. Bṛh. S. 57,8. 94,22. Hat im comp. den Acut auf der ersten Silbe, wenn das vorangehende Wort angiebt, womit diese Speise gemischt ist, P. 6,2, 128. गुडपलल Sch. तिलपलल wohl = पलल 135, Sch. *eine süsse Speise aus zerriebenem Sesam und Zucker:* पललं तु समाख्यातं सैन्नवं तिलपिष्टकम् ÇKDr. (इति वैद्यकम्). — *b) Brei, Schmutz* (पङ्क) H. an. Med. Viçva a. a. O. द्वीपपङ्कनिमग्नं वामयशःपललावृतम् R. 5,87,26. — *c)* = पल *Fleisch* AK. 2,6,2,14. H. 622. H. an. Med. Hâr. 55. Halâj. 3,9. Viçva a. a. O.

पललज्वर (प° *Fleisch* + ज्वर) m. *Galle* H. ç. 103. Hâr. 141. — Vgl. पललाग्नि, पलंकर.

पललप्रिय (प° *Fleisch* + प्रिय) m. = पलप्रिय *Rabe* Wilson.

पललाशय (पलल *Fleisch* + आ°) m. *Kropf* Çabdar. im ÇKDr.

पलव m. = प्लव (und auch daraus entstanden) *ein zum Fischfang dienender durchbrochener Korb* Trik. 1,2,15.

पलविभा (पल + वि°) f. = पलभा ÇKDr. u. dem letzten Worte.

पलस m. = पनस *Brodfruchtbaum* Schol. zu AK. im ÇKDr. (u. कण्टकिफल). R. 3,76,8 (wohl nur fehlerhaft).

पलस्ति nach Sâj. so v. a. पलित in der Stelle: यो मे पलस्तिजमदग्नयो ददुः ṚV. 3,53,16.

पलाक m. n. Siddh. K. 249,*a*,1.

पलाग्नि (पल + अग्नि) m. *Galle* H. ç. 103. Hâr. 141. — Vgl. पललज्वर.

पलाग्र in der folgenden Stelle: ज्ञातुं हि शक्यं हिमवान्गिरिर्वा पलाग्रतो वा गुणतो ऽथ वापि Hariv. 8463. Langlois scheint nach einer Lesart फल übersetzt zu haben.

पलाङ्ग m. *Delphinus gangeticus* ÇKDr. und Wils. nach Hâr. 77. Wir ziehen das vorangehende च mit zum Wort; vgl. चपलाङ्ग.

पलाण्डु m. *Zwiebel* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,38. AK. 2,4,5,13. M. 5,5. 19. Jâǵń. 1,176. MBh. 8,2051. 13,4363. Suçr. 1,148,12. 217,16. P. 1, 4,96, Sch. °भक्षितिं (f. आ und ई) *der Zwiebeln gegessen hat* 4,1,53, Sch. पलाण्डु neutr. Suçr. 2,360,2.

पलाद (पल + अद) m. *ein* Râkshasa (*Fleischfresser*) H. 187. Ǵatâdh. im ÇKDr.

पलादन (पल + अदन *essend*) m. dass. ÇKDr. angeblich nach H.; hier erscheint das Wort nur 1335 als fehlerhafte Variante für पलादन *Papagei.*

पलाप m. = कण्ठपाशक d. i. हस्तिकपोल Çabdam. im ÇKDr. कण्ठपाशक wird im ÇKDr. nach ders. Aut. erklärt durch हस्तिगलवेष्टकरज्जु. *Halfter* und *Elephantenschläfe* Wils.

पलापक्ता f. nach Wils. = कुलत्था *eine Art Kollyrium.* Wohl nur fehlerhaft für प्रलापक्ता.

पलाय् (s. u. 3. इ mit पला, प्रपला, विपला, संपला) *fliehen*. Hier können noch folgende Stellen nachgetragen werden: पॅलायते (ohne **Avagraha im Padap.**) TS. 5,4,12,1. Pañkav. Br. 21,4,5. 14,17. R. 2,106, 27. Râǵa-Tar. 3,521. Kathâs. 43,130. 45,265. पलायिषा: MBh. 7,6985. अपलायिष्ठा: Çâñkh. Çr. 13,2,4. 7. पलायिष्यॅमाणा TS. 7,1,10,1. पलायिष्याते (so ist st. पलास्यत्यपि zu lesen) Çatr. 14,107. पलायन् partic. praes. Draup. 8,36. MBh. 4,2247. पलाय्य Kathâs. 27,170. 28,183. 48, 87. 90. पॅलायित partic. TS. 7,1,13,1. Kathâs. 37,124. 43,106. n. *Galopp* Trik. 2,8,45; so ist nach den Corrigg. st. पुलायित zu lesen, welche Form ÇKDr. und Wilson aufgenommen haben.

— प्र *profugere:* प्रपलायन्ते MBh. 7,1621. Hariv. 13429. R. 6,25,6. प्रपलाय्य 84,31. प्रपलायित partic. Kathâs. 30,128. Pañkat. ed. orn. 57,19.

पलायक (von पलाय्) adj. *flüchtig, der sich auf der Flucht befindet* Saddh. P. 4,34,*b*.

पलायन n. 1) (wie eben) *das Fliehen, Davonlaufen, Flucht* H. 802. Çabdar. im ÇKDr. °ने मतिं चक्रे MBh. 1,5638. 3,15747. 15772 (= Draup. 8,57, wo पलायने zu lesen ist). 15775. 4,1109. 13,6122. 16,99. R. 5,33,31. Ragh. 19,31. Kathâs. 38,126. °क्रियां कुर्वन्ति Pañkat. 63,9. 172,10. 246,19. Hit. 18,15, v. l. युद्धे चाप्यपलायनम् Bhag. 18,43. — 2) = पल्ययन, पर्याण *Sattel* Comm. zu TS. 880,7. 10.

पलायिन् (von पलाय्) adj. *fliehend* MBh. 12,3719. अ° 1,4890. संग्रामेषु 2,499. 3,10848. 5,3219. 15,88. धेनु 13,3517.

पॅलाल Uṇâdis. 1,117. Çânt. 3,18. m. n. Siddh. K. 250,*b*,8. 1) m. n. *Halm, Stroh* AK. 2,9,22. H. 1182. Kauç. 80. Suçr. 2,182,10. प्रोक्षणातृणकाष्ठं च पलालं चैव शुध्यति M. 5,122. 11,133. °धूमसंकाश MBh. 7, 973. Varâh. Bṛh. S. 29,28. °धूम्रवर्ण MBh. 13,3773. °काण्डवर्ण 7,985. पलालमिव धान्यार्थी सर्वशास्त्राणि संत्यजेत् Verz. d. Oxf. H. 91,*a*,4. — 2) *der Stengel des Sorghum, Moorhirse* Nigh. Pr. Suçr. 1,224,9. 2,509, 9. — 3) m. पलाल und अनुपलाल Namen zweier den Kindern gefährlicher Dämonen AV. 8,6,2; vgl. अपलाल, पलाला. — 4) f. पलाला N. pr. einer der 7 Mütter des **Skanda** MBh. 3,14396. — 5) f. पलाॅली *Halm, Stroh* Pat. zu P. 5,2,100. यवस्य AV. 2,8,3.

पलालदोहद (प° + दो°) m. *der Mangobaum* (s. आम्र) Çabdam. im ÇKDr.

पालालिन् adj. (मत्वर्थे) von पलाली Pat. zu P. 5,2,100.

पॅलाव m. *Spreu, Hülse, palea:* शूर्पं तुषं पलावानपं विनक्तु AV. 12,3,19.

पलाॅश 1) n. *Blatt, Laub* AK. 2,4,1,14. H. 1123. an. 3,723. fg. (lies पलाशं पत्त्रे). Med. ç. 23. Halâj. 2,30. Çat. Br. 1,5,4,5. 5,2,1,17. 14,9, 3,15. शमी° 2,3,2,12. पलाशस्य पलाशेन 6,2,8. अनुवृतः पलाशैरा मूलात् Çâñkh. Br. 10,2. °पुट Kâtj. Çr. 16,6,26. — Âçv. Gṛhj. 1,12. Kauç. 42. 47. 48. 116. मालां सप्तपलाशीम् 38. R. 2,59,9. Suçr. 1,108,9. Spr. 638. शाखापुष्पपलाशवान् MBh. 3,1400. *Blüthenblatt:* पुष्करपलाश Lâtj. 1, 5,8. Khând. Up. 4,14,3. नालताडनविभ्रष्टं पलाशं (collect.) नलिनादिव MBh. 7,1299. पद्मपलाशात् 1,6399. Hariv. 4323. R. 1,15,2. 2,99,6. Râǵa-Tar. 4,486. Bhâg. P. 3,19,7. पुण्डरीकपलाशात् R. 2,87,3. पलाशपत्त्र *ein einzelnes Blatt:* पलाशपत्त्रार्धमपि त्वयानिता न पारिजातस्य तव प्रदास्यति Hariv. 7334; dagegen Çântiç. 4,11 und Pañkat. 245,14 *ein Blatt der Butea frondosa*. Vgl. अ°, अयुक्°, अश्वत्थ°, नि°, बृहत्°, वि°, स°, सु°. — 2) m. *Butea frondosa* (deren älterer Name पर्ण ist) AK. 2,4,2,10. H. 1136. H. an. Med. Halâj. 2,42. Ratnam. 44. Ait. Br. 2,1. Çat. Br. 1,3,3,19. 2,6,2,8. 6,6,3,7. 12,7,2,15. 13,4,4,10. Kâtj. Çr. 5,10,9. 25,8,1. Kauç. 8. 10. 18. MBh. 1,4868. 2,336. 14,2449. R. Gorr. 2,65,7 (Daç. 1,7. 9). Suçr. 1,6,17. 32,15. 138,8. 21. 141,10. 15. 333,14. 2,511,9. Pañkat. 91,7. Varâh. Bṛh. S. 28,6. 43,12. 53,59. 96. Bṛh. 26 (25),11. सपलाशा वदरी Bṛh. S. 53,17. neutr. *die Blüthe des Baumes* Kumâras. 3,29. पलाश am Ende eines comp. als Ausdruck der *Schönheit* gaṇa व्याघ्रादि zu P. 2,1,56. — 3) m. *Curcuma Zedoaria Rosc.* AK. 2, 4,5,20. Med. Ratnam. 127. — 4) m. *ein* **Râkshasa** Trik. 1,1,74. H. an. Med. — 5) ein N. für **Magadha** Çabdar. im ÇKDr. — 6) adj. *grün* H. an. Med. Çabdar. im ÇKDr.; falsche Variante für पालाश. — 7) adj. *grausam* (diese Bed. hat das in den Wörterbüchern in der Nähe stehende निस्त्रिंश) Dhar. im ÇKDr. — 8) f. पलाशी *a*) *Cochenille* (लाक्षा) — *b*) *eine best. Schlingpflanze* (= पत्त्रवल्ली, पर्णवल्ली, पलाशिका u. s. w.) Râǵan. im ÇKDr. Vgl. गन्ध°. — In H. an. werden dem n. noch die Bedd. शासन und परिभाषण ertheilt; diese sind aber ohne Zweifel aus dem 722sten **Çloka** irrthümlich wiederholt. — Vgl. पालाश, पालाशक.

पलाशक (von पलाश) 1) m. *a*) = पलाश *Butea frondosa* Çabdar. im ÇKDr. — *b*) = शटी *Curcuma Zedoaria Rosc.* Ǵatâdh. im ÇKDr. — *c*) pl. N. pr. einer Localität MBh. 3,8387. — 2) f. °शिका = पलाशी *eine best. Schlingpflanze* Râǵan. im ÇKDr. u. पलाशी. = भूमिकुष्माण्ड Ratnam. 73. Vgl. गन्ध°.

पलाशन (पल + अशन) n. ein zur Erklärung von पलाश gebildetes Wort Nir. 12,29.

पलाशपत्त्र (प° + प°) m. N. pr. eines **Nâga** H. 1311, Sch. Das n. s. u. पलाश 1. am Ende.

पलाशपर्णी (प° *Butea frondosa* + पर्ण) f. = अश्वगन्धा *Physalis flexuosa Lin.* Râǵan. im ÇKDr.

पलाशशाॅतन (प° + शा°) m. *ein Werkzeug zum Abschlagen des Laubes* Schol. zu P. 3,3,117. 6,2,139.

पलाशाख्य (प° + आख्या) m. = नाडीहिङ्गु Râǵan. im ÇKDr.

पलाशाला f. = गन्धपत्त्रा Râǵan. im ÇKDr. पलाशाम्भा Wils.

पलाशिन् (von पलाश) 1) adj. *belaubt, stark belaubt* MBh. 1,1775. 4, 1306. — 2) m. *a*) *Baum* AK. 2,4,1,5. Trik. 2,4,2. 3,3,248. — *b*) *eine best. Pflanze,* = क्षीरिवृक्ष Ratnam. im ÇKDr. — *c*) *ein* **Rakshas** Trik. 1,1,73. 3,3,248. — *d*) N. pr. einer Stadt oder eines Dorfes (**Plassey** nach Pertsch) Kshitiçav. 47,7. 18. पलाशि Pertsch im Index. — 3) f. °शिनी N. pr. eines aus dem **Çuktimant** entspringenden Flusses Mârk. P. 57,30. MBh. 6,330 (= VP. 183). So ist wohl auch st. पलेशिनी zu lesen in einer Inschr. in Z. f. d. K. d. M. 4,155.

पलाशॅिल von पलाश gaṇa काशादि zu P. 4,2,80.

पलाशॅीय von पलाश gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

पलिक (von पल) am Ende eines adj. comp. nach einem Zahlwort *so und so viel* **Pala** *wiegend, — enthaltend* Jâǵñ. 2,105. Suçr. 2,65,10. 73,4. Schol. zu Kâtj. Çr. 61,7.

पलिक्नी s. u. पलित.

पलिघ m. = परिघ P. 8,2,22. 1) *Krug* (घट); *ein gläserner Krug* (काचकलश). — 2) *Wall* (प्राकार). — 3) *Stadtthor* (गोपुर) H. an. 3,136.

Med. gh. 9. — 4) *eine eiserne* oder *mit Eisen beschlagene Keule* H. 786, Sch. — Vgl. परिघ.

पलित॑ (nicht oxyt. nach P. 4,1,39, Vârtt. 1.) Uṇâdis. 3,92. 5,34. 1) adj. f. पलिता (nicht zu belegen) und प॑लिक्नी (angeblich vedisch) P. 4,1,39, Vârtt. 1. 2. *greis, altersgrau* gaṇa अर्शआदि zu P. 5,2,127. Gaṇap. im ÇKDr. ṚV. 1,144,4. 164,1. 3,55,9. 10,4,5. युवा॑नं सन्तं॑ पलितो॑ जगार 55,5. पलि॑क्नीरिद्युवतयो॑ भवन्ति 5,2,4. VS. 30,15. पलितौ॑ जामंदग्नियो॑ न संजानाते TS. 7,1,9,1. Pañkav. Br. 21,10,6. भरद्वाजो ह वै कृशो दीर्घः पलित आस Ait. Br. 3,49. बाहू Çat. Br. 3,8,2,25. शीर्षण्येवाग्रे पलितो भवति 11,4,1,6. 14. Kauç. 26. MBh. 1,5153. आकर्णपलितः श्यामो वयसाशीतिपञ्चकः 7,5089 = 8872. पलिताङ्गशिरोधरा Hariv. 15988. शिरस् Spr. 1392. Pat. zu P. 8,2,25. मुण्ड Mohām. 15 bei Haeb. 267. पलिक्नी (auch पलिता nach Vop. 4,27 und Gaṇap.) AK. 2,6,1,12. H. 534. पलित durch पालयितर् erklärt Nir. 4,26. — 2) m. N. pr. einer Maus MBh. 12,4933. — 3) f. पलिक्नी *eine Kuh, die zum ersten Mal trächtig ist,* H. 1270. Halâj. 2,118. — 4) n. a) *graues Haar* AK. 2,6,1,41. H. 571. an. 3,274. fg. Med. t. 122. Halâj. 2,377. AV. 1,23,1. 2. Kauç. 13. gaṇa अर्शआदि zu P. 5,2,127. गृहस्थस्तु यदा पश्येद्वलीपलितमात्मनः M. 6,2. Bhâg. P. 3,3,14. °दर्शन Suçr. 1,90,12. 129,8. 295,15. 2,196,6. Ragh. 12,2. °म्लानमाननम् Kathâs. 40,45. pl. Spr. 1505. MBh. 1,3467. 3492. 5,5823. Suçr. 2,152,5. Bhartr. 3,9. Hit. I,104. — b) = केशपाश *Haarschopf* H. an. Geht wohl auf ein verlesenes केशपाक zurück. — c) *Schlamm, Schmutz* (कर्दम, पङ्क) Trik. 3,3,167. — d) *Hitze, Gluth* H. an. Med. — e) = शैलज *Benzoin u. s. w.* Med. — Vgl. अ°, पालित्य.

पलितंकरण (पलितम्, acc. von पलित, + 2. कर°) adj. *grau machend* P. 3,2,56. Vop. 26,62.

पलितंभविष्णु und पलितंभावुक (पलितम्, adv. von पलित, + भ°, भा°) adj. *grau werdend* P. 3,2,57. Vop. 26,63.

पलितिन् (von पलित n.) adj. *graue Haare habend* MBh. 3,12865.

पलियोग m. = परियोग P. 8,2,22, Vârtt. 1.

पलि॑जक m. N. eines Dämons AV. 8,6,2.

पलेशिनी s. पलाशिनी.

प॑ल्पूलन (vom folg.) n. *Lauge,* überh. *ein mit beizenden Zusätzen versehenes Waschwasser:* नास्य पल्पू॑लनेन वासः पल्पूलयेयुः TS. 2,5,5,6. यद्स्याः पल्पू॑लनं शकृद्दासी समस्यति AV. 12,4,9. Kauç. 11. तस्य मूत्र उदकर्दधिमधुपल्पूलनान्यासिच्य 22. — Vgl. अपल्पूलनकृत.

पल्पूलय्, °यति *mit Lauge —, mit beizendem Waschwasser behandeln* TS. 2,5,5,6. *abwaschen* überh.: अश्वान्पल्पूलयति, यदप्सु प॑ल्पूलयंति TBr. 1,3,5,2. 3. पल्पूलित *gebeizt, gegerbt:* चर्मन् Kauç. 67. (in Lauge) *gewaschen,* von einem Kleide Çâñkh. Çr. 3,8,12. पल्पूल (Vop. auch पल्पुल, वल्पूल, वल्पुल) nach der 10ten Klasse = लवन und पवन Dhâtup. 35,29.

पल्पूली s. वासः°.

पल्य (wohl von पल) n. 1) *ein* (wohl *ein bestimmtes Maass fassender*) *Sack für Getraide* Schol. zu H. 132. धान्य° Lâṭj. 8,4,14. Kâtj. Çr. 22,2,27. — 2) *eine best. grosse Zahl* H. 132; vgl. die Anm. dazu.

पल्यङ्क = पर्यङ्क P. 8,2,22. m. 1) *Ruhebett, Sitz, Bettstelle;* = मञ्च, पर्यङ्क AK. 2,6,3,39. H. 683. = मञ्च, पर्यङ्क, वृषी (als drei verschiedene Bedd.) Med. k. 113. — 2) *ein Tuch, welches beim Sitzen um die Lenden geschlagen wird;* = पर्यस्ति, पर्यस्तिका Trik. 3,3,31. H. 679, Sch. Med.

पल्यय् s. u. 3. इ mit पलि (= परि).

पल्ययन (von 3. इ mit पलि) n. *Sattel,* = पर्याण H. 1252. Halâj. 2,287. *Zügel* Trik. 2,8,47.

पल्यलिक oder °का N. pr. einer Localität Verz. d. B. H. No. 1242.

पल्यवर्च॑स (पल्य + वर्चस्) n. P. 5,4,78, Vârtt.

पल्युलय् und पल्यूलय् s. u. पल्पूलय्.

पल्ल्, प॑ल्लति *gehen, sich bewegen* Vop. in Dhâtup. 15,34.

पल्ल m. = स्थूलकुशूलक *ein grosser Kornbehälter* Med. l. 30. यव° Suçr. 2,50,17. 73,7. 82,6. — पल्ली s. u. पल्लि.

पल्लक s. दन्तैरण्ड°.

पल्लल s. u. पल्वल.

पल्लव् (von पल्लव), °वति *junge Schosse treiben:* तादृशानां हि सद्भक्तिवल्ल्येवं पल्लवत्यपि Çatr. 14,33.

पल्लव m. n. Trik. 3,5,10. m. Siddh. K. 250,a,3. 1) m. n. *Sprosse, ein junger Schoss, — Zweig;* = किसल, किसलय AK. 2,4,1,14. Trik. 2,4,4. 3,3,417. H. 1123. an. 3,704. Med. v. 40. Halâj. 2,30. = विटप Trik. 3,3,417. H. an. Med. Viçva im ÇKDr. (अशोक!) पल्लवापीडितः MBh. 3,2501. पुष्पैः पल्लवधारिभिः R. 2,96,30. Suçr. 1,220,7. 2,13,13. Çâk. 84. बालतरु° 147. Ragh. 1,83. °रागताम्र 2,15. Spr. 680. Varâh. Bṛh. S. 47,5. 59,1. स्वेदं ममार्द तरुपल्लवैः Brahma-P. in LA. 59,9. 10. लतेव संनद्धमनोज्ञपल्लवा Ragh. 3,7. 9,29. 13,24. Uneig. von den *Fingern der Hand:* कर° Dev. 4,26. Kaurap. 34. Dhûrtas. 67,6. पाणि° Mârk. P. 77,28. अशोकाङ्कुरपाणिपल्लवे (voc. f.) Çrut. (Brockh.) 34. von den *Zehen:* अङ्घ्रि° Bhâg. P. 3,11,36. अशोकाङ्कुरपादपल्लवे (voc. f.) Çrut. 34. von den *Lippen:* ओष्ठ° Spr. 472 (u.). 1265. अधर° 620. Amar. 32. Pañkat. 220,1; vgl. अधरं नवपल्लवेन — विधाय धाता Spr. 423. — 2) अंशुक° *Schärpe* Spr. 1229. Râġa-Tar. 4,576; vgl. 573. — 3) m. Bez. *einer best. Stellung der Hände beim Tanz* Verz. d. Oxf. H. 202,a,30. — 4) *Ausdehnung* (विस्तर), m. Trik. 3,3,417. H. an. m. n. Med. Viçva; vgl. पल्लवय्. — 5) *Kraft* (बल), m. H. an. m. n. Viçva im ÇKDr.; st. dessen वन *Wald* Med. — 6) *die* अलक्त *genannte rothe Farbe,* m. H. an. m. n. Med. Viçva. — 7) *das Gefühl der Liebe* (शृङ्गार), m. H. an. m. n. Med. Viçva. — 8) m. *Mädchenjäger, Wüstling* (षिड्ग) Trik. H. an. — 9) m. n. *Armband* Çabdar. im ÇKDr. — 10) m. n. = चापलः (!) Çabdar. ebend. *Unbeständigkeit* Wils. — 11) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 3,1990. Mârk. P. 57,36. v. l. für पह्लव VP. 195, N. 158.

पल्लवक (von पल्लव) 1) m. a) *Mädchenjäger, Wüstling* Halâj. 2,227; vgl. पल्लविक. — b) *ein best. Fisch* Halâj. 3,37. — 2) °विका N. pr. einer Zofe Kathâs. 49,119.

पल्लवग्राहिन् (प° + ग्रा°) adj. *junge Schosse ansetzend* so v. a. *in die Breite gehend, sich überall hin verbreitend:* पाण्डित्य Hit. I,131. दोष *der Fehler der Breite, Weitschweifigkeit* Schol. zu Gît. 1,4.

पल्लवद्रु (प° + द्रु) m. *der Açoka-Baum* Râġan. im ÇKDr.

पल्लवमय (von पल्लव) adj. f. ई *aus jungen Schossen, — Zweigen gebildet;* in सुललितलतापल्लवमयी Bhartr. 3,28 gehört das suff. zum

ganzen Comp.

पल्लवय् (wie eben) 1) *junge Schosse ansetzen:* वृत्तैः पल्लवितम् Haeb. Anth. 238, Çl. 6. — 2) *mit jungen Schossen versehen* so v. a. *ausbreiten, weitschweifig machen:* वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः Gît. 1, 4. = विस्तारयति Scholl. — Vgl. पल्लवित.

पल्लवाङ्कुर (पल्लव + अङ्कुर) m. *Blattknospe* Halâj. 2,29.

पल्लवाद (प° + अद *essend*) m. *Gazelle* Çabdârthak. bei Wils.

पल्लवाधार (प° + आधार) m. *Zweig* Çabdak. im ÇKDr.

पल्लवास्त्र (पल्लव + अस्त्र) adj. *dessen Geschosse aus jungen Schossen bestehen;* m. Bein. des Liebesgottes Çabdârthak. bei Wils.

पल्लविक m. = पल्लवक 1. H. 331. Halâj. 2, 227, v. l.

पल्लवित (von पल्लव oder partic. praet. pass. von पल्लवय्) adj. 1) *mit jungen Schossen versehen* gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36. H. an. 4, 118. Med. t. 206. — 2) *nach allen Seiten verbreitet,* = तत H. an. Med. येन त्रिविधवीरेण त्रिधा पल्लवितं यशः Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,26, Çl. 19. प्रभा° (मणि) so v. a. *stark funkelnd* Vikr. 141. — 3) *mit Lack roth gefärbt* H. an. Med.

पल्लविन् (von पल्लव) 1) adj. *mit jungen Zweigen versehen:* पर्याप्तपुष्पस्तवकावनम्रा संचारिणी पल्लविनी लतेव Kumâras. 3, 54. — 2) m. *Baum* Çabdam. im ÇKDr.

पल्लि f. 1) *ein kleines Dorf,* insbes. *eine Ansiedlung wilder Stämme;* = ग्रामक H. an. 2, 496. पल्ली (so ist zu lesen st. पली) = अल्पग्राम Med. l. 30. gaṇa धूमादि zu P. 4,2, 127. ग्रामान्तरे नगर्या वा पल्ल्यां वा Schol. zu Kâtj. Çr. 397, 2. इतस्त्वं गच्छ मत्पल्लीम् Kathâs. 10, 135. 136. प्राप्य पल्लीपतेर्गेहम् 137. (तस्कराः माम्) हृतस्वमनयन्बद्ध्वा स्वपल्लीं चण्डिकागृहम् 22,62. पल्लीपति Kâçikh. 12,16 (s. u. पुक्कश). पल्लीश H. an. 3,724. पल्लि = कुटि H. an. पली = कुटी Med. nach denselben Autt. und nach Viçva = कुटी *Hütte* ÇKDr. Vgl. आभीरपल्लि, °पल्ली, °पल्लिका, कुटपल्लिकुञ्चिका, देवपल्लीपट्टन. — 2) पल्ली *eine kleine Hauseidechse* H. 1298. Râǵan. im ÇKDr. Trik. im Ind. zu 2, 5, 12. °पतन, °रुत, °विचार, °विधान Verz. d. B. H. No. 896. fgg. पल्लि 899. पल्लीपतनकारिका Gild. Bibl. 601.

पल्लिका f. 1) = पल्ली 1; s. आभीर°. — 2) = पल्ली 2. Râǵan. im ÇKDr.

पल्लिवाह m. *eine best. Grasart* Râǵan. im ÇKDr.

पल्वल Uṇâdis. 4, 107. m. Siddh. K. 250, a, 3. *ein kleiner Wasserbehälter, Teich, Pfuhl;* n. (nur dieses zu belegen) AK. 1,2,3,28. Trik. 1, 2,28. Halâj. 3,53. Uǵǵval. m. H. 1095. Bala (= अल्पसरस् und = सरोमात्र) beim Schol. zu Naish. 1, 117. Pâr. Gṛhj. 2, 1. °कर्षक Hariv. 11145. पल्वलानि सरांसि च R. 2,27, 17. 59,9. MBh. 3,2408. 2485. Suçr. 1,169, 12. पल्वलोत्तीर्णवराहयूथ Ragh. 2, 17. 3, 3. °पङ्क 9, 59. 19, 51. Çâk. 39. अत्रभवतः किल मम च समुद्रपल्वलयोरिवान्तरम् Mâlav. 11,22. °तीर (vgl. पाल्वलतीर) Pańkat. 142, 13. केलि° Naish. 1,117. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 5,493. Fälschlich पल्लल (vgl. नल्ल für नल्व) geschrieben MBh. 1,6069. 7,6163. Suçr. 1,22,11. — Dhûrtas. 74, 3 fehlerhaft für पल्लव.

पल्वलावास (प° + आवास) m. *Schildkröte* Wils.

पल्वल्य (von पल्वल) adj. *paluster* TS. 7,4,13,1.

पव्, पवते v. l. für प्लव् Dhâtup. 14, 40.

पव (von पू) 1) m. *a) Reinigung* (des Getraides) P. 3,3,28, Sch. AK. 3,3,24. H. 1521. — *b) Wind* Çabdak. im ÇKDr. — *c) Morast* Wils. — 2) f. पवा *Läuterung:* अया पवा पवस्वैना वसूनि RV. 9,97,52. उत न एना पवया पवस्व 53. Vgl. पव्या. — 3) n. *Kuhdünger* Çabdak. im ÇKDr. In dieser Bed. fasst Benfey das Wort Pańkat. 158, 5 auf; es ist aber wohl यावद्यवाग्यालंकृतवेदिका° (वेदिका st. देविका verbessert schon Benfey) zu lesen.

पवन (wie eben) 1) *das Reinigen* (des Getraides) AK. 3,3,24. n. H. 1017. 1521. m. (!) H. an. 3, 389. Med. n. 84. — 2) n. *Werkzeug zum Reinigen, Sieb, Seihe und dergl.* Nir. 6,9. अनस्थाः पूताः पवनेन शुद्धाः शुचयः शुचिमपि यन्ति लोकम् AV. 4,34,2. स्योना मापः पवनैः पुनन्तु 18, 3, 11. अस्थीनि पवनेन संपूय Âçv. Gṛhj. 4, 5. Vgl. दन्त°. — 3) m. *Wind (der Reiniger),* auch im medic. Begriff, AK. 1,1,1,58. Trik. 3,3,247. H. 1106. H. an. Med. Halâj. 1,75. N. 24,35. पवनः पवतामस्मि Bhag. 10, 31. MBh. 7, 4740. 13, 337. R. 2,41, 15. 6,112,62. Bhartṛ. 1,39. 3, 93. Megh. 8. 14. Ragh. 1, 42. 2, 13. 3, 30. Çâk. 55. 86. Varâh. Bṛh. S. 5, 63. 34, 1. Râǵa-Tar. 2, 124. तदास्य° Spr. 1265. निश्वास° Mârk. P. 62, 16. नीतिमत्त्वपवनैः Hit. III, 147. Suçr. 1, 20, 13. 47, 2. 135, 2. 152, 14. पवनाधिक 181, 18. °प्रभवा रोगाः 2,323, 10. *die drei Winde* प्राण, अपान, समान 1, 128, 20. Personif.: पवनस्य ह्रदे स्नात्वा MBh. 3, 6075. Regent des Nakshatra Svâti Varâh. Bṛh. S. 98, 1. statt dieses 9, 2. Regent von Nordwest 85, 76. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 7, 6676. Hariv. 2663. Varâh. Bṛh. S. 46, 27 (28). *der Wind* als Bez. der *Zahl fünf* Varâh. Bṛh. 1, 7. — 4) *das im Hause gepflegte heilige Feuer* (आवसथ्याग्नि) Hârita bei Kull. zu M. 3, 185. — 5) *Töpferofen,* m. Trik. n. H. an. Med. यः कुम्भकारपवनोपरि पङ्कलेपस्तापाय केवलमसौ न तु तापशान्त्यै Spr. 117. Die hier auftretende v. l. पयन erwähnt auch ÇKDr., aber als fehlerhaft; vgl. vulg. पोयान्. — 6) n. *Wasser* Çabdam. im ÇKDr. — 7) m. N. pr. *a)* eines Sohnes des Manu Uttama Bhâg. P. 8,1,23. — *b)* des Verfassers eines Gândharvaveda Weber, Ind. Lit. 240. — 8) f. ई *a) Besen* H. 1015, Sch. — *b)* N. pr. eines Flusses VP. 171, N. 12. — 9) adj. = प्रयत *rein* Çabdar. im ÇKDr.

पवनतनय (प° + त°) m. *der Sohn des Windes,* Bein. Hanumant's Megh. 98.

पवनवाहन (प° + वा°) m. *Feuer* (*den Wind zum Vehikel habend*) H. ç. 169.

पवनविजय (प° + वि°) m. *der Sieg über den Wind, den Athem,* Titel einer Schrift Verz. d. Oxf. H. No. 167.

पवनव्याधि (प + व्या°) m. Bein. des Uddhava Trik. 1,1,35.

पवनात्मज (पवन + आत्मज) m. *der Sohn des Windes:* 1) *Feuer* Mâtsja-P. im ÇKDr. — 2) Bein. Hanumant's Çabdar. im ÇKDr. Râǵa-Tar. 8, 2890.

पवनाल m. = देवधान्य Bhâvapr. im ÇKDr. Fehlerhaft für यवनाल.

पवनाश (पवन + आश) m. *Schlange* (*vom Winde sich nährend*) Halâj. 3, 18, v. l. (verstösst gegen das Metrum).

पवनाशन (पवन + अशन) m. dass. AK. 1,2,1,19. H. 1302. Halâj. 3, 18.

पवनाशनाश (प° + आश) m. *Schlangenverzehrer:* 1) *Pfau* Uttarako-

RAPAṄKÂÇIKÂ im ÇKDr. — 2) Bein. Garuḍa's Halâj. 1,30.

पवनाशिन् (प° + आशिन्) m. = पवनाश Schlange Mârk. P. 24,4.

पवनेष्ट m. = महानिम्ब eine grosse Nimba-Art Ratnam. im ÇKDr. — Wohl nur fehlerhaft für पवनेष्ट.

पवनोम्बुज n. = पत्रूष Çabdak. im ÇKDr. Scheint eine falsche Form zu sein.

पवमान (partic. von पू) P. 3,2,128. 1) adj. gewöhnlich vom Soma: *sich läuternd, durch die Seihe rinnend;* z. B. पवमान सुवीर्यं रयिं सोम रिरीहि नः ṚV. 9,11,9. Vgl. u. पू. — 2) m. *Wind* (vgl. पवन) AK. 1,1,1,58. H. 1106. Halâj. 1,75. उत्तरतः पश्चादयं भूयिष्ठं पवमानः पवते Ait. Br. 1,7. सुपाचः पवमानः TS. 7,5,20,1. VS. 6,17. Ragh. 8,9. Râǵa-Tar. 3,168. — b) पवमान, पावक und शुचि Bez. verschiedener Agni (werden auch als Söhne Agni's von der Svâhâ betrachtet) TBr. 1,1,5,10. TS. 2,2,4,2. Ait. Br. 2,37. VP. 84. Bhâg. P. 4,1,59. 24,4. Mârk. P. 52,28. अथ यः पवमानस्तु निर्मथ्याग्निः स उच्यते। स च वै गार्हपत्याग्निः प्रथमो ब्रह्मणः स्मृतः ॥ Mâtsja-P. 48 im ÇKDr. पवमानात्मजो ह्यग्निर्हव्यवाहन उच्यते ebend. — c) Bez. des Mondes (Soma; s. u. 1): गायन्ति विप्राः पवमानसंज्ञं यं सामगाः पर्वणि चाप्युदारम् Hariv. 8810. — d) Bez. gewisser von den Sâmaga gesungener Stotra beim Ǵjotishṭoma; sie heissen bei den 3 Spenden (सवन) der Reihe nach: बहिष्पवमान (s. u. d. W.), माध्यंदिन und तृतीय oder आर्भव. Sâj. zu Ait. Br. 3,14. Comm. zu Çat. Br. 10,1,2,7 und 14,4,1,3. Ait. Br. 2,37. 3,14. 17. 8,1. TS. 3,2,1,1. Çat. Br. 13,2,3,1. 5,1,16. 14,4,1,30. Çâṅkh. Br. 12,5. 14,4. 15,1. 5. 16,1. 3. Kâtj. Çr. 9,6,36. 10,1,7. Lâtj. 1,12,13. 8,5,24. 8,5. पवमानोक्थ Ait. Br. 3,17. 8,1. Çâṅkh. Br. 15,2. 16,3. छन्दोम° N. eines Trirâtra Pańkav. Br. 21,6,1. Çâṅkh. Çr. 15,6,1. 16,22,6.

पवमानवत् adj. *mit dem* Pavamâna-Stotra *versehen* Ait. Br. 4,6.

पवमानहविस् (प° + ह°) n. *Opfergabe an* Agni *mit den Bezeichnungen* पवमान, पावक, शुचि TBr. Comm. 37,20.

पवमानेष्टि (पवमान + 2. इष्टि) f. dass. TBr. Comm. 38,10. 12. 39,11.

पवयितृ (von पू) nom. ag. *Reiniger:* वायुर्हि तस्यं पवयिता स्वदयिता TS. 6,4,3,2.

पवरु s. u. पररु.

पवष्टुरिक m. N. pr. eines Mannes gaṇa शुभ्रादि zu P. 4,1,123.

पवाका (von पू) f. *Sturm, Wirbelwind* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,14.

पवारु und पवारुक s. u. परारु und परारुक.

पवि Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,138. m. 1) *Schiene des Rades* Naigh. 4,2. Nir. 5,5. पव्या रथस्य जङ्घनन्त भूमिम् ṚV. 1,88,2. 34,2. 139,3. 166,10. पव्या रथानामद्रिं भिन्दन्ति 5,52,9. 62,2. 6,54,3. 7,69,1. golden am Wagen der Açvin und der Marut 1,64,11. 180,1. अध्यू न्वेषु पवयो ववृत्युः 10,27,6. अद्रिं त्वं वर्तया पविम् SV. II, 7,1,15,3. Auch dem Soma-Stein, dessen Umdrehungen die Stengel zerquetschen, wird ein पवि beigelegt; vielleicht von einem *Beschlag* zu verstehen: उत्तमेन पविनोर्जस्वन्तम् (अधरं कृधि) VS. 6,30. — 2) *metallener Beschlag des Speers oder Pfeils:* मृकं संशायं पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रूंताळिहि वि मृधो नुदस्व ṚV. 10,180,2. बाणस्य चोदया पविम् 9,50,1. Nach Nir. 12,30 = शल्य *Pfeil,* nach Naigh. 2,20. AK. 1,1,1,42. 3,4,25,186. H. 180 und Halâj. 1,26 = वज्र *Donnerkeil;* diese Bed. hat das Wort Çatr. 14,219. Vop. 8. 176. — 3) = वाच् *Rede* Naigh. 1,11. — 4) *Feuer* H. ç. 168. — Vgl. आर्द्र°, कृष्ण°, तुर°, दद्रशान°, वीळु°, सु° und तीरपव्य.

पवित n. *schwarzer Pfeffer* Râǵan. im ÇKDr.

पवितृ, im ṚV. पवीतृ (von पू) nom. ag. *Läuterer, Reiniger:* पवीतारः पुनीतन सोममिन्द्राय पातवे ṚV. 9,4,4. 83,2. वैश्वानरः पविता मा पुनातु AV. 6,119,3. Çat. Br. 3,1,3,22. यः पवितास्मदन्वयम् Naish. im ÇKDr.

पवित्र (von पू) P. 3,2,185. 186. Vop. 26,169. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Siddh. K. 251, a, 3. 1) n. *Reinigungsmittel, Läuterungsmittel* überh.; im Bes. *Seihe, Sieb, Seigetuch, Durchschlag, colum — aus Fäden, Haaren, Halmen u. s. w. geflochten oder gewoben —, womit Flüssigkeiten, vornämlich der* Soma, *geläutert werden.* Der Begriff, der im alten Opfer sehr geläufig ist, wird im eigentlichen und übertragenen Sinne auf die verschiedensten Dinge angewandt. Nir. 5,6. पवित्रेण पृथिवि मोत्पुनामि AV. 12,1,30. 3,3. 14. 25. पूतं पवित्रेणेवाज्यम् VS. 20,20. सोमं पवित्र आ सृज ṚV. 1,28,9. 3,36,7. 8,33,1. 90,9. 9,2,1. व्यव्ययं पवित्रं धाव धारया 49,4. पवित्रं ते विततम् 83,1. 97,55. 10,31,8. AV. 9,6,16. 6,124,3. VS. 1,2. 12. देवो मा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः 4,4. 19,3. 37. 40. 41. TBr. 1,4,1,1. वायुर्वै देवानां प° TS. 2,1,10,2. प° वै हिरण्यम् 2,5,1. प° वा आपः Çat. Br. 1,1,1,1. प्राणोदानौ प° 3,1,2,4. °सौत्रामणी 12,8,1,8. Âçv. Gṛhj. 1,4. यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा Lâtj. 5,4,14. पवित्रं विदुषां हि वाक् M. 11,85. स (वासुदेवः) हि सत्यमनन्तं चैव पवित्रं पुण्यमेव च MBh. 1,249. पवित्राणां हि गोविन्दः पवित्रं परमुच्यते 3,8351. 13759. 13762. Bhag. 4,38. 9,17. R. 2,39,24. Sâṅkhjak. 70. Varâh. Bṛh. S. 47,3. 73,9. 82,23. Einige Grashalme heissen schon so; पवित्र = कुश P. 3,2,185, Sch. AK. 2,4,5,31. Trik. 3,3,362. H. 1192. an. 3,574. Med. r. 178. Halâj. 5,16. Mahîdh. zu VS. 1,2. Çat. Br. 3,1,3,18. Kâtj. Çr. 4,2,15. 18. प्राक्कूलान्पर्युपासीनः पवित्रैश्चैव पावितः M. 2,75. सपवित्रांस्तिलान् 3,210. 223. Bhâg. P. 6,8,4. दर्भ° Çat. Br. 3,1,3,18. कुश° Kâtj. Çr. 7,3,1. समित्कुशपवित्राणि R. 2,25,7. — अजाविलोम° Kâtj. Çr. 19,2,11. golden Ait. Br. 8,13. दशा° s. u. दशा. देव° Ait. Br. 6,36. किं°, वाक्° TS. 6,1,3,3. Uebertragen auf *die sichtende und scheidende Thätigkeit des Geistes:* त्रिभिः पवित्रैरपुपोद्ध्यर्कं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन् ṚV. 3,26,8. वितते पवित्र आ वाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः 9,73,7. त्री ष पवित्रा हृद्यन्तरा दधे 8. 9. क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः 3,1,5. so v. a. *ein reinigendes Gebet:* सावित्रीं च जपेन्नित्यं पवित्राणि च शक्तितः M. 11,225. 3,256. Jâǵn. 1,289. 3,326. MBh. 13,4402. °पठनात् Mârk. P. 51,26; vgl. Siddh. K. zu P. 3,2,186. आदित्यानां oder देवानां पवित्रम् N. eines Sâman Ind. St. 3,205,b. 219,b. Die Lexicographen führen noch folgende besondere Bedd. an: *Wasser* H. an. Med. *Regen* (वर्षण) Med. *das Reiben* (घर्षण) Viçva im ÇKDr. *das Gefäss, in dem die Ehrengabe dargebracht wird* (अर्घोपकरण; vgl. u. पवित्रक), H. an. *Kupfer* H. ç. 158. H. an. Med. *die heilige Schnur des Brahmanen* (vgl. पवित्रारोपण, पवित्रारोहण) Trik. 2,7,12. *geschmolzene Butter; Honig* Râǵan. im ÇKDr. — 2) m. a) N. eines zu dem Râǵasûja gehörigen Somajâga Schol. zu Pańkav. Br. 18,8,1. Kâtj. Çr. 15,1,4. 19. Çâṅkh. Çr. 15,12,8. 12. — b) *die Sesampflanze* (तिलवृक्ष) und *Nageia Putranjiva* (पुत्रंजीव) *Roxb.* Râǵan.

im ÇKDr. — c) N. pr. eines Mannes gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110. angeblichen Liedverfassers von ṚV. 9,67. 73. 83. 107, der den Âṅgirasa zugezählt wird. — d) pl. Bez. einer Klasse von Göttern im 14ten Manvantara VP. 269. Bhâg. P. 8,13,35. — 3) f. आ a) N. verschiedener Pflanzen: *Basilienkraut* (तुलसी) Çabdam. im ÇKDr. *Gelbwurz* (हरिद्रा) und = अश्वत्थी Râǵan. im ÇKDr. — b) N. pr. eines Flusses H. an. MBh. 6,329 (VP. 183). — 4) adj. (f. आ) *reinigend; rein* (eig. und übertr.) AK. 2,7,44. 3,2,5. Trik. 3,3,362. H. 1435 (vgl. den Schol.). H. an. Med. Halâj. 1,132. दधि Suçr. 1,177,8. 181,19. 204,2. °दर्भ R. 6,96,5. जाह्नवी Spr. 1571. अम्भस् Bhâg. P. 5,20,22. महापवित्रा धृता राज्ञाम् (Perlen) *reinigend* so v. a. *Unheil abwehrend* Varâh. Bṛh. S. 82,22. एताः (गावः) पुण्याः पवित्राश्च त्रिषु लोकेषु सत्तमाः MBh. 13,3804. इदं पवित्रमाख्यानं पुण्यं वेदैश्च संमितम् R. 1,1,94. पाश *rein* (*nicht verunreinigend*) 62,19. त्रीणि श्राद्धे पवित्राणि दौहित्रः कुतपस्तिलाः M. 3,235. त्रीणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन्। अदृष्टमद्भिर्निर्णिक्तं यच्च वाचा प्रशस्यते ॥ 5,127. पवित्रं दुष्यतीत्येतद्धर्मतो नोपपद्यते 10,102. अमांसादी सदा च स्यात्पवित्रश्च सदा भवेत् MBh. 12,8010 (vgl. u. पवित्रिन्). कुशास्तर Kathâs. 22,196. खुरन्यासपवित्रपांसु Ragh. 2,2. °कीर्ति Dhûrtas. 67,10. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,6,16. °योनि Spr. 870. वाग्भिः पवित्राभिः Bhâg. P. 7,10,24. अतिपवित्रं स्थानम् Prab. 21,14. अपवित्रां सुराम् 59,12. सारमेयो ऽपवित्रः Pańkat. 169,17. अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थां गतो ऽपि वा। यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं सबाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥ Smṛti im ÇKDr. u. अपवित्र. — Vgl. अन्तः°, आर्द्र°.

पवित्रक (von पवित्र) 1) n. *Siebchen* AK. 1,2,2,16. Schol. zu Kâtj. Çr. 302,10. Am Ende eines comp.: भाजने सपवित्रके *in einem Gefäss mit* Darbha-*Gras* Jâǵn. 1,230. एकोद्दिष्टं दैवहीनमेकार्घैकपवित्रकम् *mit einem* Argha *und einem Gefässe* (Stenzler) 250. Mârk. P. 30,18; vgl. पवित्र = अर्घोपकरण oben u. पवित्र 1. am Ende. — 2) m. N. verschiedener *heiliger Gewächse: Poa cynosuroides Retz.* (कुश); *Artemisia indica* (दमनक); *Ficus religiosa Lin.; Ficus glomerata* Râǵan. im ÇKDr.

पवित्रता (wie eben) f. *Reinheit:* क्रियते त्वत्करैः स्पर्शाज्ज्वालादीनां पवित्रता Mârk. P. 78,10. Râǵa-Tar. 6,295.

पवित्रत्व (wie eben) n. nom. abstr. von पवित्र n. Kâṭh. 14,7. Pańkav. Br. 18,9,15.

पवित्रधान्य (प° + धा°) n. *Gerste* Râǵan. im ÇKDr.

*पवित्रपति (प° + प°) m. *Herr des* Pavitra VS. 4,4.

पवित्रपाणि (प° + पा°) 1) adj. *reine Hände habend* (Stenzler) oder Darbha-*Gras in der Hand haltend* Jâǵn. 1,226. — 2) m. N. pr. eines alten Weisen MBh. 2,110. 293.

पवित्रपूत (प° + पूत) adj. *durch die Seihe geläutert:* सर्वे सोमाः पवित्रपूताः Çat. Br. 4,1,1,4. VS. 4,4.

पवित्रय् (von पवित्र), °यति *reinigen:* मां पवित्रय Kathâs. 2,28. Çatr. 14,78. पवित्रित *gereinigt* Çabdar. im ÇKDr. Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18,a,32. 19,b,9. H. 15, Sch.

पवित्ररथ (प° + रथ) adj. *die Seihe zum Wagen habend*, vom Soma ṚV. 9,83,5. 86,40.

पवित्रवत् (von पवित्र) 1) adj. *mit einem Läuterungsmittel —, mit einer Seihe* (oder was dessen Stelle vertritt, z. B. Darbha-Gräser) *versehen; läuternd, reinigend:* पवित्रवन्तः परि वाचमासते ṚV. 9,73,7. 10,27,17. Beiw. des Agni Ait. Br. 7,9. स वह्निः पुत्रः पित्रोः पवित्रवान्पुनाति धीरो भुवनानि मायया ṚV. 1,160,3. सोमाः पवित्रवन्तो अक्षरन् *in der Seihe befindlich* 9,101,4. पवित्रवन्तो ऽन्ये ग्रहा गृह्यन्ते TS. 6,4,5,3. पवित्रवति संवपति पात्र्यां पवित्रे अवधाय Çat. Br. 1,2,2,1. 2,5,3,4. Çâńkh. Çr. 1,12,8. पाणी पवित्रवन्तौ Darbha-*Gräser haltend* Âçv. Gṛhj. 3,2. — 2) f. °वती N. pr. eines Flusses Bhâg. P. 5,20,22.

पवित्रारोपण (प° + आरो°) n. *das Aufsetzen des Läuterungsmittels, das Umhängen der heiligen Schnur um das Bild des* Kṛshṇa, N. eines Festtages am 12ten Tage in der lichten Hälfte des Çrâvaṇa, ÇKDr.

पवित्रारोहण (प° + आरो°) n. *das Aufsetzen des Läuterungsmittels, das Umhängen der heiligen Schnur*, N. eines Festtages zu Ehren der Durgâ am 8ten Tage der lichten Hälfte des Çrâvaṇa oder Âshâḍha, ÇKDr. Pańkat. 34,18.

पवित्रित s. u. पवित्रय्.

पवित्रिन् (von पवित्र) adj. *läuternd, reinigend; rein:* अभवंश्चामृतस्पर्शाद्गावस्ते ऽथ पवित्रिणः MBh. 1,1543. अमृताशी सदा च स्यात्पवित्री च सदा भवेत् 13,4403. 4407; vgl. u. पवित्र 4.

पवित्रीकर् (पवित्र + 1. कर्) *läutern, reinigen:* यत्राश्रमपदानि — सरित्प्रवरा सर्वतः पवित्रीकरोति Bhâg. P. 5,7,9. त्वया (लोकः) पवित्रीक्रियते MBh. 3,168. °कृत Çântiç. 4,11. Pańkat. 191,14.

पवित्रीभू (पवित्र + भू) *rein werden:* °भूय Z. d. d. m. G. 14,572,11.

पविन्द m. N. pr. eines Mannes gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

पविमत् (von पवि) adj. पविमन्महासाम शर्वस्य, रुद्रस्य, तुरस्य, मृत्योः Namen von Sâman Ind. St. 3,222,b.

पवीतर् s. पवितर्.

पवीनस (पवि + नस) adj. *der eine Nase wie eine Lanzenspitze hat;* m. Bez. eines Dämons AV. 8,6,21.

पवीर (von पवि) n. *eine Waffe mit metallener Spitze: Lanze, Speer* Nir. 12,30.

पवीरव (von पवीर) 1) adj. *mit metallener Schar versehen*, von einem Pfluge TS. 4,2,5,3. — 2) m. (nach Sâj. so v. a. कुलिश oder कुलिशशब्द) *Donnerkeil* ṚV. 1,174,4.

पवीरवत् adj. (wie eben) *mit einem Stachel* (*Speer*) *bewaffnet* Nir. 12,30. यो जन्यान्महिषाँ इवातितस्थौ पवीरवान् ṚV. 10,60,3. *mit metallener Schar versehen*, von einem Pfluge VS. 12,71. — Vgl. अ°.

पवीरु (von पवि) m. 1) wohl *Blitzgeschoss, Donnerkeil.* — 2) N. pr. eines Mannes: तिरश्चिदर्ये रुशमे पवीरवि तुभ्येत्सो अज्यते रयिः Vâlakh. 3,9. — Vgl. पावीरवी.

पव्या (von पू) f. *Läuterung:* पवमान महार्णो वि धावसि सूरो न चित्रो अव्ययानि पव्यया ṚV. 9,86,34. — Vgl. पवा u. पव.

1. पश्, स्पश्; von der geschwächten Wurzel nur die Präsens-Formen, von der vollen Wurzel die übrigen Tempora und das caus., aber nur in der älteren Sprache. पश्यति P. 7,3,78. Vop. 8,70; पस्पर्शे (पश्पशाते P. 7,3,87, Vârtt. 1); अस्पष्ट; das partic. स्पष्ट s. bes. act. med. *sehen, erblicken, wahrnehmen, erschauen, beschauen;* med. auch *an sich sehen, erleben:* तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ṚV. 1,22,20.

तं (पन्थानं) मर्तासो न पश्यथ 105,16. भद्रं पश्येमाक्षभिः 89,8. 113,11. पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् 147,3. ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् 7,60,2. पश्येम शरदः शतम् 66,16. पश्यति पुत्रम्, पश्यति पौत्रम् so v. a. *erlebt* TBr. 2, 1,8,3. AV. 4,20,2. 10,8,14. 11,7,23. Çat. Br. 9,2,1,6. 10,5,2,2. Âçv. Grhj. 1,17. अप्रियमेवास्मिं लोके पश्येताप्रियममुष्मिन् Çat. Br. 11,5,3, 12. अधः पश्यस्व मोपरि 8,33,19. युवां नरा पश्यमानास आप्यम् 7,83,1. 9,110,6. प्रियामहं तन्वं पश्यमानः Kâtj. Çr. 13,2,19. यतो व्रतानि पस्पशे Ṛv. 1,22,19. 128,4. गाः पस्पशानस्तविषीरधत्त 10,102,8. यद्भूर्यस्पष्ट कर्त्वम् *als er die vielen Bemühungen gewahr wurde* 1,10,12. — चक्षुर्भ्यां त्वां न पश्यामि Daç. 2,59. गावो गन्धेन पश्यन्ति वेदैनैव द्विजातयः । चौरैः प्रश्यन्ति राजानश्चक्षुर्भ्यामितरे जनाः ॥ Spr. 832. नहि पश्यामि तानहम् । आगच्छतः N. 2,18. 3,24. 9,12. यां न वायुर्न चादित्यः पुरा पश्यति 10, 21. MBh. 3,15578. 5,7294. पश्यन्ती, अपश्यन्ती R. 4,29,17. Ragh. 2,17. Çâk. 6,11. Megh. 105. Vid. 10. Çṛṅgârat. 5. गृहस्थस्तु यदा पश्येद्वलीपलितमात्मनः M. 6,2. सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि । समं पश्यन् 12,91. 125. अधार्मिकाणां पापानामाशु पश्यन्विपर्ययम् 4,171. 8,165. ममापि सूत पश्य त्वं संख्याने परमं बलम् N. 20,5. R. 1,60,12. अहो कामी स्वतां पश्यति Çâk. 35. वाचि प्राणे च पश्यन्तो यज्ञनिर्वृत्तिमक्षयाम् M. 4,23. उभयोः पश्यतान्तरम् Hit. I, 60. 9,7. अहमेकदा दक्षिणारण्ये चरन्नपश्यम् । एको वृद्धव्याघ्रः स्नातः कुशहस्तः सरस्तीरे ब्रूते 10,8. सो ऽपश्यमानस्तन्नृपम् MBh. 1,2896. विद्रूपो यावदादर्शे नात्मनः पश्यते मुखम् 3074. 3281. 7855. 3,2363. 2538. 10069. 4,171. 5,7094. 7,772. 8,3044. पश्यध्वम् — महात्मनः । मयि भक्तिं पराम् 13,928. 14,806. N. 23,4. Hariv. 2594. R. 1,41,9. 2,47,4. Râga-Tar. 4,385. Bhâg. P. 4,26,24. 25. 9,16,2. तस्य बुद्धिरियं त्वासीदहं पश्ये वसुंधराम् । अतिरम्यवनोद्यानाम् Mârk. P. 61,7. *sehen* in astrol. Sinn so v. a. *in adspectu stehen:* लग्नमिन्दावपश्यति *wenn der Mond das L. nicht sieht* Varâh. Bṛh. S. 5,1. स्वप्नान् *ein Traumgesicht sehen* R. 2,4,16. न पश्यामि *ich sehe nicht mehr* Daç. 2,71. *ansehen, anschauen, betrachten:* नाश्नीयात्स्त्रीं स्वके नेत्रे न चाभ्यक्तामनावृताम् । न पश्येत्प्रसवन्तीं च तेजस्कामो द्विजोत्तमः ॥ M. 4, 44. 48. 142. नाहमेनं धनुष्पाणिं युयुत्सुं समुपस्थितम् । मुहूर्तमपि पश्येयं प्रहरेयं न चाप्युत ॥ MBh. 5,7552. एष्वाश्रमपदं रम्यं पश्यास्माकम् R. 1, 9,54. भ्रातरं देवसंकाशं स्नेहात्पश्यन् 71,15. पुरुषमसूयया पश्यति Çâk. 76,2. ad 25. 7. Ragh. 12,37. Çâk. 9,18. अपश्यन्त रणं दिव्यं देवाः सेन्द्रगणास्तदा MBh. 5,7110. पश्यन्ती तिष्ठति *hinsehend, betrachtend* Çâk. 11, 3. N. 5,8. Vid. 92. पश्यामि काव्यैयं पदपद्धतिः 287. 198. अयुध्यमानं पश्यन्तम् *zusehend* M. 7,92. Bhâg. P. 4,10,14. Bhatt. 5,104. तस्य सीदति तद्राष्ट्रं गौरिव पश्यतः *vor seinen Augen* M. 8,21. नाशयन्ति बलं सर्वं विश्वामित्रस्य पश्यतः R. 1,54,18. 60,15. N. 20,10. MBh. 3,16501. Ragh. 12,101. Spr. 354. *sehen auf* (loc.): मातृवत्परदारेषु परद्रव्येषु लोष्टवत् । आत्मवत्सर्वभूतेषु यः पश्यति स पण्डितः ॥ Hit. I, 12. *Jmd sehen* so v. a. *vor Jmds Angesicht treten, vor Jmd erscheinen, sich Jmd vorstellen, Jmd seine Aufwartung machen:* अयं स पुरुषव्याघ्रो द्वारि तिष्ठति ते सुतः । — ॥ स त्वां पश्यतु R. 2,34,6. 7. रिक्तपाणिर्न (so ist zu lesen) पश्येत राजानम् Vet. in LA. 2,14. MBh. 1,1248. अस्मात्तपोवनान्वर्णाश्रमाणां रक्षिता प्रागेव मुक्तासनो वः प्रतिपालयति । पश्यतैनम् Çâk. 63,15. fgg. मत्संदेशैः सुखयितुमलं पश्य साध्वीं निशीथे Megh. 86. *Jmd sehen* so v. a. *vor sein Angesicht kommen lassen, empfangen:* प्रार्थयेद्यदि मां कश्चिद्दण्ड्यस्ते स पुमान्भवेत् । भर्तुरन्वेषणार्थं तु पश्येयं ब्राह्मणानहम् ॥ N. 13,48. *sehen, schauen* so v. a. *ersehen, erleben, theilhaftig werden:* ततो भद्राणि पश्यति M. 4,174. Vikr. 163. Spr. 1483. न पुत्रमरणं केचित्पश्यन्ति स्म नराः क्वचित् R. 1,1,88. 2,20,34. तदेतत्सदनम् — पश्यस्व MBh. 3, 10595. यं तु पश्येन्निधिं राजा पुराणं निहितं क्षितौ so v. a. *finden* M. 8, 38. *sich umsehen nach, aufsuchen:* पश्यध्वं सारथिं क्षिप्रं मम युक्तं प्रयास्यतः MBh. 4,1172. *in Betracht ziehen, erwägen:* तेषां ग्राम्याणि कार्याणि — पश्येत् M. 7,120. 8,2. 24. यो ऽर्थान्धर्मेण पश्यति 175. 12,19. Jâǵń. 1,326. अपरं च पश्य Hit. 16,7. 41,5. इतिवृत्तं बलस्यात्तं स्वकुलस्यापि लाञ्छनम् । मरणं वा समीपस्थं कामिलोको न पश्यति ॥ Spr. 420. 981. *mit dem geistigen Auge erschauen* (wie Seher und Dichter); daher auch *erfinden*, z. B. Opfergebräuche: (प्र वोचाम) उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्यादुत्तरे युगे Ṛv. 10,72,1. पश्यन्मन्ये मनसा चक्षसा च तान्य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे 130,6. अपोनप्त्रीयमपश्यत् Ait. Br. 2,19. 31. तदेतदृषिः पश्यन्नभ्यनूवाच 3,12. Çat. Br. 3,2,3,6. 4,2,1. 13,2,11,1. 14,5,5,16. Çâṅkh. Çr. 14,7,6. 16,1,3. *voraussehen:* यदा पश्येद्ध्रुवं जयम् M. 7,183. वयं पश्याम तपसा क्षिप्रं द्रक्ष्यसि नैषधम् MBh. 3,2492. पश्यमाना भयमिदं प्रवेष्टुं नात्र शक्नुमः 1,8382. 15,82. Hariv. 7670. *sehen* so v. a. *kennen:* गतिमन्याम् — नाहं पश्यामि कां (so ist zu lesen) च न R. 1,57,20. Vid. 30. न तु पश्याम्युपायं तं येन u. s. w. R. Gorr. 2,8,2. *ansehen für, erkennen als, halten für:* सर्वः कान्तमात्मानं पश्यति Çâk. 25,4. ज्ञानमूलां क्रियामेषां पश्यन्तो ज्ञानचक्षुषा M. 4,24. इमं हि सर्ववर्णानां पश्यन्तो धर्ममुत्तमम् 9,6. 61. एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति Bhag. 5,5. 13,27. 29. 18,36. अपश्यदात्मना कार्यं दमयन्त्याः स्वयंवरम् N. 2,7. आश्चर्यमिव पश्यामि यस्यास्ते वृत्तमीदृशम् R. 2,35,12. 1,62,14. न भद्रमिदं पश्यामि Hit. 10,3. पश्यामि तत्सुखं यत्र निर्वृतिः MBh. 12,4114. med. Bhâg. P. 1,5,27. mit साधु *die richtige Einsicht haben* M. 7,35. MBh. 4,1583. Daçak. in Benf. Chr. 182, 17. ohne साधु dass. Bhag. 2,69. 5,5. 13,27. 29. 18,16. med. MBh. 7, 4251. — पश्यामि *ich sehe es, ich bin davon überzeugt* mitten in den Satz eingeschoben: तादृग्रूपं च पश्यामि विद्योतयति मे गृहम् N. 13,25. Häufig wird पश्य, um die Aufmerksamkeit zu erregen, interjectionsartig in den Satz eingeschoben oder vorangestellt: केनाप्युत्क्षिप्तेव पश्य भुवनं मत्पार्श्वमानीयते Çâk. 167. 7. Mârk. P. 14,62. 24,34. पश्य कूर्मपतिर्बद्धो मूषिकेण विमोचितः Spr. 608. पश्य und पश्यत als Ausdrücke des *Erstaunens* und *Lobes* Med. avj. 64. 65. 30. Wenn ein solches पश्य oder पश्यत auf etwas Lobenswerthes aufmerksam macht, behält das Verbum finitum im Satz seinen Ton nach P. 8,1,39. पश्य पश्य (oder पश्यत पश्यत) माणवको भुङ्क्ते शोभनम् Sch. पश्य leitet in prosaischen Schriften häufig einen Vers ein, z. B. Çâk. 5,16. 17. 24,8. 27,6. 30,15. 97,15. 111,13. 20.

— caus. अपस्पशत् P. 7,4,95. med. *bemerklich machen, bezeichnen, zeigen; sich merken:* स्पाशयस्व (= बाधयस्व Sâj.) यो अस्मध्रुक् Ṛv. 1, 176,3. यहानधर्णु स्पाशयेत Kâth. 35,16. Pańkav. Br. 9,9,15. स्पाशयां चक्रे zur Erkl. von पस्पशे Çat. Br. 7,5,1,25. भूमेस्तत्स्पाशयिताय नो ब्रूहि 6,3,3,11. partic. स्पाशित = स्पष्ट P. 7,2,27.

— अति *hinausschauen über, durchschauen:* रात्र्याश्चिदन्धो अति देव पश्यसि Ṛv. 1,94,7. सहस्राक्षो अति पश्यति भूमिम् AV. 4,16,4. 5,2. 13, 1,45. ततः परं नाति पश्यामि किं चन 18,2,32.

— अनु 1) *hinblicken auf, erblicken, wahrnehmen, entdecken:* येन च-

तेमा जनाँ अनु । पश्यसि ṚV. 1,50,6. वत्सो अनु गामपश्यत् 164,9. द्राघीयांसमनु पश्येत पन्थाम् 10,117,5. उभे नूचतसा अनु पश्यते विशौ 9,70,4. AV. 18,4,3. TBR. 2,4,2,6. TS. 6,1,5,2.3. देवलोकम् 2,5,6,1. 11,3. AIT. BR. 7,6. ÇAT. BR. 14,7,2,18. KAṬHOP. 4,4. ÇVETÂÇV. UP. 1,15. यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति ÎÇOP. 6 (vgl. MBH. 5,1784). तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यतः 7 (PRAB. 91,15). — अपाङ्क्तो यावतः पाङ्क्तान्भुञ्जानाननुपश्यति M. 3,176 (= MBH. 13,4292). MBH. 3,2426. 12096. 4,1738. 5,4569. 7,1737. 6199. HARIV. 8806. R. 2,113,4. R. GORR. 2,59,4. 75,22. 5,10,7. 6,3,6. VÂJU-P. in Verz. d. Oxf. H. 50,b,39. भवस्य देवस्य किलानुपश्यतः *vor den Augen des Gottes* BHÂG. P. 8,12,23. (तस्मिन्) ब्रह्मरुद्रौ च भूतानि भेदेनाज्ञो ऽनुपश्यति 4,7,52. नह्यन्यमनुपश्यामि कंचिद्योधिष्ठिरे बले । यः शक्तः समरे भीष्मं प्रतियोद्धुम् MBH. 6,5456. आत्मनः सदृशं सा तु भर्तारं नान्वपश्यत *fand* 9,2986. नान्यं त्वदस्य शरणं भ्रमतो ऽनुपश्ये BHÂG. P. 7,9,44. न च श्रेयो ऽनुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे BHAG. 1,31. R. GORR. 2,76,21. 3,46,6. 6,11,27. प्रत्यन्तम् *vor sich sehen* 103,11. पृष्ठतः *sich umsehen* 5,49,33. अनृतम् *falsch sehen* 2,30,4. *hinterher sehen, wieder sehen:* क्वचिच्छृणोति शृण्वत्यां पश्यन्त्यामनुपश्यति BHÂG. P. 4,25,60. यद्दृष्टं दृष्टमनुपश्यति PRAÇNOP. 4,5. अनुपश्य यथा पूर्वे प्रतिपश्य यथापरे *zurückschauen* KAṬHOP. 1,6. *in Betracht ziehen, erwägen, berücksichtigen:* धर्ममेवानुपश्यन्तस्त्वक्रुर्धर्मपरायणाः MBH. 1,2477. R. 2,51,8. R. GORR. 2,94,10. त्रिवर्गम् 1,6,5. इदं वचो बन्धुजनार्थसिद्धये मयोच्यमानं यदि नानुपश्यसि 3,43,43. न कार्यं न च मर्यादां नरः क्रुद्धो ऽनुपश्यति MBH. 3,1082. *erkennen als, ansehen für, halten für:* तमात्मस्थं ये ऽनुपश्यन्ति ÇVETÂÇV. UP. 6,12. यदा भूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति BHAG. 13,30. 15,10. MBH. 1,4241. 13,15. HARIV. 7347. Spr. 1848. BHÂG. P. 2,4,21. 5,14,5. अनुस्पष्ट *bemerkt:* अनुस्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान्न सुनोति सोमम् ṚV. 10,160,4. — 2) *Jmd bedenken mit:* ब्राह्मणानग्रहारैर्वा यथावदनुपश्यसि MBH. 15,679. सुग्रीवम् — भवान्परियैः प्रातैर्यथावदनुपश्यतु R. 4,16,52. — caus. med. *zeigen:* बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम् ṚV. 10,14,1. NIR. 10,20. AV. 6,28,3.

— समनु *anblicken, hinblicken auf:* स चेत्समनुपश्येत समग्रं कुशलं भवेत् MBH. 12,2502. तत्र गतं न पश्यन्ति ये तं समनुपश्येरन् BHÂG. P. 5,21,9. निर्द्वन्द्वेन विमुक्तेन मोक्षं समनुपश्यता MBH. 12,528. *bemerken, wahrnehmen* SADDH. P. 4,21,b. धिया समनुपश्यन्ति तद्गताः सवितुर्गतिम् MBH. 12,7425. *halten für:* स्वेनानुमानेन परं साधुं समनुपश्यति 1,5037. 12,13864.

— अन्तर् *dazwischen schauen, hineinschauen:* अन्तः पश्यन्ति रश्मिभिः ṚV. 1,132,3. अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु 2,27,3.

— अभि *beschauen, hinblicken auf, anblicken, überblicken, beobachten* ṚV. 1,25,11. 3,48,3. अभिपश्यन्ती वयुना जनानाम् 7,75,4. अभि या बृहन्तो दिव्याइं सि सूर्येव पश्यतः 8,25,7. 9,9,6. 73,8. 10,136,3. VÂLAKH. 9,6. AV. 10,8,24. ÇAT. BR. 11,8,2,1. उन्मत्तेवाभिपश्यन्ती भर्तारम् R. GORR. 2,30,2. 4,2,16. 4,19. KATHÂS. 32,68. 45,142. आतुरम् SUÇR. 1,30,6. तस्याभिपश्यतः *vor seinen Augen* BHÂG. P. 3,13,19. *erblicken, gewahr werden:* उद्यानमभिपश्यन्तः MBH. 1,5002. R. GORR. 2,52,34. 74,1 (med.). 3,77,7. 5,31,88. 39. सो ऽहमस्मिन्समारम्भे सुनीतस्य कलामपि । विमृशन्नाभिपश्यामि 3,46,11. भूतेषु सर्वेष्वभिपश्यतां (gen. pl.) तव (st. त्वाम्!) BHÂG. P. 4,6,46. *kennen* KHÂND. UP. 4,3,6.

— अव *hinblicken auf, beobachten:* सत्यानृते अवपश्यं जनानाम् ṚV. 7,49,3. अन्तः समुद्रमुद्दर्तश्चिकित्वाँ अवं पश्यत 8,6,29. 10,179,1. AV. 18,4,37. med. *erblicken, erleben:* पुष्टिं सो अघ्न्यानां स्वे गोष्ठे ऽव पश्यते AV. 3,4,19.

— आ *anschauen* AV. 4,20,1.

— उद् *in der Höhe erblicken:* उद्वयं तमसस्परि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् ṚV. 1,50,10. तान्समन्तमेवोदारान्परियत्तानुदपश्यन् AIT. BR. 2,31. *in der Zukunft erblicken, voraussehen, erwarten:* पालयितुः प्रजानामुत्पश्यतः सिंहनिपातमुग्रम् RAGH. 2,60. कालनेमम् MEGH. 23. शोभामद्रेः — भवित्रीम् 60. BHAṬṬ. 8,68. *erblicken, gewahr werden* MEGH. 102. ÇIÇ. 1,15. — Vgl. उत्पश्य.

— परा *in die Ferne blicken* AV. 4,20,1. यावदासीनः परापश्यति *soweit man sitzend sehen kann* TS. 6,2,4,4. ÇAT. BR. 11,5,5,2. यतरा नौ दवीयः परापश्यात् 3,6,2,3. (*in der Ferne*) *erblicken* ÇAT. BR. 6,3,3,6. 9,5,19. नद्यै पारम् 11,1,6,6. 14,1,3,7. यमद्दूरात्परापश्येत् KÂTJ. ÇR. 25,4,1.

— परि *überblicken:* परि स्पशो वरुणस्य पश्यन्ति रोदसी ṚV. 7,87,3. AV. 11,2,25. बाह्यान्तः परिपश्यताम् (gen. pl.) *von aussen und innen betrachten* PRAB. 71,6. *bemerken, sehen:* ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वम् ṚV. 1,162,12. य आत्मानं न परिपश्येदितासुः स्यात् TS. 6,6,7,2. GOBH. 4,5,20. *erspähen, ansichtig werden, erblicken* ṚV. 1,152,4. 164,25. 168,9. 3,26,8. यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत् 10,51,2. अग्नापिनद्धं मधु पर्यपश्यत् 68,8. 87,10. देवा वै वले गाः पर्यपश्यन् AIT. BR. 6,24. TS. 7,1,6,1. TBR. 1,2,1,4. VS. 31,19. सिषासन्तः पर्यपश्यन्त सिन्धुम् ṚV. 1,146,4. सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः 9,71,9. अथ यद्युदक आत्मानं परिपश्येत् (पश्येत् ÇAT. BR. 14,9,4,6). BṚH. ÂR. UP. 6,4,6. KHÂND. UP. 1,4,3. *seine Gedanken auf Etwas richten:* तस्य धर्मादपेतस्य पापानि परिपश्यतः MBH. 1,4989. *kennen:* एतस्य ते दुष्प्रणीतस्य राजन् शेषस्याहं परिपश्याम्युपायम् 3,224. नह्यहं परिपश्यामि वधे कं च न शुष्मिणः । धृष्टद्युम्नादृते 7,286. सत्त्वं नेत्रज्ञः परिपश्यति 12,7108. *erkennen:* शरीरादिप्रमुक्तं हि सूक्ष्मभूतं शरीरिणम् । कर्मभिः परिपश्यन्ति शास्त्रोक्तैः शास्त्रवेदिनः 9101. BHÂG. P. 3,32,30. *erkennen als:* यद्भूतयोनिं परिपश्यन्ति धीराः MUṆḌ. UP. 1,1,6. 2,2,7. BHÂG. P. 3,25,18. — परिपश्यते PAÑKAT. 199,10 *fehlerhaft für* परिपच्यते.

— प्र *vorausblicken, voraussehen; vor sich sehen:* इन्द्र प्र णः पुरएतेव पश्य ṚV. 6,47,7. गातुं प्रपश्यन् AV. 13,1,4. प्रपश्यन्तो युध्येन्यानि भूरि ṚV. 10,120,5. 1,174,6. पशुर्वै नीयमानः स मृत्युं प्रापश्यत् AIT. BR. 2,6. प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि ṚV. 10,124,2. नहि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्यच्छोकम् BHAG. 2,8. गुणं चान्यं नास्य वधे प्रपश्ये MBH. 13,31. नान्यां गतिं प्रपश्यामि R. GORR. 1,60,27 (58,24 SCHL.). नाहं भयं प्रपश्यामि कुतश्चित्ते 2,76,23. 3,43,39. एवं त्वहं प्रपश्यामि न त्वं रामस्य राक्षस । समर्थः संयुगे स्थातुं मुहूर्तमपि सायुधः ॥ 27,18. *sehen, schauen, gewahr werden, erkennen:* उत यद्यन्धो भवति प्रैव पश्यति TS. 2,2,4,4. चक्षुर्भ्यां न प्रपश्यामि JAGAṆNÂTHAV. 2,54. आदित्प्रापश्यद्भुवनानि विश्वा ṚV. 10,88,11. ÇAT. BR. 3,8,3,12. 8,4,4,2. ÇVETÂÇV. UP. 2,15. मन्यन्ते वै पापकृतो न कश्चित्पश्यतीति नः । तांस्तु देवाः प्रपश्यन्ति M. 8,85. 11,236. MBH. 1,5284. 3,2659. त्वामरोगं प्रपश्ये 5,687. श्रिश्री यावत्प्रपश्यति । पङ्क्तौ समुपविष्टायां तावद्दूषयते 13,4287. न चास्य मनसस्तुष्टिं चित्रलेखा प्रपश्यति HARIV. 10036. यदात्मानमात्मन्येव प्रपश्यति MBH. 14,563. R. 6,3,20. BHÂG. P. 3,23,7. 8,3,27. 7,35. Verz. d. Oxf. H. 58,b, N. सर्वस्यास्य प्रपश्यन्तस्तपसः पुण्यमु-

द्भवन् M. 11, 244. Bhag. 1, 39. फलमद्य प्रपश्यस्व कर्मणास्तस्य MBh. 9, 1550. स्वप्नान् *Traumgesichter sehen* Çatr. 14, 5. *blicken:* भुजंगकुटिलां रोपाङ्गकुटीं भृशदारुणाम्। कृत्वासीनं प्रपश्यन्तम् R. 5, 89, 2. *ansehen, anschauen:* व्यपेतभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं तदेव मे रूपमिदं प्रपश्य Bhag. 11, 49. अहं न विस्मयं विप्र गच्छामीति प्रपश्य माम् MBh. 9, 2232. Bhâg. P. 3, 19, 28. 4, 9, 3. *sehen* so v. a. *kennen:* ऋते सुपर्णराजात् — न तद्भूतं प्रपश्यामि यो मां द्रुतमनुव्रजेत् R. 5, 3, 63. *ansehen* so v. a. *beurtheilen:* क्रुद्धो हि कार्यं सुश्रोणि न यथावत्प्रपश्यति MBh. 3, 1082. *eine Ansicht —, eine Meinung haben:* सो ऽहमेवं प्रपश्यामि वासुके भगिनी तव। जरत्कारुरिति ख्याता तां तस्मै प्रतिपादय ॥ 1, 1639. *eine richtige Einsicht haben:* प्रपश्यन् 7, 1057. प्रपश्यमान 5, 752.

— अभिप्र *hinausschauen auf, sich umsehen nach:* प्रापश्यद्वीरो अभि पौंस्यं रणाम् RV. 10, 113, 4.

— संप्र *sehen, gewahr werden, schauen:* यद्युष्मानिह — विमुक्तान्संप्रपश्यामि MBh. 3, 15050. 7, 6194. जीवो निष्क्रान्तमात्मानं शरीरात्संप्रपश्यति 14, 581. तत्सर्वं धर्मवीर्येण यथावत्संप्रपश्यति R. 1, 3, 4. *ansehen, betrachten:* तथा च विद्वांसस्तं संप्रपश्यन्ति बुद्ध्या MBh. 5, 795. *wissen, kennen:* नहि तं संप्रपश्यामि यः प्लवेत महार्णवम्। अन्यत्र गरुडात् R. 5, 70, 3. न ह्यात्संप्रपश्यामि वाक्यस्योत्तरं क्वचित् MBh. 3, 8445. *ansehen für, halten für:* तद्यर्थं संप्रपश्यामि 12, 414.

— प्रति *entgegenblicken, anblicken, erblicken, sehen, gewahr werden:* उद्यन्तं त्वा प्रति पश्येम सूर्य RV. 10, 37, 7. 158, 5. AV. 4, 20, 1. 5. 7, 13, 2. अतिथीन् 9, 6, 3. अतो देवीः प्रतिपश्याम्यापः Ait. Br. 8, 27. Çat. Br. 6, 3, 1, 23. Lâṭj. 4, 11, 10. अनुपश्य यथा पूर्वे प्रतिपश्य यथापरे Kaṭhop. 1, 6. दक्षिणस्यां दिशि यमं प्रत्यपश्यं व्यवस्थितम् MBh. 3, 12005. 7, 8944. 8, 1242. 12, 9760. 16, 162. N. 12, 18. *sehen* so v. a. *kennen:* नहि — सैन्ये ऽस्मिन्प्रतिपश्यामि य एनं विषहेद्युधि MBh. 5, 2021. *sehen* so v. a. *erleben, erfahren:* नाप्रियं प्रतिपश्येयुः 12, 12548. med. (*im eigenen Besitz*) *sehen:* बह्वं बलिं प्रति पश्यासा उग्रः AV. 3, 4, 3.

— वि (*an verschiedenen Orten, im Einzelnen*) *sehen, unterscheiden, kennen:* मया सो अन्नमत्ति यो विपश्यति RV. 10, 125, 4. सं चेदं वि च पश्यसे 158, 4. 5. Ait. Br. 1, 6. TS. 2, 2, 9, 3. विपश्यन्ति पशवो जायमानाः 4, 3, 11, 3. AV. 19, 53, 6. यावत्सूर्यो विपश्यति 10, 11, 34. Kaṭhop. 4, 6 (med.). मनसैव पुरे देवः पूर्वरूपं विपश्यति Bhâg. P. 6, 1, 48. विपश्यतां (gen. pl.) लोकत्रिधिम् 7, 2, 37. *bemerken, wahrnehmen:* देहं च तं न चरमः स्थितमुत्थितं वा सिद्धो विपश्यति 3, 28, 37. गुणान्विपश्यत्युत वा तमश्च 9, 8, 22. *betrachten:* स सत्रमेवं परितो विपश्यन् 7, 8, 19. *erblicken, gewahr werden, kennenlernen:* न दृष्टपूर्वं कल्याणं सुखं वा पतिपौरुषे। अपि पुत्रे विपश्येयम् R. 2, 20, 36. अपि व्यपश्यस्त्वमजस्य मायाम् Bhâg. P. 8, 12, 43. das partic. विस्पष्ट s. bes.

— अनुवि *erblicken, beschauen:* तमेष उद्यन्ननुविपश्यति Çat. Br. 6, 7, 2, 4. ते ऽसुरात्रात्रिं तमः प्रविष्टान्नानुव्यपश्यन् Pañkav. Br. 9, 1, 1.

— अभिवि *anschauen, erblicken:* ये विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति RV. 3, 62, 9. यावत्ते ऽभि विपश्यामि भूमे सूर्येण मेदिना AV. 12, 1, 33. अग्ने वि पश्य बृहताभि राया *blicke her* RV. 3, 23, 2. — Çat. Br. 1, 1, 2, 21. Nir. 7, 22. 10, 22. 46. 12, 24.

— सम् 1) *gleichzeitig erblicken, überblicken:* यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति RV. 3, 62, 9. 10, 25, 6. 117, 8. 139, 1. 158, 4. TS. 1, 5, 6, 1. AV. 13, 2, 44. *erblicken, gewahr werden, sehen, erkennen:* महान्ति चान्यानि सरांसि पार्थाः संपश्यमानाः प्रययुर्नराग्र्याः MBh. 3, 12338. act. 12371. 7, 1822. 9, 2894. R. 2, 54, 3. 5, 9, 6. Bhâg. P. 3, 9, 8. यथैव मृणुतो दूरात्संपश्यामस्तथान्तिकात् 9, 24, 9. सर्वमात्मनि संपश्येत्सच्चासच्च समाहितः M. 12, 118. Bhâg. P. 9, 21, 6. सिद्धिमेकस्य संपश्यन् M. 6, 42. यदि तत्रापि संपश्येद्दोषम् 7, 176. संपश्य तपसो बलम् MBh. 3, 14031. ध्यानयोगेन संपश्येत्सूक्ष्म आत्मात्मनि स्थितः Jâǵn. 3, 64. यस्य संपश्यतः *vor wessen Augen* M. 7, 143. Hariv. 7464. Bhâg. P. 8, 3, 33. 18, 12. *auf Jmd* oder *Etwas sehen, anschauen, besichtigen:* बाहू विशालौ संपश्यन् MBh. 2, 2623. 3, 869. संपश्यन्नासिकाग्रं स्वम् Mârk. P. 39, 31. प्रस्थितं वनवासाय संपश्य कुशलेन माम् R. Gorr. 2, 35, 20. संपश्येमं भोगचयं महान्तं सहास्माभिर्धृतराष्ट्रस्य राज्ञः MBh. 5, 748. अलंकृतश्च संपश्येदायुधीयं पुनर्जनम्। वाहनानि च सर्वाणि शस्त्राण्याभरणानि च ॥ M. 7, 222. *Jmd sehen* so v. a. *mit Jmd zusammenkommen, Jmd vor sich lassen:* उत्तिष्ठ शक्र संपश्य देवर्षींश्च समागतान् MBh. 5, 498. R. 2, 34, 34. *seine Aufmerksamkeit auf Etwas richten, betrachten, erwägen:* ध्यानयोगेन संपश्येद्गतिमस्यान्तरात्मनः M. 6, 73. लोकसंग्रहमेवापि संपश्यन्कर्तुमर्हसि Bhag. 3, 20. सो ऽस्य कार्याणि संपश्येत्सभ्यैरेव त्रिभिर्वृतः M. 8, 10. 45. R. 2, 111, 23 (121, 9 Gorr.). इदं त्विदानीं संपश्य केनोपायेन मन्थरे। भरतः प्राप्नुयाद्राज्यम् 9, 3. *ansehen für:* यस्यास्तुल्यं पतिं सोम उतथ्यं समपश्यत MBh. 13, 7241. मित्रं हिरण्यं भूमिं वा संपश्यंस्त्रिविधं फलम् M. 7, 206. med. *sich* (*gegenseitig*) *ansehen:* सं दिवि देव्योर्वश्या पश्यस्व TS. 1, 2, 5, 2. यत्रं देवाः समपश्यन्त विश्वे *sich beisammen sehen, — befinden* RV. 10, 82, 5. *ansichtig werden:* संपश्यमाना अमदन्नभि स्वम् 3, 31, 10. med. intrans. P. 1, 3, 29, Vârtt. 2. Vop. 23, 14. — 2) *überzählen, recapituliren, zusammenzählen:* एवं या इष्टा देवता भवन्ति ताः संपश्यत्यसौ हविरजुषतासौ हविरजुषतेति Çat. Br. 1, 9, 1, 10. 2, 2, 3, 7. 1, 7, 3, 10. 4, 3, 5, 20. *berechnen:* षडहैर्हि मासान्संपश्यन्ति TS. 7, 5, 6, 1. ऋतुभिर्ह्येव गर्भं सन्तं संपश्यत्यृतुभिर्जातम् Çat. Br. 7, 4, 2, 31.

2. पश् nom. s. u. 2. पद् 1. am Ende.

3. पश्, पाशयति s. पाशय्.

4. पश् P. 7, 4, 86. intens. पम्पश्यते, पम्पशीति ebend. Vop. 20, 8. Nach dem Schol. zu P. eine Sautra-Wurzel; vgl. Westerg. in Dhâtup. 21, 22.

पशव्य (von पशु) 1) adj. *pecuarius, zum Vieh gehörig, für das Vieh dienlich, — geeignet, auf die Heerde sich beziehend:* पशव्यमूषरमित्याहुः Çat. Br. 2, 1, 1, 6. पाकयज्ञः 3, 1, 21. 11, 4, 3, 2. 4, 8. 7, 3, 1. देश Jâǵn. 1, 320. MBh. 1, 2341. — Khând. Up. 2, 22, 1. शस्त्र Ait. Br. 6, 24. द्विरात्र TBr. 1, 8, 10, 3. Agni 1, 8, 4. 2, 1, 2, 2. जगती छन्दसां पशव्यतमा TS. 6, 1, 6, 2. 3, 2, 5. काम *die Geschlechtsliebe, die Befriedigung des Geschlechtstriebes* Bhâg. P. 8, 5, 42. Zur Erklärung von पुरीष, पुरीष्य Çat. Br. 6, 4, 4, 7. 3. अपशव्य TBr. 1, 8, 10, 3. Çat. Br. 11, 1, 5, 1. 7, 2, 1. Çâñkh. Gṛhj. 1, 18. — 2 n. *Heerde, Viehstand:* तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य RV. 7, 98, 6. — Vgl. परिपशव्य.

1. पशु 1) oxyt. Uṇâdis. 1, 28. m. *a*) gen. पश्वस्, später पशोस्, dat. पश्वे (RV. 1, 43, 2. 8, 5, 20. 10, 35, 12; vgl. P. 7, 3, 109, Vârtt., Sch.) und पशवे (RV. 3, 62, 14 und in der ganzen späteren Literatur); instr. पश्वा, später पशुना, acc. pl. पश्वस् und पशून् (nur dieses in der späteren Sprache); du. ved. पशू. *Vieh, pecus,* sowohl *das einzelne Stück* als

coll. *die Heerde;* auch bes. *das zum Opfer dienende Kleinvieh* (= अज *Ziegenbock* H. 1275. an. 2,550. Med. ç. 9), manchmal *Thier* (AK. 2,5, 1 f. Trik. 3,3,428. H. 1216. H. an. Med.) überh. Oefters wird *der Mensch* in der Bez. des mit ihm lebenden *Haus- und Opferthiers* mitbefasst. तवेमे पञ्च पशवो विभक्ता गावो अश्वाः पुरुषा अजावयः AV. 11,2,9. Ait. Br. 2,3. Çat. Br. 1,2,3,6. fgg. Khând. Up. 2,6,1. पुरुषो हि प्रथमः पशूनाम् Çat. Br. 6,2,1,18. सेमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे । अनमीवा इषस्करत् RV. 3,62,14. य ईशे पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत यो द्विपदाम् AV. 2,34,1. देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति (*Thiere und Menschen*) RV. 8,89,11. अश्व्यं पशुमुत गव्यम् 5,61,5. 30,15. 8,34,16. पृथग्वे पश्वः 5,31,1. 4,2,18. भूरि पश्वः 3,54,15. AV. 7,14,3. पशुं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्ठितं जगत् RV. 10,25,6. त्वां यदग्ने पशवः समासते 3,9,7. नष्टं पशुम् 1,23,23. यो धीता मानुषाणां पश्वो गा इव रक्षति 8,41,1. पश्वेव चित्रा 10,106,3. सर्वो वै तत्र जीवति गौरश्वः पुरुषः पशुः AV. 8,2,25. 7, 11. 2,26,3. 4,22,4. 9,7,26. गोभिरश्वैः प्रजया पशुभिर्गृहैर्धनेन 7,81,4. एषा त्वचां पुरुषे सं बभूवानग्नाः सर्वे पशवो ये अन्ये 12,3,51. पुरुषान्पशूंश्च 3,28,5. 11,1,17. 12,4,2. *Dem Hausthier* werden *die Heerden des Wilds* an die Seite gesetzt: ग्राम्याः und आरण्याः (वन्याः) पशवः RV. 10,90,8. AV. 2,34,4. 3,31,3. 11,2,24. M. 10,48. 89. Wolf, Tiger, Löwe an ihrer Spitze Çat. Br. 12,7,1,8. 2,8. Neben den fünf Arten der Hausthiere (s. am Anf.) werden auch sieben genannt; nämlich zu jenen noch Maulthier und Esel (MBh. 6,165. fgg.) oder Kameel und Hund, Comm. AV. 3,10,6. Çat. Br. 3,8,4,16. 9,3,1,20. Pańkav. Br. 10,2,7. MBh. 3, 10664. जागता वै पशवः Çat. Br. 12,8,3,13. पौष्णाः 5,2,5,6. अस्तमिते पशवो बध्यन्ते बध्नन्त्येकान्यथागोष्ठमेक उपसमायन्ति 11,8,3,2. Âçv. Gṛhj. 1,11. यदा वै पशुर्निर्दशो भवत्यथ स मेध्यो भवति Ait. Br. 7,14. पशूनां पतिः (vgl. पशुपति) Çat. Br. 1,7,3,8. VS. 16,17. प्रजापतिर्हि वैश्याय सृष्ट्वा परिददे पशून् M. 9,327. पशूनां परिवर्धनम् 331. पशुवृद्धिकरी (भूमि) 7,212. पशूनां रक्षणम् 1,90. 8,410. पशु, गो, अश्व 8,98. यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा 5,39. क्षुद्रकाणां पशूनाम् 8,297. महा° 324. दैव° 242. नरं वा — आनयस्व पशुम् *als Opferthier* R. 1,61,8. Bhâg. P. 9,7,19. पुरुष°, नृ° *ein Mensch als Opferthier* 5,9,13. 26,31. द्विपशु *mit zwei Opferthieren verbunden* Âçv. Çr. 12,7. त्रि° Kâtj. Çr. 15,10,1. पञ्च° 16,3,25. एकपशुक *ein Opferthier habend:* देवता Âçv. Çr. 3,6. पुरुषपशोश्च पशोश्च को विशेषः *ein Vieh von Mensch* Spr. 304. द्विचरणपशूनां क्षितिभुजाम् 813. पशुर्बध्यताम् verächtlich von einem Menschen Râǵa-Tar. 3,333. घृत°, पिष्ट° M. 5,37. — *Esel* Trik. 2,9,27. — *b) ein Vieh in heiligen Sachen* so v. a. *ein Uneingeweihter* Verz. d. Oxf. H. 91,b, 21. — *c) ein Diener Çiva's* Trik. (lies प्रमथ st. प्रथम). H. an. Med. (= देव). — *d)* bei den Mâheçvara und Pâçupata *die Seele* Colebr. Misc. Ess. I,407. *die göttliche Allseele* Dhar. bei Wils. — *e) Ficus glomerata Roxb.* Çabdak. bei Wils. — 2) n. oxyt. und parox. = masc. *Vieh:* यद्धरिणो यवमत्ति न पुष्टं पशु मन्यते *wenn ein Hirsch Jemandes Getraide abweidet, so meint er nicht, dass sein Vieh davon fett geworden sei,* VS. 23,30. लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः etwa *ein Stück Vieh* (in verächtlichem Sinne) RV. 3,53,23. Nir. 4,14. Man beachte, dass die neutrale Form beide Male vor म und zwar vor मन् erscheint.

2. पशु indecl. gaṇa चादि zu P. 1,4,57. *sieh* (दर्शने) Med. ç. 9. Dhar. bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,28. Wenn die angegebene Bedeutung sicher stände, dann müsste das Wort mit 1. पश् in Verbindung gebracht werden; im andern Falle könnten die u. पश् 2. aufgeführten Beispiele zur Annahme einer Partikel पशु Anlass gegeben haben.

पशुकर्मन् (प° + क°) n. 1) *Thieropferhandlung* Âçv. Çr. 5,17. Çâńkh. Çr. 6,11,17. 8,1,9. 7,21. — 2) *Begattung* Schol. zu Çat. Br. 1173, 17. — Vgl. पशुक्रिया.

पशुकल्प (प° + क°) m. *Ritual des Thieropfers* Âçv. Gṛhj. 1,11. 2,4.

पशुका (von पशु) f. *ein kleines Thier* Wils.

पशुकाम (प° + का°) adj. *Viehbesitz wünschend* Ait. Br. 1,5. 2,3. 3,7. TS. 2,5,10,2. TBr. 2,1,3,2. Çat. Br. 4,1,1,16.

पशुक्रिया (प° + क्रि°) f. 1) *Thieropferhandlung, Thieropfer:* त्रिवो नवम्यां पूर्णां त्वं प्राप्स्यसे स (कृष्णः) पशुक्रियाम् Hariv. 3264. — 2) *Begattung* H. 537. — Vgl. पशुकर्मन्.

पशुगायत्री (प° + गा°) f. *ein der* Gâjatrî *nachgebildeter Spruch* (पशुपाशाय विद्महे शिरश्छेदाय धीमहि तन्नः पशुः प्रचोदयात्), *der dem zum Opfer bestimmten Thier in's Ohr geraunt wird,* ÇKDr. nach dem Durgotsavaprajoga.

पशुघ्न (प° + घ्न) adj. *Vieh tödtend* M. 5,38. f. ई Pâr. Gṛhj. 1,11.

पशुचर्या (प° + च°) f. *das Treiben des Viehes,* insbes. *die Begattung:* ये त्विह व वृषलीपतयः — त्यक्तलज्जाः पशुचर्यां चरन्ति Bhâg. P. 5,26,23.

पशुचित् (प° + चित्) adj. *aus Vieh geschichtet:* इष्टकचिद्वा अन्यो ऽग्निः पशुचिदन्यः TS. 1,5,8,2.

पशुतन्त्र so v. a. पशुकल्प Âçv. Çr. 3,6. Kâtj. Çr. 5,11,19. Çâńkh. Çr. 9,27,3.

पशुतस् (von पशु) adv. in der Bed. des ablat. Shaḍv. Br. 2,9.

पशुता (wie eben) f. *der Zustand des Viehes, das Viehsein* M. 3,104. 5,35. *der Zustand eines Opferthiers, das Opferthier-Sein:* पशुतामप्युपागतः MBh. 13,186. Spr. 1002.

पशुतृप् (प° + तृप्) adj. *an den Heerden sich gütlich thuend* d. h. *dort zugreifend:* तायु RV. 7,86,5.

पशुत्व (von पशु) n. *das Viehsein, Viehheit, Bestialität* Râǵa-Tar. 3, 334. पशुत्वमनयोर्नाद्याप्यपनीयते Prab. 59,11. *der Zustand eines Opferthiers, das Opferthier-Sein:* नरं लक्षणसंपूर्णं पशुत्वे विनियोजितम् R. Gorr. 1,63,7. 64,11.

पशुद् (प° + 1. द्) 1) adj. *Vieh schenkend.* — 2) f. आ N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9,2946.

पशुदा (प° + 2. दा) adj. *Vieh schenkend* Kauç. 72.

पशुदेवत (प° + देवता) adj. *dessen Gottheit* (d. h. *Gegenstand der Anrufung*) *das Vieh ist,* von einem Spruch oder einer Cerimonie Âçv. Gṛhj. 2,4.

पशुदेवता (wie eben) f. *die Gottheit des Opferthiers* d. h. *diejenige, welcher die Darbringung gilt,* Âçv. Çr. 3,1.4. Çâńkh. Çr. 5,15,8. Kâtj. Çr. 6,7,16. 9,18.

पशुधर्म (प° + ध°) m. *die beim Vieh übliche Art und Weise* d. i. sowohl *die Art, wie man mit dem Vieh verfährt,* als auch *die Art, wie das Vieh verfährt:* किं वा पशुधर्मेण व्यापदयामि Pańkat. 34,16 (ed. orn. 30,20). अयं (die Wiederverheirathung einer Wittwe) द्विजैर्हि विद्वद्भिः

पशुधर्मो विगर्हितः । मनुष्याणामपि प्रोक्तो वेणे राज्यं प्रशासति ॥ M. 9,66. *Begattung* H. 537, Sch.

पशुनाथ (प° + नाथ) m. *der Herr des Viehes*, Bein. Çiva's H. 199, Sch. — Vgl. पशुपति.

पशुप (प° + 2. प) adj. subst. *das Vieh hütend, Viehhüter* MBh. 3,10081. 13,3462. Varâh. Bṛh. S. 16,14.

पशुपति (प° + प°) m. 1) *der Herr der Thiere*, Bein. des spätern Rudra (Rudra-Çiva) oder N. *einer göttlichen Person dieses Kreises*. Man findet öfters die Reihe Bhava, Çarva, Paçupati, Ugra, Rudra, Mahâdeva, Îçâna und ähnlich. AV. 2,34,1. 11,2,2. भवाशर्वाविदं ब्रूमो रुद्रं पशुपतिश्च यः 11,6,9; vgl. 15,5,3. VS. 16,28. 40. 24,3. 39,8. Âçv. Çr. 4,11. Çat. Br. 5,3,3,7. 6,1,3,12. Shaḍv. Br. 5,11. Paçupati, Çiva, Çaṃkara, Pṛshâtaka Âçv. Gṛhj. 2,2. 4,8. Die 7 oben erwähnten nebst Bhîma Manifestationen des einen Rudra VP. 58. Mârk. P. 52,7. = Çiva AK. 1,1,1,25. H. 199. an. 4,120. Halâj. 1,11. पशुपतेर्नगरे वारणावते MBh. 1,5698. 4,339. 6,219. ततो देवैर्महादेवस्तदा पशुपतिः कृतः । ईश्वरः स गवां मध्ये वृषभाङ्कः प्रकीर्तितः ॥ 13,3724. fg. ग्राम्यारण्यानां त्वं पतिस्त्वं पशूनां ख्यातो देवः पशुपतिः सर्वकर्मा ॥ Hariv. 7384. 12718. R. 1,44,8 (45,3 Gorr.). 45,22. Suçr. 1,71,2. Kumâras. 6,95. Megh. 37. 57. Vgl. noch: अथैतान्पातयिष्यामि रुद्रः पशुगणानिव MBh. 7,755. आक्रीड इव रुद्रस्य घ्नतः कालात्यये पशून् 787. पशुपतिशास्त्र *das von* Çiva *geoffenbarte heilige Buch der* Pâçupata Colebr. Misc. Ess. I,406. Agni heisst Paçupati TS. 3,1,4,3; vgl. H. an. und Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 54,a,1. auf Agni bezogen Çat. Br. 1,7,3,8. — 2) N. pr. eines Scholiasten Ind. St. 1,470. eines Lexicographen Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,179. — Vgl. पाशुपत.

पशुपतिशर्मन् (प° + श°) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 110.

पशुपल्वल (प° + प°) n. *Cyperus rotundus* (so genannt, weil er in den *vom Vieh besuchten Pfühlen* wächst) Çabdak. im ÇKDr.

पशुपा (प° + 4. पा) m. *Hüter der Heerde, Hirt* ṚV. 1,114,9. 144,6. 4,6,4. 10,142,2. Pûshan 6,58,2. du. von Pûshan und Revatî TBr. 3,1,2,12 in Z. f. d. K. d. M. 7,274.

पशुपाल (प° + पाल) m. 1) *Hüter der Heerde, Hirt* M. 3,154. MBh. 5,1222. 13,4275. Varâh. Bṛh. S. 15,23. Mârk. P. 19,24. — 2) pl. N. pr. eines Volkes im NO. von Madhjadeça Varâh. Bṛh. S. 14,29. R. 4,44,24. n. *das Land —, das Reich der* Paçupâla Mârk. P. 58,48 (प्रशु° gedruckt). m. sg. N. pr. eines Königs oder viell. *ein König der* Paçupâla Vârâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 58,a, Kap. 50. — Vgl. पाशुपाल्य.

पशुपालक (प° + पा°) m. *Viehhirt*; f. °पालिका *die Frau eines Viehhirten* P. 4,1,48, Vârtt. 1, Sch.

पशुपाश (प° + पा°) m. *der Strick für das Opferthier, das Anbinden des Opferthiers; Thieropfer*; s. u. पशुगायत्री. *die Fesseln, die das Vieh, d. i. die individuelle Seele gefangen halten*, so v. a. *die Sinnenwelt* Prab. 59,7. Madhus. in Ind. St. 1,22,8 v. u.

पशुपाशक (vom vorherg.) m. Bez. *einer Art coitus*: स्त्रियमानतपूर्वाङ्गीं स्वपादान्तः पदद्वयम् । ऊर्ध्वांशेन रमेत्कामी बन्धो ऽयं पशुपाशकः ॥ Ratim. im ÇKDr.

पशुपुरोडाश s. u. पुरोडाश.

पशुप्रेरण (प° + प्रे°) n. *das Hinaustreiben des Viehes* AK. 3,3,39.

पशुबन्ध (प° + ब°) m. 1) *Thieropfer* AV. 11,7,19. TBr. 2,2,3,8. 3,6,3. Ait. Br. 3,40. Çat. Br. 4,5,1,5. 10,1,5,2. 4,3,4. 12,3,5,9. 14,2,2,48. Kâtj. Çr. 12,2,8. MBh. 3,184. 1131. 13,6079. 6429. 14,2111. Hariv. 14279. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 78. Râǵa-Tar. 3,255. Kull. zu M. 4,26. °याजिन् Çat. Br. 10,1,5,4. °यूप 11,7,4,1. — 2) N. eines Ekâha Çâṅkh. Çr. 14,11,3.

पशुबन्धक (प° + ब°) *ein Strick zum Anbinden des Viehes* Schol. zu Kap. 1,62.

पशुभर्तृ (प° + भ°) m. *der Herr des Viehes*, Bein. Çiva's MBh. 9,2414. 13,620.

पशुमत् (von पशु) 1) adj. a) *mit Vieh —, Thieren verbunden, dazu in Beziehung stehend; viehreich, heerdenreich*: प्रजावान्नः पशुमाँ अस्तु गातुः ṚV. 3,54,18. यूथ 4,38,5. प्रजा 5,41,7. सद्मन् 9,92,6. 97,1. Ait. Br. 1,5. TS. 5,2,9,9. 6,1,6,2. Çat. Br. 1,2,5,17. 3,7,3,3. 11,4,4,10. 14,1,3,30. Âçv. Gṛhj. 1,5. Khând. Up. 2,6,2. Rudra Âçv. Çr. 4,11. मही, निवेश, जनपद MBh. 1,2808. 2,798. R. Gorr. 2,109,22. पशुमतां वर *Heerdenbesitzer* MBh. 4,1162. सोमाः *mit Thieropfer verbunden* Pańkav. Br. 17,13,18. Çâṅkh. Çr. 14,10,1. — b) *das Wort* पशु *enthaltend*: तदस्यैतत्पशुमन्नाम Ait. Br. 3,33. 6,20. — 2) n. *Viehstand*: शतदावश्व्यं सहस्रदातु पशुमत् ṚV. 9,72,9.

पशुमार (प° + मार) m. *die Art, wie man das Vieh tödtet*; instr. und acc. (absol.) adv. *wie man das Vieh tödtet*: (तम्) जघान पशुमारेण व्याघ्रः क्षुद्रमृगं यथा MBh. 3,370. (तम्) पशुमारममारयत् 1,6036. 3,448. Bhâg. P. 4,13,41.

पशुमारक (प° + मा°) adj. *wobei Opferthiere geschlachtet werden*: ईजे च क्रतुभिर्घोरैर्दीक्षितः पशुमारकैः Bhâg. P. 4,27,11.

पशुमोहनिका (प° + मो°) f. *eine best. Pflanze (das Vieh betäubend)*, = कट्वी Râǵan. im ÇKDr.

पशुयज्ञ (प° + य°) m. *Thieropfer* VP. 275, N. 1.

पशुरक्षि (प° + र°) adj. *Vieh hütend* ṚV. 6,49,12.

पशुरक्षिन् (प° + र°) m. *Viehhüter* M. 8,238.

पशुरज्जु (प° + र°) f. *ein Strick zum Anbinden des Viehes* AK. 2,9,74.

पशुराज (प° + राज) m. *der König der Thiere, Löwe* Çabdak. im ÇKDr.

पशुवत् (von पशु) adv. *wie beim Thier-* (*Opfer*) Kâtj. Çr. 17,2,22. 3,26. 7,4. 20,2,10.

पशुवर्धन (प° + व°) adj. *das Gedeihen der Heerde fördernd* ṚV. 9,94,1.

पशुविद् (प° + विद्) adj. *Vieh verschaffend* AV. 11,1,5.

पशुशीर्ष (प° + शीर्ष) n. *Thierhaupt* TS. 5,2,9,3. fgg. 5,5,1. 7,10,1. Çat. Br. 6,1,2,30. 10,4,3,14. 5,5,7.

पशुश्रपण (प° + श्र°) n. *das Kochen des Opferthiers* Çat. Br. 11,8,3,1.

पशुश्रपण (wie eben) adj., m. mit Ergänzung von अग्नि *das Feuer, in welchem das Fleisch des Opferthiers gekocht wird*, TS. 3,1,3,2. Çat. Br. 3,8,3,18. 4,5,2,7.

पशुष und °षा (पशु + स, सा) adj. *Vieh verschaffend* ṚV. 5,41,1. °षे dat. 1,127,10.

पशुष्ठ oder °ष्ठा (पशु + स्थ, स्था) adj. *im Vieh befindlich*: तनू Pańkav. Br. 18,6,20.

पशुसख (प° + सखि) m. *ein Freund des Viehes*, N. pr. eines Çûdra MBh. 13, 4417. 4447.

पशुसनि (प° + स°) adj. = पशुष VS. 19, 48.

पशुसमाम्नाय (प° + स°) m. *Aufzählung der Opferthiere*, so heisst der Abschnitt VS. 29, 48. fgg. Nir. 12, 13.

पशुसाधन (प° + सा°) adj. f. ई *das Vieh lenkend, — leitend:* अष्ट्रा ṚV. 6, 53, 9.

पशुसूत्र (प° + सू°) n. Titel einer Schrift Ind. St. 1, 470, 11.

पशुहरीतकी (प° + ह°) f. *die Frucht von Spondias mangifera* Trik. 2, 4, 8.

पशुहव्य (प° + ह°) n. *Thieropfer* M. 4, 28.

पशूकर् (पशु + 1. कर्) *in ein Stück Vieh umwandeln:* °कृत Kathâs. 37, 156. *zum Opferthier machen:* धेनुं तां पशूकृत्य 27, 117. 37, 58. तदेषः — अस्माभिरुपहन्तव्यः श्वः प्रभाते पशूकृतः 26, 140. Mṛkkh. 157, 19.

पश्च adj. *der hintere, spätere, westliche:* कैलासो हिमवांश्चैव दक्षिणेन महाचलौ। पूर्वपश्चायतावेतौ *nach Osten und nach Westen* Mârk. P. 54, 24. पश्चे adv. ved. P. 5, 3, 33. *darauf:* पुरा व्याघ्रो जायते पश्च सिंहः Sch. Vgl. पश्चा, पश्चात्, पश्चानुताप, पश्चानुपूर्वी, पश्चार्ध, पश्चिम. Die Endung च ist identisch mit dem च in उच्च, नीच u. s. w.; vgl. lat. *pos, post.*

पश्चा (instr. von पश्च) adv. ved. P. 5, 3, 33. *hinten, hinterdrein; nachher, später; im Westen, westlich:* पश्चा स दघ्या यो अघस्य धाता ṚV. 1, 123, 5. 2, 27, 11. पश्चा मृधो अप भवन्तु विश्वाः 10, 67, 11. आदित्पश्चा बुबुधाना व्यख्यन् 4, 1, 18. 10, 149, 3. AV. 10, 4, 11. प्र पुरो नि पश्चा 8, 7. तस्मात्कुमारो जातः पश्चेव प्रचरति *erst später* Ait. Br. 3, 2. असौ पुर उदेति पश्चास्तमेति 1, 7. अग्रे, पश्चा Çat. Br. 1, 1, 2, 5. पश्चेव दध्रिरे 2, 1, 4, 27. पुरा, पश्चा Pańkav. Br. 11, 5, 11. P. 5, 3, 33, Sch. °सोमपीथ Kâṭh. 13, 6.

पश्चाच्चर (पश्चात् + चर) adj. *hintennach kommend* Kâṭh. 12, 8.

पश्चाच्छ्रमण (पश्चात् + श्र°) m. *ein buddhistischer Geistlicher, der hinter einem andern Geistlichen hergeht, wenn dieser das Haus eines Laien betritt*, Vjutp. 203. Burn. Intr. 314, N. 2.

पश्चात् (ablat. von पश्च) P. 5, 3, 32. Vop. 7, 110. 1) adv. *a) von hinten, hinterher, hinten, nach hinten* AK. 3, 4, 22 (28), 4. H. an. 7, 24. Med. avj. 31 (es ist wohl चरमे st. परमे zu lesen; aber welche Bed. ist mit dem folg. अधिकारे gemeint?). मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् *folgt nach* ṚV. 1, 115, 2. 124, 9. 8, 89, 1. AV. 8, 9, 9. Çat. Br. 14, 5, 1, 11. न नः पश्चादघं नशत् ṚV. 2, 41, 11. मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः 6, 75, 6. पश्चाद्वरीयसी Çat. Br. 3, 5, 1, 11. प°, पुरस् ṚV. 10, 90, 5. AV. 7, 80, 1. 8, 6, 15. Çat. Br. 1, 6, 1, 11. Kâtj. Çr. 1, 8, 28. 9, 4. 2, 5, 4. धावन् M. 2, 196. Hit. 14, 9. पूर्वं मृतं च भर्तारं पश्चात्साध्व्यनुगच्छति MBh. 1, 3038. पश्चाद्बाहुबद्ध Mṛkkh. 175, 12. पश्चाद्बद्धपुरुष Çâk. 73, 1. पश्चादुच्चैर्भवति हरिणः स्वाङ्गमायच्छमानः ad Çâk. 78. पुरस्तात्, प° 56. पुरा, प° Spr. पुरो रेवापारे u. s. w. Ragh. 16, 29. 4, 30. Spr. 23, v. l. पश्चादुपेत्य *von hinten* 1235. Varâh. Bṛh. S. 88, 16. Kathâs. 34, 186. 39, 141. 168. AK. 2, 6, 2, 16. 8, 2, 8. 3, 4, 24, 153. H. 587. पश्चाच्चैवापसरता (यानेन) *rückwärts gehend (Wagen)* Jâǵń. 2, 299. नदीं पश्चान्मुखाश्रिताम् *mit abgewandtem Gesichte* R. 2, 55, 4. पश्चात्कर् *hinter sich lassen* so v. a. *übertreffen:* सा तस्य कर्मनिर्वृत्तैर्दूरं पश्चात्कृता फलैः Ragh. 17, 18. — *b) hintennach, hernach, später, zuletzt* Kâtj. Çr. 8, 5, 9. 10, 2, 39. 6, 15. 15, 5, 30. M. 8, 161. 212. 9, 218. MBh. 3, 2750. 2880. 12597. R. 2, 1, 32. 30, 20. 61, 13. Daç. 1, 9. Çâk. 84, 14. 95, 15. 110, 16. Ragh. 12, 17. Megh. 37. 45. 109. Spr. 140. Varâh. Bṛh. S. 3, 36. 39, 9. 45, 98. Vid. 168. 199. Hit. 20, 14. 38, 12. 42, 4. 127, 20. Çuk. in LA. 42, 12. प्राक्, प° Mṛkkh. 52, 5. Ragh. 12, 7. Çâk. 110, 7. पुरा, प° Spr. 382. Pańkat. II, 48. पूर्वम्, प° M. 4, 125. Çâk. 179. प्रथमम्, प° Ragh. 12, 39. Spr. 765. प्रथमतः, प° Dhûrtas. 90, 4. आदितः, प° M. 3, 211. आदौ, प° Sâh. D. 80, 3. अग्रे, प° Spr. 770. — *c) von Westen, westwärts, im Westen* AK. H. an. Med. AV. 12, 1, 31. 18, 4, 9. 11. Çat. Br. 13, 8, 1, 13. Khând. Up. 3, 6, 4. 7, 25, 1. Muṇḍ. Up. 2, 2, 11. MBh. 7, 2349. Megh. 16. Varâh. Bṛh. S. 4, 3. 5, 34. 87. 11, 46. 21, 13. Sûrjas. 1, 25. Bhâg. P. 4, 25, 52. fg. उत्तरतःपश्चात् *von Nordwest:* तस्मादुत्तरतःपश्चादयं भूयिष्ठं पवमानः पवते Ait. Br. 1, 7. — 2) praep. mit dem gen. (Vop. 5, 23) und abl. *a) hinter, hinter — her:* साहमप्य सुदेष्णायाः पुरः पश्चाच्च गामिनी MBh. 4, 631. रथस्य Schol. zu P. 2, 1, 6. गोः Schol. zu P. 5, 2, 15. AK. 2, 6, 2, 25. H. 608. Kathâs. 6, 134. शर्मवर्मणः। पश्चाच्चारहयं सो ऽथ सिंहगुप्तो व्यसर्जयत् 158. 7, 72. 9, 23. 27, 181. 185. 39, 135. 42, 84. Vop. 6, 61. — *b) nach:* तदस्य पश्चान्नान्यत्सुहृन्मे Pańkat. 145, 14. ततः पश्चात् *darauf, alsdann* M. 3, 116. 117. MBh. 3, 2761. Hiḍ. 4, 16. R. 2, 61, 12. 6, 1, 5. 16, 19. 96, 15. Pańkat. 21, 25. Hit. 17, 20, v. l. 38, 9. — *c) westlich von:* अपणस्य Kâtj. Çr. 2, 3, 9. 14. 25, 10, 21. Âçv. Çr. 4, 8. Lâṭj. 1, 9, 7. Pâr. Gṛhj. 2, 1. 2. Khând. Up. 5, 2, 8. mit dem abl. Kâtj. Çr. 8, 3, 14. 14, 3, 14. 16, 7, 31. Âçv. Çr. 4, 4. — Vgl. दक्षिण°.

पश्चातात् (von पश्चा) adv. *von hinten* ṚV. 7, 72, 5. 10, 27, 15. 36, 14.

पश्चात्कर्णम् (von प° + कर्ण) adv. *hinter dem Ohr* Çat. Br. 3, 8, 2, 15. Kâtj. Çr. 25, 7, 34.

पश्चात्काल (प° + काल) m. *Folgezeit:* °ले *später, nachher* Upaç. Av. 7.

पश्चात्तर (von पश्चात्) adj. *der spätere:* अहीनैकाहाः Âçv. Çr. 8, 13.

पश्चात्ताप (प° + ताप) m. *Reue* AK. 1, 1, 7, 25. H. 1378. Halâj. 4, 31. °तापं कर् *Reue empfinden* MBh. 4, 419. °तापेन दुःखितः R. 1, 63, 13. °तापसमन्वित 3, 51, 36 (पश्चात् ताप° Gorr.). °तापमुपगतः Çâk. 79, 16. 106, 20. °हत Spr. 217.

पश्चात्तापिन् (vom vorherg.) adj. *Reue empfindend:* अ° Jâǵń. 3, 221.

पश्चात्सद् (प° + सद्) adj. *hinten —, westlich sitzend* VS. 9, 35.

पश्चादक्षम् (von पश्चाद् + अक्ष) adv. *hinter der Achse* TBr. 1, 3, 2, 5. Çat. Br. 5, 1, 2, 15. Kâtj. Çr. 9, 12, 7.

पश्चादपवर्ग (पश्चात् + अप°) adj. *hinten schliessend* Kâtj. Çr. 2, 7, 27.

पश्चादुक्ति (पश्चात् + उक्ति) f. *Wiedererwähnung, Wiederholung* Vop. 3, 132.

पश्चादोष (प° + दोष) m. *Spätabend* VS. 30, 17.

पश्चाद्भाग (पश्चात् + भाग) m. *Hintertheil* H. 614. *die Westseite* Varâh. Bṛh. S. 4, 4.

पश्चाद्वात (पश्चात् + वात) m. *ein Wind von hinten* d. i. *Westwind* TS. 2, 4, 9, 1. 4, 3, 2, 2.

पश्चानुताप (पश्च + अनु°) m. *Reue* Hariv. 4841. — Vgl. पश्चात्ताप.

पश्चानुपूर्वी (पश्च + अनु°) f. *eine rückkehrende —, umgekehrte Reihenfolge* H. 135.

पश्चान्मारुत (पश्चात् + मा°) m. *ein von hinten blasender Wind:* पश्चात्पुरोमारुतयोः Ragh. 7, 51.

पश्चार्ध (पश्च + अर्ध) m. P. 5,3,32, Vârtt. 4. Siddh. K. zu P. 2,1,58. m. *die hintere Seite, Hintertheil* Çat. Br. 5,5,4,1. Âçv. Gṛhj. 1,10. Kauç. 64. 120. Kâtj. Çr. 16,8,12. पश्चार्धेन प्रविष्टः (सारंगः) शरपतनभयाद्भूयसा पूर्वकायम् Çâk. 7. पश्चार्धे च स कृष्णस्य प्रष्ठो ऽतिष्ठत् so v. a. *hinter* MBh. 5,137. *die Westseite* Varâh. Bṛh. 16,21. — Vgl. उत्तर°, दक्षिण°.

पश्चार्ध्य (von पश्चार्ध) adj. *auf der hinteren Seite befindlich* Çat. Br. 5,2,4,5.

पश्चिम (von पश्च) P. 4,3,23, Vârtt. 3. 1) adj. f. आ a) *der hintere, letzte* AK. 3,2,30. H. 1459. पृष्ठं स्यात्पश्चिमो भागः Halâj. 2,373. 5,41. H. 1228. उदकान्त Âçv. Çr. 12,6. Gṛhj. 4,2. Gobh. 3,7,7. Çâṅkh. Çr. 4,18,11. Kâtj. Çr. 10,4,6. संध्या *Abenddämmerung* M. 2,101. fgg. Jâǵn. 1,114. MBh. 1,656. R. 2,50,34. याम M. 7,145. Suçr. 2,264,21. Ragh. 17,1. Varâh. Bṛh. S. 85,50. वेला N. 13,5. वयस् MBh. 5,3062. Ragh. 19,1. °कलास्थितेन्दु 51. °क्रतु 54. अवस्था R. 4,22,26. Pańkat. 128,6. संदेश R. 2,72,35. वाच् 38. आज्ञा Ragh. 17,8. Râǵa-Tar. 6,286. क्रिया so v. a. *Todtenverbrennung* R. 6,96,10. °दर्शनं द्रष्टुम् *zum letzten Male sehen* Daç. 2,25. यामिनी: *die verflossenen Nächte* Bhâg. P. 6,5, 38. अ° *nicht der letzte:* श्रुतवतामपश्चिमः Ragh. 19,1. *keinen hinter sich habend, der allerletzte, äusserste* R. Gorr. 2,74,36. 41. 80,25; vgl. अपश्चिम. पश्चिमतस् *von hinten* MBh. 4,2108. पश्चिमेन (mit dem acc.) *hinter* Lâtj. 1,5,5. 13. 11,1. 21. — b) *westlich* (पश्चिमा f. sc. दिश् *Westen*) H. 167. पश्चिमायां दिशि R. 1,41,20. Hariv. 275. पश्चिमस्यां दिशि 8950. R. 1,61,3. AK. 1,1,2,3. Kathâs. 19,103. Râǵa-Tar. 4,497. समुद्र M. 2, 22. द्वार 5,92. Vet. in LA. 10,12. 14. 17. Sund. 3,26. R. 6,12,18. Sûrjas. 3,4. Varâh. Bṛh. S. 5,91. 14,21. 16,31. °भागे 47,34. वायु R. 3,22, 15. Suçr. 1,22,16. 76,15. पश्चिमाभिमुख *nach Westen gerichtet* Hariv. 6270. Suçr. 1,172,4. °जना: *die Bewohner der westlichen Gegenden* Varâh. Bṛh. S. 5,42. पश्चिमे *im Westen* 53,69. पश्चिमेन dass. ebend. 68. Mârk. P. 55,11. — 2) n. N. eines Tantra Verz. d. Oxf. H. 109,a; vgl. पूर्व. — Vgl. उत्तर°, दक्षिण° (auch Sâv. 5,75).

पश्चिमानूपक (प° + अनू°) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 1,2670.

पश्चिमार्ध (प° + अर्ध) m. *Hintertheil, die letzte Hälfte:* कृष° Javaneçvara in Z. f. d. K. d. M. 4,346. Varâh. Laghuǵ. 1,13.

पश्चिमोत्तर (प° + उत्तर) adj. *nordwestlich* AK. 2,1,7. H. 952. °रस्याम् (sc. दिशि) *im Nordwesten* Varâh. Bṛh. S. 14,22. °रे dass. 53,35. °दिक्पति *der Herr des Nordwestens, der Gott des Windes, Wind* H. ç. 170.

पश्य (von 1. पश्) adj. *sehend, schauend, die richtige Einsicht habend* P. 3,1,137. यदा पश्यः पश्यते रुक्मवर्णं कर्तारमीशं पुरुषं ब्रह्मयोनिम् Muṇḍ. Up. 3,1,3. न पश्यो मृत्युं पश्यति Khând. Up. 7,26,2. — Vgl. अ°, असूर्य°, उग्र°, मां°.

पश्यक (wie eben) adj. dass. Vjutp. 114.

पश्यत (wie eben) adj. *sichtbar, conspicuus:* नमस्त अस्तु पश्यत पश्य मा पश्यत AV. 13,4,48. 55.

पश्यतोहर (पश्यतस्, gen. vom partic. पश्यत्, + हर) adj. *vor Jemandes Augen raubend* P. 6,3,21, Vârtt. 3. H. 382. Halâj. 2,184.

पश्यना (von 1. पश्) f. nom. act.; s. अ°.

पश्यन्ती (fem. von पश्यत्, partic. von 1. पश्) 1) *Hure* Çabdârthak. bei Wils. — 2) Bez. *eines bestimmten Lautes:* मूलाधारोत्थितहृदयगतनादरूपवर्णः। यथा। मूलाधारात्प्रथममुदितो यस्तु तारः पराख्यः पश्चात्पश्यन्त्यथ हृदयगो बुद्धियुग्मध्यमाख्यः। इत्यलंकारकौस्तुभः ॥ ÇKDr.

पश्वइष्टि (पश्वस्, acc. pl. von पशु, + इष्टि; vgl. अश्वमिष्टि, वस्यइष्टि) adj. *Heerden begehrend* oder f. *das Begehren nach Vieh:* तद्वां नरावश्विना पश्वइष्टी रथ्येव चक्रा प्रति यन्ति मध्वः RV. 1,180,4.

पश्वयन (पशु + अ°) n. *eine von Thieropfern begleitete Festfeier* Çat. Br. 4,6,2,1.

पश्वयन्त (पश्व für पश्वस् + य°) adj. etwa *im Verschluss des Viehes befindlich:* पश्वयन्त्रासो अभि कारमर्चन्विदन्त ज्योतिः RV. 4,1,14.

पश्वाचार (पशु + आ°) m. Bez. *einer bestimmten Form der Verehrung der* Devî: वेदोक्तेन यजेद्देवीं कामसंकल्पपूर्वकम्। स एव वैदिकाचारः पश्वाचार स उच्यते ॥ Âćârabhedatantra im ÇKDr.

पश्विज्या (पशु + इ°) f. *Thieropfer* Kâtj. Çr. 6,1,1.

पश्विष् (पशु + इष्) adj. *Vieh begehrend* RV. 1,121,7; vgl. गविष्.

पश्विष्टका (पशु + इ°) f. *Backsteine in Thiergestalt* Çat. Br. 6,1,2,8. 2,2,20. 3,2.

पश्वेकादशिनी (पशु + ए°) f. *Eilfzahl von Opfer-Thieren* Çat. Br. 3, 9,1,23. 4,6,3,1. Kâtj. Çr. 8,8,27.

पष्, पषति, °ते v. l. für स्पश् (पश्, पस्) Dhâtup. 21,22. पष्, पषयति *binden; hindern; berühren; gehen* 35,10. पष्, पाषयति v. l. für पश् (s. पाशय्) *binden* 33,45.

पष्ठवाह् (पष्ठ, angeblich = पृष्ठ, + वाह्) m. (nom. °वाट्, acc. °वाहम्) *ein vierjähriger Stier* (nach den Comm.) VS. 14,9. 18,27. 21,17. 24,13. 28,29. TS. 4,3,3,2, wo im Saṃdhi der Schlussconsonant öfters wie ein Dental behandelt ist. f. पष्ठौही VS. 18,27. TBr. 1,7,3,3. 8,3, 2. 2,7,2,2. TS. 7,1,6,3. Kâṭh. 11,2. 12,8. Kâtj. Çr. 4,5,23. प्रथमगर्भाः पष्ठौह्यः Çat. Br. 4,6,1,11; vgl. Âçv. Çr. 9,4. Da die Färse schon zweijährig zur Begattung fähig ist, so passt die obige Altersbestimmung nicht überall, und es ist unter dem Worte wohl überhaupt *eine junge zuchtfähige Kuh* zu verstehen. Vgl. प्रष्ठवाह्.

1. पस्, पसति, °ते v. l. für स्पश् (पश्, पष्) Dhâtup. 21,22. v. l. für पश्, पाशयति (s. पाशय्) 33,45.

2. पस् *Schamgegend:* शुभःपसं युवतीम् TBr. 3,1,1,12 in Z. f. d. K. d. M. 7,269. — Vgl. पसस्.

पसस् n. *das männliche Glied,* πέος: धनुरिवा तानया पसः AV. 4,4, 6. 7. 6,72,2. 20,136,2. Çat. Br. 13,2,9,6. — Vgl. सप.

पस्त्य 1) n. *Behausung, Stall* Naigh. 3,4. H. 991. Halâj. 2,136. गोः RV. 10,96,11. — 2) f. (आ) pl. *Haus und Hof, Wohnsitz; Hausgenossenschaft:* नि षसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा RV. 1,25,10. पस्त्यासु चक्रे वरुणः सधस्थमपां शिशुर्मातृतमास्वन्तः VS. 10,7. प्र यं राजान्यस्त्यागिरस्थित RV. 1,40,7. मध्य आ पस्त्यानाम् 164,30. 9,65,23. स जायत प्रथमः पस्त्यासु 4,1,11. होता यजच्छतं पस्त्यानामग्निस्त्वष्टारम् 6,49,9. 10,46,6. त्रिपस्त्य adj. *der drei Wohnsitze hat,* von Agni 8,39,8. — 3) du.: उत स्म सद्म हर्यतस्य पस्त्योरत्यो न वाजं हरिवाँ अचिक्रदत् wohl *die beiden Stücke der Presse* RV. 10,96,10. — 4) f. sg. *die Genie der Niederlassung oder des Hauswesens:* प्र पस्त्यामदितिं सिन्धुमर्कैः स्वस्तिमीळे सख्याय देवीम् RV. 4,55,3. महो देव्यदितेः सदने पस्त्ये महि 8,27,5. — Vgl. अश्व°, वाज°, वीर°, पास्त्य, वस्त्य.

पस्त्यसद् (प° + सद्) m. *Hausgenosse:* ऋतस्य वो रथ्यः पूतदक्षानृतस्य

पस्त्यसद् : R̥V. 6,51,9.

पस्त्यावत् (von पस्त्य, Padap.: पस्त्यऽवत्) adj. 1) *einen festen Wohnsitz innehabend*, m. *Hofbesitzer, ein begüterter Mann:* उत ग्मन्तं वृषणा पस्त्यावतः R̥V. 1,151,2. मर्यो देव धन्व पस्त्यावान् 9,97,18. *einen Wohnsitz bildend, — gewährend:* त्वयां रुम्यः सुवसि पस्त्यावतः R̥V. 4,54,5. बर्हिस् 2,11,16. — 2) *zur* Soma-*Presse gehörig* oder ähnlich (vgl. पस्त्य 3.): सुषोमे शर्यणावत्यार्जीके पस्त्यावति । ययुर्निचक्रया नरः R̥V. 8,7,29.

पस्पृश् (von स्पर्श्) adj.; s. 1. अ°.

पह्नव s. u. पह्लव.

पह्लव m. pl. N. pr. eines Volkes, *die Perser* M. 10,44. (वसिष्ठस्य पयस्विनी) असृजत्पह्लवान्पुच्छात् MBh. 1,6683. 2,1119. 1871. 6,335 (पह्नव geschrieben: vgl. VP. 189). 375 (पह्नव VP. 195). Hariv. 760. 768. 776. पह्लवाः श्मश्रुधारिणः 781. 782. 1426 = 1764. 6441. तस्या (कामधेनोः) हुम्भारवोत्सृष्टाः पह्लवाः R. Gorr. 1,55,18 (54,18 Schl.). (कामधेनोः) उरसस्त्वभिसंजाताः पह्लवाः शस्त्रपाणयः 56,2. 4,43,21. Varâh. Bṛh. S. 5, 38. 14,17. 16,38. 18,6. VP. 374 (पह्नव). Mârk. P. 58,30. 50. Vgl. पल्लव am Ende.

पह्लिका f. = वारिप्रश्नी *Pistia Stratiotes Lin.* Çabdam. im ÇKDr.

1. पा. I. पाति, पाहि, पेयास् 3. sg. (R̥V. 9,109,2), अपाम् (vgl. aor.), अपुस्, पास्, पातम् u. s. w.; partic. पान्त्, पान्तौ. Diese Formen nur in der älteren Sprache. II. पिबति (in den späteren Schriften meist पिवति geschrieben) P. 7,3,78. Vop. 8,70. auch med. Vereinzelt finden sich Formen wie पिपतु Kâṭh. 25,6. पिपते (s. u. अनुप्र). — perf. पपौ, पपाथ (पपिथ P. 6,4,64, Sch.), पपिवस्, पपुस्, पपीयात् (R̥V. 6,37,2. 10,28,1), पपिवंस् (P. 7,2,67, Sch.), पपुषस्; पपिरे, पपानं (R̥V. 6,44,7); aor. अपात् P. 2,4, 77. Vop. 8,25; fut. पास्यति, °ते; prec. पेयात् P. 6,4,67. Vop. 8,85; पीत्वा, पीत्वी, mit praepp. °पाय nach P. 6,4,69 und Vop. 26,212, zu belegen nur °पीय; पातुम्, पातवे, पिबध्यै; absol. पायम् P. 3,4,22, Sch.; pass. पीयते (P. 6,4,66), अपायि, पपे; partic. पीत. *trinken* Dhâtup. 22, 27. mit acc. oder partitivem gen.: पिबतु सोमं वरुणः R̥V. 1,44,14. मधः पिबन्ति गौर्यः 84,10. (अवतम्) विश्वे पपिरे स्वर्दृशः 2,24,4. पाहि नः सुतम् 3,40,6. 4,20,4. 7,98,3. न सोमो अप्रता पपे (pass.) 8,32,16. 2,11, 10. 19,1. AV. 5,19,5. VS. 4,14. 21,60. Ait. Br. 3,30. य एतासां नदीनां पिबन्ति Çat. Br. 9,3,1,24. 1,6,3,4. पात्रमपायि R̥V. 6,44,16. — न वार्यञ्जलिना पिबेत् M. 4,63. 6,46. पिबन्तं चैव वत्सकम् 11,114. यदि वत्सो हि ते भिन्ना न पिबेच्छोणितं रणे MBh. 2,2534. 3,17253. R. 1,44,36. पपौ Ragh. 2,69. मधु द्विरेफः — पपौ Kumâras. 3,36. Kathâs. 45,280. अपात् Bhaṭṭ. 15,6. पास्यन्ति Hit. 1,52. MBh. 4,689. Bhâg. P. 9,21,10. पेयास् Bhaṭṭ. 19,27. पातुम् M. 11,7. Çâk. 84. पीत्वापः M. 5,145. पिबते MBh. 5,268. Hariv. 11332. 14808. पिबमाना MBh. 4,403. पिबस्व 3, 17259. 4,454. 14,277. 1606. पास्यामहे Hariv. 8002. तोयोदकमिदं तावत्पीयताम् R. 1,9,34. Megh. 43. Mârk. P. 54,30. Hit. Pr. 28. पपे impers. Bhaṭṭ. 14,92. रजः *Staub einschlucken* M. 11,110. स्तनं पपौ Mârk. P. 17,7. अधरम् Çâk. 22. Megh. 25. पिबन्यशो मूर्तमिव *einsaugen* Ragh. 7, 60. पपौ — आशुगः — मनुष्यशोणितम् 3,54. चक्षुषा, लोचनैः u. s. w. *mit den Augen sich laben an* R. Gorr. 2,43,5. Megh. 16. Ragh. 2,19. 73. 3, 17. Kathâs. 10,211. 49,213. Bhaṭṭ. 8,49. Bhâg. P. 9,24,64. अक्ष्णो नृलोके पीयेत हरिलीलामृतं वचः *mit den Ohren sich laben an* 1,16,9. चराश्चरेयुः परितः पिबन्तो जगतो मतम् (vgl. u. समा) Kâm. Nîtis. 12,26. कालः पिबति तत्फलम् *austrinken* so v. a. *fortnehmen* Pañkat. III, 233. स्वतेजसापिबत्तीव्रमात्मप्रस्वापनं तमः Bhâg. P. 3,26,20. *trinken* so v. a. *geistige Getränke trinken* Müller, SL. 83. पीत 1) *getrunken, eingesogen* H. an. 2,178. °सोमपूर्व M. 11,8. Draup. 6,5. Ragh. 1,89. अर्धपीतस्तन (सिंहशिशु) Çâk. 173. बिम्बाधर 147. पीतशोणित (खड्गलता) Kathâs. 50,5. वचस् *mit den Ohren eingesogen* Bhâg. P. 1,16,9. तैस्त्रयाणां शितैर्बाणैरायुः पीतं रुधिरं तु पतत्रिभिः Ragh. 12,48. °कोश *der den Schatz ausgesogen hat* Râǵa-Tar. 5,421. 6,225. योगेन मीलितदृगात्मनि पीतनिद्रः so v. a. *der sich dem Schlaf hingegeben hat* Bhâg. P. 7,9,32. — 2) *getrunken habend:* भुक्तपीतः Kathâs. 39,157. पीतप्रतिबद्धवत्सा (धेनु) Ragh. 2,1. अ° *noch nicht getrunken habend* MBh. 2,1902. Çâk. 84. in comp. mit dem obj.: सुरापीत *der* Surâ *getrunken hat* P. 6,2,170, Sch. तैल°, घृत°, मद्य° gaṇa आहिताग्न्यादि zu P. 2,2,37. विष° Hariv. 4840. R. Gorr. 2,84,1. वृषलीफेन° M. 3,19. *getränkt, eingetaucht in Oel:* भल्लेन पीतेन निशितेन MBh. 6,3186. सितपीताभ्यां (lies शित°) क्षुराभ्याम् 7,1078. *imbibirt, voll von:* पीतः स शोचेन 12,1722. — 3) n. *das Trinken* Med. t. 34.

— caus. पाययति, °ते P. 7,3,37. 1,3,89. Vop. 18,6. 23,58. aor. अपीप्यत् P. 7,4,4. Vop. 18,7. infinit. पाययितवै Çat. Br. 2,3,2,8. *tränken, zu trinken geben:* देवा उशतः पायया हविः R̥V. 2,37,6. दृतं मह्ये पाययते 1,56,1. 14,7. 3,57,5. AV. 8,7,22. 10,10,9. Çat. Br. 1,8,2,9. पाययमानेव योषा पुत्रम् Nir. 2,27. पशुम् Âçv. Gṛhj. 1,11. — Jâǵñ. 2,112. हयान्पाययित्वा MBh. 1,192. 4,2155. तान्हयान् — पाययामास वारि सः 7,3741. 13,536. गावो वत्सान्न पाययन् (sic) R. 2,41,9. 91,52. Suçr. 1,46, 19 (पाययेत्!). 63,6. Kathâs. 10,109. 13,85. Bhâg. P. 1,3,17. 3,2,23. 31. 5,26,26. P. 8,1,60, Sch. Siddh. K. zu P. 2,3,27. Vop. 5,12. पाययन्ति स्तनं हरिम् Z. d. d. m. G. 6,96,21. पाययेत Suçr. 1,158,19. 314,10. Ragh. 13,9. मधपाययत — आत्मानम् Bhaṭṭ. 8,41. ज्योत्स्नामृतं शशी — वापीः — अपाययत 62. यश्चेमां मानवो धेनुं स्वैर्वत्सैरमरादिभिः । पाययत्युचिते काले *wer seine Kälber an dieser Kuh trinken lässt* Mârk. P. 29,13. पायितं *was man zu trinken giebt* Çat. Br. 14,7,3,11. *getränkt:* पायिताश्चामृतं सुराः Bhâg. P. 8,12,13. *getränkt* so v. a. *eingetaucht in:* नाराचैस्तैलपायितैः MBh. 9,1530. क्षारे कदल्या मथितेन (तक्रेण) युक्ते दिनोषिते पायितमायसं यत् Varâh. Bṛh. S. 49,26.

— desid. vom caus. *zu trinken zu geben beabsichtigen:* यो दुर्ब्राह्मणो ऽसोमं पिपाययिषेत् Kâṭh. 13,6.

— desid. *trinken wollen, durstig sein:* 1) पिपासति P. 7,4,79, Sch. सोममिन्द्रः पिपासति R̥V. 8,4,11. Nir. 7,13. Ait. Br. 6,8. Khând. Up. 3,17,1. पिपासतश्च शोणितम् MBh. 7,205. पिपासित *durstig* 3,17247. Mṛkkh. 160,19. Spr. 1780. Vet. in LA. 25,10. — 2) पिपीषति R̥V. 1, 15,9. पिपीषते dat. 6,42,1.

— intens. पेपीयते P. 6,4,66. Vop. 20,4. *gierig —, wiederholt trinken:* पेपीयमान Khând. Up. 6,11,1. पेपीयते ऽम्भः Suçr. 2,488,21. पेपीयते मधु मधौ सह कामिनीभिः Varâh. Bṛh. S. 19,18. mit pass. Bed.: तया पेपीयमाने उदके Bhâg. P. 5,8,1. नागाः — पेपीयमाना भ्रमरैः *an denen Bienen gierig saugen* Hariv. 8798.

— अति caus. *in grosser Menge Jmd* (acc.) *Etwas* (acc.) *zu trinken geben:* सा मद्यं तेनातिपायिता Kathâs. 39,207.

— अनु *nachher* —, *darauf trinken:* एताभिर्वा इन्द्रस्तृतीयसवनमन्वपिबत् Ait. Br. 3, 38. Çâṅkh. Çr. 4,21,15. Suçr. 1,167,16. कल्माषान्भक्षयेन्मधु चानुपिबेत् 377,4. 2,160,6. नीलान्यवाग्व्यपयो ऽनुपीतान् 325, 19. धात्रीफलानां स्वरसेन चूर्णम् — लीढ्वानुपीत्वा च पयः Varâh. Bṛh. S. 75,6. 8. मधु पीत्वा रसवत्कथं नु मे। अनुपास्यसि बाष्पदूषितं परलोकोपनतं जलाञ्जलिम् *später trinken* Ragh. 8, 67. *trinken an:* मृगयूथानुपीतानि (°निपीतानि Schl.) — तीर्थानि R. Gorr. 2,104,5. Vgl. अनुपान. — caus. *nachher trinken lassen:* यथा परिविष्यानुपाययेत् Çat. Br. 3,2,2,41.

— अन्तर् s. अन्तःपेय.

— अभि *davon trinken:* भूय एवाभिपाय शेषं ब्राह्मणाय दद्यात् Gobh. 4, 10,14. अभिपीत *getränkt, erfüllt von:* न तुल्यपासे राजेन्द्र भूमेश्छिद्रे भविष्यतः। वसोर्धाराभिपीतत्वात्तेजसाप्यायितेन च ॥ MBh. 12,12844.

— अव s. अवपान.

— अन्वव *nach Andern zum Trunke kommen:* तत ईश्वरा यदि नासुररक्षांस्यन्ववपातोः Çâṅkh. Br. 10,2. 17,9.

— आ *trinken aus:* प्रशास्त्रादा पिबतं मधु ṚV. 2, 36, 6. पात्नमा वो अन्धसः 8,81,1. *austrinken:* समुद्रम् R. 3, 55, 9. *hineintrinken, einschlürfen, trinken an:* (अस्य) नापिबयं बलाद्रक्तो भित्त्वा चेद्रुधिरं युधि MBh. 2, 2302. मादनीयानि पानानि 7,2312. आप्लुत्याकाशगङ्गायामापीय सलिलं बहु Hariv. 10452. षडाननापीतपयोधरासु — कृत्तिकासु Ragh. 14,22. तत्ता ऽस्या आपीतो वक्त्रं पद्मं मधुकरो यथा Hariv. 8746. उपैति सविता त्यक्त्वा रसमापीय पार्थिवम् *einsaugen, aussaugen* MBh. 12,2119. दिवाकरापीतरसा महौषधीः 1894. *mit den Ohren Etwas einsaugen, hören:* भगवत्कथासुधाम्। आपीय कर्णाञ्जलिभिः Bhâg. P. 3,13,49. आपीयताम् *man höre* 2,6,45. *mit den Augen einsaugen:* ता राघवं दृष्टिभिरापिबन्त्यो नार्यः Ragh. 7,12. Vgl. आपान, आपायिन्. — caus. *einschlürfen lassen:* आपाययति गोविन्दपादपद्मासवं मधु Bhâg. P. 1,18,12.

— समा *einsaugen, aussaugen:* समापिबन्तो जगतां मतानि जलानि भूमेरिव सूर्यपादाः Kâm. Nîtis. 12,48. अतीदर्पेणाभ्युपायेन तथा राष्ट्रं समापिबेत् MBh. 12,3307.

— उद् med. *auftrinken, aufzehren, sich voll trinken:* उत्पिबन्ते वा इमानि दिक्षु नाष्ट्रा रक्षांसि Çat. Br. 5,2,4,7. 11. — Vgl. उत्पिब.

— अनूद् *nach einem Andern austrinken* Çat. Br. 3,7,1,39. fgg.

— नि *hineintrinken, einschlürfen, trinken an:* गलात्स्रवत्तमसृगासवम् — निपीय Bhâg. P. 5,9,19. तृषार्तश्च निपीयते वनमृगैर्हृत्तं पयः सारसम् Mṛcch. 116,11. निपीततोयां (नदीं) गजसिंहवानरैः R. 2,95,18 (104, 19 Gorr.). दत्तच्छदं प्रियतमेन निपीतसारम् Ṛt. 4, 13. Prab. 60, 5. Spr. 597. तदमन्दरमस्पन्दसुन्दरेयं निपीयताम्। श्रोत्रशुक्तिपुटैः स्पष्टा साङ्गराजतरंगिणी ॥ Râga-Tar. 1,24. (ताम्) निपीयमानलावण्यां लोलैर्देवासुरेक्षणैः Kathâs. 30,132. मृगयूथनिपीतानि (°अनुपीतानि Gorr.) तीर्थानि R. 2,95, 5. अत एव निपीयते ऽधरः Bhartṛ. 1,82. मधुपैर्निपीतकुसुमः (तरुः) Spr. 922. *einsaugen, absorbiren, verschwinden machen:* न्यपाद्यायुं सद्याम्भसा Bhâg. P. 3,10,6. स्वत्स्वरूपमक्लेव निपीतभेदमोहाय (पराय) 9,14. Vgl. निपान, निपीति. — caus. *einschlürfen lassen* Bhâg. P. 8,2,25.

— निस् *aus Etwas trinken, austrinken:* हिरण्याद्धृतं निष्पिबति TS. 2,3,11,5. दृतेर्निष्पीतः Çat. Br. 1,6,3,16. (वदनम्) निष्पीतं चार्करश्मिभिः *ausgesogen* R. Gorr. 2,62,17, v. l. — Vgl. निष्पान.

— परि *vor und nach Jmd trinken:* तान्वै त्वमुभयतः परिपिब Ait. Br. 3,30. *austrinken, aussaugen:* मत्तद्विरेफपरिपीतमधुप्रसेक (कोविदार) Ṛt. 3,6. वाय्वर्कपरिपीताम्बु (तडाग) R. 4,15,34. परिपीत *getränkt mit* Suçr. 1,60,5. तैल° 2,35,14. 72,14. — Vgl. परिपान.

— प्र *sich an's Trinken machen, trinken:* सद्योभुवा ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्त्यग्रणीतिम् ṚV. 2,11,14. यत्त्वा देव प्रपिबन्ति 10,85,5. येन पथा प्रपिबन्ते सुतस्य 10,114,7. ततः पिबत्सु तत्कालं देवेष्वमृतमीप्सितम्। राहुर्विबुधरूपेण दानवः प्रापिबत्तदा ॥ MBh. 1,1161. 13,3711. कण्ठमाक्रम्य — प्रपास्यामि फेनिलं रुधिरं बहु 1,5936. 3,14615. 14,247. Hariv. 15701. R. 3,35,57. भुञ्जानः प्रपिबन्खादन् Bhâg. P. 5,1,26. 7,4,38. चक्षुः पश्यति यः सर्वं चक्षुषा प्रपिबन्निव *sich mit den Augen labend an* MBh. 5,1116. R. 2,45,5. Bhâg. P. 4,9,3. प्रपाय absol. P. 6,4,69, Sch. Vop. 26,212.

— अनुप्र *nach der Reihe Etwas trinken*, act. Ait. Br. 2, 37. 3, 22. med. *nach Jmd* (acc.) *trinken:* देवान्वै पितृन्मनुष्याः पितरो ऽनुप्रपिबते Kâth. 36, 13. तस्मात्परस्तादर्वाञ्चो मनुष्यान्पितरो ऽनुप्रपिपते (!) TS. 2,5,8,7. Vgl. TBr. 1,3,10,4.

— वि *einzeln, zu verschiedenen Malen oder Zeiten trinken:* विपिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधु ṚV. 3,53,10. यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः 10, 131,5. 4. उभे वा एष एते सवने विपिबति यत्सविता Ait. Br. 3,29. अद्भ्यः क्षीरं व्यपिबत् VS. 19,73. — Vgl. गर्दभीविपीत.

— सम् act. *zusammen hineintrinken* AV. 6,135,2. med. *zusammen trinken:* सं यज्ञेषु पिबध्वम् ṚV. 7,37,2. समृतुभिः पिबस्व 4,35,7. 9. 10, 135,1. Ait. Br. 3,30. Çat. Br. 3,6,2,26. Çâṅkh. Gṛhj. 1,17. Vgl. संपिब, संपीति. — caus. *trinken lassen:* रेतः संपाययति Bhâg. P. 5,26,26.

2. पा (= 1. पा) adj. (पा [sic] पातरि Med. p. 1) am Ende eines comp. *trinkend:* अमृत° MBh. 12,10435. विषाग्नि°, मृत्यु°, क्षीर°, मधुश्च्युतानामग्रपाः, तुषिताज्य° 10436. Vgl. अग्रे°, इन्द्रपातम (mit passiver Bed.), अञ्जस्पा, क्रतु°, रुद्र°, कीलाल°, पयस्पा, पूर्व°, मधु°, सोम° u. s. w. und auch 1. प.

3. पा, पाति Dhâtup. 24,48. पीपाय, पासति und (परि) पासतस् ved.; aor. अपासीत्; prec. पायात् P. 6, 4, 68, Sch. 1) *bewachen, bewahren, schützen, schirmen, hüten vor* (abl.): मासश्च पाथः शरदश्च पूर्वीः ṚV. 7, 91,2. पात नः पायुभिः 5,70,3. तद्वार्यं यत्पासि (देवाः) 8,25,13. 1,180,7. VS. 4,9. 11. AV. 6,3,1. fgg. यं पायना शंसात् ṚV. 1,166,8. 41,2. निदस्पात् (vgl. P. 8,3,52) 6,61,11. दिव स्कम्भः समृतः पाति नाकम् 4,13,5. Çat. Br. 1,5,1,22. ते यज्ञं पान्तु रजसः TBr. 3,1,2,8 in Z. f. d. K. d. M. 7, 272. — तांस्त्वं पाहि MBh. 2,2607. 14,514. नृपमपथगं पान्ति Râga-Tar. 4,321. Ghaṭ. 12. नाव्यारोप्य महीमय्यामपाद्वैवस्वतं मनुम् Bhâg. P. 1,3, 15. पान्तौ partic. Bhaṭṭ. 6,96. पाहि MBh. 1,1258. R. 2,79,5. पातु, पान्तु Dhûrtas. 66, 6. MBh. 5,1331. R. 2, 25,12. Varâh. Bṛh. S. 47,79. 61,2. Vop. 25,24. स पायाद्वो गजाननः Kathâs. 27,1. Bhâg. P. 6,8,12. पातुम् R. 1,21,8. Ragh. 10,26. अधर्मात्पाहि माम् MBh. 1,3417. भयेभ्यः 9,2733. सर्वतः R. 2,107,12. उपप्लवेभ्यः Ragh. 2,48. Bhâg. P. 6,8,18. पाल्यतां सांप्रतं पुरीम् R. Gorr. 1,48,19. पातु पृथ्वीम् — भूपाः Mṛcch. 178,12. द्वापञ्चाशतमब्दान्सो द्वौ च मासौ तदात्मजः। अपासीत् *so v. a. regierte* Râga-Tar. 1,389. 3,379.475. स यामाद्यैः सुरगणैरपात्स्वायंभुवान्तरम् Bhâg.

P. 1, 3, 12. कीर्तिम् Bhaṭṭ. 7, 63. पात *bewahrt* u. s. w. Trik. 3, 3, 169. Med. t. 32. — 2) *beobachten, merken, aufpassen auf; beaufsichtigen, beachten, halten, befolgen:* के धासिमग्ने ग्रनृतस्य पान्ति ṚV. 5, 12, 4. उ-क्था 18, 4. 19, 2. 52, 2. पासि त्यजसा मर्तमंहः 6, 3, 1. पाति यद्भ्राचरणं सूर्यस्य 3, 5, 5. पद एकः पीपाय तस्करो यथाँ एष वेद निधीनाम् 8, 29, 6. इ-डस्यात्यतो 5, 47, 3. ऋतं स पात्यरुपस्य वृष्णः 5, 12, 6. विश्वे वनस्य दु-रिष्टं पाति वरुणः स्विष्टम् Ait. Br. 3, 38. med.: व्रतानि पानो ग्रमृतस्य चारुणा उभे नृचक्षा ग्रनु पश्यते विशौ ṚV. 9, 70, 4.

— ग्रधि s. ग्रधिप, °पा.

— ग्रभि *behüten; beobachten:* विश्वान्यग्यश्च ग्रभिपासि ṚV. 3, 9, 6. यो वामदब्धो ग्रभि पाति चित्तिभिः Vâlakh. 9, 3. ṚV. 10, 1, 3. ग्रग्निष्टभि पातु मह्या स्वस्त्या VS. 13, 19.

— नि *beschützen, behüten:* विश्वेभिः पातु पायुभिर्नि सूरीन् ṚV. 7, 38, 3. 3, 7. यो वनुष्यतो निपाति 1, 15. 40, 6. 1, 106, 7. 4, 55, 3. नि पातं वेदसा वयः 8, 76, 2. कदा चन प्र युच्छस्युभे नि पासि जन्मनी Vâlakh. 4, 7. *beobachten, überwachen:* इमे शंसं वनुष्यतो नि पान्ति ṚV. 7, 56, 19. ग्रग्रे वि-श्वां दुर्मतिं यन्निपासि 4, 11, 6. यः क्रत्वा निपासि वृजिनानि विश्वा 1, 73, 2. AV. 9, 10, 23. *beobachten, wahren:* ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति ṚV. 10, 5, 2. तां योतमानां स्वयं मनीषामृतस्य पदे कवयो नि पान्ति 10, 177, 2.

— निस् *behüten vor* (abl.): येना निरंहसो यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः ṚV. 10, 126, 2. Diese Praep. scheint übrigens durch das folg. नेथ oder ein im Sinne liegendes तिपर्त veranlasst zu sein.

— परि *rings behüten, — beschützen, bewahren:* उभे रोदसी परि पासतो नः ṚV. 7, 34, 23. ग्रायुर्विश्वायुः परि पासति त्वा 10, 17, 4. पुमान्पुमांसं परि पातु विश्वतः 6, 75, 14. 71, 3. तं परि पान्तो ग्रंहसः 1, 136, 5. 143, 8. VS. 26, 14. AV. 6, 110, 2. 8, 2, 26. तेन नः परिपाहि MBh. 1, 8413. भगवान्परिपाति दीनान् Bhâg. P. 4, 9, 17. 5, 8, 21. परिपाहि वसुंधराम् MBh. 12, 1203. विश्वम् Bhâg. P. 2, 6, 31. Dev. 11, 32. ग्रनुशासनम् *bewahren, aufrecht erhalten* Bhâg. P. 1, 7, 53. धर्मेण धर्मः परिपाति सेतुन् 3, 1, 36. — Vgl. परिपाण.

— प्र *behüten, bewahren vor* (abl.): कल्किः कलेः कालमलात्प्रपातु Bhâg. P. 6, 8, 17.

4. पा (= 3. पा) adj. (पा [!] पातरि Med. p. 1) am Ende eines comp. *bewahrend, behütend, schirmend;* s. ग्रपान°, ग्राग्रीत°, ग्रायुष्पा, ऋत°, क्रतु°, गो°, चनुष्पा, छर्दिष्पा, तनू°, तनुष्पा, निधि°, निषिक्त°, पश्वपा, प्राण° u. s. w. und auch 2. प.

5. पा वि., पायति *ausdorren* Dhâtup. 22, 23. पायति धान्यमातपेन Durgad. bei West. — caus. पाययति P. 7, 3, 37. Sch.

पांशन s. पांसन.

पांश्र und die damit zusammengesetzten und davon abgeleiteten Wörter s. u. पांसु.

पांसन 1) adj. am Ende eines comp. *besudelnd, verunehrend;* = दूषक Trik. 3, 1, 10. कुल° Hip. 1, 39. MBh. 5, 2733. 7, 9141 (°पाशन, sic). R. 2, 82, 12. 3, 51, 25. क्षत्रिय° 1, 56, 4 (°पांशन). 3. 40, 16. राक्षस° Hip. 4, 12. वंश° (so ist zu lesen) MBh. 7, 6736. f. ई: कुल° Hariv. 4619. Daç. 2, 71. R. 2, 30, 7. 37, 21. 48, 20. R. Gorr. 2, 45, 26. ग्रा (wohl fehlerhaft) MBh. 3, 15978. R. Gorr. 2, 37, 18. 76, 3. — 2) n. = ग्रवज्ञा *Verachtung* Trik. 1, 1, 127. — Der Form nach ein nom. ag. oder act. von पांसय्, welches zu पांसु gehört.

पांसव (von पांसु) 1) adj. *aus Staub gebildet:* (वाताः) तमः पांशवमीरयन् Bhâg. P. 3, 19, 18. — 2) m. oxyt. patron. Bildung Çat. Br. 2, 3, 2, 1. 3. — 3) पांशव m. *eine Art Salz* (vgl. पांसुज) Râǵan. im ÇKDr.

पांसव्य adj. zu पांसु VS. 16, 45.

पांसिन् adj. = पांसन im voc. f. कुलपांसिनि R. 2, 73, 5; wohl nur fehlerhaft für °पांसनि.

पांसु (in den späteren Schriften meist पांश्र geschrieben; Uṇâdis. 1, 28. m. 1) *zerfallende Erde, Staub, Sand* AK. 2, 8, 2, 66. Trik. 2, 8, 57. H. 970. Med. ç. 10. Halâj. 2, 288. nur ausnahmsweise sg. शिला भूमिरश्मा पांसुः AV. 12, 1, 26. 7, 109, 2. TBr. 2, 6, 10, 2. Âçv. Çr. 4, 4. Gṛhj. 2, 8, 4, 5. Kauç. 27. 83. Kâtj. Çr. 6, 2, 10. Nir. 12, 19. कृष्ण° Gobh. 4, 7, 4. पांश्रुगुण्ठित MBh. 3, 2338. 2514. 2559. 5, 5182. सुनतैरपि पांश्रुभिः 13, 1468. 4116. 14, 150. Draup. 9, 18. Daç. 1, 34. R. 2, 80, 9. 18. R. Gorr. 2, 9, 8. 6, 94, 2 (क्षितिपांशुभिः). Suçr. 1, 67, 5. 93, 14. 113, 4. Ragh. 2, 2. Ṛt. 1, 48. Varâh. Bṛh. S. 5, 59. 29, 21. 92, 11. 96, 13. Sûrjas. 13, 22. Amar. 48. Sâh. D. 64, 16. °समूहन (ग्रनिल) M. 4, 102. °वर्ष *ein Regen von Staub, herabfallender Staub* 115. Adbh. Br. 6, 8 in Ind. St. 1, 40. Jâǵn. 1, 150. Varâh. Bṛh. S. 22, 6. °निपात dass. 5, 92. 21, 25. पांश्रूत्कार dass. 22, 4. °प्रदान Burn. Intr. 131, N. 2. 374, N. 1. 377, N. 1. °लोष्टकैः R. 3. 37, 18. शोणितं यावतः पांश्रून्संगृह्णाति महीतलात् *Sandkörner* M. 4, 168. 11, 207. — 2) *Dünger* Med. Viçva bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 28. — 3) *eine best. Pflanze,* = पर्पट; vgl. रेणु. — 4) *eine Art Kampfer* Râǵan. im ÇKDr. — 5) *Landbesitz* Wilson.

पांसुक (von पांसु) 1) m. pl. *Staub:* ग्रद्य युधि कृतान्तेन भक्षयिष्याम पांश्रुकान् MBh. 5, 640. — 2) f. ग्रा a) *ein menstruirendes Weib.* — b) *Pandanus odoratissimus* Wils.

पांसुकासीस (पां° + का°) n. *Eisenvitriol* Râǵan. im ÇKDr. (पांश्रु°).

पांसुकुली (पां° + कुल) *Menge,* f. *Hauptstrasse* Hâr. 122 (पांश्रु°).

पांसुकूल (पांसु + कूल) n. *Kehrichthaufen und die auf Kehrichthaufen aufgelesenen Lumpen, aus denen sich die buddhistischen Geistlichen ihre Gewänder zusammennähen,* Vjutp. 201. °कूलिक *solche Gewänder tragend* 34. Burn. Intr. 305. fg. °कूलसीवन n. N. pr. *des Ortes, an dem* Çâkjamuni *sich sein geistliches Gewand nähete,* Lalit. 257. Die Calc. Ausg. 334, 1. 2 nennt das Gewand पाण्डुकूल und den Ort °सीवन, woraus jenes पांश्रुकूल (so wird geschrieben) und °सीवन entstellt zu sein scheinen. Nach Trik. 2, 2, 2 ist पांश्रुकूल n. *eine Rechtsurkunde, die nicht auf den Namen einer bestimmten Person geschrieben ist.*

पांसुकृत (पांसु + कृत) adj. *bestaubt* Lalit. ed. Calc. 321, 9 (पांश्रु°).

पांसुक्षार (पां° + क्षार) = पांसुज Nigh. Pr. (पांश्रु°).

पांसुचत्वर (पां° + च°) n *Hagel* Çabdam. im ÇKDr. (पांश्रु°).

पांसुचन्दन (पां° + च°) m. Bein. Çiva's Trik. 1, 1, 48. H. ç. 42. Verz. d. Oxf. H. 191, a, 3. Ueberall पांश्रु°.

पांसुचामर (पां° + चा°) m. 1) = धूलिगुच्छक (धूलिगुच्छ H. an.). — 2) = दूर्वाचितनटीभू. — 3) = वर्धापक. — 4) = प्रशंसा. — 5) = पुटोट. H. an. 5, 41. 42. Med. r. 305. — 6) = पटवास Ǵatâdh. im ÇKDr. — पांश्रु° geschrieben.

पांसुज (पां° + ज) n. *eine Art Salz* Ratnam. im ÇKDr. (पांश्रु°).

पांसुजालिक (von पांसु + जाल) m. Bein. Vishṇu's H. ç. 64 (पांशु°).

पांसुपत (पांशु°) fehlerhaft für पाशुपत Hiouen-thsang I, 41.

पांसुपत्त्र (पां° + प°) n. *Chenopodium album* (वास्तूक) Çabdam. im ÇKDr. (पांशु°).

पांसुभव (पां° + भव) = पांसुज Nigh. Pr. (पांशु°).

पांसुमर्दन (पां° + म°) m. *eine um die Wurzel eines Baumes angelegte Vertiefung zur Aufnahme von Wasser* Trik. 1,2,29 (पांशु°).

पांसुर (von पांसु) 1) adj. *staubig* Nir. 12,19. Kâç. und Siddh. K. zu P. 5,2,107. 8,2,18. इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम्। समूळ्हमस्य पांसुरे RV. 1,22,17. Vgl. पांसुल. — 2) m. a) *Stechfliege* Hâr. 123 (पांशुर). — b) *Krüppel* (vgl. पांसुव) Hâr. 136 (पांशुर).

पांसुरागिणी (पां° + रा°) f. *eine best. Pflanze,* = महामेदा Râǵan. im ÇKDr. (पांशु°).

पांसुराष्ट्र (पां° + रा°) N. pr. n. eines Landes, m. pl. des daselbst wohnenden Volkes: °राष्ट्रात् MBh. 2,1884. °राष्ट्राधिप 5,83. °राष्ट्राः 6,351 (VP. 188). Im MBh. पांशु°.

पांसुल (von पांसु) 1) adj. *staubig, bestaubt* gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. Kâç. zu P. 8,2,18. Dhar. im ÇKDr. SV. I, 3, 1, 2, 9 (st. पांसुर des RV.). यत्र पांसुलं भवति गर्दभस्थानमिव वर्तेत्याहुः Çat. Br. 4,5,2,9. Nir. 12,19. शिरोभिः — महीपतनपांशुलैः R. 2,43,27 (43,30 Gorr.). पांशुले कर्दमे वापि *ein staubiger Ort* Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 51, a, 32. — *besudelt, befleckt* in moral. Sinne: परस्त्रीस्पर्श° Çâk. 125. कुलपांशुल *Schandfleck der Familie, die Familie besudelnd* R. 5,88,18; viell. nur fehlerhaft für कुलपांसन. — पांशुल m. = पापिन् *Bösewicht* Çabdar. im ÇKDr. = पुंश्चल *Wüstling* H. an. 3,665. Med. l. 107. पांशुला f. *ein menstruirendes Weib* Râǵan. im ÇKDr. *ein ausschweifendes Weib* AK. 2,6,1,11. H. 528. Med. Halâj. 2,341. Çuk. in LA. 43,14. अपांशुला *eine tugendhafte Frau* Ragh. 2,2. — 2, m. a) Çiva's *Keule* (खट्वाङ्ग) H. an. Med. — b) Bein. Çiva's Çabdar. im ÇKDr. — c) *Guilandina Bonducella* (पूतिक) Çabdar. im ÇKDr. — 3) f. आ a) *die Erde* H. an. Med. Çabdar. im ÇKDr. — b) *Pandanus odoratissimus* (केतकी) Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. दण्ड°, त्रि°.

पांसुव (पांशुव) m. *Krüppel* Wils. — Vgl. पांसुर.

1. पाक (f. आ gaṇa अजादि zu P. 4,1,4) 1) adj. *ganz jung:* धेनुः पाकवत्सा Çâṅkh. Gṛhj. 3,2. m. *das Junge eines Thiers, Kind* Uṇâdis. 3,43. 5,58. AK. 2,5,38. Trik. 3,3,33. H. 338. an. 2,12. Med. k. 28. Halâj. 2,347. Hierher gehört viell. उलूक° und कपोत° im gaṇa न्यङ्क्वादि zu P. 7,3,53. पाका Gaṭâdh. im ÇKDr. Wird in dieser Bedeutung von 1. पा *trinken* abgeleitet und also als *Säugling* aufgefasst. — 2) adj. *einfältig,* sowohl *redlich, schlicht,* als auch *unkundig, unwissend* Nir. 3,12. उत त्वामि पाकस्यायो कृणासि रत्नम्: AV. 4,19,3. पाकेन मनसा चरन्तम् RV. 7,104,8. 10,114,4. प्र पाकं शास्सि प्र दिशो विदुष्टरः 1,31,14. 3,9,7. 4,5,2. 10,28,5. पाकः पृच्छामि मनसाविजानन् 1,164,5. 21. किं ते पाकः कृणवदप्रचेताः 10,7,6. अन्यस्य मर्दने मीढ यो ऽस्मत्पाकतरः TS. 3,2,4,4. मिनत्ति पाकमति धीर इति Âçv. Çr. 1,3. — 3) m. N. pr. eines von Indra erschlagenen Daitja H. 174. H. an. MBh. 12,3660. Bhâg. P. 7,2,4. 8,11,19. 22; vgl. °शासन, °शासनि. — 4) m. *Eule* Çabdar. im ÇKDr.

2. पाक (von 1. पच्) m. P. 6,1,159, Sch. = पचा AK. 3,3,8. = पचन Trik. 3,3,33. H. an. 2,12. Med. k. 28. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,43. 1) *das Kochen, Backen;* = क्लेदन Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,43. Sâh. D. 10,16. Vop. 7,90. Kâtj. Çr. 8,8,39. वृथा पाकः कृतो ऽस्माभिः MBh. 3,15551. fg. ताम्र° Suçr. 1,31,9. °प्राप्ते काथिते 161,17. गुडे च पाकाभिमुखे *dem Sieden nahe* 18. पाके तीराद्यपयसो श्रृतम् AK. 3,2,45. Bhâshâp. 104. तदर्थं पुनःपाकं कृत्वा *von Neuem kochen* Kull. zu M. 3,108. मञ्जीषं पिष्टपाकभृत् H. 1020. एकपाकेन वसताम् so v. a. *gemeinschaftlich kochend, eine gemeinschaftliche Küche habend* Bṛhaspati bei Kull. zu M. 9,111. शतपाकेन तैलेन *hundertmal gekocht* MBh. 13,2768. — 2) *das Backen, Brennen* von Ziegeln und irdenen Geschirren Kâtj. Çr. 16,4,26. MBh. 11,97. पुनःपाकेन भाण्डानां पार्थिवानाम् Mârk. P. 35,12. M. 5,122. 123. Jâǵn. 1,187. — 3) *das Kochen im Magen, Verdauung* Suçr. 1,61,15. 128,9. 143,8. 149,15. fgg. 244,21. — 4) *das Reifen, Reifwerden:* अग्रपाकस्य व्रीहीणां यवानां च *Erstlinge* Kâtj. Çr. 4,6,1. सस्यानि पाकमुपयान्ति Varâh. Bṛh. S. 8,12. 53,109. फल° P. 4,3,166, Vârtt. 1. M. 1,46. Suçr. 1,4,18. AK. 2,4,2,6. H. 1117. Halâj. 2,25. फलानि संजातपाकानि Spr. 1589. नीवारपाकादि (वन्यम्) so v. a. *reifer Reis* Ragh. 5,9. फलमभिनवपाकं राजजम्बूद्रुमस्य Vikr. 90. फल° in übertr. Bed. *das Reifwerden der Frucht* so v. a. *das Eintreten der Folgen* Varâh. Bṛh. S. 11,7. 86. स्वकर्म° Mârk. P. 70,34. यत्कार्यमसमीक्षितं क्रियते तस्येदृक्फलपाको भवति Pañkat. 129,18. पाकाभिमुखैः — विज्ञापनाफलैः Ragh. 17,40. फलं सद्यःपाकम् *die Folgen treten am selben Tage ein* Varâh. Bṛh. S. 87,13. Auch ohne फल *das Eintreten der Folgen, das in-Erfüllung-Gehen:* द्वाभ्यां (मासाभ्यां) पाकं च याति निर्घातः Varâh. Bṛh. S. 31,26. पाकमुपयाति दैवम् 45,7. दशा° 94,62. कर्मणः 85,5. Hariv. 14706. धर्मस्य संचितस्य 14758. अरिष्ट° Suçr. 1,103,3. शुभस्य Spr. 1751. तीव्राशुभ° Râǵa-Tar. 6,149. कुमन्त्र° Bhâg. P. 3,3,13. यन्मया न कृतं वाक्यं तव — तस्यैष पाकः Kathâs. 43,40. आशीर्भिः — पुरःपाकाभिः Kumâras. 6,90. सप्तकृत्पाका मृगाः *die Vorbedeutungen der Waldthiere gehen nach sieben Tagen in Erfüllung* Varâh. Bṛh. S. 29,31. 96,14. 16. उत्पात° Dev. 11,34. पाक = परिणति Med. — 5) *das Reifwerden der Haare* so v. a. *das Grauwerden derselben* Med. *hohes Alter* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,43. — 6) *Reife, vollkommene Entwickelung:* धियः *der Einsicht, des Verstandes* Spr. 1864. — 7) *Entzündung, Eiterung, Geschwür* Suçr. 1,15,9. 34,16. 37,2. 67,18. गुदमुखमेढ्रपाकाः 90,15. नेत्र° *Augenentzündung* 2,314,11. 330,17. 332,15. अक्षि° 1,361,7. 2,305,21. 312,7. 14. शुष्काक्षि° 314,18. — 8) *Kochgeschirr* Med. — 9) *Hausfeuer* Schol. zu Kâtj. Çr. 6,10,29. — 10) *general panick, or the subversion of a country* Wils. nach Çabdar. = भीति und राष्ट्रादिभङ्ग (woraus im ÇKDr. zwei Bedeutungen gemacht werden: राष्ट्रादि und भङ्ग) ÇKDr. nach ders. Aut. — In compp. wie दूरेपाक, फले°, तणो° u. s. w. wird पाक von den Grammatikern adjectivisch aufgefasst und darum erscheinen diese Wörter im gaṇa न्यङ्क्वादि zu P. 7,3,53. Einige compp. auf पाक haben im fem. ई nach P. 4,1,64. — Vgl. अ°, अर्जुनपाकी, इक्षु°, ओदनपाकी, कटु°, कर्ण°, कर्म°, किं°, कुम्भिपाकी, कुम्भी°, कृत°, कृतपाकफल, क्षणो° (wohl *in einem Augenblicke gar werdend, reifend*), क्षीर°, गुद°, घ्राण°, तालु°, त्वक्°, दूरे° (wohl *noch nicht so bald reif werdend*), नासा°, नासिका°, पर° (auch Jâǵn. 1,112; MBh. 3,13853), मांस°, शत°, श्रृत°, स्थाली°, स्वादु°.

3. पार्क n. nom. abstr. von 1. पाक gaṇa पृथ्वादि zu P. 5,1,122.

पाककृष्ण m. = कृष्णपाकफल Çabdak. im ÇKDr. Auch पाककृष्णफल m. Çabdam. ebend.

पाकज (2. पाक + ज) 1) adj. *durch Kochen, Backen hervorgebracht:* रूपादिचतुष्टयं पृथिव्यां पाकजमनित्यं च । अन्यत्रापाकजं नित्यमनित्यं च Tarkas. 14. °रूप Schol. zu Kap. 1, 19. Davon nom. abstr. °त्व n. Bhâshâp. 104. — 2) n. a) *durch Sieden gewonnenes Salz,* = काचलवण. — b) *Verdauungsbeschwerden* (परिणामशूल) Râǵan. im ÇKDr.

पाकत्रा (von 1. पाक) adv. *redlich, ohne Falsch:* पाकत्रा स्थन देवा हृत्सु जानीथ मर्त्यम् RV. 8,18,15. *in Einfalt:* यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः 10,2,5.

पाकदूर्वा (1. पाक + दू°) f. *eine best. Pflanze:* कियाम्ब्वत्र रोहतु पाकदूर्वा व्यल्कशा RV. 10,16,13. AV. v. l.

पाकद्रुम Bhartr. 1,79 falsche Lesart; s. Spr. यदेतत्पूर्णेन्दु°.

पाकद्विष् m. *der Feind des* Daitja Pâka, Bein. Indra's H. 174, Sch.

पाकपात्र (2. पाक + पात्र) n. *Kochgeschirr* Trik. 3,3,457.

पाकपुटी (2. पाक + पु°) f. *Töpferwerkstatt, Töpferei* H. 999.

पाकफल m. = कृष्णपाकफल Çabdak. im ÇKDr.

पाकभाण्ड (2. पाक + भा°) n. *Kochgeschirr* Çuddhit. im ÇKDr.

पाकमत्स्य (पाक + म°) m. 1) *ein best. Fisch* Suçr. 1, 206, 17. — 2) *ein best. Fischgericht* Çabdak. im ÇKDr. — 3) *ein best. giftiges Insect* Suçr. 2,288,3.

पाकयज्ञ (1. पाक + यज्ञ) m. 1) *ein schlichtes, einfaches Opfer, häusliches Opfer;* so heissen nach Âpastamba: Aupâsanahoma, Vaiçvadeva, Pârvaṇa, Ashṭakâ, Çrâddha, Sarpabali, Îçânabali; nach Baudhâjana: Huta, Prahuta, Âhuta, Çûlagava, Baliharaṇa, Pratjavarohaṇa, Ashṭakâhoma, Comm. zu TS. 1,7,1,1; nach Gautama: Ashṭakâ, Pârvaṇa, Çrâddha, Çrâvaṇî, Âgrahâjaṇî, Kaitrî, Âçvajuǵî, Schol. zu Kâtj. Çr. 34,8. M. Müller in Z. d. d. m. G. IX, lxxiii. Eine Dreitheilung giebt Âçv. Gṛhj. 1,1: त्रयः पाकयज्ञा हुता अग्नौ हूयमाना अनग्नौ प्रहुता ब्राह्मणभोजने ब्रह्मणि हुताः; vier Arten nach M. 2,86 (वैश्वदेवहोमबलिकर्मनित्यश्राद्धातिथिभोजनात्मकाः Kull.). पाकयज्ञान्समासाद्यैकाज्यानेकवर्हिषः । एकस्विष्टकृतः कुर्यान्नानापि सति दैवते Âçv. Gṛhj. 1,3.10. TS. 1,7,1,1. 6,2,5,3. Ait. Br. 3,40. पाकयज्ञा इत्याचक्षत एकाग्नौ यज्ञान् Lâṭj. 4,9,2. Kauç. 6.45. Çat. Br. 1,4,2,10. 8,1, 7. 2,3,1,21. Kâtj. Çr. 6,10,29. Pâr. Gṛhj. 1,4. 3,12. Çâṅkh. Gṛhj. 1,1. 10. M. 2,143. 11,118. MBh. 3,1132. 14147. 12,2437. VP. 292. Bhâg. P. 6, 19,21. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 30, b, 6. Vgl. M. Müller, SL. 203. — 2) N. pr. eines Mannes: इति ह स्माह पाकयज्ञ ऐडः Gobh. 1,9,16.

पाकयज्ञिक adj. *auf den* Pâkajaǵña *bezüglich u. s. w.* P. 4, 3, 68, Sch. 2,35, Vârtt. 1, Schol.

पाकयज्ञिय adj. dass.: इडा Çat. Br. 1,7,4,19. 8,1,16. 43. सर्वपाकयज्ञियं तन्त्रम् Kauç. 137.

पाकरञ्जन (पाक + र°) n. *das Blatt der Laurus Cassia* Çabdak. im ÇKDr.

पाकराजेश्वर (पाक - राजन् + ईश्वर) m. N. pr. eines Autors, wie es scheint, über *Kochkunst* (पाक) ÇKDr. im Suppl. u. परिवेषक: und °वेषिका.

पाकल (von 2. पाक) 1) adj. *zum Eitern bringend* ÇKDr. Wils. — 2) m. a) *Fieber beim Elephanten* Trik. 2,8,40. H. an. 3,663. Med. l. 108. — b) *Feuer.* — c) *Wind.* — d) = वोधनद्रव्य (es ist wohl राधनद्रव्य gemeint) Viçva im ÇKDr. Die letzten drei Bedeutungen werden von andern Lexicographen dem Worte पाचल zugetheilt. — 3) f. आ = पाटला Çânt. 1,2, Sch. — 4) f. ई *Cucumis utilissimus Roxb.* Çabdam. im ÇKDr. — 5) n. *Costus speciosus* (कुष्ठ) AK. 2,4,4,14. H. an. Med. Ratnam. 128.

पाकलि f. *eine best. Pflanze* Ratnam. im ÇKDr. = रोहिणी nach Einigen ebend.

पाकवत् (von 1. पाक) adv. *redlich:* यथा देवान्प्रतिभूषेम पाकवत् RV. 10, 100, 3.

पाकशंस (1. पाक + शंस) adj. *redlich gesinnt:* ये पाकशंसं विहरन्त एवैः RV. 7,104,9.

पाकशाला (2. पाक + शाला) f. *Küche* Ǵaṭâdh. im ÇKDr. Dhûrtas. 81, 5.

पाकशासन (1. पाक + शा°) m. *der Züchtiger des* Daitja Pâka (urspr. wohl *Unterweiser der Einfältigen;* vgl. प्र पाकं शास्सि RV. 1, 31, 14), Bein. Indra's AK. 1,1,1,36. H. 174, Sch. Halâj. 1,54. Ind. 1,14. MBh. 1,8279. 13,271. R. 1,60,16. R. Gorr. 1,27,22. 4,43,40. Kumâras. 2,63. Vikr. 89,1. Bhâg. P. 8,11,2.

पाकशासनि (patron. vom vorherg.) m. Bein. Ǵajanta's AK. 1,1,1, 41. Verz. d. Oxf. H. 191, a, Çl. 72. Bein. Arǵuna's MBh. 1,5386. 8280. 4,1388. 7,1263. 16,238.

पाकशुक्ला (2. पाक + शु°) f. *Kreide* H. 1037. Çabdak. im ÇKDr.

पाकसंस्था (पाक + सं°) f. = पाकयज्ञ Gautama beim Schol. zu Kâtj. Çr. 34, 9.

पाकसुत्वन् (1. पाक + सु°) adj. *schlicht —, aufrichtig den* Soma *spendend:* पिबामि पाकसुत्वनो ऽभि धीरमचाकशम् RV. 10,86,19.

पाकस्थान (2. पाक + स्थान) n. *Küche* AK. 2,9,27. H. 998. Halâj. 2, 140. कुलालस्य *Töpferofen* Trik. 3,3,247.

पाकस्थामन् (1. पाक + स्था°) m. N. pr. eines Mannes RV. 8,3,21. 24.

पाकहन्तृ (1. पाक + ह°) m. *der Tödter des* Daitja Pâka, Bein. Indra's R. 3,29,27.

पाकागार (2. पाक + अगार oder आ°) *Küche* Kull. zu M. 3,224.

पाकातीसार (2. पाक + अती°) m. *chronische Dysenterie* (s. आमातीसार) Wise 335. fgg.

पाकायन von पाक gaṇa पक्षादि zu P. 4,2,80.

पाकारि m. = श्वेतकाञ्चन n. Ratnam. im ÇKDr. Wohl 2. पाक + अरि *Feind der Verdauung.*

पाकारु (पाक + अरु) m. *eine best. Krankheit* VS. 12,97.

पाकिन् (von 1. पच् oder पाक) adj. am Ende eines comp. *reifend; verdaut werdend;* s. अ°, कटु° (auch Suçr. 1,173, 11) unter कटुपाक, क्षिप्र°, गर्भ°, चिर°, ताम्र°, लघु°.

पाकिम (von 2. पाक) adj. *durch Kochen, Eindampfen gewonnen* Trik. 3,1,20. क्षार oder लवण Suçr. 1,227,10. 16. 2,116,6. घट *durch Brennen erhalten* Vop. 7,75.

पाकिमन् m. nom. abstr. von 1. पाक gaṇa पृथ्वादि zu P. 5,1,122.

पाकु (von 1. पच्) in दूरे° und फले° gaṇa न्यङ्क्वादि zu P. 7,3,53.

पाकुक (wie eben) Uṇâdis. 2,30. m. *Koch* Uǵǵval.

1. पाक्य (wie eben) Schol. zu P. 3,1,124 und 7,3,52. Vop. 26,8. 1) adj.

was zum Kochen dient, essbarer Stoff: पाक्याभावे Kâtj. Çr. 4,13,10. बहु° *bei dem viel gekocht wird* Khând. Up. 4,1,1. — 2) adj. *durch Kochen, Eindämpfen gewonnen;* n. (sc. लवण) *ein best. Salz* AK. 2,9,42. H. 942. Med. j. 35. Suçr. 1,157,8. m. (sc. क्षार) *Salpeter* AK. 2,9,109. H. 944. Med. — 3) adj. *reifend* in कृष्टपाक्य = कृष्टपच्य. — Vgl. पाच्य.

2. पाक्य (von 1. पाक) n. *Einfalt;* पाक्या instr. adv. *in Einfalt, im Unverstand:* पाक्या चिद्वीर्या चित् RV. 2,27,11. उत व्रतानि सोम ते प्राहं मिनामि पाक्या 10,27,3. 1,120,4.

पाक्ष adj. von पक्ष Wils.

पाक्षपातिक (von पक्षपात) adj. *parteiisch:* वचस् Kâm. Nitis. 8,80.

पाक्षायण adj. von पक्ष P. 4,2,80.

1. पाक्षिक (von पक्ष) adj. f. ई 1) *zu einer Monatshälfte gehörig:* द्वादशीं माघपाक्षिकीम् MBh. 14,2513. — 2) *Jmdes Partei haltend, parteiisch:* राजन् Brahmavaiv. P., Gaṇapatikhaṇḍa 14 (nach ÇKDr.). — 3) *einer Alternative unterworfen, was eintreten aber auch unterbleiben kann, möglich aber nicht nothwendig, erlaubt aber nicht geboten:* यूते तु पाक्षिकी धनावाप्तिरप्यस्ति Kull. zu M. 7,52. तिष्ठतु तावत्पाक्षिकयात्मोपासनप्राप्तिर्नित्या वा Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 174,9. Schol. zu P. 3,3,79. 4,2,83. Kâç. zu P. 1,2,36. P. 7,3,44, Vârtt. 2, Sch. Ind. St. 5,339.

2. पाक्षिक (von पक्षिन्) m. *Vogelsteller* P. 4,4,35.

पाखण्ड s. पाषण्ड.

पागल (eben so im Bengalischen) adj. *wahnsinnig, verrückt:* पागलायाङ्गहीनाय चान्धाय वधिराय च (यः स्वकन्यां ददाति) Brahmavaiv. P., Prakṛtikhaṇḍa 14 im ÇKDr.

पाङ्क्त (von पङ्क्ति) gaṇa उत्सादि zu P. 4,1,86. 1) adj. *a) aus fünf Theilen bestehend, fünffach:* पाङ्क्तो ऽयं पुरुषः पञ्चधा विहितो लोमानि त्वङ्मांसमस्थि मज्जा Ait. Br. 2,14. 3,23. Çat. Br. 1,1,2,16. 2,3,7 u. s. w. पाङ्क्तमिदं सर्वम् TBr. 1,1,10,4. Taitt. Up. 1,7. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 297. — *b) im Metrum* Paṅkti *abgefasst, darauf bezüglich u. s. w.* P. 4,2,55, Sch. VS. 13,58. 29,60. Ait. Br. 4,3. TS. 5,5,8,3. Çâṅkh. Çr. 6,4,47. 6,41. 9,5,5. eine Art Soma Suçr. 2,164,17. — 2) n. (sc. सामन्) N. eines Sâman Lâṭj. 7,9,11.

पाङ्क्तकाकुभ adj. so heisst *ein* Pragâtha, *der aus dem Metrum* Paṅkti *und* Kakubh *besteht* (Beispiel RV. 8,19,36. 37), RV. Prât. 18,5.

पाङ्क्तता (von पाङ्क्त) f. *Fünffachheit* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 297.

पाङ्क्तत्व (wie eben) n. dass.: यज्ञस्य TS. 6,5,11,4. ब्रह्मणः Ind. St. 2,213.

पाङ्क्तिहरि m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8,2849. 2860. 2894; Wohl patron. von पङ्क्ति-हर.

पाङ्क्तेय (von पङ्क्ति) adj. *der würdig ist in einer Gesellschaft zu erscheinen, an einer Gesellschaft Theil zu nehmen:* अत्र संशप्तकांस्त्यक्त्वा पाण्डवो द्रोणिमभ्यगात्। अपाङ्क्तेयानिव त्यक्त्वा दाता पाङ्क्तेयमर्थिनम्॥ MBh. 8,660. 13,4295. — Vgl. अ° (auch MBh. 13,4274).

पाङ्क्त्य (wie eben) adj. dass. M. 3,176; s. अ°.

पाङ्क्त्र m. *eine Art Maus* (nach Mahidh.) VS. 24,26.

पाङ्गुल्य (von पङ्गुल) n. *das Hinken* Dhâtup. 7,59.

पाचक (von 1. पच्) P. 3,1,133. 1) adj. f. पाचिका P. 4,1,4. *a) kochend, backend;* m. *Koch:* लौकिकः पाचको ह्यग्निः प्रथमः परिकीर्तितः Gṛhyasaṅgr. 1,2. von Personen: ओदनस्य P. 2,2,16, Sch. °स्त्री Vop. 6,34. मिष्ट° Spr. 1787. पितुस्ते रसपाचकः MBh. 4,1371. Suçr. 1,230,13. P. 1,3,72, Sch. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 170. Kull. zu M. 5,51. Schol. zu Kâtj. Çr. 132,14. वृषल° MBh. 3,13356. सा दुष्कृतकारिणी कृता श्वभ्यः पाचिका *für Hunde kochend* (*meat, food* Wils.) Daçak. 153,1. पाचिकाभार्य *eine Köchin zur Frau habend* P. 6,3,37, Sch. Vop. 6,14. — *b) Verdauung bewirkend:* अग्नि eine Function der Galle (पित्त) Suçr. 1,78,7. 128,2. 18. — *c) zur Reife bringend:* तेजः पाचकभावेन प्रवर्तमानम् Tattvas. 15. — 2) m. *Feuer* ÇKDr. und Wils. angeblich nach Halâj. — Vgl. अन्न°.

पाचकत्व n. nom. abstr. von पाचक Vop. 7,24.

पाचन (vom caus. von 1. पच्) 1) adj. f. ई *kochen machend, erweichend, auflösend, Verdauung befördernd;* = पाचयितर् Med. n. 90. 91. Suçr. 1,31,14. 142,7. आमस्य 143,12. 155,16. 156,6. क्षारः 227,12. 2,408,5. = अम्ल *sauer* H. 1388. — 2) m. *a) Feuer* Med. — *b) eine best. Pflanze,* = रक्तैरण्ड Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. ई *Terminalia Chebula* Med. — 4) n. *a) das Backen, Zusammenbacken* (einer Wunde durch Styptica) Suçr. 1,47,6. *ein Mittel dazu* 10. — *b) das Auskochen* (eines fremden Körpers aus einer Wunde, eines Geschwürs durch Kataplasmen und dergl.), *ein Mittel dazu* Suçr. 1,99,16. 132,6. 2,3,15. — *c) das Reifmachen, Auflösen; auflösendes Mittel, Digestivum* Suçr. 2,373,15. 408,6. 11. = दशमूल्यादि Med. — *d) Busse* Med. — Vgl. दुग्ध°, बदर°, बदरी°.

पाचनक (von पाचन) 1) m. *Borax* H. 944. — 2) n. = पाचन 4, *c.* Wils.

पाचनीय (wie eben) adj. *auflösend, digestiv* Suçr. 1,140,3. 2,44,5.

पाचयितर् nom. ag. vom caus. von 1. पच् Med. n. 91.

पाचल (von 1. पच्) 1) m. *a) Koch* (पाचक) Çabdar. im ÇKDr. — *b) Feuer.* — *c) Wind.* — *d)* = राधनद्रव्य H. an. 3,662. fg. Med. l. 108 (पाचाल, ÇKDr. u. Wils. पाचल). Çabdar. im ÇKDr. — 2) n. = पाचन 4, *c.* Med. — Vgl. पाकल.

पाची f. *eine best. Schlingpflanze,* = पाचि und पच्के im Hindî ÇKDr. Unter चित्रक im ÇKDr. werden पाची und पाचीकटु nach Râǵan. als Synonyme jener Pflanze (*Plumbago zeylanica*) aufgeführt; statt पाचीकटु wird in der alphabetischen Ordnung पाठीकटु gelesen.

पाच्य (von 1. पच्) adj. 1) *was gekocht werden muss:* अवश्य° P. 7,3,65, Sch. अवश्यं पाच्यम् Vop. 26,9. — 2) *was zur Reife gebracht werden kann:* यच्च स्वभावं पचति विश्वयोनिः पाच्यांश्च सर्वान्परिणामयेद्यः Çvetâçv. Up. 5,5. — Vgl. पाक्य.

पाज m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7,274. 1024. पाजक 567.

पाजस् n. Uṇâdis. 4,202. 1) *Helle, Schimmer, Schein:* समिद्धस्य रुशद्दर्शि पाजः RV. 5,1,2. 1,115,5. 3,29,3. ऊर्ध्वं मधुधा दिवि पाजो अश्रेत् 61,15. 14,1. 7,3,4. 10,1. वि पाजसा पृथुना शोशुचानः 3,15,1. 1,58,5. 4,4,1. सहस्र° adj. *tausendfach schimmernd,* vom Soma 9,13,8. 42,3. Könnte auch zu 2. gezogen werden. pl. *schimmernde Farben:* वृथा पाजांसि कृणुते नदीषु 9,76,1. 88,5. sg. *schimmernde Fläche* (des Himmels): आरोर्दक्षो बृहतः पाजसस्परि 10,37,8. daher du. für *Himmel und Erde:* अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् 1,121,11. — 2) übertr. *Heiterkeit, Frische, Regsamkeit, Kraft, vigor;* = बल Naigh. 2,9. Uṇâdis. = अन्न Naigh. 2,7. Nir. 6,12. आ नो वायो महे तने याहि मखाय पाजसे RV. 8,46,25. उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुध्रे 10,84,3. 9,

68,3. देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसे ऽपो वसानं हरिं मृजन्ति 109,21. 1,151,1. अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे impetus 6,21,7. (वायोः) रथ आ यातु पाजसा 4,48,5. 2,34,13. Hiernach ist Nir. Erll. S. 79 zu berichtigen. — Vgl. पृथु°.

पाजस्य n. *Bauchgegend* (des Thiers), *die Weichen* AV. 4,14,8. 9,7,5. 10,10,20. VS. 25,8. TS. 7,3,16,1. Çat. Br. 10,6,4,1. त्रिपाजस्य adj. ṚV. 3,56,3. Nach Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. 1,1,1 = पादस्य = पादासनस्थान.

पाजस्वत् (von पाजस्) adj. *schimmernd* oder *kräftig:* पाजस्वन्तो न वीराः पनस्यवः ṚV. 10,77,3.

पाञ्चकपाल adj. von पञ्चकपाल P. 4,1,88, Sch.

पाञ्चगतिक (von पञ्चन् + गति) adj. *aus den fünf Daseinsformen* (s. गति 11. am Ende) *bestehend:* संसार Vjutp. 90.

पाञ्चजन patron. von पञ्चजन; f. ई patron. der Asiknî, der Tochter des Pragâpati Pañkagana, Bhâg. P. 6,5,1.

पाञ्चजनीन adj. von पञ्चजन gaṇa प्रतिजनादि zu P. 4,4,99.

पाञ्चजन्य (von पञ्चजन) Kâr. 3 zu P. 4,3,60. gaṇa कर्णादि zu P. 4, 2,80. 1) adj. *was fünf Stämme* oder *die fünf Stämme* (s. पञ्च जनाः u. जन) *enthält, sich darauf bezieht, sich über dieselben erstreckt u. s. w.* Nir. 3,8. कृष्टयः ṚV. 3,53,16. विप्र 8,52,7. एकं नु त्वा सत्पतिं पाञ्चजन्यं जातं शृणोमि यशसं जनेषु 5,32,11. 1,100,12. पुरोहित 9,66,20. ऋषि 1, 117,3. Agni AV. 4,23,1. VS. 18,67. TS. 5,3,11,3. MBh. 3,14160. राया ṚV. 7,72,5. पाञ्चजन्यमेतदुक्थं यद्वैश्वदेवम् Ait. Br. 3,31. — 2) m. N. der Muschel Kṛshṇa's, die dieser dem Dämon Pañkagana abnahm, AK. 1,1,1,28. H. 222. an. 4,225. Med. j. 121. Halâj. 1,26. Bhag. 1,15. MBh. 1,1215. 3,633. 789. 5,1872. 6,2115. 7,401. 2610. fg. 16,49. Hariv. 4920. 9795. Bhâg. P. 8,4,19. Pañkat. ed. orn. 57,18. Çiç. 3,21. °धर Bein. Kṛshṇa's Hâr. 9. — 3) m. *Feuer* Med.; vgl. u. 1. — 4) m. = पोटगल H. an. *ein best. Fisch* Wils. — 5) m. N. eines der 8 Upadvîpa in Gambudvîpa Bhâg. P. 5,19,30. VS. 175, N. 3. — 6) f. आ = पाञ्चजनी patron. der Asiknî Bhâg. P. 6,5,24. — 7) wohl n. N. pr. eines Waldes: °वन Hariv. 8952.

पाञ्चजन्यायनि von पाञ्चजन्य gaṇa कर्णादि zu P. 4,2,80.

पाञ्चदश adj. von पञ्चदशी *der fünfzehnte eines Monats* gaṇa संधिवेलादि zu P. 4,3,16.

पाञ्चदश्य 1) adj. (von पञ्चदशी) *dem fünfzehnten eines Monats gehörig, ihm zukommend:* वह्नि Bhâg. P. 6,4,27. — 2) n. (von पञ्चदशन्) *die Anzahl von fünfzehn* Çâñkh. Çr. 2,3,16. 3,11,5. Schol. zu TBr. 204,3.

पाञ्चनख (von पञ्चनख) adj. *aus der Haut eines fünfkralligen Thieres verfertigt:* कस्य °खे कोशे सायका हेमविग्रहाः MBh. 4,1338.

पाञ्चनद (von पञ्चनद) 1) adj. *im Fünfstromlande* (Pendshâb) *geltend:* धर्म MBh. 8,2091. — 2) m. *a*) sg. *ein Fürst der Bewohner des Fünfstromlandes* Varâh. Bṛh. S. 11,61. — *b*) pl. *die Bewohner des Fünfstromlandes* MBh. 8,2086. Varâh. Bṛh. S. 10,6.

पाञ्चनापिति (von पञ्चन् + नापित) P. 2,1,51, Sch.

पाञ्चभौतिक (von पञ्चन् + भूत) adj. *aus den fünf Elementen bestehend, dieselben enthaltend* Kap. 3,17. MBh. 3,13930. 6,186 (fälschlich पञ्च°). 12,592. 6824. 6828. 8984. Suçr. 1,247,17. Bhâg. P. 1,6,29. 13,42. Kull. zu M. 7,14. Schol. bei Wilson, Sâñkhjak. S. 126. आदानम् *das Aufnehmen der fünf Elemente* Jâgñ. 3,175.

पाञ्चमाह्निक (von पञ्चम + अहन्) adj. *zum fünften Tag gehörig:* सूक्त Çâñkh. Çr. 15,8,2. 16,8,5.

पाञ्चमिक (von पञ्चम) adj. *im fünften* (Buch) *behandelt* Kull. zu M. 1,114 und 6,14. Verz. d. Oxf. H. 162,*a*,22.

पाञ्चयज्ञिक (von पञ्चन् + यज्ञ) adj. *zu den fünf Opfern in Beziehung stehend, zu ihnen gehörig* M. 3,83. 281. 286.

पाञ्चरात्र m. pl. N. einer Vishṇu'itischen Secte, die sich an die Lehren des Pañkarâtra, ihres heiligen Buches, hält, Colebr. Misc. Ess. I,413. fg. LIA. II,1095. fg. Kumârila bei Müller, SL. 78.

पाञ्चलिका = पाञ्चालिका *Puppe* Bhar. im Dvirûpak. ÇKDr.

पाञ्चलोहितिक (von पञ्चन् + लोहित) n. P. 7,3,17, Sch. °लौहितिक Sch. zu P. 5,1,28.

पाञ्चवर्ण s. u. पञ्चवर्ण 3.

पाञ्चवर्षिक (von पञ्चन् + वर्ष) adj. f. ई *fünfjährig* Weber, Gjot. 72. 96. °वार्षिकी (!) 55.

पाञ्चवाज (von पञ्चन् + वाज) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,222,*b*.

पाञ्चविध्य (von पञ्चन् + विधि) n. N. *eines über die fünf* Vidhi *des* Sâman *handelnden* Sûtra Müller, SL. 210, N. 3. Ind. St. 1,47, N. 56. 237.

पाञ्चशब्दिक (von पञ्चन् + शब्द) n. *die fünffache Musik:* अङ्गजं कर्मजं चैव तन्त्रजं कांस्यजं तथा। फुत्कृतं चेति मुनिभिः कथितं पाञ्चशब्दिकम्॥ इति स्कान्दे रेवाखण्डम् ÇKDr.

पाञ्चशर (von पञ्चशर) adj. f. ई *dem Liebesgott gehörig, ihm eigen:* (कन्यकाम्) मूर्तिं पाञ्चशरीमिव Kathâs. 45,333.

पाञ्चार्थिक (von पञ्चन् + अर्थ) m. = पाशुपत *ein Anhänger des* Paçupati Trik. 3,1,23.

पाञ्चाल 1) adj. f. ई *zum Volke der* Pañkâla *in Beziehung stehend, zu ihm gehörig u. s. w.* gaṇa उत्सादि zu P. 4,1,86. °लं देशम् R. Gorr. 2, 70,11 (°लदेशम् 68,13 Schl.). MBh. 1,168 in der Unterschr. des Adhj. Hariv. 1256. fgg. नृप MBh. 5,7442. Verz. d. Oxf. H. No. 412. °ली रीतिः Benennung *einer Art des poetischen Stils*, welche die Mitte hält zwischen der weicheren वैदर्भी und der kräftigeren गौडी, Pratâpar. 11, *a*. *b*. Verz. d. Oxf. H. 207,*a*,2. 208,*a* (No. 489, II). प्राच्यपाञ्चालेषु Ind. St. 4,375, N. m. sg. *ein Fürst der* Pañkâla P. 4,1,168, Sch. Ait. Br. 8,23. Çat. Br. 13,5,4,7. Kâth. Anukr. in Ind. St. 3,460. MBh. 12, 13262. 13527. Varâh. Bṛh. S. 14,32. du. °लौ Râga-Tar. 8,1095. m. sg. *das Land der P.* Uggval. zu Uṇâdis. 1,117. f. ई *eine Fürstin der P.* P. 4,1,178, Sch. Bein. der Draupadî Trik. 2,8,18. H. 710. MBh. 1,6398. 3,14656. 4,375. 7,9145. Bhâg. P. 1,7,38. Râga-Tar. 8,2306. pl. *das Volk der* Pañkâla MBh. 1,3723. 6404. 6415. 2,591. 4,11. 5, 7441. 6,349 (VP. 185. 186). 8,2098. Hariv. 1780. 8100. Varâh. Bṛh. S. 4,22. 5,35. 38. 41. 9,29. 10,4. 14,3. कुरुपाञ्चालाः 9,35. Bṛh. Âr. Up. 3,1,1 (कुरुपञ्चालानाम् Çat. Br.). Prab. 88,1. VP. 176. 454. Mârk. P. 58, 8. °राज MBh. 5,7446. °पति Bhâg. P. 4,27,8. — 2) m. pl. *die Verbindung von fünf Gewerken: der Zimmerleute, Weber, Barbiere, Wäscher und Schuhmacher*, Çabdârthak. bei Wilson. — 3) f. ई *Spielfigur* (vgl. पाञ्चालिका) Hâr. 171.

पाञ्चालक (von पाञ्चाल) 1) adj. f. °लिका *zum Volke der* Pañkâla

gehörig: बल MBh. 1, 5482. m. *ein Fürst der* P. 7, 9148. f. *eine Prinzessin der* P. 4, 1224. — 2) f. °लिका *Puppe* AK. 2, 10, 29. H. 1014. Halâj. 2, 338.

पाञ्चालायन patron. von पञ्चाल gaṇa नडादि zu P. 4, 1, 99.

पाञ्चालि patron. von पञ्चाल (eines Brahmanen) P. 4, 1, 168, Sch.

पाञ्चालेय (von पञ्चाल) adj. *pankâlisch*, m. *ein Fürst der* Pankâla MBh. 8, 3813. शैतिकाक्षपाञ्चालेयाः gaṇa कार्तकौजपादि zu P. 6, 2, 37.

पाञ्चाल्य dass.: ब्राह्मणा MBh. 1, 685. fgg. पार्थिव, नृप, राजन् 5, 7439. 7501. 12, 8603. ohne राजन् *ein Fürst der* P. 1, 3723. 5135. 5146. 6352. 5, 107. 7496. 7546. 18, 26.

पौञ्चि (von पञ्चन्) m. patron. gaṇa बह्वादि zu P. 4, 1, 96. Çat. Br. 1, 2, 5, 9. 2, 1, 4, 27.

पाञ्चिक (wie eben oder von पाञ्चि) m. N. pr. des Anführers der Jaksha Burn. Intr. 185. 628. Schiefner, Lebensb. 240 (10). eines Menschen Hariv. 1256. fgg. 1600.

पाञ्चिग्राम (पा° + ग्राम) m. N. pr. eines *Dorfes* Râǵa-Tar. 8, 3325.

पौञ्चौदनिक adj. (f. ई) von पञ्चौदन P. 4, 3, 68, Sch. °की दक्षिणा 5, 1, 95, Sch.

पाञ्जर्य von पञ्जर gaṇa संकाशादि zu P. 4, 2, 80.

पाट् interj. gaṇa चादि zu P. 1, 4, 57. des Anrufs AK. 3, 5, 7. H. 1537. — Vgl. प्याट्.

पाट (von पट् 1) m. *a) Durchschnitt* (vgl. त्रिपाट, संपाट) Colebr. Alg. 303. — *b) Breite, Ausdehnung* Çabdârthak. bei Wils. — पाटस्यान्ते Vikr. 56, 17 falsche Lesart für पाठस्यान्ते. — 2) f. पाटा *Reihenfolge* (vgl. पाटी, परिपाटी) Wils. Diese Bed. hat das Wort vielleicht in पाटालरव्यवस्थापितैस्ताडनविशेषैः, wodurch Mallin. zu Kumâras. 6, 40 करणैः *Tact* erklärt. — Vgl. अन्तपाट (v. l. für अन्तपाट, wie Gold. im Wört. angiebt), चतुष्पाटी, त्रिपाट.

पाटक (wie eben) m. 1) nom. ag. *Spalter, Zerreisser:* अहं तमो घनीभूतमक्रमेव च पाटकः Hariv. 9767; vgl. 9758. — 2) *die Hälfte eines Dorfes, Theil eines Dorfes, eine Art von Dorf;* = ग्रामार्ध H. 962. = ग्रामैकदेश H. an. 3, 62. = कटकाक्षर Med. k. 115. Vgl. मकर°. — 3) *Ufer* H. an. Med. पुष्करिण्याः पाटकः = कोदार H. an. 3, 546. Med. r. 145. Hâr. 231. *die zum Wasser führende Treppe* nach Wils. — 4) *ein best. musikalisches Instrument.* — 5) *eine grosse Spanne* (महाकिष्कु). — 6) *Abnahme des Kapitals* H. an. 3, 62. fg. Med. k. 115. fg. — 7) *das Werfen der Würfel u. s. w.*, = अक्षादिपातक (wohl °पातन zu lesen) H. an. = अक्षादिचोलन (lies mit ÇKDr. °चालन) Med. — Vgl. अन्त°.

पाटच्चर (von पटच्चर) gaṇa पलद्यादि zu P. 4, 2, 110. m. *Dieb, Räuber* AK. 2, 10, 25. H. 381. Halâj. 2, 185. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 107. Schol. zu Çâk. 86. नवमालिकापरिमलप्राग्भारपाटच्चराः (अनिलाः) Spr. 1769. Im Prâkrit पाडच्चला (voc.) Çâk. 73, 10. कुसुमरसपाडच्चरो 88, 5.

पाटन (von पट्) n. *das Spalten* (Vjutp. 161), *Aufschlitzen, Zerreissen, Aufreissen, Sprengen, Zerschneiden, Vernichten* Suçr. 1, 27, 21. °क्रिया *das Aufschneiden eines Geschwürs* 63, 18. करपत्रेण Mârk. P. 14, 88. चक्रपाटनजा घोरा रुजः Hariv. 10856. fg. काष्ठमयानामिष्टकानाम् Mṛkkh. 47, 10. मर्म° Kathâs. 26, 221. वक्षः° Bhâg. P. 7, 8, 47. वक्षस्तटकपाट° Prab. 2, 4. 81, 11. स्वर्गद्वारकपाट° Spr. 1405. कर्णशृङ्गानाम् Prâjaçkittat. im ÇKDr. लताकण्टक° Kâm. Nitis. 14, 21. कण्टक° Râǵa-Tar. 6, 210.

पाटपट adj. von पट् Vop. 26, 30 v. l. für पाटूपट.

पाटल 1) adj. f. आ *a) blassroth* AK. 1, 1, 4, 25. H. 1395. an. 3, 664. Med. l. 109. Halâj. 4, 48. धेनु Kauç. 126. Ragh. 2, 29. पल्लवस्निग्ध° 1, 83. °गण्डलेख (मुख) 7, 24. असंस्कारपाटलोष्ठपुट (मुख) Çâk. 182. अग्रे स्त्रीनखपाटलं कुरबकम् Vikr. 26. Varâh. Bṛh. S. 34, 4. Laghuǵ. 1, 6. °धामन् (der Sonne) Prab. 85, 2, v. l. °पाणिजाङ्कितमुरः Gît. 12, 13. अम्र H. 1240. subst. *die blassrothe Farbe:* कपोलपाटलादेशिन् Ragh. 4, 68. — *b)* oxyt. (f. ई) *aus der* Pâṭalî *gebildet* oder *einen Theil von ihr bildend* gaṇa बिल्वादि zu P. 4, 3, 136. — 2) *Bignonia suaveolens*, ein Baum mit wohlriechender Blüthe, m. MBh. 1, 2375. 3, 11594. R. 3, 17, 11. 5, 12, 35 °पुष्प MBh. 7, 964. °कुसुम Varâh. Bṛh. S. 5, 58. पाटलौ f. Çânt. 1, 2. dass. (sowohl *der Baum* als auch *die Blüthe*) AK. 2, 4, 2, 35. 1, 20. H. 1144. H. an. Med. Ratnam. 1. MBh. 1, 7587. 3, 11573. 13, 635. Hariv. 945. R. Gorr. 1, 27, 14. 6, 15, 4. Suçr. 1, 32, 16. 59, 6. 137, 9. 143, 7. 144, 18. 171, 7. 2, 53, 10. 483, 20. नवपाटलापरिमल Spr. 1769, v. l. स्मितपाटलाधररुच् 546. 1752. Varâh. Bṛh. S. 28, 7. Bhâg. P. 4, 6, 15. 8, 2, 10. *die Blüthe* auch n. P. 4, 3, 166, Vârtt. 2, Sch. AK. 2, 4, 1, 20. Trik. 3, 5, 20. 21. Med. Suçr. 1, 223, 19. Ragh. 16, 52. 19, 46. Çâk. 3. — 3) m. *eine Art Reis, der in der Regenzeit reift,* AK. 2, 9, 15. Trik. 3, 3, 400. H. 1168. H. an. Med. Suçr. 1, 196, 3. — 4) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 6, 212. — 5) f. आ *a) Bignonia suaveolens,* s. u. 2. — *b) rothblühender* Lodhra Çabdak. im ÇKDr. — *c) ein best. Flussfisch* Suçr. 1, 206, 6. — *d)* Bein. der Durgâ Tantrasâra im ÇKDr. eine Form der Dâkshâjaṇî Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 9. — 6) n. *a) die Blüthe der Bignonia suaveolens,* s. u. 2. — *b) Safran* H. an. — पाटली s. u. पाटलि. Vgl. एकपाटला, काष्ठ°, चित्रपाटल, दिव्य°, परि°.

पाटलक (von पाटल) adj. *blassroth* Colebr. Alg. 228.

पाटलद्रुम (पा° + द्रुम) m. = पुंनाग Râǵan. im ÇKDr.

पाटलापुष्पसंनिभ (पा° - पु° + सं°) n. = पद्मकाष्ठ *eine best. Heilpflanze* Râǵan. im ÇKDr.

पाटलावती (f. von पाटलावन्त् und dieses von पाटला oder पाटल) f. 1) N. pr. eines Flusses MBh. 6, 330 (VP. 183). — 2) Bein. der Durgâ Tantrasâra im ÇKDr. u. पाटला.

पाटलि m. f. AK. 3, 6, 5, 38, v. l. Siddh. K. 251, *a*, 5 v. u. 1) = पाटला *Bignonia suaveolens* AK. 2, 4, 2, 35. H. 1144. Suçr. 2, 283, 18. Çâk. 3, v. l. Gît. 1, 30. पाटली f. Colebr. und Lois. zu AK. 2, 4, 2, 35. Trik. 3, 5, 21. °कुल Hariv. 5369. °वृक्ष 12674. पाटल्याः Suçr. 2, 527, 15. पाटल्यर्जुन° 327, 12. Nach Râǵan. im ÇKDr. ist पाटली = काष्ठीवृक्ष und मुष्ककवृक्ष. Vgl. घण्टापाटलि. — 2) = पाटल *eine Art Reis* Colebr. und Lois. zu AK. 2, 9, 15. — 3) f. ई N. pr. *a)* einer Stadt Daçak. 24, 7. — *b)* einer Tochter des Königs Mahendravarman Kathâs. 3, 20. 58. 61. 69.

पाटलिक 1) adj. = अन्यमर्मज्ञ *eines Andern Geheimnisse kennend.* — 2) adj. = कालदेशिन् wohl *der Zeit und Ort kennt.* — 3) m. *Schüler* (छात्र) Hâr. 239. — 4) n. N. pr. einer Stadt, = पाटलिपुत्र Kathâs. 2, 45.

पाटलिका demin. von पाटला; s. सित°.

पाटलिपुत्र (पा° + पु°) n. N. pr. der Hauptstadt von Magadha, in der Nähe des Zusammenflusses des Çoṇa mit der Gaṅgâ, in der Ge-

gend des heutigen Patna; Palibothra (Palimbothra) der Alten. TRIK. 3,3,363. H. 976. LIA. I, 135. fg. II, 81, N. 3. AV. PARIÇ. in Verz. d. B. H. 93. KAP. 1,28. PAT. bei BALL. 650. P. 3,3,136, Sch. KATHÂS. 3, 78 (Erklärung des Namens). 17,64. 35,54. 38,47. HIT. 4,5. COLEBR. Misc. Ess. I, 367, N. HIOUEN-THSANG I, 410. fgg. REINAUD, Mém. sur l'Inde 274. WASSILJEW 43 u. s. w. दाक्षिणात्ये जनपदे PAÑKAT. 234, 5 (v. l. मल्लिलारोप्य). WILSON in der Einl. zu DAÇAK. S. 7. fg. ist der Ansicht, dass पाटलिपुत्र nur eine Verunstaltung von पाटलिपुर (vgl. कुसुमपुर, पुष्पपुर) sei. Wir können uns damit nicht einverstanden erklären, da uns der Uebergang des so bekannten und in dieser Zusammensetzung so verständlichen पुर in पुत्र nicht einleuchten will.

पाटलिपुत्रक 1) n. = पाटलिपुत्र TRIK. 2, 1, 16. KATHÂS. 7, 56. 35, 78. 38,3.101. — 2) पाँ° adj. von पाटलिपुत्र P. 4,2.123, Sch. राजन् 2,2,11, Sch.

पाटलिमन् (von पाटल) m. *blasse Röthe* PRAB. 85,2.

पाटलोपल (पाटल adj. + उपल) n. (!) *Rubin* WILS.

पाटल्याँ (wie eben) f. *eine Menge von* Pâṭalâ-*Blüthen* gaṇa पाशादि zu P. 4,2,49.

पाटव (von पटु) 1) m. *a) ein Sohn* oder *Nachkomme des* Paṭu PRAVARÂDHJ. in Verz. d. B. H. 58. — *b)* oxyt. *ein Schüler des* Paṭu P. 4,2, 119, Sch. ÇAT. BR. 12,8,1,17. 9,3,1. Ind. St. 1,207, N. 1 (vgl. 2, 393). — 2) n. oxyt. nom. abstr. gaṇa पृथ्वादि zu P. 5,1,122. *a) Schärfe, Intensität:* करण° *der Sinnesorgane* TATTVAS. 21. वर्ण° SUÇR. 2,348,15. — *c) Geschicklichkeit, Gewandtheit;* mit dem loc.: संस्कृतोक्तिषु HIT. Pr. 2. वादिदर्पज्वरशमनविधौ Spr. 220. RÂGA-TAR. 1, 12. — *d) das schnell-bei-der-Hand-Sein bei Etwas, das Sichübereilen mit:* धिङ्मे तद्वधपाटवम् KATHÂS. 5, 89.

पाटविक (von पाटव) adj. = पटु *gewandt, schlau* TRIK. 3,1,14.

पाटह्निका f. *Abrus precatorius Lin.* (s. गुञ्जा) HÂR. 145.

पाटाँ f. *eine best. Pflanze* (vielleicht so v. a. das spätere पाठा) AV. 2, 27,4. KAUÇ. 37. 38.

पाटिकावाडि N. pr. eines Grâma, wohl Putcabarry (nach PERTSCH), KSHITÎÇAV. 12,7.

पाटित (partic. praet. pass. von पट् s. das.) *zersplittert,* so heisst *eine Form des Beinbruchs* SUÇR. 1,301,11.

पाटिन् m. *ein best. Fisch* ÇABDÂRTHAK. im ÇKDR. — Vgl. पाठीन.

पाटी f. 1) = परिपाटी *Arithmetik* (urspr. *Reihe*) COLEBR. Alg. 1. — 2) *ein best. Strauch,* = बला, बाट्यालक u. s. w. RÂGAN. im ÇKDR.

पाटीगणित n. = पाटी 1. COLEBR. Alg. 1.

पाटीर m. = पटीर VIÇVA im ÇKDR. *Rettig* (मूलक); *Sieb* (तितउ); *Wolke; Feld; Bambusmanna* H. an. 3, 576. fg. MED. r. 182. fg. *Zinn* (रङ्ग) MED., st. dessen वङ्ग H.); *Katarrh* (वातिक MED., वार्त्तिक H.); *Sandel* ÇABDAR. im ÇKDR.

पाटुपट v. l. für पाटूपट VOP. 26,30.

पाटूपट adj. von पट् P. 6,1,12, Vârtt. 4. VOP. 26,30.

पाटूर्ँ m. *ein best. Theil des Thieres in der Rippengegend* TS. 5,7,21,2. 22,1.

पाँट्टारक adj. von पट्टार gaṇa धूमादि zu P. 4,2,127.

पाट्य n. *eine best. Gemüsepflanze,* = पट्टशाक RÂGAV. im ÇKDR.

पाठ (von पठ्) m. = निपठ, निपाठ AK. 3,3,29. = पठन MED. ṭh. 7. 1) *Vortrag, Recitation:* पाठे गेये च R. 1,4,6 (3,44 GORR.). VIKR. 56,17 (nach der richtigen Lesart). KATHÂS. 2,36. 37,75. 77. 40,20. — 2) *das Lesen* (insbes. kanonischer Texte), *Studiren* ÇIKSHÂ (ṚV.-Rec.) 50. AK. 2,7,13. 38. H. 838. अवान्तरप्रकरणविश्रामे शीघ्रपाठतः । आह्निकम् *rasches Lesen* H. 255. — 3) *Text* KÂTJ. ÇR. 1,2,14. ऋग्वेदपाठपठितं व्रतम् MBH. 12,13568. यथापाठम् 2373. वेद° Ind. St. 3,400. °क्रम ebend. सूत्र° P. in den Unterschriften. — SÂH. D. 18,5. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 1,5,3—9. 9,6,28. °दोष *Fehler des Textes, falsche Lesart* WEBER, Naxatra 375. Am Ende eines adj. comp. f. आ MÜLLER, SL. 197. पाठ und भ्वादि° so v. a. धातुपाठ VOP. 8,62. — Vgl. गण°, चतुष्पाठी, धातुपाठ, पद°.

पाँठक (wie eben) m. nom. ag. P. 7,3,34, Sch. f. पाठिका 4,1,4, Sch. 1) *Vorträger, Hersager:* नान्द्याः H. 330. *Leser:* लिखित° ÇIKSHÂ (ṚV.-Rec.) 32. — 2) *Schüler* Verz. d. Oxf. H. 174,b, No. 395. — 3) *Gelehrter, Kenner einer Wissenschaft; Lehrer,* = उपाध्याय H. 78. = धर्मभाणक TRIK. 2,7,8. पठकाः पाठकाश्चैव MBH. 3,17395. धर्म° M. 12,111. MBH. 12,1312. KATHÂS. 28,8. 43. स्मृति° PAÑKAT. 165,2. नक्षत्र° Verz. d. Oxf. H. 10,a, N. 3. ग्रहाभिभव°(?) MÂRK. P. 54,32. — 4) *Text* (von पाठ) Ind. St. 2,79, N. 1.

पाठच्छेद (पाठ + छेद) m. *Pause, Cäsur* TRIK. 3,3,178. — Vgl. पाठविच्छेद.

पाठन, f. °नी v. l. für पानठ, °ठी gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41.

पाठभू (पाठ + भू) f. *der Ort, an dem die heiligen Schriften gelesen werden,* TRIK. 2,7,12.

पाठमञ्जरी (पाठ + म°) f. *Predigerkrähe* ÇABDAM. im ÇKDR.

पाठवन्त् (von पाठ) adj. *studirt, gelehrt* VARÂH. BṚH. S. 42 (43), 9.

पाठविच्छेद (पाठ + वि°) m. = पाठच्छेद MED. t. 47.

पाठशाला (पाठ + शा°) f. *Schule* ÇKDR. WILS.

पाठशालिनी (पाठ + शा°) f. *Predigerkrähe* ÇABDAM. im ÇKDR.

पाठा f. gaṇa नद्यादि zu P. 4,2,97. *ein Schlingstrauch, Clypea hernandifolia W. et A.* (vulg. आकनादि), welche medicinisch vielfach gebraucht wird, AK. 2,4,3,3. TRIK. 3,3,105. MED. ṭh. 7. RATNAM. 14. Nach NIGH. PR. = पद्माडमूल *Wurzel der Bignonia suaveolens,* was schon deshalb nicht wahrscheinlich ist, weil पाठा und पाटला neben einander genannt werden, z. B. SUÇR. 2,53,10. — 1,137,9. 139,4. 140,2. 5. 142,4. 315,1. VARÂH. BṚH. S. 47,39. 76,5.

पाठिक (von पाठ) adj. *dem Texte entsprechend* DÂJABH. 127,4 v. u.

पाठिका 1) f. zu पाठक; s. das. — 2) dem. von पाठा und damit gleichbedeutend BHÂVAPR. im ÇKDR.

पाठिन् 1) nom. ag. (von पठ्) *der Etwas studirt hat, Kenner, Gelehrter:* बह्व° MBH. 5,1668. लास्य° MÂRK. P. 68,26. — 2) m. *Plumbago zeylanica* AK. 2,4,2,60.

पाठीकुट m. = पाठिन् 2. RÂGAN. im ÇKDR.; vgl. u. पाची.

पाठीन m. 1) (von पाठ) = पाठक H. an. 3,391. fg. MED. n. 89. — 2) *eine Art Wels, Silurus Pelorius* (COLEBR.), — *boalis Ham.* (WILSON) AK. 1,2,2,18. TRIK. 1,2,16. 3,3,247. fg. H. 1345. H. an. MED. HALÂJ. 3,36. M. 5,16. JÂGÑ. 1,178. KATHÂS. 25,51. RÂGA-TAR. 5,65. KULL. zu M. 3, 268. — 3) *eine rothblühende Moringa* (गुग्गुलु) TRIK. 3,3,247. fg. H. an. MED.

पाठेयँ adj. von पाठा gaṇa नद्यादि zu P. 4,2,97.

पाठ्य (vom. caus. von पठ्) adj. *der des Unterrichts bedarf* BHÂG. P. 7,5,2.

पाडिनी f. *ein irdener Topf, Kochkessel* Wils.

1. पाण (von 1. पण्) m. P. 3,3,66, Sch. 1) *Einsatz beim Spiele* MBh. 2, 2037. एकपाणेन भद्रं ते नलेन स पराजितः 3, 3048. Vgl. पण. — 2) *Händler;* s. u. खण्डपाल.

2. पाण m. = पाणि *Hand* Çabdak. im ÇKDr.

पाणि Nir. 2, 26. Uṇâdis. 4, 132. m. Trik. 3, 5, 2. Siddh. K. 250, a, 5. 1) *Hand* AK. 2,6,2,32. H. 591. Halâj. 2, 356. घृतेनं पाणी अभि प्रुंष्णुते ṚV. 6,71,1. भद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राध इन्द्र 4, 21,9. VS. 1,16. AV. 2,33,6. Ait. Br. 7.5. 8, 6. Çat. Br. 1,1,2,17. 2,7. 2,5,23 u. s. w. Kâtj. Çr. 1,3,37. Âçv. Çr. 1, 1. Gṛhj. 4, 3. 8. उद्धृते दक्षिणे पाणौ M. 2, 63. 193. 4, 58. पाणिमुद्यम्य दक्षिणम् 8, 2. 280. संहताभ्यां पाणिभ्याम् 4, 82. व्यत्यस्तपाणिना 2, 72. ददर्श तत्र प्रत्यक्षं पाणावामलकं यथा R. 1, 3, 6 (37 Gorr.). पाणिपादेषु Suçr. 1, 16, 1. पाणिपादम् *Hände und Füsse* P. 2,4,2, Sch. R. 6,23,16. अपाणिपाद adj. Muṇḍ. Up. 1,1,6. — Ragh. 3,68. पाणौ गृहीत्वेनम् Indr. 2, 20. Sund. 4, 12. 13. रिक्तपाणिर्न (so ist zu lesen) पश्येन राजानं भिषजं गुरुम् Vet. in LA. 2, 14. शक्रभक्तया च ते पाणिं न दास्यामि (eine Jungfrau spricht) कथं च न so v. a. *heirathen* MBh. 9,2770. पाणिं ग्रह् *die Hand* (einer Jungfrau) *bei der Hochzeit ergreifen, heirathen* AV. 14, 1, 48. fgg. Gobh. 1, 1, 8. 2, 1, 16. Pâr. Gṛhj. 1, 4. Jâǵń. 1, 62. N. 24, 14. MBh. 1,3260. 3274. 3379. 3388. R. 1,34,49. 72, 12. 73, 25. 28. 2, 42, 8. Pańkat. 130, 6. Vid. 136. Mârk. P. 72,4. पाणौ कर् dass. P. 1, 4, 77. Vop. 15, 5. पाणौकृत्य P., Schol. Am Ende eines adj. comp. in Verbindung mit dem, was man in der Hand hält, P. 2,2,36, Vârtt. 2, Sch. H. 6. समित्पाणि *Brennholz in der Hand haltend* Kâtj. Çr. 4, 12, 18. नुर° Gobh. 2, 9, 3. दण्ड° Shaḍv. Br. 3, 4. दर्भ° M. 3,279. शस्त्र° R. 1,55,2. Spr. 1362, v. l. Vet. in LA. 13,14. — 2) *Huf:* पृथिव्याः सानौ जङ्घनन्त पाणिभिः ṚV. 2, 31, 2. — 3) f. *Markt* ÇKDr. und Wils. nach dem Uṇâdik.; diese Bed. ist wohl aus der in den Uṇâdis. gegebenen Etymologie des Wortes (von पणाय्य) geschlossen worden. — Vgl. इषत्°, पृथु°, भूरि°, विश्वतस्°, वीळु°, वृष°, सु°, हिरण्य°.

पाणिक 1) oxyt. adj. von पण gaṇa निष्कादि zu P. 5,1,20. — 2) m. a) (von पण) *Kaufmann* Vjutp. 97. — b) (wohl von पाणि) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2545. — 3) f. आ a) *eine Art Gesang* Jâǵń. 3, 114. — b) *eine Art Löffel* Çabdârthak. bei Wils.

पाणिकच्छपिका (पा° + क° *eine kleine Schildkröte*) f. *eine best. Fingerverbindung* Kâlikâ-P. 56 nach dem ÇKDr. — Vgl. कूर्म 3.

पाणिकर्ण (पा° + क°) adj. *Hände an Stelle der Ohren habend* MBh. 10,271. unter den Beiwörtern des Çiva 12,10351.

पाणिकूर्चन् m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2578. Es ist viell. st. °कूर्चा च zu lesen °कूर्चो च *der eine Wulst* (कूर्च) *an der Hand hat.*

पाणिखात (पा° + खात) adj. *mit der Hand gegraben;* subst. N. pr. eines heiligen Badeplatzes MBh. 3, 6059.

पाणिगृहीत (पा° + गृ°) adj. f. आ *bei der Hand gefasst;* f. ई, *mit der man sich ehelich verbunden hat, verheirathet;* subst. *Gattin* P. 4,1,52, Vârtt. 2. AK. 2,6,1,5. H. 512. Hâr. 145. °गृहीता H., Sch.

पाणिग्रह (पा° + ग्रह) m. *die Ergreifung der Hand* (der Jungfrau), *Heirath* Varâh. Bṛh. S. 100,1. कुरु °ग्रहं मम Kathâs. 18,219. 26,215. 31,70. 33,2. 37,31.

पाणिग्रहण (पा° + ग्र°) n. dass. H. 518. Halâj. 2,340. Âçv. Gṛhj. 1, 9. Gobh. 1,9,26. Gṛhjasaṅgr. 2,35. MBh. 1,8034. 13,1381. R. 3,3,8. P. 1,3,56, Sch. स्वसुः — संपाद्य °ग्रहणं स राजा Ragh. 7, 26. °संस्कार M.3,43. °मन्त्र MBh. 7,2149. Hariv. 717. 736. Am Ende eines adj. comp. f. आ Ragh. 8,7. Kumâras. 7,4.

पाणिग्रहणिक (vom vorherg.) adj. *auf die Heirath bezüglich, zur Heirath dienend u. s. w.:* मन्त्र M. 8,226. 227. (गजानाम्) सहस्रम् — रामः पाणिग्रहणिकं ददौ पार्थाय so v. a. *Heirathsgeschenk* MBh. 1, 8015.

पाणिग्रहणीय (wie eben) adj. dass.: ऋच् Gobh. 2, 2, 16.

पाणिग्रहीतर् (पा° + ग्र°) m. *der da heirathet, geheirathet hat, Bräutigam, Gemahl* MBh. 13,2423.

पाणिग्राह (पा° + ग्राह) m. dass. H. 517, Sch. Gobh. 2,1,23. 2,4. 14. (स्त्री) बाल्ये पितुर्वशे तिष्ठेत्पाणिग्राहस्य यौवने । पुत्राणां भर्तरि प्रेते M. 5, 148. 156. 9,21. MBh. 1,4177. 13,2456.

पाणिघ (पा° + घ) m. *Händeklatscher* P. 3,2,55. AK. 2,10,18. H. 925. — Vgl. पाणिघ्न.

पाणिघात (पा° + घात) m. *ein Schlag mit der Hand* Siddh. K. im ÇKDr.

पाणिघ्न (पा° + घ्न) m. *Händeklatscher* VS. 30,20. — Vgl. पाणिघ.

पाणिचन्द्र (पा° + च°) m. N. pr. eines Fürsten Wassiljew 50. 75.

पाणिचापल्य (पा° + चा°) n. *unbesonnene Bewegungen der Hände* Jâǵń. 1, 112.

पाणिज (पा° + ज) m. *Fingernagel* H. 594, Sch. Halâj. 2, 356. Git. 12, 11. 18.

पाणितल (पा° + तल) n. 1) *Fläche der Hand* Âçv. Çr. 1, 10. M. 4, 143. MBh. 13,5013. Suçr. 1,25,11. 2,13,10. Varâh. Bṛh. S. 50,7. 68,10. Vid. 87. — 2) *ein best. Gewicht,* = 2 Tolaka Vaidjakapar. im ÇKDr.; vgl. पाणीतल.

पाणिधर्म (पा° + ध°) m. *Heirathsform, Art und Weise zu heirathen* MBh. 1, 3379.

पाणिन् (von पाणि) 1) am Ende eines adj. comp. dem Versmaass zu Liebe statt des gebräuchlicheren einfachen पाणि *Hand:* शूलपाणिनम् *einen Speer in der Hand haltend* MBh. 3,1622. 8836. 4,1406. 5,1993. Hariv. 6431. R. 6,38,11. कम्बुपाणिनम् MBh. 4, 582. आयुधपाणिने 8, 1450. चक्रपाणिनः Hariv. 8193. 8376. वज्रपाणिनः 9161. शूलमुद्गरपाणिनाम् R. 5,38,23. 56,118. Spr. 1362. — 2) m. pl. N. pr. eines zu den Kauçika gezählten Geschlechts Hariv. 1464. 1770. VP. 405, N. 28.

पाणिन m. patron. von पाणिन् P. 6,4,165. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 57,1 (nach der Verbesserung von Weber). angeblich = पाणिनि Trik. 2,7,24. पाणिनोपज्ञं व्याकरणम् P. 6,2,14, Sch.

पाणिनि (wohl von पाणिन) m. Siddh. K. 234, b, 11. N. pr. eines im höchsten Ansehen stehenden alten Grammatikers, über dessen Lebenszeit viel gestritten worden ist; in der Regel wird er in das 4te Jahrhundert v. Chr. gesetzt. Trik. 2,7,24. H. 851. Çikshâ (ṚV.-Rec.) 40. 57. AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 92. Hiouen-thsang 1, 125. Kathâs. 4, 20. fgg. Râǵa-Tar. 4,634. 636. °कृति P. 6,2,151, Sch.

1. पाणिनीय (von पाणिन) m. *ein Anhänger, Verehrer des* Pâṇina P. 4,3,99, Sch.

2. पाणिनीय (von पाणिनि) adj. zu Pâṇini in Beziehung stehend, von ihm verfasst: शिक्षा Ind.St. 4,345. व्याकरणम् und पाणिनीय n. die von P. verfasste Grammatik P. 4,2,66, Sch. 3,115, Sch. पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयम् 2,64, Sch. Çiç. 19,75. Vop. 7,15. अभविष्यदिदं शास्त्रं पाणिनीयोपमर्दकम् Kathâs. 7,12. m. ein Schüler —, Anhänger des Pâṇini und seiner Grammatik P. 4,2,64, Sch. 6,2,36, Sch. Siddh. K. 235, b, 16. Verz. d. Oxf. H. No. 367, Çl. 1. °मतदर्पण Titel einer Schrift ebend. No. 355. 356.

पाणिनेय s. Ind. St. 4,357. 359.

पाणिंधम (पाणिम्, acc. von पाणि, + धम) adj. P. 3,2,37. Vop. 26,54. in die Hände blasend, wobei man in die Hände bläst: अध्वन् P., Sch. viell. eine Reise, auf der man sich in die Hände bläst, d. i. friert.

पाणिंधय (पाणिम् + धय) adj. Vop. 26,54.

पाणिपात्र (पा° + पा°) adj. die Hand als Trinkgeschirr brauchend, aus der Hand trinkend Spr. 541.

पाणिपीडन (पा° + पी°) n. das Drücken der Hand (der Jungfrau), Heirath AK. 2,7,56. H. 517. Ind. St. 5,297.

पाणिप्रणयिन् (पा° + प्र°) adj. von der Hand geliebt so v. a. an oder in der Hand sich befindend; davon nom. abstr. °प्रणयिता f.: यस्य पाणिप्रणयितां कृपाणे समुपागते so v. a. in die Hand genommen Râǵa-Tar. 3,390. °प्रणयिनी die Geliebte der Hand, Eheweib: भवान्पाणिप्रणयिनीं विदधातु पुनर्भुवम् mache die Erde wieder zu deiner Gattin so v. a. übernimm wieder die Regierung 307.

पाणिप्रदान (पा° + प्र°) n. das Reichen der Hand (als Zeichen, dass man sein Versprechen halten wolle) R. 4,34,30.

पाणिबन्ध (पा° + ब°) m. die Verbindung der Hände (bei der Heirath) MBh. 12,9516.

पाणिभुज् (पा° + भुज्) m. Ficus glomerata Çabdak. im ÇKDr.

पाणिमन्त् (von पाणि) adj. Hände habend MBh. 12,6701.

पाणिमर्द (पा° + मर्द) m. = करमर्द Carissa Carandas Lin. Râǵan. im ÇKDr.

पाणिमुक्त (पा° + मुक्त) n. (sc. अस्त्र) eine aus der Hand geschleuderte Waffe (ein Speer u. s. w.) Halâj. 2,308.

पाणिमुख (पा° + मुख) adj. dessen Mund die Hand ist: अग्निमुखा वै देवाः पाणिमुखाः पितरः Âçv. Gṛhj. 4,7. — Vgl. पाण्यास्य.

पाणिमूल (पा° + मूल) n. Handwurzel Halâj. 2,378.

पाणिरुह् (पा° + रुह्) m. Fingernagel Raǵân. im ÇKDr. °रुह Wils.

पाणिवाद (पा° + वाद) 1) m. Händeklatscher AK. 2,10,13. — 2) n. Händegeklatsch: (पाणिवादकाः) पाणिवादान्यवादयन् R. 2,65,4.

पाणिवादक (पा° + वा°) m. Händeklatscher H. 925. R. 2,65,4.

पाणिसंग्रहण (पा° + सं°) n. das Ergreifen der Hand (als Zeichen, dass man sein Versprechen halten wolle) R. 4,34,23.

पाणिसर्ग्य (पा° + स°) adj. P. 3,1,124, Vârtt. 1. was aus der Hand abgewickelt wird: °सर्ग्या रज्जुः P., Sch. Vop. 26,17. 18.

पाणिस्वनिक (von पा° + स्वन) m. Händeklatscher MBh. 7,2912. 12,1899.

पाणिह्नता (पा° + ह°) f. (sc. पुष्करिणी) N. pr. eines Teiches, den die Götter durch einen Schlag der Hand für Çâkjamuni bildeten, Lalit. ed. Calc. 333,8.

पाणीतक m. 1) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2545. — 2) pl. N. eines Volkes (v. l. für करीति) VP. 188, N. 35.

पाणीतल n. = पाणितल 2. Çabdam. im ÇKDr.

पाणीकरण (पाणौ, loc. von पाणि, + करण) n. Heirath Gaṭâdh. im ÇKDr. — Vgl. u. पाणि.

पाण्ड, f. पाण्डी gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. — पाण्डोड्राणी MBh. 2, 119 fehlerhaft für पाण्ड्यो°, पाण्डपुत्रेषु 15,81 fehlerhaft für पाण्डु°.

पाण्डक m. N. pr. eines Lehrers Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, b, 22.

पाण्डर 1) adj. f. आ weissgelb, weiss, weisslich Trik. 3,3,211. H. 1393. Halâj. 4,47. तुरग MBh. 1,1146. गज Hariv. 6814. °दन्तानां कुञ्जराणाम् R. Gorr. 2,108,9. दशनास्तव 3,52,27. जरापाण्डरमूर्धजा 2,17. (जटायुषम्) सुपाण्डरोरस्कम् 57,34. भवनोत्तमैः MBh. 1,7579. छवि Çâk. Ch. 47,13 (die anderen Autt. पाण्डुरा). सा धारा पाण्डरा दिव्या सलिलस्य दिवश्च्युता R. 4,44,62. 5,5,15. पौण्डरवासम् adj. Çat. Br. 15,5,4,3. 15. °वासिनी (श्री) MBh. 1,1146. eine best. Göttin in der Tantra-Literatur Vjutp. 105. पाण्डरेतरवासस् Suçr. 1,105,5. पताका R. 6,106,23. छत्र 112,77. Vgl. पाण्डु, पाण्डुर. — 2) m. a) eine best. Pflanze, = मरुवक Uṇâdik. im ÇKDr. — b) N. pr. eines Berges Mârk. P. 55,10. 57,13; vgl. पाण्डव. — c) N. pr. eines Nâga MBh. 1,2152. — d) N. pr. einer Secte Burn. Intr. 568. — 3) n. a) Jasminblüthe (कुन्दपुष्प). — b) Röthel (गैरिक) Çabdak. im ÇKDr.

पाण्डरक (von पाण्डर) m. N. pr. eines Nâgarâǵa Vjutp. 85.

पाण्डरपुष्पिका (von पा° + पुष्प) f. eine best. Pflanze, = शीतला Çabdak. im ÇKDr.

पाण्डरभिक्षु (पा° + भिक्षु) m. ein weissgekleideter Bettler, Bez. einer best. Secte Vjutp. 91. — Vgl. श्वेतभिक्षु.

पाण्डव 1) m. patron. von पाण्डु Bhag. 1,14. 20. 4,35. N. 5,25. pl. die fünf Kinder des Pâṇḍu (und auch ihre Partei) H. ç. 139. MBh. 5, 3303. Hid. 1,1. Bhag. 1,1. 10,37. Hariv. 8019. 8053. 9797. कुरुपाण्डवाः Râǵa-Tar. 1,51. भेदः कुरुपाण्डवयोः (im Sinne des pl.) MBh. 1,2234. पाण्डवश्रेष्ठ von Judhishṭhira Hid. 1,48. पाण्डवानीक Bhag. 1,2. °कुलप्रसूत Lalit. ed. Calc. 24,4. °गीता Verz. d. B. H. No. 1318. fg. — 2) adj. (vom vorherg.) f. ई den Kindern des Pâṇḍu gehörig: सेना MBh. 6,3803. 7,4999. श्री 14,2006. — 3) m. N. pr. eines Berges Lalit. ed. Calc. 297,2. 17; vgl. पाण्डर. — Vgl. निष्पाण्डव.

पाण्डवनकुल (पा° + न°) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, a.

पाण्डवाभील m. Bein. Kṛshṇa's Trik. 1,1,31. — Das Ende des Wortes ist unklar.

पाण्डवायन 1) m. pl. = पाण्डवाः die Kinder des Pâṇḍu H. ç. 139. — 2) m. sg. der Anhänger und Freund der Pâṇḍava, Bein. Kṛshṇa's H. 217.

पाण्डवीय (von पाण्डव) adj. auf die Kinder des Pâṇḍu bezüglich, sie betreffend: परिक्लेशान् MBh. 5,123.

पाण्डवेय 1) m. sg. und pl. = पाण्डव 1. Vop. 7,6. H. ç. 139. MBh. 1, 152. 7430. 4,616. 2196. 7,7069. 14,372. fg. Bhâg. P. 1,4,7. — 2) adj. = पाण्डव 2: सैन्यानि MBh. 8,1634; hier ist viell. पाण्डवीय zu lesen.

पाण्डार्य (wohl von पाण्डा) Pat. zu P. 4,1,130.

पाण्डित्य (von पण्डित) n. gelehrte Bildung, Gelehrsamkeit, Klugheit

gaṇa दृढादि zu P. 5,1,123. सर्वविद्याधिकत्वं यत्पाण्डित्यं तदुदाहृतम् Pratâpar. 3,b,4. Çat. Br. 14,6,4,1. उत बालाय पाण्डित्यं पण्डितायोत बालताम् । ददाति MBh. 5,917. पुरुषाणां तु पाण्डित्यं शास्त्रेणैवोपदिश्यते Mṛkkh. 64,5. Spr. 1030. एतदेव हि पाण्डित्यं यत्स्वल्पाद्भूरिरक्षणम् 1503. 668. 747. परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम् 1735. पल्लवग्राहिन् 1743. Râǵa-Tar. 4,624. Kathâs. 6,121. Kathârṇ. in Z. d. d. m. G. 14, 573,12. *Fertigkeit, Gewandheit:* नखानां पाण्डित्यं प्रकटयतु कस्मिन्मृगपतिः Verz. d. Oxf. H. 130,b,2.

पाण्डु Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,38. 1) adj. (f. gleichfalls पाण्डु P. 4,1,44, Vârtt., Sch. Vop. 4,16) *weisslich gelb, weiss, bleich* AK. 1,1,4,23. 3,4,13,53. Trik. 3,3,118. H. 1393. an. 2,122. Med. ḍ. 18. Halâj. 4,47. यथा पाण्ड्वाविकम् Çat. Br. 14,5,3,10. कृशा पाण्डुश्च लक्ष्यसे MBh. 4,519. Suçr. 1,61,10. 85,20. 121,11. 12. °वृक्षप्ररोह 135,8. 158,13. °गात्रता 263,17. पाण्ड्वाभास 2,2,8. शशाङ्कः कामिनीगण्डपाण्डुः Mṛkkh. 25,24. क्षौमम् — इन्दुपाण्डु Çâk. 80. पाण्डुदुकूल Lalit. ed. Calc. 332,13 u. s. w. पत्त्र Çâk. 18. 110. °वर्णा (दमयन्ती) N. 2,3. मुखेन लोध्रपाण्डुना Ragh. 3,2. °मुखी Kathâs. 28,2. भस्म° 25,81. जरा° 31,40. °सिकत Çâk. 56. Megh. 18. 24. 30. आपाण्डुपीतिका मृत् Varâh. Bṛh. S. 53,20. आपाण्डुभस्माष्टखरानुरूपा (शिला) 111. Laghuǵ. 1,6. Vgl. पाण्डर, पाण्डुर. — 2) m. *a) Gelbsucht* Çabdar. im ÇKDr. Verz. d. B. H. 278; vgl. पाण्डुरोग. — *b)* N. zweier Pflanzen: *Trichosanthes dioeca Roxb.* (पटोल) und = पाण्डुरफली Râǵan. im ÇKDr. — *c) ein weisser Elephant* Çabdar. im ÇKDr. — *d)* N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Vjâsa von der Frau des Vikitravîrja und Bruders des Dhṛtarâshṭra und des Vidura, Trik. 2,8,13. 3,3,113. H. an. Med. AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 91. MBh. 1,95. 2213. 2441. 2721. 3808. 4291 (Ursprung des Namens). 15,851. Hariv. 1932. 3010. 4055. Kathâs. 21,20. fgg. VP. 437. 459. Bhâg. P. 9,22,24. — *e)* N. pr. eines Sohnes des Ǵanameǵaja und Bruders des Dhṛtarâshṭra MBh. 1,3745. LIA. I, Anh. xxiv. — *f)* N. pr. eines Sohnes des Dhâtar von der Âjati VP. 82, N. 1; nach anderen Autoritäten heisst dieser Sohn Prâṇa. — *g)* N. pr. eines Dieners des Çiva Vjâḍi zu H. 210. — *h)* N. pr. eines Nâgarâǵa Vjutp. 85. — *i)* N. pr. eines Volkes in Madhjadeça Varâh. Bṛh. S. 14,3 (v. l. पाण्ड्य und पाण्ड्व). — 3) f. = माषपर्णी *Glycine debilis Ait.* Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. परि°.

पाण्डुक (von पाण्डु) 1) adj. = पाण्डु Halâj. 4,47, v. l. — 2) m. *a) Gelbsucht* Çabdar. im ÇKDr.; vgl. पाण्डुकिन्. — *b) eine best. Reisgattung* Suçr. 1,73,4. 195,6; vgl. पाण्डूक. — *c)* N. pr. = पाण्डु 2, *d.* Çabdar. im ÇKDr. — *d)* N. eines der 9 Schätze bei den Ǵaina H. 193, Sch. — 3) n. N. pr. eines Waldes Çatr. 8,34.

पाण्डुकण्टक (पा° + क°) m. *Achyranthes aspera* (अपामार्ग) Râǵan. im ÇKDr.

पाण्डुकम्बल (पा° + क°) m. 1) *eine weisse wollene Decke* P. 4,2,11. AK. 2,8,2,22. H. 754. an. 5,46. Med. l. 170. °संवृता नौः R. 2,89,13. = राजास्तरणकम्बल P., Sch. — 2) *eine best. Steinart* H. an. Med. Vjutp. 105. °शिला Avadânaç. 203. अतिपाण्डुकम्बला शिला Çatr. 8,34. In dem letzten Beispiele scheint das Wort als adj. gebraucht zu sein; an *eine weisse Decke* darf wohl nicht gedacht werden.

पाण्डुकम्बलिन् (von पाण्डुकम्बल) adj. *mit einer weissen wollenen Decke überzogen:* रथ P. 4,2,11. AK. 2,8,2,22. H. 754.

पाण्डुकरण (von पाण्डु mit 1. कर्) n. *das Weissmachen* (ein Heilverfahren) Suçr. 2,175,4. — Man hätte पाण्डू° erwartet; vgl. jedoch पाण्डुभाव.

पाण्डुकर्मन् (पा° + क°) n. dass. Suçr. 2,3,20. 12,17.

पाण्डुकिन् (von पाण्डुक) adj. *gelbsüchtig* Suçr. 2,470,2. — Vgl. पाण्डुरोगिन्.

पाण्डुतरु (पा° + तरु) m. *Grislea tomentosa Roxb.* (धव) Râǵan. im ÇKDr.

पाण्डुता (von पाण्डु) f. *die weisslichgelbe Farbe, Blässe* MBh. 1,4293. Suçr. 1,279,4. 365,21. 2,449,15. 468,3. Megh. 66. Ṛt. 1,9. Sâh. D. 78,3.

पाण्डुतीर्थ n. N. pr. eines Tîrtha Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66,b,26.

पाण्डुत्व (von पाण्डु) n. = पाण्डुता MBh. 1,4290. Suçr. 1,263,21.

पाण्डुदुकूल (पा° + दु°) n. *ein weisses Leichentuch* Lalit. ed. Calc. 332,13. fgg. °सीवन n. N. pr. einer Localitat, an der Çâkjamuni *ein weisses Leichentuch zusammennähte*, ebend. 334,1. — Vgl. पांशुकूल.

पाण्डुनाग (पा° + नाग) m. *Rottlera tinctoria Roxb.* (s. पुंनाग) Çabdar. im ÇKDr.

पाण्डुपत्त्रता (von पाण्डु + पत्त्र) f. *das Gelbwerden der Blätter* Varâh. Bṛh. S. 54,14.

पाण्डुपत्त्री (पा° + पत्त्र) f. = रेणुका *ein best. wohlriechender Stoff* Râǵan. im ÇKDr.

पाण्डुपृष्ठ (पा° + पृ°) adj. *einen weissen Rücken habend* so v. a. *von dem nichts Grosses zu erwarten steht* Trik. 3,1,2. — Vgl. पाण्डुरपृष्ठ.

पाण्डुफल (पा° + फल) 1) m. *Trichosanthes dioeca Roxb.* — 2) f. आ *eine best. Gurkenart* (चिर्भिटा) Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. ई = पाण्डुरफली Râǵan. im ÇKDr. u. d. letzten Worte.

पाण्डुभाव (von पाण्डु + भू) m. *das Weissgelbwerden* Suçr. 2,466,11. 13. — Man hätte पाण्डूभाव erwartet; vgl. jedoch पाण्डुकरण.

पाण्डुभूम (पा° + भूमि) adj. *einen weissen, kreidigen Boden habend* P. 5,4,75, Vârtt. Vop. 6,84. H. 953. Halâj. 2,5.

पाण्डुमृत्तिक (पा° + मृत्तिका) adj. f. आ *einen weissen, kreidigen Boden habend, aus Kreide bestehend* H. 953. अयोध्या R. 2,71,19. °लेपनाः — आवसथाः 91,41.

पाण्डुमृद् (पा° + मृद्) f. *Kreide; kreidiger Boden* Râǵan. im ÇKDr.

पाण्डुर (von पाण्डु) Kâç. und Siddh. K. zu P. 5,2,107. 1) adj. f. आ *weisslich, weiss, bleich* AK. 1,1,4,22. 28. H. 1393. an. 3,577. Med. r. 183. Halâj. 4,47. 52. Suçr. 1,286,9. 2,168,17. Varâh. Bṛh. S. 33,2. 53,7. °नख 67,3. कच H. 571. Halâj. 2,377. चन्द्र° Bhâg. P. 8,8,3. मुखेन शरपाण्डुना Ragh. 14,26. कृश° Kathâs. 27,34. 32,155. आतपत्र, छत्त्र R. 2,2,5. 98,26. गृह 57,22. Spr. 91. पाण्डुरारुणवर्णानि स्रोतांसि Daç. 1,18. छवि Çâk. 58. आ° Varâh. Bṛh. S. 35,4. 53,106. कपोत 87,13. आपाण्डुरीभूतमुखच्छवि Kumâras. 3,33. Vgl. पाण्डर. — 2) m. *a) eine Form der Gelbsucht* (कामलारोग) Çabdar. im ÇKDr. — *b) eine best. Pflanze,* = मरुवक H. an. Med. — *c)* N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2575. — 3) f. आ = माषपर्णी *Glycine debilis Ait.* Râǵan. im ÇKDr. — 4) n. *der weisse Aussatz* H. 466. Halâj. 2,449.

पाण्डुरङ्ग (पा° + रङ्ग) m. *eine best. Gemüsepflanze,* = vulg. पाटराङ्गा

Râgav. im ÇKDr. श्रीपाण्डुरङ्गार्पणमस्तु (?) Verz. d. B. H. No. 1365.

पाण्डुरता (von पाण्डुर) f. *die weisse Farbe* Râga-Tar. 4, 198. Pańkat. 253, 2.

पाण्डुरद्रुम (पा° + द्रुम) m. *Wrightia antidysenterica R.Br.* Trik. 2,4,21.

पाण्डुरपृष्ठ (पा° + पृष्ठ) adj. = पाण्डुपृष्ठ H. 437. Die Hdschrr. u. die Scholien °पृष्ट.

पाण्डुरफली (पा° + फल) f. *ein best. Strauch*, = पाण्डुफली, पाण्डु, धूसरा, भूरिपलितदा, वृत्तबीजका Râgan. im ÇKDr.

पाण्डुराग (पा° + राग) m. *Artemisia indica* (दमनक) Râgan. im ÇKDr.

पाण्डुरेक्षु (पाण्डुर + इक्षु) m. *eine Art Zuckerrohr*, = श्वेतेक्षु Râgan. im ÇKDr.

पाण्डुरोग (पा° + रोग) m. *Gelbsucht* Suçr. 1, 90, 11. 159, 20. 258, 19. 2,466, 9. fgg. Varâh. Brh. S. 31, 14. °घ्न Suçr. 1, 139, 2. 190, 3. °नाशन 165, 14. °कृत् 193, 6.

पाण्डुरोगिन् (vom vorherg.) adj. *gelbsüchtig* Suçr. 1, 45, 10. 111, 7.

पाण्डुलेख (पा° + लेख) n. *Skizze, Conceptschrift, Nicht-Reinschrift, mit einem Griffel oder Kreide gemacht:* पाण्डुलेखेन फलके भूमौ वा प्रथमं लिखेत्। न्यूनाधिकं तु संशोध्य पश्चात्पत्त्रे निवेशयेत्॥ Vjâsa im ÇKDr. Suppl.

पाण्डुलोमशा (पा° + लो°) f. *Glycine debilis Ait.* Ratnam. im ÇKDr.

पाण्डुलोमा (पा° + लोमन्) f. dass. Gatâdh. im ÇKDr.

पाण्डुवर्मदेव (पा° - वर्मन् + देव) m. N. pr. eines Fürsten Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,539, 1.

पाण्डुशर्करा (पा° + श°) f. *Blasengries* Gâruda-P. 182 im ÇKDr.

पाण्डुशर्मिला (पा° + श°) f. Bein. der Draupadî, der Gattin der Söhne des Pâṇḍu, Trik. 2,8,17.

पाण्डुसोपाक (पा° + सो°) m. N. einer Mischlingskaste, *der Sohn eines* Kaṇḍâla (von einer Vaidehî Kull.) M. 10, 37 = MBh. 13, 2588, wo aber °सौपाक gelesen wird.

पाण्डूक m. *eine best. Reisgattung* Varâh. Brh. S. 28, 2. — Vgl. पाण्डुक.

पाण्ड्य (von पाण्डु) P. 4, 1, 168, Vârtt. 3. m. pl. N. pr. eines Volkes und des von ihm bewohnten Landes im Dekhan LIA. I, 156. fgg. MBh. 2, 1174. 3, 8339. 6, 2084. 7, 398. 8, 455. Hariv. 1836. 12838. R. 4, 41, 15. 25. Suçr. 1, 41, 6. Ragh. 4, 49. Mârk. P. 58, 31. °राज, °नरेश्वर, °नाथ MBh. 2, 1121. Hariv. 6583. Varâh. Brh. S. 4, 10. 11, 57. °राष्ट्राधिप MBh. 1, 2678. Muir, Sanskrit Texts II, 59. sg. (mit und ohne नृप u. s. w.) *ein Fürst der* Pâṇḍja P. 4, 1, 168, Vârtt. 3. MBh. 1, 544. 7020. 2, 585. 1893. 5, 578. Hariv. 6726. 9146. 9600. Ragh. 6, 60. Varâh. Brh. S. 6, 8. Bhâg. P. 4, 28, 29. 8, 4, 7. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 504, Çl. 12. Colebr. Misc. Ess. II, 273. wird als ein Sohn Âkrida's betrachtet Hariv. 1836. Der sg. bezeichnet auch das Gebirge des Landes: पाण्ड्यं शैलम् MBh. 3, 15250. मन्दरे पाण्ड्यशिखरे (v. l. मन्दारपाण्ड्यगिरिषु; nach dem Schol. = पाण्ड्यदेशगिरिषु) R. 4, 37, 2. उत्तरपाण्ड्यमहेन्द्राद्रि Varâh. Brh. S. 16, 10. पाण्ड्य v. l. für पाण्डु N. pr. eines Volkes in Madhjadeça ebend. 14, 3.

पाण्ड्यवाट (पा° + वाट) N. pr. einer Gegend, in der Perlen gefunden werden: निम्बफलत्रिपुटधान्यकचूर्णाः स्युः पाण्ड्यवाटभवाः (मुक्ताफलाः) Varâh. Brh. S. 82, 6. Davon adj. °क zur Bez. der Fundgrube 2.

पाण्ड्व (von पाण्डु) 1) n. *ein ungefärbtes wollenes Gewand* Çat. Br. 5, 3, 5, 21. Kâtj. Çr. 15, 5, 12. — 2) m. v. l. für पाण्डु und पाण्ड्य N. pr. eines Volkes in Madhjadeça Varâh. Brh. S. 14, 3.

पाण्ड्वामय (पाण्डु + आमय) m. = पाण्डुरोग *Gelbsucht* Suçr. 1, 138, 7. 2, 466, 12. 468, 10. Davon पाण्ड्वामयिन् adj. *gelbsüchtig* 467, 12. 469, 17.

1. पाण्य (von पाणि) 1) adj. *zur Hand gehörig:* अङ्गुलयः Çat. Br. 3, 1, 4, 23. 8, 4, 1. — 2) patron. = कौण्डिन्य Verz. d. Oxf. H. 128, a (No. 229).

2. पाण्य partic. fut. pass. von 2. पण् P. 3, 1, 101, Sch.

पाण्यास्य (पाणि + आस्य) adj. = पाणिमुख *dessen Mund die Hand ist:* ब्राह्मण Çâṅkh. Grhj. 4, 7. M. 4, 117.

1. पात partic. s. u. 2. पा.

2. पात (von 1. पत्) = पतँ gaṇa ज्वलादि zu P. 3, 1, 140. = पतन P. 6, 3, 71, Sch. = भ्रंश Trik. 3, 3, 169. = निपातन Med. t. 32. 1) *Flug, Flugart:* शतमेकं च पातानां पतितास्मि MBh. 8, 1898. 1905. 1907. वडवे इव संयुक्ते श्येनपाते 3, 10646. — 2) *das Sichstürzen in:* वरं वह्नौ पातः Bhartr. 2, 77. यावन्मुमूर्षुः पातेन व्यवहार्यस्ति सो ऽम्बुधेः (lies ऽम्बुधौ) Çatr. 10, 82. *Fall, Sturz:* न ममार स पातेन MBh. 1, 6741. द्रुमस्य Kumâras. 2, 41. Varâh. Brh. S. 42 (43), 64. पुरीषस्य Pańkat. 192, 2. तव काष्ठात्पातो भविष्यति 76, 20. जलस्य Varâh. Brh. S. 27, c, 13. कपर्दानाम् (beim Spiele) P. 2, 1, 10, Sch. उत्तमास्त्रं महापातम् Hariv. 6901. 6908. वेधः पातश्च लक्ष्येषु योगश्चैव तवार्जुन *Wurf* MBh. 8, 3615. पाताय नरकार्णवे Kathâs. 49, 55. गर्भस्य *Abgang des Fötus* (vgl. गर्भपात) Suçr. 1, 279, 1. करनिहितकन्दुकसमाः पातोत्पाता मनुष्याणाम् Spr. 1292. Kathâs. 25, 44. In comp. *a)* mit dem subj.: गृह° Kathâs. 28, 149. उल्का° Gobh. 3, 3, 16. Hariv. 9300. वज्र° R. 1, 28, 26 (adj.). Prab. 67, 10. Pańkat. 66, 19. कुलिश° 77, 13. विद्युत्° Prab. 94, 3. मूल° Dev. 8, 31. इषु° MBh. 4, 1641. बाण° Kathâs. 27, 2. बाणपातवर्तिन् *in Pfeilschussweite sich befindend* Çâk. 6, 13. शम्या° *Stockwurfweite* M. 8, 237. शक्रपाते *wenn* Indra's *Fahne fällt* d. i. *herabgenommen wird* Jâǵń. 1, 147. वर्षपातैः Mṛkkh. 85, 23. वृष्टि° Ragh. 11, 92. तोय° *Regen* Varâh. Brh. S. 88, 22. हिम° 45, 94. होमकाले यथा वह्निराज्यपातमवेक्षते Mârk. P. 14, 5. प्रस्रवणाद्रष्टजलपातमनोरमम् 61, 23. अश्रु° MBh. 14, 1638. Sâh. D. 25, 17. 18. रेतः° *Samenergiessung* Kull. zu M. 5, 63. यथा नयत्यसृक्पातैर्मृगस्य मृगयुः पदम् *nach dem zur Erde gefallenen Blute* M. 8, 44. असृक्पाते *wenn Blut geflossen ist* Jâǵń. 3, 293. क्षतज° Varâh. Brh. S. 94, 48. चरण° *das Niederfallen der Füsse, Fusstritt* Hariv. 13607. कदाचिन्मम दुर्गे चरणपातो (ist unter dem W. zu 1. zu stellen) ऽपि त्वया न कर्तव्यः Pańkat. 113, 2. यस्याङ्घ्रिपाते रणभूर्न सेहे Bhâg. P. 3, 1, 37. पक्ष्म° *das Fallen der Augenwimpern* so v. a. *das Schliessen der Augen* Ragh. 11, 36. खड्ग° *das Niederfallen des Säbels, Säbelhieb* Kathâs. 27, 50. शलाकानखपातैः MBh. 3, 853. Hariv. 4719. 13868. कटाक्ष° *Seitenblick* MBh. 2, 2238. दृष्टि° (s. auch bes.) Ragh. 13, 18. लोचन° (लोचनापात dem Versmaass entsprechender Kathâs. 4, 41). Upak. 39. शरीर° *der Fall —, der Untergang des Körpers* Kumâras. 3, 44. Çaṅk. zu Brh. Âr. Up. S. 227. 230. Gaudap. zu Sâṅkhjak. 67. देह° Kathâs. 49, 96. das einfache पात in ders. Bed. Wind. Sancara 122. आत्म° *der Fall* so v. a. *die Wiederkehr der Seele* Bhâg. P. 2, 1, 39. — *b)* mit dem Ausgangspunkte des Falls: कूल° *Sturz vom Ufer* R. 2, 103, 4. पर्वत° Çatr. 10, 184. वर्त्म° *das Abkommen vom*

Wege (पात = प्रतिरोध Schol.) Git. 7,1. — c) mit dem Endpunkte des Falls: भू° *auf die Erde* Sâh. D. 68,2. नरक° *in die Hölle* Pańkat. 108, 21. चरण° *zu Jmdes Füssen* Pańkat. IV, 9. — 3) *Einfall, Ueberfall:* दस्युगणपातहन्ता: Varâh. Bṛh. S. 19,7. — 4) *Fall* so v. a. *Möglichkeit:* एत एतावन्तः पातास्तेषां येन कामयेत तेन यजेत Çâṅkh. Br. 4,14. विपरीते पाते सति Çuk. in LA. 43,8. — 5) *Fall* so v. a. *das Eintreten, Erscheinen:* अकाण्डपातोपनता कं न लक्ष्मीर्विमोहयेत् Kathâs. 5,2. अकाण्डपातजातानाम् — शोकप्रहाराणाम् Spr. 5 (= Prab. 94). Daçak. 1,56. — 6) *Fehler, Versehen* Sûrjas. 11,4. — 7) in der Astrol. *ein schlimmer Aspect* Sûrjas. 11,2. 5. 7. 10. 12. 13. 15. 19. — 8) *der Knoten in einer Planetenbahn* Sûrjas. 1, 33. 43. 44. 52. 57. 58. 68. 69. 2, 1. 6. 7. 8. 56. 57. 4, 6. 8. 15. 11, 11. 13, 12. — 9) Bein. Râhu's nach Wils. und ÇKDr.; am zuletztgenannten Orte wird als Beleg eine Stelle aus Siddhântaçir. angeführt, wo aber nur die Verbindung कुमुदिनीपतिपात *der Sturz, das Unglück des Mondes* erscheint. — 10) pl. N. pr. einer Schule des Jagurveda (v. l. पाताण्डिनीय) Ind. St. 3,257. — Vgl. क्रान्ति°, गर्भ°, दण्ड°, दन्त°, दूर°, दृक्°, दृष्टि°, धारा°, पत्त°, सूत्र°, तैलंपाता, श्येनंपाता.

पातक (vom caus. von 1. पत्) 1) adj. *zu Fall bringend;* s. गर्भ°. — 2) m. n. AK. 3,6,4,33. *Verbrechen* Trik. 1,1,112. H. 1380. Halâj. 3,5. Nir. 6,27 (eingeschobene und verdorbene Stelle). यः सकृत्पातकं (पापकं Ait. Br.) कुर्यात् Çâṅkh. Çr. 15,24,10. अन्यत्राभक्ष्यपातकेभ्यः Gṛhj. 1, 12. M. 8,88. 112. 113. 10,126. ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः। महान्ति पातकान्याहुः संसर्गश्चापि तैः सह ॥ 11,54. 258. 259. Jâǵń. 2,96. 3, 284. Bhag. 1,38. MBh. 1,4203 (wo पातकं । st. पातकां zu lesen ist). 4334. 13,2424 (masc.). Bhartṛ. 2,45. Spr. 197. Ragh. 9,82. Varâh. Bṛh. S. 9, 25. Hit. I,62. Kathâs. 30,126. Vet. in LA. 28, 2. am Ende eines adj. comp. f. आ Spr. 987. अतिपातक MBh. 13, 3215. — Vgl. अति°, अनु°, उप°, महा°.

पातकिन् (von पातक) adj. subst. *der ein Verbrechen begangen hat, Verbrecher* Hariv. 15315. Mârk. P. 134, 24. Bhâg. P. 6,2,9. — Vgl. महा°.

पातंग (von पतंग) adj. f. ई *der Heuschrecke —, der Lichtmotte eigen:* तस्य निश्चित्य पातंगीं वृत्तिं भूयस्यरित्रजे Râǵa-Tar. 8,469. Welche Bedeutung hat aber das Wort MBh. 6,422?

पातंगि (wie eben) m. *der Sohn der Sonne, Saturn* Hâr. 12. Çabdar. im ÇKDr.

पातञ्जल adj. *von* Patańgali *verfasst:* महाभाष्य Verz. d. Oxf. H. 164, b, 2 v. u. °तन्त्र Verz. d. B. H. No. 974. n. (sc. शास्त्र) *das Joga-System des* Patańgali Colebr. Misc. Ess. I, 235. Z. d. d. m. G. 7,168. Madhus. in Ind. St. 1,13. 23. Gaudap. zu Sâṅkhjak. 23. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 107. 150. Verz. d. B. H. 160. No. 626. 823. Verz. d. Oxf. H. 86, b, 4 v. u.

पातञ्जलि m. v. l. für पतञ्जलि Ind. St. 5,350.

पातत्रिण adj. *das Wort* पतत्रिन् *enthaltend* gaṇa विमुक्तादि zu P. 5,2,61.

पातन (vom caus. von 1. पत्) 1) adj. f. ई (gaṇa गौरादि zu P. 4, 1, 41) *fällend, niedermachend:* शत्रुसंघानाम् MBh. 1, 6360. भीष्मस्य 7, 94. Mârk. P. 24, 40. शत्रुसेनाङ्ग° MBh. 1,7368. अस्त्र Hariv. 12735. — 2) n. *das Fallenlassen, Hinabwerfen, Hinabschleudern, Stürzen, Niedermachen:* शकुनिः फलपातने (शुचिः) M. 5, 130. Mârk. P. 35, 22. फल° *Abschlagen* Hariv. 3715. गिरिशृङ्गेभ्यः Bhâg. P. 3, 30, 25. सोभस्य MBh. 3, 835. वज्र° MBh. 1, 1219. 7201. पातनं भास्करस्येव न मृष्ये द्रोणपातनम् 7,273. 6,5356. 10,592. 13, 4788. अक्ष° *das Werfen der Würfel* P. 8, 2, 49, Sch. दण्डस्य *das Fallenlassen des Stockes* so v. a. *Strafen* M. 7,51. अहणोः समन्ततः कार्यं पातनं जलौकसाम् *das Ansetzen von Blutegeln* Suçr. 2,327,7. गर्भस्य *das Abtreiben der Leibesfrucht* Jâǵń. 2,277. 3,298. Hariv. 4575. अत ऊर्ध्वमदृश्येषर्षस्तु योगान्पातनार्थं वक्ष्यामः *Vertreiben, Wegschaffen* Suçr. 2, 49, 17. *das Auseinanderfallenmachen, Trennen,* zur Erklärung von पति und पत्नी Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 139. — Vgl. गर्भ°, कुन्दक°, दण्ड°, दूर°, सूत्र°.

पातनीय (wie eben) adj. *zu schleudern:* न खलु बाणाः पातनीयो ऽयमस्मिन्मृदुनि मृगशरीरे तूलराशाविवानलः Çâk. 10, v. l.

पातयितर् (wie eben) nom. ag. *Werfer* (beim Spiel) P. 2,1,10, Sch.

1. पातर् (von 1. पा) nom. ag. *Trinker;* oxyt. mit gen. oder in comp.: पाता सोमानाम् Ṛv. 8,82,33. AV. 3,12,8. MBh. 10,287. मद्य° Kull. zu M. 3,159. अम्बु° Udbhaṭa (s. u. तति). parox. mit acc.: पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमम् Ṛv. 6,23,3. 8,2,26.

2. पातर् (von 3. पा) nom. ag. *Beschützer, Hüter;* oxyt. mit gen. oder in comp.: नराम् Ṛv. 2,20,3. लोकानाम् Hariv. 14617. 14644. Kâm. Nitis. 2,16. mit acc. (parox.): जगत्त्रयम् Hariv. 14931. — Vgl. नृ°.

3. पातर् m. *eine Art Ocimum* (गन्धपत्त्र) Çabdak. im ÇKDr.

पातल्य n. *ein best. Theil des Wagens,* nach Sâj. so v. a. कीलक. du: इन्द्रः पातल्ये ददतां शरीतोः Ṛv. 3,53,17.

1. पातव्य (von 1. पा) adj. *zu trinken* M. 11,94. MBh. 3,647. 9,2095.

2. पातव्य (von 3. पा) adj. *zu behüten, zu schützen* Hariv. 1151.

पातसाह m. = پادشاه Verz. d. Oxf. H. No. 208 am Ende.

पाताण्डिनीय m. pl. N. pr. einer Schule des Jagurveda Ind. St. 3,258.

पाताल Uṇâdis. 1, 116. 1) n. a) *Unterwelt, eine unter der Erde gedachte Höhlung, in der Schlangen und Dämonen hausen;* häufig wird sieben solcher Höhlen gedacht; nach dem MBh. ist पाताल eine Stadt der Schlangenwelt. AK. 1,2,1,1. Trik. 1,2,1. H. 1362. an. 3,663. fg. Med. l. 110. Halâj. 3, 1. Âruṇ. Up. in Ind. St. 2.178. MBh. 3, 8547. fgg. 3552 (Etym.). 13,2230. Sund. 4,20. Hariv. 11454. R. 1,44,8. 45,28. 6,16,29. Ragh. 1, 80. 15, 84. Spr. 1756. Varâh. Bṛh. S. 53, 5. Sûrjas. 12, 2. 33. Kathâs. 19, 91. 27, 11 (°नगरी). 44, 34. 37. 45, 113. 134. 151. 164. 192. 223. 329. 332. 50, 109. Râǵa-Tar. 3, 470. 519. VP. 204. Bhâg. P. 5,24,7. Mârk. P. 19, 16. 61, 2. Pańkat. 159, 22. Vet. in LA. 33, 20. Vedântas. (Allah.) No. 70. °खण्ड im Padma-P. Verz. d. B. H. No. 453. Am Ende eines adj. comp. f. आ: (वसुंधरा) सशैला सार्णवद्वीपा सपाताला MBh. 7, 8887. कृतामित्रः प्रयच्छोर्वीं राज्ञे सद्वीपपत्तनाम्। साकाशजलपातालां सपर्वतमहावनाम् ॥ 8, 3689. An den beiden letzten Stellen könnte das Wort auch einfach in der Bed. *Vertiefung, Höhlung in der Erde* (= विवर Med.) gefasst werden. Nach AK. 3, 4, 30, 204. H. an. und Med. bedeutet पाताल auch *das unterseeische Feuer;* doch ist zu bemerken, dass die Wörter für diesen Begriff wiederum *die Unterwelt* bezeichnen. — b) in der Astrol. Bez. *des 4ten Hauses* Varâh. Laghuǵ. 1, 16. Bṛh. 11, 13. — 2) m. a) *ein best. Destillationsapparat* (श्रौषधपाकार्थयन्त्रविशेष) Çabdak. im ÇKDr. ऊर्ध्वमापस्तले वह्निर्मध्ये तु रससंग्रहः। पातालयन्त्रमे-

तद्धि शोधयेत्सूतकादिकम् ॥ ÇKDr. nach dem Vaidjaka. — *b*) *Bez. des Jupiterjahrs zu 361 Tagen* Weber, Naxatra II, 281. — *c*) N. pr. des Dieners des 14ten **Arhant's** der gegenwärtigen **Avasarpiṇî** H. 42. — Das Wort steht wohl mit पात *Sturz, Fall* in Verbindung; zur Endung vgl. श्रन्तराल.

पातालकेतु (पा° + केतु) m. N. pr. eines **Daitja**-*Fürsten* Spr. 1240. वज्रकेतोः सुतश्चोग्रो दानवो ऽरिविदारणः । पातालकेतुर्विख्यातः पातालान्तरसंश्रयः Mârk. P. 21,29.

पातालगरुडी (पा° + गरुड) f. *eine best. Schlingpflanze* (छिरेंटा im Hindi), = गारुडी Râǵan. im ÇKDr. Nach Bhâvapr. ebend. heisst die Pflanze auch पातालगरुडाह्वय m.

पातालनिलय (पा° + नि°) m. *ein Bewohner der Unterwelt, ein* **Asura** Halâj. 1,5.

पातालौकस् (पा° + श्रोकस्) m. dass. H. 238.

पाति Uṇâdis. 5,5. m. = पति *Herr, Eigenthümer* Uǵǵval.

पातिक m. = शिशुमार *Delphinus gangeticus* Çabdam. im ÇKDr.

पातित्य (nom. abstr. von पतित *gefallen*) n. *Verlust der Stellung, der Kaste* Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 14, *a*, N. Mit. in Z. d. d. m. G. 9, 681. Kull. zu M. 10,92. 11,156.

पातिन् (von 1. पत् und von पात) adj. 1) *fliegend:* प्रपेततुः स्पर्धया च ततस्तौ हंसवायसौ । एकपाती (*auf eine und dieselbe Weise fliegend*) च चक्राङ्गः काकः पातशतेन च ॥ MBh. 8,1911. शब्दपातिनमिषुम् *mit Geräusch fliegend* Ragh. 9,73. श्रर्दन°, गमन°, शब्द°, दूर° zur Erklärung von श्रद्रूप Nir. 6,33. वातव्यायतपातिनश्च तुरगाः Prab. 35,4. द्विरेफास्तानपोवर्मणि पातिनः *sich niedersetzend auf* Râǵa-Tar. 3,405; es ist aber wohl °वर्मनिपातिनः zu lesen. — 2) *fallend, sinkend:* व्यसनार्णव° Kathâs. 19,29. श्राशाबन्धः कुसुमसदृशं प्रायशो ह्यङ्गनानां सद्यःपाति प्रणयि (so ist zu trennen) हृदयं विप्रयोगे रुणद्धि Megh. 10. — 3) *sich befindend:* एक° (s. auch bes.) *allein seiend:* संसरन्तमपि प्रेतं विषमेष्वेकपातिनम् । भार्येवान्वेति भर्तारम् MBh. 1,3032. न मातृपुत्रबान्धवा न संस्तुतः प्रियो जनः । श्रनुव्रजन्ति संकटे व्रजन्तमेकपातिनम् ॥ 12,12093. 12109. सर्वप्राणभृद्ध्यमानान्तःपातित्वात् *wegen des Enthaltenseins in* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 271. — 4) *fallen lassend, — machend, fällend, niederwerfend;* in comp. mit dem obj.: (श्रनिले) वृत्ते खगपातिनि Varâh. Bṛh. S. 29, 6. विषाणगात्रावरयोधपातिना गजेन MBh. 8,4323. श्रसिना राजकुलभद्देहार्धपातिना Râǵa-Tar. 6,249. रेतः° *Samen vergiessend, eine Samenergiessung habend* Kull. zu M. 5,63. — Vgl. एक°, गर्भ°, दण्ड°, दूर°, दूरेषु°, पत्त°.

पातिली f. 1) *Schlinge.* — 2) *eine Art Thongefäss.* — 3) *eine Art Weib* H. an. 3,665. Med. l. 110.

पातिव्रत्य (von पतिव्रता) n. *Gattentreue* Bhâg. P. 9,3,17.

पातुक (von 1. पत्) 1) adj. = पतनशील P. 3,2,154. Vop. 26,146. = पतयालु AK. 3,1,27. H. 445. an. 3,61. Med. k. 114. *fallend, seiner Kaste verlustig gehend* oder *zur Hölle fahrend:* परमेश्वरः । संपच्छन्भवति प्राणानसंयच्छंस्तु पातुकः ॥ MBh. 12,3444. — 2) m. *a*) *Abgrund.* — *b*) *Wasserelephant* (जलहस्तिन्, जलमातङ्ग) H. an. Med.

पात्तिगणक n. nom. abstr. von पत्तिगणक gaṇa उद्गात्रादि zu P. 5, 1, 129.

पात्नीवत adj. 1) *dem* **Agni** **patnîvant** d. h. *dem* **Agni** *sammt den Götterfrauen zugehörig:* ग्रह VS. 18,20. Ait. Br. 6,3. TS. 6,5,8,1.2. Çat. Br. 4,4,2,9. Kâtj. Çr. 9,5,21. 10,6,16. fgg. 5,14. Âçv. Çr. 5,19. यूप TS. 6,6,4,6. पशु 6,1. — 2) *das Wort* **patnîvant** *enthaltend* gaṇa विमुक्तादि zu P. 5,2,61. Çâṅkh. Br. 28,3.

पात्नीशाल adj. *in der* पत्नीशाला *befindlich:* धिष्ण्य Lâṭj. 2,3,19.

1. पात्य (vom caus. von 1. पत्) adj. *fallen zu lassen:* दण्डो ह्वीनेषु पात्यस्तु so v. a. *Strafe ist zu verhängen* R. 5,81,39.

2. पात्य (von पति) n. *Herrschaft:* भरणाद्धि स्त्रिया भर्ता पात्याच्चैव स्त्रियाः पतिः MBh. 12,9517.

पात्र (von 1. पा) Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,158. 169. m. f. n. AK. 3,6,2,42. m. n. gaṇa श्रर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Siddh. K. 251, *a*, 3. n. 249, *b*, 3. Nach Zahlwörtern in einem collect. comp. पात्र n. (nicht पात्री f.) P. 2,4, 17, Vârtt. 4. Vop. 6,53. AK. 3,6,1,3. 2,25. Ein auf श्रस् ausgehendes Nomen bewahrt im comp. vor पात्र sein स nach P. 8,3,46. 1) n. *Trinkgefäss, Schale; Gefäss* überh.; *Geräthe* Nir. 5,1. AK. 2,7,24. 9,33. 3, 4,25,181. Trik. 3,3,361. H. 828. 1026. an. 2,437. fg. Med. r. 58. Halâj. 2,172. 260. Ṛv. 1,82,4. 110,5. या पात्राणि पूष्ण श्रासेचनानि 162,13. 175,1. 2,37,4. 6,27,6. इन्द्रपान 44,6. मधोः 8,92,6. देवपान 10,53,9. AV. 4,17,4. मृण्मयीहि विद्या पात्राणि (यव) 6,142,1. 12,3,25. 36. 9,6,17. VS. 16,62. 19,86. कति पात्राणि यज्ञं वहन्तीति । त्रयोदशेति ब्रूयात् TBr. 1, 5,4,1. ग्राम्याणां पात्राणां कपालानि TS. 5,1,6,2. 6,3,4,1. Çat. Br. 1, 3,1,2. 7,1,20. यज्ञ° 1,3,12. M. 5,116. 167. उपांशु° Çat. Br. 4,5,5,2. श्रन्तर्याम° 3. शुक्र° 7. क्रतु°, श्राग्रायण° u. s. w. 8. Kâtj. Çr. 9,3,11. 14. 12,5,14. Nir. 5,11. 8,2. एक°, द्वि° TS. 6,4,9,3. Ait. Br. 2,27. श्रतैजस M. 6,53. Jâǵń. 1,183. दारु°, मृन्मय, वैदल, यति° M. 6,54. Suçr. 1,107, 7. सौवर्णे राजते मृन्मये वा पात्रे 170,9. 240,14. Varâh. Bṛh. S. 76,2. Sûrjas. 13,23. सालतपात्रहस्त Ragh. 2,21. स्नेह° AK. 2,9,38. श्रन्न° Bhâg. P. 2,2,4. भक्त° Râǵa-Tar. 4,243. भिक्षा° Hit. 27,12. 17. Kathâs. 3,75. तस्माद् श्रेष्ठी पात्रे (= प्रतिग्रहयोग्यस्थाने Sâj.) रोचयत्येव यं कामयेत तम् *bei der Schüssel* wohl so v. a. *beim gemeinschaftlichen Mahle* (vgl. श्रपपात्रित, श्रवपात्रित) Ait. Br. 3, 30. TS. 6,2,6,4. Am Ende eines adj. comp. f. श्रा Jâǵń. 1,204. — 2) n. *Flussbett* AK. 1,2,3,8. Trik. 3,3,361. H. 1079. H. an. Med. Halâj. 3,46. दूरपात्रा (शतद्रु) R. Gorr. 2,73,2. — 3) n. *Gefäss, Behälter* in übertr. Bed.: श्राण्डा मा नो मघवं छक्र निर्भेन्मा नः पात्रा भेत्सहजानुषाणि *die Behälter sammt der Brut* Ṛv. 1,104,8. *Behälter für Etwas* so v. a. *der Gegenstand, in dem sich Etwas concentrirt, zusammenfindet, in hohem Grade zur Erscheinung kommt;* stets von Personen gebraucht: विभूतेः पात्रमेव सः Kâm. Nîtis. 5, 90. कल्याण° Kathâs. 21,31. विश्वास° *Vertrauensperson* Hit. 88,12. कौटिल्य° Z. d. d. m. G. 14,569,11. नृप° 20. लोकोपक्रोश° Daçak. in Benf. Chr. 192,21. तस्याः परं प्रसादपात्रमासम् 196,19. सुरतैक° Kaurap. 19. स्नेहैक° 22. पात्रं यत् (मित्रं) सुखदुःखयोः सह भवेन्मित्रेण *der mit dem Freunde Freude und Leid theilt* Hit. I, 204. — 4) n. *eine würdige Person,* = योग्य AK. 3,4,25,181. H. an. Med. (wo fälschlich याग्य gedruckt ist). Halâj. 5,76. न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता । यत्र वृत्तमिमे चोभे तद्धि पात्रं प्रकीर्तितम् ॥ Jâǵń. 1,200. दातव्यमिति यद्दानं दीयते ऽनुपकारिणे । देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥ Spr.

1126. M. 4,227. 228. 7,86. वृद्धं पात्रेषु निक्षिपेत् 99. Jâǵn. 1,6. 316. MBh. 3,12490. पात्रं त्वतिथिमासाद्य Spr. 1757. Kathâs. 47,7. MBh. 13,1523. 1531. 1538. fg. 2134. fgg. Hariv. 5979. Spr. 581. Mâlav. 7,17. Râǵa-Tar. 3,187. 5,15. Pańkat. 119,25. Bhâg. P. 7,14,34. सर्वेषामेव पात्राणां परं पात्रं (= पापित्राता ÇKDr.) महेश्वरः Bhavishja-P. im ÇKDr. गुणवत्तर° *ein Würdigerer* Spr. 842. mit dem gen. der Sache, deren man würdig ist: पात्रं त्वेषां मतो ऽसि मे R. 1,29,4. Râǵa-Tar. 6,60. mit dem loc. eines nom. act.: यदा जानासि देवेश पात्रं मामस्त्रधारणे MBh. 8,1590. प्रतिग्रहे 1669. विद्ययोर्ग्रहणे R. 1,24,18 (25,18 Gorr.). mit dem infin.: श्रोतुम् MBh. 1,2233. पात्रभूत *würdig, der es verdient Etwas von Jmd* (gen.) *zu empfangen* 14,1668. R. 1,30,8. 20,18 (21,17 Gorr.). 28,32. राजा कृत्स्नस्य जगतः पात्रभूतः *eine würdige Erscheinung für* Hariv. 8824. पात्र m. MBh. 1,774. अपात्रः पात्रतां याति यत्र पात्रो न विद्यते Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,158. Der compar. पात्रतर als adj. in der Stelle: अतः पात्रतरः को ऽन्यः Hariv. 5978. पात्र in derselben Bed.: किमतः पात्रमिष्यते 14236. — 5) n. *Minister* Trik. 3,3,45. H. an. Med. Râǵa-Tar. 5,304. — 6) n. *Schauspieler* H. 327. H. an. Mâlav. 17,9. Bhar. zu Çâk. 8,20. Sâh. D. 425. तत्प्रतिपात्रमाधीयतां यत्नः so v. a. *Rolle* Çâk. 3,13. — 7) n. *Blatt* (vgl. पत्त्र) H. an. — 8) m. *ein best. Hohlmaass*: इन्द्रः सत्त्रं पात्रान्सोमं त्वापाययत् AV. 10,10,9. अर्मासि पात्रैर्हृदकं यदेतन्मितास्तण्डुलाः प्रदिशो यदीमाः 12,3,30. Çat. Br. 13,4,1,5. Çâṅkh. Çr. 16,1,7. Kâtj. Çr. 20,1,4. Lâṭj. 8,2,5. 3,7. 8. आढकाचितपात्रात् P. 5,1,53. द्विपात्री adj. 54, Sch. पात्र n. = आढक Vaidjakapar. im ÇKDr. — 9) पात्री f. *a) Gefäss, Topf, Fass*: औदुम्बर्यां पात्र्यां वा चमसे वा समावपेयुः (संभारान्) Ait. Br. 8,17. Âçv. Gṛhj. 4,3. 9. Kauç. 15. 61. 62. Çat. Br. 1,1,2,3. 2, 5,3,6. 6,2,7. Kâtj. Çr. 2,3,28. 29. पात्र्यां पिष्टान्यावपति 5,10. 26. उद° 12,3,11. इडा° 6,8,13. Z. d. d. m. G. IX, viii. पिष्ट° Schol. zu Kâtj. Çr. 184,2. 59,23. fgg. ग्रीवमात्र्यं पात्रीस्थम् Çâṅkh. Çr. 5,8,2. *Schüssel*: पात्रीषु जाम्बूनदराजतीषु MBh. 1,7215. 2,1748. 4,539. 15,728. Hariv. 3253. R. Gorr. 1,13,10. 15,6,8 (9 Schl.). Kathâs. 16,39. — *b)* Bein. der Durgâ MBh. 4,188. — In der Stelle ṚV. 1,121,1 will Sâj. पात्रम् durch 2. पातर् erklären. Vgl. अ°, अङ्गारपात्री, अन्तःपात्र, अलाबु°, आम°, उद°, कर°, धूप°, यान°, सु°, सत्°.

पात्रक (von पात्र) 1) n. *Napf*; s. चर्वित°. — 2) f. पात्रिका *Schale, Betteltopf* Bhâg. P. 1,18,17.

पात्रकटक (पात्र + क°) *der Ring, an dem der Betteltopf getragen wird*, Vjutp. 208.

पात्रट 1) adj. *mager* (कृश) Çabdar. im ÇKDr. st. कृश hat Med. ṭ. 49 fälschlich देश. — 2) m. = कर्पर *Schale, Topf* Med. = कर्पट *Lumpen* Çabdar.

पात्रटीर (von पात्र) m. 1) *ein Exminister*, = अपव्यापारमन्त्रिन् H. an. 4,269. = मुक्तव्यापारमन्त्रिन् Med. r. 283. = युक्तव्यापारमन्त्रिन् ÇKDr. angeblich nach Med. und Çabdam. *an able or competent minister* Wils. — 2) = लोहकांस्ये रजतपात्रे (?) H. an. = लोहकांस्यरजतपात्रे Med. = लोहपात्र, कांस्यपात्र, = रजतपात्र (sic) ÇKDr. nach Med. und Çabdam. *ein metallenes Gefäss* Wils. — 3) *Rotz*, = सिङ्घाण, सिङ्घाणक H. an. Med. Çabdam. *Eisenrost* Wils. — 4) *Feuer* H. an. Med. Çabdam. — 5) *Reiher*. — 6) *Krähe*. — 7) = पिङ्गाश m. Çabdar. im ÇKDr.

पात्रता (von पात्र) f. 1) *das Behältersein für Etwas* (abstr. zu पात्र 3.): कदा मुखं वरतनु कारणादृते तवागतं क्षणमपि कोपपात्रताम् Mâlav. 74. दैन्यस्य पात्रतामेति Spr. 1249. वरं पत्यौ प्रवासस्थे मरणं कुलयोषितः। न तु दूपारमल्लोकलोचनापातपात्रता ॥ Kathâs. 4,41. तेनैवागात्पुरोभागिवितर्कातङ्कपात्रताम् Râǵa-Tar. 6,83. — 2) *das Würdigsein, Würdigkeit* (abstr. zu पात्र 4.): न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता । यत्र वृत्तमिमे चोभे तद्धि पात्रं प्रकीर्तितम् ॥ Jâǵn. 1,200. 3,333. अपात्रः पात्रतां याति यत्र पात्रो न विद्यते Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,158. विनयाद्याति पात्रताम् ad Hit. Pr. 5. 6. Bhâg. P. 7,14,35.

पात्रत्व (wie eben) n. = पात्रता 2. ad Hit. Pr. 5. 6.

पात्रदेव (पात्र + देव) m. Bez. eines Geistes Wassiljew 196.

पात्रपाक *roasted medicines* Wise 129. Fehlerhaft für पत्त्रपाक.

पात्रपाणि (पा° + पा°) m. Bez. *eines den Kindern gefährlichen Dämons* Pâr. Gṛhj. 1,16.

पात्रपाल (पा°? + पा°?) m. = तुलाधट (vulg. पाततुयार) *ein grosses Ruder* Hâr. 143. Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

पात्रय् (von पात्र), °यति *Etwas als Trinkgeschirr gebrauchen*: पाणिं पात्रयताम् (योगिनाम्) Spr. 1754.

पात्रसंस्कार (पात्र + सं°) m. = पूरोटि *Strömung eines Flusses* Çabdak. im ÇKDr.; vgl. पत्त्रकंकार, पत्त्रसंस्कार. Nach Wils. und ÇKDr. auch *Reinigung der Geschirre*.

पात्रसंचार (पात्र + सं°) m. wohl *das Zusammenkommen bei der Schüssel, Mahl*: विधूमे न्यस्तमुसले व्यङ्गारे भुक्तवज्जने, अतीतपात्रसंचारे भिक्षां लिप्सेत वै मुनिः ॥ MBh. 12,9975.

पात्रसात् (von पात्र) adv. mit कर् *einem Würdigen Etwas zum Geschenk machen*: भस्मसात्कृतवतः पितृद्विषः पात्रसाच्च वसुधां ससागराम् Ragh. 11,86.

पात्रहस्त (पात्र + हस्त) adj. f. आ *ein Geschirr in der Hand haltend* AV. 9,6,51. Çâk. 40,22.

पात्रिक (von पात्र) 1) adj. proparox. (f. ई) *mit einem* Pâtra (s. पात्र 8.) *besäet, so viel enthaltend u. s. w.* P. 5,1,46. 53. क्षेत्र 46, Sch. nach Zahlwörtern 54. द्विपात्रिकी Sch. — 2) n. = पात्र *Schüssel, Geschirr*: कु° MBh. 12,8327. — पात्रिका s. u. पात्रक.

पात्रिन् (wie oben) adj. *mit einem Trinkgeschirr —, mit einer Schüssel versehen* M. 6,52.

पात्रिय (wie eben) adj. *würdig am Mahle Theil zu nehmen* P. 5,1,68. एष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिः TS. 3,2,3,3.

पात्रीकर् (von पात्र mit 1. कर्) 1) *zum Behälter für —, zum Gegenstand von Etwas* (gen.) *machen*: आत्मबिम्बं पात्रीकुर्वन्दशपुरवधूनेत्रकौतूहलानाम् Megh. 49. — 2) *würdig machen, zu Ehren bringen*: पात्रीकृतात्मा गुरुसेवनेन Ragh. 18,29. मुष्टं प्रतिग्राह्यता स्वमर्थं पात्रीकृतो दस्युरिवासि येन Çâk. 116.

पात्रीण (von पात्र) adj. f. आ *einen* Pâtra (s. पात्र 8.) *enthaltend u. s. w.* P. 5,1,53. nach Zahlwörtern 54. द्विपात्रीणा Sch.

पात्रीभू (पात्र + भू) *eine würdige Person werden*: °भूत MBh. 4,1513.

पात्रीय (von पात्र) n. = यज्ञद्रव्य (यज्ञपात्र ÇKDr. nach ders. Aut. *Opfergeschirr* Wils.) *Opfergegenstand* Trik. 2,7,9.

पात्रीर m. dass. Bhûripr. im ÇKDr.

पात्रीव m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. AK. 3, 6, 4, 35. *eine Art Opfergeschirr* nach den Erklärern.

पात्रेबहुल (पात्रे, loc. von पात्र, + ब°) adj. pl. *nur bei der Schüssel sich versammelnd, Schmarotzer* gaṇa पात्रेसमितादि zu P. 2, 1, 48 und युक्तारोह्यादि zu 6, 2, 81.

पात्रेसमित (पात्रे + समित, partic. von 3. इ mit सम्) dass. P. 2, 1, 48 (pl. Schol.). gaṇa युक्तारोह्यादि zu 6, 2, 81. स पात्रेसमितो ऽन्यत्र भोजनान्मिलितो न यः Trik. 3, 1, 28. निधाय हृदये पापं यः परं शंसति स्वयम्। स पात्रेसमितो ऽथ स्यात् *falsch, hinterlistig* Çabdam. im ÇKDr.

पात्रोपकरण n. nach ÇKDr. (= उपभूषण) und Wils. *Schmucksachen untergeordneter Art,* mit folgendem Beleg aus Kâlikâ-P. 68: दद्यादायसवर्ज्जं तु भूषणं न कदा च न। घण्टाचामरकुम्भादि पात्रोपकरणादिकम्॥ तद्भूषणान्तरे दद्याद्यस्मात्तदुपभूषणम्॥ ÇKDr. पात्रोपकरणादिक kann hier füglich *aus Geschirren, Geräthen und Anderem bestehend* bedeuten.

पात्र्य (von पात्र) adj. = पात्रिय P. 5, 1, 68.

पाथ = पथ gaṇa ज्वलादि zu P. 3, 1, 140. 1) m. *a) Feuer.* — *b) die Sonne.* — 2) n. *a) Wasser* Med. im ÇKDr. u. bei Wils. — Die gedr. Ausg. (th. 9) liest fehlerhaft पार्थ; vgl. पीथ und पाथस्. — *b)* N. eines Sâman Ind. St. 3, 222, *b*.

पाथस् n. 1) *Stelle, Platz, Ort:* परायतीनामन्वेति पाथः Ṛv. 1, 113, 8. 162, 2. देवीर्देवानामपि यन्ति पाथः 7, 47, 3. यत्रा चक्रुरमृता गातुमस्मै श्येनो न दीयन्नन्वेति पाथः 63, 5. आ चष्ट आसां पाथो नदीनां वरुणः 34, 10. 2, 3, 9. 3, 8, 9. 31, 6. विष्णुर्गोपाः परमं पाति पाथः 55, 10. 1, 154, 5. वायुर्न पाथः परि पासि सद्यः 7, 5, 7. AV. 2, 34, 2. अग्नेः प्रियं पाथो ऽपीतम् VS. 2, 17. यत्र वरुणस्य प्रिया धामानि यत्र वनस्पतेः प्रिया पाथांसि 21, 48. 13, 53. 29, 10. TS. 3, 3, 3, 1. समुद्रं वो निनयानि स्वं पाथो अपीथ Âçv. Çr. 1, 11. Çâṅkh. Br. 10, 6. प्रियं देवानामप्येतु पाथः TBr. 3, 1, 1, 5 in Z. f. d. K. d. M. 7, 267. यत्रं सहस्रपाथा अन्तरा समेति Ṛv. 7, 1, 4. Die Comm. fassen das Wort bald in der Bed. von स्थान, bald in einer der drei folgenden. Wohl verwandt mit 2. पथ. — 2) *Speise* Nir. 8, 17. Uṇâdis. 4, 204. — 3) *Luft* Nir. 6, 7. — 4) *Wasser* Uṇâdis. 4, 203. AK. 1, 2, 3, 4. H. 1069. Halâj. 3, 26. Spr. 769. Râǵa-Tar. 3, 451. Kathâs. 27, 122.

पाथिकि m. patron. von पथिक gaṇa शिवादि zu P. 4, 1, 112.

पाथिकार्य m. patron. von पथिकार gaṇa कुर्वादि zu P. 4, 1, 151.

पाथिक्य n. nom. abstr. von पथिक gaṇa पुरोहितादि zu P. 5, 1, 128.

पाथिस् Uṇâdis. 2, 115. m. *Meer; Auge* Uǵǵval. n. = कीलाल (*Wasser?*) Uṇâdik. im ÇKDr. *a blotch, a scab* Wils.

पाथेय gaṇa धूमादि zu P. 4, 2, 127. 1) (von पथि) = पथि साधुः P. 4, 4, 104. n. *Wegekost, Reisevorrath* H. 493. Halâj. 2, 203. Vikr. 94. Kathâs. 26, 6. 27, 185. Pańkat. 185, 19. Kir. 3, 37. Çatr. 10, 114. अ° adj. MBh. 12, 12455. 14, 1385. Râǵa-Tar. 3, 211. 5, 9. द्रौपदीवाक्य° adj. MBh. 3, 11104 = 11346. कुशलेतर° adj. Bhâg. P. 3, 30, 32. शीलैकपाथेया Kathâs. 21, 116. विसकिशलयच्छेदपाथेयवन्त् Megh. 11. — 2) n. = पाथोन Ǵjotistattva im ÇKDr.

पाथेयक adj. von पाथेय gaṇa धूमादि zu P. 4, 2, 127.

पाथोज (पाथस् *Wasser* + ज) n. *Wasserrose* Râǵan. im ÇKDr. Râǵa-Tar. 4, 110. 386.

पाथोद (पाथस् + 1. द) m. *Wolke* Trik. 1, 1, 81.

पाथोधर (पाथस् + धर) m. *Wolke* ÇKDr. (angeblich nach Halâj.) Râǵa-Tar. 3, 202.

पाथोधि (पाथस् + धि) m. *Meer* Trik. 1, 2, 8. Râǵa-Tar. 3, 68. 4, 219. Çatr. 1, 294. Sâh. D. 26, 11.

पाथोन (aus παρθένος) *das Zeichen der Jungfrau* Varâh. Bṛh. 22, 1. 1, 8. — Vgl. पाथेय.

पाथोनिधि (पाथस् *Wasser* + नि°) m. *Meer* Çabdar. im ÇKDr. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 203.

पाथोभाज् (पाथस् + भाज्) adj. *den Raum —, Platz innehabend* Çâṅkh. Br. 10, 6. — Vgl. u. धामभाज्.

पाद्धन्य m. patron. des Dadhikâ Kâṭh. Anukr. 16, 4 (Ind. St. 3, 460).

पाथ्य ved. adj. von पाथस् (= पाथसि भवः) P. 4, 4, 111. वृषा Ṛv. 6, 16, 15. patron. nach Sâj., anders Mahîdh. zu VS. 11, 34.

पाद् s. 2. पद्.

पाद (ein aus den starken Casus von 2. पद् hervorgegangener Stamm) m. P. 3, 3, 16. gaṇa वृषादि zu 6, 1, 203. Vop. 26, 170. 1) *Fuss* (bei Menschen und Thieren) Nir. 2, 7. AK. 2, 6, 2, 22. 3, 4, 10, 92. H. 616. an. 2, 230. Med. d. 9. fg. Halâj. 2, 356. अयो अस्य पादाः Ṛv. 1, 163, 9. 4, 58, 3. AV. 9, 8, 21. 10, 7, 39. 11, 3, 46. 19, 60, 2. प्रक्षालितपाद Âçv. Gṛhj. 1, 24. Kâtj. Çr. 6, 6, 3. 15, 5, 24. पाणिपादेषु Suçr. 1, 16, 1. हस्तपादम् M. 2, 90. पादयोश्चावनेजनम् 209. आर्द्र° 4, 76. प्रौढ° 112. पाणिपादचपल 177. °च्छेदन 8, 280. अकृत्वा पादयोः शौचम् N. 7, 3. °धावन 13, 42. °प्रसारण Suçr. 2, 145, 1. पादे रुदत्यो नगरादागताः *zu Fusse* R. 4, 24, 36. Megh. 33. 58. 76. चलत्येकेन पादेन तिष्ठत्येकेन बुद्धिमान् Spr. 905. एकपादप्रतिष्ठित R. 1, 63, 23. न क्षिप्तपादजङ्घश्च प्राज्ञस्तिष्ठेत् Mârk. P. 34, 45. पितुः पादयोः पतति Çâk. 56, 18. 107, 14. Hit. I, 76. पतितो ऽस्मि पादे Kaurap. 36. तयोर्जगृहतुः पादान् Ragh. 1, 57. भीमेनापि धृता मूर्ध्नि यत्पादाः (pl. st. des du.) Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 25, Çl. 4. कृतपादा (adj. f.) शिरःस्थाने R. Gorr. 1, 1, 7. 15. 16. आरण्यदर्भपाटितपादा Kathâs. 13, 43. Som. Nal. 73. गजोष्ट्रखरपादी R. 5, 17, 29. पृथुपादी 30. पादान्स्तब्धीकृत्य तिष्ठ (मृग) Hit. 23, 8. Vid. 21. Çâk. 32. Will man seine besondere Hochachtung vor einer Person zu erkennen geben, so nennt man sie nicht einfach bei ihrem Namen, sondern sagt *die Füsse* (pl.) *dessen und dessen,* Gaṇaratnam. zu P. 2, 1, 66 (पादः sg.). H. 336. Halâj. 1, 155. रामपादप्रसादक R. 1, 1, 35. आकर्णयन्तु देवपादाः Pańkat. 19, 10. 70, 2. 4. ed. orn. 61, 11. स्वामिपादानाम् Pańkat. 70, 6. मम तातपादानाम् Sâh. D. 18, 18. श्रीमन्नारायणपादैरुक्तम् 23, 16. कृतिरियं सिद्धाचार्याश्वघोषपादानाम् Vaǵrasûkî 227. श्रीगोविन्दभगवत्पूज्यपादशिष्य Unterschr. in Bṛh. Âr. Up. S. 329. एवमाराध्यपादा आज्ञापयन्ति Prab. 22, 9. — 2) *Fuss* von leblosen Gegenständen (Bettstellen u. s. w.), *Pfeiler, Säule:* भगांस्ततक्ष चतुरः पादान् AV. 14, 1, 60. Ait. Br. 8, 5. 12. Çat. Br. 12, 8, 3, 6. Kâtj. Çr. 13, 3, 2. 15, 4, 48. Z. d. d. m. G. 9, 665 (= पादस्तम्भ). मणिविद्रुमपादानां पर्यङ्काणाम् MBh. 13, 2873. खट्वायाः Varâh. Laghuǵ. 4, 8. शय्यासु Bṛh. 5, 21. सहस्रपादं प्रासादम् MBh. 5, 4862. — 3) *Fuss als Maass,* = 12 Aṅguli: °मात्र adj. f. ई Çat. Br. 6, 5, 2, 2. 7, 2, 1, 7. 8, 7, 2, 17. Kâtj. Çr. 16, 7, 31. 17, 1, 10. 4, 12. Âçv. Çr. 6, 10. पादमेकं न गच्छति Mârk. P. 20, 38. — 4) *der Fuss eines Baumes, Wurzel* Trik. 3, 3, 207. fg. H. an. Med. Halâj. 2, 28. Varâh. Bṛh. S. 8, 35. Vgl. 1. पादप. — 5) *der Fuss eines Ge-*

birges, Vorberg AK. 2,3,7. Trik. H. 1034. H. an. Med. Halâj. 2,12. विन्ध्यर्त्तयोः पादे नगयोः Hariv. 5224. हैमवते पादे R. 1,38,17. शैलस्य 2,56,15 (19 Gorr.). 96,2. 5,56,21. Arǵ. 4,8. Ragh. 5,30. MBh. 3,12294. Megh. 19. Mârk. P. 56,8. 57,18. गिरिपादाः MBh. 3,11026. Çâk. 144. Bhâg. P. 6,4,20. मन्दराद्येषु पादेषु Mârk. P. 56,4. — 6) *Strahl* (die Strahlen werden als *Füsse* und auch als *Hände* der Himmelskörper aufgefasst) AK. 3,4,16,92 H. 100. H. an. Med. Halâj. 1,39. मरीचिनः पादानग्राह्यान्गृह्णतः MBh. 5,1335. सूर्यपादाः Kâm. Nîtis. 12,48. Pańkat. I, 372. Râǵa-Tar. 3,291. चन्द्र° Kumâras. 1,61. Vikr. 45,9. 61. Megh. 71. 90. *Strahl* und *Fuss* zugleich Bhartṛ. 2,30. Ragh. 16,58. Çiç. 9,34. — 7) *Viertel* (*Fuss des vierfüssigen Thieres*) AK. 2,9,90. 3,4,16,92. H. 1434. H. an. Med. पशुपादप्रकृतिः प्रभागपादः (दीनारादिपादः Durga) प्रभागपादसामान्यादितराणि पदानि (ग्रन्थपदानि क्षेत्रपदानि वा Durga) Nir. 2,7. eines Gewichts Gold Çat. Br. 14,6,1,2. अधर्मस्य M. 8,18. सपादं पणमर्हति 1¼ Paṇa 241. 404. Jâǵń. 2,174. MBh. 2,2327. एकपादेन हीयन्ते सहस्राणि शतानि च 12,8498. पादावशिष्ट Suçr. 2,43,10. 50,16. पादावकृष्ट 205,14. Varâh. Bṛh. S. 5,46. 32,8. 42,39. 47,47. 52,4. 30. 53,14. 102,1. 4. Laghuǵ. 2,8. 9,20. Sûrjas. 8,5. 11,21. 12,20. 38. 41. 60. 63. 64. Râǵa-Tar. 4,407. वैद्यो व्याध्युपसृष्टश्च भेषजं परिचारकः । एते पादाश्चिकित्सायाः कर्मसाधनहेतवः *die vier Stücke* d. h. *erforderlichen Dinge* Suçr. 1,123,8. 18. fgg. व्यवहारस्य प्रथमः पादः (vgl. उत्तरपाद, क्रिया°) Mṛkkh. 142,20. ऋद्धि° Burn. in Lot. de la b. l. 310. fg. Die Adhjâja in der Çaunaktjâ Ḱaturadhjâjikâ (Verz. d. B. H. No. 361), in der Çârîrakamîmâṁsâ (Madhus. in Ind. St. 1,19) und in Pâṇini's Grammatik zerfallen in 4 Pâda; desgleichen der Dhanurveda (Madhus. in Ind. St. 1,21) und das Vâju-P. (Verz. d. Oxf. H. 50, *a*, N.). Dagegen enthalten die Adhjâja in Vopadeva's Grammatik auch mehr als 4 Pâda; vgl. auch den Schol. zu Upal. bei Pertsch 24. — 8) im Bes. *Versviertel, Verstheil* überh. Ait. Br. 4,4. ऋचं वार्धर्चं वा पादं वा पदं वा वर्णं वा Çâṅkh. Br. 26,5. Lâṭj. 1,2,1. 10,6,9. Kauç. 139. 140. Âçv. Çr. 1,1. 5,14. Nir. 7,9. 11,6. ṚV. Prât. 16,6. 8. 17,15. fgg. 27. 28. VS. Prât. 1,157. M. 2,77. MBh. 1,247. 259. 2318. 3,10669. R. 1,2,21. 43. पदं पादं श्लोकम् Suçr. 1,13,3. Çrut. 2. 23. 34. Pańkat. 127,14. पादवत् ṚV. Prât. 1,14. — 9) *Theil* überh. (vgl. अष्टापाद्य, द्विपाद्य): दृतेः M. 2,99. Suçr. 2,215,16. — Vgl. अन्न°, अन्तःपादम्, उत्तरपाद, क्रिया°, गूढ° (*Schlange* MBh. 7,5407), चतुष्°, चित्रपादा, जालपाद, तरण्डपादा, ताम्रपादी, त्रिपाद, द्वि°, नि°, पञ्च°.

पादक (von पाद) 1) m. oxyt. *Füsschen:* संतरां पादकौ हर ṚV. 8,33,19. — 2) adj. (f. पादिका) proparox. = पादे कुशलः gaṇa आकर्षादि zu P. 5,2,64. *ein Viertel von Etwas ausmachend* Varâh. Bṛh. S. 76,36. — 3) am Ende eines adj. comp. f. °पादिका, z. B. त्रिपादिका *dreifüssig* R. 5,17,30. चारुनूपुरपादिका Kathâs. 45,234. विदीर्णोत्फुल्लपादका fehlerhaft für °पादिका 20,109. — Vgl. कीटपादिका.

पादकटक (पाद + क°) m. n. *Fussring* AK. 2,6,2,11. Trik. 2,6,33. H. 663. Halâj. 2,406.

पादकीलिका f. dass. H. ç. 135.

पादकृच्छ्र (पाद + कृ°) m. *Viertelbusse*, Bez. einer best. Busse: एकभक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च । उपवासेन चैकेन पादकृच्छ्रः प्रकीर्तितः (°कृच्छ्र उदाहृतः ÇKDr. nach Gâruḍa-P. 103) ॥ Jâǵń. 3,319. Verz. d. B. H. No. 1165.

पादक्रमिक adj. = पदक्रममधीते वेद वा gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60.

पादक्षेप (पाद + क्षेप) m. *Fusstritt* Hariv. 16087.

पादगण्डिर (पाद + ग°; vgl. गण्ड) m. *geschwollene Füsse* Trik. 2,6,13.

पादगृह्य und पादेगृह्य (पाद, पादे loc. + गृह्य absol.) ved. gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2,1,72; vgl. oben Th. II, Sp. 835 in der Mitte.

पादग्रन्थि (पाद + ग्र°) m. *Fussknöchel* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 5,26.

पादग्रहण (पाद + ग्र°) n. *das Anfassen —, Umfassen der Füsse eines Andern*, ein Zeichen der Ehrerbietung und Unterwürfigkeit, AK. 2,7,40. H. 844. M. 2,217. Kumâras. 7,27.

पादघृत (पाद + घृत) n. *Schmelzbutter zum Einsalben der Füsse* MBh. 3,13372.

पादचतुर Med. r. 306 (ÇKDr. und Wils. °चत्वर auch nach dieser Aut.) und पादचत्वर H. an. 5,40. m. 1) *ein Mann, der nur Böses von Andern zu erzählen weiss.* — 2) *Ziege.* — 3) *Sandbank.* — 4) *Hagel.* — 5) *Ficus religiosa.*

पादचापल्य (पाद + चा°) n. *unbesonnenes Setzen der Füsse, das Nichthinsehen, wohin man den Fuss setzt,* Jâǵń. 1,112.

पादचार (पाद + चार) m. *das zu Fusse Gehen* Ragh. 11,10. °चारेण so v. a. *zu Fusse* MBh. 1,7911. R. 2,56,12. Megh. 61.

पादचारिन् (पाद + चा°) adj. *auf Füssen gehend, Füsse zum Gehen habend;* Gegens. 1. अपद् Bhâg. P. 6,4,9. गिरिराट्पादचारीव पद्भ्यां निर्जरयन्महीम् 12,29. *zu Fusse gehend, zu Fusse kämpfend;* m. *Fusssoldat* H. 498. Halâj. 2,293. Kathâs. 13,39. 47,76. 89. 50,15.

पादज (पाद + ज) m. *der aus* (Brahman's) *Fuss Entstandene, ein* Çûdra Trik. 2,10,1. Hariv. 15603.

1. पादजल (पाद + जल) n. *Wasser für die Füsse, Wasser, in dem die Füsse gewaschen worden sind,* Pâdmottarakhaṇḍa 100 im ÇKDr. u. पादोदक.

2. पादजल (wie eben) adj. *wobei ein Viertel Wasser ist:* तक्रं पुनः पादजलम् *drei Theile Buttermilch mit einem Theile Wasser* H. 409. — Vgl. पादाम्बु.

पादजाह (पाद + जाह) n. = पादमूल *die Wurzel des Fusses, tarsus* gaṇa कर्णादि zu P. 5,2,24.

पादतल (पाद + तल) n. *Fusssohle* MBh. 13,7444. Suçr. 1,25,11. 125,15. 127,3. Bhâg. P. 2,5,41. H. 618. नो पादतले तया निपतितम् Amar. 62.

पादतस् (von पाद) adv. 1) *von den Füssen aus* Çâṅkh. Gṛhj. 2,14. मुखबाहूरुपादतः *aus dem Gesicht, den Armen, den Schenkeln und den Füssen* M. 1,31. कर् *zu den Füssen stellen* 4,54. *in der Gegend der Füsse* 3,89. *an, bei den Füssen:* साश्वेन राजपुत्रीं ताममुञ्चन्तं च पादतः । अश्वादाक्षिप्य *ihn vom Pferde werfend, indem er ihn bei den Füssen packte,* Kathâs. 10,123. — 2) *nach dem Versviertel* ṚV. Prât. 17,15. 24. — 3) *schrittweise, stufenweise:* निसृष्टार्थो मितार्थश्च तथा शासनवाहकः । सामर्थ्यात्पादतो हीनो (so v. a. *der je nachfolgende geringer als der vorangehende*) दूतस्तु त्रिविधः स्मृतः ॥ Kâm. Nîtis. 12,3; vgl. पादहीनात्.

पादत्र oder पादत्रा (पाद + त्र, त्रा) *Fussbedeckung, Schuh:* अपपादत्र adj. Râǵa-Tar. 5,195.

पादत्राण (पाद + त्राण) n. dass. ǴATÂDH. im ÇKDR. SUÇR. 2,79,12.

पाददारिका, °दारी s. u. दारक, दारी.

पाददाह (पाद + दाह) m. *Brennen in den Füssen* SUÇR. 1,256,19. 360,9. Nach WISE 255 ein sehr quälendes und schwer zu heilendes Leiden in Indien.

पादधावनिका (von पाद + 2. धावन) f. *Sand zum Abreiben der Füsse* (!) VJUTP. 216.

पादनख (पाद + नख) m. *Nagel am Fusse* Verz. d. Oxf. H. 81, *a*, 20.

पादनालिका (पाद + ना°) f. *Fussring* (ein Schmuck) H. ç. 134.

पादनिचृत् (पाद + नि°) adj. गायत्री *ein defectives Metrum, bei welchem jedem* Pâda *eine Silbe fehlt,* ṚV. PRÂT. 16,12. ḰHANDAS in Verz. d. B. H. 99,7 v. u. fehlerhaft °निवृत् COLEBR. Misc. Ess. II, 152.

पादनिष्क m. = पन्निष्क P. 6,3,56, Vârtt.

पादन्यास s. u. न्यास und vgl. auch Spr. 1759.

1. पादप (पाद + 1. प) m. ÇÂNT. 3,6. *Pflanze,* insbes. *Baum* (*mit dem Fusse, d. i. mit der Wurzel, trinkend*) AK. 2,4,1,5. TRIK. 3,3,277. H. 1114. an. 3,445 (lies द्रौ st. ऽद्रौ). MED. p. 21 (lies पादपीठे द्रौ). HALÂJ. 2,22. मधुदोग्धं डुद्गेह्राष्टुं भ्रमरा इव पादपम् MBH. 12,3305. (पुरीम्) सर्वैस्तु कुसुमैः पुण्यैः पादपैरुपशोभिताम् INDR. 2,1. M. 8,246. DAÇ. 1,16. SUÇR. 1,22,15. 374,13. ÇÂK. 8,23. 104. RAGH. 2,34. VARÂH. BṚH. S. 45,31. 54, 31. 74,2. BRAHMA-P. in LA. 52,11. निरस्तपादपे देशे एरण्डो ऽपि द्रुमायते HIT. I,63. Am Ende eines adj. comp. f. आ HARIV. 3925. R. 5,16,22. RAGH. 11,52.

2. पादप (पाद + 2. प) 1) *Fussbank* TRIK. 3,3,277. H. an. 3,445. MED. p. 21. HÂR. 265. — 2) f. आ *Fussbedeckung, Schuh* TRIK. H. an. MED.

3. पादप = पादपैः कृतम् (संज्ञायाम्) P. 4,3,119. n. Sch.

पादपखण्ड (1. पादप + ख°) m. *Baumgruppe* KÂÇ. zu P. 4,2,38.

पादपद्धति (पाद + प°) f. *eine Reihe von Fusstritten, Fussspuren:* तस्य °तिमन्वेषयन् PAŃḰAT. 35,13. — Vgl. पदपद्धति.

पादपरुहा (1. पादप + रुहा) f. *Schlingpflanze, Schmarotzerpflanze* RÂǴAN. im ÇKDR.

पापपालिका (पाद + पा°) f. *Fussring* (ein Schmuck) H. ç. 135.

पादपाश (पाद + पाश) 1) m. *Fussfessel, Fusskette* H. 1229. 1251. — 2) f. ई *a*) dass. MED. ç. 37. — *b*) = खडुका MED. खड्डुका (vulg. खेडुया) ÇKDR. nach ders. Aut. *Fussteppich* WILS.

पादपीठ (पाद + पीठ) n. *Fussbank* TRIK. 3,3,277. H. 718. 61. an. 3, 445. MED. p. 21. MBH. 1,7214. R. GORR. 2,32,8. RAGH. 17,28. VIKR. 60. RÂǴA-TAR. 1,80. PAŃḰAT. 223,2. PRAB. 23,7.

पादपीठिका (vom vorherg.) f. *das Gewerbe eines Barbiers u. s. w.* ÇABDAM. im ÇKDR. und bei WILS. *a white-stone* (*Weissstein, Granulit*) WILS.

पादपीवो f. *Schuh* H. ç. 154. Viell. ist °पीठी zu lesen; vgl. पादवीथी.

पादपूरण (पाद + पू°) 1) adj. *das Versglied füllend:* निपात ṚV. PRÂT. 12,8. VS. PRÂT. 8,54. — 2) n. *das Füllen des Versgliedes* P. 8,1,6. AK. 3,5,5. TRIK. 3,3,463.

पादप्रतिष्ठान (पाद + प्र°) *Fussbank* MBH. 12,1455.

पादप्रधारण (पाद + प्र°) n. *Fussbedeckung, Schuh* ÇKDR. WILS.

पादप्रहार (पाद + प्र°) m. *Fusstritt* R. 4,9,22. KÂVJAPR. 113,4 v. u. Spr. मौनी पादप्रहारे ऽपि.

पादबद्ध (पाद + बद्ध) adj. *durch Versviertel gebunden, zusammengehalten:* °गायत्र्यादिच्छन्दस् MADHUS. in Ind. St. 1,14,8.

पादबन्ध (पाद + बन्ध) m. *Fussfessel* HALÂJ. 2,68. MBH. 8,2586. fg.

पादबन्धन (पाद + ब°) n. 1) dass.: दारवैः पादबन्धनैः AK. 2,9,76. H. 1255. — 2) *Viehstand* AK. 2,9,58.

पादभाग (पाद + भाग) m. *Viertel:* °भागैस्त्रिभिः *drei Viertel* MBH. 2,204.

पादभाज् (पाद + भाज्) adj. *ein Viertel von Jmd besitzend, nur ein Viertel von Jmd seiend:* न चापि पादभाक्कर्णः पाण्डवानां नृपोत्तम । धनुर्वेदे च शौर्ये च धर्मे वा MBH. 3,15216. युद्धे राधेयस्य न पादभाक् 1,7408.

पादमिश्र = पन्मिश्र P. 6,3,56.

पादमुद्रा (पाद + मु°) f. *Fussabdruck, Fussspur; Anzeichen* überh.: वन्धकीपादमुद्राङ्कं चारु प्रावरणादि RÂǴA-TAR. 4,669. ब्रह्महत्यापादमुद्रा पादमुद्रानुयायिनी 103.

पादमूल (पाद + मूल) n. 1) *die Wurzel des Fusses, tarsus* H. 616 (*Ferse* RANTIDEVA; s. HALL in Journ. of the Am. Or. S. 6,541, N.). BHÂG. P. 2,1,26. युवां वासं न चार्हथः — पादमूले मधुद्विषः 7,1,37. सा पादमूले कैकेय्या मन्थरा निपपात ह R. 2,78,25. Spr. 231. In ehrfurchtsvoller Sprechweise ist Jmds पादमूल (vgl. पाद 1. am Ende) so v. a. die Person selbst: ङगामानिलवेगेन पादमूलं महात्मनः R. 1,54,6. 4,18,19. देवपादमूलं द्रष्टुमिच्छति PRAB. 30,5. देवेश्वरस्वामिनः पादमूलादवाप्तपञ्चमहाशब्द° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,539,1. — 2) *der Fuss eines Gebirges:* हिमवत्पादमूल KATHÂS. 1,27.

पादय् (von पाद) पादयते *die Füsse ausstrecken* DHÂTUP. bei WEST. 379, *b*, 13.

पादरक्ष (पाद + रक्ष) m. *Fussschützer;* pl. *bewaffnete Männer, die in der Schlacht zur Seite eines Elephanten gehen, um dessen Füsse vor Verwundungen zu schützen,* MBH. 4,2092. 2098. 5,5264. 6,691. 1769. 4267. 16,212. DRAUP. 8,10. HARIV. 4680. 13487.

पादरक्षण (पाद + र°) n. *Fussbedeckung, Schuh* H. 914 (v. l. °रक्षिका). an. 3,445. HALÂJ. 2,156.

पादरजस् (पाद + र°) n. *der Staub der Füsse:* येषामहम् — न पादरजसा तुल्यः N. 4,6. MÂLAV. 11,20. ममोत्तमाङ्गं त्वत्पादरजसा यदिहास्पदम् । कृतं तेनैव न प्राप्तं किं मया पन्नगेश्वर ॥ MÂRK. P. 24,18.

पादरज्जु (पाद + र°) f. *Fussfessel* (für Elephanten) ǴATÂDH. im ÇKDR.

पादरथी (पाद + रथ) f. *Schuh* TRIK. 2,10,12. H. ç. 154. HÂR. 74.

पादरोहण (पाद + रो°) m. *der indische Feigenbaum* RÂǴAN. im ÇKDR.

पादलेप (पाद + लेप) m. *Fusssalbe* MÂRK. P. 61,15. 19.

पादवत् (von पाद) adj. *mit Füssen begabt:* शरीर AV. 11,8,11. पादवतां वरः R. GORR. 2,107,19. ब्राह्मणो ऽपि महत्तेत्रं लोके चरति पादवत् MBH. 13,6618.

पादवन्दन (पाद + व°) n. *Verehrung der Füsse, ehrfurchtsvolle Verehrung:* कुर्याच्छ्वशुरयोः °नं भर्तृतत्परा JÂǴN. 1,83.

पादवल्मीक (पाद + व°) m. *Elephantiasis* H. 465. HALÂJ. 2,449.

पादविक m. = पदवीं धावति *Wanderer, Reisender* P. 4,4,37.

1. पादविग्रह (पाद + वि°) m. an der Stelle: ये च विष्णुमधीयन्ते बहुधा पादविग्रहैः HARIV. 12030 wohl Bez. *einer Art des Lesens, bei der die Verstheile sorgfältig auseinandergehalten werden;* vgl. पदविग्रह, पादसंहिता.

2. पादविग्रह (wie eben) adj. *ein Viertel des Umfangs habend:* तत्र (कृते युगे) धर्मश्चतुष्पादो ह्यधर्मः पादविग्रहः Hariv. 11305. 11318. 14025.

पादविधान (पाद + वि°) n. *die Anordnung der Verstheile*, Titel einer dem Çaunaka zugeschriebenen Schrift, Ind. St. 1,102. Müller, SL. 234.

पादविरजस् (पाद + वि°) f. *Schuh* Hâr. 74.

पादवीथी f. dass. H. ç. 154. Wohl nur eine fehlerhafte Form; vgl. पादपीठी.

पादवृत्त (पाद + वृत्त) 1) m. du. *die beiden constitutiven Elemente des Versviertels, die Länge und die Kürze* ṚV. Prât. 1, 15. — 2) adj. Bez. *des* Svarita, *welcher vom vorangehenden* Udâtta *durch Hiatus getrennt ist*, VS. Prât. 1,119. AV. Prât. 3,68. पदविवृत्त्यां पादवृत्तः Taitt. Prât. 2,8. — Vgl. u. वृत्त.

पादवेष्टनिक (von पाद + वेष्टन) *Strumpf* Vjutp. 208.

पादव्याख्यान adj. von पदव्याख्यान gaṇa ऋगयनादि zu P. 4,3,73.

पादशब्द (पाद + शब्द) m. = पच्छब्द *das Geräusch der Fusstritte* P. 6,3,56. Daç. 2,6.

पादशस् (von पाद) adv. Vop. 7,69. 1) *Fuss bei Fuss, fussweise* M. 1,82. MBh. 12,8501. — 2) *viertelweise* M. 1,82. 83. MBh. 12,8502. 8,819.

पादशाखा (पाद + शा°) f. *Zehe* Çabdârthak. bei Wils.

पादशीली f. *Fussring* (ein Schmuck) H. ç. 134. Wohl eine fehlerhafte Form.

पादशुश्रूषा (पाद + शु°) f. *das den Füssen zu Willen Sein*, ehrfurchtsvoller Ausdruck statt des einfachen शुश्रूषा. इच्छामः °षां तव कर्तुम् Hariv. 12585.

पादशेष (पाद + शेष) n. *Viertel:* सर्वत्र त्रिपलं स्वर्णं दातव्यं प्रणतात्मना । तदर्धं पादशेषं वा Hariv. 16218. Die beiden Theilen des zusammengesetzten Wortes gerecht werdende Bedeutung *das übrig bleibende Viertel* passt nicht in den Zusammenhang.

पादशैल (पाद + शैल) m. *Vorberg* Çabdar. im ÇKDr.

पादशौच (पाद + शौच) n. = पच्छौच *das Reinigen der Füsse* Pańkat. I, 188. 35,25. Prab. 22,18.

पादसंहिता (पाद + सं°) f. *die Zusammenfassung mehrerer Wörter in einem Versviertel* Schol. zu VS. Prât. 1,158.

पादस्तम्भ (पाद + स्त°) m. *Pfeiler, Stützbalken* Mit. 146,1.

पादस्फोट (पाद + स्फोट) m. *Wunden an den Füssen* AK. 2,6,2,3. H. 463.

पादस्वेदन (पाद + स्वे°) n. *das Schwitzen* oder *Schwitzenlassen der Füsse* gaṇa अन्तघूतादि zu P. 4,4,19. Davon °स्वेदनिक adj. = °स्वेदनेन निर्वृत्तम् ebend.

पादहर्ष (पाद + हर्ष) m. *das Einschlafen des Fusses* Suçr. 1,360,9. 256,21.

पादहारक (पाद + हा°) adj. *was man mit den Füssen entwendet* Sch. zu P. 2,1,32. 3,3,118. पादाभ्यां ह्रियते पादहारकः Siddh. K. Vop. 26,27.

पादहीनात् (abl. von पाद + हीन) adv. *ohne Abschnitte* oder *Uebergänge, auf ein Mal* Suçr. 2,145,12. — Vgl. पादतस् 3.

पादाकुलक (von पाद + आकुल) N. zweier Metra Colebr. Misc. Ess. II, 87. 155 (2,6). 156 (17).

पादाग्र (पाद + अग्र) n. *Fussspitze* AK. 2,6,2,32. H. 617. Halâj. 2,374.

पादाघात (von पाद + आ°) m. *Schlag mit dem Fusse, Fusstritt* Kathâs. 13,102.

पादाङ्गद (पाद + अङ्गद) n. *Fussring* (ein Schmuck) AK. 2,6,2,11. H. 665. °दी f. Hâr. 173.

पादाङ्गुलि (पाद + अङ्गुलि) f. *Zehe* Çâñkh. Çr. 4,15,29. °ली Hariv. 14268.

पादाङ्गुलीयक (पाद + अङ्गु°) *Fussring, ein auf einer Zehe getragener Ring* H. ç. 135.

पादाङ्गुष्ठ (पाद + अङ्गुष्ठ) m. *die grosse Zehe* Sund. 1,9. R. 1,1,63. 4, 9,91. Suçr. 1,125,13. H. 1108.

पादात् m. = पादात *Fussknecht* Çabdar. im ÇKDr.

पादात 1) m. = पदाति *Fussknecht* Halâj. 2,295. MBh. 2,1901. 4, 1044. 6,692. Hariv. 5093. R. 6,73,3. Prab. 78,16. हस्त्यश्वरथपादातम् MBh. 3,15044. R. 1,74,4. AK. 2,8,2,1. अनन्तरथपादात adj. MBh. 6, 2783. Kathâs. 38,5. अश्वपादातसारमेयमौं भुवम् 27,150. °संप्रहार Pańkat. ed. orn. 57,15. — 2) n. oxyt. *Fussvolk* gaṇa भिक्षादि zu P. 4,2,38. AK. 2,8,2,35. सादिनामन्तरे स्थाप्यं पादातमपि दंशितम् MBh. 12,3672. — Vgl. u. पदात.

पादाति m. = पदाति *Fussknecht* Wilson nach Bhar. Dvirûpak., ÇKDr. angeblich nach H.

पादातिक m. dass. AK. 2,8,2,34. H. 498.

पादानुध्यात (पाद + अनु°) *an den die Füsse dessen und dessen gedacht haben*, ehrfurchtsvoller Ausdruck in Inschriften (Colebr. Misc. Ess. II, 300. 307. fg. Journ. of the Am. Or. S. 6,539, 2) für *an den der und der gedacht hat.* Nach Colebr. (Misc. Ess. II, 303), Lassen (Z. f. d. K. d. M. 5,465) und Hall (Journ. of the Am. Or. S. 6,541. 7,36) so v. a. *Sohn und Nachfolger*, nach unserer Ansicht so v. a. *der rechtmässige Nachfolger* (*an den schon der Vorgänger gedacht hatte*) *dessen und dessen* (das vorangehende पाद ist ganz unwesentlich). Statt अनुध्यात kommt in einer Inschr. in dem so eben genannten Journal 6,543,5. 6 zwei Mal अनुध्यान vor, was schwerlich richtig ist.

पादान्त (पाद + अन्त) m. *das Ende* oder *die Nähe der Füsse:* त्वं पादान्ते लुठसि so v. a. *du wälzest dich zu meinen Füssen* Spr. 752.

पादान्तर (पाद + अ°) n. *die Entfernung eines Fusses:* °रे *unmittelbar neben* (gen.) MBh. 1,7164. *nach Machung eines Schrittes* Çâk. Ch. 16,1. 59,3. 65,3. Die andere Recension hat st. dessen पदान्तरे, doch erscheint 41,8 auch jene Form als v. l.

पादान्तिक (पाद + अ°) n. *die Nähe der Füsse:* दूरादेव मह्यीं मूर्ध्ना स्पृशन्पादान्तिकं ययौ *in die Nähe der Füsse* so v. a. *zu ihm hin* Mârk. P. 70,11.

पादाम्बु (पाद + अम्बु) adj. *wobei ein Viertel Wasser ist* AK. 2,9,53. — Vgl. 2. पादजल.

पादाम्भस् (पाद + अ°) n. *Fusswasser, Wasser, in dem die Füsse gewaschen worden sind*, Jâǵn. 1,154.

पादायन m. patron. von पाद gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

पादारक m. = पोलिन्द Trik. 1,2,13. — Vgl. पदार und पादालिन्द.

पादार्ध (पाद + अर्ध) n. *die Hälfte eines Viertels, ein Achtel* M. 8,404.

पादालिक H. an. 4,261 zur Erkl. von धुन्धुमार; Med. liest st. dessen पदालिक.

पादालिन्द m. = पदार (vgl. पादारक) H. an. 3, 573. fg. Med. r. 181. *Boot* ÇKDr. und Wils. nach Hâr., die gedr. Ausgabe (59) liest aber °न्दी.

पादावनेजन s. u. अवनेजन.

पादावर्त (पाद + आवर्त) m. 1) *Tretrad zum Heraufziehen des Wassers* H. 1093. Halâj. 3, 63. — 2) *Quadratfuss* Schol. zu Kâtj. Çr. 948, 8.

पादावसेचन (पाद + अव°) n. *Wasser zum Waschen der Füsse, Wasser, in dem die Füsse gewaschen worden sind,* M. 4, 151.

पादाविक m. = पादातिक *Fussknecht* Çabdar. im ÇKDr.

पादाष्ठील (पाद + अ°) *Fussknöchel:* मर्मस्वभ्यवधीत्क्रुद्धः पादाष्ठीलैः सुदारुणैः MBh. 10, 342.

पादासन (पाद + आ°) n. *Fussbank* Wils.

पादिक (von पाद) adj. gaṇa निष्कादि zu P. 5, 1, 20. = पादेन जीवति gaṇa वेतनादि zu P. 4, 4, 12. *den vierten Theil von Etwas betragend, während:* षट्त्रिंशदाब्दिकं चर्यं गुरौ त्रैवेदिकं व्रतम्। तदर्धिकं पादिकं (d. i. *9 Jahre während*) वा ग्रहणान्तिकमेव वा ॥ M. 3, 1. कृच्छ्र (vgl. पादकृच्छ्र) Jâǵn. 3, 270. पादिकं शतम् ¼ *vom Hundert, 25 Procent:* पादिकं च शतं वृद्ध्या ददास्यृणमनुग्रहम् MBh. 2, 212. — Vgl. अर्ध°; पादिका s. u. पादक.

पादिन् (wie eben) adj. 1) *mit Füssen versehen;* m. *ein Wasserthier mit Füssen* (wie Schildkröte, Krebs u. s. w.) Suçr. 1, 204, 10. 205, 21. 238, 8. — 2) *der Ansprüche auf ein Viertel hat, der ein Viertel empfängt* Âçv. Çr. 9, 4. Lâṭj. 9, 1, 18. 6, 7. 11, 3. M. 8, 210. Schol. zu Kâtj. Çr. 801, 9.

पादु (von पद्) m. Nir. 5, 19 ohne genügende Erklärung; nach Durga = जङ्गमन *Lauf;* wohl eher *Bahn:* स पादुरस्य निर्णिजो न मुच्यते Ṛv. 10, 27, 24.

पादुक nom. ag. von 1. पद् P. 3, 2, 154. Vop. 26, 146. f. आ *Schuh, Pantoffel* AK. 2, 10, 31. Trik. 2, 10, 12. H. 914. Halâj. 2, 156. du. MBh. 3, 16593. पादुके चास्य राज्याय न्यासं दत्त्वा पुनः पुनः R. 1, 1, 37. पादुकास्वभिषेकः 3, 16. अधिरोह्यार्य पादाभ्यां पादुके हेमभूषिते 2, 112, 21. fgg. 115, 12. 14. 15. पादुकोपानहौ चापि युग्मानि 91, 69. पादुकोपानहश्चैव युग्मानि R. Gorr. 2, 100, 70. ययाचे पादुके पश्चात्कर्तुं राज्याधिदेवते Ragh. 12, 17. Varâh. Bṛh. S. 72, 1. नहि चूडामणिस्थाने पादुका कैश्चिदिष्यते Hit. IV, 11. Kathâs. 3, 47. पादुके परिधायैते खेचरत्वमवाप्यते 49. Verz. d. B. H. No. 904. fg. °भोग 590. गुरुश्रीपादुकापूजा Verz. d. Oxf. H. 92, *a*, 22. कुश° R. Gorr. 2, 123, 16. fgg. राघवस्याशु पादाभ्यामददत्कुशपादुके *zog sie ihm an* 18. चर्म° MBh. 13, 4642. पादुक (dem Versmaass zu Liebe) Verz. d. Oxf. 94, *b*, 33. पादुका 38. In dieser Bed. wohl eher auf पद्, पाद *Fuss* zurückgehend; vgl. पादू.

पादुकाकार (पा° + 1. कार) m. *Schuhmacher* Halâj. 2, 441.

पादुकाकृत् (पा° + कृत्) m. dass. H. 914.

पादुकृत् s. पादूकृत्.

पादू Uṇâdis. 1, 87. f. = पादुका *Schuh* AK. 2, 10, 31. H. 914.

पादूकृत् (पादू + कृत्) m. *Schuhmacher* AK. 2, 10, 7. Râǵa-Tar. 4, 61. पादुकृत् Trik. 2, 10, 3. Colebr. und Lois. zu AK.

पादगृह्य s. पादगृह्य.

पादोदक (पाद + उदक) n. *Wasser zum Waschen der Füsse* MBh. 3, 13372. *Wasser, in dem die Füsse gewaschen worden sind, durch das Abwaschen der Füsse geheiligtes Wasser:* भगवतः, विष्णु° ÇKDr. nach verschiedenen Purâṇa. °तीर्थ Verz. d. Oxf. H. 71, *a*, 11. 73, *b*, 13.

पादोदर (पाद + उदर) m. *Schlange (bei der der Bauch die Stelle der Füsse vertritt)* Praçnop. 5, 5.

पाद्धत n. collect. von पद्धति gaṇa भिक्षादि zu P. 4, 2, 38.

पाद्म (von पद्म) 1) adj. *zur Wasserrose in Beziehung stehend, über dieselbe handelnd u. s. w.:* कल्प VP. 25. Bhâg. P. 2, 10, 47. 3, 11, 35. Mârk. P. 46, 43. पुराण (vgl. पद्मपुराण) VP. 284. Verz. d. B. H. No. 327. Verz. d. Oxf. H. 8, *a*, 1. 12, *a*, 6. Madhus. in Ind. St. 1, 18, 8. — 2) m. patron. Brahman's (vgl. पद्मगर्भ, पद्मयोनि) Bhâg. P. 3, 12, 9.

1. पाद्य (von पाद) adj. *zum Fuss gehörig:* अङ्गुलि Ait. Br. 1, 19. Çat. Br. 3, 1, 4, 23. 6, 2, 1, 23. Kâtj. Çr. 3, 1, 7. उदक, auch einfach पाद्य n. *Wasser zum Waschen der Füsse* P. 5, 4, 25. Sch. zu 6, 3, 53. AK. 2, 7, 32. H. 500. Ait. Br. 8, 24. Âçv. Gṛhj. 1, 24. Çâñkh. Çr. 4, 21, 3. 26. Gṛhj. 3, 7. Kauç. 90. Indr. 3, 2. R. 1, 2, 28. 9, 31. 25, 19. 52, 16. 2, 90, 6. Prab. 22, 6.

2. पाद्य (wie eben) am Ende eines comp. nach अध्यर्ध und Zahlwörtern P. 5, 1, 34. — Vgl. अष्टापाद्य.

पाद्यक adj. = पाद्यप्रकार gaṇa स्थूलादि zu P. 5, 4, 3.

1. पान (von 1. पा) 1) n. Wann न im comp. in ण verwandelt wird P. 8, 4, 9. 10. *a) das Trinken, das Trinken geistiger Getränke, Trunk* H. 394. 738. Med. n. 13. अपाम् AV. 5, 29, 8. Çat. Br. 2, 3, 1, 16. Kâtj. Çr. 22, 1, 30. 25, 10, 21. Kauç. 7. Gobh. 3, 10, 18. MBh. 13, 1822. Varâh. Bṛh. S. 47, 7. Râǵa-Tar. 1, 213. Bhâg. P. 3, 26, 40. Pańkat. 184, 18. पयसः पानं देवदत्तेन Sch. zu P. 2, 3, 66. पयःपानं सुखम् Sch. zu P. 6, 2, 150. Suçr. 1, 22, 14. उदक° Pańkat. 9, 12. अम्बु° Cit. beim Schol. zu Çâk. 20, 9. सुरा° M. 9, 237. 11, 54. 56. 92. 98. Jâǵn. 3, 229. Sund. 4, 14. Mârk. P. 17, 23. मधु° Kaurap. 9. अधर° Vet. in LA. 25, 11. वक्त्र° Dhûrtas. 87, 15. पानमत्ताः स्त्रियश्चैव मृगया M. 7, 50. 9, 13. द्यूतपानप्रसक्त 12, 45. °सुप्त Kathâs. 28, 28. पानमासेव्य 121. 33, 13. 38, 33. °गत Mârk. P. 69, 14. जागरेणातिपानेन शिरोऽर्तिं व्यपदिश्य Kathâs. 13, 152. पानप्रसक्तहृदया Varâh. Bṛh. S. 103, 12. Daçak. in Benf. Chr. 196, 3. पानज *aus dem Trunk entstanden* (Krankheit) Suçr. 1, 11, 12. — *b) Trank, Getränk:* राजानम्। अन्नैः पानैरावसथैः प्रतिकल्पन्ते Çat. Br. 14, 7, 1, 43. 13, 4, 2, 17. Ḱhând. Up. 8, 2, 7. पानानि सुरभीणि M. 3, 227. अन्नपानेन्धनादीनि 7, 118. 11, 188. Sund. 4, 4. N. 17, 22. मादनीयानि MBh. 7, 2312. R. 1, 5, 15. 12, 10. 53, 2. 2, 77, 15. R. Gorr. 1, 9, 9. Suçr. 1, 117, 4. 182, 9. Hit. I, 21. Varâh. Bṛh. S. 47, 28. 52, 73. 92, 9. सह तया नार्या मद्यपानमथापिबत् Mârk. P. 17, 22. — *c) Trinkgeschirr* Med. — *d) Kanal* H. 1089. Halâj. 3, 68. — 2) m. *Branntweinbrenner, Branntweinverkäufer, Schenkwirth* (शौण्डिक) Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — Vgl. इन्द्र°, उद°, क्षीरपाण, देवपान, धूम°, नृपाण, वीर°, वृष°.

2. पान partic. praes. med. von 3. पा Ṛv. 9, 70, 4.

3. पान (von 3. पा) n. *Schutz* Med. n. 13. — Vgl. तनू°, वात°.

4. पान m. = अपान (und auch daraus entstanden) *Aushauch* H. 1368.

पानक (von 1. पान) m. (MBh. 7, 2310. Suçr. 1, 144, 4) und n. *Trank, Getränk, Tränkchen:* उष्णमन्नं द्विजातिभ्यः श्रद्धया विनिवेदयेत्। अन्यत्र फलमूलेभ्यः पानकेभ्यश्च पण्डितः ॥ Çañkha bei Kull. zu M. 3, 236. रागखाण्डवपानकान् MBh. 7, 2310. पानकानि च दिव्यानि 12, 10319. 15, 21.

Suçr. 1,232,18. 233,18. पानीयं पानकं मद्यं मृण्मयेषु प्रदापयेत् 240,15. कृतमम्बुनि पानकं यत् 2,481,16. 490,5. Verz. d. B. H. No. 950. Kathâs. 34,176. सविषाकृतपानका adj. 175.

पानकुम्भ (1. पान + कु°) m. *Trinkkrug* Hariv. 4535. सौवर्णा 4652.

पानगोष्ठिका (1. पान + गो°) f. *Trinkgesellschaft, Trinkgelag* AK. 2,10,43. H. 907. °गोष्ठी f. dass. H. 281. Halâj. 2,173.

पानठ, f. ई gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. v. l. पाठन.

पानप (1. पान + 1. प) adj. subst. *berauschende Getränke trinkend, Trinker berauschender Getränke* Indr. 2,6. MBh. 3,12852. 13077. 5,1228. 1345. 7,2312. Varâh. Bṛh. S. 101,7.

पानपात्र (1. पान + पात्र) n. *Trinkgeschirr, Becher*, insbes. *ein Becher, aus dem berauschende Getränke getrunken werden*, AK. 2,10,43. Hâr. 63. अणुनापि प्रविश्यारिं छिद्रेण बलवत्तरम्। निःशेषं मज्जयेद्राष्ट्रं पानपात्रमिवोदकम्॥ Kâm. Nîtis. 12,41 (Spr. 46). पानपात्रं मुखं दृशाम् Bhâg. P. 1,11,27. Mârk. P. 69,14. Dev. 2,29. Prab. 60,2. Kaurap. 20.

पानबणिज् (1. पान + ब°) m. *ein Verkäufer berauschender Getränke* H. 901. पालवणिज् Trik. 2,10,4.

पानभाजन (1. पान + भा°) n. *Trinkgeschirr, Becher* AK. 2,9,32. Trik. 2,10,16. H. 1024.

पानभाण्ड (1. पान + भा°) n. *Trinkgeschirr* MBh. 13,6060.

पानभू (1. पान + भू) f. *Trinkplatz, Trinkgemach* Kathâs. 21,10.

पानभूमि (1. पान + भू°) f. dass. Hariv. 8437. R. Gorr. 2,125,11. 5,14,39. 40. Ragh. 7,46. 19,11. °भूमी Hariv. 4652.

पानमङ्गल (1. पान + म°) n. *Zechgelag*: एकदा स तया साकम् — राजा प्रतिचन्द्रःस्वप्नं सिषेव पानमङ्गलम् Kathâs. 36,67.

पानमद (1. पान + मद) m. *Weinrausch* Som. Nal. 52.

पानवत् (von 1. पान) adj. *reich an Trank*: लोकाः Khând. Up. 7,9,2.

पानविभ्रम (1. पान + वि°) m. *Weinrausch* Verz. d. B. H. No. 955.

पानशौण्ड (1. पान + शौ°) adj. *dem Trunke ergeben* P. 6,2,2, Sch.

पानस (von पनस) adj. *aus der Frucht des Brodfruchtbaums bereitet*: मद्य Pulastja bei Kull. zu M. 11,95.

पानसिन्धु (1. पान + सि°), davon adj. पानसैन्धव P. 7,3,19, Sch.

पानागार (1. पान + अ° oder आ°) *Trinkhaus* MBh. 1,5605. 15,5288.

पानात्यय (पान + अ°) m. *übermässiges Trinken, Trunk* Suçr. 2,477, 2. Verz. d. B. H. No. 955. 972.

पानिक (von 1. पान) m. *Verkäufer von (berauschenden) Getränken* R. Gorr. 2,90,16.

पानिल (wie eben) n. *Trinkgeschirr* Çabdak. im ÇKDr.

पानीय (von 1. पा) P. 6,2,2, Sch. 1) adj. *zu trinken, trinkbar* Trik. 3,3,315. H. an. 3,497. Med. j. 94. Suçr. 1,31,16. — 2) n. *a) Getränk, Trank* Suçr. 2,436,20. Verz. d. B. H. No. 953. अन्नं पानीयं च Pańkat. 47,24. — *b) Wasser* AK. 1,2,3,4. Trik. H. 1069. H. an. Med. Halâj. 3,26. सर्वरसा अनुप्राप्ताः पानीयम् Nir. 1,16. देहि पिपासते पानीयम् 7,13. M. 8,326. Hit. 1,25. Daç. 2,6. R. 2,52,99. °दूषक 75,28. Suçr. 1,101, 21. 169,9. 204,5. 240,15. Varâh. Bṛh. S. 53,66. Pańkat. 163,5. Hit. I, 83. 38,22. Râǵa-Tar. 1,218. अ° adj. MBh. 1,5618. हस्तियूथमुपागमत्। पानीयार्थं गिरिनदीम् *des Wassers wegen, um zu trinken* N. 13,6.

पानीयकाकिका (von पा° + काक) f. *Seerabe* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,7.

पानीयनकुल (पा° + न°) m. *Fischotter* H. 1350.

पानीयपृष्ठज (पा° - पृ° + ज) m. *Pistia Stratiotes Lin.* (कुम्भी) Ratnam. im ÇKDr.

पानीयफल (पा° + फल) n. *der Same von Euryala ferox Salisb.* (मखान्न) Bhâvapr. im ÇKDr.

पानीयमूलक (von पा° + मूल) n. *Vernonia anthelminthica Willd.* Çabdak. im ÇKDr.

पानीयवर्णिका (von पा° + वर्ण) f. *Sand* (वालुका) Râǵan. im ÇKDr.

पानीयशाला (पा° + शा°) f. *ein Gebäude, in dem Wasser gereicht wird, zu haben ist* H. 1001. Halâj. 2,142. °शालिका f. dass. AK. 2,2, 7. — Vgl. पत्ति°.

पानीयशीत (पा° + शीत) adj. *zu kalt zum Trinken* Sch. zu P. 2,1, 68 und 6,2,2.

पानीयाध्यक्ष (पा° + अध्यक्ष) m. *ein Aufseher über das Wasser* Schol. zu R. bei Gorr. VII, 341.

पानीयामलक (पा° + आम°) n. *Flacourtia cataphracta Roxb.* Râǵan. im ÇKDr.

पानीयालु (पा° + आलु *Knolle*) m. *ein best. Knollengewächs*, = जलालु, नृपालु Râǵan. im ÇKDr.

पानीयाम्रा (पानीय + अम्र = अम्रि) f. *eine best. Grasart* (वल्वजा, दृढतुरा) Râǵan. im ÇKDr. u. वल्वजा; fälschlich पानीयाम्ला gedruckt in der alphabetischen Reihenfolge.

पान्त (von 1. पा) m. *Trank*, = पानीय Nir. 7,25. प्र वः पान्तमन्धसो धियं रुद्राय भरधम् Ṛv. 1,122,1. पान्तमन्धसः 155,1. पान्तमा पुरुस्पृहम् 9,65, 28. कृविष्पान्तमजरम् 10,88,1.

पान्थ (von पन्थ, पन्थन्) m. 1) *Wanderer, Reisender* P. 5,1,76. AK. 2, 8,1,17. H. 493. Halâj. 2,202. MBh. 3,1489. Hariv. 15663. Spr. 1769. fg. Kathâs. 21,73. 25,88. 32,69. Pańkat. 117,10. Hit. 10,9. Prab. 20, 1. Amar. 55. Çṛṅgârat. 12. Dhûrtas. 74,3. f. आ P., Sch. — 2) *der Wanderer am Himmel, die Sonne* H. ç. 9.

पान्थायन adj. von पन्थ, पन्थन् gaṇa पक्षादि zu P. 4,2,80.

पान्नग (von पन्नग) adj. f. ई *aus Schlangen gebildet, wobei Schlangen verwendet werden, zum Vorschein kommen*: माया Hariv. 9387. 9389.

पान्नागार adj. von पान्नागारि P. 4,2,113, Sch.

पान्नागारि m. patron. von पन्नागार P. 2,4,60, Sch.

पान्नेजन (पाद् = 2. पद् + ने°) 1) adj. f. ई *zum Fusswaschen dienend*: आपः Kâtj. Çr. 10,7,4. — 2) n. *ein Gefäss zum Fusswaschen* Çat. Br. 3,8,2,1. 9,3,27. 13,5,2,1. Kâtj. Çr. 6,6,1.

पाप Uṇâdis. 3,23 (im 14ten Buch des Çat. Br. öfters parox., z. B. 6, 2,14. 7,1,17. 22. 40. 2,6) 1) adj. f. ई in der älteren, आ in der späteren Sprache, P. 4,1,30; wird mit seinem Nomen componirt P. 2,1,54. Accent eines comp., wenn das letzte Glied einen Handwerker oder Künstler bezeichnet, 6,2,68) *schlimm, übel, bös; subst. böser Mensch* Nir. 5,2. AK. 3,1,47. Trik. 3,1,21. H. 376. 1443. Halâj. 2,182. पापासः सन्तो अनृता असत्याः Ṛv. 4,5,5. न पापासो मनामहे नारायासः 8,50, 11. पापमाकुर्वः स्वसारं निगच्छात् 10,10,12. तन्वः 108,6. संकल्पः 164, 5. Gegens. भद्र 1,190,5. AV. 13,4,42. यैः संचरन्त्युभये भद्रपापाः 12,1,47. 48. — 5,18,2. स्वप्न *ein böser Traum* 10,3,6. 7,100,1. श्लोक TS. 3,5,7,

2. रम॑न्तां पुण्या॑ लक्ष्मीर्याः पापीस्ता अ॑नीनशम् AV. 7,115,4. 1. धिय॑: 9,2, 25. पापो हि सोमविक्रयी Ait. Br. 1, 12. पुरुष 4,25. कर्मन् 7,17.27. M. 4,197. 12,74. एनस् Ait. Br. 7, 18. Çat. Br. 3,1,2,4. 5,2,25. वाच् Pańkav. Br. 12,6,8. पुण्यां योनिं पुण्यकृतो व्रजन्ति पापां योनिं पापकृतो व्रजन्ति MBh. 1,3618. कीर्ति 6,5813. पापान्संयाति संसारान् M. 12, 52. 70. दुष्टचेतना Mârk. P. 51,41. पापेन तिरश्चीनेन चक्षुषा Bhâg. P. 7,8,4. °चक्षुस् adj. 6,8,24. ते पापा यान्त्यधोगतिम् M. 3,52. 190. 4,171. Gegens. साधु 8,311. Bhag. 6,9. Hiḍ. 1,6. N. 11,17. Çâk. 150. Vid. 105. पापा (von Personen) R. 1,28,20. 2,49,5. Râǵa-Tar. 6,322. Brahma-P. in LA. 58,15. Prab. 41,16. 111,16. Pańkat. 46,3. पापाधम 69,19. böse von (instr. oder adv. Form auf तस्) P. 5,4,47. चरित्रेण oder चरित्रतस् Sch. In der Astr. *unheilvoll, Unglück verheissend, ungünstig;* von Planeten und Vorbedeutungen Varâh. Bṛh. S. 27,*c*,1. 77,29. Laghuǵ. 4,4. 5,1. fgg. 11,4 u. s. w. Gegens. शुभ, प्रशस्त Bṛh. S. 3,8. 4,6. von Jahren 8, 34. 11,19. Meteoren 32,9. — adv. पाप॑म् *übel, schlecht, elend:* पापं जीवन्ति सर्वदा AV. 12,2,50. instr. पाप॑या *auf üble Weise, schlecht, unrecht:* विजानिर्यत्र ब्राह्मणो रात्रिं वसति पापया AV. 5,17,8. यच्चेरिम पापया 7, 65,2. ṚV. 8,19,26. 10,71,9. पा° अमुया *so übel, so hässlich:* गर्दभं नवन्तं पापयामुया 1,29,5. 10,85,30. चरन्तं पापयामुया 135,2. अथ किं पापयामुया पुच्छे बिभर्ष्यर्भकम् AV. 7,56,6. — 2) n. Siddh. K. 249,*a*,6 v. u. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. Gorr. 1,29,11. Mârk. P. 21,65; vgl. u. धूतपाप und विपापा. *a) Uebel, schlimmer Zustand, schlechtes Ergehen, Missgeschick, Unheil:* पापमाहुर्वपकामस्य कर्ता AV. 2,12,5. 4,36,8. अपैतु सर्वं मत्पापं द्रविणं मोपं तिष्ठतु 10,1,10. 3,4. Âçv. Gṛhj. 2,4. पापभद्रम् *gutes und schlimmes Ergehen* Ait. Br. 3,3. 7. नाशयन्त्याशु पापानि महापातकजान्यपि M. 11,245. सा शङ्कमाना तत्पापम् *dass ihn ein Uebel treffen werde* N. 8,3. R. 2,65,15. पापं च ते चिकीर्षन्ति Vid. 165. शुद्धमतो यः समाचरति पापम् *ein Leid zufügt* Spr. 484. पापं शुभं वा Varâh. Bṛh. S. 42 (43),66. शान्तिमुपैति पापम् 45,46. 52. Mit dem Ausruf शान्तं पापम् (bisweilen mit vorangehendem कर्णौ पिधाय) sucht man ein Unheil, das ein ausgesprochenes Wort bewirken könnte, abzuwehren, R. 2,74,19. Mṛkkh. 13,1. 18,18. 162,2. Çâk. 67,13. Mâlav. 69,10. im Prâkrit Mṛkkh. 121, 15. 173,1. Mudrâr. 24,5. 25,8. — *b) Böses, Unrechtes; Fehler, Fehltritt, Verbrechen, Schuld, Sünde* AK. 1,1,4,1. 3,4,26,199. 30,232. Trik. 1,1, 112. H. 1380. Halâj. 3,5. 5,18. यदा वै क्षत्रियाय पापं भवति Ait. Br. 7, 29. यद्यु हापि बह्विव पापं करोति नो हैव बहिर्धा यज्ञाद्भवति Çat. Br. 1, 6,1,21. 3,1,2,21. 11,2,3,19. पापम्, पुण्यमकरवम् 14,7,2,27. पापपुण्यालेपलक्षणा जीवन्मुक्तिः Madhus. in Ind. St. 1,20,14. Gegens. धर्म M. 12,19. कृत्वा पापं हि संतप्य तस्मात्पापात्प्रमुच्यते M. 11,230. 4,181. 198. 8,318. सर्वपापेष्वपि स्थितम् 380. पुण्यपापेक्षितर् 91. न स पापेन लिप्यते 10,104. 105. Kâm. Nîtis. 6,5. पापमवाप्स्यसि *ein Verbrechen, eine Schuld auf sich laden* Bhag. 2,33. पापं कर् N. 24,27 — 29. चर् 31. विमुक्तं सर्वपापेभ्यः 12,69. पापानामपनुत्ति M. 11,209. पापापनुत्ति 139. सर्वपापापनोदन 213. 260. अपोहेत पापम् 169. पापमपसेधति 198. तथा ज्ञानाग्निना पापं सर्वं दहति वेदवित् 246. (यत्) पानीयदूषके पापम् R. 2,75,38. Ragh. 12, 19. Hit. I, 184. पापपुण्यैः Spr. 1074. पापं भद्रं (वेत्ति) दैवहतो नरः 195. पापशङ्का (so ist zu lesen) न कर्तव्या Kathâs. 6,12. कस्य पापं भवति Vet. in LA. 15,14. 16. 27,19. ब्रह्महत्याकृतं पापम् *das Verbrechen, die Sünde des Brahmanenmordes* M. 11,86. Daç. 1,47. गोहत्याकृतं पापम् M. 11, 115. पापं स्तेयकृतम् 102. — 3) m. N. einer Hölle VP. 207. — 4) compar. *a)* पा॑पीयंस् (in comp. mit einem vorangehenden nom. act., das seinen Ton bewahrt, P. 6,2,25, Sch.) *übler daran, elender; geringer, ärmer; der recht übel daran ist, sehr schlimm* (Gegens. श्रेयंस्, वसीयंस्) Ait. Br. 3,7. 11. 7,26. यथा पापीयां छ्रेयसाहृत्य नमस्यति TS. 1,5,2,4. 9,5. श्रेयान्भ्रातृव्यः, सदृङ्, पापीयान् 2,4,1,4. 5,1,2,2. 5,2,4. पापीयस्यात्मनः प्रजा स्यात् 6,8,2. पा°, वसीयान् TS. 3,2,7,3. TBr. 1,1,2,8. 2,2,2,2. Kâṭh. 24,9. Çat. Br. 1,2,5,24. 3,5,12. 4,5,11. 5,1,1,9. TBr. 2,1,5,11. *kränker* TS. 2,3,5,2. अद्यपुर्वै श्रेयान्पापीयान्प्रतिप्रस्थाता *geringer* Kâṭh. 27,5. यदा वै राजा कामयतेऽथ ब्राह्मणं जिनाति पापीयांस्तु भवति Çat. Br. 13,1,5,3. स इष्ट्वा पापीयान् (Gegens. श्रेयान्) भवति Khând. Up. 4,16, 8. यः पुरा पुण्यो भूत्वा पश्चात्पापीयान्स्यात् *schlimmer* Pańkav. Br. 11,5, 11. श्रेयसः श्रेयसोऽलाभे पापीयानृक्थमर्हति M. 9,184. तेषां दण्डस्तु पापीयांस्तस्माद्दण्डं विवर्जयेत् *sehr schlecht* Pańkat. I,422. नृणां वार्त्ता Bhâg. P. 1,14,3. अर्थः *sehr schlimm* Râǵa-Tar. 3,89. subst. *ein böser Mensch, Bösewicht* M. 10,117. R. 2,75,21. Spr. 1538. Prab. 10,13. Bei den Buddhisten ist मारः पापीयान् *der böse Dämon, der Teufel* Lalit. ed. Calc. 327,2. 375,8. 10. 397,8 (मारं पापीयसम्). 9 (मार°). 404,5 u. s. w. — *b)* पापतर *schlimmer, schlechter:* तेभ्यः पापतरो नु कः MBh. 3,10788. ततः पापतरं नु किम् 7,9154. पापात्पापतरेऽमुष्मिन्दोषे Râǵa-Tar. 4,85. पापात्पापतरो नृपः 5,414. विश्वासघातादन्यन्नास्ति पापतरं कर्म Pańkat. 102,1. एतच्च पापतरं कर्म कृतम् *sehr schlecht* 5. — *c)* पापीयस्तर dass.: न स्त्रीभ्यः किंचिदन्यद्वै पापीयस्तरमस्ति वै MBh. 13,2213. — 4) superl. पा॑पिष्ठ (in comp. mit einem vorangehenden nom. act., das seinen Ton bewahrt, P. 6,2,25, Sch.) *der geringste, schlechteste, überaus schlecht, — schlimm:* लक्ष्मी AV. 7,115,3. भागधेय Çat. Br. 1,9,2,35. त्वं न्वेव देवानां पापिष्ठोऽसि Ait. Br. 3,13. 6,33. स पापिष्ठो विवाहानाम् M. 3, 34. सर्वकण्टकपापिष्ठं हेमकारम् 9,292. परोपसेवा MBh. 1,5191. गति 13, 4489. °दिवस 1,4969. आसुरीं योनिम् Bhâg. P. 7,1,37. तस्मादसाधून्पापिष्ठान्निघ्नन्पापैर्न लिप्यते Kâm. Nîtis. 6,5. पुरुषाः पापिष्ठाः स्त्रीघातका भवन्ति Vet. in LA. 21,6. 26,13. चिरं दुःखस्य पापिष्ठम् *das Lange ist das Schlimmste beim Leiden* R. 2,40,45. Daran noch das suff. des compar. und superl. gefügt: पापिष्ठतर *am übelsten daran:* शरीर Khând. Up. 5,1,7. कर्मन् *sehr böse* MBh. 7,8734. पापिष्ठम *schlimmer als:* नान्यत्पापिष्ठतममात्मत्यागात् Daçak. in Benf. Chr. 189,9. — Vgl. धूत°, निष्पाप, मनस्पाप, वि°, स्वयं°.

पा॑पक (von पाप) adj. (f. पापिका, पापकी MBh. 13,415) *übel, schlecht;* n. *Uebles, Schlechtes* (Çabdar. im ÇKDr.): कर्मन् (Gegens. पुण्य) Çat. Br. 13,5,4,3. 14,7,2,28. MBh. 1,3015. 5,776. 13,413. 2382. R. 2,38,10. यः पापकं सत्त्रे कीर्तयेत् Çat. Br. 12,1,3,22. कीर्ति Shaḍv. Br. 2,9. गन्ध Âçv. Gṛhj. 3,6. गति MBh. 5,4493. योनि 13,415. कामेषु Indr. 5,61. यः सकृत्पापकं कुर्यात् Ait. Br. 7,17. Nir. 3,8. 14. 19. 6,1. 3. 9,4. MBh. 1, 3016. 10,181. प्रतिषेधति पापकात् 184. ईश्वरो विदधातीह कल्याणं यच्च पापकम् 3,1141. अपापिका (स्त्री) 14720. m. *Bösewicht* 5,1270. *ein böser, Unheil verkündender Planet* Varâh. Bṛh. 4,10. सपापक (शशिन्) 5,6.

पापकर्मन् (पाप + क°) adj. *der böse Thaten vollbringt*, m. *Missethäter, Frevler, Uebelthäter, Sünder* M. 9,310. MBh. 5,7533. Daç. 2,39. R.

6,70,52. Varâh. Bṛh. S. 67,55. Hit. 22,14.

पापकर्मिन् (von पाप + कर्मन्) dass. Mârk. P. 14,72. 15,69.

पापकारिन् (पाप + 1. का°) dass. Çat. Br. 14,7,2,6. M. 9,288. Suçr. 1,7,13.

पापकृत् (पाप + कृत्) dass. P. 3,2,89. सेलगाः, पापकृतः Ait. Br. 7,1. 8,11. AV. 10,1,33. Çat. Br. 13,4,2,10. Âçv. Çr. 10,7. Nir. 10,11. M. 8,85. 372. 9,246. 11,179. 227. MBh. 1,3618. 13,2384. Kathâs. 29,90. प्रच्छन्न° Kaurap. 4 (nach dem Schol. पापकृत). श्रे° Çat. Br. 3,3,4,12. 30. पापकृत्तम superl. M. 4,255. 8,345. Bhag. 4,36.

पापकृत (पाप + कृत) n. *Uebelthat, Missethat* N. 13,18.

पापकृत्या (पाप + कृ°) f. dass. AV. 3,31,2. Çat. Br. 11,2,7,33. 13,5,4,1. Kâtj. Çr. 12,2,8. Lâtj. 3,3,9. Khând. Up. 4,11,2. MBh. 1,672. 678.

पापक्षय (पाप + क्षय) m. *das zu-Nichte-Werden der Sünde:* °तीर्थ n. N. eines Tîrtha Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 73,*b*,17.

पापग्रह (पाप + ग्रह) m. *ein böser, ungünstiger* (= क्रूर, असत्, अशुभ u. s. w.) *Planet;* zu diesen gehören Mars, Saturn, Râhu und Ketu Varâh. Bṛh. S. 27,*a*,12. 39 (38),8. Bṛh. 22 (21),4. 24 (23),3.

पापघ्न (पाप + घ्न) 1) adj. f. ई *Uebel —, Missethaten vernichtend* Vop. 26,46. — 2) m. *die Sesampflanze* Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. ई N. pr. eines Flusses: °माहात्म्य Mack. Coll. I,75.

पापचारिन् (पाप + चा°) adj. subst. *Böses thuend, Uebelthäter* MBh. 14,759.

पापचेतस् (पाप + चे°) adj. *übelgesinnt* M. 7,124. अ° N. 11,17.

पापचेलिका (vom folg.) f. *Clypea hernandifolia W. et A.*, ein Schlingstrauch, vulg. आकनादि Ratnam. 14.

पापचेली (पाप + चेल, चेली) f. dass. AK. 2,4,3,3.

पापजीव (पाप + जीव) adj. subst. *ein böses Leben führend, Bösewicht* Bhâg. P. 2,7,46. 7,7,54.

पापति nom. ag. vom intens. von 1. पत् P. 3,2,171, Vârtt. 4. Vop. 26,154.

पापत्व (von पाप) n. *übler Zustand, Elend, Armuth:* न पापत्वाय रासीय ṚV. 7,32,18. 94,3. 8,19,26.

पापद (पाप + 1. द) adj. *Unheil bringend*, von Vorbedeutungen Varâh. Bṛh. S. 11,24. 32,28. 85,41.

पापधी (पाप + धी) adj. *übelgesinnt* Nir. 10,5.

पापनक्षत्र (पाप + न°) n. *ein böses Gestirn:* °त्रे जातः Kauç. 46.

पापनामन् (पाप + ना°) adj. *einen üblen Namen führend* Çat. Br. 13,8,1,16. Kâtj. Çr. 21,3,20.

पापनाशन (पाप + ना°) 1) adj. *die Bösen vernichtend*, Bein. Çiva's Çiv. Vgl. पापभक्षण. — 2) N. eines Heiligthums des Vishṇu: °माहात्म्य Mack. Coll. I,75.

पापनिश्चय (पाप + नि°) adj. f. आ *Böses im Sinne habend* MBh. 1,3291. 7,9153. 13,2397. R. 2,42,6. 73,16. R. Gorr. 2,6,16.

पापपति (पाप + प°) m. *Nebenmann* Trik. 2,6,10.

पापपराजित (पाप + प°) adj. *schmählich besiegt* TBr. 1,5,2,4.

पापपुरुष (पाप + पु°) m. *Bösewicht*, individualisirt als *Prototyp der schlechten Menschen* Tantrasâra (Bhûtaçuddhiprakaraṇa) und Krijâjogas. 21 im ÇKDr.; vgl. Wollheim, Myth. 150. °पूरुष *Bösewicht* M. 10,181.

पापफल (पाप + फल) adj. *schlimme Folgen habend*, von Vorbedeutungen Varâh. Bṛh. S. 3,7. 11,20.

पापबुद्धि (पाप + बु°) adj. *übelgesinnt* M. 9,263. N. 19,5. MBh. 5,7538. Pańkat. 95,12. fgg. (zugleich N. pr.).

पापभक्षण (पाप + भ°) adj. *die Bösen verzehrend*, m. Bein. Kâlabhairava's Verz. d. Oxf. H. 69,*b*, N. 2. — Vgl. पापनाशन.

पापभञ्जन (पाप + भ°) adj. *die Bösen brechend, vernichtend;* m. N. pr. eines Brahmanen Kathâs. 36,109.

पापमति (पाप + म°) adj. *übelgesinnt* N. 11,34.

पापमित्रत्व (पाप° + मि°) n. *Freundschaft mit Bösen* Vjutp. 70.

पापयक्ष्म (पाप + य°) m. *die böse Krankheit, — Sucht* oder *Schwindsucht* TS. 2,3,5,2. 5,6,5. °यक्ष्मन् Varâh. Bṛh. S. 52,45.

पापयोनि (पाप + यो°) f. *eine schlechte —, niedrige Geburtsstätte* (eig. *vulva*): °षु जायते M. 4,166.

पापरोग (पाप + रोग) m. 1) *eine böse —, schlimme Krankheit* Gobh. 4,6,2. M. 5,164 = 9,30. — 2) *die Blattern* Trik. 2,6,15. Çabdar. im ÇKDr.

पापरोगिन् (vom vorherg.) adj. *mit einer bösen Krankheit behaftet* M. 3,92. 159. 177. 9,79.

पापर्द्धि (पाप + ऋद्धि) f. *Jagd* H. 927. Halâj. 2,280. Pańkat. 120,8. ed. orn. I,105.

पापल n. *ein best. Maass* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr.

पापलोक (पाप + लोक) m. *die üble Welt, Ort der Leiden* oder *der Bösen:* यथायमसादनात्पापलोकान्परावतः AV. 12,5,64.

पापलोक्य (vom vorherg.) adj. f. आ *der Welt der Bösen zugehörig, höllisch* MBh. 1,3580. Spr. 1554 (MBh.), wo das Wort durch *nur Bösen angemessen* übersetzt worden ist.

पापवसीयस् (पाप + व°) adj. *verkehrt:* °वसीयसी ह्यस्य प्रजा भवति Gobh. 1,6,3. n. so v. a. पापवस्यस Pańkav. Br. 7,5,4. 8,9,7. 13,4,8.

पापवसीयस s. d. folg. Wort.

पापवस्यस n. (पाप + वस्यस् = वसीयस्, neutr. von वसीयंस्), im Kâṭh. u. Pańkav. Br. °वसीयस, n. *Verkehrung, verkehrte Ordnung, praeposterum, Wirrwarr:* नेत्पापवस्यसमसद्यथापूर्वमसदिति Çat. Br. 5,4,4,19. 1,8,2,10. 3,9,2,7. 12,7,2,15. तत्रैव तद्विशं प्रत्युद्यामिनीं कुर्युः पापवस्यसम् *was Verkehrtheit ist* Ait. Br. 6,21. पापवस्यसं वा एतत्क्रियते यच्छ्रेयसा च पापीयसा च समानं कर्म कुर्वन्ति TS. 5,1,2,2. 3. TBr. 1,3,2,5. 8,6,5. 2,1,8,2. देवाः पापवसीयसाद्बिभ्युः Pańkav. Br. 13,4,8. Kâṭh. 8,11. 27,5. 29,8. Vgl. अ°, welches hiernach zu berichtigen ist.

पापवाद (पाप + वाद) m. *unheilbringender Ruf:* शकुनेः AV. 10,3,6.

पापविनाशन (पाप + वि°) adj. *die Fehltritte vernichtend:* °तीर्थ n. N. eines Tîrtha Verz. d. Oxf. H. 149,*a*,7.

पापविनिश्चय (पाप + वि°) adj. *Böses im Sinne führend* R. 6,81,8.

पापशमन (पाप + श°) 1) adj. *die Fehltritte beseitigend.* — 2) f. ई N. eines Baumes (s. शमी) Râǵan. im ÇKDr.

पापशील (पाप + शील) adj. subst. *schlecht geartet, ein schlechter Mensch* Pańkat. 1,467.

पापशोधन (पाप + शो°) adj. *die Fehltritte abwaschend;* n. N. eines Tîrtha Kathâs. 34,11.

पापसंशमन (पाप + सं°) adj. *die Fehltritte beseitigend:* बलि R. 2,56,28.

पापसंकल्प (पाप + सं°) adj. f. आ *übelgesinnt* NIR. 10,5. R. 2,74,28.

पापसम (पाप + समा) n. *ein schlimmes Jahr:* यद्दि ॥ दहति पुण्यसमं भवति यदि न दहति पापसमम् TS. 3,3,8,4 bei WEBER, Nax. II, 342. °समम् adv. gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2,1,17.

पापसूदन (पाप + सू°) adj. *die Fehltritte vernichtend:* तीर्थ n. N. eines Tîrtha RÂGA-TAR. 1,32.

पापहन् (पाप + हन्) adj. *das Böse* oder *die Bösen verscheuchend:* दण्ड M. 7,25.

पापहर (पाप + हर) 1) *das Böse wegnehmend*, n. *ein Mittel das Böse wegzunehmen:* आज्यं पापहरं परम् VARÂH. BṚH. S. 47,52. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses MBH. 6,330 (VP. 183).

पापाख्य (पाप + आख्या) adj. f. आ (sc. गति) Bez. einer der 7 Strecken der Planetenbahnen VARÂH. BṚH. S. 7,8. umfasst nach dem Parâçara-tantra die Sternbilder Hasta, Maitra und Viçâkhâ, 12.

पापाङ्कुशा (पाप + अङ्कुश) f. Bez. *des 11ten Tages in der lichten Hälfte des Monats* Âçvina Verz. d. B. H. No. 1202.

पापाचार (पाप + आचार) adj. *einen bösen Wandel führend* (Gegens. धर्मात्मन्) HIT. 1,48.

पापात्मन् (पाप + आत्मन्) adj. *übelgesinnt*, m. *ein böser Mensch, Bösewicht* M. 10,21. 11,26. HIT. 2,26. MBH. 13,2882. R. 1,2,32. KATHÂS. 28,145. PAÑKAT. 37,19. 48,3.

पापान्त (पाप + अन्त) n. N. pr. eines Tîrtha (*wo die Fehltritte ihr Ende finden, die Sünde abgewaschen wird*) VÂMANA-P. 38 nach ÇKDR.

पापापुरी f. = पावापुरी N. pr. einer *Stadt* in der Nähe von Râ-gagṛha COLEBR. Misc. Ess. II, 215.

पापाय् (denom. von पाप), °यते VOP. 21,10, v. l.

पापावकीयम् (पाप + अव° von कृ mit अव) adv. *übel zurückbleibend:* प्रजवं वा एतेन यन्ति यद्दशममहः पापावकीयं वा एतेनं भवन्ति TS. 7,3,1,1.

पापाशय (पाप + आ°) adj. *böse Absichten habend* UĠĠVAL. zu UṆÂDIS. 3,40.

पापाह (पाप + अह) *Unglückstag* TBR. 1,5,2,6.

पापिन् (von पाप) adj. subst. *der Böses thut, Bösewicht, Frevler* MBH. 13,4828. HARIV. 14259. R. 6,81,8. MṚKKH. 129,14. Spr. 1912. RÂGA-TAR. 5,402. PAÑKAT. 152,22. Verz. d. Oxf. H. No. 71, Çl. 1. MÂRK. P. 14,61. अति° 58,61.

पापिष्ठ s. u. पाप.

पापीय Abkürzung von पापीयंस् *schlimmer, schlechter:* भर्तृघ्नत्वाद्धि पापीयमाहुः (warum nicht पापीय आहुः?) MBH. 2,2128.

पापीयंस् s. u. पाप.

पापीयस्त्व (von पापीयंस्) n. *Schlechtigkeit, Gemeinheit* RÂGA-TAR. 5,177.

पापोक्त (पाप + उ°) adj. *derjenige, gegen welchen Unglück bringende Worte gesprochen sind*, ÇÂÑKH. BR. 8,5.

पाप्मन् (पाप्मन् UṆÂDIS. 4,150. desselben Ursprungs wie पाप) m. TRIK. 3,5,4 (lies: श्लेष्मोष्मपाप्म°). 1) *Unheil, Schaden, schlimme Lage, Unglück, Leiden:* यदि कृत्यां चकार पाप्मने AV. 5,14,6. 3,31,1. 4,18,3. 6,26,1. 2. 113,2. 12,5,30. 3,18. मा मा प्रापत्पाप्मा मोत मृत्युः 17,1,29. VS. 6,35. भद्र, पा° 9,4. 12,99. 30,5. 18. न पाप्मना संसृज्यते AIT. BR. 1,16. 2,17. पाप्मानमपजिघांसुः 4,4. विरूपः पाप्मना भूत्वा 5,1. 6,2. 7,15. अवर्तिं पाप्मानं मृत्युम् TBR. 1,5,9,6. तमः पाप्मानं प्रविशति TS. 2,1,10,3. ÇAT. BR. 5,1,2,10. TS. 2,1,3,4. 5. 5,3,12,1. 7,4,2,1. अप पाप्मानं हरिमाणमहत ÇAT. BR. 1,6,4,9. 12,2,3,12. 4,2,1. 14,4,1,3. पाप्मन आनन्दाश्च *Leiden und Freuden* 7,1,10. उद्धर पाप्मनो मा यदविद्वान्यच्च विद्वांश्चकार *rette mich aus dem Unglück, ob ich unwissentlich oder wissentlich* (näml. *Strafbares*) *gethan habe*, ÇÂÑKH. ÇR. 2,6,6. 14,7,5. KAUÇ. 3. 98. 137. ÂÇV. ÇR. 2,3. 9,7. GṚHJ. 1,24. MBH. 1,3488. पाप्मापह (Milch) SUÇR. 1,175,8. पाप्मालक्ष्मीप्रशमन (घृत) 180,12. पाप्मालक्ष्मीमलापहाः (मणयः) 228,7. निद्रां तु वैष्णवीं पाप्मानमुपदिशन्ति 329,11. — 2) *Fehltritt, Vergehen* AK. 1,1,4,1. H. 1380. HALÂJ. 3,5. स विधूयेह पाप्मानं परं ब्रह्माधिगच्छति M. 6,85. सुरा वै मलमन्नानां पाप्मा च मलमुच्यते 11,93. दौःशील्यभाजो मातुश्च पाप्मभिर्विधुरीकृतः RÂGA-TAR. 6,289. — 3) concr. *schädigend, böse:* पाप्मानो नाम देवताः AV. 11,8,19. द्विषन्तं पाप्मानं भ्रातृव्यम् (vgl. PAT. zu P. 4,1,145) AIT. BR. 1,13. विशीर्षा स पाप्माभूत्मिन्लोके भवति TBR. 2,3,2,1. — Vgl. अघ°, वि°.

पामघ्न (पामन् + घ्न) adj. *den Aussatz vertreibend:* 1) m. *Schwefel* ĠA-ṬÂDH. im ÇKDR.; vgl. पामारि. — 2) f. ई *eine best. Pflanze*, = कटुका RÂGAN. im ÇKDR.

पामन् m. *eine best. Hautkrankheit, Krätze* oder *Flechten* AK. 2,6,2,4. f. VOP. 4,3. पाम्ना AV. 5,22,12. P. 5,2,100. पामानम् KHÂND. UP. 4,1,8. GÂRUḌA-P. im ÇKDR. — Vgl. पामा.

पामन (von पामन्) adj. *krätzig, grindig* P. 5,2,100. VOP. 7,32. 33. AK. 2,6,2,9. H. 460. (ईश्वरः) दीक्षितः पामनो भविता: ÇAT. BR. 3,2,1,31. KÂṬH. 23,4. पामनंभावुक *krätzig werdend* TS. 6,1,3,8.

पामर (von पामन्) gaṇa अश्मादि zu P. 4,2,80. 1) adj. *krätzig* TRIK. 3,3,339. H. 460, Sch. — 2) m. *ein Mann der niedrigsten Herkunft, der ein verachtetes Gewerbe treibt;* = नीच AK. 2,10,16. TRIK. 3,3,76. H. 932. an. 3,576. MED. r. 183. HALÂJ. 2,193. RÂGA-TAR. 1,372. 5,400. PRAB. 88,1. — 3) m. *Thor* (मूर्ख) H. an. — 4) m. *Bösewicht* (खल) MED.

पामरोद्धारा f. = गुडूची ÇABDAK. im ÇKDR. — Zerlegt sich in पामर + उद्धार.

पामवत् (von पामन्) adj. = पामन P. 5,2,100, Sch.

पामा f. VOP. 4,3. *Krätze* AK. 2,6,2,4. H. 464. HALÂJ. 2,447. Bei SUÇR. unter die Formen des sogenannten kleinen Aussatzes gezählt 1,268,4. 269,11. 292,9. 294,13. 2,118,21. An den beiden letzten Stellen tritt पामा deutlich als Thema hervor, an den übrigen Stellen kann auch पामन् (vgl. dieses) m. oder f. angenommen werden.

पामारि (पामन् oder पामा + अरि) m. *Schwefel* (*der Feind der Krätze*) H. 1057. — Vgl. पामघ्न.

पाम्प adj. *an der* Pampâ *gelegen:* वनानि BHAṬṬ. 6,72.

पाय्, पायते *cacare:* न विसृजते न पायते PRAÇNOP. 4,2 nach der Lesart eines Comm.; vgl. Ind. St. 1,449, N. Die gedr. Ausg. liest नेपायते, die Hdschrr.: न यायते, नैपायते, नेयायते. — Vgl. 2. पायु.

पाय (von 1. पा) n. *Wasser* ÇABDÂRTHAK. bei WILS.

पायक (wie eben) adj. f. पायिका *trinkend;* s. तैलपायिका.

पायगुण्ड m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. 165, *b*, 2.

पायन (vom caus von 1. पा) 1) n. *das Tränken:* तस्मा अपो न पायनाय राये सहस्राय तृष्यते गोतमस्य ṚV. 1,116,9. KAUÇ. 27. 31. 32. — 2) f. आ

das Tränken mit Etwas, Befeuchten Suçr. 1,27,19.

पायस (von पयस्) 1) adj. *mit Milch zubereitet* Kauç. 92. चरु Gobh. 3, 6,9. 7,18. Çâṅkh. Gṛhj. 3,13. — 2) m. n. a) *Milchspeise*, insbes. *in Milch gekochter Reis* AK. 2,7,23. H. 406. an. 3,751. Med. s. 27. Halâj. 2,165. Gobh. 4,7,19. Âçv. Gṛhj. 2,3. 4. Pâr. Gṛhj. 2,15. 3. 9. M. 3,271. 274. 5,7. Jâǵṅ. 1,173. MBh. 2,19. 97. 12,7054. Hariv. 16109. 16111 (n.). R. 1,15,18. 2,91,40. Suçr. 1,70,7. 74,11. 229,16. 237,8. कृशरावेशवारपायसैर्वा स्वेदयेत् 2,42,4. 59,12. शत्रावरीपायस एव केवलस्तथाकृतो॰वामलकेषु पायसः 342,18. 459,1. Varâh. Bṛh. S. 42,11. 38. 45,32. 47,36. 97,19. Spr. 1672. — b) *das Harz der Pinus longifolia* AK. 2,6,3,30. H. 648. H. an. Med.

पायसिक (von पायस) adj. f. ई *der Milchspeisen mag* P. 4,2,104, Vârtt. 24, Sch.

पायिक m. *Fusssoldat* Çabdar. im ÇKDr. Wohl aus पादातिक entstanden; vgl. das Verhaltniss von pers. پای zu पाद.

पायिन् (von 1. पा) adj. am Ende eines comp. *trinkend* (*Etwas* oder *aus, an Etwas*) H. 7. अम्बु॰ Ragh. 1,51. Varâh. Bṛh. S. 24,30. 67,110. धात्रीस्तन्य॰ Ragh. 10,79. अद्भुत॰ Suçr. 1,239,8. अंशुमन्मय॰ Çat. Br. 14, 1,1,30. Pâr. Gṛhj. 2,8. स्तन॰ Vikr. 121. कृपा॰ *Tropfen trinkend*, Bez. *einer Art Lanze* vgl. कणप) MBh. 8,744. — Vgl. कुण्डपायिन्, नीर॰, चन्द्रिका॰, तैल॰, द्वि॰, सोम॰.

1. पायु (von 3. पा) m. 1) *Hüter, Beschützer:* ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ṚV. 1,147,3. त्वं पायुर्दमे यस्ते ऽविधत् 2,1,7. 4,2,6. 4,3. 12. 6,15,8. अदब्धासः सन्ति पायवः (आदित्याः) 8,18,2. दिवस्पायुः 49,19. 10,100,9. pl. *schützende Kräfte, Schutzäusserungen:* पायवः शिवा ये अस्य पायवः AV. 6,3,2. besonders instr.: त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च ṚV. 1,31,12. 95,9. 143,8. अरिष्टेभिः पायुभिस्त्वं नो ऽवृकं छर्दिः 8,27,4. अस्वप्नद्भिस्तरणिभिः शिवेभिः पाहि पायुभिः 49,8. —12; N. pr. eines Mannes ṚV. 6,47,24. भारद्वाज Liedverfasser von 6,75. 10,87.

2. पायु Uṇâdis. 1,1. m. *After* AK. 2,6,2,24. Trik. 2,6,20. H. 612. Halâj. 2,358. VS. 6,14. 20,9. 25,7. TS. 7,5,25,2. Çat. Br. 12,9,1,3. 14, 5,4,11. Kâtj. Çr. 6,6,2. Kauç. 44. M. 2,91. Jâǵṅ. 3,93. MBh. 3,13971. 12,7951. Suçr. 1,86,12. 262,20. 310,11. 2,55,15. Sâṁkhjak. 26. Varâh. Bṛh. S. 50,43. 67,98. 92,2. Bhâg. P. 2,6,8. Kathâs. 28,180. पायूपस्थम् M. 2,90. Praçnop. 3,5. — Vgl. पायू.

पायुक्षालनभूमि (2. पायु - क्षा॰ + भू॰) f. *Abtritt;* davon nom. abstr. ॰ता f. Râǵa-Tar. 6,97.

पायुक्षालनवेश्मन् (2. पायु - क्षा॰ + वे॰) n. dass. Râǵa-Tar. 4,572.

पायुभेद (2. पायु + भेद) m. in der Astrol. Bezeichnung *zweier Weisen, auf welche eine Finsterniss endet* (im Ganzen giebt es 10 solcher मोक्ष), Varâh. Bṛh. S. 5,81. 83.

1. पाय्य (von 1. पा simpl. und caus.) 1) adj. a) *zu trinken;* s. कुण्ड॰. — b) *den man trinken lassen soll:* घर्मं पाय्यः स नरः Suçr. 1,60,17. — 2) n. *Wasser* Viçva im ÇKDr.

2. पाय्य (von 3. पा) *Schutz;* s. नृ॰.

3. पाय्य n. *Maass* P. 3,1,129. Vop. 26,11. AK. 2,9,85. H. 883. Acc. eines auf पाय्य ausgehenden comp., wenn ein Zahlwort vorangeht, P. 6,2,122.

4. पाय्य adj. *tadelnswerth* Viçva im ÇKDr.

पार 1) m. a) (von 2. पर्) *das Ueberschiffen;* दुष्पार. — b) *das jenseitige Ufer* u. s. w. s. u. dem neutr. — c) = पारद *Quecksilber* Sârasundarî zu AK. 2,9,100. ÇKDr. — d) N. pr. eines Weisen Mârk. P. 63,14. 64, 5. eines Sohnes des Pṛthushena (Rukirâçva) und Vaters des Nîpa Hariv. 1060. Bhâg. P. 9,21,24. eines Sohnes des Samara und Vaters des Pṛthu Hariv. 1063. VP. 452. eines Sohnes des Aṅga und Vaters des Diviratha 445. pl. N. einer Klasse von Göttern unter dem 9ten Manu 268. Bhâg. P. 8,13,19. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses Med. r. 57. MBh. 1,2926. Mârk. P. 57,20. VP. 182, N. 22 (v. l. für परा). — 3) f. ई AK. 3,6,1,10. a) *Wassermasse*, = पूर Med. statt dessen पुर *Stadt* H. an. 2,436. — b) *Wasserkrug*, = कर्करी Med. *Trinkgeschirr* H. 1024. Trik. 2,10,16 (lies पारी st. पारि). Hâr. 63. कर्पूरपारीपतितं मैरेयमिव Râǵa-Tar. 5,368. *Schüssel* (पात्री) Viçva im ÇKDr. *Melkkübel* Trik. 2, 9,15. Gatâdh. im ÇKDr. — c) *ein Strick zum Binden der Füsse des Elephanten* Trik. 2,8,40. Med. — d) *Blüthenstaub* (vgl. पराग) H. an. Viçva im ÇKDr. — 4) n. oxyt. (von 2. पर्) *das jenseitige Ende, — Ufer; das Letzte, das Aeusserste, Ziel* Nir. 2,24. AK. 1,2,3,8. H. 1079. H. an. Halâj. 3,45. = परतट und प्रान्त (in dieser Bed. auch m.; nach AK. 3,6,4,35 und Siddh. K. 249,b,4 überhaupt m. n.) Med. अभूदु पारमेतवे पन्था ऋतस्य साधुया ṚV. 1,46,11. अध्वनः 5,54,10. Kathop. 3,9. रजसः ṚV. 1,33,7. 52,12. आर्द्रस्य 116,4. नाव्यानाम् 121,13. समुद्रस्य 167,2. MBh. 3,16035. 4,899. R. 5,8,22. Spr. 533. Vid. 165. 224. Kathâs. 42,16. 43,197. Râǵa-Tar. 3,78. नदीनाम् ṚV. 8,85,11. सिन्धोः 10,155, 3. Hid. 1,2. MBh. 1,5854. 3,8147. 8,2381. R. 2,32,37. Varâh. Bṛh. S. 2,4. 16,10. Mârk. P. 23,92. Râǵa-Tar. 3,345. 358. Spr. 1807. Pańkat. 226,14. सलिलस्य Çat. Br. 3,6,2,4. TS. 7,5,1,2. 3. Kâṭh. 33,5. स्वर्गपारं तितीर्षुः MBh. 1,4647. युद्धपारं तितीर्षवः 9,1266. प्रतरिष्ये महापारं भुजाभ्यां समरोदधिम् 6,4334. अपारे भव नः पारमप्लवे भव नः प्लवः 5,4559. 7,7831. 8,263. अतारिष्म तमसस्पारमस्य (vgl. P. 8,3,53.54) ṚV. 1,92,6. परं ज्योतिस्तमःपारे व्यवस्थितम् Kumâras. 2,58. स्वस्ति नः पिपृहि पारमासाम् ṚV. 3,31,20. दूरे पारे 2,11,8. 10,49,6. अंहसः 2,33,3. दुरितस्य 10,161,3. AV. 1,27,1. 6,133,1. 19,47,2. चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीय VS. 3,18. 30,16. यो वै संवत्सरस्यावारं च पारं च वेद स वै स्वस्ति संवत्सरस्य पारमश्नुते Ait. Br. 4,14. सूक्तस्य Kauç. 10. Çat. Br. 11,5,5,10. दूर॰ (s. auch bes.) Nir. 4,18. अभयस्य Kathop. 2,11. *finis coitus* Ḱhând. Up. 2,13,1. अस्य पारं न पश्यन्ति वक्तव्यः पारचिन्तकाः । एष पारं परं चैव लोकानां वेद माधवः ॥ Hariv. 2799. प्रतिज्ञायाश्च पारं स गतः so v. a. *hat sein Versprechen gelöst* MBh. 2,630. R. 6,97,9. ब्रह्मवध्यायाः MBh. 3, 10801. 5,962. 1251. स तेषां (व्यसनानां) पारमभ्येति Pańkat. II, 6. कर्मणा पारमपारकर्मणः Bhâg. P. 3,13,44. दुःखस्य N. 16,18. अनवाप्यैव रोषस्य पारम् R. Gorr. 2,62,1. धनुर्वेदे गताः पारम् *vollkommen erlernt habend* MBh. 7,4311. Hariv. 16130. Pańkat. ed. orn. 49,12. पारं संप्राप्य विद्यानाम् Kathâs. 2,2. 44,23. श्रुतेरपि परं पारं गते लोचने doppelsinnig Spr. 739. पूर्वजन्मान्तरदृष्टपाराः — विद्याः Ragh. 18,49. पारं नी *zu Ende bringen:* वेदं व्रतानि वा पारं नीत्वा Jâǵṅ. 1,51. Das m. in folgenden Stellen: न वाचा दुर्गमः पारः कार्याणाम् R. 6,67,10. पारं परं विष्णुरपारपारः परः परेभ्यः परमार्थरूपी । स ब्रह्मपारः परपारभूतः परः परा-

णामपि पारपार: ॥ VP. 113. श्रावणीय°, क्रम°, पद°, शाखा° adjj. = श्रावणीयपारग u. s. w. KARANAVJÚHA in Ind. St. 3,251.259. — Vgl. अ°, दूर°, निष्पार, सु°.

पारक f. पारिका gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. 1) nom. ag. (von 2. पर्) viell. *hinüberführend, errettend* im N. pr. उद्गपारक. — 2) m. pl. N. pr. eines Volkes R. 4,40,29.

पारकाङ्क्षिन् s. u. परिकाङ्क्षित.

पारकाम (पार + काम) adj. *an's andere Ufer zu gelangen wünschend:* यथा नैरावतीं नावं पारकामाः समारोहेयुः AIT. BR. 6,21.

पारकुलीन adj. = परकुले साधुः gaṇa प्रतिजनादि zu P. 4,4,99.

पारक्य adj. (f. आ) = परकीय *einem Andern gehörig, fremd* (Gegens. स्व): धर्म M. 10,97. धन MBH. 5,3994. 12,12453. 13,3342. 6655. 14, 2789. HARIV. 9646. R. GORR. 2,117,10. BHÂG. P. 1,8,48. 4,7,53. 6,10, 10. 7,7,43. MÂRK. P. 15,37. 37,37. 43,58. °प्रवेशवारणाय *feindlich* KULL. zu M. 7,190. m. *Feind* HIT. 109,6. Nach ÇKDR. n. *eine für die andere Welt nutzenbringende Handlung*, mit folg. Beleg aus MÂRK. P.: पादेन तस्य पारक्यं कुर्यात्संचयमात्मवान्। अर्धेन चात्मभरणं नित्यनैमित्तिकं तथा ॥ Ist auch hier adj. *für Andere bestimmt, Andern dienend.* Die gedr. Ausg. (34,11) liest पादेनार्थस्य पारत्र्यं कु°.

पारग (पार + 1. ग) adj. f. आ P. 3,2,48. *an's jenseitige Ufer gehend, hinübersetzend, hinüberschiffend* ÇABDAM. im ÇKDR. पाञ्चाली पाण्डुपुत्राणां नैषा पारगाभवत् MBH. 2,2418. उदतिष्ठन्मुदा सूतो नावं लब्ध्वेव पारगः *der die Absicht hat überzusetzen* 4,451. 14,2038. R. 2,59,29. Uneig. *der an's Ende von Etwas gelangt, der Etwas durchführt, vollständig mit Etwas vertraut;* die Ergänzung im gen., loc. oder im comp. vorangehend: मम यज्ञस्य *zu Ende führend* R. 1,42,4. प्रतिज्ञा° *sein Versprechen durchführend, sein Wort haltend* R. GORR. 2,127,15. 3,53,8. वेदानाम् *vollkommen vertraut mit* MBH. 1,2314. सर्वधर्माणाम् 3,15954. सर्वशास्त्रस्य 6,5757. धनुर्वेदस्य HARIV. 87. गदायुद्धे ऽसियुद्धे च MBH. 1,5531. 7,264. सर्वविद्यासु 6,4554. R. GORR. 1,79,21. धनुषि HARIV. 4137. वेद° M. 2,148. 3,130. 186. 145 u. s. w. JÂGṆ. 1,111. MBH. 3,2575. 5,3796. वेदवेदाङ्ग° 1,1013. 3,2481. R. 1,7,1. 11,5. सर्वशास्त्रास्त्र° MBH. 4,1427. 14,600. HARIV. 4138. R. 1,5,20. 6,4,23 (wo स चास्त्र° zu lesen ist). VARÂH. BṚH. S. 2, *a*. Ind. St. 3,259,1 v. u. BHÂG. P. 4,1,63. PAÑKAT. 153,4. ohne Ergänzung *gründlich gelehrt:* बह्वृचाः पारगोत्तमाः Einl. zum ṚV. PRÂT. bei ROTH, Zur Lit. u. Gesch. d. V. 60. Als n. abstr.: प्रतिज्ञानां च पारगैः *das Halten des Versprechens* HARIV. 11565; es ist wohl पारणैः zu lesen.

पारगत (पार + गत) 1) adj. *an's jenseitige Ufer gelangt, glücklich hinübergelangt* Spr. 397. — 2) m. bei den Gaina *ein* Arhant H. 24.

पारगति (पार + गति) f. *das Durchlesen, Durchstudiren* H. an. 4,84. MED. n. 103.

पारगमन (पार + ग°) n. *das Gelangen an's jenseitige Ufer, das Hinübersetzen über:* समुद्र° R. 5,70,18.

पारगामिन् (पार + गा°) adj. = पारग MBH. 13,2127.

पारग्रामिक (von पर + ग्राम) adj. f. ई *feindlich* WILS. यावदरिः पारग्रामिकं विधिमाचिकीर्षति *während der Feind sich zu Feindseligkeiten rüstet* DAÇAK. in BENF. Chr. 200,24.

पारचर (पार + चर) adj. *der an's jenseitige Ufer gelangt, hinübergelangend* BHÂG. P. 7,9,41.

पारञ्ज् UṆÂDIS. 1,135. (nom. °रङ्) *Gold* UǴǴVAL.

पारजायिक (von पर + जाया) adj. subst. *der zu eines Andern Weibe geht, Ehebrecher* MBH. 12,2512.

पारटीट m. *Stein, Fels* TRIK. 2,3,5. — Vgl. पाराटक.

पारणी Verz. d. B. H. No. 903 (XXI).

1. पारण (vom caus. von 2. पर्) 1) adj. *hinüberschaffend, errettend:* तारणं (lies तारणं) पारणं चैव तद्व्रतम् HARIV. 7941. — 2) n. *a) das zu-Ende-führen, Vollbringen, Erfüllen:* प्रतिज्ञायाः पारणम् MBH. 7,2907. प्रतिज्ञा° 2834. व्रत° *das Beschliessen des Gelübdes der Fasten, Fastenbrechen, der erste Genuss von Speise nach vorangegangenen Fasten, breakfast, déjeûner, Frühmahl* RAGH. 2,70. KATHÂS. 19,12. बद्धोत्सवो विदधतुर्व्रतपारणानि 21,146. चकार °णम् 42,60. 43,147. RÂǴA-TAR. 3, 280. अम्भसा केवलेनाथ करिष्ये °णम् BHÂG. P. 9,4,40. ohne व्रत dass. 35. 38. 39. स प्रबुद्धः कृतपारणः KATHÂS. 23,44. 35,103. 36,19. 37,93. 95. चक्रे तद्युक्तः प्रातर्वन्येन पारणम् 42,121. f. पारणा dass. PRAB. 54,2. अयाचितोपस्थितमम्बु केवलम् — बभूव तस्याः किल पारणाविधिः KUMÂRAS. 5,22. RAGH. 2,55. शोणित° *ein Frühmahl in Blut* 39. — *b) das Durchlesen, Lesen, Studiren* (vgl. पारायण): °कर्मन् *die Handlung des Lesens* ṚV. PRÂT. 11,37. MBH. 18,212. 234. 236. 238 (= HARIV. 16140. 16164. 16166. 16168). विद्यानाम् 3,13784. 12,8583. चतुष्पारणमेतेषाम् Ind. St. 3,253,5. पारणा 4. — *c) der vollständige Text* Ind. St. 3,253. 21. 256,7. — Vgl. सु°.

2. पारण m. *Wolke* ÇABDAM. im ÇKDR.

पारणि m. patron. gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2,4,61.

पारणिक s. मक्षा°.

पारणीय (vom caus. von 2. पर्) adj. *zu dessen Ende man gelangen kann, mit dem oder womit man fertig werden kann, zu überwinden, zu vollbringen* MBH. 5,758. अ° 3,1931 = 5,2104. 1712. BHÂG. P. 8,17, 16. कोदण्ड 9,10,9. यत्ते कृतं कर्म न पारणीयं तत्कर्म कर्तुं मम नास्ति शक्तिः MBH. 4,2146. कर्माण्यमपारणीयम् 3,10266. अपरिहार्ये ऽर्थे — अपारणीये 7,433. तपस् BHÂG. P. 9,6,45.

1. पारत (von परतस्) adj. P. 4,2,104, Vârtt. 2, Sch. Hierher gehört viell. पारत als N. eines Landes oder Volkes VARÂH. BṚH. S. 10,5. 7. 13, 9. 14,21. 16,4. 13. 22. Vgl. पारतक, पारद.

2. पारत m. = पारद *Quecksilber* H. 1050. KATHÂS. 37,232. — तं ते पारतं MBH. 1,1838 verdruckt für तं तपोरतं.

पारतक m. pl. N. pr. eines Volkes, v. l. für पारसीक VP. 194, N. 149.

पारतल्प RÂǴA-TAR. 2,93 fehlerhaft für °तल्प्य.

पारतन्त्रिक (von परतन्त्र) adj. *fremden Lehrbüchern angehörig:* आत्मतन्त्रेषु यत्नोक्तं न कुर्यात्पारतन्त्रिकम् GṚHJASAṀGR. 2,99.

पारतन्त्र्य (von 2. परतन्त्र) n. *Abhängigkeit* HALÂJ. 5,65. MBH. 5,1725. KAP. 1,18. RÂǴA-TAR. 6,59. BHÂG. P. 3,26,7. 6,9,34. KULL. zu M. 8,416. Schol. bei WILSON, SÂṄKHJAK. S. 6.

पारतस् (von पार) adv. *jenseits:* सरयोरिन्द्र पारतः। अर्णा चित्ररथावधीः ṚV. 4,30,18.

पारत्रिक (von परत्र) adj. *zum Jenseits in Beziehung stehend, für's*

Jenseits förderlich MBh. 12,5626. *jenseitig:* ऐहिकपारत्रिकदण्ड Kull. zu M. 7, 18.

पारत्र्य (wie eben) adj. *zum Jenseits in Beziehung stehend, für's Jenseits bestimmt* M. 2,236. MBh. 13,7596. Mârk. P. 34,11 (vgl. u. पारक्य).

पारद 1) m. = पारत *Quecksilber* AK. 2,9,100. Trik. 2,9,34. 3,3, 448. H. 1050. Hâr. 155. Halâj. 5,75. Varâh. Bṛh. S. 75,3. Suçr. 2,392, 11. Verz. d. B. H. 284, 5. No. 995. Sûrjas. 13, 22. neutr. Suçr. 2, 152, 21. Vgl. चूर्ण°, रक्त°. — 2) m. pl. N. eines Volkes LIA. I, 525, N. 2. 856. M. 10,44. MBh. 2,1832. 1859. Hariv. 764. 768. 776. मुक्तकेशाः 781. 6441. R. 4,44,13. VP. 374. 189, N. 60 (fälschlich पराद). Mârk. P. 57,37. 58,31. Inschr. in Z. f. d. K. d. M. 5,449.

पारदण्डक m. sg. N. pr. eines Landes Çabdar. im ÇKDr. Nach Einigen ein Theil von Oḍra ÇKDr. Ist in पार + द° (Wils.) zu zerlegen oder auf पर + दण्डक zurückzuführen.

पारदर्शक (पार + द°) adj. *das jenseitige Ufer zeigend:* कर्णधार इवापारे भगवान्पारदर्शकः Bhâg. P. 1,13,38.

पारदर्शन (पार + द°) adj. *der auf das jenseitige Ufer hinüberschaut, Alles übersehen kann* Bhâg. P. 9,4,58.

पारदारिक (von परदार) 1) adj. subst. *der mit eines Andern Weibe Umgang pflegt, Ehebrecher* P. 4,4,1, Vârtt. 4. Jâǵń. 2,295 (wo vielleicht पारदारिकं चौरं zu lesen ist). MBh. 2,1130. 5,1227 = 13,4278. Kathâs. 19,48. 34,185. H. an. 3,486. Kâç. zu P. 5,2,92 (fälschlich परदा°). — 2) adj. *das Weib eines Andern betreffend, darauf bezüglich:* अधिकरण Verz. d. Oxf. H. 215, *b*, 12. 18.

पारदारिन् = पारदारिक 1. MBh. 13,3567. Wohl nur fehlerhaft für परदारिन्.

पारदार्य (von परदार) n. *der Umgang mit einem fremden Weibe, Ehebruch* M. 11,59. Jâǵń. 3,235. MBh. 12,1234. 13,5094.

पारदृश्वन् (पार + दृ°) adj. *der das jenseitige Ufer gesehen hat, vollkommen vertraut mit Etwas:* समस्तगभीर°शास्त्रार्णव° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,508, Çl. 34. Andere Belege s. u. दृश्वन्.

पारदेशिक adj. von परदेश Wils.

पारदेश्य (wie eben) adj. *aus einem fremden Lande herstammend, ausländisch:* पण्य Jâǵń. 2,252.

पारधेनु und °धेनुक Bez. einer Mischlingskaste, *ein* Âjogava Çabdârthak. bei Wils.

पारध्वज (पार + ध्वज) m. pl. *Standarten des jenseitigen Ufers*, in Kâçmîra Bez. *von jenseits des Meeres* (aus Ceylon) *herkommender Standarten, die bei Processionen der Könige hinausgetragen werden*, Râǵa-Tar. 3,78.

पारनेतर् (पार + ने°) nom. ag. *der Jmd an's jenseitige Ufer bringt:* यो नः संख्ये नौरिव पारनेता MBh. 2,2161.

पारभृत n. *Darbringung, Geschenk;* davon °भृतीय adj. Wils. Fehlerhaft für प्राभृत, प्राभृतीय.

पारमक MBh. 13,3350 und पारमिका R. 1,22,10 fehlerhaft für पर°.

पारमस्थ्य n. nom. abstr. von परम-स्थ gaṇa ब्राह्मणादि zu P. 5,1, 124. — Vgl. पारमेष्ठ्य.

पारमहंस adj. f. ई *zu* Paramahaṁsa (nach Burnouf hier so v. a. Brahman) *in Beziehung stehend:* संहिता Bhâg. P. in den Unterschrr. *Recueil inspiré par* Brahmâ Burn.

पारमहंस्य n. nom. abstr. von परमहंस Bhâg. P. 1,18,22. 2,4,13. 3,8, 8. 22,19. 4,21,40. 5,1,26.

पारमार्थिक (von परमार्थ) adj. f. ई *real, wirklich, wahr* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 90. 201. Colebr. Misc. Ess. I,375. Bâlab. 33. Bhâg. P. 3,29, 1. Kull. zu M. 9,262. Schol. zu Kap. 1,19. 44. Madhjam. 24. *dem es um die Wahrheit zu thun ist:* लोक Spr. 532.

पारमिता f. *das Gelangen zum jenseitigen Ufer, die vollkommene Erreichung einer Tugend, Vollkommenheit in Etwas;* deren werden bei den Buddhisten sechs (दान°, शील°, क्षान्ति°, वीर्य°, ध्यान° und प्रज्ञा°) oder zehn (ausser den 6 eben genannten noch उपाय°, प्रणिधान°, बल° und ज्ञान°, oder auch दान°, शील°, निष्क्रम°, प्रज्ञा°, वीर्य°, क्षान्ति°, सत्य°, अधिष्ठान°, मैत्री° und उपेक्षा°) angenommen, als den Bodhisattva zukommend. Burnouf in Lot. de la b. l. 544. fgg. Wassiljew 123. fg. Köppen I, 313 u. s. w. H. 233, Sch. °हृदय *das Herz —, die Quintessenz einer* Pâr. Wassiljew 145. Wir halten das Wort für eine Verkürzung von पारमितता, nom. abstr. von पारमित (पारम्, acc. von पार, + इत) *der zum jenseitigen Ufer gekommen ist.* Burnouf (Intr. 463) fasst पारमिता als adj., zu dem ein subst. f. zu ergänzen wäre; mit der Zeit konnte, nach seiner Meinung, das adj., weil es in der Form mit einem nom. abstr. auf ता zusammenfiel, geradezu für dieses angesehen werden. — Nach H. ç. 106 ist पारमित m. (wenn die Lesart richtig sein sollte) = कुकुद.

पारमेश्वर (von परमेश्वर) adj. f. ई *zum höchsten Herrn, zu* Çiva *u. s. w. in Beziehung stehend, ihm gehörig, ihn betreffend, von ihm kommend:* प्रसाद Kathâs. 6,164. अस्त्र Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52, *b*, 39. पद Prab. 16,5. सिद्धान्त 57,14. दीक्षा 15.

पारमेष्ठ m. patron. von परमेष्ठिन् MBh. 12,12700.

पारमेष्ठ्य (von परमेष्ठिन्) 1) adj. *zum Oberhaupt —, zum höchsten Gott* (Brahman) *in Beziehung stehend, ihnen gehörig, ihnen zukommend, von ihnen kommend u. s. w.:* चामरव्यजनादिभिः Bhâg. P. 6,7,6. ऋषयः = ब्रह्मर्षयः MBh. 1,7682. अस्त्र 3,11900. 6,5802. स्थान Hariv. 2703. कर्मन् 2162. 12311. वाक्य 9660. धिषण Bhâg. P. 6,7,13. धामन् 7,3,33. पद 9,15,39. n. pl. *die Insignien des Oberhauptes, die königlichen Insignien* 10,38. — 2) n. *die höchste Stellung* Ait. Br. 8,6. 12. 17. MBh. 2,639. Bhâg. P. 2,2,22. 26. 3,16,15. 32,15. 4,29,84. 6,11,25.

पारंपरीण (von परंपरा) adj. *von Vater auf Sohn übergegangen, ererbt:* दास Vivâdak. 44,6.

पारंपरीय (wie eben) adj. *überliefert:* आम्नाय Kull. zu M. 4,50.

पारंपर्य (von परंपरा) 1) adj. *einer auf den andern folgend:* निवृत्तेषु च सैन्येषु पारंपर्येषु (°पर्येण?) सर्वशः MBh. 6,5717. — 2) n. *a*) *ununterbrochene Folge, Kette* Kap. 1,69 (68). 123 (122). ऐतिह्यमविज्ञातप्रवक्तृकं प्रवादपारंपर्यम् *das von-Munde-zu-Munde-Gehen eines Geredes* Z. d. d. m. G. 7,311, N. 2. उपदेश° *traditionelle Unterweisung* Schol. zu P. 5,4, 23. पारंपर्योपदेश dass. AK. 2,7,12. Sûrjas. 13,2. पारंपर्य *Tradition* H. 80. Halâj. 2,247. Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. 52,1. तस्मिन्देशे य आचारः पारंपर्यक्रमागतः so v. a. *überliefert* M. 2,18. पारंपर्यागत dass. MBh. 13,

3618. — b) *Vermittelung, Mittelbarkeit* Kap. 1,75 (74). 4,21.

पारय् s. caus. von 2. पर्; könnte füglich als denom. von पार gefasst werden.

पारय nom. ag. vom caus. von 2. पर् P. 3,1,138. Vop. 26,35.

पारयिष्णु (wie eben) adj. *glücklich durchführend, zum Ziel bringend, siegreich:* अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः ṚV. 10,97,3 (P. 3,2,137, Sch.). AV. 5,28,14. अग्निं जय समने पारयिष्णुः 6,92,2. 8,2,28. 19,13,1. Ait. Br. 2,36. 7,16. 8,12. ते नराः °वः MBh. 12,3743. व्रतं पारयिष्णवो भवत Gobh. 3,2,6.

पारयुगीन (°युगीण?) adj. von पर - युग gaṇa प्रतिजनादि zu P. 4,4,99.

पारलोक्य (von परलोक) adj. *zur jenseitigen Welt in Beziehung stehend:* कर्मन् MBh. 5,778. नरके पारलोक्ये (पापलोक्ये?) 12,5667.

पारलौकिक (wie eben) adj. f. ई dass. P. 4,3,60, Kâr. 1, Sch. शपथ MBh. 8,4124. कार्य 12,12053 (fälschlich °लोकिक्र gedruckt). निधि 13,3209. अर्थ P. 6,1,49. कुसीद Naish. 5,92. धर्म एको मनुष्याणां सहायः पारलौकिकः *Gefährte auf dem Wege in's Jenseits* MBh. 13,5413. Bez. einer Perlenfundgrube und der daselbst gefundenen Perlen Varâh. Bṛh. S. 82,2. 4. n. sg. *Dinge —, Angelegenheiten, die die andere Welt betreffen,* Muir, Sanscrit Texts I, 140. MBh. 3,12616. 12,5557. Hariv. 4851.

पारवत m. = पारावत *Turteltaube* Dvirûpak. im ÇKDr.

पारवर्ग्य (von पर + वर्ग) adj. *zur Partei eines Andern, der Feinde gehörig* MBh. 2,2131.

पारवश्य (von परवश) n. *Abhängigkeit* Kap. 3,55.

पारशव (von परशु) 1) m. n. *Eisen* (*was zu Aexten verwendet wird*), = शस्त्र (daher bei Wilson die Bed. *an iron weapon*) AK. 3,4,22,212. H. 1037. H. an. 4,305. fg. Med. v. 61. Halâj. 2,16. — 2) adj. f. ई *eisern* P. 4,3,168 (angeblich von परशव्य, welches wohl *Eisen* bedeuten soll). Schol. zu 155. सर्व° *ganz eisern* MBh. 4,1011. 1360. 6,4568. 5425. 7,3326. 4640. 5202. 6359. 9,766. An den meisten Stellen im MBh. पारसव geschrieben. — 3) m. pl. N. pr. eines Volkes im Südwesten von Madhjadeça Varâh. Bṛh. S. 14,18 (v. l. पारसव). Mârk. P. 58,31. — 4) m. Bez. einer Mischlingskaste, *der Sohn eines Brahmanen von einer* Çûdrâ AK. H. 896. H. an. Med. यं ब्राह्मणस्तु शूद्रायां कामादुत्पादयेत्सुतम्। स पारयन्नेव शवस्तस्मात्पारशवः स्मृतः॥ M. 9,178. = निषाद 10,8. Jâǵñ. 1,91. परं शवाद्ब्राह्मणस्यैष पुत्रः शूद्रापुत्रं पारशवं तमाहुः MBh. 13,2566. दुर्गान्तःपुररक्षा च पारशवोग्राणाम् Uçanas bei Kull. zu M. 10,6. Varâh. Bṛh. S. 52,15 (die meisten Hdschrr. पारसव). *ein mit der Frau eines Andern gezeugter Sohn, ein uneheliches Kind* gaṇa विदादि zu P. 4,1,104. H. an. Med. पारसवत्वाद्विदुरः (राज्यं न प्रत्यपद्यत) MBh. 1,4361. f.: पारसवीं कन्यां देवकस्य महीपतेः 4480. — 5) adj. Bez. einer Perlenfundgrube und der von dorther kommenden Perlen (wohl nach dem Namen des Volkes) Varâh. Bṛh. S. 82,2. 5.

पारशवायन m. patron. von पारशव gaṇa हरितादि (im विदादि) zu P. 4,1,100.

पारशव्य (von परशु) m. patron. des Tirindira Çâṅkh. Çr. 16,11,20.

पारशीक = पारसीक Ramân. zu AK. 2,8,2,13 (Colebr. und Lois. haben im Texte selbst पारशीक). ÇKDr. H. 1235, v. l.

पारश्वध (von परश्वध) adj. *mit einer Streitaxt bewaffnet* H. 770.

पारश्वधिक und पारश्वधिक (wie eben) adj. dass. P. 4,4,58. AK. 2,8,2,38. H. 770.

पारस adj. f. ई *persisch:* भाषा Verz. d. B. H. 265, 13. subst. f. *die persische Sprache* Gaṇapatimuhûrta im ÇKDr.

पारसव s. u. पारशव.

पारसिक 1) m. pl. = पारसीक *die Perser* Çabdar. im ÇKDr. MBh. 6,373 (VP. 194 fälschlich पारसीक, was gegen das Metrum verstösst). पारसिकाधिपति Kâd. in Z. d. d. m. G. 7,584. — 2) adj. *persisch* Colebr. Misc. Ess. I, 315 (im Index पारसीक).

पारसीक 1) m. pl. *die Perser* Çabdar. im ÇKDr. Ragh. 4,60. Kathâs. 19,110. VP. 177. Mudrâr. 19,1. 41,13. पारसीकशास्त्र Kshitîçav. 11,13. 15. 13,3. Vgl. पारसिक. — 2) m. sg. *ein persisches Pferd* AK. 2,8,2,13 (s. u. पारशीक). Trik. 2,8,48. H. 1235. Halâj. 2,284. Pârçvanâthak. 4,137 (nach Aufrecht).

पारसीकेय (vom vorherg.) adj. *persisch* Bhâvapr.; s. u. कुङ्कुम.

पारस्कन्द m. v. l. für परिस्कन्द Colebr. und Lois. zu AK. 2,10,18.

पारस्कर P. 6,1,157. 1) m. N. pr. a) eines Verfassers von Gṛhjasûtra, die einen Anhang zu Kâtjâjana's Çrautasûtra bilden, und eines Dharmaçâstra Ind. St. 1,233. 244. Stenzler in Z. d. d. m. G. 7,529. — b) einer Gegend gaṇa पारस्करादि zu P. 6,1,157. — 2) adj. *von* Pâraskara *herrührend, verfasst:* गृह्यसूत्र Káraṇavjûha in Ind. St. 3,269, 9. — Wird von Pâṇini in पार + कर mit eingeschobenem स zerlegt; eher eine Ableitung von परस् + कर.

पारस्त्रैणेय (von परस्त्री) m. *ein mit einer fremden Frau gezeugter Sohn* gaṇa कल्याण्यादि zu P. 4,1,126. Vop. 7,2. 7. AK. 2,6,1,24. H. 547.

पारस्यकुलीन adj. = परस्य कुले साधुः gaṇa प्रतिजनादि zu P. 4,4,99.

पारस्वत adj. von परस्वत् AV. 6,72,3.

पारहंस्य adj. von परहंस: पदम् Bhâg. P. 2,7,10. पथा 9,17.

पारापत m. = पारावत *Turteltaube* Ramân. zu AK. 2,5,14. ÇKDr. H. 1339. Vjutp. 118.

पारापतक m. *eine Reisart* Suçr. 1,196,3.

पारापार = पारावार 1) n. *das jenseitige und diesseitige Ufer:* °तटे *an beiden Ufern* Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, b, 22, v. l. für पारावार. — 2) m. *Meer* Dvirûpak. im ÇKDr.

पारायण (पार + अयन) n. = साकल्यासङ्गवचने AK. 3,3,2. = साकल्यवचन H. 839. Halâj. 2,246. = कात्स्न्र्य, पारगति, सङ्ग (समासङ्ग) H. an. 4,84. Med. ṇ. 103. 1) *das Durchlesen, Durchstudiren, Lesen* (vgl. पारण) ṚV. Prât. 15,1. 16. P. 5,1,72. Ind. St. 3,253,6. भगवता पञ्चालेन स्थापितानां पारायणकर्मणां क्रमपारायणमुत्तमम् Uvaṭa zu ṚV. Prât. 11,37. = पुराणपाठः ÇKDr. पारायणमाहात्म्य heisst ein Abschnitt im Pâtâlakhaṇḍa des Pâdma-P. ÇKDr. — 2) *das Ganze:* गुणैकदेशवचनं शक्यं पारायणं न तु MBh. 13,2701. अधीयन्पारायणम् *vollständig durchlesend* P. 3,2,130, Sch. *der vollständige Text* Ind. St. 3,253,10 v. u. धातु°, नाम° *eine vollständige Sammlung der Wurzeln, der Nomina;* s. u. den Ww. — 3) Titel einer Grammatik Verz. d. Oxf. H. 161, a, 14. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,184. 2,7. 3,22. 53. 4,13. 57. 5,19. — Dem f. पारायणी giebt Wilson nach dem Çabdârthak. folgende Bedd.: N. der Göttin Sarasvatî; *Handlung; Betrachtung; Licht.*

पारायणिक 1) = पारायणं वर्तयति (vgl. R̥V. Prât. 15,1) *der da vorliest, vorspricht* P. 5,1,72; vgl. त्रै°, द्वै°. — 2) m. pl. Bez. einer best. grammatischen Schule Verz. d. Oxf. H. 162, *b*, 15.

पारायणीय (von पारायण) n. Titel einer Grammatik Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,131. 4,68. 117. अ° 102. 158.

पारारुक m. *Fels* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पारटीट.

पारार्ध्य n. nom. abstr. von 2. परार्ध Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 220.

पारावत, **पारावत** und **पारावत** Çânt. 4,3. 1) adj. पा° (von परावत्) *in der Ferne befindlich, aus der Ferne stammend:* पारावतं यत्पुरुसंभृतं वस्वपावृणोः शरभाय ऋषिबन्धवे R̥V. 8,89,6. अधा नरो न्योहते ऽधा नियुत ओहते। अधा पारावता इति चित्रा रूपाणि दर्श्या *Leute aus der Fremde* 5,52,11. कृव्यः पारावतेभ्यः *aus den Fernen* AV. 20,135,11. — 2) m. *a)* पा° N. pr. eines Volksstammes an der Jamunâ: तुरश्रवसश्च वै पारावतानां च सोमौ संसुतावास्ताम् Pańkav. Br. 9,4,11. पारावतस्य रात्रिषु द्रवच्चक्रेष्वाशुषु R̥V. 8,34,18. — *b)* proparox. *Turteltaube* AK. 2,5,14. Trik. 2,5,14. H. 1339, Sch. H. an. 4,121. Med. t. 214. VS. 24, 25. MBh. 13,5068. Suçr. 1,201,18. 202,6. 2,109,1. पारावत इवाकूजन् 503,13. Mṛkkh. 79,23. Mâlav. 33. भवनवडभी सुप्तपारावतायाम् Megh. 39. Vikr. 43. Varâh. Bṛh. S. 47,6. 49,25. 53,10. 110. Pańkat. 157,3. Bhâg. P. 3,15,18. 5,24,9. पारावताभ Suçr. 2,264,14. पारावतसवर्णा sind die Pferde des Dhṛshṭadjumna MBh. 7,953. Daher führt er den Beinamen पारावतसवर्णाश्च 813 (fälschlich पारवतसु° 816) und पारवताश्च 6,2331. — *c) eine Schlangenart* Suçr. 2,265,14. N. pr. eines Nâga aus Airâvata's Geschlecht MBh. 1,2152. — *d) Affe* H. an. Med. — *e)* N. eines Baumes, *Diospyros embryopteris Pers.* (n. *die Frucht*) H. an. Med. MBh. 3,11569. Hariv. 12681. Suçr. 1,157,5. 209,5. 211,1. 2,300,12. — *e) Berg* H. an. — *f)* pl. N. einer Klasse von Göttern unter dem Manu Svârokisha VP. 260. Mârk. P. 67,3. Verz. d. Oxf. H. 85,*a*,4. — 3) f. ई *a) die Frucht der Pflanze* लवली (*Annona reticulata* nach Wils.). Trik. 3,3,166. H. an. Med. — *b) Hirtengesang* Trik. H. an. Med. Hâr. 176. — *c)* N. pr. eines Flusses Med.

पारावतघ्नी (पा° + घ्नी) adj. f. *das Ufer diesseits und jenseits* (पारावार) *zerstörend* Nir. 2,24; offenbar falsch. Entweder *den Fernen* (*Dämon*) *treffend* oder *aus der Ferne, in die Ferne treffend:* पारावतघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः R̥V. 6,61,2. In TBr. 2,8,2,8 der Ausg. wird im Text und Comm. falsch पारावद्घ्नीम् geschrieben.

पारावतपदी (पा° + 2. पद्) f. *Taubenfuss* (so genannt nach der Form des Blattes), *Cardiospermum Halicacabum Lin.* Ratnam. im ÇKDr. Suçr. 2,68,5. = काकजङ्घा Râǵan. im ÇKDr.

पारावताङ्घ्रि (पा° + अङ्घ्रि) dass. AK. 2,4,5,15.

पारावताङ्घ्रिपिच्छ (पा° + पि°) m. = वङ्गदेशीयपारावत (?) Râǵan. im ÇKDr. *Taube* Wils.

पारावति m. patron. des Vasurokis Ind. St. 3,233,*b*.

पारावद्घ्नी s. u. पारावतघ्नी.

पारावर्य nom. abstr. von परावर; instr. so v. a. *nach allen Seiten hin, vollständig* MBh. 11,655.

पारावार (पार + अवार) 1) *das jenseitige und das diesseitige Ufer* H. an. 4,270. Med. r. 282. °रे *an beiden Ufern* MBh. 1,2402. पारावारग्रामयोः Kull. zu M. 8,252. पारावारतटे Verz. d. Oxf. H. 39,*b*,22. सत्यं स्वर्गस्य सोपानं पारावारस्य नौरिव *ein Schiff, das von einem Ufer zum andern führt,* MBh. 5,1017. पारावारतरणार्थम् *um von einem Ufer zum andern überzusetzen* Kull. zu M. 8,406. — 2) m. *das Meer* AK. 1,2,2,1. H. 1073. H. an. Med. Hâr. 56. Halâj. 3,30.

पारावारीण adj. von पारावार P. 4,2,93, Vârtt. 2.

पारावह s. u. परावह.

पाराशर 1) adj. *a) von* Parâçara *herrührend:* धर्म Parâç. 1,24 bei Stenzler, Jâǵñ. VII. धर्मशास्त्र Verz. d. B. H. No. 1016. गार्गीयं शिखिचारं पाराशरमसितदेवलकृतं च Varâh. Bṛh. S. 11,1. उपपुराण Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 65,*b*,13 (पारासर). Madhus. in Ind. St. 1,18. — *b)* oxyt. *von* Pârâçarja *herrührend u. s. w.* gaṇa कण्वादि (im गर्गादि) zu P. 4,2,111. Schol. zu 3,110. — 2) m. *a)* patron. von Parâçara Vop. 7, 1. 8. des Vjâsa (s. पाराशर्य) Çabdar. im ÇKDr. Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 68,*b*,17. Kshitîçav. 1,3. pl. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58. f. ई *eine Tochter des* Parâçara: °पाराशरीपुत्र N. eines Lehrers Çat. Br. 14,9,4,30. 31. पाराशरीकौण्डिनीपुत्र desgl. ebend. — *b)* pl. N. einer Schule Karaṇavjûha in Ind. St. 3,262.

पाराशरकल्पिक adj. *der den* Parâçara-Kalpa *studirt* P. 4,2,60, Vârtt. 3, Sch.

पाराशरि (von पराशर) m. patron. des Vjâsa Trik. 2,7,20.

पाराशरिन् m. *ein Bettler aus der Schule des* Pârâçarja P. 4,3,110. Schol. zu 2,66. AK. 2,7,41. H. 810. Halâj. 2,254.

पाराशरीय adj. von पराशर gaṇa कृशाश्वादि zu P. 4,2,80.

पाराशर्य m. patron. von पराशर gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105. N. eines Lehrers Çat. Br. 14,5,5,20. 21. 7,3,26. 27. Âçv. Çr. 12,15. MBh. 2,108. 13,7670. P. 4,3,110. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55,*b*,13. 15. patron. des Vjâsa H. 847. Halâj. 2,258. Çabdar. im ÇKDr. Taitt. Âr. 1,9,2. MBh. 1,541. 2414. 4235. 6,594. 12,12336. 18,157. Suçr. 1,324,10. Bhâg. P. 1,5,2. Daçak. in Benf. Chr. 182,12.

पाराशर्यायण patron. von पाराशर्य Çat. Br. 14,5,5,21. 7,3,27.

पारषद n. v. l. für पारिषद Bhâg. P. 1,16,17. Nach dem Schol. ved. für पार्षद = सभापतित्व *Vorsitz in einer Versammlung;* eher *Theilnahme an einer Versammlung.*

पारिकर्मिक (von परिकर्मन्) m. *ein Aufseher über die unbedeutenden Geräthschaften* (क्षुद्रोपकरणानामध्यक्षः) H. ç. 140.

पारिकाङ्क्ष = पारिकाङ्क्षिन्; s. u. परिकाङ्क्षित.

पारिकाङ्क्षिन् m. *der Brahmane als Bettler, der Brahmane in seinem vierten Lebensstadium* AK. 2,7,41. H. 810. Nebenformen: परिकाङ्क्षित, पारकाङ्क्षिन्, पारिकाङ्क्ष.

पारिकुट m. *Diener, Begleiter* (nach Sâj.): आसः पारिकुटान्प्रैप्सद्दानेनाङ्गस्य ब्राह्मणः Ait. Br. 8,22.

पारिक्षित (von परिक्षित्) 1) adj. °तीः (ऋचः) heissen die Verse AV. 20, 127,7-10. Ait. Br. 6,32. — 2) patron. des Ǵanameǵaja Ait. Br. 7, 27. 34. 8,11. Çat. Br. 13,5,4,1. MBh. 1,661. 3,10215. pl. Çat. Br. 13, 5,4,3. 14,6,3,1. Çâṅkh. Çr. 16,9,7. — Vgl. पारीक्षित.

पारिक्षितीय m. nach dem Comm. *der Bruder des* Parikshit Çat. Br. 13,5,4,3. Çâṅkh. Çr. 16,9,5.

पारिखेय von परिखा gaṇa पलद्यादि zu P. 4,2,110. Davon पारिखेयीय Schol. zu 141; vgl. 1,1,58, Vârtt. 2, Sch.

पैरिखेय (wie eben) adj. f. ई *mit einem Graben umgeben* P. 5,1,17. °यी भूमिः Sch.

पैरिग्रामिक (von परिग्रामम्) adj. *um ein Dorf herum gelegen* P. 4,3,61.

पारिजात (von परि-जात) m. 1) *der Korallenbaum, Erythrina indica Lam.*, ein stattlicher Baum, der im Juni seine Blätter verliert und sich alsdann mit grossen carmesinrothen Blüthen bedeckt, Trik. 3,3,172. H. an. 4,121. Med. t. 213. MBh. 1,7587. 3,11574. 14537. 7,8551. 9,2181. 11,331. R. 6,96,3 (*Holz von diesem Baume*). Suçr. 2,77,20. Ṛt. 6,19. Bhâg. P. 8,2,10. Nach Trik. und H. an. auch = मन्दार; vgl. Hariv. 7168. fgg., wo der Paradiesbaum पारिजात mit मन्दार identificirt wird. Vgl. पारिभद्र. — 2) N. eines der 5 Bäume des Paradieses, der bei der Quirlung des Oceans hervorkam, in Indra's Besitz gelangte und von Kṛshṇa dem Indra geraubt wurde, Trik. H. 179. H. an. Med. MBh. 5,4413. 7,403. Hariv. 6981. 7002. fgg. 7168 (Etym. des Wortes). 7654. fgg. Ragh. 6,6. 10,11. 17,7. Lalit. ed. Calc. 347,14. Tattvas. 45. VP. 76. 586. 613. Bhâg. P. 8,8,6. Pañkat. 263,22. Kâd. in Z. d. d. m. G. 7,584. °हरण *der Raub des P.*, so heissen die Abschnitte im Hariv. und im VP., die dieses Ereigniss beschreiben; so heisst aber auch eine von Gopâladâsa verfasste Komödie, Verz. d. Oxf. H. No. 468. Am Ende von Büchertiteln: अपरार्कार्णवपारिजातान् Verz. d. B. H. No. 1170. पराशरमाधवीयमदनपारिजातादिषु, प्रयोग° 1176. — 3) *Wohlgeruch:* बह्वो ऽत्र °ताः Varâh. Bṛh. S. 76,33. — 4) N. pr. eines Ṛshi MBh. 2,145. — 5) N. pr. eines Nâga aus Airâvata's Geschlecht MBh. 1,2152.

पारिजातक m. 1) = पारिजात 1. AK. 2,4,2,6. Trik. 3,3,172. Suçr. 2,89,12. Çatr. 1,40. — 2) = पारिजात 2. AK. 1,1,1,45. Halâj. 1,135. Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 26,a,14. — 3) N. pr. eines Weisen MBh. 2,109.

पारिजातमय adj. f. ई *aus den Blumen des Paradiesbaumes* Pârigâta *gemacht:* स्रज् Kathâs. 15,129.

पारिजातवन्त् adj. *mit dem Paradiesbaume* Pârigâta *versehen:* गरुड Hariv. 7549.

पारिजातसरस्वतीमन्त्र (पा°-स°+म°) m. pl. Bez. bestimmter *Zaubersprüche* Verz. d. Oxf. H. 93,b,3.

पारिणा m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 57,9. पारिणाक 59,23. पारीणा 24.

पारिणाय्य (von परिणाय = परिणाय) n. *Heirathsgut:* मातुः पारिणाय्यं स्त्रियो विभजेरन् Vasishṭha in Dâjabh. 132,12. — Vgl. u. dem folg. W.

पारिणाह्य (von परिणाह) n. *Hausgeräthe:* अर्थस्य संग्रहे चैनां व्यये चैव नियोजयेत्। शौचे धर्मे ऽन्नपक्त्यां च पारिणाह्यस्य चेक्षणे॥ M. 9,11. Nach Kull. = गृहोपकरणस्य शय्यासनकुण्डकटाहादेः. Die v. l. hat पारीणाह्यस्य und पारिणाय्यस्य, welches letztere von Râghavânanda (bei Lois.) und im Udvâhatattva (s. ÇKDr. Suppl.) auf dieselbe Weise wie पारिणाह्य von Kullûkabhaṭṭa erklärt wird. — Vgl. पारीणाह्य.

पारितथ्या (wohl von परि + तथ्य) f. *eine Perlenschnur, mit der das Haar gebunden wird,* AK. 2,6,3,4. H. 655.

पारितवन्त् adj. *das Wort* पारित oder *andere Formen des Stammes* पारय् *enthaltend* Çâñkh. Br. 7,8.

पारितोषिक (von परितोष) n. *Belohnung* (als *Zeichen der Zufriedenheit*): भद्र न कदाचित्प्रियवचनं निष्फलीकृतं मया। तद्गृह्यतां °कम् Mṛkkh. 82,9. 89,24. Kathâs. 12,9. 18,209. Râga-Tar. 4,667. ममापि — °कं धारयसि Murâri im ÇKDr.

पारिधेय m. patron. von परिधि gaṇa शुभ्रादि zu P. 4,1,123.

पारिध्वजिक (von परि + ध्वज) m. *Standartenträger* Vjutp. 95.

पारिन्द्र m. = पारीन्द्र *Löwe* H. 1284.

पारिपन्थिक (von परिपन्थम्) m. *der am Wege lauert, Räuber, Dieb* P. 4,4,36. H. 381. Halâj. 2,188. — Vgl. परिपन्थिक, पारिपान्थिक.

पारिपाट्य n. nom. abstr. von परिपाटी ÇKDr. Wils.

पारिपात्र m. 1) N. eines der 7 Hauptgebirge Indiens, *der westliche* Vindhja Trik. 2,3,4. MBh. 2,412. 3,12920. 17295. 17318. 6,319. 12,4719. 14,1173. Hariv. 7547. 7549. 7562. fg. R. 4,10,26. 43,27. 5,38,27. 6,2,42. Suçr. 1,172,9. 2,169,3. Varâh. Bṛh. S. 5,69. 6,10. 14,4. 69,12. VP. 174. Mârk. P. 54,23. 55,10. 57,11. 20. Häufig auch पारियात्र geschrieben; z. B. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 54,9. MBh. 12,4856. Hariv. 12845. Ragh. 18,15. VP. 172. Bhâg. P. 5,16,28. 19,16 und in den Hdschrr. von Varâh. Bṛh. S. — 2) N. pr. eines Sohnes des Ahînagu (Antha) VP. 386. पारियात्र Ragh. 18,15. Bhâg. P. 9,12,2. — Würde, wenn die Form richtig ist, auf परि + पात्र zurückzuführen sein. Vgl. पारियात्र.

पारिपात्रक m. = पारिपात्र 1. AK. 2,3,3 nach ÇKDr.; Colebr. und Lois. haben °यात्रक.

पारिपात्रिक und °यात्रिक m. *ein Bewohner des Gebirges* Pâripâtra oder Pârijatra Varâh. Bṛh. S. 10,15. Nach H. 1031, v. l. ist पारियात्रिक = पारिपात्र 1.

पारिपान्थिक MBh. 12,12100 wohl nur fehlerhaft für पारिपन्थिक.

पारिपार्श्व (von परिपार्श्व) n. *Gefolge, Dienerschaft:* प्रद्युम्नं नायकं कृत्वा शाम्बं कृत्वा विदूषकम्। पारिपार्श्वे गदं वीरमन्यान्भैमांस्तथैव च॥ Hariv. 8664.

पारिपार्श्वक (wie eben) adj. *zur Seite stehend:* चराः °काः *Diener* MBh. 12,4339. m. *Gehülfe des Schauspieldirectors* H. 330 (v. l. °पार्श्विक). °पार्श्विका f. *Dienerin* Mâlav. 47,8.

पारिपार्श्विक (wie eben) Siddh. K. zu P. 4,4,29. adj. *zur Seite stehend, zum Gefolge gehörend,* m. *Diener* (pl. *Gefolge*): एवमुक्त्वा तु तान्सर्वान्नृत्तसान्पारिपार्श्विकान् R. 6,21,17. Mâlav. 3,7. 12. 4,6. Prab. 78,17. 19. माठरः पिङ्गलो दण्डश्च चण्डांशोः °काः AK. 1,1,2,33. H. 103. *Gehülfe des Schauspieldirectors* 330, v. l. für °पार्श्वक. Verz. d. Oxf. H. 138,a,4. 145,a,29.

पारिपेल n. = परिपेलव Colebr. und Lois. zu AK. 2,4,4,19.

पारिप्लव (von परिप्लव) 1) adj. f. आ a) *schwimmend:* °प्लव Hariv. 3629. अप्सु °वां पृथ्वीम् 39. आलक्ष्य°सारसानि — पम्पासलिलानि Ragh. 13,30. शिरीषप्रसवावतंसाः — °वाः स्रोतसि 16,61. (मारुते) यस्मिन्पारिप्लवा दिव्या वहन्त्यापो विहायसा MBh. 12,12410. — b) *sich hin und her bewegend* AK. 3,2,24. H. 1455. an. 4,305. Med. v. 60. Halâj. 4,10. सितातपत्रैः Hariv. 13153. °वनानि 8967. °नेत्र Ragh. 3,11. °दृष्टि Bhâg.

P. 5,8,2. °प्रभ R. 4,41,67. *unstät* in übertr. Bed.: °मति MBH. 5,1298. शीलमेतदसाधूनामभ्रपारिप्लवं यथा 1300. = आकुल H. an. MED. — c) *im Kreislauf sich bewegend;* so heisst eine beim Açvamedha zu recitirende und ein Jahr hindurch in bestimmten Fristen zu wiederholende Legende (आख्यान). ÇAT. BR. 13,4,3,2. 15. ÂÇV. ÇR. 10,6. ÇÂÑKH. ÇR. 16, 2,36. 1,26. LÂṬJ. 9,9,11. — 2) m. a) *Schiff:* °गत R. 1,44,20. परि° R. GORR. 1,45,3. — b) N. pr. eines Weisen (?) im 5ten Manvantara HARIV. 432. — 3) n. N. pr. eines Tîrtha MBH. 3,5082. — Vgl. परिप्लव, पारिप्लाव्य.

पारिप्लवीय n. *eine zur Recitation der Pâriplava-Legende gehörige Spende* ÇÂÑKH. ÇR. 16,10,14.

पारिप्लाव्य 1) m. *Gans* ÇABDÂRTHAK. bei WILS. — 2) n. nom. abstr. vom adj. पारिप्लव WILS.

पारिबर्ह und °वर्ह m. 1) = परिबर्ह; meist im pl. MBH. 2, 348. 3, 10868. 11548. 12, 10903. fg. 15, 343. आदिदेश गृहान्कृष्णः पारिबर्हांश्च पुष्कलान् HARIV. 9039. °वर्हान्महाधनान् । दंपत्योः पर्यदात्प्रीत्या भूषावासःपरिच्छदान् (*Hochzeitsgeschenk* nach dem Schol.) BHÂG. P. 3,22,23. — 2) N. pr. eines der Söhne des Garuḍa MBH. 5,3593.

पारिभद्र (von परि + भद्र) 1) m. *der Korallenbaum, Erythrina indica* Lam. (s. पारिजात) AK. 2,4,2,6. H. an. 4,271. MED. r. 284. SUÇR. 2,238, 16. = निम्ब *Azadirachta indica* Juss. H. an. MED. = देवदारु (s. d.) MED. = सरल *Pinus longifolia* ÇABDAR. im ÇKDR. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Jagñabâhu, n. N. eines nach diesem Fürsten benannten Varsha in Çâlmaladvîpa BHÂG. P. 5,20,9.

पारिभद्रक 1) m. पारिभद्र *Erythrina fulgens* AK. 2,4,2,33. H. 1141. HALÂJ. 2,45. MBH. 1,4868. R. 3,79,38. SUÇR. 1,32,15. 110,16. 2,283, 18. 389,8. 511,10. = निम्ब *Azadirachta indica* RÂGAN. im ÇKDR. — 2) n. *Costus speciosus* oder *arabicus* (कुष्ठ) RÂGAN.; vgl. पारिभाव्य.

पारिभाव्य (von परिभू) n. 1) = प्रातिभाव्य *Bürgschaft* DÂJABH. im ÇKDR. — 2) *Costus speciosus* oder *arabicus* AK. 2,4,4,14; vgl. पारिभद्रक.

पारिभाषिक (von परिभाषा) adj. f. ई *allgemein angenommen, — gangbar, gewöhnlich:* सर्व एव प्रमेहा मूत्रादिमाधुर्ये मधुगन्धसामान्यात्पारिभाषिकीं मधुमेहतां लभन्ते SUÇR. 2,81,1. Schol. zu P. 6,2,167. मेषादीनां °काणि संज्ञान्तराणि Z. f. d. K. d. M. 4,307,3. Nach GADÂDHARA im ÇKDR. (Suppl.) ist पारिभाषिक n. = परिभाषया अर्थबोधकं पदम्.

पारिमाण्डल्य (von परिमण्डल) adj. *von der Grösse eines Atoms* (= परमाणुपरिमाण Schol.) BHÂSHÂP. 14.

पारिमाण्य (von परिमाण) n. *Umfang* MBH. 12,10055. Vgl. परिमाण्य Verz. d. Oxf. H. 48,b,2.

पारिमित्य (von परिमित) n. *das Begrenztsein, Beschränktsein* SÂH. D. 48.

पारिमुखिक (von परिमुखम्) adj. *vor Jmdes Angesicht stehend, in Jmdes Nähe sich befindend* P. 4,4,29. सेवक Schol.

पौरिमुख्य (wie eben) adj. dass. P. 4,3,58, Vârtt. Schol. zu P. 59.

पारियात्र N. pr. eines Landes HIOUEN-THSANG I, 206; vgl. II, 336. fg. — Vgl. पारिपात्र.

पारियात्रक s. पारियात्रक.

पारियात्रिक = पारिपात्र 1. H. 1031.

पारियानिक (von परि - यान) m. *Reisewagen* H. 752. HALÂJ. 2,290.

पारिरक्षिक (von परि - रक्षा) m. *ein Brahmane im 4ten Lebensstadium* d. i. *als herumwandernder Bettler* H. 810. HALÂJ. 2,254. पारिरक्षक v. l. an beiden Stellen.

पारिलि m. patron. von परिल gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

पारिवत्स (von परि + वत्स) m. *ein dazu (zu den Kühen) gehöriges Kalb:* गोभिः पयस्विनीभिश्च पारिवत्सैश्च कोमलैः HARIV. 11877.

पारिवित्त्य (von परिवित्त) n. *das Unverheirathetsein des ältern Bruders, während ein jüngerer Bruder verheirathet ist,* JÂGÑ. 3,235. MBH. 12,1234, wo aber der Zusammenhang पारिवेत्त्र्य verlangt.

पौरिवृढ्य n. nom. abstr. von परिवृढ gaṇa दृढादि zu P. 5,1,123.

पारिवेत्त्र्य (von परिवेत्तर्) n. *das Heirathen des jüngern Bruders vor dem ältern* VP. 4,20,9 bei MUIR, Sanscrit Texts I, 147 (°वेत्र्य gedruckt).

पारिव्रज्य n. wohl fehlerhaft für पारिव्राज्य Schol. zu KÂTJ. ÇR. 983,7.

पारिव्राजक (von परिव्राजक) 1) adj. *für den herumwandernden religiösen Bettler bestimmt:* मधुपर्क KAUÇ. 92. — 2) n. oxyt. *das wandernde Leben des religiösen Bettlers* gaṇa युवादि zu P. 5,1,130.

पारिव्राज्य (von परिव्राज्) n. = पारिव्राजक 2. MBH. 12,8917. P. 7, 3,60, Sch.

पारिश m. *ein best. Baum,* = फलीश, vulg. पलाशपिपुल und गन्धरुण्ड BHÂVAPR. im ÇKDR.

पारिशील m. = अपूप *Kuchen* H. ç. 95.

पारिशेष्य (von परिशेष) n. *das Uebrigbleiben;* abl. शेष्यात् *weil nur dieses übrig bleibt, da von etwas Anderm nicht mehr die Rede sein kann* ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 174. 180. 261. Schol. zu ṚV. PRÂT. 1,3 (12). 4 (20. 21). Schol. zu P. 3,1,20, wo °ष्याद् zu lesen ist.

पारिषत्क adj. = परिषदमधीते वेद वा gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60. wohl *der das, was eine Versammlung festgestellt hat, studirt* oder *kennt.*

पारिषद (von परिषद्) 1) adj. पौ° = परिषद इदम् P. 4,3,123. °दं = परिषदि साधुः SIDDH. K. zu P. 4,4,101. m. *Beisitzer in einer Rathsversammlung* ÇABDAR. im ÇKDR. N. 18,4. MBH. 5,1417. PAÑKAT. 156,18. pl. *das Gefolge eines Gottes* MBH. 2,414. 416. 3,9949. 14380. 14387. R. 3,35,107. AK. 1,1,1,31. BHÂG. P. 7,8,39. MALLIN. zu KUMÂRAS. 7,95. H. 201, Sch. रुद्रस्य महापारिषदाः HARIV. 13631. 13643. MBH. 9,2526. महापारिषद sg. 2527. — 2) oxyt. adj. von परिषद् N. pr. eines Dorfes im Norden (diese Bed. ist u. परिषद् hinzuzufügen) gaṇa पलद्यादि zu P. 4,2,110. — 3) n. *die Theilnahme an einer Versammlung* BHÂG. P. 1, 16,17; vgl. पारषद.

पौरिषदक (wie eben) adj. *von einer Versammlung gethan* (कृत); संज्ञायाम् gaṇa कुलालादि zu P. 4,3,118.

पौरिषद्य (wie eben) adj. = परिषदं समवैति P. 4,4,44. = परिषदि साधुः 101. m. = पारिषद ÇABDAR. im ÇKDR. *Theilnehmer an einer Versammlung, Zuschauer* RÂGA-TAR. 5,465.

पारिसारक adj. *das Wort* परिसारक *enthaltend* gaṇa विमुक्तादि zu P. 5,2,61.

पौरिसीर्य adj. = परिसीरे भवम् gaṇa परिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt. 1. — Vgl. परिसीर्य.

पौरिकृनव्य adj. = परिक्नौ भवम् gaṇa परिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt. 1.

पारिह्वारिक (von परिह्वार) 1) m. *ein Verfertiger von Blumenkränzen* Çabdârthak. bei Wils. — 2) f. ई *eine Art Räthsel* Verz. d. Oxf. H. 204, *a*, 30.

पारिहार्य (von परिहार *Umlegung*) m. *ein auf dem Handgelenk getragenes Armband* AK. 2,6,3,8. H. 663. Hâr. 156. MBh. 5,5594. Râǵa-Tar. 5,358. — Vgl. परिहारक, परिहाटक.

पारिहास्य (von परिहास) n. *Scherz* Bhâg. P. 6,2,14.

पारी s. u. पार.

पारीक्षित (!) = पारीक्षित patron. des Ǵanameǵaja: आसीद्राजा महावीर्यः पारीक्षिज्जनमेजयः MBh. 12,5596.

पारीक्षित 1) adj. *zu* Parîkshit *in Beziehung stehend, über ihn handelnd, von ihm herrührend:* आख्यान Bhâg. P. 1,18,9. 17. 1,7 in der Unterschr. वित्त Verz. d. Oxf. H. 77, *a*, Kap. 54. — 2) m. patron. des Ǵanameǵaja Trik. 2,8,20. MBh. 1,10. — Vgl. पारिक्षित.

पारीण (von पार) 1) adj. P. 4,2,93, Vârtt. 1. am Ende eines comp. *vollkommen vertraut mit Etwas:* त्रिवर्ग° Bhaṭṭ. 2,46. — 2) m. N. pr. s. u. पारिण.

पारीणाह्य (von परीणाह) n. *Hausgeräthe:* पत्नी हि पारीणाह्यस्येशे TS. 6,2,1,1. v. l. für पारिणाह्य M. 9,11. — Vgl. पारिणाह्य.

पारीन्द्र m. 1) = पारिन्द्र *Löwe* Trik. 2,5,1. H. 1284, Sch. Hâr. 82. Spr. 1772. — 2) *eine Boa* H. 1305.

पारीय (von पार) adj. am Ende eines comp. *vollkommen vertraut mit Etwas:* पद° Ind. St. 3,259, 2 v. u.

पारीरण m. = परीरण (पटशाटक st. पट्ट°) Viçva im ÇKDr.

पारु m. = पेरु *die Sonne* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,101. Nach Uṇâdik. im ÇKDr. auch *Feuer.*

पारुच्छेप adj. f. ई *von* Parucchepa *herrührend u. s. w.:* छन्दस्, ऋच् Ait. Br. 5,10. 12. 6,19. Çâṅkh. Br. 23,4. 6. Âçv. Çr. 7,12. भारद्वाजं °पम् N. eines Sâman Ind. St. 3,227, *b*.

पारुच्छेपि m. patron. von परुच्छेप: अनानत ṚV. Anukr.

पारुपक *eine best. Blume* Vjutp. 143. °वन 103. — Vgl. पत्रूपक.

पारुषेय (von परुष) adj. *scheckig, fleckig:* यः पुंरुपः पारुषेयो ऽवध्वंस इवारुणः AV. 5,22,3.

पारुष्ण (von परुष्णी) m. *ein best. Vogel* VS. 24,24.

पारुष्य (von परुष) 1) m. *der Planet Jupiter* Trik. 1,1,91. Med. j. 93. — 2) n. *a*) proparox. = परुषभाव H. an. 3,497. = परुषत्व Med. *Rauhheit* Suçr. 1,291,2 (vgl. त्वक्°). *rauhes —, unfreundliches Benehmen, grobe —, beleidigende Reden;* = अभिवाद, दुर्वाक्य AK. 1,1,5,14. Med. AV. 12,5,30. पारुष्यमनृतं चैव पैशुन्यं चापि सर्वशः । असंबद्धप्रलापश्च वाङ्मयं (कर्म) स्याच्चतुर्विधम् ॥ M. 12,6. Spr. 1893. Jâǵn. 2,12.72. Bhag. 16,4. MBh. 2,1870. Tattvas. 20. Varâh. Bṛh. 8,14. Prab. 75,15. 88,7. Sâh. D. 199. अप्रतीकारपारुष्याः स्त्रियः Spr. 1473. दण्डपारुष्ययोः *Beleidigungen in Thaten und Worten* Bhâg. P. 7,1,23. पारुष्ये दण्डवाचिके M. 8,6. वाग्दण्डजं च पारुष्यम् 7,48. वाग्दण्डयोश्च पारुष्यम् 8,72. Spr. 1764. वाक्पारुष्य *eine Beleidigung in Worten* M. 7,51. 8,266. 278. Pańkat. ed. orn. 38,22. H. 738. दण्ड° *eine thätliche Beleidigung, harte Strafen* M. 8,278. 301. Pańkat. ed. orn. 38,23. H. 739. दण्डपारुष्यवत् *der thätliche Beleidigungen verübt, harte Strafen verhängt* Kâm. Nîtis. 14,13. निरनुक्रोशता (adv.) वित्तलाभो ऽर्थपारुष्यम् Pańkat. ed. orn. 38, 23. — *b*) Indra's *Hain* H. an. Viçva im ÇKDr. — *c*) *Agallochum* Çabdak. im ÇKDr.

पारेगङ्गम् (पारे, loc. von पार, + गङ्गा) adv. *jenseits der* Gaṅgâ P. 2, 1,18, Sch.

पारेबडवा (पारे + ब°) f. P. 6,2,42. = पारे बडवेव Sch.

पारेवत und पारेवत Çânt. 3,8.

पारेविशोक (पारे + वि°) N. pr. einer Localität: °विशोके (die Calc. Ausg. wohl richtiger: °विशोकं *jenseits* Viç.) Râǵa-Tar. 6,130. °कोटाद्रौ (die Ausgaben schreiben पारे वि°) 4,5.

पारेसिन्धु (पारे + सि°) adv. *jenseits des Indus* MBh. 2,1831.

पारोक्ष adj. = परोक्ष *unverständlich, räthselhaft:* वचस् Bhâg. P. 5,13,26.

पारोक्ष्य 1) adj. = परोक्ष *dem Auge sich entziehend, versteckt:* त्वं नूनमसुराणां नः पारोक्ष्यः परमो गुरुः Bhâg. P. 8,22,5. — 2) n. *eine geheimnissvolle Weise, Mysterium* Bhâg. P. 4,28,65. अध्यात्म° 29,83. 85.

पारोवर्य (von परोवरम्) n. *Tradition:* °वित्सु तु वेदितृषु भूयोविद्यः प्रशस्यो भवति Nir. 13,12.

पार्घट n. = घर्घट *Asche* Hâr. 162. — Vgl. पार्पर.

पार्जन्य adj. *dem* Parǵanja *gehörig* VS. 24,3.34. Çat. Br. 13,5,4, 28. Kâtj. Çr. 5,1,2. 20,8,30. अस्त्र MBh. 1,5365. 6,5784. Hariv. 6850. fg. 10600. इन्द्रस्यातिषङ्गः पार्जन्यः N. eines Sâman Ind. St. 3,208,*a*.

पार्ण (von पर्ण) 1) adj. P. 4,2,145. Sch. *a*) *von Blättern erhoben* (eine Abgabe) gaṇa शुण्डिकादि zu P. 4,3,76. — *b*) *aus dem Holze der Butea frondosa gemacht:* यूप Pańkav. Br. 21,4,13. Gobh. 1,7,16. 2,10,8. — 2) m. patron. gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

पार्णवल्कि adj. von पार्णवल्क्य gaṇa कण्वादि (im गर्गादि) zu P. 4,2,111.

पार्णवल्कि (von पर्णवल्क) m. patron. des Nigada Ind. St. 4,372. Müller, SL. 443.

पार्णवल्क्य m. patron. von पर्णवल्क gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105.

1. पार्थ (von पृथि) 1) adj. Bez. von *zwölf bei der Salbung im* Râǵasûja *üblichen Sprüchen, deren Erfindung dem* Pṛthi Vainja *zugeschrieben wird:* पृथिर्वैन्यः । अभ्यषिच्यत । स राष्ट्रं नाभवत् । स एतानि पार्थान्यपश्यत् । तान्यजुहोत् । TBr. 1,7,7,4. Çat. Br. 5,3,5,4. 9,3,4,6. 7. Kâtj. Çr. 15,5,3. 18,5,3. — 2) m. patron. Âçv. Çr. 12,10. des Tânva Anukr. zu ṚV. 10,93. — 3) n. (sc. सामन्) N. verschiedener Sâman Ind. St. 3,223, *a*. Pańkav. Br. 13,5,9. Lâṭj. 4,5,20. 7,1. — Vgl. पार्थ्य.

2. पार्थ (von पृथा) m. 1) metron. gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112. des Judhishṭhira, Bhîmasena und Arǵuna, insbes. des letzteren, Trik. 2, 8,16. H. 708. Çabdak. im ÇKDr. Matsjop. 23. Hid. 4,41.43. Bhag. 1, 25. 26. 2,3 u. s. w. Râǵa-Tar. 2,94. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,7, Çl. 24. pl. zur Bezeichnung aller fünf Söhne des Pâṇḍu Draup. 3,6. — 2) N. pr. eines Königs von Kâçmîra, eines Sohnes des Paṅgu, Râǵa-Tar. 5,254. 286. 294. 427. 430. °ज *Sohn des* Pârtha 478. — N. pr. eines andern Mannes 7,85. 108. 109. — 3) (als N. Arǵuna's) *Terminalia Arguna* W. u. A. Çabdak.

3. पार्थ m. = पार्थिव *König, Fürst* Çabdak. im ÇKDr.

4. पार्थ Med. th. 9 fehlerhaft für पीथ.

पार्थक्य (von पृथक्) n. *Besonderheit, Verschiedenheit:* घटप्रदीपवद्य- ङ्ग्व्यञ्जकयोः पार्थक्यमेव Sâh. D. 24,9.

पार्थपुर (पार्थ + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* in der Nähe des Zusammenflusses von Godâ und Vidarbhâ Colebr. Misc. Ess. II, 451. Ind. St. 2, 253.

पार्थमय (von 2. पार्थ) adj. *ganz aus Söhnen der* Pṛthâ *bestehend:* सर्वं पार्थमयं लोकं संपश्यन्तो भयार्दिताः MBh. 8,4847. 9,140.

पार्थव (von पृथु) 1) adj. f. ई *dem* Pṛthu *eigen, ihm gehörig u. s. w.:* (भगवान् d. i. Vishṇu) ऋषिभिर्याचितो भेजे नवमं पार्थवं वपुः Bhâg. P. 1, 3, 14. गति 4,23,38. — 2) m. patron. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55, 3. मौस्रुतपार्थवाः gaṇa कार्तकौजपादि zu P. 6,2,37. — 3) n. oxyt. *Weite, grosse Ausdehnung* P. 5,1,122.

पार्थवि in der Stelle: विशीर्णपार्थविभवैर्मयूखैरिव दीपितः Hariv. 12119 wohl fehlerhaft für पार्थिव n. *Erdstoff, verfaultes Holz.*

पार्थश्रवस m. patron. Kauç. 9. 17. Vielleicht fehlerhaft für पार्थुश्रवस (von पृथुश्रवस्).

पार्थसारथिमिश्र (पार्थ - स° - मि°) m. N. pr. eines Commentators der Mîmâṃsâ Colebr. Misc. Ess. I, 299. Verz. d. B. H. No. 601.

1. पार्थिव (von पृथिवी) 1) adj. f. ई (auch आ nach P. 4,1,85, Vârtt. 2.) *irdisch, auf* oder *in der Erde befindlich, auf die Erde bezüglich, aus Erde entstanden, irden* P. 5,1,41. 43. gaṇa उत्सादि zu 4,1,86. H. an. 3,706. Med. v. 43 (lies पृथिव्या वि°). दिव्यानि भेषजा पार्थिवानि ṚV. 1,34,6. वसु 113,7. 2,14,11. जन्म 5,41,14. 6,22,9. या पार्थिवासो या अपामपि व्रते देवीः 5,46,7. 6,50,11. 7,35,11. 32,23. पृथिवी नः पार्थिवात्पात्वंहसः 104, 23. सदन 8,86,5. लोकाः AV. 9,5,14. पशवः 11,5,21. 2,28,3. रजस् ṚV. 1,81,5. 5, 69, 4 u. s. w. Hid. 4,39. VS. 35,8. TS. 5, 4,10,4. ऊवध्यगोह् Ait. Br. 2, 6. मर्पाः Âçv. Gṛhj. 2, 1. आपः पार्थिवीर्याः 4,7. Taitt. Br. 3,1,2,4 in Z. f. d. K. d. M. 7,271. बलि Gobh. 1,4,9. कर्मन् 4,5,19. उत्पात (neben आन्तरीक्ष und दिव्य) MBh. 2, 1636. सत्त्व R. Gorr. 2,25,35. अस्त्रं दिव्यं पार्थिवमेव च MBh. 7,3840. व्रत *die Weise der Erde* M. 8,311. धातु MBh. 12,6866. परमाणु Madhus. in Ind. St. 1,23, 14. Vjutp. 113. गन्धैः पार्थिवदारुजैः (so ist zu verbinden) MBh. 13,4718. गुणा Bhâg. P. 6, 4. 34. देह Hariv. 2191. पार्थिवाद्दारुणो धूमः Bhâg. P. 1,2, 24. MBh. 3,1384. भाण्ड Mârk. P. 35,12. Bez. eines best. Agni Gṛhjasaṃgr. 1, 4. — 2) m. a) *Erdbewohner:* नत्वावाँ इन्द्रो न पार्थिवो ऽवस्युर्नाम भिक्षते ṚV. 7,32,17. मामो यः सूयते पार्थिवेषु 10,116,3. यद्दस्त्रांभीतप्रयतन्नमूं दिवमादिक्षनिष्ट पार्थिवः Vâlakh. 3, 8. AV. 16, 4, 4. स्वस्ति ते ऽस्त्वान्तरिक्षेभ्यः पार्थिवेभ्यः पुनः पुनः। सर्वेभ्यश्चैव देवेभ्यो ये च ते परिपन्थिनः॥ R. 2,25,20. — b) *der Herr der Erde, König, Krieger* P. 5,1,42. AK. 2,8,1,1. Trik. 3,3,415. H. 690. H. an. Med. Halâj. 2, 266. Vjutp. 94. M. 5,93. 7,37. 41. 113 u. s. w. N. 2,9. 12,10. R. 1,5,16. 53,9. Ragh. 1, 36. 2,20. Çâk. 17,21. 31,2. 194. Spr. 1399. Varâh. Bṛh. S. 4, 24. 11,55. स्नातकपार्थिवौ M. 2,139. ब्राह्मण, पार्थिव, वैश्य, शूद्र 8,88. 376. — c) *ein irdenes Geschirr* Trik. 2,9,8. 3,3,418. — d) Bez. *des 19ten (53ten) Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,36. Weber, Gjot. 99. Journ. of the Am. Or. S. 6,180. — e) patron.; pl. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55,22. — 3) f. ई a) Bein. *der aus der Erde entsprossenen* Sîtâ Med. Ragh. 11, 54. — b) Bein. der Lakshmî (मा) H. an. — 4) n. a) pl. *die irdischen Räume:* आपप्रुषी पार्थिवान्युरु रजो अन्तरिक्षम् ṚV. 6,61,11. 22,8. 16,20. 8,83,9. ähnlich sg. 5,41,1. — b) *Erdstoff:* लवणानि पार्थिवविशेषाः Suçr. 1,145,18. Hariv. 12119 (s. u. पार्थवि).

2. पार्थिव (von 1. पार्थिव 2, b) adj. f. ई *Fürsten zukommend, ihnen gehörend, fürstlich, königlich:* सेना MBh. 5,2187. प्रवृत्ति Sâv. 6, 18. वर्त्मन् Hariv. 5462. पद 5671.

पार्थिवता (von 1. पार्थिव) f. *die fürstliche, königliche Würde, Königthum* MBh. 2,1007. Kâm. Nîtis. 1,64.

पार्थिवत्व (wie eben) n. dass. MBh. 2,1051.

पार्थुरश्म (von पृथुरश्मि) adj. Bez. verschiedener Sâman Ind. St. 3, 223, a. ब्रह्मसामन् Çat. Br. 13,3,3,5. TS. 5, 4, 12, 3. Pañkav. Br. 13, 4, 16. 21,4,10. Lâṭj. 7,5,13. 10, 2, 15.

पार्थ्य (von पृथि) m. patron. ṚV. 10,93,15. — Vgl. 1. पार्थ.

पार्दायन f. °नी von पर्दि oder पर्दिन् P. 4,2,99, Vârtt.

पार्प m. 1) *eine Handvoll Reis* (भक्तसिक्थ). — 2) *Schwindsucht* (क्षयरोग, राजयक्ष्मन्). — 3) *ein Staubfaden der Nauclea Cadamba Roxb.* — 4) = उराट H. an. 3,575. fg. Med. r. 184. — 5) *Asche* (vgl. पार्पट) H. an. — 6) = कीनाश. — 7) गदाक्षर (*eine best. Krankheit?*) Med. — 8) Bein. Jama's H. an. Gaṭâdh. im ÇKDr. — Auffallender Weise geben ÇKDr. und Wils. nur die von Gaṭâdh. angeführte Bed.

पार्य (von पार) 1) adj. a) *am jenseitigen Ende* oder *Ufer befindlich* VS. 16, 42. *der obere:* पक्ष्मन् 25, 1. TS. 7, 3, 16, 1. — b) *der letzte, äusserste* so v. a. *den Ausschlag gebend, entscheidend* (vgl. *supremus, ultimus*): स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमह्नः ṚV. 3,32,14. सं यद्विशो ऽववृत्रन्त युध्मा आदिन्नेम इन्द्रयन्ते अभीके। अधा स्मा नो ऽवृधे भवेन्द्र नायमवा युधि ... 6,26,1. इत्था गृणन्तो महिनस्य शर्मन्दिवि ष्याम पार्ये गोषतमाः 33,5. 23,2. 17,14. 40,5. 7,32,14. 21. अधा स्मा नो ऽवृधे ... पार्ये दिवि 83,5. 9,1,7. भवा नः पार्ये धने *im entscheidenden Kampfe* 8,81,9. — c) *zum Ziel führend, durchhelfend; erfolgreich, wirksam:* वज्र ṚV. 1,121,12. श्रवस् 4,25,1. क्रतु 10,27,16. धियः 7,27,1. — 2) n. a) *Ende:* स व्रतं दर्ता पार्ये अध द्योः ṚV. 6, 66, 8. — b) *Entscheidung:* कविर्यदहन्पार्याय भूषात् ṚV. 4,16,11.

पार्यन्तिक adj. = पर्यन्तमाह gaṇa प्रगतादि zu P. 4,4,1, Vârtt. 2.

पार्युलूखल्य adj. von पर्युलूखल gaṇa परिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt. 1.

पार्योष्ठ्य adj. von पर्योष्ठ gaṇa परिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt. 1.

पार्व adj. = पार्वण Wils. Wohl eine falsche Form.

पार्वण (von पर्वन्) 1) adj. *zu einem Zeit- oder Mondesabschnitt (Neu- und Vollmond) gehörig, damit in Verbindung stehend:* स्थालीपाक Âçv. Gṛhj. 1, 10. श्राद्ध 4, 7. Çâṅkh. Gṛhj. 5, 4. Kauç. 5. VP. 322. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 30, b, 5. Matsja-P. ebend. 40, a, 15. Schol. zu Kâtj. Çr. 34, 8. 299, 14. Verz. d. B. H. No. 1118. होम Kauç. 5. चरु Z. d. d. m. G. 7, 527, N. 2. *vom Monde zunehmend* und auch *voll:* ततः स ववृधे बालः पार्वणेन्दुरिव क्रमात् Kathâs. 35, 114. निजकरनिकरसमृद्ध्या धवलय भुवनानि पार्वण शशाङ्क (nicht *wechselnd*, sondern *zunehmend*) Spr. 1574. शरत्पार्वणचन्द्राभं सुधापूर्णाननं तव Brahmavaiv. P. 1, 10. पार्वणविधु Bhartṛ. 1,71 (nach der richtigen Lesart). तावुभावपि परस्परस्थितौ वर्धमानपरिहीनतेजसौ। पश्यति स्म जनता दिनात्यये पार्वणौ शशिदिवाकराविव॥ *wie Mond und Sonne zur Zeit des Vollmonds* Ragh. 11, 82. (मासस्य) तस्यार्धं पार्वणः(?) पक्षः Weber, Gjot. 42. स° 95. — 2) m. *eine*

Hirschart Çabdak. im ÇKDr.

पार्वत (von पर्वत) 1) adj. f. ई *im Gebirge wachsend, dort wohnend, — befindlich, von dorther kommend, daraus —, darin bestehend*; = पर्वतो ऽभिजनो ऽस्य gaṇa तक्षशिलादि zu P. 4,3,93. फलानि P. 4,2,144, Sch. सव्हारण्यैः पशुभिः पार्वतैश्च MBh. 1,3654. विजया (N. pr.) Bhâg. P. 9,22,30. गुहा MBh. 14,1284. अस्त्र 1,5366. दुर्ग Kâm. Nîtis. 4,59. माया Hariv. 2606. *gebirgig*: देश P. 4,2,67, Sch. — 2) m. *ein best. Baum*, = महानिम्ब Ratnam. im ÇKDr. — 3) f. ई *a) Gebirgsfluss* Naigh. 1,13. — *b) Hirtenmädchen* Med. t. 132. — *c) die Tochter des* Himavant, Bein. der Durgâ AK. 1,1,1,38. H. 203. Med. Halâj. 1,15. Atharvaç.-Up. in Ind. St. 1,385. MBh. 7,2859. Hariv. 1550. 3291. 9399. 9422. Suçr. 2,394, 5. Ragh. 1,1. Dhûrtas. 66,10. Inschr. bei Colebr. Misc. Ess. II, 248.271. — *d) eine best. wohlriechende Erdart* H. 1055. Ratnam. im ÇKDr. — *e)* N. verschiedener Pflanzen: *Boswellia thurifera* (शल्लकी) Med. *Grislea tomentosa Roxb.* (धातकी); = क्षुद्रपाषाणभेदा und सैंहली Râgan. im ÇKDr. = जीवनी Viçva im ÇKDr.; vgl. पार्षती. — *f)* N. pr. einer Höhle im Berge Meru Hariv. 3178. — *g)* N. pr. verschiedener Frauenzimmer (nach der Göttin so genannt) Verz. d. B. H. No. 649. 963. 728. — *h)* Bein. der Draupadî Viçva im ÇKDr.; fehlerhaft für पार्षती.

पार्वतायन m. patron. von पर्वत P. 4,1,103. N. pr. eines Kämmerers Çâk. 81,4, v. l. (auch पर्व°).

पार्वति m. patron. von पर्वत P. 4,1,103. des Daksha Çat. Br. 2,4,4, 6. Çâṅkh. Br. 4,4.

पार्वतिक (von पर्वत) n. *eine Menge von Bergen, Gebirge* H. 1418, Sch.

पार्वतीक्षेत्र n. *das Gebiet* (क्षेत्र) *der* Pârvatî (Durgâ), N. eines der vier besonders heiligen Gebiete Orissa's LIA. I, 187, N.

पार्वतीनन्दन (पा° + न°) m. *der Sohn der* Pârvatî, Bein. Kârttikeja's AK. 1,1,1,35. H. 208, Sch.

पार्वतीय (von पर्वत) 1) adj. *im Gebirge wohnend*; m. *Gebirgsbewohner*: तुरंगम R. 2,71,14. MBh. 7,1574. शूरान् 2,1024. 1868. नृपाः 5,82. 890. 3048. 6,365 (VP. 192). 8,2106. 16,160. Draup. 8,8. Hariv. 5495. Ragh. 4,77. Varâh. Bṛh. S. 17,17. 24. 18,2. शकुनिः पार्वतीयः MBh. 3, 1357. — 2) m. Bez. eines bestimmten *Gebirgsfürsten* MBh. 1, 2692. — 3) pl. N. eines best. *Gebirgsvolkes* LIA. I, 441. — Vgl. पर्वतीय.

पार्वतीश्वरलिङ्ग (पा° - ईश्वर + लिङ्ग) n. N. eines Liṅga Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 71, *b*, 4 v. u.

पार्वतेय (von पर्वत und पर्वती) 1) m. *a)* Bez. eines bestimmten *Gebirgsfürsten* MBh. 1, 2666. — *b) eine best. Gemüsepflanze*, = सूर्यावर्त (vulg. मूलचिया) Ratnam. 77. — 2) f. ई metron. von पर्वती, Bez. *des kleineren, oberen Mühlsteins* VS. 1, 19; vgl. Ind. St. 5, 305. — 3) n. *Antimonium* (सौवीराञ्जन) Çabdak. im ÇKDr.

पार्वायनान्तीय (von पर्वन् + अयनान्त) f. आ adj. *zu einem Mondesabschnitt* (*Neu- und Vollmond*) *und zu den Solstitien gehörig*: इष्टिः M. 4,10. पार्वायणा° Lois.

पार्शव m. *ein Fürst der* Parçu P. 5,3,117. — Vgl. पारशव.

पार्शुका f. = पर्शुका *Rippe* Colebr. und Lois. zu AK. 2,6,2,20.

पार्श्व (von 1. पर्शु) Uṇâdis. 5,27. 1) m. n. (das m. selten) gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Siddh. K. 251, *b*, 1. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 5,2041. Mṛkkh. 11,3. Megh. 87. *die Rippengegend, Seite* (eig. und übertr.) Nir. 4,3. P. 4,2,43, Vârtt. 4. 5. AK. 3,3,42. 2,6,2,30. H. 1420. 589. an. 2,531. Med. v. 18. तिरश्चता पार्श्वान्निर्गमाणि ṚV. 4,18,2. यच्छ्यानः पर्यावर्ते दक्षिणं सव्यमभि भूमे पार्श्वम् AV. 12,1,34. 4,14,7. du. 2,33, 3. 9,4,12. 5,20. VS. 24,1. 31,22. दक्षिणं पार्श्वं सोमम् Ait. Br. 7,1. मध्यं वा एतत्पशूनां यत्पार्श्वम् TS. 6,3,11,1. 7,3,10,3. Çat. Br. 3,8,3,17. 12, 5,2,7. Âçv. Gṛhj. 4,3. संविशति दक्षिणेः पार्श्वैः Gobh. 3,9,17. सुखापैकेन पार्श्वेन दिवसानेकविंशतिम् MBh. 13,2749. 3,2787. 14,2692. 2802. पार्श्वानि चान्ये शकलानि तत्र ददुः पशूनां घृतमुक्षितानि Hariv. 8442. Suçr. 1,124,10. 156,10. 2,59,4. Varâh. Bṛh. S. 50,9. दक्षिणा° 77,28. 92,13. अविकलपार्श्वा धनिनः 67,19. Kathâs. 12,169. शिष्यमाह पार्श्वे स्थितम् R. 1,2,5. पार्श्वयोः *zu beiden Seiten* Spr. 23, v. l. pl. *die Rippen* Schol. zu Kâtj. Çr. 598,6. नेत्रे पार्श्वावपीडिते Suçr. 2,201,4. गण्ड° R. 5,37,5. Mṛkkh. 11,3. Varâh. Bṛh. S. 87,25. 88,13. 94,26. पार्श्वमवलोकयति *schaut zur Seite* Çâk. 103,9. पार्श्वमानी, तिर्यङ्मानी Schol. zu Kâtj. Çr. 450, 9. 18. सुपार्श्वं सुग्रहं चैव कस्यैतद्धनुरुत्तमम् MBh. 4,1326. सुपार्श्वां काञ्चनीं गदाम् 5,2041. *Flanke eines Heeres* 6,2107. 7,800 (lies पार्श्वम् st. पार्षम्). 801. *die Wände eines Kessels*: पिठरं ज्वलदतिमात्रं निजपार्श्वानेव दहतितराम् Spr. 1782. *Seite* so v. a. *unmittelbare Nähe* H. 1450. H. an. Halâj. 4,8. पार्श्वे *in der Nähe*, Gegens. दूरतस्, दूरे Bhartṛ. 2,48. न मे दूरे किंचित्क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् Çâk. 9. हिमवत्पार्श्वे *am* Him. MBh. 1,6451. R. 1,35,10 (36,10 Gorr.). 55,12. धवलगृहपार्श्वे रात्राववलम्बितवस्त्रां दृष्ट्वा *am Hause* Pañkat. 128,18. दक्षिणाधिपतिपार्श्वे (°पार्श्वं?) पिता प्रहितः *zu* Vet. in LA. 35,10. Çuk. ebend. 41,6. पार्श्वम् *hin zu*: नृपतेः पार्श्वमास्थिता Sâv. 1,27. केनाप्युत्क्षिप्तेव भुवनं मत्पार्श्वमानीयते Çâk. 167. व्रतिपतुः पार्श्वमस्माकं प्रतिगच्छताम् Kathâs. 10,58. 28,107. 32,13. 39,40. 111. Râga-Tar. 5,467. Sâh. D. 46,15. भयात्को ऽपि तत्पार्श्वं न भजते Hit. 10,10. पार्श्वात् *weg von*: अपनीयतामसौ चारुदत्तपार्श्वात् Mṛkkh. 175,24. भयान्निर्गत्य मत्पार्श्वात् (so ist zu verbinden) Kathâs. 49, 113. तन्माता कीर्तिसेनाया दासीः पार्श्वान्न्यवारयत् 29,84. तस्य पार्श्वद्रुमाः *die neben ihm stehenden Bäume* Ragh. 2,9. — 2) *ein gebogenes Messer*: पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौति TS. 6,3,11,1. पार्श्वेन वासिना वा Çat. Br. 3,8,3,24. — 3) n. = चक्रोपान्त H. an. Med. Es sind damit wohl *die dem Rade zunächst stehenden äussersten Enden der Vorderachse* gemeint, an welchen die Seitenpferde eines mit 4 Pferden bespannten Wagens ziehen; = पार्ष्णि, mit dem das Wort MBh. 3,13308. fg. wechselt. — 4) m. du. so v. a. *Himmel und Erde* Naigh. 3,30 (v. l. पार्ष्ण्यौ). — 5) n. *Seitenwege, unredliche Mittel* P. 5,2,75; vgl. पार्श्वक. — 6) m. N. pr. eines alten buddhistischen Lehrers Wassiljew 48 u. s. w. Schiefner, Lebensb. 310 (80). N. pr. des 23ten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî (bei den Gaina) H. 28. 49. Çatr. 1,4. 14,1. Sein Diener führt denselben Namen nach H. 43. — Vgl. उप°, गायत्र°, परि°.

पार्श्वक (von पार्श्व) 1) m. *Rippe* Vjutp. 100. Jâgn. 3,89. — 2) adj. proparox. *der auf Seitenwegen, auf unredliche Weise Geld erwirbt*, P. 5, 2,75. Trik. 3,1,9. H. 473. पार्श्विक Hâr. 44.

पार्श्वग (पार्श्व + 1. ग) adj. subst. *der an Jmdes Seite steht, Jmd begleitet; Begleiter*, pl. *Gefolge* Som. Nal. 133. Râga-Tar. 3,366. 1,78. 5,56. Ragh. 11,43. अर्क° Trik. 3,3,113. *in der nächsten Nähe von Etwas*

seiend: किं मेरोः पार्श्वगा वयम् Hariv. 10446. शशको निशि वामपार्श्वगः *zur Linken stehend* Varâh. Bṛh. S. 87, 21. विन्ध्याद्रिपार्श्वगा देशाः *seitwärts vom* Vindhja *gelegen* 16,2.

पार्श्वगत (पार्श्व + गत) adj. *zur Seite stehend, begleitend:* महादेवः पितृवने गणैः पार्श्वगतैरिव (परिवृतः) R. 3,31,10. Ragh. 16, 57. सव्यपार्श्वगतदृष्टयः *zur Linken gerichtet* Varâh. Bṛh. S. 92,9.

पार्श्वगमन (पार्श्व + ग°) n. *das zur-Seite-Gehen, Begleiten:* त्वत्° Kathâs. 29, 29.

पार्श्वचर (पार्श्व + चर) m. *Begleiter*, pl. *Gefolge* Ragh. 9, 72. 14, 29. Kathârṇava in Z. d. d. m. G. 14,574, 18.

पार्श्वतस् (von पार्श्व) adv. *aus —, von —, an der Seite; seitwärts, abseits* Nir. 4,3. gaṇa आद्यादि zu P. 5,4,44, Vârtt. VS. 21,43. TBr. 1,1, 5,9. TS. 5,3,9,2. पुरस्तात्पार्श्वतश्चषालमुपनिदधाति Çat. Br. 3,7,1,3. 4, 3,3,7. 6,8,1,7. स देवेभ्यः पार्श्वत इव चचार Çâṅkh. Çr. 14,50,4. पार्श्वतो निषादग्रामस्य वसेत् Lâṭj. 8,2,8. Kâtj. Çr. 16,6,19. 25,10,7. MBh. 7, 1505. Sund. 3,25. 27. R. 1,64,6. Kathâs. 32,99. Spr. 23. प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च यत्पार्श्वतो भवति तत्परिवेष्टयन्ति 404. Ragh. 19,31. H. 1228. विलोक्य Prab. 37,9.

पार्श्वतीय (von पार्श्वतस्) adj. *zur Seite befindlich, seitwärts gelegen* gaṇa गहादि zu P. 4,2,138. Kâr. 2 zu P. 4,3,60.

पार्श्वद (पार्श्व + 1. द) m. *Begleiter*, pl. *Gefolge* (*Jmd seine Seite zukehrend*) MBh. 9,2546. 13,1897. 1399.

पार्श्वदाह (पा° + दाह) m. *ein brennender Schmerz in der Seite* Vjutp. 220.

पार्श्वदेश (पार्श्व + देश) m. *Seite* H. 63.

पार्श्वनाथ (पार्श्व + नाथ) m. = पार्श्व N. pr. eines Arhant's bei den Gaina Çatr. 14,96. Colebr. Misc. Ess. II, 317.

पार्श्वपरिवर्तन (पार्श्व + प°) n. *das sich-Umdrehen auf die andere Seite* (beim Schlafe); so heisst ein Festtag am 11ten Tage der lichten Hälfte im Monat Bhâdra, weil sich an diesem Tage Vishṇu im Schlafe umdreht, As. Res. 3,290.

पार्श्वपरिवर्तिन् (पार्श्व + प°) adj. *an Jmdes Seite sich befindend, — gehend:* मातृ° Ragh. 11,9.

पार्श्वपिप्पल (पार्श्व + पि°) n. *eine Art* Harîtakî, = गलफड् im Hindi Bhâvapr. im ÇKDr.

पार्श्वभङ्ग s. u. भङ्ग.

पार्श्वभाग (पार्श्व + भाग) m. *Seite, Flanke* (eines Elephanten) AK. 2,8,2,8.

पार्श्वरुज् (पार्श्व + रुज्) f. *Seitenschmerz* Suçr. 1,165,9.

पार्श्वल adj. (मत्वर्थे) von पार्श्व gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97.

पार्श्ववक्त्र (पार्श्व + व°) adj. *das Gesicht auf der Seite habend;* m. N. eines Wesens im Gefolge des Çiva Hariv. 14851.

पार्श्ववर्तिन् (पार्श्व + व°) adj. subst. *an Jmdes Seite stehend, Begleiter*, pl. *Gefolge* Ragh. 19,14. भूतेश्वर° 2,46. 8,39. Prab. 110,4.

पार्श्वविवर्तिन् (पार्श्व + वि°) adj. *an Jmdes Seite seiend, bei Jmd lebend:* ग्रामीह्रामवदत्ता च पित्रोः °विवर्तिनी Kathâs. 19,101.

पार्श्वशय (पार्श्व + शय) adj. *auf der Seite liegend* P. 3,2,15, Vârtt. 1.

पार्श्वशायिन् (पार्श्व + शा°) adj. dass., Bez. eines best. Standes des Mondes: स्थानं युगमिति याम्योत्तरायतम् — युगमेव याम्यकोट्यां किंचित्तुङ्गं स पार्श्वशायीति Varâh. Bṛh. S. 4,13.

पार्श्वशूल (पार्श्व + शूल) m. *stechender Schmerz in der Seite* Suçr. 1, 173,5. 2,461,19. °घ्न 1,218,10.

पार्श्वसंस्थ (पार्श्व + सं°) adj. *auf der Seite liegend* Vet. in LA. 11,4.

पार्श्वसूत्रक (पा° + सूत्र) *eine Art Schmuck* Vjutp. 139.

पार्श्वस्थ (पार्श्व + स्थ) adj. f. आ *an Jmdes Seite —, daneben stehend, sich in der Nähe von — aufhaltend:* यस्य मन्त्री च गोप्ता च पार्श्वस्थो हि जनार्दनः MBh. 7,9644. R. 3,40,21. Spr. 728. Kathâs. 38,149. लोकालोकाद्रिपार्श्वस्थास्तामस्याः कृत्तिका वयम् Râǵa-Tar. 1,187. m. *der Gehülfe des Schauspieldirectors* H. 330.

पार्श्वस्थित (पार्श्व + स्थित) adj. dass. Râǵa-Tar. 8,1830.

पार्श्वानुचर (पार्श्व + अनु°) m. *Begleiter* Ragh. 2,9.

पार्श्वायात (पार्श्व + आयात) adj. *herangetreten* Kathâs. 45,211.

पार्श्वासन्न (पार्श्व + आसन्न) adj. *zur Seite stehend, daneben stehend, anwesend* Kathâs. 18,407.

पार्श्वासीन (पार्श्व + आसीन) adj. *zur Seite sitzend* Kathâs. 29,3.

पार्श्वास्थन्, °स्थि (पार्श्व + अ°) n. *Rippe* AK. 2,6,2,20. H. 627.

पार्श्विक (von पार्श्व) m. 1) *Gaukler* Çabdârthak. bei Wils. = पार्श्वक 2. *der auf unredliche Weise Geld erwirbt* Hâr. 44. — 2) N. pr. eines alten buddhistischen Lehrers (Patriarchen) Hiouen-thsang I, 105. 113. LIA. II, 859. Anh. v.

पार्श्वैकादशी (पार्श्व + ए°) f. *ein best. Festtag*, = पार्श्वपरिवर्तन ÇKDr.

पार्श्वोदरप्रिय (पार्श्व - उदर + प्रिय) m. *Krebs* (*ein Freund der Seiten und des Bauches!*) H. 1352.

पार्श्व्य (von पार्श्व) Schol. zu VS. Prât. 1,104. m. du. so v. a. *Himmel und Erde* Naigh. 3,30, v. l. für पार्श्वौ. — Vgl. अन्तःपार्श्व्य.

पार्षति m. patron. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58,24.

पार्षत (von पृषत) 1) adj. *von der bunten Gazelle stammend* Suçr. 2, 276,6. मांस M. 3,269. Jâǵn. 1,257. MBh. 13,4246. वस्त्र *aus dem Fell der bunten Gazelle gemacht* Kauç. 57. — 2) m. patron. des Drupada und dessen Sohnes Dhṛshṭadjumna MBh. 1,5463. 6333. 5,57. 725. 2145. 7398. 7405. 7548. 14,1789. f. ई patron. der Draupadî Trik. 2,8, 18. H. an. 3,281. MBh. 1,6405. — 3) f. ई *a*) N. zweier Pflanzen: *Boswellia thurifera* und = जीवनी H. an.; vgl. पार्वती. — *b*) Bein. der Durgâ H. an.; falsche Lesart für पार्वती.

पार्षद् = परिषद् (!), गोष्ठी *Versammlung* Trik. 2,7,5. pl. *das Gefolge eines Gottes:* रुद्रपार्षदा गणाः Bhâg. P. 3,6,29. मधुद्विषः पार्षत्प्रधानौ 4, 12,21. — Vgl. पर्षद्.

पार्षद (von पर्षद्) 1) m. = पारिषद Çabdar. im ÇKDr. *zu Jmdes Gesellschaft gehörend, Begleiter*, pl. *Gefolge* (insbes. eines Gottes): प्रमथाः पार्षदा गणाः H. 201. भवस्य Hariv. 9906. fg. इतौ द्वौ पार्षदौ मह्यम् (Vishṇu spricht) Bhâg. P. 3,16,2. 4,12,24. 27,18. 28,16. 6,1,30. 4,39. Lalit. ed. Calc. 313,11. sg. *Gefolge:* निरीक्ष्य स्वबलं वीर्यं पार्षदं वृत्रनाशनः Hariv. 7252. viell. *Rathsherr, ein vornehmer Mann* Suçr. 1,323, 7. — 2) n. *ein von einer grammatischen Schule anerkanntes Lehrbuch:* पदप्रकृतीनि सर्वचरणानां पार्षदानि Nir. 1,17. Müller, SL. 128. fgg. Ind. St. 3,269. 4,217. — 3) Bez. eines best. Werkes über Cerimonial Verz. d. B. H. No. 247.

पौर्षदंश adj. von पृषदंश gaṇa उत्सादि zu P. 4,1,86.

पौर्षदक = पारिषदक v. l. im gaṇa कुलालादि zu P. 4,3,118.

पार्षदता (von पार्षद) f. *das Amt eines Begleiters, eines Dieners eines Gottes* Bhâg. P. 8,4,13.

पार्षदश्च m. patron. von पृषदश्च Âçv. Gṛhj. 12,11. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 56,16.

पार्षदीय (von पार्षद) adj. *dem von einer grammatischen Schule anerkannten Lehrbuche entsprechend* Schol. zu ṚV. Prât. 11,32 (63).

पार्षद्य m. = पारिषद्य *Mitglied einer Versammlung, Beisitzer* H. 480. pl. *das Gefolge eines Gottes* (insbes. Çiva's) Bhar. zu AK. 1,1,1,31. ÇKDr.

पार्षद्वाण (von पृषद्वाण) m. N. pr. eines Mannes Vâlakh. 3,2.

पार्षिका f. N. pr. eines Frauenzimmers gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112; davon metron. पार्षिकेय ebend. — Vgl. पर्षिका.

पार्षिक्य n. nom. abstr. von पर्षिक gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128.

पार्ष्णी (?) *Mist* Vjutp. 126.

पार्ष्ठ्य (von पृष्टि) adj. *in den Rippen befindlich:* क्रिमि AV. 2,31,4.

पार्ष्ठिक adj. *die Weise des* Pṛshṭhja (Shaḍaha) *habend:* स्तोम Lâṭj. 8,11,6. ग्रहन् Kâtj. Çr. 14,1,5. 6. 22,7,1. 24,2,17.

पार्ष्णि (Uṇâdis. 4,52) m. (nach den Lexicographen) und f., seltener पार्ष्णी. 1) *Ferse* AK. 2,6,2,23. Trik. 3,3,134. H. 616. an. 2,148. Med. ṇ. 20. ṚV. 1,162,17. 10,163,4. AV. 6,24,2. पार्ष्ण्या प्रपदेन च 42,3. 8,6,15. 17. 10,2,1. Âçv. Çr. 1,1. 4,4. Kauç. 42. Çâṅkh. Çr. 1,4,2. Lâṭj. 1,9,11. Jâǵń. 2,213. 3,86. कशापार्ष्ण्यभिघातैः MBh. 7,8179. 8181. Hariv. 6405. R. 6,98,24. Suçr. 1,125,15. 256,6. 339,7. 2,107,21. Kumâras. 1,11. Mâlav. 85. Varâh. Bṛh. S. 49,15. 50,9. 40. 60,14. 67,2. Kathâs. 18,92. Bhâg. P. 2,1,26. 7,8,31. Mârk. P. 39,30. 43,7. Pańkat. 200,3 (पार्ष्णी). — 2) *das äusserste Ende der Vorderachse, an welchem die Seitenpferde eines mit 4 Pferden bespannten Wagens ziehen* (die beiden Mittelpferde ziehen an der धुर्, *der Deichsel*): वामा, दक्षिणा MBh. 3,13309 (im vorangehenden Çloka statt dessen पार्श्व). 4,1415. fg. पार्ष्णिसारथी heissen *die zwei Wagenlenker, die die Seitenpferde lenken* (die beiden Deichselpferde, धुर्यौ, lenkt ein dritter Wagenlenker), 1,5490. 4,1074. 5,5256. 6,3718. Vgl. पार्ष्णिवाह्. — 3) *die (der) vom Feinde bedrohte Ferse (Rücken):* स गुप्तमूलप्रत्यन्तः शुद्धपार्ष्णिरयान्वितः । षड्विधं बलमादाय प्रतस्थे दिग्जिगीषया Ragh. 4,26. विशुद्ध° Kâm. Nitis. 11,74. Hierher wohl auch MBh. 2,192. उशनास्तस्य जग्राह पार्ष्णिम् *fiel ihm in den Rücken* Hariv. 1342; vgl. पार्ष्णिग्रह, °ग्रहण, °ग्राह. पार्ष्णि m. f. = चमूपृष्ठ (so ist zu lesen) *das Hintertreffen* H. an. = सैन्यपृष्ठ Med. Ratnak. im ÇKDr. = व्यूहपृष्ठ Trik. = प्रत्यासार Halâj. 5,41. = रणस्य पश्चिमो भागः Halâj. = जिगीषा Ratnak. — 4) f. = उन्मदस्त्री *ein tolles, ausgelassenes Weib* H. an. Med. — 5) = कुम्भी (vgl. पानीयपृष्ठजा) H. an. statt dessen कुन्ती Dhar. im ÇKDr.

पार्ष्णिक्षेम (पा° + क्षेम) m. N. pr. eines göttlichen Wesens: °क्षेमासमूहश्च (es ist wohl °क्षेमः स° zu lesen) MBh. 13,4355.

पार्ष्णिग्रह (पा° + ग्रह) adj. *Jmd von hinten packend, — bedrohend* Bhâg. P. 8,2,27. Vgl. दुष्पार्ष्णिग्रह, पार्ष्णिग्राह.

पार्ष्णिग्रहण (पा° + ग्र°) n. *das einem Feinde in den Rücken Fallen, das Bedrohen eines Feindes im Rücken* MBh. 6,4651. 8,2502.

पार्ष्णिग्राह (पा° + ग्राह) adj. subst. *Jmd in den Rücken fallend, ein den Rücken bedrohender Feind* AK. 2,8,1,10. H. 732. M. 7,207. Hariv. 1344. 10327. Kâm. Nitis. 8,17. Kathâs. 15,19. Bhâg. P. 6,18,22. 7,2,6. 9,6,13. Mârk. P. 87,9. von Planeten beim ग्रहयुद्ध Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. 17,7. — Vgl. दुष्पार्ष्णिग्राह und पार्ष्णिग्रह.

पार्ष्णित्र (पा° + त्र) n. P. 3,2,3, Sch. *ein den Rücken deckendes Heer* ÇKDr. Wils.

पार्ष्णिवाह् oder °वाह (पा° + वा°) adj. *am Ende der Achse ziehend*, subst. *Seitenpferd:* पार्ष्णिवाहौ तु तस्य MBh. 10,649; vgl. पार्ष्णि 2.

पार्ष्णिसारथि s. u. पार्ष्णि 2.

पार्ष्णेय adj. (मत्वर्थे) von पार्ष्णि gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97.

पार्ह्णवि (!) m. patron. Verz. d. B. H. 59,1.

पाल (von 3. पा) m. gaṇa ज्वलादि zu P. 3,1,140. 1) *Wächter, Hüter:* दिशाम् R. Gorr. 1,42,15. केसधनुषाम् Hariv. 4502. ohne Ergänzung R. 5,62,10. *Hirt:* विवादः स्वामिपालयोः M. 8,5. 229. fgg. 235. fg. 244. Jâǵń. 2,163. यथा पशूनां संघातं यष्ट्या पालः प्रकालयेत् MBh. 6,2776. 7,7822. 13,401. Kull. zu M. 7,106. सपाल, विपाल M. 8,240. 242. MBh. 4,294. *der Hüter der Erde, Fürst* Bhâg. P. 1,18,33. तस्करपालयोः 4,18,3. सपालो यद्वशे लोकः 1,9,14. Am Ende eines adj. comp. f. आः: लुप्यन्तो ऽप्यघसन्यालास्त्वामपालां कथं न वा Bhaṭṭ. 5,66. पाली *Hüterin:* दिशां पाल्यः MBh. 5,3603. Häufig in Zusammensetzung mit dem obj. H. 4. स्थान° Jâǵń. 2,173; vgl. अजपाल, अक्ष°, अक्षः°, अवनि°, अवि°, अश्व° (auch Çâṅkh. Çr. 16,4,5), आम्रपाली (v. l. °पाला), आशापाल, उद्यान°, करेणु°, कपोतपाली, कुमारीपाल, कुलपालि, कुलपाली, कोट्टपाल (u. कोट्ट), कोश°, क्षिति°, गो°, ग्राम°, द्वार°, दीक्षा°, नर°, निधि°, नृ°, पशु°, प्रजा°, प्रपन्न°, भूत°, मध्यमलोक°, मही°, लोक°, वन°, श्मशान°, सभा°, सोम°, स्थान°. Eine Dynastie mit auf पाल ausgehenden Namen Wassiljew 50. 55. — 2) *Spucknapf* H. 683. — 3) N. pr. eines Nâga aus Vâsuki's Geschlecht MBh. 1,2146. eines Fürsten: श्रीपालराजचरित्रम् in Bhâshâ Verz. d. B. H. No. 1362. — पाल mit पाण verwechselt; s. u. खण्डपाल. In करपाल und पत्त्रपाल scheint पाल = पालि zu sein.

पालक (von पाल oder von पालय्) m. n. (!) gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31 (मालक v. l.). m. (f. पालिका) 1) *Wächter, Hüter:* प्रजानाम् MBh. 13,993. पालको भूत्वा पङ्गुबालस्य भूपतेः so v. a. *Pflegevater* Râǵa-Tar. 5,263. Gewöhnlich in comp. mit dem obj.: महिष° Râǵa-Tar. 6,318. नन्दनोद्यान° 4,222. असुरलोक° Bhâg. P. 3,17,27. नेपाल° *Herrscher von* Râǵa-Tar. 4,530. Ohne Ergänzung *Regent, Fürst* Bhâg. P. 6,5,6. *Welthüter* Kâm. Nitis. 7,59. *Pferdeknecht* Gaṭâdh. im ÇKDr. Vgl. अंश°, अश्व°, उद्यान°, कपोतपालिका, कुल°, कूटपालक, गो°, द्वार°, निष°, पशु°, पाद°, सुवर्ण°. — 2) *Hüter* so v. a. *Aufrechterhalter, Beobachter* (einer guten Sitte u. s. w.): सद्धर्म° Mârk. P. 61,66. समयाचार° Verz. d. Oxf. H. 91,b,37. — 3) N. pr. verschiedener Fürsten Mṛkkh. 66,25. 67,2. VP. 466. Kathâs. 11,75. 13,25. 28. — 4) *eine best. Pflanze mit giftiger Knolle* Suçr. 2,252,6. 253,3 (Wise 397 liest कपालक *Cucumis utilissimus*, der keine Knolle hat). *Plumbago zeylanica Lin.* Râǵan. im ÇKDr. — 4) *Pferd* H. ç. 177.

पालकविराज (पाल + कवि - राजन्) oder vollst. श्री° m. N. pr. eines

Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*. — Vgl. पालकाव्य.

पालकाख्या (पालक + आख्या) f. N. pr. der Mutter des Dhanvantari (?) Trik. 2,7,22. °सुत = करेणुसुत ebend.; vgl. करेणुभू = पालकाप्य H. 853.

पालकाप्य m. N. pr. eines alten Weisen, = करेणुभू H. 853. = धन्वन्तरि ÇKDr. angeblich nach Trik.; vgl. पालकाख्या.

पालकाव्य (पाल + का°) n. *das Gedicht des* Pâla (vgl. पालकविराज), Titel einer Schrift Verz. d. Oxf. H. 113,*b*. 125,*a*.

पालक्क N. pr. eines Landes LIA. II, 955.

पालक्या f. *Beta bengalensis* H. 1186 (v. l. पालङ्की).

पालघ्न m. *Pilz* AK. 2,4,5,32.

पालङ्क 1) *Boswellia thurifera*, m. H. an. 3,63. Med. k. 116. f. ई *das Harz dieses Baumes, Weihrauch* AK. 2,4,4,9. — 2) *Beta bengalensis*, m. H. an. Med. f. ई H. 1186, v. l. Râǵav. im ÇKDr. — 3) m. *ein best. Vogel*, = प्राजिपतिन् Med. = वाजिपतिन् H. an. *Habicht, Falke* Wils.

पालङ्क्य 1) *Weihrauch* Suçr. 2,48,10. f. आ dass. 1,157,20. 220,12. 21. — 2) *Beta bengalensis*, n. Râǵan. im ÇKDr. f. आ dass. Bhâvapr. im ÇKDr.

पालङ्किन् m. pl. N. einer nach einem Schüler Vaiçampâjana's benannten Schule P. 4,3,104, Sch.

पालद adj. von पलद P. 4,2,110.

पालन (von पालय्) 1) nom. ag. f. ई *Hüter, Pfleger:* वन्ध्या मे कतमा माता जननी पालनी नु किम् *die leibliche Mutter oder die Pflegemutter* Mârk. P. 76,28. — 2) n. *a*) *das Hüten, Bewachen, Schützen, Bewahren* (von Personen und Sachen): प्रजानाम् ist des Königs erste Pflicht M. 7, 88. 144. प्रजा° 9,253. Pańkat. 202,19. भक्तानाम् MBh. 6, 806. ब्राह्मणानाम् Spr. 318. Râǵa-Tar. 5,290. समस्तबल° Hit. III, 86. Vet. in LA. 2,1. मही° Mârk. P. 27, 21. 26, 35. — MBh. 3, 11300. 14, 2702. Hariv. 12519. R. 2,106,17 (113,12 Gorr.). 25. Spr. 883. Bhâg. P. 5, 8, 5. सर्गपालनसंहारमर्थ Kathâs. 36, 41. देवः करोति स्थितिपालनम् Mârk. P. 19, 36. 81,57. अर्थस्योत्पादने चैव पालने च तथा क्षये MBh. 3, 89. लब्ध° Ragh. 19,3. पुण्यकर्मफल° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 249. — *b*) *das Aufrechterhalten, Beobachten, Halten:* समयस्य MBh. 1,327. 4,13 in der Unterschr. आचार° 3, 13764. निजधर्म° Dhûrtas. 96, 10. प्रतिज्ञा° MBh. 13, 6906. पितुर्निर्देश° R. 2, 24, 1. ममाज्ञा° VP. 1,13. 14 bei Muir, Sanscrit Texts, I, 62. — *c*) *die Milch einer Kuh, die vor Kurzem gekalbt hat*, Çabdak. im ÇKDr.

पालनीय (wie eben) adj. 1) *zu hüten, zu schützen, zu pflegen, zu bewahren* Bṛhaspati in Dâjabh. 90, 4. MBh. 3, 36. कुमारः पालनीयस्ते R. 6, 104,25. धर्मसेतु Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,28,16. — 2) *aufrechtzuhalten, zu respectiren:* धर्मदाय (so ist doch wohl zu lesen) ebend. 7.

पालवणिज् m. = कन्यापाल Trik. 2,10. 4. Falsche Form für पानवणिज्.

पालय् (von पाल), पालयति (ep. auch med.) Dhâtup. 32, 69. als caus. von 3. पा betrachtet P. 7, 3, 37, Vârtt. 2. Vop. 18, 11. 1) *bewachen, bewahren, schützen, schirmen, hüten:* अजैडकं खरोष्ट्रं च पालयिष्यन्ति Hariv. 11207. राजा पालयन्प्रजाः M. 7,87. MBh. 1,3504. प्रजा धर्मेण पालय च 13,5782. R. 3,10,16. Bhaṭṭ. 6, 132. अपीपलत् Bhâg. P. 1, 12, 4. अपीपलंस्ते काश्मीरान्गोनर्दाद्याः so v. a. *beherrschen* Râǵa-Tar. 1, 48. पितेव पालयेत्पुत्रान् ज्येष्ठो भ्रातॄन्यवीयसः M. 9,108. R. 1,45,29. 2,59,4. Spr. 440, v. l. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 247. तत्पुत्रौ तौ स्वसारं च पालयन्तावतिष्ठताम् Kathâs. 6,10. दैवतानि च यानि त्वां पालयन्ति R. 2,50,2. Çâk. 83, v. l. ऋषीनस्मान्बालकान्पालयस्व MBh. 1, 8414. 4, 304. पालयानः सुरान्बली (वरुणः) 8,2103. 12,6188. Hariv. 301. R. 1,52,7 (53,7 Gorr.). Mârk. P. 19,14. प्रजा धर्मेण पालिताः R. 1,58,20. 59,14. Pańkat. I, 253. 188,20. Spr. 150. (जुगोप) सुगन्धया पाल्यमानः सत्यसंधो वसुंधराम् *behütet, bevormundet* Râǵa-Tar. 5, 227. तां पुरीं पालयामास so v. a. *herrschte über* R. 1,5,11. 7,16. 23,12. 51,20. 55,11. 2,36,9. Ragh. 9,2. Çâk. 109,18. Mârk. P. 26,35. Prab. 118,8. R. 1,1,71. 6,5. Varâh. Bṛh. S. 19, 6. 17. Mârk. P. 81, 11. एकः पालयते लोकमेकः पालयते कुलम् R. 2,109,15. वनम् — स्थूणाकर्णेन पालितम् MBh. 5,7476. अलब्धमीहेद्धर्मेण लब्धं यत्नेन पालयेत्। पालितं वर्धयेन्नीत्या Jâǵn. 1,316. Spr. 1288. न वै समृद्धिं पालयते MBh. 2,2211. यशः पालय Hit. I, 41. Spr. 1051. देशो नद्यम्बुवृष्ट्यम्बुसंपन्नव्रीहिपालितः so v. a. *gesegnet* AK. 2, 1, 12. — 2) *aufrecht erhalten, beobachten, halten* (ein Versprechen u. s. w.): स्वधर्मः पाल्यताम् Jâǵn. 2, 185. R. 2, 25, 3. समयम् MBh. 1, 397. 5, 20. R. Gorr. 2,11,5. प्रतिज्ञाम् 16,2. संगरम् Ragh. 13, 65. निदेशम् R. 2, 52, 77. नियोगम् Hariv. 12587. व्रतम् Ragh. 2,25. ब्रह्मव्रतम् Pańkat. 187,7. मौनव्रतम् Kathârṇava in Z. d. d. m. G. 14,574,1.

— अति *zubringen, verbringen:* भगवतः क्षेत्रे कंचित्कालमतिपालयामि (v. l. अनुपालयामि und अभिपातयितुमिच्छामि) Prab. 83,7.

— अनु 1) *bewachen, bewahren, schützen, schirmen, hüten:* अद्य माधव राज्ञानमप्रमत्तो ऽनुपालय MBh. 7,4249. R. 2,52,89. 58,19. शिशुः — दिष्ट्या देव्यानुपालितः Râǵa-Tar. 6,188. त्वं तु रत्नप्रभादेवीविद्याशक्त्यनुपालितः Kathâs. 42,222. शरीरमनुपालयेत् Kâm. Nîtis. 6,4. मथुराम् Hariv. 6323. स्वराज्यम् R. 6,107,14. नराधिपाः। धर्मेण दण्डं दण्ड्येषु प्रणयन्तो ऽन्वपालयन् so v. a. *regierten* MBh. 1,2469. बालदायादिकं रिक्थं तावद्राजानुपालयेत् *hüten, in Verwahr halten* M. 8,27. — 2) *aufrecht erhalten, beobachten, halten* (ein Versprechen u. s. w.), *halten an:* अहो ऽयं मानुषो भावो व्यक्तमेवानुपाल्यते Hariv. 3762. स्वधर्ममनुपालयन् MBh. 2,2509. 3,11315. R. 2, 58, 12. VP. bei Muir, Sanscrit Texts I, 31, N. 56, Z. 11. प्रतिज्ञाम् R. 1,1,24 (27 Gorr.). नियोगम् MBh. 1,3523. निदेशम् R. 2,34, 43. 109,16. पितामहाचरितं मार्गम् 17,5. सत्यम् 34,49. R. Gorr. 2,35,47 (med.). — 3) *zubringen, verbringen* Prab. 83,7 v. l. für अतिपालय्. — Vgl. अनुपालन, अनुपालिन्.

— समनु *beobachten, halten* (ein Versprechen): धर्मम् MBh. 12, 476. प्रतिज्ञाम् R. 2,26,27.

— अभि *beschützen, Jmd Beistand leisten* MBh. 3,8472. 10529. 7,9225. 8,2230. Hariv. 5123. R. 3,10,15. 5,38,30.

— समभि *beschützen, herrschen über:* हरितो ऽपि समुद्रस्य द्वीपं समभिपालयत् Hariv. 5233.

— नि dass.: पुरीम् — स कोशलेन्द्रो नृपतिर्न्यपालयत् R. Gorr. 1,6,29.

— परि 1) *bewachen, bewahren, schützen, schirmen, hüten:* सुतौ मे परिपालय MBh. 1,6172. प्रजाः 3, 2234. Jâǵn. 1, 334. Çâk. 159. MBh. 8, 2252. 12,476. 13,401. R. 1,19,23. 2,75,22 (med.). 3,49,55. Mṛkkh. 155,13 (med.!). Pańkat. 63,18. परिपालय नो ऽरिभीतेः Mârk. P. 91,32. देशानलब्धाँल्लिप्सेत लब्धांश्च परिपालयेत् M. 9,251. पुरीम् R. 2, 50, 2. 57, 14. देशम् 83,20. वसुधाम् Hit. I, 207. Râǵa-Tar. 1, 28. केन वा परिपाल्यते

(जगदेतत्) Verz. d. Oxf. H. 82,a, Çl. 18. कुलधर्मं तथा देवि पशुभ्यः परिपालयेत् *behüten vor* ebend. 92,a, 18. तस्मात्तंज्ञानयेत्कोपं सत्कृत्य परिपालयेत् । परिपाल्यानुतनुयादेष धर्मः सनातनः ॥ MBh. 12, 4816. तद्वारिबिन्दुपरिपालितजीवनस्य (चातकस्य) *erhalten* Kât. 3. (केशाः, सेवकाः) शिरसा विधृता नित्यं स्नेहेन परिपालिताः *gehegt und gepflegt* Pańkat. I, 94. देवस्य पादौ च देववत्परिपालय R. 2, 58, 15. यश्च शास्त्रमधीयीत ऋषिभिः परिपालितम् *gehütet* so v. a. *in Ehren gehalten* MBh. 13, 4600. — 2) *aufrecht erhalten, beobachten, halten:* प्रतिज्ञाम् MBh. 5, 4946. R. 6, 85, 10. अङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति Spr. 77. मत्सत्यम् R. Gorr. 2, 35, 37. तस्य वचः Bhâg. P. 3, 12, 9. तन्ममैकमनाः श्रुत्वा तथैव परिपालय Mârk. P. 34, 9. — 3) *erwarten, warten:* उपस्नवात्तम् Kumâras. 4, 46. मुहूर्तं परिपाल्यताम् R. 2, 70, 13 (72, 14 Gorr.). अत्रैव परिपालय Pańkat. ed. orn. 19, 4. — Vgl. परिपालक fgg., परिपिपालयिषा.

— प्र *hüten. schützen, schirmen* Çatr. 14, 96.

— प्रति 1) dass.: स चैनं प्रत्यपालयत् MBh. 1, 4080. 13, 5129. R. Gorr. 2, 75, 17. Çâk. 159, v. l. शरीरम् R. Gorr. 2, 39, 7. so v. a. *ehren* Spr. मूलभृत्योपरोधेन v. l. für प्रतिमानयेत्. — 2) *aufrecht erhalten, beobachten, halten an:* धर्मम् MBh. 1, 3521. 6, 2590. आज्ञाम् R. Gorr. 1, 75, 14. Hariv. 14334. नियोगम् 12588. — 3) *warten, warten auf, erwarten* Khând. Up. 1, 12, 3. MBh. 1, 3659. 3, 8793. 4, 608 (med.). Çâk. 9, 4. 61, 13. Kathâs. 7, 28. Pańkat. 21, 24. 22, 14. मुहूर्तम् Bhâg. P. 3, 14, 21. न च तं प्रत्यपालयत् MBh. 5, 3723. 16, 112. R. 4, 27, 19. 61, 19 (med.) Çâk. 63, 16. 146. Mâlav. 50, 11. Vikr. 6, 2. Bhâg. P. 9, 13, 2. तं कालम् 3, 21, 35. प्रदोषम् Kathâs. 38, 57. — Vgl. प्रतिपालन fgg.

— संप्रति *erwarten:* कालः संप्रतिपाल्यताम् Hariv. 4075.

— सम् 1) *schirmen, hüten:* सम्यक्संपाल्य मेदिनीम् MBh. 12, 2667. Mârk. P. 120, 19. 130, 21. — 2) *halten* (eine Zusage): प्रतिज्ञाम् MBh. 3, 15249. — 3) *über Etwas hinwegkommen, überwinden:* दिष्ट्या संपालितं कृच्छ्रम् MBh. 4, 2321.

पालयितर् (von पालय्) nom. ag. *Wächter, Schützer, Schirmer, Hüter* Kauç. 94. Nir. 10, 11. 12. 14. प्रजानाम् MBh. 1, 2107. 3, 13299. Ragh. 2, 60. मरुताम् Indra 8, 32. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 104. Mârk. P. 19, 25. 27, 31. जीवान् Mṛkkh. 137, 25. जनपदपुर° Kull. zu M. 7, 1.

पालल (von पलल) adj. *aus zerriebenen Sesamkörnern gemacht:* भक्ष्य Suçr. 1, 235, 1.

पालवी f. *eine Art Geschirr:* पयः — पालवीषु Hariv. 8447.

पालकि m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8, 2497. Viell. patron. von पलक.

पालागल 1) m. *Läufer, Bote;* nach Andern *ein lügnerischer Bote* Çat. Br. 5, 3, 1, 11 und Comm. Schol. zu Kâtj. Çr. 15, 3, 1. — 2) f. ई Bez. *des vierten und geringsten Weibes eines Fürsten* Çat. Br. 13, 4, 1, 8. 5, 2, 8. Kâtj. Çr. 20, 1, 12. 8, 25.

पालाल wohl fehlerhaft für पाल्वल adj. *im Sumpfe lebend:* पालालास्तिमयो (vgl. सामुद्रास्तिमयः 4, 629) वर्षपृथक्कृत इवाभवन् Râǵa-Tar. 8, 2496. *les princes protecteurs* Troyer (8, 2507).

पालाश (von पलाश) adj. f. ई 1) proparox. (Çat. Br.) und oxyt. *von der Butéa frondosa kommend, aus dem Holze dieses Baumes gemacht* P. 4, 3, 141. °कुसुमाभमुखः शुकः Çatr. 10, 83. यूप Ait. Br. 2, 1. R. Gorr. 1, 13, 22 (24 Schl.) परिधयः Çat. Br. 1, 3, 3, 19. स्रुव 5, 2, 4, 15. 6, 6, 3, 7. 12, 7, 2, 15. जुहू Kâtj. Çr. 1, 3, 34. Kauç. 43. दण्ड Âçv. Gṛhj. 1, 19. M. 2, 45. MBh. 14, 1262. AK. 2, 7, 45. H. 815. भस्मन् Suçr. 1, 314, 13. यूप 2, 460, 16. 324, 2. — 2) proparox. (चतुर्थर्षेषु) gaṇa संकलादि zu P. 4, 2, 75. — 3) *grün* (*von der Farbe des Laubes*) AK. 1, 1, 4, 24. H. 1395. Halâj. 4, 49. Weber, Nax. II, 390. पालाशताम्रासितकर्बुराणाम् (अश्मानाम्) Varâh. Bṛh. S. 92, 4; hier ist wohl *die Farbe der* Palâçablüthe gemeint. — शिंशपपालाशाः MBh. 2, 343 wohl fehlerhaft für शिंशपापलाशाः.

पालाशक adj. von पलाश gaṇa वराहादि zu P. 4, 2, 80.

पालाशखण्ड (Wils.) und पालाशषण्ड (ÇKDr.) m. Bein. von Magadha Çabdar. im ÇKDr.; vgl. पलाश 5.

पालाशि m. patron. von पलाश Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 56, 8.

पालि Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 129. f. 1) *Ohrläppchen* Trik. 3, 3, 398. H. 574. an. 2, 496. fg. Med. l. 30. Suçr. 1, 56, 9. कर्ण° 58, 18. fgg. पाल्यामय 93, 1. 2, 149, 9. fgg. श्रवण° Gît. 3, 13. गालयः श्रोत्रपालिषु *das Zupfen an den Ohrläppchen* Râǵa-Tar. 6, 157. पाली Suçr. 2, 150, 6. 151, 3. अपालि 1, 55, 19. 56, 16. — 2) *Rand* (प्रान्त) H. an. कपोलपालिदोलायितश्रवणकुण्डल Verz. d. Oxf. H. 130, b, 31. पाली dass.: युगमध्ये, युगसंनद्धेषु, युगपालीषु MBh. 7, 8784. *einer Schüssel* Spr. 1785. — 3) *Reihe* (पङ्क्ति) AK. 3, 4, 26, 199. Trik. 3, 3, 398. H. an. Med. विपुलपुलक° Gît. 6, 10. पाली = श्रेणी Çabdar. im ÇKDr. — 4) *Damm* (सेतु, आली) H. 965. H. an. °भङ्ग Râǵa-Tar. 8, 2901. पाली Halâj. 3, 54. पालीभिरम्भः संरोध्य Râǵa-Tar. 5, 106. — 5) *die scharfe Seite eines Dinges, Ecke, die Schneide eines Schwertes* (अश्रि) AK. 2, 8, 2, 61. 3, 4, 26, 199. H. an. Med. पाली H. 1013. Vgl. करपाल, पत्त्रपाल. — 6) *Schooss* (अङ्क, उत्सङ्ग) AK. 3, 4, 26, 199. H. an. Med. Vgl. अङ्कपालि, अङ्कपाली, अङ्कपालिका, अङ्गपालि. — 7) *Zeichen* H. an. Verz. d. Oxf. H. 184, b, 6. — 8) *ein best. Hohlmaass,* = प्रस्थ Trik. 2, 9, 6. H. an. — 9) *Laus* H. an. पाली Med. = 10) *ein Weib mit einem Barte* Trik. 3, 3, 398. H. ç. 111. H. an. Hâr. 130. पाली Med. — 11) = कल्पितभोजन *die festgesetzte Nahrung* H. an. = छात्रादिदेय *was man einem Schüler u. s. w. zu reichen hat* Med. — 12) = प्रशंसा H. an. पाली am Ende eines comp. als *Ausdruck des Lobes* Gaṇaratnam. zu P. 2, 1, 66. — 13) = प्रभेद Med. Im ÇKDr. wird अङ्कप्रभेद nach Med. als eine Bed. gefasst, was aber nicht zulässig ist. — 14) पाली *ein länglicher Teich* Varâh. Bṛh. S. 53, 120. — 15) पाली *Kochtopf* (स्थाली) Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. कर्ण°, दन्त°, पत्त°.

पालिंकिर m. *eine best. Schlange* Suçr. 2, 265, 13. Viell. fehlerhaft für पालिंकर *am Orrläppchen fassend.*

1. पालिका f. zu पालक s. das.

2. पालिका (von पालि, पाली) f. 1) *Ohrläppchen* Çabdak. im ÇKDr. — 2) *die scharfe Seite eines Dinges, Ecke, Schneide* (अश्रि) Çabdar. im ÇKDr. — 3) *Käse —, Buttermesser* Hâr. 34.

पालित 1) adj. s. u. पालय्. — 2) m. a) *ein best. Baum,* = शाखोट Çabdârthak. bei Wils. — b) N. pr. eines Sohnes Parâǵit's (Parâvṛt's) Hariv. 1980. VP. 420. — 3) f. आ N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2621.

पालित्य (von पलित) 1) oxyt. adj. (चतुर्थर्षेषु) gaṇa संकाशादि zu P. 4, 2, 80. — 2) n. proparox. *Altersgrauheit* Vjutp. 101. AV. 11, 8, 19.

पालिन् (von पालय्) 1) adj. *schützend, schirmend, hütend:* (देवीम्) पालिनीं सर्वभूतानाम् Çuk. in LA. 38,8. त्वं देवः शक्तिर्हि पालिनी Bhâg. P. 3,21,50. दृष विश्वेर्भगवतः कला भुवनपालिनी 4,15,3. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Pṛthu Hariv. 82. VP. 106.

पालिन्द 1) m. *a) Weihrauch* (vgl. पालङ्क) Râgan. im ÇKDr. — *b) Jasminium pubescens* Gaṭâdh. bei Wils. — 2) f. ई *a) Ichnocarpus frutescens R. Br.*, ein Schlingstrauch (श्यामालता) Ratnam. 27. Suçr. 2, 248,14. 251,1. 279,13. 324,3. 381,7. पालिन्दि 101,19. — *b)* = पालिन्धी (die aber auch = श्यामा ist) Dvirûpak. im ÇRDr.

पालिन्धी f. *eine Ipomoea mit dunkeln Blüthen* AK. 2,4,3,27.

पालिशायन m. patron. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58,24.

पालीवत m. *ein best. Baum* Varâh. Bṛh. S. 54,4. Hierher viell. पालेवतफलावलिन् Râga-Tar. 6,356. Beide Ausgg. lesen पाले वत फ°, dessen ungeachtet übersetzt Troyer *une quantité de fruits de Coudver.*

पालीव्रत (पाली + व्रत) n. Bhavishja-P. in Verz. d. B. H. 135,b(88). Verz. d. Oxf. H. 34, b, Kap. 80.

पालेय adj. von पाल gaṇa संकाशादि zu P. 4,2,80. Nach der v. l. wäre भाल्लपालेय von भल्लपाल zu bilden.

पालेवत s. u. पालीवत.

पालोक्य (!) m. patron. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58,1.

पाल्य (von पालय्) adj. 1) *zu schützen, zu schirmen, zu hüten:* अर्जुन MBh. 5,215. उद्यान Kathâs. 6,85. भू Râga-Tar. 3,226. *unter Jmdes* (gen.) *Schutz, Vormundschaft stehend:* मातुर्वप्पट्टदेव्याः स कंचित्कालं शिशुर्नृपः। मातामह्याः तिल्लिकायाः पाल्यस्त्वासीत्समा दृश ॥ 5,289. — 2) *aufrecht zu erhalten, zu beobachten, zu halten:* धर्म MBh. 12,2417. मच्छासन Kathâs. 26,201.

पाल्लक adj. von पल्ली gaṇa धूमादि zu P. 4,2,127.

पाल्लवा (von पल्लव) f. (sc. क्रीडा) *ein Spiel mit jungen Schossen* AK. 3,6,1,5.

पाल्वल (von पल्वल) adj. f. ई *aus einem Teich, Pfuhl kommend;* von Wasser Suçr. 1,173,19. Bhâvapr. und Râgav. im ÇKDr. u. पल्वल. — Vgl. u. पालाल.

पाल्वलतीर adj. von पल्वल + तीर P. 4,2,106, Sch.

पाव s. हिरण्य°.

पावक (von पू) 1) adj. f. आ P. 7,3,45, Vârtt. 3. *rein, klar, hell, hellglänzend;* nach den Commentt. gewöhnlich *reinigend, läuternd;* von Agni: अध स्मास्य पनयन्ति भासो वृथा यत्तक्षदनुयाति पृथ्वीम् ... चित्तम ऊर्म्यायास्तिरः शोचिषा ददृशे पावकः ṚV. 6,10,4. 1,12,9. 60,4. 2,3,1 u. s. w. AV. 6,47,1. पावको अस्मभ्यं शिवो भव VS. 17,4. Âditja ṚV. 6,51,8. Sûrja 1,50,6. Marut 7,56,12. 57, 5. 8,20,19. 10,36,7. पावकासः शुचयः सूर्या इव 1,64,2. Sarasvatî 1,3, 10. VS. 22,20. आपः ṚV. 7,49,2. 3. AV. 1,33,1. 4. Morgenröthen ṚV. 4,51,2. Tag und Nacht 6,49,3. शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य मधः 9,24,7. 6. धारा 101,2. मित्रैः पावकाः प्रतता अभूवन् 3,31,20. द्वारो देवीः 1,142,6. जुह्व 6,11,2. Dass das Wort von den vedischen Dichtern पवाक gesprochen wurde, lässt sich aus seiner Stellung am Ende eines Pâda mit der Geltung von ◡ — ≍ in sehr zahlreichen Stellen vermuthen, z. B. ṚV. 3,17,1. 4,5,6. 6,7. 51,2. 6,1,8. 4,3. 51,3. AV. 1,33,4. 6,62,3. — 2) m. *a)* Bein. eines Agni: Pavamâna, Pâvaka, Çuki (in den Purâṇa als Kinder des Agni Abhimânin mit der Svâhâ aufgefasst) TBr. 1,1,5,10. TS. 2,2,4,1. Kâtj. Çr. 4,10,9. VP. 84. Bhâg. P. 4,1, 59. 24,4 (Kinder des Antardhâna und der Çikhaṇḍinî). Mârk. P. 52,28. आवसथ्ये भवो ज्ञेयो वैश्वदेवे तु पावकः Gṛhjasaṁgr. 1,6. — *b) Feuer* überh., *der Gott des Feuers* AK. 1,1,1,50. 3,4,5,29. H. 1098. an. 3,64. Med. k. 117. Halâj. 1,62. यथा सुदीप्तात्पावकाद्विस्फुलिङ्गाः सहस्रशः प्रभवन्ते सरूपाः Muṇḍ. Up. 2,1,1. M. 2,187. 9,318. 11,121. N. 17,39. Indr. 1,32. Arǵ. 8,3. Hiḍ. 1,49. पावनात्पावकश्चासि MBh. 2, 1146. Hariv. 13929. R. 2,47,8. Ragh. 11,75. 16,87. पञ्चेषु° Spr. 1030. Hit. I,83. प्रदीप्तैरिव पावकैः R. 1,54,22. तपसाराध्य पावकम् Vid. 42. R. 1,16,14. वसूनामग्र पावकम् (पतिम्) Hariv. 260. Bhag. 10,23. VP. 153. यज्ञवाहाश्च पावकाः सप्तविंशतिः MBh. 2,302. पावकात्मज = स्कन्द 3, 14374. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 3,969. 10,310. 15,516. 721. R. 2,100,23 (108,22 Gorr.). Ragh. 3,9. Kathâs. 45,312. Wie alle Wörter für Feuer symbolische Bez. *der Zahl drei* Sûrjas. 2,26. 27. — *c)* Bez. einer Art Ṛshi MBh. 3,10413. Vgl. पावक = सदाचार *der die gute Sitte bewahrt* H. an. Med. und = शोधयितृनर *ein entsündigender Mann* H. an. — *d)* N. verschiedener Pflanzen: *Premna spinosa Roxb.* H. an. Med. Ratnam. 5. = चित्रक *Plumbago zeylanica Lin.* H. an. Med. = रक्तचित्रक Râgan. im ÇKDr.; *Semecarpus Anacardium;* = विडङ्ग *eine gegen Würmer angewandte Pflanze* H. an. Med. *Carthamus tinctorius Lin.* (कुसुम्भ) Râgan. — 3) f. ई *Agni's Gattin* Wils.

पावकवत् (von पावक) adj. *mit der Bez.* पावक *versehen*, Bein. eines Agni Ait. Br. 7,8. Çâṅkh. Çr. 3,19,15. Âçv. Çr. 3,12. *das Wort* पावक *enthaltend* 2,12.

पावकवर्चस् (पा° + व°) adj. *hellglänzend*, von Agni: पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना ṚV. 10,140,2.

पावकवर्ण (पा° + व°) adj. *von reinem —, hellem Ansehen:* पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितो ऽभि स्तोमैरनूषत ṚV. 8,3,3. सेमं नो यज्ञं पावकवर्णं शिवं कृधि VS. 17,6.

पावकशोचिस् (पा° + शो°) adj. (voc. °शोचे) *hell leuchtend* Nir. 4,14. ṚV. 3,2,6. 9,8. 11,7. 5,22,1. 6,15,14. 8,43,31. 44,13. 10,21,1.

पावकारणि (पा° + अरणि) m. *Premna spinosa Roxb.* Çabdam. im ÇKDr.

पावकि m. *ein Sohn des Feuers* (पावक), Bein. Skanda's MBh. 3, 1576. 14378. 7,178. 9,2709. 12,12324. 13,4027. 4217. Hariv. 10703. कुमाराविव पावकी R. 1,24,9 (25,9 Gorr.). Sudarçana's MBh. 13,141. Hari's (!) Hariv. 11440.

पावकेश्वर (पावक + ई°) n. N. pr. eines Tîrtha, = अग्नितीर्थ Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66,a,44.

1. पावन् (von 1. पा) adj. am Ende eines comp. im Veda *trinkend;* s. असृक्°, घर्म°, घृत°, वसा°, सुत°, सोम°.

2. पावन् (von 3. पा) adj. am Ende eines comp. im Veda *schützend;* s. अभिशस्ति°, तनू°.

पावन (von पू) 1) adj. f. ई *reinigend, entsündigend, heiligend; rein, heilig* H. 1435. an. 3,390. fg. Halâj. 1,132. शरीरसंस्कारः पावनः प्रेत्य चेह च M. 2,26. सोमसलिल Jâǵñ. 3,307. अश्वमेधो हि राजेन्द्र पावनः सर्वपाप्मनाम् MBh. 14,2071. भारतम् 1,3841. आख्यान R. 1,44,63. तपोवन Kumâras. 5,17. Ragh. 15,101. Kathâs. 39,36 Prab. 80,11. देवी गा-

पत्री MBh. 3,13432. पृथिवी 13,3113. गङ्गा 18, 121. Vid. 116. पादा गौरीगुरोः Çâk. 144. जन° R. 5, 10, 24. Gît. 1, 9. कुल° Bhâg. P. 7, 10, 17. लोकपावनी (नदी) MBh. 3,8127. R. 1, 36, 17. 42, 19. R. Gorr. 1, 37, 12. 18. सर्व° MBh. 13,1027. विश्व° Bhâg. P. 8,20,18. Mârk. P. 56, 2. त्रिभुवनपावना (v. l. richtig °पावनी) वाराणसी Prab. 79,9. पावनं वा सदोषं वा कर्तव्यम् R. 1,27,17. ऋषिभिः पावनं कृतम् Jâǵn. 1, 280. ऋषयः MBh. 13,714. ब्राह्मणाः Râǵa-Tar. 1,345. Çatr. 10,3. संतति Ragh. 19,53. Çâk. 94. शिलाहार Spr. 2046. भू Râǵa-Tar. 4,78. सरिता — तीर्थपादपदाम्भोजरजसातीव पावने (sic) Bhâg. P. 4,6,24. Vgl. ज्ञान°, पङ्क्ति°. — 2) m. a) *Feuer* H. an. Med. *ein best. Feuer* Hârita bei Kull. zu M. 3, 185. पावनः सभ्यो ऽग्निर्यः शीतापनोदनार्थं बहुषु देशेषपि विधीयते Schol. — b) *Weihrauch* Viçva im ÇKDr. — c) *eine gelb blühende Verbesina* (पीतभृङ्गराज) Râǵan. im ÇKDr. — d) *ein* Siddha H. an. — e) N. pr. eines der Viçve Devâḥ MBh. 13,4355. — f) Bein. Vjâsa's H. an. Med. — 3) f. ई a) *Terminalia Chebula Roxb.* H. an. Viçva im ÇKDr. — b) *Basilienkraut.* — c) *Kuh* Râǵan. im ÇKDr. — d) N. pr. eines Flusses MBh. 6,243. R. 1,44,14. LIA. I, 843. fg. — 4) n. a) *das Reinigen, Läutern, Heiligen:* सा (निष्कृतिः) तेषां पावनाय स्यात् M. 11, 85. MBh. 1, 7819. 2,1146. 5,263. R. 1,60,24. 6,103,13. Kumâras. 6,61. Ragh. ed. Calc. 1, 35. Kathâs. 49,23. Bhâg. P. 4,30,37. Çatr. 10, 5. तत्पावनाय *um diese Schuld zu reinigen* Jâǵn. 2,83. — b) *Reinigungsmittel, Läuterungsmittel:* तदस्याः पावनम् — स्मृतम् M. 11, 177. तपो वाप्यथ वा यज्ञो यच्चान्यत्पावनं महत् MBh. 1,1842. यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् Bhag. 18,5. — c) *Busse,* = कृच्छ्र H. an. Med. = प्रायश्चित्त Viçva. — d) *Wasser* H. ç. 164. H. an. Med. — e) *Kuhmist* Çabdak. im ÇKDr. — f) *der zu Rosenkränzen verwandte Same von Elaeocarpus Ganitrus Roxb.* — g) *Costus speciosus* (कुष्ठ) Râǵan. im ÇKDr. — h) *Sectenzeichen* (चित्रकम्). — i) = अध्यास Viçva.

पावनत्व (von पावन) n. *die Eigenschaft des Reinigens, Läuterns* Sâh. D. 11, 8.

पावनध्वनि (पा° + ध्व°) m. *Muschel* Râǵan. im ÇKDr.

पावमान (von पवमान) 1) adj. *auf den sich läuternden, durch die Seihe rinnenden* Soma-*Saft bezüglich:* स्तोम TS. 2,3,10, 2. AV. 11,7, 6. Pańḱav. Br. 15,3,16. 16,5,13. Gobh. 3,2,39. Ind. St. 1,61,12. ऋषभः N. eines Sâman 3,210,b. संसर्पम् desgl. 243,a. — 2) f. ई (sc. ऋच्) so heissen insbesondere *die Lieder in* ṚV. 9. AV. 19,71,1. Ait. Br. 1, 20. 2, 37. Âçv. Çr. 5,12. Gṛhj. 3,4. Çâṅkh. Br. 15, 1. Çat. Br. 12,8,1,10. Nir. 11, 2. 12,31. M. 5,86. 11,257. Jâǵn. 1,280 (*die reinigenden Wasser* St.).

पावर = द्वापर 1. und auch daraus entstanden Mṛkkh. 33,9 (v. l. द्वापर).

पावष्टुरिकेय m. patron. von पवष्टुरिक gaṇa शुभ्रादि zu P. 4,1,123.

पावा f. und पावापुरी (auch पापापुरी) f. N. pr. einer Stadt in der Nähe von Râǵagṛha Colebr. Misc. Ess. II, 215. 319. Burn. in Lot. de la b. l. 486. Köppen I, 114. 117.

पावित्र (von पवित्र) N. eines Metrums, 4 Mal – ∸ – – ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – Colebr. Misc. Ess. II, 159 (IV, b). In den As. Res. X, 469 पवित्र geschrieben, was vielleicht richtiger ist.

पावित्रायण m. patron. von पवित्र gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

पाविन् (von पू) adj. = पावन. नदी परमपाविनी MBh. 3,10543. Es ist viell. °पावनी zu lesen.

पाविन्दायन m. patron. von पविन्द gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

पावीरव (von पवीरु) adj. f. ई *vom Blitzgeschoss stammend, dazu gehörig;* subst. f. *des Blitzes Tochter* so v. a. *Donnerstimme:* पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती ṚV. 6,49,7. पावीरवी तन्यतुरेकपादजः 10,65, 13. Nir. 12,30. Ait. Br. 3,37.

पाव्य partic. fut. pass. von पू P. 3,1,125, Sch.

पाश m. Euphonisches Verhalten eines vorangehenden स im comp. Kâç. zu P. 8,3,38. 1) *Schlinge, Fessel, Strick* Nir. 4,2. Trik. 3,3,430. H. 931. an. 2,550. Med. ç. 9. 10. Halâj. 2,442. वि मुमोक्तु पाशान् ṚV. 1,24,13. 15. पाशा रिपवे विचृत्ताः 2,27,16. 29,5. 7,59,8. AV. 2,12,2. पाशो ग्रन्थिश्च यः कृतः 9,3,2. VS. 6,8. 20,45. तस्य प्रङ्गे नावः पाशं प्रतिमुमोच Çat. Br. 1,8,1,5. 3,7,4,1. 6,7,3,8. Kâtj. Çr. 2,7,2. रज्जुमुभयतःपाशाम् 16,8,2. Âçv. Çr. 1,3. प्रविवेश विनाशाय मृगः पाशमिवाबुधः R. Gorr. 2,9,19. शकुनीनामिहार्थाय पाशं भूमावयोजयत् MBh. 5,2455. पाशास्तत्र नियोजिताः Hit. 21,10. तद्धायाभितः तेत्र पाशान्दृष्ट्वा Kathâs. 33, 113. पाशैस्तदात्मानं गाढं बद्ध्वा MBh. 1,6748. Kathâs. 33,114. पाशबद्ध Sâv. 5,16. Hit. 14,22. 21,11. Spr. 2009. पाशैराबद्धः R. 1,62,19. छित्त्वा पाशान् MBh. 1,6749. Hit. 14,17. 15,8. 10. पाशैर्विमुक्तः MBh. 1,6750. व्याधपाशात्त्रातुम् Hit. 21,11. वृत्ते पाशमसज्जयत् Kathâs. 13,99. स्वकण्ठे पाशमर्पयन् 101. मृदु° Suçr. 1,26,1. °शल्य 102,1. पादाकृष्टव्रततिवलयासङ्गसंजातपाश Çâk. 32. असिशक्ति° Varâh. Bṛh. S. 69,34. बाहु° *die Arme als Schlinge* R. 4,16,44. बाहुपाशेन व्यापादिता Mṛkkh. 140,24. अमंस्त कण्ठार्पितबाहुपाशां विदर्भराजावरजाम् Ragh. 6,84. *die Schlinge des* Varuṇa ṚV. 6,74,4. 7,88,7. 10,85,24. AV. 4,16,6. VS. 8,23. TS. 3,5,6,1. M. 8,82. 9,308. R. 1,29,9. 56,8. वरुणपाश TS. 2,2,5,1. 3,11, 1. Çat. Br. 2,5,2,2. der Nirṛti AV. 1,31,2. 8,1,3. VS. 12,65. Ait. Br. 4,10. TS. 5,2,4,3. Çat. Br. 7,2,1,15. मृत्योः Ait. Br. 3,14. AV. 3,6,5. Kaṭhop. 4,2. मृत्युपाशवशं गताः R. Gorr. 2,114,5. 3,29,24. काल° 31, 16. R. Schl. 1,29,9. 56,8. Hit. 21,11. ब्रह्म° R. 1,56,8. धर्म° *die Schlinge des Gottes der Gerechtigkeit* 29,9. पाश = शस्त्रभेद Çabdar. im ÇKDr. धर्मपाशेन संयतः *gebunden durch das Band der Pflicht* R. 1,1,23. वरं यद्धर्मपाशेन त्यागमेकं हि जीवितम् Kathâs. 49,58. स्नेहपाशबद्ध Pańḱat. 65,24. Als n.: अत्रान्तरे त्वया दर्भमयानि पाशानि (v. l. दर्भमयाविष्टनानि) खाण्डनीयानि 146,16. — 2) *Sahl oder Leiste am Anfange eines Gewebes* Âçv. Çr. 6,10. Gṛhj. 4,1. — 3) in der Astrol. Bez. *einer best. Constellation* (नाभसयोग): यदा राशिपञ्चके सर्वे ग्रहा भवन्ति। तदा पाशाख्ययोगो भवति Varâh. Bṛh. 12,10. 18. — 4) am Ende eines comp. a) als Ausdruck des Tadels (als suff. betrachtet; Anfügung P. 5,3,35) P. 5,3,47. Vop. 7,65. वैयाकरण°, वैदिक°, याज्ञिक° *ein schlechter Grammatiker* u. s. w. P., Sch. भिषक्° Vop. nach छात्र u. s. w. H. an. Viçva im ÇKDr. nach छत्र u. s. w. Trik. रक्षस्पाशान् so v. a. कुत्सितानि रक्षांसि Bhaṭṭ. 9,59. Hierher wohl सर्पिष्पाशम् und यजुष्पाशम् P. 8,3,39, Sch. — b) nach Wörtern, die *Haupthaar* bedeuten, so v. a. *Schopf, Menge* AK. 2,6, 2,49. Trik. H. 568. H. an. Med. Halâj. 2,376. Viçva a. a. O. चूडा° Megh. 66. शिरसिज° Çiç. 7,62. Vgl. केशपाश (auch Kaurap. 16. 17). — c) als Ausdruck des Lobes Gaṇaratn. zu P. 2,1,66. nach कर्ण u. s. w. Trik. H. an. Med. Viçva a. a. O. कर्ण° *ein schönes Ohr* Daçak. 91,1. — Vgl.

कवच°, ज्या°. पशु°, पाद°, बन्ध°, भूरि°, मृत्यु°, सु°.

पाशक 1) am Ende eines comp. von पाश *Schlinge;* s. कण्ठ° (vgl. u. कलाप), दण्ड°, पशु°. — 2) m. *Würfel* AK. 2,10,45. H. 486.

पाशककेवली (पा° + के°) f. Titel einer Schrift Verz. d. B. H. No. 901.

पाँशद्युम्न (पाश + द्यु°) m. N. pr. eines Mannes ṚV. 7,33,2.

पाशधर (पाश + धर) m. Bein. Varuṇa's *(eine Schlinge haltend)* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,22. Hariv. 4808.

पाशन (von पाशय्) *Schlinge, Strick:* तोमराङ्कुशपाशनैः MBh. 7,5923. — कुल° 9141 fehlerhaft für °पांशन, °पांसन.

पाशपाणि (पाश + पा°) adj. *eine Schlinge in der Hand tragend;* m. Bein. Varuṇa's H. 188, Sch. H. an. 2,546 (wo पाशपाणी zu lesen ist). Halâj. 1,74. Shaḍv. Br. 5,5.

पाशबन्ध (पाश + ब°) m. *Schlinge, Netz:* (खगः) पाशबन्धं न पश्यति Hit. I, 44.

पाशबन्धक (पाश + ब°) m. *Vogelfänger* Pańkat. III, 224.

1. पाशबन्धन (पाश + ब°) n. *Schlinge, Fessel:* मुमुचे °नात् Bhâg. P. 9,16,31.

2. पाशबन्धन (wie eben) adj. *in einer Schlinge hängend* Kathâs. 13,105.

पाशभृत् (पाश + भृत्) adj. *eine Schlinge haltend:* वरुण Varâh. Bṛh. S. 58,57. m. Varuṇa Ragh. 2,9.

पाशय् (von पाश) पाशयति *binden* Nir. 4, 2. Dhâtup. 33,45. P. 3, 1, 25. पाशित *gebunden* Dhar. im ÇKDr. दामनीपाशपाशित Hariv. 3536.

— अव *binden, Jmd eine Schlinge umwerfen:* कालपाशावपाशित R. 3, 59, 18.

— वि *losbinden, lösen (Bande)* P. 3,1,25, Sch. पाशा अस्यां व्यपाश्यन्त वसिष्ठस्य Nir. 9,26.

पाशरज्जु (पाश + र°) f. *Fessel, Strick:* बद्धा मां °भिः Kathâs. 18,296.

पाशव (von पशु) adj. *vom Vieh kommend, dem Vieh angehörig u. s. w.:* मांस Kauç. 34. N. 23,9. गुणाः Suçr. 1,336,9. रत Vet. in LA. 11,11. मार्ग 20, 18. n. *Viehherde* Wils.

पाशवत् (von पाश) adj. *mit einer Schlinge versehen:* वरुण MBh. 7, 3136.

पाशवपालन (पा° + पा°) n. *Futter für's Vieh* (घास) Çabdak. im ÇKDr.

पाशहस्त (पाश + ह°) adj. *eine Schlinge in der Hand haltend:* यम Sâv. 5,8. m. Jama Kathâs. 45,93.

पाशान्त (पाश + अन्त) *das hintere Ende eines Gewandes* (im Gegens. zu दशा) Varâh. Bṛh. S. 72, 1.

पाशिक (von पाश) m. 1) *der Thiere mit Schlingen fängt, Vogelfänger u. s. w.* Varâh. Bṛh. S. 15,22. — 2) N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8, 1830. — Vgl. दाण्डपाशिक unter दाण्डपाशक.

पाशिन् (wie eben) 1) adj. subst. *mit Schlingen versehen, der Schlingen legt, Vogelfänger* Med. n. 91 (= व्याध *Jäger*). ṚV. 3,45,1. पदे पदे पाशिनः सन्ति सेतवः 9,73,4. AV. 17,1,8. Nirṛti Ait. Br. 4,10. Varuṇa MBh. 8,1998. — 2) m. *a)* Varuṇa AK. 1,1,1,56. Trik. 3,3,179. H. 188. Med. Hariv. 14472. — *b)* N. pr. eines Sohnes des Dhṛtarâshṭra MBh. 1,4547. 8,4262.

पाशिल adj. (चतुर्थ्यर्थेषु) von पाश gaṇa काशादि zu P. 4,2,80.

पाशिवाट (viell. पाशिन् + वाट) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,371 (VP. 193). — Vgl. वारपाश्य.

पाशी f. *Stein* Kauç. 83. 85. Wohl richtiger पाषी zu schreiben; vgl. पाषाण, पाष्य.

पाशुक (von पशु) adj. f. ई *auf das Vieh (Opferthier) bezüglich, dazu gehörig* P. 4,3,72, Sch. Kâtj. Çr. 5,11,20. Çâṅkh. Çr. 14,10,2. Schol. zu Kâtj. Çr. 138,10. 553,22. Ind. St. 1,73,9. 3,386,1.

पाशुपत (von पशुपति) 1) adj. f. ई gaṇa अश्वपत्यादि zu P. 4,1,84 (vgl. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,28). *von Çiva-Paçupati kommend, ihm gehörig, ihn betreffend, ihm geweiht;* = पशुपत्यधिदैवत H. an. 4,120. Med. t. 212. अस्त्र Arǵ. 3,51. MBh. 1,160. 4800. 3,1643. 5,1913. 6,5802. 7,2838. 13, 851. Hariv. 12737. R. 1,56,6. Kathâs. 50,55. Madhus. in Ind. St. 1,21,19. दान MBh. 1,67. व्रत 12,10470. AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 91, 8 v. u. Prab. 79,18. Verz. d. Oxf. H. 75,*b*,9 v. u. °व्रतिवेश Râǵa-Tar. 3, 267. योग Verz. d. Oxf. H. 58,*b*,2 v. u. 50,*a*,8. दीक्षा 58,*b*,8 v. u. ज्ञान, शास्त्र oder n. mit Ergänzung eines dieser beiden Wörter MBh. 12,13702. 13705. Verz. d. Oxf. H. 14,*a*, N. 1. 46,*a*,5. Madhus. in Ind. St. 1,22,3 v. u. 23,20. m. *ein Verehrer des* Çiva-Paçupati Trik. 3,1,23. Med. Colebr. Misc. Ess. I, 406. fgg. Kumârila bei Müller, SL. 78. Kathâs. 34, 69. Râǵa-Tar. 3,460. 5,408. Prab. 21,1. Verz. d. Oxf. H. No. 127. Madhus. in Ind. St. 1,13,9. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,507, Çl. 31. Hiouen-thsang I, 41 (पांशुपत). 124. Burnouf, Intr. 568. महा° Verz. d. Oxf. H. 46,*a*,7. 69,*b*, N. 1. पाशुपतोपनिषद् Ind. St. 3,326,3. — 2) m. *eine best. Pflanze,* = वक, एकाष्ठील, शिवमल्ली AK. 2,4,2,62. H. an. Med. — 3) N. pr. einer dem Çiva-Paçupati geweihten Localität Verz. d. Oxf. H. 44,*a*,5 v. u.

पाशुपाल्य (von पशुपाल) n. *Viehzucht* AK. 2, 9, 2. H. 864. 888. Jâǵń. 1,119. MBh. 12,10794. 13,6442. Kâm. Nîtis. 2, 14. 20. Vâju-P. bei Muir, Sanskrit Texts I, 31. Mârk. P. 28,6. 50,76. Daçak. in Benf. Chr. 182, 20.

पाशुबन्धक (von पशुबन्ध) adj. f. °बन्धिका *zur Schlachtung des Opferthieres gehörig:* वेदि Âçv. Çr. 3,1. Çâṅkh. Çr. 4,20,4.

पाश्चात्य und पाश्चात्य adj. 1) *westlich* MBh. 1,4690. Ragh. 4,62. Râǵa-Tar. 2,149. Prab. 30,14. Burn. Intr. 569 (viell. zu 2.). — 2) *der letzte* AK. 3,2,30. H. 1459. °प्रहरे दिवसस्य Pańkat. ed. orn. 49,15. °रात्रौ *gegen das Ende der Nacht* Kathârṇava in Z. d. d. m. G. 14,571,18. — Wird P. 4,2,98 (vgl. Vop. 7, 111) von पश्चात् mit suff. त्य abgeleitet; man könnte jedoch das Wort eben so gut auf पश्चा zurückführen.

पाश्चात्याकरसंभव (पा° - आकर + सं°) n. Bez. *eines aus dem Westen kommenden Salzes,* = रोमक, रामलवण Ratnam. im ÇKDr.

पाश्या (von पाश) f. *eine Mehrzahl von Schlingen, Netz* Nir. 4,2. P. 4,2,49. AK. 3,3,43. H. 1421. — Vgl. पक्ष°.

पाषक m. *ein best. Fussschmuck* ÇKDr. रत्नपाषकपंक्तैश्च विराजितपदाङ्गुलैः Brahmavaiv. P., Çrîkṛshṇaǵanmakh. 4. ÇKDr.

पाषण्ड m. Siddh. K. 249,*b*, 1 v. u. 1) *Irrlehre, Ketzerei:* (योषिताम्) पाषण्डमाश्रितानाम् M. 5,90 (nach Kull. n.). Bhâg. P. 4,2,30. पाषण्डस्य च संभवः 2,8,22. 6,8,17. °स्थांश्च मानवान् M. 9,225. m. Bhâg. P. 7, 15,13. — 2) adj. *ketzerisch:* कारूष्टक MBh. 2,1173. उपाश्रम 12,11284. अपाषण्डान्धर्मसेतून् Bhâg. P. 5,26,22. subst. m. *Ketzer* AK. 2,7,44.

Trik. 2,7,28. M. 1,118. MBh. 1,5604. 3,12853. 13116. 13,1639. Suçr. 1,104,20. Varâh. Bṛh. S. 8,12. 15,24. Bhâg. P. 4,19,12. 5,14,29. Mârk. P. 58,8. Prab. 21,1. 41,17. 85,17. Pratâpar. 20, *a*, 7. — Hier und da fälschlich पाखण्ड geschrieben. Vgl. घन°.

पाषण्डक (von पाषण्ड) m. *Ketzer* Çabdar. im ÇKDr. पाषण्डिक ebend. (unter पाषण्ड) Vjutp. 91.

पाषण्डिन् (wie eben) m. dass. Gaṭâdh. im ÇKDr. M. 4,30. 61. Jâǵn. 1,130. 2,70. Varâh. Bṛh. S. 5,30 (v. l. पाषण्ड). 9,38. 15,10 (an beiden Stellen v. l. पाषा°). 30,4. Kathâs. 26,247. Verz. d. B. H. 115,12. Bhâg. P. 2,7,38. 4,2,28. 5,14,30. Verz. d. Oxf. H. 10, *a*, N. 4.

पाषाण 1) m. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,90. Siddh. K. 249, *a*, 5. *Stein* AK. 2,3,4. 3,4,18,108. H. 1035. Halâj. 2,18. Shaḍv. Br. 4,4. Jâǵn. 2,298. °संपातनिभैः प्रहारैः MBh. 1,7110. 2,916. Hariv. 7615. R. 5,61,11. Suçr. 1,108,6. 243,1. °घातदायिन् Kathâs. 20,167. Varâh. Bṛh. S. 53,7. fgg. 88,2. 94,42. °सेतुबन्ध Râǵa-Tar. 5,91. Spr. 798. 1350. Tarkas. 6. Vet. in LA. 4,16. 23,4. Schol. zu Kâtj. Çr. 16,3,19. 21,3,31. निकष° *Probirstein* Spr. 1940. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 7,896. 3371. 6904. Kâm. Nitis. 4,53. — 2) f. ई *ein als Gewicht dienendes Steinchen* Çabdaḱ. im ÇKDr. — Vgl. कष°, तप्तपाषाणकुण्ड, दुग्ध°, पाशी, पाष्य.

पाषाणगर्दभ (पा° + ग°) m. *harte Anschwellung am Kinnbackengelenk* Suçr. 1,292,8. 293,13. 2,117,18.

पाषाणचतुर्दशी (पा° + च°) f. *der 14te Tag in der lichten Hälfte des Monats* Mârgaçîrsha, *ein der* Gaurî *geltender Festtag, an dem Kuchen aus Reismehl in der Gestalt von grossen Kieselsteinen genossen werden*, As. Res. III, 268. वृश्चिके शुक्लपक्षे तु या पा°। तस्यामाराधयेद्गौरीं नक्तं पाषाणभोजनैः (= पाषाणाकारपिष्टकभोजनैः Tithjâdit.) ॥ Bhavishja-P. im ÇKDr.

पाषाणदारक (पा° + 1. दारक) m. *der Hammer eines Steinhauers* H. 919.

पाषाणदारण (पा° + दा°) m. dass. AK. 2,10,34.

पाषाणभेद (पा° + भेद) m. *Plectranthus scutellarioides Benth.*, eine gegen *Steinbeschwerden* gebrauchte Pflanze, Suçr. 2,52,19. °क Bhâvapr. im ÇKDr. (u. पाषाणभेदन). Suçr. 1,157,19. — Vgl. अश्मभिद्, नुद्रपाषाणभेदा, °भेदी.

पाषाणभेदन (पा° + भे°) m. dass. Râǵan. im ÇKDr.

पाषाणभेदिन् (पा° + भे°) m. dass. Ratnam. im ÇKDr.

पाषाणमय (von पाषाण) adj. f. ई *steinern*: उडुप Kull. zu M. 4,190.

पाषाणसंधि (पा° + सं°) m. *Kluft in einem Felsen* Halâj. 2,12.

पाषाण्ड m. = पाषण्ड *Ketzer* Varâh. Bṛh. S. 5,80 (v. l. पाषण्डिन्). 45,78.

पाषाण्डिन् s. u. पाषण्डिन्.

पाषी s. पाशी und Sâj. zu Ṛv. 1,56,6.

पाष्ठौह (von पष्ठवाह्) n. N. eines Sâman Ind. St. 3, 223, *a*. Paṅḱav. Br. 12,5,10. Lâṭj. 6,12,14.

पाष्य n. pl. *Gestein*, *Steinbollwerk*: त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाष्याहृजः Ṛv. 1,56,6. du. *die* Soma-*Steine*: उप त्रितस्य पाष्योरभक्त यद्गुहा पदम् 9,102,1. पाष्योः gen. fur पाष्ययोः. — Vgl. पाशी, पाषाण.

पास m. v. l. für पाश Colebr. und Lois. zu AK. 2,4,3,10.

पास्त्य (von पस्त्य) adj. *zu Haus und Hof gehörig*: आ दुरोषाः पास्त्यस्य होता Ṛv. 4,21,6.

पाह्लात m. *der indische Maulbeerbaum* (ब्रह्मदारु) Çabdaḱ. im ÇKDr.

1. पि, पियति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 28,112.

2. पि *schwellen* u. s. w. s. पी.

3. पि praep. s. अपि.

पिंश् s. पिश्.

पिंष् s. पिष्.

पिंस्, पिंसति und पिंसयति *sprechen* oder *glänzen* Dhâtup. 33,89.

पिक m. *der indische Kuckuck* AK. 2,5,19. H. 1321. Halâj. 2,88. VS. 24,39. Colebr. Misc. Ess. I, 315 (wo falsch पीक). Spr. 411. काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिककाकयोः। वसन्तसमये प्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः ॥ 623. पिको वसन्तस्य गुणं वेत्ति न वायसः 857. 1729. पिकाङ्गनाभिः 1769. Varâh. Bṛh. S. 46,28 (29). स कुम्भकारगेहिन्या काकेव पिकशावकः। पुत्रीकृतो राजपुत्रः Râǵa-Tar. 3,107. Gît. 1,47. 11,4. Dhûrtas. 69,9. Nalod. 2,12. मधुना मत्तः पिकः Sâh. D. 17,20. पिकी f. *das Weibchen* Râǵan. im ÇKDr.

पिकबन्धु (पिक + ब°) m. *der Mangobaum* (*der Freund des ind. Kuckucks*) Trik. 2,4,9.

पिकबान्धव (पिक + बा°) m. *Frühling* (*der Freund des indischen Kuckucks*) H. ç. 23.

पिकराग (पिक + राग) m. *der Mangobaum* Râǵan. im ÇKDr.

पिकवल्लभ (पिक + व°) m. dass. Bhâvapr. m ÇKDr.

पिकाक्ष (पिक + अक्ष *Auge*) = रोचनी Çabdaḱ. im ÇKDr.

पिकाङ्ग (पिक + अङ्ग) m. *ein best. Vogel* (पक्षिविशेष) Çabdaḱ. im ÇKDr.

पिकानन्द (पिक + आ°) m. *Frühling* Râǵan. im ÇKDr.

पिकेक्षणा (पिक + ईक्षणा) f. = कोकिलाक्ष Râǵan. im ÇKDr.

पिक्क m. = विक्क *ein zwanzigjähriger Elephant* H. 1220, Sch. *ein junger Elephant* überh. Çabdam. im ÇKDr.

पिक्का f. *eine Zahl von 13 Perlen, wenn sie ein* Dharaṇa *wiegen*, Varâh. Bṛh. S. 82,17.

पिङ्ग 1) adj. f. आ; geht im comp. bald voran, bald hinterdrein, gaṇa कडारादि zu P. 2,2,38. *röthlich braun* AK. 1,1,4,25. H. 1397. an. 2,36. Med. g. 9. Halâj. 4,51. विप्र MBh. 1,8081. नारी 7,2066. मधु° 3,17002. अनन्तपिङ्गलान्पिङ्गान् R. 4,43,23, v. l. अतिपिङ्ग (नयन) 3,74, 16. विलोचनम् — अन्तर्निविष्टामलपिङ्गतारम् Kumâras. 7,33. त्रितिरेण Mârk. P. 8,190. हरिपिङ्गोज्ज्वलश्मश्रु MBh. 1,8080. °जटाजूट Kathâs. 50, 192. 1,18. सुक्षतक्षतवक्रपिङ्गश्मश्रुकेशशरीर Paṅḱat. 182,18. Ind. St. 2,258. Suçr. 1,41,2. °भास 2,289,17. °देह Beiw. Çiva's Çiv. — 2) m. *a*) oxyt. wohl N. *eines Krautes* AV. 8,6,6. 18. 19. 21. 24. 25. — *b*) *Büffel* H. ç. 182. — *c*) *Maus* Râǵan. im ÇKDr. — *d*) N. pr. eines Mannes Âçv. Çr. 12,12; vgl. पैङ्गि, पैङ्गिन्. — *e*) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Sonnengottes H. 103, Sch. — 3) f. आ *a*) parox. nach Sâj. *Bogensehne*: अवं स्वराति गर्गरो गोधा परि सनिष्वणत्। पिङ्गा परि चनिष्कददिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम् Ṛv. 8,58,9; vgl. पिङ्गलज्येन — आजगवेन MBh. 7,6148. — *b*) *ein best. gelbes Pigment* (s. गोरोचना). — *c*) *der Stengel der Ferula Asa foetida*, = हिङ्गुनाली, °नालिका H. an. Med. Nach ÇKDr. und Wils. sind zwei Bedeutungen gemeint, wogegen H. an. entschieden spricht. — *d*) *Bambusmanna* (वंशरोचना) Râǵan.

im ÇKDr. — e) *Gelbwurz* Çabdak. im ÇKDr. — f) ein Bein. der Durgâ H. an. Med. Statt पिङ्गायास्त्राश्रमे MBh. 13, 1741 ist wohl पिङ्गायाश्चाश्रमे zu lesen, wobei es aber doch zweifelhaft bleibt, ob Durgâ oder eine best. fromme Büsserin gemeint sei; vgl. पिङ्गतीर्थ und पिङ्गला als N. pr. einer frommen Buhldirne. — 4) f. ई *eine best. Mimosa* (s. शमी) H. an. Med. — 5) n. = बालक H. an. Med. *das Junge eines Thiers* Wils.

पिङ्गकपिशा (पि° + क°) f. *eine Art Schabe* H. 1207.

पिङ्गचक्षुस् (पि° + च°) m. *Krebs* H. 1352.

पिङ्गजट (पि° + जटा) m. Bein. Çiva's H. 199.

पिङ्गतीर्थ (पि° + तीर्थ) n. N. eines Tîrtha MBh. 3, 4093. — Vgl. u. पिङ्ग 3, f.

पिङ्गर m. N. pr. eines Mannes gaṇa नडादि zu P. 4, 1, 99. — Vgl. पिङ्गल.

पिङ्गल (von पिङ्ग) gaṇa सिध्मादि zu P. 5, 2, 97. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 108. 1) adj. f. आ (ई gaṇa गौरादि zu P. 4, 1, 41); geht im comp. voran oder hinterdrein, gaṇa कडारादि zu P. 2, 2, 38. Accent eines auf पिङ्गल (v. l. पिगल) ausgehenden comp. gaṇa घोषादि zu 6, 2, 85. *röthlich braun* AK. 1, 1, 4, 25. 3, 4, 25, 172. H. 1396. an. 3, 667. Med. l. 112. fg. Halâj. 4, 50. 50. Uǵǵval. स स्नातो बभ्रुः पिङ्गलः पृथिव्यां वर्ङ रोचते AV. 11, 5, 26. बभ्रुः पिङ्गलो दक्षिणा Kâth. 15, 1. अनड्वान् Âçv. Gṛhj. 4, 6. रोहिणी पिङ्गलैकहायनी TS. 7, 1, 6, 2. Nir. 3, 18. पुत्रो मे कपिलः पिङ्गलो जायेत Çat. Br. 14, 9, 4, 4. शुक्ल, नील, पिङ्गल, हरित, लोहित *röthlichbraune Flüssigkeit* 7, 1, 20. 2, 12. Ḱhând. Up. 8, 6, 1. पिङ्गल, पिङ्गला (= पिङ्गाल, पिङ्गाली Schol.) Kâtj. Çr. 7, 6, 14. 20, 8, 16. नोद्वहेत्कपिलां (= कपिलकेशीं Kull.) कन्याम् — न पिङ्गलाम् (= पिङ्गलाक्षीम् Kull.) M. 3, 8. MBh. 13, 5088. Mârk. P. 34, 76. तपस्विन् MBh. 3, 1499. जलायुका Suçr. 1, 40, 20. 41, 2. 85, 20. वानर Ragh. 12, 71. कुक्कुरी Varâh. Bṛh. S. 61, 2. नेत्रे 68, 19. Laghuǵ. 1, 6. 2, 17. पिङ्गलाक्ष (Çiva) Çiv. °रोमन् (पिशाच) Hariv. 14577. वापीः कमलपिङ्गलाः R. 3, 61, 17. °श्च (आजगव) MBh. 7, 6148. विद्युत्संघात° 3, 11143. हेम° R. 1, 1, 66. 4, 3, 27. मधु° MBh. 3. 11151. 13, 832. R. 5, 74, 10. Varâh. Bṛh. S. 67, 64. Bṛh. 2, 8. सिन्दूर° Vid. 54. बभ्रु° MBh. 10, 38. कृष्ण° R. 2, 69, 14 (71, 14 Gorr.). वातो भस्माङ्गाराग्निपिङ्गलः (°रातिपि°?) Hariv. 5533. — 2) m. a) *Feuer.* — b) *Affe* Trik. 3, 3, 400. H. an. Med. — c) *Ichneumon* H. 1302. — d) *eine kleine Eulenart* Râǵan. im ÇKDr. — e) *eine Schlangenart* Suçr. 2, 265, 13; vgl. n. — f) *ein best. vegetabilisches Gift* H. 1199. — g) N. eines Schatzes H. an. Med. bei den Ǵaina H. 193, Sch. — h) N. pr. eines Trabanten des Sonnengottes AK. 1, 1, 2, 33. Vjâḍi beim Schol. zu H. 103. H. an. Med. Verz. d. Oxf. H. 70, a, N. 1. Bei Wilson sind daraus zwei Bedeutungen entstanden: die angegebene und *die Sonne.* — i) Bein. des Çiva oder eines verwandten Dämons Çâṅkh. Gṛhj. 4, 16. N. pr. eines Rudra H. an. Med. Matsja-P. in VP. 121, N. 17. Bei Wilson Çiva. — k) N. pr. eines Jaksha MBh. 3, 14565. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 42, a, Kap. 167. — l) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva Kathâs. 45, 352. — m) N. pr. eines Dânava Kathâs. 47, 12. — n) N. pr. eines Nâga Med. Vjutp. 87. 85 (Nâgarâǵa). MBh. 1, 1554. angeblicher Verfasser des Ḱhandas Colebr. Misc. Ess. II, 63. fgg. 97. Müller, SL. 147. fgg. 244. Verz. d. B. H. No. 380. fgg. 1353. fg. Verz. d. Oxf. H. No. 457. fgg. S. 113, a. Ind. St. 1, 17. 59. छन्दोज्ञाननिधिं जघान मकरो वेलातटे पिङ्गलम् Pańkat. II, 34. °वृत्ति f. *Commentar zur Metrik des* Piṅgala Colebr. Misc. Ess. II, 65. °प्रकाश ebend. und 91. 92. 102. °सारविकाशिनी Verz. d. Oxf. H. No. 457. — o) N. pr. verschiedener alter Weisen H. an. MBh. 1, 2046. 2047. R. 2, 32, 28. mit dem Bein. वत्साजीव N. eines Bettlers Burn. Intr. 360. — p) pl. N. pr. eines Volkes Mârk. P. 58, 45. Vgl. अनन्तपिङ्गलान्पिङ्गान् R. 4, 43, 23, v. l. und दण्डपिङ्गलक. — q) Bez. *des 51ten (25ten) Jahres im 60jährigen Jupitercyklus* Varâh. Bṛh. S. 8, 48. Journ. of the Am. Or. S. 6, 180. — 3) f. आ a) *ein best. Vogel* Râǵan. im ÇKDr. *eine Eulenart* Varâh. Bṛh. S. 85, 21. 37. 87, 2. 38. °रुत Verz. d. B. H. No. 897. — b) = कर्णिका H. an. — c) *Dalbergia Sissoo Roxb.* (शिंशपा) Ratnam. im ÇKDr. — d) *ein best. Metall* (राजरीति) Râǵan. im ÇKDr. — e) *eine best. Arterie* H. an. Ind. St. 2, 172. Verz. d. Oxf. H. 104, b, 40. No. 167; vgl. Ḱhând. Up. 8, 6, 1. — f) N. pr. des Weibchens des Elephanten Vâmana AK. 1, 1, 2, 6. Kumuda H. an. Med. Hâr. 147. — g) N. pr. einer später fromm gewordenen Buhldirne H. an. Med. Hâr. 263. MBh. 12, 6513. fgg. 6646. Kap. 4, 11. Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 74, b, Kap. 22. Madhus. in Ind. St. 1, 22. — 4) n. a) *ein best. Metall* (रीति) Râǵan. im ÇKDr. — b) *Auripigment* (vgl. पिङ्गसार) Wils. nach ders. Aut. — Vgl. कृष्ण°, नील°.

पिङ्गलक (von पिङ्गल) 1) adj. f. °लिका = पिङ्गल. कुमारिका पिङ्गलिका कार्यं कृत्वा प्र धावति AV. 20, 136, 14. — 2) m. a) N. pr. eines Jaksha MBh. 2, 399. N. pr. eines Mannes gaṇa उपकादि zu P. 2, 4, 69. pl. *seine Nachkommen* ebend. — b) N. pr. eines Löwen Pańkat. 9, 11. — 3) f. °लिका a) *eine Bienenart* Suçr. 2, 290, 17. — b) *eine Eulenart* = पिङ्गला Varâh. Bṛh. S. 87, 4 (v. l. पिङ्गलका). °रुत Verz. d. B. H. No. 896. *eine Kranichart* (बलाका) Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — c) N. pr. eines Weibes Kathâs. 21, 122. 34, 116. — Vgl. दण्ड°.

पिङ्गलातन्त्र n. und पिङ्गलामृत (पि° + तन्त्र, अमृत) n. Namen zweier Tantra Verz. d. Oxf. H. 95, a, 39. fg.

पिङ्गलित (von पिङ्गल) adj. f. आ *bräunlich roth geworden:* आबाल्याग्निक्रियाधूमैर्यन्मे पिङ्गलिते दृशौ Kathâs. 21, 122.

पिङ्गलेश्वर (पिङ्गल + ई°) 1) n. N. eines Liṅga Verz. d. Oxf. H. 70, b, 2 v. u. °तीर्थ 66, b, 3. 67, a, 19. — 2) f. ई eine Form der Dâkshâjaṇî Verz. d. Oxf. H. 39, b, 23.

पिङ्गलोचन (पिङ्ग + लो°) adj. = पिङ्गाक्ष Varâh. Bṛh. S. 77, 26.

पिङ्गसार (पिङ्ग + सार) m. *Auripigment* Râǵan. im ÇKDr.

पिङ्गस्फटिक (पिङ्ग + स्फ°) m. *eine Art Edelstein* (गोमेद) Râǵan. im ÇKDr.

पिङ्गाक्ष (पिङ्ग + अक्ष) adj. f. ई *mit röthlich braunen Augen versehen* VS. 30, 21. Çâṅkh. Br. 25, 10. Çat. Br. 3, 3, 4, 13. 11, 6, 4, 7. 13, 3, 6, 5. TS. 6, 1, 6, 7. Pańkav. Br. 21, 1, 8. Hid. 2, 2. R. 3, 60, 10. Varâh. Bṛh. S. 60, 17. मधु° Laghuǵ. 2, 13. विद्युद्विस्पष्ट° MBh. 1, 1241. Beiw. des Agni Mârk. P. 99, 45. 59. — 2) m. a) *Affe* R. 5, 5, 23. — b) Bein. Çiva's Trik. 1, 1, 45. — c) N. pr. eines Rakshas Verz. d. Oxf. H. 19, b, 19. eines Wilden Kâçikh. 12, 16 (s. u. पक्कण und vgl. पिङ्गाश 1, a.). eines Vogels, eines der 4 Söhne des Droṇa, Mârk. P. 1, 21. — 3) f. ई N. pr. einer Gottheit Verz. d. Oxf. H. 19, a, 15. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2636. 2639. — Vgl. पैङ्गाक्ष.

पिङ्गाश 1) m. a) *das Haupt einer Ansiedlung wilder Stämme* (पल्ली-

श. पल्लीपति) H. an. 3,724. Med. ç. 25; vgl. पिङ्गात in der unter पक्का aus Kâçikh. mitgetheilten Stelle. — b) *ein best. Fisch* H. an. Med. *Pimelodius Pangasius Ham.* Wils.; vgl. पिङ्गास्य. — 2) f. ई = नालिका H. an. नीलिका Med. *die Indigopflanze* Wils. — 3) n. *ächtes, reines Gold* Med.

पिङ्गास्य (पिङ्ग + आस्य) m. = पिङ्गाश 1, b. Çabdar. im ÇKDr.

पिङ्गेत्तण (पिङ्ग + ईत्तण) adj. *bräunlich rothe Augen habend* Varâh. Bṛh. S. 17,5. m. Bein. Çiva's H. 199.

पिङ्गेश (पिङ्ग + ईश) m. *der Herr der bräunlich rothen Farbe*, Bein. *des Feuers* MBh. 2, 1148.

पिचण्ड gaṇa आकर्षादि zu P. 5,2,64. तुन्दादि zu 117. m. 1) *Bauch* H. 604. an. 3, 183. n. Halâj. 2, 360. — 2) *ein best. Theil beim Vieh* (पश्वोरवयवे) H. an. — Vgl. पिचिण्ड.

पिँचण्डक 1) adj. = पिचण्डे कुशलः gaṇa आकर्षादि zu P. 5,2,64. — 2) f. पिचण्डिका *Wade* H. 615; vgl. पिचिण्डिका, पिण्डिका, पिच्छा.

पिँचण्डिक (von पिचण्ड) adj. = पिचण्डो ऽस्यास्ति gaṇa तुन्दादि zu P. 5,2,117. wohl *dickbäuchig.*

पिचण्डिन् (wie eben) adj. dass. ebend.

पिचण्डिल (wie eben) adj. dass. ebend. H. 450. Halâj. 2,453. स्वाहाकारैर्वषट्कारैः सुरा जाताः पिचण्डिलाः Kâçikh. 87,122 (bei Aufrecht).

पिचव्य (von पिचु) adj. P. 6,1,80, Sch. m. *Baumwollenstaude* H. 1139. Halâj. 2, 47.

पिचिण्ड m. AK. 3,6,2,18. 1) *Bauch* AK. 2,6,2,28. Med. ṭ. 32. — 2) *ein best. Theil beim Vieh* Med. — Vgl. पिचण्ड.

पिचिण्डवत् (von पिचिण्ड) adj. *dickbäuchig* Colebr. und Lois. zu AK. 2, 6, 2, 44.

पिचिण्डिका f. *Wade* H. 615, v. l. für पिचण्डिका.

पिचिण्डिल adj. = पिचण्डिल AK. 2,6,2,44.

पिचु m. 1) *Baumwolle, Watte* AK. 2, 9, 106. Trik. 2,10,11. 3,3,394. H. 1139. Med. k. 7. Halâj. 2, 47. संक्षाम्य पिचुना सितेन Suçr. 1, 60, 16. घृताक्तं मूर्ध्नि पिचुं दद्यात् 369, 1. कुर्यात्कल्कान्पिचूंश्च 314, 21. पिचुवस्त्रयोरन्यतरेण प्रमृज्य 2,47,5. 7,12. 236,21. °स्रोत 1,15,3. 42,3. 2,193,19. °वर्ति 1,54,18. — 2) *eine best. Getraideart* (शस्यभेद) Viçva im ÇKDr. — 3) = पिचुक *Vangueria spinosa* Suçr. 1,213,18. — 4) *ein best. Maass*, = कर्ष Med. Suçr. 2, 496, 10. — 5) = कुष्ठभेद Med. *eine Art Aussatz* Wils. — 6) N. pr. eines Asura Med. — 7) Bhairava Viçva im ÇKDr. *eines der 8 Gesichter des* Bh. Wilson nach ders. Aut. — Vgl. तूलपिचु.

पिचुक (von पिचु) gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90. m. *Vangueria spinosa*, ein Baum, Ratnam. im ÇKDr. (fehlt bei uns). Suçr. 2,54,2.

पिचुकीय adj. von पिचुक gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

पिचुतूल n. *Baumwolle* Trik. 2,10,11. — Vgl. पिचु, तूल, तूलपिचु.

पिचुमन्द (पिचु + म°) m. *Azadirachta indica A. Juss.* (s. निम्ब) H. 1139. Halâj. 2,41. Pâr. Gṛhj. 3,10. Suçr. 2,118,16. 130,4. Varâh. Bṛh. S. 28,12. Bhâg. P. 8,2,12. Çiç. 5,66. पिचुमन्दः फलाढ्यो ऽपि काकैरेव हि भुज्यते Bṛhannârad. P. 34,12 (bei Aufrecht, Halâj.).

पिचुमर्द (ein anders gelesenes पिचुमंद) m. dass. AK. 2, 4, 2, 43. Trik. 3,3,127. Ratnam. 31. Suçr. 2,175,1. 283,18. Daçak. 100,11.

पिचुल m. 1) *Tamarix indica* AK. 2,4,2,20. H. 1139. an. 3,669. Med. l. 112. Halâj. 2,40. *Barringtonia acutangula Gaertn.* (vgl. निचुल) H. an. Med. — R. 3,79,37. — 2) *Baumwolle*, = पिचु Sâras. zu AK. ÇKDr. — 3) *Seerabe* H. an. Med.

पिच्च्, पिच्चयति v. l. für पिच्छ् *spalten, zertheilen* Dhâtup. 32, 40. पिच्चित s. bes.

पिच्चट 1) adj. = चिपिट = पिच्चित *platt gedrückt* H. an. 3, 160. *eine plattgedrückte Masse, Kuchen*; s. तिल°. — 2) m. *eine best. Augenkrankheit* H. an. 3,166. Med. ṭ. 49. — 3) n. *Zinn* AK. 2,9,106. H. 1042. H. an. Med. *Blei* H. an. Med.

पिच्चा f. *eine Zahl von 16 Perlen, die ein* Dharaṇa *wiegen*, Varâh. Bṛh. S. 82,17. पिचा v. l., aber gegen das Versmaass verstossend.

पिच्चिट m. *ein best. giftiges Insect* Suçr. 2,288,1. °क m. dass. 257,13.

पिच्चित adj. *breitgedrückt, gequetscht* Suçr. 1,182,17. 301,7. 361,18. प्रकारपीडनाभ्यां तु यदङ्गं पृथुतां गतम्। सास्थि तत्पिच्चितं विद्यान्मज्जरक्तपरिप्लुतम्॥ 2,19,4. — Vgl. पिच्चट, चिपिट, पिट्ट्, पिष्.

पिच्छ 1) n. AK. 3,6,3,30. *Schwanzfeder*, insbes. *beim Pfau* AK. 2,5,31. H. 1320. Med. kh. 3. 4. मयूर° MBh. 4, 185. घनेन शिखिपिच्छानामुच्छ्रितेन 191. शिखीन् — उच्छ्रितपिच्छभारान् Hariv. 8787. Çiç. 4,50. तुण्डेन लिखेद्यदा स्वपिच्छानि (बलिभुक्) Varâh. Bṛh. S. 94, 31. षण्मासे षण्मासे पिच्छमेकैकं परित्यजन्ति (हंसाः) Pańkat. 175, 9. Vgl. नील°. pl. *das Gefieder eines Pfeils* Schol. zu Kâtj. Çr. 13, 3, 13. *Flügel* H. 1317. an. 2,64. Halâj. 2, 84. *Schwanz* überh. m. H. an. Med. m. n. Trik. 3, 3,80. n. = चूडा *Haarbüschel auf dem Kopf* Med. — 2) f. आ AK. 3, 6, 1,9. a) *Schleim von Reis und andern Fruchtkörnern* P. 5,2,100. = भक्तमण्ड, मण्ड, भक्तसंभूतमण्ड Trik. H. an. Med. Hâr. 157. °वस्ति *ein schleimiges Klystier* Suçr. 2,192,15. 204,5. 205,4. 438,5. 439,17. — b) *das Gummi von Bombax heptaphyllum* AK. 2,4,2,27. H. an. Med. — c) *der Speichel der Schlangen* Hâr. 230. — d) = कूटा *Klumpen, Masse, Menge* H. an. Med. Hâr. — e) *Wade* Varâh. Bṛh. S. 58,17; vgl. पिचण्डिका, पिण्डिका. — f) = कोश H. an. Med. Hâr. *Scheide* Wils. — g) = पूग *Betelnuss* H. an. Med. Hâr. — h) = पङ्क्ति *Reihe.* — i) *eine best. Krankheit der Füsse bei den Pferden* H. an. Med. — k) = मोचा H. an. Med. *Musa sapientum* Wils. — l) = शिंशपा *Dalbergia Sissoo Roxb.* Çabdak. im ÇKDr. — m) *Harnisch* Hâr. — n) = पिच्छिल H. an.

पिच्छक (von पिच्छ) 1) *Schwanzfeder*: काकोलूकस्य पिच्छकैः Verz. d. Oxf. H. 98,b,1. Am Ende eines adj. comp. in चित्र° *Pfau.* — 2) f. पिच्छिका *die zu einem Büschel zusammengebundenen Schwanzfedern eines Pfaues bei Gauklern*: पिच्छिकां भ्रमयित्वा (ऐन्द्रजालिकः) Ratnâv. 88,6. 90,3. 92,2 (nach ÇKDr. = चामरविशेष). स तां दृष्ट्वैव रूपेण जगच्चित्तप्रमोहिनीम्। लेभे जगाम कामेन्द्रजालिकस्येव पिच्छिकाम्॥ Kathâs. 30, 8. Daçak. 46, 1 v. u.

पिच्छबाण (पि° + बाण *Pfeil*) m. *Falke* Râǵan. im ÇKDr.

पिच्छल 1) adj. *schleimig, schlüpfrig, schmierig* Med. l. 114. MBh. 14, 1416. Çaṅk. zu Ḱhând. Up. 8, 14. — 2) m. N. pr. eines Nâga aus Vâsuki's Geschlecht MBh. 1,2147. — 3) f. आ a) N. verschiedener Pflanzen: *Dalbergia Sissoo Roxb., Bombax heptaphyllum, Basella lucida* oder *rubra* Med. — b) N. pr. eines Flusses Med. MBh. 6, 336 (VP. 183). — Wohl eine falsche Form für पिच्छिल, welche Lesart auch ÇKDr. und

Wils. in der Med. vor sich gehabt haben.

पिच्छलदला (पि° + दल) f. *Zizyphus Jujuba* Trik. 2,4,11.

पिच्छिलिका f. = पिच्छिला *Dalbergia Sissoo Roxb.* Çabdak. im ÇKDr. Viell. fehlerhaft für पिच्छिलिका.

पिच्छिल (von पिच्छा *Schleim von Reis u. s. w.*) 1) adj. f. आ *schleimig, schlüpfrig, schmierig* P. 5,2,100. Vop. 7,32. 33. AK. 2,9,46. H. 414. an. 3,669. fg. Halâj. 3,56. Gegens. विशद Suçr. 1, 148, 9. कर्कश Tattvas. 12. — MBh. 12,6854. Suçr. 1,32,20. 33,12. अन्न 35,17. 45,5. 84,6. 132,10. रुधिर 260,9. 2,298,10. 2,3. 8,18. वस्ति 201,12. 226,3. 5. जल 258,12. योनि 397,10. महापूयवसास्रायु° Mârk. P. 8,217. विण्मूत्रपिच्छिले स्त्रोणां तथा कोष्ठे मयोषितम् 10,9. अद्रिकुल्याः Râga-Tar. 1,372. दधीनि (Schol. = स्निग्धानि) Kedâra 1,7 (bei Aufrecht, Halâj.). प्रमेहिणो यदा मूत्रमनाविलमपिच्छिलम् Mâdhavakâra im ÇKDr. u. अपिच्छिल. पिच्छिलत्व n. nom. abstr. Suçr. 1,78,20. पिच्छिल = भक्तमण्डयुक्त Râjam., = सरसव्यञ्जनादि Bharata, = सूपादि Ramân., = स्निग्धसूपादि Bhânud., = मण्डयुक्तभक्त und जलयुक्तव्यञ्जन Nilak. zu AK. ÇKDr. Daher die verschiedenen Bedd. für ein angebliches subst. trium generum bei Wils. — 2) m. *Cordia latifolia* und *Myxa* (श्लेष्मातक) Râgan. im ÇKDr. *Tamarix indica* Dhar. bei Wils. — 3) f. आ *a*) N. verschiedener Pflanzen: *Dalbergia Sissoo Roxb.* AK. 2,4,2,48. Trik. 3,3,398. H. an. *Bombax heptaphyllum* AK. 2,4,2,27. Trik. H. an. *Basella lucida* oder *rubra* Trik. H. an. *Linum usitatissimum* (अतसी), *Asteracantha longifolia Nees* (कोकिलाक्ष), = वृश्चिकालुप und शूलीतृण Râgan. im ÇKDr. = कट्वी Çabdak. ebend. — *b*) N. pr. eines Flusses H. an. — Hâr. 230 werden dem Worte folgende Bedd. zugetheilt: स्फोटिकावात्यारामावालाबुपोशवः. — Vgl. पिच्छल.

पिच्छिलक (von पिच्छिल) m. *ein best. Fruchtbaum*, = धन्वन Râgan. im ÇKDr.

पिच्छिलच्छदा (पि° + छद) f. *Basella cordifolia Lam.* (उपोदकी) Râgan. im ÇKDr.

पिच्छिलत्वच् (पि° + त्वच्) m. *Orangenbaum* Trik. 2, 4, 12. *ein anderer Fruchtbaum*, = धन्वन Ratnam. 206.

पिच्छिलसार (पि° + सार) m. *das Gummi von Bombax heptaphyllum* Râgan. im ÇKDr.

पिच्छोरा f. *Pfeife, Flöte* Çâñkh. Çr. 17,3,12. 13. Lâtj. 4,2,6. 7.

पिछ्, पिच्छयति *spalten, zertheilen* Dhâtup. 32,40; vgl. पिच्, पिछ्, पिच्छति v. l. für मिछ् Dhâtup. 28,16.

पिजवन m. N. pr. eines Mannes Nir. 2,24. — Vgl. पैजवन.

पिजूल m. N. pr. eines Mannes gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110. — Vgl. पिञ्जूलक.

पिजदेव (पिज + देव) m. N. pr. eines Mannes Râga-Tar. 8,1434. 1579. 2143. 2904.

पिञ्छ n. = पिच्छ *Flügel* H. 1317, Sch.

पिञ्ज्, पिङ्क्ते *pingere, mahlen* (vgl. पिश्) Dhâtup. 24, 18. *verbinden* (vgl. पर्च्); *ehren; tönen* v. l. ebend. — पिञ्ज्, पिञ्जयति *zu nahe treten; stark sein; nehmen* (आदान); *wohnen* 32, 31. *reden* oder *leuchten* 33, 84. *ertönen lassen:* कमनीयं शब्दं पिञ्जयति (zur Erklärung von कपिञ्जल) Nir. 3,18. so v. a. मिश्रीभाव (bei der Erklärung von पिजवन) 2,24.

पिञ्ज 1) adj. *verwirrt*, = व्यग्र, व्याकुल H. an. 2,72. fg. Med. ǵ. 12. — 2) m. *a*) *Mond* AK. 2,8,2,84. H. 372. H. an. Med. — *b*) *eine Art Kampfer* Râgan. im ÇKDr. — 3) f. आ *a*) *das Wehethun, Verletzen;* = हिंसा Trik. 3,3,85. — *b*) *Gelbwurz* Trik. H. an. Med. — *c*) *Baumwolle* H. an. Med. — *d*) *ein best. der Weinpalme gleichender Baum*, = कुंडा, कुडो vulg. Çabdam. im ÇKDr. — *e*) *Gerte, Ruthe* Çabdam. bei Wils. — 4) n. *Kraft, Macht* (बल) H. an. Med. — Vgl. तिल°, उत्पिञ्ज (Râga-Tar. 3,122. 6,232. 8,2496. wohl *Aufstand, Revolution*), समुत्पिञ्ज, पिञ्जल.

पिञ्जट m. *Unreinigkeit des Auges* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पिञ्जेट.

पिञ्जन n. *ein bogenförmiges Werkzeug zum Auseinanderzupfen der Baumwolle* Trik. 2,10,10. H. 912.

पिञ्जर Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,131. 1) adj. f. आ *röthlich gelb, goldfarben* H. 1396. an. 3,578. Med. r. 186. Halâj. 4,52. (केशरी) किरणकेशरभासुरपिञ्जरः MBh. 7,8409. शिखा प्रदीपस्य सुवर्णपिञ्जरा Mṛkkh. 48,11. चामीकर° Ragh. 18,39. कुङ्कुमराग° (पयोधर) Rt. 5,9. Bhâg. P. 4,6, 26. Bhatt. 22,18. कृष्णाञ्जनाभमाकाशं तारोल्कापातपिञ्जरम् Varâh. Bṛh. S. 45,94. Kathâs. 35,20. Vgl. आ°, परि°. — 2) m. *a*) *ein goldfarbenes Pferd* H. an. Med. — *b*) N. pr. eines Berges Mârk. P. 55,9. — 3) n. *a*) *Gold* H. an. Med. — *b*) *Auripigment* AK. 2,9,104. H. 1058. — *c*) *die Blüthe von Mesua Roxburghii Wight.* Râgan. im ÇKDr. — *d*) *Käfig*. — *e*) *Skelet* Râmâçraja zu AK. ÇKDr. — In den beiden letzten Bedeutungen fehlerhafte Variante für पञ्जर; vgl. AK. 3,6,2,31.

पिञ्जरक (von पिञ्जर) 1) m. N. pr. eines Nâga MBh. 1,1551. 5,3627. — 2) n. *Auripigment* Râgan. im ÇKDr.

पिञ्जरता (wie eben) f. *die gelbrothe Farbe:* नभः °तां ययौ Kathâs. 44,134.

पिञ्जरित (von पिञ्जर) adj. *röthlich gelb gefärbt:* मञ्जरी° Daçak. in Benf. Chr. 199,1.

पिञ्जल 1) adj. (von पिञ्ज) *überaus verwirrt* AK. 2,8,2,67. H. 366; vgl. समुत्पिञ्जल. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses MBh. 6,335 (VP. 183). — 3) f. ई *zwei als Behälter dienende* Kuça-*Blätter* Khandogapar. im ÇKDr. — 4) n. *a*) Kuça-*Blatt* H. an. 3,669. Dhar. im ÇKDr. — *b*) *Curcuma Zerumbet* (हरिद्राभ) H. an. — *c*) *Auripigment* (vgl. पिञ्जरक) Dhar. — Die beiden letzten Bedeutungen gehen auf die Bedeutung *röthlich-gelb* (vgl. पिञ्जर) zurück. Vgl. क°, कु°.

पिञ्जलक in उत्पिञ्जलक *wobei eine grosse Verwirrung, Aufregung Statt findet, wobei es drunter und drüber geht:* तदुत्पिञ्जलकं युद्धमासीद्देवासुरोपमम् MBh. 7,1084. Hariv. 13554. — Vgl. पिञ्जल.

पिञ्जान n. *Gold* Râgan. im ÇKDr. — Vgl. पिञ्जर.

पिञ्जिका f. *Spinnrocken* Trik. 2,10,11.

पिञ्जूल Uṇâdis. 4,90. n. *Büschel von Halmen, Gras u. s. w.* Uǵǵval. दर्भ° Ait. Br. 1,3. Çâñkh. Br. 18,8. Kâtj. 23,1. कुश° Âçv. Gṛhj. 1,14. 17. 4,6. f. ई Kauç. 25. 27. 32. 53. Gṛhjasañgr. 1,93. Gobh. 2,7,5. पिञ्जुल Pâr. Gṛhj. 1,15. — Vgl. पुञ्जील.

पिञ्जूलक (vom vorherg.) m. N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* gaṇa उपकादि zu P. 2,4,69. — Vgl. पिजूल.

पिञ्जूष m. = पेञ्जूष *Ohrenschmalz* H. 632, v. l. — Vgl. पेञ्जूष.

पिञ्जेट n. *Unreinigkeit des Auges* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पिञ्जट.

पिञ्जोला f. *das Rauschen der Blätter* Hâr. 207.

पिट्, पेटति *tönen; häufen* Dhâtup. 9,24. — Vgl. पिट, पिटक.

पिट 1) *Korb*, m. AK. 2,9,26. n. H. 1017. अन्न° (Conjectur) Spr. 1558. Vgl. नील°. — 2) n. *Dach* Trik. 2,2,5.

पिटक (von पिट) m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Siddh. K. 249,*a*, t. 1) *Korb*, m. AK. 2,10,30. H. 1017, Sch. an. 3, 66. Med. k. 119. Gewöhnlich n., selten m. und f. (आ). पिटकेन हरति gaṇa उत्सङ्गादि zu P. 4,4,15. खनित्रपिटके du. R. 2,37,5. R. Gorr. 2,31,19. 37,5. 39,20. खनित्रपिटकाधर R. Schl. 2,31,25. फालपिटक n. (= खनित्रपिटक, दात्रपिटक) 36,25. दात्रपिटक n. MBh. 12,8392. Mârk. P. 50,86. H. 245, Sch. Saddh. P. 4, 19, *b*. पिटकानिमान् 20, *a*. सशूर्पपिटकाः सर्वे MBh. 5,5249. (पिशाचौ) खादन्तौ मांसपिटकं पिबन्तौ रुधिरं बहु *einen Korb mit Fleisch* oder *eine grosse Masse Fleisch* Hariv. 14578. 14704. 15994. Vgl. गणि°, त्रि°, पेट, पेटक u. s. w. — 2) *Beule*, m. f. n. AK. 2,6,2,4. Med. m. H. 466. H. an. Halâj. 2, 449. — Varâh. Bṛh. S. 51, 1. fgg. पिटकलक्षण N. des 51ten Adhjâja. सपिटको (so ist zu lesen) ऽभवत् Râǵa-Tar. ed. Calc. 4, 526. *Geschwür* Vjutp. 221. Vgl. पिडका. — 3) *ein best. Schmuck an* Indra's *Banner* MBh. 1,2354. Varâh. Bṛh. S. 42,7. 41. fgg. — 4) m. N. pr. eines Mannes (neben पिटाक) gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

पिटक्या (von पिटक) f. *eine Menge von Körben* gaṇa पाशादि zu P. 4,2,49.

पिटङ्काकी = पिटङ्कोकी Wils.

पिटङ्काश m. *ein best. Fisch, Silurus Pabda* (पर्वत, वर्मि) Bhûripr. im ÇKDr. *Esax scolopax* Wils.

पिटङ्कोकी f. *Cucumis colocynthis* Ratnam. im ÇKDr. पिटंङ्काकी Wils.

पिटाक neben पिटक gaṇa पाशादि zu P. 4,2,49 und उत्सङ्गादि zu 4, 15. m. N. pr. eines Mannes (daneben पिटक) gaṇa शिवादि zu P. 4, 1, 112. N. pr. eines Weisen Uṇâdik. im ÇKDr.

पिटाक्या f. collect. von पिटाक gaṇa पाशादि zu P. 4,2,49.

पिट्टक n. *Weinstein an den Zähnen* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. किट्ट, किट्टक, पिप्पिका.

पिट्टय्, पिट्टयति *feststampfen*: परितः कुट्टनेन पांसूनवटे ऽधः प्रवेशयति पिट्टयतीत्यर्थः Schol. zu Kâtj. Çr. 6, 3, 11. पिट्टित *festgestampft* so v. a. *platt gedrückt* Med. t. 41. — पिट्टय् kann als denom. von पिट्ट = पिष्ट gefasst werden. Vgl. पिच्चित.

पिठ्, पेठति *Jmd zu nahe treten, verletzen; geplagt sein* Dhâtup. 9,54.

पिठर 1) *Topf, Kochtopf*; m. AK. 2,9,31. Med. r. 185. n. Trik. 3,3,362 (lies स्थाल्यां म°). H. 1019. an. 3, 578. Halâj. 2,159. f. ई Râjam. zu AK. ÇKDr. Vjutp. 137. Zu belegen nur n. und ein Mal f. MBh. 3,203. 7,2159. 2367. 12,1019. 14,89. 2888. 15, 727. पिठरं ज्वलदतिमात्रं निजपार्श्वानेव दहतितराम् Spr. 1782. सूर्यतप्तपिठराम्बुपायिनः Varâh. Bṛh. S. 24,30 (= Pańkat. I, 241). घटपिठरनिभोदर 67, 18. पूर्णे जठरपिठरे Pańkat. V, 83. जठरपिठरी दुष्पूरेयम् Spr. 188. — 2) m. *ein topfähnlicher Aufsatz auf einem Gebäude* Trik. 2,2,8. — 3) n. *Butterstössel* Trik. H. an. Med. — 4) n. *die Wurzel von Cyperus rotundus* AK. 3, 4, 23, 190. H. an. Med. — 5) m. Bez. *eines best. Feuers* Hariv. 10467. — 6) m. N. pr. eines Dânava MBh. 2,366. Hariv. 12696. Langl. II, 409. — Vgl. पैठर.

पिठरक (von पिठर) 1) *Topf, Kochtopf*: °कपाल Spr. 729. — 2) m. N. pr. eines Nâga MBh. 1,1559. 2156. 5,3630. Hariv. Langl. I, 507.

पिठीनस् m. N. pr. eines Mannes ṚV. 6,26,6. — Vgl. पैठीनसि.

पिडक m. (H. 466, v. l. für पिटक) und पिडका f. *Knoten, Beule, Blatter, Bläschen, papula, pustula*: पक्का, अपक्का Suçr. 1,265,8. 67,15. 92,8. 118,3. 120,3. 265,19. 2,2,6. 58,5. 124,4. 137,1. 296,20. 308,6. 333,6. सपिडको (so ist zu lesen) ऽभवत् Râǵa-Tar. 4, 526. Nirgends entschiedenes m. Vgl. पिटक 2.

पिडकावत् (von पिडका) adj. *mit Knoten u. s. w. versehen* Suçr. 1,96, 20. 268, 17.

पिडकिन् (wie eben) adj. dass. Suçr. 1,88,11.

पिण्ड् s. पिण्डय्.

पिण्ड m. AK. 3,6,2,18. 1) m., selten n. *runde Masse, Ballen, Klumpen, Knopf, Kloss, globus, globulus*; m. = गोल H. an. 2,123. Med. ḍ. 18. 19. = सान्द्र Trik. 3,3,114. H. an. (n.). Med. या ते गात्राणामृतुथा कृणोमि ता ता पिण्डानां प्र जुहोम्यग्नौ ṚV. 1,162,19. TS. 2,3,8,2. Çat. Br. 2,4,2,24. व्रीहिमय 5,5,5,9. 6,5,2,7. 14,1,2,18. नवनीत°, घृत° Pâr. Gṛhj. 2,1. Kauç. 52. 54. (रुक्म) एकविंशतिपिण्ड *mit 21 Knöpfchen versehen* Kâtj. Çr. 16,5,1. 17,4,2. लोहित° Çat. Br. 14,6,11,3. शकृत्° Kauç. 7. 19. 20. अयः° *eine eiserne Kugel, ein Klumpen Eisen* MBh. 3, 71. Bâlab. 7. Vedântas. (Allah.) No. 35. Jâǵn. 2, 105. Ind. St. 4, 266. दारु°, ऊर्णा° ebend. मांस° Suçr. 2,73,21. 1,163,13. शाल्योदन° 170,3. 322,7. 2,357,14. मांस° Hariv. 1130. Pańkat. 136, 2. 226, 20. पिशित° Prab. 67, 2. आमिषस्य Ragh. 2, 59. पिण्डशोर्षातिवक्त्राः MBh. 12, 3749. कुम्भौ तु पिण्डौ शिरसः (beim Elephanten) AK. 2,8,2,5. H. 1226. Nach Çabdak. bei Wilson geradezu = कुम्भ. तमःपिण्डा इव त्रयः (vgl. u. पिण्डल) *Klumpen Finsterniss* Kathâs. 4,81. अयस्मयैरग्निपिण्डैः संदंशैः *die Knöpfchen am Ende der Zange, mit denen man zwickt* (*pince* Burnouf) Bhâg. P. 5,26,19. पिण्डी Kâṭh. 11,10. शाक° Çâñkh. Gṛhj. 1, 11. Âçv. Gṛhj. 4,3. Çr. 2,3. पुरोडाशस्य 5,17. *Mehlkloss* Suçr. 1, 236,3. नीताय तुरगायाशु भक्तपिण्डीं सुगन्धिनीम्। दद्यात्पुरोहितस्तत्र संमन्त्र्य शान्तिमन्त्रकैः॥ Kâlikâ-P. 86 im ÇKDr. — 2) m., selten n. *Mehlkloss beim Manenopfer*, = निवाप Med. Lâṭj. 2,10,4. Kâtj. Çr. 4,1,11. 16. Çâñkh. Gṛhj. 4,7. Pâr. Gṛhj. 3,10. M. 3,215. 218. 219. 260. 9, 186. न्युप्य पिण्डांस्तान् 3,216. निर्वपेत् 9,140. दा 132. 136. पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य न स्नायात्परवारिषु Jâǵn. 1, 159. पिण्डः पितृणां व्युच्छिद्येत Brâhmaṇ. 3, 8. MBh. 13,5938. fgg. पतन्ति पितरो ह्येषां लुप्तपिण्डोदकक्रियाः Bhag. 1,42. पुत्रः पिण्डप्रयोजनः Spr. 1788. Ragh. 1,66. 8,26. Mârk. P. 30,5. 50,91. VP. 315. — 3) *Bissen, Mundvoll*; m. = कवल H. 425. H. an. एकैकं ह्रासयेत्पिण्डं कृष्णे शुक्ले च वर्धयेत् (beim Kândrâjaṇa) M. 11,216. 218. fgg. पिण्डं दद्याद्वाजिने Varâh. Bṛh. S. 43, 20. हस्तिपिण्डानि Pańkat. I, 356. — 4) m. *Bissen* so v. a. *das Brod, von dem man sich nährt, Lebensunterhalt*; m. f. n. = आहार Trik. 3, 2, 27. n. = जीवन, आजीवन H. an. Med. पुत्रहस्तात्तु का नारी सत्वयुक्ता मनस्विनी। भोक्तुमुत्सहते पिण्डम् R. 4,19,26. त्वयि पिण्डश्च कीर्तिश्च संतानं च प्रतिष्ठितम् MBh. 1,4148. त्वयि तन्तुश्च पिण्डश्च धृतराष्ट्रस्य दृश्यते 6,1626. 15,977. 981. परपिण्डोपजीविनः 1,5671. 5,4534. परपिण्डमुदीक्षते 4492. परपिण्डरत Spr. 807. परपिण्डलोलुपतया Bhartṛ. 3,48. किमहं परपिण्डेनात्मानं भोजयामि Hit. 31,21. भर्तुः पिण्डमनुस्मरन् MBh. 6, 3403. भर्तुः पिण्डस्य निर्वेशं कर्तुम् R. 3, 33, 25. अवश्यं राजपिण्डस्तैर्निर्वेश्यः MBh. 3, 1426. राजपिण्डभयादेते यदि हास्यन्ति जीवितम् 5,4362. ब्रह्मस्वहारिणश्चैव राजपिण्डा-

पक्षारिणः 7, 702. भर्तृ° Pańkat. 71, 4. सकलीकृतभर्तृपिण्डस्तपस्वी (so ist wohl zu lesen) Mâlav. 68, 13. पिण्डस्पृहां परित्यज्य Râǵa-Tar. 5, 133. — 5) m. du. *die auf der Achsel über dem Schlüsselbein her liegenden fleischigen Theile;* = देहैकदेश Med. द्वौ चास्य पिण्डावधरेण कण्ठादजातरोमौ सुमनोहरौ च MBh. 3, 10053. — 6) m. n. *Körper, Leib;* = अङ्ग, देह Trik. 3, 3, 114. H. 564. H. an. Med. Halâj. गोसदृश° Tarkas. 49. एकान्तविध्वंसिषु मद्विधानां पिण्डेष्वनास्था खलु भौतिकेषु Ragh. 2, 57. प्राणपिण्डसमुदाय Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 193. °ग्रहण 247. 97. 129. 253. 328. — 7) m. *Myrrhe* (vgl. गोल) AK. 2, 9, 105. H. 1063. H. an. Med. Ratnam. 145. *Weihrauch* H. an. Med. *eine andere Art Räucherwerk:* गुग्गुलुवालकमुस्तानखशर्कराः क्रमाद्धूपाः । अन्यो वालकमांसीतुरुष्कनखचन्दनैः पिण्डः ॥ Varâh. Bṛh. S. 76, 16. — 8) *die Blüthe der chinesischen Rose,* m. H. an. n. Med. — 9) m. *Vangueria spinosa Roxb.* (vgl. पिण्डीतक) Râǵan. im ÇKDr. — 10) *ein best. Theil eines Hauses,* m. Trik. 3, 3, 114. Med. n. H. an. — 11) m. *Eisen* AK. 2, 9, 98. H. 1037. H. an. Med. — 12) m. *Fleisch* Dhar. bei Wils. — 13) n. *frische Butter* Çabdak. bei Wils. — 14) m. *der Fötus in der ersten Zeit der Schwangerschaft* Ratnam. bei Wils. — 15) *Umfang* (*thickness* Hall) Ârjabhaṭṭa in Journ. of the Am. Or. S. 6, 558. अशीतिसहस्राधिकयोजनलक्षपिण्डायां रत्नप्रभायाम्, द्वात्तरयोजनशतपिण्डे नभोदेशे Schol. zu H. 94. — 16) m. *Menge, Haufen;* = वृन्द H. an.; vgl. पिण्डय्. — 17) m. *Summe* (vgl. पिण्डय्) Wils. — 18) = बल *Macht, Heer;* m. Med. n. H. an. — 19) m. *ein in Zahlen ausgedrückter Sinus* Sûrjas. 2, 16. 32. — 20) m. N. pr. eines Mannes gaṇa नडादि zu P. 4, 1, 99. — 21) f. ई gaṇa गौरादि zu P. 4, 1, 41. *a) Ballen* u. s. w. s. u. 1. — *b) Flaschengurke* (अलाबु). — *c) eine Art Dattelbaum* (खर्जूरभेद, खर्जूरी). — *d) Tabernaemontana coronaria R. Br., eine Species der Tab.*, (तगर, पिण्डीतगर) H. an. Med. — *e)* = पिण्डिका *Nabe* Râjam. zu AK. ÇKDr. — *f)* = ज्ञाननिरूपणार्थकोपन्यासः Dhar. im ÇKDr. *performance of certain gesticulations, accompanying the silent repetition of prayers, etc. in meditation on real or divine knowledge* Wils. — *h) Haus* Wils.; diese Bed. ist wohl aus पिण्डीशूर = गेहेशूर geschlossen worden. — *i)* N. pr. eines Weibes gaṇa कुर्वादि zu P. 4, 1, 151. — Vgl. ज्या°, ज्यार्ध°, तर्कु°, द्वारपिण्डी, नेत्र°, परपिण्डाद, मृत्पिण्ड, शक्र°, स°.

पिण्डक (von पिण्ड) m. n. Siddh. K. 249, a, 1. 1) *Klumpen, Kloss:* भलयन्दधिपिण्डकम् Hariv. 14740. m. *rundliche Hervorragung, Knöpfchen* Suçr. 1, 322, 9. मस्तक° *die Ballen auf der Stirn eines brünstigen Elephanten:* (गजा) भिन्नमस्तकपिण्डक MBh. 1, 5471. भिन्नमस्तकपिण्डिक (von °पिण्डिका) 7, 4564. 4850. — 2) *Wade;* s. u. 7, *a.* — 3) m. *Weihrauch* AK. 2, 6, 3, 30. H. 648. n. *Myrrhe* Râǵan. im ÇKDr. — 4) m. *ein best. Knollengewächs,* = पिण्डालु Râǵan. im ÇKDr. n. *Daucus Carota* ebend. — 5) *ein in Zahlen ausgedrückter Sinus* Sûrjas. 2, 22. 27. 31. — 6) m. *ein* Piçâka Trik. 1, 1, 74. — 7) f. पिण्डिका *a) kugelförmige Anschwellung, Fleischballen* (an Schultern, Armen, Beinen u. s. w.): कक्षा° Suçr. 1, 49, 3. अंस° 2, 93, 14. अस्तपिण्डिकांसपाणिपाद 1, 118, 14. जङ्घारूपं च पिण्डिका Jâǵń. 3, 97. Insbes. *die Wade* (vgl. पिचण्डिका, पिचिण्डिका) H. 615. नकास्य नृपते किंचिन्मांसमिष्टमुपलक्षये । कृते पुरुषसिंहस्य पिण्डिके ऽस्याधिके नतः । स ताभ्यां पुरुषव्याघ्रो नित्यमधसु वर्तते । MBh. 14, 2582. Varâh. Bṛh. S. 50, 9. उद्वद्धाभ्यां पिण्डिकाभ्याम् 68, 17. विकटोद्वद्धपिण्डिक MBh. 1, 6074. °पिण्डक 7, 7897. बृहच्छेफाण्डपिण्डक 10, 289. स्थूलपिण्डक 12, 8748. Vgl. u. 1 am Ende. — *b) Nabe* AK. 2, 8, 2, 24. H. 756. Halâj. 2, 292. — *c) Unterlage, Gestell eines Götterbildes, eines* Liṅga: प्रतिमा सपिण्डिका, द्वौ भागौ प्रतिमात्र तृतीयो ऽशः पिण्डिका Varâh. Bṛh. S. 55, 16. 58, 3. 54. °श्वभ्र *die Oeffnung in dieser Unterlage* 59, 17; vgl. पीठ, पीठिका. — *d) eine best. Staude,* = श्वेताम्लि Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डकन्द (पि° + क°) m. *ein best. Knollengewächs,* = पिण्डालु Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डखर्जूर (पि° + ख°) m. *eine Art Dattelbaum* Ǵaṭâdh. im ÇKDr. Vjutp. 104. im Prâkrit: पिण्डखज्जूर Çâk. 25, 11. °खर्जूरी n. °खर्जूरिका dass. Râǵan.

पिण्डगोस m. = पिण्ड und गोस *Myrrhe* Ramân. zu AK. 2, 9, 105. ÇKDr.

पिण्डतर्कुक (पि° + त°) m. in der Stelle: उरसि पितरो भुङ्क्ते (sic) वामपार्श्वे पितामहाः । प्रपितामहा दक्षिणतः पृष्ठतः पिण्डतर्कुकाः ॥ Gṛhjasaṁgr. 2, 97. Bezeichnet *die dem Urgrossvater vorangehenden Ahnen, die an den Ueberbleibseln der Mehlklösse zehren;* vgl. पिण्डलेप.

पिण्डतैल (पि° + तैल°) n. *Weihrauch* Suçr. 2, 40, 17. °तैलक m. dass. Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डत्व (von पिण्ड) n. *das Klumpen-Sein:* नैशं तम इवाकाण्डे दिवा पिण्डत्वमागतम् *zu einem Klumpen geworden* Kathâs. 11, 44; vgl. तमःपिण्डा इव त्रयः 4, 81.

पिण्डद (पि° + 1. द) adj. f. आ 1) *der den Manen die Mehlklösse darbringt, darzubringen berechtigt ist* Jâǵń. 2, 132. Vivâdak. 147, 9. 148, 4 v. u. विनता चाब्रवीत्स्कन्दं मम त्वं पिण्डदः सुतः MBh. 3, 14465. भरद्वाजस्य भार्या तु वीरा वीरस्य पिण्डदा 14138. — 2) *Jmd das Brod, den Lebensunterhalt gebend;* m. *Brodherr:* त्वद्नोदरदर्शनं च । आ पिण्डदस्य कुरुते Bhartṛ. 2, 26; vgl. अनाथ°.

पिण्डदातर् (पि° + 1. दा°) = पिण्डद 1. Jâǵń. 2, 127.

पिण्डदान (पि° + 1. दान) n. *das Reichen eines Mehlklosses:* रसास्वादमुख° Sâh. D. 5, 19. insbes. *beim Manenopfer; das Manenopfer mit Mehlklössen am Abend des Neumonds* H. 822. Nir. 3, 4. Schol. zu Kâtj. Çr. 298, 15. 811, 17. 812, 3. fgg. 288, 7. Kull. zu M. 5, 60.

पिण्डन (von पिण्डय्) *das Zusammenballen* Bhâg. P. 3, 26, 43. — *Wall, Damm* (vgl. पिण्डल) Wils.

पिण्डनिर्वपण (पि° + नि°) n. *das Darbringen der Mehlklösse an die Manen, Manenopfer* M. 3, 248. 261.

पिण्डपद (पि° + पद) n. = अङ्कविशेष *eine best. Ziffer* (*Berechnung*) ÇKDr., mit folgendem Beleg (Text und Erklär.) aus dem Ǵjotist.: रूपाष्टकैर्विनिहतो भवनस्य बन्धः कर्तुः स्वमृत्तमिह युग्मशरैकनिघ्नम् । एकीकृतं रसनिशाकरयुग्मभुक्तशेषं ततो भवति पिण्डपदं गृहस्य ॥ रूपाष्टकैरेकाशीत्या विनिहतः पूरितः भवनस्य बन्धः दीर्घप्रस्तारमिलितहस्ताः स्वमृत्तं तत्संख्यानं युग्मशरैकनिघ्नं द्विपञ्चाशदुत्तरशतपूरितं एकीकृतं पूर्वाङ्केन मिलितं रसनिशाकरयुग्मभुक्तशेषं षोडशाधिकद्विशतहृतावशिष्टं तत्संख्यानं पिण्डपदसंज्ञं गृहस्य भवति ॥

पिण्डपात (पि° + पात) m. *Almosenreichung* Burn. Intr. 269, N. 2. 307. Statt पिण्डपातिक (पैण्ड°) ebend. 306 ist ohne Zweifel पैण्डपाति-

क zu lesen.

पिण्डपात्र (पि° + पा°) n. 1) *das Gefäss, in dem die Mehlklösse den Manen dargebracht werden*, Trik. 2,7,7. — 2) *Almosen* (eig. *Almosentopf*) Vjutp. 201. °संतुष्ट 67. पिण्डपात्रावदान Burn. Intr. 39.

पिण्डपाद् (पि° + पाद्) m. *Elephant* (*Klumpfuss*) Trik. 2,8,34.

पिण्डपितृयज्ञ (पि° + पि°) n. *ein Manenopfer mit Mehlklössen am Abend des Neumonds*: अमावास्यायामपराह्णे पिण्डपितृयज्ञः Âçv. Çr. 2,6. Gṛhj. 2,5. Kâtj. Çr. 4,1,1. 28. Çâñkh. Çr. 4,3,1. 5,13. Kauç. 87. Gobh. 4,4,1. Verz. d. B. H. No. 1140. fgg.

पिण्डपुष्प (पि° + पु°) 1) m. *Jonesia Asoka* Trik. 3,3,277. n. *die Blüthe* H. an. 4,209. Med. p. 27. — 2) m. *die chinesische Rose* Trik. n. *die Blüthe* H. an. Med. — 3) n. *Wasserrose* H. an. Med. — 4) m. *Granatbaum* Trik. 2,4,19. — 5) n. *die Blüthe der Tabernaemontana coronaria* Çabdar. im ÇKDr.

पिण्डपुष्पक (wie eben) m. *Chenopodium album* (eine Gemüsepflanze) Çabdam. im ÇKDr.

पिण्डफल (पि° + फ°) 1) adj. (*länglich*) *runde Früchte tragend*: सप्त (in der Ausg. mit dem folg. Worte verbunden) पिण्डफलान्वृन्ताननलापि व्यजायत MBh. 1,2632. ललनापि st. अनलापि R. 3,20,32. — 2) f. आ P. 4,1,64, Vârtt. 2. Vop. 4,15. *eine Gurkenart* (कटुतुम्बी) Gaṭâdh. im ÇKDr. Nigh. Pr. Suçr. 2,106,19.

पिण्डबीज (पि° + बीज) m. *Nerium* (*Oleander* Wils.) *odorum* Wils.

पिण्डबीजक (wie eben) m. *Pterospermum acerifolium Willd.* (कर्णिकार) Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डभाज् (पि° + भाज्) adj. *die beim Todtenopfer dargebrachten Mehlklösse geniessend, in Empfang nehmend* (von Verstorbenen); m. pl. *die Manen* Çâk. 92,6. Davon nom. abstr. °भाक्त्व n. Çaṁk. zu Khând. Up. S. 91.

पिण्डभृति (पि° + भृ°) f. *Lebensunterhalt*: तस्मात्साम्नैव लिप्सेथाश्चैलपिण्डभृतिं ततः R. Gorr. 2,26,37.

पिण्डमय (von पिण्ड) adj. *aus einem* (*Lehm-*) *Klumpen bestehend* Mṛkkh. 47,9.

पिण्डमात्रोपजीविन् (पि-मात्र + उप°) adj. *nur von einem dargereichten Bissen lebend* Jâǵn. 1,70.

पिण्डमुस्ता (पि° + मु°) f. *eine Cyperus-Art* (नागरमुस्ता) Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डमूल (पि° + मूल) n. = गर्जर *Möhre, Daucus Carota Lin.*; auch = गजाण्ड, पिण्डक Râǵan. im ÇKDr. °क n. dass. ebend. Mârk. P. 32,12.

पिण्डय् (von पिण्ड), पिण्डयति (nach Dhâtup. 8,21 auch पिण्ड्, पिँण्डते) *zu einem Klumpen machen, zusammenthun, vereinigen* (संघाते) Dhâtup. 32,130. अतः कालं प्रसंख्याय संख्यामेकत्र पिण्डयेत् *in eine Summe vereinigen, zusammenaddiren* Sûrjas. 1,28. partic. पिण्डित *geballt, massig, klumpig, dicht zusammengedrängt*; = घन Trik. 3,3,170. H. an. 3,281 (fälschlich धन gedruckt). Med. t. 134. Suçr. 1,63,14. 165,20. 363,3. शोफ 2,7,5. मज्जा शिरोमध्ये पिण्डितस्नेहः Kull. zu M. 5,135. (मन्दिरायाम्) पटुपतत्पिण्डितार्कप्रभायाम् Kathâs. 26,283. द्वौ त्रीनपि गजारोहान्पिण्डितान्पर्वतानिव MBh. 6,2538. (शरैः) सुपूर्णायतमुक्तैः — अव्यवच्छिन्नपिण्डितैः 7,4746. आश्रमम् — पिण्डितद्रुमम् R. Gorr. 2,98,22. संनिवृत्तं तु तत्सैन्यमेकस्थमभवत्तदा। पिण्डितं मेघसंकाशं यथा यूथं द्विपायिनाम्॥ 3,30,26. 31,32. 33,19. कर्पूरबोधो मधुपिण्डितो ऽयं कोपच्छेदो नाम नरेन्द्रधूपः so v. a. *gemischt mit* Varâh. Bṛh. S. 76,17. *zusammengenommen, zu einem Ganzen verbunden, unter einander verbunden*: देवदानवगन्धर्वमनुष्यपतगोरगाः। न समा मम वीर्यस्य शतांशेनापि पिण्डिताः॥ *alle zusammen* MBh. 10,622. एतया संख्यया ह्यासन्कुरुपाण्डवसेनयोः। अक्षौहिण्यो द्विजश्रेष्ठाः पिण्डिता ऽष्टादशैव तु॥ 1,298. त्रयाणामपि लोकानां पिण्डितानां भयावहम् R. Gorr. 1,30,4. कृतान्तविहितं कर्म — न शक्यमन्यथा कर्तुं पिण्डितैस्त्रिदशैरपि Spr. 717. बहवः पिण्डिता मूर्खाः *wenn sie sich zusammenthun* 1953. An den beiden letzten Stellen पि° Conjectur für प°. द्रुतं सकृद्द्वित्रिपिण्डितम् *ein, zwei und drei Mal sich wiederholend* Varâh. Bṛh. S. 67,63. पिण्डित = गुणित, हत *multiplicirt* Trik. 3,1,25. 3,170. H. an. Med.

— सम् *zusammenhäufen*: अहोरात्रांश्च मासांश्च क्षणान्काष्ठा लवान्कलाः। संपिण्डयति यः कालो वृद्धिं वार्द्धुषिको यथा॥ MBh. 12,8310. संपिण्डित *zusammengeballt, zusammengezogen, vereinigt*: संपिण्डिताङ्गुलिः पाणिर्मुष्टिः H. 597. भयसंपिण्डितैरङ्गैः Kathâs. 20,139. तावप्यास्तां चतुर्भागौ विष्णोः संपिण्डितावुभौ R. Gorr. 1,19,16.

पिण्डयज्ञ (पि° + यज्ञ) m. *ein Manenopfer mit Mehlklössen* Jâǵn. 3,16.

पिण्डल (von पिण्ड) m. *Damm* Hâr. 129. — Vgl. पिण्डन, पिण्डिल.

पिण्डलेप (पि° + लेप) m. *das was von den für die Manen bestimmten Mehlklössen an den Händen hängen bleibt*; dieses erhalten beim Manenopfer die drei dem Urgrossvater vorangehenden Ahnen, Kull. zu M. 5,60; vgl. पिण्डतर्कुक und लेप.

पिण्डस (von पिण्ड) m. *Bettler* Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. पिण्डाश.

पिण्डसंबन्ध (पि° + सं°) m. *eine so nahe Verwandtschaft zwischen einem Lebenden und einem Verstorbenen, dass jener beim Manenopfer diesem die Mehlklösse darbringen kann* (vgl. सपिण्ड), Kull. zu M. 5,60.

पिण्डसंबन्धिन् (पि° + सं°) adj. (von einem Verstorbenen) *in so naher Verwandtschaft zu einem Lebenden stehend, dass man beim Manenopfer Mehlklösse von ihm empfangen kann*: पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः। पिण्डसंबन्धिनो ह्येते विज्ञेयाः पुरुषास्त्रयः॥ Mârk. P. 31,3. — Vgl. लेपसंबन्धिन्.

पिण्डसेक्तर् (पि° + से°) m. N. pr. eines Nâga MBh. 1,2149.

पिण्डस्थ (पि° + स्थ) adj. *mit andern zusammengemischt, vermengt*: श्रीसर्जगुडनखैस्ते धूपयितव्याः क्रमान्न पिण्डस्थैः Varâh. Bṛh. S. 76,22.

पिण्डात (von पिण्ड) m. *Weihrauch* Ratnam. 42.

पिण्डान्वाहार्यक (von पिण्ड + अन्वाहार्य) adj. in Verbindung mit श्राद्ध *das nach dem Manenopfer den Manen zur Ehre gefeierte Mahl* M. 3,122.

पिण्डाभ्र (पिण्ड + अभ्र) n. *Hagel* Çabdam. im ÇKDr.

पिण्डायस (पिण्ड + अयस्) n. *Stahl* Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डार (von पिण्ड) 1) m. *a*) *Bettler* (भिक्षुक, क्षपण) H. an. 3,577. Med. r. 186. — *b*) *Büffelhirt* H. an. Med. Hâr. 134. *Kuhhirt* Med. — *c*) *ein best. Baum* H. an. Med. Varâh. Bṛh. S. 53,50. *Flacourtia sapida Roxb.* (विकङ्कत) Râǵan. im ÇKDr. *Trewia nudiflora* Wils. angeblich nach H. an. — *d*) = क्षेप *ein Ausdruck des Tadels* H. an. — *e*) N. pr. eines Nâga (vgl. पिण्डारक) MBh. 5,3630. — 2) n. *eine best. Gemüsepflanze* (फलशाकविशेष), = पिण्डारा im Hindi Bhâvapr. im ÇKDr.

पिण्डारक 1) m. a) N. pr. eines Nâga MBh. 1, 1556. 2158; vgl. पिण्डार. — b) N. pr. eines Vṛshṇi MBh. 1,7000. eines Sohnes des Vasudeva von der Rohiṇî Hariv. 1951. — 2) n. N. pr. eines Wallfahrtsortes in Guzerat (Wilson im VP.) MBh. 3,5007. 8346. 13,1743. Hariv. 8304. VP. 606. Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 29. 149, *a*, 24. Colebr. Misc. Ess. I, 157.

पिण्डालु (पिण्ड + आलु *Knolle*) m. N. zweier Pflanzen: = कन्दगुडूची und ein anderes *Knollengewächs*, = पेंडालु im Hindi und चुवडिआलु im Bengali, Râǵan. im ÇKDr. Das letztere auch पिण्डालुक n. Râǵav. im ÇKDr. Suçr. 1,225,2. 16. Nach Nigh. Pr. ist पिण्डाल oder पिण्डालु *Cocculus cordifolius Dec.*, der eine grosse schwammige Wurzel hat, und पिण्डालूक *die Batate*.

पिण्डाश (पिण्ड + आश) m. und °क m. *Bettler* Wils.

पिण्डाश्मन् (पिण्ड + अश्मन्) m. (संज्ञायाम्) P. 5,4,94, Sch. Vop. 6,45.

पिण्डाह्वा (पिण्ड + आ°) f. = नाडीहिङ्गु Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डि f. = पिण्डी, पिण्डिका *Nabe* Râmân. zu AK. 2,8,2,24. ÇKDr.

पिण्डिक (von पिण्ड) gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128. viell. adj. *starke Waden habend*.

पिण्डित 1) adj. s. u. पिण्डय्. — 2) m. *Weihrauch* Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डिन् (von पिण्ड) adj. nach ÇKDr. = शरीरिन् *mit einem Leibe versehen (ein männliches Geschöpf)* in folg. Stelle: यथा सूर्यं विना भूमिर्गृहं दीपविवर्जितम्। लिङ्गहीनो यथा पिण्डी जयस्त्रीस्त्वां विना तथा॥ Ǵaim. Bhâr. Âçvamedhikaparvan 38. Nach Wilson: *mit Mehlklössen versehen, Mehlklösse empfangend*; m. *Bettler*; *Darbringer von Mehlklössen* (beim Manenopfer). — Vgl. पैण्डिन्य.

पिण्डिपाल Bez. *einer Waffe mit einer Spitze* Vjutp. 141. — Vgl. भिन्दिपाल.

पिण्डिल (von पिण्ड) Uṇâdis. 1,55. 1) adj. *starke Waden habend* (vgl. पिण्डिका), = स्थूलजङ्घ H. an. 3,670. fg. — 2) adj. subst. *im Rechnen geübt, ein guter Rechner, Astronom*; = गणनापटु H. an. = गणक Uǵǵval. — 3) m. *Damm* (vgl. पिण्डल) Trik. 2,1,18. — 4) f. आ *Cucumis maderaspatanus* (गोडुम्बा) Çabdak. im ÇKDr.

पिण्डी s. u. पिण्ड.

पिण्डीकर् (पिण्ड + 1. कर्). °करोति *zu einem Klumpen machen, zusammenballen, zusammendrängen, zusammenfügen*: °कृत (अन्न) Suçr. 1,245,1. ततो ऽभिपीडितैर्गात्रैः °कृत इवाबभौ MBh. 3,1612. पर्यन्तेषु गृहीत्वा मध्ये °कृतं तमस्तिष्ठेत् Varâh. Bṛh. S. 5,47. अन्धकार Ratnâv. 60,13 (im Prâkrit). वात Mṛkkh. 16,9 (im Prâkrit). निमन्त्रितैर्ढौकितानि रत्नान्यथ सुरासुरैः। °कृत्य स्वयं चक्रे लिङ्गं भुवनवन्दितम्॥ Râǵa-Tar. 3,445. एकतः °कृत्य Vjutp. 154. °कृत zur Erkl. von पिण्डित *gemischt* Schol. zu Varâh. Bṛh. S. 76,17. *auf einen Punkt concentriren*: °कृत्येन्द्रियग्राममासीनः काष्ठवन्मुनिः MBh. 12,7133. इन्द्रियाणि मनश्चैव यदा °करोत्ययम् 7138. *identificiren mit* (सह) Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 276.

पिण्डीकरण (vom vorherg.) n. *das Zusammenballen* Ind. St. 2,66. Kull. zu M. 1,18.

पिण्डीखण्ड (पि° + ख°) *ein Wäldchen von Tabernaemontana coronaria* (*Açoka* Wils.) Daçak. 69,5.

पिण्डीजङ्घ (पि° + जङ्घा) m. N. pr. eines Mannes; pl. *seine Nachkommen* gaṇa यस्कादि zu P. 2,4,63.

पिण्डीतक 1) m. *Vangueria spinosa Roxb.* AK. 2,4,2,33. H. an. 4,19. 20. Med. k. 198. Ratnam. 29. n. *die Frucht* Suçr. 1,132,1. 368,19. 2,104,7. 151,19. 152,7. 175,3. — 2) m. *Tabernaemontana coronaria R. Br.* (तगर) H. an. Med. Viçva im ÇKDr. — 3) m. = फणिज्झक *eine Art Basilienkraut* H. an. Viçva. — Vgl. कृष्ण°.

पिण्डीतगर (पि° + त°) m. *eine Species der Tabernaemontana*, = कफवर्धन Trik. 2,4,14. = पिण्डी Med. ḍ. 20. °क m. *Tabernaemontana coronaria R. Br.* Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डीतरु (पि° + तरु) m. *ein best. Baum*, = मदन° Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डीपुष्प (पि° + पु°) m. *Jonesia Asoka* Râǵan. im ÇKDr.

पिण्डीभाव (von पिण्डीभू) m. *das Sichzusammenballen* Tarkas. 18. Z. d. d. m. G. 6,29, N. 3.

पिण्डीभू (पिण्ड + भू) *sich zusammenballen, sich zu einer festen Masse verbinden, sich fest verbinden*: स्फोटनं नाम °भूतस्य संयोगस्य पृथगुच्चारणम् Schol. zu VS. Prât. 4,162.

पिण्डीर 1) adj. *saftlos* (नीरस) Hâr. 166. — 2) m. a) *Granatbaum* Trik. 2,4,19. Vgl. कृष्ण° u. कृष्णपिण्डीतक. — b) = डिण्डीर *Meerschaum* Râjam. zu AK. 2,9,105. ÇKDr.

पिण्डीलेप (पि° + लेप) m. *eine Art Salbe* Kathâs. 28,178.

पिण्डीशूर (पि° + शूर) m. *ein Held bei den Mehlklössen, ein feiger Prahler* gaṇa पात्रेसमितादि zu P. 2,1,48 und युक्तारोह्यादि zu 6,2,81. H. 477. Halâj. 2,212.

पिण्डोपनिषद् (पिण्ड + उप°) f. Titel einer Upanishad Colebr. Misc. Ess. I, 95, N.

पिण्डोल m. N. pr. eines Mannes Burn. Intr. 397. Schiefner, Lebensb. 276 (46). 322 (92). Wassiljew 216.

पिण्डोलि (पिण्ड + ?) f. *Speise-Ueberbleibsel* H. 427.

पिण्या f. = पण्या *Cardiospermum Halicacabum Lin.* Bhar. zu AK. 2,4,5,15. ÇKDr.

पिण्याक Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,15. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. AK. 3,6,4,32. 1) *Oelkuchen*, m. AK. 3,4,1,9. H. 917. an. 3,67. Uǵǵval. m. n. Med. k. 118. — M. 11,92. Jâǵn. 3,254. 322. श्रेयस्तैलं हि पिण्याकात् MBh. 12,6245 (Pańkat. III, 100. Vet. in LA. 20,15). °संमिश्रमशनम् (vgl. Mârk. P. 15,21) 13,5518. R. 2,103,29. Suçr. 1,73,16. 80,6. 224,14. 233,4. 2,109,3. 181,1. 283,5. 509,9. Bhâg. P. 5,9,12. Varâha P. in Verz. d. Oxf. H. 60, *a*, Kap. 146. तयोस्ततः प्रभृत्येव निष्कृष्टस्नेहयोः कृतम्। चाक्रिकैरतिद्रवत्वं तिलपिण्याकयोः (copulat. compos.) Râǵa-Tar. 6,272. तिलपिण्याकसंमिश्रमन्नम् (vgl. MBh. 13,5518) Mârk. P. 15,21. इङ्गुदि° R. 2,103,29. 104,7 (111,26. 112,8 Gorr.). ऐङ्गुद R. Gorr. 2,111,35. Das Geschlecht nirgends zu ersehen. — 2) *Weihrauch*, m. AK. 3,4,1,9. H. an. m. n. Med. — 3) *Saffran*, m. H. an. m. n. Med. — 4) *Asa foetida*, m. H. an. m. n. Med. — Jâǵn. 3,38. Vgl. पिन्यास. — 5) f. *eine best. Pflanze*, = घोरमालकंगोणी Nigh. Pr.; कंगोणी ist *Cardiospermum Halicacabum Lin.*

पित् s. अ°.

पितृ (von 3. पा) m. Nir. 4,21. Uṇâdis. 2,96. acc. pl. पितरस् MBh. 3,12924. gen. pl. पितॄणाम् Bhâg. P. 4,15,8. 1) sg. *Vater* AK. 2,6,1,28.

TRIK. 2,6,7. H. 556. HALÂJ. 2,349. 1,99. पितरं॑ च दृशेयं॑ मातरं॑ च R̥V. 1, 24,1. कियत्स्विदिन्द्रो अध्येति मातुः कियत्पितुर्जनितुर्यो जजान॑ 4,17,12. पितेव॑ पुत्रान्प्रति॑ नो जुषस्व 7,54,2. TS. 2,6,1,6. अग्निरजरः पिता नः R̥V. 5,4,2. 6,52,6. अन्वेनं माता मन्यतामनु पिता des Opferthiers AIT. BR. 2,6. ÇAT. BR. 14,7,1,22. भुवनस्य R̥V. 6,49,10. यज्ञानाम् 3,3,4. उपाध्यायान्दशाचार्य आचार्याणां शतं पिता । सहस्रं तु पितॄन्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥ M. 2,145. fgg. 170. 171. N. 10,1. अपितर् *nicht-Vater* ÇAT. BR. 14,7,1,22. *Vater* heisst Br̥haspati R̥V. 4,50,6. 6,71,1. Varuṇa 7, 52,3. Pragâpati ÇAT. BR. 1,5,3,2. 14,4,3,1. ÇÂṄKH. ÇR. 14,7,4. besonders der Himmel: द्यौष्पिता R̥V. 6,51,5. 70,6. AV. 2,28,4. 3,9,1. यदन्तरा पितरं॑ मातरं॑ च *zwischen Himmel und Erde* R̥V. 10,88,15. TBR. 2,7,16,3. ÇAT. BR. 1,8,1,41. — 2) du. *die Eltern* P. 1,2,70. AK. 2,6,1, 37. H. 560. R̥V. 1,20,4. 160,3. अमाजूरिव पित्रोः सचा सती 2,17,7. 3, 33,2. 7,67,1. VS. 19,11. KÂTH. 23,10. JÂǴÑ. 2,117. SÂV. 5,99. DAÇ. 2, 4. ÇÂK. 109,9. RAGH. 1,1. KATHÂS. 29,30. 39,243. SPR. 705. BHÂG. P. 1, 12,22. मातरा पितरा R̥V. 4,6,7. VS. 9,19. पितरा मातरा ved. P. 6,3,33. *die Eltern des* Agni *sind die Hölzer* R̥V. 1,31,4. 3,5,8. 6,7,4. 5. *Himmel und Erde — die Eltern der Geschöpfe* 1,124,5. 3,3,11. 7,53,2. मातापितरौ s. bes. — 3) pl. a) *die Väter:* ये वो देवाः पितरो ये च पुत्राः AV. 1,30,2. R̥V. 4,1,13. 2,16. 42,8. M. 2,145. येनास्य पितरो याता येन याता पितामहाः । तेन यायात्सतां मार्गम् 4,178. ÇÂK. 71. प्रजानाम् BHÂG. P. 6,2,3. *Väter der* Soma-*Steine sind die Berge* R̥V. 10,94,12. — b) *der Vater und seine Brüder, Vater und Onkel, des Vaters Verwandtschaft* H. 559. अध्यापयामास पितॄन् शिशुराङ्गिरसः कविः । पुत्रका इति होवाच ज्ञानेन परिगृह्य तान् ॥ M. 2,151. न भ्रातरो न पितरः पुत्रा रिक्थहराः पितुः 9,185. R. 1,42,2. 6. 8. 12. KATHÂS. 3,41. 54. — c) *die Väter so v. a. die Geister der Vorfahren, die Manen* NIR. 11,17. TRIK. 1,1,6. देवाः पितरो मनुष्याः AV. 10,6,32. 9,9. 10,26. 9,2,19. 11,1,5. 18,2,49. R̥V. 6,52,4. 7,35,12. 10,14—16. 68,11. 88,15. VS. 5,11. 8,58. 60. TS. 1,8,5,1. Soma mit *den Vätern* R̥V. 8,48,12. 13. TBR. 2,1,1,1. मासि पितृभ्यः क्रियते 1,4,9,1. AIT. BR. 3,15. 7,23. 34. ÇAT. BR. 1,7,2,1. 2,6,1,9. 3,6,2,25. पाणिमुखाः पितरः ÂÇV. GR̥HJ. 4,7. KAUÇ. 1. der Aufenthaltsort (लोक) *der Väter* AV. 3,29,4. 12,2,9. 45. 18,3,73. तृतीये लोके पितरः KÂTH. 36,12. देवाः पितरः, मनुष्याः पितरः TBR. 1,3,10,4. अर्चयेत — पितॄन् अद्भिः M. 3,81. अक्रोधनाः शौचपराः सततं ब्रह्मचारिणः । न्यस्तशस्त्रा महाभागाः पितरः पूर्वदेवताः ॥ 192. fgg. ऋषिभ्यः पितरो जाताः पितृभ्यो देवदानवाः 201. पितॄणां च गणान्विद्धि सप्त वै पुरुषर्षभ । मूर्तिमन्तो वै चत्वारस्त्रयश्चाप्यशरीरिणः ॥ MBH. 2,461. fgg. पितॄणां कव्यवाडसि 13,916. यमः पितॄणामधिपः 14,1176. पितॄणामर्यमा चास्मि BHAG. 10,29. HARIV. 836. fgg. R. 1,2,11. 6,17. ÇÂK. 152. RAGH. 2,16. 3,20. VP. 40. 226. Regenten des Nakshatra Maghâ VARÂH. BR̥H. S. 98,1. WEBER, Nax. 2,300. 371. ǴJOT. 94. des Nakshatra Mûla WEBER, Nax. 2,374. 379. — 4) superl.: पितृतमः पितॄणाम् *der beste unter den Vätern* R̥V. 4,17,17. — Vgl. जीव°, दत्त°, राज°.

पितरिशूर (पि°, loc. von पितर् + शूर) m. *ein Held dem Vater gegenüber, ein feiger Prahler* gaṇa पात्रेसमितादि zu P. 2,1,48 und युक्तारोह्यादि zu 6,2,81.

पितापुत्र (पिता, nom. von पितर्, + पुत्र) m. du. *Vater und Sohn* P. 6,3,25, Vârtt. VOP. 6,5. AV. 6,112,2. ÇAT. BR. 13,2,4,4. M. 2,135. MBH. 6,2693. RÂǴA-TAR. 1,193. BHÂG. P. 5,1,9. पितापुत्रविरोध *ein Streit zwischen Vater und Sohn* JÂǴÑ. 2,239. °संवाद MÂRK. P. 10 in der Unterschr. °समागम Titel eines buddh. Sûtra WASSILJEW 299. पितृ° VJUTP. 41.

पितापुत्रीय (vom vorang.) adj. *Vater und Sohn betreffend:* संप्रदान *die Uebergabe* (der leiblichen Fähigkeiten und Kräfte) *durch den Vater an seinen Sohn* Ind. St. 1,408. *die Worte* पितर् *und* पुत्र *enthaltend* ANUPADA 8,2.

पितामह (पिता, nom. von पितर्, + मह) 1) m. a) *Grossvater väterlicher Seits* P. 4,2,36, Vârtt. 2. AK. 2,6,1,33. H. 557. an. 4,340. MED. h. 33. AV. 5,5,1. 9,5,30. 11,1,19. 18,4,35. VS. 19,36. TS. 1,8,5,1. 7, 2,7,3. ÇAT. BR. 5,4,5,4. 14,9,1,11. ÂÇV. GR̥HJ. 4,7. GR̥HJASAṄGR. 2,97. M. 3,221. 222. 3,284. 4,178. BRÂHMAṆ. 3,6. कुरुवृद्धः पितामहः d. i. Bhîshma BHAG. 1,12. तृप्यन्ति दत्तैरिह पितामहाः so v. a. *Manen* JÂǴÑ. 1,258. 269. Vgl. damit महे पित्रे R̥V. 1,71,5. 6,20,11, für welches übrigens in der ersten Stelle die Bedeutung *Grossvater* nicht passt und auch in der zweiten schwerlich anzunehmen ist. — b) Bein. Brahman's AK. 1,1,1,11. TRIK. 3,3,458. H. 211. H. an. MED. HALÂJ. 1,7. SUND. 1, 17. 3,2. ARǴ. 8,22. MBH. 1,32. 13,298. R. 1,38,9. 63,20. VARÂH. BR̥H. S. 1,4. 31,5. KATHÂS. 2,12. in buddh. Sûtra BURN. Intr. 131. Auch लोक° R. 1,2,30. 57,4. 6,74,35. सर्व° 1,38,5. 63,18. M. 1,9. SUND. 1,18. सर्वभूत° MBH. 1,2493. पितामहस्य सरः und पितामहसरस् n. N. eines Wallfahrtsortes 3,8126. fg. Pitâmaha als Verfasser eines Gesetzbuchs Ind. St. 1,233. eines astronomischen Lehrbuchs 2,247. 252. — 2) f. ई *die Grossmutter väterlicher Seits* P. 4,2,36, Vârtt. 3. gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. ǴAṬÂDH. im ÇKDR. VJÂSA in DÂJABH. 112,7. MBH. 14,2602. fg. KATHÂS. 30,25. RÂǴA-TAR. 6,115. fg. 327. BHÂG. P. 9,24,54. — Vgl. अति°, पूर्व°, प्र°.

पितु (von पी, प्या) m. *Saft, Trank, Nahrung* überh. NAIGH. 2,7. NIR. 9,24. R̥V. 1,187,1. fgg. महः पितुं पपिवां चार्वन्ना 61,7. पित्वो भिक्षेत 152,6. 5,7,6. यो नो रसं दिप्सति पित्वः 7,104,10. 6,20,4. इषे हि पित्वो ऽविषस्य दावने 8,25,20. 32,8. 10,15,3. य आध्राय चकमानाय पित्वो ऽन्नवान्सन् (स्थिरं मनः कृणुते) 117,2. 147,5. VS. 2,20. 12,65. AV. 4,6,3. TS. 5,7,2,4. n. AIT. BR. 1,13.

पितुःपुत्र (पितुर्, gen. von पितर्, + पुत्र) m. *des Vaters Sohn* P. 6, 3,23, Sch.

पितुकृत् (पितु + कृत्) adj. *Nahrung schaffend* R̥V. 10,76,5.

पितुभाज् (पितु + भाज्) adj. *Nahrung geniessend:* नरो ये पितुभाजो व्युष्टौ R̥V. 1,124,12.

पितुभृत् (पितु + भृत्) adj. *Nahrung bringend:* पितुभृतो जनित्रीरन्नावृधं प्रति चरन्त्यन्नैः R̥V. 10,1,4. 172,3.

पितुमत् (von पितु) adj. *von Trank und Speise begleitet; nahrungsreich, nährend* NIR. 6,36. प्र मन्दिने पितुमदर्चता वचः R̥V. 1,101,1. पितुमतीमूर्जम् 116,8. सदा सुगः पितुमाँ अस्तु पन्थाः 3,54,21. क्षयः 1,144,7. 5,48,4. सदा रणवः पितुमतीव संसत् 4,1,8. AIT. BR. 1,22. TBR. 2,8,2,1.

पितुषणि (पितु + सनि) adj. *Nahrung spendend:* किल्बिषस्पृत्पितुषणिर्ह्येषाम् R̥V. 10,71,11.

पितुःघसर् und पितुःस्वसर् (पितुर्, gen. von पितर्, + स्व°) f. *des*

Vaters Schwester P. 6,3,24. 8,3,85. — Vgl. पितृष्वसृ.

पितुस्तोम (पितु + स्तोम) m. *das Lob der Speise*, so heisst das Lied ṚV. 1,187 in ṚV. Prât. 16,34.

पितूय् (von पितु), पितूयति *Nahrung begehren:* प्रवत्तें अग्ने जनिमा पितूयतः ṚV. 10,142,2.

पितृक 1) (von पितृ) adj. = पैत्र, पित्र्य Çabdam. im ÇKDr. am Ende eines adj. comp.: जीवपितृक *dessen Vater lebt* Kâtj. Çr. 4,1,24. 26. अनेक° Jâǵn. 2,120. सपितृक Âçv. Gṛhj. 3,9. सपितृका Som. Nal. 132. — 2) m. Hypokoristikon von पितृदत्त P. 5,3,83, Vârtt. 6, Sch.

पितृकर्मन् (पितृ + कर्मन्) n. *Manenopfer* Çâṅkh. Gṛhj. 1,10. M. 3, 252. 5,41. Mârk. P. 32,17.

पितृकल्प (पितृ + कल्प) m. 1) viell. *die Sagen über die Voreltern* Hariv. 1245. 16327; vgl. पुराकल्प. — 2) N. *einer grossen Zeitperiode, Brahman's Neumondstag*; s. u. कल्प 2, *d*.

पितृकानन (पितृ + का°) n. *der Väter Hain, Gottesacker* Med. j. 116. Ǵatâdh. im ÇKDr. Ragh. 11,16. Kathâs. 28,17. Râǵa-Tar. 2,134. Verz. d. Oxf. H. 94, *b*, 32. — Vgl. पितृवन.

पितृकार्य (पितृ + कार्य) n. *Manenopfer* M. 3,125. 203. MBh. 13,459. R. 1,71,28. Trik. 2,7,7.

पितृकुल्या (पितृ + कु°) f. *das Gewässer der Väter*, N. pr. eines aus dem Malaja entspringenden Flusses: पितृसोमर्षिकुल्या (d. i. पितृकुल्या, सोमकुल्या, ऋषिकु°) Mârk. P. 57,28.

पितृकृत (पितृ + कृत) adj. *gegen die Väter begangen:* एनस् VS. 8,13.

पितृकृत्य (पितृ + कृत्य) n. *Manenopfer* Hariv. 7223.

पितृक्रिया (पितृ + क्रि°) f. dass. Ragh. 11,61. Mârk. P. 32,21.

पितृगण (पितृ + गण) m. *eine Reihe —, Gruppe von Manen*; pl. M. 3,194. MBh. 2,277. R. Gorr. 1,50,5.

पितृगणा (wie eben) f. Bein. der Durgâ; so ist viell. st. पितृगणा H. ç. 53 zu lesen.

पितृगाथा (पितृ + गा°) f. pl. *der Väter Gesänge*; Bez. *best. Gesänge* Mârk. P. 32,31.

पितृगृह (पितृ + गृह) n. 1) *des Vaters Haus.* — 2) *der Väter Haus, Gottesacker* H. 989.

पितृग्रह (पितृ + ग्रह) m. *der Manen Dämon*, Bez. *eines best. Krankheitsgeistes:* आसीनश्च शयानश्च यः पश्यति नरः पितॄन्। उन्माद्यति स तु क्षिप्रं स ज्ञेयस्तु पितृग्रहः: MBh. 3,14502. Verz. d. B. H. 955.

पितृघातक (पितृ + घा°) m. *Vatermörder* Vjutp. 203.

पितृघातिन् (पितृ + घा°) m. dass. Râǵa-Tar. 5,448.

पितृचेट (पितृ + चेट) m. N. pr. eines Mannes Wassiljew 80. Die Form des Namens steht nicht sicher.

पितृतर्पण (पितृ + त°) n. 1) *das Laben der Manen, Manenopfer* H. 375. Halâj. 3,17. M. 2,176. 3,74. Mârk. P. 23,69. — 2) = पितृतीर्थ 2. Çabdar. im ÇKDr. — 3) = तिल *Sesam* Râǵan. im ÇKDr.

पितृतस् (von पितृ) adv. *vom Vater her, väterlicher Seits* Âçv. Çr. 9,3. Gṛhj. 1,5,23.

पितृतिथि (पितृ + ति°) f. *Neumondstag, der für das Manenopfer bestimmte Tag* ÇKDr. Wils.

पितृतीर्थ (पितृ + तीर्थ) n. 1) *der Wallfahrtsort der Väter*, Bein. von Gajâ Ǵatâdh. im ÇKDr. — 2) *der Theil der Hand zwischen Daumen und Zeigefinger* (vgl. unter पित्र्य und पैत्र) Schol. zu Kâtj. Çr. 291, 1 v. u. 380,20. 413, 1 v. u.

पितृत्व n. nom. abstr. von पितृ *Vater* MBh. 15,379. R. 2,58,27. Prab. 106,1. कन्या° Spr. 966.

पितृदत्त (पितृ + दत्त) m. N. pr. eines Mannes P. 5,3,83, Vârtt. 6, Sch.

पितृदान (पितृ + 1. दान) n. *Spenden an die Manen, Manenopfer* AK. 2,7,30. °क n. dass. Çabdar. im ÇKDr.

पितृदाय (पितृ + 2. दाय) m. *das väterliche Erbe* R. Gorr. 2,14,15.

1. पितृदेव (पितृ + देव) m. pl. 1) *die Manen und Götter* M. 3,18. — 2) *die göttlichen Manen:* शतक्रतोर्वचः श्रुत्वा देवाः साग्निपुरोगमाः। पितृदेवानुपेत्याहुः सर्वे सह मरुद्गणैः ॥ R. 1,49,5. 10. पितृगणान् und पितॄः Gorr.

2. पितृदेव (wie eben) adj. 1) *den Vater zum Gegenstand der Verehrung habend* Taitt. Âr. 7,10. — 2) *auf die Verehrung der Manen sich beziehend:* पितृदेवाय कर्मणे Bhâg. P. 4,24,41. *à celui qui est le sacrifice dont la récompense est parmi les Pitris et les Dêvas* Burn.

पितृदेवत (पितृ + देवता) adj. *die Manen zur Gottheit* d. h. *zum Gegenstand der Verehrung habend, ihnen geweiht* Âçv. Gṛhj. 2,4.

पितृदेवत्य (wie eben) adj. dass. Ait. Br. 1,14. TS. 1,6,7,3. TBr. 1,6, 8,4. 2,1,3,4. Çat. Br. 2,4,2,12. 3,3,1,4. Kauç. 4. त्रै° Çat. Br. 1,1,1,9.

पितृदैवत (पितृ + दै°) adj. f. ई 1) *auf die Verehrung der Manen sich beziehend:* °कर्मन् Çâṅkh. Gṛhj. 2,16. °कार्य 4,11. अष्टकाः पितृदैवत्याः (vgl. पितृदैवत्य) R. Gorr. 2,116,23. — 2) *unter den Manen stehend*; n. Bez. des Nakshatra Maghâ Varâh. Bṛh. S. 8,19. 15,28. 97,8.

पितृदैवत्य (wie eben) adj. *auf die Verehrung der Manen sich beziehend*; n. Bez. *des am* Ashṭakâ *genannten Tage gefeierten Manenopfers:* अष्टका पितृदैवत्ये P. 7,3,45, Vârtt. 10. अष्टका पितृदैवत्यमित्ययं प्रसृतो जनः R. 2,108,4. — Vgl. u. पितृदैवत.

पितृपक्ष (पितृ + पक्ष) 1) m. *die Monatshälfte der Manen*; so heisst *die dunkle Hälfte im* gauṇa Âçvina Mâlamâsat. im ÇKDr. — 2) m. *die Angehörigen des Vaters*; adj. *auf des Vaters Seite stehend*; s. u. पक्ष 5.

पितृपति (पितृ + प°) m. 1) *der Herr der Manen*, Bein. Jama's AK. 1,1,1,53. 3,4. H. 184. Halâj. 1,71. Mârk. P. 104,37. — 2) pl. *die Manen und die Herren der Geschöpfe* (प्रजापति) Bhâg. P. 7,4,6.

पितृयाण n. P. 8,4,26, Sch. fehlerhaft für पितृयाण.

पितृपितृ (पितृ + पि°) m. *des Vaters Vater* AK. 2,6,1,33.

पितृपीत (पितृ + पीत) adj. *von den Vätern getrunken* TS. 3,2,5,2. TBr. 1,3,10,2.

पितृपूजन (पितृ + पू°) n. *die Verehrung der Manen* M. 3,262.

पितृपैतामह (von पितृ + पितामह) 1) adj. f. ई *von Vater und Grossvater ererbt, — überkommen* Brâhmaṇ. 2,14. Sâv. 7,7. MBh. 12,3168. 10771. 13,377. 14,25. 15,81. R. 1,75,28. 2,68,17. 79,5. R. Gorr. 2,8,2. 114,16. Kâm. Nîtis. 4,65. 70. Spr. 1776. Pañkat. 21,5, v. l. 173,20, v. l. — 2) m. pl. *Väter und Grossväter:* एवं पूर्वैर्गतो मार्गः पितृपैतामहैर्ध्रुवः R. 2,105,28 (st. dessen Gorr. 114,16: यः पूर्वैः प्रकृतो मार्गः पितृपैतामहो ध्रुवः). °महोचित MBh. 13,7556. Kâm. Nîtis. 4,63. Mârk. P. 114,14. Pañkat. 89,18.

पितृपैतामहिक adj. = पितृपैतामह Pañkat. 78,7.

पितृप्रसू (पितर् + प्र°) f. *Zwielicht* (*die Mutter der Väter*) AK. 1, 1, 3, 3. — Vgl. पितृसू.

पितृप्रिय (पितर् + प्रिय) m. *eine best. Pflanze* (s. भृङ्गराज) RÂGAN. im ÇKDR.

पितृबन्धु (पितर् + ब°) 1) m. *ein Blutsverwandter väterlicher Seits* UDVÂHAT. im ÇKDR. — 2) n. *väterliche Blutsverwandtschaft* AV. 12, 5, 43.

पितृबान्धव (पितर् + बा°) m. = पितृबन्धु 1. UDVÂHAT. im ÇKDR.

पितृभूति (पितर् + भू°) m. N. pr. eines Commentators der Çrautasûtra des Kâtjâjana, WEBER, Ind. Lit. 137.

पितृभोगीण adj. von पितर् + भोग P. 5, 1, 9, Sch.

पितृभोजन (पितर् + भो°) *die Speise der Manen, Phaseolus radiatus*, m. (!) RÂGAN. im ÇKDR. u. WILS.

पितृमत् und पितृमत् (von पितर्) adj. 1) *einen Vater habend:* कन्या पितृमती स्त्रकम् MBH. 1, 6578. 12, 465. R. 1, 34, 28 (35, 26 GORR.). मया च पितृमान्पुत्रः *mich zum Vater habend* R. GORR. 2, 10, 10. RAGH. 14, 23. 17, 2. *einen namhaften Vater habend:* ब्राह्मण VS. 7, 46. ÇAT. BR. 14, 6, 10, 2. fgg. — 2) *von den Manen begleitet, mit den Manen zusammengehörig:* Soma AV. 18, 4, 72. MÂRK. P. 31, 47. Jama AV. 18, 4, 74. TBR. 1, 6, 8, 2. VS. 38, 9. KAUÇ. 87. — 3) *die Erwähnung der Väter enthaltend:* ऋच् AIT. BR. 3, 32. — Vgl. पैतृमत्य.

पितृमन्दिर (पितर् + म°) n. 1) *des Vaters Wohnung* MÂRK. P. 106, 10. — 2) *der Väter Wohnung, Gottesacker* WILS.

पितृमेध (पितर् + मेध) m. *Manenopfer* KAUÇ. 80. KÂTJ. ÇR. 21, 3, 1. MÜLLER, SL. 356. M. 5, 65. MBH. 1, 4929. 11, 794. 13, 7774. 16, 199. BHÂG. P. 9, 10, 29. Ind. St. 1, 83.

पितृयज्ञ (पितर् + यज्ञ) m. dass. H. 821. RV. 10, 16, 10. TS. 3, 2, 2, 3. TBR. 1, 4, 10, 8. 6, 8, 2. ÇAT. BR. 2, 4, 2, 11. 5, 3, 16. 6, 1, 1. 11, 5, 6, 2. LÂTJ. 10, 12, 5. MÜLLER, SL. 354. M. 3, 70. 122. 283. 4, 21. VÂRÂHA-P. in Verz. d. B. H. 143, 6. — Vgl. पिण्डपितृयज्ञ.

पितृयाण (पितर् + यान) ved. P. 8, 4, 26, Sch., wo fälschlich पितृपाण gelesen wird. adj. *von den Manen betreten:* पन्थामनुप्रविद्वान्पितृयाणम् RV. 10, 2, 7. AV. 8, 10, 19. 12, 2, 10. KHÂND. UP. 5, 3, 2. लोक AV. 5, 18, 13. 6, 117, 3. पितृयाणैः (sc. पथिभिः) सं व आ रोहयामि 18, 4, 1. 62. एष ह वै रयिर्यः पितृयाणः PRAÇNOP. 1, 9. Später °यान geschrieben: °पथ MBH. 3, 122. subst. *der von den Manen betretene, zu ihnen führende Weg:* पन्थानौ पितृयानश्च देवयानश्च विश्रुतौ 12, 525. अयं स देवयानानामादित्यो द्वारमुच्यते ॥ अयं च पितृयानानां चन्द्रमा द्वारमुच्यते । 13, 1082. पितृयानोऽजवीथ्याश्च यदगस्त्यस्य चान्तरम् । तेनाग्निहोत्रिणो यान्ति स्वर्गकामा दिवं प्रति ॥ JÂGN. 3, 184. neutr. BHÂG. P. 4, 29, 13. 7, 15, 51.

पितृयान s. u. पितृयाण.

पितृराज (पितर् + राजन्) m. *der König der Manen*, Bein. Jama's SÂV. 5, 14. MBH. 2, 275. HARIV. 2470. °राजन् desgl. MBH. 2, 352.

पितृरूप (पितर् + रूप) m. N. pr. eines Rudra MBH. 13, 7090.

पितृलोक (पितर् + लोक) m. 1) *Vaterhaus* AV. 14, 2, 52. — 2) *der Wohnort —, die Welt der Manen* AV. 18, 4, 64. TS. 2, 6, 2, 1. 10, 2. 6, 6, 4, 1. TBR. 2, 1, 8, 1. ÇAT. BR. 12, 7, 3, 7. 8, 1, 19. 13, 8, 1, 5. 14, 4, 3, 24. LÂTJ. 8, 8, 34. NIR. 14, 8. VP. 47. 48, N. 10. अनयत्सर्वाः (सेनाः) पितृलोकम् MBH. 1, 2292. पितृलोकर्षयः 5, 3783.

पितृवत् (von पितर्) adv. 1) *wie ein Vater:* लोके वर्तेत पितृवन्नृषु M. 7, 80. — 2) *wie die Manen, wie für die Manen, wie beim Manenopfer* RV. 8, 40, 12. KÂTJ. ÇR. 5, 10, 15. 20, 6, 13. 25, 8, 13. ÂÇV. GRHJ. 4, 7.

पितृवन (पितर् + वन) n. *der Väter Hain, Gottesacker* AK. 2, 8, 2, 87. H. 989. an. 4, 220. HÂR. 131. HALÂJ. 3, 16. सर्वे पितृवनं प्राप्ताः स्वपन्ति विगतज्वराः MBH. 11, 119. R. 3, 31, 10. MRKKH. 157, 9. VARÂH. BRH. S. 42, 13. 57, 2. KATHÂS. 49, 164. RÂGA-TAR. 2, 100. — Vgl. पितृकानन.

पितृवनेचर (पि°, loc. von पितृवन, + चर) adj. *auf dem Gottesacker herumwandernd;* m. Bein. Çiva's (vgl. R. 3, 31, 10 und शिवालय) ÇABDÂRTHAK. bei WILS. *ein Gespenst* WILS.

पितृवर्तिन् (पितर् + व°) adj. *bei den Vätern weilend;* m. N. pr. eines Brahmanen, = König Brahmadatta HARIV. 1039. 1190. 1194. MATSJA-P. in Verz. d. Oxf. H. 40, a, Kap. 21.

पितृवसति (पितर् + व°) f. *der Väter Wohnung, Gottesacker* RAMÂN. zu AK. 2, 8, 2, 87. ÇKDR.

पितृवित्त (पितर् + वित्त) adj. *von den Vätern erworben:* रयि RV. 1, 73, 1. 9.

पितृव्य (von पितर्) m. *Vatersbruder, patruus* P. 4, 2, 36, Vârtt. 1. AK. 2, 6, 1, 31. H. 552. ÂÇV. GRHJ. 1, 24. M. 2, 130. MBH. 2, 2566. 7, 1088. HARIV. 7533. 8772. MÂLAV. 8, 17. KATHÂS. 10, 174. 45, 347. PRAB. 94, 1. Uneig. schlechtweg *von einem älteren nahestehenden Manne* PANKAT. 100, 9.

पितृशर्मन् (पितर् + श°) m. N. pr. eines Dânava KATHÂS. 47, 14.

पितृश्रवण (पितर् + श्र°) adj. nach SÂJ. *dem Vater Ruhm verschaffend* RV. 1, 91, 20.

पितृषद् (पितर् + सद्) adj. *beim Vater —, bei den Eltern —, ledig bleibend* RV. 1, 117, 7. 10, 85, 21. *bei den Manen wohnend:* Rudra PÂR. GRHJ. 3, 15.

पितृषदन (पितर् + स°) adj. *den Manen zum Sitz dienend:* लोकाः AV. 18, 4, 66. VS. 5, 26.

पितृष्वसर् (पितर् + स्व°) f. *des Vaters Schwester* P. 6, 3, 24. 8, 3, 84. 4, 1, 132. AK. 2, 6, 1, 25. Ind. St. 5, 299. M. 2, 131. MBH. 1, 7151 (fälschlich पितृस्व°). 2, 23. 1514. 1517. 5, 3128. 8, 4488. 14, 1530. HARIV. 4033. पितृष्वसामातुलजौ भ्रातरौ MBH. 8, 1828. — Vgl. पैतृष्वस्रीय, पैतृष्वसेय.

पितृष्वस्रीय (vom vorang.) m. *des Vaters Schwester Sohn* ÇKDR. angeblich nach VOP. °स्वस्रीय MBH. 1, 4382. — Vgl. पैतृष्वस्रीय.

पितृसंनिभ (पितर् + सं°) adj. *einem Vater ähnlich, väterlich* zur Erkl. von मनोजव AK. 3, 1, 12.

पितृसू (पितर् + सू) f. = पितृप्रसू *Zwielicht* H. 140. ÇABDAM. im ÇKDR.

पितृहन् (पितर् + हन्) m. angebl. ved. *Vatermörder* P. 3, 2, 88, Sch. RÂGA-TAR. 5, 447.

पितृहू (पितर् + हू) adj. *die Väter rufend;* f. (sc. द्वार्) Bez. *des südlichen Thores im menschlichen Körper, des rechten Ohrs* BHÂG. P. 4, 25, 50. 29, 12. — Vgl. देवहू.

पितृह्वय (पितर् + ह्वय) n. *das Herbeirufen der Väter* ÇAT. BR. 2, 1, 3, 2.

पित्त n. *Galle* AK. 2, 6, 2, 13. TRIK. 2, 6, 17. H. 462. HALÂJ. 2, 450. सुपर्णो जातः प्रथमस्तस्य त्वं पित्तमासिथ AV. 1, 24, 1. अग्ने पित्तमपामसि VS. 17, 6. 19, 85. 25, 7. ÇAT. BR. 12, 9, 1, 3. einer der drei humores des Körpers (mit वात und कफ), der seinen Sitz zwischen Magen und Gedärm

(आमाशय und पक्वाशय) hat, ausserdem vorzugsweise in Leber, Milz, Herz, Auge und Haut zur Erscheinung kommt und besonders die Eigenschaft der Wärme hat. Suçr. 1,77,3. fgg. 78,4. fgg. रागपक्त्योजस्तेजोमेधोष्मकृत्पित्तं पञ्चधा प्रविभक्तमग्निकर्मणानुग्रहं करोति 48,5. 20,8. पित्तं शरदि निर्हरेत् 23.9. °वृद्धि 49,20. °शोफ 131,16. °विष 2,258,4. 276,5. अभिमन्योस्ततस्तु घोरं युद्धमवर्तत । शरीरस्य यथा राजन्वातपित्तकफैस्त्रिभिः ॥ MBh. 6,3736. पित्तात्तु दर्शनं पक्तिमौष्ण्यं रूपं प्रकाशताम् (आत्मा गृह्णात्यतः) Jâǵn. 3,77. पञ्च (अञ्जलयः) पित्तम् 106. Varâh. Bṛh. S. 19, 9. 104,11. °प्रकृति *von galligem Temperament seiend* Bṛh. 2,8. पित्तोद्रेचकैर्भृत्कैर्ज्वलत्पित्तो ऽवदृज्ज्वरम् Râǵa-Tar. 4,526. पित्तं यदि शर्करया शाम्यति को ऽर्थः पटोलेन Pańkat. I, 423. Spr. 775. — Vgl. कूर्म°, गो°, रक्त°, पैत्तिक.

पित्तगदिन् (von पित्त + गद) adj. *gallenkrank* Suçr. 1,162,1.

पित्तघ्न (पित्त + घ्न) 1) adj. f. ई *der Galle entgegenwirkend;* n. *Mittel gegen gallige Zustände:* पित्तघ्नं घृतम् (daher bei Wils. die Bed. *Ghee*) P. 3,2,53. Sch. Suçr. 1,131,18. 142,9. 153,2. 162,7. 2,366,2. विधि 201, 3. — 2) f. ई *Cocculus cordifolius DC.* (गुडूची) Çabdak. im ÇKDr.

पित्तज्वर (पित्त + ज्वर) m. *Gallenfieber* Trik. 2,8,40. Verz. d. B. H. No. 949.

पित्तद्राविन् (पित्त + द्रा° von द्राव) adj. *die Galle verscheuchend;* m. *die süsse Citrone* (मधुरजम्बीर) Râǵan. im ÇKDr.

पित्तधर (पित्त + धर) adj. *gallenhaltig:* कला Suçr. 2,443,12.

पित्तरक्त s. रक्तपित्त.

पित्तरोगिन् (von पित्त + रोग) adj. *gallenkrank* Suçr. 1,166,2.

पित्तलै (von पित्त) 1) adj. *gallig, Galle machend* gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. Trik. 3,3,399. H. an. 3,668. Med. l. 114. Suçr. 1,173,12. 182, 20. 189,9. 193,13. 199,6. अत्यर्थं पित्तला योनिर्दाहपाकज्वरान्विता 2, 397,4. यो मर्त्यः पित्तलानि निषेवते 438,14. — 2) f. आ N. einer Pflanze, *Jussiaea repens Lin.*, H. an. Med. — 3) f. ई N. einer Pflanze, = मूर्वा Ratnam. 32. — 4) n. a) *Glockengut* Trik. 3,3,313. H. 1047. H. an. Med. — b) *eine Art Birke* (s. भूर्जपत्त्र) Çabdam. im ÇKDr.

पित्तवत् (wie eben) adj. *gallig* H. an. 3,668.

पित्तविदग्ध (पित्त + वि°) adj. *durch* (Uebermaass der) *Galle verbrannt* d. i. *beschädigt, — zerstört:* दृष्टि Suçr. 2,305,9. 338,11. 318,8. पित्तोपहत dass. 339,9.

पित्तविनाशन (पित्त + वि°) adj. = पित्तघ्न Suçr. 1,143,20.

पित्तशमन (पित्त + श°) adj. dass. Suçr. 1,143,6.

पित्तस्यन्द (पित्त + स्यन्द) m. so v. a. पित्ताभिष्यन्द Suçr. 2,323,14.

पित्तहर (पित्त + हर) adj. (f. ई) = पित्तघ्न Suçr. 2,324,1.

पित्तातीसार (पित्त + अती°) m. *eine gallige Form der Dysenterie* Suçr. 2,433,20. Davon पित्तातीसारिन् adj. *daran leidend* 438,14.

पित्ताभिष्यन्द (पित्त + अभि°) m. *eine gallige Form der Ophthalmie* Suçr. 2,323,13.

पित्तारि (पित्त + अरि) m. *der Feind der Galle* so v. a. *was der Galle entgegenwirkt*, N. verschiedener gegen die Galle angewandter Pflanzen und Pflanzenstoffe: = पर्पट, लाक्षा und वर्वर Râǵan. im ÇKDr.

पित्तोपहत s. u. पित्तविदग्ध.

पित्थ m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 7,1545. °क 8,215.

पित्र्यै (von पितर्) 1) adj. f. आ *vom Vater kommend, väterlich, dem Vater* oder *den Vätern gehörig, beim Vater üblich u. s. w.; den Vätern* (*Manen*) *geweiht, auf die Väter* (und ihren Cult) *bezüglich* u. s. w. n. (sc. कर्मन्) *Cultushandlung für die Manen*, P. 4,3,79. 2,31. 7,4,27. Vop. 7, 20. आयुधानि Ṛv. 10,8,8. सख्या 1,71,10. 7,72,2. द्रुघानि 86,5. पथः 8, 30,3. रायः 48,7. उक्थानि 7,56,23. धी 3,39,2. बन्धु Ait. Br. 7,23. धन, वसु, रिक्थ u. s. w. M. 9,92. 105. 163. 164. 191. 216. 10,59. R. 2,23,42. Ragh. 4,4. 7,33. 11,64. 18,49. Çâk. 91,2. Halâj. 5,58. अ° M. 9,205. न पित्र्यमनुवर्तन्ते मातृकं (sc. शीलम्) द्विपदाः R. 3,22,32. लोक AV. 6, 120,2. पित्र्याः (ऋचः) शंसति Ait. Br. 3,37. पित्र्यामनु प्रदिशम् so v. a. *gegen Süden* Ṛv. 2,42,2. Çâñkh. Gṛhj. 4,10. 1,7. रात्र्यहनी M. 1,66. अहोरात्र Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 21. Halâj. 1,115. Sûrjas. 12,5. 14, 1. 14. सामवेद M. 4,124. ऋण MBh. 1,4655. अन्न AK. 2,7,24. तीर्थ *der den Vätern geweihte Theil der Hand zwischen Daumen und Zeigefinger* M. 2,59. 58. H. 840. खड्गिपिशित Suçr. 1,205,9 (vgl. M. 3,272). कर्मन् Çat. Br. 13,8,1,19. Çâñkh. Çr. 1,1,7. Gṛhj. 1,8. Kâtj. Çr. 1,7,27. Kauç. 45. M. 2,189. 3,18. 127. 129. 169. 188. 205 (wo wohl पित्र्याद्यन्त zu lesen ist). 232. 240. Jâǵn. 2,235. MBh. 12,13399. fg. 13,5060. 5065. अग्नि Kauç. 69. राशि (nach den Erklärern पैत्र्य, राशि) Ḱhând. Up. 7,1, 2. 4. — Âçv. Çr. 2,15. 18. Nir. 11,33. f. (sc. इष्टि) Çâñkh. Çr. 4,6,2. 14, 10,18. 20. — 2) m. a) *der älteste Bruder* (*die Stelle des Vaters vertretend*) H. 551. — b) *der Monat* Mâgha Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. a) pl. *das unter den Manen stehende* Nakshatra Maghâ H. 111; vgl. 4, b. — b) *Vollmondstag* Çabdam. im ÇKDr. *die an diesem Tage stattfindende Cultushandlung für die Manen* Wils. nach ders. Aut.; vgl. u. 1. am Ende. — 4) n. a) *Cultushandlung für die Manen;* s. u. 1. — b) das Nakshatra Maghâ Varâh. Bṛh. S. 4,6. 10,7. 11,57. 15,8. 31,11. 46, 18. 96,15. 98,5. Sûrjas. 8,18; vgl. 3, a.

पित्र्यावत् (von पित्र्य) adj. nach Sâj. so v. a. पितृमत्; viell. *väterliches Gut besitzend:* परिष्कृतास इन्दवो योषेव पित्र्यावती । वायुं सोमा असृक्षत Ṛv. 9,46,2.

पित्सत् (partic. praes. vom desid. von 1. पत्) 1) adj. a) *zu fliegen —, zu fallen im Begriff stehend* Trik. 3,3,168. H. an. 2,177. fg. Med. t. 133. Viçva im ÇKDr. — b) = प्रतिपन्न (!) Viçva; *erlangt, gewonnen* Wils. — 2) m. *Vogel* AK. 2,5,34. Trik. H. 1317. H. an. Med. Viçva. — Vgl. पिपतिषत्, पिपतिषु.

पित्सरु s. सोम°.

पित्सल n. *Weg, Pfad* Uṇâdik. im ÇKDr.

पित्सु (vom desid. von 1. पत्) adj. *zu fliegen —, zu fallen im Begriff stehend* Med. t. 232. — Vgl. पिपतिषु.

पिद्वै m. *ein best. Thier* VS. 24,32.

पिधातव्य (von 1. धा mit पि = अपि) adj. *zuzudecken, zu verstopfen, zu schliessen:* कर्णौ M. 2,200; vgl. Mallin. zu Kumâras. 5,83.

पिधान (wie eben) = अपिधान Vop. 3,171. m. n. (nur in der zweiten Bed. könnte das Wort als m. gebraucht werden) gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4,31. Trik. 3,5,12. 1) n. *das Zudecken, Verstopfen, Verschliessen* AK. 1,1,2,14. H. 1477. मृत्कुम्भवालुकारन्ध्रपिधानरचनार्थिन् Sâh. D. 64,11. द्वारपिधानमिव धृतेर्मन्ये तस्यास्तिरस्करिणीम् Mâlav. 32. — 2) concr.

Deckel, Decke H. 1026. Halâj. 2,161. तस्मिन् (मृद्भाण्डे) पिधानमुद्धृत्य Râga-Tar. 5,75. स्थाली° Mârk. P. 50,89. पात्रं सपिधानम् MBh. 4,446. सपिधानाननः स्वर्णभृङ्गारः Râga-Tar. 1,128. मञ्जूषा सुपिधाना MBh. 3,17133. कलशान् — सक्षीरवृक्षपल्लवफलपिधानान् *bedeckt mit* Varâh. Bṛh. S. 47,37. — Vgl. खड्ग°, द्वार°, अपिधान.

पिधानक (von पिधान) m. *Decke, Scheide:* खड्ग° *Degenscheide* H. 783.

पिधानवत् (wie eben) adj. *mit einem Deckel versehen:* मृद्भाण्ड Râga-Tar. 5,74.

पिधायक (von 1. धा mit पि = अपि) adj. *verdeckend, verhüllend;* davon nom. abstr. °ता f.: अवलोकयितृनयनपथ° Vedântas. (Allah.) No. 36.

पिनद्धक adj. f. °नद्धिका demin. von पिनद्ध (s. u. नह् mit अपि), aus Rücksichten für das Versmaass statt dieses gebraucht: एकशङ्खास्तथा नार्यो गवेधुकपिनद्धिकाः Hariv. 11164.

पिनस m. = पीनस Colebr. und Lois. zu AK. 2,6,2,2.

पिनाक (पिनाक Uṇâdis. 4,15) m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Siddh. K. 249,a,1. 1) *Stab, Stock* Naigh. 3,29. Nir. 3,21. पिनाकं बिभ्रद् आ गहि VS. 16,51. विपूच्येतु कृन्तती पिनाकमिव बिभ्रती AV. 1,27,2. पिनाकहस्त TS. 1,8,6,2, wofür पिनाकावस VS. 3,61, welches Mahidh. durch *den Bogen* (*Bogenschaft*) *verhüllend* erklärt. (नागा बभूवुः सत्पुरुषाः) द्वावङ्कुशधरौ तत्र द्वावुत्तमधनुर्धरौ । द्वौ वरासिधरौ राजन्नेकः शक्तिपिनाकधृक् ॥ MBh. 5,5259. In der Regel bezeichnet das Wort in der späteren Literatur *die Keule* und auch *den Bogen* Rudra-Çiva's (auch in den oben angeführten Stellen der VS. und TS. ist das पिनाक in Rudra's Hand). Çatar. in Ind. St. 2,46, N. 2. (गदाम्) पिनाकमिव रुद्रस्य क्रुद्धस्याभिघ्नतः पशून् MBh. 6,2797 (= Hariv. 13446). 13,6386. 6396. शूलं धनुः पिनाकं वामार्धे वा गिरिसुतार्धम् Varâh. Bṛh. S. 58,43. इन्द्रायुधसवर्णाभं धनुस्तस्य महात्मनः । पिनाकमिति विख्यातमभवत्पन्नगो महान् ॥ MBh. 13,849. Çiva erhält die Beiwörter: °धृक् 6388. 1,7831. 4,779. 14,2299. Arǵ. 3,5. °भृत् H. 199. °गोप्तृ MBh. 3,1628. °पाणि H. 199, Sch. Kumâras. 3,10. Çiv. Nach den Lexicographen ist पिनाक m. n. = शूल (AK. 3,4,1,14), = शंकरस्य शूलम् Bhar. zu AK. ÇKDr. = त्रिशूल H. an. 3,65. Med. k. 119. Çiva's *Bogen* (AK. 1,1,1,30. 3,4,1,14. H. 201. H. an. Med. Halâj. 1,14). — 2) m. n. *Staubregen, herabfallender Staub* H. an. Med. — 3) m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,25. 26. — 4) f. ई *ein best. Streichinstrument* Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. पैनाक.

पिनाकि eine aus metrischen Rücksichten gebrauchte Nebenform von पिनाकिन्; nur im acc. पिनाकिम् von Çiva MBh. 2,1642. 3,8836.

पिनाकिन् 1) adj. *mit einem* Pinâka *bewaffnet:* कुरूपोधवराः MBh. 6,634. — 2) m. *a*) Bein. Rudra-Çiva's AK. 1,1,1,27. Halâj. 1,12. Vjutp. 107. MBh. 13,6806. Hariv. 1967 (पिणा° gedr.). R. Gorr. 2,105,28 (= 96,29 Schl., wo पिनीकी ein Druckfehler ist). 3,30,36. Çâk. 6. Kathâs. 50,182. पिनाकिदिश् Varâh. Bṛh. S. 27,c,10. — *b*) N. eines der 11 Rudra MBh. 1,2566. 4826. 12,7586. 13,7090. Hariv. 11531. 14169. Mit. 142,7. — 3) f. पिनाकिनी N. zweier Flüsse LIA. I,164. fg. Mack. Coll. 1,76.

पिन्यास n. *Asa foetida* Ǵatâdh. im ÇKDr. — Vgl. पिण्याक.

पिन्व्, पिन्वति Dhâtup. 15,79 (सेचने, v. l. सेवने); पिपिन्विवस्; verwandt mit पी, प्या. act. *schwellen —, strotzen —, überlaufen —, reichlich machen;* med. *schwellen, strotzen, überströmen;* auch in der Bed. des act. gebraucht. अपिन्वन्नपः: ṚV. 1,62,6. भूमिं पिन्वन्ति पयसा 64, 5. 6. याभिर्धेनुमस्वं पिन्वथः 112,3. 4,19,7. 42,4. उत्सम् 5,54,8. इषः 6,39,5. 63,8. ऊर्जम् 70,6. 7,5,8. 9,74,5. ब्रह्मानः सूर्यमपिन्वो अर्कैः 97,31. 10,72,7. ऊर्जं च तत्र सुमतिं च पिन्वत AV. 6,22,2. याभी रसां क्षोदसोद्नः पिपिन्वथुः ṚV. 1,112,12. — पिन्वतं धियः 151, 6. 7,82,3. VS. 11,29. 12,10. पिन्व गा जिन्वार्वतः Âçv. Çr. 1,7. act. nachlässig für med. gebraucht Çat. Br. 14,2,2,28. — med.: यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते ṚV. 1,8,7. सिन्धवः 6,52,4. दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः 1,54,7. वृष्टिः 5,63,1. तस्मा इयं दक्षिणा पिन्वते सदा 1,125,5. धेनुर्न शिश्वे स्वसरेषु पिन्वते 2,34,8. 3,33,4. स्वः 5,83,4. मधोर्धारा 9,75,4. Vâlakh. 2,2. इळा 9,36,5. TS. 1,6,2,3. वैश्वानरः AV. 18,4,35. Çat. Br. 7,4,1,9. 14,2,2,27. आण्डाभ्यां वृषा पिन्वते 3,1,22. med. mit act. Bed.: इषमूर्जं च पिन्वस इन्द्राय मत्सरिन्तमः ṚV. 9,63,2. येभ्यो माता मधुमत्पिन्वते पयः 10,63,3. 1,181,8. स्थालीर्मधु पिन्वमानाः VS. 19,86. 29,1. Çat. Br. 4,5,7,5. Âçv. Gṛhj. 2,4. Kauç. 62. — caus. so v. a. das act. des einfachen Stammes Çat. Br. 4,5,7,4. पिन्वने पिन्वयति 14,2,1,11.

— प्र act. med. so v. a. der einfache Stamm: प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः ṚV. 5,83,6. प्र णः पिन्व विद्युदभ्रेव रोदसी 9,76,3. प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतोधः 10,31,11. 3,33,12. प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् 9,68,4. गिरेरिव प्र रसा अस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः Vâlakh. 1,2.

पिन्व (von पिन्व्) adj. *schwellen —, fliessen machend;* s. दानु°.

पिन्वन (wie eben) n. *ein best. im Cultus übliches Gefäss* Çat. Br. 14,1,2,17. fgg. 2,1,11. 3,1,22. Kâtj. Çr. 26,1,20. 2,10. 5,5. 7,25.

पिन्वत्यपीय adj. ऋच्, Bez. *des mit* पिन्वत्यपो *beginnenden Verses* (ṚV. 1,64,6) Çâṅkh. Br. 15,3. 27,2.

पिपक्ष् nom. ag. vom desid. von 1. पच् Vop. 3,151.

पिपठिस् nom. ag. vom desid. von पठ् Vop. 3,151.

पिपतिषत् (partic. praes. vom desid. von 1. पत्) 1) adj. *zu fliegen —, zu fallen im Begriff stehend.* — 2) m. *Vogel* H. an. 2,177. fg. Med. t. 232. — Vgl. पित्सत्, पिपतिषु.

पिपतिषु (vom desid. von 1. पत्) 1) adj. *zu fallen im Begriff stehend* MBh. 3,15471. — 2) m. *Vogel* Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. पित्सत्, पिपतिषत्.

पिपाठक m. N. pr. eines Berges Mârk. P. 55,7.

पिपासत् (partic. praes. vom desid. von 1. पा) adj. *durstig* Çâk. 72.

पिपासा (vom desid. von 1. पा) f. *Durst* AK. 2,9,55. H. 394. Halâj. 2,208. Vjutp. 58. Ait. Br. 2,19. Çat. Br. 10,2,6,19. 12,2,2,12. अशनायापिपासे du. 14,6,4,1. Ait. Up. 2,1. तृत्° Gobh. 4,9,9. Hit. 1,4. Sund. 1,8. N. 10,4. 15,10. Suçr. 1,4,11. 34,17. 121,7. Varâh. Bṛh. S. 52,90. — Vgl. अपिपास.

पिपासावत् (von पिपासा) adj. *durstig* Vedântas. (Allah.) No. 84.

पिपासितृ adj. *zu trinken verlangend, durstig* H. 393, Sch. Halâj. 2,207. Vjutp. 170. Sâv. 5,36. Daç. 1,38. Nach gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36 von पिपासा; wir haben es oben (wo noch andere Stellen beigebracht worden sind) als partic. vom desid. von 1. पा aufgefasst. In तु-

त्पिपासित *hungrig und durstig* M. 8,93 ist das suff. an ein copulat. comp. getreten.

पिपासु (vom desid. von 1. पा) adj. dass. H. 393. Halâj. 2,207. MBh. 3,14283. 9,1254. R. 5,19,15. 6,37,79. Suçr. 1,174,9. Varâh. Brh. S. 101,4 = Brh. 16,4. Mârk. P. 50,42. mit einem acc.: सोमम् MBh. 14,274.

पिपिली f. = पिपीली *Ameise* Râgan. im ÇKDr. u. पिपीलिका.

पिंपिषत् (von पि = पी; vgl. Benf. Gr. S. 170) adj. vielleicht *schwellend, übervoll, überreich*: सातिर्न वो ऽमवती स्वर्वती त्वेषा विपाका मरुतः पिपिषती RV. 1,168,7. Nach Sâj. = पेषणवती कृषीवलैः कर्षणवती.

पिपीतक m. N. pr. eines Brahmanen, der zuerst an dem nach ihm पिपीतकी benannten Tage, dem 12ten in der lichten Hälfte des Monats Vaiçâkha, eine best. dem Vishṇu geltende heilige Handlung vollzog, Bhavishja-P. im ÇKDr.

पिपील 1) m. *Ameise* Çabdar. im ÇKDr. (u. पिपीलिका). RV. 10,16,6. MBh. 5,5668. 7,288. 13,6673. 7611. — 2) f. ई dass. Râgan. im ÇKDr.; vgl. कृष्ण°. Ist vielleicht auf पीड् zurückzuführen, so dass die ursprüngliche Bed. *eingedrückt* wäre. Vgl. die folgg. Formen und पीलक.

पिपीलक 1) m. dass. H. 1206. Khând. Up. 7,2,1. MBh. 13,5476. Bhâg. P. 7,3,22. 7,3. — 2) f. पिपीलिका AK. 3,6,1.8. dass. (nach den Lexicographen *eine kleinere Art*) Trik. 2,5,28. H. 1207. AV. 7,56,7. Çat. Br. 14,4,2,9. 29. Pañkav. Br. 5,6,10. Nir. 7,13. अण्डानि बिभ्रति स्वानि न भिन्दन्ति पिपीलिकाः MBh. 1,3042. 13,5497 (der pl. nicht am Platze). Suçr. 1,4,20. 45,3. 155,11. 2,510,4. Varâh. Brh. S. 87,23. Kathâs. 13,59. 39,123. Spr. 1355. 1954. Mârk. P. 27,18. °वट AV. 20,134,6. Çâñkh. Çr. 12,23,10. पिपीलिकोद्वाप ebend. Kauç. 11. 93. 116. पिपीलिकोत्करण Vjutp. 110. कल° Suçr. 2,90,9. °परिसर्पण *Ameisenlaufen* 267,18. पिपीलिकाशाकुन Verz. d. B. H. No. 896. Den nom. pl. पिपीलिकाः und den gen. pl. पिपीलिकानाम् haben wir hierhergestellt, obgleich er auch auf पिपीलिक m. zurückgeführt werden kann. पिपीलिका in der Bed. *Ameisenweibchen* Hariv. 1276.

पिपीलिक 1) m. dass. Çabdar. im ÇKDr. (u. पिपीलिका). Adbh. Br. in Ind. St. 1,40,4. MBh. 2,1860. 3,10318. 4,1568. 13,5965. Mârk. P. 20,38. °पुट MBh. 5,5279. 8,914. °रुत Hariv. 1275. 1280. Vgl. u. पिपीलक 2. — 2) n. Bez. *eines angeblich von Ameisen hervorgeholten Goldes* MBh. 2,1860.

पिपीलिकमध्य (पि° + म°) adj. f. आ *in der Mitte schmal wie eine Ameise; so heisst jedes Metrum, dessen mittlerer* Pâda *kürzer ist als der vorangehende und folgende*, Nir. 7,13. Pañkav. Br. 15,17,8. Lâtj. 4,7,1. Khandas in Verz. d. B. H. 100,16. RV. Prât. 16,24. eben so पिपीलिकमध्यम 27.35. पिपीलिकामध्य Bez. *einer Art Fasten, die am Vollmondstage mit 15 Bissen beginnen, bis zum Neumondstage täglich um einen Bissen abnehmen und dann bis zum zweiten Vollmondstage täglich um einen Bissen wieder zunehmen*, Kull. zu M. 11,216.

पिपृच्छिषु (vom desid. von प्रछ्) adj. *zu fragen im Begriff stehend* Çañk. zu Kenop. S. 61.

पिप्पका f. *ein best. Vogel* VS. 24,40. — Vgl. पिप्पीक.

पिप्पटा f. *Zucker* (= गुडशर्करा) ÇKDr. und Wils. nach Trik.; die gedr. Ausg. 2,9,12 hat पर्प्पटा, welches nach den Corrigg. in पिप्पटा zu verbessern ist.

पिप्पल 1) m. a) *Ficus religiosa* (s. अश्वत्थ) AK. 2,4,2,1. Trik. 2,4,6. 3,3,397. H. 1131. an. 3,666. Med. l. 111. Halâj. 2,41. पिप्पलाज्जायते वह्निः पिप्पलो वृक्षराट्स्मृतः (पिप्प° gedr.) Pitâmaha in Mit. 148,1. Jâgñ. 1,301. MBh. 2,805. 3,10039. 11574. 6,192 (vgl. VP. 166, N. 1). 14,1172. Varâh. Brh. S. 53,96. VP. 168. Bhâg. P. 1,6,16. — b) *ein best. Vogel* H. an. Med. — c) *Brustwarze* (wegen der Aehnlichkeit mit einer *Beere*; man hätte aber das neutr. für diese Bed. erwartet) H. ç. 124; vgl. पिप्पलक. — d) = निरंशुक Med. = निरंशुल H. an. — e) N. pr. eines Sohnes des Mitra von der Revatî Bhâg. P. 6,18,5. — f) pl. N. einer AV.-Schule Ind. St. 3,277; wohl fehlerhaft für पिप्पलाद, wie Weber vermuthet. — 2) f. आ N. pr. eines Flusses VP. 183, N. 34. — 3) f. ई gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. a) *Beere* AV. 6,109,1. 2. — b) *langer Pfeffer, Piper longum Lin.*, sowohl *die Pflanze*, als auch *das Korn* (gaṇa हरीतक्यादि zu P. 4,3,167) AK. 2,4,2,15. H. 421. H. an. Med. Halâj. 2,459. Ratnam. 46. Vjutp. 135. °वनशोभित (देश) R. 3,15,41. °प्रततं वनम् 76,25. °वल्लीकालिल Hariv. 5367. Suçr. 1,35,12. 74,9. 139,3. 142,11. 14. 217,3. 9. 229,7. Varâh. Brh. S. 16,30. 50,15. 75,11. °लवणाभ्यां च मत्स्यान्संपादयिष्यथः *mit Pfeffer und Salz* R. 3,76,24. अर्धं पिप्पल्याः = अर्धपिप्पली Sch. zu P. 2,2,2 und 1,2,44, Vârtt. °मूल *die Wurzel des langen Pfeffers* gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90. AK. 2,9,111. Ratnam. 99. Suçr. 1,139,3. 2,44,11. 50,4. 456,14. पिप्पलीद्वय wohl पिप्पली und पिप्पलीमूल oder गजपिप्पली 2,208,19. पिप्पलीवर्धमानक n. Bez. *einer Kur mit Pfefferkörnern, welche in zu- und abnehmender Anzahl genommen werden*, 40,8. — 4) n. a) proparox. *Beere* überh.; im Besondern *die Beere der Ficus religiosa*: (सुपर्णाः) पिप्पलं स्वाद्वत्ति RV. 1,164,20 (= Muṇḍ. Up 3,1,1. Çvetâçv. Up. 4,6). 22. तं नाकं रुशत्पिप्पलं मरुतो वि धूनुथ 5,54,12. Çat. Br. 3,7,1,12. °मात्र *beerengross* Kâtj. Çr. 3,4,1. यथाम्रं वोदुम्बरं वा पिप्पलं वा बन्धनात्प्रमुच्यते Çat. Br. 14,7,1,41. MBh. 13,4312. — b) *Sinnengenuss* (mystisch herausgedeutet aus RV. 1,164,20): त्यक्त° Bhâg. P. 3,4,8. = विषयसुख Schol. — c) proparox. *Wasser* (aus RV. 5,54,12 gefolgert) Naigh. 1,12. Trik. 3,3,397. H. ç. 163 (wo fälschlich पिप्पल gelesen wird). H. an. Med. — d) = वस्त्रच्छेदभेद H. an. Med. *Aermel* (aber als masc.) Wils. — Vgl. कपिपिप्पली, जल°, तोय°, पार्श्वपिप्पल.

पिप्पलक n. 1) *Brustwarze* (vgl. पिप्पल 1,c) H. an. 4,19. Med. k. 197. Hâr. 238. — 2) *Faden zum Nähen* H. 911. H. an. Med.

पिप्पललावती s. पिप्पलावती.

पिप्पलाद (पिप्पल + अद् oder आद् *essend*) m. *der Beerenesser*, N. pr. eines alten AV.-Lehrers Praçnop. 1,1. Colebr. Misc. Ess. I,18. AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 91,10 v. u. Ind. St. 2,35. MBh. 12,1596. VP. 283. Bhâg. P. 1,19,10. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55,b,31. °तीर्थ Çiva-P. ebend. 66,a,16. पिप्पलादाः m. pl. N. einer AV.-Schule Ind. St. 3,277. Auch पिप्पलादकाः Muir, ST. III, 229. — Vgl. पैप्पलाद, पैप्पलादि.

पिप्पलायन (von पिप्पल) m. N. pr. eines Mannes Bhâg. P. 5,4,11.

पिप्पलावती (f. von पिप्पलावत् und dieses von पिप्पल) N. pr. eines

Flusses; so ist wohl st. पिप्पलावती zu lesen VP. 183, N. 34.

पिप्पलि 1) f. = पिप्पली *langer Pfeffer* ÇABDAR. im ÇKDR. — 2) वसिष्ठस्य पिप्पलि (viell. nom. n. von पिप्पलिन्) N. eines Sâman Ind. St. 3, 234, *b*.

पिप्पलिश्रोणि (पि° + श्रो°) f. N. pr. eines Flusses MÂRK. P. 57,22.

पिप्पलीका (von पिप्पली) f. *eine best. Pflanze*, = अश्वत्थी (अश्वत्थ ist = पिप्पल) RÂGAN. im ÇKDR.

पिप्पलीमूलीय adj. von पिप्पलीमूल (s. u. पिप्पल 3, *b*) gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

पिप्पलीय adj. von पिप्पल gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

पिप्पलु f. N. pr. eines Mannes (Weibes?) gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105.

पिपिका f. *Weinstein an den Zähnen* TRIK. 2,6,19. H. 632. — Vgl. पिट्टक und जलपिप्पिका.

पिप्पीक m. *ein best. Thier*, viell. *ein Vogel*: शिखिश्रीकाण्ठपिप्पीकरुरुश्येनाश्च दक्षिणाः (sind von günstiger Vorbedeutung) VARÂH. BṚH. S. 85, 38. — Vgl. पिप्पका.

पिप्पटा s. पिप्पटा.

पिप्रीषा (vom desid. von प्री) f. *das Verlangen Jmd etwas Liebes zu erweisen*: पिप्रीषया नृपतयो ऽद्भुतदर्शनानि दित्सन्ति तुष्टिजननानि परस्परेभ्यः VARÂH. BṚH. S. 19, 10.

पिप्रीषु (wie eben) adj. *Jmd zu erfreuen verlangend* MBH. 2, 1296. पिप्रीषुस्ते सुतान् 7,6855. HARIV. 2645.

पिप्रु m. N. pr. eines Dämons, welchen Indra überwindet und dessen Burgen er zerstört, ṚV. 1, 51, 5. 101, 2. 103, 8. 2,14,5. 4. 16,13. अरन्धयो वेदथिनाय पिप्रुम् 5,29,11. 6,18,8. 20,7. 8,32,2. 10.99,11. 138, 3. — Viell. von पर्.

पिप्लु m. *Mal am Körper* AK. 2,6,1,49. H. 618. अस्या ह्योष भ्रुवोर्मध्ये सहजः पिप्लुरुत्तमः । श्यामायाः पद्मसंकाशः N. 17, 5. °कर्ण *ein Mal am Ohre habend*: श्वेतमजम् KÂTH. 12, 13. Offenbar eine redupl. Form.

पिब (von 1. पा) adj. *trinkend* P. 3,1,137. — Vgl. त्रि°.

पिबवत् adj. *eine Form des Zeitworts* पिबति *enthaltend* AIT. BR. 3, 29. 4. 29.

पिब्द्, partic. पिब्दमान *fest —, derb —, compact werdend* oder *seiend*: ततः संवत्सरे योषित्संबभूव सा ह पिब्दमानेवोदेयाय *welche ordentlich fest geworden* (aus der Flüssigkeit) *hervorging* ÇAT. BR. 1, 8,1,7. SÂJ.: घृतं स्रवन्ती सुस्निग्धा. Könnte eine reduplicirte Form (von पद्) sein.

— आ dass.: उभे धुरौ वह्निरापिब्दमानो ऽन्तर्योनेव चरति द्विजानिः ṚV. 10,101,11.

पिब्दन (vom vorherg.) adj. *fest, derb, solid*: विश्वा सु नो विथुरा पिब्दना वसो ऽमित्रान्सुषहान्कृधि ṚV. 6,46,6. वृष वसूनि पिब्दना पर्‌षा यविष्ठा अति । अव शादेषु गच्छति 9,15,6. SV. liest पिब्दनः.

पियारु (von पियु = पीयु) adj. *schmähend, höhnend, übelwollend* NIR. 4.25. बृहस्पते चयस इत्पियारुम् ṚV. 1,190,5. अभि वृत्रं वर्धमानं पियारुमपादमिन्द्र तवसा जघन्थ 3,30,8. पियारूणां प्रजां जहि AV. 11,2,21.

पियाल (= प्रियाल und auch daraus entstanden) UṆÂDIS. 3,76. m. N. eines Baumes, *Buchanania latifolia Roxb.*; n. *die Frucht* AK. 2,4,2, 15. H. 1142, Sch. MBH. 13,685. HARIV. 12674. R. GORR. 2,103,8. 3,17, 8. 76, 3. SUÇR. 1, 141, 14. 157, 1. 183, 8. 210, 19. °मज्जा 215, 11. °बीज 2,25,2. 438, 21.

पिल्, पेलयति *werfen* DHÂTUP. 32.65. *schicken, antreiben* KAVIKALPADR. im ÇKDR. — Vgl. पेल्, बिल्.

पिलि m. N. pr. eines Mannes SAṀSK. K. 185, *b*, 1.

पिलिन्दवत्स (पि° + व°) m. N. pr. eines Zuhörers Çâkjamuni's BURN. Lot. de la b. l. 2. SCHIEFNER, Lebensb. 271 (41).

पिलिप्पिल adj. nach MAHÎDH. *schlüpfrig* VS. 23, 12.

पिलु m. *ein best. Baum*, = पीलु SUÇR. 2,325,8.

पिलुक m. desgl. ÇABDAR. im ÇKDR.

पिलुनी = मूर्वा RATNAM. bei WILS.; die richtigere Form पिलुपर्णी giebt ÇKDR. nach ders. Aut. — Vgl. पीलुपर्णी.

पिल्ल adj. *triefende Augen habend*, m. *triefende Augen* P. 5, 2, 33, Vârtt. 2. AK. 2,6,2,11. H. 461. an. 2,485. MED. l. 31. HALÂJ. 2,452. — Vgl. चिल्ल, चुल्ल.

पिल्लका (wohl von पिल्ल) f. *Elephantenweibchen* ÇABDAM. im ÇKDR.

1. पिश्, (पिंश्), पिंशति DHÂTUP. 28, 143 (अवयवे). gaṇa मुचादि zu P. 7,1,59. पिंशते; पिपेश, पिपिशे; *schmücken, ausziercn, putzen; zubereiten, zurüsten*, namentlich *das Fleisch aushauen und zurechtschneiden; gestalten, bilden*: पिपेश नाकं स्तृभिः ṚV. 1,68,10. मा अपिंशन् 4,33,4 1,161,10. पुरुत्रा वाचं पिपिशुर्वदन्तः 7,103,6. चमसान् 1,161,9. 3,60,2. यो रूपैः पिंशद्भुवनानि विश्वा 10,110,9. त्वष्टा रूपाणि पिंशतु 184,1. रूपाणि पिंशन्भुवनानि विश्वा TBR. 3,1,1,12 in Ind. St. 7,269. विश्वो वः श्रीरधि तनूषु पिपिशे ṚV. 5,57,6. स्तृभिरन्या पिपिशे 6,49,3. बभ्रुः शुक्रेभिः पिपिशे हिरण्यैः 2,33,9. यः पिंशते सूनृताभिः सुवीर्यम् 8,19,22. अंशुर्यवेन पिपिशे यतो नृभिः 9,68,4. pass.: (ब्रह्मगवी) पिश्यमाना. पिशिता AV. 12, 5,36. partic. पिष्ट (n. = रूप NAIGH. 3,7): चमस AV. 19,49,8. (मारुतम्) गणं पिष्टं रुक्मेभिरञ्जिभिः ṚV. 5,56,1. पिष्टतमा रशना VS. 21,46. NIR. 8, 20. Vgl. auch पिशित.

— intens.: उप मा पेपिशत्तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित (Sternen-)*Schmuck tragend* ṚV. 10,127,7. छन्दःपक्षे उषसा पेपिशाने AV. 8,9,12.

— अनु *der Länge nach anbringen, — anheften*: त्वष्टा पिपेश मध्यतो ऽनु वर्ध्रान् AV. 14,1,60.

— अभि *mit Schmuck bestecken, ausschmücken*: वरा इवेद्रैवतासो हिरण्यैरभि स्वधाभिस्तन्वः पिपिश्रे ṚV. 5,60,4. अभि श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिंशन् 10,68,11. येभिः शिल्पैः पप्रथानामदृंहन्येभिर्द्यामभ्यपिंशत्प्रजापतिः TBR. 2,7,15,2.

— आ *verzieren*, (mit Farbe) *schmücken*: आ रोदसी विश्वपिशः पिशानाः ṚV. 7,57,3. इष्कृणुध्वं रशना ओत पिंशत 10,53,7.

— निस् *herausschälen* (Fleisch aus der Haut): निश्चर्मणो ऋभवो गामपिंशत ṚV. 1,110,8.

— वि, विपिंशति (= विपुष्यति DURGA) NIR. 6, 11. पेश इति रूपनाम पिंशतेर्विपिशितं भवति 8,11; nach DURGA so v. a. विकसित oder bei Andern विनिक्षिप्त *als Schmuck angebracht*.

2. पिश् (= 1. पिश्) f. *Schmuck*: पिशा गिरो मघवन्गोभिरश्वैस्त्वायतः शिशीहि राये अस्मान् ṚV. 7,18,2. — Vgl. विश्व°, शुक्र°, सु°.

पिश m. nach SÂJ. so v. a. रुरु *Damhirsch*: सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः ṚV. 1,64,8. Vielleicht nach der Farbe so benannt; vgl. पिशङ्ग.

पिशङ्ग 1) adj. f. पिशङ्गी Kâç. zu P. 4, 1, 39. Accent eines auf पि° ausgehenden comp. gaṇa घोषादि zu P. 6, 2, 85. *röthlich, röthlich braun* AK. 1, 1, 4, 25. H. 1396. Halâj. 4, 51. ते ऽरुणेभिर्वरमा पिशङ्गैः शुभे कं यान्ति रथतूर्भिरश्वैः RV. 1, 88, 2. पिशङ्गं द्रापिं प्रति मुञ्चते कविः (सविता) 4, 53, 2. 9, 21, 5. रयि (etwa von der Farbe des Goldes zu verstehen) 72, 8. 107, 21. मुनयो वातरशनाः पिशङ्गा वसते मला 10, 136, 2. AV. 3, 9, 3. 14, 2, 48. VS. 24, 11. 29, 59. पष्ठौही TS. 1, 8, 19, 1. Pañkav. Br. 21, 14, 8. Kâtj. Çr. 22, 9, 13. RV. Prât. 17, 8. Kauç. 39. तुरग MBh. 6, 4530. 7, 983. संध्यापिशङ्गपूर्वाद्रिशृङ्ग Kathâs. 1, 18. अनलज्वालापिशङ्गैः कचैः Prab. 65, 11. Kathâs. 23, 4. कदम्बकिञ्जल्कपिशङ्गवासस् Bhâg. P. 2, 2, 9. 1, 11, 28. 4, 25, 23. 8, 18, 1. Varâh. Laghuǵ. 1, 6. अरुणपिशङ्गा ऽश्वः TBr. 6, 6, 11, 6. — 2) m. N. pr. eines Schlangendämons Pañkav. Br. 25, 15, 3. MBh. 1, 2158. — Das Wort ist wohl auf 1. पिश् zurückzuführen; vgl. краса *Schönheit*, красити *schmücken*, красьнъ *schön*, russ. красный *schön* und *roth*.

पिशङ्गक (vom vorberg.) m. N. pr. eines Trabanten des Vishṇu Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18, *b*, 37.

पिशङ्गभृष्टि (पि° + भृ°) adj. *rothzackig* (?), nach Sâj. *blass röthlich*: पिशाचि RV. 1, 133, 5.

पिशङ्गराति (पि° + रा°) adj. *röthliche* (*goldene*) *Gabe gebend*, von Indra RV. 5, 31, 2.

पिशङ्गरूप (पि° + रूप) adj. *ein röthliches Ansehen habend* RV. 1, 181, 5. 2, 3, 9. 8, 33, 3. AV. 9, 4, 22.

पिशङ्गसंदृश् (पि° + सं°) adj. dass.: रयि RV. 2, 41, 9. AV. 6, 33, 3.

पिशङ्गाश्व (पि° + अश्व) adj. *röthliche Rosse habend*, von den Marut RV. 5, 57, 4.

पिशङ्गिल adj. (f. आ) nach Mahîdh. = पिशम् + गिल, eher von पिशङ्ग und *eine best. Farbe* bezeichnend, VS. 23, 11. 12. 55. 56. — Vgl. कुरु°.

पिशाच gaṇa पृषोदरादि zu P. 6, 3, 109. आकर्षादि zu 5, 2, 64. पर्श्वादि zu 5, 3, 117. 1) m. eine Klasse dämonischer Wesen, zu deren Aufstellung die Irrlichter Veranlassung gegeben haben mögen, AK. 1, 1, 1, 6. Trik. 1, 1, 75. H. 91. Halâj. 1, 87. Vjutp. 116. अप्राचिमरुदेशनिवासिनः Kull. zu M. 1, 37. (उपादित्सति) अग्निकामकातर इवोल्मुकपिशाचम् Bhâg. P. 5, 14, 7. — VS. 30, 8. 34, 51. AV. 4, 20, 6. 9. 36, 4. 37, 10. 5, 29, 4. 5. 6, 32, 2. 8, 2, 12. 12, 1, 50. *Götter, Menschen, Väter* — Asura, Rakshas, Piçâka TS. 2, 4, 1, 1. Kâth. 37, 14. M. 1, 37. 43. 12, 44. स्त्रियाणां च पिशाचानाम् 57. न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशाचवत् 5, 50. यक्षरक्षःपिशाचान्नं मद्यं मांसं सुरासवम् 11, 95. Arǵ. 10, 50. MBh. 3, 2407. रक्षःपिशाचाश्च हिमवत्सम् (रक्षन्ति) 8, 2104. Hariv. 11794. 14698. R. 1, 42, 7. Kap. 4, 3. Suçr. 1, 16, 16. 21, 14. 89, 20. 114, 9. 117, 9. 2, 532, 2. 533, 13. Varâh. Bṛh. S. 13, 11. 38 (37), 5. 45, 13. Kathâs. 28, 162. fgg. Râǵa-Tar. 6, 155. VP. 42. जडोन्मत्तपिशाचवत् Bhâg. P. 1, 15, 43. 5, 5, 29. Burn. Intr. 131. Lalit. ed. Calc. 313, 11. 436, 2. Lot. de la b. l. 54. fgg. Schiefner, Lebensb. 299 (68). मथिते (अरणेः) यादवङ्क च पिशाचः संप्रजायते AV. Pariç. bei Kuhn, Herabkunft d. Feuers, 208. Kinder der Krodhâ Hariv. 11554. VP. 150, N. 18. नृत्यत्पिशाचाङ्गनाः Prab. 3, 13. °विद्या Âçv. Çr. 10, 7. °वेद Müller, SL. 451. °भाषा Kathâs. 7, 27. °चर्या Bhâg. P. 3, 14, 26. 28. °दक्षिणा MBh. 13, 4316. °जम्भन AV. 2, 18, 4. °चातन ebend. °जम्भन 5, 29, 14. °हन् (वज्र) Kâth. 39, 5. °सभ n. Bhar. zu AK. ÇKDr. दैःशील्यपिशाचावेशविकृत Râǵa-Tar. 3, 505. °देश Muir, Sanskrit Texts II, 59. °वाच् 61. सपिशाचा वात्या P. 6, 3, 80, Sch. f. ई gaṇa पर्श्वादि zu P. 4, 1, 177, Vârtt. 2. Çabdam. im ÇKDr. AV. 1, 16, 3. MBh. 3, 2558. 10520. 16139. Hariv. 14572. R. 3, 60, 22. Prab. 36, 8. Lalit. ed. Calc. 384, 15. स्त्री° *ein teuflisches Weib* Prab. 15, 12. आशा° (vgl. आशापिशाचिका) 76, 18. Nach VP. 122, N. 19 und 150, N. 18 ist पिशाचा (sic) eine Tochter Daksha's und Mutter der Piçâka. Vgl. अग्रपिशाच, उदर°, धनपिशाची (unter धनपिशाचिका), पिशाचि und पैशाच. — 2) m. N. pr. eines Rakshas R. 5, 12, 15. 6, 35, 12. — 3) f. ई *eine Art Valeriana* (गन्धमांसी) Râǵan. im ÇKDr.; vgl. पिशिता.

पिशाचक 1) m. = पिशाच 1. MBh. 8, 2064. Varâh. Bṛh. S. 67, 109. Pâdma-P., Svargakh. 15 (nach ÇKDr. u. पिशाच). Vgl. अग्र°, कूपे°. — 2) f. पिशाचिका *a*) = पिशाची in आशा°, गन्ध°, धन°, पत्त्र°, भोग°. — *b*) N. pr. eines Flusses Mârk. P. 57, 22. VP. 185, N. 80. — 3) adj. (पै°) = पिशाचे कुशलः gaṇa आकर्षादि zu P. 5, 2, 64. पिशाचिका (पिशाचिक die Hdschr.), sc. भाषा *die Sprache der* Piç. Vjutp. 115.

पिशाचकपुर (पि° + पुर) n. N. pr. eines Dorfes Râǵa-Tar. 5, 468.

पिशाचकिन् (von पिशाच, पिशाचक) P. 5, 2, 129, Vârtt. m. Bein. Kuvera's Trik. 1, 1, 78. H. 189.

पिशाचता f. nom. abstr. von पिशाच Kathâs. 1, 59. Prab. 52, 3. पिशाचत्व n. dass. Çuddhitattva im ÇKDr. u. पिशाच.

पिशाचद्रु m. *ein best. Baum* Trik. 2, 4, 13; nach dem Index = (dem vorangehenden) धव, nach ÇKDr. und Wils. = (dem nachfolgenden) शाखोट. — Vgl. पिशाचवृक्ष.

पिशाचमोचन (पि° + मो°) n. *die Befreiung des* Piç. und °तीर्थ n. N. pr. eines Wallfahrtsortes Skanda-P. in Verz. d. B. H. 146, *b* (54). d. Oxf. H. 73, *b*, 14. 71, *a*, 2.

पिशाचवृक्ष (पि° + वृक्ष) m. *ein best. Baum*, = शाखोट Ratnam. im ÇKDr. — Vgl. पिशाचद्रु.

पिशाचालय (पि° + आलय) m. *die Wohnstätte der* Piçâka, *Bez. einer best. Lichterscheinung, Phosphorescenz* Varâh. Bṛh. S. 11, 3.

पिशाचि m. = पिशाच 1. RV. 1, 133, 5.

पिशाचीकरण (von पिशाच + 1. कर्) n. *das Verwandeln in einen* Piçâka Verz. d. B. H. No. 905.

पिशिक m. pl. N. pr. eines Volkes im Süden Varâh. Bṛh. S. 14, 14. श्रीखावनाः सपिशिकाः Mârk. P. 58, 26.

पिशित (von 1. पिश्) AV. पिंशित Uṇâdis. 3, 95. 1) n. *ausgehauenes, zugerichtetes Fleisch; Fleisch* überh. AK. 2, 6, 2, 4. H. 623. an. 3, 282. Med. t. 134 (पिसित gedr.). Hâr. 55. Halâj. 3, 9. AV. 5, 19, 5. Ait. Br. 2, 11. Kauç. 12. 35. 39. Çâñkh. Gṛhj. 2, 12. 6, 1. शार्दूलः पिशिताकाङ्क्षीव MBh. 4, 770. Hit. 2, 3. Suçr. 1, 74, 7. 205, 8. 328, 21. 2, 303, 20. 405, 6. °निभ 310, 19. Spr. 36. 2012. Ragh. 7, 47. Varâh. Bṛh. S. 85, 66. Kathâs. 25, 135. कुचादि पीनं पिशितं घनम् Mârk. P. 25, 17. Pañkat. 69, 18. °पिण्ड Prab. 67, 2. 70, 18. 87, 12. पिशितौदन MBh. 2, 1733. Suçr. 2, 466, 2. पिशितानि MBh. 1, 5576. Hit. 2, 10. Kathâs. 27, 116. मत्स्यपिशितैः Suçr. 2, 378, 2. — 2) n. *Stückchen*: विसल्यंकस्यौषधे मोच्छिषः पिशितं चन AV. 6, 127, 1. Man kann vermuthen, es habe statt dessen पिष्टम् (zu

sprechen पिषितम्) *Stäubchen* ursprünglich gestanden. — 3) f. ग्रा *Nardostachys Jatamansi* (जटामांसी) Dec. H. an. (wo मांसिका zu lesen ist). Med.; vgl. मांस und मांसी.

पिशितभुज् (पि° + भुज्) adj. *fleischessend*; m. *Fleischesser* Varâh. Bṛh. S. 15,27.

पिशिताश (पि° + ग्राश) adj. dass.; m. Bez. *fleischessender Dämonen*, wie der Rakshas (Râǵa-Tar. 3,76) und Piçâka (Hariv. 14693. 14719).

पिशिताशन (पि° + ग्रशन) adj. subst. dass. MBh. 3, 10936. Suçr. 1,206, 12. Bez. des *Wolfes* MBh. 1, 5586. यत्तराक्षससंघाः रौद्राश्च पिशिताशनाः R. 1,35,18. यत्तरत्तोगणाश्चैव ये चान्ये °नाः R. Gorr. 1, 36, 18. राक्षसान्पिशिताशनान् R. Schl. 1,32,15. subst. = Rakshas MBh. 6,4100. Çâk. 75. = पिशाच Hariv. 14720. 14761. Kinder der Nikashâ Halâj. 1,119.

पिशिताशिन् (पि° + ग्राशिन्) adj. subst. dass. H. 429. पिशिताशिषु चान्येषु — राजा भविष्यसि MBh. 1,3479. राक्षसाः पिशाचाश्च तथान्ये पिशिताशिनः 6,3833. प्रवृत्तरक्तःपिशिताशिदोष R. 5,11,8. N. eines Wesens im Gefolge des Çiva Vjâḍi zu H. 210; vgl. Hariv. Langl. I, 513.

पिशी f. = पिशिता = जटामांसी Râǵan. im ÇKDr.

पिशील n. (hölzernes) *Gefäss, Napf* Çat. Br. 2, 5, 2, 6. पिशीलवीणा (nach dem Comm. auch शूर्पवीणा genannt) *ein best. Saiteninstrument, eine Art Guitarre, deren Saiten über einen Kasten gespannt sind*, Lâṭj. 4, 2, 4. 5.

पिशीलक n. = पिशील Schol. zu Kâtj. Çr. 494, 15. 16.

पिशुन Uṇâdis. 3, 55. 1) adj. (f. ग्रा) Nir. 6, 11. *der da hinterbringt, verräth, nachtheilig über Andere spricht, verleumdet, verrätherisch, verleumderisch*; subst. *Hinterbringer, Verräther, Verleumder*; = सूचक und खल AK. 3, 1, 47. 4, 18, 130. H. 380. an. 3, 392. Med. n. 91. fg. Halâj. 2, 191. Viçva bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,55. शिशीते शक्रः पिशुनेभ्यो वधम् Ṛv. 7,104,20. VS. 30,13. Ḱhând. Up. 7,6,1. M. 3, 161. 4, 214. 11,50. Jâǵn. 1,165. 3,211. R. 1,6,11. Varâh. Laghuǵ. 2,19. Pańkat. 1,1. III,245. Spr. 436. 2198. 2234. निसर्ग° Râǵa-Tar. 6,197. पिशुनवादेष्वभिरतिः Hit. 1,129. Spr. 585. पिशुनां ये न भाषन्ते मित्रभेदकरीं गिरम् MBh. 13, 6646. मनुष्यधर्म Spr. 1763. Das n. *Hinterbringerei* MBh. 14,1025. In comp. mit einem obj. *Etwas verrathend, an den Tag legend*: तुल्यानुराग° Vikr. 32. ग्रभ्युत्थिताग्निपिशुनैः (धूमैः) Ragh. 1, 53. पुत्रप्रीति° (चक्षुस्) Çâk. 109, 8. नेत्रं तत्रप्रधनपिशुनं कौरवम् Megh. 49. Kathâs. 45, 368 (wo bhâviçreyaḥ-prathama-piçunair zu lesen ist). Bhâg. P. 1, 11, 37. Râǵa-Tar. 4, 371. ग्रात्ममनोदुःखपिशुनम् adv. Amar. 97. Mit खल *Bösewicht* wechselnd Vâsavad. 5, 1. 2. *schlecht, schändlich*, als Beiw. von ग्रहंकार *Hochmuth* Spr. 300. — 2) m. *a*) *Baumwolle* (bleibt an den Kleidern hängen und wird dadurch zum *Verräther*) H. an. Möglicherweise ist aber st. कार्पास zu lesen कप्यास्य, welches wie das gleichbedeutende कापिवक्त्र ein Bein. Narâda's (s. u. c.) sein könnte. — *b*) *Krähe* Med. — *c*) Bein. des Klätschers Nârada H. 849. Med. — *d*) Bez. eines, schwangeren Frauen gefährlichen Kobolds Mârk. P. 51, 65. — *e*) N. pr. eines Brahmanen Hariv. 1189. — *f*) N. pr. eines Ministers des Dushjanta Çâk. 80, 23. 95, 20. — 3) f. ग्रा N. einer Pflanze, *Medicago esculenta* Rottl. Roxb. AK. 2, 4, 4, 21. H. an. (lies स्पृक्का st. सृक्का). Med. — 4) n. *Saffran* (*der Verräther untreuer Geliebter*) AK. 2, 6, 3, 26. H. 645, Sch. H. an. Med., Viçva a. a. O.; vgl. संकोच°. — Führt man पिशुन auf 1. पश् zurück, so wäre die ursprüngliche Bedeutung *Späher* (vgl. स्पश). Vgl. पैशुन, पैशुन्य.

पिशुनता (von पिशुन) f. *Hinterbringerei, Klätscherei* Bhartṛ. 2, 45.

पिशुनय् (wie eben), °नयति *verrathen, an den Tag legen*: गतमुपरि घनानाम् — पिशुनयति रथस्ते शीकरक्लिन्ननेमिः Çâk. 166.

पिष्, पिनष्टि Dhâtup. 29, 15. ग्रपिनट् (सम्) पिणक्. पिपिंढ Kâç. zu P. 8, 4, 65. Bhâg. P. 6, 8, 22. (निष्) पिपेषम्, (प्रति) ग्रपिंषत्, ग्रपिंषन्; erhält keinen Bindevocal Kâr. 6 aus Siddh. K. zu P. 7, 2, 10. पिपेष, ग्रपिषत्, पेक्ष्यति, पिष्ट्वा, पेष्टुम्; ep. auch med. *zerreiben, zerstampfen, mahlen, zermalmen* Dhâtup. ग्रथो ग्रवघ्नती कृत्यथो पिनष्टि पिंषती Ṛv. 1, 191, 2. 10, 136, 7. AV. 19, 28, 9 (wo पिंष zu lesen ist). Çat. Br. 2, 6, 1, 5. 6, 6, 4, 9. तण्डुलान् Kâtj. Çr. 2, 5, 6. धानाः P. 2, 3, 56, Sch. Pâr. Gṛhj. 2, 15. Gobh. 2, 6, 8. 7, 18. Suçr. 1, 33, 3. चन्दनम् MBh. 4, 632. Spr. 1778. पिंषे गात्रोद्वर्तनम् MBh. 4, 632. पिंषे साधु विलेपनम् 261. पिष्यमाणा Çat. Br. 5, 2, 3, 2. Kâtj. Çr. 2, 5, 9. उदपेषम् (absol.) पिनष्टि *mit Wasser, in Wasser zerreiben* P. 3, 4, 38, Sch. 6, 3, 58, Sch. तैलपेषं पि° 3, 4, 38, Sch. शुष्कपेषम्, चूर्णपेषम्, रूक्षपेषम् 3, 4, 35. शुष्कपेषं पिनष्म्युर्वीम् Bhaṭṭ. 6, 37. तथैव तान्निपतितानपिषन्गजवाजिनः MBh. 10, 418. 411. लोभमवशं तरसा पिनष्मि Prab. 78, 5. भूमौ पिनषाम भानुम् Bhaṭṭ. 12, 18. पिपेषास्य रथं तया (शिलया) 14, 80. दृष पेक्ष्याम्यरीन् 16, 38. ग्रपिनट् रथानीकम् 17, 66. पेष्टुमारभ्भि च क्षितौ 15, 58. ते पिष्यन्ते शिलापेषैर्यथैते पापकर्मिणः Mârk. P. 14, 72. ग्रपिषाताम् (pass.) सक्थ्नी द्वे तदेकेन वैनाकसाम् Bhaṭṭ. 15, 69. पिनष्टि चेत्वाक्रून् (die Venus) so v. a. *vernichten* Varâh. Bṛh. S. 9, 17. Nach P. 2, 3, 56 in der übertr. Bed. *zermalmen, stark mitnehmen* (हिंसायाम्) mit dem gen. des obj.: चौरस्य पिनष्टि Sch. पेष्टुं भुवनद्विषाम् Çiç. 1, 40. Eine Form mit langem Wurzelvocal in der folg. Stelle: ये ग्रपीपन्ये ग्रदिह्रन् (इषुम्) *die* (das Gift) *zerrieben, die den Pfeil bestrichen* AV. 4, 6, 7. partic. पिष्ट *gemahlen*: माषाः AV. 12, 2, 53. Mṛkkh. 91, 10. 157, 19. Varâh. Bṛh. S. 75, 9. Kathâs. 6, 41. P. 4, 2, 92, Sch. ग्रर्ध° Kâtj. Çr. 5, 1, 4. ग्र° 13. Çat. Br. 2, 6, 1, 5. n. 1) *Mehl* Ait. Br. 2, 9. Çat. Br. 1, 1, 4, 3. 2, 1, 2. 6, 5, 1, 6. Çâńkh. Gṛhj. 4, 19. Kauç. 71. MBh. 12, 1324. Suçr. 2, 158, 1. 2. पिष्टान्न 135, 11. °पशु *ein aus Mehl geformtes Opferthier* M. 5, 37. Râǵa-Tar. 3, 7. °राज्याः कल्पः AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 90, 6. °रचित Kathâs. 2, 56. पिष्टाद् Bhâg. P. 6, 6, 41. °भुज् 4, 7, 4. न पिनष्टि पिष्टम् *er mahlt kein Mehl* so v. a. *thut keine unnütze Arbeit* 5, 10, 24. पिष्टपेष *Mehlmahlen* so v. a. *unnütze Arbeit* 14. पिष्ट m. *Gebäck* Çabdar. im ÇKDr. u. पिष्टक. Vgl. गुड°, पैष्ट. — 2) *Blei* (*platt gestampft*) Ratnam. im ÇKDr.; vgl. चीनपिष्ट, परिपिष्टक.

— caus. पेषयति dass. Çâńkh. Gṛhj. 1, 19. 20. MBh. 1, 3223. Suçr. 2, 350, 14. 357, 12. मधुकमज्ञपेषितम् 380, 17. 222, 20. Nach Dhâtup. 32, 31, v. l. = पिञ्ज्, पिञ्जयति *zu nahe treten; stark sein; nehmen; wohnen*; vgl. पिस्.

— ग्रनु *anrühren, anstossen*: दण्डेन Kâtj. Çr. 25, 1, 16.

— ग्रव *zerreiben* Suçr. 2, 238, 17.

— ग्रा *drücken, anrühren* AV. 20, 133, 1. तं पाणिनापेषं बोधयां चकार Çat. Br. 14, 5, 1, 15. यदापिपेष मातरं पुत्रः प्रमुदितो धयन् VS. 19, 11.

— उद् *zerquetschen, zerdrücken*: भीमबाहुबलोत्पिष्टे विनष्टे राक्षसे

MBh. 3,457. उत्पिष्ट *herausgequetscht*, eine Form von Gelenksdislocation (संधिमुक्त) Suçr. 1,155,20. 300,8. 12. 2,28,4.

— समुद्, समुत्पिष्ट *herausgequetscht:* नखसंधि Suçr. 2,28,10.

— नि *zermalmen* AV. 10,4,13.

— प्रनि (nicht प्रणि) P. 8,4,18, Sch.

— निस् *stampfen:* निष्पेष्टवै (die Wäsche mit Steinen beim Waschen) Çat. Br. 3,1,2,19. Kâty. Çr. 7,2,17. *zerstampfen, zerquetschen, zermalmen, zerschmettern:* इमान्पापान्निष्पिपेषं तलाभिः MBh. 2,2377. निष्पिपेषोरसा कांश्चित्कांश्चित्पद्भ्याम् R. 6,84,23. MBh. 2,930. fg. R. 1, 1,73 (78 Gorr.). Kathâs. 50,16. Bhâg. P. 6,8,22. निष्पिष्यैनं बलाद्भूमौ MBh. 1,6036. 6291. 4,1114. (तम्) निष्पिपेष क्षितौ क्षिप्रं पूर्णं कुम्भमिवाश्मनि 7,4125 (vgl. 12,5206). Draup. 9,3. Hariv. 4736. 8276. R. 4,9,79. काष्ठभारम् — निष्पिपेष क्षितौ *schmettern* MBh. 14,1633. निष्पिष्ट 1635. 1,5990. 5,3700. 6,3158. 12,1120. खड्गनिष्पेष° R. 2,23,34 (20,39 Gorr.). 6,7,33. Ragh. 12,73. Râǵa-Tar. 3,283. *zerschlagen, durchgewalkt* Bhatt. 6,120. निष्पिषन्ती स्वचरणौ *mit den Füssen stampfend* R. 6,23,3. करं करेण निष्पिष्य *die Hände an einander reibend* MBh. 1,5922. 4,778. 5, 5596. दन्तैर्दन्तांस्तदा रोषान्निष्पिपेष *knirschte mit den Zähnen* 4,465. दन्तान्दन्तेषु निष्पिष्य 5,5594. Vgl. निष्पेष fg. — caus. *vernichten:* आगर्भं यावदेषां कुलमिदमखिलं नैव निष्पेषयामि (v. l. für निःशेषयामि) Prab. 36,11.

— विनिस् *zerstampfen, zerquetschen, zerklopfen, zermalmen, zerschmettern* MBh. 1,6017. वज्रविनीम् 7,488. Ragh. 12,30. विनिष्पिष्यमाणावयव Bhâg. P. 5,26,16. विनिष्पिपेष चात्मानं प्रगृह्य सुभुजा भुजौ R. 4,19,2. विनिष्पिष्ट MBh. 1,619. 1131. 5991. 12,8058. Arǵ. 9,5. R. 4,9, 80. शिलातलविनिष्पिष्टैः (महोर्मिभिः) 41,64. Bhâg. P. 3,6,37. पाणी पाणिं विनिष्पिष्य *die Hände an einander reibend* MBh. 2,2268. R. 2,35, 1. 3,55,1. — Vgl. विनिष्पेष.

— परि *zerreiben:* (कृपाः) अन्योऽन्यं परिपिष्टाश्च समासाद्य परस्परम् MBh. 9,1227. *zerstampfen:* पाणिभ्यां रुदती तत्र उरः परिपिपेष सा R. 3, 51,30. 42. — Vgl. परिपिष्टक.

— प्र *zermalmen:* करेण येन प्रपिनष्टि कुञ्जरान्न तेन सिंहो मशकान्प्रबाधते Pańkat. ed. orn. 1,226. प्रपिष्ट *gemahlen, zerrieben* Çat. Br. 1,7, 4,7. TS. 2,6,8,5. Kâty. Çr. 5,1,9. — caus. *mahlen, zerreiben:* प्रपेष्य Suçr. 1,34,5. श्लक्ष्णप्रपेषित 2,68,3.

— प्रति *Etwas an Etwas reiben:* उरःप्रतिपेषं युध्यन्ते so v. a. *Brust an Brust* P. 3,4,55, Sch. प्रत्यपिंषत्करं करे MBh. 1,2004. हस्तैर्हस्ताग्रमपरे प्रत्यपिंषन्नमर्षिताः 2,1590. 7,8484. प्रतिपिष्टानामस्थानाम् *sich an einander reibend* 9,1252. *zerschmettern, zerschlagen* Nir. 3,21. स त्वा प्रतिपेक्ष्यति Khând. Up. 2,22,4. प्रत्यपिंषन्महाबाहुर्मल्लं भुवि MBh. 4, 361. अथैनं प्रतिपिंषन्ति पूर्णं घटमिवाश्मनि 12,5206 (vgl. 7,4125). जघनं प्रतिपिष्टम् Suçr. 1,301,16. अत्युग्रप्रतिपिष्ट MBh. 10,396. उद्यतप्रतिपिष्टानां खड्गानां वीरबाहुभिः *an einander geschlagen* MBh. 3,8717.

— अभिप्रति *zerschlagen, ausschlagen:* सोमस्य राज्ञो ऽभीवाक्ति प्रतिपिपेष Çat. Br. 4,2,1,11.

— सम् *zerstossen, zerdrücken, zerreiben, zermalmen, zerschlagen:* वज्रेणानः उषसः सं पिपेष RV. 2,15,6. 3,34,6. अहस्तमिन्द्र सं पिणक्कुणारुम् 30,8 (Nir. 6,1). 4,18,9. 30,9. 10. पुरः 18. 8,1,28. 6,17,10. 7,104, 13. यत्सं पिंषन्त्योषधिम् 10,85,3. AV. 2,32,3. 31,1. Çat. Br. 1,6,3,33. 2,3,2,1. Kâth. 30,1. AV. 4,3,5. 6,6,2. संपिष्टदग्धविध्वस्तं तव सैन्यं किरीटिना MBh. 8,4109. संपिष्टास्ते तदा युद्धे विष्णुना R. 1,45,48; vgl. u. पिष्टक 2.

पिष्ट (von पिष्) 1) adj. *gemahlen* u. s. w. s. u. पिष्. — 2) m. a) *Gebäck* s. u. पिष्. — b) N. pr. eines Mannes gaṇa शिवादि zu P. 4,1, 112. pl. *seine Nachkommen* gaṇa उपकादि zu P. 2,4,69. — 3) n. *Mehl; Blei* s. u. पिष्.

पिष्टक (von पिष्ट) 1) m. a) proparox. *Backwerk, Kuchen* P. 4,3,147. AK. 2,9,48. H. 398. an. 3,67. Med. k. 120. — b) *eine best. Krankheit des Weissen im Auge* Suçr. 1,311,4. 326,3. H. an. Med. — 2) f. पिष्टिका *eine Art Grütze:* दालिः (nach Haughton *gespaltene Erbsen* oder *andere Hülsenfrucht;* vgl. u. कृसर u. धूमसी) संस्थापिता तोये ततो ऽपहृतकञ्चुका। शिलायां साधु संपिष्टा पिष्टिका कथिता बुधैः॥ Bhâvapr. im ÇKDr. Hierher viell. Verz. d. B. H. No. 971. — 3) n. *zerstampfte Sesamkörner* Râǵan. im ÇKDr.

पिष्टप Uṇâdis. 3,145. m. n. *Welt* AK. und Ratnak. nach ÇKDr.; unsere Ausgaben des AK. (2,1,6) lesen विष्टप und führen पिष्टप als Nebenform an. ब्रध्नस्य M. 4,231; v. l. विष्टप. — Vgl. त्रि°.

पिष्टपचन (पिष्ट + प°) n. *Pfanne* AK. 2,9,32. Suçr. 2,158,1.

पिष्टपाक (पिष्ट + पाक) m. *Mehlgebäck:* °भृत् *enthaltend*, zur Erklärung von करीष H. 1020.

पिष्टपाचक (पिष्ट + पा°) n. = पिष्टपचन Wils.

पिष्टपिण्ड (पिष्ट + पि°) m. *Mehlkloss*, zur Erklärung von पुरोडाश P. 4,3,70, Sch.

पिष्टपूर (पिष्ट + पूर) m. *eine Art Gebäck* Trik. 2,9,14. H. 400. — Vgl. घृतपूर.

पिष्टमय (von पिष्ट) adj. f. ई *aus Mehl gemacht* P. 4,3,146. भस्मन् Schol. प्रतिकृति AV. Pariç. 5,1. Kull. zu M. 5,37. पूप MBh. 13,5499. जल *Wasser, in welches Mehl geschüttet worden ist*, 6223; vgl. पिष्टरस, पिष्टोदक.

पिष्टमेहिन् adj. *an* पिष्टमेह *mehliger Harnruhr* (Wise 360) *leidend:* पिष्टरसतुल्यं पिष्टमेही मेहति Suçr. 1,272,15. 2,78,2.

पिष्टरस (पिष्ट + रस) m. *Wasser mit Mehl* MBh. 1,5186. 13,709. Suçr. 1,272,15.

पिष्टवर्ति (पिष्ट + व°) *eine Art Gebäck* H. 400. Hâr. 215.

पिष्टसौरभ (पिष्ट + सौ°) n. *(pulverisirtes) Sandelholz* Hâr. 103.

पिष्टात m. *wohlriechendes Pulver, das in die Kleider geschüttet wird*, AK. 2,6,3,41. Trik. 2,6,44. H. 637. In dem Anfange des Wortes steckt पिष्ट *Mehl, Puder.*

पिष्टिक (von पिष्ट) n. *ein Extract von Reis* (तण्डुलोद्भवतवक्षीर) Râǵan. im ÇKDr. — पिष्टिका s. u. पिष्टक.

पिष्टौडी f. *eine best. Staude*, = श्वेताम्लि Râǵan. im ÇKDr. Der Anfang des Wortes enthält पिष्ट, औडी ist *wilder Reis.* — Vgl. नील°.

पिष्टोदक (पिष्ट + उदक) n. *Wasser mit Mehl* MBh. 1,5186.

पिस्, पिंस्यति = गतिकर्मन् Naigh. 2,14. पेसुकं वै वास्तु पिस्यति (Schol. = अतिवृद्धो भवति) क्व प्रजया पशुभिः Çat. Br. 1,7,2,18. ऊष इव पिपिसुः, ऊष इव पिस्यत्याद्य इव भवति 3,5,2,17. Vielleicht *sich ausdehnen.* पिस्, पेसति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 17,69. पेसयति dass. 32,

32. *zu nahe treten; stark sein; nehmen; wohnen* 31, v. l.; vgl. पिष् caus. — Vgl. पेस्, विस्, वेस्, बिश्, बेश्.

पिस्पृक्षु (vom desid. von स्पर्श्) adj. *zu berühren im Begriff stehend:* जलम् so v. a. *im Begriff stehend in's Wasser zu gehen, sich abzuwaschen* MBh. 12,8338.

पिहित (partic. praet. pass. von 1. धा mit पि = अपि; s. das.) n. Bez. einer Redefigur: *versteckte Andeutung, durch welche man einem Andern zu verstehen giebt, dass man sein Geheimniss kenne:* पिहितं परवृत्तान्तज्ञातुः साकूतचेष्टितम् Kuvalaj. 146, *a.*

1. पी, पीयते *trinken* Dhâtup. 26,32. तदापीयत तत्तेजो राजा वारिमयम् MBh. 3,13611. Andere Formen, die gleichfalls auf पी zurückgeführt werden könnten, wie पीत्वा, पीय, पीत s. u. 1. पा.

2. पी, पि, प्या (प्यै Dhâtup. 22,68. प्याय् 14,17); पयते Ṛv. 1,164,25. पिपान 79,3. reduplicirte Formen im Veda: पीपिहि, पिप्यतम्, पीपेस्, अपीपेत्, अपीपेम, पीपयत्, पीपयतस्, partic. पीपयत्, अपीपयन्त, partic. पीप्यान; in der späteren Sprache, aber auch ved. प्यायते (ohne praep. nur im Bhaṭṭ.); perf. ved. पीपाय, पीपेथ, पिप्यथुस्, पिप्युस्; ved. und in der späteren Sprache पिप्ये P. 6,1,29. Vop. 8,118. पिप्याते, पिप्यिरे P., Sch.; aor. अप्यायि und अप्यायिष्ट 3,1,61. Vop. 8,117. अप्यास्त 46.117. (आ) प्यासिषीमहि (VS. 2,14. Çâṅkh. Çr. 1,12,12. Gṛhj. 2,10 und wohl auch AV. 7,81,5, wo die Hdschrr. प्याशिषीमहि lesen); partic. पीत (ved.; s. u. आ), पीन und प्यान P. 6,1,28 nebst Vârtt. Vop. 26,88. 89. 116. 1) *schwellen, strotzen; voll sein, überfliessen* (वृद्धौ Dhâtup.): पीपाय धेनुरदितिर्ऋताय जनाय हविष्मते Ṛv. 1,153,3. 10,133,7. मेघः 1,181,8. स्तनाविव पिप्यतं जीवसे नः 2,39,6. उभे अस्मै पीपयतः समीची 27,15. आपश्चित्पिप्युः स्तर्यो न गावः 7,23,4. 27,4. द्यावा च यत्र पीपयन्नहा च 65,2. पयः 9,6,7. पयसा 4,3,9. अरित्रं नद्यो न पीपेः 16,21. वसुत्वना सदा पीपेथ दाशुषे Vâlakh. 2,6. धीरधीपाय Ṛv. 2,2,9. पीपाय स श्रवसा मर्त्येषु 6,10,3. partic. perf. पीपिवंस्, f. पिप्युषी *strotzend, voll, überlaufend, triefend;* mit gen. und acc.: स्तन Ṛv. 7,96,6. धेनु 2,32,3. पिप्युषी पयः 13,1. धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्युषी 16,8. घृतम् 8,7,19. इष् 7,3. 13,25. 9,86,18. 10,143,6. शिशुं न पिप्युषीव वेति सिन्धुः 1,186,5. मधोर्घृतस्य पिप्युषीम् 8,6,43. 19. 84,5. med.: उत वां गाव आपश्च पीपयन्त देवीः 1,153,4. 5,34,9. स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः 1,169,4. 181,5. 6. अपीपयन्त धेनवो न सूदाः 7,36,3. पूर्वीरिळा अधयत्पीप्याना: 3,1,10. 10,102,11. नि ते नंसै पीप्यानेव योषा *wie ein Weib mit voller Brust* 3,33,10. Nir. 2,27. अतायस्योत्तमं सत्त्वमप्यायि कृतकृत्यवत् Bhaṭṭ. 6,33. partic. पीन *fett, feist, dick* AK. 3,2,10. H. 448. Halâj. 2,187. von verschiedenen Körpertheilen MBh. 3, 2196. 2393. 7,3313. R. 1,1,13. 9,38. Varâh. Bṛh. S. 58,32. 67,27. Kathâs. 4,6. Brahma-P. 50,19. Kaurap. 2. P. 6,1,28, Sch. Vjutp. 12. हारश्च पीनतरलः *mit einem grossen Mittelstein* Hariv. 5436. पीनः oder प्यानः स्वेदः *dicker Schweiss* Vop. 26,116. — 2) trans. *schwellen —, strotzen machen; überlaufen machen, übersättigen:* अश्वामिव (wohl verderbt aus अस्वामिव) पिप्यत धेनुमूधनि Ṛv. 2,34,6. त्वं न इषमापो न पीपयः 1,63,8. सोमम् 8,1,19. शयवे पिप्यथुर्गाम् 1,116,22. पिप्यतं धियः 9,19,2. 5,71,2. धियं पीपयन्त पयसेव धेनुम् 10,64,12. 16. स्तनमत्र नकिरस्मा अपीपेत् 31,4. अपीपेमेह वज्रिणाम् 8,53,7. 88,1. इमा ब्रह्म पीपिहि सौभगाय VS. 14,2.

— intens. पेपीयते P. 6,1,29. Vop. 8,118.

— अभि med. *schwellen, strotzen:* याः सुष्वयन्त सुदुघाः सुधारा अभि स्वेन पयसा पीप्यानाः Ṛv. 7,36,6.

— आ med., nur einzelne vedische Formen aus पी, gewöhnlich aus प्या gebildet. 1) *anschwellen, gähren, steigen* (von Flüssigkeiten); *sich füllen; voll —, kräftig —, reich werden an* (instr.): आप्यायमानो अमृताय सोम Ṛv. 1,91,18. आ प्यायन्तामुस्रिया हव्यसूदः 93,12. आपिप्यानं शुक्रमन्धः 4,27,5. आप्यायमानाः प्रजया धनेन 10,18,2. यत्त्वा देव प्रपिबन्ति तत आ प्यायसे पुनः 85,5. एधा ते अग्ने समिधया वर्धस्व चा च प्यायस्व VS. 2,14. 38,21. मनस्त आ प्यायताम् 6,15. अंशुरंशुष्टे देव सोमा प्यायताम् AV. 5,29,12. 6,78,1. 12,3,20. आ वयं प्यासिषीमहि गोभिरश्वैः 7,81,5. Çat. Br. 1,6,2,17. 4,9. 12,8,2,2. (सोम) आप्यायस्वाप्यायस्व 14,9,1,19. TBr. 3,1,1,3 in Z. f. d. K. d. M. 7,266. त्रीणि स्रोतांसि यान्यस्मिन्नाप्यायन्ते पुनः पुनः MBh. 14,989. आकृत्याप्यायते सूर्यः Jâǵn. 3,71. जीव्योपायं तु भगवान्मम किंचित्करोतु सः — येनाप्याये Hariv. 14376. partic. आपीत *schwellend, strotzend, voll:* अंशवः Ṛv. 8,9,19. आपीन AV. 9,1,9. Çat. Br. 4,6,2, 18. Ait. Br. 1,17. गो MBh. 1,3934. अन्धु, ऊधस् P. 6,1,28, Vârtt. (nach den Erklärern आपीन m. = अन्धु, आपीन n. = ऊधस्; vgl. u. आपीन). Vop. 26,117. आप्यानश्चन्द्रमाः P. 6,1,28, Sch. आप्यानस्कन्धकण्ठांस Bhaṭṭ. 5,56. आप्यानं हिमोस्रेण (उपवनम्) 9,2. Vgl. आप्याय. — 2) *voll machen, kräftigen:* आप्यायध्वं तपसा तेजसा माम् MBh. 5,508. — caus. *Etwas anschwellen, voll machen, ergänzen; auffüllen, begiessen* (namentlich mit Wasser den Soma, जलेन प्रोक्षणमाप्यायनम् Sâj. zu Ait. Br. 1,26); *nähren, kräftigen, beleben, erfrischen, erquicken, ermuntern:* अंशुम् TS. 2,3,5,3. घ्नन्ति वा एनं पूर्णमास आमावास्यायां प्याययन्ति 5,2,5. 3,2,2,1. राजानम् Ait. Br. 1,26. 3,32. कथं यज्ञं पुनराप्याययेम Çat. Br. 1, 5,3,24. अग्निम् 8,2,2. यथा मधु मधुकृत आप्याययेयुः 3,4,3,14. 16. 8,1,2. Âçv. Çr. 4,5. चमसम् Ait. Br. 7,33. technisch auch von dem blossen Aufsagen der auf das आप्यायन des Soma bezüglichen Sprüche, unter bestimmten Manipulationen mit der Schale; daher nach den Comm. so v. a. स्पर्श्, आलम्भ्. Kâtj. Çr. 8,2,6. Schol. zu 9,12,5. Çâṅkh. Çr. 7,5, 17. 20. — रेतः Suçr. 1,17,9. वाचम् Çat. Br. 4,6,9,6. तेजसा तव तेजश्च विष्णुराप्याययिष्यति MBh. 3,13542. यज्ञैर्जप्याह्निकैश्चैव नित्यमाप्याययन्ति नः (मानुषाः) Hariv. 7276. ततः प्राणाः प्रादुरभूद्वाचमाप्याययन्पुनः MBh. 14,647. तपोयोगबलेनैनमाप्याययितुमर्हसि R. 1,28,30 (29,19 Gorr.). सोमः स्वरश्मिभिः शीतैर्वीरुधोषधिमानवान्। आप्याययन्सदा Mârk. P. 17, 12. 27,22 (Spr. 2331). 116,21. Megh. 45. Râǵa-Tar. 3,66 (verbinde mit der Calc. Ausg. छाययाप्या°). 4,48. Bhâg. P. 4,16,9. med.: स आत्मन एवाग्रे स्तनयोः पय आप्याययां चक्रे Çat. Br. 2,5,1,3. 3,9,1,3. fg. तृष्णामान् तृट्परिप्लुतान् — पिण्डोदकप्रदानेन — सदाप्याययते Mârk. P. 26,31. pass.: आप्याय्यते सोमः Suçr. 1,19,12. 14. गर्भः 367,12. तेन जन्तुराप्याय्यते Mârk. P. 10,73. fg. 99,33. 35. आप्यायित Çâṅkh. Çr. 7,7,3. (पैः) तर्पी चाप्यायितः सोमः M. 9,314. सैव कान्तिर्मन्मथाप्यायिता द्युतिः Sâh. D. 130. व्याधिराप्यायित इव *wie eine Krankheit, die man Ueberhand hat nehmen lassen,* MBh. 2,1960. (गर्भः) आप्यायितो गोभिः शतधा ववृधे शनैः Brahma-P. in LA. 59,14. दमयन्त्यपि भर्तारमासाद्याप्यायिता भृशम्। अर्धसंजातसस्येव तोयं प्राप्य वसुंधरा ॥ MBh. 3,3007. शिशिरतरैर्वायुभिराप्यायितशरीरः Pańkat. 9,5. 162,10. Hit. 25,2. (शक्रः) देवाप्यायित आहवे *ermuntert* MBh. 12,10148. — Vgl. आप्यायन.

— समा *schwellen, wachsen, zunehmen:* मन्युश्चास्य समापिप्ये Bhaṭṭ. 14,62. — caus. *nähren, kräftigen, beleben:* तान्सर्वान्यजमानो वै श्राद्धं कुर्वन्यथाविधि । समाप्याययते वत्स येन येन Mârk. P. 31,7. स समाप्यायितः शक्रो विष्णुना — बलवान्समपद्यत MBh. 3,8725.

— प्र *anschwellen* (intrans.), *strotzen:* उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्यायाः Ṛv. 9,93,3. 107,12. प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व सोम विश्वेभिरंशुभिः 67.28. घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीताः 7,41,7. प्रपीनां गाम् VS. 7,74. स्तन 87, wofür प्रप्यात (प्रप्यान P. 6,1,28, Sch.) TS. 5,5,10,6. — caus. *anschwellen machen u. s. w.:* प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजानग्ने त्वं रोदसी नः सुदोघे Ṛv. 3,15,6. वायुरिदं सर्वं प्रप्याययति Çat. Br. 1,7,1,3. 2,6,3,7.

पीटिका s. u. पीठिका.

पीठ n. Trik. 3,5,7. 1) *Stuhl, Sitz, Bank* AK. 3,4,25,171. Vjutp. 217. n. AK. 2,6,3,40. H. 684. Halâj. 2,155. m. n. Trik. 2,6,40. — Pâr. Gṛhj. 1,15. MBh. 1,5415. 4,96. पीठं दत्त्वा माधवो ऽभ्यागताय 5,1399. 12,1444. 13345. 13,6699. Hariv. 7230. 9606. R. 2,69,14. 81,11. Ragh. 4,84. 6,15. Schol. zu P. 1,3,24. Varâh. Bṛh. S. 50,38. अङ्गिरोज° Bhâg. P. 3,5,41 (पीठ gedr.). Prab. 81,5. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,519, Çl. 26. पीठच्छत्रोपानहम् Vop. 6,7. हविर्धानस्य Âpast. bei Sâj. zu Ait. Br. 1,30. पङ्गु° Schol. zu Uṇ. 3,28; vgl. पीठग, पीठसर्प, पीठसर्पिन्. महीप्रतीहारपीठाधिकारं प्रतिपद्य *Stuhl* so v. a. *Amt* Râǵa-Tar. 4,484. Statt dessen 142 fälschlich महाप्रतीहारपीडा. पीठी f. Çabdar. im ÇKDr. — 2) n. *Stuhl, Sitz* in übertr. Bed., *Unterlage, Piedestal:* लिङ्ग° Râǵa-Tar. 2,126. 4,274. 5,46. °गर्भ *die Vertiefung in dem Piedestal eines Götterbildes,* = पिण्डिकाश्वभ्र Bhaṭṭotpala zu Varâh. Bṛh. S. 59,17. °विवर dass. ders. zu 58,54. कर्ण° *die äussere Mündung des Gehörgangs* Suçr. 1,56,10. अंस° *Schulterblatt* 126,1. 340,18. 350,13. Hariv. 13165. करिकुम्भ° Spr. 1545. Auch पीठी f.: गृह्णाणां दारुबन्धाय पीठ्याम् H. an. 2,492; vgl. पीठिका unter पीठक. — 3) n. Bez. *bestimmter Heiligthümer* (wohl die verschiedenen Glieder der Pârvatî darstellend) *auf Plätzen* (51 an der Zahl), *an denen der Sage nach die Glieder der bei* Daksha's *Opfer von* Vishṇu *in Stücke zerhauenen* Pârvatî *niedergefallen sein sollen,* ÇKDr. °स्थान Wilson in VP. lvii. 499, N. 26. Hierher vielleicht °देवी Râǵa-Tar. 5,473. Vgl. u. ज्वालामुखी. — 4) *ein best. Schmuck:* किरीटपीठमुकुटैरङ्गदैरपि मण्डिताः Hariv. 8063. — 5) n. Bez. *einer bestimmten Art zu sitzen* Verz. d. Oxf. H. 11,*a*, N. 1. — 6) n. *das Complement eines Segments* Colebr. Alg. 84. — 7) m. N. pr. eines Asura MBh. 7,386. 12,12956. Minister Kaṁsa's Hariv. 9155. — Vgl. कथापीठ, तर्कपीठ, तर्कपीठी, धर्मपीठ, नयपीठी, पादपीठ, भद्र°.

पीठक (von पीठ) m. n. Trik. 3,5,13. 1) *Stuhl, Bank* Vjutp. 137. — 2) viell. *Sattel* MBh. 1,3486. — 3) f. पीठिका *a) Bank* Vjutp. 209. R. 5,13,54. तपनीयपीठिकालम्बि चरणाम् Mâlav. 61. *Unterlage* Bhaṭṭotpala zu Varâh. Bṛh. S. 55,16. 58,54. गृह्णाणां दारुबन्धाय पीठिकायाम् Med. l. 24; vgl. u. पीठ 2. — *b) Abtheilung, Abschnitt* (in einem Werke) Daçak. 48,7. पीठिका in den Columnentiteln auf S. 1—15. Vgl. कथापीठ. Man könnte indessen auch पीठिका *Körbchen* vermuthen; vgl. त्रिपिटक. — Vgl. गणपीठक, पादपीठिका.

पीठकेलि (पीठ + के°) m. Bez. *einer best. Rolle* Trik. 3,1,6.

पीठग (पीठ + ग) adj. *mit Hülfe eines Wägelchens sich fortbewegend, lahm:* न शत्रुरवमन्तव्यो दुर्बलो ऽपि बलीयसा । यो ऽपि स्यात्पीठगः कश्चित्किं पुनः समरे स्थितः ॥ MBh. 3,871. fg. — Vgl. पीठसर्प, पीठसर्पिन्.

पीठचक्र (पीठ + चक्र) *ein Wagen mit Sitz* Âçv. Gṛhj. 4,2.

पीठनायिका (पीठ + ना°) f. Bez. *eines 14jährigen, nicht menstruirenden Mädchens, das bei der* Durgâ-*Feier diese Göttin vorstellt,* Annadâkalpa im ÇKDr. u. कुमारी.

पीठन्यास (पीठ + न्यास) m. Bez. *einer best. mystischen Cerimonie* Tantrasâra in Verz. d. Oxf. H. 93,*b*,25.

पीठभू (पीठ + भू) f. *Unterlage, Fundament* H. 980.

पीठमर्द (पीठ + मर्द) 1) adj. *den Sitz reibend,* viell. so v. a. *Reiter zu Pferde* (vgl. सादिन्): प्रेक्षन्ते स्म तु विराटस्तु कङ्कस्तु बल्लवो जनाः । रथिनः पीठमर्दाश्च हस्त्यारोहाश्च नैगमाः ॥ MBh. 4,674. — 2) adj. = अतिधृष्ट *überaus frech* H. an. 4,142. Med. d. 50. — 3) m. *der Gefährte eines Helden bei grösseren Unternehmungen:* दूरानुवर्तिनि स्यात्तस्य प्रासङ्गिकेतिवृत्ते तु । किंचित्तद्गुणहीनः सहाय एवास्य पीठमर्दाख्यः ॥ Sâh. D. 76. Daçar. 2,7. Pratâpar. 5,*a*,7. Trik. 3,1,6. H. an. Med. — 4) m. *Tanzlehrer von Freudenmädchen* H. 330.

पीठसर्प (पीठ + सर्प) adj. subst. *lahm, Krüppel:* कर्तव्ये पुरुषव्याघ्र किमास्से (so ist zu lesen) पीठसर्पवत् (पीठसर्पिवत्?) MBh. 3,1397. — Vgl. पीठग und das folg. Wort.

पीठसर्पिन् (पीठ + स°) dass. H. ç. 104. Hâr. 136. VS. 30,21. M. 8, 394. P. 6,4,144, Vârtt. 1. — Vgl. पैठसर्प.

पीड् med. *gepresst sein:* पिपीळे अंशुर्मद्यो न सिन्धुः Ṛv. 4,22,8. — caus. पीडयति (ep. auch med.) Dhâtup. 32,11. अपिपीडत् und अपीपिडत् P. 7,4,3. Vop. 18,3. 1) *drücken, pressen:* अस्थीन्यस्य पीडय मज्ज्ञानमस्य निर्जहि AV. 12,5,70. ततो घृतमपीड्यत TS. 2,6,3,1. व्याघ्री यथा हरेत्पुत्रान्दंष्ट्राभ्यां न च पीडयेत् Çikshâ 25. MBh. 12,3306. हस्तं पीडयामास पाणिना R. 4,4,14. 6,101,18. 2,50,27. Suçr. 1,100,3. MBh. 12,8845. पुनः पुनः पीडा च कायमस्य 3,10044. अपीडयत 4,775. लभेत सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीडयन् Bhartṛ. 2,5. स्निग्धत्वात्तिलवत्सर्वं चक्रे ऽस्मिन्पीड्यते जगत् MBh. 12,7697 (vgl. 6481). Spr. 2012. Hit. I,188. जानुपीडितमेदिनी Mârk. P. 105,3. सकृत्किं पीडितं स्नानवस्त्रं मुञ्चेद्द्रुतं पयः Spr. 2220. Prab. 6,2. कण्ठे पीडयन् Mṛkkh. 128,20. दन्तान् Prab. 23,2. दशनपीडिताधरा Ragh. 19,35. Spr. 738. नीलनीरदनिकरपीवरतिमिरनिविडपीडितायां राजवीथ्याम् Daçak. in Benf. Chr. 186,14. पीडितम् adv.: परिष्वज्य च पीडितम् R. Gorr. 2,31,5. 39,4. 74,5. MBh. 2,40. — एवं सर्वं स सृष्ट्वेदम् — आत्मन्यन्तर्दधे भूयः कालं कालेन पीडयन् *die Zeit durch die Zeit drängend* so v. a. *Alles der Zeit überlassend* M. 1,51. *quetschen* bei der Aussprache AV. Prât. 1,43 und Schol. वर्णाः पीडिताः Çikshâ 31. Suçr. 1,13,5. (कामिनी) मन्दवल्गुमृदुपीडितस्वना so v. a. *unterdrückt, nicht laut* Varâh. Bṛh. S. 73,18. पीडित = मर्दित H. an. 3,282. — 2) *drücken* in übertr. Bed. so v. a. *bedrängen, hart zusetzen, Schaden zufügen, plagen, peinigen:* सर्वभूतान्यपीडयन् M. 4,238. 6,52. ततो दुर्गं च राष्ट्रं च लोकं च सचराचरम् । अन्तरिक्षगतांश्चैव मुनीन्देवांश्च पीडयेत् ॥ 7,29. 68. 139. पीड्यमानस्य शत्रुभिः 168. MBh. 2,921. 3,12236. पीडयान 6,2684. युद्धे मम पीडयते बलम् 7,4219. पीडयन्मिथिलां पुरीम् so v. a. *belagern* R. 1,66,22. नीलं चापीपिडच्छ्रौः Bhaṭṭ. 15,32. MBh. 5. 7161. Daç. 1,34. R. 1,32,18. क्षुद्व्याधिपीडित M. 4,67. 5,50. 164 (= 9,30),

8,22. कृच्छ्रपीडित MBh. 3,2192. 2307. fg. 2521. 2647. 2842. 10562. 13,4376. Suçr. 1, 120, 3. अथ वा वास्यसे तत्र त्यक्ता माम् — पीडिताहं भविष्यामि so v. a. *schlimm daran* Bråhmaṇ. 3, 14. Ragh. 11, 87. Megh. 86. Çåk. 81. Varåh. Bṛh. S. 3, 15. 4, 26. 5, 38. 38 (37), 3. Vet. in LA. 7, 8. 20, 5. 25, 14. 32, 13. Bhaṭṭ. 6, 141. 7, 9. पीड्यन्ते धान्यानि *werden mitgenommen* Varåh. Bṛh. S. 8, 10. पीडितेन्दुत्विषा कीर्त्या Råǵa-Tar. 4, 45. व्रतमपीडयन् *das Gelübde nicht beeinträchtigend, nicht brechend* Jåǵn. 1, 32. धर्मो ऽत्र पीड्यते *leidet* MBh. 2, 2308. 1, 7798. धर्ममपीडयन् Bhåg. P. 9, 11, 36. यथा स्वार्थं न पीडयेत् Kåm. Nītis. 11, 60. कुटुम्बम् *seinen Hausstand, den Unterhalt der Familie vernachlässigen, leiden lassen* MBh. 13, 3208. पीडित = बाधित und यन्त्रित H. an. 3, 282. Med. t. 134. = नुन्न Halåj. 4, 82. n. *das Zusetzen, Plagen, Beunruhigen:* शत्रूणाम् (obj.) MBh. 15, 227. — 3) in der Astrol. ist *quälen* so v. a. *verfinstern* Varåh. Bṛh. S. 11, 25. 14, 32. 15, 31. 23, 10. 46, 6. in der Auguralkunde so v. a. *mit einem unglückverheissenden Gegenstande bedecken:* तानि (मर्माणि वास्तुपुरुषस्य) °कीलकस्तम्भाद्यैः पीडितानि शल्यैश्च 52, 58. अतिपीडितं द्वारम् (sc. उडुम्बरेण) 81.

— अभि caus. *drücken, pressen, treten* Shaḍv. Br. 1, 5. क्ष्मा च पदाभिपीडिता Bhåg. P. 7, 8, 33. बलौघैरभिपीडिता (वसुंधरा) Hariv. 4985. ततो ऽभिपीडितैर्गात्रैः पिण्डीकृत इवाबभौ MBh. 3, 1612. *belagern:* मिथिलाम् R. Gorr. 1, 68, 20. *Jmd zusetzen, quälen, peinigen, martern* Hariv. 10601. भर्तृशोकाभिपीडिता MBh. 3, 2490. अस्त्रतेजोऽभिपीडित 5, 7285. दारिद्र्येणाभिपीडिता R. 2, 32, 29. 51, 21 (= 48, 24 Gorr.). 57, 24. 58, 23.

— समभि caus. *zerdrücken:* स तु गृह्य मृधे दोर्भ्यां दैत्यौ समभिपीडयत् Hariv. 2936.

— अव caus. *niederdrücken:* ततो ऽस्य जानुना पृष्ठमवपीड्य बलादिव MBh. 1, 6292. ममज्जेव मही तस्य भूरिभारावपीडिता 3717. दयाभारावपीडित Hariv. 8486. ब्रह्मास्त्रेणावपीडितः (*niedergeschmettert*) । शवो बभूव MBh. 14, 1944. एतौ पादौ मया स्निग्धौ शिरोभिरवपीडितौ R. 3, 61, 47. (नेत्रे) पार्श्वावपीडिते *angedrückt* Suçr. 2, 201, 4. पद्भ्याम् *sich mit den Füssen anstemmen* MBh. 4, 1455. *ausdrücken* (eine Wunde) Suçr. 1, 46, 14. 2, 7, 5. परचक्रेणावपीडितः *bedrängt* Mårk. P. 37, 18. — Vgl. अवपीड fg.

— समव caus. *zusammendrücken* Suçr. 1, 101, 2.

— आ caus. *ausdrücken:* वासांसि Åçv. Gṛhj. 4, 4. *drücken:* कण्ठे जीर्णलताप्रतानवलयैरत्यर्थमापीडितः Çåk. 170, v. l. पयोधरभरेणापीडितः Git. 12, 11. Prab. 57, 9. ऐरावतविषाणाग्रैरापीडितकृतव्रणान् (भुजान्) *zerdrückt* R. 5, 14, 16. महोत्पलापीडिताङ्क so v. a. *belegt mit* Råǵa-Tar. 3, 398. *bedrängen, hart mitnehmen, plagen:* आपीडयन्मां प्रहिताः शक्तिशूलासिवृष्टिभिः MBh. 3, 12121. आपीड्यमानो द्वंद्वैः Mårk. P. 99, 10. — Vgl. आपीड und 2. आपीडित (von आपीड).

— उद् *hinaufdrücken, hinaufdrängen:* कन्तामुत्पीड्य MBh. 3, 426. अन्योऽन्यमुत्पीडयत् — स्तनद्वयम् Kumåras. 1, 40. तद्रुत्पीडितवारिराशिः (नद् = गज) सरित्प्रवाहः Ragh. 5, 46. एताः करोत्पीडितवारिधाराः 16, 66. *herausdrücken* Suçr. 2, 47, 5. 343, 4. — Vgl. उत्पीड fg.

— समुद् caus. *zusammendrücken;* s. समुत्पीडन.

— उप caus. *drücken:* पार्श्वोपपीडं, पार्श्वयोरुपपीडं, पार्श्वाभ्यामुप° शेते P. 3, 4, 49, Sch. *mitnehmen, beschädigen, quälen, peinigen:* उपरुध्यारिमासीत राष्ट्रं चास्योपपीडयेत् M. 7, 195. भोगप्राप्तं विकुर्वाणं मित्रमप्युपपीडयेत् Kåm. Nītis. 8, 72. नृत्तेनोपपीडित M. 8, 67. in der Astr. *verfinstern:* नैर्ऋतं नैर्ऋतानां च नक्षत्रमुपपीड्यते R. 5, 73, 57. Varåh. Bṛh. S. — Vgl. उपपीडन.

— नि caus. 1) *andrücken, drücken, pressen:* निपीड्य श्रवणान्हस्तैर्मेनिरे तं गतायुषम् Hariv. 4233. राघवं पुनः पुनश्चैव निपीड्य सस्वजे R. Gorr. 2, 25, 42. निपीड्य पादौ युधिष्ठिरस्य (beim ehrerbietigen Grusse) MBh. 1, 7150. R. 2, 25, 45. 31, 2. Ragh. 2, 23. मातुश्च शिरसा पादौ निपीड्य Hariv. 4776. अङ्गुष्ठाग्रनिपीडितम् । कृत्वा महीतलम् R. 1, 44, 1 (45, 1 Gorr.). Bhåg. P. 4, 8, 79. स्नेहेन तिलवत्सर्वं सर्गचक्रे निपीड्यते MBh. 12, 6481 (vgl. 7697). भुजयन्त्रनिपीडित R. 4, 10, 21. Spr. 777. कण्ठमस्या निपीड्य R. 5, 25, 47. कांश्चित्कण्ठे न्यपीडयत् Hariv. 2758. Mṛkkh. 128, 22. कर्णभूषणनिपीडितपीवरांस Ragh. 5, 65. पाणौ पाणिं निपीड्य (vgl. u. पिष् mit निस्) MBh. 9, 3658. दन्तान्दन्तैर्निपीडयन् (vgl. पिष् mit निस्) Pańkat. 249, 7. पश्चिमं नगरद्वारं निपीड्य *drücken an* R. 6, 13, 28. — 2) *heimsuchen, plagen, mitnehmen:* भूमिपतीन् MBh. 5, 17. देवदानवगन्धर्वा रक्षांसि पतगोरगाः । ते ऽपि भोगाय कल्पन्ते दण्डेनैव निपीडिताः ॥ M. 7, 23. R. 2, 67, 28. कम्पाध्माननिपीडित Suçr. 1, 119, 19. 121, 8. 245, 9. Bhåg. P. 4, 8, 80. Kaurap. 18 bei Haeb. 230. Varåh. Bṛh. S. 6, 6. 17, 25. 29, 15. हस्तिनिपीडिताः (तरवः) 57, 8. — 3) in der Astr. so v. a. *verfinstern* Varåh. Bṛh. S. 10, 18. Laghuǵ. 3, 5. Bṛh. 4, 9. — निपीडित Pańkat. 1, 209 fehlerhaft für निष्पीडित. Vgl. निपीडना.

— अभिनि caus. *drücken:* करं करेणाभिनिपीड्य MBh. 3, 14759. इदं तया रथक्षोभादङ्गेनाङ्गं निपीडितम् Vikr. 52. *peinigen, quälen, mitnehmen:* कन्दर्पबाणाभिनिपीडित MBh. 1, 7009. 7, 612. 8974. R. 6, 16, 50.

— उपनि caus. *heimsuchen:* दैवेनोपनिपीडिताः MBh. 2, 2498. 5, 7487. 10, 393. कालेनोप° 12, 8161.

— विनि caus. *stark mitnehmen:* सैन्यानि — विद्राव्य कृत्वा विनिपीड्य शूरास्ते MBh. 6, 3515.

— निस् caus. *herausdrücken, ausdrücken:* दन्तनिष्पीडितो रसः Suçr. 1, 187, 10. 230, 4. 2, 217, 18. 350, 20. Åçv. Gṛhj. 1, 17. Mṛkkh. 63, 5. Spr. 231. *zerdrücken:* तस्य निष्पीड्यमानस्य भुजान्तरगतस्य च R. 4, 10, 20. Bhåg. P. 7, 9, 22. *heftig drücken, zusammendrücken, zusammenpressen:* करं करेण निष्पीड्य (vgl. पिष् mit निस्) MBh. 8, 1256. Hariv. 15818. हस्तौ निष्पीड्य (निपीड्य?) Prab. 36, 10. (शिलाः) वितस्तां निष्पीड्य Råǵa-Tar. 5, 88. *drücken an:* महाद्वारं किष्किन्धायाः R. 4, 9, 61. *quetschen* (in der Aussprache) Çikshå 35.

— विनिस् caus. *ausdrücken* Suçr. 2, 333, 17.

— परि caus. 1) *ringsum drücken, zusammendrücken, drücken:* व्रणम् Suçr. 1, 16, 6. 2, 8, 4. परिपीडितोरस् Ṛt. 5, 9. बाहुभ्यां परिपीडितः Hit. 65, 13. मृदङ्गान्परिपीड्यान्याः सुप्ताः so v. a. *liegend auf* R. 5, 13, 46. — 2) *stark mitnehmen, plagen, peinigen, quälen* MBh. 2, 228. 13, 2648. 14, 75. Ang. 10, 39. R. Gorr. 2, 9, 16 (10, 38 Schl.). 16, 22. 3, 14, 5. अकामां कामयानस्य शरीरं परिपीड्यते 5, 24, 37. 36, 36. Hariv. 10768. Spr. 1195. क्षुधया परिपीड्यते Pańkat. 88, 4. Kåt. 7. Mårk. P. 112, 11. — 3) in der Auguralkunde so v. a. *bedecken:* मर्माणि न परिपीडयेत्प्राज्ञः Varåh. Bṛh. S. 52, 57. — Vgl. परिपीडन fg.

— प्र caus. 1) *drücken, pressen:* पवित्रम् Çat. Br. 11, 5, 5, 11. Kåtj. Çr. 24, 3, 40. धनुः प्रपीड्य वामेन करेण MBh. 6, 3907. Suçr. 1, 167, 13.

259,18. अतिप्रपीडित 2,201,19. प्राणान् *den Athem zurückdrängen* Çvetâçv. Up. 2,9. — 2) *bedrängen, belästigen, hart mitnehmen, heimsuchen, plagen, quälen:* पार्ष्णिग्राहं प्रपीडयेत् Kâm. Nitis. 8,46. 47. तस्यां (पुर्यां) प्रपीड्यमानायाम् Bhâg. P. 4,28,5. कामबाणप्रपीडित MBh. 1,7938. 3,674. 4,377. 5,7178. 7221. 14,2213. R. 3,61,2. Brahma-P. in LA. 54,5. Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 14,b,1 v. u. ते श्रमेण च — तृष्णया च प्रपीडिताः Hit. 1,19. Suçr. 1,259,18. 2,220,1. Mârk. P. 15,35. MBh. 12,5747. Hariv. 2893. 10601. R. Gorr. 2,69,12. Suçr. 1,322,4. 5. Ṛt. 4,6. Varâh. Bṛh. S. 9,21.

— अभिप्र caus. *heimsuchen, peinigen, quälen:* दैवेनाभिप्रपीडिताः R. 2,22,23. दाह्यन्नाभि° MBh. 13,4375.

— संप्र caus. dass.: मन्युना संप्रपीडिताम् MBh. 1,3318.

— प्रति caus. *drücken:* सुग्रीवस्य प्रभो मूर्ध्ना चरणौ प्रत्यपीडयत् R. 5, 62,11. *bedrängen, belästigen, peinigen* MBh. 3,12236. प्रतिपीड्य पुरं बलात् 4,980.

— वि caus.: विरहवह्निविपीडिताङ्गी Kaurap. 19. Fehlerhaft für निपीडित, wie Haeb. hat.

— सम् caus. 1) *zusammendrücken, — pressen, drücken:* बाहुयुगलेन Kaurap. 3. संपीड्य पायुं पार्ष्णिभ्याम् Bhâg. P. 4,23,14. कण्ठे शीर्णलताप्रतानवलयेनात्यर्थसंपीडितः Çâk. 170. तास्तं पयोधरोत्तानैरुरोभिः समपीडयन् Hariv. 4086. 4494. — 2) *bedrängen, belästigen, quälen* MBh. 3,12121. शरसंपीडित R. 4,21,37. प्रचा Mârk. P. 104,16. — 3) *zusammenfassen:* द्वावपि निर्णेपौ संपीड्य दापनीयः Kull. zu M. 8,184. *zusammenzählen, zusammenrechnen* Sûrjas. 1,45. 3,49. — 4) in der Astrol. *verfinstern:* संपीडिते जन्मभे Varâh. Bṛh. S. 97,11. — Vgl. संपीडन fg.

पीड (von पीड्) s. तिल° und तृण°.

पीडक (wie eben) nom. ag.; s. तालु°.

पीडन (wie eben) 1) adj. *belästigend, peinigend, unangenehm:* चतु° Çvetâçv. Up. 2,10. — 2) n. *a) das Drücken, Pressen* R. 5,15,29. 6,98, 24. Suçr. 1,25,16. 29,12. 98,5. 99,17. 2,1,6. 200,8. Kathâs. 23,71. Git. 10,11. Mârk. P. 15,55. Kaurap. 48. Schol. zu Kap. 1,121. अति° Kathâs. 18,370. पीडन = पीडनद्रव्य (Suçr. 2,8,4) *Mittel zum Pressen* Suçr. 2,7,5. — *b) das Bedrängen, Belästigen, Peinigen, Quälen* AK. 2,8,2,78. H. 800. R. 2,22,16. Kâm. Nitis. 8,57. 58. Spr. 1831. fg. Râǵa-Tar. 1,188. H. 1372 (अत्यन्त°). *Calamität* M. 9,299. Pańkat. ed. orn. 38,14. पीडनं पुनः सप्तधा दैवाग्न्युदकव्याधिमरकाविद्रवदुर्भिक्षासुरी वृष्टिर्भवति (die Stelle ist verdorben) 24. fgg. नक्षत्र° *die Calamität eines Gestirns so v. a. seine Verfinsterung* Suçr. 2,400,21; vgl. नक्षत्रग्रहपीडन unter ग्रहपीडन. — *c) das Quetschen*, ein Fehler der Aussprache ṚV. Prât. 14,2. 4. 5. 8. Cit. beim Schol. zu AV. Prât. 1,29. Schol. zu VS. Prât. 1,34. — Vgl. ग्रह° und पाणि° (auch Kumâras. 8,1 in Verz. d. Oxf. H. 116, b, 3).

पीडनीय (wie eben und von पीडन) adj. 1) *zu bedrängen, zu belästigen, zu quälen* MBh. 2,922. — 2) *zum Pressen dienend* Suçr. 1,100,3.

पीडयितव्य (von पीड्) adj. = पीडनीय 1. MBh. 12,1911.

पीडा (wie eben) f. nom. act. gaṇa भिदादि zu P. 3,3,104. Vop. 26, 192. 1) *Schmerz, Pein; Schaden, Nachtheil;* = आर्ति, व्यथा AK. 1,2, 2,3. Trik. 3,3,113. H. 1371. an. 2,124. Med. d. 20. Halâj. 3,4. = मर्दन (lies मर्दन) H. an. = अपमर्द (lies अवमर्द) Med. विषनिमित्ता च न ते पीडा भविष्यति N. 14,19. हृदयसंधिपीडोपद्रुत Suçr. 1,35,4. चतुः° Spr. 753. असह्यपीड Ragh. 1,71. मनसि नः पीडा भवति Suçr. 1,1,11. चेतः° AK. 3,4,17,100. मानसी Halâj. 2,380. R. 2,22,19. आत्मनो यत्पीडया क्रियते तपः Bhag. 17,19. दातव्यमन्नं विविधं सत्कृत्य न तु पीडया so v. a. *ungern* R. 1,12,13 (12 Gorr.). यदावगच्छेदायत्यामाधिक्यं ध्रुवमात्मनः। तदात्वे चाल्पिकां पीडां तदा संधिं समाश्रयेत्॥ M. 7,169. मा भूदाश्रमपीडा Ragh. 1,37. Çâk. 18,13. अवाप्नोति पीडाम् Varâh. Bṛh. S. 3,36. व्रजति पीडाम् 17,23. 45,18. °कर् Jáǵń. 2,215. Varâh. Bṛh. S. 5,73. 6,1. 31, 19. °कृत् 6,7. धर्म° *Beeinträchtigung* MBh. 13,4556. स्वकार्याय यतो न स्यात्पीडात्र तत्तये Pańkat. IV, 18. *Einschränkung* Schol. zu Kâtj. Çr. 79,13. fgg. *die Pein, Calamität eines Sterns ist seine Verfinsterung, Bedeckung* (vgl. ग्रहपीडा) Varâh. Bṛh. S. 97,18. — 2) *Mitleid* Trik. — 3) *ein auf dem Scheitel getragener Kranz* (vgl. आपीड). — 4) *Pinus longifolia* H. an. Med. — 5) = पिटक, पेटा, पेडा *Korb* Colebr. und Lois. zu AK. 2,10,30. — Râǵa-Tar. 4,142 fehlerhaft für पीठ. — Vgl. ग्रह° (auch Mârk. P. 58,69), धर्म°, हृदय°.

पीडाय् (denom. von पीडा) *Schmerz fühlen, sich unangenehm berührt fühlen:* प्रकृतिः परमात्मना पुरुषेण यदा ज्ञानचक्षुषा दृष्टा सा पीडायमाना (पीड्यमाना?) कुलस्त्रीवत्पुनर्दर्शनं नोपैति Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 174.

पीडास्थान (पी° + स्थान) n. in der Astrol. *eine unglückliche Stellung, eine ungünstige Entfernung* Varâh. Bṛh. S. 40 (39), 13.

पीडित (partic. von पीड्) n. Bez. *einer Art coitus* (करणे स्त्रीणाम्) H. an. 3,282. Med. t. 134. Die übrigen Bedeutungen s. u. dem caus. von पीड्.

पीडितता (von पीडित) f. *das Gedrücktwerden:* अति°, शिथिल° Suçr. 2,200, 2. 3.

पीडितत्व (wie eben) n. *das Heimgesuchtsein, Geplagtsein:* रक्तान्यपोपद्रव° Suçr. 1,288,4.

1. पीत (partic. praet. pass. von 1. पा) *getrunken:* जीवपीतसर्ग adj. *dessen Strahlen (Güsse) von Lebendigen getrunken sind* ṚV. 7,149,2. Belege aus der späteren Literatur für diese und andere Bedd. s. u. पा.

2. पीत 1) adj. f. आ *gelb* AK. 1,1,4,24. H. 1394. an. 2,178. Med. t. 34. Halâj. 4,50. Bala beim Schol. zu Naish. 8,98. Vjutp. 48. Âçv. Gṛhj. 2,8. Khând. Up. 8,6,1. Suçr. 1,45,3. 61,9. पीतावभास 84,6. 259,6. 262, 15. Varâh. Bṛh. S. 3,21. 29,22. Die Farbe der Vaiçja, wie weiss die der Brahmanen, roth die der Krieger und schwarz die der Çûdra, 3,19; vgl. MBh. 12,6934. Muir, Sanskrit Texts I, 191. — AK. 2,4,2,52. 56. Halâj. 2,50. Mârk. P. 109,65. °कौषेय Citat beim Schol. zu Çâk. 6,5. °च्छविवर्ण Vjutp. 205. °माञ्जिष्ठ R. 2,94,5. आपीतसूर्यं नभः Mṛkkh. 84, 8. — 2) m. *a) Topas* Ratnam. bei Wils. Râǵan. im ÇKDr. — *b) ein gelbes aus Kuhurin verfertigtes Pigment* Ratnam. bei Wils. — *c)* N. verschiedener Pflanzen: *Alangium hexapetalum* (अङ्कोठ); *Safflor, Carthamus tinctorius; Trophis aspera* (शाखोट) Râǵan. — 3) f. आ *a)* N. verschiedener Pflanzen: *Gelbwurz,* = हरिद्रा AK. 2,9,41. H. 418. H an. Med. Ratnam. 58. = दारुहरिद्रा, महाज्योतिष्मती, कपिलशिंशपा, प्रियङ्गु Râǵan. im ÇKDr. = अतिविषा Çabdak. im ÇKDr. — *b) eine Art gelbes Pigment* (गोरोचना) Râǵan. — *c)* mystische Bez. *des Buchstabens*

ष Ind. St. 2,316. — 4) n. a) *Gold* Bala a. a. O. Naish. 8,98. — b) *Auripigment* Rágan.

पीतक (von 2. पीत) 1) adj. f. पीतिका *gelb* P. 4,2,2, Vártt. 3. 4. gaṇa यावादि zu P. 5,4,29. MBh. 5,2472. 12,6934 (die Farbe der Vaiçja). R. 6,82,60. Suçr. 1,199,7. 40,14. 114,14. 286,6. AK. 2,4,4,5. Varáh. Bṛh. S. 34,4. 53,20. 32. 85,78. — 2) f. पीतिका a) *Saffran* Suçr. 1,359,20. — b) *Gelbwurz* Ratnam. 58 (पीतका unsere Hdschr., पीतिका ÇKDr. und Wils. nach ders. Aut.). — c) *gelber Jasmin* (स्वर्णयूथी) Gaṭádh. im ÇKDr. — 3) n. a) *Auripigment* AK. 2,9,104. — b) *Messing*. — c) *Honig*. — d) *Saffran*. — e) *gelber Sandel* (ÇKDr. u. पीतचन्दन). — f) *Amyris Agallocha u. s. w.* (अगुरु). — g) = पद्मकाष्ठ, किंकिरात (in dieser Bed. m. Wils.). — h) = हरिद्रु. — i) *eine Art* Çjonáka Rágan. im ÇKDr. — k) = नन्दीवृत्त (in dieser Bed. m. Wils. nach Rágan.). — l) = पीतशाल Ratnam. im ÇKDr. — Vgl. तरुणपीतिका.

पीतकदली (2. पीत + क°) f. *eine Art Pisang* (स्वर्णकदली) Rágan. im ÇKDr.

पीतकद्रुम (पी° + द्रुम) m. = हरिद्रु *Curcuma xanthorrhiza Roxb.* Rágan. im ÇKDr.

पीतकन्द (2. पीत + क°) n. *Möhre, Daucus Carota Lin.* Rágan. im ÇKDr.

पीतकरवीरक (2. पीत + क°) m. *gelbblühender Oleander* Rágan. im ÇKDr.

पीतकावेर (2. पीत + का°) n. 1) *Saffran* H. ç. 131 (so zu verbessern). Hár. 106. H. an. 5,42. Med. r. 307. — 2) *Glockengut* H. an. Med.

पीतकाष्ठ (2. पीत + का°) n. *gelber Sandel* Rágan. im ÇKDr.

पीतकीला (2. पीत + की°) f. *eine best. Pflanze* (आवर्तकी) Rágan. im ÇKDr.

पीतगन्ध (2. पीत + ग°) n. *gelber Sandel* Rágan. im ÇKDr. u. पीतचन्दन.

पीतघोषा (2. पीत + घो°) f. *eine gelbblühende* Ghoshá Ratnam. 64.

पीतचन्दन (2. पीत + च°) n. 1) *gelber Sandel* Rágan. im ÇKDr. Med. n. 239. — 2) *Saffran* H. an. 5,29. — 3) *Gelbwurz* H. an. Med.

पीतचम्पक (2. पीत + च°) m. *Lampe* Gaṭádh. im ÇKDr.

पीततण्डुला (2. पीत + तण्डुल) f. *Hirse, Panicum italicum* H. 1176 (nach Nigh. Pr. °तण्डुल und °तण्डुलिका). *eine Art Solanum* (ज्ञविका) Rágan. im ÇKDr.

पीतता (von 2. पीत) f. *das Gelbsein, die gelbe Farbe* MBh. 3,11251. Bhásháp. 127.

पीततुण्ड (2. पीत + तु°) m. *Gelbschnabel*, N. der *Sylvia sutoria* Trik. 2,5,29.

पीततैल (1. पीत + तैल) 1) adj. = तैलपीत *der Oel getrunken hat, mit Oel erfüllt* gaṇa आहिताग्न्यादि zu P. 2,2,37. — 2) f. आ *Cardiospermum Halicacabum* (ज्योतिष्मती) Gaṭádh. im ÇKDr. = महाज्योतिष्मती Rágan. im ÇKDr.

पीतदारु (2. पीत + दारु) n. gaṇa रजतादि zu P. 4,3,154. = देवदारु *Pinus Deodora Roxb.* AK. 2,4,2,34. Ratnam. 72. *Pinus longifolia* 144. *Curcuma aromatica Salisb.* oder *C. xanthorriza Roxb.* (हरिद्रु) Rágan. im ÇKDr. — Vgl. पीतुदारु, पीतद्रु, पैतदारव.

पीतदुग्धा (1. पीत + दुग्ध) f. *eine Kuh, deren Milch verpfändet (schon getrunken) ist*, H. 1270. — Vgl. धेनुष्या.

पीतद्रु (2. पीत + द्रु) m. *Pinus longifolia* Çánt. 2,14 (wo पीतद्रुर्यानाम् zu lesen ist). AK. 2,4,2,40. *Curcuma aromatica Salisb.* oder *C. xanthorriza Roxb.* 2,20. — Vgl. पीतदारु.

पीतन (von 2. पीत) 1) m. *Spondias mangifera* AK. 2,4,2,7. H. an. 3,393. Med. n. 92. fg. *Pentaptera tomentosa Roxb.* Çabdak. bei Wils. *Ficus infectoria Willd.* (प्लत) Rágan. im ÇKDr. — Suçr. 2,490,5. — 2) n. a) *Auripigment* H. 1059. H. an. Med. — b) *Saffran* AK. 2,6,2,25. H. 645. H. an. Med. — c) = देवदारु H. an. Med.

पीतनक (von पीतन) m. *Spondias mangifera* Rágan. im ÇKDr.

पीतनील (2. पीत + नील) adj. *grün (gelbblau)* H. 1394.

पीतपर्णी (2. पीत + पर्ण) f. *Gelbblatt*, N. der *Tragia involucrata Lin.* Çabdak. im ÇKDr.

पीतपादा (2. पीत + पाद) f. *Gelbfuss*, N. der *Predigerkrähe* H. 1336.

पीतपुष्प (2. पीत + पुष्प) N. verschiedener Pflanzen: 1) m. = कर्णिकार *Pterospermum acerifolium* Çabdak. im ÇKDr. *eine Art* कर्णिकार Wilson nach ders. Aut.; *Michelia Champaka* (चम्पक) *Lin.* Rágan. im ÇKDr.; = पिण्डीतक Ratnam. im ÇKDr. *eine Art der Tabernaemontana coronaria R. Br.* Wilson nach ders. Aut.; *eine gelbblühende Barleria* (पीतकिण्टी) Ratnam. im ÇKDr. — 2) f. आ *Koloquinthen-Gurke* (इन्द्रवारुणी), = किङ्करिष्टा (sic) und *Cajanus indicus Spreng.* (आढकी) Rágan. *eine gelbblühende Barleria* (s. u. 1) Ratnam. im ÇKDr. — 3) f. ई *Andropogon acicularis Retz.* (शङ्खपुष्पी), = सहदेवी, महाकोषातकी und त्रपुषी Rágan. *eine gelbblühende Barleria* Ratnam. im ÇKDr. — 4) n. *Tabernaemontana coronaria Willd.* (घाकुल्य) Rágan.

पीतप्रसव (2. पीत + प्र°) m. = पीतकरवीरक Rágan. im ÇKDr. u. dem letzten Worte.

पीतफल (2. पीत + फल) m. *Trophis aspera* Trik. 2,4,13. *Averrhoa Carambola Lin.* Rágan. im ÇKDr.

पीतफलक (wie eben) m. *Trophis aspera* Bhávapr. im ÇKDr.

पीतबालुका (2. पीत + बा°) f. *Gelbwurz* Trik. 2,9,11.

पीतबीजा (2. पीत + बीज) f. *Trigonella foenum graecum Lin.* (मेथिका) Rágan. im ÇKDr.

पीतभृङ्गराज (2. पीत + भृ°) m. *eine gelbblühende Verbesina* Rágan. im ÇKDr.

पीतमणि (2. पीत + म°) m. *Topas* Rágan. im ÇKDr.

पीतमस्तक (2. पीत + म°) m. *Gelbkopf*, N. eines Vogels, = कलिकार *Loxia philippensis* Trik. 3,3,387. Med. r. 255. — Vgl. पीतमुण्ड.

पीतमाक्षिक (2. पीत + मा°) n. = माक्षिक *eine best. mineralische Substanz* Rágan. im ÇKDr.; vgl. मधुपीतकमाक्षिक MBh. 5,2472.

पीतमुण्ड (2. पीत + मुण्ड) m. *Gelbkopf*, N. eines Vogels, = कलिकार H. an. 4,245; nach Wils. *eine Hühnerart*. — Vgl. पीतमस्तक.

पीतमुद्ग (2. पीत + मु°) m. *eine Art gelbe Bohne* ÇKDr. und Wils. nach H. 1172, wo aber पीतेऽस्मिन् (d. i. मुद्गे) steht.

पीतमूलक (2. पीत + मू°) n. *Möhre, Daucus Carota Lin.* Rágan. im ÇKDr.

पीतयूथी (2. पीत + यू°) f. *gelber Jasmin* Rágan. im ÇKDr.

पीतरक्त (2. पीत + रक्त) 1) adj. *gelbroth, orangefarbig* H. 1396. Halâj. 4,52. °च्छाय H. 1241. — 2) *Topas*, n. ÇKDr. u. Wils. nach Rágan., aber unter पुष्पराग im ÇKDr. nach derselben Aut. masc.

पीतराग (2. पीत + राग) 1) adj. *von gelber Farbe.* — 2) n. *a) Staubfaden* Râǵan. im ÇKDr.; m. Wils. — *b) Wachs* Râǵan.

पीतरोहिणी (2. पीत + रो°) f. *Gmelina arborea Roxb.* Bhâvapr. im ÇKDr.

पीतल (von 2. पीत) adj. *gelb* H. 1394.

पीतलक (von पीतल) n. *gelbes Messing* Râǵan. im ÇKDr.

पीतलोह (2. पीत + लोह) m. dass. H. 1048.

पीतवत् 1) partic. praet. von 1. पा, *getrunken habend*, z. B. Suçr. 1, 160, 7. — 2) *das Zeitwort* पा *trinken enthaltend* Ait. Br. 4, 4. 6. 6, 9.

पीतवासस् (2. पीत + वा°) adj. *in ein gelbes Gewand gekleidet*, Beiw. und Bein. Vishṇu's Halâj. 1, 21. MBh. 1, 2506. 3, 12822. R. 1, 14, 24. — Vgl. पीताम्बर.

पीतविपीत (1. पीत + वि°, partic. von 1. पा mit वि) gaṇa शाकपार्थिवादि in Siddh. K. zu P. 2, 1, 69; vgl. भुक्तविभुक्त ebend.

पीतवृन्त (2. पीत + वृन्त) m. *eine Art* Çjonâka und *Pinus longifolia* Râǵan. im ÇKDr.

पीतशाल (2. पीत + शाल) m. *Terminalia tomentosa W. et A.* Çabdak. im ÇKDr. Halâj. 2, 44, v. l. °साल H. 1144. Halâj. 2, 44. °सालक AK. 2, 4, 2, 24.

पीतसार (2. पीत + सार) 1) m. *a) eine Art Edelstein*, = गोमेदक. — *b) Sandelbaum* Med. r. 285. — *c) Alangium hexapetalum* Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — *d) Citrus medica.* — *e) ostindischer Weihrauch* (तुरुष्क) Râǵan. im ÇKDr. — 2) n. *gelber Sandel* Çabdak. im ÇKDr.

पीतसारक (wie eben) m. 1) *Alangium hexapetalum.* — 2) *Azadirachta indica Juss.* Râǵan. im ÇKDr.

पीतसारि n. *Spiessglanz* Çabdak. im ÇKDr.

पीतसाल und पीतसालक s. u. पीतशाल.

पीतस्कन्ध m. *Schwein* Çabdârthak. bei Wils. पीत soll nach Wils. = पीन *fett* sein.

पीतस्फटिक (2. पीत + स्फ°) m. *Topas* Râǵan. im ÇKDr.

पीतहरित (2. पीत° + ह°) adj. *gelblich grün:* °च्छाय H. 1242.

पीताङ्ग (2. पीत + अङ्ग) m. *eine Art* Çjonâka Râǵan. im ÇKDr.

पीताब्धि (1. पीत + अब्धि) m. Bein. Agastja's (*der das Meer ausgetrunken hat*, H. 122; vgl. MBh. 3, 8795. fgg.

पीताम्बर (2. पीत + अम्बर) 1) adj. *in ein gelbes Gewand gekleidet*, m. Bein. Kṛshṇa-Vishṇu's AK. 1, 1, 1, 14. H. 216. an. 4, 271. Med. r. 284. Gît. 12, 26. — 2) m. *Tänzer, Schauspieler* H. an. (wo नटे st. तटे zu lesen ist). Med. — 3) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. No. 94. — Vgl. पीतवासस्.

पीतारुणा (2. पीत + अ°) adj. *gelblichroth;* m. *Bez. der mittleren Morgenröthe* Vjutp. 215. — Vgl. ताम्रारुणा und नीलारुणा.

पीताश्मन् (2. पीत + अ°) m. *Topas* Râǵan. im ÇKDr.

1. पीति (von 1. पा) f. 1) *Trunk* Trik. 3, 3, 173. H. an. 2, 178. Med. t. 33. सोमस्य पीतये ṚV. 1, 16, 3. 22, 1. 5, 6. इन्द्राग्नी: पीतिमुत वो मदं धुः 4, 33, 11. 5, 51, 6. 6, 27, 1. Lâṭj. 2, 3, 8. verbal constr.: नि यदा पीतये मधु ṚV. 8, 86, 8. Vgl. पूर्व°, स°, सोम°. — 2) *Schenke* Çabdak. im ÇKDr.

2. पीति (von 3. पा) f. *Schutz;* s. नृ°.

3. पीति m. *Pferd* AK. 2, 8, 2, 11. Trik. 3, 3, 173. H. an. 2, 178. Med. t. 33.

1. पीतिन् (von 1. पीत) adj. am Ende eines comp. *trinkend* (eig. *getrunken habend*): सोम° AK. 2, 7, 8. MBh. 1, 445. Wohl nur fehlerhaft für पीथिन्.

2. पीतिन् m. = 3. पीति *Pferd* Râjam. zu AK. 2, 8, 2, 11.

पीतु Uṇâdis. 1, 71. m. 1) *die Sonne* Uǵǵval. Trik. 1, 1, 98. H. ç. 7 (fälschlich पीनु). — 2) *Feuer* Uǵǵval. — 3) *ein einen Trupp anführender Elephant* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — Vgl. 3. पीथ, पीयु.

पीतुदारु m. = देवदारु, nach Andern = खदिर oder *ein dem* Udumbara *verwandter Baum;* n. *das Harz dieses Baumes*, Sâj. zu Ait. Br. 1, 28. Mahîdh. zu VS. 5, 14. Çat. Br. 3, 5, 2, 15. 13, 4, 4, 17. Pañkav. Br. 24, 13, 5. Kâṭh. 25, 6. Kâtj. Çr. 24, 3, 12. — Vgl. पीतदारु, पूतुदारु, पैतुदारव.

पीत्वास्थिरक (पी°, absol. von 1. पा, + स्थि°) adj. *durch einen Trunk ein wenig erfrischt* gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2, 1, 72.

1. पीथ (von 1. पा) Uṇâdis. 2, 7. 1) m. *Trunk;* s. 2. गो°, सुरा°, सोम°. — 2) n. *a) Wasser* H. an. 2, 217. Med. th. 9 (fälschlich पार्थ gedruckt). Uǵǵval. — *b) Schmelzbutter* Uǵǵval.

2. पीथ (von 3. पा) m. *Schutz;* s. 1. गो°.

3. पीथ m. 1) *die Sonne* Trik. 1, 1, 99. H. an. 2, 217. Med. th. 9 (fälschlich पार्थ gedr.). Varṇaviveka bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2, 7. — 2) *Feuer* Trik. 1, 1, 67. H. ç. 169 (fälschlich पीप). Med. — 3) *Zeit* Trik. 1, 1, 103. — Vgl. पीतु, पीयु.

पीथि m. = 3. पीति *Pferd* Svâmin zu AK. ÇKDr.

पीथिन् (von 1. पीथ) adj. am Ende eines comp. *trinkend:* कोश° so v. a. *Verschwender des Schatzes* Râǵa-Tar. 5, 422. 6, 211. — Vgl. सोम° und पीतिन्.

पीथे m. N. pr. eines Werkmeisters Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 508, Çl. 36.

पीथ्य (von 3. पा) *Schutz;* s. गो°.

पीन s. u. पी.

पीनता (von पीन) f. *das Fettsein, Feistigkeit* (Gegens. कृशता) Spr. 2735.

पीननितम्बा (पीन + नितम्ब) f. *die Starkhüftige*, N. eines Metrums (4 Mal – – – –, – ◡ ◡ – –, – – – ◡ ◡ – –) Colebr. Misc. Ess. II, 162 (XI, 15).

पीनर adj. von पीन gaṇa अश्मादि zu P. 4, 2, 80.

पीनस 1) m. *Nasenkatarrh, Schnupfen* AK. 2, 6, 2, 2. H. 468. Halâj. 2, 450. Wise 289. Suçr. 1, 177, 2. 372, 20. 181, 14. °नाशन 203, 19. 232, 7. — Vgl. अपीनस. — 2) f. आ *Cucumis utilissimus Roxb.* (कर्कटी) Râǵan. im ÇKDr.

पीनसिन् (vom vorherg.) adj. *verschnupft* Suçr. 2, 374, 3.

पीनोध्नी (पीन + ऊधन्) adj. f. *starke Euter habend* AK. 2, 9, 72. H. 1269. Halâj. 2, 116. Auch पीनोधस् MBh. 1, 6661.

पीपरि m. *eine Art* Plaksha *von niedrigem Wuchse* (ह्रस्वप्लक्ष) Râǵan. im ÇKDr.

पीबस् s. पीवस्.

पीयु, पीयति *schmähen, geringschätzig begegnen, verhöhnen* Nir. 4, 25. पीयति वो अनु वा गृणाति ṚV. 1, 147, 2. पीयन्ति ते सुराश्वः 8, 21, 14. 10, 68, 6. AV. 5, 18, 15. Vgl. पियारु. Der Sautra-Wurzel पीयु (Uṇâdis.

4,76) giebt man die Bed. *erfreuen* (wegen पीयूष).

— नि dass.: यो मा नक्तं दिवा सायं प्रातश्चाह्नो निपीयति TBr. 2,4,2,4.

— प्रति dass.: ये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः ṚV. 10,28,11.

पीयक (von पीय्) m. *Schmäher*, vielleicht Bez. *dämonischer Wesen* AV. 16,6,8.

पीयत्नु (wie eben) adj. *höhnisch*: मा नो इन्द्र पीयत्नवे मा शर्धते परा दाः ṚV. 8,2,15.

पीयु (wie eben) Uṇâdis. 1,37. adj. dass.: ननमो वधरदेवस्य पीयोः ṚV. 1,174,8. Vgl. देव°. Nach den Lexicographen m. 1) *Eule* Trik. 2,5,14. Med. j. 36. — 2) *Krähe* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,37. — 3) *Zeit* Trik. 1,1, 103. Med. Uǵǵval. — 4) *Feuer* Med. — 5) *Gold* Schol. zu Uṇ. 1,36. — Vgl. पीतु und 3. पीय.

पीयूक्षा f. *eine best. Pflanze* P. 8,4,5. gaṇa काशादि zu P. 4,2,80. gaṇa तालादि zu 3,152. °वण (von वन) P. 8,4,5. — Vgl. पैयूक्ष.

पीयूक्षिल adj. von पीयूक्षा gaṇa काशादि zu P. 4,2,80.

पीयूष् (vom folg.), °षति *zu Nektar werden*: विषं सर्वं पीयूषति Çatr. 14,81.

पीयूष (von पी; पेयूष Uṇâdis. 4,76) n. Siddh. K. 249, b,5. 1) m. n. *die erste Milch der Kuh nach dem Kalben, Biestmilch* (AK. 2,9,54. H. 405. an. 3,738. Med. sh. 40. Halâj. 2,119); *Rahm, Seim, Saft* überh.: अंशोः पीयूषं प्रथमं तदुक्थ्यम् ṚV. 2,13,1. 3,48,2. 9,110,8. अंशोः पीयूषं प्रथमस्य भेजिरे 10,94,8. स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम् 2,35,5. 6,47,4. दिवः 9,51,2. 85,9. दिव्य 109,3. 6. 10,63,3. 87,17. पीयूषं प्रथमं दुह्वाना AV. 8, 9,24. 9,4,4. गृष्टेः Kauç. 19. Suçr. 1,179,18. °वर्ण *milchweiss* H. 1238. — 2) *der beim Quirlen des Milchmeers gewonnene Unsterblichkeitstrank*, n. AK. 1,1,1,44. H. 89. Med. Halâj. 1,133. m. (oder ist etwa पीयूषममृते zu lesen?) H. an. Zu belegen nur das n. Hariv. 12188. Spr. 838. 1781. Râǵa-Tar. 3,411. °पूर्णकुचकुम्भयुग Kaurap. 26. पुण्यपीयूषपूर्णाः (सत्त्वः) Spr. 2106. विमलोपदेशपीयूषैः Prab. 94,6. पिबतो ऽच्युतपीयूषं तद्वाक्याब्धिविनिःसृतम् Bhâg. P. 2,8,26. चिरेण मे पीयूषेणेव लोचने पूर्णे Prab. 99,6. Kathâs. 35,138. — Vgl. पेयूष.

पीयूषमहस् (पी° + म°) m. *der Mond* Çabdar. im ÇKDr.

पीयूषरुचि (पी° + रु°) m. dass. Halâj. 1,43.

पीयूषवर्षाय् (von पी° + वर्ष) *zu einem Regen von Nektar werden*: विषरसः °यते Bhartṛ. 2,78.

पील्, पेलति *hemmen* Dhâtup. 15,14. *stumpf, dumm werden* (जडीभाव) Durgad. bei West.

पील in °वनानि MBh. 8,2054 fehlerhaft für पीलु.

पीलक m. *Ameise* H. 1206. 21, v. l. Vgl. पिपील fgg. und पीलुक.

पीला f. 1) Bez. *eines best. Wohlgeruchs* AV. 4,37,3. — 2) N. pr. eines Frauenzimmers P. 4,1,118. — Vgl. पैल, पैलेय.

पीलु m. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,38. 1) N. eines Baumes, *Careya arborea Roxb.*, nach Andern *Salvadora persica Lin.*; n. *die Frucht* (P. 7,1,74, Sch. Vop. 3,94) AK. 2,4,2,9. 3,4,26,195. H. 1142. an. 2,497. Med. l. 32. Halâj. 5,47. Viçva bei Uǵǵval. a. a. O. Colebr. Misc. Ess. I, 314. P. 5,2,24. MBh. 2,1824. 3,12361. 7,8098. 8,2043. 2054 (wo पील gedruckt ist). R. 4,43,22. Suçr. 1,145,8. 12. 157,12. 182,16. 214,10. 371,7. 2,516,19. Varâh. Bṛh. S. 28,11. 53,63. °वन Wassiljew 205. Vgl. कु°, गिरि°. — 2) *Blüthe* AK. 3,4,26,195. H. an. (wo wohl पुष्पे द्रुमे zu lesen ist). Med. Viçva. *die Blüthe von Saccharum Sara Roxb.* Mathur. zu AK. Wils. — 3) = अस्थिखण्ड *Knochenstück* H. an. Med. *metacarpus* Wils. — 4) = तालखण्ड *eine Gruppe von Weinpalmen* H. an. = तालकाण्ड ÇKDr. nach Med. *der Stamm einer Weinpalme* Wils. nach ders. Aut. in Med. steht: अस्थिखण्डे च तालस्य काण्डपादभेदयोः; nach unserer Meinung ist खण्डे zu तालस्य zu ergänzen und काण्ड wie in AK. H. an. und bei Viçva als eine neue Bed. (*Pfeil*) aufzufassen. — 5) = काण्ड *Pfeil* AK. H. an. Med. Viçva. = बाण Dhar. im ÇKDr. — 6) *Atom* Trik. 3,3,397. H. an. Med. Viçva. — 7) *Wurm, Insect* (कीट) Dhar. — 8) *Elephant* AK. 3,4,26,195. Trik. 2,8,33. H. 1217. H. an. Med. Hâr. 14. Halâj. Viçva. In dieser Bed. ein Fremwort (arab. فيل, pers. پيل) Colebr. Misc. Ess. I, 314. Pott und Rödiger in Z. f. d. K. d. M. 4,12. LIA. I, 312, N. 13. — Vgl. पैलव.

पीलुक m. 1) = पीलु 1. in काक° und काल°. — 2) = पीलक *Ameise* H. 21.

पीलुकुण (पीलु + कुण) m. *die Zeit, wo die Früchte des Pilu reif werden*, P. 5,2,24. gaṇa उत्सादि zu P. 4,1,86. Vop. 7,78. — Vgl. पैलुकुण.

पीलुनी f. *Sanseviera zeylanica Willd.* (मूर्वा) Ratnam. im ÇKDr.

पीलुपत्त्र (पीलु + प°) m. dass. Râǵan. im ÇKDr.

पीलुपर्णी (पीलु + पर्ण) f. 1) dass. AK. 2,4,3,2. H. an. 4,84. 85. Med. ṇ. 104 (°पर्णा gedr.). — 2) *Momordica monadelpha Roxb.* AK. 2,4,5, 4. H. 1185. H. an. Med. — 3) *ein best. Heilkraut* H. an. Med.

पीलुमत्, adj. °मती द्यौः heisst *der mittlere Himmel zwischen* उदन्वती *und* प्रद्यौः AV. 18,2,48.

पीलुवह (पीलु + वह) P. 6,3,121. N. einer Gegend; vgl. पैलुवहक.

पीलुसार (पीलु + सार) m. N. pr. eines Berges Hiouen-thsang I,54. Die Chinesen übersetzen das Wort durch *fest wie ein Elephant*.

पीव्, पीवति *feist —, dick sein* (स्थौल्ये) Dhâtup. 15,55.

पीव (von पी) nach Sâj. adj. *fett* ṚV. 1,187,8. 10. Ait. Br. 2,3. In diesen Stellen ist aber auch पीवस् möglich.

पीवस् (wie eben) adj. Nebenform von पीवन् *feist, fett*; nur im nom. पीवान् MBh. 1,700. 708. 711. पीवाङ्कुना सह 13,4461. fgg.

पीवन् (wie eben) Uṇâdis. 4,114. Çânt. 2,9. P. 3,2,75, Sch. 1) adj. (f. पीवरी) *schwellend, strotzend; voll, feist, fett* (von Menschen und Thieren) AK. 3,2,10. 61. H. 448. Halâj. 2,187. मेष ṚV. 10,27,7. VS. 12,71. 30,21. पीवर्यस्य जाया पीवानः पुत्रा अकृशासो अस्य TS. 3,2,8,5. Ait. Br. 2,3. पीवानम् MBh. 1,700. 708. 711. Bhâg. P. 9,19,5. कायं पीवानम् 7,13,16. पीवा 5,10,10. पीवानम् 1,18,33. पीवरी (धेनु) MBh. 13, 3774. इषः ṚV. 8,5,20. 22,9. पीवरी = तरुणी Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,114. = गो Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. Vgl. पीवस् und पीवर. — 2) m. *Wind* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — 3) f. पीवरी a) *Asparagus racemosus* Ratnam. 16. *Desmodium gangeticum Dec.* (शालपर्णी) Bhâvapr. im ÇKDr. — b) N. pr. einer geistigen Tochter der Manen Barhishad Hariv. 977. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, b, 42. der Gattin des Vedaçiras VS. 82, N. 1. 83, N. 6. einer Prinzessin von Vidarbha Mârk. P. 14,3.

पीवर (wie eben) Uṇâdis. 3,1. 1) adj. *feist, fett* AK. 3,2,10. H. 448.

an. 3,579. Med. r. 187. Halâj. 2,187. मार्जार MBh. 5,5437. घन् Spr. 1772. नितम्बोन्नत° (जघन) MBh. 3,1826. पीवरोरु Prab. 40,11. तनु Pańkat. 164,6. Spr. 1239. अंस Ragh. 5,65. स्तन 3,8. 19,32. Prab. 6,2. Ḱaurap. 3. Sâh. D. 58,21. °स्तनी von einer Kuh AK. 2,9,72. H. 1269. Halâj. 2,116. मांसानि Hariv. 8441. — 2) m. a) *Schildkröte* H. an. Med. — b) N. pr. eines der Saptarshi unter Manu Tâmasa Mârk. P. 74, 59. — 3) f. आ a) *Physalis flexuosa Lin.* und *Asparagus racemosus* Râǵan. im ÇKDr. — b) N. pr. einer Tochter des Gandharva Huhu Kathâs. 45,351.

पीवरत्व (von पीवर) n. निःश्वासे पीवरत्वं वपुषि सुतनुता Dhûrtas. 72, 10. *densitas, spissitudo* Lassen.

पीवरीकर् (पीवर + 1. कर्) *mästen:* श्वेता गौः °कृता MBh. 5,1207.

पीवस् (von पी) n. *Fett, Speck:* सं प्रोर्णुष्व पीवसा च मेदसा च RV. 10, 16,7. 86,14. ऊर्जं गावो यवसे पीवो अत्तन 100,10. AV. 1,11,4. — Vgl. सु° und पीव.

पीवस (von पीवस्) adj. *von Fett strotzend* oder *fett* so v. a. *reichlich:* इषम् TBr. 2,8,2,1. *schwellend, sich blähend, bauschig:* युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे RV. 1,152,1. — पीवस fehlerhaft für पीनस Verz. d. B. H. No. 996.

पीवस्पाक (पीवस् + स्पाक) adj. *von Fett strotzend:* करम्भ AV. 4,7,3.

पीवस्वत् (von पीवस्) adj. *strotzend:* पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्तु RV. 10,169,1.

पीवा f. *Wasser* Uṇâdivr. im Saṁkshiptas. ÇKDr.

पीविष्ठ (superl. zu पीवन्) adj. *überaus feist* Çat. Br. 2,1,1,7.

पीवी s. पाद°.

पीवोअन्न (पीवस् + अन्न) adj. *fette* oder *reichliche Speise habend* RV. 7,91,3.

पीवोअश्व (पीवस् + अश्व) adj. *feiste Rosse habend* RV. 4,37,4.

पीवोपवसन (पीवस् + उप°) adj. RV. Prât. 2,38. VS. Prât. 3,18. P. 6,3,109, Vârtt. 8. nach Durga zu Nir. 4,3 *in Fett gehüllt*, nach Mahîdh. *neben breiten (fleischigen) Gliedern befindlich*, VS. 21,43. — Vgl. पयोपवसन.

पुंयान (पुमंस् + यान) n. Schol. zu AV. Prât. 2,25.

पुंयुज (पुमंस् + युज) m. = पुंयोग H. 523.

पुंयोग (पुमंस् + योग) m. *die Verbindung —, der Zusammenhang mit einem Manne:* स्यादाचार्यापि च स्वतः॥ आचार्यानी तु पुंयोगे so v. a. âkârja *heisst diejenige, die selbst lehrt*, âkârjânî *dagegen bezeichnet die Frau des Lehrers*, AK. 2,6,1,15. H. 522. P. 4,1,48.

पुंरत्न (पुमंस् + रत्न) n. *ein Juwel —, ein Edelstein von Mensch* Spr. 2706.

पुंराशि (पुमंस् + रा°) m. *ein männliches Zodiakalbild;* so heisst der Widder und die folgenden Bilder Varâh. Bṛh. S. 95,9; vgl. dagegen Ind. St. 2,257, N. 2.

पुंरूप (पुमंस् + रूप) n. *Mannsgestalt:* सा पुंरूपं माययाकरोत् *nahm Mannsgestalt an* Kathâs. 39,175.

1. पुंलिङ्ग (पुमंस् + लिङ्ग) n. *das Merkmal des Mannes, Männlichkeit:* दाम्ये पुंलिङ्गं स्वमिदं तव MBh. 5,7489. 7492. पुंलिङ्गं सर्वमीशानं (lies शर्व°) स्त्रीलिङ्गं विद्धि चाप्युमाम् 13,828. in grammatischem Sinne: पुंलिङ्गान्त *männlich auslautend* Mallin. zu Kumâras. 6,46.

2. पुंलिङ्ग (wie eben) adj. f. आ *die Merkmale des Mannes habend:* पुंलिङ्गा इव नार्यस्तु स्त्रीलिङ्गाः पुरुषाभवन् MBh. 9,3304. in gramm. Sinne: मन्त्र Kauç. 60. Schol. zu AV. Prât. 4,46. Vop. 3,70 in der Unterschr. Verz. d. B. H. No. 737.

पुंलिङ्गता (von 2. पुंलिङ्ग) f. *das Männlichsein* (in gramm. Sinne) Mallin. zu Kumâras. 6,46.

पुंवत् (von पुमंस्) adv. *wie ein Mann, wie beim Manne* Ragh. 6, 20. MBh. 5,7407. *wie das Masculinum* Âçv. Çr. 3,2. Kâtj. Çr. 25,10, 11. Çâñkh. Gṛhj. 1,22. P. 1,2,66. 6,3,34. 7,1,74. Vop. 3,94. 6,4. 11.34. 7,49.

1. पुंवत्स (पुमंस् + व°) m. *ein männliches Kalb* Çat. Br. 11,3,2,1. Kâtj. Çr. 4,14,1.

2. पुंवत्स (wie eben) adj. f. आ *männliche Kälber habend, von m. K. umgeben:* दोग्ध्रीभिरग्निहोत्रीभिः पुंवत्साभिरलंकृतम् Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 63,b, 3 v. u.

पुंवृष (पुमंस् + वृष) m. *Moschusratte* Trik. 2,5,11. Hâr. 83. Çabdam. im ÇKDr.

पुंवेश (पुमंस् + वेश) adj. f. आ *ein Mannsgewand tragend* Kathâs. 29, 108. 39,179.

पुंश्चली (पुमंस् + च°) VS. Prât. 4,6. P. 8,3,6, Sch. adj. f. und subst. *den Männern nachlaufend, Hure* AK. 2,6,1,10. H. 528. Halâj. 2,341. VS. 30,22. AV. 15,2,1. fgg. Lâtj. 4,3,9. 11. Çâñkh. Br. 27,1. Pańkav. Br. 8,1,10. M. 4,211. 220. Jâǵń. 1,162. 3,277. Hariv. 10343. fg. Pańkat. 36,2. 185,10. Hit. I, 107. Çuk. in LA. 45,10. Sâh. D. 117. त्रयः स्त्रीगणा उदपद्यन्त स्वैरिण्यः कामिन्यः पुंश्चल्य इति Bhâg. P. 5,24,16. 9,14,38. Bez. der Apsaras MBh. 13,2203. नारदो नन्दने ऽपश्यत्पुंश्चलीगणमध्यगम्। शक्रम् Mârk. P. 1,28. Unlogisch das masc. zur Bez. eines *Hurers* H. an. 3,665. Med. l. 107. Gâruḍa-P. 66 im ÇKDr. — Vgl. पुंश्चलू.

पुंश्चलीय (vom vorherg.) m. *der Sohn einer Hure* Spr. 1536.

पुंश्चलू f. = पुंश्चली VS. 30,5. 20. Kâtj. Çr. 13,3,6. m. *Hurer* (nach dem Schol.) 20,1,39. — Vgl. पुंश्चली.

पुंश्चिह्न (पुमंस् + चि°) n. *das männliche Glied* H. 610.

पुंश्चोर (पुमंस् + चोर) m. Schol. zu AV. Prât. 2,25.

1. पुंस् m. s. पुमंस्.

2. पुंस्, पुंसयति *zerstampfen, zerdrücken* (अभिमर्दने) Dhâtup. 32,94. Könnte als denom. von पुमंस् erklärt werden.

पुंस am Ende eines comp. = पुमंस्; s. न°, महा°, स्त्री°; vgl. auch पुंसवत्. Abkürzung (Fehler?) für पुंसवन Verz. d. B. H. No. 862.

पुंसक s. न°.

पुंसवन (पुमंस् + स°) 1) adj. *ein männliches Kind zur Geburt bringend:* पीतं पुंसवनं जलम् Bhâg. P. 9,6,28. सा तत्पुंसवनं राज्ञी प्राश्य वै पत्युरादधे। गर्भं काल उपावृत्ते कुमारं सुषुवे ऽप्रजा॥ 4,13,38. व्रत und subst. n. Bez. *einer zur Erzielung eines Sohnes im Beginne der Schwangerschaft üblichen Cerimonie* Trik. 2,6,12. Bhâg. P. 6,19,1. Âçv. Gṛhj. 1,13. Çâñkh. Gṛhj. 1,20. Gobh. 2,6,1. Kauç. 35. Pâr. Gṛhj. 2,14.15. Verz. d. B. H. No. 321. 1036. fg. MBh. 1,1460 (पुंसवने gedr.). 2303. 2371. 4678. 3,11059 (S. 571). Ragh. 3,10. Vgl. पुंसुवन. — 2) n. *Fötus:* असुरवधूनां प्रायः पुंसवनानि भयादेव स्रवन्ति पतन्ति च Bhâg. P. 5,24,15.

— 3) n. *Milch* Trik. 2,9,16. H. 404.

पुंसवत् (von पुंस = पुमंस्, पुंस्) adj. *einen Sohn habend* Çâñkh. Gṛhj. 1, 16. — Vgl. पुंस्वत्.

पुंसानुज wird in पुंसा, instr. von पुमंस्, + अनुज zerlegt P. 6,3,3, Vârtt. 2. adj. wohl *einen älteren Bruder habend.* — Vgl. पुमनुजा.

पुंसुवन (पुमंस् + सु°) n. *Zeugung eines männlichen Kindes:* शमीमश्वत्थ आरूढस्तत्र पुंसुवनं कृतम् AV. 6,11,1. — Vgl. पुंसवन.

पुंस्क (von पुमंस्) am Ende eines adj. comp. gaṇa उरस्यादि zu P. 5,4, 151. अनियतपुंस्का Pat. zu P. 4,1,131. — Vgl. उक्त°, भाषित°.

पुंस्कटी (पुमंस् + क°) f. *die Hüfte des Mannes* AK. 2,6,2,10. Trik. 3, 3,407. Vgl. P. 8,3,6.

पुंस्कामा (पुमंस् + काम) adj. f. *auf Männer versessen* Schol. zu P. 8, 3,6 und 8,3,5, Vârtt. 2. Hit. 3,15. 18.

पुंस्कोकिल (पुमंस् + को°) m. *das Männchen des indischen Kuckucks* P. 8,3,6, Sch. Vop. 2,33. MBh. 1,2849. 3,11059. R. 2,103,42. Çâk. 131. Kumâras. 3, 32. Ṛt. 6,14. Varâh. Bṛh. S. 47,7. Râǵa-Tar. 5,1. Mârk. P. 61,24. 64,6. Davon nom. abstr. °त्व n. MBh. 13,5474.

पुंस्ति N. eines Sâman Ind. St. 3,223.

पुंस्त्व (von पुमंस्) n. *das Mannsein* (Gegens. स्त्रीत्व) Bhâg. P. 9,1,21. Mârk. P. 50,12. अ° MBh. 4,309. *Mannheit* so v. a. *männliches Vermögen* Jâǵn. 1,55. 2,286. Suçr. 1,31,15. 156,4. 198,2. 260,10. *das Männlichsein, das männliche Geschlecht* in gramm. Sinne AK. 3,6,2,11. P. 1,2,51, Sch. *der männliche Same* H. 629. Hariv. 14274.

पुंस्पुत्र (पुमंस् + पुत्र) m. *ein männliches Kind* P. 8,3,6, Sch.

पुंस्प्रजनन (पुमंस् + प्र°) n. *Zeugungsglied* Nir. 3,21.

पुंस्प्रवाद (पुमंस् + प्र°) m. *ein männliches Thema* ṚV. Prât. 4,15.

पुंस्वत् (von पुमंस्) adj. *das Wort* पुमंस् *oder das männliche Geschlecht enthaltend* TS. 2,5,8,5. — Vgl. पुंसवत्.

पुक neben बुक im gaṇa प्रेक्षादि zu P. 4,2,80. Davon पुकिन् adj. ebend.

पुक्कश 1) m. Bez. *einer best. verachteten Mischlingskaste,* die von den Lexicographen fälschlich mit den Ḱâṇḍâla identificirt wird, AK. 2,10,20 (nach ÇKDr.). M. 4,79. 12,55. MBh. 13,1901. Mârk. P. 15,18. पुक्कष Bhar. zu AK. ÇKDr. पुक्कस AK. 2,10,20 (nach der Lesart von Colebr. und Lois.). H. 933, v. l. Med. s. 28 (= श्वपच und अधम). जातो निषादाच्छूद्रायां जात्या भवति पुक्कसः M. 10,18. 49. Jâǵn. 3,207 (v. l. पुक्कस. पुक्कश: पुल्कस auch bei Burn. Intr. 144. 208. पुल्कश Hâr. 27) MBh. 13,1552 (wo पुक्कसानाञ्च zu lesen ist). 2586. 6705. Bhâg. P. 2,4,18. 9,21,10. 14. Mârk. P. 8,114. Sâh. D. bei Muir, Sanskrit Texts II, 61. Lalit. ed. Calc. 21,17. पुक्कसी f. M. 10,38. Mârk. P. 8,130. पुक्कसक Bhâg. P. 6,13,8. Vgl. पल्कश und बुक्कस. — 2) f. पुक्कसी *a) ein Weib aus der* Pukkasa-*Kaste;* s. u. 1. — *b)* = कालिका *Knospe* Med. = कालिका ÇKDr. nach ders. Aut. — *c) die Indigopflanze* Med.

पुंक्षीर (पुमंस् + क्षीर) n. P. 8,3,6, Sch. Vop. 2,33.

पुंक्षुर (पुमंस् + क्षुर) m. P. 8,3,6, Sch.

पुङ्ख m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. m. AK. 3,6,2,17. Siddh. K. 250, *a*, 4. 1) m. *der unterste, mit der Sehne in Berührung kommende Theil des Pfeils, in dem der Schaft und die Federn stecken;* = कर्तरी H. 781. Halâj. 2,313. = शराङ्ग H. an. 2,23. नवप्रभाभूषितकङ्कपत्त्रे — सायकपुङ्खे Ragh. 2,31. पार्थेन सृष्टः स तु गार्धपत्त्रः (बाणः) आ पुङ्खदेशात्प्रविवेश नागम् MBh. 4,2094. Ragh. 9,61. तस्येषुधाराः शतशः प्रादुरासन् शरासनात्। अग्रे पुङ्खेषु संसक्ता यथा भ्रमरपङ्क्तयः॥ MBh. 8,71. 3159. 13, 7486. von Gold 3,16522. 4,1163. 14,2190. R. 6,34,24. 86,18. 75. Ragh. 3,64. रत्न° adj. Kathâs. 39,69. सु° adj. Jaǵnadatt. 1,20. R. 6,36,75. सार° adj. Çâk. 10. शरजालैः — पुङ्खानुपुङ्खपतितैः Bhâg. P. 6,10,24. स्निग्धेनापाङ्गपुङ्खेन स्पृष्टः 4,25,25. Vgl. काण्डपुङ्खा, कृतपुङ्ख, शर°. — 2) m. *Falke.* — 3) m. = मङ्गलाचार H. an.

पुङ्खित adj. *mit dem* पुङ्ख *versehen:* शर Spr. 774. 2297.

पुङ्खिलतीर्थ n. N. pr. eines *Wallfahrtsortes,* = रामतीर्थ Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 67, *b*, 113.

पुंखेट (पुमंस् + खेट) m. *ein männlicher Planet* Ind. St. 2,258, N.

पुंख्यान (पुमंस् + ख्यान) n. Siddh. K. zu P. 8,3,6.

पुङ्ग m. n. *Menge* Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. पुञ्ज.

पुङ्गल m. *die Seele* Bhûripr. im ÇKDr. — Vgl. पुद्गल.

पुंगव (पुमंस् + 1. गव = गो) m. P. 8,3,6, Sch. 1) *Stier* Trik. 2,9,19. H. an. 3,706. Med. v. 44. Lâṭj. 10,17,8. Hariv. 4001. P. 3,3,71, Sch. गावः सपुंगवाः Hariv. 3796. चकार निर्वृषं गोष्ठं निर्वत्सशिशुपुंगवम् 4108. — 2) am Ende eines comp. so v. a. *ein Heros unter —, der Vorzüglichste unter* — AK. 3,2,8. H. 1440. H. an. Med. नर° Bhag. 1,5. MBh. 5,7061. कुरु° Draup. 6,12. Arǵ. 1,11. Bhâg. P. 1,9,32. मुनि° R. 1,1, 1. 2,33. 52,19 (53,19 Gorr.). 58,21. द्विज° 2,32,10. रथ° MBh. 4,1091. मल्लि° Hariv. 6574. राक्षस° Kathâs. 39,84. Bhâg. P. 9,10,5. पृथिवीं हतक्षत्रियपुंगवाम् MBh. 9,1787. 2836. वानर° R. 2,96,25. गज° Bhartṛ. 2,26. शार्दूल° Hariv. 3936. पक्षि° 3966. R. 3,57,2. न्यग्रोधं तरुपुंगवम् Hariv. 5291. नागा इवान्ये गगणे चेरुर्जलदपुंगवाः 3902. Vgl. गण°. — 3) *ein best. Heilmittel* H. an. Med. = ऋषभौषध Râǵan. im ÇKDr.

पुंगवकेतु (पुं° + केतु) adj. *den Stier zum Erkennungszeichen habend;* m. Bein. Çiva's Kumâras. 7,77.

पुंगुणजत्तुजीव (पुमंस् - गुण + ज° - जीव) m. *das thierische Lebensprincip mit dem Vorzuge des Menschen verbunden,* so v. a. *die Seele* Tattvas. 18.

पुच्छ m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Trik. 3,5,13. Siddh. K. 251, *a*, 1 v. u. am Ende eines adj. comp. bald आ, bald ई P. 4,1,55, Vârtt. 1—3. *Schwanz, Schweif, Ruthe* AK. 2,8,2,18. 3,4,1,6. 22,145. H. 1244. Med. kh. 5 (n. in der Bed. लाङ्गूल, m. in der Bed. पश्चात्प्रदेश). Halâj. 2,282. der Schlange AV. 7,56,6. 8. Draup. 5,8. des Stiers u. s. w. AV. 9,4,13. 10,9,22. Çat. Br. 13,2,2,1. 8,4,6. Varâh. Bṛh. S. 5,3. 61,2. Hit. 41,16. पुरुषस्य Taitt. Up. 2,1. des Hundes Spr. 209. 729. 1181. 1521. Hit. II, 131 (masc.). des Vogels VS. 12,4. des in Vogelgestalt geschichteten Agni TS. 5,5,8,3. 6,10,1. Çat. Br. 6,1,1,6. 7,2,2,8. 3,2, 20. 8,2,4,17. पश्चादग्निपुच्छस्योपविशति (u. अग्निपुच्छ falsch erklärt) Âçv. Çr. 4,8. 10. Kâtj. Çr. 17,3,22. 6,7. 12,20. 16,8,20. उलूकपुच्छी सेना Schol. zu P. 4,1,55, Vârtt. 3. eines Fisches Sûrjas. 6,15. Çrîpati in Z. f. d. K. d. M. 3,389. des Blutegels Suçr. 1,42,12. 207,3. सू° 350. 21. उल्कायाः MBh. 7,206. उल्का प्रतनुपुच्छा Varâh. Bṛh. S. 32,8. 6. पुच्छमूल Halâj. 2,64. *der Schwanz eines Jahres* so v. a. *das Ende* Çâñkh. Br. 5,1. कश्यप° N. eines Sâman Ind. St. 3,213. — Vgl. अपुच्छा, पक्षपुच्छ, कबरपुच्छी, मणि°, विष°, शर° und परिपुच्छय.

पुच्छटि n. *Schnippchen*, = अङ्गुलिमोटन Trik. 2,6,27. — Vgl. मुचुटी.

पुच्छदा f. N. *einer gegen Unfruchtbarkeit angewandten Knolle* (लक्ष्मणाकन्द) Râgan. im ÇKDr. Aus पुत्रदा entstellt.

पुच्छधि (पु° + धि) m. *Schwanzwurzel*: आस्येइ न ते विषं किमु ते पुच्छधावसत् AV. 7,56,8. — Vgl. बालधि.

पुच्छल s. क°.

पुच्छाण्डक (पुच्छ + अण्ड, आण्ड) m. N. pr. eines Nâga aus Takshaka's Geschlecht MBh. 1,2149.

पुच्छिका am Ende eines adj. comp. f. zu पुच्छक (von पुच्छ); s. क्रोष्टु° und क्रोष्टुक°.

पुच्छिन् (von पुच्छ) 1) adj. *geschwänzt*. — 2) m. a) *Hahn* Çabdak. im ÇKDr. — b) *Calotropis gigantea* (अर्क) Râgan. im ÇKDr.

पुच्छेश्वर (पुच्छ + ई°) N. pr. einer Localität (eines Heiligthums) LIA. I,56.

पुज्, पुञ्जति *fahrlässig sein* Dhâtup. 7,35, v. l. für युज्, मुज्.

पुञ्ज m. Siddh. K. 249,b,2 v. u. *Haufe, Klumpen, Masse* AK. 2,5,42. 3,4,28,216. H. 1411. Halâj. 4,1. अञ्जन° MBh. 3,9931. 9,2477. फेन° 3,9957. सफेनपुञ्ज adj. Kumâras. 7,26. पांशु°, रजः°, पराग° MBh. 5,7246. Râga-Tar. 5,74. Spr. 1750. Kathâs. 35,12. Varâh. Brh. S. 11,25. भस्म° Mârk. P. 115,8. किञ्जल्क° Râga-Tar. 4,196. अरि° Prab. 2,4. पलि° Mârk. P. 8,82. तेजः° MBh. 5,2525. विद्युत्° Hariv. 6840. Kathâs. 1,62. 3,28. तिमिर° Gît. 5,11. तमः° 11,10. श्री° Hariv. 6154. पुण्य° Pârçvanâthak. bei Aufr. Halâj. यशः° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,25, Çl. 6. आनन्देन्द्रिक° Rudraj. in Verz. d. Oxf. H. 88,b,36. — Vgl. नवपुञ्जफला, कृमपुञ्जक.

पुंजन्मन् (पुमंस् + ज°) n. *die Geburt eines männlichen Kindes*: °जन्मद Varâh. Laghuǵ. 3,10. °जन्मकर 8. °जन्मयोग *eine Constellation, unter der männliche Kinder geboren werden*, Brh. S. 77,29.

पुञ्जय् (von पुञ्ज) *aufhäufen*: पुञ्जित *aufgehäuft* H. an. 3,194. Med. dh. 10. *zusammengeballt, an einander gedrückt*: फेनवत्पुञ्जिताः स्म: Spr. 734. सीमन्तपुञ्जितालयः Râga-Tar. 3,19.

— उद् *aufhäufen*: °पुञ्ज्य Schol. zu Kâtj. Çr. 749,4.

पुञ्जराज (पु° + राज) m. N. pr. eines Grammatikers Colebr. Misc. Ess. II,21. 44. Verz. d. B. H. No. 776. Verz. d. Oxf. H. 172,b,4.

पुञ्जशस् (von पुञ्ज) adv. *haufenweise* MBh. 2,1860.

पुञ्जानुक (?) m. = फलेलाङ्कु (?) Hâr. 127.

पुञ्जि zur Erkl. von पुञ्जिष्ठ P. 8,3,97. f. = पुञ्ज Colebr. und Lois. zu AK. 2,5,42.

पुञ्जिक m. *Hagel* H. ç. 28.

पुञ्जिकस्थली f. eig. wohl *angehäufter Grund, Aufwurf* oder *einen solchen Grund habend* (sc. भूमि); in allegorischer Zusammenstellung als N. einer Apsaras VS. 15,15. MBh. 1,4820. 2,392. Hariv. 12474. 12690. 14165. R. 5,2,12. पुञ्जिका° Vjâḍi zu H. 183 (hiernach ist oben अस्थला zu streichen). पुञ्जिकास्तना Mârk. P. 64,6.

पुञ्जिकास्तना und **पुञ्जिकास्थला** s. u. dem vorherg. Artikel.

पुञ्जिष्ठ m. *Fischer* (*Vogelfänger* Mahîdh.) VS. 16,27 Âçv. Çr. 10,7. Ind. St. 2,36. पुञ्जिष्ट v. l. P. 8,3,97 wird das Wort in पुञ्जि + स्थ zerlegt; vgl. VS. Prât. 5,37.

पुञ्जीकर् (पुञ्ज + कर्) *aufhäufen, auf einen Haufen legen*: इतस्ततः पतितं सोमं पुञ्जीकृत्य Schol. zu Kâtj. Çr. 748,12. °कृत Mahîdh. zu VS. 15,15. °कर्तव्य Schol. zu Bhaṭṭ. 9,13.

पुञ्जील = पिञ्जूल. दर्भ° TS. 6,1,1,7. 2,4,3. TBr. 1,7,6,4. 2,7,9,5.

पुट्, पुटति *umfassen, umarmen* Dhâtup. 28,74. पोटति *zerreiben*; nach West. falsche Form für मुट् (Dhâtup. 9,38). पुटयति *in Berührung sein* (*ligare, nectere* West.), संसर्गे Dhâtup. 33,58. पोटयति *sprechen* oder *leuchten* Dhâtup. 33,80. *zerreiben* (vgl. मुट्) Vop. in Dhâtup. 32,72. *klein werden* (vgl. पुट्) 32,24, v. l. पुटित adj. = पाटित *gespalten, aufgerissen*; = स्यूत *zusammengenäht*; n. = अह्निपुट (wofür ÇKDr. हस्तपुट *die hohle Hand* liest) Med. t. 135.

— उद् s. उत्पुट, उत्पुटक.

— परि pass. *sich schälen*: ओष्ठौ परिपुट्येते Suçr. 1,302,14. — Vgl. परिपुटन, परिपोट fgg.

पुट m. f. (ई; oxyt. gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41) und n. AK. 3,6,3,42. 1) *Falte, Tasche, trichterförmiger, ausgebauchter, hohler Raum* Sûrjas. 12,35. (मयूरसंघाः) पतन्तो वडवीपुटेषु Hariv. 8788. करपुटः MBh. 14,1928. करपुटी Çântiç. 4,10. 19. कृताञ्जलिपुटाः सर्वाः MBh. 12,12603. R. 1,9,62. 39,9. 43,18. Pańkat. 44,24. 186,12. शिरसि निदधानो ऽञ्जलिपुटम् Spr. 594. श्लिष्टाञ्जलिपुटा R. 3,4,1. बद्धा करपुटाञ्जलिम् 5,64,5. अत्रणपुटेषु Bhâg. P. 2,2,37. श्रोत्र° Râga-Tar. 4,427. श्रोत्रशुक्तिपुटैः 1,24. ओष्ठ° MBh. 1,685. संदष्टोष्ठ° 3,427. 4,778. Hariv. 3597. Çâk. 182. चारुपुटोष्ठ MBh. 2,1132. अधर° Spr. 622. Gît. 12,11. Ćaurap. 68 in Journ. as. 4 sér. XI, 480. चक्षु° Spr. 660. 1109. 1428. Ćaurap. 8. लोचनपुटेषु Kuvalaj. 166,a. पक्ष्मप्रान्तव्रज° Spr. 1720. भ्रुकुटीपुटसूचित (मुख) R. 2,96,43 (105, 41 Gorr.). भ्रुकुटिपुटाकुटिल (also f. auch पुटा) MBh. 7,1926. किसलय°, पल्लव° *die Falten einer Blattknospe*: किसलयपुटभेद Mâlav. 44. भिन्ना सद्यः किसलयपुटान्देवदारुद्रुमाणाम् Megh. 106. भिन्नपल्लवपुटो वनानिलः Ragh. 9,68. बद्धपल्लवपुटाञ्जलिद्रुम (तपोवन) 11,23. 17,12. जीमूतपुटसंचयाः *über einander geschichtete Wolken* Varâh. Brh. S. 27,14. नैकपुटा (वारिमुचः) 15. नासा°, नासिका° (s. u. d. Ww.) *Nasenflügel*: सुपुटा (v. l. विपुटा) नासा Varâh. Brh. S. 67,62. नासा समपुटा 68,7. स्फुरदधरनासापुटतया Uttararâmać. 13,11. — पिपीलिक° (?): क्षते सेनाप्रणेतारं पृतना सुमहत्यपि। दीर्यते युद्धमासाद्य पिपीलिकपुटं यथा॥ MBh. 5,5279. पिपीलिकपुटं राजन्यथा मृद्यन्नरो रुषा। तथा सा कौरवी सेना मृदिता तेन॥ 8,914. — 2) पलाश°, पर्ण°, पत्त्र° und auch einfach पुट *eine aus einem Blatt gebildete Vertiefung, — Tüte*: पलाश° Kâtj. Çr. 16,6,26. Kauç. 28. पर्ण° MBh. 9,2827. R. Gorr. 2,56,30. पत्त्र° 4,54,14. दुग्धा पयः पत्त्रपुटे Ragh. 2,65. प्रतिगृह्य पुटेनैव पाणिना शकलेन वा M. 6,28. ऊष° Çat. Br. 5,2,1,16. Kâtj. Çr. 14,5,12. आस° TBr. 1,3,7,6. शूर्प° *Tüte in Form einer Wanne* Âçv. Grhj. 1,7. — 3) m. = संपुट *Schmuckkästchen* H. 1015, Sch. — 4) *Pferdehuf*, m. Trik. 2,8,46. m. n. Çabdar. im ÇKDr. — 5) n. *Muskatnuss* Râgan. im ÇKDr. — 6) m. N. pr. eines Mannes gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110; vgl. पौटायन. — Nach den Scholl. zu AK. m. f. n. = आच्छादन und मिथःसंश्लेष ÇKDr. f. = कौपीन Gaṭâdh. im ÇKDr. m. f. n. *ein um die Blössen geschlagenes Tuch* Wils. nach ders. Aut. — Vgl. कलपुट, कर्ण°, कार्य°, गज°, गोपुटा, चञ्चपुट, चञ्चत्°, चाच°, चारु°, त्रि° (wohl *dreifach zusammengelegt*), द्वि°, नयन°, नासा°, नासिका°, पत्त°, पचत्°, पाकपुटी, पुष्प°, सं°.

पुटक (von पुट) gaṇa पुष्करादि zu P. 5, 2, 135. 1) = पुट 1.: मल्ली° Mârk. P. 8, 206. श्रवण° Verz. d. Oxf. H. 120, *b*, 9. पाणि° Spr. 1194. चक्षु° 1972. आकृष्टघ्राणपुटका जिघ्रतीस्तास्ततो मृगीः *Nasenflügel, Nüster* Mârk. P. 65, 22. — 2) पत्त्रपुटिका *ein in eine Tüte zusammengerolltes Blatt* Spr. 2164. पुटक allein dass. Râǵa-Tar. 1, 218. 2, 166. Schol. zu Kap. 1, 28. अकृष्टपच्या पृथिवी आसीद्वैण्यस्य कामधुक्। सर्वाः कामदुघा गावः पुटके पुटके मधु ॥ MBh. 7, 2397. 12, 1033. Hariv. 324. Mârk. P. 49, 31. पुटिका f. dass.: कर्पूर° *mit Kampher* Pańkat. 265, 5. 9 (wo ebenfalls पुटिका zu lesen ist, wie schon Benfey bemerkt hat). — 3) m. *eine best. Verbindung der Hände* Verz. d. Oxf. H. 86, *a*, 34. — 4) पुटिका f. *Kardamomen* Hâr. 97. — 5) n. *a*) *Muskatnuss* H. ç. 130. — *b*) *Wasserrose* Çabdar. im ÇKDr.; vgl. पुटकिनी. — Vgl. त्रिपुटक.

पुटकन्द (पुट + क°) m. *ein best. Knollengewächs*, = कोलकन्द Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. पुटालु.

पुटकिनी (f. von पुटकिन् und dieses von पुटक) f. gaṇa पुष्करादि zu P. 5, 2, 135. *Lotuspflanze, eine Gruppe von Lotuspflanzen* Trik. 1, 2, 36. H. 1160. Hâr. 165. Im Prâkrit: पुडइणिपत्त Çâk. Ch. 86, 2.

पुटग्रीव (पुट + ग्रीवा) m. *Butterfass* (गर्गरी); *ein kupferner Topf* (ताम्रकुम्भ) H. an. 4, 306. Med. v. 62.

पुटपाक (पुट + पाक) m. *eine best. Art der Zubereitung von Arzeneien, bei welcher die Stoffe in Blätter eingebunden, mit Lehm überzogen und im Feuer geglüht werden* (*roasting* Wise). °युक्ति Suçr. 1, 162, 1. 2, 325, 5. — 330, 5. 347, 17. 349, 7. fgg. 365, 13. Verz. d. B. H. 285, 3. Dafür wegen des Metrums पुटाह्वय m. Suçr. 2, 341, 18.

पुटभिद् (पुट + भिद्) adj. *zum Durchbruch bringend, öffnend;* von einem Stein (पाषाण) gesagt, unter dem man eine Quelle antrifft, Varâh. Bṛh. S. 53, 42. Vgl. किसलयपुटं भिद् u. पुट 1. und पुटभेदक.

पुटभेद (पुट + भेद) m. 1) = वक्र, नदीवक्र wohl *der Ort, an dem ein Fluss hervorbricht* (*Biegung eines Flusses* Wils. Aufrecht) AK. 1, 2, 3, 7. H. 1088. Med. d. 51. Halâj. 3, 49. = तटिनीमुख *Flussmündung* (!) H. an. 4, 142. — 2) = पुटभेदन *Stadt.* — 3) *ein musikalisches Schlaginstrument* (आतोद्य) H. an. Med.

पुटभेदक adj. = पुटभिद् Varâh. Bṛh. S. 53, 7.

पुटभेदन (पुट + भे°) n. *Stadt* AK. 2, 2, 1. H. 971 (vgl. Vâćasp. beim Schol.). Halâj. 2, 130. हास्तिनपुरे रम्ये कुरूणां पुटभेदने MBh. 1, 3978. 2, 1196.

पुटापुटिका (von पुट + अपुट) f. gaṇa शाकपार्थिवादि zu P. 2, 1, 69, Vârtt.

पुटाह्वय s. u. पुटपाक.

पुटोटज (पुट + उ°) n. *Sonnenschirm* Trik. 2, 8, 32. Hâr. 40.

पुटोदक (पुट + उ°) m. *Kokosnuss* Hâr. 100.

पुट्, पुंटयति *klein werden* (अल्पीभावे) Dhâtup. 32, 24.

पुड्, पुडति *von sich geben, entlassen* (उत्सर्गे) Dhâtup. 28, 90. पौंडति *zerreiben* 9, 38, v. l. für मुट्; auch पुण्ड्, पुण्डति ebend.

पुण्, पुणति *Gutes thun* (कर्मणि शुभे; vgl. पुण्य) Dhâtup. 28, 43. पोणयति *aufhäufen*, v. l. für पूल्, पूलयति 32, 93.

पुणिक Kâç. zu P. 4, 1, 79. — Vgl. पौणिक्या.

पुण्ट्, पुण्टयति *sprechen* oder *leuchten* Dhâtup. 33, 118. Eine unsichere Wurzel.

पुण्ड् s. पुड्.

पुण्ड m. = पुण्ड्र *Mal, Zeichen* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

पुण्डरिन् m. *eine best. Staude* (s. दृष्टिकृत्), = vulg. पुण्डरिया Çabdar. im ÇKDr.

पुण्डरिस्रजा (पु° = पुण्डरीक + स्रज्) f. *Lotusgewinde, — kranz* TS. 1, 8, 18, 1. TBr. 1, 8, 2, 1.

पुण्डरीक (पौण्डरीक Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4, 20.) 1) n. *a*) *Lotusblüthe*, insbes. *eine weisse*, AK. 1, 2, 3, 40. Trik. 3, 3, 32. H. 1162. an. 4, 20. Med. k. 199. Halâj. 3, 58. Çâçvata bei Uǵǵval. Vjutp. 142. ṚV. 10, 142, 8. TBr. 1, 8, 2, 1. Çat. Br. 5, 4, 5, 6. fgg. 14, 5, 3, 10. 9, 3, 14. नक्तत्राणामवकाशेन पुण्डरीकं जायते Pańćav. Br. 18, 9, 6. तस्य यथा कप्यासं पुण्डरीकमेवमक्षिणी Ḱhând. Up. 1, 6, 7. MBh. 1, 6592. 7283. 5, 2564. 13, 4896. 5244. Hid. 1, 32. Hariv. 8996. 12669. Suçr. 1, 141, 21. °पलाशाक्ष R. 2, 87, 3 (95, 3 Gorr.). पुण्डरीकातपत्र adj. Ragh. 4, 17. Mâlav. 65. Brahma-P. in LA. 53, 3. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 25, Çl. 6. श्रेयःश्रियः पुण्डरीकम् Çatr. 1, 6. Ragh. 18, 7 (am Ende eines adj. comp. f. आ). als Bild des menschlichen Herzens AV. 10, 8, 43. Ḱhând. Up. 8, 1, 1. Suçr. 1, 248, 4. पुण्डरीकेण सदृशं हृदयं स्यादधोमुखम् 329, 9. in comp. mit dem verglichenen Gegenstande als Ausdruck der *Schönheit* gaṇa व्याघ्रादि zu P. 2, 1, 56. — *b*) *ein weisser Sonnenschirm* Trik. H. an. Med. Çâçvata a. a. O. (es ist सितच्छत्त्रे st. सितपत्त्रे zu lesen). — *c*) *ein best. Heilmittel* H. an. Med. Çâçvata. — *d*) (könnte auch m. sein) *Stirnzeichen* (तिलक Randglosse): शिवश्रियः Çatr. 1, 6; vgl. पुण्ड्र, पुण्ड. — *e*) N. pr. eines heiligen Badeplatzes MBh. 3, 6058. — 2) m. *a*) *ein best. Opfer*: अश्वमेधो राजसूयः पुण्डरीको ऽथ गोसवः। एतैरपि महायज्ञैरिष्टं ते MBh. 3, 1133. 5091. 6053. 5, 4008. 4090. 7, 2293. 9, 2888. 13, 1732. — *b*) *eine Art Reis* Suçr. 1, 195, 6. *eine wohlriechende Mango-Art* H. an. Med. *Artemisia indica* (दमनक) Râǵan. im ÇKDr. *eine Art Zuckerrohr* (कोषकार; vgl. पुण्ड्र) Trik. H. an. Med. Wilson giebt diese Bed. nach Bhar. zu AK. und übersetzt कोषकार durch *Seidenraupe*, fügt aber ein Fragezeichen hinzu. — *c*) *Tiger* AK. 3, 4, 1, 11. Trik. H. 1285. H. an. Med. Halâj. 2, 71. Çâçvata. — *d*) *eine Art Schlange*, = राजिलाहि H. an. N. pr. eines Schlangendämons MBh. 5, 3629. VP. 149, N. 16. — *e*) *eine Art Aussatz* Suçr. 1, 268, 1. सश्वेतं रक्तपर्यन्तं पुण्डरीकदलोपमम्। सोत्सेधं च सरागं च पुण्डरीकं प्रचक्षते ॥ Mâdhavak. im ÇKDr. — *f*) *Fieber beim Elephanten* H. an. — *g*) *Krug.* — *h*) *die weisse Farbe* Anekârthakosha im ÇKDr. — *i*) N. pr. des Weltelephanten im Südosten AK. 1, 1, 2, 5. Trik. H. 170. H. an. Med. Hâr. 148. Halâj. 1, 104. Çâçvata. Ragh. 18, 7. — *k*) N. pr. eines alten Königs MBh. 2, 325. eines Sohnes des Nabha (Nabhas) Hariv. 824. Ragh. 18, 7. VP. 386. Bhâg. P. 9, 12, 1. N. pr. eines Gaṇadhara bei den Ǵaina H. an. Çatr. 1, 6. fgg. 499. 14, 186. N. pr. eines Einsiedlers, eines Sohnes des Çvetaketu von der Lakshmî, Kâd. in Z. d. d. m. G. 7, 584. Sâh. D. 79, 18. — *l*) N. pr. eines Berges Çatr. 1, 332. 5, 254. 293. °शिरोरत्न 1, 6. — 3) f. आ N. pr. einer Apsaras Vjâḍi zu H. 113. MBh. 1, 4819. 4, 259. Hariv. 12471. 14164 (wo °का मु° zu lesen ist). R. 2, 91, 45 (100, 46 Gorr.). N. pr. einer Tochter Vasishṭha's und Gemahlin Prâṇa's (Pâṇḍu's) VP. 82, N. 1. 84, N. 8. — Vgl. पुरुष°, पौण्डरीक.

पुण्डरीकप्लव (पु° + प्लव) m. *ein best. Vogel* Suçr. 1,205,13.

पुण्डरीकमुखी (पु° + मुख) f. *eine Art Blutegel* Suçr. 1,40,20.

पुण्डरीकाक्ष (पु° + अक्ष = अक्षि *Auge*) 1) m. *der Lotusäugige*, Bein. Vishṇu's AK. 1,1,1,14. H. 217. Halâj. 1,24. MBh. 5,2564 (Etym.). 13,5884. Ragh. 18,7. VP. 1. Varâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 57, *b*, 28. — 2) n. *ein best. Heilkraut*, = पुण्डर्य, प्रपौण्डरीक Çabdak. im ÇKDr.

पुण्डरीयक 1) m. N. pr. eines zu den Viçve Devâḥ gezählten göttlichen Wesens MBh. 13, 4359. — 2) n. *a*) *Ketmia mutabilis Moench.*, = स्थलपद्म Çabdam. im ÇKDr. — *b*) *ein best. Heilkraut*, = प्रपौण्डरीक, पुण्डरीकाक्ष, पुण्डर्य Râǵan. im ÇKDr.

पुण्डर्य n. *ein best. gegen Augenübel angewendetes Heilkraut*, = प्रपौण्डरीक AK. 2,4,4,15.

पुण्डवर्धन s. पुण्ड्रवर्धन.

पुण्ड्र 1) m. *eine Art Zuckerrohr* AK. 2,4,5,29. H. 1194. H. an. 2,439. Med. r. 60. पुण्ड्रेक्षु Râǵa-Tar. 4,500. — 2) m. pl. N. pr. eines Volkes und des von ihm bewohnten Landes (*das Land des Zuckerrohrs*; vgl. गौड), das heutige Bengalen und Bihâr, Trik. 2,1,7. H. an. Med. LIA. I, 140. fg. 271. 556. fg. Ait. Br. 7,18. MBh. 1,4221. 4453. 2,584. 1096. 1872. 6,358 (VP. 190). 8,236. 14,832. R. 4,41,18. Varâh. Bṛh. S. 5, 70. 9,15. 10,14. 16,3. VP. 176. Mârk. P. 57,45. सूतैर्मागधपुण्ड्रैश्च गीयमानः Hariv. 15851. Der Name des Landes wird auf einen gleichnamigen Sohn Bali's zurückgeführt MBh. 1,4219. 8,875. Hariv. 1683. VP. 444. Bhâg. P. 9,23,4. Vielleicht ist auch MBh. 1,228 पुण्ड्रः st. पुन्द्रः zu lesen. Nach dem Vâju-P. (s. VP. 231, N. 4) N. einer mythischen, zwischen Himavant und Hemakûṭa gelegenen Stadt. — 3) m. *Gaertnera racemosa* (अतिमुक्तक, वासन्ती) H. an. Med. — 4) m. = पुण्डरीक *weissblühender Lotus* H. an. Med. — 5) m. *ein best. Baum*, = कृष्णवल्लन Râǵan. im ÇKDr. — 6) *Mal, Sectenzeichen* (= तिलक [nach ÇKDr. soll तिलक in H. an. N. eines Baumes sein], चित्र, ललाम) AK. 3,4,23,145. Halâj. 5,69. m. H. 653. H. an. Med. n. Halâj. 2,386. Schol. zu Kâtj. Çr. 20,1,34. 38. Vgl. त्रि°, ऊर्ध्व° (auch Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 14, *b*,17). Vgl. पुण्ड्र. — 7) m. *Wurm* H. an. Med. — 8) m. N. pr. eines Daitja H. an. Med. oxyt. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2, 13. — Vgl. चतुःपुण्ड्र, पौण्ड्र, पौण्ड्रक, पौण्ड्रिक.

पुण्ड्रक (von पुण्ड्र) 1) m. = पुण्ड्र 1. Vâkaspati zu H. 1194. Râǵan. im ÇKDr. — 2) m. pl. = पुण्ड्र 2. M. 10,44 (v. l. für पौण्ड्रक). Hariv. 1693. वङ्गाः कलिङ्गाः u. s. w. सपुण्ड्रकाः MBh. 2,1874. sg. *der Fürst dieses Volkes* 119. — 3) m. = पुण्ड्र 3. AK. 2,4,2,52. — 4) m. = *ein best. Baum*, = तिलकवृत्त Râǵan. — 5) = पुण्ड्र 6.; s. ऊर्ध्वपुण्ड्रक und त्रिपुण्ड्रक (auch Trik. 2,7,15) u. °पुण्ड्र. — 6) m. *ein Mann, dessen Gewerbe es ist Seidenraupen aufzuziehen*, Colebr. Misc. Ess. II, 185; vgl. u. चूर्णकार. Hierher oder N. pr. eines Mannes: °पुत्रनाडिम्भरीकृत्याविनाशन Padma-P.? in Verz. d. Oxf. H. 14, *a*, 22.

पुण्ड्रकेलि (पु° *Zuckerrohr* + के°) m. *Elephant* Çabdam. im ÇKDr.

पुण्ड्रनगर n. *die Stadt der* Puṇḍra, N. pr. einer Stadt; s. पौण्ड्रनागर.

पुण्ड्रवर्धन (पु° + व°) n. N. pr. einer Stadt in Gauḍa Pańkat. ed. orn. 49, 11. Burn. Intr. 399. Vjutp. 102. पुण्ड्र° Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 9. — Vgl. पौण्ड्रवर्धन, पौण्ड्रविवर्धन, पुण्यवर्धन.

पुण्ढ *Mal, Zeichen, Stirnzeichen*; s. त्रि° unter त्रिपुण्ड्र (vgl. Verz. d. Oxf. H. 74, *b*, 23).

पुंण्य Uṇâdis. 5, 15. 1) adj. (f. आ) und n. als subst. Fehlt in der ältesten Sprache, da die Stelle aus ṚV. einem Liede ganz eigenen und späteren Charakters angehört. Ein auf पुण्य ausgehendes comp. ist oxytonirt, wenn das vorangehende Wort im Sinne eines loc. aufzufassen ist, P. 6, 2, 152. अध्ययनपुण्यम् Sch. — *günstig, glücklich, faustus; richtig beschaffen, schön, gut, brav, bonus*; n. *das Gute, Rechte*; adj. = चारु, सुन्दर, शोभन AK. 3, 4, 24, 162. 1, 1, 4, 4. H. an. 2, 371. Med. j. 36. = पावन, पवित्र H. 1435. H. an. Halâj. 1, 132. = सुगन्ध, सुगन्धि *wohlriechend* (vgl. वन्निष्यन्देोच्छ्वसितवसुधागन्धसंपर्कपुण्यः — वायुः; Schütz übersetzt *rein*) Gaṭâdh. im ÇKDr. Çâçvata beim Schol. zu Bhaṭṭ. 1, 5. n. = सुकृत und धर्म AK. 1,1,4,2. 3,4,23,141. H. 1379. H. an. Med. Halâj. 1, 125. Kandra bei Uǵǵval. शकुने भद्रमा वद पुण्यमा वद ṚV. 2,43,2. लोक AV. 9,5,16. 15,13,1. fgg. तं लोकं पुण्यं प्र ज्ञेषं यत्र देवाः सहाग्निना VS. 20,25. लक्ष्मी AV. 12,5,6. 7,115,4. Ait. Br. 2,40. Çat. Br. 8,4,4,11. अहः TBr. 1,5,2,1. M. 1,73. नक्षत्र TBr. 1,5,2,1. तिथि, मुहूर्त M. 2,30. N. 5, 1. यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसतः TBr. 2,1,2,9. 2,6. TS. 1,6,11,4. 7,2,7,3. सर्वे ह वै देवा अग्रे सदृशा आसुः सर्वे पुण्याः Çat. Br. 4,5,4,1. कर्मन् 13,5, 4, 3. M. 2, 26. समाप्ति Çat. Br. 3,2,2,15. संपद् 11,5,6,4. 14, 4, 3, 29. 7, 1, 17. 22. 40. Âçv. Çr. 9, 3. धर्म M. 6, 97. विधि 2, 68. उपन्यास 9, 31. श्रुतिर्हि श्रूयते पुण्या ब्राह्मणानाम् R. 2, 29, 17. M. 2, 106. Suçr. 1, 3, 15. अपुण्यमतिभोजनम् M. 2, 57. गन्ध *guter, angenehmer Geruch* AV. 8, 10, 27. Bhag. 7, 9. कुसुमैः Indr. 2, 1. पुष्पगन्धवहैः पुण्यैर्वायुभिः 9. इमं शिलोच्चयं पुण्यं शृङ्गैर्वङुभिरुच्छ्रितैः N. 12, 27. मूलफलैः Bhartṛ. 3, 27. पुण्यः शब्दो मुनिरिति मुहुः केवलं राजपूर्वः Çâk. 47. आख्यान R. 1, 1, 94. यथा पुण्यं चकृषे पुण्यं कुर्यात् *Gutes* Çat. Br. 2, 5, 2, 8. M. 8, 90. 11, 89. पुण्यपापेक्षिता 8, 91. पापपुण्यैः Spr. 1074. °लब्ध *durch gute Werke erlangt* Indr. 1, 33. अल्प° adj. f. (आ) N. 15, 16. R. 6, 95, 20. स्वानि पुण्यानि भुञ्जाना: R. Schl. 2, 27, 4. Ragh. 1, 69. Çâk. 43. 137. Spr. 53 (Gegens. दुष्कृत). 1016. 1784. Vid. 207. Pańkat. 187, 9. दृष्ट° Mârk. P. 18, 54. कृत° so v. a. पुण्यवत् *glücklich* (*in Folge der guten Werke, die man in einer früheren Geburt vollbracht hat*): कृतपुण्यो ऽस्मि — मुनिर्यन्मानुकम्पते R. Gorr. 2, 55, 10. 68, 3. Mârk. P. 61, 41. आपगाः कृतपुण्यास्ताः पद्मिन्यश्च सरांसि च । येषु यास्यति काकुत्स्थो विगाह्य सलिलं शुचि ॥ R. 2, 48, 8. Die Bed. *rein*, übertr. *heilig* konnte sich recht wohl aus der älteren *gut* entwickelt haben, so dass man darum nicht auf die Wurzel पू zur Erklärung zurückzugehen braucht. Diese Bed. *rein* muss in den folgenden Stellen angenommen werden: जलाशय M. 9, 186. तदङ्गनिस्यन्दजलेन लोचने प्रमृज्य पुण्येन Ragh. 3, 41. जनकतनयास्नानपुण्योदकेषु Megh. 1. तीर्थ Indr. 1, 25. Bhâg. P. 1, 2, 16. Spr. 1783. ग्राम 1785. अरण्य 309. Brahma-P. in LA. 52, 9. आश्रम R. 1, 61, 10. ब्राह्मणाः Bhag. 9, 33. Auf einen Zusammenhang mit पू spielen folgende Stellen an: पुनाति भुवनं पुण्या रामायणमहानदी R. Einl. पुण्याश्रमदर्शनेन तावदात्मानं पुनीमहे Çâk. 7, 20. Wenn पुण्य auf पुष् (s. Benfey in Zeitschr. f. vgl. Spr. VIII, 10) zurückgeführt wird, so muss als Grundbedeutung *gedeihlich, tüchtig* angenommen werden. — 2) m. N. pr. eines Mannes Wassiljew 41. — 3) f. आ *a*) *Basilienkraut* Çabdam. im ÇKDr. — *b*) N. pr. eines Flusses

MBH. 6, 344 (VP. 184). — c) N. pr. einer Tochter Kratu's von der Saṁnati VP. 83, N. 7. — 4) m. oder n. N. pr. eines Sees: अयं ह्रदं च पुण्याख्यम् MBH. 3, 10698. — 5) n. a) *das Gute, Rechte;* s. u. 1. — b) *eine religiöse Cerimonie;* insbes. *eine solche, die eine Frau veranstaltet, um sich die Liebe des Mannes zu erhalten und einen Sohn zu bekommen:* बह्वष्वपि निमित्तेषु पुण्यमाश्रित्य दीयते MBH. 13, 4603. दानोपवासपुण्यानि HARIV. 7754. °विधि 7751. पुण्यार्थम् 7243. Vgl. पुण्यक. — c) *ein Trog zum Tränken des Viehes* WILS.

पुण्यक (von पुण्य) n. *eine religiöse Cerimonie,* = नियम, व्रत AK. 2, 7, 37. H. 843. *Festlichkeit, Feier:* न केवलं श्राद्धकाले पुण्यकेष्वपि दीयते MBH. 13, 4602. 4643. अन्यच्च विविधं पुण्यकं कुरु 15, 407. Insbes. *eine Feier, die eine Frau veranstaltet, um die Liebe des Mannes zu bewahren und einen Sohn zu erhalten* (ÇKDR. u. पुण्यकव्रत), so wie auch *die dabei beobachteten Observanzen,* MBH. 1, 760. अथ तत्पुण्यकमुपाध्यायान्याः 817. 14, 2672. HARIV. 7243. 7471. 7722. fgg. पुण्यकानि च सर्वाणि चीर्णवत्यस्मि 7752. °व्रत BRAHMAVAIV. P. in Verz. d. Oxf. H. 25, b, 22. *das bei dieser Gelegenheit der Frau gemachte Geschenk:* वधाः संप्रापयस्वेमं (masc.!) पुण्यकं हृद्येप्सितम् ॥ पुण्यके सत्यया प्राप्ते पुनरेव त्वया तरुः — नन्दने — स्थाप्यः स्थाने यथोचिते HARIV. 7654. fg.

पुण्यकर्तृ (पु° + क°) m. *ein Rechtschaffener, Tugendhafter:* °कर्तॄणां लोकाः INDR. 2, 4.

पुण्यकर्मन् (पु° + क°) adj. *Gutes thuend, rechtschaffen, tugendhaft* INDR. 1, 22. MBH. 12, 10926. HARIV. 7661. R. 1, 59, 3. PAÑKAT. III, 234. HIT. 27, 6. पुण्यैककर्मन् *nur Gutes thuend* Spr. 1032.

पुण्यकालता f. nom. abstr. von पुण्य + काल *eine günstige Zeit* SÛRJAS. 14, 3.

पुण्यकीर्ति (पु° + की°) adj. *einen guten Ruf habend, berühmt* MBH. 1, 3550. R. 1, 5, 1. 5, 23, 29. BHÂG. P. 9, 1, 5. BHAṬṬ. 1, 5. — 2) m. N. pr. eines Buddhisten WASSILJEW 79. 80. Vishṇu nimmt dessen Gestalt an SKANDA-P. in Verz. d. Oxf. H. 71, a, 15. — Vgl. पुण्यश्लोक.

पुण्यकृत् (पु° + कृत्) 1) adj. *rechtschaffen, tugendhaft* P. 3, 2, 89. NIR. 2, 14. 12, 1. ÇAT. BR. 6, 5, 4, 8. 14, 7, 2, 12. °तां लोकाः TAITT. ÂR. 10, 1, 14. BHAG. 6, 41. MBH. 7, 2590. 2720 (lies °कृतां लोकान् st. °कृताल्लो° und °कृतान् लो°). N. 12, 37. R. 1, 4, 10. Spr. 1926. — 2) m. N. eines zu den Viçve Devâḥ gezählten göttlichen Wesens MBH. 13, 4355.

पुण्यकृत्या (पु° + कृ°) f. *eine gute Handlung* ÇAT. BR. 1, 6, 1, 8.

पुण्यक्षेत्र (पु° + क्षेत्र) n. *ein heiliges Gebiet, Wallfahrtsort;* zur Erkl. von तीर्थ HALÂJ. 5, 76. von धर्मारण्य BHAṬṬOTP. zu VARÂH. BṚH. S. 14, 3.

पुण्यगन्ध (पु° + ग°) 1) adj. f. आ *wohlriechend:* स्त्रियः RV. 7, 55, 8. Einschiebung nach 9, 67. INDR. 2, 23. RAGH. 12, 27. — 2) *Michelia Champaka Lin.* (s. चम्पक) TRIK. 2, 4, 17.

पुण्यगन्धि adj. dass.: स्त्रियो याः पुण्यगन्धयः AV. 4, 5, 3. 8, 10, 27. MBH. 5, 7206. Auch °गन्धिन् INDR. 2, 2.

पुण्यगृह (पु° + गृह) n. *Wohlthätigkeitshaus, Verpflegungshaus* (*Tempel* GORR.): नाराजके जनपदे कारयन्ति जनाः सभाम् । उद्यानानि च रम्याणि प्रपाः पुण्यगृहाणि च ॥ R. GORR. 2, 69, 13. — Vgl. पुण्यशाला.

पुण्यजन (पु° + जन) m. pl. *gute Leute, Bez. bestimmter Genien:* गन्धर्वाप्सरसः सर्पाः देवाः पुण्यजनाः पितरः AV. 8, 8, 15. 11, 9, 24. रक्षांसि सर्पाः पु° पितरः 6, 16. MBH. 7, 2403. HARIV. 80. दश प्राचेतसः (lies प्रचे°) पुत्राः सन्तः पुण्यजनाः स्मृताः MBH. 1, 3129. als Beiw. der Jaksha HARIV. 382. = यक्ष AK. 1, 1, 1, 56. H. 194. an. 4, 183. MED. n. 196. रक्षाकामः पुण्यजनान् (यजेत्) BHÂG. P. 2, 3, 8. 4, 6, 27. 30. 10, 3 (sg.). 4. 11, 4. 5, 16, 19. RAGH. 13, 60. पुण्यजनेश्वर m. Bein. Kuvera's AK. 1, 1, 1, 65. MED. r. 142. HALÂJ. 1, 79. RAGH. 9, 6. पुण्यजन = रक्षस् H. 187. H. an. MED. HALÂJ. 5, 4. eine Art Rakshas VP. 358. Nach H. an. und MED. auch = सज्जन *ein rechtschaffener Mann.*

पुण्यजित (पु° + जित) adj. *durch gute Werke gewonnen, — erreicht:* लोक KHÂND. UP. 8, 6, 1. निजपुण्यजितांश्च सर्वभोगान् PRAB. 101, 18; vgl. स्वपुण्यविजित BHAṬṬ. 4, 6.

पुण्यतरीकृ (पुण्यतर, compar. von पुण्य, + 1. कृ) *reiner machen:* जलानि — इक्ष्वाकुभिः °कृतानि RAGH. 13, 61.

पुण्यता (von पुण्य) f. *Reinheit, Heiligkeit:* सरस्वत्याश्च तीर्थानाम् MBH. 1, 557. 13, 4605.

पुण्यतृण (पु° + तृ°) n. *heiliges Gras,* Bez. *des weissen Kuça-Grases* RÂGAN. im ÇKDR.

पुण्यत्व (von पुण्य) n. *Reinheit, Heiligkeit:* पुनन्ति लोकं पुण्यत्वात्कीर्तयः सरितश्च ते KUMÂRAS. 6, 69.

पुण्यदर्शन (पु° + द°) 1) adj. f. आ *von schönem Aussehen, schön:* धेनु RAGH. 1, 86. — 2) m. *der blaue Holzhäher* (चाष) RÂGAN. im ÇKDR.

पुण्यदुह् (पु° + 2. दुह्) adj. *Gutes —, Segen bringend, — verleihend:* लोकाः MBH. 7, 2181.

पुण्यनाथ (पु° + नाथ) m. N. pr. eines Grammatikers Verz. d. B. H. No. 728.

पुण्यनामन् (पु° + ना°) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBH. 9, 2561. — Vgl. सुनामन्.

पुण्यपुण्यता (von पुण्य + पुण्य) f. *die grösste Heiligkeit:* अवालम्बिष्यत कृत्स्नं कथं नु पुण्यपुण्यताम् (so ist wohl zu verbessern) RÂGA-TAR. 3, 65.

पुण्यप्रद (पु° + प्रद) adj. *verdienstlich:* एकस्मिन्यत्र निधनं प्रापिते दुष्टकारिणि । बहूनां भवति क्षेमं तत्र पुण्यप्रदो वधः ॥ HARIV. 351.

पुण्यप्रसव (पु° + प्र°) m. pl. N. einer Götterklasse bei den Buddhisten VJUTP. 82. LALIT. ed. Calc. 171, 5. BURN. Intr. 202. 613. KÖPPEN I, 259.

1. पुण्यफल (पु° + फल) n. *die Frucht —, der Lohn für gute Werke* M. 3, 95. 5, 53.

2. पुण्यफल (wie eben) m. = लक्ष्म्याराम *der Garten der Lakshmî* ÇABDAM. im ÇKDR.

पुण्यबल (पु° + बल) m. N. pr. eines Königs von पुण्यवती AVADÂNAÇ. 15.

पुण्यभरित (von पुण्य + भर) adj. *überaus gesegnet:* भरतं °तं वयं मन्यामहे ऽब्दः । अपि स्युर्दुःषमाकाले यज्जनाः पुण्यभाजिनः ॥ ÇATR. 1, 297.

पुण्यभाज् (पु° + भाज्) adj. *glücklich:* क्रीडावन्तो विनीता लघुसुरतरताः पुण्यभाजः शशाः स्युः PAÑKASÂJAKA im ÇKDR.

पुण्यभाजिन् (पु° + भा°) adj. dass. ÇATR. 1, 297 (s. u. पुण्यभरित).

पुण्यभू (पु° + भू) f. *das heilige Land,* ein N. für Ârjâvarta H. 948.

पुण्यभूमि (पु° + भू°) f. dass. AK. 2, 1, 8.

पुण्यमय (von पुण्य) adj. *aus Gutem gebildet* PRAB. 101, 12.

पुण्यमित्र (पु° + मि°) m. N. pr. eines buddhistischen Patriarchen LIA. II, Anh. IX. Bei WASSILJEW im Index mit einer falschen Zahl

wohl fehlerhaft für पुष्यमित्र 203 (303 hat der Index bei पुण्यमित्र).

पुण्यरात्र (पु° + रात्रि) m. P. 5,4,87. Vop. 6,46. *eine gute —, glückliche Nacht.* — Vgl. पुण्याह.

पुण्यराशि (पु° + रा°) m. N. pr. 1) eines Mannes Açokâvad. 232. — 2) eines Berges Çatr. 1,354.

पुण्यलक्ष्मीक s. u. लक्ष्मी.

पुण्यलोक (पु° + लोक) adj. *zur guten Welt gehörig, der guten Welt theilhaftig werdend:* पुण्यलोक ईजान इति Çat. Br. 3.6.2,15. Pañkav. Br. 12,11,12. Khând. Up. 2,23,2. — Çat. Br. 2.2,3,6 ist viell. पुण्यलोकत्र adv. *in der guten Welt* zu verbessern.

पुण्यवत् (von पुण्य) 1) adj. a) *rechtschaffen, tugendhaft* MBh. 12,10927. Sâh. D. 23,20. Mârk. P. 20,25. 58,60. — b) *glücklich* AK. 3,1,3. H. 489. Kathâs. 44,33. 45,373. Spr. 2441. Hit. 14,21. अति° Kathâs. 44,13. — 2) f. पुण्यवती N. pr. eines Landes Avadânaç. 15.

पुण्यवर्धन n. N. pr. einer Stadt Vet. in LA. 21,16. Vielleicht fehlerhaft für पाण्डुवर्धन.

पुण्यवर्मन् (पु° + व°) m. N. pr. eines Fürsten von Vidarbha Daçak. 181,1.

पुण्यशकुन (पु° + श°) m. *ein glückverheissender Vogel* MBh. 5,4850.

पुण्यशाला (पु° + शा°) f. *Wohlthätigkeitshaus, Verpflegungshaus* Hiuen-thsang I,190. Ind. St. 3,194. N. 2, wo so zu lesen ist. — Vgl. पुण्यगृह.

पुण्यशील (पु° + शील) adj. *rechtschaffen, tugendhaft* MBh. 5,6011. 7351.

पुण्यश्रीगर्भ (पु - श्री - ग°) m. N. pr. eines Bodhisattva Daçabhûm. 2.

पुण्यश्लोक (पु° + श्लोक) adj. f. आ *von dem man Gutes redet, einen guten Namen habend* Bhâg. P. 1,12,18. 3,28,18. 5,24,18. 6,10,5. 9. 8,4,23. Daçak. 181,1. Burnouf übersetzt das Wort durch: *dont la gloire est pure* und *que célèbrent (chantent) les poésies sacrées (les chants sacrés, les saints poëmes)*; पुण्यश्लोकेड्यकर्मन् (6,10,5) durch *dont les actions doivent être célébrés dans de pures stances.* m. Bein. Nala's Trik. 2,8,9. Hâr. 138. N. 5,21. 7,17. 12,36. Judhishṭhira's und Kṛshṇa's (auch H. ç. 63; vgl. Bhâg. P. 1,14,1); f. der Draupadî und Sîtâ ÇKDr. nach den Purâṇa.

पुण्यसम (पु° + समा) n. *ein gutes Jahr* TS. 3,3,8,4 (s. u. पापसम). °समम् adv. gaṇa तिष्ठद्वादि zu P. 2,1,17.

पुण्यसार (पु° + सार) m. N. pr. eines Fürsten Kathârṇava in Z. d. d. m. G. 14,571,21.

पुण्यसुन्दर (पु° + सु°) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. Oxf. H. No. 379.

पुण्यसेन (पु° + सेना) m. N. pr. eines Mannes Açokâv. 295. eines Fürsten von Uggajinî Kathâs. 15,97.

पुण्यस्तम्भकर (पु° - स्त° - 1. कर) m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 666. Die Form des Namens steht nicht sicher.

पुण्यस्थान (पु° + स्थान) n. *ein heiliger —, geweihter Platz* Jâgñ. 2,228.

पुण्यात्मन् (पु° + आत्मन्) adj. *rechtschaffen, tugendhaft* Spr. 1974.

पुण्यालंकृत (पु° + अलं°) adj. *mit Gutem geschmückt*; m. N. pr. eines Dämons Lalit. ed. Calc. 392,1.

पुण्याह (पुण्य + अहन्) n. P. 5,4,90. 2,4,29, Vârtt. 2. AK. 3,6,2,29. *ein guter —, glücklicher Tag; das Zurufen, Wünschen eines* पुण्याह TBr. 1,5,2,1. 8,10,2. Çat. Br. 2,1,2,19. 14,9,3,1. Kâtj. Çr. 7,1,31. Pâr. Gṛhj. 1,4. 2,13. 3,4. MBh. 1,7333. पुण्याहं व्रज मङ्गलं सुदिवसं प्रयातस्य ते Amar. 62. °हं वाचय् *einen glücklichen Tag Jmd (acc.) wünschen* Çâñkh. Gṛhj. 1,16. MBh. 2,1240. 5,7100. 16,47. °वाचन 13,473. 1608. N. 16,7. Schol. zu Kâtj. Çr. 6,28,16. पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु ओं पुण्याहमिति त्रिः Saṁsk. K. 20,b. ततः पुण्याहघोषो ऽभूद्दिवं स्तब्ध्वेव MBh. 12,1411. 1,5333. R. Gorr. 2,5,8. Kathâs. 50,206. कृत्वा °शब्दम् Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 31,a,16. कृत्वा °मङ्गलम् 11. प्रभूतपुण्याहवेदनिर्घोष (नगर) Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 26. 43,7. 47,49. नानातूर्यनिनादैः पुण्याहैर्वेदनिर्घोषैः 59,10. 85,23. पुण्याहवाचन adj. = पुण्याहवाचनं प्रयोजनमस्य P. 5,1,111, Vârtt. 3.

पुण्याहन् (wie eben) n. dass. Pañkav. Br. 18,11,8. Lâtj. 9,3,9.

पुण्योदका (पुण्य + उदक) f. N. pr. eines Flusses im Jenseits MBh. 13,6125.

पुण्योदय (पुण्य + उदय) m. *der Aufgang des Glückes als Folge vorangegangener guter Werke* Hit. 33,12.

पुत् oder पुद् *Hölle, eine Art Hölle,* ein zur Erklärung von पुत्र erdachtes Wort Nir. 2,11 (wo पुन्नरकं zu lesen ist). पुन्नाम्नो नरकाद्यस्मात्त्रायते पितरं सुतः । तस्मात्पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवा ॥ M. 9,138. MBh. 1,3026. 8344. R. 2,107,12. Hariv. 317. 4252. पुत्रार्थं जनितश्चायं पुन्नाम्नो (erg. नरकात्) बिभ्यता Mârk. P. 75,16. Statt पुत्रस्त्राणात्पुत्र इति श्रुतिः MBh. 14,2752 ist पुतस्त्रा° zu lesen. नरकं पुदिति ख्यातम् Hariv. 14420. पुदस्त्राणात्ततः पुत्रमिहेच्छन्ति परत्र च 14421.

पुत 1) m. du. *die Hinterbacken* H. 609. Halâj. 2,358. — 2) पुत und श्रीपुत (As. Res. X, 470 śriputa, nach Weber पुट, श्रीपुट; Ind. St. 8, 379. 382) *ein best. Metrum,* 4 Mal ⏑⏑⏑⏑⏑⏑ – –, – ⏑ – – Colebr. Misc. Ess. II, 160 (VII, 6).

पुतारिका (?) f. *Nabel* H. ç. 125.

पुतीमङ्गय m. pl. N. pr. eines Volkes VP. 193, N. 136. Ind. St. 1,209. Fehlerhaft für पूतिमष°, wie im Index bei Wilson geschrieben wird.

पुत्तल (von पुत्र) und पुत्तलक 1) m. *Puppe:* °विधि. °दहन *das Verbrennen einer Puppe* (die einen in der Fremde Verstorbenen darstellt) Verz. d. B. H. No. 1112—1114 (पुत्तल). पुत्तलको विधिः 1136. — 2) पुत्तलिका f. dass. (vgl. पुत्रिका, Med. k. 123. *Statuette* Vikramâk. Auch पुत्तली Uttarakâmâkhjâtantra im ÇKDr.

पुत्तिका (aus पुत्रिका entstanden) f. *Termite (das puppenähnliche Thier)*: धर्मं शनैः संचिनुयाद्वल्मीकमिव पुत्तिकाः M. 4,238. पुलाका इव धान्येषु पुत्तिका (पूतिका Pañkat. III,99. पत्यण्डा MBh. 12,12144) इव पक्षिषु (*unter den fliegenden Thieren*) । तद्विधास्ते मनुष्याणां येषां धर्मो न कारणम् ॥ MBh. 12,6751. Nach AK. 2,5,27 und H. 1214 = पतंगिका *eine kleine Bienenart*; bei Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. 1,3,22 (und auch bei Sâj. zu Çat. Br. 14,4,1,24, zur Erklärung von शुषि.

पुत्र Uṇâdis. 4,164. 1) m. a) *Sohn, Kind* AK. 2,6,1,27. Trik. 2,6,7. H. 542. Halâj. 2,342. Etym. Nir. 2,11. M. 9,138. MBh. 1,3026. 8344. 14,2752. 2760. Brâhmaṇ. 3,5. Hariv. 317. 4252. 14420. fg. R. 2,107,12. Euphonisches Verhalten eines vorangehenden gen. im Veda P. 8,3,53. fg. Veränderung eines im comp. vorangehenden patron. fem. 6,1,13. mit einem gen. comp. 3,22. Accent eines auf पुत्र ausgehenden comp. 6,

2,132. 133. Ableitungen von compp. auf पुत्र 4,1,159. wann nur पुत्र (nicht पुत्त्र) zu schreiben ist 8,4,48 und Vârtt. वस्त्रां पुत्रायं मातरो वयन्ति ṚV. 5,47,6. 6,9,2. रुद्रस्य ये सन्ति पुत्राः 66,3. बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रः 75,5. मा माधि पुत्रे विमिव ग्रभीष्ट 2,29,5. 7,54,2. अग्रुवः 4,19,9. इष्टेः 1,125,3. सहसः **Agni** 3,14,1. 4. 6. 5,11,6. शवसः **Indra** 8,79,2. दिवः 4,2,15. 7,102,1. AV. 8,7,20. अमृतस्य ṚV. 10,13,1. पृश्नेः 5,58,5. AV. 3,30,2. 6,116,3. 16,7,8. पुत्रस्य नाम गृह्णाति Çat. Br. 1,9,3,21. 6,1,3,9. 14,4,3,24. fgg. 5,4,5. 6,10,5. Ait. Br. 7,13. fgg. पुत्रनसारः 3,48. पुत्रपशून् gaṇa राजदन्तादि zu P. 2,2,31. Çat. Br. 14,9,4,11. — युग्मासु पुत्रा जायन्ते स्त्रियो ऽयुग्मासु रात्रिषु । तस्माद्युग्मासु पुत्रार्थी संविशेदार्तवे स्त्रियम् ॥ M. 4,48. पुत्रान्द्वादश यानाह नृणां स्वायंभुवो मनुः । तेषां षड्बन्धुदायादाः षडदायादबान्धवाः ॥ 9,158. fgg. R. 1,1,33. 58,7. पुत्रदारम् M. 4,239. 8,114. 10,99. Brâhman. 1,19. पुत्रपती gaṇa राजदन्तादि zu P. 2,2,31. माता पुत्रेण मिथुनं गच्छति (bei den Thieren) P. 8,1,15, Sch. व्याघ्री यथा हरेत्पुत्रान्दंष्ट्राभ्यां न च पीडयेत् *ihre Jungen* Çikshâ 25. MBh. 12,3306. व्याघ्र्यास्तरुणपुत्रायाः R. 3,53,51. Am Ende eines adj. comp. f. आ M. 5,160. 8,28. Jâǵń. 2,142. MBh. 1,379. 2998. 3000. 15,290. N. 26,34. R. 1,46,2. 2,21,56. 53,24. 74,25. Kathâs. 9,88. 10,205. 23,25. Eigennamen auf पुत्र mit dem Namen der Mutter Ind. St. 3,157. 485. fg. 4,380. 5,63. पुत्रौ *Sohn und Tochter* (natürlich auch *zwei Söhne*) P. 1,2,68. AK. 2,6,1,37. H. 560. N. 22,14. 23,24. *Sohn, Kind* als Anrede einer jüngeren Person Kathâs. 3,57. 18,257. 275. हे पुत्री 2,37. Vgl. इन्द्रपुत्रा (nicht *Tochter*, sondern *Mutter* **Indra**'s), ग्रामपुत्र°, देव°, निष्°, पिता°, माता°, राज°, वृत्र°, शूर°, सत्त°, सोमपुत्रा, हतपुत्र u. s. w. — *b)* bildet Deminutiva; s. दृषत्°, शिला°. — *c)* in der Astrol. (wie alle Wörter für *Sohn*) Bez. *des 5ten Hauses* Varâh. Bṛh. 1,15. 9,6. — *d)* N. pr. eines Sohnes des **Brahmishṭha** Ragh. 18,29. des **Prijavrata** VP. 162. eines Brahmanen Hiouen-thsang I,279. — 2) f. ई *a) Tochter* AK. 2,6,1,28. H. 542. Halâj. 2,350. Nir. 5,2. Sâv. 1,29. Hariv. 9958. R. 1,17,28. Pańkat. 190,1. Hit. 28,3. Als Suffix betrachtet P. 6,3,70, Vârtt. 10. — *b) Puppe*; s. दारुपुत्री. — *c)* in comp. mit leblosen Dingen zur Bildung von Deminutiven; s. असिपुत्री und vgl. पुत्रिका. — *d)* Bein. der **Pârvatî** H. ç. 59; vgl. पौत्री. — *e) eine best. Pflanze* Çabdak. im ÇKDr. — पुत्र steht vielleicht in etymologischem Zusammenhange mit पितर्; oder ist es auf पुष् zurückzuführen? — Vgl. अ°, पौत्र.

पुत्रक (von पुत्र) 1) m. *a)* oxyt. *Söhnchen, Knabe* (oft als Liebkosungswort) P. 5,3,76, Sch. Med. k. 123. fg. ṚV. 8,58,8. मा पुत्रक तदादृथाः Ait. Br. 5,14. सो ऽब्रवीत्पुत्रान्पुत्रका अग्रेरायुरदर्शम् 6,33. Çat. Br. 11,6,1,2. Pańkav. Br. 13,3,24. अध्यापयामास पितॄन् शिशुराङ्गिरसः कविः । पुत्रका इति होवाच M. 2,151. Sâv. 5,87. MBh. 1,1044. 2072. R. 1,22,20. 62,10. 2,25,17. 37,18. 72,52. Daç. 2,41. Çâk. 106,8. Bhâg. P. 3,12,5. 9,4,2. 16,5. Kathâs. 28,115. 29,131. Hit. Pr. 23. Vet. in LA. 2,15. Prab. 89,13. 105,19. Mârk. P. 20,16. मिथि° R. 1,71,4. मुनि° 62,20. 25. Kathâs. 46,134. ब्राह्मण° 27,109. बाल° *Söhnchen, Knäbchen* 3,21. Am Ende eines adj. comp. (f. °पुत्रिका): अ° *sohnlos* Daç. 2,50. एक° MBh. 3,10484. सूतिका सपुत्रिका Pâr. Gṛhj. 1,16. nom. abstr. एकपुत्रकत्व und एकपुत्रकता *das Besitzen eines einzigen Sohnes* MBh. 3,10481. — *b)* proparox. *Puppe, eine Figur aus Stein, Holz, Lack u. s. w.* gaṇa यावादि zu P. 5,4,29. शिला° Çâńkh. zu Bṛh. Âr. Up. S. 40. Vgl. कृत्रिम°, जतु°, त्रय°. — *c) Schelm*, = धूर्त, शठ H. an. 3,70. Med. — *d) ein best. kleines giftiges Thier* (zu den मूषिक gezählt) Suçr. 2,278,1. — *e)* = शरभ H. an. 3,70. Med. *ein fabelhaftes Thier mit acht Beinen* Wils.; das Wort bedeutet aber auch *Heuschrecke*, und Çabdar. erklärt पुत्रक durch पतंगक, welches dieselbe Bed. hat. — *f) Haar* H. ç. 127 (der Vers ist verdorben). — *g) ein best. Baum* H. an. Med. — *h)* N. pr. eines Mannes, dem die Gründung der Stadt **Pâṭaliputraka** zugeschrieben wird, Kathâs. 3,21. fgg. — *i)* N. pr. eines Berges H. an. Med. — 2) f. पुत्रका und पुत्रिका P. 7,3,45, Vârtt. 11. Vop. 4,7. Çabdar. im ÇKDr. Zu belegen nur die Form पुत्रिका (vgl. jedoch अमीतपुत्रका). *a) Tochter* H. an. Med. N. 16,5. Kathâs. 18,266. 30,28. Pańkat. 190,2. Mârk. P. 77,20. Insbes. *eine solche Tochter, die ein sohnloser Vater insofern an Sohnes Statt annimmt, als er ihren Sohn für sich als Sohn in Anspruch nimmt:* अपुत्रो ऽनेन विधिना सुतां कुर्वीत पुत्रिकाम् । यदपत्यं भवेदस्यां तन्मम स्यात्स्वधाकरम् ॥ M. 9,127. 128. 134. 135. 140. 3,11. ताः सर्वाः — पुत्रिकाः स्थापयामास नष्टपुत्रः प्रजापतिः MBh. 1,2576. ततः पञ्चाशतं कन्याः पुत्रिका अभिसंदधे *bestimmte sie zu* **putrikâ**, *setzte sie zu* **p.** *ein* 3133. Nir. 3,5. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,5. Jâǵń. 2,128. Bhâg. P. 4,1,2. 9,22,31. Vgl. अपुत्रिक, welches denjenigen bezeichnet, *der keine* पुत्रिका *hat*. — *b) Puppe, Figur aus Holz u. s. w.* AK. 2,10,29. H. 1014. H. an. Med. Halâj. 3,338. Spr. 635. काष्ठमयीः स्वमायायन्त्रपुत्रिकाः Kathâs. 29,18. Vgl. कृत्रिम°, दारु°. — *c)* in comp. mit leblosen Dingen zur Bildung von Deminutiven; s. असि°, खड्ग°. — *d)* = यावतूलक H. an. Med. *die Wolle auf der Tamariske* Wils. — Was bedeutet aber das Wort in der Stelle: पीठोपमपालिरुभयतः — लोणपुत्रिकाश्रितः Suçr. 1,55,20?

पुत्रकन्दा (पु° + कन्द) f. N. *eines Knollengewächses, das Fruchtbarkeit bewirken soll* (लक्ष्मणाकन्द), Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. पुत्रदा.

पुत्रकर्मन् (पु° + क°) n. *eine einem Sohne geltende Cerimonie* Kap. 1,32. MBh. 5,7458.

पुत्रकाम (पु° + काम) adj. *Söhne —, Kinder wünschend* ṚV. 10,183,1. AV. 11,1,1. TBr. 1,1,9,1. TS. 6,5,6,1. अत्रिरदद्दौर्वाय प्रजां पुत्रकामाय 7,1,8,1. Âçv. Gṛhj. 4,7. Kâtj. Çr. 4,1,22. पुत्रकामेष्टि f. *Darbringung eines Kinder Wünschenden* Âçv. Çr. 2,10. Sańsk. K. 52, *a*. पुत्रकामकृत्तपञ्चमीव्रत Verz. d. B. H. 135, *a*.

पुत्रकाम्य् (von पुत्रकाम), °काम्यति *sich einen Sohn wünschen* P. 3,1,9, Sch. Vop. 21,1. Çântiç. 1,26.

पुत्रकाम्या (vom vorherg.) f. *Wunsch nach einem Sohne, nach Kindern* P. 3,3,102, Sch. यं परिहस्तमबिभरदितिः पुत्रकाम्या (instr.) AV. 6,81,3. R. 1,13,36. R. Gorr. 1,14,1. Ragh. 1,35.

पुत्रकार्य (पुत्र + का°) n. = पुत्रकर्मन् MBh. 5,7404.

पुत्रकृतक (von पुत्र + कृत) adj. *an Sohnes —, an Kindes Statt angenommen:* मृग Çâk. 89.

पुत्रकृत्य (पुत्र + क°), n. *Sohnespflicht* Çâk. 30,5.

पुत्रकृथ (पुत्र + कृथ) *Kindererzeugung:* वि सख्यानि पमुः । पुत्रकृथे न जनयः ṚV. 5,61,3. स्वस्ति नः पुत्रकृथेषु योनिषु 10,63,15.

पुत्रघ्न (पुत्र + घ्न) adj. f. ई *das Kind tödtend:* योनि *in welcher die Frucht*

abstirbt Suçr. 2,396, 12. 397, 3.

पुत्रजग्धी (पुत्र + जग्ध) adj. f. *die ihren Sohn aufgefressen hat* (als Schimpfwort), *Rabenmutter* P. 8, 4, 48, Vârtt. 2. — Vgl. पुत्रहती, पुत्रादिनी, पुत्रपुत्रादिनी.

पुत्रजात adj. = जातपुत्र *dem ein Sohn geboren ist, der einen Sohn hat* gaṇa आहिताग्न्यादि zu P. 2,2,37. Schol. zu 6,2,170.

पुत्रंजीव (पुत्रम्, acc. von पुत्र, + जीव) m. N. eines Baumes, *Putranjiva Roxburghii Wall.*, dessen Nüsse auf Fäden gereiht und *Kindern* um den Hals gebunden werden, *um sie gesund zu erhalten*, Trik. 2, 4, 29. पुत्रजीव ÇKDr. und Wilson nach ders. Aut.; so liest wohl der Text, aber in den Corrigg. wird die oben gegebene Form als die richtige Lesart bezeichnet. पुत्रजीव hat auch Colebr. Misc. Ess. I, 134. पुत्रंजीवक m. dass. Ratnam. im ÇKDr. Suçr. 2,116, 14.

पुत्रता (von पुत्र) f. *Sohnschaft:* ममैवापेहि पुत्रताम् Ait. Br. 7, 17. MBh. 13,187.

पुत्रत्व (wie eben) n. dass. MBh. 3, 17142. 17144. Hariv. 9808. 9816. R. 1,14,29. 30. 16,1 (20, 1 Gorr.). 31,14. Spr. 1419. Bhâg. P. 7,10,34. 9,10,2. v. l. für पुत्रकृत्य Çâk. 30,5.

पुत्रदा (पुत्र + दा von 1. दा) f. (*Söhne —, Kinder gebend*) N. verschiedener Pflanzen: = बन्ध्याकर्कोटकी, गर्भदात्री und लक्ष्मणाकन्द Râǵan. im ÇKDr.

पुत्रदात्री (पुत्र + दा°) f. *eine best. in* Mâlava *vorkommende Pflanze, die Fruchtbarkeit bewirken soll*, Râǵan. im ÇKDr.

पुत्रपुत्रादिनी (पुत्र - पुत्र + आ°) f. vielleicht *ihre Söhne und Enkel fressend* (als Schimpfwort), *Rabenmutter* P. 8,4,48, Vârtt. 1, Sch. — Vgl. पुत्रादिनी, पुत्रजग्धी, पुत्रहती.

पुत्रपौत्र (पुत्र + पौत्र) n. sg. (gaṇa गवाश्वादि zu P. 2,4,11) und m. pl. *Söhne und Enkel* M. 3, 200. Mârk. P. 97, 24. 100, 37. Spr. 1787. MBh. 14,2759. fg. P. 5,2,10, Sch.

पुत्रपौत्रिन् (vom vorherg.) adj. *Söhne und Enkel habend* Sâv. 5, 57.

पुत्रपौत्रीण (wie eben) adj. *auf Söhne und Enkel übergehend* P. 5,2, 10. Davon nom. abstr. °ता f.: लक्ष्मीं परंपरीणां त्वं °तां नय Bhatt. 5,15.

पुत्रप्रदा (पुत्र + प्र°) f. *Söhne —, Kinder gebend;* Bez. einer Art *Solanum* (जीविका) Râǵan. im ÇKDr.

पुत्रप्रिय (पुत्र + प्रि°) m. Bez. *eines best. Vogels* MBh. 3,9927.

पुत्रभद्रा (पुत्र + भ°) f. *eine best. Pflanze*, = बृहज्जीवन्ती Râǵan. im ÇKDr.

पुत्रभाव (पुत्र + भाव) m. *das Sohnsein, Sohnschaft* Nir. 3, 4. 5.

पुत्रमय (von पुत्र) adj. *aus dem Sohn bestehend, durch den Sohn gebildet* Çat. Br. 14,6,9, 18.

पुत्रवत् (von पुत्र) adv. *wie bei einem Sohne* MBh. 3,7404. 7411.

पुत्रवधू (पुत्र + व°) f. *Schwiegertochter* Halâj. 2, 349.

पुत्रवन्त् (von पुत्र) adj. *einen Sohn —, Söhne —, Kinder habend* VS. 37,12. Pâr. Gṛhj. 3, 10. Agni TS. 2,2,4,4. — M. 9,182. 183. Jâǵń. 2, 68. 3, 57. MBh. 3, 9905. Hariv. 14423. Kumâras. 1, 27. Çâk. 112, 15. Bhâg. P. 6,7,28. — Vgl. पुत्रिन्.

पुत्रवल्ल (wie eben) adj. dass. P. 5,2, 112, Vârtt., Sch.

पुत्रविद्य (पुत्र + वि°) n. *das Erlangen von Söhnen* AV. 3,23,6.

पुत्रशृङ्गी (पुत्र + शृङ्ग) f. = अजशृङ्गी Râǵan. im ÇKDr.

पुत्रश्रेणी (पुत्र + श्रे°) f. (*Reihen von Jungen* d. h. *Sprossen, Ausläufern habend*) *Salvinia cucullata* Ratnam. im ÇKDr. Suçr. 1, 139, 19. 2, 284, 7.

पुत्रसख (पुत्र + सखि) m. *Kinderfreund* Hariv. 8469.

पुत्रसंकरिन् (पुत्र + सं°) adj. *die Söhne —, die Kinder vermischend* (in Folge gemischter, ungleicher Ehen) MBh. 8, 2060.

पुत्रसंग्रह (पुत्र + सं°) m. viell. der Titel eines Werkes über *Adoption* von Çaunaka Stenzler in Ind. St. 1, 243.

पुत्रसू (पुत्र + सू) f. *Mutter eines Sohnes* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पुत्रिकाप्रसू.

पुत्रहत (पुत्र + हत) adj. *dem die Söhne getödtet worden sind*, Beiw. Vasishṭha's Pańkav. Br. 8,2,4. 19,3,8. 21,11,2. f. पुत्रहती *die ihren Sohn umgebracht hat* (als Schimpfwort), *Rabenmutter* P. 8,4,48, Vârtt. 2, Sch. Darf nicht पुत्त्र° geschrieben werden. — Vgl. हतपुत्र.

पुत्राचार्य (पुत्र + आ°) adj. *den Sohn zum Lehrer habend* M. 3,160.

पुत्रादिनी (पुत्र + आ°) adj. f. *ihren Sohn fressend* (als Schimpfwort), *Rabenmutter* P. 8,4,48. In dieser uneig. Bed. mit einfachem त geschrieben, dagegen पुत्त्रादिनी व्याघ्री *eine Tigerin, die ihr Junges frisst*, Sch. — Vgl. पुत्रजग्धी, पुत्रहती.

पुत्रान्नाद (पुत्र - अन्न + अद् oder आद्) adj. *auf des Sohnes Kosten lebend* Trik. 3,1,1.

पुत्रिक (von पुत्र) gaṇa पुरोहितादि zu P. 5, 1, 128. पुत्रिकवत् Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59, 7 wohl fehlerhaft für पुत्रिकावत्.

पुत्रिकाप्रसू (पु° + प्र°) f. *Mutter einer Tochter* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. पुत्रसू.

पुत्रिन् (von पुत्र) adj. *einen Sohn —, Söhne habend, reich an Söhnen, Kindern;* subst. m. *Vater —*, f. *Mutter eines Sohnes* ṚV. 5,4,11. 8,31, 8. AV. 14, 1, 62. Ait. Br. 7, 13. TS. 6, 3, 10, 5. Indra 2, 2, 4, 4. Agni Âçv. Çr. 2, 10. एष वा अनृणो यः पुत्री ved. Cit. bei Mallin. zu Ragh. 3, 20. M. 8,62. 9,106. 143. 182. 183. N. 24,18. MBh. 1,1043. 3713. 7,696. Hariv. 3374. 9178. R. 4,22,17. 6,23,4. Ragh. 1,91. 10,77. Vikr. 152. Kathâs. 23, 61. Spr. 2267. Mârk. P. 22,44. पिडका *eine Beule u. s. w., die kleine* (*Junge*) *neben sich hat*, Suçr. 1,273, 18. 19. सपुत्रिन् so v. a. सपुत्र *mit den Söhnen, Kindern vereint* Hariv. 11842. — Vgl. पुत्रवन्त्.

पुत्रिय् s. u. पुत्रीय्.

पुत्रिय (von पुत्र) adj. *zu einem Sohn in Beziehung stehend:* स चाप्यपुत्रो नृपतिः — अयजत्पुत्रियामिष्टिं पुत्रेप्सुः R. 1,15,3 (15, 2 Gorr.). अपुत्रिया तनूः *Söhnen —, Kindern nicht günstig* Çâńkh. Gṛhj. 1, 18. — Vgl. पुत्रीय, पुत्र्य.

पुत्रीकार् (पुत्र + 1. कर्) *an Sohnes Statt annehmen:* पुत्रीकृत Râǵa-Tar. 3, 107. देवदारुर्वृषभध्वजेन Ragh. 2,36.

पुत्रीय् (denom. von पुत्र), पुत्रीयति P. 7,4,35. 33, Sch. 1) *sich einen Sohn —, sich Kinder wünschen* P. 3,1,8, Sch. ṚV. 7, 96, 4. पुत्रि° AV. 14, 2, 72. — 2) *wie einen Sohn behandeln:* पुत्रीयति शिष्यम् P. 3, 1, 10, Sch. — desid. (grammatische Spielereien) पुपुत्रीयिषति, पुतित्रीयिषति, पुत्रीयियिषति, पुत्रीयियिषति P. 6,1,3, Vârtt., Sch. Vop. 21, 18. पुपुतित्रीयियिषति Vop.

पुत्रीय (von पुत्र) adj. f. आ *zu einem Sohn in Beziehung stehend, einen*

Sohn verschaffend P. 5, 1, 40. विधान Suçr. 1, 316, 15. इष्टि R. Gorr. 1, 14, 1 (2 Schl.). 36, 1. Ragh. 10, 4. Kathâs. 13, 58. पायस R. Gorr. 1, 15, 9. 20. धन्यं यशस्यं पुत्रीयमायुष्यं विजयावहम् MBh. 1, 2797. 13, 4228. — Vgl. पुत्रिय, पुत्र्य.

पुत्रीया (von पुत्रीय्) f. *der Wunsch nach einem Sohne* P. 3, 3, 102, Sch.

पुत्रीयितर् (wie eben) nom. ag. *der sich einen Sohn wünscht* P. 3, 2, 170, Sch.

पुत्रेष्टि (पुत्र + 2. इष्टि) f. *ein der Erlangung eines Sohnes geltendes Opfer;* eben so पुत्रेष्टिका Gaṭâdh. im ÇKDr.

पुत्रैषणा (पुत्र + ए°) f. *das Verlangen nach einem Sohne* Çat. Br. 14, 6, 4, 1. 7, 2, 26.

पौत्र्य adj. = पुत्रीय P. 5, 1, 40. Âçv. Gṛhj. 4, 8. Pâr. Gṛhj. 3, 8. Shaḍv. Br. 2, 7.

पुथ्, पोथयति (हिंसायाम्) Dhâtup. 26, 12. caus. *zerdrücken, zerschmettern, zermalmen:* पतन्नवाकिशरा भूमौ कृत्स्नयोराक्रानपोथयत् Draup. 8, 22. MBh. 1, 5021. 5025. 3. 545. 11106. कीचकस्याहं पोथयामि पदा शिरः 4, 643. 727. 732. निजघान पदा काश्चिदाक्षिप्यान्यानपोथयत् 6, 2297. Hariv. 4778. 9139. R. 3, 57, 29. पोथयिष्ये MBh. 8, 4565. पोथयान Hariv. 13416. पोथित MBh. 4, 795. R. 6, 28, 18. 89. *zu Nichte machen, bewirken, dass Etwas nicht gehört, nicht bemerkt wird:* यथा विवाहोत्सवतूर्यनादानपोथयन्दुन्दुभयो ऽत्र रात्रौ । तथा वधूत्सारितहेमलाजाः (acc.) मुक्ताफलाः कौतुमवृष्टयो ऽत्र ॥ *übertönen* und *überdecken* Kathâs. 34, 237. *sprechen* oder *leuchten* Dhâtup. 26, 12. — Vgl. पुन्थ्.

— अभि caus. *schmettern:* सहसा च समुत्क्षिप्य शिलायामभिपोथिना Hariv. 3347.

— अव caus. *zerschmettern:* (तम्) मुषलेनावपोथयत् Hariv. 5611. 10504. अवपोथित 5612. MBh. 6, 5505.

— आ caus. *drücken:* काण्डमग्रे प्रवृद्धे विषमोल्बणसंहिते । आपोथ्य शमयेद्व्रणम् Suçr. 2, 31, 6. *zerdrücken:* मुल्कान्तुकाण्डमापोथ्य 472, 6.

— नि caus. *niederschmettern* Hariv. 4525.

— प्र *fortstossen:* प्रपोथयन्ति चान्यो ऽन्यं पतिताँश्चाङ्कयन्ति च R. 6, 25, 7.

— वि caus. *zerschmettern, zermalmen:* अश्वानस्य व्यपोथयत् MBh. 4, 1105. Hariv. 5095. R. 6, 18, 46. med. MBh. 9, 847. विपोथित 7, 1450. Hariv. 6897. Mârk. P. 82, 57.

— सम् caus. dass. MBh. 7, 1935. 6708. 8, 483. 2495. 9, 1045. Hariv. 3340.

पुद् s. पुत्.

पुद्गल m. AK. 3, 6, 2, 20. 1) adj. f. आ *schön*, = सुन्दराकार H. an. 3, 674. Med. l. 115. = शस्ताकार Trik. 3, 3, 397. = रूपादिमद्द्रव्यम् H. an. = शस्तं वपुः Trik. 2, 6, 20. स्फुलिङ्गिनी च या जिह्वा (अग्नेः) यतः सकलपुद्गला Mârk. P. 99, 57. — 2) m. a) *Körper* Trik. 3, 3, 397. H. 564. H. an. Med. Çabdar. im ÇKDr. मांसमूत्रपुरीषास्थिनिर्मिते पुंकुले (lies पुद्गले; vgl. Trik. 2, 6, 20, wo प्रकुल st. पुद्गल gedruckt ist) मम Spr. 2160, v. l. *Materie* Colebr. Misc. Ess. I, 385. fg. स्थूला मध्यास्तथा सूक्ष्माः सूक्ष्मात्सूक्ष्मतराश्च ये । देहभेदा भवान्सर्वे ये केचित्पुद्गलाश्रिताः ॥ VP. 5, 20 im ÇKDr. = परमाणु *Atom* Çrîdharasv. ebend. — b) *das Ich, Seele* Trik. 1, 1, 118. 3, 3, 397. H. 875. H. an. Med. (wo °देहयोः st. भेदयोः zu lesen ist). Çabdar. Vjutp. 53. 114. 211 (°कल्प). Burn. Intr. 264, N. 508. fgg. Wassiljew 113 u. s. w. Lalit. 400. fg. Köppen I, 605. — c) Bein. Çiva's MBh. 12, 10414.

पुद्दल m. v. l. für पुद्गल Colebr. und Lois. zu AK. 3, 6, 2, 20.

पुन (von पू) adj. f. आ *reinigend;* s. किंपुना, कुलंपुन und पुनःपुना°.

1. पुनःपद (पुनर् + पद) n. *Refrain* Çâṅkh. Br. 23, 6. Çr. 7, 26, 7. 8.

2. पुनःपद (wie eben) adj. f. आ *mit einem Refrain versehen* Pañcav. Br. 14, 10, 8. 17, 1, 13. Çâṅkh. Br. 23, 4. 6. Çr. 7, 26, 9. 10.

पुनःपराजय (पुनर् + प°) m. *das Wiederverlieren:* जितस्यापुनःपराजयाय Ait. Br. 8, 9.

पुनःपाक (पुनर् + 2. पाक) m. 1) *ein Kochen von Neuem:* °कं कर् *von Neuem kochen* Kull. zu M. 3, 108. — 2) *ein wiederholtes Brennen* (von irdenen Geschirren) M. 5, 122. 123. Jâgñ. 1, 187. Mârk. P. 35, 12.

पुनःपुना (पुनस् + पु°) f. N. pr. eines Flusses: कीकटेषु गया पुण्या पुण्यं राजगृहं वनम् । च्यवनस्याश्रमः पुण्यो नदी पुण्या पुनःपुना ॥ Gajâmâhâtmja im Vâju-P. nach ÇKDr.; vgl. Hall in der Vorrede zu Vâsavad. S. 13. Verz. d. B. H. No. 1237. fg.

पुनःप्रत्युपकार (पुनर् + प्र°) m. *Wiedervergeltung* Spr. 1794.

पुनःप्ररूढ (पुनर् + प्र°) adj. *wieder gewachsen* P. 2, 2, 18, Vârtt. 9, Sch.

पुनच (?), N. pr. eines Landes im Norden von Indien Hiouen-thsang I, 187.

पुनर् adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1, 1, 37. 1) *wieder, zurück, von Neuem* AK. 3, 4, 32 (Colebr. 28), 14. H. an. 7, 46. Med. avj. 72. जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः ṚV. 1, 117, 13. परा च यन्ति पुनरा च यन्ति 123, 12. मर्त्तो गृहः पुनरस्तु सो अस्मै *sei ihm heimgegeben* 147, 4. 5, 46, 1. 80, 6. पुनर्नो नष्टमाजतु 6, 54, 10. 7, 104, 3. 8, 43, 9. 20, 26. AV. 10, 1, 30. 13, 4, 64. VS. 3, 49. 4, 14. 15. 8, 42. तं देवाः पुनरयाचन्त TBr. 1, 3, 10, 1. Çat. Br. 4, 5, 5, 2. fgg. 10, 6, 7. वृक्षो वृक्णो रोहति मूलान्नवतरः पुनः 14, 6, 9, 33. Âçv. Gṛhj. 2, 3. Kâtj. Çr. 4, 14, 5. 8. 15, 5. M. 2, 120. न चेहाजायते पुनः 249. 3, 119. 4, 99. पुनर्गर्भे च संभवम् 6, 63. Draup. 9, 4. N. 3, 10. 8, 10. MBh. 7, 2431. R. Gorr. 2, 18, 1. 5, 73, 1. आशङ्कमानश्च पुनः पौरजानपदागमम् R. Schl. 1, 1, 39. 58, 5. आजगाम पुनस्तत्र यत्र देवाः समागताः N. 4, 22. 1, 31. 10, 20. 23, 5. पुनर्लब्धा च मेदिनीम् 16, 19. मुखं हसन्ति रामस्य वर्षे पञ्चदशे पुनः Daç. 2, 66. Ragh. 1, 86. 2, 23. 52. न पुनरेवं प्रवर्तितव्यम् Çâk. 79, 6. 44, 18. Mâlav. 45, 23. Spr. 358. मेने जन्म नितं पुनः Kathâs. 29, 174. Vid. 120. 203. Râga-Tar. 1, 219. Hit. 17, 19. 43, 6. mit दा *zurückgeben; vergelten, herausgeben:* को नो मह्या अदितये पुनर्दात् ṚV. 1, 24, 1. 4, 24, 10. 5, 30, 11. 51, 15. तावस्मभ्यं पुनर्दातामसुम् 10, 14, 12. 109, 6. पुनस्ते प्राणं आ निर्ददामि AV. 5, 11, 8. 6, 63, 2. 111, 4. को हि तद्वेद यद्सौ यान्स्वे वशे भूते पुनर्वा ददाति न वेति TS. 6, 3, 2, 6. अपि पुनर्मे पुत्रं देहि Ait. Br. 7, 17. *wiederholt geben* 21. Çat. Br. 11, 4, 2, 8. पुनर्दाय gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2, 1, 72. ṚV. 10, 109, 7. mit इ *heimkehren, wieder weggehen, entfliehen:* अविक्रीतो अकानिषं पुनर्यन् ṚV. 4, 24, 9. अतः परि जार इवाचरन्त्युषो ददृक्षे न पुनर्यतीव 7, 76, 3. 4, 8. ओषधीर्बप्सद्ग्निर्न वायति । पुनर्यन्तरुणीरपि 8, 43, 7. 10, 111, 7. AV. 2, 24, 1. 3, 1, 6. 5, 22, 4; vgl. u. 3. इ 1. am Ende. eben so गा, गम् ṚV. 10, 108, 19. ता ईर्ष्यन्तीः पुनरागच्छन् TS. 2, 3, 5, 1; vgl. TBr. 1, 5, 2, 3. mit भू *sich umkehren, sich wenden:* भूवैषां मनः पुनः ṚV. 1, 94, 12. *wieder entstehen, wieder neu werden* Çat. Br. 1, 5, 3, 14. *sich wieder verheirathen* (vom Weibe; vgl. पुनर्भू) M. 9, 175. पुनः पुनः *zu wiederholten Malen, immer und immer wieder* AK. 3, 5, 1. H. 1531. ṚV. 1, 92, 10. 3, 5, 7. Çat. Br. 14, 4, 3, 7. M. 1, 28. 80. 7, 10. 9, 300. N. 1, 15. 5, 15. 10, 3. 17, 35. 18, 7. 26, 25. Hiḍ. 2, 6. R. 1, 1, 37. Spr. 1913. Ragh.

3,42. Kathâs. 46,111; vgl. पौनःपुन्य. पुनर्भूयः MBh. 14,416. पुनर् in der Bed. von पुनः पुनः N. 2,4. 15,15. R. 1,2,42. Spr. 1793. पुनर् — पुनर् *bald — bald*: पुनर्धात्रीं पुनर्गर्भमोजस्तस्य प्रधावति Jâǵn. 3,82. — 2) *hinwiederum* so v. a. *ferner, nun, ausserdem* (weiter ausführend und einfach anreihend): न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतवे न संवादाय रमते RV. 8,90,4. AV. 3,11,6. ते पुनर्दानायाध्रियन्त Çat. Br. 11,4,3,7. न तृप्तिं न पुनरावृत्तिम् 6,2,4. 14,9,1,18. त्रेधा वर्हिः संनद्धं पुनरेकधा Kâtj. Çr. 5,1,25. AV. Prât. 4,105. 125. कः पुनः कालो नक्षत्रेण युज्यते Pat. zu P. 4,2,4. किं पुनरत्र न्याय्यः ders. zu 1,1,73. Vikr. 6,2. पित्र्ये रात्र्यहनी वर्षे प्रविभागस्तयोः पुनः। अहस्तत्रोदगयनं रात्रिः स्याद्दक्षिणायनम्॥ M. 1,67. 3,61. 242. R. 2,21,60. Çâk. 192. कौपीनं शतखण्डजर्जरतरं कन्था पुनस्तादृशी Spr. 757. दूरे मार्गान्निवसति पुनः कालकैरावृतो ऽसि 1223. शृणु पुनः Hit. 20,9. Sehr beliebt ist die Verbindung वा पुनः st. des einfachen वा: नाप्रशान्ताय दातव्यं नापुत्रायाशिष्याय वा पुनः Çvetâçv. Up. 6,22. एकदेशं तु वेदस्य वेदाङ्गान्यपि वा पुनः M. 2,141. 214. 4,2. 8,213. 240. 9,109. Bhag. 18,40. N. 22,10. — 3) *dagegen, aber* (भेदे AK. H. an. Med. पक्षान्तरे Med.): भीमस्य राज्ञः सा दन्ता वीरबाहोरहं पुनः N. 17,14. Jâǵn. 1,110. Ragh. 2,48. 8,84. 12,47. Bhartr. 3,80. Spr. 1483. काममनन्यप्रमस्या वयसो वल्कलं न पुनरलंकारश्रियं न पुष्यति Çâk. 10,6. 5,5. 26,16. 61,18, v. l. 69,2, v. l. 104,14. 105,8. 65. 153, v. l. Kumâras. 3,69. स हि धर्ममहायोगो मे न विप्रियकरः पुनः Kathâs. 28,35. 40,32. वरमसौ दिवसो न पुनर्निशा Amar. 60. Râǵa-Tar. 4,124. यदि पुनः Pañkat. 70,2. Sâh. D. 2,19. 3,5. — 4) *dennoch*: पयोद हे वारि ददासि वा न वा त्वदेकचित्तः पुनरेष चातकः Spr. 1694. Kât. 2. — 5) कदा पुनः scheint in der folg. Stelle *irgendwann* zu bedeuten: सेतुः किं मूर्त बध्यते। गङ्गायामोघहार्याभिः सिकताभिः कदा पुनः॥ Kathâs. 40,19. — Nach Med. steht पुनर् auch अधिकारे, nach AK. 3,5,15 ist पुनर् = एवम् u. s. w. (अवधारणवाचक). किं पुनर् s. u. किम् 2. c. γ. — Vgl. अपुनर्.

पुनरपगम (पु° + अप°) m. *das Wiederfortgehen*: अपुनरपगमाय प्राप्तमार्गप्रचाराः सरित इव समुद्रं संपदस्तं विशन्ति Kâm. Nîtis. 2,44.

पुनरभिधान (पु° + अभि°) n. *das Wiedererwähnen* Kull. zu M. 4,145. 147.

पुनरभिषेक (पु° + अभि°) m. *Wiedersalbung* Ait. Br. 8,5. 9.

पुनरभ्याकारम् s. u. 1. कर् mit अभ्या.

पुनरर्थिता (von पु° + अर्थिन्) f. *ein abermaliges Bitten* Bhâg. P. 5,19,27.

पुनरसु (पु° + असु) adj. *wieder in's Leben tretend* Çat. Br. 1,5,3,14.

पुनरागत (पु° + आ°) adj. *wiedergekommen, zurückgekehrt* M. 11,195. Hit. 21,11.

पुनरागम (पु° + आ°) m. *Wiederkehr* Çâñkh. Grhj. 3,6.

पुनरागमन (पु° + आ°) n. *das Wiederkommen* N. 17,42. R. Gorr. 2,23,5. Varâh. Brh. S. 47,79. Vid. 149. Mârk. P. 21,89. 77,21. अयमे वृद्धे तान पुनरागमनाय च। गच्छस्वारिष्टमव्ययं पन्थानमकुतोभयम्॥ R. 2,34,31. 5,3,10. Kathâs. 38,75.

पुनरागामिन् (पु° + आ°) adj. *wiederkehrend* Nir. 4,16.

पुनरादायम् (पु° mit आ°, absol. von 1. दा mit आ) adv. *wiederholt*: प्रगाथो पु° शस्यते Ait. Br. 3,17. Çâñkh. Br. 15,2. Çr. 9,20,17. 18,4,3. Grhj. 3,4. 6,3. Pañkav. Br. 9,1,5.

पुनरादि (पु° + आ°) adj. *von Neuem beginnend, wiederholt*: प्रथमानि पदानि पुनरादीनि भवन्ति Pañkav. Br. 9,1,4.

पुनराधान (पु° + आ°) n. *die Handlung der wiederholten Feueraufsetzung* M. 5,168. Comm. zu TBr. 123,9. Schol. zu Kâtj. Çr. 354,4 v. u. — Vgl. पुनराधेय.

पुनराधेय (पु° + आ°) 1) adj. *wieder aufzusetzen* (vom Feuer auf den Altar) TBr. 1,3,1,5. यदुदयेत्रौ समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदेत्पुनराधेयः स्यात् 3,4,10,5. 5,4,10,4. आधानाद्यग्यामयावी यदि वार्ता व्यग्रेरन्पुनराधेय इष्टिः Âçv. Çr. 2,8. — 2) n. *die Handlung der wiederholten Feueraufsetzung* TS. 1,5,1,2. 4. यो ऽग्न्याधेयेन नार्ध्नोति स पुनराधेयमादधीत 5,4,10,5. TBr. 1,3,1,2. Çat. Br. 2,1,2,10. 2,3,4. Kâth. 8,15. Kâtj. Çr. 4,11,1. 2. Çâñkh. Çr. 2,5,1. — 3) m. N. *einer* Soma-*Feier* Kâtj. Çr. 22,7,22.

पुनराधेयक n. = पुनराधेय 2. Comm. zu TBr. 141,8.

पुनराधेयिक (von पुनराधेय) adj. f. ई *auf die Handlung der wiederholten Feueraufsetzung bezüglich* Schol. zu Kâtj. Çr. 387,4. 5 v. u. — Vgl. पौनराधेयिक.

पुनरायन (पु° + आ°) n. *Wiederkunft* Âçv. Çr. 2,5. अ° 6,14.

पुनरालम्भ (पु° + आ°) m. *das Wiederfassen* TS. 1,7,6,7.

पुनरावर्त (पु° + आ°) m. *Wiederkehr, Wiederholung*: °नन्दा (neben महानन्दा) f. N. pr. eines Wallfahrtsortes MBh. 13,1731.

पुनरावर्तिन् (पु° + आ°) adj. *wiederkehrend* (in das irdische Leben) Jâǵn. 3,186. *zur Wiederkehr* (in das irdische Leben) *führend*: आ ब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनो ऽर्जुन। मामुपेत्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते॥ Bhag. 8,16. महायोगी ततो गत्वा पुनरावर्तिनीं गतिम् Hariv. 983.

पुनरावृत्त (पु° + आ°) adj. *wiederholt* Ait. Br. 5,1.

पुनरावृत्ति (पु° + आ°) f. 1) *Wiederkehr* (in das irdische Leben) Jâǵn. 3,194. MBh. 14,525. 1015. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52,a,26. Schol. bei Wilson, Sâñkhjak. S. 15. अ° Bhag. 5,17. In Çat. Br. 14,9,1,18 wird पुनरा° geschrieben, das Wort also nicht als comp. betrachtet. — 2) *Wiederholung* Âçv. Çr. 3,14.

पुनराहार (पु° + आ°) m. *Wiedervornahme* Kâtj. Çr. 25,11,7. 14,34. Anupada 10,1.

पुनरुक्त (पु° + उ°) gaṇa उक्थादि zu P. 4,2,60. ऋगयनादि zu 3,73. adj. *von Neuem gesagt, wiederholt*; n. *Wiederholung, unnütze Wiederholung, Tautologie* Lâtj. 6,12,8. Kâtj. Çr. 20,7,22. पुनरुक्तेन किं तेन भाषितेन पुनः पुनः MBh. 3,632. ब्रूहि संजय तत्त्वेन पुनरुक्तां कथामिमाम् *erzähle noch ein Mal* 8,86. पुनरुक्तं च वक्ष्यामि यत्कार्यं भूतिमिच्छता 5,4724. 2890. 12,827. R. Gorr. 2,121,5. Varâh. Brh. S. 46,28 (29). Schol. zu VS. Prât. 4,174. 177. आशास्यमन्यत्पुनरुक्तभूतम् Ragh. 5,34. तपस्विवेषक्रिययापि तावद्यः प्रेक्षणीयः सुतरां बभूव। राजेन्द्रनेपथ्यविधानशोभा तस्योदितासीत्पुनरुक्तदोषा॥ 14,9. कविभिर्न पुनरुक्तं श्रियो ऽर्पणम् so v. a. *abermalig* Râǵa-Tar. 3,262. पीनस्तनोपरि निपातिभिरश्रुपत्नी मुक्तावलीविरचनापुनरुक्तमस्रैः (so ist zu lesen) *Wiederholung* Vikr. 153. °भुक्तविषय *wiederholt genossen* Spr. 2626. अनभिव्यक्ताश्चन्द्रिकायां दीपिकाः पुनरुक्ताः so v. a. *überflüssig* Vikr. 40,2. — Vgl. पौनरुक्त, पौनरुक्तिक, पौनरुक्त्य.

पुनरुक्तजन्मन् (पु° + ज°) m. *ein Brahman* (*ein zwei Mal Geborner*; vgl. द्विज) Trik. 2,7,3.

पुनरुक्तता (von पुनरुक्त) f. *Wiederholung, Tautologie* Schol. zu RV.

Prât. 14,30.

पुनरुक्तवदाभास (पु°, adv. von पुनरुक्त, + आभास) m. *Anschein von Wiederholung, scheinbare Tautologie* (eine Redefigur) Sâh. D. 632. Pratâpar. 72,*b*.

पुनरुक्ति (पु° + उ°) f. *unnütze Wiederholung, Tautologie* Z. d. d. m. G. IX, l, Anm. Pratâpar. 72,*b*. Kull. zu M. 8,28. अ° ders. zu 2,202. न भवति पुनरुक्तिर्भाषितं सज्जनानाम् so v. a. *ein leeres Wort* Spr. 462.

पुनरुक्तिमत् (vom vorherg.) adj. *tautologisch:* शब्दार्थपौनरुक्ते तु तद्वाक्यं पुनरुक्तिमत् Pratâpar. 63,*a*.

पुनरुत्पत्ति (पु° + उ°) f. *Wiederentstehung, Wiedergeburt* Colebr. Misc. Ess. 1,290.

पुनरुत्सृष्ट (पु° + उ°) adj. *wiederholt freigelassen*, von einem Stier u. s. w. TS. 1,5,2,4. 2,1,5,5. Kâtj. Çr. 7,1,5. 15,1,14. Kâth. 8,15. 13,6.

पुनरुत्स्यूत (पु° + उ°, partic. praet. pass. von सिव् mit उद्) adj. ved. P. 1,4,60, Vârtt. 2, Sch. *wieder geflickt:* वासस् TS. 1,5,2,4. Lâtj. 9,4, 7. Kâth. 8,15. कद्रथ Çâṅkh. Br. 1,5.

पुनरुपगमन (पु° + उ°) m. *das Wiederkehren* Kathâs. 33,216.

पुनरुपागम (पु° + उ°) m. *Wiederkehr* Kathâs. 28,189.

पुनर्गमन (पु° + ग°) n. *das Wiederkehren* Pañkat. 163,9, wo wohl प्रणाम्यापुन° zu lesen ist.

पुनर्गव (पु + गव) n. P. 2,2,18, Vârtt. 9, Sch.

पुनर्ग्रहण (पु° + ग्र°) n. 1) *wiederholtes Schöpfen* Kâtj. Çr. 25,5,20. — 2) *Wiederholung* Kâtj. Çr. 1,4,6. 7. 10,6,12. VS. Prât. 4,176.

पुनर्जन्मन् (पु° + ज°) n. *Wiedergeburt* Bhag. 4,9. 8,15. Hit. Pr. 40. अ° adj. *keine Wiedergeburt erleidend* Kathâs. 41,53.

पुनर्जात (पु° + जात) adj. *wiedergeboren* MBh. 8,5028. Hariv. 9090. R. 1,77,5.

पुनर्णव s. पुनर्नव.

पुनर्दर्शन (पु° + द°) n. *das Wiedersehen:* °नाय Mṛkkh. 110,21. Vikr. 12,16. अनुकम्प्यतामयं जनः °नेन Çâk. 85,16. अ° MBh. 7,2970.

पुनर्दातर् (पु° + दा°) m. *Vergelter:* इन्द्राय दात्रे पुनर्दात्रे वा Âçv. Çr. 2,10.

पुनर्दाय s. u. पुनर्; पुनर्दायिमान s. अ°.

पुनर्दारक्रिया (पु° + दा°) f. *das Nehmen einer zweiten Frau* (nach dem Tode der ersten) M. 5,168.

पुनर्धेनु (पु° + धेनु) f. *eine Kuh, die wieder Milch hat*, Lâtj. 9,4,7.

पुनर्नव (पु° + नव) und पुनर्णव (AV. Çat. Br.), in TS. oxyt. 1) adj. f. आ *sich erneuernd, sich verjüngend* ṚV. 10,161,5. (ओषधीः) या रोहन्ति पुनर्णवाः AV. 8,7,8. चन्द्रमाः 10,7,33. 8,23. Çat. Br. 11,7,2,2. Çâṅkh. Çr. 15,17,13. Im Wortspiel mit नवन् *neun:* त्रिणवस्य वै ब्राह्मणेनेमे लोकास्त्रिष्पुनर्नवा भवन्ति Pañkav. Br. 6,2,8. — 2) m. *Fingernagel* H. 594. Halâj. 2,356. Vgl. पुनर्भव. — 3) f. आ *Boerhavia procumbens Roxb.*, ein lästiges Unkraut, engl. *hogweed*, AK. 2,4,5,14. Trik. 3,3,290. Ratnam. 25. Suçr. 1,137,5. 145,17. 157,16. 220,9. Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. 47,42. 59,3. Vgl. नील°.

पुनर्निनृत्त s. u. नर्त् mit नि.

पुनर्निष्कृत (पु° + नि°) adj. *wieder ausgebessert:* रथ TS. 1,5,2,4. Kâth. 8,15.

पुनर्बाल (पु° + बाल) adj. subst. παλίμπαις, *wieder Kind, kindisch geworden:* वृद्ध R. Gorr. 2,18,9.

पुनर्भव (पु° + भव) m. 1) *Wiedergeburt* Praçnop. 3,9. MBh. 1,251. 4178. 12,1643. 13,492. Suçr. 1,320,6. Çâk. 194. Kumâras. 3,5. Bhâg. P. 1,3,32. 4,29,62. 5,26,37. 7,15,51. — 2) *Fingernagel* (*wiederentstehend;* vgl. पुनर्नव) AK. 2,6,2,34. Trik. 2,6,27. H. 594. — 3) *eine roth blühende* Punarnavâ Râgan. im ÇKDr. — Vgl. अ°.

पुनर्भविन् m. *Seele* ÇKDr. und Wils. nach H. 1366, wo aber nach dem Schol. पुनर्भवी in zwei abgesonderte Worte zu trennen und भविन् zum Folgenden zu ziehen ist.

पुनर्भाव (पु° + भाव) m. *Wiedergeburt:* अ° Prab. 108,1. — Vgl. पुनर्भव.

पुनर्भाविन् (पु° + भा°) adj. *wiedergeboren werdend:* अ° Hariv. 11689.

पुनर्भू (पु° + भू) f. Decl. P. 6,4,84, Vârtt. 1. Vop. 3,59. 82. 1) adj. *wiederentstehend, wieder neu werdend, verjüngt:* सनादिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा (आ चरतः) ṚV. 1,62,8. उषा व्युच्छन्त्युवतिः पुनर्भूः 123, 2. ऋतस्य योना सदने पुनर्भुवः 9,72,6. विष्कन्धपुनर्भुवा (gen.) मनः *der verjüngten d. h. gehäuteten Schlange Augenmerk* AV. 1,27,3. — 2) f. *eine Wittwe, die wieder geheirathet hat*, gaṇa विदादि zu P. 4,1,104. AK. 2,6, 1,23. H. 525. Halâj. 2,330. समानलोका भवति पुनर्भुवापरः पतिः AV. 9,5, 28. अक्षता च क्षता चैव पुनर्भूः Jâgñ. 1,67. कुतो पुनर्गवाः (lies पुनर्भ्वाः) MBh. 12,6447. प्रष्ठा पुनर्भूर्भार्या मे 6372. Varâh. Bṛh. S. 30,3. Râga-Tar. 3,307. Verz. d. Oxf. H. 85,*a*,23. Davon nom. abstr. पुनर्भुव (sic!) Kull. zu M. 5,162. पुनर्भूयौगिकः पुंसि (*der eine Wittwe geheirathet hat*) Siddh. K. zu P. 6,4,84. — Vgl. पौनर्भव.

पुनर्भोग (पु° + भोग) m. *ein wiederholter Genuss* Colebr. Misc. Ess. I, 290.

पुनर्मघ (पु° + मघ) adj. 1) *habsüchtig* AV. 5,11,1. 2. 7. — 2) *wiederholt Spenden gebend* (nach Comm. TBr.): स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः AV. 7,1,2 (TS. 2,2,12,1. TBr. 3,5,7,2).

पुनर्मन्य (पु° + म°) adj. nach Sâj. = पुनः स्तोतव्यः, viell. *wieder gedenkend, sich erinnernd:* युवं तुग्राय पूर्व्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ṚV. 1,117,14.

पुनर्मृत्यु (पु° + मृ°) m. *ein wiederholtes Sterben* Çat. Br. 2,3,3,9. 10, 1,4,14. 2,6,19. 5,1,4. 6,1,4. 5,8. 11,4,3,20. 5,6,9. अप ह वै पुनर्मृत्युं जयति 12,9,3,11. 12. 14,4,3,6. 6,3,10. अन्तरेणो ह वा एतमशनाया च पुनर्मृत्युश्च Çâṅkh. Br. 25,1.

पुनर्यज्ञ (पु° + यज्ञ) m. *ein wiederholtes Opfer* Çat. Br. 4,5,10,6. 8,6, 3,16. 12,9,3,10. Kâtj. Çr. 25,12,20. 14,30.

पुनर्यात्रा (पु° + या°) f. *eine wiederholte Procession* ÇKDr.

पुनर्यामन् s. यामन्.

पुनर्युवन् (पु° + यु°) adj. *wieder jung* Çat. Br. 4,1,5,10. Pañkav. Br. 14,6,10.

पुनर्लाभ (पु° + लाभ) m. *Wiedererlangung* MBh. 3,2676.

पुनर्वक्तव्य (पु° + व°) adj. *zu wiederholen;* davon nom. abstr. °ता f.: यैश्चानैरिति पूर्वमुक्तमपि व्यवधानादबुद्धिस्थं शिष्यसुखप्रतिपत्तये पुनर्वक्तव्यतया प्रतिब्रानीते Kull. zu M. 3,266.

पुनर्वचन (पु° + व°) n. *das Wiedersagen, Wiederholen* Çâṅkh. Br. 26, 5. ṚV. Prât. 10,10. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 20. Kull. zu M. 3,168. Sch. zu P. 2,4,33. Schol. ṚV. Prât. 1,15.

पुनर्वाण्य s. अज्ञात°.

पुनर्वत्स (पु° + व°) m. 1) *ein abgewöhntes Kalb, das wieder zum Saugen zurückkehrt*, Lâṭj. 9,4,7. — 2) N. pr. eines Liedverfassers zu ṚV. 8,7.

पुनर्वत् (von पुनर्) adj. *das Wort* पुनर् *enthaltend* Ait. Br. 5,18. Kâtj. Çr. 22,10,17.

पुनर्वरण (पु° + व°) n. *das Wiederwählen* Kâtj. Çr. 25,11,8.

पुनर्वसु (पु° + वसु) viell. *Güter wieder bringend*; m. 1) N. *des fünften* (oder *siebenten*) Nakshatra, β α *der Zwillinge*, Weber, Naksh. I, 331. II, 370. du. P. 1,2,61. H. 110. Med. s. 57. ṚV. 10,19,1. AV. 19,7,1. TBr. 1,1,2,3. तद्वै पुनराधेयस्य नक्षत्रं यत्पुनर्वसू TS. 1,5,1,4. 4,4,10,1. Çâṅkh. Br. 1,3. Çat. Br. 2,1,2,10. Kâtj. Çr. 4,11,5. Ragh. 11,36. sg. (angeblich nur im Veda, P. 1,2,61) H. an. 4,329. Kâṭh. 8,15. 39,13. तावुभौ धर्मराजस्य प्रवीरौ परिपार्श्वतः। रथाभ्यासे चकाशेते चन्द्रस्येव पुनर्वसू (hier hätte man doch den du. erwarten können) MBh. 8,2328. 13,3260. 4258. R. Gorr. 2,3,21. Varâh. Bṛh. S. 7,10. 9,27. 72,7. 98,8. 101,4. Bṛh. 16,4. 102,2. Sûrjas. 9,12. Bhâg. P. 5,23,6. Mârk. P. 33,9. 58,15. Unbestimmt ob sg. oder du. R. 5,55,2. तिष्यपुनर्वसू P. 1,2,63. इदं तिष्यपुनर्वसु Sch. — 2) Bein. Vishṇu's (Kṛshṇa's) Trik. 1,1,29. H. 216. Med. (= अज). Çabdar. im ÇKDr. MBh. 12,1511. — 3) Bein. Çiva's Çabdar. — 4) *unter dem* Nakshatra Punarvasu *geboren* P. 4,3,34. Bein. Kâtjâjana's oder Vararuki's Trik. 2,7,25. H. 852. H. an. Med. Çabdar. N. pr. eines Sohnes des Taittiri, Vaters des Abhigit und Grossvaters des Âhuka Hariv. 2016. eines Sohnes des Abhigit (Aridjota) und Vaters des Âhuka VP. 436. Bhâg. P. 9,24,19. Auch sonst als Mannsname vorkommend (P. 1,2,61, Sch.). — 5) Bez. *einer best. Welt* (लोकभेद). — 6) *Beginn von Reichthum* (धनारम्भ) Çabdar.

पुनर्हन् (पु° + हन्) adj. *wieder vernichtend* ṚV. 10,34,7.

पुनर्हविस् (पु° + ह°) n. *wiederholte Opfergabe* Çat. Br. 4,2,2,15.

पुनश्चन्द्रा (पुनर् + चन्द्र) f. N. pr. eines Flusses MBh. 3,8338.

पुनश्चर्वण (पुनर् + च°) n. *das Wiederkäuen* Siddh. K. zu P. 3,1,15.

पुनश्चिति (पुनर् + चि°) f. *Wiederschichtung* TS. 5,4,10,3. 5. Çat. Br. 8,6,2,8. fgg. Kâtj. Çr. 17,12,19. 18,6,34.

पुनःसंस्कार (पुनर् + सं°) m. *eine abermalige Weihe* M. 11,150. 151. R. 5,21,10.

पुनःसंस्कृत (पुनर् + सं°) adj. *wieder hergestellt, ausgebessert*: रथ Kâtj. Çr. 4,6,18. Çâṅkh. Br. 1,5. Çr. 2,5,28.

पुनःसंगम (पुनर् + सं°) m. *das Wiederzusammenkommen* Kathâs. 28,72.

पुनःसंदर्शन (पुनर् + सं°) n. *das Wiedersehen* R. 2,40,9. 3,23,8.

पुनःसंधान (पुनर् + सं°) n. 1) *das Wiedervereinigen* Ragh. 12,101. — 2) *das Wiederherstellen* (des erloschenen Hausfeuers, Gṛhjâgni) Saṁsk. K. 17,*b*. 18,*b*.

पुनःसंभव (पुनर् + सं°) m. *Wiederentstehung*: श्रीर्विप्रावज्ञया (नष्टा) राज्ञामपुनःसंभवा *nicht wieder auflebend* Râga Tar. 1,161.

पुनःसर (पुनर् + सर) adj. f. आ *rückläufig*, vom Hunde, der seinen Weg zurückzumachen pflegt, ṚV. 7,55,3. von der Achyranthes aspera (अपामार्ग), welche *zurückgeschlagene* Blüthen hat (vgl. पराक्पुष्पी, प्रत्यक्पुष्पी) AV. 4,17,2. 6,129,3. 10,1,9.

पुनःसुख (पुनर् + सुख) P. 2,2,18, Vârtt. 9, Sch. *wieder angenehm u.s.w.*

पुन[ः]स्तुति (पुनर् + स्तु°) f. *wiederholte Cerimonie* Çâṅkh. Br. 26,8.

पुन[ः]स्तोम (पुनर् + स्तोम) m. N. eines Ekâha Kâtj. Çr. 22,10,16. Pañkav. Br. 19,4,1. Lâṭj. 9,4,5. Maç. 5,2 (Verz. d. B. H. 72).

पुनीत in der Stelle: पापं कृत्वा पुनीतानां पद्माप्नोति सो ऽवरम् MBh. 12,11074. Es ist wohl सुनीतानां zu lesen.

पुन्थ्, पुन्थति (हिंसासंक्लेशयोः) Dhâtup. 3,7. पुन्थ् v. l.

पुंदान (पुमंस् + दान) Schol. zu AV. Prât. 2,25.

पुंदास (पुमंस् + दास) m. *ein männlicher Sclave* P. 8,3,6, Sch.

पुन्द्र MBh. 1,228 wohl fehlerhaft für पुण्ड्र.

पुंध्वज (पुमंस् + ध्वज) m. *Männchen* H. 1297, Sch.

पुंनक्षत्र (पुमंस् + न°) n. *ein männlich gedachtes* Nakshatra, *ein* N. *männlichen Geschlechts* Kauç. 35.

पुंनाग (पुमंस् + नाग) m. 1) N. eines Baumes, *Rottleria tinctoria Roxb.* AK. 2,4,2,6. Trik. 3,3,62. 283. H. 1134. an. 3,128. Med. g. 43. fg. Hâr. 180. Halâj. 2,53. Vjutp. 142. MBh. 1,2374. 7585. 3,2440. 11573. 14862. R. 2,94,23. 4,41,27. 5,17,16 (पुंनगाः gedr.). Suçr. 1,22,5. 141,7. 2,175,17. 285,14. 485,15. Ragh. 4,57. Varâh. Bṛh. S. 52,87. 54,3. Schol. zu Kâtj. Çr. 150,16. — 2) *eine weisse Lotusblüthe* Med. — 3) *Muscatnuss*. — 4) *ein ausgezeichneter Mensch* (*ein Elephant unter den Menschen*) H. an. Med. — 5) *ein weisser Elephant* Med.

पुंनाट und पुंनाड m. *Cassia Tora Lin.* (चक्रमर्द) Râgan. im ÇKDr.

पुंनामधेय (पुमंस् + ना°) adj. *einen männlichen Namen habend* Kauç. 60. पृष्टं पुंनामधेयस्य न युक्तमधिरोहितुम् so v. a. *eines männlichen Wesens* R. 5,35,43.

1. पुंनामन् (पुमंस् + नामन्) 1) adj. *einen männlichen Namen habend* Çat. Br. 10,5,1,2. Çâṅkh. Gṛhj. 1,13. MBh. 8,3604. Suçr. 1,107,21. Varâh. Bṛh. S. 85,36. — 2) m. = पुंनाग *Rottleria tinctoria Roxb.* ÇKDr. u. पुंनाग.

2. पुन्नामन् adj. *den Namen Put* oder *Pud führend*, von einer Hölle M. 9,138. MBh. 1,3026. 8344. Hariv. 317. R. 2,107,12. Mârk. P. 75,16.

पुप्पुट m. N. einer Krankheit, *Anschwellung an Gaumen und Zahnfleisch* Suçr. 1,92,10. 93,5. 306,8. 11. 2,130,9. °क 1,303,9. 2,126,5.

पुप्फुल m. *Blähung* (उदरस्थवायु) Bhûripr. im ÇKDr.

पुप्फुस m. 1) *Lunge* Vjutp. 100. ÇKDr. und Wils. angeblich nach H. 605, wo aber पुप्पस gelesen wird; vgl. फुप्फुस. — 2) *Samenkapsel der Wasserrose* ÇKDr.

पुमंस् (पुंस्) Uṇâdis. 4,177. पुमान्, voc. पुमन्, पुमांसम्, पुंसा, पुमांसौ, पुमांसस् (पुंसस् nom. pl. MBh. 3,13825), पुम्भिस्, पुंसाम्, पुंसु AV. Prât. 1,91. P. 7,1,89. Vop. 3,154. Am Anf. eines comp. AV. Prât. 2,25. P. 8,3,6. Vop. 2,33. 1) *Mann, männliches Wesen* Nir. 9,15. अभ्रातेव पुंस एति प्रतीची ṚV. 1,124,7. पुंसः पुत्रान् 162,22. 3,29,13. 4,3,10. 5,61,6. 8. 7,6,1. पुमांसमुत स्त्रियम् 104,24. 9,9,7. AV. 3,6,1. 23,3. पुंसि वै रेतो भवति 6,11,2. पुंसां वृक्ष्यम् 4,4,4. VS. 8,5. Ait. Br. 1,1. 2,35. Çat. Br. 1,1,1,20. 3,1,9. 3,3,4,7. M. 2,29. 3,49. 61. 5,63. N. 3,8. MBh. 3,14340. Suçr. 1,126,12. 192,2. Varâh. Bṛh. S. 69,3. Râga-Tar. 2,1. Kathâs. 38,90. यस्यार्थाः स पुमाँल्लोके Spr. 2446. — 2) *ein Masculinum* (gramma-

"tisch": स्त्रीपुंनपुंसकेषु *in den drei Geschlechtern* Nir. 3, 8. वाग्घ्येवैतत्सर्वं यत्स्त्री पुमान्नपुंसकम् Çat. Br. 10, 5, 1, 3. 1, 1, 8. पुंसा नक्षत्रेण 14, 9, 2, 1. पुंस्कृत्यैव ब्रुक्ष्यात्पुमांसो हि गर्भाः *mit Anwendung männlicher Formen, denn* गर्भ *ist männlich* 4, 5, 2, 10. P. 1, 2, 67. 2, 4, 29. Vop. 3, 126. — 3) *Mensch* AK. 2, 6, 1, 1. H. 337. Halâj. 2, 176. येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः Einl. zu P. यद्यं भजसि कल्याणि पुमांसं देवसंनिधौ N. 5, 30. Megh. 12. Spr. 283. पुंसां यथाङ्गेषु सिरास्तथैव ज्ञितावपि Varâh. Bṛh. S. 53, 1. 85, 5. Bhâg. P. 8, 24, 48. fg. — 4) *Diener:* स्वपुम्भिः Bhâg. P. 3, 15, 38. 16, 4. 5) = पुरुष *Seele* AK. 3, 4, 2, 5. Kap. 1, 140. Tattvas. 18. Sâṅkhjak. 11. 60. MBh. 12, 12468. VP. 2. Bhâg. P. 7, 1. 11. परस्य पुंसः *die Weltseele, Vishṇu* 8, 11. 1. जलात्तस्तदभूदण्डं तस्माद्बुधा गतः पुमान् Kathâs. 2. 11. — Vgl. न°, यज्ञ°.

पुमनुजा (पुमंस् + अनुजा) adj. f. wohl *nach einem männlichen Kinde geboren, so v. a. einen älteren Bruder habend;* = पुमांसमनुरूध्य (!) जाता P. 3, 2, 100, Sch. — Vgl. पुमानुजा.

पुमपत्य (पुमंस् + अपत्य) n. *männliche Nachkommenschaft* AK. 2, 5, 18.

पुमर्थ (पुमंस् + अर्थ) m. *Ziel des Menschen* Madhus. in Ind. St. 1, 14, 1. TBr. Comm. 140, 12. Davon nom. abstr. पुमर्थता f. 4.

पुमाख्य (पुमंस् + आख्या) adj. P. 8, 3, 6, Sch.

पुमाख्या (wie eben) f. *ein Name für männliche Wesen, ein Wort zur Bezeichnung eines männlichen Wesens* AK. 3, 6, 5. 37. Schol. zu P. 4, 1, 48.

पुमाचार (पुमंस् + आ°) m. P. 8, 3, 6, Sch. *Brauch der Männer.*

पुंभूमन् (पुमंस् + भू°) m. *ein Plurale masculini generis* AK. 2, 6, 1, 6. Trik. 3, 3, 133.

1. पुर् (= 1. पर्) nur im instr. pl. *mit Fülle* (Sâj. पूर्कैः स्तवैः): अधा हि काव्या युवं दक्षस्य पूर्भिरद्भुता। नि केतुना जनानां चिकेथे पूतदक्षसा ṚV. 5, 66, 4. — Vgl. पर्तृभिः und ähnliche Instrumentale des Plurals.

2. पुर् f. P. 3, 2, 177. nom. पूर्, पुरि, पूर्भिस्, पुरस् nom. und acc. pl. 1) *Schutzwall, Mauer; fester Platz, Burg, eine befestigte Stadt* (vgl. τεῖχος) AK. 2, 2, 1. H. 971. an. 1, 12. Halâj. 2, 130. पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा ṚV. 1, 53, 7. पूर्भिरायसीभिः 58, 8. पुरो भिन्दुः 11, 4. 131, 4. पूर्भी रक्षता मरुतो यमावत 166, 8. पूर्न पृथ्वी बहुला न उर्वी भवं 189, 2. पुरो विश्वाः सौभगा संजिगीवान् 3, 15, 4. 4, 27, 1. अश्मन्मयी 30, 20. आ दृळ्हां पुरं विविशुः 5, 19, 2. 7, 18, 13. पूर्वा शतभुजिः 15, 14. गोमती 8, 6, 23. der Dämonen 1, 103, 8. 2, 14, 6. 19, 6. 20, 8. 3, 12, 6. neunundneunzig 4, 26, 3. AV. 12, 1, 43. — TBr. 1, 7, 3, 5. Ait. Br. 1, 23. 2, 11. Çat. Br. 3, 4, 4, 3. fgg. 6, 3, 3, 25. 11, 1, 1, 2. 3. Khând. Up. 8, 5, 3. P. 5, 4, 74. Ragh. 16, 23. Bhâg. P. 6, 6, 12. अन्तरायां पुरि P. 1, 1, 36, Vârtt. तक्षशिलापुरि Kathâs. 27, 72. Vid. 328. बहुपुरि adj. nom. pl. n. P. 7, 1, 72, Sch. Zur Ableitung von पुरुष AV. 10, 2, 28. 31. Çat. Br. 13, 6, 2, 1. 14, 5, 5, 18; vgl. Nir. 2, 3 und die folgende Bed. — 2) *Leib, Körper* (als *Burg* des Purusha gedacht) H. an. Bhâg. P. 2, 10, 28. 4, 29, 2. — 3) = महत् *Intellect* VP. 14, N. 22. — 4) N. eines Daçarâtra Kâtj. Çr. 23, 5, 24. — Vgl. त्रि°, देव°, नि°, पर°.

3. पुर्, पुरति *vorangehen* (wegen पुरस्, पुरा) Dhâtup. 28, 56.

पुर Siddh. K. 236, b, 1. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. f. n. Trik. 3, 5, 21. 1) n. = 2. पुर् *Burg, befestigte Stadt, Stadt* überh. AK. 2, 1, 1. 3, 4, 10, 128. 23, 142. 25, 185. H. an. 2, 438 Med. r. 39. fg. Halâj. 2, 130. धनुर्दुर्गं महीदुर्गमब्दुर्गं वार्क्षमेव वा। नृदुर्गं गिरिदुर्गं वा समाश्रित्य वसेत्पुरम्॥ M. 7, 70. 9, 294. अरि° 7, 181. 185. Ragh. 1, 59. दैत्यानाम् Sund. 1, 33. ग्रामः पुरं M. 7, 119. यस्य स्तेनः पुरे नास्ति 8, 386. 9, 225. N. 9, 8. 13, 21. 17, 45. R. 1, 6, 6. R. Gorr. 2, 119, 26. नगरे वा पुरे वापि 4, 16, 19. Ragh. 2, 74. Vid. 165. °द्वार Varâh. Bṛh. S. 32, 22. °रोध *Belagerung einer Burg, einer Stadt* 12, 31. 33, 20. °लाभ 29, 23. सपुरा मही MBh. 3, 16215. Am Ende eines comp. (oxyt.) st. पुर् P. 5, 4, 74. 4, 2, 122. Vop. 6, 69. Accent eines auf पुर ausgehenden Städtenamens P. 6, 2, 99—101. पुरमेकादशद्वारम् vom Leibe (vgl. 2.) Kathop. 5, 1. नवद्वारे पुरे Çvetâçv. Up. 3, 18. Bhag. 5, 13. Prab. 16, 7. = आगार, गेह, गृह *Haus* AK. 3, 4, 25, 185. Trik. 3, 3, 363. H. an. Med. *Wohnort, Behälter* Tattvas. 5. Bhâg. P. 5, 11, 9 = अन्तःपुर Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 505, Çl. 19. नारी° *ein Gynaeceum, ein ganzes Haus mit Weibern:* अद्य च तत्राग्नरोसदृशं नारीपुरम् MBh. 13, 4915. = गृहोपरि गृहम् *ein oberes Stockwerk* Viçva im ÇKDr. — 2) n. *Leib, Körper* H. 564. H. an. Med. Hâr. 258. Halâj. 2, 355. Bhâg. P. 5, 11, 5. 6, 1, 48. 4, 24. 7, 14, 37; vgl. u. 1. — 3) n. *die Stadt* κατ' ἐξοχήν, Pâṭaliputra Trik. 2, 1, 16. 3, 3, 263. H. an. Med. — 4) n. *Bordel* H. 1003. — 5) n. *eine Cyperus-Art* (नागरमुस्ता) Ratnam. im ÇKDr. — 6) *Bdellium,* m. AK. 2, 4, 2, 14. Trik. 3, 3, 363. H. an. Med. n. Suçr. 2, 276, 3. पुरा 504, 20. पुराख्यः Halâj. 2, 465; vgl. 12, b. — 7) n. *eine best. Constellation* Varâh. Bṛh. S. 20, 2. — 8) n. *Haut* Çabdar. im ÇKDr. — 9) n. = पुष्पादीनां दलावृत्तिः *eine Blattdüte für Blumen u. s. w.* Med. Ungenaue Schreibweise für पुट. — 10) n. Bez. der Unterabtheilungen in der त्रिपुटी oder त्रिपुरी genannten Vedânta-Schrift Verz. d. B. H. 180. — 11) m. = त्रिपुर N. pr. eines Unholden; s. पुरजित् u. s. w. N. pr. eines Mannes gaṇa कुर्वादि zu P. 4, 1, 151. — 12) f. पुरा a) *Wehr, Burg,* am Ende eines comp.: अग्निपुरा Çat. Br. 6, 3, 3, 25. अश्म° 3, 1, 3, 11 (streiche oben den Artikel 3. अश्मन्). Vgl. जीव°, देव°, महा°. — b) *ein best. wohlriechender Stoff* Râgan. im ÇKDr.; vgl. 6. — c) *Osten* (!) ÇKDr. Wils. — 13) f. पुरी a) *Burg, Stadt* AK. 2, 2, 1. H. 971. Med. Halâj. 2, 130. Taitt. Âr. 1, 27, 3 (st. dessen पुरम् acc. AV. 10, 2, 29). शक्रस्य Indr. 1, 42. चेदिराज° N. 13, 23. MBh. 1, 4007. R. 1, 1, 71. 5, 7. 34, 46. Ragh. 1, 30. Megh. 31. Sûrjas. 12, 39. 40. Vid. 1. 325. — b) *Leib, Körper* Bhâg. P. 2, 10, 28. — Vgl. त्रि°, देव°, पौर.

पुरउष्णिह् (पुरस् + उ°) f. *ein best. Metrum, 12 + 8 + 8 Silben* ṚV. Prât. 16, 20. Khandas 4. Çâṅkh. Çr. 7, 27, 3. 21. Pañkav. Br. 8, 8, 26.

पुरएतर् (पुरस् + ए°) m. *der da vorangeht, Führer, Wegweiser* ṚV. 1, 76, 2. 3, 11, 5. विद्वान्पथः पुरएत ऋजु नेषति 5, 46, 1. 6, 21, 12. 47, 7. 7, 33, 6. पुरएतासि महतो धनस्य 9, 97, 29. 87, 3. AV. 3, 15, 1. 5, 20, 12. 10, 3, 2. VS. 17, 14. 33, 60. यथा नेतारमधनः पुरएतारं कुर्वीत Ait. Br. 4, 20. 7, 18. Çat. Br. 10, 3, 5, 8. 14, 4, 1, 19. Pañkav. Br. 18, 8, 17.

पुरःपाक (पुरस् + पाक) adj. f. आ *dessen Erfüllung bevorsteht:* आशिषम् Kumâras. 6, 90.

पुरःप्रस्रवण s. प्रस्रवण.

पुरःप्रहर्तर् (पुरस् + प्र°) m. *Vorkämpfer:* समरेषु Ragh. 13, 72.

पुरःफल (पुरस् + फल) adj. *dessen Früchte bevorstehen, Früchte verheissend:* प्रसादचिह्नानि Ragh. 2, 22.

पुरक (von पुर् *Burg*) s. ग्रर्घाष्ट°.

पुरकोट् (पुर् + कोट्) n. *Citadelle:* °पाल Pańkat. 237, 15.

पुरग gaṇa कृशाश्वादि zu P. 4,2,80. कोटरादि zu 6,3,117; vgl. पुरगा-वण. adj. *geneigt, gewillt zu Etwas:* प्रसादपुरगो भव Mârk. P. 64,3; vgl. प्रसादसुमुखो भव 17. In dieser Bed. aus पुरोग entstanden.

पुरगावण (पुरग + वन) m. N. pr. eines *Waldes* P. 8,4,4. gaṇa कोटरादि zu 6,3,117.

पुरजित् (2. पुर् + जित्) m. *Eroberer von Burgen* oder *Besieger des* Pura (vgl. u. त्रिपुर). 1) Bein. Çiva's Kathâs. 26, 286. Vgl. पुरद्विष्, पुरभिद्, पुरमथन, पुरशासन, परारातिं, परारि, पुरासुहृद्. — 2) N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Aǵa und Vaters des Arishṭanemi, Bhâg. P. 9,13,22. fg.

पुरज्योतिस् (पुर्? + ज्यो°) n. Bez. von Agni's *Welt* Çabdârthak. bei Wils. — Vgl. पुरोज्योतिस्.

पुरंजन (पुरम्, acc. von 2. पुर् oder पुर् *Burg, Körper* + जन *erzeugend*) m. *das Lebensprincip, die Seele* als König und °जनी f. *die Intelligenz* als die Gemahlin dieses Königs aufgefasst, Bhâg. P. 4, 25, 9. fgg. पुरुषं पुरंजनं विद्याद्यद्व्यनक्त्यात्मनः पुरः। एकद्वित्रिचतुष्पादं बहुपादमपादकम्॥ 29,2. बुद्धिं तु प्रमदां विद्यान्ममाहमिति यत्कृतम्। यामधिष्ठाय देहे ऽस्मिन्पुमान्भुङ्क्ते ऽक्षभिर्गुणान्॥ 5.

पुरंजय (पुरम् + जय) m. *Burgeneroberer:* N. pr. eines Helden auf Seiten der Kuru MBh. 7,6851. eines Sohnes der Sṛńǵaja und Vaters des Ǵanameǵaja Hariv. 1670. fg. VP. 444. eines Sohnes des Bhagamâna von einer Sṛńgarî (Sṛńgaǵâ Langl.) 2002. eines Sohnes Çaçâda's und = Kakutstha VP. 360. fg. Bhâg. P. 9,6,12. = Kâkutstha Trik. 2, 8,2. eines Sohnes des Vindhjaçakti VP. 477. des Medhâvin Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 40, *b*, 17. VP. 462, N. 15. N. pr. eines Elephanten, eines Sohnes des Airâvaṇa, Hariv. 8925. — Vgl. पर° (auch MBh. 1, 4118. N. 20, 1).

पुरञ्जर m. *Achselgrube* Çabdârthak. bei Wils.

पुरट n. (nach ÇKDr. und Wils.) *Gold* Bhâg. P. 3, 15, 29. 5,2,4. 8,15, 6. 9,10,37. Vidagdhamâdhava im ÇKDr. — Vgl. पुरुट.

पुरण Uṇâdis. 2,81. m. *Meer* Uǵǵval.

पुरतटी (पुर + त°) f. *Marktflecken* Hâr. 164.

पुरतस् adv. = पुरस् 1) *voran, vorn, davor, vor sich, vor mir u.s.w.* AK. 3,5,7. H. 1529. an. 7,59. Med. avj. 83. पुरतस्ते प्रतस्थिरे R. 2,80,3. वो ऽहं पावकसंकाशं पश्यामि पुरतः स्थितम् *vor mir* 39,6. Çâk. Ch. 60, 2. पुरतो नतिं कृत्वा *vor ihm* Kathâs. 9,79. ददर्श पुरतो कारम् *vor sich* 28, 136. Brahmavaiv. (St.) 2,70. तस्यैतदाश्रमपदं पुरतो विभाति *vor uns* Dhûrtas. 75,2. Râǵa-Tar. 1,207. Amar. 43. Suçr. 1, 107, 20. मृत्युपाशान्पुरतः (पूर्वमेव शरीरपातात् Çańk.) प्रणोद्य Kathop. 1,18. *vor, in Gegenwart von,* mit einem gen. Spr. 2091. Çâk. Ch. 96,8. Kathâs. 4,75. 39,72. 42,150. 49,12. Vet. in LA. 31,6. 33,6. Prab. 86,18. mit der Ergänzung comp.: प्रिय° Spr. 1916. Pańkat. 26,23. 64, 1. पुरतः कर् *voranstellen, vorangehenlassen* R. 1, 67, 3. 2, 104, 1. in übertr. Bed.: यन्मया सहसा देव्याः प्रतिज्ञा पुरतः कृता Kathâs. 32,134. — 2) = आद्ये, प्रथमे H. an. Med. *vor* (zeitlich), mit dem gen.: पुरतः कृच्छ्रकालस्य MBh. 1,8404.

पुरद्वार (पुर + द्वार) n. *Stadtthor* AK. 2,2,16. Halâj. 2, 183. M. 5, 92. Am Ende eines adj. comp. f. ग्रा R. Gorr. 2,96,22 (fälschlich पुराद्वारा R. Schl. 2,88,19). 5,9,20.

पुरद्विष् (पुर + 2. द्विष्) m. Pura's *Feind*, Bein. Çiva's Ǵaṭâdh. im ÇKDr. Bhâg. P. 4,6,8. — Vgl. पुरजित्.

पुरंद m. = पुरंदर Çabdârthak. bei Wilson.

पुरंदर (पुरम्, acc. von 2. पुर् + दर) 1) m. P. 3, 2, 41. 6, 3, 69. 4, 94. Vop. 26, 60. *Wehrenbrecher, Burgenzerstörer*, Beiw. und Bein. Indra's AK. 1,1,1,37. H. 171. Halâj. 1,53. Vjutp. 83. ṚV. 1,102,7. 2,20,7. 3,54, 15. 5,30,11. AV. 8,8,1. Indr. 3,2. Arǵ. 2,6. Hariv. 3793. 7210. 12490. R. 1,45,50. 2,41,18. Ragh. 2,74. 3,23. 51. 12,84. Spr. 514. Prab. 24,10. der Indra des 7ten Manvantara VP. 264. Bhâg. P. 8,13,4. pl. Mârk. P. 79,5. Beiw. Agni's ṚV. 1,109,8. 6,16,14. Çiva's Çiv. — 2) m. *Dieb* Udbhaṭa im ÇKDr. — 3) f. ग्रा Bein. der Gaṅgâ (सुरसा) Hâr. 151. — 4) n. *Piper Chaba* (चव्य) *W. Hunt.* Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. पौरंदर.

पुरंदरचाप (पु° + चाप) m. Indra's *Bogen, der Regenbogen* Varâh. Bṛh. S. 45, 4.

पुरंदरपुरी (पु° + पु°) f. N. pr. einer *Stadt* in Mâlava Vikramak. 24te Erzählung.

पुरंधि 1) f. *Verständigkeit, Einsicht, Weisheit;* pl. *gute Gedanken, Erkenntnisse* Nir. 12,30. उदीरतां सूनृता उत्पुरंधीः ṚV. 1,123,6. चोदयंत सूनृताः पिन्वंत धिय उत्पुरंधीरीरयतम् 10,39,2. ग्रविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीः 4,50,11. 1,158,2. 2,38,10. 7,67,5. सं वो मदा ग्रग्मत सं पुरंधिः 4,34,2. धियाविद्दि पुरंध्या 8,81,15. 58,1. सरस्वती सह धीभिः पुरंध्या 10,65,13. 14. 2,1,3. 3,62,11. ग्रस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधीः 4,22,10. एकिं नो रथवा पुरंध्या 5,35,8. तरणिरित्सिषासति वाजं पुरंध्या युजा 7,32,20. (सोमः) पुरंधिं तविषीमियर्ति 10,112,5. 9,93,4. वर्धया वाचं जनया पुरंधिम् 97,36. 110,3. — 2) concr. adj. *verständig, klug, einsichtig:* नारी ṚV. 10,80,1. VS. 14,2. 22,22. पत्नी: ṚV. 5,41,6. युवति 3,61,1. 1,116,13. 117,19. जठ्रं कृन्वति राये पुरंधिम् 7,9,6. 10,39,7. Pûshan 1,181,9. 2,31,4. 10,64,7. Indra 4,26,7. 27,2. 3. ein Ṛbhu 5,42,5. Bhaga, Savitar, viell. auch N. eines besonderen Gottes 6,49,14 (Nir. 6,13). 21,9. 7,35,2. 36,8. 39,4. 10,85,36. Himmel und Erde 9,90,4. Naigh. 3,30. — धि in पुरंधि ist wohl = धी *Gedanke*, das vorangehende पुरम् steht wahrscheinlich mit पुरस्, पुरा in etym. Zusammenhange. Vgl. स्मत्पुरंधि.

पुरंधिवत् (vom vorherg.) adj. *von Einsicht begleitet:* पुरंधिवान्मनुषो यज्ञसाधनः शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते ṚV. 9,72,4.

पुरंध्रि (Siddh. K. 236,*b*,1) und °ध्री f. *eine ältere verheirathete Frau, eine ehrbare Matrone;* °ध्री = कुटुम्बिनी AK. 2, 6, 1, 6. H. 513. °ध्रि Ragh. 7,25. Kumâras. 7,2. Kathâs. 38,160. °ध्रीणाम् 33,24. Kumâras. 6, 32. *Weib* überh. Halâj. 2,326. स्वपुरंध्रीणाम् Râǵa-Tar. 1,68. Das Wort ist ursprünglich wohl identisch mit पुरंधि; vgl. das ähnlich gebildete सैरंध्रि, °ध्री.

पुरपत्रिन् (पुर + प°) m. *ein in der Stadt lebender, zahmer Vogel* (Gegens. वन्यपत्रिन्) Varâh. Bṛh. S. 45,67. — Vgl. ग्राम्य.

पुरपाल (पुर + पाल) m. *Hüter einer Burg, einer Stadt* Bhâg. P. 4, 28,13. °क m. dass. 6,18,17.

पुरभिद् (पुर + भिद्) m. *der Spalter des* Pura, Bein. Çiva's H. 10,

Sch. — Vgl. पुरजित्.

पुरमथन (पुर + म°) m. *der Zermalmer des* Pura, Bein. Çiva's Dhûrtas. 67,6. — Vgl. पुरजित्.

पुरमार्ग (पुर + मार्ग) m. *Strasse einer Stadt* Ragh. 11,3.

पुरमालिनी (von पुर + माला) f. *die mit Burgen Bekränzte*, N. pr. eines Flusses MBh. 6,329 (VS. 183). — Vgl. पुरावती.

पुरय m. N. pr. eines Mannes R̥V. 6,63,9.

पुररक्ष (पुर + रक्ष) m. *Stadtwächter* Daçak. 26,1.

पुररक्षिन् (पुर + र°) m. dass. Kathâs. 13,169.

पुरला (?) Bein. der Durgâ H. ç. 58.

पुरवासिन् (पुर + वा°) adj. subst. *eine Stadt bewohnend, Stadtbewohner, Städter* N. 7,16. 13,22.

पुरवास्तु (पुर + वास्तु) n. *ein zur Gründung einer Stadt geeigneter Grund* Hariv. 6409.

पुरशासन (पुर + शा°) m. *der Züchtiger des* Pura, Bein. Çiva's Kumâras. 7,30. — Vgl. पुरजित्.

पुरश्चरण (पुरस् + च°) 1) adj. *Vorbereitungen zu Etwas treffend;* davon nom. abstr. °ता f.: अमृतोत्पादनपुरश्चरणतामुपगतस्य MBh. 12,13206 (S. 831, Z. 8). — 2) n. proparox. *eine vorgängige Handlung, Vorbereitung* (im Ritual) Çat. Br. 4,4,1,11. 6,2,1. 4,6,7,4. 20. 21. 6,6,1,5. 12, 3,5,2. स° 10,3,5,3. अथैतदार्षद्वतं स्वर्गकामायनं तस्यैते पुरश्चरणे गोपाल्यं चाग्नीन्धनं च Nidâna 10,11. P. 4,3,72. Verz. d. Oxf. H. 92,*a*,24. 93, *a*,38. fgg. 95,*a*,11. 97,*b*,15 (°कर्मन्). 103,*a*,11. fgg. °चन्द्रिका Titel eines Werkes 95,*a*,40. Verz. d. B. H. No. 1057. °पद्धतिमाला desgl. Verz. d. Oxf. H. 110,*b*,6. °विधि desgl. Verz. d. B. H. No. 1057. गायत्री° 1055. — Vgl. पौरश्चरणिक.

पुरश्छद (पुरस् + छद) m. 1) *eine best. Grasart,* = vulg. उलु *Imperata cylindrica Beauv.* Çabdak. im ÇKDr. — 2) *Brustwarze* Çabdârthak. bei Wilson.

पुरस् adv. praep. P. 5,3,39. Vop. 7,108. *voran, vorn, nach vorn, davor, vor den Augen, vor sich, vor Jemand* (Gegens. पश्चा, पश्चात्, पृष्ठे) AK. 3,4,25,185. 32 (Colebr. 28), 7. 3,5,7. H. 1529. an. 7,51. Med. avj. 82. समग्निमिन्धतां पुरः R̥V. 1,170,4. भद्रं भवाति नः पुरः 2,41,11. 5,29, 5. रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरः 6,75,6. 8,17,15. 30,15. 16. आतिथ्यमग्ने नि च धत्त इत्पुरः 5,28,2. AV. 1,27,2. 5,40,3. 8,6,15. Çat. Br. 4,6,7,4. Çâṅkh. Çr. 17,13,1. गच्छन्तौ पुरो भवन्तौ। अक्रममप्यनुपदमागत एव Çâk. 29,1. Çrut. 24 (Br.). पुरः प्रतिहतं शैले स्रोतः Çâk. 50. Mârk. P. 23,5. AK. 2,6,2,25. H. 652. Halâj. 2,398. गच्छति पुरः शरीरं धावति पश्चादसंस्तुतं चेतः Çâk. 33. 64,11. 44,18, v. l. 63,15, v. l. Spr. 1881. अमुं पुरः पश्यसि देवदारुम् Ragh. 2,36. Kumâras. 4,3. 25. Spr. 1461. Vid. 312. Kathâs. 29,156. Râǵa-Tar. 6,356. Mârk. P. 76,6. MBh. 12,6621. Spr. 145. पुरोवृषेन्द्र *den* Vr. *vor sich habend* Bhâg. P. 4,4,4. *im Osten, nach Osten:* असौ पुर उदेति पश्चास्तमेति Ait. Br. 1,7. VS. 13,54. 15,15. Çat. Br. 2,1,2,4. MBh. 7,2349. दक्षिणतः पुरः *nach Südosten* 2,1120. *vorher, zuerst* H. an. Med. Halâj. 4,22. R. 1,49,6. स्था *bevorstehen:* सुरभिमाससुखं पुरः स्थितम् (v. l. समुपस्थितम्) ad Çâk. 135. Als praep. mit dem abl.: न गर्दभं पुरो अश्वान्नयन्ति *man spannt nicht den Esel vor das Ross* R̥V. 3,53,23. mit dem acc.: य इमे उभे अहनी पुर एत्यप्रयुच्छन् 5,82,8. 7,1,3. स सूर्यं प्रति पुरो न उद्गाः 7,62,3. mit dem gen. P. 2,3,30. पुर इव पर्यग्नेः Ait. Br. 2,11. ततः प्रविशति मुनयः पुरश्चैषां कञ्चुकी Çâk. 62,23. तस्य पुरः — वाचमाददे Ragh. 1,59. Megh. 3. Kathâs. 3,43. Vid. 283. Spr. 163. 751. 2289. Pańkat. 247,15. Amar. 43. Sâh. D. 57,10. *vor* (der Zeit nach): तव प्रसादस्य पुरस्तु संपदः Çâk. 189. in comp. mit der Ergänzung: स्व° *vor sich* Hariv. 15996. धनपति° Spr. 2519. Zwei Verbindungen von पुरस् sind besonders beliebt: 1) mit कर् P. 1,4,67. 8,3,40. Vop. 8,21. *a) vornhin —, an die Spitze bringen, — stellen, vorangehen lassen:* रथम् R̥V. 1, 102,9. 54,3. 8,45,9. ब्राह्मणा यं पुरस्कुर्वीरन् *zu ihrem Führer bestellen* Kâtj. Çr. 22,5,29. 11,8. यज्ञमेव विष्णुं पुरस्कृत्येयुः Çat. Br. 1,2,5,3. हिरण्यं पुरस्कृत्य सायमुद्धरेत् (अग्निम्) *vor sich hin haltend* Ait. Br. 7,12. (प्रातिष्ठन्त) शकुन्तलां पुरस्कृत्य *vorangehen lassend* MBh. 1,3000. 6920. 5,7049. 7052. Hariv. 4973. R. 1,9,67. 26,1. 3. 76,9. 2,1,1. 26,17. 6,99, 17. Çâk. 55,9. 62,23. 108,19. Ragh. 2,20. 13,66. Kumâras. 2,52. Kathâs. 12,12. Râǵa-Tar. 5,327. प्रातश्च सर्वे जग्मुस्ते कृत्वा सूर्यप्रभं पुरः (vom Verbum getrennt) Kathâs. 44,163. पुरस्कृत = अग्रतः कृत, अग्रकृत AK. 3,4,14,86. H. an. 4,123. Med. t. 215. — *b) an ein Amt setzen, anstellen:* महानसे त्वं भव मे पुरस्कृतः MBh. 4,242. यो हि भोज्ये पुरस्कार्यो यानेषु शयनेषु च। भूषणेषु च सो ऽस्माभिर्बालो युधि पुरस्कृतः 7,1993. — *c) voranstellen* so v. a. *ehren, Jmd Ehre erweisen:* दर्शनेनैव भवतीनां पुरस्कृतो ऽस्मि Çâk. 18,18. पुरस्कृतः सताम् Ragh. 3,41. 14,18. 15,86. Hit. 65,19. स्वभटा दानमानाभ्यां पुरस्क्रियन्ताम् 104,18. नन्दिग्रामे ऽकरोद्राज्यं पुरस्कृत्यास्य पादुके MBh. 3,15983. R. 6,109,5. पुरस्कृत = पूजित H. an. Med. = सिक्त *besprengt* H. an. सीतां मल्लोदकपुरस्कृताम् (*irroratam* Schl., wohl einfach *geehrt* so v. a. *geweiht*, oder auch zu *f)* zu stellen) R. 1,73,27. — *d) voranstellen, vorangehen lassen* so v. a. *in den Vordergrund stellen, zur Richtschnur nehmen, vor Augen haben, berücksichtigen, sich angelegen sein lassen, erwählen:* तमेवार्थं पुरस्कृत्य पितामहमचोदयत् so v. a. *wegen* MBh. 1,7686. R. 5,90,33. MBh. 1,525. कारणं किं पुरस्कृत्य भार्या वै संनियोजिता 6888. धर्मम् 2,1769. धर्मं पुरस्कृत्य विधूय दर्पम् R. 2,98,31. Spr. 2570, v. l. मित्रताम् MBh. 3, 16770. पितुराज्ञाम् R. 1,77,22. तां बुद्धिम् 2,108,18. 4,44,9. अश्वमेधं पुरस्कृत्य कर्माण्यारेभिरे तदा so v. a. *in Betreff* R. Gorr. 1,12,35. 6,13, 6. एकान्त एव चर्मरत्नभस्त्रिकामिमां पुरस्कृत्याङ्गराजमाचक्ष्व so v. a. *über* Daçak. in Benf. Chr. 189,2. अपमानं पुरस्कृत्य मानं कृत्वा तु पृष्ठतः Spr. 138. पुरस्कृतमध्यमक्रम Ragh. 8,9. यथा च स वणिक्सार्थः पुरस्कृत्याटवीपथम् *wählen, vorziehen* Kathâs. 29,105. पुरस्कृत = स्वीकृत H. an. — *e) vor die Augen treten lassen, an den Tag legen, zeigen, verrathen:* स्त्रीस्वभावम् R. 3,23,25. स्त्रीत्वम् 6,101,16. स्वविक्रमम् Râǵa-Tar. 5,328. मूलाङ्कुराण्यपि न जातु पुरस्करोति (शास्त्रविटपी) 4,529. — *f)* पुरस्कृत *begleitet von, verbunden —, versehen mit:* द्रौपदीम् — धौम्यपुरस्कृताम् MBh. 3,15749. व्यसर्पत जलं तत्र तीव्रशब्दपुरस्कृतम् R. 1,44,17. आज्यगन्धपुरस्कृताः (पावकाः) MBh. 1,4937. गुणानित्येव तान् (दोषान्वने) विद्धि तव स्नेहपुरस्कृतान् R. 2,29,2. मधुरां वाणीमभिसान्त्वपुरस्कृताम् 5, 56,44. वाक्यमिदं स्नेहपुरस्कृतम् 6,107,2. Spr. 886. यदि वो मतिप्रयं कार्यं राजभक्तिपुरस्कृतम् Hariv. 3894. आर्यभाव° von einer Person R. 1,1,35. राजभक्ति° desgl. MBh. 3,2268. 4,1025. सर्वकाम° desgl. 13,6561. आर्षभे चर्मणी चित्रे शतचन्द्रपुरस्कृते 6,5394. ब्रह्मलोक° *im Besitz der Welt* Br.,

derselben theilhaftig geworden MBh. 7,5907. अग्निहोत्र° so v. a. *beschäftigt mit* 1,5153. — *g*) पुरस्कृत = अरात्यभियुक्त *vom Feinde angegriffen* AK. = अरिग्रस्त *vom Feinde vernichtet* Med. — *h*) पुरस्कृत = अभिशस्त *angeklagt* H. an. Med. — 2) mit धा *a*) med. *an die Spitze —, voran stellen, vor Jmd hinstellen, aufstellen:* पुरो अग्निं धिया दधे Ṛv. 1,139,1. इन्द्रं विश्वे देवासो दधिरे पुरः 131,1. 2,32,1. 3,2,5. 5,16,1. 6,10,1. ते चिद्धि पूर्वे कवयो गृणन्तः पुरो महो दधिरे देवपुत्रे 7,53,1. अग्निं दूतं पुरो दधे 8,44,3. 10,140,6. तुरासाहं पुरोधाय धाम स्वायंभुवं ययुः Kumâras. 2,1. भीमार्जुनौ पुरोधाय — रणमूर्धनि MBh. 3,1973. R. 2,90,2. आगत्य कलशौ तस्थौ पुरोधाय कृताञ्जलिः *vor ihm hinstellend* Bhâg. P. 9,16,4. अर्कत्रा चित्पुरो दधे ऽशेव देवावर्वते *als Preis aussetzen* Ṛv. 5,86,5. — *b*) med. *Jmd bestimmen, beauftragen zu* (dat.): इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो दधिरे पुरः Ṛv. 8,12,22. तमग्निं पुरो दधे ऽस्मा अरिष्टतातये 5,30,12. 7,2. 8,6. insbes. *beauftragen mit den priesterlichen Verrichtungen* (vgl. पुरोहित): राजा यज्ञमानो ब्राह्मणं पुरो दधीत Ait. Br. 8,24. पुरोधाय MBh. 13,472. Bhâg. P. 3,20,25. 22,36. — *c*) med. *Jmd Etwas auftragen:* तदेतत्पुरो दधे AV. 4,7,7. — *d*) act. *voranstellen* so v. a. *hochschätzen, ehren:* इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत्सनिष्यसि क्रतुं नः Ṛv. 4,20,3; vgl. 5,31,11, wo dieselbe Redensart, aber sinnlos angebracht ist. एतानिव पुरोधाय सत्कृत्य च यथा पुरा MBh. 5,3408. ते त्वां प्रियं करिष्यन्ति पुरोधास्यन्ति च ध्रुवम् 4616. Ragh. 12,43. — *e*) *voranstellen so v. a. vor Anderm berücksichtigen, sich angelegen sein lassen:* पुरोधाय मनो क्रोढ कर्माण्यात्मा (lies कर्माण्या°) प्रवर्तते MBh. 14,499. पुरोधाय सुकृतं दुष्कृतं वा 1,3617. स्वधां पुरोधाय श्राद्धं प्रीणाति पितॄन् Hariv. 1002. — Vgl. पुरा, पुरतस्, पूर्व, पौरस्त्य.

पुरसंस्कार m. = पुरोटि Hâr. 164. — Vgl. पत्त्रसंस्कार.

पुरस्कर्तव्य (von 1. कर् mit पुरस्) adj. *voranzustellen, zu ehren* Hit. 105,5.

पुरस्कार (wie eben) m. 1) *Bevorzugung, Ehrenerweisung:* ननु समाने ऽपि ज्ञानभावे वयो ऽधिकत्वाद्गणदासः पुरस्कारमर्हति Mâlav. 19,6. दानमानपुरस्कारैराचार्यान्प्रत्यपूजयत् R. Gorr. 1,80,11. तस्य बहुमानपुरस्कारं कृत्वा Hit. 8,14. — 2) *das Vorangehenlassen* so v. a. *Begleiten, Dabeisein;* am Ende eines adj. comp. so v. a. *begleitet von, verbunden mit, in sich schliessend:* मुरासव° (बलि) MBh. 13,4737. ब्रह्मघोषपुरस्कारः संजल्पः समजायत 3,45. 12,593.

पुरस्कार्य (wie eben) adj. *an Etwas zu stellen, zu beauftragen mit:* तं निहन्तुं पुरस्कार्यः सदृशस्तस्य सैनिकः Spr. 793 (die Uebersetzung hiernach zu berichtigen). त्वं हि भोज्ये पुरस्कार्यो भक्ष्ये पेये च MBh. 5,5474. 7,1993.

पुरस्क्रिया (wie eben) f. 1) *eine vorangehende Handlung* Verz. d. B. H. No. 1057. Verz. d. Oxf. H. 97,*b*,15; vgl. पुरश्चरण. — 2) *Ehrenerweisung* Ragh. 4,87. 11,51.

पुरस्ताज्ज्योतिस् (पुरस्तात् + ज्यो°) adj. Bez. einer Trishṭubh, *deren erster* Pâda *8 Silben zählt,* Ṛv. Prât. 16,46 und Anm. Khandas in Verz. B. H. 100,18. °ज्योतिष्मती Colebr. Misc. Ess. II,153.

पुरस्तात् (von पुरस्) adv. praep. P. 5,3,40. *vorn, nach vorn, von vorn, am Anfang, vorher, zuerst;* = अग्रतस्, प्रथमे AK. 3,4,33 (Colebr. 38), 7. H. 1529. an. 7,55. Med. avj. 34. युवतिः पुरस्तादाविर्वतीसि कृणुषे Ṛv. 1,123,10. 124,3. 3,8,9. 27,7. यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयत 29,5. 5,80,4. स्यन्दन्तां कुल्या विषिताः पुरस्तात् 83,8. 6,19,9. 7,72,5. अयं तं एमि तन्वा पुरस्ताद्विश्वे देवा अभि मा यन्ति पश्चात् 8,89,1. 10,17,4. AV. 1,7,5. 4,1,1. 11,4. 5,29,1. 10,8,10. 11,2,17. 12,1,55. 3,37. एतान्यस्य पुरस्तादुपकॢप्तानि भवन्ति Ait. Br. 7,32. 8,1. TBr. 1,4,4,3. 6,3. पुरस्ताद्वाग्भ्यो वाचं विभर्ति TS. 6,1,4,2. Çat. Br. 1,2,1,11. 6,1,11. 14. TS. 5,7,6,1. — नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते Bhag. 11,40. Çâk. 56. Çrut. 24. निपतन् *nach vorn* Arǵ. 10,32. समपद्यत *vor ihnen, vor ihrem Angesicht* MBh. 2,1628. 3,10637. Ragh. 2,44. प्रादुर्भवन् 6,39. 13,26. Prab. 53,8. संप्रतस्थिरे *vorher, zuerst* R. 2,80,5. MBh. 3,15458. 4,127. Ragh. 5,20. Khând. Up. 5,2,2. M. 3,261. 4,248. *ehemals, früher, vorher;* = पुरा AK. H. an. Med. Khând. Up. 6,8,6. Kaṭhop. 1,11. MBh. 1,735. 2,1130. R. 1,6,19. Mṛkkh. 159,3. *vorn* so v. a. *im Osten, von Osten* AK. H. an. Med. उत्पुरस्तात्सूर्य एति Ṛv. 1,191,8. 4,51,1. 2. 8. अचेति केतुरुषसः पुरस्तात् 7,67,2. AV. 4,40,1. 11,6,18. Çat. Br. 2,2,3,8. Kâtj. Çr. 2,3,6. 20,4,14. 21,4,10. Khând. Up. 3,6,4. 7,25,1. Muṇḍ. Up. 2,2,11. Megh. 15. Bhâg. P. 9,6,5. *vorn, oben* (in einem Buche) Ṛv. Prât. 14,1. aber auch *nach vorn* so v. a. *weiterhin, hinten* Suçr. 2,370, 15. Am Anfange eines comp.: पुरस्ताद्दीर्घ Çâṅkh. Çr. 1,2,18. °उच्च Kâtj. Çr. 7,1,21. °ग्रन्थि Çat. Br. 1,3,3,3. °दण्ड Lâṭj. 4,11,11. °उपचार Kâtj. Çr. 5,8,2. °लक्षण Çat. Br. 1,7,2,18. Çâṅkh. Çr. 1,17,16. °स्वाहाकृति Çat. Br. 3,8,1,16. 13,2,11,2. °जप m. *ein vorangehender* Ǵapa Çâṅkh. Br. 1,1,38. 39. Lâṭj. 2,7,13. 19. °अपवाद Schol. zu VS. Prât. 4,61. °भाग Weber, Nax. I, 312. Mit gen. (P. 2,2,30) und abl. *vor* (von Ort und Zeit) Ṛv. 3,8,2. आकूत्याः पु° AV. 12,1,13. तस्याग्निः पुरस्तादित् Ait. Br. 2,6. 33. पु° दीक्षायाः 7,21. Çat. Br. 12,3,5,12. 13,4,1,4. 3,5. Kâtj. Çr. 3,4,7. Âçv. Gṛhj. 1,11. पुरस्तात्कर्मभ्यः Lâṭj. 1,1,13. आदित्यग्रहः पुरस्तात्तस्य *am Anfang desselben* Ait. Br. 3,29. — पुरस्ताद्देवदेवस्य जगुर्गीतानि *vor, in Gegenwart von* Arǵ. 4,10. Kumâras. 7,30. Megh. 101. Hit. 8,15. Prab. 2,19. mit acc. Çat. Br. 8,3,1,11. 10,6,4,1. mit der Ergänzung comp.: स्तोत्र° *vor dem* St. Kâtj. Çr. 18,6,17. 17,3,17. Dagegen ब्रह्मपुरस्तान्म उग्रं राष्ट्रमव्यथ्यमसत् *wo das* Brahman (*die Brahmanenschaft*) *den Vorrang hat* Ait. Br. 8,1. — Vgl. उत्तर°.

पुरस्तात्त (von पुरस्तात् mit suff. त) adj. *vorangehend* Shaḍguruç. zu Ṛv. Anukr. in Ind. St. 8,137.

पुरस्तात्स्तोभ s. u. स्तोभ.

पुरस्तादुद्धार (पुरस्तात् + उ°) m. *Vorantheil, Voraus* Çat. Br. 9,1,1,15. 25.

पुरस्ताद्धोम (पुरस्तात् + होम) m. *ein einleitendes Opfer* Gobh. 4,5,4. Kauç. 3. 4. 53. 67. 94. 135. 139. °वत् adj. 8.

पुरस्ताद्बृहती (पुरस्तात् + बृ°) f. *diejenige* Bṛhatî, *deren erster* Pâda *zwölf Silben hat,* Ṛv. Prât. 16,31. Khandas in Verz. d. B. H. 100,6.

पुरःसद् (पुरस् + सद्) adj. *nach vorn —, nach Osten sitzend* VS. 9,35. TS. 1,8,7,1. *praesidens:* पुरःसदः शर्मसदो न वीराः Ṛv. 1,73,3.

पुरःसर (पुरस् + सर) P. 3,2,18. adj. subst. (f. ई; am Ende eines adj. comp. आ) *vorangehend, Vorgänger* Vop. 26,47. AK. 2,8,2,40. H. 498. Çvetâçv. Up. 2,11. ब्रह्मकार्य MBh. 1,6647. Suçr. 2,428,12. अरुणस्तत्र भास्करस्य पुरःसरः MBh. 1,1469. 7,8458. Çâk. 77. यस्याः पुरःसरा आसन्पृष्ठतश्चानुगामिनः MBh. 4,630. R. 2,26,17. 4,38,35. Râǵa-Tar. 5,328. Ragh. 13,69. प्रकृतिपुरःसरेण पुष्पकेण 79. इति संश्रुत्य गव्हेयुर्गृहं बाल-

पुरःसराः Jâǵn. 3,12. (मुनिपरंपरा) यथावृद्धपुरःसरा Kumâras. 6,49. मा भूदाश्रमपीडेति परिमेयपुरःसरौ । अनुभावविशेषात्तु सेनापरिवृताविव ॥ so v. a. *Begleiter* Ragh. 1,37. *Vorläufer*, Bez. *eines Dieners* AV. 15,2,1. fgg. Am Ende eines adj. comp. (f. आ) *zum Begleiter habend, begleitet von, verbunden mit, versehen mit:* निवसामि — धौम्यपुरःसरा MBh. 3,577. (पुरुषान्) स्वपुरं प्रेषयामास प्रियाख्यानपुरःसरान् *mit der angenehmen Nachricht* R. 1,10,29 (31 Gorr.). (वाक्) पुष्पवृष्टिपुरःसरा 3,4,15. Kathâs. 34,117. 46,96. देवदुन्दुभिर्वराप्सरोनृत्तपुरःसरः 50,207. वीणापुरःसरं गानम् Cit. beim Schol. zu Çâk. 98. R. 5,10,3. Suçr. 2,372,8. गुरौ च श्रद्धाभक्तिपुरःसराः Schol. zu Muṇḍ. Up. bei Wind. Sancara 91 (vgl. Bibl. ind. S. 261). °पुरःसरम् adv. *mit, unter:* ततः कथाक्रमेणैव वाचा सख्यमबध्यत । ताभ्यामुभाभ्यामन्योऽन्यं हस्तग्रहपुरःसरम् ॥ Kathâs. 28,110. मानपुरःसरमुवाच Pańkat. 16,4. 30,20. पितरं प्राह प्रणिपातपुरःसरम् Mârk. P. 77,30. काम्यनिषिद्धवर्जन° Vedântas. (Allah.) No. 6. 108.

पुरःस्थातर् (पुरस् + स्था°) nom. ag. *an der Spitze stehend, Führer:* पुरः(:)स्थाता मघवा वृत्रहा भुवत् Ṛv. 8,46,13.

पुरहन् (पुर + हन्) m. *Pura's Tödter*, Bein. Vishṇu's Bhâg. P. 7,10,68. — Vgl. पुरारि.

पुरा gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. adv. praep. conj. 1) adv. a) *vormals, ehemals; bisher, von jeher;* mit einer Neg. *niemals;* = प्रबन्ध AK. 3,4,32 (Colebr. 28), 15. Med. avj. 69. = चिरातीत AK. H. an. 7,45. पुराण und अतीत Med. = प्राक् H. 1535. Halâj. 4,22. = प्रतीप (!) H. an. गन्ता नूनं नो ऽवसा यथा पुरा Ṛv. 1,39,7. 103,1. शश्वत्पुरोषा व्युवास देव्यथो अद्येदं व्यावो मघोनी 113,13. 2,20,4. पुरा, नूनम्, अपरम् 28,8. 4,51,7. 8,21,7. (उक्थानि) या वः शस्यन्ते पुरा चित् *lange her* 7,56,23. 88,5. 91,1. नक्यंग पुरा चन जज्ञे वीरतरस्त्वत् *von jeher nicht, niemals* 8,24,15. 10,117,2. AV. 6,12,2. 18,4,56. न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुरान्नमक्षन् TS. 1,5,2,1. यथा पुराग्निर्यशोबावांम् 5,2,4,1. नेदिह पुरा नाष्ट्रा रक्षांस्याविशन् Çat. Br. 1,2,1,8. यन्मां पुरा प्रथमं यजथ 6,1,6. Muṇḍ. Up. 1,1,2. यथेदमुक्तवान् शास्त्रं पुरा पृष्टो मनुर्मया M. 1,119. 5,22. 8,116. 9,67. 128. N. 10,8. 21. 11,6. 12,14. 16,9. पुरा, अद्य Hiḍ. 1,30. 4,10. MBh. 9,1873. R. 1,5,6. 6,25. 8,6. 14,40. 2,59,11. Ragh. 1,75. Çâk. 132. पुरा, अधुना 162. Kathâs. 1,28. 28,156. Spr. 1801. Prab. 105,16. AK. 2,9,59. H. 964. Mit स्म und praes. P. 3,2,122. 8,1,42, Sch. ये स्मा पुरा गातूयन्तीव देवाः Ṛv. 1,169,5. न ह स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति TS. 5,1,10,1. Çat. Br. 1,1,4,13. 4,1,14. सप्तर्षीनु ह स्म वै पुरर्क्षा इत्याचक्षते 2,1,2,4. 3,6,1,28. यज्ञप्रदेशा ह स्म त्वेव पुरेषुर्भवन्ति 6,5,2,10. 12,6,1,41. mit praes. ohne स्म P. 3,2,122. वसन्तीह पुरा छात्राः Sch. यथेयं न प्राक्त्वत्तः पुरा विद्या ब्राह्मणान्गच्छति Khând. Up. 5,3,7. तन्मात्रमपि चेन्मह्यं न ददाति पुरा भवान्। स कथं पृथिवीमेतां प्रददासि MBh. 9,1806. श्रूयते हि पुरा लोके *denn man hört von Alters her in der Welt* so v. a. *denn es ist ein alter Ausspruch* (nach Stenzler's Auffassung) Spr. 1231. — b) *zuerst* (Gegens. पश्चा, पश्चात्): पुरा व्याघ्रो जायते पश्चा सिंहः ved. Citat beim Schol. zu P. 5,3,33. Spr. 382. — c) *bald, in kurzer Zeit;* mit dem praes. st. des fut. Megh. 110. Naish. 1,18. Vgl. u. 3. — 2) praep. mit dem abl. a) *vor* (von der Zeit): पुर हन्तोः Ṛv. 2,28,5. 4,28,3. पुरा जरसः 8,56,20. 1,139,8. 3,32,14. या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा 10,97,1. AV. 9,6,12. 11,8,3. इतः पुरा 13,2,13. पुरा ततः Çat. Br. 2,2,4,12. VS. 32,5. Ait. Br. 2,6. 4,22. न पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं विसृजेत् TS. 6,1,4,3. Çat. Br. 1,2,5,26. 6,4,21. पुरा चिरात् 11,5,3,8. Çâṅkh. Çr. 2,6,2. Khând. Up. 4,16,2. पुरोदयात् 2,9,2. MBh. 7,8520. पुरैवागमनात् Arǵ. 4,20. पुरा — मृत्योः Bhâg. P. 6,1,8. पुरा सूर्यस्योदेतोः ved. Cit. beim Schol. zu P. 2,3,69. 3,4,16. पुरा वत्सानामपाकर्तोरास्ते ebend. — b) *zum Schutz —, zur Sicherheit vor; unerreicht von, sicher vor; mit Ausschluss von, ohne:* पुरा संबाधादभ्या ववृत्स्व नः Ṛv. 2,16,8. अग्निं पुरा तनयित्नोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे कृणुध्वम् 4,3,1. 8,56,5. पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा मृध्रेभ्यः कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर *sicher vor* 8,44,30. 67,6. 9,70,9. 1,24,4. 71,10. 3,30,10. 8,1,12. 10,39,6. निर्ऋतिः पुरा सत्यादाकूतिं हन्त्वस्य *so dass es ohne Erfolg bleibt* AV. 7,70,1; vgl. 10,3,16 und TBr. 2,4,2,1. मा स्मान्यस्मा उत्सृजता पुरा मत् *ausser mir* AV. 12,3,46. 6,99,1. VS. 21,43. पुरा वाचः प्रवदितोर्निर्वपेत् *ohne ein Wort zu reden* TS. 2,2,9,5 (vgl. P. 3,4,16, Sch.). पुरा वाग्भ्यः संप्रवदितोः Pańkav. Br. 21,3,5 in Ind. St. 5,445. पुरा रक्षोभ्यः Çat. Br. 1,8,1,16. पुरा यज्ञात्पुराकृतिभ्यो जुहोति: 2,5,2,24. याः पुरा पशोः कुर्वन्ति 6,2,1,10. 2,39. — 3) conj. *bevor*, = निकटागामिक AK. = भविष्यदासन्न H. an. = निकट und भाविन् Med. = भीरु (भी?) Çabdar. im ÇKDr. mit dem praes. P. 3,3,4. Vop. 25,3. Das verbum finitum kann seinen Ton bewahren P. 8,1,42. अधीष्व माणवक पुरा विद्योतते विद्युत् Sch. तस्य प्रयोगमातिष्ठ पुरा कालो ऽतिवर्तते MBh. 1,7143. 7,8511. 8,4591. 9,1806. 12,5008. 13,2314. 2900. 4557. fg. 4559. Draup. 6,20. 21. पुरा संरज्यते प्राची पुरा संध्या प्रवर्तते। रौद्रे मुहूर्ते रक्षांसि प्रबलानि भवन्त्युत ॥ Hiḍ. 4,46. 47. R. 1,28,21. 2,48,15. Çâk. 192. Ragh. 12,30. Daçak. 120,8. mit dem potent. (des Versmaasses wegen) R. 1,28,20. mit überflüssigem न nicht: पुरा नान्येव (नान्यैव) बुध्यते MBh. 4,522. mit न und यावत् und folgendem तावत्: पुराधर्मो वर्तते नेह यावत्तावद्व्रजामः सुरलोकं चिराय ॥ 13,4556. 4558. mit überflüssigem मा: तां मृष्टहेमवर्णाभां सीतां दर्शय पर्वत। पुरा शिलाशितैर्बाणैर्मा त्वां विध्वंसयाम्यहम् ॥ R. 3,68,44. पुरा यदि st. des einfachen पुरा: पुरा मातुः पितुर्वापि यदि प्रश्यामि विप्रियम्। न जीविष्ये MBh. 3,16846. — Vgl. पुरस् und पूर्व.

पुराकथा (पु° + क°) f. *eine Erzählung aus der Vorzeit, eine alte Sage* Bhâg. P. 3,13,49.

पुराकल्प (पु° + क°) m. *Vorzeit, eine Erzählung aus der Vorzeit:* वेदान्ते परमं गुह्यं पुराकल्पे प्रचोदितम् Çvetâçv. Up. 6,22. द्यूतमेतत्पुराकल्पे दृष्टं वैरकरं महत् M. 9,227 = MBh. 5,1352. उपागृह्णाद्यमिन्द्राय पुराकल्पे प्रजापतिः 2,1921. 13,8230. Hariv. 192. 14352. R. Gorr. 1,13,41. पुराकल्प (= युगान्तरे Erkl.) एतदासीत् Pat. in Ind. St. 5,163, N. N. 3. °कल्पेषु MBh. 3,1699. °ल्पे वृत्ते जातं जलमयं जगत् Kathâs. 2,10. पुराकल्प zur Erkl. von शश्वत् Med. avj. 33. सिद्धसंघपरिज्ञातं पुराकल्पं सनातनम्। प्रवक्ष्ये ऽहम् MBh. 14,953. °विद् 14,876. °विशेषविद् 2,136. °श्रवण Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 67. Z. d. d. m. G. IX, l. — Vgl. पुराणकल्प, पूर्वकल्प.

पुराकृत (पु° + कृत) adj. *früher —, ehemals vollbracht:* कर्मन् Suçr. 1,117,7. 2,63,16. Spr. 2312. पाप MBh. 3,13803. पुण्य Bhartṛ. 2,95. भाग्य Mârk. P. 62,19. subst.: अनुभवति °फलम् Varâh. Bṛh. S. 46,15 (16). MBh. 3,13803.

पुराकृति (पु° + कृ°) f. pl. *die frühere Handlungsweise* Hariv. 11125.

पुराग neben पुरग im gaṇa कृशाश्वादि zu P. 4,2,80.

पुराज॑ und °जा (पु° + ज, जा) adj. *vormalig, von früher her —, von jeher seiend:* विप्रास: Ṛv. 1,118,3. 3,31,9. पुराजाः प्रत्नास॑ ग्रासु: सखाय: 6.21,5. Indra 38,3. die Açvin 7,73,1. ग्रमृतास: 97,5. 10,5,5.

पुराटङ्क m. N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. 196,8.

पुराट्ट s. u. 2. ग्रट्ट.

पुराण॑ (von पुरा) 1) adj. f. ग्रा (dieses nicht zu belegen) und ई gaṇa वह्वादि zu P. 4, 1, 45. kann mit seinem subst. componirt werden 2, 1, 49. *früher dagewesen, vormalig; längst bestehend, alt;* auch so v. a. *abgelegen, gebraucht* (Gegens. नूतन, नव) Naigh. 3, 27. Nir. 8, 19. 9, 43. AK. 3,2,26. Trik. 3, 1, 18. 3, 134. H. 1449. an. 3, 216. Med. ṇ. 63. fg. Halâj. 4,26. पुन: पुनर्जायमाना पुराणी (उषा:) Ṛv. 1,92,10. 3,54,9. 61,1. 4,51,6. मर्माणि 3,55,2. श्रोकः: 58,6. ग्रयं पन्था ग्रनुवित्त: पुराण: 4,18,1. गाथा 9,99,4. वीर्या 10,39.5. 43,5. 130,6. ग्रत्रा नो विश्पतिः पिता पुराणाँ ग्रनु वेनति 135.1.2. VS. 18.52. धर्म AV. 18,3,1. सरित: 12,2,41. पुराणाचार्य Pâr. Gṛhj. 2,12. प्रज्ञा Çvetâçv. Up. 4,18. यज्ञ M. 5,23. निधि 8, 38. 39. उपनिषद् MBh. 1,3629. 5,1566. 13,3512. Bhag. 2,20. 15,4. R. 1,25,15. 48,10. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. No. 95, Z. 13. पुरुष Prab. 16,4. von Vishṇu (vgl. पुराणपुरुष) Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 54; vgl. Hariv. 12562, wo Langlois पुराणाश्च gelesen zu haben scheint. पुराणमित्येव न साधु सर्वम् Mâlav. 4,2. °कूप Mârk. 110,24. व्रीह्य: Çat. Br. 2,4,3,7. ग्रनड्वान् 13,8,4,10. कुम्भ Çâṅkh. Çr. 4,15.14. देह Hariv. 3179. Bhâg. P. 5,5,24. Mârk. P. 63,54. द्रव्य Suçr. 1, 136, 14 सर्पिस् 181, 11. 2,40,18. ग्रन्नाद्य Bhâg. P. 7,12,19. P. 2,1,49, Sch. पत्त्र Ragh. 3,7. Vgl. निष्पुराण. — 2) n. *Dinge der Vorzeit, Erzählung aus der Vergangenheit, alte Geschichte* (λόγος und μῦθος): ऋच: सामानि छन्दांसि पुराणं यजुषा सह AV. 11,7,24. इतिहास: पुराणं गाथा:, नाराशंसी: 15,6,4. Âçv. Gṛhj. 3,3. Çat. Br. 11,5,6,8. 7,9. 13,4,3,13. Taitt. Âr. 2,9. fgg. ग्रायुष्मतां कथा: कीर्तयन्तो माङ्गल्यानीतिहासपुराणानीत्याख्यापयमाना: Âçv. Gṛhj. 4,6. इतिहास: पुराणं विद्या उपनिषद: Çat. Br. 14,5,4,10. 7,3,11. M. 3, 232. MBh. 1,235 = 246. 468. 649. 853. 863. fg. 1438. fg. 5,7078. 12, 7370. fg. 7571. 13,3990. 4304. Hariv. 2214. R. 1,8,5. 4,61,4. मात्स्यकं नाम पुराणम् Matsjop. 56. Lalit. ed. Calc. 179,3. इदं वा ग्रग्रे नैव किंचनासीत् द्यौरासीदित्यादिकं जगत: प्रागवस्थानमुपक्रम्य सर्गप्रतिपादकं वाक्यजातं पुराणम् Sâj. in der Einl. zu Ait. Br.; vgl. Burnouf in der Einl. zu Bhâg. P. I, x. पुराणेषु Hariv. 2374. *Vier Sammlungen* (संहिता) von पुराण VP. 283. *sechs* Burnouf in der Einl. zu Bhâg. P. I, xxxvii. *achtzehn* Purâṇa MBh. 18,304. aufgezählt VP. 283. fg. Burnouf a. a. O. lxxxv. fgg. Madhus. in Ind. St. 1,18. पुराणं पञ्चलक्षणम् (vgl. VP. Einl. v, AK. 1,1,5,6. H. 252. fg. Med. = ग्रन्थ Trik. 3,3,134. = शास्त्र H. an. °संहिता Bhâg. P. 8,24,55. Verz. d. B. H. No. 479. — 3) m. (nach Trik. und Çabdar. m. n.) *eine Münze von einem best. Gewicht* Burn. Intr. 597. fg. = कार्षापण Trik. Çabdar. = पण Med. = 16 Paṇa H. an. ते ऽष्टम्यमापका:) षोडश स्याद्धरणं पुराणश्चैव राजत: M. 8,136. पञ्चभिर्याति दासत्वं पुराणै: को ऽपि मानव: Spr. 1666. Pâñçuprad. bei Burn. Intr. 146. पञ्चिंशन्मते धेनु: पञ्चभिरायातो मध्यानां त्रिपुराणिका: द्वात्रिंशत्कृष्णलपरिमितं (sic) रत्नपुराणा:. — 4) N. pr. eines Ṛshi Kâṭh. 39,7. — Vgl.

पौराणिक.

पुराणक (von पुराण) m. N. pr. eines Nâga Hariv. Langl. I, 507.

पुराणकल्प (पु° + क°) m. = पुराकल्प. स इत्थमापृष्टपुराणकल्प: Bhâg. P. 3,7,42.

पुराणग (पु° + 2. ग) m. *der Sänger der Dinge der Vorzeit*, Bein. Brahman's Trik. 1,1,26. H. 212.

पुराणपुरुष (पु° + पु°) m. *der alte Mann*, Bein. Vishṇu's Trik. 1, 1,29. H. 214. Verz. d. Oxf. H. 183, *b*, 36.

पुराणप्रोक्त (पु° + प्रोक्त) adj. *von alten Weisen verkündet:* °प्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु P. 4,3,105.

पुराणव॑त् (von पुराण) adv. *wie vordem:* ग्रपि वृश्च पुराणवद्व्रततेरिव गुष्पितम् Ṛv. 8,40,6. किमिदं वां पुराणवज्जरतोरिव शस्यते 62,11. 10,43,9.

पुराणवि॑द् (पु° + विद्) adj. *die Dinge der Vorzeit kennend* AV. 11,8, 7. *die* Purâṇa *kennend* Prab. 13,5. — Vgl. पुराविद्.

पुराणविद्या (पु° + वि°) f. *die Kunde von den Dingen der Vorzeit* Âçv. Çr. 10,7. पुराणवेद st. dessen Çâṅkh. Çr. 16,2,28.

पुराणान्त (पु° + ग्रन्त) m. Bein. Jama's H. ç. 35.

पुराणय् (von पुराण), पुराणय॑ति *über die Dinge der Vorzeit erzählen* Gaṇaratn. im gaṇa कण्ड्वादि zu P. 3,1,27.

पुरातन (von पुरा) adj. f. ई *aus alter Zeit stammend, ehemalig, alt* AK. 3,2,26. H. 1448. Halâj. 4,26. MBh. 14,2849. M. 3,213. भिषज: Suçr. 2,17,18. Kumâras. 6,9. MBh. 12,13450. कथा 13,420. H. 259. इतिहास Sund. 1,1. योग Bhag. 4,3. सृष्टि MBh. 13,1375. Kull. zu M. 5,23. Verz. d. Oxf. H. 86, *a*, 23. पुरातनेन देवेन विष्णुना MBh. 3,10915. पुरुष von Vishṇu (vgl. पुराणपुरुष) Kaivaljop. in Ind. St. 2,13. Ragh. 11,85. Bhâg. P. 3,17,30. वने चरितम् N. 24,44. दारा: MBh. 4,411. Hariv. 9409. चित्तवृत्ति Râga-Tar. 5,193. *alt, gebraucht* Suçr. 1,209,19. pl. *die Alten* Râga-Tar. 1,20. नवं वस्त्रं नवं छत्रं नव्या स्त्री नूतनं गृहम्। सर्वत्र नूतनं शस्तं सेवकान्ने पुरातने ॥ Spr. 1451. पुरातने *ehemals, in vergangenen Zeiten:* दृष्टमेतत्पुरातने MBh. 5,4072. Hariv. 3016. 7388. 7955. so ist wohl auch MBh. 1,1204 zu lesen. n. *eine alte Sage:* ग्राख्यातुं तत्समारेभे विशालाया: पुरातनम् R. 1,45,13.

पुरातल n. *die Gegend unterhalb der sieben Welten* Çabdârthak. bei Wils. — Vgl. तलातल u. s. w.

पुराधिप (पुर + ग्रधिप) m. *der Gouverneur einer Stadt, Stadthaupt, Polizeimeister* Kathâs. 13,173.

पुराध्यक्ष (पुर + ग्र°) m. *der Commandant einer Burg, Gouverneur einer Stadt, Polizeimeister* H. ç. 141. MBh. 13,6209. Kathâs. 13,177.

पुरायोनि (पु° + यो°) adj. *von alter Herkunft*, Beiw. der Könige MBh. 3,12705.

पुराराति (पुर + ग्र°) m. *des* Pura *Feind*, Bein. Çiva's Kathâs. 44, 22. 50,205. — Vgl. पुरजित्.

पुरारि (पुर + ग्ररि) m. *des* Pura *Feind*, Bein. Çiva's (vgl. पुरजित्) Trik. 1,1,44. Kumâras. 5,54. Kathâs. 20,60. 44,20. Dhûrtas. 66,4. Sâh. D. 17,19. Vishṇu's (vgl. पुरहन्) Bhâg. P. 5,24,28. Davon nom. abstr. °त्व n. Verz. d. Oxf. H. No. 95, Z. 17 (भवस्य).

पुरार्धविस्तर (पुर - ग्रर्ध + वि°) adj. *den Umfang einer halben Stadt habend*, als Erkl. von खेट H. 972. Wird im ÇKDr. und bei Wilson als

Synonym von खेट aufgefasst.

पुरावती (von पुर) f. *die Burgenreiche*, N. pr. eines Flusses MBh. 6, 331 (VP. 183). — Vgl. पुरमालिनी.

पुरावसु (पु° + व°) m. Bein. Bhîshma's Trik. 2,8,12.

पुराविद् (पु° + विद्) adj. *die Dinge der Vorzeit kennend* Cit. bei Sâj. zu R̥V. 5,78,5. M. 9,42. MBh. 4,1531. 13,5026. Ragh. 11,10. 18,22. Kumâras. 5,28. 6,9. Râǵa-Tar. 5,148. Bhâg. P. 5,15,7. Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 64,*a*,25. Prab. 80,14. Beiw. der Könige MBh. 3,12706. — Vgl. पुराणविद्.

पुरावृत्त (पु° + वृ°) adj. *in alten Zeiten geschehen, längst verflossen:* द्वापरे Vâju P. in Verz. d. Oxf. H. 54,28. *der in der alten Zeit gelebt hat:* विश्वामित्रादयः MBh. 14,2842. *auf die alte Zeit bezüglich:* कथाः 3, 12602. 8,2028. n. *die Art und Weise, wie Jemand ehemals verfahren ist, eine Begebenheit aus der alten Zeit* AK. 1,1,5,5. H. 259. इति राज्ञां पुरावृत्तमपि जल्पति माधवः MBh. 12,2885. अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम्। अगस्त्यस्य महायज्ञे पुरावृत्तम् 14,2849. R. Gorr. 1,52, 16. हन्त ते कथयिष्यामि पुरावृत्तम् MBh. 13,2642. निदर्शनैः पुरावृत्तैः सान्त्वितः Mârk. P. 125,48. इति हेत्वव्ययं पुरावृत्तसूचनार्थम् Kull. zu M. 2, 151. 8,116. पुरावृत्तकथोद्गारैः Spr. 1803.

पुरासाह् (पु° + साह्) adj. (nom. °षाड्; vgl. P. 8,3,56) etwa *von jeher überlegen:* यद्दावानं पुरुतमं पुराषाळा वृत्रहेन्द्रो नामान्यप्राः R̥V. 10,74,6.

पुरासिनी f. *eine best. Schlingpflanze,* = सहदेवी Râǵan. im ÇKDr.

पुरासुहृद् (पुर + असु°) m. *der Feind* Pura's, Bein. Çiva's H. 200. — Vgl. पुरजित्.

पुरि Uṇâdis. 4,142. 1) f. *a) Stadt* (vgl. पुर, पुरी) Bhar. zu AK. ÇKDr. Uǵǵval. — *b) Fluss* Uǵǵval. — 2) m. *König* Schol. zu Uṇ. 4,144.

पुरिका (von पुरि) f. N. pr. einer Stadt MBh. 12,4085. Hariv. 5225. 5227.

पुरितत् fehlerhafte Schreibart für पुरीतत् Lois. zu AK. 2,6,2,17. परितत् Colebr.

पुरिशय (पुरि, loc. von पुर, + शय) adj. *in der Burg (im Körper) ruhend*, ein zur Erkl. von पुरुष gebildetes Wort, Çat. Br. 14,5,5,18. Praçnop. 5,5. Nir. 2,3.

पुरी s. u. पुर.

पुरीकय m. *ein best. Wasserthier* AV. 11,2,25.

पुरीतत् n. VS. Prât. 3,128. *Herzbeutel* oder *ein anderes Eingeweide der Herzgegend:* हृदय, यकृत्, पु° AV. 9,7,11. क्लोमन्, हृदय, पु° 10, 9,15. VS. 25,8. 39,9. Çat. Br. 8,5,4,6. 14,5,1,21. Kâtj. Çr. 6,7,11. *Eingeweide* überh. AK. 2,6,2,17. H. 605. Halâj. 3,13. m. n. Vâkaspati beim Schol. zu H. 605.

पुरीदास (पु° + दास) m. N. pr. des Verfassers des चैतन्यचन्द्रोदय; sein zweiter Name ist कविकर्णपूर.

पुरीमोह (पु° + मोह) m. *Stechapfel* Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. मोहन.

पुरीष Uṇâdis. 4,27. 1) n. Siddh. K. 249,*b*,5. *a) Dunst, in die Luft steigende Flüssigkeit;* viell. *Nass* überh.; = उदक Naigh. 1,12. Nir. 2, 22. उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात् R̥V. 1,163,1. आ यात्विन्द्रो दिव आ पृथिव्या मक्षू समुद्रादुत वा पुरीषात् 4,21,3. पर्जन्यवाता पृथिव्याः पुरीषाणि जिन्वतमप्यानि 6,49,6. अवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात् 10,27,21. 23. यथा वणिग्वङ्कुरापा पुरीषम् 5,45,6. *Wasser:* यथा पुरीषं नद्यः समुद्रमहोरात्रे अप्रमादं तरति Kauç. 98. — *b) (Staub, alles Zerbröckelte) Schutt, lose Erde, Geröll u. s. w.; was zur Ausfüllung der Zwischenräume bei Mauerwerk und dergl. dient* (vgl. करीष): अग्नेः VS. 3,13. 12,46. 13, 31. अपाम् 53. पृथिव्याः 14,4. 38,21. प्रजा वै पशवः पुरीषम् *kleineres Beiwerk,* ἔπιπλα TS. 2,6,4,3. पुरीषं वै मध्यमात्मनः 5,3,5,2. 1,4,2. पुरीषेणाभ्यूहति 2,3,7. 6,6,4. 10,3. Çat. Br. 1,2,3,17. 2,1,2,7. 8,1,4,10. 3,4,4. 7,4,12. Kâtj. Çr. 2,6,11. 8,6,15. 16,5,10. 17,7,10. स° 9. Çat. Br. 12, 5,2,5. वेदि° Âçv. Gṛhj. 1,5. Daher heissen so grössere *Ausfüllstücke,* vollständig पुरीषपद, in der Recitation der sog. Mahânâmnî-Verse Çâṅkh. Br. 23,2. Paṅkav. Br. 13,4,12. 13. Âçv. Çr. 7,12. Lâṭj. 4,10, 18. 7,5,7. 8,7. 10,2,10. Anupada 4,2. सपुरीषपद adj. Âçv. Çr. 7,12. 8, 14. Hierher wohl auch पुरीषमाथर्वणम् als N. eines Sâman Ind. St. 3, 223,*a*. — *c) Unrath, Koth, die Excremente* AK. 2,6,2,19. 3,4,30,233. H. 634. Halâj. 3,15. Çat. Br. 6,7,1,10. यन्मूत्रं करोति यत्पुरीषम् 7,1,2, 15. Kâtj. Çr. 9,6,23. Kauç. 48. Çâṅkh. Gṛhj. 4,12. M. 5,138. नाप्सु मूत्रं पुरीषं वा ष्ठीवनं वा समुत्सृजेत् 4,56. पुरीषोत्सर्गं कृत्वा Hit. 85,9. पुरीषोत्सर्गमाचरन् Paṅkat. 29,25. अन्नमशितं त्रेधा विधीयते तस्य यः स्थविष्ठो धातुस्तत्पुरीषं भवति यो मध्यमस्तन्मांसं योऽणिष्ठस्तन्मनः Khând. Up. 6,5,1. पुरीषादुत्तिसहस्र Gobh. 4,9,18. M. 3,250. 5,123. 6,76. 11, 154. पुरीषमुपस्तम्भं वाय्वग्निधारणं च Suçr. 1,48,12. °त्वय 49,8. मूत्रपुरीषवृद्धि 118,6. 10. 132,8. °निग्रहण *stopfend* Wise 137. — Spr. 1455. 2160. 2227. Varâh. Bṛh. S. 50,18. निष्पुरीषं कृत्वा *von Unrath rein* Âçv. Çr. 6,10. पुरुषादपुरीष als Schimpfwort Bhâg. P. 9,10,22. स्थाली° *die am Kessel hängenden Reste* 5,9,12. — 2) f. ई Bez. *einer best. religiösen Feier:* पुरीष्यग्निष्टुतौ Bhâg. P. 3,12,40. = पुरीषीचयन Schol. — Wohl von 1. पर्. Vgl. वि°.

पुरीषण (von पुरीषय्) 1) n. *Leibesentleerung, das Scheissen* Varâh. Bṛh. S. 44 (43),12. — 2) m. *Unrath, Koth, die Excremente* Trik. 2,6,20.

पुरीषम m. *eine Art Bohne* (s. माष) Trik. 2,9,5. — Scheint पुरीष zu enthalten.

पुरीषय् (von पुरीष) *den Koth von sich geben, scheissen;* s. पुरीषण. पुरीषित *beschissen* gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36 (von पुरीष abgeleitet).

पुरीषवत् (von पुरीष) adj. *mit Schutt, Füllsel, Beiwerk u. s. w. versehen:* वेदि TS. 2,6,4,3. प्रजयैवैनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोति ebend. इष्टका 5,3,5,2. Çat. Br. 8,5,1,16. 6,2,14. चिति 9,5,2,11. Kâtj. Çr. 17, 7,1. 12,16.

पुरीषवाहण und °वाहन (पु° + वाहन) ved. adj. P. 3,2,65. *Schutt —, Abfall wegschaffend:* पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहणः VS. 11,44. °वाहन TS. und Kâṭh. in der Parallelstelle. P., Sch.

पुरीषाधान (पु° + आधान) n. *Mastdarm* Jâǵn. 3,94.

पुरीषित s. u. पुरीषय्.

पुरीषिन् (von पुरीष) adj. 1) *dunstig, feucht:* die Marut R̥V. 5,55,5. Parǵanja-Vâta 10,65,9. पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् 1,164,12. — 2) entweder als Beiw. der Sarajû *Geröll führend* oder f. N. pr. eines besondern Flusses R̥V. 5,53,9. — 3) *mit Füllwerk,* ἔπιπλα, d. h. *mit Geräthe, beweglicher Habe versehen, reich ausgestattet:* अहमेतं गव्ययमश्व्यं पशुं पुरीषिणं सायकेना हिरण्ययम्। पुरू सहस्रा नि शिशामि दाशुषे R̥V. 10,48,4. पुरीषिणः प्रथमानाः पुरस्तादार्ष-

यास्ते मा रिषन्प्राशितारः AV. 11,1,32.

पुरीष्य (wie eben) adj. 1) Beiw. des Feuers, nach den Comm. entweder so v. a. चित्य von dem *Mörtel* u. s. w. des Altars, oder so v. a. पशव्य nach der *fahrenden Habe* benannt. Anknüpfungen an die letzte Auffassung zeigt VS. 3,40; gleichwohl dürfte die zu Grunde liegende Bedeutung sein: *in loser Erde —, in Schutt* oder *Geröll wohnend;* vgl. namentlich: ये ऽग्नयः पुरीष्याः प्रविष्टाः पृथिवीमनु TS. 5,5,7,5. पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदा भर VS. 11,9.16.30.72. पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः RV. 3,22,4. Bhâg. P. 6,18,3. — 2) *kothig:* प्राणास्त इमे ऽवाञ्चो रेतस्यो मूत्र्यः पुरीष्यः Ait. Br. 1,20. — 3) so v. a. पुरीषिन् 3: पुरीष्य इति वै तमाहुर्यः श्रियं गच्छति Çat. Br. 2,1,1,7.

पुरीष्यवाहन (पु° + वा°) ved. adj. P. 3,2,65. — Vgl. पुरीषवाहण.

पुरु (von 1. पर्) Uṇâdis. 1,24. 1) adj. nur die Formen पुरु, पुरूणि, पुरूणाम् und das f. पूर्वी in verschiedenen Casus; *viel, reichlich* AK. 3, 2,13. H. 1426. an. 2,440. Med. r. 58. Halâj. 4,14. Dhar. bei Uǵǵval. येना पुरु RV. 2,16,3. शर्म पुरूणि 25,5. 3,30,13. पुरू सहस्रा 4,28,3. वसु 31,8. वरांसि 6,62,2. आ समुद्राणि पप्रथुः पुरूणि 72,3. को वामद्य पुरूणामा वव्ने मर्त्यानाम् 5,74,7. 6,45,29. 1,36,1. AV. 5,1,2. महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः 6,45,3. पुरो बिभेद पूर्वीः 2,14,6. पूर्वीरिको अधपत्नीप्यानाः 3,1,10. 7,9.15,3. शरदः 4,18,4. 22,4. इषः 6,1,12. f. pl. *Menge:* उत्कः पूर्वीषु पूर्व्यं हवन्ते वाजसातये RV. 5,35,6. अयं वोसयद्यातेन पूर्वीः 6,39,4. 10,68,12. पूर्वीभिर्जुजुषे गिरः 5,39,4. Auffallend ist die Dual-Form: मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्मना पृथिवी काव्येन 10,29,6 und wohl für eine fem. Form von पूर्व्य zu halten. adv. पुरु *viel, oft, sehr:* पुरु त्वा दाश्वान्वोचे RV. 1,150,1. स्तोत्रं पुरु श्चन्द्रम् (vgl. aber पुरुश्चन्द्र) 3,31,15. पुरू यच्छंसममृतास आवत 1,166,13. पुरू शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् 10,73,2. bei einem compar. 1,127,3. bei einem superl.: पुरु सखिभ्य आसुतिं करिष्ठः 7,97,7. सिमा पुरु *allenthalben* 8,4,1. पुरूरु *sehr weit, weit und breit* 25,16. पुरु तिरः *weithin, weither:* आ वां रथो यातु। पुरू चिदस्मयुस्तिरः 5,74,8. तिरः पुरू चिदर्णांसि 3,58,5. 10,10,1. पुरु विश्व *durchaus jeder, aller und jeder:* पुरु विश्वानि जूर्वन् 1,191,9. 7,62,1. दुर्गे चन ध्रियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तविषीमचुक्रुधत् 5,34,7. bei Zusammensetzungen mit पुरु noch weiter steigernd: पुरू पुरुहूत 8,2,32. 16,7. पुरू पुरुभुजा 5,73,1; vgl. पूर्वीभिः पुरुभोजसा 8,22,16. superl. पुरुतम, mit metrischer Dehnung पुरूतम, *überaus viel, — häufig, — fleissig* (*Etwas thuend* oder *erscheinend*), *frequentissimus, oft sich wiederholend:* पुरूतमा दृशे कम् 1,124,6. कारु 3,39,7. 6,21,1. अयमु वां पुरुतमो रयीयञ्छश्वत्तममवसे जोहवीति 3,62,2. 4,44,1. 8,55,11. 91,7. वचांसि 6,32,1. गीः 7,73,1. adv. *zum vielsten Male* d. h. *auf's Neue wieder, wiederholt:* इदमु त्यत्पुरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुनावदस्थात् 4,51,1. यद्वावान पुरुतमं पुराषाट् 10,74,6. 23,6. 5,56,5. Kâtj. Çr. 4,2,43. Im Epos und später finden wir das Wort nur am Anfange einiger Nomina propria; es taucht aber im Bhâg. P., welches überhaupt seltene Wörter und Wortformen mit Vorliebe gebraucht, wieder auf, aber auch hier erscheint es (als adj. und als adv.) nur am Anfange von compp.: पुरुकृपा *grosses Mitleid* 5,25,10. °शक्ति adj. *viele Kräfte besitzend* 2,4,7. °रुज् adj. *vielen Krankheiten unterworfen* 7.21. °दय adj. *viel Mitleid besitzend* 3,31,18. °लम्पट *sehr geil* 7,15,70. °प्रौढ 3,2,9. °दस्यवो जना: *sehr räuberisch* (चौरबहुला: Comm.) 1,18,44. — 2) m. *a*) *Blüthenstaub* H. an. Med. Dhar. a. a. O. — *b*) *die Himmelswelt* H. an. Med. — *c*) N. pr. eines alten Fürsten H. an. Med. MBh. 2,122. eines Sohnes des Jajâti von der Çarmishṭhâ Çâk. 7,4. 12 (82 ist des Versmaasses wegen die Lesart पूरुम् vorzuziehen). VP. 413. fgg. 447. N. pr. eines Sohnes des Manu Kâkshusa von der Naḍvalâ VP. 98. Bhâg. P. 4, 13,16. 8,5,7. Mârk. P. 76,55. N. pr. eines Sohnes des Vasudeva von der Sahadevâ Bhâg. P. 9,24,52. Vgl. die ältere Form पूरु (so ist auch P. 4,1,168, Vârtt. 2 mit der ed. Calc. zu lesen). Aus den Zusammensetzungen पुरुदंसस् und पुरुहूत hat man fälschlicher Weise auf einen Asura Puru geschlossen; vgl. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,24. — *d*) N. pr. eines Flusses Çabdar. im ÇKDr. (नदीभेदे त्रि wohl nur Druckfehler für न° स्त्री).

पुरुकुत्स (पु° + कु°) m. N. pr. eines Mannes: पुरो वज्रिन्पुरुकुत्साय दर्दः RV. 1,63,7. 112,17. पुरो वृत्रं पुरुकुत्साय रन्धीः 174,2. 6,20,10. oxyt. mit dem patron. Aikshvâka Çat. Br. 13,5,4,5. — Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 56,19. MBh. 2,324. R. Gorr. 2,116,30. eines Sohnes des Mâṁdhâtar Hariv. 714. 999. VP. 9. 363. 370. Bhâg. P. 9,6,38. 7, 2. — Vgl. पौरुकुत्स, पौरुकुत्सि.

पुरुकुत्सव (पु° + कु°?) m. N. pr. eines Feindes des Indra Gâruḍa-P. 87 nach ÇKDr.

पुरुकुत्सानी f. N. pr. eines Weibes (viell. *Gattin des* Purukutsa; vgl. इन्द्राणी u. s. w.) RV. 4,42,9.

पुरुकृत् (पुरु + कृत्) adj. *viel thuend, wirksam:* Indra RV. 1,53,3. 2,13,8. Soma 9,91,5. *mehrend:* गवाम् 8,50,6.

पुरुकृत्वन् (पुरु + कृ°) adj. dass.: Indra RV. 6,32,3.

पुरुक्षु (पुरु + 2. क्षु) adj. *nahrungsreich:* Agni RV. 1,68,10. 3,25,2. उरुगाया अभया सदनं पुरुक्षोः 3,54,21. ऋतावा स पुरुक्षुः 10,7,4. रायस्पोषः 2,40,4. 4,29,5. रयि 34,10. 6,68,6 und oft. Soma 9,91,5. Indra 6,19, 5. 10,74,5. 128,8. वीर्य VS. 27,20.

पुरुगूर्त (पुरु + गूर्त) adj. *Vielen willkommen:* Indra RV. 6,34,2.

पुरुचेतन (पुरु + चे°) adj. *Vielen sichtbar* oder *sehr augenfällig:* Agni RV. 6,16,19. Indra TBr. 2,4,1,2. 7,5.

पुरुज 1) adj. *viel* Halâj. 4,16. Vgl. पुरुह. — 2) (पुरु + ज) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Suçânti, Bhâg. P. 9,21,31; vgl. पुरुजाति, पुरुजानु.

पुरुजात (पुरु + जात) adj. nach Sâj. *vielfach erscheinend:* Arjaman RV. 7,35,2.

पुरुजाति (पुरु + जा°) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Suçânti, Hariv. 1777. Vâju-P. in VP. 453, N. 48. — Vgl. पुरुज, पुरुजानु.

पुरुजानु (पुरु + जानु) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Suçânti, VP. 453. — Vgl. पुरुजाति und पुरुज.

पुरुजित् (पुरु + जित्) m. N. pr. eines Helden auf Seiten der Pâṇḍu, eines Bruders des Kuntibhoǵa, MBh. 2,331. 7,1103. 8,172. Bhag. 1, 5. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Rukaka, Bhâg. P. 9,23,33. eines Sohnes des Ânaka 24,40.

पुरुणामन् (पुरु + ना°) adj. *vielnamig:* Indra RV. 8,82,17. AV. 6,99,1.

पुरुणीथ (पुरु + नीथ) n. *vielstimmiges Lied, Chorgesang:* पुरुणीथे

जरते सूनृतावान् ṚV. 1,59,7. पुरुणीथा जातवेदो जरस्व 7,9,6.

पुरुत् (?) oder पुरुद् (?) f. Trik. 3,3,1.

पुरुत्मन् (पुरु + 1. त्मन्) adj. *vielfach existirend:* Indra ṚV. 8,2,38.

पुरुत्रा (von पुरु) adv. P. 5,4,56. *vielfach; nach vielen Seiten, an vielen Orten; in vielerlei Weise, vielmals, oft:* पुरुत्रा व्यस्तः ṚV. 1,32,7. विष्ठित 163,11. 2,18,7. वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः 3,55,3. 61,7. 4,32, 21. 7,1,16. पुरुत्रा हि वां मतिभिर्हवन्ते 69,6. पुरुत्रा वाचं पिपिशुः 103,6. क्वेयथ क्वेदसि पुरुत्रा चिद्धि ते मनः 8,1,7. 11,8. 33,8. तां मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा 10,125,3. 127,1. VS. 8,62. 11,17. AV. 10,2,6. 8,12.

पुरुद n. *Gold* Çabdârthak. bei Wilson. — Vgl. पुरट.

पुरुदंशक (पुरु + दंश) m. *Gans* (*vielzähnig* wegen des zackigen Schnabels) Trik. 2,5,31.

पुरुदंशस् nom. °दंशा P. 7,1,94. Vop. 3,155. m. Bein. Indra's Gaṭâdh. in Verz. d. Oxf. H. 191,*a*,30 (°दंशाः). — Ungenaue Schreibung für °दंसस्.

पुरुदंसस् (पुरु + दं°) adj. *reich an wunderbaren Thaten, — Wirkungen:* die Açvin ṚV. 1,3,2. 6,63,10. 8,9,5. 76,7. du. auch °दंसा 7,73, 1. acc. °दंसम्: इळां पुरुदंसं सनिं गोः 3,1,23. m. Bein. Indra's Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,24.

पुरुदत्र (पुरु + दत्र) adj. *gabenreich:* Indra ṚV. 6,18,9.

पुरुदम (पुरु + 1. दम) adj. *viele Häuser besitzend* oder *aus vielen Häusern stammend:* वयं हि वां पुरुदमासो अश्विना हवामहे सधमादेषु कारवः AV. 7,73,1.

पुरुदस्म (पुरु + द°) adj. so v. a. पुरुदंसस्, von Vishṇu ṚV. 3,54,14. Soma VS. 8,30, wofür aber TS. 3,3,10,2 उरुद्रप्स gelesen wird.

पुरुदिन pl.: यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता ṚV. 10,29,1. nach Durga zu Nir. 6,28 *an vielen* (पुरु) *Tagen* (दिन).

पुरुद्रप्स (पुरु + द्र°) adj. *tropfenreich:* die Marut ṚV. 5,57,5.

पुरुद्रुह् (पुरु + 2. द्रुह्) adj. *viel schadend* ṚV. 3,18,1.

पुरुद्वंस् m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Madhu von einer Vaidarbhî, Hariv. 1995.

पुरुध (von पुरु) nur vor Position (प्र° und अ°), sonst पुरुधा adv. *auf vielerlei Weise, vielfach, vielmals* ṚV. 1,122,2. समस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य 3,50,3. देवानां दूतः पुरुध प्रसूतः 54,19. 55,19. पुरुध प्रजावान् 56, 3. 4,2,19. 6,1,13. 10,37,21. 55,3. 56,4. 59,2. वि त्वामिन्द्र पुरुधा जनासो ह्वयन्ते 112,7. 170,1. उत गोरङ्गैः पुरुधायजन्त AV. 7,5,5. 83,5. सत्यञ्जलौ किं पुरुधान्नपात्र्या so v. a. *vielerlei Schüsseln* Bhâg. P. 2,2,4.

पुरुधप्रतीक (पु° + प्र°) adj. *mancherlei Ansehen habend* ṚV. 3, 7,3. 48,3.

पुरुधस्मन् adj. nach Benfey *viel* (पुरु) *scherzend* (धस्मन् = हस्मन्) SV. 1,4,1,4,5. Wohl ein fehlerhaftes Wort.

पुरुधा s. u. पुरुध.

पुरुनिष्ठ und °निष्ठा (पुरु + नि°) adj. *unter Vielen hervorragend* ṚV. 5,1,6. 8,2,9.

पुरुनिःषिध् (पुरु + निः°) adj. *reichlich gewährend, — spendend:* Indra ṚV. 1,10,5.

पुरुनिःषिध्वन् (पुरु + निः°) adj. dass. ṚV. 4,38,2.

पुरुनृम्ण (पुरु + नृ°) adj. *vielfache Tüchtigkeit beweisend:* Indra ṚV. 8,46,21.

पुरुपन्था (पुरु + प°) m. (nom. °पन्थास्) N. pr. eines Mannes ṚV. 6,63,10.

पुरुपशु (पुरु + पशु) adj. *reich an Heerden* Çâñkh. Gṛhj. 1,1.

पुरुपुत्र (पुरु + पुत्र) adj. *kinderreich* ṚV. 10,74,4.

पुरुपेश (पुरु + पेश) adj. f. आ *vielgestaltig:* भुवदग्निः पुरुपेशासु गर्भः ṚV. 2,10,3.

पुरुपेशस् (पुरु + पे°) adj. dass.: यज्ञ ṚV. 3,3,6.

पुरुप्रजात (पुरु + प्र°) adj. *vielfach sich fortpflanzend:* प्रजा ṚV. 10,61,13.

पुरुप्रशस्त (पुरु + प्र°) adj. *vielgepriesen* ṚV. 6,34,2. 8,60,10. 92,12. 10,66,7.

पुरुप्रिय (पुरु + प्रिय) adj. *vielbeliebt* ṚV. 1,12,2. 44,3. 3,3,4. 5,18,1. 8,5,4. 12,10. 18,4. VS. 11,72.

1. पुरुप्रैष (पुरु + प्रैष) adj. *viel antreibend,* von Agni: पुरुप्रैषस्ततुरिर्यज्ञसाधनः ṚV. 1,145,3.

2. पुरुप्रैष (wie eben) adj. *von vielfachem Zuruf begleitet* (?): (मरुतः) पुरुप्रैषा अहन्यो३ नैतशः ṚV. 1,168,5.

पुरुभुज् (पुरु + भुज्) adj. *Vieles innehabend, vielerlei besitzend;* nur im voc. du.: die Açvin ṚV. 1,3,1. 116,13. 14. 5,49,1. 73,1. पुरू हि वां पुरुभुजा देष्णम् 6,63,8.5. 8,8,17. 10,6. 75,3.

पुरुभू (पुरु + भू) adj. etwa *viel erscheinend* oder *viel geltend:* देवेषु यशो मर्ताय भूषन्दक्षाय रायः पुरुभूषु नव्यः ṚV. 9,94,3. die Açvin 4,44,4. superl. 5,73,2. 8,22,3. 12.

पुरुभूत Hariv. 2453 fehlerhaft für पुरुहूत, welche Lesart auch Langlois vorgelegen hat.

पुरुभोजस् (पुरु + भो°) adj. *viele Genussmittel enthaltend, — gewährend, viel nährend:* गो ṚV. 3,34,9. पुनानो अर्कं पुरुभोजसं नः 7,9,2. रत्न 75,8. गिरि 8,77,2. Vâlakh. 1,2 (daher Naigh. 1,10 so v. a. मेघ). die Açvin ṚV. 8,22,16.

पुरुमनस् (पुरु + म°) adj. ein zur Erklärung von पुमंस् gebildetes Wort Nir. 9,15.

पुरुमन्तु (पुरु + म°) adj. *einsichtsvoll:* die Açvin ṚV. 1,158,1.

पुरुमन्द्र (पुरु + म°) adj. *freudenreich:* die Açvin ṚV. 8,5,4. 8,12.

पुरुमक्ष (पुरु + म°) m. N. pr. eines Mannes mit dem patron. Âñgirasa Ind. St. 3,223,*a*.

पुरुमाय (पुरु + माया) adj. *der viele Künste, Kräfte hat, wunderbar:* Indra ṚV. 3,51,4. 6,21,2. 22,1. der Wagen der Açvin 1,119,1.

पुरुमाय्य (पुरु + मा°) m. N. pr. eines Mannes ṚV. 8,57,10.

पुरुमित्र (पुरु + मित्र) m. N. pr. eines Mannes ṚV. 1,117,20. 10,39, 7. auf Seiten der Kuru MBh. 1,2448. 2,2004. 5,2207. Hariv. 5017 (lies: °मित्रश्च). 5498.

पुरुमीढ (पुरु + मीढ) und ved. °मीळ्ह m. N. pr. eines Mannes ṚV. 1, 151,2. 183,5. 5,61,9. AV. 4,29,4. 18,3,15. Liedverfasser, mit dem patron. Âñgirasa (Anukr.), ṚV. 8,6,14. Sauhotra, Liedverfasser von ṚV. 4,43. 44. Sohn Suhotra's MBh. 1,3720. Enkel Suhotra's und Sohn Hastin's (Bṛhant's) Hariv. 1055. 1755. VP. 452. Bhâg. P. 9, 21,21. 30. mit dem patron. Vaidadaçvi Pañkav. Br. 13,7,12.

पुरुमेध (पुरु + मेधा) 1) adj. *weisheitsvoll:* पुरुमेधश्चित्तकवे नरं दात् ṚV. 9,97,52. — 2) m. N. pr. mit dem patron. Âñgirasa (Anukr.), Liedver-

fasser von RV. 8,78.79.

पुरुमेधस् 1) adj. v. l. für °मेध SV. I, 6,1,5,9. — 2) m. = पुरुमेध 2. Ind. St. 3, 223, *a*.

पुरुरथ (पुरु + रथ) adj. *der viele Wagen hat* RV. 10,64,5. Nir. 11,23.

पुरुरवस m. Mârk. P. 111, 13 falsche, gegen das Versmaass verstossende Schreibart für पुरूरवस = पुरूरवस्.

पुरुरावन् (पुरु + रा°) adj. *viel bellend, — heulend*, Bez. eines Dämons: पुरुरावा॒णो दे॒व रि॑षस्पा॒हि VS. 8,27. — Vgl. पुरूरवस्.

पुरुरुच् (पुरु + रुच्) adj. *viel glänzend* RV. 10,104,5.

पुरुरूप (पुरु + रूप) adj. f. आ *vielgestaltig, vielfarbig* RV. 2,2,9. 33,9. वपूंषि 3,55,14. अग्नि 5,8,2.5. गावः 6,28,1. इन्द्रो मायाभिः पुरुरूप ईयते 47,18. वाज 8,1,4. 49,18. त्वष्टर् *der mancherlei Gestalten bildet* VS. 22,20. 28,9. AV. 9,10,19. oxyt. 18,1,17.

पुरुवर्त्मन् (पुरु + व°) adj. *viele Gänge —, Pfade habend* AV. 5,2,7.

पुरुवर्पस् (पुरु + व°) adj. so v. a. पुरुरूप Nir. 11,21. RV. 10,120,6.

पुरुवाज (पुरु + वाज) adj. *kraftreich, kräftig*: नू नश्चित्रं पुरुवाजाभिरूती अग्ने रयिं मघवद्भ्यश्च धेहि RV. 6,10,5.

1. पुरुवार (पुरु + वार) adj. *reichen Schweif* (und *Mähne*) *habend*, vom Ross RV. 1,119.10. वृषन् 4,39,2. 9,93,2. 96,24. उत्तन् 1,139,10.

2. पुरुवार (पुरु + वार) adj. *schätzereich, gabenreich*: रायस्पोषः RV. 2,40,4. केतन 4,21,5. 6,15,7. Agni 2,2,2. 4,2,20. 6,1,13. 5,1.

पुरुवारपुष्टि (2. पु° + पु°) adj. *schätzereiche Wohlfahrt habend, — gebend*: Agni RV. 1,96,4.

पुरुवीर (पुरु + वीर) adj. *männerreich, viele Mannen —, Leute habend* RV. 2,27,7. Varuṇa 28,3. रयि 4,44,6. 6,6,7. 22,3. 49,15. 8,60,6. 10,167,1. — 6,32,4.

पुरुवेपस् (पुरु + वे°) adj. *viel erregt* oder *viel erregend*: Agni RV. 8,44,26.

पुरुव्रत (पुरु + व्रत) adj. *viele Satzungen habend*: Soma RV. 9,3,10.

पुरुशाक (पुरु + शाक) adj. *vielvermögend*: Indra RV. 3,35,7. 6,21,10. 24,4. 7,19,6. — AV. 13,3,5. superl. von den Açvin RV. 6,62,5.

पुरुश्चन्द्र (पुरु + श्च° = चन्द्र) adj. *vielschimmernd, glänzend*: Agni RV. 1,27,11. — 3,25,3. 5.8,1. der Wagen der Açvin 7,72,1. die Açvin 8,5,32. वाजाः 1,53,5. रै 2,2,12. 7,100,2. 9,62,12. 89,7. वसूनि 5,61,16. 6,36,4.

पुरुष Uṇâdis. 4,74. Häufig metrisch gedehnt पूरुष; s. RV. Prât. 9,19. 28. 29. VP. Prât. 3,118. Whitney zu AV. Prât. 3,21. P. 6,3,137, Sch. 6,1,7, Vârtt. 3, Sch. AK. 2,6,1,1. H. 337. Med. sh. 41. Halâj. 2,176. 1) m. *Mann, Mensch; Person*; pl. *Leute*; auch so v. a. *Diener, Dienstmann* AK. 2,6,1,1. 3,4,29,220. Trik. 3,3,438. H. 337. an. 3,739. Med. sh. 41. Halâj. 2,176. यदि वायुस्ततप पूरुषस्य RV. 7,104,15. 10,97,4.5.8. शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु 165,3. गोरश्वः पुरुषः पशुः AV. 8,2,25. त्रायन्तामिमं पुरुषम् 7,2. 12,4,25. 13,4,42. मर्त्यं संसिच्य मर्त्यं देवाः पुरुषमाविशन् 11,8,13. 18. यथा मृगाः संविजन्त आरण्याः पुरुषादधि 5,21,4. 3,21,1. एषा त्वचां पुरुषे सं बभूवाननाः सर्वे पशवो ये अन्ये 12,3,51 (vgl. Çat. Br. 3,1,2,13. fgg.). देवकृता पुरुषैः कृता 5,14,7.4. 18,5. यदेह पुरुषो ऽसत् VS. 2,33. 16,3. नमो ऽग्नये प्रचरते पुरुषाय च ते नमः AV. 9,3,13. पुरुषस्य वा एषो ऽश्नाति यो ऽग्नीषोमीयस्य पशोरश्नाति Ait. Br. 2,3. द्विप्रतिष्ठो वै पुरुषः 18. 4,22. न पापः पुरुषो याज्यः 25. 5,14. रेतः पुरुषस्य प्रथमं संभवतः संभवति 3.2. TS. 2,1,1,5. 2,3,3. 5,2,5,1. यथा पुरुषः स्नावभिः संततः 3,9,1.5,3,3. त्रयः पशूनां हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः (vgl. VS. 24,29) 6,4,5,7. पुरुष इष्टकामुपदधात्पुरुष इष्टकाम् *je Einer* TBr. 1,1,2,5. 2,6,4. व्यतिपन्ना वै पुरुषः पाप्मभिः 2,7,18,5. पुरुषो हि प्रथमः पशूनाम् Çat. Br. 6,2,1,18. 7,5,2,17. Herr der Thiere Kâṭh. 20,10. der nachste an Pragâpati Çat. Br. 2,5,1,1. पुंसि वै पुरुषे रेतः *männliche Person* Çâṅkh. Gṛhj. 1,19. — Kâtj. Çr. 7,1,8. 10,2,23. 15,4,26. पुरुष, नारी M. 1,32. Suçr. 1,56,19. 116,7. अस्वतन्त्राः स्त्रियः कार्याः पुरुषैर्दिवानिशम् (Kull.: भर्त्रादिभिः) M. 9,2; vgl. पुरुषघ्न. 4,20.136. 8,98. एतावान्पुरुषस्तात कृतं यस्मिन्न नश्यति Brâhman. 1,8. MBh. 1,3322. 5,4525. पुरुषो भव R. 6,16,80. इदमत्यद्भुतं चात्र चकार पुरुषो (so v. a. *Held*) ऽर्जुनः MBh. 3,15768. स राजा पुरुषो दण्डः स नेता शासिता च सः so v. a. *die personificirte Strafgewalt* (s. Johaentgen, Ueber d. Ges. des Manu, S. 5) M. 7,17. Hit. I,29. पुरुषाधिराज Ragh. 2,41. पश्चाद्बद्धपुरुषमादाय Çâk. 73,1. पुरुषैराप्तकारिभिः M. 9,12. N. 8,11. R. 1,4,25. नोत्पादयेत्स्वयं कार्यं राजा नाप्यस्य पूरुषः *sein Beamter* M. 8,43. मम पुरुषाः N. 13,39. 18,5. Sâv. 5,15. Mâlav. 11,7. Kathâs. 27,45. पूरुष Jâǵń. 1,347. Bhag. 3,19. Pańkat. I,279. Hit. I,107. Als *Mannesmaass* gelten fünf Aratni (zu 2 Pada, das Pada zu 12 Aṅguli) Kâtj. Çr. 16,8,21. 25. अर्ध° 4.7. Çat. Br. 1,2,5,14. Varâh. Bṛh. S. 32,8. 53,6. fgg. द्विपुरुषा (रज्जु) *zwei Manneslängen lang* Kâtj. Çr. 16,8,1. fem. in dieser Bed. auch ई, sonst aber nur आ P. 4,1,24. Vop. 6,56; vgl. MBh. 6,8. Hariv. 3099. Des Menschen Person wird verschieden zusammengesetzt gedacht: aus fünf Theilen AV. 12,3,10. Ait. Br. 2,14. 6,29. Pańkav. Br. 14,5,26. aus sechs Ait. Br. 2,39. aus sechszehn Çâṅkh. Çr. 16,4,16. aus zwanzig Pańkav. Br. 23,14,5. aus einundzwanzig Ait. Br. 1,19. TS. 5,1,8,1. Çat. Br. 13,5,1,6. aus vierundzwanzig 6,2,1,23. aus fünfundzwanzig Çâṅkh. Çr. 16,12,10. पञ्चमहाभूतशरीरिसमवायः पुरुष इत्युच्यते Suçr. 1,4,1. — *b*) पञ्च पुरुषाः Bez. *von fünf unter bestimmten Constellationen geborenen fürstlichen Personen, Wundermenschen*: ताराग्रहैर्बलयुतैः स्वक्षेत्रस्वोच्चगैश्चतुष्टयगैः। पञ्च पुरुषाः प्रशस्ता जायन्ते तानहं वक्ष्ये ॥ Varâh. Bṛh. S. 69,1. der 69te Adhjâja heisst पञ्चपुरुषलक्षण oder महापुरुषलक्षण. — *c*) *das Persönliche und Beseelende im Menschen und in andern Wesen und Körpern: Seele, Geist*; daher auch *ein gedachtes oberstes Persönliches, höchster Geist; Weltseele*, AK. 1,1,4,7. 3,4,29,220. Trik. 1,1,113. H. 1366. H. an. Halâj. 1,134. VS. 23,51. 52. प्राणाति पुरुषो गर्भे अन्तरा AV. 11,4,14. तस्माद्वै विद्वान्पुरुषमिदं ब्रह्मेति मन्यते 8,32. पुरं यो ब्रह्मणो वेद यस्याः पुरुष उच्यते 10,2,28. वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् *den lichten grossen Geist* VS. 31,18. 32,2; vgl. स एव पुरुषः प्रजापतिरभवत् Çat. Br. 6,1,1,5. 8. स वै पुरुषः प्रजापतिः पूर्वो ऽस्य सर्वस्य Çâṅkh. Br. 23,4. वेद वा अहं तं पुरुषं सर्वस्यात्मनः परायणम् Çat. Br. 14,6,9,11. fgg. in der Sonne, im Monde, im Winde u. s. w.: य एष एतस्मिन्मण्डले पुरुषः 10,5,2,1. fgg. 14,5,2,1. 12. 13. 5,1. fgg. — ततः सत्यवतः कायात्पाशबद्धं वशं गतम्। अङ्गुष्ठमात्रं पुरुषं निश्चकर्ष यमो बलात् ॥ Sâv. 5,16. प्रकृति, पुरुष Sâṁkhjak. 3 u. s. w. Kapila 1,67. 134 Jogas. 1,16. Tattvas. 17. Çiç. 4,55. पुरुषो मानसः Jâǵń. 3,194. पुराण-

नेन सृष्टानि नृतिर्यगृषिदेवताः । शेते जीवेन रूपेण पुरेषु पुरुषो ह्यसौ ॥ Bhâg. P. 7,14,37. एक एव शरीरेषु सर्वेषु पुरुषो यदा Mârk. P. 26,21. Köppen 1,30. 68. 229. 300. द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च Bhag. 15,16. fg. यत्तत्कारणमव्यक्तं नित्यं सदसदात्मकम् । तद्विसृष्टः स पुरुषो लोके ब्रह्मेति कीर्त्यते ॥ M. 1,11. MBh. 1,22. Prab. 108,1 (पु°). Brahman als Purusha und Kâla VP. 9. परम Bhag. 8,8. पर 10. 22. M. 12,122. Sûrjas. 12,12. Bhâg. P. 1,2,23. 2,3,9. Çâk. 186. उत्तम Kathâs. 43,268. सप्तानां (von den *sieben entfalteten Grundstoffen;* s. Johaentgen a. a. O. S. 5. 18) पुरुषाणाम् M. 1,19. पुरुष = ब्रह्मन् H. ç. 62. = विष्णु 67. Çabdar. im ÇKDr. R. 6,102,12. एवं पुराणः पुरुषो विष्णुर्वेदेषु पठ्यते Hariv. 7355. als Beiw. Çiva's MBh. 14,194. der Durgâ Devî-P. 45 im ÇKDr. — *d) Mann, Person* so v. a. *Glied eines Geschlechts, Generation:* य आ तृतीयात्पुरुषात्सोमं न पिबेत् TS. 2,1,5,5. 5,4,10,4. Çat. Br. 1,8,3,6. सपिण्डता तु पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते M. 5,60. कालेन ह्रासमासाद्य पुरुषात्पुरुषान्तरम् Mârk. P. 118,31. पूर्व° *die Vorfahren* Pañkat. 235,11. Lalit. ed. Calc. 25,14. द्विपुरुषम् adv. *durch zwei Generationen hindurch* Ait. Br. 8,7 (nach Sâj. adj. *mit Sohn und Enkel verbunden*, was nicht passt, da die Reihe *Vater und Sohn* fehlen würde). द्विपुरुषासोमपीथिन् Kâtj. Çr. 7,1,5. Vgl. त्रि°, दश°. — *e) Person des Verbi:* प्रथम (unsere *3te Person*), मध्यम, उत्तम Nir. 7,1. 2. P. 1,4,105, Sch. — *f) Männchen im Auge, Pupille:* यो ऽयं दक्षिणे ऽक्षन्पुरुषः Çat. Br. 10,5,2,7. 8. 12,9,1,12. 14,5,3,9. — *g) Geist* so v. a. *Riechstoff der Pflanzen:* घृतं चापां पुरुषं चौषधीनाम् ṚV. 10,51,8. — *h)* = पुंनाग *Rottleria tinctoria Roxb.* AK. 2,4,2,6. Trik. 3,3,438. H. an. Med. = तिलक Çabdârthak. bei Wils. अर्जुनपुरुषम् neben अर्जुनशिरीषम् gaṇa गवाश्वादि zu P. 2,4,11. — *i)* personif. Purusha Nârâjaṇa, *der Mensch des Mannes Sohn* (vgl. u. नारायण) Çat. Br. 13,6,1,1. 2,1,3. angeblicher Verfasser von VS. 30. 31. Sattra des P. N. Kâtj. Çr. 24,7,36. Çâñkh. Çr. 16,13,1. Ajana des P. N. Lâṭj. 10,13,4. *das Urindividuum, aus welchem der Makrokosmus sich entwickelt,* geschildert im sog. Purusha-Liede ṚV. 10,90. विराजमसृजद्विष्णुः सो ऽसृजत्पुरुषं विराट् । पुरुषं तं मनुं विद्धि Hariv. 51. fgg. 11604. 11606. — *k)* N. pr. eines der Söhne des Manu Kâkshusha Bhâg. P. 8,5,7 (पु°). pl. Bez. der den Brahmanen entsprechenden Bewohner von Krauñka-Dvîpa 5,20,22. — *l)* N. einer der 18 Diener des Sonnengottes H. 103, Sch. — *m)* N. eines Pâda in den Mahânâmnî-Versen Lâṭj. 7,5,9. — *n)* Bez. *des 1ten, 3ten, 5ten, 7ten, 9ten und 11ten Zodiakalbildes* Gjotistattva im ÇKDr.; vgl. पुरुषक्षेत्र. — Die Lexicographen kennen noch folgende Bedeutungen: *Kenner der* Sâṁkhja-*Lehre* Med. (hier heisst es: पुरुषः पूरुषे सांख्यज्ञे च पुन्नागपादपे; da die Bed. *Seele* ganz fehlt, vermuthen wir einen Fehler) Çabdar. bei Wils.; *Freund* Çabdârthak. ebend. — 2) f. ई *weibliche Person, Weibchen:* गर्भमोषधीनां गवामर्वतां पुरुषीणाम् ṚV. 7,102,2. अश्वां च पुरुषीं च धेनुके दद्युः Âçv. Çr. 12,6. Kâtj. Çr. 24,6,8. पुरुषाः सह पुरुषीभिः Bhâg. P. 5,24,17. — 3) n. Bez. des Berges Meru Çabdârthak. bei Wils. Gewiss masc.; vgl. jedoch पुष्कल, welches in dieser Bed. nach ders. Aut. gleichfalls neutr. sein soll. — Die einheimischen Ableitungen des Wortes, unter welchen die von पुर् die älteste (vgl. AV. 10,2,28) und verbreitetste ist, genügen sämmtlich nicht; vgl. Nir. 2,3. Çat. Br. 13,6,2,1. 14,4,2,2. 5,5,18. MBh. 5,4528. कस्मात्पुरुषः । पुराणात् पुरि शयनात् पुरोहितवृत्तित्वाच्च पुरुषः Tattvas. 17. Das Wort gehört etymologisch mit पूरु zusammen. — Vgl. अन्तरपुरुष, उत्तमपुरुष, का°, किं°, निष्पुरुष, राज°, वीर°, सत्पुरुष, पौरुष, पौरुषेय.

पुरुषक (von पुरुष) n. *die aufrechte Stellung* —, *das Bäumen der Pferde* Trik. 2,8,45. पुरुषकोन्नमिताग्रकाय Çiç. 5,56.

पुरुषकाम (पु° + काम) adj. *Männer wünschend* Pañkav. Br. 23,14,2.

पुरुषकार (पु° + 1. कार) m. 1) *die That des Menschen, menschliche Anstrengung* (gewöhnlich im Gegens. zu दैव *Schicksal*): दैवे पुरुषकारे च कर्मसिद्धिर्व्यवस्थिता Jâǵn. 1,348. MBh. 1,4778. 3,12422. 5,2826. 7345. R. 1,58,24. Spr. 1251. 1252. 1682. 1817. 2315. 2330. Kathâs. 36,96. कृते पुरुषकारे हि मरणं नाभिबाधते R. 4,61,59. प्रज्ञापुरुषकाराभ्यां युक्तस्यायत्नेन कार्यसिद्धयः संभवन्ति Pañkat. 201,14. Kir. 3,52. कथं पुरुषकारः स्यात्तु पुरुषाणां मयि स्थिते R. 2,23,36. Bhâg. P. 5,1,36. नष्टं विनष्टं कृमिभिः श्वहतं विषमे मृतम् । हीनं पुरुषकारेण प्रदद्यात्पाल एव तु ॥ *worum sich kein Mensch gekümmert hat* M. 8,232. °फल Vjutp. 64. — 2) N. pr. eines Grammatikers Colebr. Misc. Ess. II, 48. Westergaard, Radices II. fg.

पुरुषकुणप s. u. कुणप.

पुरुषकेशरिन् (पु° + के°) m. *halb Mensch, halb Löwe,* Vishṇu in seiner 4ten Erscheinung auf der Erde, um Hiraṇjakaçipu zu bekämpfen, Çâk. 162. — Vgl. नरसिंह.

पुरुषक्षेत्र (पु° + क्षेत्र) n. *ein männliches* d. h. *ungerades Zodiakalbild* oder *astrologisches Haus* Varâh. Lagh. 2,4.

पुरुषगति (पु° + ग°) f. N. eines Sâman Ind. St. 3,223,a.

पुरुषगन्धि (पु° + ग°) adj. *nach Menschen riechend:* तल्प AV. 12,2,49.

पुरुषघ्न (पु° + घ्न) adj. *Leute treffend,* — *tödtend* ṚV. 1,114,10. स्त्री पुरुषघ्नी *eine Frau, die ihren Mann getödtet hat,* Jâǵn. 2,278.

पुरुषच्छन्दस (पु° + छन्दस्) n. *dem Menschen zugeeignetes Metrum:* die Dvipadâ Çat. Br. 2,3,4,33. Ait. Br. 4,10.

पुरुषज्ञान (पु° + ज्ञान) n. *Menschenkenntniss* M. 7,211.

पुरुषता 1) f. *Menschheit, Mannheit.* — 2) erstarrter instr. adv. *a) in Menschenweise:* यद्व आगः पुरुषता कराम ṚV. 7,57,4. 10,15,6. — *b) unter den Leuten:* मा नो वर्चः पुरुषता निदे कः ṚV. 7,75,8. — Vgl. देवता.

पुरुषतेजस् (पु° + ते°) adj. *des Mannes Energie habend* AV. 10,5,35.

पुरुषत्रा (von पुरुष) adv. 1) *unter den Leuten:* मा नो नि कः पुरुषत्रा ṚV. 3,33,8. auch *zu den Leuten* P. 5,4,56. — 2) *in Menschenweise:* यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठाचित्तिभिश्चकृमा कच्चिदागः ṚV. 4,12,4; hier stände richtiger die Form पुरुषता.

पुरुषत्व (wie eben) n. *Mannheit, der Zustand des Mannes* (Gegens. स्त्रीत्व) MBh. 5,7382. 13,552. Mârk. P. 50,11. 111,15. 16. Narasiṁha-P. in Verz. d. Oxf. H. 82,b,23.

पुरुषवता adv. = पुरुषता *in Menschenweise:* अचित्ती यच्चकृमा दैव्ये जने दीनैर्दक्षैः प्रभूती पुरुषवता ṚV. 4,54,3. न तस्य विद्म पुरुषवता वयम् 5,48,5.

पुरुषदन्तिका (von पु° + दन्ती) f. *ein best. vegetabilisches Arzeneimittel* (s. मेदा) Râǵan. im ÇKDr.

पुरुषधर्म (पु° + धर्म) m. *Vorschrift für die Person* Kâtj. Çr. 7,2,24.

Comm. 172,1. 377,18.

पुरुषनाथ (पु° + नाथ) m. *Menschenführer, Fürst* Khând. Up. 6,8,3.

पुरुषनिष्क्रयण s. u. निष्क्रयण.

पुरुषन्ति (पुरुऽसन्ति Padap.) m. N. pr. eines Mannes Ṛv. 1,112,23. 9,58,3. Pañkav. Br. 13,7,12.

पुरुषपरीक्षा (पु° + प°) f. *Menschenprüfung*, Titel einer Sammlung moralischer Erzählungen, Gild. Bibl. 375. Hall in der Einl. zu Vâsav. 24. Benfey, Pañkat. I,35.

पुरुषपुण्डरीक (पु° + पु°) m. N. pr. des 6ten schwarzen Vâsudeva bei den Gaina H. 696.

पुरुषपुर (पु° + पुर) n. N. pr. der Hauptstadt von Gândhâra, das heutige Pêschâver (پیشاور) Hiouen-thsang I, 104. LIA. II, 859. Reinaud, Mémoire sur l'Inde 106 fg. Wassiljew 215. 221.

पुरुषमात्र (पु° + मा°) adj. *mannsgross* Çat. Br. 13,8,1,19. Kâtj. Çr. 21,3,28. पुरुषमात्रेण विमिमीते TS. 5,2,5,1.

पुरुषमानिन् (पु° + मा°) *sich für einen Mann —, einen Helden haltend* MBh. 5,6094.

पुरुषमुख (पु° + मुख) adj. *ein Menschengesicht habend* Kauç. 104.

पुरुषमृग (पु° + मृग) m. nach Mahîdh. = पुंमृग VS. 24,35.

पुरुषमेध (पु° + मेध) m. 1) *Menschenopfer* Çat. Br. 13,6,1,1. fgg. यद्स्मिन्मेध्यान्पुरुषानालभते तस्मादेव पुरुषमेधः 2,1. Kâtj. Çr. 21,1,1. 2,13. Shaḍv. Br. 4,3. Çâñkh. Çr. 16,10,1. fgg. MBh. 1,3773. Kathâs. 46,238. Bhâg. P. 5,26,31. 9,7,20. — 2) N. pr. des angeblichen Verfassers von VS. 20,30. wohl fehlerhaft für पुरुमेध.

पुरुषरक्षस् (पु° + र°) n. *ein menschenartiger Dämon* Kauç. 93.

पुरुषराज (पु° + राजन्) m. *ein menschlicher König* TS. 5,5,11,1.

1. पुरुषरूप (पु° + रूप) n. *Menschengestalt* Ait. Br. 7,15. Çâñkh. Çr. 15,18,38.

2. पुरुषरूप (wie eben) adj. *menschengestaltig* Çat. Br. 14,6,11,3. Kauç. 95.

पुरुषरूपक (wie eben) adj. dass. Ait. Br. 7,2.

पुरुषरेषण (पु° + रे°) adj. *Menschen verletzend* AV. 3,21,9.

पुरुषरेषिन् (पु° + रे°) adj. dass. Kauç. 58.

पुरुषवध (पु° + वध) m. *Menschenmord* AV. 12,5,14.

पुरुषवत् (von पुरुष) adj. *von Leuten begleitet* Çat. Br. 2,3,4,33. 5,2,5,4.

पुरुषवाच् (पु° + वाच्) adj. *menschliche Stimmen redend* VS. 24,33. TS. 5,5,12,1. Çat. Br. 14,9,1,3.

पुरुषवाह (पु° + वाह) m. Vishṇu's *Reitthier*, Bein. Garuḍa's Bhâg. P. 5,24,29.

पुरुषवाहम् (पु° + वाहम् absol. von वह्) adv. *so dass Menschen ziehen* P. 3,4,43. वहति *er fährt von Menschen gezogen* Sch.

पुरुषविध (पु° + विधा) adj. *menschenartig* Nir. 7,6. Çat. Br. 6,7,1, 3. 10,6,1,11. 14,4,2,1. Taitt. Up. 2,2.3. Davon nom. abstr. °ता f. ebend.

पुरुषव्याघ्र (पु° + व्याघ्र) m. 1) *Menschen-Tiger*, wohl Bez. eines dämonischen Wesens VS. 30, 8. Çat. Br. 13,2,4,2. — 2) *ein Tiger unter den Menschen, ein aussergewöhnlicher Mensch* MBh. 1, 2258. 5, 7057. R. Gorr. 2,112,19. 3,59,19. — 3) *Geier* H. ç. 193.

पुरुषव्रत (पु° + व्रत) n. N. eines Sâman Ind. St. 3, 223, a. °व्रतमेकानुगानम् desgl. ebend.

पुरुषशिरस् (पु° + शि°) n. *Menschenhaupt* Kâtj. Çr. 17,5,14.

पुरुषशीर्ष (पु° + शी°) n. dass. Çat. Br. 7,1,1,44. 5,2,13. Kâth. 20,8. TS. 5,1,8,1. 2,9,2. 5,2,3. 6,6,2.

पुरुषशीर्षक (wie eben) Bez. *eines best. Diebswerkzeugs* Daçak. 71,1.

पुरुषसिंह (पु° + सिंह) m. *halb Mensch, halb Löwe*, N. des 5ten schwarzen Vâsudeva bei den Gaina H. 696. — Vgl. पुरुषकेशरिन्.

पुरुषसूक्त (पु° + सूक्त) n. *das* Purusha-*Lied*, Bez. von Ṛv. 10,90, wo das *Urindividuum* geschildert wird, Colebr. Misc. Ess. I, 309. Ind. St. 2,24. Narasiñha-P. in Verz. d. Oxf. H. 83,a,33. Bhavishjottara-P. in Z. d. d. m. G. 5,96. पुरुषसूक्तोपनिषद् Ind. St. 1,250.

पुरुषांसक (von पुरुष + अंस) m. N. pr. eines Lehrers gaṇa शौनकादि zu P. 4,3,106. — Vgl. पौरुषांसकिन्.

पुरुषाज्ञान s. u. अज्ञान.

पुरुषाद् (पु° + 2. अद्) adj. *Menschen verzehrend* Nir. 2,6. Ṛv. 10, 27,22. AV. 12,1,49.

पुरुषाद (पु° + अद oder आद) adj. (f. ई) subst. *Menschen essend, Menschenfresser, ein* Rakshas: सत्वानि MBh. 1,2518. 3,388. R. 1,27,12 (28, 11 Gorr.) 3,5,19. MBh. 1,2257. 6708. Bhâg. P. 5,26,13. 31. 9,9,34. 10,22. pl. Bez. bestimmter *Kannibalen* im Osten von Madhjadeça Varâh. Bṛh. S. 14,6. 4,22 haben die meisten Hdschrr. gleichfalls पु°, eine aber पौ°; da das Metrum eine Länge verlangt, so wird पू° zu lesen sein.

पुरुषादक (पु° + अदक) adj. subst. dass. Hiḍ. 2,30. 34. 37. Brâhmaṇ. 3,23. MBh. 3,564. R. Gorr. 1,14,39. 4,10,8. MBh. 14,1703. R. Gorr. 1,31,6. 70,38. 2,110,29. pl. Bez. bestimmter *Kannibalen* Mârk. P. 58,13.

पुरुषादत्व (von पुरुषाद) n. *der Zustand eines Menschenfressers, eines* Rakshas MBh. 13,326.

पुरुषाद्य (पु° + 2. आद्य) m. Bein. Âdinâtha's bei den Gaina Dhanañgaja im ÇKDr. Ṛshabha's, des ersten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî, Dhar. bei Wils. Bein. Vishṇu's ÇKDr. Wils.

1. पुरुषान्तर (पु° + अन्तर) n. *eine andere, folgende Generation:* कालेन ह्रासमासाद्य पुरुषात्पुरुषान्तरम् Mârk. P. 118,31.

2. पुरुषान्तर (wie eben) m. (sc. संधि) Bez. *einer Art von Bündniss, bei dem stipulirt wird, dass ausgesuchte Kämpfer von beiden Seiten die Sache des Einen in Ordnung bringen*, Kâm. Nîtis. 9,2. 13 = Hit. IV, 105. 116.

पुरुषान्तरात्मन् (पु° + अन्त°) m. *Seele* Ind. St. 1,427.

पुरुषाय् (von पुरुष), °यते *sich als Mann gebaren:* कृत्वा जित्वा च मघवन्यः कश्चित्पुरुषायते। अकर्ता क्लीव भवति कर्ता क्लीव करोति तत्॥ MBh. 12,8102. स्त्रीणां समक्षं पुरुषायमाणाः Hariv. 8433. पुरुषायित 1) adj. *sich als Mann benehmend, die Rolle des Mannes übernehmend;* davon nom. abstr. °त्व n. Schol. zu Amar. 3. — 2) n. *das Benehmen nach Art eines Mannes* Kuvalaj. 174,a.

पुरुषायण (पु° + अयन) adj. f. आ *zur Seele gehend, sich mit der Seele vereinigend* Praçnop. 6,5.

पुरुषायुष (पु° + आयुस्) n. *Menschenalter, die Dauer eines Menschenlebens* P. 5,4,77. Ragh. 1,63. Bhaṭṭ. 4,20.

पुरुषार्थ (पु° + अर्थ) m. 1) *die Angelegenheit —, das Ziel des Menschen, — der Seele* M. 7,100. Prab. 27,19. धर्मार्थकाममोक्षाश्च पुरुषार्था

उदाहृता: Agni-P. im ÇKDr. Kapila 1,1. Sâṁkhjak. 31. 42. 69. Madhus. in Ind. St. 1,13. 15. 19. 23. Davon nom. abstr. °त्व n. Kap. 1,3. अपुरुषार्थत्व 47. 83. पुरुषार्थम् *der Seele wegen* 3,16. — 2) *des Menschen Sache* so v. a. *des Menschen That, menschliches Bemühen:* दैवं पुरुषकारेण को वञ्चयितुमर्हति। दैवमेव परं मन्ये पुरुषार्थो निरर्थकः॥ MBh. 3,12422. R. 5,2,35. Spr. 624. 2567.

पुरुषाशिन् (पु° + आ°) m. *Menschenfresser, ein* Rakshas Wils.

पुरुषास्थिमालिन् (von पुरुष - अस्थि + माला) adj. *mit Menschenknochen bekränzt;* m. Bein. Çiva's H. 197.

पुरुषीण s. अलं°.

पुरुषेन्द्र (पु° + इन्द्र) m. *König;* davon nom. abstr. °ता MBh. 1,7482.

पुरुषेषित (पु° + इषित) adj. *von Menschen angestiftet* AV. 2,14,5.

पुरुषोत्तम (पु° + उ°) m. 1) *der beste Mann, der beste Diener:* यस्यैवं मानसं नित्यं स नरः पुरुषोत्तमः Dharma-P. im ÇKDr. Spr. 2572 (Gegens. पुरुषाधम). — 2) *die höchste Person, der höchste Geist;* Bein. Vishṇu's oder Kṛshṇa's AK. 1,1,1,16. H. 214. Halâj. 1,25. Dhjânavindûp. in Ind. St. 2,1. Jogatattva ebend. 49. Bhag. 15,18. fg. MBh. 1,2508. 3,1637. 5,2569. Hariv. 11281. R. 1,31,11. 4,40,68. 6,79,12. 102,12. Ragh. 3,49. VP. 8. Bhâg. P. 8,1,25. नाथे श्रीपुरुषोत्तमे Spr. 1527. पुरुषोत्तमायतन Prab. 33,5. पुरुषोत्तमक्षेत्र Mack. Coll. I,76. — 3) N. des 4ten schwarzen Vâsudeva bei den Ǵaina H. 695. — 4) *ein* Arhant bei den Ǵaina H. 25. Çatr. 1,284. — 5) N. pr. verschiedener Männer, unter Andern auch des Verfassers des Trikâṇḍaçesha und der Hârâvalî, Trik. 1,1,2. Hâr. 275. Colebr. Misc. Ess. II, 19. 20. 41. 47. 55. Verz. d. B. H. No. 542. 577. 740. 827. Ind. St. 1,469. Verz. d. Oxf. H. No. 94. 143. S. 162, *b*, 15. 182, *b*, 40. पुरुषोत्तमदेव Colebr. Misc. Ess. II, 40. 58. Verz. d. Oxf. H. No. 353. भट्टपुरुषोत्तम Verz. d. B. H. No. 826. पुरुषोत्तमदेवशर्मन् Verz. d. Oxf. H. No. 431. — 6) N. pr. einer dem Vishṇu geheiligten Localität in Orissa, Abkürzung von पुरुषोत्तमक्षेत्र, LIA. 1,187, N. Colebr. Misc. Ess. II, 390, N. 1, Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 8. 77, *b*, 12. 148, *b*, 6. Brahma-P. in LA. 49, 4.

पुरुष्टुत (पुरु + स्तुत) adj. *vielgepriesen* Siddh. K. 241, *b*, 1. ṚV. 1,11,4. 57,4. 141,6. 3,37,4. 5,8,5. 80,3. MBh. 1,22. Hariv. 8. Beiw. Çiva's Çiv.

पुरुष्य (von पुरुष) adj. *menschlich:* उतो घा ते पुरुष्या इदासन्येषां पूर्वेषामशृणोरृषीणाम् ṚV. 7,29,4.

पुरुसंभृत (पुरु + सं°) adj. *von Vielen zusammengebracht:* वसु ṚV. 8,55,4.

पुरुस्पार्ह adj. = पुरुस्पृह् TBr. 3,6,12,1.

पुरुस्पृह् (पुरु + स्पृह्) adj. *vielerwünscht, vielbegehrt:* रयि ṚV. 1,47,2. 8,46,5. होता देवो: 1,142,6. पुरुस्पृहो नियुतो दाशुषे 4,47,4. यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विदद्विश्वस्य धायसे 5,7,6. यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं पुरुस्पृहो (wohl ursprunglich °स्पृहं) मानुषासो यजत्रम् 10,46,10. 8,8,22. 20,2. 22,6. क्षार 9,14,1. 30,3. 65,28. 102,6. महत्तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृक् 10,55,2.

पुरुह adj. *viel* AK. 3,2,13. H. 1426. — Vgl. पुरु, पुरुह्व, पुरुहू.

पुरुहन्मन् (पुरु + ह°) m. N. pr. eines Liedverfassers ṚV. 8,59,2. mit dem patron. Âṅgirasa ṚV. Anukr. Vaikhânasa Pañkav. Br. 14,9,29.

पुरुहू adj. = पुरुह Svâmin zu AK. ÇKDr.

पुरुहुत (पुरु + हुत) m. N. pr. eines Fürsten Agni-P. in VP. 423. — Vgl. पुरुहोत्र.

पुरुहूत (पुरु + हूत) adj. *vielgerufen:* तम्वभि प्र गायत पुरुहूतं पुरुष्टुतमिन्द्रम् ṚV. 8,15,1. 1,30,10. 44,7. 51,1. 3,35,2. 6,63,1. 7,2,6. MBh. 1,22. Hariv. 8. Bhâg. P. 8,1,13. m. Bein. Indra's AK. 1,1,1,37. H. 171. Halâj. 1,53. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,24. M. 11,121. MBh. 1,4921. 13,1050. 14,227. Hariv. 2453 (पुरुभूत gedruckt). 3793. Ragh. 4,3. 16,5. Kumâras. 7,45. क्षिति° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,7, Çl. 24. पुरुहूता f. *eine Form der* Dâkshâjaṇî Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, *b*, 1. — Vgl. पौरुहूत.

पुरुहूति (पुरु + हू°) f. *vielfache Anrufung:* सु° adj. *sehr viel angerufen* Bhâg. P. 6,9,30.

पुरुहोत्र (पुरु + होत्र) m. N. pr. eines Sohnes des Anu Bhâg. P. 9,24,6.

पुरूची (f. zu einem nicht vorhandenen पुर्वञ्च् d. i. पुरु + अञ्च्) adj. f. *reichlich, umfassend:* अग्निना परि वाम्यिषः पुरूचीरीयुर्गोभिर्वर्धमाना अमृध्राः ṚV. 3,58,8. शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः *hundert lange Jahre* 10,18,4. AV. 2,13,3. ज्योग्जीवन्तः शरदः पुरूचीः 18,2,29. Verdorben aus उरूचीम् (vgl. ṚV. 3,57,5) in folgender Stelle: कन्वोर्हि जिह्वामदधात्पुरूचीम् AV. 10,2,7.

पुरूतम s. u. पुरु.

पुरूद्वह (पुरु + उद्वह) m. N. pr. eines der Söhne des 11ten Manu Mârk. P. 94,21.

पुरूरवस् und पुरू° (पुरु + र°) Uṇâdis. 4,231. Çânt. 3,15. 1) adj. *laut* oder *viel schreiend:* त्वमग्ने मनवे द्यामवाशयः पुरूरवसे सुकृते सुकृत्तरः ṚV. 1,31,4. — 2) m. N. pr. In der Fabel ein Fürst mit dem metron. Aiḷa, Sohn der Iḷâ, welcher die Liebe der Urvaçî sucht, ṚV. 10,95. oder Sohn des Budha, auf welchen die Einrichtung der drei Opferfeuer zurückgeführt wird; vgl. VS. 5,2. oder ein dem mittleren Weltgebiet angehöriges Wesen Naigh. 5,4. Nir. 10,46. Ueber die Bed. der Fabel s. Erkll. zu Nir. 11,36. andere Ansichten darüber Ind. St. 1,196. Oxford Essays 1856, S. 61. fgg. Kuhn, die Herabk. des Feuers 85. fgg. — Trik. 2,8,8. H. 701. Çat. Br. 3,4,1,22. 11,5,1,1. fgg. Kâth. 8,10. MBh. 1,3143. 12,12750. fgg. Hariv. 636. 1363. fgg. 8811. fgg. R. 3,54,22. Vikram. 5,5 u. s. w. Kathâs. 17,4. fgg. VP. 350. 394. fgg. Bhâg. P. 9,1,35. 14,15. Mârk. P. 111,17. दीप्तानाणां पुरूरवाः (कुलपांसनः) MBh. 5,2731. LIA. I,731. fg. Anh. xvi. fg. Nach Ǵatâdh. ist Purûravas ein Viçvadeva, nach Bṛhaspati im Çrâddhatattva ein Pârvaṇaçrâddhadeva, ÇKDr. पुरूरवस (so ist st. पुरु° zu lesen) aus metrischen Rücksichten Mârk. P. 111,13.

पुरूरुच् (पुरु + रुच्) adj. *viel leuchtend* SV. II, 8,2,8,2. पुरोरुच् ṚV.

पुरूरुणा (पुरु ऽ उरुणा Padap) adv. *weit und breit:* पुरूरुणा चिद्ध्यस्त्यवो नूनं वाम् ṚV. 5,70,1. Inconsequente Schreibung st. पुरु। उरुणा; vgl. ṚV. 8,25,16 und oben unter पुरु adv.

पुरूवसु (पुरु + वसु) adj. *güterreich:* Indra ṚV. 1,81,8. 7,32,24. die Açvin 1,47,10. 8,5,4. 8,12. auch andere Götter 2,1,5. 8,4,15. पुरूवसुरागमज्जोहुवानम् 5,42,7. 8,32,11. भगो वि यो रत्नं पुरूवसुर्दधाति 7,38,1. Ait. Br. 2,27.

पुरूवृत् (पुरु + वृत्) adj. *vielfach sich bewegend:* आपः AV. 10,2,11.

पुरोअग्नि (पुरस् + अ°) m. *vorderer* Agni, *Vorfeuer* VS. 17,66.

पुरोऽक्षम् (von पुरस् + अक्ष) adv. *vor der Achse* Çat. Br. 5,1,2,15. TBr. 1,3,2,5.

पुरोग (पुरस् + ग) 1) adj. subst. (f. आ) *vorangehend, Führer* (AK. 2,8,2,40. H. 498); übertr. *der erste, vorzüglichste, beste* (H. 1438. HALÂJ. 4,5): गणैः शूलभृतः पुरोगणैः KUMARÂS. 7, 40. RÂGA-TAR. 4, 220. विष्णुपुरोगाणामिन्द्रादीनां दिवौकसाम् HARIV. 9893. R. 1, 33, 14. श्राद्धकानामधिपतिः पुरोगः सर्वसात्वताम् MBH. 5,3041. एतासां पुरोगा 12,8416. R. 4,22,5. चापभृताम् RAGH. 6,55. वदताम् 14,31. — 2) am Ende eines adj. comp. *begleitet von* (vgl. पुरस्कृत unter पुरस्, und पुरस्कार): यस्तु प्रीतिपुरोगेण चतुषा तात पश्यति MBH. 12, 10935.

पुरोगत (पुरस् + गत) adj. *voranstehend, vor Jmd stehend, — befindlich* RAGH. 11,70. 5,73.

पुरोगति (पुरस् + ग°) m. *Hund* (*voran laufend*) DHAR. im ÇKDR. — Vgl. पुरोगामिन्.

पुरोगन्तृ (पुरस् + ग°) m. *ein Bote, den man voransendet:* वार्त्तापुरुषः सहायः पुरोगन्ता वा Schol. zu P. 6,1,152.

पुरोगम (पुरस् + गम) 1) adj. subst. *vorangehend, Führer* (AK. 2, 8, 2, 40. H. 498); übertr. *der erste, vorzüglichste, beste:* देवाश्चेन्द्रपुरोगमाः N. 4,20. 5,33. R. 1,1,83. 56,14. 65,17. KATHÂS. 44,129. राजसेना — चेदिराजपुरोगमा HARIV. 8067. गोपालानाम् MBH. 4,592. सार्थस्य 3,2522. वेदविदाम् R. 1,5,21. अनेकरोगानुगतो बहुरोगपुरोगमः (शोषो व्याधिः) *dem viele Krankheiten folgen und viele Krankheiten vorangehen* SUÇR. 2,445, 3. — 2) am Ende eines adj. comp. *begleitet von:* सविद्युत्स्तनितैः (so ist zu verbinden) सेन्द्रायुधपुरोगमैः । आवृतं गगनं मेघैः MBH. 1, 5401. शैलद्रुमपुरोगमाः (मेघाः) R. 4,29,8 wird vom Schol. erklärt: शैलानां द्रुमाणां च पुरो ये उपरि गच्छन्ति.

पुरोगव (पुरस् + 2. गव) m. f. (ई) *Vortreter, Führer* ṚV. 10, 85, 8. इन्द्र एतु पुरोगवः AV. 12,1, 40. 18,4,44. जिह्वा वाचः पुरोगवी ṚV. 10,137,7. AIT. BR. 1,13. 6,35. अ° *führerlos* ebend. — Vgl. गो°, सोम°, पौरोगव.

पुरोगा (पुरस् + 3. गा) m. dass. ṚV. 1,188,11. 10,110,11. असौ हव्यवाहन नः पुरोगाः 124,1. VS. 8, 49. 29, 11. TBR. 1,2,1,13. TS. 3,2,4,4.

पुरोगामिन् (पुरस् + गा°) 1) adj. subst. *vorangehend, Führer* AK. 2,8, 2,40. H. 498. — 2) m. *Hund* (vgl. पुरोगति) H. ç. 181.

पुरोगुरु (पुरस् + गुरु) adj. *vorn schwer:* वज्र PAÑKAV. BR. 8,5,2.

पुरोचन m. N. pr. eines Mannes MBH. 1,380. 2252. 5645. HID. 1,6.

पुरोजन्मन् (पुरस् + ज°) adj. *früher geboren;* davon nom. abstr. °जन्मता f. RAGH. 16,1.

पुरोजव (पुरस् + जव) 1) adj. *an Geschwindigkeit übertreffend, schneller als:* मनोवचोवेग° BHÂG. P. 4,30,22. In der folg. Stelle ist wohl पुरोगमम् zu lesen: स्निग्धगम्भीरनिर्घोषं शङ्खस्वनपुरोजवम् (नारायणम्) HARIV. 9855. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des **Medhâtithi** und eines nach ihm benannten **Varsha** BHÂG. P. 5,20,25. eines Sohnes des **Prâṇa** 6,6,12.

पुरोजिति (पुरस् + जि°) f. *Vorausbesitz, Vorauserwerb:* पुरोजिती वो अन्धसः सुताय मादयित्नवे । अप श्वानं श्नथिष्टन ṚV. 9.101,1.

पुरोज्योतिस् (पुरस् + ज्यो°) adj. *derjenige, dem Licht vorangeht,* AIT. BR. 2, 11.

पुरोटि = पत्रकंकार TRIK. 1,2,11. = पुरसंस्कार HÂR. 164. *die Strömung eines Flusses* WILSON.

पुरोडाश् (nom. und voc पुरोडास्, पुरोळास्; पुरोडाभ्याम् u. s. w. P. 8, 2,67 und Vârtt. zu 3,2,71. VOP. 3, 107. fgg. 149) und gewöhnlich पुरोडाश (पुरस् + दाश्, दाश) m. VS. PRÂT. 3,43. P. 3,2,71. VOP. 26,65. AK. 3,6,2,21. SIDDH. K. 250, a, 1. *aus Reismehl gebackener Opferkuchen, welcher in der Regel, in Stücke getheilt, in einer oder mehreren Schalen* (कपाल) *aufgesetzt wird;* = हविर्भिद्, हविर्भेद und चमसी पिष्टकास्य (worauf bei WILSON die Bed. *a sort of flat ladle or spoon, used for placing the cakes in the sacrificial fire* beruht) TRIK. 3, 3, 429. H. an. 4, 313. MED. ç. 37. पुरोळा अग्ने पचतस्तुभ्यं वा घा परिष्कृतः ṚV. 3, 28, 2. fgg. 41,3. 52, 2. fgg. 4, 24, 5. 6, 23, 7. 8, 31, 2. 2, 11. nicht anders auch wohl 1,162,3, wo das Wort nach SÂJ. so v. a. पुरस्ताद्दातव्य bedeuten soll. AV. 18,4,2. °वत्स adj. 12, 4,35. du. 9,6,12. आग्नेयनाभिघारितौ 10, 9,25. VS. 19,85. 28,23. AIT. BR. 1,1. 2, 8. 9. 23. °सत्त्र 2,9. TS. 2,3,2, 8. 7,1,9,1. ÇAT. BR. 1,2,1,2. 4,2,5,11. 5,4,5,6. KÂTJ. ÇR. 2,5,19. fgg. 8,14. 9,9,2. fgg. ÂÇV. GṚHJ. 2,1. KAUÇ. 7. 16. 18. 81. पशुपुरोडाश *Opferkuchen beim Thieropfer* ÇAT. BR. 6,2,1,35. 2,5. fgg. KÂTJ. ÇR. 16,1,25. 39. ÂÇV. ÇR. 3,4. 9. 6,11. पुरोडाशोली ÇAT. BR. 11,7,2,5. अपुरोडाश adj. KÂTJ. ÇR. 25,3,23. वासन्तशारदैर्मेध्यैर्मुन्यन्नैः स्वयमाहृतैः । पुरोडाशांश्चरूंश्चैव विधिवन्निर्वपेत्पृथक् ॥ M. 6,11. JÂGÑ. 3,287. अद्यात्काकः पुरोडाशम् M. 7,21. DRAUP. 6,23. R. 2,61,17. BHÂG. P. 7,12,19. *Opferdarbringung* überh.: बभूवुर्हि पुरोडाशा भक्ष्याणां मृगपक्षिणाम् । पुराणेष्वपि यज्ञेषु M. 5,23. Die einheimischen Grammatiker und Lexicographen kennen noch folgende Bedd.: *Opferrest* TRIK. H. an. MED. **Soma-***Saft* TRIK. H. an. *das bei Gelegenheit der Darbringung des Opferkuchens hergesagte Gebet* Schol. zu P. 4,3,70. — Vgl. पौरोडाश.

पौरोडाशिक (von पुरोडाश) adj. (f. ई) P. 4,3,70.

पुरोडाशिन् (wie eben) adj. *mit Opferkuchen verbunden:* उपसद् TS. 7,1,9,1. PAÑKAV. BR. 21,10,10. KÂTJ. ÇR. 23,2,15.

पुरोडाशीय (wie eben) adj. *zum Opferkuchen in Beziehung stehend* Ind. St. 3, 378.

पुरोडाश्य (wie eben) adj. *zum Opferkuchen bestimmt* BHAṬṬ. 5,12.

पुरोत्सव (पुर + उ°) m. *ein in der Stadt gefeiertes Fest* KATHÂS. 27,43.

पुरोद्भवा (पुर + उद्भव) f. *eine best. Pflanze,* = महामेदा RATNAM. im ÇKDR.

पुरोद्यान (पुर + उ°) n. *ein zur Stadt gehöriger Lustgarten, — Park* MBH. 12,2601. R. 4,31,27. KATHÂS. 29,58. BHÂG. P. 9,18,7.

पुरोध m. für पुरोधस् 1. aus metrischen Rücksichten gebraucht in der Stelle: विप्राः — सपुरोधमुख्याः MBH. 3. 10635.

पुरोधस् (पुरस् + धस्) m. UṆÂDIS. 4, 230. 1) = पुरोहित *aufgestellter —, beauftragter Priester, Hauspriester des Königs* AK. 2, 8, 1, 5. H. 720. HALÂJ. 2, 271. BHAG. 10, 24. MBH. 1, 500. R. 1, 57, 21. R. GORR. 1, 70, 15. RAGH. 3, 18. 7, 17. ÇÂK. 71, 18. VARÂH. BṚH. S. 42 (43), 61. 45, 11. 47,3. SÂH. D. 83. सु° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,32,5. देव° HARIV. 13208. — 2) N. pr. eines Mannes SAṂSK. K. 185, a, 8. angeblicher Verfasser von VS. 11,17.

पुरोधा (पुरस् + धा) f. *Beauftragung, Stellvertretung: Würde und Amt des* **Purohita** AV. 5,24,1. TS. 2,1,2,9. 7,4,1,1. स देवानां पुरोधामगच्छत् TBR. 2,7,1,2. AIT. BR. 7,31. 8,24. 27. ÇAT. BR. 4,1,4,5. PAÑKAV. BR. 13,3,12. 9,27. °काम 15,4,7. TBR. 2,7,1,2. KÂTJ. ÇR. 22, 5,11. 11,18.

पुरोधातर् (von धा mit पुरस्) m. *Auftraggeber: derjenige, welcher den* Purohita *aufstellt* Ait. Br. 8,27.

पुरोधानीय (wie eben) m. = पुरोहित. दध्यङ्गा आङ्गिरसो देवानां पुरोधानीय आसीत् Pañkav. Br. 12,8,6.

पुरोधिका (von 1. धा mit पुरस्) adj. f. *vor andern* (Frauen) *bevorzugt, Favoritin* Hariv. 7817. 7819. 7845.

पुरोऽनुवाक्यवत् (von पुरोऽनुवाक्य = °वाक्या) adj. *mit Einladungsspruch versehen* Çat. Br. 9,3,1,16. 11,4,1,2. Kâtj. Çr. 1,2,6.

पुरोऽनुवाक्या (पुरस् + अनु°) f. (sc. ऋच्) *einleitender Spruch, Einladungsspruch* VS. 20,12. Ait. Br. 1,4. 17. 2,13. 26. TS. 1,6,10,4. 2,2,9,2. TBr. 1,3,1,3. Çat. Br. 2,5,2,21. 14,6,1,9. पुरोऽनुवाक्या देवतास्मरणार्था याज्या च हविःप्रदानार्था Schol. zu Kâtj. Çr. 1,8,9. — Vgl. अपुरोऽनुवाक्यक.

1. पुरोभाग (पुरस् + भाग) m. 1) *Vordertheil* H. 1228. — 2) *Zudringlichkeit, das sich-Mischen in fremde Angelegenheiten:* अनियुक्तपुरोभागो न स्यादिति वदन्ति हि Hariv. 7338. — 3) *Missgunst:* प्रायः समानविद्याः परस्परयशःपुरोभागाः Mâlav. 19.

2. पुरोभाग (wie eben) adj. im voc. fem. पुरोभागे Çâk. 70,14 in mehreren Hdschrr., während andere पुरोभागिणि lesen.

पुरोभागिन् (von पुरोभाग) adj. 1) *zudringlich* Çâk. 70,14, v. l. im Prâkrit Vikr. 48,3. — 2) *missgünstig, tadelsüchtig;* = दोषैकदृश्, दोषग्राहिन् AK. 3,1,46. H. 380. Halâj. 2,191. कुपितो ऽपि स यत्नेनां व्यवधीद्रागमोहितः । तेनैवागात्पुरोभागिवितर्कातङ्कपात्रताम् ॥ Râga-Tar. 6,33. — Vgl. पौरोभाग्य.

पुरोभू (भू mit पुरस्) adj. *an der Spitze stehend* oder *vorragend, überlegen* R̥V. 3,31,8.

पुरोमारुत (पुरस् + मा°) m. *ein von vorn blasender Wind, Ostwind* (Gegens. पश्चान्मारुत) Ragh. 7,51.

पुरोयावन् (पुरस् + या°) adj. *vorangehend, anführend:* रथं पुरोयावानमाजिषु R̥V. 5,35,7. 8,73,8. त्वष्टारमग्रजां गोपां पुरोयावानमा हुवे 9,5,9.

पुरोयुध् (पुरस् + युध्) adj. *vorkämpfend* R̥V. 1,132,6.

पुरोयोध (पुरस् + योध) adj. dass. R̥V. 7,31,6. 82,9.

पुरोरथ (पुरस् + रथ) adj. *dessen Wagen* (den andern) *voraus ist*, daher bildlich überh. *Andere überholend, es zuvorthuend, superior:* यमश्विना पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह R̥V.10,39,11. प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत 133,1.

पुरोरवस् MBh. 3,8504 fehlerhaft für पुरूरवस्.

पुरोरुच् (पुरस् + रुच्) 1) adj. *voran —, vorleuchtend:* त्वं सोमासः पुरोरुचं यूयं वयं च सूर्यः । अश्याम R̥V. 9,98,12. पुरोरुचा पूर्वकृद्वावृधानः VS. 20,36. Nach Mahîdh. *vorstrahlendes Licht*, nach Sâj. zu TBr. *im Osten leuchtend.* — 2) f. Bez. *bestimmter* Nivid-*Verse* (Pada), *welche bei der Cerimonie des* Âǵja *und* Prauga *in der Frühspende vor dem Hauptliede* (सूक्त) *oder dessen Theilen recitirt werden.* द्वादशपदां पुरोरुचं शंसति Ait. Br. 2,39. यज्ञं पुरोरुग्भिः प्रारोचयत् तत्पुरोरुचां पुरोरुक्त्वम् 3,9. 4,5. TS. 6,5,10,13. 7,2,7,4. Çâṅkh. Br. 14,1. 4. 5. Çr. 7,9,2. 10,3. Çat. Br. 4,1,3,15. 2,1,8. 5,4,4,20. 3,9,3,28. Kâtj. Çr. 15,7,13. Âçv. Çr. 5,10. पुरोरुग्वत् adj. *mit* P. *versehen* Çat. Br. 4,2,3,9. — Vgl. अपुरोरुक्क.

पुरोवर्तिन् (पुरस् + व°) adj. *vor Jmdes Augen befindlich —, seiend:* पुरोवर्ति यथा तथा zur Erklärung von इदम् *auf diese Weise, wie wir es vor uns sehen* Mallin. zu Ragh. 8,63.

पुरोवसु (पुरस् + वसु) adj. etwa *vor welchem Reichthum hergeht* TS. 3,2,5,1. Vielleicht entstellt aus पुनर्वसु.

पुरोवात (पुरस् + वात) m. *der Wind von vorn, Ostwind* (Regen bringend) TS. 1,6,11,3. 2,4,7,1. 4,3,3,1. पुरोवातसनिरस्यभ्रसनिरसि 4,6,1. Çat. Br. 1,5,2,18. Kâtj. Çr. 4,5,18. Khând. Up. 2,3,1. MBh. 4,1521. 6,1666. 7,8494. 9,965. Ragh. 18,37. Vikr. 81. गाः पुरोवातो गर्भं ग्राहयति Vop. 18,17. P. 6,1,55, Sch. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 7,6674. Mâlav. 60.

पुरोवृत्त (पुरस् + वृत्त) adj. *voran seiend, vorangehend:* दीपिकाभिः Hariv. 15151.

पुरोहन् (पुरस्, acc. pl. von 2. पुर्, + हन्) adj. *Burgen zerbrechend:* पुरः पुरोहा सखिभिः सखीयन्दृळ्हा रुरोज R̥V. 6,32,3.

पुरोहविस् (पुरस् + ह°) adj. *vorher mit Opfer versehen:* देवयजन TS. 6,2,6,1.

पुरोहित (von 1. धा mit पुरस्; vgl. u. पुरस्) partic. *beauftragt, aufgestellt, bestimmt;* subst. *Beauftragter, Sachwalter, Anwalt;* insbes. *ein aufgestellter, beauftragter Priester, der Hauspriester eines Fürsten* (AK. 2,8,1,5. H. 720. Halâj. 2,271) Nir. 2,12. 7,15. R̥V. 1,1,1. 44,10. 12. 2,24,9. अग्निर्देवानामभवत्पुरोहितः 3,2,8. सर्वदेव° (अग्नि) R. 1,38,15. होता निषत्तो मनुषः पुरोहितः R̥V. 3,3,2. 5,11,2. 6,70,4. 8,27,1. 90,12. विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः *zu jedem Werke der Vorderste als der Tüchtigste* 1,55,3. 94,6. 9,66,20. 10,1,6. वयं राष्ट्रे जागृयाम पुरोहिताः VS. 9,23. 11,81. 31,20. ते मे देवाः पुरोहिताः प्रतीचीः कृत्याः प्रतिसरैरजन्तु *als meine Sachwalter* AV. 8,5,5. Ait. Br. 8,24. Br̥haspati ist P. der Götter Çat. Br. 5,3,1,2. Ait. Br. 3,17. 7,25. °प्रवर Âçv. Çr. 12,15. Çâṅkh. Çr. 1,4,16. अ° Ait. Br. 8,24. Çat. Br. 6,6,3,12. ब्रह्मपुरोहितं तत्रम् Kâth. 27,4. Çat. Br. 4,1,2,4. 5,3,1,2. 4,3,1. Âçv. Gr̥hj. 1,12. M. 4,179. 7,78. 8,335. 12,46. R. 1,8,19. 2,90,2. Spr. 2894. Çâk. 63,15. 71,16. Varâh. Br̥h. S. 3,21. 10,13. Kathâs. 35,58. Lalit. ed. Calc. 138,10. 159,11. 160,3. ब्रह्मपुरोहिताः 171,1. 354,2. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. 1,32,9. — Vgl. पौरोहित, पौरोहित्य.

पुरोहितत्व n. *die Würde eines* Purohita MBh. 13,492.

पुरोहिति (von 1. धा mit पुरस्) f. (priesterliche) *Anwaltschaft:* सत्या नृणामभवत्पुरोहितिः R̥V. 7,83,4. 60,12.

पुरोहितिका (von पुरोहित) f. N. pr. eines Frauenzimmers oder appell. *Favoritin* gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112. — Vgl. पौरोहितिक.

पुरौकस् (पुर + ओकस्) m. *Stadtbewohner, Bewohner von* Tripura Bhâg. P. 7,10,58.

पुर्य (von 2. पुर्) adj. *in einem festen Orte befindlich:* वसु R̥V. 10,138,4.

पुर्यष्ट und पुर्यष्टक (पुरी + अष्टन्, अष्टक) n. *die acht Bestandtheile des Körpers:* भूतेन्द्रियमनोबुद्धिवासनाकर्मवायवः । अविद्या चाष्टकं प्रोक्तं पुर्यष्टमृषिसत्तमैः ॥ Sananda bei Kull. zu M. 1,56. पुर्यष्टकशब्देन भूतादीन्यष्टावुच्यन्ते ebend.

पुर्व् (पूर्व्), पूर्वति *füllen* (vgl. 1. पर्) Dhâtup. 15,67. पूर्वयति *wohnen* 32,126.

पुर्वणीक (पुरु + अनीक) adj. *vielerlei Erscheinungen darbietend:*

Agni ṚV. 1,79,5. 6,5,2. 10,2. 11,6. 7,42,3. Ueberall voc.

पुल्, पोलति, पुलति und पोलयति *gross —, hoch sein, hoch werden* Dhâtup. 20,11. 32,61.

पुल subst. gaṇa तृणादि und बलादि P. 4,2,80. 1) adj. = विपुल *ausgedehnt, weit* H. an. 2,498. Med. l. 33. n. = महत्त्व *Grösse* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,179. — 2) m. *a)* = पुलक *das Sträuben der Härchen am Körper* H. an. Med. — *b)* N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva Vjâḍi zu H. 210 (wenn nicht पुनः adv. zu lesen ist). — 3) f. ग्रा *der weiche Gaumen oder das Zäpfchen im Halse* Wilson nach Çabdârthak. — Die Bedeutung *Galopp* bei Wils. beruht auf einer falschen Lesart und Trennung der Worte Trik. 2,8,45.

पुलक 1) m. *a) eine best. essbare Pflanze:* ग्रग्राह्येयानि धान्यानि कोद्रवाः पुलकास्तथा MBh. 13,4363. — *b) das Sträuben der Härchen am Körper* (als Zeichen von Geilheit oder grosser Freude) Trik. 1,1,131. 3,3,30. H. 305. an. 3,68. Med. k. 120. fg. Halâj. 3,29. gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36. पुलकैः कलितं मम गात्रकम् Vikr. 57. प्रकाशपुलकाङ्ग Mârk. P. 37,22. पुलकोत्कम्प Kathâs. 17,130. कपोलतले — पुलकैरनुकूले Gît. 1,41. पुलकाङ्कुर 12,10. पुलकाञ्चित ad Çâk. 63 (पुलकाचित v. l.). Brahma-P. in LA. 54,7. पुलकाङ्कितसर्वाङ्गी Pańkat. 46,8. 181,17. 187, 3. पुलकोद्धूपितशरीरा (उद्धूपित = उद्धर्षित) 190,21. जातपुलकामालोक्य गण्डस्थलीम् Amar. 77. 87. Sâh. D. 43,2. पुलकोद्गम Çabdârthak. bei Wils. Spr. 738. पुलकोद्भेद 918. Bhâg. P. 7,3,25. उद्भिन्नरोमपुलकैर्वल्गुभिः Kaurap. 35. निर्भिन्नपुलक Bhâg. P. 1,6,18. प्रोद्भूत° Mârk. P. 61,22. उद्भूतपुलका (lies उद्भूत°) 76,8. सपुलक adj. Spr. 1235. सपुलकम् adv. Gît. 7, 22. — *c) ein best. Edelstein* Varâh. Bṛh. S. 81,4. = शिलाभिद्, प्रस्तरभेद, प्रस्तरान्तर Trik. 3,3,30. H. an. Med. = गल्वर्क (welches Wils. hier durch *Trinkglas* wiedergiebt) H. an. — *d) ein Fehler in einem Edelstein,* = मणिदोष diess. — *e) eine Art Ungeziefer* H. 1202. H. an. Med. Halâj. 3,14. — *f) Fladen aus Mehl, mit denen man die Elephanten füttert,* = गजान्नपिण्ड H. an. Med.; vgl. Carl Graf v. Görtz, Reise um die Welt III, 552. — *g) Auripigment* H. an. Med. — *h) ein Gandharva* Med. Statt dessen गल्वर्क (s. u. *c*) H. an. — *i)* = ग्रसुराजी (°राज्यां H. an. *eine Art Senf* Wils.; vgl. ग्रासुरी und राजिका, die diese Bed. haben. — *k)* Pańkat. III, 99 fehlerhaft für पुलाक. — 2) n. *eine best. Erdart,* = कङ्कुष्ठ Râǵan. im ÇKDr.

पुलकय् (von पुलक), पुलकयति *ein Sträuben der Härchen am Körper empfinden* (vor Geilheit oder grosser Freude) Gît. 11,10. पुलकित *mit sich sträubenden Härchen bedeckt* gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36. प्रहृष्टमनाः पुलकितः (v. l. पुलकितलोमाङ्गः) मनुवाच Hit. 16,11. Megh. 26. तनु Spr. 1617. Pańkat. 64,4. 107,11. 115,10. °सर्वाङ्गी ed. orn. 54,16. Mallin. zu Kumâras. 3,68. कुच Gît. 12,5. भुज Prab. 6,3. Gît. 1,33. तन्त्रज्ञानामृताम्भःपुलकितधियाम् Bhartr. 1,19 falsche Lesart für °ग्रम्भःप्रवल्गुलितधियाम्.

पुलकाङ्ग m. Varuṇa's *Schlinge* Çabdârthak. bei Wils.

पुलकालय m. Bein. Kuvera's Çabdârthak. bei Wils.

पुलकित s. u. पुलकय्.

पुलकिन् (von पुलक) m. *eine Art* Kadamba (धाराकदम्ब) Râǵan. im ÇKDr.

पुलकीकृत (von पुलक + कर्) adj. = पुलकित (s. u. पुलकय्): °कृताङ्ग Bhâg. P. 3,15,25.

पुलस adj. von पुल gaṇa तृणादि zu P. 4,2,80.

पुलस्ति 1) adj. *schlichtes Haupthaar tragend* VS. 16,43. subst. *Haupthaar* Schol. in Ind. St. 2,41. — 2) m. N. pr. eines Mannes gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105; vgl. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,179. — Vgl. पौलस्त्य.

पुलस्त्य m. N. pr. eines alten Ṛshi, der unter den geistigen Söhnen Brahman's, unter den Praǵâpati und den sieben Weisen genannt wird, Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,17. AV. Pariç. ebend. 91,2 v. u. M. 1,35. 3,198. MBh. 1,2518. 3,15883. 5,3970. 3975. Hariv. 41. 413. 1878. 10694. 11519. 12440. 13206. 14149. R. 3,20,8. Varâh. Bṛh. S. 13,5. 11. 47,61. H. 124, Sch. VP. 5. 49. 54. 83. Bhâg. P. 3,12,22. 24. 4,1,36. Mârk. P. 52,22. Sańsk. K. 184,*b*,7. Verz. d. B. H. No. 1028. als Gesetzgeber Ind. St. 1,234. fg. Bein. Çiva's Çiv. — Vgl. पौलस्त्य.

पुलह m. N. pr. eines alten Ṛshi, der unter den geistigen Söhnen Brahman's, unter den Praǵâpati und sieben Weisen genannt wird, Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,17. AV. Pariç. ebend. 91,1 v. u. M. 1,35. MBh. 1,2518. Hariv. 41. 413. 11519. 12440. 13206. 14071. 14149. R. 3,20,8. Varâh. Bṛh. S. 13,6. 11. 47,61. VP. 49. 54. 83. Bhâg. P. 3, 12,22. 24. 4,1,38. Mârk. P. 52,24. Bein. Çiva's Çiv.

पुलाक m., nach H. an. und Halâj. n. 1) *taubes —, leichtes Korn,* = तुच्छधान्य (u. d. Worte hiernach zu verbessern), ग्रसारधान्य, तुच्छधान्य AK. 3,4,5. H. an. 3,69. Med. k. 121. Halâj. 5,43. (शूद्रस्य) उच्छिष्टमन्नं दातव्यं जीर्णानि वसनानि च। पुलाकाश्चैव धान्यानां जीर्णाश्चैव परिच्छदाः॥ M. 10,125. पुलाका इव धान्येषु पूत्यण्डा इव पक्षिषु। तद्विधास्ते मनुष्याणां येषां धर्मो न कारणम्॥ MBh. 12,12144 (hiernach 12,6751 und Pańkat. III, 99 zu verbessern). पुलाकोदक Suçr. 1,84,18. 85,3. ग्रनपास्त° (धान्य) Kull. zu M. 8,330. Vgl. निष्पुलाक, welches *frei von tauben Körnern* bedeutet. — 2) *ein Klümpchen Reis, in Kugelform gekneteter Reis,* = भक्तसिक्थ, भक्तसिक्थक AK. H. an. Med. Halâj. — 3) *Abkürzung,* = संक्षेप AK. H. an. Med. — 4) *Geschwindigkeit:* °कारिन् *schnell machend, eilend* Svâmin zu AK. ÇKDr.

पुलाकिन् m. *Baum* H. 1114.

पुलानिका f. etwa *Rauhwerden der Haut* Suçr. 2,295,15.

पुलायित n. *Galopp* ÇKDr. und Wilson nach Trik. 2,8,45. ist hier Druckfehler für पलायित.

पुलिक 1) m. N. pr. eines Mannes VP. 466, N. 1. — 2) f. ग्रा *gelblicher Alaun* Nigh. Pr.

पुलिन Uṇâdis. 2,53. 1) m. n. gaṇa ग्रर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Siddh. K. 249,*a*,9. *Sandbank, angeschwemmtes Land am Ufer eines Flusses, kleine Insel;* n. AK. 1,2,3,9. H. 1078. Halâj. 3,48. MBh. 4,395. निधनं शोभनं तात पुलिनेषु क्रियावताम् 12,10909. नदीपुलिनशायी 13,6473. Hariv. 8493. शोणाः पुलिनमण्डिताः R. 1,36,4. 2,95,9. Suçr. 2,532,11. Bhartr. 2,77. 3,85. Ragh. 14,52 (nach dem Schol. = तीर *Ufer*). Spr. 999. Ṛt. 1,27. Megh. 42. Kathâs. 27,10. Râǵa-Tar. 6,89. Gît. 7,22. Mârk. P. 25,4. 74,6. 93,6. 96,11. 98,6. Pańkat. 135,25. जलपानार्थे तदेव पुलिनमवतीर्णाः 136,1. ग्रस्ति समुद्रान्तरे सुरम्ये पुलिनप्रदेशे ऽस्मद्गृहम् 208,7. पयोधिपुलिनाचले Kathâs. 22,205. Am Ende eines adj.

comp. f. आ MBH. 1,2868. 13,3826. R. 2, 95, 3. Spr. 2087. PRAB. 73, 1. — 2) m. N. pr. eines mythischen Wesens, welches Garuḍa bekämpft, MBH. 1,1489. — Vgl. पौलिन्य.

पुलिनवती (von पुलिन) f. wohl N. pr. eines Flusses gaṇa अजिरादि zu P. 6,3,119.

पुलिन्द UṆÂDIS. 4,85. 1) m. pl. N. pr. eines barbarischen Volksstammes AK. 2,10,21. H. 934. HALÂJ. 2,444. LIA. I,185, N. 1. AIT. BR. 7,18. MBH. 1,6685. 2,1068 (°नगर). 1120. 6,369 (VP. 193). 7,4847. 8,779. 12, 5620. 7559. 13,2104. HARIV. 3274. R. 4,40,21. 41,17. 44,12. RAGH. 16, 19. 32. VARÂH. BṚH. S. 4,22. 5,39. 9,17. 16,2. KATHÂS. 10,157. 32,69 (°प). BHÂG. P. 2,4,18. MÂRK. P. 57,47. 50. sg. *ein Individuum dieses Volkes* PAÑKAT. 120,8. KATHÂS. 7,26. *ein Fürst der P.* MBH. 2,119. पुलिन्द mit कुलिन्द verwechselt MBH. 3,10864; vgl. LASSEN in Z. f. d. K. d. M. 2,24. — 2) = मङ्ग HALÂJ. 3,50; vgl. पौलिन्द.

पुलिन्दक (von पुलिन्द) m. सिन्धुपुलिन्दकाः N. eines oder zweier Völker MBH. 6,348 (VP. 186, wo °पुलिन्द gedruckt ist). N. pr. eines Fürsten der Pulinda, Çavara, Bhilla: पुलिन्दकाख्यस्य पुलिन्दाधिपतेः KATHÂS. 12,45. 19,59. 22,64. N. pr. eines Sohnes des Ârdraka VP. 471.

पुलिमत् m. N. pr. eines Mannes VP. 473. पुलोमत् MATSJA-P.

पुलिरिक m. *Schlange* ÇABDÂRTHAK. bei WILS.

पुलिश m. Paulus (Alexandrinus), Verfasser eines Siddhânta, BHAṬṬOTPALA zu VARÂH. BṚH. S. 2. Verz. d. B. H. No. 939. WEBER, Ind Lit. 226. 228. fg. — Vgl. पौलिश.

पुलु Nebenform von पुरु.

पुलुकाम (पुलु + काम) adj. *begehrlich* NIR. 6,4. ṚV. 1,179,5.

पुलुष m. N. pr. eines Mannes; s. पौलुषि.

पुलोम 1) m. Nebenform von पुलोमन् R. 4,39,7. — 2) f. आ *a)* N. pr. einer Tochter des Unholden Vaiçvânara, die der Unhold Puloman liebte, die aber die Gemahlin Bhṛgu's (Kaçjapa's) wurde, MBH. 1, 875. fg. 5,3971. HARIV. 208. VP. 148. BHÂG. P. 6,6,32. fg. — *b)* = वचा *Acorus calamus Lin.* NIGH. PR.

पुलोमन् m. N. pr. eines Unholden, des Schwiegervaters von Indra, von dem er erschlagen wurde, H. 174. MBH. 1,881. 2530. ARǴ. 10,7. HARIV. 200. 207. 1174. 2288. 12982. 13176. 13222. 14290. KÂM. NÎTIS. 8,21. VP. 147. BHÂG. P. 6,6,30. पुलोमजा f. *Tochter des P.*, Bein. der Gemahlin Indra's (vgl. पौलोमी) AK. 1,1,1,40. Verz. d. Oxf. H. 191, *a*, 33. Indra führt die Beinamen: पुलोमजित् ebend. 184, *a*, 24. पुलोमद्विष् H. 174, Sch. पुलोमभिद् BHÛRIPR. im ÇKDR. पुलोमारि TRIK. 1,1,58. — Vgl. पौलोम.

पुलोमत् m. N. pr. eines Fürsten VP. 473, N. 63. — Vgl. पुलिमत्.

पुलोमही f. *Opium* NIGH. PR.

पुलोमार्चिस् (पुलोमन् + अर्चिस्) m. N. pr. eines Fürsten VP. 473.

पुल्कस m. nach den Erklärern zu ÇAT. BR. 14,7,1,22 (BṚH. ÂR. UP. 4,3,22) = पौल्कस.

पुल्य adj. von पुल gaṇa बलादि zu P. 4,2,80.

पुल्ल adj. *blühend*; n. *Blume* ÇABDÂRTHAK. bei WILSON. Fehlerhaft für फुल्ल.

पुल्लक (?) n. = आश्चर्य *Wunder* H. ç. 88.

पुल्वघ (पुलु + अघ) adj. *viel Uebel thuend:* क्वा॑स्य पुल्वघो मृगः ṚV. 10,86,21. NIR. 13,3, wo das Wort fälschlich durch बह्वादिन् (als wenn घस् darin enthalten wäre) erklärt wird.

1. पुष्, पोषामि (nur NIR. 10,34) DHÂTUP. 17,50; पुष्यति DHÂTUP. 26, 78; पुष्णाति (nicht in der älteren Sprache) 31,57; aor. अपुषत् P. 3,1,55. VOP. 8,38. 11,3. पुषेयम्, पुषेम (KÂTJ. ÇR. 2,1,8); पुपोष; पुष्यात्, पुष्यासम्; mit und ohne Bindevocal KÂR. 6. 8 aus SIDDH. K. zu P. 7,2,10. dat. inf. पुष्यसे; partic. praet. pass. पुष्ट (nur dieses zu belegen) und पुषित AK. 3,2,46. 1) intrans. (nur पुष्यति) *gedeihen, in Zunahme —, Wohlbefinden —, Wohlstand sein:* व्रते ते क्षेति पुष्यति ṚV. 1,83,3. सो अग्नौ धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति 3,10,3. नासुन्वता सचते पुष्यता चन 5,34,5. 4, 8,5. 7,32,9. प्र वाजेभिस्तिरत पुष्यसे नः 57,5. 5,50,1. 6,13,5. अस्मिन्पुष्यन्तु गोपतौ 10,19,3. VS. 23,30. AV. 13,4,4. 5. ÇAT. BR. 2,2,3,5. पुष्यतु भूयो ऽस्त्विति 6,1,2,1. देहमिहापुष्यत्सुरामिषैः BHAṬṬ. 17,32, v. l. स पुष्यतितराम् 4,29. भार्यया चैव पुष्यतु so v. a. *werde ernährt* MBH. 13,4569. — 2) trans. *gedeihen machen, — lassen* (vgl. den Gebrauch von τρέφω). *a) aufziehen, erziehen, ernähren, unterhalten, zur Entwicklung kommen lassen, wachsen lassen:* पशून् ÇAT. BR. 13,2,9,8. गाः ṚV. 3,45,3. AIT. BR. 2,1. पूषेयं क्षीदं सर्वं पुष्यति यदिदं किं च ÇAT. BR. 14,4,2,25. प्रजाः ṚV. 3,55,19. 10,170,1. पोषति प्रजा रसानुप्रदानेन NIR. 10,34. तोकं पुष्येम शतं हिमाः *heranwachsen sehen* ṚV. 1,64,14. पुत्रान् PAÑKAV. BR. 25,16, 3. नार्यमणं पुष्यति नो सखायम् *für sich heranziehen* ṚV. 10,117,6. — भक्ष्यैस्तु विविधैस्तैस्तैः पुत्रो मामिह पुष्यति R. 4,61,24. देहमिहापुष्यः सुरामिषैः BHAṬṬ. 17,32. पुष्यात्स माम् HARIV. 7421. पुत्रानिव प्रियान्भ्रातॄन् — पुपोष MBH. 3,1963. PAÑKAT. 238,7. यः सर्वदास्मानपुषत्स्वपोषम् BHAṬṬ. 3,13. 6,26; vgl. P. 3,4,40. अग्नीषोमौ हि तत्कृत्स्नं सृजतः पुष्यतश्च ह MBH. 13,3239. प्रजायन्ते सुतान्नार्यो दुःखेन महता विभो। पुष्णन्ति चापि महता स्नेहेन MBH. 3,13639. शस्यैर्मेषं पुष्णाति पेशलैः Spr. 650. पुष्णाति देहं तृणैः 2506. 2602. BHÂG. P. 2,10,42. 3,1,6. 18. 30,11. MÂRK. P. 29,3. 32,3. VOP. 3,143. पुष्णामि चौषधीः BHAG. 15,13. MBH. 1,3317. pass.: सुरभीमांसेन दुर्मेधसा पुष्यन्ते श्वानः Spr. 1772. BHÂG. P. 3,31,25. — *b) gedeihen machen, — lassen, mehren; fördern, erhöhen; herrlicher machen, augere:* वसूनि पुष्यसि दाशुषो गृहे ṚV. 9,100,2. वार्याणि 1,164,49. उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष 179,6. वसु 7,32,16. रयिम् 4,12,2. धर्माणि 5,26,6. आविष्ट्या 1,94,6. वर्चः 8. द्यामृभवः पृथिवीं च पुष्यथ 4,36,1. परकाव्येन कवयः परद्रव्येण चेश्वराः। निर्लोठितेन स्वकृतिं पुष्णन्त्यद्यतने जने ॥ RÂǴA-TAR. 5,159. VARÂH. BṚH. S. 9,43. देशान्पुष्णाति (चन्द्रः) 18,7. कार्यं पुष्णातीति पुष्यः VOP. 26,20. pass.: न तिरोधीयते स्थायी तैरसौ पुष्यते परम् SÂH. D. 75,14. — *c) Zunahme einer Sache* (acc.) *an sich erfahren, — empfinden, zulegen an, Etwas sich mehren sehen; in reichlichen Besitz einer Sache kommen;* überh. *erhalten, bekommen, besitzen, haben, an den Tag legen, enthalten, zeigen:* सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक् ṚV. 10,83,1. वार्यम् 1,81,9. 10,133,2. (विट्) पुष्यन्ती नृम्णम् 7,56,5. वयावन्तं स पुष्यति क्षयम् 6,2,5. रयिम् AV. 14,2,37. द्यौर्न क्षत्रमभिभूति पुष्यात् ṚV. 4,21,1. उच्चाव्रश्मीना तनुषे विश्वा रूपाणि पुष्यसि so v. a. *du glänzest in allen Farben* AV. 13,2,10. 7,60,7. ṚV. 8,39,7. 41,5. भद्रं वर्णं पुष्यन् VS. 4, 2. ÇAT. BR. 3,1,3,20. सहस्रम् 14,9,4,23. न च योनिगुणान्कांश्चिद्बीजं पुष्यति पुष्टिषु M. 9,37. उन्मादमेके पुष्यन्ति MBH. 5,2606. 2613. घोराणि रूपाणि तथैव चाग्निर्वर्णान्बहून्पुष्यति घोररूपान् 2713. यां च यस्तनुमा-

स्थाय दैत्यः पुष्यति विग्रहम् Hariv. 3129. 8244. R. 2,94,10 (103,10 Gorr.). 6,2,48. Ragh. 3,32. 4,11. 9,5. 16,58. Kumâras. 1,25. 7,18. 78. Çâk. 18. 10,6. Mâlav. 12. 21,10. 63,20. Megh. 78. Spr. 1726. मैत्रीमशेषभूतानि पुष्यतु सकले जने Mârk. P. 118,14. Sâh. D. 51,1. med.: एकं पुष्यमाणो शिशुव्रतम् Hariv. 3438. नापुष्यन्त श्रियं वृत्ता निराशा इव निर्धनाः R. 5,16,20. seltener पुष्णाति in dieser Bed.: नक्रोश्चरव्याहृतयः कदाचित्पुष्णन्ति लोके विपरीतमर्थम् Kumâras. 3,63. पुष्णाति विश्वनगरः किल दम्भमुग्रम् Dhûrtas. 70,12. Mit पोषम् (पुष्टिम्, वृद्धिम्) verbunden: सहस्रपोषं पुषेयम् VS. 4,26. स एतान्पोषाँ प्रपुष्यत् TS. 7,1,9,1. Pańkav. Br. 8, 4,4. 19,5,10. 21,10,7. 9. Shaḍv. Br. 3,7. ऋचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान् so v. a. *dem Einen strömt eine Fülle von Liedern zu* ṚV. 10,71,11. यस्मिन्नपुष्यन्नुदिते समग्रां पुष्टिं जनाः Ragh. 18,31. प्रभैः शरीरावयवैर्दिने दिने पुपोष वृद्धिम् 3,22. — partic. पुष्ट 1) adj. *genährt, wohlgenährt, sich in einem gedeihlichen Zustande befindend* AK. 3,2,46. मांसैर्वृद्धो पुष्टः MBh. 1,6032. मया हि चिरपुष्टेन दुःखसंवर्धितेन च R. 2,53,20. Spr. 1236. 2409. Kathâs. 32,160. Bhâg. P. 3,1,15. Mârk. P. 50,73. पुष्टिशाखैः MBh. 5,5959. Bhartr. 3,98. सुपुष्टं कृतम् (शिशुगोयुगम्) Pańkat. 182,13. पुष्टाङ्ग Hit. 17,15. यदा मन्येत भावेन हृष्टं पुष्टं बलं स्वकम् M. 7,171. R. 1,1, 87. 5,14. 53,5. R. Gorr. 1,54,17. Vedântas. (Allah.) No. 81. अण्डेभ्यस्त्वथ पुष्टेभ्यः प्राज्ञायन्त शकुन्तकाः *gepflegt* MBh. 12,9303. *reichlich* Halâj. 4,16. वृष्टि Varâh. Bṛh. S. 9,27. 24,24. °र्गी 61,1. M. 4,231. *reich an, gesegnet mit:* कलागुणैः समृद्धा वसुना नातिपुष्टो ऽभवत् Daçak. in Benf. Chr. 184,14. *volltönend:* हृष्टपुष्टस्वरैस्तत्र द्विजेन्द्रैर्वल्गुभाषितैः Hariv. 14063. उवाच वचनं सम्यक् हृष्टपुष्टपदान्तरम् 14124. *vollkommen, vollständig;* अ° *unvollständig, mangelhaft:* श्रुतिदुष्टापुष्टार्थत्वादयः Sâh. D. 7,19. अपुष्टार्थ n. Bez. eines rhetorischen Fehlers: प्रकृतानुपयुक्तार्थमपुष्टार्थं तदुच्यते Pratâpar. 61,a,2. Beispiel: व्यर्थाष्टार्धार्धबाहुनामसीमामीदृशां दशाम्, wo die Umschreibung अष्टार्धार्ध *die Hälfte der Hälfte von acht* für *zwei* getadelt wird. Vgl. कान्त°, दिवा°, धाङ्ग°, पर°, वाक्पुष्टा. — 2) n. *was Jmd herangewachsen, gediehen ist: Erwerb, Besitz, Habe, Wohlstand* (vorzugsweise an Lebendem: Kindern, Vieh u. s. w.) ṚV. 1,103,5. यथा शमसद्द्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् 114,1. 162,7. 2,12,4. 9,55,1. गोमद्यवम्मदर्यस्तु पुष्टम् AV. 18,3,61. आ पुष्टमेता वसु 6,79,2. 4,24,7. 5,3,7. 7,19,1. 79,3. 12, 1,29. 14,2,27. VS. 18,10. 20,10. 26,19. Kauç. 72.

— caus. 1) *aufziehen, auffüttern, ernähren; gedeihen machen, hegen, pflegen* Dhâtup. 33,77. MBh. 13,2633. प्राणावरुन्तयेद्दत्यान्स्वकायमिव पोषयेत् Spr. 1890. तं प्रभूतमांसादिविविधाहारेण पोषयामासुः Pańkat. 192,22. 191,18. Mârk. P. 28,19. 75,26. 125,64. Spr. 867. Dṛshṭântaç. 77 bei Haeb. 224. आण्डम् TBr. 1,6,2,4. स नैषपत्स पोषयत् ṚV. 5,9, 7. — 2) *ernähren —, füttern lassen:* स्वमपत्यमजातमन्यैर्द्विजैः परभृताः खलु पोषयन्ति Çâk. 118.

— अनु *fortwährend gedeihen, erblühen:* अनु वीरैरनु पुष्यास्म गोभिरन्वश्वैरनु सर्वेण पुष्टैः VS. 26,19. *nach Jmd* (acc.) *gedeihen* Shaḍv. Br. 3,7.

— परि, partic. परिपुष्ट *gehegt, gepflegt:* बीजाङ्कुरः सूक्ष्मः परिपुष्टो ऽभिरक्षितः Spr. 2316. *gesegnet mit, reichlich versehen mit:* विषयैः परिपुष्टानां जीवनं नान्यथा भवेत् Verz. d. Oxf. H. No. 71. Çl. 3. धनविद्या° Kull. zu M. 3,277. *gesteigert:* अनुद्दिष्ट्वाः प्रत्युत परिपुष्टा एव (भावाः स्थायिनः) Sâh. D. 76,9. Vgl. परिपुष्टता. — caus. *ernähren, hegen, pflegen* Spr. 2602. Vgl. परिपोषक fgg.

— प्र *ernähren, füttern, unterhalten:* (यः) स्वकुटुम्बमेवानुदिनं प्रपुष्णाति Bhâg. P. 5,26,10. स्वप्राणान्यः परप्राणैः प्रपुष्णाति 1,7,37. प्रो त्ये अग्नयो ऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ṚV. 5,6,6.

— वि, विपुष्ट s. bes., da hier eine Zusammensetzung mit dem fertigen partic. Statt findet.

— सम् *zunehmen:* कर्तुर्याति न गोचरं किमपि संपुष्णाति (विद्याख्यमन्तर्धनम्) Bhartr. 2,13.

2. पुष् (= 1. पुष्) adj. in विश्व°.

3. पुष्, पुष्यति v. l. für व्युष् *theilen, vertheilen* Dhâtup. 26,106.

पुष 1) adj. von 1. पुष् in अह°. — 2) m. N. pr. eines Veda-Lehrers Hiouen-thsang I, 75. — 3) f. आ *eine best. Pflanze,* = लाङ्गलिकी Çabdaṙ. im ÇKDr. — Vgl. त्रिपुषा.

पुषर्य adj. viell. *wohlgepflegt, gedeihlich* (von 1. पुष्): वंसग ṚV. 10,106,5.

पुष्क ein zur Erklärung von पुष्कल angenommenes Wort im gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. Vgl. पौष्कलिति.

पुष्कर Uṇâdis. 4,4. gaṇa वराणादि zu P. 4,2,82. n. Siddh. K. 249,b, 2. 1) n. *blaue Lotusblüthe* AK. 1,2,3,40. 3,4,25,188. H. 1161. an. 3, 579. fg. Med. r. 187. Halâj. 3,57. 5,72. यस्ते गन्धः पुष्करमाविवेश AV. 12,1,24. 11,3,8. VS. 11,29. TBr. 1,2,1,4. Çat. Br. 4,1,5,16. स्रजं च यां बिभृथः पुष्करस्य MBh. 1,781. 7,1014. 12,6800. fg. 9816. 13,4508. 4554. fg. Hariv. 2224. 7070. R. 2,95,14. Suçr. 1,211,13. 299,4. 2,207,2. पुष्करेक्षणा MBh. 1,4704. 8010. 5,3533. R. 2,61,8. °पलाश Khând. Up. 4, 14,3. यथा च पर्णे पुस्करस्यावसिक्तं (lies: पुष्कर°) जलं न तिष्ठेत् MBh. 3, 255. °पत्त्र Spr. 21. °पत्त्रनेत्र Ragh. 18,29. शतपुष्करा (स्रक्) Âçv. Çr. 9, 9. Pańkav. Br. 18,9,7. R. 4,21,25. 6,4,53. 112,79. MBh. 3,11353. Bildliche Bez. *des Herzens:* पितरं सर्वभूतेषु पुष्करे निभृतं विदुः MBh. 5,1790. Amṛtavindûp. in Ind. St. 2,61 (*Irrthum* nach Weber). — 2) *ein best. heilkräftiges Kraut, Costus speciosus* oder *arabicus* AK. 2,4,5,11. 3,4, 25,188. H. an. Med. Halâj. 5,72. Vgl. पुष्करमूल. — 3) n. *Kopf des Löffels:* निषिक्तं पुष्करे मधु ṚV. 8,61,11. विश्वे देवाः पुष्करे त्वाददन्त 7,33, 11. Hierher auch wohl: त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत 6,16,13. स्रुचं प्राग्दण्डां प्रत्यक्पुष्कराम् Ait. Br. 7,5. Kâtj. Çr. 1,3,37. 38. 9,2,13. 26, 1,30. Gṛhjasaṁgr. 1,82. — 4) n. *die Spitze des Elephantenrüssels* AK. H. 1224. H. an. Med. Halâj. 2,64. 5,72. Varâh. Bṛh. S. 66,7. 8. °मुख Çiç. 5,30. (शाखाम्) पुष्कराग्रेणाकृष्याभाङ्क्षीत् Pańkat. 80,8. — 5) n. *das Fell auf der Trommel,* = वाद्यभाण्डमुख, तूर्यास्य, तूर्यवक्त्र AK. 3,4,25, 188. H. an. Med. Halâj. 5,72. तूर्यैराहतपुष्करैः Ragh. 17,11. पुष्करेष्वाहतेषु Megh. 67. Mâlav. 20. Die beiden letzten Stellen könnten auch zu 5. gezogen werden. — 6) m. *eine Art Trommel* (vgl. पुष्कल) Dhar. bei Wils. पणवाः पुष्कराश्चैव मृदङ्गाः पटहानकाः Mârk. P. 106,61. — 7) m. *eine Art Schlange* H. an. Med. — 8) m. *eine Kranichart, Ardea sibirica* (wie alle Synonyme von *Lotus*) AK. 2,5,22. H. 1328. H. an. Med. Halâj. 2,89. Pańkat. 137,4. — 9) n. *Klinge eines Schwertes* AK. Trik. 3,3,361. H. an. Med. Halâj. 5,72. — 10) n. *Schwertscheide* Mathureça zu AK. ÇKDr. — 11) n. *Pfeil,* = काण्ड H. an. Med. — 12) n. *Käfig* Çabdârthak. bei Wils. — 13) n. *Luft, Luftraum* Naigh. 1,3. Nir. 5,14.

AK. 1,1,2,1. 3,4,25. 188. H. 163. H. an. Med. Halâj. 1,137. 5,72. Spr. 1770 (Prab.). — 14) n. *Wasser* Nir. 5,14. AK. 1,2,3,4. 3,4,25, 188. H. 1069. H. an. Med. Çat. Br. 6,4,2,2. — 15) m. *Teich, See* Dhar. im ÇKDr. — 16) m. pl. Bez. *einer Art Wolken, die Hungersnoth bringen sollen*, Gjotistattva im ÇKDr. तोयदेषु पुष्करावर्तकादिषु (nach Mallin. पुष्कर und आवर्तक; vgl. पुष्करावर्तक) Kumâras. 2,50. Vielleicht hierher MBh. 3,5056. — 17) m. *die Sonne* H. ç. 8. — 18) m. *eine best. Krankheit* Med. H. an., wo रोगे° st. रोगा zu lesen ist. — 19) m. in der Astrol. *ein best. Unglück verheissender* Joga ÇKDr. Wils. — 20) n. *Theil* Çabdârthak. bei Wils. — 21) n. *Tanzkunst* Çabdar. bei Wils. — 22) n. *Vereinigung* Çabdârthak. bei Wils. — 23) n. *Kampf* Ratnam. im ÇKDr. und bei Wils. — 24) n. *Berauschung* Wils. nach ders. Aut. — 25) n. sg. und pl. N. pr. eines im Rufe grosser Heiligkeit stehenden Badeplatzes, der heut zu Tage nach *Adschmir* verlegt wird, LIA. I, 587, N. 1. AK. 3,4,25, 188. H. an. Med. Halâj. 5,72. किं तस्य पुष्करजलैरभिषेचनेन MBh. 1,655. 7976. 3,4062. fgg. पुष्करारण्य 4070. पितामहसरः पुण्यं पुष्करं नाम नामतः 8369. 8371. 13,1696. 4887. 6130. Hariv. 12018. 12022. 12273 (vgl. 11558, wo wohl eben so zu lesen ist). 15910. 15912. R. 1,61,4. 62,1. 28. 63,4 (64,1. 28. 65,5. 17 Gorr.). Varâh. Bṛh. S. 5,68. 11,35. 16,31. Kathâs. 45,83. Bhâg. P. 7,14,30. Vârâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 57,*b*,28. Skanda-P. ebend. 73,*b*,19. पुष्करं च महद्वनम् Hariv. 8953. पुष्करारण्य MBh. 1, 1567. 2,1190. R. 1,61,3 (63,3. 4 Gorr.). Narasiṁha-P. in Verz. d. Oxf. H. 82,*a*,18. — 26) m. n. N. eines Dvîpa Trik. 2,1,4. H. an. Med. Çabdar. im ÇKDr. MBh. 6,465. Siddh. Çir. 3,25. VP. 166. 200. Bhâg. P. 5,1,32. 20,30. Mârk. P. 53,19. 54,6. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 33,*a*,25. Matsja-P. ebend. 41,*a*,37. N. eines der 5 Bharata bei den Gaina H. 946, Sch. — 27) m. *der Beherrscher von* Pushkaradvîpa Mârk. P. 53,19. — Bein. Kṛshṇa's MBh. 12,1512. Çiva's Çiv. N. pr. eines Sohnes des Varuṇa Med. MBh. 2,381. 5,3533. Mârk. P. 98,3. eines Asura Hariv. 2282. 14283. eines Buddha Lalit. ed. Calc. 5,14 (पुष्कल Fouc.). eines Fürsten Med. eines Bruders des Nala N. 7,4. eines Sohnes des Bharata (vgl. पुष्कल) VP. 385. 386, N. 17. des Sunakshatra Bhâg. P. 9,12,11. fg. eines Sohnes des Vṛka von der Dûrvâkshî 24,42. pl. die den Brahmanen entsprechenden Bewohner von Kuçadvîpa VP. bei Muir, ST. 1,192. — 28) m. N. pr. eines Berges Çabdar. im ÇKDr. Hariv. 12419. 12855. in Pushkaradvîpa MBh. 6,465. — 29) f. ई gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41. eine der 8 Frauen Çiva's Verz. d. Oxf. H. 91,*b*,34. — Vgl. ज्येष्ठपुष्कर, त्रि°, नेत्रपुष्करा, पौष्कर, पौष्करक, पौष्करेयक.

पुष्करचूड (पु° *Lotus* + चूडा) m. N. pr. eines der 4 Weltelephanten Bhâg. P. 5,20,39.

पुष्करनाभ (पु° + नाभ = नाभि) m. *dessen Nabel ein Lotus ist*, Bein. Vishṇu's Bhâg. P. 4,6,48. 12,22. — Vgl. पद्मनाभ.

1. पुष्करपर्ण (पु° + पर्ण) n. *Blüthenblatt eines Lotus* (auch eine darnach benannte Ishṭakâ) AV. 8,10,27. Çat. Br. 2,1,1,8. 6,1,2,30. 4,1, 7. 9. 7,3,2,14. TS. 5,1,4,1. fgg. 2,6,5. 6,4,2. TBr. 1,1,3,6. °पर्णाद्युपधानमन्त्राः Müller, SL. 335. MBh. 3,13416.

2. पुष्करपर्णी (wie eben) f. *Hibiscus mutabilis* Nigh. Pr. °पर्णिका f. dass. ebend.

पुष्करप्रिय (पु° + प्रिय) *Wachs* Nigh. Pr.

पुष्करबीज (पु° + बीज) n. *Lotussamen* Suçr. 1,157,1. Mṛkkh. 2,12. Nach Râgan. im Nigh. Pr. = पुष्करमूल.

पुष्करमालिन् (von पु° + माला) m. *der Lotusbekränzte*, N. pr. eines Mannes Mârk. P. 21,34.

पुष्करमूल (पु° + मूल) n. *Costus speciosus* oder *arabicus* (vgl. पुष्कर 2.) Râgan. im ÇKDr. Suçr. 2,44,11.

पुष्करमूलक (wie eben) n. *die Wurzel von Costus speciosus* oder *arabicus* Trik. 2,4,28.

पुष्करव्याघ्र (पु° + व्याघ्र) m. *Alligator* Nigh. Pr.

पुष्करशायिका (पु° + शा°) f. *ein best. Wasservogel* Suçr. 1,205,14.

पुष्करशिफा f. = पुष्करमूल Râgan. im ÇKDr.

पुष्करसद् (पु° + सद्) m. N. pr. eines Mannes gaṇa बाह्वादि zu P. 4,1,96. pl. *seine Nachkommen* gaṇa यस्कादि zu 2,4,63. In Ableitungen werden beide Glieder verstärkt (vgl. पौष्करसादि) nach gaṇa अनुशतिकादि zu P. 7,3,20.

पुष्करसागर (पु° + सा°) = पुष्करमूल Nigh. Pr.

पुष्करसाद (पु° + साद) m. *ein best. Vogel* VS. 24,31.

पुष्करसारिन् (पु° + सा°) m. N. pr. eines Brahmanen Burn. Intr. 207. fgg. In Lot. de la b. l. schreibt Burnouf पौष्करसादि.

पुष्करसारी f. Bez. einer Art Schrift (लिपि) Lalit. ed. Calc. 143,17. Foucaux (122) übersetzt *l'écriture de l'essence* (सार) *du lotus* (पुष्कर).

पुष्करस्थपति (पु° + स्थ°) m. *der Werkmeister des Lotus*, Bein. Çiva's MBh. 13,1207, wo पुस्कर° gedruckt ist.

1. पुष्करस्रज् (पु° + स्रज्) f. *Lotuskranz* Pañkav. Br. 18,9,2. 6.

2. पुष्करस्रज् (wie eben) adj. *lotusbekränzt:* die Açvin (m. du. = अश्विनौ Çabdar. im ÇKDr.) ṚV. 10,184,2. AV. 3,22,4. Âçv. Gṛhj. 1,13. Çat. Br. 4,1,5,16. 14,9,4,20. — VS. 2,33.

पुष्कराक्ष (पुष्कर + अक्ष = अक्षि) 1) adj. *lotusäugig* Hip. 2,19. Vishṇu Tithjâdit. im ÇKDr. — 2) m. N. pr. eines Mannes Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 26,*a*,41. eines Fürsten Ratnâv. 18,17. Nach den Scholl. zu P. 5,4,76 hat अक्षि in पुष्कराक्ष eine übertragene Bedeutung.

पुष्कराख्य (पु° + आख्या) m. *Ardea sibirica* (vgl. पुष्कर 8.) H. 1328.

पुष्कराङ्घ्रिज (पु° - अङ्घ्रि + ज) = पुष्करमूल Nigh. Pr.

पुष्कराय् (von पुष्कर), °यते *eine Trommel darstellen:* नमस्तस्मै गणेशाय यत्कण्ठः पुष्करायते Daçak. 1. = मृदङ्गवदाचरति Schol.

पुष्करारुणि (पु° + आरुणि) m. N. pr. eines Fürsten Bhâg. P. 9,21, 20. — Vgl. पुष्करिन्.

पुष्करावती (von पुष्कर mit dem suff. वत्) f. *die Lotusreiche:* 1) N. pr. einer Stadt, Πευκελαῶτις u. s. w. der Alten, Pousekielofati bei Hiouen-thsang, P. 6,3,119, Sch. 1,219, Sch. R. 4,43,23 (Gorr. übersetzt es als adj.). Kathâs. 28,113. 37,22. 82. 146. 180. VP. 386, N. 17, wo fälschlich पुष्करवती steht. Vgl. पुष्कलावती. — 2) *eine Form der* Dâkshâjaṇî Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39,*b*,22.

पुष्करावर्तक (पु° + आवर्तक) m. pl. Bez. *bestimmter Wolken* VP. 231, N. 3. Megh. 6. Kumâras. 2,50, wo Mallin. ohne Noth *zwei Arten* daraus macht. Derselbe Mallin. nennt diese Wolken zu Çiç. 15,107 पुष्क-

लावर्तकाः.

पुष्कराह्न (पु° + आह्ना) 1) m. *Ardea sibirica* (vgl. पुष्कर 8.) AK. 2, 5, 22. Hâr. 185. — 2) = पुष्करमूल Nigh. Pr. Suçr. 2, 43, 2.

पुष्कराह्वय (पु° + आह्वय) 1) m. = पुष्कराह्न 1. Nigh. Pr. — 2) n. = पुष्करमूल Râǵan. im ÇKDr.

पुष्करिका (von पुष्कर) f. 1) *eine best. Krankheit, Abscessbildung am männlichen Gliede*, Suçr. 1, 92, 9. 299, 4. 2, 124, 8. — 2) N. pr. eines Frauenzimmers Daçak. 99, 14.

पुष्करिन् (von पुष्कर) 1) adj. *lotusreich:* पम्पा R. 3, 76, 5. 77, 6. — 2) m. a) *Elephant* (vgl. पद्मिन्) Trik. 2, 8, 34. H. ç. 174. Hâr. 14. पुष्करिणी f. *Elephantenweibchen* H. an. 4, 85. Med. n. 104. — b) N. pr. eines Fürsten (= पुष्करारुणि) VP. 451. bei Muir, ST. 1, 55. — 3) f. पुष्करिणी a) *Lotusteich* P. 5, 2, 135. H. an. Med. *Teich* überh. AK. 1, 2, 3, 27. H. 1094. H. an. Med. Hâr. 42. Halâj. 3, 53. यथा वातः पुष्करिणीं समिङ्गयति सर्वतः RV. 5, 78, 7. 10, 107, 10. AV. 4, 34, 5. 5, 16, 17. Çat. Br. 14, 7, 1, 11. Kauç. 106. Aǵ. 4, 50. MBh. 1, 5004. 7591. 3, 8096. 11390. 12720. 13, 1439. 6685. Hariv. 1394. 8956. Mârk. P. 68, 39. — b) = पुष्करमूल *Costus speciosus* oder *arabicus*. — c) *Hibiscus mutabilis* (स्थलपद्मिनी) Râǵan. im ÇKDr. — d) N. pr. eines Flusses: विमलेश्वरपुष्करिणीसंगमतीर्थ Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66, a, 14. पुष्करिण्यामादित्येश्वरतीर्थम् 24. — e) N. pr. der Gemahlin Bhumanju's MBh. 1, 3714. Kâkshusha's und Mutter Manu's Hariv. 69. der Mutter des Manu Kâkshusha VP. 98. der Gemahlin Vjushṭa's, Mutter des Kakshus und Grossmutter Manu's, Bhâg. P. 4, 13, 14. der Gemahlin Ulmuka's 17. — f) N. eines buddhistischen Tempels in Maru Wassiljew 57.

पुष्कल ved., पौष्कल Uṇâdis. 4, 5. gaṇa सिध्मादि zu P. 5, 2, 97. 1) adj. f. आ a) *reichlich, viel* H. 1425. an. 3, 671. Halâj. 4, 16. धन R. 1, 69, 2 (71, 2 Gorr.). 2, 77, 2. Spr. 871. वसु N. 16, 2. भोज्यैः सुपुष्कलैः Sund. 4, 4. भक्तितेनापि भवता नाहारो मम पुष्कलः Hit. I, 79. यज्ञैः पुष्कलदक्षिणैः Bhâg. P. 4, 9, 24. स्तुवन्ति त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः (*hymnis perpulcris* Schl.) Bhag. 11, 21. प्रज्ञा (Kull. = धनविद्यापरिपुष्टा) M. 3, 277. अपत्यलाभं लभते स पुष्कलम् MBh. 1, 2564. फल (nach Kull. = विशिष्ट) M. 3, 129. R. 1, 49, 9. धर्मं प्राप्स्यथ पुष्कलम् 34, 4. MBh. 3, 10460. धर्मावाप्तिं च विपुलामर्थकामौ च पुष्कलौ R. 2, 51, 5. एवं ते पूजिताः सर्वे कामै रत्नैश्च पुष्कलैः 6, 112, 97. धर्मावाप्तिं च महतीमर्थसिद्धिं च पुष्कलाम् R. Gorr. 2, 48, 5. मुद्, हर्ष, प्रीति MBh. 1, 1188. 2877. 4, 207. कीर्ति 13, 2948. ख्याति M. 12, 36. अपमान Spr. 173, v. l. भोग R. 2, 103, 32. वरप्राप्ति, विद्याप्राप्ति R. Gorr. 1, 4, 11. 13. 18. चेष्टा MBh. 8, 1336. शम 3, 128. परिस्कार्याः (wohl = परिष्कार 4.) 12, 4100. Einige Stellen hätten füglich auch zu b. gestellt werden können. — b) *reich, prächtig, herrlich;* = श्रेयंस्, श्रेष्ठ AK. 3, 2, 8. H. 1439. H. an. AV. 13, 3, 10. TBr. 2, 7, 15, 3. Kâth. 37, 9. Taitt. Âr. 1, 7, 1. पन्न Pańkav. Br. 8, 5, 8. लोकानाप्नोति पुष्कलान् M. 8, 81. Jâǵn. 1, 213. MBh. 1, 8343. 13, 4882. विधानमाज्ञाप्य पुरस्य पुष्कलम् R. 6, 12, 22. द्विजमुख्यवरा राज्यं द्विजत्वं चापि पुष्कलम् (प्राप्नोति) MBh. 13, 2944. परिषेकाः 2779. ततो यतेत कुशलः क्षेमाय भवमाश्रितः। शरीरं पौरुषं यावन्न विपद्येत पुष्कलम् ॥ so v. a. *in voller Kraft seiend* (*le premier de tous les corps* Burn.) Bhâg. P. 7, 6, 5. सन्त्यान्ति पुरुषे नार्यः पुंसां सा ऽर्थश्च पुष्कलः *eine schöne, prächtige Sache* MBh. 13, 2391. — c) *voll tönend, laut:* शृण्वन्वै गीतशब्दं च तूर्यशब्दं च पुष्कलम् MBh. 3, 12050. भेरीशब्दाः 4, 1447. तन्त्रीशब्दाः 13, 5589. सिंहनादाः 7, 578. Hariv. 13772. ब्रह्मघोषाः Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 31, a, 12. — d) = प्रत्यग्र Uǵǵval. = उपस्थित Gaṭâdh. im ÇKDr. Nach Gaṭâdh. ist das eine und das andere synonym mit शोधित *gereinigt*. — 2) m. a) *eine Art Trommel* (vgl. पुष्कर 6.): अवादयन्दुन्दुभीश्च शतशश्चैव पुष्कलान् MBh. 6, 1631. 1637. ततः प्रयाते दाशार्हे प्रावाद्यन्तैकपुष्कलाः (lies: प्रावाद्यन्तैव पु°) 5, 3350. — b) N. pr. eines Sohnes des Varuṇa (vgl. u. पुष्कर 27.) Çabdârthak. bei Wils. Bein. Çiva's (vgl. u. पुष्कर 27.) Çiv. eines Asura (neben पुष्कर) Hariv. 2282. 14283. vielleicht hierher: °विजय, °मोचन Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 13, b, Kap. 52. 68. 69. 78. N. pr. eines Sohnes des Bharata (vgl. u. पुष्कर 27.) Ragh. 15, 89. Bhâg. P. 9, 11, 12. N. pr. eines Ṛshi Verz. d. B. H. No. 316. eines Buddha Lalit. 7 (ed. Calc. पुष्कर). pl. N. pr. eines Volkes Mârk. P. 57, 39. पुष्कलाधमकैराताः 58, 44. die den Kshatrija entsprechenden Bewohner von Kuçadvîpa VP. bei Muir, ST. I, 192. — c) Bein. des Berges Meru Çabdârthak. bei Wils. (angeblich neutr.; vgl. पुरुष 3.) — 3) f. पुष्कली gaṇa गौरादि zu P. 4, 1, 41. — 4) n. a) *ein best. Hohlmaass:* चतुर्मुष्टि भवेत्किंचित्पुष्कलं च चतुर्गुणम्। पुष्कलानि च चत्वारि पूर्णपात्रं विधीयते ॥ Gṛhjasaṅgr. 1, 43. 44. अष्टमुष्टिर्भवेत्कुञ्चिः कुञ्चयो ऽष्टौ च पुष्कलम्। पुष्कलानि तु चत्वारि आढकः परिकीर्तितः ॥ Cit. bei Kull. zu M. 7, 126. nach dem Schol. zu Kâtj. Çr. 25, 5, 18, wo das Wort vorkommt, auch *ein best. Gewicht Gold*. — b) nach ÇKDr. und Wils. *vier Mundvoll erbettelter Speise*, mit folgendem Beleg (im ÇKDr.) aus dem Kaurma-P. (कौर्मे उपरिभागे ३१ अध्यायः): भिक्षामाङ्गर्ग्रासमात्रमन्नं तस्माच्चतुर्गुणम्। पुष्कलं हन्तकारं तु तच्चतुर्गुणमुच्यते ॥ — c) N. pr. eines berühmten Wallfahrtsortes, = पुष्कर 25. Çabdârthak. bei Wilson (angeblich masc.). — Vgl. पौष्कल, पौष्कलेयक, पौष्कल्य.

पुष्कलक m. 1) *Bisamthier* Trik. 3, 3, 33. H. an. 4, 21. Med. k. 198. केशेषु चमरीं हन्ति सीम्नि पुष्कलको हतः zu P. 2, 3, 36. Man hätte मुष्कलक (vgl. LIA. I, 316, N. 2) erwartet, da मुष्क = सीमन् *scrotum* ist. — 2) *Pfahl, Keil* (vgl. पुष्पलक); = कीलक. — 3) *ein buddhistischer Bettler*, = क्षपण Trik. H. an. Med. — ÇKDr. und Wilson geben dieselben drei Bedeutungen nach Med. der Form पुष्पलक, die aber in den Corrigg. zu Med. in पुष्कलक verbessert wird.

पुष्कलावत m. wohl falsche Form für पौष्कलावत *ein Bewohner von* Pushkalâvatî Varâh. Bṛh. S. 14, 26. °क 16, 26; eine Hdschr. hat st. dessen पुष्करावतव्य, womit wohl पुष्करावतक gemeint ist. In Verz. d. B. H. No. 923 heisst ein alter Arzt पुष्कलावत, während die gedr. Ausg. des Suçr. hier richtiger पौष्कलावत liest.

पुष्कलावती f. = पुष्करावती 1. Schol. in der Calc. Ausg. des Ragh. 15, 89. — Stenzler (zu Ragh. 15, 89), Lassen (LIA. I, 421, N.), Reinaud (Mémoire sur l'Inde S. 65) und St. Julien (Hiouen-thsang I, 119) schreiben fälschlich पुष्कलवती. — Vgl. पौष्कलावत.

पुष्कलावर्तक s. u. पुष्करावर्तक.

पुष्कलेत्र m. N. pr. eines Dorfes Râǵa-Tar. 4, 472.

पुष्कश und पुष्कस s. u. पुक्कश.

पुष्ट s. u. 1. पुष्.

पुष्टपति (पुष्ट + प°) m. *Herr des Gedeihens, — des Wohlstandes, — der Mastung u. s. w.* (vgl. पुष्टानां पतिः VS. 16,17): मयि पुष्टं पुष्टपतिर्दधातु AV. 7,19,1. 40,1 (v. l. पुष्टि° in der Einschiebung nach ṚV. 7,96). 19,31,6. 11. इयं गोपाः पुष्टपतिर्व आगात् 3,8,4.

पुष्टार्थ; अ° s. u. 1. पुष्.

पुष्टावत् (von पुष्ट mit Suff. वत्) adj. (Vieh) *züchtend, — pflegend*: इम उ त्वा वि चक्षते सखाय इन्द्र सोमिनः। पुष्टावन्तो यथा पशुम् ṚV. 8,45,16.

पुष्टि (ṚV.) und पुष्टि (von 1. पुष्) f. 1) *Gedeihen, Wachsthum; guter Stand, Vermögen, Wohlstand; Erziehung, Zucht* (des Viehes u. s. w.); = वृद्धि und पोषण H. an. 2,95. Med. t. 22. ṚV. 1,65,5. 77,5. तनयस्य 166,8. 2,4,4. अर्यः पुष्टीर्विव इवा मिनाति 12,5. प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजन्त आसते 13,4. यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः 27,12. 4,16,15. 33,2. अश्व्यस्य त्मना रथ्यस्य पुष्टेर्नित्यस्य रायः पतयः स्याम 41,10. गयं पुष्टिं च वर्धय 5, 10,3. पुष्टिं न पुष्यसि 6,2,1. प्रभे पुष्टिमुक्थ्यः सूर्यायाः 63,6. रेवां इव प्र चरा पुष्टिमच्छ 8,48,6. 10,26,7. 106,4. AV. 3,28,4. 9,4,19. 10,6,29. 19, 3,3. VS. 9,25. 18,10. 28,32. Ait. Br. 8,8. TBr. 1,1,1,1. 4,5,4. TS. 2, 1,9,3. पशोः 3,4,1,4. Çat. Br. 2,4,1,1. 14,1,3,22. Kauç. 3. 51. 74. पुष्टीच्छु Kâtj. Çr. 18,5,12. रक्तस्य, मांस°, शरीर° Suçr. 1,48,8. fgg. 231, 7. P. 6,2,65, Sch. Pańkat. 215,2. पुष्टिरिवातुरस्य (als etwas Unerhörtes) Mṛkkh. 20,6. अनेकभोजनभक्ष्यादिभिः पुष्टिं नीयते Pańkat. 253,11. Mârk. P. 15,52. 22,11. 96,31. 97,36. 99,36. 120,17. न च योनिगुणान्काञ्चिद्बीजं पुष्यति पुष्टिषु M. 9,37. पुष्टिकामेन धर्मज्ञ कथं पुष्टिरवाप्यते Hariv. 844. 846. M. 2,32. MBh. 3,14176. अपुष्यन् — समग्रां पुष्टिं जनाः Ragh. 18,31. Varâh. Bṛh. S. 19,22. Pańkat. I, 246. 182,2. Vgl. पुरुवार°, सु°. — 2) personif. Hariv. Langl. I, 506. Dev. 1,60. 5,32. eine Tochter Daksha's und Gemahlin Dharma's MBh. 1,2578. Hariv. 12452. VP. 54. Bhâg. P. 4,1,49. Mârk. P. 50,20. 26 (Mutter des Lobha). eine der 16 Mâtṛkâ Çrâddhat. im ÇKDr. eine Form der Dâkshâjaṇî Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39, b, 27. eine Kalâ der Prakṛti und Gattin Gaṇeça's (vgl. पुष्टिकान्त) Brahmavaiv. P. ebend. 23, b, 4. 26, a, 10. eine Kalâ des Mondes Brahma-P. ebend. 18,b,24. eine Tochter Paurṇamâsa's VP. 82, N. 2. — 3) N. einer Pflanze, *Physalis flexuosa Lin.* (अश्वगन्धा) Râǵan. im ÇKDr.

पुष्टिक (von पुष्टि) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, a.

पुष्टिकर (पुष्टि + 1. कर) adj. *nahrhaft, Gedeihen —, Wachsthum verleihend* Suçr. 1,234,7. Varâh. Bṛh. S. 21,18. Mârk. P. 120,17.

पुष्टिकर्मन् (पु° + क°) n. *eine rituelle Begehung, welche Gedeihen u. s. w. zum Zwecke hat*, Gobh. 3,10,2. Kauç. 7. 24. MBh. 13,6466.

पुष्टिका (von पुष्टा, fem. von पुष्ट, oder von पुष्टि) f. *eine zweischalige Muschel, Auster* Râǵan. im ÇKDr.

पुष्टिकान्त (पु° + कान्त) m. *der Geliebte der* Pushṭi, Bein. Gaṇeça's Çabdar. im ÇKDr.

पुष्टिकाम (पु° + काम) adj. *Gedeihen —, Wohlstand u. s. w. wünschend* AV. 19,31,1. TS. 7,1,9,1. TBr. 2,3,3,1. Ait. Br. 2,1. Kauç. 59. Jâǵń. 1,294. MBh. 13,4258. Hariv. 844. 846. Bhâg. P. 2,3,5. Verz. d. B. H. No. 1072.

पुष्टिगु (पु° + गु) m. N. pr. eines Mannes, angeblicher Kâṇva und Liedverfasser von Vâlakh. 3,1.

पुष्टिद (पु° + 1. द) 1) adj. *Gedeihen —, Wohlstand u. s. w. verleihend* Hariv. 833. Varâh. Bṛh. S. 43,5. 59,4. मेधाकफ° Suçr. 1,219,15. — 2) m. Bez. einer Klasse von Manen Mârk. P. 96,45. — 3) f. आ a) *ein best. Heilkraut*, = वृद्धि (daher *increase, thriving* bei Wils.); *Physalis flexuosa Lin.* (vgl. पुष्टि 3.) Râǵan. im ÇKDr.

पुष्टिदावन् (पु° + 2. दा°) adj. = पुष्टिद Kauç. 72.

पुष्टिपति (पु° + प°) m. *Herr des Gedeihens, Wohlstandes u. s. w.* TS. 2,4,6,2. TBr. 1,6,2,2. 3,1,2,9. Çat. Br. 11,4,3,16. Kâtj. Çr. 4,14, 23. Âçv. Gṛhj. 4,9.

पुष्टिमति (पु° + म°) m. Bez. eines Agni: अग्निः पुष्टिमतिर्नाम तुष्टः पुष्टिं प्रयच्छति MBh. 3,14176. Ohne Zweifel fehlerhaft für पुष्टिपति.

पुष्टिमन्त् (von पुष्टि) adj. 1) *gedeihlich, reichlich; im Wohlstand befindlich, vermöglich u. s. w.*: वसु ṚV. 3,13,7. 10,86,3. अग्ने त्वं पुरीष्यो रयिमान्पुष्टिमाँ असि VS. 12,59. Âçv. Çr. 6,9. Çat. Br. 14,1,3,22. Khând. Up. 5,16,1. — 2) *das Wort* पुष्टि *oder eine andere Ableitung von der Wurzel* पुष् *enthaltend*: विराजौ Âçv. Çr. 2,18. Çat. Br. 11,4,3,19. Kâtj. Çr. 5,12,19.

पुष्टिंभर (पुष्टिम्, acc. von पुष्टि, + भर) adj. *Gedeihen bringend*: Pûshan ṚV. 4,3,7.

पुष्टिवर्धन (पु° + व°) 1) adj. *Gedeihen machend, Wohlstand fördernd* ṚV. 1,18,2. 31,5. 91,12. 7,59,12. VS. 3,40. 21,20. 28,32. Kauç. 68. 70. — 2) m. *Hahn* H. ç. 191.

पुष्प् s. पुष्प्य्.

पुष्प (von 1. पुष्) 1) n. Siddh. K. 249, a, 11. a) *Blüthe, Blume* AK. 2,4,1,17. Trik. 3,3,277. H. 1125. an. 2,297. Med. p. 9. Halâj. 2,31. AV. 8,7,12. VS. 22,28. Çat. Br. 14,9,4,1. Pańkav. Br. 8,4,1. 15,3,23. Khând. Up. 3,1,2. अपाम् AV. 10,8,34. TBr. 3,7,14,2. अपां वा एतत्पुष्पं यद्वेतसः TS. 5,4,4,2. Lâtj. 2,11,8. 3,2,8. लोहित°, अरुण° adj. Çat. Br. 4,5,10,2. Çâṅkh. Çr. 13,6,2. Kauç. 10. M. 1,46. 4,250. 5,10. 157. Sund. 4,9. N. 13,3. 23,14. R. 1,9,6. 51,28. Suçr. 1,219,7. 223,6. पुष्पफलवत् 4,17. Ragh. 2,13. Çâk. 43. Vid. 105 Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 1,1807. Hariv. 3600. R. 2,92,22. 5,16,37. Ist das comp. N. einer Pflanze, so lautet das f. gewöhnlich auf ई, seltener auf आ aus, P. 4,1,64 und Vârtt. 1. Vop. 4,15; vgl. अण्डकोटरपुष्पी, अधः°, अवाक्°, काञ्चन°, इन्द्रपुष्पा und °पुष्पी, पीतपुष्पा und °पुष्पी, इषुपुष्पा, धूमक°. — b) *Menstrualblut, les fleurs* AK. 2,6,1,31. Trik. H. 536. H. an. Med. Suçr. 2,217,5. °काल 1,321,15. स्त्री° AK. 3,4,30,238. स्त्रीणां पुष्पम् Mârk. P. 51,42. Diese Bedeutung ist viell. im gaṇa देवपथादि zu P. 5,3,100 (प्रतिकृतौ संज्ञायाम्) gemeint. — c) *eine best. Krankheit des Auges, albugo* Suçr. 2,277,4. H. an. — d) in der Stelle: पुष्पार्ककेतकाभाः (अचलेन्द्रस्य देशाः) R. 2,94,6 nach dem Schol. = पुष्पराग *Topas.* — e) in der Dramatik *Galanterie, Artigkeit, Liebeserklärung, fleurettes* Pratâpar. 21, b, 8. 33, b, 5. Daçar. 1, 32. Vgl. वाक्पुष्पैरर्चिताम् (देवीम्) Hariv. 10234. — f) *das Aufblühen*, = विकास H. an. Med. (wo mit ÇKDr. विकाश zu lesen ist). — g) = पुष्पक Kuvera's *Wagen* H. an. — h) = बर्हिपुष्प *eine Art Parfum* Colebr. und Lois. zu AK. 2,4,4,20. — i) N. eines Sâman Pańkav. Br. 15,3,22. Lâtj. 7,8,15. वैरूपम् Ind. St. 3,238, a. — 2) m. N. pr. a) eines Schlangendämons

MBh. 5,3629. — b) eines Sohnes des Çlishṭi Hariv. Langl. I,18 (die Calc. Ausg. रिप्र, eine Hdschr. विप्र). — c) eines Sohnes des Çaṅkha Hariv. Langl. I,72 (Calc. Ausg. पुष्य). — d) eines Bodhisattva (?) Lalit. ed. Calc. 202, 6 (bei Foucaux 168). — e) eines Berges Mârk. P. 57, 14. °गिरि Çabdârthak. bei Wils. — 3) f. आ ein anderer Name der Stadt Kampâ Trik. 2,1,16. — Vgl. मेघपुष्प, रीति°, पौष्प, पौष्पि.

पुष्पक (von पुष्प) 1) m. a) *eine Art Schlange* Suçr. 2,265,20. — b) N. pr. eines Berges Mârk. P. 55,13. — 2) f. पुष्पिका a) *Unreinigkeit an den Zähnen* Hâr. 195. *zwischen Vorhaut und Eichel* H. 634. — b) *Unterschrift eines Abschnittes in einem Buche* ÇKDr. — 3) n. a) *Eisenvitriol* H. an. 3, 69. = रीतिपुष्प, रीतिका *grüner Vitriol; eine Art Kollyrium* (रसाञ्जन) H. an. Med. k. 122. — b) *ein eisernes Trinkgeschirr* (लोहकांस्य) H. an. Med. — c) *Armband* Trik. 3,3,31. *Armband aus Juwelen* H. an. Med. — d) *ein irdener Ofen auf Rädern* diess. — e) *eine best. Krankheit des Auges* diess. — f) N. von Kuvera's Wagen, den Râvaṇa entwandte und Râma wieder zurückbrachte, AK. 1,1,1,66. H. 190. H. an. Med. Halâj. 1,83. MBh. 3,14546. 15888. 15922. 16599. 9, 2759. Hariv. 2468. R. 1,1,85. 70,3. 3,36,15. 54,6. 61,41. 6,55,14. fgg. 106,8. 107,23. Ragh. 10,47. 13,40. Bhâg. P. 9,10,44. — g) N. pr. eines Waldes Hariv. 8953. — Vgl. इन्दुपुष्पिका, गिरिपुष्पक, धूलिपुष्पिका, पौष्पक.

पुष्पकरण्डक (पु° + क°) n. *Blumenkorb*, N. eines Lustgartens bei Uggajinî, Vjâḍi zu H. 976. Çabdam. im ÇKDr. °करण्डकोद्यान Mṛkkh. 148, 19.

पुष्पकरण्डिनी (von पुष्प + करण्ड) f. Bein. von Uggajinî H. 976.

पुष्पकर्णा (पु° + कर्ण) adj. *eine Blume* (d. i. *ein blumenartiges Mal*) *am Ohr habend*, von einem Thiere TS. 7,3,18,1.

पुष्पकार (पु° + 1. कार) m. *der Verfasser des* Pushpasûtra Ind. St. 1, 46.

पुष्पकाल (पु° + काल) m. 1) *die Zeit der Blumen, der Frühling* H. 156. — 2) *die Zeit der Menstruation* Suçr. 1,321,15.

पुष्पकासीस (पु° + का°) n. *grüner* (*schwarzer*) *Eisenvitriol* H. 1057. Vjutp. 136. Suçr. 1,134,4 (wo पुष्पं कासीसम् gedruckt ist). 2,114,14.

पुष्पकीट (पु° + कीट) m. *Biene* Trik. 2,5,36. *ein auf Blumen lebendes Insect* uberh. ÇKDr. Wils.

पुष्पकेतन (पु° + के°) m. *der Liebesgott* (*Blumen zum Attribut habend*) H. 228.

पुष्पकेतु (पु° + केतु) m. 1) *Vitriol als Kollyrium verwendet* AK. 2. 9,103. H. 1054. कान्तां स्मरामि रुचिरोज्ज्वलपुष्पकेतुम् Kaurap. 23. nach dem Schol. = कुसुमपताका. — 2) Bein. des Liebesgottes (vgl. पुष्पकेतन) MBh. 3,16172. — 3) N. pr. eines Buddha Lalit. ed. Calc. 5, 13. N. pr. eines Prinzen Çṛṅgabherjavadâna 2.

पुष्पगण्डिका (पु° + ग°) f. *contrary purpose or effort of man and woman* Wilson.

पुष्पगृह (पु° + गृह) n. *Blumenhaus, Blumengemach* R. 5,15,8.

पुष्पग्रन्थन (पु° + ग्र°) n. *das Winden eines Blumenkranzes, eines Blumengewindes* Vet. in LA. 9,4. 10.

पुष्पघातक (पु° + घा°) m. *Bambusrohr* Çabdam. im ÇKDr. Nach der Sage sollen *die Blüthen des Bambus die Pflanze tödten* (घातक); vgl. Stenzler in Z. f. d. K. d. M. 4,398. fg. Schol. zu Dhammapada v. 164.

1. पुष्पचाप (पु° + चाप) m. *ein Bogen aus Blumen, der Bogen des Liebesgottes* Ragh. 11, 45. Kumâras. 3, 35.

2. पुष्पचाप (wie eben) m. *der Liebesgott* (*dessen Bogen aus Blumen gebildet ist*) H. 228, Sch. Kathâs. 14,29.

पुष्पचामर (पु° + चा°) m. *Artemisia indica* Trik. 2, 4, 23. *Pandanus odoratissimus* Çabdam. im ÇKDr.

पुष्पज (पु° + ज) 1) adj. *von Blumen kommend*: रजस् *Blüthenstaub* Sâh. D. 58,19. — 2) m. *Blumensaft* Râgan. im ÇKDr. u. पुष्पद्रव. — 3) f. आ N. pr. eines aus dem Vindhja entspringenden Flusses Mârk. P. 57, 27.

पुष्पजाति (पु° + जा°) f. N. pr. eines aus dem Malaja entspringenden Flusses VP. 185, N. 30.

पुष्पद (पु° + 1. द) m. *Baum* (*Blumen gebend*) H. 1114.

पुष्पदंष्ट्र (पु° + दंष्ट्रा) m. N. pr. eines Schlangendämons MBh. 1,1557. Hariv. 229. VP. 149, N. 16.

पुष्पदन्त (पु° + द°) 1) m. N. pr. a) eines Wesens im Gefolge des Çiva H. an. 4, 122. MBh. 7, 9564. 9, 2553. Kathâs. 1, 49. 7, 106. — b) eines Gandharva und Autors des Mahimnaḥ stavaḥ Gild. Bibl. 290. Verz. d. B. H. No. 1345. Verz. d. Oxf. H. No. 237. 163,a,5. Ind. St. 4, 175, 1. — c) eines Wesens im Gefolge des Vishṇu, das gegen die Asura kämpft, Bhâg. P. 8,21,17. — d) des 9ten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpiṇî H. 29. 49. Verz. d. Oxf. H. 186,b,15. H. an. — e) eines Vidjâdhara Med. t. 214. — f) des Weltelephanten im Nordwesten AK. 1,1,2,5. H. 170. H. an. Med. Halâj. 1, 104. — g) eines Schlangendämons H. 1311, Sch. Dhar. im ÇKDr. — h) Bein. des Berges Çatruñgaja Çatr. 1,334. — 2) m. du. *Sonne und Mond* H. 124. H. an. Halâj. 1,120. Çatr. 14, 225. Vgl. पुष्पवन्तौ. — 3) f. ई N. pr. einer Râkshasî Lot. de la b. l. 240. — 4) n. N. pr. eines Tempels Kathâs. 7,69. eines Palastes Schiefner, Lebensb. 276 (46). fg. eines Thores Hariv. 6510.

पुष्पदन्तक m. = पुष्पदन्त 1, b. Çabdar. im ÇKDr.

पुष्पदन्ततीर्थ (पु° + तीर्थ) n. N. pr. eines Tîrtha Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 73, b, 30.

पुष्पदन्तभिद् (पु° + भिद्) m. Bein. Çiva's Çiv. Viell. fehlerhaft für पूषदन्तभिद्; s. u. पूषन्.

पुष्पदामन् (पु° + दा°) n. 1) *Blumengewinde, Blumenkranz* H. 651. Spr. 688. — 2) *ein best. Metrum, 4 Mal* – – – – –, ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ –, – ⏑ – – ⏑ – – Colebr. Misc. Ess. II, 163 (XIV, 4).

पुष्पद्रव (पु° + द्रव) m. *Blumensaft* Râgan. im ÇKDr. auch *Aufguss auf Blumen, wie Rosenwasser u. s. w.* Wilson.

पुष्पद्रुम (पु° + द्रुम) m. *ein Baum, der da blüht*: °कुसुमितमुकुट m. N. pr. eines Gandharvarâga Vjutp. 88.

पुष्पध (पु° + 1. ध) m. *der Sohn eines ausgestossenen Brahmanen* M. 10, 21.

पुष्पधनुस् (पु° + 1. ध°) m. = पुष्पधन्वन् Lois. zu AK. 1,1,1,21. Çiç. 9, 41.

पुष्पधन्वन् (पु° + 1. ध°) m. *der einen Bogen aus Blumen führt, der*

Liebesgott AK. 1,1,1,21. HALÂJ. 1,33. UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 1,156. KUMÂRAS. 2,64. SÂH. D. 19,17.

पुष्पधारण (पु° + धा°) m. *Blumenträger*, Bein. Kṛshṇa's MBH. 12,1512.

पुष्पध्वज (पु° + ध्वज) m. *der Liebesgott* H. 228, Sch. — Vgl. पुष्पकेतन.

पुष्पनाटक s. पुष्पवटुक.

पुष्पनित्त (पु° + नित्त *küssend von* नित्) m. *Biene* ÇABDAR. im ÇKDR. पुष्पलित्त WILSON nach ders. Aut.

पुष्पनिर्यास (पु° + नि°) m. *Blumensaft* WILSON. °क m. RÂǴAN. im ÇKDR. unter पुष्पद्रव.

पुष्पनेत्र (पु° + नेत्र) n. *Blumenröhre* SUÇR. 2,56,12. 13.

पुष्पंधय (पुष्पम्, acc. von पुष्प, + धय) VOP. 26,53. m. *Biene* H. 1213, Sch. RÂǴAN. im ÇKDR.

पुष्पपत्त्र (पु° + पत्त्र) m. *eine Art Pfeil* HALÂJ. 2,314.

पुष्पपत्त्रिन् (von पुष्प + पत्त्र) adj. *Blumen zu Pfeilen habend:* पेलव° KUMÂRAS. 4,29.

पुष्पपथ (पु° + पथ) m. *vulva (der Weg für das Menstrualblut)* TRIK. 2,6,23.

पुष्पपाण्डु (पु° + पा°) m. *eine Art Schlange* SUÇR. 2,265,13.

पुष्पपुट (पु° + पुट) m. 1) *eine Düte mit Blumen* VJUTP. 141. — 2) *die Hände in Gestalt eines Blumenkelchs zusammengelegt* Verz. d. Oxf. H. 86,*a*,34. 202,*a*,17.

पुष्पपुर (पु° + पुर) n. *die Stadt* Pâṭaliputra BHÛRIPR. im ÇKDR. RAGH. 6,24.

पुष्पप्रचय (पु° + प्र°) m. *das Pflücken von Blumen* (in diebischer Weise) P. 3,3,40, Sch.

पुष्पप्रचाय (पु° + प्र°) m. *das Pflücken von Blumen* P. 3,3,40, Sch.

पुष्पप्रचायिका (पु° + प्र°) f. *Blumenlese* UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 2,32. तव पु° *es ist die Reihe an dir Blumen zu lesen* P. 6,2,74, Sch.

1. पुष्पफल (पु° + फल) n. *Blumen und Früchte* ADBH. BR. 6,6 in Ind. St. 1,40. Spr. 3049.

2. पुष्पफल (पु° + फल) m. *Feronia elephantum Corr.* (कपित्थ) AK. 2,4,2,2. *Benincasa cerifera Savi.* (कुष्माण्ड) HÂR. 97. ÇABDAM. im ÇKDR.

पुष्पफलद्रुम (पु° - फल + द्रुम) m. pl. *Bäume in Blüthe und mit Früchten* R. 2,95,4.

पुष्पबलि (पु° + ब°) m. *eine Darbringung in Blumen:* कृत° (गृह) MÂRK. P. 50,80.

पुष्पभद्रक (पु° + भ°) n. N. pr. eines Hains BHÂG. P. 3,23,40.

पुष्पभद्रा (पु° + भ°) f. N. pr. eines Flusses Verz. d. Oxf. H. 24,*a*, N. 2. 77,*b*,43.

पुष्पभव (पु° + भव) adj. *in Blumen sich findend;* m. *Blumensaft* WILSON.

पुष्पभूषित (पु° + भू°) n. Titel eines Prakaraṇa SÂH. D. 191,8.12, wo कुलस्त्री पु° zu lesen ist.

पुष्पभोरोत्स (पु° + भो°) m. N. pr. eines Mannes BURN. Intr. 433.

पुष्पमञ्जरिका (पु° + म°) f. *blauer Lotus* WILSON.

पुष्पमय (von पुष्प) adj. f. ई *aus Blumen gebildet, — bestehend* MBH. 3,15161. R. 5,5,17. 16,14. ÇÂK. 74.

पुष्पमाला (पु° + मा°) f. 1) *Blumenkranz* R. 3,68,40. KATHÂS. 29,19. VET. in LA. 9,6. — 2) Titel einer Schrift SÂH. D. 128,12.

पुष्पमास् (पु° + मास्) m. *Blumenmonat, Frühling:* °मासि R. 3,79,16.

पुष्पमास (पु° + मास) m. dass. RÂǴAN. im ÇKDR. HARIV. 3215. R. 3,79,39.

पुष्पमित्र (पु° + मित्र) m. N. pr. eines Fürsten P. 1,1,68, Vârtt. 4, Schol. nach den brahmanischen Nachrichten ein Heerführer des letzten Maurja und Vater des Fürsten Agnimitra, nach buddhistischen Nachrichten ein Fürst, Nachfolger von Pushjadharman, MÂLAV. 70, 15. 21. VP. 470. BURN. Intr. 424, N. 430. fgg. LIA. II, 271. 345. Denselben Namen führt noch ein anderer Fürst VP. 478; vgl. LIA. I, 657, N. Nach WEBER in Ind. St. 5,150 ist पुष्यमित्र die richtige Form, wie auch WASSILJEW 50. 203 hat.

पुष्परक्त (पु° + रक्त) 1) adj. *roth wie eine Blume;* vgl. प्रतिनवजवा° MEGH. 37. — 2) m. *Hibiscus phoeniceus Lin.* (सूर्यमणिवृक्ष) RÂǴAN. im ÇKDR.

पुष्परजस् (पु° + र°) n. *Blüthenstaub,* insbes. *Saffran* H. ç. 131.

पुष्परथ (पु° + रथ) m. *Vergnügungswagen* H. 752. HALÂJ. 2,291. R. 2, 26,15 (17 GORR.). — Vgl. पुष्यरथ.

पुष्परस (पु° + रस) m. *Blumensaft, Honig* AK. 2,4,1,17. 3,4,12,105. HALÂJ. 2,466.

पुष्परसाह्वय (पु° + आह्वय) n. *Honig* RÂǴAN. im ÇKDR.

पुष्पराग (पु° + राग) m. *Topas* RÂǴAN. im ÇKDR. VJUTP. 138. RAGH. 18, 31. VARÂH. BRH. S. 81,5.

पुष्पराज (पु° + राज) m. dass. RÂǴAN. im ÇKDR. u. पुष्पराग.

पुष्परेणु (पु° + रेणु) m. *Blüthenstaub* ÇABDAR. im ÇKDR. RAGH. 1,38.

पुष्परोचन (पु° + रो°) m. *Mesua Roxburghii Wight.* TRIK. 2,4,20.

पुष्पलक m. *Pfahl, Pflock, Keil* (कील) H. 1274. HALÂJ. 2,296. — Vgl. पुष्कलक.

पुष्पलाव (पु° + लाव) m. *Blumenpflücker, Kranzwinder* TRIK. 2,10, 1. ǴAṬÂDH. im ÇKDR. °लावी f. MEGH. 27.

पुष्पलाविन् (पु° + ला°) m. dass. H. 900.

पुष्पलित्त s. u. पुष्पनित्त.

पुष्पलिपि (पु° + लि°) f. *Blumenschrift,* Bez. einer besonderen Schrift LALIT. ed. Calc. 144,1. पुष्य° FOUCAUX.

पुष्पलिह् (पु° + 2. लिह्) m. (nom. °लिट्) *Biene* AK. 2,5,29. TRIK. 3,3,380. H. 1213, Sch. HALÂJ. 2,100.

पुष्पवटुक (पु° + व°) m. viell. so v. a. *Courmacher* Verz. d. Oxf. H. No. 339. पुष्पनाटक v. l.

पुष्पवत् (von पुष्प) adv. *wie eine Blume* Spr. 1876.

पुष्पवन (पु° + वन) n. *Blumenwald,* N. pr. eines Waldes MACK. Coll. I, 76.

पुष्पवन्त् (von पुष्प) 1) adj. *a) mit Blüthen versehen, blühend, mit Blumen geschmückt:* ओषधि ṚV. 10,97,3. AV. 8,7,27. VS. 11,48. MBH. 6, 5129. 12,5816. R. 2,94,10. पुष्पवतीं वनमालाम् 5,4.2. के यूयं पुष्पवन्तः MBH. 2,841.850. — *b)* f. *menstruirend* AK. 2,6,1,20. TRIK. 3,3,305. H. 535. HALÂJ. 2,333. SIDDH. ÇIR. 12,8 (?). — 2) m. *a)* du. *Sonne und Mond* AK. 1,1,3,10. H. 124. Vgl. पुष्पदन्तौ. — *b)* N. pr. eines Daitja MBH. 12,8263. — *c)* N. pr. eines Mannes SAṄSK. K. 186,*b*,3. eines Fürsten HARIV. 1808. VP. 455. BHÂG. P. 9,22,7. — *d)* N. pr. eines Berges in Kuçadvîpa MBH. 6,452. — 3) f. पुष्पवती N. pr. eines heiligen Badeplatzes MBH. 3,8154. — Vgl. पुष्पावती.

पुष्पवर्ष (पु° + वर्ष) 1) m. N. pr. eines Berges BHÂG. P. 5,20,10. — 2)

n. *Blumenregen* Ragh. 12, 102.

पुष्पवाटी (पु° + वा°) f. *Blumengarten* H. 1113. Halâj. 2, 58. Kuvalaj. 105, *b.* °वाटिका f. dass. ebend. Schol. Pańkat. 221, 10 (wo fälschlich पुष्प° gedruckt ist). 12.

पुष्पवाहन (पु° + वा°) m. N. pr. eines Königs von Pushkara Agni-P. im ÇKDr.

पुष्पवाहिनी (पु° + वा°) f. N. pr. eines Flusses Hariv. 12828. Langl. 1, 508.

पुष्पवृक्ष (पु° + वृक्ष) m. *ein Baum, der da blüht,* Vjutp. 103.

पुष्पवृष्टि (पु° + वृ°) f. *Blumenregen* Ragh. 12, 94.

पुष्पवेणी (पु° + वे°) f. 1) *Blumenkranz* R. 3, 68, 41. — 2) N. pr. eines Flusses MBh. 6, 342 (VP. 184).

पुष्पशकटी (पु° + श°) f. *eine vom Himmel kommende Stimme* Trik. 2, 8, 26. Hâr. 220.

पुष्पशकलिन् (von पु° + शकल) m. *eine Art Schlange* Suçr. 2, 265, 20.

पुष्पशय्या (पु° + श°) f. *Blumenlager* Çâk. 34, 1.

पुष्पशर (पु° + शर) m. *der Liebesgott* ÇKDr. und Wilson.

पुष्पशरासन (पु° + श°) m. dass. ÇKDr. und Wilson.

पुष्पशून्य (पु° + शू°) 1) adj. *der Blüthen baar.* — 2) *Ficus glomerata* Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. पुष्पहीन.

पुष्पश्रीगर्भ (पु° - श्री + गर्भ) m. N. pr. eines Bodhisattva Daçabh. 2.

पुष्पस m. *Lunge* H. 605. — Vgl. पुप्फुस, फुप्फुस.

पुष्पसमय (पु° + स°) m. *die Zeit der Blüthe, Frühling* AK. 1, 1, 2, 18.

पुष्पसाधारण (पु° + सा°) m. *die allgemeine Blumenzeit, Frühling* H. ç. 24.

पुष्पसायक (पु° + सा° *Pfeil*) m. *der Liebesgott* Dhûrtas. 66, 11.

पुष्पसार (पु° + सार) m. *Blumensaft* Râǵan. im ÇKDr.

पुष्पसारा (wie eben) f. *Basilienkraut* (तुलसी) Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 24, *a*, 28.

पुष्पसूत्र (पु° + सूत्र) n. N. eines dem Gobhila zugeschriebenen Sûtra Ind. St. 1, 46. fgg. 2, 390.

पुष्पसौरभा (पु° + सौरभ) f. *Methonica superba Lam.* (कलिकारी) Râǵan. im ÇKDr.

पुष्पस्नान (पु° + स्नान) n. *Blumenbad, eine Art Weihe* (अभिषेक): पुष्पस्नानं नृपतेः कर्तव्यं दैववित्पुरोधोभ्याम्। नातः परं पवित्रं सर्वोत्पातान्तकरमस्ति॥ Varâh. Brh. S. 47. 3. 38. पुष्पस्नानाम्बुभिः सपुष्पैः। अभिषिञ्चेन्मनुजेन्द्रं पुरोहितो ऽनेन मन्त्रेण॥ 54. 83. 77, 23. Der Schol. hat पुष्पस्नान vor sich gehabt, da er das Wort durch पुष्पयन्त्रेण स्नपनम् erklärt; पुष्पस्नान hat auch Kâlikâ-P. nach dem ÇKDr.

पुष्पस्वेद (पु° + स्वेद) m. *Blumensaft* Râǵan. im ÇKDr.

पुष्पहारिन् (पु° + हा°) adj. *Blumen stehlend* P. 6, 2, 79, Sch.

पुष्पहास (पु° + हास) 1) m. *a*) wohl *Blumengarten* Hariv. 12395. 12411. — *b*) Bein. Vishṇu's H. ç. 71. Hariv. 14115. — *c*) N. pr. eines Mannes Or. und Occ. I, 345. — 2) f. आ *ein menstruirendes Frauenzimmer* Çabdar. im ÇKDr.

पुष्पहीन (पु° + हीन) 1) adj. f. आ *a*) *der Blüthen baar, keine Blüthen habend.* — *b*) adj. f. *keine Menstruation mehr habend* H. 535. Halâj. 2, 332. — 2) f. आ *Ficus glomerata* Çabdaḱ. im ÇKDr.; man hätte eher m. erwartet (vgl. पुष्पशून्य).

पुष्पाकर (पुष्प + आकर) adj. *blumenreich:* मास *der Frühling* Vikr. 9. Râǵa-Tar. 2, 137.

पुष्पाकरदेव (पु° + देव) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

पुष्पागम (पु° + आगम) m. *Frühling* (*Ankunft der Blumen*) Ṛt. 6, 34.

पुष्पाजीव (पु° + आजीव) m. *der von Blumen lebt, Gärtner, Kranzwinder* H. 900. पुष्पाजीविन् m. dass. Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

पुष्पाञ्जन (पु° + 2. अञ्जन) n. *Vitriol als Kollyrium* H. 1054.

पुष्पाणनाड m. N. pr. eines Grâma Râǵa-Tar. 8, 961. 1040. 1580.

पुष्पानन (पुष्प + आ°) m. *Blumengesicht*, N. pr. eines Jaksha MBh. 2, 399.

पुष्पापीड (पु° + आपीड) m. N. pr. eines Gandharva Ćuk. in LA. 39, 7.

पुष्पाभिकीर्ण (पुष्प + अ°) 1) adj. *mit Blumen überschüttet* Lalit. ed. Calc. 88, 11. — 2) m. *eine Art Schlange* (*geblümt, gefleckt*) Suçr. 2, 265, 9.

पुष्पाभिषेक (पुष्प + अ°) m. = पुष्पस्नान Varâh. Brh. S. 107 (Anukramaṇî), 6. — Vgl. पुष्पाभिषेक.

पुष्पाम्बुज (पुष्प - अम्बु + ज) m. *Blumensaft* Râǵan. im ÇKDr. u. पुष्पद्रव.

पुष्पाम्भस् (पु° + अम्भस्) n. N. pr. eines heiligen Badeplatzes MBh. 3, 5048.

पुष्पायुध (पु° + आयुध) m. *der Liebesgott* (*dessen Waffen aus Blumen bestehen*) Spr. 472. Git. 10, 14.

पुष्पार्ण (पु° + अर्ण) m. N. pr. eines Sohnes des Vatsara von der Svarvîthi Bhâg. P. 4, 13, 12. fg.

पुष्पावती (von पुष्प mit suff. वत्) f. N. pr. einer Stadt Verz. d. Oxf. H. 153, *a*, 12. No. 339. — Vgl. पुष्पवत्.

पुष्पावलिवनराजिकुसुमिताभिज्ञ m. *vertraut* (अभिज्ञ) *mit der Blüthezeit* (कुसुमित) *der Blumenreihen* (पुष्प + आवलि) *und der Waldreihen* (वन - राजि), N. pr. eines Buddha Lalit. ed. Calc. 364, 13. पुष्पबलिवन° Foucaux.

पुष्पासव (पुष्प + आ°) *Decoct von Blumen:* पुष्पासवफलासवम् R. 5, 14, 44. पुष्पासवामोदितवक्त्रपङ्कजा Ṛt. 5, 5. n. *Honig* Râǵan. im ÇKDr.

पुष्पासार (पु° + आसार) m. *Blumenregen* Megh. 44.

पुष्पास्त्र (पु° + अस्त्र) m. *der Liebesgott* (*Blumen zu Geschossen habend*) H. 228, Sch. Çabdar. im ÇKDr.

पुष्पाह्वा (पु° + आह्वा) f. *Anethum Sowa Roxb.* (शतपुष्पा) Râǵan. im ÇKDr.

पुष्पितं (von पुष्प) gaṇa तारकादि zu P. 5, 2, 36. 1) adj. *a*) *mit Blumen versehen, Blüthen tragend, in Blüthe stehend, blühend:* तरु u. s. w. M. 11, 142. MBh. 1, 5884. 3, 2501. 13, 2798. Sâv. 4, 31. R. 2, 54, 4. 3, 55, 48. Suçr. 1, 22, 5. Spr. 531. Ragh. 19, 41. Ṛt. 6, 15. 28. Pańkat. 91, 7. Brahma-P. in LA. 52, 17. Varâh. Brh. S. 54, 2. प्रदेश 88, 1. वन R. 2, 49, 3. वनराजी 3, 52, 23. वनस्थली Ragh. 15, 8. *geblümt* uneig. so v. a. *mit blumenähnlichen Mälern versehen, gefleckt:* (कृपः) पद्मभद्रस्तु हृत्पृष्ठमुखपार्श्वेषु पुष्पितः H. 1236. Hâr. 117. पद्माङ्ग° Trik. 2, 8, 42. *blühend* so v. a. *strotzend von:* सुवर्णपुष्पितां पृथ्वीम् Pańkat. I, 51. त्रय्याम् — मधुपुष्पितायाम् Bhâg. P. 6, 3, 25. *blühend* so v. a. *zur vollen Erscheinung gekommen:* मन्यमानो च कौमारं पुष्पितं तदनुग्रहम् Kathâs. 2, 76. पुष्पिता वाक् *eine blumenreiche Rede* so v. a. *schöne Worte ohne inneren Gehalt* Bhag. 2, 42. — *b*) f. *menstruirend* Ǵaṭâdh. bei Wils. — 2) m. N. pr. eines Buddha Lalit. ed. Calc. 5, 14. 201, 12. — Vgl. प्रपुष्पित, संप्रपुष्पित

und कुसुमित.

पुष्पिताग्र (पु° + अग्र) 1) adj. f. आ *mit Blumen —, Blüthen besetzte Spitzen habend* SUND. 4, 6. GÎT. 4, 22 (mit Anspielung auf den Namen des Metrums; s. u. 2.). नानामनोज्ञकुसुमद्रुमपुष्पिताग्रान् (सानुदेशान्) RT. 6, 25. — 2) f. आ *ein best. Metrum*, HEM. 1 und 3: ⏑⏑⏑⏑⏑⏑–⏑–⏑–⏑––, HEM. 2 und 4: ⏑⏑⏑⏑–⏑⏑–⏑–⏑–⏑–– COLEBR. Misc. Ess. II, 164 (VI, 10). KHANDOM. 138.

पुष्पिन् (von पुष्प) adj. 1) *Blüthen tragend, blühend* ṚV. 2, 13, 7. 10, 97, 15. 142, 8. AIT. BR. 7, 15. M. 1, 47. MBH. 4, 1773. *blumenreich* in übertr. Bed.: गिरः श्रुतायाः पुष्पिण्या मधुगन्धेन भूरिणा BHÂG. P. 4, 2, 25. — 2) f. *menstruirend* SAṂSK. K. 4, a, 2.

पुष्पेषु (पुष्प + इषु) m. *der Liebesgott* (*Blumen zu Pfeilen habend*) H. 228, Sch. KATHÂS. 7, 16. 28, 58. SOM. NALA 17.

पुष्पोत्कटा (पु° + उत्कटा) f. N. pr. einer Râkshasî, der Mutter des Râvaṇa und des Kumbhakarṇa, MBH. 3, 15893. 15895.

पुष्पोदका (पु° + उदक) f. N. pr. eines Flusses in der Unterwelt MBH. 3, 13407.

पुष्पोद्भव (पुष्प + उ°) m. N. pr. eines Mannes DAÇAK. 27, 13.

पुष्पोपजीविन् (पु° + उप°) m. *der von Blumen lebt, Gärtner, Kranzwinder* R. GORR. 2, 90, 19.

पुष्प्य् (von पुष्प), पुष्प्यति *blühen* GAṆARATN. im gaṇa कण्ड्वादि zu P. 3, 1, 27. पुष्प्, पुष्प्यति DHÂTUP. 26, 15. पुष्प्यन्त् P. 4, 3, 43. कालेन पुष्प्यन्ति नगा वनेषु MBH. 12, 739. अकाले स्म द्रुमाः सर्वे पुष्प्यन्ति च फलन्ति च HARIV. 12799. Spr. 929. HALÂJ. 2, 24. तिलगुल्मं सदा सिञ्चेद्यावत्पुष्प्येद्धि (sic) रक्षितः HARIV. 7874. पुष्पत्पुष्कर MÂLATIM. 153, 5 v. u. पूर्वं पूर्वं पुष्प्यति P. 8, 1, 12, Vârtt. 7, Sch. med.: पुष्प्यमाणैरिवाननैः MBH. 12, 2117.

पुष्य (von 1. पुष्) 1) n. parox. *Blüthe* (vgl. पुष्प) so v. a. *das Oberste oder Feinste einer Sache* (wie ἄνθος, *flos*), z. B. *Schaum* oder *Seim* (von Flüssigem): त्रिः सप्त विष्पुलिङ्गका विषस्य पुष्यमक्षन् ṚV. 1, 191, 12. तत्रामृतस्य पुष्यम् AV. 5, 4, 4. विश्रुतम् 19, 44, 5. — 2) m. *das* Kalijuga MED. j. 37. SHAḌV. BR. 4, 6. — 3) m. perisp. AV. parox. P. 3, 1, 116. — VOP. N. des 6ten Nakshatra, sonst Tishja genannt, AK. 1, 1, 2, 23. 3, 4, 24, 149. H. 111. MED. HALÂJ. 1, 51. WEBER, Nax. 2, 371. AV. 19, 7, 2. ÇÂNKH. GṚHJ. 1, 20. 26. PÂR. GṚHJ. 1, 13. MBH. 3, 15959. 5, 125. 6, 80. अद्य बार्हस्पत्यः श्रीमान्युक्तः पुष्येण (so ist mit der Bomb. Ausg. zu lesen; vgl. 2, 26, 11 GORR.) R. 2, 26, 9. 5, 55, 1. RAGH. 18, 31. VARÂH. BṚH. S. 6, 7. 7, 10. 10, 6. 15, 6. 23, 9. 32, 18. 98, 6. BHÂG. P. 5, 23, 6. MÂRK. P. 58, 15. LALIT. ed. Calc. 28, 3. 63, 2. 88, 2. so v. a. पुष्ययोग *die Verbindung des Mondes mit P., die Zeit, da der Mond im Sternbilde P. steht*, P. 4, 2, 4. PAT. zu P. 4, 2, 3. पुष्ये तु छन्दसां कुर्याद्बहिरुत्सर्जनं द्विजः M. 4, 96. मार्गशीर्ष्यामतीतायां पुष्येण प्रययुस्ततः MBH. 3, 8484. 13, 4258. पुष्यो ऽद्य 5, 5079. अ एव पुष्यो भविता R. GORR. 2, 3, 2. पुष्ये जातः R. SCHL. 1, 19, 8. SUÇR. 2, 162, 11. VARÂH. BṚH. S. 47, 82. P. 2, 3, 45, Sch. पुष्य m. = पौषमास MED. — 4) m. N. pr. eines Fürsten LIA. I, Anh. XII. HARIV. 828. R. GORR. 2, 119, 9. RAGH. 18, 31. VP. 387. BHÂG. P. 9, 12, 5. eines Buddha LALIT. ed. Calc. 5, 17. — 5) f. आ *a*) oxyt. *eine best. Pflanze* AV. 8, 7, 6. — *b*) *das Sternbild* Pushja ÇABDAR. im ÇKDR.

पुष्यधर्मन् (पु° + ध°) m. N. pr. eines Fürsten BURN. Intr. 430.

पुष्यनेत्र (पु° + नेत्र = नेतृ) adj. Pushja *zum Führer habend* P. 5, 4, 116, Vârtt. 2, Sch.

पुष्यमित्र s. पुष्पमित्र.

पुष्ययशस् (पु° + य°) m. N. pr. eines Mannes mit dem patron. Audavragi Ind. St. 4, 374. MÜLLER, SL. 443.

पुष्यरथ (पु° + रथ°) m. *Vergnügungswagen* AK. 2, 8, 2, 19. ÇIÇ. 3, 22; hier zugleich *das Gestirn* Pushja *als Wagen*. — Vgl. पुष्परथ.

पुष्यलक s. पुष्कलक und पुष्पलक.

पुष्यलिपि s. पुष्पलिपि.

पुष्यस्नान (पु° + स्नान) n. *eine best. zur Zeit, da der Mond im Sternbilde* Pushja *steht, stattfindende Reinigungsceremonie:* पौषे पुष्यर्क्षगे चन्द्रे पुष्यस्नानं नृपश्चरेत्। सौभाग्यकल्याणकरं दुर्भिक्षमरकापहम्॥ KÂLIKÂ-P. 89 im ÇKDR. — Vgl. पुष्पस्नान.

पुष्याभिषेक (पुष्य + अभि°) m. dass. ebend. und PARIÇ. in Verz. d. B. H. 90, 4. — Vgl. पुष्पाभिषेक.

पुस्, पोसयति *entlassen, von sich geben* DHÂTUP. 32, 92.

पुस्त्, पुस्तयति *ehren* (आदर); *nicht ehren* (अनादर); *binden* (VOP.) DHÂTUP. 32, 52. — Vgl. बुस्त्.

पुस्त m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. AK. 3, 6, 4, 34, v. l. für बुस्त. SIDDH. K. 251, a, 2 v. u. (पुस्तक gedruckt). TRIK. 3, 5, 13. n. 1) = लेप्यादिकर्मन् AK. 2, 10, 29. H. 922. = लेप्यादिशिल्पकर्मन् MED. t. 35. = शिल्पलेप्यादिकर्मन् H. an. 2, 179. कर्म लेप्यादिकं सर्वं पुस्तकर्म स्मृतम् HALÂJ. 2, 436. *Modellarbeit, Bildnerei:* (पण्डितान्) गजाश्वरथशस्त्रास्त्रचित्रपुस्तादिकोविदान् KATHÂS. 34, 172. Vgl. पुस्तमय. — 2) = पुस्तक *Buch* H. an. MED. °वार्त्त *der von Büchern lebt, der Bücher macht* VARÂH. BṚH. S. 86, 37. — Nach ÇABDÂRTHAK. bei WILSON adj. *gefüllt; bedeckt*.

पुस्तक n. SIDDH. K. 249, a, 1 (251, a, 2 v. u. ist demnach पुस्त st. पुस्तक zu lesen). m. n. *Manuscript, Buch* HARIV. 16216. MṚKKH. 49, 2. VARÂH. BṚH. S. 58, 38. KATHÂS. 8, 11. Spr. 1810. RÂGA-TAR. 3, 261. PAÑKAT. 127, 9. 236, 24. 245, 1. VET. in LA. 18, 5. 8 (es ist wohl पुस्तको ऽयं zu lesen). 10. 15. PRAB. 48, 8. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 604, 18. Auch पुस्तिका Verz. d. Oxf. H. No. 208 am Ende. Vgl. गीतपुस्तक.

पुस्तमय (von पुस्त) adj. *modellirt:* °पुरुषाङ्गप्रत्यङ्गविशेषेषु *Phantome, an welchen gelernt werden soll*, SUÇR. 1, 29, 9.

1. पू, पुनाति und पुनीते DHÂTUP. 31, 12. P. 7, 3, 80. VOP. 16, 2. पुनीहि. पुनीतात्, पुनते und पुनते, अपुनत, पुनीषे (1. pers.); पवते (पवमान s. bes.) DHÂTUP. 22, 70. अपवथाम्; act. (आ) पव nur ṚV. 9, 49, 3. पवत् nur BHAG. 10, 31; अपवीत्, पुपवुस् (ÇÂNKH. ÇR. 14, 62, 2), अपाविषुस्, पविष्ट, पविष्यति (P. 7, 2, 10, Sch.); पूत्वी (ved.), पूत्वा und पवित्वा P. 1, 2, 22. 7, 2, 51. VOP. 26, 103. 104. 208; pass. पूयते; पूत (पवित s. u. dem caus.; auch पून in der Bed. विनष्ट P. 8, 2, 44, Vârtt. 3 यवाः Schol. VOP. 26, 95). 1) *reinigen, läutern, klären;* überh. *rein machen* (z. B. Korn von der Spreu); *sühnen*, καθαίρω; med. *sich reinigen, gereinigt ausfliessen, — abträufeln, sich klären:* सक्तुमिव तितउना पुनन्तः ṚV. 10, 71, 2. VS. 23, 26. (आपः) सलिलस्य मध्यात्पुनाना यन्ति ṚV. 7, 49, 1. वृषा कोशः पवते मद्व ऊर्मिः 2, 16, 5. (सोमम्) पुनातेन्द्राय पातवे 9, 51, 1. 71, 3. 96, 12. 11, 5. 64, 10. उभे पुनामि रोदसी ऋतेन 1, 133, 1. 160, 3. 3, 2, 9.

अवद्यानि पुनानाः 6,66,4. AV. 4,21,4. 6,19,1. त्वं पुनीहि दुरितान्यस्मत् 19,33,3. समिद्धो अग्निः सुपुना पुनाति 12,2,11. आपस्त्वा पुनन्तु शुचयः शुचिम् 10,6,3. 6,19,1. 62,1. अपालां त्रिष्पूत्वी ṚV. 8,80,7. VS. 7,1.21. 8,57. अग्न आयूंषि पवसे VS. 19,38. पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः *klar werden* ṚV. 4,56,6. वर्णं पुनानाः *klar erscheinen lassen* 2,3,5. Pâr. Gṛhj. 2,2. यो यज्ञाय पुनीते TS. 6,1,2,1. अद्भो हिरण्यं पुनन्ति *auswaschen* 2,1. द्वादशावरान्द्वादश परान्पुनाति Âçv. Gṛhj. 1,6. MBh. 3,12730. M. 1,105. 11,248. Jâǵn. 1,58. MBh. 3,6030. R. Einl. Ragh. 17,2. Bhâg. P. 1,1,15. 3,16,21. ग्रामस्तमं कुलं चैव पुनीते MBh. 3,7081. पुनान Ragh. 1,53. पुण्याश्रमदर्शनेन तावदात्मानं पुनीमहे Çâk. 7,20. अवश्यपाव्यं पवसे Bhaṭṭ. 6,64. पवनः पवतामस्मि Bhâg. 10,31. पविता Bhaṭṭ. 3,18. पूत्वा (= स्नात्वा Scholl.) *sich abgewaschen habend* 9,39. pass.: (अद्भिः) स्नानैः पूयते विप्रः कण्ठगाभिस्तु भूमिपः M. 2,62. 8,83. 257. निग्रहेण हि पापानां साधूनां संग्रहेण च। द्विजातय इवेज्याभिः पूयन्ते सततं नृपाः॥ 311. 11,230. 258. MBh. 13,3440. 14,45. Bhâg. P. 6,1,16. पूयते दुष्कृतात् MBh. 3,10530. Bhâg. P. 7,10,16. पूयन्ते (= धूयन्ते) सर्वपापानि MBh. 1,247. Bhâg. P. 6,2,17. partic. पूत = पवित्र, मेध्य, विविक्त AK. 2,7,44. 3,2,5. 3,4,14,85. Trik. 3,3,165. H. 1435. Med. t. 36. = बहुलीकृत AK. 2,9,23. Trik. Med. = निर्बुसीकृत H. 1183. = शटित (?) Med. घृत ṚV. 3,2,1. आज्य AV. 6,115,3. सोम ṚV. 1,3,4. 8,83,5. स्वधिति *blank* 7,3,9. धान्य *von der Spreu gereinigt* P. 8,2,44, Vârtt. 3, Sch. शुद्धाः पूता भवत यज्ञियासः 10,18,2. AV. 6,122,5. TS. 5,2,4,4. Çat. Br. 14,8,15,12. Khând. Up. 5,10,10. M. 2,75. MBh. 2,347. 3,6030. Bhag. 4,10. R. 1,48,32. Ragh. 2,13. Bhâg. P. 7,10,16. 17. दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं जलं पिबेत्। सत्यपूतां वदेद्वाचं मनःपूतं समाचरेत्॥ Spr. 1232. 2183. R. 1,40,12. Ragh. 2,15. Râǵa-Tar. 5,163. Bhaṭṭ. 6,49. पूतपाप = धूतपाप Bhag. 9,20. Vgl. अपूत, अगस्ति°, धारा°, पवित्र°, ब्रह्म°, सु°. — 2) bildlich von der *läuternden* und *scheidenden* Thätigkeit des Geistes: *sichten, unterscheiden; ersinnen, dichten;* med. auch *sich klar darstellen:* अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः ṚV. 4,58,6. AV. 4,39,10. पुनानो अर्कम् ṚV. 7,9,2. पुनीषे वामरक्षसं मनीषाम् 85,1. 3,8,5. त्रिभिः पवित्रैरपुपोद्ध्यर्कम् 26,8. तमभि क्रत्वा पुनती धीतिरश्याः 4,5,7. पूता वाचः 1,79,10. मतिर्न ह्रियते शुचिः सोम इव पवते चारुरग्नये 6,8,1. घृतं न शुचि मतयः पवन्ते 10,2. — 3) *klären, erhellen* (die Erkenntniss u. s. w.) ṚV. 8,12,11. इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थ्यम् 13,1. क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः 3,1,5. Vâlakh. 5,6. केतम् VS. 9,1. — 4) *reinigend gehen, — wehen* (vom Winde); mit acc. *reinigend durchwehen:* पवमानः पवते *der Wind weht* Ait. Br. 1,7. महो वातः पवतां कामे अस्मिन् ṚV. 10,128,2. कस्मादङ्गात्पवते मातरिश्वा AV. 10,7,2. वाताः 13,3,2. सर्वा दिशः पवते मातरिश्वा 19,19,54,2. 8,1,5. VS. 36,10. Çat. Br. 1,7,1,3. 3,1,3,19. Khând. Up. 4,16,1. Bhaṭṭ. 20,29. = गतिकर्मन् Naigh. 2,14 (vgl. Dhâtup. 14,40, v. l.). Vgl. पवमान. — 5) so v. a. अभिगच्छति nach Sâj. in der Stelle: एभिर्न इन्द्राहभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि क्षितयः पवन्ते ṚV. 7,28,4. vielleicht im Anschluss an Bed. 3. so v. a. *Pläne —, Anschläge machen.*

— caus. पवयति und पावयति *reinigen:* यजमानमेवैतया पवयति TS. 2,5,8,6. यदर्भपुञ्जीलैः पवयति 6,1,1,7. बर्हिः पवयित्वाप्तः प्रपादयति 3,1. Çat. Br. 12,4,4,6. 7. TBr. 1,7,6,4. पवित = पूत P. 1,2,22. 7,2,51. Vop. 26,103. fg. पविता ऽनगुणैर्वातैः शीतैः Bhaṭṭ. 9,39. पावयति Ait. Br. 1,3. Çat. Br. 3,1,3,18. 12,8,1,9. Kâtj. Çr. 7,3,1. 19,2,27. Jâǵn. 1,60. 3,35. MBh. 5,414. 14,51. R. Gorr. 1,36,9. 37,23. Spr. 1697. Çâk. 83. Mârk. P. 56,17. पावयां क्रियात् ved. P. 3,1,42. = पाव्यात् Schol. अपीपवत् P. 7,4,80, Schol. पावयस्व MBh. 7,2116. पाव्यते pass. M. 3,183. पावित 2,75. MBh. 4,192. 7,2757. 13,3957. Hariv. 8637. R. 1,65,31. Kumâras. 5,37.

— desid. पुपूषति P. 7,2,74, Sch. पिपविषते P. 7,2,74. 7,4,80, Sch. Vop. 19,7. desid. vom caus. पिपावयिषति P. 7,4,80, Sch. Vop. 19,14.

— अति *läutern über, — durch:* सोममति वारमपाविषुः ṚV. 9,60,2. 3. med. *reinigend durchrinnen, durchpurgiren;* bes. gebraucht von der Wirkung des getrunkenen Soma, der auf dem natürlichen Wege (und als laxans) durchgeht: छिद्र इव वा एष यं सोमो ऽतिपवते Pańkav. Br. 18,5,4. TBr. 1,8,6,6. Çat. Br. 5,3,5,3. Kâṭh. 12,10. स सहस्रतमे संवत्सरे सर्वो ऽत्यपवत Çat. Br. 10,4,4,3. अतिपूत und अतिपवित so v. a. जीर्णसोम und Gegens. zu सोमवामिन् TBr. 1,8,5,5. 6,4. Pańkav. Br. 18,5,3. Kâṭh. 12,9. Çat. Br. 5,5,4,13. य इष्ट्वा पापीयान्स्यात्स सोमातिपवित इति शाण्डिल्यः। यः सोमं पीत्वा छर्दयेत विरिच्येत वेति धानंजय्यः Lâṭj. 8,10,7. fgg. Kâtj. Çr. 15,10,21. 19,1,2. 2,9. विड्वा एतमतिपवते यो राजापरुध्यते *purgando ejicit* Pańkav. Br. 18,5,6. fg.

— अनु med. *reinigend entlang strömen, — wehen* Çat. Br. 1,7,1,12. 3,8,2,21. 14,1,2,23.

— अभि 1) *sich läutern —, gereinigt ausfliessen in der Richtung auf, zum Zweck von, für Etwas:* अभि सोमास आयवः पवन्ते मद्यं मदम् ṚV. 9,23,4. अभि प्रियाणि पवते नामानि 75,1. अभि देववीतिमिन्द्राय सोम पवस्व 89,7. घृतस्य धारा अभि तत्पवन्त 4,58,9. — 2) *zuwehen auf:* यदभिपवते (वायुः) TBr. 2,3,9,1. दिवम् 4. TS. 5,4,9,4. — 3) *verklären:* स एनं तृप्तो भूत्याभिपवते TS. 3,2,2,3. AV. 12,1,13.

— आ 1) med. *geläutert fliessen zu* (acc.), *in* (loc.) ṚV. 9,8,7. पुनान इन्दुरिन्द्रमा 66,28. इन्द्रस्येन्दो जठरमा पवस्व 70,10. 80,3. 84,3. 90,4. — 2) *Etwas herströmen zu:* ते नः सहस्रिणं रयिं पवन्तामा सुवीर्यम् ṚV. 9,13,5. 49,1. VS. 8,63. auch act.: अस्मभ्यं वृष्टिमा पव ṚV. 9,49,3.

— समा *reinigen:* अग्निः पवित्रं (nom.) समापुनातु Siddh. K. zu P. 3,2,186.

— उद् *ausreinigen, läutern* AV. 12,1,30. सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण VS. 1,12. TBr. 1,7,6,1. 3,2,2,10. यद्दर्भैरप उत्पुनाति 5,1. Çat. Br. 1,1,3,3. आज्यम् 3,1,22. 3,4,1,18. Kâtj. Çr. 4,10,5. सर्पिरनुत्पूतं नवनीतं वोत्पूतम् Âçv. Çr. 2,6. Ait. Br. 2,23. Kauç. 2. तत उत्पुनीत नः *rein herausziehen* TBr. 3,7,12,6. — Vgl. उत्पवन fg., उत्पाव.

— नि, partic. निपूत *durchgeseiht, geläutert auf:* वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ṚV. 2,14,9. अयं त इन्द्र सोमो निपूतो अधि बर्हिषि 8,17,11.

— निस् *reinigend abschütteln* (die Spreu), *reinigen* überh. Çat. Br. 1,1,4,21. Kâtj. Çr. 2,4,18. Kauç. 61. यवान्निष्पूतान् (so ist zu lesen) Suçr. 2,72,9. प्रायश्चित्तानि चीर्णानि नारायणपराङ्मुखम्। न निष्पुनन्ति राजेन्द्र सुराकुम्भमिवापगाः॥ Bhâg. P. 6,1,18. — Vgl. निष्पवण, निष्पाव.

— प्रतिनिस् *daneben abschütteln* (?) Kauç. 14.

— परा *reinigend beseitigen* AV. 11,1,11. VS. 1,16.

— परि *durchseihen, läutern:* सोमः परिपूतो अद्रिभिः ṚV. 1,135,2. अव्यो वारैः 8,2,2. 9,98,7. अव्यो वधूयुः पवते परि त्वचि *rein abrinnen*

69, 3. परिपूत *vollkommen gereinigt, — rein:* धान्य M. 8, 330. 331. जल Pańkat. 188, 12. मखशतपरिपूतं गोत्रम् Mṛkkh. 159, 2. — Vgl. परिपवन.

— वि *vollständig läutern, — reinigen:* सत्येन विपुनीह्नि माम् (अग्ने) MBh. 2, 1150. in der Stelle: पविः शल्यो भवति यद्विपुनाति कायम् Nir. 12, 30 nach Durga = विदारयति.

— सम् *läutern, reinigen u. s. w.:* ऋतस्य नाभावधि सं पुनामि ṚV. 10, 13, 3. पवनेन संपूय Âçv. Gṛhj. 4, 5. — caus. dass.: सोमं पवित्रेण संपावयन्ति Çat. Br. 1, 7, 1, 13. 15.

— अभिसम् *hinwehen über* (acc.) TBr. 2, 3, 9, 1. दिशः 4.

2. पू (= 1. पू) adj. *läuternd, reinigend:* पुवौ, पुवः P. 6, 4, 77, Sch. — Vgl. अन्न°, उद्°, केत°, खल°, घृत°, मधु°, वात°, सु°.

3. पू (von 1. पा) adj. *trinkend* in अग्रे°.

पूग Uṇâdis. 1, 123. पूर्ग P. 6, 2, 46, Sch. m. Siddh. K. 250, *a*, 3. 1) m. *Verein, Körperschaft, Menge, Schaar* AK. 3, 4, 3, 21. H. an. 2, 36. Med. g. 10. Halâj. 4, 1. P. 5, 2, 52. 4, 3, 112. नानाजातीया अनियतवृत्तयो ऽर्थकामप्रधानाः संघाः पूगाः Schol. एतत्पूगो वै रुद्रस्तदेनं स्वेन पूगेन समर्धयति Çâṅkh. Br. 16, 7. याजयन्ति च ये पूगान् M. 3, 151. Jâǵn. 2, 30. 211. MBh. 1, 2883. सप्त जघान पूगान्दितेः सुतानाम् Arǵ. 1, 7. °वैर *Feindschaft mit Vielen* MBh. 5, 1085. 1224. राज° 1, 2702. सर्वदशार्हपूगैः 3, 769. ऋषि° 13, 6311. पत्ति° 5, 660. बर्हिणा° R. 2, 55, 33. अश्व° MBh. 3, 1387. अस्त्र° Arǵ. 3, 32. Hariv. 12747. Bhâg. P. 3, 15, 35. वर्ष° *Regenmenge* 17, 26. तीर्थ° Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 65, *a*, 3. भोगपूगाः Spr. 376. अधर्म° Bhâg. P. 1, 17, 32. गुण° Çiç. 9, 64. पाप° Kâçikh. 26, 108 (Aufrecht, Halâj.). अनर्थ° Schol. zu Muṇḍ. Up. S. 261. वर्ष° *eine Reihe von Jahren* MBh. 1, 3606. 5, 773. 13, 6704. R. Gorr. 1, 49, 30. Bhâg. P. 3, 23, 44. कालपूगस्य महतः *nach Ablauf einer langen Zeit* (man streiche hiernach oben den Artikel कालपूग) MBh. 2, 1329. द्वादशपूगां (?) सरितम् 5, 1750. Ueber den Unterschied zwischen पूग, श्रेणि und कुल s. Colebr. in Trans. R. A. S. II, 167. 177. fg. पूग mit कृतादि componirt gaṇa श्रेण्यादि zu P. 2, 1, 59. पूर्गकृत 6, 2, 46, Sch. Vgl. पुञ्ज. — 2) m. *Betelpalme, Areca Catechu Lin.;* n. *die Betelnuss* AK. 2, 4, 5, 34. 3, 4, 3, 21. H. 1154. H. an. Med. Halâj. 2, 45. वेलातटेनैव फलवत्पूगमालिना Ragh. 4, 44. 13, 17. Bhâg. P. 4, 6, 17. 9, 11, 28. °पोत 4, 9, 54. 21, 3. ताम्बूलवल्लीपरिणद्धपूगासु — मलयस्थलीषु Ragh. 6, 64. °फल Trik. 3, 3, 56. Varâh. Bṛh. S. 76, 11. 86, 2. Suçr. 1, 144, 18. 145, 1. 161, 9. 166, 15. 215, 4. 228, 21. सचूर्णपूगैः सह्रितं पत्त्रं ताम्बूलजम्। मुखवैशद्यसौगन्ध्यकान्तिसौष्ठवकारकम् 2, 137, 11. Hit. 115, 3. ताम्बूलीदलपूगपूरितमुखाः Bhartṛ. 1, 43. Kaurap. 9. °खण्ड Râǵa-Tar. 4, 429. Auch पूगीफल Ind. St. 5, 299. Suçr. 2, 103, 16. Nach Çabdar. im ÇKDr. ist पूग m. auch = कण्टकिवृक्ष. Vgl. राजपूग. — 3) m. = छन्द oder छन्दस् Çabdar. — 4) m. = भाव ebend.

पूगतिथ adj. von पूग 1. P. 5, 2, 52. Vop. 7, 42. — Vgl. गणतिथ, बहुतिथ, संघतिथ.

पूगपात्र (पूग 2. + पात्र) n. = फरुवक Hâr. 137. *Betelbüchse* Wils. = पूगपीठ, vulg. पिकदानी *Spucknapf* ÇKDr.

पूगपीठ (पूग 2. + पीठ) n. *Spucknapf* Trik. 2, 6, 42.

पूगपुष्पिका (von पूग 2. + पुष्प) f. *Betel und Blumen, die man Hochzeitsgästen reicht,* Trik. 2, 7, 30.

पूगरोट m. = हिन्ताल *Phoenix paludosa* ÇKDr. u. Wils. nach Trik. 2, 4, 42, wo aber die gedr. Ausg. पूगवोट liest.

पूगवोट s. u. पूगरोट.

पूग्य adj. von पूग 1. gaṇa दिगादि zu P. 4, 3, 54. am Ende eines comp. *zur Schaar des — gehörig* gaṇa वर्ग्यादि zu 6, 2, 131.

पूज्, पूजयति (in gebundener Rede auch med.) Naigh. 3, 14. Dhâtup. 32, 109. अपूजम् MBh. 3, 1005. अपूजिरे 6, 3790. *Ehrfurcht bezeigen, ehren, mit Achtung behandeln, mit Ehren empfangen* (Götter, Menschen und leblose Dinge): प्रगृह्य पाणी देवान्पूजयन्ति Nir. 2, 26. 3, 4. देवानृषीन्मनुष्यांश्च पितॄन्गृह्यांश्च देवताः। पूजयित्वा M. 3, 117. यत्रैनं पूजयिष्यन्तो भवन्ति तत्र वसेत् Âçv. Gṛhj. 3, 9. MBh. 1, 6038. यथार्हं पूज्य नृपतीन् 2, 1604. 3, 2332. Sund. 4, 21. R. 1, 38, 9. Spr. 1420. 2195. अपूजयत माम् MBh. 3, 11947. 5, 1560. 13, 2043. Hariv. 10972. R. 3, 18, 33. Spr. 1415. 1420, v. l. 1421. Bhâg. P. 4, 24, 70. दैवतानि च सर्वाणि पूज्यन्तां भूरिदक्षिणम् MBh. 5, 7463. यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते M. 3, 56. 7, 38. P. 2, 1, 61. fg. Spr. 964. Bhaṭṭ. 3, 56. वेदविद्याव्रतस्नातान् — पूजयेद्धव्यकव्येन M. 4, 31. पूजयन्ति स्म तं नृपम्। पूजाभिः स्वागताद्याभिरासनेनोदकेन च॥ MBh. 5, 6038. 7001. 7545. R. 1, 2, 28. 3, 52, 50. Bhṛgu beim Schol. zu Çâk. 16, 10. fg. Vet. in LA. 13, 18. Bhaṭṭ. 2, 26. अपूजयन्त संहृष्टा वाग्भिः शाल्वम् MBh. 1, 4117. Mârk. P. 29, 41. रत्नैश्च पूजयेदेनम् so v. a. *beschenken* M. 7, 203. वस्त्रमाल्यादिभिः Itih. bei Sâj. zu ṚV. 1, 125, 1. पूजयेदशनं नित्यमद्याच्चैतदकुत्सयन् M. 2, 54. fg. Arǵ. 7, 23. यो हि यस्मिन्रतो धर्मे स तं पूजयते सदा MBh. 14, 1362. वाक्कृतं पूजयति नो *und nicht auf Rede und Blick achtet, Rücksicht nimmt* Jâǵn. 2, 14. पूजित *geehrt, mit Ehren empfangen, in Ehren stehend* AK. 3, 2, 47. H. 446. Halâj. 2, 229. M. 10, 72. MBh. 3, 2115. 2117. नूनं न पूजितो ऽस्माभिर्मणिभद्रः 2553. 5, 7518. N. 9, 36. 15, 8. 21, 21. R. 1, 1, 57. 84. दिष्ट्या मे पूजितं कुलम् 69, 11. Bhaṭṭ. 4, 1. अग्निरत्र न पूजितः Suçr. 2, 60, 8. अशनम् M. 2, 55. अखिलराजकपूजिताङ्घ्रि Vid. 337. राज्ञां पूजितः *bei Fürsten in Ehren stehend* P. 2, 2, 12. 3, 67. 3, 2, 188. Vop. 26, 131. मन्त्रिणो मन्त्रपूजिताः *in Ehren stehend wegen* R. 2, 113, 2. आश्रमो दिव्यसंकाशः सुरैरपि सुपूजितः 1, 48, 14. चैत्यो भवति निर्ज्ञातिरर्चनीयः सुपूजितः MBh. 1, 5914. वागेषा ब्रह्मपूजिता *in Ehren stehend bei* M. 8, 81. तां पुरीं देवगन्धर्वपूजिताम् so v. a. *bewohnt* Arǵ. 4, 55. *geschätzt, empfohlen* (von einem Heilmittel) Suçr. 2, 420, 6. तिथौ नक्षत्रपूजिते MBh. 1, 5320. वाह्ने पूजितश्रमः so v. a. *anerkannt* Spr. 3174. सर्वलक्षण° so v. a. *versehen mit* MBh. 1, 1096. 5905. R. 2, 26, 16. पात्रैरर्घ्यादिपूजितैः (Schol. = युक्त) 1, 73, 21.

— अनु *der Reihe nach ehren* R. Gorr. 2, 99, 9.

— अभि *Jmd ehrenvoll empfangen, — begrüssen, ehren, beloben* N. 3, 16. MBh. 1, 6039. 4, 345. R. 1, 1, 83. Kathâs. 43, 229. हुताशनस्त्वामिति सदाभिपूज्यसे Mârk. P. 99, 65. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 67. हेमवस्त्राद्यैः so v. a. *beschenken* Kathâs. 31, 59. अभिपूजित Nir. 3, 21. P. 8, 2, 100. R. 1, 9, 70. R. Gorr. 1, 10, 18. तैश्च सूर्या ऽभिपूजितः 4, 43, 47. Bhâg. P. 4, 23, 1. साधुवादाभिपूजित Kathâs. 43, 126. *Etwas beloben:* रत्नाणां चात्मनः संख्ये शत्रवो ऽप्यभ्यपूजयन् MBh. 1, 4106. तथेति भरतो वाक्यं वसिष्ठस्याभिपूज्य तत् R. 2, 76, 13. श्रुत्वा यदभिपूजितम् (पुराणम्) MBh. 1, 17. अभिपूजितलाभ M. 6, 58. यस्य यस्य यथाकामं षड्रसेष्वभिपूजितम् so v. a. *erwünscht, ge-*

nehm R. 1,52,23.

— समभि *Jmd Ehre bezeigen, ehren* MBh. 4,98. 340.

— परि *Jmd hoch ehren* MBh. 12,1442. 3455. Kathâs. 24,97. Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 23,*b*, N. 3. 25,*b*, N. 5. Çiç. 1,14. Bhatt. 4,12.

— संपरि dass. MBh. 13,2110.

— प्र *Jmd Ehre bezeigen, ehren, Jmd* oder *Etwas beloben, in Ehren halten:* प्रपूजिरे तव पुत्रम् MBh. 6,3790. ततो ऽवमवसं तत्र गृहीतास्त्रः प्रपूजितः (सुपूजितः v. l.) Arģ. 4,59. भवाँल्लोकप्रपूजितः MBh. 13,914. R. 5, 42,21. Spr. 7. 2230, v. l. Verz. d. Oxf. H. 31, *a*, 9. No. 150. तदस्य समरे — सर्वे योधाः प्रपूजयन् MBh. 8,3244. (वाक्) गृह्यते ऽवधार्यते प्रपूज्यते Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 262.

— संप्र *Jmd Ehre bezeigen* Hariv. 16223.

— प्रति *Ehre bezeigen, ehrerbietig begrüssen, ehren* M. 1,1. 3,243. Arģ. 4,53. MBh. 1,5665. 9,1565. ततः स जयशब्देन माधवं प्रत्यपूजयत् Hariv. 10359. R. 1,2,2. 26,4. R. Gorr. 1,18,22. Pańkat. 184,24. रत्नैश्च प्रतिपूजितः so v. a. *beschenkt* Hariv. 6968. R. 2,32,6. ब्राम्ह्येण यानि गेहानि शपन्त्यप्रतिपूजिताः *nicht ehrenvoll behandelt* M. 3,58. 4,234. देवतायतनानि प्रत्यपूजयन् R. 1,77,12. आश्रमम् MBh. 1,2862. *Etwas beloben, mit Beifall aufnehmen:* एवं पूर्वमिदं काव्यं मुनिभिः प्रतिपूजितम् R. 1,4,23 (3,63 Gorr.). उपवासावसानं हि हविष्याणाः प्रतिपूजयन् Hariv. 6993. तद्दृष्ट्वा कर्म रामस्य मनसा प्रतिपूजयन् R. 3,33,34. Çrut. (Br.) 23. ततः साधिति तद्वाक्यं ब्राम्हणाः प्रत्यपूजयन् R. 1,11,10. Bhâg. P. 1,2,1. न वचः प्रतिपूज्ये R. 2,69,19. — Vgl. प्रतिपूजन fgg.

— संप्रति *Jmd Ehre bezeigen, ehrerbietig begrüssen, ehren* MBh. 14, 406. द्वाःस्थैः प्रतिपूजितः R. Gorr. 2,73,26. कामैः संप्रतिपूज्य तान् (दूतान्) 72,5 (= 70,6 Schl.).

— सम् dass.: जित्वा संपूजयेद्देवान्ब्राम्हणांश्चैव धार्मिकान् M. 7,201. 8, 395. Jâģń. 1,1. MBh. 3,1070 (संपूजयीत). 1765. 1790. 2717. 13,2015. R. 2,25,18. R. Gorr. 1,18,11. 2,73,27. 4,51,22. Varâh. Bṛh. 8. 42 (43),8. 47,27. Vid. 92. Kathâs. 35,160. Mârk. P. 77,22. Bhâg. P. 4,17,2. Hit. 16,13. 27,9. (ताम्) वस्त्रालंकारैः संपूज्य so v. a. *beschenken* 42,5. *Etwas beloben* MBh. 3,1110. — Vgl. संपूजन fgg.

— अभिसम् *Jmd Ehre erweisen, ehren* MBh. 1,1456. 6376. 6917. Mârk. P. 37,37.

पूजक (von पूज्) nom. ag. f. पूजिका *Ehrfurchtbezeiger, Verehrer, Jmd ehrerbietig entgegenkommend* Râģa-Tar. 4,326. 5,49. Verz. d. Oxf. H. 91,*b*,24. Vop. 3,143. आवृत्तानां गुरुकुलाद्विप्राणां पूजको भवेत् M. 7,82. Gewöhnlich in comp. mit dem obj. gaṇa याजकादि zu P. 2,2,9. ein solches comp. ist oxytonirt nach demselben gaṇa zu P. 6,2,151. गुरु° MBh. 2,454. द्विजातिजन° 3,13762. पूजित° 5,1025 (Spr. 1272). पितृदेवत° 7,7005. देवद्विजपूजिका 13,517. Hariv. 7860. कर्मपूजक *Verehrer von Thaten* MBh. 13,5821.

पूजन (wie eben) n. 1) *a*) *das Verehren, Ehren, Auszeichnen* AK. 3, 4,24,158. देवतानाम् M. 4,152. पितृ° 3,262. देवद्विजगुरुप्राज्ञ° Bhag. 17, 14. अतिथि° M. 3,70. 106. एकस्या एव पूजनार्थे बहुवचनम् Nir. 12,7. पूजने स्वाति AK. 3,3,5. — *b*) *eine Sache, die Jmd ehrt:* पूजनात्पूजितमनुदात्तं काष्ठादिभ्यः P. 8,1,67. — 2) f. ई N. pr. eines Vogelweibchens, einer Freundin des Königs Brahmadatta, MBh. 12,5136. fgg. Hariv. 1135; vgl. पूजनीया. Nach Bhar. zu AK. *Sperlingsweibchen.* — Vgl. शाचि°.

पूजनीय (wie eben) 1) adj. *dem Ehre erzeigt werden muss, zu ehren* Nir. 7,26. R. 1,52,14. Spr. 443. das subj. im gen. R. 1,17,26. पूजनीयतर (das subj. gleichfalls im gen.) MBh. 1,3261. पूजनीयतम (das subj. im instr.) 3304. — 2) f. आ N. pr. eines Vogelweibchens, einer Freundin des Königs Brahmadatta, Hariv. 1117. fgg.; vgl. पूजनी.

पूजयितर् (wie eben) nom. ag. *Verehrer:* लिङ्ग° MBh. 13,7517.

पूजयितव्य (wie eben) adj. = पूजनीय Nir. 5,14. Hit. 42,3.

पूजा (wie eben) f. *Ehrenbezeigung, das Ehren, Verehren, Auszeichnung* P. 3,3,105. Vop. 26,192. AK. 2,7,34. H. 447. Halâj. 1,128. आचार्यश्चिदिदं ब्रूयादिति पूजायाम् Nir. 1,4. 3,18. ऋषभ° Gobh. 3,6,11. ब्राम्हण° Kathâs. 4,43. पूज्य° Ragh. 1,79. Verz. d. Oxf. H. 95,*a*,46. fgg. Çâńkh. Gṛhj. 4,5. पूजार्ह M. 9,26. R. 1,51,5. Çabdar. im ÇKDr. तम् — प्रतिजग्राह पूजया परया N. 21,19. M. 9,85. R. 1,9,63. तेषाम् — यथान्यायमकरोत्पूजाम् N. 2,11. 12,49. R. 1,2,2. 9,31. 12,15. 52,15. °कर Nir. 5,14. °कर्मन् 2,26. 7,15. 10,16. तावेव केवलौ श्लाघ्यौ यौ तत्पूजाकरौ (so ist zu lesen) करौ Pańkat. V, 13. सविशेषमस्मै पूजां विधेहि Hit. 27,5. Spr. 1968. Vet. in LA. 7,1. 33,6. °विधि AK. 3,4,4,28. गुरुपूजां प्रयुक्तवान् Indr. 5,19. अपि रामे — वन्यैरूपाहरत्पूजाम् R. 1,51,5. प्रतिगृह्य तु तां पूजाम् 9,32. 52,4. पूजाधार Verz. d. Oxf. H. 94,*a*,17. तस्यापचितिमिच्छामि शत्रुशोणितपूजया *indem ich ihm mit des Feindes Blute Ehre bezeige* MBh. 7,7851. bei den Buddhisten Burn. Intr. 340. — Vgl. अतिथि°.

पूजाखण्ड (पू° + ख°) Titel eines buddhistischen Werkes Burn. Intr. 67.

पूजाप्रदीप (पू° + प्र°) m. *die Leuchte der Verehrung*, Titel einer Schrift Verz. d. Oxf. H. 104, *a*.

पूजावत् (von पूजा) adj. *Ehre —, Auszeichnung geniessend* Çaṅk. zu Khând. Up. 1,11,1.

पूजिल (von पूज् oder पूजा) m. *ein Gott* Uģģval. zu Uṇâdis. 1,57. H. ç. 3. पूजित Trik. 1,1,5. Nach Uṇâdik. im ÇKDr. ist पूजिल adj. = पूज्य.

पूज्य (von पूज्) adj. 1) *dem Ehre erzeigt werden muss, zu ehren, ehrenwerth, venerandus, colendus* (das subj. im instr., gen. oder im comp. vorangehend) Kâç. zu P. 7,3,66. AK. 3,1,5. Trik. 3,1,14. H. 336. an. 2, 372. Med. j. 37. Halâj. 1,155. 2,229. M. 3,55. 59. 8,303. 9,319. Jâģń. 1,82. Bhag. 11,43. MBh. 1,126. 13,1937. R. 1,20,20. Ragh. 1,79. Mâlav. 8,16. 9,2 (in der Anrede). Kathâs. 22,50. 29,176. Spr. 964. 1812. 1992. Hit. 19,7. Mârk. P. 96,35. 36. 39. Sâh. D. 69,7. अ° Kathâs. 1, 30. Spr. 1811. पूज्यतम M. 9,109. Jâģń. 1,307. Vgl. गण°, देव°. — 2) m. *Schwiegervater* AK. 3,4,24,152. H. an. Med.

पूज्यता (von पूज्य) f. *Ehrwürdigkeit* MBh. 2,1386.

पूज्यत्व (wie eben) n. dass. Mârk. P. 20,36

पूण्, पूणयति *aufhäufen* Dhâtup. 32,93, v. l. — Vgl. पुण्, पूल्.

1. पूत् onomatop. vom Laute des *Pustens:* वह्निवाञ्छया पूत्कुर्वन्तः समन्तात्तस्थुः Pańkat. 93,4. पूत्कर्तुमना गृहान्निश्चक्राम *um sich zu verpusten* ed. orn. 36,18. — Vgl. फूत्, फुत्.

2. पूत् nur in der Form पुपूतनि, welche dunkel, vielleicht fehlerhaft ist: युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पयसा पुपूतनि RV. 10,132,6.

पूत 1) partic. adj. s. u. 1. पू. — 2) m. *a) Muschel.* — *b) weisses* Kuça-*Gras.* — *c) Flacourtia sapida Roxb.* Râǵan. im ÇKDr. — *d)* du. *die Hinterbacken* H. 609, v. l. fehlerhaft für पुत. — 3) f. ग्रा Bein. der Durgâ Râǵan. im ÇKDr.

पूतक्रता f. N. pr. eines Weibes Vâlakh. 8,4. — Vgl. die folgenden Wörter und पैतक्रत.

पूतक्रतायी f. *die Gattin des* Pûtakratu P. 4,1,36. Vop. 4,25. Indra's *Gattin* Uǵǵval. zu Unâdis. 1,78. Ǵaṭâdh. in Verz. d. Oxf. H. 191, *a*, Çl. 70.

पूतक्रतु (पूत + क्रतु) m. N. pr. eines Mannes (*eine klare Einsicht habend*) ṚV. 8,57,17. P. 4,1,36. Vop. 4,25. Bein. Indra's Uǵǵval. zu Unâdis. 1,78. Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

पूतगन्ध (पूत + ग°) m. *eine best. Pflanze,* = वर्वर Râǵan. im ÇKDr.

पूततृण (पूत + तृण) n. *weisses* Kuça-*Gras* Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. पुण्यतृण.

पूतदक्ष (पूत + दक्ष) 1) adj. *reinen Willen habend, rein gesinnt:* die Âditja und andere Götter ṚV. 1,2,7. 24,7. 3,1,8. 5,29,1. 6,51,9. 7,65,1. — 2) m. N. pr. eines Âṅgirasa, Liedverfassers von ṚV. 8,83.

पूतदक्षस् (पूत + द°) adj. dass.: die Âditja ṚV. 1,23,4. 5,66,4. 8,23,30. 25,1. 83,7. 10,92,4. AV. 5,22,1. 6,93,3.

पूतद्रु (पूत + द्रु) m. *Butea frondosa* (पलाश) Râǵan. im ÇKDr.

पूतधान्य (पूत + धा°) n. *Sesam* Râǵan. im ÇKDr.

पूतनस्य s. पूतिनस्य.

पूतना f. 1) N. einer Unholdin, die eine best. Kinderkrankheit veranlasst; in Vogelgestalt erschien sie Kṛshṇa und säugte ihn, ward aber von ihm getödtet; sie wird auch unter den Müttern in Skanda's Gefolge aufgeführt. H. 219. = राक्षसी Trik. 3,3,247. = दानवी und रोगभेद Med. n. 93. = डुग्धदा वासुदेवस्य H. an. 3,393. — MBh. 2,1436. 3,14480. 5,4409. 9,2634. Hariv. 2360. 3290. 3423. fgg. 9088 (vgl. 5876. 8391, wo sie schlechtweg शकुनि oder शकुनी genannt wird). Suçr. 2, 383,19. 389,7. 390,2. Varâh. Bṛh. S. 52,83. VP. 506. 147, N. 2 (Tochter des Bali neben Çakuni!). Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 26, *b*, 33. Vop. 5,6. Kṛshṇa führt die Beinamen: °सूदन Trik. 1,1,33. °दूषण H. 221, Sch. पूतनारि Çabdar. im ÇKDr. Vgl. ग्रन्ध°, ग्रन्हि°, कट°, गन्ध°, शीत°. — 2) *Terminalia Chebula* oder *citrina* (हरीतकी) AK. 2,4,2,39. Trik. H. an. Med. *eine Art Valeriana* (गन्धमांसी) Râǵan. im ÇKDr. — 3) fehlerhafte, von Colebrooke und Lois. zu AK. 2,8,2,46 erwähnte Variante für पृतना.

पूतनिका f. = पूतना 1. Gît. 8,8.

पूतफल (पूत + फल) m. *Brodfruchtbaum* (पनस) Râǵan. im ÇKDr.

पूतबन्धन (पूत + ब°) adj. f. ई *am Reinen hängend:* यत्रा मतिर्विद्यते पूतबन्धनी ṚV. 5,44,9.

पूतबन्धु (पूत + ब°) adj. *von reiner Abkunft, von edler Race:* ग्रश्वा न या वाजिना पूतबन्धू ṚV. 6,67,4.

पूतभृत् (पूत + भृत्) m. *ein best.* Soma-*Gefäss, das den klaren Saft aufnimmt,* VS. 18,21. TS. 3,2,1,2. Ait. Br. 7,32. Çat. Br. 4,3,5,9. 4, 1,12. Kâtj. Çr. 9,7,4. 10,3,1.16.

पूतमति (पूत + म°) adj. *von reiner Denkart,* Beiw. Çiva's Çiv.

पूतयवम् (von पूत + यव) adv. *zur Zeit, wann die Gerste gereinigt ist,* gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2.1,17. — Vgl. पूयमानयवम्, लूनयवम्, लूयमानयवम्, संहृतयवम्, संह्रियमाणायवम्.

पूतात्मन् (पूत + ग्रा°) adj. *dessen Person gereinigt ist, geläutert* Sûrjastava im Çâmba-P. ÇKDr. Davon nom. abstr. पूतात्मता Hariv. 9488.

1. पूति (von 1. पू) f. *Reinigung, Reinheit* Çat. Br. 1,1,1,1. 3,1,2,10. पक्षैरातिपस्यैवं त्रयाणां पूतिमिवोन्नयम् *reinigend* MBh. 5,2776. — Vgl. पूनि.

2. पूति (von पूय्) 1) adj. *faul, stinkend, putidus;* = दुर्गन्ध Râjam. zu AK. पूतिं सेनां कृणोत्वमूम् AV. 8,8,2. Çat. Br. 1,1,3,5. ते पूतयो वान्ति *stinken* 3,2,1,11. 6,6,1,24. 4,1,3,6. Kâṭh. 10,5. MBh. 12,3606. इषुरासीन्न संश्लिष्टा न पूतिर्न(?) च जिह्मगः 7,8639. पूति पर्युषितं (पूतिप° Schlegel) च (भोजनम्) Bhag. 17,10. Mârk. P. 32,26. पित्त Suçr. 1,78,14. °पूय 83,19. °वल्कर 103,14. 116,13. 191,14. ग्रन्न 243,2. °मांस 2,9,1. 60, 8. 274,19. 369,14. Varâh. Bṛh. S. 54,23. कर्म्भपूतिनीराभ्यशास्तोयाम्रादिभिः पृथक् । द्रव्यावयववैषम्याद्गन्ध एको विभिद्यते ॥ Bhâg. P. 3,26,45. पचति पूतिर्देवदत्तः P. 8,1,69, Vârtt. 1, Sch. पूति nach einem verbum finitum als Ausdruck des Tadels: पचति पूति P. 8,1,69, Sch.; vgl. Siddh. K. zu diesem Sûtra. — 2) n. *a) Jauche, Eiter:* स पूतिना (so ist zu trennen) विस्रवता वेदनार्तो महामुनिः MBh. 9,2259. — *b) Zibeth* Râǵan. im ÇKDr. — *c) eine Art Gras* (रोहिष) Râǵan. im ÇKDr.; vgl. पूतिक, पूतीक. — 3) in पूतिविधि TBr. Comm. 181,13 so v. a. पूतिक 2.

पूतिक (von 2. पूति) 1) adj. = पूति *faul, stinkend:* ग्रावद्धं शवमत्रेति गन्धमाघ्राय पूतिकम् MBh. 4,173. यस्त्वं श्मशाने मृतकान्पूतिकानत्सि कुत्सितान् 13,418. — 2) m. *ein als Surrogat für die* Soma-*Pflanze dienendes Kraut* (vgl. पूतीक) Âçv. Çr. 6,8. MBh. 3,1408. Suçr. 1,33,8. 2,174, 14. TBr. Comm. 181,12. 20. = पूतिकरञ्ज *Guilandina Bonduc Lin.* AK. 2,4,2,28. — 3) f. पूतिका *a) eine best. Gemüsepflanze* (= उपोदिका, पोतिका, पोतकी) Bhar. zu AK. 2,4,5,23. ÇKDr. Tithit. im ÇKDr. — *b)* = मार्जारी *Zibethkatze* Râǵan. im ÇKDr. Pańkat. III,99, wo aber die Lesart falsch ist; vgl. zu Spr. 1808.

पूतिकरज (2. पू° + क°) m. *Guilandina Bonduc Lin.* (ein Strauch) AK. 2,4,2,28.

पूतिकरञ्ज (2. पू° + क°) m. dass. Bhar. zu AK. 2,4,2,28. ÇKDr. Ratnam. 156. Suçr. 1,223,1. 2,89,13.

पूतिकर्ण (2. पू° + कर्ण) m. *eine best. Ohrenkrankheit mit stinkendem Ausfluss* Suçr. 2,361,3. °कर्णक dass. 363,5. °कर्णता f. dass. 1,260,14.

पूतिकामुख (पू° + मुख) m. *eine zweischalige Muschel* Çabdam. im ÇKDr.

पूतिकाष्ठ (2. पू° + काष्ठ) n. *Pinus Deodora Roxb.* (s. देवदारु) AK. 2, 4,2,34. H. an. 4,69. Med. ṭh. 20. *Pinus longifolia* AK. 2,4,2,40. H. an. Med. In dieser Bed. auch °क n. Çabdar. im ÇKDr.

पूतिकीट (2. पू + कीट) m. *ein best. Insect* Suçr. 2,66,16. 496,6.

पूतिकेश्वरतीर्थ (पू - ईश्वर + तीर्थ) n. N. pr. eines Tîrtha Çiva P. in Verz. d. Oxf. H. 66, *b*, 1.

1. पूतिगन्ध (2. पू° + ग°) m. *Faulgeruch, Gestank* TS. 2,2,2,4. M. 4, 107. Jâǵń. 1,150.

2. पूतिगन्ध (wie oben) 1) adj. *stinkend* AK. 1,1,4,21, v. l. — 2) m. *a) Schwefel* Râǵan. im ÇKDr.; n. Wilson nach ders. Aut. — *b) Terminalia Catappa* (इङ्गुदी) — 3) n. *Zinn* (रङ्ग) Râǵan. im ÇKDr.

पूतिगन्धि (wie eben) adj. *stinkend* P. 5,4,135. Vop. 6,87. AK. 1,1,2, 21. MBh. 2,2138.

पूतिगन्धिक (wie eben) 1) adj. dass. H. 1391. — 2) f. आ *Serratula anthelminthica Roxb.* (वाकुची) Rāǵan. im ÇKDr.

पूतिघास (2. पू° + घास) m. *ein best. auf Bäumen lebendes Thier* Suçr. 1, 202, 17.

पूतितैला (2. पू° + तैल) f. *Cardiospermum Halicacabum Lin.* Ratnam. 22.

पूतित्व (von 2. पूति) n. *das Stinken* Suçr. 1,279,5.

पूतिधान्य adj. vielleicht fehlerhaft für पूतधान्य *reines Korn enthaltend:* धरुण्यसि शाले बृहच्छन्दाः पूतिधान्या AV. 3,12,3.

पूतिनस्य (von 2. पू° + 1. नस्) n. *eine best. Krankheit der Nase, welche von übelriechendem Athem begleitet ist,* Suçr. 1, 260, 15. 2, 369, 3. 14. fälschlich पूतनस्य 370, 20. पूतिनासागद m. dass. Kaurapâṇidatta im ÇKDr. u. पूतिनस्य.

पूतिनासिक (2. पू° + नासिका) adj. *eine stinkende Nase habend* Jâǵn. 3, 211. — Vgl. पौतिनासिक्य.

पूतिपत्त्र (2. पू° + पत्त्र) m. *eine Art* Çjonâka Rāǵan. im ÇKDr.

पूतिपुष्पिका (von 2. पू° + पुष्प) f. *eine best. Citronenart mit übelriechender Blüthe* Ratnam. 67.

पूतिफल (2. पू° + फल) 1) adj. *übelriechende Frucht habend.* — 2) f. *Serratula anthelminthica Roxb.*, ई AK. 2,4,3,14. आ Ratnam. im ÇKDr.

पूतिमयूरिका (2. पू° + म°) f. *eine best. Pflanze,* = अजगन्धा Rāǵan. im ÇKDr.

पूतिमाष (2. पू° + माष) m. N. pr. eines Mannes Âçv. Çr. 12,12. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 56,3. gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105. — Vgl. पौतिमाष, पौतिमाष्य.

पूतिमुक्त (2. पू° + मु°) *Stuhlgang* Vjutp. 218. °भेषज्य 201.

पूतिमृत्तिक (2. पू° + मृत्तिका) m. N. einer Hölle (*wo die Erde stinkt*) M. 4,89. Jâǵn. 3,222.

पूतिमेद (2. पू° + मेद) m. = अरिमेद *Vachellia farnesiana W. u. A.* Rāǵan. im ÇKDr.

पूतिरज्जु (2. पू° + र°) f. wohl *eine best Pflanze:* पूतिरज्जुरुपध्मानी पूतिं सेनां कृणोत्वमूम् AV. 8,8,2.

पूतिवक्त्र (2. पू° + व°) adj. *der aus dem Munde übel riecht* Jâǵn. 3, 211. Davon nom. abstr. °ता M. 11,50.

पूतिवात (2. पू° + वात) m. 1) *Furz* Bhâg. P. 5,5,30. — 2) *Aegle Marmelos Corr.* Ratnam. 6.

पूतिवृक्ष (2. पू° + वृक्ष) m. *Calosanthes indica Bl.* Ratnam. 4.

पूतिशारिजा f. *Zibethkatze* Trik. 2,5,9. Zerlegt sich scheinbar in पूति-शारि-जा, was aber keinen rechten Sinn giebt.

पूतिसृञ्जय (2. पू° + सृ°) m. pl. N. pr. eines Volkes VP. 193, N. 136 (पुती°, im Index aber richtig).

पूतीक (von 2. पूति) m. 1) *ein als Surrogat für die* Soma-*Pflanze dienendes Kraut;* öfters durch रोहिष erklärt. Schol. zu Kâtj. Çr. 1087, 5. fgg. dann durch *Guilandina Bonduc Lin.* Bhar. zu AK. ÇKDr. यत्पूतीकैर्वा पर्णवल्कैर्वातन्वीयात् TS. 2,5,3,5. यदि सोमं न विन्देयुः पूतिकानभिषुणुयुः Kâṭh. 34,3. Çat. Br. 14,1,2,12. Pańkav. Br. 8,4,1. Çâńkh. Çr. 13,6,2. Kâtj. Çr. 25,12,19. 26,1,2. 8. Kauç. 22. 25. Suçr. 1,32,16. 132,15. 138,5. 144,18. 2,14,12. 392,19. 456,8. दर्भपूतीकम् gaṇa गवाश्वादि zu P. 2,4,11. — 2) m. *Zibethkatze* Rāǵan. im ÇKDr. पूतिका f. dass. Bhar. zu AK. ÇKDr. — Vgl. पूतिक.

पूतीकरञ्ज m. = पूतिकरञ्ज ÇKDr. nach Ratnam., während unsere Hdschr. पूति° liest.

पूतुदारु m. so v. a. पूतद्रु Kauç. 8. 58. AV. Pariç. in Ind. St. 5,404.

पूतुद्रु m. so v. a. पीतुदारु d. i. खदिर oder देवदारु; parox. AV. 8,2, 28. proparox. TS. 6,2,8,4. n. *die Frucht* ebend. 6. — Vgl. पौतुद्रव.

पूत्कारी (पूत् + कारी) f. 1) Bein. der Sarasvatî (*die Pustende*) — 2) N. der Stadt der Schlangen Çabdârthak. bei Wilson.

पूत्यण्ड (2. पूति + अण्ड) m. 1) *ein best. fliegendes stinkendes Insect* H. an. 3,183. Med. ḍ. 32. Hâr. 232. पुलाका इव धान्येषु पूत्याण्डा इव पक्षिषु । तद्विधास्ते मनुष्येषु येषां धर्मो न कारणम् ॥ MBh. 12,12144; vgl. zu Spr. 1808. — 2) *Moschusthier* H. an. Med. Hâr.

पूत्रिम (von 1. पू) adj. *geläutert, rein:* हिरण्यं वर्चस्तद्ध पूत्रिममिव AV. 6,124,3.

पूथिका f. *eine best. Gemüsepflanze* Suçr. 1,219,19. 2,438,9.

पून s. u. 1. पू.

पूनि f. nom. act. von 1. पू P. 8,2,44, Vârtt. 1, Sch. — Vgl. पूति.

पूप m. *Kuchen* AK. 2,9,48. H. 398. Halâj. 2,164. MBh. 7,2309. 13, 3260. पिष्टमय 5499. 14,1890. 18,267 (neben अपूप). R. Gorr. 1,54,3. Suçr. 1,234,12. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 38. 96,11. Râǵa-Tar. 4,231. Mârk. P. 15,24. — Vgl. अपूप (auch Râǵa-Tar. 6,11, wo मत्स्यापूप° zu lesen ist).

पूपला f. *eine Art Kuchen* H. 399, v. l. für पूपली.

पूपलिका f. desgl. Halâj. 2,164.

पूपली f. desgl. H. 399.

पूपशाला (पूप + शा°) f. *Bäckerwerkstatt* M. 9,264, wo aber auch अपूप° angenommen werden kann.

पूपालिक m. *Kuchen* Suçr. 2,511,14. पूपालिका f. 155,7.

पूपाली f. *eine Art Kuchen* Trik. 2,9,14.

पूपाष्टका (पूप + अ°) f. *der achte Tag des abnehmenden Mondes nach der* Âgrahâjaṇî ÇKDr.

पूपिका f. *eine Art Kuchen* H. 398.

पूपीय und पूप्य adj. von पूप gaṇa अपूपादि zu P. 5,1,4.

पूय्, पूयति (पूयते Dhâtup. 14,13) *faul werden, stinken:* यत्पूयति तत्प्रवाते विषजन्ति TS. 6,4,7,2. 5,3,4,1. Çat. Br. 4,1,4,13. 7,3,1,45. 3,5,3, 14. 14,8,13,1. Âçv. Çr. 5,4.

— आ *stinkend werden* Çat. Br. 4,1,3,6. अनापूयित *nicht von Fäulniss angesteckt* 1,1,3,5.

पूय (von पूय्) m. (Suçr. 2,80,12. Çat. Br. 3,1,3,10) und n. AK. 3,6, 4,35, v. l. *stinkender —, fauliger Ausfluss, Jauche, Eiter* H. 624. Çabdaḱ. im ÇKDr. अन्नेन मनुष्यांस्त्रायसे पूयेन सर्पान्यज्ञेन देवान् Âçv. Gṛhj. 2, 1. पूयशोणितम् M. 3,180 (vgl. MBh. 13,4282). 4,220. 5,123. 12,72. MBh. 3,13408. 14221. 10,738. Hariv. 11336. Suçr. 1,15,8. 62,5. 70,9. 118, 18. अन्तःपूय (व्रण) 2,7,1. 306,19. 369,19. Spr. 729. तोयदाः पूयवर्षिणः Bhâg. P. 3,17,13. 19,19. 7,12,25. — Vgl. क°, कु°.

पूयन (wie eben) n. dass. Çabdaḱ. im ÇKDr.

पूयमानयवम् (von पू°, partic. praes. pass. von 1. पू + यव) adv. *zur Zeit, da die Gerste gereinigt wird,* gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu 2, 1, 17. — Vgl. पूतयवम्.

पूयरक्त (पूय + रक्त) m. (sc. रोग) *eine best. Krankheit der Nase mit Ausfluss blutigen Eiters* Suçr. 2, 369, 19.

पूयवाह (पूय + वाह) m. N. einer Hölle, *in der Jauche fliesst,* VP. 207. fg. — Vgl. पूयोदक.

पूयारि (पूय + अरि *Feind*) m. *Azadirachta indica Juss.* (निम्ब) Râǵan. im ÇKDr.

पूयालस (पूय + अलस) m. *eine best. Krankheit der sog. Verbindungsstellen* (संधि) *im Auge* Suçr. 2, 306, 4. 17. 19.

पूयोद (पूय + उद) m. N. einer Hölle, *in der Jauche die Stelle des Wassers vertritt,* Bhâg. P. 5, 26, 7. — Vgl. पूयवाह.

पूर्, पूरयति s. das 2te caus. von 1. पर्.

पूर (von 1. पर् simpl. und caus.) 1) adj. *füllend, erfüllend:* पाणिपूरान्न *Speise, die die Hand füllt,* so v. a. *eine Handvoll Speise* Jâǵn. 3, 320. Vgl. काम°. — 2) m. AK. 3, 6, 2, 20. gaṇa सख्यादि zu P. 4, 2, 80. *a) das Füllen, Vollmachen; Befriedigen, Zufriedenstellen:* खात° Bhâg. P. 6, 9, 7. अतैलपूराः सुरतप्रदीपाः *die man nicht mit Oel zu füllen braucht* Kumâras. 1, 10. तृष्णया भववाहिन्या योगैः कामैरपूरया *nicht zu füllen, nicht zu befriedigen* Bhâg. P. 7, 13, 23. नष्टं तदा गतं विद्धि पूरं (wohl पुरं zu lesen) तव Hariv. 8659. Vgl. दुष्पूर, सुपूर. — *b) Anschwellung eines Flusses, — des Meeres, Fluth, Wassermenge* Trik. 3, 3, 360. H. 1087. an. 2, 440. Med. r. 61. Halâj. 3, 46. अपरे तु प्रयास्यन्ति पूरेण पयसां पतिम् Çatr. 14, 300. महोदधेः पूरः Ragh. 3, 17. पूरम् — वर्धयितुं पयोधेः Spr. 1813. अरविन्दमपि च सुन्दरि निलीयते पाथसां पूरे so v. a. *im Teich, im See* 2710. Häufig in comp. mit einem Worte, das Wasser bedeutet: *Wasserfluth, Wasserstrom, Wassermasse:* सलिल° Pańkat. II, 42. वारिपूरैर्गम्भीरैः Hariv. 11759. नद्यम्भःपूरोद्धतद्रुमाः Suçr. 1, 22, 20. सरिद्वारिपूर Prab. 5, 8. अम्बु° (am Ende eines adj. comp. f. आ) Râǵa-Tar. 2, 166. स्वेदाम्बु° Gît. 1, 25. वाष्पाम्बुपूरैः so v. a. *Thränenstrom* Kathâs. 25, 258. रक्ताम्बु° so v. a. *Blutstrom* Kathâs. 47, 91. वाष्प° *Thränenstrom* Spr. 2606. Mâlat. 21, 6. गोकुलपयःपूरैः *Milchströme* Râǵa-Tar. 4, 198. सुधापूरप्लावितमिवात्मानं मन्यमानः Pańkat. 46, 16. रूपमाधुर्य° Râǵa-Tar. 3, 418. Vgl. जल°, नदी°, पयः°. — *c) Kuchen, Gebäck* Trik. H. an. Med. फलनिर्यूहसंसिद्धैः पूरैरपि रसान्वितैः R. Gorr. 2, 100, 64. st. dessen सूपैर्गन्धरसान्वितैः R. Schl. 2, 91, 66. Vgl. घृत° (auch Pańkat. 199, 21), पिष्ट°. — *d) langsames Einziehen des Athems durch die Nase* (eine religiöse Uebung): पूरकुम्भकरेचकैः Bhâg. P. 3, 28, 9. 4, 24, 50. 7, 15, 32. Vgl. पूरक 2, c. — *e) Reinigung einer Wunde* H. an. Med. — *f)* = बीजपूर *Citronenbaum* Ratnam. 66. — 3) n. *eine Art Räucherwerk* (दाह्वागुरु) Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. अम्ल°, कर्ण° (auch Bhâg. P. 4, 22, 25. कर्णपूरीकृत Prab. 2, 6), धरणी°, पौरेय.

पूरक (vom caus. von 1. पर्) 1) adj. *vollmachend, füllend, ausfüllend; erfüllend, befriedigend* H. an. 3, 217. Med. ṇ. 64. Çabdar. im ÇKDr. परिखाणाम् M. 9, 289. स्वोदर° AK. 3, 1, 21. H. 427. भक्तचित्तित° MBh. 1, 75. — 2) m. *a) Multiplicator* Lîlâv. im ÇKDr. — *b) die zur Vollendung eines Manenopfers darzureichenden Mehlklösse* Wils. Bei Kull. zu M. 5, 88 heissen dieselben पूरकपिण्ड. — *c) langsames Einziehen des Athems durch die Nase* (eine religiöse Uebung) Dhjânavindûp. in Ind. St. 2, 3, 7. Vedântas. (Allah.) No. 131. Kull. zu M. 6, 70. VP. 653. Verz. d. B. H. No. 645. Vgl. पूर. — *d)* = बीजपूर, बीजपूरक *Citronenbaum* Ratnam. 66. Râǵan. im ÇKDr. Brahma-P. 52, 13. — Vgl. कर्ण°.

पूरण (wie eben) 1) adj. f. ई *voll machend, füllend,* = पूरक H. an. 3, 216. fg. Med. ṇ. 64. अभ्यासानुपपत्तौ ज्योतिष्टोमः पूरणः (Schol.: दशरात्रस्यावशिष्टानामह्नां पूरणो भवति) Kâtj. Çr. 24, 7, 19. पाद इत्यादिपूरणः (Schol.: इत्यादिः पूरणो यस्य स इत्यादिपूरणः) Piṅgala bei Müller, SL. 149. संख्या° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 247. *voll machend* (nämlich eine Zahl) so v. a. *eine Ordnungszahl* (von द्वितीय an) P. 2, 2, 11. 5, 2, 30. 48. 3, 48. 6, 2, 162. 3, 6. Vop. 7, 36. पूरणी *eine Ordnungszahl fem. gen.* P. 5, 4, 116. 6, 3, 34. 38. Vop. 6, 12. पूरणप्रत्यय *ein Suffix, das Ordinalia bildet,* P. 1, 1, 23, Vârtt. 3. Schol. zu P. 5, 2, 77. पूरणप्रत्ययान्तेन शब्देन Schol. zu Kâtj. Çr. 2, 8, 18. — पायान्मेशः पूरणः षड्गुणानाम् Hariv. 7441. पूरणी *die Erfüllerin* als Beiw. der Durgâ 10238. — 2) m. *a) Damm* Hâr. 129. — *b) das Meer* Uṇâdivṛ. im Saṅkshiptas. ÇKDr. — *c) eine Art Oel* (विष्णुतैल) Dhar. im ÇKDr. — *d)* N. pr. eines Mannes Âçv. Çr. 12, 14. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59, 28. 61, 5 (pl.). MBh. 12, 1599. Schiefner, Lebensb. 255 (24). Burn. Intr. 165; vgl. पूरणकाश्यप. Pûraṇa Vaiçvâmitra ist Liedverfasser von ṚV. 10, 160. — 3) f. ई *a) Bombax heptaphyllum* AK. 2, 4, 2, 27. Med. — *b) Zettel, Aufzug eines Gewebes;* = पटारम्भकसूत्राणि Med. Nach H. an. ist पूरण n. = वानतन्तवः. — 4) n. *a)* proparox. *das Vollmachen, Ausfüllen, Anfüllen, Aufblähen:* समुद्रस्य MBh. 3, 8824. R. 1, 45, 2 (46, 2 Gorr.). कुम्भ° Ragh. 9, 73. गर्ता° (unter आपूरण ist diese Stelle zu streichen) Pańkat. 96, 20. दुष्पूरोदर° Spr. 794. 1785. 2419. Pańkat. 125, 11. — Çat. Br. 11, 2, 4, 2. AV. Prât. 4, 38. Suçr. 1, 25, 15. 48, 4. 85, 10. सिरा° 251, 16. धातूनाम् 355, 13. medic. *das Ausfüllen,* z. B. des Ohres, d. h. *das Einbringen von Flüssigkeiten oder anderen Stoffen:* सरसादिर्व्हितस्तत्र धावने पूरणे तथा 2, 15, 6. कर्ण° (s. auch u. d. W.) 366, 1. 10. 14. 16. 20. 367, 4. 7. 9. अक्ति° 1, 181, 13. धनुषः *das Vollmachen des Bogens* so v. a. *das Spannen desselben* MBh. 16, 271. R. 1, 67, 14. 75, 4. स्तोम° Lâṭj. 6, 6, 12. Kâtj. Çr. 14, 2, 32. 24, 5, 28. 6, 16, 17. संख्या° Âçv. Çr. 10, 1. काल° 12, 3. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 307. भानोर्भगणपूरणात् so v. a. *das Durchlaufen* Sûrjas. 12, 4. 50. 14, 20. *das Versehen, Ausschmücken mit* Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 51. अभिलाष° *das Erfüllen, Befriedigen* Mâlav. 73. — *b) das Multipliciren* Çubhaṅkara im ÇKDr. — *c) Regen* Çabdam. im ÇKDr. — *d) eine Art Gebäck* H. an. Med. — *e) Cyperus rotundus* (कुटन्नट) Çabdam. im ÇKDr. — *f) Zettel, Aufzug eines Gewebes;* s. u. 3, *b.* — Vgl. अपूरणी, कर्णपूरण, निर्वाण°, पद°, पाद° (n. auch P. 6, 1, 134).

पूरणकाश्यप (पू° + का°) m. N. pr. eines Mannes Vjutp. 91. Burn. Intr. 162. Schiefner, Lebensb. 257 (27). 294 (64). 305 (75).

पूरणीय (vom caus. von 1. पर्) adj. *auszufüllen, zu ergänzen:* देशान्तर इत्यपि पूरणीयम् Schol. zu Ǵaim. 1, 9. 12.

पूरयितर् (wie eben) nom. ag. *der da füllt, ausfüllt:* परिखाणाम् Kull. zu M. 9, 289. *der Erfüller, Befriediger,* Beiw. Vishṇu's MBh. 13, 7022. Çiva's Çiv.

पूरयितव्य (wie eben) adj. *zu füllen, voll zu machen* P. 6,3,59. Müller, SL. 149. संख्या Kull. zu M. 5,136. *zu befriedigen* Nir. 7,23.

पूराम्न n. = अम्लपूर = वृताम्ल Râǵan. im ÇKDr.

पूरिक m. *ein best. Gebäck* (vgl. पूर) MBh. 7,2309. पूरिकापूपान् *ungesäuerte Kuchen* (nach Stenzler) Jâǵn. 1,287. पूरिका f. desgl. Bhâvapr. im ÇKDr.

पूरिन् (von पूर) adj. *füllend, erfüllend* am Ende eines comp. MBh. 8,4669.

पूरु (verwandt mit पुरुष, पूरुष) m. 1) eine der Bez. für *Mensch, Leute* Naigh. 2,3. Nir. 7,23. यं पूरवो वृत्रहणं सचन्ते ṚV. 1,59,6. विद्वुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः 131,4. 4,38,1. 3. 5,17,1. अयं ते मानुषे जने सोमः पूरुषु सूयते 8,53,10. न मे पूरवः सख्ये रिषाथन 10,48,5. 1,63,7. 4,21,10. 6,20,10. 7,5,3. 8,4. 18,13. 19,3. 96,2. 10,4,1. — 2) als Bez. eines *Volksstammes* mit Sicherheit nur in denjenigen Stellen zu erkennen, welche eine Zusammenstellung mit andern Stammnamen enthalten: यदवः, तुर्वशाः, द्रुह्यवः, पूरवः ṚV. 1,108,8. 6,46,8. Diese Auffassung ist jedoch auch in mehreren unter 1. aufgeführten Stellen zulässig. — 3) als Bez. *dämonischer Wesen* aufgefasst Çat. Br. 6,8,1,4 (aus ṚV. 7,8,4). — 4) N. pr. eines alten Fürsten, eines Sohnes des Jajâti von der Çarmishṭhâ, P. 4,1,168, Vârtt. 2 (wo so zu lesen ist mit der Calc. Ausg.). MBh. 1,3160. fgg. 3433. 2,319. 5,5044. 7,2301. Hariv. 1604. 1619. Çâk. 82 (das Versmaass erfordert eine Länge). Bhâg. P. 9,18,33. LIA. I, 726. fgg. Anh. xviii. fg. N. pr. eines Sohnes des Manu von der Naḍvalâ Hariv. 71. des Ǵahnu Bhâg. P. 9,15,3. Pûru mit dem patron. Âtreja ist Liedverfasser von ṚV. 5,16. 17. — Vgl. पुरु, पौरव.

पूरुष s. पुरुष.

पूर्ण (partic. von 1. पर्) 1) adj. s. u. 1. पर्. Nachzutragen wäre hier *voll, vollständig* (im Gegens. zu दीप्त, प्रदीप्त) vom Geschrei der Vögel und Thiere: वञ्जुलकरुतं तितिरीति दीप्तमथ किलिकिलीति तत्पूर्णम् Varâh. Bṛh. S. 87,11. auch vom Thiere gesagt, *wenn es den vollen, natürlichen Laut von sich giebt:* कुक्कुन्दरी चिचिडिति प्रदीप्ता पूर्णा तु सा तितिडिति स्वनेन 47. — 2) m. N. pr. eines Nâga MBh. 1,2146. eines Devagandharva 2554. eines buddh. Religiösen (Burnouf nimmt zwei Personen dieses Namens an) Burn. Intr. 132. 196. fg. 235. fgg. 260. 448. 478. Lalit. ed. Calc. 1,10. Lot. de la b. l. 121. 123. Schiefner, Lebensb. 248 (18). 283 (53). 294 (64). पूर्णावदान Burn. Intr. 39. Pûrṇa wird häufig Sohn der Maitrâjaṇî genannt, aber in Lot. de la b. l. so wie bei Hiouen-thsang I, 208 wird ein पूर्णमैत्रायणीपुत्र genannt, was unmöglich Pûrṇa, *Sohn der Maitr.*, bedeuten kann, aber auf der anderen Seite wohl auch keine neue Persönlichkeit bezeichnen wird. Es wird also wohl auch hier पूर्णो मै° zu lesen sein. — 3) f. आ *a)* Bez. *der 15ten Kalâ des Mondes* Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18,*b*,26. — *b)* Bez. *der 5ten, 10ten und 15ten* Tithi Varâh. Bṛh. S. 98,2. Bhaṭṭotp. zu 93,11. — *c)* N. pr. eines Frauenzimmers Çuk. in LA. 44,3. — *d)* N. pr. eines Flusses LIA. I, 88.

पूर्णक 1) adj. = पूर्ण *gefüllt, voll:* नटनर्तनगन्धर्वैः पूर्णकैर्वर्धमानकैः। नित्योद्योगैश्च क्रीडद्भिस्तत्र स्म परिहर्षिताः ॥ MBh. 7,2199. — 2) proparox. m. संज्ञायाम् P. 5,3,75, Sch. *a) ein best. Baum* R. 3,79,38. — *b) der blaue Holzhäher* (स्वर्णचूड, °चूडक) H. an. 3,71. Med. k. 124. — 3) f. पूर्णिका *ein best. Vogel*, = नासाच्छिन्नी Trik. 2,5,27. H. an. Med.

पूर्णकंस (पू° + कंस) m. *eine volle Schale* Ind. St. 5,392.

पूर्णककुद (पूर्ण + क°) adj. *einen vollen, ausgewachsenen Höcker habend* P. 5,4,146, Sch.

पूर्णकाकुद und पूर्णकाकुद adj. P. 5,4,149.

पूर्णकाम (पूर्ण + काम) adj. *dessen Wünsche erfüllt sind;* davon nom. abstr. °ता f. Mârk. P. 33,3.

पूर्णकारण (पूर्ण + 1. का°) adj. *vollmachend, erfüllend, befriedigend:* सर्वाशा° Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 21,*a*,25.

पूर्णकूट (पूर्ण + कूट) m. Bez. *einer best. Klasse von Vögeln* Varâh. Bṛh. S. 87,25. पूर्णकूट 1. 4. Bhaṭṭotp. zu 94,1 erklärt करायिका durch कूटपूरी.

पूर्णकुम्भ (पूर्ण + कु°) m. 1) *ein Krug mit heiligem Wasser*, = भद्रकुम्भ AK. 2,8,2,32. H. 718. Ragh. 5,63. अपाम् M. 11,186. — 2) adj. *einen vollen Krug habend:* पूर्णकुम्भा अपो बिभ्रत्यः Çâṅkh. Çr. 17,14,13. 17,8. — 3) *eine best. Kampfart:* पूर्णकुम्भौ प्रयुज्य MBh. 2,903. पूर्णकुम्भं प्रचक्रतुः 908. — 4) N. pr. eines Dânava Hariv. 12932.

पूर्णकूट s. u. पूर्णकूट.

पूर्णकोशा (पू° + कोश) f. *eine best. Pflanze* Varâh. Bṛh. S. 47,40. 97,15. Bhaṭṭotp. zu 59,8.

पूर्णकोष्ठा (पू° + कोष्ठ) f. *eine Cyperus-Art* (नागरमुस्ता) Râǵan. im ÇKDr.

पूर्णगभस्ति (पू° + ग°) adj. *der die Arme voll hat:* Savitar ṚV. 7,45,4; vgl. उभा ते पूर्णा वसुना गभस्ती 37,3.

पूर्णचन्द्र (पू° + च°) m. 1) *Vollmond* N. 11,30. 16,10. 22. R. 3,52,16. 53,44. Spr. 990. Kathâs. 4,6. — 2) N. pr. eines Bodhisattva Lot. de la b. l. 2. eines Autors Colebr. Misc. Ess. II, 49. West. Rad. III.

पूर्णता (von पूर्ण) f. *das Vollsein, Fülle* Hariv. 3860. Kathâs. 40,43. रिक्तः सर्वो भवति हि लघुः पूर्णता गौरवाय Megh. 20.

पूर्णत्व (wie eben) n. dass. Vjutp. 172. दिशां पट्टरक्तपूर्णत्वम् *das Vollsein von Blut* Kathâs. 46,146.

पूर्णदर्व (पू° + दर्व = दर्वि) n. *die Cerimonie mit dem vollen Löffel* (vgl. VS. 3,49) Çat. Br. 2,5,3,16. Çâṅkh. Çr. 3,15,15 (°दर्व्यम् und °दर्विम् v. l.). — Vgl. पौर्णदर्व.

पूर्णदेव (पू° + देव) m. N. pr. eines Autors Verz. d. Oxf. H. 101,*a*,32.

पूर्णपात्र (पू° + पात्र) m. n. *ein volles Gefäss; ein Geschirr voll, quantum vas capit;* bezeichnet zugleich *ein bestimmtes Maass* (von Reis oder andern Körnerfrüchten); = जलादिपूर्णं भाजनम् H. an. 4,271. = वस्तुपूर्णपात्र Med. r. 285. Schol. zu Kâtj. Çr. 6,10,37. अष्टमुष्टिर्भवेत्कुञ्चिः कुञ्चयो ऽष्टौ च पुष्कलम्। पुष्कलानि च चत्वारि पूर्णपात्रो विधीयते ॥ Gṛhjasaṅgr. im ÇKDr. (die Lesart unserer Hdschr. s. u. पुष्कल; Kull. zu M. 7,126 liest आढकः परिकीर्तितः st. पूर्णपात्रो वि°). अञ्जलौ पूर्णपात्रमानयति TBr. 3,3,10,4. Çat. Br. 1,5,2,7. यथा पूर्णपात्रं परासिञ्चेत् 15. 9,2,1. 4. 11,7,2,1. पूर्णपात्रं स्थालीपाकस्य दक्षिणा Lâṭj. 4,9,6. 12,11. Kauç. 6. Âçv. Gṛhj. 1,10. Kâtj. Çr. 3,8,8. masc. Çat. Br. 4,4,2,13. Kâtj. Çr. 6,10,37. 10,8,7. Gobh. 1,9,4. कंसं वा चमसं वान्नस्य पूरयित्वा कृतस्य वाकृतस्य वापि वा फलानामेवैतं पूर्णपात्रमित्याचक्षते 6. °पात्री f. Çâṅkh. Gṛhj. 1,6. Nach H. an. und Med. ist पूर्णपात्र n. = वर्द्धापक (?), nach Trik. 3,2,7 = वार्द्धापनाम्र; nach H. 677. Hâr. 19 und Ǵaṭâdh. im

ÇKDr. bezeichnet das Wort *Kleider, Kränze u. s. w., die Freunde an Festen erbeuten und nach Hause tragen.*

पूर्णपात्रमय (vom vorherg.) adj. f. ई *in einem* Pûrṇapâtra *bestehend:* °मयीमाहुः पाकयज्ञस्य दक्षिणाम् MBh. 12, 2306. वचः (अभूत्पुरि) so v. a. *alles Reden drehte sich nur um volle Gefässe, man sprach nur von vollen Taschen* Kathâs. 23,84. *jede Rede ein Gedicht* Brockhaus.

पूर्णबीज m. = बीजपूर *Citrone (voller Kerne)* Râǵan. im ÇKDr.

पूर्णभद्र (पू° + भद्र) m. N. pr. eines Schlangendämons MBh. 1, 1557. eines Mannes Hariv. 1700. Daçak. 115,1. des Vaters des Jaksha Harikeça Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 70, a, 1.

पूर्णमा f. = पूर्णिमा Bhar. zu AK. 1,1,3,7. ÇKDr.

पूर्णमानस (पू° + मा°) adj. *dessen Herz befriedigt ist* R. 3,75,25.

पूर्णमास् (पू° + मास्) m. *Vollmond* Çat. Br. 11,2,4,1. fgg.

पूर्णमास (पू° + मा°) m. *Vollmond* und *die Feier am Tage des Vollmondes* TS. 1,6,7,2. 2,2,10,2. 5,4,1. 3,4,4,1. दर्शमकं पूर्णमासं यज्ञं यथा यज्ञे TBr. 1,2,1,14. 3,7,5,13. Çat. Br. 11,2,4,8. चित्रापूर्णमासे, फल्गुनी° TS. 7,4,8,1. — MBh. 12, 1007. personif. ein Sohn Dhâtar's von der Anumati Bhâg. P. 6,18,3. पूर्णमासी f. = पूर्णिमा Halâj. 1, 112. Çabdam. im ÇKDr. पूर्व° Weber, Ǵyot. 75; vgl. पौर्णमासी. — Vgl. पौर्णमास.

पूर्णमुख (पू° + मुख) m. *Vollgesicht,* N. pr. eines Schlangendämons MBh. 1, 2157.

पूर्णमैत्रायणीपुत्र s. u. पूर्ण 2. am Ende.

पूर्णयोग (पू° + योग) m. *eine best. Kampfart* MBh. 2, 910.

पूर्णवन्धुर (पू° + व°) adj. *dessen Wagenkasten gefüllt ist:* प्र नूनं पूर्णवन्धुर स्तुतो याहि वशाँ अनु RV. 1,82,3.

पूर्णवपुस् (पू° + व°) adj. *vollleibig:* निशाकर *der Vollmond* MBh. 12, 5674.

पूर्णवर्मन् (पू° + व°) m. N. pr. eines Mannes Hiouen-thsang I, 463 (°वर्म St. Julien).

पूर्णवैनाशिक m. = सर्ववैनाशिक Bez. der *Buddhisten,* weil sie *eine vollständige* (पूर्ण) *Vernichtung* (विनाश) *annehmen,* Colebr. Misc. Ess. I, 393.

पूर्णसौगन्ध (पूर्ण + सौ°) m. N. pr. eines Mannes; s. पौर्णसौगन्धि.

पूर्णहोम (पू° + होम) m. = पूर्णाहुति Gobh. 4, 8, 16. Kauç. 67. 72. 73. 138. 140.

पूर्णाङ्गद (पू° + अङ्गद) m. N. pr. eines Schlangendämons MBh. 1,2157.

पूर्णाञ्जलि (पू° + अञ्जलि) m. *zwei Handvoll* Kauç. 78. 133.

पूर्णानक n. 1) = आनक *Trommel* H. an. 4, 22. पूर्णालक Med. k. 200. पूर्णानक *der Laut einer Trommel* Çabdârthak. bei Wils. — 2) = पूर्णपात्र *Kleider und Kränze, die gute Freunde an Festen erobern,* H. 677. H. an. Hâr. 19 (पूर्णालक der Text, पूर्णानक die Corrigg.). पूर्णालक Trik. 3,2,7. Med. — 3) = पात्र *Gefäss* H. an. — 4) *Mondstrahl* Çabdârthak. bei Wils.

पूर्णामृता (पूर्ण + अमृता) f. Bez. *der 16ten* Kalâ *des Mondes* Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18, b, 26.

पूर्णायत (पूर्ण + आयत) adj. *vollkommen gespannt;* subst. *ein vollkommen gespannter Bogen:* पूर्णायतोत्सृष्टैः शरैः Hariv. 13413.

पूर्णायुस् (पूर्ण + आयुस्) m. N. pr. eines Gandharva MBh. 1, 2554. Hariv. Langl. II, 481 (die Calc. Ausg. 14156 liest ऊर्णायु). — Vgl. ऊर्णायु.

पूर्णार्थ (पूर्ण + अर्थ) adj. *der sein Ziel erreicht hat, dessen Wunsch erfüllt worden ist* Bhâg. P. 3, 2, 5.

पूर्णालक s. u. पूर्णानक.

पूर्णाशा (पूर्ण + आशा) f. N. pr. eines Flusses MBh. 6, 339 (VP. 184). — Vgl. पर्णाशा.

पूर्णाहुति (पूर्ण + आ°) f. *Vollopfer* d. h. *Darbringung eines vollen Löffels* TBr. 3,8,10,5. उद्धृत्याहवनीयं पूर्णाहुतिं जुहोति Çat. Br. 2,2,1,1. 13,1,7,4. 4,1,10. Kâtj. Çr. 4,7,14. 15,1,7. 20,1,20. इति पूर्णाहुत्यन्तमग्न्याधेयम् Âçv. Çr. 2,1. 3,13. Gṛhjasaṅgr. 1,9. 26. MBh. 4,930 (पूर्णाहुत्यः nom. pl.). 14, 627 (पूर्णा° gedr.). Râǵa-Tar. 6, 143. पूर्णाहुतिक adj. *darauf bezüglich* Schol. zu Kâtj. Çr. 26,2,19.

पूर्णि f. nom. act. von 1. पर् Vop. 26,184.

पूर्णिका s. u. पूर्णक.

पूर्णिमन् (von पूर्ण) m. N. pr. eines Bruders des Kaçjapa und Sohnes des Marîki von der Kalâ Bhâg. P. 4,1,13. fg.

पूर्णिमा (wie eben) f. *Vollmondsnacht, Vollmondstag* AK. 1,1,3,7. H. 149. Râǵa-Tar. 5, 156. Schol. zu Sûrjas. 4, 7. °रात्रि H. 143. शर्वरी° Spr. 2964. °दिन Pańkat. 74,22. °व्रत Bhavishjott. P. in Verz. d. B. H. 135,b,8 v. u. — Vgl. चलत्°, च्युत°.

पूर्णिमासी f. nach Lois. zu AK. 1,1,3,7 angeblich = पौर्णमासी.

पूर्णीकर् (पूर्ण + 1. कर्) *vervollständigen* Kathâs. 4,88.

पूर्णेन्दु (पूर्ण + इन्दु) m. *Vollmond* Trik. 3,3,89. Kathâs. 45,334. Spr. 1816. Kaurap. 7.

पूर्णोत्कट (पूर्ण + उ°) m. N. pr. eines Berges Mârk. P. 58,13.

पूर्णोत्सङ्ग (पूर्ण + उ°) m. N. pr. eines Fürsten VP. 472.

पूर्णोदरा (पूर्ण + उदर) f. N. pr. einer Gottheit Verz. d. Oxf. H. 97. a,35.

पूर्णोपमा (पूर्ण + उ°) f. *ein vollständiges Gleichniss* (welches die vier Erfordernisse उपमान, उपमेय, साधारणधर्म, उपमावाचक oder सादृश्यप्रतिपादक sämmtlich enthält), Gegens. लुप्तोपमा. Kuvalaj. 4,b (5,b). Pratâpar. 74,b. 75,a.

पूर्त (partic. praet. pass. von 1. पर्) P. 8, 2, 57. 7, 1, 102, Sch. 1) *gefüllt, voll von* Trik. 3,3,169. H. an. 2,180. Med. t. 36. ऐश्वर्यवैराग्ययशोऽवबोधवीर्यश्रिया (वां) पूर्तमहं प्रपद्ये Bhâg. P. 3,24,32. *verdeckt, verhüllt* Viçva bei Wils. — 2) n. *Gewährung; Lohn, Belohnung; Lohn, auf welchen man Anspruch hat, Verdienst;* später *ein verdienstliches Werk, wie Speisung von Brahmanen, Brunnengraben u. s. w.* AK. 2, 7,27. Trik. H. 834. H. an. Med. आ स एतु य ईवदाँ अदेवः पूर्तमाददे RV. 8, 46, 21. नहि ते पूर्तमक्षिपद्भुवन्नेमानां वसो 6, 16, 18. यद्दत्तं यत्परादानं यत्पूर्तं याश्च दक्षिणाः VS. 18, 64. विद्धि पूर्तस्य नो राजन् AV. 6, 123, 5. स्वं मे इष्टं स्वं दत्तं स्वं पूर्तं स्वं श्रान्तम् TBr. 3,7,5,4. इष्टं पूर्तम् AV. 9,5,13. 6,31. Ait. Br. 7,21. 24. Kauç. 3. पितृव्यगुरुदौहित्रान्भर्तुः स्वस्रीयमातुलान् । पूजयेत्कव्यपूर्ताभ्याम् Bṛhaspati bei Kull. zu M. 9, 187 und Dâjabh. 269, 3. श्रद्धयेष्टं च पूर्तं च नित्यं कुर्यादतन्द्रितः M. 4, 226. न पूर्तानि प्रदास्यन्ति तुल्यत्वममरैर्गताः Hariv. 7275. पूर्तमिष्टम् Bhâg. P. 7, 15, 29. पूर्तं सुरालयारामकूपाजीव्यादिलक्षणम् 49. दीर्घिकारामकासारप्रमुखैर्भूरिदक्षिणैः । पूर्तैरनन्तैर्या धर्मं निरन्तरमपालयत् ॥ Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,12, Çl. 45. Mârk. P. 40,4. adj. in Verbindung mit धर्म so v. a.

पूर्त n.: तस्मादिष्टश्च पूर्तश्च धर्मौ द्वावपि नश्यतः 13, 15. पूर्त heisst eine von Kamalâkara verfasste Schrift *über Brunnengraben u. s. w.* Verz. d. B. H. No. 1223. Nach Çabdar. im ÇKDr. ist पूर्त auch = पालन *das Hüten, Bewachen.* — Vgl. इष्टापूर्त *Streben und Lohn;* in der späteren Literatur aber *Opfer und andere verdienstliche Werke* (इष्टापूर्तसंपूर्ति Naish. 17, 160). Vgl. पौर्त, पौर्तिक.

पूर्ति (wie eben) f. 1) *Füllung, Vollmachung* Med. t. 33. Vop. 9, 58. 10, 3, v. l. 11, 7. पाद° P. 6, 1, 134, Sch. H. an. 7, 9. — 2) *Gewährung; Lohn, Belohnung:* विश्वाभिर्गीर्भिरभि पूर्तिमश्याम् ṚV. 6, 13, 6. देवी पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या 10, 107, 3. मा पृणन्पूर्त्या वि राधि TS. 1, 2, 3, 2. 2, 4, 3, 1.

पूर्तिकाम (पू° + काम) adj. *Gewährung —, Lohn wünschend* AV. 7, 103, 1.

पूर्तिन् adj. von पूर्त gaṇa इष्टादि zu P. 5, 2, 88. *einer, der das Pûrta-Verdienst hat:* यज्ञेन वा इष्टी पक्केन पूर्ती TS. 1, 7, 3, 3. य एष ओदनः पच्यते तेन पूर्ती Kâṭh. 8, 13. पूर्ती श्राद्धे P., Sch.

पूर्द्वार् (2. पुर् + द्वार्) f. *Stadtthor* AK. 2, 2, 16.

पूर्द्वार (2. पुर् + द्वार) n. dass. AK. 3, 4, 7, 33. H. 981.

पूर्पति (2. पुर् + प°) m. *Herr der Burg, — Stadt* ṚV. 1, 173, 10.

पूर्ब् und पूर्ब s. पूर्व्, पूर्व.

पूर्भिद् (2. पुर् + भिद्) adj. *Wehren —, Burgen brechend* ṚV. 3, 34, 1. 51, 2. 8, 33, 5. 9, 88, 4.

पूर्भिद्य (2. पुर् + भिद्य) n. *das Zerbrechen der Wehren, — Burgen* ṚV. 1, 112, 14.

पूर्य (von 1. पर्) adj. *zu füllen, zu befriedigen:* अपूर्या पूरयन्निच्छामायुषापि न शक्नुयात् MBh. 12, 514.

पूर्याण (2. पुर् + यान) AV. Prât. 3, 83. adj. *zur Veste* (nämlich der himmlischen Welt) *führend:* पथिभिः AV. 18, 1, 54. 4, 63.

पूर्व् (auch पूर्ब्, s. पुर्व्.

पूर्व (पूर्ब AK. 3, 4, 21, 136. Med. b. 6 und auch sonst) 1) adj. (f. आ) mit pronom. Decl.; abl. auch पूर्वात्, loc. auch पूर्वे, nom. pl. auch पूर्वास् gaṇa सर्वादि zu P. 1, 1, 27. P. 7, 1, 16. 1, 1, 34. Vop. 3, 9. 12. 27. mit einem abl. verbunden P. 2, 3, 29. Vop. 5, 21. mit seinem subst. componirt P. 2, 1, 58. *a) der vordere; östlich* (पूर्वा sc. दिश् *Osten*) AK. 3, 4, 21, 136. H. 167. an. 2, 582. Med. b. 6. Halâj. 1, 101. यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एति ṚV. 4, 50, 8. रथं पूर्वं करदपरं जुजुवांसम् 5, 31, 11. Fuss AV. 10, 4, 3. Zitzen TBr. 2, 1, 8, 1. कनिष्ठपूर्वाः Çâṅkh. Çr. 4, 15, 8. Kâtj. Çr. 16, 2, 4. पूर्वपश्चाज्जङ्घादिदशौ AK. 2, 8, 2, 8. H. 1228. subst. *Vordertheil:* पूर्वं कायस्य P. 2, 2, 1, Sch. अनवरतधनुर्ज्यास्फालनक्रूरपूर्व (गात्र) Çâk. 37. नासा° Trik. 2, 8, 37. instr. pl. fem. etwa *vorn, vorwärts:* प्र पूर्वाभिस्तिरते राष्टि शूरः ṚV. 1, 104, 4. 5, 48, 2. पूर्वम् *voran* Îçop. 4. R. 6, 1, 8. — पूर्वे अर्धे रजसः *östlich* ṚV. 1, 92, 1. AV. 11, 2, 25. 5, 6. Çat. Br. 10, 6, 4, 1. Kâtj. Çr. 9, 4, 3. 4, 7. 19. उत्तर° 5, 9, 20. 8, 5, 5. दक्षिण° 4, 7, 10. 25, 13, 31. Âçv. Gṛhj. 4, 4. पूर्वो यजमानात् *östlich von* Lâṭj. 4, 10, 25. तीर Sund. 2, 12. समुद्र (vgl. पूर्वसमुद्र, °सागर, पूर्वाम्बुधि) M. 2, 22. दिश् MBh. 5, 3762. 3768. R. 1, 65, 1. Çatr. 14, 128. Siddh. K. zu P. 1, 1, 28. °यायिन् Sûrjas. 1, 29. 54. पूर्वपश्चिमा 3, 4. पूर्वपश्चायतावर्तौ Mârk. P. 54, 24. पश्चिमोत्तरपूर्वैः (पुरद्वारैः) M. 5, 92. विजित्य पृथिवीं सर्वां स पूर्वापरदक्षिणाम् MBh. 3, 15255. — *b) früher, vorherig, vorhergehend vor* (abl.); *alt, herkömmlich, bisherig;* pl. subst. *die Alten, Altvordern* (Gegens. अपर, अवर, उपर, उत्तर, पश्चिम, नव्यंस्, नूत्न, द्वितीय); = आदि, आद्य, अग्र, पूर्वज AK. 3, 2, 30. 3, 4, 21, 136. H. 1459. H. an. Med. Halâj. 4, 22. तान्पूर्वया निविदा हूमहे वयम् ṚV. 1, 89, 3. 96, 2. पूर्वा विश्वस्माद्भुवनादबोधि 123, 2. आसां पूर्वासामहसु स्वसॄणामपरा पूर्वामभ्येति पश्चात् 124, 9. 126, 5. 141, 5. जरितारः 175, 6. करणानि 4, 19, 10. मानुषात्पूर्वः 2, 3, 3. पितरः 6, 22, 2. ऋषयः 7, 29, 4. 5, 25, 2. न ते पूर्वे मघवन्नापरासो न वीर्यं नूतनः कश्चनाप 42, 6. पूर्वः पूर्वो यजमानो वनीयान् 5, 77, 2. 6, 69, 6. 7, 22, 9. 8, 20, 15. 27, 10. 10, 15, 2. अग्नेः पूर्वे भ्रातरो अर्थमेतमन्वावरीवुः 10, 51, 6. AV. 9, 5, 27. 10, 3, 3. 11, 5, 5. VS. 13, 31. 31, 20. राका पूर्वा शंसेत् Ait. Br. 3, 37. 6, 20. 7, 33. Çat. Br. 1, 6, 1, 3. न पूर्वे नापरे जनाः 13, 5, 4, 14. 12, 1, 3, 23. 3, 5, 1. 14, 4, 2, 2. 7, 1, 1. 9, 1, 10. Kâtj. Çr. 2, 8, 1. 1, 1. 9, 13, 3. M. 1, 10. असमृद्धि 4, 137. °भुक्ति 8, 252. Hiḍ. 3, 18. MBh. 5, 1063. R. 1, 25, 9. 31, 3. जनन Kumâras. 1, 54. नासमीक्ष्य परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् Spr. 905. Çâk. 41, 11. °चिन्तन Râǵa-Tar. 5, 200. अब्दे पूर्वे AK. 3, 5, 20. संध्या M. 2, 101. fgg. 4, 93. MBh. 1, 657. पूर्वे मनीषिणः M. 2, 89. 3, 37. 9, 267. Bhag. 4, 15. MBh. 1, 7178. Ragh. 1, 4. Kathâs. 4, 10. ध्रियमाणे तु पितरि पूर्वेषां निर्वपेत् M. 3, 220. R. 1, 42, 2. 2, 2, 4. 73, 17. 18. Ragh. 1, 67. 5, 14. Çâk. 49. Kathâs. 32, 116. Mârk. P. 21, 92. मत्पूर्वैः पुरुषैः कृतम् *die vor mir gelebt haben* 133, 14. मत्पूर्वः *mein älterer Bruder* R. Gorr. 2, 93, 14. मासेन पूर्वः und मासपूर्वः *um einen Monat früher* P. 2, 1, 31. Siddh. K. zu P. 1, 1, 30. पूर्वस्मिञ्छून्ये देवगृहे *in dem früher leeren Tempel* Vid. 171. In comp. mit dem praed., das seinen Accent bewahrt, P. 6, 2, 22. आढ्य°, दर्शनीय° *der früher reich, hübsch war,* Sch. स्त्री° *der früher ein Weib gewesen ist* MBh. 5, 5939. 6, 4483. 4967 (wo wohl °पूर्वः zu lesen ist). Ueberaus häufig nach einem partic. praet. pass.: दृष्ट° *früher gesehen* N. 1, 13. 28. 23, 7. MBh. 2, 2344. R. 1, 9, 21. 3, 49, 25. 52, 36. अदृष्ट° N. 16, 22. R. 1, 9, 27. Mṛkkh. 90, 11. श्रुत° R. Gorr. 1, 69, 22. Çâk. 95, 5 उक्त° R. 1, 58, 19. वनं न गतपूर्वं ते Sâv. 4, 20. परिणीत° Çâk. 65, 23. ऊढ° 79, 15. 110, 17. चरित° 96. अपरिज्ञात° MBh. 13, 1591. अनास्वादित° R. 1, 9, 36. Ragh. 3, 54. आनमित° 11, 72. कृत° Hit. ed. Johns. I, 114. विदित° Prab. 91, 6. न निवर्तितपूर्वश्च कदाचिद्रणमूर्धनि MBh. 5, 7311. भूत° P. 5, 3, 53. 6, 2, 22. Arǵ. 8, 21. Brâhmaṇ. 1, 22. अजातभूतपूर्व P. 3, 1, 97, Sch. अभूत° R. 1, 9, 20. पीतसोमपूर्व M. 11, 8. — compar. पूर्वतर ṚV. 1, 113, 11. काल MBh. 5, 3768. अब्दे पूर्वे पूर्वतरे यति AK. 3, 5, 20. पूर्वतरः कश्चित्सखा Bhâg. P. 4, 28, 51. पितामहाः पूर्वतराश्च तेषाम् R. Gorr. 2, 118, 30. वृत्तो जनाः पूर्वतरे R. Schl. 2, 109, 34. — पूर्वम् adv. *vormals, früher, zuerst, zuvor, vorher:* यमु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे ṚV. 2, 37, 2. 1, 30, 9. AV. 4, 35, 2. 37, 1. 8, 1, 10. Ait. Br. 3, 32. M. 8, 354. fg. Brâhmaṇ. 1, 20. MBh. 2, 1423. R. 1, 1, 22. Sûrjas. 1, 44. Ragh. 4, 2. Çâk. 82, 9. 143. Kathâs. 2, 68. 32, 172. Mârk. P. 62, 15. Pańkat. 45, 2. पूर्वं ह्यपि सखा मे ऽसि (praes.!) संबन्धी च जनाधिप। अत ऊर्ध्वं तु भूयस्त्वं प्रीतिमाहर्तुमर्हसि ॥ N. 25, 11. कालाग्निना यथा पूर्वं त्रैलोक्यं दह्यते ऽखिलम् R. 1, 65, 16. पद्मो नाम निधिः पूर्वं मयस्य भवति Mârk. P. 68, 8. तं पूर्वमभिवादयेत् M. 2, 117. 3, 94. 204. Jâǵń. 1, 247. R. 2, 72, 9. अहं पूर्वमहं पूर्वमित्यन्योऽन्यं निजघ्नतुः Sund. 4, 18. MBh. 7, 1807. Pańkat. 51, 18. H. 318. पूर्वं दोषानभिख्याप्य M. 8, 205. पूर्वं भोजं (oder भुक्त्वा) व्रजति P. 3, 4, 24. पूर्वम् — ततस् M. 2, 60. 5, 139. Sâv. 3, 13. R. 1, 12, 21. Çâk. 189. पू-

र्वम् — पश्चात् 179. M. 4,125. पूर्वम् — उपरि Spr. 2351. पूर्वम् — अधुना 2831. पूर्वम् — अद्य Çâk. 184. अद्य पूर्वम् *bis jetzt* R. 1,32,8. पूर्वम् mit dem abl. *vor* Kathop. 4,6. Brâhman. 2,22. ज्येष्ठाभिगमनात् Ragh. 12,35. am Ende eines comp. *nach:* देवतातिथिपूर्वं (*so dass Götter und Gäste vorangehen*) च सदा प्राश्नीत वाग्यतः MBh. 14,1272. पितृपूर्वं विसर्जयेत् (v. l. विसर्जनम्) Jâǵń. 1,246 (*nachdem er vorher die Väter angerufen* Stenzler). Das adv. ohne Flexionszeichen häufig am Anfange eines comp. vor einem adj., namentlich vor einem partic. praet. pass.: पूर्वापकारिन् R. 2,97,25; vgl. °कारिन्, °कृत् u. s. w. पूर्वोक्त M. 2,185. 3,256. 7,200. °चोदित 3,26. 8,160. पूर्वचोदितत्व Pâr. Gṛhj. 2,17. — M. 6, 15. 8,37. 9,87. 281. MBh. 14,524. R. 1,31,21. R. Gorr. 1,70,13. Çâk. 172. Kumâras. 7,47. Kathâs. 25,182. 32,26. Pańkat. 20,7. 129,1. पूर्वानुभूत Schol. zu Ḱaurap. Einl. compar. पूर्वतरम् Bhag. 4,15. स ददर्श सीतां सीता च तं पूर्वतरं ददर्श *hatte ihn früher erblickt* R. 3,48,19. — c) *der erste in der Reihenfolge:* साहस so v. a. *die niedrigste Strafe* M. 8, 120. 121. 276. 9,281. दम 287. त्रयश्चाश्रमिणः पूर्वे (nach Kull. der ब्रह्मचारिन्, गृहस्थ und वानप्रस्थ) 12,111. — d) *vorhergehend, früher* so v. v. a. *zuerst genannt, — ausgesprochen u. s. w.* (Laut, Wort); Gegens. उत्तर M. 10,68. Hit. I, 8. P. 8,2,104. Kâr. zu P. 4,1,13. H. 17. पूर्व — पर P. 6,1,84. पूर्वं पूर्वं विवर्जयेत् M. 2,184. 7,52. 9,295. 10,114. पूर्वपूर्वतमाभावे MBh. 1,4674. °विधि P. 1,1,57. पूर्वोत्तरसूत्रयोः P. 1,4,106, Sch. पूर्वतरश्लोके Kull. zu M. 1,20. पूर्वान्तर M. 2,125. दीर्घप्लुतयोः पूर्वा मात्रा AV. Prât. 1,38. 56. अलो ऽन्त्यात्पूर्व उपधा P. 1,1,65. Vârtt. zu P. 1,1,46. 47. सर्वं पूर्वम् *alle vorangehenden Wörter* AK. 2,9,9. नामि° *dem ein* Nâmin *vorangeht* ṚV. Prât. 1,20.21. 2,10. गजपूर्व *Elephanten* d. i. *der Zahl acht vorangehend* so v. a. *der siebente* Çrut. 13. पूर्वे *die folgenden Wörter* AK 2,6,2,7. पुराणः शब्दो मुनिरिति केवलं राजपूर्वः *wenn* राजन् *ihm vorangeht* Çâk. 47. दशपूर्वरथ d. i. दशरथ Ragh. 8,29. ज्ञा इत्येतस्मादनुपूर्वात् P. 1,3,58, Sch. AK. 3,6,2,16. 6,43. पूर्वम् adv.: स्रवत्यनोंकृतं पूर्वं परस्ताच्च विशीर्यते M. 2,74. भवत्पूर्वं चरेद्भैक्षमुपनीतो द्विजोत्तमः । भवन्मध्यं तु राजन्यो वैश्यस्तु भवदुत्तरम् ॥ *so dass mit* भ- *die Rede beginnt* 49. — e) am Ende adjectivischer Compp. erblasst bei पूर्व häufig die Bedeutung *des Frühern, Vorangehenden* und das Wort lässt sich hier durch *begleitet von, verbunden mit* (vgl. पुरस्कृत unter पुरस्, und पुरस्कार) wiedergeben; auch werden solche Composita mit der Endung des acc. oft als Adverbia gebraucht. संबन्धमाभाषणपूर्वमाहुः *man sagt, die Freundschaft beginne mit einem Gespräche*, Ragh. 2,58. Hier hat पूर्व noch seine ursprüngliche Bedeutung; so auch in बहुमानपूर्वा सपर्या *auf Hochachtung beruhend* Kumâras. 5,31 und संस्कारपूर्वं ग्रहणं श्रुतेः AK. 2,7,40. H. 842. Dagegen ist मृदुपूर्वा वाक् einfach *eine freundliche Rede* N. 11,32. मृदुपूर्वं च भाषते so v. a. *freundlich* R. 2,1,8. N. 22,2. प्रीतिपूर्वम् MBh. 1,5135. स्मितपूर्वं वचो ऽब्रवीत् Indr. 4,5. Hid. 2,23. स्मितपूर्वाभिभाषिन् N. 3,19. Spr. 2769. Kumâras. 7,47. उवाच मधुरं वाक्यं सान्त्वपूर्वमिदं शनैः Hid. 4,26. उपायपूर्व आरम्भः AK. 3,4,23,142. प्रणामपूर्वम् Kathâs. 2,52. तत्र नामान्वयाख्यानपूर्वं चैतामदर्शयत् 29,32. प्रदानपूर्वं मंत्राप्य ताम् *mit einem Geschenke* 3,56. यदि वा बुद्धिपूर्वाणि यद्यबुद्धापि कानिचित् । मया कृतान्यकार्याणि *mit oder ohne Wissen* N. 25,9. R. 2,22,8. मतिपूर्वम् (Gegens. अज्ञानात्) M. 11,146. अबोधपूर्वम् *ohne Wissen* Çâk. 99. वधो ज्ञानपूर्वकृतः Daç. 2,22. M. 12,89. विधि° R. 1, 11,17. अप्रेक्षापूर्वकारिन् Râǵa-Tar. 4,610. अप्रेक्षापूर्वकारिता 58. सा गलमोटनपूर्वं विनाशिता Çuk. in LA. 43,1. मृदुपूर्वेण = मृदुपूर्वम् MBh. 4, 119. त्र्यब्दपूर्वं entspricht दशाब्दाख्य M. 2,134. क्रयपूर्वेण कर्मणा so v. a. क्रयमेधेन R. 1,11,9. पुत्रिकापूर्वपुत्राः sind wohl *Söhne durch Vermittelung einer* पुत्रिका MBh. 13,1591. गण° (u. d. Worte falsch erklärt) wohl *zu einer Körperschaft gehörend* ebend. स्त्री° (bedeutet auch *früher Weib gewesen;* s. u. b) wohl *der viel mit Weibern zu thun hat* oder *sich von seinem Weibe beherrschen lässt* 1593. सखिपूर्व n. scheint *das Jmd-Freund-Nennen, Freundschaft* zu bedeuten: न दरिद्रो वसुमतो नाविद्वान्विदुषः सखा । न शूरस्य सखा क्लीवः सखिपूर्वं किमिष्यते MBh. 1, 5142. 5144. ततो द्रुपदमागम्य सखिपूर्वमहं प्रभो । अब्रुवं पुरुषव्याघ्र सखायं (so ist zu lesen st. सखा ऽयं) विद्धि मामिति ॥ 5194; hier ist das Wort adv. *ich sprach ihn mit «Freund» an.* — f) fehlerhafte Variante für पूर्ण *voll, ganz* Svâmin zu AK. 3,2,15. ÇKDr. — 2) m. N. pr. eines Fürsten Bhâg. P. 9,2,19. — 3) f. आ a) *Osten;* s. u. 1, a. Bez. *des im Osten von* Madhjadeça *gelegenen Landes* LIA. I, 93. — b) zusammenfassende Bezeichnung der Nakshatra पूर्वफाल्गुनी, पूर्वाषाढा und पूर्वभद्रपदा: °त्रय Varâh. Bṛh. S. 15,28. 97,8. °युक्ते निशाकरे Weber, Ǵjot. 34. — 4) n. a) *eine best. grosse Zahl von Jahren* H. 133; vgl. den Schol. und Colebr. Misc. Ess. II, 208. — b) N. der *ältesten* Schriften der Ǵaina, deren 14 aufgezählt werden, H. 247. fg. = श्रुतिभेद H. an. — c) N. eines Tantra Verz. d. Oxf. H. 109, a, 14. — Nach gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31 ist पूर्व m. und n. Das Wort ist wohl etymologisch verwandt mit पुरा, पुरस्. Vgl. अ°, अनु°, अभि°, उत्तर°, यथापूर्वम्; पूर्वेण s. besonders.

पूर्वक (von पूर्व) adj. (f. पूर्विका) 1) *früher:* नामन् MBh. 1,6473. प्राचीन्कर्माणि पूर्वके 12,3201. जन्मन् 13697. मति 14,686. Hariv. 9404. In comp. mit dem praed.: स्त्री° *der früher Weib war* MBh. 5,5940. 6, 4481. 4484. भूत° *früher gewesen* AK. 2,1,13. H. 964. m. *Vorfahr, Ahn:* यथास्य पूर्वको राजा पूरुः Hariv. 5176. R. 1,44,50. 66,13. R. Gorr. 1,41, 2. पूर्वकैर्मम राजेन्द्रैः R. Schl. 2,2,3. R. Gorr. 2,18,37. 5,7,25. 65,5. Mârk. P. 109,25. — 2) *der erste:* तमिक्ष्वाकुमयोध्यायां राजानं विद्धि पूर्वकम् R. 1,70,21. 2,110,7. धर्म Spr. 301. Am Ende eines adj. comp. substantivisch gebraucht: सर्वे वर्णा ब्राह्मणपूर्वकाः Hariv. 11382. तनयाः — जनमेजयपूर्वकाः Bhâg. P. 9,22,34. अनन्यपूर्विका *die früher keinen andern Mann gehabt hat* Jâǵń. 1,52. देवपूर्वकम् adv. *nach den Göttern* (vgl. u. पूर्व 1,b) M. 3,209. प्रातः संध्यामुपासीत दन्तधावनपूर्वकम् *nachdem er zuvor die Zähne gereinigt* Jâǵń. 1,98. — 3) am Ende eines adj. comp. so v. a. *begleitet von, verbunden mit;* hier und da schimmert noch die ursprüngliche Bed. *des Vorangehenden* durch (vgl. पूर्व 1,e): व्याहृतिपूर्विका M. 2,78. 81. गायत्रीं शिरसा सार्धं जपेद्व्याहृतिपूर्विकाम् Jâǵń. 1,23. लेख्यं तु साक्षिमत्कार्यं तस्मिन्धनिकपूर्वकम् 2,84. Sâṅkhjak. 5. 30. घ्रातेपपूर्वकः प्रश्नः पूर्वपक्षः Suçr. 2,559,5. चक्षुःपूर्विका, घ्राण°, श्रवण°, त्वक्° वृत्तिः Gaudap. zu Sâṅkhjak. 30. उद्धरतिरिहोद्धरणपूर्वके निधाने वर्तते Siddh. K. zu P. 4,2,14. गुरुकुलवासपूर्वकवेदाध्ययनानन्तरम् Schol. zu Ǵaim. 1,1. °पूर्वकम् so v. a. *mit, nach, gemäss, unter:* भोभवत्पूर्वकं त्वेनमभिभाषेत M. 2,128. विधि° *nach der Regel* 2,173. 3,84. 96. 99.

216. 4,101. 6,5. R. 1,9,29. 2,28,14. अविधि° Bhag. 9,23. 16,17. विधिवन्मन्त्रपूर्वकम् MBh. 1,4249. R. 1,73,22. प्रीति° M. 8,187. 9,193. Bhag. 10,10. मति° M. 4,166. हेतु° Hariv. 8035. वचनावकाश° Mâlav. 39,1. प्रणाम° Kathâs. 25,16. प्रतिपत्ति° Pańkat. 117,11. Çâk. 92. अनामयप्रश्न° 64,23. अर्चितोदकपूर्वकम् Bhâg. P. 8,20,16. पदार्थज्ञान° Schol. zu Gaim. 1,26.

पूर्वकर्मन् (पूर्व + क°) n. 1) *ein früheres Werk:* सर्वं हि तिष्ठति । पूर्वकर्मवशादेव Kathâs. 40,41. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 63. — 2) *Vorbereitung* Suçr. 1,14,17.

पूर्वकल्प (पूर्व + क°) m. 1) *vorangehende Weise, Vorgang* Pâr. Gṛhj. 2,10. MBh. 14,1395. — 2) *Vorzeit:* °कल्पे MBh. 9,2732. Kull. zu M. 1, 21. 23. 9,100. °कल्पेषु ders. zu 9,100. Vgl. पुराकल्प.

पूर्वकामकृत्वन् (पू° - का° + कृ°) adj. *alte Wünsche erfüllend* AV. 7,116,1.

पूर्वकाय (पूर्व + का°) m. *Vorderkörper* (des Thieres), *Oberkörper* (des Menschen) P. 2,2,1, Sch. Kâtj. Çr. 20,1,35. 5,15. MBh. 3,15160. Çâk. 7. 8. Ragh. 5,32. Kumâras. 3,45. Râga-Tar. 4,451.

पूर्वकारिन् (पूर्व + का°) adj. *zuerst thätig* Çâṅkh. Çr. 13,1,1.

1. पूर्वकाल (पूर्व + काल) m. *die frühere Zeit* Vjutp. 191.

2. पूर्वकाल (wie eben) adj. *aus einer früheren Zeit stammend, früher besprochen* VS. Prât. 3,3. Davon nom. abstr. °ता f. *das Vorangehen in der Zeit* Ind. St. 5,398, N.

पूर्वकालिक (wie eben) adj. *aus einer früheren Zeit stammend* MBh. 10,393.

पूर्वकृत् (पूर्व + कृत्) adj. *längst thätig* VS. 20,36.

पूर्वकृत (पूर्व + कृत) adj. *früher —, in einem frühern Leben gethan;* n. *eine Handlung aus früherer Zeit, aus dem frühern Leben:* कर्मन् MBh. 12,6760 (v. l. पुराकृत; vgl. zu Spr. 2312). M. 7,166. 11,47. 48. °पुण्यता Vjutp. 52.

पूर्वकृत्वन् (पूर्व + कृ°) adj. f. °त्वरी *voraushandelnd* AV. 12,1,14.

पूर्वकोटि (पूर्व + को°) = पूर्वान्त viell. *terminus a quo* Vjutp. 191.

पूर्वग (पूर्व + 1. ग) adj. *vorangehend* Râga-Tar. 1,18. Verz. d. Oxf. H. 162,b, N. 6. *zum Vorhergehenden gehörig* H. 23. — Vgl. कुल°, प्र°.

पूर्वगङ्गा (पूर्व + ग°) f. *die östliche* Gaṅgâ, Bein. der Narmadâ oder Revâ Trik. 1,2,31. H. 1083. Kathâs. 46,32.

पूर्वगत (पूर्व + गत) 1) adj. *vorangegangen* Çâk. 24,7. — 2) n. Titel einer zum Dṛshṭivâda gehörigen Schrift bei den Gaina H. 246. fg. पूर्वाणां गतं ज्ञानमस्मिन्पूर्वगतम् Schol.

पूर्वगत्वन् (पूर्व + ग°) adj. *entgegenkommend* ṚV. 7,67,7.

पूर्वगम adj. = पूर्वगत Vjutp. 147.

पूर्वचित् (पूर्व + 1. चित्) adj. *zuerst schichtend, zuvorkommend im Schichten* VS. 27,4.

पूर्वचिती s. u. पूर्वचित्ति 2.

पूर्वचित्त adj. fehlerhafte Variante für पूर्वचित् AV. 7,82,3.

पूर्वचित्ति (पूर्व + 1. चित्ति) f. 1) *Vorahnung, Vorschmack, praesensio;* im ṚV. nur im dat., etwa so v. a. *zum Voraus, zuvörderst:* ऋतान्यस्य सश्चिरे पुरूणि पूर्वचित्तये ṚV. 1,84,12. ईळे द्यावापृथिवी पूर्वचित्तये 112, 1. 159,3. तन्नो यामि ब्रह्म पूर्वचित्तये 8,3,9. 6,9. 12,33. 25,12. दूतं न पूर्वचित्तय आ शासते मनीषिणः 9,99,5. Vielleicht *erster Begriff:* का स्विदासीत्पूर्वचित्तिः VS. 23,11. — 2) N. einer Apsaras (*erster* oder *zuvorkommender Eindruck, Reiz*) VS. 15,19. Indr. 2,29. MBh. 12,12597. Hariv. 7226. Bhâg. P. 5,2,3. Brahma-P. in LA. 51,12. °चित्ती MBh. 1, 4821. — 3) in der Stelle अग्निमीडे पूर्वचित्तिं नमोभिः VS. 13,43 ist eine Entstellung aus पूर्वचित zu vermuthen.

पूर्वज (पूर्व + ज) adj. f. आ *vor Andern geboren, — entstanden; vormalig, uralt:* Himmel und Erde ṚV. 7,53,2. Çat. Br. 1,8,1,29. ऋषि ṚV. 8,6,41. 10,14,15. VS. 16,32. M. 9,31. die Açvin MBh. 1,722. Vishṇu VP. 2. Bhâg. P. 2,5,1. 7,10,25. °देव Brahman MBh. 1,7284. भ्रातृव्य TS. 3,5,2,1. क्षत्र° *der älteste* Ksh., *der Ur-*Ksh. Hariv. 77. *zuerstgeboren, älter* (Sohn, Bruder, Schwester); m. *ein älterer Bruder* AK. 2,6,1,43. H. 551. Halâj. 2,351. M. 2,226. 3,171. 9,122. fg. MBh. 3,10881. 6,5432. 14,162. Hariv. 563. 565. R. 1,35,7. 2,37,26. 50,1. 110,36. R. Gorr. 2,52,11. 6,16,1. Ragh. 15,36. Râga-Tar. 3,104. इक्ष्वाकुपूर्वजान्पुत्रान् *unter denen* Ikshv. *der Aelteste war* Bhâg. P. 9,2,2. *Vorfahr, Ahn;* sg. R. 1,5,2. 40,2. pl. AK. 3,4,21,136. Trik. 1,1,6. तिष्ठ त्वं देहि युद्धं मे ततो द्रक्ष्यसि पूर्वजान् R. 4,10,14. Ragh. 16,34. Kathâs. 18,63. Bhâg. P. 2,8,25. 8,19,15. Mârk. P. 31,6. 133,15. Daçak. in Benf. Chr. 185,7. adj. *vorhergehend:* ज्येष्ठामूलीयमित्युक्तिर्मासमाषाढपूर्वजम् Trik. 1,1,111; vgl. पूर्वग.

पूर्वजन (पूर्व + जन) m. pl. *Leute der Vorzeit:* यस्यां पूर्वे पूर्वजना विचक्रिरे AV. 12,1,5.

1. पूर्वजन्मन् (पूर्व + ज°) n. *eine frühere Geburt, ein früheres Leben* Ragh. 18,49. Spr. 1817. Kathâs. 7,15. 27,83. 88. 40,104. 43,155. 181.

2. पूर्वजन्मन् (wie eben) m. *der ältere Bruder* Ragh. 14,44. 15,95.

पूर्वजाति (पूर्व + जा°) f. = 1. पूर्वजन्मन् Kathâs. 27,82. 43,165. 196.

पूर्वजावन् (पूर्व + जा°) adj. = पूर्वज ṚV. 10,65,8.

पूर्वजिन (पूर्व + जिन) m. *der alte* Gina, Bein. Mańguçrî's Trik. 1,1,22.

पूर्वज्ञान (पूर्व + ज्ञान) n. *Kenntniss des frühern Lebens* Jâǵń. 3,130.

पूर्वतन (von पूर्व) adj *früher, älter:* °लोचक MBh. in der Nachschrift zum 1ten Buche.

पूर्वतम् (wie eben) adv. 1) *vorn; nach Osten hin* Gobh. 4,7,13. MBh. 9,2361. Ragh. 3,42. *vor* (mit dem gen.) Vop. 5,23. — 2) *zuerst:* मां खाद पूर्वतः Bhâg. P. 9,9,32.

पूर्वतापनीय (पूर्व + ता°) Titel der ersten Hälfte der Nṛsiṁhatâpanîjopanishad Colebr. Misc. Ess. I, 96. — Vgl. उत्तरतापनीय.

पूर्वत्र (von पूर्व) adv. *im Vorangehenden, im Vorhergehenden* (Gegens. उत्तरत्र) P. 8,2,1. Vârtt. zu P. 5,1,20. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 63. Kull. zu M. 5,70. Sâh. D. 11,7. Vop. 6,16. पूर्वत्र जन्मनि (Brockhaus verbindet die beiden Wörter) *in einem vorangehenden Leben* Kathâs. 13, 131. 23,46. दिने Trik. 3,3,467.

पूर्वत्व (wie eben) n. *das Vorangehen, Frühersein, Priorität, ein früherer Zustand* Gaim. 1,29. P. 1,1,37, Sch.

पूर्वथा (wie eben) ved. adv. P. 5,3,111. *zuerst, zuvor; ehemals, von jeher; wie ehemals* Nir. 3,16. सस्मिन्ब्रह्माणि पूर्वथेन्द्र उक्था समग्मत ṚV. 1,80,16. 132,4. अग्निं मन्थाम पूर्वथा 3,29,1. 5,44,1. अच्छ पूर्वथा 8,3, 8. 15,6. तं नो गिरः शुम्भन्ति पूर्वथा 9,43,2. TBr. 2,5,4,5. *vorn, östlich*

(oder auch wie oben): अक्रंत्रुषासो वयुनानि पूर्वथा ṚV. 1,92,2. 5,80,6.

पूर्वदक्षिण (पूर्व + द॰) adj. *südöstlich* VJUTP. 191. KÂTJ. ÇR. 3,7,2. 8,5, 15. 17,1,15. 10,4. MÂRK. P. 58,19. fg.

पूर्वदाविक adj. von पूर्वदेविका P. 7,3,1, Sch.

पूर्वदिक्पति (पूर्व - दिश् + प॰) m. *der Herr des Ostens*, Bein. Indra's H. 173. HALÂJ. 1,53.

पूर्वदिगीश (पूर्व - दिश् + ईश) m. dass. H. 173, Sch.

पूर्वदिन (पूर्व + दिन) n. *Vormittag:* पूर्वापरदिने Verz. d. Oxf. H. 10, *b*, N. 5.

पूर्वदिष्ट (पूर्व + दिष्ट) adj. *durch vorangegangene Handlungen bestimmt;* n. *der Ausspruch des Schicksals:* दैवैर्मर्त्याय यत्प्रोक्तं पूर्वदिष्टं हि तस्य तत् BHÂG. P. 6,17,17.

पूर्वदेव (पूर्व + देव) m. 1) *ein Urgott:* नरनारायणावृषी MBH. 5,1921. — 2) *ein* Asura AK. 1,1,1,7. H. 238. HALÂJ. 1,5.

पूर्वदेवता (पूर्व + दे॰) f. *eine Urgottheit:* पितरः M. 3,192.

पूर्वदेविका (पूर्व + दे॰) f. N. pr. eines Grâma der östlichen Völker P. 7,3,1, Sch.

पूर्वदेश (पूर्व + देश) m. *das östliche Land*, = वर्तनि TRIK. 2,1,12. ॰देशाधिपा नृपाः MBH. 2,1856. चैत्रो मैत्रात्पूर्वदेशे *im Osten von* (?) P. 2, 3,29, Sch.

पूर्वदेह (पूर्व + देह) *ein früherer Leib, eine frühere Geburt, ein früheres Dasein:* पूर्वदेहे कृताराधं बलेस्त्रिभुवनं हरिः HARIV. 9153. 9263.

पूर्वदैहिक (von पूर्वदेह) adj. *was man in einem frühern Dasein vollbracht hat:* भजते ॰कम् MBH. 12,12151. — Vgl. पौर्वदेहिक.

पूर्वनगरी (पूर्व + न॰) f. N. pr. नद्यादि zu P. 4,2,97. — Vgl. पौर्वनगरेय.

पूर्वनडक (पूर्व + न॰) n. *ein oberer Röhrenknochen:* सक्थि॰ KÂTJ. ÇR. 6,7,6. 7.

पूर्वनिवासानुस्मृति (पूर्व - नि॰ + अनु॰) f. *die Erinnerung an die frühere Wohnung*, d. i. *an das frühere Dasein*, eine der zehn Kräfte eines Buddha BURN. in Lot. de la b. l. 793. 821.

पूर्वपक्ष (पूर्व + पक्ष) m. gaṇa गर्गादि zu P. 4,2,138. 1) *Vordertheil, Vorderseite* TBR. 3,10,4,1. — 2) *die erste Hälfte eines Monats, die Zeit des zunehmenden Mondes* TS. 3,4,9,6. AIT. BR. 4,25. ÇAT. BR. 6,7,4,7. 8,4,2,11. LÂTJ. 4,8,18. 8,1,4. 9,8,4. NIR. 5,11. 11,5. 6. M. 3,278. — 3) *die erste Hälfte eines Jahres* KÂTJ. ÇR. 13,2,13. 24,4,35. — 4) *eine aufgestellte Behauptung, vorgefasste Ansicht* TRIK. 1,1,15. आक्षेपपूर्वकः प्रश्नः पूर्वपक्षः SUÇR. 2,559, 5. Verz. d. B. H. 201, *a*, 8. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 247. Einl. zu ǴAIM. 1, 1. MÂRK. P. 1, 3. COLEBR. Misc. Ess. I, 301. MÜLLER, SL. 73. 96. — 5) *Klage vor Gericht* (nach einer brieflichen Mittheilung STENZLER's) JÂǴN. 2,17. VISHṆU's DHARMAÇ. 8,11. NÂRADA's DHARMAÇ. 8,*a* der Berl. Hdschr. (nach STENZLER).

पूर्वपक्षिन् (von पूर्वपक्ष) adj. *der eine Behauptung aufstellt* KUMÂRILA bei MÜLLER, SL. 96.

पूर्वपक्षीय (wie eben) adj. *auf der Vorderseite gelegen u. s. w.* gaṇa गर्गादि zu P. 4,2,138.

पूर्वपञ्चाल m. pl. *die östlichen* Pańḱâla P. 6,2,103, Sch.

पूर्वपद (पूर्व + पद) n. *das vordere Glied eines Compositums* ṚV. PRÂT. 1,18. 22. VS. PRÂT. 5,28 AV. PRÂT. 3,76. 4,75. P. 6,2,1. 1,1,23, Vârtt. 3. SIDDH. K. zu P. 6,3,34. — Vgl. पौर्वपदिक.

पूर्वपदिक (von पूर्वपद) adj. = पूर्वपदमधीते वेद वा P. 4,2,60, Vârtt. 8, Sch.

पूर्वपद्य (wie eben) adj. *zum vordern Glied eines Compositums gehörend* ṚV. PRÂT. 1,20. 4,18. 37. 5,16. 13,11.

पूर्वपर्वत (पूर्व + प॰) m. *der östliche Berg* (hinter dem die Sonne aufgehen soll) AK. 2,3,2.

पूर्वपश्चान्मुख (पूर्व - पश्चात् + मुख) adj. (f. ई) *nach Osten und nach Westen fliessend:* सरितः R. GORR. 2,12,6.

पूर्वपा (पूर्व + 2. पा) adj. *zuerst —, vor Andern trinkend* ṚV. 4,46, 1. 8,1,26.

पूर्वपाञ्चालक (von पूर्वपञ्चाल) adj. *zu den östlichen* Pańḱâla *gehörend* P. 6,2,105, Sch. 7,3,13, Sch. 1,1,72, Vârtt. 11, Sch. — Vgl. पौर्वपञ्चालक.

पूर्वपाटलिपुत्रक adj. von पूर्व - पाटलिपुत्र P. 7,3,14, Sch.

पूर्वपाणिनीय (पूर्व + पा॰) m. pl. *die im Osten wohnenden Schüler des* Pâṇini P. 6,2,104, Sch. पूर्वपाणिनीयं शास्त्रम् wohl *das Lehrbuch der im Osten wohnenden Schüler des* P. ebend.

पूर्वपाद् (पूर्व + पाद्) m. *Vorderfuss* KÂTJ. ÇR. 4,9,14. ÇÂÑKH. ÇR. 15,13,14.

पूर्वपान (पूर्व + 1. पान) n. = पूर्वपीति NIR. 10,37.

पूर्वपाय्य (पूर्व + 1. पाय्य) n. = पूर्वपीति ṚV. 8,34,5.

पूर्वपालिन् (पूर्व + पा॰) m. N. pr. eines Fürsten MBH. 5,80.

पूर्वपितामह (पूर्व + पि॰) m. *Aeltervater, Vorahn* MBH. 1,872. 4,1. KATHÂS. 21,20.

पूर्वपीति (पूर्व + 1. पी॰) f. *Vortritt im Trinken* NIR. 10,37. ṚV. 1,19, 9. 134,1. 135,1. 8,3,7. 10,112,1.

पूर्वपुरुष (पूर्व + पु॰) m. *der Urgeist*, Bein. Brahman's HARIV. 2385.

पूर्वपूर्व (पूर्व + पूर्व) 1) adj. *der je frühere, — vorangehende:* पूर्वपूर्वो विशिष्यते MBH. 13,2559. superl.: पूर्वपूर्वतमाभावे 1,4674. — 2) m. pl. *die Urahnen* MBH. 3,12408.

पूर्वपेय (पूर्व + पेय) n. = पूर्वपीति ṚV. 1,135,4. 7,92,1. AIT. BR. 3, 37. *Vortritt* überh.: सा नो भूमिः पूर्वपेये दधातु AV. 12,1,3.

पूर्वप्रज्ञा (पूर्व + प्र॰) f. *Wissen des Vorangegangenen, Gedächtniss* ÇAT. BR. 14,7,2,3.

पूर्वप्रयोग (पूर्व + प्र॰) m. Titel einer Schrift MACK. Coll. 1, 10.

पूर्वफल्गुनी (पूर्व + फ॰) f. N. *des 11ten* Nakshatra UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 3,56. VJUTP. 84. VP. 226, N. 21. ॰भव Bein. Bṛhaspati's ÇABDAM. im ÇKDR. — Vgl. फल्गुनी, फाल्गुनी.

पूर्वभद्रपदा f. pl. = पूर्वभाद्रपदा H. 115. VJUTP. 84. ॰पद् m. ÇKDR. COLEBR. Misc. Ess. I, 201.

पूर्वभाग (पूर्व + भाग) m. *Vordertheil* H. 602. *Obertheil* (Gegens. अधोभाग) SUÇR. 1,208,7. दिन॰ *der Vormittag, der Morgen* RAGH. 7,57.

पूर्वभाज् (पूर्व + भाज्) adj. *der den ersten Antheil erhält, bevorzugt; vorzüglich* ṚV. 4,50,7. प्र शंसन्ति कवयः पूर्वभाजः 5,77,1. रयि 7,93,4.

पूर्वभाद्रपदा (पूर्व + भा॰) f. N. *des 25ten* Nakshatra H. 115, v. l. ॰योगे MBH. 13,3282. VP. 226, N. 21. ॰पद् COLEBR. Misc. Ess. II, 343.

पूर्वभाव (पूर्व + भाव) m. 1) *das Frühergewesensein, vorhergehende Existenz* KAP. 1,41. BHÂSHÂP. 18. — 2) in der Rhetorik *die Entdeckung*

einer Absicht Daçak. 1,48. Pratâpar. 22,*b*,3. 45,*b*,3.

पूर्वभाविन् (पूर्व + भा°) adj. *früher seiend, allen Andern vorangehend;* davon nom. abstr. °भावित्व Kap. 1,76.

पूर्वभाषिन् (पूर्व° + भा°) adj. *zuerst redend, — die Rede an Jmd richten, zuvorkommend in der Unterhaltung* R. Gorr. 2,1,7. — Vgl. पूर्वाभिभाषिन्.

पूर्वभूत (पूर्व + भूत) adj. *voranstehend, vorangehend* P. 8,1,59, Sch.

पूर्वमारिन् (पूर्व + मा°) adj. *zuvor sterbend* Çânkh. Çr. 4,15,32. Gṛhj. 5,9. M. 5,167. fg. Schol. zu Kâtj. Çr. 203,20.

पूर्वय in उपाधाय्य° adj. *mit einem Besatz* oder *Durchzug (einer rothen Schnur) versehen, verbrämt, praetextus* TS. 2,2,11,4.

पूर्वयक्ष (पूर्व + यक्ष) m. *der erste* Jaksha, Bein. Maṇibhadra's Trik. 1,1,20.

पूर्वयायात (पूर्व + या°) n. *die ältere Form der Erzählung von* Jajâti oder *die im Osten gangbare E. von J.* Siddh. K. 239,*a*,12. — Vgl. पूर्वाधिराम.

पूर्वयावन् (पूर्व + या°) m. *Vortreter, Anführer* Ṛv. 3,34,2.

पूर्वरङ्ग (पूर्व + रङ्ग) m. *Vorspiel zu einem Bühnenstücke* H. 282. Halâj. 1,95. Çiç. 2,8.

पूर्वराग (पूर्व + राग) m. *die erste —, eben aufkeimende Liebe* Sâh. D. 213. श्रवणाद्दर्शनाद्वापि मिथःसंरूढरागयोः । दशाविशेषो यो ऽप्राप्तौ पूर्वरागः स उच्यते ॥ 214. 217.

पूर्वरात्र (पूर्व + रात्र = रात्रि) m. *der erste Theil der Nacht* P. 2,4,29. 5,4,87. Vop. 6,46. Vjutp. 189. Ait. Br. 4,5. Kauç. 139. Kâtj. Çr. 21,3,9. MBh. 1,6443. 3,13985. °कृत = पूर्वरात्रे कृत P. 2,1,45, Sch.

1. पूर्वरूप (पूर्व + रूप) n. 1) *Symptom:* अन्यत्वलक्षणो यो भविष्यद्व्याधिख्यापकः स पूर्वरूपसंज्ञः (व्याधिः) Suçr. 1,127,12. अ° 11. — 2) *der erste von zwei zusammenstossenden Vocalen* oder *Consonanten* Taitt. Up. 1,3,1. fgg. AV. Prât. 1,50. Schol. zu 3,74. Schol. zu P. 6,1,107. fgg. Davon nom. abstr. °ता f. Schol. zu VS. Prât. 4,61. 5,38. — 3) in der Rhetorik *eine Redefigur, wo der gegen alle Erwartung wieder zum Vorschein kommende ursprüngliche Zustand eines Dinges hervorgehoben und erklärt wird;* = पुनः स्वगुणसंप्राप्तिः Kuvalaj. 167,*a* (140,*a*). Hierzu folgende Beispiele: हरकण्ठांशुलिप्तो ऽपि शेषस्त्वद्यशसा सितः und विभिन्नवर्णा गरुडाग्रजेन सूर्यस्य रथ्याः परितः स्फुरन्त्या । रत्नैः पुनर्यत्र रुचा रुचं स्वामानिन्यिरे वंशकरीरनीलैः ॥

2. पूर्वरूप (wie eben) adj. f. आ *die ehemalige Form —, — Gestalt habend:* धीरता Dhûrtas. 72,13.

पूर्ववत् (von पूर्व) adv. *wie früher, wie bisher, wie zuvor, wie oben gesagt* Ṛv. 1,31,17. 3,2,12. Kâtj. Çr. 2,5,2. 6,31. 3,4,10. M. 11,213. Suçr. 1,159,18. Sûrjas. 3,35. 4,5. Vid. 264. Spr. 2237. Kathâs. 7,84. 31,78. 49,133. Râga-Tar. 1,185. 4,454. Bhâg. P. 5,10,6.

पूर्ववत् (wie eben) adj. *Vorangehendes habend, dem Anderes vorangeht (auf ein Früheres bezüglich* Weber) VS. Prât. 2,7.

पूर्ववयस् (पूर्व + व°) adj. *im ersten Lebensalter stehend, jung* MBh. 1,3196.

पूर्ववयस (wie eben) n. *das erste Lebensalter, Jugend* Çat. Br. 12,2,3,4. 9,1,8. Pañkav. Br. 19,4,3.

पूर्ववयसिन् (vom vorherg.) adj. *im ersten Lebensalter stehend* TBr. 3,8,12,3.

पूर्ववर्तिन् (पू° + व°) adj. *früher gewesen;* davon nom. abstr. °वर्तिता = पूर्वभाव Bhâshâp. 15.

पूर्ववाह् (पूर्व + वह्) adj. *als Vorspann* oder *Leitpferd laufend,* oder *zum ersten Mal im Gespann laufend* (Comm.): अश्व TBr. 1,1,5,6. Çat. Br. 2,1,4,17. Kâth. 13,3.

पूर्ववाद (पूर्व + वाद) m. *Klage vor Gericht* Vishṇu's Dharmaç. 8,10 (nach Stenzler). Mit. im ÇKDr.

पूर्ववादिन् (पूर्व + वा°) m. *Kläger* (nach einer brieflichen Mittheilung Stenzler's) Jâǵñ. 2,17. — Vgl. उत्तरवादिन्.

पूर्ववार्षिक (von पूर्व + वर्ष) adj. *auf die erste Hälfte der Regenzeit bezüglich u. s. w.* P. 7,3,11, Sch. — Vgl. पौर्ववार्षिक.

पूर्वविद् (पूर्व + विद्) adj. *die Dinge der Vorzeit kennend* M. 9,44.

पूर्ववृत्त (पूर्व + वृत्त) adj. *was früher geschehen ist, n. ein früheres Ereigniss, eine frühere Begebenheit* Çâk. 71,3. Ragh. 11,10. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 63. *ein früheres Benehmen* Mârk. P. 20,41. *auf ein früheres Ereigniss bezüglich:* कथा Hariv. 2976.

पूर्ववैरिन् (पूर्व + वै°) adj. *der zuerst Feindseligkeiten begonnen hat* MBh. 6,3745.

पूर्वशांशप adj. von पूर्व - शिंशपा P. 7,3,1, Sch.

पूर्वशारद (von पूर्व + शरद्) adj. *auf die erste Hälfte des Herbstes bezüglich u. s. w.* P. 1,1,72, Vârtt. 12, Sch.

पूर्वशीर्ष (पूर्व + शीर्ष) adj. f. आ *mit dem Haupt nach Osten gerichtet:* वृषी MBh. 13,463.

पूर्वशैल (पूर्व + शैल) m. 1) *der östliche Berg,* hinter dem die Sonne aufgehen soll, Ǵaṭâdh. im ÇKDr. °संघाराम N. eines Klosters Hiouen-thsang II,110 (vgl. den Index). — 2) pl. N. einer buddhistischen Schule Vjutp. 210. Burn. Intr. 446. Lot. de la b. l. 358. Wassiljew 78. 264. Köppen I, 153. — Vgl. अवरशैल, welches auch *westlicher Berg* bedeutet; das darauf belegene Kloster heisst अवरशैलसंघाराम, wie St. Julien richtig im Index hat; es ist demnach अवरशिला zu streichen.

पूर्वसक्थ (पूर्व + सक्थि) n. wohl *Oberschenkel* P. 5,4,98. Vop. 6,43. — Vgl. उत्तरसक्थ, welches wohl *Unterschenkel* bedeutet.

पूर्वसद् (पूर्व + सद्) adj. *vorn sitzend* SV. II. 9,2,7,1.

पूर्वसमुद्र (पूर्व + स°) m. *das östliche Meer* Varâh. Bṛh. S. 26,2.

पूर्वसर (पूर्व + सर) adj. f. ई *vorangehend* P. 3,2,19. Bhaṭṭ. 5,97.

पूर्वसस्य (पूर्व + सस्य) n. *zuerst gesäetes Korn* Varâh. Bṛh. S. 8,13.

पूर्वसागर (पूर्व + सा°) m. *das östliche Meer* Ragh. 4,32. Varâh. Bṛh. S. 5,65.

पूर्वसार (पूर्व + सार) adj. *nach Osten gehend* P. 3,2,19, Sch.

पूर्वसारिन् (पूर्व + सा°) adj. *voran gehend, über allen Andern stehend* MBh. 5,142.

पूर्वसू (पूर्व + सू) adj. *erstgebärend* Ṛv. 2,35,5. so v. a. पूर्वज nach dem Comm. in folgender Stelle: नमो द्यावापृथिवीभ्यां होतृभ्यो पूर्वसूभ्याम् Çânkh. Çr. 1,6,11.

पूर्वस्थ (पूर्व + स्थ) adj. *voranstehend, der vornehmste:* त्रिदशाः MBh. 13,5940.

पूर्वहूति (पूर्व + हू°) f. *erster —, frühester Ruf; Frühgebet* ṚV. 1,122,2. ओषा अगन्प्रथमा पूर्वहूतौ 123,2. 6,64,5. 7,35,3. 39,2. 10,113,7. VS. 8,59.

पूर्वहोम (पूर्व + होम) m. *Voropfer* TBr. 3,8,17,1.

पूर्वाग्नि (पूर्व + अग्नि) m. *das ursprüngliche Feuer* d. h. *das Feuer im Hause* (आवसथ्य) AV. 5,31,5. Çat. Br. 5,4,2,24. 4,20. 13,2,2,3. Kâtj. Çr. 15,7,13. Schol. 6,14. Vgl. यश्चं पुराग्निर्यश्चोखायाम् TS. 5,2,4,1. °वह् *dieses Feuer führend* Çat. Br. 5,4,4,23. 5,2,3. Kâtj. Çr. 15,9,16. °वहन *ein Wagen für dieses Feuer* 6,14.

पूर्वाचल (पूर्व + अ°) m. *der östliche Berg* (hinter dem Sonne und Mond aufgehen sollen) Vârâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 62,*a*,23. Çatr. 5,4.

पूर्वातिथ n. = पौर्वातिथ N. eines Sâman Ind. St. 3,223,*b*.

पूर्वातिथि (पूर्व + अ°) m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,4. — Vgl. पौर्वातिथ.

पूर्वादि (पूर्व + आदि) adj. *mit* पूर्व *beginnend:* पूर्वाद्युक्तत्रितय = पूर्वात्रय (s. u. पूर्व) Varâh. Bṛh. S. 7,7.

पूर्वाद्रि (पूर्व + अद्रि) m. = पूर्वाचल Trik. 2,3,3. H. 1027. Kathâs. 1,18. Vid. 327.

पूर्वाधिराम (पूर्व + अधि-राम) n. *die ältere Form der Erzählung von* Râma oder *die im Osten gangbare E. v. R.* P. 6,2,103, Sch. Daneben अपरयायात. — Vgl. पूर्वयायात.

पूर्वानुयोग (पूर्व + अ°) m. Titel einer zum Dṛshṭivâda gehörigen Schrift bei den Ǵaina H. 246.

पूर्वान्त (पूर्व + अन्त) m. 1) *das Ende des vorangehenden Wortes:* °वत् Ind. St. 8,464. — 2) = पूर्वकोटि Vjutp. 191.

पूर्वापर (पूर्व + अपर) adj.; subst. n. sg. oder du. P. 2,4,12. 1) *vorn und hinten befindlich, östlich und westlich* Kâtj. Çr. 15,4,26. 17,5,15. 16,7,25. पूर्वापरौ वारिनिधी Kumâras. 1,1. Çâk. 99,15. Davon nom. abstr. °त्व Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 22. पूर्वापर n. *das Vorn und Hinten, Osten und Westen:* पूर्वापरायकृष्टाः Sûrjas. 2,3. — 2) *der frühere und spätere:* न दिवा शयीत न पूर्वापररात्रौ *in der ersten und letzten Hälfte der Nacht* Çâṅkh. Gṛhj. 4,4. *vorangehend und nachfolgend, auf einander folgend, zusammenhängend* Kâtj. Çr. 16,2,4. 22,1,33. एवं पूर्वापरान्क्लेशांस्तितिक्षन्ते स्म पाण्डवाः MBh. 3,929. न च पूर्वापरं विद्यात् so v. a. *den Zusammenhang* M. 8,56. पूर्वापरीभूत *auf einander folgend geworden, zusammenhängend:* °भूतं भावमाख्यातेनाचष्टे Nir. 1,1. °व्यापारकलाप Sâh. D. 10,17. पूर्वापरम् adv. *nach einander:* पूर्वापरं चरतो माययैतौ ṚV. 10,85,18. — Vgl. पौर्वापर्य.

पूर्वापर्य in der Bed. von पौर्वापर्य Schol. zu Kâtj. Çr. 995,11.

पूर्वापहाणा f. gaṇa अजादि zu P. 4,1,4. — Vgl. अपरापहाणा.

पूर्वापुष adj. so lesen von uns verglichene Hdschrr. und Sâj., welcher das Wort durch पूर्वेषां पोषकः erklärt, in der Stelle ṚV. 8,22,2, während die beiden Herausgeber des ṚV. setzen: पूर्वायुषं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम्; also पूर्वायुस् d. i. पूर्व + आयुस् etwa s. v. a. *jung.* Da पुष् mit आ nicht nachzuweisen, so müsste bei der Lesart पूर्वापुष् eine Dehnung des Auslauts im ersten Gliede der Zusammensetzung angenommen werden.

पूर्वाभिभाषिन् (पूर्व + अ°) adj. = पूर्वभाषिन् Râǵa-Tar. 4,87.

पूर्वाभिमुख (पूर्व + अ°) adj. f. आ *nach Osten gewandt:* नद्यः Suçr. 1,172,4.

पूर्वाभिरामा (पूर्व + अ°) f. N. pr. eines Flusses MBh. 6,329 (VP. 183).

पूर्वाभिषेक (पूर्व + अ°) m. *Vorsalbung* Çat. Br. 9,4,2,16. Nach Sâj. *ein best.* Mantra.

पूर्वाभ्यास (पूर्व + अ°) m. *Wiederholung des Früheren,* instr. *von Neuem* Spr. 1793.

पूर्वाम्बुधि (पूर्व + अ°) m. *das östliche Meer* Vid. 165. 223.

पूर्वायुस् s. u. पूर्वापुष.

पूर्वाराम (पूर्व + आ°) N. pr. eines buddhistischen Klosters Hiouen-thsang I, 305. Köppen I, 113.

पूर्वार्चिक (पूर्व + आ°) n. Bez. *der ersten Hälfte des* SV.; die zweite heisst उत्तरार्चिक.

पूर्वार्जित (पूर्व + अर्जित) adj. *durch vorangegangene Werke erlangt, — gewonnen* Kathâs. 40,41.

पूर्वार्ध (पूर्व + अर्ध) m. *Vordertheil, Obertheil, östlicher Theil* (Gegens. जघनार्ध, उत्तरार्ध, उत्तमार्ध, परार्ध) TS. 2,6,2,3. Çat. Br. 1,3,2,12. 8,1,13. पशोः 8,2,4,20. 10,2,3,1. Çâk. 34,1. Ragh. 16,6. Megh. 52. — Çat. Br. 1,6,3,39. 3,8,3,17. 5,5,1,1. 7,2,2,26. दण्डस्य 3,7,1,26. हविषः Âçv. Gṛhj. 1,10. कांस्यस्य Çâṅkh. Çr. 4,21,8. उत्तर° Kâtj. Çr. 7,2,15. दक्षिणा° 9,2,8. *Obertheil* eines Pfeils Ragh. 7,42. दिनस्य *Vormittag* Spr. 382. *die vordere Hälfte* (eines Halbverses) Çrut. 5. — Vgl. पौर्वार्ध, पौर्वार्धिक.

पूर्वार्धकाय (पू° + काय) m. *Vorderkörper, Oberkörper:* सिंह° adj. Vjutp. 10.

पूर्वार्ध्य adj. von पूर्वार्ध P. 4,3,6, Sch. Lâṭj. 1,10,8. Kâtj. Çr. 7,1,36. 8,3,7.

पूर्वावेदक (पूर्व + आ°) m. *Kläger* Jâǵn. 2,7.

पूर्वाशिन् (पूर्व + आ°) adj. *vor* (abl. loc.) *Andern essend* MBh. 5,1294. 12,13843.

पूर्वाषाढा (पूर्व + अ°) f. N. *des 18ten* (oder *20ten*) Nakshatra (s. अषाढा) H. 113. Vjutp. 84. Varâh. Bṛh. S. 23,1. VP. 226, N. 21. Bhâg. P. 5,23,6.

पूर्वासिन् (पूर्व + आ° von 2. अस्) adj. *zuerst schiessend* AV. 10,1,27.

पूर्वाह्ण (पूर्व + अह्न) m. *Vormittag* P. 2,4,29. 5,4,88. 8,4,7. 4,3,24. 28. Vop. 6,38. fg. Vjutp. 189. M. 3,256. 278. Gewöhnlich im loc. ṚV. 10,34,11. Çat. Br. 1,6,2,12. 3,4,4,2. Kâtj. Çr. 5,6,2. 8,2,37. Çâṅkh. Çr. 5,9,26. पूर्वाह्ण एवोद्यन्तमादित्यमुपतिष्ठेत् Ait. Br. 7,20. Nir. 8,9. Khând. Up. 5,11,7. M. 4,96. 152. 7,87. Cit. beim Schol. zu Çâk. 86. पूर्वाह्णे (gegen P. 8,4,7) Suçr. 1,21,5. 80,17. 118,15. पूर्वाह्णापराह्णयोः Lâṭj. 9,12,4. Gobh. 4,6,7. 9. पूर्वाह्णकृत = पूर्वाह्णे कृत P. 2,1,45, Sch. पूर्वाह्णकाले und पूर्वाह्णेकाले 6,3,17, Sch. पूर्वाह्णेगेय (सामन्) 2,1,43, Sch. mit dem suff. des compar. und superl.: पूर्वाह्णतरे und पूर्वाह्णेतरे, पूर्वाह्णतमे und पूर्वाह्णेतमे 6,3,17, Sch. पूर्वाह्णेतराम् und पूर्वाह्णेतमाम् adv. 5,4,11, Sch. — Vgl. पौर्वाह्णिक.

पूर्वाह्णक (von पूर्वाह्ण) m. N. pr. (urspr. *am Vormittag geboren*) P. 4,3,28.

पूर्वाह्णतन und पूर्वाह्णेतन (wie eben) adj. *mittägig* P. 6,3,17, Sch.; vgl. P. 4,3,24 und पूर्वाह्णेतन.

पूर्वाह्णिक (wie eben) adj. f. ई *dass.:* क्रिया MBh. 8,13. 13,2822. विधि 12,13346. दैवं पूर्वाह्णिकं कुर्यादपराह्णे तु पैतृकम् 13,1573. subst. so v. a. पूर्वाह्णिकक्रिया 2825. — Vgl. पौर्वाह्णिक.

पूर्वाह्णेतन und पूर्वाह्णेतन (von पूर्वाह्णे, loc. von पूर्वाह्ण) adj. = पूर्वाह्णतन P. 6,3,17, Sch.; vgl. P. 4,3,24.

पूर्विक in स्त्रीपूर्विक *früher Weib gewesen* MBh. 5,7553 wohl fehlerhaft für पूर्वक. Nach Vjutp. 152 bedeutet पूर्विक *früher gemacht, — eingeladen.*

पूर्विण adj. in der Stelle: परेतन पितरः सोम्यासो गम्भीरेभिः पथिभिः पूर्विणेभिः Âçv. Çr. 2,7. Wohl aus älterm पूर्व्येभिः entstanden.

पूर्विन् (von पूर्व) adj. *von den Vorfahren herrührend, von ihnen gemacht* P. 4,4,133. पथिभिः Sch. *der früher Etwas gethan hat* P. 5,2,86. अपूर्विणा न कर्तव्यं कर्म लोके विगर्हितम्। कृतपूर्वं तु त्यजतो महान्धर्म इति श्रुतिः॥ MBh. 12,10796. Am Ende eines comp. P. 5,2,87. कृत°, भुक्त° *der früher gemacht —, — gegessen hat;* mit dem acc. 2,3,65, Sch. स्त्री° *früher Weib gewesen* MBh. 5,7547. — Vgl. दृष्ट°.

पूर्विनेष्ठ adj. SV. I,4,2,2,2 falsche Lesart; vgl. denselben Vers VS. 5,8.

पूर्वी s. u. पुरु.

पूर्वीण (von पूर्व) adj. *von den Vorfahren herrührend, von ihnen gemacht* P. 4,4,133. पथिभिः Sch.

पूर्वेण (instr. von पूर्व) adv. praep. *vorn, vorn an, vor, im Osten von* (Gegens. अपरेण); mit dem acc. P. 5,3,35, Sch. Vop. 7,105. Çat. Br. 1,7,4,12. Kâtj. Çr. 3,4,7. 7,3. 4,14,2. 5,3,20. 17,2,11. यूपम् 6,10,4. शालां पूर्वेण तिष्ठन् 7,2,33. 15,5,1. Âçv. Çr. 1,1.3,7. R. Gorr. 2,70, 12. mit dem gen. MBh. 3,6051. Mârk. P. 57,59. ततः पू° *im Osten davon* MBh. 6,417.

पूर्वेतर (पूर्व + इतर) adj. f. आ *westlich* H. ç. 29.

पूर्वेद्युस् (पूर्वे, loc. von पूर्व, + द्युस्) adv. *Tags zuvor, gestern* (Gegens. उत्तरेद्युस्, उत्तरमहः, अपरेद्युस्) P. 5,3,22. Vop. 7,103. AK. 3,5,21. Trik. 3,3,467. TBr. 1,3,10,1. °द्युरिध्मा बर्हिः करोति 3,2,3,1. TS. 2,5,3,6. °द्युः प्रक्रामत्युत्तरेद्युरुपतिष्ठते 5,2,1,7. Ait. Br. 2,20. 3,15. Âçv. Gṛhj. 2,4. Çat. Br. 2,4,4,7. 5,1,2,15. °द्युर्दुग्ध 11,1,4,1.3. Çâṅkh. Çr. 3,18, 22. M. 3,187. Jâǵn. 1,225 (*am Vormittag* Stenzler). Harit. 7153. Çâk. 98,14. *früh am Morgen* (प्रातर्, प्रभाते) Trik. H. an. 7,59. Med. avj. 84. = धर्माहे und धर्मवासरे H. an. Med.

पूर्वेषुकामशमी (पूर्व + इ°, N. pr. eines Grâma) f. Sch. zu P. 2,1,50. 6,2,103. 7,3,14. Davon adj. पूर्वेषुकामशम Sch. zu P. 4,2,107. 7,3,14.

पूर्वोत्तर (पूर्व + उ°) adj. f. आ 1) *nordöstlich* P. 2,2,26, Sch. MBh. 3, 8876. Mârk. P. 58,53.79. — 2) du. *der vorangehende und nachfolgende:* पूर्वोत्तरयोरुक्तयोः VS. Prât. 1,145. °सूत्रयोः P. 1,4,106, Sch.

पूर्वोत्पन्न (पूर्व + उ°) adj. *früher dagewesen;* davon nom. abstr. °त्व n. = पूर्वभाव Bhâshâp. 122.

पूर्व्य, selten पूर्विय (von पूर्व) ved. adj. Kâç. zu P. 5,4.30. = पूर्वैः कृत P. 4,4,133. 1) *vorherig, bisherig, alt* (Gegens. नवीयंस्, नूतन) Naigh. 3, 27. पन्थाः ṚV. 1,35,11. 3,31.6. कर्माणि 1,61,13. 117,4. 2,11,6. अवस् 4,41,7. गिरः 6,44,13. वचम् 3,10,5. नाभि 4,44,5. होतारं यज्ञेषु पूर्व्यं देवा अक्रे 5,20,3. दृश नित्यः पूर्व्यं मंमितोजनन् 3,23,3. कवयः 7,76,4. 5, 55,8. 8,39,3. 9,6,3. अग्नेस्य चिच्छिश्नथत्पूर्व्याणि 2,20,5. AV. 7,21,1. Çâṅkh. Çr. 5,10,32. Çvetâçv. Up. 2,7. — 2) *vorhergehend, der erste:* इन्द्रो नो अस्य पूर्व्यः पपीयात् ṚV. 6,37,2. 8,27,3. 19,2. 52,1. वालि 22, 1. ṚV. Prât. 6,1. *der erste so v. a. der nächste:* धने ṚV. 1,132,1. *vorzüglich:* ब्रह्मन् ṚV. 10,13,1. वसु 49,1. Ross Çat. Br. 13,4,2,1 (Comm. *jung*). — 3) पूर्व्यम् adv. *zuvor, zuerst, längst, bisher:* आविर्भुवत्सरमा पूर्व्यं ते ṚV. 4,16,8. 8,22,6. हुवा गृणन्त पूर्व्यं 3,7. — Vgl. अ°.

पूर्व्यस्तुति (पू° + स्तु°) f. *vorzüglicher Preis:* इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूर्व्यस्तुतिः (अभ्रात्) ṚV. 7,94,1. 8,24,17. 35,19.

पूल्, पूलति und पूलयति *aufhäufen* Dhâtup. 15,21. 32,98.

पूल *Bündel, Büschel:* दर्भ° Schol. zu Kâtj. Çr. 5,5,8. तृण° Med. l. 85. — Vgl. तृणपूली.

पूलक m. dass.: तृण° Schol. zu Kâtj. Çr. 221,1 v. u. 226,16. 20. 429, 2. 1001,10. H. an. 3,643. Med. n. 72. H. an. 3,643.

पूलाक gaṇa पलाशादि zu P. 4,3,141. — Vgl. पौलाक.

पूलास gaṇa संकलादि zu P. 4,2,75; vgl. गोपालधानी° (v. l. गोपालिधान°), स्थूल° und पूलासककुरण्ड (v. l. पूलासकारण्ड) im gaṇa राजदन्तादि zu P. 2,2,31.

पूलिका f. *eine Art Gebäck* H. 398. — Vgl. पूरिका, पोलिका, पोलि.

पूल्य n. *ein eingeschrumpftes* oder *taubes Fruchtkorn* Kauç. 26. 30. 75. 76. AV. 14,2,63. — Vgl. पुलाक.

पूष्, पूषति = 1. पुष् Dhâtup. 17,21.

पूष (von पुष्) 1) m. *eine Art Maulbeerbaum* AK. 2,4,2,22. — 2) f. आ Bez. *der 5ten Kalâ des Mondes* Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18,b,24.

पूषक m. = पूष 1. Râǵan. im ÇKDr.

पूषण 1) m. parox. Nebenform zu पूषन् ṚV. 10,5,5. 93,4. — 2) f. आ N. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9,2638.

पूषण्वत् adj. *von* Pûshan *begleitet* ṚV. 1,82,6. 142,12. 3,52,7. 54, 12. VS. 28,27. Ait. Br. 2,24.

पूषदन्तहर (पूषन्-द° + हर) m. Bein. Çiva's (*der* Pûshan *die Zähne nahm*) H. 200, Sch.

पृषध्र m. N. pr. eines Sohnes des Manu Mârk. P. 111,5. 112,1.7. Wohl nur Druckfehler für पृषध्र.

पूषन् (von 1. पुष्) Uṇâdis. 1,158. m. P. 6,2,142. Siddh. K. 241, a, 14. parox. Uǵǵval. in den starken Casus (mit Ausnahme des nom. sg.) wird der Vocal nicht verlängert (aber पूषाणम् Mârk. P. 109,64), wohl aber im nom. acc. pl. neutr. eines adj. comp. P. 6,4,12. Vop. 3,141. 143. Name eines vedischen Gottes, welcher ein Hüter und Mehrer der Heerden (पशुपा) und des menschlichen Besitzes überhaupt ist (पुष्टिंभर) ṚV. 6, 48,15. als Hirt den Ochsenstachel trägt (53,8.9) und mit Ziegen (अजाश्व) fährt. Seinem Wesen nach ein Sonnengenius, überschaut er Alles, ist ein Geleitsmann auf Wegen und Reisen (1,42,1. 10,17,6. 59, 7. 85,26. AV. 6,73,3) und zur anderen Welt (पथस्पति, प्रपथ्य) ṚV. 10, 17,3. 20. AV. 16,9,2. 18,2,53. heisst Buhle seiner Schwester, der Sûrjâ, ṚV. 6,55,4.5. 58,4. wirkt beim Umschwung von Tag und Nacht 1, 23,13—15. theilt sich mit Soma, als Mond, in die Hut der Geschöpfe (सोमापूषणौ) 2,40,1. fgg. Er wird neben den verschiedensten Göttern angerufen, besonders häufig neben Indra (इन्द्रापूषणौ 1,162,2. 7,35,1) und Bhaga (4,30,24. 5,41,4. 46,2. 10,125,2; vgl. Çat. Br. 11,4,3,3. Kâtj. Çr. 5,13,1). Seine bemerkenswerthesten Epitheta sind ausser den oben angeführten: आघृणि, कपर्दिन्, करम्भाद्, दस्र दस्म दस्मवर्चस्, नराशंस (ṚV. 1,106,4. 10,64,3, wonach u. d. W. zu ergänzen ist),

विमुचो नपात् विमोचन. Vgl. besonders die Lieder R̥V. 6,53—58. 10,26. Die Brâhmana haben die Legende, dass P. seine Zähne eingebüsst habe und deshalb Brei esse (करम्भाद्, प्रपिष्टभाग, पिष्टाद् TS. 2,6,8,5. Çat. Br. 1,7,4,7. Nir. 6,31. Bhâg. P. 6,6,41). Naigh. 5,6. Nir. 12,16. पूषा यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति R̥V. 3,62,9. (सवितुः) पूषा प्रसवे याति विद्वान्सं पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः 10,139,1. AV. 1,11, 1. 5,28,3. 6,112,3. VS. 6,18. 10,9.30. 11,15. पूषा पश्नूनां प्रजनयिता TBr. 1,7,2,4. Çat. Br. 5,2,5,8. 11,4,3,6. 13,3,8,2. TS. 1,2,2,2. 5,1,2. पूषा वा इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रदाता 2,2,1,4. 6,1,2,2. Çat. Br. 2,5,4,7. 3,2,4,19. 13,4,1,14. इयं वै पूषेयं हीदं सर्वं पुष्यति यदिदं किं च 14,4,2,25 (daher angeblich auch so v. a. *Erde* Naigh. 1,1). Çâñkh. Çr. 16,3,29. 30. Gr̥hj. 1,9. Kauç. 78. Âçv. Gr̥hj. 1,7. Unter den 12 Âditja MBh. 1,2523. Hariv. 175. 594. 11549. 12456. 12912. 13143. 13179. 14167. VP. 122. Bhâg. P. 6,6,37. पूष्णो दन्तभिद् (शिवाय) MBh. 14,193. स्वस्ति धाता विधाता च स्वस्ति पूषा भगो ऽर्यमा R. 2,25,8 (21 Gorr.). संध्या पूष्णो वराङ्गना 5,25,27. Kathâs. 48,96. Bhâg. P. 4,5,17. पूषानपत्यः पिष्टादो भग्नदन्तो ऽभवत्पुरा। यो ऽसौ दक्षाय कुपितं जहास विवृतद्विजः॥ 6,6,41. Regent des Nakshatra Revatî oder Paushṇa Weber, Nax. 2,300. 376. Varâh. Br̥h. S. 98,1.8. ein N. *der Sonne* AK. 1,1,2,31. 3,9. H. 95. Halâj. 1,35. Spr. 461. 2642. Mârk. P. 109,64. — Vgl. पौष्ण.

पूषभासा (पूषन् + भास्) f. *Sonnenglanz*, N. der Burg Indra's Gaṇâdh. in Verz. d. Oxf. H. 191, *a*, 36. °भाषा ÇKDr. nach ders. Aut. — Vgl. पूषभाषा.

पूषमित्र (पूषन् + मित्र) m. N. pr. eines Mannes mit dem Bein. Gobhila Ind. St. 4,374. Müller, SL. 443.

पूषराति (पूषन् + राति) adj. *den* Pûshan *zum Geber habend* d. h. wohl *in deren Mitte* P. *vorzugsweise der Spender ist* R̥V. 1,23,8.

पूषात्मज (पूषन् + आत्मज) m. Pûshan's Sohn, Bein. Indra's (!): प्रास्य द्रोणसुतो (lies: प्रास्यद्द्रोण°) वाणान्वृष्टिं पूषात्मजो यथा MBh. 8,798.

पूषासुहृद् (पूषन् + असु°) m. Pûshan's *Feind*, Bein. Çiva's H. 200.

पूष्कर zur Erklärung von पुष्कर Çat. Br. 7,4,1,13.

पृक्का f. *Trigonella corniculata Lin.* (eine Leguminose) Trik. 3,3,73. 181. 223. Ratnam. 123. — Vgl. स्पृक्का.

पृक्त 1) adj. s. u. पर्च्. — 2) n. fehlerhafte Variante für पृक्थ H. 192.

पृक्ति (von पर्च्) f. *Berührung* AK. 3,3,9.

पृक्थ n. *Besitz, Vermögen* H. 192. Halâj. 1,80. — Vgl. रिक्थ.

पृक्ष् (vielleicht zu पर्च् gehörig) f. *Labung, Sättigung; Nahrung, Speise* Naigh. 2,7. Es findet sich sg. पृक्षम्, पृक्षे, पृक्षस्; pl. nom. acc. पृक्षस्; loc. पृक्षु SV. I,3,1,4,9 ist schwerlich etwas Anderes als Fehler für पृत्सु; vgl. R̥V. 8,31,15. शुभ्रं पृक्षमिषमूर्जम् R̥V. 6,62,4. पृक्षः पक्वाः 4,43,5. 5,73,8. रथे पृक्षो वहतमश्विना 1,47,6. 34,4. 71,7. 73,5. 139,3. वि पृक्षो बाबधे नृभि स्तवानः 7,36,5. 1,178,4. 183,2. 2,1,6. 34,4. 4,44,2. 5,75,4. 77,3. 6,35,4. 7,74,5. 90,5. 10,106,1. zweifelhaft 1,141,2.

पृक्ष 1) adj. lobendes Beiwort des Rosses, etwa *hurtig, behend*; auch ohne Beisatz von अश्व u. s. w. substantivisch wie आशु und andere. So heissen besonders die Rosse der Açvin, Agni's, Indra's. Die Comm. suchen in dem Worte ganz andere Bedeutungen, gewöhnlich *mit Speise versehen*. पृक्षमत्यं न वाजिनम् R̥V. 1,129,2. रयिं सुवीरं पृक्षो नो अर्वा न्युहीत वाजी 7,37,6. 6,8,1. पृक्षं वाजस्य सातये 10,93,10. पृक्षासो रथे मिथुना अधि त्रयः 4,45,1. 2. 7,60,4. पचन्ति ते वृषभाँ अत्सि तेषां पृक्षेण यन्मघवन्हूयमानः 10,28,3. 1,127,5. 2,1,15. सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति 3,4,7. Hierher auch wohl 10,65,4. पृक्षम् adv.: पृक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः (मरुतः) R̥V. 2,34,3. — 2) m. N. pr. eines Mannes R̥V. 2,13,8 (wie auch an derselben Stelle दासवेश wohl N. pr. ist). — 3) angeblich so v. a. संग्राम Naigh. 2,17, wo पृक्षे। आणौ aus R̥V. 1,63,3 entnommen sind; jenes wird vom Ross Indra's zu verstehen sein.

पृक्षप्रयज् (पृक्ष + प्र°) adj. nach Sâj. (ein Morgen) *an welchem man Speiseopfer zu bringen beginnt*: पृक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतवं उषसो रेवदूषुः R̥V. 3,7,10. Etwa *mit behendem* (Gespann) *eilend*.

पृक्षयाम (पृक्ष + याम) adj. *mit raschen Rossen fahrend*; vielleicht N. pr.: स्तुषे सा वां वरुण मित्र रातिर्गवां शता पृक्षयामेषु पज्रे R̥V. 1,122,7.

पृक्षुधा adj. nach Sâj. पृक्षु (angeblich loc. von पृक्ष्) + धा oder so v. a. प्रक्षोध्य; Beides unzulässig. प्र यत्पितुः परमान्नीयते पर्या पृक्षुधो वीरुधो दंसु रोहति R̥V. 1,141,4. Das Wort scheint entstellt zu sein; प्रक्षुध würde passen: *hungrig, gierig*, wenn क्षुध् überhaupt mit प्र sich verbunden fände. Vgl. पृत्सुधः.

पृच् (von पर्च्) f. *Labung*: पृचन्ति सु वां पृचः R̥V. 5,74,10. — Vgl. घृत°, मधु°.

पृच्छक (von प्रछ्) adj. *der da frägt, sich erkundigend nach* (gen.): पृच्छकेन सदा भाव्यं पुरुषेण विजानता Spr. 1819. परद्रव्यगृहाणाम् Jâgn. 2,268. *nach der Zukunft fragend* Varâh. Br̥h. S. 50,22. 27.

पृच्छा (wie eben) f. *Frage, Erkundigung* AK. 1,1,5,10. 3,4,22 (28),9. H. 263. परदार° Çâk. 104,23, v. l. *eine Frage nach der Zukunft* Varâh. Br̥h. S. 50,20. °काल 27,2.

पृच्छ्य (wie eben) adj. *wonach man fragen kann, — darf, — muss*: ततश्च वः पृच्छ्यमिदं विपृच्छे Bhâg. P. 1,19,24.

पृत् f. nur im loc. pl. पृत्सु (nach P. 6,1,63, Vârtt. 1 könnte man auch andere schwache Casus erwarten; पृतस्, पृता, पृद्भ्याम् Schol. Vop. 3,39. 76) *in Kämpfen, im Streit* Naigh. 2,17. उभा तवाबलाबन्यानि पृत्सु R̥V. 2,27,15. पृत्सु दुष्टरः 26,1. सहावा पृत्सु तरणिर्नार्वा 3,49,3. 1,27,7. 54,1. 79,8. 6,20,1. 33,4. 5. 73,2. 8,20,20. 31,15. Daraus ein loc. mit doppeltem Suff.: पृत्सुषु 1,129,4.

पृतन 1) n. *feindliches Treffen, Heer*: इन्द्रो जिगाय पृतनानि विश्वा TBr. 2,4,2,5. — 2) f. आ *Kampf, Treffen, Wettstreit* Naigh. 2,17. in der älteren Sprache nur im acc. und loc. pl.: अवस्यवो न पृतनासु येतिरे R̥V. 1,85,8. अषाळ्हं युत्सु पृतनासु पप्रिम् 91,21. 119,10. अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सह्याः 152,7. विश्वाः पृतना जयेम 2,40,5. 3,24,1. 6,41,5. 10,29,8. VS. 11,76. Çâñkh. Br. 15,3. Tait. Br. 3,1,1,6 und 2,6 in Z. f. d. K. d. M. 7,267. 272. *feindliches Treffen, Heer* (AK. 2,8,2,46. H. 745. an. 3,394. M. n. 94. Halâj. 2,302): व्यास इन्द्रः पृतनाः स्वोजाः R̥V. 7,20,3. 8,36,1. 37,2. AV. 6,97,1. 8,5,8. पृतनानाम् Nir. 9,24. ते तत्र शूराः कथयां बभूवुः कथा विचित्राः पृतनाधिकाराः MBh. 1,7166. पृतनाम् Bhâg. P. 6,11,2. im System *eine aus 243 Elephanten, 243 Wagen, 729 Pferden und 1215 Fussoldaten bestehende Heeresabtheilung*, = *drei* वाहिनी MBh. 1,291. AK. 2,8,2,49. H. 748. H. an. Med. Nach Naigh. 2,3 ist पृतनाः

auch so v. a. *Menschen.*

पृतनाज् (पृतना + अज्) adj. *im Kampf laufend* Nir. 10,28. अवस्यवो न पृतनाजो अत्याः ṚV. 9,87,5. आप्रु 10,178,1. पृतनाजं जिगीषन् falsch für पृतनाज्यं Çāṅkh. Çr. 14,44,1.

पृतनाजि (पृतनाऽजि Padap.) v. l. des AV. 7,85,1 für पृतनाज् des ṚV.

पृतनाजित् (पृ° + जित्) 1) adj. *im Kampf siegreich:* अग्नि AV. 7,63,1. सूक्त Çāṅkh. Br. 15,3. Nir. 10,28. — 2) m. N. eines Ekâha Çāṅkh. Çr. 14,44,1.

पृतनाज्य (पृतना + अज्य) n. (eig. *Wettlauf*) *Wettkampf, Kampf* Naigh. 2,17. Nir. 9,24. अस्माँ अवन्तु पृतनाज्येषु ṚV. 3,8,10. 37,7. 7,99,4. यदिन्द्र पृतनाज्ये देवास्त्वा दधिरे पुरः 8,12,25. 10,102,9. TS. 3,4,4,1.

पृतनानी (पृ° + 2. नी) f. *Feldherr* MBh. 7,1464.

पृतनापति (पृ° + प°) m. dass. MBh. 6,1988. 2072.

पृतनाय् (von पृतना), partic. °यत् *feindlich streitend* ṚV. 1,169,7. VS. 12,99. AV. 19,28,5. — Vgl. पृतन्य्.

पृतनायु (von पृतनाय्) adj. *feind* ṚV. 3,1,16. 7,1,13. 8,4,5.

पृतनाषह् und °षाह् (पृ° + सह्, साह्) adj. P. 8,3,109. (nom. °षाट्, acc. °षहम् und °षाहम् VS. Prât. 3,73. 121. 5,30. P. 8,3,109, Sch.; zu belegen nur die Form mit der Kürze) *Kämpfe gewinnend, siegreich* ṚV. 1,175,2. 3,29,9. 6,45,8. मद 19,7. वीर 8,87,10. रयि 5,23,2. 9,88,7. 10,103,7. AV. 5,14,8. 11,1,2. m. Bein. Indra's Trik. 1,1,59. H. 174. Halâj. 1,53. Verz. d. Oxf. H. 184,a,24. 191,a,30.

पृतनाषाह्य (पृ° + साह्य) n. *Sieg im Kampf:* वार्त्रहत्याय शवसे पृतनाषाह्याय च। इन्द्र त्वा वर्तयामसि ṚV. 3,37,1. °साह्य TBr. 2,4,2,5.

पृतनाहव (पृ° + हव) m. *Ausforderung zum Kampf; Kampf:* प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च ṚV. 1,109,6.

पृतन्य् (von पृतना), पृतन्यति P. 7,4,39. *feindlich angreifen, bekämpfen:* अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रम् ṚV. 1,32,7. 54,4. 132,6. स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्यात् 10,27,10. 1,8,4. 2,8,6. 9,53,2. AV. 3,19,3. 6,75,1. 13,1,29.

पृतन्या (von पृतन्य्) f. = पृतना *Heer:* तां देवयानीं स वरूथिनीपतिर्वह्निः समन्ताद्रुरुधे पृतन्यया Bhâg. P. 8,15,23.

पृतन्यु (wie eben) adj. *angreifend, feind:* शत्रु ṚV. 1,33,12. 7,6,4. सह्वे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून् 4,20,1. 9,110,12. VS. 15,51.

पृत्सु. Ueber die Form पृत्सुषु s. u. पृत्.

पृत्सुति (पृत् + सुति) f. *feindlicher Angriff:* अभि तिष्ठेम पृत्सुतीरसुन्वताम् ṚV. 1.110,7. 5,4,3. मरुतां पृत्सुतिर्हासमाना 1,169,2. Auch m.: अस्मिन्न इन्द्र पृत्सुतौ प्रावं सातये 10,38,1.

पृत्सुतुर् (पृत्सु, loc. pl. von पृत् + 2. तुर्) adj. *siegreich:* द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृत्सुतूर्षु श्रवःसु च ṚV. 3,37,8.

पृत्सुधः = संग्राम, v. l. für पृत्सु Naigh. 2,17. — Vgl. पृत्सुधा.

पृथ s. क°.

पृथ (von प्रथ्) 1) m. a) *die flache Hand, palma,* πλατεῖα: न दण्डेन न धन्वना न पृथेन न मुष्टिना Çat. Br. 12,7,3,1. — b) als Maass *die Länge der Hand von der Fingerspitze bis zum Gelenk* (Schol. zu Kâtj. Çr.) oder = 13 Aṅguli TS. Comm. II, 35) Kâtj. Çr. 5,3,11. Piṅgalaḱhandas 8,23 (पृथु). °मात्र n. *Handbreite* TBr. 1,6,4,2,3. adj. Kâtj. Çr. 6,1,28. — 2) f. आ N. pr. einer Tochter Çûra's, Adoptivtochter Kunti's und einer der Gattinnen des Pâṇḍu (vgl. कुन्ती), MBh. 1,2764. 3811. 4382. 3,17007. fgg. Indr. 5,5. Brâhman. 1,2. Hiḍ. 2,17. Hariv. 1927. fgg. 7708. VP. 437. Bhâg. P. 9,24,29. °पति Bein. Pâṇḍu's Trik. 2,8,13. °सुत Bein. Arǵuna's Kir. 5,51; vgl. 2. पार्थ.

पृथक् (von प्रथ्) adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. (पृथङ् Uṇâdis. 1,136. पृथक् Kâç.) *vereinzelt, einzeln, gesondert;* daher oft so v. a. *zerstreut, auseinander; je nach besonderer Art, besonders, für sich* (Gegens. सध्यक्) Nir. 5,25. 7,5. ṚV. 1,131,2. प्रासावीद्देवः सविता जगत्पृथक् 157,1. प्र जीरयः सिस्रते सध्र्यक्पृथक् 2,17,3. 24,14. 3,56,4. 8,43,18. 29. प्र नूनं धावता पृथक् 89,7. 9,86,2. 10,44,6. 91,7. 101,4. पृथगोषि प्रगर्धिनीव सेना 142,4. पृथग्जायन्तामोषधयो विश्वरूपाः AV. 4,15,2. fgg. 20,2. 5,20,7. द्यावस्य दक्षतः पृथक् 7,45,2. 9,1,3. 11,5,2. 13. पृथक्सर्वे प्राजापत्याः प्राणानात्मनु बिभ्रति 22. 12,3,21. VS. 13,25. 28,32. Çat. Br. 1,3,2,15. 4,3,1,9. 7,3,1,40. 14,5,4,10. Âçv. Çr. 5,5. Gṛhj. 4,6. M. 1,87. 5,73. 6,11. 7,198. 8,114. 12,97. पृथगात्मानं प्रेरितारं च मत्वा *für verschieden haltend* Çvetâçv. Up. 1,6. Kaṭhop. 4,14. Bhag. 5,4. 13,4. Draup. 6,1. Arǵ. 2,3. Sûrjas. 2,62. 3,30. 4,12. Kathâs. 31,71. Râǵa-Tar. 6,360. Mârk. P. 97,16. AK. 2,7,47. 9,89. H. 823. (गुणाः) पृथगपैति *verschwindet gesondert* d. h. *existirt nicht für sich selbst* Kâr. in Böhtlingk's Ausg. d. P. II, 451. Vop. 4,16 (u. 3. इ mit अप Z. 9 füge man demnach पृथक् am Ende hinzu und streiche *abgehen, fehlen*). verdoppelt M. 1,21. 3,26. 208. 7,57. 11,71. Bhag. 1,18. Sûrjas. 3,42. Kathâs. 26,59. 46,28. 47,9. Pańkat. 130,15. AK. 3,3,43. पृथग्वादिन् Çat. Br. 8,7,2,3. पृथग्दृश् Bhâg. P. 1,5,14. पृथक्काम *verschiedene Wünsche habend* Kâtj. Çr. 12,4,27. पृथग्लक्षण 16,4,6. पृथग्जनपद Lâtj. 1,11,3. Khând. Up. 5,14,1. °शय्या Spr. 320. पृथग्गणाः M. 1,37. पृथगालयाः *jeder eine Wohnung für sich habend* Kathâs. 33,107. पृथक्कुल adj. H. 32. पृथग्गोत्र adj. Mârk. P. 118,28. पृथगुपादान Schol. zu P. 4,2,113. Siddh. K. zu P. 3,2,188. अपृथक्श्रुति ṚV. Prât. 13,16. पृथक्कार् Kâtj. Çr. 22,6,23. शिरश्चामरस्य पृथक्कृतम् *abgelöst, abgehauen* Mârk. P. 103,15. त्वचः शरीरात् 14,66. अस्मत्तः पृथक्कृ (वधम्) *abwenden* Sâj. zu ṚV. 1,5,10. *getrennt von, ohne* (वर्जने) AK. 3,5,3. H. 1527. Halâj. 5,90. mit abl. instr. oder gen. P. 2,3,32. mit abl. Prab. 27,12. यज्ञतातिर्न पृथग्वेदेभ्यः AV. Prât. 4,104. *verschieden von:* न शंभुः पृथग्विश्वेन Vop. 5,10. *mit Ausnahme von* (abl.): त्वत्तः पृथङ्नास्ति बन्धुः H. 1527, Sch. पृथङ्नभस्वतश्चण्डाद्दिनतयेन वा विना। गन्तुमुत्सहते नेह कश्चित् Bhaṭṭ. 8,109. — Vgl. पार्थक्य.

पृथकात् von पृथक् P. 5,3,72, Sch.

पृथक्करण (von पृथक् mit 1. कर्) n. *das Absondern:* जातिगुणक्रियासंज्ञाभिः समुदायादेकदेशस्य पृथक्करणं निर्धारणम् Schol. zu P. 2,3,41. 5,3,92.

पृथक्कार्य (पृ° + कार्य) n. *die Angelegenheit eines Einzelnen, Privatangelegenheit* M. 7,120.

पृथक्क्रिया (पृ° + क्रिया) f. *Absonderung, Trennung* M. 9,111. Jâǵn. 2,116.

पृथक्क्षेत्र (पृ° + क्षेत्र) adj. pl. *von einem Vater mit verschiedenen Frauen gezeugt* Mit. im ÇKDr.

पृथक्चर (पृ° + चर) adj. *abgesondert —, allein wandelnd* Trik. 3,3,362.

पृथक्त्व (von पृथक्) n. *Besonderheit, Gesondertheit; Einzelnheit, Individualität* Vjutp. 112. अर्थ° Nir. 1,4. कर्म° 7,5. 13,12. 14,3. Çāṅkh. Çr. 1,2,24. देश° 4,6,7. 6,9,4. °तस् 1,17,8. — Kaṇâda 1,6. Tarkas. 3.15. Bhag.

9, 15. 18, 21. MBh. 12, 12028. fg. Suçr. 1, 150, 3. zu Çâk. 94. Bhâg. P. 2, 10, 28. Kâç. zu P. 1, 1, 56. Bhâshâp. 3. 88. Schol. zu Sâṁkhjak. S. 6. अ° Bhâg. P. 8, 9, 29. नैव शक्या गुणा वक्तुं पृथक्त्वेनैव सर्वशः *einzeln* MBh. 14, 1058. Bhag. 18, 29. अपृथक्त्विन् adj. MBh. 12, 12029.

पृथक्त्वचा (पृ° + त्वच्) f. *Sanseviera zeylanica Willd.* (eine Aloee) Ratnam. 32.

पृथक्पर्णी (पृ° + पर्ण) f. *Hemionitis cordifolia Roxb.* (eine Polypodiacee) AK. 2, 4, 3, 11. Ratnam. 10. Suçr. 1, 133, 19. 137, 4. 143, 4. 367, 12. 371, 3. 2, 40, 2. 346, 18.

पृथक्पिण्ड (पृ° + पि°) m. *ein entfernterer Verwandter, der für sich besonders und nicht mit den Andern gemeinschaftlich den Manen Todtenklösse darbringt*, M. 5, 78. Nach Kull. = समानोदक.

पृथक्शब्द (पृ° + श°) m. *ein besonderes Wort, ein Wort für sich* Vop. 3, 41.

पृथगात्मता (von पृथक् + आत्मन्) f. *Besonderheit, Gesondertheit* AK. 2, 7, 37. H. 79.

पृथगात्मिका (wie eben) f. *Individuum* AK. 1, 1, 4, 9. H. 1515.

पृथग्जन (पृथक् + जन) m. *ein Mann aus dem niedrigen Volke*, sg. und pl. *der grosse Haufe, Plebs*; = नीच, प्राकृत, अधम AK. 2, 10, 16. 3, 4, 18, 108. H. 932. an. 4, 184. Med. n. 196. Halâj. 2, 193. भ्रातॄन्मही तले सुप्तानवैक्षत वृकोदरः। विग्रस्तानिव संविष्टान्पृथग्जनसमानिव ॥ Hip. 1, 50. यत्किंचिदपि वर्षस्य दापयेत्करसंज्ञितम्। व्यवहारेण जीवन्तं राजा राष्ट्रे पृथग्जनम् ॥ M. 7, 137. यस्य मन्त्रं न जानन्ति समागम्य पृथग्जनाः 148. MBh. 2, 1798. 4, 243. विशः, वरस्त्रियः, शूद्राः, पृथग्जनाः 14, 2702. या न शक्या पुरा द्रष्टुं देवैराकाशगैरपि। सीतां तामपि पश्यन्ति राजमार्गे पृथग्जनाः ॥ R. Gorr. 2, 33, 9. न पृथग्जनवच्छुचो वशं वशिनामुत्तम गन्तुमर्हसि Ragh. 8, 89. पृथग्जनेषु संभाव्यं वर्णयन्तस्त्रपामहे Râǵa-Tar. 3, 94. Bei den Buddhisten *ein gewöhnlicher, noch nicht erleuchteter Mensch* Vjutp. 166. Burn. in Lot. de la b. l. 413. 848. fgg. Intr. 290. LIA. II, 262, N. 1. 450. Köppen I, 397. 400. 418. बालपृथग्जनैरसद्भिः Madhjam. 13. Nach AK. 3, 4, 18, 108. H. an. und Med. ist पृथग्जन auch = मूर्ख, जड *Dummkopf*; nach Çabdar. im ÇKDr. = पापिन् *Bösewicht*; nach Wilson ist der pl. auch = पृथक्क्षेत्र.

पृथग्बीज (पृथक् + बीज) m. *Semecarpus Anacardium Lin.* (भल्लातक) Râǵan. im ÇKDr.

पृथग्भाव (पृथक् + भाव) m. = पृथक्त्व *Besonderheit, Gesondertheit, Verschiedenheit* Kathop. 6, 6. Bhag. 13, 30. MBh. 15, 928. Mârk. P. 26, 22. Vop. 10, 9. Madhjam. 41.

पृथग्भूत (पृथक् + भूत) adj. *gesondert, verschieden* Schol. zu Çâk. 27, 18. Madhjam. 36.

पृथग्योग (पृथक् + योग) adj. wohl *ein verschiedenes Loos habend* Kathâs. 36, 128.

पृथग्योगकरण (पृथक् + योग - क°) n. *das Trennen des Zusammengehörigen* Schol. zu P. 7, 1, 64. 4, 33. 8, 1, 40.

पृथग्रूप (पृथक् + रूप) adj. *mannichfaltig, verschieden, verschiedenartig* H. 1469, Sch.

पृथग्विध (पृथक् + विधा) adj. dass. AK. 3, 2, 43. H. 1469. M. 1, 40. 11, 46. Bhag. 10, 5. 18, 14. 21. MBh. 2, 1746. 3, 13439. 13, 97. 3982. 14, 440. R. 2, 50, 23. Sûrjas. 2, 3. Kathâs. 50, 17. एवं कौशिकगोत्रं तु वैश्वामित्रैः पृथग्विधम् *verschieden von* Bhâg. P. 9, 16, 37.

पृथवान m. N. pr. eines Mannes R̥V. 10, 93, 14.

पृथवी f. = पृथिवी Vâkaspati bei Bhar. zu AK. 2, 1, 3. ÇKDr. Çabdârṇava bei Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1, 150.

पृथक्ष्र unter den Beiww. von Çiva MBh. 14, 210. Zerlegt sich scheinbar in पृथ + क्ष्र.

पृथाज m. 1) *ein Sohn der* Pr̥thâ, also auch Arǵuna bezeichnend. — 2) *Pentaptera Arjuna Roxb.* Râǵan. im ÇKDr.

पृथाश्व m. N. pr. eines Fürsten MBh. 2, 330.

पृथि N. pr. eines Mannes, Schützlings der Açvin, R̥V. 1, 112, 15. पृथिवैन्यः TBr. 1, 7, 7, 4; vgl. पृथी, पृथु, 1. पार्थ, पार्थ्य.

पृथिका f. *Hundertfuss, Julus* Çabdam. im ÇKDr.

पृथिवि f. = पृथिवी Saṁkshiptas. im ÇKDr.

पृथिवित्वं n. nom. abstr. von पृथिवी TS. 7, 1, 5, 1. TBr. 1, 1, 3, 7.

पृथिविदा (पृ° + 2. दा) adj. *Erde gebend* Kâth. 39, 9.

पृथिविभाग (पृ° + भाग) adj. *auf Erden berechtigt*: ये देवा दिविभागा ये ऽन्तरिक्षभागा ये पृथिविभागाः TS. 2, 4, 8, 2.

पृथिविलोक (पृ° + लोक) m. *die Erde als eine Welt gedacht* Çat. Br. 14, 6, 1, 9. °वीलोक Br̥h. Âr. Up.

पृथिविषद् s. पृथिविसद्.

पृथिविष्ठ (पृ° + स्थ) adj. *auf dem Erdboden stehend (fest auftretend)* R̥V. 7, 18, 23.

पृथिविसद् (पृ° + सद्) adj. VS. Prât. 3, 82. *auf dem Erdboden sitzend* VS. 9, 2. °षद् AV. 18, 4, 78.

पृथिवी (von पृथु; vgl. पृथ्वी) f. Uṇâdis. 1, 150. Siddh. K. 241, *a*, 13. gaṇa गौरादि zu P. 4, 1, 41. 1) *Erde, als die weite und breite, orbis terrarum* Nir. 1, 13. AK. 2, 1, 3. H. 935. Halâj. 2, 1. सानु पृथिव्याः R̥V. 7, 7, 2. द्यौश्च यं पृथिवी वावृधाते 5. दाधर्थ पृथिवीमभितो मयूखैः 99, 3. 5, 85, 1. 5. तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्तभा उत द्याम् 8, 78, 5. AV. 12, 1, 1. fgg. उनत्ति भूमिं पृथिवीमुत द्याम् *den Erdboden* R̥V. 5, 85, 4. मित्रः संसृज्य पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा सह *Erde und Land* VS. 11, 53. परमस्यां पृथिव्याम् *im fernsten Raume der Erde* 1, 25. Nabel *der Erde* R̥V. 1, 59, 2. 143, 4. 2, 3, 7. Lâtj. 4, 11, 11. Personificirt und देवी genannt R̥V. 4, 3, 5. 51, 11. 5, 49, 5. 84, 1. fgg. 6, 50, 13. 14. 7, 34, 23. 104, 23. VS. 12, 103. Çat. Br. 3, 8, 3, 28. Kâtj. Çr. 2, 2, 12. Hariv. 11627. Mutter *Erde* R̥V. 1, 89, 4. 6, 51, 5. 70, 6. 72, 2. 10, 62, 8. VS. 2, 10. 10, 23. माता पृथिव्या मूर्तिः M. 2, 225. पृथोरपीमां पृथिवीं भार्यां पूर्वविदो विदुः 9, 238. Tochter Pr̥thu's VP. 103. fg. द्यावा पृथिवी *Himmel und Erde* R̥V. 4, 56, 1. fgg. 7, 53, 1. Naigh. 3, 30; vgl. u. 3. दिव्. *Drei Erden* (wie drei Himmel): तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः R̥V. 7, 104, 11. 1, 34, 8. 4, 53, 5. VS. 5, 9. AV. 4, 20, 2. unter ihnen ist भूमि diejenige auf welcher der Mensch wohnt, die oberste 6, 21, 1. 19, 27, 3. 32, 4. 53, 5. Çat. Br. 3, 5, 1. 31. 5, 1, 5, 21. So heisst auch *ein zwischen der Menschenwelt und dem umgrenzenden Ocean gedachter Raum* 14, 6, 3, 2; vgl. पृथिवी समुद्रपर्यन्ता Ait. Br. 8, 20. Im Anschluss an jene Dreiheit wird missverständlich von der Theologie eine *Erde* in allen drei Weltgebieten angesetzt Naigh. 5, 3. 5. 6. Nir. 9, 31. 11, 36. 12, 30. Vgl. Ch. Bruce, On the Vedic conception of the Earth in Journ. R. As. S. 19, 321. fgg. इयं वै पृथिवी भूतस्य प्रथमजा Çat. Br. 14, 1, 2,

10. 5,5,1. 9,4,1. इमां पृथिवीं वित्तेन पूर्णां ददत् 14,5,6,3. यदूर्ध्वं दिवो यद्वाक्पृथिव्याः 14,6,8,3. TS. 7,1,5,1. Âçv. Gṛhj. 2,4. 3,3. 11. 4,7. 9. M. 1,99. 105. 2,20. N. 2,20. 4,9. क्षमया पृथिवीसमः R. 1,1,19. निग्रन्ग्रोधेन पृथिवीम् *den Erdboden* Arǵ. 3,19. Hiḍ. 1,33. Pṛthivî als Ṛshi Ind. St. 3,223,*b*. पृथिव्या व्रतम् und पृथिव्याः संसर्पम् Namen von Sâman ebend. — 2) *Erde als Element:* तत्र पृथिवी धारणाभावेन प्रवर्तमाना चतुर्णामुपकारं करोति । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धवती पञ्चगुणा पृ° Tattvas. 15. 16. Colebr. Misc. Ess. I, 374. Suçr. 1,135,18. 313,19. Prab. 27,19. Halâj. 5,71. 73. Madhjam. 57. — 3) angeblich so v. a. अन्तरिक्ष Naigh. 1,3. — Vgl. पार्थिव.

पृथिवीकम्प (पृ° + क°) m. *Erdbeben* MBh. 2,5306.

पृथिवीक्षित् (पृ° + क्षित्) adj. *die Erde bewohnend:* अग्नि Khând. Up. 2,24,5. Kâtj. Çr. 4,14,28. *die Erde beherrschend;* m. *Fürst, König:* पार्थिवाः Hariv. 3840. राज्यात्तकरणावेतौ द्वौ दोषौ पृथिवीक्षिताम् M. 9, 221. N. 5,4. Ragh. 7,2. Mârk. P. 27,19.

पृथिवीचन्द्र (पृ° + च°) m. N. pr. eines Fürsten der Trigarta Râǵa-Tar. 5,144.

पृथिवींजय (पृथिवीम्, acc. von पृथिवी, + जय) adj. subst. *die Erde besiegend, Fürst, Prinz* MBh. 2,364 (= Hariv. 12695). 4,2167. 2220.

पृथिवीतीर्थ (पृ° + तीर्थ) n. N. pr. eines Tîrtha MBh. 3,5083.

पृथिवीपति (पृ° + प°) m. 1) *Herr der Erde, Fürst, König* H. an. 5, 20. Med. t. 233. TBr. 3,11,4,1. M. 7,177. 226. 8,29. 221. N. 4,14. 20, 35. Bhag. 1,18. R. 1,8,22. 2.57,25. Spr. 1737. 1821. Mârk. P. 76,55. — 2) Bein. Jama's H. an. — 3) *ein best. Heilkraut,* = ऋषभ H. an. Med. — Vgl. पृथ्वीपति.

पृथिवीपरिपालक (पृ° + प°) m. *Hüter der Erde, König, Fürst* Mârk. P. 67,5. 97,21.

पृथिवीपार्वतक (पृ° + पा°) *Erdöl* (?) Vjutp. 125. Mél. asiat. I, 403.

पृथिवीपाल (पृ° + पाल) m. *Hüter der Erde, König* N. 2,16. 5,2. MBh. 1,8062. Spr. 2115. Ragh. 15,1. — Vgl. पृथ्वीपाल.

पृथिवीभुज् (पृ° + भुज्) m. *Geniesser der Erde, König, Fürst* Vikr. 110. Râǵa-Tar. 3,70. 450. 4,143. 5,189. — Vgl. पृथ्वीभुज्.

पृथिवीमण्ड (पृ° + म°) *Erdschaum* Vjutp. 125.

पृथिवीमय (von पृथिवी) adj. *aus Erde gebildet, irden* Çat. Br. 14,7,2, 6. कुम्भ MBh. 12,1452.

पृथिवीरस (पृ° + रस) m. *Erdsaft* Vjutp. 125. Mél. asiat. I, 402.

पृथिवीरुह् (पृ° + रुह्) m. *Pflanze, Baum (aus der Erde wachsend)* Hariv. 11445. Suçr. 1,60,11. Ragh. 8,9. 69.

पृथिवीलोक Bṛh. Âr. Up. 3,1.10 statt पृथिविलोक des Çat. Br.

पृथिवीश (पृ° + ईश) m. *Herr der Erde, König, Fürst* Mârk. P. 125, 15. 128,38. — Vgl. पृथ्वीश.

पृथिवीशक्र (पृ° + शक्र) m. *der Indra der Erde, König* H. 689.

पृथिवीश्वर (पृ° + ईश्वर) m. *Herr der Erde, König:* राजानः R. Gorr. 1,12,24. Mârk. P. 135,4.

पृथिवीसंशित (पृ° + सं°) adj. AV. 10,5,25.

पृथिव्यापीड (पृ° + आ°) m. N. pr. zweier Fürsten von Kâçmîra Râǵa-Tar. 4,399. 674.

पृथी m. nom. पृथी, dat. पृथ्ये (पृथये TBr.), gen. पृथ्यास्. N. einer mythischen Person, mit dem patron. Vainja. Er soll unter den Menschen der erste gesalbte Fürst und Regent auch über die Thiere gewesen sein und den Ackerbau in die Welt gebracht haben. AV. 8,10,24. TBr. 2, 7,5,1. Çat. Br. 5,3,5,4. Kâṭh. 37,4. पृथी वैन्य उभयेषां पशूनामाधिपत्यमाश्नुत Pańkav. Br. 13,5,19. Er erscheint unter den Ṛshi Ṛv. 8,9,10 und als Verfasser eines Liedes: श्रुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वैन्यस्यार्कैः 10,148,5. — Vgl. पृथि, पृथु, 1. पार्थ.

पृथु (von प्रथ्) Uṇâdis. 1,29. 1) adj. f. पृथु (in der späteren Sprache) und पृथ्वी *breit, weit, geräumig, gross, üppig* Nir. 2,2. AK. 3,2,10. 61. H. 1430. an. 2,218. Med. th. 19 (lies महति st. महति). Med. v. 19. Halâj. 4,14. Uǵǵval. रथ Ṛv. 1,123,1. पाजस् 3,15,1. क्षय 5,12,6. सद्मन् 87, 7. छर्दिस् 8,9,1. आपः 7,34,3. व्युर्वी पृथ्वीममतिं सृजानः 38,2. गिरि 8,87,4. वर्मन् 10,101,8. VS. 11,44. 29,4. अनति° Kâtj. Çr. 2,5,20. °मुख 7,4,8. P. 6,2,168 (Accent). अङ्गुष्ठपर्वपृथुमात्र Lâṭj. 2,6,1. तस्याः सिन्धोः पृथुमपि तनुं दूरभावात्प्रवाहम् Megh. 47. द्विसहस्र° (पर्वत) Bhâg. P. 5,16,8. भल्लेन पृथुधारेण MBh. 4,2042. °वक्षस् R. Gorr. 2,49,1. °श्रोणी Indr. 5,5. Hiḍ. 3,10. °जघन Spr. 918. °प्रोथ N. 13,19. नो संगते नातिपृथू भ्रुवौ Varâh. Bṛh. S. 68,8. °बाहु MBh. 1,7016. °लोचन Indr. 5,27. N. 12,16. 32. Brahma-P. in LA. 52,16. रक्तबिन्दुभिर्बन्धुजीवपृथुभिः Ragh. 11,25. °भुवन Spr. 956. पत्तन Râǵa-Tar. 1,306. पृथुंश्च लघयन् Spr. 440. Suçr. 1,117,17. 135,3. शिवाभेद H. 1291. etwa so v. a. *riesig:* Indra Ṛv. 2,21,4. 6,19,1. Agni (vgl. 2,*a*.) VS. 10,29. Çiva MBh. 14, 210. *weitreichend, ausgebreitet:* स्तनयित्नु AV. 7,11,1. पृथुभूतम् (ते ब्रह्मचर्यम्) Burn. Intr. 142. *reichlich, weitreichend, amplus:* रयि Ṛv. 2,1,12. रत्न 4,2,13. सुवीर्य 6,16,12. श्रवस् 7,5,8. Bhâg. P. 4,15,4. °यशस् MBh. 7,2783. °प्रथ Râǵa-Tar. 2,63. °प्रज्ञ Vjutp. 34. राधस् Çâṅkh. Çr. 12,19,3. अव्युच्छिन्नपृथुप्रवृत्ति भवतो (d. i. नागस्य) दानं समानं मम Vikr. 110. °श्री N. 12,33. °संपद् Râǵa-Tar. 4,226. बलैः *zahlreich* 1,59. मन्वादिभिर्विरचितानि पृथूनि यानि *ausführlich* Varâh. Bṛh. S. 55,31. पृथु = निपुण *geschickt* Çabdar. im ÇKDr. पृथु adv.: सं देवो देवान्प्रति पप्रथे पृथु Ṛv. 2, 24,11. compar. प्रथीयंस् P. 6,4,161, Sch. Vop. 7.59. Çat. Br. 11,4,1,5. व्यतीतवेदार्थपथः प्रथीयसीं यथेष्टचेष्टां गमितो महाजनः *mannichfach* Prab. 30,12. आशा *eine grössere Hoffnung* 27,6. पृथुतर *geräumiger* H. 1361. विततपृथुतरारम्भयत्नाः *sehr gross, — bedeutend* Spr. 1434. superl. प्रथिष्ठ P. 6,4,161, Sch. Vop. 7,59. शर्मन् Ṛv. 10,87,1. Çat. Br. 12,2,4, 6. — 2) m. *a) Feuer* (vgl. u. 1.) H. ç. 168. Med. — *b) ein best. Längenmaass,* = पृथ; s. u. पृत्र 1, *b*. — *c)* N. pr. = पृथी Trik. 2,8,2. H. 700. H. an. Med. Uǵǵval. Liedverfasser von Ṛv. 10,148. Anukr. M. 7,42. 9,44. MBh. 7,2394. fgg. 12,1030. fgg. Hariv. 77. 254. fgg. 14152. Kathâs. 28,191. VP. 101. fgg. Bhâg. P. 4,13,20. 15,4. N. pr. eines Sohnes des Anenas MBh. 3,13516. fg. Hariv. 669. VP. 361. Bhâg. P. 9,6,20. LIA. I, Anh. v. eines Vṛshṇi und Sohnes des Kitraka MBh. 1,6998. Hariv. 1920. 2087. 6628. 8058. VP. 435. des Kitraratha Bhâg. P. 9,24,17. eines Nachkommen des Ikshvâku, Sohnes des Anaraṇja und Vaters des Triçaṅku, R. 1,70,23. 2,110,11 (119,11. fg. Gorr.). eines Sohnes des Pâra Hariv. 1063. fg. VP. 452. des Prastâra 165. des Rukaka Bhâg. P. 9,23,33. N. pr. eines der Saptarshi Hariv. 426. Mârk. P. 74,59. eines Sohnes eines der Manu Ha-

riv. 470. Bhâg. P. 8,1,27. N. pr. eines Dânava Hariv. 14289. eines Affen R. 6,22,3. — 3) f. पृथु a) *Nigella indica Roxb.* AK. 2,9,37. H. an. Med. (wo स्त्री st. ऽस्त्री zu lesen ist). — b) = हिङ्गुपत्त्री (s. u. वंशपत्त्री AK. 2,9,40. H. an. (wo वाष्पिका st. वापिका zu lesen ist). Med. — c) *Opium* Çabdar. im ÇKDr. — 4) f. पृथ्वी a) *die (breite) Erde* Naigh. 1,1. 3,30. AK. 2,1,3. H. 935. Med. v. 19. Halâj. 2,1. Uǵǵval. R̥V. 6, 12,5. 10,187,2; vgl. उर्वी पृथ्वी द्यावापृथिवी 6,70,1. 4. — Spr. 1139. Çâk. 99,14, v. l. Pańkat. I,51. Vet. in LA. 35,19. °राज्य Vid. 110. *Erde als Element* Çvetâçv. Up. 2,12. Vgl. पृथिवी. — b) *Nigella indica Roxb.* AK. 2,9,37. Med. — c) = हिङ्गुपत्त्री AK. 2,9,40. Med. — d) *Boerhavia procumbens Roxb.* (s. पुनर्नवा). — e) *grosse Kardamomen* Râǵan. im ÇKDr. — f) *ein best. Metrum, 4 Mal* ⏑ – ⏑⏑⏑ – ⏑ –, ⏑⏑⏑ – ⏑ – – ⏑ – Çrut. 41. Khandom. 90. Colebr. Misc. Ess. II,162 (XII, 1). Ind. St. 8,393. *ein anderes 11silbiges Metrum* ebend. 377. — g) N. pr. der Mutter des 7ten Arhant's der gegenwärtigeu Avasarpiṇî H. 39. — Vgl. पार्थव.

पृथुक (von पृथु) 1) m. *breitgedrücktes Korn* AK. 2,9,47. 3,4,3. H. 401. an. 3,72. Med. k. 125. Halâj. 2,430. TBr. 3,8,14,3. Suçr. 1,236, 9. 2,509,9. gaṇa अपूपादि zu P. 5,1,4. Auch n. Brahmavaiv. P., Brahmakhaṇḍa 27 nach ÇKDr. — 2) m. *Kind, Knabe, das Junge eines Thieres* Uṇâdis. 5,58. AK. 2,5,38. 3,4,3. H. 338. H. an. Med. Halâj. 2, 347. Çiç. 3,30. पृथुकौ *von einem Knaben und einem jungen Vogel* Hariv. 1134. पृथुका *Mädchen* ÇKDr. Vgl. प्रथुक. — 3) f. आ = पृथु, पृथ्वी, हिङ्गुपत्त्री Çabdać. im ÇKDr.

पृथुकर्मन् (पृथु + क°) m. N. pr. eines Sohnes des Çaçavindu und Grosssohnes des Ḱitraratha VP. 430. — Vgl. u. पृथु 2,c.

पृथुकल्पिनी v. l. für पृथुकल्पना Halâj. 4, 55.

पृथुकीय adj. von पृथुक 1. gaṇa अपूपादि zu P. 5,1,4. — Vgl. पृथुक्य.

पृथुकीर्ति (पृथु + की°) 1) m. N. pr. eines Sohnes des Çaçavindu VP. 420. — 2) f. N. pr. einer Tochter Çûra's Hariv. 1927. 1931.

पृथुकोल (पृथु + कोल) m. *eine Art Judendorn* (राजबदर) Râǵan. im ÇKDr.

पृथुक्य adj. = पृथुकीय gaṇa अपूपादि zu P. 5,1,4.

पृथुग (पृथु + 1. ग) m. pl. N. einer Klasse von Göttern unter Manu Ḱâkshusha VP. 263.

पृथुग्मन् (पृथु + ग्मन्) adj. *breitbahnig* (etwa so v. a. *vierschrötig*): कन्नेश्चित्रमिषण्यसि चिकित्वान्पृथुग्मानं वाश्रं वावृधध्यै R̥V. 10,99,1. — Vgl. पृथुज्मन्.

पृथुग्रीव (पृथु + ग्रीवा) m. N. pr. eines Râkshasa (*der Breitnackige*) R. 3,29,30.

पृथुच्छद (पृथु + छद) m. *eine best. breitblätterige Pflanze* (कृमिघ्न) Râǵan. im ÇKDr.

पृथुजघन (पृथु + ज°) adj. f. आ *breithüftig* P. 4,1,56, Sch. R̥V. 10,86, 8. Spr. 918.

पृथुजय (पृथु + जय) m. N. pr. eines Sohnes des Çaçavindu VP. 420.

पृथुज्मन् (पृथु + ज्मन्) adj. *breitbahnig* AV. 5,1,5. — Vgl. पृथुग्मन्.

पृथुज्रय (पृथु + ज्रय) adj. f. ई *weite Flächen einnehmend, sich breit machend:* भद्रा वो रातिः पृणतो न दक्षिणा पृथुज्रयी असुर्येव जञ्जती R̥V. 1, 168,7. रथ 4,44,1.

पृथुज्रयस् adj. dass. Nir. 5,9. Indra R̥V. 3,49,2. ब्रह्मन् 10,30,1.

पृथुता (von पृथु) f. *Breite* Suçr. 1,117,18. 301,7. Varâh. Brh. S. 58,18.

पृथुत्व (wie eben) n. dass. Varâh. Brh. S. 52,4. 27. Schol. zu Kâtj. Çr. 217,21.

पृथुदर्शिन् (पृथु + द°) adj. *einen weiten Blick habend* in übertr. Bed. Suçr. 1,311,21.

पृथुदान (पृथु + 1. दान) m. N. pr. eines Sohnes des Çaçavindu VP. 420.

पृथुपक्षस् (पृथु + प°) nach Sâj. adj. *breite Seiten habend;* eher n. *breiter Seitenraum* (des Wagens): वहस्व महः पृथुपक्षसा रथे R̥V. 8,26,23.

पृथुपत्त्र (पृथु + पत्त्र) m. *eine Art Knoblauch* (रक्तलशुन) Râǵan. im ÇKDr.

पृथुपर्शु (पृथु + पर्शु) adj. *breite Hippen tragend* R̥V. 7,83,1.

पृथुपलाशिका f. = शटी, पलाशक *Curcuma Zedoaria Rosc.* Râǵan. im ÇKDr.

पृथुपाजस् (पृथु + पा°) adj. *weit scheinend, — schimmernd:* Agni R̥V. 3,2,11. 3,1. 5,1. 27,5. die Rosse der Ushas 61,2. der Wagen der Açvin 8,5,2. von Indra-Vâju 4,46,5.

पृथुपाणि (पृथु + पा°) adj. *breithändig:* Savitar R̥V. 2,38,2.

पृथुप्रगाण (पृथु + प्र°) adj. *breiten Zugang habend* R̥V. 3,5,7.

पृथुप्रगामन् (पृथु + प्र°) adj. *weit schreitend* R̥V. 1,27,2.

1. पृथुबुध्न (पृथु + बुध्न) adj. *breite Basis* (*Fuss, Sohle, Untertheil u. s. w.*) *habend:* ग्रावन् R̥V. 1,28,1. AV. 12,3,14. VS. 1,14. Shaḍv. Br. 4,3. Lâṭj. 10,15,14.

2. पृथुबुध्न (wie eben) adj. *auf breiter Grundlage stehend, — ruhend:* दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान् R̥V. 4,2,5 (vgl. 10,47,3, wo das Wort proparox. ist). अध यदेषां पृथुबुध्नास एतास्तीर्थे नार्यः पौंस्यानि तस्थुः 1,169,6.

पृथुमृद्वीका (पृथु + मृ°) f. *breite Weinbeere,* wohl *Rosine* MBh. 7,2309.

पृथुयशस् (पृथु + य°) 1) adj. *dessen Ruhm weit reicht, weit berühmt* MBh. 7,2783. Hariv. 1973. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Çaçavindu VP. 420 (vgl. Hariv. 1973, wo पृथुयशस् Beiw. des Pṛthuçravas ist). des Varâhamihira Colebr. Misc. Ess. II, 477, N. Verz. d. B. H. No. 861.

पृथुयामन् (पृथु + या°) adj. *breitbahnig:* Ushas R̥V. 6,64,4.

पृथुरश्मि (पृथु + र°) m. N. pr. eines Jati Pańkav. Br. 8,1,4. 13,4,16. Ind. St. 3,465, N. 3. — Vgl. पार्थुरश्म.

पृथुरुक्म (पृथु + रु°) m. N. pr. eines Sohnes des Parâǵit (Parâvṛt) Hariv. 1980. fg. °रुक्मन् VP. 420.

पृथुरोमन् (पृथु + रो°) m. *Fisch* (*breithaarig* d. i. *schuppig*) AK. 1,2, 3,17. H. 1343. Halâj. 3,35. Varâh. Brh. S. 85,66. °रोमयुग्म *die Fische im Thierkreise* Brh. 1,10.

पृथुल (von पृथु) 1) adj. f. आ gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. *breit, gross* AK. 3,2,10. H. 1430. Halâj. 4,14. सायक MBh. 4,1336. श्रोणि Çiç. 10, 65. °लोचन MBh. 1,4412. 5,3082. 14,1543. शाखा Kathâs. 26,20. °विक्रम Bhâg. P. 4,22,1. पृथुलौजस् Mârk. P. 111,16. — 2) f. आ = हिङ्गुपत्त्री Gaṭâdh. im ÇKDr.

पृथुलाक्ष (पृथुल + अक्ष = अक्षि *Auge*) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 2, 320. eines Sohnes des Ḱaturañga Hariv. 1698. fg. VP. 445. Bhâg. P. 9,23,10.

पृथुवक्त्रा (पृथु + वक्त्र) f. *die Breitmäulige,* N. einer der Mütter im

Gefolge des Skanda MBh. 9,2637.

पृथुवेग (पृथु + वेग) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 2, 323.

पृथुशिम्ब (पृथु + शि°) m. eine Art Çjonâka Râǵan. im ÇKDr.

पृथुशिरस् (पृथु + शि°) adj. *plattköpfig* AV. 5,17,13.

पृथुशेखर (पृथु + शे°) m. *Berg* Trik. 2,3,1.

पृथुश्रव m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2564. Vielleicht fehlerhaft für °श्रवस्.

पृथुश्रवस् (पृथु + श्र°) 1) adj. *dessen Ruhm weit reicht, weitberühmt* Bhâg. P. 4,15,4. — 2) m. N. pr. eines Mannes R̥V. 1,116,21. 8,46,21. 24. MBh. 1,3774. 2,323. eines Sohnes des Çaçavindu Hariv. 1973. VP. 420. Bhâg. P. 9,23,32. des Raghu 10,1. des 9ten Manu Mârk. P. 94,9. N. pr. eines Schlangendämons Pańkav. Br. 25,15,3. MBh. 16,119. — Vgl. पार्थश्रवस.

पृथुश्रोणि (पृथु + श्रो°) adj. *breithüftig:* योषा Çat. Br. 1,2,5,16. 3,5,1,11. °श्रोणी Indr. 5,5. Hid. 3,10.

पृथुषेण (पृथु + सेना) m. N. pr. eines Sohnes des Rukira (Rukirâçva) Hariv. 1059. fg. VP. 452 (पृथुसेन). des Vibhu Bhâg. P. 5,15,5.

पृथुष्टु (पृथु + स्तु) adj. so v. a. das folg. R̥V. 10,86,8.

पृथुष्टुका (पृथु + स्तुका) adj. f. आ *eine breite Haarflechte* oder *einen breiten Haarschopf habend* Nir. 11,32. Sinîvâlî R̥V. 2,32,6 (oder = पृथुजघन nach Nir.).

पृथुसेन s. u. पृथुषेण.

पृथुस्कन्ध (पृथु + स्क°) m. *Eber* Râǵan. im ÇKDr.

पृथूदक (पृथु + उदक) n. N. pr. eines im Rufe grosser Heiligkeit stehenden Badeplatzes am nördlichen Ufer der Sarasvatî MBh. 3,7012. 9,2275. 2279. 12,5645. Verz. d. Oxf. H. 149, a, 31.

पृथूदकस्वामिन् (पृ° + स्वा°) m. N. pr. eines Erklärers des Brahmagupta Colebr. Misc. Ess. II, 380 u. s. w.

पृथूदर (पृथु + उदर) m. *breitleibig;* m. *Widder* Hâr. 80.

पृथ्विका s. u. पृथ्वीका.

पृथ्वी s. u. पृथु.

पृथ्वीका (von पृथ्वी) f. *grosse Kardamomen* AK. 2,4,4,13. *kleine Kardamomen* und *Schwarzkümmel, Nigella indica Dec.* Ratnam. im ÇKDr. Wohl in dieser letzten Bed. Suçr. 1,182,16. 2,25,13. 459,13. पृथ्विका 276,11. 285,19.

पृथ्वीकुरबक (पृ° + कु°) m. *ein best. Baum,* = श्वेतमन्दारक Râǵan. im ÇKDr.

पृथ्वीगर्भ (पृ° + गर्भ) m. Bein. Gaṇeça's H. ç. 61.

पृथ्वीगृह (पृ° + गृह) n. *eine Wohnung in der Erde, Höhle* Hariv. 3921.

पृथ्वीचन्द्रोदय (पृ° - चन्द्र + उदय) m. Titel einer Schrift Verz. d. B. H. 334, 1.

पृथ्वीज (पृ° + ज) n. *eine Art Salz* (गडलवण) Râǵan. im ÇKDr.

पृथ्वीधर (पृ° + धर) m. N. pr. eines Autors Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 508, Çl. 34. Verz. d. Oxf. H. 124, a. No. 173. Verz. d. B. H. No. 1045. Verfassers eines Commentars zur Mr̥kkh. ebend. No. 545.

पृथ्वीपति (पृ° + पति) m. *Herr der Erde, König, Fürst* Prab. 3,7. Davon nom. abstr. °त्व n. Kathâs. 49,251. — Vgl. पृथिवीपति.

पृथ्वीपाल (पृ° + पाल) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 6,349. 8, 1197. 2317.

पृथ्वीपुर (पृ° + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* in Magadha Çatr. 10,73.134.

पृथ्वीभुज् (पृ° + भुज्) m. *Geniesser der Erde, König, Fürst* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,503, Çl. 9. — Vgl. पृथिवीभुज्.

पृथ्वीराज (पृ° + राजा) m. N. pr. eines Fürsten Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,5, Çl. 10.

पृथ्वीश (पृथ्वी + ईश) m. *Herr der Erde, König, Fürst* MBh. 8, 4. — Vgl. पृथिवीश.

पृथ्वीहर (पृ° + हर) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8, 593. 629. 654 u. s. w.

पृदाकु (Uṇâdis. 3, 80) m. und पृदाकू f. *Natter, Schlange* AK. 1,2,1,7. H. 1303. an. 3,72. Med. k. 125. Halâj. 3, 18. AV. 3,27,3. 6,38,1. 10,4,11. fgg. 12,3,57. 1,27,1. 7,56,1. VS. 6,12. 24,33. TS. 5,5,10,1. MBh. 3,12390. m. *Scorpion; Tiger; Panther* (चित्रक) H. an. Med. Viçva bei Uǵǵval. *Elephant; Baum* Uṇâdivr. im Saṅkshiptas. ÇKDr.

पृदाकुसानु (पृ° + सानु) adj. *die Oberfläche einer Schlange habend* (*glatt* oder *bunt, glänzend wie eine Schlange*) R̥V. 8,17,15.

पृशन (von स्पर्श्) 1) adj. f. ई *anschmiegend, zuthulich, zärtlich;* nur im fem.: मह्रे यत्पित्र ईं रसं दिवे करव त्सरत्पृशन्यश्चिकित्वान् R̥V. 1,71,5 (nach Sâj. पृशन्य adj.). न ता नु मे पृशन्यो जगृभ्रे 10,61,8. हुवो निषत्ता पृशनी चिदेवैः 73,2. — 2) n. etwa *das Anschmiegen:* मांश्चत्वे वा पृशने वा R̥V. 9,97,54.

पृशनायु adj. so v. a. पृशन. ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः R̥V. 1,84,11.

पृश्नि (von स्पर्श्) Uṇâdis. 4,52. Çânt. 2,10. 1) adj. a) *gesprenkelt, bunt, scheckig;* m. f. *der —, die Schecke* (vom Rinde); eine besonders beliebte Farbe bei der Kuh und als liebkosende Bezeichnung derselben gebraucht. धेनु R̥V. 1,160,3. VS. 2,16. AV. 7,104,1. वशा Kâtj. Çr. 14,2,11. fg. उक्षन् R̥V. 1,164,43. 9,83,3. 10,189,1. Pańkav. Br. 21,14,7. Kauç. 89. नास्मै पृश्निं वि दुहन्ति AV. 5,17,7. इमास्त इन्द्र पृश्नयो घृतं दुहत आशिरम् R̥V. 8,6,19. VS. 24,4. TS. 1,8,19,1. 2,2,11,4. एता वा इन्द्रस्य पृश्नयः कामदुघा यद्धारियोजनीः 6,5,9,2. Vasishṭha's Kuh AV. 5,11,1. Schlange 13,5. Frösche R̥V. 7,103,4. 6. Kräuter AV. 8,7,1. अश्मन् 10,5,20. R̥V. 5,47,3. जरायु AV. 1,11,4. तमयं पृश्निवर्णा आविशन्नानारूपः Ait. Br. 5,23. R̥V. Prât. 17,10. अन्न TBr. 2,2,6,1. रेतस् Çat. Br. 7,3,1,36. गङ्गा MBh. 13,1844. *bunt* so v. a. *vielartig, vielerlei:* कामाः TS. 3,3,5,2. Vgl. ऊर्ध्व°, तिरश्चीन° und पृषत्. — b) *zwerghaft, klein* AK. 2,6,1,48. H. 453. Halâj. 2,456. — 2) wie andere Bezeichnungen der *Kuh* wird das Wort in verschiedenen bildlichen und mythischen Beziehungen gebraucht, z. B. für *Erde* (vgl. TBr. 1,4,1,5. Çat. Br. 1,8,3,15), *Wolke, Milch, den bunten* oder *gestirnten Himmel* (Naigh. 1,4. Nir. 2,14). R̥V. 2,2,4. 34,2. 10. 6,48,22. 7,56,4. अधं क्षमस्त उर्विया वि भाति यातयमानो अधि सानु पृश्नेः 6,6,4. त्रीणि सरांसि पृश्नयो दुदुह्रे वज्रिणे मधु 8,7,10. वर्धा शुक्रं दुदुह्रे पृश्निरूधः 4,3,10. 6,66,1.3. सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः 1,84,11. पृश्निरित्युच्यते चान्नं वेदा आपो ऽमृतं (ऽमृतं?) तथा। ममैतानि सदा गर्भः पृश्निगर्भस्ततो ऽह्यहम्॥ MBh. 12,13178. Nach AK. 1,1,2,34, v. l. (für घृणि), H. 99 und Çabdar. im ÇKDr. *Lichtstrahl;* vgl. वृष्णि. — 3) *eine best. Frucht:* तस्यामेव सुरभ्यां तु जज्ञे गोवृषभस्तथा। अकृष्टाद्य तथा

मापाः सिकताः पृश्नयो ऽक्ताः ॥ Hariv. 11533. पृश्नी f. *Pistia Stratiotes Lin.* Trik. 1,2,34. Çabdar. und Bhûripr. im ÇKDr. — 4) m. pl. N. eines Ṛshi-Geschlechts MBh. 7,8728. पृश्नयो ऽजा ऋषिगणाः Verfasser zu ṚV. 9,86,21-30. ṚV. Anukr.; st. dessen: ऋषिगणाः पृश्नियोगा अङ्गिरसः Ind. St. 3,223,*b.* m. sg. N. pr. eines Fürsten, des Vaters des Çvaphalka, Hariv. 2080. fg. VP. 435. — 5) N. der Mutter der Marut (s. पृश्निमातर्) ṚV. 1,168,9. 5,58,5. 60,5. शं नः पृश्निर्भवतु देवगोपा 7,35,13. Gattin Savitar's Bhâg. P. 6,18,1. die Gattin des Königs Sutapas, die in einer vorangehenden Geburt Devakî war (vgl. पृश्निगर्भ), Bhâg. P. 10 nach ÇKDr. — 6) पृश्नि und भरद्वाजस्य पृश्नि Namen von Sâman Ind. St. 3,223,*b.* Pañkav. Br. 12,10,23.

पृश्निका f. = पृश्नी *Pistia Stratiotes Lin.* Çabdam. im ÇKDr.

पृश्निगर्भ (पृ° + ग°) adj. *im bunten Schooss* oder *im Schooss der Bunten befindlich* Nir. 10,39. ṚV. 10,123,1. Beiw. und Bein. Kṛshṇa's H. ç. 66. MBh. 12,1504. 13173. fgg. Hariv. 7428. Bhâg. P. 8,17, 26. पृश्निगर्भ Hâr. 9.

पृश्निगु (पृ° + 5. गु) 1) adj. *scheckiges Gespann habend* ṚV. 7,18,10. — 2) m. N. pr. eines Mannes ṚV. 1,112,7.

पृश्नित्व n. nom. abstr. von पृश्नि TS. 3,3,5,2.

पृश्निनिप्रेषित (पृ° + नि°) adj. *zur Pṛçni (Erde) hinabgesandt, — hinabeilend;* nach Sâj. *von Pṛçni gesandt* ṚV. 7,18,10.

पृश्निपर्णी (पृ° + पर्ण) f. N. einer Pflanze, *Hemionitis cordifolia Roxb.* AK. 2,4,3,11 (पृष्टि° Colebr. und Lois.). Ratnam. 10. AV. 2,25,1. fgg. Çat. Br. 13,8,1,16. Kâtj. Çr. 25,7,17. Suçr. 1,377,17. 2,40,4. 436,6. 461,5. °पर्णिका 297,5.

पृश्निबाहु (पृ° + बाहु) 1) adj. *mit scheckigen Armen (Vorderbeinen) versehen:* Frosch AV. 4,15,2. — 2) m. Bez. eines mythischen Wesens AV. 8,8,17.

पृश्निभद्र (पृ° + भद्र) m. Bein. Kṛshṇa's Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. पृश्निगर्भ.

पृश्निमत् adj. *das Wort* पृश्नि *enthaltend* Ait. Br. 5,6. — Vgl. पृश्निवत्.

पृश्निमातर् (पृ° + मा°) adj. *die Pṛçni zur Mutter habend:* die Marut ṚV. 1,23,10. 85,2. 5,59,6. 8,7,3. 9,34,5. AV. 4,27,2. *die Erde zur Mutter habend:* Kräuter AV. 8,7,21. Es lässt sich aber auch hier in der gewöhnlichen Bedeutung fassen, wenn man पृश्नि° betont. Der Diaskeuast des AV. kann durch den Singular des folgenden Zeitworts zu einer Aenderung der Betonung veranlasst worden sein.

पृश्नियोग s. u. पृश्नि 4.

पृश्निवत् adj. = पृश्निमत् TBr. 2,2,6,1.

पृश्निशृङ्ग (पृ° + शृ°) m. Bein. Vishṇu's H. 217. Gaṇeça's Trik. 1, 1,55. H. ç. 61. Gatâdh. in Verz. d. Oxf. H. 191,*a*,25.

पृश्निसक्थ (von पृ° + सक्थि) adj. *gefleckte Schenkel habend* TS. 2, 1,3,2. 3. Kâth. 13,3. °सक्थ्य v. l.

पृश्निहन् (पृ° + हन्) adj. *die bunte* (Schlange) *erschlagend* AV. 10,4,15.

पृश्नी s. u. पृश्नि.

पृश्न्याह्वया (पृश्नि + आह्वय) f. = पृश्निपर्णी Suçr. 2,101,10.

पृषत Uṇâdis. 3,111. 1) adj. *gesprenkelt, weiss getüpfelt* Med. t. 135. fg. Vgl. पृषत् und पृश्नि. — 2) m. *a) die gesprenkelte Gazelle* Nir. 2,2. AK. 2,5,10. Trik. 3,3,168. H. 1294. an. 2,180. Med. Halâj. 2,75. VS. 24,27. 40. Kâtj. Çr. 20,6,6. Draup. 4,15. R. 2,93,2. 103,41. Suçr. 1, 200,9. 2,410,3. मयूरपृषतोत्सर्गे न भवन्ति भुजंगमाः Kâm. Nîtis. 7,14. Spr. 2460, v. l. Varâh. Bṛh. S. 47,76. 87,3. 33. Statt dessen auch पृषतो मृगः R. 2,52,99 (37 Gorr.). मृगा मृगीभिः सहिता बहवः पृषता वने 93,17 (102,19 Gorr.). Das f. पृषती s. u. पृषत्. — *b) Wassertropfen* AK. 1,2, 3,6. Trik. H. 1089. H. an. Med. Halâj. 3,55. पृषत्कपृषत (मेघ) MBh. 6, 534 = Hariv. 13544. स्थूल° (वर्ष) R. 3,32,4. 5,36,43. पृषतैः पयोमुचाम् Ragh. 3,3. 4,27. 6,51. 7,66. Megh. 63. — *c) Tüpfel, Fleck:* समेता पृषतैर्विचित्रैः (शिला) Varâh. Bṛh. S. 53,14. 64,6. — *d)* N. pr. des Vaters des Drupada MBh. 1,5109. fgg. 6333. 5,7415. Hariv. 1111. 1793. VP. 455. Bhâg. P. 9,22,2. — Vgl. पार्षत.

पृषताश्व m. = पृषदश्व *Wind* Bhar. zu AK. 1,1,1,57. ÇKDr.

पृषत्क (von पृषत्) m. *Pfeil (der Gesprenkelte)* AK. 2,8,2,54. H. 778. Halâj. 2,311. MBh. 4,1679. 6,534 = Hariv. 13544. R. 3,18,47. 34,29. 6,33,5. 36,76. Ragh. 7,42. Kathâs. 11,70.

पृषत्ता f. nom. abstr. von पृषत् Schol. zu Kâtj. Çr. 73,20. 22. पृषत्त्व n. desgl. 14.

पृषदंश (पृषत् + अंश) gaṇa उत्सादि zu P. 4,1,86.

पृषदश्व (पृषत् + अश्व) 1) adj. *scheckige Rosse habend:* die Marut ṚV. 1,87,4. 89,7. 186,8. 2,34,4. 3,26,6. 5,42,15. 7,40,3. — 2) m. *a) Wind, der Gott des Windes* AK. 1,1,1,57. H. 1107. Halâj. 1,75. Bein. Çiva's Çiv. — *b)* N. pr. eines Mannes (pl. *seine Nachkommen*) Âçv. Çr. 12,11. Pravarâdhj.-P. in Verz. d. B. H. 56,16. 62,7. MBh. 2,323. 12,6200. eines Sohnes des Anaraṇja und Vaters des Harjaçva VP. 371. eines Sohnes des Virûpa Bhâg. P. 9,6,1. — Vgl. पार्षदश्व.

पृषदाज्य (पृषत् + आज्य) n. *gesprenkelte Butter, Opferschmalz* (आज्य) *mit saurer Milch gemischt* AK. 2,7,28. H. 832. ṚV. 10,90,8. TS. 3,2, 6,2. 6,3,9,6. 11,4. Çat. Br. 2,5,2,41. 4,2. 3,8,4,8. Kâtj. Çr. 6,6,21. 2,6. 8,4. 25,6,6. Âçv. Çr. 6,10. Gṛhj. 4,1.3. Kauç. 16. MBh. 7,2274. R. 6,96,12. °प्रणुत्त *vom* पृ° *vertrieben* AV. 11,10,19.

पृषद्ध्र s. u. पृषध्र.

पृषद्वत् (von पृषत्) adj. *gesprenkelt aussehend:* बर्हिस् ṚV. 7,2,4.

पृषद्वरा (पृषत् + वरा) f. *die Beste unter den gesprenkelten Gazellen,* N. pr. einer Tochter der Menakâ und eines Vidjâdhara, Gattin Ruru's (gleichfalls *eine Art Gazelle*), Kathâs. 14,78.

पृषद्वल (von पृषत्) m. Vâju's *Pferd* Çabdam. im ÇKDr.

पृषद्वाण (पृषत् + वाण) m. N. pr. eines Mannes; s. पार्षद्वाण.

पृषध्र m. N. pr. eines Mannes Vâlakh. 4,2. Çâñkh. Çr. 16,11,26. Liedverfasser von Vâlakh. 8. Ind. St. 3,223,*b.* ein Sohn Manu's MBh. 1,3141. 15,548. Hariv. 614. 659. VP. 348. 351. Bhâg. P. 8,13,3. 9,1, 12. 2,3. प्रपध्र Mârk. P. 79,12. पृषध्र 111,5. 112,1.7. Wohl zusammengesetzt aus पृषत् + ध्र, so dass पृषद्ध्र etymologisch zu schreiben wäre, welche Form MBh. 13,7683 erscheint.

पृषधु m. N. pr. eines Kämpfers auf Seiten der Pâṇḍu MBh. 7,6912.

पृषत् Uṇâdis. 2,84. 1) adj. f. पृषती *gesprenkelt, getüpfelt, scheckig, bunt* (vgl. पृश्नि, पृषत) Med. t. 135. fg. अज VS. 24,11. 18. गो Çat. Br. 5, 3,1,6. 5,1,10. Kâtj. Çr. 15,3,22. 9,7. पलितं निरिता नोशगा पृषत् AV.

1,23,2. 3. दिवम् 13,1. 21. Kauç. 24. अकुष्ठिपृषत्कल्माष Âçv. Gṛhj. 4, 9. Ṛv. Prât. 17,10. पृषद्वत्स *ein buntes Kalb habend* Kâṭh. 12, 2. — 2) m. *die gefleckte Gazelle* Trik. 3,3,168. H. an. 2,180. Med. पृषतश्चैव चित्राङ्गान्विमलान्वनचारिणः R. 3,76,12. Mit dem verglichenen Gegenstande zusammengesetzt gaṇa व्याघ्रादि zu P. 2,1,56. पृषतां पतिः m. ein N. *des Windes* Gaṭâdh. im ÇKDr. — 3) f. पृषती a) *eine scheckige Kuh:* दाता मे पृषतीनां राजा हिरण्यवीनाम् Ṛv. 8,54,10. 11. Çat. Br. 5, 5,2,9. Kâṭh. 12,2. Çâṅkh. Çr. 15,14,23. Kauç. 24. तुद्र°, स्थूल° VS. 24,2. Bez. des Gespanns der Marut; nach der gewöhnlichen Annahme der Commentatoren, welche aber weder im Nir., noch in den uns bekannten Brâhmaṇa belegt werden kann, *gefleckte Antilopen.* Es steht nichts im Wege mit Mahîdh. zu VS. 2, 16 darunter *scheckige Stuten* zu verstehen, indem oft genug von den *Rossen* der Marut gesprochen wird. Naigh. 1,15. Ṛv. 1,37,2. उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः 39,6. 64,8. 85,4. 5. 2,34,3. 36,2. 3,26,4. यद्श्वान्धूर्षु पृषतीरयुग्ध्वम् 5,55,6. यत्प्रायासिष्ट पृषतीभिरश्वैः 58,6. 60,2. — दृशो ते युञ्जा पृषती अभूताम् 1,162,21. In der späteren Literatur ist पृषती *das Weibchen der gefleckten Gazelle:* वृकैरिव वने रुद्धा पृषती कृतपूर्वपा MBh. 7,27. 11,278. R. 2,37,9. Ragh. 8,58. — b) = पार्षती *die Tochter des* Pṛshata MBh. 1,6390. — 4) n. Siddh. K. 251,a,8. *Wassertropfen* AK. 1,2,3,6. Trik. H. 1089. H. an. Med. Halâj. 3,55. शीताः सपृषदुद्दामाः कर्कशा वान्ति मारुताः Hariv. 3586. पृषदप्रूपविषाणाग्रेण Bhâg. P. 5,8,18.

पृषत्ति m. *Tropfen:* पयःपृषत्तिभिः स्पृष्टा वान्ति वाताः शनैः शनैः Gâmbavativigajakâvja bei Bhar. zu AK. ÇKDr. Ein vielleicht aus Missverständniss des neutralen Plurals पृषत्ति hervorgegangenes Wort.

पृषभाषा f. = पूषभासा Çabdar. im ÇKDr.

पृषाकरा f. *ein als Gewicht dienender kleiner Stein* Çabdak. im ÇKDr.

पृषातक 1) n. so v. a. पृषदाज्य oder *eine diesem ähnliche Mischung* H. 832. nach Gṛhjasaṅgr. 2, 69 दधि, मधु und आज्य. Çâṅkh. Çr. 12,23, 9 Gobh. 3,8,1. 5. 7. पृषातकमञ्जलिना जुहुयात् Âçv. Gṛhj. 2, 2. दधि° Pâr. Gṛhj. 2,16. Kauç. 28. 49. — 2) adj. oder m. Bein. des Rudra: पशुपतये शिवाय शंकराय पृषातकाय स्वाहेति Âçv. Gṛhj. 2, 2. — 3) पृषातकी f. *eine best. Krankheit* oder N. einer diese Krankheit erregenden Unholdin: निर्हस्ती या पृषातक्यूर्ध्वस्मित्ता स्थाणावध्या संद्यामि AV. 14, 2, 48.

पृषोत्थान zusammengesetzt aus पृषत् + उत्थान gaṇa पृषोदरादि zu P. 6,3,109. — Vgl. die folgg. Wörter.

पृषोदर (पृषत् + उदर) adj. P. 6,3,109. *gefleckten Bauch habend* TS. 5, 6, 14, 1.

पृषोद्यान (पृषत् + उद्यान) n. *ein kleines Lustwäldchen* Durgâd. zu Vop. ÇKDr.

1. पृष्ट (von स्पर्श्) adj. *haftend:* पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश Ṛv. 1,98,2. पृष्टो दिवि धाय्यग्निः पृथिव्याम् 7,5, 2. दिवि पृष्टो अरोचताग्निः VS. 33,92 (Nir. 7,23). धर्ता दिवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वः Ṛv. 3,49,4.

2. पृष्ट partic. praet. von प्रछ्; s. daselbst.

पृष्टबन्धु (1. पृष्ट + ब°) adj. etwa *anhängende Sippe* —, *Anhang habend:* यास्ते माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः संदधुः पृष्टबन्धो Ṛv. 3,20,3.

पृष्टहायन m. 1) *Elephant.* — 2) *eine best. Kornart* Med. n. 237. — Kein Druckfehler für षष्टिहायन, da dieses später bei ष aufgeführt wird, während jenes bei प steht.

1. पृष्टि f. = 1. पर्शु *Rippe;* pl. Ṛv. 10,87,10. AV. 2,7,5. 32,2. 4,3, 6. 5,23,9. 9,7,6. उत्तानास्त्वा प्रतीचीं यत्पृष्टीभिरधिशेमहे 12,1,34. यास्ते ग्रीवा ये स्कन्धा याः पृष्टीर्याश्च पर्शवः 10,9,20. VS. 20,8. Çat. Br. 7, 5,1,13. 8,2,1,15. उरो वै प्रति पृष्टयः 6,2,7. 11,8,4,3. पृष्टितस् 5,5,3,2. — SV. II,3,1,4,2 wohl fehlerhaft für वृष्टि (Ṛv.). Nach Çabdârthak. bei Wilson: *Berührung* (vgl. स्पृष्टि) und *Lichtstrahl* (vgl. पृश्नि). — Vgl. पार्ष्ट्य.

2. पृष्टि in der Stelle: सोमयागे छन्दोगैः क्रियमाणा पृष्ठ्यादिसंज्ञिका स्तुतिः स्तोमः P. 5,1,58, Vârtt. 6, Sch. fehlerhaft für पृष्ठ्यादि; s. पृष्ठ्य.

पृष्टिवह् (1. पृष्टि + वह्) adj. *auf den Seiten* (*auf dem Rücken*) *tragend:* अश्व *Reitpferd* AV. 18,4,10.

पृष्ठ्यामय (1. पृष्टि + आ°) m. *Seitenschmerz* AV. 19,34,10.

पृष्ठ्यामयिन् (vom vorherg.) adj. *an Seitenschmerzen leidend* Nir. 5, 21. Ṛv. 1,105,18.

पृष्ठ (viell. von स्था mit प्र) und पृष्ठ (dieses nur in der späteren Sprache) Uṇâdis. 2,12. Çânt. 1,16. n. Trik. 3,5,7. Siddh. K. 249,a,6. euphonisches Verhalten eines vorangehenden gen. AV. Prât. 2,69. P. 8,3,53. fg. wann ein auf पृष्ठ ausgehendes adj. comp. paroxytonirt ist, 6,2,114. 1) *der hervorragende Rücken der Thiere, Rücken* überh. Nir. 4,3. AK. 2,6,2,29. H. 601. an. 2,108. Med. ṭh. 7. Halâj. 2,373. पृष्ठे सदः Ṛv. 5, 61,2. 6,75,5. पृष्ठेव वीता वृजिना च 4,2,11 (vgl. 10,89,3). 5,6. रयिमिव पृष्ठं प्रभवन्तम् *mehr als der Rücken fassen kann* 2,13,4. — 9,14,7. AV. 9,5,20. VS. 11,10. TBr. 1,5,6,1. अन्योऽन्यस्य पृष्ठे प्रधावतः Çat. Br. 4,4,5,23. 11,2,2,6. Kâtj. Çr. 16,2,18. Kauç. 27. Çâṅkh. Gṛhj. 2, 10. गवां च यानं पृष्ठेन M. 4,72. अश्वपृष्ठे संमतः so v. a. *ein guter Reiter* R. 1,19,19. Suçr. 1,66,2. 208,3. 350,2. Çâk. 8,14. वाजिपृष्ठग Kathâs. 42,37. अश्वपृष्ठ adj. *auf Rossesrücken getragen* Ṛv. 8,26,24. कूर्म° Indr. 5,12. (मातरम्) अवहत्स तु पृष्ठेन Hiḍ. 1,16. Ragh. 2,35. गृहीतपृष्ठास्तैः (चारैः) R. Gorr. 2,109,56. पृष्ठं दा so v. a. *sich tief verneigen* Râga-Tar. 4,135. शितिपृष्ठा (शकुनिका) Hariv. 1121. Mârk. P. 29,7. पृष्ठे *im Rücken, hinten, von hinten* Spr. 2783. इत्येवंवादिभिः पौरैः पुरः पृष्ठे च संवृतः Mârk. P. 23,5. Z. d. d. m. G. 14,572,8. — 2) *Rücken* so v. a. *die obere Seite, Oberfläche; Anhöhe, Höhe; Oberstes* (vgl. νῶτος, *tergum* u. s. w.): des Himmels Ṛv. 1,115,3. 166,5. 3,2,12. 9,86,27. रोदसी: 22,5. TBr. 1,2,1,24. 2,4,2,6. VS. 17,65. 23,50. नाकस्य पृष्ठाद्दिवमुत्पतिष्यन् AV. 18,4,14. 2,47. Muṇḍ. Up. 1,2,10. MBh. 13,4882. दिवस्पृष्ठानि AV. 12,2,12. 18,1,61. eines Berges Ṛv. 5,36,2. 6,24,6. Taitt. Up. 1,10. M. 7,147. R. 6,4,40. Kathâs. 44,5. Mârk. P. 57,55. eines Baumes Kathâs. 5,19. 42,47. स्तम्भ° 12,181. ग्रूलस्य पृष्ठे मरणम् Râga-Tar. 2,90. हर्म्य° Spr. 31. Vikr. 38,11. प्रासाद° Hit. 8,14. गृह° Varâh. Bṛh. S. 94,24. शालायाः Kauç. 135. रथ° Kathâs. 47,60. der Erde VS. 3,5. 13,24. AV. 5,20,6. Kumâras. 7,51. Ragh. 12,67. Spr. 270. 1934. Kathâs. 48,58. Mârk. P. 14,62. 16,79. Pañkat. 101,23. Amar. 55. des Wassers VS. 11,29. 13,17. AV. 10,7,38. मरु° Ragh. 4,31. des

Backsteins VS. 14,11. शिला° MBh. 13, 4682. पृष्ठस्यदीर्णा मञ्जूषाम् d. i. *auf dem Korbe* Kathâs. 15,41. जानुपृष्ठे, जानुमध्ये Mârk. P. 11,8. मौलि° H. 59. — ṚV. 1,58,2. अभीमह स्ववीर्यं भूमा पृष्ठेव रुरुहुः 5,7,5. पृष्ठं समानानां स्याम् TS. 2,1,6,1. सहस्र° *tausendflächig:* ब्रह्मौदन AV. 11, 1,19. 20. रुक्म°, सुवर्ण° so v. a. *von Aussen mit Gold belegt, vergoldet:* धनुस् MBh. 3,11079. Hariv. 6846. R. 2,100,19. R. Gorr. 2,108,19. वर्मन् MBh. 4,1014. — 3) *Rücken* so v. a. *Rückseite, hintere Seite,* = पश्चिममात्र, चरममात्र H. an. Med. सेना° MBh. 6, 2109. सैन्य° AK. 2, 8, 2,47. H. an. 2,481. Med. l. 10. सैन्यपृष्ठभाग Halâj. 5, 6. व्यूह° Trik. 3, 3,134. लेख्यस्य Jâǵn. 2, 93. कार्ण° H. 656. अश्वचलनशालायाः पृष्ठदेशे *hinter* Pańkat. 252, 21. — 4) त्रिपृष्ठ *a)* n. *der oberste Theil der drei Himmel, der höchste Himmel* AV. 9,5,10. Bhâg. P. 1,19,23. 2,7,20. 40. — *b)* adj. *drei Rücken —, Höhen —, Flächen habend* oder *einnehmend;* so heisst der Soma: अभि त्रिपृष्ठैः सवनेषु सोमैः पृणाधम् ṚV. 7,37,1. रथ (beim Soma) 9,62,17. वृषन् 71,7. 90,2. 75,3. 106,11. Die Erklärungen sind ungenügend; vielleicht von *den drei Höhen* oder *Flächen, welche die Stätten des* Soma *sind: Himmel, Bergeshöhe* (vgl. पर्वताः सोमपृष्ठाः AV. 3,21,10) *und Opferplatz.* Beiw. Vishṇu's Bhâg. P. 7,3,32. 8,17,26. Wird ein Mal durch *oberhalb der drei Welten wohnend,* das andere Mal durch *jenseits der mit den drei Eigenschaften behafteten Natur stehend* erklärt. — 5) पृष्ठ oder vollständiger पृष्ठस्तोत्र *eine best.* Sâman-*Form, welche bei der Mittagsspende Anwendung findet und aus den* Sâman रथंतर, बृहत्, वैरूप, वैराज, शाक्वर, रैवत *gebildet wird;* deshalb näher bezeichnet als रथंतरपृष्ठ, बृहत्पृष्ठ u. s. w. एतानि सामानि यत्पृष्ठानि TBr. 1,8,8,3. 4,7,7. 2,2,3. 4,3. TS. 6,6,8,1. Ait. Br. 4,15. 3,21. 6,5. 8,1. 3. 4. तान्सर्वैः स्तोमैरवस्तात्पर्यार्षन्सर्वैः पृष्ठैः परस्तात् 4,19. Çâṅkh. Br. 29,3.5. पृष्ठैर्वै देवाः स्वर्गं लोकमस्पृक्षन् 24,8. Çat. Br. 10,1, 2,7. 13,5,1,1. 10. 3,10. त्रिवृत स्तोमाद्रथंतरं पृष्ठं निरमिमीत 8,1,1,5. 8. Pańkav. Br. 16,15,10. 20,8,1. 9,1. 7,8,5. Lâṭj. 4,5,11. 13. 2,9,5. 5,12, 8. Çâṅkh. Çr. 15,7,2. fgg. 10,2,1. 3,1.fgg. Âçv. Çr. 4,12. 5,15. 7,5. 8,4. परोक्ष°, प्रत्यक्ष° 9,1. 3. Vgl. पृष्ठ als N. verschiedener Sâman Ind. St. 3,223. — Vgl. ककचपृष्ठी, घृतपृष्ठ, तनू°, त्रि°, दद्दर°, नाक°, नील°, नैक°, महा°, वीत°, शुक्र°, शुन°, सर्व°, सोम°, स्तोम°.

पृष्ठक (von पृष्ठ) n. *Rücken:* हस्ति° R. 2,71,15. कूर्मो बिभर्ति धरणीं खलु पृष्ठकेन Spr. 77. पृष्ठके कर् *hintansetzen, verzichten auf:* अपमानं तु पुरस्कृत्य मानं कृत्वा तु पृष्ठके 138, v. l.

पृष्ठगोप (पृष्ठ + गोप) m. *der den Rücken eines Kämpfenden deckt* MBh. 1,7408. 4,1105. 6,2110. — Vgl. पृष्ठरक्ष.

पृष्ठग्रन्थि (पृष्ठ + ग्र°) m. *Buckel* H. 466. Halâj. 2,449.

पृष्ठघ्न (पृष्ठ + घ्न) m. N. pr. eines Mannes Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, *b*, 24.

पृष्ठचक्षुस् (पृष्ठ + च°) m. *Krabbe, Krebs* (*die Augen auf dem Rücken habend*) Çabdârthak. bei Wilson.

पृष्ठज (पृष्ठ + ज) m. *eine Form des* Skanda (auch als *Sohn desselben* aufgefasst) MBh. 1,2588 (9,2487 st. dessen पृष्ठतः). Hariv. 157. VP. 120.

पृष्ठजाह्न (पृष्ठ + जाह्न) n. = पृष्ठस्य मूलम् wohl *os coccygis* gaṇa कर्णादि zu P. 5,2,24.

पृष्ठतल्पन = तल्पन Trik. 2, 8, 38.

पृष्ठतस् (von पृष्ठ) adv. praep. *a tergo, auf dem Rücken, im Rücken, hinten, von hinten, nach hinten, hinter* (mit dem gen.) gaṇa आद्यादि zu P. 5,4,44, Vârtt. TBr. 1,1,2,8. Çat. Br. 5,4,4,7. 10,5,5,2. 14,4,2, 9. वृक्कौ पृष्ठत उद्धृत्य Çâṅkh. Çr. 4, 14, 4. Kauç. 81. (ताड्याः स्यू रज्ज्वा वेणुदलेन वा) पृष्ठतस्तु शरीरस्य नोत्तमाङ्गे *auf den Rücken* M. 8, 300. पुरस्तात्, पृष्ठतः MBh. 5,7315. Bhag. 11,40. Sund. 3,27. Suçr. 1,125, 3. AK. 2,8,1, 10. H. 732. तस्थुः सर्वे ऽत्र पृष्ठतः Kathâs. 47, 43. असत्यपि पृष्ठतः करिकुले Spr. 2691. (वृद्धान्) गच्छतः पृष्ठतो ऽन्वियात् M. 4, 154. N. 9,7. R. 1,19,23. 44,31. Pańkat. 9,1. पृष्ठतस्तव गच्छन्त्याः R. 2,30,11. 105,27. MBh. 3,14551. Çâk. 77,11. Vid. 85. Pańkat. 260, 18. तत्पृष्ठतो न गतः 19. परिवर्तिन् *nach hinten* Sund. 3, 26. वीक्षितव्यम् Kathâs. 39, 133. मत्तिकैषा ते प्रक्षेप्तव्यात्मपृष्ठतः *hinter dich* 134. *hinter dem Rücken* so v. a. *heimlich:* प्रतिषिद्धान्न धर्मेषु भक्ष्यान्भुञ्जीत पृष्ठतः MBh. 13,5046. भू *im Rücken sein* so v. a. *gleichgültig sein, keinen Eindruck machen:* अरण्ये वसतो यस्य ग्रामो भवति पृष्ठतः MBh. 1, 3635. fgg. कर् *auf den Rücken nehmen:* पर्वतम् R. 1,45,30. *hinter sich bringen* Çat. Br. 3,4,3, 19. Ait. Br. 1,30. *eine Sache* oder *Jmd fahren lassen, im Stich lassen, aufgeben, verzichten auf, unberücksichtigt lassen:* वनम् R. 2, 106, 30. त्वाम् 4,54, 17. भोगान् MBh. 1, 6694. 3, 10474. षडनर्थाः — कच्चित्ते पृष्ठतः कृताः। निद्रालस्यम् u. s. w. 2, 260. पूर्वकिल्बिषम् 5, 614. रणम् MBh. 7, 4995. स्वधर्मान् Hariv. 294. R. 2,21,62. Spr. 138. 1057. न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः। मम शीलं च भक्तिश्च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम्॥ R. 6,101,18. Die Stelle: तदास्माभिः पृष्ठतो ऽपि वह्निप्रवेशः कार्यः Pańkat. 70,7 ist wohl verdorben. MBh. 9,2487 fehlerhaft für पृष्ठजः.

पृष्ठदृष्टि (पृष्ठ + दृ°) m. *Bär* (*nach hinten sehend*) Râǵan. im ÇKDr.

पृष्ठपातिन् (पृष्ठ + पा°) adj. *hinter Jmdes Rücken her seiend,* wohl so v. a. *beobachtend, aufpassend, controlirend* Râǵa-Tar. 6, 70.

पृष्ठफल (पृष्ठ + फल) n. *the superficial contents of a figure* Haught. nach Colebr. Alg.

पृष्ठभङ्ग (पृष्ठ + भङ्ग) m. *das Brechen —, Biegen des Rückens,* Bez. einer Kampfart MBh. 2, 908.

पृष्ठमांस (पृष्ठ + मांस) n. *das Fleisch auf dem Rücken:* °मांसं खाद्, भक्ष् *Jmdes Fleisch auf dem Rücken verzehren* so v. a. *hinter dem Rücken Böses von Jmd reden:* प्राक्पादयोः पतति खादति पृष्ठमांसम् (मशकः u. खलः) Spr. 1884. MBh. 13,4562. संरब्ध एव भूतानां पृष्ठमांसमभक्षयम् 4831. Mârk. P. 14, 85. In den folgenden Stellen wohl nur scheinbar in der ursprünglichen Bedeutung: पृष्ठमांसं वृथा मांसं वर्ज्यमांसं च पुत्रक॥ न भक्षयीत 34,56. न भक्षयेद्वृथा मांसं पृष्ठमांसं (so v. a. *böse Nachrede*) च वर्जयेत् MBh. 12,7045.

पृष्ठमांसाद (पृ° + अद oder आद) adj. *hinter dem Rücken Böses von Andern redend* Trik. 3,1,9.

पृष्ठमांसादन (पृ° + अदन) adj. dass. H. 268.

पृष्ठयज्वन् (पृष्ठ + य°) m. *Höhenopferer:* शर्धाय मारुताय घर्मस्तुभे दिव आ पृष्ठयज्वने (wohl so v. a. दिवः पृष्ठ आ यज्वने) ṚV. 5,54,1.

पृष्ठयान (पृष्ठ + यान) n. 1) *das Reiten* Suçr. 1, 258, 5. 262, 5. — 2) *Reitthier, Reitpferd u. s. w.:* सुविनीतसुवेगपृष्ठयानः (adj.) — मृगादवीमुपयात् Kâm. Nîtis. 7, 36.

पृष्ठरक्ष (पृष्ठ + रक्ष) m. = पृष्ठगोप MBh. 6, 2698.

पृष्ठरक्षण (पृष्ठ + र°) n. *das Schützen des Rückens:* सा (संज्ञा वडवारूपधारिणी) च दृष्ट्वा तमायान्तं (भानुमश्वरूपम्) परपुंसो विशङ्कया । जगाम संमुखं तस्य पृष्ठरक्षणतत्परा (befürchtend, er möchte sie bespringen) ‖ MÂRK. P. 78,22 = 108,8.

पृष्ठवंश (पृष्ठ + वंश) m. *Rückgrat* H. 601. SUÇR. 1,330,2. 338,15. 340,10. 2,218,5. AK. 2,6,2,27.

पृष्ठवास्तु (पृष्ठ + वा°) n. *ein oberes Stockwerk* M. 3,91.

पृष्ठवाह् m. *Zugochs* ÇKDR. nach AK.; COLEBR. und LOIS. (2,9,63) lesen aber प्रष्ठवाह्, der Comm. in der Ausg. von PÛNÂ erwähnt die Lesart पष्ठ° (s. d.). In der Stelle: दारुकं पृष्ठवाहं तु कृत्वा केशवः HARIV. 16066 bedeutet das Wort *reitend.*

पृष्ठवाह्य (पृष्ठ + वा°) m. *Lastochs* H. 1263. HALÂJ. 2,111.

पृष्ठशय (पृष्ठ + शय) adj. *auf dem Rücken liegend* gaṇa पार्श्वादि zu P. 3,2,15, Vârtt. 1.

पृष्ठशृङ्ग (पृष्ठ + शृङ्ग) m. *die wilde Ziege (Hörner auf dem Rücken habend)* H. 1278.

पृष्ठशृङ्गिन् (wie eben) m. 1) *Widder* HÂR. 237. — 2) *Büffel* H. an. 4, 184. MED. n. 240. HÂR. ÇABDAR. im ÇKDR. — 3) *Eunuch.* — 4) Bein. Bhîma's H. an. MED. ÇABDAR.

पृष्ठानुग (पृष्ठ + अनुग) adj. *hinterher gehend, nachfolgend* (Gegens. अग्रग), Spr. 2193.

पृष्ठानुगामिन् (पृष्ठ + अनु°) adj. dass. PAÑKAT. 16,11.

पृष्ठास्थि (पृष्ठ + अस्थि) n. *Rückgrat* HALÂJ. 5,17.

पृष्ठेमुख (पृष्ठे, loc. von पृष्ठ, + मुख) adj. *das Gesicht auf dem Rücken habend* MBH. 9,2591.

पृष्ठोदय (पृष्ठ + उदय) adj. *mit dem Rücken* oder *von hinten aufgehend,* Bez. *der Zodiakalbilder Widder, Stier, Zwillinge, Krebs, Schütze und Steinbock* VARÂH. LAGHUǴ. 1,20. BṚH. 1,10.

1. पृष्ठ्य (von पृष्ठ) adj. *zur Höhe gehörig, von Höhen kommend u. s. w.:* पयस् *Milch der Höhe* so v. a. Soma ṚV. 4,3,10. धन्वस् 20,4.

2. पृष्ठ्य (wie eben) 1) m. f. *Lastpferd* oder *Reitpferd* (mit und ohne Beisatz von अश्व) AK. 2,8,2,14. H. 1263. AV. 6,102,2. LÂṬJ. 2,8,17. 8,11,16. MBH. 1,8011. — 2) f. आ *Grat* oder *Streifen, welcher auf dem Rücken der* Vedi *hinläuft,* KÂTJ. ÇR. 8,3,12. 21. 4,24. 6,9. 9,7,7. 16, 8,7. 18,3,19.

3. पृष्ठ्य (wie eben) adj. 1) *zur Bildung der* Pṛshṭha-*Gesänge dienend:* स्तोम PAÑKAV. BR. 19,9,3. — 2) adj. *mit den* Pṛshṭha-*Gesängen versehen;* so heisst insbes. *eine best. Gruppe von sechs Opfertagen* (षडह): पृष्ठ्यः षडहो भवति TS. 7,2,6,2. AIT. BR. 4,17. 5,22. ÇAT. BR. 4,5,4,13. 12,1,2,2. 4,1. 3,11. 3,3,6. 7. अभिप्लवं पूर्वं पुरस्तादिषुवत उपयन्ति पृष्ठ्यमुत्तरम् 2,3,4. °अह 5,1,2,2. पृष्ठ्याहन् ÂÇV. ÇR. 5,8. 7,5. 9, 2. 10,3. °स्तोत्रिय 7,3. °त्र्यह, °पञ्चाह 10,3. KÂTJ. ÇR. 12,3,1. 24,1, 19. 21. 28. 3,4. ÇÂÑKH. ÇR. 13,19,11. 21,4. 22,4. LÂṬJ. 3,5,1. 4,5,21. पृष्ठ्य = पृष्ठानां समूहः P. 4,2,42, Vârtt. m. Schol. (vgl. die Calc. Ausg.). UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 2,12. n. AK. 3,3,42. Vgl. 2. पृष्ठि.

पृष्ठ्यस्तोम (3. पृ° + स्तोम) m. N. von *sechs* Ekâha KÂTJ. ÇR. 22,6, 26. 24,4,16. ÇÂÑKH. ÇR. 13,23,2. 28,5. *einer Gruppe von sechs Opfertagen* KÂTJ. ÇR. 23,5,10. 24,2,19. ÇÂÑKH. ÇR. 13,16,5. 19. LÂṬJ. 10,4,4. 10,16. ÂÇV. ÇR. 10,3. 4.

पृष्ठ्यावलम्ब (3. पृ° + अव°) m. (sc. पञ्चाह) *eine best. Gruppe von fünf Opfertagen* KÂTJ. ÇR. 23,5,2. 14. 29. ÂÇV. ÇR. 10,3.

पृष्णि 1) adj. = पृश्नि BHAR. zu AK. 2,6,1,48. ÇKDR. — 2) f. *a)* = पार्ष्णि UṆÂDIK. im ÇKDR. — *b)* = पृश्नि *Lichtstrahl* H. 99, Sch. ÇABDÂRTHAK. bei WILS.

पृष्णिपर्णी f. fehlerhafte Schreibart für पृश्निपर्णी AK. 2,4,3,11.

पैंषा f. falsche Form für प्रुषा TS. 7,4,13,1.

पेचक UṆÂDIS. 5,37. 1) m. *a) Eule* AK. 2,5,15. 3,4,1,6. TRIK. 3,3,10. H. 1324. an. 3,73. MED. k. 126. कृष्ण° R. 6,27,31. — *b) Schwanzwurzel beim Elephanten* AK. 3,4,1,6. H. 1227. H. an. MED. HALÂJ. 2,64. VARÂH. BṚH. S. 66,2. — *c) Ruhebett* (पर्यङ्क). — *d) Laus* VIÇVA im ÇKDR. — *e) Wolke* ÇABDAR. im ÇKDR. — 2) f. पेचिका *eine Art Eule* VARÂH. BṚH. S. 87,4. कृष्ण° R. 6,27,31, Sch. HARIV. 3843. LANGLOIS hat पिचुकाश्च केतवश्च st. पेचिकाश्च क्लाव्दिन्यश्च vor sich gehabt.

पेचकिन् (von पेचक) m. *Elephant* HÂR. 14. ÇABDAR. im ÇKDR. पिचकिन् H. ç. 174.

पेचिल (wie eben) m. dass. TRIK. 2,8,34. Vgl. पिचिल H. ç. 174.

पेचु n. *Colocasia antiquorum Schott.* (mit essbarer Knolle) TRIK. 2,4, 32. पेचुक im Inhaltsverz. — Vgl. केचुक.

पेचुली f. dass. ebend.

पेञ्ज s. तिल°. पेञ्जा = पेया VJUTP. 134.

पेञ्जूष m. *Ohrenschmalz* H. 632. — Vgl. पिञ्जूष.

पेट m. f. (पेटी) und n. AK. 3,6,2,42. *Korb* Erklärer zu AK. 3,6,2,42. पेटा AK. 2,10,30. H. 1015. HALÂJ. 2,157. NIDÂNA 1,2,3. BṚHADD. bei SÂJ. zu ṚV. 5,78. PAÑKAT. 127,1. 221,24. 222,4. वित्तपेटी 126,2. भूषापेटी KUVALAJ. 105,*b*. Nach den Erklärern zu AK. 3,6,2,42 hat das Wort in den drei Geschlechtern auch die Bed. *Menge* und *Gefolge*. Das m. soll nach RÂǴAN. im ÇKDR. = प्रहस्त *die ausgestreckte Hand* sein.

पेटक (von पेट) 1) *Korb, Kästchen;* m. AK. 2,10,30. H. 1015, Sch. n. H. an. 3,73. MED. k. 126. unbestimmt ob m. oder n. TRIK. 3,3,353. KULL. zu M. 11,70. कोष° *Schatzkästchen* VIKR. 78,7. पेटिका f. BṚHADD. bei SÂJ. zu ṚV. 5,78. भूषणपेटिका Schol. zu KUVALAJ. 105,*b*. DAÇAK. in BENF. Chr. 197,4. — 2) n. *Menge* H. 1411. H. an. MED. HALÂJ. 4,2. नर्तक° BHARATAK. 9 (bei AUFRECHT im Ind. zu HALÂJ.). RÂǴA-TAR. 6,182. धूर्त° KATHÂS. 34,209. सचिवैः पेटकं कृत्वा भुज्यते स्म वशीकृतः (नृपः) wohl so v. a. *sich zusammenthun* 206. — 3) f. पेटिका *eine best. Pflanze,* = कुबेराक्षी, कुलिङ्गाक्षी, कृष्णवृन्तिका RATNAM. im ÇKDR. — Nach TRIK. 3, 3,29 (denn es ist doch wohl पेटको ऽस्त्रियाम् zu lesen) ist पेटक m. n. = द्वंद्व. Vgl. कोश°, तरणि°, ताम्बूलपेटिका.

पेटाक m. = पेटक *Korb* BHAR. im DVIRÛPAK. nach ÇKDR.

पेट् zur Erklärung von शिलाटक TRIK. 3,3,46 (vgl. die Corrigg.).

पेडा f. = पेटा *Korb* BHAR. zu AK. 2,10,30. Nach ÇKDR. soll auch der Text des AK. diese Lesart haben.

पेढाल m. N. pr. des 8ten Arhant's der zukünftigen Utsarpiṇî H. 54.

पेण्, पेणति *gehen; senden* (oder *zerreiben*); *umfangen* DHÂTUP. 13,15. — Vgl. पैण्, प्रैण्, लैण्.

पेत्व m. *Bock, Schafbock; Hammel* (TBR. Comm.): सिंहों चित्पेत्वेन ज-

घान RV. 7,18,17. AV. 4,4,8. 5,19,2. VS. 29,58. 59. TS. 6,2,8,4. TBr. 1,2,5,3. Nach Wilson m. *ein kleiner Theil;* nach Uggval. zu Unâdis. 4,105 n. Amṛta; nach Unâdik. im ÇKDr. n. auch *Schmelzbutter.*

पेद्व m. N. pr. eines Schützlings der Açvin, der von ihnen ein weisses, Schlangen tödtendes Ross empfängt, RV. 1,117,9. 118,9. 119, 10. 7,71,5. 10,39,10. — Vgl. पैद्व.

पेव्, पेवते = सेव् Dhâtup. 10,11, v. l. — Vgl. पेव्.

पेय (von 1. पा) 1) adj. *zu trinken, trinkbar* H. an. 2,372. Med. j. 38. न पेयमुदकं राजन्प्राणानिह परीप्सता MBh. 3,17327. द्रवाणां चैव सर्वेषां पेयानामपि उत्तमाः 14,1221. Hariv. 8353. Suçr. 1,160,12. 161,8. अ° Hariv. 3636. 8353. Spr. 847. 2527. 2971. श्रोत्रपेय Megh. 13. Kathâs. 19,10. *trinkbar* so v. a. *schmeckbar:* घ्रेयं दृश्यं च पेयं च स्पृश्यं श्रव्यं तथैव च MBh. 14,618. — 2) m. (sc. यज्ञक्रतु) *Trankopfer* Çâṅkh. Çr. 15,1,3. 4. — 3) f. आ a) *Reisschleim, Reiswasser;* = आणा und अच्छमण्ड H. an. Med. Vjutp. 134. पेया सिक्थसमन्विता Suçr. 1,229,9. 14. 240,9. MBh. 13,3414. — b) *eine Art Anis* (मिश्रेया) Çabdak. im ÇKDr. — 4) n. *Getränk,* = पयस् H. an. Med. भक्ष्यं भोज्यं च पेयं च चोष्यं लेह्यमथापि वा। उपपादितं नरैस्तत्र MBh. 1,4997. 8068. R. 1,52,24. 2,50,25 (47,14 Gorr.). 91,21. Suçr. 1,164,17. नानाप्रकारवस्त्रपुष्पभक्ष्यपेयान् wohl fehlerhaft für °पेयानि Pańkat. 47,8. — Vgl. अग्र°, अन्न°, क्षत°, काक°, तुरग°, दृश°, पूर्व°.

पेयूष m. n. = पीयूष *Biestmilch* H. 403, Sch. Çabdârn. im ÇKDr. Uggval. zu Unâdis. 4,76. M. 5,6. *frische Butter* Unâdik. im ÇKDr. *Nektar* H. 89, Sch. Uggval.

पेरज n. = पेरोज Râgan. im ÇKDr. u. पेरोज.

पेरा f. *ein best. musikalisches Instrument* Bhatt. 17,7.

1. पेरु (von 2. पर्) adj. 1) *durchziehend:* प्र या वाजं न हेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि (*die ziehende Wolke*) RV. 5,84,2. — 2) *durchführend, rettend:* शं नो अपां नपात्पेरुरस्तु RV. 7,35,12. युक्तो ह यद्वां तौग्र्याय पेरुर्वि मध्ये अर्णसो धायि पज्रः 1,158,3.

2. पेरु (von पी) adj. *schwellend; gähren machend:* सध्रीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति (प्रणन्ति) तं नरो हितमव मेहन्ति पेरवः RV. 9,74,4. अपां पेरुं जीवधन्यं भरामहे (Soma) 10,36,8. Das Wort scheint als m. *einen Körpertheil* zu bezeichnen in der Stelle: क्रोशन्ति गर्दा कन्येव तुन्ना पेरुं तुञ्जाना पत्येव जाया TS. 3,1,11,8.

3. पेरु (von 1. पा) adj. *trinkend;* so nach Mahidh. und der Erklärung in TS. 6,3,6,4. अपां पेरुरसि VS. 6,10. Vgl. aber unter 2. पेरु die Stelle RV. 10,36,8. — पेरु Unâdis. 4,101. Uggval. zu Unâdis. 1,38. m. *Sonne* nach Uggval. *Feuer* Unâdik. im ÇKDr. *Meer* Trik. 1,2,9. *der goldene Berg* Unâdik. bei Wils.

पेरुक m. N. pr. eines Mannes RV. 6,63,9.

पेरोज n. = pers. فیروزه *Türkis* Râgan. im ÇKDr.

पेल्, पेलति *gehen, sich bewegen* Nir. 7,13. Dhâtup. 15,34. पेलयति dass. Naigh. 2,14.

पेल n. *Hode* H. 611. पेलक m. dass. Sch.

पेलव adj. f. आ *lose, fein, zart* AK. 3,2,15. Trik. 3,1,21. H. 449. 1427. 1447. Halâj. 4,32. Gegens. बहल Suçr. 1,343,5. °लोम 2,424, 15. °पुष्प Kumâras. 4,29. वज्रकर्कश, पुष्पपेलव (हृदय) Kathâs. 21,97. पल्लवतुल्यो ऽतिपेलवः पाणिः Spr. 2100. परिबाधापेलवैरङ्गैः *zu zart für* Çâk. 70. गात्र Megh. 91. अपर्णा (= पार्वती) Kumâras. 7,65. महावाताहतध्वान्तिमेघमालातिपेलवैः — विषयारिभिः Kâm. Nitis. 3,11. — Vgl. परि°.

पेलि viell. = पेलिन् gaṇa क्षात्र्यादि zu P. 6,2,86.

पेलिन् m. *Pferd* Wils.

पैलिशाला f. viell. *Pferdestall* gaṇa क्षात्र्यादि zu P. 6,2,86.

पेलोल (?) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Çiva Vjâḍi zu H. 210.

पेव्, पेवते = सेव् Dhâtup. 14,33.

पेश (von 1. पिश्) m. gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41 und gaṇa सिध्मादि zu 5,2,97. = पेशस् Ait. Br. 3,10. — Vgl. पुरु°, सु°. पेशी s. besonders.

पेशन adj. f. ई *wohlgebildet:* अङ्गुलि AV. 10,2,1. *verziert:* स नु वस्त्राण्यध पेशनानि वसानः RV. 10,1,6. Eher von पेश, als von 1. पिश्; vgl. पेशल.

पेशल (von पेश) 1) adj. gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. Uggval. zu Unâdis. 1,108. a) *künstlich gebildet, verziert:* योषा सुवर्णा हिरण्यं पेशलं बिभ्रती TBr. 3,3,4,5. VS. 19,83. *schön, reizend, lieblich, gefällig* (d. i. *Gefallen erweckend*) AK. 3,4,26,207. H. 1445. an. 3,672. Med. l. 116. Halâj. 4,4. अन्न R. 2,52,82. Suçr. 2,184,18. भाजनानि Hariv. 3865. इन्द्रनीलैः Megh. 75. गन्धान्फुल्लानां वनवीरुधाम् MBh. 12,250. आयत्यां च तदात्वे च यत्स्यादास्वादपेशलम् Spr. 369. विरोचमानाननहास° Bhâg. P. 2,2,11. Kathâs. 25,153. 39,160. शस्यैः Spr. 650. (कुसुम) दलकेसर° Ragh. 9,39. पुष्पचाप (v. l. कोमल st. पेशल) 11,45. °मध्या 13,34. दर्भभिन्नपेशलपादा Som. Nala 73. उत्पलाख्य इति ख्यातिं पेशलाख्यतया गतः Râga-Tar. 1,286. °यशोभिः Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,12, Çl. 44. जपेड्वकशीलः पेशलो नातिजल्पकः MBh. 12,4843. अक्रूरः पेशलो दक्षो दक्षिणः क्षमिणां वरः 13,7047. Bhâg. P. 4,19,25. सतोमनः Kathâs. 14,72. अग्राम्यपेशलालापा Râga-Tar. 4,432. मनुष्या भक्तिपेशलाः MBh. 3,16783 (st. dessen शक्तिपेशल Sâv. 5,35). वात्सल्य° Râga-Tar. 5,21. विपन्° 307. प्रणय° (Schol. 1: प्रीतौ कर्तव्यतायां चतुरः, Schol. 2: वात्सल्येन मनोहरः) Prab. 101,13. प्रीति° Kathâs. 4,5. Çatr. 10,157. प्रेमविस्रम्भपेशलम् adv. Kathâs. 29,8. प्रणयपेशलम् adv. Vid. 289. = कोमल *zart* Bhar. zu AK. ÇKDr. — b) *geschickt, gewandt* AK. 2,10,19. 3,4,26, 207. H. 384. H. an. Med. अतथ्यान्यपि तथ्यानि दर्शयत्यतिपेशलाः Spr. 48. तत्त्वविवेकपेशलमति 889. लोकान्तरक्रमपेशलेन मनसा 2073. ब्रह्माणि साधकत्वकल्पनास्मदादिष्विवापेशला so v. a. *nicht ganz passend* (*not very skilful* Röer) Çaṁk. zu Brh. Âr. Up. S. 209. = धूर्त Çabdar. im ÇKDr. — 2) n. *Schönheit, Anmuth, Reiz:* अपास्त° Bhâg. P. 1,10,30 (= भद्र, स्वातन्त्र्य Schol.). रूपपेशलमाधुर्यसौगन्ध्यप्रियदर्शन 7,15,70 (= सौकुमार्य Schol.).

पेशलता (von पेशल) n. *Geschicklichkeit, Gewandtheit* Bhattotp. zu Varâh. Brh. S. 46,28 (29).

पेशस् (von 1. पिश्) n. 1) *Gestalt, Form* Naigh. 3,7. Nir. 8,11. केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे RV. 1,6,3. — 2) *künstliche Figur: Schmuck, Zierat* (= हिरण्य Naigh. 1,2); namentlich *in einem Gewebe; vestis coloribus intexta:* अधि पेशांसि वपते नृतूरिव RV. 1,92,4. 5. यज्ञस्य 2,3,6. 7,34,11. 42,1. सरस्वती वयति पेशो अन्तरम् VS. 19,82. 89. तन्तुं ततं पेशसा संवयन्ती 20,41. यथैव प्रवयणतः पेशः कुर्यात् Ait. Br. 3,10. श्रेष्ठं वः पेशो अधि धायि दर्शतम् RV. 4,36,7. — Vgl. अ°, अग्र°,

स्त°, न°, पुरु°, वाज°, विश्व°, वीर°, शुचि°, सु°.

पेशस्कारी (पे° + का°) f. *Kunstweberin, Stickerin* VS. 30, 9. ÇAT. BR. 14, 7, 2, 5.

पेशस्कृत् (पे° + कृत्) m. 1) *der Bildner*, Bez. der *Hand* BHÂG. P. 4, 25, 54. — 2) *ein best. Insect*: कीटः पेशस्कृता (= भ्रमरेण Schol.) रुद्धः कुड्यायां तमनुस्मरन् (तम् = पेशस्कृतम्)। संरम्भभययोगेन विन्दते तत्स्वरूपताम् ॥ BHÂG. P. 7, 1, 27. 10, 38. 11, 9, 23.

पेशस्वत् (von पेशस्) adj. *geschmückt, geziert* VS. 28, 31.

पेशि s. u. पेशी und पेषि.

पेशिका (von पेशी) f. *Schale* (einer Frucht): बिल्व° SUÇR. 1, 141, 9. 2, 38, 21.

पेशितर् (von 1. पिश्) m. *Zerleger, Vorschneider* VS. 30, 12.

पेशी (von पेश) f. gaṇa गौरादि zu P. 4, 1, 41. 1) *ein Stück Fleisch* H. an. 2, 551. fg. MED. ç. 11. मांस° SHADV. BR. 5, 8. GOBH. 4, 2, 9. MBH. 1, 4494. 3, 13293. मांसमयी 4495. ohne allen Beisatz 3, 13299. — 2) *ein Klümpchen, — Flöckchen Fleisch*, Bez. *des Fötus in der Zeit bald nach der Empfängniss*: कलल, बुद्बुद, पेशी NIR. 14, 6. MBH. 12, 11968. fg. SUÇR. 1, 322, 8. VJUTP. 101. WASSILJEW 236. पेषी MÂRK. P. 11, 3. Davon nom. abstr. पेशीत्व 2. Vgl. पेश्यण्ड. — 3) *Muskel* H. 623. JÂGN. 3, 100. SUÇR. 1, 96, 19. 97, 14. 328, 21. deren 500 im menschlichen Leibe 342, 5. — 4) *Schale* (einer Frucht): बिल्व° SUÇR. 2, 436, 14. Vgl. पेशिका. — 5) *eine Art Trommel* MBH. 6, 1535. 2113. — 6) *Degenscheide* H. an. MED. — 7) *Schuh* H. ç. 154. — 8) *Vogelei* AK. 2, 5, 37 (nach Einigen ist पेशीकोष als ein Wort aufzufassen). H. 1319, Sch. = अण्डभेद MED. st. dessen मांसभेद H. an. पेशि SAṂKSHIPTAS. im ÇKDR. — 9) *Narde* H. an. MED. RATNAM. 70 (पेषी). — 10) = सुपक्वकलिक H. an. MED. सुपक्वकलिका ÇKDR. *eine aufgeblühte Knospe* WILS. — 11) N. pr. einer Piçâkî und einer Râkshasî ÇABDAR. im ÇKDR. Vgl. पेषी. — 12) N. pr. eines Flusses ÇABDAR. — Vgl. आम°, काल°, वस्त्र°.

पेशीकर् (पेशी + 1. कर्) *in Stücke schneiden* (Fleisch): पेशीकृतान् कृत्तगात्रान् R. GORR. 2, 105, 33. पेषीकृत्य 3, 73, 39. पेषीकृत्वा (!) MBH. 1, 3220.

पेशीकोश (पे° + कोश) m. *Vogelei* H. 1319 (°कोष). HALÂJ. 2, 85. Vgl. पेशी 8.

पेश्यण्ड (पे° + अ°) n. = पेशी 2. BHÂG. P. 3, 31, 2.

पेश्वर adj. von पिश् VOP. 26, 156. — Vgl. पेस्वर.

पेष्, पेषते *sich anstrengen, sich Mühe geben* DHÂTUP. 16, 14.

पेष (von पिष्) m. *das Zerreiben, Mahlen*: पिष्ट° *das Mahlen von Mehl* so v. a. *eine unnütze Arbeit* BHÂG. P. 5, 10, 14. शिला° *das Mahlen mit einem Steine*: ते पिष्यन्ते शिलापेषैः MÂRK. P. 14, 72. पेषम् absol. s. u. पिष्; nachgetragen könnte hier werden: उदक° PÂR. GRHJ. 1, 13. 14. तं पाणिनापेषं बोधयां चकार *indem er ihn mit der Hand rieb* ÇAT. BR. 14, 5, 1, 15.

पेषक (wie eben) nom. adj. f. पेषिका *Zerreiber, Zermahler*: गन्धकपेषिका HARIV. 8394.

पेषण (wie eben) n. 1) *das Zerreiben, Mahlen* (von Körnern) TRIK. 3, 3. 205. KÂTJ. ÇR. 2, 4, 25. 5, 8, 14. 17. 8, 2, 18. *das Zermalmen*: ततकुम्भे निपतति तेनो यास्यति पेषणम् MÂRK. P. 14, 87. — 2) = खल *Tenne* ÇABDAR. im ÇKDR. *Handmühle u. s. w.* WILS. nach ders. Aut. — 3) = शतगुप्ता, beng. तेकाँटासिज *Euphorbia antiquorum* ÇABDAR. ebend. — Vgl. अधि°.

पेषणवत् (von पेषण) adj. zur Erkl. von पिपिषत् SÂJ. zu ṚV. 1, 168, 7.

पेषणि und °णी (von पिष्) f. *ein zum Zerreiben, Mahlen dienender Stein* ÇABDAR. im ÇKDR. °णी (f. von पेषण) M. 3, 68. पेषणीपुत्रक Ind. St. 5, 305, N. 3.

पेषल adj. = पेशल BHAR. und RAMÂN. zu AK. 2, 10, 19. ÇKDR.

पेषाक m. = पेषणि UṆÂDIK. im ÇKDR.

पेषि (von पिष्) UṆÂDIS. 4, 118. m. *Donnerkeil* UǴǴVAL. पेशि UṆÂDIK.

1. पेषी f. nach SÂJ. so v. a. हिंसिका, पिशाचिका (vgl. पेशी 11.): कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषी बिभर्षि महिषी जजान ṚV. 5, 2, 2. Vielleicht *Wärterin, Pflegerin*.

2. पेषी fehlerhafte Schreibart für पेशी; s. u. पेशी 2.

पेषीकर् s. पेशीकर्.

पेष्टर् (von पिष्) nom. ag. *Zerreiber, Zermahler*: तिलादिबीजानाम् KULL. zu M. 3, 158.

पेष्ट्र n. *Knochen*: यत्ते रिष्टं यत्ते द्युत्तमस्ति पेष्ट्रं त आत्मनि AV. 4, 12, 2. शुने पेष्ट्रमिवावक्षामं तं प्रत्यस्यामि मृत्यवे 6, 37, 3. Vielleicht von 1. पिश्.

पेष्य (von पिष्) adj. *zu zerreiben*: कल्क° *zu einem Teig* SUÇR. 2, 65, 11. 71, 2.

पेस्, पेसति = पिस् *gehen, sich bewegen* DHÂTUP. 17, 69.

पेसल adj. = पेशल BHAR. zu AK. ÇKDR.

पेसुक (von पिस्) adj. etwa *sich ausdehnend* ÇAT. BR. 1, 7, 2, 18.

पेस्वर adj. von पिस् P. 3, 2, 175. — Vgl. पेश्वर.

पैङ्ग 1) adj. *a*) *von dem* पिङ्ग *genannten Thiere* (*Ratte* oder dergl.) *herrührend*: शब्द KAUÇ. 141. — *b*) *von* Paiṅgja *herrührend* (Lehrbuch) oder *von den* Paiṅgin *anerkannt*; n. Bez. *des Lehrbuchs* ANUPADA 2, 4. 3, 12. 4, 5. Ind. St. 1, 404. fg. 2, 295. — 2) m. N. pr. eines Lehrers MBH. 2, 112; viell. ist पैङ्ग्य zu lesen.

पैङ्गराज (पै° + राज) m. *ein best. Vogel* VS. 24, 34.

पैङ्गरायण m. patron. von पिङ्गर gaṇa नडादि zu P. 4, 1, 99.

पैङ्गल adj. von पिङ्गल oder पिङ्गला: पैङ्गलोपनिषद् Ind. St. 1, 250, N. m. pl. patron. von पिङ्गल gaṇa कण्वादि zu P. 4, 2, 111. SAṂSK. K. 188, *a*, 9. °काण्वाः P. 1, 1, 73, Vârtt. 3, Sch. Der entsprechende sg. ist पैङ्गल्य. n. *das von* Piṅgala *verfasste Lehrbuch* Ind. St. 8, 210.

पैङ्गलायन m. patron. von पिङ्गल gaṇa नडादि zu P. 4, 1, 99. pl. SAṂSK. K. 183, *b*, 9. MÜLLER, SL. 385.

पैङ्गलायनि m. desgl. SAṂSK. K. 184, *a*, 11.

पैङ्गलोदायनि m. patron. gaṇa पैलादि zu P. 2, 4, 59.

पैङ्गल्य (von पिङ्गल) 1) m. proparox. patron. gaṇa गर्गादि zu P. 4, 1, 105. — 2) n. *braune Farbe* SUÇR. 1, 335, 5.

पैङ्गलीपुत्र von पिङ्गलीपुत P. 4, 2, 28, Vârtt. 1. davon पैङ्गलीपुत्रीय adj. ebend.

पैङ्गि (von पिङ्ग) m. patron. des Jâska Ind. St. 1, 71, N. 3, 396.

पैङ्गिन् adj. *von* पैङ्ग्य *herrührend*: कल्प Schol. zu P. 4, 2, 66. 3, 105. m. *ein Anhänger des* Paiṅgja ANUPADA 2, 2. 4. 10. 6, 7. 11, 8.

पैङ्गीपुत्र (पै°, f. zu पैङ्ग्य, + पु°) m. N. pr. eines Lehrers ÇAT. BR. 14, 9, 4, 30.

पैङ्ग्य 1) m. patron. (von पिङ्ग) Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 56,7. N. pr. eines Lehrers (मधुक nach Çat. Br. 11,7,2,8) Çat. Br. 12,2,2,4. 4, 8. 14,9,2,16. 17. Çâṅkh. Br. 16,9. 26,3.4. 14. 28,7.9. — 2) n. *die Lehre —, das Lehrbuch des* Paiṅgja Ait. Br. 7,11. Çâṅkh. Br. 3,1. 19,9. 24, 9. Çr. 4,2,11. 11,11,5. 14,19. 15,3,1.

पैच्छिल्य (von पिच्छिल) n. *Schleimigkeit, Schmierigkeit* Suçr. 1,154, 15. 171,1. 184,20. 185,5.

पैजवन (von पिजवन) m. patron. des Sudâs Nir. 2,24. RV. 7,18,22. 25. Ait. Br. 7,34. Çâṅkh. Çr. 16,11,14. Gobh. 1,9,10. M. 7,41. 8,110 (s. die v. l. an beiden Stellen). धर्माद्धि यवनो (lies: धर्मात्पैजवनो) राजा चिराय बुभुजे भुवम् Kâm. Nîtis. 1,14. शूद्रः पैजवनो नाम सहस्राणां शतं ददौ MBh. 12,2306.

पैङ्गलायन m. patron. von पिङ्गल gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

पैञ्जूष m. *Ohr* H. 573. — Vgl. पिञ्जूष, पेञ्जूष.

पैटक m. patron. von पिटक gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

पैटकिक adj. = पिटकेन हरति gaṇa उत्सङ्गादि zu P. 4,4,15.

पैटाक m. patron. von पिटाक gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112. पत्नी Ujjval. zu Uṇâdis. 4,14.

पैटाकिक adj. = पिटाकेन हरति gaṇa उत्सङ्गादि zu P. 4,4,15.

पैठकलायन m. patron., pl. Saṁsk. K. 184,b,11.

पैठर (von पिठर) adj. *im Kochtopf zubereitet, gekocht* AK. 2,9,45. H. 411. प्रतप्तैः पैठरैश्चैव मार्गमायूरतैत्तिरैः R. Gorr. 2,100,63 (91,65 Schl.)

पैठसर्प adj. von पीठसर्पिन् P. 6,4,144, Vârtt. 1.

पैठिक m. wohl patron. von पीठ Hariv. 9156.

पैठीनसि m. patron. N. pr. eines alten Lehrers AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 92,12. Pravarâdhj. ebend. 58,24. Kull. zu M. 2,72. Dâjabh. 108,12. Verz. d. B. H. No. 322. 327. 1028. 1166. Madhus. in Ind. St. 1,20,6 v. u. Raghunandana Âhn. 273,11 v. u.

पैठीनस्य m. patron., pl. Saṁsk. K. 190,b,11.

पैडिक adj. von पिडका Suçr. 1,9,15.

पैण, पैणति *gehen; schicken; umfangen* Dhâtup. 13,15. — Vgl. पेण्.

पैण्डपातिक (von पिण्डपात) adj. *von Almosen lebend* Burn. Intr. 306, wo so zu lesen ist.

पैण्डायन m. patron. von पिण्ड gaṇa नडादि zu P. 4,1,99.

पैण्डिक्य n. nom. abstr. von पिण्डिक gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128.

पैण्डिन्य (von पिण्डिन्) n. *das Leben von Almosen* Trik. 2,7,28.

पैण्ड्य m. metron. von पिण्डी P. 4,1,151.

पैतदारव adj. von पीतदारु gaṇa रजतादि zu P. 4,3,154. — Vgl. पैतुदारव.

पैतरावण m. patron. von पीत-रावण (?) Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,11.

पैतापुत्रीय (von पितापुत्र) adj. *auf Vater und Sohn sich beziehend, — lautend:* सुब्रह्मण्या Kâtj. Çr. 8,9,12; vgl. Anupada 8,1. 2. Nid. 3,8.

पैतामह (von पितामह) 1) adj. f. ई a) *grossväterlich:* तनु Ait. Br. 7,17. वह पैतामहीं धुरम् MBh. 1,4166. धन Kâtj. und Bṛhasp. in Dâjabh. ÇKDr. नामन् Râǵa-Tar. 1,76. — b) *von* Brahman *kommend, ihm gehörig u. s. w.:* अस्त्र Arǵ. 4,30. चक्र Hariv. 12730. वर R. 1,1,74. मन्त्र 5,44,16. आज्ञा 17. तनु Ragh. 15,60. °तीर्थ Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 67,a,40. गणित Verz. d. B. H. No. 939. सिद्धान्त Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. Colebr. Misc. Ess. II, 387 u. s. w. °भाष्य so v. a. पैतामहसिद्धान्तभाष्य 398. रोहिणी *unter* Brahman *stehend* Varâh. Bṛh. S. 21,28. subst. so v. a. रोहिणी 7,9. 9,2. — 2) m. Brahman's *Sohn:* मनु MBh. 1, 2581. — Vgl. पितृपैतामह.

पैतामहक (wie eben) adj. *grossväterlich* P. 4,3,77, Sch.

पैतुदारव adj. *vom Baum* पीतुदारु *kommend:* परिधि Ait. Br. 1,28. Çâṅkh. Çr. 16,3,3. Çat. Br. 3,5,2,15. 13,4,4,5. Kâtj. Çr. 5,4,16. 20,4, 18. Pañḱav. Br. 24,13,4. — Vgl. पैतदारव und पैतुद्रव.

पैतुदारु Âçv. Çr. 11,6 falsche Form für पीतुदारु oder पैतुदारव.

पैतृक (von पितर्) adj. f. ई 1) *vom Vater kommend, väterlich* P. 4,3, 79. M. 9,104. 162. 164. 209. Jâǵń. 2,47. MBh. 1,7445. 5,52. 13,558. Hariv. 5700. Suçr. 1,319,10. Ragh. 8,6. 18,39. Kathâs. 43,250. Spr. 2171. Râǵa-Tar. 5,288. नीयमाना तु पैतृकात् (sc. गृहात्) Kâtj. bei Kull. zu M. 9,194. पैतृकमनुहरते ऽश्वः *das Naturel des Vaters* Vop. 23,7. — b) *den Manen gehörend, geweiht, geltend u. s. w.:* स्थण्डिल Râǵa-Tar. 6,87. °विधान Verz. d. B. H. No. 452. n. *eine den Manen geltende heilige Handlung:* दैवं पूर्वाह्णिकं कुर्यादपराह्णे तु पैतृकम् MBh. 13,1573.

पैतृमत्य (von पितृमत्) adj. *von einem Manne abstammend, der einen berühmten Vater hat;* m. so v. a. *Enkel eines namhaften Grossvaters* P. 4, 1,85, Vârtt. 1. gaṇa कुर्वादि zu P. 4,1,151. VS. 7,46. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,34.

पैतृमेधिक adj. von पितृमेध Ind. St. 3,394.

पैतृयज्ञिक (von पितृयज्ञ) adj. *zu einem Manenopfer in Beziehung stehend* Lâtj. 5,1,15. 10,11,11.

पैतृयज्ञीय (wie eben) adj. dass.: होम M. 3,282.

पैतृष्वसेय (von पितृष्वसर्) adj. f. ई *von des Vaters Schwester abstammend* P. 4,1,133. भ्रातर् MBh. 7,2815. भगिनी M. 11,171. subst. *ein Sohn der Schwester des Vaters* AK. 2,6,1,25. H. 545. Bhâg. P. 1,19,35.

पैतृष्वस्रीय (wie eben) dass. P. 4,1,132. Schol. zu 7,1,2. Vop. 7,1. 9. AK. 2,6,1,25. H. 545.

पैत्त (von पित्त) adj. f. ई *auf die Galle bezüglich, von Galle herrührend, gallig* Suçr. 1,10,21. गद 161,3. 284,4. 2,101,13.

पैत्तल (von पित्तल) adj. f. ई *aus Glockengut gemacht* Z. d. d. m. G. 6, 94, 3.

पैत्तिक (von पित्त) adj. f. ई = पैत्त P. 5,1,38, Vârtt. 1. Suçr. 1,20,10. 21,2. 58,17. 192,3. 262,16. 2,78,6. Mit. 224,8. *ein galliges Temperament habend* Varâh. Laghuǵ. 2,13. 15. Bṛh. 2,9.

पैत्र (von पितर्) adj. f. ई *zu den Manen in Beziehung stehend, ihnen eigen, ihnen geweiht:* ऋच् Çâṅkh. Çr. 8,6,12. 7,16. 14,57,11. रूप MBh. 7,9466. अहोरात्र H. 159. AK. 1,1,2,21. तीर्थ 2,7,50.

पैत्रिक adj. = पैतृक 1. M. 8,415. 9,144 (Calc. Ausg. पैतृक). — Wohl eine falsche Form.

पैत्र्य (von पितर्) adj. f. ई *auf die Manen bezüglich:* कार्य Suçr. 1,106, 5. ऋक्ष so v. a. रोहिणी Mârk. P. 58, 19.

पैद्व m. (sc. अश्व) *das Schlangen tödtende Ross des* Pedu Naigh. 1,14. पैद्वो न हि त्वमहिनाम्नां हन्ता विश्वस्यासि सोम दस्योः RV. 9,88,4. पैद्वो हन्ति कसर्णीलं पैद्वः श्वित्रमुतासितम् AV. 10,4,5. fgg.

पैनद्धक adj. von पिनद्ध gaṇa वराहादि zu P. 4,2,80.

पैनाक 1) adj. (von पिनाकिन्) Rudra-Çiva *gehörig, von ihm kommend:* अस्त्र R. 1,29,10 (30,11 Gorr.). 56,9. — 2) m. patron. von Pinâka Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,24. 26.

पैप्पलव m. pl. patron. oder metron. zum sg. पैप्पलव्य gaṇa कण्वादि zu P. 4,2,111.

पैप्पलव्य m. patron. oder metron. von पिप्पलू gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105.

पैप्पलाद (von पिप्पलाद) 1) adj. *von P. herrührend:* मन्त्राः Verz. d. B. H. No. 364. मोक्षशास्त्र Ind. St. 2,71. — 2) m. patron. Ind. St. 1,296. pl. N. einer Schule P. 4,2,66, Sch. मौदपैप्पलादाः gaṇa कार्तकौजपादि zu P. 6,2,37.

पैप्पलादक adj. *dem* Pippalâda *oder* Paippalâda *eigen, von ihm gelehrt u. s. w.* P. 4,2,104, Vârtt. 29, Sch. 3,120, Vârtt. 7, Sch. n. *das Lehrbuch, der Text des* P. Ind. St. 5,80, N. 3.

पैप्पलादि m. patron. von पिप्पलाद Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58, 9. N. pr. eines Lehrers MBh. 12,7201. Hariv. 11074. pl. Saṁsk. K. 191, b,1. पैप्पलयलादयः (sic) 192, a, 3. pl. = पैप्पलादाः Colebr. Misc. Ess. I, 18. 93.

पैयवन falsche Form für पैज्ञवन.

पैयूक्ष adj. von पीयूक्षा gaṇa तालादि zu P. 4,3,152.

पैयूष n. = पीयूष Lois. zu AK. 1,1,1,44.

पैल m. metron. von पीला P. 4,1,118. 2,4,59. N. pr. eines Lehrers Âçv. Gṛhj. 3,4. Çâṅkh. Gṛh. 4,10. MBh. 1,2413. 2,106. 1239. 12,12338. 14,2085. VP. 275. 277. Bhâg. P. 1,4,21. 9,22,22. Brahmavaiv. in Verz. d. Oxf. H. 22, a, 1 v. u. b, 9. Vâju-P. ebend. 54, b, 3. fg. pl. Saṁsk. K. 183,b,9. 187,a,9. °श्यापर्णेयाः gaṇa कार्तकौजपादि zu P. 6,2,37. पैलसूत्रभाष्य Müller, SL. 205, N. 2.

पैलगर्ग (पैल + गर्ग) m. N. pr. eines Mannes MBh. 5,7355.

पैलमौलि m. patron., pl. Saṁsk. K. 191,a,8.

पैलव adj. *aus dem Baume* Pîlu *gemacht:* दण्ड M. 2,45. H. 815. oxyt. = पीलौ दीयते कार्यं वा v. l. im gaṇa व्युष्टादि zu P. 5,1,97.

पैलुकुण adj. von पीलुकुण gaṇa उत्सादि zu P. 4,1,86.

पैलुमूल adj. = पीलुमूले दीयते कार्यं वा gaṇa व्युष्टादि zu P. 5,1,97.

पैलुवह von पीलुवह; davon पैलुवहक P. 4,2,122, Sch.

पैलुशीर्ष्या (von पीलु - शीर्ष) ved. P. 6,1,61, Vârtt. 3, Sch.

पैलेय m. metron. von पीला P. 4,1,118.

पैल्वकायन m. patron., pl. Saṁsk. 187,b,10.

पैशल्य (von पेशल) n. *Freundlichkeit, Leutseligkeit* MBh. 1,5155.

पैशाच 1) adj. f. ई *piçâkisch:* विवाह M. 3,21. 25. 34. Jâǵṅ. 1,61. MBh. 1,2962. 2965. Âçv. Gṛhj. 1,6. अस्त्र Hariv. 10616. R. 1,29,17. 56,9. व्यूह MBh. 6,5009. ग्रह *Besessenheit* 3,14506. दक्षिणा M. 3,141. कायलक्षणा Suçr. 1,336,4. भाषा Kathâs. 6,4. 8,2. 15. Verz. d. Oxf. H. No. 412. Lassen, Institt. linguae pr. 7 u. s. w. Muir, ST. II, 59. fg. 64. 446. — 2) m. = पिशाच 1. gaṇa प्रज्ञादि zu P. 5,4,38. MBh. 13,1397. Bez. eines Volksstammes MBh. 7,4819; vgl. gaṇa पर्श्वादि zu P. 5,3,117 und 4,1,177, Vârtt. 2. — 3) f. ई *Nacht* H. ç. 18.

पैशाचिक adj. = पैशाच in चूलिका° Verz. d. Oxf. H. 180, a, 5 v. u. b, 5 u. s. w.

पैशुन (von पिशुन) n. *Zuträgerei, Hinterbringerei, Verrath, Verleumdung* gaṇa युवादि zu P. 5,1,130. M. 11,55. MBh. 5,1078. 13,4042. Râǵa-Tar. 6,236. अ° Bhag. 16,2. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 12,7803.

पैशुन्य (wie eben) n. dass. gaṇa ब्राह्मणादि zu P. 5,1,124. M. 7,48. 12,6. MBh. 3,17385. Spr. 199. 648. 1725. 1893. Râǵa-Tar. 3,156. Prab. 88,8. मिथः पैशुन्यकारिषु Kathâs. 34,240. Mârk. P. 51,94. = भिक्षाशिव Hâr. 157; wohl nur Druckfehler für पैण्डिन्य.

पैष्ट (von पिष्ट) 1) adj. f. ई *aus Mehl erzeugt, — bereitet:* चरु Tithjâdit. im ÇKDr. सुरा Siddh. K. zu P. 4,3,146. M. 11,94. Gṛhjasaṁgr. 2,26. f. subst. mit Ergänzung von सुरा Kull. zu M. 9,225. 11,90. — 2) m. patron. gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

पैष्टिक (wie eben) 1) adj. *aus Mehl bereitet:* भक्ष्य Suçr. 1,235,2. मद्य Viǵajarakshita im ÇKDr. — 2) n. *eine Menge Kuchen* Bhar. zu AK. ÇKDr.

पैसुकायन m. patron. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55,40.

पो, nom. पौस्, nom. ag. vom denom. पवयति P. 1,1,58, Vârtt. 2, Sch.

पोगण्ड 1) adj. subst. *unerwachsen, Knabe:* शरीरे षडवस्थाः। बालः पोगण्डः कुमारस्तरुणो वृद्धो दशमीति वैद्यकोक्ताः Vinâjaka zu Çâṅkh. Br. 13,3. रोगी वृद्धस्तु पोगण्डः कुर्वन्त्यन्यैर्व्रतं सदा Brahma-P. im Prâjaçkittat. ÇKDr. — 2) *dem ein Glied fehlt* AK. 2,6,1,46. H. 455. Halâj. 2,232. — Vgl. अ°, पौगण्ड.

पोट 1) m. a) *Fundament eines Hauses* (वेश्मभूमि) Gaṭâdh. im ÇKDr. Vgl. पोत. — b) *das Zusammenlegen* (संश्लेष) Bhar. zu AK. (bei der Erklärung von पोटगल) ÇKDr. — 2) f. आ P. 2,1,65. 3,1,17, Vârtt. 1. a) *Hermaphrodit* AK. 2,6,1,15. H. 532. Hâr. 130. Halâj. 2,275. इभ° P. 2,1,65, Sch. — b) *Dienerin* (vgl. पोटक, वोटा) H. 534. Halâj. 2,337. — 3) f. ई a) *Mastdarm:* ऊवध्यं पुरीषाधानं पोटीति प्रसिद्धम् Schol. zu Pâr. Gṛhj. 3,8. — b) *ein grosser Alligator* Çabdârthak. bei Wils.

पोटक m. *Knecht* (vgl. पोटा): कूल° Schol. zu Kâtj. Çr. 15,3,12 (ungedruckte Glosse).

पोटगल m. 1) *eine Rohrart* (नड, नर्तक, नल) AK. 2,4,5,28. Trik. 3, 3,399. H. 1193. an. 4,291. 3,56. Med. l. 156. k. 107. *Saccharum spontaneum Lin.* Trik. H. an. 4,291. Med. l. 156. — 2) *Fisch* H. an. 4,291. Med. l. 156. als Erkl. von पाञ्चजन्य H. an. 4,225. — Zerlegt sich scheinbar in पोट + गल.

पोटलक *Bündel:* सोम° Schol. zu Kâtj. Çr. 7,9,4. पोटलिका f. ÇKDr. Wils.

पोटाय्, पोटायते = पोटां करोति P. 3,1,17, Vârtt. 1.

पोटिक m. *Pustel, Beule* ÇKDr. Wils. — Vgl. पोथकी.

पोट्टली f. = पोटलिका *Bündel* Vaidjaka im ÇKDr.

पोट्टिल m. N. pr. des 9ten Arhant's der zukünftigen Utsarpiṇî H. 54.

पोडु m. *Scheitelbein* Râǵan. im ÇKDr.

पोत Uṇâdis. 3,86. P. 7,2,9. m. Trik. 3,5,3. 1) *das Junge eines Thieres* AK. 2,5,38. 3,4,14,62. H. 338. an. 2,181. Med. t. 38. Halâj. 2,347. Uǵǵval. वृष° Hariv. 3705. *Füllen* Halâj. 2,285. *ein zehnjähriger Elephant* H. 1219. नाग° Hariv. 12744. पत्ति° Kathâs. 12,133. कलहंस°

Spr. 2520. von *jungen Bäumen:* द्रुम° Hariv. 3478. शाल° MBh. 3,11690. 7,2504. Hiḍ. 2,18. पूग° Bhâg. P. 4,9,54. 21,3. चूत° 3,21,42. शाक° viell. *eine best. Gemüsepflanze* Mârk. P. 59,14. — 2) *Schiff, Boot* AK. 3, 4,44,62. H. 876. H. an. Med. Hâr. 142. Halâj. 3,33. Uǵǵval. भिन्न° (वणिज्) MBh. 7,2522. धर्मपोतेन संतर 12,12061. पोतैः पवनविक्षिप्तैः Hariv. 3530. 8363 (neben यानपात्र). Spr. 1823. Varâh. Bṛh. S. 47,12. °च्युत Hit. III,51. Râǵa-Tar. 4,503. भवसिन्धु° Bhâg. P. 3,21,14. 4, 23,39. Mârk. P. 92,26. Çatr. 14,194. 196. neutr. Kathâs. 26,116. — 3) *Kleid, Gewand* Med. Halâj. 2,393. — 4) *Fundament eines Hauses* (vgl. पोट) Med. — 5) *ein Fötus ohne Eihaut,* = जरायुरहितो गर्भः H. 1355; eine zur Erkl. von पोतज angenommene Bedeutung. — Vgl. मूलपोती.

पोतक (von पोत) 1) m. *a) das Junge eines Thieres:* मृग° R. 3,67,6. मर्कट° Kathâs. 37,116. मे (हंस्याः) प्रजातान्पोतकान्सुतान् 43,157. कपोत° Spr. 2250. चूत° *ein junger Mangobaum* Daçak. in Benf. Chr. 179, 9. — *b)* N. pr. eines Nâga: कलशपोतकौ MBh. 5,3627. Statt dessen कलशपोतकः 1,1552. — *c) Fundament eines Hauses;* s. गृह°. — 2) f. पोतिका, = पूतिका, पोतकी, उपोदिका *eine best. Gemüsepflanze, Basella lucida* oder *rubra* Bhar. zu AK. 2,4,5,23. ÇKDr. Trik. 3,3,398. = मूलपोती Râǵan. im ÇKDr. = शतपुष्पा *Anethum Sowa Roxb.* ebend. Vgl. क्षुद्र°, मूलक°. — 3) f. पोतकी *a) Basella lucida* oder *rubra* Çabdam. im ÇKDr. — *b) ein best. Vogel, Turdus macrourus* (श्यामा) Râǵan. im ÇKDr. Varâh. Bṛh. S. 87,5. °रुत Verz. d. B. H. No. 897.

पोतज adj. *ohne Eihaut zur Welt kommend,* von Elephanten und einigen andern vierfüssigen Thieren, während Menschen, Rind u. andere vierfüssige Thiere जरायुज sind, H. 1355.

पोतधारिन् (पोत + धा°) m. *Schiffsherr, Schiffer* Çatr. 14,193.

पोतन, f. पौतनी gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41.

पोतप्लव (पोत + प्लव) m. *Schiffer* Varâh. Bṛh. S. 10,10.

पोतवणिज् (पोत + व°) m. *ein seefahrender Kaufmann* AK. 1,2,3,12. H. 875. Halâj. 3,33.

पोतभङ्ग (पोत + भङ्ग) m. *Schiffbruch* Spr. 1072. Kathâs. 26,119.

पोतर् (von 1. पू) Uṇâdis. 2,96. P. 3,2,135, Vârtt. 1. und पोतृ m. Decl. P. 6,4,11. Vop. 3,65. 1) *Läuterer, Reiniger;* Bez. eines der sechszehn Ṛtviǵ des ausgebildeten Rituals, welcher Genosse des Brahman ist: यः पोता स पुनातु नः ṚV. 9,67,22 (VS. 19,42). 1,94,6. 2,5,2. स सद्म परि णीयते होता मन्द्रो दिविष्टिषु। उत पोता नि षीदति 4,9,3. 7,16, 5. Ait. Br. 6,10.fgg. Âçv. Çr. 4,1. 9,4. Çat. Br. 4,3,4,22. 5,4,5,22. 12, 1,1,8. Kâtj. Çr. 7,1,6. 9. 8,6,21. 9,13,21. Lâtj. 9,1,22. 2,14. 6,6. Hariv. 11362, wo पोतारं st. होतारं zu lesen ist; vgl. Muir, ST. I, 37 und Hariv. Langl. II, 297. gaṇa उद्गात्रादि zu P. 5,1,129. — 2) Bein. Vishṇu's Uǵǵval.

पोतरक N. pr. = पोतल Burn. Intr. 542.

पोतरत्न (पोत + रत्न) m. *Steuerruder* Çabdam. im ÇKDr.

पोतल N. pr. eines alten Seehafens am Indus, = Πατάλα der Alten; später übertragen auf die Residenz des Dalailama in Lhassa Journ. of the As. S. of Beng. VI, 348. fg. Burn. Intr. 542. Die Schreibart पोताल (Z. f. d. K. d. M. 3,175. LIA. I, 97. II, 181. Schiefner, Lebensb. 233[3]) ist eine unberechtigte.

पोतलक N. pr. eines Berges (= पोतल?) Vjutp. 102.

पोतलकप्रिय (पो° + प्रिय) m. N. pr. eines Buddha Trik. 1,1,16.

पोतवाह (पोत + वाह) m. *Schiffsführer, Schiffer, Matrose* AK. 1,2, 3,12. H. 876.

पोताच्छादन (पोत + आ°) n. *Zelt* Hâr. 69.

पोताधान (पोत + आ°) n. *Fischbrut* AK. 1,2,3,19. Trik. 1,2,21. H. 1347. Hâr. 187. Halâj. 3,39.

पोताल 1) m. N. pr. eines Brahmanen Ind. St. 3,483; vgl. u. कौण्डिन्य am Ende. — 2) unberechtigte Schreibart für पोतल.

पोतास m. *eine Art Kampher* Râǵan. im ÇKDr. Ob engl. *potash?*

पोतिमत्सक m. N. pr. eines Fürsten MBh. 5,83. — Vgl. पौण्ड्रमात्स्यक.

पोतु (von 1. पू) m. = मानभाण्डशोधक H. 883, Sch. bei der Erklärung von पौतव.

पोत्या f. = पोतानां समूहः gaṇa पाशादि zu P. 4,2,49.

1. पोत्र (von 1. पू) n. 1) *das Soma-Gefäss des Potar:* पोत्राद्यज्ञं पुनीतन ṚV. 1,15,2. वेर्षि होत्रमुत पोत्रम् 76,4. पोत्रादा सोमं पिबत 2,36, 2. 37,2.4. — 2) *das Amt des Potar* ṚV. 2,1,2. Kâtj. Çr. 9,8,12. — Vgl. 2. पौत्र.

2. पोत्र (wie eben) n. 1) *die Schnauze des Ebers* P. 3,2,183. AK. 3,4, 25,182. H. an. 2,441. Med. r. 62. Halâj. 5,46. Ṛt. 1,17. — 2) *Pflugschar* P. AK. H. an. Med. Halâj. — 3) *Kleid, Gewand* (वस्त्र) H. an. Med. st. dessen वज्र *Donnerkeil* ÇKDr. Wils.

3. पोत्र n. *Schiff, Boot* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr. Falsche Form für पोत.

पोत्रायुध (2. पोत्र + आ°) m. *Eber* Râǵan. im ÇKDr.

पोत्रिदंष्ट्राज (पोत्रिन् - दं° + ज) m. *ein best. Edelstein, der in den Hauern des Ebers entstehen soll,* Çabdârthak. bei Wils.

पोत्रिन् (von 2. पोत्र) m. *Eber* AK. 2,5,2. H. 1287. Halâj. 2,71.

पोत्रिरथा (पोत्रिन् + रथ) f. Bein. der Mâjâ (nach dem Index) bei den Buddhisten Trik. 1,1,13.

पोत्रीय adj. *auf den Potar bezüglich, dem P. gehörig:* ऋतुयाज Ait. Br. 3,50. 6,14. Kâtj. Çr. 24,4,42.

पोथकी f. *best. Gechwüre an den Augenlidern* Suçr. 2,305,9. 308,11. 332,21. °कि 320,7. — Vgl. पोटिक.

पोपुव nom. ag. vom intens. von 1. पू Sch. zu P. 1,1,4. 2,4,74.

पोयालदह N. pr. eines Teichs Kshitîçav. 42,21.

पोर s. नील°.

पोल von पुल् gaṇa ज्वलादि zu P. 3,1,140. m. *Masse, Menge* Wils.

पोलिका f. *eine Art Kuchen* H. 398. Bhâvapr. im ÇKDr. — Vgl. पूलिका, पोली, पौलो, पूपाली u. s. w.

पोलिन्द m. *Mast* oder *Ribbe eines Schiffs* Trik. 1,2,13. H. 878. — Vgl. पादारक, पदार, पादालिन्द, पुलिन्द.

पोली f. *eine Art Kuchen* Trik. 2,9,14. — Vgl. पोलिका.

पोष (von 1. पुष्) m. 1) *Gedeihen, Wachsthum, Vermehrung; Fülle, Wohlstand* ṚV. 1,1,3. 142,10. 5,5,9. 8,23,21. दधद्रयिं मयि पोषम् 9, 66,21. गवाम् 1,93,2. 9,65,17. Ait. Br. 4,27. रायस्पोषः (vgl. P. 8,3, 53. fg.) ṚV. 1,125,1. 166,3. 2,21,6. 40,4. AV. 1,9,4. पोषं रयीणामरिष्टिं तनूनाम् Pâr. Gṛhj. 1,18. ऋचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान् *copia* ṚV. 10,

71,11. — VS. 3,37. 12,18. सर्वान्पोषानपुष्यत् PAÑKAV. BR. 21,10,7. 8,4,4. 19,5,4. KÂTJ. ÇR. 5,12,19. साहस्रे पोषे अपि नः कृणोतु AV. 9,4,2. सहस्रपोषं und सहस्रपोषं *tausendfältiges Gedeihen*, — *Wohlfart* 6,79,3. 141,3. °षं पुषेयम् VS. 4,26. ṚV. 2,32,5. TS. 3,3,8,3. — 2) *das Aufziehen, Ernähren, Unterhalten, Gedeihenmachen:* गर्भधारणपोषाभ्यां तेन माता गरीयसी Spr. 1121. BHÂG. P. 3,30,11. MÂRK. P. 99,48. कुटुम्ब° BHÂG. P. 3,30,33. अहेरिव पयःपोषः पोषकस्याप्यनर्थकृत् *das Nähren einer Schlange mit Milch* 4,14,9. तत्कालसस्य° MÂRK. P. 104,23. कान्तिपोषकृत् SÂH. D. 138. — Vgl. u. 1. पुष् und गोपोष.

पोषक (wie eben) nom. ag. *Ernährer, Fütterer, Aufzieher, Züchter* UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 3,29. स पिता यस्तु पोषकः Spr. 1059. पत्नीनाम् M. 3,162. मार्जारवत्पोषकं चोपहंसि MBH. 2,2123. छागमेषादि° KULL. zu M. 3,154. प्रुनः (wohl प्रुनां zu lesen) ders. zu 4,216. अश्व° = सूत Schol. zu KÂTJ. ÇR. 15,3,7. शूद्रं च ब्राह्मणादीनां शुश्रूषावृत्तिपोषकम् so v. a. *seinen Lebensunterhalt beziehend* MÂRK. P. 50,77.

पोषण (wie eben) 1) adj. *pflegend, hegend;* s. पत्त°. — 2) n. *das Ernähren, Füttern, Unterhalten, Züchten* BRÂHMAṆ. 2,8. MBH. 3,56. 132. गोऽजाविपोषणैः 11294. वैश्यधर्मश्च पोषणम् 11300. MÂRK. P. 28,8. MBH. 3,11456. 13,3515. HARIV. 804. Spr. 883. गृह° KATHÂS. 2,55. 32,159. RÂǴA-TAR. 2,23. 25. BHÂG. P. 2,10,1. 4. 5,8,5. MÂRK. P. 14,69. 68,45. 121,20. 125,65. °कर् VEDÂNTAS. No. 55. — Vgl. गर्भ°.

पोषणीय (wie eben) adj. *zu ernähren* MÂRK. P. 69,59.

पोषध m. bei den Buddhisten *Wiederholung des Gelübdes* WASSILJEW 58. 85. 87. VJUTP. 201. °वस्तु 211. °स्थापन 315. पोषधागार (sic) ÇATR. 14,136. — Vgl. उत्पोषध, उपोषध.

पोषधिक adj. viell. *der das Gelübde wiederholt* VJUTP. 203.

पोषयितर् nom. ag. vom caus. von 1. पुष्.

पोषयित्नु (vom caus. von 1. पुष् UṆÂDIS. 3,29. 1) adj. *Wachsthum fördernd* UǴǴVAL. गामश्वं पोषयित्नु *was Rind und Ross nährt* ṚV. 4,57,1. तन्नस्तुरीपमधं पोषयित्नु देवं त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व 3,4,9. — 2) m. *der indische Kuckuck* (doch eher *Krähe*, da ja diese den Kuckuck *ernährt*) UǴǴVAL. H. ç. 189 (पोषयितु).

पोषयिष्णु (wie eben) adj. P. 6,4,55, Sch. *Gedeihen bringend, zuträglich:* अयं वो गोष्ठ इह पोषयिष्णुः AV. 3,14,6. 5,28,4.

पोषितर् (von 1. पुष्) nom. ag. *Ernährer, Aufzieher:* पत्नीणां पञ्चरसंजातानाम् KULL. zu M. 3,162.

पोषिन् (wie eben) adj. *ernährend, aufziehend:* स्वपुत्रपोषिणी KATHÂS. 14,51. — Vgl. भूरि°, सहस्र°.

पोषुक (wie eben) adj. *gedeihend:* तमनुपोषं पोषुको भवति SHAḌV. BR. 3,7.

पोष्टर् (wie eben) m. *Ernährer, Aufzieher* AK. 3,4,11,62. MBH. 12,9309. HARIV. 1327. VARÂH. BṚH. S. 61,1. 2. MÂRK. P. 99,47.

पोष्य (wie eben) adj. 1) *gedeihlich, wohlgenährt:* Rosse ṚV. 8,26,20. 4,48,5. *copiosus:* रयि 8,86,3. वार्या 1,113,18. — 2) *Gedeihen habend, — schaffend:* ममेयमस्तु पोष्या AV. 14,1,52, wofür ध्रुवेधि पोष्या मयि Einschiebung nach ṚV. 10,85. PÂR. GṚHJ. 1,9. — 3) *zu ernähren:* स्त्रियः MBH. 14,2734. MÂRK. P. 29,14. माता पिता गुरुः पत्नी त्वपत्यानि समाश्रिताः। अभ्यागतो ऽतिथिश्चाग्निः पोष्यवर्गा अमी नव ॥ KÂÇÎKHAṆḌA im ÇKDR. GARUḌA-P. 215 ebend. KULL. zu M. 4,7. पोष्यपुत्रक *ein zu ernährender Sohn, ein Adoptivsohn* BRAHMAVAIV. P., GAṆAPATIKH. 14 im ÇKDR.

पोष्यावत् (पोष्याऽवत् Padap.) adj. *Gedeihen schaffend:* अभि वो अर्चे पोष्यावतो नृन्वास्तोष्पतिं त्वष्टारं रराणः ṚV. 5,41,8.

पौंश्चलीय (von पुंश्चली) adj. *zu Huren in Beziehung stehend, ihnen eigen:* °विद्या RÂǴA-TAR. 4,662.

पौंश्चलेय (wie eben) m. *Hurensohn* TBR. 3,8,4,2. — Vgl. पुंश्चलीय.

पौंश्चल्य (wie eben) n. *das Nachlaufen des Weibes nach Männern* M. 9,15. HARIV. 10336.

पौंसवन n. = पुंसवन *eine zur Erzielung eines Sohnes im Beginne der Schwangerschaft übliche Cerimonie* BHÛRIPR. im ÇKDR.

पौंसायन (von पुंस्, पुमंस्) m. patron. ÇAT. BR. 12,9,3,1.

पौंस्न (wie eben) 1) adj. f. ई P. 4,1,87. PAT. zu 4,1,15. VOP. 7,12. *eines Mannes werth, für einen Mann passend* BHAṬṬ. 5,91. *menschlich:* वपुस् BHÂG. P. 3,15,45. — 2) n. *Männlichkeit, männliche Kraft* ÇABDAM. im ÇKDR. कुसुमास्त्रवेगविस्रस्त° BHÂG. P. 4,26,26.

पौंस्य (wie eben) 1) n. *Männlichkeit, männliche Kraft; Mannesmuth, Mannestugend, Mannesthat* NAIGH. 2,9. 17. महत्तदस्य पौंस्यम् ṚV. 1,80,10. एतद्घेदुत वीर्यमिन्द्र चकर्थ पौंस्यम् 4,30,8. 23. नृम्णा, तत्र, पौंस्य 7,30,1. 8,7,23. 45,26. इन्द्रो गा अवृणोदप। स्तुषे तदस्य पौंस्यम् 52,3. 55,9. 10,113,4. pl. 1,5,9. 100,3. स पौंस्येभिरभिभूरशस्तीः 10. 139,8. 165,7. 5,59,4. 6,36,3. — 2) adj. *männlich:* नामानि ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 100.

पौगण्ड (von पोगण्ड) 1) adj. *Knaben eigen:* इत्येवं शैशवं भुक्त्वा दुःखं पौगण्डमेव च BHÂG. P. 3,31,28. — 2) n. *Knabenalter, das Alter von 5 bis 10 Jahren:* कौमारं पञ्चमाब्दान्तं पौगण्डं दशमावधि। कैशोरमा पञ्चदशाद्यौवनं तु ततः परम् ॥ Cit. beim Schol. zu BHÂG. P. 10,12,37.

पौगण्डक n. = पौगण्ड 2. BHÂG. P. 10,12,37.

पौञ्जिष्ठ (पौञ्जिष्ठ handschriftlich besser beglaubigt) m. 1) = पुञ्जिष्ठ (पुञ्जिष्ठ, *Fischer:* सं हि शीर्षाण्यग्रभं पौञ्जिष्ठ इव कर्वरम् AV. 10,4,19. VS. 30,8. TBR. 3,4,1,5. — 2) patron. N. pr., pl. पौञ्जिष्ठाः (sic) SAṀSK. K. 186,*b*,6.

पौटलि m. patr., pl. SAṀSK. K. 188,*a*,8.

पौटायन m. patron. von पुट gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

पौड s. पत्त°.

पौणिक्या f. von पुणिक P. 4,1,79, Sch.

पौण्डरीक = पुण्डरीकमिव gaṇa शर्करादि zu P. 5,3,107. 1) m. *a) ein best. eilftägiges Soma-Opfer* ÂÇV. ÇR. 10,4. KÂTJ. ÇR. 23,1,9. 5,30. ÇÂṄKH. ÇR. 16,30,8. SHAḌV. BR. 4,3. MBH. 13,4934. 5241. 5376. — *b)* patron. des Kshemadhṛtvan PAÑKAV. BR. 22,18,1. — 2) n. *a)* (nämlich कुष्ठ) *eine best. Art des Aussatzes* SUÇR. 1,268,8. 16. WISE 260. — *b) eine best. Pflanze,* = प्रपौण्डरीक RÂǴAN. im ÇKDR.

पौण्डरीकपद्धति (पौ° + प°) f. Titel einer Schrift Ind. St. 1,60.

पौण्डर्य n. = पुण्डर्य BHAR. zu AK. 2,4,4,15. ÇKDR.

पौण्ड्र (von und = पुण्ड्र) UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 2,13. 1) m. *eine Art Zuckerrohr* RATNAM. im ÇKDR. — 2) m. pl. N. pr. eines Volkes ÇABDAR. im ÇKDR. MBH. 1,6684. 6,365 (VP. 192). 12,2430. 13,2158. HARIV. 6631. 12831. VARÂH. BṚH. S. 5,80. 14,7. 81,7. sg. *der Fürst dieses Volkes,* der

für einen Sohn Vasudeva's angesehen wird, Hariv. 4964. 6382. 6607. 6646. 9146. 9201. 15032. Vgl. काश°. — 3) m. N. der Muschel Bhîshma's Bhag. 1,15. MBh. 6,2115. — 4) m. *Mal, Sectenzeichen* Schol. zu Kâtj. Çr. 20,1,34.

पौण्ड्रक (von पौण्ड्र) 1) m. *eine Art Zuckerrohr* Râgav. im ÇKDr. Suçr. 1,186,14. 19. 2,154,19. — 2) m. pl. *das Volk der* Paundra M. 10,44. Journ. of the As. S. of Beng. VII, 50. sg. *der Fürst der* Paundra MBh. 1,6992. 2,584. Hariv. 15053. VP. 597. fgg. — 3) Bez. *einer Mischlingskaste, der Sohn eines* Vaiçja *mit einer Frau aus der Branntweinbrennerkaste,* Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 22,a,8. — 4) am Ende eines adj. comp. = पौण्ड्र 4. Schol. zu Kâtj. Çr. 20,1,33.

पौण्ड्रनागर adj. von पुण्ड्रनगर P. 7,3,24, Sch.

पौण्ड्रमात्स्यक m. wohl *Fürst der* Pundra *und* Matsja MBh. 1,2679. — Vgl. पौतिमत्सक.

पौण्ड्रवत्स (von पुण्ड्र-वत्स) m. pl. N. einer Schule Ind. St. 3,262. 264. Müller, SL. 372. °वत्स्क v. l.

पौण्ड्रवर्धन n. N. pr. einer Stadt, = पुण्ड्रवर्धन Vid. 186. Kathâs. 19, 17. 24,71. Râga-Tar. 4,421. Schiefner, Lebensb. 283 (53). Nach Çabdar. im ÇKDr. m. = बेहार Bihâr. पौण्ड्रविवर्धन m. Uggval. zu Unâdis. 2, 13.

पौण्ड्रक m. 1) *eine Art Zuckerrohr* Çabdam. im ÇKDr. — 2) pl. N. pr. eines Volkes MBh. 2,1872. — Vgl. पौण्ड्र, पौण्ड्रक.

पौण्य (von पुण्य) adj. *rechtschaffen, tugendhaft* oder *guter Behandlung werth:* य: पौण्यो क्लीन इव स्यात् Pańkav. Br. 20,11,4. Kâtj. Çr. 23,2,5.

पौतक्रत m. metron. von पूतक्रता Vâlakh. 8,2.

पौतन N. pr. eines Landes oder Volkes Suçr. 1,41,7. — Viell. von पूतना.

पौतव n. *Gewicht* H. 883. — Vgl. पोतु.

पौतिक 1) adj. von पूतिक oder पूतिका gana संकलादि zu P. 4,2,75. — 2) f. ई *eine best. Gemüsepflanze,* = पूतिका Tithit. im ÇKDr. u. पूतिका.

पौतिनासिक्य n. nom. abstr. von पूतिनासिक M. 11,50.

पौतिमाष m. pl. zum sg. पौतिमाष्य gana कण्वादि zu P. 4,2,111.

पौतिमाषायण s. u. पौतिमाष्यायण.

पौतिमाषीपुत्र (पौ° = पौतिमाष्या + पुत्र) m. N. pr. eines Lehrers Brh. Âr. Up. 6,5,1.

पौतिमाष्य m. patron. von पूतिमाष gana गर्गादि zu P. 4,1,105. N. pr. eines Lehrers Brh. Âr. Up. 2,6,1. 4,6,1. °माष्या f. P. 4,1,74, Vârtt.

पौतिमाष्यायण m. patron. vom vorherg. Çat. Br. 14,5,5,20. 7,3,25. पौतिमाषायण Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 56,3.

पौतुद्रव adj. von पूतुद्रु TS. 6,2,8,3. 6. TBr. 3,8,20.1.

पौतक adj. von पोतर् P. 4,3,78, Sch.

पौत्तिक n. (sc. मधु) *der Honig der* पुत्तिका *genannten Fliege* P. 4,3, 117, Sch. पौत्तिकं (so ist zu lesen) मुतप्तघृताभं विषकीटजम् Vâkasp. zu H. 1214. Gatâdh. und Ratnam. im ÇKDr. Suçr. 1,185,1.

1. पौत्र (von पुत्र) 1) adj. f. ई *vom Sohn —, von Kindern herrührend, ihnen gehörig, dieselben betreffend u. s. w.:* अघ AV. 12,3,14. Âçv. Grhj. 1,13. Pâr. Grhj. 1,5. सैन्य MBh. 6,2684. इष्टि *die Geburt eines Sohnes bezweckend* R. 1,35,1. — 2) m. *des Sohnes Sohn, Enkel* P. 4,1,104, Sch. H. 544. Halâj. 2,350. AV. 9,5,30. 11,7,16. 18,43,9. Ait. Br. 7,10. TBr. 2,1,8,3. पिता वा एषो ऽग्नीनां यद्दक्षिणः पुत्रो गार्हपत्यः पौत्र आहवनीयः Âçv. Çr. 2,2. अमुष्य पुत्रः पौत्रो नप्ता Lâtj. 1,3,18. पौत्रदौहित्रयोः M. 9,133. 137. 139. MBh. 1,4973. R. 1,1,95. 52,9. Dhûrtas. 67,9. पौत्री f. *Enkelin* AK. 2,6,1,29. MBh. 13,2914. Hariv. 6717. Kathâs. 10,39. — 3) पौत्री f. Bein. der Durgâ H. ç. 56. — Vgl. पुत्रपौत्र.

2. पौत्र n. *das Amt des* Potar gana उद्गात्रादि zu P. 5,1,129. — Vgl. 1. पोत्र.

पौत्रजीविक n. *ein aus* पुत्रजीव *gemachtes Amulet* Suçr. 2,388,18.

पौत्राघ्य vielleicht fehlerhaft für पौत्राघ (पौत्र + अघ) *ein die Kinder treffender Schaden* AV. 12,5,28.

पौत्रायण patron. von 1. पौत्र gana हरितादि zu P. 4,1,100. Gânaçruti Khând. Up. 4,1,1.

पौत्रिक m. *der Sohn einer* Putrikâ (?) oder patron. von पुत्रिक Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,7.

पौत्रिकेय (von पुत्रिका) m. *der Sohn einer an Sohnes Statt angenommenen Tochter* Kull. zu M. 9,132. 136. Davon °वत् adj. *einen solchen Enkel habend* ders. zu 136.

पौत्रिक्य n. nom. abstr. von पुत्रिक (पुत्रिका?) gana पुरोहितादि zu P. 5,1,128.

पौत्रिन् (von 1. पौत्र) adj. *einen Enkel habend* M. 9,136.

पौदन्य n. N. pr. einer Stadt MBh. 1,6791.

पौनःपुनिक (von पुनः + पुनः) adj. *sich öfter wiederholend* Vop. 7,16.

पौनःपुन्य (wie eben) n. *öftere Wiederholung* P. 3,1,22, Sch. Kâç. zu P. 5,4,17. Vop. 20,1. Vedântas. (Allah.) No. 117.

पौनराधेयिक (von पुनराधेय) adj. f. ई *auf die Handlung der wiederholten Feueraufsetzung bezüglich* Âçv. Çr. 2,15. Çânkh. Çr. 8,13,5. Schol. zu Kâtj. Çr. 4,11,13. — Vgl. पुनराधेयिक.

पौनरुक्त adj. von पुनरुक्त n. gana ऋगयनादि zu P. 4,3,73.

पौनरुक्तिक adj. = पुनरुक्तमधीते वेद वा gana उक्थादि zu P. 4,2,60.

पौनरुक्त्य (von पुनरुक्त) n. *Wiederholung, Tautologie:* वैरूप्यपौनरुक्त्येन भीषणां तामयोजयत् *mit abermaliger Hässlichkeit* Ragh. 12,40. Çank. zu Brh. Âr. Up. S. 110. Sâh. D. 632. Kull. zu M. 8,195. 12,86.

पौनर्नव adj. von पुनर्नवा *Boerhavia procumbens Roxb.:* शाक Suçr. 1,220,11.

पौनर्भव (von पुनर्भू) adj. (f. आ) *zu einer wiederverheiratheten Frau in Beziehung stehend;* insbes. m. *der Sohn einer wiederverheiratheten Wittwe* gana बिदादि zu P. 4,1,104. H. 547. Baudh. bei Kull. zu M. 9,158. M. 3,155. द्विज 181 (MBh. 13,4284). 9,160. 175. Jâgn. 1,222. 2. 130. MBh. 1,4672. Mit. 203,14. Varâh. Laghug. 9,5. Mârk. P. 50,50. योषित् 51. भर्तर् *der zweite Gatte einer Frau* M. 9,176.

पौनर्भविक (von पुनर्भव) adj. f. ई *auf die Wiedergeburt bezüglich:* तृष्णा *das Verlangen nach einer Wied.* Vjutp. 147.

पौनःशिल adj. in der Stelle: देवा इमं मधुना संयुतं यवमिति (AV. 6.30, 1) पौनःशिलं मधुमन्थं सक्त्विरण्यं संपातवन्तम् (ददाति) Kauç. 66. पुनःशिल oder °शिला könnte ein Pflanzenname sein (vgl. पुनःसर AV. 4,17,2).

पौपिक (wohl von पूप) m. patron., pl. Sansk. K. 189,a,1.

पौम्पा f. N. pr. eines heiligen Teichs: °माहात्म्य Mack. Coll. I, 77.

1. पौरे (von 1. पुर्) m. Bez. des Soma, etwa *Füller, Sättiger:* इत्था सुतः पौर इन्द्रमाव RV. 2,11,11. यं ते स्वदावन्स्वदन्ति गूर्तयः पौरे छन्दयसे हवम् Vâlakh. 2,5. पौरासो नक्षन्धीतिभिः 6,1. पौरं चिद्धुद्प्रुतं पौर पौराय जिन्वथः *der im Wasser schwimmende* d. i. *wassergemischte* Soma 5,74,4. *Mehrer:* पौरो अश्वस्य पुरुकृद्गवामसि 8,50,6. so heissen auch die Açvin in dem Wortspiel 5,74,4.

2. पौर (von पुर) 1) m. *Städter, Bürger* (Gegens. जानपद); adj. = पुरज, पुरोद्भूत H. an. 2,441. Med. r. 62. — MBh. 1,4973. 12,13011. N. 9,9. 25,5. 26,30. R. 1,1,28. 6,1. 58,11. Çâk. 18,9. Ragh. 2,74. 12,3. Kathâs. 3,78. 36,110. AK. 2,8,1,18. H. 714. Halâj. 5,78. Kull. zu M. 12,6. नीतपौरा (पुः) Ragh. 16,9. °सख्य M. 2,134. °कार्य Çâk. 81,1. °कन्या Ragh. 2,10. पौराङ्गना Megh. 28. °जन N. 7,10. 11,14. R. 1,12,12. 17,13. Varâh. Bṛh. S. 17,17. °लोक Kathâs. 2,82. 4,35. Pańkat. 48,25. °वृद्धाः MBh 1,4615. Daçak. in Benf. Chr. 185,1. — 2) m. Bez. eines kriegführenden Fürsten unter bestimmten Verhältnissen; auch von Planeten beim ग्रहयुद्ध gebraucht (vgl. नागर 1.*b*): रविराक्रन्दो मध्ये पौरः पूर्वे ऽपरे स्थितो यायी। पौरा बुधगुरुरविजा नित्यम् Varâh. Bṛh. S. 17,7. 18,3. — 3) f. ई *die Sprache —, das Gerede der Palastdienerschaft* Vjutp. 76. — 4) n. *ein best. wohlriechendes Gras* (रौहिष) AK. 2,4,5,32. H. 1191. H. an. Med. (wo wohl कत्तृणे st. कारणे zu lesen ist).

3. पौरे m. N. pr. eines Mannes RV. 8,3,12. Liedverfasser von 5,73. 74; vgl. 74,4. pl. N. einer Dynastie VP. 477.

पौरक (von पुर oder पौर) m. *ein in der Nähe einer Stadt gelegener Lustgarten* H. 1112.

पौरकुत्सी Hariv. 1430 fehlerhaft für पौरुकुत्सी.

पौरगेय adj. von पुरग gaṇa कृशाश्वादि zu P. 4,2,80.

पौरंजन adj. f. ई *von* Puraṁgana *und* Puraṁganî *stammend* Bhâg. P. 4,27,7. 9.

पौरण m. patron. von पूरण Âçv. Çr. 12,14. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,29 (पौरिण). — पौरणी Hariv. 5437 fehlerhaft für पौराणी.

पौरंदर (von पुरंदर) 1) adj. f. ई Indra *gehörig, ihm geweiht, von ihm kommend u. s. w.:* गज MBh. 1,4477. अस्त्र 7105. यष्टि Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 24. आशा Ragh. 17,79. वारिधारा Spr. 737. — 2) n. *das* Nakshatra Gjeshṭhâ Varâh. Bṛh. S. 15,16.

पौरव adj. (f. ई) *dem* Pûru *gehörig, von ihm abstammend; m. ein Abkömmling* Pûru's P. 4,1,168, Vârtt. 2. वयम् MBh. 1,3500. वंश 3180. 3534. Indr. 5,40. Hariv. 1829. 11079. पौरवो नाम राजर्षिः MBh. 1,2664. 3107. 7,2196. fgg. Hariv. 1052. Çâk. 24. लाक्षाणकाधिनाथस्य पौरवा ख्यस्य भूपतेः Kathâs. 44,45. पौरवी Gemahlin Vasudeva's VP. 439. Bhâg. P. 9,24,44. 46. Judhishṭhira's 22,29. अपौरवा न तु मही भविष्यति कदा च न *ohne einen* Pûruiden Hariv. 11081. pl. *die Nachkommen —, das Geschlecht des* Pûru 1085. VP. 453. Bhâg. P. 9,20,12. Çâk. 49. 25,8. 104,9. Bez. eines Volksstammes MBh. 2,1164. 6,2415. R. 4,44,13. Mârk. P. 58,52. im Norden Varâh. Bṛh. S. 14,27 (v. l. पौलव). im Nordosten 31. 16,22. 31,19.

पौरवक m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,2081. — Vgl. पौरव.

पौरवतन्तव (wohl von पूरुतन्तु) s. परु°.

पौरवीय adj. *dem* Paurava *ergeben* P. 4,3,100, Sch.

पौरश्चरणिक adj. von पुरश्चरण P. 4,3,72.

पौरस्त्य (von पुरस्) adj. f. आ *nach vorn gelegen, der vorderste, östlich* P. 4,2,98. AK. 3,2,30. H. 1459. Ragh. 4,34. Bhâg. P. 4,25,46. पौरस्त्याः *die Oestlichen* = गौडाः Kâtjâd. 1,83.

पौरागेय adj. von पुराग gaṇa कृशाश्वादि zu P. 4,2,80.

पौराण (von पुराण) adj. f. ई *die alte Zeit betreffend, in alter Zeit geschehen, aus alter Zeit stammend, zur alten Zeit gehörig, alt, ehemalig, früher* MBh. 1,543. 3024. 4685. 8097. 4,2076. 5,3773. 7087. 12,13525. 13,7370. 15,677. Hariv. 1052. 5437 (lies पौराणी). 5799. 7922 (lies पौराणां). fg. R. Gorr. 2,18,23. 61,9. 3,15,11. 4,63,14.

पौराणिक (wie eben) adj. ई 1) dass.: श्रुतिपथैः Suçr. 2,523,6. श्लोक Râǵa-Tar. 1,71. गाथा Prab. 13,5. संहिता, कथा Kûrma-P. in Verz. d. Oxf. H. 7,*b*,9 und 5 v. u. Z. d. d. m. G. 6,95,6 v. u. °सांख्य Colebr. Misc. Ess. I, 236. *mit den Begebenheiten und Sagen der Vorzeit vertraut* P. 4,2,60, Vârtt. 5. MBh. 1,2. 851. fg. 2021. 2029. 7777. 12.3202. Siddh. Çir. 3,67. Verz. d. B. H. 160. No. 616. Verz. d. Oxf. H. 7,*b*,6 v. u. 9, *b*,11. Colebr. Misc. Ess. I, 403. — 2) *einen* Purâṇa (s. पुराण 3.) *werth* Sańsk. K. 39, *a*, 9.

पौरिक m. 1) *Städter, Bürger* (von पुर) Mârk. P. 120,18. Açokâvad. 8. — 2) *Gouverneur einer Stadt* (von पुर) H. ç. 141. — 3) pl. N. pr. eines Volkes Mârk. P. 57,48. — 4) N. pr. eines Fürsten der Stadt Purikâ MBh. 12,6085.

पौरिण s. u. पौरण.

पौरुकुत्स (von पुरुकुत्स) m. patron. des Trasadasju Kâṭh. 22,3 in Ind. St. 3,473. Pańkav. Br. 25,16,3. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 56,18. MBh. 3,8606. Bhâg. P. 9,7,3. f. ई Hariv. 1430 (gedr. पौरकुत्सी).

पौरुकुत्सि (wie eben) m. dass. RV. 7,19,3.

पौरुकुत्स्य (wie eben) m. dass. RV. 5,33,8. 8,19,36. TS. 5,6,5,3. Âçv. Çr. 12,12.

पौरुमद्ग n. N. eines Sâman Pańkav. Br. 12, 3, 12. Lâṭj. 7, 2, 10. 8, 5, 11. — Vgl. den folg. Art.

पौरुमद्ग (von पुरुमद्ग) n. N. verschiedener Sâman Ind. St. 3,223.

पौरुमीढ, पौरुमीळ्ह (von पुरु°) n. N. verschiedener Sâman Ind. St. 3,223. Çâńkh. Çr. 12,9,17. Lâṭj. 7,8,14.

पौरुशिष्टि (patron. von पुरु-शिष्ट) m. N. pr. eines Lehrers Taitt. Âr. 7,8,1.

पौरुषे (von पुरुष) 1) adj. f. ई *a) menschlich, männlich:* एकर्षेः Çat. Br. 14,7,1,12. 13. शरीर Bhâg. P. 7,6,5. संबन्ध 9,18,21. धर्म *des Mannes Pflicht* 4,27,26. कर्मन् MBh. 12,718. गुणाः Sâh. D. 89. — *b) Puruscha betreffend, ihm geweiht, ihm gehörig u. s. w.:* छन्दस् RV. Prât. 17,7. सूक्त (s. पुरुषसूक्त) M. 11,251. तनु MBh. 3,15824. 12,13466. Bhâg. P. 3,12,37. 14,3. रूप 1,3,1. भाव Hariv. 11606. प्रभाव Bhâg. P. 3,26,16. विसर्ग 2,10,3. तत्त्रय (Schol.: = विष्णोरंशः) 3,6,31. — *c) eines Mannes* (mit ausgestreckten Armen und Händen) *Länge habend* P. 5,2,38. AK. 2,6,2,38. H. 600. an. 3,739. Med. sh. 41. Halâj. 5,19. — 2) m. *die Last, die ein Mensch zu tragen vermag,* M. 8,404. — 3) f. ई *ein menschliches Weib, Frau* (vgl. नारी und नर): अश्वां च पौरुषीं च धेनुके Çâńkh. Çr. 13, 29,25. — 4) n. *a) Männlichkeit, männliche Kraft, Mannesmuth, Heldenmuth, Mannesthat* gaṇa युवादि P. 5,1,130. AK. 3,4,18,120. 20,

225. H. 739. H. an. Med. Halâj. 4,38. Gegens. स्त्रीत MBh. 13,542. यत्स्वयं कर्मणा किंचित्फलमाप्नोति पूरुषः। प्रत्यक्षमेतल्लोकेषु तत्पौरुषमिति स्मृतम्॥ 3,1219. 4,1267. 13,2292. M. 7,102. 159. Bhag. 7,8. 18, 25. Hariv. 10197. 10525. 11109. °काम Ind. St. 3,299,1 v. u. दैवमेव परं मन्ये पौरुषं तु निरर्थकम् R. 1,58,22. 6,37,12. Jâǵn. 1,348. MBh. 13, 1932. Spr. 65. 471. 648. 2437. 2855. दृश्यन्ति वश्य दैवस्य पौरुषं पुरुषस्य च R. 2,23,19. Ragh. 8,28. 15,28. Varâh. Brh. S. 104,61. Kathâs. 13,5. 27,172. Vid. 153. 321. Prab. 5,3. 30,13. Bhâg. P. 2,7,9. Uǵǵval. in der Einl. zu Unâdis. 7. *Gewalt* im Gegens. zu बुद्धि *Verstand* Kathâs. 33,132. 158. विनयपौरुषैः R. 1,19,25. पौरुषैः Bhâg. P. 8,21,20. — *b*) *Manneslänge* Trik. 3,3,438. H. 600, Sch. Varâh. Brh. S. 53,35. — *c*) *Generation:* दश° Âçv. Çr. 2,12. त्रिपौरुषश्चापि निधिर्नीलो नामैष जायते Mârk. P. 68,41. त्रिपौरुषी Schol. zu Kâtj. Çr. 680,3. — *d*) *der männliche Same* H. 630. H. an. Med. — *e*) *das männliche Glied* Suçr. 1,17, 12. 264,4. — *f*) *Sonnenzeiger* H. 600, Sch.; vgl. नर, नर. — Vgl. निष्पौरुष.

पौरुषमेधिक adj. von पुरुषमेध Çat. Br. 13,7,1,8. Kâtj. Çr. 21,2,10. Çâṅkh. Çr. 16,15,7. 9.

पौरुषविधिक adj. = पुरुषविध *menschenartig:* ग्रङ्ग, कर्मन् Nir. 7,6. 7. Gegens. ग्रपुरुषविध.

पौरुषांसकिन् m. pl. *die Schule des* Purushâmsaka gaṇa शौनकादि zu P. 4,3,106.

पौरुषाद (von पुरुषाद) adj. *Menschenfressern eigen:* कर्मन् Hariv. 3815.

पौरुषिक (von पुरुष) m. *ein Verehrer des* Purusha: मक्ता° Bhâg. P. 1,14,36. 2,1,10.

पौरुषेय (von पुरुष) 1) adj. f. ई *vom Menschen kommend, unter Menschen geschehend u. s. w.* P. 5,1,10. H. an. 4,226. Med. j. 122. क्रविस् ṚV. 10,87,16. AV. 7,105,1. वध 1,30,1. 19,20,1. VS. 15,15. ग्रभ 21,43 (VS. Prât. 4,150). ṚV. 7,4,3. मृत्यु AV. 10,3,49. ग्राधि MBh. 5,2645. ग्र° ग्रार्ति Shadv. Br. 2,10. मन्वादिस्मृतयश्चापौरुषेयाः *nicht von Menschen herrührend, verfasst* Muir, ST. II, 190. Madhus. in Ind. St. 1,14, 5. *von der Seele kommend:* बोध Schol. zu Kap. 1,88. 101. 102. m. = समूह oder संघ, वध H. an. Med. = पुरुषस्य पदान्तरम् Med. Die ersten Bedeutungen beruhen auf einem Missverständniss der Worte Pataṅǵali's zu P. 5, 1, 10: पुरुषाद्वधविकारसमूहतेनकृतेष्विति वक्तव्यम्. — 2) m. *Miethling, Tagelöhner* (= वैतनिक) Vjutp. 97. Saddh. P. 4,9, *a*. — 3) n. *Menschenthat, Menschenwerk:* पौरुषेयान्न दैवात् AV. 4,26,7. 10,3,4.

पौरुषेयत्व (von पौरुषेय) n. *das Herrühren von Menschen, menschlicher Ursprung:* वेदस्य Schol. zu Ǵaim. 1,26. 28.

पौरुष्य (von पुरुष) 1) adj. *zum* Purusha *in Beziehung stehend:* ज्ञान VS. Prât. 8,36. — 2) n. = पौरुष 4, *a*. Mârk. P. 125,10. Hier aus metrischen Rücksichten gewählt.

पौरुहन्मन (von पुरुहन्मन्) n. N. verschiedener Sâman Ind. St. 3, 223. Paṅkav. Br. 14,9,28. Lâtj. 7,3,15.

पौरुहूत (von पुरुहूत) adj. Indra *gehörig:* वज्र Çâk. 48.

पौरूरवस 1) adj. *dem* Purûravas *eigen:* वृत्त MBh. 8,1866. — 2) m. patron. Âçv. Çr. 12,15. पौरोरवस Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 60,7.

पौर्य adj. von पूर gaṇa सख्यादि zu P. 4,2,80.

पौरोगव (von पुरोगव) m. *Aufseher in einem fürstlichen Hofhalt,* insbes. *über die Küche* AK. 2,9,27. H. 722. Halâj. 2,276. MBh. 3,10843. 12352. 4,28. 81. 15,614. Hariv. 8440. fg. Râǵa-Tar. 7,1493. Fast immer im pl. gebraucht.

पौरोडाश adj. von पुरोडाश Çat. Br. 6,8,1,1. = पुरोडाशः शीलमस्य gaṇa छत्रादि zu P. 4,4,62. m. *ein den* P. *begleitender* Mantra P. 4,3,70; vgl. Siddh. K. zu der Stelle.

पौरोडाशिक adj. (f. ई) von पुरोडाश P. 4,3,70. Schol. zu Kâtj. Çr. 138,11.

पौरोधस 1) m. patron. von पुरोधस् Verz. d. B. H. 54,2 v. u. Saṁsk. K. 185, *a*, 9. — 2) n. *das Amt eines* Purohita Bhâg. P. 6,7,36.

पौरोभाग्य (von पुरोभागिन्) n. *Missgunst* Çâk. 89,5. रेन्द्रिः किल नखैस्तस्या विददार स्तनौ द्विजः। प्रियोपभोगचिह्नेषु पौरोभाग्यमिवाचरन्॥ Ragh. 12,22.

पौरोरवस s. u. पौरूरवस.

पौरोहित adj. f. ई *einem* Purohita *entsprechend* gaṇa महिष्यादि zu P. 4,4,48. *vom* P. *kommend:* वचन् Mârk. P. 126,18.

पौरोहितिक m. metron. von पुरोहितिका gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

पौरोहित्य 1) adj. *zum Geschlecht eines* Purohita *gehörig* Âçv. Çr. 1,3. — 2) n. oxyt. *das Amt eines* Purohita P. 5,1,128. Kauç. 17. MBh. 1,675. 6918. fg. 14,116. Spr. 1441. Vid. 57. Kathâs. 34,116. Râǵa-Tar. 3,443. Bhâg. P. 6,7,34. 38. 7,5,1. 9,18,25. Sâj. zu ṚV. 3, 33.

पौर्णदर्व n. so v. a. पूर्णदर्व. रात्र्या विवासे पौर्णदर्वं जुहुयुः Âçv. Çr. 2,18. 9, 2.

पौर्णमास (von पूर्णमास) 1) adj. f. ई *auf den Vollmond bezüglich, dazu gehörig, dabei üblich, damit versehen* P. 4,2,35, Vârtt. 2. gaṇa संधिवेलादि zu P. 4,3,16 (von पौर्णमासी abgeleitet). हविस् Ait. Br. 1,1. TBr. 3,7,4,4. Çat. Br. 1,6,2,6. 12,3,5,4. संध्या Gobh. 1,5,2. रात्रि 4,5,22. Khând. Up. 5,2,4. निशा N. 16,11. R. 5,21,14. — 2) m. n. *Vollmondsfeier* AK. 2,7,47. H. 823. an. 4,329. Med. s. 57. वृषभं वाजिनं वयं पौर्णमासं यजामहे AV. 7,80,2. Çat. Br. 1,6,3,15. 2,5,2,48. 6,2,2,19. 11,1, 2,2. Kâtj. Çr. 16,1,5. Lâtj. 10,16,1. M. 4,25. 6,9. MBh. 1,918. 3,14137. 14206. 15410. 9,2884. 13,6520. R. Gorr. 1,54,25 (53,24 Schl.). Bhâg. P. 7,15,48. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 30, *b*, 7. Schol. zu P. 2,4, 4. °धर्म Kâtj. Çr. 5,4,3. adj. 6,10,17. पौर्णमासवत् Kâtj. Çr. 4,7,11. 2, 44. — 3) n. *Vollmondstag* Kâtj. Çr. 13,1,3. Gobh. 1,1,14. MBh. 13, 7386. Schol. zu Kâtj. Çr. 25,7,5. — 4) f. ई *Vollmondsnacht, Vollmondstag* AK. 1,1,3,7. H. 149. H. an. Med. यः परमो विकर्षः सूर्यचन्द्रमसोः सा पौ° Gobh. 1,5,7. AV. 7,80,1. 4. TS. 1,6,9,1. 2,2,2,1. 3,4,9,6. Çat. Br. 1,2,2,4. 2,4,4,7. 15. 6,2,11. 6,2,2,17. 11,1,1,7. मार्गशीर्षी Âçv. Grhj. 2,3. 1. चैत्री Çâṅkh. Grhj. 4, 19. Gobh. 3,3,17. °विकार Çâṅkh. Çr. 1,16,12. °दीक्षा Lâtj. 9,5,1. 10,11,1. पूर्वा, उत्तरा Kâtj. Çr. 2,1,1. Çâṅkh. Çr. 3,8,9. 13,3. 15,3. Nir. 11,29. Ait. Br. 7,11. °मृत्य Kâtj. Çr. 15,9,20. — M. 4,113. 114. 128. MBh. 13,837. Hariv. 10241. P. 4, 2,21. Sûrjas. 4,7. VP. 225. Mârk. P. 100,18. Am Ende eines adv. comp. °मासि und °मासम् P. 5,4,110. Vop. 6,68. — 5) m. patron. Saṁsk. K. 193, *a*, 1. ein Sohn Marîki's von der Sambhûti VP. 82. Mârk. P. 52, 19. N. pr. eines Fürsten der Ândhra-Dynastie Bhâg. P. in VP. 472, N. 42.

पौर्णमासायन (von पौर्णमास) n. *eine Art des Vollmondsopfers* Çâñkh. Çr. 3,11,4.

पौर्णमासिक (wie eben) adj. f. ई *zum Vollmondsopfer dienend:* वेदि Schol. zu Kâtj. Çr. 217,19.

पौर्णमास्य (von पौर्णमासी) n. (sc. कर्मन्) *Vollmondsopfer* Çâñkh. Çr. 13,29,13. MBh. 3,14135.

पौर्णमी f. = पूर्णिमा *Vollmondstag* Trik. 1,1,107. — Vgl. पूर्त°.

पौर्णसौगन्धि m. patron. von पूर्णसौगन्ध Sâñsk. K. 184,*b*,3.

पौर्त (adj. von पूर्त) in Verbindung mit कर्मन् so v. a. पूर्त n. MBh. 14, 1031. Mârk. P. 8,254.

पौर्तिक (wie eben) adj. *zu einem verdienstlichen Werke, einer Speisung von Brahmanen u. s. w. in Beziehung stehend:* फल M. 3,178. दानधर्मं निषेवेत नित्यमैष्टिकपौर्तिकम् (d. i. ऐष्टिकं पौर्तिकं च) 4,227.

पौर्य m. patron. von पुर gaṇa कुर्वादि zu P. 4,1,151.

पौर्वदेहिक und °दैहिक (von पूर्वदेह) adj. *zu einem frühern Leibe —, zu einem frühern Leben in Beziehung stehend, aus einem frühern Leben herstammend* Jâǵń. 1,348. Bhag. 6,43. Hariv. 4156. गर्भशय्यामुपादाय भुज्यते पौर्वदेहिकम् *was man in einem frühern Leben gethan hat* MBh. 12,6758. — Vgl. और्ध्वदेहिक.

पौर्वनगरेय adj. von पूर्वनगरी gaṇa नद्यादि zu P. 4,2,97.

पौर्वपञ्चालक adj. von पूर्वपञ्चाल d. i. पूर्वः पञ्चालानाम् P. 7,3,13, Sch.

पौर्वपदिक adj. = पूर्वपदं गृह्णाति wohl *der das erste Glied eines Compositums ausspricht* (beim Unterricht) P. 4,4,39, Sch.

पौर्वमद्र adj. von पूर्व-मद्र P. 4,2,108, Sch. 7,3,13, Sch.

पौर्ववार्षिक adj. = पूर्वासु वर्षासु भवः P. 7,3,11, Sch.

पौर्वशाल adj. = पूर्वस्यां शालायां भवः Sch. zu P. 4,2,107 und 2,1,51.

पौर्वातिथ m. 1) patron. von पूर्वातिथि Âçv. Çr. 12,14. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,4. — 2) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,223; vgl. पूर्वातिथ.

पौर्वापर्य (von पूर्वापर) n. *Aufeinanderfolge* Vjutp. 74. Lâtj. 10,9,3. Sâj. zu Ṛv. 1,185,1. Kull. zu M. 3,53. Schol. zu Kâtj. Çr. 22,1,33.

पौर्वार्ध (von पूर्वार्ध) adj. *auf der östlichen Seite von* (gen.) — *wohnend, befindlich:* इमे ऽस्माकं ग्रामस्य (जनपदस्य) पौर्वार्धाः oder पौर्वार्धिकाः P. 4,3,7, Sch.

पौर्वार्धिक (wie eben) adj. dass. Sch. zu P. 4,3,6.7.

पौर्वाह्णिक (von पूर्वाह्ण) adj. f. ई *zum Vormittag in Beziehung stehend* P. 4,3,24. उपसद् Kâtj. Çr. 8,3,6.17. 17,7,8. क्रिया Sâv. 4,10. Arǵ. 4,2 (MBh. 3,11993). R. 1,33,2. 36,3 (37,3 Gorr.). विधि R. Gorr. 1,26,2. subst. so v. a. पौर्वाह्णिकक्रिया Sâv. 7,1. An vielen Stellen fälschlich पौर्वाह्निक geschrieben.

पौर्विक (von पूर्व) adj. f. ई *früher, ehemalig, alt:* ज्ञाति M. 4,148.149. Hariv. 6982. मुनि MBh. 14,524. 12,13236. ज्ञाति R. 6,108,13. °का Saddh. P. 4,24,*b*. पौर्विकी f. *ein weiblicher Vorfahr* MBh. 1,6632.

पौल m. patron., pl. Sañsk. K. 193,*a*,8.

पौलव s. u. पौरव am Ende.

पौलस्ती (f. zu पौलस्त्य) patron. der Çûrpaṇakhâ ÇKDr. Wils.

पौलस्त्य 1) adj. *zu* Pulasti oder Pulastja *in Beziehung stehend, von ihm stammend:* °वंश, °कुल R. 1,22,15. 4,10,13. — 2) m. patron. von पुलस्ति (पुलस्त्य) gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105. Sañsk. K. 184,*b*,8. N. eines Astronomen Verz. d. B. H. No. 862. Bein. Kuvera's AK. 1,1,1,64. Trik. 3,3,316. H. 189. an. 3,498. Med. j. 94. Halâj. 1,78. Râvaṇa's Trik. 2,8,6. 3,3,316. H. 706. H. an. Med. MBh. 5,3790. Hariv. 1877. fg. 2340. R. 1,4,5. Ragh. 4,80. 10,5. 12,72. Spr. 1824. Vibhîshaṇa's Çabdar. im ÇKDr. pl. Bez. der Brüder Durjodhana's MBh. 1,2724. 2726. — 3) m. Bez. *des Mondes* Weber, Ǵjot. 6. 55. fg.

पौलकस्ति m. patron. Sañsk. K. 188,*a*,11. — Vielleicht nur Entstellung aus पौलस्ति.

पौलाक und पौलाकि adj. von पूलाक gaṇa पलाशादि zu P. 4,3,141.

पौलास adj. von पूलास gaṇa संकलादि zu P. 4,2,75.

पौलि m. 1) *halb geröstetes Korn* AK. 2,9,47. H. 399. *eine Art Gebäck* H. 398. Vgl. पूलिका, पौलिका. — 2) patron., pl. Sañsk. K. 188,*a*,8. 190,*b*,11.

पौलिका f. *eine Art Gebäck* Wilson nach H. 398, wo aber unsere Autt. पोलिका haben.

पौलिन्य adj. von पुलिन gaṇa संकाशादि zu P. 4,2,80.

पौलिश adj. *von* Puliça *herrührend, — verfasst:* गणित Verz. d. B. H. No. 939. सिद्धान्त Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. Bhaṭṭotp. zu 2 öfter. Reinaud, Mem. sur l'Inde 332. Colebr. Misc. Ess. II, 387 (पौलिस). 414. 480. m. falsche Form für पुलिश Ind. St. 2,247.

पौलुषि (von पुलुष) m. patron. des Satjajaǵńa Çat. Br. 10,6,1,1. Ḱhând. Up. 5,11,1.

पौलोम adj. *zu* Pulomâ *in Beziehung stehend, über sie handelnd:* पर्वन् MBh. 1,312. so heissen die Adhjâja 4—12 des 1ten Buchs, *zu* Puloman, Pulomâ oder auch Paulomî *in Beziehung stehend:* तीर्थ 1,7841. *von* Puloman oder Pulomâ *stammend:* दैत्यसहस्राणि पौलोमेन Hariv. 13375. m. pl. Bez. *einer Klasse von Ungöttern* Kaush. Up. in Ind. St. 1,409. fg. 414. fgg. MBh. 1,460. 4,1431. Arǵ. 10,2.12. Hariv. 13358. VP. 148. Bhâg. P. 6,6,34. पौलोमानः MBh. 1,162. पौलोमी *die Tochter* Puloman's, Gattin Indra's, H. 175. Halâj. 1,55. Ǵaṭâdh. in Verz. d. Oxf. H. 191,*a*,33. R. 4,39,6.7. Çâk. 187. Bhâg. P. 6,7,6. 18,6. पौलोमीश (so ist zu lesen) m. Bein. Indra's H. 173, Sch. पौलोमी Gemahlin Bhṛgu's (vgl. पुलोमा) Vâju-P. in VP. 82, N. 1. पौलोम ein Muni Hariv. Langl. I, 513.

पौल्कस m. so v. a. पुल्कस angeblich *der Sohn eines* Nishâda (Çûdra) *und einer* Kshatrija-*Frau* VS. 30,17. Çat. Br. 14,7,1,22 (Bṛh. Âr. Up. 4,3,22). Ind. St. 2,176.

पौष (von पुष्य) 1) adj. *zu der Zeit, da der Mond im Sternbild* Pushja *steht, in Beziehung stehend, in diese Zeit fallend* P. 4,3,16, Sch. 6,4,149, Vârtt. 3. Vop. 4,2. पौषमहः, पौषी रात्रिः P. 4,2,8, Sch. पौषी पौर्णमासी 21, Sch. Vop. 7,15. पौष्यां तिथौ Ragh. 18,31. पुष्यं विनार्धफलदा पौषी शान्तिः परा प्रोक्ता Varâh. Bṛh. S. 47,82. — 2) m. *a*) *ein best. Monat, dessen Vollmond im Sternbild* Pushja *steht,* AK. 1,1,3,15. H. 152. an. 2,567. Med. sh. 20. Vjutp. 190. Kauç. 139.141. Pâr. Gṛhj. 2,12. Jâǵń. 1,148. MBh. 13,5151. पौषमाघौ हेमन्तः Suçr. 1,20,4. Varâh. Bṛh. S. 21,9.19. Râǵa-Tar. 5,286.301. 6,187. — *b*) N. *des 3ten Jahres in der 12jährigen Umlaufszeit des Jupiters* Varâh. Bṛh. S. 8,5. — 3) f. ई *die Vollmondsnacht oder der Vollmondstag im Monat* Pausha Med.

Kauç. 141. — 4) n. *a) Festtag* oder *ein best. Festtag* (मह्). — *b) Kampf* (युद्ध) H. an. — *c)* N. verschiedener Sâman Ind. St. 3, 223.

पौषधागार s. u. पोषध.

पौष्कजिति patron. von पुष्कजित् (?), pl. Sañsk. K. 186, *b*, 1.

पौष्कर (von पुष्कर) 1) adj. f. ई *a) zur blauen Lotusblüthe in Beziehung stehend, daraus gebildet, — bestehend, darüber handelnd u. s. w.:* पौस्करे (sic) ब्रह्मसदने सत्यं मामृषयो विदुः MBh. 12, 13235. माला Hariv. 9437. पर्वन् Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 12, *b*, 1 (पौस्कर). 4. प्रादुर्भाव *die Erscheinung* Vishṇu's *in der Gestalt einer Lotusblüthe* Hariv. 2225. Adhj. 197—199 in den Unterschrr. subst. ohne प्रादुर्भाव dass. 11995. Adhj. 200—222 in den Unterschrr. — 2) *zum Costus speciosus oder arabicus gehörig, davon kommend u. s. w.:* मूल AK. 2, 4, 5, 11. n. *die Wurzel davon* Râǵan. im ÇKDr. *die Frucht* Suçr. 1, 212, 12. 2, 418, 11.

पौष्करक adj. = पौष्कर 1: प्रादुर्भाव Hariv. 11557. 11559. 12273.

पौष्करसादि m. patron. von पुष्करसद् gaṇa बाह्वादि zu P. 4, 1, 96. अनुशतिकादि zu 7, 3, 20. तौल्वल्यादि zu 2, 4, 61. N. pr. eines Grammatikers Taitt. Prât. 1, 5. 2, 1. 2. 5. P. 8, 4, 48, Vârtt. 3. Burnouf in Lot. de la b. l. 489. — pl. Sañsk. K. 192, *b*, 1.

पौष्करिणी f. = पुष्करिणी *Lotusteich* Çabdar. im ÇKDr.

पौष्करेयक adj. von पुष्कर gaṇa कत्र्यादि zu P. 4, 2, 95.

पौष्कल (von पुष्कल) gaṇa संकलादि zu P. 4, 2, 75. 1) m. *eine best. Körnerfrucht* Mârk. P. 32, 9. — 2) n. N. verschiedener Sâman Ind. St. 3, 223. Lâṭj. 6, 11, 4. 7, 9, 7. 10, 1, 17. Pañkav. Br. 8, 5, 8.

पौष्कलावत 1) m. (von पुष्कलावती) N. pr. eines Arztes Suçr. 1, 1, 8. Verz. d. B. H. No. 941. 947. — 2) adj. vom vorherg.: शल्यतन्त्र Suçr. 1, 14, 13.

पौष्कलेयक adj. von पुष्कल gaṇa कत्र्यादि zu P. 4, 2, 95.

पौष्कल्य (von पुष्कल) n. *vollkommenes Ausgebildetsein, volle Kraft* (des gesunden ausgewachsenen Leibes): अ° Bhâg. P. 4, 29, 72.

पौष्टावत s. पौष्णावत.

पौष्टिक (von पुष्टि) 1) adj. f. ई *das Gedeihen, Wachsen u. s. w. betreffend, dazu dienend, dieses befördernd* Gṛhjasañgr. 1, 10. MBh. 12, 10889. 13, 1129. 3319. 7081. Kâm. Nîtis. 4, 32. Varâh. Bṛh. S. 8, 5. 43, 21. 99, 6. पौष्टिकासक्त (पौष्टिक = पौष्टिककर्मन्) 16, 23. Mârk. P. 102, 11. 17 Verz. d. Oxf. H. 97, *b*, 8. Madhus. in Ind. St. 1, 16, 10. Kull. zu M. 9, 322. पौष्टिकं सर्वकर्मणाम् *zum Gelingen aller Handlungen dienend* MBh. 13, 7134. — 2) n. *ein bei der Cerimonie des Rasirens der Haare getragenes Kleidungsstück* Râǵan. im ÇKDr.

पौष्टी (wohl von पुष्ट) f. N. pr. der Gemahlin Pûru's MBh. 1, 3695.

पौष्टिमेर patron. in सैतिकपौष्टिमेराः Sañsk. K. 193, *b*, 4. Am Anfange ist wohl पौष्टि zu lesen, das Ende ist ein unbekanntes Wort.

पौष्ण (von पूषन्) 1) adj. f. ई *dem* Pûshan *geweiht, gehörig, auf* P. *bezüglich* VS. 24, 7. 29, 58. पौष्णाः पशवं उच्यन्ते TS. 1, 5, 1, 3. 2, 1, 1, 3. 6, 6, 5, 2. TBr. 2, 7, 2, 1. Ait. Br. 5, 26. सूक्त Nir. 7, 23. चरु Çat. Br. 2, 5, 1, 11. हविस् 11, 5, 2, 2. 13, 4, 1, 14. Lâṭj. 9, 9, 9. Âçv. Çr. 9, 4. आग्नापौष्ण, ऐन्द्रापौष्ण Çat. Br. 5, 2, 5, 5. Vgl. सौमापौष्ण. पौष्ण *zu der Sonne in Beziehung stehend* Weber, Ǵjot. 6. 92. — 2) n. *das* Naxatra Revatî H. 115. Varâh. Bṛh. S. 4, 7. 7, 10. 9, 2. 15, 24. 72, 12. 97, 8. Ind. St. 5, 297, N. 2. Weber, Nax. I, 309. fg. II, 355. Sûrjas. 1, 27. fälschlich पौष्ण्य 11, 21.

पौष्णावत m. patron., pl. Sañsk. K. 185, *b*, 1. Wohl fehlerhaft für पौष्टावत von पुष्टावत्.

पौष्प (von पुष्प) 1) adj. f. ई *von Blumen kommend, aus Blumen gemacht:* रजस् Vikr. 38. H. 1126. Halâj. 2, 33. माला R. 4, 41, 26. स्रज् Spr. 2207. Kâlikâ-P. 67 im ÇKDr. Fehlerhaft für पौष्य MBh. 1, 312. — 2) f. ई = पुष्पपुर Çabdar. im ÇKDr.

पौष्पक (wie eben) n. = पुष्पक *grüner Vitriol* AK. 2, 9, 103. H. 1054.

पौष्पायण m. patron. von पौष्पि gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2, 4, 61.

पौष्पि m. patron. von पुष्प gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2, 4, 61. 4, 2, 113, Sch. pl. 2, 4, 66, Sch.

पौष्पिञ्जि m. patron. N. pr. eines Lehrers Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, *b*, 1. 2. 6. 27. VP. 282, v. l. पौष्पिञ्जि Colebr. Misc. Ess. I, 17. VP. 282.

पौष्पिञ्जिन् m. pl. *die Schüler des* Paushpiñǵi Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, *b*, 3.

पौष्पिपिण्ड m. patron., pl. Sañsk. K. 186, *a*, 10. पौष्पिपाड्य Ind. St. 4, 377. पौष्पिप्य Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55, 21.

पौष्पीय adj. von पौष्पि P. 4, 2, 113, Sch.

1. पौष्य (von पुष्य) 1) adj. *zu dem Sternbild* Pushja *in Beziehung stehend:* अद्य पौष्यं योगमुपैति चन्द्रमाः so v. a. *heute tritt der Mond in das Sternbild* Pushja MBh. 1, 7383. — 2) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 1, 746. 759. Nach Kâlikâ-P. 46 im ÇKDr. ein Sohn Pûshan's (das patron. von पूषन् wäre aber पौष्ण) und Beherrscher von Karavîrapura.

2. पौष्य (von 1. पौष्य) adj. *zum König* Paushja *in Beziehung stehend, über ihn handelnd:* पर्वन् (पौष्प gedr.) MBh. 1, 312. so heisst der 3te Adhj. des 1ten Buchs.

पौष्पिञ्जि s. पौष्पिञ्जि.

प्ता f. Çiva's *Haarflechten* Çabdârthak. bei Wils.

प्या (प्यै) s. u. 2. पी.

प्याट् interj. des Rufens gaṇa चादि zu P. 1, 4, 57. AK. 3, 5, 7. H. 1537. — Vgl. पाट्.

प्याय् s. u. 2. पी.

प्यायन (von प्या) 1) adj. *Gedeihen bringend* (सर्वभूतवृद्धिहेतु Schol.) Nir. 12, 19. — 2) n. nom. act. Vop. 11, 7, v. l.

प्यायस्थूणा Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 57, 11 v. u. Es ist zu lesen: चाप्याय° d. i. चापि आप°.

प्युक्ष्णा *Ueberzug des Bogenstabs aus Sehnen, Schlangenhaut u. s. w.:* प्युक्ष्णावेष्टितं धनुः Çat. Br. 5, 3, 1, 11. Kâtj. Çr. 15, 3, 31.

प्युष्, प्युष्यति und प्योषयति v. l. für व्युष् Dhâtup. 26, 7. 32, 92.

प्युस्, प्युस्यति *theilen, vertheilen*, v. l. für व्युष् Dhâtup. 26, 106.

1. प्र praep. P. 1, 4, 58. Vop. 1, 8. AK. 1, 1, 6, 3. Euphonisches Verhalten eines vorangehenden न AV. Prât. 2, 76. P. 8, 3, 49. Einfluss des र auf ein nachfolgendes न VS. Prât. 3, 87. AV. Prât. 3, 80. *vor* in Verbindung mit Zeitwörtern; hier und da so gebraucht, dass ein Zeitwort der Bewegung aus dem Vorangehenden zu entnehmen oder sonst hinzuzudenken ist: प्राणांसि समुद्रियां नदीनाम् RV. 7, 87, 1. प्र चक्रियेव रोदसी मरुद्भ्यः 5, 30, 8. स नो देवेष्वा यमद्दीर्घमायुः प्र जीवसे (nämlich यच्छतु)

10,14,14. Ausserdem in Wortspielen und dergl.: प्राणो वै प्र प्राणं हि भूतान्यनुप्रयन्ति Ait. Br. 2, 40. प्रेति चेति चेति स्वस्त्येव गच्छति स्वस्ति पुनरागच्छति (प्र und आ) 3,26. Çat. Br. 1,4,1,4. 4,6,6,7. Kâtj. Çr. 11, 1,20. Vor dem Zeitwort wiederholt P. 8,1,6. Schol. zu P. 2,2,18, Vârtt. 11. Ṛv. 1,40,7. 138,1. 7,8,4. 8,58,1. 9,9,2. Am Anfange eines Comp. vor einem Subst. *fort, weg* P. 2,2,18, Vârtt. 4 (eig. 5). 24, Vârtt. 5. Vor Adjectiven im Comp. steigernd: *vorzüglich, sehr.* प्रपितामह *proavus*, प्रपौत्र *pronepos.* Accent bestimmter mit प्र beginnender Composita P. 6,2,183. Nach H. an. 7,14 und Med. avj. 65 hat प्र die Bed. von गत्यादि und प्रकर्ष. Purushottama bei Durgâd. zu Vop. kennt nach ÇKDr. folgende Bedd.: गति, आरम्भ, उत्कर्ष, सर्वतोभाव, प्राथम्य, ख्याति, उत्पत्ति und व्यवहार. Vgl. प्रतरम्, प्रथम und परा.

2. प्र (von 1. पर्) adj. am Ende eines Comp. *füllend, erfüllend;* s. आकूतिप्र, कत्यप्र, कामप्र (n. auch nom. act.). प्रम् absol. s. u. गोष्पद. Die Bed. *ähnlich* hat das Wort in इनुप्र und तुरप्र. — Vgl. प्रा.

प्रउग 1) n. *Vordertheil der Gabeldeichsel am Wagen:* यज्ञघ्नेन कस्तम्भीं प्रउगम् Çat. Br. 1,1,2,9. 3,5,3,4. Kâtj. Çr. 7,9,5. 8,4,28. °चित् *in Form eines* Pra-uga *geschichtet*, उभयतःप्रउग (उभयतःप्रउग Çat. Br. 6,7,2,8) *auf beiden Seiten mit* Pr. *versehen* TS. 5,4,11,1. 2. Kâth. 21, 4. Kâtj. Çr. 16,5,9. — 2) m. n. N. *des zweiten* Çastra *der Frühspende* Ṛv. 10,130,3. VS. 15,11. Ait. Br. 2,31. 37. 3,1. 2. 4,29. 5,1. 20. Çat. Br. 13,5,1,8. Çâṅkh. Br. 14,4. 19,8. 10. 20,2. 4. Çr. 7,5,22. 11,11,9. Âçv. Çr. 5,10. 7,1. 6. 10. fgg. 10,10. — Die Erklärer führen das Wort auf प्रयुग zurück; s. VS. Prât. 4,127. Vgl. हिरण्य°.

प्रउग्य adj. von प्रउग Çat. Br. 3,3,1,9.

प्रकङ्कत (1. प्र + क°) m. *ein best. schädlicher Wurm* oder dergl. Ṛv. 1,191,7.

प्रकच (1. प्र + कच) adj. viell. *abstehende Haare habend* Vjutp. 213. — Vgl. उत्कच, विकच.

प्रकट् (von प्रकट), प्रकटति *offen zu Tage treten:* सूतमागधसंस्तावप्रकटद्वारवाङ्कक Hariv. 15789. — Vgl. प्रकटय्, प्रकटाय्.

प्रकट (1. प्र + कट) 1) adj. f. आ P. 5,2,29. *offen zu Tage liegend, offenbar, offen, sichtbar* H. 1467. Halâj. 4,67. Vjutp. 217. त्रिपादममृतं गुह्यं पादोऽयं प्रकटोऽभवत् Sûrjas. 12,20. गर्भाण्डात्प्रकटोऽभवत् Mârk. P. 105,17. प्रकटः सोऽस्तु *er zeige sich* Kathâs. 12,190. प्रकटमिह विशेषं कंचनोदाहराम: Spr. 187. 1825. °वैकृता Râǵa-Tar. 6,215. 121. Çrut. 20. Çatr. 14,260. प्रकटाप्रकटा चेति लीला सेयं द्विधोच्यते Bhâgavatâmṛta im ÇKDr. प्रकटम् adv. *offenbar, deutlich, sichtbar* Varâh. Bṛh. S. 50,44. पौरोत्साहैः प्रकटं पुत्रं बुद्ध्वा Kathâs. 43,243. Kull. zu M. 9,228. निर्गत्याप्रकटं गता *unbemerkt* Kathâs. 13,145. प्रकटरक्तालनयन Pańkat. 182,16. प्रकटप्रीतिवर्धन Beiw. Çiva's Çiv. — 2) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 6,319. — Vgl. अवकट, उत्कट, निकट, विकट, संकट.

प्रकटन (von प्रकटय्) n. *das Offenbaren, vor-Augen-Führen* Çârṅg. Paddh. Einl. 34.

प्रकटय् (von प्रकट), °कटयति *offenbaren, vor Augen führen, enthüllen, deutlich zeigen:* (चन्द्र) उदिते दिश: प्रकटयति Çiç. 9,40. Spr. 738. Mârk. P. 104,39. नावानां पाण्डित्यं प्रकटयतु कस्मिन्मृगपति: Verz. d. Oxf. H. 130,*b*,2. प्रकटित H. 1478. Spr. 397, v. l. 778. 1850. 2595. Kathâs. 5, 140. 18,394. 29,184. Gît. 1,35. Râǵa-Tar. 6,309. Mârk. P. 84,20. Prab. 2,4. Schol. in der Einl. zu Kaurap. प्रकटितव्हताशेषतमम् adv. *vor Aller Augen* Spr. 1723. — Vgl. प्रकटाय्.

प्रकटाय् (wie eben), °कटायति *offenbaren, verkünden:* मद्धर्मं प्रकटाय च Varâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 62,*a*,35.

प्रकटीकर् (प्रकट + 1. कर्) = प्रकटय्; act. Spr. 1771. Pańkat. 155, 25. med. Râǵa-Tar. 4,264. °कर्तुम् Kathâs. 21,89. °कृत्य 37,85. °कृत 13,168. Çrut. 24. Mârk. P. 125,34. Pańkat. 99,9. Çiç. 9,80. अप्रकटीकृत Spr. 169.

प्रकटीभू (प्रकट + भू) *offenbar werden, sich zeigen:* °भवति Çiç. 9,23. °भूय Kathâs. 11,68. 28,38. 35,62. °भूत 7,110. 21,148. 38,70. Mârk. P. 102,6. Pańkat. 223,19. Kull. zu M. 8,245.

प्रकण्व (1. प्र + क°) adj. wohl *von wo das Uebel gewichen ist:* देश P. 6,1,153, Sch.

प्रकथन (von कथय् mit प्र) n. *das Verkünden, Mittheilen* P. 1,3,32. Verz. d. Oxf. H. 27,*a*,13. 14. 19. प्रकथनम् enklit. nach einem Verbum finitum gaṇa गोत्रादि zu P. 8,1,27. 57.

प्रकमन n. nom. act. und प्रकमनीय partic. fut. pass. von 2. कम् mit प्र P. 8,4,34, Sch. Vop. 26,4.

प्रकम्प (von कम्प् mit प्र) m. *das Erzittern, Erbeben, Beben:* देवतानाम् (*der Götterbilder*), अवने: Suçr. 1,110,14. वायो: MBh. 5,7195. वयःप्रकम्पशिरस् *vor Alter zitternd* R. 2,45,13 (43,15 Gorr.). खड्गस्य, अरे: Spr. 2216. अप्रकम्पतनु Râǵa-Tar. 5,57. अहं मनसिजभयात्प्राप्तगाढप्रकम्पा Spr. 2475. अप्रकम्पं (adv.) स्थितं धर्मे R. Gorr. 2,21,13. — Vgl. दुष्प्रकम्प, निष्प्रकम्प.

प्रकम्पन (vom. caus. von कम्प् mit प्र) 1) adj. *erzittern machend.* — 2) m. *a*) *Wind* H. 1106. Verz. d. Oxf. H. 184,*a*,33. — *b*) N. einer Hölle Çabdar. im ÇKDr. — *c*) N. pr. eines Asura Kathâs. 45,224. 46,38. 47,15. 29. 79. — 2) n. *das Schütteln, Hinundherbewegen* P. 8,4,32, Sch. शिरस: MBh. 12,3840. मन्दरस्य Hariv. 12173.

प्रकम्पनीय (wie eben) adj. *zum Zittern zu bringen* Vop. 26,4.

प्रकम्पित (von कम्प् mit प्र) n. *das Erzittern* Varâh. Bṛh. S. 96,6. — Belege für die adj. Bed. s. u. कम्प् mit प्र.

प्रकम्पिन् (wie eben) adj. *zitternd, sich hin und her bewegend:* प्रकम्पिशिरसो भूत्वा Mârk. P. 109,42.

प्रकम्प्य (vom. caus. von कम्प् mit प्र) adj. *zum Zittern —, zum Beben zu bringen:* शत्रूणामप्रकम्प्य: R. 6,36,95. — Vgl. दुष्प्रकम्प्य.

प्रकर (von 3. कर् mit प्र) 1) m. *ein ausgestreuter Haufe, Menge* überh. H. 1411. an. 3,571. Med. r. 179. Halâj. 4,1. = कीर्णपुष्पादि, विकीर्णकुसुमादि H. an. Med. धान्यानां लूनानाम् MBh. 6,4684. पुष्प° 1,7996. R. Gorr. 2,56,14. Mṛkkh. 10,10. Kumâras. 5,68. उत्पलदलप्रकरै: Ragh. 9,56. Spr. 771. 1168. मुक्ताफल° Kaurap. 12. तारा° Râǵa-Tar. 3,338. खद्योत° Hariv. 12768. पावकप्रकरा: MBh. 3,12134. विहगैर्जलप्रकरसेविभि: 13,4473. वाष्प° Çâk. 136. सरसकथा° Kathâs. 25,298. Wilson kennt noch folgende Bedd.: *aid, assistance, friendship; usage, custom, continuance of a similar practice* nach Viçvaprakâça; *respect; seduction, obduction* ohne Angabe einer Aut. — 2) f. ई *a*) *ein best. Gesang* Jâǵn. 3,113. — *b*) = अर्थप्रकृति H. an. = नाट्याङ्ग Med. *ein zum Verständ-*

niss des Folgenden eingeschaltetes kurzes Zwischenspiel in einem Drama Daçar. 1, 13. Schol. zu Çâk. 76, 10. Wilson. Th. of the Hindus I, xxxviii. fg. (प्राकारि). — c) = चत्वरावनि H. an. = चत्वरावलि Med. = चत्वरभूमि Çabdar. im ÇKDr. *ein Platz, auf dem vier Wege zusammenkommen.* — 3) n. *Aloeholz* H. ç. 129. H. an. Med. — Vgl. प्राकर.

प्रकरण (von 1. कर् mit प्र) 1) n. a) *Behandlung, Besprechung, Auseinandersetzung* (eines Gegenstandes); *Gelegenheit einer solchen Besprechung; ein eine solche Besprechung bildender Abschnitt, Hauptstück, Kapitel;* = वृत्तान्त AK. 3, 4, 14, 66. = प्रस्ताव H. 254. = विश्राम H. an. 4, 82. = ग्रन्थसंधि Trik. 3, 2, 25. = पाद (स तु एकार्थावच्छिन्नसूत्रसमूहः) Durgâd. zu Vop. ÇKDr. Vjutp. 43. — Kâtj. Çr. 1, 2, 3. 3, 28. 29. 4, 1, 29. 13, 1, 14. 4, 12. 25, 11, 19. Pâr. Grhj. 3, 11. Lâtj. 9, 6, 21. 10, 2, 1. 6, 1. 17, 7. P. 1, 1, 36, Vârtt. 2. MBh. 3, 13650. अस्मिन्नेव प्रकरणे so v. a. *in Bezug darauf, im Anschluss hieran, bei dieser Gelegenheit* 12, 768. 13, 2466. Çañk. zu Brh. Âr. Up. S. 14. 45. 67. zu Khând. Up. S. 7. Kumârila bei Müller, SL. 105. H. 255. Kâç. zu P. 8, 1, 67. Schol. zu P. 1, 3, 78. Sâh. D. 17, 11. 18, 10. 35, 21. Vedântas. (Allah.) No. 4 (वेदान्तप्रकरणत्वात्). 116. 151. Schol. zu Kap. 1, 48. Schol. bei Wilson, Sâñkhjak. S. 192. Colebr. Misc. Ess. I, 262. अभिधर्मप्रकरणपादशास्त्र (vgl. गुणस्थानप्रकरण) Hiouen-thsang I, 119. Kull. zu M. 1, 5. 2, 131. fg. zur Erkl. von इति AK. 3, 4, 32, 7. न च प्रकरणं वेत्ति wohl *und weisst nicht, wovon die Rede ist,* Kathâs. 6, 111. जगत्प्रकरणं विदम् wohl so v. a. *dieses steht zu der Welt in Beziehung* Hariv. 3982. प्रकरणतस् Suçr. 1, 65, 16. प्रकरणशस् *nach Gattungen, — Arten, Klassenweise* (Gegens. पृथक्त्वेन) Nir. 13, 12. — b) *Drama, ein best. Art Drama, in dem die Fabel vom Dichter erfunden ist,* H. 284. H. an. एतत्प्रकरणं वीरा ननृतुर्यदुनन्दनाः Hariv. 8697. मृच्छकटिकं नाम प्रकरणम् Mrkkh. 1, 11. Çâk. 4, 12. Mâlatîm. 2, 11. भवेत्प्रकरणे वृत्तं लौकिकं कविकल्पितम् Sâh. D. 511. उत्पाद्येनेतिवृत्तेन धीरशान्तप्रधानकम्। शेषं नाटकतुल्याङ्गं भवेत्प्रकरणं हि तत्॥ Pratâpar. 24, a, 4. — Bei Wilson noch: *treating with respect; doing much or well.* — 2) f. ई *eine Art Drama;* auch प्रकरणिका Sâh. D. 205, 15. 16. — Vgl. प्राकरणिक.

प्रकरणपञ्चिका (प्र° + प°) f. Titel eines philos. Tractats von Çâlikanâtha; daher auch Çâlikâ genannt, Hall 195.

प्रकरणपाद (प्र° + पाद) m. Titel eines buddh. Werkes Burn. Intr. 448. Wassiljew 107.

प्रकरणिका s. u. प्रकरण am Ende.

प्रकरिका f. = प्रकरी. आख्यायिनी प्रकरिका कार्यं निर्वाहकृत्फले Pratâpar. 21, a, 1.

प्रकरितृ॑ (von 3. कर् mit प्र) nom. ag. *der welcher bestreut* (viell. so v. a. *würzt*) VS. 30, 12.

प्रकर्तृ (von 1. कर् mit प्र) nom. ag. *Bewirker, Veranlasser:* कलहानाम् MBh. 9, 3054.

प्रकर्तव्य (wie eben) adj. 1) *zu bereiten:* (पायसम्) आत्मार्थं न प्रकर्तव्यं देवार्थं तु प्रकल्पयेत् MBh. 13, 4995. — 2) *an den Tag zu legen, zu hegen:* तत्र शङ्का प्रकर्तव्या Spr. 66. — 3) *anzustellen:* स्वजातिगुणसंपन्नाः स्वेषु कर्मसु संस्थिताः। प्रकर्तव्या ह्यमात्यास्तु MBh. 12, 4333.

प्रकर्ष (von 1. कर्ष् mit प्र) m. *Vorzüglichkeit, ein aussergewöhnlicher Zustand, ein hoher Grad;* = काष्ठा Halâj. 5, 51. = जिगीषा H. an. 3, 735. Med. sh. 36. सर्वास्त्रेषु परं वीरः प्रकर्षमगमद्बली *eine ausserordentliche Fertigkeit* MBh. 1, 6076. Kathâs. 25, 120. वैरं तवायं हि निजः प्रकर्षः 32, 193. सौन्दर्यमस्थैर्यकृतप्रकर्षम् Râǵa-Tar. 5, 381. आयुः° *langes Leben* MBh. 13, 2933. काल° *lange Zeit* Suçr. 1, 30, 17. 270, 6. 278, 17. 324, 15. अध्व° *grosse Entfernung* R. Gorr. 2, 52, 39. चय° *Uebermenge* Suçr. 1, 287, 14. Bhâshâp. 156. वपुः° *die Schönheit des Körpers* Ragh. 3, 34. 52. वर्ण° Kumâras. 3, 28. प्रणय° *ausserordentliche Annäherung* Kathâs. 17, 170. तपः° 24, 206. मति° Hit. 121, 2. धीधैर्यादि° Râǵa-Tar. 5, 311. गुण° *ausserordentliche Vorzüge* Mrkkh. 66, 10. Spr. 972. द्रव्य° P. 5, 4, 11. 3, 55, Vârtt. 1. साधन° 5. रजःपुञ्ज° *ausserordentliche —, grosse Menge* Spr. 1750. लिप्रप्रकर्षार्थ zur Erkl. von लेपिष्ठ AK. 3, 2, 2, 61. आहारः फलप्रकर्षः *vorwiegend aus Früchten bestehend* Suçr. 2, 51, 18. शक्ति° *ausserordentliche Macht besitzend* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 12, Çl. 49. प्रकर्ष eine Bed. von इति AK. 3, 4, 32, 7. प्रकर्षात् *in hohem Grade, stark, ordentlich* Mrkkh. 173, 24. प्रकर्षेण dass. Vop. 26, 212. Schol. zu Çâk. 14. Am Anf. eines Comp. ohne Casuszeichen: °विवक्षा Siddh. K. zu P. 1, 4, 36. अप्रकर्षकाष्ठापन्न Schol. zu Kap. 1, 68. पतत्प्रकर्ष adj. *wobei der Vorrang fällt* so v. a. *gestört ist,* in der Rhet. Bez. *einer unlogischen Aufeinanderfolge:* पतत्प्रकर्षं तत्प्राहुः प्रकर्षो यत्र विस्मयः Pratâpar. 64, b, 9. Beispiel: धावन्मृगेषु संधाम्यत्करिपूच्चत्तरलुषु। विन्ध्यारण्येषु तिष्ठामः लुभ्यद्दल्लुकपङ्क्तिषु॥ dazu wird bemerkt: संधाम्यत्करिपूच्चत्तरलुषु धावन्मृगेष्विति वक्तव्ये न तथोक्तमिति पतत्प्रकर्षता. — Vgl. प्राकर्षिक.

प्रकर्षक (wie eben) nom. ag. *Fortzieher, Beunruhiger,* Bein. des *Liebesgottes* H. ç. 77.

प्रकर्षण (wie eben) 1) nom. ag. *Fortzieher, Beunruhiger* MBh. 8, 1971. — 2) n. a) *das Fortziehen* MBh. 1, 7109. 2, 915. 4, 356. — b) *das Vorschieben:* क्रृत्वौ: RV. Prât. 14, 3. — c) *Ausdehnung, lange Dauer:* (वनस्पतिः) प्राप्य कालप्रकर्षणम् so v. a. *nachdem er lange Zeit gelebt hat* Suçr. 1, 270, 4. — d) *das Erzielen eines Gewinns durch den Gebrauch eines Pfandes, der die Zinsen des Darlehns übersteigt,* Wilson; vgl. प्रकर्षित. — e) wohl *Zügel* (vgl. प्रग्रह): अश्वानाम् MBh. 7, 6446.

प्रकर्षणीय (wie eben) adj. *fortzuziehen, längs dem Erdboden fortzubewegen* Schol. zu Kâtj. Çr. 24, 5, 27.

प्रकर्षवत् (von प्रकर्ष) adj. *vorzüglich* Kull. zu M. 2, 137. ज्ञानभावना° (das suff. gehört zum ganzen comp.) Çañk. zu Brh. Âr. Up. S. 130.

प्रकर्षित n. *ein aus einem Pfande gewonnener Gewinn, der die Zinsen des Darlehns übersteigt,* Wilson. — Vgl. प्रकर्षण.

प्रकर्षिन् (von प्रकर्ष) adj. viell. *vorzüglich, ausgezeichnet* Hariv. 6404. अन्त्रापीड° *heftige Schmerzen in den Gedärmen habend* MBh. 6, 2524.

प्रकलविद्॑ m. so v. a. बणिज् nach Nir. 6, 6 (*die kleinsten Theilchen kennend* d. i. *berechnend* Durga). दुर्मित्रासः प्रकलविन्मिमाना जहुर्विश्वानि भोजना सुदासे RV. 7, 18, 15. Nach Sâj. so v. a. अज्ञानन्तः, also wohl *minime noscens.*

प्रकला (1. प्र + कला) f. *Theil eines Theils, der allerkleinste Theil* Nir. 6, 6.

प्रकल्पना (vom caus. von कल्प् mit प्र) f. *Festsetzung, Bestimmung:* अनेन विधियोगेन कर्तव्यांशप्रकल्पना M. 8, 211.

प्रकल्पयितृ (wie eben) nom. ag. so v. a. इष्कर्तृ Çat. Br. 7,3,1,33.

प्रकल्पिता (wie eben) f. *eine Art Räthsel* Verz. d. Oxf. H. 204,a.29.

प्रकल्प्य (wie eben) adj. *anzuweisen, festzusetzen, zu bestimmen* M. 10.124. Jâǵn. 3,294.

प्रकल्याण (1. प्र + क°) adj. *überaus trefflich* Çiv.

प्रकश (1. प्र + कशा) m. *Peitschenriemen:* द्यौः कशा विद्युत्प्रकशः AV. 9,1,21. Nach Wilson *Verletzung, Tödtung.* — Vgl. निरूढ°.

प्रकाण्ड (1. प्र + का°) 1) m. n. *der Stamm eines Baumes* (von der Wurzel bis zu den Aesten) AK. 2,4,1,10. Trik. 3,3,114. H. 1120. an. 3,182. Med. d. 31. Halâj. 2,27. प्रकाण्डानि Kull. zu M. 1,48. °मस्तक H. 1119. अ° adj. AK. 2,4,1,9. Keçava's Wörterbuch, Kalpadru genannt, zerfällt in स्कन्ध, काण्ड und प्रकाण्ड, Verz. d. Oxf. H. No. 433. प्रकाण्ड = विटप *Ast* Med. — 2) m. *Oberarm* (vgl. प्रगण्ड) Halâj. 2, 378. — 3) m. n. am Ende eines comp. *etwas Ausgezeichnetes in seiner Art* AK. 1,1,4,5. Trik. H. 1441. H. an. Med. Halâj. 2,223. Gaṇaratnam. zu P. 2,1,66. गोप्रकाण्डम् *eine vorzügliche Kuh* P. 2,1,66, Sch. मल्लिप्रकाण्डः Râǵa-Tar. 6,260. दन्तप्रकाण्डेषु Kumâras. 15,10 in Verz. d. Oxf. H. 117,a. Mit angefügtem क dass.: रक्तःप्रकाण्डकैः Bhaṭṭ. 5,6.

प्रकाण्डर (von प्रकाण्ड) m. *Baum* Çabdak. im ÇKDr.

प्रकाम (von 2. कम् mit प्र) m. *Lust, Wollust* VS. 30.12. पोत्रयस्व प्रकामैस्त्वं ग्रामपत्नीम् *mit allen erfreulichen Dingen* R. 3,2,8. प्रकामम् adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. *nach Lust, nach Wunsch, zur Genüge, gar sehr* AK. 2,9,57. H. 1505. Halâj. 4,33. कामं प्रकामं सेव त्वं मया सह MBh. 4,401. ताः प्रकामं रुदित्वा च विलप्य च 7,2767. प्रेद्य R. 2, 35,5. Suçr. 2,326,20. मन्ये निर्धनतां प्रकाममपरं षष्ठं महापातकम् *ich meine gar sehr* Spr. 3098. प्र° प्रियदर्शनः Ragh. 6,44. विशदः प्र° Çâk. 97. Ṛt. 3,24. Pańkat. 31,2. 191,16. प्रकामतस् dass. Hit. 2,14. Suçr. 2, 515,19. Am Anfange eines comp. ohne Flexionszeichen: °पोत 483.13. °भुज् Ragh. 1,66. °विस्तार 2,11. °आलोक Kathâs. 29,62. °आलोकनीयता Kumâras. 2,24. °अत्तस्तत Mṛkkh. 85,8. Spr. 2629. °विनत Çâk. 58. ad 69,2. — Vgl. प्राकाम्य.

प्रकामोद्य (प्र° + उद्य) n. *Geschwätzigkeit* VS. 30,9. Çat. Br. 3,2,4, 16. 5,2,11.

प्रकार (von 1. कर् mit प्र) m. P. 6,3,122, Vârtt. 2, Sch. *Art, Weise;* = भेद und सादृश्य (सदृश, तुल्य) AK. 3,4,25,164. H. an. 3,573. Med. r. 181. Halâj. 4,9. = वृत्तान्त AK. 3,4,11,66. = विधा 18,104. प्रकारैर्बहुभिः N. 13,13. तैस्तैः प्रकारैः MBh. 1,7412. केन प्रकारेण Pańkat. 199,20. प्रकारान्तरेण Çaṅk. zu Khând. Up. S. 70. P. 5,3,69. 8,1,12. Vop. 7,44. 73. Halâj. 5,101. चतुर्भिः प्रकारैः Vet. in LA. 11,3. प्रकारोत्करः *eine Menge Arten* (von Speisen) Dhûrtas. 79,15. अस्वाधीनं कथं दैवं प्रकारैरभिराध्यते *durch dieses oder jenes Mittel* R. 2,30,33. मांसप्रकारैर्विविधैः *mannichfache Arten von Fleisch* MBh. 2,98. 13,2771. द्रव्यप्रकाराः Jâǵn. 3,216. मणिप्रकाराः Ṛt. 1,2. कश्चिन्मतिविपर्यासप्रकारो हृदि गाहते Râǵa-Tar. 3,42. विडम्ब° Spr. 2226, v. l. निर्करोद्रककणप्रकारैराश्वासितशरीरः Pańkat. ed. orn. 4,25. Häufig am Ende eines adj. comp. (f. आ) H. 1462. नैकभिर्गृहप्रकाराभिः *hausartig, hausähnlich* Hariv. 8357. उक्त° Sâh. D. 20,18. अभिनेय° H. 285. नाना° *mannichfach* R. 1,30,16. Suçr. 1,24,1. अनेक° 15. 191,19. एवं° (s. auch bes.) 282,6. MBh. 1,4610. Mârk. P. 52,12. त्रि° *dreifach, dreierlei* M. 12.51. Jâǵn. 3,181. त्रिः° Mârk. P. 23,53. Kull. zu M. 12,5. त्रिष्प्रकारेण AV. Prât. 2,64, Sch. — Kauç. 106. Suçr. 1,23,16. 2,1,13. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 48,b,25. Sâh. D. 16,16. बहुप्रकारम् adv. *auf vielerlei Art* R. 2,88, 25 (96,27 Gorr.). सर्वप्रकारम् Mârk. P. 62,31.

प्रकारक (wie eben) adj. P. 6,2,139, Sch. तत्प्रकारक *derartig, dazu gehörig* Tarkas. 19. — Vgl. निष्प्रकारक.

प्रकारता f. nom. abstr. von प्रकार Bhâshâp. 135.

प्रकारवत् (von प्रकार) adj. *zu einer Art gehörig* P. 5,3,69, Sch.

प्रकार्य (von 1. कर् mit प्र) adj. *an den Tag zu legen:* स्थैर्यम् Spr. 3256.

प्रकालन (von 3. कल् mit प्र) 1) adj. *treibend, hetzend:* कालो लोकप्रकालनः MBh. 1,2585. Hariv. 154. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 52,a, 12. — 2) m. N. pr. *eines* Nâga *aus* Vâsuki's *Geschlecht* MBh. 1,2147.

प्रकाश (von काश् mit प्र) 1) adj. f. आ a) *hell, leuchtend, glänzend:* प्रकाशमिवैव स्यात् Çâṅkh. Br. 17,19. पुनः प्रकाशमभवत्तमसा ग्रस्यते पुनः MBh. 3,12158. प्रकाशाकाशकान्ति Râǵa-Tar. 4,79. प्रकाशश्चाप्रकाशश्च (प्रकाशश्चान्धकारश्च ed. Calc.; vgl. Schol. zu H. 1031) लोकालोक इवाचलः Ragh. 1,68. °दशनेन Hariv. 4290. विपिनानि Ragh. 4,31. वासांसि R. 5,55,10. सुप्रकाशा *ganz hell* (गुहा) Kathâs. 46,207. अप्रकाशां निशामिव *dunkel* R. 2,114,2 (125,2 Gorr.). जडो न प्रकाश इति सिद्धम् Schol. zu Kap. 1,146. — b) *zu Tage tretend, offen, öffentlich, offenbar, sichtbar* H. 1467. an. 3,722. Med. ç. 24. Halâj. 4,67. नैवान्तरीक्षं न दिशो नद्यो न च सागराः। प्रकाशा हि भविष्यन्ति मम बाणाग्निनिर्वृताः॥ R. 6,75, 14. (तस्करान्) प्रकाशांश्चाप्रकाशांश्च M. 9,256. 260. 10,40. °वञ्चक 9,257. प्रकाशः सो ऽस्तु *der zeige sich* Kathâs. 33,210. MBh. 3,13751. नाहं प्रकाशः सर्वस्य Bhag. 7,25. प्रच्छन्नं वा प्रकाशं वा सर्वमग्निहृदीक्षते R. 6, 103,11. देवासुरमनुष्याणामप्रकाशो भवेत् MBh. 13,1074. प्रतिग्रहः प्रकाशः स्यात् Jâǵn. 2,176. °क्रय M. 8,202. प्रकाशमेतत्तास्कर्यं यद्देवनसमाह्वयौ 9,222. हृदयसंशयान् (Gegens. गुह्य) MBh. 5,1567. °गुण Kathâs. 27, 57. Mârk. P. 37,22. Prab. 111,14. सुप्रकाश *sehr deutlich zu sehen:* सेतु M. 8,245. नामधेयं प्रकाशं कृत्वा so v. a. *laut aussprechend* Çâṅkh. Gṛhj. 1,25. स्व° *durch sich selbst offenbar* Sâh. D. 23,4. देवमात्मबुद्धिप्रकाशम् Çvetâçv. Up. 6,18. सौराज्यप्रकाशाभिः — पौरविभूतिभिः *durch die gute Herrschaft zu Tage tretend* so v. a. *hervorgerufen* Ragh. 15, 29. — c) *allgemein bekannt, berühmt* AK. 3,4,28,220. H. an. प्रनष्टमप्याशु कुलं तथा नरः पुनः प्रकाशं कुरुते स्वकर्मतः MBh. 13,2611. स्थानमुत्तमम्। ब्रह्मोदुम्बरमित्येवं प्रकाशं भुवि 3,6041. भगवान्काश्यपः शाश्वते ब्रह्मणि स्थित इति प्रकाशम् (v. l. प्रकाशः) Çâk. 14,12. यशसा प्रकाशः, श्रुत° Ragh. 5,2. जगत्प्रकाश *weltbekannt* (यशः) 3,48. — d) am Ende eines adj. comp. *den Schein von Etwas habend, aussehend wie, ähnlich* H. 1462. Halâj. 4,9. सोमवह्निप्रकाशा (स्त्री) MBh. 1,7817. 2,313. देवसभाप्रकाशा (सभा) 3,914. महावैतरणीप्रकाशा (सेना) 6,2638. 8,3525. 13, 5244. Hariv. 8946. 13144. R. 2,26,11. 93,12. R. Gorr. 2,96,6. 6,90, 21. Suçr. 1,118,5. 259,6. 314,6. 2,2,10. 429,1. Mṛkkh. 91,7. Megh. 77. — 2) प्रकाशम् adv. a) *öffentlich, offen, vor Aller Augen* (Gegens. अप्रकाशम्, प्रच्छन्नम्, रहःसु, रहस्यम्): हन्तव्यः M. 8,193. 351. 9,228. Jâǵn. 2,56. MBh. 4,2327. R. 1,2,36. 5,15,18. 6,101,27. Kathâs. 5,63. 7,102. 35,48. Mârk. P. 21,11. प्रकाशं नाभ्युदैक्षत *er sah nicht offen auf* R. 2,

40,39. — *b) laut, so dass es Alle hören* (im Drama, Gegens. आत्मगतम्, स्वगतम्, अपवार्य, जनान्तिकम्) ÇÂK. 13,15. 22. 23,14. 30,13. DHÛRTAS. 76,11. PRAB. 12,3. HIT. 10,17. गुह्यं चार्थं मामकेभ्यो ब्रवीमि मातामहो ऽहं भवतां प्रकाशम् MBH. 1,3684. प्रकाशोक्त SÛRJAS. 13,17. — 3) m. *a) Helle, Licht* AK. 1,1,2,36. H. 136. H. 101. H. an. MED. HALÂJ. 1,66. इदं स्वरिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वन्तरिक्षम् RV. 10,124,6. तदेनं प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां गमयति TBR. 2,2,1,4. 6,3. यथा वामं वसु विविदानः प्रकाशं जिगमिषति (Gegens. गूहति) *zum Vorschein bringen —, an's Licht stellen wollen* TS. 1,5,2,3. 5,3,9,2. AIT. BR. 5,23. तत्रस्य PAÑKAV. BR. 13,4,17. 15,3,31. 18,7,7. आदित्यानाम् 25,15,4. तमःप्रकाशौ ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 209. विवस्वतः Spr. 2132. प्रकाशार्थम् *der Helle wegen, um Licht zu haben* MBH. 1,6439. दिक्षु प्रकाशस्तूदपद्यत KATHÂS. 35,121. विद्युत्प्रकाशेनावलोकयामि VIKR. 65,20. दीप° KATHÂS. 32,64. ओषधि° KUMÂRAS. 6,43. तनु° (शशिन्) RAGH. 3,2. नमो दिव्यप्रकाशाय निर्मलाय KATHÂS. 35,101. व्यूहेषु कपिमुख्यानां प्रकाशो ऽभिप्रकाशते R. 5,73,60. BHAG. 14,11. JOGAS. 2,18. प्रकाशावरण 52. KAP. 1, 146. SÂÑKHJAK. 12. °कर 32. सुषुप्तौ प्रकाशाप्रकाशसद्भावात् VEDÂNTAS. (Allah.) No. 88. ÇAÑK. zu KHÂND. UP. S. 8. 26. zu BṚH. ÂR. UP. S. 288. °प्रकरण Verz. d. B. H. No. 614. Häufig am Ende von Titeln *erklärender* Werke (vgl. दीपक, प्रदीप): भरतार्थ° Verz. d. Oxf. H. No. 14. पिङ्गल° COLEBR. Misc. Ess. II, 65. Vgl. अनुभूति°, अनुमान°, अर्क°, किरणावली°, तत्त्व°, तर्क°, त्रैलोक्य°. — *b) das zum-Vorschein-Kommen, Offenbarwerden, Manifestation* AK. 3,4,28,217. H. 1539. HALÂJ. 5,95. पाण्डव° MBH. 4,70 in der Unterschr. des Adhj. विभावादिरित्यादि° SÂH. D. 23,12. 30,7. आत्म° (oder zu *c.*) Spr. 648. विडम्ब° 2226. VOP. 23,8. — *c) Berühmtheit:* माहिष्मती नाम पुरी प्रकाशमुपयास्यति HARIV. 5224. तदियं पूः प्रकाशार्थं निवेश्या मम सुव्रत *damit ich berühmt werde* 6521. आत्म° (oder zu *b.*) Spr. 648. — *d) Helle* so v. a. *Freie, freier, offener Platz:* तं गह्वरे प्रकाशे वा पोथयिष्यामि MBH. 4,727. प्रकाशं निर्गतस्तावदवलोकयामि ÇÂK. 46,7. ÇÂK. CH. 59,1. MÂRK. P. 21,51. — *e)* प्रकाशे *in Gegenwart Aller, so dass es Alle hören, öffentlich* PRAB. 49, 7. वने गुरुप्रकाशे वा *im Walde oder beim Lehrer* MBH. 12,8579. — *f)* nach MAHÎDH. *Glanz des Oberkörpers des Thiers* VS. 25,2. — *g) ein goldener Spiegel:* प्रकाशावधर्यवे ददाति। स्वर्णमुद्गात्रे TBR. 1,8,2,3. Fehlerhaft für प्राकाश. — *h) Kapitel, Abschnitt* Verz. d. B. H. No. 804. — *i) Gelächter* H. an. MED. In dieser Bed. vielleicht प्रकास (von 1. कस् mit प्र) zu schreiben. — *k)* N. pr. eines Brahmanen, eines Sohnes des Tamas (*Finsterniss*), MBH. 13,2002. fg. des Manu Raivata HARIV. 434. — *l)* pl. Bez. *der Boten* Vishṇu's WOLLHEIM, Myth. 37. — 4) n. *Glockengut, Messing* H. 1049. — Vgl. तणप्रकाश, दुष्प्रकाश, निष्प्रकाश (*dunkel*), प्राकाश्य.

प्रकाशक (von काश् simpl. und caus. mit प्र) 1) adj. f. प्रकाशिका *a) hell, leuchtend, glänzend:* सत्त्वं निर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयम् BHAG. 14,6. SÂÑKHJAK. 13. TATTVAS. 26. देवास्तेजस्विनो यस्मात्प्रभावन्तः प्रकाशकाः MBH. 13,4725. ते ब्राह्मणा इतः प्रेत्य ब्रह्मलोके प्रकाशकाः 5,1602. — *b) allgemein bekannt, berühmt:* कृत्यैः — प्रकाशाकाशकान्तिभिः। प्रकाशिका RÂGA-TAR. 4,79. — *c) erhellend, erleuchtend:* प्रदीपवद्विषय° GAUḌAP. zu SÂÑKHJAK. 36. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 288. पर° KULL. zu M. 1,77. Schol. zu KAP. 1,128. इन्द्रियाणां प्रकाशिका MBH. 14,1066. लोक° Verz. d. B. H. No. 804. अनतिप्रकाशकत्व VEDÂNTAS. (Allah.) No. 31. — *d) offenbar machend, verrathend:* संभोगेच्छा° SÂH. D. 51,9. पुंसामपकारप्रकाशकौ (तनयौ) MÂRK. P. 51,117. *bezeichnend, ausdrückend:* प्रशस्यार्थ° H. 1441. *erhellend* so v. a. *erklärend:* अर्थ° Verz. d. Oxf. H. 165, *a*,3. ÇAÑK. zu PRAÇNOP. 5,5. — 2) m. *der Erheller, die Sonne* KATHÂS. 18,18. — 3) f. प्रकाशिका Titel eines Commentars zum Mîmâṁsâsûtra von Râmakṛshṇa, HALL 181.

प्रकाशकज्ञातृ (प्र° + ज्ञा°) m. *Hahn* (*der Kenner des Lichtbringers*) ÇABDAK. im ÇKDR.

प्रकाशकर्तृ (प्र° + क°) m. *Lichtmacher*, Beiw. der Sonne MBH. 1, 2772. 4398.

प्रकाशकर्मन् (प्र° + क°) adj. *dessen Geschäft es ist, Helle zu schaffen*, Beiw. der Sonne MBH. 5,4920.

प्रकाशकाम (प्र° + काम) adj. *stattliches Aussehen* oder *Auszeichnung wünschend* ÂÇV. ÇR. 12,5.

प्रकाशता (von प्रकाश) f. *das Hellsein, Leuchten, Glanz:* बलवद्भिश्च कर्तव्या शरच्चन्द्रप्रकाशता Spr. 1941. JÂǴÑ. 3,77.

प्रकाशत्व (wie eben) n. 1) *das Hellsein, Leuchten, Helle:* प्रदीपस्य VJUTP. 44. — 2) *das zu-Tage-Treten, Erscheinen:* रसस्य SÂH. D. 31,1. स्व° *durch sich selbst* 4.23,13. — 3) *Berühmtheit:* प्रकाशत्वं च गच्छति MBH. 13,4730. N. 26,35.

प्रकाशदेवी (प्र° + दे°) f. N. pr. einer Fürstin RÂǴA-TAR. 4,79.

प्रकाशन (vom caus. von काश् mit प्र) 1) nom. ag. *Erheller*, Beiw. Vishṇu's MBH. 13,6978. — 2) n. *das Erhellen, Beleuchten; an's-Licht-Bringen, zum-Vorschein-Bringen, Manifestiren* NIR. 12,25. अग्नेः (subj.) MBH. 12,9135. SUÇR. 1,151,13. रवेरविषये किं न प्रदीपस्य प्रकाशनम् Spr. 1964. कृत्वा प्रकाशनास्त्रेण प्रकाशत्वं नभश्चरम् KATHÂS. 48.45. नबुद्धिकैरवाणाम् (obj.) MBH. 1,86. अतो मयैतद्विहितं तव वीर्यप्रकाशनम् 3,10401. ज्ञानं प्रकाशनमर्थस्य NIR. 1,19. 6,1. P. 1,3,23. KATHÂS. 16,114. PAÑKAT. 238,23. RÂǴA-TAR. 1,12. ÇIÇ. 9,55. DAÇAK. in BENF. Chr. 180, 11. दुःखानामप्रकाशनम् RÂǴA-TAR. 1,226. स्वाभिप्राय° 3,133. Schol. zu P. 3,3,153. 8,2,94. TATTVAS. 19. DAÇAR. 1,49. PRATÂPAR. 21,*b*,2. 33,*a*, 4. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 4. AK. 3,6,3,28. HALÂJ. 5,84. कात्यायनस्य *das zum-Vorschein-kommen-Lassen* KATHÂS. 5,90. प्रकाशना f. *das Lehren* VJUTP. 29.

प्रकाशनवन्त् (von प्रकाशन) adj. *erhellend, erleuchtend*, zur Erklärung von स्वरण NIR. 6,10.

प्रकाशनारी (प्र° + ना°) f. *ein öffentliches Frauenzimmer, Hure* MṚḰḰH. 46,2.

प्रकाशवन्त् (von प्रकाश) 1) adj. *hell, leuchtend, glänzend* KHÂND. UP. 4,5,3. 7,12,2. Schol. zu RAGH. 4,31 (ed. Calc.). ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 36. Davon nom. abstr. °वत्त्व n. ebend. — 2) m. Bez. eines Fusses Brahman's KHÂND. UP. 4,5,2.

प्रकाशवर्ष (प्र° + वर्ष) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*.

प्रकाशात्मक (von प्र° + आत्मन्) adj. *leuchtend;* davon nom. abstr. प्रकाशात्मकत्व n. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 288.

प्रकाशात्मन् (wie eben) 1) adj. dass. SÛRJAS. 12,17. Beiw. Çiva's ÇIV.

— 2) m. *a) die Sonne* Çabdak. im ÇKDr. — *b)* N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 612. Sâj. in der Einl. zu Ṛ V. 24, 2 v. u. प्रकाशात्मन्, प्रकाशात्मपति oder प्रकाशात्मस्वामिन् N. eines philos. Autors Hall 88.

प्रकाशात्मपति und प्रकाशात्मस्वामिन् s. u. प्रकाशात्मन् 2, *b*.

प्रकाशानन्द (प्र° + ग्रानन्द) m. N. pr. eines philos. Autors Hall 99.

प्रकाशिता (von प्रकाशिन्) f. *das Hellsein, Helle, Licht:* ग्रप्रज्ञानं तमोभूतं प्रज्ञानं तु प्रकाशिता MBh. 12, 6228.

प्रकाशित्व (wie eben) n. dass.: प्रभुः सूर्यः प्रकाशित्वे MBh. 1, 3576.

प्रकाशिन् (von प्रकाश) adj. 1) *hell, leuchtend:* सूर्या यस्मिंस्तु सौवर्णाः प्रकाशन्ते प्रकाशिनः MBh. 4, 1353. ज्वलनसमिद्धवपुः° 1, 1434. शराम्बुधारौ समरे शस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ 8, 603. 6, 3100. Hariv. 13460. विद्युत्समप्रकाशिनी (नेत्रे) R. 6, 37, 67. ग्र° *unsichtbar* MBh. 13, 1075. — 2) *an's Licht bringend, offenbar machend:* ग्रादित्य इव भूतानां ग्रोर्गुणानां प्रकाशिनी Spr. 3120.

प्रकाशीकर् (प्रकाश + 1. कर्) 1) *beleuchten, hell machen:* विद्युद्भासा यत्प्रकाशीकरोति (योजनानि) Varâh. Bṛh. S. 29, 32. — 2) *veröffentlichen, allgemein bekannt machen* Hariv. 7034.

प्रकाशीकरण (vom vorherg.) n. *das Erleuchten, Erhellen* R. Gorr. 2, 5. 18.

प्रकाशीभाव (von प्रकाश + भू) m. *das Hellwerden, Morgendämmerung* Nir. 12, 1.

प्रकाशेतर (प्र° + इतर) adj. *unsichtbar* Çâk. Ch. 141, 12.

1. प्रकाश्य (vom caus. von काश् mit प्र) adj. *zu erhellen, an's Licht zu bringen, zu manifestiren* Sâṁkhjak. 32. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 85. 288. ग्र° *nicht zu zeigen, nicht vor die Oeffentlichkeit zu bringen* Mṛkkh. 61, 8. Verz. d. Oxf. H. 89, *b*, 21.

2. प्रकाश्य n. falsche Form fur प्राकाश्य *Helle* MBh. 8, 1960. प्रकाश्यं तु गतो मार्गश्चन्द्रेणोदयता तदा R. 4, 8, 43. प्रकाश्यं मनसो नीतास्ते (पदार्थाः) मात्रा नास्य so v. a. *zu Gemüthe geführt* Mârk. P. 44, 8.

प्रकाश्यता (von 1. प्रकाश्य) f. *das Offenbarsein:* पात्रापात्रविवेक्तृत्वख्यातिर्निर्णया प्रकाश्यताम् *muss offenbar gemacht werden* Râǵa-Tar. 3, 317.

प्रकिरण (von 3. कर् mit प्र) n. *das Ausstreuen, Hinwerfen:* ग्रन्नप्रकिरणं यत्तु मनुष्यैः क्रियते भुवि Mârk. P. 31, 8.

प्रकीर्ण (wie eben) 1) m. = प्रकीर्य *Guilandina Bonduc Juss.* Râǵan. im ÇKDr. — 2) n. *Allerlei, Vermischtes, Miscellanea;* = ग्रन्थविच्छेद Ǵaṭâdh. im ÇKDr. Trik. 3, 2, 23 (im Inhaltsverzeichniss fälschlich durch चामर *Fliegenwedel* erklart). — Die adj. Bedeutungen s. u. 3. कर् mit प्र. Nachzutragen wäre die Bed. *vereinzelt dastehend, nirgends erwähnt* (ग्रनुक्त): °पातक Vishṇu im ÇKDr. u. प्रकीर्णक.

प्रकीर्णक (von प्रकीर्ण) 1) adj. *zerstreut liegend, vereinzelt vorkommend:* वायव्यं (वज्रं) च यवोपममशोककुसुमप्रभं समुद्दिष्टम्। स्रोतः खनिः प्रकीर्णकमित्याकरसंभवस्त्रिविधः ॥ Varâh. Bṛh. S. 81, 10. n. nach Wilson *eine gerichtliche Entscheidung eines in den Gesetzbüchern nicht vorgesehenen Falls.* — 2) *Fliegenwedel*, n. AK. 2, 8, 2. 31. Trik. 3, 3, 32. H. 717. an. 4, 18. fg. Med. k. 196. Hâr. 172. Halâj. 2, 268. Im Epos m. *Haarbüschel, als Schmuck bei Pferden*, MBh. 7, 1575. 2315. 3638. 8, 753. 4913. सदश्वैः — शुक्लश्वेतप्रकीर्णकैः R. 6, 86, 9. — 3) *Pferd*, m. H. ç. 176. Med. Çabdârthak. bei Wils. n. H. an. — 4) n. *Allerlei, Vermischtes, Miscellanea;* = ग्रन्थभेद Trik. H. an. Ind. St. 1, 36. 16. — 5) n. *Ausdehnung* Trik. H. an. Med.

प्रकीर्णकेशी (प्र° + केश) f. Bein. der Durgâ (*aufgelöste Haare habend*) H. ç. 55.

प्रकीर्तन (von कीर्तय् mit प्र) n. *das Verkünden, laute Aussprechen, — Preisen:* पतगपतेः (obj.) MBh. 1, 1545. गुह्यनाम° Mârk. P. 19, 13. प्रकीर्तना f. *Erwähnung, Nennung* Nir. 7, 9.

प्रकीर्ति (von 2. कर् mit प्र) f. *rühmende Erwähnung:* तव (obj.) प्रकीर्त्या जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च Bhag. 11, 36.

प्रकीर्य (von 3. कर् mit प्र) 1) adj. *auszustreuen* Med. j. 91. — 2) m. = पूतिकरज *Guilandina Bonduc Juss.* AK. 2, 4, 2, 28. Med. Ratnam. 156. = घृतकरञ्ज und रीठाकरञ्ज Râǵan. im ÇKDr. — Suçr. 1, 146, 4.

प्रकुञ्च m. *ein best. Hohlmaass* (*etwas mehr oder weniger als eine Handvoll*) Suçr. 1, 158, 9. 2, 50, 13. 75, 1. 520, 9. — Vgl. कुञ्चि.

प्रकुब्रता in der Stelle: प्रकुब्रतायै चैव ग्रःसुत्यायै यूपं मिन्वन्ति Çat. Br. 3, 7, 2, 3.

प्रकुल n. *ein schöner Körper* Çabdârthak. bei Wils. ÇKDr. angeblich nach Trik. Einige Hdschrr. sollen प्रह्लल lesen.

प्रकूटा s. पच°.

प्रकूष्माण्डी f. Bein. der Durgâ H. ç. 52. — Vgl. कूष्माण्डी.

प्रकृत 1) partic. s. u. 1. कर् mit प्र. Nachgetragen könnte noch werden: *angestellt, mit Etwas beauftragt* Schol. zu Kâtj. Çr. 865, 5 v. u. *in Rede stehend* 171, 2. 365, 9. 404, 8. 401, 21. — 2) m. N. pr. eines Mannes gaṇa ग्रश्वादि zu P. 4, 1, 110.

प्रकृतता (von प्रकृत) f. *das Begonnensein, in-Ausführung-Stehen:* कर्मणः Çat. Br. 6, 5, 3, 8. 4, 15.

प्रकृतत्व (wie eben) n. *das in-Rede-Stehen* Çaṁk. zu Khând. Up. S. 12. 72.

प्रकृति (von 1. कर् mit प्र) f. Vop. 26, 183. 1) *Voraussetzung; die ursprüngliche, natürliche Form, — Gestalt, ein solcher Zustand; Grundform, das Ursprüngliche, Primitive* (Gegens. विकृति *Veränderung, Modification, das Abgeleitete, Secundäre*): दिग्घस्तप्रकृतिः so v. a. *eine Himmelsgegend setzt die Hände voraus* Nir. 1, 7. पदप्रकृतिः संहिता पदप्रकृतीनि पार्षदानि 17. Ṛ V. Prât. 2, 1. तत्कथमनुदात्तप्रकृति नाम स्यात् Nir. 1. 8. 5, 23. द्वि° 2, 2. प्रकृतय एवैकेषु भाष्यन्ते विकृतय एकेषु ebend. तनोतेः पूर्वया प्रकृत्या 28. Ǵaim. 1, 10. स्पर्शस्योष्मप्रकृतेः *her-hervorgegangen aus einem primitiven* Ûshman Ṛ V. Prât. 6, 9. 10. 11, 19. 16, 5. 14. °दर्शन AV. Prât. 4, 73. °स्वर S. 261. पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्व *die ursprüngliche Betonung des vorangehenden Wortes im Compositum* P. 2, 2, 18, Vârtt. 10. °जश् *eine ursprüngliche Media* P. 8, 4, 54, Sch. प्रकृतिं चापि वेत्थास्य (धर्मस्य) विकृतिं चापि भूयसीम् MBh. 3, 1298. 1297. द्वौ निषेधौ प्रकृत्यर्थं गमयतः so v. a. *zwei Negationen bejahen* Sch. zu Çâk. 10, 6. शब्दार्थप्रकृतौ *wenn die Bedeutung «einen Laut von sich geben» die ursprüngliche ist* P. 6, 2, 80. जनिकर्तुः प्रकृतिः so v. a. *die Ursache des Entstehenden* P. 1, 4, 30. 5, 1. 12. 2, 1, 36, Vârtt. 1. स्रष्टारं वारिधाराणां भुवश्च प्रकृतिं पराम् MBh. 7, 2864. ततः प्रधानमसृजत्प्रकृतिं स शरीरिणाम् 14, 522. भूत° Nir. 14, 3. सर्वबीज° (ist die Erde) Çâk. 1. (पैशाच्याः) प्रकृतिः शौरसेनी *dem P. liegt das Ç. zu Grunde, das P. wird vom Ç. abgeleitet* Vararuki 10, 2. 11, 2. 12, 2. Diejenige Handlung, zu

welcher ein Opferspruch u. s. w. zunächst und wesentlich gehört, ist dessen प्रकृति, Âçv. Çr. 3,2. पित्र्यं वा भजते शीलं मातुर्वोभयमेव वा। न कथं च न डुर्योनिः प्रकृतिं स्वां नियच्छति॥ *seinen Ursprung, seine Herkunft* M. 10,59. °श्रैष्ठ्यात् — वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुः 3. पुंसस्तस्य स राज्ञाथ पृष्टः प्रकृतिनामनी Râga-Tar. 6, 55. गोपालप्रकृतिरार्यको ऽस्मि so v. a. *von Haus aus ein Kuhhirt* Mṛkkh. 109, 8. यावन्न प्रकृतिं भजेत् *seinen gewöhnlichen, natürlichen Zustand* Suçr. 1,245,20. प्रकृतौ स्थापयितुम् Ragh. 8, 75. 12, 31. प्रकृतिमापन्ना ते प्रियसखी Vikr. 8, 2. Prab. 97, 17. अपुच्छः प्रकृतिं गतः Hit. II, 131. Bhag. 11, 51. न क्रोधवशमापन्नः प्रकृतिं हातुमर्हसि R. 3,70,4. °स्थ Jâǵn. 1,20. 63. Hariv. 5708. Suçr. 1,246, 1. Daçak. in Benf. Chr. 185,15. 195,21. Çiç. 9, 79. Varâh. Bṛh. S. 3, 5. °स्थित 16,40. Hariv. 14616. मरणं प्रकृतिः शरीरिणां विकृतिर्जीवितमुच्यते बुधैः Ragh. 8, 86. 12, 31. उष्णत्वमग्न्यातपसंप्रयोगाच्छैत्यं हि यत्सा प्रकृतिर्जलस्य Ragh. 5,54. Bhâg. P. 3,26,22. शरीरशीलयोर्यस्य प्रकृतेर्विकृतिर्भवेत् Suçr. 1,112,12. Varâh. Bṛh. S. 15,12. अन्यच्च यत्स्यात्प्रकृतेः प्रतीपं तत् 31,25. प्रकृतेरन्यत्वमुत्पातः 45,1. 87,11. प्रकृतिरेव सतामविषादिता Spr. 2360. Bhartṛ. 2,31. Kathâs. 25,296. अश्वानाम् *Natur, Wesen* MBh. 4,318. Spr. 1815. सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि Bhag. 3,33. Bhâg. P. 1,14,5. क्रूरप्रकृतिक Prab. 83,1. पित्तप्रकृति *galliger Natur, galligen Temperaments* Varâh. Bṛh. 2,8. Bṛh. S. 67,1. 111. Laghuǵ. 2,19. सत्त्वानां प्रकृतिभूमभिः Nir. 7,4. वर्णानाम् Ṛv. Prât. 13,2. Pańkat. 203, 6. °विषम *von Natur* Spr. 142. °सिद्धमिदं हि महात्मनाम् 2825. °कृपणा Megh. 5. °सुभग 41. °निष्ठुर Vid. 64. °कल्याणी Mârk. P. 16,65. प्रकृत्या adv. gebraucht: *a) von Natur, von Haus aus, an und für sich* P. 2,3,18, Vârtt. M. 3,257. संपदान्विताः R. 1,7,11. करुणात्मक 10, 6. 6,72,20. fg. अष्टावेते प्रकृत्यैव दुश्चिकित्स्या महागदाः Suçr. 1, 119, 15. Çâk. 9. Spr. 1193. 1404. 2352. 2597. कुलालो ऽहं प्रकृत्या Pańkat. 218, 11. — *b) in dem ursprünglichen Zustande, unverändert* Âçv. Çr. 1, 6. 2,11. Kâtj. Çr. 24, 7, 15. 25, 4, 44. Çâṅkh. Çr. 1, 2, 6. 12. 15. 3, 6. 4, 8. सोमधिगमे प्रकृत्या 6, 8. Ṛv. Prât. 2,12. 27. 5,11. 10,13. VS. Prât. 3,10. 79. 88. 4,5. 6,11. AV. Prât. 3,33. 54. P. 6,1,115. 2,1. 137. 3,75. स्थितः प्रकृत्या हिमवानिवाचलः Spr. 1414. प्रकृति = स्वभाव AK. 1,1,3,37. Trik. 3, 3,164. H. an. 3,279. Med. t. 131. = रूप H. 1376. = स्वरूप Halâj. 5, 78. = कारण Halâj. 5,78. — 2) *Grundform* so v. a. *Muster, Norm, Schema, Paradigma* (namentlich im Ritual); = मूल, योनि. Z. d. d. m. G. IX, LXVI. Âçv. Çr. 5,1. 9,1. एषा प्रकृतिः सत्त्राणाम् 11,1. 12,15. Kâtj. Çr. 1,6,27. 4,3,21. 5,17. 5,4,5. 11, 9. 24,1,5. 3, 38. 4, 2. अनादेशे प्रकृतिर्दक्षिणानाम् *es gilt die Regel* Çâṅkh. Çr. 15,11,18. 1,16,1. 6,1,1. 9, 1,1. Ind. St. 1,15,8. मूल°, अवान्तर° *absolute und relative* oder *partielle Norm* Mâdh. zu Pańkav. Br. 1,1,1. — 3) in der Philosophie: *a)* = प्रधान *die Natur* (im Gegens. zum *Geist*) AK. 1,1,4,7. Halâj. 5,16. Çvetâçv. Up. 4,10. सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः प्रकृतेर्महान् Kap. 1,62 (61). Mâtsja-P. in VP. 13, N. 18. Trik. 3,3,164. H. an. Med. Halâj. 5,78. प्रकृतिः पुरुषो वा Kap. 1,134. Sâṁkhjak. 22. 45. 59. 61. fgg. Suçr. 1,311,11. 14. Bhag. 9,10. Sûrjas. 12,13. Kathâs. 2,11. VP. 10. Bhâg. P. 3,27,1. fg. गणेशजननी दुर्गा राधा लक्ष्मी [:] सरस्वती। सावित्री च सृष्टिविधौ प्रकृतिः पञ्चधा स्मृता॥ Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 22,b, 38. fgg. ihre अंश, कला und कलांशांश 23,a,26. fgg. mit Durgâ identificirt 21,b,1. pl. *die materiellen Grundformen:* यथान्तरात्मा प्रकृतीरधिष्ठितश्चराचरं विश्वमिदं समश्नुते Kâm. Nîtis. 4,78. ततश्चराचरं विश्वं निर्ममे देवपूर्वकम्। ऊर्ध्वमध्याधरेभ्यो ऽथ स्रोतोभ्यः प्रकृतीः सृजन्॥ Sûrjas. 12,26. — *b) die acht Ursprünglichen, aus denen alles Andere hervorgeht:* अव्यक्त, महत् (बुद्धि), अहंकार *und die fünf Elemente* (oder *Urelemente*) MBh. 12,11552. fgg. 13041. 13,1060. 1091. 1100. Tattvas. 4. प्रकुर्वन्तीति प्रकृतयः 13. Bhâg. P. 7,7,22. Vgl. भूमिरापो ऽनलो वायुः खं मनो बुद्धिरेव च। अहंकार इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा Bhag. 7,4. — 4) in der Politik: *die constitutiven Elemente des Staates:* स्वाम्यमात्यौ पुरं राष्ट्रं कोषदण्डौ सुहृत्तथा। सप्त प्रकृतयो ह्येताः सप्ताङ्गं राज्यमुच्यते॥ M. 9, 294. 295. स्वाम्यमात्यो जनो दुर्गं कोषो दण्डस्तथैव च। मित्राण्येताः प्रकृतयो राज्यं सप्ताङ्गमुच्यते॥ Jâǵn. 1,352. अमात्यराष्ट्रदुर्गाणि कोषो दण्डश्च पञ्चमः। एताः प्रकृतयस्तज्ज्ञैर्विजिगीषोरुदाहृताः॥ एताः पञ्च तथा मित्रं सप्तमः पृथिवीपतिः। सप्तप्रकृतिकं राज्यमित्युवाच बृहस्पतिः॥ Kâm. Nîtis. 8, 4. 5. स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च। राज्याङ्गानि प्रकृतयः पौराणां श्रेणयो ऽपि च॥ AK. 2,8,1,18. H. 714. H. an. Med. (wo स्यादमात्यादि° zu lesen ist). Halâj. 5, 78. Hit. III, 143. Nach M. 7,155. fgg. führen die vier bei einem Kriege zunächst in Betracht kommenden fremden Fürsten, der मध्यम, विजिगीषु, उदासीन und शत्रु diesen Namen; dann acht ferner stehende Fürsten (मित्र, अरिमित्र, मित्रमित्र, अरिमित्रमित्र, पार्ष्णिग्राह, आक्रन्द, पार्ष्णिग्राहासार und आक्रन्दासार nach Kull.); jene vier nennt Kull. मूलप्रकृति, diese acht शाखाप्रकृति. Jeder dieser zwölf Fürsten hat wieder fünf Prakṛti: *Minister, Reich, Festungen, Schatz und Heer* (द्रव्यप्रकृति nach Kull.; vgl. Spr. 1264), so dass im Ganzen *zweiundsiebzig* Prakṛti angenommen werden (vgl. auch Daçak. 201,2). बाह्य°, अन्तः° Pańkat. ed. orn. 38, 16. *die constitutiven Elemente des eigenen Staates mit Ausschluss des Fürsten* sind in den folgenden Stellen gemeint: यदा प्रकृष्टा मन्येत सर्वास्तु प्रकृतीर्भृशम्। अत्युच्छ्रितं तथात्मानं तदा कुर्वीत विग्रहम्॥ M. 7,170. स्वामिमूला भवन्त्येताः सर्वाः प्रकृतयः खलु Hit. IV, 58. Kâm. Nîtis. 4, 78. प्रकृतिः स्वामिना त्यक्ता समृद्धापि न जीवति Spr. 1827. In noch engerer Bedeutung bezeichnet das Wort *a) die Minister* Trik. 3, 3, 164. प्रकृतीनां च दूषकान् M. 9,232. N. 8,7. Kâm. Nîtis. 4, 79. 80. Çâk. 132. Ragh. 12,12. Spr. 2620. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 67. Pańkat. I, 335. Mârk. P. 19,20. धर्माध्यक्षो धनाध्यक्षः कोषाध्यक्षश्चमूपतिः। दूतः पुरोधा दैवज्ञः सप्त प्रकृतयो ऽभवन्॥ Râga-Tar. 1, 119. — *b) die Unterthanen, Bürger* (पौरवर्ग) Med. निग्रहं प्रकृतीनां च कुर्याद्यो ऽरिबलस्य च M. 7,175. तुष्ट° adj. 209. परिपूर्णं यथा चन्द्रं दृष्ट्वा हृष्यन्ति मानवाः। तथा प्रकृतयो यस्मिन्स चान्द्रव्रतिको नृपः॥ 9,309. N. 7,12. सर्वानुरक्त° adj. MBh. 3, 15955. 16003. R. 1,3,13. 37. 43,1. Kâm. Nîtis. 9, 33. Ragh. 4,12. Çâk. 194. Kathâs. 10,217. Vid. 51. sg. *Künstler, Handwerker* H. 899. H. an. Halâj. 2,438. 5,78. — 5) in der Gramm. *Thema, Stamm, Wurzel* H. an. Aǵajapâla im ÇKDr. प्रकृतिप्रत्ययौ प्रत्ययार्थं सह ब्रूतः Cit. beim Schol. zu P. 1,2,56. 51, Sch. 4,1,155, Sch. Vop. 1,16. AK. 3,3,1. 3,4,17,101. Sâh. D. 17,2. — 6) N. zweier Klassen von Metren: *a) der achtsilbigen* Ind. St. 8,107. 110. — *b) der 84silbigen* Ṛv. Prât. 16,55. 58. Ind. St. 8,132. 137 (die hier als Beispiel angeführten Worte stehen AV. 12,1,40). 281. 400. 424. Colebr. Misc. Ess. II, 163. Ḱhandom. XXI. — 7) in der Mathem. *Coefficient, Multiplicator* Colebr.

Alg. 170. 246. 363. Siddhântaçir. 241, N. — 8) तृतीया प्रकृतिः *die dritte Grundform* so v. a. *Eunuch* AK. 2,6,1,39. H. 562. पुत्त्मेतत्तृतीयायां प्रकृतौ MBh. 2, 1434. 4, 54. — 9) Bez. einer Klasse von Göttern unter Manu Raibhja Hariv. 432. — 10) N. pr. eines Frauenzimmers Burn. Intr. 205. fgg. — Die Lexicographen kennen noch folgende Bedd.: योनि *weibliche Scham* AK. 3, 4, 14, 75. Trik. 2, 6, 22. H. an. Med. लिङ्ग *das männliche Glied* AK. H. an. Med. शक्ति *Energie* und योषित् *Weib* Çabdar. im ÇKDr. परमात्मन् *der höchste Geist* Dhar. ebend. *die fünf Elemente;* करण; गुह्य; जन्तु; मातर् Nânârtharatnam. ebend. — Vgl. प्राकृत, प्राकृतिक.

प्रकृतिज (प्र° + ज) adj. *angeboren:* गुणाः Bhag. 3, 5.

प्रकृतिपुरुष (प्र° + पु°) m. *Minister* Megh. 5.

1. प्रकृतिभाव (प्र° + भाव) m. *der ursprüngliche, unveränderte Zustand* Trik. 3,3,455. Verz. d. Oxf. H. 171,*a*,1 v. u. Schol. zu RV. Prât. 2,27. zu VS. Prât. 3, 1. 129.

2. प्रकृतिभाव (wie eben) adj. *natürlich, naturgemäss, gewöhnlich* Varâh. Brh. S. 29, 22.

प्रकृतिमण्डल (प्र° + म°) n. *die Gesammtheit der Unterthanen. das ganze Reich* Ragh. 9, 2.

प्रकृतिमत् (von प्रकृति) adj. *die ursprüngliche, natürliche Form* oder *Gestalt habend, natürlich, gewöhnlich:* विकुर्वाणः प्रकृतिमानभिमन्यत्पबुद्धिमान् MBh. 12, 11255. 11475. न ते प्रकृतिमान्वर्णः 3, 16003. 4,519. *in einer natürlichen, gewöhnlichen Stimmung seiend* (= सत्त्वप्रकृति Schol.) R. 2, 77, 21.

प्रकृतिवत् (wie eben) adv. *wie in der ursprünglichen Form* Upal. 9, 1. 2, wo *die ursprüngliche Form des* Padapâṭha gemeint ist.

प्रकृतीश (प्र° + ईश) m. *eine obrigkeitliche Person* Hariv. 6573.

प्रकृष्ट s. u. 1. कर्ष् mit प्र.

प्रकृष्टत्व (von प्रकृष्ट) n. *Vorzüglichkeit* Hit. IV, 111.

प्रकृष्य (von 1. कर्ष् mit प्र) adj. 1) *fortzuziehen, längs dem Erdboden fortzubewegen:* उत्करन्तुद्धो यूपः प्रकृष्यः Kâtj. Çr. 24, 5.27. — 2) *vorzüglich, stark;* adv.: °कुत्सित *stark getadelt* P. 2,3,17, Vârtt. 1. Beim Schol. zu Bhaṭṭ. 2, 36 st. dessen प्रकृष्टकुत्सित, was wohl richtiger ist.

प्रक्लृप्त v. l. zu प्रकृति Kâtj. Çr. 1,8,22. 25,3,26.

प्रकेत (von कि = 2. चि) m. 1) *Erscheinung* Nir. 2, 19. चित्रः प्रकेतो अजनिष्ट विभ्वा RV. 1,113,1. 94,5. न रात्र्या अह्न आसीत्प्रकेतः 10, 129, 2. — 2) *Wahrnehmung, Einsicht, Erkenntniss:* कृधि प्रकेतमुप मास्या भर RV. 2,17,7. हृदयस्य 7, 33, 9. 12. इन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकेतः 3, 30, 1. सचेमहि तव दस्म प्रकेतैः 10,7,1. VS. 15, 6. — 3) concret *Kenner:* (अग्ने) मह्नो अस्यध्वरस्य प्रकेतः RV. 7,11,1. (इन्द्र) दाश्वाँ अस्यध्वरस्य प्रकेतः 10,104,6. — Vgl. अ°, सु° und केतु.

प्रकेतन n. zur Erklärung von प्रकेत Nir. 2, 19.

प्रकोथ (von कुथ् mit प्र) m. *Fäulniss:* शीघ्रं स्तनौ हि प्रकोथमुपयाति Suçr. 2,105,11. प्रकोथोदक *fauliges Wasser* 133, 14.

प्रकोप (von कुप् mit प्र) m. 1) *Aufwallung, Aufregung, das Wüthen:* दोषाणाम् Suçr. 1,5,5. 20,2. 20. वायुः प्रकोपमापद्यते 80,1. 81, 3. 82,20. कफवात° 256,21. 2, 283,15. स्तन्य° 359,1. श्वासकास° *das Wüthen, Herrschen* Varâh. Brh. S. 9,44. von Kriegen 11, 38. 20, 10. 30,2. von Ungeziefer 19,9. शस्त्र° *das Wüthen der Waffen* 42 (43), 27. लुभ्यत्प्रकोपावेशसागरः Râga-Tar. 3,511. *politische Unruhen* Hit. 127,20. — 2) *Aufwallung, Zorn:* सर्वलोक° M. 7,24. N. 9,18. MBh. 1,5350. 5,837. 12,12851. Hariv. 74. Kâm. Nîtis. 12,18. Spr. 489. Varâh. Brh. S. 67, 111. Râga-Tar. 1,272. 6,255. Kathâs. 49, 89. Hit. 83, 9. Vet. in LA. 31, 2. मन्मथश्च तव प्रकोपं करिष्यति *wird dir zürnen* Pańkat. 216,17. — Vgl. ओष्ठ°, पत्म°.

प्रकोपण und प्रकोपन (vom caus. von कुप् mit प्र) P. 8,4,31, Sch. 1) adj. f. ई *reizend, aufregend:* वात° Suçr. 1,73,13. श्लेष्म° 179,11. 181,1. 189,9. 190,14. सर्वदोष° 191,16. — 2) n. *a)* *was aufregt, irritans, Reizung* Suçr. 1,79,17. 2,372,6. दोषाः प्रकुपिताः स्वेषु कालेषु स्वैः प्रकोपनैः 400,10. प्रवाह्निकायाः P. 5,4,49, Sch. — *b)* *das Erzürnen, in-Zorn-Setzen:* देव° MBh. 1,2440. Spr. 2527, v. l.

प्रकोपणीय und प्रकोपनीय partic. fut. pass. vom caus. von कुप् mit प्र P. 8,4,31, Sch. Vop. 26,4.

प्रकोपितर् (vom caus. von कुप् mit प्र) nom. ag. *in Aufregung —, in Unruhe versetzend:* मृगयूथ° MBh. 12,4855.

प्रकोष्ठ (1. प्र + कोष्ठ) m. P. 6,2,183, Sch. 1) *Vorderarm* AK. 2,6,2,31. Trik. 3,3,103. H. 590. an. 3,175. Med. ṭh. 14. Hâr. 165. Halâj. 2,378. Suçr. 1, 126,1. Çâk. 133. Ragh. 3, 59. 7,19. Kumâras. 3, 41. Megh. 2. Bhâg. P. 3,15,40. 4,6,38. — 2) *der Raum in der Nähe des Thors eines fürstlichen Palastes* AK. 3,4,24,160. Trik. 3,3,108. 486. H. an. Med. Halâj. 2,149 (n., v. l. m.). 5,56. द्वारदेशे द्वौ प्रकोष्ठौ तत्र बाह्यप्रकोष्ठ एतन्निपातनम् (प्रघण und प्रघाण) P. 3,3,79, Sch. Kull. zu M. 7,223. fg. प्रकोष्ठक dass.: बहिर्द्वार° AK. 2,2,12. H. 1010. तदङ्गणाद्वारबहिःप्रकोष्ठके Kumâras. 15,6 in Verz. d. Oxf. H. 116, *b*.

प्रक्वर m. = प्रखर, प्रक्षर Çabdam. im ÇKDr.

प्रक्रन्तर् nom. ag. von क्रम् mit प्र in der Bed. des med.

प्रक्रम (von क्रम् mit प्र) m. 1) *Schritt* Çat. Br. 10,2,2,1. fgg. Kâtj. Çr. 8,3,7. 5,30. 4,8,19. 7,2,3. *das Maass des Schritts* wird von den Erklärern der Ritualbücher auf *zwei, drei, viertehalb* Pada, aber auch niedriger und höher angegeben, so dass eine feste Bestimmung darüber nicht vorhanden gewesen zu sein scheint. TBr. Comm. I, S. 26,3. Schol. zu Kâtj. Çr. 687,7. 688,5. 6. 689,10. 361, Anm. 365,22. मानानि दिष्टिकुदिष्टिवितस्तिमुष्टयरत्निपदप्रक्रमाः Kauç. 85. प्रक्रमतृतीय *Drittel eines Quadratschritts* Kâtj. Çr. 19,2,2. प्रक्रम = क्रम *das Schreiten, Vorschreiten* H. an. 3,468. Med. m. 49. — 2) *Anfang, Beginn* AK. 3,3,26. H. 1510. Kâtj. Çr. 7,1,32. 24,3,26. °विरुद्धो ऽयं समुदाचारः Prab. 105, 14. पूर्वजैरपि हि प्राचीप्रक्रमेण जिता दिशः *indem sie mit Osten begannen* Kathâs. 18,63. 19,55, wo ebenfalls प्राचीक्रमेण st. प्राचीं क्र° zu lesen ist. — 3) *Gelegenheit* H. 1509. H. an. Med. — 4) *Verhältniss, Maass:* कारणगुणप्रक्रमेण Vedântas. (Allah.) No. 42. — 5) *best. Spenden, welche den Bewegungen des Opferrosses entsprechen,* Çat. Br. 13,4,2,4. fgg. Kâtj. Çr. 20,3,3. — 6) *die* Krama-*Lesung* (s. क्रम 8. Pat. zu P. 8,4,28.

प्रक्रमण (wie eben) n. *das Vorschreiten* Kâtj. Çr. 16,7,30. *das Schreiten:* प्रदक्षिण° Ragh. 7,21 = Kumâras. 7,79. *das Ausgehen:* प्राणयनात्प्रक्रमणाच्च प्राण इत्यभिधीयते Tattvas. 32.

प्रक्रमभङ्गवत् adj. *an dem rhethorischen Fehler* प्रक्रमभङ्ग so v. a. भग्नप्रक्रम (s. u. d. W.) *leidend* Pratâpar. 62, *b*, 7.

प्रक्रय (von 1. क्री mit प्र) m. = क्रायिक Halâj. 2,418. wohl *Verkauf.*

प्रक्रान्त s. u. क्रम् mit प्र; davon nom. abstr. °त्व n. *das Anheben, Beginnen* Kull. zu M. 12,5.

प्रक्रिया (von 1. कर् mit प्र) f. 1) *Verfahren, Art, Weise;* = प्रकार H. an. 3,496. प्रक्रियेयं न ते युक्ता MBh. 14,2304. 2308. वेदोक्तेन प्रमाणेन पितॄणां प्रक्रियासु च 13,5645. प्रकृतितः सृष्टिप्रक्रियाभिधास्यते विस्तरेण द्वितीये ऽध्याये Verz. d. B. H. No. 636. — 2) *Cerimonie:* तेन नष्टेषु देवेषु प्रक्रियासु मखेषु च Hariv. 2306. तनयाविवाहप्रक्रियां व्यधात् Kathâs. 44, 75. 95. — 3) *Erhöhung; Vorrecht, Prärogative, ein Vorzug, den man vor Andern voraus hat, Vorrang, hohe Stellung;* = अधिकार AK. 2,8,1,31. H. 744. H. an. नोच्छ्रितं सहते कश्चित्प्रक्रिया वैरकारिका MBh. 12,4141. अकस्मात्प्रक्रिया नृणामकस्माच्चापकर्षणम् *ohne Grund Menschen zu erhöhen und zu erniedrigen* 4170. स वै सर्वं सहते प्रक्रियासु *bei seinem Prae* 2,2036. दृष्टकर्मा समस्तास्तु निस्तुषाः (*enthülst* so v. a. *von fremder Einmischung befreit*) प्रक्रिया व्यधात् Râǵa-Tar. 2,118. निर्मत्सरो ऽवन्तिवर्मा सोदरेभ्यो ऽनपायिनीम्। शूराय च स पुत्राय नृपतिः प्रक्रियां ददौ ॥ 5,42. खिलीभूताः पूर्वराजव्यवस्था प्रतिभाबलात्। उन्नीतवान्स सुकविः प्राक्कविप्रक्रिया इव ॥ 6,6. वैद्यं तरुणचन्द्रं तु प्रक्रियार्थमानयत्। न तु तस्मिन्विशश्वास Kathâs. 40,75. तत्रामीलो ददौ तस्मै सूतां सूर्यप्रभाय ताम्। कलावतीं प्रक्रियया दत्तात्मानमपि स्वयम् ॥ 45,323. धारापत्त्रं जलसंचारणार्थकृतपत्त्रं प्रक्रियाविशेषः wohl *eine Art Vorrecht grosser Herren* Schol. II zu Prab. 79, Çl. 27. बिभ्रद्विभुप्रक्रियाम् *Insignien* Gît. 12,27. श्वानः श्वभ्रे वने तस्मिंस्तस्य वर्त्मसु वागुराः। सा स्वायुधैकसिद्धे ऽभूत्प्रक्रिया मृगयारसे ॥ Kathâs. 21,16. — 4) *Hauptstück, Kapitel* Vjutp. 43. स्मृतेश्च कर्मविपाकप्रक्रियायाम् Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 147. संज्ञा°, कारक°, समास°, तद्धित° u. s. w. Verz. d. Oxf. H. 171, *a. b.* सारस्वती प्र° Titel einer Grammatik ebend. No. 381. °पाद Titel des 1ten Kapitels im Vâju-P. ebend. 50, *a*, 27. — 5) *das Erzeugen, Bewirken* (उत्पादन) H. an. — Vgl. अधिकार, प्रकार, प्रकरण.

प्रक्रियाकौमुदी (प्र° + कौ°) f. Titel einer Grammatik des Râmaḱandra Colebr. Misc. Ess. II, 10 u. s. w. Verz. d. B. H. No. 734. fgg. Verz. d. Oxf. H. 38, *b*, 3. No. 355.

प्रक्रियारत्न (प्र° + रत्न) n. Titel einer Grammatik Colebr. Misc. Ess. II, 49. Westergaard, Radd. III. Vop. 18,17.

प्रक्री (1. क्री mit प्र) adj. *käuflich:* प्रक्रीरसि त्वमोषधे AV. 4,7,6. 11,7,10.

प्रक्रीड (von क्रीड् mit प्र) m. 1) *Spiel, Scherz* VS. 39,9. Hariv. 8361. मरुतां प्रक्रीडः N. eines Sâman Ind. St. 3,228, *b*. — 2) *Spielplatz* Âçv. Gṛhj. 4,9 (in anderen Hdschrr. 1,3).

प्रक्रीडिन् (wie eben) adj. *spielend, scherzend:* वत्स Ṛv. 7,56,16.

प्रक्रोश (von क्रुश् mit प्र) m. *Aufschrei* Lâṭj. 4,2,10.

प्रक्लिन्नवर्त्मन् so v. a. क्लिन्नवर्त्मन् Suçr. 2,326,8.

प्रक्लेद (von क्लिद् mit प्र) m. *das Nasssein* MBh. 12,9093.

प्रक्लेदन (vom caus. von क्लिद् mit प्र) adj. *nässend* Suçr. 1,247,6.

प्रक्लेदवत् (von प्रक्लेद) adj. dass. Suçr. 2,291,7.

प्रक्लेदिन् (wie eben) adj. dass. Suçr. 1,227,15. 303,13.

प्रक्वण (von क्वण् mit प्र) m. *der Ton einer Laute* P. 3,3,65, Sch. AK. 1,1,6,3. H. 1408. कल्याणप्रक्वणा वीणा P., Sch.

प्रक्वाण (wie eben) m. dass. AK. 1,1,6,3. H. 1408.

1. **प्रक्ष** s. वनप्रक्ष.

2. **प्रक्ष** so v. a. प्लक्ष (einer Etymologie wegen verändert) TS. 6,3,10,2.

3. **प्रक्ष** in नगराजसम° MBh. 7,7997 fehlerhaft für प्राख्य.

प्रक्षय (von 3. क्षि mit प्र) m. P. 6,2,144, Sch. *Vernichtung, Untergang:* संतान° MBh. 1,1036. अर्चिषाम् 5,987. जगतः प्रक्षयकरम् 6,2234. 3646. 9,531. अगमन्प्रक्षयं केचित् Arǵ. 7,16. गमिताः प्रक्षयं केचित्त्रिदशैर्दानवा रणे Hariv. 13609. श्रियः Draup. 4,19.

प्रक्षयण (wie eben) adj. *vernichtend, verderbend, zu Grunde richtend;* s. घट°.

प्रक्षर m. *ein eiserner Harnisch für Pferde* H. 1251. — Vgl. प्रखर, प्रक्खर.

प्रक्षरण (von क्षर् mit प्र) n. *das Fliessen* Vop. 9,11. दोहनसमये क्षीरप्रक्षरणे Kull. zu M. 5,130.

प्रक्षालक (von क्षल् mit प्र) adj. subst. *waschend, Wäscher:* चेल° R. Gorr. 2,32,21. सद्यः° *der sogleich* (das Korn zum Gebrauch) *wäscht, keine Vorräthe machend* M. 6,18. MBh. 12,8891. Kull. zu M. 4,33.

प्रक्षालन (wie eben) 1) adj. *häufige Waschungen vollziehend:* प्रक्षालनैरश्मकुट्टैर्दन्तोलूखलिभिः (ऋषिभिः) R. Gorr. 1,52,26. — 2) n. *a*) *das Waschen, Abwaschen, Putzen, Reinigen:* पात्र° Kâtj. Çr. 9,14,7. 10,3,20. M. 5,116. 118. पाद° MBh. 5,1220. 13,4993. Verz. d. Oxf. H. 85, *a*, 30. Kull. zu M. 2,209. Hariv. 7774. 7780. Ragh. 6,48. Suçr. 1,25,17. 99,17. 290, 18. कर्ण° 2,367,7. मांसस्य N. 23,10. 11. नख° Pańkat. 235,20. 21. आत्मनः Mârk. P. 95,13. पङ्कस्य Spr. 1316. अशेषपाप्मनाम् Bhâg. P. 6,13, 22. — *b*) *Waschwasser, Reinigungsmittel* Kâtj. Çr. 2,5,26. 19,3,18. पाद° Lâṭj. 1,2,2. पाणि° Jâǵń. 1,229. मांसप्रक्षालनाभ Suçr. 2,471. 2. — Vgl. दन्त°.

प्रक्षाल्य (wie eben) adj. *zu waschen, zu reinigen* Mârk. P. 95,12.

प्रक्षित partic. von 3. क्षि mit प्र; s. अ°.

प्रक्षिन् s. उपल°; der dort versuchten Erklärung liegt die Ableitung von 1. पर्च् zu Grunde.

प्रक्षेप (von 1. क्षिप् mit प्र) m. 1) *Wurf; das Daraufwerfen, Aufschütten, Aufstreuen* Vjutp. 123. शम्यायाः Kull. zu M. 8,237. समित्प्रक्षेपान्तं कर्म कृत्वा Bhavadevabhaṭṭa im ÇKDr. मृत्प्रक्षेप M. 5,125. रजः° Bhâg. P. 5,5, 30. — 2) *Einschaltung, Einschiebung* Verz. d. Oxf. H. 161, *a*, 3 v. u. आत्मशब्द° Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 251. — 3) *das was man hineinwirft* (in Arzeneien u. s. w.) Vaidjakaparibh. im ÇKDr. — 4) *die von den einzelnen Mitgliedern einer Handelsgesellschaft eingetragene Summe* Carey bei Haught. — 5) *Wagenkasten* (nach Burnouf) Bhâg. P. 4,29,19. — 6) °लिपि (neben उत्क्षेप°, निक्षेप°, विक्षेप°) Bez. *einer best. Schriftart* Lalit. ed. Calc. 144,6.

प्रक्षेपण (wie eben) n. 1) *das Aufschütten, Aufgiessen:* वालुका° Suçr. 1,171,1 v. u. उदक° 2 v. u. *das Hineinwerfen:* उच्छिष्टप्रक्षेपणार्थं गर्तादिकम् Mit. 267,5 v. u. — 2) *das Festsetzen:* अर्घ° *des Preises* Jâǵń. 2,261.

प्रक्षेपिन् (wie eben) adj. *darauf werfend, aufsetzend:* उपल° Nir. 6,5.

प्रक्षेप्तव्य (wie eben) adj. *hineinzuwerfen, darauf zu werfen, darauf zu*

streuen: प्रक्षेप्तव्या नरेन्द्रास्ते गुहायाम् Hariv. 8103. Jâgń. 1,189. *zu streuen:* तन्मार्गे मृत्तिकैषा ते प्रक्षेप्तव्यात्मपृष्ठतः Kathâs. 39,134.

प्रक्षेप्य (wie eben) adj. *umzuwerfen, umzulegen, anzulegen:* नूपुरादिकम् Cit. beim Schol. zu Çâk. 80.

प्रक्षोभण (vom caus. von क्षुभ् mit प्र) n. *das Aufregen* Prab. 61,16.

प्रक्ष्वेडन (von 1. क्ष्विड् mit प्र) m. *ein eiserner Pfeil (summend)* AK. 2,8,2,55. H. 779. Halâj. 2,312. Nach Bharata zu AK. auch °ना f. und प्रक्ष्वेदन m., °ना f. ÇKDr.

प्रक्ष्वेडा (wie eben) f. *das Brummen* MBh. 9,1038.

प्रक्ष्वेदन s. u. प्रक्ष्वेडन.

प्रखर (1. प्र + खर) 1) adj. *überaus hart, rauh u. s. w.* (s. खर) H. an. 3, 570. Med. r. 177. fg. — 2) m. *a) ein Panzer für Pferde* (vgl. प्रक्षर, प्रक्खर) Trik. 2,8,45. H. 1251. H. an. Med. — *b) Maulthier* (vgl. खर *Esel, Maulthier*). — *c) Hund* H. an. Med.

प्रखल (1. प्र + खल) m. *ein grosser Bösewicht* H. ç. 93. Mṛkkh. 168, 14. Spr. 1907.

प्रखादि (von खाद् mit प्र) adj. *zerkauend, verzehrend* ṚV. 1,178,4.

प्रख्य (von ख्या mit प्र) 1) adj. oxyt. *sichtbar* Çat. Br. 3,8,2,12. *klar, hell:* यथादर्शतले प्रख्ये पश्यत्यात्मानमात्मना MBh. 12,7447. अप्रख्यता f. viell. *Unansehnlichkeit:* अक्षमा ह्रीपरित्यागः श्रीनाशो धर्मसंक्षयः । अभिध्याप्रख्यता चैव सर्वं लोभात्प्रवर्तते ॥ MBh. 12,5881. — 2) f. आ *a) Aussehen* (am Ende eines adj. comp.): सरः सुरुचिरप्रख्यम् MBh. 13,547. महागिरिसमप्रख्य 1,1371. 3,8706. 7,6253 (wo प्रख्यं zu lesen ist). 7, 7997 (wo °समप्रख्यम् st. °समप्रक्षम् zu lesen ist). Gewöhnlich ohne सम gleich auf das subst. folgend H. 1462. Halâj. 4,9. शशाङ्ककिरणप्रख्य *Mondstrahlen ähnlich* MBh. 1,1236. अमृतरस° (अन्न) 13,1492. 4472. N. 13,37. 21,11. Hariv. 13039. Jâgń. 3,10. R. 1,9,17. 15,17. 22,23. 47,17. 2,32,8. 6,16,20. 70,19. Suçr. 2,117,17. 248,20. Kathâs. 43,65. 47,108. 49,236. ad Megh. 86 (wo तन्वीं मेघप्रख्या zu lesen ist). Bhâg. P. 6,15, 28. — *b) Wahrnehmbarkeit:* प्रख्याभावात् (= प्रत्यक्षाभावात् Schol.) Gaim. 1,22. — *c) das Offenbarmachen:* अपवाद = दोषप्रख्या Daçar. 1,41.

प्रख्यस् (wie eben) m. = प्रजापति Uggval. zu Uṇâdis. 4,232. *der Planet Jupiter* H. ç. 13.

प्रख्यात s. u. ख्या mit प्र.

प्रख्यातवप्तृक (प्र° + वप्तृ) adj. *einen berühmten Vater habend* H. 502.

प्रख्याति (von ख्या mit प्र) f. *das Wahrgenommenwerden, Wahrnehmbarkeit:* अप्रख्यातिं गा, इ *den Augen entzogenwerden, verschwinden* MBh. 3,860. 9,188.

प्रख्यान (wie eben) n. 1) *das Wahrgenommenwerden, Bekanntsein* P. 1,2,54. — 2) *das Bekanntmachen, Berichten, Mittheilen, Bericht über:* जनककुल° R. 1,71 in der Unterschr.

प्रख्यानीय (wie eben) partic. fut. pass. Vop. 26,4.

प्रख्यापन (vom caus. von ख्या mit प्र) n. *das Bekanntmachen, Berichten, Mittheilen, Bericht über:* दोष° Schol. zu Daçar. 1,41 (S. 37,6 v. u.). यशः° Daçak. in Benf. Chr. 180,12. वालिवल° R. 4,10 in der Unterschr. Verz. d. Oxf. H. 34, *a*, 18.

प्रख्यापनीय (wie eben) partic. fut. pass. Vop. 26,4.

प्रख्याल (अ°) MBh. 14,2852 wohl fehlerhaft für (अ) प्रख्यात.

प्रग (von गम् mit प्र) adj. *vorangehend* P. 8,4,38, Sch. — प्रगे s. bes.

प्रगण्ड 1) m. *Oberarm* AK. 2,6,2,31. H. 591. Halâj. 2,378, v. l. Vgl. प्रकाण्ड. — 2) f. ई *Wall* MBh. 12,2638. ÇKDr. erklärt, wahrscheinlich nach einem Schol. des MBh., das Wort durch: बहिःप्राकारः ॥ दुर्गप्राकारभित्तौ शूराणामुपवेशनस्थानानि ॥ — Zerlegt sich scheinbar in प्र + गण्ड.

प्रगतजानु (प्र° + जानु) adj. *auseinanderstehende Beine habend, säbelbeinig* Ramân. zu AK. ÇKDr. °क adj. dass. AK. 2,6,1,47.

प्रगम (von गम् mit प्र) m. und प्रगमन (P. 8,4,34, Sch.) n. *der im Verlauf eines Gesprächs an den Tag kommende Beginn einer Zuneigung,* = उत्तरोत्तरवाक्यैरनुरागबीजप्रकाशनम् Pratâpar. 21, *b*, 2. मन्त्रिणां परिजनस्य च वाक्यैर्बीजानुरागप्रकाशनात्प्रगमः 33, *a*, 4. Statt dessen प्रगयण (= उत्तरा वाक्) n. Daçar. 1,29. 31. S. 24. fg.

प्रगमनीय partic. fut. pass. von गम् mit प्र P. 8,4,34, Sch. Vop. 26,4.

प्रगयण s. u. प्रगम.

प्रगर्जन (von गर्ज् mit प्र) n. *Gebrüll:* सिंह° adj. *wie ein Löwe brüllend* MBh. 5,5119.

प्रगर्धिन् (von गर्ध् mit प्र) adj. *vorwärtsstrebend, vordringend:* उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः ṚV. 4,40,3. पृथगेषि प्रगर्धिनीव सेना 10,142,4.

प्रगल्भ (von गल्भ् mit प्र) 1) adj. f. आ *muthig, entschlossen, Selbstvertrauen besitzend, — an den Tag legend* AK. 3,1,25. H. 343. Halâj. 2,231. TS. 2,5,5,3. MBh. 2,138. प्रज्ञा प्रगल्भं कुरुते मनुष्यम् 12,2592. 15,313. Spr. 1919. 2007. Suçr. 2,244,4. Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. Weber, Gjot. 4,2. पुंवत्प्रगल्भा Ragh. 6,20. मुखार्पणेषु प्रकृतिप्रगल्भाः — सिन्धूः 13,9. अभिधान° *dem Namen nach* (aber nicht in Wirklichkeit) *muthig* R. 3,35,59. °कुलाल so v. a. *ein tüchtiger Töpfer* Spr. 1921. वचस् *eine muthige, entschlossene Rede* Ragh. 2,41. 3,47. Kumâras. 5,30. Sâh. D. 100. प्रगल्भं न वदति Mṛkkh. 24,9. विद्वान्मूर्खप्रगल्भेन मृदुतीक्ष्णेन भारत । आक्रुश्यमानः (so ist zu lesen) सदसि कथं कुर्यात् *von einem dummdreisten Menschen* MBh. 12,4210. रत Spr. 1885. वयस् *das selbständige, reife Alter* Kumâras. 1,52. प्रगल्भा *eine zuversichtliche, dreiste Heroine (mature* Ball.): स्मरान्धा गाढतारुण्या समस्तरतकोविदा । भावोन्नता दरव्रीडा प्रगल्भाक्रान्तनायका ॥ Sâh. D. 101. 98. 104. 43,3. अ° *unentschlossen, schüchtern, ängstlich* MBh. 1,6550. 8,4159. Spr. 2257. Çâk. 26,10. Schol. zu 24. °मनस् Spr. 3236. रामप्रगल्भैर्विरुतैर्याचन्त इव पक्षिणः R. Gorr. 2,43,34. सुप्रगल्भ AK. 3,4,16,98. सप्रगल्भम् (viell. सुप्रगल्भम् zu lesen) adv. *muthig, entschlossen* Kathâs. 26,277. Vgl. गोष्ठप्रगल्भ. — 2) Bein. des Agni beim Gâtakarman Gṛhjasaṁgr. 1,3. — 3) m. (आचार्य) N. pr. eines philos. Autors Hall 29. — 4) f. आ Bein. der Durgâ H. ç. 50. — Vgl. प्रागल्भ, प्रागल्भ्य.

प्रगल्भता (von प्रगल्भ) f. *Entschlossenheit, Zuversicht, Dreistigkeit* H. 299. Halâj. 4,94. प्रायेणैवंविधे कर्मणि पुरंध्रीणां प्रगल्भता Kumâras. 6, 32. Sâh. D. 50,7. 18.

प्रगल्भित (partic. von गल्भ् mit प्र) adj. viell. *sich brüstend* so v. a. *geschmückt mit:* (क्रीडावनम्) पाटलाभिः प्रगल्भितम् Verz. d. Oxf. H. 17, *b*, 10 v. u.

प्रगाढ (partic. von गाह् mit प्र) adj. 1) *eingetaucht, eingeweicht; ge-*

tränkt mit, stark vermischt mit SUÇR. 1,16,7. 2,44,8. गुडप्रगाढं पयः 56, 17. स्नेह° 209,17. लवण° 182,11. — 2) *viel, vielfach;* = भृश AK. 3,4, 12,47. H. an. 3,189. MED. ḍh. 8. तत्रान्तरिते बाणानां प्रगाढानाम् — संघर्षेण महार्चिष्मान्पावकः समजायत MBH. 7,3713. प्रगाढं लघु चित्रं च दर्शयन्हस्तलाघवम् 6,3241. प्रगाढम् adv. *stark, kräftig, nachdrücklich, in gehörigem Maasse* SUÇR. 1,365,15. 2,69,4. 77,11. विकृतिमनया नीतः PRAB. 15,5. = कृच्छ्र *schlimm, arg* AK. H. 1371. H. an. MED. — प्रगाढ in der allem Anschein nach verdorbenen Stelle MBH. 4, 1977.

1. प्रगाण (von 1. गा mit प्र) n. *Zugang;* s. पृथु°.

2. प्रगाण (von 2. गा mit प्र) n. *Gesang* Ind. St. 1, 47, 16.

प्रगातर् (wie eben) nom. ag. *Sänger,* = उत्तमगायक ÇABDAR. im ÇKDR. MBH. 3, 14856.

प्रगाथ (wie eben) m. 1) *Strophe: Verbindung zweier Verse, einer* Bṛhatî *oder* Kakubh *mit einer folgenden* Satobṛhatî, *welche durch Verflechtung der* Pada *zu drei Versen werden,* Ind. St. 8,25. VS. 19,24. AIT. BR. 3. 16. 17. 24. 4,10. 29. ṚV. PRÂT. 18,1. fgg. ÂÇV. ÇR. 5,10. 14. 9, 5. PAÑKAV. BR. 4,4,1. 9,1,1. ÇÂÑKH. ÇR. 7,25,8. fgg. 26,2. 3. LÂṬJ. 10,6, 3. 7,11. P. 4,2,55. पाङ्क, जागत Sch. pl. *Strophen* heisst das 8te Maṇḍala des ṚV., welches viele solcher Verspaare enthält, und an dessen Spitze Lieder eines Pragâtha stehen, ROTH, Zur L. u. G. d. W. S. 29. — 2) N. pr. des Liedverfassers von ṚV. 8,1. 2. 10. 48. 51—54, mit dem patron. Kâṇva und Ghaura.

प्रगाद्य partic. fut. pass. von 1. गद् mit प्र P. 3,1,100, Sch. VOP. 26,15.

प्रगामन् (von 1. गा mit प्र) *Gang, Schritt;* s. पृथु°.

प्रगामिन् (von गम् mit प्र) adj. *im Begriff stehend fortzugehen:* स्थितं प्रगामिनं (प्रागगामिनं ed. Bomb.) धीरं याचमानं कृताञ्जलिम् R. 2,31,9.

प्रगायिन् (von 2. गा mit प्र) adj. *singend* HARIV. 12006. 12179.

प्रगाहण (von गाह् mit प्र) n. *das Eintauchen in:* अपाम् ÂÇV. ÇR. 12,8.

प्रगीति (von 2. गा mit प्र) f. *ein best. Metrum,* 30 + 29 *Moren* COLEBR. Misc. Ess. II, 154.

प्रगुण (1. प्र + गुण) adj. f. आ *schnurgerade; in rechter Lage, Ordnung u. s. w. befindlich;* = ऋजु, प्राञ्जल AK. 3, 2, 21. TRIK. 3, 1,26. H. 1456. VJUTP. 146. श्रमजयात्प्रगुणां (Schol. in der Calc. Ausg.: प्रकृष्टा गुणा यस्याम्) च करोत्यसौ (मृगया) तनुम् RAGH. 9,49. अनिल (im Körper) SUÇR. 1,264,20. 2,432,17. °रचना DAÇAK. 1, 4. — Vgl. अ°.

प्रगुणित (von प्रगुण) adj. *glatt gelegt:* वस्त्र PAÑKAT. 207, 23.

प्रगुणिन् (von 1. प्र + गुण) adj. viell. *freundlich, zuvorkommend:* आवां भवति वत्स्यावः कंचित्कालं हिताय ते। यथावत्पृथिवीपाल आवयोः प्रगुणी भव ॥ MBH. 12, 1052. fg.

प्रगुणीकर् (प्रगुण + 1. कर्) *gerade machen, in Reihe und Glied stellen, ausbreiten glatt machen, in eine ebene Lage bringen:* योद्धृषु प्रगुणीक्रियमाणेषु PAÑKAT. 218, 7. विहंगमानां बन्धनार्थं पाशाः प्रगुणीकृतास्तिष्ठन्ति 114,6. अस्माभिः पट्टिकर्पटादीनि बहुमूल्यानि प्रगुणीकृतानि सन्ति 236,25. 157,23. Davon nom. act. °करण n. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 300, 2. VJUTP. 146.

प्रगुण्य adj. *more, exceeding; excellent* WILSON nach ÇABDÂRTHAK.

प्रगृहीत (von ग्रह् mit प्र) partic. *gesondert ausgesprochen, ohne Beobachtung des* Saṁdhi: °पद adj. ṚV. PRÂT. 2, 27.

प्रगृह्य (wie eben) adj. in der Gramm. Bez. eines Vocals, *der gesondert ausgesprochen wird, den* Saṁdhi-*Gesetzen nicht unterliegt,* ṚV. PRÂT. 1,16. 18. 19. 2,27. 11,19. VS. PRÂT. 1,92. 4, 17. AV. PRÂT. 1, 73. 3,33. 4,117. 123. P. 1,1,11. 6,1,125. 8, 4, 57. ÇÂÑKH. ÇR. 1,2,7. पद P. 3,1,119, Sch. VOP. 26, 20, v. l.

प्रगे adv. *früh morgens* P. 4,3,23. AK. 3,5,19. H. 1533. HALÂJ. 1,111. LÂṬJ. 8, 3, 1. सायं स्नायात्प्रगे तथा M. 6, 6. KATHÂS. 43, 34. ÇIÇ. 12, 1. अति° M. 4,62. Der Form nach loc. von प्रग, welches *die hervorschreitende Sonne* bezeichnen könnte.

प्रगेतन und प्रगेतॅन (von प्रगे) adj. *morgendlich* P. 4,3,23.

प्रगेनिश (प्रगे + निशा) adj. *dem Nacht am frühen Morgen ist, der früh morgens noch schläft:* उत्सूर्यशायिनश्चासन्सर्वे चासन्प्रगेनिशाः MBH. 12, 8396. Dieses Wort ist vielleicht auch in der verdorbenen Stelle: अनायुष्यं दिवास्वप्नं तथाभ्युदितशायिता। प्रगे निशामाशु तथा ये चोच्छिष्टाः स्वपन्ति वै ॥ 13, 5093. fg. anzunehmen.

प्रगेशय (प्रगे + शय) adj. *früh morgens schlafend:* नैतानभ्युदियात्सूर्यो न चाप्यासन्प्रगेशयाः MBH. 12, 8369.

प्रग्रथन (von 1. ग्रथ् mit प्र) n. *das Verknüpfen, Verschlingen* SÂJ. zu SHAḌV. BR. 3, 7. MÂDH. zu PAÑKAV. BR. 9, 1, 4.

प्रग्रहॅ (von ग्रह् mit प्र) m. 1) *das Vorsichhinhalten, Ausstrecken:* सोऽञ्जलिप्रग्रहो भूत्वा MBH. 12, 13283. साञ्जलिप्रग्रहा स्थिता 13, 6374. — 2) *das Ergreifen, Packen:* सर्वे कवचप्रग्रहे रताः HARIV. 15103. व्यर्थो हि केवलं तस्य प्रग्रहो वाक्यगोचरः 14685. सायुधप्रग्रह so v. a. *die Waffen in der Hand habend* 5042. ससानुप्रग्रह viell. so v. a. सानुमत् 4648. अङ्ग° *das* (dämonische) *Packen der Glieder, Gliederschmerz* SUÇR. 1, 281, 9. 2, 231, 15. *das Packen der Sonne und des Mondes, der Anfang einer Finsterniss* (vgl. प्रग्रहण) SÛRJAS. 4, 14; vgl. ग्रह 2, c, α. प्रग्रहं गतः *gepackt, ergriffen, eingefangen:* नहि मे मुच्यते कश्चित्कथंचित्प्रग्रहं गतः। गजो वा महिषो वापि MBH. 3, 12411. = बन्धन *das Binden* H. an. 3,766. fg. = आबन्धन HALÂJ. 5,19. = नियमन *das Bändigen* MED. h. 20. — 3) *das Loslassen:* तयोरथ भुजाघातान्निग्रहप्रग्रहात्तथा। आसीत्सुभीमः संपातो वज्रपर्वतयोरिव ॥ MBH. 2, 912. 7, 5920. HARIV. 13289. — 4) *freundliche Aufnahme, Gunstbezeigung:* अतिथिप्रग्रहरत MBH. 13, 6709. निग्रहप्रग्रहौ 3, 11306. निग्रहे प्रग्रहे सम्यग्यदा राजा प्रवर्तते 11313. 13,4108. कालस्तु सर्वभूतानां निग्रहप्रग्रहे रतः HARIV. 4882. असत्प्रग्रहरति adj. MBH. 12, 4236. विग्रहप्रग्रहे 3, 361. प्रग्रहं गतः *freundlich aufgenommen, mit Freundlichkeit behandelt:* दौष्कुलेया विशेषेण कथंचित्प्रग्रहं गताः। बालभावाद्विकुर्वन्ति प्रायशः प्रमदाः शुभे ॥ MBH. 3, 17023. 5,3280. 12,188. — 5) *Zügel* P. 3,3,53. AK. 3,4,22,140. 29,221. H. an. MED. VJUTP. 137. KATHOP. 3, 3. MBH. 7, 9567. MṚKKH. 107,14. ÇÂK. 8,11. 100,15. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 59. *Strick* überh.: प्रग्रहैश्चर्मपट्टैश्च तं बद्ध्वा पर्वतोपमम् 13, 3456. *Zügel* in übertr. Bed. so v. a. *Leiter, Lenker, Führer:* प्रमाणं सर्वभूतानां प्रग्रहाश्च भविष्यथ MBH. 13, 2147 (vgl. 12, 3912 u. प्रग्रहण 3). 1, 800. 7, 285. नृपेष्वथ प्रनष्टेषु तदा त्वप्रग्रहाः प्रजाः HARIV. 2370. तामार्यगणसंपूर्णां भरतप्रग्रहां सभाम् R. 2,82,1 (88, 1 GORR.). viell. so v. a. *Geissel, Plage* HARIV. 9101. — 6) *der Strick, an dem die Wage hängt,* P. 3, 3, 52. AK. 3, 4, 31, 239. H. an. MED. — 7) *Lichtstrahl* (schliesst sich an 5. an) H. 99. H. an. MED. HALÂJ. 1, 39. — 8) *ein Ge-*

fangener AK. 2,8,2,87. H. 806. H. an. Med. Halâj. 4,74. — 9) *Arm* H. an. Med. — 10) *eine best. Pflanze, Cassia fistula* Ratnam. 21. Râǵan. im ÇKDr. = सुवर्णालुमहीरुह (vgl. 1. कर्णा 5., wo सुवर्णालु zu lesen ist; Med. hat den loc. सुवर्णालौ, welches ÇKDr. auf सुवर्णालि zurückführt) Med. = सुवर्ण *Gold* und हलिपादप (?) H. an. — Suçr. 2,284,1. — 11) so v. a. प्रगृह्य Taitt. Prât. 1,4. — 12) vollständig प्रग्रहहोम Bez. *einer best. Opferhandlung* Schol. zu Kâtj. Çr. 276, Anm. — 13) unter den Beinn. Vishṇu's oder Kṛshṇa's; s. u. निग्रह 4. — Vgl. तुला°.

प्रग्रहण (wie eben) n. 1) *das Ergreifen, Einfangen* Suçr. 1,41,14. स्रुव° adj. so v. a. *in der Hand haltend* MBh. 5,1229. *das Packen der Sonne oder des Mondes* so v. a. *der Anfang einer Finsterniss* Varâh. Bṛh. S. 5,8.87. Sûrjas. 5,16. — 2) *das Darreichen* Çâṅkh. Çr. 7,5,2. — 3) *Zügel, was Jmd im Zaume hält:* यथा हि रश्मयोऽश्वस्य द्विरदस्याङ्कुशो यथा। नरेन्द्रधर्मो लोकस्य तथा प्रग्रहणम्॥ MBh. 12,1991. हलायुधप्रग्रहणा (सेना) wohl *geführt von* 3,12589. abstr. *das Führersein, Leitersein:* प्रमाणं सर्वभूतेषु गत्वा प्रग्रहणं महत् 12,3912 (vgl. 13,2147 u. प्रग्रह 5.).

प्रग्रहवत् (von प्रग्रह) adj. 1) am Ende eines comp. *ergriffen habend, haltend:* स्रक्° MBh. 12,1780. — 2) *Andere freundlich aufnehmend, zuvorkommend* R. 2,1,11 Schl. 15 ed. Bomb. Schol.: प्रग्रहो दुष्टनिग्रह इन्द्रियनिग्रहश्च.

प्रग्राह (von ग्रह् mit प्र) m. 1) *das Einfangen* H. an. 3,768. Med. h. 19. *das Ergreifen* P. 3,3,46. पात्रप्रग्राहेण चरति भिक्षुः Schol. — 2) *Zügel* P. 3,3,53. AK. 3,4,22,239. H. an. Med. — 3) *der Strick, an dem die Wage hängt,* P. 3,3,52. AK. H. an. Med.

प्रग्रीव (1. प्र + ग्रीवा) m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. AK. 3,6,4,35. *Gitter* oder *Hecke um ein Haus* H. 1012. = वातायन nach Subhûti zu AK. = मत्तशाला nach Einigen, = अश्वशाला nach Andern, = द्रुमशीर्षक nach Govardhana, Bhar. zu AK. ÇKDr.

प्रघटक (von घट् mit प्र) *Lehrsatz:* नैकप्रघटकता Verz. d. Oxf. H. 163, *b*. N. — Vgl. प्रघट्टक.

प्रघटा (wie eben) f. viell. *die Anfangsgründe einer Wissenschaft:* °विद् = शास्त्रगण्ड Trik. 3,1,7. nach Wilson *a general reader, but not a profound one.* Vgl. छात्रगण्ड.

प्रघट्टक (von घट्ट् mit प्र) *Lehrsatz* Schol. zu Kap. 1,54. प्रघट्टकोक्तमार्गेण Verz. d. B. H. 346,1. — Vgl. प्रघटक.

प्रघण (von हन् mit प्र) m. 1) *der Platz draussen vor der Thür des Hauses* P. 3,3,79. AK. 2,2,12. Trik. 3,3,132. H. 1010. Med. ṇ. 60. Halâj. 2,144. — 2) *ein eiserner Hammer, eine eiserne Brechstange* Trik. Med. — 3) *ein kupferner Topf* Med. — Vgl. प्रघाण.

प्रघन m. 1) = प्रघण 1. Mukuṭa zu AK. ÇKDr. — 2) falsche Lesart für प्रथन *Phaseolus Mungo Lin.* H. 1172, v. l.

प्रघस (von घस् mit प्र) 1) m. *a*) *Fresser* Schol. zu P. 2,4,38. 3,3,59 und 2,4,37, Vârtt. Vop. 26,171. Bez. *der Ungötter* Trik. 1,1,7. Verz. d. Oxf. H. 190, *a*, 4 v. u. — *b*) m. N. pr. eines Rakshas MBh. 3,16365. R. 5,12,12. 41,2. 6,69,12. — *c*) N. pr. eines Affen im Gefolge des Râma R. 6,13,8. — 2) f. आ N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9,2634.

प्रघाण m. 1) = प्रघण 1. P. 3,3,79. AK. 2,2,12. H. 1010. an. 3,213. Halâj. 2,144. — 2) = प्रघण 2. H. an. — 3) = प्रघण 3. H. an. — 4) *Baumstamm* Halâj. 2,27.

प्रघात (von हन् mit प्र) m. P. 3,3,79. Sch. 1) *Kampf, Schlacht* H. 797. Halâj. 2,299. — 2) *Vorstoss am Gewand* Çat. Br. 3,1,2,18. TS. 6,1,1,3. Kâṭh. 23,1.

प्रघान m. = प्रघाण 1. Mukuṭa zu AK. ÇKDr.

प्रघास (von घस् mit प्र) s. वरुण°.

प्रघासिन् (wie eben) adj. *gefrässig:* die Marut VS. 3,44. 17,85.

प्रघास्य adj. dass. TS. 1,8,3,1. TBr. 1,6,5,3.

प्रघुण und प्रघूर्ण m. *Gast*, falsche Form für प्राघुण, प्राघूर्णक H. 499, v. l.

प्रघोषक (von घुष् mit प्र) m. *Laut, Geräusch* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

प्रच s. नख° und निश्च°.

प्रचक्र (1. प्र + चक्र) n. *ein Heer in Bewegung* AK. 2,8,2,64. H. 790.

प्रचक्षण (von चक्ष् mit प्र) enklitisch nach einem Verbum finitum gaṇa गोत्रादि zu P. 8,1,27. 57.

प्रचङ्कश (von काश् mit प्र) s. अ°.

प्रचण्ड (1. प्र + च°) 1) adj. f. आ *überaus heftig, — ungestüm, — leidenschaftlich, wüthend;* = प्रतापिन् H. an. 3,182. Med. ḍ. 31. = दुर्वह Med. °दिनकरकिरण Mṛḱḱh. 2,12. Ṛt. 1,1.10. प्रचण्डातप 11. Spr. 3053. वह्निरतिप्रचण्ड Varâh. Bṛh. S. 19,7. तेजस् Bhâg. P. 1,7,21. मन्यु 3,18,9. अनिल Prab. 3,14. पुष्पायुधं दुराधर्षं प्रचण्डशरकार्मुकम् MBh. 1,6576. 4,399. शक्तिं समरप्रचण्डाम् R. 6,35,5. तपस् Mârk. P. 121,39. राक्षसानीकमतिप्रचण्डम् R. 6,36,83. प्रचण्डातिरथ Hariv. 5943. चण्डिका Verz. d. Oxf. H. 96, *a*, 8. नायक Sâh. D. 67. मृगराज Spr. 2091. *fürchterlich, Grausen erregend:* °घोणा MBh. 3,15701. °वदना Dhûrtas. 85,1. — 2) m. *a*) *weissblühender Oleander* H. an. Med. — *b*) N. pr. eines Dânava Kathâs. 47,19. eines Koboldes Mârk. P. 51,108. 111. eines Sohnes des Vatsapri und der Sunandâ 118,2. — 3) f. आ *a*) *weissblühende* Dûrvâ Râǵan. im ÇKDr. — *b*) *eine Form* oder Çakti *der* Durgâ Verz. d. Oxf. H. 25, *b*, N. 5. 39, *b*, 21.

प्रचण्डपाण्डव (प्र° + पा°) n. Titel einer Komödie Verz. d. Oxf. H. No. 282.

प्रचण्डमूर्ति (प्र° + मू°) m. *ein best. Baum* (s. वरुण) Çabdaḱ. im ÇKDr.

प्रचण्डवर्मन् (प्र° + व°) m. N. pr. eines Prinzen, eines jüngern Bruders des Ḱaṇḍavarman, Daçak. 196,7.

प्रचण्डसेन (प्र° + सेना) m. N. pr. eines Fürsten von Tâmraliptikâ Vet. in Verz. d. Oxf. H. 152, *b*, 23.

प्रचता (von चत् mit प्र) adv. *verborgen, heimlich:* अदेवाद्देवः प्रचता गुहा यन्प्रपश्यमानो अमृतत्वमेति Ṛv. 10,124,2.

प्रचय (von 1. चि mit प्र) m. 1) *das Lesen, Einsammeln:* वृक्षाग्रस्थानां फलानां यष्ट्या प्रचयं करोति, पुष्प° P. 3,3,40, Sch. — 2) *Anhäufung, tumor, Ansammlung, Menge* Suçr. 2,312,9. Bhâshâp. 110. प्रचयः शिथिलाख्यो यः संयोगः 111. प्ररूढशालि° Ṛt. 5,1. आतपत्र° Râǵa-Tar. 5,482. भिन्नाञ्जन° Ṛt. 3,5. अमेध्य° Spr. 2994. प्रालेयवात° 1928. आदित्यादिक्रिया° Kull. zu M. 1,24. — 3) = प्रचयस्वर Taitt. Prât. 2,6. 7. 9 in Ind. St. 4,137. 167. 257.

प्रचयन (wie eben) n. *das Sammeln:* फल° Pâr. Gṛhj. 2,7.

प्रचयस्वर (प्र° + स्वर) m. *Häufungston* d. h. *reihenweise vorkommender Ton, der Mittelton (weder gesenkt, noch gehoben)* Einl. zu Nir. LVIII. fg. ṚV. Prât. 3,11. 13. 17. Upal. 8,10. 11. 9,5. Çikshâ 44. auch प्रचितस्वर (Comm. zu ṚV. Prât.) und प्रचित genannt: उदात्तमयं प्रचितमेकश्रुतीति पर्यायः Comm. zu VS. Prât. 4,138. 131.

प्रचर (von चर् mit प्र) m. 1) *Weg, Pfad* Dharaṇi im ÇKDr. — 2) pl. N. pr. eines Volkes R. 4, 44,12 (in den Noten प्रच्चर; v. l. प्रस्तर, विशाल).

प्रचरण (wie eben) 1) n. *das Beginnen eines Werkes, das in-Gebrauch-Nehmen* Kâtj. Çr. 2,6,39. पयस्याप्रचरणकाले 5,5,17. 9,13,8. 16,1,15. — 2) f. ई (sc. स्रुच्) Bez. *eines zur Aushilfe dienenden hölzernen Opferlöffels* Çat. Br. 3,9,3,11. 32. 4,4,2,7. 13. Kâtj. Çr. 8,7,1. 9,2,19. 3,1. 25,10,8.12. — Vgl. कुट्ट°.

प्रचरणीय (wie eben) adj. *in wirklichem Gebrauch befindlich* Çat. Br. 14,1,2,13. 3,1,22.

प्रचरितव्य (wie eben) partic. fut. pass.: तस्मात्सुपूर्वाह्ण एव पूर्वयोपसदा प्रचरितव्यम् *an's Werk zu gehen* Ait. Br. 1,23.

प्रचर्षणि wohl nur fehlerhaft zusammengeflossen aus प्र च° AV. 7, 110,2; vgl. ṚV. 1,109,5.

प्रचल (von चल् mit प्र) adj. *in Bewegung seiend, zitternd, bebend* Halâj. 4,10. कण्डू° (विष) Suçr. 2,295,2. प्रचलाङ्ग adj. MBh. 1,1379. विलोचनैः Kumâras. 5,35. °काञ्चनकुण्डलेषु Ṛt. 3,19. °लताभुजैः Prab. 80,4. मनस् MBh. 12,1814. 1,4418.

प्रचलक (wie eben) m. *ein best. zu den giftigen Gewürmen gezähltes Thier* Suçr. 2,288,8. — Vgl. प्रचलाक.

प्रचलकिन् s. प्रचलाकिन्.

प्रचलन (von चल् mit प्र) n. 1) *das Zittern, Schaukeln, Schwanken:* ध्रुवस्य Maitr. Up. in Ind. St. 2,396,3. जानु° *auf den Knieen* Pańkat. 252,22. — 2) *das Weichen, Fliehen:* शत्रोः Spr. 2947.

प्रचलाक (wohl wie eben) 1) m. a) *das Bogenschiessen,* = शराघात H. an. 4,18. Med. k. 196. = शराहत (!) Hâr. 242. — b) *Pfauenschweif* H. 1320. H. an. Med. Halâj. 2,87. — c) *Schlange* H. an. Med. Hâr. *ein anderes giftiges Thier* Suçr. 2,257,11. 108,6. — 2) f. प्रचलाका viell. *heftiger Regenguss, Wolkenbruch* TS. 7,5,11,1.

प्रचलाकिन् (von प्रचलाक) m. 1) *Pfau* Trik. 2,5,26. H. an. 4,183 (प्रचलकिन्). Med. n. 238. Hâr. 90. Halâj. 2,86. — 2) *Schlange* H. an. Med.

प्रचलाय् (von प्रचल) *sich hinundherbewegen, mit dem Kopfe nicken:* प्रचलायित adj. *mit dem Kopfe nickend beim Schlaf in sitzender Stellung* AK. 3,1,32. H. 442. n. *das Nicken mit dem Kopfe beim Schlaf in sitzender Stellung:* श्रमवशाच्छायां श्रितः शाखिनामासीनः प्रचलायितेन (viell. आसीनप्र° zu lesen) सुमहदुःखं विसस्मार सः Râǵa-Tar. 1, 371. आसीनप्रचलायितम् Râǵan. im ÇKDr.

प्रचषाल (1. प्र + च°) n. *eine best. Verzierung am Opferpfeiler:* चषालं प्रचषालं च यस्य यूपे हिरण्मये MBh. 7,2266.

प्रचाय (von 1. चि mit प्र) m. *das Einsammeln, Lesen, Pflücken:* पुष्प° P. 3,3,40, Sch.

प्रचायिका f. dass.; s. पुष्प° und u. जीवपत्त्र.

प्रचार (von चर् mit प्र) m. 1) *das Hervortreten, Erscheinen, zum-Vorschein-Kommen, Sichzeigen:* तेषां तु विरलः प्रचारः Prab. 10,6. सा तु कलिना यद्यपि विरलप्रचारा कृता 31,7. अल्प° adj. MBh. 1,3631. शलभानामिवाकाशे प्रचारः संप्रदृश्यताम् 4,1507. प्रचारे पुरुषादानां रक्षसाम् 3,388. प्रचारसमये ऽस्माकम् 418. लोभात्प्रचारं चरतस्तासु वेलासु वै नरान् 1,6445. शान्तमृग° (कानन) Kumâras. 3,42. गृहीतश्वापद° (अरण्य) Çâk. 23,11, v. l. (मृगाधिपः) स्वैरप्रचारं पुनर्वनं प्रविष्टः Pańkat. 31,3 (ed. orn. 27,12). Vâsavad. 13. विलोक्य तैरप्यधुना प्रचारम् *dass diese* (Wörter) *auch noch heut zu Tage vorkommen* so v. a. *gebraucht werden* Trik. 1, 1,2. — 2) *das von-Statten-Gehen, Vorsichgehen, zur-Anwendung-Kommen:* क्रतुर्महानल्पधनप्रचारः *mit geringen Mitteln von Statten gehend* MBh. 13,3527. नय° Mṛkkh. 2,5. प्रचारश्चास्य कर्मणाम् R. 5,32,8. भिक्षा° so v. a. *Almosenvertheilung* MBh. 1,7181. न गिरां प्रचारः *es finden sich keine Worte* Spr. 1980. सुखचेष्टा° adj. *bei dem die Bewegungen leicht von Statten gehen* Suçr. 1,69,9. सूक्ष्मं सूत्रप्रचारेण पश्येद्धि विधिचेष्टितम् Kâm. Nitis. 12,28; vgl. 33. मूलप्रचारैर्हि विषं प्रयच्छन्ति जिघांसवः MBh. 3,14662. — 3) *das Wandeln:* निरुत्पाता च वसुधा सुप्रचाराश्च वै ग्रहाः Hariv. 2881. सुदान्तैरिन्द्रियैरसंक्षोभितैर्यापथप्रचारः Burn. Intr. 168, N. 2. — 4) *das Verfahren, Benehmen, Betragen:* अन्तःपुर° M. 7,153. fgg. Hariv. 5172. शङ्कित° adj. 7056. दुष्ट° adj. 4285. सु° adj. MBh. 12,6282. सुप्रचारान्सुरान्कृत्वा धर्मतः Hariv. 8300. Mṛkkh. 46,17. प्रचारकुशला Brahma-P. 55,16. कामप्रचारकुशला 51,16. = रीति AK. 3,4,14,71. — 5) *Tummelplatz:* कुमाराणाम् Hariv. 6371. insbes. des Viehes: *Weide, Weideland, Weideplatz* M. 9,219. MBh. 1,1671. 13,3439 (wo निपान *Tränke* bedeutet). 3597 (vgl. 3516). Hariv. 3389. R. 6,7,35. गो° Ǵâǵn. 2,166. — Vgl. धर्म°, निष्प्रचार.

प्रचारित adj. von प्रचार gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36.

प्रचारिन् (von चर् mit प्र) adj. 1) *hervortretend, erscheinend, zum Vorschein kommend:* गुणप्रचारिणी वृद्धिर्हुताशन इवेन्धने MBh. 12,7480. — 2) *umhergehend:* एकस्थानस्थितैः प्रचारिभिश्चान्यैश्चारैः Kull. zu M. 9,266. — 3) *verfahrend, sich benehmend:* यथास्वैर° (so ist zu verbinden) MBh. 12, 1783.

प्रचाल m. *der Hals der Laute* Çabdârthak. bei Wilson. Falsche Lesart für प्रवाल.

प्रचालक (vom caus. von चल् mit प्र) adj. am Ende eines comp. *zittern machend, zitternd mit:* काय°, बाहु°, शीर्ष° Vjutp. 197.

प्रचालन n. Pańkat. 248, 6. Dem Zusammenhange nach so v. a. *das Lärmmachen,* was aber das Wort der Etymologie nach (vom caus. von चल् mit प्र) nicht bedeuten kann.

प्रचिकित adj. VS. Prât. 2, 12. (nach Mahidh.) *kundig* VS. 19, 52; siehe jedoch 4. चित् mit प्र.

प्रचिकीर्षु (vom desid. von 1. कर् mit प्र) adj. *im Sinne habend es Jmd zu entgelten* (also = प्रतिचिकीर्षु) Bhâg. P. 4, 10, 10.

प्रचित 1) part. s. u. 1. चि mit प्र und u. प्रचयस्वर. — 2) m. *ein best. Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 164. Ind. St. 8, 406. 409. 410. °क ebend.

प्रचितस्वर s. u. प्रचयस्वर.

प्रचित्त्य (von चित् mit प्र) adj. *worüber man nachzusinnen hat:* विद्या MBh. 5, 1685.

प्रचिन्वत् (partic. praes. von 1. चि mit प्र) m. N. pr. eines Sohnes des Ǵanameǵaja Hariv. 1655. fg. VP. 447. Bhâg. P. 9,20,2.

प्रचीबल *eine best. Pflanze* Suçr. 2, 391, 5.

प्रचीर (1. प्र + चीर) m. N. pr. eines Sohnes des Vatsaprî und der Sunandâ Mârk. P. 118, 1.

प्रचुपित s. उपस्थित°.

प्रचुर adj. f. आ *viel, reichlich* (Gegens. अल्प) AK. 3, 2, 12. H. 1425. Halâj. 4, 16. वने °पादपे R. Gorr. 2,38,38. Spr. 2355. Gît. 2,3 (Schol. = विस्तीर्ण). Pańkat. 141, 18. 229, 5. Kull. zu M. 8, 247. जनाः *viele Menschen* Pańkat. 47, 11. उदाहरणानि Schol. zu VS. Prât. 4, 152. °लोमा Kull. zu M. 3. 8. Halâj. 2,116. fg. °चन्दन Rt. 2, 22. अधररस Spr. 1780. °नित्यधनागमा 3132. प्रचुरानिल Suçr. 1, 197, 20. °पूय 284, 7. Hit. 50, 21. ब्रह्म हि प्रचुरच्छलम् MBh. 12.12870. कामाः Hariv. 12664. धनमानदानैः Çuk. 44, 3. कालः °मन्मथः R. 3,79,3. °पराभव Spr. 2658. स्त्री Kull. zu M. 4,231. समागम *häufig* Bhâg. P. 5,13,21. *voll von, reich an:* ऊर्णा° (मेष) Pańkat. 253,20. क्लिष्टप्राणि° (शिबिर) Schol. zu Kumâras. 5, 7. चौर° (लोक) Bhâg. P. 1,18,43. — Vgl. प्राचुर्य.

प्रचुरता (von प्रचुर) f. *Vielheit, Menge* Varâh. Brh. S. 19,9.

प्रचुरत्व (wie eben) n. dass.: श्वापद° Hariv. 11143. *das Reichsein an:* आनन्द° Vedântas. (Allah.) No. 27.

प्रचुरपुरुष (प्र° + पु°) m. *Dieb* Trik. 2,10,7. — Vgl. चौर.

प्रचुरीभू (प्रचुर + भू) *zunehmen:* °भवत्तमः Çiç. 9, 20.

प्रचेतृ m. *Wagenlenker* H. 760, v. l. Falsche Form für प्रवेतृ.

प्रचेतस् (von 4. चित् mit प्र, euphonisches Verhalten vor राजन् P. 8, 2,70, Vârtt. 1. 1) adj. *aufmerksam; besonnen; kundig, klug, verständig;* gewöhnlich von Göttern gebraucht, besonders von Agni und den Âditja. Nir. 8,5. 9,20. = हृष्ट H. an. 3,751. = प्रकृष्टहृद् Med. s. 56. देवाश्चित्ते प्रचेतसो बृहस्पते भागमानशुः ṚV. 2,23,2. अग्ने दिवः सूनुरसि प्रचेताः 3,25,1. अग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः 10,79,4. कविर्कविषु प्र° 7, 4,4. 8,73,2. TS. 3,5.5,3. यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा 1,41,1. 8,47,4. 56,17. 10,85,17. Varuṇa 1.24,14. VS. 5,11 (Comm.). उत प्रचेतसो मदे ṚV. 8,7,11. Himmel und Erde 1,159,1. 10,36.2. AV. 6,53, 1. — ṚV. 1,39,9. 43,1. 3,61,1. 4.53,1. 8,9,15. die Späher Varuṇa's 7,87,3. अग्याः 6,75,13. heilkräftige Kräuter AV. 8,7,7. Vgl. अ° (auch ṚV. 10,117,6. MBh.3,13286), वत्स°. — 2) m. a) Bein. Varuṇa's AK. 1,1,1,56. H. 188. H. an. Med. Halâj. 1,74. Hariv. 14827. Ragh. 1,80. Kumâras. 2,21. कोशकामः प्रचेतसम् (यजेत्) Bhâg. P. 2,3,7. 5,30. 3,17,26. fg. 4, 16, 10. Verz. d. Oxf. H. 104, b, 25. Vedântas. (Allah.) No. 74. — b) N. eines Praǵâpati, = मुनि H. an. Med. M. 1, 35. Hariv. 14071. R. 3, 20, 8. Gesetzgeber Colebr. Misc. Ess. I, 117. Verz. d. B. H. No. 1028. Ind. St. 1,233. — c) pl. Bez. der zehn Söhne des Prâkînabarhis von einer Tochter Varuṇa's MBh. 1, 7266. 12, 7572 (प्रा° des Versmaasses wegen; vgl. 1,3129, wo aber auch die Kürze erlaubt gewesen wäre). 13, 6830. Hariv. 87. 89. VP. 107. fgg. Bhâg. P. 4, 12, 39. 13, 2. fgg. 4,24,13. 16. 19. 30,3. fgg. 21. 6,4,4. Verz. d. Oxf. H. 49. a, 6. शतशश्च (!) समं सर्वे प्रधावन्ति प्रचेतसः Hariv. 12246. प्रचेतसानां (st. प्रचेतसां) सा (मारिषा) भार्या दक्षस्य जननी Brahma-P. in LA. 59, 17. — d) N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Duduha. Hariv. 1841 (vgl. VP. 443, N. 5). des Durjâman VP. 443. des Durmada Bhâg. P. 9,23,15. — Vgl. अ°, प्राचेतस.

प्रचेतस s. u. प्रचेतस् 2, c.

प्रचेतुन (wie eben) adj. *Ausblick gewährend:* पद् ṚV. 1, 21, 6.

प्रचेल n. *gelber Sandel* Çabdak. im ÇKDr.

प्रचेलक m. *Pferd* Çabdam. im ÇKDr.

प्रचेलुक m. *Koch* Trik. 2,9,6. Vgl. die richtige Form पचेलुक.

प्रचोद (von चुद् mit प्र) m. *das Antreiben, Anfeuern:* शुभे धर्मे प्रचोदार्थम् Açokâvad. 9.

प्रचोदक (wie eben) adj. *antreibend* u. s. w.; f. प्रचोदिका *die Anfeuerin*, Bez. der 4 Töchter der Nijoǵikâ, einer Tochter des Dämons Duḥsaha, Mârk. P. 51, 84.

प्रचोदन (wie eben) 1) n. *das Antreiben, Anfeuern, Auffordern; Anweisung, Befehl* MBh. 5, 73. 13, 3488. वाक्प्रचोदनात् *auf die befehlenden Worte hin* R. 4,21,16. — 2) f. ई *Solanum Jacquini Willd.* AK. 2,4,3,12.

प्रचोदिन् (wie eben) adj. *vor sich her treibend* Spr. 1155.

प्रच्छद् (1. छद् mit प्र) f. *Bedeckung* VS. 15, 5.

प्रच्छद (von 1. छद् mit प्र) m. P. 6,4,96, Sch. *Ueberzug, Betttuch* Halâj. 2, 153. Çabdar. im ÇKDr. Ragh. 19,22. Râǵa-Tar. 2,56. — Vgl. उत्तर°.

प्रच्छदपट (प्र° + पट) m. dass. AK. 2, 6, 3, 18. H. 676. Sâh. D. 42, 12. — Vgl. प्रच्छादनपट.

प्रच्छन (von प्रछ्) n. *das Fragen, Frage* Lois. zu AK. 1, 1, 5, 10. °ना f. dass. Gaṭâdh. im ÇKDr.

प्रच्छन्न 1) partic. adj. s. u. 1. छद् mit प्र. — 2) n. *eine verborgene Thür* AK. 2, 2, 13.

प्रच्छन्नीभू (प्रच्छन्न + भू) *sich verstecken, sich verborgen halten:* °भूय Z. d. d. m. G. 14, 572, 8.

प्रच्छर्दन (von छर्द् mit प्र) n. 1) *das Vonsichgeben, Ausstossen:* प्राणस्य Jogas. 1, 34. — 2) *Brechmittel* Suçr. 2, 6, 17. 250, 12. 407, 4.

प्रच्छर्दिका (wie eben) n. *Erbrechen* P. 3,3,108, Sch. AK. 2,6,3,6. H. 469.

प्रच्छादक (von 1. छद् mit प्र) 1) adj. *bedeckend*, am Ende eines comp. Suçr. 1,343,6. तमः° *mit Finsterniss verhüllend*, Bez. eines bösen Dämons Mârk. P. 51,90. 96. — 2) m. *ein von der Laute begleiteter Gesang einer von ihrem Gatten treulos verlassenen Gattin, in dem diese ihre Lage auf versteckte Weise schildert*, Kavikanthahâra bei Çaṅk. zu Çâk. 98.

प्रच्छादन (wie eben) 1) adj. *verdeckend, verhüllend:* पिशु° (मल) N. 17, 9. — 2) n. a) *das Verdecken, Verhüllen:* वल्कलकृतकौपीनमात्र° (तपस्विन्) Pańkat. 188, 13. आकार° 200, 10. आत्म° MBh. 1, 7102. — b) *Ueberwurf, Obergewand* H. 671. Halâj. 2, 391.

प्रच्छादनपट (प्र° + पट) m. *Ueberzug, Betttuch* Pańkat. 62, 10. 11. Gaudap. zu Sâṅkhjak. 17. — Vgl. प्रच्छदपट.

प्रच्छाद्य (von 1. छद् mit प्र) adj. *zu verdecken, zu verhüllen, zu verbergen:* रागरोषौ Spr. 1314.

प्रच्छान (von 1. छा mit प्र) n. *das Wundmachen, Schröpfen* Suçr. 1, 45, 11. 58, 5. 2. 118, 14.

प्रच्छाय (1. प्र + छाया) n. *ein schattiger Ort, Schatten:* इत्योपविश्य प्रच्छाये Kathâs. 33, 36. °सुलभनिद्र (दिवस) Çâk. 3. स फुल्लस्य कदम्बस्य प्रच्छाये निषसाद ह Hariv. 5410.

प्रच्छित s. u. 1. छा mit प्र.

प्रच्छिद् (1. छिद् mit प्र) adj. P. 3, 2, 61, Sch. *abschneidend, zerschneidend* VS. 30, 16.

प्रच्छेद (von 1. छिद् mit प्र) m. *Abschnitt, Schnitzel* Kâtj. Çr. 8, 8, 30.

प्रच्छेदन (wie eben) n. *das Zerstückeln* Shaḍv. Br. 4, 3.

प्रच्छेद्य partic. fut. pass. von 1. छिद् mit प्र; s. अ°.

प्रच्यव (von 1. च्यु mit प्र) m. 1) *Fortgang, das Weichen:* त्रिगुणास्वभावत्वात्प्रकृतेर्न स्वभावप्रच्यवः Schol. zu Kap. 1, 145. 160. — 2) *Fall:* न वा एतौ मनुष्याः प्रच्यवमर्हन्ति Kâṭh. 27, 8.

प्रच्यवन (wie eben) n. 1) *das sich-fort-Begeben, Weichen:* दोष° Suçr. 2, 15, 19. — 2) *das Kommen um* (abl.): राष्ट्रात् MBh. 4, 646.

प्रच्यावन (vom caus. von 1. च्यु mit प्र) n. 1) *Mittel der Entfernung, — Niederschlagung, — Minderung:* दोष° Suçr. 1, 146, 15. — 2) *das Abbringen von* (abl.): स्वमतात् P. 8, 2, 94, Sch.

प्रच्यावुक (von 1. च्यु mit प्र) adj. *hinfällig:* ब्रह्मक्षत्रे एव प्रच्यावुके, विरूप्रच्यावुका Çâṅkh. Br. 16, 4. 2, 1. 3, 8. 15, 4.

प्रच्युतत्व (von प्रच्युत; s. u. 1. च्यु mit प्र) n. *das Gewichensein* Madhjam. 96.

प्रच्युति (wie eben) f. 1) *Fortgang, Weggang, das Weichen:* स्वभाव° das erste Mal ist स्वभावाप्रच्युतिम् zu lesen) Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 255. आत्मभावस्य Madhjam. 8. — 2) *das um-Etwas-Kommen, Verlustiggehen:* नित्यं प्रच्युतिशङ्कया तणमपि स्वर्गे न मोदामहे Çântiç. 4, 20. — 3) *Hinfälligwerden:* अ° Çat. Br. 13, 5, 4, 12. Çâṅkh. Çr. 16, 22, 13. 22.

प्रछ्, पृच्छति Dhâtup. 28, 120. P. 6, 1, 16; अप्राक्षम्, अप्राक्षीस्, अप्राक्षीत्, अप्राट् (ved.); पप्रच्छ; प्रक्ष्यति (प्रक्ष्यसि MBh. 4, 278 fehlerhaft für स्प्र°), प्रष्टा P. 8, 2, 36, Sch. Kâr. 2 aus Siddh. K. zu P. 7, 2, 10. med. (in gebundener Rede) पृच्छते, पपृक्षे (ved.), पपृक्षास् Naigh. 3, 14; पृष्ट्वा P. 1, 2, 8; प्रष्टुम् P. 8, 2, 36, Sch.; pass. पृच्छ्यते, partic. पृष्ट; *Jmd* (acc.) oder *nach Jmd* (acc.) *fragen, Jmd* (acc.) *um Etwas* (acc.) *fragen, erfragen, forschen nach; suchen; bittend angehen* ṚV. 1, 161, 4. 164, 4. 2, 12, 5. 4, 3, 8. 5, 11. यत्त्वा पृच्छादीजानः 8, 24, 30. अक्षेत्रवित्क्षेत्रविदं ह्यप्राट् 10, 32, 7. 79, 6. कथा ग्रामं न पृच्छसि *aufsuchen* 146, 1. AV. 10, 8, 10. 12, 4, 43. 7, 54, 2. 8, 9, 7. Çat. Br. 1, 7, 4, 17. 10, 3, 4, 1. 11, 4, 1, 3. 9. 12, 8, 2, 3. 14, 6, 9, 1. तं त्वौपनिषदं पुरुषं पृच्छामि 9, 28. VS. Prât. 1, 28. सोमेन यक्ष्यमाणो नर्तु पृच्छेन्न नक्षत्रम् *er frage nichts nach* Âçv. Çr. 2, 1. Gṛhj. 4, 7. पृष्ट्वा स्वदितमित्येवम् M. 3, 251. 2, 110. fg. 11, 17. MBh. 3, 2120. 2690. Hit. 27, 22. 40, 16. ब्रूहीति ब्राह्मणं पृच्छेत् M. 8, 88. Bhag. 2, 7. Sâv. 5, 92. Indr. 1, 38. R. 1, 9, 44. 2, 90, 21. Suçr. 1, 30, 6. Ragh. 3, 5. Megh. 83. Kathâs. 3, 46. 17, 95. 38, 52. 45, 403. Pańkat. 130, 4. Çuk. 41, 19. Bhaṭṭ. 7, 65. 15, 5. उत तमादेशमप्राक्ष्यः (v. l. अप्राक्षः) Khând. Up. 6, 1, 3 = Vedântas. (Allah.) No. 120. पप्रच्छानामयं चापि तयोः MBh. 3, 2148. 2182. R. 1, 2, 28. 20, 13. Spr. 1103. तत्त्वेन हि ममाचक्ष्व पृच्छन्त्या देवरूपिणीम् *fragend nach* MBh. 3, 2692. यदि तावदस्य शिशोर्नामतो मातरं पृच्छामि so v. a. *nach dem Namen der Mutter fragen* Çâk. 104, 22. ब्राह्मणं कुशलं पृच्छेत् M. 2, 127. 8, 87. MBh. 3, 2750. ततो वक्ष्यसि यत्त्वां स प्रक्ष्यति 1, 858. 2, 150. R. 1, 8, 13. R. Gorr. 1, 21, 9. Ragh. 1, 45. 58. 14, 27. Çâk. 14, 10. 71, 5. Megh. 99. Vid. 130. Kathâs. 27, 177. 28, 192. Bhaṭṭ. 6, 8. 42. P. 1, 4, 51, Sch. Vop. 5, 6. सर्वान्यथावच्च दिवौकसश्च पप्रच्छुरेनं कुरुराजपुत्राः *sie erkundigten sich bei ihm nach* Arģ. 1, 8. med.: यं सूरिरर्थी पृच्छमान एति ṚV. 7, 1, 23. पृच्छे तदेनः 86, 3. 10, 22, 6. शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गाः 9, 89, 3. गावो यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः 97, 34. 35. सभामेति कितवः पृच्छमानो जेष्यामीति *sich fragend* 10, 34, 6. 85, 14. इहेह यद्वां समना पपृक्षे सेयमस्मे सुमतिः 4, 43, 4. Çat. Br. 13, 4, 2, 17. पृच्छमान MBh. 12, 13941. दमयन्तीमपृच्छत 3, 2583. 12070. 13, 297. Bhâg. P. 3, 14, 12. 21, 56. कर्मसिद्धिमपृच्छत MBh. 1, 1451. ते तमर्थमपृच्छन्त देवान् M. 2, 152. MBh. 3, 2891. 13338. 14, 423. pass.: तथा तेन पृच्छ्यमाना MBh. 3, 2392. अपृच्छ्यत Kathâs. 9, 85. Râģa-Tar. 4, 63 (wo अपृच्छ्यत zu lesen ist). स तैः पृष्टस्तथा M. 1, 4. 119. 2, 110. 8, 60. 76. 255. 261. Çat. Br. 3, 5, 4, 17. MBh. 3, 2874. Çâk. 59. Vid. 267. Vet. 8, 18. 11, 17. स मया योगनन्दस्य राज्यवार्त्तामपृच्छ्यत Kathâs. 5, 107. दात्रा पृष्टा हविर्गुणान् M. 3, 236. 8, 54. Kumâras. 6, 93. एष मा तस्मान्मा हिंसीद्विदः पृष्टः AV. 7, 54, 2. तथैवाष्टौ ये पृष्टा निधयो मया Mârk. P. 69, 1. पृष्टाभिधायिन् *das Gefragte beantwortend* Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. Das entferntere Object wird auch mit प्रति verbunden: गिरिराजमिमं तावत्पृच्छामि नृपतिं प्रति MBh. 3, 2441. तत्रासौ निजशापान्तं प्रति पृष्टा मया Kathâs. 7, 32. mit अर्थे *wegen:* कं नु पृच्छामि दुःखार्ता त्वदर्थे MBh. 3, 2428. mit अधिकृत्य *über:* दाक्षायण्या पतिव्रतमधिकृत्य पृष्टः Çâk. 101, 7. steht auch im loc.: यः प्रश्नं वितथं ब्रूयात्पृष्टः सन्धर्मनिश्चये M. 8, 94. — शिवाय विश्वरूपाय यन्मां पृच्छद्युधिष्ठिरः *was er mich in Betreff* Çiva's *gefragt hat* MBh. 13, 606.

— caus. प्रच्छयति West. प्रच्छयन्ति MBh. 5, 1226 Druckfehler für प्रयच्छन्ति.

— desid. पिपृच्छिषति P. 1, 2, 8. 7, 2, 75 (beim Schol. fälschlich पिप्र°). Vop. 19, 6. 7.

— intens. परीपृच्छ्यते Pat. zu P. 7, 4, 90. Sch. zu P. 6, 1, 16.

— अति *darüber hinaus —, weiter fragen:* यद्वै प्राणमत्यप्रक्ष्यः TBr. 3, 10, 9, 5. Çat. Br. 11, 6, 3, 11. 14, 6, 6, 1.

— अनु *fragen, befragen, fragen nach, um:* सागरायानुपृच्छते MBh. 12, 10618. Bhâg. P. 6, 8, 3. अन्वपृच्छत्तां रूपं विकुरुषे कथम् MBh. 13, 1513. R. Gorr. 2, 57, 27. Bhâg. P. 1, 19, 31. 3, 8, 3. तामिन्द्रो ऽथान्वपृच्छत MBh. 13, 559. मरणं मानुप्राक्षीः Kaṭhop. 1, 25. कुशलं चान्वपृच्छत् MBh. 5, 946. 13, 2007. Bhâg. P. 2, 6, 32. 8, 29. प्रश्नं वाङ्मनसोर्मां यस्मात्त्वमनुपृच्छसि MBh. 14, 640. यस्या भयाद्रामं (*nach* Râma) नानुपृच्छसि सारथिम् R. 2, 57, 29. कुशलं त्वानुपृच्छति R. Gorr. 2, 81, 11. Bhâg. P. 1, 16, 26. 2, 9, 42. अनुपृष्ट *nach dem man sich erkundigt* 1, 15, 22. n. *wiederholte Frage* Nir. 1, 4. 5. — Vgl. अनुप्रश्न.

— अभ्यनु dass. MBh. 13, 2169. तं सर्वे ऽभ्यनुपृच्छन्त 12, 1933.

— समनु dass.: विदितं वेदितव्यं ते कस्मात्समनुपृच्छसि MBh. 3, 12516. कस्माद्वित्तं समनुपृच्छसि 2, 2142. 14, 753.

— अभि dass. Bhaṭṭ. 3, 29. पुरोहितमभिप्रष्टुम् MBh. 13, 3733. अा स्माभिपृच्छे ऽद्य पतिं प्रजानाम् Bhâg. P. 3, 24, 34. अस्त्यस्माकमभिप्रेतं भवन्तं कंचिदर्थमभिप्रष्टुम् (so ist zu verbinden) MBh. 3, 13339. अभिपृष्ट *wonach man gefragt hat* Bhâg. P. 2, 2, 32.

— आ med. P. 1, 3, 21, Vârtt. 6. Vop. 23, 1. 1) *sich bei Jmd.* (acc.) *verabschieden, Lebewohl sagen:* आपृच्छे त्वाम् MBh. 1, 3270. 2, 58. R. 2, 34, 22. 50, 2. 5, 36, 76. आपृच्छस्व 2, 21, 28. Megh. 12. आप्रष्ट Kathâs. 29, 62. आपपृच्छे Bhaṭṭ. 14, 63. आपृच्छ्य R. 1, 2, 3. 9, 40. 74, 1. 2, 34, 7. Ragh.

8,48. 12,103. Kathâs. 35,163. Râǵa-Tar. 3,280. Çuk. 42,10. आपृष्ट्वा R. 1, 72,20. आप्रष्टुम् MBh. 3,1734. act. 2,1602. (तम्) आपृच्छ्य — गमनं द्वारकां प्रति 14,403. pass.: आपृष्टो ऽसि गच्छाम्यहम् Matsjop. 33. MBh. 5,2991. *begrüsst werden:* आ नो इन्द्र पृक्षसे (Benf. Gr. § 860) Ṛv. 10,22,7. आपृच्छते, आपृच्छत *sich selbst Lebewohl sagen* P. 3,1,87, Vârtt. 10, Sch. — 2) *fragen, nach Etwas fragen:* अनापृष्टकथो वाग्मी Mârk. P. 20,20. अनापृष्टमपि ब्रूयुर्गुरवो दीनवत्सलाः Bhâg. P. 3,7,36. — Vgl. आपृच्छा, आपृच्छ्य, आप्रच्छन.

— उपा *sich bei Jmd verabschieden*, act. R. 3,5,18.

— समा dass.: °पृच्छ्य R. Gorr. 2,31,27. 3,1,34. Kathâs. 28,189.

— उप *Jmd* (acc.) *befragen:* °प्रष्टुम् MBh. 12,12272. °पृच्छामहे 10,102.

— परि *fragen, befragen, sich erkundigen nach, Jmd* (acc.) *fragen nach, um* (acc.) MBh. 4,1637. 13,344. R. 6,2,12. Spr. 2450. तं परिपृच्छेयुः M. 11,195. MBh. 3,2135. R. 1,1,1. 2,87,8. 3,38,1. 6,8,27. Suçr. 1,249, 5. Bhâg. P. 2,9,42. पर्यपृच्छत कश्यपम् MBh. 1,1402. 5,1261. 12,13917. Hariv. 909. R. 1,74,9 (76,11 Gorr.). 2,101,2. 6,2,9. पर्यपृच्छन्त सख्यः (मया) Kathâs. 25,57. परिपृष्ट Vid. 304. एतेषां सोमप्रवाकं परिपृच्छेत् Âçv. Gṛhj. 1,23. ग्रामांश्च परिपप्रच्छ गोकुलानि च सर्वशः R. 1,9,60 (59 Gorr.). 2,60,12. कुशलं कौशिको राज्ञः पर्यपृच्छत् 1,20,11. 31,1. Kathâs. 10,176. Mârk. P. 16,13. पितॄंस्तान्परिपप्रच्छ वाजिहर्तारमेव च *fragte nach* R. 1, 42,8. Draup. 4,13. कुशलं पर्यपृच्छत R. 1, 52,4. पर्यपृच्छत तान्सर्वान्क्रमेण सुहृदः स्वकान् MBh. 3,2685. 14,452. परिपृच्छ्य च मां पूर्वं परिक्लेशं पुरस्य च 1,6311. 4,79. R. Gorr. 2,10,6. Kathâs. 22,132. Narasiṁha-P. in Verz. d. Oxf. H. 82, *a*, 37. (विभुम्) पुत्र्या वरं परिप्रष्टुम् Bhâg. P. 9, 3, 30. das entferntere Object mit प्रति verbunden: परिपप्रच्छ भैमं च कार्यं तत्प्रति Hariv. 8772. im loc.: धर्मेषु कुरवः कं नु परिप्रत्यन्ति MBh. 11, 659. im gen.: परिपृच्छन्ति सूत्रस्य विनयस्य मातृकायाः Burn. Intr. 46. — Vgl. परिप्रश्न.

— संपरि *befragen:* इति °पृष्टो ऽहं तेन MBh. 14,576.

— प्रति *befragen, Jmd fragen um:* प्रत्यपृच्छद्ब्राह्मणवरम् Kathâs. 26, 121. तदामात्यान्समाहूय प्रतिप्रक्ष्यति निश्चयम् R. 1,8,18.

— वि *fragen, befragen; erforschen:* वि पृच्छामि पाक्याइ न देवान् Ṛv. 1,120,4. तमित्पृच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेनेव धीरो मनसा यदग्रभीत् 145,2. एता वि पृच्छ किमिदं भनन्ति 4,18,6. विपृच्छम् absol. 7,86,3. 8, 45,4. 66,1. 9,70,9. AV. 20,127,9. — नारदाय विपृच्छते Bhâg. P. 2,4,25. ततश्च वः पृच्छ्यमिदं विपृच्छे 1,19,24.

— सम् 1) med. P. 1,3,29, Vârtt. 1. Vop. 23,14. *sich befragen, — unterreden, — begrüssen:* पृथ्यं वेन सं वेन पृच्छे Ṛv. 4,18,2. सं पृच्छसे समराणः शुभानैः 1,165,3. न यः संपृच्छे (dat. inf.) न पुनर्हवीतवे न संवादाय रमते 8,90,4. यत्संपृच्छं मानुषीर्विश आयन् 10,69,9. — 2) *fragen, befragen, Jmd fragen um;* act. MBh. 12,3027. ताम् — समप्राक्षीत् Bhâg. P. 9,14,13. संपृष्ट *gefragt* MBh. 12,7893. R. 2,36,21. R. Gorr. 1,19,1. Bhâg. P. 8.5,14. Çuk. 41,10. तत्संप्रष्टुमिहागच्छ MBh. 3,11364. तम् — समपृच्छदनामयम् 13,657. पाण्डवाः सर्वकार्याणि संपृच्छन्ति स्म तं नृपम् 15, 6. med.: किमेतदिति ते ऽन्योऽन्यं समपृच्छन्त Hariv. 10297. सुहृदः — संपृच्छे Bhâg. P. 4,22,15. 7,5,8.

— उपसम् *befragen:* °प्रष्टुम् MBh. 5,2658. 12,1362.

प्रज (von जन् mit प्र) 1) adj. f. आ *gebärend;* s. 1. अप्रज. — 2) m. *Gatte* Bhar. zu AK. ÇKDr. Eine zur Erklärung von प्रजावती erfundene Bedeutung.

प्रजङ्घ (1. प्र + जङ्घा) m. N. pr. 1) eines Affen R. 5,73,44. — 2) eines Râkshasa R. 6,18,9. 69,12.

प्रजङ्घा (wie eben) f. *ein best. Theil des Unterschenkels:* प्रजङ्घाय als Erkl. von अपस्कार Trik. 2,8,38.

1. प्रज्ञ॑ज्ञि (von 1. ज्ञा mit प्र) adj. *kundig* Çat. Br. 5,1,2,10. — Vgl. 1. अप्रजज्ञि.

2. प्रजज्ञि (von जन् mit प्र) adj. *zeugungsfähig;* s. 2. अप्रजज्ञि.

प्रजन (von जन् mit प्र) P. 7,3,35, Sch. 1) m. (seltener n.) *Zeugung, das Belegen* AK. 3,3,25. H. 1274. Taitt. Up. 1,9. M. 9,61. 121. 12, 121. MBh. 3,12648. प्रजनः स्वेषु दारेषु 12,2274 (st. प्रजनः das neutr. प्रजनं 626). 13,2439. पुंसः प्रजनो न प्रवर्धते (पुंसः प्रजनं न प्रवर्तते M. 3,61) 2487. प्रजनः सर्वभूतानाम् 14,1127. P. 6,1,55. Vop. 9,46. 18,17. उपसर्या काल्या प्रजने P. 3,1,104. AK. 2,9,70. H. 1268. Halâj. 2,117. *das Gebären:* प्रजनार्थं स्त्रियः सृष्टाः संतानार्थं च मानवाः M. 9,96. 26. — 2) *Erzeuger:* ईशो नगानां प्रजनः प्रजानाम् Bhâg. P. 8,5,34. लोभप्रजनसंभूत MBh. 14,1108. प्रजनश्चास्मि कन्दर्पः Bhag. 10,28.

प्रज॑नन (wie eben) 1) adj. *zeugend, zeugungskräftig, lebenskräftig:* इदं हविः प्रजननं मे अस्तु VS. 19,48. प्राणा Çat. Br. 10,3,2,1. 7. — 2) n. *a*) *der Act des Zeugens, Gebärens, Zeugung, Geburt; Fortpflanzung;* = जन्मन् H. an. 4,178. Med. n. 189. AV. 9,6,44. VS. 3,68. तदिदमग्नौ देवयोन्यां प्रजनने रेतः सिच्यते Ait. Br. 1,22. 3,11. TBr. 1,1,2,2. 3, 1,4. TS. 5,2,6,1. Çat. Br. 1,1,2,18. 2,5,1,11. Taitt. Up. 1,3,3. क्लीनः प्रजननात्स्वयम् MBh. 1,4676. 4743. Bhâg. P. 4,1,28. °काम Kauç. 19. °यज्ञ Nir. 3,4. °कुशल *geschickt in der Geburtshilfe* Suçr. 1,368,10. *Erzeugung* des Feuers Lâṭj. 3,5,5. इन्दोः फलप्रजनने Râǵa-Tar. 2,60. — *b*) *Zeugungskraft, Samen* TBr. 2,2,9,3. 6. TS. 7,1,5,2. अपेतप्रजननाः स्थविराः Kâtj. Çr. 22,4,7. Lâṭj. 8,6,4. — *c*) *das Zeugende, Zeugungsglied:* अस्तीदमधिमन्थनमस्ति प्रजननं कृतम्। एतां विश्पत्नीमा भर Ṛv. 3,29,1. Ait. Br. 3,35. त्रिवृत्प्रजननमुपस्थो योनिर्मध्यमा TBr. 3,11,9,6. Suçr. 1,86,12. गुह्यं प्रजननोपस्थौ H. 611. प्रजनन = योनि H. an. Med. — *d*) *das Product der Zeugung, Kinder:* विबुधोपमसंदर्शन° adj. Bhâg. P. 5,20,4 (nach dem Schol. *Zeugung*). 9,14,45. — *e*) = प्रगम Viçva im ÇKDr. = प्रगत H. an. — Vgl. पुंस्प्रजनन.

प्रज॑ननवन्त् (von प्रजनन) adj. *zeugungskräftig* AV. 19,17,9. 18,9.

प्रजनयितॄ (von जन् mit प्र) nom. ag. *Zeuger:* एष वै प्रजनयिता यन्मुष्कः Çat. Br. 3,7,2,8. 2,5,1,8. 8,4,2,20. 12,9,1,17. अग्निः प्रजानां प्रजनयिता TBr. 1,7,2,3. TS. 2,1,1,6. 2,8.

प्रजनिका (wie eben) f. *Mutter* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

प्रजनिष्णु (wie eben) adj. *zur Zeugung wirkend, zeugend* P. 3,2,136. Vop. 26,142. यैद्रेतः सिच्यते तत्प्रजनिष्णु भवति Çat. Br. 6,4,1,7. 7,3,1, 28. Kâṭh. 26,7.

प्रजानुक m. *Körper* H. ç. 117. Vielleicht eine falsche Form.

प्रजानु (von जन् mit प्र) f. *Geburtsglied, die weiblichen Geschlechtstheile:* शिवास्ते सन्तु प्रजान्वः AV. 9,4,6. तस्मिन्योनौ प्रजनौ प्रजायेय TS. 3,11,1,2.

प्रजा॑र्य (von 1. जि mit प्र) m. P. 6,2,144, Sch. *Sieg* Çat. Br. 1,5,2,3. यमिमं प्रजायं प्राजयन् Kaush. Âr. 2,17. Çâṅkh. Çr. 18,21,8.

प्रजल्प (von जल्प् mit प्र) m. *Geschwätz, unbesonnene Worte* (insbes. bei der Begrüssung eines Geliebten): असूयेर्ष्यामदयुजा यो ऽवधीरणमुद्रया । प्रियस्य कौशलोद्गारः प्रजल्पः स तु कथ्यते ॥ Uǵǵvalanîlamaṇi im ÇKDr.

प्रजल्पन (wie eben) n. *das Reden, Sprechen* Pañkat. 85,21.

प्रजवं (von 1. जु mit प्र) m. *Eile:* वातस्येव प्रजवो नान्येन स्तोमो वसिष्ठा अन्वेतवे वः ṚV. 7,33,8. Nir. 13,13.

प्रजवम् (wie eben) absol. *eilends:* प्रजवं वा एतेन यन्ति यद्दशममहः TS. 7,3,1,1.

प्रजविन् (wie eben) adj. *eilend, sich rasch bewegend, schnell* P. 3,2,156. AK. 2,8,2,41. Kathâs. 50,4.

प्रजस् am Ende eines adj. comp. = प्रजा P. 5,4,122. Vop. 6,26; vgl. अ° (auch Jâǵñ. 2,144. fg.), इड° TS. 1,5,6,1. दुष्प्रजस्, बहु°, सु°. Für प्रजास्तस्य (*dessen Nachkommenschaft*) विवर्धते MBh. 13,6062 ist wohl प्रजा न° zu lesen.

प्रजह्नित s. हा, जहाति mit प्र.

प्रजा (von जन् mit प्र) f. P. 3,2,99, Sch. 1) *Nachkommenschaft, Kinder und Kindeskinder, Familie* AK. 3,4,2,34. H. 543. an. 2,72. Med. ǵ. 12. प्र जायेमहि प्रजाभिः ṚV. 2.33.1. प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नाभिमस्मे 3,9. प्रजाममर्त्यं बलमिच्छमानः 1,179,6. प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्याम् 5,4,10. 7,35,10. उप प्रजायै गृणते वयो धुः 36,9. मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान् 10,18,1. 95,18. AV. 2,7,4. 14,2,14. प्रजां कृण्वाथाम् 37. आत्मन् प्रजा 5,29,6. 3,15,7. Çat. Br. 2,3,1,25. Ait. Br. 7,29. विद्वांसः प्रजां न कामयन्ते Çat. Br. 14,7,2,26. अपो मुञ्चामि न प्रजाम् so v. a. *Samen* VS. 4,13. — प्रजा पशुमती ṚV. 5,41,17. प्रजा und धन *Leute (Familie) und Habe* AV. 8,5,16. 7,33,1. 81,3. प्रजा, पशु 9,6,34. 11,1,17. 12,4,2. Ait. Br. 1,1. Çat. Br. 2,4,2,1. प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः *Nachwuchs* ṚV. 2,35,8. — अस्य वीराः प्रजायामाजायन्ते Çâñkh. Çr. 16,23,6. Âçv. Gṛhj. 1,5. Khând. Up. 1,9,3. — अनिन्दितैः स्त्रीविवाहैरनिन्द्या भवति प्रजा M. 3,42. 277. 4,219. 229. 5,162. 9,45. 59. 195. Jâǵñ. 1,269. MBh. 1,2440. Ragh. 1,7. (लभते) आचाराद्दीप्सिताः प्रजाः M. 4,156. 189. 11,40. R. 2,45,5 (43, 5 Gorr.). Çâk. 102. Ragh. 2,73. पश्यतो बकमूर्खस्य नकुलेन हृता प्रजाः Spr. 495, v. l. Am Ende eines adj. comp. (f. आ): अप्रज (s. auch bes.) MBh. 1,4654. Bhâg. P. 6,14,40. 55. 18,18. 9,1,13. 9,38. सु° 6,14,40. R. Gorr. 2,72,18. स° Ragh. 4,3. मृतप्रजा M. 9,81. Bhâg. P. 6,19,25. बहु° MBh. 13,4229. R. 1,6,6. धृत° Ragh. 15,87. 1,65. Bhâg. P. 1,9,13. विष्णुप्रजाया इव देवमातुः 3,1,33. वृथाप्रजा Mârk. P. 22,42. — 2) *Geschöpf* überh., *Creatur; bes. die Menschen; Leute, Unterthanen* (eines Stammhauptes oder Fürsten), *Volk* AK. H. 501. H. an. Med. Halâj. 2,129. प्रास्राग्बाहू भुवनस्य प्रजाभ्यः ṚV. 4,53,4. अजीजन ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाभ्यो ऽविदो मनीषाम् 5,83,10. ददात नो अमृतस्य प्रजायै *füget uns hinzu zum Volk der Ewigkeit* d. h. *zu den Seligen* 7,57,6. प्रजायै कममृतं नावृणीत 10,13,4. 54,1. मृत्युः प्रजानामधिपतिः AV. 5,24,13. प्रजापतिर्जनयति प्रजा इमाः 7,19,1. 9,1,1. 11,4,19. 12,1,16. प्रजा ब्राह्मणी 5,19,1. यातुधानस्य *Brut* AV. 1,8,3. कृत्याकृतः 10,1,19. 11,2,21. अमुते कं प्रजानामैश्वर्यमाधिपत्यम् Ait. Br. 7,20. TS. 3,1,1,1. Çat. Br. 2,4,2,2. 5,1,1. दैव्यः, आसुर्यः 13,8,1,5. शरीरात्स्वात्सिसृक्षुर्विविधाः प्रजाः M. 1,8. 25. 26. 34. पतीन्प्रजानाम् ebend. Ragh. 3,27. दक्षात्प्रजानां सृष्टः Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,506, Çl. 22. प्रजाः सर्वाः M. 7,18. 19. प्रजा इव चतुर्विधाः (Brahmanen u. s. w.) MBh. 1,649. Hariv. 11818. कुशलं प्रजानाम् Trik. 1,1,1. नृप्रजाः *die Menschenkinder* Spr. 313. प्रजानां रक्षणम् (des Königs Pflicht) M. 1,89. 5,94. 7,18. 86. N. 5,42. Sâv. 1,17. R. 1,6,4. 52,7. Çâk. 150. Ragh. 1,17. 63. 2,1. Spr. 1329. 1829. fgg. Varâh. Bṛh. S. 4,32. 5,98. 8,9. 47,81. उवाच रामो धर्मात्मा ताः प्रजाः स्वा इव प्रजाः R. 2,45,5. Çâk. 102. Ragh. 2,73. प्रजां संरक्षति नृपः सा वर्धयति पार्थिवम् Spr. 1828. 2316. 2361. प्रजेपस् Varâh. Bṛh. S. 19,9. संयतप्रजया भृताः (ग्रामाः) Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 10, Çl. 36. Am Ende eines adj. comp. Ragh. 8,32. Vid. 27. — 3) *Geburt Zeugung, Fortpflanzung:* प्रजायै मृत्यवे त्वत् ṚV. 10,72,9. प्रजायै त्वा नयामसि AV. 5,25,8. 14,1,47.

प्रजाकार (प्र° + 1. कर) m. bildl. Bez. *des Schwertes* H. ç. 143. Es ist viell. प्रज्ञाकर gemeint.

प्रजाकाम (प्र° + काम) adj. *Nachkommen wünschend* AV. 7,17,3. Ait. Br. 3,7. Çat. Br. 1,8,1,7. 2,1,2,6. 5,1,7. Kâtj. Çr. 4,4,1. 24,2,13. Âçv. Çr. 1,10.

प्रजाकार (प्र° + 1. कार) m. *der Bildner der Geschöpfe:* प्रजापति Hariv. 538.

प्रजागर (von 3. गर् mit प्र) 1) nom. ag. *wachend*, Beiw. Vishṇu's MBh. 13,7051. m. *Wächter* Bhâg. P. 4,27,15. — 2) m. nom. act. a) *das Wachen, Nichtschlafen, Aufpassen* Halâj. 2,448. MBh. 1,830. 502. 3,281. 1483. 14725. °स्थ 14754. 5,980. हृतस्वं कामिनं चौरमाविशन्ति प्रजागराः 983. प्रजागरः सर्वजनं व्याविवेश 7,2784. 8,3764. 14,1034. Çâk. 149. Hit. III,110. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 31, a, 12. fg. तत्र प्रजागरः कर्तुमसर्वैर्न शक्यते Spr. 2604. Râǵa-Tar. 6,97. — b) *das Aufwachen, Erwachen:* प्रजागरेणास्य (राज्ञः) जगत्प्रबुध्यते Kâm. Nîtis. 7,58. — 3) f. आ N. pr. einer Apsaras MBh. 3,1785.

प्रजागरण (wie eben) n. *das Wachsein, Schlaflosigkeit* Suçr. 1,48,21.

प्रजाघ्न (प्र° + घ्न) adj. f. ई *die Nachkommenschaft tödtend* Pâr. Gṛhj. 1,11,1.

प्रजाचन्द्र (प्र° + च°) m. *ein Mond für die Unterthanen*, ehrendes Beiw. eines Fürsten, Râǵa-Tar. 4,366. 6,292.

प्रजात partic. 1) *erzeugt, geboren;* s. u. जन् mit प्र 1. — 2) प्रजाता f. *geboren habend* Halâj. 2,345. Suçr. 1,281,17. 285,13. Andere Belege s. u. जन् mit प्र 2. — 3) *qui semen immisit* Kâtj. Çr. 20,3,20.

प्रजाति (von जन् mit प्र) 1) f. *Zeugung, das Gebären, Geburt, Fortpflanzung; Zeugungskraft* TBr. 3,3,8,3. Ait. Br. 3,10. 8,4. 11. प्रजानाम् Çat. Br. 3,6,2,13. अग्नीषोमयोर्ह्येतावती विभूतिः प्रजातिः 1,6,3,23. अन्नाद्यस्य Ait. Br. 5,3. रेतो वै प्रजातिः Çat. Br. 14,9,2,6. भूयसी मे प्रजातिरभूत् 12,4,1,7. स आत्मन्येव प्रजातिमाधत्त 11,1,6,7. °काम Ait. Br. 3,48. Âçv. Çr. 9,7. Çâñkh. Br. 6,1. Kâtj. Çr. 22,10,13. प्रजा, प्रजन, प्रजाति Taitt. Up. 1,9. 3,10,3. प्रजात्यानन्द Bhâg. P. 2,6,7. अद्यापि काममेतं ते प्रजात्यै करवाण्यलम् 3,14,21. इति व्यवसिता विप्रास्तस्य राज्ञः प्रजातये 4,13,35. — 2) m. N. pr. eines Fürsten (प्रजानि VP.) Mârk. P. 118,7. 9.

प्रजातिमत् (von प्रजाति) adj. *Worte enthaltend, welche sich auf Zeugung beziehen:* ऋच् Ait. Br. 4,7.

प्रजाद (प्र° + 1. द) 1) adj. *Nachkommenschaft verleihend.* — 2) f. आ

ein best. Strauch, = गर्भदात्री Rágan. im ÇKDr.

प्रजादान (प्र° + 1. दान) n. *Silber* Çabdak. im ÇKDr.

प्रजाद्वार (प्र° + द्वार) n. *das Thor zu den Geschöpfen* oder *zur Nachkommenschaft*, Beiw. der Sonne MBh. 3,156.

प्रजाध्यक्ष (प्र° + अध्यक्ष) m. *Oberaufseher über die Geschöpfe, Leiter der Geschöpfe;* Beiw. der Sonne MBh. 3,152. Kardama's Bhâg. P. 3,21, 24. Daksha's u. s. w. 4,29,42. — Vgl. प्रजापति.

प्रजानाथ (प्र° + नाथ) m. 1) *Beschützer* —, *Herr der Geschöpfe;* von Brahman oder Manu gesagt Prab. 8,3. von Daksha Bhâg. P. 6,4,44. प्रजानाथस्य युगम् Colebr. Misc. Ess. I, 108, N. — 2) *Beschützer des Volks, König, Fürst* Ragh. 2,48. 10,84. Râga-Tar. 3,45. 5,191. — Vgl. प्रजापति.

प्रजानि m. N. pr. eines Fürsten VP. 352. प्रजाति Mârk. P.

प्रजान्तक (प्रजा + अन्तक) m. *der Todesgott* Ragh. 8,45.

प्रजाप (प्र° + 2. प) m. *Hüter des Volkes, König, Fürst* H. 690.

प्रजापति (प्र° + पति) m. 1) *Herr der Geschöpfe:* (सविता) दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिः ṚV. 4.53,2. Soma, dem bildnerischen Tvashṭar verglichen 9,5,9. Indra und Agni: प्रजानां प्रजापती (so herzustellen) AV. 10,1,21. प्रजापति = दिवाकर *Sonne* und = वह्नि *Feuer* H. an. 4,116. — 2) *ein der Zeugung vorstehender besonderer Genius*, welcher aber in weiteren Verhältnissen auch *ein Beschützer des Lebendigen* ist und neben Indra, Savitar und andern Göttern angerufen wird. आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिः ṚV. 10.85,43. 169,4. 184,1. AV. 2,34,4. 3,15,6. 24,7. 4,4,2. 15,11. 6,11,2.3. 68,2. 69,3. 7,19,1.24, 1. 14,2,13. VS. 8.10.17. M. 12,121. Suçr. 1,311,7. Bhâg. P. 2,6,7. — 3) *Herr der Geschöpfe, Schöpfer;* Bez. eines obersten Gottes über den benannten Göttern der vedischen Periode. Während Pragâpati in diesem Sinne im ṚV. nur ein Mal vorkommt, wo ein Zusatzvers 10,21, 10 dem im vorhergehenden gepriesenen unbekannten Gotte den Namen Pragâpati beilegt, ist derselbe häufig erwähnt in den jüngern Liedern des AV. und in der VS., und allgemein angenommen in den Brâhmaṇa. So hoch aber auch die Prädicate sind, welche diesem obersten Gotte der älteren Theologie, an dessen Stelle die Philosophie Brahman setzt, beigelegt werden, so ist derselbe gleichwohl in zahlreichen Legenden (vgl. die Kapitelanfänge der Brâhmaṇa des Jagurveda, Ind. St. 3,309. fg.) durchaus polytheistisch behandelt. Nir. 10,42. AV. 3,10,13. 4,35, 1. 8,1,17. 9,1,24. 10,7,7. यत्परममवमं यच्च मध्यमं प्रजापतिः ससृजे विश्वरूपम् 8. 41. 8,13. त्रयस्त्रिंशतं लोकान्निरमिमीत प्रजापतिः 11,3,52. VS. 8,36. Çat. Br. 1,4,2,1. fgg. 2,2,4,1. 6,1,2.11. 10,1,2,1. Ait. Br. 1,1. 10. 13. इन्द्रो वै वृत्रं हत्वाब्रवीत्प्रजापतिमहमेतदसानि यत्त्वमहं महानसानि 3,21. 36. प्रजापतिर्वै पित ऋभून्मर्त्यान्सतो ऽमर्त्यान्कृत्वा तृतीयसवन आभजत् 6,12. प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिंस्त्वादधामि 7,26. प्रजापतिमेव प्रथमं देवतानामुपससार 16. TBr. 2,2,10,1. देवानां पिता जनिता प्रजानाम् 8,1,3. 4. dreiunddreissig Götter, Pragâpati der 34ste 7,1,4. Çat. Br. 5,1,2,13. 11,6,3,5. der vierte über den drei Welten 4,6,1,4. Vater 1, 5,1,16. 2.2. 7,2,22. ist erster Opferer 2,4,4,1. 6,2,3,1. TS. 1,6,9,1. Pankav. Br. 12. 13,4. 13,4,1. 25.6,2. Râga-Tar. 3,443. Pragâpati Manu VS. 11,66. M. 10,78. 12,123. MBh. 1,2581. R. 1,70,20. Viçvakarman H. an. 4,116. VS. 12,61. Çat. Br. 7,4,2,5; vgl. शिल्पप्रजापति MBh. 1,2592. Parameshṭhin (s. u. dem Worte, wo auch das Verhältniss von Pragâpati und Parameshṭhin berührt wird) VS. 14, 31. विभुदावन् TS. 3,5,8,1. पित्रा हि शप्ताः स्वया देवतया स्वेन प्रजापतिना *Schöpfer* Çânkh. Br. 30.5. 11,7. विश्वे देवाः प्रजापतिराजानः Çânkh. Çr. 4,21,12. प्रजापतिर्ब्रह्मा, वेदा देवाः Âçv. Gṛhj. 3,4. Pâr. Gṛhj. 1,12. 2,9. 3,4. अस्याः सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु कान्तिप्रदः शृङ्गारैकरसः स्वयं नु मदनो मासो नु पुष्पाकरः *Schöpfer* Vikr. 9. = ब्रह्मन्, विधि, विधातृ AK. 1,1,1,12. 3,4,18,117. Trik. 3,3,167. H. 212. an. 4,116. Med. t. 210. Halâj. 1,7. M. 2,76. 77. 84. 4,225. 248. 5,28. 9,16. 46. 327. R. 1,44,1. 72,24. 2,34,24. Çâk. 112. Varâh. Bṛh. S. 8,24. sein Nakshatra ist Rohiṇî 15,28. 97,8. Weber, Gjot. 94. Mûla Nax. 2,374. 379. Pragâpati stellt seiner Tochter nach Ait. Br. 3,33. Çat. Br. 1,7, 4,1. Pankav. Br. 8,2,10. Prab. 8,3. hat 33 Töchter, die er dem Soma giebt, TS. 2,3,5,1. Kâṭh. 11,3. सभा und समिति heissen seine Töchter AV. 7,12,1. Pâr. Gṛhj. 3,13. eine seiner Töchter ist Mutter Indra's und Soma's AV. 3,10,13. Pragâpati zwischen Brahman und Bṛhaspati Taitt. Up. 2,8. zwischen Brahman und Uçanas VP. 272. zwischen Brahman und Pṛthivî M. 2,225. neben Brahman Lalit. ed. Calc. 434,10. दक्ष (s. auch u. d. Worte), मरीचि u. s. w. H. an. Med. M. 9,128. MBh. 1,4807. fgg. 2,435. fgg. (प्रजानां पतयः). 10,774. 12. 7571. fgg. Hariv. 40. fg. 2385. 11515. VP. 49, N. 2. 54. Bhâg. P. 3, 20,9. Çâk. 168 (Kaçjapa). Vâkja Ind. St. 3,224. Bein. Çiva's Çiv. Gesetzgeber Ind. St. 1,233. 467. प्रजापतेरन्तरम् oder आन्तारम्, अनुश्लोकः, अभीवर्तः, अर्कः, अष्टनिधनम्, आज्यदोहम्, आतोषदीयम्, कनीनिकम्, गूर्दः oder कूर्दः, चतुः, चतुस्त्रिंशत्संमितम्, त्रयस्त्रिंशत्संमितम्, दीर्घम्, दीर्घायुष्यम्, दोहदोहीयम्, धनम्, धर्मः, निधनकामम्, प्रतिष्ठा, मधुश्चुन्निधनम्, मरायम्, महाविशीयम्, वषट्कारनिधनम्, वाजजित्, विधर्म, वैराजम्, व्रतपक्षौ, श्रद्धा, मृद्धीयम् (?), श्लोकः, सदोविशीयम्, संतानिकम्, सदोहविर्धानम्, सीदन्तीयम्, सुतं रयिष्ठीयम्, हिकविकनिकम् (विकनिकहिकम्, विकविकहिकम्) und हृदयम् Namen von Sâman Ind. St. 3,224. fg. Mehreres über Pragâpati kann man noch in den Ind. St. und bei Muir, ST. finden. — 4) *Herr des Volkes, König, Fürst* Trik. H. an. Med. Halâj. 2,266. — 5) *Schwiegersohn* H. an. — 6) *Vater* ÇKDr. mit folgendem Beleg: जनको जन्मदानाच्च रक्षणाच्च पिता नृणाम्। ततो विस्तीर्णकरणात्कलया स प्रजापतिः ॥ इति ब्रह्मवैवर्ते गणपतिखण्डे ४४ अध्यायः ॥ — 7) *ein best. Insect* (कीट) ÇKDr. — 8) Bez. *des 5ten* (*39ten*) *Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,29. Journ. of the Am. Or. S. VI, 180. — 9) *ein best. Stern*, δ *Aurigae* Sûrjas. 8,20. — 10) = कालपुरुष 1. Javaneçvara in Z. f. d. K. d. M. 4,344, Çl. 3. — 11) N. pr. eines Mannes Verz. d. B. H. No. 226. 260. 1100. eines Ṛshi Vjutp. 90. — Vgl. प्राजापत, प्राजापत्य.

प्रजापतिगृहीत (प्र° + गृ°) adj. nach Mahîdh. so v. a. प्रजापतिसृष्ट VS. 13,54.

प्रजापतिपति (प्र° + पति) m. *Herr der Herren der Geschöpfe*. Beiw. Daksha's Bhâg. P. 3.20,9. 4,7,55.

प्रजापतिभक्षित (प्र° + भ°) adj. *von* Pragâpati *genossen* VS. 38,28.

प्रजापतियज्ञ m. *das* Pragâpati, *als dem der Zeugung vorstehenden*

Genius. dargebrachte Opfer (यज्ञ) so v. a. *die durch das Gesetz vorgeschriebene Erzeugung von Kindern* VP. 294, N. 3.

प्रजापतिलोक m. Pragâpati's *Welt* (लोक), zwischen der Brahman- und der Gandharva-Welt liegend, Çat. Br. 14,6,6,1. 7,1,38. 39. Ind. St. 1,396. 2,224. fgg.

प्रजापतिशर्मन् (प्र° + श°) m. N. pr. eines Mannes Weber, Nax. 2,319.

प्रजापतिसृष्ट adj. *von* Pragâpati *geschaffen* (सृष्ट) AV. 10,6,19. Çat. Br. 8,1,2,9. 10,4,2,23.

प्रजापतिहृदय n. oder प्रजापतेर्हृदयम् Pragâpati's *Herz* (हृदय), N. eines Sâman Ind. St. 3,225, a. Kâtj. Çr. 13,3,3. Lâtj. 1,5,17. fgg. Çat. Br. 9,1,2,40. TS. 5,5,8,2. 7,5,8,1.

प्रजापती f., vollständig महा° mit dem patron. गौतमी, N. pr. einer Tante und Amme Çâkjamuni's, die unter allen Frauen zuerst die Lehre Buddha's annahm, Lalit. ed. Calc. 283,1. 282,17. Burn. Intr. 278. 384. Hiouen-thsang I, 294. 320. Schiefner, Lebensb. 236 (6). महाप्रजावती Lalit. ed. Calc. 115,4. 135,14. 139, 8. 280,16. 283,1, v. l.

प्रजापत्य Hariv. 2547 falsche Form für प्रा°; vgl. H. 695, v. l.

प्रजापाल (प्र° + पाल) m. 1) *Hüter der Geschöpfe*, Beiw. Kṛshṇa's MBh. 3,15530. — 2) *Hüter des Volkes, König, Fürst* MBh. 1,1939. 5, 3094. 14,91. Râǵa-Tar. 2,49. 5,277. — 3) N. pr. eines Fürsten Varâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 58, a, 2. 19.

प्रजापालि m. Bein. Çiva's Çiv. — Vgl. प्रजापाल und गोपालि.

प्रजापाल्य (von प्रजापाल) n. *das Amt eines Hüters des Volkes, eines Königs* R. 2,23,26.

प्रजामृतत्व (प्र° + अमृ°) n. *Ewigkeit der Nachkommenschaft* AV. 11, 1, 34.

प्रजायिनी (von जन् mit प्र) adj. f. *im Begriff stehend zu gebären* Suçr. 1, 368, 4. am Ende eines comp. *gebärend, zur Welt bringend, Mutter von:* वीर° N. 13,41. Mârk. P. 131, 12. अभिरूप° *schöne Kinder zur Welt bringend* MBh. 13, 4229.

प्रजावत् (von प्रजा) 1) adj. f. °वती *von Nachkommenschaft begleitet, Nachwuchs im Gefolge habend; kinderreich, fruchtbar:* प्रजावान्नो पशुमाँ अस्तु गातुः ṚV. 3,54,18. वाजाः 1,92,7. गावः 6,28,1. 7. 8,31,4. VS. 1,1. आयुस् ṚV. 1,113,17. 132,5. वयस् 10,104,4. इर्याः 7,1,11. जय 12. इषः 6,52,16. रत्न 3,8,6. 9,59,1. रयि 4,2,5. 51,10. 53,7. ब्रह्मन् 6,16, 36. रेतस् 7,67,6. 9,60,4. वयं सोम व्रते तव प्रजावन्तः सचेमहि *wir sammt unsern Kindern* 10,57,6. — AV. 6,68,3. 7,74,4. 11,1,14. 12,4,1. 14,2, 7. वेद मासो धृतव्रतो द्वादश प्रजावतः *die zwölf Monate sammt ihrem Nachwuchs* d. h. *die künftigen Monate* ṚV. 1,25,8. प्रजावता वचसा वह्निरासा च हुवे *mit Worten, in welche die Meinigen einstimmen*, 76,4. — Âçv. Gṛhj. 1,13. Kauç. 39. सुत M. 3,263. MBh. 1,44. 2,470 (Gegens. ऊर्ध्वरेतस्). भार्या Spr. 3027. MBh. 5,902. Mârk. P. 97,18. Bhâg. P. 3,14, 10. 6,14,38. so v. a. *schwanger* 9,8,3. वीर° *Mutter eines Helden* Mârk. P. 125,7. 126,1. — 2) f. प्रजावती a) *des Bruders Frau* AK. 2,6,1,30. H. 514. Halâj. 2,349. Ragh. 14,45. nach Einigen *des ältern Bruders Frau* Bhar. zu AK. ÇKDr. Vgl. प्रजापती. — b) N. pr. einer Schutzgottheit der Sumantu Varâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, a, 19. der Gemahlin des Prijavrata Mârk. P. 53, 13. — Vgl. प्राजावत.

प्रजाविद् (प्र° + विद्) adj. *Nachkommen verschaffend* AV. 11, 1, 13.

प्रजासनि (प्र° + स°) adj. dass. VS. 19, 48.

प्रजासृज् (प्र° + सृज्) m. *Schöpfer der Creaturen*, Brahman Râǵa-Tar. 3, 446. Beiw. Kaçjapa's 1,26.

प्रजित् nom. ag. von 1. जि mit प्र P. 3,2,61, Sch.

प्रजित partic. *angetrieben* in दण्ड°, तोत्त्र° Çat. Br. 12,4,1,10. Wohl fehlerhaft für प्राजित; vgl. प्राजक, प्राजन, प्राजितर्.

प्रजिन m. *Wind* Çabdam. im ÇKDr. प्रजीन Wilson in der 2ten Aufl.

प्रजिहीर्षु (vom desid. von हृ mit प्र) adj. *im Begriff stehend zu schlagen, — einen Schlag zu versetzen* Râǵa-Tar. 3, 510.

प्रजीन s. प्रजिन.

प्रजीवन (von जीव् mit प्र) n. *Lebensunterhalt* M. 9,163.

प्रजीविन् (wie eben) m. N. pr. eines Ministers des Krähenkönigs Meghavarṇa Pańkat. 149, 11. Seine andern Minister heissen: उज्जीविन्, संजीविन्, अनुजीविन् und चिरजीविन्.

प्रजेश (प्रजा + ईश) m. 1) *Herr der Geschöpfe:* दक्षादयः Bhâg. P. 2, 6, 42. भवन्ति वै । पितृभूतप्रजेशादीन् श्रियैश्वर्यप्रजेप्सवः *den der Zeugung vorstehenden Genius* 1,2,27. — 2) *Herr des Volkes, Fürst, König* Ragh. 18,28. Bhâg. P. 9,4,54.

प्रजेश्वर (प्रजा + ईश्वर) m. *Herr des Volkes, Fürst, König* Trik. 2,8,1. Hariv. 1740. Ragh. 3,68. 5,32. Râǵa-Tar. 2, 161.

प्रज्ज् s. अवप्रज्जन.

प्रज्झटिक *ein best.* Prâkrit-*Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 156 (III, 15). Im Prâkrit पज्झलिआ, woraus man auf प्रज्झटिका schliessen dürfte.

प्रज्जि m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8,1044. 1060. 1062. 1090. 1112. 1151. 1261. 3501. — Vgl. मुज्जि.

1. प्रज्ञ (von 1. ज्ञा mit प्र) adj. Siddh. K. 177,b,1. = प्राज्ञ P. 5,4,38. Bhar. zu AK. 2,7,5. ÇKDr. H. an. 2,78. Med. ṅ. 2. *Einsicht habend, verständig:* नान्तःप्रज्ञं न बहिःप्रज्ञं नोभयतःप्रज्ञं न प्रज्ञानघनं न प्रज्ञं नाप्रज्ञम् Mâṇḍ. Up. 7. f. प्रज्ञा AK. 2,6,1,12. H. 522. Am Ende eines comp. P. 3,2,6. पथि° *des Weges kundig* Sch. निकृति° N. 12,59. Diese Form des Wortes ist so selten, dass Pańkat. II, 98 und IV, 12 ohne Zweifel प्राज्ञ st. प्रज्ञ zu lesen sein wird. प्रज्ञा subst. s. besonders.

2. प्रज्ञ adj. = प्रज्ञु H. 456. Bhar. und Dhar. ÇKDr.

प्रज्ञता (von 1. प्रज्ञ) f. *Kenntniss, Wissen* Çat. Br. 14,6,10,6.

प्रज्ञप्ति (vom caus. von 1. ज्ञा mit प्र) f. 1) *das Lehren, Mittheilen; Lehre, Mittheilung* Vjutp. 213. आत्मप्रज्ञप्तये नृणाम् Bhâg. P. 3,25,1. Trik. 3, 2, 25. सताम् Madhj. 7. सूर्य° Titel eines Werkes Verz. d. B. H. No. 1356. — 2) *eine best. Zauberkunst*, personif. Kathâs. 30, 6. *eine der 16* Vidjâdevî H. 239; auch प्रज्ञप्ती.

प्रज्ञप्तिकौशिक (प्र° 2. + कौ°) m. N. pr. *eines Lehrers, der im Besitz der* Pragńapti *war*, Kathâs. 25,289.

प्रज्ञप्तिवादिन् (प्र° + वा°) m. pl. N. einer buddhistischen Secte Vjutp. 210. Burn. Intr. 446. Lot. de la b. 357 (°वाद nach der Pâli-Form). Wassiljew 228. 244.

प्रज्ञप्तिशास्त्र (प्र° + शा°) n. Titel einer buddhistischen Schrift Vjutp. 43. Burn. Intr. 448.

प्रज्ञा (1. ज्ञा mit प्र) f. 1) *das Sichzurechtfinden; Auskunft:* किमिह

कर्तव्यं केन्ह प्रज्ञा Çat. Br. 2,2,3,3. पुरस्ताद्धि प्रज्ञा 3,7,1,27. — 2) *Unterscheidung, Urtheilskraft, Einsicht, Verstand* AK. 1,1,4,10. H. 309. an. 2,78. Med. ṇ. 2. Halâj. 2,179. Çat. Br. 11,5,3,1. 14,6,10,6. Praçnop. 2,13. Âçv. Gṛhj. 3,5.9. Jogas. 1,20.48. 2,27. Tattvas. 8. M. 4,41. 42.52.94. Suçr. 1,126,18. Spr. 425. प्रज्ञां ददाति चाचार्यः 1805. °वादांश्च भाषसे 266. °गुप्तशरीर 1833. °वृद्ध 1834. शस्त्रं निकृत्ति पुरुषस्य शरीरमेकं प्रज्ञा कुलं च विभवं च यशश्च हन्ति 2974. आकारसदृशप्रज्ञः प्रज्ञया सदृशागमः Ragh. 1,15. कथिते च नास्य प्रज्ञा विलुप्यते Kathâs. 37,111. प्रज्ञया ज्ञायते सर्वम् 49,144. 32,173. 38,15. Prab. 20,4. Lot. de la b. l. 342. Am Ende eines adj. comp.: स्त्रीप्रज्ञा Çat. Br. 14,7,3,1. अमलप्रज्ञ Mârk. P. 21,46. मन्दप्रज्ञ N. 15,12. पृथु° Vjutp. 34. षट् प्रज्ञास्ति यस्योक्तैः स षट्प्रज्ञ इति स्मृतः Trik. 3,1,16. कृतप्रज्ञ *dessen Verstand entwickelt ist* MBh. 1,5568. 5,1246. 12,5. अकृतप्रज्ञ 13,5115. Bhâg. P. 1,13,31. अकृतप्रज्ञक MBh. 12,7183. मतिरागामिका ज्ञेया बुद्धिस्तत्कालदर्शिनी। प्रज्ञा चातीतकालस्य मेधा कालत्रयात्मिका॥ H. 309, Sch. — 3) *Vorsatz, Entschluss*: तमेव धीरो विज्ञाय प्रज्ञां कुर्वीत ब्राह्मणः Çat. Br. 14,7,2,23. यथागमप्रज्ञ Çâṅkh. Çr. 6,6. — 4) die personif. *Einsicht* ist Sarasvatî Çabdar. im ÇKDr. *die Energie des* Âdibuddha Burn. in Lot. de la b. l. 502; vgl. Burn. Intr. 442. — Vgl. पूर्व°; das adj. प्रज्ञा s. u. प्रज्ञ.

प्रज्ञाकर (प्रज्ञा + आकर oder 1. कर) m. N. pr. eines Scholiasten des Nalodaja. — Vgl. प्रज्ञाकर.

प्रज्ञाकाय (प्र° + काय) m. Bein. des Mañguçrî Trik. 1,1,21.

प्रज्ञाकूट (प्र° + कूट) m. N. pr. eines Bodhisattva Lot. de la b. l. 158.

प्रज्ञाचक्षुस् (प्र° + च°) adj. *bei dem der Verstand die Stelle der Augen vertritt, blind* MBh. 1,147.582.2719. 2,2020. 14,371. Bhâg. P. 1,13,27. m. Bein. des blinden Königs Dhṛtarâshṭra Çabdar. im ÇKDr.

प्रज्ञाढ्य (प्रज्ञा + आढ्य) m. *der Einsichtsvolle*, N. pr. eines Mannes Kathâs. 44,144. 45,244.377.

प्रज्ञातर् (von 1. ज्ञा mit प्र) nom. ag. *der sich zurechtfindet, Auskunft weiss, Wegweiser*: प्रज्ञातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः Ṛv. 10,78,1.

प्रज्ञाति (wie eben) f. *das Sichzurechtfinden, Erkennen des Weges* Ait. Br. 2,1. स्वर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै Çat. Br. 13,2,3,1.8,1. Pañkav. Br. 8,2,6.

प्रज्ञात्र (aus प्रज्ञातर्) in अप्रज्ञात्र *sich verirrend, fehlgehend*: तत्सकृसमप्रज्ञात्रं सुवर्गं लोकं न प्रजानीयात् TS. 7,1,1,4.

प्रज्ञादित्य (प्रज्ञा + आ°) m. *die Sonne der Einsicht*, Bein. eines Mannes Râǵa-Tar. 3,494.

प्रज्ञान (von 1. ज्ञा mit प्र) 1) adj. a) *verständig, klug* Bhar. im Dvirûpak. ÇKDr. — b) *worinnen man sich zurecht findet*: दिशो यश्चक्रे प्रज्ञानीः AV. 10,7,34. — 2) n. a) *das Sichzurechtfinden, richtiges Erkennen*: लोकानाम् AV. 11,3,53. *Erkenntniss, Kenntniss, Wissen* AK. 3,4,18,125. H. an. 3,389. Med. n. 84. VS. 34,3. Ait. Up. 5,2. Kathop. 2,24. °घन Çat. Br. 14,7,3,13. Mâṇḍ. Up. 7. त्वमेव मुह्यसे मोहान्न प्रज्ञानं तवास्ति ह MBh. 3,12693. °तृप्त 13,3449. बहुप्रज्ञानशालिनी Kathâs. 13,112. 32,146. वेद ह्यविकृतेन प्रज्ञानेन चिकीर्षितम् Bhâg. P. 2,9,24. °संततिः स्मृतिः Tattvas. 8. — b) *Erkennungszeichen, Merkzeichen, Merkmal* AK. H. an. Med. Verz. d. Oxf. H. 184,b,7. दिशां प्रज्ञानम् (so ist zu lesen) heisst *die Sonne, an deren Stand man die Himmelsgegenden unterscheidet*, AV. 13,2,2. मृताय श्मशानं कुर्वन्ति गृहान्वा प्रज्ञानं वा *Denkmal* Çat. Br. 13,8,1,1. pl. Nir. 8,20. नासंपृष्टो ह्यपयुङ्क्ते परार्थे तत्प्रज्ञानं प्रथमं पण्डितस्य MBh. 5,992. ध्वजो रथस्य प्रज्ञानम् R. 2,67,26.

प्रज्ञापारमिता s. u. पारमिता.

प्रज्ञामय (von प्रज्ञा) adj. *aus Verstand gebildet, in Verstand bestehend*: दृढप्रज्ञामयैर्धीरा निस्तरन्ति मनीषिणः। प्लवैः MBh. 12,8630.

प्रज्ञाल (wie eben) adj. *verständig, klug* gaṇa सिध्मादि zu P. 5,2,97. — Vgl. प्रज्ञिल.

प्रज्ञावत् (wie eben) adj. dass. Vjutp. 78. Kathâs. 5,96. Pañkat. 132,10. Hit. 52,12. Prab. 112,12.

प्रज्ञावर्मन् (प्र° + व°) m. N. pr. eines Mannes Wassiljew 268.

प्रज्ञासहाय (प्र° + स°) adj. *die Einsicht zum Gefährten habend* so v. a. *verständig, klug*: नित्यं मन्त्रिप्रधानं च पश्चान्मातामहं तयोः। प्रज्ञासहायं व्यसृजत् Kathâs. 42,84. Wenn nicht मन्त्रिप्रधान dabei stände, könnte man nach der Analogie von धीसख, धीसचिव die Bed. *Minister* annehmen.

प्रज्ञिन् (von प्रज्ञा) adj. *verständig, klug* Bhar. im Dvirûpak. ÇKDr.

प्रज्ञिल (wie eben) adj. dass. gaṇa पिच्छादि zu P. 5,2,100. — Vgl. प्रज्ञाल.

प्रज्ञु (1. प्र + जानु) adj. *dessen Knie auseinanderstehen, säbelbeinig* P. 5,4,129. AK. 2,6,1,47. H. 456.

प्रज्वलन (von ज्वल् mit प्र) n. *das Aufflammen, Auflodern* Varâh. Bṛh. S. 96,10. अमर्षः सापराधेषु चेतःप्रज्वलनं मतम् Pratâpar. 53,b,9.

प्रज्वलित (wie eben) n. *das Aufflammen, Lodern, Brennen*: वह्निप्रज्वलित Hariv. 3293. Belege für die adj. Bed. s. u. ज्वल् mit प्र.

प्रज्वार (von ज्वर् mit प्र) m. *Fiebergluth* (auch personif.) Vjutp. 220. Bhâg. P. 4,27,30. 28,1. 29,23.71.

प्रण (von 1. प्र) adj. *ehemalig, alt* P. 5,4,30, Vârtt. 3. — Vgl. प्रत्न, पुराण.

प्रणख (प्र + नख) *Nagelspitze*: आ प्रणखात् Khând. Up. 1,6,6.

प्रणति (von नम् mit प्र) f. *Verneigung, Verbeugung, ehrfurchtsvolle Begrüssung* H. 1503. Halâj. 4,64. Kap. 4,19. °स्थित MBh. 2,957. प्रस्थानप्रणतिभिः Ragh. 4,88. निर्जितेषु तरसा तरस्विनां शत्रुषु प्रणतिरेव कीर्तये 11,89. 13,44.78. Spr. 396. Râǵa-Tar. 3,77. कृत° 4,151.280.531. 5,145. जगत्प्रणतिं च विष्णोः vor V. Bhâg. P. 1,16,17. ते तस्य गत्वा प्रणतिम् Mârk. P. 18,23.

प्रणादन n. = प्रणाद Lois. zu AK. 1,1,5,11.

प्रणपात् (1. प्र + नपात्) m. *Urenkel* Ṛv. 8,17,13.

प्रणय (von 1. नी mit प्र) m. 1) nom. ag. *Führer* P. 3,1,142, Sch. ज्योतिषाम् Nir. 2,14. — 2) nom. act. P. 3,3,24, Sch. a) *Führung, Leitung*: राज्यप्रणयकोविद (अमात्य) MBh. 12,3934. — b) *ein vertrauliches Verhältniss, Vertraulichkeit, Familiarität, Zutraulichkeit, die vertrauliche Annäherung Liebender*: तस्मात्सत्सु विशेषेण सर्वः प्रणयमिच्छति Spr. 325 (MBh.). विश्रब्धं कुरु प्रणयम् N. 4,2. तथा शीलसमाचारे राजन्मा प्रणयं कथाः MBh. 5,2688. अमरणान्ताः प्रणयाः (महात्मनाम्) Spr. 364. गरीयो न वाप्रणयिनां प्रणयो विधेयः 346. मैत्री चाप्रणयात् (विनश्यति) 1260. नार्हसि त्वं संबन्धिनो मे प्रणयं विहन्तुम् Ragh. 2,58. यदुक्तम् — अजानता महिमानं तवेमं मया प्रमादात्प्रणयेन वापि Bhag. 11,41. प्रणयादुपकाराद्वा यो विश्वसिति शत्रुषु Spr. 1837. रामायवेदितं सर्वं प्रणयात् so v. a. *gerade heraus* R. 1,1,60 (52,1 liest die Bomb. Ausg. विनयात् st. प्रणयात्). 6,66,17.18. यामीत्याह दिवं ब्रह्मन्प्रणयात् Brahma-P. in LA. 56,6. °कुपिता Megh. 103. Pañkat. 142,23. 43,15. अक्रमपि प्र-

णयेनेदं प्रवक्तुमारब्धः so v. a. *ohne Umstände* Mṛkkh. 109, 22. अलंकृतो ऽस्मि स्वयंग्राहप्रणयेन भवता 24. त्वयासि प्रणयः कृतः *du hast Vertrauen gezeigt* so v. a. *du hast gerade heraus gesprochen* 174, 16. एष ते प्रणयो विप्र शिरसा धार्यते मया 19,3. तस्य च प्रणयकलहेन जाया कुपिता *durch sein rücksichtsloses Streiten* Pańkat. 223, 5. यदि वां प्रणयो मयि *wenn ihr Vertrauen zu mir habt* Mârk. P. 23, 81. कारस्वदर्भप्रणयापहारिषु (हारिणेषु) *vertrauensvoll, ohne Scheu, ohne Umstände* Kumâras. 5, 35. प्रलोभ्यवस्तुप्रणयप्रसारित (कर) Çâk. 175. प्रणयापराध *ein Vergehen gegen das vertrauliche Verhältniss zwischen Liebenden* Spr. 3249. साधारणो ऽयं प्रणयः *die vertrauliche Annäherung (Liebeserklärung) ist gegenseitig* Çâk. 38, 15. सकृत्कृतप्रणयो ऽयं जनः 59, 13. मयि वृत्तं रहःप्रणयमप्रतिपद्यमाने 119. मुनिसुता° *eine der Tochter des Einsiedlers gemachte Liebeserklärung* 135. ad 62. Ragh. 6, 12. दत्तो ऽस्याः प्रणयस्त्वयैव Spr. 1098. तव चिरात्प्रभृति प्रणयोन्मुखे 2875. 1836. Sâh. D. 107. स्त्रीणामाद्यं प्रणयवचनं विभ्रमो हि प्रियेषु Megh. 29. सप्रणय (वाक्य, वचस्) *offen, gerade heraus gesprochen* MBh. 3, 15793. व्याजसप्रणयैर्वाक्यैर्जनन्या को न वञ्च्यते Kathâs. 29. 82. 11. ohne स adj.: सा तदा प्रणयं वाक्यं भगवन्तमथाब्रवीत् MBh. 3. 8584. सप्रणयम् adv. *offen, gerade heraus* (sprechen) Kathâs. 46, 191. Dhûrtas. 73, 3. प्रणयोपेतम् dass. Mârk. P. 23, 79. प्रणयपेशलम् Vid. 289. — c) *das Verlangen, Begehren:* यदि तावत्कृतानेन प्रणयो ऽर्थेषु मे कृतः Mṛkkh. 53, 8. सौधोत्सङ्गप्रणयविमुखो मा स्म भूरुज्जयिन्याः Megh. 28. Râga-Tar. 3, 525. मा भूत्ते प्रणयो ऽन्यथा wohl so v. a. *verlange nicht nach Anderm, gieb dich damit zufrieden* MBh. 13, 224. — Nach den Lexicographen bedeutet das Wort विस्रम्भ AK. 3, 4, 22, 138. 24, 153. H. an. 3, 491. fg. Med. j. 88. प्रेमन् AK. 3, 4, 24, 153. H. an. Med. याञ्चा AK. H. 388. H. an. Med. प्रश्रय AK. 3, 3, 25. अभिमान 3, 4, 18, 113. प्रसाद Halâj. 5, 88. प्रसर 5, 24. प्रसव Med. निर्वाण Med.

प्रणयन (wie eben) n. 1) *das Herbeischaffen, Herbringen, Holen* Kauç. 47. Kâtj. Çr. 6, 10, 14. 11, 1, 7. 12. 12, 1, 25. अग्नि° (s. auch bes.) 14, 1, 13. Lâtj. 5, 1, 7. यद्गार्हपत्यात्प्रणीयते प्रणयनादाहवनीयः प्राणः (Çaṅk.: प्रणयनो गार्हपत्यो ऽग्निः) Praçnop. 4, 3. Vgl. अग्नीषोम°. — 2) दण्डस्य प्र° oder दण्ड° *das Führen des Stockes, Verhängen —, Anwenden einer Strafe* M. 8, 277. Jâǵń. 2, 206. Kull. zu M. 8, 306. Verz. d. Oxf. H. 86, a, 6. — 3) *das Durchführen, Ausführen:* सर्गशेषप्रणयनाद्विश्वयोनेरनन्तरम् Kumâras. 6, 9. धर्म° MBh. 1, 7593. — 4) *das Anführen, Vorbringen:* यदि हि कुतार्किकैर्विपरीतलक्षणप्रणयनं कृतम् Madhj. 16. — 5) *das Abfassen, Verfassen:* कोष° Med. Anh. 6. — 6) *was zum Herbeischaffen dient;* s. प्रणीता°.

प्रणयनीय (von प्रणयन) adj. *was zum Herbeibringen, Holen dient, dazu gehört:* Holz (beim अग्निप्रणयन) Kâtj. Çr. 1, 3, 21. 8, 6, 30. 19, 2, 4. अग्नि° (s. auch bes.) Çâṅkh. Çr. 3, 14, 13. 19, 2, 4.

प्रणयवत् (von प्रणय) adj. 1) *gerade heraus —, ohne Umstände verfahrend, sich keinen Zwang anthuend, sich gebend wie man ist* MBh. 12, 13929. Mâlav. 58. Spr. 1916, v. l. (nach dem Schol. = गर्ववती). — 2) *sich hingezogen fühlend zu* (loc.) Ragh. 10, 58. Çâk. 143. मधु° Râga-Tar. 6, 154.

प्रणयिता (von प्रणयिन्) f. *das Verlangen, Begehren nach* Spr. 396. 1337. शिरसि गुरुपादप्रणयिता (= नम्रता Schol.) 601. मन्त्रसिद्धेः प्रणयितां ययौ Râga-Tar. 3, 467.

प्रणयिन् (von प्रणय) gaṇa सुखादि zu P. 5, 2, 131. 1) adj. *zu dem oder wozu man sich hingezogen fühlt, geliebt, lieb;* subst. *Liebling, ein lieber Freund:* ततः सूर्यान्निश्चरितां कर्णः शुश्राव भारतीम्। इत्यर्थं प्रणयिनीं पितृवद्धास्करेरिताम् ॥ MBh. 5, 4929. अत्र सूर्यं प्रणयिनं प्रतिगृह्णाति सर्वतः (lies: पर्वतः) । अस्तो नाम 3306. सुहृदः Bhâg. P. 9, 10, 8. संमानिताः प्रणयिनो विभवैः Spr. 1903. एवं ये समुपागतान्प्रणयिनः प्रह्लादयन्त्यादरात् 580, v. l. लक्ष्मीप्रणयिनो येन कृताः प्रणयिनां गृहाः Râga-Tar. 3, 195. Vikr. 2. प्रमृतचन्दनरसः कपोलप्रणयी तव । प्रचलेखामपल्लवं प्राप्तो नातिविराजते ॥ Hariv. 7077. fg. Megh. 112. अ° *zu dem man sich nicht hingezogen fühlt* Spr. 346. — 2) adj. *sich zu Jmd hingezogen fühlend, liebend:* जन Spr. 1761. हृदय Megh. 10. *gern habend, begehrend, verlangend nach;* am Ende eines comp.: अङ्काश्रय° (तनय) Çâk. 176. स्तन° (एणशाव) Ragh. 9, 55. असु° 11, 2. परिषङ्ग° Vikr. 71, 5. Megh. 3. पुनरूपागम° Kathâs. 28, 189. स्थिरनिरयजाल° Râga-Tar. 4, 657. शान्ति° (स्वान्त) Prab. 1, 1 !. 61, 15. Mṛkkh. 82, 22, wo wohl °लज्जाप्रणयिनी zusammenzuschreiben ist. — 3) subst. *Geliebter, Gatte; Geliebte, Gattin* H. 516. Ragh. 9, 27. Megh. 40. 64. 95. Spr. 2816. 814 (wo प्रणयिनि auch voc. f. sein könnte). Bhartr. 3, 27. R. 3, 53, 6. Kathâs. 49, 53. Prab. 100, 3. Kaurap. 26. 46. Râga-Tar. 5, 135. am Ende eines comp. H. 8. शंकरप्रणयिनी Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 506, Çl. 22. — Vgl. पाणि°.

प्रणयीभू (प्रणय + भू), °भवति *sich wieder zu Jmd hingezogen fühlen, sich wieder anschliessen:* अन्नेन केचिद्विहृता मनुष्या माधुर्ययोगे प्रणयीभवन्ति Suçr. 1, 236, 17.

प्रणव (von 2. नु mit प्र) m. 1) *die heilige Silbe* ओम् Pat. zu P. 8, 2, 89. AK. 1, 1, 5, 4. H. 250. Halâj. 1, 8. parox. VS. 19, 25. oxyt. TS. 3, 2, 9, 6. Çat. Br. 1, 4, 1, 1. 3, 4, 1, 15. 13, 5, 1, 18. — Çâṅkh. Çr. 1, 4, 14. 3, 16, 9. 6, 7, 7. 7, 26, 6. VS. Prât. 2, 51. Taitt. Prât. 2, 6. P. 8, 2, 89. समाप्तौ प्रणवेनावसानम् Âçv. Gṛhj. 1, 2. प्रणवान्त 5, 9. घर्मं शोचन्तं प्रणवेषु बिभ्रतः 4, 6. Khând. Up. 1, 5, 1. Muṇḍ. Up. 2, 2, 4. Çvetâçv. Up. 1, 13. Çaunaka beim Schol. zu Ragh. 8, 25. M. 2, 74. 6, 70. Jâǵń. 1, 23. Bhag. 7, 8. MBh. 12, 12290. Ragh. 1, 11. Kumâras. 2, 12. ईश्वरस्य वाचकः प्रणवः Jogas. 1, 27. °कल्प Verz. d. Pet. Hdschr. No. 35. सप्रणवा (गायत्री) Kull. zu M. 6, 69. Suçr. 1. 6, 19. सव्याहृतिप्रणवक adj. M. 11, 248. सुब्रह्मण्या° *das Wort* सुब्रह्मण्योम् Lâtj. 3, 8, 14. प्रणवोपनिषद् Ind. St. 2, 394. — 2) *eine Art Trommel,* = पणव Çabdar. bei Wils. Colebr. und Lois. zu AK. 1, 1, 7, 8.

प्रणस् (von 1. प्र + 2. नस्) adj. *eine vorstehende Nase habend* P. 5, 4, 119, Sch. मुख 8, 4, 28, Sch. m. (संज्ञायाम्) 3, Sch.

प्रणाडी (1. प्र + नाडी) f. *Abzugskanal;* übertr. *Vermittelung;* instr. *durch Vermittelung, mittelbar* Schol. zu Çat. Br. 14, 6, 11, 1. 7, 2, 7. 8, 15, 6. — Vgl. प्रणाली.

प्रणाद (von नद् mit प्र) m. 1) *Schall, Laut, Ruf, Geschrei:* तलतालशब्दः सशङ्खभेरीपणवप्रणादः MBh. 4, 1685. 2309. तूर्यप्रणादाः Hariv. 9022. 11036. शङ्खप्रणादैः 10484. vom Gewieher der Pferde MBh. 6, 137. घण्टानिनद° (खर) R. 6, 35, 11. विहगप्रणादैः शुभैः MBh. 13, 643. मत्तक्रौञ्च° Hariv. 4012. क्व वीर कुरुराजेति क्व भीम इति जल्पताम्। पुरुषाणां सुविपुलाः प्रणादाः सहसोत्थिताः ॥ MBh. 1, 5243. 11, 275. R. 2, 38, 2. सिंह°

(eines Helden) R. 6,79,10. = शब्दो ऽनुरागजः *Beifallsruf* AK. 1,1,5,11. H. 1403. = तारशब्द् Med. d. 36. — 2) *Ohrenklingen* Med. Suçr. 2,360,20. — 3) N. pr. eines Kakravartin Vjutp. 92.

प्रणादक (wie eben) adj. P. 8,4,14, Sch.

प्रणाम (von नम् mit प्र) m. *Verbeugung, Verneigung, ehrfurchtsvolle Begrüssung:* प्रणामं द्रोणकृपयोर्नीत्वाद्दतमिवाकरोत् MBh. 1, 5384. 3, 11471. R. 1,26,10. 65,20. Spr. 558. Vikr. 82,18. Kathâs. 2, 52. 15, 13. 28,79. 41, 30. 44, 8. विहित° 48, 120. Râǵa-Tar. 3, 206. साष्टाङ्ग Prab. 30, 2. प्रणाममकरोद्भुवि Mârk. P. 23, 88. °नम्र 115, 4. अनुप्रणामक्रिया Ragh. 6, 25. °कृति Pańkat. 91,8. प्रणामादर Kumâras. 6,91. शिरः° Spr. 3254. प्रणामाञ्जलि 2163. Daçak. in Benf. Chr. 194, 8. कृतोचितप्रणामा adj. Kathâs. 21, 42. अच्युत° *Verneigung vor* Vop. 6,26. सप्रणामम् adv. Çâk. 7, 8. 28, 10. 53, 1. 75, 15. — Vgl. दण्ड°.

प्रणामिन् (wie eben) adj. *sich verbeugend, — verneigend vor, verehrend:* कृष्ण° Spr. 558.

प्रणायक (von 1. नी mit प्र) m. P. 8,4,14, Sch. *Führer* (eines Heeres) MBh. 10, 54.

प्रणाय्य (wie eben) adj. *zu dem man sich hingezogen fühlt:* अन्तेवासिन् Ind. St. 1, 258. = प्रिय *lieb* Vop. प्रणाय्यः साधुनिन्दितः *tadellos* Trik. 3, 1, 26. *verworfen* (असंमतौ, असंमत) P. 3, 1, 128. Vop. 26, 11. H. 491. an. 3,493. Med. j. 92. Halâj. 2,211. जन Bhatt. 6, 66. = कामविवर्जित, अभिलाषविवर्जित *frei von Verlangen* H. an. Med.

प्रणाली (1. प्र + नाली = नाडी) f. *Abzugsgraben* AK. 1,2,3,34. H. 1089. Halâj. 3, 63. पयः° = कुल्या Med. j. 14. व्यसनद्वाष्पं प्रणालीव नवोदकम् R. 2, 62, 10. वाष्पं प्रणालीभिरिवोत्सृजन्ति Mrkkh. 158, 26. प्रणाल m. dass. AK. प्रणालिका f. dass. Hâr. 125. Verz. d. Oxf. H. 128,*b*, 12. स्रुकप्रणालिका *die Schnauze eines Löffels* Schol. zu Kâtj. Çr. 52, 4. 408, 6 v. u. 586, 13. प्रणालिकया so v. a. *mittelbar* Mahidh. zu VS. 163, 2 v. u. — Vgl. प्रणाडी.

प्रणाश (von 1. नश् mit प्र) m. *das Ausgehen, Aufhören, Verschwinden, Verlust:* दीपचन्तुपो: Suçr. 1,110,13. 118,6. धर्मकर्मणाम् 122,16. 2,187, 21. युष्माकं च सुतप्रणाशं करोमि Pańkat. 87,19. सर्वं (किल्विषं) प्रणाशमुपगच्छतु Varâh. Brh. S. 47,53. °कृत् 9,14. *Verlust* im Gegens. zu लब्धि *Gewinn* 94,15. लब्धप्रणाश *der Verlust des Gewonnenen,* Titel des 4ten Buches im Pańkatantra Pańkat. 5, 10. 205, 1. *Untergang, Tod:* बन्धु° Brâhman. 1, 23. R. 3,70, 14. Ragh. 14, 1. Râǵa-Tar. 5, 438. अ° *das Nichtzugrundegehen* Çat. Br. 3,2,4,20. 3,1,2. देवतानाम् Pańkav. Br. 14, 2, 6.

प्रणाशन (vom caus. von 1. नश् mit प्र) 1) adj. (f. ई) am Ende eines comp. *aufhören machend, vertreibend, vernichtend:* दाह° Suçr. 1, 188, 8. सर्वपाप° MBh. 1, 354. 1028. 12, 5593. 13322. Mârk. P. 73, 3. सर्वरोग° Hariv. 1538. कीर्तिवंश° MBh. 1, 5640. देहपाप्म° 8, 442. — 2) n. *das Vernichten, Zugrunderichten:* विद्विषः Ragh. 3, 60.

प्रणाशिन् (von प्रणाश) adj. am Ende eines comp. *aufhören machend, vertreibend, vernichtend:* कामभोग°, बुद्धिप्राण° MBh. 1, 8477. पाप° 3, 6054. 8110. 12, 5464. R. 1, 44, 24. Spr. 968. Fälschlich °नाशिनी Verz. d. Oxf. H. 7, *b*, 4 v. u. Ueberall f. und am Ende eines Halbverses.

प्रणिन्दन und प्रनिन्दन n. nom. act. von निन्द् mit प्र P. 8,4,33, Sch.

प्रणिधान (von 1. धा mit प्रणि) n. 1) *das Anlegen, Auftragen, Ansetzen, Anwenden u. s. w.:* क्षाराग्नि° Suçr. 1,3,14. क्षारौषध° 25, 4. नेत्र° 29, 11. शस्त्र° 362, 5. 2, 80, 11. *das Anbringen, Einführen* (eines Klystirs) 199, 20. 211, 3. = अभियोग und प्रयोग H. an. 4, 179. = प्रयत्न und प्रवेशन Med. n. 190. — 2) *rücksichtsvolles Benehmen gegen Jmd* (loc.), *bewiesene Aufmerksamkeit:* जानामि प्रणिधानं ते बाल्यात्प्रभृति — ब्राह्मणेष्विह सर्वेषु गुरुबन्धुषु चैव ह MBh. 3, 17016. प्रणिधानेन धैर्येण रूपेण वयसा च मे । मनः प्रविष्टः 5, 3637. Upag. 3. — 3) *tiefes Nachdenken, Vertiefung* H. 1378. H. an. Med. Halâj. 1, 128. सो ऽपश्यत्प्रणिधानेन संततेः स्तम्भकारणम् Ragh. 1, 74. योगात् 8, 19. 74. 14, 72. Kathâs. 1, 55. 27, 61. 32, 185. ईश्वर° *Vertiefung in* Jogas. 1, 23. 2, 1. Vedântas. (Allah.) No. 129. देवता° H. 82. — 4) bei den Buddh. *Gebet, Bitte* Vjutp. 23. 24. Lot. de la b. l. 335. 551. बोधि° Upag. 12.

प्रणिधि (wie eben) m. 1) *das Aufpassen, Spioniren* (= अवधान Bhar. zu AK. ÇKDr.): अमात्यरत्ना प्रणिधी राजपुत्रस्य लक्षणम् MBh. 12, 2155. *das Aussenden* (von Spionen): चार° R. Gorr. 1, 4, 103. 5, 90, 27. — 2) *Bitte* AK. 3, 4, 18, 102. H. an. 3, 346. Lot. de la b. l. 355. 551. — 3) *Aufpasser, Kundschafter, Späher* AK. 2, 8, 1, 13. 3, 4, 18, 102. H. 733. H. an. Med. dh. 34. Halâj. 2, 270. M. 7, 153. 223. 8, 182. MBh. 3, 16315. 12, 2603. Ragh. 17, 48. Kumâras. 3, 6. 17. Pańkat. III, 38. Râǵa-Tar. 6, 82. Hit. 88, 8. द्विषत्प्रणिधीभूता Pańkat. 172, 6. — 4) *Begleiter, Diener* Med. — 5) N. pr. eines Sohnes des Brhadratha MBh. 3, 14164.

प्रणिधेय (wie eben) adj. 1) *einzuführen* (ein Klystir) Suçr. 2, 210, 11. — 2) *auf Kundschaft auszusenden:* चार MBh. 12, 2155. 2605.

प्रणिनीषेण्य (vom desid. von 1. नी mit प्र) adj. *zum Führen* oder *Beginnen bestimmt:* अहः Pańkav. Br. 11, 5, 1. 14, 3, 4.

प्रणिन्दन und प्रनि° n. nom. act. von निन्द् mit प्र P. 8, 4, 33, Sch.

प्रणिपतन (von 1. पत् mit प्रणि) n. *das Niederfallen vor Jmd, das sich-Jemand-zu-Füssen-Werfen* Spr. 1720.

प्रणिपात (wie eben) m. *Fussfall, demüthige Unterwerfung* (mit dem gen.) H. 1503. Halâj. 4, 64. Bhag. 4, 34. MBh. 1, 6825 (प्रणिपातेन zu lesen). 3, 15199. 5, 54. 1522. 2153. 2156. 12, 3822. fg. 13, 569. °गत 4636. 14, 1883. R. 1, 37, 10 (38, 11 Gorr.). Spr. 442. 1838. Vikram. 34, 4. Mâlav. 58. Kumâras. 3, 61. Ragh. 3, 25. °प्रतीकारः संरम्भो हि महात्मनाम् 4, 64. Git. 11, 2. Mârk. P. 63, 48. 77, 30. Pańkat. 231, 5. Çaṅk. zu Brh. Âr. Up. S. 134. Am Ende eines adj. comp. f. आ Vikram. 46.

प्रणिपातरस (प्र° + रस) m. *der an Unterwerfung Gefallen Findende,* Bez. *eines über Waffen gesprochenen Zauberspruchs* R. Gorr. 1, 31, 5.

प्रणिपातिन् (von 1. पत् mit प्रणि) adj. *sich zu Füssen werfend, sich unterwerfend* MBh. 5, 2654.

प्रणी (1. नी mit प्र) 1) m. *Führer* P. 3, 2, 61, Sch. नृणामहं प्रणीरसत् TBr. 2, 4, 3, 3. यज्ञानाम् Ait. Br. 2, 34. Çat. Br. 1, 4, 2, 10. Vgl. तिथि°, दिन°. — 2) f. nach Sâj. so v. a. प्रणीयमाना (स्तुतिः): इमा उ ते प्रण्यो३ वर्धमाना मनोवाता अध नु धर्मणि ग्मन् RV. 3, 38, 2.

प्रणीत partic. s. u. 1. नी mit प्र. f. 1) pl. प्रणीताः (sc. आपः) *das* (am Morgen der Feier) *herbeigeholte Wasser, Weihwasser* Çat. Br. 11, 1, 2, 2. 2, 6, 1. 12, 9, 2, 8. Âçv. Çr. 1, 1. Kâtj. Çr. 1, 3, 43. 2, 2, 8. प्रणीताकाले so v. a. प्रणीतानां प्रणयनकाले Çâṅkh. Çr. 4, 7, 1. 18, 24, 30. Vgl. u.

1. नी mit प्र, 2 (Sp. 278, Z. 8 ist 11,26,1 zu streichen). — 2) N. pr. eines Flusses LIA. I, 174. fg.

प्रणीताप्रणयन (प्र° + प्र°) n. *das Gefäss, in welchem das Weihwasser geholt wird*, Çat. Br. 12,5,2,7. Kâtj. Çr. 25,7,27. Âçv. Gṛhj. 4,8.

प्रणीति (von 1. नी mit प्र) f. 1) *Führung, Leitung:* युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वभ्रेव दुरितानि वृज्याम् Ṛv. 2,27,5.13. तव प्रणीती तव शूर शर्मन् 3,51,7. 4,4,14. मरुतीरस्य प्रणीतयः 6,45,3. 7,28,3. 8,6,22. 57,11. 10,69,1. AV. 7,105,1. — 2) *das Wegführen:* मुञ्चन्त्वितः प्रणीतये सद्यः कृण्वन्त्वेतवे AV. 6,23,2. — Vgl. सु°.

प्रणीय (wie eben) ved. partic. fut. pass. P. 3,1,123.

प्रणुद् (1. नुद् mit प्र) adj. *vertreibend, verscheuchend:* रथवर° MBh. 3,720. 7,2727. भय° 9,390. प्राण° *den Athem verdrängend* Suçr. 1,308,17.

प्रणुद adj. dass.: अहितानाम् Hariv. 7420.

प्रणेजन (von निज् mit प्र) 1) adj. f. ई *abwischend:* धिक्त्वा जाल्मि पुरुषस्य पुरुषस्य शिश्नप्रणेजनि Lâtj. 4,3,11. — 2) n. proparox. *a) das Abwaschen, Baden* AV. 19,2,4. — *b) Waschwasser* Çat. Br. 1,2,2,18.

प्रणेतृ (von 1. नी mit प्र) nom. ag. (verbal und substantivisch construirt in der älteren Sprache) VS. Prât. 1,168. 1) *Leiter, Führer:* त्वं वस्व आ वृषभ प्रणेता Ṛv. 2,9,2. यूयं मर्तं प्रणेतारः 5,61,15. 7,57,2. 8,16,10. 19,37. Varuṇa 2,28,3. Indra 8,46,1. 1,169,5. 7,41,3. अध्वरस्य 3,23,1. Ait. Br. 6,6. Nir. 6,18. यो नो नेता यो युधि नः प्रणेता MBh. 2,2164. युधाम् 5,704. सेना° 5101. 15,208. रास° Hariv. 8406. गजाश्वाजप्रणेतृंश्च (lies: गजाश्वजप्र°) MBh. 8,1221. 4,974. सर्वसत्त्वे Kathâs. 30,41. (ब्राह्मणाः) प्रणेतारश्च लोकानाम् MBh. 13,7166. — 2) *Bildner, Erschaffer:* जगत्° (हरि) Hariv. 8814. प्रणेतारं भुवनस्य प्रजापतिम् MBh. 1,7277. भुवन° Javaneçv. 9 in Z. f. d. K. d. M. 4,346. — 3) *Verfasser:* शास्त्राणाम्, सर्वशास्त्र° MBh. 13,7166. 14,2641. अङ्गानाम् Kumârila bei Gold. Mân. 66, b. Varâh. Bṛh. S. 106,5. *Verbreiter einer Lehre, Lehrer* Vjutp. 75. Mârk. P. 23,56. — 4) *Ausführer so v. a. Spieler eines musik. Instruments* Trik. 1,1,124.

प्रणेतव्य (wie eben) adj. 1) *zu führen, zu leiten:* अन्धं बलं जडं प्राहुः प्रणेतव्यं विचक्षणैः MBh. 2,783. — 2) *auszuführen, zu vollführen, anzuwenden:* आपत्सु च यथा नीतिः प्रणेतव्या MBh. 12,1345. तेषां सान्त्वं क्रूरमिश्रं प्रणेतव्यं पुनः पुनः 3778.

प्रणेतृमत् (von प्रणेतृ) adj. *den Begriff «führen» enthaltend* Ait. Br. 6, 6.

प्रणेनी (vom intens. von 1. नी mit प्र) adj. *wiederholt —, stets leitend:* प्रणेनीरुग्रो जरितारमूती Ṛv. 6,23,3.

प्रणेय (von 1. नी mit प्र) adj. P. 3,1,128, Sch. 1) *zu führen, zu leiten:* अस्मत्प्रणेयो राजा MBh. 12,2045. Hariv. 11114. *der sich leiten lässt, sich in den Willen eines Andern fügt, nachgiebig, gehorsam* AK. 3,1,25. H. 432. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 235. — 2) *auszuführen, zu vollbringen* MBh. 12,4352. — 2) *festzusetzen, zu bestimmen:* तथा राज्ञा प्रणेयाः सततं कराः (Abgaben) MBh. 12,3278.

प्रणोत्तव्य (von 1. नुद् mit प्र) adj. *propellendus* Ait. Br. 5,23.

प्रणोदम् (wie eben) absol.: ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदम् Ṛv. 10,165,5.

प्रणोद्य (wie eben) adj. *fortzujagen, abzuweisen:* अप्रणोद्यो ऽतिथिः सायम् M. 3,105 (vgl. Spr. 171). *zu verscheuchen, zu entfernen:* स्वमार्थ्याप्रणोद्यत्वात् Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 222.

प्रतक्वन् (von तक् mit प्र) adj. *vorwärts schiessend;* in einer Formel VS. 5,32. TS. 1,3,3,1 auf eine Grube angewandt, viell. *abschüssig.*

प्रतङ्कम् (von तङ्क् = तक् mit प्र) absol. *gleitend, schleichend:* यो निलायं चरति यो प्रतङ्कम् AV. 4,16,2. प्रतङ्कं दद्रुषीणां सर्वासामरसं विषम् 5,13,8.

प्रतत s. u. 1. तन् mit प्र. प्रततम् adv. *anhaltend, ununterbrochen:* न प्रततमीक्षेत विशेषाज्ज्योतिः Suçr. 2,145,7.

प्रततामह (1. प्र + त°) m. *Urgrossvater* AV. 18,4,75. Kauç. 88.

प्रतति (von 1. तन् mit प्र) f. 1) *Ausbreitung* H. an. 3,280. Med. t. 130. — 2) *eine kriechende Pflanze* H. 1117. H. an. Med. Halâj. 2,28. प्रतती Bhar. zu AK. 2,4,1,9. ÇKDr. — Vgl. व्रतति.

प्रतद्वसु adj. so v. a. प्राप्तवसु nach Nir. 6,21. Bez. der Rosse Indra's Ṛv. 8,13,27. Vgl. die ähnlich gebildeten Compp. कृतद्वसु, शतद्वसु.

प्रतन (von 1. प्र) adj. *ehemalig, alt* P. 5,4,30, Vârtt. 3. AK. 3,2,26. H. 1449. Halâj. 4,26. — Vgl. प्रत्न.

प्रतनु (1. प्र + तनु) adj. *überaus fein:* वासस् Suçr. 1,97,15. Spr. 3322. Sâh. D. 54,16. *überaus schmal:* वेणीभूतप्रतनुसलिला (सिन्धु) Megh. 30. नदीवीचि 102. *überaus dünn, — mager* R. 3,2,17. Megh. 104. प्रतनूकृत MBh. 12,3709. *überaus gering, — unbedeutend:* सुचरित Çâk. 138.

प्रतनुक (von प्रतनु) adj. *überaus fein;* °कम् adv. Suçr. 1,54,17.

प्रतपन (von तप् mit प्र) n. *das Erwärmen* Kâtj. Çr. 2,3,11. प्रभुरग्निः प्रतपने MBh. 1,3576. प्लुष्टस्याग्निप्रतपनम् Suçr. 1,37,14. प्रतपने कर् viell. *an's Feuer stellen, wärmen* gaṇa साक्षादादि zu P. 1,4,74.

प्रतमक (von 1. तम् mit प्र) m. *eine besondere Form von Asthma* Suçr. 2,497,18. Wise 318. — Vgl. तमक.

प्रतमाम् (von 1. प्र mit dem suff. des superl.) adv. *besonders, vorzugsweise:* क्रियन्ते Ait. Br. 1,9. 3,47. स्वं हैवास्य तत्प्रतमामिवाभ्यपक्रामति Çat. Br. 5,4,2,11. — Vgl. प्रतरम्.

प्रतर (von 1. तर् mit प्र) m. 1) *das Uebersetzen, Hinüberschiffen, Beschiffen;* s. दुष्प्रतर, सुप्रतर und गोप्रतर unter गोप्रतार. — 2) Bez. *der Verbindungen* (संधि) *an Nacken und Wirbelsäule* Suçr. 1,340,16. 19.

प्रतरण (wie eben) 1) adj. f. ई *vorwärtsbringend, weitertragend; fördernd, helfend, mehrend* Ṛv. 1,91,19. 2,1,12. वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो 7,54,2. तां (धुरं) वहामि प्रतरणीमवस्युवम् 5,46,1. Wagen 6,47,26. Vâlakh. 1,4. VS. 16,42. AV. 12,2,49. प्रतरणी गृहाणाम् 14,2,26. वसूनाम् Pâr. Gṛhj. 3,4. आयुषो ऽसि प्रतरणम् *lebenverlängernd* AV. 19,44,1. Vgl. आयुष्प्रतरण. — 2) n. *das Zuschiffegehen, Hinüberschiffen, Uebersetzen, Beschiffen* Ind. St. 2,41. Suçr. 1,98,11. 2,145,9. Gauḍap. zu Sâṅkhjak. 1. Schol. zu Ragh. 15,101. जल° MBh. 4,199. महानदी° Spr. 2147. लोकानाम् (das Versmaass erfordert, wie schon Benfey bemerkt hat, प्रतार°, aber auch der Sinn, da das Wort hier zugleich *das Betrügen, Anführen* bedeutet) Benf. Chr. 94, Çl. 10.

प्रतरम् (von 1. प्र mit dem suff. des compar.) adv. *weiter, ferner, künftig:* प्र णो नय प्रतरं वस्यो अच्छ Ṛv. 6,47,7. द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः 1,53,4. 94,4. 141,13. 2,32,1. पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन 5,34,1. 55,3. 10,10,1. 66,1. प्र मातुः प्रतरं गुह्यमिच्छन्कुमारः सर्पत् 79,3. AV. 5,1,4.

6,41,3. 11,1,21. चक्षुषे मा प्रतरं तारयन्तः 18,3,10. प्रतराम् dass. VS. 17, 51 (°तरम् AV.). SV. I,4,1,5,9. II,4,1,7,2 (°तरम् RV.). प्रतरां बर्हिषइव Âçv. Çr. 1,4. — Vgl. प्रतमाम्.

प्रतरीतर् (von 1. तर् mit प्र) nom. ag. *der den Fortgang veranlasst, Förderer Verlängerer:* सोमो ग्रह्णः प्रतरीतोषसो दिवः RV. 9,86,19. ग्रायुषः 10,100,5.

प्रतर्क (von तर्क् mit प्र) m. *Folgerung, Vermuthung* MBh. 1,7180. R. 6,83,23. 89,6. Çâk. 106. सु° *ein gutes Urtheil, grosser Verstand* MBh. 5,3062.

प्रतर्कण (wie eben) n. *das Urtheilen* Çabdar. im ÇKDr.

प्रतर्क्य (wie eben) adj. *denkbar, wovon man sich eine Vorstellung zu machen im Stande ist:* ग्र° M. 1,5. 12,29. Hariv. 10003. R. 5,81,6. Bhâg. P. 8,5,26.

प्रतर्दन (von तर्द् mit प्र) m. 1) N. pr. eines Königs von Kâçi, Sohnes des Divodâsa, Liedverfassers von RV. 9,96. Kâth. 21,10. Çâṅkh. Br. 26,4. MBh. 1,3539. 3658. 2,320. 329. 3,13802. 4,1768 (wo सप्रतर्दनः zu lesen ist). 5,3977. 12,1778. 1795. 3664. 8594. 13,1969. 6249. Hariv. 1586. fg. 1741. VP. 407. Bhâg. P. 9,17,5. — 2) N. pr. eines Râkshasa R. 6,47,5. — 3) eine Klasse von Göttern unter dem Manu Auttama Mârk. P. 73,4. — Vgl. प्रातर्दन.

प्रतल (1. प्र + तल) 1) m. *die ausgestreckte Hand* AK. 2,6,2,35. fg. H. 596. an. 3,660. Med. l. 105. Halâj. 2,382. — 2) *eine best. Unterwelt* (पातालभेद) m. H. an. n. Med.

प्रतवस् (1. प्र + त°) adj. *kräftig, wirksam:* die Marut RV. 1,87,1. वात 4,3,6.

प्रतान् indecl. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. — Vgl. प्रताम्.

प्रतान (von 1. तन् mit प्र) m. 1) *Ausläufer einer Pflanze, Ranke* AV. 6,139, 1. लता° Jâǵñ. 2,229. MBh. 4,870. Çâk. 170. Ragh. 2,8. *eine Pflanze mit Ausläufern:* प्रताना वल्ल्य एव च M. 1,48. Varâh. Bṛh. S. 47,5. — 2) *Verästung, Verzweigung* in übertr. Bed.: स्नायु° Suçr. 1,254,9. 13. सिरा° 287,7. 326,20. रश्मि° Kathâs. 35,153. — 3) *Ausläufer, Ranke* als Bez. eines Abschnittes in einem °कल्पलता genannten Werke Verz. d. Oxf. H. 210, b, 8 v. u. — 4) = ग्रपतानक *Starrkrampf* ÇKDr. Wils. — 5) N. pr. eines Mannes, pl. *seine Nachkommen* gaṇa उपकादि zu P. 2,4,69.

प्रतानवत् (von प्रतान) adj. *mit Ausläufern versehen:* वीरुध: Suçr. 1,4,17. 2,164,15. *verzweigt:* स्नायु 1,308,16. स्नायु 341,13. 14.

प्रतानिन् (wie eben) adj. *mit Ausläufern versehen:* लता AK. 2,4,1, 9. H. 1118. subst. f. = लता प्रतानिनी Halâj. 2,25.

प्रताप (von 1. तप् mit प्र) m. 1) *Gluth, Hitze* Med. p. 21. Vaiǵ. beim Schol. zu Çiç. 11,59. सूर्य° Suçr. 1,20,17. Kumâras. 2,24. Ragh. 4,12. Varâh. Bṛh. S. 67,93. ग्रति° Suçr. 2,372,8. uneig.: शर° MBh. 6,5488. शस्त्र° 1,2265. 7743. 2,490. ग्रीप्रतापेन चैतस्य तप्यते स सुयोधनः 4,2285. übertr. *Machtglanz, Majestät, Hoheit, Würde, Ueberlegenheit* (oft mit *der Gluth der Sonne* verglichen) AK. 2,8,1,20. H. 740. Med. Halâj. 4,38. Vaiǵ. a. a. O. Ragh. 4,15. Spr. 131. 2627. M. 9,310. MBh. 14, 1028. Hariv. 4715. 4810. Kâm. Nitis. 8,12. fg. Spr. 110. 938. Varâh. Bṛh. S. 67,104. Kathâs. 18,46. 20,130. Vid. 2. 17. Râǵa-Tar. 1,88. 6, 257. °शौर्याभ्याम् Mârk. P. 120,13. 18. कस्ते प्रतापं सोढुं समर्थः Pañkat. 57,11. प्रौढप्रतापमदनानलतप्त Kaurap. 21. Prab. 2,7. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,6, Çl. 14. 9, Çl. 32. रङ्ग° Hariv. 4710. बाहु° *die Macht der Arme* Spr. 756. भुजप्रतापदहनज्वाला Dhûrtas. 67,1. *die Pracht* eines Wintertages und *der Machtglanz* eines Fürsten Spr. 1840. Vgl. निष्प्रताप. — 2) *Calotropis gigantea* (ग्रर्क) Râǵan. im ÇKDr. Vgl. प्रतापस. — 3) N. pr. eines Mannes MBh. 3,15598. Râǵa-Tar. 8,10.

प्रतापधवल (प्र° + ध°) m. N. pr. eines Fürsten Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,47, Çl. 1. Colebr. Misc. Ess. II, 289. fgg.

प्रतापन (vom caus. von 1. तप् mit प्र) 1) *es Jmd heiss machend, bedrängend, peinigend, zusetzend:* शत्रुपत्त° R. Gorr. 1,30,16. सर्वलोक° 3,53,29. सर्वभूत° Suçr. 2,399,17. पराष्ट्र° MBh. 1,2717. Beiw. Çiva's Çiv. — 2) m. *eine best. Hölle* Çabdar. im ÇKDr. Vjutp. 119. Burn. Intr. 201. Köppen I, 240. = कुम्भीपाक ÇKDr. nach dem Bhâg. P. — 3) n. *das Erwärmen, Erhitzen:* यः साधनार्थं काष्ठानि ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति । प्रतापनार्थम् MBh. 13,3802. पित्ततेजः° Suçr. 1,99,6. सूर्यातप° 171,6.

प्रतापपाल (प्र° + पाल) m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8,621.

प्रतापपुर (प्र° + पुर) n. N. pr. einer Stadt Râǵa-Tar. 4,10. 8,822.

प्रतापमुकुट (प्र° + मु°) m. N. pr. eines Fürsten Vet. in LA. 5,20.

प्रतापरुद्र (प्र° + रुद्र) m. N. pr. eines Fürsten der Kâkatîja, der in einem von Vidjânâtha verfassten und nach ihm Pratâparudrîja (auch kurzweg Pratâparudra) benannten Werke über Dramatik und Rhetorik verherrlicht wird. Geboren in Bhogapurî Verz. d. Oxf. H. 148, a, 10. (पुरुषोत्तमो) राजा गजपती रुद्रप्रतापाख्यो विराजते ebend. 148, b, 7. Nach Wilson (Theatre of the Hindus I, xxii) war er König von Viǵajanagara (Warankal Mack. Coll. I, 115) von 1456—1477.

प्रतापवत् (von प्रताप) 1) adj. *voller Machtglanz, Hoheit, Würde, majestätisch;* von Personen MBh. 1,529. 4,1100. 13,4653. Bhag. 1,12. Matsjop. 1. Sâv. 5,40. R. 1,1,13. 8,11. 26. 47,15. 2,56,22. 82,28. Spr. 2264. Beiw. Çiva's Çiv. — 2) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2567.

प्रतापशील (प्र° + शील) m. N. pr. eines Fürsten, der auch den Namen शीलादित्य führt, Râǵa-Tar. 3,330.

प्रतापस (1. प्र + ता°) m. *Calotropis gigantea alba R. Br.* AK. 2,4, 2,61. — Vgl. प्रताप 2.

प्रतापादित्य (प्र° + ग्रादित्य) m. Name und Bein. verschiedener Fürsten Râǵa-Tar. 2,5. 4,8. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,5, Çl. 7. Kshitiçav. 12,9. fgg. LIA. I, 712. II, 398. 408. 963. Davon nom. abstr. °ता f. Râǵa-Tar. 4,134.

प्रतापालंकार (प्र° + ग्रलं°) m. Titel einer medic. Schrift Verz. d. B. H. No. 941.

प्रतापितर् (vom caus. von 1. तप् mit प्र) nom. ag. = प्रतापयितर्; °ता als 3te Pers. fut. MBh. 8,1971.

प्रतापिन् (von प्रताप) adj. *heiss, brennend, versengend; voller Machtglanz, Hoheit, Würde:* सूर्य Hariv. 12148. MBh. 12,1586. Feuer 9,1384. नाराचगण° *versengend durch* 1335. द्रोणाशत्रो: प्रतापिनः 1,6932. 3, 17206. 8,1973. Râǵa-Tar. 1,57. 4,656. 6,205. ग्रखण्ड° Çatr. 6,294. उग्रवीर्य° MBh. 3,14670. ग्र° 12629. ग्री so v. a. *Hoheit —, Würde verleihend* 12,3885. 3387. विभूति 13,2149. सर्वलोक° *heiss machend,*

bedrängend, peinigend 3, 1685.

प्रताम् (von तम् mit प्र), nom. °तान् Schol. zu P. 6, 4, 15. 8, 2, 64. प्रताम् (neben प्रतान्) indecl. gaṇa स्वरादि zu P. 1, 1, 37.

प्रताम्र (1. प्र + ताम्र) adj. *überaus roth:* चित्तजागरणप्रताम्रनयन ÇÂK. 133.

प्रतार (von 1. तर् mit प्र) m. 1) *das Ueberschiffen, Hinüberfahren über* (gen.): समुद्रस्य R. 1, 3, 33. प्लवोडुप° MBH. 3, 16297. Vgl. गोप्रतार. — 2) *Betrug* VOP. 23, 52.

प्रतारक (vom caus. von 1. तर् mit प्र) adj. subst. *hintergehend, betrügend, Betrüger:* स्वपर° Spr. 3328. यो यस्य प्रतारकः स तस्याध्यापकः ÇKDR. Verz. d. Oxf. H. 90, *b*, 7 v. u.

प्रतारण (wie eben) n. 1) = प्रतरण (dem Versmaass zu Liebe) *das Hinüberfahren über* (gen.): समुद्रस्य R. GORR. 1, 3, 28. सेतुना तेन तत्रैचक्रुत्कर्तुं सो ऽम्भःप्रतारणम् RÂGA-TAR. 1, 157. 4, 191. — 2) *das Hintergehen, Betrügen, Betrug* H. 379. HALÂJ. 4, 63. °णा f. dass.: यदीच्छसि वशीकर्तुं जगदेकेन कर्मणा । उपास्यतां कलौ कल्पलतादेवी प्रतारणा ॥ UDBHAṬA im ÇKDR.; vgl. Spr. 2373. — Vgl. u. प्रतरण.

प्रतारणीय (wie eben) adj. *zu hintergehen, zu betrügen* Schol. zu KÂTJ. ÇR. 976, 3 v. u.

1. प्रति praep. NIR. 1, 3. gaṇa प्रादि zu P. 1, 4, 58. VOP. 1, 8. mit acc. und ablat., sowohl vorangehend (seltener) als nachfolgend. 1) *gegen, nach, zu* (auf die Frage *wohin, nach welcher Richtung hin, zu wem;* लक्षणे, आभिमुख्ये, चिह्ने P. 1, 4, 90. AK. 3, 4, 32, 6. H. an. 7, 23. MED. avj. 25. fg.). *a*) mit nachfolgendem acc.: प्रत्यगारमिवायान्ती (so ist mit der Bomb. Ausg. zu lesen) — धेनुः R. 2, 40, 42. प्रति दिवं ययुः KUMÂRAS. 2, 62. ययावज्ञः प्रत्यरिसैन्यमेव RAGH. 7, 52. मन्हिमा — अतिप्रपेदे प्रति तां स्मरार्दिताम् NAISH. 1, 41. प्रत्यग्निं प्रति सूर्यं च प्रति सोमोदकद्विजान् । प्रति गां प्रति वातं च प्रज्ञा नश्यति मेहतः ॥ M. 4, 52. JÂGṄ. 1, 134. MBH. 13, 5029. 3, 12437. 4, 1462. प्रत्यनिलं विचेरुः KUMÂRAS. 3, 31. GÎT. 1, 1. प्रति शुक्रं प्रति बुधं प्रत्यङ्गारकमेव च । अपि शक्रसमो राजा हतसैन्यो निवर्तते ॥ Cit. beim Schol. zu KUMÂRAS. 3, 43. — *b*) mit vorangehendem acc.: यदा तु यानमातिष्ठेदरिराष्ट्रं प्रति M. 7, 181. गमिष्यामि — नभः प्रति HIT. 3, 6. प्रस्थिता सा — पार्थस्य भवनं प्रति INDR. 5, 5. जगाम निषधान्प्रति N. 26, 1. सर्वे भवन्तो गच्छन्तु नदीं भागीरथीं प्रति MBH. 15, 861. R. 1, 33, 15. विससर्ज ततो गङ्गां विन्दुसरः प्रति 44, 13. 77, 6. 2, 55, 1. DAÇ. 2, 35. ITIH. bei SÂJ. zu ṚV. 1, 125, 1. RAGH. 1, 75. Spr. 343. RÂGA-TAR. 4, 469. KATHÂS. 39, 171. VID. 324. PAṄKAT. 36, 3. 95, 25. DHÛRTAS. 81, 5. PRAB. 77, 17. तौ दंपती स्वां प्रति राजधानीं प्रस्थापयामास RAGH. 2, 70. प्रवेशितायां सीतायां लङ्कां प्रति R. 3, 63, 1. वर्षेणामृतयुक्तेन ववर्षायोधनं प्रति *auf das Schlachtfeld* 6, 105, 18. वृक्षं प्रति विद्योतते विद्युत् P. 1, 4, 90, Sch. तदा यायाद्रिपुं प्रति *gegen den Feind* M. 7, 171. AK. 2, 8, 2, 42. 64. H. 791. प्रदुद्रुवुस्तं प्रति राक्षसेन्द्रम् R. 6, 36, 17. मद्विहीना वियं गच्छेत्कदाचित्स्वजनं प्रति N. 10, 11. MBH. 1, 5248. KATHÂS. 30, 35. VID. 185. 221. सा च चिक्षेप दृक्तेन पुष्पमादाय तं प्रति KATHÂS. 7, 64. शब्दं प्रति *nach der Richtung hin, von wo der Laut gekommen war,* DAÇ. 1, 22. सख्यौ प्रति (als scenische Bemerkung) *zu den beiden Freundinnen* (sc. gewandt, sprechend) ÇÂK. 53, 19. 49, 8. 70, 4. DHÛRTAS. 90, 17. PRAB. 33, 18. — *c*) am Anf. eines adv. comp. P. 2. 1, 14. प्रत्यग्नि *gegen das Feuer* P. 6, 2, 33, Sch. — 2) *gegen* so v. a. *vor* (schützen), mit dem acc.: अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति ष्म देव रीषतः ṚV. 8, 44, 11. — 3) *gegen, gegenüber von;* mit dem acc.: अग्नेर्हेता रोदसी प्रति प्रियं यज्ञत जनुषामवः: *angesichts, vor* ṚV. 1, 151, 1. गुरुं प्रति नतिः Spr. 2279. — 4) *gegen* (in der Vergleichung) P. 1, 4, 92. AK. H. an. MED. HALÂJ. 5, 95. *a*) mit dem acc.: इन्द्रं न मह्ना पृथिवी चन प्रति ṚV. 1, 55, 1. 6, 25, 5. 10, 119, 7. त्वं सहस्राणि प्रति *du bist Tausenden gewachsen* 2, 1, 8. 8, 53, 2. ÇAT. BR. 3, 4, 2, 18. 14, 8, 15, 8. अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उभे *seine Hälfte kommt beiden Welten gleich* ṚV. 6, 30, 1. TS. 5, 4, 8, 3. तस्मात्तद्र्जो सर्वान्वनस्पतीन्प्रति पच्यते (der Udumbara) *reift trotz allen andern Bäumen* d. h. *mehr als sie alle* (nämlich drei Mal im Jahre) ÇAT. BR. 6, 6, 2, 3. न च शक्तस्त्वमिमं प्रति *im Vergleich zu diesem* KATHÂS. 45, 400. Hierher gehören auch die u. 1. अस् mit प्रति angeführten Stellen. — *b*) mit dem ablat. oder der adv. Form auf तस् P. 2, 3, 11. 5, 4, 44. प्रद्युम्नः कृष्णात् (कृष्णतः) प्रति *Pradjumna ist gleich Kṛshṇa, ist eben so mächtig wie er* Schol. zu P. 1, 4, 92. 2, 3, 11. 5, 4, 44. VOP. 5, 21. संग्रामे या नारायणतः प्रति BHAṬṬ. 8, 89. — 5) *gegen* so v. a. *in der Richtung von, in der Gegend von, an, bei; zur Zeit von, um;* mit dem acc.: उदीरय प्रति मा सूनृताः ṚV. 1, 48, 2. पृष्ठं प्रति संगृह्य TS. 2, 1, 5, 1. यूपं प्रति AIT. BR. 2, 11. उरः प्रति पृष्ट्यः ÇAT. BR. 8, 6, 2, 7. एतत्प्रति वा असुराणां यज्ञो व्यच्छिद्यत *an diesem Punkte* TS. 1, 7, 1, 5. 5, 5, 2, 4. मध्यं प्रति राष्ट्रस्य ÇAT. BR. 13, 5, 4, 24. 3, 7, 1, 12. 4, 6, 8, 5. 8. 2, 4, 19. सर्वाणि ह वा इमानि भूतान्याकाशादेव समुत्पद्यन्त आकाशं प्रत्यस्तं यन्ति *im Aether* KHÂND. UP. 1, 9, 1. कारपचवं प्रति *in der Gegend von* K. KÂTJ. ÇR. 24, 6, 10. समासेदुस्ततो गङ्गां शृङ्गवेरपुरं प्रति R. 2, 83, 19. (गर्भम्) उत्ससर्ज यथाकालं स्थूलकेशाश्रमं प्रति *in der Einsiedelei* MBH. 1, 944. 3005. प्रच्छाद्य पृथिवीं तस्थुः सर्वमायोधनं प्रति *auf dem Schlachtfelde* 3, 15745. हिंकारं प्रति *bei* LÂṬJ. 2, 10, 15. 16. 4. 10, 26. 8, 1, 22. यज्ञं यज्ञं प्रति *bei jedem Opfer* TS. 1, 6, 5, 1. एकमप्याशयेद्विप्रं पित्र्यर्थे पाञ्चयज्ञिके । न चैवात्राशयेत्किंचिद्वैश्वदेवं प्रति द्विजम् ॥ M. 3, 83. प्रति दोषामुषासम् ṚV. 4, 12, 2. फाल्गुनं वाथ चैत्रं वा मासौ प्रति M. 7, 182. आदित्यस्योदयं प्रति MBH. 4, 1482. R. 6, 73, 8. 111, 6. SUÇR. 2, 376, 20. KHÂND. UP. 3, 19, 3. पूर्वां संध्यां प्रति MBH. 9, 411. चिरं प्रति *lange Zeit hindurch, seit lange* MBH. 5, 3469. प्रति वस्तोः (als indecl. zu betrachten) *bei Tagesanbruch* ṚV. 2, 39, 3. 10, 189, 3. — 6) *auf den Antheil von, für, zu Gunsten von;* mit dem acc. (भागे) P. 1, 4, 90. VOP. 5, 7. H. an. MED. यदत्र मां प्रति स्यात् P., Sch. हरं प्रति (अभवत्) हलाहलम् VOP. तावदप्यपरित्याज्यं भूमेर्नः पाण्डवान्प्रति MBH. 5, 2312 = 4258. — 7) *für, zum Ersatz von* P. 1, 4, 92. H. an. MED. mit dem ablat. P. 2, 3, 11. तिलेभ्यः प्रति यच्छति माषान् Schol. zu P. 1, 4, 92. 2, 3, 11. भक्तेः प्रत्यमृतं शंभोः VOP. 5, 21. उत्ताणं पक्त्वा सह ओदनेन अस्मात्कपोतात्प्रति ते नयतु MBH. 3, 13287. — 8) *in Beziehung auf, in Betreff von* (लक्षणे, चिह्ने und इत्थंभूताख्याने P. 1, 4, 90. VOP. AK. H. an. MED.); mit dem acc.: मेदिन्या कृतवान्देवः प्रति क्षोभमिवाचलम् *wegen des Schwankens, damit sie nicht schwanke* HARIV. 12396. इममेव प्रति *nur in Beziehung auf diesen* AIT. BR. 8, 7. ÇAT. BR. 1, 1, 2, 7. यां तत्प्रति देवतां मन्येत 12, 6, 1, 2. M. 8, 137. 277. सीमां प्रति समुत्पन्ने विवादे 245. 9, 16. 31. 55. क्षत्रस्यातिप्रवृद्धस्य ब्राह्मणान्प्रति 320. 10, 77. 78. 12, 84. N. 1, 16. 2, 1. 6. 5, 15. 8, 2. SÂV. 4, 18. 7, 5. MBH. 3, 2803. R. 1, 3, 35. 20, 22. 43, 10. 46, 15. शङ्कितो गौतमं प्रति 48, 23. 2, 29, 2. 15. 6,

83.20. तदेव हि किंचित्प्रति दूरं किंचित्प्रत्यन्तिकं भवति Pat. zu P. 8, 2,84. Schol. zu P. 1,1,33. 2,1,2. Siddh. K. zu P. 2,3,27. न ममार्थान्प्रति दैन्यम् Mṛkkh. 7,22. Kumâras. 7,83. Çâk. 66, 18. AK. 1,1,5,15. वासवदत्ता च तच्चेटी: प्रति चात्मन: । अदर्शनं युक्तिबलादयधात् Kathâs. 12, 59. तं प्रति तुतोष 14,88. Mârk. P. 23,79. Pańkat. 5,7. अथ माठव्यं प्रति भवता किमेवं प्रयुक्तम् Çâk. 95, 13. किं नु खलु यथा वयमस्यामेवमियमप्यस्मान्प्रति स्यात् 17,14. प्रतिज्ञातं च रामेण तदा बालिवधं प्रति R. 4,1, 61. विज्ञप्तो दक्षिणां प्रति Kathâs. 4,93. प्रसूतिं प्रति याचित: Kumâras. 6, 27. स तु कृत्वा सुवेलस्य बुद्धिमारोहणं प्रति R. 6,14,1. दुर्योधनं प्रति नृपं शृणु चेदं वचो मम MBh. 18,12. गिरिराजमिमं तावत्पृच्छामि नृपतिं प्रति N. 12,28. Hid. 4,1. R. 2,27,23. 6,36,1. 99,38. शृणु — कथामेतां शारद्ण्डायनीं प्रति MBh. 1,4677. Ragh. 10,29. 12,51. यं प्रति कोप: P. 1,4,37. क्रोधमाहारयत्तीव्रं रावणो भ्रातरं प्रति R. 6,80,19. सहधर्मचारिणं प्रति न त्वया मन्यु: कार्य: Çâk. 111,12. तान्प्रति मानमुद्वहन Spr. 3346. धर्मं प्रति विमुखता Çâk. 66,2. त्यज शोकम् — लक्ष्मणं प्रति R. 6,82,35. सर्वान्त:पुरवनिताव्यापारं प्रति निवृत्तहृदयस्य Mâlav. 35. तां प्रत्यभिव्यक्तमनोरथानाम् Ragh. 6,12. त्वां प्रत्युत्कण्ठिता Pańkat. 209, 18. एवमुपालब्धस्य ते न मां प्रत्यनुक्रोश: ad Çâk. 54. श्राद्धं प्रति रुचि: Jâǵń. 1,218. Suçr. 2,178. 21. मन्दोत्सुक्यो ऽस्मि नगरगमनं प्रति Çâk. 18,22. शास्त्रं प्रति मे महती विरक्ति: संजाता Pańkat. 143, 15. अननयं प्रति — मध्यस्थतामेष्यति Spr. 28. साधुर्दैवदत्तो मातरं प्रति P. 1,4,90, Sch. समर्थये यत्प्रथमं प्रियां प्रति *was ich zuerst für die Geliebte hielt* Vikr. 132. — 9) *nach, gemäss, zu Folge*, franz. *selon*; mit dem acc.: प्रति वर्त्म RV. 2,11,21. 10,133,7. धर्मं प्रति M. 8,58. मां प्रति so v. a. *nach meiner Meinung* Mâlav. 50. — 10) *bei, in*, mit dem Nebenbegriff *der stetigen Wiederholung* (वीप्सा) P. 1, 4,90. Vop. 5,7. AK. H. an. Med.; mit dem acc.: यज्ञं प्रति *bei jedem Opfer* Jâǵń. 1,110. वर्षं प्रति *alljährlich* Pańkat. 229,6. Gewöhnlich wird प्रति in dieser Bed. mit der Ergänzung zu einem adv. comp. verbunden Sch. zu P. 2,1,6. Beispiele wird man weiter unten finden. — 11) am Ende eines adv. comp. so v. a. *ein wenig* (मात्रार्थे) P. 2,1,9. Med. सूपप्रति = किंचित्सूप: P., Sch. — Die Lexicographen kennen noch folg. Bedd.: प्रधान Halâj. लेप und निश्चय Bhar. zu AK. und Med. (?) nach ÇKDr. व्यावृत्ति, प्रशान्ति, विरोध, समाधि Durgâd. zu Vop. स्वभाव Çabdar. ÇKDr. Diese Bedeutungen werden wohl zum Theil aus den Bedeutungen mit प्रति verbundener Verba gefolgert worden sein. In der folgenden Stelle scheint प्रति nicht am Platze zu sein: तच्च वेदयितव्यं ते मम प्रति महायशा: (nom.!) R. 6,109,33. — Vgl. अप्रति (auch Bhâg. P. 8,7,18), तन्त्रि°.

2. प्रति m. N. pr. eines Sohnes des Kuça Bhâg. P. 9,17,16.

प्रतिक (von 1. प्रति) gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128. adj. f. ई *einen* Kârshâpaṇa *werth* P. 5,1,25. Vârtt. 2.

प्रतिकञ्चुक (1. प्र° + क°) m. *Widersacher* (nach Weber) Ind. St. 5, 159. 162. 448. Die Lesart steht nicht fest.

प्रतिकण्ठम् (von 1. प्रति + कण्ठ) adv. *einzeln* (eig. *so dass man jeden beim Halse packt*; so ist auch कण्ठतस् aufzufassen) RV. Prât. 1, 13. Schol. zu 4,18. 9,29. 11,20 und zu P. 4,4,40. — Vgl. प्रातिकण्ठिक.

प्रतिकर (von 1. कर् mit प्रति) 1) adj. f. ई *entgegen wirkend*: विष° Suçr. 2,270,6. — 2) m. *Ersatz*: ग्रामान्देवगृह्याद्यात्राणप्रतिकरेण (so ist zu schreiben) स: । स्वयं स्वीकृत्य चोत्पत्तिम् *ohne Entgelt* Râǵa-Tar. 5,169. स्वप्रतिकरं R. Gorr. 2,120,9 fehlerhaft für सुप्रतिकरं. — Vgl. अ°, सु°.

प्रतिकर्कश (1. प्रति + क°) adj. f. आ *gleich hart*: धाराभि: — अर्जुनशरप्रतिकर्कशाभि: Mṛkkh. 91,6.

प्रतिकर्तर् (von 1. कर् mit प्र) nom. ag. 1) *Vergelter* MBh. 12,4992. न कृते प्रतिकर्ता च युगे क्षीणे भविष्यति Hariv. 11170. — 2) *Widersacher* Kull. zu M. 11,34.

प्रतिकर्तव्य (wie eben) adj. 1) *zu vergelten* (im Guten oder Bösen), *abzutragen* (eine Schuld): दु:खद्वयमिदं भद्रे कतरस्य चिकीर्षसि । प्रतिकर्तव्यम् MBh. 5,6083. मातापितृभ्यां सर्वेण ज्ञातेन तनयेन वै । ऋणं वै प्रतिकर्तव्यम् Hariv. 4412. मयास्मा ऋणिवत्प्रतिकर्तव्यम् Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 231. 255. (तत्काय) प्रतिकर्तव्यमित्येवं येन मे हिंसित: पिता MBh. 1,2009. सा भीष्मे प्रतिकर्तव्यमहं पश्यामि सांप्रतम् 5,6009. 15,93. प्रतिकर्तव्ये मतिर्या तेयम् (= त इयम्) *diese deine Absicht Vergeltung zu üben* 10,141. कृते हि प्रतिकर्तव्यमेष धर्म: सनातन: R. 5,7,26. आत्मनस्तु हितं पुण्यं प्रतिकर्तव्यमद्य वै so v. a. *du musst zum Ersatz Etwas thun, was dir heilsam ist*, MBh. 15,94. — 2) *dem man entgegenarbeiten* —, *entgegenwirken soll*, — *kann*: स चायमस्माकमुपस्थित: कुलक्षयो भवद्भिरव हितै: प्रतिकर्तव्य: Prab. 19,7. यदा दु:खमुत्पत्स्यते तदा तत्प्रतिकर्तव्यम् Schol. zu Kap. 1,3. कथं च प्रतिकर्तव्यं तेषां रामेण रक्षसाम् R. 1,22,13 (23,16. 17 Gorr.). — 3) *ärztliche Hülfe zu leisten*: °अनाथाभ्युपगतानां चात्मबान्धवानामिव स्वभेषजै: प्रतिकर्तव्यम् Suçr. 1,7, 12. fgg.

प्रतिकर्म (1. प्रति + कर्मन्) adv. *bei jeder Begehung* Kâtj. Çr. 1,3,26. 22,7,21. प्रतिकर्म पराचार ऋत्विजां स्म विधीयते MBh. 12,2963.

प्रतिकर्मन् (von 1. कर् mit प्रति oder 1. प्रति + क°) n. 1) *Vergeltung* MBh. 4,1841. — 2) *Gegenthat, eine entsprechende Handlung* oder *Widersetzlichkeit*: अ° *dem es Niemand gleich thut* oder *der sich nicht widersetzt, folgsam*: पुत्र R. 1,75,22. Daç. 2,65. — 3) *Anputz, Toilette* AK. 2,6,3,1. 22, v. l. H. 636. Halâj. 2,384. Hâr. 173. MBh. 2,2025. 3,14713. R. 5,22,21. fg. 6,112,20. Bd. III, S. 465. Kumâras. 7,6. Çiç. 5,27. 9,43. अस्मान्नियोगवत्या ते कौतुकप्रतिकर्मणि Kathâs. 45,295.

प्रतिकर्ष (von 1. कर्ष् mit प्रति) m. *Zusammenrückung, Vereinigung*: क्रय° zur Erkl. von क्रयैकत्व *einmaliger Einkauf, der Einkauf verschiedener Sachen mit einem Male* Schol. zu Kâtj. Çr. 15,8,10. अप्रतिकर्षो (क्रयस्य) वार्यकेतुत्वात्सकृत्वं विधीयते Ǵaim. (bei Gold. u. अप्रतिकर्ष) *the not anticipating what occurs later* Gold.

प्रतिकल्प्य (vom caus. von कल्प् mit प्रति) adj. *zurechtzumachen*: फलकान्यथ चर्माणि प्रतिकल्प्यान्यनेकश: MBh. 12,3690.

प्रतिकश (1. प्रति + कशा) adj. wohl *der Peitsche nicht gehorchend*: अश्व P. 6,1,152, Sch.

प्रतिकष्ट Suçr. 2,443,4 vielleicht fehlerhaft für प्रतिकृष्ट.

प्रतिकाङ्क्षिन् (von काङ्क्ष् mit प्रति) adj. *verlangend nach*: समर° Hariv. 8557. mit einem acc.: विजयं प्र° (oder ist viell. विजयप्र° zu lesen?) MBh. 7,7350.

प्रतिकामम् (von 1. प्रति + काम) adv. *nach Lust, nach Wunsch* RV. 3,48,1. 10,15,8. पिब प्रतिकामं सुतस्य 112,1. Âçv. Çr. 9,10. Kâtj. Çr. 4,5,16.

प्रतिकामिन् (wie eben) adj. *unerwünscht, widerwärtig* Çâñkh. Br. 13, 8. अन्नाद्य 15,3. Çr. 7,6,13.

प्रतिकामिनी (1. प्र° + का°) f. *Nebenbuhlerin* Çiç. 9,35.

प्रतिकाम्य (von 1. प्रति + काम) adj. *nach Wunsch beschaffen:* वर् AV. 2,36,5. 8 (auch 7 ist wohl प्रतिकाम्याय herzustellen). 6,60,3.

प्रतिकाय (1. प्रति + काय) m. 1) *Abbild* H. 1464. Halâj. 1,130. Gatâdh. im ÇKDr. — 2) *Ziel, Zielscheibe* Trik. 2,8,51. Gatâdh.

प्रतिकार (von 1. कर् mit प्रति) m. = प्रतीकार P. 6,3,122, Vârtt. 3, Sch. 1) *Vergeltung* (im Guten oder Bösen): उपकारः कृतज्ञेषु प्रतिकारेण युज्यते R. 4,27,20. Kathâs. 10,67. Râga-Tar. 3,525. आगमप्रतिकारश्च वानरैस्तत्र चेष्टितः so v. a. *sie suchten des Lohnes für ihr Kommen theilhaftig zu werden* R. 4,47,17. — 2) *Entgegenwirkung, Anwendung von Gegenmitteln, — Heilmitteln, Widerstand, Abhilfe:* आयत्यां प्रतिकारज्ञः *wer da weiss, wie in der Zukunft einem Uebel entgegenzutreten ist,* Spr. 370. °कर्मन् Râga-Tar. 6,208. अशक्य° adj. *unheilbar* Vid. 183. अप्रतिकारसेविन् *keine Heilmittel anwendend* Suçr. 2,361,16. °विधान *ärztliche Behandlung* Ragh. 8,40. — Nach H. an. 4,264 ist प्रतिकार = सम (!) und भट (!). — Vgl. प्रतीकार.

प्रतिकारिन् (von प्रतिकार) adj. अ° *der kein Gegenmittel anwendet, sich nicht ärzlich behandeln lässt* Suçr. 2,37,17. fg.

प्रतिकार्य (von 1. कर् mit प्रति) n. *eine bevorstehende Vergeltung:* प्रतिकार्ये च विप्रस्य ततः कृतवती मतिम् MBh. 1,6259.

प्रतिकाश m. = प्रतीकाश P. 6,3,122. H. 1462. Bhânud. zu AK. 2, 10,38. ÇKDr.

प्रतिकास m. = प्रतिकाश Ramân. zu AK. 2,10,38. ÇKDr.

प्रतिकितव (1. प्र° + कि°) m. *Gegenspieler* Daçak. in Benf. Chr. 185,24.

प्रतिकुञ्जर (1. प्र° + कु°) m. *Gegenelephant, ein feindlich gegenüberstehender Elephant:* मत्तो द्विप इव क्रुद्धः °दर्शनात् MBh. 9,3217. — Vgl. प्रतिगज, प्रतिद्विरद, प्रतिनाग.

प्रतिकूप (1. प्र° + कूप) m. *Graben* Hâr. 174.

प्रतिकूल (1. प्र° + कूल) adj. f. आ *widrig* (eig. und übertr.; Gegens. अनुकूल) AK. 3,2,33. 3,4,1,7. H. 1465. Halâj. 4,58. 71. 5,22. मारुत, वायु R. 3,30,31. Kathâs. 46,139. दैव Hariv. 11261. R. 6,8,15. Ragh. 6,58. Çâk. 7,16. ज्योतींषि MBh. 3,13085. बुध *der Planet Merkur* Hariv. 1356. प्रतिकूलं तच्चकार यमशासनम् *verkehrt* MBh. 13,3403. वाक्य *Gegenrede* R. 3,30, 14. 45,1. वाक्यमप्रतिकूलम् 44,10. शब्द *widrig, unangenehm* Kumâras. 1,46. अधर्मजन्यं दुःखं स्यात्प्रतिकूलं सचेतसाम् Bhâshâp. 144. दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् R. 6,100,17. (तव) करिष्यन्ति प्रतिकूलानि *was Euch unangenehm ist* MBh. 15,348. आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् Spr. 3047. न तत्परस्य संदध्यात्प्रतिकूलं यदात्मनः 1383. Jâgñ. 3, 288. Suçr. 2,537,7. MBh. 13,126. R. 2,21,35. Prab. 84,18. °वेदनीय Tarkas. 53. प्रतिकूलेषु स्थितान् *in Opposition stehend* M. 9,275. *sich widersetzend, in Opposition stehend, widersetzlich, sich auflehnend wider* (gen.); von Personen M. 9,80. Jâgñ. 2,142. प्रतिकूलः पितुर्यश्च न स पुत्रः सतां मतः MBh. 1,3523. 3,1355. R. 3,44,21. 45,11. Bhâg. P. 4,28, 7. Mârk. P. 69,60. 72,7. Prab. 41,16. Sâh. 75,22. (नहि) बौद्धाश्च नः प्रतिकूलाः स्युः Çañk. zu Brh. Âr. Up. S. 7. 104. अ° Çâñkh. Grhj. 1,12. सर्वत्राप्रतिकूलस्तस्य MBh. 1,741. प्रतिकूलम् adv. *entgegen, gegen die natürliche Weise, in umgekehrter Ordnung* AV. 5,14,13. TS. 7,5,2,4. Kâth. 33,7. प्र° ववौ वायुः R. 6,90,26. वर्तमान M. 10,31. प्रतिकूलेन dass. Bhâg. P. 3,28,9. — Vgl. प्रातिकूलिक. प्रातिकूल्य.

प्रतिकूलकारिन् (प्र° + 1. का°) adj. *sich Jmd* (gen.) *widersetzend, Opposition machend* Mâlav. 9,9.

प्रतिकूलकृत् (प्र° + कृत्) adj. dass.: अ° R. Gorr. 2,52,10.

प्रतिकूलनम् (von प्रतिकूल) adv. *im Widerspruch:* वर्त् *im W. stehen* MBh. 12,8805.

प्रतिकूलता (wie eben) f. *Widerwärtigkeit:* °तामुपगते हि विधौ Spr. 1841. Pañkat. 105,12. *Widersetzlichkeit* R. 6,66,27. त्वया तु नात्र कर्तव्या राज्ञो ऽस्य प्र° Kathâs. 31,85.

प्रतिकूलप्रवर्तिन् (प्र° + प्र°) adj. *einen widrigen Lauf nehmend* (नौका) und *Unangenehmes bereitend* (खलजिह्वा) Benf. Chr. 94, Çl. 10.

प्रतिकूलभाषिन् (प्र° + भा°) adj. *widerredend* R. Gorr. 2,10,29.

प्रतिकूलय् (von प्रतिकूल), °यति *sich widersetzen,* mit dem acc.: न धातुः शासनं श्रुत्वा सर्वमप्रतिकूलयन् R. 2,52,70. zur Erkl. von प्रतीपय् Mallin. zu Kumâras. 5,5.

प्रतिकूलवचन (प्र° + व°) n. *Widerrede* Pañkat. 37,3.

प्रतिकूलवत् (von प्रतिकूल) adj. *widersetzlich:* शूद्र MBh. 10,124.

प्रतिकूलवर्तिन् (प्र° + व°) adj. *sich widersetzend, störend:* तपःसमाधेः Kumâras. 3,24.

प्रतिकूलवाद (प्र° + वाद) m. *Widerrede:* अ° adj. *nicht widerredend:* शिष्य MBh. 3,10265.

प्रतिकूलवादिन् (प्र° + वा°) adj. *widerredend:* भृत्य MBh. 5,1359. सदा च भर्तुः °वादिनीम् 13,517.

प्रतिकूलवृत्ति (प्र° + वृ°) adj. *sich widersetzend:* क्लिन्धां स्वबाहुमपि वः °वृत्तिम् Bhâg. P. 3,16,6.

प्रतिकूलाचरित (प्र° + आचरित) n. *eine widrige Handlung, Beleidigung* Ragh. 8,80.

प्रतिकूलोक्त (प्र° + उक्त) n. *Widerrede;* pl. Spr. 1525.

प्रतिकृति (von कर् mit प्रति) f. 1) *Widerstand, Abwehr:* दृढ° adj. Hariv. 4211. प्रणुधं देवताः सर्वाः शत्रुप्रतिकृतिं पराम्। अवध्या दानवाः सर्वे हते शंकरम् 16261. = प्रतीकार Trik. 3,3,164. H. an. 4,116. fg. Med. t. 212. — 2) *Nachbildung, Abbild, Bild* AK. 2,10,36. Trik. H. 1464. H. an. Med. (= अर्चा und प्रतिनिधि; st. अर्चा hat H. an. पूजित, wofür vielleicht पूजिल *Gott, Götterbild* zu lesen ist). Halâj. 1,130. Vjutp. 169. P. 5,3,96. अश्व° Sch. आत्म° MBh. 5,2222. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 35,*b*, 16. नृणां लोकान्तरस्थानां देहप्रतिकृतिः सुतः Mrkkh. 155,16. Ragh. 8,91. 14,87. Çâk. 90,2. Mâlav. 50,18. Kull. zu M. 3,117. Schol. zu Kâtj. Çr. 442,18. 444,10. °रचना Ragh. 18,52. चित्र° *ein gemaltes Bild* Hariv. 7812. शिला° *aus Stein* 7813.

प्रतिकृत्तिका (1. प्र° + कृ°) f. gaṇa अंश्वादि zu P. 6,2,193.

प्रतिकृत्य (von 1. कर् mit प्रति) adj. *dem man entgegenwirken —, abhelfen kann:* संसारप्रतिकृत्यानि सर्वत्र विचिकित्सते (मूढचेताः) MBh. 5,1004.

प्रतिकोप (von 1. कुप् mit प्रति) m. *Zorn, Aerger* MBh. 4,1929.

प्रतिक्रम (von क्रम् mit प्रति) m. *umgekehrte Ordnung:* पत्रोत्तरोत्तराणां स्यात्पूर्वं पूर्वं प्रतिक्रमात् विशेषणत्वकथनमसावेकावली मता Pratâ-

PAR. 103, *a*.

प्रतिक्रमण (wie eben) n. *das Hin- —, Herschreiten* ÇAT. BR. 4,4,5,5. Bei den Buddhisten *das zur-Beichte-Gehen* STEV. KALPAS. 70.

प्रतिक्रिया (von 1. कर् mit प्रति) f. 1) *Wiedererstattung, Vergeltung* (im Guten und Bösen): भैद्येणाप्यर्जयिष्यामि पुनर्न्यासप्रतिक्रियाम् MṚKKH. 53,13. वैर° KATHÂS. 4,124. सत्तः परार्थं कुर्वाणा नावेक्षन्ते प्रतिक्रियाम् SÂV. 5,48. योग्यां प्रतिक्रियां विद्मो वयमप्युपकर्तृषु RÂGA-TAR. 1,236. MBH. 5,6094. शत्रु° 13,5965. HARIV. 11222. 7022. KATHÂS. 4,125. 14.44. महतामनुकम्पा हि विरुद्धेषु प्रतिक्रिया 39,229. 49,234. 50,76. MÂRK. P. 15,42. 132,15. — 2) *Widerstand; Abwehr, Abhülfe* RÂGA-TAR. 5,92. विधास्यामि तस्य (रामस्य) — प्रतिक्रियाम् R. 6,1,5. अनावृष्टि° R. 1,8, 13. SUÇR. 1,18,14. विघ्न° RAGH. 15,4. KATHÂS. 15,113. प्रायो ऽप्रभस्य कार्यस्य कालहारः प्रतिक्रिया 31,75. RÂGA-TAR. 2,76. 3,396. MÂRK. P. 72,23. तदेतस्यां (so ist wohl für एतस्या zu lesen) मयावश्यं कार्या मन्युप्रतिक्रिया so v. a. *ich muss meinem Aerger Luft machen* KATHÂS. 42, 75. Am Ende eines adj. comp.: अनन्यप्रतिक्रिय *keinen andern Ausweg habend* Spr. 1949. व्याधिप्रतिक्रियत्वाच्च विद्यते रसनं द्रुमे *weil es Krankheiten abwehrt* MBH. 12,6835. — 3) *Pflege:* शरीरस्य MBH. 12,2187.

प्रतिक्रुष्ट (partic. von क्रुश् mit प्रति) adj. *elend, erbärmlich;* von einem Erdboden VJUTP. 126.

प्रतिक्रूर (1. प्र° + क्रूर) adj. *wieder grausam, — hart, Härte erwiedernd:* मृदुः स्यादप्रतिक्रूरः MBH. 12,9974.

प्रतिक्रोध (von 1. क्रुध् mit प्रति) m. *erwiederter Zorn:* संजातक्रोधाय कस्मैचित्प्रतिक्रोधं न कुर्यात् KULL. zu M. 6,48.

प्रतिक्रोश (von क्रुश् mit प्रति) m. *das Anschreien:* य आगरे मृगयन्ते प्रतिक्रोशे ऽमावास्ये AV. 4,36,3.

प्रतिक्षणम् (von 1. प्र° + क्षण) adv. *in —, mit jedem Augenblick, beständig* HALÂJ. 4,39. ÇABDAR. im ÇKDR. KÂM. NÎTIS. 14,46. KUMÂRAS. 3, 56. 5,10. MÂLAV. 11,4. Spr. 1842. RÂGA-TAR. 3,243. 4,427. KATHÂS. 45, 339. MÂRK. P. 62,14. HIT. 59,17. 97,15.

प्रतिक्षत्र (1. प्र° + क्षत्र) m. N. pr. eines Âtreja, Liedverfassers von ṚV. 5,46. eines Sohnes des Anenas HARIV. 1513. des Kshatravṛddha VP. 412. des Çamin (Samin) 436. HARIV. 2035.

प्रतिक्षय (1. प्र° + 2. क्षय) m. *Wächter (gegen Einbusse schützend)* ÇABDAR. im ÇKDR.

प्रतिक्षिप्त 1) adj. s. u. 1. क्षिप् + mit प्रति. — 2) n. *Arzenei* H. an. 4,114.

प्रतिक्षेप (von 1. क्षिप् mit प्रति) m. *das Bestreiten, Streiten gegen:* तेषामासीत्प्रतिक्षेपो गर्जतामितरेतरम् MBH. 7,3958. नास्तिकपक्ष° PRAB. 87,1. v. l. = निरसन *das Verwerfen, Nichtanerkennen* MED. n. 188. VJUTP. 71.

प्रतिक्षेपण (wie eben) n. *das Bestreiten, Sreiten gegen:* नास्तिकपक्ष° PRAB. 87,1.

प्रतिखुर (1. प्र° + खुर) m. *eine best. fehlerhafte Geburtslage* SUÇR. 1, 277,19. 278,1.

प्रतिखेटक (1. प्र° + खे°) gaṇa अंशादि zu P. 6,2,193.

प्रतिख्याति f. v. l. für प्रविख्याति *Berühmtheit* COLEBR. und LOIS. zu AK. 3,3,28.

प्रतिगज (1. प्र° + गज) m. *ein feindlich gegenüberstehender Elephant* MBH. 1,7092. 6,3422. 7,1155. 3552. HARIV. 13348. स चापि द्विरदश्रेष्ठः सदाप्रतिगजो युधि MBH. 7,1199. — Vgl. प्रतिकुञ्जर u. s. w.

प्रतिगमन (von 1. गम् mit प्रति) n. *Rückkehr* R. 1,17 in der Unterschr.

प्रतिगर (von 1. गर् mit प्रति) m. *Antwortsruf* (des Adhvarju auf die Anrede des Hotar): तस्मा एतद्गृणते (होत्रे) प्रत्येवाध्वर्युराग्रृणाति तस्मात्प्रतिगरो नाम ÇAT. BR. 4,3,2,1. 6. 13. ओमित्यृचः प्रतिगर एवं तथेति गाथायाः AIT. BR. 7,18. TS. 3,2,9,6. 7,3,1,4. 11,2. ÂÇV. ÇR. 5,9. 20. 6, 8. 7,11. 8,3. TAITT. UP. 1,8,1.

प्रतिगरितर् (wie eben) nom. ag. *der durch Zuruf Antwortende* AIT. BR. 7,18. ÇÂṄKH. ÇR. 15,27,17.

प्रतिगर्जना (von गर्ज् mit प्रति) f. *das Entgegenbrüllen* MBH. 5,5461. 5526.

प्रतिगात्रम् (von 1. प्र° + गात्र) adv. *bei jedem Gliede;* am Anf. eines comp. ohne Casuszeichen DHÛRTAS. 66, 10.

प्रतिगिरि (1. प्र° + गि°) m. *ein gegenüberstehender Berg* BHÂG. P. 8,7,17.

प्रतिगोर्य (von 1. गर् + प्रति) adj. *durch Zuruf zu antworten:* एतासु महत्प्रतिगोर्यम् AIT. BR. 3, 38

प्रतिगुप्य s. u. 1. गुप् mit प्रति.

प्रतिगृहम् (von 1. प्र° + गृह) adv. *in jedem Hause* KÂTJ. ÇR. 15,3,2. KATHÂS. 20,228. — प्रतिगृहे (प्रतिग्रहे?) श्राद्धवत् ÇÂṄKH. GṚHJ. 4, 7.

प्रतिगृहीतर् (von ग्रह् mit प्रति) nom. ag. *Empfänger* KAUÇ. 68. गाः MBH. 12,6894. °गृहीतारः स्मृता दातृवशाः किल R. GORR. 1,71,16. SAṀSK. K. 31,*a*,3. — Vgl. die grammatisch richtigere Form प्रतिग्रहीतर्.

प्रतिगृहीतव्य (wie eben) adj. *freundlich aufzunehmen, willkommen zu heissen* R. GORR. 3,77,15. — Vgl. प्रतिग्रहीतव्य.

प्रतिगृह्य (wie eben) adj. 1) *anzunehmen, annehmbar* P. 3,1,118 nebst Vârtt. (angeblich ved.). VOP. 26,19. TS. 2,5,1,6. 7,1,6,5. SAṀSK. K. 22,*b*,11. मत्तस्य न प्रतिगृह्यम् P., Sch. — 2) *von dem man Etwas annehmen darf:* अ° ÇAT. BR. 14,6,10,3. — Vgl. प्रतिग्राह्य.

प्रतिगेहम् (von 1. प्रति + गेह) adv. *in jedem Hause* RÂGA-TAR. 2,50.

प्रतिग्रह (von ग्रह् mit प्रति) m. 1) *das Empfangen, Entgegennehmen* (von Gaben); *Berechtigung zum Empfang von Geschenken* (als Vorrecht des Brahmanen); = स्वीकृति, स्वीकरण, दानद्रव्यग्रह, द्विजेभ्यो विधिवद्देयग्रहः H. an. 4,339. MED. h. 31. Die Person, von der man ein Geschenk empfangt, steht im gen. oder ablat., oder geht im comp. voran; häufiger jedoch wird das Wort mit dem Object componirt. ÇAT. BR. 1, 8,1,42. सौर° KÂTJ. ÇR. 14,3,20. दक्षिणा° LÂṬJ. 5,5,2. ÂÇV. ÇR. 3,5. अनिष्ट° SUÇR. 2,165,17. दानं प्रतिग्रहं चैव ब्राह्मणानामकल्पयत् M. 1,88. अस्य लोभात्कृत्वा प्रतिग्रहम् *aus Habsucht von ihm Geschenke empfangend* 3,179. 4,86. 186. 187. 8,165. 10,75. fgg. 108. 109. fgg. JÂǴN. 1,118. 2,176. 3,48. सत्° *von einem Guten* M. 8,115. 11,194. GṚHJASAṄGR. 1,45. प्रतिग्रहे वर्तते MBH. 1,3656. 3666. 5185. 3,4052. 11299. 13360. 13,4425. HARIV. 7685. R. 2,50,29. भवतः सकाशात्प्रतिग्रहं कर्तुम् MṚKKH. 160,2. MÜLLER, SL. 79, Anm. MÂRK. P. 8,13. PAṄKAT. 119,2. SAṀSK. K. 23,*a*, 3. °प्राप्तहेममाषाष्टक KATHÂS. 6,51. °धन 24,155. PAṄKAT. 182,9. — 2) *die freundliche Aufnahme einer Person:* पाण्डूनाम् MBH. 1,7556. 7994. R. 1,77,10. *das zur-Ehe-Nehmen* 45,38. — 3) *Gunstbezeugung, Gnade:* मत्प्रतिग्रहात् R. GORR. 1,62,29. — 4) *Aufnahme mit dem Gehör, das*

Anhören: कथा° MBh. 3,8373. — 5) *Empfänger:* सौर° Kâtj. Çr. 14,4, 15. केश° Gobh. 3,1,7. वरुणस्य ततः कन्या वारुणी — उत्पपात रमा- त्तस्मान्मार्गमाणा प्रतिग्रहम् (v. l. परिग्रहम्) R. 1,45,36. प्रतिग्रहः दातृ- वशः 69,14. — 6) *die Gabe, die man empfängt, Geschenk;* = दा- नद्रव्य, द्विजेभ्यो विधिवद्देयम् H. an. Med. यो ददाति — तादृशाय प्र- तिग्रहम् MBh. 13,3426. Hariv. 14252. 14255. Jâǵń. 1,319. विद्यातपोहीने- न न तु ग्राह्यः प्रतिग्रहः 202. प्रतिग्रहाग्रहात् (d. i. आग्रहात्) Râǵa-Tar. 5,441. अनेनैव तदभ्यर्थ्य ग्राहितो ऽहं प्रतिग्रहम् Kathâs. 24,186. 38,102. 109. न च विद्यां विना राज्ञां प्रतिग्रहः केवलबुद्ध्या लभ्यते *ein Geschenk von Königen* Pańkat. 243,19. राज्ञः प्रतिग्रहो ऽयम् Çâk. 17,5. — 7) *der Nachtrab eines Heeres* AK. 2,8,2,47 H. 747. H. an. Med. Halâj. 5,6. — 8) = प्रतिग्राह *Spucknapf* H. 684, Sch. H. an. Med. — 9) = ग्रह- भेद, ग्रहान्तर H. an. Med. *the sun near the moone's node* Wils. Wört- lich: *Gegenplanet.* — 10) = क्रियाकार H. an. — Vgl. चूडा°, दुष्प्रति°, निष्प्रति°.

प्रतिग्रहण (wie eben) 1) adj. *in Empfang nehmend:* पाद्य° (मन्त्र) Çâṅkh. Gṛhj. 3,7. — 2) n. *a) das Empfangen von Gaben* Lâtj. 10,17,17. Kull. zu M. 4,235. *das Empfangen eines Mädchens* so v. a. *zur-Ehe-Nehmen:* अ° R. 1,45,35. 38. (46,25. 28 Gorr.). — *b) Gefäss, Behälter:* केश° Çâṅkh. Gṛhj. 1,28. Vjutp. 207.

प्रतिग्रहिन् (wie eben) nom. ag. *Empfänger* (Gegens. दातर्) MBh. 12, 1333. fg. — Vgl. प्रतिग्राहिन्.

प्रतिग्रहीतर् (wie eben) nom. ag. dass. AV. 3,29,7. 4,11,5. VS. 7,48. M. 3,143. MBh. 13,1594. 3465. 3946. 4413. 5831. Hariv. 14260. *das Entgegennehmen eines Mädchens, Heirathen* Paithînasi in Dâjabh. 273, 2. MBh. 2,180 (= R. Gorr. 2,109,36). R. 1,73,11. — Vgl. प्रतिगृहीतर्.

प्रतिग्रहीतव्य (wie eben) adj. *zu empfangen, erlaubt zu empfangen* Kull. zu M. 2,240. — Vgl. प्रतिगृहीतव्य.

प्रतिग्रामम् (von 1. प्रति + ग्राम) adv. *in jedem Dorfe* Râǵa-Tar. 5,111. 172, wo eben so zu lesen ist st. °ग्राम्यम्.

प्रतिग्राम्यम् s. u. प्रतिग्रामम्.

प्रतिग्राह (von ग्रह् mit प्रति) m. *Spucknapf* AK. 2,6,3,40. H. 684. — Vgl. पतद्ग्रह.

प्रतिग्राहक (wie eben) adj. *Gaben empfangend* Vjutp. 77. अं° Çat. Br. 13,4,3,14. Âçv. Çr. 10,7. Çâṅkh. Çr. 16,2,30. MBh. 13,3625. Kâm. Nîtis. 1,2. Mṛkkh. 49,21.

प्रतिग्राहिन् (wie eben) adj. *in Empfang nehmend* TS. 2,3,12,2. अ° *der keine Geschenke annimmt* MBh. 4,544.

प्रतिग्राह्य (wie eben) adj. P. 3,1,118, Vartt., Sch. 1) *anzunehmen:* परेभ्यो न प्रतिग्राह्यं न च देयं कदा च न MBh. 14,1292. R. 2,87,17 (95,20 Gorr.). Kull. zu M. 4,247. अ° Âçv. Gṛhj. 3,6. M. 11,253. MBh. 13, 4438. Kull. zu M. 11,69. सत्कार R. 4,34,4. कन्या Hariv. 10209. — 2) *von dem man Etwas empfangen darf* MBh. 14,1672. fg. ब्राह्मणैर्प्रतिग्राह्यास्तत्रा स्वधनजीवनः 13,2575. — Vgl. प्रतिगृह्य.

प्रतिघ (von हन् mit प्रति) m. 1) *Behinderung, Widerstand;* = घात, प्रतिघात Trik. 3,3,72. H. an. 3,137. Med. gh. 10. अ° *unwiderstehlich, überall durchdringend:* सर्वत्राप्रतिघः MBh. 2,143. मनस् 12,7833. रत्न- म् 12,28. ज्ञान Cit. aus der Smṛti bei Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 134. Vgl. निष्प्रतिघ. — 2) *Zorn, Aerger* AK. 1,1,7,26. Trik. H. 299. H. an. Med. Halâj. 2,207. Pr. 4,154. — 3) = मूर्छा Çabdar. im ÇKDr.

प्रतिघात (wie eben) m. *Abwehr, das Wehren, Zurückweisung, Zurückhaltung, Behinderung, Hemmniss, Hinderniss, Widerstand:* °विद् MBh. 1,5755. कृत्यानाम् Suçr. 1,16,14. R. 1,42,8. 5,95,45. Varâh. Bṛh. S. 45,8. 57. 82. अस्त्र° MBh. 4,2118. 5,7282. 6,3779. Hariv. 9415. Arǵ. 3,53. 5,7. सर्वेषामेव शापानां प्रतिघातो विद्यते MBh. 1,1592 = Mârk. P. 106,28. कृतनुत्° Kathâs. 20,144. वृषतुरूपघ्नानां च पुंस्त्वस्य °घत् so v. a. *der Männlichkeit beraubend* Jâǵń. 2,236. प्रतिघातेन सान्त्वस्य दारुणं संप्रवर्तते *wenn gute Worte zurückgewiesen werden* MBh. 5,2650 मूत्र° *Urinverhaltung* Suçr. 1,262,9. MBh. 13,3750 (wo °पुरीषाणां zu lesen ist). सुहृद्दित्ता° *Behinderung* Bhâg. P. 4,4,2. प्रतिघातोत्थितार्चिषा (करिचक्रेण) *durch Widerstand* Kumâras. 2,49. MBh. 10,246. Suçr. 1, 96,17. सैन्यस्य *der Widerstand, den das Heer erfährt,* MBh. 7,1373. 8166. R. 6,79,34. नेच्छामि प्रतिघातं ते नास्मि विघ्नकरस्तव MBh. 3,16307. न तासां प्रतिघातो ऽस्ति *Nichts steht ihnen im Wege* Mârk. P. 49,14. Vâju-P. bei Muir, ST. I, 29, N. 49. एवमेव नास्य सर्वज्ञत्वे सर्वकर्तृत्वे वा क्वचित्प्रतिघातः Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 312. आत्मनः प्रतिघातमाशङ्कमानः (प्रतिघात = ध्वंस Schol.) Bhâg. P. 5,9,3. अ° *Unbehindertheit* Suçr. 1,30, 17. मनसः 2,154,3. *unbehindert, unwiderstehlich:* दैव Bhâg. P. 1,12,16. — Vgl. प्रतीघात.

प्रतिघातक 1) adj. f. °घातिका (vom caus. von हन् mit प्रति) *störend:* (मल्लिकाः) तपसः प्रतिघातिकाः MBh. 3,9972. — 2) am Ende eines adj. comp. = प्रतिघात. अ° *dem sich Niemand widersetzt:* न जीयते नानुजिगीषते ऽन्यान्न वैरकृच्चाप्रतिघातकश्च MBh. 5,1274.

प्रतिघातन (vom caus. von हन् mit प्रति) n. *das Abwehren:* अस्त्र° MBh. 3,12017. — 2) *das Morden* AK. 2,8,2,83.

प्रतिघातिन् (von प्रतिघात) adj. *abwehrend, störend, beeinträchtigend:* अनर्थ° Daçak. 62,5. धर्मार्थ° (व्यसन) Kâm. Nîtis. 14,5. नेत्र° (प्रभा) so v. a. *blendend* Kumâras. 5,20.

प्रतिघोषिन् (von 1. घुष् mit प्रति) adj. *entgegenlärmend:* रुद्रसेनाः Çâṅkh. Çr. 4,19,10.

प्रतिघ्न (von हन् mit प्र) n. *Körper* Çabdar. im ÇKDr.

प्रतिचक्र (1. प्र° + च°) n. *Gegendiscus, ein den Vergleich aushaltender anderer Discus:* सर्वलोकाप्रतिचक्रचक्र *der einen Discus hat wie kein Anderer* Hariv. 12581. अ° *einen unvergleichlichen Discus besitzend* 10709. MBh. 10,644. इन्द्रयानं सुचारुचारु प्रतिचक्रचक्रम् (es ist wohl सुचारु चारुप्र° zu lesen) viell. *Nebenrad und Rad* Hariv. 13115.

प्रतिचक्षण (von चक्ष् mit प्रति) n. *das Anschauen:* तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय RV. 6,47,18 (nach dem Schol. zu Çat. Br. 14,5,5,19 = Bṛh. Âr. Up. 2,5,19 = प्रख्यापन). Bhâg. P. 4,1,55 (nach dem Schol. = प्रकाशन). *das Ansehen, Aussehen:* यद्वा केशेषु प्रतिचक्षणे वा (घोरमस्ति) AV. 1,18,3.

प्रतिचक्षस् (wie eben) s. सु°.

प्रतिचक्ष्य (wie eben) adj. *sichtbar* RV. 1,113,11.

प्रतिचन्द्र (1. प्र° + च°) m. *Nebenmond* R. 5,74,29.

प्रतिचरणम् (1. प्र° + चरण) adv. *für jede Schule* Müller, SL. 121.

प्रतिचिकीर्षा (vom desid. von 1. कर् mit प्रति) f. *das Verlangen es Jmd zu vergelten, — an Jmd Rache zu nehmen* Bhâg. P. 9,9,20. हन्तुः

Râǵa-Tar. 4, 98. mit dem acc. der Person MBh. 1, 6358. 5, 7393; vielleicht fehlerhaft st. des loc. Benfey in seiner Chrest. S. 50, Z. 1 trennt प्रति von चि° und zieht jenes zum vorangehenden acc.

प्रतिचिकीर्षु (wie eben) adj. *zu vergelten —, zu erwiedern verlangend:* वैरम् MBh. 18, 21. Statt dessen wohl fehlerhaft प्रतिजिहीर्षु 11, 302 (vgl. वैरं प्रतिजिहीर्षता 352).

प्रतिचिति (1. प्र° + 1. चि°) adv. *bei jeder Schicht* Kâty. Çr. 12, 2, 1. 16, 7, 21.

प्रतिचिन्तनीय (von चिन्त् mit प्रति) adj. *von Neuem zu durchdenken:* शास्त्रं सुचिन्तितमपि प्रतिचिन्तनीयम् Spr. 2977.

प्रतिचोदनम् (1. प्र° + चो°) adv. *nach Anweisung* Âçv. Çr. 1, 3.

प्रतिच्छदन (von 1. छद् mit प्रति) n. *Decke, ein Tuch zum Bedecken:* काण्ड° Vjutp. 207.

प्रतिच्छन्द (1. प्र° + छन्द) m. *Abbild* Trik. 3, 2, 19. H. 1464. Halâj. 1, 130. रक्तःशिरःप्रतिच्छन्दैः Râǵa-Tar. 3, 77. तथा स्वर्गप्रतिच्छन्दैर्लालिताः स्म रतिप्रियाः *Abbilder des Himmels* so v. a. *himmelähnliche Freuden* Hariv. 4797.

प्रतिच्छन्दक (wie eben) m. *Abbild, Substitut:* पुत्र° zur Erkl. von पुत्रप्रतिनिधि Kull. zu M. 9, 180. — षट्कारक° Titel einer grammatischen Schrift über den Gebrauch *der sechs Casus* Verz. d. B. H. No. 762. Verz. d. Pet. Hdschr. No. 91 (°च्छन्दस).

प्रतिच्छाया (1. प्र° + छा°) f. *Abbild, Ebenbild* AK. 2, 10, 36. Trik. 3, 3, 246. H. 1464. Halâj. 1, 130. Hariv. 8758. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 161.

प्रतिच्यवीयंस् (von 1. च्यु mit प्रति und mit dem suff. des compar.) adj. *sich mehr herandrängend:* न मत्प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी R̥V. 10, 86, 6.

प्रतिजङ्घा (1. प्र° + ज°) f. *Schienbein* H. 615.

प्रतिजन (1. प्र° + जन) m. gaṇa संख्यादि zu P. 6, 2, 193. *Gegner* AV. 3, 3, 5. P. 4, 4, 99. °जने साधुः Sch. — Vgl. प्रातिजनीन.

प्रतिजन्य (vom vorherg.) adj. *gegnerisch* R̥V. 4, 50, 7. धनानि प्रतिजन्यान्युत या जन्या 9.

प्रतिजल्प (von जल्प् mit प्रति) m. *Antwort, Entgegnung* Med. r. 243. °क m. *eine höflich ausweichende Antwort* (?): दुस्त्यजद्वंद्वभावे ऽस्मिन्प्राप्तिर्नार्हत्यनुद्धतम् । हृतसंमाननेनोक्तं यत्र स प्रतिजल्पकः ॥ Uǵǵvalanîlamaṇi im ÇKDr. *reply in assent, respectful concurrence* Wilson.

प्रतिजागर (von 3. गर् mit प्रति) m. *Wachsamkeit, Aufmerksamkeit* AK. 3, 3, 28. H. 1518. Halâj. 4, 97.

प्रतिजागरण (wie eben) n. *das Bewachen, Aufpassen auf:* प्रतिजागरणं (so ist zu lesen) वह्नेस्त्वया कार्यं ममाश्रमे । तथा तथा प्रयत्नेन यथाग्निर्न शमं व्रजेत् ॥ Mârk. P. 99, 14.

प्रतिजागरणक (vom vorherg.) *District* (nach Hall) Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 27, 1.

प्रतिजिहीर्षु (vom desid. von हर् mit प्रति) adj. s. u. प्रतिचिकीर्षु.

प्रतिजिह्वा (1. प्र° + जि°) f. *das Zäpfchen im Halse* Çabdar. im ÇKDr. Auch °जिह्विका f. Trik. 2, 6, 30.

प्रतिजीवन (von जीव् mit प्रति) n. *das Wiederaufleben* R. Gorr. 1, 4, 131.

प्रतिजूतिवर्पस् adj. nach Sâj. so v. a. प्रतिपत्त्यभिभवनशीलतेजोयुक्त. याभिर्मायाभिः प्रतिजूतिवर्पसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश R̥V. 3, 60, 1.

प्रतिज्ञा (1. ज्ञा mit प्रति) f. *Aussage, Erklärung, Behauptung; feierliche Erklärung, Zusage, Gelöbniss, Versprechen* AK. 3, 4, 12, 47. 18, 105. H. 278. Halâj. 4, 30. P. 1, 3, 22, Vârtt. Vop. 23, 8. अबाधित° Schol. zu Ǵaim. 1, 19. प्रतिज्ञां षण्डको ऽस्मीति करिष्यामि MBh. 4, 52. यथाप्रतिज्ञाभिः so v. a. *wie sie abgemacht hatten* 177. 324. दृढप्रतिज्ञ, स्थिरप्रतिज्ञ *der fest bei seiner Erklärung verharrt, nicht nachgebend* Çâk. 23, 12, v. l. त्वमपत्यं प्रति च मे प्रतिज्ञां वेत्थ वै पराम् MBh. 1, 4158. 7, 2605. Hariv. 297. 10012. R. 2, 34, 29. R. Gorr. 1, 57 in der Unterschr. 62, 20. 6, 85, 8. यस्मिन्प्रतिज्ञया MBh. 1, 80. Râǵa-Tar. 1, 113. 2, 128. Kathâs. 6, 3. 12, 138. 25, 18. 38, 96. Pańkat. ed. orn. 2, 13. Vop. 23, 44. प्रतिज्ञां कर् *geloben* MBh. 7, 699. fg. R. 3, 67, 21. 4, 13, 31. Spr. 25. Kathâs. 5, 118. 25, 5. 32, 134. 38, 6. 8. 94. 46, 17. Mârk. P. 24, 29. 85, 68. व्यधित °ज्ञाम् Kathâs. 38, 112. बद्धप्रतिज्ञ 114. मा प्रतिज्ञान्यथा तु भूत् 16. सत्या R. 1, 67, 23. नहि प्रतिज्ञां कुर्वन्ति साधवो वितथाम् 6, 85, 9. मिथ्याप्रतिज्ञ 1, 23, 3. Hariv. 3955. °ज्ञां परिरक्ष् R. Gorr. 2, 50, 8. Spr. 1854. रक्ष् Râǵa-Tar. 3, 91. अनुपालय् R. 1, 1, 24. 6, 85, 9. 10. अनुरुध् Spr. 216. तर्तुम् R. 1, 68, 9. तीर्णप्रतिज्ञ 2, 21, 46. R. Gorr. 2, 79, 28. Hariv. 7256. °ज्ञां निर्वर्तयितुम् R. 1, 68, 11. अपवर्जय 44, 49. 51. समाक्रान्ता प्रतिज्ञा 54. °ज्ञां सफलां कर् 4, 13, 31. अभिपूरय Upag. 27. भिद् Hariv. 8121. क्षीणप्रतिज्ञ 8122. भग्न° 7207. असूनपि संत्यजन्ति — न पुनः प्रतिज्ञाम् Spr. 2655. °ज्ञां हातुम् R. 1, 23, 2. प्रतिज्ञा नावरोधव्या (lies °रोद्धव्या) स्वल्पके ऽपि वस्तुनि Agni-P. im ÇKDr. चिकीर्षमाणो रघुनन्दनस्तां पितुः प्रतिज्ञाम् *wahr zu machen verlangend* R. Gorr. 2, 110, 4. मम प्रतिज्ञामपहन्तुमुद्यताः Hariv. 7209. विनिर्मुक्तप्रतिज्ञ Mârk. P. 132, 34. अप्रतिज्ञा च रामस्य गमने कोशलां प्रति *das nicht-Eingehen auf* R. Gorr. 1, 4, 40. प्रतिज्ञया beim Schol. zu AV. Prât. 1, 101 giebt Whitney durch *by express rule* wieder; genauer: *anerkannter Weise.* प्रतिज्ञा *Behauptung* heisst im Syllogismus das erste Glied Colebr. Misc. Ess. I, 292. Z. d. d. m. G. 6, 232. 7, 307. Bei den Juristen bezeichnet das Wort *die Klage* (*Behauptung*) Jâǵñ. 2, 79. — °परिशिष्ट Verz. d. H. B. 54, 7.

प्रतिज्ञाति (wie eben) f. in der Stelle: एषां लोकानां संतत्यै प्रतिज्ञात्यै Kâṭh. 33, 8, wo aber richtiger प्रतिप्रज्ञात्यै zu lesen ist; s. u. d. W.

प्रतिज्ञान (wie eben) n. *das Behaupten, Behauptung* AV. Prât. 1, 8. *das Zugeben, Anerkennen, Zugestehen* AK. 1, 1, 4, 14. P. 1, 3, 52. 8, 2, 99, Sch. *das zur-Sprache-Bringen* Kull. zu M. 1, 68.

प्रतिज्ञापत्रक (प्र° + प°) n. *Vertragsurkunde* Wilson.

प्रतिज्ञेय (von 1. ज्ञा mit प्रति) m. *Lobredner* (स्तुतिपाठक) Bhûripr. im ÇKDr.

प्रतितर (von 1. तर् mit प्रति) m. *Matrose, Ruderer:* वैद्यस्तु गुणवानेकस्तारयेदातुरान्सदा । प्लवं प्रतितरैर्हीनं कर्णधार इवाम्भसि ॥ Suçr. 1, 123, 13. fg.

प्रतितराम् (von 1. प्रति) adv. compar. mit भू *sich mehr zurückhalten, — einziehen:* प्रतितरामिव वयांसि भवन्ति Çat. Br. 1, 5, 4, 5. प्रतितरामिव तिरश्चीवार्चिः संशाम्यन्तो भवति 2, 5, 2, 12.

प्रतितरु (1. प्र° + तरु) adv. *bei jedem Baume:* मुक्तः स्थितवा Gît. 5, 19.

प्रतिताल (1. प्र° + ताल) 1) m. *eine Art Tact* (s. u. दृढ 2, a); auch °क m.: कान्तारः समराख्यश्च वैकुण्ठो वाङ्क्तिस्तथा । कथिताः शंकरेणैव चत्वारः प्रतितालकाः ॥ Saṅgîtadâm. im ÇKDr. — 2) f. ई *eine Art Schlüs-*

sel H. 1006.

प्रतितालक *Schlüssel* Vjutp. 137. — Vgl. प्रतिताली.

प्रतितूणी f. *eine Modification der* तूणी *genannten Nervenkrankheit* Suçr. 1,257,12. — Vgl. प्रतूणी.

प्रतित्र्यहम् (von 1. प्र° + त्र्यह) adv. *je drei Tage hindurch* M. 11,214.

प्रतिथि (wohl 1. प्र + ति°) m. mit dem Bein. देवतरथ N. pr. eines Lehrers Ind. St. 4,373. 385. Müller, SL. 444. — Vgl. प्रातिथेय.

प्रतिदण्ड (1. प्र° + द°) adj. *widerspänstig* Pañkav. Br. 18,10,8.

प्रतिदर्श (von दर्श् mit प्रति) m. *das Erschauen, Anblick* Çâñkh. Çr. 4, 18,10. — Vgl. प्रतीदर्श.

प्रतिदर्शन (wie eben) n. *das Erblicken, Gewahrwerden* R. 5,14,65. *das Erscheinen* Nir. 7,31. Am Ende eines adj. comp. (f. श्रा) *Anblick, Aussehen:* दारुणा° MBh. 7,3214. 8029.

प्रतिदातव्य (von 1. दा mit प्रति) adj. *wiederzuerstatten* Jâgñ. 2,56.

प्रतिदान (wie eben) n. *das Zurückgeben, Wiederabliefern* (z. B. eines Pfandes) AK. 2,9,81. H. 870. *das Dagegengeben, Gegengabe* P. 1,4,92. 2,3,11. Vop. 5,21. न प्रियादानस्य प्रतिदानमिदं शरीरम् Daçak. in Benf. Chr. 188,3. *Tausch* AK. 2,9,81, v. l. für परिदान.

प्रतिदारण (vom caus. von 1. दर् mit प्रति) n. *Schlacht, Kampf* Çabdam. im ÇKDr.

प्रतिदिनम् (von 1. प्र° + दिन) adv. *jeden Tag, täglich, für jeden Tag* Ragh. 17,50. Çâk. 104. Spr. 1412. Varâh. Bṛh. S. 44 (43),16. Kât. 2. Kathâs. 6,45. 22,205. Mârk. P. 84,15. Pañkat. 183,21. Vet. 28,17. Dhûrtas. 68,2. 83,12.

प्रतिदिवन् (von 1. दिव् mit प्रति) Uṇâdis. 1,156. °दीव्नस् Sch. zu P. 1,1,58. 6,4,137. 8,2,77. m. *die Sonne* Trik. 1,1,98. *Tag* Uġġval. — Vgl. प्रतिदीवन्.

प्रतिदिवसम् (von 1. प्र° + दिवस) adv. *jeden Tag, täglich* Spr. 881. 1843. 2721. Varâh. Bṛh. S. 3,34. 4,4. Pañkat. 183,25.

प्रतिदिशम् (von 1. प्र° + 2. दिश्) adv. *nach —, in jeder Himmelsgegend* Kâtj. Çr. 5,4,11. 9,9,5. 15,1,20. 22,3,31. Âçv. Çr. 1,11. श्रग्नीनुपस्थाय 2,5. Gṛhj. 1,2. Kauç. 61. Spr. 1452. Megh. 59. Kathâs. 20,226. Matsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 43,a, N. 2.

प्रतिदीवन् (von 1. दिव् mit प्रति) m. 1) *Gegner im Spiel* ṚV. 10,38, 6. AV. 7,109,4. — 2) *die Sonne* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. प्रतिदिवन्.

प्रतिदुह् (1. दुह् mit प्रति) nom. °धुग्, gen. und intr. auch °धुषस्, °धुषा (TBr. 2,7,6,2. TS. 2,5,3,8) *frisch gemolkene, kuhwarme Milch* AV. 9,4,4. Çat. Br. 3,3,3,2. Pañkav. Br. 9,5,5. 18,4,2. Âçv. Çr. 6,8. Kâth. 37,6. Kâtj. Çr. 22,11,10. Davon nom. abstr. °धुक्त n. TS. 2,5,3,3.

प्रतिदूत (1. प्र° + दूत) m. *Gegenbote, Gegengesandter* Râga-Tar. 4, 553. Kathâs. 11,26. 12,1. 16,62. 65.

प्रतिदृशम् (von 1. प्र° + दृश्) adv. *in jedem Auge, für jedes Auge* Bhâg. P. 1,9,42.

प्रतिदेय (von 1. दा mit प्रति) adj. *zurückzugeben* Jâgñ. 2,65. MBh. 3, 13182. 5,3289. 13,2485. क्रीत्वा मूल्येन यः पण्यं दुष्क्रीतं मन्यते क्रयी। विक्रेतुः प्रतिदेयं तत्तस्मिन्नेवाह्न्यविक्षतम्॥ Mit. im ÇKDr.

प्रतिदेवतम् (von 1. प्र° + देवता) adj. *für jede Gottheit* Kâtj. Çr. 15, 10,13. 20,8,4. 21,1,16.

प्रतिदेवता (1. प्र° + दे°) f. *die entsprechende Gottheit* Muṇḍ. Up. 2,2,7.

प्रतिदेशम् (von 1. प्र° + देश) adv. *für jede Gegend, in allen Gegenden, — Ländern* Varâh. Bṛh. S. 5,11. 12,16. Râga-Tar. 4,533.

प्रतिदेहम् (von 1. प्र° + देह) adv. *in jedem Körper* Çañk. zu Khând. Up. S. 26.

प्रतिदैवतम् (von 1. प्र° + दैवत) adv. *für jede Gottheit* Kâtj. Çr. 21, 1,16, v. l. Jâgñ. 1,298.

प्रतिदोषम् (von 1. प्र° + 2. दोष) adv. *bei Dunkel* ṚV. 1,35,10. 6,71,4.

प्रतिद्रुह् (1. द्रुह् mit प्रति) adj. *Jmd wieder zu schaden suchend:* श्र° Bhâg. P. 4,2,21.

प्रतिद्वंद्व (1. प्र° + द्वं°) m. *Widersacher, Gegner, Nebenbuhler* Bhâg. P. 8,11,42. °द्वंद्वीभूत Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 131. श्र° adj. *keinen Gegner —, keinen Nebenbuhler habend* MBh. 7,9243. R. 1,76,18. 2,107,8. 6,70,37. Bhâg. P. 7,3,1. शृणु मे सुमहद्वीर्यमप्रतिद्वंद्वमाहवे R. 5,22,19. Davon nom. abstr. श्रप्रतिद्वंद्वता f.: युद्धे MBh. 3,11088 (S. 572). Bhâg. P. 7,3,37. Mârk. P. 19,15. Nach Wilson n. *Opposition, Feindschaft;* = स्पर्धा Schol. zu R. 2,107,8. — Vgl. निष्प्रतिद्वंद्व.

प्रतिद्वंद्विन् (wie eben) m. *Widersacher, Gegner* Ragh. 7,34. 65. 15,25. श्र° *keinen Gegner, — Nebenbuhler habend* MBh. 5,1897. Am Ende eines comp. *wetteifernd mit:* वनदेवताकरतलैः — तत्किसलयोद्भेदप्रतिद्वंद्विभिः Çâk. 80. Davon nom. abstr. प्रतिद्वंद्वित्व n. Madhj. 45.

प्रतिद्वारम् (von 1. प्र° + द्वार्) adv. *an jedem Thor, an jeder Thür* Bhâg. P. 4,9,55.

प्रतिद्विरद (1. प्र° + द्वि°) m. *Gegenelephant, ein feindlich gegenüberstehender Elephant:* प्रभिन्नमिव मातङ्गं प्रतिद्विरदघातिनम् MBh. 5,4823. Hariv. 13619. °गामिन् MBh. 7,313. — Vgl. प्रतिकुञ्जर u. s. w.

प्रतिधर्तर् (von धर् mit प्रति) nom. ag. *Aufhaltender, Hemmender* VS. 15, 10.

प्रतिधा (3. धा mit प्रति) f. *Ansatz zum Trinken, Zug* Nir. 5,11. एकया प्रतिधापिबत्साकं सरांसि त्रिंशतम् ṚV. 8,66,4.

प्रतिधान (von 1. धा mit प्रति) n. zur Erklärung von प्रतिधा Nir. 5, 11. *das Anlegen:* स्तन° Gobh. 2,7,17. *das Anwenden von Vorsichtsmitteln* Kull. zu M. 7,184.

प्रतिधावन (von 1. धाव् mit प्रति) n. *das Losrennen auf Jmd* (acc.), *Anrennen* MBh. 8,3398.

प्रतिधि (von 1. धा mit प्रति) m. nach Sâj. *ein Theil des Wagens: Hölzer, welche quer an der Deichsel befestigt sind,* ṚV. 10,85,8. VS. 15,6.

प्रतिधुर् (von 1. प्र° + धुर्) m. *Gegen-* oder *Nebenpferd;* s. श्र°.

प्रतिधुस् s. u. प्रतिदुह्.

प्रतिधृष्य (von धर्ष् mit प्रति) adj. *dem man trotzen —, widerstehen kann:* श्र° VS. 38,7. Ait. Br. 5,25. TBr. 3,8,5,2. Çâñkh. Çr. 10,18,9.

प्रतिध्वनि (1. प्र° + ध्व°) m. *Widerhall* H. 1410.

प्रतिध्वान (1. प्र° + ध्वान) m. (n. nach ÇKDr.) dass. AK. 1,1,6,4. Spr. 2754.

प्रतिनन्दन (von नन्द् mit प्रति) n. 1) *Begrüssung, Gruss* AV. 7,38,1. — 2) *ein dankbares Entgegennehmen* Kull. zu M. 2,54.

प्रतिनप्तर् (1. प्र° + न°) m. *Urenkel* H. 544. — Vgl. प्रणपात्.

प्रतिनमस्कार (1. प्र° + न°) adj. *eine Verehrung erwiedernd:* नमः

पितृभ्यः प्रतिनमस्कारेभ्यो वो ऽपि नमः ÇÂÑKH. ÇR. 6,2,2.

प्रतिनव (1. प्र° + नव) adj. *neu, frisch* GAṬÂDH. im ÇKDR. °नवापुष्प MEGH. 37.

प्रतिनाग (1. प्र° + 1. नाग) m. *Gegenelephant, ein feindlich gegenüberstehender Elephant* MBH. 8,498. — Vgl. प्रतिकुञ्जर u. s. w.

प्रतिनाडी (1. प्र° + ना°) f. *Zweigader* Ind. St. 2,172.

प्रतिनाद (1. प्र° + नाद) m. *Widerhall* H. 65. Davon °नादित *wiederhallend* WILSON.

प्रतिनामन् (1. प्र° + ना°) adj. f. °नाम्नी *namensverwandt* ÇAT. BR. 2,1,2,11.

प्रतिनायक (1. प्र° + ना°) m. *Gegenheld, der Gegner eines Helden in einem Stücke:* धीरोद्धतः पापकारी व्यसनी प्रतिनायकः SÂH. D. 159. 32,10.

प्रतिनाह m. s. प्रती° und कर्ण°.

प्रतिनिधि (von 1. धा mit प्रतिनि) m. *Substitution; Substitut; Ebenbild* AK. 2,10,36. H. 1463. HALÂJ. 1,130. KÂTJ. ÇR. 1,4,2. 15. 22,2,26. 25,5,4. ÂÇV. ÇR. 3,2. शिष्टाभावे प्रतिनिधिः 10. ÇÂÑKH. ÇR. 3,19,2. 20,10. घृतं विना यथा तैलं सद्भिः प्रतिनिधिः कृतः VṚDDHA-BṚHASP. bei KULL. zu M. 9,181. पुत्र° M. 9,180. MBH. 13,49 in der Unterschr. विधेः प्रतिनिधिः कृतः (st. dessen विधिप्रतिनिधीकृतः MBH. 12,6055) M. 11,29. MBH. 14,58. 3,1408. यज्ञ°, दान°, व्रत° 12834. fg. सोमाभावे भवेत्पूतिविधिः प्रतिनिधावुत MIM. in TBR. Comm. 1,181. सुतां त्वदीयां सुरभेः कृत्वा प्रतिनिधिम् RAGH. 1,81. चमूरेणुश्चूर्णप्रतिनिधीकृतः 4,54. रघु° *das Ebenbild des* Raghu 5,63. 9,39. विग्रहेण मदनस्य चारुणा सो ऽभवत्प्रतिनिधिर्न कर्मणा 11,13. कान्तिः काञ्चनचम्पकप्रतिनिधिः SÂH. D. 41,14. P. 1,4,92. 2,3,11. VOP. 5,21. AK. 3,4,22 (28), 6. (तया) स्ववस्त्राभरणैरलंकृत्य स्वप्रतिनिधित्वेन प्रेषिताम् *an ihrer Statt, als ihr Ebenbild* SÂJ. zu ṚV. 1,125.

प्रतिनिनद (1. प्र + नि°) m. *Widerhall* WILS.

प्रतिनिपात (von 1. पत् mit प्रतिनि) m. *das Niederfallen:* गदायाः MBH. 7,8591.

प्रतिनियम (1. प्र° + नि°) m. *allgemeine Geltung, allgemeine Regel* VJUTP. 159. जननमरणकरणानां प्रतिनियमात् SÂÑKHJAK. 18. अतश्च लौकिकशोकहर्षादिकारणेभ्यो लौकिकशोकहर्षादयो जायन्त इति लोक एव प्रतिनियमः SÂH. D. 25,18. fg.

प्रतिनिर्देश (von 1. दिश् mit प्रतिनिस्) m. *das Zurückweisen auf* (gen.) ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 251.

प्रतिनिर्देशक (wie eben) adj. *zurückweisend auf*, am Ende eines comp. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 106,20.

प्रतिनिर्यातन (vom caus. von यत् mit प्रतिनिस्) n. *das Wiedererstatten, Zurückgeben:* दत्तस्य P. 2,3,11, Sch. *das Vergelten:* कृते प्रतिकृतं प्राज्ञैः प्रतिनिर्यातनं स्मृतम् HALÂJ. 4,80.

प्रतिनिवर्तन (von वर्त् mit प्रतिनि) n. *das Zurückkehren, Rückkunft:* पुनः° R. 5,1,81.

प्रतिनिवारण (von वर् mit प्रतिनि) n. *das Abwehren:* दुःखानाम् BHÂG. P. 5,14,34. 25.

प्रतिनिवासन (von वस्. वस्ते mit प्रतिनि n. *ein best. Kleidungsstück bei den Buddhisten* VJUTP. 207.

प्रतिनिशम् (von 1. प्र° + निशा) adv. *allnächtlich* KATHÂS. 3,69. 30,19.

प्रतिनिसर्ग (von सर्ज् mit प्रतिनि) m. *das Aufgeben* VJUTP. 178.

प्रतिनोद (von नुद् mit प्रति) m. *Zurückstossung, Zurückweisung* PAÑKAV. BR. 23,6,6. अ° ebend. und 16,6,12.

प्रतिन्यायम् (von 1. प्र° + न्याय) adv. *in umgekehrter Ordnung* ÇAT. BR. 14,7,1,17. 40. 41.

प्रतिन्यूङ्ख (1. प्र° + न्यू°) m. *Gegen-*Njûṅkha (s. u. d. W.) ÇÂÑKH. ÇR. 10,5,25. fg.

प्रतिप m. N. pr. eines Fürsten ÇABDAR. im ÇKDR. Vgl. die richtigere Form प्रतीप.

प्रतिपक्ष (1. प्र° + पक्ष) m. 1) *die entgegengesetzte Seite, Opposition, die feindliche Partei; Gegner, Widersacher* H. 728. HALÂJ. 2,300. इति पूर्वोक्तदोषप्रतिपक्षे गुणा अनेन श्लोकेनोक्ताः so v. a. *im Gegensatz zu den vorher erwähnten Mängeln* KULL. zu M. 7,31. पक्षप्रतिपक्षोपन्यासेन ÇAÑK. zu KHÂND. UP. S. 71. °प्रहर्ष चक्रुः MBH. 8,4409. महारात्रेन प्रतिपक्षमाचरन्ति (v. l. für प्रतिपक्षभावमाचरन्ति) PRAB. 34,14. कामक्रोधादिप्रतिपक्षेषु (v. l. °क्रोधादिषु प्रति°) कुत्रेयमुदेष्यति 31,12. अन्योऽन्यं प्रतिपक्षसंहतिमिमां लोकस्थितिं बोधयन् MṚKKH. 178,6. प्रतिपक्षेणापि पतिं सेवन्ते भर्तृवत्सलाः स्त्रियः so v. a. *Nebenbuhlerinnen* MÂLAV. 94. 95. KATHÂS. 47,54. °भूता असुराः ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 89. 295. BHÂG. P. 5,1,29. PAÑKAT. ed. orn. 56,10. KULL. zu M. 7,67. शास्त्रानुष्ठानप्रतिपक्षव्यसन 53. 12,28. JOGAS. 2,33. निष्प्रतिपक्षत्व KATHÂS. 27,139. Vgl. निष्प्रतिपक्ष, सत्प्रतिपक्ष. — 2) N. pr. eines Fürsten (= प्रतिक्षत्र anderer Autt.) VÂJU-P. in VP. 412, N. 3. — Vgl. प्रातिपक्ष्य.

प्रतिपक्षता (von प्रतिपक्ष) f. *Opposition, Feindschaft:* यदि कन्यापक्षः प्रतिपक्षतां याति *sich feindselig verhält, sich widersetzt* KULL. zu M. 3, 33. in comp. mit der Ergänzung: निःश्रेयस° BHÂG. P. 5,8,24.

प्रतिपक्षत्व (wie eben) n. dass. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 294. इतरपुण्य° KULL. zu M. 2,57.

प्रतिपक्षित (wie eben) adj. *einen Widerspruch enthaltend* BHÂSHÂP. 70.

प्रतिपक्षिन् (wie eben) m. *Gegner, Widersacher* ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 318.

प्रतिपण m. 1) oxyt. (von 1. पण् mit प्रति) *Tausch:* शुनं नो अस्तु प्रपणो विक्रयश्च प्रतिपणः फलिनं मा कृणोतु AV. 3,15,4. — 2) (1. प्र° + पण) *Gegeneinsatz im Spiel:* तस्योक्तः पणस्य मे। दमयन्तीमिदानीं त्वं द्यूते प्रतिपणं कुरु ॥ SOM. NALA 66. Vgl. प्रतिपाण.

प्रतिपत्तर् (von 1. पद् mit प्रति) nom. ag. *der Etwas annimmt, behauptet:* इत्येवं प्रतिपत्तुः ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 9. तस्य मम देवताविपरीतप्रतिपत्तुर्मूर्धानं विपातयतु 115.

प्रतिपत्तव्य (wie eben) adj. 1) *zu erlangen, zu empfangen* MBH. 2, 2503. 13,3673. KULL. zu M. 6,79. — 2) *anzunehmen, zu statuiren* ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 315. — 3) *zu geben:* उत्तरे प्रतिपत्तव्ये *wenn es gilt eine Antwort zu geben* R. GORR. 1,25,15. — 4) *anzufangen, zu thun; zu verfahren:* अत्र यत्प्रतिपत्तव्यं तन्मे ब्रूहि MBH. 2,1420. 12,10700. R. 5, 57,15. MÂRK. P. 99,19. तथापि प्रतिपत्तव्यं तथैव MBH. 5,4154. 12,836. PAÑKAT. 128,3. DAÇAK. in BENF. Chr. 195,8.

प्रतिपत्ति (wie eben) f. 1) *Erlangung, Gewinnung;* = संप्राप्ति MED. t. 210. fg. = प्राप्ति TRIK. 3,3,166. H. an. 4,117. विद्या शास्त्रस्य शास्त्रस्य द्वे विद्ये प्रतिपत्तये Spr. 2801. विद्या° ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 2. त-

श्रोत्रेण कुतो विवेकप्रतिपत्तिः 287. ब्रह्मलोक°, चन्द्रलोक° zu Khând. Up. S. 2. दक्षिणमार्ग° bei Wind. Sancara 98. — 2) *Innewerdung, Wahrnehmung, Erkenntniss; Einsicht, Intelligenz;* = बोध H. an. = प्रबोध Med. = चित् Trik. = प्रतिपद् Halâj. 5, 14. गन्धस्य Bhâg. P. 3, 6, 14. रूपाणाम् 15. बोद्धव्य° 23. गुणानामपि निजरूपप्रतिपत्तिः परत एव संभवति Vâsavad. 8. मूपाय° Spr. 1747. अर्थ° Schol. zu Gaim. 1, 18. Ragh. 1, 1. विशेष° Pat. bei Gold. Mân. 50. Schol. zu P. 3, 1, 92. 6, 2, 16. 3, 67. 8, 1, 24. 3, 2. शिशूनां प्रतिपत्तये Verz. d. Oxf. H. 182, *a*, 17. तथापि ते व्यवसायः प्रतिपत्तिनिष्ठुरः (Schol.: ज्ञानेन निष्ठुरः कठोरो ज्ञातुमशक्यः) Ragh. 8, 64. विषादलुप्त° 3, 40. MBh. 12, 2137. fg. 9140. 16, 286. °युक्त Suçr. 1, 6, 10. — 3) *Annahme, Behauptung, Statuirung:* सो ऽयमध्यवसायो गवादिषु द्रव्येषु यस्मात्प्रतिपत्तिः । एवमेतन्नान्यथेति Tattvas. 5. तत्र नास्ति प्रधानमिति या प्रतिपत्तिरनन्ता 36. न वस्तुभेदप्रतिपत्तिरस्ति मे Spr. 2159. °भेद *Verschiedenheit der Auffassung, — der Ansichten* RV. Prât. 14, 30. विषयविषयिणोरभेदप्रतिपत्तिरारोपः Pratâpar. 9, *b*, 1. — 4) *Eingeständniss* Jâǵn. 2, 283. — 5) *das an's-Werk-Gehen, Beginnen, Darangehen, Thun, Verfahren;* = प्रवृत्ति Trik. H. an. Med. तत्र का प्रतिपत्तिः स्यात् *was ist da zu thun?* MBh. 13, 2461. Mâlav. 40, 12. Daçak. 74, 5. बाह्यानामाभ्यन्तराणां च करणानामात्मकार्यप्रतिपत्तिर्भवति Suçr. 1, 50, 18. चिरेणानुगुणं प्रोक्ता प्रतिपत्तिपराङ्मुखी (प्र° = उक्तस्यार्थस्यानुष्ठानम् Schol. 1. = अनुमति Schol. 2) *nicht Willens daran zu gehen* Bhaṭṭ. 8, 95. प्रस्तुत° (Schol. Calc. = ज्ञान) Ragh. 15, 75. सौभद्रे प्रतिपत्तिं कां प्रत्यपद्यन्त मामकाः so v. a. *was fingen sie mit ihm an?* MBh. 7, 1835. दुष्टानाम् (अश्वानाम्) *das Verfahren mit bösen Pferden* 4, 348. का तर्हि दण्डधनस्य प्रतिपत्तिः *was fängt man mit den Strafgeldern an?* Kull. zu M. 9, 244. भवत्यनिष्टादपि नाम दुःसहान्मनस्विनीनां प्रतिपत्तिरीदृशी *ein solches Beginnen* Kumâras. 5, 42. R. 2, 22, 16. 23, 16. तस्मान्न प्रतिपत्तिस्तु कार्या युक्ता मता मम MBh. 2, 663. प्रतिपत्तिं च कृच्छ्रेषु 1, 4151. °विशारद *wissend was zu thun ist* 8248. 7, 4848. °दक्ष Spr. 1340. °दर्शिन् *zeigend, was zu thun ist* Saddh. P. 4, 51, *a*. अ° *das Zögern an's Werk zu gehen, Unentschlossenheit* Sâh. D. 175. 33, 21. — 6) *Mittel:* छेदो दंशस्य दाहो वा क्षतस्यारक्तमोक्षणम् । एतानि दष्टमात्राणामायुष्याः प्रतिपत्तयः ॥ Mâlav. 62. कर्मसिद्धावाशु प्रतिपत्तिमानय 48, 6. — 7) *ehrenvolles Verfahren gegen Jmd, Ehrenerweisung:* देवानाम् MBh. 5, 7467. सर्वासु मातृष्वपि वत्सलत्वात्स निर्विशेषप्रतिपत्तिरासीत् Ragh. 14, 22. तमृषिः पूजयामास विशेषप्रतिपत्तिभिः 15, 12. Çâk. 160. Râǵa-Tar. 3, 137. 166. °प्रदान Spr. 1595. Râǵa-Tar. 4, 5. प्रतिपत्तिं दा Çâk. 84, 12. सामान्यप्रतिपत्तिपूर्वकम् adv. 92. Pańkat. 117, 11. 256, 16. प्रतिपत्ति = गौरव Trik. H. an. Med. Mallin. zu Kumâras. 6, 12. — 8) *das Zukommenlassen, Geben, Ertheilen:* लब्धानामपि वित्तानां बोद्धव्यौ द्वावतिक्रमौ । अपात्रे प्रतिपत्तिश्च पात्रे चाप्रतिपादनम् ॥ Spr. 2659. 1658. न्यायेनार्जनमर्थस्य रक्षणं वर्धनं तथा । सत्पात्रप्रतिपत्तिश्च राजवृत्तं चतुर्विधम् ॥ 1659. उत्तर° *das Nichtertheilen einer Antwort, das Nichtwissen einer Antwort* Schol. zu Sâṁkhjak. S. 6. शब्दः स्पर्शश्च रूपं च रसो गन्धश्च पञ्चमः । एकैकमलमेतेषां विनाशप्रतिपत्तये ॥ so v. a. *den Untergang zu bewirken* Kâm. Nîtis. 1, 40. Vgl. प्रतिपादन. — 9) *Abschluss:* तासामुत्तमेन प्रणवेनावह देवान्पितॄन्यजमानायेति प्रतिपत्तिः Âçv. Çr. 2, 19. Schol. zu Kâtj. Çr. 110, 2. 4. 145, 17. 19. 180, 23. 182, 4. 204, 19. 205, 13. 216, 2 u. s. w. — 10) = प्रागल्भ्य *Entschlossenheit, Zuversicht, Dreistigkeit* Trik. H. an. Med. — 11) = पदप्राप्ति *Erreichung einer Stellung* Med.

प्रतिपत्तिकर्मन् (प्र° + क°) n. *Abschlusshandlung* Schol. zu Çâṅkh. Br. 16, 5. Schol. zu Kâtj. Çr. 82, 8. 324, 9. 777, 1 v. u.

प्रतिपत्तिपटह (प्र° + प°) m. *eine Art Pauke* Hâr. 72 (fälschlich प्रतिपत्तिः पटहो gedr.). — Vgl. प्रतिपत्तूर्य.

प्रतिपत्तिमन्त् (von प्रतिपत्ति) adj. *die gehörige Einsicht besitzend, wissend, was zu thun ist,* Kâm. Nîtis. 4, 28. 12, 25. Suçr. 1, 106, 20. क्रियासु R. Gorr. 2, 1, 13.

प्रतिपत्तूर्य (प्रतिपद् + तूर्य) n. *eine Art Pauke* Trik. 1, 1, 120. — Vgl. प्रतिपत्तिपटह.

प्रतिपथम् (von 1. प्र° + पथ) adv. *den Weg entlang:* एति P. 4, 4, 42. Kathâs. 19, 81. am Anfange eines comp. ohne Casuszeichen: °गति Kumâras. 3, 76. Râǵa-Tar. 5, 88.

प्रतिपथिक (vom vorherg.) adj. *den Weg entlang gehend* P. 4, 4, 42. — Vgl. प्राति°.

प्रतिपद् (1. पद् mit प्रति) f. gaṇa संपदादि zu P. 3, 3, 108, Vârtt. 9. 1) *Zugang, Eingang:* देवयानस्य पथः Çat. Br. 14, 9, 1, 3. VS. 15, 8. *Weg* Vjutp. 4; vgl. Burnouf in Lot. de la b. l. 520. — 2) *Anfang:* आर्ज्यस्य प्रतिपदं करोति TBr. 3, 8, 15, 11. ब्रह्मैव प्रतिपदं कुरुते TS. 1, 6, 10, 4. — 3) *Anfangsvers, Eingangsstrophe* Ait. Br. 3, 17. 28. 4, 7. 8, 1. TBr. 1, 4, 6, 2. Çat. Br. 8, 1, 2. 3. 9, 5, 2, 11. 13, 5, 1, 9. Çâṅkh. Br. 11, 4. Çr. 9, 20, 7. प्रतिपदनुचरौ 8, 3, 7. 7, 10. Âçv. Çr. 5, 9. 10. 6, 5. — 4) *Anfangstag einer Monatshälfte;* insbes. *des zunehmenden Mondes* AK. 1, 1, 2, 1. 7. Trik. 3, 3, 208. H. 147. an. 3, 336. Med. d. 49. Çâṅkh. Gṛhj. 4, 6. Jâǵn. 1, 263. MBh. 13, 4229. तिथिं प्रतिपदम् Hariv. 7866. शुक्लपक्षप्रतिपत्प्रभृति Varâh. Bṛh. S. 21, 6. 33, 19. प्रतिपत्कलुषस्येन्दोर्लेखा नातिविराजते MBh. 3, 2700. प्रतिपच्चन्द्रदर्शन R. 2, 112, 20 (122, 23 Gorr.). Ragh. 8, 64. Kathâs. 4, 29. 19, 8. 34, 47. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 30, *b*, 38. 39. Mârk. P. 33, 1. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 9, Çl. 34. Schol. zu Kâtj. Çr. 169, 4. fgg. 295, 15. 322, 5. 425, 16. 441, 23. — 5) *Intelligenz, Verstand* AK. 1, 1, 4, 10. Trik. H. 309. H. an. Med. Halâj. 5, 14. — Vgl. अ°, प्रातिपद. प्रतिपद्भिः MBh. 2, 475 Druckfehler für प्रतियद्भिः.

प्रतिपद (1. प्र° + पद) n. Bez. eines Upâṅga Ind. St. 3, 260. fg.

प्रतिपदत्व (vom folg.) n. *das schrittweis Fortschreiten:* येनैव प्रयन्ति तेनोद्यन्ति प्रतिपदत्वाय प्रतिप्रज्ञात्यै Kâth. 23, 9.

प्रतिपदम् (von 1. प्र° + पद) adv. 1) *bei jedem Schritt, überall, bei jeder Gelegenheit* Kathâs. 19, 84. 20, 228. 22, 105. 23, 79. 50, 41. Gît. 4, 7. Prab. 44, 9. Verz. d. Oxf. H. No. 90, Çl. 1. Ḱaurap. 32. — 2) *bei jedem Worte* Müller, SL. 123. — 3) *wörtlich, namentlich, ausdrücklich:* प्रतिपदविधाना (षष्ठी) P. 2, 2, 10, Vârtt. 1. प्रतिपदनिर्दिष्ट Kull. zu M. 4, 221. प्रतिपदोक्त P. 6, 2, 26, Sch. Siddh. K. zu P. 1, 1, 28. Die Paribhâshâ लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्य übersetzt Goldst. in Mân. 114, *b*: «*(if there is a doubt) whether a secondary or a primitive form (be meant), the primitive form (has the precedence).*» Wohl eher: *eine ausdrückliche Angabe gilt mehr als eine allgemeine, unter die der besondere Fall subsumirt werden könnte.*

प्रतिपदा und प्रतिपदी f. = प्रतिपद् 4. Verz. d. Oxf. H. 30, *b*, N. 1. 31, *a*, 3.

प्रतिपन्न (partic. praet. pass. von 1. पद् mit प्रति) 1) adj. s. u. पद्. — 2) प्रँ° (संज्ञायाम्) gaṇa आचितादि zu P. 6, 2, 146.

प्रतिपन्नक (von प्रतिपन्न) m. *der zu einem best. Ziel Gelangte*, allgem. Bez. fur die 4 Stufen der Ârja bei den Buddhisten: Çrotaâpanna, Sakṛdâgâmin, Anâgâmin und Arhant Madhj. 152. 157. 160.

प्रतिपर्णशिफा (1. प्र°-प°+शि°) f. *Anthericum tuberosum Roxb.* (द्रवन्ती) Râǵan. im ÇKDr.

प्रतिपर्व (von 1. प्र° + पर्वन्) adv. *bei jedem* Parvan Kâtj. Çr. 22,7,16.

प्रतिपल्लव (1. प्र°+प°) m. *Gegenzweig, ein gegenüberstehender Zweig* Ragh. 7, 18.

प्रतिपाण 1) oxyt. adj. (von 1. पण् mit प्रति) *tauschlustig, feilschend* AV. 19,52,3. Die Richtigkeit des Textes ist zweifelhaft; vgl. प्रतिपण. — 2) m. (1. प्र° + पाण) *a) der Einsatz des Gegenspielers:* द्यूतं प्रवर्ततां भूयः प्रतिपाणो ऽस्ति कस्तव N. 9, 2. दिष्ट्या त्वयार्जितं वित्तं प्रतिपाणाय 26, 12. MBh. 2, 2048. Vgl. प्रतिपण. — *b) Revanche im Spiele:* जित्वा परत्वमाहृत्य राज्यं वा यदि वा वसु। प्रतिपाणः प्रदातव्यः परो धर्म उच्यते ॥ N. 26, 7.

प्रतिपात्रम् (von 1. प्र° + पात्र) adv. *bei jeder Rolle, auf jede Rolle* (eines Schauspielers): तत्प्रतिपात्रमाधीयतां यत्नः Çâk. 3, 18.

प्रतिपादक (vom caus. von 1. पद् mit प्रति) 1) adj. (f. °पादिका) *a) schenkend, spendend;* mit dem loc. der Person: तीर्थे चाप्रतिपादकः MBh. 12, 1212. — *b) darlegend, besprechend, behandelnd, vortragend, auseinandersetzend, lehrend:* ज्योतिषः MBh. 2, 175. Kâç. zu P. 6, 3, 34. तत्प्रतिपादकं ग्रन्थम् Kull. zu M. 1, 58. Siddh. K. zu P. 4,2,60. Schol. zu P. 8,2,97. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 74. Z. d. d. m. G. 7,307, N. 1. Vedântas. (Allah.) No. 16. Verz. d. Oxf. H. 109, *a*, 19. 20. 23. Madhus. in Ind. St. 1,14,5. Schol. zu Kap. 1,95. 96. Sâj. bei Burn. Bhâg. P. I, x. Davon nom. abstr. °त्व n. Madhus. in Ind. St. 1, 16, 11. Schol. zu P. 1, 2, 53. Wind. Sancara 109. Madhj. 21. — 2) *eine Schale für Haare* Vjutp. 209.

प्रतिपादन (wie eben) n. 1) *das Hinschaffen zu:* (बाणानाम्) लक्ष्यप्रतिपादने R. 6, 69, 38. — 2) *das Zukommenlassen, Geben, Schenken, Spenden* AK. 2,7,29. H. 386. an. 3,28. Med. n. 237. द्रविणोपार्जनं भूरि पात्रे च प्रतिपादनम् MBh.12,661. न्यायागतस्य द्रव्यस्य बोद्धव्यौ द्वावतिक्रमौ। अपात्रे प्रतिपत्तिश्च पात्रे चाप्रतिपादनम् ॥ Spr. 1658. 2639. पात्राईतीर्थ° *einem Würdigen* MBh. 3,982. Daçak. in Benf. Chr. 182, 20. अस्त्राणाम् MBh. 3, 12271. दत्तस्याप्रतिपादनम् *das Nichtabliefern* Kull. zu M. 8, 214. *das Wiederzukommenlassen, Wiedergeben:* इन्द्रद्युम्नस्य स्वर्गस्य प्र° MBh. 3, 13849 = 13482. *das Wiederbringen:* सीतायाः R. 3, 76, 1. — 3) *das Einsetzen in:* राज्ये सुग्रीव° R. 1,3,23 (18 Gorr.). — 4) *das Bewirken, Hervorbringen:* करुणा° Halâj. 5,7. — 5) *das Darlegen, Besprechen, Behandeln, Vortragen, Auseinandersetzen, Lehren;* = बोधन H. an. Med. Varâh. Bṛh. S. 2, *c*. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 81. 174. Verz. d. Oxf. H. 44, *b*, 19. 45, *a*, 18. Sâh. D. 11, 8. 12, 16. Schol. zu P. 1, 3, 32. 2, 4, 3. Gauḍap. zu Sâñkhjak. 11 am Ende. Kull. zu M. 1, 5 (S. 9, Z. 7). Vedântas. (Allah.) No. 111. Schol. zu Kap. 1, 102. 164. zu Gaim. 1,5. zu ṚV. Prât. 3, 4. — 6) *Beginn:* त्रेताविमोक्षसमये द्वापरप्रतिपादने MBh. 12, 5332. — 7) = प्रतिपत्ति Med. — स° MBh. 1, 375 fehlerhaft fur सं°.

प्रतिपादनीय (wie eben) adj. 1) *zu geben, zur Ehe zu geben:* कन्या Çâk. 43,14 (im Prâkrit). — 2) *darzulegen, zu besprechen, zu behandeln* Schol. zu Kap. 1, 60.

प्रतिपादम् (von 1. प्र° + पाद) adv. *in jedem* Pâda Ind. St. 8, 347.

प्रतिपादयितर् (vom caus. von 1. पद् mit प्रति) nom. ag. *Darleger, Besprecher, Lehrer* Kâç. zu P. 1, 4, 29.

प्रतिपाद्य (wie eben) adj. = प्रतिपादनीय 2. Çañk. bei Wind. Sancara 90. Madhus. in Ind. St. 1,23,5 v. u. Vedântas. (Allah.) No. 116. Kâç. zu P. 1,2,53. Schol. zu Gaim. 1, 5.

प्रतिपान (von 1. पा mit प्रति) n. *Trinkwasser:* अश्वानां प्रतिपानं च खादनं चैव सो ऽन्वशात् R. 2,50,33 (47,24 Gorr.). °ह्रदान्पूर्णान्खरोष्ट्रगजवाजिनाम् 91, 71 (100. 72 Gorr.).

प्रतिपाप (1. प्र° + पाप) adj. *wieder böse, mit Bösem vergeltend:* न पापे प्रतिपापः स्यात्साधुरेव सदा भवेत् MBh. 3, 13745.

प्रतिपालन (von पालय् mit प्रति) n. 1) *das Bewachen, Schützen, Schirmen, Hüten:* शिष्यनाम् Brahmavaiv. in Verz. d. Oxf. H. 23, *a*, N. 2. प्रतिपालनेषु ते Hariv. 12521. लोकत्रयस्य R. Gorr. 2,27,14. तदर्थं जीवितं ते ऽस्तु मा तेभ्यो ऽप्रतिपालनम् *sie sollen nicht ohne Schutz sein* MBh. 13,3082. — 2) *das Aufrechterhalten, Beobachten, Halten an:* धर्मस्य MBh. 2,954. समय° 3,16205. वाक्य° 16,124. निदेश° R. 2,105,39. सुकरं सर्वथा मैत्रं दुष्करं प्रतिपालनम् R. 4,32,7.

प्रतिपालनीय (wie eben) adj. *abzuwarten, abzupassen:* अवसर Çâk. 101, 9, v. l.

प्रतिपालयितव्य (wie eben) adj. dass.: जन्मकाल MBh. 1, 1090.

प्रतिपालिन् (wie eben) adj. *hütend, schirmend* MBh. 1, 2350.

प्रतिपाल्य (wie eben) adj. 1) *zu schützen, zu schirmen, zu hüten* MBh. 13, 2462. — 2) *abzuwarten, abzupassen:* अवसर Çâk. 101, 9.

प्रतिपित्सा (vom desid. von 1. पद् mit प्रति) f. *der Wunsch zu erlangen, das Streben nach:* प्राजापत्य° Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 130.

प्रतिपित्सु (wie eben) adj. *den Wunsch habend zu erlangen, strebend nach;* das obj. im acc. oder im comp. vorangehend Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 129. 196.

प्रतिपिपादयिषु (vom desid. des caus. von 1. पद् mit प्रति) adj. *im Begriff stehend darzulegen, zu besprechen, zu behandeln, auseinanderzusetzen* Kull. zu M. 2, 1.

प्रतिपीडन (vom caus. von पीड् mit प्रति) n. *das Heimsuchen, Mitnehmen:* शत्रोर्विषय° Kâm. Nîtis. 10, 7.

प्रतिपुरुष und °पूरुष (1. प्र° + पु°, पू°) m. *Gegenmann, ein ähnlicher Mann:* आर्त्विजिकप्रतिपुरुषाणाम् *Genossen* Schol. zu Kâtj. Çr. 20, 4,28. अप्रतिपू° *der keinen seines Gleichen hat* Bhâg. P. 4,4,2. Bez. *einer Puppe, die Diebe statt ihrer zuerst in's Innere eines Hauses hineinschlüpfen lassen*, Mṛkkh. 48, 14; vgl. पुरुषशीर्षक *ein künstlicher Menschenkopf.*

प्रतिपुरुषम् und °पूरुषम् (wie eben) adv. *je auf, je durch, je für einen Mann, männiglich:* प्रतिपूरुषं करम्भपात्राणि भवन्ति TBr. 1,6,4,5. 10, 1. प्रतिपुरुषं पितॄंस्तर्पयित्वा Âçv. Gṛhj. 3, 4. Kâtj. Çr. 8,1,23. Çat. Br. 2,5,2,22. 6,2,4. *für jede Seele:* प्रतिपुरुषविमोक्षार्थम् Sâñkhjak. 56.

प्रतिपुष्यम् (von 1. प्र° + पुष्य) adv. *jedesmal, wenn der Mond in das Sternbild* Pushja *tritt*, Varâh. Bṛh. S. 47, 82.

प्रतिपुस्तक (1. प्र° + पु°) n. *Copie einer Originalhandschrift, Abschrift* H. an. 3, 716. Med. ç. 15. Sâj. zu Çat. Br. 7,1,2,11. 2,2,5. 3,1.

प्रतिपूजक (von पूज् mit प्रति) adj. *Ehre erweisend, ehrend:* सज्जन° R. 1,34,1. वृद्धानाम्, ब्राह्मण° 2,1,10. 11 (8. 9. 30 Gorr.).

प्रतिपूजन (wie eben) n. *Ehrenerweisung, das Ehren:* देवतानाम्, पितृणाम्, अतिथीनाम् R. 2,28,14.

प्रतिपूजा (wie eben) f. dass.: राज्ञाम् MBh. 2,1291. सर्वभूतेषु 3,13741.

प्रतिपूज्य (wie eben) adj. *zu ehren:* गुरुयोषितः M. 2,210.

प्रतिपूरण (vom caus. von 1. पर् mit प्रति) n. *das Füllen, Ausfüllen:* पैतृकस्य सिंहासनस्य Ragh. 18,39. in medic. Sinne so v. a. पूरण *das Einbringen* (und *Uebergiessen*) *von Flüssigkeiten oder andern Stoffen* Suçr. 2,137,21. 249,13.

प्रतिपूरुष und °पूरुषम् s. u. °पुरुष, °पुरुषम्.

प्रतिपूर्वाह्णम् (von 1. प्र° + पूर्वाह्ण) adv. *jeden Vormittag* P. 6,2,33, Sch.

प्रतिप्रज्ञाति (von 1. ज्ञा mit प्रतिप्र) f. *Unterscheidung, Anerkennung, Statuirung:* प्राणानां क्लृप्त्यै प्राणानां प्रतिप्रज्ञात्यै Ait. Br. 1,7. 15. लोकानां संतत्यै प्रतिप्रज्ञात्यै Kâth. 10,10. 23,9. (33,8).

प्रतिप्रणवम् (von 1. प्र° + प्रणव) adv. *bei jedem* Om Kâtj. Çr. 3,1,10. प्रतिप्रणवसंयुक्त *jedes Mal von* Om *begleitet* Jâǵn. 1,23.

प्रतिप्रणाम (1. प्र° + प्र°) m. *Gegenverbeugung* Râǵa-Tar. 5,223.

प्रतिप्रति (1. प्रति verdoppelt) adj. f. °तिनी *das Gegenstück —, Gegengewicht bildend, Jmd* (acc.) *gewachsen* Çat. Br. 8,3,2,3. इन्द्रो वै सर्वान्देवान्प्रतिप्रतिः 7,3,8. 10,3,5,9. 14,4,1.20. कुर्वन्ति क्षत्राय विशं प्रतिप्रतिनीम् 10,4,3,22. 11,4,2,1. एतदक्षरं त्रयीं विद्यां प्रतिप्रति *wiegt auf* Çâṅkh. Br. 6,12. Nir. 13,10. न वा एतं कश्चन प्रतिप्रतिः Çat. Br. 13,4,2,2. 5,2,3.

प्रतिप्रतीकम् (1. प्र° + प्रतीक) adv. *bei jedem Anfange* Âçv. Çr. 5,20.

प्रतिप्रत्त s. u. 1. दा mit प्रतिप्र.

प्रतिप्रदान (von 1. दा mit प्रतिप्र) n. *das Zurückgeben, Wiederausliefern* R. 5,35,11. 6,2,3. *das zur-Ehe-Geben:* °प्रदानं सीताया रामे कर्तुं किलेच्छति 1,70,17.

प्रतिप्रभ (1. प्र° + प्रभा) m. N. pr. eines Âtreja, Liedverfassers von Ṛv. 5,49.

प्रतिप्रभा (wie eben) f. *Widerschein;* pl.: पावकस्य MBh. 7,7299. fg.

प्रतिप्रभातम् (von 1. प्र° + प्रभात) adv. *jeden Morgen* Kathâs. 30,19. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,26, Çl. 10.

प्रतिप्रयवण (von यु mit प्रतिप्र) n. *wiederholtes Mischen* Schol. zu Pâr. Gṛhj. 1,3.

प्रतिप्रयाण (von या mit प्रतिप्र) n. *Heimkehr* R. 2,113 und 3,58 in den Unterschrr. 5,51.26.

प्रतिप्रवाद R. Gorr. 2,6,20 wohl fehlerhaft statt पतिप्रवाद der anderen Recension.

1. प्रतिप्रश्न (1. प्र° + प्रश्न) m. *Gegenfrage* oder *Antwort* Varâh. Bṛh. S. 1,11.

2. प्रतिप्रश्न (wie eben) m. *Schiedsrichter* (?): ते प्रजापतिं प्रतिप्रश्नमेयुः Çat. Br. 1,4,5,11. 4,1,2,14.

प्रतिप्रसव (1. प्र° + प्र°) m. 1) *Gegenbefehl, Aufhebung eines Verbotes in Betreff von Jmd* oder *Etwas* (geht im comp. voran) Schol. zu Kâtj. Çr. 831,2. 908,3. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 300. Müller, SL. 179, N. 1. Kull. zu M. 2,189. 3,105. 144. 5,9. 18. 8,112. — 2) *entgegengesetzte Wirkung* (प्रतिलोमपरिणाम Schol.) Jogas. 2,10.

प्रतिप्रस्थातर् (von स्था mit प्रतिप्र) m. Name *eines Priesters, Gehülfen des* Adhvarju, Ait. Br. 1,29. 7,1. Âçv. Çr. 2,17. 4,1. 9,4. TS. 6,5,3,4. Çat. Br. 3,5,2,2. 3,18. 22. 11,7,2,6. Kâtj. Çr. 5,4,33. 5,26. 7,1,6. — Vgl. प्रतिष्ठातर्.

प्रतिप्रस्थान (wie eben) n. 1) *das Amt des* Pratiprasthâtar; s. प्रतिप्रास्थानिक. — 2) N. *eines best.* Soma-Graha VS. 18,19.

प्रतिप्रहार (von हर् mit प्रतिप्र) m. *Gegenschlag, Erwiederung eines Hiebes, Schlages* Hariv. 8900. Ragh. 7,44.

प्रतिप्राकार (1. प्र° + प्रा°) m. *ein äusserer Wall* Vjutp. 131.

प्रतिप्राश् (1. प्र° + प्राश्) adj. *aemulus peni, Jmd den Mundvorrath wegessend:* प्राशं प्रतिप्राशो जह्यि AV. 2,27,1.

प्रतिप्रास्थानिक adj. *zu dem* प्रतिप्रस्थान *in Beziehung stehend:* कर्मन् so v. a. *das Amt des* Pratiprasthâtar MBh. 5,4797. Hariv. 13229.

प्रतिप्रिय (1. प्र° + प्रिय) n. *Gegengefallen, Gegendienst* MBh. 12,12837. Ragh. 5,56.

प्रतिप्रैष (1. प्र° + प्रैष) m. *Gegenruf, Gegenanweisung* Schol. zu Kâtj. Çr. 25,10,3.

प्रतिप्लवन (von प्लु mit प्रति) n. *das Zurückspringen* R. 1,3,31 (27 Gorr.).

प्रतिफल (von फल् mit प्रति) n. *Widerschein* Rasam. im ÇKDr.

प्रतिफलन (wie eben) n. dass. Ânandalah. 62.

प्रतिफुल्लक adj. *blühend* Çabdak. im ÇKDr. — Vgl. फुल्ल.

प्रतिबध्य (von बन्ध् mit प्रति) adj. *zu hemmen, zu verhindern* ÇKDr.

प्रतिबन्ध (wie eben) m. 1) *Verbindung, Verknüpfung* Kap. 1,101. अभिजनप्रतिबन्ध = वंश Kâç. zu K. 4,1,163. अति° *ununterbrochene Verbindung, Ununterbrochenheit:* °प्रहित Ragh. 3,58. — 2) *Umschliessung, Belagerung:* न नाम प्रतिबन्धेन न चावस्कन्दकर्मणा। शक्य एष गिरिस्तात देवैरप्यभिमर्दितुम्॥ Hariv. 5512. — 3) *Hemmung, Einstellung; Hinderniss, Widerstand* AK. 3,3,27. H. 1498. Halâj. 4,84. Vjutp. 151. वर्ष° so v. a. *Dürre* P. 3,3,51. पित्त्वं ङित्कार्यप्रतिबन्धार्थम् Schol. zu P. 7,1,45. तपःप्रतिबन्धमन्युना Ragh. 8,79. देवत्व° *Hinderniss zum Gottsein* Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 88. 129. °मुक्त *von allen Hemmnissen befreit* Çatr. 13,2. वृत्ति = अप्रतिबन्ध Schol. zu P. 1,3,38. अ° adj. Schol. zu Ragh. 3,63. स° adj. (कार्य) Mâlav. 10,10. स्थिर° *hartnäckigen Widerstand leistend* Çâk. 23,13. न चास्य प्रतिबन्धेन देयो ऽग्निरपि *auch soll man ihm kein Feuer geben, indem man ihm jegliche Hindernisse in den Weg legt,* N. 23,3.

प्रतिबन्धक 1) subst. am Ende eines adj. comp. = प्रतिबन्ध *Hemmniss, Hinderniss:* मोक्ष° MBh. 5,1620. — 2) adj. (von बन्ध् mit प्रति), f. °बन्धिका *hemmend, hindernd, ein Hinderniss bildend:* पाप्मन् Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 129. Bhâshâp. 146. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 29. Kull. zu M. 1,83. 8,318. ममापुण्यं तु तन्निन्द्यं यच्छ्रेयःप्रतिबन्धकम् Râǵa-Tar. 3,196. Kull. zu M. 3,163. धर्मान्तरार्जितस्वर्ग° 8,127. शब्दप्रत्यक्षप्रतिबन्धकीभूत Schol. zu Ǵaim. 1,13. — 3) m. *Ast* Çabdak. im ÇKDr. — 4) m. N. pr. eines Fürsten VP. 390.

प्रतिबन्धवत् (von प्रतिबन्ध) adj. *mit Hindernissen versehen, wobei man auf Hindernisse stösst:* विषयेषु Mâlav. 28,7.

प्रतिबन्धि (von बन्ध् mit प्रति) m. *Widerspruch, Einwurf* ÇKDr. Wils.

प्रतिबन्धिन् (von प्रतिबन्ध) adj. 1) *ein Hinderniss erfahrend, was gehemmt —, gestört wird* P. 6,2,6. — 2) am Ende eines comp. *hindernd, hemmend:* सुख°; davon nom. abstr. सुखप्रतिबन्धिता Vikr. 84, 14.

प्रतिबन्धु (1. प्र° + ब°) m. *Standesgenosse* MBh. 5,4060.

प्रतिबल (1. प्र° + बल) adj. *gleiche Kraft habend, Jmd* (gen.) *gewachsen* Trik. 3,1,14. MBh. 4,667. 6,2497. R. 3,47,6. 11. 61,32. युद्धदानाय नाहं प्रतिबलस्तव 4,9,52. 5,38,32. नायं प्रतिबलः — मम। सोऽहं युधि परिस्पन्दम् MBh. 1,5969. अस्त्र° *an Waffen gleich stark* 7,2618. अ° *nicht genug Kraft zu Etwas besitzend* Saddh. P. 4, 4, b. *Einer, dem Niemand gewachsen ist*, MBh. 3,14360. 5,2036.

प्रतिबाणि (1. प्र + बाणी) 1) *Antwort*, n. Trik. 3,2,26. f. ÇKDr. nach ders. Aut. und nach Bhûripr. — 2) adj. *unschicklich* Vjutp. 124.

प्रतिबाधक (von बाध् mit प्रति) adj. *zurückstossend, von sich weisend:* सज्जन° R. 1,39,22.

प्रतिबाधन (wie eben) n. *das Zurückstossen, Abwehren:* पार्थानाम् MBh. 6,2100. 12,3780. कर्मबन्धनस्य Bhâg. P. 5,24,20.

प्रतिबाहु (1. प्र° + बाहु) m. 1) *ein best. Theil des Armes* Varâh. Bṛh. S. 58,25. — 2) N. pr. eines der Söhne des Çvaphalka Bhâg. P. 9,24,16.

प्रतिबिम्ब s. प्रतिबिम्ब.

प्रतिबीज (1. प्र° + बीज) n. *verfaulter Same* Vjutp. 161.

प्रतिबुद्ध s. u. बुध् mit प्रति. अप्रतिबुद्धक *unerkannt* MBh. 12,11469.

प्रतिबुद्धि (von बुध् mit प्रति) f. *das Erwachen:* विबुद्धि° Verz. d. Oxf. H. No. 376.

प्रतिबोध (wie eben) m. 1) *das Erwachen* Ragh. 8,53. अप्रतिबोधशायिनी 57. Bhâg. P. 6,16,56. Mallin. zu Kumâras. 3,58. — 2) *Erkenntniss* Kenop. 12. Bhâg. P. 2,7,47. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 211. तत्प्रतिबोधाय Çuk. 38,13 *zu ihrer Belehrung* wohl fehlerhaft fur °बोधनाय. — 3) N. pr. eines Mannes gaṇa बिदादि (कृशिनादि) zu P. 4,1,104 (100). प्रतिबोधीपुत्र (प्राति°?) N. pr. eines Lehrers Ind. St. 1,391. — Vgl. प्रातिबोध.

प्रतिबोधक (vom caus. von 1. बुध् mit प्रति) adj. *erweckend:* वन्दिनः पर्यपातिष्ठन्पार्थिवं प्रतिबोधकाः R. Gorr. 2,67,8.

प्रतिबोधन 1) (wie eben) adj. *erweckend, erfrischend:* कालेन कर्मप्रतिबोधनेन Bhâg. P. 3,8,14. इन्द्रिय° Suçr. 2,410,2. — 2) n. (vom simpl. und caus.) a) *das Erwachen:* स्वप्नलब्धा यथा लाभा वितथाः प्रतिबोधने MBh. 12,901. Suçr. 2,314,18. — b) *das Erwecken* R. Gorr. 2,11,20. 6,37,38. — c) *das Aufklären, Belehren:* प्रपन्न ईशं प्रतिबोधनाय Bhâg. P. 8,24,53. — Vgl. दुःस्वप्न°.

प्रतिबोधवत् (von प्रतिबोध) adj. *mit Erkenntniss —, Vernunft begabt* Çik. 118. अ° Mârk. P. 47,16.

प्रतिबोधिन् (von बुध् mit प्रति) adj. *erwachend, im Begriff stehend zu erwachen* (भविष्यति) gaṇa गम्यादि zu P. 3,3,3.

प्रतिभट (1. प्र° + भट) adj. *wetteifernd mit:* स्वर्गद्वारप्रतिभटं द्वारम् Râga-Tar. 3,378. पूर्णपात्र° (यशस्) 4,120. Davon nom. abstr. °ता f.: वनकरिरिभिः प्रतिभटतां परुक्षधनैर्दधानैः 2,168.

प्रतिभय (1. प्र° + भय) 1) adj. f. आ *furchtbar, grausig, gefährlich* AK. 1,1,2,20. H. 302. an. 4,224. Med. j. 121. Halâj. 4,20. *Weg* Âçv. Gṛhj. 3,7. Gobh. 4,9,5. वन N. 12,1. 63. MBh. 4,1430 = 5,5378. R. 1,9,11. R. Gorr. 2, 28,30. Pañkat. II,178. प्राणद्यूत, युद्ध MBh. 6,579. 7,4098. Hariv. 13655. बभूव भूः प्रतिभया मांसशोणितकर्दमा MBh. 12,6181. निस्वन, नाद 7,8120. R. Gorr. 2,68,22. 6,79,18. मूल 3,7,36. मुहूर्त MBh. 7,3191. पुरुषाद 3,573. 6,2770. °दर्शन 7,1450. 8,1210. प्रतिभयाकार 1,7676. Bhâg. P. 1, 6,14. महा° MBh. 7,6189. प्रतिभयम् adv. Ragh. 11,61. n. *etwas Furchtbares, Gefahrdrohendes* Âçv. Gṛhj. 1,12. — 2) n. *Furcht* H. an. Med. दण्डात् MBh. 1,1719. नागारि° Râga-Tar. 3,215.

प्रतिभयंकर (प्रतिभयम्, acc. von प्रतिभय 2. + 1. कर) adj. *Furcht erregend* R. 6,11,27.

प्रतिभा (भा mit प्रति) f. 1) *Abbild* Nir. 14,4; vgl. Ind. St. 1,397. 2,217. — 2) *Erscheinung, Aussehen;* am Ende eines adj. comp.: देवताप्रतिभासि (°प्रतिमासि?) *einer Gottheit ähnlich* MBh. 2,728. — 3) *Licht;* s. निष्प्रतिभ. — 4) *ein aufleuchtender Gedanke; schnelles Begreifen, Verstand, Einsicht* H. 309. Halâj. 2,179. निद्रां च प्रतिभां (*Phantasiegebilde*) चैव ज्ञानाभ्यासेन (विनिवर्तयेत्) MBh. 12,9861. 8791. प्रतिभा वस्ति मे काचित्तां ब्रूयामनुमानतः 9257. न च मे प्रतिभा काचिदस्ति किंचित्प्रभाषितुम् 1868. ज्ञातैषा प्रतिभापि ते Kathâs. 34,64. गुणाढ्यं परोतेत प्रागल्भ्यं प्रतिभां तथा Kâm. Nîtis. 4,36. Sâh. D. 73,8. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 4. °वशात् Kathâs. 5,32. °तस् 96. 38,156. न पश्येत्सर्वसंवेद्यान्भावान्प्रतिभया यदि Râga-Tar. 1,5. °बलात् 6,6. °तया Kull. zu M. 8,1. Verz. d. Oxf. H. 170, b, 40. समुखः स खलु प्रोक्तो यो वक्ति प्रतिभान्वितः Halâj. 2,219. प्रतिभान्वित = प्रगल्भ AK. 3,1,25. H. 343. लुप्तप्रतिभ Râga-Tar. 1,358. तत्क्षणोपज्ञातया प्रतिभया व्यचीचरम् Daçak. in Benf. Chr. 194,15. उत्पन्नप्रतिभा adj. Pañkat. 199,11. सप्रतिभ *verständig, klug* R. 5,81,46. Kathâs. 46.135. — 5) *das Gutscheinen, Gefallen, Zusagen:* अ° Çâñkh. Çr. 10,12,5. Lâṭj. 3,7,6. Kâtj. Çr. 12,4,22. — प्रतिभ *verständig, klug:* चतुम् Ragh. ed. Calc. 8,79; doch hat die Stenzler'sche Ausg. eine andere Lesart. — Vgl. अप्रतिभ, प्रतिभान.

प्रतिभाग (von भज् mit प्रति) m. 1) *Vertheilung:* मन्त्रब्राह्मणकल्पानामङ्गानां यजुषामृचाम्। यथा यः प्रतिभागज्ञः (v. l. प्रविभागज्ञः) सो ऽध्वर्युः कृत्स्न उच्यते॥ Ind. St. 3,272. एवं वर्णाश्रमाणां वै प्रतिभागे (प्रविभागे?) कृते Vâju-P. bei Muir, ST. 1,32, N. 57. — 2) *Antheil*, so heissen *die dem Fürsten täglich dargebrachten Geschenke an Früchten, Blumen, Gemüse, Gras u. s. w.* (nach Kull.) M. 8,307.

प्रतिभागम् (1. प्र° + भाग) adv. *für jeden Grad:* प्रतिभागज्यकाविधि Siddh. Çir. S. 267. fg.

प्रतिभागशस् (von प्रतिभाग) adj. *nach Abtheilungen, klassenweise* Suçr. 2,15,14.

प्रतिभान (von भा mit प्रति) n. *Einsicht* Vjutp. 7. Hariv. 1219. Burn. in Lot. de lab. l. 299. 840. fg. Köppen I, 409. Hiouen-thsang I, 159. fg. In der Stelle: त्रिभिर्मात्योपकरैश्च प्रतिभानैश्च वै द्विजाः। यजन्ति परमात्मानं विष्णुम् Hariv. 11750 ist wohl प्रतिमानैश्च zu lesen. — Vgl. प्रतिभा.

प्रतिभानकूट (प्र° + कूट) m. N. pr. eines Bodhisattva Vjutp. 22.

प्रतिभानवत् (von प्रतिभान) adj. *einsichtig, im Augenblick das Richtige erkennend* Indr. 4,8. MBh. 3,16021. 5,998. 9,2967. 12,3799. R. 1,1,16. 2,1,16. R. Gorr. 2,109,44. 5,73,49. Spr. 2007. Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. Çiç. 16,1. Davon nom. abstr. °भानवत्त्व n. Mâlatim. beim Schol.

zu Daçak. 2,27.

प्रतिभानु (1. प्र° + भानु) m. N. pr. eines Âtreja, Liedverfassers von ṚV. 5,48.

प्रतिभामुख m. v. l. für प्रतिभान्वित (s. u. प्रतिभा) H. 343.

प्रतिभाव (1. प्र° + भाव) m. *corresponding character or disposition* Wils.

प्रतिभावत् (von प्रतिभा) 1) adj. = प्रतिभानवत् Kathâs. 4,32. — 2) m. *a) die Sonne.* — *b) der Mond.* — *c) Feuer* Çabdârthak. bei Wils.

प्रतिभाविलास (प्र° + वि°) m. Titel eines Buchs, welches auch Vedârthapradîpa und Vedârthakandra heisst, Hall 187. Verz. d. Oxf. H. No. 479.

प्रतिभाषा (von भाष् mit प्रति) f. *Antwort, Erwiederung* Haught.

प्रतिभास (von भास् mit प्रति) m. 1) *das Erscheinen:* शुक्तौ रजतस्य प्रतिभाससमये Vedântaparibh. bei Nilak. 170. — 2) *Schein, Anschein* Sâh. D. 27,14. Vedântas. (Allah.) No. 149. — 3) *das Erscheinen vor dem Geiste, das in-die-Gedanken-Kommen, Einfallen:* उचितार्थस्य शीघ्रं प्रतिभासः Schol. zu R. 1,1,15 ed. Bomb. — 4) *Blendwerk* Vjutp. 76. Lalit. ed. Calc. 206, 3.

प्रतिभासन (wie eben) n. 1) *das Erscheinen, Erscheinung:* एतद्वाक्यार्थप्रतिभासनरूपं वरं ददौ Sâj. in der Einl. zu Ait. Br. सुखमस्वाप्समिति प्रतिभासनात् Schol. zu Kap. 1,149. — 2) *Schein, Anschein:* पौनरुक्त्य° Sâh. D. 257,16.

प्रतिभू (भू *sein* mit प्रति) m. *Bürge* (urspr. *aequivalens*) P. 3,2,179, Sch. AK. 2,10,44. H. 882. Halâj. 2,225. Vjutp. 178. M. 8,161. 162. 169. Jâgń. 2,10. Suçr. 2,146,2. Pańkat. 89,16. mit dem gen. oder loc. P. 2,3,39. Vop. 5,29. गवाम् oder गोषु P., Schol. (दण्डः) धर्मस्य प्रतिभूः M. 7,17. धर्म° Pańkat. 88,11. 14. 16. यो यस्य प्रतिभूस्तिष्ठेद्दर्शनाय *für das Erscheinen* M. 8,158. दर्शन° Jâgń. 2,54. प्रतिभुवं दाप्यः क्षेमाय तस्य 209. दान° M. 8,160. — Vgl. प्रातिभाव्य.

प्रतिभेद (von 1. भिद् mit प्रति) m. 1) *Spaltung, Trennung* (?) MBh. 12,6845. 11972. — 2) *Verrath, Entdeckung:* इत्येष लेभे वृत्तान्तः प्रतिभेदं न कुत्रचित् Râga-Tar. 6,80. Kathâs. 26,106. 28,62. 39,82. 49,65. अ° 12,70.

प्रतिभेदन (wie eben) n. *das Zerspalten, Zerschlagen:* नेत्रादि° Jâgń. 2,220.

प्रतिभोग (von भुज् mit प्रति) m. *Genuss* MBh. 12,3920.

प्रतिम s. u. प्रतिमा.

प्रतिमङ्गलवार (1. प्र° + म° - वार) m. pl. wohl *jeder Festtag:* प्रति मङ्गलवारेषु प्रति विश्वेषु (so trennt Aufrecht) वन्दिता Brahmavaiv. in Verz. d. Oxf. H. 23, *b*, N. 3.

प्रतिमण्ठक und मण्ठक ein Ausdruck aus der Tonkunst Verz. d. Oxf. H. 87, *a*, 8. 9. — Vgl. मण्डक.

प्रतिमण्डल (1. प्र° + म°) n. *Gegenscheibe, eine zweite Scheibe:* तस्य (रवेः) मण्डलमध्यात्तु निःसृतं प्रतिमण्डलम् Hariv. 11602. *an excentric orbit* Bhâskara bei Colebr. Misc. Ess. II, 399.

प्रतिमत्स्य (wie eben) m. pl. N. pr. eines Volkes, v. l. für प्रतिमास्य, VP. 190, N. 78.

प्रतिमन्त्रण (von मन्त्रय् mit प्रति) n. *Erwiederung* Kauç. 68. 90.

प्रतिमन्त्रम् (von 1. प्र° + मन्त्र) adv. *mit —, bei —, zu jedem Spruch* Kâtj. Çr. 2,5,6. 8,13. 7,3,8. 10,8,6. 17,5,19.

प्रतिमन्दिरम् (von 1. प्र° + मन्दिर) adv. *in jedem Hause* Râga-Tar. 2,72.

प्रतिमन्यूय् (von 1. प्र° + मन्यु) *den Zorn gegen Jmd ergiessen;* s. अप्रतिमन्यूयमान.

प्रतिमर्श (von मर्श् mit प्रति) m. *ein best. Niesemittel in Pulverform* Wise 151. प्रतिमर्शः शिरोविरेचनविकल्पः Suçr. 2,336,2. 1,99,16 (°मर्ष).

प्रतिमल्ल (1. प्र° + मल्ल) m. *Gegenringer, Gegenkämpfer; Rival:* रणे सिद्धिस्तु मल्लानां पतिमल्लनिपातजा Hariv. 4711. क्रमेण च यमौ तत्र (बाहुयुद्धे) प्रकर्षं स तथा यथा। अजीयत न केनापि प्रतिमल्लेन भूतले ॥ Kathâs. 25,120. तं चेदद्यैव प्राप्नोमि प्रतिमल्लं नडागिरेः 12,10. वत्स इति ख्यातो देशः — स्वर्गस्य निर्मितो धात्रा प्रतिमल्ल इव क्षितौ 9,4.

प्रतिमा (मा mit प्रति) 1) m. *Schöpfer, Bildner:* अपां यो अग्रे प्रतिमा बभूव AV. 9,4,2. vielleicht auch in den Stellen: आदित्यं सहस्रस्य प्रतिमाम् VS. 13,41. 15,65. — 2) f. *a) Abbild, Ebenbild, Bild, Bildniss; Sinnbild* AK. 2,10,36. Trik. 3,3,300. H. 1463. Med. m. 48. Halâj. 1,131. ṚV. 10,130,3. संवत्सरस्य AV. 3,10,3. 8,9,6. पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः TBr. 3,2,8,8. (अग्निः) वयसां प्रतिमया चीयते TS. 5,5,3,2. 7,3,1. न तस्य प्रतिमा अस्ति यस्य नाम महद्यशः VS. 32,3. Çat. Br. 10,4,2,13. 19. 20. 11,1,6,13. मा उन्मा अभिमा प्रतिमा Âçv. Çr. 3,13. तस्य नाम्नीयात्पुरुषो हि स प्रतिमया Çâṅkh. Br. 10,3. 11,8. मायया मया — प्रतिमां सदृशीं कृत्वा सीतेयमिति दर्शिता R. 6,72,35. प्रतिमानां (*Götterbilder*) च भेदकः M. 9,285. प्रतिमाश्च प्रकम्पन्ते R. 6,11,28. आयसी MBh. 1,582. 11,335. हिरण्मयी 1,6542. Z. d. d. m. G. 6,93. हैम° AK. 3,4,13,53. प्रतिमाश्चालिखन्ति MBh. 6,76. °ध्वजभूषण 7,1035. 1694. मद्रूपां प्रतिमां कृत्वा Hariv. 1560. त्वत्तो ऽश्मभिश्च प्रतिमां कारयित्वा 7613. 7615. लवण° *aus Salz* 7810. काष्ठस्य *aus Holz* 7812. सर्वदेवानाम् 12801. बालार्कप्रतिमेवाप्सु Ragh. 12,100. 16,39. °गत 17,36. Varâh. Bṛh. S. 45,15. 55,16. 58,48. Kathâs. 22,3. 27,11. Râga-Tar. 1,299. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 19. Verz. d. Oxf. H. 85, *b*, 15. Schol. zu Kap. 1,121. °परिचारक Kull. zu M. 3,152. प्रासादः प्रतिमां विना Çatr. 10,187. °शशाङ्क *der sich spiegelnde Mond, der Widerschein des Mondes* Ragh. 7,61. °चन्द्र 10,66. प्रतिमेन्दु Râga-Tar. 1,278. Am Ende eines adj. comp. Kumâras. 1,42. 7,36. Vgl. देव°, देवता° (auch Suçr. 1,323,7), दैवत°. — *b)* am Ende eines adj. comp. (f. आ) *Aehnlichkeit: die Aehnlichkeit von dem und dem habend* so v. a. *dem ähnlich, — gleich* H. 1462. Halâj. 4,9. संवत्सर° TBr. 1,1,6,7. Ait. Br. 6,18. Indr. 1,6. Draup. 1,3. MBh. 1,133. 6569. 7346. 2,13. 13,889. R. 1,44,10. 2,40,23. 80,11. Ragh. 2,49. Çâk. 187. Vikr. 140. Spr. 2093. Varâh. Bṛh. S. 32,30. 46,26. — *c) Maass:* त्रिनल्व° (रथ) so v. a. *drei* Nalva *lang* Hariv. 6879. 12955. 13007. विस्तारपादप्रतिमं बाहुल्यं शाखयोः (der Thüren) स्मृतम् Varâh. Bṛh. S. 55,13. Vgl. अप्रतिम. — *d) die Gegend zwischen den Fangzähnen eines Elephanten* Trik. Med. — *e) ein angebliches Metrum von 12 Silben* ṚV. Prât. 17,11. Ind. St. 8,111. — Vgl. सुप्रतिम.

प्रतिमान (wie eben) n. 1) *Gegensatz,* concret *Gegenmann, ebenbürtiger —, gewachsener Gegner* Nir. 5,12. 11,21. वृष्णो वध्रिः प्रतिमानं बुभूषन् ṚV. 1,32,7. 52,12. त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्याः 13. अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसा 102,6. विश्वस्य 2,12,9. 3,31,8. 4,18,4. 10,111,5. नास्य शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति 6,18,12. नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः 10,89,5. 120,6. विद्द्वासायं प्रतिमानमार्यः 138,3. — 2) *Muster:* कर्णाः प्रतिमानं धनुष्म-

ताम् MBh. 8,267. 7,4632. 9,93. 14,68. 3,10879 (wo प्रति° st. ऽप्रति° zu lesen ist). यम् — प्रतिमानं प्रकुर्वन्ति Bhâg. P. 7,4,35. = दृष्टान्त Schol. Nach den Lexicographen (AK. 2,10,36. Trik. 3,3,246. H. 1464. an. 4, 182. Med. n. 193. Halâj. 1,130) *Bild, Abbild.* Diese Bed. hat das Wort viell. an der Stelle: त्रिभिर्माल्योपहारैश्च प्रतिमानैश्च (°मानैश्च?) वै द्विजाः । यजन्ति परमात्मानं विष्णुम् Hariv. 11750. — 3) *Aehnlichkeit, Gleichheit:* आदित्यतेजःप्रतिमानतेजस् *dem Glanze der Sonne ähnlich* MBh. 1, 2109. °प्रतिमानकल्प *ähnlich* 6,788. यः पुनः प्रतिमानेन त्रींल्लोकानतिरिच्यते *bei der Vergleichung* 5,2489. — 4) *Gewicht (mit dem gewogen wird)* Vishṇu in Z. d. d. m. G. 9,666. Jâǵń. 2,100. °पाणि Çrîpati in Z. f. d. K. d. M. 3,389. प्रती° M. 8,403. — 5) *die Gegend zwischen den Fangzähnen eines Elephanten* AK. 2,8,2,7. Trik. H. 1227. H. an. Med. Halâj. 2,63. MBh. 6,1785. 8,1149. 2538. Vgl. प्रतिमा 2, d.

प्रतिमाया (1. प्र° + मा°) f. *Gegenzauber* MBh. 1,1541. Kathâs. 42, 134. 50, 66.

प्रतिमार्गक (von 1. प्र° + मार्ग) m. *die in der Luft schwebende Stadt* Hariçćandra's Trik. 2,1,19.

प्रतिमार्गम् (von 1. प्र° + मार्ग) adv. *den Weg zurück, rückwärts, zurück* MBh. 4,1819.

प्रतिमाला (1. प्र° + मा°) f. *an exercise analogous to capping verses, reciting verse for verse, as a trial of memory or skill* Wilson.

प्रतिमासम् (von 1. प्र° + मास) adv. *jeden Monat* Haught.

प्रतिमास्य m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,359 (VP. 190). — Vgl. प्रतिमत्स्य.

प्रतिमित् (von मि mit प्रति) f. *Stütze* AV. 9,3,1.

प्रतिमित्र (1. प्र° + मि°) wohl n. *Gegner, Feind* MBh. 7,3830.

प्रतिमुकुलम् (von 1. प्र° + मुकुल) adv. *in —, an jeder Knospe;* am Anfange eines comp. ohne Flexionszeichen Prab. 79,15.

1. प्रतिमुख (1. प्र° + मुख) n. in der Dramat. *ein secundäres Ereigniss, das die Katastrophe hemmt oder beschleunigt* Wilson, Th. of the Hindus I, xxxix. Daçar. 1,22. 28. Pratâpar. 20,b,3. 31,b,7. Sâh. 351. Auch °संधि. प्रतिमुखाङ्ग ist nach Wilson a. a. O. xl. *die fortgesetzte Erzählung der Ereignisse.*

2. प्रतिमुख (wie eben) 1) adj. f. आ a) *vor Einem stehend, gegenüberstehend* R. 6,90,11. यच्चज्जनो भगवते विदधीत मानं तच्चात्मने प्रतिमुखस्य यथा मुखश्रीः so v. a. *es ist damit, wie mit dem Schmuck des Gesichts, der einem Andern gelten soll* (in Wirklichkeit aber dem zu gut kommt, der sich schmückt), Bhâg. P. 7,9,11. Nach dem Schol. = प्रतिबिम्ब; Burnouf: *ainsi on se pare le visage pour le portrait [qui doit le reproduire].* — b) *bevorstehend, gegenwärtig:* निशाः R. 4,27,7. — 2) °मुखम् adv. *entgegen:* प्रतिमुखागत M. 8,291. MBh. 1,6700. °गत ad Megh. 18.

प्रतिमुद्रा (1. प्र° + मु°) f. 1) *ein nachgemachtes Siegel* Kull. zu M. 8, 185. — 2) *Siegelabdruck* Vjutp. 172. Lalit. ed. Calc. 210, 8.

प्रतिमुहुर्म् (1. प्र + मु°) adv. *wieder und wiederum, fort und fort* Spr. 211. Prab. 72,16. भूयः पुनः प्रतिमुहुर्न विलोक्यते यत् Kaurap. 31 bei Habb. S. 232.

प्रतिमुहूर्तम् (von 1. प्र° + मुहूर्त) adv. *jeden Augenblick, beständig* Kaurap. 27.

प्रतिमूर्ति (1. प्र° + मू°) f. *Abbild* Haught.

प्रतिमूषिका (1. प्र° + मू°) f. *eine Art Ratte* Wilson.

प्रतिमेय (von मा mit प्रति) adj. *vergleichbar:* अप्रतिमेयरूप Hariv. 13012.

प्रतिमोक्ष (von मोक्ष् mit प्रति) m. *Befreiung, Erlösung* Vjutp. 213. °सूत्र Burn. Intr. 300. Köppen II,264. 279.

प्रतिमोक्षण (wie eben) n. dass. Kâm. Nîtis. 13,54.

प्रतिमोचन (vom caus. von मुच् mit प्रति) n. *das Lösen, sich-Befreien von Etwas* (geht im comp. voran): वैर° Ragh. 14,41. संगर° MBh. 5,4954.

1. प्रतियत्न (1. प्र° + यत्न) m. *die auf Etwas gerichtete Sorge, Bemühung um* P. 1,3,32. 2,3,53. 6,1,139. Vop. 15,4. 23,25. Vjutp. 178. °साध्य Suçr. 2,102,2. सुगन्धितामप्रतियत्नपूर्वाम् *ein Wohlgeruch, um den man sich nicht weiter gekümmert hat,* d. i. *ein natürlicher, nicht durch Kunst hervorgebrachter Wohlgeruch* Çiç. 3,54. Nach den einheimischen Autoritäten: = संस्कार H. an. 4,181. Med. n. 193. Halâj. 5,57. Vaiç. beim Schol. zu Çiç. 3,54. = रचना Trik. 2,6,41. H. ç. 133. = गुणाधान, सतो गुणान्तराधानम् P., Schol. = लिप्सा *Verlangen* und उपग्रह, उपग्रहण *Gefangennehmung* AK. 3,4,18,109. H. an. Med. Halâj. = निग्रहादि Bhar. zu AK. = ग्रहणादि Râmâçrama zu AK. = प्रतिग्रह Mukuṭa zu AK. *Wiedervergeltung* Wilson nach Çabdârthak.

2. प्रतियत्न (wie eben) adj. *der sich um Etwas bemüht, kümmert* Trik. 3,1,11.

प्रतियातन (vom caus. von यत् mit प्रति) 1) n. *das Vergelten:* वैर° *der Feindschaft, das Racheüben* MBh. 8,4635. — 2) f. आ *Abbild* AK. 2,10,36. H. 1463. Halâj. 1,130. Çiç. 3,34. योषित्° *Statue* Ragh. 16,17.

प्रतियान (von या mit प्रति) n. *Rückkehr* R. Gorr. 1,4,133. 2,124 in der Unterschr.

प्रतियायिन् (wie eben) adj. gaṇa गम्यादि (भविष्यति) zu P. 3,3,3. *entgegenkommend, auf Jmd losgehend:* एतस्य सेना दुर्धर्षा समरे प्रतियायिनः MBh. 5,5771.

प्रतियुद्ध (1. प्र° + युद्ध) n. *Gegenkampf, Erwiederung des Kampfes:* °युद्धाय तस्थिवान् Hariv. 5667.

प्रतियूथप (1. प्र° + यू°) m. *der Führer einer feindlichen Elephantenheerde* MBh. 7,314.

प्रतियोग (von युज् mit प्रति) m. *Widersetzung, Widerstand* Bhâg. P. 4,10,22. 5,14,1. प्रतियोगैः *durch Gegenmittel* Kathâs. 19,84.

प्रतियोगिक (von प्रतियोग) adj. *in Beziehung stehend, relativ, correlativ; gegensätzlich* Tarkas. 21. 57. 58. Vedântaparibh. bei Nilak. 170. Davon nom. abstr. °त्व n. ebend. 171.

प्रतियोगिज्ञानकारणतावाद m. Titel einer Schrift Hall 44.

प्रतियोगिन् adj. (भविष्यति von युज् mit प्रति) gaṇa गम्यादि zu P. 3, 3,3. *eine Beziehung habend, in Beziehung stehend* (von प्रतियोग) Tarkas. 21. Nilak. 26. Davon nom. abstr. °गित्व Tarkas. 45. Nilak. 171. Schol. zu Kâvjâd. 2,120. Schol. zu Bhâshâp. 142. अ° Tarkas. 45. प्रतियोगिता Verz. d. B. H. No. 654. 709. fgg. am Ende eines adj. comp. प्रतियोगिताक Schol. zu Bhâshâp. 142.

प्रतियोजयितव्य (vom caus. von युज् mit प्रति) adj. *mit Saiten zu beziehen:* वल्लकी Ragh. 8,41.

प्रतियोद्धर् (von युध् mit प्रति) nom. ag. *Gegenkämpfer, ein ebenbür-*

tiger —, gewachsener Gegner Sund. 4,3. MBh. 1,3290. 6083. 4,1297. 6,4251. 7,4260. 9245. 9,353. R. Gorr. 1,23,4. 21. 5,58,12.

प्रतियोद्धव्य (wie eben) adj. *derjenige, dessen Angriff man erwiedern muss*, MBh. 1,5529. 12,3540.

प्रतियोध (wie eben) m. *Gegenkämpfer, Gegner* MBh. 4,41. Ragh. 4,62.

प्रतियोधन (wie eben) n. *Gegenkampf, Erwiederung eines Angriffs:* वाचा युद्धे प्रवृत्तानां वाचैव प्रतियोधनम् MBh. 6,29.

प्रतियोधिन् (wie eben) adj. (भविष्यति) gaṇa गम्यादि zu P. 3,3,3. m. *Gegner, ein ebenbürtiger —, gewachsener Gegner:* रथेनाप्रतियोधिना *dem Niemand zu widerstehen vermag* MBh. 8,828.

प्रतियोनि (1. प्र° + यो°) adv. *je nach seiner ursprünglichen Stätte* Çat. Br. 14,7,1,17.

प्रतिर (von 1. तर् mit प्रति) adj. *fördernd, Sieg verleihend* Taitt. Âr. 4,10,3. 5,8,8.

प्रतिरथ (1. प्र° + रथ) m. 1) *Gegner im Kampf* Kathâs. 48,29. अ° (s. auch bes.) *keinen (ebenbürtigen) Gegner habend* MBh. 5,2015. Çâk. 95. Bhâg. P. 3,18,23. — 2) N. pr. eines Âtreja, Liedverfassers von ṚV. 5,47. eines Sohnes des Matinâra und Vaters des Kaṇva Hariv. 1716. 1718. eines Sohnes des Vagra und Vaters des Sukâru 9205. — Vgl. अ°.

प्रतिरम् wohl absolut. von 1. तर् mit प्र. तस्मा इन्दुं प्रतिरमेम्यायुः ṚV. 8,48,10. Die Stelle scheint übrigens verdorben zu sein; vgl. die v. l. TS. 2,2,12,3.

प्रतिरम्भ m. = प्रतिलम्भ Dvirûpak. im ÇKDr. *passion, rage, violent or passionate abuse* Wils.

प्रतिरव (von रु mit प्रति) m. 1) *das Anschreien, Streiten* Pańkat. 183,b. — 2) *Widerhall*; sg. und pl. Kathâs. 20,226. Râga-Tar. 2,70. Pańkat. 193,23. — 3) wohl = उपरव VS. 38,15. Çat. Br. 14,2,2,34.

प्रतिराज (1. प्र° + राजन्) m. *Gegenkönig, ein feindlicher König* Kull. zu M. 7,64. 67.

प्रतिराजन् (wie eben) m. dass. R. 1,70,27 = 2,110,16 (119,16 Gorr.).

प्रतिरात्रम् (1. प्र° + रात्रि) adv. *jede Nacht* Hit. 42,2.

प्रतिराध (von राध् mit प्रति) m. *Verhinderung*, so heissen die Verse AV. 20,135,1—3 (in der Ausgabe, die Antworten in 132 und 134, und 135,1—3). प्रतीराध Çâṅkh. Br. 30,7. Çr. 12,21,7.

1. प्रतिरूप (1. प्र° + रूप) n. *Abbild, Ebenbild* Trik. 3,2,19. H. 1464. Halâj. 1,130. MBh. 7,764. 12,9103. Varâh. Bṛh. S. 24,16. स्थले — भगवत्प्रतिरूपे Bhâg. P. 4,12,17. भवान्मे खलु भक्तानां सर्वेषां प्रतिरूपधृक् *das Abbild Aller tragend* so v. a. *das Muster von Allen seiend* 7,10,20. प्रतिरूपा f. in ders. Bed. Ind. St. 1,397.

2. प्रतिरूप (wie eben) 1) adj. f. आ a) *ähnlich, einem Muster gleich, entsprechend, angemessen* Vjutp. 157. P. 6,2,11. Accent eines auf प्र° ausgehenden comp. ebend. रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव ṚV. 6,47,18. Kaṭhop. 5,9. 10. अस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते TBr. 3,9,22,2. Çat. Br. 3,2,1,5. 14,5,1,8. 6,9,23. Khând. Up. 8,8,1. आत्मनः प्रतिरूपः (पतिः) MBh. 1,4140. 8,1441. Prab. 56,6. आत्मनः प्रतिरूपं बभाषे R. 4,18,17. मित्राणामुपकारिणाम्। प्रतिरूपमकुर्वन् so v. a. *nicht vergeltend* Mârk. P. 20,29. कर्मन् MBh. 12,3012. वाक्प्रतिरूप Nir. 1,20. Kauç. 46. 52. Çâṅkh. Çr. 8,16,21. कुण्डप्रतिरूपाश्चमसाः Kâtj. Çr. 24,4,40. सागर° (परिखा) MBh. 1,7573. 11,462. Hariv. 12775. R. 4,20,3. बान्धव° (वचनाम्बु) Hariv. 3643. Ragh. 7,15. Varâh. Bṛh. S. 29,19. °चर्या *angemessen, musterhaft* Çat. Br. 11,5,7,1. कामं यथाप्रतिरूपं चरेत् *wie es passend ist* 9,5,1,54. अप्रतिरूप α) *unpassend, unangemessen* (vgl. अप्रतिरूप 1.) MBh. 5,2689. R. 5,25,31. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 85. — β) *nicht seines Gleichen habend, unvergleichlich* (vgl. अप्रतिरूप 2., wo R. 6,74,12 zu streichen ist) R. 3,52,6. Pańkat. ed. orn. 50,1. — b) *schön:* पति MBh. 13,2214. प्रतिरूपतर im Gegens. zu विरूप 12,8041. अ° *hässlich* R. 6,74,12. *unangenehm, widerlich:* यद्वेदमप्रतिरूपं जिघ्रति Cit. bei Çaṅk. zu Khând. Up. S. 30. — 2) m. N. pr. eines Dânava MBh. 12,8265. — 3) f. आ N. pr. einer Tochter Meru's Bhâg. P. 5,2,22.

1. प्रतिरूपक n. 1) = 1. प्रतिरूप *Abbild* Gaṭâdh. im ÇKDr. — 2) wohl *ein gefälschtes Edict:* जर्जरं चास्य विषयं कुर्वन्ति प्रतिरूपकैः MBh. 12,2087. अग्निदैर्गरदैश्च प्रतिरूपककारकैः 2170.

2. प्रतिरूपक 1) adj. f. °रूपिका = 2. प्रतिरूप; *ähnlich, entsprechend, den Schein von Etwas habend:* आत्मनः MBh. 3,16508. वयं तथागतस्य पुत्रा प्रतिरूपकाः so v. a. *gleichsam seine Söhne* Saddh. P. 4,26,b. Gewöhnlich am Ende eines comp.: धर्म° M. 11,9. तत्प्रतिरूपक Suçr. 2,182,9. Kathâs. 39,73. अहो चेष्टाप्रतिरूपिका कामिनो मनोवृत्तिः Çâk. 16,12. कर्णशब्दः सप्तमीप्रतिरूपको निपातः *in der Form einem Locativ ähnlich* Schol. zu P. 1,4,66. gaṇa चादि zu P. 1,4,57 am Ende. Trik. 3,4,5. तत्प्रतिप्रतिरूपकाणि (!) Suçr. 1,23,20.

प्रतिरूप्य in अ° (nom. abstr. von अप्रतिरूप) n. *Unvergleichlichkeit* MBh. 7,1487.

प्रतिरोद्धर् (von रुध् mit प्रति) nom. ag. *der Widerstand leistet, sich widersezt* M. 11,80. गुरोः 3,153. MBh. 12,1215.

प्रतिरोध (wie eben) m. = व्युत्थान AK. 3,4,18,121. = तिरस्कार Bhar. zu AK. ÇKDr. = सत्प्रतिपक्ष nach ÇKDr. in der Stelle: पक्षसाध्यसाधनाप्रसिद्धिस्वरूपासिद्धिबाधप्रतिरोधानां निरासः (इति सव्यभिचारशिरोमणिः). = चौर्य *Diebstahl, Raub* (aus प्रतिरोधिन् geschlossen) ÇKDr.

प्रतिरोधक (wie eben) m. *Räuber* H. 381. Halâj. 2,183. Mâlav. 85.

प्रतिरोधन (wie eben) n. *das Versperren, Hemmen, Hindern:* मार्ग° MBh. 13,7187. ऋतूनाम् (bei Weibern, indem man sie nicht zeitig verheirathet) M. 9,93. अ° MBh. 12,11325.

प्रतिरोधिन् (wie eben) adj. (भविष्यति) gaṇa गम्यादि zu P. 3,3,3. m. *Räuber* AK. 2,10,25.

प्रतिरौद्रकर्मन् (1. प्र° + रौद्र - क°) adj. *der an Andern grausige Thaten vollbringt* R. 5,14,67.

प्रतिलक्षण (1. प्र° + ल°) n. *Anzeichen:* बद्धा च भ्रुकुटिं वक्त्रे क्रोधस्य प्रतिलक्षणम् MBh. 7,762 = R. 6,12,2.

प्रतिलभ्य (von लभ् mit प्रति) adj. *zu bekommen, zu erlangen, das, dessen man theilhaftig werden kann*, Bhâg. P. 8,3,11.

प्रतिलम्भ (wie eben) m. *Annahme, das Bekommen* H. 1520. नामधेय° Nir. 1,12. 14. कपटश्राद्ध° Dhûrtas. 89,2. अदः° Çrîharsha im ÇKDr. जातिमात्रस्वरूप° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 244.

प्रतिलाभ (wie eben) m. dass.: स्वात्म° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 303.

प्रतिलिङ्गम् (1. प्र° + लिङ्ग) adv. *bei jedem Phallus* Râga-Tar. 2,132.

प्रतिलिपि (1. प्र° + लि°) f. *Abschrift, schriftliche Antwort* Haught.

प्रतिलोम॑ (1. प्र° + लोमन्) 1) adj. f. आ P. 5,4,75. Vop. 6, 76. *widerhaarig, widrig, ungünstig, verkehrt, umgekehrt* (Gegens. अनुलोम) H. 1465. Halâj. 4,58. Vjutp. 78. वायु Hariv. 2482. R. 5,8,4. 6,11,44. दैव MBh. 2, 1990. प्रतिलोमं वै तद्यद्ब्राह्मणः क्षत्रियमुपेयात् Çat. Br. 14,5,1,15. 9,4,4. Âçv. Çr. 11,3. Kâtj. Çr. 24,1,20. 22,2,7. 17. 3,21. प्रतिलोमैरारोहणीयैरवरुह्य Lâṭj. 4,4,8. 7,5. 8,9,9. प्रतिलोमे हि लेपने सम्यगौषधमवतिष्ठते ऽनुप्रविशति रोमकूपान् Suçr. 1,64,4. शल्य 100,11. 108,12. 264,21. Ṛv. Prât. 2,3. MBh. 14,1105. दिश् 12,7807. प्रतिलोमानुलोमम् R. 6,31, 13. भीतास्मि प्रतिलोमेन कर्मणा Hariv. 5782. Bhâg. P. 3,7,31. राजन् so v. a. *feindlich gesinnt* MBh. 3, 878. कुर्वन्नमनभिप्रेतं कुर्वन्नसौ प्रतिलोमः P. 8,1,33, Sch. बहूनि प्रतिलोमानि पुरा स कृतवान्मयि *Widriges, Unangenehmes* Hariv. 7299. °लोम॑म् adv. *gegen das Haar, gegen den Strich* d. h. *in umgekehrter Folge, — Richtung, verkehrt* TS. 3,4,8,5. 5,1,3. TBr. 2,3,2,1. Çat. Br. 14,9,4,11. Âçv. Çr. 2,11. Kâtj. Çr. 14,1,6. 18,1, 5. MBh. 13,2579. Hariv. 4262. अनुलोमकृष्टं क्षेत्रं प्रतिलोमं कर्षति P. 5, 4,58, Sch. प्रतिलोमविसर्पिन् Suçr. 1,257,11. °चर MBh. 1, 3479. प्रतिलोमानुलोमजाः M. 10, 25. Jâǵn. 1, 95. — 2) m. N. pr. eines Mannes, pl. *seine Nachkommen* gaṇa उपकादि zu P. 2,4,69. — Vgl. प्रातिलोमिक, प्रातिलोम्य.

प्रतिलोमक 1) adj. = प्रतिलोम. विवाह Bhâg. P. 9,18,5. — 2) n. *Verkehrtheit:* गुण° Pańkat. ed. orn. 38,14. 39,1. 8.

प्रतिलोमतस् (von प्रतिलोम) adv. *in Folge der verkehrten Ordnung, — Richtung* M. 10, 68. *in umgekehrter Richtung, — Folge* Jâǵn. 2,183. MBh. 12, 3832. Spr. 2118. प्रतिलोमानुलोमतस् *auf unfreundliche und freundliche Weise* R. 5,24,34.

प्रतिवक्तव्य (von वच् mit प्रति) adj. *zu erwiedern:* उत्तरे प्रतिवक्तव्ये *wenn eine Antwort gegeben werden soll* R. 1, 24, 15.

प्रतिवचन (1. प्र° + व°) n. 1) *Nachsatz* Nir. 6, 15. — 2) *Antwort* Trik. 3, 2, 26. Mṛkkh. 23, 1. प्रतिवचनमुच्चैः प्रणामितम् Spr. 721. देहि मे प्रियं °वचनम् Prab. 90, 12. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 281. zu Khând. Up. S. 15. दीयतामस्मै प्रत्ययप्रतिवचनम् Çâk. 67,6. पृष्ट° P. 3,2,120. 8,2,93. प्रतिवचनीकर् *zur Antwort machen, antworten mit* (acc.): परभृतविरुतं कलं यथा प्रतिवचनीकृतमेभिरीदृशम् Çâk. 85.

प्रतिवचस् (1. प्र° + व°) n. *Antwort* H. 263. °वचो दा MBh. 5, 3989. (वचसः) अस्योत्तरं प्रतिवचो दूतो राज्ञे वदिष्यति 7510. 12, 12605. N. 22, 21. प्रदा MBh. 13, 143. ब्रू N. 17, 41. आह Spr. 2215. R. 4,9,21. Kathâs. 12, 1. 46, 83.

प्रतिवत्सर (1. प्र° + व°) *Jahr* MBh. 2, 2470.

प्रतिवत्सरम् (wie eben) adv. *alljährlich* Râǵa-Tar. 1, 180. Kathâs. 26, 66. Halâj. 2, 117.

प्रतिवनम् (1. प्र° + वन) adv. *in jedem Walde* Spr. 1930.

प्रतिवत् adj. *das Wort* प्रति *enthaltend* Ait. Br. 4, 31.

प्रतिवर्णिक (von 1. प्र° + वर्ण) adj. *eine entsprechende Farbe habend, ähnlich, entsprechend* Vjutp. 155.

प्रतिवर्तन (von वर्त् mit प्रति) n. *das Wiederkehren:* अ° MBh. 12, 11434.

प्रतिवर्त्म॑न् (1. प्र° + व°) adj. *die entgegengesetzte Bahn einhaltend* AV. 10, 1, 9.

प्रतिवर्धिन् (von वर्ध् mit प्रति) adj. viell. *gewachsen, überlegen:* (कच्चिच्चमूस्ते) द्विषतां प्रतिवर्धिनी MBh. 2, 197.

प्रतिवर्मन् (1. प्र° + व°) s. सु°.

प्रतिवर्षम् (1. प्र + वर्ष) adv. *alljährlich* Mârk. P. 53, 11. P. 5, 2, 12. Sch. H. 1271. प्रतिवर्षदीयमानकरहेतोः Pańkat. ed. orn. 55, 4.

प्रतिवसति (1. प्र + व°) adv. *in, — auf jedem Hause* Kathâs. 6, 165, wo dieses Wort vom folgenden zu trennen ist.

प्रतिवसथ (von वस्, वसति mit प्रति) m. *Ansiedlung, Dorf* H. 961.

प्रतिवस्तु (1. प्र + व°) n. *ein Ding, das einem andern entspricht, Aequivalent* Vjutp. 217. ततः सुधां समाहृत्य प्रतिवस्तु प्रयच्छ नः। मातरं स्वीकुरुष्वाथ *von dort den Nektar raubend, gieb ihn uns zum Ersatz, als Gegengabe,* Kathâs. 22, 187. *das bei einer Parallele einem andern Dinge* (वस्तु) *gegenübergestellte Ding;* z. B. वंशो ऽयं काकतीयानां वीररुद्रेण भूषितः। अन्ववायः ककुत्स्थानां रामेणेव परिष्कृतः Pratâpar. 77, *b*, 2. प्रतिवस्तूपमा *Parallele, Gegeneinanderstellung* Sâh. D. 697. Kâvjâd. 2. 46. Kuvalaj. 49, *a*. Pratâpar. 93, *b*, 1. Hier das Beispiel: मन्थनाचल एवैकः क्षमः सिन्धुविलोडने। प्रतापरुद्र एवैकः शक्तः शत्रुविलोडने॥.

प्रतिवहन (von वह् mit प्रति) n. *das Zurückführen* Vjutp. 153.

प्रतिवह्निप्रदक्षिणम् (1. प्र° + वह्नि - प्रदक्षिण) adv. *bei jedem feierlichen Rundgange um das Feuer von links nach rechts* Kathâs. 43, 214.

प्रतिवाक्य (1. प्र° + वा°) n. *Antwort* AK. 1, 1, 5, 10. N. 17, 38. 22, 4. 24, 24.

प्रतिवाक्यम् (wie eben) adv. *bei jedem Satze* Müller, SL. 123.

प्रतिवाच् (1. प्र° + वाच्) f. 1) *das Anschreien, Anbellen* MBh. 5, 2651. — 2) *Antwort* Spr. 1844.

प्रतिवात (1. प्र° + वात) m. *entgegenblasender Wind:* प्रतिवाते ऽनुवाते च नासीत गुरुणा सह M. 2, 203. न प्रतिवातातपं सेवेत Suçr. 2, 145, 5.

प्रतिवातम् (wie eben) adv. *gegen den Wind* Kâtj. Çr. 25, 10, 20. Spr. 1947. Çak. 35.

प्रतिवाद (von वद् mit प्रति) m. *das Abweisen, Zurückweisen:* उपस्थितस्य कामस्य प्रतिवादो न विद्यते MBh. 5, 1490. उद्यतस्य हि कामस्य प्रतिवादो न शस्यते Bhâg. P. 3, 22, 12.

प्रतिवादिन् (wie eben) adj. *widersprechend, unfügsam:* अ° (पत्नी) Ait. Br. 3, 24. TS. 1,6,10,1. अप्रतिवाद्येनं भ्रातृव्यो भवति Pańkav. Br. 10,7,3. m. *Opponent* Vjutp. 109. Mâlav. 12, 14. Schol. zu Kap. 1,70. *der Verklagte (der auf die Klage Antwortende)* Jâǵn. 2, 73. Kull. zu M. 8, 254. — Vgl. वादिन्.

प्रतिवाप (von वप् mit प्रति) m. s. प्रतीवाप.

प्रतिवार (von वर् mit प्रति) m. *Abwehr;* अ° *unabwehrbar:* °वीर्य Suçr. 1, 307, 8. 20.

1. प्रतिवारण (wie eben) 1) adj. *abwehrend:* समर° (शीघ्रास्त्र) MBh. 5, 7193. अधर्म° (असि) 12, 6165. वारण° *Elephanten abwehrend* (शरव्रात) 14, 2227. — 2) n. *das Zurückhalten, Abwehren:* गच्छतः R. 5,49,8. एवमग्निर्वरं प्रादात्स्त्रीणामप्रतिवारणे MBh. 2, 1141. 3, 645. 10720. 7, 1517. अ° *nicht abzuwehren:* दण्ड 3, 1689. वारण° *Harnische zur Abwehr habend* 8, 457. Vgl. दुष्प्रतिवारण.

2. प्रतिवारण (1. प्र° + वा°) m. *Gegenelephant, ein feindlicher Elephant:* °वारण Hariv. 4553. दैत्य *ein* Daitja *in der Gestalt eines Elephanten* (nach dem Schol.) Bhâg. P. 5, 18, 39.

प्रतिवार्त्ता (1. प्र° + वा°) f. *Nachricht:* कियच्चिरेणार्यपुत्रः प्रतिवार्त्ता

प्रदास्यति *wie bald wird mein Gatte Nachricht von sich geben?* Çâk. 84, 12. v. l.

प्रतिवार्य (von वर् mit प्रति) adj. अ° *nicht aufzuhalten, nicht zu hemmen, nicht abzuwehren:* वेग R. 5,61,19. वीर्य MBh. 9,912. शर R. 3,7,36.

प्रतिवाश (von वाश् mit प्रति) adj. f. ई *widerheulend:* अ° so v. a. *nicht widersprechend:* पर्षद् Pâr. Gṛhj. 3, 13.

प्रतिवासरम् (1. प्र° + वासर) adv. *täglich* Râǵa-Tar. 2,123. Kathâs. 43, 57. तद्दिनं प्रतिवासरे (!) Hâr. 169.

प्रतिवासिन् (von वस्, वसति mit प्रति) m. *Nachbar* ÇKDr. Wils.

प्रतिवासुदेव (1. प्र° + वा°) m. *Gegner eines* Vâsudeva, Bez. von 9 dem Vâsudeva feindlich gegenüberstehenden Persönlichkeiten bei den Ǵaina, die auch mit dem Namen विष्णुद्विष् bezeichnet werden, Colebr. Misc. Ess. II, 218.

प्रतिवाह (von वह् mit प्रति) m. N. pr. eines Sohnes des Çvaphalka Hariv. 1918. 2085. VP. 435. — Vgl. प्रती°.

प्रतिविघात (von हन् mit प्रतिवि) m. *Abwehr* MBh. 12, 3685.

प्रतिविटपम् (1. प्र° + विटप) adv. *jedem Zweige:* आरोपयम् Spr. 698.

प्रतिविधातव्य (von 1. धा mit प्रतिवि) adj. 1) *einzurichten, dafür zu sorgen:* सर्वे यथा मां रक्षन्ति — तथा प्रतिविधातव्यम् *ihr müsst Vorkehrungen treffen, dass* R. 5, 64, 16. — 2) *anzuwenden:* बह्व्यः °व्याः प्रज्ञा राज्ञा MBh. 12, 5424.

प्रतिविधान (wie eben) 1) *das Entgegenarbeiten, Maassregeln gegen Jmd oder Etwas* R. Gorr. 1, 43, 3. Pańkat. 148, 20. 260, 24. ed. orn. 42, 28. — 2) *das Sorgen für, das Treffen von Vorkehrungen für:* क्षेम° Kull. zu M. 7, 127.

प्रतिविधि (wie eben) m. *ein Mittel gegen:* न तत्प्रतिविधिं यत्र विद्मः Bhâg. P. 8,10,52. 7,9,19.

प्रतिविधेय (wie eben) adj. *dagegen —, in einem bestimmten Falle zu thun:* किमत्र °यम् Çâk. 29, 21. कथमत्र °यम् *wie helfe ich mir hier?* Vikr. 32, 12.

प्रतिविन्ध्य (1. प्र° + वि°) m. Bez. *eines Fürsten, der über einen best. Theil des* Vindhja *herrschte,* Lassen in Z. f. d. K. d. M. 2,27. MBh. 1,2658. 2,998. 5,76. शतं प्रतिविन्ध्यानाम् 2,335. ein Sohn Judhishṭhira's 1,2451. 2763. 3827. 8039. 8041. 7,1092. fg. VP. 459. Bhâg. P. 9,22,28.

प्रतिविभाग (von भज् mit प्रतिवि) m. *Vertheilung, Zutheilung* Kâtj. Çr. 2,7,14. 10,2,24.

प्रतिविम्ब (1. प्र° + वि°) n. (auch m.) *die sich* (im Wasser) *abspiegelnde Sonnen-* oder *Mondscheibe, Abbild, Spiegelbild, Widerschein* überh. AK. 2,10,36. 3,4,24,159. H. 1464. Halâj. 1,130. Vjutp. 76. Hit. 83,10. सूर्यादि° जलादौ, जलसूर्यादि° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 166. °वर्तिन् (चन्द्र) Spr. 1779. Çiç. 9,18. ज्योतिषाम् Kumâras. 6,42. प्रतिविम्बमिवादर्शे MBh. 1, 253. 13, 2324. सर्वलोकस्य महतः प्रतिविम्बमिवार्णवम् R. 5,1,3. निजनयन° Spr. 1575. Kathâs. 14,55. Gît. 12,27. Pańkat. 57,14. Hit. 68,8. VP. 40, N. 15. Vedântas. (Allah.) No. 34. मुख° 110. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,25, Çl. 1. दुःख° Schol. zu Kap. 1,17 (masc.). In Gleichnissen: द्वयोरर्थयोर्दृष्टरूपादानं विम्बप्रतिविम्बभावः Pratâpar. 77, *a*, 8. यत्र वाक्यद्वये विम्बप्रतिविम्बतयोच्यते । सामान्यधर्मो वाक्यज्ञैः स दृष्टान्तो निगद्यते ॥ 93, *b*, 6. Bez. der Kapitel im Kâvjaprakâça-darça, *dem Spiegel des* Kâvj., Verz. d. B. H. No. 820. fg. Häufig प्रतिबिम्ब geschrieben.

प्रतिविम्बन (von प्रतिविम्बय्) n. 1) *das Sichabspiegeln* Schol. zu Sâṅkhjaprav. 67, 2. Nîlak. 59. — 2) *das Abspiegeln, in-Vergleich-Bringen:* दृष्टान्तस्तु सधर्मस्य वस्तुनः प्रतिविम्बनम् Sâh. D. 698.

प्रतिविम्बय् denom. von प्रतिविम्ब; s. प्रतिविम्बन. प्रतिविम्बित gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36 (von प्रतिविम्ब). *abgespiegelt, reflectirt:* जल° (सूर्य) Kull. zu M. 4,37. Vedântas. (Allah.) No. 110. Schol. zu Kap. 1,98. zu Sâṅkhjapr. 67,3. Tattvak. 8 bei Nîlak. 52. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 23. Davon nom. abstr. °त्व n. Schol. zu Kap. 1,107.

1. प्रतिविरति (von रम् mit प्रतिवि) f. *das Abstehen von* (abl.), *das Ablassen:* मृषवादात्, पैशुन्यात् Vjutp. 53.

2. प्रतिविरति (1. प्र° + वि°) adv. *bei jedesmaligem Aufhören, — zu-Ende-Gehen, — Verschwinden* Spr. 993.

प्रतिविशेष (von शिष् mit प्रतिवि) m. *Absonderlichkeit, Eigenthümlichkeit, ein besonderer Umstand* MBh. 13,2526.

प्रतिविश्व (1. प्र° + वि°) adj. *durchaus jeder,* pl. — *alle:* शिशूनां प्रतिविश्वेषु (*in allen Fällen*) प्रतिपालनकारिणी Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 23,*a*, N. 2. प्रतिमङ्गलवारेषु प्रतिविश्वेषु वन्दिता 23,*b*, N. 3. Aufrecht schreibt प्रति getrennt.

प्रतिविष (1. प्र° + विष) 1) n. *Gegengift* Vjutp. 136. — 2) f. आ *Birke* AK. 2,4,3,18. Ratnam. 94. Suçr. 2,431,20. Vgl. अतिविषा.

प्रतिविषयम् (1. प्र° + विषय) adv. *in Bezug auf jedes einzelne Sinnenobject* Madjam. 21. °विषयाध्यवसायः Sâṅkhjak. 5. प्रतिविषयेषु श्रोत्रादीनां शब्दादिविषयेषु अध्यवसायः Gauḍap.

प्रतिविष्णु (1. प्र° + वि°) adv. = विष्णुं विष्णुं प्रति *bei jedem* Vishṇu (*-Bilde*) Vop. 6, 61.

प्रतिविष्णुक (vom vorherg.) m. *ein best. Baum* (s. मुचुकुन्द) Râǵan. im ÇKDr.

प्रतिवीक्षणीय und प्रतिवीक्ष्य (von ईक्ष् mit प्रतिवि) adj. *anzusehen;* s. दुष्प्रति°.

प्रतिवीर (1. प्र° + वीर) m. *ein ebenbürtiger Gegner* MBh. 8,785. 2371. Bhâg. P. 8,19,5. Davon nom. abstr. °ता f. Prab. 72,7.

प्रतिवीर्य (1. प्र° + वीर्य) n. *hinreichende Kraft zum Widerstande, das Gewachsensein:* अ° *dem Niemand gewachsen ist, unwiderstehlich:* राम R. 4,35,4. 38,18. पौरुष MBh. 7,2002. अप्रतिवीर्यारम्भ *der nicht die gehörige Kraft besitzt Etwas zu unternehmen* Saddh. P. 4,4,*b*.

प्रतिवृत्ति (1. प्र° + वृ°) adv. *je nach der Bewegung* (der Stimme) ṚV. Prât. 13,18.

प्रतिवृष (1. प्र° + वृ°) m. *Gegenstier, ein feindlich gegenüberstehender Stier* Hariv. 4115. 13410. 13504.

प्रतिवेदम् (1. प्र° + वेद) adv. *bei jedem* Veda, *für jeden* V. Ǵaim. 1,36.

प्रतिवेदशाखम् (1. प्र° + वेदशाखा) adv. *für jeden* Veda-*Zweig* (*-Schule*) Madhus. in Ind. St. 1,16,21. — Vgl. प्रतिशाखम्.

प्रतिवेलम् (1. प्र° + वेला) adv. *bei jeder Gelegenheit* MBh. 5,5276.

प्रतिवेश (1. प्र° + वेश) = प्रतीवेश P. 6,3,122, Vârtt. 3. 1) adj. *a*) *benachbart;* m. *Nachbar:* क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशमीमहे ṚV. 10,66,13. अग्ने मा ते प्रतिवेशा रिषाम VS. 11,75. TS. 2,6,9,7. स तदेव प्रतिवेशो नि-

विविशे Çat. Br. 4,1,5,2. अपि प्रतिवेश ओदनं पचते Kâṭh. 36,9. प्रतिवेशो ऽसि प्र मा भाहि प्र मा पद्यस्व Taitt. Up. 1,4,3. = असमापनपनस्थानमासन्नगृहम् Çaṅk. प्रती°: विश् Lâṭy. 1,10,13. जनपद 8,2,12. — b) *adjunctus, auxiliaris*, (*Neben —, Hilfs —*): ओदनं प्रतिवेशं पचेयुः TBr. 1,6,7,1. Âpast. im Comm. zu TBr. II, 34. ते राज्ञ इवावृतोपवसथात्प्रतिवेशीश्चरन्ति Ait. Br. 7,32. आज्य Çat. Br. 2,5,3,11. 12,4,3,1. — 2) m. प्रतिवेश und प्रती° *Nachbarhaus* Çabdar. im ÇKDr.; vgl. u. 1,*a*. am Ende.

प्रतिवेशतस् (von प्रतिवेश) adv. *aus der Nachbarschaft* Çat. Br. 5,1,3,14.

प्रतिवेशवासिन् (प्र°+वा°) adj. *in der Nachbarschaft wohnend*; subst. *Nachbar*: °वासिनी *Nachbarin* Alaṁkârakaustubha im ÇKDr.

प्रतिवेशिन् (von प्रतिवेश) = प्रती° adj. *benachbart*, m. *Nachbar* Çabdar. im ÇKDr. अस्मत्प्रतिवेशिविप्रवनिता Dhûrtas. 76,6. प्रतिवेशिवर्ग Mṛkkh. 47,18. °वेशिनी f. *Nachbarin* Sâh. D. 61,1. 103,4 v. u. Pratâpar. 6,*a*,7.

प्रतिवेश्मन् (1. प्र° + वे°) n. *Nachbarhaus* Pańkat. in Ind. St. 3,372,2.

प्रतिवेश्य (von प्रतिवेश) m. *Nachbar* MBh. 13,5901.

प्रतिवैर (1. प्र° + वैर) n. *Erwiederung einer Feindseligkeit, Rache*: °वैरं चिकीर्षन्तः MBh. 4,998.

प्रतिवोढव्य (von वह् mit प्रति) adj. *heimzutragen*: न रत्नं प्रतिवोढव्यं यद्रत्नं नयमावहेत् R. 3,56,27.

प्रतिव्यूह (1. प्र° + व्यूह) m. 1) *Gegenaufstellung eines Heeres* MBh. 6,2073. — 2) *Menge*: मेघनादप्रतिव्यूहैर्नादितासु (वनराजिषु) *von vielfachem Donner* Hariv. 3605. — 3) N. pr., v. l. für प्रतिव्योमन्, VP. 463, N. 7.

प्रतिव्योम (1. प्र° + व्योमन्) m. N. pr. eines Fürsten Bhâg. P. 9,12,10. °व्योमन् VP. 463.

प्रतिशङ्का (von शङ्क् mit प्रति) f. *Besorgniss, Angst vor* (loc.) Kâm. Nîtis. 11,19.

प्रतिशत्रु (1. प्र° + शत्रु) m. *Bekämpfer, Gegner, Feind* AV. 4,22,7. Schol. zu Kuvalaj. 166,*a*,2.

प्रतिशब्द (1. प्र° + शब्द) m. *Widerhall* Vjutp. 76. Ars. 6,13. R. 2,103,33. Ragh. 2,28. Kumâras. 6,64. Vikr. 16. 67,1. Kathâs. 19,66. 34,111. Râǵa-Tar. 3,342. Pańkat. 37,15 (ed. orn. 48,13).

प्रतिशब्दग (1. प्र° - शब्द + 1. ग) adj. *dem Laute nachgehend, dahin gehend, woher der Laut kommt*, MBh. 8,810.

प्रतिशम (von शम् mit प्रति) m. *das Aufhören*: दुःख° MBh. 5,7485.

प्रतिशर (von शर् mit प्रति) m. *das Zerbrechen* (intrans.): अ° Ait. Br. 1,26.

प्रतिशशिन् (1. प्र° + श°) m. *Nebenmond* Varâh. Bṛh. S. 27,*c*,11.

प्रतिशाखम् (1. प्र° + शाखा) adv. *für jeden Zweig, jede Schule* (des Veda) Müller, SL. 121. 124. — Vgl. प्रतिवेदशाखम्, प्रातिशाख्य.

प्रतिशाखा (wie eben) f. *Nebenzweig*: °नाडी *Zweigader* Praçnop. 3,6. विशेषप्रतिशाखवान् (mit Kurze) MBh. 14,955.

प्रतिशाप (von शप् mit प्रति) m. *Gegenfluch, ein erwiederter Fluch* MBh. 1,781. Mârk. P. 9,10. 112,11. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 48,*a*,31.

1. प्रतिशासन (von शास् mit प्रति) n. *das Auftraggeben, Beauftragen, Absenden mit einem Auftrage*: प्रेषणं यत्समाहूय तत्र स्यात्प्रतिशासनम् AK. 3,3,34. H. 277.

2. प्रतिशासन (1. प्र° + शा°) n. *Nebenautorität*: कृतवानप्रतिशासनं जगत् *er brachte es dahin, dass die Welt nur ihm gehorchte*, Ragh. 8,27.

प्रतिशिल्प s. u. शिल्प.

प्रतिशीत und प्रतिशीन s. u. श्या mit प्रति.

प्रतिशीवन् (von शी mit प्रति) adj. f. °वरी *zum Lager dienend* AV. 12,1,34. सर्वस्य प्रतिशीवरी भूमिस्त्वोपस्थ आधित TS. 1,4,40,1.

प्रतिशुक्रम् (1. प्र° + शुक्र) adv. *zur Venus hin*: सोपानमभवत्तत्र (चैत्ये) प्रतिशुक्रं (oder प्रति शुक्रं) महत्तरम् R. 5,38,26.

प्रतिश्या f. = प्रतिश्याय Çabdar. im ÇKDr.

प्रतिश्याय (von श्या mit प्रति) m. P. 3,1,141, Sch. *Erkältung, Katarrh* AK. 2,6,2,2. H. 468. Halâj. 2,450. Suçr. 1,173,5. 2,372,2. fgg. 366,21. 2,188,8. °ज्ञ 1,87,2. Verz. d. B. H. No. 975. अत्यर्थतरुणप्रतिश्यायिन् Suçr. 2,239,1.

प्रतिश्रय (von श्रि mit प्रति) m. 1) *Zuflucht, Hülfe, Beistand*: कथं समुद्रः पूर्णश्च भगीरथप्रतिश्रयात् MBh. 3,8828. — 2) *Zufluchtsstätte, Obdach, Wohnung*: प्रतिश्रयार्थिन् MBh. 1,6318. ददौ प्रतिश्रयं तस्मै 6319. येषां चान्नानि भुञ्जीत यत्र च स्यात्प्रतिश्रयः 3,11472. स त्वं प्रतिश्रये ऽस्माकं पूज्यमानः सुखोषितः ebend. चण्डालश्वपचानां तु बहिर्ग्रामात्प्रतिश्रयः M. 10,51. — Jâǵń. 1,210. N. 24,6. MBh. 3,13389. 14840. 16771. 12,6296. 13,3337. 4861. 6063 (wo wohl प्रतिश्रयं zu lesen ist). 6685. 14,1269. R. Gorr. 2,116,13. 3,65,18. Spr. 1514. Mârk. P. 50,86. Am Ende eines adj. comp. (f. आ): बहिर्ग्राम° *ausserhalb des Dorfes wohnend* M. 10,36. MBh. 3,1889. 6,208. शून्यागार° 12,255. सु° R. 2,92,6. यत्रसायंप्रतिश्रया N. 13,30. *Wohnung* so v. a. *Behälter*: (इच्छामि) श्रोतुं विस्तरशः सर्वं त्वं हि तस्य प्रतिश्रयः so v. a. *du weisst dieses* MBh. 3,10932. Nach den Lexicographen: = ओकस् H. an. 4,224. = आशय Med. j. 121. = सत्त्रशाला H. 1000. Halâj. 2,142. = सभा AK. 3,4,24,155. H. an. Med.

प्रतिश्रव (von श्रु mit प्रति) 1) adj. oxyt. *erlauschend, erhorchend* VS. 16,34, nach Mahîdh. = प्रतिशब्द. — 2) m. *Zusage, Versprechen* AK. 1,1,4,14. H. 278. Halâj. 4,30. कृतप्रतिश्रवे राज्ञि विहारकृतये पुनः Râǵa-Tar. 1,146. अभीष्टसंप्राप्तौ कारयित्वा प्रतिश्रवम् 3,422. कुर्वताम् — दानमानप्रतिश्रवम् 5,132. प्रतिश्रवान्ते *nach Ablauf des Versprechens* R. 2,42,31 (41,28 Gorr.). सत्य° adj. (f. आ) *der seine Zusage erfüllt, ein Mann von Wort* 1,10,2. 2,109,16. fg. (118,16. fg. Gorr.). 6,10,12. Mârk. P. 22,8. 64,12.

प्रतिश्रवण (wie eben) n. 1) *das Hinhorchen* P. 8,2,99, Sch. — 2) *das Zusagen, Einwilligen, Jasagen, Versprechen* M. 2,195. P. 8,2,99. °पूर्व *zugesagt, versprochen* MBh. 1,2928. — 3) *das Behaupten* P. 8,2,99, Sch. — 4) wohl *ein best. Theil des Ohres*: श्रोत्रे द्वे प्रतिश्रवणे द्वे तस्मात्पुरुषः सर्वा दिशः शृणोति Shaḍv. Br. 2,1,2. In dieser letzten Bed. wohl in प्रति + श्र° zu zerlegen und mit betonter Endsilbe zu sprechen; vgl. gaṇa अंशादि zu P. 6,2,193.

प्रतिश्रवस् (1. प्र° + श्र°) m. N. pr. eines Sohnes des Bhîmasena MBh. 1,3796. fg. °प्रतिश्चवसाः (im Index प्रतिश्रवस) Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58,23 wohl fehlerhaft für °प्रातिश्रवसाः.

प्रतिश्रुत् (von श्रु mit प्रति) f. 1) *Widerhall* AK. 1,1,6,4. H. 1410. Vjutp. 76. Ragh. 13,40. बद्धप्रतिश्रुन्ति गुहामुखानि 16,31. — 2) *Zusage*,

Versprechen Wilson; vgl. प्रतिश्रुत्का.

प्रतिश्रुत (wie eben) n. *Versprechen, Verlobung* Çâṅkh. Gṛhj. 1,7. 9. 5, 10. — Vgl. u. श्रु mit प्रति.

प्रतिश्रुति (wie eben) f. *Widerhall* Hariv. 4582. Çatr. 1, 15.

प्रतिश्रुत्का (von प्रतिश्रुत्) f. dass. VS. 24, 32. 30, 19. Kaush. Up. in Ind. St. 1, 419.

प्रतिश्रोतम् s. प्रतिस्रोतम्.

प्रतिश्लोकम् (1. प्र° + श्लोक) adj. *bei jedem* Çloka Bhâg. P. 1,5,11.

प्रतिषिच्य (von सिच् mit प्रति) adj. *zu begiessen* TBr. 2,1,2,2.

प्रतिषीव्य (von सिव् mit प्रति) ved. adj. P. 3, 1, 123.

प्रतिषेक (von सिच् mit प्रति) m. *das Begiessen:* जलेन TBr. Comm. II,376.

प्रतिषेद्धर् (von सिध् mit प्रति) nom. ag. *Abwehrer, Zurückhalter, Hinderer* Trik. 3,1,18. यदा तु प्रतिषेद्धारं पापो न लभते क्वचित्। तिष्ठन्ति बहवो लोकास्तदा पापेषु कर्मसु ॥ MBh. 1, 6851. पापस्य 6850. 4, 67. 7, 273. 12,3895. R. Gorr. 1, 22, 9. *Hinderer, sich widersetzend;* mit dem acc. der Sache: के यूयं प्रतिषेद्धारो धर्मराजस्य शासनम् Bhâg. P. 6,1,32.

प्रतिषेद्धव्य (wie eben) adj. *abzuwehren, zurückzuhalten* MBh. 12,3916. R. Gorr. 1,33,2.

प्रतिषेध (wie eben) m. 1) *Abwehr, Abhaltung, Zurückhaltung, Vertreibung* (einer Krankheit u. s. w.): तस्कर° M. 9, 266. MBh. 1, 462. 12,399. 3697. अकार्ये Kâm. Nîtis. 5, 50. Suçr. 1, 11, 18. 2, 331, 15. 337, 12. — 2) *Verbot, Verneinung, Aufhebung:* मांस° Kâtj. Çr. 1,1, 21. 7, 5,27. भक्त° 1,2,8. 4,3,5. 7,1,34. 5,24. रिक्थ° Nir. 3, 5. 9, 10. 11, 18. Âçv. Çr. 5, 13. P. 3,4,18. Vârtt. zu P. 1, 1, 4. 72. Kâr. zu P. 3, 1, 22. Kâç. zu P. 1,1, 11. नेति प्रतिषेधः। वेति विकल्पः Schol. zu P. 1,1,44. 7,2,64 (wo इत्यादिसूत्रेणैव zu lesen ist). केन प्राप्तावयं प्रतिषेध आरभ्यते Schol. zu Ṛv. Prât. 10,11 (Sûtra 18). Bhâg. P. 2,10,45. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 39. zu Khând. Up. S. 52. Vedântas. (Allah.) No. 111. Schol. zu Kap. 1,54. so v. a. *abschlägige Antwort* Ragh. 5,58. प्रतिषेधान्तर dass. Çâk. 73, v. l. प्रतिषेधे द्वयोः *wenn es Beiden verboten war* Jâǵn. 2, 285. so v. a. *Negation, Verneinungswort* VS. Prât. 5, 24. प्रतिषेधार्थीय Nir. 1, 4. *Einschärfung eines Verbots, Erinnerung an ein bestehendes Verbot* Kuvalaj. 154, b.

प्रतिषेधक (wie eben) adj. f. °धिका *verbietend* MBh. 6, 189. Gegens. अनुमन्तर् Agni-P. im ÇKDr. *negirend* Taitt. Prât. 2, 10.

प्रतिषेधन (wie eben) 1) adj. *abwehrend:* (अस्त्रम्) तदप्रतिहतं दिव्यं सर्वास्त्रप्रतिषेधनम् MBh. 3, 11983. — 2) n. *das Abwehren, Abhalten, Zurückhalten, Vertreiben* (einer Krankheit u. s. w.): अमित्र° Kâm. Nîtis. 13, 23. MBh. 5, 7468. न धर्मात्प्रतिषेधनम् *Zurückhalten von* M. 10, 126. न चास्य धर्मे प्रतिषेधनम् MBh. 12, 10887. दुःखानाम् 13,5190. Suçr. 1,11,3. असद्वादिप्रयुक्तानां वाक्यानां प्र° *das Abweisen, Zurückweisen, Widerlegen* 2,556,13.

प्रतिषेधनीय (wie eben) adj. *zurückzuhalten:* तत्त्वयाहं नात्र विषये °यः Pańkat. 171, 25. *zu verhindern:* सर्ग (= निश्चय) Ragh. 14, 42.

प्रतिषेधोक्ति (प्र° + उक्ति) f. *Ausdruck der Verneinung, — des Verbots, — der Abwehr, — des Widerspruchs* Kâvjâd. 2, 120.

प्रतिषेधोपमा (प्र° + उपमा) f. *eine negative Vergleichung* Kâvjâd. 2,34.

प्रतिष्क m. *Bote* (दूत) Çabdar. im ÇKDr. *Späher* Wils. nach ders. Aut. — Vgl. die folg. Wörter.

प्रतिष्कश m. P. 6,1,152 (von कश् mit प्रति). Siddh. K. im gaṇa पचादि zu P. 3,1,134. *Bote; Gefährte; Führer* P., Sch. Trik. 3,3,431. Med. ç. 36. H. an. 4,313 (wo fälschlich प्रतिष्काश: gedruckt ist). *ein lederner Riemen* (vgl. कशा *Peitsche*) Çabdar. bei Wilson.

प्रतिष्कष m. = प्रतिष्कश *ein lederner Riemen* Gaṭâdh. im ÇKDr.

प्रतिष्काम m. *Späher* Çabdar. im ÇKDr.

प्रतिष्कुत s. अ°.

प्रतिष्टम्भ (von स्तम्भ् mit प्रति) m. *Hemmung, Hemmniss, Hinderniss* AK. 3,3,27. H. 1498. Dhâtup. 15,14. बाहुप्रतिष्टम्भविवृद्धमन्यु Ragh. 2, 32. °विमुक्तबाहु 59.

प्रतिष्टुति (von स्तु mit प्रति) f. *Lob, Preis:* वावन्थ हि प्रतिष्टुतिम् Ṛv. 8,13,33. Pańkav. Br. 16, 8, 5. 11, 14.

प्रतिष्टोतर् (wie eben) nom. ag. *laudator aemulus* Âçv. Çr. 5, 7.

प्रतिष्ठ (स्था mit प्रति) 1) adj. f. आ a) *feststehend* Çat. Br. 12, 5, 2, 9. अस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि Ait. Br. 8, 14. 19. अद्भुतवर: प्रतिष्ठ: MBh. 5,1789. — b) *widerstehend:* अपहृताः प्रतिष्ठाः Kauç. 20. — 2) m. N. pr. des Vaters von Supârçva, dem 7ten Arhant der gegenwärtigen Avasarpiṇî, H. 36. — 3) f. आ N. pr. einer der Mütter im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2647.

प्रतिष्ठा (wie eben) f. 1) *das Stehenbleiben, Stillstand:* प्रतिष्ठायै चरित्राय VS. 13,19. Çat. Br. 1,9,2, 10. वज्रस्य Ait. Br. 3,8. 8,8. *das Bleiben, Beharren in:* सत्यप्रतिष्ठायां क्रियाफलाश्रयत्वम् Jogas. 2,36. fgg. अतद्रूपप्रतिष्ठ 1, 8. — 2) *Standort, Standpunkt; Grund, Unterlage, Fundament, Stütze;* = आस्पद P. 6,1,146. AK. 3,4,16,96. = स्थान Med. th. 13. = स्थिति H. an. 3, 176. अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठाम् Ṛv. 5, 47, 7. 10,106,9. TS. 4,3,11,4. VS. 2,25. Ait. Br. 1,30. इयं वा ओषधीनां प्रतिष्ठा 2,6. 3,6. 5,15. याभिरिदं द्वुलगतः प्रतिष्ठाम् TBr. 1,2,1,4. 3, 2, 9, 11. Çat. Br. 12, 2, 1, 3. दिशो वेद सप्रतिष्ठाः 14, 6, 9, 20. Himmel und Erde sind प्रतिष्ठे वसूनाम् AV. 4,26,1. die Erde ist प्र° (ἕδος) 18,4,5. Çat. Br. 1,9,1,29. Çâṅkh. Çr. 15,1,38. 16,22,13. Kathop. 1, 14. Taitt. Up. 2, 1 ब्रह्मविद्यां सर्वविद्याप्रतिष्ठाम् Muṇḍ. Up. 1,1,1. — शब्दवाहिधमनीषु गताः प्रतिष्ठाम् (पवनादय:) Suçr. 2,507,10. त्रिस्रोतसं गगनप्रतिष्ठाम् (adj.) *im Himmel befindlich* Çâk. 165. वेदिप्रतिष्ठान् — यूपान् Ragh. 16, 35. सर्वप्रतिष्ठं जगताम् *Standort —, Behälter für Alles* R. 5,62,9. त्वं सर्वस्य भुवनस्य प्रसूतिस्त्वमेवाग्ने भवसि पुनः प्रतिष्ठा *Stütze, Halt* MBh. 1, 8417 = 5,487. 7,117. ब्राह्मणानां प्रतिष्ठासीत्स्रोतसामिव सागरः 290. 14,1950. Bhag. 14, 27. नमो जगत्प्रतिष्ठायै देव्यै Mârk. P. 85, 11. कुलवंशप्रतिष्ठां हि पितरः पुत्रमब्रुवन् MBh. 1, 3090. परिग्रहबहुत्वे ऽपि द्वे प्रतिष्ठे कुलस्य मे। समुद्रवसना चोर्वी सखी च युवयोरियम् ॥ Çâk. 68. कुल° 151. वंश° 111, 18. अचलप्रतिष्ठ (समुद्र) Spr. 362. Müller, SL. 121. वाक्प्रतिष्ठं व्यवहारम् *auf Worten beruhend* Râǵa-Tar. 6, 58. गाथाभिस्तत्प्रतिष्ठाभिः *auf ihn bezüglich* Hariv. 2837. — 3) *Ort des Anhalts, — Bleibens, Heimath, Wohnstätte;* = क्षिति Med. मा ज्ञातारं मा प्रतिष्ठां विदन्त AV. 6,32,3. Âçv. Gṛhj. 3, 10. TS. 5,4,2,2. गृहा वै प्रतिष्ठा Çat. Br. 1, 1, 1,19. ब्रह्मलोकप्रतिष्ठां च लभते दैवचिन्तकः Varâh. Bṛh. S. 2, 13. (इयं दिक्) सदा सलिलराजस्य प्र° MBh. 5, 3801. मर्त्ये प्रतिष्ठामध्यस्य — स्वायंभुवो मनुः Bhâg. P. 3,20,1. आसीत्प्रतिष्ठाने — प्रतिष्ठा धर्मराजस्य मुमुक्षस्य

Residenz Hariv. 636. मगधप्रतिष्ठ *in* Mag. *residirend* Ragh. 6, 21. स्वर्गप्रतिष्ठ 14, 5. मध्यदेशप्रतिष्ठ *ein Bewohner von* Madhjad. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55, *a*, 12. गौरी त्वमेव शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा Mârk. P. 84, 10. — 4) *das Gestell* (der Menschen, Thiere) so v. a. *Fuss* AV. 10, 2, 1. TBr. 1, 5, 2, 2. Çat. Br. 8, 3, 4, 5. Çâñkh. Çr. 6, 3, 8. द्विप्रतिष्ठ *zweibeinig:* पुरुष Ait. Br. 2, 18. 3, 31. Çat. Br. 11, 5, 2, 10. 13, 3, 6, 3. — 5) *Zustand der Ruhe, Behaglichkeit* R. 6, 66, 16. Vikr. 42. विषस्तमाखिलीकृत्य प्रतिष्ठा खलु दुर्लभा Spr. 2824. अप्रतिष्ठ *keine Ruhe habend, keine Behaglichkeit fühlend* Bhag. 6, 38. MBh. 1, 8243. 13, 1803. — 6) *eine hohe, ehrenvolle Stellung, hohes Ansehen;* = गौरव H. an. Med. प्रतिष्ठां गम् R. 1, 2, 18 (17 Gorr.). प्रतिष्ठां रक्षितुं चिरसंचिताम् Râga-Tar. 4, 368. श्रोत्रसुखमात्रमवसादयति प्रतिष्ठा Spr. 582. लब्धप्रतिष्ठ Kumâras. 2, 27. प्रसिद्धप्रतिष्ठ Prab. 110, 8. किं च व्याकरणं लोके प्रतिष्ठां प्रापयिष्यति Kathâs. 2, 69. 8, 7. — 7) *Thronbesteigung eines Fürsten:* नरपतिमरणं विद्यात्तदान्यराजप्रतिष्ठां च Varâh. Bṛh. S. 3, 33. पूर्वभर्तृ° Râga-Tar. 1, 15. य इदं च्यावनं स्थानात्प्रतिष्ठां च शतक्रतोः। शृणुयात् Hariv. 1512. — 8) *Aufstellung eines Götterbildes, eines Idols* Varâh. Bṛh. S. 59, 22. प्रतिष्ठां ज्येष्ठरुद्रस्य श्रीनगर्यां वितन्वता Râga-Tar. 1, 124. भूतेश्वरप्रतिष्ठानामत्तापिण्याश्च कारकः 349. शिवलिङ्गसहस्रस्य प्रतिष्ठाकर्मणि 2, 128. 3, 99. 440. 457. 4, 78. 181. 275. 6, 305. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 32, *a*, 14. 16. 20. 32. 32, *b*, 7. Matsja-P. ebend. 43, *a*, 2. Z. f. d. K. d. M. 2, 426, 3. अस्मद्देशे पुरस्यास्तर्मणिभद्र इति श्रुतः। पूर्वैः कृतप्रतिष्ठो ऽस्ति Kathâs. 13, 165. 26, 3. Verz. d. B. H. 148, 2. Hierher wohl प्रतिष्ठामयूख Titel des 9ten Theils des Bhâskara ebend. No. 1220. Vgl. देवप्रतिष्ठातत्त्व. — 9) *ein Metrum von 4mal 4 Silben* Colebr. Misc. Ess. II, 158. Ind. St. 8, 113. 283. H. an. Med. *eine Abart der* Gâjatrî, 8 + 7 + 6 *Silben* ṚV. Prât. 17, 4. Colebr. Misc. Ess. II, 152. Ind. St. 8, 142. 146. 239. fg. 284. — 10) myst. Bezeichnung *des Lautes* आ Ind. St. 2, 316. — 11) प्रजापतेः प्रतिष्ठा oder प्रतिष्ठासामन् N. eines Sâman Ind. St. 3, 224, *b*. — 12) = योगसिद्धि H. an. = यागनिष्पत्ति (Stenzler vermuthet योग°) Med. — 13) = ह्रस्व Naigh. 3, 2. — 14) प्रतिष्ठा (verkürzter intr.) als adv. etwa *auf der Stelle:* स्थेरं गच्छः सर्विभिर्निकामैः मातं प्रतिष्ठा हृद्यां जघन्य ṚV. 10, 73, 6. — Vgl. अ°, जन्म°, सु°, कृत°.

प्रतिष्ठाकाम (प्र° + काम) adj. *festen Stand —, — Aufenthalt —, eine Heimath —, eine hohe, ehrenvolle Stellung wünschend* TS. 2, 1, 2, 4. Âçv. Çr. 10, 3. 11, 2. Gṛhj. 1, 15. Pañkav. Br. 23, 18, 1. Kâtj. Çr. 2, 3, 5. Bhâg. P. 2, 3, 5.

प्रतिष्ठातर् (von स्था mit प्र) m. Bez. *eines best. Priesters* (ऋत्विज्), der sonst प्रतिप्रस्थातर् heisst, Hariv. 11361.

प्रतिष्ठातिलक (प्र° 8. + ति°) Titel einer Schrift von Râmakandra über *Aufstellung der Bilder* der 24 Gaina Tîrthamkara Mack. Coll. I, 160.

प्रतिष्ठात्व (von प्रतिष्ठा) n. *das Grund-, Unterlage-, Fundament-Sein* Çañk. zu Khând. Up. S. 76. सर्व° ders. zu Bṛh. Âr. Up. S. 277.

प्रतिष्ठान (von स्था mit प्रति) 1) n. *a) das Feststehen, fester Stand; Standort; Grund, Unterlage* Vjutp. 153. Pâr. Gṛhj. 3, 15. तेषां भ्रत्रा प्रतिष्ठानम् MBh. 18, 219 = Hariv. 16149. प्रतिष्ठानाय पृथिवीं मार्गमाणाः *um einen festen Standpunkt zu gewinnen* MBh. 3, 15827. वंशप्रतिष्ठानकर *dem Geschlecht eine feste Grundlage gebend, das Geschlecht begründend, — stützend* R. 1, 10, 11. प्रतिष्ठानमिव श्रियः *Grundlage* R. 1, 5, 14 (12 Gorr.). वेदाः सत्यप्रतिष्ठानाः *haben die Wahrheit zur Grundlage* 2, 109, 14. R. Gorr. 2, 118, 14. — *b) Fussgestell:* चत्वारि पशोः प्रतिष्ठानानि TBr. 3, 3, 8, 3. हेम° (आसन) R. 4, 25, 29. पाद° dass. (u. पादप्रतिष्ठान falsch erklärt): दृढपाद° (आसन) MBh. 12, 1455. — *c) Gründung einer Stadt* (*consecratio* Aufrecht) Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 76, *b*, 31. — *d)* N. pr. einer Stadt am Zusammenfluss der Gaṅgâ und Jamunâ auf dem linken Ufer der Gaṅgâ MBh. 3, 8219. 5, 3906. Hariv. 635. 1384. 1412. Kathâs. 6, 8. 83. 7, 58. 8, 12. 38, 5. VP. 350. Bhâg. P. 9, 1, 42. Mârk. P. 16, 14. 111, 18. N. pr. einer Stadt an der Godâvarî LIA. I, 178. fg. — 2) m. du. *das Sternbild* Proshṭhapada Weber, Nax. II, 375. fgg. — Vgl. अ°.

प्रतिष्ठापन (vom caus. von स्था mit प्रति) n. *das Aufstellen eines Götterbildes* Varâh. Bṛh. S. 59, Unterschr. im Comm. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 32, *a*, 6.

प्रतिष्ठापम् (wie eben) absolut. Çat. Br. 12, 5, 1, 8.

प्रतिष्ठापयितर् (wie eben) nom. ag. *Aufsteller, Feststeller, Begründer:* स्वरसंस्कार° VS. Prât. 8, 64.

प्रतिष्ठापयितव्य (wie eben) adj. *zu stellen:* स शिल्पकाणां धुरि प्रतिष्ठापयितव्य एव Mâlav. 15.

प्रतिष्ठाप्य (wie eben) adj. 1) *zu stützen, festzustellen* TS. 6, 6, 2, 3. Ait. Br. 3, 12. — 2) *zu übertragen, aufzutragen:* ज्ञाननिष्ठेषु कार्याणि प्रतिष्ठाप्यानि MBh. 12, 773. काव्यानि ज्ञाननिष्ठेभ्यः प्र° 13, 4321.

प्रतिष्ठावत् (von प्रतिष्ठा) adj. *eine Unterlage —, einen Halt habend* Taitt. Up. 3, 10, 3.

प्रतिष्ठि (von स्था mit प्रति) f. *Widerstand:* नास्य शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति न प्रतिष्ठिः ṚV. 6, 18, 12.

प्रतिष्ठिति (wie eben) f. *das Standhalten, Festhalten, Stand* VS. 15, 10. Ait. Br. 1, 8. 11. 8, 1. TBr. 1, 2, 1, 27. 2, 1, 2, 8. Çat. Br. 3, 6, 2, 4.

प्रतिष्णिका gaṇa सुषामादि zu P. 8, 3, 98. Ein demin. f. von प्रतिष्ण (स्ना mit प्रति).

प्रतिसंयोद्धर् (1. प्र° + सं°) m. *ein Gegner im Kampf* MBh. 7, 414.

प्रतिसंलयन (von ली mit प्रतिसम्) n. *das vollständige Eingehen in* Vjutp. 43.

प्रतिसंवत्सरम् (1. प्र° + संवत्सर) adv. *jedes Jahr* Jâǵn. 1, 110.

प्रतिसंवित्प्राप्त (प्रतिसंविद् + प्राप्त) m. N. pr. eines Bodhisattva Lalit. ed. Calc. 2, 13.

प्रतिसंविद् (विद् mit प्रतिसम्) f. *genaues Verständniss im Einzelnen:* धर्म°, अर्थ°, निरुक्ति°, प्रतिभान° Vjutp. 7. Burnouf in Lot. de la b. l. 838. fgg. Köppen I, 409. °विनिश्चय Vjutp. 23.

प्रतिसंवेदक (vom caus. von विद् mit प्रतिसम्) adj. *in's Einzelne zu verstehen gebend, — mittheilend:* कुल° Vjutp. 217.

प्रतिसंवेदिन् (von विद् mit प्रतिसम्) adj. *geniessend* Vjutp. 36.

प्रतिसंसर्ग m. = प्रतिसर्ग Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 49, *b*, 15.

प्रतिसंस्थान (von स्था mit प्रतिसम्) n. *das Platznehmen, Einziehen in:* बोधिसत्त्वस्य गर्भ° *in einen Mutterleib* Lalit. ed. Calc. 22, 14. 23, 8. 15.

प्रतिसंहार (von हृ mit प्रतिसम्) m. 1) *Zurückziehung, Einziehung:* तेजसः प्रतिसंहारमात्मनः स चकार ह MBh. 1, 1260. fg. परमास्त्रस्य 10.

698. 12,10253. — 2) *Aufgebung:* रसानाम्, आमिष° MBh. 13,353. fg. = 2942. विषय° 12,7161. 7345. विषयात् प्र° wohl fehlerhaft für विषयप्र° 8679.

प्रतिसंकाश (von काश् mit प्रतिसम् oder 1. प्र° + संकाश) m. *ein gleiches Aussehen:* सोमार्क° *Mond und Sonne gleichend* MBh. 5,3984.

प्रतिसंक्रम (von क्रम् mit प्रतिसम्) m. *das Wiedereingehen, Auflösung:* संप्लवः सर्वभूतानां विक्रमः प्रतिसंक्रमः Bhâg. P. 2,8,21. तत्त्वानाम् 3,7,37. सर्गस्य 10,13.

प्रतिसंख्या (ख्या mit प्रतिसम्) f. *Bewusstsein:* °निरोध und अप्रतिसंख्यानिरोध Colebr. Misc. Ess. I, 397 (wo fälschlich प्रतिसंख्य und अप्रतिसंख्य geschrieben wird; vgl. Gold. Wört. u. अप्रतिसंख्यानिरोध). Vjutp. 63.

प्रतिसंगत्तिका f. *Staubmantel,* ein Kleidungsstück des buddh. Bhikshu, Vjutp. 207. — Vgl. संगत्तिका.

प्रतिसङ्गिन् (von सञ्ज् mit प्रति) adj. *hängen —, stecken bleibend:* अ° so v. a. *auf kein Hinderniss stossend, dem Nichts und Niemand entgegentreten kann* Hariv. 15606.

प्रतिसंचर (von चर् mit प्रति) m. 1) *Rückbewegung:* अ° (वायोः) Suçr. 2,213,17. — 2) *das Wiedereingehen, Auflösung* Tattvas. 26. 27. यदा तु प्रकृतौ याति लयं विश्वमिदं जगत्। तदोच्यते प्राकृतो ऽयं विद्वद्भिः प्रतिसंचरः ॥ Mârk. P. 46,3. Verz. d. B. H. No. 636. — 3) *Tummelplatz:* शृङ्गवांस्तु — देवानां प्रतिसंचरः MBh. 6,248. — 4) *derjenige* oder *dasjenige, in den* oder *in das Etwas eingeht, sich auflöst:* ब्रह्मैव प्रतिसंचरः MBh. 12,8572.

प्रतिसंजिहीर्षु (vom desid. von हृ mit प्रतिसम्) adj. *aufzugeben verlangend, sich zu befreien wünschend von* (acc.) Bhâg. P. 3,32,9. *qui désire s'assurer* Burnouf.

प्रतिसदृक्ष (1. प्र° + स°) adj. *ähnlich* VS. 17,84.

प्रतिसदृश् (1. प्र° + स°) adj. dass. VS. 17,81.

प्रतिसंदेश (von 1. दिश् + mit प्रतिसम्) m. *Rückbotschaft, die Antwort auf eine Botschaft* R. Gorr. 1,4,82. 90. Mṛkkh. 65,20. Kathâs. 17,55. 61. 45,31. 50.169.

प्रतिसंधान (von 1. धा mit प्रतिसम्) n. 1) *das Wiederzusammenbringen, Wiederzusammenfügen:* छिन्नकण्ठ° Daçak. in Benf. Chr. 189,10. *Zusammenfügung:* मुष्टि° R. 6,69,38. अनीकानां प्रभग्नानाम् MBh. 7,1345. — 2) *Fuge, die Uebergangsperiode zweier Zeitalter:* मन्वन्तराणां Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 48,*b*,2 v. u. — 3) *Preis, Lobrede* (vgl. प्रतिसंधानिक) Wilson.

प्रतिसंधि (wie eben) m. 1) *Wiedervereinigung* MBh. 12,5120. — 2) *der Eintritt in den Mutterleib* Vjutp. 62. °बन्ध 178. भव° *der Eintritt in's Dasein* Madhjam. 172. — 3) *Fuge, die Uebergangsperiode zweier Zeitalter:* कल्पयोरन्तरं प्रोक्तं प्रतिसंधिश्च यस्तयोः Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 48,*a*,13. — Nicht recht klar ist uns die Bed. des Wortes MBh. 12,7505. Zu प्रतिसंधिविज्ञान Ind. St. 3,132 vgl. प्रतिसंविद्, im Pâli पटिसंभिदा.

प्रतिसंधेय (wie eben) adj. *dem man Etwas entgegensetzen kann:* अ° (अस्त्र) *unwiderstehlich* MBh. 5,3479.

प्रतिसम (1. प्र° + सम) adj. *gleich, Jmd gewachsen* MBh. 2,1533.

प्रतिसमन्तम् (1. प्र° + समन्त) adv. *allenthalben* Çat. Br. 3,7,1,13.

प्रतिसमासन (von 2. आस् mit प्रतिसम्) n. *das Widerstehen, Aufnehmen mit Jmd* (gen.): अयं तेषां समस्तानां शक्तः प्रतिसमासने MBh. 3,1901.

प्रतिसमीक्षण (von ईक्ष् mit प्रतिसम्) n. *das Wiederanblicken, Erwiederung eines Blicks:* स्त्रीप्रेक्षणप्रतिसमीक्षणविह्वलात्मन् Bhâg. P. 8,12,22. Schol.: स्वयं पत्निस्त्रयाः प्रेक्षणं तया च प्रतिसमीक्षणं ताभ्यां विह्वल आत्मा यस्य.

प्रतिसर (von सर् mit प्रति) m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. m. f. n. Trik. 3,5,22. 1) m. *Band an Arm oder Hals, als Amuletschnur (in sich zurücklaufend)* AV. 2,11,2. 4,40,1. 8,5,1. 4. प्रतीचीः कृत्याः प्रतिसरैरजन्तु 5. Kauç. 19. Çat. Br. 5,2,4,20. Çâṅkh. Gṛhj. 1,12. Solche *Kreise* werden auch durch gewisse magische Sprüche gebildet Çat. Br. 7,4,1,33. उरग° (= कौतुकसूत्र *Hochzeitsring* Schol.) Kir. 5,33. तडिद्वाक्यैव पिनद्धमङ्गलप्रतिसरः Daçak. in Benf. Chr. 201,5. Varâh. Bṛh. S. 47,33 (nach dem Schol. = कुङ्कुमेन रक्तं सूत्रम्). प्रतिसरा f. *Schnur, Band* überh.: प्रतिसरया तुरगाणां भल्लातकशालिकुष्ठसिद्धार्थान्। कण्ठेषु निबध्नीयात् 43,5. प्रतिसर = हस्तसूत्र, करसूत्र Halâj. 2,403. Viçva beim Schol. zu Kir. 5,33. m. n. AK. 3,4,25,176. Med. r. 277. m. H. an. 4, 265. = कङ्कण, m. H. an. Med. = स्रज्, माल्य, m. H. an. Med. = मण्डन Viçva, m. H. an. m. n. Med. = मन्त्रभेद, m. H. an. Med. — 2) *Wache* (आरक्त, was Wilson in der Bed. von *the junction of the frontal sinuses of an elephant* aufgefasst hat), m. H. an. m. n. Med. दत्तगुल्माप्रतिसरं (गुल्मप्र°?) कृत्वा तम् Hariv. 8048. (मञ्जूषा) दत्तरक्षाप्रतिसरा MBh. 3,17156. m. = चमूपृष्ठ *Hintertreffen, Nachhut* AK. H. an. Med. = नियोज्य *Diener* H. an. Med. — 3) m. *Reinigung einer Wunde* (व्रणशुद्धि) H. an. Med. — 4) = मूल्य (माल्य?) Viçva a. a. O. — 5) m. *Tagesanbruch* Çabdam. im ÇKDr.

प्रतिसरण (wie eben) n. *das Sichstützen auf:* कर्म° Vjutp. 66. 50.

प्रतिसर्ग (1. प्र° + सर्ग) m. *Weiterschöpfung, die fortgesetzte Schöpfung aus dem Urstoffe* Cit. bei Burnouf in der Einl. zu Bhâg. P. I, xliv. VP. 27, N. 1. H. 252. Madhus. in Ind. St. 1,18,6. Bhâg. P. 4,8,5. Wird auch durch प्रलय (s. den Schol. zu Bhâg. P. 4,8,5) *Auflösung* erklärt.

प्रतिसर्गम् (wie eben) adv. *bei jeder Schöpfung* Kull. zu M. 1,112.

प्रतिसर्य adj. von प्रतिसर in der ersten Bed. VS. 16,33.

प्रतिसव्य (1. प्र° + स°) adj. *verkehrt, entgegengesetzt* (प्रतिकूल) Gaṅâdh. im ÇKDr.

प्रतिसांधानिक m. *Lobsänger* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. प्रतिसंधान 3.

प्रतिसाम (1. प्र° + सामन्) adj. wohl *unfreundlich* P. 5,4,75. Vop. 6,76.

प्रतिसामन्त (1. प्र° + सा°) m. *Gegner, Feind* Kuvalaj. 166,*a*,7.

प्रतिसायम् (1. प्र° + साय) adv. *gegen Abend* Gobh. 3,5,20.

प्रतिसारण (vom caus. von सर् mit प्रति) n. *das Bestreichen, Betupfen* (einer Wunde u. s. w.), namentlich *an den Rändern, im Umkreis; ein dazu gebrauchtes Mittel* Suçr. 1,36,10. 2,3,20. 13,8. 125,10. 16. 18. 131, 21. 241,19. 333,15. प्रतिसारणमरणः कार्यं यवनालस्य चूर्णेन 335,8.

प्रतिसारणीय (wie eben) adj. *zum Bestreichen* oder *Betupfen anzuwenden:* क्षार Suçr. 1,31,16. 17.

प्रतिसारम् s. u. सर् mit प्रति.

प्रतिसारिन् (von सर् mit प्रति) adj. *die Runde machend, von Einem zum Andern gehend:* सा ते समृद्धिर्यरात्ता चपला प्रतिसारिणी MBh. 3,1992.

प्रतिसीरा f. *Vorhang* AK. 2,6,3,22. H. 680. HALÂJ. 2,154.

1. प्रतिसूर्य (1. प्र° + सूर्य°) m. *Nebensonne* VARÂH. BRH. S. 3,37. 36, 2. 46,19 (20).

2. प्रतिसूर्य (wie eben) m. *eine best. Eidechsenart (in der Sonne liegend, sich sonnend)* TRIK. 2,5,12. H. 1299. SUÇR. 2,289,17.

1. प्रतिसूर्यक = 1. प्रतिसूर्य VARÂH. BRH. S. 36,1. Nach dem Schol. = प्रशस्तो दिवसकृत्.

2. प्रतिसूर्यक = 2. प्रतिसूर्य VIÇVA im ÇKDR. SUÇR. 2,292,18.

प्रतिसूर्यशयानक (प्रति - सूर्यम् + श°) m. = 2. प्रतिसूर्य H. 1299. Sch. HALÂJ. 2,79.

प्रतिसेना (1. प्र° + से°) f. *ein feindliches Heer* HARIV. 6018.

प्रतिसोमा (1. प्र° + सोम) f. *eine best. Pflanze* (s. मल्लिपवल्ली) RÂGAN. im ÇKDR.

प्रतिस्कन्ध (1. प्र° + स्क°) m. 1) *jede Schulter:* परिच्छिन्नं फलं यत्र प्रतिस्कन्धेन दीयते । स्कन्धोपनेयं तं प्राहुः संधिम् *je nach der Schulter, so viel Jeder auf der Schulter zu tragen vermag* HIT. IV, 122. Statt प्रतिस्कन्धेन hat KÂM. NÎTIS. 9, 19 स्कन्धः स्कन्धेन. — 2) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBH. 9,2559.

प्रतिस्त्री (1. प्र° + स्त्री) adj. *auf dem Weibe liegend:* स्त्रिया सह शेते स उद्गीथः प्रतिस्त्री सह शेते स प्रतिहारः KHÂND. UP. 2,13,1. Man hätte das adv. प्रतिस्त्रि erwartet; ÇAṄK.: प्रतिस्त्रीशयनम्, also auch hier die Länge.

प्रतिस्थानम् (1. प्र° + स्थान) adv. *an jedem Orte, überall* Schol. zu PRAB. 44,9.

प्रतिस्नेह (1. प्र° + स्नेह) m. *Gegenliebe* KATHÂS. 22,3.

प्रतिस्पर्धा (von स्पर्ध् mit प्रति) f. *Wetteifer, ein Kampf um den Vorrang* ÇABDAR. im ÇKDR.

प्रतिस्पर्धिन् (wie eben) nom. ag. *Wetteiferer, einem Andern den Vorrang abzugewinnen suchend* MBH. 12,13878. RÂGA-TAR. 3,154. ÇAṄK. zu BRH. ÂR. UP. S. 104. zu TAITT. UP. S. 135.

प्रतिस्पश् (von स्पश् = पश् mit प्रति) adj. *spähend, lauernd:* इन्द्रस्य वज्रो ऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपानः प्रतिस्पशः TS. 5,7,3,1.

प्रतिस्पाशन (wie eben) adj. dass.: यमैच्छामाविदाम तं प्रतिस्पाशनमन्तितम् AV. 8,5,11.

प्रतिस्मृति (von स्मर् mit प्रति) f. *Erinnerung,* Bez. *einer best. Zauberkunst* MBH. 3,1440.

प्रतिस्याय m. falsche Schreibart für प्रतिश्याय bei den Erklärern zu AK. 2,6,3,2.

प्रतिस्रोतस् (1. प्र° + स्रो°) adv. *gegen den Strom, stromaufwärts* VJUTP. 217. M. 11,77. MBH. 7,8918. 9030. 9,1989. °स्रोतोवह 3304. HARIV. 1869. दुस्तरं प्रतिकूलं हि प्रतिस्रोत इवाम्भसः 11261. BHÂG. P. 9,15,21. °स्रोतोगामिन् VJUTP. 73. Fälschlich °स्रोतम् geschrieben MBH. 3,13473. 6,101. 7,2710. R. 2,65,14 (67,10 GORR.).

प्रतिस्वर (1. प्र° + स्वर) m. 1) *Widerhall* MBH. 7,724. RAGH. 2,51. — 2) *Brennpunkt:* उदीचि प्रथमसमावृत्त आदित्ये कंसं वा मणिं वा परिमृज्य प्रतिस्वरे यत्र शुष्कगोमयमसंस्पर्शयन्धारयति तत्प्रदीप्यते NIR. 7,23.

प्रतिहति (von हन् mit प्रति) f. *das Abprallen:* ध्रुवमागताः प्रतिहतिं कठिने मदनेषवः कुचतटे ÇIÇ. 9,49.

प्रतिहन्तर् (wie eben) nom. ag. *Abwehrer, Abwender:* आपदाम् RAGH. 1,61, ed. Calc. (°हर्तर् ST.).

प्रतिहन्तव्य (wie eben) adj. *dem man entgegentreten, sich widersetzen muss, — kann:* सप्ताङ्गस्य च राज्यस्य विपरीतं य आचरेत् । गुरुर्वा यदि वा मित्रं प्रतिहन्तव्य एव सः ॥ MBH. 12,2051. माया HARIV. 2581. शासन 14321.

प्रतिहरण (von हर् mit प्रति) n. *das Zurückwerfen, Heimschlagen:* पुनः कृत्यां कृत्याकृते प्रतिहरणेन हरामसि AV. 5,14,8. कृत्याप्रतिहरणसूक्त ANUKR. zu AV. 4,40,1.

प्रतिहर्तर् (wie eben) nom. ag. 1) *Zurückzieher, Einzieher, Aufheber, Auflöser, Vernichter:* चराचरस्य स्रष्टारं प्रतिहर्तारमेव च MBH. 7,2865. 12,10397. — 2) *Abwehrer:* आपदाम् RAGH. 1,60. — 3) Bez. eines der 16 Priester (s. u. ऋत्विज्): *der Gehilfe des* Udgâtar (vgl. प्रतिहार) AIT. BR. 7,1. TBR. 1,8,2,8. ÂÇV. ÇR. 4,1. 9,4. TS. 3,3,2,1. ÇAT. BR. 4,3,4, 22. 12,1,1,8. LÂṬJ. 1,9,1.16. 11,4. 7,6,4. 7,4. KÂTJ. ÇR. 7,1,6. 9,6,27. PAṄKAV. BR. 25,15 in Ind. St. 1,35. HARIV. 11362. KHÂND. UP. 1,10,11. 11,8. gaṇa उद्गात्रादि zu P. 5,1,129. Vgl. प्रातिहर्त्र. — 4) N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Pratihâra VP. 165. des Pratîha BHÂG. P. 5,15,4.

प्रतिहर्षण (vom caus. von हर्ष् mit प्रति) adj. *Gegenfreude bewirkend:* वाक्य R. GORR. 2,92,20.

प्रतिहस्तक (1. प्र° + हस्त) m. *Stellvertreter* Spr. 399.

प्रतिहस्ति (1. प्र° + हस्तिन्) adv. *gegen die Elephanten, nach der Richtung der Elephanten:* कृत्वा प्र° गर्जितम् MBH. 8,810.

प्रतिहस्तिन् (1. प्र° + हस्त) m. *Hurenwirth* DAÇAK. 62,2. = आसन्नगृहवेश्यापति (!) Schol.

प्रतिहार (von हर् mit प्रति) m. 1) *das Anschlagen, Hartaufstossen* (der Zunge): प्रतिहारश्चतुर्थे वर्गे ṚV. PRÂT. 14,7. — 2) *das Zurückstossen:* अ° PAṄKAV. BR. 24,1,12. — 3) in der Sâman Litanei heissen so *gewisse Silben, mit welchen der* Pratihartar *in den Gesang einfällt, gewöhnlich am Anfang des letzten* Pada *eines Verses.* AIT. BR. 3,23. ÂÇV. ÇR. 5,10. LÂṬJ. 6,10,22—29. 11,1—3. 12,1. fgg. KHÂND. UP. 1,10, 11. प्रस्तावोद्गीथप्रतिहारोपद्रवनिधनानि भक्तयः MÜLLER, SL. 210. KHÂND. UP. 2,2,1. Ind. St. 1,56. 470. °वेला LÂṬJ. 3,8,2. 2,10,23. °वत् 6,1,17. द्वि° 12,1. 7,4,1. प्रती° AV. 11,7,12. ÇÂṄKH. BR. 17,6. — 4) Bez. *eines best. Zauberspruchs* R. 1,30,4. — 5) *Thor (abhaltend)* H. 1004, v. l. HALÂJ. 5,2. ÇABDAR. im ÇKDR. °प *Thorhüter* BHÂG. P. 3,15,31. °रक्षी *Thorwächterin* RAGH. 6,20. नियुक्ता प्रतिहारभूमौ 31. समासमाद् प्रतिहारभूमिम् KUMÂRAS. 3,58. प्रतीहार AK. 2,2,15. 3,4,25,172. H. 1004. an. 4,264. MED. r. 281. — 6) *Thorsteher, Thürhüter (Abwehrer)* ÇABDAR. im ÇKDR. R. 1,73,13 (75,14 GORR.). R. GORR. 2,33,28. KATHÂS. 43,265. Inschr. bei COLEBR. Misc. Ess. II, 292. प्रती° AK. 2,8,1,6. 3,4,25,172. H. 721. H. an. MED. HALÂJ. 2,269. Spr. 414. 2607. BHÂG. P. 4,25,21. VID. 8. 126. KATHÂS. 27,160. 35,79. R. GORR. VII, S. 341 (wo प्रतीहार zu lesen ist). देवराज° HARIV. 9260. H. 186. Ind. St. 3,484. HIT. 89,2. VET. 28,10. 11. महा° RÂGA-TAR. 4,142. 484 (wo mit der ed. Calc. महा° st. मही° zu lesen ist). प्रतीहारी *Thorsteherin* AK. 3,4,25,172. MED. ÇÂK. 61,16. 90,9. MÂLAV. 43,1. 58,20. KATHÂS. 1,53. 7,107. 26,46.

38,139. 50,124. — 7) der du. प्रतीहारौ *zwei Thürsteher* scheint *zwei Statuen am Eingange eines Tempels* zu bezeichnen VARÂH. BṚH. S. 55, 14. = नन्दिवन्दिकौ nach dem Schol. — 8) *Gaukler* BHAR. zu AK. 2, 10,11; vgl. प्रातिहार, प्रातिहारक, प्रातिहारिक. Nach RÂMÂÇRAMA zu AK. auch *Gaukelei* WILS. — 9) N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Parameshṭhin, VP. 164. प्रतीह BHÂG. P. — 10) प्रतीहार Bez. *eines best. Bündnisses* HÂR. 16; falsche Form für प्रतीकार. — प्रतिहारम् absol. s. u. हृ mit प्रति.

प्रतिहारक m. = प्रतिहार *Gaukler* BHAR. zu AK. ÇKDR. — Vgl. प्रातिहारक.

प्रतिहार्य (von हृ mit प्रति) 1) adj. *zurückzustossen, dem man zu widerstehen vermag:* सर्वथाप्रतिहार्यं हि तव वीर्यमनुत्तमम् R. 5,78,22. — 2) n. *Gaukelei:* ऋद्धि°, आदेशन°, अनुशासन° VJUTP. 9. त्रिप्रतिहार्यसंपन्न 2.

प्रतिहास (von हस् mit प्रति) m. *wohlriechender Oleander, Nerium odorum Ait.* AK. 2,4,2,57. प्रतीहास BHAR. zu AK. WILSON.

प्रतिहिंसा (von हिंस् mit प्रति) f. *Erwiederung einer Unbill, Rache* WILSON.

प्रतिहित s. u. 1. धा mit प्रति.

प्रतिहितायिन् (von प्रतिहित) adj. *der den Pfeil aufgelegt hat* ÇAT. BR. 9,1,1,6. — Vgl. आततायिन्.

प्रतिहिति (von 1. धा mit प्रति) m. *das Auflegen des Pfeils* KÂṬH. 28,3.

प्रतिहितेषु (प्रतिहित + इषु) adj. *der den Pfeil aufgelegt hat* KAUÇ. 75.

प्रतिहृदयम् (1. प्र° + हृदय) adv. *in jedem Herzen* Schol. zu BHÂG. P. 1,9,42.

प्रतिह्रास (von ह्रस् mit प्रति) m. *Kürzung* LÂṬJ. 9,5,5. ÇÂÑKH. ÇR. 16,20,9.

प्रतिह्वर (von ह्वृ mit प्रति) m. *ansteigende Höhe, Hang:* उदु त्य दर्शतं वपुर्दिव एति प्रतिह्वरे ṚV. 7,66,14.

प्रतीक (von अञ्च् mit प्रति) 1) adj. a) *entgegentretend, zugewandt;* auf diese Bed. gehen die Substantiv-Bedeutungen zurück. सर्व एव गुरुं भारमनड्वान्वहते समे । दुर्गे प्रतीकः सुगवो भारं वहति दुर्वहम् ॥ viell. *bergan schreitend* MBH. 12,3047. — b) *widrig, entgegengesetzt, verkehrt;* = प्रतिकूल AK. 3,4,1,7. MED. k. 112. = प्रतीप H. an. 3,60. = विलोम MED. — 2) subst. a) n. *das Aeussere, Oberfläche:* (पृथिव्याः) पृथु प्रतीकमध्येधे अग्निः ṚV. 7,36,1. — b) n. *äussere Gestalt, Anblick, Antlitz, facies:* सुसंदृक्ते प्रतीकम् ṚV. 7,3,6. उषसः 6,50,8. 10,88,19. NIR. 7,31. जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्वर्मी याति ṚV. 6,75, 1. 10,118,8. — c) n. *Abbild, Sinnbild:* ओम् ist परस्यात्मनः प्रतीकम् ÇAÑK. zu KHÂND. UP. S. 9. 10. 21. प्रतीकोपासन KULL. zu M. 12, 86. 88. Davon nom. abstr. °त्व n. ÇAÑK. zu KHÂND. UP. S. 10. 13. — d) n. *Antlitz,* insbes. *Mund:* यस्य प्रतीकमाहुतं घृतेन ṚV. 7,8,1. सुचा प्रतीकमज्यते 10,118,3. अन्नमत्ति प्रतीकेन ÇAT. BR. 14,4,3,1. 7. PÂR. GṚHJ. 3,15. — e) n. *Vordertheil, Anfangswort* ÇAT. BR. 14,9,1,5. ऋचाम् ÇÂÑKH. BR. 1,4. 7,4. 10,3. KULL. zu M. 2,77. सोम° *Soma an der Spitze habend* TBR. 1,8,6,4. masc. MÂDH. zu PAÑKAV. BR. 25,4,2. — f) m. *Glied, Körpertheil* AK. 2,6,2,21. 3,4,1,7. H. 566. H. an. MED. HALÂJ. 4,59. — g) m. N. pr. eines Sohnes des Vasu und Vaters des Oghavant BHÂG. P. 9,2,18. — Vgl. घृत°, चारु°, त्वेष°, पुरुध°, मधु°, व्याघ्र°, सिंह°, सु° und zur Form des Wortes अनूक, अपाक, अभीक, उपाक, पराक, समीक.

प्रतीकवत् (von प्रतीक) adj. *facie sive ore praeditus.* Bein. des Agni TS. 2,4,1,2.

प्रतीकार (von 1. कर् mit प्रति) m. = प्रतिकार gaṇa प्रतिवेशादि zu P. 6,3,122, Vârtt. 3. 1) *Wiedervergeltung, Rache* AK. 2,8,2,79. Spr. 1306. करिष्यामि प्रतीकारमद्य R. 6,75,13. खलीकार° KATHÂS. 12, 175. अ° *der keine Wiedervergeltung übt, Alles ruhig über sich ergehen lässt* BHAG. 1,46. — 2) *Entgegenwirkung, Heilverfahren, Abhilfe; Heilmittel, Schutzmittel;* = चिकित्सा ÇABDAM. im ÇKDR. तत्° M. 10,105. KAP. 1,3. विपत्° KUMÂRAS. 5,76. Spr. 1533. VIKR. 20,10. PAÑKAT. 43,17. 92, 4. 186,19. यस्य कार्यः प्रतीकारः स तन्नैवोपपादयेत् RAGH. 17,55. व्याधेः Spr. 1050. SUÇR. 1 48,21. 81,19. 127,17. 377,10. 2,1,12. 4,10. 338,10. SIDDH. K. zu P. 5,4,49. कृत्वा मूलप्रतीकारं गुल्मैः स्थावरजङ्गमैः MBH. 5, 5158. HIT. 13,19. स्खले गच्छतः कः प्रतीकारः *Rettungsmittel* HIT. 39,10. DHÛRTAS. 76,1. दुःखार्तस्य *was einem von Leiden Geplagten Linderung schafft* Spr. 1491. Am Ende eines adj. comp.: प्रणिपातप्रतीकारः संरम्भो हि महात्मनाम् RAGH. 4,64. जरां चैवाप्रतीकाराम् *unheilbar* M. 12, 80. अप्रतीकारपारुष्याः स्त्रियः Spr. 1473. अशक्य° PRAB. 25,13. — 3) Bez. *eines auf Wiedervergeltung beruhenden Bündnisses* KÂM. NÎTIS. 9,2. उपकारं करोम्यस्य ममाप्येष करिष्यति । अयं चापि प्रतीकारो रामसुग्रीवयोरिव ॥ 11 = HIT. IV, 105. 114. Fälschlich प्रतीहार HÂR. 16. — Vgl. निष्प्रतीकार und प्रतिकार.

प्रतीकार्य (wie eben) adj. *dem man es wiedervergelten — an dem man Rache nehmen —, dem man entgegentreten kann, darf:* अ° Spr. 1826.

प्रतीकाश (von काश् mit प्रति) m. = प्रतिकाश P. 6,3,122, Sch. *Widerschein; Schein, Aussehen:* नक्षत्राणाम् KAUÇ. 82. यस्य भीमः प्रतीकाश उद्वेपयति पूरुषम् AV. 9,8,6. Am Ende eines adj. comp. (f. आ) *das Aussehen von — habend, aussehend wie* AK. 2,10,38. HIḌ. 4,11. MBH. 1, 1394. 2866. 6669. 2,82. 4,747. 7,595. 4588. 13,4811. 5193. 14,1766. HARIV. 3100. 5180. 8935. R. 2,100,20. 6,16,5. 112,87. SUÇR. 1,45,4. 262. 10. 2,17,12. 47,8. 314,2. MṚKKH. 120,16. — Vgl. प्रतिकाश.

प्रतीकाश्व (प्रतीक + अश्व) m. N. pr. eines Fürsten BHÂG. P. 9,12,11. Nebenformen: प्रतीपाश्व und सुप्रतीप.

प्रतीकास fehlerhafte Schreibart für प्रतीकाश bei den Erklärern zu AK. 2,10,38.

प्रतीक्ष (von ईक्ष् mit प्रति) 1) adj. (f. आ) am Ende eines comp. P. 3,2, 1, Vârtt. 7, Sch. a) *erwartend, wartend auf:* अनुज्ञा° MBH. 1,4753. काल° 6047. तत्° 3,8265. 11893. 14814. 6,2061. 8,3290. HARIV. 8753. R. 1,73,15 (75,16 GORR.). 4,61,20. 6,17,24. DAÇ. 1,38. KUMÂRAS. 7,29. RÂGA-TAR. 4,448. KATHÂS. 45,278. — b) *Rücksicht nehmend auf:* पतिश्च मे स्यात्सुमुखो मत्प्रतीक्षो नित्यं मद्भक्तः स्यात् HARIV. 7798. — 2) f. आ oxyt. a) *Erwartung* TBR. 3,4,1,19. आशाप्रतीक्षे KAṬHOP. 1,8. सप्रतीक्षम् adv. *wartend* R. GORR. 2,83,5. — b) *Rücksicht auf:* मित्र° MBH. 8,1868. तद्वचन° R. GORR. 2,114,35.

प्रतीक्षक (wie eben) adj. *erwartend, wartend auf:* पुत्रजन्म° R. 1,17, 34 (22 GORR.).

प्रतीक्षण (wie eben) n. 1) *Rücksichtsnahme, Berücksichtigung* BHÂG.

P. 3, 4, 14 (= कृपावलोक Schol.). — 2) *Aufrechterhaltung, Erfüllung:* समय° Prab. 104, 10.

प्रतीक्षणीय (wie eben) adj. *zu erwarten, auf den man warten muss* Kull. zu M. 9, 76.

प्रतीक्षम् (wie eben) absolut.: शरत्प्रतीक्षम् *den Herbst erwartend* R. 4, 27, 22. — Vgl. अ°.

प्रतीक्षिन् (wie eben) adj. *wartend, erwartend, wartend auf:* न वै शश्वत्प्रतीक्षिणः (प्राप्तुवन्त्यर्थान्) Spr. 1556 (MBh.). क्षत्° N. 17, 37. व्यसनौघ° MBh. 5, 4542. देशकाल° 12, 708. Râǵa-Tar. 5, 405.

प्रतीक्ष्य (wie eben) adj. 1) *zu erwarten, auf den man zu warten hat, abzuwarten* H. an. 3, 494. प्रोषितो नरः M. 9, 76. MBh. 3, 13322. Pańkat. III, 250. नैशुनं तु प्रतीक्ष्यं मे त्वया 1, 4575. ऋतुकालः R. Gorr. 1, 49, 18. Mârk. P. 7, 42. Vet. in LA. 9, 20. — 2) *aufrecht zu erhalten, zu halten, zu erfüllen:* प्रतिश्रुतम् Çiç. 2, 108. — 3) *auf den man Rücksicht zu nehmen hat, der eine rücksichtsvolle Behandlung verdient* AK. 3, 1, 5. H. 446. H. an. Halâj. 2, 229. भक्तिः प्रतीक्ष्येषु Ragh. 5, 14. Râǵa-Tar. 6, 157. Çiç. 2, 108.

प्रतीघात (von हन् mit प्रति) 1) adj. *abwehrend:* तान्यहं तत्प्रतीघातैरस्त्रैरस्त्राणि — व्यधमम् MBh. 5, 7203. — 2) m. *Abwehr, Zurückweisung, Zurückhaltung, Behinderung, das Wehren, Hemmniss, Hinderniss, Widerstand* MBh. 7, 6015. fg. के च स्मृताः प्रतीघाता येन मर्त्यान्न हिंसथ 13, 6143. 6148. नह्यस्य सदृशं किंचित्प्रतीघाताय यद्भवेत् 5, 290. Kathâs. 37, 161. तनु° MBh. 13, 4469. अद्धा° P. 1, 4, 66. वातादीनाम् Suçr. 2, 304, 14. देवनसमाह्वयोः *das Wehren, Verbieten* M. 9, 222. चेष्टा° *Behinderung, Hemmniss* Sâh. D. 63, 4. Çâṅkh. Br. 18, 4. वेग° Suçr. 2, 445, 14. पुरीषमूत्र° *Verstopfung und Harnverhaltung* Verz. d. B. H. No. 949. अ° *unangefochten:* फल Ragh. 17, 68. — Vgl. प्रतिघात.

प्रतीघातिन् (wie eben) adj. *Hindernisse in den Weg legend:* अप्रतीघातिन् *dem niemand Hindernisse in den Weg legt;* davon °घातिता f. nom. abstr. MBh. 12, 9138.

प्रतीची s. u. प्रत्यञ्च्.

1. प्रतीचीन (von प्रत्यञ्च्) adj. *entgegenkommend, zugewandt, adversus:* अयं ते अस्म्युप मेह्यर्वाङ्प्रतीचीनः सहुरे RV. 10, 83, 6. प्रतीचीनः प्रति मामा ववृत्स्व 98, 2. प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिरा 5, 44, 1. °नम् adv. *zu sich zurück* Bhâg. P. 6, 5, 38.

2. प्रतीचीन (wie eben) adj. f. आ P. 5, 4, 8, Sch. 1) *abgewandt, den Rücken bietend, aversus; nach hinten gewandt:* पुरस्येव पश्यतो अस्तमस्य प्रतीचीनं ददृशे विश्वमायत् RV. 3, 55, 8. पुरस्तात्प्रतीचीनमन्नमद्यते *von vorn nach hinten* (Comm.: स्वाभिमुखम्) TBr. 1, 3, 2, 7. °प्रजनन Çat. Br. 7, 4, 2, 40. *nach hinten d. h. gegen Westen gewandt, — liegend* AK. in Verz. d. Oxf. H. 184, b, 4. H. 168. Halâj. 1, 103. TS. 5, 2, 9, 4. तस्मात्प्राचीनानि च प्रतीचीनानि च नक्षत्राण्यावर्तन्ते 4, 1, 4. °ग्रीव TBr. 3, 2, 5, 6. Çat. Br. 1, 1, 4, 5. °शिरस् 3, 1, 1, 7. °मुख 3, 3, 8. — 2) *hinten befindlich, von hinten kommend:* प्रतीचीं वा प्रतीचीनः शाले प्रेमि AV. 9, 3, 22. प्रतीचीनः प्रतीचीः कृत्या आकृत्यामून्कृत्याकृतो जहि 10, 1, 6. °नम् adv. *hinten, hinter* Kâth. 11, 5. TS. 3, 5, 1, 3. — 3) *nachfolgend, zukünftig:* प्रतीचीने मामहनीषाः पर्णमिवा दधुः RV. 10, 18, 14. यत्प्रतीचीनं प्रातस्तनात् TBr. 1, 5, 3, 1.

प्रतीचीनफल (2. प्र° + फल) adj. *rückwärtsgewandte Frucht tragend:* अपामार्ग AV. 4, 19, 7. 7, 65, 1. Çat. Br. 5, 2, 4, 20.

प्रतीचीनेड (प्र° + इड्, इडा), °डं काशीतम् N. verschiedener Sâman Ind. St. 3, 225, a.

प्रतीचीश (प्रतीची + ईश) m. *Gebieter des Westens,* Bein. Varuṇa's H. ç. 38.

प्रतीच्छक (von 3. इष् mit प्रति) m. *Empfänger:* दातृप्रतीच्छकौ M. 4, 194.

प्रतीच्य (von प्रत्यञ्च्) 1) adj. *im Westen befindlich, — wohnend* P. 4, 2, 101. नृपाः MBh. 2, 1194. 5, 890. R. 2, 82, 7. H. 961, Sch. subst. *Westen:* प्राच्याश्च दाक्षिणात्याश्च प्रतीच्योदीच्यवासिनः MBh. 3, 14774. — 2) f. आ N. pr. der Gattin Pulastja's MBh. 5, 3975. — 3) n. unter den Benennungen für *Entferntes und Verborgenes* Naigh. 3, 25.

प्रतीत (partic. von 3. इ mit प्रति) 1) adj. *aufgebrochen, fortgegangen* (प्रस्थित) H. an. 3, 274. *gekannt, bekannt* (ज्ञात) H. an. Med. t. 125. Vjutp. 73. *anerkannt, berühmt* (प्रख्यात) Med. *froh* (हृष्ट); *ehrerbietig* (सादर) H. an. Med. *klug* (प्राज्ञ) H. an. Vgl. u. 3. इ mit प्रति. — 2) m. ein zu den Viçve Devâḥ gezähltes göttliches Wesen MBh. 13, 4357.

प्रतीतसेन (प्र° + सेना) m. N. pr. eines Fürsten Wassiljew 56, N.

प्रतीताक्षरा (प्र° + अक्षर) f. Titel eines Commentars (*der Verständliche*) zur Mitâksharâ Stenzler in der Einl. zu Jâǵń. S. VI.

प्रतीतार्थ (प्रतीत + अर्थ) adj. *eine anerkannte Bedeutung habend* Nir. 1, 13.

प्रतीति (von 3. इ mit प्रति) f. 1) *das Hinzutreten, Nahen:* अर्चयो भीमासो न प्रतीतये RV. 1, 36, 20. — 2) *klare Einsicht in Etwas, deutliche Vorstellung von Etwas, vollkommenes Verständniss, Ueberzeugung;* = ज्ञान Gatâdh. im ÇKDr. Çâk. 190. Kathâs. 29, 59. Spr. 1752. Kap. 1, 24. 42. Sâṅkhjak. 6. Bhâshâp. 113. Çaṅk. zu Brh. Âr. Up. S. 82. Vedântas. (Allah.) No. 104. Z. d. d. m. G. 7. 310, N. 2. आकाङ्क्षा प्रतीतिपर्यवसानविरहः Sâh. D. 8, 20. 15, 10. 12. 13, 17. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 31. Schol. zu P. 1, 2, 54. Kull. zu M. 4, 256. Pratâpar. 62, a, 8. 9. अप्रतीतिक *nicht allgemein verständlich,* ein Fehler in der Rhetorik: शास्त्रमात्रप्रसिद्धं यदप्रतीतिकमुच्यते 61, a, 8. Beispiel: मनूपदेशाः क्व गताः कुलाचार्यैरुदीरिताः, wo मनु in der Bed. von मन्त्र gebraucht wird. — 3) *Vertrauen, Credit* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 548, 1.

प्रतीतोद (von 1. तुद् mit प्रति) m. Bez. *bestimmter* Pada-*Anfänge in einer Litanei:* ऊर्ध्वः शाक्वरमष्टाक्षरमभ्यासवत् तस्य चतुरान्पदादीन्प्रतीतोदा इत्याचक्षते Nidâna 3, 13. Anupada 4, 1.

प्रतीत्यसमुत्पाद s. u. समुत्पाद.

प्रतीदर्श (von दर्श् mit प्रति) m. N. pr. eines Mannes Çat. Br. 2, 4, 4, 3. 12, 8, 2, 3. — Vgl. प्रतिदर्श.

प्रतीनाह (von 1. नह् mit प्रति) m. 1) *Verstopfung;* s. कर्ण°, नासा°. — 2) (*das Vorgebundene*) *Fahne:* कृष्णाजिनं प्रत्यानह्यति प्रतीनाहभाजनम् Çat. Br. 3, 3, 4, 5.

प्रतीन्धक (von इन्ध् mit प्रति) m. N. pr. eines Fürsten von Videha R. 1, 71, 9.

प्रतीप (1. प्रति + अप् *Wasser;* vgl. अनूप, द्वीप, समीप) 1) adj. f. आ; am Ende eines comp. nach einem partic. praet. pass. gaṇa सुखादि zu P. 6, 2, 170. *widrig, entgegenkommend, entgegenfliegend; entgegenge-*

setzt. verkehrt AK. 3,4,23, 146. Trik. 3,1,4. H. 1465. Halâj. 4,58. पवन Ragh. 11, 62. नाद *Widerhall* Kathâs. 19, 112. बाणान् MBh. 5, 1864. 8, 2534. Varâh. Bṛh. S. 18, 8. प्रतीपा भवतां जिह्वा भवित्री *verkehrt* MBh. 13, 4050. 4053. तत्प्रतीपे कृते R. Gorr. 2, 20, 16. *verkehrt* so v. a. *in Unordnung befindlich* Suçr. 2,429,13. Varâh. Bṛh. S. 31, 25. 45, 44. *unangenehm:* प्रतीपमेतद्देवानाम् M. 4, 206. प्रतीपमाहितं वचः MBh. 5, 219. मानुषाणामपोणां च प्रतीपमकरोत्तदा Hariv. 6792. प्रतीपमप्रियं वापि न च कार्यम् R. Gorr. 2,23,13. मया तात प्रतीपानि कुर्वन्पूर्वं विमानितः MBh. 5, 2041. *sich widersetzend, widerspänstig, feindlich gegenüberstehend, hinderlich:* कस्तु (so ist zu lesen) प्रतीपस्तरसा प्रत्युदीयादाशंसमानो द्वैरथे वासुदेवम् 673. प्रतीपो नाह्माचार्ये भवेयम् 7, 473. R. 5, 60, 17. अप्यौत्सुक्ये महति दयितप्रार्थनासु प्रतीपाः (कुमार्यः) Çâk. Ch. 58, 7. Spr. 2610. Bhâg. P. 3, 1, 15. न तस्य कश्चिद्दयितः प्रतीपः 6,17,22. हंसि जगत्प्रतीपान् 7, 9, 38. संयच्छ रोषम् — प्रतीपं श्रेयसां परम् 4, 11, 31. लोकमिमं योगस्याढ्या प्रतीपम् 5, 3, 32. (जन्मादीनाम्) सर्वश्रेयःप्रतीपानाम् 8, 22, 27. अ° *der sich nicht widersetzt* 4, 2, 17. अप्रतीपेन *ohne Widerrede* R. 1, 28, 4 (29,4 Gorr.). प्रतीपम् (Padap.: प्रति॑ऽईपम्; vgl. P. 4,4,28.) adv. *gegen den Strom, rückwärts, zurück, entgegen; verkehrt:* प्रतीपं शापं नद्यो वहन्ति ṚV. 10, 28, 4. क्रत्वः समह दीनता प्रतीपं जगम 7, 89, 3. प्रतीपं स्यन्दते Çat. Br. 5,3,4,8. Pañkav. Br. 25,10,12. Çâñkh. Gṛhj. 4,14. प्रतीपं तिष्ठन्गृह्णाति (Gegens. अन्वीपम्) TS. 6, 4, 2, 2. तितऊनि प्रतीपं गाह्मानः Kauç. 26. प्रतीपमन्य ऊर्मिर्युध्यति ved. Cit. beim Schol. zur Kâr. zu P. 3,1,85. — कृष्यमाणाः *gegen den Strom* Spr. 1845. 1951. प्रतीपं पततो मत्तान्कुञ्जरान् *entgegen* MBh. 5,2048. प्रतीपं मृत्युमाव्रजन् 7,300. कन्यादेषा (गदा) प्रतीपं हि प्रयोक्तारमपि 3311. Hariv. 13498. माथुरो दर्दुरं ताडयति दर्दुरः प्रतीपं ताडयति *schlägt zurück* Mṛkkh. 35, 11. 152, 3. Kathâs. 34, 237. Pañkat. 40, 18. भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मा स्म प्रतीपं गमः *widersetze dich nicht* Çâk. 93. प्रतीपमभ्युपागतं दैवम् *das feindlich entgegentretende Geschick* R. Gorr. 2, 20, 9. 23. 24. 27. 32. प्रतीपमेते जायन्ते *in verkehrter Ordnung* M. 10, 17. Vgl. निष्प्रतीप, प्रातीपिक. — 2) m. N. pr. eines Fürsten, des Vaters von Çâmtanu MBh. 1, 3749. fgg. 3797. 13, 7683. Hariv. 1819. Ragh. 6, 41. VP. 457. Bhâg. P. 9, 22, 11. LIA. I, Anh. xxiv. Vgl. प्रातीप. — 3) n. Bez. einer Redefigur, *umgekehrtes Gleichniss*, von welcher fünf Arten aufgestellt werden. Beispiel: *der Lotus gleicht deinen Augen, der Mond deinem Angesicht* anstatt des gewöhnlichen (प्रसिद्ध): *deine Augen gleichen dem Lotus* u. s. w. Kuvalaj. 11, *b*, fgg. Pratâpar. 17, *b*, 7. Sâh. D. 741. fg. — 4) Titel eines grammatischen Werkes Colebr. Misc. Ess. II, 49. Westergaard, Radd. III. — Vgl. अ°.

प्रतीपक (von प्रतीप) 1) adj. *entgegenstehend, hinderlich, feindlich:* ये नः श्रेयःप्रतीपकाः Bhâg. P. 6, 8, 26. — 2) m. N. pr. eines Fürsten Bhâg. P. 9, 13, 16.

प्रतीपग (प्र° + 1. ग) adj. f. आ *entgegenkommend, entgegenfliessend; rückwärts strömend:* महत् Ragh. 11, 58. गङ्गा 16, 33. Varâh. Bṛh. S. 45, 48.

प्रतीपगति (प्र° + ग°) f. *eine rückgängige Bewegung* Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. 6, 2.

प्रतीपगमन (प्र° + ग°) n. dass.: अम्भसाम् Kumâras. 2, 25. Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. 1, 1. 6, 1.

प्रतीपगामिन् (प्र° + गा°) adj. *entgegengehend, entgegenhandelnd:* स्वधर्म° Daçak. in Benf. Chr. 190, 24.

प्रतीपतरण (प्र° + त°) n. *das Schiffen gegen den Strom* Vikr. 24.

प्रतीपदर्शिनी (प्र° + द°) f. *Weib* (*die Entgegenblickende*) AK. 2, 6, 1, 2. Halâj. 2, 327. °दर्शनी H. 507, Sch.

प्रतीपय् (von प्रतीप), °यति 1) *sich Jmd* (loc.) *widersetzen, gegen Jmd sein* Bhâg. P. 4, 4, 11. — 2) *umkehren machen, umwenden, zurückbringen:* क ईप्सितार्थस्थिरनिश्चयं मनः पयश्च निम्नाभिमुखं प्रतीपयेत् Kumâras. 5, 5.

प्रतीपवचन (प्र° + व°) n. *das Widersprechen, Widerrede* Spr. 396.

प्रतीपाय् (von प्रतीप) °यते *sich Jmd* (gen.) *widersetzen, gegen Jmd sein, Jmd unhold sein* gaṇa सुखादि zu P. 3, 1, 18. Bhaṭṭ. 5, 74.

प्रतीपाश्व (प्र° + अश्व) m. N. pr. eines Fürsten VP. 463, N. 11. Nebenformen: प्रतीकाश्व, सुप्रतीक.

प्रतीपिन् adj. von प्रतीप gaṇa सुखादि zu P. 5, 2, 131. wohl *Jmd abgeneigt, unhold.*

प्रतीबोध (von बुध् mit प्रति) m. *Wachsamkeit:* बोधप्रतीबोधौ AV. 5, 30, 10. 8, 1, 13. 6, 15. 19, 35, 3. — Vgl. प्रतिबोध.

प्रतीमान s. u. प्रतिमान 4.

प्रतीर (1. प्र + तीर) 1) m. N. pr. eines der Söhne des Manu Bhautja Mârk. P. 100, 32. — 2) n. = तीर *Ufer* AK. 1, 2, 3, 7. H. 1078.

प्रतीराध s. u. प्रतिराध.

प्रतीवर्त (von वर्त् mit प्रति) adj. *in sich zurücklaufend* (so v. a. प्रतिसर): मणि AV. 8, 5, 4. 16.

प्रतीवाप (von वप् mit प्रति) m. 1) *Einstreuung, Beimischung* (namentlich während des Kochens einer Medicin) AK. 3, 4, 18, 118. Med. p. 166. मदनफलमज्जाक्वाथः पिप्पल्यादिप्रतीवापः Suçr. 1, 159, 15. 371, 1. 2, 35, 17. 48, 16. 53, 4. 207, 11. अ° 1, 33, 7. स° 10. प्रतिवाप 33, 7. 10. 57, 19. H. an. 4, 160. — 2) *Seuche, Pestilenz* Mukuṭa und Bhar. im ÇKDr.

प्रतीवाह (von वह् mit प्रति) m. Kauç. 79 (Ind. St. 5, 400. 409.).

प्रतीवी (वी mit प्रति) 1) adj. *annehmend, gern empfangend:* ईळिष्वा हि प्रतीव्यं यजस्व जातवेदसम् ṚV. 8, 23, 1. — 2) m. oder f. *Empfangnahme:* आ मे अस्य प्रतीव्य१मिन्द्रनासत्या गतम् ṚV. 8, 26, 8. स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यम् 39, 5.

प्रतीवेश und प्रतीवेशिन् s. u. प्रति°.

प्रतीसारम् s. u. सर् mit प्रति.

प्रतीह (von ईह् mit प्रति) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Parameshṭhin, Bhâg. P. 5, 15, 3. 4. प्रतिहार VP.

प्रतीहार s. u. प्रतिहार.

प्रतीहारता (von प्रतीहार) f. *das Amt des Thorstehers* Râga-Tar. 5, 151. प्रतीहारत्व n. dass. Pañkat. 63, 23.

प्रतीहास s. प्रति°.

प्रतुद (von 1. तुद् mit प्र) m. 1) *Picker, Hacker*, Bez. einer Klasse von Vögeln, welche Suçr. 1, 201, 18. fgg. aufgezählt werden. M. 5, 13. Jâgñ. 1, 172. Suçr. 1, 57, 16. 184, 12. 200, 7. = गृध्रादि Râgan. im ÇKDr. — 2) *Stachel:* प्रतुदैर्दारयेत् Suçr. 2, 543, 14.

प्रतुर s. तु°.

प्रतुष्टि (von तुष् mit प्र) f. *Befriedigung:* जिह्वाप्रतुष्टिद Spr. 2393.

प्रतूणी f. *eine best. Nervenkrankheit;* तूणी heisst *diejenige Form, wo*

der Schmerz sich von den Eingeweiden gegen After und Harnwerkzeugen hinbewegt; प्रतूर्णी *diejenige, bei welcher er den umgekehrten Gang nimmt.* Deshalb dürfte प्रतितूर्णी (s. u. d. W.) als die richtigere Bildung anzusehen sein. Suçr. 1,132,8. 2,44,8.

प्रतूर्त s. u. तर् mit प्र.

प्रतूर्तक adj. *das Wort* प्रतूर्त *enthaltend* gaṇa गोषदादि zu P. 5,2,62.

प्रतूर्ति (von तर् mit प्र) 1) f. *eilige —, stürmische —, wallende Bewegung; Eile:* असि प्रतूर्तये नृभिः ṚV. 1,129,2. त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वा असि स्पृधः 8,88,5. — 2) adj. *wallend, treibend, stürmend:* देवीरापो यो वं ऊर्मिः प्रतूर्तिः ककुन्मान्वाजसास्तेनायं वाजं सेत् VS. 9,6. 14,23. इमा अस्य प्रतूर्तयः (nämlich विशः) पदं जुषन्त यद्दिवि ṚV. 8,13,29.

प्रतृद् (von तर्द् mit प्र) adj. *aufspaltend, anspiessend;* Umschreibung des N. pr. Tṛtsu ṚV. 7, 33, 14.

प्रतोद (von 1. तुद् mit प्र) m. *Stachelstock* (zum Antreiben der Thiere) Trik. 2,8,46. H. 893. Halâj. 2,422. AV. 15,2,1. Pañkav. Br. 17,1,14. Kâtj. Çr. 22,4,10. Çâñkh. Çr. 14,72,3. Lâtj. 8,6,7. M. 3,44. 4,68. 5,99. Jâgñ. 1,62. Arg. 8,15. MBh. 1,528. 5424. 2,1952. 3,832. 758. 4,1962. 6,2390. 9,719. 13,1875. Hariv. 9300. R. Gorr. 2,76,17. 6,31,40. 86,19 (स°). Daçak. 74, 1 v. u. त्रिदण्डं वज्रसूच्ययं प्रतोदं तत्र चादधत् MBh. 13,2786. (स्तनौ) कानप्रतोदाविव मां तुदतः 4,393. उवाच भीष्मं राधेयस्तुद्न्वाग्भिः प्रतोदवत् 5,5817. स तुन्नो वाक्प्रतोदेन प्रतोदेनेव कुञ्जरः R. Gorr. 2,11,27. 24. वाक्य° MBh. 1,524. अङ्गिरसां प्रतोदः und कश्यपस्य प्रतोदः Namen von Sâman Ind. St. 3,201,*b*. 224,*a*.

प्रतोदिन् (wie eben) s. श्रोणि°.

प्रतोली f. 1) *breiter Weg, Hauptstrasse* AK. 2,2,2. H. 981. Halâj. 2,134. MBh. 4,1504. 12,2650. R. 2,80,18 (87,22 Gorr.). °द्वार् Kathâs. 42,124. 43,8. Çiç. 3,64. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,32,7. Am Ende eines adj. comp. °क (f. °का) MBh. 3,641. दृढद्वारप्रतोलीका (पुरी) R. 1,5,10 (8 Gorr.). — 2) *Bez. eines Verbandes, der für Nacken und das männliche Glied gebraucht wird* Suçr. 1,65,17. 21. — Vgl. सं°.

प्रतोष (von तुष् mit प्र) m. *Befriedigung*, N. eines der 12 Söhne des Manu Svâjambhuva Bhâg. P. 4,1,7.

प्रत्त s. u. 1. दा mit प्र.

प्रत्ति (von 1. दा mit प्र) f. *Hingabe* TS. 5,4,7,2. Ait. Br. 2,40.

प्रत्न (von 1. प्र) 1) adj. f. आ P. 4,3,23, Vârtt. 2 (von प्रग). 5,4,30, Vârtt. 3 (प्रत्न). *vormalig, bisherig, herkömmlich, altgewohnt; alt, uralt* Naigh. 3,27. Nir. 12,32. AK. 3,2,26. H. 1449. Halâj. 4,26. त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे ṚV. 3,42,9. अग्नि 8,23,20. पितर् 9,73,3. 6. पितरः 4,2,16. शपथः 50,1. 5,8,1. दूत 1,36,4. होतर् 117,1. 2,7,6. AV. 6,110,1. सख्य ṚV. 6,18,5. आकूति 1,105,5. मन्मन् 8,44,12. 65,6. ऊतयः 13,24. अधानः 9,32,2. नक्षत्रं प्रत्नममिनत् 10,88,13. दृंहे प्रत्नान् (केशान्) जनयाज्ञातान् AV. 6,136,2. Çat. Br. 2,3,4,16. — TS. 4,3,2,2. Kâth. 39,7. विष्णु Bhâg. P. 5,20,5. Vgl. प्रतन. — 2) n. *ein best. Metrum* ṚV. Prât. 17,4. Ind. St. 8,107. 111.

प्रत्नथा (von प्रत्न) adv. *wie ehemals, in gewohnter Weise* VS. Prât. 5,12. P. 5,3,111. ṚV. 1,96,1. 132,3. शुष्मा यदस्य प्रत्नथोदीरते 2,17,1. 3,2,12. 5,8,3. 44,1. एवा पाहि प्रत्नथा मन्दतु त्वा 6,17,3. 8,52,4.

प्रत्नवत् (wie eben) adv. dass. ṚV. 1,124,9. 6,16,21. 22,7. उक्था दिवो दुहितः प्रत्नवन्नः 65,6. प्रत्नवज्जनया गिरः 8,13,7. 9,9,8. 91,5.

प्रत्नवत् (wie eben) adj. *das Wort* प्रत्न *enthaltend* Çat. Br. 2,3,4,6. Pañkav. Br. 10,4,8. 11,1,1.

प्रत्यंशु (1. प्र° + अंशु) m. P. 6,2,193. adj. mit anderer Bed. Schol. ebend.

प्रत्यक् s. u. प्रत्यञ्च्.

प्रत्यक्चेतन adj. *rightly intelligent* (Ball.) Jogas. 1,29; genauer: *dessen Denken* (चेतना) *auf sich zurückgewandt* (प्रत्यञ्च्) *ist.*

प्रत्यक्तत्त्वदीपिका (प्रत्यञ्च् - त° + दी°) f. Titel einer gegen die Njâja-Philosophie gerichteten Schrift Hall 154.

प्रत्यक्तत्त्वविवेक (प्रत्यञ्च् - त° + वि°) m. Titel einer philos. Schrift Verz. d. B. H. No. 625.

प्रत्यक्त्व (von प्रत्यञ्च्) n. *die Richtung zurück, zu sich hin:* प्रत्यक्त्वेन लभ्याय zur Erkl. von प्रतिलभ्याय Schol. zu Bhâg. P. 8,3,11.

प्रत्यक्पर्णी (प्रत्यञ्च् + पर्ण) f. *Achyranthes aspera* (s. अपामार्ग) AK. 2,4,2,7. *Anthericum tuberosum Roxb.* (द्रवन्ती) Râgan. im ÇKDr.

प्रत्यक्पुष्पी (प्रत्यञ्च् + पुष्प) f. *Achyranthes aspera* Ratnam. 40. Çabdak. bei Wils. Suçr. 1,158,9. Nach P. 4,1,64, Vârtt. 1, Sch. wäre प्रत्यक्पुष्पा die einzig richtige Form.

प्रत्यक्शिरस् (प्रत्यञ्च् + शि°) adj. *dessen Kopf nach Westen gerichtet ist:* पशुं संज्ञपयन्ति प्रत्यक्शिरसमुदीचीनपादम् Âpast. bei Sâj. zu Ait. Br. 2,11. Jâgñ. 1,136. MBh. 13,5002.

प्रत्यक्श्रेणी (प्रत्यञ्च् + श्रेणि) f. *Anthericum tuberosum Roxb.* AK. 2,4,3,6. *Croton polyandrum Roxb.* oder *Cr. Tiglium Lin.*, = दन्तिका 2,4,5,10. = vulg. इन्दुरकानी दन्ती *Salvinia cucullata* Ratnam. 36.

प्रत्यक्ष (1. प्र° + अक्ष = अक्षि *Auge*) 1) adj. f. आ *vor Augen liegend, augenfällig, sinnlich wahrnehmbar* (Gegens. परोक्ष) AK. 3,2,28. 3,4,29, 227. Trik. 3,2,11. Halâj. 5,88. fg. Khând. Up. 5,2,1. Taitt. Up. 1,1. प्रत्यक्षं यत्तदातिष्ठ परोक्षं पृष्ठतः कुरु R. 2,108,17. एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य प्रत्यक्षमिव दर्शनम् *als wenn er es mit Augen sähe* MBh. 13,961. Megh. 92. Çâk. 1. 111,3. 112,8. Sâh. D. 32,5. Kathâs. 37,19. प्रत्यक्षा सा श्रुतिः कृता R. 2,106,12. परोक्षवानिशं बुद्ध्या राम प्रत्यक्षया तथा। परां च प्रकृतिं दृष्ट्वा परिपाल्याः प्रजास्त्वया ॥ R. Gorr. 2,2,29. Kaṇ. 4,2,2. *augenfällig* so v. a. *deutlich, keinem Zweifel unterworfen, ausdrücklich, wirklich* Nir. 3,5. Schol. zu Kâtj. Çr. 85,3. °परीक्षणैः (nicht °प्रतीक्षणैः, wie bei Weber, Nax. 1,311 gedruckt ist) *durch wirkliche Beobachtungen* Varâh. Bṛh. S. 3,2. (भर्ता) प्रत्यक्षं देवि दैवतम् *eine leibhaftige Gottheit* Spr. 2020. °बृहती *eine unmittelbare, nicht erst zusammengesetzte* Bṛ. Çâñkh. Çr. 18,8,2. 6. 9,1. 10,1. 4. 11,1. °विकार Lâtj. 9,11,15. °द्विष् Çat. Br. 14,6,11,2. *vor Augen habend, Einsicht habend in:* सर्वधर्माणाम् MBh. 3,12624. — 2) n. *Augenfälligkeit, unmittelbare Deutlichkeit; Ausdrücklichkeit;* in der Philosophie *Sinnesempfindung, Wahrnehmung, perceptio, Intuition;* vollst. प्रत्यक्षज्ञान. Kâtj. Çr. 1,8,13. Nir. 13,12. Tarkas. 20. प्रत्यक्षज्ञानकरणं प्रत्यक्षम्। इन्द्रियार्थसंनिकर्षजन्यं ज्ञानं प्रत्यक्षम् 25. 26. Kaṇ. 2,1,15. 9,1,11. 12. Suçr. 1,3,7. यत्संबद्धं सत्तदाकारोल्लेखि विज्ञानं तत्प्रत्यक्षम् Kap. 1,90. 148. Jogas. 1,7. Çañk. bei Wind. Sancara 106. Bhâshâp. 51. 61. 131. Prab. 20,17. प्रत्यक्षं चानुमानं च शास्त्रं च विविधागमम् M. 12,105. प्रत्यक्षावगम Bhag. 9,2. Sâh. D. 2,1. श्रुतिप्रत्यक्षहेतवः (ब्राह्मणाः) M. 12,109. प्रत्यक्षं लोकयात्रायाः प्रत्यक्षम् so v. a. *Sorge um*

9,27. In der Rhetorik *eine Form, in welcher Sinneseindrücke geschildert werden*, KUVALAJ. 160, *a*. — 3) प्रत्यक्षम् adv. (प्रत्यक्षम् gaṇa शरदादि zu P. 5,4,107) VOP. 6,65. *vor Augen, augenfällig, auf Augenschein, mit eigener unmittelbarer Kenntniss, deutlich, klar; in's Angesicht, in Gegenwart, coram, persönlich; unmittelbar, ausdrücklich, wirklich:* यो विद्याद्ब्रह्म प्रत्यक्षम् AV. 9,6,1. 10,7,24. 11,8,3. इति प्रत्यक्षं सूर्यमभिवदति *geradezu, wirklich* AIT. BR. 4,20. नास्य सोमः प्रत्यक्षं भक्षितो भवति *nicht wirklich* 7,31. TBR. 2,7,3,2. den Göttern wird परोक्षम्, den Brahmanen प्रत्यक्षम् *unmittelbar* geopfert TS. 1,7,3,1. स प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यः 2,5,1,1. 3,5,2,1. प्रत्यक्षं वै तद्यत्पश्यति ÇAT. BR. 9,2,1,6. न वै यज्ञः प्रत्यक्षमिवारभे यथायं दण्डो वा वासो वा *nicht eigentlich, — materiell* 3,1,3,25. 4,1. 1,3,4,5. 8,1,16. 2,5,2,16. 5,4,5,13. 11,2,4,6. LÂṬJ. 3,9,22. ÂÇV. ÇR. 2,6. — तत्सर्वम् — ददर्श तत्र प्रत्यक्षं पाणावामलकं यथा R. 1,3,6. चिरवृत्तमपि ह्येतत्प्रत्यक्षमिव दर्शितम् 4,16. KATHÂS. 32,180. 33,187. 40,78. 48,134. VET. 23,2. M. 9,52. MBH. 3,2820. 13,2233. 3207. 14,1301. R. 6,103,11. Oft ist es schwer zu entscheiden, ob प्रत्यक्षम् als adv. oder adj. zu fassen sei. *vor den Augen von, in Gegenwart von*, mit dem gen. M. 8,402. N. 20,9. R. 2,34,47. 6,101,14. Spr. 1846. MṚKKH. 147,23. ÇÂK. CH. 66,2. In comp. mit der Ergänzung: सकलजन° PAÑKAT. 49,3. Am Anfange eines comp. ohne Flexionszeichen: प्रत्यक्षाशुचिपुत्रिका Spr. 635. °लवण MÂRK. P. 34,28. °विहित *ausdrücklich angeordnet* ÇÂÑKH. ÇR. 3,19,8. °कृत *unmittelbar —, persönlich angeredet:* स्तोतारः NIR. 7,1. *persönliche Anrede enthaltend:* ऋचः ebend. — 4) प्रत्यक्षात् = प्रत्यक्षम्. साक्षादेव तद्देवतां प्रीणाति प्रत्यक्षाद्देवतां यजति AIT. BR. 3,8. 4,26. पक्षेषु प्रत्यक्षाङ्गितो दधाति 3,37. प्रत्यक्षादेतदह्नश्चतुर्विंशम् 4,12. ÇAT. BR. 12,8,2,15. 9,1,11. Vgl. प्रत्यक्षतस्. — 5) प्रत्यक्षेण dass. LÂṬJ. 10,16,3. प्र° हि दृश्यन्ते देवाः MBH. 3,13630. प्र° वह्निं दृष्ट्वा Schol. zu GAIM. 1,5. प्रत्यक्षेणोपलक्ष्यते MÂRK. P. 21,74. अस्तब्धत्वमचापल्यं प्रत्यक्षेणावगम्यते *bemerkt man gleich beim ersten Anblick* Spr. 1676. — 6) प्रत्यक्षे *vor Jmds Augen, in's Angesicht* (Gegens. परोक्षे) Spr. 1729. 1847. — Vgl. अ°, प्रात्यक्ष.

प्रत्यक्षतमात् s. u. dem folg. Art.

प्रत्यक्षतमाम् (von प्रत्यक्ष mit dem suff. des superl.) adv. *augenfälligst, unmittelbarst, eigentlichst u. s. w.* ÇAT. BR. 4,2,1,26. 5,1,5,14. 3,3,4. 10,5,5,10. Ebenso °तमात्: एषा (ऋक्) ह वा अस्य छन्दस्सु प्रत्यक्षतमादिव रूपम् AIT. BR. 4,20.

प्रत्यक्षतस् (von प्रत्यक्ष) adv. *vor Jmds Augen, so dass es die Augen sehen:* प्रत्यक्षतः साधयामो न परोक्षमुपास्महे MBH. 14,805. तदेव दर्शितं तुभ्यं युक्त्या प्रत्यक्षतो मया KATHÂS. 40,107. उपलभ्यते Schol. zu P. 6,3,80. देवतानां हि यत्कार्यं मया प्रत्यक्षतः श्रुतम् so v. a. *mit eigenen Ohren gehört* MBH. 11,212.

प्रत्यक्षता (wie eben) f. *das vor-Augen-Sein, das Sichtbarsein:* कृष्णः °तां गतः MBH. 3,15562. KATHÂS. 26,249. 49,245. MÂRK. P. 104,31. RÂGA-TAR. 1,183. को ऽन्यः कालमतिक्रान्तं नेतुं प्रत्यक्षतां क्षमः 4. स्वामिन्नेष प्रत्यक्षतया (प्रत्यक्षं तया?) मत्कण्ठस्थितया रत्नमालया प्रत्ययस्ते so v. a. *vor deinen Augen* PAÑKAT. 256,10.

प्रत्यक्षत्व (wie eben) n. *Augenfälligkeit* MADHJAM. 20. *Ausdrücklichkeit* Schol. zu KÂTJ. ÇR. 85,3.14.

प्रत्यक्षदर्शन (प्र° + द°) n. *das Sehen mit eigenen Augen, die Fähigkeit Jmd* (einen Gott) *leibhaftig zu sehen* MBH. 3,2226. m. *Augenzeuge* ÇABDAM. im ÇKDR.

प्रत्यक्षदर्शिन् (प्र° + द°) adj. *der Etwas mit eigenen Augen sieht, — gesehen hat:* लोकस्य MBH. 2,141.

प्रत्यक्षदर्शिवंस् (प्र° + द°) adj. *der Etwas mit eigenen Augen gesehen hat, der Etwas deutlich sieht, als wenn es vor seinen Augen stände;* s. u. दर्शिवंस्.

प्रत्यक्षदृश् (प्र° + दृश्) adj. *der Etwas deutlich sieht, als wenn es vor seinen Augen stände:* सर्वं प्रत्यक्षदृक् MÂRK. P. 99,21.

प्रत्यक्षदृश्य (प्र° + दृ°) adj. *mit Augen zu sehen, augenfällig* NIR. 7,4. KATHÂS. 37,20.

प्रत्यक्षदृष्ट (प्र° + दृष्ट) adj. *mit Augen gesehen* KATHÂS. 43,68.

प्रत्यक्षप्रमा (प्र° + प्र°) f. *ein durch sinnliche Wahrnehmung gewonnener richtiger Begriff* VEDÂNTAPARIBH. 2 bei NÎLAK. 224.

प्रत्यक्षभक्ष (प्र° + भक्ष) m. *wirkliches Essen* KÂTJ. ÇR. 19,3,10. LÂṬJ. 4,12,16. ÇÂÑKH. ÇR. 5,10,29.

प्रत्यक्षय् (von प्रत्यक्ष) *vor Augen bringen, augenfällig machen:* ततः प्रविशत्याचार्यप्रत्यक्ष्यमाणाङ्गसौष्ठवा मालविका MÂLAV. 20,3.

प्रत्यक्षरम् (1. प्र° + अक्षर) adv. *bei jeder Silbe:* प्रत्यक्षरश्लेषमयप्रबन्ध VÂSAVAD. 9.

प्रत्यक्षवादिन् (प्र° + वा°) adj. *der nur die Sinneswahrnehmung annimmt,* m. *Buddhist* ÇKDR. WILS.

प्रत्यक्षवृत्ति (प्र° + वृ°) adj. *auf eine den Augen sichtbare Weise —, deutlich —, verständlich gebildet;* s. u. 2. परोक्षवृत्ति.

प्रत्यक्षिन् (von प्रत्यक्ष) adj. *mit eigenen Augen sehend;* m. *Augenzeuge* TRIK. 3,2,16.

प्रत्यक्षीकर् (प्रत्यक्ष + 1. कर्) *in Augenschein nehmen, mit eigenen Augen ansehen, — sehen:* तस्मादन्नमेव प्रत्यक्षीकुरु MBH. 1,781. MṚKKH. 108,6. MÂLAV. 70,16. °क्रियते ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 84. °कृत *mit eigenen Augen gesehen* ÇÂK. 106,1.

प्रत्यक्षीकरण (vom vorherg.) n. *das in-Augenschein-Nehmen* KULL. zu M. 12,109.

प्रत्यक्स्रोतस् (प्रत्यञ्च् + स्रो°) adj. *nach Westen fliessend:* नदी MBH. 3,8355. R. 2,71,2. 91,14 (100,12 GORR.). 4,43,10. MALLIN. zu ÇIÇ. 4,66 (s. u. नद 1,*c*). Oefters fälschlich °श्रोतस् geschrieben.

1. प्रत्यगक्ष (प्रत्यञ्च् + अक्ष) n. *ein inneres Organ* BHÂG. P. 3,21,33.

2. प्रत्यगक्ष (wie eben) adj. *dessen Organe innen sind* BHÂG. P. 4,11,28.

प्रत्यगात्मन् (प्रत्यञ्च् + आ°) m. *die individuelle Seele* KAṬHOP. 4,1. Ind. St. 1,301. KAṆ. 3,1,19. 2,14. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 80. BHÂG. P. 3,24,45. 25,27.

प्रत्यगानन्द (प्रत्यञ्च् + आ°) adj. *innerliche Freude geniessend* VEDÂNTAS. (Allah.) No. 94.

प्रत्यगाशापति (प्रत्यञ्च् + 1. आ° + प°) m. *der Herr der westlichen Himmelsgegend,* Bein. Varuṇa's HALÂJ. 1,74.

प्रत्यगुदक् (प्रत्यक् + उ°) adv. *nordwestlich* ÂÇV. ÇR. 2,6.

प्रत्यग्दक्षिणातस् (प्रत्यक् + द°) adv. *südwestlich* KÂTJ. ÇR. 2,7,1.

प्रत्यग्दक्षिणा (प्रत्यक् + द°) adv. dass. ÂÇV. ÇR. 1,3. 8,14. GṚHJ. 4,1.

प्रत्यग्दृश् (प्रत्यञ्च् + दृश्) f. *ein nach innen gerichteter Blick* Bhâg. P. 8,3,17.

प्रत्यग्धामन् (प्रत्यञ्च् + धा°) adj. *inneres Licht habend* Bhâg. P. 3,26,3.

प्रत्यग्नि (1. प्र° + अग्नि) adv. 1) *gegen das Feuer, zum Feuer hin* P. 6,2,33, Sch. Kauç. 21. — 2) *an —, bei —, in jedem Feuer* Kâtj. Çr. 12,2,2. प्रत्यग्निसंभवा MBh. 13,4538; vgl. 4501.

प्रत्यग्र (1. प्र° + अग्र) 1) adj. f. आ *frisch, neu, jung* AK. 3,2,27. 3,4,16,98. H. 1448. Halâj. 4 78. Vjutp. 161. °धातु Suçr. 1,86,7. 2,95,13. 181,2. अशन 1,241,10. 2,135,19. Kathâs. 27,125. °यवसेन्धन (व-न) Hariv. 3492. °रमणीयानि पुष्पाणि 5762. 5795. कुसुमशयन Vikr. 51. °जलद Hariv. 5765. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,9, Çl. 30. 32, आतप Ragh. 10,53. °रूपा MBh. 4,381. काय R. 4,9,94. °सुभगा Kathâs. 47,110. °यौवना 27,201. °वयस् *jung* MBh. 8,1771. 11,531. R. Gorr. 2,24,12. °प्रसवा *vor Kurzem erfolgt* P. 2,1,65, Sch. वृत्तप्रत्यग्रनिग्रह Râǵa-Tar. 4,277. प्रत्युग्रक्रिया *neu* s. v. a. *abermalig* Kathâs. 38,75. Hariv. 5265. प्रत्यग्रापनीतसंयमन *vor Kurzem* Mṛkkh. 110,3. °शोधित *gereinigt* Ǵaṭâdh. im ÇKDr. °क्षरदस्र *das frisch strömende Blut* Prab. 95,17. — 2) m. N. pr. eines Fürsten der Ḱedi, eines Sohnes des Vasu Uparikara, Bhâg. P. 9,22,6; vgl. प्रत्यग्रह.

प्रत्यग्रगन्धा (प्र° + गन्ध) f. *Rhinacanthus communis Nees.* (ein Strauch) Nigh. Pr.

प्रत्यग्रथ (प्रत्यञ्च् + रथ) m. pl. N. pr. eines Kriegerstammes P. 4,1,173. = अहिच्छत्त्र H. 960. — Vgl. प्रात्यग्रथि.

प्रत्यग्रह m. N. pr. eines Sohnes des Vasu, Königs der Ḱedi, MBh. 1,2363. Hariv. 1806. Der Name scheint aus प्रत्यग्ग्रह gekürzt zu sein; im Bhâg. P. heisst dieser Fürst प्रत्यग्र.

1. प्रत्यङ्ग (1. प्र° + अङ्ग) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 1,232.

2. प्रत्यङ्ग (wie eben) n. 1) *Nebenglied* Vjutp. 11. Am menschlichen Leibe sind *Rumpf, Kopf, Arme und Beine* die *sechs Glieder* (अङ्ग); die *Nebenglieder* sind *Stirn, Nase, Kinn, Ohren, Finger u. s. w.* Çabdak. im ÇKDr. Suçr. 1,5,15. 125,11. 127,5. 322,9. 337,6. अङ्गप्रत्यङ्गसंभूत MBh. 3,14317. अङ्गप्रत्यङ्गजः पुत्रो हृदयाच्चापि जायते। तस्मात्प्रियतरो मातुः R. 2,74,11 (76,16 Gorr.). Saddh. P. 4,5,a. Kull. zu M. 2,147. R. 3,75,54. Prab. 85,12. — 2) *Abtheilung, Theil* Suçr. 1,2,3. एकस्यात्मनो ऽन्ये देवताः प्रत्यङ्गानि Nir. 7,4. — 3) *Waffe* (= आयुध Schol.) Bhâg. P. 3,1,23.

प्रत्यङ्गम् (wie eben) adv. 1) *auf —, an jedem Theile des Körpers:* श्रीखण्डविलेपनम् — प्रत्यङ्गमप्यर्पितम् Spr. 886. दीयते Pańkat. 183,21. आलिङ्गित Gît. 1,46. आलिङ्गन 11,10. Kathâs. 4,54. प्रत्यङ्गतिलकादीनां फलम् 49,212. — 2) *für jeden Theil* (z. B. einer Opferhandlung): यस्मिन्कर्मणि यास्तु स्युरुक्ताः प्रत्यङ्गदक्षिणाः M. 8,208. — 3) *bei jedem Thema* Pat. zu P. 1,1,29.

प्रत्यङ्गिरस् (1. प्रति + अ°) m. N. pr. einer mythischen Person, die wie Aṅgiras eine Anzahl von Töchtern Daksha's ehelicht, R. 3,20,11.

प्रत्यङ्गिरस (wie eben) m. N. pr. einer mythischen Person, die als Vater von gewissen Ṛḱ angesehen wird: प्रत्यङ्गिरसजाः श्रेष्ठा ऋचो ब्रह्मर्षिसत्कृताः Hariv. 180, womit VP. 123 zu vergleichen ist: *the excellent Pratyangirasa Richas were the children of Angiras, descended from the holy sage.*

प्रत्यङ्गिरा f. N. pr. einer Tantra-Gottheit Abhidhânottarottara 67. Index des Kandjur No 590. fg. (प्रत्यङ्गिर!). °साधन Verz. d. Oxf. H. 88, a, 19. आथर्वणप्रत्यङ्गिराकल्प (!) Ind. St. 1,469,10.

प्रत्यङ्मुख (प्रत्यञ्च् + मुख) adj. (f. ई) *abgewandtes Gesicht habend, mit dem Gesicht nach Westen gewandt* P. 6,2,168, Sch. Âçv. Gṛhj. 1,7. 2,3. पुरुषस्य प्रत्यङ्मुखस्यासीनस्य दक्षिणमह्युत्तरं भवत्युत्तरं दक्षिणम् 10. 20. Kâtj. Çr. 4,13,3. 5,5,11. 7,8,20. 8,6,19. Lâṭj. 1,5,11. 8,8. 2,2,16. Pâr. Gṛhj. 2,8. M. 2,52. MBh. 6,3551. R. 2,68,13.

प्रत्यजिर (1. प्र° + अजिर) n. gaṇa अंशादि zu P. 6,2,193.

प्रत्यञ्च् (अञ्च् mit प्रति) 1) adj. P. 3,2,59, Sch. 6,4,30, Sch. 2,52, Sch. Vop. 26,69. 3,147 (Declin.). f. प्रतीची und प्रतीची (auch प्रत्यञ्ची nach Vop. 4,12). a) *zugewandt, zugekehrt, adversus* (mit acc.): प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्ङुदेषि मानुषान् Ṛv. 1,50,5. 95,5. देवी भुवनाभिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति 92,9. 2,3,1. आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघर्मि *welcher* (das Feuer) *überallhin seine Vorderseite bietet* 10,5. 1,144,7. 10,79,5. VS. 32,4 (wo die Schwierigkeit dadurch zu heben ist, dass man प्रत्यङ्ङ्जनास्तिष्ठति verbessert). गिरं भरे वृषभाय प्रतीचीम् *ich bringe entgegen* 5,12,1. 7,39,1. 9,66,2. योषणा प्रतीची वशं वि नीयते 8,46,33. AV. 7,40,2. यः प्रत्यङ्सूर्यं मेहति (πρὸς ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμιχεῖν Pythag.) 13,1,56. Çat. Br. 2,1,4,19. 4,3,4,21. न प्रत्यङ्ङग्निमाचामेन्न निष्ठीवेत् Ḱhând. Up. 2,12,2. ऋतवः सर्वे पराञ्चः सर्वे प्रत्यञ्चः *gehen und kommen* Çat. Br. 12,8,2,35. — b) *hinten befindlich, von hinten kommend; den Rücken bietend, in umgekehrter Richtung sich bewegend; zurückgewandt:* अभ्रातेव पुंस एति प्रतीची Ṛv. 1,124,7 (oder zu a.). प्रतीचीं जग्रभा वाचमश्वं रशनया यथा 10,18,14. पत्तो जगार प्रत्यञ्चमत्ति *von hinten nach vorn* 27,13. लोपाशः सिंहं प्रत्यञ्चमत्साः 28,4. प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः 128,6. प्रतीचो बाहून्प्रति भङ्ध्येषाम् *knicke gegen das Gelenk* 87,4. अपामार्ग AV. 4,19,7. प्रतीचः पुनरा कृधि 5,8,7. अर्चिषात्रिणो नुदतं प्रतीचः *stosset zurück* 6,32,3. 7,108,2. 8,5,5. उत्तानास्त्वा प्रतीचीं यत्पृष्टीभिरधिशेमहे *hinter —, unter unserm Rücken befindlich* 12,1,34. Ait. Br. 1,14. 2,27. अश्वः प्रत्यङ्पदा हिनस्ति *trifft nach hinten ausschlagend* 5,1. प्रतीच्येषां श्रीरगात् *ihr Glück wandte sich von ihnen* TBr. 1,1,4.4. प्रतीचीः प्रजा जायन्ते TS. 2,5,2,3. हिनस्ति तं पशुर्य एनं पुरस्तात्प्रत्यञ्चमुपचरति 5,7,6,1. प्रत्यङ्ङुपनतः 6,3,2,5. वध्यं हि प्रत्यञ्चं प्रतिमुञ्चति 6,3. प्रत्यञ्चि शीर्ष्णो लोमानि Çat. Br. 10,2,1,9. प्रत्यक्पदैः Pańkat. II, 85 (s. Benfey zu d. St.). *von hinten anfangend:* स्तोम Pańkav. Br. 23,19,1. Kâtj. Çr. 25,10,4. — c) *hinten befindlich* so v. a. *westlich, nach Westen gerichtet* H. 168. Med. ḱ. 16. Halâj. 1,103. AV. 9,7,21. दिश् (auch subst. mit Ergänzung von दिश्) AK. 1,1,2,3. 3,4,23,4. H. 167. Halâj. 1,101. AV. 3,26,3. 4,14,8. 12,3,9. VS. 10,12. Ait. Br. 1,7. 14. Draup. 3,7. MBh. 2,578. 3,10255. 9,2173. 13,4661. Hariv. 12412. R. Gorr. 1,13,40. 3,76,2. Sûrjas. 1,61. Kathâs. 19,106. Bhâg. P. 4,24,2. Mârk. P. 29,18. भूमि Verz. d. B. H. 288,4. इदं प्रत्यञ्चि दीर्घारण्यानि भवन्ति Ait. Br. 3,44. TBr. 1,4,4,5. Çat. Br. 5,1,5,6. प्रत्यञ्चं यन्तं पश्यन्ति 8,6,1,18. प्राच्यो ऽन्या नद्यः स्यन्दन्ते श्वेतेभ्यः पर्वतेभ्यः प्रतीच्यो ऽन्याः 14,6,8,9. 9,3,1,24. Kâtj. Çr. 21,4,2. Ḱhând. Up. 6,10,1. 3,3,1. प्रत्यक्स्थली वेदी R. 3,77,23. प्रत्यग्दिक् Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 48. हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्यं यत्प्राग्विनशनादपि। प्रत्यगेव प्रयागाच्च मध्यदेशः

प्रकीर्तितः ॥ *westlich von* M. 2,21. H. 951. — *d) zurückgewandt so v. a. nach innen gerichtet, innerlich:* ज्ञान Bhâg. P. 2,6,39. प्रत्यक्प्रशान्तधी 3,24,44. प्रत्यञ्चमादिपुरुषम् 6,9,19. चैतन्य Vedântas. (Allah.) No. 91. ज्योतिस् Prab. 1,12. subst. so v. a. प्रत्यगात्मन् 100,14. Madhus. in Ind. St. 1,19,16. — *e) gewachsen, gleichkommend, par:* प्रतीची सोमसि प्रतीच्युत सूर्यम् AV. 7,38,3. या विश्वस्मीन्द्रमसि प्रतीची 46,3. — *f) vergangen* (von der Zeit) Med. — 2) प्रत्यक् adv. P. 5,3,30, Sch. AK. 3,5,23. Med. *a) rückwärts, rückläufig, in entgegengesetzter Richtung; hinter:* प्रत्यगेनं शपथा यन्तु RV. 10,87,15. प्रत्यगेनमभिचारः स्तृणुते so v. a. *fällt auf den Urheber zurück* TBr. 1,7,1,5. AV. 4,18,2. 19,5. 6. प्रत्यक्प्रतिप्रहिणम: 10,1,5. प्रत्यक्सेवस्व भेषजम् *dagegen* 5,30,5. Çat. Br. 5,2,4,20. 7,5,2,7. प्रत्यगन्तात् Kâtj. Çr. 9,2,23. प्रत्यग्ग्रन्थीनवगूहति *nach hinten (unten,* Kâtj. Çr. 1,3,17. ऊर्ध्वम् — प्रत्यक् Kathop. 5,3. — *b) im Westen, nach Westen, westlich von* (ablat.): प्रत्यगार्हपत्यात् Âçv. Çr. 1,11. Lâtj. 1,11,18. प्रत्यगतीत्य जुहोति Kâtj. Çr. 5,8,40. MBh. 5,2998. 16,3. Bhâg. P. 3,1,21. — *c) im Innern* Bhâg. P. 4,22,37. — *d) in früheren Zeiten* AK. 3,5,23. Med.

प्रत्यर्चित (von अर्च् mit प्रति) partic. *geehrt* Bhâg. P. 5,15,9.

प्रत्यञ्जन (von अञ्ज् mit प्रति) n. *das Besalben* Suçr. 2,353,20.

प्रत्यदन (1. प्र° + अदन) n. *Essen, Futter* Çabdârthak. bei Wils.

प्रत्यनन्तर (1. प्र° + अन°) adj. *in unmittelbarer Nähe von Jmd* oder *Etwas stehend:* बभूव °रः R. 2,46,12 (44,12 Gorr.). 111,12. प्रसीदेच्छामि ते ऽरण्ये भवितुं °रः R. Gorr. 2,51,14. मुहूर्तं भव सौमित्रे वैदेह्याः °रः 3,26,4. 5. In der folgenden Stelle ist wohl mit dem Schol. der Bomb. Ausg. प्रति von अनन्तर zu trennen und mit dem vorangehenden acc. zu construiren: अथ याः कोशलेन्द्रस्य शयनं प्रत्यनन्तराः *die dem Lager des Fürsten zunächst waren* R. Schl. 2,65,12. *zunächststehend* in übertr. Bed. MBh. 12,3003. 3009. 12,10600. स (क्षत्रियः) क्षत्रस्य (ब्राह्मणस्य) °रः M. 10,81. निक्षेपोपनिधी नित्यं न देयौ प्रत्यनन्तरे so v. a. *einem präsumtiven Erben* 8,185. fg. प्रत्यनन्तरम् *unmittelbar nach* (ablat.) MBh. 12,5058. 5078.

प्रत्यनीक (1. प्र° + अ°) 1) adj. *feindlich*, m. *Feind* H. 728. Halâj. 2,301. विबुध° Bhâg. P. 5,24,30. 7,1,11. 9,4,28. 18,26. *sich feindlich entgegenstellend:* रथस्य तस्य कः संख्ये प्रत्यनीको भवेद्रथः MBh. 7,417. *entgegengesetzt* Suçr. 1,35,17. 242,7. यथादोष° 358,6. 2,202,14. प्रयतेतातुरारोग्ये प्रत्यनीकेन हेतुना 232,19. 425,3. Davon nom. abstr. °त्व n. 1,78,17. 154,18. — 2) n. *a) ein feindlich gegenüberstehendes Heer:* यस्य शूरा महेष्वासाः प्रत्यनीकगता रणे MBh. 7,1986. °तम् Hariv. 13251. — *b) Feindschaft, ein feindliches Verhältniss, eine feindliche Stellung:* °के मद्धीजिताम् MBh. 6,571. न चाशिकत बीभत्सुः प्रत्यनीके कथं च न *konnte auf keine Weise ihm widerstehen* 8,1636. न शक्ताः प्रत्यनीकेषु स्थातुं मम सुरासुराः *weder die Götter, noch die Ungötter vermögen sich mit mir zu messen* R. 5,22,20. MBh. 8,1631. ऋते ऽपि त्वां न भविष्यन्ति सर्वे ये ऽवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः so v. a. *die sich feindlich gegenüberstehen* Bhag. 11,32. प्रत्यनीके व्यवस्थाप्य भीमसेनम् so v. a. *dem Feinde gegenüberstellend* MBh. 8,3301. — *c) Schmähung der Angehörigen eines Gegners, an welchem man sich nicht auf andere Weise zu rächen vermag:* बलिनः प्रतिपक्षस्य प्रतीकारे सुदुष्करे । यस्तदीयतिरस्कारः प्रत्यनीकं तदुच्यते ॥ Pratâpar. 101,b,5. प्रतिपक्षमशक्तेन प्रतिकर्तुं तिरस्क्रिया । या तदीयस्य तत्स्तुत्यै प्रत्यनीकं तदुच्यते ॥ Kâvjapr. 176,14. 15. Kuvalaj. 118,a (142,a).

प्रत्यनुमान (1. प्र° + अनु°) n. *Gegenschluss, eine entgegengesetzte Folgerung* Schol. zu Kap. 1,35.

प्रत्यन्त (1. प्र° + अन्त) m. 1) *Grenze:* गुप्तमूल° adj. *die Hauptstadt und die Grenzen* Ragh. 4,26. °पर्वत *ein angrenzender* (kleinerer) *Berg* AK. 2,3,7. Halâj. 2,12. कार्पटमिव प्रत्यन्तवासम् (?) Lalit. ed. Calc. 22,11. — 2) *Grenzland so v. a. von barbarischen Volksstämmen eingenommenes Land* AK. 2,1,7. H. 952. pl. *barbarische Völkerstämme* Varâh. Bṛh. S. 4,21. 5,31. 9,17. 10,6. 16,38.

प्रत्यन्तात् (ablat. von प्रत्यन्त) adv. *je bis zum Ende* Lâṭj. 1,5,19. 7,5,21. 10,11,5.

प्रत्यपकार (von 1. कर् mit प्रत्यप) m. *Gegenbeleidigung, Vergeltung von Bösem mit Bösem:* शाम्येत्प्रत्यपकारेण नोपकारेण दुर्जनः Kumâras. 2,40. Kull. zu M. 5,107.

प्रत्यब्दम् (1. प्र° + अब्द) adv. *jedes Jahr* Kathâs. 11,72.

प्रत्यभिघारण (vom caus. von घर् mit प्रत्यभि) n. *das Wiederbegiessen* Kâtj. Çr. 1,9,11. 5,6,22. Çâṅkh. Gṛhj. 1,13.

प्रत्यभिचरण (von चर् mit प्रत्यभि) adj. *gegenzaubernd* AV. 2,11,2.

प्रत्यभिज्ञा (1. ज्ञा mit प्रत्यभि) f. 1) *Wiedererkennung* Kap. 1,35. Bhâshâp. 159. Schol. zu Gaim. 1,19. zu Çâṇḍ. 53. 83. वदन° Râga-Tar. 6,55. वृत्तप्रत्यभिज्ञ 3,457. उत्पन्नप्रत्यभिज्ञ Daçak. 51,2. — 2) Titel eines Werkes Hall 197.

प्रत्यभिज्ञान n. 1) (wie eben) *das Wiedererkennen* MBh. 3,16266. Njâjas. 3,73. 76. 78. Çâṇḍ. 53. 83. °रत्न Ragh. 12,64. Kull. zu M. 3,5. — 2) (प्रति + अभि°) *Wiedererkennungszeichen, Gegenerkennungszeichen* (welches ein Bote als Beweis, dass er seine Botschaft richtig ausgeführt hat, vorzeigt) R. 1,1,72 (77 Gorr.).

प्रत्यभिनन्दिन् (von नन्द् mit प्रत्यभि) adj. *mit Dank empfangend:* अनुग्रह° Ragh. 14,79.

प्रत्यभिभाषिन् (von भाष् mit प्रत्यभि) adj. *sprechend zu* (acc.) R. 3,73,18.

प्रत्यभिमर्श (von मर्श् mit प्रत्यभि) m. *das Bestreichen, Berühren* (mit der Hand) Ait. Br. 7,33.

प्रत्यभिमर्शन (wie eben) n. dass. Lâṭj. 2,5,16.

प्रत्यभिमेथन (von मेथ् mit प्रत्यभि) n. *höhnische Antwort* Çâṅkh. Çr. 16,5,16.

प्रत्यभियोग (von युज् mit प्रत्यभि) m. *Gegenklage* Jâǵñ. 2,10.

प्रत्यभिवाद (von वद् mit प्रत्यभि) m *die Erwiederung eines Grusses* P. 8,2,83.

प्रत्यभिवादक (vom caus. von वद् mit प्रत्यभि) adj. *Jmdes Begrüssung erwiedernd* Kull. zu M. 2,127.

प्रत्यभिवादन (wie eben) n. *die Erwiederung eines Grusses* P. 8,2,83, Vârtt. Kull. zu M. 2,122. 125. हासमात्रं च तैस्तस्य कृतं प्रत्यभिवादनम् Kathâs. 7,46. यो न वेत्त्यभिवादस्य विप्रः प्रत्यभिवादनम् M. 2,126.

प्रत्यभिवादयितर् (wie eben) nom. ag. *der einen Gruss erwiedert* Kull. zu M. 2,125.

प्रत्यभिस्कन्दन (von स्कन्द् mit प्रत्यभि) n. *Gegenbeschuldigung* Mit.

im ÇKDr. u. प्रत्यभियोग.

प्रत्यभ्यनुज्ञा (1. ज्ञा mit प्रत्यभ्यनु) f. *Erlaubniss* Âçv. Gṛhj. 4,7.

प्रत्यमित्र (1. प्र° + अमित्र) adj. *feindlich*; m. *Feind, Gegner* Vjutp. 74. बल MBh. 8,2153. नराधिप 14,79. किमर्थं भगवान्वह्निः प्रत्यमित्रो ऽभवद्युधि । सहदेवस्य 2,1129. 1952. 5,2937. 4242. 7,1677. 8039. 8,474. 12,5801. 13,5. 14,2247.

प्रत्यय (von 3. इ mit प्रति) m. 1) *Glaube an, feste Ueberzeugung von, Zuversicht, Vertrauen zu, Gewissheit;* = विश्वास AK. 3,4,24,149. H. an. 3, 492. Med. j. 89. fg. Halâj. 5,62. = निश्चय Med. Halâj. — Mâṇḍ. Up. 7. प्रत्ययो मोक्षलक्षणम् MBh. 3,13461. fg. साक्षिप्रत्ययसिद्धानि कार्याणि *durch das den Zeugen geschenkte Vertrauen so v. a. auf das Wort der Zeugen* M. 8,178. 253. 262. Spr. 877. 2778. Jâǵñ. 2,53. अगमत्प्रत्ययं भूयो दृष्ट्वा सीतेति MBh. 3,16228. 13,4589. R. 1,1,62. 64. 3,23. 85. 2,52,56. यदि न प्रत्ययो ऽस्मासु विद्यते तव 4,11,2. प्रत्ययं गच्छ मे *fasse Vertrauen zu mir* 6,101,7. 103,17. Kaṇ. 3,2,11. 12. Kumâras. 4,45. प्रायः प्रत्ययमाधत्ते स्वगुणेषूत्तमादरः 6,20. मूढः परप्रत्ययनेयबुद्धिः Mâlav. 2. Spr. 1991. 2256. Çâk. 11,16. 67,6. 69,15. 103,18. Megh. 8. Kathâs. 15,106. 28,149. 42,103. 43,206. स्त्रीवचःप्रत्ययो हन्ति विचार्य महतामपि 49,122. न मे ऽस्ति त्वदीयशपथैः प्रत्ययः Pańkat. 112,1. 146,14. 165,4. 171,11. सांप्रतं च प्रत्ययः संजातः 224,22. Kathâs. 32,189. Râǵa-Tar. 2,91. 3,441. 485. 6,309. °कारक Spr. 1746. Verz. d. B. H. 287,1. 2 v. u. प्रत्यक्षप्रत्ययावह ebend. 6 v. u. Bhâg. P. 5,3,13. उत्पन्न° adj. Vid. 134. ज्ञात° adj. Hit. 122,21. अस्त्यत्र प्रत्ययो मम *ich bin davon überzeugt* Kathâs. 2,67. कः प्रत्ययो ऽत्र *wie kann man sich davon überzeugen?* 6,15. Pańkat. 64,12. 85,3. 256,11. अद्य पूर्वाधीतविद्यायाः प्रत्ययः क्रियते (lies क्रियताम्) *wir wollen uns von der Wahrheit der früher erlernten Wissenschaft überzeugen* 244,1. वदामि प्रत्ययं तव *ich werde dir Etwas sagen, was dich von der Wahrheit überzeugen wird*, Som. Nala 142. (स्त्री) नेत्रभ्रमप्रत्ययानाम् Spr. 392. आत्मन्यप्रत्ययं चेतः Çâk. 2. स° adj. *Vertrauen habend* Kathâs. 28,141. Daçak. in Benf. Chr. 192,17. वाचि Râǵa-Tar. 4,464. सप्रत्यया वृत्तिः *ein zuverlässiger, sicherer Lebensunterhalt* Spr. 385. — 2) *Verständniss, Annahme; Vorstellung, Begriff, Idee;* = ज्ञान AK. H. an. Med. Halâj. Kâtj. Çr. 13,1,9. 22,3,44. 46. 25,1,3. अर्थ° Nir. 1,15. Kaṇ. 7,2,20. Ind. St. 8,216. वैनाशिकास्त्वक्षणिमिति प्रत्यये Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 8. चन्द्रप्रमितिप्रत्ययवत् स्त्रीसुखं चन्दनसुखमित्यादिप्रत्ययादपि विषये सुखाद्युचितम् Sâṅkhjasâra bei Nîlak. 80. 89. Tattvas. 9. अभावप्रत्ययालम्बना वृत्तिर्निद्रा Jogas. 1,10. 18. 2,20. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 37. Vedântas. (Allah.) No. 123. Schol. zu Kap. 1,45. Madhus. in Ind. St. 1,22,5 v. u. Kull. zu M. 6,72. Tattvas. 44. °सर्ग Sâṅkhjak. 46. — 3) *Grund, Ursache* AK. H. an. Med. Halâj. भवप्रत्ययो विदेहप्रकृतिलयानाम् Jogas. 1,19. आम्नायप्रत्ययो विधिः *auf dem Texte beruhend* Kauç. 1. Ragh. 10,3. Kumâras. 3,18. येषां स्वप्रत्ययः स्वर्गः MBh. 13,376. स्वकर्मप्रत्ययात् 77. 81. 12,7864. bei den Buddhisten *mitwirkende Ursache* Colebr. Misc. Ess. I, 395. Lalit. ed. Calc. 212,6. *Ursache* Wassiljew 226. fg. — 4) *Berühmtheit* प्रथितत्व, H. an. Med. P. 8,2,58. — 5) *Mittel* (सहकारिन्) Trik. 3,2,10. — 6) *Auflösung* (?) Verz. d. Oxf. H. 198,a,4; vgl. Ind. St. 8,425. fg. *definitio* Aufrecht. — 7) *ein nachfolgender Laut* ṚV. Prât. 1,20. 2,28. 4,16. VS. Prât. 3,8. — 8) *Suffix* AK. H. an. Med. VS. Prât. 5,13. AV. Prât. 2,87. 3,3. P. 1,1,61. 2,41. 3,1,1. 4,1. Ragh. 11,56. AK. 3,6,2,29. — Die Lexicographen kennen noch folgende Bedd.: *Versicherung, Schwur* (शपथ) AK. H. an. Med. Halâj. *Höhle* (रन्ध्र); *Untergebener* (अधीन) AK. *Brauch, Sitte* (आचार) H. an. Med. *religiöse Betrachtung; ein Haushälter, der sein eigenes Feuer hat*, Nân. Ratnam. bei Wils.

प्रत्ययकारिन् (प्र° + का°) 1) adj. *Vertrauen erweckend.* — 2) f. ई *Siegel* Trik. 2,8,29.

प्रत्ययत्व n. nom. abstr. von प्रत्यय 3. Madhjam. 26.

प्रत्ययन (von 3. इ mit प्रति) enklytisch nach einem verbum fin. gaṇa गोत्रादि zu P. 8,1,27. 57.

प्रत्ययनस्त्वै n. *Wiedererlangung* (nach dem Comm.) TBr. 1,1,9,6. 7.

प्रत्ययिक (von प्रत्यय) adj. am Ende eines comp. vielleicht *beruhend auf:* आत्म° (शास्त्र) MBh. 12,8963.

प्रत्ययित (wie eben) adj. *zuverlässig, erprobt* gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36. AK. 2,8,1,13. H. 734. द्विज Kathâs. 15,68. सायक R. 6,92,30. fehlerhaft für प्रत्यायित Pańkat. 216,23. — Vgl. प्रत्यायित.

प्रत्ययिन् (wie eben) adj. *des Vertrauens würdig, zuverlässig:* चर R. 6,5,18. Spr. 1149.

प्रत्यर (1. प्र° + अर) m. *Nebenspeiche* Çvetâçv. Up. 1,4.

प्रत्यरि (1. प्र° + अरि) m. *ein ebenbürtiger Feind, ein Jmd gewachsener Gegner:* त्वं ह्येषां प्रत्यरिर्वधे MBh. 8,1456. 13,5083.

प्रत्यर्क (1. प्र° + अर्क) m. *Nebensonne* Varâh. Bṛh. S. 29,31. 33.

प्रत्यर्चन (von 1. अर्च् mit प्रति) n. *Erwiederung einer Ehrenbezeigung, eines Grusses* MBh. 12,13914.

प्रत्यर्थक m. = प्रत्यर्थिन् *Widersacher* Vjutp. 74.

प्रत्यर्थम् (1. प्र° + अर्थ) adv. *bei jeder Sache u. s. w.* P. 2,1,6, Sch. Madhjam. 21. fehlerhaft für अत्यर्थम् Arǵ. 4,61; vgl. MBh. 3,12052.

प्रत्यर्थिक am Ende eines adj. comp. von प्रत्यर्थिन् *Widersacher:* बहु° (राज्य) MBh. 12,12003. 15,968.

प्रत्यर्थिन् (1. प्र° + अर्थिन्) 1) adj. *feindlich*, subst. *Widersacher, Gegner, Nebenbuhler* AK. 2,8,1,11. H. 729. Med. n. 194. Halâj. 2,301. °पृथ्वीपति Prab. 3,7. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,503, Çl. 9. 504, Çl. 13. प्रत्यर्थिभूतामपि तां समाधेः शुश्रूषमाणाम् Kumâras. 1,60. सरसिजप्रत्यर्थि पाणिद्वयम् *wetteifernd mit* Sâh. D. 41,12. — MBh. 5,1678. Kathâs. 43,102. — 2) m. *der Verklagte* Med. Çabdar. im ÇKDr. M. 8, 79. Jâǵñ. 2,6. MBh. 2,225. Mṛḱḱh. 141,9. Ragh. 17,39. Râǵa-Tar. 6, 25. 38. 41. Dhûrtas. 89,20.

प्रत्यर्धि adj. etwa *zur Hälfte betheiligt an* (gen.), *gleichberechtigt, gleichstehend* (TBr. Comm. 1,536): प्रत्यर्धिर्देवस्य देवस्य मह्ना ṚV. 10, 1,5. यज्ञानाम् 26,5. Von derselben Wurzel wie अर्ध.

प्रत्यर्पण (vom caus. von अर् mit प्रति) n. *das Zurückgeben, Wiedergeben* Ragh. 15,85. Kull. zu M. 8,195. 9,73.

प्रत्यर्पणीय (wie eben) adj. *zurückzugeben, wiederzugeben* Kull. zu M. 8,195.

प्रत्यर्ष (von 2. अर्ष् mit प्रति) m. etwa *Wand, Seite* (eines Hügels): दक्षिणाप्रवणस्य प्रत्यर्षे श्मशानं कुर्यात् Çat. Br. 13,8,1,8.

प्रत्यर्हम् (1. प्र° + अर्ह) adv. in यथा° *je nach Verdienst* Vjutp. 147.

प्रत्यवकर्शन (vom caus. von कर्श् mit प्रत्यव) adj. *zu Schanden machend:* नह्यस्यान्यतमं किंचिदस्त्रं प्रत्यवकर्शनम् Bhâg. P. 1,7,28. Schol.: कृशत्वकर, निवर्तक.

प्रत्यवनेजन (von निज् mit प्रत्यव) n. *Wiederabwaschung* Pâr. Gṛhj. 3,10.

प्रत्यवमर्श (von मर्श् mit प्रत्यव) m. 1) *innere Betrachtung, das Sichvertiefen in:* ग्रात्म° Bhâg. P. 5,1,39. = विवेक Schol. — 2) *Rückschluss* Kull. zu M. 11,262. 12,13 (an beiden Stellen °मर्ष geschrieben.) — 3) स्मृतिप्रत्यवमर्ष in der Stelle: °श्च तेषां ज्ञात्यन्तरे ऽभवत् Hariv. 1203 so v. a. *Beibehaltung der Erinnerung.*

प्रत्यवमर्शन (wie eben) n. *innere Betrachtung, das Sichbesinnen* Bhâg. P. 3,14,43. = युक्तायुक्तविचार Schol.

प्रत्यवमर्शवत् (von प्रत्यवमर्श) adj. *der innere Betrachtungen anstellt, sich besinnt* MBh. 12,10834 (°मर्षवत् gedr.).

प्रत्यवमर्ष und °मर्षवत् s. u. °मर्श und °मर्शवत्.

प्रत्यवयवम् (1. प्र° + अवयव) adv. *für jeden Theil, in's Einzelne:* प्रत्यवयववर्णना Vikr. 19,9.

प्रत्यवर (1. प्र° + अवर) adj. *niedriger, geringer, weniger geachtet:* श्रेष्ठ, मध्य, जघन्य, प्रत्यवर MBh. 5,1257 = 12,4191. अवर, प्रत्यवर, गरीयंस् 13,4558. 14,1642. धर्माः Saddh. P. 4,27,*a*. प्रतिग्रहाद्याजनाद्वा तथैवाध्यापनादपि । प्रतिग्रहः प्रत्यवरः M. 10,109. R. 5,53,23 = 69,20.

प्रत्यवरूढि (von रुह् mit प्रत्यव) f. *das Herabsteigen zu Jmd hin* TS. 7,3,5,3. 7,4.

प्रत्यवरोधन (von रुध् mit प्रत्यव) n. *Hemmung, Störung:* दृष्टि° MBh. 12,10261.

प्रत्यवरोह (von रुह् mit प्रत्यव) m. *das Herabsteigen zu Jmd hin* (von einer Höhe, vom Sitz u. s. w.); *absteigende Folge* Çat. Br. 9,3,4,8. 5,1,54. Lâṭj. 6,6,6. 8,5,25. 9,12,16. रोहात्प्रत्यवरोहश्चिकीर्षितः Nir. 7,23. so v. a. °मन्त्र Ait. Br. 8,9. TS. 1,7,6,2. Çat. Br. 9,1,1,32. Kâtj. Çr. 18,1,4. 5.

प्रत्यवरोहण (wie eben) n. 1) *das Herabsteigen zu Jmd hin* Çâṅkh. Çr. 16,17,9. vom Sitz Lâṭj. 8,12,2. — 2) N. *einer best.* Gṛhja-*Feier im* Mârgaçîrsha Âçv. Gṛhj. 2,1. 3. Çâṅkh. Gṛhj. 4,15.

प्रत्यवरोहणीय (wie eben oder von प्रत्यवरोहण) m. *ein best.* Ekâha, *der einen Theil des* Vâǵapeja *bildet,* Çâṅkh. Çr. 14,11,1. Lâṭj. 8,11,14. 12,4. Maç. 4,7. Mâdh. zu Paṅkav. Br. 18,6,13.

प्रत्यवरोहिन् (von रुह् mit प्रत्यव) adj. *absteigend, abwärts sich bewegend:* उक्थानि Lâṭj. 9,12,15. Kâṭh. 33,8. Paṅkav. Br. 18,6,12. 20,2,1. 3,1. 8,1. Nidâna 6,10 in Ind. St. 8,114. *vom Sitz sich erhebend:* अ° Kâtj. Çr. 22,5,27. °रोहिणी f. gaṇa गौरादि zu P. 4,1,41.

प्रत्यवसान (von सा mit प्रत्यव) n. *das Essen* Trik. 2,9,18. H. 423. Halâj. 2,170. P. 1,4,52. 3,4,76.

प्रत्यवसित s. u. सा mit प्रत्यव.

प्रत्यवस्कन्दन (von स्कन्द् mit प्रत्यव) n. *das von Seiten eines Verklagten mit einer Rechtfertigung der ihm zur Last gelegten Handlung verbundene Eingeständniss derselben vor Gericht* Bṛhasp. in Vjavahârat. 19,3 v. u. Auch °स्कन्द m. nach ÇKDr. und Wils.

प्रत्यवस्था (स्था mit प्रत्यव) f. = पर्यवस्था Colebr. und Lois. zu AK. 3,3,21.

प्रत्यवस्थातर् (wie eben) nom. ag. *Widersacher, Gegner* H. 728.

प्रत्यवस्थान (wie eben) n. *Beseitigung, Entfernung* Vjutp. 151.

प्रत्यवहार (von हर् mit प्रत्यव) m. *Zurückziehung, Einziehung:* सैन्यानाम् MBh. 3,16363. 7,9492. *Einziehung der Schöpfung* so v. a. *Aufhebung, Auflösung:* स्थावरजङ्गमानां सर्गस्थितिप्रत्यवहारहेतुः Ragh. 2,44.

प्रत्यवाय (von 3. इ mit प्रत्यव) m. 1) *Abnahme, Verminderung:* क्रोश° Kâtj. Çr. 22,3,33. 1,6,8. 4,15,19. Bhag. 2,40. MBh. 6,1987. — 2) *Umkehrung, ein umgekehrtes Verhältniss:* उत्तमानुत्तमान्गच्छन्हीनान्हीनांश्च वर्जयन् । ब्राह्मणः श्रेष्ठतामेति प्रत्यवायेन शूद्रताम् ॥ M. 4,245. Kull. zu M. 2,103. — 3) *Widerwärtigkeit, Unannehmlichkeit:* बहुप्रत्यवायं नृपत्वम् Çâk. Ch. 141,15. Prab. 12,13 (= अनिष्ट Schol.). zur Erkl. von विधुर Halâj. 5,38. — 4) *Vergehen, Sünde* Mârk. P. 34,14. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 272. Vedântas. (Allah.) No. 7. Kull. zu M. 2,1 (S. 65, Z. 9). 5,70. 7,35. 10,127. 11,30. Schol. zu VS. Prât. 1,4.

प्रत्यवेक्षण (von ईक्ष् mit प्रत्यव) n. *das Sehen nach Etwas, das sich-Kümmern um Etwas, Sorge um Etwas:* जितं च प्रत्यवेक्षणेन (im Text अवेक्षया) रक्षेत् Kull. zu M. 7,101. शास्त्रार्थप्रत्यवेक्षणा Kâm. Nîtis. 14,47.

प्रत्यवेक्षा (wie eben) f. dass. Ragh. 17,53 (wo mit der Calc. Ausg. °वेक्षानिरत्यया: zu lesen ist). Râǵa-Tar. 1,341. 5,168. 180 (wo beide Ausgaben प्रात्य° haben; vgl. indessen die Corrigg. S. 312). 6,8. 67. 108.

प्रत्यवेक्ष्य (wie eben) adj. *auf den man Rücksicht zu nehmen hat* MBh. 1,3459. — Ragh. 17,53 ist प्रत्यवेक्षानि° zu lesen.

प्रत्यश्मन् (1. प्र° + अश्मन्) m. *Röthel* Trik. 2,3,6.

प्रत्यष्ठीला f. *eine best. Nervenkrankheit* Suçr. 1,257,20. 2,44,9. — Vgl. अष्ठीला.

प्रत्यस्तगमन (1. प्रति - अस्त + ग°) n. *Untergang* (der Sonne) Çaṅk. zu Khând. Up. 3,19,3.

प्रत्यस्तमय (1. प्रति - अस्तम् + अय) m. *Untergang, das Aufhören:* सर्वकरणव्यापार° Çaṅk. in Wind. Sancara 171.

प्रत्यस्त्र (1. प्र° + अस्त्र) n. *Gegengeschoss:* श्रुतशर्मा प्रयुङ्क्ते स्म यद्यदस्त्रं प्रयत्नतः । प्रत्यस्त्रैः प्रतिहन्ति स्म तत्तत्सूर्यप्रभः क्षणात् ॥ Kathâs. 50,65. अस्त्रप्रत्यस्त्रयुद्धेन युयुधाते 48,36. 50,26. 42.

प्रत्यहम् (1. प्रति + अह = अहर्) adv. *täglich* Kâtj. Çr. 1,7,8. 22,7,14. 26,7,51. M. 3,69. 7,118. 125. 8,3. 9,27. Jâǵń. 1,22. 3,317. Kumâras. 1,61. Çâk. 47. 132. Spr. 1255. 1848. Varâh. Bṛh. S. 29,30. Sûrjas. 1,26. Râǵa-Tar. 2,51. Kathâs. 4,28. 33,137. 36,22. Paṅkat. 9,7. Hit. 20,12. 25,17. 27,13. 30,2. Vet. 2,8.

प्रत्याकार (1. प्र° + आकार) m. *Degenscheide* H. 783. Halâj. 2,318.

प्रत्याक्षेपक (von क्षिप् mit प्रत्या) adj. *verhöhnend, verspottend;* davon nom. abstr. °त्व n. Kuvalaj. 151,*b* (180,*b*).

प्रत्याख्यात partic. s. u. ख्या mit प्रत्या. Davon nom. abstr. °त्व n. *das Zurückgewiesen —, Verworfenwordensein* Verz. d. Oxf. H. 162,*b*, N. 4.

प्रत्याख्यातर् (von ख्या mit प्रत्या) nom. ag. *Verweigerer* Bhâg. P. 8,19,3.

प्रत्याख्यान (wie eben) n. = निरसन, प्रत्यादेश u. s. w. AK. 3,3,31. 1) *das Zurückweisen, Abweisen:* °नं च कृतस्य राज्ञा MBh. 1,507. 7,5554. 8,319. 13,3869. कृतवान्सर्वतस्तेषां °नं सुतां प्रति R. Gorr. 1,68,18. त्रिशङ्कु° 1,59 in der Unterschr. Çâk. 82,8, v. l. 111,3, v. l. Malâv. 49. Amar. 90. Râǵa-Tar. 3,434. Mârk. P. 61,72. — 2) *das Verweigern, Ab-*

schlagen: भिक्षा° MBH.12,13219. चरणपतन° Spr.902. Gegens. दान 1849 (= MBH. 13,5573). — 3) *das Läugnen, Nichtannehmen:* नह्वि कार्यकरणप्रत्याख्यानेन संसारो ऽवगम्यते ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 296. — 4) Titel einer der 14 Pûrva oder ältesten Schriften der Ǵaina H. 248.

प्रत्याख्यायम् (wie eben) absolut. TS. 3,1,2,2. ÇAT. BR. 13,3,4,1.

प्रत्याख्यायिन् (wie eben) adj. अ° *nicht abweisend* ÂÇV. GṚHJ. 1,22. PÂR. GṚHJ. 2,4.

प्रत्याख्येय (wie eben) adj. 1) *zurückzuweisen:* °यस्त्वया तात कुण्डलार्थे सुरेश्वरः MBH. 3,16971. eine Gabe JÂǴN. 1,214. — 2) *abweisbar* von einer Krankheit so v. a. *nicht in Behandlung zu nehmen, unheilbar* SUÇR. 1,127,8. अ° *unheilbar* (!) KÂÇ. zu P. 5,2,92. nom. abstr. प्रत्याख्येयता f. SUÇR. 1,14,2.

प्रत्यागति (von 1. गम् mit प्रत्या) f. *Heimkehr, Rückkehr* HARIV. 16341.

प्रत्यागम (wie eben) m. dass. HARIV. 15561. R. 2,71 in der Unterschr. RÂǴA-TAR. 6,201. VID. 162. KATHÂS. 4,100. कुल° adj. MBH. 12,6227.

प्रत्यागमन (wie eben) n. dass. VJUTP. 122. MBH. 1,129. 190. 3,1. 6. 4,25. R. 6,108 und RAGH. 13 (दण्डक° *nach, in*) in den Unterschrr. R. GORR. 1,4,86. BHÂG. P. 9,5,18. निरूह° *das Wiederzurückkommen eines Klystiers* SUÇR. 2,218,10.

प्रत्याचार (1. प्र° + आचार) m. *ein entsprechendes Verfahren:* चार° so v. a. *ein durch die Späher hervorgerufenes Verfahren* MBH. 5,27. fgg. in den Unterschrr.

प्रत्यातापॅ (1. प्र° + आताप) m. *sonniger Platz* ÇAT. BR. 5,3,4,12. KÂTJ. ÇR. 15,4,34.

प्रत्यात्म (1. प्र° + आत्मन्) adj. P. 6,4,169, Sch. Viell. ist auch das adv. प्रत्यात्मम् gemeint. प्रत्यात्मवेदनीयो (बुद्धधर्मः) विज्ञैः *von jedem Einzelnen kennen zu lernen* VJUTP. 39.

प्रत्यात्मक (wie eben) adj. *selbsteigen:* यच्च मे किंचिदस्ति प्रत्यात्मकं धनम् SADDH. P. 4,25,b.

प्रत्यात्म्य (wie eben) n. *Selbstähnlichkeit:* स किंनरान्किंपुरुषान्प्रत्यात्म्येनासृजत्प्रभुः so v. a. *nach seinem Ebenbilde* BHÂG. P. 3,20,45.

प्रत्यादर्श PAÑKAT. III, 176 fehlerhaft für प्रत्यादेश.

प्रत्यादान (von 1. दा mit प्रत्या) n. 1) *das Wiederempfangen, Wiedererlangung:* राज्यस्य MBH. 5,2148. — 2) *das Wiederholen, Wiederholung* ÂÇV. ÇR. 5,15. ṚV. PRÂT. 10,5. Schol. zu 11,10 (Sûtra 18). 13. 14 (Sûtra 25). UPAL. 3,4.

प्रत्यादित्य (1. प्र° + आदि°) 1) m. *Nebensonne* MBH. 12,13911. AV. PARIÇ. in Ind. St. 8,435, N. 1. — 2) am Anfange eines comp. *gegen die Sonne:* °गुद *dessen Steiss gegen die Sonne gewandt ist* SUÇR. 2,47,1.

प्रत्यादित्सु (vom desid. von 1. दा mit प्रत्या) adj. *wiederzuerlangen —, zu erlangen im Sinne habend:* प्राणान् BHÂG. P. 4,22,3. त्रिविष्टपम् 1,3,19.

प्रत्यादेय (von 1. दा mit प्रत्या) adj. *zu empfangen, entgegenzunehmen, was man einnimmt* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,539,18 (*was ihr einnehmen werdet, das gehört diesen;* HALL fasst प्रत्यादेय als Prädicat und übersetzt es durch *zu zahlen*).

प्रत्यादेश (von 1. दिश् mit प्रत्या) m. 1) *Anweisung, Befehl* VET. 2,17. — 2) *Zurückstossung, Abweisung;* = प्रत्याख्यान, निरसन AK. 3,3,31. शकुन्तला° ÇÂK. 79,13. 82,8. 183. मधुनः MEGH. 93. *eine abschlägige Antwort* 112. — 3) *Beschämung:* येन येन यथाङ्गेन स्तेनो नृषु विचेष्टते । तत्तदेव हरेत्तस्य प्रत्यादेशाय (KULL.: प्रसङ्गनिवारणाय) पार्थिवः ॥ M. 8,334. नृशंसस्य ममाद्यायं प्रत्यादेशो न संशयः । दत्तः स्वमांसं ददता कपोतेन महात्मना ॥ MBH. 12,5553 (hiernach ist auch PAÑKAT. III, 176 प्रत्यादेशः st. प्रत्यादर्शः zu lesen). 3,59. 6,3776. तस्य दुहिता प्रत्यादेश इव श्रियः *beschämend, verdunkelnd* DAÇAK. 138,3; vgl. आ — पच्चादेसो रूअगव्विदाए सिरिगोरीए VIKR. 5,10.

प्रत्याधॅान (von 1. धा mit प्रत्या) n. *Ort der Aufbewahrung* ÇAT. BR. 14,5,2,1. 2.

प्रत्याध्मान (von ध्मा [धम्] mit प्रत्या) n. *eine best. Nervenkrankheit: eine Art Trommelsucht* SUÇR. 1,257,15. 2,44,7.

प्रत्यानयन (von 1. नी mit प्रत्या) n. *das Wiederzuführen, Wiederzurückbringen, Wiederzurückgeben:* यतिष्ये वः सखीप्रत्यानयनाय VIKR. 3,11. HARIV. 14200.

प्रत्यानीक adj.: राजन् ÇÂÑKH. GṚHJ. 1,11 (Ind. St. 5,294. fg.).

प्रत्यानेय (wie eben) adj. *wieder gut zu machen:* दुर्योधनेन यद्येतत्पापं तेषु पुरा कृतम् । त्वया तत्कुलवृद्धेन प्रत्यानेयम् MBH. 5,1476. fg.

प्रत्यापत्ति (von 1. पद् mit प्रत्या) f. *Rückkehr, Wiederumwandlung* MBH. 12,10781. P. 3,1,26, Vârtt. 2. 8,4,68, Vârtt. 1. Schol. zu 8,4,68.

प्रत्यापन (von आप् mit प्रति?) enklit. nach einem Verbum finitum SIDDH. K. 244,a,3; vgl. P. 8,1,27. Viell. fehlerhaft für प्रत्यायन.

प्रत्यापीड (1. प्र° + आपीड) m. *ein best. Metrum* COLEBR. Misc. Ess. II, 165. Ind. St. 8,173. 348. fgg. — Vgl. आपीड, welches auch als N. eines Metrums m. ist.

प्रत्याप्लवन (von प्लु mit प्रत्या) n. *das Zurückspringen* R. 5,55 in der Unterschr.

प्रत्याम्नातव्य (von म्ना mit प्रत्या) adj. *zu verwerfen, für ungültig —, für nicht bindend zu halten:* अ° BHÂG. P. 5,1,6.

प्रत्याम्नान (wie eben) n. *entgegengesetzte —, veränderte Bestimmung:* एतेनोक्तमोंकारस्य प्रत्याम्नानं वाचा LÂṬJ. 9,7,4. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 107, 7. 477,21.

प्रत्याम्नाय (wie eben) m. 1) dass. SAÑSK. K. 38,b,4. 39,a,7. अ° ṚV. PRÂT. 1,15. — 2) = निगमन *Schluss, das fünfte Glied im Syllogismus* (*Wiederanerkennung des ersten Gliedes,* nach MÜLLER *Wiederholung*) Z. d. d. m. G. 7,307, N. 3.

प्रत्याय (von 3. इ mit प्रति) m. zur Erkl. von कर *Abgabe, Tribut* H. an. 2,398. MED. r. 12. VJUTP. 169.

प्रत्यायक (vom caus. von 3. इ mit प्रति) adj. *zur Erkenntniss bringend, erklärend, deutlich machend:* श्रुतिच्छन्दसां प्रत्यायकं शास्त्रम् BHAR. zu AK. im ÇKDR. u. छन्दोविचिति.

1. प्रत्यायन (von 3. इ mit प्रत्या) n. *Untergang* (der Sonne) KHÂND. UP. 3,19,3.

2. प्रत्यायन (vom caus. von 3. इ mit प्रति) n. 1) viell. *das Heimführen* (der Frau) MBH. 13,2448. — 2) *das Klarmachen, Auseinandersetzen, Deutlichmachen, Beweisen* SÂH. D. 17,3. KATHÂS. 24,217. °ना f. 39,234.

प्रत्यायित (wie eben) m. *Vertrauensmann, Beauftragter:* गन्धर्वो ह वा इन्द्रस्य सोममप्सु प्रत्यायिता गोपयति ÇÂÑKH. BR. 12,3. — Vgl. u. 3. इ mit प्रति caus. und प्रत्ययित.

प्रत्यायितव्य (wie eben) adj. *klar zu machen, zu beweisen* Mâlav. 14, 11.

प्रत्यारम्भ (von रम्भ् mit प्रत्या) m. 1) *Wiederanfang* Kauç. 141. Upal. 5, 4. 7, 20. °रम्भे मुक्त: Halâj. 5, 90. — 2) *Verbot* P. 8, 1, 31.

प्रत्यार्द्री (1. प्र° + आर्द्री) f. gaṇa श्रेण्यादि zu P. 6, 2, 193.

प्रत्यार्धपुर (1. प्र° + आर्ध°) gaṇa श्रेण्यादि zu P. 6, 2, 193 (°पुर: und पुर).

प्रत्यालीढ (von लिह् mit प्रत्या) 1) adj. s. u. लिह्. — 2) n. *eine best. Stellung beim Schiessen, bei der das linke Bein vorgestreckt wird,* AK. 2, 8, 2, 53. H. 777 (vgl. die Scholien). Med. ḍh. 12. adj. *links gestreckt* Vjutp. 105. — Vgl. आलीढ.

प्रत्यावर्तन (von वर्त् mit प्रत्या) n. *Wiederkunft* Vid. 222.

प्रत्याशा (1. प्र° + आशा) f. *Vertrauen auf, Hoffnung, Erwartung* Med. dh. 3. Spr. 2394, v. l. मूढो ऽन्यत्र मरीचिकासु पशुवत्प्रत्याशया धावति Çântiç. im ÇKDr. Kât. 2. कृष्ण° Kathâs. 45, 19. Prab. 35, 16. 76, 13. Schol. zu Amar. 90. Mâlatîm. 146, 7. विगलितप्रत्याशत्व 2 v. u. स-प्रत्याशम् adv. *erwartungsvoll* Vikr. 40, 17.

प्रत्याश्रय (von श्रि mit प्रत्या) m. *Obdach, Wohnung* Gauḍap. zu Sâṃkhjak. 51.

प्रत्याश्रावँ (von श्रु mit प्रत्या) m. = प्रत्याश्रावण VS. 19, 25.

प्रत्याश्रावण (vom caus. von श्रु mit प्रत्या) n. *Antwortsruf,* Bez. *gewisser Formeln beim Gottesdienst* Çat. Br. 1, 5, 2, 9. 2, 6, 1, 24. 11, 2, 1, 3. Kâtj. Çr. 3, 3, 14. ओं स्वधेत्याश्रावणमस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावणम् Âçv. Çr. 2, 19.

प्रत्याश्वास (von श्वस् mit प्रत्या) m. *das Wiederaufathmen, Erholung* MBh. 9, 1781.

प्रत्याश्वासन (vom caus. von श्वस् mit प्रत्या) n. *Tröstung* R. Gorr. 2, 114 in der Unterschr. Çâk. 81, 21, v. l.

प्रत्यासङ्ग (von सञ्ज् mit प्रत्या) m. *Verbindung, Zusammenhang* VS. Prât. 5, 2.

प्रत्यासत्ति (von सद् mit प्रत्या) f. *unmittelbare Nähe* (im Raume, in der Zeit u. s. w.) Lâṭj. 9, 7, 6. Çâk. Ch. 65, 17. Spr. 1850. Schol. zu P. 3, 3, 40. 8, 1, 7. Schol. zu Kâtj. Çr. 82, 22. 89, 1. 90, 4. *Analogie* Kaij. bei Gold. Mân. 166, *a*.

प्रत्यासन्न adj. s. u. सद् mit प्रत्या. Davon nom. abstr. °ता f. *Nähe* Prab. 16, 6.

प्रत्यासर m. = प्रत्यासार Çabdar. im ÇKDr.

प्रत्यासार (von सर् mit प्रत्या) m. *Nachtrab eines Heeres* AK. 2, 8, 2, 47. H. 747. Halâj. 5, 41.

प्रत्यास्तार (von स्तर् mit प्रत्या) m. *der Teppich eines buddh.* Bhikshu Vjutp. 207.

प्रत्यास्वर (von स्वर् mit प्रत्या) adj. *zurückstrahlend* Khând. Up. 1, 3, 2.

प्रत्याहरण (von हर् mit प्रत्या) n. 1) *das Wiederbringen* Vikr. 11, 15. — 2) *das Zurückziehen, Zurückhalten von:* इन्द्रियाणां स्वस्वविषयेभ्य: प्रत्याहरणं प्रत्याहार: Vedântas. (Allah.) No. 132. — 3) = प्रत्याहार 2. Çabdar. im ÇKDr.

प्रत्याहरणीय (wie eben) adj. *zurückzunehmen, was zurückgenommen werden kann* Mit. 259, 11.

प्रत्याहार (wie eben) m. 1) *das Zurückziehen* (der Truppen aus der Schlacht), *Rückzug* MBh. 8, 348. प्रत्याहारश्चेन्द्रियाणां विषयान्मनसा हृदि *das Zurückziehen der Sinne von den Sinnesgegenständen* Bhâg. P. 3, 28, 5. Jogas. 2, 54. — 2) *das Zurückziehen der Sinne von den Sinnesgegenständen* Vedântas. (Allah.) No. 132 (s. u. प्रत्याहरण 2). 127. AK. 3, 3, 16. H. 83. 1524. M. 6, 72 (= Bhâg. P. 3, 28, 11. Mârk. P. 39, 10). MBh. 12, 7841. Jogas. 2, 29. Çântiç. 4, 16. VP. 653. Mârk. P. 39, 33. 42. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 50, *b*, N. 3. Prab. 8, 14. Verz. d. B. H. No. 648. Madhus. in Ind. St. 1, 22, 22. — 3) *Zurückziehung der Welt so v. a. Auflösung derselben* MBh. 12, 8555. — 4) in der Gramm. *Zusammenfassung einer ganzen Reihe von Buchstaben oder Suffixen in eine einzige geschlossene Silbe, indem man das erste Glied der Reihe (mit Abwerfung eines etwaigen stummen Consonanten) mit dem stummen Schlussconsonanten des letzten Gliedes verbindet;* s. Böhtlingk in seiner Ausgabe d. P. II, 33. fgg. P. 3, 4, 73, Sch.

प्रत्याहार्य (wie eben) adj. *zu empfangen, zu lernen, zu erfahren* MBh. 13, 5109.

प्रत्युक्त (von वच् mit प्रति) n. *Antwort* Megh. 112. Vgl. u. वच् mit प्रति.

प्रत्युक्ति (wie eben) f. *Erwiederung* Çabdar. im ÇKDr. उक्तिप्रत्युक्तिभिर्वार्यमाणो ऽपि न विरंस्यति । यदा कल्की Çatr. 14, 304.

प्रत्युच्चारण (vom caus. von चर् mit प्रत्युद्) n. *das Wiederholen:* अ° Njâja-S. 5, 59. प्रत्युच्चार m. dass. Vjutp. 76.

प्रत्युज्जीवन (von जीव् simpl. oder caus. mit प्रति) n. *das Wiederaufleben* oder — *lassen* MBh. 14, 80 in der Unterschr.

प्रत्युत (1. प्र° + 2. उत) adv. *im Gegentheil, vielmehr, ja sogar* Spr. 193. 3239. Râga-Tar. 3, 215. 6, 203. Kathâs. 20, 169. 22, 230. 31, 85. 36, 134. 38, 40. 40, 58. 45, 62. 305. Mârk. P. 95, 20. Kâvjâd. 3, 137. Dṛshṭântaç. 32 bei Haeb. 220. Sâh. D. 3, 4. 76, 9. Schol. zu Kap. 1, 85. Vgl. auch u. 2. उत 6.

प्रत्युत्कर्ष (von 1. कर्ष् mit प्रत्युद्) m. *das Ueberbieten, Steigerung* Pratâpar. 103, *b*, 1.

प्रत्युत्क्रम (von क्रम् mit प्रत्युद्) m. *das an-Etwas-Gehen* AK. 3, 3, 26. H. 1510.

प्रत्युत्क्रान्ति (wie eben) f. dass. Kshîrasv. zu AK. ÇKDr.

प्रत्युत्तब्धि (von स्तभ् mit प्रत्युद्) f. *Stützung, Aufstemmung, Befestigung* Çat. Br. 13, 1, 3, 4. Kâṭh. 24, 10. 29, 2. 21, 2. Dagegen wird TS. 6, 6, 4, 6 und TBr. 1, 2, 3, 2 प्रत्युत्त° also प्रति उत्त° geschrieben.

प्रत्युत्तम्भ (wie eben) m. dass. Pañkav. Br. 14, 4, 3.

प्रत्युत्तर (1. प्र° + उत्तर) n. *Antwort, Erwiederung* Spr. 1927. Vid. 179. Pañkat. 38, 1. Hit. 92, 21. Prab. 114, 3, v. l. Kull. zu M. 7, 43.

प्रत्युत्थान (von स्था mit प्रत्युद्) n. 1) *ehrerbietiges Aufstehen* (vor einem Kommenden) Vjutp. 55. 93. Kâtj. Çr. 7, 5, 5. M. 2, 120 (= MBh. 5, 1398). 210. MBh. 1, 5601. 2, 243. 7, 2822. 12, 7353. 7356. Spr. 1619. Bhâg. P. 4, 2, 12. 10, 69, 20. Pañkat. 117, 11. — 2) *das Sichrüsten, Unternehmen:* °कृतं पापं त्रिपिष्टपजयं प्रति Hariv. 8881.

प्रत्युत्थायिन् (wie eben) adj. *wiedererstehend* Çat. Br. 11, 6, 3, 4. 10.

प्रत्युत्थेय (wie eben) adj. *vor dem man sich erheben muss* Ait. Br. 2, 20.

प्रत्युत्पन्न und प्रत्युत्पन्नमति (auch Pañkat. 208, 19) s. u. 1. पद् mit प्रत्युद्.

प्रत्युदाहरण (von हर् mit प्रत्युदा) n. *Gegenbeispiel* (vgl. उदाहरण) Schol. zu P. 6, 2, 150. 8, 1, 45. Siddh. K. zu P. 4, 1, 32. Schol. zu VS. Prât. 2, 18. Vjutp. 77.

प्रत्युद्गति (von गम् mit प्रत्युद्) f. *ehrerbietiges Entgegengehen* Kathâs. 6, 55.

प्रत्युद्गम (wie eben) m. dass. Spr. 524. Ragh. ed. Calc. 1,50. Kathâs. 14,23. 26,27. 44,73. 130. Bhâg. P. 4,3,22.

प्रत्युद्गमन (wie eben) n. dass. Vjutp. 157. Prab. 26,9.

प्रत्युद्गमनीय adj. 1) (wie eben) *dem man ehrerbietig entgegengehen muss*, = उपस्थेय H. an. 6,5. Med. j. 133. — 2) (von प्रत्युद्गमन) *zur ehrerbietigen Begrüssung eines Gastes geeignet*: °वस्त्र Kumâras. 7, 11 (vgl. Bollensen in Z. d. d. m. G. 14,292). Nach H. an. und Med. n. = धौतांशुकद्वय *ein Paar reiner Gewänder*; vgl. उद्गमनीय.

प्रत्युद्गार (von 2. गर् mit प्रत्युद्) m. *eine best. Nervenkrankheit* Nigh. Pr.

प्रत्युद्धात MBh. 7,8433 wohl fehlerhaft für प्रत्युद्यात.

1. प्रत्युद्यम (von यम् mit प्रत्युद्) m. *Gegengewicht, Gleichgewicht* Pañḱav. Br. 12,4,22.

2. प्रत्युद्यम adj. (f. आ): क्रिया Çâṅkh. Br. 29, 8. Schol.: प्रत्युद्यमो ऽस्यामस्तीत्यर्शआदिभ्यो ऽच्.

प्रत्युद्यामिन् (von यम् mit प्रत्युद्) adj. *das Gegengewicht haltend* Çâṅkh. Br. 18, 1. — Vgl. प्रत्युद्यामिन्.

प्रत्युद्यातर् (von या mit प्रत्युद्) nom. ag. *der auf Jmd losgeht, einen Angriff macht*: रणे दैरवे MBh. 5,4770. समरे 7,7810.

प्रत्युद्यामिन् (von यम् mit प्रत्युद्) adj. *das Gegengewicht haltend, widerspänstig*: तत्रापैव तद्दिशं प्रत्युद्यामिनं कुर्युः Ait. Br. 6,21. Çat. Br. 4,3,3,10. 1,5,3,2. 3,3,4,5. प्राति उ° 2,2,1,16.

प्रत्युन्नमन (von नम् mit प्रत्युद्) n. *das Sichwiederaufrichten, Wiederaufschnellen*: अङ्कुश्यात्रपीडिते °नम् Suçr. 1,62,5.

प्रत्युपकार (von 1. कर् mit प्रत्युप) m. *Vergeltung* (im Guten), *Gegendienst* Bhag. 17,21. MBh. 2,734. R. 4,51,44. Spr. 1140. Kathâs. 22, 75. Pañḱat. 207,17. 20. ed. orn. 64,22. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 60. पुनः° *Wiedervergeltung* Spr. 1794.

प्रत्युपकारिन् (wie eben) adj. *vergeltend* (im Guten): कृत° R. Gorr. 2,1,12. 4,43,67.

प्रत्युपक्रिया (wie eben) f. *Vergeltung* (im Guten), *Gegendienst* Râǵa-Tar. 3,316. 524. Kathâs. 22,73. 83. 38,41. 73. 75. Som. Nala 112.

प्रत्युपदेश (von 1. दिश् mit प्रत्युप) m. *Gegenunterweisung, Gegenbelehrung* Kumâras. 1,34. schlechte Lesart für संप्रत्युपदेश° Prab. 95,7.

प्रत्युपभोग (von भुज् mit प्रत्युप) m. *Genuss* Sâṁkhjak. 37. Mârk. P. 49,27.

प्रत्युपमान (1. प्र° + उप°) n. *Gleichniss eines Gleichnisses*: उपमानस्यापि सखे प्रत्युपमानं वपुस्तस्याः Vikr. 22.

प्रत्युपवेश (von विश् mit प्रत्युप) m. *das Umsitzen, Belagern einer Person in der Absicht, dieselbe zur Nachgiebigkeit zu bewegen*, R. Gorr. 2, 120 in der Unterschr. °वेशन n. dass. R. 2,111,17 (120,17 Gorr.).

प्रत्युपस्थान (von स्था mit प्रत्युप) n. *Nähe, Nachbarschaft* Vjutp. 167.

प्रत्युपस्पर्शन (von स्पर्श् mit प्रत्युप) n. *das Wiederausspülen, Wiederwaschen* Gobh. 1,2,34.

प्रत्युपह्वै (von ह्व = ह्वा mit प्रत्युप, m. *Antwort auf den Einladungsruf, Wiederholung desselben* Âçv. Çr. 4,1. Çat. Br. 4,4,2,16. Çâṅkh. Br. 13, 8.

प्रत्युपहार (von हर् mit प्रत्युप) m. *Wiedereinhändigung, Zurückerstattung*: विभूषणप्रत्युपहारहस्त *in der Hand den Schmuck haltend, um ihn wieder abzugeben*, Ragh. 16,80. Nach dem Schol. in der Calc. Ausg. adj. = प्रत्युपहरति समर्पयति यः.

प्रत्युपाकरण (von 1. कर् mit प्रत्युपा) n. *Wiederbeginn des Studiums* (?) Gobh. 3, 3, 14.

प्रत्युपेय (von 3. इ mit प्रत्युप) adj. *dem man begegnen muss, zu behandeln*: साधाचारः साधुना प्रत्युपेयः MBh. 5,1340 = 12,4052.

प्रत्युरसम् (1. प्र° + उरस्) adv. *gegen —, auf die Brust* P. 5,4,82. प्रत्युरस n. = प्रतिगतमुरः Schol. Vop. 6, 82.

प्रत्युलूक (1. प्र° + उ°) m. *ein eulenähnlicher Vogel* Bhâg. P. 1,14,14. Nach dem Schol. *eine feindliche Eule* oder *Krähe* (*Feind der Eule*).

प्रत्युलूकक (wie eben) m. *ein eulenähnlicher Vogel*: काकी काकानजनयडुलूकी प्रत्युलूककान् Hariv. 222.

प्रत्युष (von वस् mit प्रति) m. *Tagesanbruch* Mathureça zu AK. 1,1, 3,2. ÇKDr. °षे Pañḱat. 40,13. — Vgl. प्रत्यूष.

प्रत्युषस् (wie eben) n. dass. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,233. Muk. zu AK. 1, 1,3,2 (nach Wils.; nach ÇKDr. Lesart des Textes selbst). H. 139. nom. Sûrjaç. 42 bei Haeb. 204. loc. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 51,*b*,16. — Vgl. प्रत्यूषस्.

प्रत्युष्ट्र (1. प्र° + उष्ट्र) m. gaṇa शंखादि zu P. 6,2,193.

प्रत्युष्य (von 1. उष् mit प्रति) adj. *zu versengen* Çat. Br. 1,9,3,2.

प्रत्यूर्ध्वम् (1. प्र° + ऊर्ध्व) adv. *aufwärts, oberhalb von* (acc.): ग्रीवां प्र° Suçr. 1,340,7. 342,6.

प्रत्यूष (von वस् mit प्रति) 1) *Morgendämmerung, Tagesanbruch*, m. AK. 1,1,3,2. H. an. 3,737. Med. sh. 40. n. H. 139. Halâj. 1,111. °षे R. 3,22,10. Râǵa-Tar. 4,615. Kathâs. 13,95. Pañḱat. 27,5. 45,9. Verz. d. Oxf. H. 97,*b*,36. °षेषु Megh. 32. Bhâg. P. 3,22,33. °काले MBh. 10, 539. °समये R. 6,112,64. °पवनासारैः Hariv. 4421. — 2) m. N. eines der 8 Vasu H. an. Med. Ǵaṭâdh. in Verz. d. Oxf. H. 190,*a*,35. MBh. 1, 2582. 13,7095. Hariv. 153. VP. 120. Vater des Akala VP. 248, N. 8. — 3) m. *die Sonne* Çabdar. im ÇKDr.; vgl. H. ç. 8. — 4) m. N. pr. eines Mannes, pl. *seine Nachkommen* Saṁsk. K. 185,*b*,9.

प्रत्यूषस् (wie eben) n. *Morgendämmerung, Tagesanbruch* AK. 1,1,3,2 (nach ÇKDr. soll der Text प्रत्यु° haben und प्रत्यू° eine von Bhar. aufgeführte Var. sein). loc. sg. Hariv. 7938. Suçr. 1,21,6. 80,4. 172,15. 2, 148,16. Brahma-P. in LA. 57,9. प्रत्यूषोऽर्क (wohl प्रत्यूषे ऽर्क zu lesen) इवोदितः Râǵa-Tar. 4, 169.

प्रत्यूह (von 1. ऊह् mit प्रति) m. *Hinderniss* AK. 3, 3, 19. H. 1509. Halâj. 2,246. दुर्गं चक्रुरिमं देशं गिरिप्रत्यूहरूपकम् MBh. 3,9981. तत्र प्रत्यूहमाधातुम् Spr. 476. सर्वसिद्धीनाम् 1853. 2880. Râǵa-Tar. 1, 138. Gît. 12,10. Mârk. P. 16,55. Daçak. 21, 10. Verz. d. Oxf. H. 128,*b*,10. Çatr. 14,61. 265. Am Ende eines adj. comp. f. आ Râǵa-Tar. 2,71. — Vgl. निष्प्रत्यूह.

प्रत्यूहन (wie eben) n. *Unterbrechung, Einstellung*: कर्मणाम् Çâṅkh. Çr. 4,15,10.

प्रत्यृचम् (1. प्र° + ऋच्) adv. *bei jedem Verse* Âçv. Çr. 6,4. Gṛhj. 2,1. 9. Kâtj. Çr. 4,8,5. 19,1,11.

प्रत्येक (1. प्र° + एक) adj. *je einer, jeder einzelne*: सर्वः प्रत्येकदोषेण

प्रत्येकं फलमश्नुते Verz. d. Oxf. H. 25,*a*, N. 2. °पदानाम् Schol. zu Gaim. 1,25. °कम् adv. *je einzeln, bei —, mit jedem Einzelnen, für jeden Einzelnen, jedem Einzelnen* Çâṅkh. Çr. 15,5,14. 17,4,9. M. 7,157. Kap. 2,4. विवेश दण्डकारण्यं प्रत्येकं च सतां मनः *und in jedes Edlen Herz* Ragh. 12,9. सा पौरान् — प्रत्येकं ह्लादयां चक्रे 3. 7,31. Kumâras. 2,31. Râga-Tar. 5,127. Mârk. P. 58,57. 110,40. Pañkat. 241,7. Vet. 3,1. Prab. 44, 9. Sâh. D. 16. Verz. d. Oxf. H. 14,*b*,36. Kull. zu M. 5,20. Kâç. zu P. 5,1,9. Sch. zu P. 1,1,69. 2,1,6. 2,11. Am Anf. eines comp. ohne Casuszeichen Ragh. 16,47. Prab. 21,6. Bei Wassiljew erscheint प्रत्येक häufig in der Bed. von प्रत्येकबुद्ध.

प्रत्येकबुद्ध (प्र° + बु°) m. *ein nur für sich allein zur Erlösung gelangender, in Abgeschiedenheit lebender* Buddha, im Gegens. zu denjenigen Buddha die auch Andere erlösen, Trik. 1,1,13. Vjutp. 7. 38. Burn. Intr. 94, N. 1. 96. 297. 438. 467. Lot. de la b. l. 51. Lalit. ed. Calc. 20, 3. 13. Wassiljew 8 u. s. w. Köppen I, 419. fgg. 426. fgg. Davon nom. abstr. °त्व n. Madhjam. 139.

प्रत्येकशस् (von प्रत्येक) adv. *je einzeln, jedem Einzelnen* MBh. 2,100. 8,66. 12,6839. 13,3811. Gegens. युगपद् Pañkat. ed. orn. 38,16.

प्रत्येतव्य (von 3. इ mit प्रति) adj. *anzuerkennen, anzunehmen* Schol. zu RV. Prât. 3,4 (Sûtra 6). 8 (Sûtra 14). Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 52.

प्रत्येनस् (1. प्र° + ए°) m. 1) *ein Diener der Strafgewalt:* उग्राः प्रत्येनसः सूतग्रामण्यः Çat. Br. 14,7,1,43. 44. — 2) *Bürge, nächster Erbe, der für die Schulden eines Verstorbenen haftet,* Kâth. 8,4. Çâṅkh. Çr. 4,16, 16. 17. Hierher wohl राज° (hat den Ton auf dem ersten oder auf dem zweiten Worte) = राज्ञः प्र° P. 6,2,60. कुमार° = कुमारः प्र° 27.

प्रत्रास (von त्रस् mit प्र) m. *das Beben, Zittern* AV. 5,21,23. अ° Pañkav. Br. 6,7,10.

प्रत्वक्षस् (1. प्र + त्व°) adj. *wirksam, rüstig:* die Marut RV. 1,87,1. 5,57,4. Indra 10,44,3.

1. प्रथ् 1) act. (selten) *a) breiten:* अप्रथतं जीवसे नो रजांसि RV. 6,69, 5. अर्षयस्त्वा प्रथतु VS. 15,10. — *b) sich ausdehnen, — strecken:* माल्यवद्गन्धमादनौ — द्विसहस्रं पप्रथतुः so v. a. *dehnen sich aus, sind breit* Bhâg. P. 5,16,10. — 2) med. प्रथते Dhâtup. 19,3. प्रथमान, प्रथान, अप्रथेताम्, प्रथिष्ट, पप्रथे. *a) sich ausdehnen, — strecken; grösser —, weiter werden* oder *sein, sich verbreiten, zunehmen, sich mehren:* स देवो देवान्प्रति पप्रथे पृथु RV. 2,24,11. उर्व इव पप्रथे कामो अस्य 3,30, 19. आन्तोद्दिवः पप्रथ आ पृथिव्याः 61,4. 6,64,3. प्रथिष्ट यामन्पृथिवी चिदेषाम् 5,58,7. 7,18,5. 33,6. 8,3,4. इन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते 10,94,9. आदित्यासः कवयः पप्रथानाः 3,54,10. 10,31,6. रयिः Vâlakh. 3,10. AV. 4,26,1. VS. 11,29. 29,4. पुष्ट्या ते मनुष्येषु प्रथे (Comm.: प्रसिद्धा वर्तते) TBr. 1,2,1,22. प्रथेमहि 4,10,9. प्रथेय पशुभिः TS. 2,1,2,3. Kâth. 28,4. Kâtj. Çr. 2,2,12. षट्त्रिंशद्धस्तलक्षाणि पुरं तत्पप्रथे पुरा Râga-Tar. 3,357. *sich verbreiten,* vom Ruhme, einem Namen, einem Gerücht, einer Rede: तथा यशो ऽस्य प्रथते M. 11,15. MBh. 5,1956. पप्रथे नाम 12,1112. ख्यातिः Râga-Tar. 1,325. सरस्वती 2,72. तन्मूला धनमित्रस्य कीर्तिरप्रथत Daçak. in Benf. Chr. 193,19. प्रथित *ausgebreitet, verbreitet:* ततः सहस्रशस्तासु प्रजासु प्रथितासु *nachdem sie sich zu Tausenden verbreitet, vermehrt hatten* Vâju-P. bei Muir, ST. I, 29, N. 49. लोके हि प्रथिता ननु श्रुतिरियम् Spr. 1812. तेन गन्धवतीत्येवं नामास्याः प्रथितं भुवि MBh. 1,2411. 13,1111. यद्यपि त्रिषु लोकेषु प्रथितं ते महद्यशः R. 2,61,2. Spr. 1135. Mâlav. 3,12. — *b) sich verbreiten* so v. a. *bekannt —, berühmt werden* Dhâtup. मङ्गलादीनि हि शास्त्राणि प्रथन्ते मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च P. 8,4,67, Sch. उन्मादिनीति नाम्ना च कन्यका सापि पप्रथे Kathâs. 15,65. MBh. 9,3009. 13,4679. Ragh. 15,101. Çatr. 7,1 (wo wohl यन्नाम्ना zu lesen ist). 10,312. प्रथित *allgemein bekannt, berühmt* AK. 3,1,9. Trik. 3,1,17. H. 1493. प्रथिता प्रेतकृत्यैषा पित्र्यं नाम विधुक्षये M. 3,127. 8,131. लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः Bhag. 15,18. Draup. 3,4. MBh. 5,3159. 7867. 12,6851. Hariv. 3882. 15056. R. 1,8,9. 11. 9,62. 41,24. 2,110,29. R. Gorr. 1,1,2. 3,53,12. Ragh. 5,65. 9,76. प्रजासु पश्चात्प्रथितं तदाख्यया Kumâras. 5,7. Megh. 25. Çâk. 69,8. Spr. 1980. 2273. 2978. 3205. Sûrjas. 14,7. Râga-Tar. 4,31. Kathâs. 30,64. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 318. Prab. 2,13. Çiç. 9,16. वचस् (nach dem Schol. *Allen hörbar*) R. 2,2,1. R. Gorr. 1,77,39. Die Form पृथित Hariv. 6781. 15054 ist ohne Zweifel fehlerhaft. — *c) an den Tag —, zum Vorschein kommen, auftauchen, entstehen:* अमी नु तासां मदनो नु पप्रथे (= प्रादुर्बभूव Schol.) Kir. 8,53. कर्तुं पुरं स्वनामाङ्कं पप्रथे स मनोरथः Râga-Tar. 3,336. दृग्व्यापारैः स्वसंवेद्यैः संलाप इव पप्रथे 5,366. उपायो ऽस्य स्थितेर्हेतुर्नैकः कस्य न पप्रथे so v. a. *einfallen, in den Sinn kommen* 1,366

— caus. प्रथयति, अपप्रथत् P. 7,4,95. Vop. 18,2. पप्रथत् ved. 1) act. *a) ausbreiten, vergrössern, dehnen, mehren:* स धारयत्पृथिवीं पप्रथच्च RV. 1,93,2. 3,53,2. 7,86,1. गोभी रयिं पप्रथत् 2,25,2. 3,30,20. दिवो न वृष्टिं प्रथयन् 8,12,6. AV. 12,3,37. TBr. 1,1,2,6. यज्ञ एव यजमानं प्रजया पशुभिः प्रथयति 3,3,2,5. मृत्पिण्डम् Çat. Br. 6,5,2,3. अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रा वपावन्तं नाग्निना तपन्तः (*über dem Feuer ausbreiten*) *rösten, braten* RV. 5,43,7. — वस्तूनि प्रथयति च संकोचयति च Spr. 1713. श्रेयः Verz. d. Oxf. H. No. 289, Çl. 1. यशः MBh. 1,4794. R. 6, 93,58. Bhâg. P. 2,7,20. — *b) verbreiten* so v. a. *allgemein bekannt —, berühmt machen* Hariv. 353. 6326. R. 1,4,1. R. Gorr. 1,2,35. सज्जना एव साधूनां प्रथयन्ति गुणोत्करम् Spr. 3109. Bhâg. P. 9,24,65. Bhaṭṭ. 15, 72. प्राथयति Dhâtup. 32,19. — *c) entfalten, an den Tag legen, vor Augen führen, verrathen:* कण्टकितेन प्रथयति मय्यनुरागं कपोलेन Çâk. 63. Spr. 294. श्रुते ऽत्यन्तासक्तिः पुरुषमभिजातं प्रथयति (v. l. कथयति) 1859, v. l. Megh. 26. Gît. 8,8. Kir. 5,3. Kaurap. 44. Bhâg. P. 9,10,11. ततो मायामयान्मृधे राक्षसो ऽप्रथयद्रणे Bhaṭṭ. 17,107. दौर्जन्यमात्मनि परं प्रथितं विधात्रा भूर्जद्रुमस्य विफलत्वसमर्पणेन *dadurch, dass der Schöpfer der Birke keine Früchte verlieh, hat er nur* (परम्) *gegen sich selbst Schlechtigkeit an den Tag gelegt, hat er nur gegen sich selbst schlecht gehandelt* Spr. 1259. Sâh. D. 12,13. 41,7. — *d) bescheinen* (vgl. तन् mit आ): प्रथयन्सूर्यो नॄन् RV. 3,14,4. — 2) med. *sich ausbreiten, — strecken, — dehnen; zunehmen:* इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिः RV. 10,140,4. अग्ने शुक्रेण शोचिषोरु प्रथयसे बृहत् 21,8. यथासितः प्रथयते वशाँ अनु AV. 6,72,1. 101,1.

— अनु med. *sich ausbreiten entlang von* TS. 3,3,10,2. VS. 8,30. *rühmen* nach Mahidh.

— अभि med. *sich ausbreiten vor, gegen:* प्रत्यङ् विश्वा भुवनाभि पप्रथे RV. 9,80,3. — caus. *umherbreiten in* (acc.): सर्वाणि कपालान्यभिप्रथ-

प्रथि TS. 2,6,3,4. *verbreiten:* आत्मकीर्तिम् MBh. 12,6687.

— आ caus. *ausbreiten, dehnen:* आ संमुद्राणि पप्रथुः पुरूणि ṚV. 6,72,3. आ ये विश्वा पार्थिवानि पप्रथन्रोचना दिवः 8,83,9.

— नि caus. *eindringend verbreiten:* दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रेषितां धमनिं पप्रथन्नि ṚV. 2,11,8.

— परि med. *sich erstrecken um, über:* परि यो विश्वा भुवनानि पप्रथे ṚV. 6,7,7.

— वि act. *ausbreiten:* अप्रथतं पृथिवीं मातरं वि ṚV. 6,72,2. med. *sich ausbreiten —, weit machen, weit sein:* ऊर्णम्रदा वि प्रथस्व ṚV. 5,5,4. 10,70,4. 110,4. 62,9. 69,2. ऋतस्य शृङ्गमुर्विया वि पप्रथे 8,75,5. दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथ 1,55,1. 124,5. 2,3,5. 11,7. TS. 1,1,12,1. विप्रथित *weit verbreitet:* धृष्टद्युम्नो द्रोणमृत्युरिति विप्रथितं वचः MBh. 2,2667. — caus. 1) *ausbreiten, verbreiten* ṚV. 1,62,5. उत त्रिधातु प्रथयद्वि भूम 4,42,4. 10,62,3. परं यशो विप्रथयंस्तव सेनासु MBh. 5,5894. 12,1955. — 2) *entfalten, an den Tag legen, zeigen:* कुलोचितं विप्रथयन्तु कर्म MBh. 3,10277.

— सम्, partic. संप्रथित *allgemein bekannt, berühmt* MBh. 5,5457.

2. प्रथ् (पर्थ्), प्राथयति und पर्थयति *fortwerfen* Dhâtup. 32,20.

प्रथ (von 1. प्रथ्) 1) m. angeblich N. pr. des Liedverfassers von ṚV. 10,181,1. — 2) f. प्रथा *a) das Auseinanderbreiten* (des Puroḍâça in den Schalen) Schol. zu Kâtj. Çr. 341,20.23. — *b) Ruf, Berühmtheit* AK. 3,3,9. Kathâs. 22,37. Çatr. 10,8. प्रथां गम्, गा Râga-Tar. 1,12. 5,34. नी 3,494. प्रथापह् 5,179. पृथुप्रथ *weitberühmt* 2,63.

प्रथन (wie eben) 1) m. *Phaseolus Mungo Lin.* H. 1172; vgl. प्रघन. — 2) n. *a) das Ausbreiten* Nir. 1,13. P. 3,3,33. जिह्वा° ṚV. Prât. 14,7. — *b) Ort der Ausbreitung* TBr. 1,2,1,4. — *c) das Entfalten, an-den-Tag-Legen, Zeigen:* सामर्थ्य° Râga-Tar. 3,284.

प्रथम (von 1. प्र) Uṇâdis. 5,68. 1) adj. f. (आ) selten pronom. declinirt, z. B. प्रथमस्याः AV. 6,18,1. प्रथमे nom. pl. P. 1,1,33. Vop. 3,12. Pañkav. Br. 25,18,5. R. 4,37,11. verdoppelt P. 8,1,12, Vârtt. 7. mit seinem nom. comp. P. 2,1,58. Accent eines mit प्रथम anlautenden comp. 6,2,56. *a) der vorderste, erste in einer Reihe;* = आदि, पूर्व, पौरस्त्य AK. 3,2,30. 3,4,23,146. H. 1439. an. 3,468. Med. m. 47. Halâj. 4,22. प्रथमः पीतिमर्हसि ṚV. 1,134,6. अपादेति प्रथमा पद्वतीनाम् 152,3. अत्रा पूषा प्रथमो भाग एति *geht voran* 162,4. यमो नो गातुं प्रथमो विवेद 10,14,2. Çat. Br. 5,5,3,1. 12,8,2,35. 14,1,1,5. कनिष्ठप्रथमा ज्येष्ठजघन्याः Âçv. Gṛhj. 4,4. Kauç. 82. मखांशभाजां प्रथमो मनीषिभिस्त्वमेव देवेन्द्र सदा निगद्यसे Ragh. 3,44. उपायैः प्रथमैस्त्रिभिः *mit den drei ersten* M. 7,108. प्रथमा, द्वितीया, उत्तमा 12,48. प्रथम, मध्यम, उत्तम 8,138. 9,284. 286. प्रथमा, अपरा Ragh. 8,28. अब्दे *im ersten Jahr* M. 2,35. अह्नि 4,96. Hit. 20,18. प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः P. I, S. 13. प्रथमतरावगति Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 273. — *b) der erste, früheste, frühere; anfänglich, ursprünglich, der älteste:* विदुर्वीरस्य प्रथमानि पौंस्या ṚV. 1,166,7. कृतानि 7,98,5. जानत्यह्नः प्रथमस्य नाम *des beginnenden Tages* 1,123,9. न मृष्यते प्रथमं नापरं वचः *früheres und späteres* 145,2. धर्मा 3,17,1. व्रता देवानाम् 56,1. मह्नां तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त 4,42,2. 7,47,1. चिकितुषी प्रथमा यज्ञियानाम् 10,125,3. °वयस् *die erste Jugend* Spr. 1836. °यौवन Varâh. Bṛh. S. 73,18. °वृष्टि 94,3. प्रथमवैयाकरण und प्रथमवैयाकरण *ein Anfänger in der Grammatik* P. 6,2,56, Sch. सर्वमिदानीं स्मरामि शकुन्तलायाः प्रथमवृत्तान्तम् *früher* Çâk. 82,7. भार्या *die erste, frühere Gattin* Vid. 332. Oft mit advv. *erst, alsbald, sogleich* zu übersetzen: यो जात एव प्रथमो मनस्वान्देवो देवान्क्रतुना पर्यभूषत् *eben geboren* ṚV. 2,12,1. अत्रा यदिन्द्रः प्रथमा व्याश वृत्रं जघन्वाँ अवृणीत सोमम् *sobald als* 3,36,8. प्रथमो विन्दते वसु *baldigst* 6,54,4. प्रथमो नि षीदसि सोमकामं हि ते मनः 8,50,2. वह्नो नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् *alsbald* 10,12,1. प्रथमो निवृत्तः *er kehrte zuerst zurück, er war der erste, der zurückkehrte* Pañkat. 241,14. प्रेषिताः प्रथमे ये च मया दूताः *zuerst, früher* R. 4,37,11. येन तत्प्रथमं स्तेयं गोप्तुरेव गृहे कृतम् *zum ersten Mal vollbracht* Vikr. 139. — *c) der erste so v. a. trefflichste, vornehmste, vorzüglichste, unvergleichlich, Haupt —;* = प्रधान AK. 3,4,23,146. H. an. Med. युवं महानि प्रथमानि चक्रथुः ṚV. 7,72,1. श्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानुबुध्यन्ते TBr. 2,3,1,8. कल्प (Gegens. अनुकल्प) AK. 2,7,39. M. 3,147. 11,30. R. 2,52,88. Çâk. 99,23. 67,18, v. l. Mâlav. 12,2. रूप MBh. 4,410. प्रथमं भूपते रत्नम् Pañkat. 62,1. °मङ्गल Ragh. 10,68. °वैयाकरण *ein ausgezeichneter Grammatiker* P. 6,2,56, Sch. प्रथमतरः सेवावकाशः Mâlav. 48. — 2) प्रथमम् adv. *zuerst, am frühesten; erst, eben, alsbald, sogleich:* यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ṚV. 2,13,2. 1,77,3. AV. 6,63,3. प्रथमं वदन्कुमारः Çat. Br. 11,1,6,4. Ait. Br. 7,11. यदक्रन्दः प्रथमं जायमानः *eben geboren werdend* ṚV. 1,163,1. 164,4. 4,17,7. 50,4. गमन्मदाय प्रथमम् *alsbald* 7,97,1. 8,3,11. अभिश्रावाय प्रथमम् 1,185,10. यो अस्य धाम प्रथमं व्यानशे *wer erst, wer einmal* 9,86,15. नाभा यत्र प्रथमं संनसामहे 10,64,13. यदङ्गः प्रथमं संबभूव AV. 10,7,31. रेतः पुरुषस्य प्रथमं संभवतः संभवति Ait. Br. 3,2. यत्रैतत्प्रथमं समिद्धो भवति *sobald nur* Çat. Br. 2,3,2,9. 4,5,2,17. प्रथमास्तमित *eben untergegangen* Kâtj. Çr. 4,15,12. उदीचि प्रथमसमावृत्त आदित्ये Nir. 7,23. प्रथमोदित *eben aufgegangen* Khând. Up. 2,9,4. प्रथमदुग्ध *eben gemolken* Çat. Br. 2,2,4,15. — Gegens. चरमम् *am spätesten* MBh. 2,2177. प्रथमम्, तदनन्तरम्, तृतीयम्, अतः परम् M. 8,129. प्रथमम्, ततस् Çâk. 189, v. l. Sâh. D. 46. प्रथमम्, ततस्, ततस् Spr. 2616. प्रथमम्, पश्चात् Ragh. 9,61. 12,39. मातरं वा स्वसारं वा मातुर्वा भगिनीं निजाम्। भिक्षेत भिक्षां प्रथमम् M. 2,50. 3,3. MBh. 1,485. Çâk. 71,11. 84. Ragh. 3,4. Vikr. 132. Spr. 699. 1855. Kathâs. 22,212. 38,66. Çrut. 44. Schol. zu P. 1,4,41. 3,4,24. 4,3,83. प्रथमोदित *zuerst ausgesprochen* Ragh. 3,25. प्रथमाभिहित 19,56. प्रथममुक्त Kathâs. 36,127. प्रथमापिप्रज्ञ 45,368. mit einem gen. *vor* (zeitlich): उत्तिष्ठेत्प्रथमं चास्य चरमं चैव संविशेत् M. 2,194. शक्तेः प्रथमम् *bevor die Macht da war* Ragh. 4,24. *zum ersten Mal* ṚV. 2,18,2. 10,45,1. Kâtj. Çr. 2,3,6. 4,4,16. 6,6,22. Vid. 194. *erstmals so v. a. früher einmal, ehemals, vormals, vorhin* M. 1,28. N. 22,17. Ragh. 3,68. Kumâras. 7,24. Çâk. 76. 88. 134. 82,9, v. l. Spr. 1854. Pañkat. ed. orn. 41,4. mit dem praes. Vikr. 25. प्रथमपरिगृहीत Çâk. 115. प्रथमकथित Megh. 79. — 3) प्रथमात् adv. *zuerst* Hariv. 3213; vgl. प्रथमतस्. — 4) m. *a)* (sc. वर्ण) *der erste Consonant eines* Varga, *eine dumpfe Tenuis* ṚV. Prât. 1,3. 6,15. VS. Prât. 1,85. 4,106. 118. — *b)* (sc. पुरुष) *die erste* (d. h. *dritte*) *Person, die Personalendungen der ersten Person* Nir. 7,1. P. 1,4,101. 108. 2,4,85. °पुरुष Vjutp. 115. — *c)* (sc. स्वर) *der erste Ton* Ind. St. 1,48. 8,261. fgg. — *d)* über die Bed. des Wortes bei den Mathemm. s. Siddhântaçir. 257.

N. — 5) f. आ (sc. विभक्ति) *der erste Casus, die Endungen des 1ten Casus* Nir. 6,1. Âçv. Çr. 1,9. P. 2,3,46. 7,2,88. du. *die beiden ersten Casus, die Endungen der beiden ersten Casus* 6,1,102. 7,1,28. — 6) n. collect. *die Ersten:* प्रथमं (= अग्रेसराः Schol.) मानभृताम् (so ist zu lesen) Kirât. 2,44. — Vgl. प्राथमिक, प्राथम्य.

प्रथमक (von प्रथम) adj. *der erste, vordere:* प्रथमकमत्तहृदयम् Çrut. 35.

प्रथमकल्पित s. u. dem caus. von कल्प् am Ende von 1.

प्रथमकुसुम (प्र° + कु°) *weisser Majoran* Nigh. Pr.

1. प्रथमगर्भ (प्र° + गर्भ) m. *die erste Schwangerschaft, — Tracht* Gobh. 2,7,2. Çâṅkh. Gṛhj. 1,22. Pâr. Gṛhj. 1,15. Mahîdh. zu VS. 24,16.

2. प्रथमगर्भ (wie eben) adj. f. आ *zum ersten Mal trächtig* Çat. Br. 4,6,1,11. 13. 5,4,5,20.

प्रथमच्छद् (प्र° + 2. छद्) adj. *vorbildlich:* प्रथमच्छदवराँ आ विवेश Ṛv. 10,81,1.

प्रथमज und °जा (प्र° + 1. ज, जा) adj. *erstgeboren, Erstling, primitiae; ursprünglich, Anfänger, primigenius* VS. 24,16. गो *der Erstling des betr. Jahres* Çat. Br. 2,4,3,13. 5,1,21. Kâtj. Çr. 4,6,8. TBr. 1,6,1,11. °जा न्यग्रोधानाम् Ait. Br. 7,30. अहन्नेनं प्रथमजामहीनाम् *die Urschlange* Ṛv. 1,32,3. 4. अपां सखा प्रथमजा ऋतावा (वातः) 10,168,3. यो अद्रिभित्प्रथमजा ऋतावा बृहस्पतिः 6,73,1. आपो देवीः प्र° 10,109,1. प्रथमजा ऋतस्य 1,164,37. 10,61,19. VS. 32,11. AV. 4,35,1. 6,122,1. 12,1,61. TBr. 2,8,1,4. प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिदं विदुः Ṛv. 3,29,15. देवानामेतं प्रथमजं ह्येतत् VS. 34,51. ब्रह्मास्य सर्वस्य प्रथमजम् Çat. Br. 6,1,1,10. 8,6,1,5. 14,8,5,1. अपां रसः प्रथमजः AV. 4,4,5. ऋषयः प्रथमजाः 10,7,14. VS. 15,10. 18,52. देव्यौ वम्र्यो भूतस्य प्रथमजाः *Erstlinge der Schöpfung* 37,4. अहमस्मि °जाः Taitt. Up. 3,10,6. — धृतराष्ट्रः °जः MBh. 1,3745. Ragh. 12,16. धातर् MBh. 11,819. पुत्र, सुत R. 2,48,4. R. Gorr. 2,45,7. Mârk. P. 25,9. *in der ersten (zuerst genannten Ehe) geboren* Jâǵn. 1,59.

प्रथमजात (प्र° + जात) adj. *erstgeboren:* शिशु Ait. Br. 1,16. Gobh. 3,6,3.

प्रथमतस् (von प्रथम) adv. *zuerst* Lâṭj. 9,8,18. M. 9,140. MBh. 1,1550. 3422. Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 20,*b*,6. Dhûrtas. 90,4. Sâh. D. 26,20. P. 2,4,21, Sch. *alsbald, sogleich* Hariv. 1487. mit einem folg. gen. *vor, im Vorzug vor* Kaurap. 22.

प्रथमभाज् (प्र° + भाज्) adj. *derjenige, welchem der erste Theil gebührt,* Ṛv. 6,49,9.

प्रथमयज्ञ (प्र° + यज्ञ) m. *das erste Opfer* Çat. Br. 14,2,2,44. Çâṅkh. Br. 8,3. Âçv. Çr. 4,1.

प्रथमरात्र (प्र° + रात्र = रात्रि) m. *der Anfang der Nacht* Çâṅkh. Br. 17,8. Pañkav. Br. 9,1,5.

प्रथमवयसिन् (von प्र° + वयस्) adj. *jung* Çat. Br. 13,1,9,8.

प्रथमवास्य (प्र° + वा°) adj. *früher getragen:* वासस् AV. 2,13,5.

प्रथमविन्ना (प्र° + वि°) f. *das erste Weib* Kâtj. Çr. 16,3,21.

प्रथमश्रवस् (प्र° + श्र°) adj. *den ersten Ruf habend* Ṛv. 4,36,5.

प्रथमसंगम (प्र° + सं°) m. N. pr. eines Mannes Kathâs. 42,84.

प्रथमस्थान (प्र° + स्थान) n. *die erste Stufe* (der Aussprache: *leise aber noch hörbar*) Kâtj. Çr. 3,1,8. 9,6,17.

प्रथमस्वर (प्र° + स्वर) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,225,*a*.

प्रथमागामिन् (प्र° + आगा°) adj. *zuerst sich darbietend, zuerst aufgeführt* Nir. 8,4. 10,1. 11,13. 12,34.

प्रथमादेश (प्र° + आदेश) m. *Anfangsstellung* (eines Wortes) Nir. 4,25.

प्रथमार्ध (प्र° + अर्ध) *die erste Hälfte* Çrut. 6.

प्रथमावरत्व (von प्रथम + अवर) n. *das der-Erste-und das-der-Letzte-Sein* Kumâras. 7,44.

प्रथमेतर (प्र° + इतर) adj. *der zweite* Ind. St. 8,300,9.

प्रथयितर् (vom caus. von 1. प्रथ्) nom. ag. *Verbreiter:* यशः *des Ruhmes* Bhâg. P. 4,15,4.

प्रथस् (von 1. प्रथ्) n. *Breite, Ausbreitung:* वातस्य Ṛv. 10,89,11. 181,1. — Vgl. उरु°, स°.

प्रथस्वत् (von प्रथस्) adj. *breit, räumig* VS. 13,47. 14,12.

प्रथित 1) partic. adj. s. u. 1. प्रथ् simpl. u. caus. — 2) m. N. pr. eines der Söhne des Manu Svârokisha Hariv. 419.

प्रथितत्व (von प्रथित) n. *das Bekanntsein, Berühmtheit* H. an. 3,492. Med. j. 89.

प्रथिति (von 1. प्रथ्) f. Uṇâdis. 4,182. Siddh. K. zu P. 7,2,9. *Berühmtheit* Uǵǵval.

प्रथिमन् (von 1. प्रथ्; nom. abstr. zu पृथु) m. *Breite, Ausdehnung* P. 6,4,161, Sch. VS. 18,4. द्यौर्न प्रथिना (instr.) शवः Ṛv. 1,8,5. Vâlakh. 8,1. मध्यस्य प्रथिमानमेति जघनम् Sâh. D. 40,4. Bhaṭṭ. 4,17. (गुणाः) प्रारम्भसूक्ष्माः प्रथिमानमापुः Ragh. 18,48.

प्रथिमिनी (von प्रथिमन्) f. (संज्ञायाम्) P. 5,2,137, Sch.

प्रथिवी f. *die Erde* MBh. 4,1387. Hariv. 2961. 2969. Wohl nur fehlerhaft für पृथिवी.

प्रथिष्ठ und प्रथीयंस् s. u. पृथु.

प्रथु adj. = पृथु. असमर्थः पथः प्रथून् (गन्तुम्) *weite Wege* Râǵa-Tar. 3,868. तावत्पण्डितशब्दो ऽभूद्राजशब्दादपि प्रथुः *weitreichender* 4,490. An der letzten Stelle ist die Form durch das Metrum geschützt. Unter den Beiwörtern Vishṇu's MBh. 13,6993.

प्रथुक m. = पृथुक *das Junge eines Thiers* Râǵam. zu AK. 2,5,38. ÇKDr.

प्रद (von 1. दा mit प्र) adj. f. आ *gebend, verleihend, gewährend* P. 3,1,139, Sch. Hariv. 7440. In der Regel mit seinem obj. compon. P. 3,2,6. अन्न° Çat. Br. 11,2,4,5. तिल° M. 4,229. वसु° MBh. 1,2370. 13,2462. R. 5,92,50. Ragh. 5,31. Râǵa-Tar. 4,628. Kathâs. 20,56. Spr. 1097. Mârk. P. 33,1. 56,24. बहु° *freigebig* AK. 3,1,6. प्राण° *der Einem das Leben gegeben, gerettet hat* Kathâs. 22,89. सस्य° (भूमि) M. 7,212. फलपुष्प° (वृक्ष) MBh. 2,354. 13,637. 959. Bhag. 2,43. शरण° R. 1,57,16. अभय° M. 4,232. जय° MBh. 4,194. राज्य° Râǵa-Tar. 5,162. यौवनोपचय° Mârk. P. 61,59. स्थिति° 99,28. सुख° MBh. 13,2034. प्रभु° Kathâs. 49,209. Verz. d. Oxf. H. 68,*b*,29. स्वसदृशाचारप्रवृत्ति° *bewirkend* Spr. 2401. नेत्रोत्सव° Kathâs. 26,47. 37,182. रुचि° *Appetit machend* Suçr. 1,177,8. 190,13. भय° MBh. 4,1341. AK. 2,8,2,68. मूर्छा° Mârk. P. 15,64. दुःखशोकामय° (आहार) Bhag. 17,9. Varâh. Bṛh. S. 3,27. 8,34. 45,96. 59,22. 67,3. 85,61. शाप° *einen Fluch ausstossend* Hariv. 15075. स्निग्धवाणी° so v. a. *redend* MBh. 13,6461. 6707. — Vgl. कर°, काम°, कु°, पुण्य°, पुत्रप्रदा.

प्रदक्षिण (1. प्र + द°) 1) adj. f. आ a) *rechtsläufig:* आवर्त Çâṅkh. Gṛhj. 1,5. चकार मण्डलं तत्र विबुधानां प्रदक्षिणम् *er umwandelte sie von der*

Linken zur Rechten Sund. 3, 22. 24. तौ प्रदक्षिणसव्यानि मण्डलानि महाबलौ चेरतुः MBh. 1, 5345. प्रदक्षिणम् adv. gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2, 1, 17. *nach der rechten Seite hin, so dass die Rechte einem Gegenstande zugekehrt ist* (ein Zeichen der Hochachtung) AV. 7, 50, 3. प्र° परियन्नाहवनीयमुपतिष्ठते Âçv. Çr. 2, 5. Pâr. Gṛhj. 2, 3. M. 2, 48. संपूजितश्चाप्यगमत्प्रदक्षिणम् MBh. 14, 1520. तं कृत्वं तत्र परिगम्य प्रदक्षिणम् R. 1, 13, 34. त्रिः प्र° शिरः समुखं वेष्टयित्वा Âçv. Çr. 5, 12. 6, 12. Kâtj. Çr. 4, 4, 16. 5, 2. 5, 2, 2. 17. 2, 14. 15. प्रकं प्र° शिरः पर्याहृत्य Çâṅkh. Çr. 7, 3. 5. प्र° पाणिना त्रिः संमार्ष्टि Çâṅkh. Gṛhj. 1, 7. 13. Kauç. 46. 88. दक्षिणाय प्रथमं प्रश्नमाह प्रदक्षिणं तत ऊर्ध्वं परीयुः *er sagt dem am rechten Ende* (der Reihe, vom Lehrer aus gesehen) *Sitzenden den ersten* Praçna; *von da an geht es* (das Aufsagen) *rechts herum* (eig. *gehen sie herum* d. h. *lassen es herumgehen*) ṚV. Prât. 15, 13. M. 3, 87. चामरव्यजनं सितम् । रुक्मदण्डम् — बिद्धौ च प्रदक्षिणम् MBh. 2, 38. भौमाश्चैव मृगाः सर्वे गच्छन्ति स्म प्रदक्षिणम् (ein gunstiges Zeichen) R. 1, 74, 9. Sûrjas. 12, 71. चाषः प्रदक्षिणमुपैति नरस्य Varâh. Bṛh. S. 87, 23. प्रदक्षिणमुपावृत्य मण्डलं सव्यमेव च MBh. 4, 1784. Arǵ. 4, 36. R. 1, 33, 17. MBh. 15, 497. ते च पथ्याः प्रदक्षिणम् *indem man ihnen die Rechte zukehrt* Mârk. P. 30, 7. अनुव्रज्य Jâǵn. 1, 248. mit कर् (auch प्रकर्) *Jmd* oder *Etwas* (acc.) *auf die Rechte nehmen, einem Gegenstande die Rechte zukehren* (als Zeichen der Hochachtung): सर्वं प्रदक्षिणं कृणु यो वरः प्रतिकाम्यः AV. 2, 36, 6. Kâtj. Çr. 14, 4, 7. Jâǵn. 1, 133. MBh. 1, 3394. 2, 33. Arǵ. 1, 7. R. 1, 1, 76. चकार तां हृदि जननीं प्रदक्षिणम् R. 2, 21, 63. R. Gorr. 2, 42, 16. Çâk. Ch. 81. 9. प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत परिज्ञातान्वनस्पतीन् (vgl. unten M. 4, 39) MBh. 13, 4979. Bisweilen steht st. des adv. das adj., welches in diesem Falle in der Bed. von *zur Rechten stehend* aufzufassen ist: मृदं गां दैवतं विप्रं घृतं मधु चतुष्पथम् । प्रदक्षिणानि कुर्वीत प्रज्ञातांश्च वनस्पतीन् ॥ (vgl. oben MBh. 13, 4979) M. 4, 39. चतुष्पथान्प्रकुर्वीत सर्वानेव प्रदक्षिणान् MBh. 13, 4980. प्रदक्षिणां यः कुरुते पृथिवीं तीर्थतत्परः 3, 4031. प्रदक्षिणाश्च क्रियते (मेरुः भास्करेण) 8784. त्रिविक्रमः पुरास्माभिः कृता विष्णुः प्रदक्षिणः । त्रिः सप्तकृत्वः पृथिवी कृतास्माभिः प्रदक्षिणा ॥ R. 5, 2, 31. प्रदक्षिणम् adv. *nach Süden hin* Varâh. Bṛh. S. 5, 32. 18, 1. 85, 29. Am Anf. eines comp. ohne Flexionszeichen in der Bed. *nach rechts hin, von der Linken zur Rechten* 67, 11. 68, 4. °प्रक्रमणात्कृशानोः Kumâras. 7, 79. *nach Süden hin* Varâh. Bṛh. S. 11, 47. 42 (43), 32. 47, 15. अप्रदक्षिणम् *nach links* Jâǵn. 1, 232. — b) *günstig, von günstiger Vorbedeutung* Vjutp. 163. दारुणाः समवर्तन्त ग्रहाः सर्वे प्रदक्षिणाः R. Gorr. 2, 40, 10. मृगाः R. Schl. 1, 74, 10 (76, 12. 14 Gorr.; an der letzten Stelle in der urspr. Bed. *nach rechts hin laufend*). 3, 78, 12. शकुनाः H. 62. तत्र तत्र सुखो वायुः सर्वं चासीत्प्रदक्षिणम् MBh. 5, 3003. नाम्ना चेयं भगवतो दक्षिणा दिक्प्रदक्षिणा R. 3, 17, 22. दैव MBh. 3, 1417. न तेषिह निमित्तेषु तर्कयामि प्रदक्षिणम् *etwas Günstiges* R. 6, 89, 16. — c) *ehrerbietig*: प्रदक्षिणानुलोमाश्च (दासाः) MBh. 2, 2071. — 2) subst. (m. f. n.) *das Zukehren der rechten Seite, das Umwandeln von links nach rechts* (als Zeichen der Ehrerbietung): तस्या वह्निप्रदक्षिणे Kathâs. 14, 30. 16, 81. प्रदक्षिणे ऽग्नेः 34, 256. तथा हि देव्याश्च कृतप्रदक्षिणाः R. 2, 25, 45. एकं देव्यां रवौ सप्त त्रीणि कुर्याद्विनायके । चत्वारि केशवे कुर्यात् शिवे चार्धप्रदक्षिणम् ॥ Karmalokana im ÇKDr. म च प्रदक्षिणो ज्ञेयः सर्वदेवौघतुष्टिदः Kâlikâ-P. 70 im ÇKDr. मनसापि च यो दद्याद्देव्यै प्रदक्षिणम् ebend. जिनस्य प्रदक्षिणात्रयं दत्त्वा Pańkat. 236, 8. Andere Belege für das f. findet man im Nachtrag zu ÇKDr. — Vgl. प्रादक्षिण्य.

प्रदक्षिणक्रिया (प्र° + क्रि°) f. *das Zuwenden der rechten Seite, Ehrenbezeugung* Ragh. 1, 76.

प्रदक्षिणग्राहिन् (प्र° + ग्रा°) adj. Vjutp. 67 unter den Tugenden aufgezählt.

प्रदक्षिणपट्टिका (प्र° + प°) f. = अङ्गन *Hof* Vjutp. 107. Vgl. अभ्यन्तरपट्टिका und बहिःपट्टिका ebend.

प्रदक्षिणय् (von प्रदक्षिण), °यति *von links nach rechts umschreiten*: मेरुं प्रदक्षिणयतो ऽपि दिवाकरस्य Spr. 1256. क्षितिं प्रदक्षिणयतो रवेरिव महीपतेः Râǵa-Tar. 4, 131.

प्रदक्षिणार्चिस् (प्र° + अर्चिस्) adj. *dessen Flamme nach rechts gewandt ist* Ragh. 3, 14. 4, 25.

प्रदक्षिणावर्त (प्र° + आवर्त) adj. f. आ *nach rechts gewandt*: °शिख (अग्नि) MBh. 1, 2106. 12, 3760. R. 6, 19, 44. नाभि Varâh. Bṛh. S. 67, 22.

प्रदक्षिणावृत्क (प्र° + आवृत्) adj. *nach rechts gewandt, Jmd oder Etwas zu seiner Rechten habend* Jâǵn. 1, 249.

प्रदक्षिणित् adv. so v. a. प्रदक्षिणम्. प्रदक्षिणिदभि गृणन्ति कारवः ṚV. 2, 43, 1. 3, 19, 2. समु प्रिया आववृत्रन्मदाय प्रदक्षिणिदभि सोमास इन्द्रम् 32, 15. 4, 6, 3. 5, 60, 1. पृष्ठं परि प्रदक्षिणिद्धिषावे नि शिश्नथः 10, 22, 14.

प्रदक्षिणीकर् (प्रदक्षिण + 1. कर्) *Jmd* (acc.) oder *Etwas die rechte Seite zukehren, von links nach rechts umwandeln*: हुताग्नीन्प्रदक्षिणीकुरुष्व Çâk. 51, 17. °कृत्य 99, 21. MBh. 4, 138. 13, 1455. 14, 1892. Ragh. 2, 21. 71. °कृत R. 5, 53, 22 = 69, 19. Kathâs. 50, 199.

प्रदक्षिणेन (instr. von प्रदक्षिण) adv. *von links nach rechts*: आदित्यस्य मेरुं ध्रुवं च प्रदक्षिणेन परिक्रामतः Bhâg. P. 5, 22, 1. 2. *nach Süden hin* Varâh. Bṛh. S. 52, 112.

प्रदग्धव्य (von 1. दह् mit प्र) adj. *zu verbrennen* MBh. 1, 5802.

प्रदत्त 1) partic. s. u. 1. दा mit प्र. — 2) m. N. pr. eines Gandharva R. Gorr. 2, 100, 45.

प्रदद्दि (von 1. दा mit प्र) adj. *freigebig*: सं° AV. 20, 128, 8. — Vgl. सु°.

प्रदर (von 1. दर् mit प्र) m. 1) *Sprengung* (eines Heeres) MBh. 12, 3713. = विदार Med. r. 179. — 2) *Riss, Spalte im Erdboden*: प्रदराडुदकं नाचमेत् TBr. 1, 5, 10, 7. TS. 3, 4, 8, 5. 5, 2, 4, 3. Ait. Br. 6, 35. Çat. Br. 11, 2, 3, 8. 13, 8, 2, 10. Kâtj. Çr. 21, 4, 10. VS. 25, 7. Kâm. Nîtis. 14, 32. = भङ्ग AK. 3, 4, 25, 166. H. an. 3, 572. — 3) *eine best. Frauenkrankheit, Mutterblutfluss* AK. H. an. Med. Verz. d. B. H. No. 965. 972. — 4) *Pfeil* AK. H. 778. H. an. Med. Halâj. 2, 311. Vgl. प्रदल. — 5) pl. N. pr. eines Volkes MBh. 2, 1859.

प्रदर्श (von दर्श् mit प्र) m. 1) *das Aussehen*; s. सु°. — 2) *Anweisung*: शास्त्रप्रदर्शाभिहित Suçr. 2, 467, 19.

प्रदर्शक (vom caus. von दर्श् mit प्र) 1) adj. *zeigend, vorführend* ṚV. Prât. 10, 10. ओंकारः श्रुतिमार्गप्रदर्शकः R. 5, 81, 12. षण्मासायुः° *anzeigend, vorher verkündend* Mârk. P. 43, 8. वेदतत्त्वं कापालिकाचारप्रदर्शकम् *vortragend, lehrend* Verz. d. Oxf. H. 109, a, 35. 33. धर्म° MBh. 3, 14044. त्वं च येषां प्रदर्शकः *Lehrer* 2, 1452. — 2) *Lehrsatz* (v. l. प्रघट्टक) Schol. zu Kap. 1, 54.

प्रदर्शन (vom simpl. und caus. von दर्श् mit प्र) 1) n. a) *Aussehen* R. 6, 26, 21. संविधाय यथा दृष्टं यथा देशप्रदर्शनम् MBh. 4,866. Häufig am Ende eines adj. comp. (f. आ): घोर° R. 2,93,13. सौम्य° MBh. 1,1327. उग्रप्रदर्शना (गदा) 1432. 3,1647. 5,5870. Indr. 1,4. — b) *das Zeigen, vor-Augen-Führen, Kenntlichmachen, Bezeichnen* ṚV. Prât. 11,14. सर्वात्मभाव° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 252. योगकाल° Kull. zu M. 9, 94. ब्राह्मणग्रहणं द्विजातिप्रदर्शनार्थम् ders. zu 3, 84. *das Klarmachen, Lehren:* यदा त्वस्य भवेद्बुद्धिर्धर्मार्थस्य प्रदर्शनात् MBh. 13,7614. Auch प्रदर्शना f.: विषयविषयिणोर्विभिन्नलिङ्गत्वप्रदर्शनया *das Vorführen* Schol. zu Kâvjâd. 2,67. — c) *Beispiel:* प्रदर्शनार्थमेतत्तु मयोक्तम् Jâǵn. 3, 216. इतिकरणं प्रदर्शनार्थम् Schol. zu P. 3,1,41. 7,2, 34. — 2) m. pl. eine Klasse von Göttern unter dem Manu Auttami VP. 261.

प्रदर्शिन् (von दर्श् mit प्र oder von प्रदर्श) adj. am Ende eines comp. 1) *schauend, sehend* MBh. 1,6482. 12,6918. Suçr. 2,358,14. — 2) *zeigend, vorführend, angebend* MBh. 1,595. 7,8600. Hariv. 14224. Kathâs. 34,202. 49,14.

प्रदल m. = प्रदर *Pfeil* Gaṭâdh. im ÇKDr.

प्रदव (von 1. दु mit प्र) adj. *brennend* u. s. w. P. 3,1,142, Sch.

प्रदव्य (wie eben) adj. in Verbind. mit अग्नि so v. a. दावाग्नि Çat. Br. 12,5,1,15. Kâtj. Çr. 25,4,32. — Vgl. प्रदाव्य.

प्रदहन (von 1. दह् mit प्र) n. *das Brennen* (von Thongefässen) Kâtj. Çr. 16,4,17. 26,1,24. 27. Kauç. 31.

प्रदा (1. दा mit प्र) f. *Gabe* P. 6,4,64, Sch.

प्रदातृ (wie eben) nom. ag. 1) *Geber* AV. 3,29,4. TBr. 1,7,1,1. 3,2, 1,7. प्र प्रदातारं (oder प्र दातारं) तारिषः Âçv. Gṛhj. 1,16. Beiw. Indra's TS. 1,7,12,4. 2,2,8,4. 5,5,2. Çat. Br. 11,1,4,3. Kâtj. Çr. 25,4,40. — MBh. 3,10244. 12725 (= 13,2953). 18369. Râǵa-Tar. 5,182. Mârk. P. 133,31. धनिनं चाप्रदातारम् Spr. 1268. गोसहस्र° Daçak. 2,43. दुर्लभस्य हि धर्मस्य जीवितस्य सुखस्य च । राजानः — प्रदातारः R. 4,17,25. उपदेश° Spr. 487. सर्ववाञ्छाप्रदात्री Brahmavaiv. P. in Verz. d. Oxf. H. 23,b, N. 3. संदिष्टस्याप्रदाता Jâǵn. 2,232. अप्रदातुः प्रतिश्रुतम् Bhâg. P. 8,19,35. *der ein Mädchen zur Ehe giebt, verheirathet* M. 8,205. अप्रदाता पिता वाच्यः Sâv. 1,32. — 2) N. pr. eines unter den Viçve Devâḥ aufgeführten Wesens MBh. 13,4357.

प्रदातव्य (wie eben) adj. 1) *zu geben, hinzugeben* MBh. 1,4265. 5,623. R. Gorr. 1,12,29. 5,66,23. Spr. 2911. Bhavishja-P. in Verz. d. Oxf. H. 32,a,1 v. u. नह्यविज्ञाताय प्रदातव्यः प्रतिश्रयः Spr. 1514. प्रतिपणः *Genugthuung im Spiel* N. 26,7. *abzugeben, wiederzugeben* M. 8,195. कन्या *zur Ehe zu geben* 9,97. MBh. 13,2406. — 2) *hineinzuthun, hineinzulegen:* योगः (d. i. द्रव्ययोगः) कूपे प्रदातव्यः Varâh. Bṛh. S. 53,123.

प्रदान (wie eben) n. 1) *das Geben, Spenden, Hingabe, Darbringung,* namentlich des zu Opfernden in's Feuer; daher auch (für प्रदानमन्त्र) Bez. *der Worte* oder *Sprüche, welche bei dieser Hingabe gesprochen werden.* Çabdar. im ÇKDr. इतःप्रदानं देवा उपजीवन्ति । अमुतःप्रदानं मनुष्याः TS. 3,2,9,7. TBr. 2,2,3,3. दण्ड° Âçv. Çr. 4,1. Çâṅkh. Gṛhj 2,11. Kauç. 59. गन्धमाल्यधूपदीपाच्छादनानाम् Âçv. Gṛhj. 4,8. वषट्कारप्रदाना यजतयः Kâtj. Çr. 1,2,6. स्वाहाकारप्रदाना जुहोतयः 7. 5,12. 5,12,13. 6,10,36. स्वधाकारनमस्कारप्रदानाः पितरः Kauç. 1. 14. 15. 36. Âçv. Çr. 2,11. 3,7. Çâṅkh. Çr. 15,2,9. 13,8. — Nir. 2,11. 6,9. होमे प्रदाने भोज्ये M. 3, 240. प्रदानं प्रच्छन्नम् Spr. 1859. काले शक्त्या प्रदानम् 1891. Kathâs. 3,36. Pañkat. 184,2. अंश° M. 9,211. दायाद्यस्य 11,184. हव्यकव्यानाम् 3,130. 147. पिण्डोदक° Mârk. P. 26,30. पुत्र° MBh. 14,2741. अङ्गुलीय° R. 1, 3,25. 30. प्रदेयानाम् Kâm. Nîtis. 13,52. गो°, मही°, अन्न°. अभय° Spr. 1369. Jâǵn. 1,209. 3,263. Pañkat. 24,21. 130,15. Varâh. Bṛh. S. 3,2. 96,17. तुरगोत्तमं पवनादिप्रदानेन चकार विगतश्रमम् Vid. 46. Râǵa-Tar. 4,190. Hit. 25,17, v. l. वर° Sund. 4,13. Ragh. 2 in der Unterschr. फल° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 248. दोहदस्याप्रदानम् Jâǵn. 3,79. आत्म° *das Hingeben seiner selbst* MBh. 4,397. अग्नि° so v. a. *das Verbrennen eines Todten* Pañkat. 188,1. काष्ठ° dass. 43,14. वेद° *das Mittheilen, Lehren* M. 2,171. विद्या° R. Gorr. 1,25 in der Unterschr. योग° Kathâs. 17,133. व्रत° Pañkat. 34,2. दूरलग्न° *das Angeben, Verkünden* Kathâs. 31,79. दृष्टि° *das Richten des Blickes* Kumâras. 7,45. *das Geben* (eines Klystiers) Suçr. 2,200,7. अवस्कन्द° so v. a. अवस्कन्दन *das Angreifen* Pañkat. III, 37. *das Fortgeben* eines Mädchens so v. a. *Verheirathen* Gotama bei Kull. zu M. 9,4. M. 3,29. fgg. 5,152. Jâǵn. 3,238. Sâv. 1,29. 2,30. 32. 3,1. R. 1,34,35. 36. 67,25. Itih. bei Sâj. zu ṚV. 1, 125. Çâk. 26. Kumâras. 6 in der Unterschr. *Geschenk* H. 737. प्रतिगृह्य दत्तं महाप्रदानम् R. 3,18,48. प्रदानपूर्वं संतोष्य ताम् Kathâs. 3,56. Vgl. पाणिप्रदान. — 2) *Stachel* Çabdar. bei Wilson.

प्रदानक (von प्रदान) n. *Darbringung:* शिव° Verz. d. Oxf. H. 85,b,1.

प्रदानरुचि (प्र° + रु°) m. N. pr. eines Mannes (*Gefallen am Spenden findend*) Burn. Intr. 425.

प्रदानवत् (von प्रदान) adj. *spendend, freigebig* Spr. 1274. अ° R. Gorr. 2,79,12.

प्रदानशूर (प्र° + शूर) m. 1) *ein Held im Spenden, ein überaus freigebiger Mann.* — 2) N. pr. eines Bodhisattva Lot. de la b. l. 2. 239. — Vgl. दानशूर, दानवीर.

प्रदानिक am Ende eines comp. *auf das Geben* (प्रदान) *von — bezüglich:* जल° MBh. 1,348. गो° 13,79 in der Unterschr. — Vgl. दत्ताप्रदानिक.

प्रदान्त (von 1. दम् mit प्र) m. pl. N. einer Schule Ind. St. 3,278.

प्रदापयितृ (vom caus. von 1. दा mit प्र) nom. ag. *Geber:* वायुर्वै वृष्टेः प्रदापयिता TBr. 1,7,1,1. 2,3. 4. 3,7,1,5.

प्रदाप्य (wie eben) adj. *der gezwungen werden muss zu geben, zu bezahlen:* स प्रदाप्यः कृष्टफलम् Jâǵn. 2,158. राज्ञा सर्वं प्रदाप्यः स्यात् 76.

प्रदाम् (von 1. दम् mit प्र) nom. ag. (nom. प्रदान्) P. 8,2,64, Sch.

प्रदाय (von 1. दा mit प्र) n. *Geschenk:* आज्ञापय किमेतेभ्यः प्रदायं (प्रदेयं?) दीयतामिति MBh. 15,418.

प्रदायक (wie eben) adj. *gebend, spendend, verleihend, schenkend:* गुणार्काय MBh. 13,1567. वासमाम् 6684. शस्य° 3,13402. राज्य° R. 4,31, 34. कृष्णभक्ति° Verz. d. Oxf. H. 68,a,33. प्राण° Kathâs. 33,123. Davon nom. abstr. °त्व n. Kull. zu M. 2,230.

प्रदायिन् (wie eben) adj. dass. M. 3,175. पुत्र° MBh. 2,723. अग्र° 5, 4616. 13,4740. बुद्धिसंज्ञा° 12,5737. यज्ञभाग° Hariv. 14188. सर्वकाम° R. 2,52,79. अभीष्टलोकप्राप्ति° Mârk. P. 96,17. सुताप्राण° Vid. 134. Kathâs. 17,44. सिद्धि° 26,228. 27,25. सर्वभीति° Hariv. 14589. Va-

RÂH. BṚH. S. 7,7. भर्तृदुःख° KATHÂS. 16,111. Davon nom. abstr. °त्व n.: तान° KUMÂRAS. 1,8.

प्रदाव्य (von 1. दु mit प्र) adj. in Verbindung mit अग्नि so v. a. दावाग्नि TS. 3,3,8,4. ÇÂṄKH. BR. 16,7. ÇR. 3,4,5. — Vgl. प्रदव्य.

प्रदाह (von 1. दह् mit प्र) m. *das Verbrennen* KÂṬH. 33,4. अं° TBR. 1,1,3,12. ÇAT. BR. 6,7,4,8. 7,1,1,42.

प्रदि (von 1. दा mit प्र) m. *Gabe* P. 3,3,92, Sch.

प्रदिग्ध 1) partic. adj. s. u. दिह् mit प्र. — 2) n. (sc. मांस) *ein besonders zubereitetes Fleischgericht* ÇABDAK. im ÇKDR.

प्रदित्सु (vom desid. von 1. दा mit प्र) adj. *zu geben beabsichtigend*, mit dem acc. MBH. 8,3341.

1. प्रदिव् (1. प्र + 3. दिव्) f. nom. (°द्यौस्) *der dritte, oberste Himmel, in welchem die Väter wohnen*, AV. 18,2,48. *der fünfte von sieben Himmeln* ÇÂṄKH. BR. 20,1.

2. प्रदिव् (1. प्र + 3. दिव् *Tag;* vgl. lat. *diu*) adj. *längst bestehend, herkömmlich:* प्रदिवा केतुना सना: ṚV. 5,60,8. abl. प्रदिवस् adv. *von früher her, längst, von jeher; immerfort, stets* NAIGH. 3,27. NIR. 4,8. 8,19. तत्रं रराणा प्रदिवो दधाव ṚV. 3,38,5. 47,1. 51,4. 4,34,3. 5,8,7. त्वं चित्तु प्रदिवः सीद आसु 6,5,3. 23,5. त्वमसि प्रदिवः कारुधायाः 44,12. 9,72,4. इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदानाः 3,36,2. 1,53,2. 2,3,1. 4,6,4. 7,8. 6,62,8. इमं यज्ञं प्रदिवो मे जुषन्ताम् AV. 1,15,1. अनु प्रदिवः *wie von jeher, wie vormals:* नवेदनु प्रदिवः सोमपेयम् ṚV. 3,43,1. पयोरनु प्रदिवः श्रुष्टिमावः 50,2. तेषामनु प्रदिवः सस्नुरापः 7,90,4. — loc. प्रदिवि adv. *allezeit, stets:* यस्मिन्निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओको दधे ṚV. 2,19,1. (सुतः) प्रदिवि वाव्रतृहितः 36,5. 3,46,4. उप सिन्धवः प्रदिवि क्षरन्ति 5,62,4. इदं हि वां प्रदिवि स्थानमोकः 76,4. 6,21,3. 41,3. 7,98,2. — Vgl. आप्रदिवम्.

1. प्रदिश् (1. दिश् mit प्र) f. 1) *Hinweis, Anweisung; Leitung, Befehl, Botmässigkeit* NIR. 8,12. रुद्राणामेति प्रदिशा विचक्षणः ṚV. 1,101,7. यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावः 2,12,7. 1,164,36. अतस्त्वं मा प्रदिशो वर्धयन्ति 8,89,4. 10,110,4. प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ती 7. 11. अस्य प्रदिशि ज्योतिरस्तु AV. 1,9,2. 4,23,7. VS. 29,7. Hierher auch ṚV. 1,95,3. 4,29,3, wo st. प्र दिशम् ursprünglich wohl प्रदिशम् gestanden hat. — 2) *Richtung, Himmelsgegend;* die vier *H.* ṚV. 1,164,42. 7,35,4. 10,19,8. AV. 1,11,2. 2,10,3. fünf ṚV. 9,86,29. AV. 1,30,4. 3,4,2. 20,9. sechs 4,11,1. 20,2. 10,7,35. sieben VS. 18,32. सर्वाः प्रदिशो जयेम ṚV. 6,75,2. 10,121,4. पित्र्या *Süden* 2,42,3. प्राची AV. 12,3,7. अन्तर्देशाः, प्रदिशः 10,6,19. VS. 18,36. 32,4. प्रदिशो गतम् *nach allen Himmelsrichtungen* MBH. 1,5116. प्रदिशो विदिशश्चैव HARIV. 9367.

2. प्रदिश् (1. प्र + 2. दिश्) f. *Zwischengegend* (Südost u. s. w.) H. 167. HALÂJ. 1,102. GAṬÂDH. im ÇKDR. प्रदिशो दिशश्च AV. 5,28,2. 9,2,21. 19,20,2. ÂÇV. GṚHJ. 2,4. 4,9. KAUÇ. 106. PÂR. GṚHJ. 3,3. MATSJOP. 43. MBH. 1,6624. 3,11892. 14,1224. R. 6,86,32.

प्रदीप (von दीप् mit प्र) m. *Leuchte, Lampe* AK. 2,6,3,40. H. 686. MBH. 1,5233. 12,7107. fg. 14,580. HARIV. 7015. SUÇR. 2,556,17. MṚKKH. 48,10. 11. RAGH. 2,24. 5,37. 12,1. Spr. 374. 919. 1419. 1502. 1964. 2784. 3118. SÂÑKHJAK. 13. 36. KATHÂS. 29,95. 32,72. MÂRK. P. 51,90. BÂLAB. 27. Z. f. d. K. d. M. 3,389. स्निग्ध° RAGH. 16,4. रत्न° KATHÂS. 28,4. रत्नात्न° 32,89. अनैलपूराः सुरतप्रदीपाः KUMÂRAS. 1,10. रत्नप्रदीपान् MEGH. 69. पूर्णचन्द्रप्रदीपा (यामिनी) R. 6,14,24. कुल° *die Leuchte der Familie* RAGH. 6,74. 10,69. ÇÂK. 7,4. यशःप्रदीपा लोकानाम् HARIV. 4138. स्थिरप्रदीपता nom abstr. KUMÂRAS. 2,38. Häufig am Ende eines Titels erklärender Werke: पञ्जिका° Verz. d. Oxf. H. 176, *a*, 4. COLEBR. Misc. Ess. II, 49. महाभाष्य° Z. d. d. m. G. 7,162. प्रदीपकृत् ohne weiteren Beisatz Verz. d. B. H. No. 823; vgl. कर्म°, कोष्ठी°, गलित°, तत्त्व°, धर्म°, धातु°, नीति°, पूजा°. — Vgl. चन्द्रसूर्य°.

प्रदीपक (von प्रदीप) m. *Lämpchen, Lampe* JAYANEÇVARA 6 in Z. f. d. K. d. M. 4,343. प्रदीपिका f. dass. MBH. 7,7295. MṚKKH. 25,17. 23. हठयोग° Titel eines Werkes Verz. d. Oxf. H. 70, *a*, 28; vgl. गलित°.

प्रदीपन (vom caus. von दीप् mit प्र) 1) adj. *entflammend* SUÇR. 1,177,10. — 2) m. *ein best. Gift* AK. 1,2,1,11. H. 1196. HALÂJ. 3,24. प्रदीपनस्तु दहनो रक्तवर्णो ऽञ्जनाद्रिजः Cit. bei AUFR. — 3) n. *das Anzünden:* लाङ्गूल° R. 5,49 in der Unterschr.

प्रदीपमञ्जरी (प्र° + म°) f. Titel eines Commentars zum AK. von Râmâçrama COLEBR. Misc. Ess. II, 57, N.

प्रदीपशरणाधज (प्र°-श°+धज) m. N. pr. eines Mahoragarâga VJUTP. 89.

प्रदीपसाह (प्र° + साह = شاه) m. N. pr. eines Fürsten Verz. d. Oxf. H. 43, *a*, 39.

प्रदीपाय् (von प्रदीप), °यते *eine Lampe darstellen, die Rolle einer Lampe übernehmen* MṚKKH. 83,6.

प्रदीपीय und प्रदीप्य adjj. von प्रदीप gaṇa अपूपादि zu P. 5,1,4.

प्रदीर्घ (1. प्र + दीर्घ) adj. *überaus lang* SUÇR. 1,290,9. VARÂH. BṚH. S. 3,14.

प्रदुह् (1. दुह् mit प्र) adj. (nom. प्रधुक्) *melkend* P. 3,2,61, Sch.

प्रदूषण (vom caus. von 1. दुष् mit प्र) adj. *verschlechternd, verderbend* SUÇR. 1,232,17. दृष्टि° 235,9. वर्णानां च प्रदूषकाः *die Kasten verunreinigend* MBH. 15,200.

प्रदृप्ति (von 1. दृप् mit प्र) f. *Uebermuth, Tollheit:* नाक्षो मर्ते नशते न प्रदृप्तिः ṚV. 6,3,2.

प्रदेय (von 1. दा mit प्र) 1) adj. *zu geben, zu spenden, zu ertheilen* M. 9,198. JÂGÑ. 1,297. MBH. 1,3656. 3,99. 13,3416. R. 2,31,36. प्रदानं च प्रदेयानामदेयानां च संग्रहः KÂM. NITIS. 13,52. RAGH. 5,18. VARÂH. BṚH. S. 45,37. VEDÂNTAS. (Allah.) No. 14. BHÂG. P. 7,10,29. वृत्तान्तश्चानुदिवसं प्रदेयो मम *Nachricht zu geben* HARIV. 8597. *mitzutheilen, zu lehren* SUÇR. 1,3,18. f. *zur Ehe zu geben, heirathsfähig* MBH. 13,2405. R. GORR. 1,68,15. Spr. 966. ÇÂK. 56,9. KATHÂS. 11,80. 35,121. पुत्राः प्रदेया ज्ञानेषु कुलधर्मेषु *hinzugeben, hinzuleiten zu so v. a. zu unterweisen in* MBH. 13,5080. Bisweilen in comp. mit dem Worte, das den Empfänger bezeichnet: यानि राजप्रदेयानि प्रत्यहं ग्रामवासिभिः। अन्नपानेन्धनादीनि M. 7,118. गुरु° RAGH. 5,31. (कवयः) शिष्यप्रदेयागमाः Spr. 2980. — 2) m. *Geschenk:* प्रदेयांश्च ददौ राजा सूतमागधवन्दिनाम् R. 1,19,13. तस्मै प्रदेयं प्रायच्छत्प्रीतो राजा धनं बहु MBH. 4,369. प्रदेयार्ह 5,185. Vgl. प्रदाय.

प्रदेश (von 1. दिश् mit प्र) m. 1) *Bezeichnung, Hinweisung; Bestimmung:* अपरस्माद्भावात्पूर्वस्य प्रदेशो नोपपद्यते NIR. 1,13. यान्ते दैवतेन बहवो प्रदेशा भवन्ति 17. ÇÂṄKH. ÇR. 12,3,15. LÂṬJ. 9,12,17. 10,10,1. — 2) *Berufung auf einen Präcedenzfall:* प्रकृतस्यातिक्रान्तेन साधनं प्रदेशः SUÇR. 2,557,21. — 3) *Beispiel:* महा° ṚV. PRÂT. 11,20. प्रदेशशास्त्र 35.

एते प्रदेशमात्रेण मयोक्ताः MBh. 5, 3600. एते प्रदेशाः कथिता भुवनानां प्रभावनाः 12, 7576. — 4) *Ort, Platz, Gegend* H. an. 3, 723. Med. ç. 24. प्रदेशेषु (so ist zu lesen) *an verschiedenen Orten* MBh. 3, 14391. मन्दरस्य प्रदेशात् 7, 2848. Hariv. 14530. Çâk. 61, 13. 100, 8. तत्प्रदेशज्ञ Vid. 6. Kathâs. 26, 11. 29, 155. 33, 36. 36, 84. 46, 46. उन्नत° 47, 9. 36. 49, 219. द्वारादिषु प्रदेशेषु Râga-Tar. 1, 122. 5, 155. Mârk. P. 57, 34. Pañkat. 20, 25. 120, 14. 197, 18. 241, 10. Hit. 23, 6. Halâj. 2, 5. दन्तकास्तु बहिस्तिर्यक्प्रदेशा निर्गता गिरेः H. 1034. Kull. zu M. 3, 223. पितुः प्रदेशास्तव देवभूमयः Kumâras. 5, 45. चैत्ररथप्रदेशान् Ragh. 5, 60. भूमिसम° MBh. 6, 3788. भूमिप्रदेशज्ञ R. 2, 80, 1 (87, 1 Gorr.). अवनि° Suçr. 1, 169, 14. क्रीडा° *Spielplatz* MBh. 3, 11888. नभः° (am Ende eines adj. comp. f. आ) Ragh. 13, 56. दक्षिणारण्य° Prab. 20, 5. जनपद° Saddh. P. 4, 8, *a*. निर्यन्त्रणप्रदेशावस्थिता Kull. zu M. 4, 43. शरीरप्रदेशेषु Suçr. 1, 96, 19. यकृत्° 208, 18. कटीपृष्ठपार्श्वमेढ्रगुदनाभिप्रदेशेषु 259, 3. प्रदेशिन्यग्रपर्वप्रदेशप्रमाणा 27, 11. स्कन्ध° AK. 2, 9, 63. अपान° Siddh. K. zu P. 3, 1, 15. तालु° Pañkat. 121, 2. फण° 198, 10. हृदय° Vjutp. 100. कोणाधःप्रदेशे तां चारुभूषणभूषिते। स्पृष्ट्वा Hariv. 8735. — 5) *Mauer* H. an. Med. — 6) *Spanne des Daumens und Zeigefingers* (vgl. प्रादेश) Med. H. an. — Vgl. यथाप्रदेशम्, प्रादेश, प्रादेशिक.

प्रदेशकारिन् (प्र° + का°) adj. Bez. einer Art Büsser (Gegens. एकदेशकारिन्) Vjutp. 52.

प्रदेशन (von 1. दिश् mit प्र) 1) n. *Darbringung* AK. 2, 8, 1, 27. H. 386. Halâj. 2, 264. — 2) f. = प्रदेशिनी *Zeigefinger* AK. 2, 6, 2, 32. — Vgl. प्रादेशन.

प्रदेशवत् (von प्रदेश) adj. *einen Ort einnehmend* Comm. zu Brahma-S. 2, 2, 12.

प्रदेशिनी (f. von प्रदेशिन् und dieses von 1. दिश् mit प्र) f. *Zeigefinger* (und *die entsprechende Zehe*) AK. 2, 6, 2, 33. H. 592. Halâj. 2, 383. Âçv. Çr. 1, 7. Çâñkh. Çr. 1, 10, 1. 2, 9, 14. Çikshâ 43. MBh. 1, 3438. 3, 10452. 10454. 4, 1543. Suçr. 1, 27, 4. 11. 125, 13. 126, 4. 5. 2, 170, 7. Râga-Tar. 5, 206. Varâh. Brh. S. 52, 101. 58, 27. 67, 50. 68, 13. 58, 18.

प्रदेष्टर् (von 1. दिश् mit प्र) m. *Urtheilsprecher, Oberrichter* Vjutp. 95.

प्रदेह (von दिह् mit प्र) m. *Pflaster, zähe Salbe; das Aufstreichen von Pflaster u. s. w.* Suçr. 1, 39, 12. 46, 17. 64, 8. 11. 65, 6. 11. 2, 8, 5. 38, 15. 273, 4. 457, 11. *zähe Speise* (etwa *verdickter Saft u. dgl.*) 1, 240, 19.

1. प्रदोष (von 1. दुष् mit प्र) m. = 1. दोष H. an. 3, 737. Med. sh. 40. *ein gestörter Zustand* (im Körper, im Reich), *Aufruhr, Empörung* Pañkat. ed. orn. 38, 14. यदा तु बाह्यप्रकृतयोऽन्तःप्रकृतयो वा प्रत्येकशो युगपद्वा प्रकुप्यन्ति तद्व्यसनं प्रदोष इति 17. — Vgl. यक्षरा°.

2. प्रदोष (1. प्र + 1. दोष) adj. *böse, schlecht* Çiç. 2, 98 (zugleich *Abend*). = दुष्ट Vaiç. beim Schol. daselbst.

3. प्रदोष (1. प्र + 2. दोषा) m. *Abend, Eintritt der Nacht* AK. 1, 1, 2, 6. H. 144. an. 3, 737. Med. sh. 40. Halâj. 1, 109. Vaiç. beim Schol. zu Çiç. 2, 98. P. 4, 3, 14. Varâh. Brh. S. 45, 71. पराह्ण, अस्तकाल, प्रदोषकाल, निशार्धकाल, निशावसान 88, 7. द्यूतानां च चराणां च प्रदोषस्ते सदा भवेत् MBh. 15, 202. °तिमिर Mṛkkh. 14, 25. 87, 25. 88, 1. प्रदोषाः शशिचारुभूषणाः Rt. 1, 12. Gît. 5, 20. Kathâs. 38, 57. प्रदोषागमे Spr. 636. °काले Hit. 22, 1. प्रदोषे Gobh. 3, 7, 18. 9, 8. Suçr. 1, 21, 6. 80, 17. 2, 549, 19. Ragh. 1, 93. Kumâras. 1, 42. Spr. 1860. Pañkat. 186, 3. Çuk. in LA. 44, 15. अस्याः प्रदोषे शर्वर्याः MBh. 4, 695. वर्षाप्रदोषे MBh. 7, 599. प्रदोषम् *Abends, bei Dunkel:* एते त्यदंद्रुअन्प्रदोषं तस्करा इव RV. 1, 191, 5. प्रदोषान्तो होमकालः Âçv. Çr. 3, 12. प्रदोषमर्धरात्रं च Pâr. Grhj. 3, 4. प्रदोषपूजाविधि und प्रदोषशिवपूजा Titel von Schriften Verz. d. B. H. No. 1291. fg. Personif. ist Pradosha (neben Niçîtha und Vjushṭa) ein Sohn der Doshâ Bhâg. P. 4, 13, 14. — Vgl. प्रादोष, प्रादोषिक.

प्रदोषक (von 3. प्रदोष) adj. *am Abend geboren* P. 4, 3, 28. Nach dem Schol. N. pr.

प्रदोह (von 1. दुह् mit प्र) m. *das Melken:* सुप्रदोहा *sich gut melken lassend* MBh. 3, 12723.

प्रदोहन (wie eben) m. N. pr. eines Mannes; s. प्रादोहनि.

प्रद्यु (1. प्र + 3. दिव्) n. Decl. Vop. 3, 96. *zum Himmel führende gute Werke* Durgâd. im ÇKDr.

प्रद्युम्न (1. प्र + द्युम्न) m. *der Mächtige:* 1) Bez. des Liebesgottes oder einer Wiedergeburt desselben; er wird als Sohn Kṛshṇa's von der Rukmiṇî angesehen, oder auch als Sohn Saṁkarshaṇa's und mit Sanatkumâra identificirt. AK. 1, 1, 1, 20. Trik. 1, 1, 37. H. 228. Halâj. 1, 32. MBh. 1, 2786. 10, 636. 12, 12902. 12905. 13, 617. Hariv. 6697. 8622. fgg. 9181. 9208. fgg. Madhus. in Ind. St. 1, 23, 6. चापभृत् Varâh. Brh. S. 58, 40. VP. 574. fgg. Bhâg. P. 1, 14, 30. 3, 1, 28. Spr. 3018. gaṇa बाह्वादि zu P. 4, 1, 96. प्रद्युम्नास्त्र Kathâs. 50, 21. — 2) N. pr. eines Sohnes des Manu von der Naḍvalâ Bhâg. P. 4, 13, 16. eines Astronomen Colebr. Misc. Ess. II, 409. — 3) N. pr. eines Berges (?): (व्यधायत) मठः पाशुपतानां च ताभ्यां प्रद्युम्नमूर्धनि (*sous la direction de Pradjumna* Troy.) Râga-Tar. 3, 460. N. pr. eines Flusses: प्रद्युम्नमुत्तीर्णा: 7, 1628. — Vgl. प्राद्युम्नि.

प्रद्युम्नपुर n. Pradjumna's *Stadt* (पुर), N. pr. einer Stadt an der Kandrabhâgâ Kathârṇava in Verz. d. Oxf. H. 154, *a*, 38.

प्रद्युम्नविजय m. Pradjumna's *Sieg* (über Vagranâbha), Titel eines Dramas Verz. d. Oxf. H. No. 285. Wilson, Theatre of the Hindus II, 402. fg.

प्रद्युम्नागमन n. Pradjumna's *Ankunft;* davon °नीय adj. *darüber handelnd* (ग्रन्थ) P. 4, 3, 88, Sch.

प्रद्योत (von 1. द्युत् mit प्र) m. 1) *das Aufleuchten; Glanz, Helle:* तेन प्रद्योतेनैष आत्मा निष्क्रामति Çat. Br. 14, 7, 2, 3. *Lichtstrahl* Halâj. 1, 38. — 2) N. pr. eines Jaksha MBh. 2, 397. eines Königs von Magadha und Gründers einer Dynastie, VP. 466. Kathâs. 15, 19. 31, 66. LIA. I, 501. Anh. xxxii. eines Königs von Uggajinî ebend. N. 14. II, 72. Schiefner. Lebensb. 235 (5). 269 (39). Lalit. 25 (ed. Calc. (प्रद्योतन). — Vgl. पत्त°.

प्रद्योतन (vom caus. von 1. द्युत् mit प्र) m. 1) *die Sonne* H. 95. Halâj. 1, 35. Verz. d. Oxf. H. 184, *b*, 12. — 2) N. pr. eines Fürsten von Uggajinî (vgl. प्रद्योत 2.) Lalit. ed. Calc. 23, 13.

प्रद्योतिन् (von प्रद्योत) adj. *erhellend, erklärend:* विराटपर्वप्रद्योती भावदीपः Verz. d. Oxf. H. 1, *a*, 4 v. u.

प्रद्रव (von 1. द्रु mit प्र) adj. *flüssig* Suçr. 1, 240, 12. 241, 2.

प्रद्राणक (von प्रद्राण und dieses partic. von 1. द्रा mit प्र) adj. *sich in grosser Noth befindend, sehr arm* Khând. Up. 1, 10, 1.

प्रद्रावे (von 1. द्रु mit प्र) m. P. 3, 3, 27 (6, 2, 144). *Lauf, das Laufen:* प्रद्रावैः Bhaṭṭ. 7, 37. *Flucht* AK. 2, 8, 2, 79. H. 803.

प्रद्राविन् (wie eben) adj. P. 3,2,145. *auf der Flucht begriffen, flüchtig, fugitivus:* भार्या वा दासी वा Kauç. 89.

प्रद्रुह् (द्रुह् mit प्र) adj. (nom. °ध्रुग्) *Jmd ein Leid zufügend, zu schaden suchend* P. 3,2,61, Sch.

प्रद्वार् (1. प्र + द्वार्) f. *der Platz draussen vor der Thür, — vor dem Thor:* प्रद्वारि न च तिष्ठामि MBh. 13,5868.

प्रद्वार (1. प्र + द्वार) n. dass. P. 6,2,183, Sch. तस्या गुहायाः प्रद्वारे R. 3,76,35. Kathâs. 18,9.

प्रद्विष् (1. द्विष् mit प्र) adj. (nom. °द्विट्) *eine Abneigung habend, anfeindend, hassend* P. 3,2,61, Sch.

प्रद्वेष (von 1. द्विष् mit प्र) 1) m. *Abneigung, Widerwillen, Anfeindung, Hass:* धार्तराष्ट्रेषु या प्रीतिः प्रद्वेषो ऽस्मासु यश्च (यच्च gedr.) ते MBh. 7,9394. R. Gorr. 2,16,34. Suçr. 1,245,10. पराशरस्य प्रद्वेषो विश्वामित्रकृतः Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 49,b,28. Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 52. यवमाम्भमाम् (अम्भस्य) *ein Widerwillen gegen* Varâh. Bṛh. S. 92,5. Vgl. कार्य°. — 2) f. ई N. pr. der Frau des Dîrghatamas MBh. 1,4193.

प्रद्वेषण (wie eben) n. *das Anfeinden, Hassen:* वीर° MBh. 8,1813.

प्रध nom. ag. von 1. धा mit प्र P. 3,1,139, Sch.

प्रधन 1) n. a) parox. so v. a. धन *Kampfpreis; Wettkampf, Kampf* überh. Naigh. 2,17. Nir. 9,23. AK. 2,8,2,72. H. 797. an. 3,387 (wo fälschlich प्रधानं gedruckt ist). Med. n. 83. Halâj. 2,298. तद्वांसो नासत्या सहस्रंमाजा यमस्य प्रधने जिगाय ṚV. 1,116,2. 10,102,5. ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासः 154,3. प्रधनस्य साता 1,169,2. सहस्रप्रधना वाजाः 7,4. Ragh. 11,77. Megh. 49. Bhâg. P. 4,11,4. 9,5,8. तैस्तस्य चाभूत्प्रधनं तुमुलम् 6,17. Vgl. मानुष°, सहस्र°. — b) n. = दारण *das Berstenmachen, Zerreissen* u. s. w. H. an. Med. — 2) m. N. pr. eines Mannes Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18,b,12. pl. *seine Nachkommen* 19,a,31.

प्रधन्य (von प्रधन) adj. *den Kampfpreis oder die Beute bildend:* स यह्वोऽवनीर्गोष्वर्वा जुहोति प्रधन्यासु सस्निः ṚV. 10,99,4.

प्रधमन (von धम् mit प्र) n. *das Einblasen* (eines Pulvers in die Nase); *Schnupfmittel* Suçr. 1,25,17. 100,5. 2,236,1. 3. 273,14. 512,8. 515,18.

प्रधर्ष (von धर्ष् mit प्र) m. *das Jemand-zu-nahe-Treten, Angriff;* s. दुष्प्रधर्ष.

प्रधर्षक (wie eben) adj. *Jmd zu nahe tretend, antastend, angreifend, belästigend, beunruhigend:* गुरुदार° MBh. 12,6270. 13,2570. परदार° Hariv. 11189. R. 6,88,13.

प्रधर्षण (wie eben) 1) adj. dass.: परसैन्य° (धनुस्) MBh. 1,8180. — 2) n. *das zu-Nahe-Treten, Antasten, Angreifen, ein Angriff auf, Misshandlung, Belästigung:* दार° R. 3,46,7. इदं न क्षमणीयं नः सर्वेषां वै प्रधर्षणम् 5,79,9. 6,74,12. रजसा *Belästigung durch Staub* MBh. 3,15471. केश° *das Ziehen an den Haaren* 7,3825. Auch प्रधर्षणा f. R. 3,4,21. Vgl. दुष्प्रधर्षण.

प्रधर्षणीय (wie eben) adj. *dem Angriff, der Beleidigung, der Misshandlung ausgesetzt:* उत्थानहीनो राजा हि बुद्धिमानपि नित्यशः । प्रधर्षणीयः शत्रूणां भुजंग इव निर्विषः ॥ MBh. 12,2107.

प्रधा (1. धा mit प्र) f. 1) nom. act. P. 6,4,64, Sch. — 2) N. pr. einer Tochter Daksha's MBh. 1,2520 Mârk. P. 104,9 (wo प्रधायाप्सरसां zu lesen ist); vgl. die besser beglaubigte Form प्राधा.

प्रधान (von 1. धा mit प्र) 1) n. *Hauptsache, Hauptgegenstand; Grundbestand; das Wichtigere, Wichtigste, das Haupt* AK. 3,2,6. 3,4,23,146. H. 1438. an. 3,388. Med. n. 85. Halâj. 4,5. 5,35. 69. 84. 95. अङ्गप्रधानभेद Kâtj. Çr. 1,2,18. 4,17. 7,15. 20. 28. 4,7,25. 25,5,15. M. 9,121. P. 1,2,56. तस्मात्सत्तो धर्ममाङ्कः प्रधानम् Sâv. 5,24. Spr. 2993. Suçr. 1,127,4. 129,20. स युष्माकं प्रधानं स्यात् *er sei unser Haupt* Vid. 72. °कर्मन् *Haupthandlung* Suçr. 1,14,17. Madhus. in Ind. St. 1,14,21. °कार्य 22,13. °विधि MBh. 13,3410. °सेवा *Hauptdienst* Pañkat. ed. orn. 6,12. °वृष्टि *Hauptregen, der meiste Regen* Varâh. Bṛh. S. 94,3. °वाससी *die Haupt-, besten Kleider* Mṛkkh. 88,8. °पुरुष *Hauptperson, die vornehmste Person* M. 7,203. Mâlav. 11,19. Beiw. Çiva's MBh. 13,939. °मित्र *Hauptfreund* R. 2,107,19. प्रधानाप्सरसः 3,15,14. °मन्त्रिन् R. Gorr. 2,115,19. Hit. 49,18. 112,13. Vet. in LA. 35,6. °तपपाक Pañkat. 236,15. Daçak. in Benf. Chr. 191,14. प्रधानाध्यक्षता *das Amt eines Oberaufsehers* Kathâs. 34,67. Häufig am Ende eines adj. comp. (f. आ): (ऋक्) इन्द्रप्रधाना *wo* Indra *die Hauptsache, die Hauptperson ist* Nir. 10,3. 4,27. तत्प्रधाना हि यज्ञसंयोगेन भवन्ति 10,21. M. 3,18. 139. गुणैश्च तैस्तैर्विनयप्रधानैः Ragh. 6,79. प्रयोगप्रधानं हि नाट्यशास्त्रम् Mâlav. 13,22. यत्प्रधानो ऽयमारम्भः Kathâs. 39,14. AK. 3,6,8,42. P. 1,2,47, Sch. Vedântas. (Allah.) No. 25. 31. 41. महामोह° (कुल) Prab. 9,14. Halâj. 5,8. धर्म° *dem das Recht über Alles geht, dem Recht ganz ergeben* M. 4,243. Jâgñ. 2,68. MBh. 3,11893. R. 1,22,10. वाद्युद्ध° M. 12,46. मृगया° MBh. 3,12355. बल° 5,32. R. Gorr. 2,79,39. 112,81. स्त्री° 7. निगम° MBh. 5,32. दानगुण° R. 2,109,35. शम° Çâk. 40. गीयमानमङ्गलगीत° Pañkat. 158,3. भगवत्° Bhâg. P. 3,8,1. यथाप्रधानम् adv. *je nach der Wichtigkeit, — dem Vorrang* Çâṅkh. Gṛhj. 6,3. Kumâras. 7,46. Häufig auch als adj. (f. आ) gebraucht: *der vorzüglichste, beste, obenan stehend:* ये ये लोकाः पार्थिवेन्द्र प्रधानास्त्वया भुक्ताः MBh. 1,3590. तेषां धृतराष्ट्रस्य पुत्राणां चत्वारः प्रधाना बभूवुः 3810. स भवान्कृतबुद्धीनां प्रधान इति मे मतिः 5,111. 695. 1085. 6,87. 4082. R. 1,16,27. 2,1,30. R. Gorr. 2,12,1. 82,11. न तत्र काचित्प्रमदा प्रधाना रूपेण वीर्येण च या न लब्धा *ausgezeichnet durch* 5,13,68. 89,6. 6,2,12. Kâm. Nitis. 8,39. Mârk. P. 81,12. 104,11. 128,28. 38. 132,48. अप्रधानः प्रधानः स्यात्सेवते यदि पार्थिवः Spr. 172. 2420. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 53,a,11. Brahmavaiv. P. ebend. 25,b,N. 5. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 98. Vâmanap. 12 und Pr. 4,124 bei Aufr. Halâj. Ind. अमानुषेभ्यो मानुषाश्च प्रधाना विद्वांस्तथैवाविदुषः प्रधानः *vorzüglicher, besser* MBh. 1,3556. अन्यस्य प्रधानस्य कस्यचित् *irgend einem andern Vorzüglichern* Pañkat. 190,8. प्रधानं क्षत्रिये कर्म *die Hauptbeschäftigung* Jâgñ. 1,119. पुरं प्रधानम् *Hauptstadt* Spr. 2031. 1369. R. 6,4,53. Kathâs. 38,21. Mârk. P. 45,32. 36. Prab. 73,5. Spr. 1369. Gegens. कुत्सित Pañkat. 156,15. संवर्धनं प्रधानानां निरस्यानां च निर्हृतिः Kâm. Nitis. 13,55. अप्रधानः Spr. 163. 172. Pañkat. 11,17. Hit. 51,22. भरतप्रधानान् *die Vornehmsten unter* MBh. 3,10245. अवनिप्रधान *der beste auf der Erde* 10246. 5,7432. Hariv. 8402. जगत्प्रधान 8410. R. 2,82,30 (89,12 Gorr.). 104,27. R. Gorr. 2,89,13. मन्त्रि° *der erste Minister* Kathâs. 42,84. सार्थ° Varâh. Bṛh. S. 85,11. Bhâg. P. 3,7,42. Pañkat. 158,21. compar. प्रधानतर *vorzüglicher, besser*

Mârk. P. 134,29. superl. प्रधानतम *der vorzüglichste, vornehmste, wichtigste* MBh. 13,2509. कृत्स्नमेव प्रधानतमं यन्त्राणामवगच्छ Suçr. 1,23,13. 160,8. — 2) n. *die Urmaterie, die Natur* AK. 1,1,4,7. H. an. Med. Halâj. 5,16. Kap. 1,58. 2,1. 3,58. 63. 72. Sâṁkhjak. 11. 21. 37. 57. 68. Tattvas. 4. 5. 36. Çvetâçv. Up. 1,10. 6,10. 16. MBh. 13,1009. 14,522. Hariv. 11297. Varâh. Bṛh. S. 1,7. VP. 9. fgg. 636. Bhâg. P. 3,24,33. Prab. 111,17. Madhus. in Ind. St. 1,22,18. 23,17. Colebr. Misc. Ess. I, 338. 409. 411. Burn. Intr. 572. — 3) n. *der höchste Geist, die Weltseele* (परमात्मन्) AK. 3,4,18,125. H. an. Med. — 4) n. *der Verstand* (धी, बुद्धि, प्रज्ञा) diess. — 5) n. *die oberste Person im Staate nach dem Fürsten, Minister* AK. 2,8,1,5. H. 720. H. an. Med. Halâj. 2,272. Nach Vopâlita bei Bhar. zu AK. auch masc. ÇKDr. — 6) m. N. pr. eines alten Fürsten MBh. 12,12034. — Vgl. निष्प्रधान, प्राधानिक, प्राधान्य.

प्रधानक (von प्रधान) n. im Sâṁkhja Synonym von अव्यक्त *Urmaterie* Tattvas. 5.

प्रधानतस् (wie eben) adv. *in Folge des Vorranges, des Obenanstehens:* विप्रस्योद्धारिकं देयमेकांशश्च प्रधानतः M. 9,150. MBh. 1,624. 5684. Hariv. 3877. 14480. यथा° *je nach der Rangordnung* 9983. MBh. 16,206.

प्रधानता (wie eben) f. *das Obenanstehen, Vorzüglichkeit, Excelliren, Praevaliren:* कियता कालेनामात्यः प्रधानतामप्रधानतां वा लभेत Hit. 52,1. धर्म° Hariv. 1687. त्वक्° R. 3,49,12. स्व°, स्वोपधि°, स्वशरीर° Vedântas. (Allah.) No. 40. सत्व° H. 71.

प्रधानत्व (wie eben) n. 1) dass.: राज्ञः MBh. 3,12708. दैवत° Âçv. Çr. 6,8. — 2) *das Natursein* Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 31.

प्रधानधातु (प्र° + धातु) m. *der Hauptstoff im Körper, der Same* Trik. 3,3,317. H. 630.

प्रधानभाज् (प्र° + भाज्) adj. *den Hauptantheil bekommend, obenan stehend, der vornehmste:* रुद्राणां वा वसूनां वा मरुतां वा प्रधानभाक् MBh. 3,17347.

प्रधानात्मन् (प्रधान + आत्मन्) m. *die Hauptperson, Hauptseele*, Beiw. Vishṇu's VP. 2, N. 2. *one with crude nature, or* Viçvabhâvana Wils. Vgl. प्रधानपुरुष als Beiw. Çiva's MBh. 13,989.

प्रधान्य MBh. 5,121 fehlerhaft für प्राधान्य.

प्रधारण (von धर् mit प्र) 1) adj. *bewahrend, schützend;* s. पाद°. — 2) f. आ in der Stelle: सप्त या धारणाः कृत्स्ना वाग्यतः प्रतिपद्यते । पृष्ठतः पार्श्वतश्चान्यास्तावत्यस्ताः प्रधारणाः ॥ MBh. 12,8658. Hier scheinen धारणा und प्रधारणा *eine Art höherer Einsicht, Erkenntniss* zu bezeichnen.

प्रधावन (von 2. धाव् mit प्र) n. *das Abreiben, Abwaschen* Suçr. 1,84,13. 316,3. 7. Nach Râǵan. bei Wilson m. *Luft, Wind* (*der Reiniger* [vgl. पवन] oder *der Läufer* [von 1. धाव्]; nach Wilson von धू).

प्रधि (von 1. धा mit प्र) m. P. 3,3,92, Sch. 1) *was um die Nabe des Rades liegt: äusserer Theil der Radscheibe, Radkranz* AK. 2,8,2,24. H. 755. Halâj. 2,292. युग, नभ्य, उपधि, प्रधि R̥V. 2,39,4. AV. 6,70,3. चक्र, प्रधि, नभ्य Ait. Br. 4,15. TS. 7,4,11,2. द्वादश प्रधयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि R̥V. 1,164,48. उत दासस्य वर्चिनः सहस्राणि शतावधीः । अधि पञ्च प्रधीँरिव 4,30,15. 10,102,7. Entstellte Lesart AV. 18,2,14 vergl. mit R̥V. 10,134,1. तदेतन्नभ्यं यदयमात्मा प्रधिर्वित्तं तस्माद्यद्यपि सर्वज्यानिं जीयत आत्मना चेज्जीवति प्रधिनागादित्याहुः *wenn Einer um Alles gebracht wird, selbst aber am Leben bleibt, so sagt man: er ist mit dem Radkranz davongekommen* Çat. Br. 14,4,3,23. चक्रे प्रधिरिवासक्तः MBh. 5,2081. द्वादश° (चक्र) 3,10645. — 2) *Brunnen* (vgl. प्रहि) Halâj. 3,62.

प्रधी (1. प्र + 2. धी) f. *grosser Verstand;* adj. (neutr. प्रधि) *überaus klug* Vop. 3,59. 82. 95.

प्रधृष्टि (von धर्ष् mit प्र) f. *Bewältigung* Çâṅkh. Çr. 8,24,13.

प्रधृष्य (wie eben) adj. *dem man Etwas anhaben kann u. s. w.;* अ° *dem man Nichts anhaben kann, unantastbar, dem man nicht nahe treten darf, — kann:* आह्वेषु MBh. 1,182. सुरैरपि 534. 1896. 6382. 5,896. 13,5102. Hariv. 2823. Abh. 5,3. R. 2,1,21. 4,28,28. 6,4,41. Mâlav. 92. अस्त्र R. Gorr. 1,24,17. पुरो देवदानवयक्षाणाम् 5,70,4. Kathâs. 46,126. सर्वथाप्रधृष्यायां भूमौ Pańkat. 161,14. अप्रधृष्यतरश्चासोच्छात्रवाणाम् MBh. 3,8654. अप्रधृष्यतम 4,1280. सुप्रधृष्य *dem man leicht Etwas anhaben kann* 12,13214. — Vgl. दुष्प्रधृष्य.

प्रध्मापन (vom caus. von धम् mit प्र) n. *Mittel um den Athem frei zu machen* Suçr. 2,43,2.

प्रध्यान (von 1. ध्या mit प्र) n. *das Nachsinnen, in-Gedanken-Sein, Grübeln* R. 5,18,12. Suçr. 2,446,12.

प्रध्वंस (von ध्वंस् mit प्र) m. *Zerstörung, Vernichtung* Varâh. Bṛh. S. 5,76. °कार 9,29. प्रध्वंसाभाव *Nichtsein in Folge von Vernichtung* d. i. *Nichtsein nach vorangegangenem Sein* Vjutp. 112. Tarkas. 4. 57. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 40. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 4. Z. d. d. m. G. 6,14. (स्मरापस्मारः) न चापि प्रध्वंसं व्रजति विविधैः शान्तिकशतैः Spr. 1365. Davon nom abstr. °त्व n. Schol. zu Kap. 1,87.

प्रध्वंसन (vom caus. von ध्वंस् mit प्र) 1) adj. *zerstörend, vernichtend:* अयं प्रध्वंसनः कालः MBh. 3,11230. — 2) *Fäller, Zerstörer*, personif. Çat. Br. 14,5,5,22. 7,3,28.

प्रध्वंसिन् (von ध्वंस् mit प्र oder von प्रध्वंस) adj. 1) *vergehend, vergänglich:* श्री MBh. 2,2488 = 5,1330. — 2) *vernichtend, zerstörend:* कुल° R. 2,74,8. भवभय° Verz. d. Oxf. H. 129,a,2 v. u.

प्रनप्तर् (1. प्र + न°) m. *Urenkel* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,96.

प्रनर्दक nom. ag. von नर्द् mit प्र P. 8,4,14, Sch.

प्रनायक (1. प्र + ना°) adj. *dessen Führer fort ist, — sind:* देश Schol. zu P. 1,4,59. 8,4,14.

प्रनाल m. und °ली f. = प्रणाल, °ली Çabdârthak. bei Wils.

प्रनाशिन् Verz. d. Oxf. H. 7,b,4 v. u. fehlerhaft für प्रणाशिन्.

प्रनिक्षण n. = प्रणिक्षण P. 8,4,33, Sch.

प्रनिघातन (vom caus. von हन् mit प्रनि) n. *Mord, Todschlag* H. 370.

प्रनिन्दन n. = प्रणिन्दन P. 8,4,33, Sch.

प्रनीड (1. प्र + नीड) adj. *dem Nest entflogen, das Nest verlassen habend* MBh. 12,9314.

प्रनुद् Suçr. 1,200,19. 228,3 fehlerhaft für प्रणुद्.

प्रनृत्य MBh. 3,6088. 14,2639 (*umtanzt*) und Mârk. P. Einl. 2. (n. *Tanz*) fehlerhaft für प्रनृत्त (s. u. नर्त् mit प्र).

प्रनृत्यवत् MBh. 3,6087 fehlerhaft für प्रनृत्तवत् (s. u. नर्त् mit प्र).

प्रपक्व (1. प्र + पक्व) adj. *entzündet* Suçr. 2,313,17.

प्रपत्त (1. प्र + पत्त) 1) m. *die Spitze des Flügels* (eines in Vogelgestalt aufgestellten Heeres) MBh. 7,807. 8,439. — 2) adj. *die Spitze des Flügels* (eines in Vogelgestalt aufgestellten Heeres) *bildend* MBh. 7,180. 182.

प्रपञ्च (von 1. प्र + पञ्चन्) m. 1) *eine fernere Entwicklung, Mannichfaltigkeit;* = विस्तर, विस्तार AK. 3,4,5,29. H. 1432. an. 3,140. Med. k. 15. Halâj. 4,81. = संचय H. an. Med. Mâṇḍ. Up. 7. चतुर्जातमक्षो प्रपञ्चचतुरम् Spr. 1219. गुर्वक्षर°, लघ्वक्षर° Schol. zu Ṛv. Prât. 1,15 (Sûtra 60). मायादर्शितव्यादि° Kathâs. 25,203. माया° Vid. 172. Pañkat. 42,10. 11. वाक्° 256,1. Çaṁk. bei Wind. Sancara 173. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 31. Bhâg. P. 3,24,33. स° *mit Allem was daran hängt* 28,38. बहुप्रपञ्चवचन so v. a. *weitschweifiges Reden* Hit. 130,5. शोको ऽयमज्ञानस्यैव प्रपञ्चः so v. a. *eine von den aus der Unwissenheit hervorgehenden Erscheinungen* 125,17. Bhâshâp. 126. पूर्वस्यैवायं प्रपञ्चः *eine weitere Ausführung des vorangehenden* (Sûtra) Schol. zu P. 2,1,33. 58. 3,73. 4,23. 3,2,177. 4,3,26. 5,3,98. 6,3,15. zu Ṛv. Prât. 1,18 (Sûtra 70). प्रपञ्चेन *ausführlich* Hariv. 16347. प्रपञ्चतम् dass. 16333. — 2) in der Philos. *die Mannichfaltigkeit der Welt, die sichtbare Welt* Kap. 3,21. Çvetâçv. Up. 6,6. °निर्माण Bhâg. P. 2,9,5. स्थूलसूक्ष्मप्रपञ्चलयस्थान Vedântas. (Allah.) No 27. 76. आकाशादि° 39. कार्यकारणात्मकाखिल° Schol. zu Kap. 1,36. — 3) *Betrug* H. an. Med. *gegenseitige unwahre Lobsprüche:* असद्भूतं मिथःस्तोत्रं प्रपञ्चः Pratâpar. 23,b,2. 27,a,1. — 4) enklytisch nach einem Verbum finitum gaṇa गोत्रादि zu P. 8,1,27. 57. — 5) = विपर्यास (= वैपरीत्य, भ्रम, माया Svâmin; vgl. Bhâshâp. 126) AK. = आडम्बर Halâj. 5,55. — Vgl. निष्प्रपञ्च (auch Dhûrtas. 71,3).

प्रपञ्चक (von प्रपञ्चय्) adj. *weiter ausführend, ausführlich auseinandersetzend:* भाष्यं सूत्रोक्तार्थप्रपञ्चकम् H. 254.

प्रपञ्चन (wie eben) n. *eine weitere Ausführung, ausführlichere Auseinandersetzung, weitläufige Besprechung:* अरिमध्यस्थमित्राणां सम्यक्तोक्तं प्रपञ्चनम् MBh. 12,2173. कृत्यानाम् 4436. Mârk. P. 48,22. Kull. in der Nachschr. zu M. एवमेवैतत् किं विदानीं बहुप्रपञ्चनं निष्प्रयोजनम् Hit. ed. Johns. 2764.

प्रपञ्चबुद्धि (प्र° + बु°) adj. *verschlagen, verschmitzt;* m. N. pr. eines Mannes Kathâs. 38,43. 47. 59.

प्रपञ्चय् (von प्रपञ्च), °यति 1) *weiter ausführen, ausführlich auseinandersetzen, — vortragen* Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 253. Kull. zu M. 1, 29. 9,185. °विष्यते wohl pass. Sâh. D. 21,14. प्रपञ्चित Hariv. 16352. Râga-Tar. 1,6. Verz. d. Oxf. H. 162,b, N. 1. प्रपञ्चय पञ्चमम् wohl so v. a. *den Ton halten* Gît. 10,12. — 2) *in einem falschen Lichte erscheinen lassen:* तेनैव ज्ञातं निखिलं प्रपञ्चितम् so v. a. *für etwas Anderes angesehen* Bhâg. P. 10,14,25.

प्रपञ्चसार (प्र° + सार) m. Titel eines Buches Verz. d. Oxf. H. 95,a,40. 108,a,27. 110,b,7. °विवेक desgl. Hall 94.

प्रपण (von 1. पण् mit प्र) m. *Handel, Tausch* AV. 3,15,4. 5.

प्रपतन (von 1. पत् mit प्र) n. 1) *das Davonfliegen;* s. हंस°. — 2) *das Fallen, Hinabstürzen, Niederstürzen, Stürzen in* Suçr. 1,277,10. 290,5. दिवः प्रपतनं भानोरुर्व्यामिव MBh. 8,222. विद्युत्° Hariv. 3664. अपां प्रपतनासेवी MBh. 13,1715. st. मरुत्प्रपतनं Mârk. P. 40,3 ist wohl मरुप्र° *das Sichhinabwerfen von einem Felsen* zu lesen. जल° Jâgn. 3,154. — 3) *ein jäher Felsen* gaṇa भीमादि zu P. 3,4,74. — Vgl. अप्र° und प्रपात.

1. प्रपथ (1. प्र + पथ) m. 1) *ein weiter Weg, Reise in die Ferne, Ferne:* पूषा त्वा पातु प्रपथे Ṛv. 10,17,4. प्रपथे पथामजनिष्ट पूषा प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः 6. 63,16. शेरे ऽस्य सर्वे पाप्मानः श्रमेण प्रपथे हताः Ait. Br. 7,15. — 2) *ein breiter Weg, eine breite Strasse* Kâth. 37,14 in Ind. St. 3,466, 4 v. u. विभक्तप्रपथा (इन्द्रपुरी) Bhâg. P. 8,15,15. — In der Stelle: अमेषा वः प्रपथेषु खादयः Ṛv. 1,66,9 ist प्रपदेषु zu vermuthen.

2. प्रपथ (wie eben) adj. *lose, locker* (शिथिल) Bhûripr. im ÇKDr.

प्रपथिन् (von 1. प्रपथ) 1) adj. *auf fernen Wegen wandelnd:* समत्सु त्वा शूर सतामुराणं प्रपथिन्तमं परितंसयध्यै Ṛv. 1,173,7. याहि प्रपथिन्नवसोप मद्रिक् 6,31,5. — 2) wohl N. pr. Ṛv. 8,1,30.

प्रपथ्य (wie eben) adj. *auf Strassen befindlich* VS. 16,43. Pûshan, *der Geleitsmann auf Wegen* 22,20.

प्रपथ्या f. = पथ्या *Terminalia Chebula* oder *citrina* Râgan. im ÇKDr.

1. प्रपद् (1. पद् mit प्र) f. 1) *Weg* (nach Sâj.): तद्धाप्येतर्ह्यर्बुदोदासर्पणी नाम प्रपदस्ति Ait. Br. 6,1. — 2) Bez. *der Sprüche* भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये u. s. w. Çâṅkh. Br. 11,1. Çr. 6,2,1. Kauç. 3. Gobh. 4,5,5. Gṛhjasaṁgr. 1,96.

2. प्रपद् (1. प्र + 2. पद्) f. *Vordertheil des Fusses* AV. 6,24,2. — Vgl. प्रपद.

प्रपद (1. प्र + पद) n. 1) *Vorderfuss* so v. a. *der vordere Theil des Fusses, Fussspitze* AK. 2,6,2,22. H. 617. Halâj. 2,374. पार्ष्णि, प्रपद Ṛv. 10, 163,4. (अश्वाः) अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान् 6,75,7. AV. 6,42,3. 8,6,15. 11,3,47. Çâṅkh. Br. 9,4. Çr. 1,4,1. Âçv. Çr. 1,1. 4,4. Kauç. 7. 26. 33. तिष्ठेदा प्रपदैर्दिनम् M. 6,22. MBh. 12,8894. 1,721. fg. Draup. 5,7. Suçr. 1,125,15. 342,7. Bhâg. P. 2,1,26. 5,41; s. auch unter 1. प्रपथ. — Vgl. आप्रपदम्.

प्रपदन (von 1. पद् mit प्र) n. *das Eintreten, Eintritt:* गृह° Âçv. Gṛhj. 2,10. *Eingang, Zugang:* अवस्तात्प्रपदनः स्वर्गो लोकः Çat. Br. 8,6,1,23. एतद्वै खलु लोकद्वारं विदुषां प्रपदनं निरोधो ऽविदुषाम् Khând. Up. 8, 6,5. — Vgl. अ°.

प्रपदम् adv. so wird *eine Recitationsweise* bezeichnet, *bei welcher, ohne Rücksicht auf Versbau und Worte, Verse in Stücke von gleicher Silbenzahl geschnitten und in die Zwischenräume Einschaltungen von Formeln gemacht werden, in welchen das Wort* प्रपद्ये *vorkommt:* आह्वाकृती ऐन्द्राः प्रपदं जुहोति Ait. Br. 8,10. 11.

प्रपदीन bei Wilson fehlerhaft für आप्रपदीन.

प्रपन्न s. u. 1. पद् mit प्र. °पाल *Beschützer der um Schutz Bittenden,* Beiw. Kṛshṇa's MBh. 3,15530.

प्रपन्नाड m. = प्रपुन्नाड Ratnam. 60.

प्रपन्नामृत (प्र° + अमृत) n. *der Nektar für die um Schutz Flehenden,* Titel eines Buches Hall 203.

प्रपर्ण (1. प्र + पर्ण) m. (sic) *ein abgefallenes Blatt* Wilson.

प्रपलायन (von पलाय् mit प्र) n. *Flucht:* अशक्तैर्बलिनः शत्रोः कर्तव्यं °नम् Spr. 262.

प्रपलायिन् (wie eben) adj. *fliehend, die Flucht ergreifend* MBh. 6,1986. आहूत° Vjavahârat. 16,13.

प्रपवण (von 1. पू mit प्र) n. *das Reinigen, Läutern:* सोमस्य P. 8,4,

34, Vârtt., Sch. प्रपवन nach P. 8,4,34, Sch.

प्रपवनीय (wie eben) adj. P. 8,4,34, Sch. Vop. 26,4.

प्रपा (1. पा mit प्र) f. *Tränke, ein Schuppen, in dem Reisende Wasser antreffen; Trunk* P. 3,3,58, Vârtt. 4, Sch. AK. 2,2,7. H. 1001. Halâj. 2,142. धन्वन्निव प्रपा असि ṚV. 10,4,1. समानी प्रपा सह वो ऽन्नभागः AV. 3,30,6. TBr. 3,10,1,2. Kauç. 12. 19. भिन्द्याच्च यः प्रपाम् M. 8,319. 9,264. MBh. 3,13221. 12,1492. 2435. 5287. 13,1635. 1671. 3416. 6685. R. 1,5,13 (11 Gorr.). °मध्ये तु विधिवद्धेदिं कृत्वा 73,19. R. Gorr. 2,69,13. 125,12. 5,19,15. भूतानामिह संवासः प्रपायामिव Bhâg. P. 7,2,21. 9,19,27. Mârk. P. 14,65. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,502, Çl. 2. मधुव्रतौघः कुपितः स्वकीयमधुप्रपापद्मनिमीलनेन Kuvalaj. 142,*b. ein Wasserzufluss* (zu einem Teich u. s. w.) Journ. of the Am. Or. S. 6,524. — Vgl. हिम°.

प्रपाक (von 1. पच् mit प्र) m. *das Reifen* (eines Geschwürs u. s. w.), *Entzündung:* क्षिप्रोत्थान° Suçr. 1,268,15. चिरोत्थान° (so ist zu lesen) 280,1. 362,2. 2,313,1.

प्रपाठक (vom caus. von पठ् mit प्र) m. *Lection,* Bez. von *Unterabschnitten* in vielen Büchern, z. B. TS. Çat. Br. Khând. Up. प्रपाठ Schol. zu AV. Prât. 4,126.

प्रपाण s. सु°.

प्रपाणि (1. प्र + पा°) m. *Handfläche* Râgan. im ÇKDr. Man hätte eher *Handspitze* (vgl. प्रपद्) erwartet.

प्रपाण्डु (1. प्र + पा°) adj. *sehr weiss, blendend weiss* Suçr. 2,310,18.

प्रपाण्डुर (wie eben) adj. dass.: शङ्खचूर्ण° Suçr. 2,525,15.

प्रपात (von 1. पत् mit प्र) m. 1) *eine Art Flug* Pańkat. II, 57. — 2) *das Aufbrechen, Davoneilen, Fortgehen:* स क्वाप्यूढविमानो न ज्ञातु चिच्छङ्कते प्रपातमतः Kathâs. 43,264. *das Hervorstürzen, Hervorspringen:* भुजंगप्रपातानुकारं चित्तम् Varâh. Bṛh. S. 104,42. *Ueberfall* H. 800. Halâj. 2,297. fälschlich प्रयात H. an. 3,277. — 3) *Sturz, Fall* Spr. 1921. MBh. 1,3652 (मा प्रपत प्रपातम् 3653; hier ist प्रपातम् wohl absolut.). वृक्ष° 11,146. विषमग्निं (so ist zu lesen) प्रपातं च पर्वताग्रादहं वृणे 8,248. गङ्गा° Hariv. 5330. Ragh. 2,26. Kumâras. 6,57. जल° R. 2,94,13 (103,13 Gorr.). 3,58,40. स्तम्भद्वारप्रपातभङ्गेषु Varâh. Bṛh. S. 45,76. अश्रु° MBh. 13,3495. Hariv. 7774. R. 5,25,37. अग्नौ प्रदीप्ते Spr. 2737. व्यसनमहार्णव° *Sturz in* Mṛkkh. 167,9. अतट° *der Sturz von einem Felsen* (anders u. अतट) Çâk. 137. dass. ohne Beifügung eines Wortes für *Felsen:* प्रपाताभिमुखो *im Begriff stehend, sich von einem Felsen zu stürzen* Kathâs. 9,61. Mârk. P. 35,45. दन्तकेश° *das Ausfallen* Suçr. 2,236,6. वीर्य° *Samenergiessung* VP. bei Muir, ST. 1,74, N. 25. दृष्टि° *Blick* Kumâras. 3,43. — 4) *eine steile Felswand, Abgrund* AK. 2,3,4. Trik. 3,3,171. H. 1032. H. an. (fälschlich प्रयात). Med. t. 127. MBh. 7,7963. R. 2,52,91. महा° MBh. 5,2472. सुप्रपातमहासानु Hariv. 6956. प्रपाताम्बुभिः Râga-Tar. 2,167. प्रपातस्तु न तर्कितः MBh. 1,3946. 2,2098. fg. 3,11808. मधु प्रपश्यति न तु प्रपातम् 14761. 5,2044. 7,1992. 5464. 11,38. 12,11524. मधु° *der Abgrund beim Honigsuchen* 3100. *ein* (*steil abfallendes*) *Ufer* H. 1077. Halâj. 3,45. *Wasserfall* Trik. Med. Vgl. गिरि°.

प्रपातन (vom caus. von 1. पत् mit प्र) n. *das Fallenmachen, Niederwerfen, zu-Boden-Werfen* R. 5,42,13. अक्ष° *das Würfeln* Hariv. 9141.

प्रपातिन् (von प्रपात) m. *ein* (*abschüssiger*) *Berg, Fels* H. ç. 157. — प्रपातिनोपस्तरणान् MBh. 7,1571 fehlerhaft für प्रपातितोप° *abgeworfen.*

प्रपाथ m. *Weg* Çabdârthak. bei Wils. — Vgl. प्रपथ.

प्रपाद (von 1. पद् mit प्र) m. *das* (vorzeitige) *Abgehen des Fötus:* स्त्री° TBr. 3,2,1,5. TS. 5,6,9,1.

प्रपादिक m. *Pfau* Wils.; प्रपादीक in der ersten Aufl. nach Çabdârthak.

प्रपादुक (von 1. पद् mit प्र) adj. *abgehend* TS. 5,6,9,1. अ° TBr. 3,2,1,5.

प्रपान (von 1. पा mit प्र) n. 1) *das Trinken, Schlürfen:* मधु° R. 5,60,18. — 2) *der untere Theil der Oberlippe beim Pferde* (*der beim Trinken besonders thätig ist*) Varâh. Bṛh. S. 65,3. 4.

प्रपानक (von प्रपान) wohl n. *Getränk* Sâh. D. 27,17. 19.

प्रपापूरण (प्र° + पू°) n. *das Füllen einer Tränke, das mit-Wasser-Versehen einer* प्रपा; davon adj. °णीय *dazu dienend* P. 5,1,111, Vârtt. 1, Sch.

प्रपायिन् nom. ag. von पा mit प्र Vop. 26,29.

प्रपालन (von पालय् mit प्र) n. *das Hüten, Schützen* Verz. d. Oxf. H. 89,*a*,4.

प्रपालिन् (wie eben) nom. ag. *der Hüter,* Bein. Baladeva's H. ç. 76.

प्रपावन (प्रपा + वन) n. *Lustwald* (कामारण्य) Çabdam. im ÇKDr.

प्रपितामह (1. प्र + पि°) m. *Urgrossvater* AK. 2,6,1,33. H. 557. Med. h. 34. Vjutp. 96. प्र° VS. 19,36. TS. 1,8,5,1. Çat. Br. 2,4,2,16. 12,8,1,7. °हे AV. 18,4,35. — Âçv. Çr. 2,6. Gṛhj. 4,7. M. 3,221. Bhâg. P. 9,1,19. 13,6. 24,35. Mârk. P. 31,1. Sâh. D. 23,15. °मही *Urgrossmutter von väterlicher Seite* Vjutp. 96. MBh. 14,2019. प्रपितामहाः *Urgrossväter, Ahnen* R. 1,43,20. 2,94,19. Kathâs. 15,132. वसून्वदन्ति तु पितॄन्रुद्रांश्चैव पितामहान्। प्रपितामहांस्तथादित्यान् M. 3,284. Kṛshṇa heisst *Urgrossvater* Bhag. 11,39. त्रयाणामपि लोकानां भगवान्प्रपितामहः MBh. 5,3042. Brahman Trik. 1,1,26. Med. Sund. 4,22. MBh. 3,1152. R. 1,14,39. Mârk. P. 101,22.

प्रपितृव्य (1. प्र + पि°) m. *Grossoheim von väterlicher Seite:* °ज Râga-Tar. 1,101. 6,91.

प्रपित्व n. 1) *das Entgegengehen* Naigh. 3,29. Nir. 3,20. प्रपित्वं यन्नप दस्यूँरसेधः ṚV. 5,31,7. अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् 3,53,24. — 2) *das Herbeikommen —, Anbrechen des Tages, Frühe:* °त्वे अह्नः ṚV. 4,16,12. 7,41,4. सूर उदिते, मध्यंदिने दिवः, प्रपित्वे अपिशर्वरे 8,1,29. वेर्षि प्रपित्वे मनुषो यजत्र। अभिपित्वे मनवे शास्यो भूः 1,189,7. 104,1. 130,9. 6,31,3. 8,4,2. धाताद्प्रपित्वादुदरन्त गर्भाः 10,73,2. — Vgl. अपपित्व, अभिपित्व, आपित्व.

प्रपित्सु (vom desid. von 1. पत् mit प्र) adj. *sich zu stürzen verlangend* Çiç. 9,1.

प्रपीडन (von पीड् mit प्र) n. 1) *das Drücken, Pressen* Suçr. 1,277,10. 2,494,10. — 2) *Stopfmittel* Suçr. 1,132,10. 148,5.

प्रपुत्र (1. प्र + पुत्र) m. *Grosssohn, Abkömmling* überh. Inschr. in Z. f. d. K. d. M. 4,183. Das Wort steht nicht sicher.

प्रपुनाट m. = प्रपुनाड u. s. w. H. 1158. Halâj. 2,464. — Vgl. पुंनाट, पुंनाड.

प्रपुनाड m. *Cassia Tora Lin.* Bhar. zu AK. 2,4,5,12. ÇKDr. Suçr. 1,

222,4. 2,66,21.

प्रपुंनड m. dass. Bhar. zu AK. 2,4,5,12. ÇKDr.

प्रपुंनाट m. dass. Râǵan. im ÇKDr.

प्रपुंनाड m. dass. AK. 2,4,5,12. H. 1158, v. l. Suçr. 1,144,13. 221,4. 2,13,3. 65,18. 70,12.

प्रपुंनाल m. dass. Bhar. im Dvirûpak. ÇKDr.

प्रपुष्पित adj. = पुष्पित *mit Blüthen versehen, blühend* MBh. 11, 331. R. 2,80,13 (87,16 Gorr.). — Vgl. संप्रपुष्पित.

प्रपूरक (vom caus. von 1. पर् mit प्र) 1) adj. f. °रिका *erfüllend, befriedigend:* सर्वकाम° Schol. zu Kâvjâd. 1,6. — 2) प्रपूरिका f. = कण्टकारी *Solanum Jacquini Willd.* Râǵan. im ÇKDr.

प्रपूरण (wie eben) 1) adj. f. ई *vollmachend, befriedigend:* न्यायस्नेह° Verz. d. Oxf. H. 161,b,24. — 2) n. *das Vollmachen; das Einbringen* (einer Flüssigkeit oder eines anderen Stoffes), *Hineinstecken* Vop. 11,7, v. l. वस्तिनस्यादिप्रपूरणेषु Suçr. 1,181,11. कर्णयोस्तत्प्रपूरणम् 2,364,14. *das Anheften der* Pitaká *an* Indra's *Fahne* Varâh. Brh. S. 42 (43),56. धनुषः *das Spannen des Bogens* R. 1,67,10 (60,10 Gorr.). *das Vollmachen, Befriedigen:* ग्रन्थि: Verz. d. Oxf. H. 105,a,34.

प्रपूर्वग scheinbar MBh. 1,722; es ist aber प्र पू° zu schreiben und प्र mit संगामि zu verbinden.

प्रपृथक् (1. प्र + पृ°) adv. *je besonders* AV. 6,122,5. 10,9,27.

प्रपृष्ठ (1. प्र + पृष्ठ) adj. *einen hervortretenden Rücken habend* P. 6, 2,177, Sch.

प्रपौण्डरीक n. *eine best. Pflanze.* = पौण्डरीक, vulg. पुण्डरिया AK. 2,4,4,15. = स्थलपद्म (nach den Gauda) d. i. *Hibiscus mutabilis Lin.* Comm. zum AK. von Pûnâ. Suçr. 1,39,19 140,9. 2,31,1. 56,21. 97, 16. 252,7.

प्रपौत्र (1. प्र + पौत्र) m. *Urenkel* (*des Sohnes Sohnes Sohn*) H. 544. Kathâs. 9,7. Râǵa-Tar. 1,101 2,145. Mârk. P. 110,15. °क m. dass. Jâǵn. 1,78.

प्रप्यायन (von प्याय् [2. पी] mit प्र), n. nom. act. P. 8,4,34, Sch.

प्रप्यायनीय (wie eben) partic. fut. pass. P. 8,4,34, Sch. Vop. 26,4.

प्रप्यापयितृ (vom caus. von प्याय् [2. पी] mit प्र) nom. ag. *der da bewirkt, dass Etwas anschwillt*, Çat. Br. 1,7,1,3.

प्रप्रोथ (von प्रोथ् mit प्र) *eine best. Pflanze, die als Surrogat für die* Soma-*Pflanze gebraucht werden kann*, Pańkav. Br. 8,4,1.

प्रप्लावन (vom caus. von प्लु mit प्र), n. *das Auslöschen des Feuers mit Wasser* Ait. Br. 7,12.

प्रफर्वी f. *ein üppiges —, geiles Mädchen:* अन्यामिच्छ प्रफर्व्यम् RV. 10,85,22. AV. 5,22,7. VS. 12,71.

प्रफुल्ल adj. = प्रफुल्ल P. 7,4,89, Sch. 8,2,55, Sch. प्रफुल्लि f. *das Blühen* 7,4,89, Sch.

प्रफुल्ल adj. *aufgeblüht, in Blüthe stehend, blühend* P. 8,2,55, Sch. Vop. 26,101. AK. 2,4,1,7. H. 1128. MBh. 1,6068. 3,10248. 11530. 5, 7154. 7,3722. 13,2829. Hariv. 15771. R. Gorr. 2,4,14. Kumâras. 3,45. 7,11. Ragh. 2,29. 6,69. Rt. 6,1. 32. Kathâs. 19,63. Spr. 987. Mârk. P. 61,25. 31. *mit Blumen bedeckt:* तडाग Hariv. 1124. सरांसि R. Gorr. 2, 70,12. *weit geöffnet wie eine aufgeblühte Blume:* °नेत्र Çatr. 14,337.

— Vgl. फुल्ल.

प्रबन्द्धृ (von बन्ध् mit प्र) nom. ag. *Verfasser* Pratâpar. 1,6 (प्रबन्धृणाम् gedr.).

प्रबन्ध (wie eben) m. 1) *Verbindung, Band:* गर्भनाडी° *Nabelschnur* Suçr. 1,368,14. — 2) *eine ununterbrochene Verbindung, fortlaufende Reihe* Vjutp. 59. कर्मणाम् Hariv. 4135. क्रिया° P. 3,3,135. Ragh. 6,23. Prab. 79, 5. Spr. 2595. दोष° 2595. Kathâs. 37,243. कपट° Hit. 21,13. Sâh. D. 45,10 (wo das Wort mit dem Vorhergehenden zu verbinden ist). जन्ममरण° Kull. zu M. 1,50. वाक्य° Dhâtup. 35,1. °वर्ष *ein ununterbrochener Regen* Varâh. Brh. S. 45,40. अतिप्रबन्धप्रहितास्त्रवृष्टि Ragh. 3,58. — 3) *eine schriftstellerische Composition*, insbes. *eine poetische* Trik. 3, 2,21. 3,309. महाकाव्यादयः प्रबन्धाः Pratâpar. 19,a,3. Mâlav. 3,12. Gît. 1,2. Râǵa-Tar. 1,9. 11. Vâsavad. 9. Verz. d. Oxf. H. No. 320. 151,a,31. 161,b,32. Sâh. D. 6,8. 10. 25,3. परिषदेषा पूर्वेषां कवीनां दृष्टरसप्रबन्धा Vikr. 3,7. °कल्पना AK. 1,1,5,6. 3,4,33 (38),15 (zur Erkl. von पुरा *ehemals, wie man in Büchern liest*). — Vgl. नेत्र°.

प्रबन्धन (wie eben) n. *Verbindung, Band:* संधि° *Gelenkband* Suçr. 1,256,15.

प्रबभ्र (1. प्र + बभ्र) adj. Beiw. Indra's Kâth. 10,9.

प्रबर्ह und °बर्ह (von बर्ह्, वर्ह् mit प्र) adj. *der beste, vorzüglichste* AK. 3,2,7. H. 1438. Halâj. 4,5. सोमकानाम् MBh. 1,7174. 5,662. 1851. 9,3321. नैनिकानाम् 8,3367. भवान्प्रबर्हः शास्त्राणाम् 12,11787. भरत° 3, 909. 943. ऋषि° R. Gorr. 2,98,24. रथप्रबर्हं तुरगप्रबर्हैर्युक्तम् MBh. 8, 1733. — स (कल्पः) संवत्सरप्रबर्हः Lâtj. 4,5,4; nach dem Schol. so v. a. संवत्सरोत्पादित.

प्रबल् (von प्रबल), °लति *stark —, mächtig werden:* पितामहः Journ. of the Am. Or. S. 7,45,5.

प्रबल (1. प्र + बल) 1) adj. f. आ *stark, mächtig;* von Personen Hid. 4,46. MBh. 8,2044 (सु°). Kâm. Nitis. 4,80. Ragh. 3,60. Kathâs. 19,90. Bhâg. P. 8,8,40. 16,16. Prab. 2,4 (प्रबलतर). Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,543,5. 7,7, Çl. 22. Kull. zu M. 8,371. मदन Rt. 3,23. बल *Heer* Râǵa-Tar. 4,537. 6,200. भुज Prab. 81,7. पुरोवात Mâlav. 60. Vikr. 81. Rt. 1,24. Pańkat. 165,7. सूतिमारुता: Jâǵn. 3,83. वेग Kull. zu M. 8,406. मनस् Verz. d Oxf. H. 80,a, 2 v. u. सत्त्व Kathâs. 27,208. प्रज्ञा *Einsicht* Râǵa-Tar. 1,112. वेदना *heftiger Schmerz* Ragh. 8,49. Daçak. in Benf. Chr. 185,3. रुदित Megh. 82. चिन्ता Prab. 83,16. पत्नी धर्मार्थकामानां कारणं प्रबलं नृणाम् Mârk. P. 71,9. तमस् Çâk. 183. श्रुति *vielsagend, bedeutsam* Vedântas. (Allah.) No. 90 (प्रदल gedruckt). वार्योघाः प्रबला इव *mächtige, grosse Wassermassen* MBh. 7,3497. 6,5117 (wo वार्योघान् st. वीर्योघान् zu lesen ist). °तोय *wasserreich* (देश) Râǵa-Tar. 5,68. °गह्वरायतन *mächtig so v. a. gross* Pańkat. ed. orn. 49,21. पित्त°, वात°, रक्त°, श्लेष्म° *einen Ueberfluss an Galle u. s. w. habend* Suçr. 2, 39,2. 8. 12. 14. तृष्णाप्रबलाः — उपद्रवाः *mächtig so v. a. von verderblicher Wirkung* Mârk. P. 12,13. प्रबलम् adv. *stark, sehr* Çat. Br. 11,5, 6,9. — 2) m. a) N. pr. eines Wesens im Gefolge Vishnu's Bhâg. P. 2,9,14. 8,21,16. eines Daitja Kathâs. 45,379. 46,236. fg. — b) = प्रवाल *Schoss, Trieb* Çabdam. im ÇKDr. — 3) f. आ *eine best. Pflanze,* = प्रसारिणी Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. प्राबल्य.

प्रबलता (von प्रबल) f. *Macht, das Mächtigsein*: तस्मिन्नवसरे बौद्धा देशे प्रबलतां ययुः Râǵa-Tar. 1,177.

प्रबलत्व (wie eben) n. dass.: चौराणां बहुत्वप्रबलत्वदर्शनार्थम् Kull. zu M. 8,233.

प्रबलवत् adj. = प्रबल *stark, mächtig*: चक्र *Diskus* MBh. 1,1179.

प्रबली in der Stelle: अष्टादशप्रबलीसमन्वित (ग्राम) Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,543,15. *provided with the eighteen classes* Hall.

प्रबह्लिका s. प्रवह्लिका.

प्रबाधक (von बाध् mit प्र) adj. *abschlagend, zurückhaltend, fern haltend*: इन्द्रियार्थ° (ज्ञान) Suçr. 1,331,18.

प्रबाधन (wie eben) n. 1) *das Abschlagen, Zurückhalten, Fernhalten* MBh. 12,10929. Mârk. P. 118,46. — 2) *das Bedrängen, Quälen, Peinigen*: विरमास्याः प्रबाधनात् MBh. 3,14250.

प्रबाल (1. प्र + बाल) m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Trik. 3,5,12. 1) *Schoss, Trieb, junger Zweig* AK. 3,4,26,206. Trik. 3,3,399. H. 1124. an. 3,660. Med. l. 106. Halâj. 2,29. प्रबालेषु पुष्पभारावनामिषु MBh. 1,2855. Hariv. 3611. 3847. 15445. तोरवृत्त° R. Gorr. 2,12,7. Suçr. 1,33,8. 376,10. 2,2,10. 366,4. Spr. 840. Ragh. 6,12. 13,49. 18,51. Kumâras. 1,45. 3,8. 5,34. Mâlav. 59. Varâh. Bṛh. S. 24,7. 54,14. Kathâs. 45,336. Kâvjâd. 2,290. पद° Bhâg. P. 8,12,19. अधरोष्ठ° Pańkat. 45,11. प्रबालाभरदनच्छद Kathâs. 4,7. Am Ende eines adj. comp. f. आ Bhag. 15,2. Ṛt. 3,18. उत्प्रवालान्यरण्यानि Kâvjâd. 2,242. — 2) *Koralle* AK. 2,9,93. Trik. 2,9,30. 3,3,399. H. 1066. H. an. Med. Vjutp. 138. M. 9,329. 11,167. 12,61. MBh. 1,4439. 4458. 3,11063. 5,3576. 7,672. 8,4913. 12,7487. 13,5261. Hariv. 5235. R. 3,49,4. 21. 6,93,9. Suçr. 2,468,6. Varâh. Bṛh. S. 41 (40),10. 50,37. Tattvas. 24. Mârk. P. 68,14. °वर्ण Suçr. 1,118,2. प्रवाड geschrieben Saddh. P. 4,8,b. 33,a. — 3) *der Hals der indischen Laute* AK. 1,1,7,7. Trik. 3,3,399. H. 291. H. an. Med. — Nach Çabdârthak. bei Wilson m. *Thier; Schüler;* nach Râǵan. im ÇKDr. (u. जीवशाक) *eine best. Gemüsepflanze;* s. प्रबालिक. — Häufig प्रवाल geschrieben. Vgl. प्राबालिक.

प्रबालक (von प्रबाल) 1) m. N. pr. eines Jaksha MBh. 2,399. — 2) f. प्रबालिका N. pr. eines Frauenzimmers Hall in der Einl. zu Vâsavad. 37 (प्रवालिका).

प्रबालपद्म (प्र° + प°) n. wohl *eine rothe Lotusblüthe* Suçr. 2,318,4.

प्रबालफल (प्र° + फल) n. *rothes Sandelholz* Bhâvapr. im ÇKDr.

प्रबालवत् (von प्रबाल) adj. *mit Schossen, Trieben versehen* Wils. बहुपुष्पप्रबालवान् (इङ्गुदीवृक्ष) *mit vielen Blüthen und Trieben versehen* R. 2,50,13.

प्रबालाश्मन्तक (प्र° + अश्म°) wohl = प्रबाल *Koralle* Suçr. 2,336,16.

प्रबालिक m. *eine best. Gemüsepflanze* (जीवशाक) Râǵan. im ÇKDr. Unter जीवशाक st. dessen प्रबाल m.

1. प्रबाहु (1. प्र + बाहु) m. *Unterarm* Varâh. Bṛh. S. 58,25. VP. 5,5 im ÇKDr. — प्रबाह्वा ved. für प्रबाहुना P. 7,1,39, Vârtt. 4, Sch.

2. प्रबाहु (wie eben) m. *der Langarmige*, N. pr. eines Mannes MBh. 7,1610. — Vgl. प्रबाहुक.

प्रबा॑हुक् adv. *in gleicher Linie, — Reihe, — Höhe, aequa fronte; gleichzeitig*: यमे इव यतमाने यदैतम् प्रबाहुगितः Ait. Br. 1,29. प्रबाहुक्सतः शिर एव विषुवान् 4,22. प्रबाहुग्वा अग्रे क्षत्राण्यातेपुः TBr. 2,7,18,3. प्रबाहुग्जुहोति तस्मात्प्रबाहुक्क्षत्तुषी TS. 2,6,2,1. 3,2,9,5. देवा वै प्रबाहुग्ग्रहानगृह्णत 6,6,10,1. 7,4,5,2. Kâth. 20,6. 25,2. प्रबाहुकम् unter den Indecl. im gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. = समानकाले *zu gleicher Zeit* und = ऊर्ध्वम् *oben;* vgl. प्रवाह्लिका.

प्रबाहुक (von 1. प्र + बाहु) m. *der Langarmige*, N. pr. eines Mannes Vâju P. in Verz. d. Oxf. H. 53,b,16. — Vgl. 2. प्रबाहु.

प्रबाहुकम् s. u. प्रबाहुक् am Ende.

प्रबुद्ध (von बुध् mit प्र) 1) partic. adj. s. u. बुध् mit प्र. — 2) m. N. pr. eines Lehrers Bhâg. P. 5,4,11.

प्रबुद्धता (von प्रबुद्ध) f. *Aufgeklärtheit, Klugheit* (Gegens. जडता) Mârk. P. 10,33.

प्रबु॑ध् (बुध् mit प्र) 1) adj. *aufmerksam, lauernd*: अमीषां चित्तं प्रतिबुधां वि नेशत् Ṛv. 10,128,6. — 2) f. *das Erwachen*: निमुचि प्रबुधि Ṛv. 8,27,19.

प्रबुध (1. प्र + बुध) m. *ein grosser Weiser* Bhâg. P. 8,5,43.

प्रबोध (von बुध् mit प्र) m. 1) *das Erwachen* Suçr. 2,236,8. 240,4. Spr. 1447 (zugleich *das Aufblühen*). प्रबोधं यास्यति Pańkat. 37,20 अप्रबोधाय सुषाप Ragh. 12,50. अप्रबोधमुप्ता Kathâs. 26,80. प्रबोधं च जगत्स्वामी नीयताम् Mârk. P. 81,67. *das zur-Besinnung-Kommen* R. Gorr. 1,4,114. Ragh. 14,56. *das Erwachen der Blumen, Aufblühen* (vgl. oben) Çâk. 84, v. l. बुद्धि° *das Erwachen der Einsicht* Pańkat. 4,15, v. l. — 2) *das Wachsein* H. 319. चिर° Çâk. 80,23. — 3) *Erkenntniss, Verständniss, Einsicht, Verstand* Çântiç. 4,16. पद्यवाक्य° Verz. d. Oxf. H. 92,b,11. परिशिष्ट° Titel eines Werkes Colebr. Misc. Ess. II,45. Vgl. आत्म°, दुर्गवाक्य°. Ragh. 5,65. 10,72. Bâlab. 9. विप्र° Bhâg. P. 4,24,35. अ° 6,8,17. — 4) *das Erwecken*: अथ खिन्ना न शेकुस्ते तत्प्रबोधाय R. 6,37,38. — 5) *das Wiedererregen eines verflüchtigten Wohlgeruchs* Varâh. Bṛh. S. 76,18; s. u. 3. पटवास.

प्रबोधक 1) am Ende eines adj. comp. von प्रबोध *Erkenntniss, Verständniss*: सुखप्रबोधिका वृत्तिः *leicht verständlich* Verz. d. Oxf. H. No. 380, Çl. 5. — 2) (vom caus. von बुध् mit प्र) m. *ein Sänger, dessen Amt es ist, seinen Fürsten zu wecken*, Halâj. 2,280.

प्रबोधचन्द्र (प्र° + च°) m. *der Mond der Erkenntniss, die mit dem Mond verglichene und personificirte Erkenntniss* Prab. 12,7. °चन्द्रोदय *der Aufgang des Mondes der Erkenntniss, die mit dem aufgegangenen Monde verglichene und personificirte Erkenntniss* 116,2. Titel eines bekannten philosophischen Dramas 2,17. — Vgl. प्रबोधोदय.

प्रबोधचन्द्रिका (प्र° + च°) f. *der Mondschein der Erkenntniss.* Titel einer Grammatik Verz. d. Oxf. H. No. 370.

प्रबोधन (vom simpl. und caus. von बुध् mit प्र) 1) adj. *erweckend;* in übertr. Bed.: कामरति° (मद्य) Ṛt. 5,10. — 2) m. N. pr. eines Buddha Açokâvad. bei Burn. Intr. 198, N. 3. — 3) f. ई a) *der 11te Tag in der lichten Hälfte des Monats* Kârttika, *an dem die Erwachung* Vishṇu's *gefeiert wird*, Pâdmottarakhaṇḍa 126 im ÇKDr. — b) *Alhagi Maurorum Tournef.* (दुरालभा) Râǵan. im ÇKDr. — 4) n. a) *das Erwachen* MBh. 4,468. 12,82. Hariv. 10357. R. Gorr. 1,4,110. सुखस्वप्न° Suçr. 2,237,15. कल्य° adj. *mit Tagesanbruch erwachend* MBh. 13,5217. An mehreren Stellen könnte das Wort auch in der Bed. von *Erwecken* ge-

fasst werden. — *b) Verständniss:* पद्मवाक्य° Verz. d. Oxf. H. 92,*b*,12. धर्मार्थकाममोक्षाणाम् Pańkat. 4,15. — *c) das Aufklären* Prab. 91,3. Pańkat. 4,13 (ed. orn. 1,16. 18. 20). — *d) das Wiedererregen eines verflüchtigten Wohlgeruchs* AK. 2,6,3,23.

प्रबोधप्रकाश (प्र° + प्र°) m. Titel einer Grammatik Colebr. Misc. Ess. II, 48.

प्रबोधसिद्धि (प्र° + सि°) f. Titel eines Buchs Hall 163.

प्रबोधसुधाकर (प्र° + सु°) m. Titel eines Vedânta-Buchs Hall 103.

1. प्रबोधिता (partic. vom caus. von बुध् mit प्र) f. *ein best. Metrum, 4 Mal* ⏑⏑–⏑–⏑⏑⏑–⏑–⏑– Colebr. Misc. Ess. II, 161 (VIII, 5). Ḱhandom. 62.

2. प्रबोधिता (von प्रबोधिन्) f. *das* (zeitige) *Wachsein:* अ° MBh. 12, 8998 (gedr. तन्द्रा प्रबोधिता).

प्रबोधिन् (von बुध् mit प्र) 1) adj. *erwachend, wachend:* यथाकाल° Ragh. 1,6. — 2) f. °नी = प्रबोधनी *a.* Verz. d. Oxf. H. 61,*a*,17.

प्रबोधोदय (प्र° + उदय) m. *der Aufgang der Erkenntniss* Prab. 7,8. 116,5. fgg. Vgl. प्रबोधचन्द्रोदय u. प्रबोधचन्द्र. Titel eines Werkes: प्रबोधोदयवृत्तिकार Verz. d. Oxf. H. 161,*b*,8.

प्रबोध्य (vom caus. von बुध् mit प्र) adj. *zu erwecken* MBh. 3,1900. 13,2746. Suçr. 2,356,18. Kathâs. 46,176.

प्रभङ्ग (von भञ्ज् mit प्र) 1) adj. *brechend, zermalmend* ṚV. 8,46,19. — 2) m. *Brechung, Zermalmung, Vernichtung, vollständige Besiegung* R. Gorr. 1,4,109. 21.

प्रभङ्गिन् (wie eben) adj. *brechend, zermalmend, vernichtend* ṚV. 8,50,18.

प्रभङ्गुर (wie eben) adj. *vernichtend (vergänglich?)* Vjutp. 72.

प्रभञ्जन (wie eben) 1) adj. = प्रभङ्गिन् Kauç. 135. MBh. 8,1982. वायु Hariv. 2911. कृत्स्न 14710. लोकानाम् 13939. सर्वदर्प° MBh. 1,4771. दक्षयज्ञ° Beiw. Çiva's Çiv. — 2) m. *a) Sturm, Wind* AK. 1,1,1,58. H. 1106. Halâj. 1,75. MBh. 7,6809. 12,5829. R. 4,31,12. 5,15,11. 56,39. Spr. 1046. Varâh. Bṛh. S. 29,20. Kathâs. 25,42. *der Gott des Windes* MBh. 4,822. 7,6268. *Wind* so v. a. *Windkrankheit* d. h. *Nervenkrankheit* Suçr. 2,45, 9. — *b)* N. pr. eines Fürsten MBh. 1,7830. — 3) n. *das Zerbrechen* Adbh. Br. in Ind. St. 1,39,1 v. u.

प्रभद्र (1. प्र + भद्र) 1) m. *Azadirachta indica Juss.* — 2) f. आ *eine best. Pflanze* (s. प्रसारिणी) Râǵan. im ÇKDr.

प्रभद्रक (1. प्र + भ°) 1) adj. *überaus schön:* युवानः MBh. 5,1842. पाञ्चालाः 2264. 5153. अश्वा R. 6,19,46. — 2) n. *ein best. Metrum, 4 Mal* ⏑⏑⏑⏑––⏑–, ⏑⏑⏑–⏑––⏑– Ind. St. 8,391. Colebr. Misc. Ess. II. 161 (X,7).

प्रभर्तृ nom. ag. und fut. von भृ mit प्र *herbeibringen, herbeischaffen:* प्रभर्ता रथं दाशुष उपाके ṚV. 1,178,3. 8,2,35.

प्रभर्तव्य (von भृ mit प्र) adj. *zu ernähren* Jâǵń. 2,141.

प्रभर्मन् (wie eben) n. 1) *das Herbeibringen, Vorsetzen:* मधः ṚV. 8,71, 1. — 2) *Vortrag:* गायत्रस्य ṚV. 1,79,7. — Vgl. तुग्ल°, वृष°.

प्रभव (von भू mit प्र) 1) adj. *sich hervorthuend:* प्रभवः शोको अग्नेः ṚV. 2,38,5. नासिकाप्रभवौ बभूवतुरिति नासत्यौ *durch die Nase ausgezeichnet* Nir. 6,13. — 2) m. *a) Entstehung, Ursprung, Quelle, Ausgangspunkt, Ursache der Entstehung, Geburtsstätte* P. 3,3,24, Sch. = जन्मन् Ǵabadar. im ÇKDr. = जन्महेतु und स्थानमाद्योपलब्धये AK. 3,4,22,212. = जन्मकारण, आद्योपलब्धस्थान (!) und अपां मूलम् H. an. 3,702. fg. = जन्ममूल, जन्महेतु und ज्ञानस्य आदिमस्थानम् Med. v. 41. प्रभवाभवकोविद् R. 2,106,6. गन्धस्य Hariv. 7060. उत्पातानाम् Varâh. Bṛh. S. 45, 82. P. 1,4,31. गङ्गायाः R. 1,37,27. यमुना° *Quelle* MBh. 3,8022. 8025. 8151. यो देवानां प्रभवश्चोद्भवश्च Çvetâçv. Up. 3,4. (ते) प्रभवं प्रभुं च Draup. 2,5. Megh. 53. लोकानां प्रभवस्तु सः so v. a. *Schöpfer* MBh. 1,2598. 2499. 3,13556. तथा नरेन्द्रो राष्ट्रस्य प्रभवः सत्यधर्मयोः R. 2,67,29. Mâlav. 92. Kumâras. 2,5. 12. 5,77. 6,70. 7,86. अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलयस्तथा Bhag. 7,6. Vop. 5,1. Ind. St. 1,113,3 v. u. Gegens. अप्यय Kathop. 6,11. MBh. 1,2517. 2,1214. 12,9211 (an den beiden letzten Stellen ist अप्यय st. अव्यय zu lesen). Häufig am Ende eines adj. comp. (f. आ): बदरीप्रभवा (नदी) *entspringend aus* MBh. 3,10902. Hariv. 8129. Suçr. 1,172,6. Mârk. P. 57,29. इक्ष्वाकुवंश° R. 1,1,10. M. 5,1. Ragh. 1,2. सत्° Nir. 3,13. M. 5,5. 6. 97. 6,64. 87. 8,270. Bhag. 18,41. R. 2, 59,31. Ragh. 14,8. Kumâras. 3,15. 73. Spr. 2735. Varâh. Bṛh. S. 11,20. 34,7. 89,2. Kathâs. 49,250. AK. 2,8,1,30. Çiç. 9,42. हिमवत्प्रभवे शृङ्गे so v. a. *auf dem* Him. *befindlich* R. 1,37,27 (38,30 Gorr.); nach dem Schol. N. pr. विरति° *in der Pause stehend* Çrut. 28. Vgl. अन्तर°, नक्त°. — *b) Macht* (vgl. प्रभाव) Med. — *c)* N. pr. eines Sâdhja Hariv. 11535. eines Muni H. an. — *d)* Bez. *des 1ten (35sten) Jahres im 60-jährigen Jupiter-Cyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,27. 28. Journ. of the Am. Or. S. 6,180.

प्रभवन (wie eben) P. 8,4,34, Sch. n. *Ursprung, Entstehung:* मेरु° *auf dem* M. *entstanden, — befindlich;* N. pr. eines Waldes Hariv. 8953. मेरुप्र Langlois.

प्रभवनीय (wie eben) adj. P. 8,4,34, Sch. Vop. 26,4.

प्रभवप्रभु (प्र° + प्रभु) m. N. pr. eines der 6 Çrutakevalin bei den Ǵaina H. 33.

प्रभवितृ (von भू mit प्र) nom. ag. *ein Mächtiger, Herr, Gebieter:* क्षमा प्रभवितुर्भूषणम् Spr. 581.

प्रभविष्णु (wie eben) adj. *mächtig;* subst. *ein Mächtiger, Gebieter, Herr* H. 491, Sch. विष्णु MBh. 3,8099. 14,1625. R. 1,45,48. MBh. 13,3512. Hariv. 524. शत्रु Mṛkkh. 172,24. Bhâg. P. 2,4,18. Râǵa-Tar. 4,845. 6, 341. Bhag. 13,16 (*genitalis* Schl.). प्रभविष्णोः क्षमा MBh. 5,1504. 13,1629. R. 5,23,26. Kumâras. 6,62 (Gegens. किंकर). Çâk. 24,6. Kathâs. 4,127. 32,135. 40,7. *Herr über* (loc. gen.): वृद्धबालातुरकृशास्त्वाकाशे प्रभविष्णवः MBh. 12,8872. मे सर्वस्वे R. Gorr. 1,74,17. न भर्ता नैव च सुता न पिता भ्रातरो न च। आदाने वा विसर्गे वा स्त्रीधने प्रभविष्णवः॥ Kâtj. in Dâjabh. 125,10. fg. कोशस्य MBh. 12,10666. वृद्धादि° Mârk. P. S. 660, Z. 3. अ° Cit. in Siddh. K. zu P. 3,2,138. — Vgl. प्रभूष्णु.

प्रभविष्णुता (von प्रभविष्णु) f. *das Herrsein, Herrschaft, Macht* Halâj. 4,100. Varâh. Bṛh. S. 15,29. mit einem infin. Râǵa-Tar. 2,46.

प्रभव्य adj. 1) von भू mit प्र P. 3,1,107, Sch. — 2) (von प्रभव) *am Ursprung befindlich:* तस्याः प्रभव्यमर्म प्राप्य Lâtj. 10,19,9.

प्रभा (भा mit प्र) f. 1) *Helle, Glanz* AK. 1,1,2,35. Halâj. 1,65. VS. 30, 12. प्रभास्मि शशिसूर्ययोः Bhag. 7,8. Indr. 1,33. N. 3,13. MBh. 4,389. R. 1,49,17. 2,39,18. 40,24. Suçr. 1,151,13. Ragh. 2,15. Ṛt. 1,19. Kathâs.

33,70. Vid. 145. Vedântas. (Allah.) No. 110. °तरलं ज्योतिः Umschreibung des *Blitzes* Çâk. 25. दीप° Mṛkkh. 49,11. Vedântas. (Allah.) No. 110. रत्नाङ्गुलीय° Ragh. 6,18. °क्षीनास्त्वोषध्यः Hariv. 10606. इन्दीवरदल° Spr. 429. नख° Ragh. 2,31. कुर्वतीं प्रभया देवीं सर्वा वितिमिरा दिशः N. 16,10. 5,7. प्रभोदयवेलायाम् Z. d. d. m. G. 14,571,20 wohl fehlerhaft für प्रभाकरोदय°. Häufig am Ende eines adj. comp. (f. म्रा): सहस्रांशुसमप्रभ M. 1,9. Hariv. 5604. Ragh. 3,16. Brahma-P. in LA. 51,20. विद्युत्प्रभ Arg. 1,1. Mṛkkh. 76,8. जाम्बूनदसम° R. 3,49,37. इन्द्रायुध° Ragh. 12,79. ग्रमर° N. 13,28. Hid. 2,28. पुण्डरीकोदर° 1,32. Varâh. Bṛh. S. 33,6. 49,22. ग्रशोककुसुम° 81,10. ग्रतुल° von einer Person R. 1,54,13. पुरी 5,18. ग्रमित° 61,9. पद्म° Çuk. 41,7. कृष्णसार° Megh. 48. Am Ende von Personennamen Wassiljew 267. — 2) *Lichtstrahl* H. 100. Halâj. 1,38. विनिश्चेरुः प्रभा दिव्या प्रकाशामुदयेष्विव MBh. 4,1322. चन्द्रस्य प्रभाः शीताः Hariv. 7189. — 3) *der Schatten des Sonnenuhrzeigers* Sûrjas. 3,5.13. 10,7. Colebr. Alg. 106. Bhâskara in Verz. d. B. H. 237, 3. — 4) *die Helle* personif. Hariv. 14035. als Gattin der Sonne Mâtsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39,*a*,22. Gattin Kalpa's und Mutter des Prâtar, Madjaṁdina und Sâja, *des Morgens, Mittags* und *Abends* Vâju-P. in VP. 98, N. 1. Tochter Svarbhânu's und Mutter Nahusha's Hariv. 207. 212. 1475. fg. VP. 147. Durgâ H. ç. 59. Devî-P. 45 im ÇKDr. (दानायणी) सूर्यबिम्बे प्रभा नाम Mâtsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39,*b*,35. N. pr. einer Apsaras MBh. 13,1415. einer Hirtin Brahmavaiv. P., Prakṛtikh. 9 im ÇKDr. — 5) N. der Stadt Kuvera's H. 190. — 6) *ein best. Metrum*, *4 Mal* ⏑⏑⏑⏑⏑⏑ –, ⏑ – – ⏑ – Colebr. Misc. Ess. II, 160 (VII, 10). Ind. St. 8, 383. — 7) Titel eines Buchs Hall 174. eines Commentars zum Çabdakaustubha Colebr. Misc. Ess. II, 41. — Vgl. ग्रचिर°, धूम°, निष्प्रभ, प्रति°.

प्रभाकर (प्र° + 1. कर) P. 3,2,21. 1) m. *a*) *die Sonne* AK. 1,1,2,30. H. 97. Med. r. 281. Halâj. 1,36. Çabdar. im ÇKDr. R. Gorr. 2,125,7. Ragh. 10,75. Kathâs. 35,21. Ind. St. 2,261. du. *Sonne und Mond* MBh. 7,3767. — *b*) *der Mond* Çabdar. — *c*) *Feuer* Med. Çabdar. — *d*) *das Meer* Çabdar. — *e*) Beiw. Çiva's Çiv. N. pr. einer Gottheit unter dem 8ten Manu Mârk. P. 80,6. eines Weisen aus Atri's Geschlecht Hariv. 1662. Vâju-P. in VP. 447, N. 8. eines Lehrers der Mîmâṁsâ (vgl. प्राभाकर), der neben Kumârilabhaṭṭa erwähnt wird, Colebr. Misc. Ess. I, 298. 304. Banerjea, Dial. 477. Muir, ST. 3,91. 190. 199. 209. Verz. d. B. H. No. 650. 672. 721. des Autors des Rasapradîpa und des Laghusaptaçatikâstava No. 823. 1338. — *f*) N. eines Sâmâdhi Vjutp. 17. — 2) f. ई Bez. einer der 10 Bhûmi bei den Buddhisten Vjâdi zu H. 233. Vjutp. 28. Daçabhûmîçvara 41. — 3) n. N. pr. eines Varsha MBh. 6,454.

प्रभाकरदेव (प्र° + देव) m. N. pr. eines Ministers in Kâçmira Râga-Tar. 5,229. 471. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

प्रभाकरवर्धन (प्र° + व°) m. N. pr. eines Fürsten Harshakar. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 529, 2. Hiouen-thsang I, 247. Hall in der Einl. zu Vâsavad. 17. 51.

प्रभाकरवर्मन् (प्र° + व°) m. N. pr. eines Ministers in Kâçmîra Râga-Tar. 5,30.

प्रभाकरसिद्धि (प्र° + सि°) m. N. pr. eines Gelehrten Vjutp. 91.

प्रभाकरस्वामिन् (प्र° + स्वा°) m. N. eines von Prabhâkaravarman erbauten Heiligthums des Vishṇu Râga-Tar. 5,30.

प्रभाकीट (प्र° + कीट) m. *ein leuchtendes Insect* Râgan. im ÇKDr.

प्रभाग m. 1) (von भज् mit प्र) *Theilung* Kâtj. Çr. 6,7,9. °पाद Nir. 2,7. — 2) (प्र + भाग) *der Bruch eines Bruchs* Colebr. Alg. 14. °जाति *die Reduction eines solchen Bruchs auf einen einfachen Bruch* ebend.

प्रभाज् (von भज् mit प्र) nom. ag. P. 3,2,62, Sch.

प्रभाञ्जन (प्रभा + ग्र°) m. *Hyperanthera Moringa* Trik. 2,4,10. — Vgl. शोभाञ्जन.

प्रभात s. u. भा mit प्र. m. N. pr. eines Vasu Mit. 142,1. Fehlerhaft für प्रभास.

प्रभातीर्थ (प्र° + तीर्थ) n. N. pr. eines Tîrtha Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 67, *a*, 32.

प्रभान (von भा mit प्र) n. nom. act. P. 8,4,34, Sch.

प्रभानीय (wie eben) partic. fut. pass. P. 8,4,34, Sch.

प्रभापन (vom caus. von भा mit प्र) n. nom. act. Pat. zu P. 8,4,34.

प्रभापनीय (wie eben) partic. fut. pass. Pat. zu P. 8,4,34. Vop. 26,4.

प्रभापाल (प्र° + पाल) m. N. pr. eines Bodhisattva Hiouen-thsang I, 358.

प्रभामण्डल (प्र° + म°) n. *Strahlenkranz*: स्फुरत्प्रभामण्डलमस्त्रम् Ragh. 3,60. 5,51. 15,82. °शोभिन् (पद्मराग) 17,23. Varâh. Bṛh. S. 58, 48. °मध्यग Mârk. P. 62,2. °दुर्दृश् 76,50. 109,73. Vgl. शशिप्रभं मण्डलम् Jâgn. 3,108.

प्रभामय (von प्रभा) adj. f. ई *aus Licht bestehend, leuchtend*: देवी MBh. 12,4605. Hariv. 10669.

प्रभारक m. N. pr. eines Nâga MBh. 1,1560.

प्रभाव (von भू mit प्र) m. 1) *Macht, Majestät, übernatürliche Kraft; Kraft, Wirkung*; = प्रताप, तेजस्, शक्ति, ललाम AK. 2,8,1,19. 20. H. 740. an. 3,704. Med. v. 40. Halâj. 5,69. M. 1,84. 7,7. N. 3,24. MBh. 3,11905. 12035. 13,651. 2808. R. 1,8,1. 2,23,38. Ragh. 2,41. 62. 71. 3, 40. Kumâras. 7,36. Çâk. 50,5. Vikr. 30. 72. Spr. 1799. Vid. 334. Kathâs. 17,139. 37,181. 45,94. 49,84. 250. कृष्णवर्णो विज्ञस्य प्रभावः को ऽपि तस्य तु Som. Nala 158. Bhâg. P. 3,26,16. 8,7,41. गत° adj. Pankat. 29,15. ग्रप्रतिम° adj. Bhag. 11,43. दिव्यप्रभावा Râga-Tar. 2,11. Vid. 219. Kathâs. 48,122. सप्रभावा 31,33. महाप्रभावा Prab. 31,6. बालस्य स्वाप्रभाववात् (v. l. बालस्याल्पप्रभाववात्) Spr. 1961. दृष्टप्रभावस्तु मया मानवेष्वेव राक्षसः *Macht über die Menschen* Hid. 3,11. ग्रस्त्राणां च प्रभावं वै धनुषो गाण्डीवस्य च Arg. 8,24. Indr. 1,4. R. 2,23,38. Suçr. 1,5,17. 194,19. 195,1. मणेः Varâh. Bṛh. S. 83,6. Spr. 2706. Mârk. P. 116,51. धनस्य Spr. 1811. बीजप्रभावेण M. 10,72. तपोबीजप्रभावैः 42. Brahma-P. in LA. 53,15. केन शक्तिप्रभावेण राज्यं रक्षितुमुत्सहे R. 2,73,12. विद्याधरीविद्याप्रभावेण Vid. 139. तत्प्रयोगप्रभावेण Kathâs. 37,74. 42,102. Sâh. D. 26,11. तपःप्रभावात्प्रत्यक्षं सर्वमेव तत्रभवतः Çâk. 112,8. Spr. 1746. 2915. Hit. 40,19. Kathâs. 42,113. 45,158. 46,241. पल्लवभक्षणप्रभावात् Pankat. 228,20. दुर्गप्रभावतः Spr. 1363. Ragh. 11,9. Kathâs. 40, 106. 41,13. प्रभावेण, प्रभावात् und प्रभावतस् lassen sich oft durch *mittels, in Folge von, durch* übersetzen. Die *Macht* eines Baumes ist sein *Umfang* Ragh. 12,21. Die Bed. *Pracht* hat das Wort MBh. 13,3499

(रुचिरप्रभावा सभा). R. Gorr. 1,38,30 liest प्रभाव st. प्रभव der anderen Recension (37,28). Nach Med. bedeutet das Wort auch शान्ति, welches aber vielleicht nur ein Fehler für शक्ति ist. — 2) Bez. der Kapitel in der Rasikapriyâ Verz. d. B. H. No. 1377. — 3) N. pr. eines Sohnes des Manu Svarokis Mârk. P. 66,5. fg. — Vgl. निष्प्रभाव.

प्रभावक (von प्रभावय्) adj. *hervorragend, eine Rolle spielend:* शासने ऽस्मिन् Çatr. 14,287.

प्रभावता f. nach Aufrecht im Index zu Halâj. = प्रभाव; die Hdschrr. haben प्रभावतीं, wofur wohl प्रभावं तु zu lesen ist.

प्रभावन (von प्रभावय्) adj. *mächtig, Macht habend über, beherrschend:* प्रभुं विभुं भूतभवं प्रभावनम् Hariv. 15777. MBh. 3,14158. (सविता) सर्वलोकप्रभावनः 5,3763. भुवनानाम् 12,7576. 7601.

प्रभावना (vom caus. von भू mit प्र) f. *das Entfalten, Aussprechen* Vjutp. 160.

प्रभावत् (von प्रभा) 1) adj. *leuchtend, glänzend* Indr. 1,34. सौवर्ण MBh. 7,2361. ज्योतींषि Hariv. 2413. चन्द्रमिव प्रभावती 8590. चूडामणि Spr. 3307, v. l. वासव Kâvjâd. 3,63. शकैर्यवनमिश्रितैः R. 1,54,21. — 2) f. °भावती a) N. pr. einer Göttin Lalit. ed. Calc. 75,16. der Gemahlin der Sonne MBh. 5,3967. einer der Mütter im Gefolge des Skanda 9,2621. einer Apsaras Vjâdi zu H. 183. einer Schwester des Asura Indradamana Wassiljew 215. einer Tochter des Königs Vagranâbha und Gattin Pradjumna's Hariv. 8390. fgg. °परिणय *die Heirath der P.* oder kurzweg प्रभावती Titel eines von Viçvanâtha verfassten Dramas Sâh. D. 40,8. 197,2. N. pr. der Gattin Kitraratha's, Königs von Anga, MBh. 13,2351. einer Tochter Suvîra's und Gattin Marutta's Mârk. P. 132,45. einer Tâpasî MBh. 3,16237. der Mutter Malli's, des 19ten Arhant's der gegenwärtigen Avasarpinî H. 40. der Tochter eines Çreshthin Somadatta und Gemahlin Madana's, eines Sohnes des Vikramasena, Çuk. in LA. 38,11. — b) N. der Laute der Gana (Çiva's Gefolge) H. 289. — c) *ein best. Metrum, 4 Mal* — — ⏑ — . ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ — Çrut. 35. Colebr. Misc. Ess. II, 161 (VIII,16). *4 Mal* — — ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — Ind. St. 8,386.

प्रभावय् (von प्रभाव), °यति *Macht haben, Macht ausüben, viel vermögen über* (acc.): (गोमिनः) प्रभावयन्ति राष्ट्रं च व्यवहारं कृषिं तथा MBh. 12,3299. एवं मनः प्रधानानि इन्द्रियाणि प्रभावयेत् 11588. जरया परुषो जीर्णः किं हि कृत्वा प्रभावयेत् R. 2,105,21. कथं च सत्त्वात्मबलं च तत्त्वतः प्रभावयेन्मां च रणे दशाननः 5,37,35. महायन्त्रः प्रभावितः *mächtig* Kathâs. 13,165.

प्रभावयितर् (vom caus. von भू mit प्र) nom. ag. *Jmd* (acc.) *Macht verleihend, zur Macht verhelfend, zu Ansehen bringend:* वृद्धान् (lies बुधान्) Daçak. 180,13.

प्रभाववत् (von प्रभाव) adj. *im Besitz der Macht seiend, mächtig* MBh. 3,1098. Kathâs. 11,30.

प्रभाव्यूह (प्रभा + व्यूह) m. N. pr. eines Gottes Lalit. 57 (प्रभव्यूह). Die gedr. Ausg. hat hier ganz andere Lesarten.

प्रभाष m. N. pr. eines Vasu Gatâdh. im ÇKDr. Gâruda-P. 6 im ÇKDr. Falsche Schreibart für प्रभास.

प्रभाषण (von भाष् mit प्र) n. *Erklärung* Suçr. 1,8,7. Davon °णीय adj. *darauf bezüglich* 13,13.

प्रभाषिन् (wie eben) adj. *redend, sprechend:* प्रतिकूल° MBh. 5,5642.

प्रभास (von भास् mit प्र) 1) m. *Glanz, Schönheit:* गात्रप्रभासं संचक्रे गन्धर्वाणां विशेषतः Hariv. 11793. — 2) N. pr. a) m. eines Vasu Gatâdh. in Verz. d. Oxf. H. 190,a,35. MBh. 1,2582. 13,7095. Hariv. 153. VP. 120. प्रभात Mit. 142,1. — b) m. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2571. — c) m. einer Gottheit unter dem 8ten Manu Mârk. P. 80,6. — d) m. pl. eines Rshi-Geschlechts MBh. 12,6148. — e) m. eines der 11 Ganâdhipa bei den Gaina H. 32. — f) m. eines Ministers des Kandrapâla, Königs der Madra, Kathâs. 44,25. 92. 143. 45,379. 381. — g) m. n. eines berühmten Wallfahrtortes an der westlichen Küste des Dekkhans Trik. 2,1,7. MBh. 1,399. 7886. fgg. 3,475. 5000. 8346. 9,2009. fg. 2051. fgg. 12,5646. 13221. 13,1696. 1740. 4549. 4887. 5967. 7645. 7649. 14,2478. 16,262. Hariv. 4915. R. 4,43,6. 5,3,12. Varâh. Brh. S. 16,31. VP. 561. Bhâg. P. 1,15,49. 3,1,20. 7,14,31. Mâtsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 39,b,22. Skanda-P. ebend. 76,b,2. — 149,a,18. Schol. zu Kâtj. Çr. 24,5,30. °देश MBh. 1,7887. LIA. I, 571. — Vgl. क्रमसंदर्भ°, गुणराज°, चन्द्रविमलसूर्यप्रभासश्री, धर्म°, सुवर्ण°.

प्रभासन (vom caus. von भास् mit प्र) n. *das Erhellen, Erleuchten* MBh. 9,2010.

प्रभास्वत् (1. प्र + भा°) adj. *stark leuchtend, — glänzend* Hariv. 7439.

प्रभास्वर (1. प्र + भा°) adj. 1) dass.: यान R. Gorr. 2,90,6. — 2) *hell, klar* (von der Stimme) Vjutp. 15. — Vgl. चन्द्रप्रभास्वरराज.

प्रभिद् (भिद् mit प्र) P. 3,2,61, Sch.

प्रभिन्न s. u. भिद् mit प्र.

प्रभु (von भू mit प्र) P. 3,2,180. Vop. 26,168. 1) adj. (in der älteren Sprache auch प्रभू, f. प्रभ्वी P. 4,1,47, Sch.) *hervorragend, übertreffend; vermögend, mächtig;* (*mehr als*) *ausreichend, reichlich;* m. *Herr, Gebieter;* = शक्त Nânârtharatnam. im ÇKDr. = स्वामिन् AK. 3,1,11. 3,4,1,17. 18,114. H. 359. Halâj. 2,188. राधस् Rv. 1,9,5. AV. 20,135,9. त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पशून्विश्वान्समानजे Rv. 1,188,9. 5. 2,24,10. सूर्य 7,82,3. Agni 8,11,8. 9,83,1. 86,5. (धानाः) तास्ते सन्तु विभ्वीः प्रभ्वीः AV. 18,3,69. प्रभूः सर्वस्मै पृथिवीव देवी 9,4,2. 12,3,27. 13,4,47. VS. 18,10. 22,19. TBr. 1,1,1,8. TS. 4,4,8,1. Çat. Br. 13,3,3,1. 14,9,3,9. देव Spr. 1255. प्रभवो ऽपि हि *obgleich sie vermöchten* Bhâg. P. 1,18,48. 9,13,8. N. 21,13. रुद्रादपि प्रभुः *mächtiger als* MBh. 13,4031. प्रभुर्मल्लो मल्लाय *gewachsen* P. 2,3,16, Vârtt. 2, Sch. प्रहर्तुम् *im Stande seiend* Ragh. 2,62. निग्रहानुग्रहे प्रभोः R. 6,5,5. आत्मेश्वराणां नहि जातु विघ्नाः समाधिभेदप्रभवो भवन्ति Sâh. D. 39,4. प्राणिनाम् *Herr der Geschöpfe* M. 1,22. सर्वस्यैवास्य सर्गस्य 93. पित्र्यस्य वसुनः 9,163. वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुः 10,3. प्रथमकल्पस्य 11,30. लोकस्य Bhag. 5,14. सार्थस्य N. 12,95. सर्वस्य Jâgń. 2,34. MBh. 1,4053. R. 1,43,15. प्राजापत्ये (लोके) M. 4,182. अस्मिन्कानने N. 12,23. न केवलं मनुष्येषु दैवं देवेष्वपि प्रभुः Spr. 1356. क्ष्मापण्यस्त्रीतृण° 1917. — M. 1,28. 32. 91. 7,181. 8,312. N. 12,84. 13,37. R. 1,4,26. Spr. 1274. 1300. 1862. 1865. 2627. 2980. Çâk. 23,15. Vid. 7. 31. Kathâs. 12,119. 32,140. प्रभो voc. M. 1,3. 5,2. Hit. 1,25. N. 2,8. R. 1,9,26. 54. 61,17. Ragh. 3,65. Kathâs. 41,3. 43,23. 49,201. Vid. 47. 307. Brahma-P. in LA. 51,5. प्रभुं देवम् von Brahman Khând. Up. 8,5,

3. M. 7,3. Sund. 1,19. ohne देव von demselben Sund. 2,16. 4,25. अन्यथैव हि मन्यन्ते पुरुषास्तानि तानि च। अन्यथैव प्रभुस्तानि करोति विकरोति च॥ MBh. 3,1150. von Çiva MBh. bei Mallin. zu Ragh. 2,42. Çiv. von Vishṇu Çabdar. im ÇKDr. प्रजापति M. 11,123. Javaneçvara in Z. f. d. K. d. M. 4,346. von Indra R. 1,63,28. Vgl. अ°. — 2) m. N. pr. einer Gottheit unter dem 8ten Manu Mârk. P. 80,7. eines Sohnes Kardama's Hariv. 59. Çuka's von der Pîvarî 981. Bhaga's von der Siddhi Bhâg. P. 6,18,2. — Die Lexicographen kennen noch folgende Bedd.: adj. *beständig, ewig* (नित्य) Dhar.; m. *Laut* (शब्द) Dhar.; *Quecksilber* Râgan. im ÇKDr.

प्रभुता (von प्रभु) f. *das Herrsein, Herrschaft, Macht* Halâj. 4,100. Jâǵn. 1,265, v. l. Kathâs. 34,198. उपपन्ना हि दारेषु प्रभुता सर्वतोमुखी *über die Frauen* Çâk. 122. 191. प्रभुता रमणेषु योषितां नहि भावस्खलितान्यपेक्षते Vikr. 89. न गर्वमासाद्य स्वप्रभुतया विचरणीयम् *Eigenmächtigkeit* Pańkat. 26,3. विमान° *der Besitz von* Ragh. 7,48. अ° R. 2,23,38.

प्रभुत्व (wie eben) n. dass. H. 735. R. 1,72,16. 2,23,33. Spr. 2577. Çâk. 153, v. l. Hit. I, 39. Ragh. 18,38. जगतः *über die Welt* 2,47. अवनेः Vikr. 60. उत्तरकोशलानाम् Ragh. 18,6. Hit. 16,12. सरीसृपाणां सर्वेषां प्रभुत्वे तक्षकः कृतः Hariv. 12497. सर्वस्यापद्° Pańkat. 63,17. वित्तेषु MBh. 12, 1785. यद्यपि तासु पित्तं प्रभुत्वेनावतिष्ठते *das Vorherrschen* Suçr. 2,475, 6. प्रभ्व n. *das Hinreichen* Kâtj. Çr. 8,8,34. 9,5,5. 22,1,39.

प्रभुत्वाक्षेप (प्र° + आक्षेप) m. in der Rhetorik *Andeutung einer Herrschaft über Jmd* Kâvjâd. 2,138. Als Beispiel Spr. 1286.

प्रभुदेव (प्रभु + देव) m. N. pr. eines Joga-Lehrers Verz. der B. H. No. 647.

प्रभुभक्त (प्रभु + भक्त) adj. *dem Herrn ergeben*, vom Hunde Spr. 1959. m. *ein edles Pferd* Çabdak. im ÇKDr.

प्रभू s. u. प्रभु.

प्रभूत s. u. भू mit प्र.

प्रभूतक adj. 1) *das Wort* प्रभूत *enthaltend* gaṇa गोषदादि zu P. 5,2, 62. — 2) Bez. einer Art Manen Kâṭh. Anukr. in Ind. St. 3,459,9.

प्रभूतत्व (von प्रभूत) n. *Menge, grosse Anzahl* Pańkat. 171,2.

प्रभूतरत्न (प्र° + रत्न) m. N. pr. eines Buddha Lot. de la b. l. 146. fgg. 181. 255. fgg.

प्रभूति (von भू mit प्र) f. P. 6,2,50, Sch. 1) *Ursprung* (nach dem Comm.) Pańkav. Br. 14,5,6. 11,5. 15,5,5. — 2) *Gewalt, herrisches Wesen* ṚV. 4,54,3. — 3) *Genugsamkeit, Hinlänglichkeit:* यज्ञस्य TBr. 2,2,2,6. रायः ṚV. 3,19,3. — Vgl. अ°.

प्रभूत्व s. u. प्रभुत्व.

प्रभूवन् (von भू mit प्र) adj. f. °वरी *hinreichend über* (acc.): विश्वा आशाः प्रभूवरीः VS. 23,23.

प्रभूवसु (Padap.: प्रभुऽवसु) 1) adj. *reichliches Gut besitzend:* Indra ṚV. 1,57,4. 7,22,2. 8,45,36. Soma 9,29,3. 35,6. — 2) m. N. pr. eines Âṅgirasa, Liedverfassers von ṚV. 5,35. 36. 9,35. 36.

प्रभूषणि s. भूष् mit प्र.

प्रभूष्णु (von भू mit प्र) adj. *vermögend, mächtig* H. 491. — Vgl. प्रभविष्णु.

प्रभृति (von भृ mit प्र) f. 1) *Darbringung* (einer Spende oder Preises): सेमां नोविष्टिं प्रभृतिम् ṚV. 2,24,1. 3,36,1. मदस्य 5,32,5. अध्यर्धस्य प्रभृतावृतस्य 7,38,2. AV. 2,35,5. — 2) *Wurf, Schlag:* वज्रस्य ṚV. 5,32, 7. — 3) *Anhub, Anfang:* यथैव प्रथमायै दृशतः प्रभृतिरेवमुत्तमायै Çat. Br. 8,5,2,16. Çâṅkh. Gṛhj. 2,7. यदवसानः पूर्वः पर्यायस्तत्प्रभृतिरुत्तरः Lâṭj. 6,7,1. नाना° Çat. Br. 8,7,1,3. Kâṭh. 21,3. समान° P. 6,3,84. TS. 5,3, 1,2. Çat. Br. 8,2,2,9. Kâṭh. 20,10. स° Çâṅkh. Br. 20,4. 22,3. Pańkav. Br. 15,1,6. Am Ende eines adj. comp. — *zum Anfang habend, anfangend mit —, und so weiter* Kâtj. Çr. 23,2,21. द्यहप्रभृतयो द्वादशाहपर्यन्ताः 1,3. 6,1,26. 24,4,2. Çâṅkh. Çr. 1,1,18. 8,3,6. 15,1,27. उपक्रम° Nir. 1,1. 3,13. इति° Kauç. 63. ṚV. Prât. 11,11. छन्दांस्यष्टाक्षरप्रभृतीनि 16,2. AV. Prât. 4,85. Nidânas. 1,9. Jâǵn. 1,263. वाणिज्यप्रभृतीन् (masc.!) 265. विश्वावसुप्रभृतिभिर्गन्धर्वैः Indr. 2,18. अपत्यं पौत्रप्रभृति (könnte auch adv. sein) गोत्रम् P. 4,1,162. शस्त्रप्रभृतयः Pat. zu P. 1,1,38. Ragh. 4,7. Spr. 3159. AK. 2,4,1,19. Varâh. Bṛh. S. 47,4. Mudrâr. 41, 13. Pańkat. 200,3. Dhûrtas. 66,3. कान्त्र रात्रकप्रभृतिः Sâh. D. 61,3. H. 116. 1015. ततं वीणाप्रभृतिकं तालप्रभृतिकं घनम् 286. प्रभृति adv. am Ende eines comp. *von — an:* लोमप्रभृति *von den Haaren an* Jâǵn. 3, 247. एकाहप्रभृत्या संवत्सरात् Âçv. Çr. 4,2. Kâtj. Çr. 4,1,10. 7,1,26. 9, 2,28. 23,5,7. जन्म° *von der Geburt an* M. 8,90. R. 1,9,21. MBh. 5,4153. द्यूत° 3,2059. Jâǵn. 2,225. तत्प्रभृति *von da an* Pańkat. 26,24. 28,18. mit einem vorangehenden ablat. Siddh. K. 39,a,4. Vop. 5,24. अन्यागारात् Gobh. 3,9,4. स्कन्धात् Kumâras. 3,26. चिरात् MBh. 3,14295. बाल्यात् R. 1,19,20. Pańkat. 43,1. Daçak. in Benf. Chr. 180,3. पाणिप्रदानसमयात् R. Gorr. 2,38,27. सर्पस्य ग्रहणात् Kathâs. 9,86. 43,253. तद्दिनादेव प्रभृति (in der Regel steht एव nach प्रभृति) Pańkat. 264,5. यतः *von welchem Augenblick an* Sâv. 4,27. Spr. 1780. यतः प्र° — ततः प्र° Kathâs. 23,2. ततः प्र° M. 9,68. N. 2,1. Spr. 2476. Kathâs. 34,108. Râǵa-Tar. 5,117. Hit. 25,15. अतः प्र° Kâtj. Çr. 7,8,9. इतः प्र° MBh. 13,2789. Vid. 218. अधः प्र° *von unten an* Varâh. Bṛh. S. 4,3. 21,6. अद्य प्र° *von nun an* Sâv. 2,23. MBh. 5,7584. 12,5555. R. 1,32,4. 37,23. 5, 25,25. Kathâs. 33,123. Pańkat. 37,23. 53,22. 76,22. 168,7. Mârk. P. 110,11. तदा प्र° *von dann an* R. 1,25,13. 38,22. 49,11. Ragh. 2,38. Çâk. 79,16. Kathâs. 33,50. यदा प्र° — तदा प्र° R. 3,1,20.

प्रभृथ (wie eben) m. *Darbringung* Nir. 11,49. विश्वे सन्वन्तु प्रभृथेषु वाजान् ṚV. 1,122,12. तान्वो महो विश्वेरिषस्यं प्रभृथे हवामहे 2,34,11. 5,33,5. 41,4. 19. 7,40,5.

प्रभेद (von भिद् mit प्र) m. P. 6,2,144, Sch. 1) *Spaltung:* कट° Ragh. 3,37. ऊरु° MBh. 8,1967. ग्रन्थि° *Durchschneidung, Zerschneidung* Spr. 188. मर्यादायाः Jâǵn. 2,155. — 2) *Scheidung, Trennung, Differenz:* चातुर्वर्ण्य° MBh. 12,458. Kap. 3,76. — 3) *Art* Suçr. 1,283,12. AK. 1,1,7, 8. 2,2,2. 2,2,10. 3,4,20,195. Trik. 3,3,285. 421. H. 471. भावाः पुनस्त्रिधा स्थायिसात्त्विकसंचारिप्रभेदैः 295. — Vgl. नभः°.

प्रभेदक (wie eben) adj. f. °दिका *spaltend, durchbohrend;* s. चर्मप्रभेदिका.

प्रभेदन (wie eben) adj. dass.: परकाय° (सायक) MBh. 4,1341.

प्रभेश्वरतीर्थ (प्रभा - ईश्वर + तीर्थ) n. N. pr. eines Wallfahrtsortes Çiva-P. in Verz. d. Oxf. H. 66,b,9.

प्रभ्रंश (von भ्रंश् mit प्र) m. *das Abfallen, Getrenntwerden:* अ° Çat. Br. 12,8,1,22.

प्रभ्रंशथु (wie eben) m. *eine Nasenkrankheit, bei welcher Schleim abgeht* (प्रभ्रश्यते), Suçr. 2,370,4.

प्रध्वंशिन् (wie eben) adj. *herabfallend:* शिरीषप्रसवावतंसा: Ragh. 16,61.

प्रध्वंसुक (wie eben) adj. f. श्रा *abfallend, entschwindend:* प्रध्वंसुकास्माच्छ्री: स्यात् Çat. Br. 13,1,5,4. TBr. 3,9,14,2.

प्रध्वष्ट s. u. ध्वंस् mit प्र. Davon प्रध्वष्टक n. *ein vom Scheitel herabhängendes Blumengewinde* AK. 2,6,2,37. H. 652. Halâj. 2,398.

प्रम् in गोष्पदप्रम् (s. u. गोष्पद und u. 1. पर् 1.) absolut. von प्रा.

प्रमंहिष्ठीय (von प्र मंहिष्ठाय, dem Anfange eines Liedes) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,225,a. इन्द्रस्य प्र° desgl. 208,a.

प्रमगन्द (Padap.: प्रऽम°) m. nach Nir. 6, 32 *des Wucherers Sohn:* श्रा नो भर प्रमगन्दस्य वेदः: RV. 3,53,14. Wird auch als N. pr. eines Königs aufgefasst Banerjea, Dial. 464, N. Muir, ST. 2,362. 3,62.

प्रमङ्गन n. nom. act. und प्रमङ्गनीय partic. fut. pass. von मङ्ग् mit प्र P. 8,4,32, Sch.

प्रमणस् (1. प्र + मनस्) adj. 1) *sorgsam, liebreich:* मातेव पुत्रं प्रमणा उपस्थे मित्र एनं मित्रियात्पात्वंहसः AV. 2,28,1. — 2) *gut gelaunt* Ramân. zu AK. 3,1,7 bei Wils. Hariv. 6974. — Vgl. प्रमनस्.

प्रमण्डल (1. प्र + म°) wohl *Radfelge:* विप्रस्तात° (रथ) MBh. 8,624.

प्रमतक (von प्रमत, partic. von मन् mit प्र) m. N. pr. eines alten Weisen MBh. 1,2047.

प्रमति (von मन् mit प्र) 1) f. *Versorgung, Fürsorge, Schutz, tutela:* श्रस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति RV. 1,33,1. सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोश्रग्रया श्वावत्या रभेमहि 53,5. विद्रा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान् 71,7. भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसदि 94,1. विद्मा हि ते प्रमतिं देव जामिवत् 10,25,7. 2,29,2. तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व सुमतिं विश्वजन्याम् 3,57,6. AV. 7,20,5. — 2) f. concret *Versorger, Beschützer, tutor:* त्वामग्ने प्रमतिमा जगन्म RV. 4,16,18. त्वं न इन्द्रासि प्रमतिः पितेव 7,29,4. 93,3.4. स हि नः प्रमतिर्मही 6,45,4. इन्द्र इद्भद्रा प्रमतिः सुतावताम् 10,100,11. 1,31,9. 10. 14. 8,19,29. 10,100,5. पितॄणां कविः प्रमतिर्मतीनाम् AV. 18,3,63. Lâṭj. 3,2,7. Das comp. दशप्रमति RV. 1,142,2 giebt keinen Sinn, und es ist wohl herzustellen: दश प्रमतिं जनयन्त योषणः: *die zehn Frauen (die Finger) gebaren den Versorger* (Agni). — 3) m. N. pr. eines alten Weisen MBh. 13,1762. eines Sohnes des Kjavana und Vaters des Ruru 1,871. 939. fg. 13,2002 (Vater Vâgindra). Mârk. P. 110,35. 114,29. 31. 115,1. Mâtsja-P. in Verz. d. Oxf. H. 41,b,33. mit dem patron. Kâçjapa Mârk. P. 118,25. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Ganamegaja (hiernach LIA. I, Anh. xvi zu verbessern), R. Gorr. 1,48,19. 23 (सुमति Schl.). eines Sohnes des Prâmçu Bhâg. P. 9,2,24 (प्रजानि VP.). LIA. I, Anh. xv. — °चरित Daçak. 129. fgg. — Vgl. श्रदब्धव्रत°, इन्द्र°.

प्रमत्त s. u. मद् mit प्र. Davon nom. abstr. °ता f. *Fahrlässigkeit, Schläfrigkeit. Ungewandtheit des Geistes:* श्र° Râga-Tar. 6,362.

प्रमत्तगीत (प्र° + गीत) adj. *unachtsam gesungen* P. 6,2,149, Sch.

प्रमत्तवत् adj. = प्रमत्त *fahrlässig:* श्र° MBh. 12,8889.

प्रमथ (von मथ् mit प्र) 1) m. a) *Zerrer,* Bez. einer Art von Kobolden im Gefolge Çiva's AK. 1,1,1,31. 3,4,13,48. H. 201. Med. th. 21. Halâj. 1,14. प्रमथानां गणैश्चैव समन्तात्परिवारितम् (शिवम्) MBh. 13,983. 5924. 6141. fgg. Hariv. 8146. 8285. Kumâras. 7,95. °वीर Kathâs. 1,68. Varâh. Bṛh. S. 52,82. 55,15. Bhâg. P. 4,4,34. 5,5,21. Mârk. P. 83,23. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,502, Çl. 1. Vop. 5,7. पतिः प्रमथभूतानाम् (Çiva) Bhâg. P. 4,2,15. °नाथ Bein. Çiva's 1,15,9. MBh. 12,10361. °पति desgl. H. 199. प्रमथाधिप desgl. AK. 1,1,1,27. Varâh. Bṛh. S. 58,58. Bein. Gaṇeça's H. 207, Sch. — b) N. pr. eines der 100 Söhne des Dhṛtarâshṭra MBh. 1,4552. — c) *Pferd* Çabdar. im ÇKDr. — 2) f. श्रा a) *Terminalia Chebula* oder *citrina* (हरीतकी) Med. — b) N. pr. der Gattin Kshupa's und Mutter Vîra's Mârk. P. 120,13. — Vgl. प्रमाथ, प्रमाथिन्.

प्रमथन (wie eben) 1) adj. f. ई *quälend, peinigend, aufreibend, hart mitnehmend:* पञ्चानां पुरुषेन्द्राणां चित्तप्रमथनी MBh. 1,2793. सर्वासामेव नारीणां चित्तप्रमथनः 4141. पर° 7,8708. श्रस्त्र R. Gorr. 1,30,12. Hariv. 12737. — 2) m. a) Bez. *eines best. über Waffen gesprochenen Zauberspruchs* R. 1,30,6. — b) N. pr. eines Dânava Kathâs. 46,39. 47,27. — 3) n. *Aufreibung, Tödtung* AK. 2,8,2,83. H. 370. Vjutp. 153. R. 1,3,23 (18 Gorr.).

प्रमथालय (प्र° + श्रालय) m. *Hölle* Çabdârthak. bei Wils.

प्रमद् (मद् mit प्र) f. *Lust,* oxyt. VS. 30,6. parox.: प्रमदा मर्त्यान्प्र णुनत्ति AV. 19,56,1.

1. प्रमद (मद् mit प्र) m. *Lust. Freude, Heiterkeit* P. 3,3,68. 6,2,144. AK. 1,1,4,2. H. 316. an. 3,335. Med. d. 35. Halâj. 1,123. Kathâs. 2,82. विषादप्रमदौ 6,162. 44,185. श्र° MBh. 12,10414. — Vgl. इन्द्र°.

2. प्रमद (1. प्र + मद्) 1) adj. *ausgelassen, toll* (= मत्त) Med. d. 35. वर्ह्णिणा Ragh. 19,37. — 2) m. a) *Stechapfel* (vgl. उन्मत्त) Çabdaé. im ÇKDr. — b) = गुल्फ (?) Siddh. K. 248,b,7. — c) N. pr. eines Dânava Hariv. 203. 2288. 14290. eines Sohnes des Vasishṭha und eines der 7 Weisen unter Manu Uttama Bhâg. P. 8,1,24. — 3) f. श्रा a) *ein junges ausgelassenes Weib, Weib* überh. AK. 2,6,1,3. H. 505. an. 3,335. Med. Halâj. 2,327. M. 2,213. fg. Sund. 3,11. MBh. 1,950. 4,308. 14,2354. R. 2,91,49. Suçr. 1,253,1. 2,147,10. 423,6. Kumâras. 4,12. Ragh. 8,71. 9,28. Ṛt. 1,7. Çâk. 114. Spr. 260. 619. 1518. 2618. Som. Nala 179. Kaurap. 47. °जन R. Gorr. 2,4,26. Spr. 106. Varâh. Bṛh. S. 10,10. — b) *die Jungfrau im Thierkreise* Ind. St. 2,282. — c) N. zweier Metra: α) 29 + 27 *Moren* Colebr. Misc. Ess. II, 154. — β) *4 Mal* ⏑⏑⏑⏑–⏑– ⏑⏑⏑–⏑⏑– Colebr. Misc. Ess. II, 161 (IX, 11).

प्रमदक (von मद् mit प्र) adj. *ausgelassen, sinnlich* Nir. 6,32.

प्रमदकण्ठ (2. प्र° + क°) m. N. pr. eines Mannes Râga-Tar. 7,276.

प्रमदकानन (1. प्र° + का°) n. = प्रमदवन Bhar. zu AK. ÇKDr. — Vgl. प्रमदाकानन.

प्रमदन (von मद् mit प्र) n. *Liebeslust* Kauç. 78.

प्रमदरोप्य n. N. pr. einer Stadt im Dekkhan Pańkat. ed. orn. 1,4. — Vgl. मह्लिलारोप्य und मिह्लिलारोप्य.

प्रमदवन (1. प्र° + वन) n. *der Vergnügungsgarten eines Fürsten* AK. 2,4,1,3. H. 1113. Halâj. 2,58. Çâk. 80,22. Mâlav. 29,8. — Vgl. प्रमदावन.

प्रमदाकानन (प्र° + का°) n. = प्रमदावन Bhar. zu AK. ÇKDr. — Vgl. प्रमदकानन.

प्रमदानन (प्रमदा + श्रा°) n. *ein best. Metrum, 4 Mal* ⏑⏑–⏑–⏑⏑ –⏑–⏑⏑–⏑–⏑⏑⏑–⏑– Ind. St. 8,400.

प्रमदाय् (von प्रमदा), °यति *sich wie ein ausgelassenes Weib betragen:*

मायंतनीं संध्याम् — प्रमदायतीम् Bhâg. P. 3,20,37.

प्रमदावन (प्र° + वन) n. *der Vergnügungsgarten der Frauen eines Fürsten* Çabdar. im ÇKDr. N. 1,24. R. 5,20,23. — Vgl. प्रमदवन.

प्रमदितव्य n. partic. fut. pass. impers. von मद् mit प्र *fahrlässig sein in Bezug auf* (ablat.): सत्यात्, धर्मात्, कुशलात्, भूत्यै (sic), स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां, देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम् Taitt. Up. 1,11,1. 2.

प्रमद्वर (von मद् mit प्र) 1) adj. Vop. 26, 156. — 2) f. आ N. pr. der Gattin Ruru's und der Mutter Çunaka's MBh. 1,872. 940. 950 (Etym. des Namens). 13,2004. Kathâs. 28,87.

प्रमनस् (1. प्र + म°) adj. *gut gelaunt, in heiterer Stimmung seiend* AK. 3,1,7. H. 435. MBh. 8,1747. आह्वयन्नभिदुद्राव प्रमनाः प्रमनस्तरम् 465. याज्ञसेन्याः परामृद्धिं दृष्ट्वा प्रज्वलितामिव। स्नुषास्ता धृतराष्ट्रस्य नातिप्रमनसो ऽभवन् 2,2024. 9,3370. 15,588. Ragh. 3,67. — Vgl. प्रमणस्.

प्रमन्त्र (1. प्र° + म°) *eine best. hohe Zahl* Vjutp. 182. Mél. asiat. IV, 639. — Vgl. प्रमात्र.

प्रमन्थ (von मन्थ् mit प्र) m. *der Stab, durch dessen Drehung Feuer aus dem Holz gerieben wird*, Schol. zu Kâtj. Çr. 356,5. 7. 362,21. 429, 22. 434,2.

प्रमन्थु m. N. pr. eines Sohnes des Vîravrata und jüngern Bruders des Manthu Bhâg. P. 5,15,18.

प्रमन्द (von मन्द् mit प्र) m. *eine best. wohlriechende Pflanze* Kauç. 8. 25. 32. 36.

प्रमन्दनी (wie eben) f. wohl dass. AV. 4,37,3.

प्रमन्यु (1. प्र + म°) adj. *erzürnt, aufgebracht gegen* (loc.) MBh. 9,409. Ragh. 7,31.

प्रमय (von मी mit प्र) m. *Untergang, das Umkommen, Tod* H. 370. Kâth. 11,4. 25,7. प्रमयमीयुषाम् Râga-Tar. 1,9. प्रमयमागते 4,708. 6, 284. प्रमया f. Halâj. 2,323. प्रमयः, ईषत्प्रमयः, सुप्रमयः (दुष्प्रमय nach Wils. *schwer zu messen*; vgl. प्रमेय) P. 6,1,150, Vârtt., Sch. — Vgl. अप्रमय.

प्रमयु (wie eben) adj. *dem Untergang verfallen* AV. 8,1,16.

प्रमर (von मर् mit प्र) m. *Tod* (?): एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ RV. 10,27,20.

प्रमरण (wie eben) n. *das Sterben, Tod*: °शील zur Erkl. von प्रमायुक Çañk. zu Brh. Âr. Up. 1,4,8 (S. 195).

प्रमर्दक (von मर्द् mit प्र) 1) adj. *zermalmend, aufreibend*: परसैन्य° Lalit. ed. Calc. 116,8. — 2) m. N. pr. eines Dämons: मार° Lalit. ed. Calc. 400,13.

प्रमर्दन (wie eben) 1) adj. *zermalmend, aufreibend*: अस्त्र R. Gorr. 1, 30,12. द्विषताम् Hariv. 11274. शत्रुगण° MBh. 14,1535. सूर्यचन्द्र° (राहु) Hariv. 216. चन्द्र° N. eines Unholden (neben Râhu) MBh. 1,2539. so v. a. *vertreibend* Suçr. 1,189,7. 2,128,6. — 2) Bein. Vishṇu's H. ç. 73. MBh. 12,12864. N. pr. eines Dieners des Çiva Vjâḍi zu H. 210; vgl. Hariv. Langl. I, 513. eines Vidjâdhara Kathâs. 48,78. eines Heerführers des Çambara Hariv. 9291. 9314. 9329. 9345. fgg. — 3) n. *das Zermalmen, Aufreiben*: शत्रूणाम् Hariv. 3294.

प्रमर्दितर् (wie eben) nom. ag. *Zermalmer, Aufreiber*: अरीणाम् MBh. 3,10886.

प्रमर्दिन् (wie eben) dass.: परसैन्य° Vjutp. 93. दनुपुत्रप्रमर्दिनी Hariv. 10237.

प्रमहस् (1. प्र + म°) adj. nach Sâj. so v. a. प्रकृष्टतेजस्क *von grossem Glanze*: समिद्धस्य प्रमहसो ऽग्ने वन्दे तव श्रियम् RV. 5,28,4. Mitra-Varuṇa: असुर्याय प्रमहसा 7,66,2. 8,25,3. — Vgl. वात°.

प्रमा (मा mit प्र) f. Vop. 26,193. 1) *Grundlage, Fussgestell*: यस्य भूमिः प्रमान्तरिक्षमुतोदरम्। दिवं यश्चक्रे मूर्धानम् ॥ AV. 10,7,32. — 2) *Grundmaass, Maassstab*: कासीत्प्रमा प्रतिमा किं निदानम् RV. 10,130,3. VS. 14,18. 15,65. — 3) *richtiger Begriff, richtige Vorstellung* AK. 3,3,10. Kap. 1,88. Tarkas. 19. 53. Prab. 20,17. सुगतो यदि धर्मज्ञः कपिलो नेति का प्रमा Müller, SL. 102. Schol. zu Gaim. 1,4. Colebr. Misc. Ess. I, 289. Z. d. d. m. G. 6,30, N. 1. Banerjea, Dial. 171. — 4) *ein best. Metrum* RV. Prât. 17,11. Ind. St. 8,111. 285. — Vgl. सह°.

प्रमाण (wie eben) 1) n. *Maass, Maassstab, Grösse, Umfang, Länge, Gewicht, Menge, Zeitdauer*; = इयत्ता AK. 3,4,18,56. H. an. 3,214. Med. ṇ. 61. = वर्ष्मन् AK. 3,4,18,126. = आयाम Kâr. zu P. 5,1,19. ऊर्ध्व° Kâtj. Çr. 21,4,12. 1,10,12. 16,8,26. 18,1,5. P. 6,2,4. प्रथमं तत्प्रमाणानां त्रसरेणुं प्रचक्षते M. 8,132. Sûrjas. 5,13. 13,5. Gauḍap. zu Sâñkhjak. 3 (zugleich Erkenntnissmittel). अणु° adj. Kathop. 2,8. M. 8,32. MBh. 12,6901. प्रमाणेनातिप्रवृद्धाम् *von ungeheurem Umfange* R. 1,28,8. 48, 5. 2,56,8. तुल्यः पृथ्वीप्रमाणेन भास्करः प्रतिभाति मे 4,60,18. Suçr. 2,22, 19. 309,21. Ragh. 18,37. 41. Spr. 1866. Kâm. Nîtis. 13,16. Varâh. Brh. S. 11,41. 24,5. किंप्रमाणा भूः Sûrjas. 12,2. ग्रासप्रमाणा भिक्षा Mârk. P. 29,35. वृषभमतिप्रमाणम् MBh. 1,761. R. Gorr. 1,29,8. Kathâs. 11,44. कश्चिच्च तस्यातिकृतप्रमाणा MBh. 3,10054. केशान्तिको ब्राह्मणस्य दण्डः कार्यः प्रमाणतः M. 2,46. P. 5,2,37, Vârtt. 7. प्रमाणात्रूपसंपन्न (निस्त्रिंश) MBh. 4,1339. सरो नल्वप्रमाणतः R. 6,82,71. Suçr. 1,24,6. 125,11. 2, 49,2. शय्याप्रमाणाधिक (गात्र) Mṛkkh. 48,24. Varâh. Brh. S. 24,9. 32,6. 49,8. 68,14. Pañkat. ed. orn. 6,3. प्रमाणायामतः समः (विप्रः) *Breite* MBh. 1,8080. चतुःसौवर्णिको निष्को विज्ञेयस्तु प्रमाणतः *Gewicht* M. 8,137. Varâh. Brh. S. 83,7. ब्राह्मस्य तु क्षपाहस्य यत्प्रमाणम् M. 1,68. Sûrjas. 1,19. 12,50. वर्षशतप्रमाणमायुः Pañkat. 187,10. वयः° *das Lebensalter* MBh. 3,2804. बह्वन्यक्षःप्रमाणानि Mârk. P. 16,32. 46,41. 53,2. 3. एवंकृतप्रमाणानि छन्दांसि RV. Prât. 17,1. *die prosodische Länge eines Vocals* P. 1,1,50, Sch. प्रमाणे ऽथ लयस्थाने किंनराः कृतनिश्रमाः MBh. 2,132. 138 (wo °निश्रमः st. °निश्चयः zu lesen ist). पाठे गेये च मधुरं प्रमाणैस्त्रिभिरन्वितम् (= द्रुत, मध्य, विलम्बित Schol.) R. 1,4,6 (3,44 Gorr.). नाहि काश्चित्प्रमाणं ते रत्नानां वेत्स्यते नरः *Menge* Hariv. 9733. Varâh. Brh. S. 23,2. Mârk. P. 54,2. प्रमाणाधिक (ग्रास) *übermässig* Çâk. 29. स्वप्रमाणानुरूपैः सेचनघटैः *den physischen Kräften entsprechend* 8, 23. प्रमाणेन *im Durchschnitt* (nach Weber) Weber, Gjot. 42,5. — 2) n. *Norm, Richtschnur; Autorität*; = मर्यादा und प्रमातर् AK. 3,4,18, 56. H. an. Med. = सत्यवादिन् H. an. Med. ग्रामः प्रमाणम् Pâr. Grhj. 1,9. Lâtj. 6,1,11. 8,1,12. 10,16,13. Kauç. 141. धर्मं जिज्ञासमानानां प्रमाणं परमं श्रुतिः M. 2,13. आत्मौपम्येन पुरुषः प्रमाणमधिगच्छति Spr. 1849 (= MBh. 13,5572). स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते Bhag. 3,21 (Bhâg. P. 6,2,4). 16,24. Spr. 2104. जन्मतस्तु प्रमाणेन ज्येष्ठो राजा युधिष्ठिरः MBh. 1,4506. P. 1,2,55. Hariv. 8468. fg. Çâk. 21. Hit. 110,12. तद्वचः प्रमाणमाकलय्य Z. d. d. m. G. 14,574,15. Nîlak. 9. Schol. zu Kâtj.

Çr. 23,10,11. अप्रमाणविद् Bhâg. P. 8,9,13. प्रमाणज्ञ Beiw. Çiva's Çiv. सर्वं चैतत्प्रमाणम् so v. a. *alles dieses gilt als Autorität* Kâç. zu P. 5,2, 92. Mârk. P. 15,70. (ब्राह्मणाः) प्रमाणं चैव लोकस्य M. 11, 84. R. 2, 101, 26. भुवा प्रमाणं भवती so v. a. *du hast zu entscheiden* N. 18,12. 4,31. Çâk. 61,8. Pankat. 25,12. Hit. 8,13. प्रमाणदृष्टो धर्मो ऽयम् *von Autoritäten anerkannt* MBh. 1,4722. 4572. पाणिस्त्वमेव मोक्तुं च प्रमाणम् so v. a. *du bist berechtigt* Hariv. 8109. स्त्रीप्रमाणाः कुटुम्बिनः *nach den Weibern sich richtend* P. 5,4,116, Sch. प्रमाणभूत Beiw. Çiva's Çiv. Selten im pl.: प्रमाणानि च कुर्वीत तेषां धर्मान् M. 7,203. प्रमाणानि प्रमाणज्ञैः परिपाल्यानि यत्नतः । प्रमाणैः स्थापितां संस्थां नातिक्रमितुमर्हसि ॥ R. Gorr. 1,62,26. Richtet sich bisweilen nach dem Geschlecht des subst., auf das es bezogen wird: यदि वेदाः प्रमाणास्ते MBh. 3,2037. प्रमाणा यदि ते वयम् 15793. 14,1675. प्रमाणी P. 5,4,116. स्त्री प्रमाणी येषां ते स्त्रीप्रमाणाः कुटुम्बिनः Sch. Vop. 6,15. 16. — 3) n. *Mittel zu richtigem Wissen, Erkenntnissmittel, Beweismittel;* = शास्त्र und हेतु AK. H. an. Med. Colebr. Misc. Ess. I, 266. 302. Jogas. 1,6. 7. Kap. 1,89. 103. Gaim. 1,5. Sânkhjak. 4. Tattvas. 48. Tarkas. 27. 48. °कुशल Kap. 1, 4. °दृष्ट 2,25. Jâgn. 2,22. Spr. 2182. 2389. MBh. 3,2803. Prab. 27,19. Madhus. in Ind. St. 1,18,6 v. u. Sâh. D. 35. 57. P. 8,2,97, Sch. Wassiljew 330 (*Logik*). — 4) n. *richtiger Begriff,* = प्रमा Çabdar. im ÇKDr. अग्निना सिञ्चेदिति न प्रमाणं योग्यताविरहात् Tarkas. 51. — 5) n. viell. *das Gefühl der Sicherheit, Unbefangenheit:* °स्थ Hariv. 5680. अतिदुर्वृत्ते दुर्मेधे केकयकुलपांसनि । वञ्चयित्वा तु राजानं सप्रमाणेव तिष्ठसे ॥ R. 2,37,21. सप्रमाणम् adv. Dhûrtas. 94,12. प्रमाणकोट्याम् *in der grössten Unbefangenheit, nichts Schlimmes ahnend* MBh. 1,2241. 4996. 3,542. 8,4251. 9,3149. — 6) *das erste Glied in der Regel de tri* Colebr. Alg. 33. — 7) *Kapital* (Gegens. *Zinsen*) Colebr. Alg. 39. — 8) = एकत्व, एकता *Einheit* H. an. Med. — 9) n. = नित्य *beständig* H. an. Med. — 10) m. a) *Norm, Richtschnur, Autorität;* s. u. 2. — b) N. eines grossen Feigenbaumes an der Gangâ MBh. 3,41. — 11) f. ई a) *Norm, Richtschnur, Autorität;* s. u. 2. — b) *ein best. Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 74. 118. Ind. St. 8,222. 329. fg. 468 (vgl. den Index). — Vgl. अ°.

प्रमाणक (von प्रमाण) 1) am Ende eines adj. comp. in der Bed. von प्रमाण 1. MBh. 14,1688. von प्रमाण 3. Kull. zu M. 8,262. Vgl. निष्प्रमाणक. — 2) °णिका f. *ein best. Metrum,* 4 Mal ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – Colebr. Misc. Ess. II, 159 (III, 3). Khandom. 19. Ind. St. 8,367.

प्रमाणता f. nom. abstr. von प्रमाण 2: प्रमाणमप्रमाणं वै यः कुर्यादबुधो जनः । न स प्रमाणतामर्हो विवादजननो हि सः ॥ MBh. 13,7557.

प्रमाणत्व n. nom. abstr. von प्रमाण 2. Nîlak. 9. P. 1,2,53. 55. *Correctheit* Vedântaparibhâshâ 173 (nach Nîlak.).

प्रमाणप्रमोद (प्र° + प्र°) m. Titel eines Buchs Hall 30.

प्रमाणमाला (प्र° + मा°) und प्रमाणरत्नमाला (प्र° + र°) f. Titel eines Buchs Hall 159.

प्रमाणय् (von प्रमाण), °यति 1) *Jmd* (acc.) *in einer Sache* (loc.) *zur Autorität machen, als Aut. ansehen* Spr. 816. — 2) *beweisen, deutlich an den Tag legen:* कल्पपालकुले जन्म तत्तेनैव प्रमाणितम् । तीवाचिताप्रश्रंशक्तिः Râga-Tar. 3,205.

प्रमाणरत्नमाला s. प्रमाणमाला.

प्रमाणलक्षण (प्र° + ल°) n. Titel eines Vedânta-Buchs Hall 128.

प्रमाणवत् (von प्रमाण) adj. *mit Beweisen versehen, begründet:* वचनानि Prab. 29,14.

प्रमाणवाक्य (प्र° + वाक्य) n. *Autorität:* वेद् Madhus. in Ind. St. 1,14,5.

प्रमाणवार्त्तिक (प्र° + वा°) n. Titel einer Schrift des Dharmakîrti Wassiljew 310. 312. 314. 315.

प्रमाणविनिश्चय (प्र° + वि°) m. Titel einer Schrift des Dharmakîrti Wassiljew 307.

प्रमाणसमुच्चय (प्र° + स°) m. Titel einer Schrift des Dignâga Wassiljew 206. 208.

प्रमाणसूत्र (प्र° + सूत्र) n. *Messschnur* Mṛkkh. 47,25. 48,1. — Vgl. मानसूत्र.

प्रमाणान्तरता f. nom. abstr. von प्रमाण — अन्तर *ein anderes Beweismittel* Bhâshâp. 142.

प्रमाणिक (von प्रमाण) adj. *ein Maass bildend, ein Maass seiend* H. 599. Wohl fehlerhaft für प्रामाणिक; vgl. Halâj. 2, 381.

प्रमाणीकर् (प्रमाण + 1. कर्) 1) *Jmd Etwas zumessen:* दैवेन प्रभुणा स्वयं जगति यस्य प्रमाणीकृतम् Spr. 1255. — 2) *Jmd* oder *Etwas zur Richtschnur nehmen, als Autorität ansehen, sich richten nach* (acc.) Kumâras. 6,1. Kathâs. 22,170. Prab. 113,15. Dhûrtas. 77,5. तद्भिरपि देवस्य शासनं प्रमाणीकृतम् Çâk. 78,19. Râga-Tar. 3,425. — 3) *als Beweismittel ansehen, für ein Beweismittel halten:* न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः R. 6,101,18. Müller, SL. 104.

प्रमातर् (von मा mit प्र) nom. ag. *der Inhaber eines richtigen Begriffs, percipiens, ein vollgültiges Urtheil besitzend, eine Autorität* AK. 3,4,12,56. H. an. 3,214. Med. n. 61. प्रमाणात्येव न प्रमाता Schol. zu Kap. 1,87 (S. 64, Z. 23). प्रमाता चेतनः शुद्धः ebend. (S. 67, Z. 4). Vedântas. (Allah.) No. 6. 13. Sâh. D. 23,6. 26,12. 31,11. प्रमातृचैतन्य Vedântapar. 10,4 (nach Nîlak.).

प्रमातव्य (von मी mit प्र) adj. *zu tödten* MBh. 3,13321. Man hätte das caus. प्रमापयितव्य erwartet.

प्रमातामह (1. प्र + मा°) m. *der Vater des Grossvaters mütterlicher Seits* AK. 2,6,1,33. H. 557.

प्रमात्र (1. प्र + मात्र) *eine best. hohe Zahl* Vjutp. 179. 182. Mél. asiat. IV, 639. — Vgl. प्रमत्त.

प्रमात्व n. nom. abstr. von प्रमा 3. Bhâshâp. 135. Schol. zu Gaim. 1,5.

प्रमाथ (von मथ् mit प्र) m. 1) *das Zerren:* प्रमाथोन्मथनैः MBh. 4,852 (Hariv. 4717). पन्नगस्य 13,26. *das gewaltsame Entführen eines Weibes* 3,15651. Hariv. 6621. द्रौपदी° heisst bei Bopp eine Episode, die in der Calc. Ausg. des MBh. द्रौपदीहरण betitelt ist. — 2) N. pr. eines der Söhne des Dhṛtarâshṭra MBh. 7,6938. eines Wesens im Gefolge des Skanda 9,2532. eines Dânava Kathâs. 47,12. pl. = प्रमथ Bez. des Gefolges von Çiva Hariv. 10487. 10494. 10582. 10859. — Vgl. प्रमथ.

प्रमाथिन् (wie eben) 1) adj. P. 3,2,145. a) *abschlagend, zum Abschlagen dienend:* वृन्तात्फलमिवाविद्धं लगुडेन प्रमाथिना MBh. 9,1552. — b) *zerrend, in Bewegung versetzend, beunruhigend, zu schaffen machend, zusetzend:* (मरुतः) धनान्तप्रमाथिनः Ragh. 11,58. सर्वतिमि° MBh. 3, 698. रिपु° 1,7077. 4,299. 5,7212. Arg. 1,10. स्वनियन्तृ° (राजपुत्राः)

Kathâs. 28,152. इन्द्रियार्थैः — नरचित्तप्रमाथिभिः R. 1,9,4. R. Gorr. 2,9, 9. हृदय° Mâlat. 37. Häufig ohne obj.; von Personen MBh. 3,15707. 4,428. 5,1853. ग्रति° (दानव) Hariv. 8158. द्विरद् MBh. 8,688. इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः Bhag. 2,60. Bhâg. P. 7,12,7. MBh. 3, 13943. चञ्चलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवद्दृढम् Bhag. 6,34. — 2) m. a) N. pr. eines Sohnes des Dhṛtarâshṭra (vgl. प्रमथ, प्रमाथ) MBh. 1,4552. 4,1748. eines Râkshasa 3,16405. 16407. 16433. 16435. 6,4083. R. 3, 29,32. 6,108,11. eines Affen 3,33. 69,43. — b) Bez. *des 13ten (47ten) Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,33.34. Journ. of the Am. Or. S. 6,180. Nach Varâh. Bṛh. S. 8,45.46 auch N. *des 47ten Jahres*, aber hier offenbar ein Fehler für प्रमादिन्, wie man schon daraus ersehen kann, dass in diesem Jahre die Leute ग्रलस *faul* sein sollen (Kern). — 3) f. °नी N. pr. einer Apsaras MBh. 1,4819. Hariv. 12473.

प्रमाद (von मद् mit प्र) m. 1) *Rausch, Trunkenheit:* (देवाः) यन्ति प्रमादमतन्द्राः ṚV. 8,2,18. प्रमादादिव जल्पथ MBh. 2,859. — 2) *Fahrlässigkeit, Unaufmerksamkeit, Unachtsamkeit, Nachlässigkeit* P. 3,3,68, Sch. AK. 1,1,7,30. H. 1382. Halâj. 4,69. Muṇḍ. Up. 3,2,4. Kauç. 73. M. 12, 33. Jâǵń. 2,164. 260. Suçr. 1,102,17. Çâk. 153. Spr. 275. 339. 1260. 2685. Râǵa-Tar. 5,213. 217. Kathâs. 15,61. 33,67. Ḱaurap. 1. Verz. d. B. H. 288, 11 v. u. Verz. d. Oxf. H. 163, b, N. रामे प्रमादं मा कार्षीः पुत्र भ्रातरि गच्छति R. 2,40,4. नहि राज्ञा प्रमादो वै कर्तव्यो मित्ररक्षणे MBh. 12,2989. ग्रप्रमादश्च कर्तव्यः पुत्रि सत्यवता पथि Sâv. 4,28. ग्रप्रमादो बले कोषे दुर्गे जनपदे तथा। कार्यस्ते R. Gorr. 2,52,6. ग्रप्रमादेन 6,81, 7. खड्गप्रमाद *eine Unaufmerksamkeit —, eine Unbesonnenheit in Betreff des Schwertes* Kathâs. 42,168. ग्रसकृन्नसखीश्रोत्रप्राप्ति° Spr. 588. Mit einem abl. constr. Vop. 5,20. — 3) *eine best. hohe Zahl* Vjutp. 180. 182. Mél. asiat. IV, 640. — Vgl. ग्र° und ग्रप्रमादम् absolut.

प्रमादवत् (von प्रमाद) adj. = प्रमादिन् Gaṭâdh. im ÇKDr. Jâǵń. 3,139.

प्रमादिका (von मद् mit प्र) f. *ein gefallenes Mädchen* Çabdar. im ÇKDr.

प्रमादिन् (wie eben) 1) adj. *fahrlässig, unaufmerksam, unachtsam, nachlässig* P. 3,2,141. MBh. 3,1923 (5,2089). 15128. 12,2989. 15,101. Hariv. 9885. R. Gorr. 2,79,21. Suçr. 2,169,18. Spr. 725. 1243. 2610. 3277. Kathâs. 45,149. Pańkat. 52,22. सर्वत्र Vikr. 30,14. ग्र° (s. auch bes.) MBh. 8,680. R. Gorr. 2,13,2. Kathâs. 37,163. Râǵa-Tar. 6,361. Vgl. ग्र°. — 2) m. Bez. *des 47ten (21ten) Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Journ. of the Am. Or. S. 6,180; vgl. u. प्रमाथिन् 2, b.

प्रमापण (vom caus. von मी mit प्र) 1) adj. f. ई *mordend, Mörder:* पतिगुरुनिजापत्यप्रमापणीम् Jâǵń. 2,279. — 2) n. *Tödtung* AK. 2,8,2,81. H. 370. Halâj. 2,322. M. 11,140. Jâǵń. 2,277. R. 5,42,15. 48,4. MBh. 12,13252. Râǵa-Tar. 6,121. युधि प्राभुः °णम् 8,1137. प्रमापन Colebr. und Lois. zu AK.

प्रमापयितर् (wie eben) nom. ag. *dem Untergang zuführend;* davon nom. abstr. °तृत्व n. Çaṅk. zu Ḱând. Up. 2,10,1.

प्रमायु (von मी mit प्र) adj. = प्रमायुक Shaḍv. Br. 4,1.

प्रमायुक (wie eben) adj. *dem Untergang —, Verderben verfallend, hinsterbend* TS. 6,5,6,5. TBr. 1,3,10,10. Ait. Br. 3,11.44. Çat. Br. 12,1, 1,5. 2,3,4. 14,4,2,19. Shaḍv. Br. 3,7. Âçv. Gṛhj. 2,7. — Vgl. ग्र°.

प्रमार (von मर् mit प्र) m. *das Sterben* AV. 11,8,33.

प्रमार्जक (von मर्ज् mit प्र) adj. *abwischend* so v. a. *entfernend:* दैव्या मन्युप्रमार्जकाः MBh. 12,10307.

प्रमार्जन (wie eben) n. *das Abreiben, Abwischen* Suçr. 1,25,4. 17. 99, 17. 2,367,5. ग्रस्रु° *das Abwischen —, Trocknen der Thränen* so v. a. *das Trösten* MBh. 1,7757. 3,451. 12,5268. 5796. Hariv. 8233. R. 3,35,29. 6,75,18. 87,18. Spr. 1110. so v. a. *das Weinen* 3399.

प्रमित s. u. मा mit प्र.

प्रमिताक्षरा (प्र° + ग्रक्षर) f. *ein best. Metrum, 4 Mal* ⏑⏑ – ⏑ – ⏑⏑⏑ – ⏑⏑ – Colebr. Misc. Ess. II, 160 (VII, 13). Çrut. 29. Ḱhandom. 47. Ind. St. 8,380. fg.

प्रमिति (von मा mit प्र) f. = प्रमा *ein richtiger Begriff* AK. 3,3,10.

प्रमी s. वात°; प्रमीत s. u. मी mit प्र.

प्रमीति (von मी mit प्र) f. *Verderben, Untergang* Nir. 10,21.

प्रमीय (wie eben) partic. fut. pass.; s. ग्र°.

प्रमीला (von मील् mit प्र) f. *das Schliessen der Augen, Schläfrigkeit* AK. 1,1,7,37. 3,4,25,178. H. 313. an. 2,426. Med. r. 42.

प्रमीलिन् (wie eben) m. Bez. eines Unholds (*der die Augen schliesst, Mattigkeit hervorbringt*) AV. 8,6,2.

प्रमुक्ति (von मुच् mit प्र) f. *Befreiung,* Bez. gewisser Sprüche TBr. 3,8,18,4.

प्रमुख (1. प्र + मुख) 1) adj. a) *mit dem Gesicht zu — hin* (acc.) *gewandt:* तं सर्वे प्रमुखाः स्वनम्। ग्रप्येकमनसो जग्मुर्यत्रास्यानं प्रधाविताः॥ R. 2,103,36. — b) *der vorderste, erste; der vorzüglichste;* = प्रथम, ग्रादि, मुख्य, प्रधान, श्रेष्ठ AK. 3,2,6. Trik. 3,3,51. H. 1437. an. 3,113. Med. kh. 10. Halâj. 4,5. बलेषु प्रमुखो हस्ती Hit. III, 83. गण° *der Vorstand einer Versammlung* Vjutp. 144. Gewöhnlich am Ende eines adj. comp. (f. ग्रा) *den zum Vordersten habend, angeführt von, dieser und so weiter:* वीरसेनप्रमुखं दण्डचक्रम् Mâlav. 9,10. वसिष्ठप्रमुखैर्द्विजैः R. 1,1,34. 8,4. 2,25,8. 65,25. Indr. 2,14. Kumâras. 2,38. Kathâs. 45, 386. Râǵa-Tar. 3,14. 5,186. Prab. 73,10. H. 124. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,543,9. 7,12, Çl. 45. गायत्रीप्रमुखं छन्दः AK. 2,7,22. गर्मुच्छ्यामाकप्रमुखाः 2,4,5,31. सामात्यप्रमुखा (st. ग्रमात्य° wegen eines vorangehenden ए) जनाः MBh. 3,3062. प्रीति° so v. a. *freundlich* (vgl. पुरःसर): °वचन Megh. 4. प्रमुख = मान्य *ehrenwerth* Çabdar. im ÇKDr. — 2) m. a) *Haufen, Menge* Çabdar. — b) *Rottleria tinctoria Roxb.* (पुंनाग) Çabdaḱ. im ÇKDr. — 3) n. a) *Anfang* (eines Kapitels) Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 283. — b) *Gegenwart, dieselbe Zeit;* = तदात्व Trik. 3, 2,17. = ग्रन्वयवेला Pratâpar. 72, b, 5. — 4) loc. प्रमुखे adv. *voran, vor dem Angesichte, gegenüber, vor* (mit dem gen.): कौशल्यां प्रमुखे कृत्वा *vorangehen lassend* R. 6,111,17. ते ऽवस्थिताः प्रमुखे *gegenüber* Bhag. 2,6. R. 6,76,27. MBh. 4,1199. तस्य सैन्यस्य 2,1156. 2432. Hariv. 4330. 4349. 8089. R. 6,95,3. 98,17. Çâk. 181. Çâk. Ch. 61,1. सेना° MBh. 5, 2242. Am Anfange eines comp. ohne Flexionszeichen: प्रमुखाविष्कृतचारुविभ्रमा Ragh. 8,79. Vgl. प्रमुखतस्.

प्रमुखतस् (von प्रमुख) adv. 1) *voran:* भीष्मं प्रमुखतः कृत्वा MBh. 1,5324. 6,1639. 7,6387. *vor dem Angesicht, gegenüber, vor* (mit dem gen.) ये ये प्रमुखतो ऽभवन् 16,93. न शक्यामि च ते तात स्थातुं प्रमुखतो युधि 2, 1005. 4,1218. 5,460. Hariv. 9149. R. 6,33,23. भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम्। उवाच Bhag. 1,25. — 2) *vor allen Andern, zuerst, an-*

fänglich Bhâg. P. 3,20,22. — Vgl. प्रमुखे unter प्रमुख.

प्रमुच (von मुच् mit प्र) m. N. pr. eines Ṛshi MBh. 12,7595. Mârk. P. 75,25. fg. — Vgl. प्रमुचु und Verz. d. B. H. 126,1.

प्रमुचु (wie eben) m. = प्रमुच MBh. 13,7112. Hariv. Langl. I, 514. R. in Verz. d. B. H. 122,6.

प्रमुद् (1. प्र + मुद्) f. *Freude, Lust; Liebeslust* ṚV. 9,113,11. VS. 30,10. 39,9. Çat. Br. 14,7,1,11. मुत्वा तु पार्थिवस्यैतत्संवर्तः प्रमुदं गतः MBh. 14,158. अन्येन मत्प्रमुदः कल्पयस्व ṚV. 10,10,12. adj. *froh* ÇKDr. angeblich nach AK.

प्रमुदित 1) partic. adj. s. u. मुद् mit प्र. — 2) f. आ Bez. einer der 10 Bhûmi bei den Buddhisten Vjâdi zu H. 233. — 3) n. N. einer der 8 Vollkommenheiten im Sâṁkhja Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 51. Vgl. प्रमोद, प्रमोदमान, सदाप्रमुदित.

प्रमुदितप्रलम्बसुनयन (प्र° - प्र° - सु°) m. N. pr. eines Gandharvarâǵa Vjutp. 88.

प्रमुदितवदना (प्र° + वदन) f. *ein best. Metrum*, *4 Mal* ⏑⏑⏑⏑⏑⏑ –, ⏑ – – – ⏑ – Colebr. Misc. Ess. II, 160 (VII, 10). Ind. St. 8,382.

प्रमुषित partic. von मुष् mit प्र; f. °ता *eine Art Räthsel* Verz. d. Oxf. H. 204,*a*,28.

प्रमूर् s. अ°. Wird von Sâj. auf मुर्छ् zurückgeführt, aber wohl eher von मुह् abzuleiten.

प्रमृगम् (1. प्र + मृग) adv. gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2,1,17.

प्रमृग्य (von मर्ग् mit प्र) adj. *aufzusuchen so v. a. besonders geeignet zu* (dat.): संयन्नमस्यं विषयं परस्य यायात्प्रमृग्यं विजयाय राज्ञा Kâm. Nîtis. 15, 4.

प्रमृण (von मर्ण्, मृण् mit प्र) adj. *zerstörend* ṚV. 10,103,4. यमो राज्ञा प्रमृणाभिः (देवीभिः Comm.) पुनातु मा TBr. 1,4,8,6.

प्रमृत (von मर् mit प्र) 1) partic. adj. *gestorben, todt*: प्रमृते मयि — पुत्रदारादि नङ्क्ष्यति MBh. 3,10570. प्रमृत = अन्तर्हित Trik. 3,1,12; der Text hat प्रस्नृत, die Corrigg. प्रमृत, der Index aber प्रमृत. — 2) n. *Tod*: दुर्भिक्षादेव दुर्भिक्षं क्लेशात्क्लेशं भयाद्भयम्। मृतेभ्यः प्रमृतं (v. l. प्रमृता) यान्ति दरिद्राः पापकर्मिणः॥ 12,6747 = 12140 = Mârk. P. 14,18.19. bildliche Bez. *des Ackerbaues* (vgl. हिंसाप्रायां पराधीनां कृषिं यत्नेन वर्जयेत् M. 10,83) M. 4, 4. 5 = Bhâg. P. 7,11,18. 19.

प्रमृतक (von प्रमृत) adj. *todt* Bhâg. P. 5,14,16.

प्रमृश (von मर्श् mit प्र) adj. *antastend* VS. 16, 36.

प्रमृष्य (von मर्ष् mit प्र, partic. fut. pass.; s. अ°.

प्रमेय (von मा mit प्र) adj. *was zu messen, zu ergründen, sicher zu erkennen, zu beweisen ist*; n. *ein Object richtigen Erkennens, das zu Beweisende* Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 3. ईशानाय प्रमेयाय MBh. 8,1449. Colebr. Misc. Ess. I, 266. Sâṁkhjak. 4. Git. 1,4. Prab. 112,1. Vedântas. (Allah.) No. 15. Schol. zu Kap. 1,108. Kull. zu M. 1. 111. Madhus. in Ind. St. 1,18,3 v. u. Am Ende eines adj. comp. f. आ Verz. d. Oxf. H. 173, *b*, 1 v. u. अ° (s. auch bes.) MBh. 1,157. 178. 3,14637. 5,1850. N. 16,21. R. 1,52,13. Spr. 2706.

प्रमेयकमलमार्तण्ड (प्र°-क°+मा°) Titel einer Schrift Hall 162. Verz. d. Oxf. H. 247. *a*, 23.

प्रमेयत्व n. nom. abstr. von प्रमेय Tarkas. 38.

प्रमेह (von मिह् mit प्र) m. *Harnkrankheit; so heissen alle Krankheiten, welche sich in veränderter Beschaffenheit des Harns zu erkennen geben*, Suçr. 1,271,15. 2,76,17. fgg. Varâh. Bṛh. S. 67,7. Verz. d. B. H. No. 929. 963. 965. 967. 975. Wise 359. H. 470. Vjutp. 220.

प्रमेहिन् (von प्रमेह) adj. *an einer Harnkrankheit leidend* Suçr. 1,87, 2. 271,17. 274,9. 11. 2,76,18.

प्रमोक्तव्य (von मुच् mit प्र) adj. *freizulassen, freizugeben* MBh. 7,6563.

प्रमोक्ष (von मोक्ष् mit प्र) m. 1) *das Fahrenlassen, Verlieren*: अपि पुष्पप्रमोक्षेण सर्वाः प्रहृष्टिता लताः R. Gorr. 2,123, 6. — 2) *Loslassung, Befreiung; Erlösung*: नीलषण्ड° MBh. 13,5993. सुग्रीवग्रहणं चैव प्रमोक्षश्च R. Gorr. 1,4,111. आपद्धर्म° Brâhman. 2,26. MBh. 6,1954. प्राज्ञस्य मूढस्य च जीवितान्ते नास्ति प्रमोक्षो ऽस्वकृतस्य 8,1731. 15,226. 13,4840. — Vgl. वीर°.

प्रमोक्षण (wie eben) n. *Befreiung*, Bez. *des Endes einer Finsterniss* Varâh. Bṛh. S. 5,62.

प्रमोचन (von मुच् mit प्र) 1) adj. f. ई *befreiend von*: सर्वपाप° MBh. 3, 7007. 8003. 8031. 12,9456. 13306. 13,3882. 7663. Hariv. 27. Mârk. P. S. 658, Z. 12. — 2) f. ई *eine Gurkenart* Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — 3) n. *a*) *das Vonsichgeben, Entlassen*: बाष्प° *das Thränenvergiessen* MBh. 4, 659. — *b*) *das Freimachen, Befreien von*: अम्बुधिवाहन° Vid. 318. पाप° Kull. zu M. 11,142. नन्दादिशोक° Verz. d. Oxf. H. 27,*a*,24.

प्रमोत *eine best. Krankheit* AV. 9,8,4. Viell. von मीव्.

प्रमोद (von मुद् mit प्र) m. 1) *Lust, grosse Freude* AK. 1,1,1,42. H. 316. Halâj. 1,123. VS. 20,6. Kathop. 1,28. Taitt. Up. 2,5. MBh. 7,2711. 13,5799. R. Gorr. 1,4,28. 135. 4,33,30. Mṛkkh. 43,19. 113,5. Ragh. 3, 19. Spr. 433 (am Ende eines adj. comp. f. आ). 757, v. l. 2054. 2477. 2526, v. l. 3167. Kathâs. 17,72. 170. 25,221. 38,161. 42,195. Râǵa-Tar. 5,364. Bhâg. P. 3,4,10. 28,84. 5,1,29. Prab. 57,11. Sâh. D. 31,10. 47, 10. 80, 13. Z. d. d. m. G. 14, 572, 10. Dhûrtas. 83, 14. Verz. d. B. H. No. 1145 (pl.). अ° M. 3,61 = MBh. 13,2487. सप्रमोदम् adv. Dhûrtas. 78, 16. 90,9. 92,5. Eine der acht Vollkommenheiten im Sâṁkhja Tattvas. 37. 41. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 51 (neutr.). personif. Hariv. 9531. als Kind Brahman's VP. 50, N. 2. — 2) *ein starker Wohlgeruch* (vgl. आमोद) Bhâg. P. 2,6,2. — 3) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2567. eines Nâga 1,2152. eines Mannes Râǵa-Tar. 4,512. — 4) N. *des 4ten Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,29. Journ. of the Am. Or. S. 6, 180. — Vgl. प्रमाण°.

प्रमोदक (vom caus. von मुद् mit प्र) m. *eine best. Körnerfrucht* (षष्टिका) Suçr. 1,73,4. 195,15.

प्रमोदन (vom simpl. und caus. von मुद् mit प्र) 1) adj. *erfreuend*, von Vishṇu MBh. 13,7005. — 2) n. *a*) *das Sichfreuen, Frohsein* MBh. 14, 1035. सप्रमोदनम् adv. Dhûrtas. 87,8 wohl fehlerhaft für सप्रमोदम्. — *b*) *das Erfreuen* MBh. 7,1451. 8,709.

प्रमोदमान (partic. praes. von मुद् mit प्र) n. Bez. einer der 8 Vollkommenheiten im Sâṁkhja Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 51. — Vgl. प्रमुदित, प्रमोद, सदाप्रमुदित.

प्रमोदित (partic. vom caus. von मुद् mit प्र) m. Bein. Kuvera's H. ç. 38. Çabdam. im ÇKDr.

प्रमोदिन् (von प्रमोद) 1) adj. *ergötzend* AV. 4,38,4. — 2) f. °नी *eine best. Pflanze* (जिङ्गिनी) Bhâvapr. im ÇKDr.

प्रमोह (von मुह् mit प्र) m. *Geistesverwirrung* MBh. 1,585. 6,3145. 10,668. 13,1012 (= 14,1086). 2254. Suçr. 1,94,14. 20. 2,412,17. °चित्ता MBh. 3,15685.

प्रमोहन (vom caus. von मुह् mit प्र) adj. f. ई *den Geist verwirrend:* तामसी विद्या सर्वलोकप्रमोहनी Hariv.10044. प्रमोहनास्त्र MBh. 6,3380. fg. 3386.

प्रमोहिन् (von प्रमोह) adj. dass.: रात्रिः सर्वभूतप्रमोहिनी MBh.6,4894.

प्रम्लोचन्ती (partic. praes. von म्लुच् mit प्र) f. N. pr. einer Apsaras VS. 15,17. — Vgl. प्रम्लोचा und म्लुच् mit प्र.

प्रम्लोचा (von म्लुच् mit प्र) f. desgl. MBh. 1,4821. 2,393. Hariv. 12475. VP. 110. Bhâg. P. 4,30,13. Mârk. P. 98,1 (= Gârudа-P. 90 im ÇKDr.). Brahma-P. in LA. 50,18.

प्रयत्त (von यत् mit प्र) adj. nach Sâj. *preiswürdig;* superl. कर्मन् RV. 1,62,6.

प्रयत् (यत् mit प्र) f. *Darbringung* AV. 5,27,5. 6 (VS. und TS. lesen aber प्रयत्सु st. प्रयत्सु). — Vgl. पृत°.

प्रयज्यु (von यज् mit प्र) adj. von den Comm. durch यष्टव्य, पूज्य und ähnlich erklärt; eher etwa *hinausstrebend, drängend, treibend, stürmisch* (vgl. इयज्); vorzugsweise Beiw. der Marut RV. 1,39,9. 86,7. 5,55,6. 87,1. 6,48,20. 7,56,14. 8,7,33. Vâju 6,49,4. अत्य 1,180,2. Indra 6,21,10. 22,11. Agni: आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो 3,6,2. — Vgl. दीर्घ°.

प्रयत s. u. यम् mit प्र. Davon nom. abstr. °त्व n. *Reinheit* (der Person): प्रयतत्वाद्द्विजातीनां दमेनासि समन्वितः MBh. 3,14010. Ind.St.5,356.

प्रयतदक्षिण (प्र° + दक्षिणा) adj. *derjenige, welcher Opferlohn* (*Geschenke* überh.) *dargereicht hat, donator* RV. 1,31,15. 6,53,2. अध नरः प्रयतदक्षिणासो ऽवद्यभिया बहवः पृणन्ति 10,107,3.

प्रयति (von यम् mit प्र) f. 1) *Darreichung, Anbietung; Gabe, Schenkung* Nir. 6,9. सोमस्य RV. 1,109,2. 126,5. 8,58,18. — 2) *Anspannung, intentio; Wille, Streben* RV. 10,129,5. VS. 18,1. 20,13.

प्रयतितव्य (von यत् mit प्र) partic. fut. pass. impers. *curandum:* यथा नैनाम् — पश्येत् — तथैव प्रयतितव्यमप्रमत्ताभिरेव हि R. 3,60,24.

प्रयत्तव्य (wie eben) dass.: यथा न — प्रतिपद्येत मे मतिम्। तथा त्वया प्रयत्तव्यम् N. 18,15.

प्रयत्न (wie eben) m. 1) *Willensthätigkeit, Bestrebung, Bemühung; Activität* überh. Kan. 1,1,6. 29. 3,2,3. 4. आत्मसंयोगप्रयत्नाभ्यां हस्ते कर्म 5,1,1. Tarkas. 3. ईक्षणासंकल्पप्रयत्न Vedântaçikh. bei Nilak. 198. Jogas. 2,47. Suçr. 1,312,16. Çaṁk. zu Khând. Up. S. 24. प्रयत्नस्तु फलप्राप्त्यै व्यापारो ऽतित्वरान्वितः Pratâpar. 20,b,7. तथा प्रयत्नमातिष्ठेद्यथात्मानं न पीडयेत् M. 7,68. पितुः प्रयत्नात् Ragh. 3,22. न शिक्षितः प्रयत्नो हि धीराणां हृदये भिया Vid. 82. प्रयत्ने समके केचिदेव स्युः फलभागिनः Spr. 1867. सर्वे प्रयत्नाः शिथिलीभवन्ति 3114. कृत° *der sich alle Mühe giebt, Nichts ausser Acht lässt* 208. विलोक्य तैरप्यधुना प्रचारमयं प्रयत्नः पुरुषोत्तमस्य Trik. 1,1,2. Das Object, auf welches die *Bemühung, Sorgfalt* gerichtet wird, steht im loc. oder geht im comp. voran: एवं प्रयत्नं कुर्वीत यानशय्यासनाशने। स्नाने प्रसाधने चैव सर्वालंकारकेषु च॥ M 7,220. तन्निग्रहे तु — न मे प्रयत्नः Mṛkkh. 10,21. अलं प्रयत्नेन तवात्र Ragh. 3,50. इषुप्रयोगे — वितथप्रयत्नः 2,42. आपीनभारोद्वहन° 18. प्रयत्नेन (M. 3,79. 206. 4,161. 5,6. 7,45. 172. 8,418. 9,7. Sâv. 2,22. Spr. 1250. 2316, v. l. 2867. Varâh. Bṛh. S. 52,123. 59,16. 77,10), प्रयत्नात् (Bhag. 6,45. Suçr. 1,161,17. Spr. 383. Varâh. Bṛh. S. 77,2) und प्रयत्नतस् (M. 1,103. 2,24. 3,123. 166. 4,127. 6,91. 7,99. 155. 206. 8,310. 9,9. 333. R. 1,52,14. Varâh. Bṛh. S. 45,66. 54,5. Kathâs. 49,232) *sorgfältig, angelegentlich, eifrig, nach Kräften, alles Ernstes.* प्रयत्नैः dass. R. 2,26,34. verstärkt: प्रयत्नेन महता Sund. 3,15. सर्वेण तु प्रयत्नेन M. 7,71. सर्वप्रयत्नेन Spr. 3060. Pañkat. III, 243. प्रयत्नप्रेक्षणीय *mit Mühe —, kaum sichtbar* Çâk. 5,11. प्रयत्नमुक्तासना Ragh. 3,11. प्रयत्नम् n. Vikr. 143 schlechte Lesart für प्रयासो (fehlt bei Boll.). Vgl. अ° und निष्प्रयत्न. — 2) आस्य° und auch einfach प्रयत्न *Thätigkeit des Mundes bei Articulirung der Laute* ṚV. Prât. 14,10. VS. Prât. 1,43. AV. Prât. 1, 27. Schol. zu 29. TS. Prât. 2,5. Çikshâ 12 in Ind. St. 4,107. P. 1,1,9. लघुप्रयत्नतर 8,3,18.

प्रयत्नवत् (von प्रयत्न) adj. *der sich bemüht, seine ganze Sorgfalt auf Etwas wendet* Trik. 3,1,11. Spr. 191.

प्रयन्तर् (von यम् mit प्र) nom. ag. und fut. *Darreicher, Geber, Bringer:* रायः RV. 1,51,14. 76,4. प्रयन्तारा स्तुवते राधः (पाणी) 4,21,9. राधसः 9,46,5. यः प्रयन्तासि सुष्टितराय वेदः 7,19,1. 8,82,21.

प्रयस् (von प्री) n. 1) *Vergnügen, Genuss, Ergötzen:* मर्यः कृणोषि प्रय आ च सूरये RV. 1,31,7. 3,11,7. 5,66,1. 9,66,23. — 2) *Gegenstand des Genusses, beliebte Speise und Trank: Leckerbissen, Labetrunk* Naigh. 2, 7. आ त्वा विप्रा अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः RV. 1,45,8. 86,7. 118,4. अभि प्रयांसि सुधितानि वीतये 135,4. प्रयांसि नदीनाम् *labende Gewässer* 2,19,2. 3,30,1. आ देवेषु प्रयो दधत् 4,15,2. 10,91,9. Nach Wilson adj. *valuable, precious.* Vgl. घृत°, सु°, हित°.

प्रयस्त adj. *schmackhaft zubereitet, gewürzt* AK. 2,9,45. Trik. 2,9,12. H. 411. — Scheint mit प्रयस् zusammenzuhängen.

प्रयस्वत् (von प्रयस्) 1) adj. *Genussmittel habend, — gewährend, Labung bringend:* हवामहे त्वा वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा RV. 1,130,1. 3,6, 8. 59,2. 4,41,2. 7,73,2. 85,4. सोमाः 9,46,3. 66,23. 10,77,4. 116,8. Çâṅkh. Çr. 5,10,18. — 2) प्रयस्वन्तो ऽत्रयः als Liedverfasser von ṚV. 5. 20 (aus Vers 3 des Liedes). — 3) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,225,a.

प्रया (या mit प्र) f. *Anlauf:* अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः RV. 3,29,15.

प्रयाग (von यज् mit प्र) m. P. 7,3,62, Sch. 1) *die Opferstätte* κατ' ἐξοχήν: *der Ort, wo* Gaṅgâ *und* Jamunâ *sich vereinigen* Trik. 2,1,6. 14. H. 951. an. 3,127. Med. g. 41. M. 2,21. MBh. 1,2097. 3,8212. 8218. 13,1723. fg. (wo प्रयागे तु zu lesen ist). 7649. Hariv. 1371. R. 2,54,5. 33. 91,46. 6,108,43. Varâh. Bṛh. S. 11,35. Kathâs. 20,172. Râga-Tar. 4,414. Colebr. Alg. 132. Verz. d. B. H. No. 448. 1234. Köppen I, 523. 582. °वन R. 2,89,22. °तीर्थ Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 73,b,18. Prajâga als Reich Hiouen-thsang I, 276. fgg. m. pl. *die Bewohner von* Prajâga MBh. 6,2080. Vgl. कर्ण°, देव°, नन्द°, रुद्र°. — 2) *Opfer.* — 3) *Pferd* (vgl. प्रयोग). — 4) Bein. Indra's (vgl. प्रयागभय) H. an. Med. — 5) N. pr. eines Mannes Râga-Tar. 7,683. 688. fgg. 1021. fg. 1043. 1599. 1677. fgg. 8,913. Auch प्रयागक 7,1076. 1722.

प्रयागभय (प्र° + भय) m. Bein. Indra's Çabdam. im ÇKDr.

प्रयागसेतु (प्र° + सेतु) m. Titel einer Schrift Verz. d. B. H. No. 1403.

प्रयाचक (von याच् mit प्र) adj. *bittend, flehend:* शरणार्थम् MBh. 6,1554.

प्रयाचन (wie eben) n. *das Bitten, Anflehen:* अधर्म्यमयशस्यं च शात्रवाणां °नम् MBh. 5,61.

प्रयाज (von यज् mit प्र) m. Bez. *gewisser Opfersprüche und der von ihnen begleiteten* Âǵja-*Spenden, welche zur Eingangsceremonie* (प्रायणीय) *gehören, gewöhnlich fünf an Zahl: für die* Samidh, Tanûnapât, Iḍâ, Barhis, Svâhâkâra, z. B. समिधो अग्न आज्यस्य व्यन्तु, तनूनपादग्न आज्यस्य वेतु, *beim Thieropfer eilf* (Âprî). P. 7,3,62. ṚV. 10,51, 8. VS. 19,19. Ait. Br. 1,8. 11. TS. 1,5,2,3. 2,6,1,6. आज्येन प्रयाजा इज्यन्ते पशुना मध्यतः पृषदाज्येनानूयाजाः 6,3,11,7. Çat. Br. 3,1,3,6. 8,1,3. 4. 2,5,2,30. Âçv. Çr. 1,5. 2,16. 3,2. Kâtj. Çr. 3,2,16. fgg. 3,2. fgg. 5, 2,7. 6,4,8. Çâṅkh. Çr. 5,16,6. Gṛhj. 1,10. Çâṇḍ. 19. अ° adj. Ait. Br. 1, 26. Kâtj. Çr. 6,10,22.

प्रयाजवन्त् adj. *von* Prajâǵa *begleitet* TS. 6,1,5,5.

प्रयाण (von या mit प्र) n. Kâç. zu P. 8,4,29. 1) *Ausgang, Antritt* (eines Weges u. s. w.), *Abzug, Aufbruch, Abreise; Gang, Reise, Marsch* Halâj. 2,297. इह प्रयाणमस्तु वाम् ṚV. 4,46,7. 5,49,2. अनु प्रयाणमुषसो वि राजति 81,1. 2. 8,43,6. Âçv. Gṛ. 3,10. Gṛhj. 1,8. Lâṭj. 10,5,13. MBh. 1,543. 3,13597. 8,1547. Hariv. 13095. R. 1,33,18 (प्रयाने gedr.). 2,26,16. 70 in der Unterschr. 92,14 (101,16 Gorr.). 31. Ragh. 5,29. 16, 26. Kumâras. 3,43. Mâlav. 45,14. Varâh. Bṛh. S. 85,51. विजय° Prab. 78,7. मार्गं तावच्छृणु (मे) कथयतस्त्वत्प्रयाणानुरूपम् Megh. 13. अस्खलित° adj. *sicheren Ganges* Spr. 2476. त्रिरात्रम् — प्रयाणभङ्गमकरोत् *unterbrach drei Tage lang seine Reise* Pańkat. 8,19. प्रयाणेषु *auf Märschen* Râǵa-Tar. 4,588. दीर्घप्रयाणपीडित Hit. ed. Johns. III, 94. तदभिमुखकृत° adj. *auf Jmd losgehend* Pańkat. 232,16. गर्दभेन *das Reiten auf einem Esel* Mit. 47,5 v. u. प्राण° *der Abzug der Lebensgeister* Râǵa-Tar. 5,123. उद्घाटितनवद्वारे पञ्जरे विहगो ऽनिलः । यत्तिष्ठति तदाश्चर्यं प्रयाणे विस्मयः कुतः ॥ Udbhaṭa im ÇKDr. प्रयाणकाले *zur Sterbenszeit* Bhag. 7,30. — 2) *Antritt, Anfang:* शिशिरं वा एतस्य प्रयाणं वसन्तो ऽवसानम् Kâṭh. 34,9. Çat. Br. 6,8,1,3. — 3) *der Rücken eines Pferdes (die Stelle, auf der der Reiter sitzt)* MBh. 3,2787. — Vgl. प्रायाणिक.

प्रयाणक (von प्रयाण) n. *Gang, Marsch, Reise* H. 789. अनवरतप्रयाणकैः Pańkat. ed. orn. 55,13. पञ्चरात्रकमप्रयाणकं कृत्वा *eine fünftägige Unterbrechung der Reise* 4,17. विप्रच्छन्नैः प्रयाणकैः । आगतो नगरीमेताम् (*Sänfte* Brockhaus, Kathâs. 27,200.

प्रयाणपुरी (प्र° + पु°) f. N. pr. einer *Stadt:* °माहात्म्य Mack. Coll. I,77.

प्रयाणि (von या mit प्र) s. अ°.

प्रयाणीय partic. fut. pass. von या mit प्र Schol. und Kâç. zu P. 8,4, 29. Vop. 26,4.

प्रयात 1) partic. adj. und n. nom. act. s. u. या mit प्र. — 2) m. *Ueberfall* (नैशिक, welches Wilson und ÇKDr. als m. fassen und Wilson durch *a sleepy or lazy fellow* wiedergiebt) und *eine steile Felswand, Abgrund* (भृगु, welches Wilson als N. pr. fasst) H. an. 3,277 fehlerhaft für प्रपात.

प्रयातर् (von या mit प्र) nom. ag. *der da geht, gehen —, fliegen kann:* विहगे त्वं योजनानां प्रयातरि Kathâs. 12,147.

प्रयातव्य (wie eben) partic. fut. pass. *proficiscendum, eundum:* यथावश्यं °व्यम् MBh. 3,11173. Kathâs. 32,57. °व्यमुदयाद्रौ मया Vid. 280. *anzugreifen:* पश्चादेष °व्यः (oder ist etwa प्रमातव्यः zu lesen?) MBh. 4,1756.

प्रयापण und **प्रयापन** n. nom. act. vom caus. von या mit प्र P. 8,4,30, Sch.

प्रयापणि und °नि (wie eben) s. अ°.

प्रयापणीय und °नीय partic. fut. pass. vom caus. von या mit प्र P. 8,4, 30, Sch. Vop. 26,4.

प्रयापिन् (vom caus. von या mit प्र) nom. ag. P. 8,4,30, Sch. °पिणी und °पिनी ebend.

प्रयाप्य (wie eben) adj. *wegzuschicken:* यथाकाम° Ait. Br. 7,29.

प्रयाम (von यम् mit प्र) m. = नीवाक *Theuerung* AK. 3,3,23. H. 1518. — Mṛkkh. 120,1 ist प्रयाम (*lasst uns gehen*) शीघ्रं zu schreiben, wie schon Schütz zu Megh. 32 bemerkt hat.

प्रयामन् (von या mit प्र) *Ausfahrt* ṚV. 1,119,2.

प्रयायिन् (wie eben) adj. *gehend, fahrend, reitend:* °यिणी Kâç. zu P. 8,4,29. खरयान° MBh. 13,2585. अग्र° 9,868. नागपत्ति° *mit Elephanten und Fussvolk ziehend* 8,209. (ताम्) सहप्रयायिणीं चक्रे *er nahm sie mit auf die Reise* Vid. 19.

प्रयावन् (wie eben) s. वृष°, सु°.

प्रयावम् (absolut. von यु mit प्र) s. अ°.

प्रयास (von यस् mit प्र) m. *Anstrengung, Bemühung* H. 320. VS. 39, 11. TS. 1,4,35,1. Ragh. 12,53. 14,41. Bhâg. P. 6,10,29. 7,5,42. 9,4,49. Pańkat. 82,9. अलं स्त्रीनिमित्तेन प्रयासेनामुना Kathâs. 37,145. तथाप्यस्मद्धितार्थाय — ईषत्प्रयासः — क्रियताम् Râǵa-Tar. 1,232. सार इति न मे तस्मिन्मणौ प्रयासः Vikr. 143 (nach der richtigen Lesart). सर्वे प्रयासा अभवन्विमोघाः कृताः कृता देवगणेषु दैत्यैः Bhâg. P. 6,10,28. किं कशिपोः प्रयासैः *um ein Polster* Spr. 3131. श्रवणपथपर्यन्तगमन° Gît. 11,32. बहुधनार्जन° Kull. zu M. 4,12. Pańkat. 223,19. अप्रयासेन *ohne Anstrengung, ohne Mühe* Jâǵń. 3,115.

प्रयियु (von या mit प्र) adj. *zum Fahren dienend* (Ross) nach Durga zu Nir. 4,15. उत मे प्रयियोर्वयियोः सुवास्त्वा अधि तुग्वनि ṚV. 8,19,37.

प्रयुक्ति (von युज् mit प्र) f. 1) *das sich-in-Thätigkeit-Setzen, Trieb, Antrieb, intentio:* युवां पत्नीः प्रथमा गोभिरञ्जत ऋतावाना मनसो न प्रयुक्तिषु ṚV. 1,151,8. प्रस्तुतिर्वां धाम न प्रयुक्तिरयामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः 153, 2. अग्ने बाधो मरुतां न प्रयुक्ति (instr.) । आ नो मित्रावरुणा ववृत्याः 6,11, 1. प्र दैवत्रा ब्रह्मणे गातुरेत्वपो अच्छा मनसो न प्रयुक्ति 10,30,1. — 2) *das in-Thätigkeit-Setzen, Anwendung* H. an. 3,128. Med. g. 42. दशहोतारं प्रायुङ्क्त । तस्य प्रयुक्ति बन्धोर्भूयानभवत् TBr. 2,2,11,1. °विशेष Madhus. in Ind. St. 1,19,17. विधि° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 182. कौटिल्य° Râǵa-Tar. 6,98. — 3) *Antrieb, Beweggrund* ÇKDr. und Wilson.

प्रयुग n. wird für die ursprüngliche Form von प्रउग angesehen VS. Prât. 4,127.

प्रयुज् (युज् mit प्र) P. 3,2,61, Sch. 1) *Gespann:* आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु (zugleich Bed. 2.) ṚV. 10,96,12. 33,1. धूर्षु प्रयुजो न रश्मिभिः 77,5. 1,186,9. — 2) *Antrieb, Beweggrund:* आकूतिं प्रयुज् VS. 4,7. 11,66. AV. 11,8,25. zweifelhaft VS. 30,8 (प्रयुग्भ्यः TBr. 3,4,1,5 in der Ausg.). — 3) *Erwerb* (so v. a. योग): क्षेमस्य च प्रयुजश्च त्वमीशिषे

ṚV. 8,37,5. — 4) प्रयुजो हवींषि oder प्रयुग्घवींषि heissen *zwölf Darbringungen, von welchen je einer im Monat zu opfern ist*, Çat. Br. 5,5, 2,1. Kâtj. Çr. 15,9,11.

प्रयुत 1) proparax. partic. s. u. यु mit प्र und vgl. अप्रयुत. — 2) m. N. pr. eines Devagandharva MBh. 1,2551. — 3) n. (nach Siddh. K. 250, *b*, 10 auch m.) parox. *eine Million* VS. 17,2. TS. 7,2,20,1. Kâth. 39,6. Pañkav. Br. 17,14,2. Çâṅkh. Çr. 14,82,2. 15,11,8. Nir. 3,10. H. 873. Arǵ. 5,21. MBh. 1,1564. 2,2143. 5,5731. 13,4920. R. 5,29,3. 6,13,17. adj. ब्राह्मणाः प्रयुतायुताः MBh. 7,2218. — Nach dem gaṇa प्रवृद्धादि ist प्रयुत in einer best. Bedeutung ein oxyt.

प्रयुति (von यु mit प्र) f. *Abwesenheit*: यद्वो देवाश्चकृम जिह्वया गुरु मनसो वा प्रयुती देवहेळनम् *Unbesonnenheit* ṚV. 10,37,12.

प्रयुतेश्वरतीर्थ (प्रयुत 3. - ईश्वर + तीर्थ) n. N. pr. eines Wallfahrtsortes Skanda-P. in Verz. d. Oxf. H. 77, *a*, 5.

प्रयुत्वन् (wie eben) s. अ°.

प्रयुत्सु m. 1) *Kämpfer*. — 2) *Widder*. — 3) *ein Asket*. — 4) *Wind*. — 5) Bein. Indra's Çabdârthak. bei Wilson. — Die richtige Form wäre प्रयुयुत्सु (vom desid. von युध् mit प्र).

प्रयुद्ध s. u. युध् mit प्र. प्रयुद्धार्थ nach Ramân. v. l. für प्रयोगार्थ AK. 3,3,26. Nach ÇKDr. und Wils. m. = प्रत्युत्क्रम; es ist aber wie प्रयोगार्थ adj. *die Bed. von* प्र° *habend*.

प्रयुध् (युध् mit प्र) adj. *angreifend*: शूरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः ṚV. 5,59,5.

प्रयै s. u. या mit प्र.

प्रयोक्तर् (von युज् mit प्र) nom. ag. 1) *Werfer, Abschiesser* (einer Wurfwaffe): अस्त्राणाम् MBh. 7,9003. 9284. R. Gorr. 1,31,11. 3,36,12. Ragh. 5,57. हन्यादेषा (गदा) प्रतीपं हि प्रयोक्तारमपि MBh. 7,3311. — 2) *Ausführer, Ausrichter*: शास्त्रफलं प्रयोक्तरि Schol. zu Kâtj. Çr. 113, 14. हव्यकव्य° MBh. 12,10781. महाक्रतोर्विश्वजितः Ragh. 6,76. *Agens einer Handlung* Vop. 25,30. — 3) *Gebraucher, Benutzer*: परदार° MBh. 13, 1633. *Anwender*: दण्डनीतिप्रयोक्तारः सचिवाः Kâm. Nîtis. 4,25. — 4) *Aufführer eines Stücks* Ragh. 19,36. *Vorträger eines Gesanges u. s. w.* R. Gorr. 1,3,59. अध्येतारं परं वेदान्प्रयोक्तारं महाध्वरे MBh. 1,8054. *der Vortragende, Sprecher* ṚV. Prât. 13,4. Kâvjâd. 1,6. P. 8,1,8, Sch. — 5) *Leiher, Verleiher von Geldern*: उत्तमर्णाधमर्णौ द्वौ प्रयोक्तृग्राहकौ क्रमात् AK. 2,9,5.

प्रयोक्तव्य (wie eben) adj. 1) *abzuschiessen*: अस्त्रं मानुषेषु MBh. 1, 5307. — 2) *anzuwenden, anzubringen, zu gebrauchen*: कथमस्य प्रयोक्तव्यः संस्कारः MBh. 13,2634. महाभिद् Hariv. 14486. Spr. 1436. 3241. R. 5,81,38. नापमानः °व्यः 1,12,14 (13 Gorr.). युद्धारम्भ Hariv. 4980 = 5459. वचस् Spr. 2702. बुद्धि Pañkat. 42,13. — 3) *aufzuführen*: नाटक Mâlav. 3,10. — 4) *vorzutragen*: एवं वर्णाः प्रयोक्तव्याः Çikshâ 21 in Ind. St. 4, 269. यथापठित एव स्वरः प्रयोक्तव्यो न मात्वः Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 120. Schol. zu P. 4,2,66.

1. प्रयोग (प्रयस् + 1. ग) 1) adj. *zum Mahle kommend*; so ist wohl zu verstehen und demgemäss die Betonung zu ändern in der Stelle: द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगम् ṚV. 10,7,5. — 2) m. N. pr. eines Ṛshi TS. 5, 1,10,1. Liedverfasser (mit dem patron. Bhârgava) von ṚV. 8,91. Ind. St. 3,460. 478.

2. प्रयोग (von युज् mit प्र) m. in Ableitungen werden beide Glieder verstärkt nach gaṇa अनुशतिकादि zu P. 7,3,20. 1) *Verbindung*: निबद्धं पुंस्त्रीप्रयोगेण जगत्समस्तम् Varâh. Bṛh. S. 73,20. (रक्तम्) पुरुषप्रयोगाद्विचारं गर्भतां याति 77,21. — 2) *das Setzen, Beifügen, Hinzufügen* VS. Prât. 6,23. P. 2,1,56. 3,26. — 3) *das Werfen, Abschiessen* (eines Geschosses) Arǵ. 5,6. MBh. 1,5131. 5224. 5306. 3,12310. R. Gorr. 1,24, 18. 31,11. Ragh. 2,42. 5,57. Mârk. P. 132,9. — 4) *das Darbringen*: अन्नपानप्रयोगैः Hariv. 1562. — 5) *das in's-Werk-Setzen, Unternehmen, Beginnen, Anfang*; = प्रत्युत्क्रम AK. 3,3,26. H. 1510. इष्ट्यायनानां फाल्गुन्यां प्रयोगः Âçv. Çr. 2,14. Kâtj. Çr. 5,1,1. Çâṅkh. Çr. 3,8,1. 14,1. पुनः° Çat. Br. 2,6,2,12. *Anschlag, Plan* Mâlav. 63. (तत्र) प्रयोगः कुण्ठतां याति लोके वक्रमणाविव Râǵa-Tar. 4,298. — 6) *Anwendung, Gebrauch, gewöhnlicher Gebrauch, Praxis*; = प्रयुक्ति H. an. 3,127. fg. Med. g. 42. Kauç. 63. Gobh. 4,5,8. Lâtj. 10,5,3. अस्त्युपमानस्य संप्रत्यर्थे प्रयोगः Nir. 7,31. भूरि° adj. *häufig gebräuchlich* AK. 3,4,1,1. भूरिप्रयोगत्वात् 2,10,47. अल्प° Nir. 1,14. 2,13. Ǵaim. 1,14. Kaṇ. 10, 2,8. MBh. 1,5342. 3,10295. Hariv. 14211. P. 8,1,15. Spr. 2027. Sûrjas. 13,22. Çaṅk. zu Khând. Up. S. 10. Bhâg. P. 7,7,36. AK. 3,4,22 (28),6. 6,8,46. Sâh. D. 3,15. 9. Schol. zu P. 1,1,9. 3,1,82. Siddh. K. zu P. 6,1,150. Trik. am Schluss. Halâj. 4,9. 5,79. 80. Vop. 26,219. Madhus. in Ind. St. 1,16,7. 18,1 fgg. 21,14. Verz. d. B. H. No. 966. एषो ऽस्मि भोः कार्यवशात्प्रयोगवशाच्च प्राकृतभाषी संवृत्तः Mṛkkh. 2,14. °निपुण Spr. 440. °ज्ञ Suçr. 1,28,16. वैनतेयप्रयोगेण so v. a. *vermittelst* Hariv. 5449. तीक्ष्णाद्भुतप्रयोगतः (vgl. u. प्रयोगातिशय) Hit. III, 60. स्वप्रयोगात् *vermittelst der eigenen Person, ohne fremde Beihilfe* Kathâs. 29,38. सम्यक्प्रयोग *richtige Anwendung* Kumâras. 1,22. सम्यक्प्रयोगेण *durch Anwendung richtiger Mittel* MBh. 2,646. प्रयोगैः *durch Mittel* MBh. 1,5793. Häufig von der *Anwendung von Heil- und Zaubermitteln* (= कार्मण, कर्मन् H. an. Med.): मूत्रप्रयोगसाध्येषु गव्यं मूत्रं प्रयोजयेत् Suçr. 1,193, 15. Varâh. Bṛh. S. 74,6. रसायनप्रयोगैः Hariv. 9220. विविधैर्मन्त्रप्रयोगैः Spr. 2929. माया° 647. विद्या° Vid. 150. अदर्शन° Kathâs. 12,42. 32, 126. 132. 37,74. 110. 240. 43,26. 230. 44,151. 48,86. 49,147. Concret *eine zur Anwendung kommende, gebräuchliche, vorkommende Form*: समीयादिति प्रयोगस्तु भौवादिकस्य Siddh. K. zu P. 7,4,24. बभूवे बुभूवे इति प्रयोगौ Vop. 8,33. — 7) *Aufführung eines Tanzes, eines Stückes, Vortrag, Recitation*: नृत्य° Mṛkkh. 9,19. Ṛt. 3,13. Mâlav. 5. मया सुतीर्थादभिनयविद्या सुशिक्षिता । दत्तप्रयोगश्चास्मि 11,17. तदत्रभवानिमं मां च शास्त्रे प्रयोगे च विमृशतु 22. प्रयोगप्रधानं हि नाट्यशास्त्रम् 13,22.23, 20. Ragh. 19,36. Çâk. 2. Vikr. 35,4. Ratnâv. 2,15. मूर्छनाभिश्च तालैश्च सप्रयोगैः Mârk. P. 106,58. उपांशु प्रयोगः श्रुतेः *Vortrag, Recitation* Kâtj. Çr. 1,3,10. Lâtj. 6,5,12. 6,8. जप उपांशुप्रयोगः P. 1,2,34, Sch. ṚV. Prât. 13,19. सकारप्रयोगचतुरं वचः Çiç. 9,79. सम्यग्वर्णप्रयोगेण Çikshâ 21. 22 in Ind. St. 4,269. *ein Stück zum Aufführen*: तत्कतमं प्रयोगमाश्रित्यैनमाराधयामः Çâk. Ch. 3,3. Vikr. 36. शान्तरसप्रायप्रयोगाभिनय Prab. 2,16. *ein zu recitirender Spruch*: न करालो न लम्बोष्ठः u. s. w. प्रयोगान्वक्तुमर्हति Çikshâ 19 in Ind. St. 4,268. — 8) *das Anwenden —, Anlegen des Geldes, Ausleihen auf Zinsen* M. 10,115. MBh. 12,3327. कुसीदं वृद्ध्या धनप्रयोगः Kull. zu M. 1,90. अर्थानाम् Trik. 2,9,1. धनधान्यप्र-

योगेषु Spr. 1287. अयोगप्रयोगकृषिवाणिज्यप्रभूत Saddh. P. 4,9,a. प्रयोगं प्रयोजयन्ति *sie leihen Geld auf Zinsen aus* 35, b. — 9) = निदर्शन *Beispiel* H. an. Med. — 10) *Pferd* (vgl. प्रयोग) Çabdam. im ÇKDr. — Vgl. अर्थ°, पूर्व°, भूरि°, सुप्रयोगविशिख, प्रायोगिक.

प्रयोगदीप (प्र° + दीप) m. Titel einer Schrift Verz. d. B. H. No. 131.

प्रयोगपद्धति (प्र° + प°) f. desgl. Ind. St. 1, 60.

प्रयोगपारिजात (प्र° + पा°) m. desgl. Verz. d. B. H. No. 1025. 1176. 1309. 1403. Mack. Coll. I, 28.

प्रयोगमुक्तावली (प्र° + मु°) f. desgl. Verz. d. B. H. No. 1028.

प्रयोगवृत्ति (प्र° + वृ°) f. desgl.: °कार Verz. d. Oxf. H. 113, b.

प्रयोगवैजयन्ती (प्र° + वै°) f. desgl. Ind. St. 1, 80. 470. 481.

प्रयोगसार (प्र° + सार) m. Titel eines Abschnitts im Saṁskâratattva; s. u. तत्राधिदेवता.

प्रयोगातिशय (प्रयोग + अति°) m. in der Dramatik *allzudeutliche Einführung einer Person auf die Scene, indem dieselbe geradezu genannt wird:* एषो ऽयमित्युपक्षेपात्सूत्रधारप्रयोगतः। पात्रप्रवेशो यत्रायं प्रयोगातिशयो मतः Pratâpar. 23, a, 9. 28, a, 8.

प्रयोगार्थ AK. 3,3,26 nach ÇKDr. und Wils. m. = प्रत्युत्क्रम; es ist aber adj. *die Bedeutung von* प्रयोग *habend.*

प्रयोगिन् (von युज् mit प्र oder von प्रयोग) adj. *zur Anwendung kommend, gebräuchlich:* समूह्यः परिचाय्योपचाय्यावग्नौ प्रयोगिणौ AK. 2, 7, 20. सकृत्प्र° *einmalige Anwendung habend* Kâtj. Çr. 24,3,34. प्रयोगित्व n. *das zur-Anwendung-Kommen, Gebrauchtwerden* 1,5,7.

प्रयोगीय (von प्रयोग) adj. *über die Anwendung* (der Medicamente) *handelnd:* अध्याय Verz. d. B. H. No. 967.

प्रयोग्य (von युज् mit प्र) P. 7,3,68. Sch. m. *ein Thier, das angespannt wird, Zugthier:* यथा प्रयोग्य आचरणे युक्तः Khând. Up. 8,12,3.

प्रयोजक (wie eben) nom. ag. (f. °जिका) 1) *veranlassend, bewirkend, zu Etwas führend; Urheber* P. 1, 4, 55. तस्य तत्तनयोच्छेदे त एवासन्प्रयोजकाः Râǵa-Tar. 6, 119. Kull. zu M. 11, 54. Schol. zu P. 6, 1, 56. धनादान° MBh. 12, 3327. अविवाह° Saṁsk. K. 181, a, 1. Z. d. d. m. G. 7, 168, N. 1. Sâh. D. 3, 6. 7. 20, 16. Schol. zu Kap. 1, 95. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 183. Siddh. K. zu P. 2, 3, 27. Schol. zu Kâtj. Çr. 319, 17. 18. 320, 2. अ° Schol. zu Kap. 1, 85. Pratâpar. 61, a, 5. 62, a, 2. प्रयोजकत्व n. nom. abstr. Schol. zu Kâtj. Çr. 319, 19. 320, 2. अ° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 80. — 2) *Verfasser:* धर्मशास्त्र° Jâǵn. 1, 5. — 3) *Verleiher, Gläubiger* Jâǵn. 2, 62.

प्रयोजन (wie eben) n. *Veranlassung, Motiv, wirkende Ursache; Zweck, Absicht* AK. 3, 4, 15, 88. 18, 119. H. 1514. an. 4, 179. Med. n. 191. Halâj. 5, 81. Sâṁkhjak. 66. P. 4, 2, 56. 5, 2, 81. (अत्रमन्यत्ते) कृतार्थाश्च प्रयोजनम् Spr. 3070. न विद्यते कवेः किंचिदविज्ञातं प्रयोजनम् MBh. 1, 5805. अवदत्स्वं प्रयोजनम् 7828. नहि मे ऽन्यत्प्रयोजनम् 3, 2971. 13315. 12, 11937. प्रयोजनं निर्वृत्तमिव यासे मम 14, 399. 405. Hariv. 15711. भावस्तत्र प्रयोजनम् Jâǵn. 3, 133. गुरु° Spr. 867. Çâk. 28, 10, v. l. Vikr. 80, 11. Sâh. D. 13. एतच्चतुर्विधपुरुषार्थप्रयोजनम् M. 7, 100. वृथा जन्मप्रयोजनम् Mârk. P. 121, 10. 125, 45. न खलु प्रयोजनं कारणं वा विलोक्य माया प्रवर्तते Prab. 13, 11. 64. 12. Suçr. 1, 3, 5. 24, 15. 2, 1, 8. क्रमः स्मृतिप्रयोजनः VS. Prât. 4, 179. AV. Prât. 4, 114. 119. Kaṇ. 6, 2, 1. 10, 2, 8. Vedântas. (Allah.) No. 5. 17. Vârtt. zu P. 5, 4, 68. Pat. zu P. 1, 1, 62. 2, 4, 66. 3, 1, 11 (in der ed. Calc.). Kâr. zu P. 4, 1, 18. Kâç. zu P. 1, 1, 56. Schol. zu P. 4, 1, 15 und 1, 1, 68, Vârtt. 4. Madhus. in Ind. St. 1, 14, 4. 16, 14. 18, 5. 21, 8. 10. पुत्रप्रयोजना दाराः पुत्रः पिण्डप्रयोजनः। हितप्रयोजनं मित्रं धनं सर्वप्रयोजनम्॥ Spr. 1788. परप्रयोजना *für Andere dienend* Ragh. 8, 31. कृतप्रयोजना *die ihren Zweck erreicht hat* Kathâs. 13, 158. प्रतिपन्न° R. 5, 8, 20. सिद्धं नः प्रयोजनम् Pañkat. 44, 10. प्रयोजनेन *in einer bestimmten Absicht* MBh. 3, 13313. Pañkat. 162, 6. केन प्रयोजनेन *in welcher Veranlassung* Prab. 25, 2. प्रयोजनवशात् Pañkat. 264, 22. Mit dem instr. der Sache *Nutzen von Etwas:* फलसंदोहगुरुणा तरुणा किं प्रयोजनम् Spr. 2210. निर्धनेन धनेनेह न तु किंचित्प्रयोजनम् 3029. (मम) न किंचिदर्थेन प्रयोजनम् *mir ist es nicht im Geringsten um Geld zu thun* Pañkat. 5, 5. यदा जीवितेन प्रयोजनम् 162, 6. 256, 12. Hit. 93, 5. Vet. 23, 3. 33, 16. Mit einem gen. oder dat. P. 2, 3, 73, Sch. — Vgl. निष्प्रयोजन.

प्रयोजनवत् (von प्रयोजन) adj. *einen Zweck habend, zu Etwas dienend, dienlich:* °मूलकन्दनिर्यासस्वरसादयः प्रयोजनवन्तः Suçr. 1, 5, 1. 5. प्रयोजनवतीं प्रीतिं लोकः समनुवर्तते *mit einer bestimmten Absicht verbunden so v. a. egoistisch* R. 6, 82, 45.

प्रयोज्य (von युज् mit प्र) adj. P. 7, 3, 68. Vop. 26, 10. 1) *zu werfen, abzuschiessen:* अस्त्र Arǵ. 3, 52. Hariv. 1101. — 2) *anzuwenden, anzubringen, zu gebrauchen:* वाक्चैव मधुरा श्लक्ष्णा प्रयोज्या धर्ममिच्छता M. 2, 159. तस्मै प्रयोज्याभ्यधिका हि पूजा MBh. 1, 7194. प्रयोज्यं मयि लया न प्रतिषेधरौद्यम् Ragh. 5, 58. गुणाभिव्यञ्जकौ शब्दार्थौ काव्ये °ज्यौ Sâh. D. 4, 11. Bhar. beim Schol. zu Çâk. 8, 20. Z. d. d. m. G. 7, 168, N. 1. H. 336. °त्व n. nom. abstr.: एवंवित्प्रयोज्यत्वात् विज्ञानस्य Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 67. — Nach ÇKDr. und Wils. n. *Kapital* (eig. *was auf Zinsen gegeben wird*).

प्रयो॑तर् (von यु mit प्र) nom. ag. *Abtrenner, Ausscheider:* स्वप्नश्चनेदनृतस्य प्रयोता *nicht einmal der Traum schliesst das Böse aus* ṚV. 7, 86, 6.

प्रय्यमेध neben der Lesart प्रैय्य° patron. von प्रियमेध Ait. Br. 8, 22.

प्ररक्त (von रक्ष् mit प्र) adj. *derjenige, vor dem man Jmd schützt,* Siddh. K. 206, a, 3.

प्ररक्षण (wie eben) n. *das Beschützen:* भयत्रस्त° Pañkat. III, 35.

प्ररथम् (von 1. प्र + रथ) adv. gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2, 1, 17.

प्रराधस् (von राध् mit प्र) m. N. pr. eines Âṅgirasa: सुराधसः प्रराधसश्चाङ्गिरसयोः साम Ind. St. 3, 244, b.

प्रराध्य (wie eben) adj. *zufriedenzustellen:* यत्ते दित्सु प्रराध्यं मनो अस्ति श्रुतं बृहत् ṚV. 5, 39, 3.

प्ररिचान् (von रिच् mit प्र) adj. *hinter sich lassend, hinausreichend über:* इमो दिवश्च ṚV. 1, 100, 15.

प्ररुज (von रुज् mit प्र) m. N. pr. eines mythischen Wesens, welches Garuḍa bekämpft, MBh. 1, 1489. eines Râkshasa 3, 16365.

प्ररुह् (रुह् mit प्र) 1) adj. *hervorschiessend, sich wie eine Pflanze erhebend:* यज्ञगिरिं नाम सह्यस्य प्ररुहे (könnte auch auf प्ररुह zurückgeführt werden) गिरिम् Hariv. 5327. — 2) f. *Trieb, Schoss* AV. 13, 1, 8. 9.

प्ररूढ partic. s. u. रुह् mit प्र. Die Bed. *Bauch* bei Wilson und im ÇKDr. beruht auf der falschen Auffassung von जठर Med. ḍh. 8 (= H. an. 3, 189).

प्ररूढि (von रुह् mit प्र) f. *Wachsthum, Zunahme:* मूढा प्ररूढिं नोऽकान्ति ह्रेके श्रीलोभमोहिता: Râǵa-Tar. 6, 146.

प्ररेकं (von रिच् mit प्र) m. *Ueberfluss:* नि ते देष्णस्य धीमहि प्ररेके RV. 3, 30, 19.

प्ररेचन (wie eben) n. *Ueberschuss* RV. 1, 17, 6.

प्ररोचन (vom caus. von रुच् mit प्र) 1) adj. f. ई *zur Liebe reizend, verführend* Kathâs. 17, 124. — 2) nom. act. *a)* n. *Erläuterung* Mâdh. zu Pańkav. Br. oft. — *b)* n. *das Verführen* Prab. 100, 19. = प्रतारणा Schol. — *c)* n. *das Anpreisen:* अन्तरं स्तौति उपास्यत्वात्प्ररोचनार्थम् Çaṁk. zu Ḱhând. Up. S. 20. Schol. zu Kap. 1, 95. 5, 68. auch f.: प्रशंसाभिमुखीकरणरूपा भारती वृत्तरङ्गं प्ररोचना Pratâpar. 25, *b*, 9. *das günstige Ausmalen künftiger Dinge:* सिद्धवद्भाविश्रेयःकथनं प्ररोचनम् Pratâpar. 22, *a*, 6. Auch f. आ ebend. 42, *b*, 5. Daçar. 1, 43. Sâh. D. 388.

प्ररोधन (von रुध् = रुह् mit प्र) n. *das Aufsteigen* TS. 7, 5, 1, 3.

प्ररोह (von रुह् mit प्र) m. 1) *das Keimen, Aufgehen, Hervorschiessen:* बीज° Kap. 4, 29. बीजं प्ररोहासमर्थम्, व्रीह्यादि प्ररोहसमर्थम् Kull. zu M. 9, 291 bei Lois. न च प्ररोहाभिमुखो ऽपि दृश्यते मनोरथो ऽस्याः Kumâras. 5, 60. उपाङ्गान्यङ्गुलीनेत्रनासास्यश्रवणानि च । प्ररोहं यान्ति चाङ्गेभ्यस्तद्वत्तेभ्यो नखादिकम् ॥ Mârk. P. 11, 4. — 2) *Schoss, Sprosse, Knospe, Trieb* H. 1118. Suçr. 1, 133, 16. न्यग्रोध° 259, 17. पुष्पफलप्ररोहाः 2, 186, 3. 436, 1. प्ररोहाढ्यं न्यग्रोधम् Hariv. 5291. R. 4, 25, 23. Ragh. 8, 92. 9, 59. 13, 71. Kumâras. 7, 17. Çâk. Ch. 61, 14. Vikr. 157. Ṛt. 1, 22. Râǵa-Tar. 6, 367. उरु° adj. Bhâg. P. 3, 9, 16. *Auswuchs:* मांस° Suçr. 1, 87, 14. 258, 7. 260, 9. 308, 6. ज्योतिः°, प्रभा° *Lichtausläufer* so v. a. *Strahlen* Kumâras. 3, 49. Ragh. 6, 33. — Vgl. दृढ°, मही°, प्रारोह.

प्ररोहण (wie eben) n. 1) *das Keimen, Aufgehen, Aufschiessen, Aufwachsen:* बीजानि प्ररोहणसमर्थानि Gaudap. zu Sâṁkhjak. 67. Givanmuktiviv. bei Nilak. 29. नराणां मृदुसत्वानां कुले कन्याप्ररोहणम् MBh. 5, 3515. — 2) *Schoss, Knospe, Trieb* MBh. 7, 2411. Hariv. 391, wo wohl दुग्धं छिन्नप्ररोहणम् zu lesen ist.

प्ररोहवत् (von प्ररोह) adj. *mit Pflanzenwuchs versehen:* भूमि Suçr. 1, 138, 19.

प्ररोहिन् (von रुह् mit प्र oder von प्ररोह) adj. 1) *aufschiessend, wachsend:* प्ररोहिशाखिन् Jâǵń. 2, 227. nach St. *ein Baum, dessen Zweige wieder wachsen;* viell. *ein noch wachsender, lebender Baum.* बीजकाण्ड° *aus Samen und Stamm aufschiessend* M. 1, 46. — 2) *wachsen lassend:* सर्वशस्य° MBh. 3, 10930. Hariv. 393. सर्वभूत° 11596.

प्रर्णीय् (denom. von 1. प्र + ऋण), °यति = प्रार्णीय् Vop. 2, 4.

प्रर्षभीय् (denom. von 1. प्र + ऋषभ), °यति = प्रार्षभीय् P. 6, 1, 92, Sch.

प्रलपन (von लप् mit प्र) n. *das Schwatzen, Plaudern* Sâh. D. 70, 12. Pańkat. 163, 14.

प्रलपित s. u. लप् mit प्र.

प्रलब्धव्य (von लभ् mit प्र) adj. *zum Besten zu haben:* °व्या न ते वयम् MBh. 3, 2785.

प्रलम्ब (von लम्ब् mit प्र) 1) adj. f. आ *herabhängend:* घण्टा Hariv. 3849. बाहु 4766. सोमांशु Schol. zu Kâtj. Çr. 747, 10. Gewöhnlich in comp. mit seinem subst. °बाहु MBh. 1, 7212. 3, 16348. Hariv. 8383. Bhâg. P. 1, 19, 27. Lot. de la b. l. 569. प्रलम्बोज्ज्वलचारुघोणा MBh. 1, 7082. प्रलम्बोदरमेखला: 9, 2599. °रदनच्छद (so ist st. वदन° zu lesen) R. 5, 25, 15. °केश VP. 4, 3 bei Muir, ST. 1, 182, N. 14. प्रलम्बाण्ड H. 457. Vet. in LA. 4, 19. प्रलम्बाभरणा MBh. 13, 3945. प्रलम्बाम्बरभूषणा Hariv. 2440. 3755. Von Personen gesagt viell. so v. a. प्रलम्बबाहु MBh. 10, 288. — 2) m. *a) das Herabhängen* H. an. 3, 443. Med. b. 13. fg. — *b) Ast* Trik. 3, 3, 282. H. an. Med. — *c) ein Schoss der Weinpalme* (तालाङ्कुर; लताङ्कुर [*the new shoot or bud of a creeping plant* Wils.] in Med. ist ein Druckfehler) H. an. Med. — *d) Gurke* (त्रपुष, welches Wilson durch *Zinn* wiedergiebt). — *e) die weibliche Brust.* — *f) eine Art Perlenschmuck* (हारभेद) Med. — *g)* N. pr. eines Daitja, den Bâladeva erschlug, Trik. H. an. Med. MBh. 1, 2537. 7, 386. Hariv. 2287. 3114. 3739. fgg. 5876. 6782. 8390. 9101. 12941. 14289. Kathâs. 47, 12. Bhâg. P. 2, 7, 34. Sâh. D. 7, 11. Bâladeva (Kṛshṇa) führt die Beinamen: °घ्न AK. 1, 1, 1, 18. H. 224, Sch. Halâj. 1, 28. °हन् MBh. 9, 2740. 3358. °मथन Hariv. 10409. °भिद् H. 224. — *h)* N. pr. einer Localität (eines Berges nach dem Comm.) R. 2, 68, 12. — 3) f. आ N. pr. einer Râkshasî Lot. de la b. l. 240. — Vgl. प्रालम्ब.

प्रलम्बक (wie eben) *wohlriechendes* Rohisha-*Gras* Nigh. Pr.

प्रलम्बन (wie eben) n. *das Herabhängen* H. an. 3, 443. Med. b. 14.

प्रलम्बिन् (wie eben) adj. *herabhängend* Suçr. 2, 423, 9. रसनाग्र Hariv. 12226. त्रि° *drei herabhängende Körpertheile habend* R. 5, 32, 13.

प्रलम्बीकृ (प्रलम्ब + 1. कृ) *herabhängend machen:* °कृतमूर्धज R. 4, 12, 1.

प्रलम्भ (von लभ् mit प्र) m. nom. act. Vop. 26, 173. P. 7, 1, 67, Sch. ईषत्प्र°, दुष्प्र°, सु° ebend. 1) *Erlangung, Gewinnung:* सीता° R. 5, 68, 43. — 2) *das Anführen, Hintergehung, Foppung* P. 6, 1, 48, Vârtt. MBh. 1, 4303. pl. 2, 1675. n. 1816.

प्रलम्भन (wie eben) n. *das Anführen, Hintergehen, Foppen* P. 1, 3, 69. 6, 1, 48, Sch. Bhâg. P. 5, 25, 11. 8, 20, 5 (Burnouf fälschlich प्रलोभन). 22, 2.

प्रलय (von ली mit प्र) m. 1) *Auflösung, Vernichtung, Tod, Vernichtung —, Ende der Welt* AK. 1, 1, 1, 22. 2, 8, 2, 84. H. 161. an. 3, 494. Med. j. 89. वृद्धं प्रलयमुपगच्छमानम् Shaḍv. Br. 4, 6. Müller, SL. 105. यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयं याति देहभृत् Bhag. 14, 14. fg. भौममिदं स्थावरजङ्गमम् — प्रलयं वै गमिष्यति Matsjop. 27. भूतानि जज्ञिरे तस्मात्प्रलयं यान्ति तत्र हि MBh. 5, 1713. खे वायुः प्रलयं याति 12, 12894. Hariv. 2956. °स्थितिसर्गाणाम् Kumâras. 2, 6. प्रलयोदयौ 8. Suçr. 1, 77, 5. 6. Kathâs. 28, 182. Bhag. 14, 2. त्रिजगत्प्रलय Vet. in LA. 5, 1. Çaṁk. zu Ḱhând. Up. S. 77. fg. Siddhântaçir. 7, 15. VP. 56. 621. 630. 634. 638. महाप्रलयकारण Mârk. P. 99, 53. °दहन *beim Untergang der Welt* Spr. 98. प्रलयान्तग Beiw. der Sonne Mârk. P. 109, 65. प्रबलतरनरपतिप्रलयमहार्णव Prab. 2, 5. प्रलयात्पितुः *durch den Tod des Vaters* Kathâs. 36, 74. कुञ्जराः प्रलयं गताः Spr. 888. शस्ये प्रलयं गते *zu Grunde gegangen* 99. देशाश्च प्रलयं गताः Vet. in LA. 35, 15. किं कन्दाः कन्दरेभ्यः प्रलयमुपगताः 665. 807. अथ तान्येव कर्माणि ते (राजानः) चापि प्रलयं गताः 3260. संजातनिद्रा° adj. so v. a. *der ausgeschlafen hat* Pańkat. 265, 11. अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलयस्तथा *Ursache der Auflösung* Bhag. 7, 6. Bṛhadd. in Ind. St. 1, 113, 3 v. u. — 2) *Ohnmacht* AK. 1, 1, 7, 33. H. 307. H. an. Med. प्रलयः सुखदुःखाद्यैर्गाढमिन्द्रियमूर्छनम् Pratâpar. 50, *b*, 5. Sâh. D. 63, 2. 11.

Suçr. 1, 329, 14. इन्द्रिय° Dhâtup. 28, 15. — 3) Bez. *der Silbe* om Ind. St. 2, 55.

प्रलयना (von प्रलय) f. *Auflösung:* सूक्ष्मे प्रलयतां गते Hariv. 11964.

प्रलयत्व (wie eben) n. dass.: व्यात्तगन्धा तदा भूमिः प्रलयत्वाय कल्पते MBh. 12, 8559.

प्रलयन (von ली mit प्र) n. *Lagerstatt* AV. 1, 23, 3.

प्रललाट (1. प्र + ल°) adj. *eine hervorstehende Stirn habend* P. 6, 2, 177, Sch. MBh. 12, 3746.

प्रलव (von लू mit प्र) m. P. 6, 2, 144, Sch. *Abschnitzel, Stück* (eines Schilfs); nach einem Comm. *Blattscheide:* मौञ्जाः Çat. Br. 14, 1, 3, 15. Kâtj. Çr. 26, 2, 10. 3, 3.

प्रलवन (wie eben) n. *das Abschneiden* Gobh. 4, 4, 24.

प्रलवितर् (wie eben) nom. ag. f. °त्री P. 6, 1, 174, Sch.

प्रलवित्र (wie eben) n. *ein Werkzeug zum Abschneiden* P. 6, 2, 144, Sch.

प्रलाप (von लप् mit प्र) m. (*unverständiges* oder *kindisches*) *Gerede, Geschwätz, Geplauder* AK. 1, 1, 5, 16. H. 275. Halâj. 1, 150. अनर्थकवाक्प्रलापः स्याच्चेतमा अमणाद्दशम् Sâh. D. 78, 2. 19. AV. 11, 8, 25. एतश° Ait. Br. 6, 33. Çâṅkh. Br. 30, 5. Çr. 12, 17, 6. MBh. 5, 1626. Suçr. 1, 51, 8. 94, 20. 245, 15. 2, 406, 7. 477, 21. धूर्त° Prab. 28, 7. किमिव बहुभिरुक्तैर्युक्तिशून्यैः प्रलापैः Spr. 685. असंबद्ध° M. 12, 6. Schol. zu Gaim. 1, 31. अनतप्रलाप Spr. 1893. MBh. 13, 6648. Mârk. P. 34, 19. बहुना किं प्रलापेन Hariv. 10012. R. 1, 53, 25 (54, 26 Gorr.). संकर्षयेयुरबला मधुरैः प्रलापैः Suçr. 2, 485, 8. Pratâpar. 57, *b*, 1. आर्त° *Wehklage* R. 2, 45, 17 (43, 18 Gorr.). करुणाविलापशब्द Vet. in LA. 30, 8. Ohne allen Beisatz dass. MBh. 3, 2574 (neutr.). Pañkat. 80, 10. 11. 13. 213, 2. न ते तुल्यो विद्यते वाक्प्रलापे *Redekunst* MBh. 3, 10650. सु° *eine schöne Rede* AK. 1, 1, 5, 17.

प्रलापन (vom caus. von लप् mit प्र) n. *das Sprechenlassen, Sprechenlehren:* शुकशारिका° Verz. d. Oxf. H. 217, *a*, 14.

प्रलापवन्त् (von प्रलाप) adj. *irre redend* Suçr. 2, 403, 4.

प्रलापहन् (प्र° + हन्) m. *eine Art Kollyrium* (कुलत्थाञ्जन) Râǵan. im ÇKDr.

प्रलापिता (von प्रलापिन्) f. *verliebtes Schwatzen* Pratâpar. 57, *a*, 2.

प्रलापिन् (von लप् mit प्र) adj. P. 3, 2, 145. *schwatzend* Suçr. 1, 333, 3. ज्ञान° MBh. 8, 1843. बहुबद्ध° 3, 3045. अनिबद्ध° Jâǵn. 3, 135. असंबद्ध° Mârk. P. 146, 19. असंबन्धप्रलापित्व (sic) Kâm. Nîtis. 14, 59. बहुप्रलापिन् Varâh. Bṛh. S. 67, 114. यत्किंचन° R. 4, 17, 5. *redend, sprechend:* सौम्य° MBh. 13, 6648. *wehklagend:* मगद्गदा वाष्पकलं प्रलापिनी R. Gorr. 2, 24, 22.

प्रलायम् absolut. s. u. ली mit प्र.

प्रलीन partic. s. u. ली mit प्र. Davon nom. abstr. °ता f. *Ohnmacht* Râǵan. im ÇKDr. Nach Wilson auch = प्रलय 1.

प्रलून 1) partic. s. u. लू mit प्र. — 2) m. *ein best. Insect* Suçr. 2, 510, 3.

प्रलेप (von लिप् mit प्र) m. *Salbe, Mittel zum Einreiben* oder *Bestreichen* Suçr. 1, 64, 8. 9. 131, 14. 289, 1. 2, 248, 13. Mârk. P. 61, 28. दृष्याच्छिद्रस्यामलकप्रलेपम् Varâh. Bṛh. S. 76, 3.

प्रलेपक (wie eben) 1) m. *a*) *ein best. Meerproduct*, viell. *Muschelkalk* Vjutp. 139. — *b*) *Zehrfieber* (von langsamem Verlauf) Suçr. 2, 403, 18. 404, 1. 9. — 2) f. प्रलेपिका gaṇa मक्षिकादि zu P. 4, 4, 48.

प्रलेप्य (wie eben) m. *sauberes Haar;* so ist viell. st. प्रलेभ्य H. ç. 118 zu lesen.

प्रलेह (von लिह् mit प्र) m. *eine Art Brühe* (व्यञ्जन) Pâkarâǵeçvara im ÇKDr.

प्रलेहन (wie eben) n. *das Belecken* Gobh. 3, 6, 3.

प्रलोप (von लुप् mit प्र) m. Lalit. ed. Calc. 209, 4.

प्रलोभ (von लुभ् mit प्र) m. *Verlockung* Vop. 23, 39. मतिविमोहमति° Bhâg. P. 2, 7, 37. Diese Bed. und nicht die von *Habsucht* (bloss diese kennt Wilson) ist wohl auch Spr. 1426 anzunehmen.

प्रलोभक (vom caus. von लुभ् mit प्र) m. *der Verlocker*, N. pr. eines Schakals Pañkat. 135, 23.

प्रलोभन (wie eben) 1) adj. *verlockend:* त्रैलोक्यप्रलोभनैः Bhâg. P. 7, 9, 55. — 2) f. ई *Sand, Kies* Nigh. Pr. — 3) n. *das Verlocken* Sund. 3, 20. MBh. 5, 235. 9, 2981. 13, 4429. R. Gorr. 1, 4, 80. 5, 22 in der Unterschr. Kathâs. 15, 138. Râǵa-Tar. 4, 551. — Bhag. 8, 20, 5 in der Ausg. von Burnouf fehlerhaft für प्रलम्भन.

प्रलोभिन् (wie eben) adj. *verlockend, verführerisch:* इति पित्रा सुतस्नेहात्प्रलोभिमधुराक्षरम् (so ist zu verbinden) । स चोद्यमानः Mârk. P. 10, 14.

प्रलोभ्य (wie eben) adj. *wonach man Verlangen hat, verlockend, lockend:* °वस्तु Çâk. 175.

प्रलोल (1. प्र + लोल) adj. *in heftiger Bewegung seiend:* सागर R. 5, 74, 39.

प्रलोलुप (1. प्र + लो°) m. N. pr. Kunti's, eines Nachkommen des Garuḍa, Mârk. P. 2, 2.

प्रल्कारीय्, °यति denom. von प्र + ल्कार; = प्राल्कारीय् P. 6, 1, 92, Sch. Vop. 2, 4.

प्रव (von प्रु) adj. *flatternd, schwebend:* तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षन्ते ṚV. 1, 34, 8. श्येनासो न स्वयशसो रिशादसः प्रवासो न प्रसितासः परिप्रुषः 10, 77, 5.

प्रवक (wie eben) adj. (समभिहार) P. 3, 1, 149. (auch साधुकारिणि) Vârtt. Vop. 26, 41.

प्रवक्तर् (von वच् mit प्र) nom. ag. *der Etwas sagt, mittheilt:* राज्ञो ऽनिष्टप्रवक्तारम् Jâǵn. 2, 302. *ein guter Redner* MBh. 2, 2545. 13, 6775. *Verkündiger, Lehrer* Âçv. Çr. 1, 2. M. 3, 186. 4, 162. Hariv. 4139. 10669. अशास्त्रविदुषां पुंसाम् — शास्त्रोक्तस्य प्रवक्तारः 11159. सर्वयज्ञानाम् 11364. धर्मकार्येषु R. Gorr. 1, 72, 14. अ° Spr. 3065. क्रम° ṚV. Prât. 11, 33. P. 2, 1, 65, Sch. कठ° Sch. धर्म° M. 8, 20. यजुर्वेद° Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 54, *b*, 5. नाट्यशास्त्र° Med. l. 84. इतिह्यमविज्ञातप्रवक्तृकं प्रवादपारंपर्यम् s. v. a. *der erste Erzähler, der Urheber einer Sage* Z. d. d. m. G. 7, 311, N. 2.

प्रवक्तव्य (wie eben) adj. *zu verkünden, mitzutheilen, zu lehren:* राजन्नान्यत्प्रवक्तव्यं तव नैःश्रेयसं वचः MBh. 5, 3387. ज्ञान MBh. 12, 9058. M. 1, 103.

प्रवक्तृत्व (von प्रवक्तर्) n. *das Lehrersein* Müller, SL. 79. 80. 84.

प्रवग m. = प्लवग *Affe* Colebr. und Lois. zu AK. 2, 5, 3.

1. प्रवंग m. = प्लवंग *Affe* Colebr. und Lois. zu AK. 2, 5, 3.

2. प्रवङ्ग (1. प्र + वङ्ग) m. N. pr. eines Volkes Mârk. P. 57, 53.

प्रवंगम m. = प्लवंगम *Affe* Colebr. und Lois. zu AK. 2, 5, 3.

प्रवचन (von वच् mit प्र) n. 1) *das Reden, Sprechen;* = प्रकृष्टवचन H. an. 4, 179. Med. n. 191. Spr. 647. °पटु *beredt* 2257. — 2) *Vortrag,*

das Hersagen, mündliche Unterweisung, das Lehren ÇAT. BR. 11,5,7,1. TAITT. UP. 1,1,3. 9. नायमात्मा प्रवचनेन लभ्यो न मेधया न बहुना श्रुतेन KATHOP. 2,23 = MUṆḌ. UP. 3,2,3. PÂR. GṚHJ. 2,12. ṚV. PRÂT. 15,16. GAIM. 1,30. MBH. 12,9500. BHÂG. P. 7,15,1. KULL. zu M. 2,16. धर्म° (s. auch bes.) MBH. 8,3458. fg. 12,472. छन्दोऽङ्ग° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 12, Çl. 50. — 3) *Ankündigung* LÂṬJ. 1,2,7. 9. 3,8,12. — 4) *Ausdruck, Bezeichnung* NIR. 4,15. 25. — 5) *die vorgetragene Lehre, die heiligen Schriften*, insbes. *die* Brâhmaṇa: अनूचानः प्रवचने साङ्गे ऽधीती AK. 2,7,9. H. 78. = आगम H. an. MED. अग्र्याः सर्वेषु वेदेषु सर्वप्रवचनेषु च (प्रवचन = अङ्ग KULL.) M. 3,184 = MBH. 13,4305. उवाच वेदांश्चतुरो मन्त्रप्रवचनार्चितान् HARIV. 9662. Ind. St. 1,47. 50. MÜLLER, SL. 53, 1 v. u. 109. 320. समस्तप्रवचनवंशः ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 1093. प्रवचनशब्देन आर्षः पाठ उच्यते Schol. zu VS. PRÂT. 1,132. *Hauptlehre der Buddhisten* VJUTP. 43. *die heiligen Schriften der* Gaina H. 245, Sch. — 6) enklit. nach einem Verbum finitum gaṇa गोत्रादि zu P. 8,1,27. 57. — Vgl. सांख्य°, प्रावचन.

प्रवचनीय (wie eben) adj. 1) *vorzutragen* P. 3,4,68. MED. j. 132. ÇÂÑKH. GṚHJ. 3,5. Ind. St. 3,272. — 2) *der da vorträgt, lehrt* P. MED. — Vgl. कर्म°.

प्रवट m. *Weizen* ÇABDÂRTHAK. bei WILSON.

प्रवण 1) n. *Abhang, Halde; Abgrund, Tiefe;* in der älteren Sprache nur im loc.: दुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयः ṚV. 8,92,11. 1,57,1. 52,5. 6, 46,14. युवोरह प्रवणे चेकिते रथः 1,119,3. सिन्धोरिव प्रवणे निम्न आशवो वृषच्युता मदासो गातुमाशत 9,69,7. 10,43,3. वृत्रस्य यत्प्रवणे दुर्गृभिश्वनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्यतुम् 1,52,6. 104,3. 5,44,4. KÂṬH. 36,2. यष्टव्यम् Schol. zu P. 6,2,178. 8,4,5. प्रवणेज NIR. 8,9. loc. pl.: अभीमिन्द्रो नद्यो वव्रिणा हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवणेषु जिघ्नते ṚV. 1,54,10. abl. sg.: (पेतुः) प्रवणादिव शैलानां शिखराणि MBH. 8,2369. आपतन्तमवासेधत्प्रवणादिव कुञ्जरम् 7,7397. वार्ष्णेयस्त्रिरूपासेधत् (lies अपासेधत्) प्रवणादिव कुञ्जरः (lies कुञ्जरम्) 1748. तेनैवमुक्तो प्रवणादिवोदकं यथा नियुक्तो ऽस्मि तथा वदामि so v. a. *eben so gern, eben so schnell wie hinabfliessendes Wasser* 14,746. 2,2128. 12,8195. प्रवणे *auf abschüssiger Bahn* so v. a. *jählings, stracks, eiligst:* प्रतिकूलं कर्मणां पापमाहुस्तद्वर्तते प्रवणे पापलोक्यम् 1,3580. उदके भूरियं धार्या मर्तव्यं प्रवणे मया 5,4634. — 2) adj. f. आ a) *geneigt, hängend, abfallend, abschüssig, declivis, pronus* AK. 3,4, 59. H. an. 3,213. MED. ṇ. 59. प्राचीमुदीचीं वेदिं प्रवणां कुर्यात् KÂṬH. 31, 8. 25,2. TS. 6,2,6,4. श्मशानं दक्षिणापरां दिशमभि प्रवणम् KAUÇ. 84. पुरस्तात्प्रवणः पशुः TS. 3,5,4,5. दक्षिणा° ÂÇV. GṚHJ. 2,5. 4,1. ÇAT. BR. 13,8,1,7. M. 3,206. प्रागुदक्प्रवण SHAḌV. BR. 2,10. ÇÂÑKH. ÇR. 5,2,1. R. 2,100,23. R. GORR. 2,108,22. 1,47,8 (wo प्रागुदक्प्र° st. उदक्प्र° zu lesen ist). प्राक्प्र° ÇAT. BR. 1,2,5,17. प्राचीन° KÂTJ. ÇR. 5,1,21. Vgl. उदक्प्रवण, welches auch KHÂND. UP. 4,17,9 die Bed. *nach Norden geneigt* hat. निम्न° (पयस्) so v. a. *hinabfliessend* zur Erkl. von निम्नाभिमुख MALLIN. zu KUMÂRAS. 5,5. — b) *geneigt* so v. a. *sich hingezogen fühlend zu, gern an Etwas gehend, sich hingebend;* = प्रह्व AK. H. 385. H. an. MED. HALÂJ. 2,197. हरेः *zu* Hari GÎT. 3,10. न च मे प्रवणा बुद्धिः परपुण्यविनाशने MBH. 5,4067. स चक्रे — लोकानां विनाशाय — मनः प्रवणमात्मनः 1,6829. (राजसूयम्) आहर्तुं प्रवणं चक्रे मनः 2,518. प्रवणो ऽस्मि वरं दातुम् 15,787. MÂRK. P. 23,89. अपच° MBH. 13,6216. मदेक° KATHÂS. 14,59. BHÂG. P. 4,1,26. MÂRK. P. 40,15. प्रणाम° MBH. 3,11471. HARIV. 14543. प्राणत्राणप्रवणमति Spr. 3106. असत्यर्थे नृणां याच्ञाप्रवणं (so ist zu verbinden) जायते मनः MÂRK. P. 24,9. प्रसाद° 72,20. वचन° KATHÂS. 3,54. श्रद्धासमाचार° VP. bei MUIR, ST. 1,22, N. 35. DHÛRTAS. 77,3. प्रीतिप्रवणमनस् KATHÂS. 23,94. BHÂG. P. 8,23,5. MÂRK. P. 81,25. विषय° KULL. zu M. 2,99. MADHUS. in Ind. St. 1,23,3 v. u. तत्प्रवणाकृतौ हरः KUMÂRAS. 4,42. प्रवणं हि मनो मम MBH. 5,3990. कर्तारः स्म प्रवणाः so v. a. *gern* 1,2187. आज्ञाप्रवणविधेयीभूय so v. a. *gern gehorchend* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,539,17. — c) *zur Neige gegangen, verschwunden:* °प्रहर्ष adj. R. 2,47,19; die Bomb. Ausg. liest aber st. dessen प्रविनष्टहर्ष. — In der Stelle: अनीकानां विभागेन पन्थानः संवृताभवन्। प्रवणाय च नैवासन् शाल्वस्य शिबिरे MBH. 3,662 ist wohl प्रयाणाय st. प्रवणाय zu lesen. Die Lexicographen geben noch folgende Bedd.: m. = चतुष्पथ AK. H. an. MED. = क्षण (auch VIÇVA im ÇKDR.) und आवर्त H. an. adj. = उदर (es ist wohl उदार gemeint) MED. = आयत und प्रगुण VIÇVA im ÇKDR. = प्लुत und स्निग्ध ÇABDAR. im ÇKDR. = क्षीण DHAR. im ÇKDR. Nach P. 8,4,5 ist das Wort aus प्र und वन *Wald* zusammengesetzt; wir halten es für eine Ableitung von 1. प्र (vgl. प्रवत्).

प्रवणता (von प्रवण) f. *Hang, Geneigtheit, Neigung:* नीच° KUVALAJ. 129,a. प्रत्यक्प्रवणतां स्वामिनः PRAB. 100,14.

प्रवणवत् (wie eben) adj. zur Erkl. von प्रवत्वत् NIR. 11,37.

प्रवणाय् (wie eben) *einen Hang fühlen zu:* °णायित n. *Hang, Neigung:* रतिर्मनोऽनुकूले ऽर्थे मनसः प्रवणायितम् SÂH. D. 73,19.

प्रवणि s. निष्प्रवणि.

प्रवत् (von 1. प्र) f. 1) *Bergabhang; Höhe* überh., auch *Himmelshöhe:* प्रवतः, निवतः, उद्वतः ṚV. 7,50,4. AV. 12,1,2. केतुमानुद्यन्त्सहमानो रजांसि विश्वा आदित्य प्रवतो वि भासि 13,2,28. परेयिवांसं प्रवतो महीरनु ṚV. 10,14,1. 4,22,4. 17,7. 6,17,12. त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपो ऽति तरामसि 7,32,27. 2,13,2. 9,22,6. 10,37,12. 75,4. AV. 18,4,7. 6,28,3. *die sieben Hänge* oder *Höhen* ṚV. 4,19,3. 9,54,2. यो विद्यात्सप्त प्रवतः सप्त विद्यात्परावतः AV. 10,10,2. *drei:* अयं पीयूषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दधारोर्वन्तरिक्षम् ṚV. 6,47,4. *der Blitz* heisst *Sohn der Höhe* प्रवतो नपात् AV. 1,13,2. 26,3; vgl. प्रवत्तो अग्ने जनिम ṚV. 10,142,2. — 2) *abschüssige Bahn* so v. a. *leicht zu durchlaufender Weg, rascher Fortgang:* इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति ṚV. 5,31,1. सनितासि प्रवतो दाशुषे चित् 7,37,5. अर्वाग्वामस्य प्रवता नि यच्छतम् AV. 4,25,6. — 3) instr. प्रवता *bergab, abwärts; raschen Laufes:* आपो न प्रवता यतीः ṚV. 8,6, 34. 9,6,4. 1,35,3. 4,38,3. 10,4,3. 75,2. TAITT. UP. 1,4,3. हरिभ्यां याहि प्रवतोप मद्रिक् ṚV. 1,177,3. pl.: प्रवद्भिरिन्द्रश्चितयन्त आयन् 33,6. — 4) प्रवद्भार्गवम् N. eines Sâman Ind. St. 3,225, a.

प्रवत्वत् (von प्रवत्) adj. *auf abschüssiger Bahn befindlich, eilig:* आ वां रथो ऽवनिर्न प्रवत्वान् (गम्याः) ṚV. 1,181,3. ऊति 8,13,7. *eine abschüssige Bahn darbietend, zum raschen Lauf geschickt* NIR. 11,37. प्रवत्वतीयं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्वती द्यौर्भवति ṚV. 5,54,9. etwa *höhenreich* 84,1.

प्रवत्स्यत्पतिका (प्र°, partic. fut. pass. von वस् mit प्र, + पति) f. *eine Frau, deren Gatte auf Reisen zu gehen gedenkt*, RASAM. im ÇKDR.

प्रवद् (von वद् mit प्र) adj. *einen Laut von sich gebend:* Trommel AV.

5,20,9. प्रथम° Kind Kauç. 10.

प्रवदन (wie eben) n. *Ankündigung* Çāñkh. Çr. 4,21,22. 17,17,3.

प्रवदितर् (wie eben) nom. ag. *der welcher ausspricht, redet:* प्रवदिता वाचो भवति TS. 2,1,2,7. 7,1,10,2. क्रतुवादान् MBh. 12,6737.

प्रवदिष्णु (wie eben) s. वाकप्र°.

प्रवद्यामन् (प्रवत् + या°) adj. *auf abschüssiger Bahn* d. i. *rasch laufend:* रथ ṚV. 1,118,3.

प्रवत् (von 1. प्र) adj. 1) *vorwärts —, hinwärts gerichtet:* अग्रये प्रवते, अ° प्रतीकवते TS. 2,4,1,2. स यदग्निः प्रवानिव दहति तदस्य वायव्यं रूपम् Ait. Br. 3,4. — 2) *die Silbe* प्र (auch पृ) *enthaltend* Ait. Br. 1,10. प्राणो वै प्रवान् Çat. Br. 1,4,3,3. Çāñkh. Br. 8,7. 20,2. 22,1. 9.

प्रवप (1. प्र + वपा) adj. *mit vielem Fett versehen:* मांसानि P. 8,4,16,Sch.

प्रवपण (von वप् mit प्र) n. P. 8,4,31,Sch. 1) *das Ausstreuen, Säen*, Gobh. 4,4,24. — 2) *das Abscheeren* (des Bartes) Çāñkh. Gṛhj. 1,28.

1. प्रवयण (von वा, वयति mit प्र) n. *Anfangsstück, das obere Ende eines Gewebes* Ait. Br. 3,10. — Vgl. प्रवाण.

2. प्रवयण (von वी = अज्, mit प्र) n. *Stachelstock zum Antreiben des Viehes* Trik. 2,8,46. H. 893. m. oder adj. = प्राजन P. 2,4,57, Sch.

प्रवयणीय (wie eben) partic. fut. pass. P. 2,4,56, Sch.

प्रवयस् (1. प्र + व°) adj. 1) *kräftig; in kräftigem Alter stehend:* अधा यो विश्वा भुवनाभि मज्मनेशानकृत्प्रवया अभ्यवर्धत ṚV. 2,17,4. अरत्निना पत्नी द्राघीयांसो भवन्तस्तस्मात्पत्नप्रवयांसि वयांसि *in den Flügeln besonders stark* TS. 5,2,5,1. Kāṭh. 20,3. — 2) *bejahrt* Naigh. 3,27. AK. 2,6,1,42. H. 339. Halāj. 2,348. Āçv. Gṛhj. 4,2. 5. Ragh. 8,18. Kathās. 30,30. Bhāg. P. 4,9,67. 23,1. 6,1,24.

प्रवय्या adj. f. ved. P. 6,1,83. वत्सतरी Schol. Wohl *mit dem Stachelstock anzutreiben.* — Vgl. 2. प्रवयण und प्रवेतर्.

1. प्रवर् (von वर् mit प्र) m. 1) *Berufung*, z. B. eines Brahmanen zu priesterlichen Functionen: अच्छावाक वदस्व यत्ते वाद्यमित्येषो ऽस्य प्रवरः Ait. Br. 6,14. — 2) *Berufung* Agni's *zu seiner Thätigkeit beim Opfer, im Eingang desselben;* daher 3) auch so v. a. *Ahnenreihe*, weil Agni in dieser Anrufung als der Agni der Vorfahren des Opfernden nach ihren Namen bezeichnet wird, indem z. B. ein Gotoma den Agni Āñgirasa, Agni Ājāsja und Gautama beruft. Diese Ahnenreihe begreift nur die obersten an das allgemein angenommene Schema der Ṛshi-Geschlechter zunächst anknüpfenden Glieder, und zwar eins, zwei, drei oder fünf (एकार्षेयः, द्व्यार्षेयः u. s. w. प्रवरः). Vgl. Müller, SL. 386. Sañsk. K. 182, *b*. पुरोहितस्यार्षेयेण प्रवरं प्रवृणीरन् Ait. Br. 7,25. 31. TS. 2,5,1,9. Çat. Br. 1,5,1,1. 20. 3,7,4,9. Çāñkh. Çr. 1,4,17. Āçv. Çr. 12,10. 13. Pravarādhj. in Verz. d. B. H. 54. fgg. गोत्र° (u. d. W. falsch erklärt) *die Ahnenreihe der Geschlechter* ebend. 60. प्रवर् = संतति und गोत्र H. an. 3,570. Med. r. 177. n. nach H. an.; m. in der ersten, n. in der zweiten Bed. nach Med. — 4) *Mitglied dieser Ahnenreihe, Ahnherr* Schol. zu Kāt. Çr. 155,1. 371,7. 8. हिरण्यरस्याङ्गिरःप्रवरस्य Bhāg. P. 5,9,1. 14. रथीतराणां प्रवराः 9,6,3. 16,37. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,508, Çl. 32. 7,27,16. Colebr. Misc. Ess. II, 305.

2. प्रवर् (von वर् mit प्र) m. *Decke, Ueberwurf* Çat. Br. 14,9,1,10 (Sāj. und Bṛh. Ār. Up. प्रवार्). *Obergewand* Varāh. Bṛh. S. 104,8. = प्रवार् P. 3,3,54.

3. प्रवर् (1. प्र + वर्) 1) adj. f. आ *der vorzüglichste, beste* H. 1438. an. 3,570. Med. r. 177. Halāj. 4,5. योनि M. 10,27. सौवीरवीराः प्रवरा युवानः Draup. 2,13. वंश MBh. 1,868. 8199. 2,78. 4,1825. कन्यां प्रवररूपाम् 5,7402. 7,1323. 13,1117. Hariv. 6334. देशे प्रवरकल्याणे 8048. 8186. 8977. 14063. R. Gorr. 1,44,18. 2,103,12 (94,12 Schl.). Suçr. 1, 185,7. Mṛkkh. 43,17. Rāga-Tar. 4,311. 640. Kathās. 21,38. Bhāg. P. 9, 17,3. Varāh. Bṛh. S. 5,37.73. शेषाः प्रवरसमन्यूनपरिमाणाः: *grösser, gleich und kleiner* 58,30. ततः सचिताः प्रवराः *vorzüglicher als* Bhāg. P. 3,29, 28. सोमः सप्रवरः *mit den Vornehmsten* (seines Gefolges) Hariv. 7152. 7193. 7195. 8429. fg. प्रवराप्सरस् Indr. 5,20. °वंशज Hariv. 6143. °मूर्धज R. 1,15,6. Mṛkkh. 98,24. Çrut. 42. Pañkat. 3,10. Bhāg. P. 5,1,6. शिवोणां प्रवरेण Draup. 3,1. MBh. 1,1030. 3,6. 13027. 13,4716. 14,669. Hariv. 12435. 14228. R. 1,44,50. 2,31,37. Suçr. 1,195,19. Bhāg. P. 3, 33,32. Ghaṭ. 16. शङ्ख° *die beste der Muscheln* Arg. 5,23. MBh. 5,7109. आश्रम° 1,2861. 2870. विप्र° 13,2038. 2833. M. 3,167. 9,67. Hariv. 6193. 6418. R. 1,10,1. 44,40. 2,114,11. Bhāg. P. 5,7,9. 24,6. Mārk. P. 61,5. त्रैलोक्यप्रवराः स्त्रियः R. 5,22,32. सा दीप्तशस्त्रप्रवरा दैत्यानां रुरुचे चमूः *ausgezeichnet durch* Hariv. 2659. पुत्र° so v. a. *der älteste Sohn* MBh. 13,663. Bhāg. P. 9,7,1. शतजित्प्रवरं पुत्रशतम् 5,15,13. Vgl. पत्ति°. — 2) m. *eine schwarze Varietät von Phaseolus Mungo* H. 1173. *Opuntia Dillenii* Nigh. Pr. — 3) m. N. pr. eines Götterboten und Freundes des Indra Hariv. 7485. fgg. 8054. 8091. 8132. fg. 8873. 8879. eines Dānava 12943. — 4) f. आ N. pr. eines Flusses MBh. 6,331 (VP. 183). ergiesst sich bei Tokā in die Godāvarī und wird wegen seines süssen Wassers gerühmt, Molesw. Nigh. Pr. — 5) n. *a*) *Aloëholz* Bhāvapr. im ÇKDr. Nigh. Pr.; vgl. H. ç. 129. — *b*) *eine best. hohe Zahl* Vjutp. 179. 181.

1. प्रवरण (von वर् mit प्र) n. *das Berufen*, zur Erkl. von प्रवर्. प्रवरणानि प्रार्थनानि प्रवरा इति Sañsk. K. 182,*b*,6. अति° (u. d. Worte falsch erklärt) *das Berufen in zu grosser Zahl, Uebertreibung des* Pravara Āçv. Çr. 12,13.

2. प्रवरण (von वर् mit प्र) n. bei den Buddhisten *die Festlichkeiten am Ende der Regenzeit* Wassiljew 85. 87; vgl. प्रवारण.

प्रवरदीपिका (1. प्र° + दी°) f. Titel einer Schrift Mack. Coll. I, 34.

प्रवरधातु (3. प्र° + धातु) m. *ein edles Metall* Varāh. Bṛh. S. 94,21.

प्रवरभूपति (3. प्र° + भू°) m. = प्रवरसेन Rāga-Tar. 4,315.

प्रवरमञ्जरी (1. प्र° + म°) f. Titel einer Schrift Müller, SL. 380, N.

प्रवरललित (3. प्र° + ल°) n. *ein best. Metrum, 4 Mal* ⏑ — — — — — ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ — — ⏑ — — Colebr. Misc. Ess. II, 162 (XI, 9). Khandom. 86.

प्रवरवाहन (3. प्र° + वा°) m. du. Bein. der Açvin (*die vorzüglichsten Pferde habend*) H. ç. 34.

प्रवरसेन (3. प्र° + सेना) m. N. pr. zweier Fürsten von Kāçmīra, von denen der eine auch den Namen Çreshṭhasena führt, Rāga-Tar. 1,190. 3,97. 109. 288. 321. 324. 4,311. Nach Einigen = भोजदेव Verz. d. B. H. No. 1353.

प्रवराध्याय (1. प्र° + अध्याय) m. *das Buch der Ahnenreihe*, N. des 11ten der 18 zum weissen Jagus gehörenden Pariçishṭa, Verz. d. B. H. No. 251.

प्रवरेश (3. प्र° + ईश) m. 1) *ein vornehmer Herr* (?) Râǵa-Tar. 3, 100. — 2) N. pr. = प्रवरसेन Râǵa-Tar. 3, 372. 378.

प्रवरेश्वर (3. प्र° + ई°) m. N. eines von Pravarasena errichteten Heiligthums Râǵa-Tar. 3, 99.

प्रवर्ग m. = महावीर H. 836. प्रवर्गावर्तभूषण Beiw. Vishṇu's Hariv. 2233. An beiden Stellen ist प्रवर्ग्य zu lesen, welches der Schol. zu Bhâg. P. 3, 13, 36 durch महावीर erklärt. Derselbe Fehler Ind. St. 3, 201, a. 10 v. u. — Vgl. दास°.

प्रवर्ग्य (von वर्ज् mit प्र) m. *eine Einleitungs-Cerimonie zum* Soma-*Opfer, bei welcher frischgemolkene Milch in einen glühend gemachten Topf* (महावीर, घर्म), nach Andern *in kochendes Schmalz gegossen wird* (तप्ते घृते पयःप्रक्षेपः प्रवञ्जनम् Sâj. zu Taitt. Âr. 5, 6, 1). तस्माद्धर्यू घर्मं संभरतस्तं संभृत्याहतुर्ब्रह्मन्प्रवर्ग्येण प्रचरिष्यामः Ait. Br. 1, 18. 3, 40. Çat. Br. 3, 4, 4, 1. 7, 3, 2, 1. 10, 2, 5, 3. fgg. 14, 1, 1, 10. 27. 2, 12. 3, 2, 22. 30. Çâṅkh. Br. 8, 7. Âçv. Çr. 4, 6. 12, 4. Kâtj. Çr. 8, 3, 19. 26, 2, 1. 2. Çâṅkh. Çr. 5, 12, 1. MBh. 14, 2623. प्रवर्ग्याभरणभूषण (vgl. u. प्रवर्ग) von Vishṇu Hariv. 12366. R. 1, 13, 4 (3 Gorr.). Bhâg. P. 3, 13, 36 (Schol.: प्रवर्ग्यो महावीरः प्रत्युपसदः पूर्वं क्रियते). 5, 3, 2. प्रवर्ग्योपसदौ gaṇa दधिपयआदि zu P. 2, 4, 14. अग्नेर्वैश्वानरस्य प्रवर्ग्यसाम Ind. St. 3, 201 (vgl. 225, wo richtig प्रवर्ग्य st. प्रवर्ग gedruckt ist).

प्रवर्ग्यवत् adj. *mit dem* Pravargja *verbunden* Âçv. Çr. 5, 13. Çat. Br. 3, 4, 4, 1. Lâtj. 1, 6, 1. Pâr. Gṛhj. 2, 8.

प्रवर्जन (von वर्ज् mit प्र) n. *die Handlung des* Pravargja, *das Eingiessen der Milch:* एषोखा रिक्ता शेते पुरा प्रवर्जनात् Çat. Br. 7, 1, 2, 9. 14. 2. 2, 47.

प्रवर्त (von वर्त् mit प्र) m. *ein (runder) Schmuckgegenstand* AV. 15, 2, 1. — Vgl. प्रवृत्त.

प्रवर्तक (vom caus. von वर्त् mit प्र) 1) adj. f. °र्तिका a) *in Bewegung —, in Thätigkeit versetzend:* चक्रस्य MBh. 14, 912. सत्वस्य Çvetâçv. Up. 3, 12. M. 12, 4. रजः प्रवर्तकं सर्वभूतानाम् Suçr. 1, 81, 8. MBh. 3, 13950. 12, 7162. 13679. 13, 4178. Tattvas. 26. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 256. चोदनेति प्रवर्तकशब्दनाम Schol. zu Ǵaim. 1, 2. भावा लोकप्रवर्तकाः MBh. 3, 11260. — b) *zur Erscheinung bringend, hervorrufend, bewirkend, veranlassend, ins Werk setzend, befördernd, Gründer, Urheber:* क्रियाणाम् MBh. 1, 929. कार्याणाम् 2, 792. आकूतीनां च चित्तीनाम् 3, 15530. अधर्मस्य 12, 1189. त्रिवर्गस्य Hariv. 4135. Râǵa-Tar. 1, 97. 4, 605. सज्जनमनोवैज्ञव्यास्रु° MBh. 1, 591. रजोवेग° 14, 1238. धर्म° Jâǵn. 3, 186. MBh. 3, 12706. 12, 3483. 12751. Mârk. P. 109, 70. चतुर्दशभुवनोत्पत्तिस्थितिप्रलय° Prab. 54, 10. लोकयात्रा° R. Gorr. 2, 118, 27. युद्धयज्ञ° Hariv. 13214. सांख्ययोग° (कपिल) MBh. 3, 14197. योग° Bhâg. P. 3, 32, 12. चातुर्होत्र° MBh. 12, 10420. सर्वशिल्प° 10422. धर्मशास्त्र° Jâǵn. 1, 5, v. l. für प्रयोजक. आयुर्वेद° (धन्वन्तरि) Bhâg. P. 9, 17, 4. वैद्यशास्त्र° Verz. d. Oxf. H. 40, a, N. 2. शाखा° 54, b, 29. — 2) n. *Eintritt einer Person auf die Bühne:* प्राविशेत्सूचितं पात्रं यत्र तत्स्यात्प्रवर्तकम् Pratâpar. 23, a, 7.

प्रवर्तन (von वर्त् simpl. und caus. mit प्र) 1) n. a) *das Vortreten, eine Bewegung nach vorn:* गतीर्दश समापन्नौ प्रवर्तननिवर्तनैः R. 6, 92, 4. *das Hervorkommen:* (खड्गस्य) प्रवर्तनं कोशात् Varâh. Bṛh. S. 49, 5. *das Zuströmen:* तोय° Mit. 244, 6 v. u. *das Gehen, Wandeln:* कायेन R. 5, 86, 2. — b) *das Thätigsein, Handeln:* कामात्पुंसः प्रवर्तनम् Cit. bei Nilak. 18. मनो हि हेतुः सर्वेषामिन्द्रियाणां प्रवर्तने R. 5, 14, 60. MBh. 12, 11402. Kâm. Nîtis. 1, 28. *das Sichabgeben mit, das Zuthunhaben mit* (instr. loc.): सर्वयज्ञेषु विप्राणामद्भिः पूर्वं प्रवर्तनम् Gṛhjasaṁgr. 2, 52. उन्मादे रात्तसैः प्रेतैरपस्मारे प्रवर्तनम् Suçr. 1, 111, 3. इतरार्थग्रहे येषां कवीनां स्यात्प्रवर्तनम् Spr. 1058. — c) *das Benehmen, die Art und Weise zu sein:* शोभन MBh. 14, 514. नास्ति परलोक इत्येवं वृत्तिः प्रवर्तनं यस्य Kull. zu M. 3, 150. — d) *das Vorsichgehen, Vonstattengehen, zur-Erscheinung-Kommen:* क्रतुराज° MBh. 3, 15300. मधुपान° Hariv. 16350. द्वंद्वयुद्ध° R. Gorr. 1, 4, 107. वाक्प्रवर्तन Mârk. P. 72, 25. — e) *das Vorwärtsschaffen, Herbeischaffen:* हविर्धान° Çâṅkh. Çr. 5, 13, 1. — f) *das Anlegen, Errichten:* महापन्न° M. 11, 63. सेतु° Mit. 245, 1. — g) *das zur-Erscheinung-Bringen, Herbeiführen, in's-Werk-Setzen, Einführen, Anwenden:* प्रवर्तनाद्धापरस्य यथाभागमुपाश्नुते। कलेः प्रवर्तनाद्राजा पापमत्यन्तमश्नुते॥ MBh. 5, 4477 = 12, 2695. अकार्यप्रतिषेधश्च कार्याणां च प्रवर्तनम् Kâm. Nîtis. 13, 52. पुण्याचार° Râǵa-Tar. 1, 314. पुण्यकानां व्रतकानां च Hariv. 7924. सामादीनाम् R. 5, 81, 45. Verz. d. Oxf. H. 48, b, 29. 30. — 2) f. आ *das Anregen der Thätigkeit:* °लक्षणा दोषाः Gautama 1, 18. — Als adj. Ragh. ed. Calc. 10, 37; die Stenzler'sche Ausg. st. dessen richtiger प्रवर्तिन्.

प्रवर्तनीय (vom caus. von वर्त् mit प्र) adj. *anzuwenden* Kull. zu M. 2, 11.

प्रवर्तमानक (scherzhafte Deminutivbildung von प्रवर्तमान, partic. praes. von वर्त् mit प्र) adj. etwa *hervorkömmelnd:* कुषुम्भकस्तदब्रवीद्गिरिः प्रवर्तमानकः ṚV. 1, 191, 16.

प्रवर्तयितर् (vom caus. von वर्त् mit प्र) nom. ag. 1) *Anreger zur Thätigkeit* Schol. zu Vedântasûtra 2, 2, 37. आत्मनः शरीराख्यस्य यः कर्मसु °ता Kull. zu M. 12, 12. — 2) *Errichter, Einführer:* सेतोः Mit. 245, 2. चातुर्वर्ण्य° VP. 4, 8 bei Muir, ST. 1, 49, N. 19. — 3) *Anwender:* दण्डस्य Kull. zu M. 7, 26.

प्रवर्तितर् (wie eben) nom. ag. *Herbeiführer, Bewirker:* देवासुराणां भावानामहमेकः प्रवर्तिता MBh. 5, 2395. *Festsetzer, Bestimmer:* सीम्नः Jâǵn. 2, 153.

प्रवर्तितव्य (von वर्त् mit प्र) n. partic. fut. pass. impers. *agendum, zu handeln* Prab. 41, 13. Sâh. D. 6, 2.

प्रवर्तिन् (von वर्त् simpl. und caus. mit प्र) adj. 1) *hervorkommend, hervorströmend:* अपाङ्गप्रवर्तिभिरस्रुभिः Çâk. 61, v. l. प्रस्रवेण — वत्सालोकप्रवर्तिना Ragh. 1, 84. *sich vorwärts bewegend, in Bewegung seiend, fliessend:* मालवात्तः° (राजन्) Çatr. 2, 454. गङ्गेवाधःप्रवर्तिनी (ed. Calc. °प्रवर्तनी) Ragh. 10, 38. *hervorkommend:* मधुमाधवौ 11, 7. अ° *unbeweglich, unwandelbar:* अग्नी Khând. Up. 3, 12, 9. — 2) *thätig seiend:* प्रकृतिः पुरुषार्थप्रवर्तिनी Kumâras. 2, 13. अ° Çat. Br. 14, 5. 1, 5. Khând. Up. 3, 12, 9. कामस्यातिप्रवर्तिनः MBh. 1, 5610. — 3) *fliessen lassend:* शोणितौघप्रवर्तिनी (नदी) Hariv. 9338. MBh. 8, 1166. — 4) *in Bewegung setzend, Verbreiter:* भृगुवाक्य° Verz. d. Oxf. H. 47, b, 22. *Einführer:* सांख्ययोग° MBh. 12, 10388. *herbeiführend, bewirkend:* सर्वकार्य° 2, 792. *anwendend:* बलवीर्य° Hariv. 9234. — Vgl. प्रतिकूल°.

प्रवर्त्य (vom caus. von वर्त् mit प्र) adj. *zur Thätigkeit anzuregen* Schol. zu Vedântasûtra 2, 2, 37.

प्रवर्धक (vom caus. von वर्ध् mit प्र) adj. f. °र्धिका *vermehrend, stei-*

gernd: शुद्धसत्त्व° Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 503, Çl. 10.

प्रवर्धन (wie eben) adj. dass.: शुक्र° Suçr. 1, 205, 1. आयुः° Hariv. 33.

प्रवर्ष (von वर्ष् mit प्र) m. *Regen* Pańkat. 93, 2.

प्रवर्षण (wie eben) n. *das Regnen, Regnenlassen*: सुरेन्द्रस्य MBh. 3, 10012. Titel des 23ten Adhjâja in Varâh. Bṛh. S. und zwar nach Bhaṭṭotp. zu 23, 1. fgg. in der Bed. *der erste Regen*. — Vet. 5, 4 ist wohl प्रधर्षण st. प्रवर्षण zu lesen.

प्रवर्षिन् (wie eben) adj. *regnend, regnen lassend, vergiessend*: शरौघ° MBh. 7, 9361. रुधिरौघ° 1, 1491. R. 1, 32, 14 (33, 11 Gorr.). अधो वर्षाम हि वयं (देवाः) नरास्तूर्ध्वप्रवर्षिणः: *nach oben regnend* (in der Form des Opfers) MBh. 12, 2147. Mârk. P. 16, 40.

प्रवर्ह् s. प्रवृह्.

प्रवलाकिन् m. 1) *Pfau* (चित्रमेखलक, welches Wilson durch *one with a variegated girdle* wiedergiebt). — 2) *Schlange* Viçva im ÇKDr. — Fehlerhafte Schreibart für प्रचलाकिन्.

प्रवल्ह (von वल्ह् mit प्र) m. *Räthselspruch*: संवत्सर° Âçv. Çr. 10, 5. Çâṅkh. Çr. 16, 26, 4. मनु° (so heisst Ṛv. 8, 29) 10, 11, 20. — Vgl. प्रवह्लि und प्रवह्ली.

प्रवल्हिका (wie eben) f. dass. H. 259. So heissen die Sprüche AV. 20, 133. — Ait. Br. 6, 33. Çâṅkh. Çr. 12, 21, 7. Br. 30, 7. प्रवह्लिका AK. 1, 1, 5, 6. H. 259, v. l.

प्रवसथ (von वस्, वसति mit प्र) n. *das Scheiden, Abreisen*: मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म *mögen wir nicht vom Lichte scheiden müssen* Ṛv. 2, 27, 7. प्रवसथमेष्यन् TBr. 1, 1, 10, 6.

प्रवसन (wie eben) n. *das Abreisen, auf-Reisen-Gehen* Spr. 2628.

प्रवसु (1. प्र + वसु) m. N. pr. eines Sohnes des Ilina MBh. 1, 3708.

प्रवस्तव्य (von वस्, वसति mit प्र) n. partic. fut. pass. impers. *zu verreisen* TS. 6, 2, 5, 5.

प्रवह (von वह् mit प्र) 1) adj. *führend, vehens*: मेदोवसासृक्प्रवहा (नदी) MBh. 4, 2016. 6, 2639. कामप्रवहा (नदी) 13, 3525. अनेकगन्ध° (देश) R. 5, 17, 18. — 2) m. a) Bez. *einer der sieben Winde, der die Planeten in Bewegung setzt*, H. an. 3, 767. Med. h. 20. MBh. 12, 11124. 11170. 12400. Hariv. 12787. Sûrjas. 2, 3. 11, 3. 12, 73. Siddhântaçir. 5, 42. Çâk. 165, v. l. VP. 240. Brahmâṇḍa-P. beim Schol. zu Çâk. 165. *Wind* überh. H. an. Bez. *eines der sieben Zungen* (als m.!) *des Feuers* Colebr. Misc. Ess. I, 190. — b) *ein Behälter, in den Wasser geleitet wird*: वर्षाम्बु° Jâǵń. 2, 154. — c) *das Hervorströmen* AK. 3, 3, 18. H. an. Med.; vgl. प्रवाह.

प्रवहण (wie eben) 1) n. a) *eine Art Sänfte* AK. 2, 8, 2, 20. H. 753. Halâj. 2, 290. Mṛkkh. 66, 12. — b) *Schiff* H. 876, Sch. Halâj. 3, 33. Vid. 228. 230. 231. 234. 236. 318. Kathâs. 13, 180. 25, 36. 44. 36, 80. 82. Pârçvanâthak. bei Aufrecht im Index zu Halâj. — 2) m. N. pr. eines Dânava Kathâs. 47, 28.

प्रवह्लि und प्रवह्ली f. *Räthsel* Bhar. zu AK. 1, 1, 5, 6. ÇKDr. — Vgl. प्रवल्ह, प्रवल्हिका.

प्रवह्लिका f. = प्रवल्हिका AK. 1, 1, 5, 6. H. 259, v. l.

प्रवा (वा, वाति mit प्र) f. 1) *das Wehen, Wegwehen*: वातस्य प्रवामुपवामनु वात्यर्चिः *das Hin- und Herwehen* AV. 12, 1, 51. VS. 15, 6. — 2) N. pr. einer Tochter Daksha's Vâju-P. in VP. 122, N. 19.

प्रवाक (von वच् mit प्र) m. *Verkündiger*; s. सोम°.

प्रवाच् (1. प्र + वाच्) adj. *beredt* H. 346.

प्रवाचन (von वच् mit प्र) n. 1) *Verkündigung*: पिपर्तु मा तदृतस्य प्रवाचनम् Ṛv. 10, 35, 8. — 2) *Bezeichnung*: द्वि° adj. *eine Doppelbezeichnung führend*, z. B. शौङ्गशैशिरयः Âçv. Çr. 12, 13.

प्रवाच्य (wie eben) P. 7, 3, 66. Vop. 26, 9. 1) adj. a) *laut zu verkünden, rühmenswerth, preiswürdig*: विश्वेत्ता ते सवनेषु प्रवाच्या Ṛv. 1, 51, 13. 105, 16. 117, 8. 132, 4. 2, 22, 4. 3, 33, 7. प्रवाच्यमिन्द्र तत्तव वीर्याणि करिष्यतः 8, 51, 3. — b) *anzureden*: इति प्रवाच्यो मधुसूदनस्त्वया *so musst du zu* Madh. *sprechen* Hariv. 7334. 7211. — 2) n. = ग्रन्थ *ein literärisches Product* P. 7, 3, 66, Sch.

प्रवाड s. u. प्रवाल 2. प्रवाडसागर m. N. pr. eines Buddha Lalit. 7 (प्रवाट°); vgl. प्रवातसार.

प्रवाण (von वा, वयति mit प्र) n. *Rand —, Verbrämung an einem Gewebe*: आत्रिकाणि लोहितप्रवाणानि वसनानि Lâṭj. 8, 6, 20. — Vgl. प्रवयण und u. निष्प्रवाणि.

प्रवाणि und प्रवाणी (wie eben) f. *Weberschiffchen* Schol. zu P. 5, 4, 160 und Bhar. zu AK. 2, 6, 3, 13 bei der Erklärung von निष्प्रवाणि, ÇKDr.

प्रवात (von वा, वाति mit प्र) n. *Luftzug; luftiger Ort; windiges Wetter*: यत्पूयति तत्प्रवाते विषजन्ति TS. 6, 4, 2, 2. प्रवात, निवात Suçr. 1, 5, 3. °स्थापन 171, 20. 358, 11. 2, 143, 10. MBh. 1, 5827. प्रावेपत भयोद्विग्ना प्रवाते कदली यथा 5, 403. अहो °सुभगो ऽयमुद्देशः Çâk. 32, 16. प्रवातमासेव्यमाना Mâlav. 8, 5. °शयन *ein im Luftzuge stehendes Lager* 45, 19. °नीलोत्पल Kumâras. 1, 47. प्रवातमिव पुष्पाणामधःपातैककारणम् Kathâs. 17, 135. 18, 24. 20, 223. °दीपचपलाः (श्रियः) 22, 40. Dṛshṭântaç. 67 bei Haeb. S. 223.

प्रवातसार (प्र° + सा°) m. N. pr. eines Buddha Lalit. ed. Calc. 5, 12. प्रवाटसागर (d. i. प्रवाडसागर) bei Foucaux.

प्रवातेज (प्र°, loc. von प्रवात, + ज) adj. *an luftigem Orte gewachsen* Nir. 9, 8. Ṛv. 10, 34, 1.

प्रवाद (von वद् mit प्र) 1) m. a) *das Vonsichgeben eines Lautes*: पुरा वयसां प्रवादात् Âçv. Çr. 4, 13. अप्रवादेन *ohne ein Wort zu sagen, ohne Weiteres* MBh. 14, 13. — b) *Ausdruck, Nennung, Erwähnung*: दृष्ट° Nir. 1, 14. आदित्यप्रवादाः स्तुतयः 2, 13. 4, 16. वैश्वानरीयाः प्रवादाः 7, 23. 8, 2. — c) *Ausspruch; Spruch; das Gerede der Menschen, Sage, Gerücht*: दासी° MBh. 4, 524. न परस्य प्रवादेन परेषां दण्डमाचरेत् Spr. 1415 (= MBh. 12, 3218). न मृत्युरस्तीति तव प्रवादम् MBh. 5, 1577. वेद° *ein Ausspruch der heiligen Schrift* 12, 1958. 6730. शिष्ट° Kull. zu M. 9, 61. इति न विद्मः प्रवादः Bhâg. P. 5, 10, 10. सत्यश्चापि प्रवादो ऽयम् (nämlich Spr. 2837. fg.) MBh. 1, 3073. सत्यश्चात्र प्रवादो ऽयं लौकिकः प्रतिभाति माम्। पितॄन्समनुजायन्ते नरा मातरमङ्गनाः॥ R. 2, 35, 26. ख्यातो लोकप्रवादो ऽयम् 3, 22, 32. व्याघ्रो मानुषं खादतीति लोकप्रवादो दुर्निवारः Hit. 11, 6. Vet. in LA. 12, 13. लोके Pańkat. 174, 1. इति केषामपि हृदि प्रवादो ऽद्यापि वर्तते Râǵa-Tar. 3, 458. ऐतिह्यमविज्ञातप्रवक्तृकं प्रवादपारंपर्यम् Z. d. d. m. G. 7, 311, N. 2. लोके मिथ्या प्रवादो ऽयं यत्त्वयास्मि विनिर्जितः MBh. 14, 2892. प्रवादाय *damit sich das Gerücht verbreite* Kathâs. 5, 42. राज्ञा मृत इति प्रवादं सर्वतो व्यधुः 15, 98. 24, 211. 218. 34, 236. 39, 31. 49. Pańkat. ed. orn. 57, 2. ज्ञातश्च लोकमध्ये प्रवादः Pańkat. 48, 22. द्यूत° *ein*

Gerücht vom Spiel MBh. 4, 536. देवीवाद° Kathâs. 15, 103. स्वयंवर° Som. Nala 136. 156. प्रवादेनैव मत्स्यानां राजा नाम्नायमुच्यते *der Sage nach* (nicht in Wirklichkeit) MBh. 4, 702. Vgl. जन°, दुष्प्रवाद. — d) *herausfordernde Reden zweier zum Kampf gerüsteter Gegner:* इत्थंप्रवादं युधि संप्रहारं प्रचक्रतू रामनिशाचरेन्द्रौ Bhaṭṭ. 2, 36. — e) in der Gramm. so v. a. *Thema* (im Gegensatz zu einem Wort in einem bestimmten Casusverhältniss u. s. w.) ṚV. Prât. 2, 39. पुंप्रवाद 4. 15. 17. 22. 5, 15. 22. 24. 9, 18. 10, 6 13, 9. Upal. 4, 6. 6, 6. 8. Schol. zu ṚV. Prât. 5, 4 (Sûtra 12). — 2) f. आ in der Stelle गन्धप्रवादाभिरलंकृते Kauç. 13. 54. Vielleicht *mit Allem was Wohlgeruch heisst.* — Vgl. अस्ति°, आत्म°, कर्म°, ज्ञान°, विद्या°, वीर्य°, सत्य°, Titel von Gaina-Schriften.

प्रवादक (vom caus. von वद् mit प्र) adj. *ertönen lassend, spielend auf:* गोपवेणु° Hariv. 3479.

प्रवादिन् 1) (von वद् mit प्र) adj. P. 3, 2, 145. 1) *einen Laut von sich gebend, schreiend:* मृगा घोरप्रवादिनः MBh. 4, 1462. *aussagend* Lâṭj. 9, 6, 11. *redend, sprechend:* अनमीक्ष्य प्रवादिनो MBh. 12, 12038. सदा प्रवादी ब्राह्मणेषात्तवैरः 13, 3567. *besprechend, redend über:* नानाधर्मप्रवादिनः 12, 12388. — 2) (von प्रवाद 1, e) *in der Thema-Form seiend:* प्रवादिनो दूणाशदूढ्यदूलभाः ṚV. Prât. 11, 20; vgl. Upal. 6, 6.

प्रवाद्य partic. fut. pass. von वद् mit प्र P. 2, 4, 56, Sch.

प्रवापयितर् (vom caus. von वप् mit प्र) nom. ag. *der was ausstreut, ausgiesst* Kâṭh. 11, 2.

प्रवापिन् (von वप् mit प्र) adj. *säend:* बीजं परक्षेत्रप्रवापिणः M. 9, 51. 49.

प्रवायक nom. ag. von वी (= अज्) mit प्र P. 2, 4, 56. Sch.

प्रवाय्य (von वा, वाति mit प्र) n. etwa *Flüchtigkeit:* एवा त्वं कासे प्र पत मनसो ऽनु प्रवाय्यम् AV. 6, 105, 1.

प्रवार (von वर् mit प्र) m. = 2. प्रवर *Decke, Ueberwurf* P. 3, 3, 54. Bṛh. Âr. Up. 6, 2, 7 (प्रवर Çat. Br., aber Sâj. प्रवार). *wollenes Zeug* Vjutp. 212. — Vgl. प्रावार.

प्रवारक 1) m. = प्रवारण 3. Vjutp. 201. — 2) n. = प्रवार Vjutp. 212.

प्रवारण (vom caus. von वर् mit प्र) n. 1) *das Befriedigen, Verabreichen des Gewünschten;* = काम्यदान AK. 3, 3, 8. Med. ṇ. 101. Halâj. 4, 88. प्रवारणं तु बालानां पूर्वं कार्यमिति स्मृतिः MBh. 5, 146. — 2) *Verbot* (निषेध) Med. — 3) bei den Buddhisten *die Feierlichkeiten am Schlusse der Regenzeit* Köppen I, 180. Vjutp. 201. 206. 211.

प्रवार्य (wie eben) adj. *zu befriedigen, derjenige, dessen Wunsch erfüllt werden muss,* MBh. 5, 149.

प्रवास (von वस्, वसति mit प्र) m. 1) *der Aufenthalt in der Fremde, Abwesenheit von der Heimath, das Verreistsein* AK. 3, 4, 14, 71. प्र प्र॑वासे॑व (aufzulösen in प्रवासमिव, Padap.: °सा ऽइव) वसतः ṚV. 8, 29, 8. प्रवाससमापद्यते Âçv. Çr. 2, 5. प्रवासादेत्य Gṛhj. 1, 15. Çâṅkh. Gṛhj. 2, 17. MBh. 3, 614. प्रवासे नगरे वापि संग्रामे 4, 209. Hariv. 3294. R. 2, 22, 18. Spr. 120. 254. 1260. 2561. 2956. Varâh. Bṛh. S. 52, 81. 67, 6. 92, 10. Kathâs. 13, 133 (प्रवाणे gedr.). 16, 113. प्रशस्यते न प्रवासो ब्राह्मणानाम् Mârk. P. 61, 50. Sâh. D. 213. प्रवासं जगाम *er ging auf Reisen* MBh. 1, 748. प्रवासं यदि मे याति भर्ता 13, 5873. प्रवासं तापसो (so ist mit der Bomb. Ausg. zu lesen) गतः R. 2, 47, 5. अप्रवासगमन Spr. 755. प्रवासादुपावृत्तः Çâk. 46, 6. परावृत्तं प्रवासात् Râga-Tar. 1, 330. °स्थ Ragh. 16, 4. Bhâg. P. 3, 7, 34. °स्थित Kathâs. 4, 33. 34, 13. दिवि प्रवासम् Arg. 1, 13. वन° MBh. 5, 10. अलं दूरप्रवासेन Hariv. 4814. — 2) in der Astr. *heliakischer Untergang der Planeten* Varâh. Bṛh. S. 7, 12. — Vgl. प्रावास, प्रावासिक.

प्रवासन n. 1) (vom caus. von वस् mit प्र) *das Vertreiben aus der Heimath, Landesverweisung* M. 7, 124. 9, 242 (nach Kull. *Tödtung*). MBh. 1, 7801. राम° R. Gorr. 1, 1, 36. 2, 59, 17. पुरान्तस्य प्रवासनम् Kathâs. 24, 218. 39, 65. 163. — 2) *das Tödten* AK. 2, 8, 2, 81. H. 371. Halâj. 2, 322.

प्रवासिन् (von वस्, वसति mit प्र) adj. *in der Fremde sich aufhaltend, auf Reisen befindlich, verreist* P. 3, 2, 145. H. 493. Kâṭh. 23, 9. Spr. 979. Bhartṛ. 1, 10. 2, 4. 12. 6, 28. Mârk. P. 18, 51. 61, 51. अ° MBh. 3, 17400. Spr. 1270 (vgl. MBh. 12, 665. 13, 2180). दीर्घ° MBh. 3, 1485. चिर° Spr. 2646. परलोकनव° *der sich vor Kurzem in die andere Welt begeben hat* Kumâras. 4, 10.

प्रवास्य (vom caus. von वस्, वसति mit प्र) adj. *des Landes zu verweisen, zu verbannen* M. 8, 284.

प्रवा॑ह (von वह् mit प्र) 1) m. a) *Strom, Strömung, fliessendes Wasser;* übertr. *Fluss, Continuität, ununterbrochene Fortdauer* (प्रवृत्ति) AK. 3, 4, 2, 21. 3, 3, 18. H. 1087. an. 3, 767. Med. h. 21. Halâj. 3, 47. Çat. Br. 12, 2, 3, 12. नद्या इव प्रवाहः Spr. 1403. गङ्गा° 2162. Ragh. 5, 46. 16, 58. Kumâras. 1, 55. Megh. 47. Z. d. d. m. G. 14, 571, 14. Kathâs. 40, 84. Râga-Tar. 5, 89. 92. 95. पृथुप्रवाहा (नदी) MBh. 6, 2636. 15, 248. Ragh. 13, 48. 57. Râga-Tar. 4, 703. अपां प्रवाहो गाङ्गः Kâm. Nîtis. 5, 8. वारां प्रवाहैः Prab. 87, 6. जल° Ragh. 13, 10. वारि° (als Erkl. von निर्झर) AK. 2, 3, 5. अमृतस्य Pañkat. II, 61. रक्त° 38, 20. Ragh. 7, 39. Mârk. P. 13, 8. 16, 16. अश्रु° Pañkat. 50, 9. Som. Nala 164. व्यञ्जनानां प्रवाहाः MBh. 3, 8530. मत्तच्छदतीरकटु° Ragh. 5, 48. वचसाम् Bhâg. P. 7, 9, 8. Nîlak. 65. एत उ ह वै छन्दःप्रवाहा अवरं छन्दः परं छन्दो ऽतिप्रवहन्ति Çâṅkh. Br. 11, 5. सृष्टि° Nîlak. 41. मनोरथानामतटप्रवाहाः Çâk. 137, v. l. Bhâg. P. 4, 31, 17. 7, 7, 28. भक्ति° 3, 33, 24. भव° 1, 8, 36. 9, 32. गुण° 2, 1, 33. 3, 28, 35. 9, 5, 26. Verz. d. Oxf. H. 128, b, 32. Vedântas. (Allah.) No. 123. 134. Kull. zu M. 1, 112. 5, 36. 6, 72. Schol. zu Kap. 1, 27. 160. *das Hervorströmen* (vgl. प्रवह) H. 1514. = व्यवहार Trik. 3, 3, 458. H. an. (st. dessen प्रवृत्ति Med.). प्रवाहेण Suçr. 2, 437, 19 Druckfehler für प्रवाहणे. — b) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9, 2572. — c) *ein schönes Pferd* Nânârtharatnam. im ÇKDr. — 2) f. ई *Sand* Râgan. im ÇKDr. — Vgl. पत्त्रप्रवाह.

प्रवाहक (wie eben) 1) m. *ein* Râkshasa Çabdam. im ÇKDr. प्रवाहिक H. ç. 37. — 2) f. °वा॑हिका *plötzlicher Drang zum Stuhlgang, Durchfall* Schol. zu P. 3, 3, 108. 5, 4, 49. AK. 2, 6, 2, 6. H. 471. Suçr. 1, 117, 5. 175, 7. 189, 14. 360, 19. 2, 180, 19. 194, 19. 440, 15. Kull. zu M. 3, 7. सप्रवाहिक Suçr. 2, 437, 2. — 3) प्रवाहिका indecl. gaṇa स्वरादि zu P. 1, 1, 37; vgl. प्रवाहुक्.

प्रवा॑हण (wie eben) 1) adj. *hinschaffend, fortschaffend* VS. 5, 31 (s. Mahîdh. zu d. St.). Çâṅkh. Çr. 6, 12, 11. Pañkat. Br. 1, 4, 4. — 2) m. N. pr. eines Mannes Çat. Br. 14, 9, 1, 1. 7. Khând. Up. 5, 3, 1. P. 7, 3, 28. gaṇa शुभ्रादि zu P. 4, 1, 123. Vgl. प्रवाहणेय, प्रावाहणि, प्रावाहणेय. — 3) f. ई (sc. वलि) *eine Falte des Mastdarms, welcher die Thätigkeit des Hinausdrängens der faeces zugeschrieben wird,* Suçr. 1, 258, 11. — 4) n. a)

das Hervortreiben Suçr. 1,99,18. 100,7. 368,17. — b) *Stuhlgang*, namentlich *der mit Drang verbundene*, Suçr. 1,84,14. 128,7. 298,1. 2,48, 21. 437,19 (wo प्रवाहणे zu lesen ist).

प्रवाहणेय m. patron. von प्रवाहण P. 7,3,28. gaṇa शुभ्रादि zu P. 4, 1,123. — Vgl. प्रावाहणेय.

प्रवाहणेयक adj. von प्रवाहणेय P. 7,3,29, Sch. — Vgl. प्रावाहणेयक.

प्रवाहणेयि m. patron. von प्रवाहण P. 7,3,29, Sch. — Vgl. प्रावाहणेयि.

प्रवाहिन् (von वह् mit प्र und von प्रवाह) 1) adj. *ziehend, fahrend*: उष्ट्र AV. 20,127,2. कृपाः साधुप्रवाहिनः MBh. 7,8104. *Etwas führend, fortführend* (von einem Flusse): पुष्पफेन° MBh. 1,2868. रुधिरौघ° 6, 3957. Hariv. 13663. मधुसर्पिः° MBh. 13,3166. विकीर्णसप्तर्षिबलिप्रवाहिभिः — गाङ्गैः सलिलैः Kumâras. 5,37. — b) *fliessend*: महावेगप्रवाहिनी (नदी) R. Gorr. 1,45,27. नदीं लोकप्रवाहिणीम् *durch die Welt* MBh. 12,9049. नदीं परलोकप्रवाहिनीम् *in die andere Welt* 4,1971. — 2) f. *eine an* प्रवाह *reiche Gegend* gaṇa पुष्करादि zu P. 5,2,135.

प्रवाहेमूत्रित (प्र°, loc. von प्रवाह, + मू°) n. *das Pissen in den Strom*, bildliche Bez. *einer nutzlosen Handlung* P. 2,1,47, Sch. Kann auch getrennt geschrieben werden.

प्रवाह्य (von प्रवाह) adj. *fluminalis* VS. 16,43.

प्रविख्याति (von ख्या mit प्रवि) f. *Berühmtheit* AK. 3,3,28.

प्रविग्रह (1. प्र + वि°) adj. *deutliche Trennung der Wörter aus dem* Saṁdhi *zeigend* ṚV. Prât. 15,10.

प्रविचय (von 2. चि mit प्रवि) m. *Untersuchung*: धर्म° Burnouf in Lot. de la b. l. 798.

प्रविचार (von चर् mit प्रवि) m. *Unterscheidung* Suçr. 2,554,5.

प्रविचित्तक (von चित् mit प्रवि) adj. *vorhersehend* Hariv. 487.

प्रविचेतन (von 4. चित् mit प्रवि) n. *das Begreifen, Verstehen*: ये हि मूलं विजानन्ति तेषां तु प्रविचेतनम् Hariv. 15576.

प्रविजय (1. प्र + वि°) m. pl. N. pr. eines Volkes Mârk. P. 57,48.

प्रविद् (विद् mit प्र) P. 3,2,61, Sch. f. *Verkündigung* ṚV. 3,7,6.

प्रविदार (von 1. दर् mit प्रवि) m. *das Auseinanderbersten*: (शिला) °रमेति Varâh. Bṛh. S. 53,114

प्रविदारण (vom caus. von 1. दर् mit प्रवि) n. 1) *das Berstenmachen, Sprengen* H. an. 5,13. fg. Med. ṇ. 113. — 2) *Kampf, Schlacht* AK. 2,8, 2,72. H. 797. H. an. Med. Halâj. 2,298. — 3) = आकीर्णम् Çabdar. im ÇKDr. *Gedränge, Tumult, Verwirrung* Wils.

प्रविद्वस् s. u. विद् mit प्र.

प्रविपल (1. प्र + वि°) *ein best. sehr kleines Zeitmaass, ein best. Theil eines* Vipala Siddhântaçir. 4,8.

प्रविभाग (von भज् mit प्रवि) m. *Theilung, Eintheilung, Sonderung, Classification* M. 1,66. 67. MBh. 1,350. सेनानां प्रविभागवित् 5,5103. प्रविभागो न राष्ट्राणां पुराणां चाभवत्तदा 7,2401. Hariv. 362. सप्तधा प्रविभागं तु कलमस्य जगाम ह MBh. 9,2220. 13,5943. 5947. 14,1083. Hariv. 11900. 12373. 12376. 12423. 14335. R. 3,37,23. 6,15,14. Suçr. 1, 134,17. 147,5. 324,5. 2,353,7. Ragh. 16,2. Çaṁk. bei Wind. Sancara 112. zu Bṛh. Âr. Up. S. 324. Kathâs. 47,10. Mârk. P. 45,21. 104,1. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 48,b,19. Schol. zu P. 3,3,136. अर्ध ist समप्रविभागवाचक Schol. zu P. 2,2,2. Davon °शस् adv. MBh. 6,424. — Vgl. दिक्प्र°.

प्रविभागवत् (von प्रविभाग) adj. *Unterabtheilungen habend*: शब्द MBh. 14,1420.

प्रविर m. *gelber Sandel* Çabdak. im ÇKDr.

प्रविरल (1. प्र + वि°) adj. f. आ *rarus, weit von einander stehend, vereinzelt, einige wenige* Suçr. 1,20,9. 130,13. 14. 135,8. Ragh. 9,44. Varâh. Bṛh. S. 67,4. सत्यं साध्यः प्रविरलाश्चपलास्तु सदा स्त्रियः Kathâs. 37,2. Sâh. D. 3,14. Pañkat. 182,16. 214,22. Kull. zu M. 2,15.

प्रविलम्बिन् (von लम्ब् mit प्रवि) adj. *hervorragend*: ललाट, उदर, स्फिक्नौ Varâh. Bṛh. S. 68,20.

प्रविलय (von ली mit प्रवि) m. *das Zerschmelzen* Suçr. 1,263,10. *vollständige Auflösung* Verz. d. Oxf. H. 231,b,2.

प्रविलसेन (प्र° + सेना) m. N. pr. eines Fürsten VP. 473. प्रविल ist wohl in 1. प्र + विल = विल्न zu zerlegen.

प्रविलापिन् (von लप् mit प्रवि) adj. *wehklagend*: चिरोत्सुक्यसंताप° (चित्त) Kathâs. 29,181.

प्रविवाद m. = विवाद *Streit* Vet. in LA. 18,18. Das Wort ist verdachtig.

प्रविविक्त s. u. विच् mit प्रवि.

प्रविविक्षु (vom desid. von विश् mit प्र) adj. *im Begriff stehend hereinzutreten, — sich hereinzubegeben* Kâm. Nîtis. 7,37. MBh. 12,1374. द्रुदम् 9,1596. Fehlerhaft प्रविवित्तु Râga-Tar. 4,326 (auch im vorang. Çloka ist प्रविश्य st. प्रविश्य zu lesen).

प्रविवेक m. wohl = विवेक Vjutp. 146.

प्रविवेक्तु s. u. प्रविवित्तु.

प्रविव्राजयिषु (vom desid. des caus. von व्रज् mit प्र) adj. *Jmd (acc.) zu verbannen beabsichtigend* Bhatt. 3,9.

प्रविश्लेष (von श्लिष् mit प्रवि) m. *Trennung* AK. 3,3,20.

प्रविषा (1. प्र + विष) f. *Birke* Çabdak. bei Wils. (ÇKDr. führt fälschlich AK. als Autorität an). — Vgl. अतिविषा, उपविषा, प्रतिविषा.

प्रविष्ट 1) partic. adj. s. u. विश् mit प्र. — 2) f. आ N. pr. der Mutter Paippalâdi's und Kauçika's Hariv. 11074. अविष्टा Langl.

प्रविष्टक (von प्रविष्ट) n. *das Hineintreten in ein Gemach; das Auftreten auf der Bühne* Mṛkkh. 148,3. Çâk. 8,17, v. l. An beiden Stellen hat die v. l. प्रवेष्टकेन statt प्रविष्टकेन.

प्रविस्तर (von स्तर् mit प्रवि) m. *Umfang* Padma-P. in Verz. d. Oxf. H. 12,a,34. 41. Çiva-P. ebend. 65,a,22. 27. Verz. d. B. H. 124,7.

प्रविस्तार (wie eben) m. dass. Verz. d. B. H. 124,12. 18.

प्रवीड n. Trik. 3,5,7.

प्रवीण (1. प्र + वीणा) 1) adj. f. आ *geschickt, tüchtig* AK. 3,1,4. 3, 4,8,35. H. 342. H. ç. 90. Halâj. 2,180. Kumâras. 7,48. Spr. 706. 1870. 2788. Çuk. in LA. 39,3. सद्गुणामृतवर्णने Spr. 3232. mit seinem loc. compon. gaṇa शौण्डादि zu P. 2,1,40. अनेकशिल्पाध्ययन° Kâm. Nîtis. 12,48. — 2) m. N. pr. einer der Söhne des 14ten Manu Hariv. 495. प्रवीर Langl. — Vgl. प्रावीण्य.

प्रवीणता (von प्रवीण) f. *Geschicklichkeit, Tüchtigkeit*: सत्संनिधानेन मूर्खो याति प्रवीणताम् Spr. 628.

प्रवीत s. वी mit प्र.

प्रवीर (1. प्र + वीर) 1) adj. *mannskräftig*, m. *ein grosser Held* ṚV

10,103,5. Draup. 8,40. MBh. 1,551. 13,4068. R. 6,16,3. Kathâs. 25,145. 27,164. 42,58. 43,99. 47,93. Râǵa-Tar. 1,64. कृतप्रवीरा (सेना) MBh. 6, 2639. 15,589. R. 2,114,6. 6,23,30. रथिनाम् MBh. 3,12316. वृष्णि°, कुरु°, पुरुष° 1,7148. 4,60. 777. Bhag. 11,48. Draup. 5,22. Hariv. 5253. R. 3,49,57. 6,2,50. Ragh. 14,29. 16,1. मर्त्य° Kathâs. 45,375. प्रतिपक्ष° 47,55. ऋषि° R. 2,89,23. दानमान° *im Spenden und Ehren* Hariv. 11842. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Pûru MBh. 1,3695. des Prakinvant (Grosssohnes des Pûru) Hariv. 1656. VP. 447. Bhâg. P. 9,20,2. des Dharmanetra Hariv. 1721. des Harjaçva VP. 454. des 14ten Manu Hariv. Langl. I, 42 (प्रवीण ed. Calc.). N. pr. eines Kaṇḍâla Mârk. P. 8,86. pl. *die Nachkommen des* Pravîra (Sohnes des Pûru) MBh. 5,2732.

प्रवीरबाहु (प्र° + बाहु) m. N. pr. eines Râkshasa R. 6,35,8.

प्रवीरवर (प्र° + वर) m. N. pr. eines Asura Kathâs. 47,19.

प्रवृज्य (von वर्ज् mit प्र) adj. so v. a. प्रवर्ग्य Taitt. Âr. 5,6,2.

प्रवृञ्जन (wie eben) n. *das Einträufeln, die Handlung des* Pravargja Comm.

प्रवृञ्जनीय (von प्रवृञ्जन) adj. *für die Handlung des* Pravargja *bestimmt*, vom Mahâvîra Kâtj. Çr. 26,7,14. 41.

प्रवृत् (von वर्त् mit प्र) f. nach Sâj. so v. a. प्रवृत्ति. मही प्रवृद्धर्यश्वस्य यज्ञैः ṚV. 3,31,3. VS. 15,9. In der ersten Stelle könnte auch ein Thema प्रवृध् angenommen werden.

प्रवृतहोम (प्र°, partic. von वृ mit प्र, + होम) m. *Wahlopfer* (bei der Priesterwahl) Kâtj. Çr. 9,8,16. Lâtj. 1,11,9. Davon °होमीय adj. Çâṅkh. Br. 18,5.

प्रवृताहुति (प्र° + आहुति) f. dass. Çâṅkh. Br. 10,6. Çr. 6,9,17. 9,20,1.

प्रवृत्त (von वर्त्) 1) partic. adj. *rund* Çâṅkh. Br. 5,1. Die anderen Bedd. s. u. वर्त् mit प्र. — 2) m. so v. a. प्रवर्त Çat. Br. 5,4,3,24. 26.

प्रवृत्तक (von प्रवृत्त) n. 1) = प्रवर्तक 2. Pratâpar. 28,a,7. — 2) *ein best. Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 78. 79. 155 (1,4). Ind St. 8,312. fg.

प्रवृत्तचक्र (प्र° + चक्र) adj. *dessen Rad ungehemmt rollt*; davon nom. abstr. °ता f. *unumschränkte Macht* Jâǵn. 1,265.

प्रवृत्ति (von वर्त् mit प्र) f. = वृत्ति, प्रवर्तन Trik. 3,3,173. H. an. 3, 280. Med. t. 130. 1) *das Fortschreiten, Fortgang, das Vonstattengehen:* यथा शुक्लस्य पक्षस्य प्रवृत्तौ चन्द्रमाः शनैः (वर्धते) MBh. 12,1060. वार° Sûrjas. 1,66. अव्युच्छिन्नपृथुप्रवृत्ति भवतो (eines Elephanten) दानं (*Brunstsaft* und *Spenden*) समानं मम Vikr. 110. सर्वक्रिया° Suçr. 1,129,20. Çâṅkh. Çr. 3,19,7. Gṛhj. 1,8. — 2) *das Zumvorscheinkommen, Hervorkommen, Hervortreten, Erscheinen:* अश्रु° Suçr. 1,118,4. कुसुम° Çâk. 84, v. l. फल° Ragh. 14,39. तेनास्य धनुषः प्रवृत्तये तोयदानिव सहस्रलोचनः (व्यादिशति) 11,43. पुराणस्य कवेस्तस्य चतुर्मुखसमीरिता। प्रवृत्तिरासीच्छब्दानां चरितार्था चतुष्टयी ॥ Kumâras. 2,17. अव्यक्तवर्णरमणीयवचः° (तनय) Çâk. 176. स्वसदृशाचार° Spr. 2401. योगप्रवृत्तिः प्रथमा Çvetâçv. Up. 2,13. जन्मनः, राज्यस्य Râǵa-Tar. 3,244. — 3) *Entstehung, Ursprung:* यतः प्रवृत्तिर्भूतानाम् Bhag. 18,46. चातुर्वर्ण्य° VP. bei Muir, ST. 1,52, N. 31. — 4) *Thätigkeit, Wirksamkeit, Bestreben, Function* Kap. 1,145. Kaṇ. 2,2,33. 6,1,10. 11. Sâṁkhjak. 12. 15. 17. 18. 57. Bhâshâp. 148. fg. Colebr. Misc. Ess. II, 289. 382. fg. Banerjea 181. fgg. MBh. 1,251. 3, 114. Bhag. 14,12. 13. 15,4. 16,7. 18,30. Spr. 2933. Kâm. Nîtis. 1,35. Prab. 9,13. 90,8. 10. 99,11. Burn. Intr. 441. इन्द्रियाणामप्रवृत्तिरयथाप्रवृत्तिर्वा Suçr. 1,91,2. प्राणादि° Çaṅk. zu Khând. Up. S. 44. कृत्स्नादत्ते यन्त्राणामप्रवृत्तिरिव Suçr. 1,23,14. plur. Jâǵn. 3,158. MBh. 3,13775. 13, 54. 3321. 3446. Kumâras. 6,26. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 49,b,24. अन्तःकरणप्रवृत्तयः so v. a. *die innere Stimme* Spr. 273. — 5) *das Sichbegeben in* (loc.), *das Gehen an, das Sichhingeben, das Sichmachen an, Obliegen* (Gegens. *das Abstehen, Entsagen*): आत्मसंदेहे प्रवृत्तिर्न विधेया Hit. 10,11. ईदृशे कर्मणि 122,18, v. l. विषयाणामर्जने Tattvas. 36. तन्मांसभक्षणेषु Kull. zu M. 5,31. कृत्याकृत्यप्रवृत्तिनिवृत्ति° Sâh. D. 1,13. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 75. fg. अद्भुताभिस्तस्या धर्मप्रवृत्तिभिः Râǵa-Tar. 6,295. स्नेह° so v. a. *das Lieben, Zugethansein* Çâk. 58,4. 92. मन्थरया रामाभिषेकविघ्नप्रवृत्तिः Schol. zu R. bei Muir, ST. 4,413,2. कस्य वा रोगिणः सितशर्कराप्रवृत्तिः साधीयसी न स्यात् *Gebrauch, Anwendung* Sâh. D. 2,9. प्रवृत्तिरेषा भूतानाम् so v. a. *fröhnen diesem* M. 5,56. MBh. 13,5679. यानि च प्रतिषिद्धानि तत्प्रवृत्तिश्च Mârk. P. 15,41. — 6) *das Verfahren, Benehmen:* अतो ऽन्यथा प्रवृत्तिः M. 5,31. पार्थिवी च प्रवृत्तिस्ते Sâv. 6,18. आचार्य° Pat. zu P. 8,4,1. त्वां प्रत्यकस्मात्कलुषप्रवृत्तौ भरताग्रजे Ragh. 14,73. मेघप्रख्या (so ist zu lesen) भवति हि जगत्यङ्गनानां प्रवृत्तिः ad Megh. 86. — 7) *Geltung einer Regel* Kâr. zu P. 2,1, 32. Schol. zu P. 8,1,73. Kâtj. Çr. 1,2,11. — 8) *Fortdauer*, = प्रवाह AK. 3,3,18. Trik. H. an. Med. निष्पन्ने ऽपि वस्तुनि क्रियाप्रवृत्तिरतिक्रमणम् Schol. zu P. 1,4,95. *fortdauernde Geltung* Kâtj. Çr. 4,3,4. 22. 7,5,25. — 9) *Loos, Schicksal:* प्रवृत्तिरेषा भूतानाम् R. 2,108,12. — 10) *Kunde, Nachricht* (vgl. वार्त्ता, वृत्तान्त) AK. 1,1,5,8. Trik. H. 260. H. an. Med. Halâj. 1,146. Vikr. 102. दयिता° *von der Geliebten* 94. अप्रवृत्तौ च वैदेह्याः R. Gorr. 1,4,71. पृष्टवांस्तस्याः प्रवृत्तिम् Kathâs. 10, 153. 38,91. राज्ञः प्रवृत्तिं चिन्वन्तः Vid. 27. नैव प्रवृत्तिं शृणुमस्तयोः कस्यचिदन्तिकात् R. 4,49,6. श्रोतुं च सीताधिगमे प्रवृत्तिम् 5,63,28. पाण्डवानां प्रवृत्तिं च (न) विद्मः MBh. 4,878. नहि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम् (*haud praesagio equidem, quidnam pares* Schl.) Bhag. 11,31. ज्ञात° Kathâs. 43,199. प्रवृत्तिर्नास्य बुध्यते Som. Nala 129. न च प्रवृत्तिस्तैर्लब्धा पाण्डवानाम् MBh. 1,485. प्रवृत्तिरुपलब्धा ते वैदेह्या रावणस्य च 3,16097. 4,898. इन्द्रात्प्रवृत्तिं प्रतिलभ्य सीता काकुत्स्थयोः R. 3,63,29. तत्कुतो ऽस्मिन्विपिने प्रियाप्रवृत्तिमागमयेयम् Vikr. 57,18. °हरण Hariv. 10026. जीमूतेन स्वकुशलमयीं हारयिष्यन्प्रवृत्तिम् Megh. 4. (पाण्डवानाम्) प्रवृत्तिराख्याता MBh. 1,438. 554. R. 6,9,19. Hariv. 10035. समाख्याता MBh. 3,11205. प्रवृत्तिं विनिवेद्य R. 1,1,72 (77 Gorr.). प्रत्यवेदयन् MBh. 1,1864. प्रवृत्तिर्निवेदिता R. 4,62,21. शंस तस्याः प्रवृत्तिम् Vikr. 105. प्रवृत्तिं प्रददुर्नगरे MBh. 1,6306. दत्त्वा R. 4,63,26. (भवद्भिः) रामसंश्रया। प्रवृत्तिरुपनेतव्या किं करोतीति तत्त्वतः ॥ 3,60,36. राज्ञां चैराप्तैः प्रवृत्तिरुदनीयत MBh. 1,7366. विषयवती प्र° *Kunde —, Kenntniss von den Sinnesgegenständen* (*a sensuous immediate cognition* Ball.) Jogas. 1, 35. — 11) *die den Elephanten zur Brunstzeit aus den Schläfen quellende Flüssigkeit* H. 1223. — 12) Name von Âvanti u. s. w. Med. — 13) *Multiplicator* (wohl eine Verwechselung mit प्रकृति) Wils. — Vgl. अति°, चित्प्रवृत्ति, दुष्प्रवृत्ति, प्रावृत्तिक.

प्रवृत्तिज्ञ (प्र° *Kunde* + ज्ञ) m. *Kundschafter* Trik. 2,8,25. Der Text hat प्रवृत्तज्ञ, der Index, ÇKDr. und Wilson aber richtig प्रवृत्तिज्ञ.

प्रवृद्धि (von वर्ध् mit प्र) f. *Wachsthum, Zunahme, Vermehrung:* सस्य° *gutes Wachsthum des Korns* VARÂH. BRH. S. 4,32. श्मश्रु° RAGH. 13, 71. कचश्मश्रुनखाप्रवृद्धि H. 63. प्रवृद्धा क्षीयते चन्द्रः समुद्रो ऽपि तथाविधः RAGH. 17, 71. श्रीमातवाह्कुलमाप — चूतप्ररोह इव — प्रवृद्धिम् RÂGA-TAR. 6, 367. अर्घस्य *das Steigen des Preises* VARÂH. BRH. S. 41 (40), 14. अभिपालन° 19, 14. KÂTJ. ÇR. 3, 2, 28. 5, 15. 8, 3, 4. *das Gedeihen, zunehmender Wohlstand, das Steigen im Amt, — Ansehen* VARÂH. BRH. S. 4, 32. RÂGA-TAR. 5, 388.

प्रवेक (von विच् mit प्र) adj. *der auserlesenste, vorzüglichste* AK. 3, 2, 6. H. 1438. HALÂJ. 4, 4. Stets nach dem subst. stehend: मणि° MBH. 5, 2. 8, 812. R. 3, 52, 24. 5, 11, 26. BHÂG. P. 2, 9, 11. 3, 8, 6. 29. नानामणिप्रवरप्रवेक° 5, 24, 9. रत्न° HARIV. 8396. 9045. सादि° MBH. 8, 3494. हय° 7, 6149. यान° R. 2, 92, 34 (101, 37 GORR.).

प्रवेग (1. प्र + वेग) m. *grosse Geschwindigkeit* HARIV. 12241. शर° *der schnelle Flug eines Pfeils so v. a. ein schnell fliegender Pfeil* MBH. 6, 2622. 8, 3826. R. 3, 31, 25. 5, 44, 6.

प्रवेगिन (von प्रवेग) adj. *sich schnell bewegend:* कपि R. 4, 1, 14. Statt सुप्रवेजितैः (शरैः) MBH. 7, 8590 ist wohl सुप्रवेगितैः zu lesen. — Vgl. वेगित.

प्रवेजित s. u. प्रवेगित.

प्रवेट m. *Gerste* TRIK. 2, 9, 4. — Vgl. प्रवट, प्रावट.

प्रवेणि und °णी (1. प्र + वे°) f. 1) = वेणि *Haarflechte,* °वेणि AK. 2, 6, 2, 49 (nach ÇKDR. °वेणी). H. 570, v. l. an. 3, 216. MED. n. 63. °वेणी H. 570. (यमुनाम्) भूमेः प्रवेणीमिव RAGH. 15, 30. — 2) *eine gefärbte wollene Decke,* °वेणि H. an. MED. °वेणी AK. 2, 8, 2, 10. H. 680. HALÂJ. 2, 153. प्रवेणीः acc. pl. MBH. 15, 727. Die Stelle eines *Sattels* vertretend KULL. zu M. 4, 72. Vgl. प्रावेण्य. — 3) °णी N. pr. eines Flusses MBH. 3, 8336. LIA. I, 576.

प्रवेतर् (von वी = अज् mit प्र) m. *Wagenlenker* H. 760.

प्रवेद् m. nom. act. von विद् mit प्र; s. अ°.

प्रवेदकृत् (प्र° + कृत्) adj. *etwa bekannt machend* AV. 5, 20, 9.

प्रवेदन (vom caus. von विद् mit प्र) n. *das Zuwissenthun, Kundthun:* काम° P. 3, 3, 153. AK. 3, 5, 14.

प्रवेदिन् (von विद् mit प्र) adj. *genau kennend:* नानाकर्म° M. 9, 267.

प्रवेद्य (vom caus. von विद् mit प्र) adj. *kund zu thun:* एवमेवं पृत्तरं तस्मात्प्रवेद्यम् MBH. 12, 11872.

प्रवेप (von वेप् mit प्र) m. *das Zittern:* सुबप्रवेपैस्तरुभिः R. 2, 96, 3 (105, 3 GORR.).

प्रवेपक (von प्रवेप) m. *das Zittern, Schauder* SUÇR. 2, 232, 12.

प्रवेपथु (von वेप् mit प्र) m. dass. SUÇR. 2, 425, 9.

प्रवेपन (wie eben) 1) m. N. pr. eines Schlangendämons MBH. 1, 2150. — 2) n. *das Zittern* P. 8, 4, 34, Sch. VOP. 26, 171 (fälschlich °वेपण; vgl. 26, 4).

प्रवेपनिन् (von प्रवेपन 2.) adj. *erschütternd, Erschütterer:* Indra RV. 5. 34. 8.

प्रवेपनीय partic. fut. pass. von वेप् mit प्र P. 8, 4, 34, Sch. VOP. 26, 4.

प्रवेपिन् (von वेप् mit प्र) adj. *zitternd, schwankend* NIR. 9, 8.

प्रवेय (von वी mit प्र) partic. fut. pass. P. 6, 1, 83, Sch. — Vgl. प्रवय्य.

प्रवेरित partic. praet. pass. *geschleudert, geworfen:* भीष्मबाहुप्रवेरिता (शक्तिः) MBH. 6, 5596. शस्त्रवृष्टिम् — द्विपहस्तैः प्रवेरिताम् 8, 4135. भ्रमर° (पुष्पवर्ष) 9, 3243. 6, 5024. 1, 1181. 18, 47. Vielleicht aus प्र-ईरित (von ईर् mit आ) entstanden.

प्रवेल m. *eine gelbe Varietät von Phaseolus Mungo* H. 1172.

प्रवेश (von विश् mit प्र) m. 1) *Eintritt, Einzug, das Hereintreten, Eindringen* H. 1500. VJUTP. 146. MBH. 1, 120. 9, 1650. 1657. 12, 2632. 13, 2296. R. 1, 77, 7. SUÇR. 1, 108, 21. 109, 5. 264, 14. KÂM. NÎTIS. 7, 39. ÇÂK. 82, 4. RAGH. 14, 55. MEGH. 41. VARÂH. BRH. S. 3, 3. 42 (43), 56. 94, 60. 98, 15. KATHÂS. 5, 62. 50, 175. RÂGA-TAR. 2, 68. PRAB. 21, 15. अव्याहत° PAÑKAT. 16, 1. रुरुधुस्तस्य प्रवेशम् VID. 39. रात्रिप्रवेशं लङ्कायाम् (रात्रौ लङ्काप्रवेशं च ed. Bomb.) R. 1, 3, 28. अनवसर° HIT. 53, 11. गोनिष्क्रमणप्रवेशौ Verz. d. Oxf. H. 86, b, 20. देवगृहे लब्धप्रवेशया MÂLAV. 69, 2. KUMÂRAS. 3, 60. मण्डल° ÇÂÑKH. GRHJ. 6, 2. पुर° ÇÂK. 63, 7. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 543, 15. Spr. 664. KATHÂS. 46, 201. 48, 29. PAÑKAT. 28, 19. ed. orn. 8, 22. DHÛRTAS. 75, 11. शरीर° (पुरुषस्य) Schol. zu KAP. 1, 48. अग्नि° R. 6, 101 in der Unterschr. KATHÂS. 16, 116. 36, 79. MUDRÂR. 135, 11. अन्तः° *das Hineinschlüpfen* SUÇR. 2, 22, 16. उर्वीपतेश्च स्फटिकाश्मनश्च शीलोज्झितस्त्रीहृदयस्य चान्तः — अन्यान्यरागः (so ist zu lesen) कुरुते प्रवेशम् *dringt ein* RÂGA-TAR. 6, 234. निक्षेप° *das Gelangen eines Pfandes in's Haus* PAÑKAT. 7, 16. vom *Eintritt der Sonne in ein Bild des Thierkreises* VARÂH. BRH. S. 39 (38), 1. vom *Auftreten auf der Bühne* BHAR. beim Schol. zu ÇÂK. 46, 18. MÂLAV. 17, 9. HARIV. 8676. *Anbruch* (der Nacht): संध्ये रजनीदिनयोः प्रवेशनिष्क्रासौ HALÂJ. 1, 106. *das Eingehen in so v. a. das Platzfinden in, Aufgehen in, Enthaltensein in:* तेनैषां समासान्तरे प्रवेशो न so v. a. *können nicht einen Theil eines andern Compositum bilden* Schol. zu P. 2, 1, 72. अविनाभावलभ्यस्यार्थस्य शाब्दे ऽन्वये प्रवेशासंभवान् SÂH. D. 15, 3. उपमानैतिह्यादीनां चानुमानशब्दयोः प्रवेशः। अनुपलब्ध्यादीनां च प्रत्यक्षे प्रवेशः Schol. zu KAP. 1, 89. — 2) *Eingang* MBH. 12, 5288. मदवरोधगृहप्रवेशं नेता ÇÂK. 139. प्रवेशश्चापसारश्च HIT. III, 53. KATHÂS. 46, 246. सभा सुप्रवेशा MBH. 2, 1774. — 3) *eingehendes Geld:* द्विगुणीभूतमूलधन° KULL. zu M. 8, 143. यथाभागभोगकरहिरण्यादिप्रवेशः (ग्रामः) Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 543, 16. *exempt from (the payment of) share of produce, tax, money-rent, and the like (exactions)* HALL. — 4) *das Rohr an der Klystirblase* (welches in den Mastdarm *eingeführt* wird) SUÇR. 2, 196, 18. 197, 4. — Vgl. गृह°, गोप्रवेशसमय und दुष्प्रवेश (auch SUÇR. 2, 22, 18 in der Bed. *schwer einzubringen, — zu reponiren*).

प्रवेशक (von प्रवेश) 1) am Ende eines adj. comp. = प्रवेश 1: उपदेक्ष्यामि ते योगमन्यदेहप्रवेशकम् (viell. °प्रवेशके zu lesen, vgl. युक्तिं देहान्तरावेशे im folg. Çloka) KATHÂS. 45, 78. — 2) *ein von niedrigen Personen ausgeführtes Zwischenspiel zwischen zwei Acten, in welchen der Zuschauer mit dem bekannt gemacht wird, was zwischen den zwei Acten vorgegangen ist oder das erfährt, was zum Verständniss des Folgenden unumgänglich nothwendig ist;* vgl. BÖHTLINGK in der Einl. zu ÇÂK. XI. fgg. DAÇAR. 1, 52. SÂH. D. 308. fg. PRATÂPAR. 23, a, 1. ÇÂK. 76, 10. VIKR. 17, 13. 53, 21. 75, 17. MÂLAV. 27, 11. 61, 12. MUDRÂR. 99, 9. 129, 12. RATNÂV. 21, 10. 56, 5. MÂLATIM. 46, 7. 107, 1. 127, 7. PRAB. 26, 12. 89, 11. 103, 7.

प्रवेशन (von विश् simpl. und caus. mit प्र) n. 1) *das Eintreten, Hineingehen, Einziehen in* Kâtj. Çr. 4,15,29. 11,1,22. Jâǵn. 3,14. सभायाम् MBh. 2, 96. 5,3108. 12,1393. Hariv. 10012. द्वारकायाः 10017. R. Gorr. 1,4,55. 3,76,35. Sâh. D. 12,2. शाला° Kâtj. Çr. 12,4,9. सभा° Pâr. Gṛhj. 3,13. अग्नि° Vid. 202. Prab. 43,14. परकाय° Jâǵn. 3,202. परचित्त° Kâm. Nitis. 13,43. — 2) *coitus* Pâr. Gṛhj. 1,11. — 3) *Haupteingang* H. 993. — 4) *das Hereinbringen, Hereinführen, Einführen* Med. n. 190. Kâtj. Çr. 14, 1,26. जले चापि प्रवेशनैः MBh. 9,1813. Varâh. Bṛh. S. 45,74. 93,14. — Vgl. गृह° und प्रावेशन.

प्रवेशनीय adj. von प्रवेशन gaṇa अनुप्रवचनादि zu P. 5,1,111.

प्रवेशयितव्य (vom caus. von विश् mit प्र) adj. *hereinzuführen* Çâk. 27,14, v. l.

प्रवेशिन् (von विश् mit प्र und von प्रवेश) 1) *eintretend:* गुह्यापालः प्रवेशिनाम् MBh. 13,1229. तिर्यग्योनि° 12,11583. — 2) am Ende eines adj. comp. *einen Eingang habend:* शैलप्राकारपरिखादुर्गमार्गप्रवेशिनी (पुरी) Hariv. 10010.

प्रवेश्य (von विश् simpl. und caus. mit प्र) 1) *intrandus, zu betreten, wohin man sich begeben darf:* विनीतवेष° (तपोवन) Çâk. 8,12. अचाटभट° (ग्राम) Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,539,13. (बलम्) अप्रवेश्यं सुरैरपि MBh. 7,5818. मन्दाकिनी — भोगिजनप्रवेश्या 13,4860. संगरः *Kampf, Schlacht* Hariv. 1101. — 2) *zu spielen* (ein musik. Instr.): पुत्रजन्म° (तूर्य) Ragh. 10,77. — 3) *einzuführen, einzulassen, einzubringen:* न प्रवेश्या बृहन्नला MBh. 4,2216. Vid. 198. अन्त्र *zu reponiren* Suçr. 2,22,9.

प्रवेष्ट m. 1) *Arm* AK. 2,6,2,31. H. 589. Halâj. 2,367. *Vorderarm* Çabdak. im ÇKDr. Vgl. प्रकोष्ठ. — 2) *das fleischige Polster auf dem Rücken eines Elephanten* Trik. 2,8,38. — 3) *Zahnfleisch eines Elephanten* Hâr. 30.

प्रवेष्टक v. l. für प्रविष्टक Çâk. 8,17. Mṛkkh. 148,3.

प्रवेष्टर् (von विश् mit प्र) nom. ag. *Eintreter, Hereingeher:* स्थूलशरीरादिप्रवेष्टृत्वात् Vedântas. (Allah.) No. 73.

प्रवेष्टव्य (wie eben) adj. 1) *intrandus, zu betreten, wohin man sich begeben darf:* ऋष्यमूकवन R. 4,9,85. 46,12. तपोवन Çâk. 8,12, v. l. Prab. 22,4. नगर Kathâs. 10,59. स्वा तनुश्च पुरी च सा 26,105. impers. *intrandum* M. 9,306. MBh. 4,152. Kathâs. 22,206. 46,205. Vid. 218. Pańkat. 127,16. 128,8. 256,24. वह्नौ Kathâs. 38,95. 113. — 2) in caus. Bed. *eintreten zu lassen, hereinzulassen* Hariv. 14461.

प्रवोढर्, °वोळ्हर् (von वह् mit प्र) nom. ag. *Entführer, mit sich fortführend* ṚV. 2,15,4. गिरिप्रवोढारमिवानिलम् MBh. 7,68.

प्रव्यक्त (von अञ्ज् mit प्रवि) adj. *deutlich* AK. 3,2,31. Suçr. 1,258,20.

प्रव्यक्ति (wie eben) f. *Aeusserung, Erscheinung* Suçr. 2,219,21.

प्रव्याध (von व्यध् mit प्र) m. *Schuss, Schussweite* Çat. Br. 5,1,5,13. Kâtj. Çr. 14,3,16. सप्तदश प्रव्याधानाजिं धावन्ति TBr. 1,3,6,3.

प्रव्याहार MBh. 12,8088 wohl fehlerhaft für प्रत्याहार *Zurückhaltung*.

प्रव्रजन (von व्रज् mit प्र) n. *das Auswandern, Fortziehen aus der Heimath* MBh. 3,2 in der Unterschr. Spr. 2630.

प्रव्रजिका Bhar. beim Schol. zu Çâk. 9,6 fehlerhaft für प्रव्रजिता oder प्रव्राजिका.

प्रव्रजित (partic. von व्रज् mit प्र) 1) *ausgewandert, fortgegangen* R. Gorr. 2,19,10. रामे वनं प्रव्रजिते 40,12. *der den Bettelstab ergriffen hat*, subst. *ein frommer Bettler, Bettelmönch* Trik. 1,1,25. Vjutp. 202. अनेनाचिरप्रव्रजितेन भवितव्यम् Mṛkkh. 113,24. masc. Jâǵn. 2,235. MBh. 2,259. 4,891. Suçr. 1,7,11. 110,3 (könnte auch fem. sein). Kâm. Nitis. 12,34. Varâh. Bṛh. S. 9,43. 50,5. fem. आ H. an. 4,115. Med. t. 211. Jâǵn. 2,293. Sâh. D. 157. Varâh. Bṛh. S. 77,9. कुमार° gaṇa श्रमणादि zu P. 2,1,70. — 2) f. आ N. zweier Pflanzen: *Nardostachys Jatamansi* (जटामांसी) Dec. und = मुण्डीरी H. an. Med. — 3) n. *das Leben des frommen Bettlers* MBh. 5,6026.

प्रव्रज्या (wie eben) f. *Auswanderung, das Ausziehen in die Fremde* MBh. 5,3186. R. 6,8,27. प्रव्रज्येव wohl zusammengezogen aus प्रव्रज्याया इव MBh. 4,533. aber अप्रव्रज्ये (neutr.) 5,788. *das Wandern —, der Stand des frommen Bettlers* H. 81, Sch. प्रव्रज्यामुं तिष्ठताम् M. 5, 89. sg. MBh. 3,16007. 5,6029. Kumâras. 6,6. बौद्धानां प्रव्रज्यार्जितनिजनाम् Râǵa-Tar. 1,171. Pańkat. ed. orn. 57,4. Vaǵras. 222. 7. प्रव्रज्यावसित Jâǵn. 2,183. Mit. 268,3. 12. Med. t. 188. °वस्तु Vjutp. 211.

प्रव्रश्चन (von व्रश्च् mit प्र) in इध्म° m. *ein Werkzeug zum Schneiden von Brennholz, Holzmesser* Schol. zu P. 3,3,117. 6,2,139. 2,2,8, Vârtt. 1.

प्रव्रस्क (wie eben) m. *Schnitt* Kauç. 44. 47.

प्रव्राज् (von व्रज् mit प्र) m. (nom. °व्राट्) *ein frommer Bettler* Vid. 96. 109. Kathâs. 49,173. — Vgl. परिव्राज्.

प्रव्राज (wie eben) m. *Flussbett:* प्रव्राजे चिन्नद्यो गाधमस्ति ṚV. 7,60,7.

प्रव्राजक (wie eben) m. = प्रव्राज् Vid. 84. 85. 88. 91. 92. 94. 100. 106. Kathâs. 15,30. 32,126 (°स्त्री). 33,32. 49,163. f. °व्राजिका 13,88. 92. 32, 129. — Vgl. परिव्राजक.

प्रव्राजन (vom caus. von व्रज् mit प्र) n. *das Verbannen* MBh. 5,3215. नगरात् 12,500. 14,323. R. 2,22,12. 35,13. 53,14. 107,6. R. Gorr. 2,8, 18. 3,53,6.

प्रव्राजिन् (von व्रज् mit प्र) m. = प्रव्राज् Çat. Br. 14,7,2,25. Ǵâbâlop. in Ind. St. 2,76,3.

प्रव्लय (von व्ली mit प्र) m. *das Zusammensinken* Ait. Br. 4,19.

प्रशँय्युवाक m. P. 2,4,29, Vârtt. 1, Sch. (प्रशय्युवाक gedr.). — Vgl. शँय्युवाक.

प्रशंसक (von शंस् mit प्र) adj. *preisend, lobend:* आत्म° MBh. 12,5400. शत्रुपक्ष° R. 6,5,10.

प्रशंसन (wie eben) n. *das Preisen, Loben* AK. 3,5,19. Vedântas. (Allah.) No. 120. Schol. zu P. 4,4,122.

प्रशंसा (wie eben) f. Vop. 26,189. *Lob, Anpreisung, Ruhm* H. 270. Halâj. 1,145. 2,223. Vjutp. 72. Çat. Br. 11,5,7,1. 14,4,3,7. ज्ञान° Nir. 1,17. कृषि° 7,3. 9,10. °नामन् 5,8. Kap. 1,96. MBh. 1,62 und R. 2,67 in den Unterschrr. भवतश्च प्रशंसाभिर्निन्दाभिरितरस्य च MBh. 3,1338. R. 4,1,29. Spr. 3196, v. l. °वचनैः MBh. 12,1399. स्त्री° *Lob der Frauen*, Titel des 73ten Adhj. in Varâh. Bṛh. S. प्रशंसां प्राप्नुवन्ति M. 10, 127. प्रशंसामभिधाय तेषाम् MBh. 1,7188. °मुखरानन Râǵa-Tar. 4,252. अप्रस्तुत° *mittelbare oder implicite Redeweise, welche durch Schilderung eines Aehnlichen oder Gegensatzes wirkt, oder vom Grund auf die Ursache und umgekehrt zu schliessen veranlasst*, Kuvalaj. 74,b. अप्रस्तु-

तस्य कथनात्प्रस्तुतं यत्र गम्यते। अप्रस्तुतप्रशंसेयं सारूप्यादिनियन्त्रिता PRATÂPAR. 96,b,7.

प्रशंसिन् (wie eben) adj. am Ende eines comp. *lobend, preisend, rühmend:* आत्म° R. 5,93,6. वर्ग° MBH. 5,1639. 12,6031. गुरुकर्म° 13,3641.

प्रशंसोपमा (प्रशंसा + उ°) f. *Vergleichung mit einem Höhern, die ein Lob enthält*, KÂVJÂD. 2,31.

प्रशंस्तव्य (von शंस् mit प्र) adj. *rühmenswerth* R. 5,19,1. — Vgl. प्रशस्तव्य.

प्रशंस्य (wie eben) adj. dass.: अग्निं मित्रं न क्षितिषु प्रशंस्यम् ṚV. 2,2,3. 11. 8,19,9. अनिन्द्यं निन्दते यो हि अप्रशंस्यं प्रशंसति MBH. 3,15229. R. 3,35,19. सर्वकामप्राप्तिस्तदुपेता प्रशंस्या *rühmenswerther, besser als* KULL. zu M. 2,95. — Vgl. प्रशस्य.

प्रशक s. u. प्रशाख 2.

प्रशद्वन् (von शद् mit प्र) UṆÂDIS. 4,116. 1) m. *der Ocean.* — 2) °शद्वरी f. *Fluss* UǴǴVAL.

प्रशम (von शम् mit प्र) 1) m. *a) das zur-Ruhe-Kommen, Ruhe, Gemüthsruhe; Aufhören, Weichen:* ततो जगाम प्रशमं च मारुतः R. 6,92,81. जातमात्रं न यः शत्रुं रोगं च प्रशमं नयेत् Spr. 939. 1252. ईतयः प्रशमं ययुः HARIV. 4027. SUÇR. 1,5,5. 2,403,8. पाप्मनाम् BHÂG. P. 3,33,5. संस्थापनाय धर्मस्य प्रशमायेतरस्य च 10,33,27. दुःखत्रय° Schol. bei WILSON, SÂṂKHJAK. S. 68. प्रत्यूह° ÇIÇ. 9,87. अर्चिषाम् *das Verlöschen* KUMÂRAS. 2,20. स तेन वारिणा वह्निस्तत्क्षणात्प्रशमं गतः HARIV. 5549. 10615. भिन्नत्वो व्हिमदोषाश्च सर्वतः प्रशमं ययुः RÂǴA-TAR. 1,186. °स्थितपूर्वपार्थिव RAGH. 8,15. मनसि प्रशमं प्रपन्ने PRAB. 98,14. प्रशममुपेहि *beruhige dich* MBH. 1,1258. 5,25. 1090. 1315. 6,5855. 13,2452. 4019. 6443. 14,84. R. 1,75,18. 5,52,2. Spr. 1871. KATHÂS. 5,105. KIRÂT. 2,32. प्रशमायन adj. (मुनि) BHÂG. P. 1,1,15. — *b)* N. pr. eines Sohnes des Ânakadundubhi von der Çântidevâ BHÂG. P. 9,24,49. — 2) f. ई N. pr. einer Apsaras MBH. 13,1425.

प्रशमन (vom caus. von शम् mit प्र) 1) adj. *zur Ruhe bringend, dämpfend, niederschlagend, heilend:* पाप° MBH. 1,7842. 7,9640. 9,2262. BṚHANNÂRAD. P. in Verz. d. Oxf. H. 9,b,39. व्याधि° MBH. 13,7134. HARIV. 9590. R. bei MUIR, ST. 4,404,17. SUÇR. 1,154,4. 169,10. 188,9. n. (sc. अस्त्र) Bez. einer Zauberwaffe R. 1,29,15 (30,14 GORR.). — 2) n. *a) das zur Ruhe-Bringen, Dämpfen, Niederschlagen, Unschädlichmachen, Heilen:* आधिव्याधि° MBH. 3,69. क्षुधा° 13,2061. SUÇR. 1,10,8. आर्ति° MEGH. 54. सर्वबाधा° MÂRK. P. 91,35. प्रणयकोप° DAÇAK. in BENF. Chr. 194,4. अस्त्रस्य MBH. 7,9015. विग्रहस्य KÂM. NÎTIS. 10,6. वैषम्याणाम् 13,55. दाय° MÂRK. P. 51,7. ग्रहाणाम् MBH. 3,14498. 5,5722. क्रुद्ध° KÂM. NÎTIS. 13,46. PRAB. 61,16 (v. l. प्रमथन). Unter den Synonymen für *Vernichten, Tödten* H. 370. HALÂJ. 2,322. — *b)* लब्ध° und लब्धस्य प्र° *die Sicherstellung des Gewonnenen* M. 7,56. RAGH. 4,14. MBH. 12,1541. HARIV. 8912. MBH. 12,2186.

प्रशय्युवाक s. प्रशंय्युवाक.

प्रशर्ध (von शर्ध् mit प्र) adj. *streitbar:* Indra ṚV. 8,4,1.

प्रशल्ल s. प्रमल्ल.

प्रशस् (शस् mit प्र) f. *Axt, Beil, Messer* oder dergl.: श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्प्रशसा बाहू AIT. BR. 2,6. स्वधितिरेवाकर्ता इत्येके DURGA zu NIR. 5,11. nach Andern so v. a. प्रशस्त, प्रकृष्टच्छेदन u. s. w.

प्रशस्त 1) partic. adj. s. u. शंस् mit प्र und vgl. अप्रशस्त. — 2) m. N. pr. eines Mannes KATHÂS. 47,83. — 3) f. आ N. pr. eines Flusses MBH. 3,10215. LIA. I, 562, N. 1.

प्रशस्तकर (प्र° + कर) m. N. pr. eines Autors (vgl. प्रशस्तपाद) HALL 64. Nach HALL vielleicht *Verfasser* (कर) eines Praçasta genannten Werkes.

प्रशस्तकलश (प्र° + क°) m. N. pr. eines Mannes RÂǴA-TAR. 7,573. 599. 815. 866. 889. 8,187.

प्रशस्तपाद (प्र° + पाद) m. N. pr. eines Autors HALL 27. 64. ders. in der Einl. zu VÂSAVAD. S. 9. Verz. d. Oxf. H. 247,a,24. No. 606.

प्रशस्तव्य (von शंस् mit प्र) adj. *rühmenswerth* R. 1,4,15. Schol. in der Calc. Ausg.: इडभावनलोपौ छान्दसौ. — Vgl. प्रशंस्तव्य.

प्रशस्ताद्रि (प्रशस्त + अद्रि) m. N. pr. eines Berges im Westen von Madhjadeça VARÂH. BṚH. S. 14,20.

प्रशस्ति (von शंस् mit प्र) f. 1) *Preis, Lob, Ruhm* ṚV. 1,74,6. वाचं यां ते वसिष्ठो अर्चति प्रशस्तिम् 7,22,3. तवेदु ताः सुकीर्तयो ऽसन्नुत प्रशस्तयः 8,45,33. 63,2. राज्ञो न प्रशस्तिभिः सोमासो गोभिरञ्जते 9,10,3. 2,11,12. 41,16. 5,16,1. DAÇAR. 1,48. PRATÂPAR. 22,b,3. गोषु प्रशस्तिं वनेषु धिषे *du legst Werth auf* ṚV. 1,70,9. — 2) *Anweisung, Leitung:* तवाह्नमग्न ऊतिभिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः (दुरिता तुर्याम्) ṚV. 5,9,6. 57,7. महो ऽस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः। नास्य क्षीयन्त ऊतयः 6,45,3. 8,12,15. — 3) wohl *Edict* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 508, Çl. 34. 35. उत्तमो लोकपालो ऽयमिति लक्ष्म प्रशस्तिषु। यः प्राप्तवान् RÂǴA-TAR. 1,346. °पट्ट 15.

प्रशस्तिकृत् (प्र° + कृत्) adj. *Lob ertheilend, anerkennend* ṚV. 1,113,19.

प्रशस्तिप्रकाशिका (प्र° 3. + प्र°) f. Titel einer Schrift GILD. 407.

प्रशस्तिरत्नावली (प्र° + र°) f. Titel eines von Viçvanâtha verfassten Gedichtes (षोडशभाषामयी) SÂH. D. 211,5.

प्रशस्य (von शंस् mit प्र) adj. *rühmenswerth, ausgezeichnet, vorzüglich* NAIGH. 3,8. P. 5,3,60. VOP. 7,57. fg. AK. 3,4,30,237. H. 1441. ṚV. 8,11,2. वेदितृषु भूयोविद्यः प्रशस्यो भवति NIR. 1,16. 8,6. 11,39. P. 4,4,122. MBH. 2,637. 8,1258. KÂM. NÎTIS. 11,55. °तर ÇAṂK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 151. °तम 303. KATHÂS. 18,61. न शोच्यः पाण्डुरनघः प्रशस्यः सः so v. a. *glücklich zu preisen* MBH. 1,4935. — Vgl. प्रशंस्य.

प्रशस्यता (von प्रशस्य) f. *Vortrefflichkeit, Vorzüglichkeit* H. 68.

प्रशाख (1. प्र + शाखा) 1) adj. *grosse Aeste habend:* वृक्ष P. 6,2,177, Sch. — 2) Bez. *des fünften Stadiums des Embryo, da sich Hände und Füsse bilden*, VJUTP. 101. प्रशक WASSILJEW.

प्रशाखवन्त् (von प्रशाखा mit Kürzung des Auslauts) adj. *mit vielen Zweigen versehen* R. 6,112,9.

प्रशाखा (1. प्र + शाखा) f. 1) *Zweig:* शाखाप्रशाखाविपुल (पादप) MBH. 8,1068. 11,139 (?). 12,3552. 5861. R. 5,29,21. 6,79,5. Spr. 840. — 2) wohl *Extremität* (beim Körper) SUÇR. 2,31,10.

प्रशाखिका f. = प्रशाखा 1. MBH. 3,2818.

प्रशान् indecl. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. — Vgl. प्रशाम्.

प्रशान्त 1) partic. adj. s. u. शम् mit प्र. — 2) m. N. pr. eines göttlichen Wesens LALIT. ed. Calc. 4,16. 6,20 und bei FOUCAUX 401.

प्रशान्तचारित्रमति (प्र° + चा° + म°) m. N. pr. eines Bodhisattva

Lalit. ed. Calc. 2, 12.

प्रशान्तचारिन् (प्र° + चा°) adj. *ruhig wandelnd*, Bez. einer Klasse von Göttern (?) Lalit. ed. Calc. 268, 9.

प्रशान्तता (von प्रशान्त) f. *Ruhe* (des Gemüths) MBh. 14, 511.

प्रशान्ति (von शम् mit प्र) f. *das zur-Ruhe-Kommen, Sichberuhigen, Aufhören, Ruhe, Ruhe des Gemüths* Vjutp. 34. वाक्° Hariv. 10798. अन्तानाम् Bhâg. P. 3, 17, 31. Gegens. कर्मन् MBh. 14, 1354. तृषः Spr. 1332. Suçr. 1, 132, 4. पावकस्य *das Verlöschen* MBh. 1, 8152. Spr. 2178. तेषां प्रशान्तिश्च हितं प्रजानाम् *Beruhigung, Besänftigung* MBh. 5, 29. Mârk. P. 51, 43. जरा प्रशान्तिदूती Kathâs. 10, 216. मनसः MBh. 5, 982. Pańkat. 123, 21. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 50, *b*, 6.

प्रशाम् (wie eben) adj. nom. °शान् Sch. zu P. 6, 4, 15. 8, 2, 64. 3, 7. Vop. 26, 74. 3, 125. 2, 34. — Vgl. प्रशान्.

प्रशा॑सन (von शास् mit प्र) n. *Weisung, Leitung, das Führen des Regiments, Herrschaft:* विशाम् R̥V. 1, 112, 3. 8, 61, 1. Çat. Br. 14, 6, 8, 9. मही° MBh. 5, 5533. तस्माड् सर्वेषु लोकेषु क्षत्रस्यैव प्रशासनमभूत् Khând. Up. 5, 3, 7.

प्रशासितर् (wie eben) nom. ag. P. 7, 2, 34. *das Regiment führend, Gebieter, Herrscher:* सर्वेषाम् M. 12, 122. सम्यक्चैव प्रशासिता MBh. 3, 2451. 5. 5072. Spr. 2292. — Vgl. प्रशास्तर्.

प्रशास्त॑र् (wie eben) nom. ag. P. 7, 2, 34 (angeblich vedisch). Decl. 6, 4, 11. *Anweiser*, zugleich Bez. eines Priesters, welcher sonst Maitrâvaruṇa heisst, *des ersten Gehilfen des* Hotar, P. 3, 2, 135, Vârtt. 1, Sch. gaṇa उद्गात्रादि zu P. 5, 1, 129. R̥V. 1, 94, 6. 2, 5, 4. Çat. Br. 4, 6, 6, 6. 11, 5, 5, 9. मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मि VS. 10, 21. ब्रह्मान्स्ताभ्यामः प्रशास्तः Ait. Br. 5, 34. Âçv. Çr. 3, 1. 5, 11. Kâtj. Çr. 9, 13, 21. 14, 9. 10, 2, 34. 11, 1, 24. 27. MBh. 14, 743. R. 2, 91, 39. Kâm. Nîtis. 13, 45. Pańkat. 156, 17. = राजन् *König* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2, 94. — Vgl. प्राशास्त्र.

प्रशास्त्र॑ (wie eben) n. 1) *das Amt des* Praçâstar R̥V. 2, 2, 1. — 2) *das* Soma-*Gefäss des* Praçâstar R̥V. 2, 36, 6. — Vgl. प्राशास्त्र.

प्रशिथिल (1. प्र + शि°) adj. f. *überaus locker, — lose, — schlaff:* शिलाः प्रशिथिलाश्चेलुर्निपेतुश्च Hariv. 3925. °भुजग्रन्थि Spr. 2934. Suçr. 2, 409, 20. Mr̥ćkh. 114, 6. Çâk. 57, v. l. °स्थानकरणपरिस्पन्द Or. u. Occ. 2, 694, 8 v. u. धर्म Hariv. 462. °लीभूत Suçr. 2, 334, 19. °लीकृत R̥t. 4, 17.

प्रशिष m. N. pr. eines Mannes Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 18, *b*, 12. pl. *seine Nachkommen* 19, *a*, 32.

प्रशिष्ट s. u. शास् mit प्र.

प्र॑शिष्टि (von शास् mit प्र) f. *Anweisung, Befehl, Ordnung:* अस्यं स्नुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्ना वाचं मनसा उपासताम् TBr. 2, 4, 6, 12. Âçv. Çr. 2, 11.

प्रशिष्य (1. प्र + शिष्य) m. *der Schüler eines Schülers* Vjutp. 202. Bhâg. P. 1, 4, 23. Br̥hannârad. P. in Verz. d. Oxf. H. 9, *b*, 4. Davon nom. abstr. °त्व n. Cit. bei Hall in der Einl. zu Sâṁkhjapr. S. 9 (vgl. Wilson, Sâṁkhjak. S. 190).

प्रशिस् (von शास् mit प्र; vgl. आशिस्) f. *Anweisung, Befehl, Ordnung:* तवेमे सप्त सिन्धवः प्रशिषं सोम सिस्रते R̥V. 9, 66, 6. नयन्नृतस्य प्रशिषो नवीयसीः 86, 32. 10, 121, 2. AV. 5, 12, 11 (R̥V. in der Parallelstelle प्रदिशः). यस्य देवस्य प्रशिषा चराम: 6, 133, 1. 11, 8. 27. 14, 1, 53. VS. 10, 21. Âçv. Çr. 3, 1. 5, 11. TBr. 3, 7, 5, 11.

प्रशुक्रीय adj. *mit* प्र शुक्रा (R̥V. 7, 34, 1) *beginnend* Çâṅkh. Br. 22, 9. 27, 2.

प्रशुद्धि (von शुध् mit प्र) f. *Reinheit:* स्वरवर्ण° MBh. 5, 1366.

प्रशुश्रुक m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Maru, R. 1, 70, 40 (72, 29 Gorr.). 2, 110, 32 (119, 29 Gorr., wo wie in der Bomb. Ausg. प्रशुश्रुव gedruckt ist). — Vgl. प्रसुश्रुत.

प्रशो॑चन (von शुच् mit प्र) adj. *fortbrennend* AV. 7, 95. 1.

प्रशोष (von शुष् mit प्र) m. *das Austrocknen, Trockenheit* Suçr. 1, 253, 10. तालुगल° 288, 19. सक्थि° 2, 232, 10.

प्रशोषण (vom caus. von शुष् mit प्र) m. *der Ausdörrer*, Bez. eines gespenstischen Wesens Hariv. 9558; vgl. Langlois I, 513.

1. प्रश्न॑ (von प्रछ्) m. P. 3, 3, 90. 6, 4, 19. Vop. 26, 180. 1) *Frage, Befragung* (auch vor Gericht); *Streitfrage* AK. 1, 1, 5, 10. H. 263. Halâj. 1, 154. TBr. 3, 10, 9, 3. यानेव मा प्रश्नानप्राक्षीः Çat. Br. 11, 4, 1, 9. 14, 6, 8, 1. Kâtj. Çr. 4, 2, 24. 7, 8, 12. Çâṅkh. Gr̥hj. 4, 2. 4. M. 8, 55. यः प्रश्नं वितथं ब्रूयात्पृष्टः सन्धर्मनिश्चये 94. तयोः प्रश्नविवादोऽभूत्प्रह्लादं तावपृच्छताम्। ज्यायान्क आवयोरेकः प्रश्नं प्रब्रूहि मा मृषा॥ *entscheide die Streitfrage* MBh. 2, 2317. प्रश्नं ब्रूहि 2388. न विब्रुवन्ति — प्रश्नमेतम् 2306. 2308. 2310. fgg. 13, 283. प्रश्नं तु वाङ्मनसोर्मां यस्मात्त्वमनुपृच्छसि MBh. 14, 640. प्रश्नं च किंचित् (lies कंचित्) प्रष्टुं त्वाम् 1699. Varâh. Br̥h. S. 1, 11. Suçr. 1, 30, 8. 15. यथाप्रश्नम् 195, 5. काम° Çat. Br. 11, 6, 2, 10. 14, 7, 1, 1. साक्षि° *Befragung der Zeugen* M. 1, 115. कुशल° *Erkundigung nach dem Wohlergehen* MBh. 1, 1738. Hit. 25, 17. Vet. in LA. 10, 20. Çuk. ebend. 41, 8. सुख° MBh. 12, 7050. अनामय° Çâk. 64, 23. वृत्तान्त° Hit. 123, 14. असत्कल्पना° Çâk. 66, 3. धर्म° MBh. 2, 2310. क्रिया° P. 8, 1, 44. प्रश्नाध्याय Siddhântaçir. 262. प्रश्नमेति *er legt Jmd* (acc.) *eine Streitfrage zur Entscheidung vor:* ते प्रजापतिं प्रश्नमायन् TBr. 2, 1, 6, 2. TS. 2, 5, 8, 5. 11, 9. Ait. Br. 3, 28. भवत्सु प्रश्नमागतः Hariv. 9663. तर्हि नौ तवैव पितरि प्रश्नः *dann hat dein Vater zwischen uns zu entscheiden* Ait. Br. 5, 14. *das Fragen nach etwas Zukünftigem* (astrol.): वर्ष° Varâh. Br̥h. S. 27, *c*, 1. गर्भिण्या गर्भस्य निपतनमेव प्रकल्पयेत्प्रश्ने 50, 35. °काल Laghuǵ. 3, 2. प्रश्नाभिधानकुशल Kâm. Nîtis. 4, 33. °निर्णय Rudrajâm. in Verz. d. Oxf. H. 88, *b*, 31. °चक्र 32. Verz. d. B. H. No. 883. Vgl. दिव्य°, देव°, दैव°. — 2) *Aufgabe, Pensum* (bei der Veda-Recitation) R̥V. Prât. 15, 9. प्रश्नस्तृचः 14. 18. प्रश्नशस् ebend. Ind. St. 8, 134. Bez. *kleinerer Abschnitte* in einigen Büchern Colebr. Misc. Ess. I, 73. Ind. St. 1, 71. 3, 378. fgg. Journ. of the Am. Or. S. 6, 419. — Vgl. प्रति°, प्राश्निक.

2. प्रश्न m. *Geflecht, geflochtener Korb:* मौञ्ज° Kauç. 26. तितउप्रश्नौ 26. 57.

प्रश्नकोष्ठी (1. प्रश्न + को°) f. Titel einer über *Wahrsagerei* handelnden Schrift Colebr. Misc. Ess. II, 479 (°कोष्टी).

प्रश्नदूती (1. प्रश्न + दू°) f. *Räthsel* Trik. 1, 1, 116.

प्रश्नय् (von 1. प्रश्न), °यति *befragen, fragen nach* Vop. 21, 14. mit dopp. acc.: सखीं कान्तोदन्तं श्रुतमपि पुनः प्रश्नयति यत् Kâvjapr. 144. 10. fg.

प्रश्नविवाक॑ (1. प्रश्न + वि°) m. *derjenige, welcher Streitfragen entscheidet, Schiedsrichter* VS. 30, 10.

प्रश्नविवाद (1. प्रश्न + वि°) m. *Streitfrage* MBh. 2, 2317.

प्रश्नवैष्णव (1. प्रश्न + वै°) n. Titel eines astrol. Werkes Ind. St. 1, 252.

Verz. d. B. H. No. 889. प्रश्न° geschrieben.

प्रश्नव्याकरण (1. प्रश्न + व्या°) n. Titel des 10ten der 12 heiligen Bücher der Gaina H. 244.

प्रश्नि m. pl. N. pr. eines Rshi-Geschlechts MBh. 12,774. 6144. Fehlerhaft für पृश्नि.

प्रश्निन् (von 1. प्रश्न) m. *Fragensteller* (शकुनादिप्रष्टृ Mahidh.) VS. 30,10.

प्रश्नी f. Trik. 1,2,34 Druckfehler (s. d. Corrigg.) für पृश्नी *Pistia Stratiotes Lin.* Bei Wilson und im ÇKDr. ist die falsche Form aufgenommen worden.

प्रश्नोत्तर (1. प्रश्न + उत्तर) Bez. eines Çabdâlamkâra Verz. d. Oxf. H. 208, *a*, 42. °मणिमाला oder °माला Titel eines Werkes Hall 126. °रत्नमाला desgl. Wilson, Sel. Works I, 282.

प्रश्नोपनिषद् (1. प्रश्न + उ°) f. Titel einer aus 6 *Fragen* (und 6 Antworten) bestehenden Upanishad Ind. St. 1,439. fgg.

प्रश्रथ (von श्रथ्, श्रन्थ् mit प्र) m. nom. act. P. 6,4,29. = प्रश्रन्थन *Schlaffheit* Wilson; vgl. प्रश्राथ.

प्रश्रन्थन (wie eben) n. nom. act. Vop. 26,174.

प्रश्रब्धि (von श्रभ्, श्रम्भ् mit प्र) f. *Vertrauen* Vjutp. 31 (प्रस्रब्धि). Burnouf in Lot. de la b. l. 798.

प्रश्रय (von श्रि mit प्र) m. P. 3,3,24, Sch. = प्रणाय AK. 3,3,25. = औदार्य Daçak. 2,34. *rücksichtsvolles Benehmen, Ehrerbietigkeit, Bescheidenheit* MBh. 3,4043. Sâv. 3,19. Spr. 665. Kâm. Nitis. 8,8. प्रश्रय इव श्रियम् (अलंकुरुते) Ragh. 10,71. 84. प्रश्रयावनत Indr. 2,21. Vid. 44. मेने वासवदत्तां च सो ऽधिकप्रश्रयास्पदम् Kathâs. 19,117. Bhâg. P. 1,9,11. 16, 29. 2,9,40. वचनैः प्रश्रयोत्तरैः MBh. 12,4090. (द्रुमः) कपिकुलैः स्कन्धे कृतप्रश्रयः *an dessen Stamm Affen gegen einander liebenswürdig sind* (?) Spr. 922. सप्रश्रयम् *ehrerbietig, bescheiden* 974. Kathâs. 6,42. Pańkat. 25, 25. 33,12. 236,17. Personificirt ist प्रश्रय ein Sohn Dharma's von der Hrî Bhâg. P. 4,1,51.

प्रश्रयण (wie eben) n. dass. Bhâg. P. 4,3,22.

प्रश्रयिन् (wie eben) adj. *rücksichtsvoll, ehrerbietig;* davon nom. abstr. प्रश्रयिता f. = प्रश्रय Kâm. Nitis. 11,29.

प्रश्रवण s. u. प्रस्रवण.

प्रश्रवस् (1. प्र + श्र°) adj. *lauttönend:* die Marut RV. 5,41,16. Nach Sâj. = प्रकृष्टान्न.

प्रश्रित 1) partic. adj. s. u. श्रि mit प्र. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Ânakadundubhi von der Çântidevâ Bhâg. P. 9,24,49.

प्रश्लथ (1. प्र + श्लथ) adj. *überaus locker, — lose, — schlaff* Trik. 3,1,7.

प्रश्लिन (von श्लि = श्लिष् mit प्र) adj. Bez. *des* Samdhi, *bei welchem* अन् *vor Tönenden* ओ *wird,* RV. Prât. 4,8.

प्रश्लिष्ट (partic. von श्लिष् mit प्र) 1) adj. *verschlungen,* so heisst *der* Samdhi *eines* अ *mit folgendem Vocal und anderer Vocale mit homogenen; auch der aus der Verschmelzung entstehende Vocal* und *der auf demselben ruhende Ton* RV. Prât. 2,2. 7. 3,8. 10. 19. 13,10. Çâńkh. Çr. 12,13,5. VS. Prât. 1,116. Ind. St. 8,120. 123. ए und ओ sind प्रश्लिष्टवर्णौ Pat. bei Gold. Mân. 41. °निर्देश Pat. zu P. 2,4,85. 5,3,5. — 2) N. pr. संज्ञायाम् gaṇa आचितादि zu P. 6,2,146. — Vgl. प्राश्लिष्ट.

प्रश्लेष (wie eben) m. 1) *fester Anschluss, das Andrücken:* सान्द्रविलेपनस्तनतटप्रश्लेषमुद्राङ्कित (वक्षस्) Spr. 1015. — 2) *das Verschmelzen von Vocalen* RV. Prât. 1,18. 3,7. VS. Prât. 5,33. Pushpas. in Ind. St. 1,47. Siddh. K. zu P. 7,1,85. एको लुब्ध इत्यत्राकारप्रश्लेषो (d. i. das ओ in एको enthält auch das अ von अलुब्ध) द्रष्टव्यः Kull. zu M. 8,77.

प्रश्वसितव्य partic. fut. pass. von श्वस् mit प्र. तेषां त्वयासनेन प्रश्वसितव्यम् so v. a. *du musst dafür sorgen, dass sie auf einem Sitze aufathmen* d. i. *sich erholen,* Taitt. Up. 1,11,3.

प्रश्वास (von श्वस् mit प्र) m. *das Einathmen:* प्रश्वासोच्छ्वास° Suçr. 1, 363,15. श्वास° Jogas. 2,49. H. 83 (vgl. Verz. d. Oxf. H. 186, *b*, Çl. 83). Kull. zu M. 1,52. 55.

प्रष्टृ (von प्रछ्) nom. ag. *Frager* Trik. 3,1,17. Kathop. 2,9. MBh. 13 3554. Mârk. P. 75,29.

प्रष्टव्य (wie eben) adj. P. 8,2,36, Sch. *zu fragen nach, zu befragen* (mit dem acc. der Sache), *befragt zu werden verdienend* M. 8,254. Jâǵn. 2,280. MBh. 1,3886. 13,1867. R. Gorr. 2,58,16. 4,43,50. 44,41. Çâk. 112,10. Spr. 2269. Kathâs. 28,62. 32,12. 43,110. Pańkat. 251,2. mit einem loc.: अर्थकृच्छ्रेषु चैवाहं प्रष्टव्यो नैपुणेषु च MBh. 3,2636. Mârk. P. 113,13. 14. *wonach man zu fragen hat:* अस्ति नः — अन्यदपि प्रष्टव्यम् Çâk. 15,16. पृच्छ माम् — यत्प्रष्टव्यम् Mârk. P. 69,50. impers.: इत्येवमनया प्रष्टव्यम् Mâlav. 49,13.

प्रष्टि (verwandt mit पृष्टि) m. *Seitenpferd,* welches neben der Lanne geht (neben dem oder den Deichsel- oder Jochpferden, धुर्य); auch wohl *ein vorgespanntes Pferd:* उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः RV. 1,39,6. 8,7,28. पञ्चवाही वहत्यग्रमेषां प्रष्टयो युक्ता अनुसंवहन्ति AV. 10,8,8. Ait. Br. 8,22. यथा प्रष्टिभिर्याति TBr. 3,8,21,3. Çat. Br. 13,3,2,9. धुर्यौ, प्रष्टौ TBr. 1,5,12,5. Daher auch *Seitenmann, ein Nebenstehender:* प्रष्टी ब्रह्मा गृहपतिः Lâtj. 3,12,14. Schol. zu 2,10,12. 11,10; vgl. ऋज्राश्वः प्रष्टिभिः (Sâj. पार्श्वस्थैः) RV. 1,100,17. — Vgl. दक्षिणा°, सव्या°, अधिप्रष्टियुग.

प्रष्टिमत् (von प्रष्टि) adj. *mit Seitenpferden versehen:* रथ RV. 6,27,24.

प्रष्टिवाहन (प्र° + वा°) adj. so v. a. das folg.: रथ Çat. Br. 5,2,4,9.

प्रष्टिवाहिन् (प्र° + वा°) adj. *ein von Seitenpferden* (also wenigstens von drei Pferden) *gezogener Wagen:* देवरथ TBr. 1,3,6,4. 7,1,5. 9,1. Pańkav. Br. 16,13,12 (hier प्रष्टि°).

प्रष्ठ (von स्था mit प्र) 1) adj. *vorangehend, der beste,* subst. *Vordermann* P. 8,3,92. AK. 2,8,2,40. H. 499. 1439. Med. ṭh. 6. प्रष्ठो गौः, अग्रगः P., Sch. रथ° = रथानां श्रेष्ठः Ragh. 15,10. राज° Râǵa-Tar. 4,368. व्यासप्रष्ठाः = व्यासः प्रष्ठो (Schol. अग्र्यो) येषां ते Kuvalaj. 105,*b*,4. f. प्रष्ठी = प्रष्ठभार्या Gaṭâdh. im ÇKDr. — 2) m. *ein best. Kraut,* = चाण्डालिकौषधि Med.

प्रष्ठवाह् (nom. °वाट् P. 8,2,31, Sch., instr. प्रष्ठौहा, acc. pl. प्रष्ठौहस् 6,4,132, Sch.) m. ved. P. 3,2,64, Sch. Vop. 26,64. = युगपार्श्वग AK. 2, 9,63 (die Ausg. von Pûnâ erwähnt auch die Lesart पष्ठ°). Vgl. पष्ठवाह् und प्रष्टि. प्रष्ठौही f. P. 6,4,132, Sch. *eine zum ersten Mal trächtige Kuh* AK. 2,9,70. H. 1266. Halâj. 2,114. MBh. 13,4427. Vgl. पष्ठौही.

प्रष्ठवाहिन् s. u. प्रष्टि°.

प्रसविप्लव s. प्रश्नविप्लव.

प्रस्, प्रसते *ausbreiten* Dhâtup. 19,4. *gebären* Vop.

प्रसक्त s. u. सञ्ज् mit प्र.

प्रसक्ति (von सञ्ज् mit प्र) f. = प्रसाद H. an. 3,335. Med. d. 35. Viçva beim Schol. zu Vâsavad. 9. 1) *das Hängen an, Sichhingeben, Fröhnen, Beschäftigung:* विषयेषु प्रसक्तिम् M. 1,89. मा भूवन्नपथहृतास्तवेन्द्रियाश्वाः संतापे दिशतु शिवः शिवां प्रसक्तिम् Kirât. 5, 50. Vgl. अतिप्रसक्ति. — 2) *Anwendbarkeit* Schol. zu Ṛv. Prât. 5,1. अति° *eine zu weite Anwendbarkeit* Kap. 1, 53. प्रसक्तिं प्रया *möglicher Weise eintreten, — erscheinen, möglich sein* Râǵa-Tar. 6,154. — Vgl. प्रसङ्ग.

प्रसत्वन् (von सह् mit प्र) adj. *überwältigend, siegreich:* क्रत्वा ये ते आशवो वाता इव प्रसक्षिणः Vâlakh. 1,8. Ṛv. 8,13,10. Indra 32,27.

प्रसंख्या (ख्या mit प्रसम्) f. 1) *Gesammtsumme:* अध्यायाः सप्ततिर्ज्ञेयास्तथा चाष्टौ प्रसंख्यया MBh. 1,416.580. — 2) *Erwägung* Kâtj. Çr. 1,10,3.

प्रसंख्यान (wie eben) 1) adj. zur Bezeichnung einer Art von *Büssern;* vielleicht *meditirend* MBh. 9,2166. — 2) m. *Zahlung, eine Summe Geldes:* प्रसंख्यानानसंख्येयान्प्रत्यगृह्णन्द्विजातयः (bei einem Opfer) MBh. 3,10298. — 3) n. a) *das Herzählen, Aufzählen* Bhâg. P. 3,24,36. — b) *das Ueberlegen, Nachdenken* Tattvas. 19. हरः प्रसंख्यानपरो बभूव Kumâras. 3,40. यो न याति °नम् MBh. 3,1382.

प्रसङ्ग (von सञ्ज् mit प्र) m. P. 6, 1, 161, Sch. 1) *das Hingegebensein, Fröhnen, naher Verkehr, Beschäftigung mit; Neigung, Hang* MBh. 12, 3322. Pańkat. ed. orn. 38,11. 14. 17. तस्य प्रसङ्गो ऽभूदतिमात्रं स्म देवने N. 13,32. Spr. 1766. इन्द्रियाणां प्रसङ्गेन M. 2,93. 12,52. नृत्यवादित्रगीतानां प्रसङ्गाः MBh. 14,1036. विरुद्ध° Jâǵn. 1,129. असत्° adj. Bhâg. P. 3,9,4. सुरत° Kumâras. 1,19. धर्मदोषप्रसङ्गेन R. 2, 23, 6. सूक्ष्मेभ्यो ऽपि प्रसङ्गेभ्यः स्त्रियो रक्ष्याः M. 9,5. स्त्री° *der Verkehr mit Weibern* Suçr. 1, 258, 4. 271, 10. 2,153, 14. 372, 3. दुर्योधनप्रसङ्गेन Spr. 274. तयोर्विविक्त प्रसङ्गं रममाणयोः Bhâg. P. 9,1,31. विरत° (नेत्र) wohl so v. a. *keine Beschäftigung habend* Kumâras. 3,47. अस्य प्रसङ्गतः so v. a. *aus Rücksicht für ihn* MBh. 1,8090. प्रसङ्गेन wohl so v. a. *mit ganzer Seele, eifrigst:* नेहेतार्थान्प्रसङ्गेन (Kull.: प्रसज्यते यत्र पुरुषः स प्रसङ्गो गीतवादित्रादिः) M. 4, 15. Bhag. 18, 34. अति° *zu grosser Hang zu Etwas* Hariv. 8434. Suçr. 2, 148, 14. प्रमदासु Spr. 1524. — 2) *das Gegebensein einer Möglichkeit, das Vorkommen, Eintritt eines Falles, Anwendbarkeit; eine sich darbietende Gelegenheit:* प्रसङ्गादपवादो बलीयान् Âçv. Çr. 1,1. Kâtj. Çr. 6,10,16. अ° 1,3,26. 9,12,2. न तु कर्मनाशः प्रारब्धकर्मणो ऽपि नाशप्रसङ्गात् Cit. bei Nilak. 30. 120. Çaṁkara bei Banerjea 161. प्रलयादावपि बन्धप्रसङ्गात् Schol. zu Kap. 1,18. यत्र द्वौ प्रसङ्गावन्यार्थावेकस्मिन्प्राप्नुतः स विप्रतिषेधः Kâç. zu P. 1,4,2. एचः प्लुतप्रसङ्गे *wenn der Fall eintritt, dass ein Diphthong* pluta *wird,* Schol. zu P. 8,2,106. 1,1,49. 50. 6,1,131 (im 2ten Bde.). Sâṁkhjak. 42. Madhus. in Ind. St. 1,19,9. ब्राह्मण° wohl *die Anwendbarkeit des Begriffs Brahmane* Vaǵras. 222, 15. 223,1. 4 v. u. प्रतिग्रहसमर्थो ऽपि प्रसङ्गं तत्र वर्जयेत् *er vermeide das Eintreten dieses Falles* M. 4, 186. परितापदुःखमापत्प्रसङ्गसुलभम् *bei eintretendem Unglück sich leicht einstellend* Spr. 2931 (hiernach zu verbessern). प्रसङ्गविनिवृत्तये *damit der Fall nicht* (wieder) *eintrete* d. i. *um abzuschrecken* M. 8,368. प्रसङ्गनिवारणाय (als Erklärung von प्रत्यादेशाय) Kull. zu M. 8,334. Çâk. Ch. 100, 7. Haeb. Anth. S. 237. Çl. 3. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 31. नान्यस्मिन्नपि दण्डस्य प्रसङ्गो ऽनिश्चितागसि so v. a. *es tritt nicht der Fall ein, dass Strafe verhängt wird,* Râǵa-Tar. 4,96. कवीनां गणनाप्रसङ्गे *wenn der Fall eintrat, dass man die Dichter herzählte,* Spr. 1798. Kathâs. 17, 3. Râǵa-Tar. 3, 440. प्रसङ्गे कुत्रापि *bei einer gewissen Gelegenheit* Kathâs. 27,4. एतत्प्रसङ्गे 23, 29. 45,232. Râǵa-Tar. 5,353. 367. मृगप्रसङ्गेन वनमन्यद्विवेश ह *bei Gelegenheit einer Gazelle* d. i. *beim Verfolgen einer Gazelle* MBh. 1, 2845. पुण्याश्रमदर्शनप्रसङ्गेन Çâk. Ch. 18, 9. Pańkat. 117, 10. Hit. 85, 12. Mârk. P. 75,31. Çaṁk. zu Ḱhând. Up. S. 80. Verz. d. Oxf. H. 267, b,21. तत्प्रसङ्गेन Kathâs. 47,98. अमुनैव प्रसङ्गेन Schol. zu Kap. 1,18. प्रसङ्गेन *gelegentlich, bei dargebotener Gelegenheit* Kâm. Nitis. 11,21. Kathâs. 7,33. 27,140. 36,6. 49,212. Râǵa-Tar. 3,158. Statt des instr. häufig der ablat. (M. 9,181. Madhus. in Ind. St. 1,17,23. 20,8. Kathâs. 18,57. 27,78. 33, 103) und die adv. Form auf तस् (Kâm. Nitis. 11, 2. Kathâs. 16, 31. 27, 133). Am Anf. eines comp. ohne Flexionszeichen: °यान Kâm. Nitis. 11,9. प्रसङ्गासन 21. °वाद Varâh. Bṛh. S. 1, 8. प्रसङ्गापनत Kathâs. 22, 9. 44,108. 47,120. Daçak. in Benf. Chr. 179,11. Besonders häufig kommt die Verbindung कथा° vor. चिच्छेद सादृश्यकथाप्रसङ्गम् *schnitt die Gelegenheit über die Aehnlichkeit zu sprechen ab* Kumâras. 7, 16. Varâh. Bṛh. S. 1,11. कथाप्रसङ्गेन *bei Gelegenheit einer Unterhaltung, im Verlauf des Gesprächs* Spr. 3415. Kathâs. 22,184. 45,12. Hit. 97,16. कथाप्रसङ्गात् dass. Kathâs. 42,188. 43,193. 25,65 (तत्प्रसङ्गात् = कथाप्र°). नानाकथाप्रसङ्गावस्थित *gerade in mannichfachem Gespräch begriffen* Hit. 27,14. अतिप्रसङ्ग *die Möglichkeit des zu-weit-Gehens:* °भङ्गात् *aus Scheu, zu weit zu gehen* Râǵa-Tar. 4, 54. 307. — 3) = गुरुकीर्तन *Erwähnung der Aeltern* Sâh. D. 384. — 4) Bez. einer buddh. Schule Vjutp. 115. Wassiljew 207. 298. 317. 318. 325. 326. — Vgl. अति°, प्रासङ्ग, प्रासङ्गिक.

प्रसङ्गरत्नावली (प्र° + र°) f. Titel eines Werkes Mack. Coll. I, 104.

प्रसङ्गवत् (von प्रसङ्ग) adj. viell. *gelegentlich, zufällig* Daçak. in Benf. Chr. 180,11.

प्रसङ्गाभरण (प्रसङ्ग + आ°) n. Titel einer kleinen aus neuer Zeit stammenden Spruchsammlung, von der eine lithographirte Ausgabe in Bombay erschienen ist.

प्रसङ्गिन् (von सञ्ज् mit प्र) adj. 1) *hängend an Jmd* oder *Etwas, ganz hingegeben* Ṛt. 1, 12. सुरत° 6, 1. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 138. अति° MBh. 9, 3360. Davon nom. abstr. °सङ्गिता f.: पश्चात्कामं निषेवेत न च गच्छेत्प्रसङ्गिताम् MBh. 13,1557. स्त्री° Tattvas. 20. — 2) *gelegentlich erscheinend, sich an etwas Anderes anschliessend, dahin gehörig, hinzukommend* MBh. 3,606 (wo प्रसङ्गि vom Folgenden zu trennen ist). Suçr. 2,409, 2. कृताकृतप्रसङ्गिन् (!) Verz. d. Oxf. H. 172, b, N. — 3) *untergeordnet, unwesentlich, secundär* MBh. 5,1442. 12,12223.

प्रसंघ m. viell. so v. a. संघ *grosse Menge* MBh. 7,8128.

प्रसज्य partic. fut. pass. von सञ्ज् mit प्र. °प्रतिषेध wird nach ÇKDr. im Malamâsat. erklärt durch: अप्राधान्यं विधेर्यत्र प्रतिषेधे प्रधानता । प्रसज्यप्रतिषेधो ऽसौ क्रियया सह यत्र नञ् ॥ Hierzu folgendes Beispiel von Bhoǵarâǵa: पौषे चैत्रे कृष्णपक्षे नवान्नं नाचरेद्बुधः । भवेज्जन्मान्तरे रोगी पितॄणां नोपतिष्ठते ॥ Dazu wird bemerkt: अत्र रोगीति निन्दाश्रवणात्प्रसज्यता । नोपतिष्ठत इति श्रवणात्पर्युदासता ॥ Vjutp. 110 wird

प्रसक्तप्रतिषेध geschrieben.

प्रसक्षन् (von सह् mit प्र) s. दीर्घ°.

प्रसंधान (von 1. धा mit प्रसम्) n. *das Verbinden* (z. B. der Wörter im Krama) AV. PRÂT. 4, 111. 122. Schol. zu 78. Ind. St. 4,352 (?).

प्रसंधि (1. प्र + सं°) m. N. pr. eines Sohnes des Manu MBH. 14,65.fg.

प्रसन्न 1) partic. adj. s. u. सद् mit प्र. — 2) m. N. pr. eines Fürsten WASSILJEW 53. 208. — 3) f. श्रा *Branntwein* AK. 2, 10, 40. TRIK. 2, 10, 15. H. 903. an. 3,389. MED. n. 86. HALÂJ. 2,174.

प्रसन्नता (von प्रसन्न) f. 1) *Klarheit, Reinheit* AK. 1,1,2,18. des Wassers SUÇR. 1,170,13. des Mondes Spr. 2311. — 2) *Freundlichkeit, gute Laune:* मनस्विक्कृदयं धत्ते रोषेणैव प्रसन्नताम् Spr. 2109. शरन्निशा (so ist zu trennen) तयोनेव राज्ञा निन्ये प्रसन्नताम् (zugleich *Klarheit*) RÂGA-TAR. 3, 152. — Vgl. चित्त°.

प्रसन्नत्व (wie eben) n. *Klarheit, Reinheit:* der Sonne RAGH. 10, 75. (कन्याम्) प्रसन्नत्वेच (lies प्रसन्नत्वेन) कान्त्या च चन्द्ररेखामिवामलाम् MBH. 1, 6541.

प्रसन्नपाद (प्र° + पाद) Titel eines Werkes des Dharmakîrti WASSILJEW 326.

प्रसन्नराघव (प्र° + रा°) n. Titel einer Komödie Gajadeva's Verz. d. Oxf. H. No. 289. Ind. St. 1,466.

प्रसन्नवेङ्कटेश्वरमाहात्म्य (प्र° - वे° + मा°) n. Titel einer Legende aus dem Bhavishjottarapurâṇa MACK. Coll. I, 77.

प्रसन्नेरा f. *Branntwein* BHAR. zu AK. 2,10,40. — Vgl. प्रसन्ना und इरा.

प्रसभम् (absolut. von सभ् = सह् mit प्र; vgl. प्रसह्य) 1) adv. *mit Gewalt, ungestüm, heftig* AK. 2,8,2,77. TRIK. 3, 3, 110. H. 804. HALÂJ. 4, 74. स्यात्साहसं त्वन्वयवत्प्रसभं कर्म यत्कृतम् M. 8,332. इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः BHAG. 2, 60. ARG. 3,34. ÇÂK. 5. ṚT. 6, 24. SÂH. D. 44,10. MÂRK. P. 61,32. हृत्वा SUND. 2, 13. Spr. 786. छित्वा PRAB. 3,9. उन्मार्थन् HARIV. 4615. KATHÂS. 11, 68. 22, 165. 28, 189. 35, 38. 37, 53. BHÂG. P. 1,9,38. PRAB. 78, 16 (die bessere Lesart ist प्रथमम्). यच्चा ब्रवीपि प्रसभं सखा ते ऽहम् MBH. 1,5137. BHAG. 11,41. R. 5, 81, 35. 46. Spr. 2597. Am Anf. eines comp. ohne Flexionszeichen: प्रसभहरण JÂGN. 2, 230. °दमन ÇÂK. 192. प्रसभोद्धृतारि RAGH. 2, 30. KATHÂS. 29, 194. 48, 119. PRAB. 78, 14. — 2) N. einer Trishṭubh-Form VARÂH. BṚH. S. 104, 13. Ind. St. 8, 376.

प्रसयन (von सि mit प्र) n. zur Erkl. von प्रसिति NIR. 6, 12.

प्रसर (von सर् mit प्र) 1) m. a) *das Vorschreiten, Hervorbrechen, freier Lauf, ungehemmtes Auftreten, das sich-breit-Machen, Ausbreitung;* = विसर्पण AK. 3,3,23. = वेग, जव H. 495. an. 3,572. MED. r. 182. HALÂJ. 2,288. अनुयास्यन्मुनितनयां सहसा विनयेन वारितप्रसरः ÇÂK. 28. विच्छिन्नधूमप्रसरा गवाक्षाः RAGH. 16, 20. शत्रुषु चेन्द्रियेषु च प्रतिषिद्धप्रसरेषु 8, 23. पर्वतादिष्वप्रतिहतप्रसरम् GAUḌAP. zu SÂṄKHJAK. 40. वागादिषु लब्धप्रसराः ÇAṄK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 88. उद्दामप्रसरस्य Spr. 2358. समस्तापः कामं मनसिजनिदाघप्रसरयोः ÇÂK. 57. तृणाग्राग्रेप्रसरो दत्तः Spr. 1052. रुद्धापाङ्गप्रसरमलकैः (नयनम्) MEGH. 93. तथा नित्यायाः प्रकृतेर्विवेकज्ञानपर्यन्तः प्रसरः Schol. zu KAP. 1, 105. विच्छिन्नप्रसरा विद्या RÂGA-TAR. 3. 32. कथा° KATHÂS. 47, 120. अकालिप्रसरे गेहे 27, 92. आदृष्टिप्रसरम् *so weit das Auge reicht* Spr. 343. विलसद्यशः° (so ist zu lesen) Schol. in der Einl. zu KAURAP. Verz. d. Oxf. H. 229,a,26. 230,b, 29. No. 599. °युतानि काननानि so v. a. *sich weithin ausbreitend* R. 5,22,35. In der Med. *der Austritt der humores* (दोष) *aus ihrer normalen Lage, wodurch Krankheit veranlasst wird*, SUÇR. 1, 81, 5. 6. 2, 545, 8. — b) *ein hervorbrechender Strom, Fluth, Menge;* = समूह् ÇABDAR. im ÇKDR. पपात स्वेदाम्बुप्रसर इव हर्षाश्रुनिकरः GÎT. 11, 32. स्नेहप्रसरसंप्लुत BHÂG. P. 3,2,5. VIKRAM. 150, v. l. अरुणमणिग्रामकिरणप्रसरैः KATHÂS. 18, 46. — c) = प्रणय H. an. MED. HALÂJ. 5, 24. — d) *Schlacht, Kampf;* = संगर H. an. = युद्ध VIÇVA im ÇKDR. — e) *ein eiserner Pfeil* TRIK. 2, 8, 53. BHÛRIPR. im ÇKDR. — 2) f. श्रा = प्रसारणी *Paederia foetida Lin.* RÂGAN. im ÇKDR. unter प्रसारिणी.

प्रसरण (wie eben) n. 1) *das Fortlaufen, Entfliehen:* (वो ऽहम्) मृगः प्रसरणे MÂRK. 50, 15. In der Med. *das Austreten der humores* (s. u. प्रसर 1. am Ende) SUÇR. 1, 81, 7. 2, 1, 18. — 2) *das Fouragiren* H. 791. *Umschliessung des Feindes* AK. 2,8,2,64. — 3) *Zuvorkommenheit, Liebenswürdigkeit* BHÂG. P. 5,1,29.

प्रसरणि und °णी (wie eben) f. *Umschliessung eines Feindes* BHAR. und RÂMÂÇRAMA zu AK. 2,8,2,64. ÇKDR.

प्रसर्ग (von सर्ज् mit प्र) m. 1) *das Hervorströmen, Hervorstürzen;* oxyt.: अपाम् ṚV. 7,103,4. parox. 1,121,4. — 2) *Entlassung* ÇÂṄKH. ÇR. 3,21,7. fgg.

प्रसर्जिन (wie eben) adj. f. ई etwa *fortschnellend* KAUÇ. 29.

प्रसर्प (von सर्प् mit प्र) 1) m. *das Sichbegeben in den Sadas* (s. प्रसर्पक): °काले MBH. 2,494. — 2) n. N. eines Sâman Ind. St. 3. 225,a.

प्रसर्पक (wie eben) m. Bez. *der Personen, welche neben den Ṛtvig in den untergeordnetsten Dienstleistungen oder als blosse Zuschauer an Opferhandlungen theilnehmen,* ÂÇV. ÇR. 5, 3. LÂṬJ. 9, 6, 13. NIDÂNA 10, 10. Sie heissen auch प्रसृप्त KÂTJ. ÇR. 10,2,35. Die Benennung rührt daher, dass die Betreffenden in den Sadas genannten Raum *sich begeben haben* (सदः प्रसृप्ता भवन्ति). — Vgl. प्रासर्पक.

प्रसर्पण (wie eben) n. 1) *das Vorschreiten, das Sichbegeben in* (loc.) MBH. 3, 10519. *das Sichbegeben nach dem Sadas* ÂÇV. ÇR. 5, 1. — 2) *das Unterkommen* ṚV. 10,60,7.

प्रसर्पिन् (wie eben) adj. 1) *hervorkommend:* अपाङ्गप्रसर्पिभिरश्रुभिः ÇÂK. 61, v. l. — 2) *fortschleichend:* सर्पवत्प्रसर्पिणी (उल्का) VARÂH. BṚH. S. 32, 26. — 3) *nach dem Sadas sich begebend* ÂÇV. ÇR. 5,3.

प्रसल m. *die kalte Jahreszeit* H. 156. प्रशल v. l.

प्रसलवि (Gegens. अपसलवि) adv. *nach rechts hin* ÇAT. BR. 2,6,1,15. 2,15. 3,2,1,3. असावादित्य इमां लोकान्प्रसलव्यनुपर्येति 7,5,1,37. 14.1. 2,32. ÇÂṄKH. ÇR. 17, 14, 16. 15, 4. Dagegen wird प्रसवि gelesen ÇÂṄKH. BR. 10, 3.

1. प्रसव (von सु, सुनोति mit प्र) m. *das Pressen, Keltern des Soma* ṚV. 9.50,2. ÇÂṄKH. ÇR. 13,19,5. KÂTJ. ÇR. 7,1,31. 3, 13. LÂṬJ. 4,8,7. 10,1,3.

2. प्रसव (von सू mit प्र) m. 1) *Antrieb, das in-Gang-Kommen* oder *— Setzen, Lauf, Schwung, Strömung* u. s. w.: इन्द्रः कृणोतु (नः) प्रसवे रथं पुरः ṚV. 1.102,9. इन्द्रेषिते प्रसवं भिक्षमाणे 3,33,2. 4. 11. प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यथायन्नापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः 36, 6. प्रसव. प्रतिष्ठिति AIT. BR. 1,8. — 2) *Anregung, Belebung, Erweckung; das Betreiben, Geheiss*

(so v. a. प्रेरणा); *Förderung, Beihilfe:* तद्वो वयं देवस्य (सवितुः) प्रसवे मनामहे ṚV. 1,159,5. सवितुर्वयं प्रसवे याम उर्वीः 3,33,6. उतेशिषे प्रसवस्य त्वमेक इत् 5,81,5. निवेशन, प्र° 6,71,2. सविता सर्वस्य प्रसवमगच्छत् PAṄKAV. BR. 24,15,2. सविता प्रसवानामधिपतिः AV. 5,24,1. TS. 3,4,5,1. सविता प्रसवानामीशे AIT. BR. 1,16.7,16. इन्द्रस्य यन्तु प्रसवे विसृष्टाः ṚV. 8,89,12. 10,111,8. 139,1. यस्या व्रते प्रसवे यक्षमेजति AV. 8, 9,8. मरुतां प्रसवेन जय VS. 10,21. 2, 11. 4, 18. TBR. 1,5,1,3. 3,1. ÇAT. BR. 1,5,1,15. 3,5,3,10. 13,4,2,12. अनुयाज° KÂTJ. ÇR. 2,2,2. ÇÂÑKH. BR. 6,13. Vielleicht hierher zu ziehen: ब्रह्मचर्येण दाक्ष्येण प्रसवैर्वयसापि च। एको वै रक्षिता चैव त्रिदिवं मघवानिव ॥ MBH. 3, 1809. — 3) *das Vorsichbringen, Betrieb, Erwerb:* अपंव्रतान्प्रसवे वावृधानान्ब्रह्मद्विषः ṚV. 5,42,9. तेजस्य 7,82,4. वाजस्य VS. 2,15. 9,5. 17,68. 18,1. — 4) concret: सरस्वत्या वाचा, सवित्रा प्रसवेन (प्रसवित्रा wäre richtiger) TBR. 1,8,1, 1. — Vgl. प्रति°, सत्य°.

3. प्रसव (von सु, सू mit प्र) m. P. 6,2,144, Sch. TRIK. 3,5,5. 1) *Zeugung, das Gebären, Werfen, Geburt* AK. 3,3,10. 3,4,23,210. H. 541. an. 3,703. MED. v. 42. VS. 22,32. °कर्मकृत् (भृगु) MBH. 13,4142. 14, 1401. 1403. SUÇR. 1,311,14. SÂÑKHJAK. 11. 65. HARIV. 6433. VIÇVAN. bei GOLD. MÂN. 154.a. आ प्रसवात् *bis zur Niederkunft* ÇÂK. 71,10. प्रसवोन्मुखी RAGH. 3,12. उपस्थितप्रसवा SUÇR. 1,368,5. निवृत्तप्रसवा 378,6. प्रत्यग्रप्रसवा (धेनु) Schol. zu P. 2,1,65. आसन्नप्रसवा KATHÂS. 28,2. PAÑKAT. 74,18. 87,6. HIT. 72,7. RÂGA-TAR. 3,106. HARIV. 9707. VARÂH. BṚH. S. 21,7. 68,14. 96,8. BHÂG. P. 5,8,3. PAÑKAT. 252,14. fg. प्रसवं प्राप्ते काले चकार सा KATHÂS. 34,45. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 424,1. 540,1. °काल, °समय VARÂH. BṚH. S. 21,24. 37. PAÑKAT. 49,15. 74,19. °विकार *portentum bei der Geburt* VARÂH. BṚH. S. 45,52. गर्भो याति स्वभावात्प्रसवं प्रति SUÇR. 1,343,16. आ प्रसवात् *bis zur Empfängniss* M. 9,70. संस्कृतं प्रसवं याति स्वल्पमन्नं चतुर्विधम् so v. a. *vermehrt sich* MBH. 3,213. इच्छा° *Bildung —, Entstehung eines Wunsches* AK. 3,4,211. —2) *Geburtsstätte* MBH. 14,1402. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 239. — 3) sg. und pl. *progenies, Nachkommenschaft* AK. 3,4,23,210. H. an. MED. M. 3,22. 9,55. 145. BRÂHMAṆ. 3,15. MBH. 1,1563 = 2161. 7831. fgg. 3,8558. 9, 2115. 13,205. 4144. HARIV. 4001. R. 6,93,15. SUÇR. 2,509,12. RAGH. 1, 22. 8,30. BHÂG. P. 6,6,3. Schol. zu KÂTJ. ÇR. 1047,24. स° *Nachkommenschaft habend* Spr. 4095. अन्तःप्रसवा *schwanger* HARIV. 1348. सप्रसवा dass. DHÛRTAS. 76,7. वीरप्रसवा भव KUMÂRAS. 7,87. MÂLAV. 14. °संतान MBH. 3,8558. किसलय° *junge Sprossen* RAGH. 9,31. — 4) *Blüthe* AK. 3,4,23,210. H. 1125. H. an. MED. HALÂJ. 2,31. अमृतप्रसवा (भूमि) MBH. 13,3194. SUÇR. 1,219,20. 2,286,2. 367,13. 489,16. ÇÂK. 106. RAGH. 4,23. 16,61. KUMÂRAS. 1,56. 4,14. ṚT. 4,8. MEGH. 66. ad 112. *Frucht* AK. H. an. MED. *Blüthe und Frucht* AK. 2,4,1,18. — Vgl. कनकप्रसवा, पीतप्रसव, पुण्य°.

प्रसवक (wie eben) m. *Buchanania latifolia Roxb.* (पियाल) ÇABDAM. im ÇKDR.

प्रसवन (wie eben) n. *das Gebären, Fruchtbarkeit* HIT. I, 107, v. l.

प्रसवबन्धन (3. प्र° + ब°) n. *Stengel* (einer Blüthe oder Frucht) AK. 2,4,1,15. H. 1127. HALÂJ. 2,30.

प्रसववेदना (3. प्र° + वे°) f. *Geburtsschmerz, Wehen* Spr. 2806. PAÑKAT. 87,6.

प्रसवि s. u. प्रसलवि.

प्रसवस्थली (3. प्र° + स्थ°) f. *Geburtsstätte* so v. a. *Mutter* MAHÂNÂṬAKA 98,2 v. u.

1. प्रसवितर् (von सू mit प्र), im ṚV. प्रसवीतर् nom. ag. *der welcher antreibt, in Bewegung setzt, Erreger, Beleber* NIR. 7,31. 10,31. प्रसवीता निवेशनः (जगतः) ṚV. 4,53,6. जनानाम् 7,63,2. सविता प्रसविता VS. 10,30. TBR. 3,10,9,7. देवानाम् ÇAT. BR. 1,1,2,17. 3,1,15. 7,1,4. 5,3,1, 7. KÂTJ. ÇR. 20,2,6. ÇÂÑKH. BR. 6,14. सावित्री प्रसवित्री च MBH. 12,9449. P. 6,1,174, Sch.

2. प्रसवितर् (von सु, सू mit प्र) m. *Erzeuger, Vater* ÇABDAR. im ÇKDR. °सवित्री *Mutter* ÇKDR. WILSON.

प्रसवित्र n. P. 6,2,144, Sch.

1. प्रसविन् (von सू mit प्र) nom. ag. P. 3,2,157.

2. प्रसविन् (von सु, सू mit प्र) adj. *erzeugend, gebährend:* तृणप्रसविनी MÂRK. P. 51,106. हेमाम्भोजप्रसवि सलिलम् MEGH. 63.

प्रसवीतर् s. u. 1. प्रसवितर्.

प्रसवोत्थान (प्रसव + उ°) n. Titel des 17ten der zum Jagurveda gehörigen Pariçishṭa Ind. St. 1,80, N. 3,269. MÜLLER, SL. 254.

प्रसव्य (1. प्र + सव्य) adj. 1) *nach links gerichtet* (Gegens. प्रदक्षिण); häufiger adv. °व्यम् ÇÂÑKH. ÇR. 10,2. ÂÇV. GṚHJ. 4,7. अभिदक्षिणमाचारो देवानां प्रसव्यं पितॄणाम् KAUÇ. 1. प्रसव्यं परिहरति 44. 81. परियन्ति 84. 88. 89. ÂÇV. ÇR. 6,10. GṚHJ. 4,2. 5. 6. मन्थं प्रसव्यमालोड्य 3,10. प्रसव्यं चापि तं चक्रुर्ऋत्विजो ऽग्निचितं नृपम् R. 2,76,20. — 2) *widrig* (प्रतिकूल) AK. 3,2,33. H. 1465. an. 3,493. MED. j. 91. HALÂJ. 4,58. — 3) *günstig* (अनुकूल) H. an. MED.

प्रसह् (सह् mit प्र) oder प्रसाह् 1) adj. (acc. प्रसाहम्) *überwältigend:* Indra ṚV. 6,17,4. — 2) *Gewalt:* प्रसह्यापहृत्य (so ist wohl zu lesen, oder vielleicht auch प्रासह्या) Ind. St. 3,464,19. — Vgl. प्रासह्.

प्रसह (von सह् mit प्र) 1) adj. *ertragend, widerstehend:* पराभियोग° KÂM. NÎTIS. 4,16. — 2) m. a) *Raubvogel* BHÂVAPR. im ÇKDR. SUÇR. 1, 200,7. 202,14. 208,14. 238,5. — b) *das Ertragen, Widerstehen* in दुष्प्रसह. Vgl. प्रसाह. — 3) f. आ *eine Art Solanum* (बृहतिका) RATNAM.

प्रसहन (wie eben) 1) m. *Raubthier* RÂGAN. im ÇKDR. — 2) n. Schol. zu AV. PRÂT. 2,82. 3,1. 4,70. a) *das Widerstehen; Ueberwältigen* NIR. 6,12, v. l. P. 1,3,33. प्रसहने in Verbindung mit कर् gaṇa साक्षादादि zu P. 1,4,74. — b) *das Umarmen* KÂVJAKAUMUDÎ beim Schol. zu KÂVJAPR. ÇKDR.

1. प्रसह्य (wie eben) gerund. *mit Gewalt* s. u. सह् mit प्र.

2. प्रसह्य (wie eben) partic. fut. pass. अ° *unerträglich, nicht auszuhalten, unwiderstehlich;* von Personen MBH. 8,690 (wo ऽप्रसह्यः zu lesen ist). 3482. मम जन्मान्तरपातकानां विपाकविस्फूर्जथुः RAGH. 14,62. अप्रसह्यतम (पुत्रव्यसन) MBH. 7,2024.

प्रसह्यकारिन् (1. प्र° + का°) adj. *gewaltsam verfahrend* MBH. 13,2093. MÂRK. P. 125,14.

प्रसह्यचौर (1. प्र° + चौर) m. *Räuber* TRIK. 2,10,8.

प्रसह्यहरण (1. प्र° + ह°) n. *gewaltsames Nehmen, das Rauben* MBH. 1,7927.

प्रसह्वन् (von सह् mit प्र) adj. *überwältigend:* Indra Pañkav. Br. 21, 14,18. Kâtj. Çr. 23,4,21.

प्रसातिका f. *eine best. feinkörnige Reisart* (अणुव्रीहि) Ratnam. im ÇKDr. pl. Mârk. P. 32,9. — Vgl. प्रसाधिका.

प्रसाद् (von प्रसाद), प्रसादति *klar —, hell sein:* प्रसादिष्यति सर्वाशा Çatr. 14,131.

प्रसाद (von सद् mit प्र) m. 1) *Klarheit, Reinheit, Ungetrübtheit;* = प्रसन्नता AK. 1,1,2,18. = स्वच्छ (!) Trik. 3,3,208. = स्वास्थ्य H. an. 3,385. Med. d. 35. Viçva beim Schol. zu Vâsavad. 9. गङ्गायाः Vikr. 8. मरुतोदधेः Prab. 5,2. मलोपहतप्रसादे (Gegens. शुद्ध) दर्पणतले Çâk. 191. भस्मना ज्वलदङ्गारः प्रसादं लभतेतराम् Spr. 2109. वर्णप्रसादाः Çvetâçv. Up. 2,13. ज्ञान° Muṇḍ. Up. 3,1,8. गिराम् Spr. 1631. *Klarheit des Stils;* = काव्यगुण Trik. H. an. Med. (काव्यप्राण gedr., aber in den Corrigg. in काव्यगुण verbessert; काव्यप्राण auch bei Viçva a. a. O.). प्रसिद्धार्थपदत्वं यत्स प्रसादो निगद्यते Pratâpar. 68,a,1. Kâvjâd. 1,45. Sâh. D. 611. *Unaufgeregtheit, natürliche Ruhe:* धातु° Kathop. 2,20. अमृतकप्रसाद Suçr. 1,67,4. अमृतः श्लेष्मणश्चापि 328,15. दृष्टि° 2,358,2. इन्द्रियाणामप्रसादः 47,21. मुख° *Verklärtheit des Gesichts:* पूर्व्यमभिव्यक्तमुखप्रसादा Ragh. 16,23. 2,68 ed. Calc. अध्यात्म° Jogas. 1,47. *Heiterkeit des Gemüths, gute Laune:* आत्मा प्रसादमधिगच्छति Bhag. 2,64. 65. 18,37. Ragh. 17, 1. Vikr. 8. मनसः Suçr. 1,46,6. मनः° Bhag. 17,16. MBh. 3,11885. कर्षस्त्विष्टावाप्तेर्मनःप्रसादः Sâh. D. 72,8. परेषां चेतांसि — प्रसादं नेतुम् Spr. 1726. Verz. d. Oxf. H. 50,b,9. Suçr. 1,2,20. = अनुरोध, अनुरोधन, अनुग्रह *freundliches Benehmen, Gunst, Gnade* AK. 3,4,16,93. Trik. H. an. Med. Viçva. = प्रणय Halâj. 4,88. — Gobh. 4,5,16. 8,4. Sâv. 5,21. N. 14,18. R. 1,2,38. 53,12. 18. 62,27. 6,102,26. Spr. 1306. न च प्रसादः पुरुषेषु मोघः 1372. 1877. 1878. 2438. Sûrjas. 13,19. Ragh. 1,91. 2,22. 68. Çâk. 189. Vid. 116. 269. Hit. Pr. 1. Pratâpar. 22,b,2. 44,a,5. Bhâg. P. 8,23,6 (bei Burnouf verdruckt प्रसदं st. प्रसादं). गृहीतो ऽयं महाप्रसादः Hit. 127,6. प्रसादं कुरु *sei gnädig* N. 17,38. R. 1,18,12. 22,20. 58, 23. 64,4. मदीयमिदानीं प्रयोगमवलोकयितुं प्रसादः क्रियताम् Mâlav. 23, 20. Prab. 25,2. दृष्टिप्रसादं कुरु *gewähre mir die Gnade deines Blicks* Hit. 40,21. 103,16. अ° *unfreundliches Benehmen* Ind. St. 2,48. Spr. 3535. स° *gnädig* Kathâs. 47,33. Pañkat. 83,4 (Gegens. दुष्टबुद्धि). सप्रसादम् adv. Prab. 97,10. सु° adj. M. 3,213. वाचां प्रसादेन *durch die Gunst* so v. a. *durch Vermittelung* Kâvjâd. 1,8. Personificirt ist die *Heiterkeit, Gunst* ein Sohn Dharma's von der Maitrî Bhâg. P. 4,1,50. Nach H. an. Med. und Viçva hat प्रसाद auch die Bed. von प्रसक्ति. — 2) so v. a. प्रसादद्रव्य. प्रसादान्न (Vagras. 242) *Gnadengeschenk, Gnadenspeise; so heisst der einem Idol dargebotene Gegenstand oder die von einem Lehrer übrig gelassene Speise* (देवनिवेदितद्रव्यं गुरूणां भुक्तावशेषश्च ÇKDr.), *die man ohne Bedenken sich aneignen oder verspeisen darf:* आमोदेशध्वजो राजा प्रजापालनतत्परः। प्रसादं सत्यदेवस्य त्यक्त्वा दुःखमवाप सः॥ इति स्कान्दे रेवाखण्डे सत्यनारायणव्रतकथा॥ ÇKDr. Wilson, Sel. Works I, 116. 134. 163. 268. 275. Vgl. प्रसादीकर्. — 3) Titel eines Commentars zur Prakrijâkaumudî Colebr. Misc. Ess. II, 38. 41. 43. 49. Verz. d. Oxf. H. No. 355. °कृत् ebend. 162,b. Ind. St. 4, 173. — Vgl. अम्बु°, दुष्प्रसाद, दृकप्रसादा.

प्रसादक (vom caus. von सद् mit प्र) adj. *klärend, klar machend:* अम्बु° (फलं कतकवृक्षस्य) Spr. 1931 (M.). *erheiternd:* गुरुचित्त° R. 3,55,36. *gnädig stimmend, gnädig zu stimmen beabsichtigend:* अहं तु तं नरव्याघ्रमुपयातः प्रसादकः R. 2,90,17. स जगाम वनं वीरो रामपादप्रसादकः 1,1, 35. सु° wohl *der leicht gnädig zu stimmen ist* MBh. 12,1431.

प्रसादन (wie eben) 1) adj. f. ई *klärend;* s. अम्बु°, तोय°. *beruhigend, erheiternd:* शोणितरस° Suçr. 1,155,11. शोणितपित्तयोः 199,1. इन्द्रियाणाम् 167,2. आत्म° (भक्ति) Bhâg. P. 1,2,22. कर्णस्य *das Ohr erheiternd* R. 5,13,17. — 2) m. *ein königliches Zelt* H. 993, Sch. — 3) f. आ *Dienst* H. 496. Halâj. 1,129. — 4) n. a) *das Klären, Klarmachen* Suçr. 1,171, 7. *das Beruhigen:* नेत्र° so v. a. *das kunstgerechte Behandeln der Augen* Verz. d. B. H. 285,1. *das Erheitern:* श्रुति° Çâk. 4,2. चित्त° Indr. 2,31. Jogas. 1,33. पाण्डवस्य MBh. 4,2311. R. 1,3,15 (10 Gorr.). 2,62 in der Unterschr. Prab. 97,10. Citat beim Schol. zu Çâk. 5,5. त्वत्प्रसादनात् *dadurch, dass ich dich gnädig stimme,* Sâv. 5,31. प्रसाधन MBh. 9,3527 fehlerhaft für प्रसादन. Vgl. दुष्प्रसादन. — b) *gekochter Reis* Trik. 2,9, 15 (m.; ÇKDr. und Wilson n. nach ders. Aut.). H. 395. — Hariv. 7777 und Mâlav. 40 ist प्रसाधन st. प्रसादन zu lesen.

प्रसादनीय (wie eben) adj. *gnädig zu stimmen* Burn. Intr. 198, N. 3.

प्रसादपट्ट (प्र° + प°) m. *Ehrenbinde, Ehrenturban (als Zeichen königlicher Gunst)* Varâh. Brh. S. 48,3. पञ्चशिखो भूमिपतेस्त्रिशिखो युवराजपार्थिवमहिष्योः। एकशिखः सैन्यपतेः प्रसादपट्टो विना शिखया॥ 5. 71, 5(6).

प्रसादप्रतिलब्ध (प्र° + प्र°) m. N. pr. eines dämonischen Wesens Lalit. ed. Calc. 391,3.

प्रसादयितव्य (vom caus. von सद् mit प्र) adj. *gnädig zu stimmen:* चन्द्रो ममोपरि °व्यः Pañkat. 163,8.

प्रसादवत् (von प्रसाद) adj. = प्रसन्न H. an. 3,389. Samâdhi der प्रसादवती Lot. de la b. l. 253.

प्रसादवित्तक Kathâs. 1,49 viell. fehlerhaft für °वित्तम (superl. von प्रसाद - विद्) *der Jmdes Gunst am besten kennt* d. i. *vor allen Andern bevorzugt.*

प्रसादान्न s. u. प्रसाद 2.

प्रसादिन् (von प्रसाद) adj. = प्रसादन *beruhigend, erheiternd:* ज्ञानचित्तप्रसादिनी MBh. 12,4827.

प्रसादीकर् (प्रसाद + 1. कर्) *Jmd Etwas in Gnaden übergeben, — schenken:* जालंधरं लोहरं च मण्डलानीतराणि च। प्रसादीकृत्य Râga-Tar. 4,177. Pañkat. 230,25. को णिद्योग्रो पसाईकरीअदु Dhûrtas. 68,8 kann nur bedeuten *welcher Auftrag soll ausgeführt werden?* Vgl. प्रसाद 2.

प्रसाद्य (vom caus. von सद् mit प्र) adj. *gnädig zu stimmen* MBh. 12, 10195. 13,5035. R. 1,65,15. 2,26,26.

प्रसाधक (vom caus. von साध् mit प्र) 1) adj. f. °धिका *schmückend:* आशा° Vâsavad. 13. वीरः सप्तद्वीपप्रसाधकः Mârk. P. 127,32. — 2) m. *Ankleider, Schmücker, Kammerdiener* Kâm. Nîtis. 12,45. Ragh. 17,22. f. प्रसाधिका *Kammermädchen* 7,7. — 3) f. °धिका *wilder Reis* Bhâvapr. im ÇKDr.; vgl. प्रसातिका.

प्रसाधन (wie eben) 1) adj. f. ई *zuwegebringend:* यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तन्तुर्देवेष्वाततः। तमाहुतं नशीमहि Ṛv. 10,57,2. विदद्वसुः प्रसाधनमग्निम् 91,8. — 2) *Kamm,* m. H. 688. f. ई AK. 2,6,3,41. H. an. 4,182. Med.

n. 195. Juktikalpataru im ÇKDr. n. Amaramâlâ bei Bhar. zu AK. ÇKDr. केशप्रसाधनी *Haarkamm* Suçr. 2,138,5. — 3) f. ई *ein best. Heilkraut* (सिद्धि) H. an. Med. — 4) n. a) *das Zuwegebringen:* अज्ञप्तिः प्रसाधनकर्मा Nir. 6,21. (अर्शसाम्) दोषत एव प्रसाधनं कर्तव्यम् *das Zurechtbringen* Suçr. 1, 259,21. *Zubereitung:* पटुपाक° 2,350, 18. — b) *das Ordnen, Schmücken; Anputz, Toilette; Alles was zum Anputz dient* AK. 2,6,3,1. H. 636. H. an. Med. Halâj. 2,384. केशानाम् M. 2, 211. MBh. 13, 4976. Mârk. P. 34,21. Bhâg. P. 7, 12, 8. केशानां च माल्यादिना प्रसाधनम् Kull. zu M. 2, 211. प्रसाधनं पूर्वाह्ण एव कुर्वीत *er mache seine Toilette* M. 4,152. 7,220. 10, 32. MBh. 13,2531. 5075. Hariv. 7777 (wo fälschlich प्रसादनं steht). भार्यां कृतप्रसाधनाम् Kathâs. 15,88. °विधिं दुहितुश्चकार 34, 250. मुखप्रसादनविधौ (lies °प्रसाधन°) Mâlav. 40. प्रसाधनविधिः प्रसाधनविशेषः *Schmuck* Vikr. 22. Çâk. 87, 16. Kâm. Nîtis. 7,28. Kumâras. 7, 13. 30. कुसुम° *Blumenschmuck* 4, 18. — प्रसाधन fehlerhaft für प्रसादन MBh. 9,3527. Vgl. दुष्प्रसाधन.

प्रसाध्य (wie eben) adj. *das womit man fertig werden kann, zu bemeistern, zu bewältigen:* प्रसाध्येयं भवेद्भूमिर्मैन्दद्विविदयोरपि R. 5,9,65. — Vgl. दुष्प्रसाध्य.

प्रसामि (प्रऽसामि) adv. etwa *unfertig, mangelhaft:* यो वाचा प्रसाम्यन्नादो हैव भवति Çat. Br. 3,9,1,9.

प्रसार (von सर् mit प्र) m. 1) *Ausstreckung, Ausbreitung* Vjutp. 123. प्र°, आकुञ्चन Suçr. 1,98,21. चरण° *das Ausstrecken der Beine* Kull. zu M. 2, 198. अभ्यन्तरे दिनकरस्य करप्रसारः (v. l. °प्रचारः) Sûrjas. 12, 90. vom *Oeffnen des Mundes* Vop. 23,2. — 2) *das Fouragiren* H. 791.

प्रसारण (vom caus. von सर् mit प्र) 1) n. a) *das Ausstrecken, Ausdehnen, Entfalten* Vjutp. 113. समञ्चन, प्र° TBr. 3,11,3,2. Çat. Br. 8,1, 4,7. 10. आकुञ्चन, प्र° Suçr. 1, 84, 13. 98,7. 300,9. विप्रकृष्टसंयोगहेतुः प्रसारणम् Tarkas. 56. Kan. 1,1,7. Bhâshâp. 5. सृष्टिर्नाम ब्रह्मरूपे सच्चिदानन्दवस्तुनि । अब्धौ फेनादिवत्सर्वं नामरूपप्रसारणम् (Schol. प्रकाशनम्) ॥ Bâlab. 14. मित्रामित्रहिरण्यानां भूमीनां च *Erweiterung, Vermehrung* Kâm. Nîtis. 13, 35. — b) *das Vocalisiren eines Halbvocals* (vgl. संप्रसारण) Schol. zu AV. Prât. 4,37. — 2) f. ई a) = प्रसरण, प्रसरणी *das Umschliessen des Feindes* Bhar. zu AK. 2, 8, 2, 64. — b) *Paederia foetida Lin.* (eine *Schlingpflanze*) AK. 2, 4, 5, 18. Suçr. 1,96,5; vgl. प्रसारिणी.

प्रसारणिन् (von प्रसारण) adj. *einen der Vocalisation unterworfenen Halbvocal enthaltend* P. 3,2,3, Vârtt. Kâr. 3 aus der Kâç. zu P. 7,2, 10. Vgl. संप्रसारण, प्रसार्य.

प्रसारिन् (von सर् mit प्र) 1) adj. P. 3,2,145. *hervorkommend, hervordringend:* अपाङ्गप्रसारिभिरश्रुभिः Çâk. 61. *sich ausbreitend, sich ausstreckend* AK. 3, 1, 31. H. 390. वाक्प्रसारिन् adj. (von वाक्प्रसार) *mit einem Redefluss versehen, beredt* Pâr. Grhj. 1, 19. — 2) f. °रिणी = प्रसारणी *Paederia foetida Lin.* Râgan. im ÇKDr. H. an. 4,246.

प्रसार्य (vom caus. von सर् mit प्र) adj. *zu vocalisiren:* ष्यङ् प्रसार्यो विभाषया Pat. zu P. 6,1,14. — Vgl. प्रसारणिन्.

प्रसाह् s. प्रसह्.

प्रसाह (von सह् mit प्र) m. *das Ueberwältigen, Sichbemächtigen:* अ° adj. so v. a. *Herr seiner selbst, von keiner Leidenschaft bewegt* Khând. Up. 5,2,8. — Vgl. दुष्प्रसाह.

प्रसित 1) adj. s. u. सा mit प्र. — 2) n. *Eiter* Çabdar. im ÇKDr.

प्रसिति (von सा mit प्र) f. 1) *Zug, Strich, tractus,* ὁρμή; des Feuers: अग्नेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे R̥V. 2,25,3. सेनेव सृष्टा प्रसितिष्ट एति 7,3, 4. — 2) *Anlauf, Andrang:* शूरस्येव प्रसितिः क्षातिरग्नेः R̥V. 6,6,5. पूर्वीश्चन प्रसितयस्तरन्ति तम् 7, 32, 13. VS. 18, 1. — 3) *Schuss, Wurf, Geschoss* (vgl. franz. *trait*): आदित्यानां प्रसितिर्हेतिरुग्रा शतापाष्ठा TBr. 3, 7, 13, 4. VS. 2, 19. — 4) *Strich* so v. a. *das sich-Hinziehen; Ausdehnung, Bereich, Gebiet:* दीर्घामनु प्रसितिं स्यन्दयध्यै R̥V. 4,22,7. दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धाम् *in langer Folge,* — *Dauer* VS. 1,20. कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीम् R̥V. 4,4,1. दीर्घामनु प्रसितिं दीधियुर्नरः 10,40,10. स्थातारो हि प्रसितौ संदृशि स्थन 5,87,6. मा ते भूम प्रसितौ हीळितस्य 7, 46,4. ऋतस्य हि प्रसितिर्द्यौरुरु व्यचः 10, 92, 4. — 5) *Herrschaftsgebiet; Gewalt, Einfluss:* अन्यो बभ्रूणां प्रसितौ न्वस्तु R̥V. 10, 34, 14. उभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते 7,104,3. 10,87,11. विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः 15. — 6) *Band, Schlinge, Netz,* aus der Bed. von सि abgeleitet, nach Nir. 6,12. AK. 3,3,14 und bei Comm.; lässt sich nicht durchführen, wenn auch manche Stellen, wie die unter 5, damit erklärt werden können.

प्रसिद्ध s. u. सिध् mit प्र.

प्रसिद्धक (von प्रसिद्ध) m. N. pr. eines Fürsten aus Ganaka's Geschlecht, eines Sohnes des Maru und Vaters des Kṛttiratha, R. Gorr. 1,73,8. प्रतीन्धक Schl.

प्रसिद्धता (wie eben) f. *allgemeines Bekanntsein, das Notorischsein* Nîlak. 8.

प्रसिद्धत्व (wie eben) n. dass. Verz. d. Oxf. H. No. 635.

प्रसिद्धि (von सिध् mit प्र) f. 1) *das Gelingen, Zustandekommen:* यात्रामात्रप्रसिद्ध्यर्थम् M. 4,3. जपयज्ञ° Jâgn. 1, 101. Kâm. Nîtis. 2, 6. Bhâg. P. 2,7,49. श्रेयः° 4,18,3. पद° Kâr. zu P. 3,1,22. — 2) *allgemeines Bekanntsein, allgemeine Annahme, das Notorischsein, Berühmtsein* Trik. 1, 1,117. तदसदेवेति हि लौकिकी प्रसिद्धिः Nîlak. 164. Kan. 3,1,2. Varâh. Brh. S. 94,1. Kathâs. 30, 112. Kumârila bei Gold. Mân. 66, b. हिशब्देनैव प्रसिद्ध्यवद्योतकेन Çaṅk. zu Brh. Âr. Up. S. 277. अतो युक्ता उद्गातेति नामप्रसिद्धिरुद्गातुः ders. zu Khând. Up. S. 64. Hall in der Einl. zu Vâsavad. 8. Spr. 836. Som. Nala 118. Verz. d. Oxf. H. 261, a, 11. अत एव लोके मे शशाङ्क इति प्रसिद्धिः *daher bin ich in der Welt unter dem Namen Çaçâṅka bekannt* Hit. 83,7. Daçak. in Benf. Chr. 184,12.

प्रसिद्धिमत् (von प्रसिद्धि) adj. *allgemein bekannt, berühmt* Kathâs. 6,23.

प्रसीदिका f. *Gärtchen* H. 1113. प्रसेदिका v. l.

प्रसुत् (von सु mit प्र) adj. (aus der Presse) *hervordringend:* मत्सरासः प्रसुतः (प्रसुपः R̥V.) साकमीरते SV. II, 6,1,9,1.

प्रसुत 1) partic. s. u. सु mit प्र. — 2) *eine best. hohe Zahl;* s. महा°.

प्रसुप् (von स्वप् mit प्र) adj. *schlummernd* R̥V. 9,69,6. — Vgl. u. प्रसुत्.

प्रसुप्त s. u. स्वप् mit प्र. Davon प्रसुप्तता f. *Schläfrigkeit* Suçr. 1,252,8.

प्रसुप्ति (von स्वप् mit प्र) f. *Schläfrigkeit* Çârṅg. Saṁh. 1,7,70. Gaudap. zu Sâṁkhjak. 49 (*paralysis* Wilson).

प्रसुव m. andere Aussprache für प्रसव *Soma-Pressung* Çâṅkh. Br. 19,2.

प्रसुश्रुत (1. प्र° + सु°) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Maru, VP. 387. Bhâg. P. 9,12,7. — Vgl. प्रशुश्रुक.

प्रसुह्म (1. प्र + सु°) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 2,1090.

प्रसू (3. सू mit प्र) P. 3,2,61, Sch. 1) adj. *gebärend, fruchttragend, fruchtbar:* सा प्रसूर्धेनुका भव AV. 2,23,4. VS. 18,7. अवासृजः प्रस्वः श्वञ्चयो गिरीन् ṚV. 10,138,2. 1,67,9. पुष्पिणीश्च प्रस्वश्च 2,13,7. स्त्री° *Töchter gebärend* Jâǵn. 1,73. एका (धात्री) पयःप्रस्रविणी सर्वसंपत्प्रसूः परा: so v. a. *für jegliche Wohlfahrt sorgend* Râǵa-Tar. 1,77. दुः° *unfruchtbar* Suçr. 2,397,2. — 2) f. *a) Mutter* AK. 2,6,1,29. H. 537. an. 2,585. Med. s. 4. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,507, Çl. 27. Trik. 1,1,33. — *b) Stute* AK. 3,4,30,231. H. 1233. H. an. Med. — *c) Schoss; junges Gras und Kraut; das beim Opfer gebrauchte, mit Blüthenähren versehene Gras:* अन्तर्नवासु चरति प्रसूषु ṚV. 1,95,10. अपां गर्भः प्रस्वऽ आ विवेश 7,9,3. 8,6,20. 3,5,8. शं नः प्रस्वः शम्वस्तु वेदिः 7,35,7. TBr. 1,6,3,2. Çat. Br. 2,5,1,18. Kâṭh. 36,2. कुश° Kâtj. Çr. 5,1,26. = वीरुध् *eine kriechende Pflanze* und = कन्दली (*Pisang* Wils.) Med. — Vgl. पितृ°, पुत्रिका°.

प्रसूका f. = प्रसू *Stute* Râǵan. im ÇKDr.

प्रसूत 1) partic. s. u. सू. — 2) m. N. einer Klasse von Göttern unter Manu Kâkshusha Mârk. P. 76,50. — 3) n. *Blume* H. an. 3,273. Med. t. 124.

1. प्रसूति (von 3. सू mit प्र) f. *Anregung, Betreiben, Geheiss; Erlaubniss* TBr. 1,7,2,5. 4,2. TS. 1,5,8,4. 2,6,4,1. Kâṭh. 30,10. यत्नेन तपसा कच्चिन्न वेदाध्ययनेन च। न व्रतैर्नोपवासैश्च न प्रसूत्या (प्रस्तुत्या?) न मन्युना ॥ MBh. 1,2211.

2. प्रसूति (von सू mit प्र) f. 1) *das Erzeugen, Gebären, Werfen, Kalben, Eierlegen; Geburt, Entstehung* AK. 3,3,10. H. an. 3,278. Med. t. 129. Sûrjas. 12,15. प्रसूत्यन्ते प्रसूत्यन्ते कन्यैव त्वं भविष्यसि MBh. 5,3948. R. Gorr. 1,3,35. Ragh. 14,66. प्रचुर° adj. Halâj. 2,117. Hit. ed. Johns. 1523. Mârk. P. 31,70. कृष्णद्वैपायनात् MBh. 1,376. 3,5044. Varâh. Bṛh. S. 21,10. 103,5. प्रसूतिं चकमे तस्मिन् Ragh. 10,54. (राज्ञः) अराजन्यप्रसूतितः M. 4,84. अपकृष्ट° adj. 9,24. uneig. 12,98. vom *Hervorkommen* der Früchte, Blüthen, Blätter u. s. w.: आशैपमाकाशतरोः प्रसूनात्प्रथीयसो स्वादुफलप्रसूतौ Prab. 27,6. आद्ये वः कुसुमप्रसूतिसमये Çâk. 84. Auch concret: फल° so v. a. *zum Vorschein gekommene Früchte* Ragh. 5,15. अशोकदल° Kumâras. 1,42. पल्लव° Mâlav. 46. *Production, Product* (des Feldes und der Thiere) MBh. 13,3519 = 3594. अग्रभोज्या[:] प्रसूतीनाम् (vgl. प्रसूताग्रभुज् 5,2287. 13,2142. 3221. प्रसूताग्रप्रदायिन् 4740, 2150. — 2) *Erzeuger, Erzeugerin:* त्वं सर्वस्य भुवनस्य प्रसूतिः MBh. 1,8417 = 5,487. (विष्णुः) जगत्प्रसूतिः Hariv. 14722. Varâh. Bṛh. S. 1,1. न केवलानां पयसां प्रसूतिमवेहि मां कामदुघां प्रसन्नाम् Ragh. 2,63. — 3) *Kind, Nachkommenschaft, progenies* H. 542. H. an. Med. Halâj. 2,342. M. 9,7. 34. 35. Brâhman. 1,31. 2,31. Ragh. 1,25. 77. 2,4. 5,7. Kumâras. 2,7. Çâk. 95,4. 132. Pańkat. 46,18 (ed. orn. 54,25). 74,25. Schol. zu Kâtj. Çr. 24,6,8. नाम्नां प्रसूतिप्रभवम् Bhâg. P. 4,1,12. यासां प्रसूतिप्रसवैर्लोका आपूरितास्त्रयः 6,6,3. तेषां (कुलाचलानां) प्रसूतिरन्ये ये बहवः क्षुद्रपर्वताः Mârk. P. 59,5. — 4) N. pr. einer Tochter Manu's, die Daksha zur Ehe erhielt. VP. 53. fg. Bhâg. P. 3,12,55. 4,1,1. 11. 47. Mârk. P. 50,16. 19.

प्रसूतिका 1) adj. f. (von प्रसूता) *die da geboren hat* AK. 2,6,1,16. H. 539. — 2) am Ende eines adj. comp. (von 2. प्रसूति): सकृत्प्रसूतिका *die einmal geboren, — gekalbt hat* H. 1268. नश्यत्प्रसूतिका *ein todtes Kind zur Welt bringend* 531.

प्रसूतिज (2. प्र° + ज) n. *Schmerz (durch die Geburt entstanden)* AK. 1,2,2,8. H. 1371.

प्रसून 1) partic. s. u. सू mit प्र. — 2) n. *a) Blüthenähre, Blüthe, Blume* AK. 2,4,1,17. 3,4,18,125. H. 1124. an. 3,383. Med. n. 87. अपामार्ग° Kauç. 30. 36. शालि° MBh. 3,16350. शर° 12,4942. भुक्तविस° adj. 13,4553. Ragh. 2,10. Râǵa-Tar. 3,90. 452. Gît. 10,14. °वर्ष Bhâg. P. 1,11,28. 8,20,19. 1,19,18. °स्तवक 4,1,18. Prab. 27,5. Verz. d. Oxf. H. 98,b,21. न्यायप्रसूनाञ्जलि (= न्यायकुसुमाञ्जलि) No. 599. Am Ende eines adj. comp. f. आ Ragh. 14,54. — *b) Frucht* AK. 3,4,18,125. H. an. Med.

प्रसूनक n. = प्रसून *Blume* Halâj. 2,31.

प्रसूनबाण (प्र° + बाण) m. *der Liebesgott (dessen Geschosse Blumen sind)* Spr. 2.

प्रसूनेषु (प्र° + इषु) m. dass. Trik. 1,1,37.

प्रसूमत् (von प्रसू) adj. *mit Blüthenähren versehen* AV. 8,7,27.

प्रसूवन् (wie eben) adj. dass. ṚV. 10,97,3.

प्रसृत 1) partic. s. u. सर् mit प्र. Oft steht प्रसृत fehlerhaft für प्रश्रित und bisweilen auch für प्रसित. — 2) m. *die* (um Etwas aufzunehmen) *ausgestreckte hohle Hand* AK. 2,6,2,36. Trik. 3,3,163. H. 598. an. 3,276. Med. t. 123. Âçv. Gṛhj. 1,13. Âpast. beim Schol. zu Kâtj. Çr. 407,2. *eine Handvoll*, häufig als Maass: °मात्रं वाञ्जलिमात्रं वा Çat. Br. 4,5,10,7. 13,4,1,5. Kâtj. Çr. 20,1,4. Çâńkh. Çr. 16,1,7. Suçr. 2,50,13. 175,10. 196,19. Kauç. 61. in der Bed. von *zwei* Pala (vgl. प्रसृति) n. nach Çabdam. im ÇKDr. — 3) f. आ *Bein* (जङ्घा) AK. 2,6,2,23. Trik. H. 614. H. an. Med. Halâj. 2,360. — 4) n. v. l. für अनृत Colebr. und Lois. zu AK. 2,9,2; fehlerhaft für प्रमृत.

प्रसृतज adj. Bez. einer Art von Söhnen MBh. 13,2615.

प्रसृति (von सर् mit प्र) f. 1) *das Strömen, Fliessen:* कुल्याम्भोभिः प्रसृतिचपलैः (auch प्रसृत und पवन st. प्रसृति) ad Çâk. 14. — 2) *die hohle Hand* H. 598. Halâj. 2,332. Râjam. und Râǵan. im ÇKDr. Kauç. 67. *eine Handvoll* (als Maass) Jâǵn. 2,112. यवानाम् Spr. 1713. Schol. zu Kâtj. Çr. 359,6. 7. so v. a. *zwei* Pala Çârńg. Saṁh. 1,1,19. — प्रसृत्या MBh. 5,3588 fehlerhaft für प्रसूत्या.

प्रसृप्त s. u. प्रसर्पक.

प्रसृमर (von सर् mit प्र) adj. *hervorquellend* Spr. 3018. — Vgl. सृमर.

प्रसृष्टा f. scheint eine best. Bewegung Kämpfender zu bezeichnen MBh. 4,352 = Hariv. 4719.

प्रसेक (von सिच् mit प्र) m. 1) *Ergiessung, Erguss;* = सेचन und च्युति (च्युति ÇKDr.) Med. k. 111. शोणितस्य MBh. 7,6240. 8549. des Samens Suçr. 1,49,7. कफ° 155,4. 2,186,2. मद° (beim Elephanten) R. 6,93,19. (स्त्रियः) मुञ्चन्ति मदप्रसेकम् Mṛkkh. 63,8. मत्तद्विरेफपरिपीतमधु° (कोविदार) Ṛt. 3,6. — 2) *das Zusammenlaufen von Wasser im Munde bei Uebelkeit; Uebelkeit* selbst, *Ekel* Suçr. 1,128,11. 232,5. 245,14. 321,21. 2,187,8. 253,4. 444,4. 451,14. Çârńg. Saṁh. 3,3,15. — 3) *Ausguss, Schnauze* (am Löffel) Kâtj. Çr. 1,3,37. — Vgl. मूत्र°.

प्रसेकता so v. a. प्रसेक 2. Çârńg. Saṁh. 1,7,72.

प्रसेकिन् (von प्रसेक) adj. 1) *Flüssigkeit ergiessend* Suçr. 1,87,12. 217, 11. — 2) *an Speichelergiessung leidend* Suçr. 1,239,11.

प्रसेदिका f. v. l. für प्रसीदिका H. 1113.

प्रसेन (1. प्र + सेना) m. N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Nighna (Nimna Bhâg. P.), Hariv. 2042. fg. 2056. fgg. VP. 425. 429. Bhâg. P. 9, 24, 12. प्रसेनजित् genannt Hariv. 2054. Prasena, König von Uggajinî, Vorgänger des Vikramârka, Mack. Coll. I, 343. LIA. II, 803, N. 1. Wassiljew 162.

प्रसेनजित् (प्र° + जित्) m. N. pr. verschiedener Fürsten, unter Andern auch eines Fürsten von Çrâvastî und Zeitgenossen des Çâkjamuni. MBh. 2,332. 3,11072 (S. 572). 12, 5924. Hariv. 709. fg. 2054 (= प्रसेन). R. 1,70,26 (72,23 Gorr.). 2,110,14 (119,14 Gorr.). VP. 362. 464. Bhâg. P. 9,12,8. 14. Burn. Intr. 166. 359. Kathâs. 30, 23. 33, 133. Hiouen-thsang I, 293. 317. Köppen I, 98. 113. 495. 507. Vjutp. 99. LIA. I, Anh. v, N. 7. vi. xiii. II, 71. — Vgl. प्रासेनजिती.

प्रसेव (von सिव् mit प्र) m. P. 6, 3, 122, Sch. 1) *Sack* AK. 2, 9, 26. H. an. 3,704. Med. v. 43. *Schlauch* H. an. — 2) *Dämpfer an der indischen Laute* H. an. Med. (lies वीणाङ्ग st. वाणाङ्ग). — Vgl. प्रासेव.

प्रसेवक (von प्रसेव) m. 1) *Sack* H. 912. Suçr. 1,29,4. Vgl. चर्मप्रसेवक, °प्रसेविका *Blasebalg*. — 2) *Dämpfer an der indischen Laute* AK. 1,1, 7,7. H. 291.

प्र॑स्कण्व (1. प्र + कण्व) m. N. pr. eines vedischen Ṛshi mit dem patron. Kâṇva (eines Grosssohnes des Kaṇva nach Bhâg. P.), Verfassers von ṚV. 1,44 — 50. 9,95. Vâlakh. 1. — Nir. 3,17. P. 6,1,153. ṚV. 1, 44,6. 45,3. 8,3,9. Vâlakh. 3,2. 6,8. Çâṅkh. Çr. 16,11,26. Bhâg. P. 9,20, 7. pl. *seine Nachkommen* Brahma-P. in Verz. d. Oxf. H. 19, *a*, 26. — Vgl. प्रास्कण्व.

प्रस्कन्दन (von स्कन्द् mit प्र) अपादाने gaṇa भीमादि zu P. 3, 4, 74. 1) nom. ag. als Beiw. Çiva's MBh. 13,1177. viell. *der Ausssprützer* (des Samens). — 2) n. *a*) *das Springen über*: अग्निप्रस्कन्दनपरस्त्वं चाप्येव भविष्यसि MBh. 1,3491. — *b*) *Entleerung, Stuhlgang* Ratnam. im ÇKDr.

प्रस्कन्दिका (wie eben) f. *Durchfall* Wilson.

प्रस्कन्दिन् (wie eben) m. N. pr. eines Mannes von grosser Stärke: प्रस्कन्दिबल (प्रस्कन्दी° geschr.) Vjutp. 189.

प्रस्कुन्द (von स्कुन्द् mit प्र) m. *Stütze* (?): प्रस्कुन्देन प्रतिस्तब्धश्छिन्नमूल इव द्रुमः MBh. 5,2700. Das Wort ist verdächtig.

प्रस्खलन (von स्खल् mit प्र) n. *das Straucheln, Stolpern* Suçr. 1,277, 10. Bhâg. P. 5,24,20.

प्रस्तम्भ (von स्तम्भ् mit प्र) m. *das Steifwerden*: अङ्गानाम् Suçr. 1,117, 20. 2,204,20.

प्रस्त॑र (von स्तर् mit प्र) m. 1) *stramentum, Streu um darauf zu sitzen*, im Ritual gewöhnlich *ein Büschel Gras* oder *Schilf*, AK. 3,4,25, 163. H. 682, Sch. H. an. 3,572. Halâj. 5,32. Çabdar. im ÇKDr. इमं यम प्रस्तरमा हि सीद ṚV. 10, 14, 4. AV. 16, 2, 6. VS. 18, 63. TS. 1,7,4,4. Ait. Br. 1,26. 2,3. Çat. Br. 1,3,3,5. Kâtj. Çr. 5,1, 26. 8, 1, 13. 22, 10, 24. शय्या मृदुप्रस्तराः Prab. 48,17. बर्हिः° P. 3,3,32, Sch. इष्टकाप्रस्तरे चैव काण्टकप्रस्तरे तथा ॥ भस्मप्रस्तरशायी च MBh. 12,11272. fg. राक्षसैर्विनताङ्गाश्च वानरा प्रस्तरा भुवि । रुधिरस्रवणैः सत्सु गैरिकाणामिवाकराः ॥ R. 5, 83, 12. — 2) *Fläche, Ebene*: प्रासाद° M. 2, 204. पर्वत° MBh. 3, 10914. गिरि° R. 3,75,49. प्रस्तरेषु च रम्येषु विविधाः काननद्रुमाः 79,5. — 3) *Stein* AK. 2,3,4. H. 1035. H. an. Med. r. 181. Halâj. 2,18. प्रस्तरघटनोपकरण 5, 35. Hit. Johns. 1437. Vgl. अग्नि°. — 4) *Edelstein* H. an. Med. — 5) *Paragraph, Abschnitt in einem Werke* Verz. d. Oxf. H. 211, *a*, 7. — 6) pl. N. pr. eines Volkes, v. l. für प्रचर R. 4, 44,12. — 7) wohl nur fehlerhaft für प्रस्तार Ind. St. 8, 426; vgl. Wilson प्रस्तर 5. 6.

प्रस्तरण (wie eben) m. oder f. (आ) *Polster, Sitz* Hariv. 4653. — Vgl. रुक्म°.

प्रस्तरिणी (wie eben) f. *ein best. kleiner Strauch* (गोलोमिका) Râǵan. im ÇKDr.

प्रस्तरेष्ठ॑ (प्र°, loc. von प्रस्तर, + स्थ) adj. *auf der Streu befindlich*: देवाः VS. 2,18.

प्रस्तव (von स्तु mit प्र) m. *Loblied* Mârk. P. 100,18.

प्रस्ता॑र (von स्तर् mit प्र) m. P. 3,3,32. 6,2,144. 1) *das Ausstreuen, Auslegen*: शङ्ख°, मणि° P. 3,3,32, Sch. (भागीरथी) मणिप्रवालप्रस्तारा so v. a. *bestreut, belegt mit* MBh. 3, 11063. — 2) *Streu, Polster* H. an. 3, 572. Hâr. 172. Çabdar. im ÇKDr. अधः प्रस्तारशयने शयानः Hariv. 1092. — 3) *Fläche*: सुप्रस्तारशिलातल Hariv. 6955. — 4) *ein grasreicher Wald* H. 1111. — 5) *die Aufzählung* oder *Darstellung aller möglichen Combinationen eines Metrums u. s. w.* Ind. St. 8, 425. fgg. 444. Journ. of the Am. Or. S. 6,515,2. Colebr. Alg. 125. — 6) N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes des Udgîtha, VP. 165. Die richtige Form ist प्रस्ताव. — सप्रस्तारं Hariv. 11361 fehlerhaft für प्रस्तोतारं. Vgl. प्रास्तारिक.

प्रस्तारपङ्क्ति (प्र° + प°) f. *ein best. Metrum* (12 + 12 + 8 + 8) ṚV. Prât. 16, 39. Nid. 1, 3. Ind. St. 8, 98. fg. 249.

प्रस्तारिन् (von स्तर् mit प्र) adj. *sich ausbreitend, sich erstreckend auf*: पृष्ठेन लक्षयोजनप्रस्तारिणा Bhâg. P. 8,7,9. — 2) अर्मन् N. *einer bestimmten Krankheit des Weissen im Auge* Suçr. 2, 310, 9. 12. Çârṅg. Saṁh. 1,7,89. — 3) वज्रप्रस्तारिणीमन्त्राः Bez. *best. Zaubersprüche* Verz. d. Oxf. H. 93, *b*, 1.

प्रस्ता॑व (von स्तु mit प्र) m. P. 3,3,27. 6, 2, 144. 1) *Erwähnung, das zur-Sprache-Bringen; Gelegenheit einer Besprechung; Gelegenheit* (AK. 3,3,24. H. 1509. Halâj. 5,81); *Gegenstand einer Besprechung* (= पर्वन् Trik. 3,3,246. = प्रकरण H. 254): अपि नाम मृगतृष्णिकेव नाममात्रप्रस्तावो विषादाय कल्पते *die Erwähnung des blossen Namens* Çâk. 105, 8. नियोगिप्रस्तावे *da wir gerade von Beamten sprechen* Hit. 61, 8. संतानिकादिभ्यो देयमित्यादिः कः प्रस्ताव उच्यते Kull. zu M. 11, 1. Spr. 3273. °सदृश (वाक्य) *der Gelegenheit entsprechend* 1880. H. 67. प्रस्तावानुगतम् Pańkat. 218, 8. Sâh. D. 27. श्लेषनिरूपणप्रस्तावे 18, 13. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 67. Sâj. bei Muir, ST. 4, 358. Schol. zu R. ebend. 376. Hit. 52, 16. अप्राप्ते प्रस्तावे 54, 8. एतस्मिन्प्रस्तावे Pańkat. 172, 20. Vet. in LA. 16, 11. 35, 9. अन्यस्मिन्प्रस्तावे Pańkat. ed. orn. 31, 9. अस्मिन्नेव प्रस्तावे (v. l. für काले) Hit. 9, 15. प्रस्तावे *bei passender Gelegenheit* Kathâs. 44, 110. Pańkat. 158, 19. प्रस्तावेषु ed. orn. 59, 11. प्रस्तावेनाधिकरणिकस्त्वां द्रष्टुमिच्छति *gelegentlich* Mṛkkh. 142, 22. कथाप्रस्तावतः so v. a. *im Lauf des Gesprächs* Kathâs. 33, 183. 49, 9. अमुं प्रस्तावं निवेद्य *den Ge-*

genstand des Gesprächs MÂLAV. 12,7. HIT. 120,11. — 2) *das Beginnen, Anfangmachen* HALÂJ. 4,65 (*Gelegenheit?*). °क्रमेण HIT. 8,15. प्रतिपात्त्यावसरः खलु प्रस्तावः ÇÂK. 101,9. मम लघुतरस्य प्रस्तावं विज्ञाय so v. a. *dass ich den Anfang mache* PAÑKAT. 55,16 (46,16 ed. orn.). — 3) *Anfangsstück —, Eingang des* Sâman, *welcher vom* Prastotar *gesungen wird*, AIT. BR. 3,23. ÇAT. BR. 8,7,4,6. Schol. zu ÇÂÑKH. BR. 17,6. LÂṬJ. 7,2,1. 9,6. मुखं साम्नः प्रस्तावः PAÑKAV. BR. 12,10,7. Schol. zu 7,7,1. KHÂND. UP. 1,10,9. 2,2,1. MÜLLER, SL. 210. Ind. St. 1,56. = प्रस्तावना *Prolog eines Dramas* HARIV. 8676. — 4) N. pr. eines Fürsten, eines Sohnes der Udgîtha, BHÂG. P. 5,15,5. प्रस्तार VP. — 5) = हेला HALÂJ. 5,19. — Vgl. प्रास्ताविक.

प्रस्तावचिन्तामणि (प्र° + चि°) m. Titel einer Schrift Verz. d. B. H. No. 826.

प्रस्तावना (vom caus. von स्तु mit प्र) f. 1) *das Erwähnenlassen, Besprechenlassen:* पीठमर्दविटविदूषकैर्भिक्तुकीभिश्च नागरिकपुरुषसमवायेषु रूपशीलमाधुर्यप्रस्तावना DAÇAK. in BENF. Chr. 180,13. fg. — 2) *Einleitung, Beginn* TRIK. 3,2,30. सर्पसत्र° MBH. 1,12 in der Unterschr. — 3) *Eingang —, Prolog eines Dramas; die Scene zwischen dem Gebet und dem Beginn des ersten Aktes,* SÂH. D. 287. PRATÂPAR. 23,a,5. ÇÂK. 4,21. VIKR. 4,8. MÂLAV. 4,11. MUDRÂR. 4,11. RATNÂV. 4,1. UTTARARÂM. 3,13. MÂLATIM. 4,4 v. u. PRAB. 6,9. DHÛRTAS. 70,15 (66,2 steht das Wort nicht am Platz). Verschiedene Arten der Prastâvanâ sind: Udghâtjaka, Kathodghâta, Prajogâtiçaja, Pravartaka und Avalagita SÂH. D. 288.

प्रस्तावरत्नाकर (प्र° + र°) m. Titel einer Schrift Verz. d. B. H. No. 827.

प्रस्ताव्य (von स्तु mit प्र) adj. *mit einem* Prastâva (s. प्रस्ताव 3.) *zu versehen:* अ° LÂṬJ. 6,1,17. fgg.

प्रस्तिर m. = प्रस्तर *Streu* ÇABDAR. im ÇKDR.

प्रस्तीत und प्रस्तीम partic. praet. pass. von स्त्या mit प्र P. 8,2,54. VOP. 26,100.

प्रस्तुत s. u. स्तु mit प्र. प्रस्तुताङ्कुर m. *eine best. Form der Gleichnissrede, die auf einen wirklichen Vorgang passend, mittelbar einen bekannten andern im Auge hat;* z. B. die Geliebte, mit ihrem nicht ganz beständigen Liebhaber im Garten wandelnd, sagt zur Biene: was soll dir die dornige Pandane, da du doch die Jasminblüthe haben kannst! KUVALAJ. 81,a,3.

प्रस्तुति (von स्तु mit प्र) f. *Lob* ṚV. 1,153,2. KHÂND. UP. 2,9,4.

प्रस्तूत m. N. einer best. Klasse von Göttern unter dem Manu Kâkshusha VP. 263. Offenbar eine falsche Form, statt deren andere Schriften प्रभूत und प्रसूत geben.

प्रस्तृत s. u. प्रसृत.

प्रस्तोक (1. प्र + स्तोक) m. 1) N. pr. eines Mannes, eines Sohnes des Sṛñgaja, ṚV. 6,47,22. ÇÂÑKH. BR. 16,11,11. — 2) कुत्सस्य प्रस्तोकः N. eines Sâman Ind. St. 3,213,a.

प्रस्तोतर् (von स्तु mit प्र) m. *der Gehilfe des* Udgâtar, *der den* Prastâva *zu singen hat,* AIT. BR. 5,34. 7,1. TBR. 1,8,2,3. TS. 3,3,2,1. 6,6,2,1. ÂÇV. ÇR. 4,1. 9,4. ÇAT. BR. 4,2,5,3. 5,4,5,22. 12,1,1,6. 14,4,1, 30. KÂTJ. ÇR. 7,1,6. 25,11,8. 26,2,10. LÂṬJ. 1,5,1. 11,2. 9,1,10. KHÂND. UP. 1,10,8. MBH. 5,4788. HARIV. 11361, wo प्रस्तोतारं für सप्रस्तारं zu lesen ist; vgl. LANGLOIS II, 297. MUIR, ST. 1,37.

प्रस्तोत्रीय adj. *den* Prastotar *betreffend* Schol. zu LÂṬJ. 1,5,1.

प्रस्तोभ (von स्तुभ् mit प्र) m. 1) *eine Anspielung auf* (gen.) BHÂG. P. 9,19,26. — 2) ऐयराङ्गिरसस्य प्रस्तोभः m. N. eines Sâman Ind. St. 3,231,a.

प्रस्थ (von स्था mit प्र) P. 3,1,136, Sch. m. n. SIDDH. K. 251, a, 1 v. u. 1) *Bergebene, Plateau* AK. 2,3,5. 3,4,15,90. H. 1035. an. 2,217. MED. th. 9. HALÂJ. 2,11. सरित्प्रस्रवणप्रस्थान् R. 2,54,40 (41 GORR.). 4,43,14. हिमवतः MBH. 1,2946. 7,3236. KUMÂRAS. 1,55. Schol. zu P. 8,3,92. विन्ध्यस्य SUND. 4,6. शैल° R. 2,94,11 (103,11 GORR.). गिरि° 97,1. 3,56,1. KATHÂS. 3,5. MÂRK. P. 63,10. MEGH. 59. *Fläche* (विस्तार) überh.: दीर्घे प्रस्थे समानं च न कुर्यान्मन्दिरं बुधः । इति ब्रह्मवैवर्ते जन्मखण्डे १०३ अध्यायः ॥ ÇKDR. Am Ende von Städte- und Dörfernamen P. 4,2,110. 122. 6,2,87. fg. — 2) *ein best. Gewicht und Hohlmaass* P. 3,3,58, Vârtt. 4, Sch. AK. 2,9,86. 89. 3,4,15,90. TRIK. 2,9,6. H. an. MED. (= मानभेद und उन्मितवस्तु). HALÂJ. 5,15. = 32 Pala = $\frac{1}{4}$ Âḍhaka AV. PARIÇ. bei WEBER, GJOT. 82. = 16 Pala = 4 Kuḍava = $\frac{1}{4}$ Âḍhaka SUÇR. 2,175,5. COLEBR. Alg. 3. H. 886. = 2 Çarâva ÇÂRṄG. SAṂH. 1,1, 20. = 6 Pala WISE 126. = $\frac{1}{16}$ Droṇa (was mit SUÇR. und H. übereinstimmt) SAṄSK. K. 8,a,4. ein Prastha Wasser BHÂG. P. 3,11,9. WEBER, GJOT. 29. प्रस्थोदकग्राहिन् Schol. zu KÂTJ. ÇR. 61,3. प्रस्थं वाक्सहस्त्रेषु (यः पश्यति) MBH. 12,10641. ein Prastha ist die höchste Quantität von Blut, welche einem kräftigen Menschen entzogen werden darf, SUÇR. 1,360,8. 2,43,4. 50,21. 68,1. GARBHOP. in Ind. St. 2,71. मानेन प्रस्थादिभिर्धान्यानि मीयन्ते TATTVAS. 50. व्रीहीणाम् P. 8,3,92, Sch. तिल° MBH. 3,6068. सक्तु° 14,2695. Spr. 2462. VARÂH. BṚH. S. 54,17. रीति° RÂGA-TAR. 4,203. — 3) m. N. pr. eines Affen R. 6,20,8. — Vgl. इन्द्र°, एक°, ओषधि°, करीर°, कर्कन्धु°, कर्की° (u. कर्की), काञ्ची°, काम°, कुण्ड°, क्षामा°, खाण्डव°, जम्बु°, तुङ्ग°, दान्ति°, देव°, द्राक्षा°, धर्म°, पद्म°, माला°, वान°, शक्र°, शाला°, शोणा°, स्नाला°, स्वर्ण°, प्रास्थिक.

प्रस्थपुष्प (प्रस्थ + पु°) m. *eine best. Pflanze* AK. 2,4,2,59.

प्रस्थंपच (प्रस्थम्, acc. von प्रस्थ, + पच) adj. f. आ *einen* Prastha *kochend*, von einem Kochgeschirr, *in dem das Quantum eines* Prastha *gekocht werden kann,* P. 3,2,33, Sch.

प्रस्थल (1. प्र + स्थल) m. pl. N. pr. eines Volkes MBH. 6,3296. 3856. 8,2070. VARÂH. BṚH. S. 16,26.

प्रस्थवाल्हा ved. st. प्रस्था(?)-वाल्हा P. 6,3,63, Sch.

प्रस्थान (von स्था mit प्र) n. 1) *Aufbruch, Ausmarsch, Weggang, Abreise* AK. 2,8,2,63. H. 789. HALÂJ. 2,297. MBH. 1,2249. 3,572. 11546. 4,135. 9,1615. R. 2,56,2. सेना° 2,82 in der Unterschr. SUÇR. 1,107,4. 109,5. ÇÂK. 26,16. RAGH. 4,88. मन्ये मत्पावनायैव प्रस्थानं भवतामिह KUMÂRAS. 6,61. MEGH. 42. VARÂH. BṚH. S. 85,49 (°वत् adv. *wie bei der Abreise*). KATHÂS. 43,223. fg. 265. 45,272. RÂGA-TAR. 1,370. 4,371. PRAB. 78,8. 9. वृद्धो नदीमुखेनैव प्रस्थानं लवणाम्भसः so v. a. *das Meer schlägt den Weg in die Flussmündungen ein* RAGH. 17,54. °विकलगति adj. so v. a. *der nicht mehr vorwärts kann* ÇÂK. 100. *Abgang, Absendung* (von Waaren): °विघ्नकृत् JÂGÑ. 2,197. प्रस्थानं वलयैः कृतम् *haben sich auf den Weg gemacht* so v. a. *sind abgefallen* Spr. 1881. Von *der letzten*

Reise in's Jenseits: किमिदं वरितं वत्स प्रस्थानं कृतवानसि Hariv. 4822. महा° *der Antritt der grossen Reise, der Abschied vom Leben* Hariv. 11070. R. 2,47,7. 4,61,21. Kathâs. 10,217. VP. 163, N. 7. Kull. zu M. 6,31. — 2) *der zur Erreichung eines Zieles eingeschlagene Weg, Methode; System* Madhus. in Ind. St. 1, 13. 14. 21. 23. अभिधर्मज्ञान° Titel eines Werkes Hiouen-thsang I, 201; vgl. धर्म°. °भेद Titel einer Schrift des Madhusûdanasarasvatî, herausgegeben von Weber in Ind. St. 1,13. fgg. Hierher gehört vielleicht auch सप्रस्थानाः सत्रधर्माः MBh. 12, 2408. सूत्रकार° *Gedankengang, System* Schol. zu Kâtj. Çr. 171,8. 182,5. 728, 17. zu VS. Prât. 4, 162. — 3) *eine Art Drama untergeordneter Art* (उपरूपक), deren 18 aufgezählt werden Sâh. D. 276. 544. Unter den 7 Arten von नृत्य aufgezählt beim Schol. zu Daçak. 1,8. — Vgl. प्रास्थानिक.

प्रस्थानिक Sund. 2,2. कृत° Kathâs. 31,38. महा° MBh. 1,356 fehlerhaft für प्रास्थानिक.

प्रस्थानीय (von प्रस्थान) adj. *zum Weggang gehörig:* आ समिधः प्रस्थानीयायाः (वाचं यच्छेत्) Lâtj. 4,11,2. 12,1.

प्रस्थापन (vom caus. von स्था mit प्र) n. *das Absenden, Abschicken:* दिशः *nach allen Weltgegenden* R. 1,3,25 (19 Gorr.). भरत° 1,77 in der Unterschr. वानराणाम् R. Gorr. 1, 4, 70. सेना° 2, 89 in der Unterschr. लेख्य° Sâh. D. 156. MBh. 1, 2383. ध्वनि° *das in-die-Welt-Schicken* so v. a. *Anwenden, Gebrauchen einer figürlichen Ausdrucksweise* Sâh. D. 8,12. Das f. प्रस्थापना in der gewöhnlichen Bed. R. Gorr. 2,70 in der Unterschr.

प्रस्थाप्य (wie eben) adj. *abzusenden, abzufertigen* MBh. 12, 13862. 14, 2518.

प्रस्थायिन् (von स्था mit प्र) adj. *aufbrechend, abreisend* Uṇâdis. 4,9. gaṇa गम्यादि zu P. 3,3,3. सह° Kathâs. 10,70.

प्रस्थायीय und प्रस्थाय्य s. साकं°.

प्रस्थावन् (von स्था mit प्र) adj. *enteilend, rasch:* die Marut ṚV. 8,20,1.

प्रस्थावत् (wie eben und von प्रस्थ) 1) adj. dass.: रथवाहन VS. 12,71. — 2) f. °वती N. pr. eines Flusses Hariv. Langl. I, 509.

प्रस्थिक am Ende von Adjectiven, die von Compositis auf प्रस्थ abgeleitet sind; s. अर्ध°, आर्ध°.

प्रस्थिका f. *eine best. Pflanze,* = अम्बष्ठा Bhâvapr. im ÇKDr.

प्रस्थित s. u. स्था mit प्र. °याज्या f. *diejenige Jâǵjâ, welche bei der Darbringung der* Soma-*Schalen, welche* प्रस्थित *heissen, gesprochen werden,* Ait. Br. 5, 10.

प्रस्थिति (von स्था mit प्र) f. nom. act. P. 3,3,95, Sch.

प्रस्थेय (wie eben) partic. fut. pass. impers. *abeundum, proficiscendum:* प्रस्थेयं चान्यतो भवेत् MBh. 12, 4804.

प्रस्न (von स्ना mit प्र) m. *Badebehälter* P. 3,3,58, Vârtt. 4, Sch.

प्रस्नव MBh. 1,5359. 13, 3533. 3683. Hariv. 3426. Vikr. 150 (v. l. प्रस्रव). Ragh. ed. Calc. 1,85 (Stenzler प्रस्रव) fehlerhaft für प्रस्रव.

प्रस्नातर् (von स्ना mit प्र) nom. ag. zur Erkl. von कारस्न (= कर्मणां प्रस्नाता) Nir. 6,17.

प्रस्नाविन् (von स्नु mit प्र) adj. *träufelnd:* घृत° Nir. 12, 36.

प्रस्निग्ध (1. प्र + स्निग्ध) adj. *überaus fettig:* इङ्गुदीफलभिद उपलाः Çâk. 14.

प्रस्नुषा (1. प्र + स्नुषा) f. *die Frau des Enkels* MBh. 5, 4805. 9, 3339.

प्रस्नेय (von स्ना mit प्र) adj. *zum Bad geeignet:* ह्रद Nir. 1,9. Çat. Br. 12,2,1,2. Kâtj. Çr. 20,2,13.

प्रस्पन्दन (von स्पन्द् mit प्र) n. *das Zucken* Suçr. 1,48,4.

प्रस्फुट (1. प्र + स्फुट) adj. 1) *aufgebrochen, aufgeblüht* Çabdar. im ÇKDr. — 2) *offenbar, deutlich* Mârk. P. 37,21. Pratâpar. 12, *a*, 3. Kâvjâd. 1,40. प्रायः कलङ्क एवेन्दोः प्रस्फुटो न प्रसन्नता Spr. 2311. किमप्यप्रस्फुटं ब्रुवन् Kathâs. 13,109.

प्रस्फोटक (von स्फुट् mit प्र) m. N. pr. eines Nâga Vjutp. 87.

प्रस्फोटन (von स्फुट् simpl. und caus. mit प्र) n. 1) *das Auseinanderfallen:* शिलायाः प्रस्फोटनं प्रतापितायाः Varâh. Bṛh. S. 53, 115. — 2) *das Oeffnen, Aufblühenmachen* (विकाशन) Med. n. 192. — 3) *das Offenbarmachen* (प्रकाशन) H. an. 4, 180. — 4) *das Schlagen* (ताडन) H. an. Med. — 5) *das Reinigen des Getreides, Worfeln* H. 1017. — 6) *das Abreiben, Abwischen* Vjutp. 218. — 7) *ein Korb zum Worfeln des Getreides* AK. 2,9,26. H. 1018. H. an. Med.

प्रस्यन्द (von स्यन्द् mit प्र) m. *das Hervorrieseln, Hervorquellen:* अमृतरस° Verz. d. Oxf. H. No. 599.

प्रस्यन्दन (wie eben) n. dass.: स्वेद° MBh. 12, 13222. *Ausschwitzung:* शशिमणेः Spr. 1882.

प्रस्यन्दिन् (wie eben) adj. *hervorquellend:* त्वच एवास्य रुधिरं प्रस्यन्दि Çat. Br. 14,6,9,31. MBh. 7,5300.

प्रस्रंस (von स्रंस् mit प्र) m. *das Hinfallen, Auseinanderfallen* Ait. Br. 5,15. अ° 1,11. TBr. 3,2,3,1. Kâth. 23,9.

प्रस्रंसिन् (von प्रस्रंस) adj. *fallen lassend:* योनि so v. a. *das Kind vor der Reife fallen lassend, nicht austragend* Suçr. 2,397,2. — Vgl. गर्भपात fgg., выкинуть, выкидышъ.

प्रस्रव (von स्रु mit प्र) m. 1) *Ausfluss, das Ausströmen, Fortströmen; Strom:* नदीं प्रस्रवनिर्भिदाम् (विशुद्धकार) Hariv. 12017. वारिप्रस्रवौ गैरिकाचलौ MBh. 7,7919. गैरिकप्रस्रवा इव 8,2533. निर्झरः प्रस्रवो ऽम्भसाम् Halâj. 2, 11. प्रस्रवे (*wenn die Milch aus dem Euter strömt*) च शुचिर्वत्सः M. 5, 130. Suçr. 1, 286, 4. प्रस्रवसंयुक्तैःस्रवैः so v. a. *in Strömen fliessend* MBh. 1,5359. स्तनैः प्रस्रवसंयुक्तैः so v. a. *Milch fliessen lassend* Hariv. 4023. स्नेह° Vikr. 150. — 2) *was ausfliesst, sich ergiesst: a) die aus der Brust —, aus dem Euter fliessende Milch* MBh. 1, 6683. 13, 3721. Hariv. 3409. प्रस्रवोत्पीडवर्षिणी 3426. Ragh. 1, 84. — *b) hervorstürzende Thränen,* pl. MBh. 1, 4246. 2, 726. प्रस्रवोत्पीडैः — आनन्दनिःसृतैः Hariv. 4776. — *c) Urin* H. 633, v. l. MBh. 13, 3533 = 3683. — *d) der überfliessende Schaum bei kochendem Reise* H. ç. 94. — Hier und da fälschlich प्रस्नव gedruckt. Vgl. प्रस्राव.

प्रस्रवण (wie eben) 1) n. *Ausströmung, das Herausquellen; Quelle* (= उत्स AK. 2,3,5. H. 1096. Halâj. 3, 55); *Ausfluss, Ausguss, Schnauze* (an einem Gefäss): पवित्रस्य ṚV. 8, 33, 1. यद्वा प्रस्रवणे दिवो मादयासे स्वर्णरे 54, 2. विभूमसि प्रस्रवणे न सोमम् 10,148,2. त्रिहृदस्य प्रस्रवणस्य माता 1, 180, 8. पुरः° adj. *vorströmend* 8, 89, 9. गर्त उदकप्रस्रवणः Kauç. 72. प्रादेशमात्रं प्र° Schol. zu Kâtj. Çr. 61,20. 62,1. Lâtj. 9.2.28. — Dhâtup. 24, 29. वत्सः प्रस्रवणे शुचिः *wenn die Milch ausströmt* Jâǵn. 1, 193. वत्सस्य चाननम् । मातुः प्रस्रवणे मेध्यम् *wenn bei der Mutter die Milch ausströmt* Mârk. P. 35, 22. मदप्रस्रवणाविल *durch hervorquellen-*

den Brunstsaft N. 13, 6. नेत्रप्रस्रवणैर्मुखैः *mit hervorstürzenden Thränen* R. 2, 66, 17. बाष्पप्रस्रवणैर्मुखैः R. Gorr. 2, 123, 4. 6, 92, 64. सरितः प्रस्रवन्ति मधूदकप्रस्रवणाः *Honig und Wasser strömend* MBh. 3, 12743. वृत्तकान्घटस्तनप्रस्रवणैर्व्यवर्धयन् *mit Nass, das aus den Krügen wie aus Brüsten ausströmte,* Kumâras. 5, 14. स्नानं समाचरेन्नित्यं गर्तप्रस्रवणेषु च *Quellen* M. 4, 203. Jâgn. 1, 159. M. 8, 248. Indr. 1, 25. 27. MBh. 1, 5320. 2, 376. नादः प्रस्रवणानाम् 3, 1556. 4079. 6, 3441. 7, 2858. 6834 = 7962. 9, 2660. 12, 4358. 14, 2194. Hariv. 3927. 13875. R. 2, 42, 17 (41, 17 Gorr.). 54, 40 (41 Gorr.). 3, 12, 15. 35, 84. 4, 9, 42. 61, 1. Suçr. 1, 130, 13. 169, 12. 173, 15. Ṛt. 2, 16. Bhâg. P. 4, 6, 11. 8, 10, 24. Mârk. P. 61, 16. 23. masc.: स्रवतो रुधिरं तीव्रं जलं प्रस्रवणाविव R. 6, 20, 24. 68, 25. — 2) n. *Schweiss* Trik. 1, 1, 128. — 3) प्लक्षं und प्लाक्षं प्रस्रवणम् N. einer Oertlichkeit, der *Quelle* der Sarasvatî, Âçv. Çr. 12, 6. Çâṅkh. Çr. 13, 29, 24. auch प्लक्षप्रस्रवण MBh. 9, 3045. 3071. Râga-Tar. 4, 887. Ind. St. 1, 54. Vgl. प्लक्षजाता, प्लक्षराज, प्लक्षस्रवण und प्रास्रवण. — 4) m. N. pr. eines Mannes Ind. St. 2, 315. — 5) m. N. pr. eines an den Malaja angrenzenden Gebirges H. 1029. R. 3, 55, 44. 68, 37. 4, 26, 1. 45, 19. 52, 27. 5, 3, 45. 79. — Wird öfters fälschlich प्रश्रवण geschrieben. Vgl. भृगु° und प्रास्रवण.

प्रस्राविन् (von प्रस्रव) adj. *ausströmend* (trans.): घृत° Nir. 12, 36. पयः° (धात्री) *säugend* Râga-Tar. 1, 77. गो *eine von Milch strotzende Kuh* Ragh. 2, 61.

प्रस्रावं (von स्रु mit प्र) m. P. 3, 3, 27. 6, 2, 144. 1) *Urin* AK. 2, 6, 2, 18. H. 633. — 2) *der überfliessende Schaum bei kochendem Reise* H. ç. 94. — Vgl. प्रस्रव.

प्रस्रुति (wie eben) f. *das Hervorquellen;* so ist wohl st. प्रस्तुति zu lesen Vop. 9, 11, v. l.

प्रस्वन (von स्वन् mit प्र) m. *Laut, Schall:* ज्यातलप्रस्वनैः MBh. 7, 1634. — Vgl. प्रस्वान.

प्रस्वादस् (1. प्र + स्वा°) adj. *lieblich, angenehm:* गिरः Ṛv. 10, 33, 6.

प्रस्वानं (von स्वन् mit प्र) m. Schol. zu P. 3, 3, 62; vgl. 6, 2, 144. *ein lauter Schall* ÇKDr. Wilson.

प्रस्वाप (von स्वप् mit प्र) 1) m. *das Einschlafen* Bhâg. P. 6, 16, 56. — 2) m. *Traum* Bhâg. P. 3, 27, 25. — 3) adj. *einschläfernd, in Schlaf versetzend* (अस्त्र) MBh. 5, 7259. 7265. 7289. Vgl. प्रस्वापन.

प्रस्वापन (vom caus. von स्वप् mit प्र) 1) adj. f. ई *einschläfernd, in Schlaf versetzend:* आत्म° (तमस्) Bhâg. P. 3, 26, 20. अस्त्र MBh. 3, 1703. Hariv. 12737. R. 1, 29, 15. Ragh. 7, 58. प्रस्वापनी दशा *Zustand des Schlafes* Mârk. P. 8, 32. — 2) n. *das Einschläfern:* °निनाद R. 5, 10, 13.

प्रस्वापिनी (von प्रस्वाप) f. *die Einschläfernde,* N. pr. einer Tochter Sattrâgit's, die Kṛshṇa ehelichte, Hariv. 2079.

प्रस्वार (von स्वर् mit प्र) m. Bez. des om, *mit dem der Lehrer seinen Unterricht beginnt,* Ṛv. Prât. 15, 3.

प्रस्वेद (von स्विद् mit प्र) m. *Schweiss* Colebr. und Lois. zu AK. 1, 1, 3, 33. प्रस्वेदं मुमुचाते MBh. 7, 8104. Vet. in LA. 28, 12. Sâh. D. 180. °कणिका: Prab. 23, 3. °बिन्दु Kaurap. 10. °जलक्लिन्नानन Mârk. P. 124, 13. Mittel dagegen Gâruḍa-P. 198. ÇKDr. स° adj. *schwitzend* MBh. 1, 5419.

प्रस्वेदिन् (wie eben) adj. *schwitzend, mit Schweisstropfen bedeckt:* वक्त्र Spr. 2921.

प्रहण in मृत्युप्रहणे रणे Hariv. 2694 fehlerhaft für प्रहरण.

प्रहणन n. nom. act. von हन् mit प्र P. 8, 4, 22, Sch. °योगाः beim Minnespiel Verz. d. Oxf. H. 215, *b*, 29.

प्रहणेमि m. *der Mond* Trik. 1, 1, 85. प्रहनेमि ÇKDr. nach derselben Autorität. Falsche Formen für ग्रहनेमि.

प्रहन् (हन् mit प्र) adj. s. अ°.

प्रहनेमि s. प्रहणेमि.

प्रहर्तृ (von हन् mit प्र) nom. ag. und fut. *niederschlagend:* अनीशीर्दामकर्मस्मि प्रहन्ता Ṛv. 10, 27, 1. संयन्तारः प्रहन्तारः MBh. 5, 5734. न च पूर्वप्रहन्तारं संग्रामे 7, 2508. An den beiden letzten Stellen ist vielleicht प्रहर्तृ anzunehmen.

प्रहन्तव्य (wie eben) adj. *zu tödten* Hariv. 1195.

प्रहर (von हृ mit प्र) m. 1) *ein Zeitabschnitt von etwa drei Stunden* AK. 1, 1, 3, 6. H. 145. Halâj. 1, 106. = 6 oder 7 Nâḍikâ Bhâg. P. 3, 11, 8. Varâh. Bṛh. S. 24, 10. 76, 3. तेनैव प्रहरेण वा Pańkat. 136, 3. Kathâs. 44, 72. 90. Tarkas. 51. Schol. zu Kâtj. Çr. 969, 2 v. u. Pańkat. ed. orn. 49, 14. पाश्चात्यप्रहरे दिवसस्य 15. प्रातःप्रहरे गते *gegen 9 Uhr Morgens* Kathâs. 10, 115. यामिन्याः प्रथमे प्रहरे गते so v. a. *gegen 9 Uhr Abends* 38, 63. निशि — द्वितीयस्मिन्प्रहरे 4, 37. प्रहरविरतौ मध्ये वाह्नः *um 9 Uhr Morgens oder um Mittagszeit* Spr. 1883. गतसार्धप्रहरायां रात्रौ स्वप्यात् d. i. $4\frac{1}{2}$ *Stunden nach Sonnenuntergang,* $4\frac{1}{2}$ *Stunden vor Mitternacht* Kull. zu M. 7, 225. — 2) Bez. von Unterabtheilungen im Çâkuna des Çrîvasantarâga Verz. d. B. H. No. 897. — Der Zeitabschnitt hat seinen Namen daher, dass man den Ablauf desselben durch *Schlagen* auf Metallglocken kundthat.

प्रहरक (von प्रहर) *das Anschlagen der Stunden:* राजद्वारे प्रहरकं ददाति Vet. in LA. 29, 9.

प्रहरकुटुम्बी f. *ein best. Strauch,* = कुटुम्बिनी Râgan. im ÇKDr.

प्रहरण (von हृ mit प्र) n. Siddh. K. 241, *a*, 6. 1) *das Draufschlagen, Einhauen:* चञ्चु° Pańkat. 146, 14. वज्रोपमदंष्ट्राप्रहरणेन तद्धर्मवेष्टनं खण्डशः कृतम् 147, 2. *das Angreifen, Bekämpfen; Kampf* H. 796. Halâj. 2, 298. परप्रहरणज्ञान MBh. 1, 8041. याने प्रहरणे चैव 4, 89. 7, 100. — 2) *das Fortschlagen, Entfernen, Vertreiben:* अविद्याकृतानेकभ्रम° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 231. — 3) *Waffe* AK. 2, 8, 2, 50. 3, 6, 1, 5. H. 773. Halâj. 2, 307. P. 4, 2, 57. धनुः प्रहरणं श्रेष्ठम् MBh. 12, 6121. Arǵ. 7, 22. नानाशस्त्र° adj. Bhag. 1, 9. (यमः) मृत्युप्रहरणो (so ist zu lesen) रणे Hariv. 2694. 13183. R. 3, 35, 77. Spr. 756. 1643. Ragh. 13, 73. Varâh. Bṛh. S. 3, 8. 43, 19. 78, 22. Kathâs. 13, 21. 46, 244. Bhâg. P. 5, 20, 19. Pańkat. ed. orn. 3, 6. Hit. 72, 12. कृत° *der sich* (vgl. कृतास्त्र) *im Gebrauch der Waffen geübt hat* MBh. 5, 5733. masc. Hariv. 180. Am Ende eines adj. comp. f. आ MBh. 6, 799. 9, 2665. R. 5, 24, 30. 6, 29, 14. — 4) *Wagenkasten* Bhâg. P. 4, 26, 2. — 5) fehlerhafte Variante für प्रवहण *eine Art Sänfte* Sârasundarî zu AK. 2, 8, 2, 20. ÇKDr. — Vgl. धन° (wie auch H. ç. 171 st. धनः प्र° zu lesen ist).

प्रहरणकलिका f. *ein best. Metrum,* 4 Mal ⏑⏑⏑ ⏑⏑⏑ –, ⏑⏑⏑⏑⏑⏑ – Khandom. 67. प्रहरणकलिता Colebr. Misc. Ess. II, 161 (IX, 3). Ind.

St. 8, 387.

प्रहरणीय (von हर् mit प्र und von प्रहरण) 1) adj. a) *anzugreifen, zu bekämpfen:* पाण्डवेया: MBh. 1,7426. — b) *zu vertreiben, zu entfernen, zu beseitigen:* अनर्थशेष Prab. 88,15. — 2) n. *Waffe* MBh. 12,4426. Hariv. 2657.

प्रहरिन् (von प्रहर) m. *Stundenabrufer, Wächter* ÇKDr. Wilson.

प्रहर्तर् (von हर् mit प्र) nom. ag. *Angreifer, Kämpfer, ein tapferer Kämpe, Bekämpfer* R. 2,1,21. 5,31,50. Vikr. 78,18. Ragh. 2,31. 7,44. 50. 9,78. Râǵa-Tar. 4,456. काल° *zu rechter Zeit* Pańkat. 149,15. सैन्यानाम् MBh. 4,863. सामीपपन्नानाम् R. 4,61,43.

प्रहर्तव्य (wie eben) adj. *anzugreifen, zu bekämpfen:* अरेर्बलम् MBh. 1,5618. 10,54. Hariv. 6240. impers. *ein Angriff zu machen auf* (loc., selten dat.), *einzuhauen in, ein Schlag zu versetzen* MBh. 1,5289. Hariv. 7320. °व्यं न विश्वस्ते न विह्वले MBh. 6,31. तत्र च्छिद्रे °व्यं तथास्य 7,6218. न कथं च न °व्यं गुरौ 6321. Kathâs. 37,163. स्त्रीविप्रलिङ्गिबालेषु °व्यं न कर्हिचित् Spr. 3306. °व्यं न भीताय जिताय च MBh. 12,3544.

प्रहर्ष (von हर्ष् mit प्र) m. *Freude* Arǵ. 1,6. Sund. 1,29. MBh. 4,363. न स्वे सुखे वै कुरुते प्रहर्षम् *Freude haben an* 5,1083. 9,822. 13,2644. R. 1,15,24. 24,7 (25,7 Gorr.). 2,21,58. 26,18. 47,19. 6,20,13. Suçr. 1, 2,20. Ragh. 2,68. 3,17. 5,61. Kathâs. 14,23. 30,32. 50,109. Vid. 336. Râǵa-Tar. 1,146. Mârk. P. 105,25. Sâh. D. 63,10. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,504, Çl. 12. दुर्हृदामप्रहर्षाय सुहृदां नन्दनाय च MBh. 2,988. मनसो ऽप्रहर्ष: 1996. — Vgl. दुष्प्रहर्ष.

प्रहर्षण (von हर्ष् simpl. und caus. mit प्र) 1) adj. a) *starrmachend* (die Haare am Körper): लोम° MBh. 2,2303. भूतं घोरप्रहर्षणम् 12,10302. — b) *erfreuend:* कामिजनस्य Hariv. 8786. कद्रूपुत्र° MBh. 1,1312. सैन्य° 7,3147. — 2) m. *der Planet Mercur* Trik. 1,1,93. Vgl. प्रहर्षुल. — 3) f. ई a) *Gelbwurz* ÇKDr. nach Hâr.; die gedruckte Ausg. aber hat प्रहर्षिणी. — b) *ein best. Metrum*, 4 Mal — — —, ◡◡◡◡ — ◡ — ◡ — — Ind. St. 8,384. Khandom. 55. Vgl. प्रहर्षिणी. — 4) n. a) *Freude:* °करी MBh. 12,12777. — b) *das Erfreuen:* प्रहर्षणार्थं मनसः. — c) *eine mühelose Erfüllung eines heissen Wunsches:* उत्कण्ठार्थसिद्धिर्विना यत्नं प्रहर्षणम् Kuvalaj. 132, a.

प्रहर्षवत् (von प्रहर्ष) adj. *froh* R. Gorr. 2,13,29. परम° MBh. 1,1544.

प्रहर्षिन् (wie eben) 1) adj. *erfreuend:* मनसश्च प्रहर्षिणी MBh. 2,313. — 2) f. °र्षिणी a) *Gelbwurz* Hâr. 93; vgl. प्रहर्षणी. — b) *ein best. Metrum*, = प्रहर्षणी Ind. St. 8,384. Colebr. Misc. Ess. II, 160 (VIII, 1). Çrut. 36.

प्रहर्षुल (von हर्ष् mit प्र) m. *der Planet Mercur* H. 117. — Vgl. प्रहर्षण.

प्रहस (von हस् mit प्र) m. N. pr. eines Râkshasa R. 6,69,12.

प्रहसन (wie eben) n. 1) *das Lachen, Verlachen, Verspotten* H. an. 4, 181 (189 ist प्रहसन ein Fehler). Med. n. 190. Hit. I, 107 (falsche Lesart). Enklitisch nach einem Verbum finitum gaṇa गोत्रादि zu P. 8,1, 27. 57. — 2) *eine Art Lustspiel, Posse* H. 284. H. an. Med. Pratâpar. 20,a,1. 24,a,7. Daçar. 1,8. 2,21. Sâh. D. 275. 533. Dhûrtas. 67,12. 96,15.

प्रहसत् 1) partic. s. u. हस् mit प्र. — 2) f. °हसन्ती a) *eine Jasminart*, = यूथी Trik. 2,4,23. = वासन्ती Râǵan. im ÇKDr. — b) *ein grosses* (1. प्र) *Kohlenbecken* (हसन्ती) ÇKDr.

प्रहसित s. u. हस् mit प्र. °नेत्र m. N. pr. eines Buddha Vjutp. 3. Lalit. ed. Calc. 5,19.

प्रहस्त (1. प्र + हस्त) 1) adj. *langhändig* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,507, Çl. 26. — 2) m. *die Hand mit ausgestreckten Fingern* AK. 2,6,2,35. H. 596. °मात्र Schol. zu Kâtj. Çr. 62,1. प्रहस्त n. संज्ञायाम् P. 6,2,183, Sch. प्रहस्तं विस्तृते तुषे (पाणौ?) H. an. 3,274. — 3) m. N. pr. eines Râkshasa MBh. 3,16377. 16383. R. 5,39,13. fg. 6,12,17. 31, 5. fgg. Bhâg. P. 9,10,18. eines Spielgenossen Sûrjaprabha's, Sohnes des Kandraprabha, Königs von Çâkala; war in einem früheren Leben ein Asura gewesen, Kathâs. 44,25. 45,376. 47,26.

प्रहस्तक (wie eben) nämlich तृच heisst *die Strophe* ṚV. 8,86,13—15. — Kaush. Âr. 2,5. Çâṅkh. Br. 18,4,8. 5,9. 11.

प्रहा (wohl हा mit प्र) f. ein Spielausdruck, welcher *einen günstigen Wurf* oder *Gewinnst* bezeichnet; überh. *Vorhand, Vortheil, Vorsprung:* उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छ्वघ्नी विचिनोति काले ṚV. 10,42, 9. सा नः कृतानि सीषती प्रहामाप्नोतु मायया AV. 4,38,3. आप्नोति पूर्वेषां प्रहाम् Pańkav. Br. 16,14,2. 20,11,4.

प्रहाण (von हा, जहाति mit प्र) n. *das Weichen, Verschwinden:* अविद्यादि° Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 248. Nîlak. 9. 113. Çiç. 4,55. Mârk. P. 36,5. मीमांसासमाधि° Burn. Intr. 625. 324, N. 1 (? प्रहान gedr.).

प्रहाणि (wie eben) f. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 4,51. dass.: जन्ममृत्यु° Çvetâçv. Up. 1,11. खल° Bhâg. P. 9,5,9. शुभादयं प्रहानिं (sic) च पापानाम् Mârk. P. 58,68.

प्रहाय्य (von हि mit प्र) m. *Sendbote* AV. 15,3,10 (v. l. प्रहार्य). — Vgl. प्रहेय.

प्रहार (von हर् mit प्र) m. P. 7,3,54, Sch. *Schlag, Hieb, Streich, Stoss, Schuss, Wurf, ictus:* प्रहारार्त Jâǵn. 3,248. Draup. 9,5. प्रहारो रिपुहस्तत: Spr. 2930. Suçr. 1,101,10. 113,3. 352,20. 2,260,21. Ragh. 7,41. Kathâs. 10,116. 33,118. दृढप्रहाराभिहत 47,62. 49,147. Mârk. P. 83,14. Prab. 88,3. Pańkat. 214,15. Schol. zu Çâk. 32. शिरसि M. 4,83 (MBh. 13,5023). अत्राङ्ग ऽस्य प्रहारो ऽयं मद्दत्त: Râǵa-Tar. 5,435. पाद° (s. auch bes.) *Fussschlag* Kathâs. 12,108. Pańkat. 252,25. जानु° R. 6, 98,24. पाणि° Hariv. 2251. Spr. 2921. मुष्टि° Suçr. 1,288,5. घोणायां मुष्टिप्रहारं ददाति Mṛkkh. 35,10. पत्त° Hariv. 10507. तुण्डपक्ष° R. 3,56, 35. Mârk. P. 88,35. खुरदत्त° Kathâs. 37,167. Halâj. 2,65. Pańkat. 69, 1. लगुड° 37,5. कशा° MBh. 1,6707. खड्ग° Vid. 214. Kathâs. 38,67. 41, 51. 50,24. मया प्रदत्तनिस्त्रिंशप्रहारा 37,168. स्मरशर° Hit. 23,13. कुलिश° Spr. 2744. सलिल° MBh. 8,819. भ्रातृभार्याप्रहारद *dem Bruder oder der Gattin Schläge versetzend* Jâǵn. 2,232. सुप्त° *ein Schlag, den man einem Schlafenden versetzt,* Hariv. 4816. अति° MBh. 8,2477. मुद्गरै: सुप्रहारैश्च कैलासो मदनायते Hariv. 12007. पूराणां हि प्रहाराय रसितं रणदुन्दुभे: *damit sie einhauen* Spr. 1130. — Vgl. तल°.

प्रहारक (wie eben) P. 6,2,139, Sch. 7,3,54, Sch.

प्रहारण n. v. l. für प्रवारण Sârasundarî zu AK. 3,3,3. ÇKDr.

प्रहारवर्मन् (प्र° + व°) m. N. pr. eines Fürsten von Mithilâ Daçak. 95,13.

प्रहारवल्ली (प्र° + व°) f. = चर्मकशा, मांसरोहिणी Bhâvapr. im ÇKDr.

प्रहारिन् (von हर् mit प्र) adj. *schlagend, einhauend, kämpfend;*

subst. *ein guter Kämpfer* Nir. 5,12. Draup. 8,9. Arg. 7,5. MBh. 1,2542. 5341. 2,87. 4,1016. 5,784. Hariv. 5027. 6887. R. 3,25,26. Mâlav. 69, 5. ein Elephant MBh. 5,3046. 6,4154. राक्षसानाम् *Bekämpfer der Râkshasa* R. 3,31,19. वानरेन्द्र° *bekämpfend, kämpfend gegen* 6,18,3. रन्ध्र° *gegen Blössen kämpfend, eine schwache Seite angreifend* Ragh. 15,17. — Vgl. आगत°, दृढ°.

प्रहारुक (wie eben) adj. *fortreissend:* तस्मादेतमाप: प्रहारुका: Kâth. 22,9.

प्रहार्य oder प्रहार्य (von हर् mit प्र) adj. *wegzunehmen, zu versetzen:* अग्नि Çat. Br. 11,8,2,1. — Vgl. u. प्रहाय्य.

प्रहावन्त् (von प्रहा) adj. *Gewinn machend:* शितानर: संमिथेषु प्रहावान्वस्वो राशिमभिनेतासि भूरिम् Ṛv. 4,20,8. Nach Sâj. = प्रहरणवन्त्.

प्रहास (von हस् mit प्र) 1) m. P. 3,3,62, Sch. (vgl. 6,2,144). *a*) = प्रहसन H. an. 4,181. Med. n. 190. *das Lachen, Gelächter:* प्रहासं मुमुचे Hariv. 9908. Kâm. Nîtis. 5,20. Mṛkkh. 130,22. सप्रहासम् adv. Mâlav. 56,14. प्रहास = अट्टहास *ein schallendes Gelächter* Çabdar. im ÇKDr. — *b*) *Spott, Ironie* P. 1,4,106. 8,1,46. — *c*) *Schauspieler* Dhar. im ÇKDr. — *d*) Bein. Çiva's Trik. 1,1,44. N. pr. eines Nâga MBh. 1, 2157. eines Wesens im Gefolge des Çiva 9,2570. — *e*) N. pr. eines Tîrtha, = सोमतीर्थ Gatâdh. im ÇKDr. — 2) n. भरद्वाजस्य प्रहासम् N. eines Sâman Ind. St. 3,227,*a*. — Für einige Bedeutungen wird man das Wort in प्र + हास zerlegen müssen; in der vorletzten Bed. wohl nur fehlerhaft für प्रभास.

प्रहासक (vom caus. von हस् mit प्र) m. *Spassmacher, Possenreisser;* s. u. कल्प.

प्रहासिन् (von हस् mit प्र) 1) adj. *lachend, spasshaft, spöttisch* AV. 8, 6,14. — 2) m. *der Spassmacher im Drama, der* Vidûshaka H. 331.

प्रहि Unâdis. 4,134. m. *Brunnen* AK. 1,2,3,26. 2,10,28. H. 1091.

प्रहित 1) *abgeschossen, abgeschickt, Abgesandter* u. s. w. s. u. हि mit प्र und अप्रहित. — 2) गौरीवितेः प्रहितः N. eines Sâman Ind. St. 3,216, *b*. — 3) n. *Brühe* H. 397.

प्रहितंगम (प्रहितम्, acc. von प्रहित, + गम) adj. *auf Sendung gehend:* देवानाम् Pâr. Gṛhj. 3,15.

प्रहितो: (!) संयोजनम् N. eines Sâman Ind. St. 3,225,*b*.

प्रहिम (1. प्र + हिम) adj.: कुलानि P. 8,4,16, Sch.

प्रहुत partic. s. u. हु mit प्र. n. = भूतयज्ञ Gatâdh. im ÇKDr.

प्रहुति (von हु mit प्र) f. *Opferung* Ṛv. 7,90,2.

प्रहृत 1) partic. s. u. हर् mit प्र. — 2) m. N. pr. eines Mannes gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

प्रहृष्ट s. u. हर्ष् mit प्र. °रोमन् m. N. pr. eines Asura Kathâs. 47,30.

प्रहेणक n. *eine Art Backwerk* Trik. 2,9,14. — Vgl. प्रहेलक.

प्रहेतर् (von हि mit प्र) nom. ag. *Treiber:* प्रहेतारमप्रहितम् Ṛv. 8,88,7.

प्रहेति (wie eben) m. 1) *Wurfwaffe* VS. 15,15. fgg. — 2) N. pr. eines Râkshasa-Fürsten Muir, ST. 4,414. eines Asura Bhâg. P. 6,10,20. 8,10,20.

प्रहेय (wie eben) adj. *zu entsenden, Botendienst thuend* AV. 5,17,8. Çat. Br. 5,3,1,11.

प्रहेलक n. = वाचनक Hâr. 152. Nach ÇKDr. und Wils. = प्रहेणक *eine Art Backwerk.*

प्रहेला (1. प्र + हेला) f. instr. °लया so v. a. *ohne sich irgend einen Zwang anzuthun, sans gêne* Spr. 2049.

प्रहेलि f. = प्रहेलिका Uǵǵval. zu Unâdis. 4,117. Bhar. zu AK. 1,1, 5,6. ÇKDr.

प्रहेलिका f. *Räthsel, räthselhafte Sprechweise* AK. 1,1,5,6. Trik. 1, 1,116 (प्रहे° gedr.). H. 259. Halâj. 1,152. Kâvjâd. 3,106. Pratâpar. 23, *b*, 5. Sâh. D. 5,11. 529. 646. Verz. d. Oxf. H. 208, *a*, 41. 217, *a*, 9. — Vgl. प्रवल्हिका.

प्रहोष m. wohl so v. a. प्रहुति. व्यंनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदरंरुषः Ṛv. 1,150,2.

प्रहोषिन् (von प्रहोष) adj. *Opfergabe bringend:* अपादु शिप्र्यन्धसः सुदक्षस्य प्रहोषिणः। इन्द्रोरिन्द्रो यवाशिरः Ṛv. 8,81,4.

प्रह्राद (von ह्राद् mit प्र) m. N. pr. des Obersten der Asura, mit dem patron. Kâjâdhava und Vaters des Virokana, TBr. 1,5,9,1. eines Sohnes des Hiraṇjakaçipu, Feindes des Indra und Freundes des Vishṇu, MBh. 1,2439. 5,1202. fgg. 12,3662. 4568. fgg. 6654. fgg. 8023. fgg. Hariv. 187. 261. 2283. 12459. 12695. 12711. fgg. 12914. 12990. fgg. 13191. 13214. 13971. 14022. 14249. fgg. 14284. Bhâg. P. 1,3,11. 12, 25. 5,18,7. 6,18,9. 12. 7,13,11. fgg. 9,17,14. — Vgl. प्रह्लाद.

प्रह्रास (von ह्रस् mit प्र) m. *Verkürzung, Abnahme, das Verkümmern:* यथा तैलक्षयाद्दीपः प्रह्रासमुपगच्छति। तथा कर्मक्षयाद्दैवं प्रह्रासमुपगच्छति॥ MBh. 13,338.

प्रह्रादि m. pl. nach Çaṅk. *das Gefolge des* Asura Prahrâda Kaush. Up. in Ind. St. 1,414.

प्रह्लत्ति (von ह्लाद् mit प्र) f. nom. act. P. 6,4,95, Sch. Vop. 26,183. Die richtige Form ist प्रह्लन्नि Siddh. K. 209,*b*,8; vgl. P. 8,2,44, Vârtt. 1.

प्रह्लाद (wie eben) m. 1) *freudige Erregung, angenehme Empfindung* Viçva im ÇKDr. Suçr. 2,423,14. 424,18. प्रह्लादं जगदासवान् R. Gorr. 1,45,24. मनः° 5,13,17. MBh. 1,2847. — 2) *Laut, Ton* H. an. 3,336. Dhar. im ÇKDr. — 3) N. pr. eines frommen Daitja (s. प्रह्राद) H. 699. an. 3,336. 4,189. प्रह्लादश्चास्मि दैत्यानाम् Bhag. 10,30. Arg. 5,20. 8,20. MBh. 1,2526. 2642. 2667. 2,2314. fgg. 3,1029. fgg. 12,6146. 14,248. VP. 124. fgg. 153. Spr. 2871. Verz. d. Oxf. H. 257,*a*,11. eines Nâga MBh. 2,362. eines Praǵâpati 437. — 4) pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,354 (VP. 188).

प्रह्लादक (vom caus. von ह्लाद् mit प्र) adj. *angenehm erregend, erfrischend:* चन्द्र Ṛt. 3,9.

प्रह्लादन (wie eben) 1) adj. f. ई dass. Suçr. 1,178,16. 188,5. 2,424,7. Ragh. 13,4. वक्त्र° Suçr. 1,187,10. मुख° (so ist wohl st. सुखं° zu lesen) MBh. 3,11446. मनः° 14,2045. R. 1,18,12. — 2) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*. — 3) n. *das Erregen in angenehmer Weise, Erfrischen* Hariv. 3603. Suçr. 1,151,9. 2,5,2. Ragh. 4,12.

प्रह्लादिन् (von प्रह्लाद) adj. *angenehm erregend, erfrischend:* मनःप्रह्लादिनी MBh. 2,62. 12,7609. 14,2383.

प्रह्व (von ह्वर् mit प्र) Unâdis. 1,153. P. 3,2,3, Vârtt., Sch. Vop. 26, 33. adj. f. आ 1) *vorgebeugt; geneigt, gebogen, schief; demüthig sich verneigend, demüthig* Uǵǵval. Halâj. 5,53. Ait. Br. 3,9. प्रह्वा ऽवस्थाय

वेद्यां दण्डमवष्टभ्य Âçv. Çr. 3,1. स्थूणा Çâñkh. Çr. 17,5,5. पवित्रे प्रह्वे कृत्वा Çâñkh. Gṛhj. 1,8. Kauç. 61. 67. — प्रह्वो ऽभवद्भ्रातुरुपह्वरे सः *er verneigte sich* Arǵ. 1,5. MBh. 1,7349. 2,587. 3,13493. 13498. 13662. 5,137. 6,3315. 5777. 12,9197. 3253. 14,2178. R. Gorr. 1,38,24. 2,38,21. 6,82,130. fg. 96,9. 98,3. प्रह्वेषनिर्बन्धरुषो हि सन्तः Ragh. 16,80. Som. Nala 25. Kathâs. 12,162. 15,129. 16,8. 20,174. 27,41. 32,186. 37,74. 39,99. 43,18. 114. 240. 44,130. 45,155. 46,127. 49,158. 50,126. 185. Râǵa-Tar. 2,111. 4,555. 5,307. Bhâg. P. 7,3,25. प्रह्वाञ्जलिपुट adj. R. 2,16,25. प्रह्वाभिवादन Bhâg. P. 1,11,23. भय° Kathâs. 7,98. प्रीति° 22,254. प्रणमेद्दण्डवद्भूमौ भक्तिप्रह्वेण चेतसा Bhâg. P. 6,19,9. — 2) *geneigt zu* so v. a. *hingegeben, hängend an* AK. 3,4,13,59. H. 385. Halâj. 2,197.

प्रह्वण (von ह्वा mit प्र) *das Anrufen:* यन्नामधेयश्रवणानुकीर्तनाद्यत्प्रह्वणाद्यत्स्मरणादपि Bhâg. P. 3,33,6.

प्रह्वल s. u. प्रकुल.

प्रह्वलीका f. Halâj. 1,152 uncorrecte Form für प्रवल्हिका *Räthsel.*

प्रह्वाण so v. a. प्रह्व 1. प्रह्वाणा इव सर्पन्ति Pańkav. Br. 6,7,10. Schol. zu Kâtj. Çr. 9,6,33. Çâñkh. Çr. 5,16,3 (wo fälschlich प्रह्नाण steht).

प्रह्वाय (von ह्वा mit प्र) m. nom. act. P. 3,3,72, Sch.

1. प्रा im Veda Nebenform zu 1. पर् und von gleicher Bedeutung Dhâtup. 24,53. Auf प्रा gehen folgende Formen zurück: अप्रास्, प्रासि, अप्रात्; अप्रास् 3. sg. aor.; पप्रौ, पप्रौ, पप्राथ, पप्रिवंस्, पप्रुषी; pass. (आ) अप्रायि; *füllen:* प्रास्युदरम् ṚV. 1,42,9. 73,8. 69,1. 146,1. 6,17,3. 8,1,23. AV. 13,2,35. येषामिळा घृतहस्ता डुरोण आँ अपि प्राता (partic., = पूर्णा Sâj.) निषीदति ṚV. 7,16,8.

— आ *erfüllen:* विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्वा ṚV. 1,52,13. आ पप्रौ पार्थिवं रजः 81,5. 115,1 (P. 2,4,80, Sch.). 4,52,5. 6. 53,3. 7,20,4. 98,8. 10,127,2. 134,1.

2. प्रा (= 1. प्रा) am Ende eines comp. mit प्र wechselnd. Vgl. अन्तरिक्ष°, आकूति°, कक्ष्य°, काम°, कृष्टि°, क्रतु°, चर्षणि°, जरणि°, रथ°, रोदसी°.

3. प्रा = 3. पर् (!). Vgl. आप्र.

प्रांशु (1. प्र + अंशु) 1) adj. *hoch* AK. 3,2,19. H. 1429. Halâj. 4,66. von Personen: क्षणात्प्रांशुः क्षणाद्धस्वः MBh. 1,5367. 3,11096. 13,6966 (neben वामन von Vishṇu). प्रांशुलभ्ये फले *von einem Hochgewachsenen* Ragh. 1,3. शाल° 13. Varâh. Laghuǵ. 2,14. Bhâg. P. 3,21,47. von Çiva Çiv. गज MBh. 12,4280. वेश्मानि 5,3578. द्रुम Ragh. 15,19. Kathâs. 2,4. अतिप्रांशुवंशकाण्ड Prab. 21,10. गिरि MBh. 6,420. R. 3,21,13. 4,63,22. 6,15,20. Kumâras. 6,51. शिलास्तम्भ Kathâs. 12,174. °प्राकार 38,20. Hariv. 3098. नगरपरिघप्रांशुबाहु *lang* Çâk. 48. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Manu Vaivasvata Hariv. 614. VP. 348. des Vatsapri (Vatsapriti) 352. Mârk. P. 118,1. 3. Bhâg. P. 9,2,24. LIA. I, Anh. xv.

प्रांशुता (von प्रांशु) f. *Höhe* R. 5,17,22.

प्राक् s. u. प्राञ्च्.

प्राकर m. N. pr. eines Sohnes des Djutimant Mârk. P. 53,23. n. N. des nach ihm benannten Varsha 26. In VP. 199 st. dessen पीवर.

प्राकरणिक (von प्रकरण) adj. *zu dem in Rede stehenden Gegenstand —, zum Kapitel —, zu der Gattung gehörig* Schol. zu Kâtj. Çr. 21,19. Pratâpar. 9,b,6. Schol. zu Kâvjâd. 2,312. अ° Kull. zu M. 3,285.

प्राकर्ष (von प्रकर्ष) n. N. eines Sâman Ind. St. 3,225,b.

प्राकर्षिक adj. = प्रकर्ष नित्यमर्हति *den Vorzug verdienend* gaṇa छेदादि zu P. 5,1,64.

प्राकषिक nach Uṇâdis. 2,41 von कष् mit प्रा; eher von प्रकष. m. nach Uǵǵval. रामाया नर्तकः परदारोपजीवी च *ein von einer Frau unterhaltener Tänzer und Einer, der von den Frauen Anderer lebt.*

प्राकाम्य (von प्रकाम) n. (vollkommene) *Willensfreiheit* Trik. 3,2,27. H. 202. MBh. 14,1072. Kumâras. 2,11. Gauḍap. zu Sâṃkhjak. 23. Mârk. P. 40,29. 32. 101,18. Verz. d. Oxf. H. 51,a,16. 184,a,14. 231,b,11. Vet. in LA. 3,19.

प्राकार (von 3. कर् mit प्र und Dehnung des Vocals der Präposition) m. P. 6,3,122, Vârtt. 2. Vop. 26,170. *Umfassungswand, Wall* AK. 2,2,8. Trik. 2,2,10. H. 980. Halâj. 2,133. प्रासादमुपरिष्टात्सुनिव्याधैः प्राकारैः परिघ्नन्ति Çâñkh. Çr. 16,18,14. °स्थो धनुर्धरः M. 7,74. 196. 9,289. चैत्य° MBh. 2,814. 4,296. 1399. 7,8184. R. 2,80,19. 6,6,12 (पुरी°). 37,16. 93,7. Spr. 2463. 3181. Ragh. 12,71. Varâh. Bṛh. S. 44 (43),9. Sûrjas. 12,38. Vid. 27. °भञ्जन Kathâs. 12,42. 35,152. Pańkat. III,48. 47,6. Râǵa-Tar. 2,20. Bhâg. P. 4,9,56. Mârk. P. 49,43 (wo सोत्सेधवप्रप्राकारं zu lesen ist). 46. 51,64. 66,9. सु° adj. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,6, Çl. 15. गुण° Verz. d. Oxf. H. 209,a,19. प्राकाराग्र H. 981. Halâj. 5,2. Am Ende eines adj. comp. f. आ R. 6,1,34.

प्राकारकर्ण (प्रा° + कर्ण) m. *Wallohr*, N. pr. eines der Minister des Eulenkönigs Arimardana Pańkat. 173,21.

प्राकारमर्दि m. patron. von प्राकारमर्दिन् gaṇa बाह्वादि zu P. 4,1,96.

प्राकारमर्दिन् (प्रा° + म°) m. N. pr. eines Mannes gaṇa बाह्वादि zu P. 4,1,96. — Vgl. नगरमर्दिन्.

प्राकारीय (von प्राकार) adj. *zu einem Wall geeignet, einen Wall verdienend:* इष्टका: Schol. zu P. 5,1,12. 16. देश ebend.

प्राकारुक in der Stelle: यत्प्राश्नीयात्प्राकारुकः स्यात् यन्न प्राश्नीयादहविः स्यात् Kâṭh. 29,2. viell. *verschüttend* (von 3. कर् mit प्रा).

प्राकाश (von प्रकाश) m. *Metallspiegel*, nach einigen Comm. *ein Schmuckgegenstand* TBr. 1,8,2,3 (प्र° gedr.). Pańkav. Br. 18,9,10. Lâṭj. 9,2,13. Çat. Br. 5,4,5,22. Âçv. Çr. 9,4.

प्राकाश्य (wie eben) n. *das Offenbarsein; Bekanntsein, Berühmtheit* AK. 3,4,22,13. 17. 5,12. H. an. 2,316. Hariv. 5922. Bhar. beim Schol. zu Çâk. 8,20. प्राकाश्यं चैव गच्छन्ति MBh. 12,10849. 14,1043. Spr. 739. Suçr. 1,7,10. — Vgl. 2. प्रकाश्य.

प्राकृत (von प्रकृति) adj. f. आ und ई 1) *ursprünglich, natürlich, unverändert, normal, gewöhnlich, gemein* Çat. Br. 1,1,2,7. 11,2,5,1. Kâtj. Çr. 1,5,4. 12,3,16. 16,4,30. Çâñkh. Çr. 1,17,19. 7,21,7. 9,7,2. 11,11. Âçv. Çr. 3,2. 12,8. ṚV. Prât. 2,8. 13. 4,11. 15,7. 17,23. Taitt. Prât. in Ind. St. 4,245. Upal. 3,7. प्रयत्न *normal, gewöhnlich* Pat. zu P. 8,2,84. Weber, Ǵjot. 100. 102. प्राकृतं केन लङ्घ्यते Spr. 2169. सखा, शत्रुः 3093. वाक्य 1197. कृच्छ्र M. 11,158. यज्ञ MBh. 3,10669. कर्मन् 13864 (wo कर्मणां zu lesen ist). Hariv. 9783. सत्त्व *ein gewöhnliches Thier* Pańkat. 25,2. °सिद्धयः (Gegens. महासिद्धयः) Prab. 61,17. von Menschen so v. a. *gewöhnlich, gemein, Einer aus dem grossen Haufen* AK. 2,10,16. H. 932. Halâj. 2,193. M. 8,336. Bhag. 18,28. Brâhmaṇ.

2,1. Hip. 1,36. MBh. 14,2626. Hariv. 3522. R. 2,52,15. 108,2. Spr. 2887. Mṛkkh. 147,6. Kathâs. 13,60. 40,63. Wind. Sancara 94. Verz. d. Oxf. H. 256,a,17. यति° Vedântas. (Allah.) No. 81. (ब्राह्मणाः) प्राकृताः संस्कृतास्तथा MBh. 3,13437. राक्षस R. 3,35,19. प्राकृताः स्त्रियः MBh. 4,276. R. 6,101,6. सुप्राकृतेव स्त्री *ganz gemein* R. Schl. 2,22,19. वचांसि *gemeine Reden* Hariv. 14581. प्राकृती बुद्धिः R. 1,75,23. °कृता ed. Bomb. 24 (der Schol. aber wieder प्राकृती) und Gorr. 77,26. *die gemeine Sprache ist die vom Volk gesprochene, das* Prâkrit, *welches die Grammatiker aus dem Sanskrit ableiten:* प्रकृतिः संस्कृतम् तत्र भवं तत आगतं च प्राकृतम् Hemak. in Verz. d. Oxf. H. No. 410. प्राकृतभाषिन् Mṛkkh. 2,15. Kathâs. 6,148. Kâvjâd. 1,33. fgg. Schol. zu Çâk. 9,6. Verz. d. B. H. 154,3 v. u. 292,10 v. u. Ind. St. 8,295. Eine der 7 Strecken der Planetenbahn heisst प्राकृत Varâh. Bṛh. S. 7,8. sie umfasst nach Parâçara die Nakshatra Svâti, Bharaṇî, Rohiṇî und Kṛttikâ 9,13.14. — 2) *aus der Natur hervorgegangen, zu ihr in Beziehung stehend, materiell* VP. bei Muir, ST. IV, 34. fg. गुणाः Bhâg. P. 3,27,1. सर्ग *die primitive, aus der Natur hervorgehende Schöpfung* VP. 37. Bhâg. P. 3,10,17. Mârk. P. 45,73. 47,32. 35. 36. Verz. d. Oxf. H. 82,b,18.19. लय, प्रलय, प्रतिसंचर *eine Auflösung, bei der Alles wieder in den Zustand der Natur zurückkehrt*, VP. 12. 630. 635. Mârk. P. 46,3. nach dem Brahmavaiv. P. im ÇKDr. auch = प्रकृतेर्लयः *die Auflösung der Natur.*

प्राकृतकामधेनु (प्रा° + का°) f. Titel einer *Prâkrit*-Grammatik Colebr. Misc. Ess. II, 48.

प्राकृतचन्द्रिका (प्रा° + च°) f. Titel der *Prâkrit*-Grammatik des Vararuki, die auch प्राकृतप्रकाश heisst, Colebr. Misc. Ess. II, 44. 48. Verz. d. Oxf. H. No. 405.

प्राकृतत्व n. nom. abstr. von प्राकृत 1. Kâtj. Çr. 5,4,3.

प्राकृतदीपिका (प्रा° + दी°) f. Titel eines Commentars zum Saṁkshiptasâra Lassen, Institt. linguae pracr. 16.

प्राकृतपाद (प्रा° + पाद) m. Titel einer *Prâkrit*-Grammatik von Nârâjaṇa Verz. d. Oxf. H. No. 413.

प्राकृतपिङ्गल (प्रा° + पि°) Piṅgala's Schrift über die *Prâkrit-Metra* Colebr. Misc. Ess. II, 22. 65. Ind. St. 8,202 u. s. w.

प्राकृतप्रकाश (प्रा° + प्र°) m. Titel von Vararuki's *Prâkrit*-Grammatik, vollständig herausgegeben von Cowell. Verz. d. Oxf. H. No. 405. — Vgl. प्राकृतचन्द्रिका.

प्राकृतमनोरमा oder einfach मनोरमा f. Titel von Bhâmaha's Commentar zum प्राकृतप्रकाश Colebr. Misc. Ess. II, 22. 44.

प्राकृतलङ्केश्वर (प्रा° + ल°) Titel einer *Prâkrit*-Grammatik Colebr. Misc. Ess. II, 48.

प्राकृतशासन (प्रा° + शा°) n. *Lehrbuch der Prâkrit-Sprache* Lassen, Institt. linguae pracr. 19, N. 1.

प्राकृतसर्वस्व (प्रा° + स°) n. Titel einer Schrift Ind. St. 8,273.

प्राकृतायन m. patron. von प्रकृत gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

प्राकृतिक adj. (f. ई) von प्रकृति *Natur* Siddhântaçir. 3,64. Sâṁkhjak. 43. Wilson in Sâṁkhjak. S. 142. 145. Bhâg. P. I, xlviii. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 49,b,8. Tattvas. 31.

प्राक्कर्मन् (प्राञ्च् + क°) n. 1) *ein vorgängiges, vorbereitendes Verfahren* Suçr. 2,409,17. — 2) *eine in einem früheren Leben vollbrachte Handlung:* प्राक्कर्मोपार्जितं ह्यतोः सर्वमेव शुभाशुभम् Kathâs. 40,113. 39. Verz. d. B. H. 288,23.

प्राक्काल्प (प्राञ्च् + क°) m. *Vorzeit:* प्राक्काल्पविषयाधिपाः Mârk. P. 118. 30. — Vgl. पुराकल्प, पूर्वकल्प.

प्राक्कूल (प्राञ्च् + कूल) adj. *dessen Büschel nach Osten gerichtet sind*, von Kuça-Gras Âçv. Gṛhj. 3,2.5. M. 2,75. Bhâg. P. 8,24,40. Fehlerhaft für प्राक्तूल (s. u. तूल), wie auch einige Hdschrr. des Âçv. Gṛhj. haben. Derselbe Fehler in दक्षिणाकूल (u. कूल falsch erklärt) *mit nach Süden gerichteten Grasspitzen* und प्राचीनकूल *mit nach Osten gerichteten Grasspitzen* Bhâg. P. 1,19,17.

प्राक्केवल (प्राक् + के°) adj. heisst eine Krankheit, *welche in ihrer eigenthümlichen Form auftritt ohne vorgängige anderweitige Krankheitserscheinungen und ohne Complication*, Suçr. 1,127,10. 13.

प्राक्चरणा (प्राञ्च् + च°) adj. heissen die weiblichen Geschlechtstheile, *welche den Fehler haben in der Erregung beim Beischlaf dem Manne voranzueilen*, Çârṅg. Saṁh. 1,7,102; vgl. Suçr. 2.296,18. 297,8. ÇKDr. u. d. W. योनि, wo sie चरणानन्दपूर्वा oder अतिपूर्वा heissen.

प्राक्चिरम् (प्राक् + चि°) adv. *ehe es zu spät ist, bei Zeiten:* प्रदीप्य यः प्रदीप्ताग्निं प्राक्चिरं नाभिधावति। भस्मापि स न विन्देत शिष्टं क्व च न भारत ॥ MBh. 2,2130.

प्राक्छाय (प्राञ्च् + छाया) n. *das nach Osten-Fallen des Schattens:* °छाये कुञ्जरस्य M. 3,274.

प्राक्तन (von प्राक्) adj. f. ई *früher, ehemalig, alt* Hariv. 14590. Ragh. 1,20. °जन्मन् Kumâras. 1,30. Kathâs. 27,101. Bhâg. P. 7,10,36. कवि Çrut. 26. Kumâras. 6,10. °कर्मबन्धनैः (प्राक्तनकर्मन् = दैव *Schicksal* Gatâdh. im ÇKDr.) Pańkat. III, 160. Verz. d. B. H. 288,2 v. u. सखद्विजकथा Kathâs. 27,108. 29,95. 39,159. 40,101. 106. 46,14. Râga-Tar. 6,147. Bhâg. P. 4,13,31. Sâh. D. 23,20. 26,2 (Gegens. इदानींतन). Hit. 15,1. Schol. in der Einleit. zu Kaurap.

प्राक्तनय (प्राक् + त°) m. Bhâg. P. 3,1,25 vom Comm. durch *ein früherer Schüler* erklärt; es ist aber wohl die v. l. प्राश्नय vorzuziehen.

प्राक्तस् (von प्राक्) adv. *von vorn, von Ost* AV. 18,3,3.

प्राक्तात् (wie eben) adv. dass. ṚV. 7,104,19.

प्राक्तूल s. u. तूल und vgl. प्राक्कूल.

प्राक्पद (प्राञ्च् + पद) n. *ein vorangehendes Wort, das vordere Glied eines Compositum* Ind. St. 8,465. AK. 3,6,6,40. — Vgl. पूर्वपद.

प्राक्पुष्पा (प्राञ्च् + पुष्प) f. P. 4,1,64, Vârtt. 1, Sch. Vop. 4,15.

प्राक्फल (प्राञ्च् + फल) m. *Brodfruchtbaum* (पनस) Gatâdh. im ÇKDr.

प्राक्फल्गुनी = पूर्वफल्गुनी Koshṭhîpradîpa im ÇKDr.

प्राक्फल्गुनीभव (प्रा° + भव) m. *der Planet Jupiter* Hâr. 36.

प्राक्फाल्गुन m. dass. Çabdar. im ÇKDr.

प्राक्फाल्गुनी f. pl. = पूर्वफाल्गुनी Varâh. Bṛh. S. 15,9.

प्राक्फाल्गुनेय m. *der Planet Jupiter* Trik. 1,1,91.

प्राक्रियकौमुद adj. von प्रक्रियाकौमुदी Verz. d. Oxf. H. 161,a,4 v. u.

प्राक्शस् (von प्राक्) adv. *von vorn, von Ost* Gobh. 1,7,25. 8,6.

प्राक्शिरस् (प्राञ्च् + शि°) adj. *den Kopf nach vorn, nach Osten gerichtet habend* Çat. Br. 14,9,3,13. Âçv. Gṛhj. 1,11. 23. Kâtj. Çr. 6,5,

17. 25,7,19. Pâr. Gṛhj. 3,2. MBh. 13,5003. Mârk. P. 59,26.

प्राक्शिरस्क adj. dass. Suçr. 1,69,7.

प्राक्शृङ्गवत् (von प्राच् + शृङ्ग) m. N. pr. eines Ṛshi MBh. 9,2993.

प्राक्श्लिष्ट s. प्राश्लिष्ट.

प्राक्षालन Hariv. 14684 fehlerhaft für प्रक्षालन.

प्राक्संध्या (प्राच् + सं°) f. *Morgendämmerung* Hariv. 4260. Varâh. Bṛh. S. 29,5.

प्राक्सवन (प्राच् + स°) n. *Morgenlibation* Hariv. 2802 (प्राक् सवने gedr.).

प्राक्सोम (प्राक् + सोम) adj. *was dem* Soma-*Opfer vorangeht* Ind. St. 5,14. fg.

प्राक्सौमिक (प्राक् + सौ°) adj. f. ई *dem* Soma-*Opfer vorangehend:* क्रिया: Jâǵn. 1,124.

प्राक्स्रोतस् (प्राच् + स्रो°) adj. *nach Osten fliessend:* नदी R. 2,91,14 (100,12 Gorr.). प्राक्स्रोतसो नद्य: प्रत्यक्स्रोतसो नदा नर्मदां विनेत्याङ्क: Mallin. zu Çiç. 4,66. Schlegel und Gorresio schreiben प्राक्श्रोतस्.

प्राखर्य n. nom. abstr. von प्रखर ÇKDr. und Wilson.

प्रागग्र (प्राच् + अग्र) adj. *dessen Spitze* oder *Anfang nach vorn, nach Osten gerichtet ist* Kâtj. Çr. 1,3,15. Lâtj. 2,6,7. Gobh. 1,6,13. Çâṅkh. Gṛhj. 1,8. Çr. 4,6,8. दर्भा: Bhâg. P. 4,29,49. 8,9,15. — Vgl. प्राक्कूल.

प्रांगग्र्य adj. von प्रगदिन् P. 4,2,80.

प्रागपम् (प्राक् + अपम् aus अपाक्) adv. *von vorn nach hinten gerichtet, zwischen vorn und hinten sich bewegend:* अयं प्रागपं प्राण: सन्नङ्गाणा सर्वाण्यङ्गान्यनुसंचरति Çat. Br. 8,1,4,2.

प्रागपरायत (प्राच् - अपर + आयत) adj. *nach Osten und Westen sich ausdehnend* Varâh. Bṛh. S. 53,120. — Vgl. प्रागायत.

प्रागभाव (प्राच् + अभाव) m. *vorangehendes Nichtsein* so v. a. *Seinwerden* Tarkas. 4. अनादि: सान्त: प्रागभाव: 57. Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 4. Bhâshâp. 11. Schol. zu Kap. 1,105. Colebr. Misc. Ess. I,288. Müller in Z. d. d. m. G. 6,14. °विचार m. Titel eines Buchs Hall 47.

प्रागल्भ Sâh. D. 133 fehlerhaft für प्रागल्भ्य, wie die ältere Ausg. liest.

प्रागल्भ्य (von प्रगल्भ) n. *Selbstvertrauen, Zuversicht;* = नि:साध्वसत्व Sâh. D. 133. MBh. 5,1232. Hariv. 5534. R. 6,40,14. Suçr. 1,13,10. Mâlatim. beim Schol. zu Daçar. 88,5 v. u. Spr. 3739. Bhâg. P. 1,16, 29. H. 509. Dhûrtas. 67,17. प्रागल्भ्यं याति तोयदा: Hariv. 3577. अनेकशास्त्राधिगतबुद्धि° *Selbstständigkeit des Geistes, Sicherheit im Urtheil* Pańkat. 31,5. 112,19.

प्रागल्भ्यवत् (von प्रागल्भ्य) adj. *Selbstvertrauen besitzend, dreist, pochend auf:* कृत्स्न° Kathâs. 46,8.

प्रागवस्था (प्राच् + अव°) f. *ein früherer Zustand:* जगत: Sâj. bei Burnouf, Bhâg. P. I, x.

प्रागाह्नि m. N. pr. eines Lehrers Çâṅkh. Çr. 26,4. Davon adj. °ह्नीय 4,2,11.

प्रागाथ adj. f. ई *zu den* Pragâtha d. i. *zum 8ten* Maṇḍala *des* ṚV. *gehörig* Âçv. Çr. 4,7. Sarvasârop. in Ind. St. 1,389. ṚV. Prât. 1,21.

प्रागाथिक adj. (f. आ) von प्रगाथ Lâtj. 6,2,16. *zum 8ten* Maṇḍala *des* ṚV. *gehörig* Çâṅkh. Çr. 5,10,26.

प्रागायत (प्राच् + आ°) adj. *sich nach Osten hin ausdehnend* Âçv. Çr. 1,3. MBh. 6,196. 203. Fälschlich प्राङायत Kauç. 137. — Vgl. प्रागपरायत.

प्रागार in einer Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,32,7 nach Hall so v. a. अगार oder आगार *Gebäude;* viell. *Hauptgebäude.*

प्रागाह्निक adj. = पौर्वाह्णिक *zum Vormittag in Beziehung stehend* MBh. 5,7568.

प्रागिवीय adj. von प्रागिव (s. P. 5,3,70) Verz. d. Oxf. H. 162, *a*, 25. 164, *a*, 3 v. u.

प्रागुक्ति (प्राच् + उक्ति) f. *vorheriges Aussprechen* Schol. zu VS. Prât. 4,23.

प्रागुत्तर (प्राच् + उ°) adj. f. आ *nordöstlich:* दिश् MBh. 2,1032. Hariv. 14504. R. 1,41,24 (42,22 Gorr.). R. Gorr. 1,51,1 (50,1 Schl. subst. ohne दिश्). मेरो: °रे दिग्विभागे MBh. 12,13221. नगरस्य °दिग्भागे Pańkat. 106,22. प्रागुत्तरेण adv. *nordöstlich von* (ablat.) MBh. 1,6960.

प्रागुदञ्च् (प्राच् + उ°) adj. f. °दीची dass.: दिश् (auch subst. f. ohne दिश्) Çâṅkh. Gṛhj. 1,13. Çr. 2,9,21. 4,15,1. Kâtj. Çr. 4,2,4. 13,15. 16,3,15. Jâǵn. 3,55. MBh. 2,66. 3,11410. 13,4662. Bhâg. P. 3,33,33. 9,8,9. Mârk. P. 29,17. °दक्प्रवण Shaḍv. Br. 2,10. Kauç. 60. 83. प्रागुदङ्मुख M. 2,61 (nach Kull. *das Gesicht nach Osten oder nach Norden gewandt habend*). Bhâg. P. 8,24,40 (°दाङ्मुख Burn.). °दक् adv. Âçv. Çr. 2,6.

प्राग्गमनवत् (von प्राच् + गमन) adj. *vorwärts gehend* Vedântas. (Allah.) No. 54.

प्राग्गामिन् (प्राक् + गा°) adj. *vorangehend, die Absicht habend voranzugehen* R. ed. Bomb. 2,31,9. प्रगामिन् Schl.

प्राग्ग्रीव (प्राच् + ग्रीवा) adj. *dessen Hals nach Osten gerichtet ist* Âçv. Gṛhj. 1,8.14. Kauç. 1.67. Kâtj. Çr. 1,10,4.

प्राग्घतीय adj. von प्राग्घतात् (P. 4,4,75) Verz. d. Oxf. H. 162, *a*, 21. 164, *a*, 7 v. u. An beiden Stellen fälschlich प्राग्घतीय.

प्राग्जन्मन् (प्राच् + ज°) n. *eine frühere Geburt, ein früheres Leben* Kathâs. 16,120. 27,131. 28,117. 46,215. Râǵa-Tar. 4,21. Bhâg. P. 8, 3,1. — Vgl. पूर्वजन्मन्.

प्राग्जात vielleicht fehlerhaft für प्राग्जाति Spr. 466.

प्राग्जाति (प्राच् + जाति) f. = पूर्वजन्मन् Kathâs. 23,42. — Vgl. पूर्वजाति.

प्राग्ज्योतिष (प्राच् + ज्योतिस्) n. N. pr. einer Stadt, in der der Dämon Naraka gehaust haben soll; adj. *zu dieser Stadt in Beziehung stehend;* m. pl. N. des in jener oder um jene Stadt wohnenden Volkes (nach Trik. 2,1,8 m. sg. N. pr. eines Landes, = कामरूप). °षं नाम बभूव दुर्गं पुरं घोरमसुराणामसह्यम् MBh. 5,1887. 2,1567. 12,12956. 14,2175. Hariv. 3117. 9131. R. Gorr. 1,35,6. 4,43,36, v. l. Râǵa-Tar. 4,171. Hall in der Einl. zu Vâsavad. 52. °गत MBh. 6,2856. °षो नृपति:, राजा u. s. w., und auch ohne diesen Beisatz, *König von* Pr. d. i. Bhagadatta 2, 1000. 1002. 1268. 1836. 6,3664. 5147. fg. Hariv. 6801. Ragh. 4,81. Râǵa-Tar. 2,147. 8,2912. प्राग्ज्योतिषा: Mârk. P. 57,44. 58,13. = कामरूपा: H. 956. In comp. mit andern Volkernamen Varâh. Bṛh. S. 14,6. 16,1. °ज्येष्ठ Bein. Vishṇu's MBh. 12,12864. In der Stelle: प्राग्ज्योतिषमपराजितायां दिशि पुण्यमुपगम्य देशमनुदित उदकमभ्युक्षणाम् Çâṅkh. Gṛhj. 6,2 scheint das Wort als adv. *vor Anbruch des Lichts* zu bedeuten. — Vgl. LIA. I,551. fgg. und उत्तरज्योतिष.

प्राग्दक्षिण (प्राच् + द°) adj. (°णम् adv.) f. आ *südöstlich* Kauç. 84. 86.

80. 83. Âçv. Çr. 2,6. Kâtj. Çr. 16,5,17. AK. 2,1,7. H. 952. Mârk. P. 58,76. °प्रवणा Âçv. Gṛhj. 4,1.

प्राग्दक्षिणाञ्च् (प्रा° + अञ्च्) adj. *nach Südosten gerichtet* Çâñkh. Çr. 4,14,9.

प्राग्दण्ड (प्राञ्च् + द°) adj. *dessen Stiel nach Osten steht* Kauç. 6. 91. Çâñkh. Çr. 2,9,16. 4,7,6.

प्राग्दिश् (प्राञ्च् + दिश्) f. *Osten* Hariv. 14040.

प्राग्दिशीय adj. von प्राग्दिश् (P. 5,3,1) Schol. zu P. 5,3,2. Verz. d Oxf. H. 162,*a*,25. 164,*a*,3 v. u.

प्राग्दीव्यतीय adj. von प्राग्दीव्यतः (P. 4,1,83) Verz. d. Oxf. H. 162, *a*,20. 164,*a*,8 v. u.

प्राग्देश (प्राञ्च् + देश) m. 1) *das östliche Land, das Land der östlichen Völker;* = प्राचां देशः Schol. zu P. 1,1,75. — 2) *die frühere —, ehemalige Stelle* Hariv. 444, wo wohl °देशे zu lesen ist.

प्राग्द्वार् (प्राञ्च् + द्वार्) f. *eine nach Osten gehende Thür* Bhâg. P. 4, 25, 47. fg.

1. प्राग्द्वार (प्राञ्च् + द्वार) n. °द्वारे so v. a. *vorn an der Thür* R. 2,78,5.

2. प्राग्द्वार (wie eben) adj. *dessen Thür nach Osten geht* Kauç. 24. 34. Kâtj. Çr. 16,3,14. 26,1,14. Bez. der 7 von Kṛttikâ gerechneten Mondhäuser Varâh. Bṛh. S. 46,13 (14). Weber, Nax. II, 377, N. 1. In derselben Bed. प्राग्द्वारिक Bhaṭṭotpala zu Varâh. Bṛh. S. 46, 13 (14).

प्राग्घितीय s. प्राग्घितीय.

प्राग्बोधि (प्राक् + बो°) N. pr. eines Berges Hiouen-thsang I, 457.

प्राग्भक्त (प्राक् + भक्त) n. *das Einnehmen von Arzeneien vor dem Essen* Suçr. 2,554,7. 14.

प्राग्भाग (प्राञ्च् + भाग) m. *Vordertheil:* वपुषः Halâj. 2,373.

प्राग्भार (प्राञ्च् + भार?) m. 1) *Berggipfel* Trik. 2,3,2. विन्ध्य° Kathâs. 12,45. 14,11. — 2) *Menge, Masse:* तिमिर° Spr. 919. परिमल° (Schol.: = अतिगन्ध) 1769. पङ्क° (Schol. 1: = तीर, Schol. 2 liest प्राग्व्हार, was er durch समूह erklärt) Prab. 5, 8. — 3) *Neigung:* प्राचीन° *sich nach Osten neigend* Burn. Intr. 385, N. 2. als Beiw. von काय so v. a. *geneigt* Vjutp. 101. in कृत° 131 soll es *Schutzdach (Abdachung)* bedeuten.

प्राग्भात्र m. nach ÇKDr. und Wilson v. l. für प्राग्भार *Berggipfel* Trik. 2,3,2.

प्राग्र (1. प्र + अग्र) n. *die äusserste Spitze* Nir. 3,17. Halâj. 2,26. Trik. 3,3,120, wo wohl so für प्राग्र्य zu lesen ist.

प्राग्रसर (प्राग्र + सर) adj. *an der äussersten Spitze gehend, der vorderste, beste:* अर्हताम् Çâk. 112 (v. l. प्राग्रहर).

प्राग्रहर (प्राग्र + हर) adj. (*das Allerbeste für sich nehmend*) *der vorzüglichste, beste* AK. 3,2,7. H. 1438. Halâj. 4,4. Ragh. 16,23. Kumâras. 7,48. Çâk. 112, v. l. für प्राग्रसर.

प्राग्राट n. *dünne geronnene Milch* Trik. 2,9,17.

प्राग्र्य (von प्राग्र oder 1. प्र + अग्र्य) adj. *der vorderste, vorzüglichste* AK. 3,2,7. Halâj. 4,4. यशस् MBh. 9,3256. कुल° Hariv. 6494. Statt प्राग्र्य Trik. 3,3,120 ist wohl प्राग्र zu lesen. — Vgl. अ°.

प्राग्वंश (प्राञ्च् + वंश) 1) adj. = प्राचीनवंश *dessen Tragbalken nach vorn, nach Osten gerichtet ist* Kâtj. Çr. 7,1,20. 8,4,24. Âpastamba beim Schol. 670,21. — 2) m. *der vor der* Vedi *gelegene Raum* AK. 2,7,15. H. 996. Âpastamba beim Schol. zu Kâtj. Çr. 688,11. Hariv. 2205. 2232 (= 12365). 12231. Ragh. 15,61. Bhâg. P. 4,5,14. Schol.: यज्ञशालायाः पूर्वपश्चिमस्तम्भयोरर्पितं पूर्वपश्चिमायतं काष्ठं प्राग्वंशः. — 3) neben वंश unter den Beiwörtern von Vishṇu Hariv. 14120.

प्राग्वचन (प्राञ्च् + व°) n. 1) *vorheriges Aussprechen* Schol. zu VS. Prât. 4,22. — 2) *ein früherer Ausspruch* MBh. 12,4421.

प्राग्वट (प्राञ्च् + वट) N. pr. einer Stadt R. 2,71,9. 10.

प्राग्वत् (von प्राक्) adv. *wie vorher, wie ehemals* Kathâs. 20,31. 28. 139. *wie oben* (im Buch) P. 1,2,37, Vârtt. 2, Sch.

प्राग्वृत्त n. = पूर्ववृत्त *ein früheres Benehmen* Kathâs. 43,154.

प्राग्वृत्तान्त (प्राञ्च् + वृ°) n. *eine frühere Begebenheit, ein früheres Abenteuer* Vet. in LA. 27,6.

प्राग्वेष (प्राञ्च् + वेष) m. *ein früheres Kleidungsstück* Râǵa-Tar. 3,229 (°वेश).

प्राग्व्हार s. u. प्राग्भार 2.

प्राघर्मसद् adj. nach Sâj. so v. a. प्रकर्षेण दीप्तस्थाने वर्तमानः ṚV. 6,73,1.

प्राघात m. *Kampf, Schlacht;* falsche v. l. für प्रघात H. 797.

प्राघार (von घर् mit प्र) m. *Besprengung* AK. 3,3,10.

प्राघुण m. *Gast* Trik. 2,7,9. H. 499. प्राघुणक Halâj. 2,208. Spr. 186. Pańkat. 209,17. प्राघुणिक Bala beim Schol. zu Naish. 2,56. मम श्रवणप्राघुणिकीकृता जनैः so v. a. *zu meinen Ohren gebracht* Naish. 2, 56. प्राघूर्णक H. 499. Pańkat. 117,10. प्राघूर्णिक H. 499, v. l. — Vgl. प्राहुणक.

प्राङायत (Kauç. 137), प्राङीक्षण (Schol. zu Kâtj. Çr. 186,11), प्राङीष (Schol. zu Kâtj. Çr. 670, 22. 690, 16), प्राङ्क्शायिन् (Kâtj. Çr. 5,2,21) falsche Formen für प्रागायत, प्रागीक्षण, प्रागीष, प्राक्शायिन्.

प्राङ्ग m. *eine Art Trommel* (पणव) Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. प्राङ्गण.

प्राङ्गण und प्राङ्गन n. 1) = अङ्गण, अङ्गन *Hof* H. 1004. Halâj. 2,144. 5,31. °द्वार Kathâs. 15,89. मन्दिर° 41,2. Hit. 50,2. 101,7. प्राङ्गणे प्राप्ते कल्पवृक्षे क उदासते Çatr. 14,21. प्राङ्गन (v. l. प्राङ्गण) Bhâg. P. 3,23,21. Râǵa-Tar. 1,246. कान्यकुब्जोर्वी यमुनापारतो ऽस्य सा । अभूद्गङ्गाकालिकातीरं गृहप्राङ्गनवद्वशे ॥ 4, 145. 5, 40. — 2) प्राङ्गण = प्राङ्ग Çabdar. im ÇKDr.

1. प्राङ्न्याय (प्राञ्च् + न्याय) m. ein Ausdruck aus der Gerichtssprache: आचारेणावसन्नो ऽपि पुनर्लेखयते यदि । सो ऽभिधेयो जितः पूर्वं प्राङ्न्यायस्तु स उच्यते ॥ Vjavahârat. 19,2 v. u. Dieselben Worte mit der einzigen Variante प्राङ्न्यायश्च führt ÇKDr. aus der Mit. als einen Ausspruch Kâtjâjana's an. Nach Wilson *plea of a former trial, special plea;* nach Haughton *a former trial of a cause, or the plea founded thereupon.*

2. प्राङ्न्याय (wie eben) adj. *der Regel nach vorwärts, östlich gerichtet:* देवकर्माणि Çâñkh. Çr. 1,1,13.

प्राङ्मुख (प्राञ्च् + मुख) adj. 1) *dessen Gesicht nach vorn, nach Osten gerichtet ist,* überh. *nach Osten gerichtet* (von leblosen Dingen) Âçv. Çr. 1,1. Gṛhj. 1,7. Çâñkh. Çr. 4,21,2. Lâṭj. 1,5,12. 13. 5,2,2. M. 2,51. fg. 8,87. Sund. 3,23. MBh. 1,772. R. 2,71,1. 113,3. Suçr. 1,15,7. 107,1. 158,19. Kumâras. 7,13. Varâh. Bṛh. S. 42 (43), 19. Mârk. P. 58,4. प्रत्यगूर्मिमहानद्यः प्राङ्मुखाः सिन्धुसत्तमाः MBh. 5,2998. °सौवर्णभद्रपीठ Râǵa-Tar. 3,239. Çañk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 48. — 2) *geneigt zu Etwas, verlangend, wünschend:* विमानप्रस्थान° Kathâs. 43,265.

प्राचा s. u. प्राञ्च्.

प्राचाजिह्व (प्रा° + जिह्वा) adj. *vorwärts züngelnd* ṚV. 1,140,3.

प्राचामन्यु (प्रा° + म°) adj. *vorwärts strebend:* Indra ṚV. 8,50,9.

प्राचार (1. प्र + आ°) adj. *contrary to rectitude, deviating from the ordinary institutions and observances* Wilson nach Çabdârthak.

प्राचार्य (1. प्र + आ°) m. *Schüler* (!) Wilson nach Çabdârthak.

प्राचिका f. AK. 3,6,1,8. *Bremse* Bhar. zu d. St. ÇKDr. *Falke:* प्रोच्यते प्राचिकाः श्येनाः Halâj. 2,98; vgl. प्राजिक.

प्राचिन्वत् m. = प्रचिन्वत् N. pr. eines Sohnes des Ǵanameǵaja MBh. 1,3765. fg. Der Name wird hier fälschlich mit प्राची in Verbindung gebracht.

प्राची s. u. प्राञ्च्.

प्राचीन (von प्राञ्च्) P. 5,4,8, Sch. 1) adj. f. आ a) *nach vorn —, nach Osten gerichtet* H. 168. Halâj. 1,103. प्राचीनं बर्हिः स्तृणन् ṚV. 1,188,4. 10,110,4. प्राचीनो यज्ञः सुधितं हि बर्हिः 7,7,3. मनः 1,54,5. स प्राचीनान्पर्वतान्दृंहदोजसाधराचीनमकृणोदपामपः 2,17,5. TS. 5,4,1,4. °प्रजनन Çat. Br. 7,4,2,40. °प्रवण Kâtj. Çr. 5,1,21. °कृष्ण Âçv. Çr. 3,11. प्राचीनाग्र Çat. Br. 3,5,4,20. 6,1,14. Hariv. 85. R. 1,3,2. VP. 106, N. 3. Bhâg. P. 4,24,10. प्राचीनातान Ait. Br. 8,12. 17. TS. 6,1,1,4. Ind. St. 1,401. विरूपस्य समीचीनप्राचीने Namen zweier Sâman Ind. St. 3,236,b. — b) *früher, vorangehend:* °कल्प Schol. bei Wilson, Sâṅkhjak. S. 162. °पुण्य Kull. zu M. 5, 94. अतिप्राचीनाचार्य *ein sehr alter Lehrer* Ind. St. 2,251. °प्रवर Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59, 20. °प्रक्रिया Ind. St. 4,173, N. — 2) प्राचीनम् adv. *vorn, vorwärts; nach Osten, östlich von* (abl.); *vor* (von Ort und Zeit), mit abl.: दक्षिणा, सव्या, प्राचीनम्, पश्चा RV. 2,27,11. प्राचीनम्, दक्षिणम्, अर्वाचीनम्, तिर्यक् MBh. 5,1677. प्राचीनं ग्रामादाम्राः P. 5,4,8, Sch. प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ṚV. 7,76,3. प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज उदन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य 10,37,3. प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा दिशन्तः 110,7 (vgl. VS. 20,42). एतावदस्य प्राचीनं यावान्प्रत्यङ्समाहितः AV. 4,11,8. VS. 20,39. प्राचीनं संगवात् TBr. 1,5,3,1. TS. 3,1,9,1. Çat. Br. 10,1,5,2. पश्चात्प्राचीनं रेतो धीयते TS. 5,2,10,2. Çat. Br. 1,4,1,15. 17. अतः प्राचीनम् *von da an weiter* 3,4,3,2. — 3) f. आ *Clypea hernandifolia Wight. et Arn.* AK. 2,4,3,3. = रास्ना Çabdak. im ÇKDr. — 4) m. oder n. = प्राचीर *Hecke* H. 982.

प्राचीनआवीतिन् adj. = प्राचीनावीतिन् M. 2,63. Anders u. आवीतिन् aufgefasst.

प्राचीनकूल adj. = प्राक्कूल Bhâg. P. 1,19,17.

प्राचीनगर्भ (प्रा° + गर्भ) m. N. pr. eines alten Ṛshi, der auch den Namen Apântaratamas führt, MBh. 12,13704.

प्राचीनगौड (प्रा° + गौड) m. N. pr. eines Autors Verz. d. Oxf. H. 38,b,6.

प्राचीनग्रीव (प्रा° + ग्रीवा) adj. *dessen Hals nach vorn, nach Osten gerichtet ist* Ait. Br. 8,6. Çat. Br. 3,2,1,1. 7,3,2,1. 14,1,2,2.

प्राचीनतिलक (प्रा° + ति°) m. *der Mond* Çabdârthak. bei Wilson.

प्राचीनपक्ष (प्रा° + पक्ष) adj. *dessen Gefieder vorwärts strebt,* von einem Pfeil AV. 3,25,3.

प्राचीनपनस (प्रा° + प°) m. *Aegle Marmelos Corr.* Trik. 2,4,10.

प्राचीनबर्हिस् (प्रा° + ब°) m. N. pr. eines Praǵâpati aus Atri's Geschlecht MBh. 12,7572. eines Sohnes des Havirdhâman (Havirdhâna) und Vaters der 10 Praketas 13,6829. Hariv. 83. fgg. VP. 106. Bhâg. P. 4,5,8. 24,13. 25,3. 6,4,4. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 54,a,5 (wo das Verwandtschaftsverhältniss ein anderes ist). eines Sohnes des Manu Bhâg. P. 2,7,43. Bein. Indra's H. 171. Verz. d. Oxf. H. 184,a,24. Halâj. 1,52. Ragh. 4,28.

प्राचीनयोग (प्रा° + योग) m. N. pr. eines Mannes gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105. eines alten Lehrers, Vaters des Patańǵali, Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55,b,12. 14.

प्राचीनयोगीपुत्र (प्रा°, fem. zu प्राचीनयोग्य, + पुत्र) m. N. pr. eines Lehrers Çat. Br. 14,9,4,32.

प्राचीनयोग्य m. patron. von प्राचीनयोग gaṇa गर्गादि zu P. 4,1,105. Çat. Br. 10,6,1,5. 11,5,3,1. 8. fgg. Bṛh. Âr. Up. 2,6,2. Khând. Up. 5,13,1. Taitt. Up. 1,6,2. Saṁsk. K. 184,b,7. Ind. St. 2,213. pl. N. einer Schule 1,61. 3,274.

प्राचीनरश्मि (प्रा° + र°) adj. *dessen Schnüre (Zügel) nach vorn gerichtet sind:* यज्ञ ṚV. 10,36,6.

प्राचीनवंश (प्रा° + वंश) adj. f. आ *dessen Tragbalken nach vorn, nach Osten gerichtet ist:* विमित so v. a. दीक्षितविमित Çat. Br. 3,1,1,6. 7. हविर्धान 6,1,23. शाला 4,6,8,20. Kâth. 22,13. n. TS. 6,1,1,1. — Vgl. प्राग्वंश.

प्राचीनवृत्ति (प्रा° + वृ°) f. Titel eines *Commentars* zu den Uṇâdisûtra Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,32.

प्राचीनशाल (प्रा° + शाला) m. N. pr. eines Mannes Khând. Up. 5,11,1.

प्राचीनशिवस्तुति (प्रा° + शिव - स्तुति) f. *ein alter Lobgesang auf* Çiva oder Titel eines best. *Lobgesangs* der Art; s. u. नीडज.

प्राचीनामलक (प्रा° + आमलक) m. *Flacourtia cataphracta Roxb.*, n. *die Frucht* Trik. 2,4,26. Hâr. 102. MBh. 1,7586. Hariv. 12678. Suçr. 1,157,4. 209,5. 211,2.

प्राचीनावीत (प्रा° + आवीत) n. *das Tragen der heiligen Schnur von der rechten Schulter nach der linken Seite* AK. 2,7,49. H. 845. Halâj. 2,252. TS. 2,5,11,1. Lâtj. 5,2,1. Çâṅkh. Gṛhj. 2,14. 4,10.

प्राचीनावीतिन् (vom vorherg.) adj. *der die heilige Schnur von der rechten Schulter nach der linken Seite trägt* TBr. 1,4,6,6. Çat. Br. 2,4,2,2. 9. 6,1,8. 12,5,1,6. Âçv. Çr. 2,3. 6. 19. Gṛhj. 1,2. 3,4. Kâtj. Çr. 5,9,23. 19,3,14. Gobhila bei Kull. zu M. 2,63. M. 3,279.

प्राचीनोपवीत (प्रा° + उप°) adj. dass. AV. 9,1,24.

प्राचीपति (प्रा° + प°) m. *der Herr des Ostens,* Bein. Indra's Trik. 1,1,58.

प्राचीर n. *Einfriedigung, Hecke, Zaun* AK. 2,2,3. प्राचीराद्यावृतं ग्रामं गृहं च Kull. zu M. 4,73. masc. Juktikalpataru im ÇKDr. — Vgl. क्षौणी°, प्राचीन.

प्राचुर्य (von प्रचुर) n. *Vielheit, Menge* Bâdar. 1,1,13. Kâç. zu P. 5,4,21. Râǵa-Tar. 3,103. Mârk. P. 113,26. Pańkat. 253,22. 254,22. प्राचुर्येण *in Masse* Mârk. P. 134,53. *ausführlich* Bhâg. P. 5,26,3. 9,1,7.

प्राचेतस m. pl. = प्रचेतस् Bez. der 10 Söhne des Prâkînabarhis MBh. 1,33. 3129. 12,7572. Vahni-P. im ÇKDr.

प्राचेतस patron. von प्रचेतस्. धृतस्य दुर्मदस्तस्मात्प्रचेताः प्राचेतसं श-

तम् Bhâg. P. 9,23,15. MBh. 13,2484. patron. Manu's 12,2089. Daksha's 1,3130. fg. 12,666. 13,6830 (wo प्राचेतसस्तथा zu lesen ist). Hariv. 11821. Bhâg. P. 6,4,17. 43. °प्रभृतीनां महर्षीणाम् Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 142. Bein. Vâlmîki's Trik. 2,7,18. H. 846. Halâj. 2,257. R. Einl. Ragh. 15,63. Bhâg. P. 9,11,10 (nach dem Schol.).

प्राचैस् (von प्राच; vgl. उच्चैस्, नीचैस्, पराचैस्) adv. *vorwärts:* प्राचैर्देवासः प्र णयन्ति देवयुम् Ṛv. 1,83,2.

प्राच्य (von प्राञ्च्) perisp. AV. oxyt. Çat. Br. parox. P. 4,2,101 (vgl. 6,1,213). Schol. zu 6,2,10. 12. 1) adj. a) *vorn —, im Osten befindlich, — gelegen, — wohnend:* लघवः पञ्च प्राच्याः *die fünf vorangehenden* Çrut. 39. 40 (Br.). Schol. zu Ṛv. Prât. 10,11 (Sûtra 19). AV. 4,7,2. शरावत्यास्तु यो ऽवधेः ॥ देशः प्राग्दक्षिणः प्राच्यः AK. 2,1,6. 7. देशः प्राग्दक्षिणः प्राच्यो नदीं यावच्छरावतीम् H. 952. देशाः Mârk. P. 57,42. Vâju-P. in Verz. d. Oxf. H. 55,a,10. 12. नृपतयः, नृपाः, राजानः u. s. w. MBh. 1,4690. 3,10253. 14774. 5,890. R. 1,12,25. प्राच्यावन्त्य neben अपरावन्त्य Suçr. 1,172,8. प्राच्यपाञ्चालीषु Ind. St. 4,375, N. 8,92, N. 1. °कठाः Ind. St. 1,68, N. 3,257. m. pl. *die Bewohner des Ostens, Ostland* Ait. Br. 8,14. शर्व इति यथा प्राच्या आचक्षते Çat. Br. 1,7,3,8. 13,8,1,5. 2,1. प्राच्येषु कुस्तिनः (द्रव्यात्) Kâtj. Çr. 22,2,24. प्राच्यस्थो ऽनास्तीर्णो विषयः Lâṭj. 8,6,9. MBh. 8,2098 (VP. 192). P. 2,4,66. 4,1,178. Varâh. Bṛh. S. 5,69. 94,1. 27. Schol. zu H. 87. 961. प्राच्या भाषा *die im Osten gesprochene Sprache* Sâh. D. 173,4. Verz. d. Oxf. H. 181,a,23. Stenzler in der Einl. zu Mṛkkh. V. — b) *vorangehend, der frühere, ehemalig, alt* (Gegens. आधुनिक) Sâh. D. 223,3. — 2) Bez. *bestimmter zum* Sâmaveda *gehöriger Gesänge:* चतुर्विंशतिधा तेन (कृतेन) सप्राच्याः सामसंहिताः ॥ स्मृतास्ते प्राच्यसामानः कार्तयो (lies कार्तेयो) नाम सामगाः । Hariv. 1081. कृती हिरण्यनाभाद्यो योगं प्राप्य जगौ स्म षट् ॥ संहिताः प्राच्यसाम्नां वै Bhâg. P. 9,21,28. fg. — 3) m. N. pr. eines Mannes Wassiljew 225.

प्राच्यक (von प्राच्य) adj. *im Osten gelegen:* विषयाः Bhâg. P. 9,23,5.

प्राच्यपदवृत्ति (प्रा° + पद - वृ°) f. Bez. *des* Saṁdhi *e—a* Ṛv. Prât. 2,12. 44.

प्राच्यवृत्ति (प्रा° + वृ°) f. *ein best. Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 155 (wo °वृत्त). 78. Ind. St. 8,170. 182. 311. 313.

प्राच्यसप्तसम (प्राच्य + स°, P. 6,2,12, Sch.

प्राच्याध्वर्यु (प्रा° + अध्वर्यु) m. (जाती) P. 6,2,10, Sch.

प्राच्यायन m. patron. von प्राच्य gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

प्राछ् (von प्रछ्) adj. (nom. प्राट्) *fragend* Uṇâdis. 2,57. Vop. 26,71. — Vgl. शब्द° und प्राड्विवाक.

प्राजक (von अज् mit प्र) m. *Antreiber der Zugthiere, Wagenlenker* M. 8,293. fg. — Vgl. प्राजित, प्राजन. प्राजितर्.

प्राजन (wie eben) m. P. 2,4,57, Sch. *Werkzeug zum Antreiben der Zugthiere, Stachel* oder *Geissel;* n. AK. 2,9,12. Trik. 3,3,352. H. 893. Halâj. 2,423. Gobh. 2,1,14. Schol. zu Kâtj. Çr. 916, N. 3. masc. 1002, 19. — Vgl. प्राजित, प्राजक, प्राजितर्.

प्राजया gaṇa साक्षादादि zu P. 1,4,74. — Vgl. वीजर्या ebend., wonach man प्राजर्या vermuthen könnte.

प्राजरुहा ebend. — Vgl. वीजरुहा ebend.

प्राजल s. u. प्राञ्जलि.

प्राजहित m. *ein länger her unterhaltenes, älteres* Gârhapatja-*Feuer* Kâtj. Çr. 8,6,23. Çâṅkh. Çr. 6,12,27. Lâṭj. 2,2,21. Schol. zu Kâtj. Çr. 726,13. 732,8. 830,4.

प्राजापत adj. = प्रजापतेर्धर्म्यम् gaṇa महिष्यादि zu P. 4,4,48.

प्राजापत्य (von प्रजापति) 1) adj. P. 4,1,85, Sch. f. °पत्या (TBr. 2,1,2,2 und sonst) und °पती (Kâtj. Çr. 25,14,19. Kauç. 79); *von* Pragâpati *stammend, ihm gehörig, — geweiht, ihn betreffend u. s. w.:* पृथक्सवं प्राजापत्याः प्राणानात्मसु बिभ्रति AV. 11,5,22. Götter, Asura und Menschen Çat. Br. 1,2,4,8. 14,4,1,1. 8,2,1. Âçv. Gṛhj. 2,3. Kauç. 102. 106. Kumâras. 6,34. नर, भूत R. 1,15,10. 12 (7. 10. 13 Gorr.). Ragh. 10,53. सरस्वती Prab. 11,8. Parameshṭhin (s. u. d. W.) Ait. Br. 8,14. आहुतिः सुपर्णीय: Taitt. Âr. 10,79. यज्ञ AV. 9,6,38. 19,23,26. इष्टि M. 6,38. Jâǵn. 3,56. Bhâg. P. 1,15,39. मन्त्र Varâh. Bṛh. S. 45,59. पशु Çat. Br. 5,1,3,7. Kâtj. Çr. 14,2,13. ist das Ross TBr. 2,7,1,3. Çat. Br. 6,5,3,9. M. 11,38. andere Thiere Çâṅkh. Çr. 16,3,13. 7,4. 12,12. der Udumbara Gobh. 4,7,15. गायत्री Ind. St. 8,117. 230. Ṛv. Prât. 17,7. कर्मन् Hariv. 2547 (प्रजा° gedr.). 5194. 5231. अस्त्र MBh. 4,2058. 5,7259. Madhus. in Ind. St. 1,21. अहोरात्राणि Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 21. मान Sûrjas. 14,1. 21. लोक M. 4,182. MBh. 13,4882. स्थान Mârk. P. 49,77. 80. Gaudap. zu Sâṁkhjak. 44. °प्रदायिन् wohl so v. a. °स्थानप्रदायिन् Mârk. P. 96,18. नक्षत्र, भ (meist n. mit Ergänzung dieser Substantiva) *das* Nakshatra Rohiṇî MBh. 5,4840. Varâh. Bṛh. S. 6,6. 11. 7,2. 23, 8. 31, 16. शकट *der Wagen der* Rohiṇî Spr. 1886. — Ait. Br. 3,38. VS. 24,1. Çat. Br. 4,6,3,3. 14,7,2,5. Kauç. 127. MBh. 13,3674. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 289. superlat. Kâṭh. 19,2. 21,7. कृच्छ्र, उपवास (auch substantivisch) M. 11,211. Jâǵn. 3,320. Saṁsk. K. 38, a. M. 11,105. 124. Jâǵn. 3,260. Âpastamba bei Colebr. Misc. Ess. I,118. MBh. 3,14180 (?). Bhâg. P. 3,12,42. विवाह die dritte, bei Manu die vierte, Form der *Eheschliessung,* wenn der Vater die Tochter ohne Brautkauf hingiebt in der Ueberzeugung, dass die Eheleute pflichtgetreu zusammen leben werden: सह धर्मं चरत इति प्राजापत्यः Âçv. Gṛhj. 1,6. M. 3,30. 21. 9,196. MBh. 1,2962. तिथि *der 8te Tag in der dunkelen Hälfte des Monats* Pausha As. Res. 3,271. — षण्मासानधीयीत समावृत्तो ब्रह्मचारिकल्पेन यथान्यायमितरे जायोपेयेत्येके प्राजापत्यं तद्वार्षिकमित्येतदाचक्षते Âçv. Çr. 3,5. प्राजापत्यम्, प्राजापत्यमक्षर्यम्, प्राजापत्यं माधुच्छन्दसम् und प्राजापत्याश्वताः पदस्तोभाः Namen von Sâman Ind. St. 3,225, b. — 2) m. a) N. des 1ten schwarzen Vâsudeva bei den Ǵaina H. 695. — b) = प्रयाग *der Zusammenfluss von* Gaṅgâ *und* Jamunâ Trik. 2,1,14. Vgl. प्रजापतेर्यज्ञ आसीत्प्रयागे MBh. 1,2097. — 3) n. *Fähigkeit der Zeugung:* कृणोमि ते प्राजापत्यमा योनिं गर्भ एतु ते AV. 3,23,5. ओजसा वीर्येण, प्राजापत्येन प्रजननेन TS. 7,1,3,1. Ind. St. 1,381.

प्राजापत्यक adj. = प्राजापत्य MBh. 3,14116.

प्राजापत्यत्व n. nom. abstr. vom adj. प्राजापत्य Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 17. 18 (19).

प्राजावत adj. = प्रजावत्या धर्म्यम् gaṇa महिष्यादि zu P. 4,4,48.

प्राजि oder प्राजिन् s. u. प्राजिक.

प्राजिक (viell. von अज् mit प्र) m. *Falke* (श्येन) Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. 87, 11. पालङ्क = प्राजिपत्तिन् Med. k. 116. = वाजिपत्तिन् H. an. 3,63. — Vgl. प्राचिका.

प्राजित s. u. प्रजित.

प्राजितर् (von अज् mit प्र) m. *Antreiber von Zugthieren, Wagenlenker* AK. 2,8,2,27. H. 760. Halâj. 2,293. — Vgl. प्रजित, प्राजक, प्राजन.

प्राजिधर m. N. pr. eines Mannes Râǵa-Tar. 8,3499.

प्राजिन् s. u. प्राजिक.

प्राजिमठिका f. N. pr. einer Localität Râǵa-Tar. 7,1184.

प्राजेश (von प्रजेश) adj. *dem* Praǵâpati *geweiht;* u. *das* Nakshatra Rohiṇî Varâh. Bṛh. S. 24,4. 33.

प्राजेश्वर (von प्रजेश्वर *Herr der Geschöpfe*) dass. Varâh. Bṛh. S. 72,6.

प्राज्ञ (von प्रज्ञा) 1) adj. f. आ und ई P. 5,2,101. 4,38. Vop. 7,32. fg. *a*) *intellectuell* (Gegens. शारीर, तैजस): आत्मन् Çat. Br. 14,7,1,21. 42. 2,10. Nir. 12,37. Mâṇḍ. Up. 5. Ind. St. 1,420. *klug, verständig, einsichtsvoll;* von Personen AK. 2,7,5. 3,4,14,65. H. 341. Halâj. 2,177. Kaṭhop. 3,13. M. 2,123. 3,11. 4,187. 7,26. 60. 141. 210. 9,41. Bhag. 17,14. Draup. 4,19. 7,17. MBh. 3,2735. R. 3,68,55. Suçr. 1,104,12. 134,15. 2,513,2. Spr. 32. 1297. 1877. 2228. Varâh. Bṛh. S. 5,42. 11,58. 69,16. °वादिक MBh. 2,2288. f. प्राज्ञा und प्राज्ञी AK. 2,6,1,12. Trik. 3,1,24. H. 522. प्राज्ञी *die Frau eines einsichtsvollen Mannes* Bhânud. zu AK. ÇKDr. अप्राज्ञ R. 3,68,55. अप्राज्ञता M. 4,167. महाप्राज्ञ MBh. 3,2117. R. 1,4,1. 52,17. 2,29,8. 34,4. — *b*) *geringe Einsicht habend:* एतदुपहितं चैतन्यमज्ञत्वानीश्वरत्वादिगुणकं प्राज्ञ इत्युच्यते। एकाज्ञानावभासकत्वादस्य प्राज्ञत्वम् Vedântas. (Allah.) No. 31. — 2) m. *eine Papageienart mit rothen Streifen an Hals und Flügeln* Nigh. Pr. — 3) f. आ = प्रज्ञा *Einsicht, Verstand* Çabdârṇava bei Râjam. zu AK. 1,1,4,10. ÇKDr.

प्राज्ञमानिन् (प्राज्ञ + मा°) adj. *sich für klug haltend:* दुःखिताय शयानाय श्रद्दधानाय रोगिणे। यो भेषजमविज्ञाय प्राज्ञमानी प्रयच्छति॥ Karaka im ÇKDr.

प्राज्य adj. *reichlich, viel* AK. 3,2,12. H. 1425. Halâj. 4,16. सत्त्रेषु प्राज्यदक्षिणैः MBh. 7,2294. प्राज्येन्धनतृणे देशे Hariv. 11911. पयोभिः Ragh. 13,62. °वृष्टि Çâk. 193. °भोज्य Verz. d. Oxf. H. No. 534. °विक्रम *gross bedeutend* Kumâras. 2,18. Kathâs. 6,88. 42,85. 48,97. नृपासन Râǵa-Tar. 2,120. सिंहासन 5,347. प्राज्यः स्वविजयोत्कारश्चक्रे शंकरवर्मणा 134. स्वाराज्य Prab. 52,2. राज्यलक्षणा *lang* Râǵa-Tar. 1,171. — Ist vielleicht in 1. प्र + आज्य zu zerlegen, so dass die ursprüngliche Bedeutung *mit reichlichem Opferschmalz versehen* gewesen wäre.

प्राज्यभट्ट (प्रा° + भ°) m. N. pr. eines Mannes, Verfassers einer Râǵataraṃgiṇî, Gild. Bibl. 243.

प्राञ्जलन s. u. प्राञ्जलि.

प्राञ्च् (1. प्र + अञ्च्) 1) adj. P. 3,2,59. f. प्राची; Declination Vop. 3,146. der Ton bleibt auf der Stammsilbe P. 6,1,182. *a*) *vorwärts gewandt; vorn befindlich, von vorn kommend, zugewandt; geneigt* H. an. 7,13. Med. k. 7. ṚV. 1,164,38. 3,6,1. 5,28,1. अयाम प्राञ्चो यजमानमच्छ 45,2. 8,12,2. 10,66,12. 87,9. VS. 5,17. प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय so v. a. *bereitwillig, gern* ṚV. 10,18,3. 155,4. प्राञ्चो मदन्त्युक्षणः 3,7,7. मनस् 31,5. अमित्राः 10,131,1. AV. 11,8,18. 13,2,3. 4,7. एवं विश्वतः प्राञ्चम् ṚV. 10,135,3. दाधर्थ प्राचीं ककुभं पृथिव्याः *pronus* 7,99,2. प्राची जीवातुः *fortdauernd* AV. 7,17,2. Mit कर् *herbeibringen, herschaffen; fördern:* प्राञ्चं यज्ञं चकृम ṚV. 3,1,2. 1,18,8. प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि *herzuwenden* 2,2.7. 7,6,4. प्राचीमु देवाश्विना धियं मे ऽमृध्रां सातये कृतं वसूयुम् *der Gewährung entgegenführen* 67,5. सुगान्यस्मै पथः कृणुहि प्राचः: *bahne die Wege* 9,91,5. तस्मै नमो दश प्राचीः कृणोमि *ich strecke die zehn* (Finger) *vor*, als Gebärde des Flehens oder der Versicherung AV. 5,28,11. ṚV. 10,34,2. यतश्च भयमाशङ्केत्प्राचीं तां कल्पयेद्दिशम् *die Weltrichtung mache er sich zugewandt* d. i. *nach der Weltrichtung richte er sich* M. 7,189. — *b*) *östlich* AK. 3,4,21,136. H. 168. H. an. Med. Halâj. 1,103. प्राची दिक् (काष्ठा) oder प्राची allein *Osten* AK. 1,1,2,3. 3,4,22,7. Halâj. 1,101. प्राची देवानां दिक् Çat. Br. 1,7,1,12. AV. 3,26,1. 4,14,7. 5,4,8. Çat. Br. 9,5,1,64. Kâtj. Çr. 15,2,4. MBh. 3,11860. Draup. 3,7. Hiḍ. 4,46. Sûrjas. 1,61. 68. Çâk. 94. Ragh. 4,28. Vid. 186. Kathâs. 18,56. 57. 60. 28,2. Bhâg. P. 4,24,2. Mârk. P. 29,18. भीमप्राचीदिग्विजये MBh. 2,29 in der Unterschr. सप्त याः प्राच्यः स्रवन्ति Çat. Br. 9,3,1,18. नद्यः *nach Osten fliessend* 14,6,8,9. Khând. Up. 6,10,1. सरस्वती Bhâg. P. 1,16,37. 4,19,1. 6,8,38. उदीचः प्राचः पशूनुत्सृजति Çat. Br. 6,4,4,22. प्राञ्चो धावन्ति। प्राङिव हि सुवर्गो लोकः TBr. 1,3,6,5. TS. 5,7,6,1. Kâtj. Çr. 1,8,42. 2,1,11. पश्चादग्नेः प्राङुपोपविश्य *nach Osten gewandt* Khând. Up. 4,6,1. हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्यं यत्प्राग्विनशनादपि। प्रत्यगेव प्रयागाच्च मध्यदेशः प्रकीर्तितः॥ (hier könnten प्राक् und प्रत्यक् auch advv. sein) M. 2,21. H. 951. त्र्यरत्निः प्राची वेदिः *drei* Ar. *in der Richtung von West nach Ost in der Länge haltend* Kâtj. Çr. 2,6,4. 5,3,13. daher auch प्राची für *Länge:* °प्रमाण (Gegens. तिर्यक्प्रमाण) Schol. zu Kâtj. Çr. 209.9.13.15. 446,16. षट्त्रिंशत्प्रक्रम° Sâj. zu ṚV. 2,15,3. — प्राचां देशे *im Lande der Oestlichen* P. 1,1,75. 2,4,60. 4,2,139. 6,2,74. 7,3,14. 24. *die Oestlichen* so v. a. *die Lehrer im Ostlande* 3,4,18. 4,1,17. 43. 160. 5,3,80. 94. 4,101. 8,2,86. Vârtt. 9 zu 7,3,45. Pratâpar. 82,*a*,9. 1,4. तदुक्तं प्राचा भामहेन 2,*b*,1. Verz. d. B. H. 300,28. Ind. St. 4,172. fg. 176. — *c*) *vormalig, der frühere* H. an. Med. ṚV. 1,110,2. Diese Bed. hat das Wort am Anfange vieler besonders aufgeführter Composita. — 2) प्राक् adv. praep. *vorn, voran; vorher, früher, ehemals; vor* (im Raum, in der Zeit oder in der Ordnung); mit dem ablat. P. 5,3,30. Vop. 7,104. AK. 3,5,23. H. an. Med. avj. 14. fg. Halâj. 4,22. प्राक्पादयोः पतति खादति पृष्ठमांसम् Spr. 1884. रात्रं प्राक्संख्यान्वितम् *vorn mit einem Zahlwort versehen* AK. 3,6,3,25. 2,12. Çrut. 42. H. 587. Schol. zu Çâk. 13,8. स्रुवमन्तरतः प्राक्संमार्ष्टि Kâtj. Çr. 2,6,46. 9,4,38. *vorn* so v. a. *im Osten* ṚV. 3,53,11. यदिन्द्र प्रागपागुदङ्न्यग्वा हूयसे नृभिः 8,4,1. 10,5. Kâtj. Çr. 3,8,15. 9,2,22. — यूपाहुतिं प्राग्घुत्वा *vorher* Kâtj. Çr. 7,1,34. व्याधिविशेषास्तु प्रागभिहिताः सर्व एव Suçr. 1,127,7. 128,2. प्राग्विशुष्यमाणहृदय आर्द्रशरीरः 118,18. M. 1,79. 9,46. Sâv. 6,28. VS. Prât. 4,22. Mṛkkh. 52,4. Spr. 1885. Ragh. 12,7. 75. 15,56. Çâk. 72,9. 110,7. 189. Vid. 318. Kathâs. 4,96. 6,97. 10,111. 18,57. 32,19. 46,133. Kâç. zu P. 1,1,56. Pańkat. 10,13. Hit. 10,19. Bhâg. P. 9,4,48. 22,12. Prab. 41,1. 105,7. Mârk. P. 24,38. AK. 3,5,16. 3,6,6,39. H. 12. 1535. Sâh. D. 8,9. प्रागेव मुक्तासनः *vor Kurzem* Çâk. 63,16. प्रागेव bedeutet in den Schriften der Buddhisten häufig

weit eher, noch mehr (also = किमुत): इयं च मक्ताप्रतिज्ञा शक्रब्रह्मादीनामपि दुष्करा प्रागेव मनुष्यभूतानाम् *wie viel mehr für die Menschen;* यत्रामनुष्याः प्रलयं गच्छन्ति प्रागेव मनुष्याः BURNOUF in Lot. de la b. l. 382. Nach H. an. und MED. bedeutet प्राक् auch *dazwischen* (अवान्तरे) und *am frühen Morgen* (प्रभाते). *vor* mit dem ablat. P. 2,1,12. 3,29. सिन्धोः MBH. 2, 2146. R. 2,98,6. AK. 2,7,15. H. 996. प्राकस्तरणात् KÂTJ. ÇR. 2,6,38. 4,11,9. 6,9,2. 7,2,2. प्राकप्रधानेज्यायाः 25,5,15. 16. ÂÇV. ÇR. 4,13. प्राक् शरीरस्य विस्रसः KAṬHOP. 6,4. KHÂND. UP. 2,9,7. 5,3,7. NIR. 12,13. M. 2,29 (MBH. 3,12484). BHAG. 5,23. RAGH. 14,78. KUMÂRAS. 2,4. ÇÂK. 118. KATHÂS. 11,80. RÂGA-TAR. 5,45. प्रागेकादशभ्यः *vor eilf* P. 5,3,49. VOP. 3,131. *vor* (in einem Buche) P. 1,4,56. 2,1,3. 4,1,83. 4,1.75. 5,1,1. 18. 8,1.70. 8,3,68. PAT. zu P. 1,1,38. Mit dem gen.: प्राग्भक्तं नाम यत्तु प्राग्भक्तस्योपयुज्यते SUÇR. 2,554,14. Kann mit seinem subst. auch zu einem adverb. comp. verbunden werden P. 2,1,12. प्राग्ग्रामम् Sch. प्राक् fehlerhaft für द्राक् MBH. 5,4145. — 3) प्राचा instr. *vorwärts:* प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः ṚV. 2,26,4. प्राचा गव्यन्तः पृथुपर्शवो ययुः 7,83,1. — 4) प्राचस् ablat. *von vorn:* सद्मेव प्राचो वि मिमाय मानैः (द्यावापृथिवी) ṚV. 2,15,3.

प्राञ्जन (von अञ्ज् mit प्र) n. *Anstrich* oder *Kitt* (des Pfeils) AV. 4,6,5.

प्राञ्जल adj. *gerade* TRIK. 3,1,26. H. 375. ǴAṬÂDH. im ÇKDR. Davon °ता f. nom. abstr. *Geradheit:* कुब्जकः प्राञ्जलतां गतः PAÑKAT. 263,10. — Viell. in 1. प्र + अञ्जलि zu zerlegen; vgl. प्रगुण.

प्राञ्जलि (1. प्र + अञ्जलि) adj. *die hohl an einander gelegten Hände ausstreckend* (als Zeichen der Ehrerbietung und Unterwerfung) GORR. 1,6,15. M. 2,192. N. 3,7. 14,4. 26,30. SUND. 1,19. MBH. 5,7000. 7234. R. 1,2,27. SUÇR. 1,105,19. क्षितिन्यस्तजानुप्राञ्जलयः RÂǴA-TAR. 5,50. DAÇAK. in BENF. Chr. 193,16. °स्थित R. 6,105,1. fem N. 5,16. 24,20. SUND. 3,19. R. 1,18,22. 63,13. R. GORR. 1,66,2. प्राञ्जली 5,21,22.

प्राञ्जलिद्वैतभृत् m. pl. N. einer Schule Ind. St. 1,61. st. dessen प्राज्वलनाद्वैतभृतः, प्राजला द्वैतभृत्याः u. s. w. 3,274. fg. MÜLLER, SL. 374.

प्राञ्जलिक adj. dass. MBH. 8,4780.

प्राञ्जलिन् adj. dass. HARIV. 8415.

प्राडाहृति m. patron. gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2,4,61.

प्राड्विवाक (प्राक् + वि°) m. *Richter* AK. 2,8,1,5. H. 720. HALÂJ. 2,274. M. 8,79. 181. 9,234. MBH. 12,4454. MIT. 143,8. 9.

प्राण् (von अन् mit प्र) adj. P. 8,4,20, Sch.

1. प्राण (wie eben) m. 1) *Hauch, Athem;* im engsten Sinne *die eingeathmete Luft,* im weitesten *Lebenshauch* überh., *Lebensgeist, Lebensorgan;* pl. *Leben* AK. 2,8,2,88. TRIK. 3,3,138. 5,6. H. 1367. an. 2,147. fg. MED. ṇ. 21. HALÂJ. 1,134. ṚV. 1,66,1. 10,59,6. प्राणाद्वायुरजायत 90,13. मेमं प्राणो हासीन्मो अपानः AV. 2,28,3. 3,15,7. प्राण, व्यान, चक्षुस् 5,4,7. 6,41,2. 7,53,3. 8,1,1. 3. 10,2,13. सा नो भूमिः प्राणमायुर्दधातु 12,1,22. 18,2,46. वातं प्राणमन्ववसृजतात् AIT. BR. 2,6. VS. 16,10. वायुः प्राणः प्राणो रेतः AIT. BR. 3,2. अङ्गानि, प्राणाः 4,23. पुरस्ताद्धि नाभ्यै प्राण उपरिष्टादपानः TS. 3,4,2,4. प्राणान्प्रजानां प्रगच्छति 7,2,2,5. नसोः प्राणः 5,5,9,2. यस्ते प्राणः पशुषु प्रविष्टः des Soma KÂTJ. ÇR. 2,8,14. — ÇAT. BR. 3,1,3,20. 10,5,2,14. 11,6,3,10. प्राणायतन 12,5,2,6. KÂTJ. ÇR. 25,7,20. यत्प्राणेन न प्राणिति येन प्राणः प्रणीयते। तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि KENOP. 1,8. KHÂND. UP. 5,1,15. M. 4,23. प्राणस्य निग्रहः 6,71. प्राणानप्सु त्रिरायम्य 11,149. BHAG. 4,29. 30. सर्वप्रियकरस्तस्य रामस्यापि शरीरतः। लक्ष्मणो लक्ष्मिसंपन्नो बहिः प्राण इवापरः॥ R. 1,19,21. प्राणो बाह्य इवापरः 6,26,28. (लक्ष्मणः) रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः 4,26. ऊर्ध्वं प्राणा ह्युत्क्रामन्ति यूनः स्थविर आयति। प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यां पुनस्तान्प्रतिपद्यते॥ M. 2,120 (= MBH. 5,1398). प्राणस्यान्नमिदं सर्वं प्रजापतिरकल्पयत्। स्थावरं जङ्गमं चैव सर्वं प्राणस्य भोजनम्॥ 5,28. प्राणानां निष्क्रमः KATHÂS. 25,143. अत्ययः M. 5,27. प्राणानां परिरक्षार्थम् 10,106. प्राणैरुपक्रोशमलीमसैः RAGH. 2,53. प्राणैः कण्ठवर्तिभिः 12,54. प्राणानां कठिनता Spr. 1894. प्राणाः क्षीयन्ते M. 7,112. (शोकः) उच्छोषयति वै प्राणान् DAÇ. 2,65. मम प्राणास्त्रासाक्रान्ताः प्रयास्यमी VID. 119. KÂṬAK. 2. प्राणा यान्तु विभावसौ Spr. 3713. प्राणानामनिलेन वृत्तिरुचिता सत्कल्पवृक्षे वने ÇÂK. 171. प्राणान्परित्यजेत् M. 11,79. Spr. 570. VID. 183. जह्हौ DAÇ. 1,50. अपि प्राणाः प्रदातव्याः Spr. 2911. मुञ्चेत्प्राणान्भयादियम् VID. 121. एष मे मुञ्चतु प्राणान् *das Leben lösen* so v. a. *entziehen* N. 24,27—29. हन्, निहन् Spr. 1319. यावत्प्राणान्धरिष्यामि R. 1,22,5. N. 18,9. PRAB. 92,6. पुण्यं प्राणान्धारयति MBH. 1,6056. यावच्च मे धरिष्यन्ति प्राणा देहे N. 5,31. प्राणैर्वियुज्यते R. 1,32,19. प्राणैर्विमुच्यते Spr. 2532. प्राणानवसृजामि ते *ich schenke dir das Leben* N. 26,22. प्राणान्देहि नः VID. 207. KATHÂS. 20,153. 49,92. तयोर्देवनमत्रासीत्प्राणयोः *um's Leben* MBH. 2,2316. N. 26,6. प्राणैर्बहुमता (Schol.: प्राणैः = प्राणेभ्यः) *lieb wie das eigene Leben* R. 1,67,28. त्वं मे प्राणाः *du bist mein Lebensodem* so v. a. *ich liebe dich wie das eigene Leben* VID. 307. प्राणवद्रक्षयेद्भृत्यान् Spr. 1890. पतिप्राणा so v. a. *den Gatten wie das eigene Leben liebend* 1687. 3237. मानप्राणा हि मादृशाः *die Ehre wie das Leben liebend* KATHÂS. 39,163. त्वत्प्राणाः सर्वदेवताः *durch dich lebend* MÂRK. P. 99,29. die *Lebenshauche* werden in der verschiedensten Weise gezählt, z. B. drei: स वा अयं प्राणस्त्रेधा विहितः प्राणो ऽपानो व्यानः AIT. BR. 2,29. TAITT. UP. 2,2. SUÇR. 1,128,20. gewöhnlich fünf ÇAT. BR. 9,2,2,5. प्राण, अपान, समान, व्यान, उदान MBH. 12,6844. fg. 14,612. SUÇR. 1,250,7. KAP. 2,31. TATTVAS. 32. AK. 1,1,1,59. H. 1108. प्राणो नाम प्राग्गमनवान्नासाग्रस्थानवर्ती VEDÂNTAS. (Allah.) No. 54. als Sohn des अपान MBH. 12,12397. प्राण, वाच्, चक्षुस्, श्रोत्र, मनस् KHÂND. UP. 2,7,1. (*Sinnesorgan* COLEBR. Misc. Ess. I, 339. 355; vgl. KULL. zu M. 4,143). sechs ÇAT. BR. 14,1,3,32. sieben AV. 2,12,7. सप्त वै शीर्षन्प्राणाः AIT. BR. 1,17. 3,3. ÇAT. BR. 3,1,3,21. 13,1,7,2. MUṆḌ. UP. 2,1,8. neun AV. 5,28,1. TS. 3,5,10,2. TBR. 1,3,7,4. ÇAT. BR. 1,5,3,5. PAÑKAV. BR. 22,12,5. zehn ÇAT. BR. 11,6,3,7. *Hauch des Windes* AV. 6,62,1. ÇAT. BR. 5,2,4,10. = वात, अनिल TRIK. 3,3,133. H. an. MED. शरीरान्तः संचारी वायुः प्राणः स चैको ऽप्युपाधिभेदात्प्राणापानादिसंज्ञां लभते TARKAS. 10. अद्भिः प्राणानुपस्पृशेत् *Mund und Nase, vermittelst deren man athmet,* M. 4,143. मारुतं जगतः प्राणम् HARIV. 6564. प्राण = काव्यजीव *der Odem —, das Leben in einem Gedicht* MED. *poetisches Talent, poetische Begeisterung* WILSON; vgl. काव्यप्राण u. प्रसाद. वसिष्ठस्य प्राणः N. eines Sâman Ind. St. 3,233,*b*. — 2) *die Seele* (पुरुष) TATTVAS. 18. — 3) *starker Athem* (als Zeichen von Kraft); *Kraft* AK. 2,8,2,71. TRIK. H. 796. H. an. MED. (wo बले st. ऽबले zu lesen ist). HALÂJ. 4,38. पर्वतभारार्ता मन्दप्राणविचे-

ष्ठिताः । कृपा मम MBh. 3, 866. अल्पबलप्राण (अश्व) N. 19, 15. प्राणतो दुर्बलीयसा *schwächer an Kraft* MBh. 1, 7038. चिक्षेप सर्वप्राणेन R. 2, 32, 36. नागायुत° adj. Bhâg. P. 8, 21, 17. बलप्राणेन शूराणाम् MBh. 4, 355. st. dessen बाहुप्राणेन Hariv. 4721. अद्दधे ऽहं भवेः प्राणैः *mit aller Kraft, von ganzer Seele* Vop. 25,18. — 4) *Athemzug* als *ein best. Zeitmaass: die zum Aussprechen von 10 langen Silben erforderliche Zeit,* = 1/6 Vinâḍikâ Mit. 145,4. Varâh. Bṛh. S. 2, Anf. Sûrjas. 1,11. 2,59. 9,5. 10,4. 5. VP. 23, N. 3. Colebr. Misc. Ess. II, 392. — 5) N. eines Kalpa, *des 6ten Tages in der lichten Hälfte von Brahman's Monat;* s. u. कल्प 2, *d.* — 6) *Myrrhe* AK. 2,9,105. Trik. H. 1063. H. an. Med. — 7) mystische Bez. *des Buchstabens* य Ind. St. 2,316. — 8) Bein. Brahman's Trik. 1,1,26. — 9) N. pr. eines Sohnes des Vasu Dhara Hariv. 155. eines der 8 Vasu Bhâg. P. 6,6,11. fg. eines Marut Mit. 142,13. eines der 7 Weisen im 2ten Manvantara Hariv. 417. VP. 261. eines Sohnes des Dhâtar VP. 82. Mârk. P. 52,16. fg. des Vidhâtar (eines Bruders des Dhâtar) Bhâg. P. 4,1,44. fg. — Vgl. अ°, कथा°, जगत्प्राण, नभः°, निष्प्राण, स°.

2. प्राण (von 1. प्रा) partic. *voll* Trik. 3,3,133. H. an. 2,147. fg. Med. ṇ. 21.

प्राणक (von अन् mit प्र oder von 1. प्राण) m. 1) *ein lebendes Wesen,* = सत्त्वजातीय (= प्राणिमात्र ÇKDr.). H. an. 3, 62. Med. k. 115. Vjutp. 117. °जात 118. — 2) *eine best. Pflanze,* = जीवक H. an. Med. — 3) *Myrrhe* (बोल) H. an. *Jacke* (चोल) Med.; vgl. 1. प्राण 6.

प्राणकर (1. प्राण + 1. कर) 1) adj. *Leben schaffend, die Lebensgeister erfrischend:* मद्यः° Spr. 3149. — 2) m. N. pr. des Vaters des Verfassers der Medinî Med. Anh. 6.

प्राणकर्मन् (1. प्राण + क°) n. *Lebensfunction* Bhag. 4,27.

प्राणकृच्छ्र (1. प्राण + कृ°) *Lebensgefahr* MBh. 2,6. Bhâg. P. 1,7,20.

प्राणकृष्ण (1. प्राण + कृष्ण) m. N. pr. eines Autors Ind. St. 1,467.

प्राणग्रह (1. प्राण + ग्रह) m. Bez. *bestimmter Soma-Becher* TS. 3, 5,10,1.

प्राणघ्न (1. प्राण + घ्न) adj. *das Leben vernichtend, tödtlich:* °विष Suçr. 1,148,6.

प्राणच्छिद् (1. प्राण + 2. छिद्) adj. *das Leben abschneidend, — verkürzend, mörderisch:* विरक्ता (प्रमदाः) जनयन्ति दोषान्प्राणच्छिदः Varâh. Bṛh. S. 77,2.

प्राणच्छेद (1. प्राण + छेद) m. *Vernichtung des Lebens, Mord:* °कर Spr. 1775, v. l.

प्राणतज m. pl. bei den Ǵaina Bez. einer Unterabtheilung der Kalpabhava H. 93.

प्राणत्याग (1. प्राण + त्याग) m. *die Hingabe des Lebens, das Aufgeben des Geistes* Spr. 1889. 2730. 2750. Kathâs. 41,52. R. 2,64 in der Unterschr.

प्राणत्व Sâh. D. 23,15 fehlerhaft für प्रमाण, wie die andere Ausg. hat.

प्राणथ (von अन् mit प्र) Uṇâdis. 3, 113. m. *das Athmen* VS. 11, 39. adj. *stark* (बलवत्) Uǵǵval. m. *Wind* Uṇâdik. im ÇKDr. *der Herr der Geschöpfe* (प्रजापति); *ein heiliger Badeplatz* (तीर्थ) Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas. ÇKDr.

प्राणद (1. प्राण + 1. द) 1) adj. *das Einathmen gebend* VS. 17,15. *lebengebend, Jmd das Leben schenkend, — rettend* AV. 4,35,5. Âçv. Gṛhj. 2,4. पुण्यं प्राणान्धारयति पुण्यं प्राणदमुच्यते MBh. 1,6056. यश्च तं समरे हन्यात्स मे स्यात्प्राणदः सुहृत् R. 4,8,26. Râǵa-Tar. 3,524. अर्थदः प्राणदः प्रोक्तः प्राणा ह्यर्थेषु कीलिताः Kathâs. 28,9. 39,238. 49,46. स्वामि° Jâǵn. 2,182. प्राणदायद् Kathâs. 49, 82. — 2) m. *eine best. Pflanze,* = जीवक Râǵan. im ÇKDr.; vgl. प्राणक. — 3) f. आ *Terminalia Chebula* (हरीतकी) und = ऋद्धि *eine best. Arzeneipflanze* Râǵan. im ÇKDr. — 4) n. *a) Wasser* (vgl. जीवन) H. 1070. — *b) Blut* H. 621.

प्राणदक्षिणा (1. प्राण + द°) f. *das Geschenk des Lebens:* देहि मे °णाम् Kathâs. 49,117. Pańkat. ed. orn. 231,20.

प्राणदयित (1. प्राण + द°) adj. *den man wie das eigene Leben liebt;* m. so v. a. *Gatte* Spr. 2669.

प्राणदातृ (1. प्राण + 1. दातृ) nom. ag. *der Jmd das Leben rettet:* शरीरकृत्प्राणदाता यस्य चान्नानि भुञ्जते । क्रमेणैते त्रयो ऽप्युक्ताः पितरो धर्मशासने ॥ MBh. 1,2950.

प्राणदान (1. प्राण + 1. दान) n. 1) *Schenkung des Lebens, Lebensrettung:* °दानाद्धि धर्मः को ऽभ्यधिको भवेत् Kathâs. 20,153. — 2) *Hingabe des Lebens:* °दानं विना वैरं सक्तं याति न क्षयम् Spr. 724. — 3) *Salbung des* Havis *mit* Ghṛta *unter Aufsagung von Sprüchen, welche beleben sollen,* Schol. zu Kâtj. Çr. 305,21. 328,23. 329,1. 342,7.

प्राणदावन् (1. प्राण + दा° = दावन्) adj. *lebengebend* AV. 4,35,5.

प्राणदृंह् (1. प्राण + दृंह् = दृंह्) adj. *das Einathmen fest (dauernd) machend* TS. 7,5,19,2. — Vgl. धृक्.

प्राणद्यूत (1. प्राण + द्यूत) n. *ein Spiel um's Leben, ein Kampf auf Leben und Tod* MBh. 4,1885. युद्धे प्राणद्यूताभिदेवने *im Kampfe, bei dem das Leben auf's Spiel gesetzt wurde,* 9,760.

प्राणद्रोह् s. u. द्रोह्.

प्राणधर (1. प्राण + धर) m. N. pr. eines Mannes Kathâs. 43,23. Kathârṇava in Verz. d. Oxf. H. 153,b,6.

प्राणधार (1. प्राण + 1. धार) adj. *belebt,* m. *ein lebendes Wesen;* s. u. आत्मनीन.

प्राणधारण (1. प्राण + धा°) n. *das Aufrechterhalten des Lebensathems, Erhaltung —, Fristung des Lebens:* स्वधिष्ण्यानामेकदेशे मनसा °णम् Bhâg. P. 3,28,6. °मात्रेण शक्यं कर्तुं तपस्त्वया MBh. 14,2748. 673. 680. Hariv. 1204. पश्चाच्चक्रे सा °णम् *sie sorgte für die Erhaltung des Lebens d. i. nahm Speise zu sich* R. 2,96,37 (°धारणा 105,36 Gorr.). स भूयः संशयो जातः सीतायाः °णे so v. a. *ob sie lebt* 3,63,6. निक्षिप्तं हि मुखे रत्नं न कुर्यात् °णम् Spr. 1328. मम कायेन °णं कृत्वा Pańkat. 71,7.236,21. *Mittel zur Erhaltung des Lebens:* एवं भानुमयं ह्यन्नं भूतानां °णम् MBh. 3,139. नोपलेभे °णमात्मनः R. 3,34,17.

प्राणन (von अन् simpl. und caus. mit प्र) 1) m. *Kehle* Çabdaḱ. im ÇKDr. — 2) n. = जीवन Gaṭâdh. im ÇKDr. *a) das Athmen* ṚV. 1,48, 10. Dhâtup. 24,61. MBh. 12,12899. Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 322. zu Khând. Up. S. 25. प्राणनान्त so v. a. *Lebensende* MBh. 12,9224. fg. — *b) das Beleben* Bhâg. P. 3,26,48. = जीवन Schol.

प्राणनाथ (1. प्राण + नाथ) m. 1) *Herr über das Leben* so v. a. *der Liebste, Gatte* Trik. 2,6,10. Med. th. 29. Spr. 3055. Sâh. D. 48,2. Am

Ende eines adj. comp. f. आ Kathâs. 38,140. — 2) Bein. Jama's Med. — 3) N. pr. eines Sectenhauptes, mit dem Çaṁkara bei Prajâga stritt, Verz. d. Oxf. H. 250,b,42.

प्राणनाश (1. प्राण + नाश) m. *das Vergehen des Athems* Vet. in LA. 17,5.

प्राणनिग्रह (1. प्राण + नि°) m. *das Hemmen des Athems* Vedântas. (Allah.) No. 131.

प्राणन्त॑ (von अन् mit प्र) Uṇâdis. 3, 127. 1) m. a) *Wind* Uǵǵval. — b) *eine Art Kollyrium* Uṇâdik. im ÇKDr. — 2) f. ई Uṇâdis. *das Niesen; Schlucken, singultus* Uṇâdik. im ÇKDr.

प्राणपत॑ adj. von प्राणपति gaṇa अश्वपत्यादि zu P. 4,1,84.

प्राणपति (1. प्राण + पति) m. gaṇa अश्वपत्यादि zu P. 4,1,84. *der Herr des Lebens, die Seele:* बुद्धिं समाच्छाद्य च मे समन्युरुद्भूपते प्राणपतिः शरीरे MBh. 3,15670.

प्राणपत्नी (1. प्राण + प°) f. *die Gattin des Lebenshauches, die Stimme* Shaḍv. Br. 2,9.

प्राणपरिक्रय (1. प्राण + प°) m. *der Preis des eigenen Lebens, das Einsetzen des Lebens* Ind. St. 8,378,7.

प्राणपरिक्षीण (1. प्राण + प°) adj. *dessen Leben auf die Neige geht* Spr. 2571.

प्राणपरिग्रह (1. प्राण + प°) m. *das Leben:* पूर्वं °हो दयितया मुक्तस्ततो वल्लभः Spr. 1229.

प्राणपरित्याग (1. प्राण + प°) m. *die Hingabe des Lebens* Mṛcch. 166,11. Spr. 2490. 2747.

प्राणपा॑ (1. प्राण + 2. पा) adj. *den Athemzug behütend* VS. 20,34.

प्राणप्रद (1. प्राण + प्रद) 1) adj. *das Leben schenkend, — wiedergebend, — wiedergegeben habend* Kathâs. 10,103. 22,89. — 2) f. आ *eine best. Arzeneipflanze,* = ऋद्धि Ratnam. im ÇKDr.

प्राणप्रदायक (1. प्राण + प्र°) adj. dass. Kathâs. 33,123.

प्राणप्रदायिन् (1. प्राण + प्र°) adj. dass. Kathâs. 17,44. सुता° Vid. 134.

प्राणप्रिय (1. प्राण + प्रिय) adj. *lieb wie das eigene Leben* Vet. in LA. 8,11.

प्राणबाध (1. प्राण + बाध) m. *Bedrohung des Lebens, Lebensgefahr* M. 4,51, v. l. Spr. 3136. Bhâg. P. 1,7,27.

प्राणबुद्धि (1. प्राण + बुद्धि) f. sg. (!) *Leben und Verstand* R. 4,61,3. die Bomb. Ausg. 62,2 liest चक्षुषी चैव प्राणाश्च st. चक्षुषी प्राणबुद्धिश्च.

प्राणभक्ष (1. प्राण + भक्ष) m. *das Geniessen des Athems oder Hauchs d. i. das Einziehen des blossen Geruches eines Trankes oder einer Speise:* चरोः °भक्षं भक्षयेत् Âçv. Çr. 2,7.16.19. 3,9. 6,12. मधुग्रहस्य Çâñkh. Çr. 16,17,10. Lâṭj. 4,12,16. °भक्षं (adv.) सर्वत्र भक्षान्भक्षयेत् 8,8,2. Kâtj. Çr. 10,1,26. 19,3,15. 5,9. — Vgl. फेनप.

प्राणभास्वत् (1. प्राण + भा°) m. *das Meer* Çabdar. im ÇKDr.

प्राणभूत (1. प्राण + भूत) adj. *der Lebenshauch seiend:* जलदसमय एष प्राणिनां प्राणभूतः Ṛt. 2,29.

प्राणभृ॑त् (1. प्राण + भृत्) adj. 1) *das Leben erhaltend:* देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधतु TS. 3,3,1,1. अन्न Çat. Br. 8,1,3,1. — 2) *Leben in sich tragend, lebendig; m. ein lebendes Wesen; Mensch:* यत्किं चेदं प्राणभृत् Çat. Br. 14,6,1,12. 4,3,22. 11,2,6,2. बिभर्ति या प्राणभृतः Pâr. Gṛhj. 2,17. Kauç. 135. M. 8,295. प्राणभृत्सु महत्सु 296. P. 5,1,129. जानामि त्वामहं वायो सर्वप्राणभृतां वरम् MBh. 12,5844. Suçr. 1,175,8. Ragh. 2,43. Spr. 1299. 2599. 3709. Varâh. Bṛh. S. 7,5. 8,14. 67,97. Prab. 35,18. — 3) Bez. *gewisser Backsteine bei der Schichtung des Altars* TS. 5,2,10,3. 3,2,2. Çat. Br. 8,1,1,1. 9,5,1,36. 10,4,3,14. Kâtj. Çr. 17,6,3. 8,12.

प्राणम॑य (von 1. प्राण) adj. *aus Lebenshauch —, Athem bestehend* Çat. Br. 8,5,2,7. 10,4,2,26. 5,3,5. 14,4,3,10. 7,2,6. Taitt. Up. 2,2.3. Vedântas. (Allah.) No. 57.

प्राणमोक्षण (1. प्राण + मो°) n. *das Aufgeben des Geistes:* °णं तवाग्रे करिष्यामि Pañkat. 110,9.

प्राणयम (1. प्राण + यम) m. = प्राणायाम H. 83; vgl. Verz. d. Oxf. H. 186,b, Çl. 83.

प्राणयात्रा (1. प्राण + या°) f. *Lebensunterhalt* N. 9,18. 18,11. MBh. 1,2606. 13,7538. R. 1,53,13 (54,15 Gorr.). Suçr. 1,1,12. Pañkat. 52,6. 53,24. 69,9. 120,22. Vgl. देवतातिथिशेषेण यात्रां प्राणस्य संलिह MBh. 12,12049.

प्राणयात्रिक (vom vorherg.) adj. *zum Lebensunterhalt erforderlich:* °मात्रः स्यात् *er besitze nur so viel als zum Lebensunterhalt erforderlich ist* M. 6,57. MBh. 12,9976. यात्रामात्रं च भुञ्जीत केवलं °कम् 14,1290.

प्राणयोनि (1. प्राण + यो°) f. *die Ursache des Lebens:* °योनिर्भूतानाम् d. i. *der Wind* Hariv. 6361.

प्राणरन्ध्र (1. प्राण + र°) n. *Mund* oder *Nasenloch* Bhâg. P. 8,19,10.

प्राणरोध (1. प्राण + रोध) m. *das Anhalten des Athems* Bhâg. P. 4,8,81.

प्राणवत् (von 1. प्राण) adj. 1) *Athem habend, lebendig* Kâtj. Çr. 4,14,13. यथा प्राणिनः प्राणवन्तः Çâk. 1. — 2) *kräftig, stark:* केचित्कृशाः प्राणवन्तः स्थूलाश्चाल्पबला नराः Suçr. 1,129,21. त्रिदशैर्दानवा युद्धे मथिताः प्राणवत्तरैः Hariv. 13833.

प्राणविद्या (1. प्राण + वि°) f. *die Lehre vom Lebenshauch* Colebr. Misc. Ess. I,326, N. Ind. St. 1,395.

प्राणवृत्ति (1. प्राण + वृ°) f. *Lebensthätigkeit, Lebensfunction* Râǵa-Tar. 5,183.

प्राणव्यय (1. प्राण + व्यय) m. *das Aufgeben des Geistes:* तद्दुःखाच्च स राजाभूत्तदा प्राणव्ययोद्यतः Kathâs. 28,70.

प्राणशरीर (1. प्राण + श°) adj. *dessen Leib der Lebenshauch ist* Khând. Up. 3,14,2.

प्राणसंयम (1. प्राण + सं°) m. *das Anhalten des Athems* ÇKDr. Wilson.

प्राणसंरोध (1. प्राण + सं°) m. dass. Verz. d. Oxf. H. 236,a,31.

प्राणसंवाद (प्राण + सं°) m. *das Gespräch der Lebenshauche, der Sinnesorgane* Colebr. Misc. Ess. I,326, N. Ind. St. 1,264. 388. 444. 3,369. fg.

प्राणसंशय (1. प्राण + सं°) m. *Lebensgefahr* Gobh. 3,2,17. °यं गम् MBh. 4,124. °यमागतः R. 5,1,29. Spr. 3198. °यं लभ् 3378. Kathâs. 27,96. आरुह्य °यान्सुबहून् Vid. 305. न ऽये जन्तोरकृत्यं नाम किं च न Râǵa-Tar. 4,32. °याद्गनिता Pañkat. 130,5.

प्राणसंहिता (1. प्राण + सं°) f. *eine besondere Lesart der heiligen Texte, bei der man so viele Laute zusammenfasst, als man in einem Athemzuge vereinigen kann,* Schol. zu VS. Prât. 1,158.

प्राणसंकट (1. प्राण + सं°) *Lebensgefahr* Bhâg. P. 8,19,43.

प्राणसद्मन् (1. प्राण + स°) n. *das Gehäuse des Lebenshauchs, der*

Körper ÇABDÂRTHAK. bei WILSON.

प्राणसंत्याग (1. प्राण + सं°) m. *die Hingabe des Lebens* MÂRK. P. 121, 15.

प्राणसंदेह (1. प्राण + सं°) m. *Lebensgefahr* Spr. 1153. 1286.

प्राणसंन्यास (1. प्राण + सं°) m. *das Aufgeben des Geistes* R. 5, 51, 6.

प्राणसम (1. प्राण + सम) adj. f. आ *lieb wie das eigene Leben:* रामस्य दयिता भार्या नित्यं प्राणसमा हिता (so trennt die Bomb. Ausg.; man streiche demnach diese Stelle u. 1. धा mit समा 10.) R. 1, 1, 26. प्रियः प्राणसमो वश्यो भ्राता चासि सखा च मे 2, 31, 10. 6, 4, 25. m. *der Geliebte, Gatte* H. 516. °समा f. *die Geliebte, Gattin* ebend. GÎT. 1, 36.

प्राणसंभृत m. *Wind* H. ç. 170. Vielleicht fehlerhaft für °संभृत.

प्राणसंमित (1. प्राण + सं°) adj. *bis zur Nase reichend* ÂÇV. GṚHJ. 1, 19. ÇÂÑKH. GṚHJ. 2, 1.

प्राणसार (1. प्राण + सार) adj. *voller Kraft:* गात्र ÇÂK. 37.

प्राणसूत्र (1. प्राण + सूत्र) n. *Lebensfaden* Ind. St. 5, 370, 19.

प्राणहर (1. प्राण + हर) adj. *das Leben nehmend, — bedrohend, todbringend, lebensgefährlich:* द्रव्य JÂGÑ. 2, 224. शर R. 1, 76, 6. दण्ड 3, 70, 18. धन Spr. 257. जगत्प्राणहर 2864. सद्यः° 3005.

प्राणहारक (1. प्राण + हा°) 1) adj. dass. Spr. 3672. — 2) n. *ein best. Gift,* = वत्सनाभ RÂGAN. im ÇKDR.

प्राणहारिन् (1. प्राण + हा°) adj. *das Leben raubend, todbringend:* रात्रि R. 6, 19, 1.

प्राणहिता f. *Schuh* H. 915. Vgl. प्राणिहिता. Beide Formen scheinen verdorben zu sein, viell. aus प्राणाह्निका; vgl. प्राणाह.

प्राणाग्निहोत्र (1. प्राण + अ°) COLEBR. Misc. Ess. I, 88. Titel einer Upanishad ebend. 95. Ind. St. 1, 302.

प्राणाघात (1. प्राण + आ°) m. *die Tödtung eines Lebens, eines lebenden Wesens* Spr. 1891.

प्राणातिपात (1. प्राण + अ°) m. *Angriff auf ein Leben, die Tödtung eines Lebens, eines lebenden Wesens* Spr. 1892. MBH. 13, 6672. R. ed. Bomb. 1, 59, 21 = 61, 22 GORR. (SCHL. gegen das Versmaass प्राणनिपात).

प्राणात्मन् (1. प्राण + आ°) m. *die niedrigste der drei Seelen eines Menschen* (vgl. जीवात्मन् und परमात्मन्) MOLESW. Spr. 3836 Conjectur für पूर्णात्मन्, aber in der Bed. *Allseele.*

प्राणात्यय (1. प्राण + अ°) m. *Lebensgefahr* JÂGÑ. 1, 179. HARIV. 3295. DAÇAK. 2, 12. SÂH. D. 95.

प्राणाद (1. प्राण + अद) adj. *das Leben raubend, todbringend:* बाण BHAṬṬ. 6. 122. Nach den Comm. प्राण + अद *essend;* vgl. jedoch u. 1. दा mit आ 2. gegen das Ende.

प्राणाधिक (1. प्राण + अ°) adj. f. आ *theurer als das Leben* KATHÂS. 39, 1. Spr. 774. KAURAP. 21.

प्राणाधिनाथ (1. प्राण + अ°) m. *der Gebieter über das Leben, der Gatte* HALÂJ. 2, 342.

प्राणाधिप (1. प्राण + अ°) m. *der Gebieter über den Lebenshauch, die Seele* ÇVETÂÇV. UP. 5, 7.

प्राणान्त (1. प्राण + अन्त) *das Ende des Lebens, der Tod* RAGH. 8, 92. MAHÂN. 252. °न्तं दण्डमर्हति *Todesstrafe* M. 8, 359.

प्राणान्तिक (von प्राणान्त) adj. f. ई *den Tod nach sich ziehend, tödtlich:* प्रायश्चित्त PRAB. 18, 8. M. 11, 146. यात्रा HARIV. 4713. भय 4811. उपाय MBH. 5, 609. रोग VARÂH. BṚH. S. 11, 48. दण्ड *Todesstrafe* M. 8, 379. MBH. 1, 1201. R. 4, 28, 32. KÂM. NÎTIS. 14, 16. °करणं (!) वैरं सर्ववायसोलूकानाम् PAÑKAT. 157, 1. उत्पन्नः को ऽप्ययं तत्र मम प्राणान्तिको रसः so v. a. *ungeheuer* (vgl. *sterblich verliebt sein*) KATHÂS. 49, 33. *lebenslänglich:* गुरौ प्राणान्तिकी स्थितिः KÂM. NÎTIS. 2, 22. *die Gier* (तृष्णा) ist प्राणान्तिको रोगः Spr. 2467. °के विवादे च वक्तव्यमनृतं भवेत् so v. a. *bei Lebensgefahr* MBH. 3, 13844. ततः स नृपतेः °कं (adv.) द्रुह्यति so v. a. *bis auf den Tod* Spr. 528, v. l.

प्राणापान (1. प्राण + अ°) m. du. *die ein- und ausgeathmete Luft.* personif. *die beiden* Açvin VARÂHA-P., AÇVINORUTPATTIḤ, ÇKDR.

प्राणाबाध (1. प्राण + आ°) m. *Beeinträchtigung —, Bedrohung des Lebens:* °भयेषु M. 4, 51 (v. l. प्राणबाध°). न चैनं (अग्निं) पादतः कुर्यान्न °धमाचरेत् 54.

1. प्राणायन (von 1. प्राण) m. *des Lebenshauchs Sprössling* gaṇa नडादि zu P. 4, 1, 99. वसन्त VS. 13, 54.

2. प्राणायन (1. प्राण + अयन) n. *Sinnesorgan* BHÂG. P. 4, 29, 71.

प्राणायाम (1. प्राण + आ°) m. *das Anhalten des Athems* GOBH. 4, 5, 5. KAUÇ. 53. JÂGÑ. 3, 200. JOGAS. 2, 29. 49. VP. 653. BHÂG. P. 3, 28, 11. MÂRK. P. 39, 27. Verz. d. Oxf. H. 89, a, 5. fgg. 236, b, 23. रेचकपूरककुम्भकलक्षणाः प्राणनिग्रहोपायाः प्राणायामाः VEDÂNTAS. (Allah.) No. 131. Fernere Belege s. u. आयाम 2.

प्राणायामिन् (1. प्राण + आ°) adj. *den Athem anhaltend* JÂGÑ. 3, 291.

प्राणाय्य adj. *passend, würdig* (= योग्य ÇAṀK.): अन्तेवासिन् KHÂND. UP. 3, 11, 5 (प्रणाय्य Ind. St. 1, 258). — Vgl. प्रणाय्य.

प्राणार्थवत् (von प्राण + अर्थ) adj. *ein Lebender und ein Reicher;* am Anf. eines comp. Spr. 2598.

प्राणावाय n. N. des 12ten der 14 Pûrva oder ältesten Schriften der Gaina H. 248.

प्राणाह (von नह् mit प्र) m. *Verband, Bindemittel* (beim Hausbau) AV. 9, 3, 4.

प्राणिघातिन् (प्राणिन् + घा°) adj. *Lebendiges tödtend* KATHÂS. 27. 126.

प्राणिणिषु (vom desid. von अन् mit प्र) adj. *zu athmen —, zu leben wünschend* BHAṬṬ. 9, 101; vgl. P. 8, 4, 21.

प्राणिद्यूत (प्राणिन् + द्यूत) n. *Thierspiel, Thiergefecht* AK. 2, 10, 46. H. 488. HALÂJ. 5, 4. JÂGÑ. 2, 203.

प्राणिन् (von 1. प्राण) adj. *athmend, lebendig;* m. *ein lebendes Wesen, Thier, Mensch* AK. 1, 1, 4, 8. 3, 4, 12, 57. 14, 62. 80. H. 1366, Sch. ÇAT. BR. 7, 4, 2, 2. यच्च प्राणि यच्चाप्राणम् 10, 4, 2, 2. 14, 8, 15, 3. यावन्तो अप्सु प्राणिनाम् AIT. BR 7, 13. KAUÇ. 135. 141. NIR. 6, 36. AIT. UP. 5, 3. KHÂND. UP. 2, 11, 2. M. 1, 22. 96. 2, 177. 3, 175. 4, 117. 5, 30. 46. 48. 7, 112. 9, 228. BHAG. 15, 14. R. 2, 43, 13. SUÇR. 1, 19, 13. P. 2, 4, 2. Spr. 1785. ÇÂK. 1. 106. MEGH. 5. VARÂH. BṚH. S. 45, 42. KATHÂS. 33, 107. HALÂJ. 5, 77. प्राणिवधप्रायश्चित्त Verz. d. B. H. 309, 4. प्राणिजात MAHÎDH. zu VS. 13, 4. nom. abstr. प्राणित्व n. ÇAND. 50. — Vgl. अ°.

प्राणिमत् (von प्राणिन्) adj. *mit lebenden Wesen versehen:* देश SÂH. D. 4, 9.

प्राणिमातर् (प्राणिन् + मा°) f. *ein best. Strauch,* = गर्भदात्री RÂGAN.

im ÇKDr.

प्राणिहिता f. *Schuh* Trik. 2,10,12. — Vgl. प्राणहिता.

प्राणित्य n. *Schuld* (ऋण) ÇKDr. und Wilson nach Trik. 2,9,1; nach den Corrigg. ist aber प्रामीत्य zu lesen.

प्राणेश (1. प्राण + ईश) m. 1) *der Herr über das Leben, der Geliebte, Gatte* H. 516. Sâh. D. 71,1. Verz. d. Oxf. H. 89,a,3. 5. प्राणेशा f. *Geliebte, Gattin* H. 515. — 2) *der Herr über den Lufthauch*, N. pr. eines Marut Mit. 142,13.

प्राणेश्वर (1. प्राण + ई°) m. 1) *der Herr über das Leben, der Geliebte, Gatte* MBh. 3,2594. Spr. 27. 2692. 3713. Hit. 40,9. 86,11. °री f. *Geliebte, Gattin* Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,25, Çl. 3. Vgl. निशा°. — 2) *ein best. Recept* Verz. d. B. H. No. 972.

प्राणोपहार (1. प्राण + उ°) m. *Speise (was man dem Leben darbringt)* Bhâg. P. 4,31,14.

प्राण्यङ्ग (प्राणिन् + अङ्ग) n. *ein Theil eines lebenden Wesens, des Menschen* AK. 3,4,26,197. Trik. 3,3,110.

प्रातःकार्य (प्रातर् + कार्य) n. *Morgengeschäft, Morgencerimonie* MBh. 5,3334.

प्रातःकाल (प्रातर् + काल) m. *Morgenzeit, der frühe Morgen* Hit. 106,10, v. l. Kull. zu M. 3,280.

प्रातःकृत्य (प्रातर् + कृ°) n. = प्रातःकार्य Verz. d. Oxf. H. 95.a,7.

प्रातःप्रहर s. u. प्रहर 1.

प्रातर् (von 1. प्र; vgl. πρωΐ) adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. VS. Prât. 1,168. AV. Prât. 2,48. (प्रातर् Uṇâdis. 5,59). *früh, morgens; am nächsten Morgen, morgen früh, morgen* AK. 3,5,19. H. 1533. Halâj. 1,111. प्राता रथो नवो योजि ṚV. 2,18,1. 3.41,2. 52,1. 7,41,1. प्रातः सुतमपिबो हर्यश्व 4,35.7. प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति 1,125,1. प्रातरह्नः 5,76,3. Ait. Br. 2,31. 3,44. 4,20. सायम्, प्रातः, मध्यंदिनं परि AV. 4,11,12. 6,128,2. 11,2,16. Çâṅkh. Çr. 2,6,1. M. 7,37. 11,211. 219. R. 2,65,1. Suçr. 1,242,7. Ragh. 1,90. 2,24. Spr. 1896. 1960. Brahma-P. in LA. 57,5. Hit. 9,7. प्रातः प्रातः *jeden Morgen* Daçak. in Benf. Chr. 189, 17. यत्स्वप्ने अन्नमश्नाति न प्रातरधिगम्यते *davon merkt man andern Morgens Nichts* AV. 7,101,1. प्रातर्वः प्रतिवक्तास्मि Ait. Br. 3,22. गन्धर्वा वै ते प्रातर्वरं दातारः Çat. Br. 11,5,4,12. Khând. Up. 5,11,7. Kâṭh. 32,7. Kâtj. Çr. 2,1,17. 5,4,2. Suçr. 1,111,9. Ragh. 2,70. Vid. 49. 217. 222. 276. Kathâs. 4,43. 71. Hit. 21,7. 91,15. Vid. 118. 202. 254. Kathâs. 5,21. 28,124. 39,114. 45,294. Pańkat. 53,8. Vet. 11,20. Personificirt ein Sohn Pushpârṇa's von der Prabhâ Bhâg P. 4,13,13. — Vgl. अभि°, सायं°, सु°.

प्रातर v. l. für प्रतर im gaṇa कृशाश्वादि zu P. 4,2,80. m. N. pr. eines Nâga: प्रातरातकौ MBh. 1,2154.

प्रातरनुवाक (प्रा° + अनु°) m. *Frühaufsagung*, so heisst *die Litanei, mit welcher das* Prâtaḥsavana *beginnt:* प्रातरनुवाको महति रात्र्या अनूच्यः Ait. Br. 2,15. 17. 18. 4,19. 5,33. सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांसि प्रातरनुवाके ऽनूच्यन्ते TBr. 1,5,9,7. 2,2,3,6. Çat. Br. 3,9,3,7. 4,3,4,21. 11,5,5,9. Kâtj. Çr. 9,1,10. 13. 13,2,8. प्राग्वयसां प्रवादात्प्रातरनुवाकायामन्त्रितः Âçv. Çr. 4,13. 15. Çâṅkh. Çr. 6,2,1. 6,38. Khând. Up. 2. 24,3. 4,16,2.

प्रातरभिवाद (प्रा° + अभि°) m. *Morgengruss* Gobh. 3,1,13.

प्रातरह्न (प्रा° + अह्न) m. 1) *der frühe Tag, Vormittag* Gobh. 4,6,7. — 2) N. pr. eines Mannes Ind. St. 4,372. Müller, SL. 443.

प्रातराश (प्रा° + आश) m. *Frühstück* Trik. 2,9,18. H. 425. Kauç. 72. 73. 141. Gobh. 1,3,19. Çâṅkh. Gṛhj. 2,13. Draup. 4,17. MBh. 12,8013 = 13,4405. R. 5,24,8. Mṛkkh. 2,14. Dhûrtas. 76,19. Bhâg. P. 3,2,2. 6, 18,51. अ° adj. *kein Frühstück einnehmend* Suçr. 2,74,1. — Vgl. सायमाश.

प्रातराशित adj. *der am Morgen gegessen hat, ein Frühstück eingenommen hat* M. 4,62. Eher von प्रातराश als प्रातर् + आशित (vom caus. von 2. अश्).

प्रातराहुति (प्रातर् + आ°) f. *Frühopfer*, so heisst *die zweite Hälfte des täglichen* Agnihotra-*Opfers* Ait. Br. 5,28. Çat. Br. 4,5,1,16. 13, 4,1,10. Kâtj. Çr. 25,7,1. Lâṭj. 3,2,3. 8,3,1. 10,11,3.

प्रातरित्वन् (प्रातर् + इ°) adj. P. 3,2,75, Sch. Vop. 26,69. *früh ausgehend, — kommend, Morgengast:* प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति ṚV. 1, 125,1. 2. die Açvin Nir. 4,17. Kâṭh. 30,1. voc. °त्वस् P. 8,3,1, Vârtt. 1, Sch.

प्रातरेय adj. von प्रतर (v. l. प्रातर) gaṇa कृशाश्वादि zu P. 4,2,80.

प्रातर्गेय (प्रा° + गेय) m. *ein Sänger, dessen Amt es ist den Fürsten am Morgen aus dem Schlaf zu wecken*, Trik. 2,8,56.

प्रातर्जित् (प्रा° + जित्) adj. *früh siegend, — gewinnend* ṚV. 7,41,2.

प्रातर्दन adj. von प्रतर्दन Ind. St. 1,405.

प्रातर्दिन (प्रा° + दिन) n. *der frühe Tag, Vormittag* Trik. 3,3,467.

प्रातर्दुग्ध (प्रा° + दु°) n. *Morgenmilch* Çat. Br. 3,2,2,16.

प्रातर्दोह (प्रा° + दोह) m. *Morgenmelkung, Frühmilch* Kâtj. Çr. 4, 2,38. 7,4,31. Lâṭj. 10,15,7. 16,10.

प्रातर्भोक्तर् (प्रा° + भो°) m. *Krähe (Frühesser)* Çabdak. im ÇKDr.

प्रातर्भोजन (प्रा° + भो°) n. *Frühstück* Trik. 2,9,18. Gaṭâdh. im ÇKDr.

प्रातर्यावन् (प्रा° + या°) adj. so v. a. प्रातरित्वन् ṚV. 1,44,13. 45,9. 2,39,2. 5,51,3. प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वम् die Açvin 77,1. 8,38,7. रथ 10,40,1. 41,2. 63,14. Ait. Br. 2,15. Çat. Br. 3,9,3,8. Çâṅkh. Çr. 2,8,21.

प्रातर्युक्त (प्रा° + युक्त) adj. *früh angespannt:* Wagen TBr. 2,4,3,7.

प्रातर्युज् (प्रा° + युज्) adj. 1) *früh anspannend* Nir. 12,4. die Açvin ṚV. 1,22,1. — 2) so v. a. प्रातर्युक्त, vom Wagen der Açvin ṚV. 10,41,2.

प्रातर्वस्तर् (dem दोषावस्तर् nachgebildet) nom. ag. *früh leuchtend* Âçv. Çr. 3,12. Çâṅkh. Gṛhj. 5,4.

प्रातर्होम (प्रा° + होम) m. *Frühopfer:* °विधि Verz. d. B. H. No. 1022.

प्रातस्तन (von प्रातर्) 1) adj. *morgendlich* P. 4,2,104, Vârtt. 16, Sch. (auch प्रातस्तन). TS. 1,5,9,1. Schol. zu Kâtj. Çr. 444,2. रेखाप्रभृत्यथादित्ये त्रिमुहूर्ते गते रवौ। प्रातस्तनः स्मृतः कालो भागः सो ऽह्नस्तु पञ्चमः॥ VP. bei Kull. zu M. 3,280. — 2) n. *Frühe* (es werden fünf Tageszeiten unterschieden: *Frühe, Morgen* (संगव), *Mittag, Nachmittag, Abend*) TBr. 1,5,3,1.

प्रातस्तराम् (wie eben) adv. *ganz früh am Morgen* Bhaṭṭ. 4,14.

प्रातस्त्य (wie eben) adj. *morgendlich:* वायु Schol. zu Amar. 58.

प्रातस्त्रिवर्गा (प्रातर् + त्रिवर्ग) adj. f. als Beiw. der Gaṅgâ MBh. 13,1846.

प्रातःसंध्या (प्रातर् + सं°) f. *Morgenröthe* Kâlikâ-P. 22 im ÇKDr.

°विधि Verz. d. B. H. No. 1022.

प्रातःसव m. = प्रातःसवन Kâtj. Çr. 9,9,6. 7. 10,14. Çâñkh. Çr. 7,4,2.

प्रातःसवन (प्रातर् + स°) n. *Frühspende des* Soma, *deren Ritual aus zehn liturgischen Elementen* (प्रातरनुवाक, अभिषव (उपांशु und अन्तर्यामग्रह), बहिष्पवमानस्तोत्र, सवनीयाः पशवः, धिष्ण्योपस्थान, सवनीयाः पुरोडाशाः, द्विदेवत्यग्रहाः, द्विदेवत्यभक्त, ऋतुयाजाः, आज्य शस्त्र, प्रउग शस्त्र) *besteht:* अग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् AV. 6,47,1. सोमः प्रातःसवने अश्विनोर्भवति प्रियः 9,1,11. VS. 19,26. Ait. Br. 3,44. 7,34. 8,1. TBr. 2,7,1,3. Çat. Br. 2,4,4,12. 12,3,4,3. Khând. Up. 3,16,1. Kâtj. Çr. 12,5,2. 22,9,9. 25,14,20. Âçv. Çr. 5,1. Çikshâ 9 in Ind. St. 4,106. MBh. 13,3058. R. 1,13,5.

प्रातःसवनिक adj. davon: पुरोळाश Âçv. Çr. 9,2. Çâñkh. Çr. 7,19,7. 8,3,5.

प्रातःसवनीय adj. dass: सोम Pañkav. Br. 18,4,2. Çâñkh. Çr. 14,2,17.

प्रातःसाव (प्रातर् + साव) m. Soma-*Bereitung in der Frühe, Morgenspende:* अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोळाशं प्रातःसावे ṚV. 3,28,1. 52,4. इन्द्र पिब सुतस्य प्रातःसावस्तव हि पूर्वपीतिः 10,112,1.

प्रातःस्नान (प्रातर् + स्नान) n. *ein Bad am frühen Morgen* Gâruḍa-P. 50 im ÇKDr. °विधि Verz. d. B. H. No. 330.

प्रातःस्नायिन् (प्रातर् + स्ना°) adj. *am frühen Morgen sich badend* Gâruḍa-P. 215 im ÇKDr. u. प्रातःस्नान.

प्राति (von 1. प्रा) f. 1) *Füllung, Vollmachung* (पूर्ति). — 2) *Spanne des ausgestreckten Daumens und Zeigefingers* (प्रादेश) Med. t. 33.

प्रातिकण्ठिक adj. = प्रतिकण्ठं गृह्णाति P. 4,4,40.

प्रातिका f. *chinesische Rose, Hibiscus rosa sinensis* (जवा) Râǵan. im ÇKDr. Nigh. Pr. *decrepitude* Wils., was auf einer Verwechselung von जवा mit जरा beruht.

प्रातिकामिन् (von प्रतिकामम्) m. *Diener, Bote* MBh. 2,2199. fgg. 3,17243. 4,524. 9,1937. 3163. °कामीम् acc. 2,2198. fälschlich प्रातिकक्कामिन् 2200.

प्रातिकूलिक adj. = प्रतिकूलं वर्तते P. 4,4,28.

प्रातिकूल्य (von प्रतिकूल) n. *unfreundliches Entgegentreten, Widersetzung, Opposition* Vop. 7,90. MBh. 2,2122. 5,1724. यो ऽर्थकामस्य वचनं प्रातिकूल्यान्न (so ist auch 5,4146 zu lesen) मृष्यते 12,3510. अ° Çâṇḍ. 44.

प्रातिकव्य n. nom. abstr. von प्रतिक gaṇa पुरोहितादि zu P. 5,1,128.

प्रातिक्षेपिक adj. von प्रतिक्षेप Vjutp. 177.

प्रातिजनीन (von प्रतिजन) adj. *gegen den Gegner gut* P. 4,4,99. Schol. zu 7,1,2.

प्रातिज्ञ (von प्रतिज्ञा) n. *Gegenstand der Behandlung* AV. Prâtiç. 1,1.

प्रातिथेयी (patron. von प्रतिथि) f. N. pr. einer weisen Frau Âçv. Gṛhj. 3,4 (प्रातीथेयी Stenzler). Çâñkh. Gṛhj. 4,10. AV. Pariç. in Verz. d. B. H. 92,6.

प्रातिदैवसिक (von प्रतिदिवसम्) adj. *täglich stattfindend:* उदयास्तमयौ Ârjabhaṭṭa bei Muir, ST. IV, 97, N. 96, 3 v. u.

प्रातिनिधिक (von प्रतिनिधि) m. *Stellvertreter* Kâtj. Çr. 25,13,42.

प्रातिपक्ष्य (प्रतिपक्ष) n. *Feindschaft:* अस्माकम् *gegen uns* Kathâs. 45,17. 25.

प्रातिपथिक adj. = प्रतिपथिक *den Weg entlang gehend* P. 4,4,42.

प्रातिपद (von प्रतिपद्) 1) adj. gaṇa संधिवेलादि zu P. 4,3,16. *den Anfang bildend:* तृच Çâñkh. Çr. 7,19,8. — 2) m. N. pr. eines Mannes Çatr. 14,303. 307.

प्रातिपदिक 1) n. Siddh. K. 248, *b*, 1 v. u. *Nominalthema, die Form eines Nomens, an welche die Casusendungen und andre Suffixe gefügt werden,* AV. Prât. 3,78. P. 1,2,45. 47. 2,3,46. 4,71. 4,1,1. 8,2,7. 4,11. Sâh. D. 9,14. Davon nom. abstr. °त्व n. Schol. zu P. 1,2,45. — 2) adj. *ausdrücklich:* प्रातिपदिकानुरोधात् *according to the expression* (vgl. प्रतिपदम् 3.) Nîlak. 67. — 3) m. nach ÇKDr. und Wilson ein Beiname des *Feuers;* im ÇKDr. wird aus dem Varâha-P. folgende Belegstelle angeführt: (ब्रह्मोवाच) आदौ प्रतिपदा येन त्वमुत्पन्नो ऽसि पावक ॥ त्वत्पदात्प्रातिपदिकं (!) संभविष्यन्ति देवताः । अतस्ते प्रतिपन्नाम तिथिरेषा भविष्यति ॥ — Von प्रतिपद् und प्रतिपदम्.

प्रातिपीय m. patron.: बल्हिक Çat. Br. 12,9,3,3. वाह्लीक MBh. 7,6934. Häufiger प्रातिपेय 1,5088. 5,693. 1353. 11,621. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58,28. pl. MBh. 2,2112. 2117. 2395. 5,2289.

प्रातिपेय s. u. प्रातिपीय.

प्रातिपौरुषिक (von प्रति + पौरुष) adj. *auf die Männlichkeit —, — Tapferkeit bezüglich:* °कान्गुणान् । तव संकीर्तयिष्यामि MBh. 5,2704.

प्रातिबोधि m. patron. von प्रतिबोध gaṇa बिदादि zu P. 4,1,104.

प्रातिबोधायन m. patron. von प्रातिबोधि gaṇa हरितादि zu P. 4,1,100.

प्रातिभ (von प्रतिभा) adj. *divinatorisch;* in Verbindung mit ज्ञान oder n. mit Ergänzung von ज्ञान *Divination* Weber, Ǵjot. 3. 8, N. 1. Verz. d. Oxf. H. 231, *a*, 3. 5. 22. Mârk. P. 40,7. 9. Kathâs. 30,137. Çiç. 12,10 (vgl. Sâh. D. 66,1). so v. a. प्रतिभा *schnelles Begreifen:* वीर्येण च पराक्रमैः । समेन वयसा चैव प्रातिभेन श्रुतेन च MBh. 5,2430.

प्रातिभाव्य (von प्रतिभू) n. *Bürgschaft* M. 8,159. दर्शन° 160. Jâǵń. 2,52. fg. MBh. 5,1080. Daçak. 161,8.

प्रातिभासिक (von प्रतिभास) adj. *nur den Schein habend, nur dem Scheine nach bestehend* Bâlab. 40. 41.

प्रातिलोमिक (von प्रतिलोमम्) adj. *widerhaarig, widrig* P. 4,4,28.

प्रातिलोम्य (wie eben) n. *die Richtung entgegen, — gegen die natürliche Ordnung; Opposition, feindliche Gesinnung* Nir. 1,8. M. 10,13. 16. Jâǵń. 2,207. 286. Bhâg. P. 5,23,6. प्रातिलोम्यात् *aus Opposition* MBh. 5,847. 12,4203. P. 5,4,64. 8,1,33. नगराप्रातिलोम्याय *um nicht der Stadt entgegen zu treten* Râǵa-Tar. 3,352.

प्रातिवेश्मक (von प्रतिवेश्मन्) adj. *zum Nachbarhaus gehörig, nachbarlich;* subst. *Nachbar* Pañkat. in Benfey's Uebersetzung Bd. II. Note 607.

प्रातिवेश्य (von प्रतिवेश) m. *ein Nachbar gegenüber, Nachbar* überh.: प्रातिवेश्यानुवेश्यौ M. 8,392. MBh. 7,2602. मत्प्रातिवेश्य Daçak. in Benf. Chr. 197,11. ब्राह्मण° *ein benachbarter Brahman* Jâǵń. 2,263.

प्रातिवेश्यक (von प्रतिवेश्य) m. *Nachbar* Pañkat. 164,14.

प्रातिशाख्य (von प्रतिशाखम्) n. gaṇa प्रतिमुखादि zu P. 4,3,58, Vârtt. Bez. *einer Klasse grammatischer Hülfsbücher zu bestimmten vedischen Texten,* Roth, Zur Lit. u. G. d. W. Whitney zu AV. Prât. 1,1. 4,106. Müller, SL. 116. fgg. Madhus. in Ind. St. 1,16. 7 v. u. Shaḍguruç. ebend. 102. Schol. zu P. 1,1,9. 8,4,67. Siddh. K. zu P. 6,1,116. Kathâs. 2,38. °कृत् pl. Schol. zu P. 8,3,61.

प्रातिश्रवस s. u. प्रतिश्रवस्.

प्रातिश्रुत्कं (von प्रतिश्रुत्) adj. *im Widerhall befindlich* Çat. Br. 14,5, 5,8. Bṛh. Âr. Up. 3,9,13.

प्रातिष्ठित falsche Form für प्रातिस्विक Trik. 3,1,22.

प्रातिस्विक (von 1. प्रति + स्व) adj. *eigen, besonder, nicht mit Andern gemein* ÇKDr. und Wilson nach Trik. (s. u. प्रातिष्ठित). Schol. zu Kâtj. Çr. 538,7.

प्रातिहत (von प्रतिहत) adj. Bez. des Svarita, welcher sonst तैरोविराम heisst, Taitt. Prât. 2,8.

प्रातिहर्त्र n. *das Amt des* Pratihartar gaṇa उद्गात्रादि zu P. 5,1, 129. Kâtj. Çr. 24,4,44.

प्रातिहार (von प्रतिहार) m. *Taschenspieler, Gaukler* Bhar. zu AK. 2,10,11. ÇKDr.

प्रातिहारक (wie eben) m. dass. Bhar. zu AK. 2,10,11. ÇKDr.

प्रातिहारिक (wie eben) 1) adj. *mit* Pratihâra (s. प्रतिहार 3.) *versehen:* गीत Lâṭj. 7,7,32. — 2) m. *Taschenspieler, Gaukler* AK. 2,10,11. H. 925. Halâj. 2,434 (wo मायाकार, मायिक st. मालाकार, मालिक zu lesen ist).

प्रातिहार्य (wie eben) n. *Gaukelei, Erzeugung von Wundern, Wunderthätigkeit* Lot. de la b. l. 310. Burn. Intr. 131, N. 9. 164, N. 1. 189, N. 1. 299. — Vgl. प्रतिहार्य 2.

प्रातीबेयी s. प्रातिबेयी.

प्रातीप (von प्रतीप) m. patron. des Çâṃtanu Trik. 2,8,10. MBh. 5,5003.

प्रातीपिक (von प्रतीप) adj. *widerstrebend, entgegenhandelnd* P. 4,4,28.

प्रातृद् (von प्रतृद्) m. patron. Çat. Br. 14,8,13,2.

प्रात्यन्त adj. = प्रत्यन्त gaṇa प्रज्ञादि zu P. 5,4,38.

प्रात्यग्रथि m. patron. von प्रत्यग्रथ P. 4,1,173.

प्रात्यन्तिक (von प्रत्यन्त) m. nach Kern so v. a. *Markgraf*, nach dem Schol. *ein Fürst der* Pratjanta Varâh. Bṛh. S. 69,23.

प्रात्ययिक (von प्रत्यय) adj. *zum Zutrauen in Beziehung stehend:* प्रतिभू *ein Bürge für Zutrauen* Jâǵń. 2,54.

प्रात्यवेना s. u. प्रत्यवेना.

प्रात्यह्निक (von प्रत्यहम्) adj. *täglich* Kap. 1,3. Schol. zu Sûrjas. 14, 3. Kull. zu M. 9,86.

प्रात्यिक s. पर्ण°.

प्राथमकल्पिक (von प्रथम + कल्प) m. *Anfänger, ein beginnender Schüler* AK. 2,7,10. H. 79. Halâj. 2,245.

प्राथमिक (von प्रथम) adj. P. 4,3,72. gaṇa वसन्तादि zu P. 4,2,63 (= प्रथममधीते वेद वा). *zum Ersten gehörig, das erste Mal stattfindend u. s. w., der erste* Devala bei Kull. zu M. 11,232 (vgl. zu 86). Vedântas. (Allah.) No. 68. Schol. zu P. 2,4,3.

प्राथम्य (wie eben) n. *Priorität* Kull. zu M. 1,74. 11,101. 139. Viǵńânabhikshu im ÇKDr.

प्रादक्षिण्य (von प्रदक्षिण) n. *das Zukehren der rechten Seite, das Umwandeln von rechts nach links* MBh. 17,46.

प्रादानिक adj. von प्रदान Schol. zu Kâtj. Çr. 750,8.

प्रादित्य (1. प्र + आ°) m. N. pr. zweier Fürsten Wassiljew 53(?). 220.

प्रादुराक्षि (प्रादुराक्षि?) m. patron. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 59,14.

प्रादुर्भाव (von भू mit प्रादुस्) m. *das Zumvorscheinkommen, Erscheinen, Erscheinung* (auch von *der Erscheinung eines Gottes auf Erden*): ओषधीनाम् Âçv. Gṛhj. 3,5. Lâṭj. 10,17,9. Çâṅkh. Gṛhj. 4,5,6,1. Suçr. 1,16,4. रोग° 21,12. शब्द° 25,20. P. 2,1,6. Vop. 6,58, Eing. MBh. 3, 487. 15847. 12,12970. 13,3238. 4117. Hariv. 2131. 2137. 4385. 6989. 7321. Suçr. 1,118,2. Verz. d. Oxf. H. 229,b,1. Mârk. P. 19,33. Verz. d. B. H. 147,b,3.4. Prab. 112,11. Sâh. D. 32,2. 63,20 (Gegens. तिरोभाव). Schol. zu P. 6,2,149. Mallin. zu Ragh. 3,1.

प्रादुष्करण (von 1. कर् mit प्रादुस्) n. *das Zumvorscheinbringen, Erzeugen* Âçv. Gṛh. 1,9. Gobh. 1,1,24. Çâṅkh. Çr. 2,6,4.

प्रादुष्य (von प्रादुस्) n. = प्रादुर्भाव Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,118.

प्रादुस् adv. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,118. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. ऊर्यादि zu 4,61. सात्तादादि zu 74. das स geht vor क und प in ष über nach 8,3,41. das स von अस् *sein* wird nach प्रादुस् ष, wenn der Anlaut der Wurzel abfällt, 87. Vop. 9,24. *hervor, zum Vorschein;* = प्राकाश्ये, प्रकाशे AK. 3,4,22(28),17. 3,5,12. H. 1539. an. 7,51. Med. avj. 71. Halâj. 5,95. = नाम्नि AK. 3,4,32(28),17. H. an. = संभाव्ये Med. Çabdar. im ÇKDr. = संभवे Halâj. = प्रवृत्तौ Med. = वृत्तौ Çabdar. Mit 1. अस् *zum Vorschein kommen, sichtbar werden, erscheinen, sich erheben, ertönen:* (स्वयंभूः) प्रादुरासीत् M. 1,6. Arǵ. 4,8. 6,16. तमस्तीव्रम् 8,13. महोत्पाताः MBh. 2,2650. वायुः R. 1,1,81. वाक् 2,63,23. सैन्यरेणुः शब्दश्च 97,8. Ragh. 11,15. Kathâs. 6,164. Mit भू dass. AV. 9,1,24. तस्मै देवता प्रादुर्बभूव Nir. 2,8. रश्मयः 7,23. 14,2. Shaḍv. Br. 5,4.5. Kenop. 15. Khând. Up. 1,12,2. तेजः MBh. 5,7284. वायुः 3,8621. Hariv. 9776. R. Gorr. 1,14,32. 3,51,38. Sûrjas. 13,19. Spr. 1897. Prab. 68,2. Vop. 6,61. Mit 1. कर् *zur Erscheinung bringen, sichtbar werden lassen:* अस्त्रं प्रादुश्चकारोग्रम् MBh. 1,537. 5,7212. 7281. 6,1834. R. 6,86,33. प्रादुष्कृताग्निषु so v. a. *angezündet* M. 4,104. 106. MBh. 15,511. fg. Hariv. 4350. प्रादुष्कृताग्निहोत्रो ऽयं मुहूर्तः MBh. 1,1890. 7783. प्रादुष्कृतवपुस् Râǵa-Tar. 3,278. संतापनिर्वाणं प्रादुष्कृत्य Spr. 1238. गार्हपत्यम् Shaḍv. Br. 4,1. H. 1478, Sch. In anderer Verbindung ist uns das Wort nicht vorgekommen, mit Ausnahme von प्रादुष्योतम् beim Schol. zu P. 8,3,41; dieses Beispiel ist aber wohl nur der Vollständigkeit wegen gegeben worden.

प्रादेश (von प्रदेश) m. *Spanne des ausgestreckten Daumens und Zeigefingers* (sowohl *diese Stellung der Hand* als *das Maass* bezeichnend) AK. 2,6,2,34. H. 595. Halâj. 2,383. प्रादेशमध्याधि धारयन्तम् Kâtj. Çr. 26,3,5. 8. दक्षिणा Çâṅkh. Çr. 1,5,17. 17,15,10. fgg. Gṛhj. 1,8. भूमौ प्रादेशं कुर्यात् Âçv. Çr. 1,3. 2,19. Çat. Br. 6,5,2,9. Kâtj. Çr. 5,3,10. 36. 13,3,2. पञ्च° 16,3,25. Gobh. 4,2,12. प्रमाणतो भीमसेनः प्रादेशेनाधिको ऽर्जुनात् MBh. 5,2037. 5857. neutr. Ind. St. 3,280, 1 v. u. °मात्र adj. (f. ई): आमन्थ्याः प्रादेशमात्राः पादाः स्युः Ait. Br. 8,5. Çat. Br. 3,5,4,5. Kâtj. Çr. 8,5,6. 16,3,24. 4,33. Âçv. Gṛhj. 1,8. Kauç. 18. 21. 87. Khând. Up. 5,18, 1. R. 4,40,61. 5,36,27. Bhâg. P. 1,5,20. 2,2,8. °मात्रं भूमिः *nicht mehr als eine Spanne Land* MBh. 13,3335. — Statt प्रदेश Med. ç. 24 liest ÇKDr. प्रादेश, wonach auch die Bed. *Ort* sich für प्रादेश ergeben würde.

प्रादेशन n. = प्रदेशन *Darbringung* AK. 2,7,29. H. 386, Sch.

प्रादेशिक (von प्रदेश) adj. 1) *was einen Vorgang hat, wofür Beispiele da sind, nachweislich:* यत्र स्वरसंस्कारौ समर्थौ प्रादेशिकेन गुणेनान्वितौ

स्याताम् Nir. 1,12. अप्रादेशिके विकारे 13. — 2) *local. beschränkt* Bhâshâp. 98. °यान Vjutp. 38. प्रादेशिकेश्वर (Gegens. सार्वभौम) *ein Gebieter über einen bestimmten Ort, ein kleiner Grundbesitzer* Râǵa-Tar. 4,126. m. *ein kleiner Grundbesitzer, Herr* oder *Haupt eines Bezirkes:* ब्राह्मण, वैश्य, प्रादेशिक, राजन् Kauç. 94. 120. 126. Weber, Omina 353. fg.

प्रादेशिन् (von प्रदेश) 1) adj. *eine Spanne gross* Gṛhjasaṁgr. 1,55. — 2) f. °नी *Zeigefinger* Schol. zu Kâtj. Çr. 261, 21; wohl nur fehlerhaft für प्रदेशिनी.

प्रादोषँ (von 3. प्रदोष) adj. *abendlich* P. 4,3,14. मृग (= प्रदोषे व्याहरति) Schol. zu 51. शिष्य (= प्रदोषसहचरितमध्ययनं सोऽस्य) Schol. zu 52. — Vgl. प्रादोषिक.

प्रादोषिक (wie eben) adj. dass. P. 4,3,14. मृग Schol. zu 51. शिष्य Schol. zu 52. दीपक Spr. 1578.

प्रादोहनि m. patron. von प्रदोहन gaṇa तौल्वल्यादि zu P. 2,4,61.

प्राद्युम्नि m. patron. von प्रद्युम्न gaṇa बाह्वादि zu P. 4,1,96. MBh. 1, 6997. Hariv. 9998. 10033.

प्राद्योति m. patron. von प्रद्योत Verz. d. Oxf. H. 18,*b*,17.

प्राधनिक (von प्रधन) n. *Mittel zum Kampf, Waffe* Bhâg. P. 3,8,31. 7,10,64. An der letzten Stelle lesen alle 3 Ausgaben, die uns zu Gebote stehen, fälschlich प्राधानिक; der Scholiast der einen Ausg.: प्रधनं संग्रामः तत्साधनम्; der Scholiast der anderen Ausg.: प्रधानं संग्रामस्तत्साधनम्.

प्राधा f. N. pr. einer Tochter Daksha's und Mutter verschiedener Apsaras und Gandharva MBh. 1,2554. 2557. Hariv. 11554. 12447. 12470. — Vgl. प्रधा und प्राधेय.

प्राधानिक (von प्रधान) adj. 1) *der vorzüglichste, vornehmste* Bhâg. P. 6,6,29. — 2) *aus der Urmaterie —, aus der Natur hervorgegangen* MBh. 12,11558. VP. bei Muir, ST. IV, 3, N. 1. Bhâg. P. 3,26,11. — 3) Bhâg. P. 7,10,64 fehlerhaft für प्राधनिक.

प्राधान्य (wie eben) n. *das Vorwiegen, Vorherrschen, Suprematie, das Hauptsache-Sein* AK. 3,4,3,27. 16,94. 23,145. Kâtj. Çr. 5,11,19. 7,1, 2. 10,2,24. 13,4,15. 16,6,7. Suçr. 1.14,18. 148,7. Kap. 2,47. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 283. Kathâs. 33,158. Vid. 61. Sâh. D. 70,8. Schol. zu P. 6,2,69. 7,1,21. 55. प्राधान्येन *mit Rücksicht auf die Hauptsache, — auf das Wichtigste, auf die Obenanstehenden, der Hauptsache nach; vor Allem:* नैघण्टुकमिदं देवतानाम प्राधान्येनेदम् Nir. 1,20. 2,13. MBh. 1, 1548. बहुत्वान्नामधेयानि पन्नगानां तपोधन। न कीर्तयिष्ये सर्वेषां प्राधान्येन तु मे शृणु॥ 1549. 5,121 (fälschlich प्रधान्येन gedr.) 598. Çaṁk zu Bṛh. Âr. Up. S. 284. प्राधान्यतस् dass. Bhag. 10,19. MBh. 13,868. 14, 1779. Hariv. 9178. Bhâg. P. 2,6,45. Am Anfange eines comp. ohne Flexionszeichen: प्राधान्यसंग्रह Suçr. 1,160,18. प्राधान्यस्तुतीनां देवतानाम् *die vor allen Andern gepriesen werden* Nir. 1,20. 7,1. 13. अयमेव मन्त्रिप्राधान्यो (v. l. °प्रधानो) महान्दोषः so v. a. *zumahl bei einem Minister* Pańkat. ed. orn. 59,16.

प्राधेय 1) adj. *von der* Prâdhâ *herstammend:* देवगन्धर्वाः MBh. 1, 2556. गन्धर्वाप्सरसां गणाः 8,4424. प्राधेयाः ÇKDr. nach dem Agni-P. — 2) m. pl. N. pr. eines Volkes: कर्णप्राधेयबर्बराः Mârk. P. 58,31.

प्राध्ययन (von 3. इ mit प्राधि) n. *das Hersagen, Lesen, Studiren* Çâṅkh. Gṛhj. 2,10. 4,6. 8. Citat bei Kull. zu M. 9,206.

प्राध्येषण (von 3. इष् mit प्राधि) n. *Antrieb* (zum Studium) Çâṅkh. Gṛhj. 6,2.

प्राध्वँ adj. = प्रगतो ऽध्वानम् *auf der Reise befindlich:* रथ P. 5,4,85. Sch. Vop. 6,83. प्राध्वम् P. 6,4,169, Sch. = प्रह्व H. an. 2,532. Halâj. 5,53. = प्रणत Med. v. 19. = दूरपथ H. an. = अतिदूरवर्त्मन् Med. = बन्ध, बन्धन H. an. Med. Halâj. प्राध्वम् adv. = आनुकूल्यार्थक AK. 3,5,4. H. ç. 198. = नर्मन् und अनुकूल (नर्मानुकूलयोः) H. an. 7,40. Med. avj. 60 (st. नर्मन् hat ÇKDr. in Med. नम्र gelesen). Nach Çâkaṭâjana 1, 1,38 (s. Bühler in Orient und Occident II, 700) und P. 1,4,78 ist प्राध्वम् in der Bed. von बन्ध vor 1. कर् Gati. प्राध्वंकृत्य = बन्धनेनानुकूल्यं कृत्वा P., Sch. Vop. 15,5. In dieser Verbindung kommt das Wort MBh. 3,11830 vor: ततः शक्तिं गदां खड्गं धनुश्च भरतर्षभः। प्राध्वं कृत्वा नमश्चक्रे कुबेराय वृकोदरः॥ wohl *weglegend.* Ausserdem haben wir das Wort nur noch Ragh. 13,43 angetroffen: सभाजने मे भुजमूर्ध्वबाहुः सव्येतरं प्राध्वमितः प्रयुङ्क्ते. Stenzler übersetzt: *ille, brachia erecta tenens, salutationem meam benevole accipiens, huc convertit brachium dextrum;* der Schol. in der Calc. Ausg. erklärt: ऊर्ध्वदेशे दक्षिणं हस्तं प्रकृतानुकूलबन्धं प्रेरयति; hier könnte die Bedeutung *geneigt* (vgl. प्रह्व) angenommen werden.

प्राध्वंसन m. patron. von प्रध्वंसन Çat. Br. 14,5,5,22. 7,3,28.

प्राध्वनँ (von 1. प्र + अध्वन्) m. *Flusslauf, Strombett:* सिन्धोः ṚV. 4,58,7.

प्राध्वर adj. f. ई als Beiw. von शाखा *Ast* Verz. d. Oxf. H. 156,*a*,14. — Aller Wahrscheinlichkeit nach fehlerhaft.

प्रानाडी MBh. 14,989 wohl fehlerhaft für प्रणाडी = प्रणाली.

प्रान्त (1. प्र + अन्त) 1) m. n. *Rand, Saum, Ende, Spitze:* eines Blattes Kauç. 2.8.21. दर्भ° 53.67.90. Spr. 2920. °निवासिन् MBh. 3,1989. Hariv. 10009. 14579. Kumâras. 3,48. Ṛt. 1,25. Kathâs. 29. 150. 152. Çâk. 83. 132. 142. ad 78. जल° AK. 3,4,6,31. Varâh. Bṛh. S. 54,1. Pańkat. 197, 21. 44,19. H. 1011. वैदूर्यशैलप्रान्तचर Mârk. P. 58,24. अन्तेवासिन् = प्रान्तग H. an. 4,158. Med. n. 230. पक्ष्म° Spr. 1720. दण्ड° 1921. °वसनप्रान्ता adj. 630. Varâh. Bṛh. S. 72,3. ओष्ठप्रान्तौ so v. a. *Mundwinkel* H. 581. रथस्य *das hintere Ende des Wagens* Vikr. 4. यौवन° *die Grenze —, das Ende der Jugend* Pańkat. 226,11. Sûrjas. 8,4. विप्रगजरसाः प्रान्तविरसाः *am Ende, schliesslich* Spr. 3035. Pańkat. III, 260 (wo wohl प्रान्त st. प्राप्ति zu lesen ist). तस्य सप्तधा प्रान्तभूमौ प्रज्ञा Jogas. 2,27. *of that [enlightened soul] the perfect knowledge, up to the ground of the limit, is of seven kinds* Ball. सकलसालम्बनसमाधिभूमिपर्यन्तम् Schol. Vgl. कर्ण°. — 2) m. N. pr. eines Mannes gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

प्रान्ततस् (von प्रान्त) adv. *dem Rande —, der Grenze entlang* AK. 2,2,3.

प्रान्तदुर्ग (प्रा° + दुर्ग) n. *Vorstadt* Çabdârthak. bei Wilson.

प्रान्तपुष्पा (प्रा° + पुष्प) f. *eine best. Pflanze (am Rande —, an der Aussenseite Blumen habend)* P. 4,1,64, Vârtt. 1. Vop. 4,15.

प्रान्तर (1. प्र + अ°) n. 1) *eine lange, öde Strasse* AK. 2,1,18. H. 985. an. 3,575. Med. r. 185. Halâj. 2,106. अरण्ये प्रान्तरे वापि Mârk. P. 92, 24. अस्त्युज्जयिनीवर्त्मनि प्रान्तरे महान्पिप्पलवृक्षः Hit. 85,3. 121,2. शोषयत्यचिरेणैव प्रान्तरस्थमलं पयः Dṛshṭântaç. 51 bei Haeb. 221. — 2) *Wald.* — 3) *Baumhöhle* H. an. Med.

प्रान्तरशून्य n. = प्रान्तर 1. Çabdar. bei Wilson, प्रान्तशून्य n. ÇKDr. nach derselben Autorität.

प्रा॑न्तायन m. patron. von प्रान्त gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

1. प्राप (von आप् mit प्र) m. *Gelangung*, *Erreichung*, *Erlangung*; s. दुष्प्राप.

2. प्राप (1. प्र + 2. अप् *Wasser*) n. P. 6,3,97, Vârtt., Sch. Vop. 6,70.

प्रापक (vom caus. von आप् mit प्र) adj. 1) *hinleitend —, hinführend zu*, mit dem gen. des obj. Schol. zu Kâtj. Çr. 318, 2. 5. *verschaffend* Kull. zu M. 1,83. 106. — 2) *zur Geltung bringend:* अप्राप्तप्रापको विधिः Citat (इति संकल्पकौमुदी दुर्गादासश्च) im ÇKDr. u. अप्राप्त.

प्रापण (von आप् simpl. und caus. mit प्र) n. 1) *das Reichen*, *Erreichen:* बाह्वोः प्रापणान्ते *so weit die Arme reichen* Kâtj. Çr. 17,4,10. 18, 2,9. अगोःप्रापणम् adv. 5,10,18. — 2) *das Erreichen* so v. a. *das Erlangen, Erhalten:* अप्राप्तप्रापणार्थम् Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 62. प्रापणात्सर्वकामानां परित्यागो विशिष्यते M. 2,95 = MBh. 12,6601. — 3) *das Hinschaffen, Befördern:* वह् प्रापणे Dhâtup. 23,35. = नीति Med. t. 30. H. an. 2,176. = आतञ्चन 4,160. — Vgl. दुष्प्रापण.

प्रा॑पणिक Uṇâdis. 2,44. m. *Handelsmann, Kaufmann* Uǵǵval. H. 867, Sch. Halâj. 2,416. Vaiǵ. bei Mallin. zu Çiç. 4,11. MBh. 12,3315. Çiç. 4,11. — Nach Uṇâdis. von 1. पण् mit प्रा, nach Mallin. zu Çiç. von प्रपण; vgl. आपणिक.

प्रापणीय (von आप् simpl. und caus. mit प्र) adj. 1) *zu erreichen, zu erlangen:* उच्चैःश्रवसमप्यश्वं प्रापणीयं सतां विदुः MBh. 12,8589. 13,3533. Verz. d. Oxf. H. 17,*b*, No. 63, Çl. 9. — 2) *gelangen zu lassen, zu befördern, hinzuschaffen:* संदेशार्थाः — पटुकरणैः प्राणिभिः प्रापणीयाः Megh. 5. प्रतिष्ठां प्रापणीयैषा पृथिव्यां मे बृहत्कथा Kathâs. 8,7.

प्रापिन् (von आप् mit प्र) adj. *erreichend gelangend zu:* वृत्तान्तेन श्रवणविषयप्रापिणा Ragh. 14,87. — 2) *erlangend, bekommend, erhaltend:* कुवलयदलप्रापिकर्णा Megh. 45.

प्रापेय s. u. प्राधेय.

प्राप्त 1) adj. s. u. आप् mit प्र. — 2) m. pl. N. pr. eines Volkes Mârk. P. 58,43.

प्राप्तकारिन् (प्राप्त + का°) adj. *das Passende thuend* Suçr. 1,335,11.

1. प्राप्तकाल (प्राप्त + काल) m. *die gekommene Zeit, der günstige Augenblick* P. 3,3,163. शरणं प्रति देवानां प्राप्तकालममन्यत N. 5,15. MBh. 1.3205. Spr. 2764. 3766. प्राप्तकालकृत Suçr. 1,15,13. Vop. 25,22.

2. प्राप्तकाल (wie eben) adj. f. आ *dessen Zeit gekommen ist, zeitgemäss, zweckmässig* N. 8,12. Matsjop. 26. MBh. 4,2311. fg. 5,2153. 2213. 6,5602. Hariv. 8738. Suçr. 1,127,28. Pańkat. 16,6. 71,24. देहिन् *dessen Zeit gekommen ist* Hariv. 4879. Spr. 2534. नाप्राप्तकालो म्रियते N. 13,17. प्राप्तकालाः कुमार्यः so v. a. *mannbar* Çâk. Ch. 58,10. °कालम् adv. *zu rechter Zeit* MBh. 2,192. प्राप्तकालत्वात् *weil es dazu Zeit ist* Kâtj. Çr. 7,1, 27. 12,6,26.

प्राप्तभार (प्राप्त + भार) m. *Lastthier* Wilson. — Vgl. प्राप्तभाव.

प्राप्तभाव (प्राप्त + भाव) m. *ein junger Stier* Çabdak. im ÇKDr.

प्राप्तरूप (प्राप्त + रूप) adj. 1) *angemessen, passend* Daçak. in Benf. Chr. 198,5. — 2) *schön* AK. 3,4,19,134. Med. p. 27. — 3) *unterrichtet, klug* AK. H. 341. Med. (wo ज्ञ st. ऽज्ञ zu lesen ist). Halâj. 2,177. — Vgl. अभिरूप.

प्राप्तव्य (von आप् mit प्र) adj. *anzutreffen, zu finden:* एतैर्गुणैरुपेतो भवदन्यो मया कः पुमान्प्राप्तव्यः Hit. 25,1. *zu erreichen, zu erlangen, zu erhalten* MBh. 4,1615. R. 2,29,10. 101,24 (110,19 Gorr.). R. Gorr. 2, 64,4. Spr. 1900. Kathâs. 50,101.

प्राप्तव्यमर्थ m. Spitzname eines Mannes, der auf die Frage, wie er heisse, stets प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यः antwortete, Pańkat. 128,17. 129, 15. 130,10. 16. 19. In Verbindung mit नामन् *Name* neutr. 127,21.

प्राप्ति (von आप् mit प्र) f. 1) *das Kommen, Eintreten* (einer Zeit): युग° Jâǵń. 3,173. कर्तव्यस्यावसरप्राप्तिः समयः Kâç. zu P. 5,4,60. प्राप्तो ऽप्यर्थो ऽकर्मप्राप्त्या विनश्यति *dadurch, dass das Schicksal nicht eintritt, nicht zu Hilfe kommt*, Pańkat. 132,17. — 2) *Erreichung, das Antreffen, Finden, Gelangung zu, Erlangung, Gewinn;* = अधिगम, लाभ AK. 3,4,14, 71. H. an. 2,177. Med. t. 32. Âçv. Gṛhj. 4,4. कियती तत्करप्राप्तिः *wie weit reichen ihre Strahlen?* Sûrjas. 12,8. ऋष्यमूकगिरि° R. Gorr. 1,4, 61. eine Eigenschaft des Windes (*dass er Alles erreicht, überall hindringt*) Bhâg. P. 3,26,37. उत्सेधावधिप्राप्त्यत्नमेत्तणा Râǵa-Tar. 1,103. विशिष्टब्राह्मण° Mârk. P. 31,21. निश्चय° Hariv. 3521. देहान्तर° Bhag. 2, 13. Brâhman. 1,17. M. 9,103. Jâǵń. 1,78. Spr. 3493 (darnach MBh. 5,3227 zu verbessern). Itih. bei Rosen zu ṚV. 1,6,5. Sâṁkhjak. 51. 67. Ragh. 16,34. Râǵa-Tar. 5,116. Kathâs. 31,11. 35,95. 41,81. Som. Nala 136 (प्राप्तये gedr.). Mârk. P. 15,69. 96,17. Pańkat. 71,7. 118,2 (प्रत्त्या gedr.). 134,22. 242,20. Z. d. d. m. G. 14,574,13. Prab. 28,10. Vedântas. (Allah.) No. 8. Sâh. D. 2. 77,17. 22. गतैष्यद्दिवस° *Erlangung* so v. a. *Bestimmung* Sûrjas. 9,17. *die Fähigkeit Alles zu erreichen*, als eine übernatürliche Kraft, H. 202. Verz. d. Oxf. H. 51,*a*,16. 184,*a*,14. Mârk. P. 40,29. 31. Vet. 3, 19. — 3) *das Zutreffen, Gelten* Kâtj. Çr. 7,5,23. 9,13,25. P. 2,3,66. Schol. zu P. 6,1,198. 8,2,35. 108. 3,61. Siddh. K. zu P. 1,2,6. Schol. zu AV. Prât. S. 261 (4,1,6. 7). Madhus. in Ind. St. 1,14,1 v. u. — 4) *das Loos, dessen man theilhaftig wird* (vgl. गति), *glückliches Loos, Glück:* सुनिर्मलामिमां प्राप्तिम् Çvetâçv. Up. 3,12. गच्छन्त्यात्मप्रसादेन विदुषां प्राप्तिमव्ययाम् MBh. 14,1337. °शैथिल्य 13,5906. Spr. 455. = महोदय und उदय AK. H. an. Med. — 5) in der Dramatik *ein freudiges Ereigniss* Daçar. 1,26. Pratâpar. 21,*a*,5. — 6) in der Astrol. Bez. *des 11ten Hauses* (= आय, लाभ) Varâh. Bṛh. 9,3. — 7) = संहति Çabdar. im ÇKDr. — 8) personif. die Gemahlin Çama's, eines Sohnes des Dharma, MBh. 1,2597. neben Asti eine Tochter Ǵarâsaṁdha's 2,595. Hariv. 4955. प्राप्ती VP. 563. — प्राप्ति Pańkat. III, 260 wohl fehlerhaft für प्रान्त; vgl. Spruch 4130

प्राप्य (wie eben) adj. 1) *erreichbar, erlangbar* AK. 3,2,42. दिनशत° (देश) Spr. 1883. Râǵa-Tar. 4,286. Bhâg. P. 3,6,22. P. 4,4,91. MBh. 2, 639. 7,2676. हस्त° R. 3,16,6. Megh. 73. अनिर्वेदप्राप्याणि श्रेयांसि भवन्ति Vikr. 68,6. Kathâs. 21,140. 27,94. Râǵa-Tar. 3,393. Mârk. P. 62, 20. 74,40. अ° MBh. 13,619. R. 6,103,19. Spr. 1540. 2618. न किंचिदप्राप्यतमं गुणानाम् Mṛćch. 66,9. सुख° *leicht zu erlangen* Kathâs. 33, 168. Vgl. दुष्प्राप्य. — 2) *passend, schicklich* (vgl. प्राप्त): वाक्य MBh. 5,5624.

प्राबन्ध s. केसरप्राबन्धा.

प्राबल्य (von प्रबल) n. *Uebermacht* Suçr. 1,253,8. Vedântas. (Allah.) No. 90.

प्राबालिक (von प्रबाल) m. *Korallenverkäufer* R. Gorr. 2,90,17.

प्राबोधक m. 1) = प्रबोधक *ein Sänger, dessen Amt es ist, den Fürsten zu wecken*, R. Gorr. 2, 82, 4. Die Länge ist durch das Versmaass hervorgerufen. — 2) v. l. für प्राबोधिक ÇKDr.

प्राबोधिक (von प्रबोध) m. *Tagesanbruch* Çabdam. im ÇKDr.

प्राभञ्जन (von प्रभञ्जन) adj. *unter dem Gotte des Windes stehend;* n. (sc. नक्षत्र oder भ) *das* Nakshatra Svâti Varâh. Brh. S. 11,58.

प्राभव (von प्रभु) n. *Oberherrschaft* Çabdak. im ÇKDr.

प्राभवत्य (von प्रभवत्, partic. praes. von भू mit प्र) n. *Uebermacht* M. 8, 412.

प्राभाकर m. *ein Anhänger des* Prabhâkara Nîlak. 14. Vedântas. (Allah.) No. 87 (fälschlich प्रभा° gedr.). Verz. d. B. H. No. 626. Ind. St. 1,14,14. 4,176. Verz. d. Oxf. H. 164,*a*,3. 270,*b*,13. Hall 164.

प्राभातिक (von प्रभात) adj. *morgendlich:* नीर Suçr. 1, 176, 10. वायु Spr. 1914.

प्राभूतिकॆ adj. = प्रभूतमाह् P. 4,4,1, Vârtt. 2.

प्राभृत (von प्रभृति) n. 1) *Geschenk* AK. 2,8,1,27. Trik. 2,8,30. H. 737. Halâj. 2,279. Râǵa-Tar. 3,248. 250. 6,127. Kathâs. 17,164. 22,75. 43, 127. प्राभृतीकृता Som. Nala 92. — 2) Bez. der Kapitel in dem Werke Sûrjapraǵnapti Verz. d. B. H. No. 1356.

प्राभृतक n. = प्राभृत *Geschenk* Hâr. 159. Mâlav. 70, 17. am Ende eines adj. comp. 14. 16.

प्रामति m. N. pr. eines der 7 Weisen im 10ten Manvantara Hariv. 473. प्रासति Langlois I, 41. — Vgl. प्रमति.

प्रामाणिक (von प्रमाण) adj. 1) *ein Maass bildend, — seiend* Halâj. 2,381. Vgl. प्रमाणिक. — 2) *auf einer Autorität beruhend, wofür man eine Autorität hat:* अ° Dâjabh. im ÇKDr. und bei Goldst. u. अप्रामाणिक. Davon nom. abstr. अप्रामाणिकत्व n. Mallin. zu Kumâras. 3,14.

प्रामाण्य (wie eben) n. = प्रमाणता *das Norm-, Richtschnur-, Autorität-, Beweis-Sein* Nir. 14,6. M. 2,8. MBh. 3,12708. 13073. Suçr. 1,147, 11. Pat. zu P. 1,2,53. Kan. 1,1,3. 10,2,9. Z. d. d. m. G. 7,300. Muir, ST. 4,44,4. Mârk. P. 15,48. Verz. d. Oxf. H. 264,*a*,21. fg. No. 597. Schol. zu Ǵaim. 1,5. Mâdhava zu P. 7,2,48. Siddh. K. zu 3,59. Madhus. in Ind. St. 1,15. Bhâshâp. 139. अ° MBh. 13,2194. Kap. 1,8. Z d. d. m. G. 7,300.

प्रामाण्यवाद (प्रा° + वाद) m. *eine Discussion über* प्रामाण्य, Titel einer Schrift Hall 50. °क्रोड desgl. 32. °रहस्य Verz. d. Oxf. H. No. 597.

प्रामादिक (von प्रमाद) adj. *aus Nachlässigkeit hervorgegangen, irrthümlich, fehlerhaft:* पाठ *eine falsche Lesart* Mallin. zu Kumâras. 5,13. Siddh. K. zu P. 6,1,63. Verz. d. Oxf. H. 162,*a*, N. Ind. St. 8,350, N. 3. Davon nom. abstr. °त्व n. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 68.

प्रामाद्य (wie eben) m. *eine best. Pflanze, Gendarussa* (अटरूष) *Adhadota* oder *vulgaris* Çabdak. im ÇKDr.

प्रामीत्य n. *Schulden* Trik. 2,9,1. — Vgl. प्रामीत्य.

प्रामोदिक (von प्रमोद) adj. *entzückend:* अहो °कं रूपम् Uttararâmak. 112,2 v. u. (152,8 bei Cowell).

प्रायॆ (von 3. इ mit प्र) m. 1) *Auszug* (zum Kampf): प्राये प्राये जिगीवांसः स्याम RV. 2,18,8. nach Sâj. = प्रवेश und युद्ध. — 2) *der Auszug aus dem Leben, das dem-Tode-Entgegengehen, das Suchen des Todes,* insbes. *durch Enthaltung von Nahrung* AK. 2,7,52. 3,4,24,155. H. 843. an. 2,371. Med. j. 35. Halâj. 4,75. प्रायमास्महे (könnte hier und in der Verbindung mit उपविश् auch als absol. aufgefasst werden) *wir geben uns dem Tode hin, wir erwarten ruhig den Tod, haben dem Leben entsagt* R. 4,57,23. प्रायमासीनान् 3. कस्माद्वा प्रायमास्यते 56,24. आशिष्ये fehlerhaft st. आसिष्ये MBh. 14,2357. R. 2,21,27. 4,53,15. 55,12. आशितुं fehlerhaft st. आसितुम् 18. प्रायमुपास्महे 53,11. 5,32,23. प्रायमुपासीना MBh. 14,2358. उपाशिष्ये fehlerhaft für उपासिष्ये 3,15080. उपविष्टास्तु ते सर्वे तस्मिन्प्रायं धराधरे R. 4,56,1. 20. पुनः प्रायमुपैष्यन्ति 5, 15,4. प्रायमास्थाय MBh. 12,4172. त्वयि प्रायं समास्थिते 3,15110. प्रायं विप्रदूराजेन ब्राह्मणाः कारिताः पुनः *wurden dahin gebracht, dass sie sich vornahmen Hungers zu sterben*, Râǵa-Tar. 6,344. Vgl. प्रायगत, °विधायिन्, प्रायोपगमन, प्रायोपविष्ट, प्रायोपवेश, प्रायोपवेशन, प्रायोपवेशिन्, प्रायोपेत. — 3) *Mehrheit, Hauptbestand; Regel* AK. 3,4,24,155. Trik. 3,3,315. H. an. Med. प्रायस्योपजगत्येषा परस्य *wenn das folgende Metrum den Hauptbestand* (des Verses) *bildet* RV. Prât. 16,42. 17,16. 18,4. 5. Häufig am Ende eines adj. comp. (f. आ): आर्य° (देश) *zum grössten Theil aus* Ârja *bestehend, wo die* Â. *vorwalten* M. 7,69. हिंसाप्राया (कृषि) *wobei viel Leid den Geschöpfen zugefügt wird* 10,83. दुःख° *reichlich versehen mit Schmerzen* 12, 77. तद्गुण° 25. MBh. 12,5341. 11088. Hariv. 3495. 3706. तृण° (देश) R. 3,15,41. Suçr. 1,20,6. 130,12. 151, 9. 2,2,13. 380,9. Varâh. Brh. S. 47,5. नभसि प्रौढजलदध्वनिप्राये Spr. 294. Hit. III, 87. Prab. 2,16. 87,19. Mârk. P. 53,36. 56,20. Pańkat. 163,23. 185,21. Dhûrtas. 79,15. Gaudap. zu Sâṁkhjak. 54. वश्याकर्षविमोहन°प्रायाः प्राकृतसिद्धयः *bei denen jene die Hauptrolle spielen, die hauptsächlichsten sind* Prab. 61,17. दण्ड° (नृपति) *der meistens, in der Regel die Strafe anwendet* Kâm. Nîtis. 13,37. निर्गमनप्राया *häufig hinausgehend* Nir. 3,6. संस्तुत° *meistens zusammen gepriesen* 12,2. पराङ्मुख° (बल) *zum grössten Theil auf der Flucht begriffen* MBh. 8,4153. गिर° 6,457. श्वेत° 13,4704. भीमहतप्राया (वाहिनी) *zum grössten Theil von* Bh. *erschlagen* MBh. 5,2135. गत° *beinahe dahingegangen. — verflossen* 4,376. Spr. 1901. Kathâs. 2,27. 33,125. सिद्ध° *beinahe vollendet* 41,27. क्षीण° Mârk. P. 127,35. Râǵa-Tar. 4,227. जित° *beinahe vollständig besiegt* 163. पीत° Bhâg. P. 8,9,27. अनुदित° *so zu sagen nicht erwähnt* 1,5,8. जात° (मरण) *beinahe eingetreten* Sâh. D. 79,5. समागत° *so zu sagen schon da* Hit. 97,13. प्रभातप्रायायां रात्रौ Verz. d. Oxf. H. 155,*b*,39. मुग्ध° Spr. 1836. शिथिल° 791. पराजय° *beinahe ganz besiegt* Mârk. P. 125,23. सिद्धि° (= सिद्ध°) Kathâs. 33,84. An die Bed. *regelmässig* schliesst sich die Bed. *ähnlich* (Trik. H. an. Med.): त्रिवृत्प्राय Çat. Br. 12,3,1,5. ज्योतिष्टोम° Lâtj. 10,1,17. 2,5. दुर्भगाभरण° Spr. 242. 965. 3661. Kathâs. 6,51. 39,108 (vgl. 168). Râǵa-Tar. 5,420. 6,356. Bhâg. P. 1,3,25. Pańkat. 194,21. Z. d. d. m. G. 14,570, 16. Dhûrtas. 74,2. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,6, Çl. 15. Kâvjâd. 3,165. Schol. zu Çâk. 41. ज्ञाति° so v. a. *eigentlich für die Blutsver-*

wandten bestimmt (अन्न) M. 3,264. Kull.: ज्ञातीन्प्रैति गच्छतीति ज्ञातिप्रायम्. — 4) *Altersstufe* H. 565. H. an. — 5) enklitisch nach einem Verbum finitum gaṇa गोत्रादि zu P. 8,1,27. 57. — Vgl. प्रायेण, प्रायशस्, प्रायस्, एवंप्राय (auch Sâv. 5,35, wo so zu schreiben ist), ज्ञालप्राया, नडप्राय, सप्राय und ज्ञाय.

प्रायगत (प्राय + गत) adj. *dem Tode nahe* MBh. 1,199. 6,1593. 7,9154. 9156. 10,197.

प्रायचित्त und प्रायचित्ति neben प्रायश्चित्त und प्रायश्चित्ति P. 6,1,157, Sch.

प्रायण (von 3. इ mit प्र) 1) adj. *gehend* VS. 22,7. — 2) n. a) *Eingang, Antritt, Anfang:* तस्य यथैव प्रायणं तथोदयनम् Ait. Br. 3,43. मत्प्रा° 1,7. Çat. Br. 1,3,5,6. 9,5,1,48. 7,1,1,25. अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः TBr. 2,1,5,1. यो यज्ञस्य प्रायणं प्रतिष्ठामुदयनं वेद TS. 1,6,11,1. °तस् Pañkav. Br. 13,12,1. Mahanâr. Up. in Ind. St. 2,96, N. 4. — b) *Lebensgang, Lebenslauf:* भ्रातॄणां प्रायणं भ्राता यो ऽनुतिष्ठति धर्मवित् Bhâg. P. 6,5,31. प्रायणान्ते *am Ende des Lebens* MBh. 7,2118. fg. — c) *der Ausgang aus dem Leben, Tod:* प्रायणान्तम् *bis zum Tode* Praçnop. 5,1. पुत्रे राज्यं समासज्य कुर्वीत प्रायणं रणे *er suche den Tod in der Schlacht* M. 9,323. — d) *eine aus Milch gewonnene Speise:* वाराहमांसेन तु यो मम कुर्वीत प्रायणम् Varâha-P. in Verz. d. Oxf. H. 60,a,18. fg. पायसाद्युद्धृतं किंचित्प्रायणं तत्प्रकीर्तितम् Vratarâga ebend. in der Note.

प्रायणीय (von प्रायण) 1) adj. *den Eingang bildend, zum Anfang gehörig:* अहन् Ait. Br. 5,4. TS. 7,2,8,1. अतिरात्र Çat. Br. 9,4,4,15. 12,1,3,8. आदित्यं चरुं प्रायणीयं निर्वपति 3,2,3,7. हविस् 4,1,2,6. प्रायणीयेष्टि Âçv. Çr. 4,3. — 2) m. a) nämlich याग, कर्मविशेष (Sâj.) *Eingangsspende eines* Soma-*Opfers* Ait. Br. 1,7. 3,40. 45. TBr. 1,5,9,3. Âçv. Çr. 8,13. Çat. Br. 3,2,3,6. Hierher oder zum neutr. Bhâg. P. 3,13,36. — b) nämlich अतिरात्र *Eingangstag eines vieltägigen* Soma-*Opfers* Kâtj. Çr. 10,1,18. 12,6,26. 24,1,17. Çâñkh. Çr. 11,1,5. 12,6,1. — 3) f. nämlich इष्टि Çat. Br. 11,3,3,2. Kâtj. Çr. 4,5,10. 10,9,10. Âçv. Çr. 6,13. Çâñkh. Çr. 8,12,1. Lâtj. 5,5,7. — 4) n. a) कर्मन्, हविस् so v. a. 2,a. Nir. 13,7. Çat. Br. 4,5,1,2. 7,2,3,1. 12,1,3,1. 3,2. TS. 6,1,5,3. दीक्षान्ते प्रायणीयम् Kâtj. Çr. 7,5,13. — b) nämlich अहन् Çâñkh. Çr. 10,1,12. Lâtj. 10,5,1. 2.

प्रायत्य (von प्रयत) n. *Reinheit:* अप्रायत्यादात्मनस्ते Bhâg. P. 3,14,37.

प्रायदर्शन (प्राय + द°) n. *eine ganz gewöhnliche —, häufige Erscheinung:* निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां (sc. विभक्तीनां) प्रायदर्शनम् P. 2,3,23, Vârtt.

प्रायभव (प्राय + भव) adj. *meist —, gewöhnlich sich irgendwo befindend* P. 4,3,39.

प्रायविधायिन् (प्राय + वि°) adj. *der entschlossen ist Hungers zu sterben* Râga-Tar. 6,344.

प्रायशस् (von प्राय) adv. *zum grössten Theil, meistentheils, beinahe durchweg, meist, gewöhnlich:* यत्र ते पृथिवीपालाः प्रायशो निधनं गताः MBh. 1,539. 6,4181. 7,1327. यद्याचरति धर्मं स प्रायशो ऽधर्ममल्पशः M. 12,20. fg. Kap. 3,7. Bhâshâp. 124. Suçr. 1,23,20. 2,430,6. Megh. 10. Rt. 2,29. Sûrjas. 7,23. Spr. 2257. Varâh. Bṛh. S. 53,120. Madhus. in Ind. St. 1,19,20. — Hier und da falschlich प्रायसम् geschrieben.

1. प्रायश्चित्त (प्रायस् + चित्त) n. P. 6,1,157, Sch. *Gutmachung, Genugthuung, Ersatz, Sühnung, Busse* Çat. Br. 12,4,1,6. Çâñkh. Br. 5,9. °ताकृति 6,12. Shaḍv. Br. 1,6. Âçv. Çr. 1,1. °तेष्टि 3,13. 6,8. 8,12. Gṛhj. 1,10. Kâtj. Çr. 1,2,19. 8,11. 4,3,15. 7,5,10. 25,1,10. विध्यपराधे प्रायश्चित्तम् Çâñkh. Çr. 3,19,1. Gobh. 1,9,16. 2,5,2. M. 1,116. 2,221. 9,236. 240. 10,131. 11,45. fgg. 53. 129. 186. 192. Jâǵñ. 1,315. 3,220. Arǵ. 5,7. R. 1,8,14. 18,23. 61,8. 6,82,121. Çând. 74. Suçr. 1,10,8. 21,18. Spr. 2500. 2623. Ragh. 12,19. Râǵa-Tar. 5,255. Bhâg. P. in VP. 42, N. 21. Prab. 18,9. masc. MBh. 5,1086. प्रायो नाम तपः प्रोक्तं चित्तं निश्चय उच्यते । तपो निश्चयसंयुक्तं प्रायश्चित्तमिति स्मृतम् ॥ Añgiras im ÇKDr. प्रायश्चित्ततत्त्व (Gild. Bibl. 470), °मुक्तावली (Hall 176), °प्रदीप (Hall 192), प्रायश्चित्तोद्योत (Hall 175), °प्रयोग (Verz. d. B. H. No. 1152. 1156. fgg.), °मयूख (ebend. No. 1147), °विधि (ebend. No. 1149. fgg.), °विवेक (ebend. No. 1148), °विवेकोद्योत (ebend. No. 1403) Titel von Schriften.

2. प्रायश्चित्त (vom vorherg.) adj. *in der Sühnung inbegriffen, zur Sühnung gehörig:* एतानि सर्वाणीन्द्रदैवत्यान्यद्भुतानि प्रायश्चित्तानि Shaḍv. Br. 5,3.

प्रायश्चित्ति f. 1) = 1. प्रायश्चित्त P. 6,1,157, Sch. AV. 14,1,30. VS. 39,12. Ait. Br. 3,11. 46. 5,27. 7,2. fgg. TS. 2,1,4,1. 3,1,3,2. 5,1,9,3. 3,12,1. Çat. Br. 1,1,4,9. 4,5,3,1. 11,5,3,8. अग्नि°, अध्वर° 6,6,4,11. Kâtj. Çr. 16,7,7. विध्यपराधे प्रायश्चित्तिः Âçv. Çr. 3,10. तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन् TS. 2,1,2,4. — 2) concret *sühnend:* Agni Gobh. 2,5,2. Çâñkh. Gṛhj. 1,18. Pâr. Gṛhj. 1,11.

प्रायश्चित्तिक (von 1. प्रायश्चित्त oder °श्चित्ति) adj. (f. ई) *sühnend* (?) Âçv. Çr. 2,15. *sühnbar* (Sünden) Wassiljew 83.

प्रायश्चित्तिन् (von 1. प्रायश्चित्त) adj. *der sich einer Sühne unterzieht, — zu unterziehen hat* MBh. 13,2416. 4997.

प्रायश्चित्तिमत् (von प्रायश्चित्ति) adj. *Sühnung habend* Pañkav. Br. 16,8,2.

प्रायश्चित्तीय् (von 1. प्रायश्चित्त), °यते *sich einer Sühne unterziehen müssen:* अकुर्वन्विहितं कर्म निन्दितं च समाचरन् । प्रसक्तश्चेन्द्रियार्थेषु प्रायश्चित्तीयते नरः ॥ M. 11,44. MBh. 12,1208. 13,2507.

प्रायश्चित्तीय (wie eben) adj. *Sühne betreffend:* सर्व° (होम) Kauç. 5.

प्रायश्चित्तीयता (vom vorherg.) f. *der Zustand dessen, der sich einer Sühne unterziehen muss:* °तां प्राप्य (द्विजः) M. 11,47.

प्रायश्चित्तेन्दुशेखर (1. प्र° + इन्दु - शे°) Titel eines Compendiums über *Sühnungen* von Kâçinatha (lithogr. Bombay, Çaka 1785).

प्रायस् (von 3. इ mit प्र) adv. gaṇa स्वरादि zu P. 1,1,37. 1) *zum grössten Theil, meistentheils, meist, gewöhnlich* AK. 3,5,17. H. 1529. (बलम्) प्राय आसीत्पराङ्मुखम् MBh. 8,1236. Kathâs. 6,123. भूमण्डलमिदं वैन्यः प्रायश्चक्रे समं विभुः Bhâg. P. 4,18,29. RV. Prât. 16,5. 30. Lâtj. 4,11,3. MBh. 3,15113. Suçr. 1,167,3. 176,10. 2,399,19. 510,12. Megh. 72. 91. Çâk. 158. 183, v. l. Spr. 283. 479. 738. 802. 886. 1233. 1906—1909. 3185. Varâh. Bṛh. S. 11,45. 23,5. Pañkat. V,19. Vid. 112. Kathâs. 30,73. Prab. 8,4. Dṛshṭântaç. 77 bei Haeb. 224. Vet. in LA. 36,3. Dhûrtas. 83,4. प्रायोदेवता *die am meisten vorkommende Gottheit* Nir. 7,4. — 2) *aller Wahrscheinlichkeit nach:* तव प्राज्ञ प्रसादाद्धि

प्रायः प्राप्स्यामि जीवितम् MBh. 12,4989. — Vgl. प्रायशस् und प्रायेण.

प्रायाणिक (von प्रयाण) adj. *zum Marsch —, zur Reise erforderlich:* °कं चानय चाशु सर्वम् MBh. 7,80.

प्रायात्रिक (von प्रयात्रा = प्रयाण) adj. dass.: °कं सर्वमाज्ञाप्य MBh. 2, 2008. 3,15234. संभारान् Hariv. 10375.

प्रायाम in सप्रायाम adj. als Beiw. des Windes R. Gorr. 2,100,21; die andere Recension (91,24) liest st. dessen सुप्रियात्मन्. Wohl fehlerhaft.

प्रायास m. VS. 39,11. nach Padap. und VS. Prât. 3,103 Dehnung für प्रयास.

प्रायिक (von प्राय) adj. *gewöhnlich* Kull. zu M. 7,152. 9,3. Schol. zu P. 2,2,28. Prâjaçkittat. im ÇKDr.

प्रायु s. अ°.

प्रायुद्धेषिन् m. *Pferd* Çabdak. im ÇKDr. प्रायुधेषिन् Wilson in der 2ten Aufl. Wohl eine falsche Form. Vgl. ह्रेष् *wiehern.*

प्रायुस् s. अ°.

प्रायेण (instr. von प्राय) adv. gaṇa प्रकृत्यादि zu P. 2,3,18, Vârtt. 1) *grösstentheils, meist, gewöhnlich* Âçv. Çr. 11,4. Çâṅkh. Çr. 7,25,1. 27,16. M. 7,123. R. 1,61,18. Megh. 85. Çâk. 32,14. 66,4. Spr. 342. 404. 667. 844. 1685. 1910—1912. 2651. 3152. 3825. Ind. St. 8,80,3. Ṛt. 6, 23. Varâh. Bṛh. S. 104,1. Vid. 319. Kirât. 5,49. Prab. 17,6. Siddh. K. zu P. 2,3,1. — 2) *aller Wahrscheinlichkeit nach* Hit. 10,3. — Vgl. प्रायशस्, प्रायस्.

प्रायोगं in der Stelle: प्रायोगेव श्वात्र्या शासुरेथ ṚV. 10,106,2. Vielleicht प्रयो° zu lesen; vgl. 1. प्रयोग.

प्रायोगिक adj. = प्रयोगं नित्यमर्हति gaṇa छेदादि zu P. 5,1,64. *angewandt, anwendbar:* वचस् (= भेदाद्युपायभव Schol.) Kâm. Nîtis. 8,80. Verz. d. Oxf. H. 207,*b*,2. Bez. *einer best. Art von Schnupf- und Niesemittel* (धूम) Suçr. 2,233,3. 6. Çârṅg. Saṁh. 3,9,2.

प्रायोज्य (von प्रयोज्य) adj. *zu den Sachen gehörend, die man braucht, nöthig hat:* प्रायोज्यं न विभाज्यं तु (Kâtjâjana's Worte) । प्रायोज्यं यद्यस्य प्रयोजनार्हं । यथा श्रुतादेः पुस्तकादि तन्मूल्येन विभजनीयम् Dâjabh. 200,6. fgg.

प्रायोपगमन (प्राय + उप°) n. *das in-den-Tod-Gehen, das ruhige Erwarten des Todes* (durch Enthaltung von Nahrung) R. 4,53,20.

प्रायोपविष्ट (प्राय + उप°) adj. *der dem Leben entsagt hat und ruhig den Tod erwartet* (durch Enthaltung von Nahrung) MBh. 14,2381. Râǵa-Tar. 4,82. 6,14. Bhâg. P. 1,3,42.

प्रायोपवेश (प्राय + उप°) m. *das ruhige Erwarten des Todes* (durch Enthaltung von Nahrung) MBh. 3,250 in der Unterschr. R. 5,32,25. Râǵa-Tar. 6,14. Bhâg. P. 1,19,7.

प्रायोपवेशन n. dass. MBh. 3,15138. R. 1,3,26. 4,53,8. 55,11. Ragh. 8,93. Râǵa-Tar. 4,99. Pańkat. 50,15. 110,10. 207,7.

प्रायोपवेशनिका f. dass. Wilson.

प्रायोपवेशिन् adj. = प्रायोपविष्ट MBh. 13,359. Râǵa-Tar. 5,467.

प्रायोपेत (प्राय + उ°) adj. *bereit zu sterben* (durch Enthaltung von Nahrung), *zu sterben entschlossen* MBh. 10,744. 14,2380.

प्रारब्धि (von रभ् mit प्रा) f. *der Pfosten, an den ein Elephant gebunden wird,* Trik. 2,8,39. Hâr. 128.

प्रारम्भ (wie eben) m. *Unternehmung, Beginn einer Arbeit; Anfang:* आगमैः सदृशारम्भः प्रारम्भसदृशोदयः Ragh. 1,15. फलानुमेयाः प्रारम्भाः 20. विशीर्णाः प्रारम्भाः Spr. 2847. 3279. कर्म° Mṛkkh. 47,7. Varâh. Bṛh. S. 94,60. °त्याग Mârk. P. 51,17. कुर्मोऽत्र प्रारम्भं सुशुभेऽहनि Kathâs. 49,35. प्रावृषः प्रारम्भे Spr. 2121. 3752. Ragh. 10,9. 18,48. Daçak. in Benf. Chr. 191,19. Schol. zu P. 1,3,42. Kâm. Nîtis. in den Ueberschriften der Kapitel.

प्रारम्भण (wie eben) n. *das Beginnen, Anfangen* gaṇa अनुप्रवचनादि zu P. 5,1,111. Davon °णीय adj. = प्रारम्भणं प्रयोजनमस्य ebend.

प्रारोहं adj. = प्ररोहः शीलमस्य gaṇa छत्रादि zu P. 4,4,62. m. = प्ररोह *Schoss, Spross, Trieb:* धर्मतरु° Verz. d. Oxf. H. 209,*a*,20.

प्रार्तीय् (denom. von 1. प्र + ऋत), °यति = प्रर्तीयति Vop. 2,4.

प्रार्जयितर् nom. ag. von अर्ज् mit प्र, zur Erklärung von पर्जन्य Nir. 10,10.

प्रार्जुन (1. प्र + अ°) m. N. pr. eines Volkes LIA. II, 953.

प्रार्ण = 1. प्र + ऋण P. 6,1,89, Vârtt. 6. Vop. 2,9.

प्रार्थ (1. प्र + अर्थ) m. etwa *Geräthe, Zurüstung; Geschirr:* अभूद्रु प्रार्थस्तक्मा स गमिष्यति बल्हिकान् *Ausrüstung* (zur Reise) AV. 5,22,9. यथा प्रार्थस्य शम्या अवदध्यात् *wie wenn man in das Geschirr* (Comm. *Zugstier*) *die Zapfen einsteckt* Pańkav. Br. 11,1,6. यथा प्रार्थमौपसं परिवेवेष्टि *wie wenn man die Morgenzurüstung besorgt* TBr. 2,1,2,12. Im Comm. ist प्रार्घ्यं gedruckt und erklärt: प्रकृष्टेन प्रयोजनेनोपेतं पादप्रक्षालनार्थं जलपादुकादिकम्.

प्रार्थक (von अर्थय् mit प्र) adj. *sich bewerbend um* (insbes. um ein Madchen), *Bewerber* Spr. 1448, v. l. अप्रार्थकवर *der sich nicht selbst um das Mädchen bewirbt* Kull. zu M. 3,27.

प्रार्थन (wie eben) n. und häufiger °ना f. *Wunsch, Verlangen, Bitte, Gesuch, Bewerbung um* AK. 3,4,17,102. 20,231. Halâj. 2,205. प्रार्थनानि MBh. 3,11261. P. 3,3,161. Çaṁk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 123. न दुरवापेयं खलु प्रार्थना Çâk. 16,3. लब्धावकाशा मे प्रार्थना 17,14. उत्सर्पिणी खलु महतां प्रार्थना 101,5. 161. Vikr. 50,5. MBh. 3,17371. Spr. 3775. Hariv. 14670. fg. Megh. 32. दुर्लभ° adj. 107. प्रार्थनासिद्धि Ragh. 1,42. 10, 18. धनपतिपुरः प्रार्थनादुःखभाजः *der Schmerz des Bittens* Spr. 2519. Kathâs. 22,204. 49,95. Râǵa-Tar. 6,208. प्रार्थनाभङ्ग *Fehlbitte* Mârk. P. 22,8. तेन मे प्रार्थनां कुरु 63,52. Megh. 113. प्रार्थनाभाव *das Fehlen einer Bewerbung* Spr. 1448. तद्देशप्रार्थनानि *die Wünsche dieses Landes* Kâm. Nîtis. 12,31. Çâk. 34. 30,12. Kathâs. 12,122. प्रजाप्रार्थनया *auf den Wunsch —, auf die Bitte der Unterthanen* Râǵa-Tar. 5,242. Pańkat. 5,5 (ed. orn. 2,10). 237,5. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6, 539,8. Das obj. im loc.: रुक्मिण्यामस्य मूढस्य प्रार्थनासीत् *Bewerbung um* MBh. 2,1574. im comp. vorangehend: दुहितृ° Daçak. in Benf. Chr. 200,23. Indr. 5,1. अन्नशीत° *das Verlangen nach* Suçr. 1,49,2. असुलभवस्तु° Vikr. 25. Kumâras. 5,71. पशुप्रार्थन *das Bitten um ein Opferthier* Pańkat. 169,7. शिता° Râǵa-Tar. 6,263. अर्थ° Spr. 2165. अनुज्ञा° *das um-Erlaubniss-Bitten* P. 8,1,43, Sch. पर° *das Angehen mit einer Bitte* Râǵa-Tar. 2,171.

प्रार्थनीय (wie eben) 1) adj. *zu wünschen, zu verlangen, was man sich*

erbitten darf ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 252. PAÑKAT. 137, 19. *begehrenswerth, nach dem man ein Verlangen haben könnte;* von einem Weibe SUND. 3, 11. Verz. d. Oxf. H. 217, *a*, 26. अ° MBH. 4, 412. — 2) n. *das* Dvâpara-*Zeitalter* ÇABDAR. im ÇKDR.

प्रार्थयितर् (wie eben) nom. ag. *Liebhaber, Bewerber* ÇÂK. 21, 6. 62. नर् Spr. 3308.

प्रार्थयितव्य (wie eben) adj. *begehrenswerth, nach dem man ein Verlangen haben könnte* KUMÂRAS. 5, 46. असुलभ° *dessen Gegenstand des Verlangens schwer zu erlangen ist* VIKR. 19, 2.

प्रार्थित s. u. अर्थय् mit प्र. Nachzutragen wären hier folgende von den Lexicographen erwähnte Bedeutungen: = अभियुक्त *angegriffen* TRIK. 3, 3, 170. = शत्रुसंरुद्ध *vom Feinde eingeschlossen* H. an. 3, 280. fg. MED. t. 133. = हत *getödtet* TRIK. H. an. = अभिहत dass. MED.; nach den Corrigg. ist nämlich अभिहते st. अभितेहि zu lesen und nicht अभिहिते, wie ÇKDR. und WILSON gelesen haben. Die belegbare Bedeutung *erbeten, warum man gebeten hat* (अर्दित, याचित) erwähnen AK. H. an. und MED.

प्रार्थिन् (von अर्थय् mit प्र) adj. 1) *wünschend, Verlangen habend nach:* कवियशः° RAGH. 1, 3. राज्य° RÂGA-TAR. 6, 211. KATHÂS. 30, 143. — 2) *angreifend:* समीरणसखो ऽपि नाम्भःप्रार्थी दवानलः RAGH. 17, 56.

प्रार्थ्य (wie eben) adj. *wonach Jmd* (instr. gen.) *Verlangen trägt, begehrenswerth* HARIV. 14976. 15563. BHÂG. P. 1, 16, 30. 3, 25, 24. 33, 15. 5, 14, 43. 8, 22, 23. — Vgl. u. प्रार्थ.

प्रार्दक (vom caus. von अर्द् mit प्र) adj. *anstrengend* NIR. 6, 32.

प्रार्ध (1. प्र + अर्ध) s. परिप्रार्ध.

प्रार्पण (vom caus. von अर् mit प्र) nom. ag. *Erreger:* मनीषाणाम् ṚV. 10, 45, 5.

प्रार्षभीय् (denom. von 1. प्र + ऋषभ), °यति = प्रर्षभीयति P. 6, 1, 92, Sch.

प्रालम्ब (von प्रलम्ब) 1) adj. *herabhängend:* दामभिर्वरमाल्यानां प्रलम्बैः समलंकृतम् (वेश्म) R. GORR. 2, 12, 31. — 2) n. *ein um den Hals getragener Kranz*, n. AK. 2, 6, 3, 37. H. 652. RAGH. 6, 14. m. *eine Art Perlenschmuck* (हारभेद) H. an. 3, 449. — 3) m. *die weibliche Brust.* — 4) m. *Gurke* H. an. NIGH. PR. — Vgl. प्रलम्ब.

प्रालम्बक 1) n. = प्रालम्ब 2. HALÂJ. 2, 398. — 2) f. °लम्बिका *ein goldener Halsschmuck* AK. 2, 6, 3, 6. H. 657.

प्रालेपिक adj. = प्रलेपिकाया धर्म्यम् gaṇa महिष्यादि zu P. 4, 4, 48.

प्रालेय (von प्रलय) P. 7, 3, 2. 1) adj. = प्रलयादागतम् *durch Schmelzen entstanden*, z. B. उदक P., Sch. — 2) *Hagel, Schnee, Reif* (*dem Schmelzen ausgesetzt*) AK. 1, 1, 3, 20. H. 1072. HALÂJ. 3, 28. MEGH. 40. VARÂH. BṚH. S. 4, 30. Spr. 1295. 1914. 1928. 3349. RÂGA-TAR. 3, 168. GÎT. 1, 47. ÇIÇ. 4, 64. Mit Ausnahme der Wörterbücher nur in Spr. 1295 das Geschlecht wahrzunehmen und hier ursprünglich masc. Davon denom. प्रालेय्, °यति *dem Hagel u. s. w. ähnlich sein* DHÛRTAS. 67, 16.

प्रालेयरश्मि (प्र° + र°) m. *der Mond* (*der Kaltstrahlige*) VARÂH. BṚH. S. 18, 7.

प्रालेयशैल (प्रा° + शैल) m. *der Schneeberg, das Schneegebirge, der* Himavant KATHÂS. 37, 22.

प्रालेयांशु (प्रा° + अंशु) m. *der Mond* (*der Kaltstrahlige*) HALÂJ. 1, 42. VARÂH. BṚH. S. 4, 24. ÇIÇ. 9, 87.

प्रालेयाद्रि (प्रा° + अद्रि) m. = प्रालेयशैल MEGH. 58. ad HIT. IV, 130.

प्राल्कारीय् (denom. von 1. प्र + लृकार), °यति = प्रल्कारीयति P. 6, 1, 92, Sch. VOP. 2, 4.

प्रावचन (von प्रवचन) adj. *beim Vortrage der heiligen Texte gebräuchlich:* स्वर VS. PRÂT. 1, 132.

प्रावट m. *Gerste* (यव) GAṬÂDH. im ÇKDR. — Vgl. प्रवट, प्रवेट.

प्रावणे, von Padap. und VS. PRÂT. 3, 103. 5, 37 als Dehnung von प्रवण gefasst, könnte auch Ableitung von demselben sein, ṚV. 3, 22, 4.

प्रावणि UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 2, 103.

प्रावन् (von प्रा) s. क्रतु°.

प्रावर (von वर् mit प्रा) m. *Zaun, Hecke* ÇABDAR. im ÇKDR.

प्रावरक (wie eben) m. N. pr. einer Gegend, = प्रावार MBH. 6, 463.

प्रावरण (wie eben) 1) n. *Bedeckung, Hülle, Ueberwurf, Mantel* AK. 2, 6, 3, 20. H. 671. HALÂJ. 2, 391. ÇAT. BR. 14, 6, 11, 3. ÇAÑK. zu BṚH. ÂR. UP. S. 32. गुरुप्रावरणावृत SUÇR. 2, 181, 18. 549, 7. JÂǴÑ. 2, 284. HARIV. 5660. RÂǴA-TAR. 4, 669. PAÑKAT. 97, 18. Schol. zu P. 7, 3, 45, Vârtt. 8. SIDD. K. zu P. 3, 3, 21. चर्म° adj. Spr. 1356. f. आ HARIV. 9537. शशिप्रभाप्रावरणा (सभा वैश्रवी) *in Mondschein eingehüllt* MBH. 2, 384. Vgl. कर्ण°, कु° (*einen schlechten Mantel habend*). चीर° m. pl. N. pr. eines Volkes MÂRK. P. 58, 52. — 2) m. pl. N. pr. eines Volkes: कुन्तप्रावरणाः MÂRK. P. 57, 57.

प्रावरणीय (wie eben) n. *Ueberwurf, Mantel* KÂÇ. zu P. 1, 1, 36.

प्रावरेय m. patron. von प्रवर KÂTH. 13, 12 in Ind. St. 3, 475, 1. SAṂSK. K. 185, *b*, 2.

प्रावर्ग (von प्रवर्ग) adj. *sich aussondernd, ausgezeichnet, egregius:* पुत्रं प्रावर्गं कृणुते सुवीर्ये ṚV. 8, 4, 6. प्रकर्षेण शत्रूणां वर्जयिता SÂJ.

प्रावर्तक nom. ag. = प्रवर्तक *zur Erscheinung bringend, Gründer:* गोत्र° HARIV. 460. Die Länge durch das Versmaass gesichert und durch dasselbe bedingt.

प्रावर्षिन् (von वर्ष् mit प्र) adj. *regnend:* अभ्र ÇÂÑKH. GṚHJ. 4, 7.

प्रावहणि s. प्रावाहणि.

प्रावार 1) (von वर् mit प्रा) m. *Ueberwurf, Mantel* AK. 2, 6, 3, 19. 3, 4, 26, 196. H. 672. MBH. 1, 131. 2, 1733 (= 12, 4558). 1823. 2071. 5, 745. 13, 3273. KÂM. NÎTIS. 7, 23. MṚKKH. 6, 1. °कीट m. = कुण GAṬÂDH. im ÇKDR. *Laus* WILS.; vgl. u. 3. — 2) m. N. pr. einer Gegend, = प्रावरक MBH. 6, 463. — 3) adj. (von 1.) *auf Mänteln sich findend:* कीटक *Kleiderlaus* Spr. 3425. 3537.

प्रावारक m. = प्रावार 1. MṚKKH. 22, 18. fgg. 42, 3.

प्रावारकर्ण (प्रा° 1. + कर्ण) m. N. pr. einer *Ohreule* MBH. 3, 13334. — Vgl. कर्णप्रावरण.

प्रावारिक (von प्रावार) m. *ein Verfertiger von Ueberwürfen, — Mänteln* R. GORR. 2, 90, 16.

प्रावारीय् (wie eben), °यति *als Ueberwurf —, als Mantel gebrauchen:* °यति कम्बलम् P. 3, 1, 10, Sch.

प्रावास adj. = प्रवासे दीयते कार्यं वा gaṇa व्युष्टादि zu P. 5, 1, 97.

प्रावासिक adj. = प्रवासे साधुः gaṇa गुडादि zu P. 4, 3, 103. = प्रवासाय प्रभवति gaṇa संतापादि zu P. 5, 1, 101.

प्रौवाहणि m. patron. von प्रवाहण TS. 7,1,10,1. Schol. zu Gaim. 1, 28 (प्राहणि gedr.). 31 (प्रावहणि gedr.); vgl. Muir, ST. 3,60. 61. 63.

प्रावाहणेय m. desgl. gaṇa शुभ्रादि zu P. 4,1,123. Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 55,30 (प्रावाहणेयानां zu lesen). = प्रवाहणेय P. 7,3,28.

प्रौवाहणेयक adj. vom vorherg., = प्रवाहणेयक P. 7,3,29, Sch.

प्रौवाहणेयि m. patron. von प्रावाहणेय P. 7,3,29, Sch. — Vgl. प्रवाहणेयि.

प्रावितर् (von अव् mit प्र) nom. ag. *Beschützer, Gönner, Pfleger* ṚV. 1,12,8. 23,6. 87,4. यज्ञस्य 3,21,3. धीनाम् 8,27,2. Çat. Br. 1,5,1,12. Kâtj. Çr. 3,2,12.

प्रावित्र (wie eben) n. *Pflege, Behütung;* nur in der Formel: अग्निर्होता वेदग्निर्होत्रं वेतु प्रावित्रम् TBr. 3,4,5,1. mit der v. l. वेत्तु und अग्नेर्होत्रं Çat. Br. 1,5,2,1. Âçv. Çr. 1,4. 5,3. Çâṅkh. Çr. 1,6,14.

प्रावी (wie eben) adj. *aufmerksam, sorgsam:* स मानुषीषु दूळभो विक्षु प्रावीरमर्त्यः । दूतो विश्वेषां भुवत् ṚV. 4,9,2. प्रकर्षेण गन्ता Sâj. — Vgl. 1. अवी, दुष्प्रावी, सुप्रावी.

प्रावीण्य (von प्रवीण) n. *Geschicklichkeit, Tüchtigkeit* P. 4,2,128. Ragh. 15,68. Kathâs. 21,104. विषयेषु Kull. zu M. 12,73. वेदेषु Verz. d. Oxf. H. 76,*b*, N. 2. कलारहस्य° 259,*b*,26.

प्रावृट्कालवह (प्रावृष् - काल + वह) adj. f. आ *nur zur Regenzeit fliessend:* नदी (Gegens. सदाकालवहा) Mârk. P. 57,32.

प्रावृडत्यय (प्रावृष् + अ°) m. *Herbst* Râǵan. im ÇKDr.

प्रावृत s. u. वर् mit प्रा.

प्रावृति (von वर् mit प्रा) f. *Zaun, Hecke* Çabdar. im ÇKDr.

प्रावृत्तिक (von प्रवृत्ति) adj. 1) *secundär, abgeleitet, hergeleitet* (Gegens. मुख्य) Schol. zu Kâtj. Çr. 88,23. — 2) *Kunde von den Dingen in der Welt habend, genaue Nachrichten über Etwas habend* Hariv. 5802. लोक° 5800. fg. 6277.

प्रावृष् (von वर्ष् mit प्र) P. 6,3,116. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,57. f. (nom. °वृट्) Siddh. K. 247,*b*,2 v. u. *Regenzeit, die nasse Jahreszeit;* in der Jahreseintheilung *die Monate* Âshâḍha und Çrâvaṇa, *welche die erste Hälfte der Regenzeit* (die von Mitte Juni bis Mitte October dauert) *bilden,* AK. 1,1,2,19. H. 157. Halâj. 1,113. 116. AV. 12,1,46. ṚV. 7,103,3. 9. TBr. 1,8,4,2. Kâṭh. 36,2. Çat. Br. 5,5,2,3. 7,2,4,26. Kauç. 21. Kâtj. Çr. 6,1,1. MBh. 3,180. 4,2048. 13,6871. Hiḍ. 2,2. Arǵ. 7,27. R. 1,32,11. 2,93,3. Daç. 1,18. Suçr. 1,20,1. 5. 18. 22,16. 135,12. 170,14. 2,158,2. Ragh. 6,51. 19,37. Megh. 113 (wo प्रावृषा संभृत° zu lesen ist). Spr. 1005. 2121. Varâh. Bṛh. S. 25,5. 29,21. 94,16. Kathâs. 2,56. 37,131. प्रावृट्काल Varâh. Bṛh. S. 3,24. 21,1. 88,10. Pańkat. 118,22.

प्रावृष 1) m. dass. Hariv. 8754. — 2) f. आ dass. Trik. 1,1,110. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,57.

प्रावृषायणी (von प्रावृष्) f. *Boerhavia procumbens Roxb., ein Unkraut, das die Regenzeit besonders üppig hervortreibt,* Ratnam. 25. *Mucuna pruritus Hook.* AK. 2,4,3,5.

प्रावृषिक (wie eben) 1) adj. *zur Regenzeit in Beziehung stehend:* शरत्प्रावृषिकावृतू Bhâg. P. 1,5,28. *in der Regenzeit geboren* P. 4,3,26. — 2) m. *Pfau* Dharaṇi im ÇKDr.

प्रावृषिज (प्रा°, loc. von प्रावृष्, + ज) adj. *in der Regenzeit entstanden, stattfindend* P. 6,3,15. कल्हानिल Trik. 1,1,77.

प्रावृषेण्य (von प्रावृष्) adj. *zur Regenzeit in Beziehung stehend, — gehörig, regnerisch* ṚV. 7,103,7.

प्रावृषेण्य (wie eben) adj. dass. P. 4,3,17. Med. j. 122. मेघ P., Sch. Ragh. 1,36. Spr. 1915. Kâvjâd. 2,100. Bhaṭṭ. 2,30. चिह्नानि Vikr. 56, 9. = प्रावृड्वतास्य, z. B. हविस् P. 4,2,34, Sch. = प्रावृषि दीयते कार्यं वा P. 5,1,96, Sch. *viel, reichlich* (प्राचुर्य) Çabdar. im ÇKDr.; offenbar nur eine freie Erklärung des Wortes, als Beiwortes von Wolken. — 2) m. *Nauclea Cadamba* (कदम्ब) *Roxb.* Med. = धाराकदम्ब und *Wrightia antidysenterica R. Br.* (कुटज) Râǵan. im ÇKDr. — 3) f. आ *Mucuna pruritus Hook.* und *eine rothblühende* Punarnavâ Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. प्रावृष्य.

प्रावृषेय (wie eben) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,358 (VP. 190).

प्रावृष्य (wie eben) 1) m. *eine Art Kadamba* (धाराकदम्ब), *Wrightia antidysenterica R. Br.* und *Hedysarum Alhagi* (विकण्टक). — 2) n. *Lasurstein* Râǵan. im ÇKDr.

प्रावेण्य (von प्रवेणी oder °वेणी) n. *eine feine wollene Decke:* न पत्रोर्णं न कौशेयं न प्रावेण्यं न चाविकम् । भवेदेतस्य सदृशं संस्पर्शे R. 3,49,44.

प्रावेप (von प्रवेप) adj. *leicht sich drehend, — rollend, — kreisend, volubilis* Nir. 9,8. प्रावेपा मा बृहतो मादयन्ति ṚV. 10,34,1.

प्रावेशन 1) adj. = प्रवेशने दीयते कार्यं वा gaṇa व्युष्टादि zu P. 5,1,97. — 2) n. *Werkstatt* Çabdârthak. bei Wils.

प्रावेशिक (von प्रवेश) adj. f. ई *zum Eintritt in's Haus —, zum Auftritt einer Person auf der Bühne in Beziehung stehend:* आक्षिप्तिका Vikr. 51,3. 54,3 (fälschlich प्रवे° gedr.). पूर्वं प्रावेशिको भूत्वा पश्चात्प्रास्थानिको भवेत् । सुखेन सिद्धिमाचष्टे *ein günstiges Augurium für den Eintritt abgebend* Varâh. Bṛh. S. 85,56. Statt प्राविशिकी H. 280, Sch. ist wohl प्रावेशिकी (sc. गीति) zu lesen.

प्राव्राज्य (von प्रव्राज्) n. *das Leben eines umherziehenden frommen Bettlers* MBh. 5,6047. महाप्राव्राज्यमास्थितः Mârk. P. 53,39.

प्राश् (2. अश् mit प्र) f. *Speisevorrath, Lebensmittel* AV. 2,27,1. 7.

1. प्राश (von 2. अश् mit प्र) m. *das Essen, Geniessen; Essen, Nahrung:* घृतप्राशो विशोधनम् M. 11,143. चत्वारो ऽभिहिताः प्राशाः Suçr. 1, 378,16. 2,33,8. 64,11. Kauç. 21. न तेनममृतप्राशं (adj.) चकार MBh. 5, 3671. — Vgl. चातुष्प्राश्य, च्यवनप्राश, घृत°.

2. प्राश m. falsche Schreibart für प्रास Colebr. und Lois. zu AK. 2,8, 2,61. MBh. 3,11756.

प्राशन (von 2. अश् mit प्र) n. *das Essen, Geniessen; Speise* Kâtj. Çr. 6,10,30. 12,3,18. Çâṅkh. Gṛhj. 1,27. 3,8. M. 2,29. 5,144. Jâǵn. 3,307. MBh. 2,710. 3,4007. 12,6722 (अ°). Hariv. 14329. Bhâg. P. 6,14,30. Verz. d. Oxf. H. 30,*b*,30. 33. अन्न° (s. auch besonders) Pâr. Gṛhj. 1,19. Âçv. Gṛhj. 1,16. निवासं तस्य दास्यामि प्राशनं चामृतोपमम् Hariv. 2560. लोहितप्राशनैः (adj.) खगैः MBh. 4,1715. अमृत° *Nektar zur Speise habend* so v. a. *ein Gott* R. 1,16,4. 6,4,7. — Vgl. नव°.

प्राशनीय (wie eben) adj. *was zum Essen dient;* n. *Speise* MBh. 12, 13757. R. 2,65,9.

प्राशव्य (von प्राश् oder प्राश) m. pl. *Speisevorrath, Lebensmittel:* प्रति प्राशव्याँ इतः ṚV. 8,31,6. Zur Form vgl. ऊर्जव्य.

प्राशस्त्य (von प्रशस्त) n. *das Gerühmtwerden. Vorzüglichkeit.* मोन-

श्रीर्व्याघ्रचर्मणीति प्राशस्त्यात् Mallin. zu Kumâras. 3,44. प्राशस्त्यं भवतः Kathâs. 17, 167. Madhus. in Ind. St. 1, 15, 11. Kull. zu M. 10, 28. Schol. zu Kâvjâd. 1,86.

प्राशास्त्र n. *das Amt des* Praçâstar gaṇa उद्गात्रादि zu P. 5, 1, 129. Kâtj. Çr. 9,8,10.

प्राशित (von 2. अश् mit प्र) 1) *gegessen* Ait. Br. 7, 26. TS. 2, 6, 8, 7. Kauç. 38. 65. Andere Belege s. u. 2. अश् mit प्र. — 2) n. *ein Opfer an die Manen* Gatâdh. im ÇKDr.

प्राशितृ (wie eben) nom. ag. *Esser* AV. 11, 1, 25. MBh. 12, 13757. अ° 1231. कृविषः प्राप्य निस्यन्दं प्राशिता श्लेव निर्झरे 2, 1364.

प्राशितव्य (wie eben) adj. *zu essen, was man essen kann* Çat. Br. 2, 6,1,33. MBh. 3,11061 (S. 571).

प्राशित्र (von प्राशितृ) n. Kâç. zu P. 5, 1, 105 (= प्राशिता प्राप्तो ऽस्य). *der zum Essen bestimmte Antheil des* Brahman *am* Havis Çat. Br. 1,7,4,8. 9. 18. 2,5,2,40. 6,1,33. 11,4,1,11. TS. 2,6,8,7. Âçv. Çr. 1, 13. Kâtj. Çr. 1,1,17. 8,41. 2,2,15. Nir. 12,14. = प्राशित्रहरण Bhâg. P. 3,13,35.

प्राशित्रहरण (प्रा° + हृ°) n. *das zur Aufnahme des* Prâçitra *bestimmte Gefäss* Z. d. d. m. G. IX, viii. Çat. Br. 1,3,1,6. Âçv. Gṛhj. 4,3. Kauç. 81. आदर्शाकृति °णं चमसाकृति वा Kâtj. Çr. 1,3,40. 2,6,49.

प्राशित्रिय adj. अ° oxyt. *für das* Prâçitra *ungeeignet* TS. 2, 6, 8, 5.

प्राशिन् (von 2. अश् mit प्र) adj. am Ende eines comp. *essend:* मखभाग° Hariv. 14115. वाय्वम्बु° 15408. अमृत° R. Gorr. 1, 48,9 (47,9 Schl.). subst. *Gott* 20,4.

प्राशु (1. प्र + आशु) adj. *überaus rasch, — flink, — behend,* = क्षिप्र Naigh. 1, 15. उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा RV. 1, 40, 1. न नूनं ब्रह्मणामृणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम् 8, 32, 16. (हस्तः) प्राशुर्हनने Nir. 1. 7. — Vgl. क्षिप्राशुक, क्षिप्राशुचित्.

प्राशुषह् oder °षाह् (प्राशु + सह्, साह्) adj. *rasche Rosse zügelnd, — leitend;* oder *— führend, — habend:* प्राशुषाळेष वीरः (इन्द्रः) RV. 4,25, 6. Nach Sâj. *schnell überwindend.*

प्राश् m. so v. a. पराक्रम Comm. zu TBr. 1,1,5,1. — Vgl. सत्य°.

प्राशृङ्ग (1. प्र + शृङ्ग) adj. VS. Prât. 3, 103. *vorstehende —, vorgebogene Hörner habend* VS. 24, 17. TS. 2, 1, 2, 1.

प्राश्निक (von प्रश्न) 1) adj. in बहु° (पर्वन्) *viele Fragen enthaltend* MBh. 13, 22 in der Unterschr. — 2) m. *der eine Streitfrage entscheidet, Schiedsrichter* Trik. 2, 7, 8. H. ç. 153. MBh. 9, 2336. fg. Hariv. 4536. 4697. 4699. R. 3,33,4. Mâlav. 11,23. 13,14.

प्राश्नीपुत्र (प्रा° + पुत्र) m. N. pr. eines Lehrers Çat. Br. 14, 9,4,33.

प्राश्वमेध (1. प्र + अ°) m. *ein vorangeschicktes Rossopfer* Kathâs. 45,27.

प्राश्य (von 2. अश् mit प्र) adj. *zu essen* TBr. 1,3,10,6. Kâtj. Çr. 5,9, 36. R. Gorr. 1,15,9. — Vgl. चातुष्प्राश्य.

प्राश्रवण s. प्रास्रवण.

प्राश्लिष्ट (von प्रश्लिष्ट) adj. Bez. *eines aus der Verschmelzung zweier kurzer* इ *entstehenden* Svarita AV. Prât. 3, 56. 65. Einl. zu 55. प्राक्लिष्ट v. l.

प्राष्ट in प्राष्टवर्णा zur Erkl. von पृश्नि Nir. 10, 39. nach dem Comm. = प्राप्त°.

प्रास (von 2. अस् mit प्र) m. 1) *Wurf:* शम्या° Âçv. Çr. 12, 6. Shaḍv. Br. 2,10. Kâtj. Çr. 15,9,12. 24,6,5. — 2) *das Einstreuen:* मालिन्यादिप्रासविचित्रित Pratâpar. 19,a,9. — 3) *Wurfspiess* P. 3,3,19, Sch. AK. 2,8,2,61. H. 785. Halâj. 2,320. Indr. 1, 4. MBh. 1,1169. 4,1045. नखरप्रासयोधिन् 6,698. 15,621. Kathâs. 21, 15. 48, 75. प्राश MBh. 3, 11756. — 4) *eine best. Constellation* oder *ein best. Stand eines Planeten* Varâh. Bṛh. S. 20,2. — 5) N. pr. eines Mannes Râga-Tar. 8,503. 538. 558.

प्रासक (wie eben) m. *Würfel* H. 486.

प्रासङ्ग (von प्रसङ्ग) m. *eine Art Joch* AK. 2,8,2,25. H. 757. MBh. 13, 3270. P. 4,4,76.

प्रासङ्गिक (wie eben) adj. f. ई 1) *aus dem nahen Verkehr mit Etwas —, aus der Neigung zu Etwas hervorgehend* Bhâg. P. 3,27,3. — 2) *sich gelegentlich anschliessend, zur Gelegenheit passend, beiläufig, accidentell* Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. S. 116. 295. Râga-Tar. 5,67. Sâh. D. 76. Kull. zu M. 1,57. 3, 66. 8,43. Schol. zu Kâtj. Çr. 604, 3 v. u. 605,3. 614,5 v. u. 620, 4 v. u. Mahîdh. bei Müller, SL. 355. °की कथा Kathâs. 42, 53. प्रासगिका (sic) कथाः Verz. d. Oxf. H. 8,a,16.

प्रासङ्ग्य adj. = प्रासङ्गं वहति *am Joch ziehend* P. 4,4,76. AK. 2,9,64. H. 1261.

प्रासच 1) m. etwa *Wolkenbruch* oder ähnl.: नीहार, निहाका, प्रासच TS. 7, 5, 11, 1. — 2) adj. (f. ई): आपः *durch Regengüsse entstandenes wildes Gewässer* TBr. 3,12,7,4.

प्रासन (von 2. अस् mit प्र) n. *das Werfen, Wegwerfen, Hinwerfen:* तृण° Lâtj. 2,2,3. शम्या° 10, 19, 5. आहवनीये Kâtj. Çr. 2, 6, 51. 12,1. 16. 16,1,19. 22.

प्रासर्पक m. so v. a. प्रसर्पक Âpast. beim Schol. zu Kâtj. Çr. 704,13. Schol. 802,8. 1047,5.

प्रासह् (von सह् mit प्र) f. *Gewalt:* प्रासहस्पतिः Indra RV. 10,74,6. Ait. Br. 3,22. instr. *gewaltsam:* अग्ने सहन्तमा भर द्युम्नस्य प्रासहा रयिम् RV. 5,23,1. 8,46,20. इन्द्रो यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत् TS. 2, 5,2,1. इन्द्राणी देवी प्रासहा ददाना TBr. 2,4,2,7 (vgl. प्रासहा). Pañkav. Br. 7,5,6. 21,14,18. — Vgl. प्रसभम्, प्रसह् und प्रसह्य u. सह् mit प्र.

प्रासहा (wie eben) 1) m. *Gewalt, Kraft* Çat. Br. 11,7,2,1. — 2) f. आ N. einer Gattin Indra's, aus प्रासहस्पति und Stellen wie TBr. 2,4,2, 7 abgeleitet. Ait. Br. 3,22.

प्रासाद (von सद् mit प्र) m. P. 6,3,122, Vârtt. 2. Vop. 26,170. 1) *ein erhöhter Platz zum Sitzen oder Zuschauen:* आहवनीयमभितो दिक्षु प्रासादान्विमिन्वन्ति Çâṅkh. Çr. 16,18.13. गोऽश्वोष्ट्रयानप्रासादप्रस्तरेषु कटेषु च । आसीत गुरुणा सार्धम् M. 2,204. — 2) *ein auf hohem Fundament ruhendes Gebäude, zu dem man vermittelst Treppen hinaufsteigt; Tempel; Palast* AK. 2,2,9. H. 993. an. 3,336. fg. Med. d. 36. Halâj. 2, 138. Adbh. Br. in Ind. St. 1,40. हर्म्यप्रासादसंकुला R. 1,5,9. Varâh. Bṛh. S. 55,19. 31. प्रासादाङ्गन Râga-Tar. 4, 102. 190. Pañkat. 10, 8. 256, 3. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 6,512, Çl. 3. गिरिपृष्ठं समारुह्य प्रासादं वा रहोगतः । — मन्त्रयेत् Spr. 833. सेयं भूमौ परिश्रान्ता शेते प्रासादशायिनी (*in Palästen zu schlafen gewohnt*) MBh. 1,5908. °वासिन्, भूमिवासिन् (*auf ebener Erde d. i. in einem auf ebener Erde stehenden Hause wohnend*) Mahâbhâshja S. 324. °गत N. 13,24. °स्थ 21,6. 22,5. Suçr. 1,112, 2. 113,20. Spr. 1307. प्रासादस्येव (प्राकारस्येव Spr. 2465) कारकः (पात्यु-

च्ची): Spr. 2923. Megh. 65. Ratnâv. 4,17. प्रासादारूढ Hit. 4,6. प्रासादपृष्ठे सुखोपविष्टानां राजपुत्राणाम् 8,14. AK. 1,1,1,41. प्रासादाकृति von einem Geschwüre Suçr. 1,104,7. *der Versammlungs- und Beichtsaal der buddhistischen Geistlichkeit* Köppen I, 379. II, 258; vgl. jedoch Burnouf in Lot. de la b. l. 627. fg. — Vgl. पद्म°.

प्रासादकुक्कुट (प्रा° + कु°) m. *Haustaube* Trik. 2,5,18 (प्रासादः कु° gedruckt).

प्रासादपरामन्त्र und पराप्रासादमन्त्र m. Bez. *einer best. Zauberformel* (eine Verbindung der Buchstaben ह u. स) Verz. d. Oxf. H. 91,*a*,31. Wilson, Sel. Works I, 256.

प्रासादमण्डना (प्रा° + मण्डन) f. *Auripigment* Nigh. Pr.

प्रासादारोहण (प्रा° + आरो°) n. *das Besteigen eines Palastes;* davon adj. °णीय P. 5,1,111, Vârtt. 1, Sch.

प्रासादिक (von प्रसाद) adj. f. आ (sic) *freundlich, holdselig* Burn. Intr. 198, N. 3. Lalit. ed. Calc. 19,1. *schön* Vjutp. 68. 124.

प्रासादीय् (von प्रासाद), °यति *in einem Palast zu sein glauben:* °यति कुट्याम् P. 3,1,10, Vârtt., Sch.

प्रासाह् (von सह् mit प्र) adj. *bewältigend:* जगत्° Ait. Br. 6,12.

प्रासिक (von प्रास) adj. *mit einem Wurfspiess bewaffnet* P. 4,4,57, Sch. AK. 2,8,2,38. H. 770.

प्रासेनजिती f. patron. von प्रसेनजित् MBh. 1,3773.

प्रासेव (von सिव् mit प्र oder प्रा) m. *Strang* (am Pferdegeschirr) Pañkav. Br. 6,5,20. — Vgl. प्रसेव.

प्रास्कण्व adj. von प्रस्कण्व. सूक्त Çâñkh. Çr. 16,11,25. n. N. eines Sâman Ind. St. 3,225,*b*.

प्रास्तारिक adj. = प्रस्तारे व्यवहरति P. 4,4,72.

प्रास्ताविक (von प्रस्ताव) adj. 1) *den Anfang —, die Einleitung bildend:* श्लोकाः Höfer, Leseb. 85,1 v. u. — 2) *mit* Prastâva (s. प्रस्ताव 3.) *versehen* Lâṭj. 7,6,11.

प्रास्थानिक (von प्रस्थान) adj. *zum Aufbruch —, zur Abreise in Beziehung stehend:* °कं स्वस्त्ययनं कर्तुम् R. Gorr. 2,25,16. Ragh. 2,70. °कं कृत्वा कार्यशेषम् R. 2,68,11. °कं (प्रस्थानिकं Sund. 2,2) कृत्वा *Vorbereitungen zur Reise* MBh. 1,7653. कृतप्रस्थानिक (sic) Kathâs. 31,38. महा° *auf die grosse Reise —, das Sterben bezüglich* MBh. 1,629. 633. fälschlich महाप्रस्थानिक 356. दिवसनक्षत्रमङ्गलमुहूर्तैः प्रास्थानिकैर्वनमियाद्दैवज्ञः *günstig —, geeignet zum Aufbruch* Varâh. Brh. S. 42 (43), 12. कर्तुरनुकूलदिवसे दैवज्ञविशोधिते शुभनिमित्ते मङ्गलशकुनैः प्रास्थानिकैश्च वनसंप्रवेशः स्यात् 57,1. 85,56.

प्रास्थिक adj. f. ई *einen* Prastha *haltend —, wägend u. s. w.* Schol. zu P. 5,1,19. 45 (क्षेत्र *mit einem* Prastha *Korn besäet*). 52. 57. Suçr. 2,80,16. Schol. zu Kâtj. Çr. 61,11.

प्रास्रवण (von प्रस्रवण) 1) adj. *aus einer Quelle kommend:* Wasser Suçr. 1,170,11. 14. — 2) प्लक्षः प्रास्रवणः N. einer Oertlichkeit, *die Quelle der* Sarasvatî oder *der Ort des Wiedersichtbarwerdens der* Sar. (उत्पत्तिस्थान Schol.) Kâtj. Çr. 24,6,7. Pañkav. Br. 25,10,16. 22. 23. Lâṭj. 10,17,12. 14. Vgl. प्रस्रवण 3. — 3) m. patron. von प्रस्रवण Çâñkh. Br. 13,3. प्राश्रवण v. l.

प्राह m. *Tanzunterricht* Çabdam. im ÇKDr.

प्राहण s. प्रावाहणि.

प्राहारिक (von प्रहार) m. wohl *Häscher, Scherge* Verz. d. Oxf. H. 154,*b*. N., Z. 4.

प्राहुण m. = प्राघुण u. s. w. *Gast:* प्राहुणातिथ्य Kathâs. 45,269. 311. प्राहुणक m. dass. 272. 47,5. प्राहुणिका f. 45,267.

प्राह्वतायन m. patron. von प्रह्वत gaṇa अश्वादि zu P. 4,1,110.

प्राह्ण (1. प्र + अह्न) m. *Vormittag* AK. 1,1,3,3. Shaḍv. Br. 1,4. Suçr. 2,352,20 (प्राह्न gedr.). Bhâg. P. 7,15,54. प्राह्णे P. 4,3,23. MBh. 14, 1277. प्राह्णम् adv. gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2,1,17.

प्राह्णेतन und प्राह्णेतन (von प्राह्णे, loc. von प्राह्ण) adj. *vormittägig* P. 4,3,23.

प्राह्णेतमाम् und प्राह्णेतराम् (wie eben) adv. *recht früh (früher) am Morgen* Vop. 7,51.

प्राह्राद (von प्रह्राद) m. patron. des Virokana MBh. 5,1195, wo प्राह्रादिदं aber auch eine unregelmässige Zusammenziehung von प्राह्राद (d. i. प्राह्रादि) इदं sein könnte.

प्राह्रादि (wie eben) m. patron. Virokana's und Bali's AV. 8,10, 22. MBh. 3,8645. 5,1193. Hariv. 12915. Bhâg. P. 6,18,15. 8,20,3.

प्रिय (von 1. प्री) 1) adj. f. आ *a) lieb, werth, erwünscht; beliebt bei* (gen. loc. und auch dat.); wie φίλος bei Homer auch *das, was Einem eigen ist, woran man gewöhnt ist, woran man hängt* P. 3,1,105. Vop. 26,32. AK. 3,2,3. 3,4,25,193. H. 1445. an. 2,371. Med. j. 36. Halâj. 2,212. 4,4. मित्र RV. 2,4,3. वसु 4,8,3. अतिथि 6,2,7. जाया 1,82,5. Ait. Br. 3,22. प्रिया देवस्य सवितुः स्याम RV. 2,38,10. मन्मे प्रिया देवेषु 41,18. 5, 37,5. प्रिय इन्द्रे मनायुः, प्रियो अस्य सोमी 4,25,5. (सोमः) प्रिय इन्द्राय वायवे (सिच्यते, wovon der dat. abhängen könnte) 5,51,4. अह्नः 1,110,7. धामानि 3,55,10. 4,5,4. नामन् 7,56,10. AV. 4,22,4. बर्हिः प्रियं हृदः 12,3,32. अस्मे भद्राणि सश्चत प्रियाणि RV. 7,26,4. यस्मिन्राजा भवति किं चन प्रियम् 83,2. 8,24,4. तृतीयं चक्रे रजांसि प्रियाणि AV. 13,1,11. प्रियं प्रियाणां कृणवाम 12,3,49. VS. 23,19. नामधेय Çat. Br. 13,1,6,1. स्त्रीणां प्रियो भावुकः 13,1,9,8. 14,7,1,21. 5,4,5. 9,1,1,22. 2,3,50. Âçv. Gṛhj. 2,10. TS. 2,2,11,5. अपं प्रियमंर्शसानस्य शिरो भरद्वाजस्य RV. 2,20,6. रथ 4,45,3. पणोरिच्छ हृदि प्रियम् 6,53,6. प्रियास्तन्वः 1,114, 7. आत्मन् 162,20. — विदुषां प्रियम् MBh. 1,28. R. 1,52,19. M. 2,12. Spr. 2840. मम चेत्प्रियमिच्छसि N. 18,15. कैकेय्याः प्रियकारणात् *um* K. *einen Gefallen zu erweisen* 1,24. किं ते भूयः प्रियमुपहरामि Çâk. 113,4. तयोर्नित्यं प्रियं कुर्यात् M. 2,228. N. 1,19. Indr. 5,32. Hiḍ. 2,34. R. 1, 62,10. धार्तराष्ट्रस्य — प्रियचिकीर्षवः Bhag. 1,23. यदि चापि प्रियं किंचिन्मयि कर्तुमिहेच्छसि N. 17,20. यो भृत्यः परमं कार्यं न कुर्यान्नृपतेः प्रियम् Spr. 2573. देवानां प्रियमाचरन् M. 9,95. पाणिग्राहस्य — नाचरेत्किंचिदप्रियम् 5,156. प्रिये नित्यं वर्तमानो महीभृताम् so v. a. *Angenehmes erweisend* MBh. 3,15351. सत्यं ब्रूयात्प्रियं ब्रूयान्न ब्रूयात्सत्यमप्रियम्। प्रियं च नानृतं ब्रूयात् Spr. 3130. 1918. fg. Çâk. 10,18. 112,10. 15. Ragh. 12, 91. R. 1,1,75. Varâh. Brh. S. 74,7. 77,5. AK. 1,1,5,19. Trik. 3,2,19. Halâj. 1,141. 146. प्रियाप्रियाणि AV. 10,2,9. प्रियाप्रिये du. Khând. Up. 8,12,1. M. 8,173. Spr. 2570. Bhâg. P. 4,28,37. प्रियाप्रिये loc. sg. Spr. 1849. 2570, v. l. प्रियहिते रतः M. 2,235. R. 1,7,4. स्थितिः Brâhman. 2,24. विप्रयोगं प्रियैश्चैव संयोगं च तथाप्रियैः *mit Lieben* M. 6,62. 79. 8,

42. यथा यमः प्रियद्वेष्यौ — नियच्छति 9.307. 12,79. न मे त्वदन्या काचिद्धि प्रियास्ति N. 12,14. 77. Daç. 2, 33. R. 1,1,20. Ragh. 1, 28. Megh. 113. न स्त्रीणामप्रियः कश्चित्प्रियो वापि न विद्यते Spr. 1496. 1923—1925. Vid. 12. mit einem ablat. *lieber als:* ननु ते — प्रियाहं प्राणेभ्यो ऽपि R. Gorr. 2,66,29. Kathâs. 4,125. In comp. mit seinem subst.: °सुहृद् *ein lieber Freund* Hit. 14,21. 26,18. 27,13. am Anf. eines adj. comp. P. 2,2,35, Vârtt. 2. °गुड *dem Zucker lieb ist, ein Freund von Zucker* Sch. °देवन *ein Freund vom Spiel* MBh. 4,23. °मण्डना Çâk. 84. Ragh. 12,81. Varâh. Bṛh. S. 69,20. 74,8. 101,1 (= Bṛh. 16,1). Laghuj. 2,14. Bṛh. 12,17. 17,11. Vid. 255. °विश्व P. 1,1,29, Sch. am Ende eines comp.: सर्वलोक° *Jedermann lieb, ein Liebling Aller* R. 1,1,16. 6,1. 2,42,4. Daç. 2,70. Sâv. 5,95. Ragh. 3,29. Çâk. 88,10. Vet. in LA. 11,7. हृदयप्रिया Hit. 42,7. तत्प्रियार्थम् *um ihm Etwas Liebes zu thun* Sâv. 5,14. MBh. 3,7067. Megh. 23. Râga-Tar. 5,47. चिकीर्षन्ती तत्प्रियम् N. 8,3. मत्प्रिये सततं स्थिताः R. 6,105,7. तद्प्रिया Çâk. 114. छात्रप्रियो ऽनध्यायः Schol. zu P. 6,2,16. गमन° *angenehm zu gehen* Schol. zu 15. Accent solcher Composita P. 6,2,15. fg. m. *der Geliebte, Gatte* AK. 2,6,1,35. H. 8. 516. H. an. Med. N. 12,94. Megh. 29. 69. 75. Ragh. 12, 22. 14,48. Spr. 1916. 3010. प्रिया *die Geliebte, Gattin* H. 515. Çabdar. im ÇKDr. N. 10,17. Mṛkkh. 67,9. Çâk. 37,4. Ragh. 2,68. 3,5. 10. Megh. 7. 83. Ṛt. 1,1. Spr. 1770. Vid. 278. 337. Vet. in LA. 18,8. AK. 1,1, 1,40. 3,4,24,159. Trik. 1,1,101. 2,8,10. Varâh. Bṛh. S. 67,110. *Weibchen* (eines Vogels) 87,36. प्रिया am Ende eines adj. comp. nach einem fem. P. 6,3,34. Vop. 6,13. 15. कल्याणीप्रिय Sch. प्रियम् adv. *auf eine angenehme Weise* Spr. 1917. प्रियेण und प्रियप्रियेण *gern* P. 8,1,13. पश्चात्तत्रैव वने चिरमतिप्रियेण वसति *auf eine sehr angenehme Weise* Hit. 60,5, v. l. — compar. α) प्रेयंस् P. 6,4,157. Vop. 7,56. ṚV. 1,140,11. AV. 11,4,9. Çat. Br. 14,4,2,19. Kathop. 2,1. Praç. 23,16. m. *der Geliebte, Gatte* H. 516. Kathâs. 26,283. Spr. 1801. प्रेयस्कर *die Hand des Geliebten* Bhâg. P. 4,23,20. प्रेयसी *die Geliebte, Gattin* H. 515. Spr. 2601. Dhûrtas. 68, 4. — β) प्रियतर R. 2,74,11. Spr. 1790. — superlat. α) प्रेष्ठ P. 6,4,157. Vop. 7,56. AK. 3,2,61. Halâj. 4,4. ṚV. 5,43,7. स्तोम 7,34,14. 88,1. 8,73,1. 92,10. 10,156,5. इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम् 7,36,5. *Liebster* in der Anrede Kathop. 2,9. Bhâg. P. 1,11,17. 8,19,21. 9,19,5. Verz. d. Oxf. H. No. 492. m. *der Geliebte, Gatte* H. 516. Bhâg. P. 4,3,6. प्रेष्ठा *die Geliebte, Gattin* H. 516. Davon ein neuer superlat. प्रेष्ठतम Bhâg. P. 1, 14,44. — β) प्रियतम ṚV. 7,62,4. 95,5. 10,17,6. AV. 5,28.6. अयं लोकः प्रियतमो देवानामपराजितः 30,17. तनूः 14,2,50. Çat. Br. 5,4,2,8. 12,4,2,8. प्रियात्प्रियतमं (°तरं ?) लब्धं मया R. 6,107,21. m. *der Liebste, Geliebte, Gatte* Megh. 32. 71. Spr. 405. 3178. प्रियतमा *die Liebste, Geliebte, Gattin* H. 8. Mṛkkh. 67,12. Çâk. 37,4, v. l. ad 135. Spr. 428. 1801. Kathâs. 10,217. मनोरथ° Çâk. 33,2. — b) *theuer, hoch im Preise stehend:* अन्न Varâh. Bṛh. S. 8,8. 33,14. प्रियान्नत्व n. *Theuerung* 17,5. -धान्यकृत् *Theuerung bereitend* (Gegens. सुभिक्षकारिन्) 4,20. — c) *Etwas liebend, anhänglich an* (loc.), *geneigt:* अक्षेषु प्रियाः ṚV. 2,36,2. मातृषु प्रियम् (अग्निम्) 3,23,3. होतारं सद्मसु प्रियम् 5,23,3. यः प्रियं त्वा कृणवते हविष्मान् *wer deine Liebe zu gewinnen weiss als Opferbringer* 4,2, 8. In comp. mit dem obj. P. 2,2,35, Vârtt. 2. गुड - Schol. परोक्षप्रिया इव हि देवाः प्रत्यक्षद्विषः Çat. Br. 14,6,11,2. अक्ष° *ein Freund vom Würfelspiel* N. 1,3. द्विजैरभ्यागतप्रियैः Vid. 250. Hierher wohl auch der superlat. प्रेष्ठ in der Stelle: प्रेष्ठा ह्यसंथो अस्य मन्मन् ṚV. 6,63,1. — 2) m. a) *der Geliebte, Gatte;* s. u. 1,a. — b) *Schwiegersohn* (nach Kull.): राजर्त्विक्स्नातकगुरून्प्रियश्वशुरमातुलान् । अर्हयेन्मधुपर्केण M. 3,119. — c) *ein best. Thier* (s. प्रियक) Gatâdh. im ÇKDr. — d) *eine best. heilkräftige Pflanze,* = वृद्धि H. an. Med. = जीवकौषध Râgan. im ÇKDr. — 3) f. आ a) *die Geliebte, Gattin;* s. u. 1,a. — b) *Nachricht* (वार्त्ता) Dhar. im ÇKDr. — c) *kleine Kardamomen* Çabdak. im ÇKDr. — d) *arabischer Jasmin* Râgan. im ÇKDr. — e) *Branntwein* ebend. — f) N. verschiedener Metra: *4 Mal* ⏑⏑–⏑– Colebr. Misc. Ess. II, 158 (V, 4). *a. c. d.* ––⏑––⏑⏑–⏑––, *b.* ⏑– u. s. w. Hall in Journ. of the Am. Or. S. 6,514. ein anderes Metrum Ind. St. 8,397. 417. 423. — Vgl. अ°, नर्तन°, पुरु°, पुष्कर°, प्रति°, प्राण°, हरि°, निप्रियाय्.

प्रियंवद (प्रियम् acc. von प्रिय + वद) 1) adj. f. आ P. 3,2,38. Vop. 26, 57. *Liebes den Menschen sagend, freundlich im Umgange* AK. 3,1, 36. H. 351. an. 4, 141. Med. d. 50. Çabdar. im ÇKDr. MBh. 1,7462. Indr. 4, 11. R. 1,7,8. 2,32,12. Suçr. 1,69,11. Ragh. 3,64. Kumâras. 5,28. Spr. 2902. 3094. 3953. Varâh. Bṛh. S. 101,2. Bhaṭṭ. 4,19. von Çiva Çiv. अन्योऽन्यस्य प्रियंवदौ Sund. 1,5. MBh. 3,14650. सर्वभूत° R. 2,24,2. अ° Hid. 4,15. — 2) m. a) *ein best. Vogel* H. an. Med. Çabdar. R. 3,78,23. — b) N. pr. eines Gandharva Çabdar. Ragh. 5,53. 7,58. — 3) f. आ a) *ein best. Metrum: 4 Mal* ⏑⏑⏑–⏑⏑⏑–⏑–⏑– Colebr. Misc. Ess. II, 160 (VIII, 18). Ind. St. 8,382. — b) N. pr. eines Frauenzimmers Çâk. 9, 22 u. s. w. Daçak. 95,14. 96,2.

प्रियक (von प्रिय) m. 1) *eine Art Gazelle* AK. 2,5,9. Trik. 3,3,31. H. an. 3,65. fg. Med. k. 117. fg. Çiç. 4,32. प्रियको रोमभिर्युक्तो मृदूच्चमसृणैर्घनैः Vaig. beim Schol. zu Çiç. 4,32. in Höhlen wohnend Suçr. 1, 203,1. 10. 2,61.20. — 2) *ein best. Vogel* MBh. 3,11576. — 3) *Biene* H. an. Med. — 4) N. verschiedener Pflanzen: *Nauclea Cadamba Roxb.* AK. 2,4,2,22. Trik. H. an. Med. *Terminalia tomentosa W. et A.* AK. 2,4,2,24. H. 1144. H. an. Med. = प्रियङ्गु AK. 2,4,2,36. H. an. Med. *Saffran* H. an. Med. *ein best. Baum* R. 2,71,12. fg. (73,10 Gorr.). 3,39, 13. Hariv. 3821. 3843. Varâh. Bṛh. S. 42 (43),15. — 5) N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2567. N. pr. eines Mannes gaṇa विदादि zu P. 4,1,104.

प्रियकर (प्रिय + 1. कर) adj. *erfreulich:* शासन R. 2,32,1. आदानमप्रियकरम् *unerfreulich* (anders aufgefasst u. अप्रिय) M. 7,204.

1. प्रियकर्मन् (प्रिय + क°) n. *eine Handlung des Geliebten* Bhâg. P. 2,9,13.

2. प्रियकर्मन् (wie eben) adj. *Jmd Liebes erweisend, freundlich* Spr 1649.

प्रियकाम (प्रिय + काम) adj. f. आ *gern Jmd* (gen.) *etwas Liebes erweisend* Brâhman. 2,32.

प्रियकाम्य (प्रिय + का°) m. *Terminalia tomentosa* Nigh. Pr.

प्रियकार (प्रिय + 1. कार) adj. *Jmd etwas Liebes erweisend* P. 3,2,44. Vop. 26,58. अन्योऽन्यस्य प्रियकारौ Sund. 1,5.

प्रियकारक (प्रिय + 1. का°) adj. *angenehm, erfreulich:* आदानमप्रियकरं दानं च °कम् M. 7,204.

प्रियकारिन् (प्रिय + 1. का°) adj. *Jmd etwas Liebes erweisend;* davon

nom. abstr. °कारित्व Kathâs. 17,45.

प्रियक्षत्र (प्रिय + क्षत्र) adj. *freundlich herrschend* R̥V. 8,27,19.

प्रियंकर (प्रियम्, acc. von प्रिय + 1. कर्) 1) adj. f. ई P. 3,2,44. Vop. 26,58. *Jmd* (gen.) *etwas Liebes erweisend* VS. p. 307. MBh. 1,5176. 2, 636. 13,7342. 7680. Hariv. 6561. Ragh. 14,48. Râǵa-Tar. 1,355. *erfreulich, angenehm:* गाथा यादवानां प्रियंकराः (!) Hariv. 5726. — 2) m. N. pr. eines Dânava Kathâs. 47,24. eines Mannes Kshitîç. 9,6. — 3) f. ई N. verschiedener Pflanzen: = बृहज्जीवन्ती, श्वेतकण्टकारी und अश्वगन्धा Râǵan. im ÇKDr.

प्रियंकरण (प्रियम् + 2. क°) adj. f. ई *Liebes —, einen Gefallen erweisend* P. 3,2,56. Vop. 26,62.

प्रियङ्गु m. f. (f. Siddh. K. 248,b,11. Med.) *Fennich, Panicum italicum* AK. 2,9,20. H. 1176. an. 3,128. Med. g. 43. Halâj. 2,427. VS. 18,12. Ait. Br. 8,16. TS. 2,2,11,4. TBr. 3,8,14,6. Çat. Br. 14,9,3,22. Kauç. 8. 32. *eine best. wohlriechende Pflanze,* = फलिनी AK. 2,4,3,36. H. 1149. H. an. Med. Halâj. 2,38. Ratnam. 122. *langer Pfeffer* und *Sinapis ramosa Roxb.* H. an. Med. = कटुकी Dharaṇi im ÇKDr. n. *Saffran* H. ç. 131. — Suçr. 1,22,5 (ein blühender Baum). 46,13. 94,7. 134,1. 139,8. 140,20. 141,7. 196,21. 2,275,18 (n.). 434,8. f. R̥t. 4,10. प्रियङ्ग्वाम्रवनोपेता (नदी) MBh. 3,8355. Hariv. 12673. R. 3,17,11 (m). Spr. 1928. Varâh. Bṛh. S. 43 (34),9. 54,3. 76,14. 97,16. (संस्कृतो राजमार्गः) नानापुष्पप्रियङ्गुभिः MBh. 12,1390. अनुलिप्तः प्रियङ्गुना 13,5970. 5042. R. 4,25, 25. 6,96,8. °श्यामला Kathâs. 47,109. — Vgl. प्रैयङ्गव.

प्रियङ्गुद्वीप (प्रि° + द्वीप) m. N. pr. eines Landes Schiefner, Lebensb. 308 (78).

प्रियङ्गुश्यामा (प्रि° + श्यामा) f. N. pr. der Gattin Naravâhanadatta's Vâsavad. 88,1. 246,3.

प्रियजात (प्रिय + जात) adj. *lieb —, erwünscht geboren:* Agni R̥V. 8,60,2.

प्रियजीव (प्रिय + जीव) adj. *das Leben liebend, lange lebend;* m. *Calosanthes indica Bl.* Râǵan. im ÇKDr.

प्रियतनु (प्रिय + तनु) adj.: न ब्राह्मणो हिंसितव्यो ऽग्निः प्रियतनोरिव AV. 5,18,6 könnte entstellt sein für अग्नेः प्रिया तनूरिव.

प्रियतम (compar. von प्रिय) 1) adj. s. u. प्रिय 1, a. — 2) m. *ein best. Strauch,* = मयूरशिखा Çabdak. im ÇKDr. *Celosia cristata* Wils.

प्रियतर compar. von प्रिय s. u. प्रिय 1, a. Davon nom. abstr. °त्व n. *das Jmd* (loc.) *Liebersein:* अर्थात्प्रियतरत्वं च सर्वलोकेषु वै तदा (प्राप्तवान्) MBh. 13,598.

प्रियता (von प्रिय) f. 1) *das Liebsein* Çat. Br. 14,6,10,3. स लोके °तां याति M. 5,50. स तस्याः °तां व्रजेत् MBh. 13,1836. °तामेति Spr. 2849. 3910. °तामधिगच्छति Kâm. Nîtis. 5,58. R. 1,3,9. — 2) *das Liebhaben* AK. 1,1,2,27. श्मशान° Kathâs. 2,14. Râǵa-Tar. 5,351. — Vgl. प्रियत्व.

प्रियतोषण (प्रिय + तो°) adj. *den Geliebten zufriedenstellend;* m. *eine Art coitus* (रतिबन्धविशेष ÇKDr.): नारी पादौ स्वहस्तेन धारयेज्जघनोपरि । स्तनापीडकरः कामी कामयेत्प्रियतोषणः (adj. zu कामी!) ॥ Ratim. im ÇKDr.

प्रियत्व (von प्रिय) n. 1) *das Liebsein, Geliebtsein* MBh. 13,1026. R. 2, 1,28. — 2) *das Liebhaben* Çabdar. im ÇKDr. °मधुराहार° Suçr. 1,263,4. Spr. 2656 (= Kumâras. 1,49).

प्रियद (प्रिय + 1. द) 1) adj. *Angenehmes —, Erwünschtes gebend.* — 2) f. आ *Rhinacanthus communis Nees.* Nigh. Pr.

प्रियदत्ता (प्रिय + द°) adj. f. *Lieben gegeben,* eine myst. Bez. *der Erde* MBh. 13,3114.

प्रियदर्श (प्रिय + दर्श) adj. *angenehm —, lieblich anzusehen* (Gegens. दुर्दर्श) MBh. 13,6668.

1. प्रियदर्शन (प्रिय + द°) n. *der Anblick eines lieben Freundes* Spr. 198.

2. प्रियदर्शन (wie eben) 1) adj. f. आ *lieblich anzusehen* Trik. 3,1,13. Gaṭâdh. im ÇKDr. सिद्धचारणसंघानां बभूव °नः MBh. 1,4640. R. 1,1,3. सोमवत्प्रियदर्शनः 18. Ragh. 1,47. Çâk. 58. 80,8. Vâsavad. 236,4. — 2) m. a) *Papagei* H. ç. 194. Gaṭâdh. Nigh. Pr. — b) *eine Art Dattelbaum* (क्षीरिका) Gaṭâdh. *Terminalia tomentosa, Mimusops Kauki L.* und *eine bei feuchtem Wetter an Bäumen und Steinen zum Vorschein kommende Flechte* (mahr. दगडफूल, hindust. پتهرکی پهول) Nigh. Pr. — c) N. pr. eines Fürsten der Gandharva Ragh. 5,53. — d) N. eines Kalpa Lot. de la b. l. 257. — 3) f. ई *Gracula religiosa, Predigerkrähe* Nigh. Pr. — 4) f. आ N. pr. eines Frauenzimmers Vâsavad. 236,4.

प्रियदर्शिन् (प्रिय + द°) adj. *der Alles liebevoll ansieht,* Bein. Açoka's Z. f. d. K. d. M. 3,171.

प्रियधा (von प्रिय) adv. *liebevoll:* रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधा विशत TS. 1,3,8,1.

प्रियधाम (प्रिय + धामन्) adj. *eine liebe Heimath habend* oder *die Opferstätte liebend:* Agni R̥V. 1,140,1.

प्रियधामन् (wie eben) adj. dass.: Indra AV. 17,1,10. dip Âditja Çat. Br. 4,3,5,20. Kâtj. Çr. 10,4,13. Âçv. Çr. 5,17.

प्रियपति (प्रिय + प°) m. *Herr der Lieben* oder *des Lieben, Erwünschten* VS. 23,19.

प्रियप्राय (प्रिय + प्राय) adj. *überaus freundlich —, liebevoll* (von einer Rede) H. 264.

प्रियभाषण (प्रिय + भा°) n. *freundliche Worte:* दानं सप्रियभाषणम् Spr. 1217.

प्रियभाषिन् (प्रिय + भा°) 1) adj. *angenehm redend.* — 2) f. °षिणी *Gracula religiosa, Predigerkrähe* Nigh. Pr.

प्रियमधु (प्रिय + मधु) m. Bein. Balarâma's H. 224.

प्रियमाल्यानुलेपन (प्रिय + माल्य - अनु°) m. N. pr. eines Wesens im Gefolge des Skanda MBh. 9,2562.

प्रियमेध (प्रिय + मेध) m. N. pr. eines R̥shi (eines Âṅgirasa, Verfassers mehrerer Lieder in R̥V. 8 und von 9,28) und seines Geschlechts Nir. 4,3. R̥V. 1,139,9. 8,5,25. eines Nachkommen des Aǵamîḍha Bhâg. P. 9,21,21. pl. R̥V. 1,45,4. 8,2,37. 3,16. 4,20. 8,18. 58,8. 76,3. 10, 73,11. प्रियमेधवत् 1,45,3. °स्तुत 8,6,45. — Vgl. प्रैयमेध.

प्रियंभविष्णु (प्रियम्, adv. von प्रिय, + भ°) adj. *lieb werdend* P. 3,2,57. Vop. 26,63.

प्रियंभावुक (प्रियम् + भा°) adj. dass. P. 3,2,57. Vop. 26,63. स नयोर्बभूव सुरतारम्भः °कः *er wurde ihnen lieb, angenehm* Gît. 12,10. Davon nom. abstr. °ता f.: °तामगात् *er wurde lieb* Bhaṭṭ. 4,13.

प्रियरथ (प्रिय + रथ) *wahrscheinlich* N. pr. R̥V. 1,122,7. adj. nach Sâj.

प्रियरूप (प्रिय + रूप) adj. *eine angenehme Gestalt habend* gaṇa

मनोज्ञादि zu P. 5,1,133. — Vgl. प्रैयद्रूपक.

प्रियवक्तर् (प्रिय + व°) nom. ag. *der Jmd etwas Liebes sagt* (in gutem und in bösem Sinne), *nach dem Munde redend, Schmeichler* Spr. 2539. Davon nom. abstr. °वक्तृत्व (in gutem Sinne) n. Spr. 4171.

1. प्रियवचन (प्रिय + व°) n. *liebe —, freundliche Worte* Spr. 1920.

2. प्रियवचन (wie eben) m. = भक्तिमात्रेणगी Râǵan. in Nigh. Pr.

प्रियवत् adj. *das Wort* प्रिय *enthaltend* TS. 2,2,11,4. Kâth. 10,11.

प्रियवर्णी (प्रिय + वर्ण) f. = प्रियङ्गु Gaṭâdh. im ÇKDr. *Echites frutescens* Wils. nach ders. Aut.

प्रियवल्ली (प्रिय + व°) f. = प्रियङ्गु, फलिनी Râǵan. im ÇKDr.

1. प्रियवाच् (प्रिय + वाच्) f. *liebe —, freundliche Reden*: दानं प्रियवाक्सहितम् Spr. 1133.

2. प्रियवाच् (wie eben) adj. *liebe —, freundliche Rede führend* Med. d. 50. Halâj. 2,211. Spr. 1649. 1918. Varâh. Bṛh. S. 101,6. Laghuǵ. 2,16.

प्रियवाद (प्रिय + वाद) m. *liebe —, freundliche Worte* MBh. 12,5065. Spr. 1924. R. 2,111,10 (120,10 Gorr.).

प्रियवादिका (प्रिय + वा°) f. *ein best. musikalisches Instrument* H. ç. 85.

प्रियवादिन् (प्रिय + वा°) 1) adj. *Jmd etwas Angenehmes —, Liebes sagend, freundlich redend* H. an. 4,141. VS. 30,13. Jâǵń. 1,76. MBh. 1,5176. R. 2,27,1. 40,25. 6,109,64. Spr. 218. 744. 1182. 1729. 1791. 3132. Hit. 87,12. अप्रियवादिनी M. 9,81. Spr. 3066. Davon nom. abstr. प्रियवादिता f. MBh. 3,13797. Spr. 3126. 3458. Vjutp. 29. — 2) f. °नी *Gracula religiosa, Predigerkrähe* Nigh. Pr.

प्रियव्रत (प्रिय + व्रत) 1) adj. *erwünschtes Gesetz habend* oder *Gehorsam liebend*: अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान् ṚV. 10.150,3. Çat. Br. 4, 4,3,5,20. Kâtj. Çr. 10,4,13. — 2) m. N. pr. eines Mannes Ait. Br. 7, 34. Çat. Br. 10,3,5,14. Ind. St. 8,136, N. eines Sohnes des Manu von der Çatarûpâ Hariv. 58. 60. VP. 53. Bhâg. P. 3,12,54. 5,1,1. fgg. 20, 2. Mârk. P. 50,15. 53,12. fg. Verz. d. B. H. No. 485. Verz. d. Oxf. H. 24,b,23. 70,b,18. — Vgl. प्रैयव्रत.

प्रियशालक (प्रिय + शा°) m. *Terminalia tomentosa* Nigh. Pr. °सालक Râǵan. im ÇKDr.

प्रियश्रवस् (प्रिय + श्र°) adj. *den Ruhm liebend*, Beiw. Kṛshṇa's Bhâg. P. 1,5,26. fg. 6,34.

प्रियसं (प्रिय + स) adj. *Erwünschtes verschaffend* ṚV. 9,97,38.

प्रियसख (प्रिय + सख = सखि) 1) adj. *seine Freunde liebend* (nach Kern) Varâh. Laghuǵ. 2,14. — 2) m. a) *ein lieber Freund* MBh. 5,6064. Spr. 1921. Megh. 12. — b) *Acacia Catechu Willd.* (खदिर) Çabdaś. im ÇKDr. — 3) f. ई *eine liebe Freundin* Daçak. 96,2.

प्रियसंगमन (प्रिय + सं°) n. *das Zusammenkommen der Freunde*, N. des Ortes, an dem Indra und Kṛshṇa mit ihren Aeltern Aditi und Kaçjapa *zusammengekommen* sein sollen, Hariv. 7647.

प्रियसत्य (प्रिय + स°) adj. *angenehm und zugleich wahr* (eine Rede) H. 264.

प्रियसंदेश (प्रिय + सं°) m. *Michelia Champaka* (चम्पक) Lin. Çabdaś. im ÇKDr.

प्रियसालक s. प्रियशालक.

प्रियस्तोत्र (प्रिय + स्तोत्र) adj. *dem Lob lieb ist, preislustig*: वनस्पति Soma ṚV. 1,91,6.

प्रियाकर् (प्रिय + 1. कर्) *Jmd* (acc.) *etwas Angenehmes erweisen* P. 5,4,63. Vop. 7,91. Bhaṭṭ. 4,19.

प्रियाख्य (प्रिया + आख्या) adj. *Geliebte genannt* Spr. 3808. *announcing good tidings* (प्रिय) Wilson.

प्रियातिथि (प्रिय + अ°) adj. *Gäste liebend, gastfreundlich* Draup. 3,8.

प्रियात्मन् (प्रिय + आ°) adj. *angenehm*: सु° (वायु) R. 2,91,24.

प्रियाम्बु (प्रिय + अ°) 1) adj. *Wasser liebend*. — 2) m. *der Mangobaum* Râǵan. im ÇKDr.

प्रियाल 1) m. N. eines Baumes, *Buchanania latifolia* H. 1142. Med. l. 19. N. (Bopp.) 12,5. R. 2,94,8. Suçr. 2,32,14. 40,1. 475,19. Çârṅg. Saṁh. 3,11,15. Kumâras. 3,31. Bhâg. P. 4,6,18. 8,2,10. Vgl. पियाल und तापसप्रिय. — 2) f. आ *Weinstock, Weintraube* (द्राक्षा) Râǵan. im ÇKDr.

प्रियावत् (von प्रिया) adj. *eine Geliebte habend, ein Verliebter*: प्रति स्म चक्रुषे कृत्यां प्रियां प्रियावते हर AV. 4,18,4.

प्रियासूयमती (प्रिय-असूया + मति) f. N. pr. eines Frauenzimmers Râǵa-Tar. 8,2343.

प्रियैषिन् (प्रिय + ए°) adj. *Jmd etwas Angenehmes wünschend, um Jmdes Freude besorgt* Hariv. 8957.

प्रियोदित (प्रिय + उ°) n. *freundliche Worte* Çabdar. im ÇKDr.

1. प्री, प्रीणाति, प्रीणीते Dhâtup. 31,2. प्रीणीहि (Bhâg. P. 4,29,55) und प्रीणाहि ved. Schol. zu P. 3,4,88. 6,4,103. ved. पिप्रीहि, अपिप्रेम्, अपिप्रयत्, पिप्रयस्व; पिप्राय, पिप्रिये; अप्रैषीत्; प्रेष्यति. 1) act. a) *vergnügen, ergötzen, erfreuen; es Jmd zu Dank machen, Jmd gnädig stimmen*: व्यंश्वस्त्वा प्रीणादृषिः ṚV. 8,23,16. 9,74,4. अमर्तान्पिप्रयन् 7, 17,4. 8,39,9. प्रीणीताश्वान् *thuet gütlich den Rossen* 10,101,7. 2,1. VS. 29,7. याँ अपिप्रेः (देवान्) TBr. 3,6,14,3. Ait. Br. 3,31. 6,3. देवान्प्रीणाति यो यजते Çat. Br. 1,9,1,3. 2,1,4,4. 3,8,2,29. प्रेषत् (Sâj.: तर्पयत्) ṚV. 1,180,6. — प्रीणाति देवानाज्येन मधुना च पितॄंस्तथा Jâǵń. 1,42. MBh. 13,3271. Hariv. 1002. 1004. न मामति। प्रीणाति MBh. 1,3755. तन्मे प्रीणाति हृदयम् 3,4007. 5,3208. 7,8420. fg. 12,12. 13,368. fg. Hariv. 11083. R. 4,61,34. Spr. 1926. Râǵa-Tar. 1,310. Vid. 93. Kathâs. 6,79. प्रीणन्प्राणैरप्यर्थिनः 46,237. 49,216. Bhâg. P. 3,15,11. 4,29,55. 7,9,53. fg. 9,4,26. सुरान्पिप्राय Bhaṭṭ. 5,104. 7,64. पिप्रियुः 3,38. गत्वा प्रैषीच्च (oder गत्वा प्रै° von 1. इष् mit प्र) रावणम् 15,99. प्रेष्यति 16,4. — b) *seine Freude haben an, sich Etwas wohl sein lassen*: पिप्रीहि मध्वः सुषुतस्य चारोः ṚV. 5,33,7. कच्चिन्मनस्ते प्रीणाति वनवासे MBh. 15,742. न तस्य वेदाः (lies देवाः) प्रीणन्ति पितरो नैव Mârk. P. S. 659,10. — 2) med. *befriedigt —, vergnügt —, froh sein, sich behagen lassen*: आ वीतये सदत पिप्रियाणाः ṚV. 7,57,2. 7,3. प्रीणाना नि मुमुक्तमस्मे 91,5. 2, 11,17. 1,73,1. विवस्वतः सदन आ हि पिप्रिये 3,51,3. VS. 27,13. Ragh. 15,30. 19,30. Râǵa-Tar. 2,122. 158. स्वां तन्वं पिप्रयस्व *vergnüge dich* ṚV. 8,11,10. — 3) प्रीयते Dhâtup. 26,35. dass.: विश्वे देवाश्च प्रीयन्ताम् Jâǵń. 1,244. MBh. 1,1070. 2173. 13,780. 1606. 2118. Hariv. 9784. Kathâs. 44,89. Bhâg. P. 8,7,40. Mârk. P. 100,43. Çiç. 1,17. Daçak. in Benf. Chr. 193,19. न च प्रीये कुलक्षये MBh. 1,141. प्रीयामहे त्वया 2,1047. 3,10034. 5,947. दत्तेन मासं प्रीयन्ते (v. l. für तृप्यन्ति) M. 3,267. प्रीयेरंस्तेन वासेन MBh. 4,275. 5,690. 13,3653. Çâk. 105, v. l. प्रीयते तव MBh.

3, 14734. 13, 1296. 3060. R. Gorr. 2, 118, 18. Bhâg. P. 6, 19, 6. प्रीयन्ते पितरस्तस्य प्रादुर्भावानुकीर्तनात् Hariv. 2376. मुदा परमया युक्तौ प्रीयेतां तौ परस्परम् R. 1, 52, 11. प्रीयमाण Kathop. 1, 16. N. 5, 35. MBh. 1, 60. 3, 15260. 5, 947. R. 1, 2, 42. 2, 56, 18 f. (प्रिय° gedr.). P. 1, 4, 33. Bhâg. P. 2, 9. 18. Mârk. P. 51, 29. In derselben Bed. act.: प्रीयामो दर्शनेन वः MBh. 3, 15025. प्रीयति 12, 7177. प्रीयता partic. 13, 487. med. mit der transit. Bed. *lieben, Jmd geneigt sein:* कच्चिच्चास्मान्प्रीयते 14, 231. यो हि मां प्रीयते कश्चित् R. Gorr. 2, 17, 32. समस्तो वत लोको ऽयं भजते कारणादनु। त्वं तु निष्कारणादेव प्रीयसे॥ 6, 10, 23. कार्यार्थं प्रीयते जनः MBh. 12, 5066. 5065. प्रीयमाण Bhag. 10, 1. वाचा सौम्यया प्रीयमाणया *freundlich* R. 3, 20, 2. — प्रीयायसे (!) *du freust dich über* (acc.) MBh. 2, 2115. — 4) प्रीत *vergnügt, fröhlich, befriedigt* AK. 3, 2, 52. Med. t. 33. ṚV. 3, 57, 2. 4, 2, 10. 5, 6, 3. 10, 66, 15. वाजिन् 1, 66, 4. 69, 5. AV. 10, 9, 4. TBr. 1, 1, 10, 6. Ait. Br. 1, 4. M. 3, 131. 9, 195. Indr. 4, 15. Sund. 4, 23. N. 5, 40. 17, 26. R. 1, 1, 59. 4, 18. Ragh. 1, 81. 3, 63. Megh. 4. Kathâs. 27, 75. Vid. 219 Brahma-P. in LA. 54, 20. Bhâg. P. 8, 7, 40. Bhaṭṭ. 1, 24. Mârk. P. 100, 43. तपसानेन यदि प्रीतः Sund. 1, 20. Arǵ. 1, 12. Ragh. 2, 63. 10, 44. यत्प्रीतो मे भवान् R. 6, 104, 31. Kathâs. 11, 38. प्रीतो ऽस्मि ते दर्शनात् Spr. 580. कृतप्रतिकृत° Ragh. 12, 94. तौ परस्परतः प्रीतौ N. 5, 33. प्रीततर Ragh. 2, 67. अतिप्रीतौ परस्परम् Kathâs. 2, 41. अनेन वाक्येन सुप्रीतः R. 2, 31, 28. N. 3, 16. परम° R. 1, 1, 41. 52, 1. 61, 21. प्रीतमनस् 1, 65. 4, 15. प्रीतात्मन् M. 1, 60. 9, 129. R. 1, 9, 64. अप्रीत Mârk. P. 72, 9. प्रीत *geliebt, lieb:* आत्मानं मन्यते प्रीतं भूपालस्य Spr. 3469. प्रीतेन वचसा (v. l. für प्रीतिवचसा) *mit freundlicher Rede* Hit. 19, 7. प्रीत n. *Scherz, Spass* Med. — Vgl. प्रयस्.

— caus. प्रीणयति P. 7, 3, 37, Vârtt. 1. Vop. 18, 12. *vergnügen, ergötzen, erfreuen, Jmd gnädig stimmen* Âçv. Gṛhj. 4, 7. (श्राद्धदेवताः) प्रीणयन्ति मनुष्याणां पितॄन् Jâǵn. 1, 268. MBh. 1, 6414. 5. 2665. 13, 3059. 3214. Hariv. 3793. R. 5, 76, 6. चक्षुः *thut dem Auge wohl* Suçr. 2, 196, 6. Çâk. 193. Spr. 1926, v. l. 2106. Râǵa-Tar. 5, 280. Gît. 11, 1. Bhâg. P. 3, 7, 1. 21, 49. 7, 6, 19. 9, 3, 10. Mârk. P. 16, 44. 26, 37. 99, 29. Verz. d. Oxf. H. 256, *b*, 3. 267, *a*, 18. Prab. 112, 12. Bhaṭṭ. 17, 51. med. MBh. 1, 5047. 13, 3275. 5948. 15, 101. प्रीणित 12, 9110. Pańkat. 198, 21. Bhaṭṭ. 22, 28. — प्रापयति Siddh. K. zu P. 7, 3, 37. प्राययति Vop. 18, 12.

— desid. *Jmd gewinnen —, günstig stimmen wollen:* यस्त्वा हविषा पिप्रीषति ṚV. 4, 4, 7.

— अभि, अनभिप्रीत *nicht befriedigt* Ait. Br. 2, 12. 8, 24. — Vgl. अभिप्री.

— आ *befriedigen, begütigen, günstig stimmen, ergötzen:* स विद्वाँ आ चं पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनुषक् ṚV. 2, 6, 8. TS. 3, 1, 3, 2. Çat. Br. 6, 2, 1, 28. *mit den sog.* Âprî-*Versen besprechen:* आप्रीभिराप्रीणाति Ait. Br. 2, 4. आप्रीते पशौ 11. Çat. Br. 13, 2, 2, 14. अनाप्रीत 6, 2, 1, 37. — med.: आत्मानमाप्रीणीत *ergötzte sich* TS. 5, 1, 8, 4. Lâṭj. 1, 7, 7. — Vgl. आप्री, आप्रीतपा.

— परि, परिप्रीत *dem man Liebes erweist, — schmeichelt, theuer:* दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ṚV. 1, 190, 6. कियती योषा मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण 10, 27, 12. सस्वजाते परिप्रीतौ प्रीयमाणौ *überaus erfreut* MBh. 9, 9156 (S. 248. Z. 1). — Vgl. परिप्री.

— अनुप्र. देवान्वै पितॄन्प्रीतान् मनुष्याः पितरो ऽनु प्र पिपते (im Comm. gedr. पिपते) TBr. 1, 3, 10, 4. 5; scheint eine Form von प्री mit प्र enthalten zu sollen und wird mit प्रीता भवन्ति erklärt, ist aber jedenfalls fehlerhaft.

— सम्, संप्रीयते *befriedigt —, vergnügt —, froh sein, seine Freude haben an* MBh. 5, 3261. को ह्यनेनाप्रतीतेन वासेन — संप्रीयेत R. Gorr. 2, 45, 22 (fälschlich संप्रियेत 48, 18 Schl.). नैतन्मनस्तव कथासु — संप्रीयते Bhâg. P. 7, 9, 39. संप्रीयमाण MBh. 1, 7464. मित्रैः 5, 4185. 4165. संप्रीत *befriedigt, vergnügt, froh* 13, 3304. Râǵa-Tar. 2, 153. 4, 667. °मानस MBh. 1, 4440. — caus. *befriedigen, vergnügt machen:* पितृदेवानतिथीन् — सम्यक्संप्रीणयन् Mârk. P. 28, 19. संप्रीणित 96, 38. VP. 1, 13, 18 bei Muir, ST. 1, 62. Spr. 1903, v. l.

2. प्री (= 1. प्री) adj. s. अघ°, कध°, घृत°, ब्रह्म°, विश्व°.

प्रीण (von 1. प्र) adj. = प्रण, पुराण *ehemalig, alt* P. 5, 4, 30, Vârtt. 3. Trik. 3, 1, 18.

प्रीणन (vom caus. von 1. प्री) 1) adj. *angenehme Empfindung erregend, wohlthuend, beruhigend* Suçr. 1, 178, 16. 182, 2. 230, 11. 2, 141, 21. — 2) n. *das Ergötzen, Erfreuen, Befriedigen* AK. 3, 3, 4. H. 1502. Med. n. 91. Dhâtup. 26, 86. 27, 24. इन्द्रिय° MBh. 5, 779. Bhâg. P. 5, 8, 5. 7, 7, 51. *ein Mittel zum Ergötzen, Erfreuen, Befriedigen* 8, 16, 56. MBh. 15, 130.

प्रीणय् s. unter dem caus. von 1. प्री.

प्रीति (von 1. प्री) f. 1) *Freude, Ergötzung, angenehme Empfindung, Befriedigung, gnädige Stimmung;* = हर्ष, मुद् AK. 1, 1, 4, 2. H. 316. an. 2, 178. fg. Med. t. 34. Halâj. 1, 123. देवानाम् Çâṅkh. Çr. 16, 3, 16. 10, 7. 12, 18. विद्ययैवाप्यस्ति प्रीतिः Âçv. Gṛhj. 1, 1. ऋषेर्दृष्टार्थस्य प्रीतिर्भवत्याख्यानसंयुक्ता Nir. 10, 10. 28. 46. 11, 9. M. 9, 168. 12, 27. Sâṁkhjak. 12. अतुलां प्रीतिमुपगम्य Indr. 3, 10. प्रीतिमेष्यति N. 16, 19. परां प्रीतिमवापतुः Sund. 4, 4. Hiḍ. 2, 31. गुरवे प्रीतिमावहेत् M. 2, 246. 3, 82. प्रीतिमाहर्तुम् N. 25, 11. Suçr. 1, 48, 11. 12. °वर्धन 174, 2. Hit. 43, 6. लाणिकी Spr. 2532. 2735. Kâvjâd. 2, 236. कुर्वन्कामात्क्षणमुखपटप्रीतिमैरावतस्य Megh. 63. चेतसः Spr. 886. मनसः 2478. मित्रं प्रीतिरसायनम् 2200. कूपो ऽन्तःस्वादुजलः प्रीत्यै लोकस्य 1129. आदरादर्शनः चक्षुःप्रीतिः *Augenweide* Pratâpar. 57, *a*, 4. नयन° Sâh. D. 79, 19. सत्ये प्रीतिः *Freude an der Wahrheit* Spr. 2279. Prab. 43, 7. नहि नः प्रीतिः सवाससि गते त्वयि N. 9, 16. देवने मम प्रीतिर्न भवत्यसुहृद्गणैः 26, 14. क्वाथ प्रीतिर्गृह्य शत्रुं निहत्य MBh. 13, 29. भुवनालोकन° Kumâras. 2, 45. प्रीत्या *in freudiger Erregung, froh, mit Freuden* N. 24, 42. Indr. 1, 38. Sund. 4, 8. R. 2, 31, 34. Ragh. 2, 51. Kathâs. 6, 43. प्रीति bei den Buddhisten Burnouf in Lot. de la b. l. 798. — 2) *freundschaftliche Gesinnung, Freundschaft, Liebe;* = प्रेमन् H. 1377. H. an. Med. Halâj. 4, 21. प्रीतिमाविष्करोति Spr. 650. 1103. दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न कारयेत् 1187. भक्ष्यभक्षकयोः प्रीतिः 2009. 2392. 3592. Vid. 306. Kathâs. 4, 5. तुल्यः कृतप्रीतिः 22, 77. प्रीतिं सुरासुराश्चक्रुर्मिथः कण्ठग्रहोत्तरम् 50, 123. 112. 113. मूलफलैः — प्रीतिं कुरुष्व Bhartṛ. 3, 27 (nach der richtigen Lesart). चतुर्णामात्मजानां हि प्रीतिः पारमिका मम *Liebe zu* R. 1, 22, 10. गुरोः प्रीतिं विदर्शयन् 2, 22. Varâh. Bṛh. S. 85, 4. 94, 46. प्रीतिर्मे परमा त्वयि N. 13, 39. 26, 28. MBh. 1, 6578. Itih. bei Sâj. zu ṚV. 1, 114, 6. परस्परं प्रीतिरुत्पन्ना Vet. in LA. 24, 9. °प्रमुखवचन Megh. 4. °स्निग्ध(लोचन) 16. खल° *die Freundschaft der Bösen* Spr. 194. 4065. Ragh. 12, 54.

अन्योऽन्य° VARÂH. BṚH. S. 17,13. पुत्र° *die Liebe zum Sohn* ÇÂK. 109,8. MEGH. 33. 45, v. l. 50. VID. 136. प्रीत्या *freundschaftlich, in Liebe* M. 8, 196. R. 1,1,21. RAGH. 1,57. KATHÂS. 49,178. Spr. 3916. — 3) *die Freude, Befriedigung* personificirt HARIV. 7740. 14036. eine Tochter Daksha's VP. 54. MÂRK. P. 50,22. 52,22. *die Liebe* als Personification die Gemahlin des Liebesgottes H. an. MED. — 4) *ein best.* Joga H. an. MED. *der 2te unter den 27* ÇKDR. प्रसूतिकाले यदा प्रीतियोगो नरो ज्वरोगः सुखवान्विनोदी। रक्तानुरक्तो विदुषां प्रपन्नः संप्रार्थितो यच्छति वित्तमेव ॥ KOSHṬHIPRAD. im ÇKDR. — 5) N. der 13ten Kalâ des Mondes Verz. d. Oxf. H. 18,b,26. — 6) mystische Bezeichnung *des Buchstabens* घ Ind. St. 2,316. — Vgl. आत्म°, दुष्प्रीति, निष्प्रीति.

प्रीतिकर (प्री° + 1. कर) adj. *Freude machend* P. 6,2,15. Sch. अस्मत्प्रीति° MÂRK. P. 97,25. अ° M. 12,28.

प्रीतिकर्मन् (प्री° + क°) n. *eine aus Freundschaft, — Liebe hervorgehende Handlung, Liebeswerk* M. 9,194.

प्रीतिकूट (प्री° + कूट) N. pr. eines Dorfes HALL in der Einl. zu VÂSAVAD. 13.

प्रीतिजुषा (प्री° + जु°) f. N. pr. der Gattin des Aniruddha ÇABDAR. im ÇKDR.

प्रीतितृष् (प्री° + तृष्) m. ein N. *des Liebesgottes* TRIK. 1,1,41.

प्रीतिद (प्री° + 1. द) 1) adj. *Freude bereitend.* — 2) m. *der Spassmacher im Drama, der* Vidûshaka H. 331.

प्रीतिदत्त (प्री° + दत्त) adj. *aus Liebe —, aus Zuneigung geschenkt* MIT. im ÇKDR.

प्रीतिदान (प्री° + दान) n. *eine aus Liebe —, Zuneigung gereichte Gabe, Liebesgabe* ÇKDR. WILSON.

प्रीतिदाय (प्री° + 1. दाय) m. dass. MBH. 13,333. 14,2672. R. GORR. 1,30,2 (29,4 SCHL.). 2,6,30. fg. 3,3,21. 4,1. 5,14. RÂGA-TAR. 3,186.

प्रीतिधन (प्री° + धन) n. *aus Freundschaft geschenktes Geld* R. GORR. 2,74,10.

प्रीतिपूर्वकम् s. u. पूर्वक 3.

प्रीतिभोज्य (प्री° + भो°) adj. *was man in der Freude —, frohen Herzens geniesst:* अन्नानि प्रीतिभोज्यानि आपद्भोज्यानि वा पुनः MBH. 5 im ÇKDR. Die gedr. Ausg. (5 3261) liest st. dessen: संप्रीतिभोज्यान्यन्नानि.

प्रीतिमन्त् (von प्रीति) 1) adj. *a) erfreut, froh, befriedigt* MBH. 5,5982. 7316. 14,288. R. 6,104,84. RAGH. 1,92. ÇÂK. 65,4. MÂRK. P. 19,8. 134, 60. DHÛRTAS. 66,3. अनया चैव भक्त्या ते अत्यर्थं प्रीतिमानहम् MBH. 13, 933. — *b) Liebe —, Freundschaft zu Jmd* (loc. gen.) *fühlend, Jmd gewogen, verliebt* MBH. 5,5986. R. 1,7,8. यदि त्वं प्रीतिमान्विप्र मयि MBH. 13,2866. ARG. 3,13. MÂRK. P. 21,38. 61,67. fg. 65,14. तेन ते प्रीतिमानहम् MBH. 13,2887. त्वया प्रीतिमता गत्वाम् HARIV. 3973. MÂRK. P. 75, 54. °वचस् *ein liebevolles Wort* R. GORR. 2,100,3. als Beiw. Çiva's ÇIV. — 2) f. °मती *ein best. Metrum: a. b.* ⏑ – ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ – –, *c. d.* – – ⏑ – – u. s. w. HALL in Journ. of the Am. Or. S. 6,514.

प्रीतिमय (wie eben) adj. *aus Freude entstanden:* अश्रुबिन्दवः *Freudenthränen* R. 6,109,65.

प्रीतिवचस् (प्री° + व°) n. *liebevolle —, freundliche Worte* HIT. 19,7.

प्रीतिसंगति (प्री° + सं°) f. *Freundschaftsbündniss* Spr. 2699.

प्रु, प्रवते (गतौ) NAIGH. 2,14. DHÂTUP. 22,61. प्रोष्ठाम्, पुप्रुविरे; *aufspringen:* मा न प्रोढुं द्रुतं वियत् BHAṬṬ. 9,77. Vgl. प्रव, प्रवक und प्लु.

— caus. प्रावयति P. 1,3,86. VOP. 22,2. = प्रापयति P., Schol. *reichen bis* (acc.): उत्तुङ्गैः प्रावयन्तीं दिवं वनैः (v. l. नगैः) । अशोकवनिकाम् BHAṬṬ. 8,59.

— desid. vom caus. पुप्रावयिषति und पिप्रावयिषति P. 7,4,81, Sch. VOP. 19,15.

— अति *hinüberspringen, entspringen:* तासां परिगृहीतानामश्वतरोऽत्यप्रवत TS. 7,1,1,2.

— अप *herabspringen* ÇAT. BR. 5,4,3,23. 9,5,1,27. LÂṬJ. 3,10,9. KÂTJ. ÇR. 15,6,29.

— अभि *herbeihüpfen, herbeispringen:* अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो अग्निम् ṚV. 4,58,8. NIR. 7,17. *hineinspringen in* ÇAT. BR. 4,3,4,21.

— आ *anspringen, hinaufspringen:* ताः कृष्णः पेत्व आप्रवत KÂṬH. 13, 2. वृत्तम् SHAḌV. BR. 1,6.

— उद् *in die Höhe springen:* स विद्ध ऊर्ध्व उदप्रवत (nach WEBER's Verbesserung) AIT. BR. 3,33. *heraussspringen:* किमुत्पतसि किमुत्प्रोष्ठाः ÂÇV. ÇR. 3,14.

— उप s. उपप्रुत्.

— वि, partic. विप्रुत *versprengt, verschlagen, palans:* विप्रुतं रेभमुदनि प्रवृक्तम् ṚV. 1,116,24. (रेभमप्सु) सं तं रिणीथो विप्रुतं दंसोभिः 117,4.

प्रुत् (von प्रु) adj. s. अन्तरिक्ष°, उद°, उपरि°, कृष्ण°.

प्रुथ्, प्रोथ् 1) प्रोथति *pusten* (vom Ross), *schnauben:* प्रोथदश्वो न यवसे ऽविष्यन् ṚV. 7,3,2. इन्दुं प्रोथन्तं प्रवपन्तमर्णवम् 10,115,3. med. 2. इति प्रोथ्य प्रथमेन प्रष्ठौवन्ति प्रगिरत्युत्तराभ्याम् ÂÇV. ÇR. 6,13. intens. partic. पोप्रुथत् ṚV. 1,30,16. — 2) प्रोथ्, प्रोथति, °ते *Jmd* (dat. gen.) *gewachsen sein* DHÂTUP. 21,6. पुप्रोथास्मै न कश्च न BHAṬṬ. 14,84. नाप्रोथीदस्य कश्च न 15,40. — 3) प्रोथ्, प्रोथति *voll sein* GOVINDABH. im ÇKDR. — Vgl. प्रोथ.

— अप *wegschnauben, wegblasen:* अप प्रोथ दुन्दुभे दुच्छुना इतः ṚV. 6, 47,30. 9,98,11.

— प्र = simpl. 1: प्रप्रुथ्या शिप्रे मघवन्नृजीषिन्विमुच्या हरी इह मादयस्व ṚV. 3,32,1. TS. 7,1,19,1. PAṄKAV. BR. 8,4,1. 18,9,11, wo der Comm. es auf *das geräuschvolle Schütteln der Glieder des Rosses* bezieht. — Vgl. प्रप्रोथ.

1. प्रुष्, प्रुष्णुवन्ति, प्रुष्णुते; (वि) प्रुष्यन्ति; *spritzen, träufeln:* यदी घृतं मरुतः प्रुष्णुवन्ति ṚV. 1,168,8. यतो नः प्रुष्णुवद्वसु 3,13,4. वाचा प्रुषा वसु 10,77,1. प्रुष्णुते VS. 22,26. प्रोषिष्यते TS. 7,5,11,2. प्रुषायति, °ते dass.: प्रुषायन्ती वां पवयो हिरण्यये रथे ṚV. 1,139,3. 181,1. *bespritzen, benetzen:* मध्वा माध्वी मधु वां प्रुषायन् 4,43,5. स्तम्भीद्ध द्यां स धरुणं प्रुषायत् 1,121, 2. partic. प्रुषित 58,2. — प्रुष्, प्रुष्णाति = स्नेहन, सेचन, पूरण DHÂTUP. 31,55. = आर्द्रीभाव DURGAD. bei WEST. = मोचन (st. सेचन) MAITR. und Andere bei WEST. *brennen* KAVIKALPADR. im ÇKDR. प्रुष्ट *gebrannt* AK. 3,2,48. H. 1486. प्रुष्टाः कुसुमवृष्टयः RÂGA-TAR. 6,144 schlechte Lesart für पुष्टाः कु°, wie die Calc. Ausg. hat. — Vgl. प्लुष्.

— अभि med. *sich bespritzen, sich benetzen:* घृतेन पाणी अभि प्रुष्णुते मखः ṚV. 6,71,1. इन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभि प्रुष्णुते 10,23,4. °प्रुषायति

benetzen: अभि प्सुरः प्रुषायति व्रजं न आ प्रुषायति Ṛv. 10,26,3.

— आ, °प्रुषायति *beträufeln, bespritzen:* व्रजं न आ प्रुषायति Ṛv. 10, 26,3. आप्रुषायन्मधुन ऋतस्य योनिम् 68,4. med.: अध यदेषां सुदिने न शरुर्विश्वमेरिणं प्रुषायन्त सेनाः 1,186,9.

— उद् s. उत्प्रुष्.

— परि *ringsum spritzen:* °प्रुष्णुते TS. 7,5,4,2. — Vgl. परिप्रुष्.

— वि *hinausspritzen, abträufeln:* तस्य यो रसो व्यप्रुष्यत् Çat. Br. 4,5,9,4. — Vgl. विप्रुष्.

2. प्रुष् (= 1. प्रुष्) adj. s. अभ्र°, घृत°.

प्रुषध्र s. u. पृषध्र.

प्रुषाय् s. u. 1. प्रुष्.

प्रुषितप्सु (प्रु° + प्सु) adj. *gesprenkelt, bunt* (nach Sâj. unter Anderm = विचित्ररूप): श्येन Ṛv. 4,38,2. die Rosse der Açvin 5,75,6. 8,5,33. 76,5. des Indra 13,11.

प्रुष्टा P. 3,1,17, Vârtt. 1. Davon denom. प्रुष्टायते = प्रुष्टां करोति ebend. प्रुष्वायते (wohl richtiger) Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,151. — Vgl. प्लुष्टाय्.

प्रुष्व (von 1. प्रुष्) Uṇâdis. 1,151. 1) m. *a) Regenzeit.* — *b) die Sonne* Ratnamâti bei Uǵǵval. — 2) f. प्रुष्वा und प्रुष्वा *Tropfen* (ebend.), *ein gefrorner Tropfen, Reif;* vgl. Schol. zu Kâtj. Çr. 15,4,38. सं ते प्रुष्वावं शीयताम् AV. 18,3,60. VS. 22,26. 25,9. Çat. Br. 5,3,4,16.

प्रुष्वाय् (von प्रुष्वा), °यते *tröpfeln* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,151. — Vgl. प्रुष्टाय्.

प्रू s. कटप्रू.

प्रेकीय् (denom. von 1. प्र + एक), °यति = प्रैकीय् Vop. 2,4.

प्रेक्षक (von ईक्ष् mit प्र) adj. f. प्रेक्षिका *zusehend, sich Jmd* oder *Etwas* (acc.) *ansehend, sich Jmd* oder *Etwas anzusehen beabsichtigend;* subst. *Zuschauer:* राजानः सर्व एव ते। प्रेक्षकाः समपद्यन्त भीष्मशाल्वसमागमम् MBh. 1,4113. प्रस्थितौ प्रेक्षकावुभौ Hariv. 4469. आगमिष्यति वैदेह्यो मां चापि प्रेक्षको जनः R. 2,54,24. इत्येवं तुमुला वाचः शुश्रुवुः प्रेक्षकेरिताः MBh. 1,5359. 5375. 3,803. 4,1930. 5,7112. 6,1660. ते सेने — शरपातमपाक्रम्य तस्थतुः प्रेक्षिके तदा 8,941. 13,7769. Hariv. 5051. Sâṁkhjak. 65. Kathâs. 50,72. Râǵa-Tar. 2,156. Kull. zu M. 7,92.

प्रेक्षण (wie eben) n. 1) *das Anschauen* Pâr. Gṛhj. 2,7. Çâṅkh. Gṛhj. 1,15. M. 2,179. स्त्रीप्रेक्षणप्रतिसमीक्षणविह्वलात्मन् (स्त्री obj. von प्रेक्षण und subj. von प्रतिसमीक्षण) Bhâg. P. 8,12,22. *das Zuschauen bei einer Aufführung* H. 279. — 2) *Auge* Çabdar. im ÇKDr. Suçr. 1,124, 11. 2,466,14. — 3) *Schauspiel* M. 9,264. Pańkat. ed. orn. 49,16. प्रेक्षणं चोपसंजह्रुः आज्ञा राजसुतेति ते Kathâs. 45,239. — Vgl. तिर्यक्प्रेक्षण, wo प्रेक्षण nom. act. ist.

प्रेक्षणक (von प्रेक्षण) 1) adj. subst. *zusehend, Zuschauer:* युद्ध° Jâǵń. 1,325. — 2) n. *Schauspiel* Verz. d. Oxf. H. 31,*a*,12. No. 273.

प्रेक्षणीय (von ईक्ष् mit प्र) adj. *zu sehen, sichtbar:* प्रयत्न° Çâk. 5,11. *was gesehen werden muss* Kathâs. 32,36. *sehenswerth* MBh. 4,1857. 13,2947. 14,1759. R. 4,48,10. Ragh. 14,9. Megh. 75. Bhâg. P. 3,28,19. अमरमिथुन° *sehenswerth für* Megh. 18. स्तिमितनयन° 60. °तर Indr. 5, 13. Hariv. 13308. °तम MBh. 1,958. अ° ebend. 14,2011. वप्रक्रीडापरिणतगज° *anzuschauen wie so v. a. ähnlich* Megh. 2. — Vgl. दुष्प्रेक्षणीय.

प्रेक्षणीयता (von प्रेक्षणीय) f. *Sehenswürdigkeit:* कृतश्चौर इव प्राप ग्राम्याणां °ताम् Râǵa-Tar. 8,1349.

प्रेक्षा (von ईक्ष् mit प्र) f. Accent eines auf प्रेक्षा (v. l. प्रेक्षाकू) ausgehenden Wortes gaṇa घोषादि zu P. 6,2,85. 1) *das Sehen, Anschauen* H. an. 2,566. Bhâg. P. 3,16,7. मुखप्रेक्ष adj. *dessen Blick auf Jmdes Gesicht gerichtet ist* so v. a. *auf Jmdes Blicke achtend, Alles Jmd an den Augen absehend* MBh. 3,14654. 13,477. धर्मप्रेक्ष *den Blick auf das Rechte richtend* (= धर्मदृष्टि Schol.) R. 2,85,16. *das Zuschauen bei einer Aufführung* Halâj. 1,95. = नृत्येक्षण AK. 3,4,29,226. Med. sh. 19 (wo प्रेक्षा st. प्रोक्षा zu lesen ist). — 2) *das Aussehen:* प्रेक्षां (= शोभां Comm.) क्षिपन्तं हरितोपलाद्रेः Bhâg. P. 3,8,24. — 3) *Schauspiel,* = नृत्त H. an. (या) प्रेक्षासमाजं (vgl. समाजाः प्रेक्षणानि च M. 9,264) गच्छेद्वा M. 9,84. प्रेक्षासु तु सुखढ्यौषु Hariv. 8702. 8685. — 4) *das Auffassen:* पञ्चम्यर्थप्रेक्षा वा षष्ठ्यर्थप्रेक्षा वाकारान्तम् (das Wort निर्ऋत्या in der Stelle दूतो निर्ऋत्या इदमा जगाम) *das auf* आ *ausgehende Wort kann als Ablativ oder Genetiv aufgefasst werden* Nir. 1,17. — 5) *Umsicht, Ueberlegung, Bedacht, Verstand* AK. 1,1,4,10. 3,4,29,226. H. 309. H. an. Med. Halâj. 2,179. तत्कालप्रबलप्रेक्षबौद्धवादिसमूहजित् Râǵa-Tar. 1,112. प्रेक्षापूर्वं च कृत्वा ऽपि निश्चक्राम *mit Bedacht* Hariv. 6462. MBh. 2,2445. 3,10758. प्रेक्षापूर्वनिर्मितानां शयनासनादीनाम् Comm. zu Vedântasûtra 2,2,1 bei Banerjea 130. धिगेतेषामप्रेक्षापूर्वकारिताम् Râǵa-Tar. 4,58. 610. — 6) *Ast* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. दुष्प्रेक्ष.

प्रेक्षागार (प्रेक्षा + अ° oder आ°) m. n. *Schaugebäude, ein Gebäude, von dem aus man einem Schauspiel zusieht,* VP. 553, N. MBh. 1,5322. 5325. Hariv. 4527. fg. 4647. 4656. 4658.

प्रेक्षागृह (प्रेक्षा + गृह) m. dass. Hariv. 4654.

प्रेक्षावन्त् (von प्रेक्षा) adj. *mit Umsicht zu Werke gehend, bedächtig, verständig* Nîlak. 112. Verz. d. Oxf. H. No. 606. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 10 (fälschlich प्रेक्षवताम् gedr.).

प्रेक्षित 1) adj. s. u. ईक्ष् mit प्र. — 2) n. *Blick* MBh. 7,5076. R. 4,12, 41. Megh. 41. 102. Daçak. in Benf. Chr. 190,15.

प्रेक्षितर् (von ईक्ष् mit प्र) nom. ag. *Zuschauer* Hariv. 7545.

प्रेक्षिन् (wie eben) 1) adj. P. 4,2,80 (von प्रेक्षा). *zusehend, zuschauend:* प्रेक्षिलोक Râǵa-Tar. 1,222. *schauend auf, — nach, sein Augenmerk richtend auf, suchend:* सर्वज्ञंमन्यतान्धानां मुखप्रेक्षी न पार्थिवः 3,141. कायस्थवक्त्रप्रेक्षित्वं (nom. abstr.) ततः प्रभृति भूभृताम् 4,622. नित्यमेवान्तरप्रेक्षी भीमस्यासीत् MBh. 1,4993. 7,4652. R. 3,32,13. 5,9,46. जिह्म° *seitwärts blickend* MBh. 12,6277; vgl. तिर्यक्प्रेक्षिन्. *blickend wie, den Blick von — habend:* वृक° P. 6,2,80, Sch. मृगप्रेक्षिणी Ragh. 13,18.

प्रेक्ष्य (wie eben) adj. *zu sehen, zu Gesicht zu bekommen:* सुख° MBh. 4,622. *wonach —, worauf man zu sehen —, zu achten hat:* प्रेक्ष्यो लग्नो ऽनुकूलः प्राक् Kathâs. 32,19. वरस्यामी गुणाः प्रेक्ष्या न लक्ष्मीः क्षणभङ्गिनी 25,163. *was man ruhig ansehen kann:* अप्रेक्ष्यं नृपातिनाम् 12, 132. *sehenswerth* Megh. 15. अतिशय° Ragh. 17,25. सर्वजन° Râǵa Tar. 2,16. Bez. eines Çabdâlamkâra Verz. d. Oxf. H. 208, *a*, 43. — Vgl. दुष्प्रेक्ष्य.

प्रेङ्ख (von ईङ्ख् mit प्र) 1) adj. *schwankend, schaukelnd, schwebend:* व-

रुणश्चक्र ऋतं दिवि प्रेङ्खं हिरण्ययं शुभे कम् ṚV. 7,87,5. अधि यद्पां स्नुभिश्चराव प्र प्रेङ्ख ईङ्खयावहै शुभे कम् 88,3. AV. 4,37,4. — 2) m. n. *schwanker Sitz, Schaukel, Schwinge:* फलक Çâṅkh. Çr. 17,1,2. 7,11. 10,2. 7. 13. 13,12. 15,9. Kâtj. Çr. 13,3,1. प्रेङ्खमारुह्य होता महदुक्थमनुशंसति Kâṭh. 34,5. Pañkav. Br. 5,5,9. (श्री द्रूपिणी) प्रेङ्खं श्रिता (प्रेङ्खाश्रिता Burnouf) Bhâg. P. ed. Bomb. 2,9,13. प्रेङ्खा f. dass. AK. 2,8,2,21. H. 758. 1481. an. 2,23. Med. kh. 3. Halâj. 4,78. Suçr. 2,144,12. नकुलस्य वामदेवस्य प्रेङ्खः und मरुतां प्रेङ्खः Namen von Sâman Ind.St. 3,222,*a*. 228,*b*. — 3) f. आ *Tanz* H. an. Dhar. im ÇKDr. *das Umherstreifen* (पर्यटन); *ein best. Gang der Pferde* H. an. Med. — Vgl. प्लेङ्ख.

प्रेङ्खण (wie eben) 1) adj. *hinziehend zu:* वनान्त° Bhaṭṭ. 9,106. — 2) n. P. 8,4,32, Sch. *a*) *Schwinge, Schaukel* H. 1481, Sch. — *b*) *eine Art Schauspiel* Sâh. D. 547. — *c*) = विष्टि Trik. 3,3,103.

प्रेङ्खणीय (wie eben) partic. fut. pass. Vop. 26,4.

प्रेङ्खोलन (von प्रेङ्खोलय्) n. 1) *das Schwingen, Schaukeln* Suçr. 1,277,12. — 2) *Schwinge, Schaukel* H. 1481. Halâj. 4,78.

प्रेङ्खोलय्, °यति *schwingen, schaukeln* West. im Dhâtup. 379,*a*. प्रेङ्खोलित *geschwungen, geschaukelt* Trik. 3,1,3. H. 1480. Halâj. 4,61. Zum Anfang des Wortes vgl. प्रेङ्खा, zum Schluss अन्दोलय्, आन्दोलय्, दोलय् (von दुल्), हिन्दोलय्, हिल्लोलय्.

प्रेङ्गण n. nom. act. von इङ्ग् mit प्र P. 8,4,32, Sch.

प्रेडक s. प्रेरक.

प्रेण् Sâj. (zu ṚV. 1,112,10) Lesart für पैण् Dhâtup. 13,15.

प्रेणा s. u. प्रेमन्.

प्रेणि (von प्री) so v. a. प्रेतर् (प्रीणयितर्), nach Sâj. (von प्रेण्) = प्रेरयितर्. याभिर्वशमश्व्यं प्रेणिमावतम् ṚV. 1,112,10. Dunkel in der Stelle: इदं यत्प्रेण्यः शिरो दत्तं सोमेन वृष्ण्यम् AV. 6,89,1.

प्रेत (partic. von 3. इ mit प्र) adj. subst. *gestorben, ein Verstorbener* Çat. Br. 10,5,2,13. 14,8,11,1. 6,7,6. Âçv. Gṛhj. 4,2. 3. Kâtj. Çr. 4,1,23. नीता मया प्रेतवशं (so v. a. प्रेतराजवशं) तवानुज्ञाः MBh. 3,17315. 1,4889. 4893. Vgl. auch u. 3. इ mit प्र. m. *die Seele eines Verstorbenen, Geist, Gespenst* AK. 1,2,2,2. 3,4,14,62. Trik. 3,3,168. H. 1358. an. 2,180. Med. t. 37. Halâj. 3,3. M. 12,59. 71. fg. Bhag. 17,4. Aġ. 10,48. °गणाः MBh. 3,12650. शुश्रुवुर्दारुणा वाचः प्रेतानामिव 6,1775. 4164. 7,7688. °पिशाचयोः MBh. 13,732. Suçr. 1,114,8. 116,1. 117,9. Bhâg. P. 4,2,14. तुल्यरिनामजनप्रेतकुलाकुल (प्राकारो निरयस्येव) Râġa-Tar. 2,20. Lalit. ed. Calc. 302,7. 313,11. 384,15. Lot. de la b. l. 54. fg. Burn. Intr. 203. Wassiljew 179. 196. 308. Ind. St. 3,125. Schiefner, Lebensb. 299 (69).

प्रेतकर्मन् (प्रेत + क°) n. *Todtencerimonie* MBh. 7,2033.

प्रेतकल्प (प्रेत + क°) m. *das Verfahren mit Verstorbenen*, Titel des zweiten Theils des Garuḍapurâṇa Verz. d. Oxf. H. No. 46.

प्रेतकार्य (प्रेत + कार्य) n. *Todtencerimonie* MBh. 1,4144. 4929. R. 2,51,18 (48,18 Gorr.). 76,3. 86,18 (94,18 Gorr.). 4,24,13. 6,72,17. 113,3. Bhâg. P. 7,10,21.

प्रेतकृत्य (प्रेत + कृ°) n. dass. MBh. 11,827. °कृत्या M. 3,127. °कृत्यादिक्रिया Pañkat. ed. orn. 4,24.

प्रेतगत (प्रेत + गत) adj. *zu den Todten gegangen, verstorben* Spr. 3507. Hariv. 4873. 5703. R. 4,30,22.

प्रेतगृह (प्रेत + गृह) n. *Leichenstätte* H. 989.

प्रेतचारिन् (प्रेत + चा°) adj. *zwischen Todten einhergehend*, Beiw. Çiva's Çiv.

प्रेतत्व (von प्रेत) n. *der Zustand eines Gestorbenen, das Todtsein:* प्रेतत्वमुपपन्नस्य Hariv. 4829. Verz. d. Oxf. H. No. 46. Gajâm. 85 im Garuḍap. ÇKDr.

प्रेतधूम (प्रेत + धूम) m. *der Rauch bei einer Leichenverbrennung* M. 4,69. Jâġñ. 1,139.

प्रेतनदी (प्रेत + न°) n. *der Fluss der Todten*, = वैतरणी Çabdar. im ÇKDr.

प्रेतनिर्यातक und प्रेतनिर्हारक s. u. निर्यातक und निर्हारक.

प्रेतपक्ष (प्रेत + पक्ष) m. *die Monatshälfte der Verstorbenen;* so heisst *die dunkle Hälfte im* gauṇa Âçvina Malamâsat. im ÇKDr. °क dass. ebend. — Vgl. पितृपक्ष.

प्रेतपटह (प्रेत + प°) m. *eine bei Leichenbegängnissen geschlagene Trommel* Trik. 1,1,122.

प्रेतपति (प्रेत + प°) m. *der Herr der Verstorbenen*, Beiw. und Bein. Jama's H. 184. Halâj. 1,71. Mârk. P. 31,47. 108,4.

प्रेतपुर (प्रेत + पुर) n. *die Stadt der Todten*, Jama's *Behausung* Çrâddhat. im ÇKDr.

प्रेतभाव (प्रेत + भाव) m. *der Zustand eines Verstorbenen, das Todtsein:* °स्थ so v. a. *verstorben* R. 2,73,3. संसिद्धः प्रेतभावाय *bereit zum Sterben* 4,21,32.

प्रेतमञ्जरी (प्रेत + म°) f. Titel eines Abschnitts im Garuḍapurâṇa Verz. d. Oxf. H. No. 46.

प्रेतमेध (प्रेध + मेध) m. *Todtenopfer* R. 6,96,10.

प्रेतर् (von 1. प्री) nom. ag. *Wohlthäter, Liebhaber, Pfleger:* नित्यास ई प्रेतारो अरक्षन् ṚV. 1,148,5. इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारा वृषभेव धेनोः 4,41,5. ह्र्योः स्थाता पृश्नेः प्रेता वज्रस्य भर्ता Çâṅkh. Çr. 8,17,5.

प्रेतराक्षसी v. l. für अपेतराक्षसी als Syn. der तुलसी Ratnam. 109.

प्रेतराज (प्रेत + राज) m. *der König der Todten*, Bein. Jama's: °वशं गतः R. Gorr. 2,74,61. °निवेशन MBh. 1,2063. 15,795. °पुर 1,2757. 6,4719. 5449.

प्रेतलोक (प्रेत + लोक) m. *die Welt der Verstorbenen* MBh. 1,2073. R. 4,61,11.

प्रेतवन (प्रेत + वन) n. *Todtenwald, Leichenstätte* H. 989.

प्रेतवाहित (प्रेत + वा°) adj. *von Geistern besessen* Trik. 3,1,3.

प्रेतशिला (प्रेत + शि°) f. *Todtenstein*, Bez. eines in Gajâ befindlichen Steines, auf dem die Todtenkuchen dargebracht werden, Gajâm. 85. fg. im Garuḍa-P. ÇKDr.

प्रेतशुद्धि (प्रेत + शु°) f. *die Reinigung nach einem Todesfall* M. 5,57. 100.

प्रेतशौच (प्रेत + शौच) n. dass. Garuḍa-P. 106 im ÇKDr.

प्रेतहार (प्रेत + हार) m. *Leichenträger* M. 5,65.

प्रेताधिप (प्रेत + अ°) m. *der Herr der Todten*, Bein. Jama's Hariv. 8909.

प्रेताधिपति (प्रेत + अ°) m. *der Herr der Todten* oder *Geister* Shaḍv. Br. 5,4.

प्रेतान्न (प्रेत + अन्न) n. *die für einen Verstorbenen bestimmte Speise* M. 4,217.

प्रेतावास (प्रेत + आ°) m. *Leichenstätte* Bhâg. P. 4,2,14.

प्रेतास्थि (प्रेत + अ°) n. *Knochen eines Verstorbenen:* रुद्रः °धारी Spr. 803.

प्रेति (von 3. इ mit प्र) f. *Weggang, Flucht:* धनोरधि विषुणक्ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः Ṛv. 1, 33,4. VS. 15,6. प्रेत्या एत्यै सं चाञ्च प्र च सारय 27,45.

प्रेतिक m. = प्रेत *die Seele eines Verstorbenen, Geist, Gespenst* Ratnâvadânam. 48. 153.

प्रेतिवत् adj. *das Wort* प्रेति oder *eine Form von* 3. इ *mit* प्र *enthaltend* TS. 3,1,7,2.

प्रैतीषणि (प्रेति + इ°) adj. *fortstrebend:* Agni Ṛv. 6, 1, 8. = प्राप्तगमन Sâj.

प्रेतेश (प्रेत + ईश) m. *der Herr der Verstorbenen*, Bein. Jama's Mit. 141, 16.

प्रेत्य absolut. s. u. 3 इ mit प्र.

प्रेत्यजाति (प्रे° + जा°) f. *die Stellung im künftigen Leben* MBh. 12,7885.

प्रेत्यभाज् (प्रे° + भाज्) adj. *nach dem Tode in den Besitz von Etwas gelangend, — die Früchte von Etwas geniessend* Hariv. 1976.

प्रेत्यभाव (प्रे° + भाव) m. *der Zustand nach dem Tode* MBh. 1, 1575. 12,7885. 13,846. 1569. R. 2,29,17. 18. Gautama 1,19.

प्रेत्यभाविक (vom vorherg.) adj. *auf den Zustand nach dem Tode sich beziehend* (Gegens. ऐहलौकिक) MBh. 14, 1039. — Wohl fehlerhaft für प्रैत्य°.

प्रेत्वन् (von 3. इ mit प्र) 1) adj. (f. प्रेत्वरी) *ledig laufend* (vom Vieh) Kâṭh. 33,1. Pañkav. Br. 6,8,13. — 2) m. *a) Wind.* — *b)* Bein. Indra's Med. n. 94. — Statt प्रेत्वा haben ÇKDr. und Wilson in Med. प्रेमा vor Augen gehabt. Vgl. प्रेत्वन्.

प्रेन्वन n. nom. act. von इन्व् mit प्र P. 8,4,2, Vârtt. 2, Sch.

प्रेन्वनीय partic. fut. pass. von इन्व् mit प्र ebend.

प्रेप्सा (vom desid. von आप् mit प्र) f. 1) *das Habenwollen, Verlangen, Begehren:* कृर्यतिः प्रेप्साकर्मा Nir. 7,17. — 2) *Voraussetzung, Annahme:* (कीकटाः) किं कृताः किं क्रियाभिरिति प्रेप्सा वा Nir. 6,32.

प्रेप्सु (wie eben) adj. 1) *zu erlangen wünschend, verlangend nach, suchend;* mit dem acc.: मर्यादाक्रमणा Spr. 3636. कवियशः Ragh. ed. Calc. 1,3. किम् MBh. 3, 13328. स्वराष्ट्रम् 4,142. सौवलस्य वधम् 2,2551. अन्योऽन्यस्यान्तरं प्रेप्सू 4,350. am Ende eines comp.: फल° R. Gorr. 2, 65,7. अफल° Bhag. 18, 23. प्राण° Draup. 8, 33. उदय° MBh. 1, 308. जय° M. 7, 197. सर्वस्य हित° 5, 46. अन्तर° N. 7, 2. R. 4, 5, 3. MBh. 3, 11807. गज° Daç. 1, 22. भीष्म° *suchend, es auf ihn abgesehen habend* MBh. 6,5111. 14,1788. तत्प्रेप्सु m. Bez. *einer best. Desiderativform* AV. Prât. 4,29 (vgl. Whitney zu der St.). ईर्षतीति सिद्धस्तत्प्रेप्सुः Nir. 6, 28. — 2) *voraussetzend, annehmend:* अयमेवास्ति लोको नापर इति प्रेप्सुः Nir. 6,32.

प्रेम 1) am Ende eines adj. comp. (f. आ) st. प्रेमन् *Liebe, Zuneigung:* सप्रेमाम् *von Liebe erfüllt* Kathâs. 17, 132. सप्रेमा (könnte auch auf सप्रेमन् zurückgeben) 28,78. — 2) f. प्रेमा *a)* = प्रेमन् in प्रेमाबन्ध. — 3) *ein best. Metrum:* a. b. d. — — ◡ — — ◡ ◡ — ◡ — —, c. ◡ — — ◡ — — u. s. w. Hall in Journ. of the Am. Or. S. 6, 514.

प्रेमन् (von 1. प्री) 1) m. n. *Liebe, Zuneigung, Gunst, Zärtlichkeit* AK. 1, 1, 7, 27. 3, 4, 24, 154. H. 1377. an. 2, 275. Med. n. 94. सर्वस्य गावः प्रेमाणं सर्वस्य चारुतां गताः Ait. Br. 4, 17. TS. 5, 5, 8, 2. 7, 5, 8, 1. Çâñkh. Br. 16, 1. Pañkav. Br. 12, 12, 10. किमाधारः प्रेमा Spr. 2351. प्रेमाणः प्रेमपुष्पयः Verz. d. Oxf. H. 208, b, 31. प्रेमविस्रम्भपेशल Kathâs. 29, 8. Spr. 752. पुत्र° *Liebe zum Sohn* Megh. 45. प्रेमराशीभू 111. Vid. 124. 147. Verz. d. Oxf. H. 253, a, 3. तव यदि तथाभूतं प्रेम प्रपन्नमिमां दशाम् Spr. 2028. तदभिमते प्रेम 3196. ब्रह्मेव सुजनप्रेम दुःखमूलनिकृन्तनम् 3473. Ragh. 3, 24. Brahma-P. in LA. 56, 16. Sâh. D. 80, 7. रम्यं प्रेम न जन्मभूः Kathâs. 28, 64. 117. प्रेमलतिका Kâvjapr. 144, 12. प्रेम्णा Indr. 2, 23. MBh. 11, 827. verkürzt प्रेणा (vgl. प्रथिना, महिना und वरिणा von प्रथिमन् u. s. w.): यदेषां श्रेष्ठं यदरिप्रमासीत्प्रेणा तदेषां निहितं गुहाविः Ṛv. 10, 71, 1. प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणानुप्राविशत्ताभ्यः पुनः संभवितुं नाशक्नोत् TS. 5, 5, 2, 1. प्रेमभिर्वचनैः (ist etwa प्रेमिभि° zu lesen?) *durch Liebesworte* Sâh. D. 53, 19. Am Ende eines adj. comp. Prab. 41, 4; vgl. प्रेम. — 2) m. n. *Freude,* = हर्ष (नर्मन् ÇKDr.) Med. m. *Scherz, Spass* (नर्मन्) H. an. — 3) m. *Wind.* — 4) m. Bein. Indra's ÇKDr. und Wilson nach Med.; die gedr. Ausg. liest aber प्रेत्वा st. प्रेमा. — 5) m. N. pr. verschiedener Männer Râǵa-Tar. 7, 11. 33. 8, 1351. 1633. 1816. 1820. 1830. 1832. — Vgl. अ°, वि°.

प्रेमनारायण (प्रेमन् + ना°) m. N. pr. eines Fürsten Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 9, Çl. 31. — Vgl. प्रेमसाहि.

प्रेमपातन (प्रेमन् + पा°) n. *Schnupfen* Çabdar. bei Wilson.

प्रेमबन्ध (प्रेमन् + ब°) m. *Liebesband, Liebe, Zuneigung* Spr. 2027. Râǵa-Tar. 4, 21. — Vgl. प्रेमाबन्ध.

प्रेमभाव (प्रेमन् + भाव) m. *Liebe, Zuneigung* R. 2, 29, 16.

प्रेमवत् (von प्रेमन्) adj. *von Liebe erfüllt;* f. वती *die Geliebte* H. 516, Sch.

प्रेमसाहि (प्रेमन् + साहि = شاه) m. = प्रेमनारायण Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7, 9, Çl. 33. 10, Çl. 34.

प्रेमाबन्ध m. = प्रेमबन्ध Spr. 817.

प्रेमामृत (प्रेमन् + अ°) n. Titel eines metrischen Verzeichnisses von 112 Namen Kṛshṇa's Hall 147.

प्रेमिन् (von प्रेमन्) adj. *von Liebe erfüllt* ÇKDr.

प्रेयंस् (von 1. प्री) m. und प्रेयस् n. in der Rhetorik *Schmeichelei* Pratâpar. 67, a, 8. पुरुषदोषनिवृत्त्यर्थं प्रेयान्मतः 67, b, 7. प्रेयः प्रियतराख्यानं चाटूक्तौ यद्विधीयते 69, a, 1. प्रेयोऽलंकार Kuvalaj. 158, 6. — Belege für das adj. s. u. प्रिय.

प्रेयस्ता (von प्रेयंस्) f. *das Liebersein* Râǵa-Tar. 3, 495.

प्रेयस्त्व (wie eben) n. dass. Bhâg. P. 4, 22, 32.

प्रेयोऽपत्य (प्रेयंस् + अ°) m. *Reiher* Çabdârthak. bei Wilson.

प्रेरक (vom caus. von ईर् mit प्र) nom. ag. *antreibend, Antreiber, Anreger:* मनः षष्ठं तथा देव प्रेरकं तत्र तत्र ह Hariv. 14928. कर्तुः प्रेरको हेतुसंज्ञः स्यात् P. 1, 4, 55, Sch. तस्य तत्प्रेरकाणां (fälschlich तत् प्रे° bei Tr.) च Râǵa-Tar. 1, 148. हृदयादि° Verz. d. Oxf. H. 250, b, 24. प्रेरक und davon nom. abstr. °त्व n. Schol. bei Wilson, Sâṁkhjak. S. 55.

प्रेरण (wie eben) n. 1) *das Hinaustreiben;* s. पशु°. — 2) n. und °णा f. *das Antreiben, Antrieb* Dharmadîpikâ im ÇKDr. Vop. 18, 1. Hit. 88,

4. प्रेरणमिव — करोति गतिं प्रति Git. 11, 5. In comp. mit dem subj. Râǵa-Tar. 5, 183. 316. 478. Kathâs. 20, 128. Naish. 3, 55. — 3) *Thätigkeit, Handlung,* n. Jâǵn. 3, 78. °णा f. Megh. 69.

प्रेरणीय (wie eben) adj. *anzutreiben:* अस्मद्गिरा °यो विकारकरणाय सः Râǵa-Tar. 1, 142.

प्रेरितर् (wie eben) nom. ag. *Antreiber* Çvetâçv. Up. 1, 12.

प्रेर्वन् (wie eben) Uṇâdis. 4. 116. 1) m. *das Meer.* — 2) f. प्रेर्वरी Uǵǵval. *Fluss* Schol. zu Uṇ. 4, 118.

1. प्रेष्, प्रेषते *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 16, 18. क्रेष् v. l. Vgl. 1. इष् mit प्र.

2. प्रेष् (1. इष् mit प्र) f. *Drang:* अस्य प्रेषा हेमना पूयमानः R̥V. 9, 97, 1.

प्रेष (von 1. इष् mit प्र) m. = प्रैष Vop. 2, 12. *Antrieb, Streben:* ऋतस्य R̥V. 1, 68, 5. Nach Ǵaṭâdh. im ÇKDr. = प्रेषण und पीडा *Schmerz, Pein.*

प्रेषक (vom caus. von 1. इष् mit प्र) nom. ag. *der den Befehl zu Etwas giebt* Vjutp. 107. MBh. 5, 1346.

प्रेषण (wie eben) n. 1) *das Absenden* (eines Boten): कृतस्य धार्तराष्ट्रेण प्रेषणं पाण्डवान्प्रति MBh. 1, 377. R. 1, 3, 36. AK. 3, 3, 84. H. 277. — 2) *das Absenden mit einem Auftrage, Auftraggeben, Geheiss, Befehl* AK. 3, 4, 29, 221. Bhâg. P. 3, 20, 26. P. 3, 3, 163, Sch. जानीयात्प्रेषणे भृत्यान् Spr. 970. पुष्पैः फलैः प्रेषणैश्च तोषयामास (ताम्) so v. a. *durch Ausführung von Aufträgen* MBh. 1, 3207. °कृत् *einen Auftrag —, einen Befehl ausführend* 3226.

प्रेषणाध्यक्ष (प्रेषण + अ°) m. *der Aufseher über die Befehle* (der Fürsten), *Haupt der Verwaltung, Minister des Innern* Spr. 706.

प्रेषयितर् (vom caus. von 1. इष् mit प्र) nom. ag. *der Aufträge —, Befehle ertheilt* R. 5, 1, 66. 68.

प्रेषित s. u. 1. इष् mit प्र und अतिप्रेषित.

प्रेषितव्य (vom caus. von 1. इष् mit प्र) adj. *aufzufordern:* नर्तुप्रैषैः प्रेषितव्यम् Ait. Br. 5. 9.

प्रेष्ठ (von 1. प्री) 1) adj. s. u. प्रिय. — 2) f. आ *Bein* Çabdar. im ÇKDr.

प्रेष्य (vom caus. von 1. इष् mit प्र) 1) adj. *zu schicken, zu senden:* कन्या हि तत्र न प्रेष्या Kathâs. 12, 3. — 2) m. = प्रैष्य Vop. 2. 12. *Diener* AK. 2, 10, 17 (nach ÇKDr., während unsere Ausgaben प्रैष्य lesen). H. 360. Halâj. 2, 214. Ait. Br. 7, 29. Çâṅkh. Br. 17, 1. M. 3, 9. 153. 242. N. 17, 32. Indr. 5, 20. MBh. 9, 3605 (wo प्रेष्यवदाश्रितः zu lesen ist). R. 2, 33. 2. 50, 24. 91, 62. 6, 82, 97. Mârk. P. 125, 14. Varâh. Bṛh. S. 45, 13. 50, 25. °वर्ग R. 1, 17, 14. °जन *Dienerschaft* M. 7. 125. *Diener* Prab. 77, 16. राज° N. 21, 25. °वधू *Dienerin* Draup. 6, 9. प्रेष्या f. dass. MBh. 1, 5406. Vikr. 81, 4. Sâh. D. 47, 12. Cit. beim Schol. zu Çâk. 9, 6. अन्तःपुर° H. 521. Halâj. 2, 336. Am Ende eines adj. comp.: ताः सप्रेष्याः सपरिच्छदाः MBh. 1, 5326. — 3) n. *das Dienersein:* शूद्र° Jâǵn. 3, 241; fehlerhaft für प्रैष्य. — Vgl. कार्य° (adj. *der in einer Angelegenheit abgesandt wird*) und ग्राम°.

प्रेष्यकर adj. *Jmdes Befehle ausführend:* पत्युः प्रेष्यकरा कृपा: MBh. 7, 986. Wohl fehlerhaft für प्रेषकर.

प्रेष्यता (von प्रेष्य) f. *der Stand eines Dieners, Knechtschaft* M. 12, 70. N. 16, 1. विराट° *bei* Vir. Spr. 2638.

प्रेष्यत्व (wie eben) n. dass. MBh. 5, 559. Varâh. Bṛh. S. 52, 68. पर° *bei Andern* M. 12, 78.

प्रेष्यभाव (प्रेष्य + भाव) m. *der Stand eines Dieners* oder *einer Dienerin* Mâlav. 87. 69, 14.

प्रेष्यात्व (von प्रेष्या) f. *der Stand einer Dienerin* Râǵa-Tar. 6, 21.

प्रेङ्खण n. nom. act. von ईङ्ख् mit प्र P. 8, 4, 31, Sch.

प्रेहिकटा (प्रेहि, 2. sg. imperat. von 3. इ mit प्र, + कट) f. *eine Handlung, bei der keine Matten sein dürfen,* gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2, 1, 72. — Vgl. प्रोहकटा.

प्रेहिकर्दमा (प्रेहि + कर्दम) f. *eine Handlung, bei der kein Schmutz sein darf,* ebend. — Vgl. प्रोहकर्दमा.

प्रेहिद्वितीया (प्रेहि + द्वितीय) f. *eine Handlung, bei der kein Zweiter sein darf,* ebend.

प्रेहिवाणिजा (प्रेहि + वाणिज) f. *eine Handlung, bei der keine Kaufleute sein dürfen,* ebend.

प्रैकीय् (denom. von 1. प्र + एक), °यति = प्रेकीय् Vop. 2, 4.

प्रैय n. nom. abstr. von प्रिय gaṇa पृथ्वादि zu P. 5, 1, 122.

प्रैयक m. patron. von प्रियक gaṇa बिदादि zu P. 4, 1, 104.

प्रैयङ्गव s. प्रैय्यङ्गव.

प्रैयमेध adj. von प्रियमेध Ait. Br. 8, 22 (v. l. प्रय्यमेध). n. N. eines Sâman Ind. St. 3. 225, *b.* — Vgl. प्रैय्यमेध.

प्रैयरूपक n. nom. abstr. von प्रियरूप gaṇa मनोज्ञादि zu P. 5, 1, 133.

प्रैयव्रत adj. *zu* Prijavrata *in Beziehung stehend:* वंश Bhâg. P. 5, 6, 15. 15, 14. m. patron. 20, 14. 25.

प्रैय्यङ्गव adj. von प्रियङ्गु *Fennich* TS. 2, 2, 11, 4. Kâṭh. 10, 11. — Die richtige Form ist प्रैयङ्गव.

प्रैय्यमेध adj. fälschlich für प्रैयमेध TBr. 2, 1, 9, 1. m. patron.: प्रैय्यमेधा वै नाम ब्राह्मणा आसंस्ते सर्वमविदुः Kâṭh. 6, 1 in Ind. St. 3. 474.

प्रैष (von 1. इष् mit प्र) m. P. 6, 1, 89, Vârtt. 3. = प्रेष Vop. 2, 12. *Aufforderung, Geheiss, Befehl;* insbes. *in der Liturgie,* AK. 3, 4, 29, 221. H. an. 2, 566. Med. sh. 19. fg. AV. 5, 26, 4. 11, 7, 18. देवानामिमं घोरैः क्रूरैः प्रैषैरभिप्रेष्यामि 16, 7, 2. Ait. Br. 2, 18. 3, 9. 5, 9. 6, 14. TS. 7. 3, 11, 2. VS. 19, 19. Çat. Br. 4, 1, 3, 15. होता यक्षत्प्रजापतिमिति प्रैषः 13, 5, 2, 23. Çâṅkh. Br. 28, 1. अनुवाचन° Kâtj. Çr. 1, 9, 13. 9, 13, 34. 14, 12. 15, 4, 4. 19, 4, 3. 6, 10. Âçv. Çr. 1, 5. 3, 2. 6. 5, 8. 6, 11. R̥V. Prât. 1, 14. P. 3, 3, 163. 8, 2, 104. Schol. zu P. 3, 3, 8. MBh. 2, 1989. Uçanas bei Kull. zu M. 7, 154. Die Lexicographen kennen noch folgende Bedd.: मर्दन AK. Med. पीडन H. an. क्लेश und उन्माद Med. — Vgl. पुरः° und प्रति°.

प्रैषकृत् (प्रैष + कृत्) adj. *die Befehle ausführend, Diener* Lâṭj. 9, 8, 6. Kauç. 26. 39. 87.

प्रैषणिक (von प्रेषण) adj. *von Aufträgen* d. i. *von der Besorgung von Aufträgen lebend* gaṇa वेतनादि zu P. 4, 4, 12. *der sich zur Besorgung von Aufträgen eignet* gaṇa छेदादि zu P. 5, 1, 64.

प्रैषम् absolut. s. u. 1. इष् mit प्र.

प्रैषिक adj. *zu den* Praisha *gehörig* oder *mit* Praisha *verbunden* Nir. 8, 22.

प्रैष्य P. 6, 1, 89, Vârtt. 3. 1) m. = प्रेष्य Vop. 2, 12. *Diener* AK. 2, 10, 17 (nach ÇKDr. Bhar. zu AK.). प्रैष्यं (adj.) जनम् AV. 5, 22, 14. M.

8,102. R. Gorr. 2,83,13. नृपति° 19. °जन 22. प्रैष्यः प्रैष्यानुगः 117,6. — 2) प्रैष्या f. = प्रेष्या *Dienerin* M. 8,363. AK. 2,6,1,18. प्रैष्यां पापीयसीं (प्रैष्यं पापीयसां Schl.) यातु R. Gorr. 2,79,4. — 3) n. (von प्रेष्य) *der Stand eines Dieners, Knechtschaft* M. 2,32. प्रैष्यं पापीयसां यातु R. 2, 75,21. Varâh. Bṛh. S. 52,72. प्रैष्यं कुर्वन् Kathâs. 30,95; vgl. प्रेष्य 3.

प्रैष्यभाव (प्रैष्य + भाव) m. *der Stand eines Dieners, Knechtschaft* Kumâras. 6, 58.

प्रोक्त s. u. वच् mit प्र. प्रोक्तकारिन् adj. *der das thut, was ihm gesagt worden ist*, Bhâg. P. 9,18,44.

प्रोक्षण (von 1. उक्ष् mit प्र) n. 1) *das Sprengen, Besprengung*, welche beim Thieropfer zugleich *die Weihung des Thieres ist* (vgl. पशुं व्रीहियवमतीभिरद्भिः पुरस्तात्प्रोक्षति ग्रमुष्मै त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति तासां पाययित्वा दक्षिणमनु बाहुं निनयेत् Âçv. Gṛhj. 1,11); = सेचन Trik. 3,3,133. Med. ṇ. 65. — TS. 2,2,10,2. Çat. Br. 3,5,4,17. 6,1,11. उपाकरणं प्रोक्षणं पर्यग्निकरणमित्यावृतः पाशुबन्धिक्यः Çâṅkh. Çr. 4,20,4. Gṛhj. 1,3. 6,2. Âçv. Gṛhj. 2,4. 4,8. Kâtj. Çr. 6,3,23. 8,7,12. ग्रपाम् 2,3,36. हविषः 37. पात्र° 6,2,5. 8,6,28. वेदि° 17,3,27. Kaṇ. 6,2,2. गवाम् MBh. 3,529. Hariv. 11969. Bhâg. P. 9,6,8. ग्रद्भिस्तु प्रोक्षणं शौचं बहूनां धान्यवाससाम् M. 5,118. 115.122. Jâǵn. 1,184. Mârk. P. 35,8. 9. eines Leichnams vor der Beerdigung (खनन) Çaunaka bei Mallin. zu Ragh. 8,25. = वध *Tödtung des Opferthieres* AK. 2,7,25. Trik. H. 830. Med. — 2) f. प्रोक्षणी und °णि pl. *Sprengwasser, Weihwasser* (*Wasser mit eingestreuten Reis- und Gerstenkörnern*) AV. 5,26,6. 10,9,3. VS. 1,28. Ait. Br. 5,28. TBr. 3,2,9,14. 2,1,5,1. TS. 1,6,9,4. 2,6,4,4. 6,2,1,5. Çat. Br. 1,1,3, 3. 3,3,1. 3,6,1,7. Kâtj. Çr. 2,3,40. 6,33. 34. 7,6. 5,4,7. पशुं प्रोक्षणीभिः प्रोक्षति 6,3,31. Çâṅkh. Gṛhj. 1,23. प्रोक्षणीम् Hariv. 2204.

प्रोक्षणीय (von प्रोक्षण) n. *Weihwasser*, sg. Hariv. 2158. pl. 1562. Mârk. P. 92, 20.

प्रोक्षित s. u. 1. उक्ष् mit प्र; nach H. an. 3,283 und Med. t. 136 *besprengt* (सिक्त) und हत *getödtet* (von einem Opferthier); nach Halâj. 2,262 das letzte.

प्रोक्षितव्य (von 1. उक्ष् mit प्र) adj. *zu besprengen* Mârk. P. 35,17.

प्रोघीय् (denom. von 1. प्र + ग्रोघ), °यति = प्रौघीय् Vop. 2,4.

प्रोच्चैस् (1. प्र + उ°) adv. 1) *überaus hoch, in sehr hohem Grade*: प्रोच्चैःपौरुषभूषणानि (कुलानि) Prab. 35,11. — 2) *sehr laut*: विक्रुश्य Pańkat. 78,6. क्वा क्वेति चक्रे Z. d. d. m. G. 14,573,25.

प्रोज्जासन (vom caus. von जस् mit प्रोद्) n. *Mord, Todtschlag* H. 370.

प्रोञ्छन (von उञ्छ् mit प्र) n. *das Abwischen, Wegwischen*: उच्छिष्ट° Kull. zu M. 2,241. प्रोञ्छनैर्वामपादेन दरिद्रो भवति ध्रुवम् Rudrajâm. im ÇKDr.

प्रोठम् indecl. gaṇa तिष्ठद्ग्वादि zu P. 2,1,17. — Vgl. प्रौठ.

प्रोणठ m. *Spucknapf* Hâr. 47.

प्रोत s. u. वा, वयति mit प्र.

प्रोतय् (von प्रोत) *einschlingen, einstecken, einfügen*: °यित्वा Schol. zu Kâtj. Çr. 53,5. 221,8. 643,24.

प्रोति m. N. pr. eines Mannes Çat. Br. 12,2,2,13. Könnte in 1. प्र + ऊति zerlegt, aber auch von वा, वयति mit प्र abgeleitet werden.

प्रोतोत्सादन (प्रोत + उ°?) n. *Sonnenschirm* Trik. 2,8,32.

प्रोत्कट (1. प्र + उ°) adj. in Verb. mit भृत्य wohl so v. a. *der oberste Diener* Pańkat. 156,19. *Favoritdiener* Benfey.

प्रोत्कण्ठ (1. प्र + उ°) adj. *den Hals weit ausstreckend*: प्रोत्कण्ठ उद्गायति so v. a. *aus vollem Halse* Bhâg. P. 7,7,34.

प्रोत्तान (1. प्र + उ°) adj. *weit ausgestreckt*: °कराग्र दातारः Varâh. Bṛh. S. 67,39.

प्रोत्तुङ्ग (1. प्र + उ°) adj. *sehr hoch* Spr. 440. कुञ्जर Kathâs. 19,63. °वप्रप्राकार° Mârk. P. 66,9. तट Spr. 397. स्तन 477. 1313.

प्रोत्फल (1. प्र-उद्-फल) m. *ein best. der Weinpalme ähnlicher Baum* Çabdam. im ÇKDr.

प्रोत्फुल्ल (von फल् mit प्रोद्) adj. *weit geöffnet*: °नयन adj. MBh. 1, 5078. 12,4156. *vollkommen aufgeblüht*: पङ्कज, कुसुम, पुष्प Spr. 2521. Verz. d. Oxf. H. 83,b,10. Kaurap. 16.

प्रोत्साह (von सह् mit प्रोद्) m. *eine grosse Anstrengung* Kathâs. 16,97.

प्रोत्साहन (vom caus. von सह् mit प्रोद्) n. *das Muthmachen, Aufstacheln, Reizen* MBh. 1,422. 456. ग्रशक्तानामिवास्माकं प्रोत्साहननिमित्तकम्। ग्रुतं ते वचनम् 3,5597. R. 6,12,7. Daçak. in Benf. Chr. 180, 23. ग्रनियुज्यमानशिल्पोपाय° Kull. zu M. 9,259. धर्मश्रावणप्रोत्साहनकथा Dvâvimçatjavad. 4.

प्रोथ् s. प्रुथ्.

प्रोथ Uṇâdis. 2,12. m. n. gaṇa ग्रर्धर्चादि zu P. 2,4,31. Trik. 3,5,14. Siddh. K. 249,a, 7. 1) *die Nüster beim Pferde* (von प्रुथ्), m. n. AK. 2, 8,2,17. Med. th. 10. Cit. bei Uǵǵval. m. Trik. 3,3,197. H. an. 2,218. Halâj. 2,286. Viçva bei Uǵǵval. n. H. 1243. प्रुथ° adj. N. 19,13. Varâh. Bṛh. S. 65,2. 92,4. *die Schnauze des Ebers* Aré. 3,19. — 2) m. = कटिप्रोथ *Hinterbacke* Trik. 3,3,197. H. an. Med. Viçva. — 3) m. *Unterrock* Trik. 2,6,33. — 4) m. *Mutterleib* (स्त्रीगर्भ) Viçva. Diese und die folgende Bed. gehen wohl auf eine zurück, da गर्त und गर्भ leicht verwechselt werden konnten. — 5) m. *Grube* (गर्त). — 6) m. *Schreck* (भीषण) Uṇâdivr. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — 7) adj. oder m. *ein Reisender* = ग्रधग H. an. Med. = प्रस्थित (wofür ÇKDr. स्थापित gelesen hat) Schol. zu Uṇ. 2,12. वृत्तांतरं मुदक्रांतं च प्रियं प्रोथमनुव्रजेत् Cit. bei Uǵǵval.; zu dieser verdorbenen Stelle verweist Aufrecht auf Pat. zu P. 1,4,56: ग्रा वनान्तादोकान्तात्प्रियं पान्थमनुव्रजेत् (vgl. auch Çâk. 54, 21). Hiernach könnte man verbessern वृत्तान्तमुदकान्तं च. प्रोथ hält Aufrecht in dieser Verbindung für eine Corruption von प्रोष्य, es könnte aber auch ein verlesenes पान्थ sein. Nach Trik. 3,1,17 ist प्रोथ = प्रथित (wohl nur fehlerhaft für प्रस्थित) *berühmt*.

प्रोथ॑ (von प्रुथ्) m. *das Pusten, Schnauben*: घर्न्॑ताम् RV. 10.94.6.

प्रोथिन् (von प्रोथ 1.) m. *Pferd* H. ç. 176.

प्रोद्घोषणा (vom caus. von घुष् mit प्रोद्) f. *lautes Ausrufen*, — *Bekanntmachen* Kathâs. 24,231.

प्रोद्दण्ड adj. als Beiw. von गण्ड (eines Elephanten) Verz. d. Oxf. H. 215,a,11 v. u. scheint nicht richtig zu sein; man hätte eher प्रोद्भिन्न erwartet.

प्रोद्दाम (1. प्र + उ°) adj. *ungeheuer, ausserordentlich*: °धामन् Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,9, Çl. 30.

प्रोद्बोध (von बुध् mit प्रोद्) m. *das Erwachen, Hervortreten:* स्वान्त° Gît. 5,18. परिमल° Verz. d. Oxf. H. No. 399.

प्रोन्माथिन् (von मथ् mit प्रोद्) adj. *zu Grunde richtend:* विवेक° (शोकद्रुम) Prab. 82,17.

प्रोम्भण n. nom. act. von उभ्, उम्भ् mit प्र Siddh. K. zu P. 8,4,32.

प्रोर्णुनविषु (vom desid. von ऊर्णु mit प्र) adj. *zu verdecken —, zu verhüllen beabsichtigend,* mit dem acc. Bhaṭṭ. 9,36.

प्रोष (von 1. प्रुष्) m. *das Brennen* Râǵan. im ÇKDr. — Vgl. प्लोष.

प्रोषक m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,376 (VP. 196).

प्रोषित s. u. वस्, वसति mit प्र.

प्रोषितभर्तृक (von प्रो° + भर्तर्) adj. f. आ *deren Gatte verreist ist* Pratâpar. 5,b,1. देशान्तरगते कान्ते खिन्ना प्रोषितभर्तृका 6,a,4. Sâh. D. 119. प्रमदाजन Ṛt. 6,9.

प्रोषिवंस् s. u. वस्, वसति mit प्र.

प्रोष्ठ 1) m. *Bank, Schemel* TBr. 2,7,17,1. — 2) *eine Karpfenart* (s. शफरी), m. Râjam. zu AK. f. ई AK. 1,2,3,18. H. 1346. Halâj. 3,36. — 3) m. *Stier* Schol. zu P. 5,4,120. — 4) m. N. pr. eines Mannes gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112. — 5) m. pl. N. pr. eines Volkes MBh. 6,369 (प्रोष्ठाः VP. 193). — Viell. eine Zusammenziehung von प्रावस्थ (von स्था mit प्राव,; vgl. ओष्ठ.

प्रोष्ठपद (प्रोष्ठ + पद) eig. *Schemelfuss, Bankfuss;* m. f. N. *eines Doppel-*Nakshatra, später auch भद्रपदाः genannt; du. und pl. P. 5,4, 120. 1,2,60. AK. 1,1,3,24. H. 115. AV. 19,7,5. TBr. 1,5,3,9. TS. 4, 4,10,3. Âçv. Çr. 2,1. Gṛhj. 2,10. Çâṅkh. Gṛhj. 1,26. 4,17. MBh. 5,3898. R. 1,19,9. P. 7,3,18. पूर्वाः प्रोष्ठपदाः MBh. 13,4267. Weber, Nax. 2,375. Whitney in Journ. of the Am. Or. S. 6,321. fg. 341. 467. Hier und da fälschlich प्रौ° gedruckt, z. B. MBh. 6,82. Mârk. P. 33,15 (°पदे — उत्तरे sg.). 58,48.

प्रोष्ठपाद adj. f. ई 1) *der seine Füsse* (पाद) *auf einer Bank* (प्रोष्ठ) *liegen hat;* s. प्रौढपाद. — 2) *unter dem Gestirn* Proshṭhapadâ *geboren* P. 7,3,18.

प्रोष्ठिक m. N. pr. eines Mannes gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

प्रोष्ठेशय (प्रोष्ठे, loc. von प्रोष्ठ, + शय) adj. *auf einer Bank schlafend* Ṛv. 7,55,8.

प्रोष्ण (1. प्र + उ°) adj. *brennend heiss* Spr. 2372.

प्रोष्य (von वस्, वसति mit प्र) adj. *wandernd:* सर्वाननुद्रान्त्सलिलान्स्थावराः प्रोष्यांश्च ये TBr. 3,12,3,2.

प्रोष्यपापीयस् (प्रोष्य, absolut. von वस्, वसति mit प्र, + पा°) adj. *nach dem Aufenthalt in der Fremde noch schlechter geworden* gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2,1,72.

प्रोह m. *Fussknöchel beim Elephanten* Trik. 2,8,38. *Elephantenfuss* und *Gelenk* (गजांघ्रिपर्वणोः) Med. h. 5. adj. *geschickt* (निपुण) und = तर्क (adj.!) Med. Zur letzten Bed. vgl. 2. ऊह. — Vgl. प्रौह.

प्रोहकटा f. nach Gold. (u. अपेहिकटा) v. l. der Kâçikâ für प्रेहिकटा im gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2,1,72. प्रोह ist 2. sg. imperat. von 1. ऊह् mit प्र.

प्रोहकर्दमा (प्रोह + कर्दम) f. *eine Handlung, bei der der Schmutz weggekehrt wird,* gaṇa मयूरव्यंसकादि zu P. 2,1,72. — Vgl. प्रेहिकर्दमा.

प्रोहण n. nom. act. von ऊह् mit प्र P. 8,4,31, Sch.

प्रोह्यपदि adv. gaṇa द्विदण्ड्यादि zu P. 5,4,128. vielleicht *indem man den Fuss* (पद्) *wegschiebt* (प्रोह्य von 1. ऊह् mit प्र).

प्रौक्त (von प्रोक्त) adj. *die Bedeutung von* तेन प्रोक्तम् (P. 4,3,101) *habend,* von einem Suffix Pat. zu P. 4,2,64.

प्रौघीय् (denom. von 1. प्र + ओघ), °यति = प्रोघीय् Vop. 2,4.

प्रौढ (von वह् mit प्र) adj. f. आ P. 6,1,89, Vârtt. 3. Vop. 2,11. 1) *erwachsen, ausgewachsen, vollständig entwickelt* AK. 3,2,26. H. 1495. Hariv. 6068. Râǵa-Tar. 5,457. कुमारी कथिता कन्या किंचित्प्रौढा सुवासिनी Halâj. 2,328. °वत्सा adj. 114. H. 1267. — 2) *üppig* (von Pflanzen) Spr. 1928. Kâvjâd. 2,236. प्रौढपुष्पैः कदम्बैः Megh. 26. अनतिप्रौढवंश 77. अतिप्रौढयौवना *in voller Jugend stehend* Hit. 39,19. *alt* Çabdârthak. bei Wils. प्रौढा *ein Frauenzimmer zwischen 30 und 55 Jahren* ebend. — 3) *gross, stark, dicht, heftig:* °दोर्दण्ड Prab. 81,14. °जलद Spr. 294. Inschr. in Journ. of the Am. Or. S. 7,9, Çl. 30. 32. पर्वतप्रौढगाढैः सुप्राकारैः ebend. 7,6, Çl. 15. ध्वान्त Çiç. 4,62. यशस् Verz. d. Oxf. H. 258,b,30. नाद Pańkat. ed. orn. 37,18. प्रताप Kaurap. 21. मन्मथ Mallin. zu Ragh. 19,9. प्रेमन् Prab. 41,4. प्रणय Kathâs. 13,196. प्रीति Râǵa-Tar. 3,278. सामर्थ्य 5,476. सुरत Spr. 3752. चित्ताकरण Verz. d. Oxf. H. 32,a,11. ईषत्प्रौढार्थसंदर्भा सात्त्वती वृत्तिरिष्यते Pratâpar. 10,a,7. ब्राह्मण *das grosse* Brâhmaṇa Sâj. bei Müller, Ṛv. I, xxvii. Bez. eines der 7 Ullâsa (*mysteriorum gradus* Aufrecht) Verz. d. Oxf. H. 91,b,41. Bez. eines der 7 Rûpaka (s. u. दृढ 2,a). Am Ende eines comp. *erfüllt von, voll von:* मृदुप्रौढा (श्री) Spr. 4288. प्रौढम् adv. in प्रौढाकृष्ट v. l. für क्रोडाकृष्ट und पादाकृष्ट Çâk. 32. — 4) *mit Selbstvertrauen ausgerüstet, keck, anmaassend, frech;* = प्रगल्भ H. 343. Halâj. 2,231. Dhûrtas. 85,10. पुरु° Bhâg. P. 3,2,9. °प्रिया Ragh. 9,58. प्रौढाङ्गना Spr. 311. f. subst.: स्मरमन्दीकृतव्रीडा प्रौढा संपूर्णयौवना Pratâpar. 6,b,1. अप्रौढ *schüchtern* Spr. 3833. अप्रौढा = मुग्धा Schol. zu Çâk. 24. प्रौढवाद *ein arroganter Ausspruch* (vgl. प्रौढिवाद u. प्रौढि) Schol. zu Kap. 1,93. प्रौढोक्तिरुत्कर्षाहेतौ तद्धेतुत्वप्रकल्पनम् Kuvalaj. 127,6. Pratâpar. 84,b,6. — प्रौढ Bhartṛ. Suppl. 18 fehlerhaft für प्रौढि.

प्रौढचरितनामन् (प्रौढ-च° + ना°) (wohl n. pl.) *Verzeichniss von Beinamen* Kṛshṇa's, *die auf seine Heldenthaten im erwachsenen Alter Bezug haben.* Hall 146.

प्रौढत्व (von प्रौढ) n. *Selbstvertrauen, Keckheit* Kathâs. 47,110.

प्रौढपाद M. 4,112 adj. von Kull. durch आसनारूढपाद *der seine Füsse auf eine Bank gelegt hat, auf einer Bank liegen hat,* erklärt. Offenbar fehlerhaft für प्रोष्ठपाद.

प्रौढप्रतापमार्तण्ड (प्रौ°-प्र°-मा°) Titel einer Schrift Hall 174.

प्रौढमनोरमा (प्रौढ + म°) f. Titel eines Commentars zur Siddhântakaumudî, verfasst von dem Autor des Grundwerkes, Colebr. Misc. Ess. II, 13. 41. Verz. d. Oxf. H. No. 356.

प्रौढान्त (प्रौढ + अन्त) Bez. einer der 7 Ullâsa (s. u. प्रौढ 3. am Ende) Verz. d. Oxf. H. 91,b,41.

प्रौढि (von वह् mit प्र) f. P. 6,1,89, Vârtt. 3. Vop. 2,11. 1) *Wachsthum, Zunahme:* यथा यथा च दंपत्योः प्रौढिं परिचयो ययौ Kathâs. 14,63. *Reife, hoher Grad:* मन्त्रिमुख्यमति° 33,94. — 2) *Selbstvertrauen, ein*

Gefühl der Sicherheit, Keckheit; = किंपदेतिका (किंपदेङ्गिका) H. 300. Trik. 1,1,129. Vop. 25,17. वाचि Kathâs. 21,103. वितथां प्रौढिं दधानैः (प्रकाश्यैः) Spr. 3763. °वाद (vgl. प्रौढवाद u. प्रौढ 4.) Muir, ST. III, 224, N. 15. व्युत्पन्नप्रौढिवनिता Bhartr. Suppl. 18 (gedr. प्रौढ).

प्रौढिभू (प्रौढि + भू), °भवति *heranwachsen, aufwachsen* Ragh. 18, 46. *zunehmen, zur Reife gelangen:* किंचित्प्रौढिभवन्मति adj. Râga-Tar. 6,326.

प्रौण adj. = निपुण *geschickt* Dhar. bei Wilson. — Vgl. प्रौह्, प्रोह्.

प्रौष्ठि m. patron. von प्रोष्ठ gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

प्रौष्ठपद adj. (f. ई) von प्रोष्ठपद, °पदा P. 7, 3, 18, Sch. मास oder m. mit Ergänzung von मास AK. 1,1,3,17. H. 154. MBh. 13,5159. R. 4,27, 10. Ind. St. 1, 59. Bhâg. P. 7, 14, 19. शुक्लपक्ष Kauç. 140. f. ई nämlich पौर्णमासी Gobh. 3, 3, 1. Âçv. Gṛhj. 2, 5. Kauç. 141. Pâr. Gṛhj. 2, 15. M. 4,95. — प्रौष्ठपदा und °पद hier und da fälschlich für प्रो° MBh. 6,82. Mârk. P. 33,15. 58,48.

प्रौष्ठपदिक adj. (f. ई) von प्रोष्ठपदा P. 4,2,35.

प्रौष्ठिकि m. patron. von प्रोष्ठिक gaṇa शिवादि zu P. 4,1,112.

प्रौह् (von ऊह् mit प्र) P. 6,1,89, Vârtt. 3. Vop. 2, 11. 1) m. *Erwägung.* — 2) m. *Elephantenfuss.* — 3) m. *Gelenk.* — 4) adj. *geschickt* H. an. 2,599. — Vgl. प्रोह्.

प्लक्ष m. in dem comp. कशप्लकौ *verborgene Theile* (des Weibes) bezeichnend: संतरां पादकौ हर । मा ते कशप्लकौ दृशन् ṚV. 8,33,19.

प्लक्ष्, प्लक्षति, °ते v. l. für भक्ष् *essen* Dhâtup. 21,27.

प्लक्ष Uṇâdis. 3,63. 1) m. *a) Ficus infectoria Willd.*, ein grosser schöner Baum mit unbedeutenden weissen Früchten, AK. 2,4,2,13. H. 1131. an. 2,566. Med. sh. 17. Viçva bei Uǵǵval. AV. 5,5,5. Ait. Br. 7,32. TS. 6,3,10,2. 7,4,12,1. TBr. 3,8,19,2. Çat. Br. 3,8,3,10. 12. Kauç. 20. 22. 75. Gobh. 4,1,6. 7,14. N. 12,3. MBh. 3,8467. 11570. 12361. 14,1222. वनस्पतीनां राजानं प्लक्षमेवादिशत् Hariv. 269. R. 3,76, 3. Suçr. 1, 141, 13. 37, 20. प्लक्षप्ररोह इव सौधतलं बिभेद Ragh. 8, 92. प्लक्षान्प्ररोहजटिलान् 13,71. 17,12. Varâh. Bṛh. S. 50,17. 52,85. 53,121. 59,8. 80 (79), 4. Mârk. P. 60,2. Lalit. ed. Calc. 94,17. 19. प्लक्षवण (प्लक्ष + वन) P. 8,4,5. *Ficus religiosa Lin.* H. an. Med. Viçva. *Thespesia populneoides Wall.* AK. 2,4,2,24. H. an. Med. Viçva. — *b) Seitenthor* (vgl. पक्षक) oder *der Platz zur Seite der Thür* (द्वाःपार्श्व) H. an. Med. — c) N. eines Dvîpa H. an. Med. Viçva. VP. 166. 197. Bhâg. P. 5,1,32. 20,1.2. Mârk. P. 54,6. °द्वीप 53,17. Trik. 2,1,4. — *d)* N. pr. eines Mannes TBr. 3, 10, 9, 3. 5. Verz. d. Oxf. H. 53, *a*, 36. — 2) f. आ Bein. des Flusses Sarasvatî (vgl. u. प्रस्रवण 3, प्लक्षजाता und प्लक्षराज): प्लक्षा देवी स्मृता — पुण्या देवी सरस्वती MBh. 3,7085. Hariv. Langl. I, 507. — Vgl. अन्यतःप्लक्षा, त्रिप्लक्ष.

प्लाक्षकीय adj. von प्लक्ष gaṇa नडादि zu P. 4,2,91.

प्लक्षजाता (प्लक्ष + जाता) adj. f. *bei der Ficus infectoria entspringend,* Beiw. der Sarasvatî MBh. 1,6455.

प्लक्षतीर्थ (प्लक्ष + तीर्थ) n. N. pr. eines Wallfahrtsortes: प्लक्षतीर्थे पुष्करिण्यां कैमवत्याम् Hariv. 1394.

प्लक्षप्रस्रवण s. u. प्रस्रवण 3.

प्लक्षराज (प्लक्ष + राज) m. *der König der* Plaksha (*Ficus infectoria*), Bez. des Ortes, wo die Sarasvatî zum Vorschein kommt, MBh. 9,2449.

प्लक्षवत् (von प्लक्ष) adj. *mit Ficus infectoria besetzt;* f. °वती N. pr. eines Flusses, viell. die Sarasvatî MBh. 13,7651.

प्लक्षसमुद्रवाचका (प्लक्ष - स° + वा°) f. Bein. des Flusses Sarasvatî Nigh. Pr.

प्लक्षस्रवण (प्लक्ष + स्र°) n. N. pr. der Oertlichkeit, wo die Sarasvatî zum Vorschein kommt, Kull. zu M. 11,77. — Vgl. u. प्रस्रवण 3.

प्लक्षावतरण (प्लक्ष + अ°) n. N. pr. eines Wallfahrtsortes MBh. 3,8375. 10525. Mârk. P. 23,28.

प्लाक्षि m. N. pr. eines Mannes ṚV. 10,63,17.

प्लब्, प्लबते = प्लु Dhâtup. 10,10, v. l.

प्लयोग (wohl = प्रयोग) m. N. pr. eines Mannes Sâj. in der Einl. zu ṚV. 8. — Vgl. प्लायोगि.

प्लव्, प्लवते = प्लु Dhâtup. 14,40.

प्लव (von प्लु *schwimmen* und *springen*) gaṇa पचादि zu P. 3, 1, 134. 1) adj. *a) schwimmend* Çâṅkh. Gṛhj. 4, 14. Suçr. 1, 138,9. — *b) vorzüglich* Muṇḍ. Up. 1,2,7. — 2) m. *a) Boot, Nachen* AK. 1,2,3,11. Trik. 1, 2,12. 3,3,417. H. 879. an. 2,529. Med. v. 16. Halâj. 3,49. ṚV. 1,182,5, AV. 12,2,48. Âçv. Gṛhj. 1,12. TS. 5,3,10,2. 7,5,3,2. Pańkav. Br. 11,10. 17. 14, 5, 17. M. 11, 19. Bhag. 4, 36. MBh. 1, 1286. 3092. 3487. धर्मं एव प्लवो नान्यः स्वर्गं द्रौपदि गच्छताम् 3,1183. 12,8630. 12283. 13,2687. 14, 1484. Hariv. 8327. R. 2, 55,5. 14 (सुमहा°). 16. 89,21. Spr. 1929. 3258. भुजप्लवैः Hid. 1,14. यथा प्लवेनौपलेन निमज्जत्युदके तरन् M. 4,194. अश्म° 190. MBh. 5,1441. प्लववत् = प्लवेनेव Brâhmaṇ. 3,4. Am Ende eines adj. comp. f. आ: शरचापप्लवा (नदी) MBh. 4,2015. 7,894. 3387. 12,3643. — *b)* = पलव *ein zum Fischfang dienender durchbrochener Korb* Trik. 1, 2,14. — *c) ein best. Schwimmvogel* AK. 2,5,34. = गात्रसंप्लव *Pelicanus fusicollis* H. 1340. = कारण्डव H. an. Med. = जलवायस H. an. = जलकाक Med. = जलकुक्कुट Mit. im ÇKDr. — VS. 24, 34. M. 5,12. 12,62. Jâǵń. 1,173. 3,214. MBh. 3,11113. 11579. 10, 267. 12,1315. 13, 5496. Hariv. 3629. R. 2,103,42 (111,49 Gorr.). 3,79,41. 4,50,14. Suçr. 1,205,13. Varâh. Bṛh. S. 72,4. Bhâg. P. 3,21,43. — *d) Frosch* AK. 1,2,3, 24. Trik. 3,3,417. H. 1354. H. an. Med. — *e) Affe* Trik. H. an. Med. — *f) Schaf* Med. — *g) ein* Kâṇḍâla AK. 2,10,20. Trik. H. 933. H. an. Med. — *h) Feind* Çabdar. im ÇKDr. — *i)* = प्लक्ष *Ficus infectoria Willd.* H. an. Med. मर्कटी in Trik. ist wohl nur ein Druckfehler für पर्कटी. — *k) eine best. Waffe:* गदापरिघनिस्त्रिंशपट्टिशायोघनप्लवैः MBh. 7,1121. — *l) das 35te (9te) Jahr im Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8,39. 40. Journ. of the Am. Or. S. 6, 180. — *m)* N. verschiedener Sâman Ind. St. 3,225,*b*. Pańkav. Br. 5,8,4. 14,5,16. Shaḍv. Br. 3,8. Lâṭj. 8,5, 14. — *n) das Schwimmen,* = प्लुति, प्लवन H. an. Med. = गति Trik. ये च गम्यन्ते प्लवेन प्लवनेन च *Schwimmen* oder *Springen* R. 4, 40, 32. तत्त्वज्ञानामृताम्भःप्लवलुलितधियाम् Spr. 3081. गच्छत्यवभृथप्लवम् *das Baden* MBh. 3,10526. तडागाम्बुकृतप्लवा Kathâs. 29,99. प्रतिपानह्रदान् — सुखप्लवान् (सुखाप्लवान् ed. Bomb.) R. 2,91,71. नयन° *das Schwimmen des Auges* Suçr. 2,401,8. — *o) das Ueberfliessen, Wasserfluth, Anschwellen eines Flusses,* = पूर H. 1087. = जलात्तर H. an. प्रावृट्काले महाप्लवः । बभूवानुदिनं मेघैर्वर्षद्भिरनुसंततम् ॥ Mârk. P. 74,8. 12. उदपानप्लवे ग्रामे MBh. 13,4524. 4568. — *p) das Schwimmen eines Vocals, gezogene Aussprache eines Vocals* (s. प्लुति); = शब्द H. an. Med. — *q) das Durch-*

gehen eines und desselben Satzes durch drei oder mehr Çloka, = कुलक H. an. Med. — r) *ein best. Metrum* Ind. St. 8, 408. fg. — s) *abschüssige Lage, Neigung, proclivitas* H. an. Med. (कुशस्थली) प्रागुदक्प्लवशीतला Hariv. 6363. पूर्वोदक्प्लवभूमौ Varâh. Bṛh. S. 47, 15. Vgl. प्लवन 3. — t) *das Springen, Sprung;* s. प्लवग, प्लवंगम. — u) *Zurückkunft* (प्रतिगति) Med. — v) *das Antreiben* (प्रेरण) Çabdar. im ÇKDr. — 3) n. *Cyperus rotundus* (कैवर्तीमुस्तक, मुस्तकभिद्) AK. 2,4,4,20. H. an. Med. *ein best. wohlriechendes Gras* (गन्धतृण) H. an. Med. — Suçr. 2, 78. 4. — Vgl. अ°, कु°, जल°, धरणी° (auch H. ç. 165), पुण्डरीक°, पोत°.

प्लवक (wie eben) m. 1) *Frosch* Halâj. 3, 40. — 2) *Jongleur* Trik. 1,1, 125. गायना नर्तकाश्चैव प्लवका वादकास्तथा MBh. 13, 1586. — 3) *ein Kâṇḍâla* Halâj. 2, 443. — 4) *Ficus infectoria Willd.* Râgan. im ÇKDr.

प्लवग (प्लव *Sprung* + 1. ग) Vop. 26, 61. 1) m. a) *Frosch* H. 1354. H. an. 3, 124. Med. g. 40. Halâj. 3, 40. Hariv. 3910. R. 2, 25, 16 (nach dem Schol. *Affe*). — b) *Affe* AK. 2, 5, 3. 3, 4, 2, 25. H. 1292. 47. H. an. Med. Halâj. 2, 76. R. 6, 109, 57. Ragh. 12, 70. Kathâs. 29, 61. प्लवगेन्द्र Bhâg. P. 9, 10, 12. — c) *ein best. Schwimmvogel,* = प्लव Çabdar. im ÇKDr. — d) *Acacia Sirissa* (शिरीष) Râgan. im ÇKDr. — e) N. pr. des Wagenlenkers des Sonnengottes H. an. Med. der Sohn des Sonnengottes H. 103. — 2) f. आ *die Jungfrau im Thierkreise* Varâh. Bṛh. 1, 5.

प्लवगति (प्लव + ग°) m. *Frosch* Çabdar. im ÇKDr.

प्लवंग (प्लवम्, acc. von प्लव + 1. ग) 1) adj. *in Sprüngen gehend*, Beiw. des Feuers MBh. 2, 1148. — 2) m. a) *Affe* AK. 2, 5, 3. H. 1292. Halâj. 2, 76. MBh. 12, 6138. Ṛt. 2, 19. — b) *Gazelle* Çabdar. im ÇKDr. — c) *Ficus infectoria Willd.* Râgan. im ÇKDr. — d) N. *des 41ten (15ten) Jahres im 60jährigen Jupitercyclus* Varâh. Bṛh. S. 8, 43. 44. Journ. of the Am. Or. S. 6, 180.

प्लवंगम (प्लवम् + गम, Vop. 26, 61. 1) m. a) *Frosch* AK. 3, 4, 22, 140. H. 1354. an. 4, 217. Med. m. 61. Halâj. 3, 40. प्लवंगमः षोडशपत्त्रशायी (*acht Monate hindurch schlafend*) विरौति (beim Beginn der Regenzeit) Hariv. 8803. R. 6, 17, 11. 12. 14. — b) *Affe* AK. H. 1291. H. an. Med. Halâj. 2, 76. M. 7, 72. R. 3, 75, 74. Kathâs. 37, 124. — 2) f. आ *ein best. Metrum* Colebr. Misc. Ess. II, 157 (III, 34).

प्लवन (von प्लु) n. 1) *das Schwimmen* Dhâtup. 22, 73. Suçr. 1, 79, 18. 98, 11. 244, 8. शिलानाम् MBh. 8, 2620. गङ्गाम्भः° *das Baden in* Râga-Tar. 6, 302. प्रालेय° Git. 1, 47. — 2) *das Springen* R. Gorr. 1. 4, 75. 4, 40. 32 (neben प्लव). 5. 3, 46. 57, 2. सागर° *über das Meer* 1, 25. 33. *von einem best. Gange der Pferde:* लङ्घनप्लवनधावनसमर्थैरश्वैः Gauḍap. zu Sâṁkhjak. 17. *das Fliegen* R. 4, 62, 6. — 3) = प्रवण (das wohl auf प्लु zurückzuführen ist) *abschüssige Lage, Neigung, proclivitas,* oder adj. *geneigt:* प्रागुदक्प्लवन adj. *nach Nordost geneigt* MBh. 12, 1454. Mârk. P. 49, 44. प्रागुदक्प्लवना (भूमि) Matsja-P. im Tithjâdit. ÇKDr.; vgl. प्लव 2, s. — Vgl. कुश°.

प्लववत् (von प्लव) adj. *mit einem Schiffe, Nachen versehen* MBh. 12, 8645. अ° 8630.

प्लवाका f. = प्लव *Boot, Nachen* Çabdârthak. im ÇKDr.

प्लाविक (von प्लव) adj. *mit einem Boote übersetzend, Fährmann* P. 4. 4, 7, Sch.

प्लवितर् (von प्लु) nom. ag. *Springer:* अहं योजनविंशानां प्लविता R. 4, 45, 13.

प्लाक्ष 1) adj. von प्लक्ष *Ficus infectoria Willd.:* फल Ait. Br. 7, 30. 32. वानस्पत्य 8, 16. इध्म TS. 3, 4, 8, 4. n. *die Frucht der F. inf.* P. 4, 3, 164. AK. 2, 4, 1, 18. — 2) m. patron. von प्लाक्षि P. 4, 2, 112, Sch.

प्लाक्षकि m. patron. von प्लक्ष Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58, 1.

प्लाक्षायण m. patron. von प्लाक्षि Taitt. Prât. 1, 9. 2, 2. 6.

प्लाक्षि m. patron. von प्लक्ष P. 4, 1, 95, Sch. Taitt. Âr. 1, 7, 2. Taitt. Prât. 1, 5. 9. 2, 2. 6. f. प्लाक्षी P. 4, 1, 65, Sch.

प्लात m. patron. von प्लति Ait. Br. 5, 2.

प्लाय्, प्लायते = प्रायते (s. 3. इ mit प्र) P. 8, 2, 19.

प्लाय = प्राय (= प्राचुर्य Schol.): व्याधिप्लाय Çâñkh. Çr. 3, 4, 7.

प्लायोगि (von प्लयोग) m. patron. des Âsaṅga Ṛv. 8, 1, 33. आसङ्गः प्लायोगिः स्त्री सती पुमान्बभूव Çâñkh. Çr. 16, 11, 17.

प्लाव (von प्लु) m. *das Ueberfliessen:* भस्माद्भिः कांस्यलोहानां शुद्धिः प्लावो द्रवस्य तु Jâǵn. 1, 190. भस्माम्बुभिश्च कांस्यानां शुद्धिः प्लावा (lies प्लावो) द्रवस्य च Mârk. P. 35, 18. Dieselbe Bed. hat उत्प्लवन M. 5, 115.

प्लावन (vom caus. von प्लु) n. 1) *das Baden, Abwaschen:* सलिलेन MBh. 3, 9962. — 2) *das Vollgiessen bis zum Ueberfliessen* (als Reinigungsmittel von Flüssigkeiten) Çuddhit. im ÇKDr. — Vgl. जल°.

प्लावयितर् (wie eben) nom. ag. *der Jmd schwimmen —, zu Boot fahren lässt:* गुरुः प्लावयिता तस्य ज्ञानं प्लव इहोच्यते MBh. 12, 12283.

प्लाविन् (von प्लु) 1) adj. (vom caus.) *verbreitend:* वेद° Jâǵn. 3, 289. — 2) m. *Vogel* Çabdârthak. bei Wilson.

प्लाव्य (vom caus. von प्लु) adj. *zu baden, einzutauchen in* (instr.): बीजानि सर्वाणि प्लाव्यानि चामीकरदर्भतोयैः Varâh. Bṛh. S. 24, 8.

प्लाशि m. *ein best. Eingeweide*, nach Mahîdh. = शिश्न oder शिश्नमूलनाडी:. pl. Ṛv. 10, 163, 3. AV. 2, 7, 12. VS. 25, 8. sg. AV. 10, 9, 17. VS. 19, 87. प्लाशिर्व्यक्तधा विकृत्तः Çat. Br. 12, 9, 1, 3.

प्लाशुक (von प्लाशु = प्राशु) adj. *schnell aufschiessend (wieder austreibend, — aufschiessend* nach den Comm.): व्रीहयः Çat. Br. 5, 3, 2, 2. Kâtj. Çr. 15, 4, 5.

प्लाशुचित् adj. = क्षिप्र Naigh. 2, 15. — Vgl. प्राशु.

प्लिह्, प्लेहते *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 16, 41.

प्लिहन् m. = प्लीहन् *Milz:* यकृत्प्लिहा (am Ende eines Çloka) Jâǵn. 3, 94. यकृत्प्लिहात्वाणि मुखादिव निपन् Cit. bei Bhar. zu AK. 2, 6, 2, 17. ÇKDr.

प्ली, प्लिनाति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 31, 32, v. l.

प्लीहघ्न (प्लीहन् *Milzkrankheit* + घ्न) m. *Amoora Rohituka* (रोहितक) *W. u. A.* Nigh. Pr.

प्लीहन् (प्लीहन् Uṇâdis. 1, 158) m. 1) σπλήν, *lien, Milz*, welche nebst der Leber für den Ausgangspunkt des Blutes gilt, AK. 2, 6, 2, 17. H. 605. AV. 2, 33, 3. 3, 25, 3. VS. 19, 86. 25, 8. Çat. Br. 12, 9, 1, 3. Kâtj. Çr. 6, 7, 11. Suçr. 1, 79, 9. 2, 89, 9. 470, 12. रक्तवाहिसिरामूलं प्लीहाख्यातो महर्षिभिः Çârṅg. Saṁh. 1, 5, 21. प्लीहाभिवृद्धि Suçr. 1, 49, 4. 276, 6. — 2) *Milzkrankheit* Uǵǵval. Suçr. 1, 191, 2. 2, 51, 3. Verz. d. B. H. No. 963. 965. Verz. d. Oxf. H. 234, b, 4.

प्लीहशत्रु (प्लीहन् 2. + शत्रु) m. = प्लीहघ्न AK. 2, 4, 2, 29.

प्लीहा f. = प्लीहन् *Milz:* यकृत्प्लीहे संबद्धे Bâlakâsja bei Bhar. zu

AK. ÇKDr.

प्लीहाकर्ण adj. VS. Prât. 3, 128. nach Mahîdh. *mit einer gewissen, प्लीहन् genannten Krankheit des Ohrs* (कर्ण) *behaftet*, VS. 24, 24.

प्लीहारि (प्लीहन् + अरि) m. *Ficus religiosa L.* Çabdak. im ÇKDr.

प्लीहाशत्रु m. = प्लीहशत्रु ÇKDr.

प्लीहोदर (प्लीहन् + उ°) n. *Milzsucht, Spleen* Suçr. 1, 162, 21. 276, 4. 6. 2, 450. 6. Wise 357.

प्लीहोदरिन् (vom vorherg.) adj. *milzsüchtig* Suçr. 2, 89, 8.

प्लु, प्लवते Naigh. 2, 14. Dhâtup. 22, 62. 14, 40 (प्लव्; प्लब् 10, 10, v. l.); पुप्लुवे; अप्लोष्ट Schol. zu P. 7, 2, 1. 43. 8, 2, 27. अप्लोढ्वम् Schol. zu P. 8, 3, 78; प्लोषीष्ट Schol. zu P. 7, 2, 43. प्लोषीढ्वम् Schol. zu P. 8, 3, 78. Aus metrischen Rücksichten auch act. 1) *schwimmen:* अदो यद्दारु प्लवते सिन्धोः पारे अपूरुषम् ṚV. 10, 155, 3. Einschiebung nach 7, 103. यथैव छिन्ना नौरबन्धनात्तीरं तीरमृच्छन्ती प्लवेत Ait. Br. 4, 13. Çat. Br. 6, 1, 2, 3. Suçr. 1, 286, 5. प्लवन्ते धर्मलघवो लोके ऽम्भसि यथा प्लवाः Spr. 1929. R. 2, 69, 9. मज्जन्त्यलाबूनि शिलाः प्लवन्ते MBh. 2, 2196. Hariv. 7877. Z. d. d. m. G. 14, 574, 12. 17. अश्मानः प्लवन्ति Shaḍv. Br. 5, 12. प्लवन्कुद इवाप्लवं (lies इवाप्लवः) MBh. 5, 2765. 3, 12083. Kathâs. 26, 122. *schwimmen* so v. a. *baden* MBh. 5, 3493. Ragh. 16, 60. इममात्मानं प्लवमानम् *sich badend* MBh. 14, 265. *schiffen:* अनुस्रोतः प्लवमानः MBh. 1, 4207. पुप्लुवुः Hariv. 8328. सागरं पुप्लुवे — नौकया *durchschiffte* MBh. 3, 12782. नैव ताम्यन्ति विद्वांसः प्लवन्तः पारमम्भसः *schiffen zu* 12, 10528. — 2) *hinundherschwanken, sich unsicher bewegen, schweben, fliegen:* कथा ते शस्त्रं विचक्रं प्लवते Ait. Br. 6, 30. प्लवत इव ह्ययमङ्गैस्तिष्ठतीवात्मना Çat. Br. 12, 2, 1, 8. आपः प्लवन्त्यन्तरिक्षे MBh. 14, 269. वज्रम् — प्लवमानं जलैर्घैः 270. (सभा खे) प्लवमानेव दृश्यते 2, 386. प्लवमानमिवाकाशे 7, 1862. वाजिभिर्वायुसंकाशैः प्लवद्भिरिव पक्षिभिः Hariv. 5470. प्लवमानौ हि खचरौ पदातिरनुधावसि MBh. 5, 2460. (यक्षाः) जवेन महावेगाः प्लवमाना विहायसा 3, 11767. *wehen:* पूर्वोत्तरे वायुः प्लवमानो यदृच्छया 3, 11070. 5, 817. प्लवति वायुः Varâh. Bṛh. S. 26, 5. *verfliegen, dahineilen:* वयसः प्लवमानस्य v. l. für पतमानस्य Spr. 2723. — 3) *verschwimmen:* सोमाः सोमैर्व्यतिषक्ताः प्लवन्ते Çat. Br. 11, 5, 5, 13. आपुवाना इव मरीचयः प्लवन्ते 9, 4, 1, 8. — 4) *verschwimmen*, von einem Vocale so v. a. *in der Aussprache auseinandergezogen werden* ṚV. Prât. 7, 2. 9, 1. — 5) *springen* (für diese Bed. ist प्रु ursprunglicher) MBh. 8, 1778. कृष्णः पुप्लुवे (so ist zu lesen) गोपसूनुना *sprang, hüpfte, tanzte* Hariv. 3746. प्लुतवान् ebend. R. 4, 1, 10. प्लवमाना गिरेर्गिरिम् 11. निवेशनम्, वेश्म *in's Haus* 5, 12, 7. 59, 12. 6, 3, 17. पुप्लुवुः 5, 59, 7. प्लवतां श्रेष्ठाः 1, 31. 3, 77. 65, 8. 73, 35. 6, 14, 17. 17, 12. MBh. 10, 284. (मृगः) पुप्लुवे Bhaṭṭ. 5, 48. अप्लोष्ट 15, 16. (गजैः) व्यष्टैश्च पुप्लुवे (impers.) 14, 13. पुप्लुवे ऽहं महार्णवम् *ich sprang über's Meer* MBh. 3, 16255. R. 1, 1, 70 (75 Gorr.). 5, 3, 65. 70, 3. (तव) प्लवतः सागरम् MBh. 3, 11227 पुप्लुवे तम् (वृक्षम्) *er sprang auf den Baum* R. 5, 16, 47. रथात्तूर्णं पुप्लुवे *herabspringen* 6, 2346. — partic. प्लुत 1) adj. *a*) *schwimmend in, gebadet, überschwemmt, übergossen mit, erfüllt von:* लोकं प्लुतामिवाम्भसि Suçr. 1, 118, 2. पाञ्चिर्नोरपलैः प्लुतम् Çârṅg. Saṁh. 2, 4, 1. जगज्जलप्लुतम् Varâh. Bṛh. S. 5, 44. गङ्गाजलप्लुते तस्मिन्देहभस्मनि R. Gorr. 1. 44, 17. पुण्येषु तीर्थेषु सा प्लुताङ्गी (माप्लु°?, MBh. 5, 7352. ये चाश्वमेधावभृथे प्लुताङ्गाः 13, 4883. वेदान्तावभृथप्लुताङ्ग 2, 1908. मधुप्लुतेन पायसेन Vishṇu bei Kull. zu M. 3, 274. अन्नं घृतप्लुतम् Jâgñ. 1, 235. MBh. 12, 6384. 13. 3278. Bhâg. P. 3, 16, 8. रुधिरौघप्लुतैर्गात्रैः Hariv. 10475. स्वेदोदबिन्दुप्लुत (मारुत) Spr. 2629. अश्रुप्लुतमुखी Pañkat. 206, 24. रजःप्लुतः स्रष्टा Bhâg. P. 3, 10, 28. व्यसनार्णवप्लुता R. 4, 21, 38. अनुरागप्लुतहृदाम Bhâg. P. 3, 2, 14. मन्यु° 4, 5, 11. ग्रामान्तेपप्लुतान्तरम् Mârk. P. 63, 12. किंचित्कोपप्लुतान्तरम् 105, 13. Vgl. उद्°. — *b*) *verschwommen, auseinandergezogen*, von einer best. Aussprache des Vocals Trik. 3, 3, 170. H. an. 2, 179. Med. t. 35. ṚV. Prât. 1, 1. 6. 5, 26. 10, 18. VS. Prât. 1, 58. 4, 88. 7, 2. 7. AV. Prât. 1, 38. 62. 105. P. 1, 2, 27. 6, 1, 125. 129. 8, 2, 82. 106. Çrut. 3. Âçv. Çr. 5, 9. 7, 11. Çâñkh. Çr. 1, 1, 19. 42. 2, 2. M. 2, 125. MBh. 1, 3596. Ind. St. 8, 211. 227. लघुगुरुद्रुतप्लुतलक्षणानि von einem Tacte Verz. d. Oxf. H. 87, *a*, 14. — *c*) *geflogen:* गगन° *gen Himmel* R. 4, 58, 4. — *d*) *gesprungen, springend:* रथं प्रति MBh. 7, 1171. प्लुतः *er sprang* Hariv. 5552. सुतप्लुतैश्च तुरगैः 6404. 4011. — 2) n. *Sprung, springende Bewegung* MBh. 6, 2283. 3319 = 7, 4444. Hariv. 4282. 11048 (S. 791). क्रोडत्यः प्लुतवल्गितैः R. 1, 9, 14 (13 Gorr.). प्लुतपरिप्लुतगा दरिद्राः Varâh. Bṛh. S. 67, 116. वक्रप्लुता मृगाः Kathâs. 27, 156. उद्ग्रप्लुतत्व (सारंगस्य, Çâk. 7. von *einem best. Gange der Pferde* AK. 2, 8, 2, 16. H. 1248. H. an. Med. अश्व° Spr. 3637.

— caus. प्लावयति 1) *schwimmen lassen, überschwemmen, übergiessen, baden, abwaschen:* कुम्भम् Kâtj. Çr. 10, 9, 1. उपस्थम् Gobh. 2, 1, 9. अश्वम् Kâtj. Çr. 20, 2, 2. (भागीरथी) दक्षिणां वै दिशं सर्वां प्लावयन्ती च मातृवत् MBh. 3, 8648. (जलदाः) सर्वतः प्लावयन्त्याशु 12885. सागरोर्मिसमैर्बाणैः प्लावयन्निव शात्रवान् 5, 5741. 7, 3503. देवो प्लावयामास वारिणा 9, 2441. 12, 4183. (नगरीम्) समुद्रः प्लावयिष्यति 16, 171. 186. 217. Hariv. 305. 1418. 9166. मां प्लावयन्तु सलिलैः (तीर्थानि) 9525. 12401. 13548. R. 1. 37, 3. 42, 19 (43, 19 Gorr.). 5, 3, 39. Râga-Tar. 4, 540. Hit. ed. Johns. 1524. Bhâg. P. 3, 11, 30. 13, 17. 4, 10, 27. 8, 24, 41. Mârk. P. 56, 6. 8. 10. 12. 14. 18. Pañkat. 172, 5. 208, 12. Çatr. 14, 299. सर्ववर्णान् — अन्नपानरसौघेन प्लावयामास *überschüttete* MBh. 15, 421. प्लावयस्व Hariv. 5789. प्लावयस्व त्वमात्मानम् (सलिले) R. 1, 44, 56. सगरस्यात्मजा (so ist zu lesen) येन प्लाविताः MBh. 13, 7130. R. 1, 44, 43 (45, 33. fg. Gorr.). गङ्गाम्बुप्लावित Hariv. 14431. हिमप्लावितसर्वाङ्ग 2601. उदोपः प्लाविताशेषशरच्छालिरजम्भत Râga-Tar. 5, 269. रुधिरप्लावितवसुंधरा Pañkat. 122, 24. 217, 22. सुधाप्लावितमिवात्मानं मन्यमानः 46, 16. (54, 24 ed. orn.). Bhâg. P. 8, 9, 25. ज्ञानं प्लावयते सर्वं यो ज्ञानं ह्यनुवर्तते *läutert* MBh. 12, 9686. *abwaschen* so v. a. *entfernen:* नैव पापं प्लावयति MBh. 13, 3112. प्लाव्य च दुष्कृतम् 12, 10924. (विश्वमूर्तेर्गुणकथया सुधया प्लावितोरुतापः Bhâg. P. 3, 4, 27. — 2) *auseinanderziehen in der Aussprache* (einen Vocal) Âçv. Çr. 1, 3. 4. Çâñkh. Çr. 1, 2, 1. प्लावितेन स्वरेण Bhâg. P. 6, 1, 29. प्लावितैः रक्तकण्ठानां कूजितैश्च पतत्त्रिणाम् *der gezogene Gesang* 4, 6, 12. — 3) *springen lassen:* रात्रसं चाप्याप्लवन् Bhaṭṭ. 15, 42.

— desid. vom caus. पिप्लावयिषति und पुप्लावयिषति P. 7, 4. 81. Vop. 19, 15.

— intens. *umherschwimmen:* पोप्लूयन्ते कपाः Varâh. Bṛh. S. 27, c, 4. पोप्लूयमानं सरसीव हंसम् R. 5. 11, 2. 2, 104, 9 (95, 10 Schl.).

अनु *nachziehen, nachfolgen:* अनुप्लवते मघाश्च MBh. 12. 3758. अनुप्लवन्ति 6, 141. यश्चाधर्मं चरेल्लोभात्कामक्रोधावनुप्लवन् *nachgehend, sich*

hingebend 12,7713. — Vgl. अनुप्लव.

— अप *abspringen:* सोऽपप्लुत्य (wohl ऽवप्लुत्य zu lesen) रथात् MBh. 6,3718. — caus. *abwaschen:* वासः Çat. Br. 12,9,2,7. शमलम् TS. 6,4,2,4. TBr. 3,8,4,2.

— अभि 1) *hinschiffen zu; sich begeben zu:* सामभिः स्वर्गं लोकमभ्यप्लवन्त Çat. Br. 12,2,2,10. Çâṅkh. Br. 21,1. सोमलोकमभिप्लुतः MBh. 9,2882. सर्वदाभिप्लुतः सद्भिः समुद्र इव सिन्धुभिः R. Gorr. 1,1,18. (पावकार्चिः) पार्थमेवाभिपुप्लुवे MBh. 7,9408. — 2) *heimsuchen, über Jmd kommen:* तमसाभिप्लुते लोके रजसा चैव MBh. 4,1067. पुत्राधिभिरभिप्लुता 5,3220. 7,6927. रजसाभिप्लुतां नारीम् so v. a. *die Regeln habend* M. 4,41. व्यसनाभिप्लुत so v. a. *in Laster versunken* Jâǵń. 2,50. — 3) *hinzuspringen, heranspringen:* अभिप्लुत्य Hariv. 11088 (S. 792). Bhâg. P. 3,19,8. अभिप्लुत MBh. 6,1788. — Vgl. अभिप्लव. — caus. *bespülen* Kauç. 19.

— समभि 1) *bespülen, abwaschen:* तोयौघमभिप्लुता R. 5,74,15. — 2) *heimsuchen, über Jmd kommen:* सर्वान् शोकः समभिपुप्लुवे MBh. 3,2016. व्याधिभिः समभिप्लुतः Spr. 3714. चिन्तया MBh. 11,5. रजसा तमसा चैव मानसम् 12,13625. Hariv. 11211. दैवेन MBh. 13,565. मलेन क्षुधा चैव R. 1,26,18 (27,17 Gorr.). विषादेन महता 2,47,13. शोकेन 5,34,6. रजसा समभिप्लुता (नारी) so v. a. *die Regeln habend* M. 4,42. शशीव समभिप्लुतः *von* Râhu *heimgesucht, verfinstert* R. Gorr. 2,80,1.

— अव 1) *hinschwimmen nach* TBr. 1,3,5,2. — 2) *abspringen, hinabspringen:* रथादवपुप्लुवे MBh. 7,5196. 6887. अवप्लुत्य 3,14911. 4,1260. 1818. Draup. 6,10. Hariv. 11085 (S. 792). R. 5,3,18. 6,18,47. 69,47. अवप्लुत Hariv. 5547. 5552. R. 2,33,35. Bhâg. P. 4,9,37. अवप्लुतः सिंह इवाचलाग्रात् MBh. 6,3788. अवप्लुत n. *das Hinabspringen* 9,3193. — 3) *davonspringen, fortspringen, sich entfernen:* अवप्लुत्य पदानि षट् MBh. 7,568. अवप्लुत्य ततो देशात् Hariv. 15340. रङ्गमध्यादवप्लुतः 4760. सतां मार्गादवप्लुतः MBh. 2,1452. — अवप्लुतः (so der Comm., अविप्लुतः die Hdschrr.) स्याद्रात्रिःपृष्ठो वा (?) Âçv. Gṛhj. 2,1,5.

— समव *davonspringen:* °प्लुत MBh. 12,5037.

— आ 1) *sich baden, — waschen:* अनाप्लवमानः Lâṭj. 9,2,18. सवस्त्रोऽहरहराप्लवीत Çâṅkh. Gṛhj. 4,12. आप्लुत्य Çâṅkh. Çr. 4,14,4. Gobh. 1,5,28. Âçv. Gṛhj. 1,18. 3,2. M. 7,216. 11,202. आप्लूय (P. 6,4,58) Çat. Br. 14,9,4,12. आप्लुत *sich gebadet habend* Med. t. 88. MBh. 1,5103 = 6329. Bhâg. P. 3,1,19. 8,4,8. आप्लुत्याकाशगङ्गायाम् MBh. 1,638. 3,1907. 9,2012. 2146. 2153. Hariv. 10452. गङ्गायामाप्लुतः MBh. 3,1733. 10693. Kumâras. 6,5. Bhâg. P. 1,8,2. *baden, abwaschen:* प्रयागे — आप्लुत्य गात्राणि MBh. 3,8514. आप्लुताङ्गी 1,6973. 3,1760. अवभृथाप्लुत *der das Reinigungsbad des Opfernden genommen hat* Ragh. 11,31. MBh. 8,4743. आप्लुत्यावभृथम् Bhâg. P. 4,2,35. त्रिसवनाप्लुत Mârk. P. 23,29. सप्तामा जलमाप्लुत्य (viell. hat ursprünglich जलयाप्लुत्य d. i. जल आप्लुत्य gestanden) M. 5,77. fg. आप्लुत *übergossen, überschwemmt:* आप्लुतः साधितामेन जलेन MBh. 7,2920. यथा लवणमम्भोभिराप्लुतं प्रविलीयते 13,7590. उदकैराप्लुतां क्ष्माम् Liṅga-P. bei Muir, ST. IV,34. जलाप्लुतानि — पुलिनानि Hariv. 8793. सलिलाप्लुतवल्कल R. 3,5,6. Ragh. 17,37. रुधिराप्लुत Pańkat. 160,4. 238,23. प्रथमो वार्षिको मासः श्रावणः सलिलाप्लुतः so v. a. *reich an Wasser* R. 4,25,12. पादारविन्दरजसाप्लुतदेहिन् *überschüttet* Bhâg. P. 7,6,27. व्यसनाप्लुत *von Unglück heimgesucht* MBh. 3,2755. 2918. आप्लुत n. *das Baden* 13,5719. — 2) *herbeispringen, heranspringen, hinspringen zu* (acc.): एता अश्वा आप्लवन्ते Ait. Br. 6,33. AV. 20,129,1. आप्लवन्त गतैः सत्त्वैर्मत्स्याः MBh. 3,12098. आप्लुत्य पदान्यष्टौ 7,609. स भीमसेनस्य रथम् — आपुप्लुवे सिंह इवाचलाग्रम् 8,4298. R. 6,16,93. MBh. 1,5495. 6,1778. 2272. 2295. 7,553. 9,1351. Hariv. 11083 (S. 792). 12259. 13499. R. 5,55,28. आप्लवन्तः 73,35. 6,17,12. आप्लुतोऽयं गिरिः पक्षैः *herangeflogen* Hariv. 3930. आप्लुतश्च ततो यानं चित्रसेनस्य *er sprang zum Wagen* MBh. 7,4626. आप्लुत्य गिरिदुर्गाणि मलयस्य *hinübersetzen über* R. 4,1,16. आप्लवेयुर्महार्णवान् *hinüberspringen über* 1,16,24. *hinaufspringen* 5,16,48. खमाप्लुतः 7,9. *abspringen, herabspringen:* रथात् MBh. 1,528. 8,553. Hariv. 15332. गोमन्तशिखरात् — आप्लुतः 5547. आप्लुत n. *ein Sprung gegen Jmd hin, auf Jmd* MBh. 6,2283. Hariv. 11048 (S. 791). 13494. — Vgl. आप्लव fg., आप्लाव fgg., खट्वाप्लुत. — caus. *waschen, abwaschen, baden lassen, baden* (trans.) Âçv. Çr. 6,9. Gṛhj. 1,11. Gobh. 2,5,4. Kauç. 13. 26. माता कुमारमादायाप्लाव्य Pâr. Gṛhj. 2,1. MBh. 1,7334. (एतेषु तीर्थेषु काशिकन्या) अप्लावयत गात्राणि so v. a. *badete sich* 5,7356. 13,4597. आप्लाव्य *sich gebadet habend* 5,7604. *überschwemmen, übergiessen, begiessen:* स्वर्गतरंगिणीभिरभितो वैकुण्ठमाप्लावितम् Spr. 3939. अद्भिराप्लावितम् (नेत्रम्) MBh. 12,11883. सैन्यसागरः । तृणेनाप्लावयत्सिंहं मैनाकमिव सागरः Hariv. 12740. अन्नम् — आप्लाव्य वारिणा M. 3,244. हिमतोयप्रपूर्णाभिर्भाभिराप्लावयन् (सोमः) जगत् Hariv. 2475. यस्य कायगतं ब्रह्म मद्येनाप्लाव्यते सकृत् M. 11,97. *eintauchen in, einweichen:* मूत्रेणाप्लाव्य सप्ताहं स्नुहीक्षीरे ततः परम् Suçr. 1,168,13. कलशोदकेषु शाखामाप्लाव्यौडुम्बरीं स्पृशेत्तुरगान् Varâh. Bṛh. S. 43 (34),21.

— उदा, partic. उदाप्लुत *unter Wasser stehend* Bhâg. P. 3,8,10.

— उपन्या *heranschwimmen, zuschwimmen auf* Çat. Br. 1,6,4,18. तं स मत्स्य उपन्यापुप्लुवे 8,1,5.

— पर्या *umlaufen, umringen:* योधान्पर्याप्लुतनराधिपान् MBh. 7,1586. Vgl. पर्याप्लाव. — caus. *rings abschwemmen* TBr. 3,2,8,2.

— प्रत्या s. प्रत्याप्लवन.

— समा 1) *sich baden:* जले तस्मिन्समाप्लुतः MBh. 18,122. Hariv. 1394. — 2) *überschwemmen, übergiessen, vollkommen bedecken:* नदीवेगसमाप्लुत MBh. 13,3490. समाप्लुताभ्यां नेत्राभ्यां शोकजेनाथ वारिणा 3,2172. सायकांशवः । समाप्लुवन्द्विषत्सैन्यं लोकं भानोरिवांशवः 7,6164. — 3) *hinspringen zu:* कपिस्तम् — समाप्लुवन् (sic) R. 5,42,18. — 4) *zusammenstossen mit:* पत्तिभिश्च समाप्लुत्य द्विरदाः स्यन्दनास्तथा MBh. 8,857.

— उद् 1) *in die Höhe schwimmen, auftauchen* Suçr. 1,372,15. प्लवन्निमज्जति निमग्नमुत्प्लवति Shaḍv. Br. 5,7. *aufziehen* (von Wolken): तदेतत्प्रावृष्युन्नीमृताः प्लवन्ते Kâṭh. 36,7. — 2) *aufspringen, in die Höhe springen:* (अजाम्) उत्प्लुत्य वृको हन्यात् M. 8,236. Kâm. Nîtis. 10,34. उत्प्लुत्योत्प्लुत्य गमनं कापादिवाखिलैः पदैः (अश्वानाम्) H. 1249. vom Sitz, Wagen Hariv. 15557. 15921. 16056. सपङ्कतोयात्सरसः — उत्प्लुत्य भेकः Ṛt. 1,18. von einer Maus Pańkat. 117,1. Hit. 27,13. 17. von einem Fische 111,4. न चाग्निमुत्प्लुत्य गच्छेत् so v. a. *er springe nicht über's Feuer* Kull. zu M. 4,54. *sich in die Luft erheben* R. Gorr. 1,20,16. खमुत्प्लुतः 4,61,39. Kathâs. 20,102. 48,82. — Vgl. उत्प्लवन (*das Ueberfliessen*), उत्प्लवा.

— समुद् *aufspringen. in Sprüngen sich bewegen* Bhaṭṭ. 13,28.

— उप 1) *auf der Oberfläche schwimmen:* यदुपप्लवते तल्लघु P. 3,2,126, Sch. *schwimmen —, schweben auf* oder *an; hinschweben zu:* गिरिमुपप्लवन्ते जीमूताः Kāṭh. 36,7. Pañkav. Br. 12.5,14. — 2) *überschwemmen; überziehen, heimsuchen, über Jmd kommen:* समुद्रोपप्लुतास्तत्र लोका भूरादयः Bhâg. P. 8,24,7. उपप्लुतमघौघेन R. 2,7,13. रक्षोपप्लुतलोक Bhâg. P. 5,6,13. यत्रैतच्चन्द्रमसमुपप्लवति *wenn es den Mond verfinstert d. h. wenn der Mond sich verfinstert* Kauç. 100. शशी ग्रहेणोपप्लुतः R. 2,40,30. उपप्लुतं यथा सोमम् MBh. 7,1944. उपप्लुतमिवादित्यम् 14,294. R. Gorr. 2,15,8. चौरैरुपप्लुते ग्रामे M. 4,118. देवाः पौलस्त्योपप्लुताः Ragh. 10,5. 14,64. प्रभवलयशरोपप्लुत Prab. 98,17. *heimgesucht* so v. a. *in Noth seiend:* भवतो द्यूतदोषेण सर्वे वयमुपप्लुताः MBh. 3,2025. आत्मन्युपप्लुते 2,2168. आर्तामुपप्लुतां दीनां निमग्नां शोकसागरे 14,2019. उपप्लुतेक्षणा *mit bezogenen, getrübten Augen* Hariv. 4397. Bhâg. P. 3,15,31. योनि *eine best. Krankheit der weiblichen Scheide* Çârṅg. Saṁh. 1,7,102. — 3) *hinzuspringen;* उपप्लुत n. nom. act. MBh. 9,3193. — 4) *stürzen von* (!): उपप्लवन्ति वित्रस्ता रथेभ्यो रथिनस्तथा। सादिनस्तथाश्वपृष्ठेभ्यो भूमौ चैव पदातयः ॥ MBh. 4,2003. *weichen von:* अर्थाच्च तात धर्माच्च तव बुद्धिरुपप्लुता 5,1942. — Vgl. उपप्लव fgg. — caus. 1) *bewässern:* (नदी) पूर्वेणेलावृतमुपप्लावयति Bhâg. P. 5,16,18. — 2) viell. *hinwälzen:* अग्निं चतुरस्रं कृत्वाधस्पदमश्वस्योपप्लावयति Çat. Br. 13,1,2,9.

— समुप, समुपप्लुत *heimgesucht, in Noth befindlich, in Gefahr seiend* R. Gorr. 2,6,11.

— उपनि *sich nähern:* दीक्षारूपमेव तदुपनिप्लवन्ते *sie nähern sich dem Aussehen der* Dîkshâ d. i. *des* Dîkshita Ait. Br. 4,26.

— परि (परिप्लूय P. 6,4,58, Sch.) 1) *umherschwimmen:* ज्ञातयः Çat. Br. 11,5,1,4. so v. a. *baden:* अप्सु परिप्लुतः MBh. 9,1869. तीर्थ° 3,8464. — 2) *überschwemmen, bewässern, begiessen, übergiessen, überschütten; ganz erfüllen, heimsuchen:* सलिलौघपरिप्लुता (पृथिवी) MBh. 3,12884. Mârk. P. 81,75. बिन्दुसरः — सरस्वत्या परिप्लुतम् Bhâg. 3,21,39. तोयपरिप्लुताङ्गान् (हयान्) R. 2,45,33. सक्तवः सर्पिषाभ्यक्ताः शीतवारिपरिप्लुताः Suçr. 1,233,11. (अस्थि) मज्जरक्तपरिप्लुत 2,19,4. शोणितेन परिप्लुता MBh. 2,2685. 6,3446. R. 6,21,4. Bhâg. P. 1,9,38. 8,10,37. अश्रुपरिप्लुत MBh. 3,2957. R. 2,34,45. 59,16. 3,51,39. 55,23. 6,99,4. शोकार्णवपरिप्लुत 2,34.21. बाष्पशोकपरिप्लुता 3,51,14. स्रोतसा यामुनेनेव (so ist zu lesen) शरौघेण परिप्लुतः MBh. 7.92. हर्षेणास्मि परिप्लुतः 12,1863. Bhâg. P. 2,9,17. कृपया 7,9,5. 5,7,11. शोकेन MBh. 3,2383. 3001. 5,2960. 7160. R. 4,24,40. दुःखमोह° 2,100,27. शोकमोह° MBh. 7,96. R. Gorr. 2.21,26. मन्युना MBh. 13,554. अमर्षपरिप्लुतेन्द्रिय Bhâg. P. 3,19,7. अरिष्ट° Hariv. 4550. मूर्छा° Mârk. P. 24,39. दैवराज° (पशु) *vom Schicksal oder Könige getrieben* Jâǵn. 2,163. राज्ञां हि चित्तानि परिप्लुतानि *getrübt* MBh. 2,2132. योनि *ein krankhafter Zustand der Scheide, durch welchen bei der Beiwohnung heftige Schmerzen verursacht werden,* Suçr. 2,396,10. 18. Çârṅg. Saṁh. 1,7,102. — 3) *herumschweben:* देवा लोकाननु परिप्लवन्ते Çâṅkh. Br. 20,1. *durchschweben, durchfliegen:* अयं सुमहदं व्योम वेगेनाहं परिप्लुतः R. 5,56,39. — 4) *sich umdrehen, sich im Kreise bewegen:* अहोरात्रे परिप्लवमाने संवत्सरं कुरुतः Çat. Br. 3,2,2,4. 1.3,3,16. 6,4,16. संवत्सरः 4,3,1,7. देवचक्रे 12,2,2,2. — 5) *in unruhige Bewegung gerathen; in der Irre laufen, palari:* प्रजाः परिप्लवेरन् Ait. Br. 1,14. Pañkav. Br. 10,12,1. परिप्लुत n. *das Umherspringen, Umherhüpfen:* प्लुतपरिप्लुतगा दरिद्राः Varâh. Bṛh. S. 67,116. *herbeispringen:* गदामादाय तरसा परिप्लुत्य MBh. 6,2313. — Vgl. परिप्लव fgg. — caus. *schwemmen, baden:* परिप्लाव्य च वाजिनः MBh. 4,2155.

— अभिपरि *übergiessen, heimsuchen, erfüllen, über Jmd kommen;* nur im partic. pass.: मेदसा Hariv. 394. रजसा (नारी) so v. a. *die Regeln habend* MBh. 3,523. हर्षेण R. 1,73,27. कृपया MBh. 3,12755. 5,2742. 7011. Hariv. 14343. संकल्पजेन MBh. 1,7007. कामेन 4,431. जरया 9,272. शोकमोहेन, शोकेन 16,190. R. 2,82,8 (88,8 Gorr.). शोकाभिपरिप्लुत 4,31,1. मन्युना MBh. 1,5145. विषादेन R. 5,1,15. चिन्तया MBh. 6,3514. मूर्छया 7,310. 612. 12,7748 (?).

— संपरि *übergiessen, begiessen:* यस्य शोणितवेगेन वेदिः स्यात्संपरिप्लुता MBh. 12,3652. संपरिप्लुत *in Noth seiend* 11,470.

— प्र *dahinschwimmen, fortschiffen:* यथा समुद्रं प्रप्लवेरन् Ait. Br. 6,21. TS. 7,5,1,2. प्रप्लुत *in's Wasser getaucht* VS. 8,59. — caus. 1) *fortschwimmen lassen:* प्लवे प्रप्लावयति Shaḍv. Br. 3,8. — 2) *mit Wasser begiessen, abwaschen:* कुम्भम् Çat. Br. 4,4,5,20. 6,2,1,7. प्रापिप्लवम् 8. Pâr. Gṛhj. 1,12. Kauç. 46. 48. — Vgl. प्रप्लावन.

— प्रति s. प्रतिप्लवन.

— वि 1) *auseinander gehen, sich zerstreuen:* विप्लोष्यन्त्, विप्लवमान, विप्लुत TS. 7,5,11,2. बहु चाल्पं च संदिष्टं विप्लुतं च *zerstreut* MBh. 14,922. विप्लुत *hierhin und dorthin springend* (?) Hariv. 4011. — 2) *in Unordnung gerathen, zu Grunde gehen, verloren sein, zu Schanden werden:* यदि न स्यान्नरपतिः सम्यङ्नेता ततः प्रजा। अकर्णधारा जलधौ विप्लवेतेह नौरिव ॥ Spr. 2361. एको बहूनां मूर्खाणां मध्ये निपतितो बुधः। पद्मः पयस्तरंगाणामिव विप्लवते ध्रुवम् ॥ 3841. तस्य विप्लवते बुद्धिः *geräth auf Abwege* MBh. 2,1430. विप्लुता बुद्धिः 1429. विप्लुतमानस R. 5,65,4. अविप्लुतमति Jâǵn. 3,161. अविप्लुतमनोबुद्धि Kathâs. 45,61. विप्लुतं वपुः *zu Schanden geworden, zu Grunde gegangen* MBh. 11,601. विप्लुतसर्वार्थ (स्थान) Spr. 2732. Bhâg. P. 2,6,40. कालविप्लुत 9,4,67. अविप्लुतब्रह्मचर्य *nicht gebrochen* M. 3,2. Jâǵn. 1,52. व्रतमेतद्विप्लुतम् Bhâg. P. 6,18,53. बाष्पविप्लुतलोचन *getrübt, entstellt* R. Gorr. 2,96,2. शोकविप्लुतलोचन 5,39,5. भयविप्लुतलोचना Mârk. P. 63,11. हर्षविप्लुतनेत्रा Hariv. 10093. दध्यौ विप्लुतलोचनः R. Gorr. 2,20,1. बाष्पविप्लुतया गिरा MBh. 5,5996. बाष्पविप्लुतभाषिणी (= गद्गदभाषिणी Schol.) R. 2,57,30. अविप्लुतचारित्रा *reines Wandels* Mârk. P. 71,15. विप्लुता योनिः *ein schmerzhafter Zustand der weiblichen Scheide* Suçr. 2,396,10. 17. विप्लुत von vernünftigen Wesen gebraucht so v. a. *vom richtigen Wege abgekommen, in Verwirrung gerathen* Jâǵn. 3,152. MBh. 12,2142. कलि° Som. Nala 63. MBh. 1,6467. 8215. 5,7223. जीवितच्छेदविप्लुता (सेना) 7,6676. एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमविप्लुतः *dem Gelübde treu bleibend* M. 2,249. *aus der Ruhe gekommen, aufgeregt, aufgebracht* Râǵa-Tar. 5,20. 6,337. *unsittlich, lasterhaft* H. 434. Kathâs. 5,23. अविप्लुता MBh. 12,12033. ब्राह्मण्या सह विप्लुतौ *mit einer Brahmanin Unzucht treibend* M. 8,377. — Vgl. विप्लव u. s. w. — caus. 1) *schwimmen lassen* Kauç. 41. *überschwemmen:* विप्लावितं स्वशिबिरं प्रतिस्रोतःसरिज्जलैः Bhâg. P. 9,15,21. — 2) *verbreiten, bekannt machen:* वेदं विप्लाव्य

M. 11, 198. विप्लाविते ग्रन्थे Ind. St. 5, 159. — 3) *zu Grunde richten, zu Schanden machen:* येन विप्लावितं ब्रह्म (= ब्रह्मजातिः) वृषल्यां जायतात्मना Bhâg. P. 6, 2, 26. विप्लावितसर्वधर्मन् 45. अर्थं विप्लावयन्ति ये Spr. 4018. — 4) विप्लवयति *verwirren* Spr. 3866.

— अनुवि *nach Jmd* (acc.) *auf Abwege gerathen* MBh. 5, 1583.

— सम् 1) *zusammenfliessen, zusammenströmen:* उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके Bhag. 2, 46. MBh. 5, 1785. गोष्पदे संप्लुतोदके 1, 1444. 12, 3828. *sich zusammenziehen, sich zusammenballen* (von Wolken): मेघो यत्संप्लवते Khând. Up. 2, 4, 1. अथापि 15, 1. संप्लोष्यन्, संप्लवमान, संप्लुत TS. 7, 5, 11, 1. — 2) संप्लुत *angefüllt, übergossen, überzogen:* जल° (कुण्ड) Çatr. 2, 600. रुधिरौघैः MBh. 7, 1950. रुधिरौघ° 1452. 8, 4898. दुर्दिने मेघसंप्लुते 1, 7129. दर्प° Arg. 2, 12. स्नेहप्रसर° Bhâg. P. 3, 2, 5. — Vgl. संप्लव. — caus. 1) *zusammenschwimmen machen:* अभ्रम् *nubem colligere* TS. 1, 6, 11, 3. Çat. Br. 1, 5, 2, 18. — 2) *überschwemmen:* गङ्गा संप्लावयामास यज्ञवाटं महात्मनः R. 1, 44, 35. MBh. 16, 218. (यथा मेघः) दिशः संप्लावयामास शरवर्षैः 6, 3125. 7, 324. मणिहेमजलार्णवः। जगत्संप्लावयामास 13, 423.

— अभिसम् *sich baden:* तीर्थेष्वनभिसंप्लुत्य MBh. 12, 365. °प्लुत *übergossen, erfüllt:* रुधिरेण 9, 3279. ध्यानचिन्ताभिसंप्लुत R. 6, 82, 172.

प्लुष्टि (von प्लुष्) Unâdis. 3, 155. m. *Feuer* Uggval. *Hausbrand; Oel* (स्नेह) Unâdivr. im Saṁkshiptas. ÇKDr.

1. प्लुतगति (प्लुत + ग°) f. *das Gehen in Sprüngen* Dhâtup. 17, 77.

2. प्लुतगति (wie eben) m. *Hase* (*in Sprüngen sich bewegend*) Nigh. Pr.

प्लुति (von प्लु) f. 1) *das Ueberfliessen, Fluth:* जल° Varâh. Bṛh. S. 72, 10. — 2) *das Verschwimmen —, die gezogene Aussprache eines Vocals* RV. Prât. 7, 1. Upal. 7, 10. P. 8, 2, 6, Vârtt. 3. 85, Vârtt. 1. Schol. zu AV. Prât. 1, 105. Schol. zu P. 8, 2, 84. Âçv. Çr. 2, 19. चतुर्मात्रा याज्ञिकी प्लुतिः Çâṅkh. Çr. 1, 2, 3. — 3) *Sprung:* मण्डूक° (uneig.) Schol. zu P. 1, 4, 47. Siddh. K. zu P. 5, 1, 117. einer Gazelle Çâk. 7, v. l. *ein best. Gang der Pferde, Courbette* H. 1245.

प्लुष्, प्लोषति (Dhâtup. 17, 54) und प्लुष्यति (Dhâtup. 26, 107. 7, v. l.) 1) *brennen, versengen;* auch प्लुष्णाति in dieser Bed.: पापो प्लुष्णातु वानरः Bhatt. 20, 34. मां दुष्टां ज्वलितवपुः प्लुषाणा वह्निः 37. प्लुष्यते pass. Suçr. 1, 37, 1. प्लुष्ट *versengt, verbrannt* AK. 3, 2, 48. H. 1486. an. 3, 253. अग्नि° Parâçara in Verz. d. Oxf. H. 268, b, 1. Varâh. Bṛh. S. 94, 36. Suçr. 1, 36, 21. 37, 1. 14. Çârṅg. Saṁh. 1, 7, 59. Ṛt. 1, 22. Râga-Tar. 1, 319. 4, 171. 6, 307. Mârk. P. 32, 19. — 2) प्लुष्णाति *besprengen* (सेचन); *mit fettigen Salben einreiben* (स्नेहन); *füllen* (पूरण) Dhâtup. 31, 56. — In den folgenden Stellen scheint प्लुष्ट fehlerhaft für पुष्ट zu stehen: प्लुष्टाग्निष्टायतभुज MBh. 9, 300. भोग° Kathâs. 40, 63. — Vgl. प्रुष्.

— आ *ein wenig versengen, einbrennen:* दिवाकराप्लुष्टविभूषणास्पद Kumâras. 5, 48.

— निस्, निष्प्लुष्ट *verbrannt, versengt* Bhâg. P. 1, 18, 1. 2, 7, 9.

— वि, विप्लुष्ट dass. R. Gorr. 2, 125, 9.

प्लुषि (von प्लुष्) m. *ein best. schädliches Insect,* nach dem Comm. zu Çat. Br. = वक्रतुण्ड, nach Çaṅk. zu Bṛh. Âr. Up. und Mahîdh. = पुत्तिका. द्वाविति प्लुषी इति न्यदृष्टा अलिप्सत RV. 1, 191, 1. VS. 24, 29. Çat. Br. 14, 4, 1, 24.

प्लुष्टाय्, °यते = प्लुष्टं करोति P. 3, 1, 17, Vârtt. 1. Es ist wohl प्लुषाय् = प्रुषाय् zu lesen.

प्लुषाय् s. u. प्लुष्टाय्.

प्लुस्, प्लुस्यति *brennen* Dhâtup. 26, 107, v. l. für प्लुष्; *vertheilen* Vop.

प्लेङ्ख = प्रेङ्ख *schwanker Sitz, Schaukel* TS. 7, 5, 8, 5. TBr. 1, 2, 6, 6.

प्लेव्, प्लेवते *dienen, aufwarten* Dhâtup. 14, 38. — Vgl. पेव्, पेब्, सेव्.

प्लोत (wohl = प्रोत) n. *Tuch, Zeug; Binde* Suçr. 1, 15, 8. 16, 7. 42, 3. 136, 19. 359, 3. 2, 7, 12. 193, 20. 269, 17. 332, 2. 356, 1.

प्लोष (von प्लुष्) m. *Brand, Verbrennung* AK. 3, 3, 9. नगर° Râga-Tar. 4, 316. 318.

प्लोषण (wie eben) adj. *verbrennend, versengend:* मदन° Mâlatîm. 1, 1 v. u.

प्सरस् n. etwa *Lieblingsgericht; Schmaus, Genuss;* = रूप Naigh. 3, 7. Nur in Verbindung mit महि. कथा राधाम सखाय स्तोमं मित्रस्यार्यम्णः। महि प्सरो वरुणस्य RV. 1, 41, 7. आ वच्यस्व महि प्सरो वृषेन्दो द्युम्नवत्तमः 9, 2, 2. महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधु 74, 3. (पवस्व) महे सोम प्सरस इन्द्रपानः 96, 3. 97, 27. देवप्सरस् adj. *für die Götter einen Genuss bildend:* जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तमम् RV. 1, 75, 1. इन्दो देवप्सरा असि 9, 104, 3. 105, 3. — Viell. von प्सा; vgl. अप्सरस्.

1. प्सा, प्साति Naigh. 2, 14 (गतिकर्मन्). Nir. 5, 13. Dhâtup. 24, 47. अप्सासुम् und अप्सान् Vop. 9, 6. *kauen, zerkauen; aufzehren:* यथा वातश्चाग्निश्च वृक्षान्प्सातो वनस्पतीन्, सपत्नान्प्साहि मे पूर्वान् AV. 10, 3, 14. 5, 43. यथा दद्भिः प्सायादेवं तत् Çat. Br. 3, 5, 4, 24. मांसमप्सासीत् Bhatt. 15, 6. प्सात AK. 3, 2, 60. अश्लीलं जग्धमिव प्सातमिव Kâth. 25, 9. एवमेषाकृतिरेतया देवतया प्साता भवति Çat. Br. 3, 9, 2, 26. अद्भिः (lies दद्भिः) प्सातम् P. 8, 3, 37, Vârtt. 2, Sch. Nach Halâj. 2, 205 *hungrig.* अप्सानीय Nir. 5, 13. — Nebenform von भस्.

— परिणि, प्रणि (Vop. 9, 5) P. 8, 4, 17, Sch.

— सम् *zerkauen, zerbeissen:* संप्साय Çat. Br. 14, 8, 15, 12.

2. प्सा (= 1. प्सा) f. *Essen, Speise* Trik. 3, 2, 9. *Hunger* Halâj. 2, 206.

प्सान (von 1. प्सा) n. *das Essen* H. 424.

प्सु = रूप *Ansehen, Aussehen* Naigh. 3, 7. Nur am Ende von compp.; s. अ°, अरुण°, अक्रुत°, शत°, प्रुषित°, विश्व°, वृष°. Vielleicht mit 1. पश् zusammenhängend.

प्सुर (von 1. प्सा) f. oder प्सुरस् n. etwa *fruges:* अभि प्सुरः प्रुषायति व्रजं न आ प्रुषायति RV. 10, 26, 3. — Vgl. im Zend *fshu, fshujant.*

प्स्य s. विश्व°.

फ

फ 1) adj. *offenbar* (स्फुट) Viçva im ÇKDr. — 2) m. *a*) = यत्नसाधन (*performance of a mystical rite, by which* Kuvera's *attendants are propitiated* Wils.). — *b*) *das Anschwellen.* — *c*) *ein starker Wind* (झञ्झावात) Med. ph. 1. — *d*) *das Gähnen mit weit geöffnetem Munde* (जृम्भानिष्कार). — *e*) *Vermehrer* (वर्धक). — *f*) *Gewinn* (फललाभ) Viçva. — 3) n. *a*) *eine zornige Rede.* — *b*) *unnützes Sprechen.* — *c*) *das Blasen, Pusten* Med. — Vgl. विफ, सफ und फा.

फक्क्, फँक्कति *leise auftreten* Dhâtup. 5,1. *eine vorgefasste Ansicht haben* (vgl. फक्किका) = असद्यवहार Kavikalpadruma im ÇKDr. पफक्क P. 8,4,54, Sch. viell. *schwellen:* भरावनमडुन्नमड्डुजगराजफक्कत्फणाः Pratâpar. 33, *b*, 9.

फक्क m. *Krüppel* Vjutp. 206.

फक्किका f. 1) *eine vorgefasste Ansicht* (पूर्वपक्ष, चोद्य, देश्य) Çabdar. im ÇKDr. Vgl. फक्क्. — 2) Titel eines Commentars zum Tarka-Sam̃graha Hall 69. Verz. d. Oxf. H. No. 591.

फगुल (फल्गुन?) m. N. pr. eines Mannes Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 57, 24.

फञ्जिका (von फञ्जी) f. *Clerodendrum Siphonanthus R. Br.* AK. 2,4, 3,8. *Lipeocercis serrata Trin.* (देवताड); *Alhagi Maurorum Tournef.* (दुरालभा) Çabdak. im ÇKDr.

फञ्जिपत्त्रिका f. *eine best. Pflanze,* = आखुपर्णी Ratnam. im ÇKDr. फञ्जिपुत्रिका Wilson nach ders. Aut.

फञ्जिपुत्रिका s. u. dem vorherg. Worte.

फञ्जी f. *Clerodendrum Siphonanthus R. Br.* Ratnam. 37. Râǵan. im ÇKDr. Suçr. 1,219,20. 220,6. 2,249,1. 438,8. — Vgl. ब्राह्मी°.

फट् interj. gaṇa चादि zu P. 1,4,57. *krach! patsch!* उपरिप्रुतो भङ्गेन हतो ऽसौ फट् VS. 7,3. अश्मानस्तस्यां फट्करिक्रति AV. 4,19,3. फड्डताः (फाड्डताः geschr.) पिपीलिकाः Kauç. 116. Bhâg. P. 6,8,8. vor einem Vocal फल् (= फट्) AV. 20,135,3.

फट 1) m. = स्फट *die sogenannte Haube einer Schlange* H. 1315. Ǵaṭâdh. im ÇKDr. — 2) फटा f. *a*) dass. H. an. 2,95. Med. ṭ. 22. Halâj. 3,19. °सहस्रविकट (शेष) MBh. 3,15815. निर्विषेणापि सर्पेण कर्तव्या महती फटा Spr. 1613. फटाटोप ebend. फटाटोपिन् (Aenderung für फटाटोप) 1614. — *b*) *Zahn* Med. — *c*) *Betrüger* (फटा!) H. an. — Vgl. फण.

फडिङ्गा f. *Grille, Heimchen* Çabdak. im ÇKDr.

फण्, फँणति (गतौ) Naigh. 2,14. Nir. 2,28. Dhâtup. 19,73. पफणतुस् und फेणतुस्, पफणिथ und फेणिथ P. 6,4,125. Vop. 8,52. 127. रुरुणुर्भेजिरे फेणुर्बभ्रुधा हरिराक्षसाः *in Bewegung sein* Bhaṭṭ. 14,78.

— caus. फणयति und फा° Vop. 18,24. 1) *springen machen:* यो व्यतीँरफाणयत्सुयुक्ताँ उप दाशुषे ṚV. 8,58,13. — 2) फा° *abschäumen, abrahmen, abschöpfen* (निःस्नेह Vop. im Dhâtup. bei West.; dieses wird im ÇKDr. durch अनायासेनोत्पत्तिः *das Entstehen ohne Anstrengung* [vgl. फाण्ट] erklärt): सर्पींषि Lâṭj. 10,4,10. Vgl. फाणित, फाण्ट, स्राव, स्रावन.

— intens. *springen, hüpfen:* ऋष्या इव पम्फणतः पर्वतानरम्णात् Çâṅkh. Çr. 8,25,8.

— अव intens. dass.: पद्यामङ्कास्यन्वापनीफणत् (P. 7,4,65) ṚV. 4,40,4.

— वि caus. s. विफाण्ट.

फणँ 1) m. etwa *Rahm* oder *Schaum* (vgl. फेण): फणो ह्रवंस्नातिद्रवन् TBr. 3,10,1,4. — 2) m. *Nasenflügel* Suçr. 1,345,12. 15. 364,14. n. oder f. 350,21. — 3) m. f. *die sogenannte Haube einer Schlange* (vgl. फट) AK. 1,2,1,9. 3,4,3,24. H. 1315. Halâj. 3,19. प्रकाशयति दोषांस्तु सर्पः फणमिवोच्छ्रितम् MBh. 12,4224. नागफणा Hariv. 14742. विप्रकृतः पन्नगः फणां (v. l. फणं) कुरुते Çâk. 158. Pańkat. ed. orn. I, 63. °मण्डल Ragh. 12,98. मणिभिः फणस्थैः 13,12. Kumâras. 6,68. Râǵa-Tar. 6,368. Spr. 759. Pańkat. 198,10. Mârk. P. 23,68. fg. 131,9. फणासहस्ररचिते (पर्यङ्के नागभूषिते) MBh. 12,1637. वहति भुवनश्रेणीं शेषः फणाफलकस्थितम् Spr. 2763. °मण्डल Ragh. 10,7. °श्रेणीमणीनाम् Gît. 12,27. Bhâg. P. 3,8,6. 5,24,31. Mârk. P. 23,94. neutr. nach Ḱandragomin im ÇKDr. Unbestimmt ob फण oder फणा Kumâras. 3,59. अवाक्फण adj. Ṛt. 1,13, v. l. भोगिनः फणातपत्रस्य तले 18. Râǵa-Tar. 3,529. उन्नद्धफणा इवाहयः Bhâg. P. 4,11,4. फणाटोपिन् (फणाटोप) Spr. 1614, v. l. — 4) अङ्गुलीफणाहस्तक adj. *bei dem die Finger der Hand in Form eines Klumpens, Ballens gestaltet sind, klumphändig* Vjutp. 204. — फणहस्त Kaush. Up. in Ind. St. 1, 398 falsche Lesart für फलहस्त; vgl. 1. 4 in

der Bibl. ind. — Vgl. गो°.

फणाकर (फणा 3. + 1. कर) m. *Haubenschlange, Schlange* überh. Çabdar. im ÇKDr.

फणागिरि s. फेनगिरि.

फणाधर (फणा 3. + धर) m. = फणाकर Çabdar. im ÇKDr. °धर m. Bein. Çiva's Kavikalpalatâ im ÇKDr.

फणभृत् (फणा + भृत्) m. = फणाकर H. 1303. Halâj. 3,18. शेष° Râǵa-Tar. 3,529. zur Bez. *der Zahl neun* (*acht*) Çrut. 41, v. l. (vgl. Ariel in Journ. asiat. IV sér. XI, 525). Ind. St. 8,393.

फणावत् (von फणा) 1) adj. *mit einer Haube versehen*, von Schlangen MBh. 2,363. Pańkat. 184,11 (wo फणावान्निष्क्रम्य zu lesen ist). — 2) m. *Haubenschlange, Schlange* Çabdar. im ÇKDr.

फणाकर (फ° + 1. कर) m. = फणाकर Çabdar. im ÇKDr.

फणाधर m. = फणाधर Çabdar. im ÇKDr.

फणाभर m. dass. Hâr. 15.

फणाभृत् (फणा + भृत्) adj. *eine Haube tragend*, von einer Schlange Spr. 142.

फणावत् m. = फणावत् *Haubenschlange, Schlange* Çabdar. im ÇKDr.

फणिका (von फणा) f. *Ficus oppositifolia* Nigh. Pr. — Vgl. गो° unter गोफणा.

फणिकार s. u. फणिकार 2.

फणिकार m. 1) nach Weber Bein. Piṅgala's Bhaṭṭotp. zu Varâh. Bṛh. S. in Ind. St. 8,157. 165. fg. 392. Man hätte फणाकर oder फणाकर erwartet, was den andern Beinamen des Mannes, nämlich नागराज und भुजंगेश entsprechen würde. — 2) N. pr. eines Volkes Varâh. Bṛh. S. 14,12 (v. l. कर्णिकार).

फणिकेश्वर (फणिका + ई°) m. N. pr. eines der acht Vîtarâga bei den Buddhisten Wilson, Sel. Works II, 32. — Vgl. फणीन्द्रेश्वर.

फणिकेसर (फणिन् + के°) n. = नागकेसर *Mesua Roxburghii Whigt.* Râǵan. im ÇKDr.

फणिखेल m. *Wachtel* Trik. 2,5,29. Nach den Corrigg. Druckfehler für फाल्गखेला.

फणिज्ञा (फणिन् + ज्ञा) f. *eine best. Pflanze*, = mahratt. कारसी Nigh. Pr.

फणिजिह्वा (फणिन् + जि°) f. N. zweier Pflanzen: 1) = महाशतावरी. — 2) = महासमङ्गा *Sida cordifolia* Râǵan. im ÇKDr.

फणिजिह्विका f. dass. und ausserdem *Emblica officinalis* Nigh. Pr.

फणिज्झक m. *Majoran* und *eine ähnliche Pflanze* AK. 2,4,2,59. H. an. 4,19. 26. Ratnam. 105. fg. (तुलसी und गन्धपत्रा). Suçr. 1,138,16. फणिज्जक 2,323,8. — Vgl. गन्ध°.

फणितल्पग (फणिन्-तल्प + 1. ग) m. Bein. Vishṇu's (*der auf einem aus einer Schlange bestehenden Bette ruht*) Çabdârthak. bei Wilson.

फणिन् (von फणा oder फणा) m. 1) *Haubenschlange, Schlange* überh. AK. 1,2,1,8. Suçr. 2,264,4. 17. Ṛt. 1,13. 19. Ragh. 16,17. Kumâras. 2, 21. Spr. 64. 142. 2210. 2763, v. l. 4142. Kathâs. 22,208. Mârk. P. 23, 67. Pańkat. 198,9. H. 48. फणिपति Spr. 598. 2731. फणिकन्या Râǵa-Tar. 1,111. — 2) Bein. Râhu's Ind. St. 2,261. — 3) Bein. Patańǵali's Verz. d. Oxf. H. 176,a,15. फणिभाषितभाष्याब्धि 177,a,16 (Verz. d. B. H. No. 764). फणिभाष्याब्धि 178,a,13; vgl. 2. कारक am Ende, und फणीश. — 4) *ein best. Kraut*, = सर्पिणी Râǵan. im ÇKDr.

फणिप्रिय (फणिन् + प्रिय) m. *Wind* (*der Schlangen Freund*) Çabdar. im ÇKDr.

फणिफेण m. = अहिफेण *Opium* Ratnâv. im ÇKDr.

फणिभारिका f. = फणिका Nigh. Pr.

फणिभुज् (फणिन् + भुज्) m. *Pfau* (*Schlangenverzehrer*) Râǵa-Tar. 1,310.

फणिमुख (फणिन् + मुख) n. *Schlangengesicht, Bez. einer Art von Spaten, dessen sich Diebe bedienen*, Daçak. 71,1.

फणिलता (फणिन् + ल°) f. = नागवल्ली *Betelpfeffer* H. 1155, Sch. Nigh. Pr.

फणिवल्ली (फणिन् + व°) f. dass. Râǵan. im ÇKDr.

फणिहन्त्री (फणिन् + ह°) f. = गन्धनाकुली *die Pflanze, mit welcher der Ichneumon sich vom Schlangenbiss heilen soll*, Râǵan. im ÇKDr. Nigh. Pr.

फणिहृत् (फणिन् + हृत्) f. *eine best. Pflanze*, = क्षुद्रा दुरालभा Râǵan. im ÇKDr.

फणी f. N. pr. eines Flusses Verz. d. Oxf. H. 189,b,1 v. u.

फणीन्द्र (फणिन् + इन्द्र) m. 1) Bein. *des Schlangendämons* Çesha MBh. 1,1117. — 2) Bein. Patańǵali's (vgl. फणिन् 3.) Verz. d. B. H. No. 721. 877.

फणीन्द्रेश्वर (फ° + ईश्वर) m. N. pr. eines der acht Vîtarâga bei den Buddhisten Wilson, Sel. Works II, 18. — Vgl. फणिकेश्वर.

फणीय (von फणिन्) = पद्मकाष्ठ *Cerasus Puddum* (पद्म), *Wall.* Nigh. Pr.

फणीश (फणिन् + ईश) m. Bein. Patańǵali's (vgl. फणिन् 3.) Verz. d. Oxf. H. 165,a,3.

फणीश्वर (फणिन् + ई°) m. 1) Bein. *des Schlangendämons* Çesha Çabdar. im ÇKDr. — 2) Bein. Patańǵali's Verz. d. Oxf. H. 188,a,4.

फण्डु m. = फाण्ड *Bauch* Uǵǵval. zu Uṇâdis. 1,113.

फत् interj. फत्कर्तुम् Pańkat. ed. orn. 31,15 wohl nur Druckfehler für फुत्कर्तुम्.

फतिक्शाह = فتح شاه Verz. d. B. H. No. 566 (Verz. d. Oxf. H. 147,a,29). फतिक्भूपति Verz. d. Oxf. H. 147,a,38.

फतेपुर n. N. pr. einer *Stadt* Kshitiç. 12,6.

फत्कारिन् (फत् + का°) m. *Vogel* Çabdar. im ÇKDr.

फर् nach Sâj. so v. a. पर् *füllen*. intens.: वायुर्न पर्फरत्क्षयद्रयीणाम् Ṛv. 10,106,7.

फर n. = फलक *Schild* Bhar. zu AK. 2,8,2,58. ÇKDr. Vjutp. 140.

फरक्क N. pr. einer Localität Verz. d. Oxf. H. 340,a,8.

फरुवक n. = पूगपात्र Hâr. 137. *Betelbüchse* Wilson.

फरेन्द्र m. *Pandanus odoratissimus* Nigh. Pr.

फर्फराय्, °यते *sich heftig hinundherbewegen*, von der Çapharî Spr. 19.

फर्फरीक Uṇâdis. 4,20. 1) m. *die ausgestreckte Hand* H. an. 4,22. fg. Med. k. 200. — 2) f. °का a) *Schuh*. — b) = मदन Uṇâdivr. im Saṁkshiptas. ÇKDr. — 3) n. a) *Milde* (मार्दव) H. an. Med. — b) *ein junger Schoss* Uǵǵval.; vgl. पर्फरीक.

फर्व्, फर्वति = गच्छति Mahîdh. zu VS. 12,71.

फर्वर in der Stelle: उष्टारेव फर्वरेषु श्रयेथे Ṛv. 10,106,2. nach Sâj. so v. a. पूरयितृ; vgl. फर्.

फर्वी s. प्र°.

1. फल्, फॅलति; पफाल, फेलतुस्, फेलिथ P. 6,4,122. Vop. 8,52. 71. 1) *bersten, entzweispringen* (vgl. स्फुट्) Dhâtup. 15, 9. शतधास्य फलेन्मूर्धा MBh. 3,16564. 7,6265. Daç. 2,21. 23. हृदयम् R. 2,61,9. 6,78,23. मुष्कमेहनवस्तिभिः । फलद्भिरिव Suçr. 2, 529, 6. तस्य मूर्धानमासाद्य पफालासिवरो हि सः MBh. 3,1603. Mârk. P. 83,7. नभः पफालेव MBh. 8, 4944. 13,7472. — 2) *zurückprallen, zurückstrahlen:* एवमेव खलु महदभिचारातिक्रमः कात्स्न्येनात्मने फलति Bhâg. P. 5,9,20. भासः Kir. 5,38. — फुल्ल s. besonders.

— intens. पम्फुल्यते, पम्फुलीति, पम्फुल्ति P. 7,4,87. 88. Vop. 20,10.

— उद् simpl. s. उत्फाल, उत्फुल्ल. — caus. *aufreissen, aufsperren* (die Augen): उत्फाल्य विपुले नेत्रे MBh. 1,5977. 2,2392. 5,5817.

— प्रोद् s. प्रोत्फुल्ल.

— नि s. निफालन (fehlerhaft für निभालन).

— प्र s. प्रफुल्त, प्रफुल्ति, प्रफुल्ल.

— प्रति *zurückprallen, zurückstrahlen:* कन्दुको भित्तिनिक्षिप्त इव प्रतिफलन्मुहुः Spr. 3863. ग्रीष्मे हि सिकतास्वर्ककराः प्रतिफलिता जलत्वेनाभान्ति H. 101, Sch. मेघप्रतिफलिता हि सूर्यरश्मयो धनुराकारेण दृश्यन्ते Kshirasvâmin beim Schol. zu H. 179. Çiç. 4, 67. 9, 37. Naish. 4, 13. मोहातीतो विशुद्धो मुनिभिरभिहितो मोहसंक्रान्तमूर्तिः साक्षी स्वान्ते तदुत्थे प्रतिफलितवपुरित्यादि मुक्तिवादगादाधरी ॥ ÇKDr. u. प्रतिफलित. — Vgl. प्रतिफल fgg.

— वि *bersten, entzweispringen:* नभश्च विपफाल ह MBh. 12,13280.

— सम् s. संफुल्ल.

2. फल् (von फल), फलति *Früchte bringen, — geben, reifen, Folge haben, in Erfüllung gehen* Dhâtup. 15,23. द्रुमाः फलन्ति Hariv. 12799. परोपकाराय फलन्ति द्रुमाः Spr. 1734. 921. Bhatt. 3,42. यथा च वेणुः कदली नलो वा फलत्यभावाय न भूतये ऽत्मनः Draup. 5,9. अर्थिनां प्रार्थिताः पूर्वे (कल्पद्रुमाः) फलन्त्यन्ये (सन्तः) स्वयं यतः Spr. 3883. 3768. फलति दानमहीरुहः Râga-Tar. 4,234. शरद्येव फलत्याशु शालिः Spr. 3000. बीजानि 929. पुण्यबीजम् Kathâs. 27,121. नद्यः समुद्रा गिरयः सवनस्पतिवीरुधः । फलन्त्योषधयः सर्वाः काममन्वृतु तत्र वै ॥ Bhâg. P. 1, 10, 5. नाधर्मश्चरितो लोके सद्यः फलति गौरिव Spr. 1529. व्यवसायं विना कर्म (*das Schicksal*) न फलति Pańkat. 133,17. फलिष्यति न ते विद्या MBh. 1, 3275. 12, 12359. स्वकृतं कर्म 3, 12635. 13, 304. Spr. 1932. Vop. 2, 47. एवं कुकर्म सर्वस्य फलत्यात्मनि सर्वदा Kathâs. 17,148. MBh. 5,1700. Hariv. 965. ad Megh. 18. धातुः फलति लावण्यनिर्माणं तदिदं त्वयि Kathâs. 30, 34. खलः करोति दुर्वृत्तं नूनं फलति साधुषु so v. a. *Gute müssen es büssen* Spr. 799. अमोघं हि महर्षीणां वीर्यं फलति तत्क्षणम् Kathâs. 32, 103. नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलम् Spr. 1648. नीतिः 2301. अन्यथा विरुद्धं ते फलिष्यति Hit. 58,18. फलिष्यन्ति ध्रुवं तानि (निमित्तानि) रावणस्य निबर्हणात् *werden in Erfüllung gehen* R. 6,74,31. वेदोक्तमायुर्मर्त्यानामाशिषश्चैव कर्मणाम् । फलन्त्यनुयुगं लोके प्रभावश्च शरीरिणाम् ॥ M. 1, 84. यदा न फेलुः क्षणदाचराणां मनोरथाः Bhatt. 14,113. Mit dem instr. der Frucht: नानाफलैः फलति कल्पलतेव भूमिः Spr. 2602. mit dem acc.: काङ्क्षितानि फलन्ति स्म ते द्रुमाः Hariv. 8253. सर्वकामान्फलन्ति (नगाः) R. 4, 44, 94. 97. 100. fg. Spr. 2154. 2755. Kathâs. 27, 122. सेयं नीतिमहावल्ली किं नाम न फलेत्फलम् 33,85. Bhatt. 12, 66. med. mit einem acc.: आचारः फलते धर्ममाचारः फलते धनम् MBh. 5,3887. फलित (adj. von फल und partic. von फल्) gaṇa तारकादि zu P. 5,2,36. Vop. 7, 30. *Früchte tragend, mit Früchten versehen:* वनस्पति MBh. 1,5884. लता 3,10042. 5, 1117 (st. dessen फलवत् 1,5608. 12,5277). Spr. 3706. Ragh. 13,53. Kathâs. 42,5. *was Früchte gebracht hat, Erfolg gehabt hat:* व्रत 3,23. 21, 101. अश्रूकृता व्यापदिहापि फलिता मम 29, 109. कार्य Spr. 2430. तव सुनीतिः Daçak. in Benf. Chr. 196,1. कामाः *in Erfüllung gegangen* Ragh. 13,59. तदुत्पत्तिफलितस्वमनोरथ Kathâs. 42, 71. शांभवं वाक्यम् 46, 84. एवं च सूत्रं न कार्यमिति फलितम् so v. a. *dieses ergiebt sich als Folge davon* Pat. zu P. 4,3,133. एवं चात्र शास्त्रे समासादिसंज्ञारहितत्वं गुणवचनत्वं फलितम् P. 1,4,1, Vârtt. 6, Sch. फलितम् impers.: फलितं वृत्तैस्तत्क्षणारोपितैः *die Bäume trugen Früchte* Râga-Tar. 2,15. फलितं तावदस्माकं कपटप्रबन्धेन Hit. 21,13. Kull. zu M. 1, 4. फलिता adj. f. *menstruirend* Nigh. Pr. — Statt स फलयन् Râga-Tar. 2,142 ist mit der Calc. Ausg. सफलयन् zu schreiben.

— वि *Früchte ansetzen, zur Reife gelangen:* भव्यमुख्याः समारम्भाः प्रत्यवेक्षानिरत्ययाः । गर्भशालिसधर्माणस्तस्य गूढं विफेलिरे (विपेचिरे Stenzler) ॥ Ragh. ed. Calc. 17,52.

3. फल्, फलति v. l. für पल् *gehen, sich bewegen* Kavikalp. im ÇKDr.

फॅल n. AK. 3,6,2,28. m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. Trik. 3, 5, 14. m. f. n. 22. 1) n. *Frucht,* insbes. *Baumfrucht, fructus* AK. 2, 4, 1, 15. 19. 2, 47. 5, 35. 3, 4, 26, 208. H. 1130. an. 2, 498. Med. l. 33. Vaig. beim Schol. zu Kir. 4, 21. ṚV. 3,45,4. 10,146,5. यदि वृक्षादभ्यपप्तत्फलं तत् AV. 6,124,2. VS. 10, 13. Ait. Br. 7, 30. TS. 7,3,14,1. Çat. Br. 13, 4,4,8. 14,9,4,1. Kauç. 21. 30. 33. MBh. 3,2534. 2816. R. 1, 9, 5. Suçr. 1,158,8. 15. 209,3. Spr. 1930. 1931. 1934. 3887. Ragh. 1,49. Vet. in LA. 2,5. fg. ओषध्यः फलपाकान्ता बहुपुष्पफलोपगाः M. 1, 46. Halâj. 2, 25. परिणत° Megh. 18. °परिणति 24. °पातन M. 5,130. कल्पिष्यमाणा महते फलाय वसुंधरा काल इवोप्तबीजा Çâk. 151. मूलफल n. sg. M. 3,267. 4,29. 247. 8, 339. फलमूल n. sg. 12, 67. R. 1, 46, 10. du. M. 10, 87. pl. MBh. 3,2307. फलमूलार्थम् Kathâs. 9,62. पुष्पफलम् Spr. 3049. पुष्पमूलफल pl. M. 5, 10. 157. 6, 13. 21. 8, 289. 11, 165. sg. 7, 131. शाकमूलफल pl. 5,119. 6,15. 8,331. sg. 6,5. दाडिम° *Kern* Spr. 1109. आत्मापराधवृक्षस्य फलान्येतानि देहिनाम् 2644. उदेति पूर्वं कुसुमं ततः फलम् Çâk. 189. फलेन फलमादिशेत् *mit der Frucht weise man auf die Frucht hin* so v. a. *mit einer Gabe, die man reicht, spiele man auf eine Gegengabe an,* Spr. 2632. fg. Am Ende eines adj. comp. wann ई und wann आ P. 4, 1, 64 nebst Vârttika 2—4. Vop. 4, 15. बहुमूलफला MBh. 3, 8309. Râga-Tar. 4,295. Vet. in LA. 35, 19. — 2) n. *Erfolg, Ergebniss, Wirkung, Vortheil* oder *Nachtheil, Gewinn* oder *Verlust, Vergeltung, Belohnung* oder *Strafe* AK. 2,8,1,29. 2,9,80. 3,4,9,41. 26,203. Trik. 3,3,400. H. 869. 1446. H. an. Med. Halâj. 1,118. 4,92. Vaig. a. a. O. (= लाभ, निष्पत्ति, योग, धन). यथा कुर्वन्ति स उपायो यन्निष्पादयन्ति तत्फलम् Suçr. 1,152,2. फलयुक्तानि कर्माणि Kâtj. Çr. 1,1,2. 2, 4. 10. 6, 9. 10, 5, 12. दृष्ट° *dessen Wirkung erprobt ist* Suçr. 2,189,16. कस्येदं कर्मणः फलम् MBh. 3,2552. R. 1,74,11. त्यक्त्वा कर्मफलासङ्गम् Bhag. 4,20. फलानुमेयाः प्रारम्भाः Ragh. 1, 20. विलम्बितफलैः — मनोरथैः 33. शान्तमिदमाश्रमपदं स्फुरति च बाहुः कुतः फलमिहास्य Çâk. 15. कृषि° Megh 16. न

वेदफलमश्नुते M. 1, 109. 2, 160. ते वै मत्स्यस्य ज्ञातस्य न लभन्ते फलं क्वचित् 9, 49. 161. क्रिया° P. 1, 3, 72. (कार्याणि) अफलानि, समव्ययफलानि Spr. 3538. धर्मस्य, विभवस्य 1933. अग्निहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तफलं श्रुतम्। रतिपुत्रफला दारा दत्तभुक्तफलं धनम्॥ 20. Ragh. 1, 29. आपुरदर्णां प्रकामविस्तारफलं हरिण्यः 2, 11. Çâk. 25, 1. सिद्धे कार्ये समं फलम् Spr. 1364. पुण्य° M. 3, 95. दानस्य 7, 86. Hariv. 12590. R. 1, 62, 27. यदुत्तिष्ठति वर्णेभ्यो नृपाणां क्षयि तत्फलम् Çâk. 46. फलमस्योपहासस्य सद्यः प्राप्स्यसि Ragh. 12, 37. स्वपौरुषफलानि Vid. 153. न चान्यां देवतां काङ्क्षे सर्वकामफलामपि MBh. 13, 829. Ragh. 12, 6. Kumâras. 5, 1. Spr. 463. Prab. 30, 15. ईश्वरा भूरिद्रव्येण यल्लभन्ते फलं किल। दरिद्रस्तच्च काकिण्या प्राप्नुयात् so v. a. *Genuss* Spr. 437. यावच्चक्षुस्यं विनश्येत्तु तावत्स्यात्क्षेत्रिणः फलम् *Ersatz* Jâǵn. 2, 161. — 3) bei den Mathematikern *das Ergebniss einer Rechnung, Product u. s. w.; Quotient* Sûrjas. 1, 61. 2, 32. 42. 3, 29. 4, 13. 26. 9, 10. *result (from base-sine or perp. sine)* 2, 39. 40. 41. 44. 46. *corrective equation* 2, 44. 48. 56. 3, 29. 4, 8. 15. *produce of the argument* (प्रमाण) Colebr. Alg. 33. *the area or superficial content* 70. स्फुट°, अस्फुट°, स्थूल° ebend. — 4) *Zinsen* Colebr. Alg. 39. — 5) n. = जातीफल *Muskatnuss* Trik. 3, 3, 400. H. an. Med. = त्रिफला *die drei Myrobalanen* H. an. Med. = कक्कोल diess. m. *Wrightia antidysenterica R. Br.* (कुटज) Çabdar. im ÇKDr. — Suçr. 1, 221, 4. — 6) n. du. *die Hoden* Suçr. 2, 112, 9. Hariv. 12363. (पितृदेवाः) अफलान्भुञ्जते मेषान् फलैस्तेषामयोजयन् (इन्द्रम्) R. 1, 49, 11. — 7) n *Klinge:* सु° (निस्त्रिंश) MBh. 4, 1364. खड्ग° AK. 3, 4, 25, 188. Trik. 3, 3, 361. क्षुरिका° H. an. 3, 147. छुरिका° Med. ǵ. 25. — 8) n. = फलक *Brett* (s. शारि°); = फलक *Schild* AK. 2, 8, 2, 58. Trik. H. an. — 9) n. *Pfeilspitze* Trik. H. ç. 150. H. an. Çabdar. im ÇKDr. — 10) *Auge auf einem Würfel* MBh. 4, 24. — 11) n. = फाल *Pflugschar* H. 891. अथो फलम् (v. l. हलम्)। निरीषं कूटकम् AK. 2, 9, 13. — 12) n. *die monatliche Reinigung der Frauen* (vgl. पुष्प und नवफलिका) Çabdar. im ÇKDr. — 13) n. *Gabe* Dhar. im ÇKDr. — 14) f. आ *ein best. Strauch,* = किङ्किरिष्टा Râǵan. im ÇKDr. — 15) f. ई = फलिनी, प्रियङ्गु *eine best. wohlriechende Pflanze* AK. 2, 4, 2, 36. H. an. Med. — 16) f. ई = फलिन् *ein best. Fisch* Çabdam. im ÇKDr. — 17) फल und फली (vgl. फलीकर्) in Verbindung mit कर्, भू und अस् gaṇa ऊर्यादि zu P. 1, 4, 61. — Wenn फल auf 1. फल् zurückgeht, dann bezeichnete das Wort ursprünglich *die geborstene d. i. reife Frucht.* — Vgl. अ°, अंशुमत्फला, अजिनफला, निष्फल, पुण्य°, पुरः°, वि°, शारि°, स°, सु°.

फलक m. n. gaṇa अर्धर्चादि zu P. 2, 4, 31. Siddh. K. 249, *a*, 1. 1) am Ende eines adj. comp. (f. फलिका) = फल *a) Erfolg, Vortheil, Gewinn:* ब्रह्मप्राप्तिफलकत्वात् Kull. zu M. 2, 146. — *b) die monatliche Reinigung;* s. नवफलिका. — 2) n. *Brett, Latte, Blatt* (vgl. फलहक): अधिषवणे Ait. Br. 7, 30. Çat. Br. 3, 4, 3, 22. प्रउग्ये 3, 4, 9. द्वार° Çâṅkh. Gṛhj. 3, 3. Çat. Br. 13, 4, 2, 1. Kâtj. Çr. 20, 2, 20. Paṅkav. Br. 17, 1, 14. प्रेङ्ख° Çâṅkh. Çr. 17, 1, 2. विपथश्च फलकास्तीर्णः Ind. St. 1, 33. 44. नौः फलकास्तीर्णा Suçr. 1, 341, 18. आसीत गुरुणा सार्धं शिलाफलकनौषु च M. 2, 204. शाल्मलीफलके श्लक्ष्णे नेनिज्यान्नेजकः शनैः 8, 396. Râǵa-Tar. 1, 317. दारु° Kull. zu M. 3, 226. (क्व) समुद्रे यानभङ्गनिमग्नायाः फलकासादनम् Ratnâv. 4, 5. *Brettchen* Suçr. 1, 136, 19. स्फटिकफलका काञ्चनी वासयष्टिः (für Pfauen; *Fuss* nach Schütz) Megh. 77. Siddh. Çir. 11, 2. 18. °यन्त्र 16. so v. a. *Schachbrett* (vgl. शारिफलक) Spr. 2294. = चित्रफलक Mṛkkh. 59, 9. लिपि° *Schreibtafel* Lalit. ed. Calc. 143, 14. Vjutp. 157. पाण्डुलेख्येन (v. l. °लेखेन) फलके भूमौ वा प्रथमं लिखेत्। ऊनाधिकं (v. l. न्यूनाधिकं) तु संशोध्यं (lies संशोध्य) पश्चात्पत्त्रे निवेशयेत्॥ Vjâsa im Vjavahârat. ÇKDr.; vgl. u. पाण्डुलेख. Sûrjas. 6, 12. फलक heisst auch *das Gestell für die Binde des buddh. Geistlichen* Vjutp. 213. फणा° *die Platte der Haube einer Schlange* Spr. 2763. Häufig von *breiten, platten Knochen* (m. = अस्थिखण्ड Ǵaṭâdh. im ÇKDr.) gebraucht: अंस° *Schulterblatt* Çat. Br. 10, 2, 6, 14. Suçr. 1, 345, 8. 346, 14. कपोल° (am Ende eines adj. comp. f. आ) Çiç. 9, 37. Spr. 1235. ललाट° Mârk. P. 87, 5. Verz. d. Oxf. H. 248, *a*, 26. Vgl. ऊरु°, जानु°, श्रोणि°. *Handfläche* Çat. Br. 12, 2, 4, 7. *die Hinterbacken* Çabdârthak. bei Wilson. — 3) m. n. *Schild* AK. 2, 8, 2, 58. H. 783. Halâj. 2, 305. सव्ये सफलके MBh. 10, 377. फलकानि neben चर्माणि 12, 3690. मेघप्रकाश R. 2, 93, 12 (102, 14 Gorr.). Spr. 2032. °पाणि AK. 2, 8, 2, 39. Trik. 3, 3, 239. — 4) n. *ein best. Gefäss* Suçr. 1, 171, 19. — 5) *ein best. Kleiderstoff:* चर्मचीवरकुशमुञ्जफलकवासस् adj. Hâr. bei Kull. zu M. 6, 6. Hariv. 14304. फलकपरिधान (so ist zu lesen) MBh. 12, 11276. — 6) *Pfeilspitze:* कर्णाकार°, अग्निदीप्त° Kull. zu M. 7, 90. — 7) n. *Samenkapsel der Lotusblüthe* Çiç. 9, 47. — 8) m. *Mesua Roxburghii Wight.* Çabdak. im ÇKDr. — 9) f. आ v. l. für हलका gaṇa प्रेक्षादि zu P. 4, 2, 80. — फलक in der Bed. *Brett, Platte* von 1. फल्, also urspr. *ein abgespaltenes Stück.*

फलकन्द (फल + कन्द) m. N. pr. eines Jaksha MBh. 2, 397.

फलकण्टका (फल + कण्टक) f. *Asclepias echinata Roxb.* Nigh. Pr.

फलकपुर (फ° + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* bei den östlichen Völkern P. 6, 2, 101. — Vgl. फलपुर.

फलकसक्थ (फ° + सक्थि) n. *bretterähnliche Schenkel* P. 5, 4, 98, Sch. Vop. 6, 43.

फलकावन n. N. pr. eines *Waldes* Verz. d. Oxf. H. 46, *b*, N. 3. — Vgl. फलकीवन.

फलकिन् (von फलक) 1) adj. *mit einem Brette —, mit einem Schilde versehen* Med. n. 197. adj. von फलका (v. l. für हलका) gaṇa प्रेक्षादि zu P. 4, 2, 80. — 2) m. *a) eine hölzerne Bank:* फलकी कूर्चं वाप्यथ वा वृषी MBh. 5, 1196. — *b) ein best. Fisch,* = चित्रफली oder °फलिन् Trik. 1, 2, 17. Hâr. 188. Med.; vgl. फलकिन्.

फलकीवन n. N. pr. eines *Waldes* MBh. 3, 6056. — Vgl. फलकावन.

फलकृष्ण m. = कृष्णपाकफल *Carissa Carandas Lin.* oder *Flacourtia cataphracta Roxb.* Çabdak. im ÇKDr.

फलकेशर (फल + के°) m. *Kokosnusspalme* Ǵaṭâdh. im ÇKDr.

फलकोश (फल + कोश) m. *Hodensack* Suçr. 1, 94, 1. 289, 13. 14 (du.). 290, 8. फलकोषक m. dass. Trik. 2, 6, 24.

फलखेल s. फालखेल.

फलग्रह (फल + ग्रह) 1) adj. *Nutzen —, Vortheil von Etwas ziehend:* क्लेशभाजो भविष्यन्ति दैत्या यूयं फलग्रहाः Bhâg. P. 8, 6, 23. — 2) m. *das Ziehen eines Nutzens, eines Vortheils* Çatr. 2, 383.

फलग्रहि (फल + ग्र°) adj. = फलेग्रहि Bhar. zu AK. 2, 4, 1, 6. ÇKDr. *fruchtansetzend, fruchtbar* TS. 5, 1, 1, 4. 2, 5, 6. Ait. Br. 7, 15. Kâṭh. 19, 1. 23, 4.

फलग्रहिष्णु (फल + ग्र°) adj. dass. Çâṅkh. Çr. 17, 1, 18.

फलग्राहिन् (फल + ग्रा°) m. *Baum* (eig. *Fruchtbaum*) Dhar. im ÇKDr.

फलघृत (फल + घृत) n. N. *eines aus zahlreichen Stoffen zusammengesetzten Aphrodisiacums für Männer, dessen Erfindung dem* Bharadvâga *zugeschrieben wird*, Çârṅg. Saṁh. 2,9,15. desgl. *einer wirksamen Arzenei gegen Uteruskrankheiten* ebend. 17.

फलचमस (फल + च°) m. *ein Becher, der anstatt mit* Soma *mit zerstampften Feigen und jungen Blättern, zu denen man saure Milch gethan hat, gefüllt ist*, Schol. zu Kâtj. Çr. 10, 9. 31. 32. *saure Milch mit pulverisirter Feigenbaumrinde* Çrâddhat. im ÇKDr.

फलचारक (फल + चा°!) m. *Fruchtvertheiler* (ein best. Amt in einem buddh. Kloster) Vjutp. 210.

फलचोरक (फल + चो°) m. *ein best. Parfum* Râǵan. im ÇKDr. Nigh. Pr.

फलच्छदन (फल + छ°) n. *Bretterhaus* Vjutp. 131.

फलञ्जालवासुदेव (viell. फलत्, partic. praes. von फल्, - जल + वासु°) m. N. pr. eines Dichters Verz. d. Oxf. H. 124,*a*.

फलत्रय (फल + त्रय) n. *die drei Früchte: a) die drei Myrobalanen; b) Weintrauben, so wie die Früchte von Grewia asiatica Lin.* (oder *Xylocarpus granatum Koen.*) *und Gmelina arborea Roxb.* Çabdak. im ÇKDr.

फलत्रिक (फल + त्रिक) n. *die drei Myrobalanen* AK. 2,9,112.

फलद (फल + 1. द) 1) adj. f. आ *a) fruchttragend:* वृत्त M. 11,142. — *b) Vortheil —, Gewinn bringend, den Lohn für Etwas gebend, vergeltend:* त्रिभुवनाधीशाः फलदाः फलमिच्छताम् Bhâg. P. 9,21,15. सकृदेव हि सा (मोहनी नाम विद्या) तस्य फलदा न पुनः पुनः Kathâs. 46, 111. विशिष्टफलदा कन्या VP. im ÇKDr. स्वर्गग्रामकुटीनिवास° *zum Lohn gebend* Spr. 664. धर्मार्थकाममोक्षाणां फलदे पुरुषोत्तमे Brahma-P. in LA. 49,4. — 2) m. *Baum* (eig. *Fruchtbaum*) H. 1114. Dhar. im ÇKDr.

फलपञ्चाम्ल n. = अम्लपञ्चफल Râǵan. im ÇKDr.; vgl. फलाम्लपञ्चक.

फलपाक (फल + पाक) m. 1) *das Reifen der Früchte;* °पाकान्ता adj. f.: ओषधि M. 1,46. AK. 2,4,1,6. °पाकावसाना dass. Halâj. 2, 25. °पाकावसानिका H. 1117. °पाकनिष्ठा Suçr. 1,4,18. °पाकशुष् P. 4,3,166, Vârtt. 1. — 2) *Carissa Carandas Lin.* oder *Flacourtia cataphracta Roxb.* Bhar. zu AK. 2,4,2,18. ÇKDr. Çabdak. im ÇKDr.; vgl. पाकफल und कृष्णपाकफल.

फलपाकिन् (von फलपाक) m. *Thespesia populneoides Wall.* Ratnam. 79.

फलपादप (फल + पा°) m. *Fruchtbaum* R. Gorr. 2,56,9.

फलपुच्छ (फल + पुच्छ) m. *ein best. Knollengewächs*, = वराण्डालु Trik. 2,4,34.

फलपुर (फल + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* Râǵa-Tar. 4,184. 672. 5,99. — Vgl. फलकपुर.

फलपुष्पा (फल + पुष्प) f. *Ipomoea Turpethum R. Br.* Nigh. Pr. = पिण्डखर्जूरी Râǵan. im ÇKDr.

फलपुष्पी (wie eben) f. dass. Nigh. Pr.

फलपूर (फल + पूर) m. *Citronenbaum* (*voller Kerne*, also urspr. *die Frucht*) AK. 2,4,2,59. °पूरक dass. Ratnam. 66. Bhâvapr. im ÇKDr. — Vgl. बीजपूर, °पूरक.

फलप्रद adj. = फलद. सर्व° Bhâg. P. 10,11,10.

फलप्रिया (फल + प्रि°) f. *eine best. wohlriechende Pflanze*, = प्रियङ्गु Râǵan. im ÇKDr.

फलबन्धिन् (फल + ब°) adj. *Früchte ansetzend:* वृत्त Ragh. 13,50.

फलबन्ध्य (फल + ब°) adj. *der Früchte ermangelnd, keine Früchte tragend* H. 1116. — Vgl. फलाबन्ध्य.

फलभाग (फल + भाग) m. 1) *Antheil am Ergebniss, am Vortheil, am Gewinn* Bhâg. P. 8,7,1. — 2) Titel eines astrologischen Werkes Mack. Coll. I, 127.

फलभागिन् (फल + भा°) adj. *Antheil am Gewinn —, am Lohn habend, des Lohnes theilhaftig* M. 3,143. Spr. 1867.

फलभाज् (फल + भाज्) adj. *der Früchte —, des Lohnes theilhaftig* MBh. 13,4260. Tithjâdit. im ÇKDr.

फलभूति (फल + भू°) m. N. pr. eines Brahmanen Kathâs. 20,35.

फलभूमि (फल + भू°) f. *das Land der Vergeltung:* ग्रन्थस्येवास्य लोकस्य फलभूमिं कर्मणाम् । पुरोगैर्नेयिमानस्य हेतुमात्रं स्वपौरुषम् ॥ Kathâs. 21,132. कर्मभूम्यः, फलभूमयः H. 946.

फलभृत् (फल + भृत्) adj. *Früchte tragend:* सरस° (शाखा) Spr. 665.

फलमत्स्या f. *die Aloepflanze* Nigh. Pr.

फलमुख्या (फल + मु°) f. *eine best. Pflanze*, = अजमोदा Râǵan. im ÇKDr.

फलमुद्गरिका (von फल + मुद्गर) f. *eine Art Dattelbaum* (पिण्डखर्जूर) Çabdam. im ÇKDr.

फलमूलिन् (von फल + मूल) adj. (essbare) *Früchte und Wurzeln habend:* ओषध्यः Mârk. P. 48,27.

फलय (?) m. N. pr. eines Berges Verz. d. Oxf. H. 148, *a*, 29.

फलराजन् (फल + रा°) m. *Wassermelone* (*der Fürst unter den Früchten*) Nigh. Pr.

फलवत् (von फल) 1) adj. *a) fruchttragend, fruchtbar, mit Früchten beladen* AK. 2,4,1,7. H. 1115. fg. Halâj. 2,23. AV. 19,31,3. VS. 22, 22. वृत्त Çâṅkh. Gṛhj. 1,15. M. 1,47. N. 20,4. MBh. 1,5608 = 12,5277. Ragh. 4,44. शाखा Âçv. Gṛhj. 2,6. Gobh. 3,9,4. क्षिति Ragh. 9,4. देश MBh. 13,6507. — *b) erfolgreich, Nutzen —, Vortheil —, Gewinn bringend:* ग्रन्ताः फलवतीं युवं दत्त AV. 7,50,9. क्रिया Spr. 1528. Davon nom. abstr. फलवत्त्व n. Çaṅk. zu Khând. Up. S. 44. Sâh. D. 1, 8. — *c) Nutzen —, Vortheil habend* Vop. 23,58. — 2) f. ई nach dem Schol. = प्रियङ्गु (vgl. फलिनी) *eine best. Pflanze* Shadv. Br. 5, 2 bei Weber, Omina 315.

फलवर्ति (फल + व°) f. *Stuhlzäpfchen* Çârṅg. Saṁh. 3,7,7. 9.

फलवर्तुल (फल + व°) n. *Wassermelone* Râǵan. im ÇKDr. *Gardenia latifolia Roxb.* (wohl m.) Nigh. Pr.

फलविक्रयिन् (फल + वि°) m. *Fruchthändler;* f. °यिणी Bhâg. P. 10, 11, 11.

फलवृत्त (फल + वृत्त) m. *Fruchtbaum* Vjutp. 103.

फलवृत्तक (फल + वृ°) m. *Brodfruchtbaum* Râǵan. im ÇKDr.

फलशाडव (फल + शा°) m. *Granatbaum* Trik. 2,4,19. Nigh. Pr.

फलशालिन् (फल + शा°) adj. *eine Wirkung erfahrend, an den Folgen Theil nehmend:* परसमवेतधात्वर्थजन्यफलशालित्वं कर्मत्वमिति कर्मलक्षणे सारमञ्जरी ॥ ÇKDr.

फलशैशिर (फल + शै°) m. *Zizyphus Jujuba Lam.* (बदर) Râǵan. im

ÇKDr.

फलश्रेष्ठ (फल + श्रेष्ठ) m. *der Mangobaum* Çabdak. im ÇKDr.

फलस॑ adj. von फल gaṇa तृणादि zu P. 4,2,80. m. = पनस *Brodfruchtbaum* Bhar. zu AK. 2,4,2,41. ÇKDr.

फलसतीण N. pr. einer Localität (Baltestan nach Aufrecht) Verz. d. Oxf. H. 340,a,30.

फलसंबद्ध (फल + सं°) m. *Ficus glomerata* Nigh. Pr.

फलसंभारा (फल + संभार) f. *Ficus oppositifolia* Nigh. Pr.

फलस्थान (फल + स्थान) n. *das Sichbefinden in dem Stadium des Genusses der Früchte von Etwas* (Gegens. मार्गस्थान): स्रोतआपत्ति° Burn. Intr. 291.

फलस्नेह (फल + स्नेह *Oel*) m. *Wallnussbaum* Râǵan. im ÇKDr. Nigh. Pr.

फलहक m. = फलक *Planke, Brett* Kathâs. 25,46. 26,122. 36,83. 99. Râǵa-Tar. 8,1701 (N. pr. eines Ortes nach Troyer).

फलहारिन् (फल + हा°) adj. *Früchte stehlend* P. 6,2,79, Sch.

फलहारी (फल + हा°) f. Bein. der Kâlî, einer Form der Durgâ, ÇKDr.

फलागम (फल + आ°) m. *die Ankunft der Früchte* d. i. *die Zeit der Früchte, der Herbst* Spr. 3887.

फलाढ्या (फल + आ°) f. *eine Art Musa* (काष्ठकदली) Râǵan. im ÇKDr. Nigh. Pr.

फलादन (फल + अ°) m. *Papagei* H. 1335. — Vgl. फलाशन.

फलाध्यक्ष (फल + अ°) n. *Mimusops Kauki* AK. 2,4,2,26.

फलानुबन्ध (फल + अ°) m. *die Folgen:* कर्म° Spr. 3675. पूर्वकृत° Cit. bei Gold. u. अनुबन्ध.

फलान्त (फल + अन्त) m. *Bambusrohr* (*mit der Frucht absterbend;* vgl. Draup. 5,9) Çabdam. im ÇKDr.

फलापलिका (von फल + अपल) f. gaṇa शाकपार्थिवादि zu P. 2,1, 69, Vârtt.

फलाबन्ध्य (फल + अ°) adj. *fruchttragend* H. 1116. — फलबन्ध्य.

फलाम्ल (फल + अम्ल) 1) m. *eine Art Sauerampfer, Rumex vesicarius.* — 2) n. *Tamarinde* Râǵan. im ÇKDr.

फलाम्लपञ्चक (फल - अम्ल + प°) n. *die fünf sauren Früchte: Bergamotte, Orange, Sauerampfer, Tamarinde und Citrone* Nigh. Pr. — Vgl. अम्लपञ्च und फलपञ्चाम्ल.

फलाम्लिक (von फल + अम्ल) adj. wohl *mit einer sauren Tamarindenbrühe versehen:* मांसानि पक्वानि फलाम्लिकानि चुक्रोत्तरेणाथ च दाडिमेन Hariv. 8439.

फलायोपित् f. *Heimchen, Grille* Wilson. — Vgl. फडिङ्गा.

फलाराम (फल + आ°) m. *ein eingehegter Fruchtgarten* Vjutp. 131.

फलाशन (फल + अ°) m. *Papagei* Trik. 2,5,17. — Vgl. फलादन.

फलाशिन् (फल + आ°) adj. *von Früchten sich nährend:* Vögel Suçr. 1,208,10. Affen und Heilige Spr. फलाशी im 3ten Theile.

फलासव (फल + आ°) *Decoct von Früchten:* पुष्पासवफलासवम् R. 5,14,44.

फलास्थि (फल + अ°) *Kokosnuss* Nigh. Pr.

फलाहार (फल + आ°) adj. *von Früchten sich nährend* Suçr. 1,208,10.

फलि m. *ein best. Fisch,* = फलकिन् Râǵav. im ÇKDr.

फलिका (von फल) f. 1) *eine best. Bohnenart* (निष्पावी) Râǵan. im ÇKDr. Nigh. Pr. — 2) *Thespesia populneoides* Nigh. Pr.

फलित 1) adj. s. u. 2. फल्. — 2) m. *Baum* (eig. *Fruchtbaum*) Dhar. im ÇKDr. — 3) n. *ein best. Parfum,* = शैलेय Râǵan.; unter शैलेय steht als Synonym पलित, nicht फलित.

फलितव्य (von फल्) partic. fut. pass. impers.: अवश्यं तपसा तेषां फलितव्यम् *nothwendig müssen ihre Kasteiungen Früchte tragen* MBh. 12,12840.

फलि॑न् (von फल) 1) adj. a) *fruchttragend* AK. 2,4,1,7. H. 1116. Med. n. 95. Halâj. 2,28. ओषधि Ṛv. 10,97,15. TS. 7,5,18,1. Çâṅkh. Gṛhj. 1,22. Pâr. Gṛhj. 1,15. M. 1,47. R. Gorr. 2,22,7. Brahma-P. in LA. 52,17. सत्फलिन् (द्रुम) *schöne Früchte tragend* Çatr. 1,281. सर्वस्वफलिनः कुलपुत्रमहाद्रुमाः Spr. 3758. m. subst. *Fruchtbaum* MBh. 14, 498. — b) *Erwerb davontragend:* प्रतिपणो फलिनं मा कृणोतु AV. 3, 15,4. *Nutzen —, Vortheil habend* Vop. 23,58. — c) फलिनी योनिः (vgl. 1. फल् 1.) heisst *die durch Beiwohnung eines zu starken Mannes beschädigte vagina* Suçr. 2,396,14. 397,13. — d) *mit einer* (*eisernen* Schol.) *Pfeilspitze versehen* Ragh. 7,42. — 2) f. °नी N. *zweier Schlingpflanzen:* = अग्निशिखा AK. 2,4,5,2. Med. = प्रियङ्गु AK. 2,4,2,36. H. 1149. Med. (wo statt des zweiten फलिनी wohl प्रियङ्गु zu lesen ist). Halâj. 2, 38. Ratnam. 122. Suçr. 2,220,12. Ragh. 8,60.

फलि॑न (wie eben) 1) adj. *fruchttragend* P. 5,2,122, Vârtt. 5. Vop. 7,32. fg. AK. 2,4,1,7. H. 1116. Halâj. 2,28. Uǵǵval. zu Uṇâdis. 2,49. — 2) m. *Brodfruchtbaum* (पनस) Râǵan. im ÇKDr.

फली॑कर् (फल + 1. कर्; vgl. gaṇa ऊर्यादि zu P. 1,4,61) *Körnerfrüchte reinputzen:* °करोति तण्डुलान् Çat. Br. 1,1,4,23. 2,4,2,9. 6, 1,8. सुफलीकृत 11,1,5,2. फलीकर्तवै TBr. 3,2,5,11. 7,6,20. Âçv. Gṛhj. 1,10. 4,9. Kauç. 2. Kâtj. Çr. 2,4,22. 24. 4,1,6.

फली॑करण (vom vorherg.) m. pl. *Putzabfälle* (von den Blüthenspelzen der Reiskörner herrührend) Ait. Br. 2,7.9. Çat. Br. 1,9,2,33. 35. TBr. 3,3,9,9. Çâṅkh. Br. 18,12. Âçv. Gṛhj. 4,8. Kauç. 14. 42. sg. Bhâg. P. 5,3,13. im comp. 9,12.

फलीकार (wie eben) m. pl. dass. Bhâg. P. 4,9,35.

फली॑य adj. von फल gaṇa उत्करादि zu P. 4,2,90.

फलीश (फलिन् + ईश) m. *Thespesia populneoides* Nigh. Pr.

फलुष m. *eine best. Schlingpflanze* Uṇâdik. im ÇKDr.

फलेग्रहि adj. = फलग्रहि *fruchttragend* P. 3,2,26. Vop. 26,48. AK. 2,4,1,6. H. 1116.

फलेग्राहि adj. dass. Çabdar. im ÇKDr. °ग्राहिन् Wilson in der 2ten Auflage.

फलेन्द्र (फल + इ°) m. *eine Art Eugenia* (राजजम्बू) Bhâvapr. im ÇKDr.

फलेपाक, °पाका und °पाकु (फले, loc. von फल, + पा°) gaṇa न्यङ्क्वादि zu P. 7,3,53.

फलेपुष्पा (फले + पुष्प) f. *ein best. kleiner Strauch,* = द्रोणपुष्पी Bhâvapr. im ÇKDr.

फलेरुहा (फले + रु°) f. *Bignonia suaveolens* Çânt. 1,2, Sch. AK. 2,4,2,35.

फलोत्तमा (फल + उ°) f. 1) *Weintrauben ohne Kern, Kischmisch* (का-

कलोद्गाला) RÂǴAN. im ÇKDR. *schwarze Weintrauben* NIGH. PR. — 2) *die drei Myrobalanen* (त्रिफला) NIGH. PR.

फलोत्पति m. *der Mangobaum* ÇABDAK. im ÇKDR. Man hätte eher फलोत्पत्ति erwartet, aber auch WILSON hat jene Form.

फलोदक (फल + उ°) m. N. pr. eines Jaksha MBH. 2,398.

फलोदय (फल + उ°) m. 1) *der Eintritt der Folgen, Vergeltung, Belohnung* oder *Bestrafung:* अपाङ्क्तदाने यो दातुर्भवत्यूर्ध्वं फलोदयः M. 3,169. कर्मणाम् 12,82. JÂǴN. 1,343. R. 6,99,2. कर्म° M. 11,231. गुणानाम् 12,30. R. 2,44,4. ब्रह्मचर्ये वा स्वधीते वा 52,16. कार्य° 4,42,10. RAGH. 1,5. BHÂG. P. 4,13,34. SÂH. D. 329. = लाभ *Gewinn* TRIK. 3,3,316. H. an. 4,226. MED. j. 123. ÇABDAR. im ÇKDR. = हर्ष ÇABDAR. — 2) *der Himmel* TRIK. 1,1,4. 3,3,316. H. ç. 1. H. an. MED. ÇABDAR. Verz. d. Oxf. H. 190, *a*, 18.

फलोद्भव (फल + उ°) adj. *aus Früchten gewonnen:* तैल SUÇR. 1,184,5.

फलोनि (!) f. *die weibliche Scham* WILSON.

फलोपजीविन् (फल + उ°) adj. *von der Fruchtzucht —, vom Fruchtverkauf lebend* R. GORR. 2,90,19.

फल्कॅ adj. = विशोधिताङ्ग GOVARDHANA bei UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 3,40. = विसारिताङ्ग UṆÂDIK. im ÇKDR.

फल्गु (फल्गु UṆÂDIS. 1,19) 1) adj. *a*) etwa *röthlich* (vgl. फल्गुन): कृष्णा, फल्गुः, बलक्षा KÂṬH. 27,2 in Ind. St. 3,465. f. फल्गू VS. 24,4. — *b*) *winzig, schwach, unbedeutend, werthlos, nichtig* (Gegens. सार); = असार AK. 3,2,6. H. 1446. MED. g. 10. HALÂJ. 4,92. JÂDAVA beim Schol. zu ÇIÇ. 3,76. = निरर्थक TRIK. 3,3,62. H. an. 2,37. = तुच्छ JÂDAVA a. a. O. = वार्त्त AK. 3,4,14,78. = अपुष्टशरीर MAHÎDH. zu VS. 24,4. = स्वल्प TBR. Comm. 179,15. सारफल्गु स्वसेनायां यावदिहास्ति किंचित् MBH. 5,2516. फल्गुवच्च (lies फल्गु यच्च) बलं किंचित् यच्च कृशदुर्बलम् 5156. नरहस्तिरथाश्वानां सारं मध्यं च फल्गु च 5244. 8,423. Spr. 3552. HIT. III, 70 (wo mit JOHNS. फल्गु च यद्बलम् zu lesen ist). हृयद्विपम् H. 1232. क्लीव, फल UǴǴVAL. फल्गूनि तत्र महतां जीवो जीवस्य जीवनं BHÂG. P. 1,13,44. गुणांश्च फल्गून्बहुलीकरिष्णवो महत्तमाः 4,4,12. अंहस् 9,15,15. महताम् — अभवो ऽपि फल्गु 5,14,43. सुनय 19,22. फल्गव्या कलया 8,3,22. फल्गुप्रासह *geringe Stärke habend* ÇAT. BR. 11,7,2,1. Spr. 85. अफल्गु (भाण्ड) *kostbar* ÇIÇ. 3,76. f. फल्गु (sc. वाच्) *Lügen* (*genauer nichtige Reden*) ÇABDAR. im ÇKDR. — 2) f. फल्गु *a*) du. N. eines Nakshatra WEBER, Nax. II, 329. 371. fg. — *b*) *Ficus oppositifolia* AK. 2,4,2,42. H. 1133. H. an. MED. — *c*) *ein rothes Pulver* (रेणुभेद), *mit dem man sich beim Feste* Holâkâ *bestreut* (vgl. फल्गूत्सव), ÇABDAR. im ÇKDR. WILSON, Sel. Works II, 224. — *d*) *Frühling* (vgl. फाल्गुनानुज) GAṬÂDH. im ÇKDR. — *e*) N. pr. eines bei Gajâ vorbeifliessenden Flusses (vgl. फल्गुदा) MED. °नामा महानदी MBH. 3,8308. ततो फल्गुं व्रजेत् 8076. गया च फल्गुतीर्थं च 13,7655. HARIV. LANGL. I, 510. Verz. d. B. H. No. 1233. Verz. d. Oxf. H. 68, *a*, N. 1. GÂRUḌA-P. 83 im ÇKDR. — Vgl. फल्गव.

फल्गुण, °णी, °णक s. u. फल्गुन, °नक.

फल्गुता (von फल्गु) f. *Unbedeutendheit, Werthlosigkeit, Nichtigkeit:* कामानाम् MBH. 1,3178. परिग्रह° Spr. 728. मित्राणां सारफल्गुता (nom. abstr. von सार - फल्गु) 3593.

फल्गुत्व (wie eben) n. dass.: सारफल्गुत्वं (nom abstr. von सार - फल्गु) बीजयोन्योः M. 9,56.

फल्गुदा f. N. pr. eines Flusses, = फल्गु BṚHADDHARMA-P. 56 im ÇKDR.

फल्गुन (von फल्गु) UṆÂDIS. 3,56. 1) adj. *a*) für अर्जुन der anderen Recension stehend VS. 307, 3. TS. 2,1,2,2 (= लोहितवर्ण *roth* Comm.). — *b*) *unter dem* Nakshatra Phalgunî *geboren* P. 4,3,34. f. ई VÂRTT. 2. — 2) m. *a*) = फाल्गुन *der Monat* Ph. BHAR. zu AK. ÇKDR. — *b*) = फाल्गुन Bein. Arǵuna's BHAR. UǴǴVAL. — *c*) N. pr. eines Mannes (überall mit ण statt न geschrieben) RÂǴA-TAR. 6,152. 179. 194. 197. fg. 201. 209. 284. 314. भट्ट° 168. °स्वामिन् Bez. eines von ihm errichteten Heiligthums 169. — 3) f. फल्गुनी (फल्गुनी UǴǴVAL.) *a*) N. eines Doppel-Nakshatra, sonst अर्जुनी genannt, WEBER, Nax. 2,371. fg. WHITNEY in Journ. of the Am. Or. S. 6, 321. fg. du. und pl. P. 1,2,60. AV. 14,1,13. 19,7,3. TS. 4,4,10,2. 7,4,8,1. TBR. 1,1,2,3. ÇAT. BR. 2,1,2,11. KÂTJ. ÇR. 4,7,2. ÂÇV. ÇR. 2,1. GṚHJ. 2,10. MBH. 13,4260. उत्तराभ्यां °भ्याम् 4,1383. उत्तरफल्गुनीषु KUMÂRAS. 7,6. sg. H. 111, Randgl. उत्तरा फल्गुनी ज्ञाख्या R. 5,73,15. H. 118, Sch. mit ण geschrieben KÂṬH. in Ind. St. 3, 469,1. फल्गुणीपूर्वसमये so v. a. पूर्वफल्गुनीसमये MBH. 13,3264. MÂRK. P. 33, 10; vgl. पूर्वफल्गुनी. — *b*) *Ficus oppositifolia* RÂǴAN. im ÇKDR. — *c*) N. pr. eines Frauenzimmers (f. zu 1, *b*) PRAVARÂDHJ. in Verz. d. B. H. 58, 13. — Vgl. फाल्गुन.

फल्गुनक (vom vorherg.) m. 1) pl. N. pr. eines Volkes MÂRK. P. 58, 36. — 2) N. pr. eines Mannes RÂǴA-TAR. 5,472. — An beiden Stellen फल्गुणक geschrieben.

फल्गुनाल m. *der Monat* फल्गुन H. ç. 21. BHÛRIPR. im ÇKDR. — Vgl. फाल्गुनाल.

फल्गुनीभव (फ° + भव) m. = फा° Bein. *des Planeten Jupiter* H. 118, Sch.

फल्गुलुक m. pl. N. pr. eines Volkes VARÂH. BṚH. S. 14, 23. MÂRK. P. 58,36.

फल्गुवत् s. u. फल्गु 1, *b*.

फल्गुवाटिका (फ° + वा°) f. *Ficus oppositifolia* RÂǴAN. im ÇKDR.

फल्गुवृन्त (फ° + वृन्त) *eine Species von Symplocos* NIGH. PR.

फल्गुवृन्ताक (फ° + वृ°) m. *eine Species von Calosanthes* (श्योनाकप्रभेद) RÂǴAN. im ÇKDR.

फल्गुहस्तिनी (von फल्गु + हस्त) f. N. pr. einer Dichterin Verz. d. Oxf. H. 124, *a*.

फल्गूत्सव (फल्गु + उ°) m. *ein zu Ehren* Kṛshṇa's *gefeiertes Frühlingsfest, bei dem man sich mit einem rothen Pulver* (फल्गु) *bestreut,* DOLÂJÂTRÂPADDHATI im ÇKDR.

फल्ग्व adj. = फल्गु *schwächlich, gering:* अनिरेण वचसा फल्ग्वेन RV. 4,5,14.

फल्फ s. वि°.

फल्य n. *Blume* ÇABDAK. im ÇKDR.

फल्लकिन् m. *ein best. Fisch,* = फलकिन् ÇABDAM. im ÇKDR.

फल्लफल m. = फुल्लफाल *der beim Worfeln entstehende Wind* (सूर्पवात) GAṬÂDH. im ÇKDR.

फषाङ्गिग N. pr. einer Oertlichkeit Verz. d. Oxf. H. 338, *b*, 44.

फषाङिम desgl. ebend. 340, *a*, 5.

फा m. (nom. फास्) 1) *Gluth* (संताप). — 2) *unnützes Reden* (निष्फलभाषण) ÇABDAR. im ÇKDR. — 3) *Wachsthum, Vermehrung* (वृद्धि). — 4) *Vermehrer* (वर्धक) VIÇVA im ÇKDR. — Vgl. फ.

फाटकी f. = स्फटी *Alaun* RÂGAN. im ÇKDR.

फाणि f. *Melasse* (गुड) und *Brei, Grütze* (करम्भ, करम्ब) UPÂDIK. im ÇKDR. MED. ṇ. 22. H. an. 2,149. Statt करम्भ liest H. an. करण्ड, was wohl nur Druckfehler ist. — Vgl. फाणित.

फाणित (partic. vom caus. von फण्) P. 7,2,18, Sch. n. *verdickter Saft des Zuckerrohrs* (AK. 2,9,43. H. 403. HALÂJ. 2,169); auch *andere verdickte Pflanzensäfte* SUÇR. 1, 161, 17. 163, 6. 187, 13. मधूकपुष्पोत्थ 188, 10. 2, 286, 21. 328, 4. 6. 423, 17. कुटजमूलत्वक्फाणित 50, 6. कोटज 436, 4. फाणितमिव संजातमवतार्य 63, 21. भल्यान्फाणितसंयुक्तान् MBH. 13,3264. HARIV. 7829. उदमन्थं ससर्पिष्कं प्रभूतमधिफाणितम् (wohl प्रभूतमधुफा° zu lesen) MBH. 13,3277. 4718 (फालिता रससंयुक्तैः gedr.). फाणितीभूत *verdickt*: मदनफलमज्जक्लेदं भल्लातकक्लेदवदादाय फाणितीभूतं लेहयेत् SUÇR. 1,159, 13. Auf फाणित ist arab. فانيذ (IBN HAUQAL bei GILD., De rebus indicis etc. ٣٣, Z. 1 v. u. und AVIC. ebend. 177, N. 7), pers. پانيذ und schliesslich auch neulat. (saccharum) *penidium* zurückzuführen.

फाण्ट (aus फाणित zusammengezogen) adj. f. आ *durch blossen Ueberguss und Durchseihung gewonnen*, = अनायास, अनायाससाध्य, अनायासकृत, कृतमयत्नतः P. 7,2,18. AK. 3,2,44. H. 1481. HALÂJ. 4,89. फाण्टाभिरद्धिराचमेत् Cit. beim Schol. zu H. (vgl. AUFRECHT im Index zum HALÂJ.). स चौषधीभिः फाण्टाभिः स्नात्वाद्भिः पावनैरपि ṚGVIDH. 2,17 (bei AUFRECHT). — 2) m. *Infusum* (*zerriebene Arzeneistoffe mit vier Theilen heissen Wassers übergossen und durchgeseiht*) ÇÂRÑG. SAṀH. 2,3,1. फाण्टमन्थकल्पनाध्याय Titel des 9ten Adhj. Auch फाण्टक m. 2,1,1. फाण्ट n. *eine Art Decoct* (कषायविशेष) VOP. 26, 111. SIDDH. K. zu P. 7,2,18. फाण्टचित्रास्त्रयाणाय: BHAṬṬ. 9, 17. Dasselbe Beispiel mit der Variante फाण्टाश्चित्र° wird vom Schol. zu H. bei AUFRECHT als Beleg für die adj. Bed. *sich nicht anstrengend* angeführt. — 3) n. *die beim Ausrühren des Rahms sich bildenden ersten Butterflocken* (vgl. MÂDHAVA in SIDDH. K. zu P. 7,2,18) ÇAT. BR. 3,1,3,8. KAUÇ. 25. 28.

फाण्टाहृत m. N. pr. eines Mannes (फाण्ट + आहृत) P. 4,1,90, Sch. patron. von फाण्टाहृति P. 4, 1, 150. pl. *die Schüler des* फाण्टाहृति 90, Sch.

फाण्टाहृतायन m. patron. von फाण्टाहृति P. 4,1,150.

फाण्टाहृति m. N. pr. eines Mannes (eines Sauvîra) P. 4,1,150. patron. von फाण्टाहृत 90, Sch.

फाण्ड n. *Bauch* UǴǴVAL. zu UṆÂDIS. 1,113. — Vgl. फण्ड.

फाणिटन् (von फाण्ड) m. N. pr. eines Schlangendämons VJUTP. 85.

फारिव in der Stelle: भगौविता तुर्फरी फारिवारम् ṚV. 10,106,8.

फाल m. TRIK. 3, 5, 5. 1) m. n. *Pflugschar* (von 1. फल्) AK. 2,9, 13. H. 891. an. 2,499. fg. (st. फल ist फाल zu lesen). MED. l. 34. fg. HALÂJ. 2,420. शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिम् ṚV. 4,57,8. 10,117,7. KÂṬH. 19,1. KAUÇ. 20. 24. beim Gottesurtheil JÂǴŃ. 2,99. STENZLER in Z. d. d. m. G. 9,677. फालाहत *gepflügt* (क्षेत्र) JÂǴŃ. 2,158. *eine Art Hacke oder Schaufel*: °कुद्दाललाङ्गलिन् R. 2, 32, 28. °कुद्दालम् 30. °पिटकम् 36, 25. — 2) = गुच्छ *Büschel* NAISH. 1,16. — 3) = भाल *Stirn* Verz. d. Oxf. H. 249, *a*, N. 1. — 4) m. *Citronenkern* KULAKANDRA in der DURGATÎKÂṬIPPANI ÇKDR. — 5) m. Bein. Mahâdeva's. — 6) m. Bein. Balarâma's (vgl. फालगुप्त, हलायुध u. s. w.) MED. — 7) m. = उत्प्लुति H. an. — 8) adj. *baumwollen* (von फल?) AK. 2,6,3,12. H. an. MED. — Vgl. सु°.

फालकृष्ट (फाल + कृष्ट) adj. 1) *gepflügt*: मही MBH. 13,3133. subst. *gepflügtes Land* M. 4,46. — 2) *auf gepflügtem Lande wachsend*: आरण्य, फा° KÂṬH. 12, 7. अ° *auf ungepflügtem Lande —, wild wachsend* MBH. 12,8890. MÂRK. P. 49,59. m. °कृष्टान्प्रतिगृह्णन् *Früchte, die auf Ackerland gewachsen sind*, ÇÂÑKH. BR. 25,15. न फालकृष्टमश्नीयात् M. 6, 16. अ° *wildwachsende Frucht* JÂǴŃ. 3,46.

फालखेला f. *Wachtel* TRIK. 2,5,29. So die Corrigg., der Text फणिखेल m. und der Index फलखेल oder °खेला (फलखेलादि).

फालगुप्त (फाल *Pflugschar* + गुप्त) m. Bein. Balarâma's HARÂÇ. 75. wo wohl so st. फालगुप्त zu lesen ist. Vgl. हलायुध u. s. w.

फालदन्ती (फाल *Pflugschar* + दन्त् *Zahn*) f. N. pr. einer Unholdin P. 5,4,143, Sch.

फालिता MBH. 13,4718 wohl Druckfehler für फाणित.

फालीकरण (von फलीकरण) adj. *aus Putzabfällen bestehend*: पुरोडाश ÇÂÑKH. BR. 18,12. ÇR. 13,3,5.

फाल्गुण s. u. फाल्गुन.

फाल्गुन 1) adj. f. ई *zu dem* Nakshatra Phalgunî *gehörig* P. 4,2, 23. पौर्णमासी ÂÇV. ÇR. 2,14. 9,3. ÇAT. BR. 2,6,3,11. 12. 6,2,2,18. 13, 4,1,4. अमावास्या Ind. St. 2,299. subst. f. mit Ergänzung von पौर्णमासी *der Vollmondstag im Monat* Phâlguna AK. 3,6,1,6. H. an. 3, 394. fg. MED. n. 95. fg. KÂTJ. ÇR. 5,1,1. 11,15. 17. 15,3,49. 16,1,5. ÇÂÑKH. ÇR. 3,14,1. 15,1. 15,12,15. GṚHJ. 3,10. P. 4,2,23. फाल्गुनीपौर्णमासी als comp. P. 6,3,63, Sch. फाल्गुनो मासः *der Monat, in welchem der volle Mond im* Nakshatra Phalgunî *steht*, M. 7,182. MBH. 13,5375. m. mit Ergänzung von मास AK. 1,1,3,15. TRIK. 1,1,111. 3,3,248. H. 153. H. an. MED. फाल्गुनचैत्रौ वसन्तः SUÇR. 1,20,4. मुखं संवत्सरस्य PAÑKAV. BR. 5,9,8. ÇÂÑKH. ÇR. 13, 18, 3. KATHÂS. 46,51. फाल्गुनोत्सव BHAVISHJOTT. P. in Verz. d. B. H. 136, *a* (127). fälschlich फाल्गुण geschrieben RÂǴA-TAR. 5,221. 6,129. फाल्गुन adj. = फल्गुन *unter dem* Nakshatra Phalgunî *geboren* P. 4,3,34, v. l. — 2) m. *a*) *ein best. Monat* s. u. 1. — *b*) Bein. Arǵuna's (vgl. फल्गुन adj. als v. l. für अर्जुन) TRIK. 2,8,16. 3,3,248. H. 708. H. an. MED. DRAUP. 8,57. ARǴ. 2,11. INDR. 1,10. उत्तराभ्यां फल्गुनीभ्यां नक्षत्राभ्यामहं दिवा । जातो हिमवतः पृष्ठे तेन मां फाल्गुनं विदुः ॥ MBH. 4,1383. HARIV. 7710. — *c*) = अर्जुन *Terminalia Arunja* (d. i. अर्जुन) *Whigt. Arn.* H. an. MED. = नदीज dies. — 3) f. *a*) *der Vollmondstag im Monat* Phâlguna s. u. 1. — *b*) = फल्गुनी N. zweier Nakshatra H. 111. उत्तरा 112. पूर्वा HARIV. 7734. 7955. SÛRJAS. 8,16. 9,13. फाल्गुणी R. 1,71,24. du. 72,13 (73,28. 74,14 GORR.; फल्गुनी die Bomb. Ausg. an beiden Stellen). फाल्गुण्यः प्रथमाः MÂRK. P. 58,19. उत्तराः 29. WEBER, Nax. II, 365. 371. fg. — 4) n. *a*) *eine best. Grasart* (sonst auch अर्जुनानी genannt), *welche auch als Sur-*

rogat für die Soma-*Pflanze gebraucht wird:* द्वयानि फाल्गुनानि लोहितपुष्पाणि चारुणपुष्पाणि च Çat. Br. 4,5,10,2. TBr. 1,4,7,5. Âçv. Çr. 6,8. — b) N. pr. eines Wallfahrtsortes Bhâg. P. 7,14,31.

फाल्गुनानुज (फाल्गुन + अ°) m. *der jüngere Bruder des Monats* Phâlguna, *der Frühlingsmonat* Kaitra H. ç. 22. Hâr. 132.

फाल्गुनाल m. *der Monat* Phâlguna Trik. 1,1,111. — Vgl. फल्गुनाल.

फाल्गुनि m. patron. von फाल्गुन = अर्जुन MBh. 6,1739. 14,2008.

फाल्गुनिक adj. *zum* Nakshatra Phalguni (nach P. *zum Vollmondstage im Monat* Phâlguna) *gehörig* P. 4,2,23. मासादि Sch. m. (sc. मास) *der Monat* Phâlguna AK. 1,1,3,15. H. 153.

फाल्गुनीभव m. = फल्गुनीभव Bein. *des Planeten Jupiter* H. 118.

फाल्गुन्य m. metron. von फाल्गुनी Pravarâdhj. in Verz. d. B. H. 58,12.

फि m. 1) *Bösewicht.* — 2) *unnützes Gerede* Ekâksharak. im ÇKDr. — 3) *Zorn* Çabdar. im ÇKDr.

फिङ्गक m. *ein best. Vogel, der gabelschwänzige Würger* (कलिङ्ग, कुलिङ्ग) Çabdam. im ÇKDr.

फिरङ्ग m. *Frankenland, die Franken* d. i. *Europäer; die Krankheit der Franken* d. i. *Syphilis;* फिरङ्गिन् *ein Franke, Europäer* Verz. d. B. H. No. 996. फिरङ्गरोटी *Franzbrod* Pâkarâgeçvara im ÇKDr.

फिराल N. pr. einer Oertlichkeit Verz. d. Oxf. H. 338, *b*, 28.

फिरिण्ड m. N. pr. eines Fürsten Verz. d. B. H. No. 721.

फु m. 1) *Zauberformel* (मन्त्रक). — 2) *leeres Geschwätz* (तुच्छवाक्य) Viçva im ÇKDr.

फुक m. *Vogel* Çabdak. im ÇKDr.

फुट् s. u. फुत्कार.

फुट m. f. n. = फट, फणा *die sogenannte Haube einer Schlange* ÇKDr. und Wilson nach H. 1315, wo aber unsere Autt. nur फट, स्फट und स्फुट lesen. बृहत्फुटाटोप (भुजंगम) Pańkat. 174,11.

फुत् und häufiger फूत् schallnachahmende interj., stets in Verbindung mit कर्. 1) *pusten, blasen:* वानरा वह्निकणसदृशानि गुञ्जाफलान्यवचित्य वह्निवाञ्छया फूत्कुर्वन्तः (sic) समन्तात्तस्थुः Pańkat. 93,4. बालः पयसा दग्धो दध्यपि फूत्कृत्य भक्षयति Spr. 1184. फुत्कृत *der Ton von Blasinstrumenten,* s. u. नैविड्य 2. und पाञ्चशब्दिक. — 2) *aus vollem Halse schreien, kreischen:* फूत्कृत्य रोदिष्यसि Spr. 28. फूत्कृत्य चक्रन्द Kathâs. 36,99. Pańkat. 35,11 (फत्कार् ed. orn. 31,15). 40,19. 82,18. 193, 11. 237,14. Z. d. d. m. G. 14,572,19. Verz. d. Oxf. H. 155,*b*,25. फुत्कृत n. *ein Geschrei aus vollem Halse* Râga-Tar. 1,372.

फुत्कर (von फुत् mit 1. कर्) m. *Feuer (sprühend)* Çabdak. im ÇKDr.

फुत्कार und फूत्कार (wie eben) m. 1) *das Blasen, Zischen:* फू° Verz. d. Oxf. H. No. 214, Z. 9. फूत्कारं कुर्वती als Erkl. von धमन्ती Kuvalaj. 127,*b*, Schol. फूट्कारं (sic) न यदा कुर्युः (मत्स्याः) Çatr. 10,95. अजगरेण मुक्तफूत्कारवायुना Kathâs. 46,65. फुत्कार *das Zischen einer Schlange* Verz. d. Oxf. H. 128, *b*, 11. विषफूत्कारमलिन Kathâs. 22,183. फूत्कारं मुक्तवान् (शवः) Vid. 86. — 2) *das Schreien aus vollem Halse:* समाक्रन्दगिरः मुतारैः फुत्कारैः शिव शिव शिवेति प्रतनुमः Spr. 3401. मुक्तफूत्कार Kathâs. 13,59. 20,137.

फुत्कारवत् (vom vorherg.) adj. *zischend:* अल्पे कल्पे सस्फुलिङ्गे वामावर्ते भयानके । आर्द्रकाष्ठैः समुत्पन्ने फुत्कारवति पावके ॥ Tithjâdit. im ÇKDr.

फुत्कृति und फूत्कृति f. = फुत्कार Kâvjak. im ÇKDr. मुक्तफूत्कृति (वेताल) *das Zischen* oder *Schreien aus vollem Halse* Vid. 96.

फुप्फु onomatop.: °कारक so v. a. *keuchend* Vjutp. 148.

फुप्फुस m. *Lunge* Suçr. 1,328,13. 329,6. 337,11. 2,18,7. n.: उदानवायोराधारः फुफुसं (sic) प्रोच्यते Çârng. Saṁh. 1,5,21. — Vgl. पुप्फुस.

फुलिङ्ग *Syphilis* (उपदंशविशेष) Verz. d. Oxf. H. 316,*b*,7. Nach Aufrecht = स्फुलिङ्ग; vgl. jedoch फिरङ्ग.

फुल्ति f. nom. act. von 1. फल् Vop. 26,183.

फुल्ल् (von फुल्ल), फुल्लति *aufblühen, blühen* Dhâtup. 15,24. फुल्लता पङ्कजेनेव वक्त्रेण MBh. 7,5375.

फुल्ल (partic. von 1. फल्) P. 7,4,89. 8,2,55. 1) adj. f. आ (*gespalten, aufgebrochen*) *aufgeblüht, blühend, mit Blumen besetzt* Vop. 26,101. AK. 2, 4,1,8. Trik. 2,4,3. H. 1127. पद्म MBh. 3,8360. R. Gorr. 2,66,66. 3,52, 19. Mṛkkh. 13,19. 61,2. Ragh. 9,63. Ṛt. 6,6. Vid. 285. Kaurap. 1. कानन Mârk. P. 63,1. अशोकानां वनानीव फुल्लानि कुसुमैः प्रभैः MBh. 4,1704. फुल्लासु च पद्मिनीषु 13,521. सरस् 1,1811. सरांसि च सुफुल्लानि R. 2,68, 14. *weit geöffnet* (von Augen): स्फुटत्कुमुदिनीफुल्लोल्लसल्लोचना Spr. 546. von einem *lachenden* Gesicht und einer *aufgeblühten* Wasserrose Kâvjâd. 2,193. — 2) m. N. pr. eines Heiligen Mack. Coll. I, 78. — 3) n. *eine aufgeblühte Blume:* ग्रीष्मकाले त्रियं देवीं फुल्लैः संपूजयेत्सदा Kâlikâ-P. im ÇKDr.

फुल्लतुवरी (फुल्ल + तु°) *Alaun* Nigh. Pr.

फुल्लदामन् (फु° + दा°) n. *ein best. Metrum,* 4 *Mal* – – – – –, ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ –, – ⏑ – – ⏑ – – Khandom. 107. — Vgl. फुल्लदामन्.

फुल्लन (vom caus. von फुल्ल्) adj. *aufblasend:* गल्ल° Spr. मल्लः कार्यानुगो येषां im 3ten Theile.

फुल्लपुर (फु° + पुर) n. N. pr. einer *Stadt* Râga-Tar. 8,1845.

फुल्लफाल m. = फल्लफल *der beim Worfeln entstehende Wind* Trik. 2,9,5.

फुल्लरीक m. 1) *Gegend, Land* (देश). — 2) *Schlange* Uṇâdivṛ. im Saṁkshiptas.

फुल्ललोचन (फु° + लो°) 1) adj. *weit geöffnete Augen habend.* — 2) m. *eine Gazellenart* Çabdak. im ÇKDr.

फुल्लवत् part. praet. act. von 1. फल् P. 8,2,55, Sch.

फुल्लाम्बिका (फुल्ल + अ°) f. N. pr. eines Frauenzimmers Hall 154.

फुल्लारण्यमाहात्म्य (फुल्ल 2. - अ° + मा°) n. Titel eines Abschnittes im Agni-P. Mack. Coll. I, 78.

फुल्लि (von 1. फल्) f. *das Aufblühen, Blühen* ÇKDr. Wilson.

फुल्लोत्पल (फुल्ल + उ°) n. N. pr. eines Sees Hit. 110,1.

फूत्, फूत्कार, फूत्कृति s. u. फुत् u. s. w.

फेञ्चक m. *ein best. Vogel* Verz. d. B. H. No. 897.

फेट् schallnachahmende interj. फेट्कार m. *Geheul* Çatr. 14,241. — Vgl. फेत्, फेत्कार.

फेण, फेणी, फेणगिरि, फेणप s. u. फेन, फेनगिरि, फेनप.

फेण्ट m. *ein best. Vogel* Verz. d. B. H. No. 897.

फेत् schallnachahmende interj. फेत्कृत n. *Geheul:* गोमायु° Çatr. 14. 29. — Vgl. फेट्.

फेत्कार (von फेत् mit 1. कर्) m. *das Heulen* (des Windes) Bhâg. P. 3,17,5. eines Schakals Schol. zu Prab. 85,13.

फेत्कारिन् (wie eben) 1) adj. *heulend*: फेरव Prab. 85,13. — 2) f. °णी N. eines Tantra Verz. d. Oxf. H. No. 151. 95,*a*,41. 103,*b*,20. 104,*a*,7.

फेत्कारीय (von फेत्कार) N. eines Tantra ÇKDr. Verz. d. Oxf. H. 95,*a*,42. महा° ebend.

फेन (फेनँ Uṇâdis. 3,3) m. AK. 3,6,2,19. Trik. 3,5,4. 1) m. *Schaum, Feim* H. 1077. Halâj. 3,46. ṚV. 1,104,3. 3,53,22. अपाम् 8,14,13. स ईं वृषा न फेनमस्यदाजौ 10,61,8. AV. 1,8,1. TBr. 1,7,1,7. Çat. Br. 6,1,1, 13. 3,2. 12,7,1,4. Pańkav. Br. 12,6,8. Lâṭj. 8,3,14. Kauç. 31. 46. फेनं पिबामि यमिमं वत्सा मातॄणां स्तनान्पिबन्त उद्गिरन्ति MBh. 1,712. 5,3606. 13,6487. Suçr. 1,102,2. 265,13. 2,176,21. 424,8. समुद्रफेनान् Ragh. 13, 11. फेनैः Megh. 51. जाह्नवी° Hit. Pr. 1. फेनोपमं जीवितम् Spr. 217. फेनप्रख्य (मर्त्यलोक) Jâǵn. 3,10. फेनवत्पुञ्जिताः स्मः Spr. 734. neutr.: विनश्यन्ति — फेनानीव महार्णवे MBh. 3,13459. सफेन Suçr. 1,30,10. 84,14. 118,13. Gobh. 1,2,26. Ṛt. 1,21. अफेनाभिरद्भिः M. 2,61. MBh. 1, 772. Mârk. P. 34,64. (नदी) नर्मदफेना MBh. 6,2685. 7,662. *Schaum vor dem Munde* Sâh. D. 180. वृषलीफेनपीत so v. a. *Lippennass* M. 3, 19. °पिण्ड *ein Klumpen Schaum so v. a. ein Unding* Vjutp. 77. सागरन्य und सामुद्र s. u. समुद्रफेन. Vgl. निष्फेन, दुग्धफेनी, पयःफेनी. Oft फेण geschrieben; wohl verwandt mit फण् (vgl. फाणित). — 2) m. *weisses Fischbein, os Sepiae* (vgl. अब्धिकफ, अब्धिफेन, समुद्रफेन u. s. w.) AK. 2,9,105. — 3) m. N. pr. eines Sohnes des Ushadratha und Vaters des Sutapas Hariv. 1682. — 4) f. फेना *ein best. Strauch* (सातला) Râǵan. im ÇKDr. — 5) फेणी *eine best. Speise* Ǵirṇamańǵarî im ÇKDr.

फेनक (von फेन) 1) m. *weisses Fischbein, os Sepiae* Trik. 1,2,14. — 2) m. *eine Art Backwerk* Râǵav. im ÇKDr. *eine Suppe aus Reismehl* Suçr. 2,140,15. फेनकादयः 1,234,19. फेनका f. in dieser Bed. nach Çabdak. im ÇKDr. — 3) f. फेनिका *ein best. Gericht* Bhâvapr. im ÇKDr.

फेनगिरि (फेन + गि°) m. N. pr. eines *Gebirges* an der Mündung des Indus R. 4,43,14. फेण° Varâh. Bṛh. S. 14,18 (v. l. फेनगिरि und फणिगिरि).

फेनदुग्धा f. = दुग्धफेनी *ein best. kleiner Strauch* Râǵan. im ÇKDr.

फेनप (फेन + 1. प) adj. *Schaum —, Feim trinkend, sich davon nährend*: फेनपांश्च तथा वत्सान्न दुह्यन्ति MBh. 1,2476. पितरः 2,341. मुनयः 5,3606. fg. 13,647. 6486. fgg. Bhâg. P. 3,12,43 (फेणप bei Burnouf). Nach dem Schol. zu Bhâg. P. = स्वयं पतितैः फलादिभिर्जीवन्तः.

फेनमेहिन् (फेन + मे°) adj. *schaumigen Harn lassend* Suçr. 2,78,4.

फेनल (von फेन) adj. = फेनिल *schaumig* P. 5,2,99.

फेनवत् (wie eben) adj. dass. P. 5,2,99. MBh. 3,10982. Arǵ. 6,2.

फेनवाहिन् (फेन + वा°) m. = वस्त्र d. i. *Seihtuch* Çabdam. im ÇKDr. Indra's *Donnerkeil* (d. i. वज्र) Wilson nach ders. Aut.; eher Bein. Indra's (वज्रिन्) wie फेनाशनि.

फेनाग्र (फेन + अग्र) n. *Wasserblase* Hâr. 205.

फेनाय् (von फेन), °यते *schäumen* P. 3,1,13, Vârtt. 2. P. 3,1,16, Vârtt. Vop. 21,11. फेनायते नदी Uǵǵval. zu Uṇâdis. 3,3. फेनायमानाः कूपाः MBh. 6,101. फेनायमानं पतिमापगानाम् Sâh. D. 68,5. Nach dem gaṇa लोहितादि zu P. 3,1,13 auch फेनायति.

फेनाशनि (फेन + अ°) m. Bein. Indra's Çabdam. im ÇKDr.

फेनाहार (फेन + आ°) adj. *von Schaum —, von Feim sich nährend* MBh. 5,3607.

फेनिका s. u. फेनक.

फेनिल (von फेन) 1) adj. f. आ *schaumig* P. 5,2,99. Vop. 7,32. fg. H. an. 3,672. Med. l. 116. MBh. 1,5936. Suçr. 1,45,2. 191,14. 285,7. 2, 396,16. 440,1. Ragh. 13,2. Prab. 55,5. उष्णीषवरफेनिला (नदी) *schaumig durch d. i. dieses statt des Schaumes habend* MBh. 8,3902. 7,505. 8534. — 2) m. *a*) *Sapindus detergens Roxb.* AK. 2,4,2,12. H. 1138. H. an. Med. n. (wohl *die Frucht*) Trik. 3,3,401. — *b*) *Zizyphus Jujuba* Râǵan. im ÇKDr. Nigh. Pr. n. *die Frucht* AK. 2,4,2,17. Trik. (= बदर). H. an. Med. — 3) f. आ *eine best. Pflanze*, nach Nigh. Pr. = वांत्र oder बांत्री, जलब्राह्मी, सर्पाली. = फेनिल *Sapindus detergens* Suçr. 2,424,1. — 4) n. *die Frucht von* Madana H. an. Med.

फेन्य (wie eben) adj. *im Schaum befindlich* VS. 16,42.

फेर (onomatop.; vgl. फेरु, फेत्) m. *Schakal* Çabdar. im ÇKDr. — Vgl. die folgenden Wörter.

फेरण्ड m. dass. H. 1289. Halâj. 2,74.

फेरल (केरल? Aufrecht) N. pr. einer Oertlichkeit Verz. d. Oxf. H. 339,*a*,42.

फेरव (फे schallnachahmend + रव) 1) m. *Schakal* AK. 2,5,5. 3,4,22, 214. Trik. 3,3,41. H. 1289. an. 3,707. Med. v. 44. Halâj. 2,74. Prab. 85, 13. — 2) m. *ein* Râkshasa H. an. Med. Kathâs. 47,53. — 3) adj. *betrügerisch* (धूर्त) und *Schaden zufügend* (हिंस्र) Çabdar. im ÇKDr.

फेरु m. = फेरव *Schakal* AK. 2,5,5. H. 1289. Halâj. 2,74. Bhâg. P. 8,16,7. Verz. d. Oxf. H. 92,*b*,33.

फेल्, फेलति *gehen, sich bewegen* Dhâtup. 15,35.

फेल n. 1) *Speiseüberbleibsel* Çabdar. im ÇKDr. फेला f. dass. AK. 2,9, 56. H. 427. फेलि f. dass. H. 427. Ǵaṭâdh. im ÇKDr. फेलिका f. dass. Halâj. 2,171. फेली f. dass. Çabdar. im ÇKDr. — 2) *eine best. hohe Zahl* Vjutp. 180. Mél. asiat. IV, 640.

फेसल N. pr. einer Oertlichkeit Verz. d. Oxf. H. 339,*b*,31.

फौह्लि von फुल्ल P. 8,2,42, Vârtt. 3, Schol.

Verbesserungen zum 4ten Theile.

Sp. 16, Z. 5 v. u. Lies: बर्हिणा st. बर्हिणाः (नटते ist partic.) und vgl. Spr. 2543.

Sp. 46, Z. 17. Lies: °शरच्चन्द्र *der Vollmond im Herbst.*

Sp. 47, Z. 8 v. u. Streiche *hinbringen* und stelle die dazu gehörige Stelle vor विनामयतु in der vorangehenden Zeile.

Sp. 53, Art. नयनपुट. Lies*:* गताः.

Sp. 85, Z. 7. उन्नद्ध Râǵa-Tar. 4,331 bedeutet *hervorragend* überh.; vgl. Spr. 2706.

Sp. 104, Art. नादेय. Die Bed. 4, *a* ist zu streichen, da नादेयं in der mitgetheilten Stelle in न आदेयं zu trennen ist; vgl. Spr. 858.

Sp. 124, Art. 2. नाव. Der instr. नावया, den wir auf नावा zurückführen, soll nach P. 7,1,39, Vârtt. 4, Sch. ved. instr. von नौ sein.

Sp. 132 ist Art. निकाष zu streichen, da निकाषम् absolut. ist: *er gebe dem neugeborenen Knaben mit Gold* (d. i. mit einem goldenen Löffel) *Butter und Honig zu essen, nachdem er dieselben mit einem goldenen Löffel zerrieben* oder *unter einander gerieben hat.* Stenzler.

Sp. 133. Zum Artikel निकुम्भिला vgl. Muir, ST. IV, 353. fgg.

Sp. 137, Art. निगम. Zur Bed. 8 vgl. नैगम.

Sp. 146, Art. नित्य. Zu den Bedeutungen unter 1, *c* hätte noch *regelmässig sich wiederholend, gewöhnlich* (im Gegens. zu नैमित्तिक *durch eine besondere Veranlassung hervorgerufen, ausserordentlich*) hinzugefügt werden können.

Sp. 149, Z. 9. Lies: सह्व st. मह्व.

Sp. 155, Art. निनयन. Als zweite Bed. hätte *das Ausführen* gesetzt werden müssen; vgl. नी mit नि.

Sp. 157, Z. 5 v. u. Die Stelle R. 5, 81, 22 ist zu streichen, da hier wohl अनुपातेन st. निपातेन zu lesen ist; vgl. Spr. 2275.

Sp. 158, Art. निपान. Das Wort bedeutet auch MBh. 13,3439 *Tränke.*

Sp. 160, Art. निबन्धन, Z. 14. Lies: *Veranlassung.*

Sp. 164, Art. निमिषक्षेत्र ist zu streichen, da an der angeführten Stelle wie Bhâg. P. 1,1,4 नैमिषे ऽनिमिषक्षेत्रे zu lesen ist.

—, Art. निमीलिका. Vgl. den Schol. zu Kâvjâd. 2,236. fg.

Sp. 166, Z. 1. Streiche: *heruntergekommen*, *verarmt* Bhartr. 2, 36 und vgl. Spr. 2087.

Sp. 167, Z. 3 v. u. Lies: देवस्याम्बुमुचश्च und vgl. Spr. 1238.

Sp. 175, Art. 2. निरर्थ. Mṛkkh. 63,5 gehört zu 2; vgl. Spr. 3180.

Sp. 176, Art. निरवलम्ब. An der ersten Stelle bedeutet das Wort *keine Stütze bietend;* vgl. Spr. 1428.

Sp. 180, Art. 1. निरामय. Lies: कुरूणां पाण्डवानां च प्रतिपत्स्व निरामयम् *bewirke Wohlergehen.*

Sp. 182. fg. Art. निराह्वावत् hätte nach निराह्वार folgen müssen.

Sp. 211, Art. निर्विचार, Z. 1. Lies: कुपति st. नृपति.

Sp. 229, Art. निशादापुत्र. Wenn die Silbe दा nicht da wäre, würden wir das Wort unbedenklich für eine Corruption von शिलापुत्र erklären.

Sp. 241, Z. 3 v. u. पन्निष्क kann auch $^1/_4$ Nishka bedeuten.

Sp. 246, Z. 19. Lies: निष्कृप.

Sp. 251, Art. निष्परिकर. S. die Verbesserung u. परिकर 3.

Sp. 252, Art. निष्पाद्य. Das letzte Beispiel ist zu streichen; vgl. u. पद् mit निस्, caus.

Sp. 253, Art. निष्पुलाक. Statt *Spreu* lies *tauben Körnern.*

Sp. 258, Art. निस्तुष, Z. 1. Füge 1) vor *ausgehülst* hinzu. Râǵa-Tar. 2,118 bedeutet das Wort *gereinigt* in übertr. Bed.

Sp. 274, Z. 20. पूतिमुन्नयन् bedeutet wohl *zur Reinigung führend, reinigend.*

Sp. 277, Z. 19. Lies: 3) st. 8).

Sp. 278, Z. 8. Lies: 11,2,6,1 st. 11,26,1.

Sp. 320, Z. 1 v. u. Lies: Niḱita st. Nikita.

Sp. 335, Z. 25. Vid. 65 ist पदार्थ st. परार्थ zu lesen; die Stellen R. 3, 51,34. Çuk. in LA. 40,8 gehören zu 1.

Sp. 350, Z. 10. Lies: पक्षीन्द्र st. प्र°.

Sp. 376, Z. 10 v. u. Statt अर्थ ist अनर्थ zu lesen; vgl. Spr. 1446.

Sp. 379, Art. पट. Nach Stenzler ist die Bed. 2 ganz zu streichen, da es feststehe, dass die Inder auf *Zeug* schrieben und malten. Im ÇKDr. u. पट werde eine Stelle aus dem Devî-P. mitgetheilt, wo verlangt wird, dass ein solches *Zeug* समतत्तुक sei. Mit. zu Jâǵń. 1,318 erkläre पटे durch कार्पासिके पटे. Es wurde aber auch auf पट्ट oder *Platten* geschrieben und gemalt.

Sp. 393, Z. 7. Das Beispiel R. 2,105,29 ist nach Kenop. 1. an's Ende von 1. zu stellen; vgl. Spr. 2723.

Sp. 397, Art. पत् mit आ, Z. 12. Râǵa-Tar. 3,202 hat das Wort die Bed. 3; vgl. Spr. 3490.

Sp. 404, Z. 13. 14. Lies: °पतितारसि und °पतिता उ°.

Sp. 415, Art. पत्त्रपाल. पत्त्रपाली ist = पुङ्ख.

Sp. 423, Z. 7. Man streiche das Beispiel दत्तपथ्याशना हृताः R. 2,68, 10, da die richtige Lesart nach der ed. Bomb. °पथ्यशन° ist. पथ्यशन n. bedeutet hier wie R. 2,108,15 *Wegekost* und enthält wie पथ्योदन R. Gorr. 2,116,24 als erstes Glied der Zusammensetzung den loc. पथि.

Sp. 440. पद् mit संप्रति, Z. 5. 6. Man streiche *über Jmd kommen* u. s. w. bis I, 164. Nach der richtigen Lesart bedeutet व्यसनं संप्रतिपद् *sich bösen Neigungen hingeben;* vgl. Spr. 2912.

Sp. 442, Z. 10 u. 9 v. u. Streiche योगिताम् u. s. w. und vgl. Spr. 1754.

Sp. 453, Art. पदायता. AK. 2,10,31 ist das Wort adj. und bedeutet *so lang wie der Fuss.*

Sp. 477, Art. पारयति. Dieses könnte auch als Denominativ von पार gefasst werden.

Sp. 495, Art. परस्त्री, Z. 2 lies: *das von einem Andern.*

Sp. 510, Z. 1 v. u. Das Beispiel Bhartr. 1,6 gehört zu 2; vgl. Spr. 3318.

Sp. 533. परिपाटी ist nach Colebr. Alg. 1 auch *Arithmetik.*

Sp. 537, Z. 2. Lies: भवो व्या°.

Sp. 545, Z. 1 v. u. Lies: गुरो st. गुरोः.

Sp. 586, Z. 20 v. u. Streiche: (*des Vollmondes*), da पूर्णास्य mit मक्षोद्धेः zu verbinden ist.

Sp. 597, Art. पवमान 2, *b.* पवमान, पावक und शुचि sind nach den Purâṇa Söhne des Agni Abhimânin, nach Bhâg. P. 4, 24, 4 des Antardhâna und der Çikhaṇḍinî.

Sp. 651, Art. पादप्रतिष्ठान. Das Wort bedeutet *Fussgestell;* vgl. u. प्रतिष्ठान 1, *b.*

Sp. 677, Z. 2. पारिप्लव MBh. 5,1300 ist wohl nom. abstr. *Beweglichkeit, Unbeständigkeit;* vgl. Spr. 3362.

Sp. 707, Art. पिटङ्काश, Z. 2. Lies: *Esox.*

Sp. 717. Die erste Bed. von पितृकल्प ist *die Vorschriften in Betreff der Manenverehrung;* die Adhjâja 16—19 im Hariv. führen diese Unterschrift.

Sp. 754, Art. पुट. नासापुट bedeutet bei Varâhamihira, wie Kern ausdrücklich bemerkt, nicht *Nasenloch*, sondern *Nasenflügel.* Jene, dem sonstigen Gebrauch von पुट genau entsprechende Bedeutung tritt indessen im Comm. zu Çvetâçv. Up. 2, 8 und zum Vedântas. 122, 5 deutlich hervor, und wir wären jetzt geneigt, sie auch für die übrigen uns zugänglichen Stellen anzunehmen.

Sp. 770, Art. पुनराधेयिक, Z. 3. Lies: पौनराधेयिक.

Sp. 774, Art. पुष्कुस, Z. 2. Lies: फुप्फुस st. फुप्फस.

Sp. 869. पृष्टबन्धु bedeutet vielleicht *der seine Sippe aufgesucht hat, Gast seiner Verwandtschaft;* vgl. बन्धुपृक्.

Sp. 940, Art. प्रतरण, Z. 9. fgg. Kavitâmṛtak. hat प्रतारण und प्रतरण ist ein blosses Versehen von Benfey.

Sp. 943, Art. प्रतारण, Z. 5. Lies: कल्पलता देवी.

Sp. 998, Z. 11 v. u. Lies: *lich* st. *ich.*

Sp. 1035, Art. 1. प्रवाक्, Z. 2. In प्रवाक्वा gehört प्र wohl gar nicht zu वाक्; vgl. प्र वाक्वा सिसृतम् ṚV. 7,62,5.

Sp. 1067, Art. प्रवण. Das Wort geht wohl auf प्रु zurück; eine Nebenform davon ist प्लवन.

Sp. 1071, Art. प्रवर्तक, Z. 2 v. u. Füge *vorher angekündigten* vor *Person* hinzu.

Erklärung neuer Abkürzungen.

Banerjea und Banerjea, Dial. = Dialogues on the Hindu Philosophy, comprising the Nyaya, the Sankhya, the Vedant; to which is added a discussion of the authority of the Vedas. By Rev. K. M. Banerjea. London, 1861.

Çârṅg. Saṁh. = Saṁhitâ des Çârṅgadhara. Bombai 1853. Citirt nach Kâṇḍa, Adhjâja und der Reihenfolge der in der Ausgabe angenommenen Paragraphen.

Daçar. = The Daśa-Rúpa, or Hindu Canons of Dramaturgy by Dhananjaya. Ed. by Fitz-Edward Hall. Calcutta, 1861.

Halâj. = Halayudha's Abhidhanaratnamala. A sanskrit Vocabulary, edited with a sanskrit-english Glossary by Th. Aufrecht. 1861.

Hall = A contribution towards an index to the Bibliography of the Indian philosophical systems. By Fitzedward Hall. Calcutta, 1859.

Kâçîkh. = Kâçîkhaṇḍa, nach Anführungen in Aufrecht's Index zum Halâjudha.

Madhjam. = Madhjamakavṛtti, handschriftlich in der Kais. Bibl. zu Paris, nach Mittheilungen von A. Schiefner.

Nîlak. = A rational refutation of the Hindu philosophical systems by Nehemiah Nílakaṇṭha, Śástri Gore, translated from the original Hindí, printed and manuscript, by Fitz-Edward Hall. Calcutta, 1862.

Njâjamâlâv. = Njâjamâlâvistara, nach Anführungen bei Muir, Sanskrit Texts.

Pk. = Pârçvanâthakâvja, in Aufrecht's Index zum Halâjudha.

Pratâpar. = Vidjânâtha's Pratâparudrîjam Alaṁkâraçâstram. Lith. zu Pûṇâ, Çâka 1771.

Ratnag. = Ârjaprajñâpâramitâratnaguṇasaṁcajagâthâ, handschriftlich im Asiat. Museum der Kais. Akad. d. Ww. in St. Petersburg, nach Mittheilungen von A. Schiefner.

Ratnâvad. = Ratnâvadânamâlâ, handschriftlich in der Kais. Bibl. zu Paris, nach Mittheilungen von A. Schiefner.

Saṁsk. K. = Saṁskârakaustubha von Anantadeva. Lith. Ausg. in folio ohne Angabe des Ortes und des Jahres.

Siddhantaçir. mit Angabe von Zahlen bezieht sich auf «Translation of the Súrya Siddhánta by Pundit Bápú Deva Sástri, and of the Siddhánta Śiromani by the late Lancelot Wilkinson, revised by Pundit Bápú Deva Sástri, from the Sanskrit. Calcutta. 1861.»

Spr. = Indische Sprüche. Sanskrit und deutsch herausgegeben von Otto Böhtlingk. St. Petersburg, 1863. 1864.

Weber, Ǵjot. = Weber, Ueber den Vedakalender, Namens Jyotisham. Berlin, 1862.

Weber, Nax. = Weber, Die vedischen Nachrichten von den Naxatra (Mondstationen). Berlin, 1860. 1862.

